DANIELIS SENNERTI

VRATISLAVIENSIS,

DOCTORIS ET MEDICINÆ PROFESSORIS

IN ACADEMIA WITTEBERGENSI,

OPERUM

TOMUS QUINTUS,

QUO CONTINENTUR

PRACTICÆ LIBER QUINTUS, DE PARTIUM EXTERNARUM MORBIS ET SYMPTOMATIBUS.

DE ARTHRITIDE, TRACTATUS.

PRACTICÆ LIBER SEXTUS, DE MORBIS OCCULTARUM QUALITATUM.

EXOTERICA.

EDITIO NOVISSIMA.

LUGDUNI,

Sumptibus JOANNIS ANTONII HUGUETAN.

M. DC. LXXVI.

Cum Privilegiis S. Cæs. Majest. & Regis Christianissimi.

SERIES LIBRORVM, CAPITVM, & Quæſtionum

TOMI QVINTI ET SEXTI.

LIBRI V. PRACTICÆ,

PARS I.

De Tumoribus.

PARTIS II.

De Vlceribus,

PARTIS III.

De Cutis, Capillorum, & Vnguium vitiis.

SECTIO PRIMA.

De Cutis vitiis.

PARTIS III.

SECTIONIS SECVNDÆ,

De Capillorum & Vnguium vitiis.

PARTIS IV.

De Vulneribus.

PARTIS V.

De Fracturis.

PARTIS VI.

De Luxationibus.

IX. De

TRACTATVS

De Arthritide.

LIBRI VI. PRACTICÆ,

PARS I.

De Morbis occultarum qualitatum in genere.

PARTIS II.

De Morbis malignis, occultis, & venenatis, ab interno humorum vitio.

PARTIS III.

De Morbis occultis, ortis ab aquâ, aëre, & de Contagio, & morbis contagiosis in genere.

PARTIS IV.

De Lue Venerea.

Series Librorum, Capitum

PARTIS V.

De Venenis externis in genere.

PARTIS VI.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

PARTIS VII.

De Venenis è Plantis.

PARTIS VIII.

De Venenis ab Animalibus.

PARTIS

PARTIS IV.

De Morbis à Fascino, & Incantatione ac Veneficiis inductis.

APPENDICIS AD PARTEM IX.

EXOTERICÆ

SERIES LIBRORVM, ET CAPITVM, Epitomes de Febribus, TOMI SEXTI.

LIBRI PRIMI,

De Febre in genere; & de Febre Ephemera ac Synocha sine putredine,

LIBRI SECVNDI,

De Febribus putridis,

LIBRI TERTII,

De Febre Hectica,

LIBRI QVARTI,

De Peste, pestilentibusque ac malignis Febribus,

SERIES

Series Librorum & Capitum.

SERIES

Singulorum Capitum Quatuor Librorum de Febribus.

LIBRI I.

De Febre in genere, & Febre Ephemera.

LIBRI II.

De Febribus putridis,

LIBRI III.

De Febre Hectica,

LIBRI IV.

De Peste, Pestilentibusque ac malignis Febribus.

INDEX

INDEX QVÆSTIONVM CONTROVERSARVM,

Tomi Quinti & Sexti.

LIBRI QVARTI,

De Mulierum præter naturam Affectionibus.

PARTIS I.

PARTIS II.

49. *An*

Index Quæſtionum Controverſarum.

PARTIS III.

TRACTATUS De Arthritide.

LIBRI I. PRACTICÆ, De morbis occultis.

PARTIS I.

PARTIS II.

PARTIS III.

PARTIS IV.

PARTIS V.

47. An

Index Quæstionum Controverſarum.

PARTIS VI.

PARTIS VII.

PARTIS VIII.

PARTIS IX.

DANIELIS SENNERTI PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS.

Sereniſſimo, atque Illuſtriſſimo Principi, ac Domino,

DN. CHRISTIANO V. REGNORVM DANIÆ, NORVVEGIÆ,

Gothorum, Vandalorúmque Electo Principi, Duci Sleſvvici, Holſatiæ, Stormariæ, Dithmarſiæ; Comiti in Oldenburg & Delmenhorſt, &c.

DOMINO MEO CLEMENTISSIMO.

CHIRVRGIAM, *Sereniſſime atque Illuſtriſſime Princeps, Domine Clementiſſime,* Artis Medicæ partem eſſe nobiliſſimam, & reliquis nullo modo poſtponendam quicunqoe eius neceſſitatem & antiquitatem accuratè perpenderit, facilè perſpiciet. Etenim victûs ratione eâ, quam Natura & ſua coique fortuna ſuppeditat, pleriqoe contenti viuunt, & nonniſi ii, qui in lautiore re ſunt, de ea cauſſa Medicos conſulunt. Multi qnoque morboſum humorum apparatum diu in corpore circumferunt, neque tamen de eo tollendo, & morbis, qui inde oriri poſſont, præcauendis ſolliciti ſunt. Imò multi febribus aliiſque morbis correpti Medicos non confnlunt, nec eorum opem & aoxilium implorant, ſed totum negotiom Naturæ committunt, & vel eius ſolius ope conualeſcunt, vel vi morbi moriuntur. At ſi cui crus vel brachium fractum fuerit, ſi quis vulnus paolò graoius acceperit, mox Chirurgi, cuiuſcunque etiam conditionis & notæ is ſit, opem implorat, & ab eo ſalutem & ſanitatem ſperat. Vnde & ob ipſam neceſſitatem factum, vt hæc Medicinæ pars omnium primò exculta foerit, & Antiquiſſimi Medici, qoorum quidem memoria ad nos peruenit, Chirurgiæ in primis nomine claruerint, Æſculapius, Podalirius, Machaon, atque poſt hos Hippocrates Coos. Qui etſi de omnibus Medicinæ partibus multa præclarè ſcripſerit, adeò vt Princeps Medicorum nominari meruerit: tamen in Chirurgia præcipuè excelluit, & de ea præ reliqnis diligentiſſimè ſcripſit, ita vt cum in aliis nimis plerumqne breuis & conciſus ſit, ordinem ſæpe ſoſque déque habeat, non raró minos perſpicuus ſit, in Chirorgicis conſcribendis, vt ex libris eius *De Officina Medici*, (quem ita inſcripſit, etſi in eo nihil, niſi Chirurgica tractet) *de fracturis, de articulis, de capitis vulneribus* apparet, accuratiſſimus & ordinis obſeruantiſſimns eſt, nulliſque verbis parcit, vt omnia clarè & perſpicuè tradat. Quem poſtea ſecuti ſunt omnium ſeculorum Medici clariſſimi, Galenus, Aëtius, P. Ægineta, C. Celſus, Anicennas, & alij, qoi Chirurgicam Medicinæ partem æquè, vt alias non ſolùm ſcriptis accuratè tractarunt, ſed & ægris in iis affectibus, qui Chirurgiâ in primis curantur, operam ipſi præſtiterunt.

Neſcio verò quo fato infelici factum, vt cùm ſuperioribus ſecnlis ferè omnes bonæ literæ barbarie, conſpurcarentur, etiam Medicina hoc damni paſſa ſit, vt Chirurgia à Medicina reliqua ſepararetur, atqoe alij dicerentur Phyſici, alij Chirurgi. Hinc enim adeò accidit, vt cùm Medici Chirurgiam negligerent, & à ſe amandarent, barbitonſores, balneatores, aliique operarij Chirurgiæ poſſeſſionem à Me-

nicis derelictam inuaſerint, homines plerique omnes Medicinæ ignariſſimi, qui neque eorum, quæ agunt, cauſſas reddere, neque medicamenta inuenire, neque corpora & affectus diſtinguere nôrunt, ſed eundem calceum fere omnibus pedibus adaptare conantur: imò quod caput rei eſt, qui corporis humani ſtructuram, quantum quidem Chirurgo in primis neceſſaria eſt, partiúmque ſitum & conformationem penitus ignorant, & ex Anatomia nunquam didicerunt. Acceſſit poſtea & aliud incommodum: Cùm enim intelligerent, ſine reliquarum Medicinæ partium ſubſidio Chirurgum ſuum ſcopum aſſequi non poſſe, & animaduerterent, etiam ad externos corporis affectus manuum operam ſemper non ſufficere, ſed internis quoque medicamentis ſæpiſſimè opus eſſe: falcem in alienam meſſem multi immiſerunt, & cùm purgantia, tum alia interna medicamenta exhibere temerario auſu aggreſſi ſunt, etſi nec corporis ægri ſtatum, nec medicamentorum vim & facultatem, nec curandi methodum intelligerent. Quæ res quanto cum ægrorum periculo & damno coniuncta ſit, nemo non intelligit. Interim, vt conſuetudo eſt peſſimus tyrannus, iſte mos in pleriſque regionibus, præcipuè noſtra Germania, ita inualuit, vt vix aliæ Medicorum, aliæ Chirurgorum partes maneant; imò qui Chirurgiam hodie exercent, iniuriâ ſe affici querantur, ſi iſtud officium Medici ad ſe retrahere conentur. Agnouerunt tamen iam ſuperioribus ſeculis, cùm Medicina cum reliquis bonis literis in lucem è tenebris quibus obruta erat, protracta eſt, diuortij huius iniquitatem Medici quique doctiſſimi, & propterea ex iis quidam ipſam Chirurgiam tractare aggreſſi ſunt, quidam verò ſcriptis eruditiſſimis excoluerunt. Quod & noſtrâ memoriâ à clariſſimis Medicis factitatum. Et omnino omnibus, qui Medicinæ ſolidam cognitionem ſibi comparare volunt, incumbit, vt & hanc Medicinæ partem diligenter cognoſcere ſatagant, vt ſi non ipſi manus ægris admovere velint, aut ob inueteratam conſuetudinem non poſſint; nihilominus Chirurgorum vulgarium actiones dirigere, eorúmque errores, vbi occurrunt, corrigere queant.

Quæ res ipſa fecit, vt cùm ſuperiores quatuor libros Medicinæ Practicæ abſoluiſſem, & hunc quintum, qui ea maxima ex parte, quæ Chirurgorum ſunt, tractat, neceſſariò addendum putarem. Qui cùm iam in publicum prodeat, eíque pro more huius ſeculi, Patronus quærendus ſit, eum Seren. & Illuſtr. T. Celſ. nomini non leuibus cauſſis motus, inſcribendum exiſtimaui. Etenim quantus Ser. Reg. Maieſt. Dn. Parentis & Ser. ac illuſtr. Celſ. Tuæ erga bonas literas, atque in primis Artem Medicam, ſic amor & incredibilis beneuolentia, omnibus notiſſimum eſt, & teſtis eſt eius rei locuples, Vir Cl. *Dn. Henningus Arniſæus*. Philoſophus & Medicus excellentiſſimus, amicus meus ſingularis. Et Sereniſſ. & Illuſtriſſ. T. Celſitud. eandem beneuolentiam ipſe non ita pridem in Sereniſſ. Elect. Saxon. Viduæ Aula, quæ Lichtenburgi eſt, ſatis ſupérque perſpexi & expertus ſum. Quam propterea, pro mea virili, etiam ad poſteritatem, huius libri dedicatione, commendandam putaui. Deinde cùm ſcripta mea omnia in hac Elector. Saxon. ad Albim Academia nata, iure quodam Sereniſſ. Saxon. Elector. Domui deberi, eíque ſacra eſſe agnoſcam, ea me ad aliam aram (quod apud Antiquos nefas putabatur) transferre non exiſtimaui, ſi Sereniſſ. & Illuſtr. T. Celſitud. cui tam arcta cum Sereniſſ. Elector. Saxon. familia neceſſitudo & cognatio intercedit, hunc librum offerrem. Accipe ergo, *Sereniſſ. & Illuſtriſſime Princeps*, hoc quicquid laboris & operis eſt, eo vultu, quo aliàs bonarum literarum cultores, & Sereniſſ. Elector. Saxon. Domui addictos ſoles, mihique & meis conatibus clementiſſimè faue. Deus verò ter Opt. Max. Sereniſſ. & Illuſtr. T. Celſitud. ſaluam, florentem, & felicem vndique præſtet. Vvittebergæ, Calend. Maij, anno Chriſti M D C X X X I V.

Sereniſſ. atque Illuſtriſſ. Tuæ Celſitud.

Subiectiſſimus

DANIEL SENNERTUS, D. Fac. Medic. ibid. Prof. & Senior, ac Seren. Elect. Sax. Med.

PRACTICÆ

PRACTICÆ MEDICINÆ LIBER QVINTVS,

DE EXTERNIS AFFECTIBVS.

PARS PRIMA,

De Tumoribus.

CAPVT I.

De Tumorum Natura, Caussis & Differentiis.

Tumoris nomina.

Oedema.

QVI Tumor, tuber, & tuberculum Latinis dicitur morbus, is Græcis ὄγκος appellatur, Hippocrati & antiquis Græcis Medicis etiam οἴδημα nominatur. Etsi enim Recentioribus Medicis, iam Galeni quoque tempore οἰδήματα sint tumores molles, & qui, dum premuntur, dolore vacant, quos Antiqui cum adiectione οἰδήματα μαλθακὰ & ἀνώδυνα, i. e. *tumores molles & non dolentes*, appellabant: tamen vox οἴδημα Hippocrati & Antiquioribus Medicis in genere omnem omnino præter naturam Tumorem significat, vt à Galeno annotatum est *in 1. prognost. text. 29. 4. aph. 34. 5. aph. 65. & 66. & alibi passim*.

Phyma.

φῦμα etiam interdum nomen generale est, significátque omnem in genere Tumorem, sponte tamen & sine caussa externa præcipuè in externam corporis partem, erumpentem, sicut planta è terra erumpit, vt videre est apud Galenum, *6. epid. comm. 1. text. 23.* In recentiorum Latinorum, eorúmque, quos Barbaros vulgò nominant, libris nomine Apostematis omnes omnino tumores comprehenduntur; Imò ex recentioribus quidam, quibus græca lingua forsan non satis cognita est, eos valde decipi scribunt, qui aliquam inter nomen Tumoris & Apostematis differentiam esse statuunt; quod tamen cum autoritate omnium antiquorum Medicorum, & Græcæ linguæ vsu pugnat. Græcis enim Medicis ἀπόστημα solùm is tumor est, qui suppuratur, vt infrà, *cap. 3.* dicetur, & Latinis *Abscessus & Vomica* dicetur; Recentioribúsque ac barbaris, sumto ex interprete Auicennæ vocabulo, *Exitura*. Omnes autem tumores ad suppurationem non perueniunt, vt Erysipelas plerumque, herpes, & phlegmone sæpe, tumoréfque alij.

Tumores an rectè apostemata appellentur.

Apostema quid?

Neque tamen ista nominum confusio Arabibus attribuenda, sed Barbaris eorum interpretibus, qui Arabum vocabula non idoneis vocabulis expresserunt. Arabes enim non minus, quam Græci, tumores & Apostemata nomine distinxerunt, & tumores in genere *Bothor*. Apostema *Dubellet & Dubellatam* nominarunt. Ideóque de vocabuli cuiusque significatione, eius linguæ autores consulendi sunt, non alterius; seu, vt Galenus, *in libell. ad Thrasybul. an ars tuend. san. ad Medicinam spectat, cap. 35.* docet, si Assyriorum linguæ vocabulum sit, ab ipsis res discenda est, cui nomen illud indiderunt, siue sit Persarum lingua, aut Indorum, aut Arabum, aut Æthiopum, aut omnino aliorum quorundam, illos percunctari oportet.

Tumor.

Non omnis tumor morbus est.

Quid autem Tumor sit, iam dispiciemus, vbi hoc priùs monuerimus, nos de Tumoribus p. n. & qui è morborum genere sunt, præcipuè hîc acturos. Non enim omnis tumor & partis vltra naturalem habitum incrementum, Tumor p. n. est. Nam quamuis obesi quidam vltra naturalem habitum in latum & profundum augentur: tamen cùm nondum in iis est aliqua actionis læsio, ob quam demum aliquid p. n. affici dicitur, etiam p. n. se non habent, sed solùm non naturaliter, οὐ φύσει & ὑπὲρ τὸ κατὰ φύσιν, vt ait Galenus. Hæc enim, vt idem Galenus, *de tumoribus, p. n. cap. 1.* scribit, est inter ea corpora, quæ secundum naturam se habent, & ea quæ se habent præter naturam, media quædam constitutio. Sic etsi quoque aliqua pars augeatur vltra naturalem habitum, ita tamen vt eius actiones non lædantur, nullúsque doloris sensus adsit: tum etiam tumor ille non est præter naturam, nondúmque morbus appellatur, sed potiùs symptoma. Vnde Galenus quoque suum librum de tumoribus, non simpliciter, sed de tumoribus p. n. inscripsit. Longè verò minùs mammæ lacte turgidæ, & maiores quàm in non lactantibus esse solent, & venter inferior tempore gestationis in grauidis in maiorem molem excrescens, morbo laborare dicuntur; cùm ista secundum naturam & naturæ leges fiant.

Tumor quid?

Quid verò tumor sit, & ad quod morbi genus pertineat, non adeò liquidum est. Alij enim alias definitiones afferunt, quas hîc coaceruare opus non est, & Galenus ipse non semper idem docere videtur. Nam *13. meth. med. cap. 1.* tumorem morbum esse dicit, in quo partes à naturali habitu in quantitate recesserunt. Et *1. de causs. sympt. cap. 2.* tumores ad morbos organicos refert, dum scribit, φλεγμονὰς seu *inflammationes*, & scirrhos, & abscessus, & id genus alios morbos instrumentalium esse partium. De *differ.* verò *morbor. cap. 13. & de causs. morb. cap. 6.* inter intemperies, & similarium partium morbos, tumores recenset. Recentiores etiam opinionibus dissident. Fallopius Galeni sententiam in *13. m. m. cap. 1.* sequitur, & tumores ad morbos instrumentales, nimirum magnitudinem p. n. auctam, refert: Hieronymus Capiuaccius, in *cap. de phrenitide*, omnem tumorem esse necessariò morbum in intemperie, non autem necessariò in mala compositione scribit: quam opinionem sequitur Hieronymus Fabricius ab Aquapendente. Alij, inter quos Eustachius Rudius, statuunt; tumorem esse vitium ex aucta magnitudine & intemperie compositum, auctámque magnitudinem cum intemperie esse cuiuslibet tumoris formam, statuítque Rudius, eos non solùm tumores propriè dici, qui in partibus ex materiæ p. n. affluxu fiunt, tumores verò qui in luxationibus, intestinorum in scrotum prolapsu, & aneurysmate fiunt, propriè dictos tumores non esse.

Tumoris definitio.

Verùm si rem accuratiùs perpendamus, significatúmque vocabuli Tumoris & ὄγκου consideremus, & tumoris essentiam per se contemplari velimus, Tumorem, quatenus tumor est, rectè cum Galeno definimus, quòd sit *morbus, in quo corporis nostri partes à naturali statu magnitudine auctâ recedunt*. Ὄγκον enim Græci τὴν εἰς μῆκος, καὶ πλάτος, καὶ βάθος διάστασιν nominant, vt *de tumoribus, cap. 1.* scribit Galenus, vt certè absurdum sit, statuere tumorē sine magnitudine aucta, id est, sine tumore. Etsi enim verum sit, quod modò monuimus & quod Galenus, quoque, *de diff. morb. cap. 12.* annotauit, tumorem, si tantus non sit, vt ex eo membrum affectum operationū aliquam læsionem patiatur, symptoma esse, cúmque p. n. affectum potiùs per intemperiem præsentem, quæ lædit actionem, quam per tumorem, qui non lædit actiones, definiendum esse: tamen propterea non sequitur, quòd etiam tumor, qui morbus est, quique actiones lædit, potiùs per intemperiem, quàm magnitudinem auctam, definiendus sit. Imò sæpenumerò tumores, cùm vel à carnosa, vel ab ossea & dura substantia, vel flatuosa spiritu, qui nec frigidus, nec calidus valde sit, producuntur, sine intemperie sunt. Interim tamen alios morbos auctæ magnitudini, quæ tumoris essentiam constituit, coniungi posse, non negamus, qui tamen non sunt de eius essentia: Etenim si materia, quæ tumores efficit, calore, frigore, siccitate, aut humiditate excedat, illam intemperiem parti affectæ communicat, vnde etiam morbus intemperiei tum concurrit. Si præterea materia eadem vel rodendo, vel distendendo continuum soluat, vnitatis quóque solutio accedit. Interdum & figura corrumpitur; interdum & cauitates, canales ac meatus comprimuntur, vel obstruuntur, ob multitudinem materiæ, quæ cum plerumque tumori coniunguntur, etiam in differentia & curatione tumorum non solùm de quantitate aucta, sed etiam de reliquis morbis concurrentibus agitur. Interim tamen manet, tumorem, quatenus tumor, esse morbum in aucta p. n. magnitudine, qui ex re p. n. parti adiectâ ortum habet. Nec alicuius momenti est, quòd Rudius hîc obiicit, quòd in tumoribus, qui ab humoribus, & qui à partium prominentia & procidentia, ac similibus caussis fiant, sit penes caussam efficientem, proximam & continentem differentia; & quòd ab hac artificiosæ & vtiles indicationes sumantur, non verò ab aucta magnitudine. Etenim licet in caussa continente speciali differant, quod ea sit nunc,

humor, nunc os, nunc intestinum: tamen in generali conueniunt, quæ est res p.n. parti adiecta, eámque in tumorem attollens. Et in omni tumore, ab hac, vt in omnibus morbis, qui à caussa continente pendent, nulla sumitur vtilis indicatio, etiam in tumoribus, qui ab humorum influxu pendet. Generalis enim Indicatio, sed inutilis est, humorem, qui partem in tumorem attollit, esse remouendum, quomodo verò hoc fieri debeat, id iam artificiosum est. Interim quòd tumores ex humoribus orti, inter compositos morbos ex magnitudine aucta, & intemperie cum materia, & figura vitiata referri possint, non negabo, id tamen non omnibus tumoribus competit. Vnde procul dubio etiam factum; vt Galenus tumores modò inter morbos partium similarium, vt *de differ. morb. c.* 12. modò inter morbos organicos, vt 13. *meth. cap.* 1. retulerit.

Neque diffitendum, autores interdum dum tumorum p.n. faciunt mentionem, non tumores in genere accipere, quales etiam sunt, quos intestinum prolapsum, vel ossea substantia prominens excitare potest, sed eos in specie, qui ab affluxu humorum fiunt, qui omnino sunt morbi compositi ex magnitudine aucta, intemperie, figura vitiosa, & plerumque etiam soluta vnitate.

Caussa.

Caussa continens tumoris, in genere accepti, est aliquid p.n. parti adiectum, quod eam eleuat, distendit, & in maiorem magnitudinem attollit.

Differentia.

Hæc autem materia cùm triplex sit, nimirum humor, flatus, & substantia solida: præcipua etiam differentia tumorū à caussa continente sumitur. Sunt quidem & aliæ tumorum differentiæ; vt alij sint magni, alij parui; alij externi, alij interni, alij recentes, alij antiqui. Verum hæ sunt accidentales differentiæ, & aliquam quidem mutationem afferunt, & conditionem mutāt, speciem verò non variant. Differentiæ autem, quæ speciem constituunt, sumuntur à materia & caussa continente, quæ triplex est, vt dictum. Primùm enim tumores ex humoribus ortum habent, verùm nullam peculiarem appellationem obtinent, sed generali saltem tumoris nomine comprehenduntur, imò, vt dictum à nonnullis solùm Tumores appellantur. Secundò, flatus in aliqua parte conclusi eam distendunt, & in tumorem attollunt, quos tumores Græci ἐμφυσήματα Latini *Inflationes* appellant. Tertiò equidem interdum carneum quasi, aut membranaceum, aut osseum, aut simile quid parti alicui adnascitur, tumorémque excitat, verùm cùm eædem substantiæ ex humoribus ortum habeant, hoc tumorum genus cum primo coniungemus. Denique & ipsæ solidæ corporis partes tumores efficiunt, cùm locum mutant, & situm, atque in aliquam partem prolabuntur, eámque distendunt & attollunt, qui & ipsi nullam peculiarem appellationem habent.

Sunt tamen & aliæ differentiæ. A qualitate materiæ coniunctæ alij dicuntur calidi, alij frigidi, alij humidi, alij sicci; alij molles & laxi, alij duri. A magnitudine, qui maiores sunt, simpliciter generis nomine tumores appellantur, qui parui, tubercula. A situ, quòd alij sunt interni, alij externi; & hi vel altiores & profundiores, vel superficiales. A figura quidam lati, alij acuminati.

Omnes autem istas tumorum differentias nominibus & numero comprehendere facile non est. Galenus *in fine libri de tumoribus*, nullam tumorum præternaturalium speciem, quæ ibi dicta non sit, se reliquisse scribit, & collegit ex eo libro Ioh. Philippus Ingrassias, *de tumorib. tract.* 1. *cap.* 1. *comm.* 2. *pag.* 77. sexaginta & vnum tumores, quos hoc ordine recenset: 1. *Corpulentia* 2. *Phlegmone.* 3. *Abscessus calidus.* 4. *Sinus.* 5. *Fistula.* 6. *Abscessus ex solidis humidisve corporibus.* 7. *Atheroma.* 8. *Steatoma.* 9. *Meliceris.* 10. *Anthrax.* 11. *Cancer* 12. *Gangrana.* 13. *Sphacelus.* 14. *Erysipelas.* 15. *Herpes simpliciter.* 16. *Herpes esthiomenos.* 17. *Herpes miliaris.* 18. *Scirrhus.* 19. *Ecchymosis.* 20. *Aneurysma.* 21. *Oedema.* 22. *Phagedana.* 23. *Vlcus Chironium* seu *Telephium.* 24. *Scabies.* 25. *Lepra.* 26. *Elephantiasis.* 27. *Exostosis.* 28. *Satyriasmus* seu *Priapismus.* 29. *Achor.* 30. *Cerion.* 31. *Myrmecia.* 32. *Acrochordon.* 33. *Psydracion.* 34. *Epinyctis.* 35. *Dothien.* 36. *Phyma.* 37. *Bubon.* 38. *Phygethlon.* 39. *Struma.* 40. *Sarcocele.* 41. *Hydrocele.* 42. *Epiplocele.* 43. *Enterocele.* 44. *Enteroepiplocele.* 45. *Cirsocele* 46. *Varices.* 47. *Bubonocele.* 48. *Exomphalos.* 49. *Ascites.* 50. *Tympanites* 51. *Anasarca* 52. *Epulis.* 53. *Parulis.* 54. *Thymus.* 55. *Vua.* 56. *Paristhmia.* 57. *Antiades.* 58. *Polypus.* 59. *Encanthis.* 60. *Vngues.* 61. *Staphyloma.*

Tumorum numerus & nomina secundum Galenum.

Ipse verò Ingrassias numero hoc non contentus, adhuc centum sexaginta quinque addit nimirum qui capiti sunt proprij 27. quos *p.* 301. hoc modo recenset. 1. *Eczema.* 2. *Elcydrium*, siue *Papilla.* 3. *Sycon.* id est, ficus, seu ficosum exanthema. 4. *Exanthema*, id est, vlcerosa efflorescentia. 5. *Ganglion.* 6. *Hydrocephalus.* 7. *Syriasis.* 8. *Phrenitis.* 9. *Lethargus.* 10. *Typhomania*, seu *agrypnon coma.* 11. *Catochus Pauli.* 12. *Catalepsis* seu *catoche.* 13. *Carus* 14. *Apoplexia.* 15. *Rhia alsabian.* 16. *Sibare.* 17. *Fasera.* 18. *Schahilos.* 19. *Testado.* 20. *Talpa.* 21. *Topinaria.* 22. *Lactumen.* 23. *Cornu.* 24. *Alopecia.* 25. *Ophiasis.* 26. *Pityriasis.* 27. *Phthiriasis.* Oculis, & partibus eius proprios sexaginta tres, quos hoc ordine *p.* 151. enumerat. 28. *Proptosis* Galeni, siue *ecpiesmos* Pauli. 29. *Taraxis* 30. *Ophthalmia.* 31. *Epiphora* Introductorij. 32. *Chemosis.* 33. *Xerophthalmia.* 34. *Sclerophthalmia.* 35. *Scleroph thalmia.* 36. *Phlyctana.* 37. *Bothrion.* 38. *Cœloma.* 39. *Argemon.* 40. *Epicauma.* 41. *Encauma.* 42. *Myocephalon.* 43. *Melon.* 44. *Clauus* Pauli & Aetij 45. *Clauus* Introductorij & Celsi. 46. *Hypopyon.* 47. *Onyx*, id est vnguis. 48. *Hyposphagma.* 49. *Achlys* Aetij. 50. *Nephelion* Aetij. 51. *Vla*, seu *Nephelion.* 52. *Leucoma*, 53. *Sebel.* 54. *Bothor* Auicennæ. 55. *Hymenepanastasis.* 56. *Nyctalopia.* 57. *Anthracosis.* 58. *Carcinoma* 59. *Synchysis.* 60. *Mydriasis.* 61. *Proptosis* Pauli. 62. *Ptilosis.* 63. *Madarosis*, seu *Milphosis.* 64. *Pladarotes.* 65. *Emphysema.* 66. *Symphysis*, siue *Ancylosis.* 67. *Ectropion.* 68. *Lagophthalmos.* 69. *Trachoma.* 70. *Sycosis.* 71. *Tylosis.* 72. *Dasyma.* 73. *Palibytes.* 74. *Baryses.* 75. *Hydatis.* 76. *Psorophthalmia.* 77. *Crithe.* 78. *Chalazion.* 79. *Porosis.* 80. *Lithiasis.* 81. *Alanttfac.* 82. *Sude* Auic. 83. *Sarcosis.* 84. *Lupia.* 85. *Mydesis.* 86. *Pustula* Abenzoaris. 87. *Scleriasis.* 88. *Anchilops.* 89. *Ægilops.* 90. *Epinyctis* Plinij. Et tandem alios in aliis partibus nonaginta septem, quos hoc ordine recenset: 91. *Auritus.* 92. *Parotis.* 93. *Pherea.* 94. *Ozona.* 95. *Sarcoma.* 96. *Thelul.* *Albuc.* 97. *Almabian* Auic. 98. *Chaisum* Arabum. 99. *Hæmorrhoides* Arabum. 100. *Batrachos.* 101. *Glossomegethos.* 102. *Ancyloglosson.* 103. *Aphtha.* 104. *Cynanche.* 105. *Paracynanche.* 106. *Synanche.* 107. *Parasynanche.* 108. *Gongrona.* 109. *Folium.* 110. *Bronchocele.* 111. *Albadal.* 112. *Dionysisci.* 113. *Hypopian.* 114. *Ionthi*, seu *vari.* 115. *Mentagra.* 116. *Ephelis.* 117. *Ignis sylvaticus.* 118. *Noli me tangere.* 119. *Butizaga.* 120. *Gutta rosacea.* 121. *Sparganosis.* 122. *Chondriosis.* 123. *Trichiasis.* 124. *Gynæcomaston.* 125. *Pleuritis.* 126. *Peripneumonia.* 127. *Phthoe.* 128. *Althabalop.* 129. *Napta.* 130. *Cyphosis*, seu *Cyrchesis* & *hybosis.* 131. *Lordosis.* 132. *Scolyosis.* 133. *Cœliacus.* 134. *Auxys* Rhasis. 135. *Colica.* 136. *Ileos.* 137. *Condylomata.* 138. *Hæmorrhoides.* 139. *Marisca.* 140. *Hepaticus* 141. *Cachexia.* 142. *Altherel* Bellunensis. 143. *Thebegi.* 144. *Altherbel* Bellunensis. 145. *Splenicus* Aureliani. 146. *Nephritis.* 147. *Lithiasis.* 148. *Satyriasmus* Pauli 149. *Cercosis.* 150. *Mola.* 151. *Nymphomegothes.* 152. *κίων* Hippocr. 153. *Seliroma* Pauli. 154. *Arthritis.* 155. *Podagra.* 156. *Chiragra.* 157. *Ischias.* 158. *Lupia* Guidonis. 159. *Tophi.* 160. *Cornua* Auic. 161. *Ancylosis*, seu *Ancyla.* 162. *Paronychia* 163. *Pterygion* Celsi. 164. *Condyli.* 165. *Perniones.* 166. *Gemursa* Plinij. 167. *Dentes muris* Bellunensis. 168. *Aditahan.* 169. *Lupus.* 170. *Dactilia* Haliab. 171. *Malum mortuum.* 172. *Terminthos.* 173. *Emphysema.* 174. *Phlyctana.* 175. *Turmusios* Auicen. 176. *Impetigo.* 177. *Essere.* 178. *Palmos.* 179. *Clauus.* 180. *Calli.* 181. *Ægritudo bouina* Abenz. & Albuc. 182. *Dracontium.* 183. *Syrones*, seu *Pedicelli* Guid. & Argelatæ. 184. *Variola.* 185. *Morbilli.* 186. *Rubeola.* 187. *Crystalli.* 188. *Exanthemata.* 189. *Ecthymata* Fernel. 190. *Hydroa*, seu *Sudamina.* 191. *Epinyctis*, Romanorum; 192. *Botherlenes.* 193. *Ganglia.* 194. *Seps* Hippoc. 195. *Spina ventosa.* 196. *Bubasticon vlcus.* 197. *Hypersarcon.* 198. *Cacoethes.* 199. *Sepedon.* 200. *Nome.* 201. *Therioma.* 202. *Herpes esthiomenos* Celsi. 203. *Herpes esthiomenos* Auic. 204. *Thymion* Celsi 205. *Ignis sacer*, Celsi. 206. *Cerion* Pauli. 207. *Paratrimmata.* 208. *Aposirmata.* 209. *Zerma* 210. *Ranula.* 211. *Spina.* 212. *Morsus diaboli.* 213. *Patursa*, id est, morbus Gallicus. 214. *Scopuli.* 215. *Tincosas.* 216. *Pinita.* 217. *Spili.* 218. *Tusius* Auic. 219. *Eparma* Hippocrat. 220. *Rosbeth.* 221. *Canus* Rhasis. 222. *Aloocbiri* Albocasis. 223. *Naher*, Albuc. 224. *Alchalan.* Abenz. 225. *Arcerlla* Abenz. 226. *Rotula fatarris.* Vt ita numerus omnium tumorum quos recenset Io. Philippus Ingrassias, sit 226.

Tumorum numerus & nomina secundum Ingrassiam. Tumores capitis 27.

Tumores oculorum, & eorum partium, 63.

Verum sine caussa hoc modo multiplicantur entia. Neque enim omnes affectus, qui hic sub tumoribus recensentur, tumores sunt, atque vnus & idem tumor interdum sub variis nominibus reperitur; neque, cùm reliquos tomos de tumoribus non absoluerit Ingrassias, facilè patet, quos tumores nonnullis nominibus intelligat. Certè, vt de vno atque altero saltem, exempli gratiâ, dicamus, inter tumores, sinus & fistulas, vlcus Chironium, & vlcera alia recenset. Quis verò inter tumores propriè dictos lethargum, typhomaniam, catochum, catalepsin, carum, apoplexiam, lordosin; cœliacam affectionem, colicam, affectum hepaticum, splenicum, & similes alios affectus, qui vel ad symptomata, vel aliorum morborum species potius, quàm tumores pertinent, numerare ausit? Imò tumores multi, qui in hoc catalogo recensentur, non peculiares tumorum species sunt, sed specierum secundum partes affectas differentiæ.

Ideóque duas præcipuè differentias tumorum attendendas censemus, vnam, quæ sitâ caussarum varietate, alteram, quæ sit partium affectarum ratione. Caussam tumoris continentem triplicem esse diximus, humorem, flatus, & substantiam solidam. Humores rursum varij sunt, sanguis, pituita, melancholia, humor ater, humor aqueus, serosos, variique ichores; etiam mixti humores, & materia, in quam alij humores degenerant; ac humores maligni.

Differentia tumorum.

Ex sanguine oritur *nimia corpulentia* seu πολυσαρκία, & *Inflammatio.* Ad inflammationem etiam referunt *Gangrænam* & *Sphacelum*, quòd Inflammatio interdum in ea degeneret. Verùm cùm Gangræna & Sphacelus sæpe sine inflammatione ex aliis caussis oriantur, neque tumorem semper coniunctum habeant, & vlceribus magis cognata sint, aut in ea degenerent, de iis postea *de Vlceribus*, dicemus. Rectiùs ad Inflammationem refertur. *Erysipelas* seu *Rosa* vulgò

Caussa continens.

vulgò dicta *Buae*, *Furunculus*, *Phyma*, *Phygethlon*, *Parotis*, *Carbunculus*, *Paronychia*, *Perniones*, *Ecchymosis* vt postea ex speciali horum affectuum explicatione patebit.

A bile oriuntur, *Herpes*, eiusque differentiæ.

Ab humore pituitoso prouenit *Oedema*.

Ab humore melancholico, *Scirrhus*.

Ab atra bile, *Cancer*.

Ab humore aquoso, *Hydrocephalus*, *Hernia aquosa*.

Verùm serosi humoris & ichorum, è quibus varia tubercula oriuntur, magna est differentia, ac sæpe serosi salsi ac biliosi humores cum aliis miscentur, atque inde oriuntur varia exanthemata, *Psydracia*, *Vari*, *Sudamina*, *Epinyctides & Terminthi*, *Essere* Arabum, *Elcidria Scabies*, *Lepra* Græcorum, *Vitiligo*, *Impetigo*, & *Lichen*, *Crusta lactea*, *Achores*, *Fauus*, *Tinea*, & cætera.

Tandem ab humoribus quidem etiam prouenit peculiare tumorum genus, ab iis tamen, quos hactenus commemorauimus, dupliciter differens. Primò quidem, quod non ex vno humore prouenit, sed a pluribus, pituita scilicet, sed quæ alios humores, melancholiam vel bilem, admixtos habeat, ita tamen vt coniuncta caussa non ampliùs humor sit, sed alia materia ex humoribus genita. Deinde, quòd materia illa peculiari membranæ includitur. Eiusmodi tumores sunt *Struma & Scrofula*, *Bronchocele*, *Ganglia*, *Nodi*, *Meliceridès*, *Atheromata*, *Steatomata*, *Testudo*, *Talpa & Natta*.

Ex humoribus etiam, sed in aliam materiam degenerantibus, generantur *Polypus*, *ranula sub lingua*, *hernia carnosa*, *verruca*, *fungi*, & his similia. Sunt præterea & tumores à malignis humoribus ortum habentes, vt *Variola*, *Morbilli*, *Lepra* Arabum, seu *Elephantiasis* Græcorum, *Tumores Venerei* varij, *Bubones & Carbunculi pestilentes*.

A flatu sunt *Emphysemata* seu *Inflationes*, & *tumores flatulenti* quicunque.

A partibus solidis aliò procumbentibus fiunt *Hernia in scroto & vmbilico*, cùm intestina eò procidunt. *Epiplocele*. Pertinet huc & *Aneurysma*, tumor ex dilatata arteria ortum habens, vt & *Varix*, tumor ex dilatata vena.

Ab ossibus fit *Exostosis*, & ex vertebris dorsi prominentibus *gibbositas*; sicut & in aliis partibus tumores fiunt, cùm ossa luxata vel fracta eò excidunt.

Accipiunt autem isti tumores varia nomina pro partium affectarum ratione, de quibus suo loco dictum.

De multis tamen tumoribus hoc notandum, iis equidem multos vulgò apud multas Nationes affligi, & vulgò etiã eos curari; quæ tamen nomina Germanica, Italica, Gallica, Hispanica, aliarúmque nationum alia, quibus nominibus Græcorum, Latinorum, & Arabum respondeant, non semper constat; quæ res Medicinæ studiosum in Autorũ lectione non parum moratur. Conquestus est hac de re etiam Io. Philippus Ingrassias, qui in conferendis & explicandis Græcorum, Latinorum, & Arabum nominibus plurimùm laborauit, dum in hunc modum *de tumoribus*, *tract.* 1. *cap.* 6. *pag.* 5 to. scribit *Non vehementer admirari, simul ac non dolere nequeo, maximam nostri seculi infelicitatem, in quo variis & innumeris ferè morborum speciebus continuò vexamur, præsertimque ob deprauatam victus rationem huiusmodi tumore* (de dothiene seu furunculo loquitur) *in dies affligimur, adeò vt notissimus procul dubio affectus sit; nomen tamen eius, non secus atque epinyctis & psydracion, plurimis adhuc in ambiguo sit, vt inde morbi proprium caput, & curationis methodum apud Latinos, atque ipsos etiam Latinè loquentes Græcos aut Arabes, inuenire difficillimum nobis fiat.*

De signis Diagnosticis, Prognosticis, Indicationibus, & Curatione tumorum in genere, solent nonnulli non pauca afferre. Verùm pauca planè sunt, quæ de tumoribus hoc modo in genere consideratis dici possunt, sed plerumque speciebus certis conueniunt. De quibus omnibus postea ordine & in specie dicemus.

CAPVT II.

De Tumoribus ab humoribus ortis in genere.

Tumores ab humoribus nati.

FRequentissimum autem tumorum genus est, quod humores efficiunt. Qua de caussa de eo primò agemus. Huius proxima caussa est humor, partem p.n. in maiorem molem attollens. Qui cùm plerunque aliquem qualitatum excessum habeat, & vel calidus, vel frigidus, vel humidus, vel siccus sit, illam qualitatem parti affectæ communicat, quæ cùm à membri patientis temperie differat, inæqualem in eo temperiem excitat, atque ita tumori intemperies coniungitur.

Caussæ.

Caussæ.

Humorum autem qui tumores efficiunt, magna est diuersitas. Nam & naturales & præternaturales humores, quorum differentiæ suo loco sunt explicatæ, tumores excitat, quò etiam pertinet materia serosa & aquosa, pus, sanies, & alia omnia, in quæ humores degenerant, & in tumoribus reperiuntur, atque è partium corporis numero non sunt, quorum magna est varietas. Galenus, *lib.* 2. *ad Glauc. cap.* 7. scribit, & lapidibus, & arenis, & restis, & lignis ab arboribus, & limo, & sorditiei balnei, feci & amurcæ, & multis aliis talibus similia in abscessibus corpora contineri, deprehensum fuisse: & 14. *meth. med. cap.* 12. vnguium, pilorum, ossium, testarum, lapidum similia inuenta esse docet. Vermes etiam in tumoribus reperiri testatur experientia, viditque tales tumores Fallopius & alij, atque ipse tales non semel vidi. Nicolaus Remigius, *lib.* 3. *dæmonolatriæ, cap.* 1. scribit, suis oculis se vidisse globum, quales in textrinis videre est, qui ex vomica, in sura cuiusdam incisa, exemptus fuerat. Et VVierus, *de præstig. dæmon. cap.* 13. ex vomica in sinistro latere supra lienem, cultrum ferreum exemptum fuisse, cum magna puris copia, in quadam puella, refert. Quale quid etiam Langius, *lib.* 1. *epist.* 38. annotauit. Tale quid si accidat, vulgus mox veneficiis & incantationibus id adscribere solet. Verùm non opus est, in omnibus, quæ præter pus ex abscessibus euacuantur, statim ad tales caussas confugere, & inter caussas supernaturales tumorum recensere, cùm multa ex his ex humoribus modò enumeratis generentur. Cùm enim experientiã constet, in corpore humano pluribus in locis ex humoribus excrementitiis lapillos, tophos, pilos, aut his similia, ac varia vermium genera procreari, & extra corpus humanum etiam mira vermium & aliorum animalculorum genera ex aliorum corruptione produci: mirum non est, in tumoribus materiam, præcipuè si ea praua sit & diutius conclusa ibi detineatur, putredine varias mutationes subire. Si tamen talia in vomicis & tumoribus reperiantur, quæ à natura in corpore humano, aut solius naturæ ope, arte non concurrente, generari non possunt, vt sunt metallica, acus, cultri, claui ferrei: illa iam ad naturales caussas referri non possunt, sed dæmonum præstigiis, astutiæ & potestatis accepta ferenda sunt. Quomodo autem talia in corpore seu procreentur, seu ei insinuentur, huius loci non est disputare. Reliquas caussas tumorum ab humoribus ortorum pertexemus.

In abscessibus repertorum varietas.

Caussas itaque remotas, cuiuscunque sint generis, quod attinet, facilè eæ cognoscuntur, si modum generationis tumorum inquiramus, & videamus, vndenam, & quâ ratione humor ille, qui caussæ continentis rationem obtinet, in partem affectam veniat. Humor autem proxima tumoris caussa, in parte vel sensim & paulatim congeritur, vel in partem affluit & confertim influit. Congeritur sensim materia primò & præcipuè ob membri aliquod vitium, cùm nimirum vel vis concoctrix est debilis, quæ nutrimentum vt par est, non potest elaborare, & plura, quam debebat, excrementa generat; vel cùm facultas expultrix excrementa omnia, vt debet, non eiicit, id quod accidit, vel quia ipsa debilis est, vel quia viæ, per quas excrementa eiicere debet, non satis patent. Deinde etiam congeritur humor in partibus, cùm ipsum alimentum vitiosum est, ex quo nempe vel tanta excrementorum copia generatur, vt ea omnia facultas expultrix eiicere non possit, vel ita crassa, vt natura ea facilè expellere nequeat. A quibus autem caussis hæ caussæ dependeant, suo loco explicatum, nec opus est id prolixè repetere. Vt paucissimis rem complectar, imbecillitas facultatum à partium intemperie & calore natiuo debilitato dependet. Meatus obstruuntur à materia multa & crassa, à frigoris vi autem condensantur. Cibi mali succi multa excrementa suppeditant, qui autem tales sint, à Galeno, *in libro de cibis boni & mali succi, explicatum.*

Tumorum generatio. per congestionem.

Fluit autem humor ad partem aliquam (quæ frequentior tumorum caussa est) vel ab ipsa parte attractus, vel aliunde in eam immissus. Attractio primò fit à calore, genito vel motu nimio, vel a calore Solis & radiis Solaribus, ab igne, & acri medicamento. Ab his enim caussis calefactæ partes, ex reliquo corpore humores ad se trahunt, etsi in reliquo corpore non sit aliqua humorum abundantia. Quamuis si humores in corpore abundent, eò maior illorum copia attrahatur.

Per affluxũ. Attractione.

Deinde etiam dolor satis frequenter tumores, attrahendo humores ad partem dolentem, excitat. Attrahit autem dolor non per se, sed per aliud & vulgò ob tres caussas attrahere statuitur. I. Quòd natura, dum tentat parti dolenti subuenire, copiosè & cum maiori conatu, ad partem dolentem sanguinem & spiritus mittit, atque ita partes nimium replet. II. Pars dolens, à copia sanguinis & spirituum à natura transmissorum incalescit, vnde postea ob calorem magis attrahit. III. Dolor debilitat membra. Membra autem debilitata, si non attrahunt, tamen potentissimè recipiunt, & non resistunt hinc inde confluenti materiæ.

Secundò per defluxum fit tumor, dum humores in partem aliquam, etsi ab ea non attrahantur, transmittuntur. Cùm enim omnis pars non solùm habeat facultatem familiarià attrahendi, sed etiam superflua & molesta expellendi, à copia vel qualitate excrementorum & humorum stimulata, ac lacessita, ex quæ vtilia non sunt, aut etiam molesta, ad aliquam aliam partem expellit, & deponit. In qua si non digeratur, aut transpiratione euacuetur, rursum ad alias compellitur, donec tandem ad aliquam debiliorem perueniat, quæ expellere transmissos humores non potest, in qua illi relicti tumorem efficiunt. Nam ad hoc, vt tumor per transmissionem, aut transmissa aliunde materia excitetur, requiritur & pars quæ mittit,

& quæ recipit, & viæ, per quas fluunt humores. Transmittunt partes, quando facultas valida, a qualitate vel copia materiæ ad expulsionem irritatur. Etenim nisi facultas irritaretur, ad expellendum se non accingeret, & nisi valida esset, expellere non posset. Quò etiam faciunt caussæ externæ fluxionem concitantes, calor nimirum humores dissoluens & fundens, ac frigus constringendo partes eas comprimens.

Hisce tamen duabus fluxionis caussis addi potest tertia, ipsius humoris *ῥοπὴ* & impetus, sicut videmus in hydropicis aquam pondere suo in pedes & scrotum descendere, qui motus etiam tempore nocturno cessare solet, quod non fieret, si a natura humor expelleretur.

Partes recipientes. Recipiunt autem humores aliunde affluentes partes imbecilles, & ad recipiendas fluxiones procliues. Semper enim fortiora membra ad debiliora superfluum amandant. Debiliora autem membra hîc putantur, quæ vel in prima conformatione vitium aliquod contraxerunt, aut postea læsa sunt, aliquam præter naturam constitutionem contraxerunt, aut a natura debilia facta sunt, & ita creata ac comparata, vt excrementa aliarum partium facile recipiant, vt sunt cutis, & partes laxæ ac raræ. Natura enim, vt principes & nobiles partes a morbis tueretur, constituit in corpore humano partes aliquas debiliores, in quas partes principes sua onera opprefsæ & grauatæ, illud quod superfluum & noxium est, reponere possint, quales sunt cutis & partes glandulosæ. Hinc cor ad axillas, cerebrum post aures, & hepar ad inguina humores prauos deponit. Procliues autem ad recipiendum sunt, quæ cum parte mittente connectuntur, viásque per quas humores recipiant, patentes habent, quibus autem rursum expellant, vel nullas, vel angustas obtinent, aut quæ talem situm habent, vt mittentibus subiaceant, & humorû ad eas procliuis ex mittentibus sit decubitus.

Vias, per quas fluxio fit quod attinet, sunt eæ vel occultæ, vel patentes. *Via per quas fit fluxus.* Nam cùm totum corpus sit *ξύῤῥουν & confluxile*, ex vna parte in aliam per occultos meatus fluunt. Ita serum in abdomine collectum per occultos meatus in scrotum & crura descendit, partésque has in tumorem attollit, id quod etiam sæpe fit in aliis partibus. Nonnunquam humores intra cranium & cutem capitis collecti, sub cute in partes inferiores descendunt, raro tamen inde tumores fiunt. Frequentissimè autem humores qui tumores excitant, per patentes vias, venas & arterias, fluunt.

Sed vt ad differentias tumorum ab humoribus ortorum accedamus, *Differentia tumorum.* etsi plures sunt, accidentales differentiæ: eæ tamen per quas tumores ab humoribus orti verè inter se distinguuntur, à caussæ continentis seu humoris tumorem efficientis varietate *Vnde sumantur.* sumuntur. Sunt autem humores varij, Sanguis, bilis, pituita, melancholia, atra bilis, serum. E quibus etiam varia tumorum genera excitantur. Et quidem omnis humor, qui tumorem excitat, simplex & sincerus est, vnde etiam tumor purus excitatur, nunc verò plures humores ad vnum tumorem constituendum concurrunt, atque inde fiunt nothi tumores.

Signa Diagnostica.

An tumor ex partis alicuius prolapsu fiat, facilè cognoscitur? *Signa.* Quæ caussa si abstt, ab humoris affluxu eum fieri concludendum.

An verò tumor per congestionem, an verò per fluxionem ortus sit, discernitur hoc modo, quòd qui per congestionem fiunt, longiore temporis tractu & paulatim generantur, neque adeò magnum spatium occupant, neque vlla fluxionis caussa aut signum præcessit. Si verò per fluxionem generetur tumor, contraria signa adsunt. Et quidem si in parte affecta nullus dolor vel calor præcesserit, indicat fluxionem per transmissionem, non attractionem, factam esse; sicut contra per attractionem tumorem factum fuisse, dolor vel calor partis affectæ præcedens arguit.

Signa temporum quod attinet, principium, adest, cùm pars incipit distendi. Incrementum, cùm pars iam in notabilem tumorem attollitur, & symptomata, quæ vnumquodque tumoris genus comitantur, manifestè augentur. Status est, cùm tumor & symptomata omnia sunt maxima. Declinatio est, cum & moles tumoris, & symptomata minuuntur.

Prognostica.

1. Quantum ad Prognostica tumorum in genere; ratione loci affecti, tumores interni periculosiores sunt externis, & magis vel minus lethales pro partis affectæ præstantia & vsu.

2. Quantò tumor maior est, & intemperies coniuncta maior, & humor tumorem excitans peior, eò tumor curatu difficilior & periculosior est. Quantò verò humor tumorem generans mitior & benignior est, eò tumor minùs periculosus est, & curatu facilior. Omnium verò facillimè flatus ex se discutitur.

3. Omnes autem tumores ex humoribus orti, nisi retrocedant & delitescant, seu sponte, seu medicamentorum ope, quatuor modis terminantur, vt Galenus, *lib. de inæquali intemperie*, docet, scilicet vel per discussionem, quæ fit per *ἄδηλον διαπνοήν*, seu *insensibilem transpirationem*, vel per suppurationem, dum humor tumorem efficiens in pus mutatur, vel corruptione, dum partis affectæ temperies caloríque innatus à prauitate materiæ vincitur & corrumpitur; vel induratione, dum materia tumorem efficiens induratur. *Tumores ex humoribus quot modis terminentur.*

Resolutionis signum est, membri leuitas, & pulsatio molestæ cessans. *Signa resolutionis tumoru.*

Signa suppurationis instãtis sunt, dolor & palpitatio in parte, & febris accedens, vel etiam præsentis incrementum, iuxta Hippocratem, 2. *aph.* 47. *Dum pus fit, febres fiunt.* *Suppurationis.* Dum autem pus iam confectum est, pars leuior quodammodo fit, calor imminuitur, dolor sedatur, & tumoris aliqua pars eminere & in mucronem fastigari & eleuari incipit, mucronísque illius color iam albescere, & pars si digito tangatur, mollior, ac pus sub digito fluctuans percipitur. Sæpe tamen accidit, vt pus ob loci profunditatem vel partis crassitiem lateat, & nõ facilè agnoscatur, vt Hippocrates, 6. *aph.* 41. monet.

Instantis corruptionis signa sunt, liuor vel nigredo partis. *Corruptionis,* Indurationis signum est, tumoris imminutio, durities verò eius augmentum. *Indurationis.* Retrocessionis verò & decrescentiæ signum est, subita tumoris imminutio, quæ si ab interna caussa fiat, perpetuò mala est, nisi materia retrocedens per conuenientem viam euacuetur. Ad retrocessionem materiæ febris excitatur, si antea non adsint, aut si antè aderit, augetur, & alia praua symptomata ex materiæ in corpore retentione oriuntur.

Optimus autem solutionis tumorum modus est, qui fit per resolutionem, post hunc is, qui fit per suppurationem. Malum autem est, tumores indurari; pessimum verò ipsam partem corrumpi.

Curatio.

Curatio. Ipsa tumoris natura, quæ est aucta magnitudo, nullam vtilem indicationem suppeditat, sed sumitur ea a caussa continente. Hac enim remota, tumor illicò euanescit. Si intemperies coniuncta sit, calidos tumores refrigerare, frigidos calefacere, humidos exsiccare, siccos humectare conuenit. In alteratione autem hac partium natura, earumque temperies, actio, vsus, figura, situs, & sensus consideranda sunt, quæ alterationis mensuram præscribunt, de quo alibi dictum, *in Instit. lib.* 5. *part.* 2. *sect.* 1. *cap.* 1.

In caussæ verò amotione spectandum, an tumor iam factus sit, & non ampliùs fiat & augeatur; an verò adhuc incrementum sumat. *Caussa tumoris quomodo tollenda.* Si enim tumor iam totus factus sit, solùm ad caussam continentem respiciendum, eamque amouere sufficit. Si verò tumor adhuc in fieri sit, etiam ad caussam antecedentem, aliásque remotiores respiciendum, eæque amouendæ. Idque præcipuè faciendum, vbi tumor ex affluxo humorum generatur. In hoc enim tumoris genere fluxio ipsa inhibenda est, omnésque eius caussæ tollendæ. Tollitur autem fluxio, si fluens humor vel euacuetur sanguinis detractione aut purgatione: vel aliò auertatur; quod fit vel ad contraria reuellendo, humorum motum in via intercipiendo, a parte affecta repellendo, ad vicina deriuando. Fluxionis autem caussæ tolluntur, si omnia ea, quæ vel ad transmissionem, vel attractionem (quibus modis fit fluxio) faciunt, tollantur. *Fluxionis ablatio.* Ad transmissionem faciunt, cùm vel totum, vel pars aliqua, vel copia, vel qualitate humorum, vel vtraque stimulata, id quod molestum est, ad aliam partem debiliorem vel procliuiorem pellit. Ideóque quod molestum toti vel alicui parti, venæsectione vel purgatione, vel vtroque modo tollere conuenit, & partem vitiosos humores generantem vel colligentem roborare, & ab obstructionibus liberare decet. Attractio fit ratione doloris vel caloris, quapropter dolorem amouere, & calorem refrigerando temperare oportet. Si verò paulatim materia tumoris congeratur, caussa congestionis, siue sit intemperies, siue aliud partis vitium, amouenda. Quæ omnia postea in speciali de tumoribus doctrina clariora fient.

Quod autem iam factum est tumoris, tollitur humoris, qui tumorem excitat, e parte affecta ablatione. *Humoris à tumore ablatio.* Tollitur autem è parte affecta humor, vel eius in aliam partem translatione, vel è corpore euacuatione. Transfertur in aliam partem, vel adstringentibus & repellentibus, vel comprimentibus & partem constringentibus, vel tractione ad alias partes, quæ fit dolore, *Repulsio.* calore, ratione vacui. Repellentia tamen, vt alibi dictum, solùm habent locum in materia, quæ parti nondum impacta est, sed in eius vasis seu maioribus, seu minoribus, vel etiam extra ea in partis spatiis adhuc fluctuat, & quæ non crassa & lenta nimis est; vt repellentibus resistere possit. Si verò materia adeò impacta iam est in parte, vt repelli ea non possit, vel etiam non tutum sit eam repellere, de quo *Instit. lib.* 5. *part.* 1. *sect.* 1. *cap.* 8. dictum, repulsio locum non habet. E corpore euacuatur materia vel sensibiliter, è parte nimirum sensibiliter effusa, vel insensibiliter, materia per poros discussa.

Discussio. Si materia non sit admodum multa, & pars superposita rarior, ipsáque materia non adeò crassa, insensibiliter est discutienda. *Effusio.* Si tamen materia discutienda sit durior, priùs emollienda, vt commodiùs per poros cutis discuti possit. Si verò materia in tumore contenta copiosior sit, crassior, & pars superiacens densior, sensibiliter potius tumore aperto euacuanda.

Verùm

Verùm cùm iſta omnia maximè conſpicua ſint in Inflammationibus, quæ de tumorum ex affluxu humorum ortu in genere dici poſſe videbantur, de Inflammationis curatione poſtea proponemus. Saltem hoc loco in genere aliquid de abſceſſibus dicemus.

CAPVT III.

De Abſceſſibus.

SÆpe enim accidit, vt materia tumoris cauſſa inſenſibiliter diſcuti non poſſit, ſed in aliam materiam mutetur, eáque in peculiari loco coaceruetur. Quod etſi frequentiſſimè in inflammationibus accidat, alij tamen tumores etiam non pauci, temporis progreſſu in abſceſſus mutantur. Quamuis enim pus ſolùm ex ſanguine fiat, vt *cap. 5. de Inflammatione*, dicetur: tamen ſi etiam in alijs tumoribus materia inflammationis cauſſa inſenſibiliter diſcuti non poſſit, à natura, quæ nunquam eſt otioſa, præcipuè adiuta a calore medicamentorum, & præſertim ſi pars aliqua ſanguinis admiſta ſit, in quiddam puri ſimile, idque pro natura humoris variè progreſſu temporis mutatur, quod vbi à partibus continentibus omnino ſecernitur, & in cauitate partis colligitur, propriè, vt *in initio, cap. 1.* dictum, Apoſtema appellatur. Equidem vulgò Apoſtematis & Abſceſſus nomen pro omni tumore vſurpatur: ſed malè, vt ſuprà *cap. 1.* dictum. *Ἀπόστημα* enim, & Abſceſſus ab abſcedendo nomen habent, quòd partes continentes, quæ ſe antea contingebant, à ſe inuicem abſcedant, & cauitatem efforment in qua pus colligitur. Eſtque abſceſſus puris ſeu materiæ purulentæ in partis alicuius cauitate collectio. Plinius Apoſtemata ſuppurationes nominat, *lib. 20. c. 3.* Auicennas *dubeilet*, vel *al dubeiles* vocat.

Apoſtema. Abſceſſus.

Abſceſſus quid? Suppuratio Dubellet.

Mutantur autem Tumores alij citiùs, alij tardiùs. Qui ex bono ſanguine, atque in parte carnoſa fiunt, facile maturantur, qui verò ex humoribus alijs, quique prope articulos, & in partibus neruoſis ac debilibus, & calorem natiuum exiguum habentibus conſiſtunt, difficulter maturantur. Materiæ etiam, quæ in abſceſſu colligitur, pro humorum varietate magna eſt varietas. Ex ſanguine bono laudabile pus generatur; ex alijs humoribus puri quid ſimile, viride, flauum, vel alterius coloris, acre, fœtidum. Natura enim materiam p. n. ſi diſcuti non poſſit, à partibus continentibus ſeparat, eámque ab alijs partibus ſecretam in vnum locum colligit, & quantum quidem ſubiectæ materiæ natura admittit, elaborat.

Abſceſſuum differentia.

Et omnino materiæ, quæ in abſceſſibus reperitur, magna eſt varietas. Non enim ſolum pus in iis reperitur, ſed & interdum pulti, melli, ſebo ſimiles materiæ, nunc vini fæcem, nunc olei amurcam, nunc mellceum mucorémque, eámque ſæpe ita fœtentem, vt odorem nemo ferre poſſit, nunc pilos, nunc vngues, oſſa, lapides, vermes, ligna, carbones, teſtas referens, vt ſuprà etiam *in initio cap. 2.* diximus. Imò interdum vermes & animalcula in abſceſſibus reperiuntur, atque Philoxenus, referente Aëtio, *tetrab. 4. ſerm. 3. cap. 7.* ſe aliquando repêriſſe animalia in tumore culicibus, aut muſcis paruis ſimilia, ſcripſit. Et omnino in vermes & alias res varias humores in corpore mutari poſſe, notiſſimum eſt. Si verò carbones, ligna, teſtæ, vel alia, in quæ humores abire non poſſunt, & præcipuè quæ artificium referant, reperiantur, procul dubio hoc veneficiis adſcribendum. Eſt de differentia abſceſſuum, vt Galenus, *14. meth. med. cap. 12.* docet, & hoc notandum, quòd materia, in quam humor tumorem efficiens mutatus eſt, nunc in cauitate tumoris fluctuat, & in ſinum collecta eſt; nunc peculiari membrana & folliculo includitur, vt de meliceride, atheromate, & ſteatomate dicetur. Etſi nonnulli fuerunt, vt ex Paulo Ægineta, *lib. 6. cap. 36.* videre eſt, qui propriè ſolùm abſceſſus vocari putabant, qui inflammati ſunt & doloroſi, acrémque & erodentem humorem continent, & non in propria pellicula aut tunica continentur.

Signa Diagnoſtica.

Cognoſcitur autem humoris tumorem efficientis in pus mutatio facilè in inflammatione. Dantur tamen & in alijs tumoribus ſigna, quæ monſtrare poſſunt, an illi in abſceſſum mutentur. Nimirum dum tumor in abſceſſum mutatur, nihil is imminuitur, ſed in parte pulſatio maior percipitur, calor, dolor, & alia ſymptomata intenduntur, vnde Hippocrates, *2. aph. 47.* ſcribit, dum pus fit, dolores ac febres vigere. Præterea pars tumoris aliqua acuminari incipit, materiâ exitum quærente, & partem in tumorem attollente.

Signa diagnoſtica.

Suppurationis Signa.

Vbi verò humor in pus vel materiam puri ſimilem mutatus eſt, febris & dolor remittit, tumor nonnihil circumcircà imminuitur, & tenſio ac durities remittit, ægérque aliquam alleuationem ſentit, calórque in tumoribus calidis remittit & imminuitur, cùm materia in vnam partem iam collecta ſit: Et tumor ipſe ea in parte, vbi materia collecta eſt, in mucronem attollitur. Tandémque ſi locus digito comprimatur, mollities in parte, & ſubiectæ materiæ fluctuatio percipitur. Quâ in re tamen ne fallamur, cautione opus eſt. Interdum enim fluctuatio nulla percipitur, vbi ſcilicet materia eſt valde craſſa vel in parte profunda. De quo Hippocrates, *6. aph. 41.* *Quibus ſuppuratio in corpore exiſtens non innoteſcit, iis ob craſſitudinem puris aut loci non innoteſcit.* Interdum verò fluctuationi quid ſimile percipitur, etſi pus nullum ſubſit, quod accidit circa genua & alios articulos, vbi caro ſub cute non ſubeſt.

Indicationes & Curatio.

Dum pus gignitur, calor partis pus coquens, medicamentis calorem partis augentibus ſeu maturantibus augendus eſt, & ita puris generatio adiuuanda & acceleranda, & dolor, qui tum adeſt, mitigandus. Cùm verò pus, aut quiddam puri ſimile generatum eſt, cùm id ſit toto genere p. n. nec parti aſſimilari poſſit, è corpore tollendum eſt, quod commodiſſimè fit abſceſſus apertione, ſiue is ſponte rumpatur, ſiue arte aperiatur. Rariſſimè verò, & cùm ea planè tenuis eſt, materia in abſceſſu contenta, diſcutitur.

Indicationes & curatio.

Dolorem tollunt, partiſque dolorem mitigant, *ἀνώδυνα* & *χαλαστικά* dicta, *lac, butyrum, oleum, adeps ſuillus gallinaceus, vnguentum dialthæa, emplaſtrum diachylon ſimplex.*

Pus mouentia.

Maturantium & pus mouentium qualis natura ſit, *in Inſtit. lib. 5. part. 1. ſect. 2. cap. 9.* dictum. Talia ſunt, *hydrelæum, oleum temperatum, farina triticea, & panis triticeus, adeps vitulinus, ſuillus, gallinaceus, anſerinus, pix, reſina, cera oleo ſubacta & myſa, vnguentum tetrapharmacum ex cera, reſina, pice, & adipe conſtans.* Et adeps quidem in mollioribus corporibus ſuillus, in durioribus taurinus recipiendus. Obſeruandum enim hoc de maturantibus, quòd naturæ corporis, cui applicantur, ſimillima eſſe debent. Ideóque in pueris & fœminis, & omnibus corporibus mollioribus humidiora requiruntur; in duris corporibus minùs humida locum habent. Quod etiam intelligendum eſt de natura tumoris. Modicè calefacientia & humectantia, ſed temperata, in inflammationibus quidem commodiſſimè vſurpantur: quia tamen & alij tumores frigidiores, etſi tardius maturantur, & materia eorum craſſa, ſi non in pus laudabile, tamen in materiam puri cognatam mutatur; calor partis, etſi temperatis maturantibus adiuuetur, materiam frigidam mutare non poteſt, medicamenta paulò calidiora addenda ſunt. Quod & in partibus naturâ ſuâ frigidis & ætate ſenili obſeruandum. Vnde medicamenta pus mouentia duûm generum conſtituuntur. Primi generis ſunt temperatè calida, & viſcida, quibus in tumoribus calidis vtendum, eáque propriè pus mouentia dicuntur, qualia ſunt antè enumerata, *hydrelæum, ol. dulce, farina tritici, lac, medulla panis triticei, pinguedo ſuilla, butyrum recens, cera cum duplo olei miſta, malua, & althea cum oleo cocta, mucilag. ſeminu lini, fœnugræci, maluæ, althêæ.* Compoſitum ſi quis expetat, tale fieri poteſt.

Maturantium differentia.

℞. *Pulu. rad. althêæ, fol. maluæ,* ana vnc. j. *farinæ tritici* vnc. j. ß. *ſem. fœnugræci, lini,* ana vnc. ß. *croci* Drach. ß. Coq. in *decocto caricar.* vel *lacte*. Adde *pingued. ſuilla, vngu. dialthea*, ana vnc. j. F. Cataplaſma.

Secundi generis ſunt paulò calidiora, quibus vtendum in tumoribus frigidis, & naturis ac partibus frigidioribus. Talia ſunt: *Terebinthina, lachryma abietina, laricea, pinea, caricæ, paſſula, ſem. fœnugræci, lini, cæpa ſub prunis cocta, fermentum, ol. chamæmelinum, lil. albor. pinguedo gallinæ veteris, butyrum vetus, bdellium, galbanum, ammoniacum.*

E quibus tale cataplaſma fieri poteſt.

℞. *Pulu. rad. althea, farinæ tritici, ſem. lini, fœnugræci, caricar. contuſar.* ana vnc. ij. *fermenti* vnc. ß *pulu. fl. chamæmel.* Drach. ij. Coq. in *aq. ſ.* Adde *pingued. gallin. vet. ol. chamæmel.* ana vnc. j. ß. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *Fol althêæ, radici. lil. alb. althêæ*, ana vnc. j. ß. *cæpar.* vnc. j. Coq. ad mollitiem, contundantur & per ſetaceum traijciantur. Adde *farinæ tritici, ſem. lini, fermenti*, ana vnc. j. *terebinthinæ* vnc. ß. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel. pingued. gallinæ*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vſualia ſunt, *emplaſtrum de meliloto, diachylon magnum cum gummatibus.*

Vbi pus confectum eſt, aut materia tumoris in humorem puri ſimilem mutata, ea è corpore euacuanda eſt: quod cùm dupliciter fieri poſſit, vel ſenſibiliter, vel per inſenſibilem digeſtionem, optimum quidem eſſet, præcipue in facie, ne cicatrix ex apertione remaneat, materiam inſenſibiliter diſcutere, in quem finem medicamenta quædam a Galeno *6. de compoſ. med. ſec. gen. cap. 14. 15. & 16.* deſcripta ſunt, quæ ibi videantur. Verùm raro hoc accidit, metuendúmque, ne ſi magna ſit puris copia, aliquid relinquatur & induretur, aut ſi pus acre ſit, morâ & calefacientium applicatione acrius reddatur, partémque affectam & vicinas lædat. Ideò tutiſſimum plerumque eſt, apoſtema, niſi maturè ſponte aperiatur, aperire.

Puris euacuatio.

Aperiendus autem abſceſſus loco eminentiſſimo, quo cutis tenuior eſſe ſolet, loco tamen decliui, vt puri exitus facilior pateat. Apertio autem fit vel medicamento cauſtico, vel ferro. Verùm plerumque tutius eſt, ferro aperire, quàm medicamento

Apoſtematis apertio.

mento caustico. Medicamento enim cura protrahitur, calor & dolor in parte excitatur; partisque temperies, quæ antea ex morbo debilis est, euertitur, vnde sæpe praua symptomata excitantur. Interdum tamen, exempli gratia, in tumore aquoso restium, vbi ferro ad locum, in quo materia vitiosa continetur, facilè penetrari non potest, cauterio potentiali vtendum. Via enim cauterio potentiali aperta, postea quantum libet, vt ad profundiora penetret, dilatari potest.

Quot modis fiat.

Apertio quæ ferro fit, fit vel ferro ignito, vel ferro non ignito incidente. Ferro ignito rarò vtimur; & nonnisi in tumoribus frigidis; & dum abscessus est in partibus, in quibus multæ vel magnæ sunt venæ & arteriæ, vt hæmorrhagia præcaueatur. Frequentissimè verò & commodissimè ferro incidente. Cùm autem ex abscessus apertione interdum dolor, sanguinis effluxus, & ex copiosa materiæ euacuatione, vt & timore, & dolore, animi deliquium excitetur, danda opera, vt sectio quàm citissimè & cum minimo dolore perficiatur. Si hæmorrhagia metuatur, sanguinem sistentia medicamenta ex thure, aloë, oui albumine, bolo Armeno, balaustiis, sanguine draconis, & similibus in promptu habere oportet. Ad animi deliquium præcauendum, præsertim in pueris, mulieribus, & aliis timidioribus, medicamenta contra animi deliquiū vsitata in promptu habenda sunt.

Sectio quomodo instituenda.

Vt autem rectè sectio fiat, parti, conditio, venarúmque & arteriarum ac neruorum situs, vt & musculorum natura Chirurgo ex anatomia cognita esse debent, ne venæ & arteriæ temerè incidantur, & hæmorrhagia excitetur, vel neruis læsis aut incisis dolor oboriatur, aut membri sensus tollatur, aut musculis læsis partis motus aboleatur. Imò & fibrarum in musculis habenda ratio, & secundum earum ductum sectio instituenda, non verò transuersim, quæ sectio partis actionem lædit. Attendendum quoque quanta sectio sit facienda. Si enim minor fiat, pus, præsertim crassius & grumosum, non exit, sed compressione opus est, quæ & dolorem excitat, & callositatem in parte, quæ fistulæ caussa esse potest, parit. Si verò sectio nimis magna fiat; cicatrix magna & turpis relinquitur; deinde aër ambiens ingrediens partem alterat. Ideóque tanta sectio fiat: quæ puri educendo sufficiat. Et licèt sectio paulò minor fiat, turunda tamen immissa foramen facilè dilatari potest. Ad incisionem adhibentur vel nouacula, vel gladiolus myrteus, vtrinque acutus, quo Itali & Galli venas secant, vel etiam phlebotomus, quo Germani vtuntur, vel Syringotomos, recuruum instrumentum & solùm in interna seu concaua parte incidens.

Puris euacuatio.

Factâ incisione si sanies sit pauca, vt facilius exeat, pars digitis comprimenda. Si verò sit multa, sensim extrahenda, ne si confertim euacuetur, multi spiritus simul exhalent, & animi deliquium sequatur.

Post incisionem & puris euacuationem commodum est, mannam thuris primâ die imponere. Secundâ die digestiuum aliquod imponere, vt si quid adhuc coquendum restet, coquatur. Quòd si sordes aliquæ adsint, quæ carnis generationem impediunt, eæ abstergendæ.

Vt ℞. *Terebinthinæ* vnc. j. *mell. ros.* vnc. ß. *farinæ hordei* parum. Misc.

Si vlcus sit sordidius, fortioribus vt *vnguento Apostolorum*, vtendum. Tandem Sarcotica vsurpanda, & vlcus cicatrice claudendum.

Abscessuum latentium historiæ.

Notandum hoc loco, interdum abscessus non solùm sub musculis externis, sed & profundioribus, imò interioribus diu latere. De abscessibus musculorum abdominis, dictum *lib.* 3. *part.* 10. *cap.* 7. De abscessibus in psoa musculo duas historias refert Guilhelmus Fabricius, *cent.* 1. *obseru.* 63. narrátque primò, quandam matronam decubuisse cum acutissimis doloribus circa lumbos, febre, lipothymiâ, vrinæ difficultate. Et cùm doloris specie, aliisque iudiciis cognosceretur, apostema esse internum (exteriùs enim nihil apparebat, nec tactu quicquam apprehendi poterat) & quidem sub psoa musculo, ægræque vitæ periculum prædiceretur, nisi aperto abscessu humor efflueret, ipsaque & amici consentirent, ad spinæ dorsi latus cutis & musculis exteriores ad psoam vsque nouaculâ incisi sunt, effluxitque humor purulentus & fœtidus, ipsaque medicamentis mundificantibus & abstergentibus ad menses aliquot adhibitis conualuit. Altera historia quam describit, hæc est: Anno 1585. iuuenis quidam annorum ferè 27. dum ex Cinecij montis fastigio ad radices descendit, in semita admodum procliui, sibi minùs prospiciens, repentino impetu cecidit supinus. Et quod ad mali cumulum accessit, ensis eius capulus sub costis nothis & rene sinistro interceptus, lumbos non leuiter contudit. Post casum primis diebus paucos, posteris remissos dolores in lumborum parte sinistra sensit, qui sensim incrementum sumserunt, ita vt tandem acerbissimi euaderent. Hinc vigiliæ assiduæ, appetentia deiecta, quum interim nec sitis magna, nec febris admodum sensibilis, hominem affligerent: nec etiam in affecta parte liuor, aut tumor, aut macula extrinsecùs omnino apparere: sed plana omnia, & à situ naturali, coloréve nullatenus discrepantia. Sed quod rei ipsius euentus postea perspicuè docuit, ingens humorum vis ex vniuerso corpore ad musculum psoam secesserat. Primò autem à quodam Medico pro Nephritico tractatus fuit, sed perperam. Cùm verò nulla nephritidis signa apparerent, nec curatio illa succederet, ad Iohannem Griffonium ductus est. Qui confestim totum quod erat morbi & mali cognouit, & perniciem ex pure intus concluso imminentem iuueni prædixit, idque euacuandum esse censuit. Cuius voluntati consentiens iuuenis curæ se commisit. Hic verò quamprimùm curauit, vt materia, quæ vniuersam lumborum regionem occupabat, in vnum eius locum, adhibitis medicamentis potenter ex alto trahentibus, conuocaretur: vbi scilicet & præcipua vasa pauca essent, & motûs instrumenta minùs inter operandum lædi possent. Quod postquam stilo argenteo partem identidem pertentans, ex doloris sensu assecutum se esse vidit, illicò ad latus sinistrum, quartæ lumborum vertebræ nouaculâ ignitâ vulnus inflixit profundum certè quantùm digiti indicis longitudo ex vola promanet, sicuti ex penicillo postmodùm iniecto licuit conijcere. Tum nihilominus duobus digitis in illud idem vulnus intromissis, quò patentior fieret exitus, pus ex eo copiosum effluxit. Posito verò vacuationis iuxta artis præcepta modo, Chirurgus ægroto penicullum, seu turundam argenteam imperauit, quâ vnguentis mundificantibus & detergentibus illitâ, ad aliquot menses vteretur. Et sic vulneris labra sponte coaluerunt, & perfectam sanitatem iuuenis recuperauit.

Humoris ex abscessu in alias partes decubitus.

Notabile & hoc, abscessus alicubi latentes non apertos, aliam viam interdum quærere & aliò effundi. Ita refert prædictus Guil. Fabricius *Cent.* 1. *obseru.* 81. Trimestrem puerum abscessu circa humerum dextrum laborasse. Parentibus verò incisionem non admittentibus paulatim tumorem imminutam fuisse. Inciso verò tandem eo, aliquantum puris affluxisse, paulatim verò magis subsedisse tumorem, defluente sensim in imum ventrem & genitalia humore, à quo extincto calore natiuo gangrænam enatam, & paucos post dies sphacelum, indéque mortem secutam fuisse.

Atque hæc de tumoribus ex humoribus ortis in genere dicta sint. Iam in specie de iis dicendum. Primo autem loco occurrunt tumores ex sanguine orti, atque inter eos Corpulentia nimia.

CAPVT IV.

De Corpulentia nimia.

EQuidem Galenus, *lib. de tumoribus, cap.* 1. obesos se habere scribit, [illegible], sed [illegible], & [illegible]: addit tamen *ibidem*, quòd excessus dispositionum, quæ non naturâ sunt, præter naturam sunt; læsio verò actionis est terminus excessus eorum. Ideóque cùm corporis moles interdum ad tantam molem excrescat, vt actiones lædat, non sine caussa, *lib. de differ. morb. cap.* 9. nimiam corpulentiam ad morbos magnitudinis auctæ refert. Refert enim Galenus, *allegato cap.* 9. *lib. de differ. morb.* cuidam Nicomacho Smyrnæo ad tantam molem corpus increuisse, vt loco moueri non posset. Nostrâ quoque memoriâ, vel ex picturis publicis, nota est restiarij Argentoratensis vxor, quæ anno 1613. ipsa triginta sex annos nata, libras 480. pendebat. Et vidi hisce diebus virum hîc, qui plures quam 400. libras pendebat, in publicum tamen prodibat, in quo verò natura per vmbilicum quandam serosi humoris euacuationem tentare incipiebat. Id quod aliis quoque accidisse compertum est, quibus corpus ita auctum est, vt nec moueri, nec respirare liberè potuerint. In talibus autem non omnes partes corporis æqualiter augentur, vt in iis qui crescunt, & naturaliter augentur, sed tantùm caro & pinguedo nimium increscunt.

Caussa.

Caussa.

Coniuncta ergo tumoris huius totius corporis caussa est caro & adeps. Et quidem nunc plus adeps, nunc caro augetur: interdum æqualiter vtrumque augetur. Antecedens autem, sanguinis pinguis & boni nimia copia. Atque eâ de caussâ hic tumor ad sanguineos tumores refertur. Longè tamen alia est eius ratio, quam aliorum tumorum ex sanguine oriundorum. Tumorum enim sanguineorum continens caussa est sanguis, huius verò tumoris continens caussa est adeps & caro; antecedens verò sanguis. Reliqui tumores sanguinei propriè dicti oriuntur è sanguine è vasis in aliena loca elapso, quod in nimia corpulentia non accidit, in qua sanguis non excidit in loca aliena, sed corpori apponitur.

Quæ autem caussæ sint, vt multa caro & pinguedo generetur, facilè inuenietur, si caussa generationis carnis & adipis consideremus. Generatur autem caro in iis, qui sunt *εὔσαρκοι*, si & materia carnis suppetat; & virtus carnem generans sese bene habeat. Materiam carni præbet multa boni sanguinis copia, ad quam producendam faciunt cibi boni & multi succi, & iecoris temperamentum bonum, calidum scilicet & humidum. Vt verò ex multo sanguine multa caro generetur, facit habitus corporis, seu partium in corpore musculosarum temperamentum bonum, calidum & humidum. Facit huc & otium, in quo non multum sanguinis absumitur, vt & consuetæ sanguinis euacuationes, præsertim in mulieribus, suppressæ. De adipis generatione variæ apud Medicos occurrunt controuersiæ, quas examinare huius loci non est. Breuiter dicimus, adipem

sed

ſeu pinguedinem generari ex vnctuoſa & oleaginoſa ſanguinis parte, extra venas & arterias in partes membranoſas cacidente, & à membranarum virtute, & calóre minùs vehementi coacta. Copioſus verò adeps vt generetur, imprimis facit hepar, quod ſi ob temperamenti benignitatem non multum terrei & frigidi, neque multum bilioſi & calidi ſucci generet, ſed ſanguinem dulcem, pinguem, & oleaginoſum producat, eóque venas & arterias compleat, iſque ſanguis in habitu corporis non abſumatur, ſed is frigidior & humidior ſit, ſanguis is ibi in adipem mutatur. Quod facit otium ac intermiſſa exercitia; retentæ conſuetæ euacuationes; alimenta calore temperata & humida, & omnino omnia, quæ ſiue intrà, ſiue extrà ad copioſi & temperati ſanguinis generationem facere, feruorémque ſanguinis viſcerum, & habitus corporis remittere ac temperare poſſunt. Vnde Galenus ſcriptum reliquit, corpora vergentia ad frigidum & humidum pinguia reddi. Cum quo congruit, quod Proſper Alpinus, *de medic. Ægypt. cap. 9.* ſcribit, quòd corpora Ægyptiorum ſint calida & ſicca, cùm ſub calidiſſimo & ſicco cœlo habitent; quia verò caliditatem & ſiccitatem minuunt aſſiduo potu aquæ, ciborúmque refrigerantem facultatem habentium, vt & aſſiduo vſu balneorum ea aqua dulci paratorum, maximè pinguia euadant, adeò quidem, vt nuſquam gentium viderit in tanto numero ita præpingues viros, quales Cayri obſeruauit. Refert enim plurimos adeo pingues eſſe, vt mammas habeant longè mulierum maximis mammis maiores, & craſſiores. Et temperamentum calidius hepatis ad pinguedinem multum facere, alia etiam docent. Noui etiam Nobilem, qui poſtquam febri malignâ laboraſſet, ita obeſus euaſit, vt vix loco mouere ſe poſſit, & mole corporis viro illi, cuius antea mentionem feci, non cedit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Ipſa verò corpulentia in oculos incurrit. An verò ſaltem deformitatem aliquam pariat, & ſymptoma ſit, an verò morbus, actiones læſæ docebunt, de quibus iam dicemus.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Quæ incommoda ſecum habeat nimia corpulentia, verbis Auicennæ proponere libet. Ita autem ille *ſeptima quarti, tract. 4. cap. 5. Pinguedo ſuperflua eſt impediens corpus à motu & deambulatione ac operatione, coarctans venas coarctatione conſtringente eas. quare oppilat ſpiritus vias ſuas, quamobrem extinguitur multoties: & ſimiliter non peruenit ad eos ſpiraculum aeris. Quare corrumpitur propter illud complexo ſpiritus eorum. & ſunt in timore, quod expellatur ſanguis eorum iterum ad locum conſtrictum. Quare fortaſſis finditur vena ſubitò ſciſſione pernicioſa. Et in huiuſmodi quidem diſpoſitione, quæ eſt ante eam, accidunt eis conſtrictio, anhelitus, & pulſus cordis. Et iſti quidem expoſiti ſunt morti repentinæ. Et ad ſummum mors ſuper vltimatos in pinguedine feſtinat: & propriè illos qui impinguantur in prima ætate: ipſi enim minores habent venas & conſtrictas. Et ſunt expoſiti, apoplexiæ, & paralyſi & pulſui cordi, & diarrhœæ propter humiditatem ipſorum, & malitiæ anhelitus, & ſyncopi, & febribus malis, & non tolerant famem, neque ſitim, cauſſa conſtrictionis meatuum ſpiritus, & vehementiæ, frigoris complexionis, & paucitatis ſanguinis, & multitudinis phlegmatis. Et ſimiliter iſti non ſunt generantes, neque producentes embryonem. Et ſperma ipſorum eſt paucum,* (quod ſcilicet concoctum ſit, ob caloris imbecillitatem, multum verò propter humiditatem eſſe poteſt: aquoſum nihilominus, Galeni etiam documento, ac tenue & infœcundum, vel fœminatum generatiuum.) (*Et ſimiliter quæ de mulieribus ſunt pingues, non concipiunt. Et cùm concipiunt, abortiunt. Et earum appetitus* (naturalis videlicet) *eſt debilis.* Hæc Auicenna.

2. Curatio equidem huius affectus ſperari poteſt: tardè tamen procedit, neque breui tempore perficitur, & ægrum obedientem requirit.

Curatio.

Curatio. Tumoris huius curatio in ablatione cauſſarum, quæ eſt nimia carnis & adipis copia, conſiſtit. Caro autem & adeps copioſus tollitur, ſi id, quod iam generatum eſt, abſumatur, & ne ampliùs multiplicetur, prohibeatur: Id quod fit, ſi caueatur, ne ſanguis nimis copioſus generetur, aut qui iam generatus eſt, & ipſe abſumatur. Vtrumque præſtant calficantia calida. Cùm enim hepar, ſi remiſſum, & temperatum calorem habeat, magnam ſanguinis dulcis & oleaginoſi copiam generet, & ita adipi multo & carni copioſæ materiam ſuppeditet: ſi temperata hepatis conſtitutio mutetur, hepárque calidius & ſiccius reddatur, pro ſanguine laudabili pingui & oleoſo, ſanguinem calidum & bilioſum, vel ſeroſum aquoſúmque generat. Itaq; calida ac ſicca medicaméta & ſanguinis copioſi atq; oleaginoſi generationem prohibent, & adipem generatum abſumunt. Ad carnem verò abſumendam vtiliora ſunt medicaméta, in quibus ſiccitas præualet, caliditas verò mediocritaté ſeruat. Ideóq; in hoc affectu curando attendendum, an caro, an verò adeps prævaleat, & ita idonea medicaméta eligenda, & iis qui verè carnoſi ſunt, qualis fuit athletarum habitus, non calefacienda, ſed merè ſiccantia & attenuantia, medicamenta præſcribenda; qualia ſunt, venæſectio, purgatio, inedia, frictiones. In pinguibus verò calefacientia etiam rectè adhibentur, in quibus tamen adhibendis cauendum, ne nimiâ calefactione alius morbus excitetur.

Adeps è corpore obeſo extractus. Itaque cùm ſanguis & carni & adipi copioſo materiam præbeat, is euacuandus & imminuendus. Et quidem in carnoſis liberaliùs ſanguinem euacuare licet, modò euacuatio ad extremum non perueniat, vt monet Hippocrates, *1. aph. 3.* In pinguibus autem euacuatio ſanguinis paucior ſit: cùm pingues in frigidos morbos ſint propenſi. Cucurbitulæ quoque & cum ſcarificatione & ſine ſcarificatione vtriſque vtiles ſunt. Imprimis conueniunt aſperæ frictiones totius corporis. Plinius, *lib. 11. c. 37.* ſcribit, L. Apronij conſularis viri filio detractos adipes, leuatúmque corpus immobile onere. Verùm remedium hoc ſæuum nemo facilè admittet. Vtiles ſunt thermæ exſiccantes, & potæ, & pro balneo adhibitæ. Conueniunt purgationes frequentes ex aloe, cui myrrha & nitrum addi poteſt, ideóque pilulæ de tribus vtiles. Vt & amara & calida exhibita, *abſinthium, myrrha, thus, ruta, oxymel ſ. & compoſitum, ſcilliticum, Syrupus de duabus & quinque radicibus,* & diuretica omnia. Quapropter *radices aſparagi, fœniculi, petroſelini,* & ſimiles in frequenti vſu eſſe debent.

Laudatur hic puluis:

℞. *Salis nitri* Drach. j. *alumin.* Scrup. ij *myrrha, thuris, cortic. ligni guaiaci, radic. ſarſaparilla,* ana Drach. ij. F. pulu. cuius Drach. ß. manè ad duos menſes exhibeatur. Efficax eſt etiam *Sal ex viperis.*

Diæta.

Diæta. Diætam quod attinet, cibi & potus ſint, qui aluum lubricam reddunt, faciliè coquuntur, ſed alimentum exiguum præbent. Vinum ſit tenue. Ieiunium, & à cibo abſtinentia frequentior, & tenuis diæta plurimùm ad corpulentiam minuẽdam facit, exercitationes ſint frequentes, ſcribitque Galenus, *14. meth. med. cap. 13.* vbi ex profeſſo de obeſitate & corpulentia curanda agit, ſe virum quendam circiter 40. annos natum oppidóque obeſum curaſſe, tum antidoto, quę aduerſus articulares morbos eſt compoſita, tum ſale theriaco, ipſáque theriaca, ac reliquo extenuante victu, & pro exercitio curſu veloci. Præparaſſe autem hominem ad curſum, perfricando parum linteis aſperis, quoad cutis rubeſcet, deinde ſtatim eum oleo, quod in ſe digerens aliquod medicamentum habebat, inunxiſſe; quo etiam poſt curſum rurſus vtebatur.

CAPVT V.

De Inflammatione.

Inflãmatio. SEd vt ad tumores propriè dictos ex ſanguine veniamus, frequentiſſimi ij ſunt tumores, vtpote qui non ſolùm ex ſe oriuntur, ſed & pluribus aliis morbis, vt vulneribus, fracturis, luxationibus, ſuperuenire ſolẽt. Atque appellatur hic ex ſanguine tumor Græcis φλεγμονὴ, Latinis Inflammatio. Aliter verò vocabulũ φλεγμονῆς antiqui Medici, aliter Recentiores vſurparunt. Hippocrati enim, & omnibus ante Eraſiſtratũ Medicis, φλεγμονὴ omnes φλεγμόνες, ſeu omnem magnum & naturæ modum excedentem calorem, etiam citra materiæ affluxum & tumorem, ſignificauit. Poſt Eraſiſtrati verò tempora φλεγμονὴ conſueuit dici ſolùm de illis tumoribus, in quibus non tantum calor flammeus, verùm etiam renitentia, & pulſus cum rubore eſt, quos Hippocrates in ſpecie οἰδήματα σκληρὰ καὶ ἐπώδυνα appellabat, vt annotauit Galenus *lib. 2. de diff. reſpi. cap. 7. lib. 3. cap. 5. 5. aph. 65. 4. de vict. rat. in ac. t. 21. comm. 3. in lib. Hippoc. de fractur. text. 5.* & alibi.

Subiectũ inflãmationis. Vt autem quid ſit inflammatio, & quomodo definienda, pateſiat, & ſubiectum & cauſſam eius primo perpendemus. Forma enim per ſe patet. Subiectum Galenus, *lib. de tumor. b. cap. 2.* exprimit per *μόρια σαρκώδη partes carnoſas.* Dicit enim, phlegmones vocabulum vſurpari de partibus quæ in maiore tumore ſunt, carnoſis, intentis, renitentibus, pulſanti dolore dolentibus, & rubentibus.

An ſola caro inflãmatur. Quæ res tamen aliquam dubitationem habere videtur. Nam & membranoſis partibus accidit phlegmone, vt in pleuritide membrana coſtas ſuccingens inflammatur; in phrenitide, membranæ cerebri; ita veſiculæ & oculorum membranæ in ophthalmia inflammationem patiũtur. Nec ſolùm præter carnem membranoſæ, ſed glandulofæ partes inflammantur, & ob influentem ſanguinem intumeſcunt. Denique non ſolùm muſculoſa caro, ſed & reliquorum viſcerum parenchymata, quæ diuerſam carnem à muſculoſa habent, inflammatione corripiuntur, vt in hepatis, lienis, cerebri, & aliorum viſcerum inflammationibus patet. Quod ipſum etiam Galenus non prætériit, *ſub finem alleg. cap.* ſcribit, *Quin & procedente tempore ipſa cutis aliquid de ſiuore accipit, vt vaſorum tunicæ quoque, ſic quoque & ipſa in inflammata parte membrana; quin & ipſi nerui & tendines tempore procedente ipſius inflammationis participes ſiunt.*

Verùm vt ex his nos expediamus, ſciendum, per σαρκώδη μόρια, non tantùm intelligendam eſſe muſculorum carnem, quæ

quæ propinquissimè est eam, sed etiam viscerum carnes, quæ parenchymata appellantur. Quin & sub carnulæ partis nomine comprehenduntur glandulosæ partes, imò etiam membranosæ. Nam & his sua caro est, vt hac de re scribit Galenus, 10. *meth. med. cap.* 11. *In singulis*, inquit, *primarum ac simplicium partium, alia portio substantia earum est veluti fibrosa, alia membranosa, alia carnosa. Sicut ex. gr. cùm venna vnam tunicam habeat, & eam tenuem, licet fibrarum in ea inuenire multas, qua sint araneosis quibusdam intersita contextibus, quibus vtrisque ipsa propria vena substantia adnascitur. Hac ista in aliis corporis partibus habetur, nec vllum commune nomen est nacta. Cæterùm docendi caussa nihil vetat vt eam carnosam substantiam voces, vel certè hanc particula quandam carnem, qua in ventriculo quidem sit alia, alia in hepate, similiter in arteria, & musculo.* Hactenus Galenus. Quapropter quamcunque carnis substantiam, quæ habet venas & arterias, quæ sanguinem inflammationis caussam continent & conuehunt, ac ossibus, quæ venas in se non recipiunt, hoc modo opponuntur, subiecta inflammationis esse statuimus. Equidem caro præcipuum inflammationis subiectum est: Si tamen sanguis, & in vicinas partes, sese diffundat, & eæ in consensum trahuntur, simul inflammari dicuntur, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 2. dum scribit: *Quod omnis caro, cuius iam maximéque affecta est inflammatio, repleri fluore sanguineo videatur, & calor & tumor ipse est. addit. Quare & humida omnis & madescens, vt lana & spongia, apparet. Huius rei testis est, qua effluit, sanies, cum inflammatio ostiolum habet. Iure autem arbitror, & ipsa cutis vnà cum tumoribus eorum qua subiacent, attollitur & circumtenditur. Et interposito tempore & ipsa de fluore aliquid accipit, vt vasorum tunica quoque, sic quoque & ipsa & inflammata parte sunt membrana: quin etiam ipsi nerui & tendines tempore procedente ipsius inflammationis participant: interdum tamen vulneratis ipsis, aut aliter affectis, ex illis ipsis primum ipsum malum incipit. Vniuersaliter verò nihil inflammata parte, secundum naturam exactè se habere perseuerat, cum mora inflammationis est, sed omnia cum carne de fluore fruuntur, vt nonnunquam ipsa quoque ossa attingat, quemadmodum ex ipsis promouetur interdum primo affectis. Et 6. meth. med. c.* 5. scribit: *Nec sanè miror, si phlegmonis quiddam simile etiam ipsis fractis ossibus ad portionem accedat.* Quod & Auicennas docuit, *secunda primi, doctrina prima, c.* 5. dum scribit: *Tumores membris accidunt mollibus. Et est, cum ossibus etiam accidit res, qua tumori assimilatur, per quam eius ingrossatur magnitudo, & eius augmentatur humilitas*, Rationemque addit: *Neque est mirum aut extraneum, quòd recipiens augmentum additionémve cum nutrimento recipiat, eam scilicet additionem cum superfluitate, cum in ipsum penetrauerit; aut in ipso acciderit.* Et in specie de dentibus Galenus, 5. *de compos. med. sec. locu. c.* 8. quòd in dentibus redundantia consimilem in iis affectionem excitare potest, qualis est circa partes carnosas inflammatio. Imo ossa non solùm à superfluo alimento crassescere possunt, sed & aliud os ipsis adnasci potest. De qua re, Abenzoar, *secundo theisir, tr.* 6. *c.* 2. *Et ingrossantur*, inquit, *quandoque ossa in sua superficie ab humoribus mordicatiuis, qui infunduntur in ipsis ossibus, aut à sanie grossa qua transit super ipsa: vnde concauantur & corroduntur, & ingrossantur.* Iterúmque latiùs deinceps: *Ingrossantur quandoque ossa p. n. propter grossum regimen inordinatum subitò factum, & non successiuè. Et iam audiui dici à patre meo, quòd cuidam viro vidit nasci in dorso suo os, ad similitudinem vnius cornu: quod erat minoris duritiei ossis naturalis, & ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso: & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os: ita quòd cecidit dictum os, sicut cadunt cornua cerui in Vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem; & purgaui me ab humoribus grossis, & posui super ipsum resolutiua.*

Caussæ.

Caussa. Caussam quod attinet, eam non modò multitudini hominũ, sed & ipsis Medicis omnibus cognitam esse, scribit Galenus. Etsi verò, vt opinor, inter omnes Medicos iam conueniat, sanguinem esse caussam inflammationis, tamen ne, quod idem Galenus, *alleg. loco*, scribit, id quod nobis videtur, simpliciter enunciare videamur, non factà aliquâ inquisitione, etiam hîc caussam inflammationis inuestigabimus hoc modo. Tumor in nulla vnquam corporis parte fieret, nisi vel eius substantia, à calore quasi efferuescẽs, funderetur, aut foris aliqua noua substãtia accedat. Duæ enim omnino sunt caussæ molis ac quantitatis in re aliqua auctæ. Vel enim humidum à calore seu interno, seu externo, in aëream substantiam resoluitur, quæ longè maius spatiũ requirit, quàm antea, vt vulgo notũ est, vel foris & extrinsecùs noua ei substantia adiicitur. Harum itaque duarum caussarum alteram adesse necesse est, quando in phlegmone pars in maiorem molem attollitur. Non autem efferuescẽtiam & fusionem humidi caussam esse, ex eo patet, quia omne, quod funditur, & in spiritus conuertitur, refrigeratum priorem quantitatem assumit, & tumorem deponit, vt experientiâ constat. Partes autem inflammatæ, etiamsi vehementissimè refrigerentur, tamen ad pristinum statum non redeunt, neque tumorem deponunt. Deinde si ob fusionem partis, & eius in spiritus conuersionem, tumor in inflammata parte fieret, appareret spiritus parte incisa, quod tamen non fit, cùm potius sanguis effundatur, & totus locus sanguine plenus conspiciatur. Relinquitur ergo, substantiæ nouæ accessionem esse caussam phlegmones. Substantiam autem illam sanguinem esse, inde patet, quòd phlegmone intus & extra valde rubet. Color autem rubeus proprius & inseparabilis est sanguinis, nihilque in corpore rubet præter sanguinem & carnem, quæ tamen caro phlegmones caussa nullo modo esse potest. Nam si carnis incrementum esset caussa inflammationis, tumor quidem fieret, sed tamen calor internus salubris permaneret, neque pristinam naturam euariaret, cùm in nulla re quæ secundum substantiam augetur, calor intendatur, incrementúmque substantiæ & quantitatis diuersum sit à qualitatum mutatione. Sed hoc non fit in phlegmone, in qua color mutatur & intenditur, qui proinde indicium est qualis substantiæ, non, quantæ sit eum. Præterea quòd sanguis sit caussa phlegmones, vel ex hoc indicio manifestum euadit, quòd locus in maximis inflammationibus, quæ nonnunquam accidunt vlceribus, circumcirca truentus appares, quod certè non fieret, si sanguis non esset caussa inflammationis. Insuper quòd inflammationis caussa sit sanguis, generatio quoque inflammationis, quæ vulneribus accidit, indicat. Nam in recentibus vulneribus sanguis effluit, qui postea compressus vel manu vel ligaturis, vel medicamentis sanguinem sistentibus, vel spontè suppressus, in oris dissectorum vasorum retinetur, cogitur & concrescit, non secus ac grumus, atque ibi congestione affluentis sanguinis partem in tumorem attollit, inflammationémque parit. *Caussa proxima inflammationis est sanguis.*

Inflammatio quid. Cum itaque caussa coniuncta inflammationis sit sanguis præter naturam influens, facile colligere est, inflammationem esse tumorem p. n. partium carnosarum (vt Gal. *loc. alleg.* nomen carnis accipit) à sanguine præter naturam affluente ortum, & proinde calidum, rubentem, tensum, & renitentiam habentem, dolentem, ac pulsantem.

Inflammationis generationis modus. Verùm vt nihil obscuritatis circa naturam inflammationis relinquatur, etiam generationis phlegmones modum addemus. Descripsit autem illum Galenus, *lib. de inaeq. intemp. cap.* 3. hoc modo: *Calida fluxio, vbi in musculum procubuit, primum maiores arteria venaque opplentur, ac distenduntur; ab iis minores, atque ita res procedit, ad minimum sit peruentum. In iis vbi valenter impacta fluxio est, nec amplius contineri potest, partim per ipsarum ora, partim per tunicas quasi colata & transsudans foras transmittitur: tum vero ipsa spatia vacua, qua inter prima sunt corpora, fluxione implentur.* Sic omnia ab humore, omnique ex parte incalescunt ac profunduntur. *Ea sunt nerui, ligamenta, membrana, caro ipsa, atque ante hac vena & arteria.* Cùm enim ad quamlibet partem venæ & arteriæ tendant, per quas nutrimentum & spiritum vitalem accipiunt, quamdiu sanguis iustâ copiâ defluit, & in illis suis receptaculis continetur, pars nullam inflammationem patitur, sed tum demum quando sanguis ἀθρόως, confertimque in partis substantiam per venas & arterias effunditur. Quo ipso distinguitur etiam plegmone ab aliis fluxionibus, quibus materia extra venas in totam substantiam partis diffunditur, eámque distendit & dilatat. In phlegmone enim etsi omnes partes sanguine perfundantur: tamen ordo quidam seruatur, vt aliæ partes priùs, aliæ posteriùs fluxionem recipiant, donec tandem omnes humore repleantur & distendantur. Ordo autem iste ex naturali distributione vasorum sanguinem continentium depẽdet. Cùm enim venæ & arteriæ, dum primùm ingrediuntur, semper sint maiores; quò verò profundius in id distribuuntur, fiunt minores, nondum adest inflammatio, nisi sanguis in minutissimas venas effundatur, atque ex iis excidat. Quod vel exemplo minutissimarum venarum, quæ in tunicam oculi adnatam seu coniunctiuam dictam tendunt, patet. Hæ quidẽ semper oculo sanguinem ad nutriendum conuehunt, tamen dum oculus bene se habet, ita sunt exiles, vt sub aspectum non veniant. Quamprimum autem oculus inflammatur, & venæ illæ præter naturam sanguine replentur, tum se produnt, & conspicuæ fiunt; quod etiam in aliis inflammationibus omnibus fieri, voto consentaneum est Sed nondum adest inflammatio, etiamsi venæ minores etiam repleantur, nisi tandem sanguis in reliquam partium substantiam per eas effundatur; quod fit duplici modo. Nam primò per minutissima venarum orificia, quibus in circumpositam partis substantiam venæ quasi hiant, vt sanguis per eas ad nutritionem excidere possit, sanguis effunditur. Deinde etiam per tunicas venarum transsudat. Sunt etenim tunicæ venarum etiam suis poris præditæ, per quas si non ipse sanguis, certè serositas & tenuior eius pars exsudat.

Ex his, quæ hactenus dicta sunt, distinctio caussæ coniunctæ & antecedentis in inflammatione apparet. Sanguis enim, qui phlegmones caussa dicitur, duplici ratione vim & naturam caussæ induit. Vel enim est caussa proxima, continens & coniuncta, de qua hactenus actum est, quatenus nimirum iam in partem influxit, & ei impactus est, eandémque actu in tumorem attollit, vel est causa antecedens, quatenus nimium in corpore abundans influere, & influxu partem in tumorem attollere potest. Quæ quidem caussa antecedens in *Caussa inflammationis antecedens.*

inflammatio

in inflammatione, vt & aliis tumoribus, rursum dupliciter consideratur: vel nimirum respectu morbi simpliciter futuri, quem excitare potest, etsi nondum in corpore præsens sit. Ita plethora sæpe in corpore præsens est, etsi non statim sequatur inflammatio. Vel consideratur vt antecedens iam affectum actu existentem, cùm nimirum iam fluit sanguis ad excitandum & augendum tumorem. Quæ quidem rectiùs, quàm prior, antecedens caussa nominatur: cùm hæc iam præsentem effectum, illa solùm futurum respiciat. Antecedens autem hæc caussa vt ad locum affectum confluat, ab aliis mouetur, dum vel aliunde transmittitur, vel ab ipsa parte attrahitur, iis de caussis, quæ iam sunt explicatæ.

Caussæ remotæ.

Caussæ verò procatarcticæ remotiores & primitiuæ sunt, quæ vel ad sanguinis copiosi generationem faciunt, vt sunt cibi boni & multi succi, vita otiosa, & similia, vel sanguinem acriorem reddunt, vt calefacientia omnia, acria alimenta; ira, vigiliæ, motus & exercitium nimium; vel sanguinem ad partem affectam concitant & mouent, vt partis calor nimius, dolor ex vulnere, lapsus contusione, fractura, luxatione, & similibus caussis vel partis affectæ imbecillitas, cum aliarum partium immittentium robore. Nunquam tamen inflammatio per congestionem paulatim factam generatur, sed per sanguinis subitum influxum. Etsi enim fieri possit, vt in parte aliqua humor aliquis sensim colligatur, qui postea cumulatus in parte dolorem excitare incipiat, tamen non priùs inflammatio excitatur, quàm dolor faciat, vt sanguis copiosior subitò affluat.

Hîc tamen notandum, etsi sanguis inflammationis caussa & continens & antecedens est, vt tamen ad partem affectam moueatur, in iis inflammationibus, quæ sine caussa euidente, vt vulneribus, contusionibus, & similibus excitantur, cacochymiam, & præcipuè humores acres & biliosos primam caussam esse. Vbi enim ab humoribus talibus natura vellicatur, eos tamen è corpore expellere planè non potest, vt partes principes ab iis liberet, ad externas eos detrudere conatur. Quòd cùm præstare non possit, nisi sanguine quasi vehiculo vtatur, & ipse humor acris in parte, in quam detruditur, dolorem excitet, fit sanguinis ad illam partem confluxus, & ex eo inflammatio. Atque hoc modo pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis, aurium & gingiuarum inflammatio, bubones, & carbunculi excitantur.

Differentiæ.

Differentiæ.

Differentiæ inflammationis præcipuæ sumuntur à varietate caussæ continentis, atque à sanguinis, qui eam excitat, differentia. Phlegmone enim alia est vera seu legitima, alia non vera seu notha. Vera & legitima est, quæ excitatur à sanguine bono, & secundum naturam se habente, saltem copiosiore: atque hæc absolutè & simpliciter phlegmone appellatur. Spuria autem phlegmone est, quæ ortum habet à sanguine non bono, neque secundum naturam se habente, quæ quidem fit dupliciter: si enim sanguis naturam suam non amittit, nec substantiam mutat, sed alios tantùm humores admistos habet, tunc tres nothæ inflammationis oriuntur species. Nimirum si bilis sanguinis inflammationem patienti sit admixta, appellatur φλεγμονὴ ἐρυσιπελατώδης: si pituita φλεγμονὴ οἰδηματώδης: si melancholia φλεγμονὴ σκιῤῥώδης. Si verò sanguis substantiam mutet, massam tumoris sanguinei genus excitat. Nam sanguis, vt hac de re scribit Galenus, *lib. 2. de differ. febr. cap. 9.* si supra modum assetur, pars eius subtilior ac pinguior in flauam bilem conuertitur, quæ autem crassior, in atram.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica.

Signa inflammationis, vt ex definitione colligere est, sunt calor, dolor, tumor & tensio, renitentia, rubor, pulsus. Primò
1. calor adest tantus in hoc genere tumoris, vt etiam nomen ab eo acceperit, & excitatur quidem necessariò pluribus de caussis. Nam primùm sanguis, qui copiâ suâ phlegmonem excitat, calidus est, & illam suam caliditatem etiam parti affectæ communicat. Deinde, cùm à copia sanguinis, & interdum etiam aliqua crassitie omnes pori ita repleantur, & obstruantur, vt calidæ exhalationes non satis emitti, & calor ventilari, vt par est, non possit, retentis illis exhalationibus & fuliginibus calor augetur. Quibus quoque tertia caussa accedit, putredo nimirum. Nam sanguis in parte inflammata contentus tandem putredinem concipit, à qua, vt in aliis etiam rebus, calor excitatur, & parti inflammatæ communicatur. Atque calor nunc maior, nunc minor est, pro caussarum illarum magnitudine & incremento.

Secundum signum est dolor. Cùm enim duæ euidentes sint
2. doloris caussæ: Intemperies & solutio continui, vtraque locum habet in inflammationibus. Caliditas quidem insignis per suam intemperiem primò dolorem excitat: copia verò sanguinis partem replendo ac distendendo continuum soluit, & continuitatem soluendo, doloris huius caussa est. Atque dolor qui excitatur, varius est, distendens, diuellens, premens, grauans, pro varietate affectarum partium; præcipuè autem dolor pulsans adest, qui etiam propterea inter signa propriæ phlegmones peculiariter recensetur, de quo postea.

3. Tertiò adest tensio. Cùm enim copia sanguinis non solùm venas & arterias, sed etiam totam partis substantiam repleat, omnia distenduntur, præsertim cutis, quæ necessariò, vt partibus reliquis omnibus circumiecta, & membranosam substantiam habens, tensionem & dolorem illum tensiuum percipit.

Quartò, renitentia seu ἀντιτυπία itidem illam repletionem 4.
& tensionem sequitur. Etsi enim pars inflammata suâ naturâ dura non sit, tamen à copia sanguinis ita repletur & distenditur, vt tangi tam non cedat, sed resistat & renitatur, atque ad tactum dura appareat.

Quintò rubent partes inflammatæ, colorem hunc sanguine 5.
communicante. Nihil enim in corpore humano rubet, præter sanguinem & carnem.

Sextò denique in partibus inflammatis percipitur pulsus, seu 6.
dolor pulsatorius, cùm nimirum cum dolore & singulari molestia percipitur pulsus arteriæ in parte inflammata, qui, cùm pars sana esset, non percipiebatur. Vnde, vt scribit Galenus, *6. de loc. affectis cap. 7.* non omnibus partibus accidit dolor pulsatorius, sed his saltem, quæ arterias habent notatu dignas, & partem sensu præditam, & vbi ad notabilem magnitudinem inflammatio attollitur. Dolor autem iste pulsatorius inde accidit, quòd quando arteriæ attolluntur ac distenduntur, partes inflammatæ arteriæ sese distendenti, ob copiam sanguinis, non liberum locum relinquunt, sed ab arteria sese attollente distenduntur, quæ distensio dolorem excitat. Atque hic dolor pulsatorius tum maximè sentitur, cùm inflammatio ad suppurationem tendit. Tunc enim sanguis quasi ebullit & efferuescit, vnde etiam maius spatium occupat, partémque magis distendit, à qua postea arteria in diastole comprimitur, & ipsa rursum vicinas & circumiacentes partes comprimit.

Dolor pulsatorius quomodo fiat.

Prognostica.

Prognostica. Inflammationis terminatio. Quæ triplex.

In Inflammatione duo in primis præsagire oportet. Euentum siue terminationem eius, & tempus terminationis. Euentus autem *bonus* est, quando natura vincit materiam inflammationem patientem, quod accidit, quando tumor vel resoluitur, & materia insensibiliter exhalat, qui optimus solutionis inflammationis modus est; vel quando materia in pus mutatur, & spuputatur: aut euentus *malus* est, vel potiùs pessimus, quando natura non vincit materiam, quod euenit, quando inflammatio, si est externa, euanescit, & ad partes internas retrocedit, vel superato & extincto calore naturali membrum putrescit, & gangræna corripitur, adeò vt si mox præcidatur, toti corpori labes & interitus immineat: aut *neuter* euentus sequitur, vel vt nonnulli appellant, absolutè malus, quãdo tumor induratur, & resolutis ac discussis partibus tenuioribus, crassioribúsq; relictis, inflammatio in scirrhum degenerat. Quid autem horum sperandum aut expectandum sit, ex collatione roboris naturæ cum materia morbifica colligi potest. Nam si materia non est adeò multa, non crassa, non loco nimis profundo sita, non sub crassa & densa cute conclusa; si corpus non est impurum, & natura fortis est: resolutio, & per insensibilem transpirationem euacuatio sperari potest. Si verò materia est copiosior, & crassior, loco profundiore contenta, & sub cute densiore conclusa, suppuratio est expectanda. Materiam ad interiora retrocedere indicium est, cùm tumorem imminui videmus, etsi nulla repellentia fuerint adhibita. Extinctionem caloris imminere indicatur, cùm calor, rubor, dolor, pulsus imminuitur, nihilominus remanente tumore, de quo plura postea, vbi de gangræna agetur. In scirrhum denique tunc abit plerumque inflammatio, quando materia est nimis viscosa & dura, & calor naturalis fortis, vel mox in principio nimis fortia discutientia adhibentur, quæ tenuiores partes discutiunt, & crassas relinquunt.

Tempora inflammationis.

Tempus euentus vt cognoscatur, tempora inflammationis vt nota sint, oportet, atque eadem etiam propter curationem diligenter sunt cognoscenda. Nisi enim tempora inflammationis habeantur cognita, facilè peccari potest, dum non debita cuique tempori adhibentur remedia. Habent autem inflammationes, vt alij tumores ac morbi quatuor tempora, principium, augmentum, statum, & declinationem. Principium est, cùm implentur partes sanguine, & tumor, dolor, ac tensio adhuc exigua est. Quando verò pars iam in maiorem molem attollitur, atque ita tumor, dolor, ac tensio augetur, augmentum est.

Status est, quando tumor, tensio, dolor, ac omnia symptomata sunt vehementissima. Declinatio denique est, cùm materia tumorē efficiens imminuitur, & dolor, calor, ac aliæ symptomata remittunt, vel materia in pus mutatur.

Verùm hæc tempora aliàs longiora sunt, aliàs breuiora, & Inflammationes aliàs citiùs, aliàs tardiùs terminantur. Nam, vt Galenus docet, *6. aphor. 49.* breuiore tempore digeritur, quod tenuioris est substantiæ; longiore, quod crassæ vel lentæ; multóque longius tempus requirit, quod crassum & viscidum fuerit. Et quæ carnosas partes obtinet inflammatio, acutorum termino, qui dies 14. est, subiicitur. Mollior enim & rarior est carnis substantia. Ligamentorum autem, tendinum & neruorum substantia, cùm sit densior & durior, atq; ita difficiliùs fluxionem recipiat, eadem de caussa etiam eam difficiliùs dimittit.

ex

& inflammatio in iis longiore tempore ad statum peruenit, tardiúsque curatur, vltra dies tamen quadraginta non prorogabitur curatio, si & Medicus omnia rectè agat, & æger obtemperet.

Indicationes & Curatio.

Indicationes & Curatio. Cùm Inflammationis caussa continens sit sanguis, qui p. n. in partem affluxit, curatur, si sanguis ille ex parte affecta remoueatur, & ne amplius ad partem affectam confluat, caueatur, atque ita caussa cùm continens, tùm antecedens tollatur. Cùm enim morbus remoueri non possit, nisi caussa eius sublata; & caussæ eo ordine tollendæ sint, quo sese consequuntur, fluxio primò tollenda est. *Fluxionis Curatio.* Tollitur autem fluxio, si curatur, ne sanguis in corpore abundet, & qui abundat ad partem affectam non confluat, quod effectum datur commodissimè Venæsectione. *Venæsectionis in inflāmatione vtilitas.* Venæ enim sectione & abundantis sanguinis copia imminuitur, & idem à loco affecto reuellitur; vnde magna vtilitas est venæsectionis in inflammatione, vt nunquam ferè omittenda sit, si vires permittant. Et vix tutò alia remedia hic applicantur, nisi præmittatur venæsectio, & sanguinis copia imminuatur. Etenim si repellentia adhibeamus corpore adhuc pleno, metuendum est, vt materia ab aliis partibus recipi non possit; & ne ad partem aliquam confluat. Digerentia verò vtpote calida, si corpore adhuc pleno adhibeantur, metuendum est, ne plus materiæ attrahatur, quàm discutiatur.

Purgatio. Etsi quoque cacochymia non est caussa inflammationis: tamen cùm rarò aliquod corpus reperiatur, quod omnis cacochymiæ sit expers, purgationem instituere non inutile est, quâ præmissâ medicamenta postea alia etiam commodiùs adhibentur. Et monuimus suprà, etsi inflammationes à sanguine præcipuè ortum habeant, occasionem tamen sæpissimè præbere humores vitiosos, & cacochymiam, & quidem in primis humores calidos. Ab iis enim si natura vellicetur & stimuletur, eósque è corpore expellere non possit, in alias partes deponere conatur: cùm verò id præstare non possit, nisi simul sanguinem cò mittat, & humore acri ad partem aliquam transmisso dolor excitetur, confluxus sanguinis ad partem illam, in quam natura humorem vitiosum deponere conatur, excitatur, atque ita inflammatio generatur. Et hinc ex cacochymia excitatur sæpe pleuritis, peripneumonia, angina, phrenitis.

Deinde etiam sanguis subtrahitur, non copiosior generatur, si cibus non exhibeatur, qui vel copiâ suâ vel substantiâ nimis nutrit, & ad sanguinis copiosioris generationem facit. Quapropter æger à Vino abstineat, ac tenui diætâ vtatur, quæ & sanguinis multi generationem prohibet, & si copiosus sit, eum paulatim minuit.

Ne autem sanguis ad partem affectam confluat, præcauebitur, si ea, quæ pro motu ipsi sunt necessaria, ipsi adimamus, & tenuitatem eius atque mobilitatem omnium corrigamus, viásque per quas moueri debet, constringamus, & eum à parte affecta retrahamus & reuellamus. Sanguis itaque, ne ad partem affectam confluat, alterandus, repellendus, intercipiendus, & deriuandus est.

Alteratio sanguinis. Alteratio sanguinis est necessaria, vt is si nimis sit calidus, tenuis & mobilis, refrigeretur, incrassetur, & ad motum ineptior reddatur, quam etiam plerumque adhibere conuenit, ob febrem, quæ ferè phlegmonem comitatur, aut hepatis caliditatem. Rarum enim est, vt ij quos inflammatio alicuius partis infestat, febrem non sentiant. Quapropter vtendum medicamentis, *è cichorea, endiuia, violis, lactuca, acetosa, hordeo, seminibus frig. maior. succo citri, granator.* & similibus. Et si sanguis sit tenuior & calidior, etiam ea quæ adstringendi vim aliquam habent; vt sunt *rosa, portulaca, plantago*, & similia addenda. Videndum tamen, ne venæ sint angustæ, aut obstructiones in visceribus, ne adstringentium vsu obstructiones gignantur, vel augeantur.

Non solùm autem sanguinem alterantia contraria sunt adhibenda, sed & amouenda, & omittenda similia, & quæ eas, quas iam abesse decebat, qualitates inducunt vel augent. Aër nimium calidus vitandus; crapula fugienda, & vinum non bibendum, aut ὀλιγοφόρον propinandum, motus validus omittendus, & quieti potiùs indulgendum, ab ira & Venere abstinendum.

Reuulsio. Reuulsio deinde instituenda, humórque in contrarium est auertendus, id est, efficiendum, vt humori contrarius motus concilietur, & ad partem ei, ad quam vergit; contrariam moueatur, atque ita in partem affectam non confluat. Humoris enim in partem aliquam influentis in contrariam auersionem, seu tractionem reuulsionem esse, meritò pro confesso, & ab Hippocrate constituto principio accipimus. Nam, vt ait Galenus, *lib. 5. meth. med. cap. 3. Hoc Hippocratis inuentum est, reuulsionem fieri ad contraria.* *Contrarietas in reuulsione.* Etsi autem quid contrarij nomine intelligendum sit, multum disputetur à Medicis; tamen planam & expeditam esse Galeni sententiam existimamus, si ea quæ passim hac de re tradit, colligamus, & quæ in Reuulsione conditiones requirantur, videamus. Per contrarium autem à Galeno nihil aliud intelligi, quàm partes contrarias, & quidem à parte affecta dissitas ac remotas, passim ex eius scriptis patet. Ita enim *4. meth. med. cap. 6.* scribit: *Si perpetuum est, quod ab eo didicimus, incipientem fluxionem ad contraria trahendam esse, fixam verò iam in laborante particula euacuandam, vel ab ipsa particula, quæ affligitur, vel à maximè vicina: in promptu nobis & de sanguinis detractione colligere nunc est, quod in principio hæc à longinquo, postea ab ipsis affectis partibus sit molienda.* Et quam remotionem, ac quam longitudinem intelligat, *5. method. med. cap. 3.* explicat, *Reuulsio*, inquit, *in iis, quæ suprà sunt omnibus, deorsum semper agitur: sursum in his, quæ sunt infra. Præterea à dextris ad sinistra, similiter ab his rursum ad illa, similiter ex iis quæ intus habentur, ad ea quæ foris sunt: contráque ab his ad illa.* Cum enim reuulsionis scopus sit, non humores illos euacuare qui iam in affecta parte continentur, sed influentes potiùs; & partem mittentem potiùs, quàm recipientem respiciat: hoc certè in omni reuulsione requiritur, vt motum fluenti contrarium conciliet, ita vt ad partem affectam ampliùs non moueatur: & proinde neque ex parte affecta, neque ex proxima fieri potest, sed potiùs ex oppositis, & quantum quidem fieri potest, ab affecta parte remotissimis. Vnde etiam contrarietatem hîc non quæuis oppositio cōstituit, neq; quæuis oppositio in reuulsione locum habet, sed illæ solùm quæ *alleg. cap. 3. lib. 5. meth. med.* Galenus recenset, sursum scil. & deorsum, à dextris ad sinistra, ab his quæ sunt intus, ad ea quæ sunt extra, & contrà. Si tamen exigua solùm adest distantia, commodè reuellere non possumus, à partibus interioribus ad exteriora, sed solùm tùm, vbi maior est distantia. Oppositio verò quæ est antè & retrò, seu secundùm partes anteriores & posteriores, in reuulsione hac quæ simpliciter & absolutè reuulsio dicitur, locum non habet. Neque enim si aliquis affectus sit in posteriore parte capitis, mox frontis venæ pro reuulsione aperiendæ, cùm id præsente plethora, & fluentibus adhuc humoribus, sine insigni periculo fieri non possit. Verùm plura de reuulsione *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. cap. 18.* dictum.

Reuulsio quotuplex. Vt breuibus ea, quæ ibi dicta sunt, & dici possunt, contrahamus, notandum primò reuulsionem esse duplicem, vnam quæ fit cū humoris euacuatione, qualis est quæ fit per venæsectionem & cucurbitulas scarificatas; aliam, quæ fit sine humoris euacuatione, qualis est, quæ fit per frictiones, ligaturas, cucurbitulas non scarificatas. Hæc non nisi ad remotissima fieri potest: cùm si in partibus propinquis instituatur, humor, qui saltem mouetur, & non euacuatur, facilè ad partem affectam ruere possit. Et ratò hæc etiam locum habet in inflammatione, quæ sensibilem & subitam sanguinis euacuationem requirit.

Reuulsio per venæsectionem. Deinde reuulsionem, quæ fit per Venæsectionem quod attinet, hoc saltem notandum, quo obseruato, multæ intricatæ hac de re controuersiæ decidi possunt, nimirum dandam esse operam, vt sanguini contrarius motus concilietur, & quantum fieri potest, ad fontem, vnde fluit, attrahatur; Et cùm sanguinis fons sit hepar, & maxima sanguinis copia in vena caua circa hepar contineatur, laborandum, vt sanguis, qui ad partem inflammatam fluit, versus fontem retrahatur; imò si fieri possit, in partem etiam oppositam, ita tamen, vt sanguis qui fluit, retrahatur. Ideóque in omni reuulsione id agendum, vt sanguini talis motus concilietur, per quem non ad partem affectam concitetur, sed potiùs à parte affecta retrahatur. Quomodo autem hoc in qualibet parte fieri possit, hic exponere prolixum foret, dictúmque ea de re est alibi in particularibus affectibus.

Reuulsio quando instituenda. Quibus modis. Atque ex his, vt opinor, qua ratione instituenda sit reuulsio in inflammationibus, satis patet, vt de recta administratione multa addere opus non sit. Cùm enim reuulsio cōpetat humoribus fluentibus, non iis, qui iam fluxerunt, & in parte affecta subsistunt, in principio instituendam esse manifestum est. Hoc tamen non ita accipiendum est, quasi in cuiuscunque inflammationis principio reuellendum sit, nam si non magna adest sanguinis copia, aut eius impetus non est magnus, repellentia & deriuantia sufficiunt. Tum solùm autem est adhibenda, cùm sanguis est copiosus, eiúsque ruentis maior impetus, & pro maiore vel minore vehementia motus, ac copia sanguinis, etiam fortiora vel minùs fortia auxilia reuulsoria adhibenda sunt. Maior autem est illa reuulsio, quæ fit cum effusione materiæ, quam quæ sine ea fit. Inter omnia autem est efficacissimum remedium reuulsorium venæ sectio, quæ ipsa nunc efficaciùs, nunc debiliùs, reuellit, prout maiores vel minores venæ aperiuntur. Maiores aperiendæ sunt, dum maiori cum impetu sanguis fluit; Minores, cùm minore impetu. Auxilia enim cum præcipiti motu materiæ, celeritate contendere oportet. Vnde rectè scribit Fernelius, *lib. 2. meth. med. cap. 7.* capitis ex plenitudine affectus, cùm interiores, tùm exteriores, reuellit secta cubiti humeraria vena, dextros quidem dextra, sinistros, sinistra. At si segniùs & ignauiùs id agendum erit, vt cùm anteuertere ac morbos futuros præcauere consilium est, secabitur, quæ directè inter pollicem & indicē manus concedit, nisi fortassis aliunde quàm ab humeraria ducat originem. Ex his verò quæ inter claniculas & renes posita sunt, reuellit secta interior celeriùs, & maiori vi in cubito. Tardius verò & segnius in manus ramo, qui inter annularem & minimum digitum porrigitur.

Repulsio. Repulsio subsequi solet reuulsionem. Auxiliantur enim quasi sibi mutuò reuulsio & repulsio, vnde vtrumque remedium in magnis inflammationibus adhiberi debet: præcedat tamen reuulsio. Nam repellentia corpore adhuc pleno tutò adhiberi non possunt, cùm vasa adhuc plena locum humori repulso vix concedant; si verò præmittatur reuulsio, vbi eâ opus est, repellenti

postea

postea tutiùs adhibentur. Repellentia enim & humorem influentem aliò propellunt, eique aditum in partem laborantem non permittunt, & eum qui recens influxit, & in vasis capillaribus hæret, reprimunt, partémque affectam sanguinis copiâ ita liberant. Etsi verò euidens est Repellentium vtilitas, vt incipientes fluxiones solo repellentium vsu sistâtur, & pars, quæ in tumorem attolli incipiebat, iterum detumescat, tamen semper ea adhibere non licet. Etenim, vt hoc iam non repetamus, corpore pleno repulsionem nihil prodesse; verùm etiam cùm periculo tentari, non adhibere licet repellentia, cùm maius incommodum ex repulsione sanguinis, quàm ex inflammatione metuendum est, quod fit, 1. si humor sit malignus, venenatus & pestilens, quem quidem si natura ab interioribus ad exteriora propellat, non decet eum rursum ad interiora propellere, ne ad partes interiores retrocedat, maioremque morbum efficiat, & hominem iugulet. Quòd idem etiam est obseruandum in alio humore quocunque, quem natura rectè agens per crisin in aliquam partem reiicit. Natura enim dum rectè agit in munere suo impedienda non est. 2. Repellentia non tutò adhibentur in partibus ignobilibus, iisque, quas natura, vt partium nobilium superfluitates exciperent, constituit, ad quas interdum humores, quibus nobiliores partes grauantur, deponere solet, vt sunt glandulæ in inguinibus, sub axillis, post aures. His enim partibus si adhibeantur repellentia; metus est, ne materia ad nobiliores & principes partes recurrat. 3. Sunt porrò & alia loca, aliæque partes, quibus commodè non adhibentur repellentia, vt quæ partibus nobilibus omnia propinquæ sunt & vicinæ. Idem enim metuendum est, ne materia repulsa partem nobilem occupet, maiusque malum creet. 4. Aut quæ loco nimis profundo sitæ sunt. Neque enim ad tales partes repellentium vis pertingit, sed potiùs repellentium vsu ex magis replentur. Nam dum per repellentia partes exteriores contrahuntur, & ex iis humores intrò pelluntur, in partem affectam quasi truduntur, quæ inde magis repletur.

Quando repellentia non locum habeant.

Quo tempore sint adhibenda repellentia.

Quo autem tempore adhibenda sint repellentia, facilè patet. Nimirum cùm repulsionis hic sit finis, vt humor qui influit, aditu prohibeatur & reiiciatur, in principio, dum adhuc fluit materia, rectissimè adhibentur. Hoc tamen semper obseruandum, vt antè etiam dictum, ne corpus plenum sit. Si enim corpus adhuc plenum est, repellentia tutò non adhibentur, cum sanguis liberum retrocedendi locum non habeat, & vel in partem magis impingatur, vel in nobiliorem aliquam irruat maiúsque periculum creet. Cùm verò & in augmento adhuc nonnihil sanguinis fluat, etiam tùm adhiberi possunt repellentia, sed non sola, verùm iis aliquid ex digerentibus miscendum est, vt simul etiam aliquid à calore attenuetur, & in halitus conuertatur.

Repellentia cum discutientibus quomodo miscenda.

Quâ ratione autem miscenda sint repellentia cum digerentibus, docet Galenus. 6. *de compos. med. s. loc. cap. 1. Quemadmodum*, inquit, *in principio commoda sunt pharmaca id quod influit repellentia, sic post principium, vsque ad finem pharmaco est opus ex vtrisque mixto, repellente videlicet & discutiente facultate prædito, ac primo quidem tempore adstringens præcellere oportet ad finem verò discutiens. In exposito verò tempore æquales vtrorumque partes esse oportet*: Cùm autem alibi Galenus diuersum omnino sentire videatur, vt dubitari possit, an in principio digerentia etiam sint admiscenda, an solis repellentibus vtendum, & an in statu sola digerentia applicanda, an verò repellentia admiscenda, rectè hæc accipienda sunt. Et quidem ita: Cùm enim temporum inflammationis quodque rursum in tria quoque quasi tempora & spatia diuidi possit, finis præcedentis participat naturam principij sequentis, & cum eo ferè conuenit. Hinc in primo ferè inflammationis principio, seu eâ principij parte, quæ ab augmento adhuc longiùs distat, solis repellentibus vtendum. Vergente autem ad augmentum principio, seu eâ principij parte, quæ iam progressa, augmento propinqua est, admiscere digerentia vtile est. In augmento & principio status æqualiter ferè miscenda sunt digerentia & repellentia. Etsi enim sanguis ampliùs non fluat; tamen cùm non adeò sit impactus, aliquid eius adhuc repelli potest. In medio postea status digerentia præpollere debent. In fine status eadem sola adhibenda, quod ipsum quoque tandem in inflammationis declinatione faciendum.

Repellentia qualia.

Porrò vt ad ipsam materiam medicam accedamus, repellentia omnia sunt frigida, vt est apud Galenum, *lib. 5. de simpl. med. fac. cap.* 17. Vt enim calidum attrahit, sic frigidum à se repellit. Sed vt calidum non per se est principium motus localis, seu attractionis, sed per accidens; quatenus nimirum humidum in vapores resoluit, in cuius postea locum, ne vacuum relinquatur vicina succedunt: Ita etiam frigus per se non repellit, sed per accidens, quatenus nimirum constringit, quo motu constrictionis crassiores partes coëunt, tenuiores exprimuntur. Frigus autem illud interdum adiunctam habet humiditatem, interdum siccitatem. Vnde etiam duo sunt repellentium genera: Vnum humidum & frigidum seu aqueum: alterum frigidum in siccum terrenúmque, & vt Galenus *lib. alleg.* loquitur, partium crassitiem connexam habet. Quæ è genere posteriore sunt, cùm præter frigiditatem etiam vim adstringendi habeant, fortiùs & duplici vi, tùm frigiditate, tùm astringente facultate repellunt. Mitiora sunt autem illa frigida & humida, quæ propterea humores tenues solùm in superficie positus, & minùs

Quotuplicia.

copiosos repellere possunt, atque commodè adhibeatur, cùm calor & dolor vrgent. Non solùm enim prohibent humoris influxum, sed & calorem temperant, & laxando dolorem nonnihil mulcent. Repellentia autem cum adstrictione in aliis casibus competunt; & præcipuè, si ob debilitatem partium sit fluxio, ac dolor non nimis vrget. Roborant enim partem recipientem, ne humorem influentem recipiat, & eum qui influxit, repellunt. Prosunt quoque, si vasa per quæ sanguis fluit, sint ampla; sicut cùm eadem sunt exigua & angusta, mitiora sufficiunt. E prioru genere sunt: *Semperuiuum, vmbilicus Veneris, lactuca, portulaca, intybum solanum, succus cucurbitæ, lenspalustris, psyllium, nymphæa, atriplex, viola*, & omnia frigida, quæ humore aqueo imbuta sunt. Sed inter hæc ipsa tamen, etiam quidam gradus sunt, & maiorem alia, alia minorem habent efficaciam, Vmbilicus ♀, psyllium, minùs repellunt, quàm lactuca, semperuiuum, portulaca, solanum.

Repellentia cum adstrictione sunt *rosarum flores & capita, folia rubi, vitis, santalum, mespila, sorbi fructus, pyra syluestria, mala cydonia, myrti folia & fructus, balaustia, rhus, malicorium, acacia, bolus Armenus, terra sigill. sanguis dracon. nuces cupressi & folia, quercus folia, galla immatura, cerussa, lithargyrium, corallia.*

Ex his postea varia componuntur medicamenta, pro diuersitate morbi & circumstantiarum. Ex plantis enim vel ipsa folia cruda imponuntur, vel si ob asperitatem id commodum non est, in aqua coquuntur, quâ linteа vel spongiæ imbuuntur & imponuntur. Vel succus exprimitur, & eodem modo applicatur. Alia verò contusa & liquoribus mista vario modo applicantur. Galenus, oxycrato spongiam imbuit, eámque parti applicat. In eundem vsum conueniunt *oleum rosa. myrtin. vnguentum rosat. cerat. infrigid. Gal. santalin.* Vtile est ac in frequenti vsu Chirurgis & huc, quod

℞. *Album. ouor. & aq. ros.* part. æq. quæ conquassentur & commisceantur diligenter, iisque stuppæ vel panni linei imbuuntur, & parti imponuntur.

Vel ℞. *Farin. hordei*, quæ coq. in *aceto & succo planta.* ac parti laboranti imponitur, Galenus. 2. *ad Glauc. cap.* 2. cataplasma commendat ex *semperuiuo, cortic. malor. punicor.* cum vino decoctis, & *Rhu* vel *Sumach* & *farina hord.* compositum. Hoc enim, vt Galenus ait, in talibus optimum est, atque ad omnia ferè quæ intendimus, efficax. Repellit enim quod influit, atque id quod continetur, exsiccat, & membra circunstantia roborat. Potest autem ita componi.

℞. *Semperuiui* Vnc. iij. *farin. hord.* Vnc. ij. *malicorij.* Vnc. j. *Sumach.* Drach. 2. Contusis contundend. coq. in vino pro Cataplasmate. Galenus etiam vtitur Emplastro diachalcit. cum ol. ros. aut myrtino dissoluto. Sunt & hæc commoda.

℞. *Plantag. rosar. lactuc. portulac.* ana M. j. Coq. in aq. cui parum aceti permistum sit, addatur *farina hordei.*

Vel ℞. *Succi semperuiui, plantag. portulac.* ana Vnc. i. ß. *farina hord.* Vnc. j. *acet.* Vnc. ß. *ol. ros.* q. s. Coq. in formam pultis.

Vel ℞. *Mal cor. santali rubr.* ana Vnc. ß. *boli arm.* ℥. ij. *farin. hord.* ℥. 1. *succi semperuiui* ℥. j. ß. *ol. ros. myrtini*, ana q. s. F. Cataplasma.

Vbi maiore repulsione opus est, & pars fert; paulò fortiora vsurpanda.

Vt ℞. *Boli Arm. sang. dracon.* ana Drach. j. *rad. consol. maj.* Vnc. ß. *farin. hord.* Vnc. ij. F. Pulu. qui cùm opus est, cum aq. vel aceto, vel aqua ros. & alb. oui, in formam Cataplasm. redigitur, & apponitur.

Intercipientia & defensiua.

Intercipientia, quæ & defensiua vulgò nominantur, eadem sunt cum repellentibus, saltem loco, cui applicantur, differunt. Nam repellentia ipsi loco inflammato applicantur, intercipientia verò & defensiua partibus & viis, per quas humor ad partem affectam confluit, vt in itinere intercipiatur, ipsique via, ne ad partem laborantem pertingere possit, intercludatur. Et quidem applicantur commodissimè locis vicinioribus, atque iis in quibus vasa magis patent, & conspicua sunt, vt in articulis, & supra articulos. Veluti si inflammatio sit in manu, ad carpum applicantur; si inter carpum & cubitum, supra cubitum; si in humero, ad summum humerum; si in pede, supra malleolum; si in tibia, supra genu.

Qualia.

Sunt autem intercipientia omnia frigida, sicca, & adstringendi facultate prædita; inter quæ tamen cùm non exigua sit differentia, vt de repellentibus modò dictum est, mitioribus vtendum est in corporibus tenerioribus, vbi fluxio non est magna, venæ angustiores, tempus hybernum. Valentiora autem vsurpanda in corporibus durioribus, fluxione maiore, vasis amplioribus, tempore æstiuo. Adhibentur verò medicamenta intercipientia varijs modis. Nam vel succi, vt cydonior. granator. plantag. semperuiui, rubi; vel decocta santalor. balaustior. myrtillor. sumach. rosar. vel aq. ros. plantag. semperuiui, vel *acetum & oxycratum* vsurpantur, iisque lintea imbuuntur, & articulis partibúsque intermediis applicantur, vel adstringentia puluerisata & liquidis mista adhibentur.

Vulgare defensiuum est quod

℞. *Boli Arm. sang. dracon. terra sigill. santal. omnium*, ana Vnc. j. *ol. rosac. myrtin.* anug. s. *cera* parum, *aceti ros.* ℥. j. Misc. & coq. ad aceti consumt. Meritò tamen in his oleum suspectum habetur, vt & cera. Nam pingui & vnctuosâ suâ substantiâ

substantiâ partes emolliunt, & si diu inhærent, calefaciunt quoque. Ideóque tutius est, pulueres tales solùm cum aq. rosf. vel oxycrato, & si fortius adstringere velimus, cum albumine oui conquassato mista applicare. Ita enim tenaciùs parti adhærescunt, eámque constringunt.

Vt ℞. *Boli Arm. sang. drac.* ana ℥. j. *flor. rosf. rubr. balaust. myrtillor. santal. rub. cortic. granat.* ana ℥. ß. F. puluis, qui postea cum *alb. oui* & *aq. rosf.* vel *aceti* q. s. misceatur.

Deriuatio. Deriuationem denique etiam h. l. adhibere possumus, quæ sanguinem illum respicit, qui in partem quidem iam influxit, nondum tamen extra venas in partis spatia effusus est, sed adhuc in venis fluctuat. Neque enim sanguis, qui iam parti impactus est, aut iam concoqui, aut in pus mutari incipit, deriuari potest, cùm & crassior iam euaserit, & ad locum in quo non facile refluere possit, consistat, atque ita ad motum ineptior sit, & à natura ad coctionem auidiùs retineatur. E quo facilè patet, quo tempore instituenda sit deriuatio, nimirum in principio quidem inflammationis, non tamen mox in primo morbi insultu, sed versus augmentum iam vergente principio, quando scilicet reuulsione & euacuatione iam adhibita & præmissa, sanguis ampliùs non adeò copiosus est, nondum tamen partibus tenaciter inhæret, sed adhuc fluxilis est. Quare & illud, quod passim vsurpatur, consistente inflammatione deriuationem adhibendam esse, id non de ipso statu, aut declinatione morbi accipiendum est; sed potiùs de posteriore principij parte.

Quomodo. Atque in deriuatione illa, venarum cum parte affecta communitas, cuius supra mentio facta, maximè obseruanda est. Si enim sanguis, qui in venis partis affectæ est, deriuatione ad vicina trahi debet, omnino talis eligenda est vena, quæ ad partem affectam pertingat, quæ si apeiatur, claram & euidentem vtilitatem affert. Modum autem quem in missione sanguinis pro deriuatione seruare debemus, tradit Hippocrat. *7. de vict. rat. in acut. com. 10.* *Eousque*, inquit, *sanguis est auferendus, donec rubicundior & flauior multum, vel prorubeo in duo fluxerit.* Quicquid enim, vt Galenus docet *ibid.* sanguis in phlegmone continetur, id caloris abundantiâ in colore permutatur, reliquum autem in omnibus partibus simile permanet. Eam ob caussam sanguine, qui in totum corpus spargitur, pituitoso existente, rubicondior sanè erit, qui in eo, quod phlegmone obsidetur, latere continetur. Quod si sanguis in totum corpus diffusus rubicundior fuerit, is procul dubio, quid ad phlegmonem est, adustus assatúsque, in nigrum mutabitur. Coloris itaque mutatio ex parte affecta sanguinis translationem significat, quæ tamen ob virium imbecillitatem semper expectari non potest.

Atque his modis humores, qui ad generationem phlegmones confluunt, à parte affecta remoueri possunt. Ex quibus tamen repellentia & deriuantia etiam ad humoris, qui in partem affectam confluxit, amotionem omnino nihil faciunt. Nam repellentia; etsi imprimis humorem qui influit, & adhuc in venis partis continetur, reprimunt; tamen & eum, qui recens extra venas illas elapsus est, & nondum impactus, rursum in venas retrudere, & ex parte reiicere possunt. Neque enim impossibile est, humores è venis elapsos, in easdem remeare, sicut id multa tumorum in cute genera docent, qui interdum in aëre frigido subitò euanescunt. Deriuatio itidem, etsi humores extra venas elapsos vix reuocat, tamen sanguinem, qui in partis inflammatæ venis fluctuat, ad partes vicinas trahere, & per eas euacuare potest.

Euacuatio. Cùm tamen raro solo repellentium & deriuantium vsu tota materia ex parte inflammata euacuetur, sed post eorum vsum plerumque aliquid relinquatur, aliis modis id euacuandum. Euacuatur autem dupliciter: vel insensibiliter, & per ἄδηλον διαπνοήν, vel sensibiliter & manifestè. Insensibiliter euacuatur materia per medicamenta diaphoretica, digerentia, discutientia & resoluentia dicta. Sensibiliter per scarificationem, & partis, pure generato, apertionem. De priore modo prius agemus, & de discutientibus dicemus.

Discussio. Cùm autem resolutio vel discussio nihil aliud sit, quàm euacuatio humoris per insensibilem transpirationem, hinc facilè manifestum euadit, illud quod debet discuti, debere esse tenue, non crassum nimis; cutem ipsam non nimis densam. Nam si materia nimis crassa sit, in vapores facilè resolui non potest: sin autem cutis nimis densa sit, sicut etiam si materia nimis profundo loco hæreat, nec viam exeundi facilè inuenit, nec medicamenta nisi fortia eò penetrant.

Discutientia qua. Porro medicamenta digerentia cùm omnia sint calida, vt paulò pòst dicemus, mox in principio inflammationis non sunt adhibenda; sed tum potiùs vtendum repellentibus, ob caussas suprà dictas. Vergente autem versus augmentum inflammatione, aliud digerentium repellentibus admiscendum est. Atque ita semper quantitas discutientium augenda est, donec tandem in declinatione sola adhibeantur. Sunt verò omnia digerentia seu diaphoretica calida. Resolui enim, attenuari, & in halitus conuerti non potest humor, nisi à calore. Magna autem calidorum est differentia. Alia enim solùm rarefaciunt aut vasorum orificia aperiunt, alia humores incidunt, alia attrahunt: alia etiam vrunt. A quibus omnibus differunt διαφορητικὰ medicamenta, & hanc peculiarem vim habent humores resoluendi & in vapores conuertendi; quæ facultas ita facilè per caussas describi potest, sed potiùs experientiâ & effectu deprehenditur. Et quod ratione definiri non potest, id experientiâ & vsu suppletur. Etsi autem omnia medicamenta διαφορητικὰ sunt calida, & à certo mixtionis λόγῳ hanc vim obtinent: tamen inter ea alia sunt fortiora, alia debiliora. Mitiora sunt, *chamæmelum, melilotus, radices althææ, liliorum alborum, farina fœnugræci, lupinor. orobi, cicerum, panis fermentatus, adeps anserinus, oleum vetus.* Fortiora sunt, *anethum, origanum, thymus, pulegium, hyssopus, calamintha, marrubium, radix ireos, ruta, saluia, semen anisi, fœniculi, carui, flores sambuci, ammoniacum, bdellium, galbanum, adeps taurinus, vrsinus, ol. vaccinum, laurinum.* Validissima sunt, *nitrum & spuma nitri, sulphur, calx,* & similia.

Leuioribus vtimur, cum materia est in loco minùs profundo, pars affecta & ipsum corpus est mollius ac laxius, inflammatio exigua; si verò maior sit inflammatio, & materia loco profundiore sita, ipsum corpus durius & densius, fortiora sunt adhibenda. Cautè tamen fortioribus discutientibus vtendum est, ne per ea, discussis & resolutis tenuioribus humorum partibus, ac crassioribus relictis, tumor induretur, ac malum insanabile efficiatur; quod commodissimè præcauebitur, si fortiter discutientibus etiam humectantia & emollientia admisceantur. Cauendum etiam est, ne discutientia sint mordacia, ne mordicatione dolorem exciteot, & fluxionem augeant.

Componuntur autem ex materiâ illa medicamentorum iam enumerata variæ remediorum formulæ. In fine principij inflammationis, & augmento, talia conueniunt.

℞. *Farin. hord.* Vnc. ij. *sem. lini,* Vnc. j. *puluer. flor. chamæmel.* Vnc. ß. Coq. in aceto, & adde *ol. rosac. chamæm. ping. gallina.* ana q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Maluæ, parietar. plantag.* ana M. i. Coqu. in aq. cui pauxillum aceti sit admixtum, & minutim contundantur. Contusis adde *farin. hord.* Vnc. ij. *sem. fœnugræc.* Vnc. j. ß. *ol. rosf. chamæm.* ana q. s. F. Cataplasma.

Cataplasma ad prohibendas vulnerum & alias inflammationes vtilissimum.

℞. *Puluer. ß. chamæmel. rosf. rubr. absinth. farina hordei,* part. æqual. Coq. in aq. pura. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Puluer. flor. chamæmel. rosf. rubr. absinth. farina hordei,* ana Vnc. iij. Coq. in *aq. communi*: addatur *ol. rosf.* Vnc. j. ß. F. Cataplasma.

In statu talia possunt adhiberi.

In statu. ℞. *Flor. chamæm. meliloti, folior. maluæ* ana M. ß. *rosf. rubr.* M. ij Coq. in vino austero, & adde *farinæ fœnugræci* ℥. j. *ol. chamæmel.* q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Radic. lil. alb.* Vnc. j. *flor. chamæmel. meliloti,* ana M. j. *rosar. rubr. summitat. anethi,* ana M. ß. Coq. in *aq. simpl.* & contundantur minutim, addatúrque *farin. sem. milij, fœnugr. hordei,* ana ℥. j. *croci* Drach. ß. *ol. chamæmel.* q. s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Medull. panis tritícei* ℥. vj. Coq. in *aq. s.* & adspergatur subinde *puluer. flor. chamæmeli, meliloti,* ana Vnc. ß. *rosf. rubr.* Drach. ij. *croci* Drach. semis, Fiat Cataplasma.

In declinatione denique talia vsurpanda.

In declinatione. ℞. *Rad. alth.* Vnc. j. *fol. malu. origani. flor. chamæm. meliloti,* ana M. ß. *sem. lini. fœnugr. anethi,* ana ʒ. ij. Coq. in aq. s. q. & F. Fotus cum spongia.

Vel ℞. *Puluer. flor. chamæm. sambuci, meliloti,* ana ℥. ß. *sem. aneth.* ʒ. i. *farin. sem. lini, fœnugr. fabar.* ana ℥. s. *ol. anethini, chamæm.* ana q. s. F. Cataplasma.

Hoc tandem de digerentibus est notandum, si materia sit crassior, vt digerentia officio suo satisfacere non possint, danda est opera, vt materia apta ad discussionem & διαφόρησιν reddatur, quod fit per emollientia. Itaque tùm, quod ante etiam monuimus, non solùm abstinendum à valde calefacientibus & siccantibus, cùm humidum, quod est in tumore, discutiant, & absumant, materiam indurent, atque ita incurabile malum reddant: sed etiam adhibenda malactica, quæ moderatè calefaciunt, simúlque non valida exiccant, verùm potius humectant, qualia medicamenta inter ipsa digerentia antè enumerata inuenire est, vt est *adeps gallinaceus, anserinus, rad. althææ & lilior. alb. maluæ, sem. lini, fœnugr. bdellium, ammoniacum,* & similia, quæ omnia in materia crassiore commodissimè adhibentur, vt de emollientibus suo loco dicetur. Atque hoc modo materia in inflammatione contenta per insensibilem transpirationem remouetur.

Sensibiliter autem effundi diximus vel per scarificationem, vel per partis apertionem, postquã pus generatum est. Quantũ quidem scarificationem attinet, eam adhibendam censet Galenus, *cap. 95. art. parua,* dum scribit: *Maximè verò euacuabis, si in spatiis intermediis aliquid contineri animaduertis, & scarificationis auxilio, & medicamentorum quæ vim habent dissoluendi.* *Et c. 2. de tumor.* scribit: *Inuentum est à Medicis eum non modò calefacientibus discutere, sed etiam aliquid ipsius sanguinis sensibiliter euacuare, scarificationibus in cute factis.* Verùm, sciendum, hîc diligenter attendendum esse, an materia in pus mutari possit, necne. Si enim suppuratio speranda est, scarificationes locum non habent. Si verò materia in pus non mouetur, nec tamen etiam spes sit, medicamentis planè eam discuti posse, scarificationes & cucurbitulæ adhiberi

hiberi possint. Sunt enim scarificationes & cucurbitulæ efficax planè remedium ad ea euacuanda, quæ in alto hærent, & quæ iam in scirrhum abitura videntur. Nullo modo ergo inter initia sunt adhibendæ, sed demum postquam corpus euacuatum fuerit, & phlegmone iam subsiderit, ita vt ampliùs metuendum non sit, dolore illo qui ex scarificatione oritur, nouam fluxionem excitari posse, & tum solùm, cùm illud quod post reliquorum auxiliorum vsum superest, extrahere animus est. In iis tamen solùm partibus locum habet scarificatio, quæ aliàs scarificationem ferunt. Nam si inflammatio in parte fuerit, cui aliàs scarificatio adhiberi non potest, nemò tam temerarius est, vt post phlegmonen pro euacuatione reliquæ materiæ, ipsi cucurbitulas & scarificationes adhibere ausit. Sed rarò in hunc vsum adhibentur scarificationes.

Tutissima autem & maximè vulgata est inflammationis curatio, vt materia quæ affluxit, discutiatur medicamentis antea propositis. Quod si obtineri non possit, ad alteram phlegmonen curandi rationem accedendum; quæ est per suppurationem.

Suppuratio. Atque hæc omnia de pura phlegmone dicta sunt. Si verò inflammatio pura non sit, sed vel ad Erysipelatis vel Oedematis, vel Scyrrhi naturam decliuet, medicamenta his tumoribus conuenientia miscenda, eâ tamen lege, vt ea quæ phlegmonen respiciunt, præualeant.

Curatio inflammationis in abscessum degenerantis.

Abscessus generatio. Si itaque nulla spes est, inflammationem planè per auxilia hactenus proposita curari posse; quod apparet ex signis inflammationis intensioribus, vt dolore magno, qui in dies intenditur, pulsatione & tensione insignitum iam danda est opera, vt materia inflammationis caussa quamprimùm concoquatur, & in pus mutetur. Neque enim materia nondum concocta, & nondum in pus mutata, rectè euacuari potest, & si quis partem inflammatam, antequam pus confectum sit, aperiat, nihil inde educet, malúmque potiùs augebit. Si verò pure iam elaborato pars illa aperiatur, commodissimè illud quod in parte inflammata superfluum est, euacuari potest. Materia igitur primùm concoquenda est, & à calore natiuo, quantum fieri potest, elaboranda. Etsi enim illa materia, quæ in phlegmone continetur, nunquam ita coqui & elaborari potest, vt naturæ vtilis, & ad alendum partes apta fiat. Tamen cùm quædam sint in ea qualitates, quæ naturæ molestæ sunt, eæ tolli, ac quædam æquabilitas & moderatio qualitatum institui, & humorum corruptorum à bonis, & iis qui corpori alendo idonei sunt, separatio fieri potest. Quæ elaboratio humoris, hîc concoctio & suppuratio nominatur. Et cùm quod est superfluum & corruptum in parte inflammata, ab vtili & bono est separatum, & qualitates vitiosæ iam sunt emendatæ, atque ipsa sanguinis propria substantia in materiam albam æqualem & leuem fuerit mutata, & in peculiarem locum collecta, vt iam sine omni difficultate parte apertâ possit euacuari: tum pus iam concoctum dicitur, & puris illa in vnum locum collectio, ἀπόστημα, Latinis *abscessus* nominatur, vt suprà *cap.* 1. dictum. Est autem coctio illa in corpore humano, solius naturæ opus, quæ caloris natiui beneficio humores coquit, elaborat, & ad eam, quam recipere debent, perfectionem deducit, qui quidem calor si sit fortis, pus bonum elaboratur, quod, vt est 1. *progn. text.* 42. est candidum, æquale, læue, & minimè fœtidum: Si verò debilis, contrario modo se habet. Medici itaque officium est, fouere seu conseruare, & augere calorem natiuum in partibus inflammatis, vt eò faciliùs succedat puris elaboratio. Augetur atque conseruatur calor, si primò eius effluuium prohibeatur, & caueatur, ne qui in partibus exterioribus est imbecillior, ab ambiente aëre dissipetur. Deinde, si medicamenta calori natiuo similia parti affectæ applicentur: vnde medicamenta, quæ pus mouere debent, talia sint oportet, qualis est calor natiuus in parte, cui applicantur. Et proinde cùm natura nostra humida sit & calida, eiusmodi quoque medicamenta esse debent, calida scilicet & humida. Deinde sint emplastica, id est, lentorem quendam habeant, vt poros cutis opplere, & halituosi illius caloris effluuium prohibere possint. Nam detergentia, aut fortiùs calefacientia medicamenta, vt sunt Cataplasmata ex *farina fabar. fœnugræci, cicer. lupinor*, cùm halitus diffiare permittant, exsiccant quidem, sed pus non mouent.

℞. *Radic. althææ* ℥. iij. *fol. maluæ, brancæ vrsinæ*, ana M. j. Coctis & contusis, adde *axung. porcinæ* q. s. M.

Vel. ℞. *Rad. althææ. lil. albor.* ana Vnc. ij. *fol. maluæ*, M. ij. *caricar. ping.* num. x. Coctis & contusis, adde *farinæ tritici* Vnc. ij. *sem. lini* Vnc. ß. M. & per cribrum transmittantur. Postea adde *adipis suilli, butyri, vel olei lilior. albor.* q. s. F. Catapl.

Vel ℞. *Rad. alth. lilior. cepar. albor.* ana ℥. ij. *farinæ tritici* ℥. j. *sem. lini* ʒ. vj. *terebinth.* ℥. ß. *croci* ℈. j. *pingued. gallinæ, olei chamæm.* ana q. s. F. Catapl.

Puris confecti signa. Pus vbi confectum fuerit, danda opera, vt quamprimùm euacuetur. Constare autem priùs debet, vtrùm pus iam confectum sit. Et si verò suprà, *cap.* 3. de Abscessibus, ea de re in genere dictum sit: tamen ea, quæ Inflammationi maximè propria sunt, hîc repetenda videntur. Optimum verò signum à tactu sumitur. Atque primò si pars mollis percipitur, dum premitur, & fluctuatio quædam in ea sentitur, si nimirum duo duarum manuum digiti, aut index & medius vnius manus tumori applicentur, ita tamen vt sese non contingant, sed aliquantum distent, alterque digitus tumorem premat, alter non: tum enim fluctuatio & motus quidem materiæ, quæ de loco in locum propellitur, sub altero digito quieto percipitur. Hic tamen cautione opus est, ne fallamur, & vel pure confecto, nullum pus subesse putemus, vel partem, etsi pus nullum subsit, aperiamus. Etenim apparet in quibusdam partibus fluctuatio, etiam dum sanæ sunt, vt sunt loca circa genua. Contra interdum pus confectum sui indicia non exhibet: De quo etiam Hippocrat. 6. *aphor.* 41. *Quibus in corpore pus nullam dat sui significationem, ob crassitudinem sui, aut loci, non se prodit.* Nimirum pus interdum delitescit, nec se prodit, vel ob loci densitatem duritiémve, aut profunditatem, vt cùm abscessus est intra musculos ventris, crurisve, aut articulos magnos latet; sicut & in calcaneo, & planta pedis, ob crassitiem cutis: Vel quia pus nimis crassum est, quâ ratione nec ad superficiem propelli potest, nec compressioni digitorum cedit, & fluctuat.

Sunt deinde & alia puris geniti & latentis signa. Secundò nimirum locus ad albedinem declinat, vbi pus iam confectum est, cùm antequam pus conficeretur, rubicundior esset. Tertiò Signa, quæ pus fieri arguebant, remittuntur, & calor, dolor, tensio ac pulsatio minuuntur, de quo etiam Hippoc. 6. *aph.* 47. *Dum pus fit, dolores ac febres, magis accidunt, quam confecto.* Coctione enim factâ, aliquid materiæ & vaporum est resolutum, materia in pus mutata in vnum locum collecta, vnde etiam tensio ampliùs non tanta est, & reliqua quoque symptomata remittunt. Quartò, in eminentiam & mucronem quasi tumor propendet, etenim natura pus elaboratum in vnum locum cogit, & quantum potest ad exteriora, & locum, per quem effundatur, protrudit.

Ex his itaque si animaduertamus, pus iam confectum esse, danda est, vt diximus, opera, vt ex parte affecta quamprimùm euacuetur. Nam si pus diutiùs detineatur, membri temperiem euertit, partes vicinas corrumpit, vlcúsque sinuosum euadit, vel in fistulam degenerat: quod præcipuè contingere solet, cùm materia est acris & maligna, vel ad articulos, ad anum, & similes partes est inflammatio.

Modus autem euacuandi, vt suprà etiam *cap.* 3. *de abscessu in genere*, dictum, est duplex: Vel per partis apertionem, vel per insensibilem transpirationem. Et vulgò quidem plerumque statim aperitur Vomica, & quidem satis commodè. Galenus tamen, 3. *meth. med. c.* 15. non protinus ad apertionem progreditur, sed priùs exhalationem & insensibilem discussionem molitur. Et præcipuè hoc fit in strumis & partibus glandulosis. Nam si tales partes aperiantur, & ab ambiente aëre alterentur, vlcera difficilis curationis, & diuturna inde fieri solent. Verùm hîc magnâ cautione opus est. Nam cùm resolutio & discussio puris hæc tardiùs contingat, & nonnisi longiore tempore, ac metuendum sit, ne interea partes vicinas corrumpat, sinúmque efficiat, omnes circumstantiæ diligenter perpendendæ sunt. Etenim si pus fuerit bonum & laudabile, tenuius, non multum, in loco non profundo, sed in superficie, si cutis sit mollior & rarior, discussionem tutò sperare licet. Si autem contrario modo sese res habeat, & pus non sit bonum, crassum, loco profundiore hærens, cutis sit densior: resolutionem tentare, & differre apertionem, non caret periculo. Vbi autem spes resolutionis datur, valentioribus digerentibus ad hanc discussionem est vtendum. Tale est medicamentum, quod Paulus Ægineta, *l.* 4. *c.* 58. habet, quod concoctos iam abscessus exprimit, non concoctos penitus discutit. *Puris ex abscessu euacuatio.*

℞. *Lapid. pyritæ, ammoniaci*, ana Vnc. j. ß. *farinæ fabar.* Drach. vj. Excipiantur *resina liquida*, pelléque liquidum medicamentum inducatur, & non auferatur, donec sponte sua decidat.

Vtile est & hoc:

℞. *Ammoniaci* ℥. ij. *galbani* ℥. ß. *lithargyri* ℥. iij. *Ol. antiq.* q. s. F. Linimentum.

Quod si, quod & rariùs accidit, pus insensibiliter discuti non potest, sensibiliter effundendum & euacuandum est, aperto abscessu. Rumpitur autem abscessus vel per se, vel arte aperitur. Per se aperitur abscessus, dum expectamus, donec pus ipsam cutem erodat, quod facere licet, si tumor non sit adeò magnus, imprimis verò si in summa cute sit & carne, & sub cute non adeò densa. Verùm tutum non est, semper apertionem spontaneam expectare. Nam, vt Galenus, 2. *ad Glauc. cap.* 6. hac de re scribit, vbi tumores, qui ad abscessum veniunt, tardiùs secti fuerint, aut ob medicantium imperitiam, aut eorum, quibus medela adhibetur, timiditatem, qui secari non patiuntur, sed expectant, vt longiore tempore, cutis erodatur; contingit sæpius vniuersam cutem à pure circa abscessum aggregato valde extenuari, instar τῶ ῥάκους, id est, *laceræ vestis*. Vnde & illi nomen ῥακώδης, id est, *lacerosum*, inditum à Medicis: idque si accidat, cutis hoc modo attenuata, difficulter postea cum parte subiecta conglutinatur. Imprimis autem non differenda apertio, & exspectanda spontanea puris eruptio, si caro & cutis sit crassior, & si in illa parte sint nerui, venæ & tendines. Tum enim quamprimùm aperiendus est abscessus, ne, si differatur apertio, pus corrumpat & corrodat neruos ac tendines *Abscessus apertio.* *Quando facienda.*

præcipuè ſi abſceſſus ſit circa articulos. Imò in quibuſdam locis, vt circa anum, ſuturas, vix vltima puris perfectio expectanda, ne partes profundiores putreſcant, & inde vlcus fiſtuloſum aut diuturnum generetur. Si itaque cutis eroſio, & poris illa eruptio ſpontanea non poteſt expectari, aperiendus eſt abſceſſus; & quidem loco editiore & eminentiore: Illic enim cutis tenuiſſima eſt: ſimul etiam loco decliuiori & inferiori eſt aperiendus, vt pus faciliùs egredi poſſit. Aperitur autem vel ferro, vel medicamentis. Ferro aperitur vel ignito, vel ſecante. Ferro ignito rariſſimè vtimur, & nonniſi vbi maxima vrget neceſſitas, vt ſi tumor ſit in partibus venoſis & arterioſis. Ibi enim ferro candente hæmorrhagia prohibetur. Frequentiſſimè verò ſecante aperitur, quod acutiſſimum eſſe debet, vt ſine dolore intenſiori perficiatur ſectio, & ſi fieri poteſt, ægroto non aduertente. Videndum autem ſemper, vt quàm minimæ fiant ſectiones, ita tamen patulæ, vt neceſſitati ſuccurrant, & per vulnus pus patentem excundi viam habeat. Nam ſi minus ſit vulnus, quàm vt pus rectè exire poſſit, tùm partem comprimere opus eſt, ex qua compreſſione dolor excitatur, & calloſum fit vlcus, vnde fiſtula oriri poteſt. Si verò maius ſit vulnus, & cicatrix fit maior ac turpior, & partes ſubiectæ ab ambiente alterantur, & pars interdum imbecillior redditur. Celſus *lib. 7. c. 2.* iubet ſectionem fieri ad ſimilitudinem myrti folij, id eſt, ſimplex ſectio eſt facienda, ſed ita lõga, vt labiis dilatatis vulnus referat ſimilitudinem folij myrtini. Interdum vnica ſectio non ſufficit, ſed maiores ſinus, vt Celſus, *ibidem* docet, interdum duabus aut pluribus lineis incidendi ſunt. Et & hoc obſeruandum, vt ſectio fiat ſecundum fibras, ſeu villos muſculorum. Procedunt autem fibræ, plerumque ſecundum longitudinem corporis; niſi in quibuſdam locis, vt in fronte. Faciendũ autem hoc eſt, ne motum & actionem membri lædamus, quod tamen obſeruare opus non eſt, ſi tumor ſit in ſuperficie & ſubcutaneus, ſed tùm ſolum, cùm pus hæret in ipſa muſculi ſubſtantia. Imprimis verò obſeruandum eſt, vt fugiamus neruos, ſicut & venas & arterias. Inſtrumenta, quibus vtimur pro apertione abſceſſuum, plura ſunt. Eſt primò nouacula, deinde gladiolus myrtinus, quem vulgò Lancettam vocant; tertiò gladiolus oliuarij figura: quartò etiam aperiunt noſtrates abſceſſus ſcalpello vel phlebotomo. Pro ratione autem circunſtantiarum, hæc inſtrumẽta varient neceſſe eſt. Nam ſi abſceſſus fuerit loco profundiore, & cutis ſit craſſior, etiã profundiore ſectione opus eſt. Si autẽ fuerit ſubcutaneus, ſectione profũda non eget.

Sed quia multi non admittunt ſectionem, ideò medicamenta adhibemus, quibus abſceſſus aperitur. Sunt autem medicamenta illa non eiuſdem generis, alia ſunt debiliora, alia fortiora. Fortioribus non temerè vtendum eſt. Nam & morbum prolongant, & malam intemperiem in parte inducunt, & alia ſymptomata mala gignere poſſunt. Mitiora itaque primo adhibenda, quæ potius maturant, & materiam ad ſummitatem tumoris trahunt, ſimúlque cutem ibi ſubtiliorem & teneriorem reddunt, quàm verè erodunt & cutem rumpunt. Talia ſunt.

℞. *Rad. althææ. lilior. albor.* ana Vnc. j. *allij, ceparum ſub cinerib. coctarum, farinæ ſem. fœnugr. caricar. ping.* ana Drach. ij. *maſſæ panis bene fermentati non cocti*, Drach. j. ß. *ol. lilior. alb. butyri pingued. porci*, ana q. ſ. F. Cataplaſma.

Vel ℞. *C. par. allij rad. althææ*, part. æq. Coq. ad mollitiem, contuſis adde *farinæ fœnugraci*, part. ij. *pingued. porci veteris*, q. ſ. Miſc.

Fortius eſt, quod

℞. *Fermenti acris* Vnc. ß. *ceparum ſub prunis coctarum* Vnc. i. *ſtercoris columbini* Drach. i. *ſaponis nigri, pingued. ſuillæ*, ana q. ſ. Miſc.

Idem præſtat Emplaſtrum *Diachylon*, miſtum cum *ſemine ſinapis, ſeubus & ſale*.

Talia autem medicamenta præcipuè eâ parte, quâ abſceſſus acuminatus eſt, apponuntur, & circumcirca apponitur aliquid ex maturantibus ſimpliciter, vt diachylon, in finem hunc in medio perforatum. Fortiſſima ſunt, quæ cauteria potentialia vocantur, qualia deſcripſimus in *Inſtitutionibus*, inter quæ vt efficaciſſimum, ita tutiſſimum eſt, quod paratur è lixiuio, è quo ſapo paratur, de quo *ibidem*. Cauterij autem talis ſumitur particula ad quantitatem dimidij ciceris, & parti hoc modo applicatur. Sume telam Emplaſticam cuti bene adhærentem, in medio eius exſcinde paruum foramen, adhuc anguſtius quàm volumus eſſe cauterium. Hinc ſume cauterium, & ſputo madefactum applica cuti, per foramen exciſum patenti, & poſtea aliud emplaſtrum ſuperpone. Poſt horas duas aut tres cauterium cum Emplaſtro amoue, quo remoto pars apparet nigra, mollis, & ſine ſenſu. Pars hæc cruſta vt tollatur, illinatur butyro ſine ſale, vel pinguedine porcinâ, aut aliquo è digeſtiuis. Quod ſi foramen ſatis amplum non ſit, facilè dilatari poteſt, ſi otmirum vel ſpongiola, vel radix gentianæ, vel rapi exiccati indatur. Hæc enim imbuta humiditate dilatantur, & foramen extendunt, atque amplius reddunt. Spongiola ita paratur: ſpongia imbuitur albumine oui conquaſſato bis vel ter, deinde arctè colligatur vndique, & in vmbra ſiccatur: exiccatæ particula ſumitur, & in vlcus imponitur. Verùm quia eſchara vix intra aliquot dies decidit, & interdum pus, niſi ſtatim ſub cute hæreat, in abſceſſu detinetur, tutius longè eſt ferro abſceſſum aperire.

Aperto iam quocunque modo abſceſſu, pus eſt euacuandum, ſed non ſemper totum vnâ vice. Nam ſi abſceſſus ſit magnus, qui multum puris contineat, apud arterias & venas, totum pus vnâ vice euacuare non licet, ne ſimul, multi ſpiritus euacuentur & diſſipentur, atque ita æger animo deficiat, & debilitetur; ſed paulatim potius pus eſt emittendum, præcipuè ſi æger ſit debilis, mulier prægnans, puer aut ſenex. Euacuato pure ſi in circumferentia vel dolor adſit, vel reliquiæ materiæ non ſuppuratæ apparuerint, ipſúmque pus non ſit bene maturum, dolor eſt leuiendus, & imprimis reliquæ materiæ in pus ſunt conuertendæ, medicamento aliquo concoquente, quod vulgò digeſtiuum vocant. Tale eſt, quod fit ex *ol. roſ. & vitellis ouorum*: dolorem enim lenit, & puris generationem adiuuat.

Vel ℞. *Terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui num.* j. *mannæ thuris* ʒ. j. *ol. roſ.* ʒ. iij. Miſc.

Vtile eſt & Emplaſtrum *diachylum ſimplex*.

Hoc cùm iam peractum eſt, & apparente iam coctione, ad ea quæ expurgant, deueniendum eſt. Neque enim caro generari, neque conglutinatio fieri poteſt, niſi pars antea mundetur: vnde.

℞. *Terebinth. claræ* Vnc. j. *mellis roſ.* Drach. vj. *oui vitellum vnum*. Parum coquantur, & poſtea adde *croci* Scrup. j. *farinæ hordei* parum.

Si maiore mundificatione opus ſit, poteſt addi *ſuccus apij*.

Vt ℞. *Mellis crudi, farinæ hordei*, ana Vnc. j. *ſucci apij* Vnc. ß. *croci* Scrup. ß. Miſc.

Si adhuc maiori mundificatione opus eſt, poteſt aliquid de *Vnguento Ægyptiaco* addi.

Vtile eſt & *Centaurium minus*, & *Ariſtolochia rotunda*.

Vt ℞. *Succi centaur. minor.* Vnc. ii. *apij* Vnc. j. *mellis* Vnc. iij. Bulliant ſimul, poſtea adde *farinæ hordei & orobi*, ana ʒ. vj. Subtractis ab igne, adde *terebinth.* Vnc. j. *pulu. rad. iridis*, ʒ. j. Miſc.

Mundato abſceſſu carnem generantia adhibenda: Qualia autem ſint illa medicamenta, prolixè docet Galenus, *3. meth. med. cap. 2. 3. 4. & in Inſtit.* dictum.

Exempli gratiâ:

℞. *Thuris, maſtic.* ana Vnc. ß. *colophon.* Vnc. ij. *ol. roſ. mellis*, ana q. ſ. Miſceantur.

Vel ℞. *Conſolidæ maior.* M. j. *betonic. hyperici, caudæ equinæ*, ana M. ß. Coq. in vino, & contundantur. E contuſis exprime ſuccum. Adde *thuris, maſtiches*, ana Vnc. j. ß. *ſang. dracon.* Vnc. j. *mellis, terebinth.* ana q. ſ. ad ſuccorum conſumtionem. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Myrrh. aloës, ſarcocollæ*, ana Vnc. j. *mellis* ʒ. vj. *vini albi* q. ſ. Coq. ad ſpiſſitudinem.

Vbi vlcus fuerit carne repletum, epulotica ſunt adhibenda, de quibus etiam *in Inſtit.* dictum, vt eſt *Emplaſtrum Diapalma*, ſeu *Diachalciteos*, *de Minio Viginus*, & alia, quæ paſſim ſunt nota.

CAPVT VI.

De Sinibus.

ACcidit verò non rarò, vt quamuis pus ex abſceſſu effundatur, is iterum tamen repleatur, vnde cutis adiacens carni *Sinus.*
ſubiectæ non coaleſcit, glutinatúrque, ſed cauitas quædam relinquitur, tandémque cutem cum ſubiectis corporibus agglutinandi difficultas quædam ſuboritur, quem affectum Græci κόλπον, Latini *Sinum* appellant, cùm nimirum abſceſſus vlceris initium ſatis anguſtum apparet, profunditas verò ſe in latitudinem diffundit.

Cauſſa.

Sunt autem ſinuum cauſſæ plerumque abſceſſus, ſeu tumores *Cauſſa.*
ſuppurati, tardiùs aperti, aut non benè mundati. Pus enim ſi diutiùs in profundo detinetur, acrem & erodentem quandam qualitatem acquirit, & cuniculos quaſi molitur, atque ad affectam hoc modo partem ex vicinis, imò vniuerſo corpore excrementa, & qui ſuperabundant, humores confluunt, vnde poſtea tales ſinus difficulter conglutinari, & carne repleri poſſunt.

Eſt verò ſinuum magna diuerſitas, non ſolùm enim dimen- *Differentia.*
ſione quantitatis differunt, vt alius ſit minor & breuior, alius verò profundior aut latior; aut figurâ, quod alius ſit rectus, alius flexuoſus, huius illiúſve figuræ, ſed imprimis ſitûs & poſitionis modo, quòd ea differentia curationem non parum variat. Qui enim ſurſum tendit, meliorem curationis ſpem præbet, cùm per eius orificium pus facilè effluere & euacuari poſſit. Qui verò deorſum tendit pus diutius retinet, quod reticum partes ampliùs corrũpit & erodit. Quare talis ſinus non curatur, niſi ex aduerſo aperiatur, vt pus liberè effluere poſſit. Ne verò hæ differentiæ Medicum lateant, ſed vt ſciat, quò vergat ſinus, & quantus ſit, explorandus eſt turundis, ſiue ſpecillis argenteis aut ferreis, item cereis candelis, aut ſimilibus in profunditatem ſinus blandè immiſſis. Danda verò opera, vt ſinus quamprimùm curetur. Niſi enim celeriter curetur, callum contrahit,

trahit, & durus efficitur spatio temporis, nec postea curam facilem suscipit.

Quid tamen sperandum sit, indicant ipsius partis affectæ qualitates, & imprimis materia, quæ è sinu effluit. Si enim ea sit multa, non cocta, in sinu dolor percipiatur, aut tumor appareat, nondum sanationis spes adest. Si verò pus sit paucum, bonum, album, absit dolor, & totus locus sit æqualis; carnem iam impleri sinum argumento est.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, caussa sinus cùm sit cauitas & vnitas soluta: Vnitas soluta vnitionem indicat, cauitas verò repletionem. Vniri verò ea quæ dissident, non possunt, nisi priùs cauum repleatur. Quapropter priùs cauitas replenda. Verùm neque cauitas carne repleri potest, nisi partis temperies sese rectè habeat, & ab omnibus sordibus liber ac mundus sit sinus. Itaque primò danda est opera, vt si aliqua intemperies adsit, illa remoueatur, & sinus probè expurgetur. Ac proinde nisi vel orificium sinus deorsum spectet, vel membrum ita locari possit, vt sanies liberè effluere queat, ante omnia puri exitus patefaciendus. Si orificium abscessus versus inferiora patet, pus habet liberum exitum, talisque sinus mundificantibus adhibitis facilè sanatur. Si verò orificium est in loco superiore, necessum est, vt puri liberum exitum moliamur.

Quod fieri potest duplici modo, vel totâ cauitate dissectâ, vel in parte inferiore saltem orificio aperto. Vtilius equidem est totum sinum aperire; cùm ita faciliùs purgari & sanari vlcus possit. Sed cùm id semper facere non liceat, cùm nimirum sinus magnus est, & pars sine periculo tota dissecari non potest, interdum in imo saltem sinum aperimus. Quo facto, sinuque aperto, diligenter is expurgandus & exsiccandus est, ne quid puris relinquatur. Nam si quid relinquitur, inde fistulæ & recidiuæ oriri solent. Ac quamuis conglutinari videantur partes, tamen non rectè cohærent, sed postea iterum abscedunt. Ad puris autem euacuationem non parum faciunt fasciæ & puluini, si iis pars arctè à superiore sinus parte versus eius orificium comprimatur & constringatur. Medicamenta autem in hunc vsum accommodata sunt: *aqua decoctionis hordei, Melicratum*, quod satis purgat, ita vt eum sinum, cuius orificium loco inferiore est, ad glutinationem aptum solum reddere possit, *mulsum*, quod simul roborat & purgat, *resina terebinthina, mel rosatum, farina hordeacea, fabacea, orobi, lupinorum lixiuium; spir. vini, aqua thermarum, aq. aluminis, oxymel, Vnguentum Ægyptiacum*, quæ fortiora sunt, & in vlceribus sordidioribus saltem adhibenda.

Ex his varia possunt fieri composita, vt:

℞. *Mellis ros. colat.* Drach. vj. *farin. hord.* q. s. ad inspissationem.

Vel ℞. *Mellis ros. colat.* Drach. vj. *terebinth. clara.* Vnc. j. *succi apy. absinth.* ana Vnc. ß. simul coquantur. Deinde adde *farin. fabar. hord. lupinor.* ana q. s. Misce.

Cùm verò sinus interdum sint plures, aut maior eorum sit profunditas, vt eos planè aperire non sit possibile, nec etiam vnguenta per totam eorum cauitatem penetrare possint, tùm præcipuè liquida abstergentia magis probantur, vtpote quæ se in omnes sinus partes insinuare possunt: & talia medicamenta iniicienda sunt per siphonem aut fistulam atque iniecto medicamento orificium concerpto linteamine, aut lanâ bombycinâ aliquandiu obstruendum erit, ne medicamentū mox refluat, vt:

℞. *Hord. integri* P. iij. *centaur. min. absinth.* ana P. ij. Coq. in melicrato, F. iniectio.

Vel ℞. *Aq. decoct. hordei, melicrati*, ana Vnc. ij. *vnguenti Ægyptiac.* Vnc. ß. Misce, & iniiciantur.

His itaque medicamentis si vlcus fuerit purgatum, medicamenta carnem producentia sunt adhibenda. Quanquam enim ipsa natura carnem generet: ars tamen medicamentis catenus ei subuenit, quatenus excrementa, quæ ei impedimento sunt, submouet. Nam partem quamlibet etiam sanam duplex excrementum generare, & extra corpus propellere notum est: Vnum tenuius, quod plerumque per insensibilem transpirationem expirat, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur: Alterum crassius, quod extrinsecùs corpori adhæreseit, & sordium nomine appellatur. Hæc excrementa cùm in parte læsa, vtpote imbecilla, à natura extra vlcus propelli non possunt, in vlcere hærent, & crassum excrementum vlcus sordidum reddit, tenue verò humidum. Quæ excrementa cùm naturæ in generatione carnis impedimento sint, tollenda sunt, sordes nimirum illæ detergendæ, humiditásque exsiccanda est.

Medicamenta autem quæ hoc præstant, *σαρκωτικὰ* seu *carnem generantia* appellantur, non quòd ipsa reuerà carnem generent, quod solius naturæ opus est, sed quòd, vt diximus, impedimenta tollant, & naturæ sanguinem talem sufficiant, è quo bona caro generari possit. Sunt verò talia sicca, sed non nimiæ siccitatis, verùm talis, quæ modicè partis affectæ temperiem excedat. Cùm autem non sit eidem modus siccitatis in omnibus corporibus & membris, etiam non eadem materia est vtilis ad carnem gignendam in omnibus corporibus & membris; sed quæ sicciora sunt corpora & membra, siccioribus egent medicamentis, quæ verò humidiora sunt, minùs siccantibus indigent. Mitiora sunt thus, farina hordei, fabarum: fortiora, farina, orobi, radix ireos, aristolochiæ, myrrha, tutia, pompholix & similia. E quibus composita in rem præsentem parare licet.

Vt ℞. *Terebinth.* Vnc. ij. *thuris, mastich, colophon.* ana Vnc. ß. *cera, ol. rof.* ana q. s. F. Vnguentum. Fortius est, quod

℞. *Aristoloch. rotund. iridis, consolid. maior.* ana Drach. ij. *mastich. thuris, myrrh. aloes*, ana Drach. j. *mellis, terebinth.* ana q. s. Misc.

Si corpus siccius sit, & dura caro generanda sit, ipsúmque vlcus pateat, etiam formâ siccâ possumus adhibere medicamenta, & pulueres sarcoticos conficere, qui insperguntur.

Vt ℞. *Thuris, mastich. colophon.* part. æq. F. Pulu.

Vel ℞. *Aloes, thuris, sarcocoll. sang. dracon.* ana q. v. F. Puluis.

Si verò sinus non pateat, sarcotica liquida per siphonem eodem modo quo mundificantia, iniicienda sunt, & clauso orificio in sinu aliquandiu linquenda. In quem finem potest iniici vinum austerum, in quo thus coctum sit, vel decoctum ex aristol. symphyto, cauda equina, rosis, & similibus, cum vino, cui addi possunt thus, myrrha, aloë.

An autem ex his medicamentis partes sinus profundæ coaluerint, & bene glutinatæ sint, indicat illud quod effluit: quod si est paucum, bene coctum, atque præterea in ipso sinu dolor non percipitur, glutinationem fieri indicio est. Si autem quarta, aut etiam septima dies transierit, & nihilominus humor crudus ex vlcere manat, signum est, sinum nondum coalescere, neque carnem generari, ac proinde tunc medicamenta fortiùs exiccantia, sine moderatione tamen, adhibenda sunt. Vbi iam quodammodo est repletus sinus, aliquid ex glutinantibus est adhibendum, quod teneram carnem quæ genita est, blandè ac sine acrimonia cogat, qualia sunt quæ Græcis *ἔναιμα* dicuntur, quasi diuisas partes coniungant, ac recentia vulnera curent, qualia plurima descripsit Galenus, *lib. 2. de compos. med. sec. gen. cap. 21. & 32.*

Postquam medicamentum glutinans fuerit appositum, iubet Galenus spongiam nouam, quam mollissimam ex mulso vel vino circumiicere, quam alij etiam decocto cortic. granator. rof. & similium, imbuunt, vt nimirum exsiccet, manantémque è sinu saniem excipiat, quæ alioquin partem facilè erodere, aut pruritum excitare posset, atque alligatio incipiat à fundo sinus, & tendat versus orificium. Sed & fasciarum circumuolutiones circa fundum magis arctè constringantur, sine dolore tamen, paulatim verò laxentur, vsque ad os sinus, in quo ipso medicamentum laxo modo sit alligatum, nec orificium arctè obruret, sed puri exitum relinquat, in quem finem etiam Emplastrum quod imponitur, eo loco forcipe dissectum sit.

Atque hæc ratio sinus & vlcera sinuosa curandi est, secundum Antiquos, & quidem satis commoda & vtilis. Aliam tamen longè faciliorem & breuiorem in Apostematibus recens apertis se excogitasse, scripsit Franciscus Arcæus, *lib. 2. curat. vuln. cap. 7.* quò tertio, aut ad summum quarto die, omnis illa apostematum cauitas cummissa atque conglutinata curetur, nihilque hians relinquatur præter apertionem, quæ arte facta est, quò pus deflueret atque exprimeretur, idque, nullo aut ægrotantis periculo, aut labore, aut aliâ difficultate. Curandi autem ratio talis est. Si tumor, aut apostema sit magnum, primò optime aperiatur, ita vt minor digitus orificio indi possit, atque omne pus, quod intus continetur, effluere permittatur, atque ipso loco leniter compresso etiam expellatur. Puro expulso & euacuato, rotundâ os sinus obturetur, atque puluillo imposito atque obligato vsque in posterum diem relinquatur. Postero die, ligatura soluta, vlcus ab omni pure, si quod subest, diligenter mundetur. Deinde fistula seu cannula plumbea orificio indatur, quæ tanta sit, quantum est ipsum orificium, atque ad cauitatem pertingat, non autem vlteriùs adigatur. Super hoc Emplastrum Basilicum linteo extensum imponi potest, quo fistula etiam contineatur, nec excidat, foramine tamen ad ipsum fistulæ seu cannulæ plumbeæ orificium relicto. Postea ex vtroque cauitatis latere singuli puluilli triangulares ponantur, ita vt totum cauitatis spatium vtroque puluillo repleatur. Sinus verò orificium, qua plumbea fistula est, liberum relinquatur, neque puluillis obturetur, neque ligatione occupetur, vt omne pus quod subest, expurgari possit, postea fasciâ locus quem puluilli tegunt, sine dolore constringatus, ita quidem vt ligatura incipiat à fundo, & tendat versus orificium, quò omne pus quod intus est, versus orificium adigatur, atque per illud exprimatur. Hoc modo sinus obligatus relinquitur in sequentem diem, quo, ligaturâ solutâ, quantum caui relictum sit explorandum est, vt cognoscamus, an omnia loca puluilli attigerint. Quæ enim puluillis subiecta fuerunt, omnia conglutinata reperiuntur. Quod vbi inuentum est, rursus puluilli eodem modo, quo antea iacebant, ligabuntur, atque in posterum diem relinquentur. Quod si nonnihil humoris, aut puris aliquo in loco relictum videatur, id puluillis per fasciam vt antea exprimendum, quo simul locus hians coalescat. Hoc modo vbi partes coaluerint, puluilli amouantur, atque vlceri linteum, cui Leoninum Emplastrum Autoris, aut simile sit inductum, (*diapalma*) imponendum est, atque singulis diebus sexies aut octies abstergendum. Circa

hunc tamen modum sinus & cavitates curandi, primò notandum, ipsum felicissimè succedere solùm in apostematibus recèns apertis. Nam antiquos sinus, qui iotus non bene sese habent, & ferè ad callosa vlcera & fistulas declinant, priore modo meliùs & tutiùs curare licet. Deinde & hoc obseruandum est, videndum esse, an reliquiæ materiæ incoctæ, per partem sparsæ supersint, quod ex apparente aliquo tumore cognoscitur, vt & rubore. Aliàs enim & quamdiu aliquid p. n. in parte hæret, glutinatio sperari non potest. Pus quoque ipsum optimè sit expurgatum.

Tertiò & hoc attendendum, an locus satis commodè fasciis obuolui possit, vt & puluilli arctè cohæreant, atque ita partes dissitas comprimant, & pus exprimant. Si enim fasciæ hient, nec puluilli, vt debent, partem comprimant, nec pus exprimitur, nec pars coalescit.

CAPVT VII.

De Erysipelate, seu Rosa.

Erysipelas. OMnino inter tumores sanguineos referendus est tumor, quem Græci ἐρυσίπελας, Nostrates vulgò Rosam, à colore rosen, appellant. Latini præter Celsum, qui Erysipelatis nomen retinet, Ignem sacrum nominant, de quo Lucretius, *lib. 6.*

Et simul vlceribus quasi inustis omne rubere
Corpus, vt est per membra sacer cum dicitur ignis.

Volgò à Medicis hic tumor ad biliosos refertur. Verùm non sine causa dubitatur, à quo humore ortum habeat. Nam Galenus ipse non semper idem statuere videtur. Expressè enim scribit 2. *ad Glauc. cap.* 1. tenuissimum feruentémque sanguinem, aut bilem cum sanguine, calidiorem vtrumque quàm oporteat, exquisiti Erysipelatis caussam esse, puram bilem verò non huius, sed herpetis caussam esse statuit. Et, *de tumorib. cap.* 9. scribit, cùm biliosus fluor, qui exactus quidem est, excitatur, cutémque exulcerat, herpetem fieri; cum verò aquosa sanie sanguinéque mistus, minùs acer est, magísque in tumorem partem attollit, quàm vlcerat, Erysipelas excitari. Contrà, *lib. de atra bile, cap.* 5. 14 *meth. med. cap.* 1.2.3.17.2. *de differ. febr. cap.* 5. *de curand. rat. per. sang. miss. cap.* 8. & aliis pluribus locis, bilem huius tumoris caussam esse statuit; quam posteriorem sententiam plerique sequuntur.

Verùm si autoritates seponamus, & rem ipsam spectemus, & Erysipelatis nomen ei tumori tribuamus, qui nostris vulgatissimus, & quæ quotidie circa ægros in morbo tam vulgari fiunt, videamus, omnino Galeni sententiam, quam 2. *Ad Glauc. cap.* 1. & *de tumorib. cap.* 9. proposuit, veriorem esse putamus.

Ipse enim color partis affectæ, qui roseus omnino est, sanguinem potiùs quàm bilem, caussam esse huius tumoris docet. Et licèt tumor iste nonnunquam ex rubro flauescat, id tamen non de omni Erysipelate verum est, sed de quadam eius differentia. Præterea humor, qui hunc tumorem excitat, non tam acris est ac bilis, & propterea nec exulcerat, nec calorem aut dolorem adeò vehementem infert. Sanguis tamen qui hunc tumorem excitat, tenuissimus & calidissimus est, qui vulgò biliosus appellatur; id quod Galenus etiam, 2. *ad Glauc. cap.* 1. docuit, dum scribit, bilem solam, quando secreta est, & in aliquo membro consistit, Herpetem excitare. Si verò ex sanguine & flaua bile, calidioribus quàm oporteat, mista fluxio fuerit, vel ex sanguine sic feruescente & tenuissimo secundum substantiam, Erysipelas vocatur. Etsi verò aliis in locis plurimis Galenus Erysipelas à bile fieri statuat: tamen quid per bilem intelligat, *allegato loco* satis declarauit. Et si experientiam & quæ circa ægros fiunt, consulamus, nil nisi illam bilem naturalem alimentarem, quam dicunt, id est, sanguinis calidissimam & tenuissimam partem, sed efferuescentem iam & bili proximam, intelligere potuit. Quamcunque verò bilem huius tumoris caussam constituere velis, seu flauam, seu pallidam, seu æruginosam, seu porraceam, non cum iis, quæ in hoc tumore accidunt, conuenient. Præterea prauam qualitatem & peculiarem corruptionem hic humor coniunctam habet, & antequam erumpat, summas angustias excitat, & tales ferè, quales pestis inuadens parere solet, & propterea quoque ad expulsionem alexipharmaca, vt in peste, exhibentur.

Possunt tamen Galeni, aliorúmque autorum è bile flaua hunc tumorem oriri dicentium verba in meliorem sensum trahi, si dicatur, per bilem, intelligi naturalem illam sanguinis partem tenuiorem & calidiorem, quæ bilis vulgò, rectiùs sanguis biliosus nominatur, quæ vbi efferuescere incipit, hoc tumoris genus excitat. Et non rarò subtilissimi & calidissimi seri pars aliqua (quam si serum biliosum dicere volueris, non repugno) admiscetur; & tum fieri Erysipelas exulceratum, sed superficialiter saltem, sicut sæpe in facie accidere solet, & vesiculæ aquoso humore plenæ exoriuntur, & cuticula saltem abscedit. Si verò ipsa cutis, quod interdum in cruribus accidit, simul exulceretur, humores adusti admisti sunt, idque Erysipelas non est purum.

Verùm de hoc tumore quantum satis, *lib. 2. de febr. cap.* 16. dictum, quæ hic repetenda non censemus, cùm ibi videri possint: hoc saltem repeto, morbum primarium febrem esse. Neque enim Erysipelas, seu Rosa, nisi cum febre, inuadit, quæ sæpe vno atque altero die antequam erumpat, ægrum affligere solet. Soluitur autem ista febris criticè per hunc tumorem; & proinde sæpe in glandulis sub alis, vel in inguinibus dolor aut tumor aliquis percipitur, donec tandem natura materiam ad extremam aliquam corporis partem depulerit: tunc enim febris solet cessare, etsi tumor aliquando in parte affecta hæreat.

De curatione etiam hoc notandum, eam omnino, vt *loc. alleg.* traditum, perficiendam, dandámque operam, vt humor eius continens caussa euocetur, non retineatur, cùm retentus maiora mala inducere soleat, quod vel exemplo illius rustici, apud Guilhelm. Fabricium, *cent.* 1. *obser.* 82. patet, *qui* cùm erysipelate in sinistra manu laboraret, & ex tonsoris consilio per aliquot dies manum & brachium oleo ros. inungeret, dolor, inflammatio, aliáque symptomata magis magísque aucta sunt, ita vt tandem gangræna correpta sit tota manus.

CAPVT VIII.

De Bubone.

AD Inflammationes & Bubo pertinet. Est enim Bubo, vt *Bubo.* Galenus, *differ. febr. cap.* 5. & 2. *ad Glauc. cap.* 1. habet, *inflammatio glandularum in inguinibus.* Cùm enim glandulæ à natura factæ sint, vt ad eas superflui humores à partibus principibus expellantur: si ij confertim, & cum iis sanguis, ad partes glandulosas detrudantur, inflammatio excitatur, id quod in inguinibus præcipuè, interdum & sub axillis, ac post aures accidit, quæ post aures inflammationes Parotides nominantur.

Cùm autem humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, varij sint, variæ etiam inde oriuntur Bubonum differentiæ. Aliquando enim humores simpliciter vitiosi sunt, nullámque malignitatem coniunctam habent, & ex ea oriuntur Bubones non maligni, aliquando verò materia maligna est, & tunc Bubo malignus excitatur, qui rursus pro materiæ malignæ varietate est pestilens, vel Venereus. Verùm cùm de pestilenti, *in libris de febribus* dictum sit, Venereus autem ad tractatum *de lue Venerea* pertineat, in genere saltem de Bubone dicemus.

Caussæ.

Ortum autem habet omnis Bubo à sanguine p. n. in glan- *Caussæ.* dulas in inguinibus vel alis effuso; qui tamen semper aliquem humorem vitiosum, qualiscumque etiam ille sit, qui naturam ad excretionem stimulat, coniunctum habet. Vnde etiam caussæ antecedentes, imò & externæ, quæ ad generationem humoris illius faciunt, variæ sunt. Partium principum tamen robur ferè semper coniungitur, quæ quod sibi molestum est, partes has ignobiles & emunctoria expellunt.

Hieron. Fabricius ab Aquapendente statuit, Bubones quosdam oriri saltem à sanguinis copia, & per viam expulsionis, quosdam à sanguine vitioso fieri, & alios morbos sequi, & excitari per modum criseos.

Verùm enimverò non puto, quòd à sola sanguinis copia bubo excitetur, sed semper vitiosos humores, qui naturam ad expulsionem stimulant, coniunctos habeat. Hoc tamen verum est, quòd Bubo nunc alium morbum sequitur, & per crisin seu perfectam seu imperfectam excitatur; interdum nullo alio morbo præcedente. Etsi verò per crisin solùm ij tumores propriè fieri dicantur, qui alios morbos sequuntur, tamen & ij qui sine aliis morbis oriuntur, à natura prauos & molestos humores expellente, excitantur.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur Bubo, quòd in inguinibus vel sub axillis tu- *Signa.* mor cum renitentia, rubore, dolore apparet, & plerumque febris leuior accedit. Et quidem si per crisin accidit Bubo, febris vel alius morbus præcessit, qui erumpente bubone leuatur, signáque bonæ crisis præcesserunt, quæ si absint, pro symptomatico habendus. Et quidem si nulla signa pestilentiæ vel luis Venereæ adsint, Bubo est simplex, & non malignus ac contagiosus. Si verò pestilentiæ signa coniungantur, Bubo pro maligno & contagioso habendus, Bubonésque grassante pestilentià semper suspecti sunt. Eodem modo, si æger lue Venereâ infectus sit, Bubo etiam pro Venereo, maligno & contagioso habendus.

Prognostica.

1. Bubones non maligni & non contagiosi, periculosi non *Prognostica.* sunt: cùm sint in partibus externis, & fiant à natura vitiosum sanguinem ad partes imbecilles & ignobiles expellente: & præcipuè si statim suppurentur, & aperiantur.

2. Si verò diu protrahantur & tardiùs maturentur, periculo non vacant, cùm in fistulas periculosas facilè abeant.

3. Bubones qui sub axillis excitantur, citiùs maturantur: cùm

cùm à sanguine calidiore, vtpote quum vasa cordi vicina extrudunt, oriantur, & pars illa ob cordis vicinitatem, plus caloris, qui ad maturationem necessarius est, habeat.

4. Bubones verò qui oriuntur in inguinibus, tardiùs suppurantur, cùm a sanguine minùs calido & crassiore excitentur, & sint in loco à corde remotiore, minúsque calido.

5. Omnium tardissimè maturantur bubones post aures, vtpote qui oriuntur à materia frigidiore, & sunt in loco frigidiore.

6. Quid de Bubonibus pestiferis & Venereis sentiendum sit, suo loco dicetur.

Curatio.

Curatio. Cùm bubo non pestilens, non Venereus excitetur, Naturâ id quod sibi molestum est, ad partes externas ignobiliores expellente, nullo modo conatus naturæ impediendus, & materia ad interiora repellēda. Et in primis perpendendum, an Natura per crisin, & quidem perfectam, Bubonem excitaverit, & æger inde morbo liberetur, & signa bonæ crisis adsint, tunc enim secundum præceptum Hippocratis, 1. *aph.* 20. nihil movendum, sed Naturæ negotium committendum, & opera danda, vt bubo vel discutiatur, vel quàm citissimè maturetur. Si verò bubo quidem sit criticus, crisis tamen imperfecta, humor ampliùs ad locum affectum attrahendus vel cucurbitulis appositis, vel medicamentis è fermento, sapone nigro, axungia veteri, resina pini, diachylo cum gumm. & similibus.

Si verò nullo alio morbo præcedente excitetur bubo, nec tunc, ut dictum, Naturæ motus impediendus. Copia tamen sanguinis sectâ venâ imminuenda, quæ tamen instituenda, vt moveus Naturæ ad partem affectam potiùs adiuvetur, quàm impediatur. Si quoque vitiosi humores, quod ferè accidit, cum sanguine sint coniuncti, ij evacuandi.

Reliqua curatio in bubonibus hisce omnibus, qui maligni & contagiosi non sunt, vt in inflammationibus aliis instituenda. Hoc tamen notandum, primò, quòd digerentia quæ adhibentur, debeant esse fortiora, quàm in aliis inflammationibus, cùm glandulæ sint partes frigidiores, ignobiliores, & exquisitum sensum non habeant. Vt, fiat cataplasma è farina hordei & lupinorum cum melle.

Vel ℞. *Rad. lil. alb. althaa, cucum. asinin.* ana vnc. j. *fol. parietaria, petroselini*, ana vnc. j. ß. Coq. in vino ad mollitiem, & contundantur. Contusis, & per setaceum traiectis, adde, *farina lupinor.* vnc. ij. *ol. chamamel. lil. alb.* ana q. s. F. Cataplasma.

Si humor non digeratur, in pus mutandus, & bubo maturandus. Id quod plerumque tutissimum est. Nisi enim hoc fiat, quod sæpe obseruavi, post temporis aliquod intervallum, nouus bubo, vel in eadem, vel in alia parte exoriri solet. Maturantia autem ea quæ in inflammatione sunt proposita, vsurpanda.

Pure genito tumor incidendus, vt pus citissimè euacuetur. & quidem in inguine per transuersum sectio instituenda, cùm hoc modo tumore purgato cutis faciliùs coëat, quia dum femur, flectitur, cutis vnitur.

Euacuato pure vlcus mundandum, caro gignenda, & tandem vlcus cicatrice claudendum.

De curatione Bubonis pestilentis & Gallici suo loco dicetur.

CAPVT IX.

De Furunculo.

Furunculus Caussa. INflammationi cognatum est tumoris genus, quod Furunculus, Græcis *δοθιὸν* vel *δοθιὴν*, Germanis *Blutschvver* dicitur, nimirum, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. definit, Tuberculum acutum cum inflammatione & dolore, maximéque vbi iam in pus vertitur. Oriturque à sanguine crasso & vitioso, vt Galenus 5. *de comp. med. sec. loc.* docet, non tamen ita exusto & corrupto, vt in Carbunculo, quem natura à reliquo secernens, tanquam infensum & inutilem in summa corporis propellit; atque ita Furunculus oritur in cute & carnosis partibus cuti subiectis. Rarò verò solitarius erumpit, sed plerumque plures simul.

Est autem Furunculorum quædam differentia. Quidam enim mites sunt, qui solùm cutem occupant; alij maligni, qui altius descendunt, seu vt Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 23. scribit, Furunculorum alius est clemens, alius maleficus. Clemens quidem, cùm in sola cute coierit; maleficus autem curatúque difficilis, cùm altiùs radicibus actis in cutem erumpit. Interdum furunculi sunt sporadici, interdum etiam Epidemij.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Signa furunculi sunt: Exigua ab initio inflammatio & pustula sensim excrescens & in acutum tendens, columbini oui magnitudinem non excedens, cum colore & rubore vbi ad statum pervenit, quod circa octauum, nonum, vel decimum diem accidit. Differtque furunculus ab Inflammatione, paruitate, & materia quæ in phlegmone est bonus sanguis, in furunculo verò crassus & vitiosus: à carbunculo, quòd in hoc materia peior & magis adusta est, & propterea ad suppurationem non peruenit, cùm furunculus ad suppurationem perueniat.

Si sunt furunculi Epidemij & pestilentes, sunt nigri & virides, adéstque febris maligna, & alia praua symptomata.

Prognostica.

1. In furunculo, vt Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. scribit, periculum nullum est, etiamsi nulla curatio adhibeatur. Maturescit enim per se atque erumpit. Sed dolor efficit, vt potior Medicina sit, quæ maturiùs liberet. *Prognostica.*

2. Ea tuberculis salubriora sunt, ac minùs verenda, quæ extrà extuberant, & acutè sunt fastigiata, atque æqualiter maturescunt, non dura, neque bifida, seu deorsum vergentia. Hippocrates, 6. *epid. sect.* 2.

Curatio.

Danda opera, vt materia furunculi caussa, quamprimùm in pus mutetur, ad quam rem vtilia sunt medicamenta *in Inflammatione* proposita. Mutat autem materiam in pus *triticum* masticatum & impositum, *vua passa, & ficus* contusæ & impositæ, *diachylum simplex.* *Curatio.*

Vel ℞. *Farina sem. lini, pulu. rad. althaa*, ana vnc. ß. *caricar. ping.* num. iiij. *passul. exacin.* vnc. j. Coq. & adde *butyri sine sale rec.* vnc. ij. F. Cataplasma. Vel si dolor sit vehementior.

℞. *Rad. lil. alb.* vnc. j. *fol. malu. viol.* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur; Adde *farina hordei, tritici, sem. lini*, ana vnc. ß. *vitell. ouor.* ij *pingued. gallin. butyri rec.* ana vnc. j. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Terebinth. medulla ceruina, adipis vitulini, anserini, cera, butyri rec. mell. opt. ol. rosf.* ana vnc. ß. Misc.

Tumor hic vbi maturatus fuerit, nisi spontè rumpatur, aperiendus. Apertus mundificandus.

℞. *Succi apy* vnc. ß. *farina hordei* Drach. ij. *thuris*, Drach. j. ß. *terebinth.* vnc. j. *vitell.* j. *mell. rosf.* q. s. Misc. in formam linimenti.

Postquam mundatus fuerit, carne replendus, cicatrice claudendus, vt in abscessibus aliis fieri solet.

CAPVT X.

De Phymate.

Phyma. AD Inflammationem pertinet & Phyma, quod vt Galenos, 2. *ad Glauc. cap.* 1. & *lib.* 3. *meth. med. cap.* 3. docet, est tumor glandularum, qui statim augetur, & ad suppurationem festinat.

Locus affectus sunt glandulæ.

Caussa.

Caussa. Caussa seu humor Phyma excitans est sanguis, non purus, sed pituitosus, ideóque inflammatio minùs magna est, & tumor hic ad Inflammationem *οἱονεὶ ἀμυδρῶς* pertinet, oritúrque frequentiùs in pueris, rarò in iuvenibus, rarius in adultis.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur ex tumore rotundo, ac multùm elevato, parum rubente & ferè doloris experte in parte glandulosa.

Prognosticon.

Prognostica. 1. Tumoris hoc genus periculo vacat, citò augetur, & plerumque absque medicamentorum ope suppuratur & sanatur.

2. Faciliùs curatur in pueris: difficilius in iuuenibus & adultis.

Curatio.

Curatio. Danda opera, vt quamprimùm suppuretur. Ideóque naturæ conatus adiuuandus, medicamentis maturantibus impositis: de quibus, *de Inflammatione, & Furunculo*, dictum: quæ tamen hic in parte & caussa frigidiore paulò fortiora esse debent. Vtile est *triticum* mansum & impositum: vt & *vua passa* acinis exemptis *Diachylum* item *simplex*, & *cum gummis.*

Vt ℞. *Pulu. rad. althaa, farina tritici, lupin.* ana vnc. j. *caricar. ping.* num. vj. *fermenti* vnc. ß. Coq. & Adde *capam sub cinerib. coct.* num. j. *ol. lil. alb.* q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Therebinth. propoleos mell.* ana vnc. j. *ammoniaci aceto dissol.* vnc. ß. *ol. lil. alb.* q. s. F. Vnguentum.

Suppuratum Phyma equidem nonnulli non statim incidendum, sed priùs tentandum putant, an discutientibus materia

 dissipari

dissipari possit, ideóque Gal. 8. *de simp. med. facult.* abrotanum commendat, parietariam, vrticam, radices althææ & ammoniacum melle emollitum: sed rarò hoc accidit. Ideóque tutissimum est, nisi spontè rumpatur, vt arte aperiatur, ne materia diutius detenta periculum aliquod afferat.

CAPVT XI.

De Phygethlo.

Phygethlon. IN iisdem partibus corporis glandulosis aliud etiam tumoris genus excitatur, quod φύγεθλον Græci, Latini Panum, vel potiùs, vt Celsus, *lib. 5. cap.* 28. Panem, à similitudine figuræ nominant. Verùm caussa hic calidior est, & vt Phyma à sanguine pituitoso, ita Phygethlon siue Panis à sanguine bilioso ortum habet, vt Gal. 2. *ad Glauc. cap.* 5. docet. Fit autem ferè hic tumor post febres, aut post dolores alicuius partis, maximéque eos, qui ventrem infestarunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Phygethli signa sunt tumor, durities, calor, distensio, & dolor maior, quàm pro tumoris magnitudine. Interdum & febris accedit. Interdum tamen talium extrà nihil percipitur, vbi scilicet materia altius delitescit, sed punctiones saltem aliquæ intus percipiuntur. Tardè hoc tumoris genus maturatur, neque rectè in pus conuertitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Phygethlon, quod de subito durius non est, & quamuis non rubet, coloris tamen aliter mutati est, ocius est. Celsus, *lib. cap.* 18.

2. Panus qui fit ex vlcere, dolore, vel collisione, vel ex aliqua caussa externa, periculo vacat. At qui febribus superuenit, sicut præcipuè tempore pestilenti fieri solet, siue in femoribus, siue sub alis collóve proueniat pessimus & periculosissimus est. P. Ægineta, *lib. 4. cap.* 22.

Curatio.

Curatio. Si Phygethlon ex vlcere, dolore, contusione, vel alia de caussa procatarctica excitetur, quemadmodum aliæ inflammationes, refrigerantibus & repellentibus eius incrementum prohibendum. Si verò in febribus, vel alias ex interno humorum apparatu excitetur, repellentia locum non habent, sed discutientia & resoluentia vsurpanda, & si materia durior est, emollientia addenda, vt *althæa, malua, atriplex, alsine, parietaria, carica, ammoniacum.*

Si materia discuti non possit, vt maturetur & in pus mutetur, danda opera medicamentis, quæ hactenus proposita sunt. Tandémque, nisi spontè aperiatur, abscessus rumpendus & aperiendus.

CAPVT XII.

De Parotide.

Parotis. AD glandularum Inflammationes pertinet & παρωτὶς, tumor ita dictus ἀπὸ τῦ παρὰ ὦτας, quod fit iuxta aures. Hippocrates, *6. epid. com. 5. text.* 1. & alibi, ἐπάρματα nominat. Est enim Parotis glandularum iuxta aures inflammatio.

Caussa.

Caussa. Cùm verò Parotis sit inflammatio, eius proximam & continentem caussam sanguinem esse, necesse est. Is tamen rarò purus est, sed bilis, vel pituita, vel melancholia, imò sæpe maligni & pestilentes humores admiscentur, vnde malignæ & pestilentes parotides oriūtur. Et rarissimum est, vt sanguis solùm copiâ peccans naturam stimulet, vt talem excretionem instituat, sed accidit à vitiosis & prauis humoribus, à quibus natura irritata, cum sanguine tales humores ad externa loca detrudere solet. Vt enim in hæmorrhagiis criticis non sanguis principaliter peccat, sed vitiosi humores; quos cùm sine sanguine expellere facile natura non possit, hanc sanguinis excretionem instituit: ita etiam vt vitiosos humores à principibus partibus ad ignobiliores auertat, sanguine vehiculi loco vtitur. Humores autem hi vel à toto corpore, vel à cerebro saltem transmittuntur. Et quidem non solùm ex humoribus vitiosis in corpore genitis, sed & venenis haustis parotides accidere possunt, id quod hîc VVittebergæ factum memini. Cùm enim ancilla quædam pisces coctura, ex vase, in quod glis inciderat, & in aqua suffocatus fuerat, aquam imprudens hausisset, ac in ea pisces coxisset, Studiosi, ni fallor, decem, cum hospita ægrotare cœperunt, & aliquot ex iis mortui sunt. Ex iis, qui conualuerunt, duobus etiam parotides post aures eruperunt.

Differentia.

Differentia. Parotidum differentiæ præcipuæ sumuntur à materia, & generationis modo. A materia, quod sanguis, qui parotidem excitat, vel biliosus, vel pituitosus, vel melancholicus est, vel etiam malignos & pestilentes humores admixtos habet. A generationis modo, quòd aliæ citra febres, seu vt Celsus, *lib. 6 cap.* 16. loquitur, aliæ in secunda valetudine oriuntur, Naturâ vitiosos aliquos humores, seu ex toto corpore seu ex capite præcipuè ad ea loca detrudente, aliæ verò per febres, & quidem vel longas, vel acutas, easque benignas, aut malignas vel pestilentes. Et fit hoc in statu aut declinatione, Naturâ criticè humorem coctum febris caussam ad loca hæc ignobiliora depellente; vel in principio aut augmento febrium symptomaticè.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur Parotides ex loco affecto, & tumore, dolore, ac plerumque rubore, qui post aures apparet. Quis verò humor sanguini admisceatur, ex humorum signis alibi propositis cognoscitur. Si humor adsit malignus, aut pestilens, febris talis coniungitur. Si à capite solùm transmittatur, nulla in toto corpore cacochymiæ signa adsunt, & dolor capitis præcessit, qui erumpente Parotide euanescit vel minuitur. An criticè vel symptomaticè erumpat, tempus morbi & signa crisis præsentia vel absentia docebunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Parotides, quæ sine febre oriuntur, minùs malignæ sunt & minùs periculi habent, quàm quæ sunt cum febre.

2. Minùs etiam periculosæ sunt, quæ febres longas sequuntur, quàm quæ acutas, & præcipuè in malignis & pestilentibus accidunt.

3. Salutares quoque sunt & curatu faciliores, ægrósque à periculo liberant, quæ criticè erumpunt. Quæ tamen in fine morbi post alias euacuationes, sine symptomatum remissione, & cum virium debilitate accidunt, periculosæ & perniciosæ sunt.

4. Quæ verò symptomaticè erumpunt, & ex cruda atque inprimis rebelli materia ortum habent, pertinaces & mali moris sunt, ac Naturæ & Medico multum negotij facessunt, ægrúmque in maxima pericula coniiciunt. Sunt enim in loco cerebro propinquo, e quo & humores & vapores cerebro & eius membranis communicari possunt; vnde earum partium inflammatio & delirium excitari potest.

5. Parotides, quæ indicationis tempore genitæ non suppurauerint, sed priusquam suppurantur, euanescunt, reuertuntur, augescunt, & iudicantur secundum reuersionis rationem, quemadmodum febrium reuersiones in similem circuitum. Spes autem est, & in ipsis articulis aliquos ortuos abscessus, 6. *epid. comm. 4. text.* 1.

Curatio.

Curatio. In curatione Parotidum in primis spectandum, an sint criticæ vel symptomaticæ, & cuius generis sit humor è quo fiunt. Si criticè erumpat Parotis, morbúsque inde tollatur vel minuatur. Naturæ negotium totum committendum, ex præcepto Hippocratis, *aph.* 20. nihilque aliud tum agendum, quàm vt dolorem lenientia, *in cap. de Inflammatione*, proposita, imponantur, quæ eadem operâ quoque suppurationem adiuuare possunt. In Parotidibus verò seu criticis seu symptomaticis, siue materia sit multa siue pauca, siue benigna siue maligna, repellentia nullum locum habent, vt Galenus, 3. *de comp. med. s. loc. cap.* docet; ne materia à loco ignobiliori ad nobiliorem, & præcipuè cerebrum vicinum repellatur. Imò si tumor non satis erumpat, & humor, qui morbi ratione ad partem affectam decumbit, non satis copiosè à natura protrudatur, attrahentia leniora, vt *chamæmel. irinum, anethinum de meliloto,* vsurpanda. Fortiora verò cautè adhibenda, ne dolor augeatur, viréśque deiiciantur.

Hinc videndum, an Natura resolutionem & discussionem moliatur, quæ medicamentis discutientibus adiuuanda, an verò ad suppurationem, quod ferè commodius est, tendat, quæ & ipsa medicamentis coctionem promouentibus adiuuanda. Vtriusque autem generis medicamenta, suprà *cap. 5. de Inflammat. & cap. 8. de Bubône*, sunt proposita.

Suppuratione factâ abscessus aperiendus, &, vt suo loco dictum, curandus.

In Parotidibus symptomaticis, Naturæ conatus, qui deficit, adiuuandus & promouendus, & caussæ antecedentis copia, si adsit, minuenda. Si enim vel sanguinis vel vitiosorum humorum copia adsit, non metuendum, vt Natura ab opere & expulsione auertatur, sed ea oneris parte leuata, postea faciliùs id quod debet, expellit.

Si tamen caussæ antecedentis euacuatione præmissa, nondum satis, vt debet, expellat, cucurbitulis applicatis, vel aliis attrahentibus expulsio adiuuanda.

Hinc vel materiæ discussio, vel quod plerumque commodius est,

est, in pus maturatio procuranda medicamentis, quæ *cap. 8. de Bubone* sunt proposita. Vbi tamen materiæ conditio attendenda, & si frigidior ac crassior sit, discutientia calidiora & fortiora vsurpanda, & si metus sit, ne materia induretur, emollientia quoque vsurpanda.

Post emollitionem, etsi aliàs etiam materia ad suppurationem tendat, suppuratio promouenda, abscessus aperiendus, &, vt iam sæpius dictum, curandus.

Non verò expectandum vt spontè tumor iste rumpatur, cùm pus diu retentum gravia sæpe symptomata accersere soleat: obseruauitque Guil. Fabricius, *cent. 1. obs. 39.* quòd in puella quadam cùm parotide laboraret, nec tamen lecto decumberet, & sine febre esset, etiam circa decimum quartum morbi diem abscessus ad pugni magnitudinem excreuit, qui cùm non fuisset apertus, puella febre, lipothymiâ, nauseâ, vigiliis, dolore dorsi & renum correpta fuit, & licèt postea abscessus spontè rumperetur, cùm tamen nihil aut parum puris effluxerit, sed viam deorsum quæsiuisset, ipsa è vita decessit.

CAPVT XIII.

De Carbunculo.

Carbunculus. INflammationi affinis est, & proinde post inflammationem à plerisque recensetur Carbunculus, vtpote qui a sanguine adusto & corrupto originem habet. Tumor autem hic variis appellatur nominibus, Græcis dicitur ἄνθραξ, Latinis Carbo & Carbunculus; Auicennæ Pruna & Ignis Persicus; quibus vocibus etsi diuersi tumores significari nonnulli credant, & peculiaribus capitibus, de Pruna & Igne Persico, de Carbunculo, ac Anthrace egerint: tamen reuera iis omnibus vnicum tumoris genus significatur; quod enim Græcis est ἄνθραξ, Latinis est Carbo & Carbunculus. Nisi quis hoc discrimen ex Auicēna ponere velit, quòd qui sine pustulis atque humiditate incipit Carbunculus, Pruna; qui verò cum pustulis vesicisque atque effluente humiditate incipit, Ignis Persicus dicatur.

Atque hoc nomine appellatur hic tumor, quia crustam habet, quæ instar carbonis nigra est, qua de caussa etiam Pruna dicitur, quòd caro nigra fit, & quasi a pruna adusta; Ignis præterea, quòd ab igne quasi partes comburantur. Quæ autem Celsus & Plinius de Carbunculo scripta reliquerunt, vix Carbunculo in genere ita quadrare videntur, sed speciei alicui, & forsan epidemiæ alicui, & nouo morbo: Celsus enim, *lib. 5. cap. 28.* scribit; *Ab his quæ extrinsecus incidunt, ad ea veniendum est, quæ interiùs corrupta aliqua corporum parte nascuntur. Ex quibus non aliud carbunculo peius. Eius hæ notæ sunt. Rubor est, superque eum non nimiùm pustulæ eminent, maximè nigræ, interdum sublivida, aut pallidæ. In his sanies esse videtur, infrà color niger est: ipsumcorpus aridum, & durius quàm naturaliter oportet. Circa quem quasi crusta est eáque inflammatione cingitur, neque in eo loco leuari cutis potest, sed inferiori carni quasi affixa est. Somnus vrget, nonnunquam horror aut febris oritur, aut vtrumque. Idque vitium subtractis quasi quibusdam radicibus serpit, interdum celeriùs, interdum tardiùs: suprà quoque procedens inalbescit, dein lividum fit, circúmque exiguæ pustulæ oriuntur. Et si circa stomachum faucésve incidit, subitò spiritum sæpè elidit.* Plinius verò *lib. 26. cap. 1.* quo de nouis omnique æuo priore incognitis morbis agit, scribit, *L. Paulo, Q. Marcio Censoribus, primum in Italiam carbunculum venisse, Annalibus conscriptum est, peculiare Narbonensis prouinciæ malum: quo duo Consulares obiere condentibus hæc nobis eodem anno, Iulius Rufus, & Q. Lecanius Bassus, ille Medicorum inscitiâ sectus, hic verò pollice lævæ manus euulso acu à semetipso, tam paruo vulnere vt vix cerni posset. Nascitur in occultissimis corporum partibus, & plerumque sub lingua, duritia rubens varicis modo, sed nigricans capite, aliàs liuida, corpus intendens, neque intumescens, sine dolore, sine pruritu, sine alio quàm somni indicio, quo grauatos in triduo aufert, aliquando & horrorem afferens, circáque pustulas paruas, rariùs febrem, stomachum faucésque cùm inuasit, ocyssimè exanimans.* Quæ qui perpendit, facilè ulium, aut certè quid peculiare à vulgari Carbunculo habentem morbum, & in gangrænam ac sphacelum desinentem, describi animaduertet.

Inter nouos & antea incognitos morbos eum expressè refert Plinius, & in occultissimis corporis partibus plerumque sub lingua oriri scribit, sine dolore, sine pruritu, sine alio symptomate quàm somno, quo grauati intra triduum exanimentur; nullo tumore existente. Celsus verò nonnunquam etiam sine febri oriri, & circa stomachum ac fauces incidere scribit: cùm vulgares carbunculi in extimis corporis partibus oriantur, grauem dolorem coniunctum habeant, sine febre non inuadant, & locus affectus manifestè intumescat.

Carbunculus quid. Sed vt ad Carbunculum vulgò inter tumores notum redeamus: ille est *tumor ex sanguine adusto feruentissimo, qui partem corrumpit, ortum habens.*

Caussa.

Continens caussa carbunculi, adstipulante etiam Galeno, *Caussa.* *in lib. de tumoribus, cap. 6. & 2. ad Glaucon. cap. 1. & 14. meth. med. cap. 10.* est sanguis calidus, feruens, & crassus; quem *in libro de atra bile, cap. 4. & 5.* atram bilem esse dicit. Nimirum, vt ex *lib. 2. de differ. febr. cap. 19.* videre est, oritur Carbunculus ex sanguine feruenti crasso, putrescente, & in naturam atræ bilis degenerante, aut atram bilem admixtam, plerumque malignitatem coniunctam habente. Hic tumor etsi paulatim in corpore generari, & prauam illam naturam induere possit; tamen vbi gradum prauitatis & malignitatis illius adeptus est, à natura ab interioribus ad exteriora, & à membris nobilioribus ad ignobiliora subitò propellitur. Quod etiam accidit, vbi ab externo contagio sanguis inficitur & corrumpitur, vnde nunquam excitatur Carbunculus per congestionem, sed semper defluxu ἀθρόως facto generatur. Et propterea meritò Inflammationibus subiicitur, & ἐγγὺς τῆς φλεγμονῆς, *inflammationi propinquus* esse dicitur. Neque enim solùm ex atra bile, vt Cancer, generatur, sed fit ex sanguine adusto in atram bilem abeunte, vel atram bilem admixtam habente.

Generatur autem iste adustus sanguis ex praua victus ratione cibísque prauis, sanguini tali materiam præbentibus. Ad quam rem etiam facit externa aëris constitutio humores adurens & corrumpens, & imprimis occulta & maligna eius constitutio humores depravans, ac vix datur Carbunculus, qui omni malignitate careat.

Differentia.

Quia tamen malignitas hæc nunc maior, nunc minor est, & *Differentia.* Carbunculi alij in pestilenti aëris constitutione plurimos inuadunt, alij etiam passim sine pestilenti constitutione ægros corripiunt; distinguuntur Carbunculi in pestilentes, & non pestilentes. Deinde alij oriuntur cum pustula, vel pustulis, quales ab igne excitantur, quibus ruptis subiectum est vlcus crustosum, atque id plerumque accidit, & tales in specie ab Auicenna Pruna aut ignis Persicus vocantur: alij sine pustulis oriuntur.

Signa Diagnostica.

Incipit, vt dictum, Carbunculus plerumque à pustula exigua; *Signa Diagnostica.* interdum verò non solùm vna maiuscula pustula erumpit, sed multæ exiles, veluti milij semina, crebræ in particula residentes, quibus perruptis vlcus crustosum fit, quale à candente ferro excitatur. Antequam autem pustulæ erumpant, pruritus in parte sentitur, mox pustula aut pustulæ oriuntur. Interdum tamen citra omnem pustulam incipit Carbunculus, & vlcus crustosum excitatur, crustâ modò nigricante, modò colorem cinereum præ se ferente; mox breui instar bubonum, excrescit in rotundum & acutum, cum ingenti calore, ardore & dolore, quæ præsertim circa vesperam exasperantur, ægrúmque adeò vexant, vt vix manum continere possit quin partem fricet, ex qua fricatione postea pustulæ plures oriuntur. Caro circumposita efferuescit, calorémque habet, & maximam φλόγωσιν cōcipit, colorem etiā obtinet quàm in erysipelate & phlegmone nigriorem, veluti si cum rubro aliquid nigri permistum sit. Accedunt deinde & alia symptomata, febris nimirum, quæ vt Galenus etiam, *14. meth. med. cap. 10.* testatur, magis infestat eos, qui carbunculo corripiuntur, quàm qui phlegmone erysipelatode laborant, nausea, vomitus, appetitus deiectio, tremor ac palpitatio cordis, frequentia animi deliquia, deliria, quæ omnia eò magis infestant, quò malignior materia est.

Est enim Carbunculorum quædam differentia, non solùm quòd sanguini illi adusto, qui est caussa coniuncta carbunculi, modò hic, modò ille humor admiscetur: sed imprimis quòd alius carbunculus est pestilens, alius non pestilens: Nam licèt omnis Carbunculus sit malignus, ob materiam feruentem, adustam & putrescentem, quæ carnem corrumpendi vim habet, & in meliorem ac benigniorem naturam aliquam reuerti, & bene suppurari non potest: Tamen non omnis est pestilens, neque omnis aduentitiam habet malignitatem, sed interdum tantùm præter natiuam malignitatem carbunculi, etiam alia à communi aëris statu aut cōtagio accedit malignitas. Discernitur autem carbunculus pestilens à non pestilenti, primò pestilente aëris constitutione præsente. Vix enim possibile est, vt vigente pestilente constitutione oriatur carbunculus, qui non ipse sit pestilens. Deinde omnia symptomata & signa, quæ in carbunculo apparent, & frequentiora & grauiora sunt in pestilente carbunculo, quam in non pestilente. Nam & febris, quæ carbunculo adiungitur, pestilentem naturam refert, & licèt extra mitior quàm in non pestilente appareat, imò interdum vix percipitur: tamē intus magis vrit, & longè est periculosior. Color floridus faciei mutatur, lingua nigricat & sicca est, excrementa alui sunt liuida & biliosa, appetitus deiicitur: adest nausea, vomitúsque pessimorum humorum; difficultas spirandi, anhelitus fœtor, sudor est multus, tepidus vel frigidus. Somnus

nus interdum planè profundus est, interdum vigiliæ infestant, deliria comitantur, animi deliquia & syncope. Quapropter etiam ab alio Carbunculo plus imminet periculi; ab alio minus. Etsi verò non omnis Carbunculus sit perniciosus: tamen vt testatur Galenus, 3. *Epid. comment.* 3. t. 12. perniciosissimus est pestilens, seu is, qui vltra priuatam malignitatem, eam quoque, quam aeris status affert, adiunctam habet, & perniciosis illis symptomatibus est stipatus. Quæ si plurimùm remittunt, salutis aliqua spes superest, si verò indies magis intenduntur, & vehementiora fiunt, nihil salutis sperandum est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quò nigrior est Carbunculus, eò peior, vtpote qui à sanguine maximè corrupto productus est. Huic proximè succedit liuidus & flauescens. Minùs maligni & formidandi sunt, qui colorem rubicundum habent, in quibus nimirum sanguis suam naturam nondum planè exuit, sed adhuc aliquid natiui caloris & coloris retinuit.

2. Sunt etiam illi Carbunculi minùs perniciosi, qui sunt parui, quàm qui sunt magni, & ex parua pustula subitò ingentem magnitudem acquirunt.

3. Sicut & illi qui soli sunt, quàm qui alios Carbunculos coniunctos habent.

4. Exitiosi valde sunt illi, qui vbi erubuerunt, mox iterum euanescunt. Materia enim translata ad partes interiores interitum affert.

5. Considerandum & hoc nonnulli censent, an pestilens carbunculus ante febrem oriatur, an verò præcedente febre pestilenti demum erumpat. Eum enim qui ante febrem pestilentem erumpit, tutiorem esse existimant, modò nulla symptomata superueniant, vtpote qui indicio sit, naturam esse fortem, & pestilens venenum ante febrem propellere, priusquàm cor occupare potuerit. Illum autem qui post pestilentem febrem demum erumpit, esse periculosiorem, vtpote qui occupato corde à veneno, & humoribus prauis in vniuersum corpus sese iam diffundentibus, oriatur.

6. Locus quoque plus vel minus periculi metuere iubet. Mali enim habentur, qui in emunctoriis, & prope membra nobilia & præcipua hærent. Imprimis autem hic vires spectandæ, & videndum an sint fortes, vel debiles. Debilis enim virtus à paruo etiam morbo prosterni potest: contrà robustior magnum quoque morbum non rarò vincit.

Indicationes.

Indicationes. Aliæ sunt Indicationes in Carbunculo pestilenti, aliæ in non pestilenti. In Carbone non pestilenti feruor sanguinis in toto restinguendus, simulque cor contra malignitatem, quam rarò abesse diximus, muniendum. Reliqua curatio ad ipsum Carbunculum dirigenda. In carbunculo verò pestilenti magis venenata ac pestilens qualitas vrget, quàm feruor sanguinis. Neque tamen & iste negligendus.

Curatio.

Curatio. Curationem ergò Carbunculi quod attinet, in ea ad duo spectandum, ad caussam antecedentem, seu feruentem atque corruptum sanguinem, qui in toto corpore est; ad caussam coniunctam, seu illum humorem qui iam carbunculum excitat. Ordinatâ itaque conuenienti diætâ, & moderatione in rebus non naturalibus obseruatâ, primò sanguis ille feruens venæsectione est tollendus. Non tamen in omnibus carbunculis venæsectio est temerè vsurpanda, sed si locum habet, potissimùm in non pestilenti, de quo etiam Galen. 14. *meth. med. cap.* 10. & aliorum autorum, qui ad animi deliquium vsque sanguinem mittendum censent, pronunciatum accipiendum. In pestilenti verò carbunculo nihil facilè tentandum, quod vires, quarum maxima in peste & pestilentibus febribus habenda est ratio, deiicere possit: inter quæ non postremum, verùm potius primum est venæsectio ad animi deliquium instituta, quæ humorem naturæ maximè amicum & vitæ thesaurum præstantissimum cum spiritibus euacuat. Imò ne quidem interdum erumpente carbunculo pestilenti venæsectionem tutò satis instituere licet. Nam cùm interdum non mox in primo insultu pestis atque pestilentium febrium, sed sæpe postea quarto, aut aliis diebus, erumpat carbunculus, venæsectionem tùm vires non ferunt, quæ iam à morbo sunt deiectæ, & pugnam cum morbo inierunt. Quæ autem venæ sint aperiendæ, ex iis quæ suprà de euacuatione sanguinis, de Reuulsione & Deriuatione in curatione inflammationis dicta sunt, satis patet. Hoc saltem obseruandum, cauendum esse, ne dum sanguinem euacuamus, illum seu ad membrum nobile, seu per membrum nobile ducamus & trahamus, ne id eius malignitate afficiatur.

Ideóque ea vena aperienda, cuius operâ potiùs sanguis versus partem affectam trahatur, quàm ab ea retrahatur. Quapropter si carbunculus fuerit circa caput, vel axillas, vel in pectore, secanda est in brachio eiusdem lateris vena maximè vicina. Si infra hepar, vena malleoli vel poplitis eiusdem lateris aperienda. Et quidem statim in principio vena aperienda, antequam febris inualescat, & vires deiiciantur.

Verùm cùm missione sanguinis praui humores vix euacuari possint, purgatione opus esse nonnulli censent, quâ praui humores euacuentur, ne calidum natiuum ab iis suffocetur & extinguatur, ac Natura postea expulsionem rectiùs moderari possit, neque copiâ affluentis humoris pars affecta corrumpatur.

Verùm omnino metuendum est, ne purgante medicamento, humor, quem Natura conatur ad externa pellere, ad interna trahatur. Et præcipuè in Carbunculo pestilenti hoc metuendum. In carbunculo non maligno tutiùs quidem institui posse videtur. Verùm cùm febris coniuncta sit, & quidem acuta, cruditas materiæ id plerumque prohibet, & vix datur Carbunculus, in quo non aliquid malignitatis adsit, ideóque tutiùs per alexipharmaca materia maligna ad ambitum corporis protruditur, quàm purgantibus ad interiora trahitur.

Feruor quoque ille sanguinis adusti est alterandus, & malignitas oppugnanda medicamentis conuenientibus, vt *succo citri, granatorum, acetosa, borragine, buglosso, scordio, cichorio,* & similibus, quibus in carbunculo pestilente etiam alia alexipharmaca admiscere licet.

Vt ℞. *Conserv. acetos. borrag. buglos.* ana ℥j. ß. *Spec. diamarg. frig. confect. de hyacintho, Elect. de gemm.* ana ʒ. ß. *cortic. citri condit.* ʒ. vj. *rad. condit. scorzon.* ℥. ß. Cum *succo citri*, F. Elect.

Quibus in pestilente carbunculo Bolum Armenum, terram sigill. CC. lapid. bezoar. & similia addere possumus. Plerique in carbunculo multùm commendant *scabiosam*, eámque nunquam prætermittendam censent, & vel eius succum, vel aquam, vel decoctum plurimum in carbunculo prodesse scribunt.

Cordi quoque prospicere Topicis non inutile est, per epithemata alias nota, regioni cordis & pulsibus applicata; vt omnibus modis cor à malignitate sartum tectum conseruetur.

Caussam coniunctam postea, seu ipsum tumorem quod attinet, carbunculo non eadem planè conuenit curandi ratio, quæ aliis inflammationibus, nisi forsan exigua appareat malitia. Neque enim vtendum est repellentibus, quin potiùs attrahenda est ab interioribus ad exteriora materia maligna & venenata, nisi forsan ob vehementiam doloris mitigandam adhibeantur, de quo postea. Itaque adhibitâ venæsectione mox pars affecta scarificanda est, & quidem plagis satis profundis, vt sanguis corruptus, malignus & venenatus, qui nisi ex parte mox euacuetur, vicinas corrumpit, euocetur. Mox detergenda & abluenda est pars aquâ salsâ calente, aut alio liquore conueniente, ne sanguis in parte concrescat & coëat. Quòd si sanguis corruptus nondum videatur satis euacuatus, repetendæ sunt scarificationes. Licet quoque loco scarificato cucurbitulas vel hirudines apponere. Si tamen magno impetu humor affluat, attrahentia non satis tutò adhibentur, cùm metus sit, ne copiosè affluente materiâ dolor vehementior fiat, qui vigilias excitare, febrem augere, & virtutem deiicere possit: quinimò si nimis confertim & maiore impetu materia affluat, vtendum est iis medicamentis, quæ modicè reprimendo etiam digerere possunt.

Tale est seq. Cataplasma.

℞. *Arnogloss. lenticum, panis nec omnino à furfure puri; nec planè furfurei*, partes æquales. Coq. in aq. vel vino F. Catapl. quod bis vel ter singulis diebus applicandum.

Verùm hoc ipsum medicamentum, aut similia, non supra ipsum carbunculum, sed circa ipsum solùm spatio trium digitorum est apponendum. Hoc modò enim ipsa materia maligna non repellitur, sed saltem æstus ac dolor mitigatur, fluxio nonnihil retardatur, & præcauetur; ne materia iterum ad interiora retrocedat. Sed neque hoc prætereundum, non opus esse semper tali præsidio carbunculum munire: hoc tamen plerumque necessarium est, vt ea pars muniatur, quæ membrum nobile spectat, cùm ad alias partes ignobiliores materiæ aliquid deriuari & euaporari non noceat, imò vtile sit.

Porrò loco scarificato non apponenda sunt medicamenta, quæ aliàs imponi solent, quæ nimirum pus mouent, & hac ratione putredinem augere possunt; cùm carbunculus putrescendo semper serpat, & aliàs *vnanwτε* in partes tales incidat, sed potiùs siccantia & putredini resistentia. In quem finem adhiberi possunt pastilli Andronis, Musæ, Polyidæ, Pasionis, qui in vino primùm, postea etiam in aceto liquandi sunt, de quibus vide Galenum, *de compos. med. s. genera, lib.* 5. *cap.* 11. & 12. Vulgò etiam vtuntur vnguento Ægyptiaco. Potest quoque Cataplasma fieri ex *farina orobi* cum *oxymelite*. Succisa plurimùm commendatur, viridis trita & imposita, vel in vino cocta & bibita. Vtuntur quoque hic plurimi iis, quæ proprietate substantiæ prodesse compertum est, inter quæ præcipuè commendatur *scabiosa*, vt & *succisa* seu morsus diaboli: sumunt nimirum viridem scabiosam, eámque contundunt, atque addunt vitellum oui, axungiam porci veterem, & salis parùm faciuntque Cataplasma, quod sæpius innouandum est. Symphytum etiam nonnulli in eundem vsum trahunt, & tale medicamentum parant.

℞ *Succi symphyti maior. scabios. ped. columbin.* ana Vnc. j. *farina hord.* Vnc. ij. ß. Misc.

Alij, vbi ingens feruor & dolor adest, hoc commendant.

℞, *Fol.*

℞. *Fol. plantagin. acetosæ*, ana M. ij. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contusis adde *vitell. ouor.* num. iv. *theriacæ* Drach. ij. *farinæ hordei*, q. s. F. Cataplasma.

Plerique etiam laudant nuces iuglandes veteres oleosas contusas, è quibus nonnulli tale Cataplasma parant.

℞. *Nuc. iugland. veter. rancidar. nucleos* iij. *caricar. & vuar. passar.* part. æq. Coq. in vino albo forti ad mollitiem, & contund. Adde *salis* Drach. j. *vitell. ouor.* ij. Misc. F. Cataplasma.

Cauteria. Si qui autem sunt qui scarificationem ferre nolint, aut si aliàs his medicamentis carbunculus cedere nolit, atque corruptio, nigredo, & alia signa semper augeri videantur ad cauteria accedendum, & quidem statim, nam etiam exigua mora in maximum vitæ periculum ægrum conicere potest. Potentialia autem cauteria non its tutò adhibere licet, cùm crusta, quæ iis inducitur, tardiùs decidat, atque ita impediatur exhalatio humoris corrupti & maligni. Actuale, tutius à plerisque habetur. Cauterium enim actuale, calore & siccitate ignis, putredini maximè resistit, partes sanas præseruat, ne & eæ putredine inficiantur, attrahitque ex profundo materiam malignam & corruptam, qua de caussa vt efficacissimum remedium hic à pluribus commendatur: qui id hic adeò graue remedium esse non putant; cùm æger id vix sentiat, quoniam caro mortua est, & huis vrendi est, dum ex omni parte sensus doloris est. Habet tamen & cauterium actuale hoc incommodi, quòd crustam seu escharam inducit, quæ & ipsa impedimento est, ne materia maligna & venenata exhalet. Si quis ergo hoc remedio vti velit, omnino cauendum, ne crusta inducta impediat exhalationem humoris corrupti & maligni, ideóque danda opera vt crusta citò, & vel 24. horar. spatio remoueatur, cùm periculum in mora sit. Valgò quidem vtuntur butyro, adipe suillo, anserino, & similibus humectantibus ac suppurantibus. Verùm rectè monent Horatius Augenius & Guilhelm. Fabricius, in iis affectibus, in quibus alias summum à putredine imminet periculum, hæc tutò adhiberi non posse, vtpote quæ humiditate, & vi emplasticâ miris modis putredinem augeant, & vt putredo ac corruptio partis latiùs serpat, efficiant; ac præterea crustam tardiùs tollant. Quapropter iis potiùs vtendum censent, quæ valde detergunt, exsiccant, putredini resistunt, & fibras illas, quibus crusta adhæret, abrumpunt. Galenus, 2. *ad Glauc. cap. 9.* ad crustam post vstionem in gangræna tollendam, vtitur succo porri cum sale. Guilhelm. Fabric. ad eschsræ casum, & ad vlcus abstergendum & mundificandum, hoc Vnguentum commendat.

℞. *Farinæ orobi, rad. arist. rot. irid. Florent. vincetoxici*, ana Vnc. ß. *theriacæ* Drach. ij. cum suff. q. *mell. ros.* F. Vnguentum.

Horatius Augenius hoc laudat.

℞. *Misy* vel *vitrioli* Drach. ij. *mell. opt.* vnc. ß. *axung. porci* Drach. ij. Misc.

Atque Antiquos ad crustas tollendas non semper vsos esse humectantibus ac pus mouentibus, satis patet ex Galen. *lib 6. comp. med. sec. loc. cap.* 6. & Paulo Æginet. *lib. 4. cap.* 19. quibus in locis plura talia medicamenta videri poterunt.

Atque malim talibus medicamentis ad crustam, quam plerumque Carbunculus contrahit, quam cauteriis, seu potentialibus, seu actualibus vti. Neque enim simplex hîc putredo est, vt in gangræna, & alia partium corruptione, vbi putridum plerumque à sana parte separatum est, vt putridum adurere tutò planè liceat. Sed in carbunculo humor malignus adest, isque per totam partem diffusus, ideóque medicamentis extrahentibus vtendum est, vt hoc modo quod sanum adhuc est, à putredine & corruptione vindicari possit. Aëtius rutam syluestrem etiam carbunculorum crustas citò separare, in cataplasmate impositam cum melle & vuis passis scribit, *tetrab. 1. serm. 1.* Ideóque etiam medicamenta malignitati resistentia, vt theriaca & similia plerumque commodè admiscentur. Itaque vnguentum Guilhelm. Fabricij modò propositum non solùm post vstionem, sed etiam aliàs, in Carbunculo vtile est. Alij tale componunt medicamentum, quod bidui spatio carnem bonam à corrupta separare affirmant.

℞. *Rutæ* M. j. *fermenti* Vnc. j. *ficus siccas* num. iij. *piperis* Drach. j. *salis* Drach. j. ß. F. Cataplasma, quod manè & vesperi applicetur.

In genere in Carbunculis pestilentibus ad extrahendum venenum, prohibendum ne serpat putredo, & ad escharam detrahendam, in primis commendatur hoc Emplastrum.

℞. *Theriacæ opt. mithridat.* ana Vnc. ß. *fermenti, terebinth.* ana vnc. ij. *mellis ros.* vnc. j. ß. *butyri rec.* vnc. ij. *salis communis* Vnc. j. *fuliginis camini* ℥. ij. ß. *sapon. sarracenici* Vnc. iij. *croci* Drach. iij. *vitell. ouor.* num. iij. Pistentur omnia, & F. Emplastrum.

Vel ℞. *Scabiosæ, symphyti*, ana Vnc. ij. *caricar. ping.* num. iij. *cepam sub cinerib. coct.* num. j. *scillæ* vnc. ß. *rad. raphani minutim concis.* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *salis* Vnc. ij. *fermenti, fuliginis camini*, ana Vnc. j. *mellis, terebinth.* ana q. s. F. Cataplasma, quod linteo inductum calidum imponatur, & singulis ferè horis mutetur.

Si iam in orbem crustam abscedere, & rubicundum circulum apparere videmus, futuræ sanitatis indicium est, & naturæ corruptum à sano separantis. Crusta vbi ablata fuerit, vlcus detergendum, *melle rosac. succo apij*, & similibus. Deinde carne implendum glutinandum, & tandem cicatrice claudendum.

Verùm plura de Carbunculi curatione, *lib. 4. de febr. cap. 4.* videantur.

CAPVT XIV.

De Paronychia.

AD Inflammationes pertinet & tumor, Græcis παρωνυχία, quod in vicinia vel lateribus vnguium in digitis generetur, Latinis Panaritium, Germanis *der Vwurm. oder das Vngenandte.* Vulgus enim in ea est sententia, vermem in tumore illo latere, qui rodendo tantos dolores excitet, cúmque nominatum exasperari, idcóque nominandum non esse. Verùm fabulosa hæc sunt. *Paronychia.*

Est autem Paronychia tumor calidus ex sanguine adusto & atrabilario, in extremis digitis ad latera vnguium ortus, & propter viciniam neruorum grauissimos dolores excitans. *Quid Paronychia.*

Caussæ.

Ortum enim habet hic tumor è sanguine adusto & corrupto, & plerumque maligno, quem natura ad extremitatem digitorum detrudit, ibique inflammationem excitat. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ex tumore, rubore, & dolore in extremitate digitorum circa vngues apparente, & dolore maximo ac intensissimo, ob neruosas partes vicinas affectas, qui nec die nec nocte ægrum dormire permittit, dolórque ob consensum neruorum sæpe per totum brachium extenditur, febrémque continuam, & propter nimium dolorem lipothymiam interdum habet comitem. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Pro humoris benignitate malum nunc mitius, nunc deterius est. Si enim materia sit benignior, symptomata sunt minùs vehementia. *Prognostica.*

2. Contra si materia sit maligna, malum periculosum est, quod tamen ligamenta, & neruos vicinos corrumpit ita sæpe, vt extremus articulus cum osse abscedat, interdum totus digitus corrumpatur.

Curatio.

Vt de caussis, ita & curatione superstitiosas opiniones vulgus habet. Putat enim siquis tempore verno ranarum ouis seu spermate dicto contrito manus madefecerit, & spontè siccari siuerit, manúsque postea digitum hac inflammatione laborantem comprehendat, inflammationem sedari. Nonnulli talpam viuam singulis annis manu comprehendunt, & conceptis quibusdam verbis pronunciatis talpam comprimendo occidunt, eóque anno omnes istos vermes se occidere posse iactitant. *Curatio.*

Verùm, vt hæc omittamus, legitima curatio perficitur, si generali humorum euacuatione per venæsectionem & purgationem, prout opus, præmissa, primò dolorem lenientia & feruorem humorum mitigantia, suppurationémque adiuuantia parti affectæ imponantur.

Repellentia verò & adstringentia parti affectæ imponenda non sunt, ne humor in partem impingatur, dolor augeatur, & nerui atque os corrumpantur. Si tamen affluxus nimius sit, repellentia parti superiori propiùs imponantur.

In principio ergo imponendum sequens Cataplasma.

℞. *Farinæ hordei, fabar.* ana vnc. j. *camphoræ* Scrup. j. *mucilag. sem. psyllij*, q. s. Misc. omnia cum *aceto* super igne F. Cataplasma.

Vel ℞. *Succi solani, plantagin. vmbilici Veneris*, ana ℥. ß. *mucilag. sem. psyllij aq. solani extract.* ʒ. iij. *boli Armeni* ʒ. ß. *camphoræ* gr. v. *ol. rosac. myrtini.* ana ℥. ß. Misc.

Vel ℞. *Mucilag. sem. psyllij succo vel aq. plantag. extr.* ℥. ij. *boli Armen.* ʒ. j. *aceti* ℥. ß. Misc.

Vel albumen oui cum ol. viol. mixtum imponatur.

Commendantur etiam vermiculi illi, qui in medio echini plantæ dipsaci reperiuntur, si viui vnguibus affectis circumligentur.

Vbi ad suppurationem tendit materia,

℞. *Farinæ sem. fœnugraeci lini*, ana ℥. ß. *vitell. oui* j. *butyri rec.* ℥. j. *pingued. gallinæ* ʒ. iij. Misc. sine igne. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Mucilag. sem. psyllij* ℥. j. *farinæ sem. lini, fœnugraci*, ana ʒ. iij. *vitell. oui* j. *croci* ℈. j. *pingued. gallinæ, butyri rec.* ana ℥. j. Misc. F. Cataplasma.

Pure genito abscessus aperiendus, & pus quod rarò bonum sed saniosum est, educendum. Pure euacuato tale abstergens & incarnans vsurpandum.

℞. *Aloës hepatic.* ʒ. iij. *myrrhæ, thuris, sarcocollæ*, ana ʒ. j. *terebinth. claræ* ℥. ß. *mellis ros. col.* ʒ. ij. Misc.

Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obseru. Chirurg. obseru.* 97. non exspectat inflammationem, aut notabilem tumefactionem, & suppurationem, sed in muliere quæ dolore acerbissimo in extremitate digiti, cum febre, lipothymia, nausea aliisque sympto

symptomatibus laborauit, curationem sic instituit. Primò digitum lacte vaccino in quo flores chamæmeli, meliloti, semen fœnugræci & cydoniorum incocti fuêre, aliquantulum fomentauit. Deinde superficiem cutis paulatim dissecuit. Abrasa cute maculæ quædam rubicundæ apparuêre: quibus acie cultelli incisis, guttulam vnam aut alteram aquæ rufæ sub cute inuenit. Illâ vacuatâ, linteum madefactum aquâ vitæ, vbi nonnihil theriacæ dissolutum erat, applicuit. His statim sedatus est dolor; atque hoc vnico remedio altero die sanatus fuit digitus.

In alia quoque matrona, quæ triduo propter paronychiæ doloris vehementiam dormire non potuerat, abrasa cute maculam huius magnitudinis O, in apice digiti sub cute inuenit, in qua vix guttula vna ichoris contenta fuit. Incisa macula, applicatóque ipsi digito gossypio intincto aquæ vitæ, in qua dissoluta fuerat theriaca, manui verò & carpo linteo redoplicato ac imbuto posca, statim cessauit dolor, ita vt postero die plenissimè sanatus fuerit digitus. Addit autem idem, statim ab initio incisionem hanc fieri debere; aliàs ex concursu humorum, inflammationem & tumorem excitari, atque subjectam carnem, imò etiam ossa erodi. Est enim cutis ea in parte admodum densa, ita vt materia paronychiæ, (quæ per se maligna est) cum nullo modo exhalare possit, maiorem acrimoniam & venenositatem acquirat, digitus quoque, imò tota manus, propter doloris vehementiam inflatur, parúmque prodest incisio hæc, nisi priùs materia cocta & in pus conuersa fuerit.

CAPVT XV.

De Pernionibus.

Perniones. DAtur & peculiare genus Inflammationis, quod Perniones nominant, Græcis χίμεθλον & χείμεθλον, ἀπὸ τοῦ χειμῶνος seu *hyem.* dicitur. Estque Inflammationis genus, quod tempore hiberno in calcaneis, digitísque pedum ac manuum oritur. Vidi etiam Nobilem virum, qui tale inflammationis genus in extremitate nasi haberet.

Caussa.

Caussa. Oritur quidem hoc Inflammationis genus à frigore hiberno, dum non solùm ab eo pars debilior & ad recipiêdum aptior redditur, sed & a dolore, sanguinis ad partem fit attractio.

Hoc tamen consideratione dignum est, qui fiat, vt qui partium extremarum tempore hiberno refrigerationem insignem passus sit, æstate quidem bene habeat, tempore hiberno verò, annis aliquot, & donec malum penitus sit victum, insignem pruritum, dolorem & tumorem in parte refrigerata sentiat; & quamuis tempore æstiuo nihil mali senserit, statim sub initium hyemis malum recrudescat, & pruritus in parte affecta percipiatur: quod fortem aliquam impressionem in parte relictam esse arguit. Neque enim, qui valde refrigerantur, nudam saltem alterationem patiuntur, sed aliquid substantiale parti affectæ communicatur, quod vel illud docet, quòd poma & oua congelata, si aquæ frigidæ iniiciantur, gelu ex iis extrahitur, vt tanquam crusta extrà adhæreat, & poma ac oua ad naturalem statum redeant; contra verò si in aquam calidam coniiciantur, flaccescunt, nigra euadunt, & corrumpuntur; quod tamen nullo modo fieri deberet, si nuda esset alteratio. Itaque ex dolore partem affligente, sanguis ad partem affectam trahitur, qui inflammationem excitat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Præcessit extremarum corporis partium aduersus aëris externi iniurias minùs debita curatio, & inde refrigeratio, adest, pruritus & dolor, qui non solùm semel, & postquam æger ab externo aëre refrigerationem passus est, percipitur, sed licèt tempore æstiuo & autumnali cesset, circa initium tamen hyemis reuertitur: pars rubet, & intumescit: nonnunquam etiam exulceratur.

Prognosticum.

Prognosticũ. Tumor hic equidem periculum nullum adfert: tamen nisi statim curetur, malum diuturnum efficitur, dolórque hic pluribus annis ægro molestus est, pársque interdum exulcerari solet.

Præseruatio.

Præseruatio. Ne partes ab externo frigore lædantur, necessarium est, vt tempore hiberno ab eius iniuriis bene muniantur. Et quidem ne pedes lædantur, vtile est tibialia seu saccos lineos spiritu vini præsertim ea parte quâ pedes tegunt, humectatos induere. Cùm verò non omnes partes à frigore satis muniri possint, ne tamen postquam in aëre frigido versatus est homo, aliquid damni patiatur, partes refrigeratæ, non primò qualitate contraria alterandæ sunt, sed potius, vt caussa quæ sese parti insinuauit, tollatur, danda opera. Ideóque, quod vulgo etiam in regionibus Septentrionalibus notum, & annotauit Guilhelmus Fabricius, *de gangræna, & sphacelo, cap.* 10. pars refrigerata non igni admouenda, aut calida ei imponenda, hoc enim si fiat, frigore, aut potiùs atomis frigidis, in parte retentis, ad penitiora partis affectæ detrusis, sæuissimus dolor oritur, imò interdum gangræna excitatur: Sed pars refrigerata niue perfricanda, vt à simili frigus vel frigidum è parte affecta extrahatur, eodem modo, sicut poma vel oua congelata in aquam frigidissimam coniecta restituuntur suæ naturæ, extracto gelu extrà putamini adhærente. Vnde Septentrionalium regionum incolæ, vbi iter fecerunt, non ingrediuntur hypocaustum, aut ad ignem accedunt, nisi priùs manus, nasum, & extremas auriculas niue bene perfricuerint, aut pedes propè congelatos aquæ frigidæ aut niui immerserint. Refértque, *allegato loco* Fabricius, sibi virum Nobilem fide dignum narrasse, se cùm eas regiones peragraret, incidisse aliquando in viatorem secundum viam frigore rigidum & penè mortuum, quem plaustro suo impositum cùm deduxisset in diuersorium, hospitem illicò demersisse eum in aquam frigidam, quo facto vndiquaque ita erupit gelu, vt ipsius corpus glacie, ceu ferreo thorace, contectum conspiceretur: Tum ipsi propinatum fuisse cyathum hydromelitis, addito puluere cinnamomi, garyophillorum, macis; vnde sudor in lecto prouocatus est, & æger ad se rediit.

Curatio.

Curatio. Vbi iam congelatio illa sedata, & frigus maximâ ex parte extractum, vel sponte exhalauit, quod ex dolore pungente sedato cognoscitur, pars fouenda lacte dulci tepido, in quo rosmarinus, origanum, saluia, folia rutæ, baccæ lauri coctæ sunt. Vtilissimum est, quod remedium etiam vulgo notum, si pedes vel manus immergantur aquæ calidæ, in qua rapa, præcipuè frigore antè congelata, cocta fuerint.

Vel ℞. *Vini albi* ℔. j. *aluminis* ℥. j. Bulliant cum vino, & cum eo pars abluatur. Vtile est & decoctum lupinorum: postea pars melle, in quo sulphur viuum coctum sit, illinatur.

Efficax est & hoc.

℞. *Ol. laurini* Vnc. ij. *mellis* Vnc. j. *terebinth.* Vnc. ß. Misce.

Vel ℞. *Terebinth. butyri sine sale, macis*, ana q. v. Misc.

Vel *oleo de ceru* pars illinatur.

Si pars iam exulcerata sit, vtile est alumen cum æquali portione thuris contritum, vino adiecto, vel ol. rosi. in rapo vel radice raphani excauata cocto & expresso.

Vel fiat vnguentum ex *cancris fluuiatilibus* combustis, cum *melle & oleo rosarum.*

Vel ℞. *Rutæ, medulla tauri, vnguenti rosac.* ana q. s. Misc.

Vel ℞. *Ceræ, pingued. suillæ*, ana Vnc. j. *lithargyri argenti.* vel *plumbag.* Drach. x. *cortic. pini.* Vnc. ij. *manna thuris*, Vnc. ij. *ol. rosac.* q. s. F. Vnguentum.

CAPVT XVI.

De Ecchymomate.

Ecchymoma seu Ecchymosis. EFfunditur etiam interdum sanguis integra cute in spatia partiũ, vnde affectus oritur, qui ἐκχύμωμα, seu ἐκχύμωσις appellatur, Latini, *Effusionem, Suffusionem, Suggillationem* verterunt. Est enim ἐκχύμωσις nihil aliud, quàm χυμῶν ἔκχυσις, hoc est, *humorum*, id est, sanguinis in spatia vicina, ob vasorum apertionem *effusio*, si nimirum cute integrâ φλέβια ἐκχυμῶνται, venæ succum quem continent, id est, sanguinem, effundant, vt Galenus, 2. *de fruct. comm.* 16. loquitur, & vel ora vasorum dehiscant, quod fit in ἀναστομώσει, vel per tunicas vasorum rarefactas sanguis quasi exsudet & transcoletur, quod Græci διαπήδησιν nominant, vel ex contusione vasa soluantur, quod fit si quis ex alto cadat, aut rei alicuius grauioris pondere opprimatur, aut clauâ, lapide, stipite percutiatur; vel ex motu aliquo & tensione violentiore vas rumpatur. Tum cute integrâ, in spatia vicina sanguis effunditur, vnde color qui in parte est, mutatur, & principio quidem rubens apparet, post fit liuidus, hinc flauescens, viridis, nigricans. Vnde Galenus, *lib. de tumoribus præt. natur. cap.* 11. & 10. *de simp. med. fac. cap.* 9. duas ἐκχυμώσεως species constituit, vnam quam nomine generis ἐκχυμώματα appellat, cùm pars medium colorem inter rubrum & nigrum obtinet, quæ propriè πελιδνὰ, hoc est, *liuida*, & affectus Liuor appellari potest: alteram μελάσματα h. e. *nigrores* appellat, quæ senibus præcipuè, quoties eorum venæ contusæ, vel alia de caussa reseratæ sunt, familiares sunt, & ea leui occasione accidunt, sicut contrà πελιδνὰ & liuores pueris, mulieribúsque, & colorem candidum habentibus accidunt.

Etsi verò sæpiùs & plerumque pars in tumorem non attollitur, sed ita sanguis effusus in spatia partium sese insinuat, vt nullus tumor appareat: tamen interdum pars intumescit, si copia effusi sanguinis maior sit, quod aliquando etiam post venæ sectionem accidere solet, si nimirum vena tota pertundatur, vel

vel vulnus, quod in cute est, claudatur, illud verò quod in ipsa vena est, apertum relinquatur. Hinc enim per vulnus illud, quod in vena est, sanguis effunditur, qui cùm clausa plaga in cute exitus non pateat, sub cute sæpe in totum brachium effunditur, & interdum tumorem quoque aliquem excitat, semper verò colore rubro & liuido cutem tingit.

Ἐκχύμωσις. Diuersus verò affectus est, & diuerso modo oritur ἐκχύμωσις, cùm sanguis non extra venas effunditur, sed ob spirituum sanguinisque molem venæ & arteriæ quæ in cute desinunt, sanguine replentur, atque inde corpus coloratum redditur, vt apparet ex Hippocrate, 2. *epid.* 4. *in fine*, vbi scribit: ἐπιμελητέον ἀξυθυμίην ἐκτακῆναι καὶ χρώματος ἀνακτήσιος εἵνεκα καὶ ἐκχυμώσιος, h. e. *diligentia adhibenda, vt animi excandescentia educatur, & coloris reparandi, & sanguinis infundendi gratiâ.*

Et quidem quocunque in loco fiat sanguinis talis effusio, in genere ἐκχύμωσις nominari potest: pro affectarum tamen partium diuersitate Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 30. tres species, quæ peculiaribus nominibus appellentur, constituit. Prima est, τὰ ἐκχύμωμα ὑπώπια, quæ Hippocrati sunt ὑποφθάλμια, quasi *subocularia*, id est, liuores sub oculis. Dicitur autem ὑπώπιον ἀπὸ τοῦ ὠπὸς *ab oculo*, quòd fit sub oculis; aliúsque est affectus quàm ὑπόπυον ο & υ à pure quod πῦον, Græcis, quòd sit puris sub cornea collectio. Secunda species est ὑπόσφαγμα, quam nonnulli in specie *suggillationem* vocant, sanguinis nimirum in adnatam vel corneam oculi effusio, de qua *lib.* 1. *practic. part.* 2. *sect.* 2. *cap.* 32. dictum. Tertia species est, quæ contusis vnguibus fit, quam ὑπώνυχον appellat. Latinè *Subunguium* appellari posset.

Contusio. Interdum cum ἐκχυμώσει & contusio coniungitur, imo interdum tanta sanguinis copia effunditur, vt sub cute & musculis collecta sinum quendam efficiat, partémque in tumorem attollat. Dolor quoque pro partis ratione interdum coniungitur, vnde accidat, vt plus sanguinis affluat, atque inflammatio, & tandem gangræna excitetur. Notabilis huius historia habetur apud Io. Philippum Ingrassiam, in *Iatropologia*. Cùm enim anno 1557. 8. Cal. Quintil. in Hippomachia seu hastiludio, Marchio Terrænouæ cum Barone Volaterrano concurreret, accidit, vt armatum genu Marchionis, inermem Baronis tibiam ingenti equorum impetu ita perccuteret, vt illius contusio insignis fieret, è qua æger post triduum mortuus est. Ob quam inopinatam mortem in iudicium Medici vocari, quasi curationem minùs rectè egissent. Pro quibus Apologiæ libros duos Iatropologiæ nomine conscripsit Io. Philippus Ingrassias. Alia etiam historia, quæ docet, quàm periculosæ sint contusiones, & quàm facilè in gangrænam degenerent, exstat apud Guil. Fabricium, *cent.* 5. *obs.* 83. quæ ibi videatur.

Signa.

Signa. Suffusiones & hæc suggillata facilè cognoscuntur. Nam & ipse color & tumor, si quis adest, sub sensum cadit. Caussæ ex iis quæ præcesserunt, & præsentia sunt, agnoscuntur. Etenim si externa aliqua caussa, ictus, lapsus & similes præcesserunt, ex ægri relatione id Medicus percipiet. Si verò nihil horum acciderit, ipsum sanguinem in corpore considerabimus, & quâ ratione is peccet, perpendemus.

Prognostica.

Prognostica. 1. Quanquam verò ἐκχυμώματα sint plerumque sine omni periculo, & sanguis qui adhuc tenuis, facilè discutiatur: tamen si hoc non fiat, & sanguis diutius in parte affectâ extra vasa sua detineatur, periculo non vacat, cùm & ipsius partis affectæ corruptio, & totius corporis damnum sic excitari possit. Sanguis enim concretus, nisi mox insensibiliter discutiatur, vel in pus mutetur, quod necessariò fit, vbi caro simul valde contusa est, atque hinc pars mollis adhuc manet, vel putrescit & consumitur, atque gangrænam parit, & ægro non rarò interitum affert.

2. Periculum autem hoc imminet, cùm pars affecta non manet ampliùs viridis aut liuida, sed inflammatur, & fit rubicunda, durior, ac tensa. Cuius rei insignis historia antea ex Ingrassia relata fuit.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque Curationem attinet, in primis agemus de curatione illius Ecchymomatis, quod contusionem sequitur. Nam & illud frequentiùs accidit, & huius curationem qui nouit, etiam sat medicamentorum habebit, quibus reliqua curet: cùm medicamenta discutientia, quæ hîc proponentur, etiam in reliquis locum habeant. Primò itaque si contusio sit magna, danda diligenter opera, vt sanguinis ad locum affluxus præcaueatur, ne inde inflammatio excitetur: id quod optimè fit per Venæsectionem. Quâ de caussa Galenus iubet, vt in casu ex alto, & in percussionibus vena aperiatur, atque etiamsi sanguis non valde abundet, venâ apertâ detrahatur, ne inflammatio excitetur, vnde praua symptomata, & sæpe mors originem habent. Et quidem mox instituenda est Venæsectio, simul quoque circa partem defensiua & repellentia admouenda, quæ sanguinis in partem affectam influxum prohibeant, qualia conficiuntur ex *bolo armeno, terra sigill. sang. dracon. rosis, myrtillis, nucibus cupressi, gallis, balaustiis, rad. consol. minor.* & similibus.

Vt ℞. *Boli arm. terræ sigill.* ana Vnc. j. ß. *croci* Vnc. ß. Coq. in aceto. Postea ℞. *Pulu. ros. rubr. rad. consolid. farin. volatil.* ana Vnc. semis. Cum *ol. myrtillor.* F. Cataplasma.

Vel saltem, quod in communi vsu est, album. oui cum aq. ros. conquassatum, cum stuppis, præcipuè cannabis, loco affecto applicetur.

Vel ℞. *Alb. ouor.* num. iv. *ol. myrtin. rosar.* ana Vnc. j. *boli armen. sang. dracon.* ana Vnc. semis. *nucu cupressi* Drach. ij. *aceti* parum. M. sc.

Atque hîc notandum, ne multa humida & viscosa adhibeantur, per talia enim humida sanguis extra venas elapsus facilè putrescit, vnde postea praua symptomata oriri solent.

Verùm enim verò cùm ex lapsu ab alto, percussione, & similibus, non solùm sub cute & exterioribus sanguis colligatur, sæpe eodem modo, vt in ambitu corporis, ex vasis referatis aut ruptis, in interiora sanguis effundatur, qui ibi in grumos concrescit & corrumpitur, atque inflammationes & prauas febres, mala symptomata, & non rarò mortem inferre solet: danda opera vt eius concretio impediatur, is dissoluatur, & per aluum, vrinam, vel sudores euacuetur, & quidem maturè. Nam vbi sanguis putredinem conceperit, non ita facilè, & non nisi exquisitissimis remediis malum curatur. Quapropter quamprimùm adest suspicio, de sanguine extra venas ad interiora elapso, qui per externa discuti non potest, sequentibus vtendum; *Rhabarbaro, rhapontica, terra sigill. spermat. ceti, oculis* ♋. *mumiâ, corallis rubris.* C. C. *rubia tinctorum.* cum *aq. charefol. card. Mar. hyperic. fumar. alkeken. cardui b. scabios. syrup. acetos. s. acetos. citri, aceto,* & similibus, quæ ex seqq. formulis patebunt.

℞. *Rhabarb. terra sigill. boli armeni, mumia,* ana Drach. j. F. inde puluis, de quo detur vna vice Drach. i. cum *aq. charefol.* vel *bursa pastorn.*

Vel ℞. *Terra sigill. ocular.* ♋, ana Scrup. i. *spermat. ceti, sanguinis hirci præp. rad. ang. lic. vincetoxic. rhabarbari ol.* an. Scrup. semis: *sem. cardui b.* gr. vii. *caryophyll.* gr. iii. F. pulu. pro duabus dosibus, cum seqq. aquis propinandus.

℞. *Aqua infusionis lauendul.* Vnc. i. *charefol. hyperici fragor.* ana Vnc. i. semis, *aceti vini* Vnc. semis. M. pro duabus dosibus.

Vel. ℞. *Terra sigill. rubia tinctorum, mumia. symphyti, rhabarb.* ana Scrup. i. M. F. puluis.

Vel ℞. *Rhabarb. rad. rubia tinctor. mumia, ocul.* ♋: *sem. cardui Maria. rad. aristol. rotund.* ana Drach. i. Misc. F. puluis, detur vnâ vice Drach. i. cum Syrupo acetosæ.

Commendatur & à quibusdam *aqua nucum.*

Vulgò exhibent *spermat. ceti* 3. dissoluti in aceto, aut conuenienteaqua.

Sunt quoque apud nonnullos in vsu, & quidem felici cum successu Vnguenta, quæ etiam intra corpus assumuntur, atque ideircò potabilia nominantur, vt *Vnguentum rubrum potabile Augustanorum.*

Vel. ℞. *Sanicula viridis* Vnc. iiii. *fol. betonic. sem. fæniculi, baccar. iuniperi immatur.* ana ℥. iii. *rad. heleny, symphyti maioris, ruta, hedera terrestris, rorismar. radic. rhapontici,* ana vnc. ii. Concisa terantur cum *butyri recens.* ℔. iii. Stent ad Solem diebus 8. Postea affunde *aqu. sanicula.* cyathum i. Coqu. ad aqu. & succor. consumtionem: hinc butyrum succis imbutum exprimatur, & ad vsum seruetur. Dosis vnc. ß. bis quotidie cum cereuisia calida sumenda, eóque fotu locus affectus inungi potest, sed non mox in principio.

Del ℞. *Herb. absinth. abrotani,* ana M. ii. *alchymilla artemis. consolida. maior. minoris, saluia minoris, chamadr. centaur. min. cruciata, fœniculi, fragar. fœnugr. hedera terrestris, hyssopi, lauend. millefol. maiorana. melissa. prunella, pulegii, pira a, pimpinella, rorismar. saluia, sanicul. satureia, spicanardi. veronica, verbena,* ana M. i. *rad. althaa. garyophyllat. consol. mai. angelica, pimpinella, tormentilla.* ana vnc. i.

Herbas & radices virides collectas M. Maio aut Iunio, coq. in *butyri maial.* ℔. vi. adde *Vini q. s.* Bulliant simul ad perfectam coctionem, cauendo ne adurantur, addendo *ol. taur. rec.* vnc. iiii. *spermat. ceti* ℔. semis F. Vnguentum viridis coloris. Dos. vnc. i. ex aceto aut cereuis. quod etiam vulneribus extrà potest adhiberi.

Vel ℞. *Rad. tormentill. dictamn. sanicul. consol. maior. son ol. sarracen.* ana vnc. ii. *castorei* vnc. i. (quod tamen ob saporem ingratum potest omitti) *rubia tinctor.* vnc. iii. *butyri maial.* ℔. iii. *vini. rubri.* q. s. Misc. & coq. ad consumt. vini. F. Vnguentum. Cui adde *spermat. ceti,* vnc. i.

Quantum ad Topica, initio adstringentium aliquid discutientibus permiscendum est. Cùm enim tunicæ venarum è quibus sanguis effusus est, contusæ nonnihil sint, constringi aliquantulum & condensari debent, ne noua materia ob dolorem attracta effundatur: cùm si sola digerentia adhiberentur in principio, non solùm sanguinem, qui extra vasa effusus est, discuterent, sed etiam sanguinem, qui in contusis venulis est, attraherent. Postea vt contusæ venulæ ad statum naturalem redeant, sola digerentia vsurpanda. In hunc vsum nonnulli, quod præcipuè verberatis optimum est remedium, *Topica.*

C ægrum

ægrum inuoluunt pelli *arietis* recenter detractæ, & adhuc calenti, conspersæ, *alo*, *bacc. myrti*, *puln. nasturtij*; aut si desit pellis inungatur æger *ol. rof. myrt. lumbricor.* quibus admisceantur *puluis. rosar. rubr.* aut *baccar. myrti.* Sequenti die tale Linimentum adhiberi potest.

℞. *Vnguenti dialthææ* vnc. iij. *ol. lumbricor. chamam. anethini*, ana vnc. j. *terebinth.* vnc. ij. *fat. fœnugr. puln. rof. rubr. myrtillor.* ana vnc. ß. *croci* Scrup. j. F. Liniment. aut cum f. q. ceræ F. Vnguentum.

Si particularis aliqua fit contusio, tale linimentum in principio illiniri potest.

℞. *Ol. rof. myrt. chamam.* ana vnc. j. *ouor. albumin.* num. j. *puluis. myrtill. rof.* ana Drach. ij. Misc.

Postea tertia die pars affecta foueatur *decocto chamamel. absinth. cumini.*

Potest etiam proximè propositum Linimentum adhiberi. Efficacissima autem est in curandis suggillatis *radix sigilli Salomonis*, quæ vel recens, vel tempore hyberno vino macerata & contusa, cataplasmatis formâ apposita vnicâ sæpe nocte suggillationem tollit, adeò vt parti affectæ natiuus color redeat.

Vel ℞. *Rad. consolid. vtriusque*, ana vnc. iij. *flor. chamamel. meliloti*. ana P. ii. *farin. hord. fœnugr. fabar.* ana vnc. i. *puln. absinth.* vnc. ß. *sem. cumini* Drach. i. *croci* Scrup. ß. Misc. F. coctura catapl.

Commendatur etiam *nux vomica* contusa. *sem. raphani* cum *caricis*, *sinapi* cum *aceto*; *ruta* cum *melle*.

Vel ℞. *Rad. virid. ari* vnc. i. ß. *sigilli Salom.* vnc. iiii. Radicibus comminutis affunde *aq. fl. sambuci, lil. albor. fl. fabar.* ana vnc. iiij. *aceti vini* vnc. ii. *alum.* Drach. vi. *fellis taurini* num. i. Sicut in digestione 8. diebus, & quotidie agitentur.

In hac aqua panni linej madefiunt, & parti affectæ imponantur.

Vel ℞. *Sang. columb. cumini, chamamel.* ana Drach. ii. *farina fœnugr.* Drach. ß. *spica nardi Critica* Scrup. i. *vini maluatici*, q. s. F. Linimentum.

In specie, in tumore ac liuore post venæsectionem commodè adhibetur *ol. rutae.* & loco affecto imposita *folia ruta* in oleo communi cocta.

Quòd si his medicamentis non cedat malum, neque sanguis extra vasa elapsus is discuti possit, cucurbitulæ, si locus ferat, sunt adhibendæ, quæ efficacissimum sunt remedium ad extrahendum quicquid altiori loco continetur: & quidem si opus est, scarificationes adhibendæ, vt manifestè aliquid sanguinis effundatur.

Verùm si his omnibus non possit fieri resolutio sanguinis, & suppurationis notæ adsint, vt pote cùm locus nõnihil intumescit, ad tactum apparet mollis, dolor quidam pulsatilis & rubedo circùm incipiat apparere, iuuanda est ea vulgaris Chirurgorum doctrina, & promouenda suppuratio. Factâ suppuratione vlcus purgandum & detergendum, carne implendum, & tãdem cicatrice claudendum. In suppurantium tamen vsu cautio adhibenda, & ea iis nonnisi moderata adhibenda. Facilè enim si hac in re quid peccetur, vlcus sordidum & putredo in parte excitari potest. Hoc quoque cùm animaduerterent recentiores quidam Chirurgi, admonent, vt cum animaduertimus contusionẽ in apostema mutari, non expectetur perfecta suppuratio. Nam si pus, quod ex sanguine concreto generatur, detineatur diutius in loco affecto, multa mala, vt febres dolores, & insignem putredinem excitare, partésque vicinas, neruos & ossa corrumpere potest, vnde postea vlcera κακοήθη & fistulæ non rarò originem sumunt. Neque etiam admittunt illa emollientia & suppurantia Emplastra & Cataplasmata; cùm iis facilè putredo, & alia quæ inde oriuntur mala, in parte excitari possint. Sed suadent potiùs, vt talis locus, in quo sanguis cõcretus, qui iam apostema excitat, continetur, scalpello aperiatur, & in vulnus turunda Ægyptiaco vnguento inuncta indatur, locúsque totus conueniente aliquo Emplastro, quod calorem natiuum conseruet, & à putredine defendat, muniatur. In primis verò hoc obseruandum censent, si in lateribus, ventre, aut dorso cõtusio facta sit. Tum enim diligenter attendendum, an tertio, quarto aut quinto die, in loco, in quo contusio facta est, tumor cum dolore oriatur, & in dies augeatur, ac dolor pulsatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, in circumferentia rubedo aliena appareat, respiratio fiat difficilis, calórque aliquis in corpore se prodat. Nam quando hæc apparent, licet nullus in partibus externis appareat liuor, pus colligi, & apostema excitari indicio est. Quapropter ne pus ad interiora sese conuertat, cuniculos agat, & partes interiores erodat, ægróque hoc modo mortem aut diuturnos morbos accersat, locus maturè aperiendus est: aperto siquidem loco facilè pus effluit. Vulnus postea, vt dictum est, tractetur, non neglectâ venæsectione, & potionibus vulnerariis. Emollientibus verò & suppurantibus via aliquid profici censent.

Quòd si contusio magna sit, aut in cura aliquid peccatum sit, ac locus liuidus & emortuus, ob caloris natiui suffocationem, fieri incipiat, vt gangræna & νέκρωσις metuenda sit, imprimis adhibenda est scarificatio, aut etiam cucurbitulæ, si opus sit, applicandæ, vt sanguis ille corruptus euacuetur. Postea fouenda est pars aceto calido, aut decocto *radic. raphani, serpentaria*, *ari, sigilli Salomonis*, cum vino facto. Talia enim sanguinem concretum dissoluunt, & ab imo ad extremam cutim trahunt. Postea applicetur *Emplast. Diachilon. ireatum.*

Vel ℞. *Abrotani, sem. cumini, flor. chamam.* ana Drach. ß. *furfuri ari*, q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Ol.* vnc. j. ß. *cera* vnc. j. *succi maiorana*, vnc. j. ß. Liquefiant simul ad ignem, & addatur *spiritus vini* Vnc. j.

Conclusionis loco illud, quod Paræus monet, notandum: in contusione musculorum, in primis circa costas, carnem intumescere, & mucosam quasi euadere, vt si comprimatur, acrem flatulentum reddat, cum tenui quodam sibilo, digitorúmque impressorum maneat vestigium. Hinc in illo, quod caro ab ossibus abscedens reliquit, spatio, purulenta sanies colligitur, à qua costarum fit syderatio. Hoc itaque si accidat, maturè malo succurrendum, & pars arctissimè constringenda, deinde *Oxycroceum*, vel *Diachylon ireatum*, aut similia digerentia adhibenda.

Atque hæc de tumoribus à sanguine ortis dicta sint. Sequuntur tumores à bile orti.

CAPVT XVII.

De Herpete.

CVm hactenus tumores à sanguine explicauerimus, proximum iam est, vt tumores à bile explicemus. Inter quos primò vulgò proponi solet Erysipelas. Verùm cùm commodiùs Erysipelas nostrum, seu Rosam vulgò dictam, inter tumores sanguineos referendum censeam, suprà inter sanguineos tumores. *cap.* 7. de Erysipelate egimus. *Herpes.*

Tumor verò verè à bile ortus, est Herpes. Dicitur autem Herpes a serpendo; quòd nimirum anguium modo serpere videtur, & quòd vna parte sanescente, morbus in proxima serpit. Et si vero plura mala sunt quæ serpunt: tamen in specie Herpes dicitur Medicis tumor, qui ex bile flaua sincera secreta ab aliis humoribus, in partis alicuius superficie excitatur, & ad vicina serpit. Vt enim ex sanguine tenuiore & bilioso Erysipelas oritur: ita ex bile excrementitia oritur Herpes. Herpetem Sacri ignis nomine proposuisse videtur Celsus: cùm alij Medici Latini Erysipelas Sacri ignis vocabulo intelligant.

Caussa.

Herpetis caussa continens cùm sit bilis sincera & acris, à reliquis humoribus secreta, quæ insitâ sua tenuitate vsque ad cuticulam penetrat, & per eam diffunditur, tumor in ea adhuc minor est, quàm in Erysipelate. Vt enim in Erysipelate minor est tumor, quam in Phlegmone, ob paucitatem & tenuitatem materiæ, quæ in illo magis, in hac minus reperitur: ita in Herpete rursus minor tumor est, quàm in Erysipelate, eadem de caussa. Caussæ autem antecedentes & procatarcticæ eædem ferè sunt, quæ in Erysipelate, potiùs tamen ad bilem flauam excrementitiam, quam ad sanguinem biliosum generandum dispositæ. *Caussa.*

Differentia.

Herpetis differentiæ à caussæ continentis & humoris diuersitate sumuntur. Etsi enim omnis Herpes à bile & humore tenui ortum habeat: tamen cùm eius tenuitatis & puritatis quidam gradus sint; si humor ille, seu bilis, sit simplex & tenuior, etiam Herpes simplex nominatur; qui generis nomen retinet: si verò pituitæ aliqua portio admisceatur, fit herpes, qui vesiculas in cute similes milio excitat, vnde Herpes miliaris appellatur: Si denique bilis sit acrior & mordacior, ita vt erodat cutem cui adhærescit, Herpes ἐσθιόμενος, id est, *exedens* vocatur, qui & ipse absolutè Herpes, à Galeno, 14. *meth. med. cap.* 17. nuncupatur, & ferè eiusdem naturæ est cum Erysipelate exulcerato, a quo tamen differt humoris tenuitate. Ita enim Galenus, *loc. alleg. Est*, inquit, *admodum tenuis humor, qui herpetem excitat, adeo profectò, vt non solum omnes interiores partes, qua vtique carnosa substantia sunt, transeat, sed etiam cutem ipsam ad summam vsque cuticulam, quam solam, quòd ab ea retinetur, tum erodit, tum exedit, quando si hanc quoque sudoris vice transiret, haud quaquam vlcus excitaret.* Differunt autem & hac ratione Erysipelas exulceratum, & Herpes ἐσθιόμενος, quòd Erysipelas exulceratum non tantùm cutem, sed etiam aliquid subiectæ carnis occupat; Herpes verò solam cutem exulcerat. *Differentia.*

Signa Diagnostica.

Herpes cùm sensibus pateat, non ita difficulter cognoscitur. Est enim Tumor latus, sine omni ferè altitudine, vt via attollatur pars, potiúsque videatur exasperari, quàm intumescere. Adest præterea duritiés quædam & dolor, ac sensus quasi vstionis quidam. Miliaris autem herpes pustulas habet multas milio similes in summa cute, quarum etsi quædam sanantur, aliæ tamen oriuntur, vt serpendo malum ad vicina pro- *Signa Diagnostica.*

gredi

gredi videatur: si pustulæ rumpantur, aliquid inter pus & saniem quasi medium effluit, locus ipse est rubicundus, colorémque inter ruborem & pallorem habet medium. Herpes autem ἐσθιόμενος, seu *exedens* est, cùm multa vlcera serpentia parua, & rotunda apparent, quæ tamen vltra cutem non procedunt, seu, vt Celsus *lib. 5. cap.* 28. scribit, est malum cum *summæ cutis exasperatione, & exulceratione, sine altitudine, latum, sublimidum, inæqualiter tamen, medioque sanescit, extremis procedentibus, ac sæpè id quod iam sanum videbatur, iterum exulceratur, ac circa proximam cutem, quam malum occupaturum est, tumidior & durior est, coloremque habet ex rubro subnigrum.*

Sed vt illud etiam hoc loco moneamus, Medici recentiores ferè omnes, quos vulgò Barbaros nominant, Herpetem miliarem & exedentem nomine Formicæ complectuntur, nominum similitudine aut ignorantiâ decepti; cùm tamen Græcis μυρμηκία, hoc est, *formica*, verrucarum quoddam genus sit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Herpes etiamsi periculo vacet, nisi valde exulceratus, & admodum putris sit: tamen non facilè curatur, diuturnúsque morbus est, nisi etiam corporis totius habeatur ratio.

2. Prout bilis, è qua oritur Herpes, benignior vel peior est, eò etiam herpes magis vel minùs periculosus.

Curatio.

Curatio. Vt itaque curetur Herpes, & caussæ antecedentis & continentis, ac partis affectæ habenda est ratio, & primò quidem antecedentis. Cùm itaque Herpes ex flaua bile & humore salso oriatur, flaua bilis ex corpore imprimis est purganda, & nisi corpus purgetur, nunquam æger perfectè sanabitur. Etsi enim vno in loco topicis medicamentis adhibitis pars sanescere videatur: tamen in altero iterum erumpit. Si materia valde tenuis sit, qualis est in simplici Herpete, sudorifica quoque locum habent. Quod si pituitæ vel serosi humoris aliquid admixtum sit, aliquid ex medicamentis pituitam & serum purgantibus admisceri potest. Diæta quoque talis præscribenda est, qualis, vbi bilis & humor adustus peccat, conuenit.

Vbi autem iam caussæ antecedenti satisfactum, ad ipsam continentem accedendum. Primùm itaque, cùm summus bilis in cute feruor sit, refrigerantia adhibenda, quæ & feruorem bilis extinguunt, & moderatè repellant, qualia sunt illa refrigerantia, quæ vulgò in Erysipelate solent adhiberi, vt *Lactuca, polygonum, vmbilicus Veneris*, & similia. Postquam feruor remisit, quod reliquum est, digerendum & discutiendum medicamentis magis desiccantibus, quàm humectantibus, lini semine, cocto in oleo ac vino, spuma argenti. Atque hæc magis conueniunt in feruore simplici. Si autem pustulæ accedant, quia illæ interdum rumpuntur & putrescunt, ne in parte putredo excitetur, illa refrigerantia & repellentia non sint frigida & aquea, sed frigida & sicca. Itaque primò vtendum est *capreolis ex vitibus, summitatibus rubi, fol. salic. & plantag.* Vtile est & hic Catapl. quod ex *cortic. mal. granat. rhoe, & farina hordei* in vino coctis conficitur. Possunt & adhiberi *galla, nuces, cupressi, balaustia, bol. Armenus, terra sigillat.* Vbi tandem opus fuerit digerentibus, possunt componi Cataplasmata ex *farina hordei, fabar. lini, lupinorum* in vino cocta. Si rumpantur pustulæ, & pus effluat, detergentia etiam adhibenda. In hunc vsum hoc commodum est.

℞. *Plantag. bursæ pastor. summit. rubi*, ana M. j. *calic. virid. glandium*, par. xij. *fol. myrti* Vnc. j. *balaustior, myrrha, thuris* ana Vnc. semis. Coq. in *aq. fabrorum*.

Vel ℞. *Resina terebinthina lota aq. ros.* Vnc. j. *ol. ros.* Vnc. sem. *ouor. lut.* num. ij. *succi duorum malor. aurant. dulc.* Misc.

In Herpete militari & hoc vtile est.

℞. *Creta, ol. oliuar. aceti*, ana Misc. instar liniment.

Valescus de Taranta, *cap. proprio de curatione formicæ miliaris*, hoc instar arcani commendat.

℞. *Lanam succidam ouis*, torrefiat donec fiat nigra, & puluerisetur. Postea misceatur cum aq. ros. fiat instar cocaulti, quo plumâ ter de die locus affectus inungatur.

Vel ℞. *Farina hordei, fabar. lentium*, ana Vnc. j. semis *puluer. ros. rubr. absinth. lapathi acuti*, ana Vnc. ß. Coq. in decocto *cortic. granat. balaustior. plantaginis*. Addatur postea *ol. myrtill. mellis*, ana q. s. F. Vnguentum.

Quibus si vsus postulet, etiam florem æris & similia admiscere possumus. Atque etiam eadem Herpeti ἐσθιομένῳ conueniunt.

Vt ℞. *Sumach. plantag. gallar.* ana Vnc. j. ß. *panis furfurar.* Vnc. j. *puluer. ros.* Vnc. ß. Coq. in vino, & F. Cataplasma.

Vel ℞. *Hordei mundi, lentium, fabar.* ana M. j. *arnogloss.* M. ij. *balaust. rosar. granor. myrti, sumach*, ana Vnc. ß. Terantur omnia crasso modo præter hordeum, & Coq. in vino, donec hordeum crepet. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Cortic. pini vstor. & lotor.* Drach. j. ß. *cerussæ* ʒ. iij. *thuris* Drach. j. *adip. caprini* Drach. vj. *ol. myrtin.* Vnc. ij. *cera* q. s. F. Vnguentum.

Quòd si magis exsiccare placeat, addere possumus limaturam ferri præparatam, florem æris, & calcem lotam. Commendatur & hoc:

℞. *Spumæ argent.* ℥. ß. *succi porri, beta*. ana ℥ v. Misc.

Hieron. Fabricius felici successu se hoc vsum scribit:

℞. *Succi tabaci* ℥. iij. *cera citrina* ℥. ij. *resin. pini* ℥. j. semis *terebinth.* ℥. j. *ol. myrt.* q. s. ad formandum Cerotum molle.

Quòd si vlcus putre iam sit, ad valentiora veniendum, qualia sunt *Pastilli Andronis, Musa, Polyida*.

Vt ℞. *Litharg. ceruss.* ana Vnc. ij. *cort. gran.* Vnc. semis, *myrrha*, Drach. j. *thuris* ʒ. j. semis, *flor. æris alumin.* ana Drach. j. Cum *ol. myrtin.* & *cera* s. q. F. Vnguentum.

Quæ si nec sufficiant, & vlcus ac putredo latiùs serpant, ad fortiora accedendum.

Ad tumores biliosos referunt etiam Phlyctænas, Impetigines, Lichenes, Sudamina, Epinyctides. Verùm quia hæc tubercula non à pura bile, sed à bile cum serosis & salsis humoribus mista proueniunt, de iis infrà cum aliis huius generis tumoribus agemus.

CAPVT XVIII.

De Oedemate.

Oedema. VT ex humoribus calidis tumores, quos hactenus explicauimus, oriuntur: ita quoque ex humoribus frigidis peculiares tumores ortum habent, & primò quidem à pituita fit οἴδημα. Etsi enim Hippoc. & antiqui alij Medici, Oedematis nomine, omnes omnino tumores in genere acceperint: tamen posteriores per œdema certum aliquod tumoris genus saltem intelligunt, & in specie Oedema nominant. Tumorem laxum, mollem, sine dolore, ad digitorum compressionem cedentem, à pituita tenui, seu frigidiore & humidiore sanguineæ massæ parte ortum habentem.

Caussa.

Caussa. Caussa continens huius tumoris est pituita illa, quæ in sanguine continetur, si nimirum ita augeatur, vt facultatem expultricem irritet. Tum enim natura irritata è maioribus vasis ad minora materiam extrudit, & ad imbecilliora à nobilioribus expellit, donec tandem in maximè debili sistatur. Ipse etiam humor frigidus & grauis, pondere suo plerunque deorsum & ad extrema tendit. Hinc quanquam in omnibus corporis partibus excitari possit Oedema: imprimis tamen in manibus & pedibus, vt in hydropicis cachecticis & phthisicis videre est, oritur, vtpote quæ longiùs à fonte caloris sunt remotæ. Non autem subitò generatur Oedema, sed paulatim. Crassus enim humor est, nec ad motum subitum aptus.

Galenus 2. *ad Glauc.* 3. Oedema ex pituitosa substantia, aut spiritu vaporoso fieri statuit, qualis tumor in cadaueribus euenit. Ex quo loco, vt & 14. *meth. med. cap.* 4. Io. Philippus Ingrassias, *de tumoribus tom.* 1. *pag.* 113. duplex Oedematis genus constituere conatus, vnum è tenui pituita, alterum è vaporoso spiritu: illúdque morbum esse statuit, hoc symptoma, quod phthisin, & aquam intercutem, & cachexiam sequatur. Verum etsi negandum non sit, incipiente putredine & fermentatione quasi quædam cadauera intumescere, tamen in cachexia vel phthisicis pedum tumores œdematosos hoc modo fieri non facilè crediderim, cùm talis putredo tum non accidat, sed ex humore seroso abũdante in corpore, & ad pedes descendente, ibique vt in parte frigidiore hærente, talem tumorem fieri credibilius est. Et fit sanè, vt in partibus similaribus spiritus aliquis flatulentus colligatur, partémque in tumorem attollat: tamen is non propriè οἴδημα est, sed ἐμπνευμάτωσις seu ἐμφύσημα. Et quamuis talis tumor à Galeno, 14. *meth. med. c.* 4. symptoma nominatur, tamen Galenus symptomatis nomine tum vtitur in genere, pro omni affectu p. n. qui alium sequitur.

Si verò quid is tumor propriè sit, perpendamus, omninò morbus est, cùm sit magnitudo aucta cum intemperie & hominibus in ambulando plerumque impedimento sit. Et licet peculiarem curationẽ tale œdema non requirat: ob id tamen non è morbis eximendum, & inter symptomata reponendum. Morbi enim qui ab aliis morbis simpliciter pendent, nullam peculiarem curationem sequirunt, sed iis ablatis & ipsi tolluntur.

Generatur autem iste humor, qui est œdematis caussa, sanguificationis vitio, de quo *lib. 3. pract. part. 3. sect. 2. c. 2.* dictum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Oedema hoc modo: Tumor est mollis, laxus, & si digito premitur, facilè cedit, ac fouea & vestigium digiti relinquitur. Pituita enim humida, partem emollit & laxat, & crassior est, ac ad motum ineptior. Est sine dolore, aut certè cum exiguo: Nam pituita partem laxat, nec vnitatem soluendo dolorem excitat. Color est subalbidus. Abest calor, nec vlla vt in aliis tumoribus, percipitur pulsatio. Quibus signis Oedema ab aliis Tumoribus discernere facile est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Oedema per se periculosus morbus non est, neque enim ipse morbus magnus, neque caussa praua, nec aliquod symptoma malum coniunctum est. Et siquod sæpe ægris œdemate laborantibus sit periculum, vt accidit in phthisi, cachexia & hydrope, deuenit non ob œdema, sed ob morbos illos, quos sequitur Oedema. Quapropter distinguendum est, an Oedema ex se oriatur, an verò alios morbos subsequatur: quandoquidem quod partium nutritioni designatarum insignia vitia sequitur, periculo non caret. Etsi enim post longos morbos non rarò pedes sine periculo intumescant, ex collectis per morbum cruditatibus, tamen si ob refrigerationem, aut aliud hepatis vitium accidant talia Oedemata, periculosa sunt, & ob caussas illas à quibus pendent, mortem minantur. Si autem nihil tale cum Oedemate coniunctum sit, omne etiam periculum abest.

2. Etsi verò œdema periculosus morbus non est: tamen est diuturnus; materia enim est frigidior, quæ nonnisi tempore diuturniori vincitur.

3. Terminatur verò per resolutionem; nisi, quod interdum accidit, materia induretur.

Curatio.

Curatio. Quantum ad Curationem, primò considerandum, vt modò dictum an alium aliquem partium nobiliorum morbum sequatur Oedema. Hoc enim si accidat, præcipuè curandum, vt morbus ille, à quo dependet, tollatur; cùm curari, nisi hoc sublato, non possit, & sublato morbo illo primario, sponte euanescat. Si tamen quid molestiæ afferat Oedema, fricare partem oleo cum sale misto vtile est, aut fouere spongia, in vino, in quo absinth. coctum sit, imbuta. Si verò sine alio morbo oriatur Oedema, primò caussa, à qua materia illa suppeditatur, tollenda. Initio itaque victus ratio instituenda talis, quæ non faciat ad pituitæ generationem, sed quæ potiùs eam absumit. Aër nimirum, in quo æger versatur, sit siccus. Cibus item & potus attenuandi & siccandi vim habeant. Si ergo æger in cibo & potu parcus, vt calor naturalis non obruatur, & eo debilitato cruditates generentur, sed potiùs vt cruditates illas calor absumere, & rectiùs elaborare possit. Panis sit bene coctus & fermentatus: a pane verò non fermentato æger abstineat, olera & iuscula sint rariora. Non conueniunt pisces, nisi saxatiles, & qui carnem solidiorem habent, qui & ipsi, sicut & alij cibi aromatibus & herbis siccantibus condiantur. Danda opera vt aluus quotidie suum officium faciat, quod nisi fiat, aliquid de aloë ante cibum assumere vtile est, quæ aluum lenit, ac humiditates absumit & exsiccat. Ante cibum, si sine partis affectæ damno fieri potest, æger se exerceat, vt humiditates superfluæ absumantur, & calor natiuus excitetur. Somnus tandem sit nocturnus, & quidem breuior.

Secundò, Venæ sectio in legitimo Oedemate locum non habet: nullo enim modo sanguis hic peccat, sed pituita. Humores verò frigidi & crudi in corpore concoquendi & euacuandi sunt. Digerenda primum materia & coquenda calefacientibus & siccantibus, qualia alibi passim de humoris pituitosi præparatione proponuntur, è quibus commodissimè aliquod hydromel aut oxymel confici potest. Si tamen humor saltem serosus sit, coctione opus non est.

Euacuanda postea est materia medicamentis pituitam educentibus, quæ alibi sunt proposita. Quod ipsam partem affectam attinet, pituitosus humor qui in eam confluxit, euacuari debet; quod fit per repellentia, & digerentia seu discutientia. Repellentia tamen si vsurpentur, non tam adhibentur ad humorem retrò pellendum, quàm ad partem confirmandam, & exsiccandam, ac absumendam materiam, quibus etiam aliquid ex iis, quæ discutiendi vim habent, meritò additur. In hunc finem vtitur Galenus spongiâ nouâ, aut si noua desit, alia nitro & lixiuio abluta, & posca, i. e. mixtura ex aceto & aqua, imbuta. Potest etiam pro spongia, stuppa cannabis vsurpari. Quod medicamentum si non satisfaciat, aceti quantitas augeri potest, & parum aluminis admisceri. Quod si & ipsum finem non assequatur, ad fortiora progrediendum.

Vt ℞. *Flor. rof. rubr. chamamel. fol. myrt. absinth.* ana M. ß. *balaust. nuc. cupress.* ana M. i. *alumin. sal. commun.* ana ℥. i. ß. Coq. in aceto & aq. vel lixiu. & per spongiam, linteum, aut stuppam applicetur.

Vel ℞. *Fol. salicis, myrti, absinth. flor. chamamel. hyperici,* ana M. ß. Coquantur omnia in lixiuio, vsque ad eius consumt. postea contundantur, & addatur *ol. myrtin. rosac. absinth.* ana Vnc. j. *salis* M. semis, *nitri*, Vnc. j. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Nuc. cupress. balaust.* ana M. ß. *flor. chamamel. rof. rubr. fol. absinth.* ana M. ß. *farina hord. lupin.* ana Vnc. ß. *alumin.* ʒ. iij. *aloës, myrrh.* ana ʒ. i. *croci* ℈. i. Coq. in *aq. & acet.* s. q. F. Cataplasma.

Postea in statu ad discutientia & exsiccantia veniendum. In hunc vsum commendatur *aq. calcis*, aut *lixiu. ex cineribus vitis* per spongiam applicatum.

Vel ℞. *Rad. althea* M. i. *flor. chamamel. meliloti*, ana M. semis. Coq. in vino & aceto. Postea adde *adip. porcin.* Vnc. ii. *ol. veteris* Vnc. ß. *spuma argenti*, Vnc. i. M. ad formam Cataplasm.

Efficax quoque est medicamentum, quod ex *ruta, melle & sale* conficitur.

Vel ℞. *Sulphuris* Vnc. j. *stercor. columb.* Drach. x. *farin. fabar.* Vnc. i. ß. *lupin.* Vnc. i. *mellis* vnc. j. ß. Cum *decocto flor. chamamel.* F. Cataplasma.

Vel ℞. *Sulphuris, myrrha, salis,* ana Vnc. j. *ol. veteris, aceti,* ana q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. *Rad. bryon.* Vnc. ij. *absinth. branc. vrsin. chamamel. melilot.* ana M. ß. Coq. in aq. mellis, & contusis ac cribratis addatur, *puluer. rosar. rubr. farin. fabar. lupinor.* ana Vnc. ß. *ol. vet.* q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Rad. asphodel. cucum. asinin. lil. albor. flor. chamamel.* ana M. i. Coq. ad mollitiem. Adde *fermenti tartari, calcis lota, sulphuris*, ana ℥. i. *thuris* ʒ. vj. *pingued. cerui medulla crurum bouum*, ana ʒ. x. F. Cataplasma.

Commendatur etiam *stercus bubulum*. Emollit enim & resoluit: E quo cum *sulphure, thure, melle, aceto, ac decocto brassica*, potest fieri Cataplasma.

In qua omnium medicamentorum applicatione obseruare vtile est, vt antequam Emplastra seu Vnguenta & Linimenta applicentur, priùs pars calefiat frictionibus & fotibus; aliàs enim medicamenta non facilè in actum deducuntur ob partis frigiditatem. Frictiones fiant linteis calidis. Fotus è *decoct. fl. chamamel. melilot. fol. betonic. salu. rorismar. lauendul. origan. absinth.* & similium. Fotu enim & frictionibus calor cum sanguine ad partem reuocatur, & excrementa ac superflui humores nonnihil discutiuntur.

Quod si Oedema indurescere & in scirrhum videatur, emollientia simul vsurpanda. In hunc vsum adhiberur *acetum*, in quo pyrites aut lapis molaris ignitus extinctus sit, & postea oleo veteri, in *quo radix cucum. asinini & althea* cocta sit, pars inungitur.

Vel ℞. *Mucilag. rad. althaa sem. lini, fœnigrae. pingued. anserin. medull. crur. vituli, rad. ireos. fl. chamamel.* ana ℥. ij. *styrac. liquid. myrrha. thuris, ol. chamamel.* ana ℥. j. *cera* q. s. F. Empl.

Sed de his agetur, vbi de Scirrho dicemus.

Et verò frequentissimè per resolutionem discutitur Oedema; interdum tamen, vt ex Hippocr. 1. *Prognost. text.* 27. patet, ad suppurationem venit, sed rariùs: nimirum si in loco calidiore sit, aut alius humor admistus sit, vt in Oedemate phlegmonode accidit; quod si eueniat, dolor & pulsatio in parte vicina percipitur. Tunc igitur suppuratio promouenda per medicamenta emplastica, qualia sunt *diachylon simplex*, & alia ex *rad. alth. malua, semine lini, fœnugr. cum adipe gallina*, aut similibus composita.

Vt ℞. *Branca vrsin. alth. cum toto, rad. lil. alb.* ana M. i. Coq. in *decoct. caulium.* & contusis adde *farina sem. lini, fœnugr.* ana ℥. ij. *axung. porcin. adip. gallin.* an ℥. iij *croci* ʒ. ß. F. Cataplasma.

Coctâ & suppuratâ materia vix est expectanda spontanea curatio; cùm tardiùs hoc fiat. Quapropter aperiatur locus vel ferro, vel cauterio potentiali, postea expurgetur abscessus *terebinthina, thure, melle, succo absinth. melle rosato.* Cauitas porrò impleatur, *vnguento basilico, aureo, de beton.* & similibus, tandémque cicatrix inducatur.

CAPVT XIX.

De Scirrho.

CVm de tumoribus ex sanguine, bile, & pituita ortis egerimus, & restet agendum de tumoribus ex melancholia & atra bile oriundis; scirrhus verò & ex melancholia & ex pituita oriatur, proximum est, vt iam de Scirrho agamus. Est autem Scirrhus tumor durus sine dolore & sensu, aut certè cum exiguo, ex humore crasso, viscido, lento, frigidóque, qualis est melancholicus humor & pituita, partibus infixa ortus. Duo enim sunt humores, melancholicus & pituita, è quibus vel seorsim singulis, vel mixtis, Scirrhi oriuntur, vt vulgò statuitur. Intelligitur autem hîc per melancholiam, non ille humor ater, qui seu ex humore melancholico naturali adusto, seu ex bile flaua adusta oritur; sed melancholia naturalis, & propriè dictus humor melancholicus, crassa nimirum & feculentior sanguinis pars, vel etiam excrementum melancholicum naturale, vel etiam humor crassus ex inflammatione indurata ortus, quem si quis velit præternaturalem appellare non repugno. Per pituitam verò non accipitur naturalis illa pituita, seu humor pituitosus, qui est humidus & tenuis, ex quo fit Oedema, sed pituita crassa exsiccata, glutinosa & viscida. Ex vtroque hoc humore diutius in parte retento: vbi recesserint partes tenuiores, & crassæ relictæ fuerint, generatur Scirrhus. *Scirrhus.* Etsi verò humor aliquis crassus ad partem aliquam confluere possit: tamen tam crassus & glutinosus, vt mox scirrhum constituat, non facilè ad partem aliquam confluit, sed talis paulatim

euadit

euadit in ipso loco affecto, vbi, tenuioribus humoris partibus absumptis, crassiores relinquuntur. Vnde maxima ex parte alios tumores, puta inflammationes, erysipelata, oedemata, scirrhi consequuntur, cùm illi non satis rectè curantur, & intempestiuè aut nimiùm tenuiores partes per calefacientia dissipantur, vel per repellentia aut adstringentia reprimuntur, vt crassiores partes solùm relinquantur, quæ vlteriùs incrassatæ, durum hunc ac sine dolore ac sensu tumorem constituunt. E quibus facilè colligitur, tumorem hunc non subitò generari; sed paulatim.

A vulgata tamen hac sententia dissentit Platerus, & non ex humoribus excrementitiis, sed ex succo alimentario, verùm crassiori, quàm carni nutriendæ conuenit, indurato scirrhum fieri statuit, cui tamen interdum alius humor adiungitur. Indurationem autem hanc, vti variis de caussis, ita & ab inflammatione fieri, non quòd sanguis non discussus aut suppuratus sic induretur; vel frigidorum nimià applicatione condensetur, sed quòd à calore vehementiore inflammationis sanguine discusso, succus partis illius, quæ inflammata erat, incrassetur induretque.

Est autem Scirrhus duplex, legitimus & non legitimus: quæ distinctio, vt Fallopius monet, non sumitur ex diuersitate materiæ & caussæ continentis, sed ex materiæ denotis accidentibus & proprietatibus. Antequam enim omnes partes tenuiores sint discussæ aut absumtæ, Scirrhus non absolutus est, neque tunc omni sensu caret, neque perfecta adest durities. Si verò tenuioribus partibus omnibus absumtis solùm crassiores restent, eæque instar lapidis ferè indurescant, & pars non solùm omnis doloris, sed etiam omnis sensus expers sit: tum iam absolutus & perfectus Scirrhus est. Sed forsan nihil prohibet, nondum absolutum Scirrhum etiam non purum & nothum appellare. Aut si minùs hoc placet, potest porrò diuidi Scirrhus in purum ac verum, ac impurum & spurium, purisque nominari, qui ex sola melancholia aut pituita crassa ortum habet, impurus autem ac nothus, qui alium humorem admistum habet, vnde appellatur Scirrhus phlegmonodes, aut Scirrhus cancrosus. Afferunt quidam & aliâ Scirrhi differentiam, ex partibus in quibus hæret. Etsi enim Scirrhus in plerisque partibus nullam peculiarem habet appellationem, seu saltem adiuncto partis affectæ nomine definitur, vt Scirrhus hepatis, Lienis: tamen in quibusdam partibus propriam appellationem habet. In neruis enim appellatur ganglion, in glandulis struma, in articulis nodus, de quibus suo loco.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Scirrhus ex duobus præcipuè signis; duritie nimirum & doloris priuatione: quibus & hoc accidit, quòd quando premitur, sensu caret. & tunc planè absolutus & consummatus est Scirrhus. Non verò mirum est, non sentire partem Scirrho affectam, aut certè exiguum sensum in Scirrho esse. Nam & influxus spirituum naturalium ob materiam impactam & infixam prohibetur, & ipsa membri temperies ita est mutata, vt pars planè stupeat. Addunt alij & alia signa: colorem nigricantem & liuidum, qui tamen solùm Scirrhi ex humore melancholico orti signum est; tactu etiam percipitur temperies valde frigida; ob humorem crassum & frigidum.

Differentia.

Differentia. Differentiæ desumuntur ex sensu hebeti & nullo. Si enim nullus adsit sensus, legitimus & absolutus iam scirrhus est: si verò aliquis adhuc sensus superfit, non legitimus. Addunt & quidam, quòd in legitimo scirrho pili supra partem crescant. An ex pituita vel melancholia ortum habeat, discernit color, qui in pituita subalbidus, hic nigricans & liuidus est.

Prognostica.

Prognostica. 1. Euentum quod attinet, scirrhus, qui planè omni sensu destituitur, non curatur.

2. Scirrhus verò, qui omni sensu non destituitur, etsi incurabilis non sit omnino, præcipuè si ab initio commoda remedia adhibeantur: tamen ita facilè non curatur, præsertim si in parte aliqua nobiliore, vt hepate vel etiam liene hæreat: cùm hepar & lien tam fortia medicamenta, qualia ad scirrhum perfectè induratum requiruntur, vix sustineant; debilia autem parum proficiant.

3. Si aliqua in Scirrho curationis spes sit, illa tamen nonnisi longo tempore perfici potest. Materiam enim crassam, frigidam & duram emollire non ita facile est, & nonnisi paulatim & longiore tempore hoc fieri potest.

4. Duplici autem viâ curantur scirrhi, vel per resolutionem & discussionem vel per maturationem & suppurationem. Suppurantur scirrhi rariùs, & quidem cum periculo. Facilè enim, dum suppurantur, in cancros, præcipuè qui ab humore melancholico fiunt, abeunt.

Curatio.

Curatio. Quantum itaque curam attinet, etsi tumor iam planè factus sit, & maximè in curatione, caussæ continentis sit habenda ratio, danda que opera, vt per topica illa amoueatur: tamen etiam antecedens planè non negligenda est, & prouidendum, ne malum nouâ materiâ suppeditatâ augeatur, & protrahatur.

Quapropter primò vitanda omnia, quæ sanguinem crassum generant, & tales cibi eligendi sunt, qui faciles coctu sunt, & bonum nutrimentum suppeditant, quique ad humidum declinant.

Secundò humores seu pituitosi seu melancholici, priùs tamen præparati, conuenientibus medicamentis euacuandi sunt, de quibus alibi dictum.

Tertiò verò, atque præcipuè laborandum, vt caussa continens, & materia quæ Scirrhum facit, tollatur. Est autem repellentibus hic nullus locus. Cum enim materia sit crassa & frigida, repellentibus non cedit, sed eorum vsu ampliùs incrassatur, partique quasi impingitur. Neque etiam conueniunt medicamenta quæ valde calefaciunt & siccant; siquidem per hæc materia magis tantùm induratur. Sed medicamenta, quæ commodè adhibentur, sunt, quæ vim habent emolliendi quod induratum est, & quæ postea illud quod emollitum est, discutiunt. Malactica nimirum medicamenta sunt applicanda, quæ calidum temperamentum habent, mediocriter tamen, non valde exiccantia, sed nec manifestè humectantia, verùm quæ mediam quandam quasi naturam inter humectantia & siccantia obtinent, & induratæ substantiæ veluti quandam fusionem moliuntur. Talia sunt, *ol. amygd. dulc. ol. chamam. lil. alb. adeps gallinaceus, anserinus, suillus, medulla vitulina, ceruina, mucilag. radic. althaa, sem. lini, fœnugr.* vt & ipsa *althaa, malua, sem. lini, fœnugr. radix lil. alb. branca vrsina, caricæ, cera*. Quibus fortiora sunt, *adeps vrsinus, ol. vetus, bdellium, styrax liquida, pix liquida, resina pingues, ammoniacum, galbanum*. Videndum autem quando mitiora, aut quando fortiora vsurpanda sint. In recenti scirrho mitioribus vtendum est: in inueterato verò & indurato valentiora vsurpanda. Deinde ipsum quoque corpus & pars affecta consideranda. Corpori enim duro fortiora medicamenta applicanda teneris & mollioribus mitiora conueniunt. Pars si sit durior & densior, vt si Scirrhus sit in tendine aut ligamento, valentioribus vtendû est. In genere verò hoc tenendum, vt cautè Scirrhos tractemus. Nam si plus æquo resoluentia adhibeamus, vt iam ante quoque dictum est, in lapideam planè duritiem abit Scirrhus. Si verò in emolliendo nimij simus, metus est ne scirrhus in cancrum degeneret. Quapropter tutum est, antiquorum hac in re consilium sequi, vt nullum, vel tantùm siccandi, vel tantùm humectandi vim habens medicamentum solùm vsurpemus, sed vel alternis vicibus emollientia & discutientia adhibeamus, vel emollientia cum digerentibus misceamus. In hunc vsum Galenus laudat fotum ex aceto per lapidem ignitum hoc modo. Foueatur pars decocto althææ, maluæ, brancæ vrsinæ, sem. fœnugr. lini & simil. emollientium. Postea sumatur pyrites, vel lapidis molaris frustum, & ignitum in acetum iniiciatur, vel acetum lapidi illi ignito infundatur, & vapor aceti membro affecto excipiatur. Deinde iterum emollientia adhibeantur; quæ medicamenta pluribus vicibus repeti debent. Hac ratione desperati ferè scirrhi curantur. Si autem tædiosum sit per vices medicamentis hisce vti, misceantur illa. Hoc enim modo, eodem tempore, & simul emollitur tumor, & quod emollitum est, per halitum discutitur. In quem vsum ex suprà memoratis simplicibus varia componi possunt medicamenta.

Vt ℞. *Butyr. sine sale, colophon. cera*, ana q. libet. Misc.

Vel ℞. *Farina fœnugr. sem. lini, radic. althaa, puluer. rad. alth.* Vnc. j. Coq. Postea adde *butyr. rec.* Vnc. j. ß. *styrac. liquid. bdellij, ammoniac. aceto solutorum*, ana Vnc. ß. Misc.

Vel ℞. *Rad. althaa, lil. alb. coctarum & contusar.* ana Vnc. iij. *caricarum pinguium coctarum*, num. vj. *ammoniac. bdell. aceto solutor.* ana Vnc. j. *styrac. liquid.* Vnc. ß. *adip. anserin. gallinac. medull. crurum. vitul.* ana q. s. F. Empl.

Vel ℞. *Farina fabar. sem. fœnugr. lini*, ana Drach. vj. *rad. alth.* Vnc. j. *picis* Drach. v. *adip. anser.* ana q. s. F. Empl.

Vel ℞. *Mucilag. rad. althaa, fœnugr.* ana Vnc. j. *caricar. ping.* Vnc. iij. *ol. lil. alb. chamamel. lini*, ana Vnc. jj. *pingued. gallin. ans. porci. seui. caprin. terebinth. lithargyri auri*, ana Vnc. iv. Coq. omnia vsque ad consumt. humidit. & cum ceræ s. q. addendo *ammoniaci, galban. aceto solutor.* ana Drach. iij. *rad. ireos* trita 3. ij. F. Empl.

Vel ℞. *Ammon. bdell. galban. opopanac. styrac. liquid. aceto solutor.* ana ℥. j. *lithargyri auri* Drach. x. Bulliant in aceto. Postea adde *pyrethri, sulphuris viui*, ana Vnc. ß. *ol. lil. alb. cera*, ana q. s. F. Empl.

Verùm in administrandis hisce medicamentis semper attendendum, an à pituita, an verò ab humore melancholico ortus sit Scirrhus. Nam si ab humore melancholico ortum habeat, cautiùs tractandus est, quàm si à pituita sit progenitus, ne in cancrum abeat, & præcipuè si ad suppurationem vergat, cauendum, ne calidis medicamentis nimium irritetur.

CAPVT XX.

De Cancro.

Cancer. EX humore adusto, seu atra bile Cancer, Græcis καρκῖνος & καρκίνωμα, generatur, ita dictus, quoniam similitudine cancrum aquatilem referat. Celsus tamen inter καρκίνωμα, & cancrum discernere videtur. *Libro* enim 5. *cap.* 28. morbum, de quo hoc capite agimus, solum καρκίνωμα appellat. *Eodem* verò *l. cap.* 26. Cancri nomen pro genere ad quandam serpentia vlcera ponit, sub quo & Erysipelas vlceratum, & gangrænam & sphacelum comprehendit. Alij tamen Medici omnes καρκινώματος & cancri vocabulis pro Synonymis vtuntur. Est enim Cancer tumor p.n. à bile atrà ortum habens, rotundus, colore liuidus, aut subniger, dolens, qui venis circumcircà turgidis atque repletis pedes cancri refert.

Caussæ.

Caussa. Caussa Cancri est atra bilis, in quam vel flaua bilis, vel humor melancholicus degenerauit propter vstionem. Nam humor melancholicus, cùm adhuc naturalis est, & nondum vstus, non cancrum efficit, sed alteram Scirrhi speciem: verùm ab atra bile & adusta solùm, quæ in venis hæret, nec ob crassitiem penetrare potest, in exiles illos meatus, sicut humor melancholicus qui Scirrhum efficit, Cancer excitatur. Est verò huius atræ bilis quædam differentia. Mitior enim alia est, seu minùs calida & acris; alia verò acrior & calidior. Quæ mitior est, Cancrum latentem & non exulceratum efficit: quæ verò calidior & acrior est, Cancrum exulceratum excitat. Acrior autem est bilis atra, prout magis aduritur, vel ex humore acriore oritur. Vnde quæ ex flaua bile adusta proficiscitur, peior est quàm quæ ex humore melancholico. Et quò diutiùs in loco affecto subsistit, ac magis putrescit, & aduritur, eò deterior redditur. Hinc quoque humor melancholicus naturalis, qui primò Scirrhum excitat, si diu in parte hæreat, ac tum imprimis si minùs cautè medicamentis calefacientibus, & humectantibus tractetur, postea Cancrum excitat. Siue autem sine vlcere sit cancer, sitque bilis atra mitior, siue exulceratus, & caussa acrior; febre tamen per se (nam ex accidente superuenire potest) caret. Interim ipse cancer, tumor calidus est. Quanquam enim nonnulli dubitant, an Cancer inter calidos vel frigidos tumores referendus sit, vt & an bilis atra sit calidus vel frigidus humor; & ab Arabibus Cancer inter tumores frigidos recenseatur, atque eò inclinare videatur Galenus, *lib. de atra bile, cap.* 4. & 5. *ad Glauc. cap.* 50. tamen rectissimè cum Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 8. 10. 51. inter tumores calidos refertur, cùm non ex humore melancholico frigido & sicco, sed ex atra bile calida & sicca ortum habeat.

Quanquam enim melancholichus humor primam huic tumori occasionem præbere potest: tamen ex eo non fit Cancer, nisi humor melancholicus in atram bilem degeneret & abeat, siue hoc fiat in vasis, siue in parte affecta; sicut interdum Scirrhum, qui ab humore melancholico producitur, in Cancrum abire posse, modò diximus. Atque hæc coniuncta Cancri caussa est: Atra nimirum bilis, humor calidus & siccus, acer, salsus, cuncta corrodens & corrumpens, ex feruore aliorum humorum, cessante iam feruore, aut saltem non adeò vigente, vt febrem, sicut in phlegmone & erysipelate fieri solet, excitaret, genitus.

Generatur autem etiam aliis de caussis. Interdum enim calidior intemperies humorem adurit, & atram bilem generat: interdum cibi & alimenta ad talem humorem generandum idonea, in crebro & longiore vsu bilis atræ caussa fiunt: interdum ipse Lien imbecillior, & quicquid de melancholico generato humore ad se minimè trahere potens, humorem hunc in corpore relinquit, qui in corpore detentus aduritur. Idem quoque accidit, si vel menses supprimatur, vel hæmorrhoides obstruantur.

Nascitur quidem Cancer in omnibus partibus externis & internis, præcipuè tamen, vt habet Celsus, *lib.* 5. *cap.* 28. in partibus superioribus circa faciem, nares, aures, labia, mammas fœminarum, quæ imprimis ob laxitatem humorem illum facilè recipiunt, & ob consensum quem cum vtero habent, illos humores vitiosos qui per vterum expurgari debebant, promptè admittunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Inter initia Cancer adeò facilè non cognoscitur, cùm primò vix ciceris aut fabæ magnitudinem æquet, postea verò vbi incrementum sumsit, & in maiorem molem attollitur, tam euidentia & grauia signa ac symptomata habet, vt à quolibet facilè agnosci possit. Est enim Tumor hic durus, colorem habens plumbeum vel liuidum, seu nigricantem, aliàs tamen magis, aliàs minùs pro diuersitate materiæ. Adest dolor, qui quidem etsi aliàs sit maior, aliàs minor, nunquam tamen in cancro planè abest. Adest caliditas, pulsatio, & circumcircà in orbem quasi venas nigro sanguine distentas & turgidas habet. Etsi verò cum Cancro aliquam cognationem habet Scirrhus ab humore melancholico ortus, tamen per signa facile ab eo discerni potest. Nam cancer habet dolorem coniunctum, & pulsationem cum aliqua caliditate, ac plerúmque ex se incipit, subitóque incrementum sumit, ita vt ex minima quantitate in maximam molem excrescat, humórque maximâ ex parte in venis residet, quæ refertæ pedes & brachia cancri referunt. In Scirrho verò dolor nullus apparet, & vt plurimùm ex aliorum tumorum permutatione originem habet. Scirrhus, humórque qui Scirrhum efficit, non in venis præcipuè, sed in spatiis & poris partium residet, vnde etiam venæ non amplæ sunt & turgidæ, & tardius quàm cancer incrementum sumit. Vlceratus autem si fit iam cancer, vlcus est fœtidum & sordidum, labia sunt tumida, crassa & liuida.

Prognostica.

1. In genere Cancer omnis est morbus grauis & periculosus, qui tarò curatur. Caussa enim eius nimis crassa, pertinax & maligna est, & non tarò etiam profundas venas ita occupat, vt nec purgatione corporis, nec repellentibus, nec discutientibus, nec sectione, nec vstione tolli possit; sed remedia mitiora contemnat, fortioribus exasperetur. *Prognostica.*

2. *Quibus occulti cancri adsunt, non curare melius, curati enim citius intereunt; non curati verò longiori tempore viuunt.* Hippoc. 6. *aph.* 38. Nam cancri antea non exulcerati, medicamentis facilè exulcerari possunt.

3. Quibus item sunt cancri in cauitate corporis, aut palato, sede, vtero, si secentur aut vrantur, vlcera cicatrice induci non possunt. Sed homines affligenti curatione vsque ad mortem excarnificantur, qui citra curationem longiore tempore, & commodiori molestia vitam transegissent, vt habet Galenus *ibid.*

4. Eos itaque tantùm, qui in summa corporis parte sunt, aggredi licet, & quidem tutiùs inter initia, cùm exigua adhuc sunt, medicamentis curari possunt: cùm verò iam magni euaserunt, sine manus operâ non curantur, & quidem solum, si in talibus partibus, quas resecare & exurere cum radicibus, id est, venis illis sanguine adusto plenis, possis, hæreant.

5. Cùm enim magnam partem occupauerit Cancer, aut hæret in parte nobiliore, vel alia, quæ commodè exscindi vel exuri non potest, incurabilis est.

6. Imò in vniuersum plerique existimant, Cancrum confirmatum & exulceratum nullum curari posse. Et obseruatum est sæpius, quamuis excisi & aliquando curati fuerint cancri in exterioribus, eosdem tamen postea rediisse in eadem, vel etiam in aliis partibus, vt Cancro in mammis curato, alium in vtero subortum fuisse. Satius igitur fuerit, cancros iam inueteratos & maiores eatenus curare, vt eorum augmentum prohibeatur.

[¶ Cardanus, *lib.* 1. *de Venen. cap.* 12. cancrum non contagiosum esse affirmat, affirmationis tamen rationem nullam affert, sed, vt rem manifestam, id præsupponit. Nec, quantum memini, scio aliquem, qui inter morbos contagiosos cancrum retulerit: facit tamen id Zacutus Lusitanus, *de Prax. Med. Adm. lib.* 5. *obseru.* 124. Idque probare conatur ratione & experientiâ. Rationes sunt, 1. quia in cancro exulcerato putredo & fœtor quasi cadauerahs adest, qui virulentiâ sua vicinum corpus inquinat. 2. est, quia cancer idem morbus est cum elephantiasi: & lepra vnius membri. Elephantiasis autem est maximè contagiosa. *An Cancer exulceratus sit contagiosus? Contagiosum facit Zacutus Lusitanus probátque 1. à ration.* Verùm rationes hæ non satis concludunt. Primò enim non omnia putrida & fœtida contagiosa sunt. Etenim in grangræna & sphacelo maxima putredo & fœtor est, non tamen alius inde inficitur. *Responsio ad eas.* Deinde etsi cancer aliquam cum elephantiasi similitudinem habet; tamen diuersi affectus sunt; vt rectè *alleg. loco* Cardanus statuit. Ideóque experientia consulenda. Talem autem experientiam *alleg. loco* affert Zacutus, cùm scribit: *2. Ab experientia.* Pauperculam quandam mulierem, cùm cancrum vlceratum in mammilla multis annis gereret, in lectulo decubuisse cum tribus filiis, omnésque simili contagio affectos esse. Atque ea mortua post 5. annos, duos hoc morbo confectos è vita emigrasse, tertium robustiorem, abscisso Chirurgi manu cancero, magno labore sanatum fuisse. Verùm cùm vnum hoc exemplum sit, experientia ampliùs consulenda. *Responsio ad hanc.* Posset enim hîc obiici, filios illos morbum hunc non contagio, sed hæreditaria infectione contraxisse.]

Curatio.

Curatio. Curationem itaque Cancri non exulcerati quod attinet, primò ante omnis, (quod quidem omnibus Cancris competit) danda diligens opera, ne atra bilis generetur, & quæ in corpore est, euacuetur. Non generatur atra bilis & humor melancholicus, si æger iis cibis abstineat, qui humori atro materiam præbere possunt: vt sunt omnia crassa, feculenta, salsa, amara; vt & fumo indurata, allium, cepæ, sinapi, piper, & alia aromata, atque alia etiam vitet, quæ ad humoris atri generationem faciunt, vt sunt tristitia, mœror, vigiliæ & similia. Quin potiùs vtatur æger victu modicè humectante & refrigerante, vt ptisanâ hordeaceâ, lactucâ, maluâ, borragine, cichorio, quat. sem. frigid. carne vitulinâ, veruecina, hœdinâ pullis gallinarum, ouis sorbilibus, piscibus saxatilibus, sero lactis caprini.

Deinde siquis etiam in corpore generatus est humor adustus,

stes, excitentur. Sanguis igitur primum, si opus, mittendus est, & vena aperienda. In fœminis conuenientissima est mensium prouocatio: in viris hæmorrhoides aperiantur, si fieri possit. Postea expurgetur corpus medicamentis atram humorem euacuantibus, inter quæ præcipuè commendatur *epithymum, veratrum nigrum, fumaria*, & quæ inde fiunt composita *pil. de fumar. confectio Hamech*. Vt autem felicius succedat purgatio, humor ille crassus priùs præparandus, imò cùm vnica vice totus euacuari nequeat, sæpius per vices sunt repetenda purgantia & præparantia. Conueniunt autem huic affectui *syr. de pomis, de fumar. de succo borrag. bugloss. de lupulo*, aut alia hisce similia medicamenta. Neque etiam inutile est, cor & hepar roborare, & si qua eis intemperies inducta est, eam emendare, per medicamenta ex *borrag. bugloss. rosis, citro, santalis, corallis, margarit. gemmis*, aliisque ex hisce confectis medicamentis.

Iam ad ipsam partem affectam accedendum est, & 1. per Topica, materia quæ influit, repellenda nonnihil, & discutienda; pársque confirmanda est, atque medicamenta, quæ reprimendi, roborandi, & discutiendi vim habent, applicanda sunt: Hac enim ratione, id quod generatum est cancri, tollitur & prohibetur augmentum eiusdem. Habeant autem illa medicamenta vires mediocres, & non sint mordacia. Nam nimis imbecilla si sint medicamenta, nihil operis efficiunt: valentiora tenuiores quidem partes vel reprimūt vel discutiunt, crassas verò non solùm relinquunt, sed etiam ad discutiendum postea inepiores reddunt. Conueniunt in hunc vsum decoctum aut succus *solani*, omniúmque specierū *intybi*. Inprimis verò commendantur cochlearum carnes elixæ, cancri fluuiatiles, præcipuè verò ranæ virides, è quibus oleum præstantissimū, ad dolorem leniendum, cancrúmque sanandum hoc modo per descensum destillatur: ℞ *Ranas virides* in arund. vel aquis puris degentes: earum ora butyro repleantur, & postea indantur in ollam fictilem vitreatam, in fundo multis foraminibus pertusam. Ea olla alteri ollæ terræ infossæ & inclusæ imponatur, atque tam quæ habet operculum, quàm quæ alteri ollæ insistit, diligenter oblinatur, ne quid exhalet. Postea ignis circa ollam in orbem accendatur, & oleum in inferiorem ollam distillabit, quod colligendum, & cum pulu. ranarum ad vnguentum conficiendum misceri potest. Alij ex cineribus cancrorum cum sem. coriandr. & ol. rosa. vnguentum conficiunt. Valent & metallica hîc pleraque lota & non mordicantia, vt *plumbum, tuthia seu pompholix lithargyrum, cerussa, antimonium*. Plumbum summè ab omnibus commendatur, quocunque etiam modo administretur: vnde omnia medicamenta, quæ Cancro applicanda sunt, commodissimè conficiuntur in mortario plumbeo, cum pistillo plumbeo, de quo consulatur Galen. *lib. 9. de simpl. fac. c. de plumbo*. Commodè itaque adhibentur *vnguentum de plumbo*, quod fit si duæ tabulæ plumbeæ, quibus ol. rosa. infusum sit, tamdiu confricentur, donec oleum nigrescat, & linimenti consistentiam acquirat, aut si in mortario plumbeo ol. rosac. pistillo plumbeo tamdiu ducatur, donec similiter nigrescat & crassescat.

Vel ℞. *Ol. rosac.* Vnc. ij. *succi è fructu solani* Vnc. j. ß. *cerussæ lotæ plumbi vsti & lot.* ana Drach. j. *lithargyri, thuris, pompholyg.* ana Drach. ß. *ceræ albæ* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Terræ sigill. boli armen. cerussæ*. ana Vnc. ß. *tuthiæ prep.* Drach. ij. *pulu. ranar. v rid.* Drach. iij. *lithargyri* ʒ. j. ß. *ol. ros.* Vnc. j. ß. *è ranis* Vnc. j. *aceti* Drach. vj. *ceræ* q. s. Diuagitentur in mortario plumbeo, & F. Vnguentum.

Atque hæc tutior curandi cancros occultos & nondum exulceratos ratio est. Quanquàm autem Auicenn. minores cancros, & qui apprehendi possunt, radicitus exscindere, & facta excisione crassiorem sanguinem circumquaque exprimere, postéaque locum cauterio inurere iubeat, vt vstione reliquiæ absumantur, membrum roboretur, ac hæmorrhagia prohibeatur: tamen periculo ea curatio non caret, & meminisse oportet *aph. 38. sect. 6. suprà alleg.* Cancer enim imprimis maior, si totus exscindatur, statim magnæ hæmorrhagiæ incisis venis & arteriis sequuntur, quæ si laqueo intercipiantur, dolor in aliis partibus insignis excitabitur; si adurantur, etiam non fiet sine incommodo; & nihilominus periculum est ne reuertatur.

Cancri exulcerati Curatio.

Vlceratum verò Cancrum etsi non attingendum plurimi existimant: tamen cùm inhumanum sit, ægrum etiam in tali morbo auxilio destituere, duplex à Medicis traditur curandi cancros exulceratos ratio, vna vera, quæ ad ipsius cancri remotionem tendit; alia saltem palliatiua, vt loquuntur, quæ cancro quasi blanditur, cúmque lenit, vt æger cum minore molestia vitam trāsigat. Vera cura perficitur vel incisione, vel vstione, vel adurentibus medicamentis, quæ quidem adhibetur potissimùm, si cancer non sit ita magnus, vel in iis partibus, vt sine periculo exscindi, aut aduri possit. Amputandus autem est Cancer ad viuum vsque, vt quicquid vitiosum est tollatur, neque vllius contagij metus relinquatur. Atque interdum sola sectio sufficit, eáque totus Cancer radicitus extirpari potest. Factâ amputatione sanguis non antea supprimendus, quàm constet, omnem illum vitiosum & corruptum è venis effluxisse: postea linamenta sicca parti incisæ apponenda, vlcúsque concoquendum, mundificandum, carne replendum, & cicatrice claudendum est. Aliquando verò si cancer sit nimis magnus, & maiora quoque & profundiora vasa atra bilis occupauerit, sola sectio non sufficit, sed vstio præterea est adhibenda. Primò itaque cute illa detracta, ipsa pars cancrosa cum omnibus venis nigricantibus, quantum quidem fieri potest, eximenda est: sanguis itidem pro virium ratione non mox supprimendus, sed etiam exprimendus, vt bilis atra tota ex venis effluat: Postea locus ferro candente adurendus, vt hæmorrhagia sistatur & reliquiæ materiæ malignæ absumantur. Tandem ea quæ crustam tollunt, vlcus mundant, carnem generant, cicatricem inducunt, sunt adhibenda. Alij verò, ne ob hæmorrhagiam æger periclitetur, aut cum sanguine vitam effundat, & ne fluxione sanguinis in operatione Chirurgus impediatur, non similiter totum cancrum amputant, & postea totum demum adurunt, sed primò aliquam ipsius partem excinduunt, & sanguine, quantum satis effluxit, eam partem adurunt, deinde iterum aliquam partem amputant, eámque rursum adurunt, atque hoc modo per vices repetitâ sectione & vstione totam partem cancro affectam tollunt. Exuri quoque potest Cancer medicamentis causticis, inter quæ commendatur Arsenicum sublimatum: sed locorum circumstantium specialiter habenda est ratio, neque arsenicum crudum ita sine periculo adhibetur. Tutius est Arsenicum, quod cum sale nitro inucitur & figitur.

Cùm autem de recidiua metus in primis Medicis sit, repetenda sæpius medicamenta quæ atram bilem euacuant, & hæmorrhoides ac menses euocandi vim habent, in quorum defectu nonnulli fouriculos excitant. Non solùm verò medicamenta atram bilem præparantia & purgantia exhiberi possunt, sed ea quoque quæ veneno aduersantur, totiusque substantiæ ratione prodesse creduntur, & antidotorum rationem obtinent. Hinc exhibetur *theriaca & mithridat. cum, cum bor. aq. cichor. & acetosa succo vel syrupo. ius cancrorum fluuiatilium ex lacte asinino, antidotus de sanguinibus*.

Antonius Chalmeteus in omni cancro hanc aquam commendat; quâ etiam 9. diebus ante excisionem vtitur.

℞. *Thapsi barbati, rad. scrofular.* ana Vnc. ij. *filipendul. ceterach, herba Rob. agrimon. tormentill. scabios. caryophyllatæ, linariæ*, ana M. j. *sem. vrticæ* Drach. iii. *flor. sambuci, rorismar.* ana P. j. F. decoctio, quæ sacchar. dulcoretur, cuius decocti alterâ parte pars affecta quoque foueri & ablui, & magma postea formâ cataplasmatis apponi potest.

Altera curandi cancrum ratio est, quæ fit per curam fucatam aut palliatiuam, quâ saltem datur opera, ne is augeatur, dolórque eius leniatur, vt sine minore cruciatu & molestia æger vitam protrahere possit. Talia medicamenta sunt, quæ non putrefaciunt, nec mordicant partem, sed moderatè siccant & refrigerant, qualia suprà sunt proposita, & videri etiam plura possunt, *lib. 4. pract. part. 3. sect. 1. cap. 7.*

Lupus, & Noli me tangere.

Ad cancrum referendi, aut certè cancro subiungendi sunt tumores seu vlcera, quæ vulgò *Noli me tangere*, & *Lupum* nominant.

Lupus. Noli me tangere.

Cancrum verum nonnulli in tres species diuidunt, in *Cancrum* absolutè ita in specie a Græcis & Romanis dictum & vulgò notum, in *Noli me tangere*, & *Lupum*. Et Noli me tangere quidem nominant, cùm in facie præsertim supra mentum, circa os & nasum oritur tumor vel vlcus exulcerati cancri speciem referens, lentè initio crescens, quod, vt Theodoricus inquit, quasi pustula parua toto anno manet, qui aliàs minus serpit, quàm Cancer: & Rogerius *cap. 5.* scribit, Cancrum plus corrodere vno die, quàm Noli me tangere in vno mense. Ita autem dicitur, vel quòd non debeat fricari, cùm quò plus manu tangitur & fricatur, eò deterius redditur; vel quia contagiosum malum est, vel quia remediis exasperatur potiùs quàm mitigatur, & in sanas partes serpit.

Lupum verò appellant, si in tibiis & cruribus sit. In reliquis verò corporis partibus etsi eiusdem sit prauitatis, Lupum absolutè nominari non censent. In medio tamen corporis nascentem, alij cingulum vocant, vt ait Guido, *serm. 7. tr. 4. summ. 1. cap. 14.* Ob vehementem autem erosionem & excisionem ita appellatur. Vulgus inde etiam nominari existimat, quoniam videlicet carnem gallinarum, imò & alias carnes instar famelici lupi absumat. Fatuitatem quidem appellat hanc opinionem Io. Philippus Ingrassias. Verùm tale quid fieri à multis refertur, & confirmat id historia quam habet Mauritius Cordæus, *in lib. 1. Hippocr. de mulieribus, comm. 7. Nobili*, inquit, *cuidam & electa mulieri prope Castellum Neuveum degenti tota pars faciei dextra cancro, eóque exulcerato obsessa fuit diutissimè, & sæuis exagitata cruciatibus. A Medicis frustra petitis auxiliis, tum Gallis & Italis, tum etiam Germanis & Hispanis, exterísque aliis quibusque, vulgaris cuiusdam barbitonsoris remedio hoc sequenti & emporistō sanata fuit. Pullos illa gallinaceos in partes tenues concidebat & latas, quas sæpiusculè commutando interdiu admouebat parti affectæ. Ab hoc vnico tandem remedio sanitatem pristinam recuperauit.*

Manardus *lib. 7. cap. 1.* Lupum & noli me tangere ad Phagedænas refert.

CAPVT XXI.

De Tumore aquoso.

Tumor aquosus. ORiuntur etiam ab humore aquoso & seroso varia tumorum genera, & ab eo, nunc totum corpus, nunc certæ partes intumescunt, cuius generis Hydrops, Hydrocephalus, Hydrops pulmonis & pectoris, Hydromphalus, Hydrocele, Hydrops vteri; quibus cùm suis locis iam actum sit, hîc saltem in genere quædam de tumore aquoso dicemus.

Caussa.

Caussa. Caussa nimirum proxima tumorum aquosorum, est aquosi vel serosi humoris in parte aliqua collectio. Quibus autem de caussis, aquosi & serosi humores colligantur, *de hydrope* dictum. Colligitur verò humor aquosus & serosus in parte aliqua laxa, vel cauitatem habente.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumores aquosi sont molles, laxi, sine dolore. Si premuntur, prementis digiti vestigium ooo remanet, & si ad lucem vel candelam eos spectare detur, pellucidi ferè apparent.

Prognostica:

Prognostica. 1. Ipsi tumores aquosi periculosi non sunt, qui à nullo viscerum vitio fouentur.

2. Qui verò à lienis vel hepatis vitio ortum habent, etsi per se periculosi non sunt, viscerum tamen malè affectorum ratione periculum minantur.

3. Etsi tumores aquosi periculosi non sont: tamen difficulter curantur, cùm humor coctionem non recipiat, tardiùs discutiatur.

Curatio.

Curatio. Vt curatio rectè perficiatur, humor aquosus qui tumorem fouet, euacuandus, & ne in corpore generetur, cauendum; ipse verò humor, qui in parte affecta est, euacuandus.

Primò ergo aquosi & serosi humores per aluum, vrinam, & sudores euacuandi, præstandúmque, vt διαφόρησις & insensibilis transpiratio libera sit.

Secundò, si quod vitium visceris alicuius coctioni destinati adsit, à quo aquosus humor suppeditatur, illud corrigendum, de quo suo loco dictum.

Tertiò, materia aquosa, proxima & continens tumoris caussa euacuanda, quod perficitur vel insensibiliter, resoluentibus & digerentibus atque exsiccantibus; vel sensibiliter, tumoris apertione & materiæ effusione. Discutiunt, resoluunt & exsiccant aquosos humores, *Ruta, ebulus, sambucus, chamæmelum, anethum, rad. iridis, aristolochia, bacca lauri, farina fabarum, orobi, cineres, sal, sulphur, ammoniacum, bdellium.*

Vt ℞. *Fol. rutæ, sambuci, ebuli, fl. chamameli,* ana M. j. *baccar. lauri* Vnc. ij. Coqu. in lixiuio & vino, pro fomento.

Posteà ℞. *Salis nitri* Vnc. ß. *sulphuris* Drach. iij. *pulu. bacc. lauri* Vnc. j. *ammoniaci* Vnc. ß. *ol. rutacei, cera,* ana q. s. F. linimentum.

Si verò materia discuti non possit, tumor aperiatur, & ea effundatur.

Diæta.

Diæta. Diæta talis instituatur, quæ aquosis humoribus nullo modo materiam suppeditet, & ad caussas collectionis humoris aquosi comparata.

CAPVT XXII.

De Exanthematibus, Ecthymatibus, Papulis, Pustulis, Phlyctænis, & Eczesmatis.

VErùm rarò vnus humor tumorem aliquem excitat, sed plerumque plures humores mixti, & imprimis biliosi, salsi & serosi humores mixti, interdum & atrabilis, varia tuberculorum genera excitant, de quibus iam dicemus, vbi in nominibus explicandis, non parua occurrit difficultas. *Exanthemata.* Ἐξανθήματα primò & ἐξανθήσεις, quasi efflorescentiæ, dicuntur, quod florum instar in cute erumpunt. Hippocrates, 3. *epid. comm. tex.* 3. 51. etiam ἐκθύματα nominat, παρὰ τὸ ἐκθύειν ὅπερ ἐστὶ ἐξορμᾶν, quod impetuosè erumpunt, vt Galen. *in comm.* explicat Plin. *lib.* 24. *cap.* & *lib.* 26. *c.* 11. Eruptiones nominat. Videtur autem Exanthematum nomen generale esse, vt quicquid sponte in cute erumpit, comprehendat, nec certa tuberculorum species est, vnde etiam nominantur exanthemata sublimia, lata, rubra, rotunda, parua, exanthemata sudorum, ἐκ λευκῶν 3. *aph.* 20. Exanthematum vocabulo, an Latinum aliquod generale respondeat, dubito. Occurrit quidem papularum & pustularum nomen: verùm cùm Exanthematum genus duplex sit, vnum, quod colorem cutis saltem mutat, vt fit in febribus petechialibus, alterum in quo tubercula quædam in cute erumpunt, pustularum & papularum nomen non vtrique, sed posteriori saltem generi congruere videtur, & papulæ ac pustulæ saltem tubercula significant, in quibus humor aliquis continetur. Papularum tamen nomen specialius, nec eodem modo à Celso & Plinio vsurpatum videtur. Plinio quidem, Exanthemata calidiora, & quæ sublimiùs in acumen eleuantur, papulæ vocantur; quarum tamen cùm sint variæ differentiæ, rubræ, feruentes, nigræ, papulæ sudorum, nomen hoc satis generale esse videtur. Celso verò papulæ nomen speciale est, & Græcorum Lichenes, Latinorum Impetiginem significat. Scribit enim. *lib.* 5. *cap.* 28. Papulas per minimas pustulas cutem exasperare, rodere, & tandè serpere, atque vbi vitium rotundum incipit, ita in orbem procedere: quæ minùs rotunda, difficiliùs sanescere, & nisi sublata est, in Impetiginem verti. Duas enim, vt Græci, Lichenum species constituit; vnam ἀγρίαν, id est *feram*, alteram mitiorem; feram papulam ieiunâ saliuâ defricatam sanescere. Quæ omnia Græcorum Lichenibus competunt.

Generale etiam videtur Ἐκζεσμάτων nomen. Etsi enim nonnulli hydroa seu sudamina solùm per ἐκζέσματα intelligant, alij capiti tantùm tribuant: tamen procul dubio est generale nomen, & pustulam vel papulam feruentem, vt nomen indicat, significat.

De Phlyctænis.

Sed vt de his in specie agamus, primò occurrunt Phlyctænæ. Dicuntur autem φλύκταιναι, φλυκτίδες, φλυζάκια, & φλύσεις, ἀπὸ τοῦ φλύειν vel φλύζειν, quod *bullire & feruere* est, pustulæ & vesiculæ, quasi à feruentibus & acerrimis humoribus excitatæ, iis quæ ab igne vel feruente aqua excitantur, similes. Ab aliis etiam Ignis syluestris appellantur. Arabes *Sabafati* nominant. Et quidem passim in cute, seu potiùs epidermide, tales pustulæ & vesiculæ nonnunquam priuatim in oculi cornea tunica erumpunt, de quibus *lib.* 1. *pract. part.* 3. *s.* 2. *cap.* 17. dictum. Sæpe in cruribus oriuntur, infantibus interdum in toto corpore erumpunt, rarò viris.

Caussa.

Proueniunt Phlyctænæ à bilioso & feruido humore, cum salso & seroso mixto. Quibus autem de caussis tales humores generentur, alibi dictum. Nonnunquam & mulieribus accidunt, ob sanguinem menstruum retentum & corruptum. Ad cutem autem euocantur isti humores, cùm quis repentè è frigore ad ignem accesserit, vel calido balneo se commiserit; & contrà vbi post æstum, à frigore externo cutis pori constricti fuerint. *Caussa.*

Signa Diagnostica.

Vesicæ iis similes, quæ ab igne vel aqua feruida excitantur, subitò erumpunt, & quando rumpuntur, subflauus humor paulatim effluit, crustulæ obdurescunt, tum decidunt. Ob humoris acrimoniam & feruorem, pruritum in cute excitant. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Phlyctænæ, vt Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 2. *cap.* 93. scribit, biduum aliquando vel triduum durant. *Prognostica.*

2. Phlyctænæ nisi rectè curentur, aliquando in herpetem degenerant.

Curatio.

Si vitiosi humores tales in corpore abundent, ea primò victus ratio instituenda, quæ tales humores non augeat, sed potiùs cacochymiam istam corrigat. Deinde humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi sunt. *Curatio.*

Topica vero quod attinet, foueantur primo Phlyctænæ *decocto lentium, myrti, & malicorij.*

Vel ℞. *Mucilag. sem. psyllij aq. ros. extra.* Vnc. vj. *succi portulaca, solani,* ana Vnc. ij. Misc. & locus affectus eo inungatur.

Si non sponte suâ rumpantur, & grauiorem dolorem inferant, acu perforandæ, pustulæque exprimendæ, vlceri imponatur hoc Cataplasma.

℞. *Farina hordei, lentium, fabar. pulu. cortic. granator.* ana Vnc. j. Cum *ol. ros.* q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Fol. plantag. malua, myrti,* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur. Adde *farina hordei, lentium, mica panis albi,* ana q. s. F. Cataplasma.

Vel linimentum ex *adipe suillo* cum *spuma argenti* in mortario plumbeo factum imponatur.

Vel ℞. *Succi rad. oxylapathi, scabiosa,* ana Vnc. ij. *ol. rosac.* Vnc. iv.

Vnc. iv. *adipis porci veteris* Vnc. vj. Coq. ad succorum consumtionem. Postea adde *lithargyri auri* Vnc. j. *sulphur. vini* Drach. vj. *terebinthina* Vnc. ß. Agitentur in mortario plumbeo. F. Linimentum.

Vel ♃. *Lithargyri, sulphur. vini, pulu. myrti*, ana Vnc. j. Tere cum *aceto*, & adiecta *ol. rof.* q. f. F. Vnguentum.

Plura vide apud Aetium, *tetrab. 2. serm. 4. c. 21.*

CAPVT XXIII.

De Varis.

Vari, PSydraciis cognata tubercula sunt Vari, Græcis ἴονθοι dicta, quoniam scilicet instar ὄνθου, id est, *fimi*, dehonestamenta sint faciei, eámque conspurcent. Galenus, 2. *meth. med. cap.* 2. inter ea omnia recenset, quæ nec locum affectum repræsentant, neque caussam quæ eas effecit. *Ἄκνα* etiam siue *ἄκναι*, à quibusdam, teste Aëtio, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 13.* nominantur, quanquam Hermolaus, *in glossemat. in Plinium*, legit *ἀκμας*, vt sic affectus huiusmodi vulgò à Græcis nominetur, quoniam maximè vigente ætate fieri consueuerit. Celsus, *lib. 5. c. 6.* scribit: *Penè ineptia sunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed vari lenticula qua vulgò nota sunt; eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest.* Galenus, 5. *de comp. med. s. loc. cap. 3. lib. de remed. fac. parabilib. cap. 51.* Ionthos est tumor durus & paruus in faciei cute, à crasso succo congregatus. Qui quoniam serosæ humiditatis expers omnino est, idcirco pruriginosus non est, neque ad sui scalptionem stimulans.

Humor hic plerumque alimentarius est, poris cutis sese insinuans, Non rarò tamen humor excrementitius, & atrabilarius sanguis admiscetur.

Signa Diagnostica.

Tumorem hunc vulgo notum esse, ex Celso antea diximus.

Prognostica.

1. Nihil periculi habet, vt pro ineptiis putet Celsus, hunc tumorem curare velle.

2. Qui vari ex solo crassiore alimento oriuntur, stabiles sunt. Si verò humor excrementitius iis admisceatur, ichorem tubercula profundunt, & suppurata in vlcera abeunt.

3. Si rubor sit intensus in facie cum pustulis, malum curatu difficile est, & penè impossibile: & licet pustulæ remoueantur medicamentis fortibus, rubedo tamen manet, & magis intenditur.

4. Quando rubedo coniuncta est cum inflatione faciei & raucedine vocis, lepræ imminentis signum est.

Curatio.

Curantur hæc tubercula emollientibus, discutientibus, & nisi cedant, etiam erodentibus.

Vt ♃. *Farina lupinor. orobi* ana Vnc. j. *sem. malua excortic. rad. ireos*, ana Drach. ij. *salis ammoniaci* Drach. j. Cum *mucilag. gummi tragacanth.* F. Trochisci, qui tempore vsus in lacte dissoluantur.

Vel ♃. *Mellis, aceti acerr.* ana Vnc. j. ß. Misc.

Vel *Lithargyri auri* Drach. iij. *terebinth.* Vnc. ß. *ol. commun.* q. f. Misc.

Vel *amygdalis amaris*, tritis & cum aceto mixtis, facies vesperi illinatur, & manè lacte abluatur.

Si duriores sint vari.

♃. *Saponis nigri* Vnc. ß. *ammoniaci*, *thuris* ana Drach. j. ß. Dissoluantur in aqua, vt cerati crassitudinem acquirant.

Vel ♃. *Succi oxylapathi* Vnc. ij. *aceti scillitici* Vnc. ß. *gummi ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *boracis* Drach. j. ß. *aluminis.* Drach. ß. Misc.

Vel ♃. *Rad. oxylapathi, helenij incisar.* ana Vnc. j. *fol. hyssopi, pulegij*, ana Vnc. ß. Coq. in *aceto* ad mollitiem, & contundantur minutim. Adde *saponis mollis* Vnc. ß. *ammoniaci aceto dissol.* Drach. ij. *myrrha, thuris, boracis*, ana Drach. ß. Misc.

CAPVT XXIV.

De Sudaminibus & Sironibus.

Sudamina. SVdamina, Græcis ἱδρῶα, sunt exanthemata in summa cute corporis hærentia granis milij similia, quæ ἰλλώδης cutem exasperant. Nonnulli ἐκζέσματα quoque nominari putant. A Plinio, *lib. 23. c. 4.* papulæ sudorum appellantur Rhases & Auicen. *hasef*, vel cũ articulo *alhasef*, siue *hasef* & *alahsef* nominát. Affectus familiaris est pueris & iuuenibus, præsertim temperamento calidioribus, qui æstatis tempore nimis mouentur & exercentur, in collo, scapulis, pectore, brachiis, & femoribus, frequentiùs tamen circa pudenda & anum accidens, vnde Hippocrates, 3. *aph. 21.* eum inter morbos æstiuos refert.

Caussa.

Ortum autem habent Sudamina ex sudoribus multis biliosis & mordacibus, qui cutem mordent, scabram reddunt, vlcerosè exasperant, & in ea pruritum excitant. Oriuntúrque imprimis æstate calida & humida, post vsum calidiorum & acriorum, labores maiores, ab habitatione in loco calido & humido, vento minùs perflabili, sudoribus nimiis, sordibus & immunditie vestium.

Signa Diagnostica.

Tubercula hæc manifesta sunt. In cute enim asperitas & pustulæ pruriginosæ apparent. Signa Diagnostica.

Prognostica.

Affectus periculosus non est: sed plerumque naturæ ope, sine medicamentorum auxilio curatur. Prognostica.

Curatio.

Vestes idcircò adhibeantur mundæ, crebróque mutentur.

Si affectus sit mitior, solius *aq. rosar.* aut *plantaginis* quibus tamen *Camphora* granum vnum aut alterum addi potest, lotione curatur. Curatio.

Si verò grauior sit, & biliosi humores in corpore abundent, ij alterandi & euacuandi.

Postea balneo hoc vtendum.

♃. *Rad. oxylapathi, lil. alb.* ana ℔. ß. *bryonia.* Vnc. iij. *herbar. malua, violar. althea, parietaria, branca vrsina*, ana fascicul. j. *fumaria* M. iij. ß. *nymphaa, rof. rubr. fabar.* ana M. j. *furfur* ℔. ij. Coq. in aq. dulci pro balneo.

Post balneum, si opus sit, adhibeatur hoc vnguentum.

♃. *Ol. violar. rosar. nymphaa*, ana ℔. ß. *succi limon.* Vnc. iij. *lithargyri* Vnc. j. *cerussa* Vnc. ß. *camphora* Drach. j. Agitentur in mortario. F. Linimentum.

Pertinent huc & illæ pustulæ, Germanis *Seuren* dictæ, quæ in vola manus, & plantis pedum oriuntur, in quibus minutissimum quoddam vermiculorum genus sub cuticula latet, quod *Sirones* vel *Chirones* nominant. Nascitur autem in hisce locis potissimùm, quod ichores crassiores in scabie sub cute eo loci crassiore detinentur. Sirones.

Cognoscitur vermiculos hosce in pustulis latere, quòd maiot penitus quàm aliàs in hisce locis percipitur.

Effodiuntur Chirones plerumque acu. Hinc ne renascantur, locus vino vel aceto, in quo *sal, alumen* vel *nitrum* dissolutum sit, abluitur; vel lixiuio facto ex cineribus ramorum, genistæ aut quercus. Post ablutionem & exsiccationem oblinatur, hoc vnguento.

♃. *Lapathi acuti, scabiosa, absinthij, tanaceti fol. persicorum, fraxini, hyoscyami, nucis iugland.* ana M. j. Contundantur omnia, & cum succis istis sumantur *axungia veteris porcina* ℔. ij. Bulliant omnia ad consumtionem succorum. Postea adde *picis naualis* ℔. j. ß. Coletur totum per pannum. Deinde

♃ *Myrrha, thuris masliches*, ana Vnc. ij. Puluerisentur subtiliter, & imponantur colaturæ, & moueantur cum spatula, donec modum vnguenti acquirant. Et quando cum eo operati volueris, tunc Vnc. vj. vnguenti potest addi Vnc. j. *argenti viui* exstincti cum saliua, aut cum albumine oui agitati. Et intra quindenam diem, omnem talem scabiem, seu cirones cum prurıtu curabis.

CAPVT XXV.

De Epinyctidibus & Terminthis.

Epynictides. EΠινυκτὶς ita dicitur, ὅτι νύκτωρ ἐγένετο, id est, *quoniam noctu oritur*, vt Galenus, 5. *meth. med. cap.* 2. & Celsus *lib. 5. cap. 28.* tradit Paulus tamen Ægineta, *lib. 4. cap. 9.* & Aëtius *tetrab. 4. serm. 2. cap. 61.* non quòd noctu oboriatur, sed quoniam noctu vehementiùs hominem excruciet, sic dici existimant. Verùm vtraque ratio simul constare potest, & tuberculum hoc noctu enasci, & noctu hominem excruciare. Paulus Ægineta ergo & Aetius, *loco alleg.* definiunt Epinyctides, quòd sint vlcuscula suâ sponte erumpentia, φλυκταινοειδῆ, h. e. *phlyctanis* bullisve *similia* subrubra, quibus disruptis cruenta sanies defluit. De die nôn magnopere excruciant, per noctem verò grauius, magis quàm pro ratione vlceris, dolore torquent. Etsi verò Paulus & Aëtius per vlcuscula Epinyctides definiunt: tamen procul dubio pustulas in vlcuscula abeuntes intelligunt. Neque solùm ex biliosa & cruenta sanie, sed & ex aliis humoribus generantur. Ideóque Plinius, *lib. 20. cap. 6.* pustulas liuentes & noctu inquietantes appellat, Celsus verò, *loco alleg.* clarissimè eas describit, inquiens: *Pessima pustula est, qua ἐπινυκτὶς vocatur. Ea colore vel sublinida, vel subnigra, vel alba esse consueuit. Circa hanc autem vehemens inflammatio est, reperitur intus exulcerato mucosa. Color*

est,

est humori suo similis. Dolor ex ea supra magnitudinem eius est, neque enim ea fabâ maior est. Atque hac quoque oritur in eminentibus partibus, & ferè noctu. Vnde nomen quoque à Græcis ἐπινυκτὶς impositum est.

Nonnulli Epinyctides Essere Arabum esse putant: sed falluntur, vt ex *cap. seq.* patebit. Essere enim, nisi scalpatur valde, nullum humorem effundit.

Caussæ.

Caussa. Caussæ huius tumoris sunt salsus & serosus humor, & pituita cui modò sanguinis & biliosi ichoris aliquid, modò bilis atræ admiscetur. Vnde etiam color non vniusmodi est, & ob pituitam admistam pustulâ apertâ mucosa intus exulceratio reperitur. Et omnino humor ferè talis est, qualis carbunculi caussa, nisi quòd nulla malignitas adest; neque etiam tumor tantus, quantus carbunculo. Neque enim, vt ex Celso dictum, fabâ maior. Quod verò noctu magis exacerbatur, caussa est humor ater, qui noctu magis moueri solet, & frigus nocturnum, quod poros cutis adstringit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Notas huius tumoris addere non est opus; cùm ex descriptione Celsi modò proposita satis cognosci possit.

Prognostica.

Prognostica. Periculosa quidem non sunt ista tubercula, robúrque virtutis expellentis significant: molesta tamen sunt ob dolorem, noctúque inquietudinem pariunt, & adustum ac vitiosum succum in corpore redundare significant.

Curatio.

Curatio. Ideóque vitiosus humor euacuandus: & si sanguis abundet, vena secanda. Simul etiam talis victus ratio instituenda, quæ adustum humorem non generet.

Topica quod attinet, tale balneum, vel lotio institui potest.

℞. *Malua, violar. parietaria, branca vrsina*, ana M. ij. *solani* M. j. *sem. althaæ, 4. frig. mai. contus.* ana Vnc. j. Coq. in aq. dulci pro Balneo.

Paulus & Aetios laserpitij liquorem cum aqua salita commendant, cùm absque rosione liceat; vt & *cicuta*, vel *hyoscyami* folia cum melle trita. *Coriandrum* item viride, & *solanum*, trita & mixta, vel *sylnestris* folia trita.

Vlceribus ex pustulis ortis conuenit sequens medicamentum.

℞. *Cerussa* Vnc. ß. *lithargyri* Vnc. j. ß. *sem. fœnugræci* Vnc. ß. *rosar.* ℥. ij. *succi endiuia* q. s. Misceantur, donec mellis vel linimenti crassitiem acquirant. Ab acribus verò, acidis & salsis abstinendum.

Terminthus.

Terminthus. Nonnulli ad Epinyctides & *Terminthum* referunt. Verùm quid propriè Terminthos antiquorum fuerit, vix satis constat, nisi quantum ex Galeno habetur, qui *6. epid. comm. 3. text. 37.* scribit: Terminthorum nomen nigras quasdam pustulas in cruribus maximè orientes, a figuræ, coloris, magnitudinisque similitudine, quam cum Terminthorum, id est, *cicerum* fructu, (vt vulgò vertunt, seu vt alij, & rectiùs, terebinthi fructu) habent, deriuatum, significare.

CAPVT XVI.

De Essere.

Essere. TVmoris etiam genus est, in Græcorum & Latinorum scriptis non obuium, sed ab Arabibus propositum; nostris tamen regionibus etiam non infrequens, quod *Essere*, *Sora*, & *Sare* nominant, cùm scilicet tubercula parua, ad rubrum vergentia, duriuscula, cum insigni pruritu subitò vniuersum corpus occupant, non secus ac si ab apibus, vel vespis, vel culicibus, homo demorsus, aut vrticis percussus esset; non ita tamen post longum tempus iterum euanescunt, nulloque ichore vel aliâ humiditate affluente, cutis pristinam læuitatem & colorem recuperat. Nonnulli quidem tuberculorum hoc genus ad Epinyctides Græcorum referunt: verùm malè. Diuersi enim omnino tumores sunt Epinyctides & Essere; cùm Epinyctides humorem ex se effundant, quod non faciunt Essere, quæ sine omni emanante humore euanescunt. Præterea Epinyctides, vnde & nomen habent, noctu potissimùm affligunt: Essere verò rarò noctu erumpunt, sed plerumque de die. Curatio quoque diuersa est.

An Græcis hoc tumoris genus cognitum fuerit, dubium; cùm nullum huius tumoris proprium genus in eorum scriptis occurrat; nisi quis forsan ad exanthemata vlceris expertia id referre velit.

Serapio, *5. breuiarij cap. 8.* duplex huius tumoris genus constituit, pro caussarum ratione differens. Vnum ex sanguine bilioso deducit, alterum ex phlegmate salso nitroso, sed rarius. Alij, cùm nulla humiditas effluat, ab halitu vel vapore sanguinis feruidi, vel biliosorum & salsorum humorum mistione, hoc tumorum genus oriri statuunt.

Caussæ.

Caussæ. Qui serosorum humorum natura nota est, ille non negauerit, à serosis humoribus talia tubercula excitari posse, vtpote qui acres & valde mobiles sunt, & facilè etiam euanescunt ac discutiuntur. Quod confirmat & illud, quod venæsectione, quæ potissimum est, rarescentiam serosæ partis in sanguine coercet, hoc malum imprimis tollitur. Esse tamen huius serosi humoris non vnam differentiam, sed nunc serum hoc esse mitius, nunc acrius & feruidius, nunc tenuius, nunc crassius, prurituis, qui nunc maior, nunc minor est, docet; sicut & illud, quod sæpe obseruari, tubercula hæc, dum ægri in calido loco sunt, tunc emergere, & dum frigido aëri sese exponunt, euanescere; nunc contra in frigido emergere, & in calido euanescere: quorum prius ideò accidere videtur, quòd humor valde tenuis & mobilis est, & ab ambiente aëre frigido statim intropellitur; posterius verò, quod humor ita mobilis & tenuis non est, sed paulò crassior, qui propterea in aëre frigido transpirare non potest, in calidiore verò transpirat.

Generatur verò iste serosus & tenuis humor plerumque vitio hepatis, quod ab aliqua caussa p.n. ad humorem hunc generandum dispositum est. Efferuescit autem iste humor à caussis procatarcticis, quæ sanguinem agitant. Hyeme etiam & frigidis regionibus magis quàm calidis accidit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Ex notis suprà nominatis facilè cognoscitur. Nimirum interdum vlcerosa lassitudo præcedit, tum pustulæ pruriginosæ toto corpore erumpunt, ac si homo ab apibus punctus, vel vrticis percussus esset.

Prognostica.

Prognostica. 1. Tubercula hæc breui temporis spatio, etiam nulla cura adhibita, sponte euanescunt, & non suppurantur, nulláque humiditas ex iis effluit. Et si id accidat interdum, id potiùs ratione scalpturæ, ac ob vehementem pruritum, qui ægris molestus est, quam tumoris accidit.

2. Interdum Essere febres biliosas antecedunt, & propterea ij, qui hisce tuberculis frequentiùs molestantur, curationem negligere non debent, ne in febres, & grauius malum incidant.

Curatio.

Curatio. Topica vt adhibeantur, plerumque opus non est, sed si feruor sanguinis & humorum, venæsectione & alterantium exhibitione compescatur, tubercula euanescunt, & læuitas ac color naturalis cuti redit. Primò nimirum vena aperienda, & tantum sanguinis detrahendum, quantum corporis conditio postulat. Postea, si opus sit, biliosus & serosus humor detrahendus, *tamarindis, myrobalanis, rhabarbaro.* Postea exhibeatur *succus & syrupus granatorum, ribes, de agresta, serum lactis*; cum *emulsione sem. 4. frigidorum*, & similibus, *lac acidum.* Vtile etiam est ægrum balneo aquæ tepidæ immittere.

Diæta etiam sit refrigerans & humectans.

CAPVT XXVIII.

De Scabie.

EX materia adusta etiam Scabies oritur, vt & Pruritus, qui scabiei & similium affectuum veluti prælodium quoddam est. Scabies autem Latinis, ψώρα, Græcis notus satis affectus est, in quo non solùm aliqua corporis turpitudo & deformitas adest, sed etiam cutis intemperies cum tumore & exulceratione, vnde etiam cutis actiones læduntur. In primis verò in scabie summa cutis afficitur, atque ex ea, vt est apud Galenum, *4. aph.* 17. tale quid abiicitur, qualis serpentum senecta. Vnde à pruritu etiam differt: in prurito enim tantùm cutis, in qua scalpentibus nihil decidit, est asperitas; in scabie verò non solùm est cutis asperitas, verùm etiam intemperies cum tumore, à qua scalpendo promptè corpora furfuracea separantur, & cum iis ichores etiam varij, & excrementa saniosa.

Caussa.

Quæ autem sit caussa Scabiei, autores non planè conuenire videntur. Galen. *de tumoribus, cap. 13.* ita scribit: *Scabies quoque & Lepra melancholici affectus sunt*: & *7. apher.* 42. melancholicos affectus esse cancros, elephantiases, lepras, & psoras

psoras; quod aliis quoque in locis docui. Auicenna verò 7. *quarti, tract 3. cap. 6.* scribit, materiam scabiei esse sanguinem, cui admiscetur bilis, quæ conuersa est in melancholiam, aut phlegma salsum: cui etiam alii Arabes consentiunt. Verùm enim verò etsi humor in scabie non semper sit idem: tamen in omni aliquid humoris adusti & melancholici calidi & sicci admistum est. Præterea scabies alia est humida, alia sicca. Humida, in qua materia humida & saniosa simul effluit; sicca verò, in qua parum vel nihil eiusmodi materiæ emittitur. Atque de hac locutus videtur esse Galenus, vtpote in qua humor ille melancholicus magis exsuperat. Auicennas verò, & reliqui Arabes de omni scabie. Etsi verò scabiei caussa proxima sit humor acris & salsus: non tamen planè absurdè Auicennas materiam scabiei sanguinem esse dixit. Cùm enim scabies vniuersalis corporis affectus sit, non facilè ab alio humore proficisci potest, nisi sanguis etiam admisceatur, sed tamen sanguis non potest esse simpliciter caussa scabiei, quamdiu nimirum suam benignam & temperatam naturam obtinet; siquidem benignus, ac bonus dum est, non pruritum, nedum vlcerosos tumores excitare potest. Quapropter sanguineum corrumpi, aliósque ipsi humores, qui mordaces & acres sint, si scabiem gignere debet, admisceri oportet. Bilis quidem flaua acris est & mordax, sed vix ea copia affluit, aut tam crassa est, vt tales tumores excitare possit. Atra verò bilis & pituita salsa, ad scabiem producendam commodissimi humores sunt, ii enim cùm crassi, calidi & sicci, ac mordaces sint, si ad cutem protrudantur, in eâ hærent, atque calidam & siccam intemperiem, pruriginem, tumorem atque exulcerationem excitant.

Caussas autem primitiuas quod attinet, imprimis ad humores illos salsos, mordaces & acres gignendos, efficax est victus ratio, cibi nimium praui, salsi, acres, & qui facilè corrumpuntur: hinc pauperes, qui prauis illis cibis vtuntur, frequentius scabie infestantur, vt & pueri ac prima ætate constituti, vtpote qui in victu sunt incontinentiores; vnde plura excrementa colligunt, quæ in ambitu corporis retenta corrumpuntur, atque acrimoniam acquirunt. Faciliùs autem ex cibis prauis gignuntur illi acres & salsi humores, si intemperies hepatis sit calida & sicca. Huc quoque pertinet corporis immunditiès, & negligentia in mundando corpore, si nimirum sordes à cute non abluuntur, aut vestes non mutantur, vnde sordes in superficie corporis hærentes, exitum non ita liberum excrementis permittunt, & acrimoniam acquirunt, aliósque humores corrumpunt. Oritur quoque scabies interdum post crisin, post morbos tàm acutos, tùm diuturnos, vbi scilicet natura humores prauos, quos alio modo euacuare & discutere non potest, ad cutem propellit. Contagium denique inter præcipuas scabiei caussas numeratur, quam caussam etiam Galenus agnouit, *lib. 1. de diff. febr. cap. 2. & 4. de differ. puls. cap. 1.* In superficie enim cutis scabiosorum quædam viscida & tenax humiditas colligitur, quæ per vestes aut alio modo corpori communicata, humores in eo simili modo corrumpit, & similem affectionem producit, in his præcipuè corporibus quæ ad scabiem iam sunt disposita. Et quidem scabies humida magis contagiosa est, vtpote in qua plus talis humiditatis viscidæ generatur.

Differentia.

Differentia. Differentias scabiei aliqui plures recensent, vtpote quòd alia sit recens, alia inueterata, alia totum corpus occupet, alia saltem manus & crura: sed præcipua est quæ ab humorum differentia petitur, quòd aliqua ex humore atro & melancholico oritur, & sicca appellatur, in qua etsi alij humores concurrunt, humoris tamen illius maxima pars est, vnde ex partibus hac scabie laborantibus, vel nihil excernitur, vel si quid excernitur, est crassum, siccum, & vlcera ac vestigia vlcerum sunt liuida & nigra: alia est humida, in qua abundat pituita salsa, è qua nimirum sanies humida multa, subtilis, acris, aut etiam crassa, copiosiùs emanat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Scabies notus affectus est, facilèque agnoscitur, vt & eius differentiæ, præcipuè ex iis quæ modò dicta sunt. Quæ tamen signa nonnihil mutantur, prout maior vel minor adustio est aliorum humorum.

Prognostica.

Prognostica. 1. Etsi verò scabies ob turpitudinem & deformitatem magis molesta est, quàm ob aliud quod immineat periculum, & in ætate iuuenili sæpe ab aliis morbis præseruat, vel etiam alios morbos sanat: tamen semper tuta non est. Si enim diuturnior fit, in lepram migrare potest, & in senibus contumax est, ac curatu difficilis.

2. Et inter species curatur difficiliùs sicca, quàm humida. Qualiscunque itaque sit, negligenda non est, sed commodâ curatione, vel ob deformitatem saltem, tollenda.

De Scabie interò recurrente. ¶ [Scabies illa, quæ non ex contagio, sed ex interno humorum vitio orta est, plerumque criticè quasi erumpit, & ab interno visceris alicuius vitio oritur, in quo vbi vitiosi humores generantur, à natura ad ambitum corporis protruduntur: quem motum si natura perficere non possit, vel in opere suo medicamentis intempestiuè exhibitis impediatur, varii morbi excitantur. *Ex scabie interò recurrente varij morbi.* De quartana suprà, *de Febribus*, dictum. Febres quoque aliæ sæpè continuæ satis periculosæ; sæpe etiam intermittentes, sed plerumque inordinatæ, hoc modo oriuntur. Curaui hoc an. 1636. mense Aprili, hîc Virum quendam, habitu melancholicum, qui febre continuâ laborabat, cum tussi grauissima, qua sputum multum, & aliquoties etiam sanguinem satis copiosum reiiciebat, & anhelitûs difficultate laborabat, vt non sine caussa de phthisi iam metus esset. *Exemplum febris continua ex scabie intro recurrente.* Cùm verò medicamenta per octo dies non satis proficerent, de caussa morbi diligentiùs inquisiui, vbi ille, quod antea me celauerat, se ante hunc morbum scabie laborasse significauit, quæ vbi euanuerit, febris & tussis hæc secuta sit. Quod cùm intelligerem, vt scabies iterum erumperet, dedi operam medicamentis ex fumaria, & similibus paratis. Cùm ergo scabies iterum erumperet, & alia etiam medicamenta adhiberentur, & febris, & tussis cessauit, & iam sanus viuit sine vllo phthisis metu.

Aliud Cæcitatis. De Studioso quodam *alibi* dixi, is, cùm scabies, qua laborabat, ad interna recurreret, statim cæcus factus est, & per biduum nihil vidit, cum summa pectoris angustia, respiratione difficili, & vrinis nigris. Qui cùm medicamentis idoneis, ad humorem adustum euacuandum exhibitis, vsus esset, vt fumariâ, & similibus, intra quatriduum visum recuperauit. Idem post anni quadrantem eodem malo correptus, visum non amisit, sed semel epilepsia correptus est. Medicamentis tamen idoneis adhibitis iterum euasit. *Item Epilepsia.*

Multa quoque alia incommoda sæpius ex ea. Vidi etiam multos, qui punctionibus pectoris & nothâ pleuritide, item cachexiâ correpti sunt ex scabie. Puer etiam 14. annorum, cùm intempestiuis contra scabiem inunctionibus vsus esset, vrinam reddidit nigram, visu priuatus, & tandem epilepsiâ correptus est, eâque sæpius recurrente mortuus. Quapropter scabies non susque dèque habenda, & si ab interno humorum vitio, & cacochymia oriatur, externa medicamenta, ante purgantium, & aliorum medicamentorum internorum necessariorum vsum, non adhibenda.

Idem etiam de achoribus infantium accipiendum. Quod verò de scabie dictum, idem de achoribus infantium accipiendum. De iis Hippocrates, *l. de morb. sacr.* ita scribit: *Quibus erumpunt vlcera in caput, & in aures, & in reliquum corpus, & quæ salinosi sunt ac mucosi, hi ipsi processu ætatis facillimè degunt. Huc enim abit & purgatur pituita, quam in vtero purgari oportebat, & qui sic purgati sunt comitiali morbo non prehenduntur.* Contrà si incautè Medici ac fœminæ intempestiuè adstringentia & repellentia medicamenta adhibeant, & achores sanent, infantes in febres, epilepsiam, conuulsiones, recurrente ad interna vitioso humore, incidunt, interdum etiam planè moriuntur.]

Curatio.

Curatio. Principiò autem recta victus ratio habenda est, & à cibis humores adustos & salsos generantibus abstinendum, vt sunt salsa, acria, amara, olea & oleaginosa. Contrà verò cibi boni succi assumendi sunt. In genere autem hoc obseruandum, conuenientius esse, vt cibi, qui scabiosis exhibentur, potiùs elixi sint, quam assi aut frixi, Assa enim & frixa præcipuè acriorem humorem & sicciorem generant.

Postea humorum ácrimonia temperanda, & præcipuè hepatis intemperies ad naturalem statum reducenda, humorêsque salsi & acres euacuandi. Principiò itaque primæ viæ, leni aliquo medicamento sunt euacuandæ. E. g.

℞. *Elect. diacathol.* ℥. ß. *pulu. sena præpar.* ʒ. ß. cum *saccharo* F. Bolus.

Si adsit aliqua sanguinis copia & humores paulò calidiores sint, etiam non inutile fuerit, venam in cubito aperire. Solet enim natura humores vitiosos è maioribus illis venis internis ad ramos externos & subcutaneos expellere, qui inibi venâ apertâ cum sanguine euacuantur.

Postea in scabie humida ex pituita salsa, præparantia exhibenda ex *cichorio, agrimoniâ, lupulo capill.* ♀: Purgantia ex *agarico. rhabarb. fol. sena.* In sicca, præparantia ex *fumaria, borrag. buglosso, violis*: Purgantia ex *epithymo, polypodio, sena, helleboro nigro*: vnde variæ in rem præsentem formulæ concinnari possunt.

℞. *Rad. cichor.* Vnc. j. *polypodij, lapath. acut. cortic. inter. frangula*, ana Vnc. ß. *ligni sassafras, glycyrrhiza rasa*, ana Drach. ij. *fumar. acetos. agrimon. scabios.* ana M. j. *epithymi, flor. borrag. bugloss.* ana M. ß. *passular.* Vnc. semis. Coq. in s. q. aq. commun. vel etiam seri lactis pro ℔. ij. Colaturæ clarificatæ adde *Syr. de quinque rad. de cichor. cum rhabarb.* ana Vnc. ß. *aceti sambuc.* Vnc. ij. Misce: dentur singulis diebus Vnc. iiij. vel v.

Vel ℞. *Rad. cichor.* Drach. vj. *glycyrrhiza* Drach. iij. *fumaria* M. ij. *endiu.* M. j. *flor. borrag. viol. bugloss.* ana M. ß. *sem. melon. endiu.* ana Drach. j. *fol. sena* Vnc. j. *cortic. myrobal. citr. Ind.* ana Vnc. ß. *polypodij q.* Drach. v. *agarici albiss.* Drach. iv. *rhabarb. el.* Drach. ij. *spica* Scrup. j. *cinnam. zingib.* ana Drach. ß. Coq. in s. q. *aq. scabios. & fumar.* pro ℔. ij. per noctem stent: postea colentur & clarificentur, atque aromatisentur, *ligni aloes, santal. rubr.* ana Scrup. j. Dosis Vnc. iv. vel v.

Vel ℞. Decocti sena ℥. ix. syr. de fumar. de epithym. de cichor. cum rhabarb. ana ℥.ij. Misce, & aromatisetur cum cinnamom. & spec. diarrh. abb. ʒ. ß. Dosis ℥.iv. vel v.

Vel ℞. Fumar. M.j. flor. iv. cordial. ana p.j. epithymi Drach. ß. glycyrrh. rasa. ʒ.ij. fol. sen. al ʒ.iij. hellebor. nigri ℈.j. polypod. q. ʒ.iij. passul. enucl. ℥.ij. sem. anisi. ℈.j. Coq. pro ℥.ix. In colatura infunde rhabarb. el. ℈.i. cinnamom. ℈.ß. spica, schoenanti, ana gr. iii. Colaturæ expressæ adde syr. de fumar. byzant. simp. ana Drach. iij. F. haustus, qui toties repetatur, quoties opus fuerit.

Si vlteriori purgatione opus fuerit, fortiora exhibeantur purgantia.

Vt ℞. Confect. hamech. ʒ.iii. elect. ros. Mesuës ʒ. i. ß. F. Bolus.

Vel dissolu. in aq. vel decoct. fumar. ℥. iii. & addatur Syrup. de epithym. & de fumaria, ℥.i. Misc.

Post alias præparationes & purgationes, vti licet infuso hellebori nigri hoc modo parato.

℞. Rad. cichor. polypod. quercin. ana ʒ. i. semis, fumaria M. semis, flor. borrag. bugloss. cichor. ana p.i. epithymi, passular. ana ʒ. ii. Coq. pro Vnc. v. In colatura infunde per noctem hellebori nigri veri ʒ. i. semis, cinnamom. ℈.i. sem. dauci, anisi, ana ℈. semis, caryophill. gr. v. Colaturæ expressæ adde syr. de fumar. de cichor. cum rhabarb. ana ʒ. iii. Aromatisetur cum spec. diarrhod. abbat ℈. i.

Imprimis verò valde vtile est serum lactis præsertim caprini, quod quidem in scabie humida primò exhiberi potest cum ℥.i. succi ro. vt simul purget, deinde per iv. aut v. dies saltem alteret. Si sicca sit scabies, addi poterunt Vnc. ii. vel iii. succi fumar. vel etiam ℥. ii. emulsionis sem. melonum: qua ratione efficacissimum ad scabiem & pruritum est medicamentum.

Vel etiam poterit hoc modo serum lactis parari.

℞. Seri lactis caprin. ℔. ii. myrobolan. contusor. ℥. i. epithymi Drach. i. semis. Infundantur per noctem. Manè colaturæ ℥. i. assumatur.

Vel ℞. Rad. cichor. fumar. acetos. cymarum lupuli, agrimon. recent. ana M. i. absinth. rorismar. ana p. i. Coq. in s. q. lactis caprini recèns mulcti, ad part. quart. absumtionem.

Postea instillentur aceti sambuc. cochl. ii. vel iii. vbi lac concreuerit, serum purius & sincerius sumatur manè per se, vel cum syrup. de cichor. cum rhabarbaro.

Vbi corpus satis purgatum fuerit, sudorem prouocantibus opus est.

℞. Theriaca, mithridat. ana ℈. i. succi fumar. inspissat ℈. semis, syr. de succo acetos. ʒ. ii. Dissolu. in aq. fumar. & manè sumantur, & in lecto sudor prouocetur. In hunc vsum sola fumaria poterit vsurpari, vt & pimpinella, aquileg. sambucus, Quod si scabies sit contumacior, etiam decocto sarsaparilla vti possumus, quibus tamen commodè aq. vel syr. fumar. admiscetur.

Hæc vbi vsurpata fuerint, ad Topica accedendum. Imprimis hîc commodus est vsus balneorum tùm dulcium, tùm mineralium ac calidorum, inter quæ præcipuè sulphurea commendantur: quorum tamen vsus continuus cùm siccet, hac ratione interdum in scabie sicca vtile est, per vices vsurpare dulcia & sulphurea, ita vt his dulcia vsurpentur, quater autem sulphurea. Talium enim balneorum & solo seri lactis vsu, etiam contumax scabies curatur. Sed cùm non vbique ista balnea mineralia reperiantur, alia pro iis substituere licet, quæ facultatem digerendi, detergendi, & poros cutis extergendi atque purgandi vim habent, quæ si refrigerantibus, & dolorem ac pruritum mitigantibus admisceantur, polychrestum medicamentum efficitur.

Vt ℞. alumin. ℥. j. semis, sulph. ℥. ij. nitri, ℥. j. salis M. j. F. pulu. qui in aquæ calentis labrum conijciatur.

Vel ℞. Salis commun. ℔. ß. alum. ℥. iij. vitrioli ℥. iv. tartari, nitri, ana ℥. ij. Contusa conijciantur in balneum.

In balneo etiam coqui potest malua, fumaria, scabiosa, artemis. beta, radix oxylapathi, & in sacculo suspendi farina fabar. furfures.

Potest & tale balneum parari: ℞. Rad. & fol. lapathi acuti, M. iij. enula ℥. iii. bryonia ℔. ß. malua, scabios. fumar. chelidon. saponar. ana M. ii. hordei integri, lupinor. fabar. ana ℔. ß. furfur. ℔. i. flor. chamamel. M. iii. Coq. pro balneo.

In eundem etiam vsum linimenta & vnguenta parantur, quorum magnus numerus passim apud authores occurrit. Componuntur ex detergentibus, vt dixi, & cutem purgantibus, qualia sunt nitrum, ireos, amygdala amara, abrotanum, helleborus, radix bryonia lil. alborum, farina fabar. orobi, lupinor. terebinthina, sulphur, tartarum. His admiscentur anodyna, quæ pruritum & dolorem, qui ex aliis medicamentis excitatur, mitigant, vt ol. rosac. anethin. chamamel. pinguedo gallin. anser. vitulin. butyrum recens, axungia porci. Addenda quoque, quæ cutis intemperiem corrigunt, vt sunt succus acetosa, lac sem. melonum. Tenuium quoque partium medicamenta admiscenda, vt acetum, succus limonum.

Ex quibus omnibus & similibus, prout res postulat, varia componuntur medicamenta, pro ratione corporis affecti. Neque enim vnico medicamento facilè omne genus scabiei curari potest, & qui hoc tentant, vel negligentiæ vel inscitiæ accusandi sunt. Mitiora enim in scabie mitiori, in pueris, fœminis, delicatis & mollioribus conueniunt: in aliis fortiora. Alia etiam humida, alia sicca scabies postulat.

Mitius est hoc:

℞. Lithare. aceto ros. priùs diluti, rad. lil. alb. ana Drach. ii. ol. ros. Vnc. ii. farin. fabar. Vnc. i. succi limon. Drach. ii. camphor gr. iiii. Puluerisanda subtiliss. puluerisentur, & cum reliquis in formam linimenti misceantur.

Vel ℞. Succi lapathi acuti. helenij, ana Vnc. i. limon. ʒ. vi. terebinthin. Vnc. i. litharg. Vnc. ß. cerussa Drach. ii. salis commun. ʒ. ß. ol. ros. q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. Axung. porcin. Vnc. i. ß. ol. ros. Vnc. i. terebinthina Vnc. semis, ol. tartar. è vitell. ouor. ana Drach. i. pulu. thuris, Drach. ii. salis commun. Scrup. i. M. diligenter.

Vel ℞. Butyr. rec. terebinth. ana Vnc. iv. ol. ros. myrtini, ana Vnc. i. ouor. vitell. num. ii. cerussa Vnc. i. salis Drach. ii. Misc.

Vel ℞. Succi lapathi acuti, helenij, ana ℥. i. ß. aceti Vnc. semis, ol. ros. cera, ana q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. Terebinth. lota aq. rosar. Vnc. semis, succi aurantior. acetos. Drach. iii. oui vitell. i. butyri Drach. ii. ol. ros. q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. Tereb. lota in aq. scabios. Vnc. i. ol. rosac. Vnc. semis, butyri rec. axung. porcin, ana Drach. ii. salis Drach. semis, litharg. Drach. i. vitell. ouor. ij. succi limon. Drach. vi. cera q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. Succi lapath. acuti Vnc. i. terebinth. styrac. liquid. ana ʒ. i. semis, rad. helenij ʒ. ii. thuris ʒ. i. oui vitell. i. salis ʒ. i. aceti, ʒ. i. semis, axung. porcin. ol. ros. ana ℥. semis cera q. s. F. Vnguentum molle.

Vel ℞. Litharg. ℥. semis, cerussa ʒ. ii. mastich. thuris, ana ʒ. ii. succi ex aurantio pomo cum cortice inciso expressi. Vnc. i. ol. ros. quantum satis. Ducantur in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

Pro diuitibus & delicatioribus solent componi Vnguenta è pomis, quæ Pomadas vel Pomata vocant, V. g.

℞. Cinnam. caryophyll. ana ʒ. iii. flor. lauendul. ℈. ii. nucis moschata ʒ. ii. styrac. calamita ʒ. i. benzoes ℥. v. camphor. ℈. i. pomorum odoratorum ℔. i. semis, aq. ros. tantundem, vini ℥. iv. axung. porcina rec. ℔. i. Coq. & omnia colentur, postea adde moschi ℈. semis, F. Linimentum.

Fortiora in adultioribus & confirmatâ scabie necessaria sunt.

℞. Succi lapathi acuti Vnc. i. sulphur. citrini Drach. iii. nitri Drach. ii. styrac. liquid. farina lupinor. ana Drachm. ii. semis ol. ros. q. s. cera parùm. F. Vnguentum.

Vel ℞. Sulph. ℥. semis, nitr. ʒ. i. ol. ros. nucum ana Vnc. i. succi limon. ʒ. ii. Misc.

Vel ℞. Rad. enula, lapathi acut. ana vnc. i. Coq. in aceto, & per cribrum traijciantur. Adde sulphur. vini Drach. i. salis commun. Drach. semis, succi limon. Drach. vi. vnguenti albi Rhasis. vnguenti citrini, ana vnc. semis, ol. tartar. rosac. ana q. s. cera parum. F. Vnguentum.

Vel ℞. Vini boni odorati ℔. i. semis. sulphuris, Drach. iii. thuris Drach. ii. salis Drach i. semis, pingued. porci, vnc. iii. cera vnc. i. semis. Bulliant simul ad tert. part. consumtionem: sub finem adde styrac. liquid. Drach. i. semis. Misc.

℞. Rad. pimpinella, lapathi acuti, helenij, ana vnc. semis: Infundantur in aq. fumar. & postea coquantur. Colaturæ fortiter expressæ adde terebinthina vnc. iij. ol. ros. vnc. ij. Bulliant ad consumt. medietatis. Deinde adde sulphuris vnc. semis, alumin. Drach. ij. salis gemma, nitri, ana Drach. semis, ol. ouor. cera, ana q. s. F. Vnguentum.

Vel Butyri sine sale ℥. iv. terebinthin. ℥. j. semis, sulphuris ʒ. ij. salis, Drach. semis, vitell. ou. i. Misc.

Vel ℞. Tereb. ℥. iv. sulphuris citrini ℥. semis, rad. pimpin. helenij. lapid. calaminar. ana ʒ. semis, salis, gemma Drach. iij. litharg. cerussa, ana Drach. j. ouor. vitell. ij. alum. Drach. ij. aceti parùm, ol. ros. q. s. F. Vnguentum.

Nonnulli etiam ☿ viuum & sublimatum, vnguentis, & linimentis contra scabiem admiscent. Verùm cùm inde periculum ægro conciliari possit, consultius est in scabie, quæ aliis medicamentis curari potest, ab argento viuo & sublimato, quantum possibile est, abstinere.

Interdum & manuum vngendarum caussa globuli, sapones, & smegmata, parari possunt. E. g.

℞. Pulu. Rad. ireos, ℥. semis, helenij Drach. ii. fœcula bryon. gorsa serpentaria, ana Drach. j. thuris electi Drach. ij. ol. tartar. Drach. iii. styrac. liquid. Drach. ii. farin. lupinor. ℥. semis, succi lapathi acuti, vnc. iii. sapon. Veneti in aq. ros. & fumar. dissolut. q. s. moschi, si libet, Scrup. semis, vel plus. Misc. F. Massa, & ex ea globuli, qui inuoluantur bombace.

℞. Aq. destillat. oxylapat. ℔. i. succi plantag. vnc. ii. aq. ros. ℥. i. semis, succi limonum ℥. i. lithargyri vnc. iii. cerussa Drach. ii. mercurii sublimati Drach. vi. sal. commun. Drach. ii. sulph. ʒ. i. semis. Pulerisanda pulerisentur, & cum aquis misceantur. Stent in infus. horis xxiv. postea destillentur.

Aliud in omni scabie expertum.

℞. Rad. oxylapathi virid. helenij virid. ana ℔. semis, ping. porci ℥. iii. Contund. in mortario, & ad lentum ignem parum ebulliant, postea exprimantur fortiter, & F. Vnguentum.

De malo mortuo.

Malum mortuum.

Peculiaris scabiei generis nonnulli Medici mentionem faciunt, quod *malum mortuum* appellant, quia corpus nigrum & quasi mortificatum apparet; quæ est scabies cum liuore & nigredine, ac pustulis crustosis, nigris, fœdis, sine sanie, & sensu ac dolore, in coxis & tibiis præsertim, ex melancholia naturali caussa ortum habens, & proinde vsum ciborum melancholicorum, lienis obstructionem, retentionem hæmorrhoidum sequitur, & proculdubio scorbuticâ malignitate non caret. Estque malum, vt affectus melancholici omnes, satis diuturnum, & curatu difficile.

Curatur autem, humorem melancholicum præparando, & conueniente modo purgando, ac vitium lienis, à quo pendet, corrigendo, de quo sæpius, vt *de scorbuto*, & passim alibi diximus. Corpore euacuato continuentur medicamenta humorem melancholicum temperantia, quibus & antiscorbutica medicamenta addenda.

Deinde lauetur corpus hoc balneo parato ex *radicibus polypody, oxylapathi, helniy, ireos, cortic. sambuci, ebuli, absinthio, fumaria, parietaria, malua*. Sub ingressum balnei detur *conserua fumaria*, vel *syrupus* aut *aqua fumaria* cum *theriaca*.

Postea inungatur locus affectus *vnguento diapompholygos*, vel tali:

℞. *Succi fumaria, oxylapathi, chelidony, cochlearia, nasturtij aquatici*, ana Vnc. j. *pingued. porci antiq.* Vnc. iij. Coq. ad succorum consumtionem. Adde *sulphur. viui* Vnc. ß. *ol. nucum* Vnc. j. *vng. diapompholygos* Vnc. j. ß. *ebuiu* Drach. ij. *terebinth.* Vnc. ß. Misc. in mortario plumbeo. F. Vnguentum.

CAPVT XXVIII.

De Lepra Græcorum.

Lepra.

LEpra ἀπὸ τῶν λεπίδων, à *squammis* denominata, summus quidam Psoræ seu scabiei gradus est. Mox autem in principio, ne quis Autorum lectione turbetur, obseruandum, nos hîc de Græcorum Lepra, non de Arabum loqui. Quam autem Arabes Lepram nominant, illa Græcorum est Elephantiasis, de qua *cap. sequenti*, quæ nil aliud est, quàm vniuersalis totius corporis Cancer, vt ea descriptione, quæ apud Auicenn. *tertia quarti, tr. 3. cap. 1.* manifestum est, dum inquit: *Lepra est morbus ortum habens ex bile atra per totum corpus sparsa, vnde intemperies partium, forma & figura, & tandem etiam ipsa continuitas corrumpitur, & est cancer communis corpori toti.*

Albaras nigra.

Græcorum verò lepram nominant Arabes Albaram nigram, vt ex eodem Auicenn. *septima quarti, tr. 2. c. 9* apparet. *Albaras nigra*, inquit, *est illud, quod etiam Impetigo et corticina, & est scabiositas accedens cuti, aspera, vehemens, & facit squammas sicut piscium, cum pruritu, atque est cum humore melancholico, & est de antecedentibus Lepram*: quibus verbis manifestè Græcorum lepra describitur. Est nimirum Lepra Græc. scabies in summo gradu, & à scabie solùm affectus vehementiâ differt. Vnde etiam P. Ægineta vno eodémque capite, (*lib. 4. cap. 2.*) de scabie & lepra agit. Auicenna autem, quem & nos sequimur, peculiaribus capitibus de iis agit, de scabie nimirum *septima quarti, tr. 3. cap. 6.* de lepra Græcorum autem *loco alleg.* agit.

Maior enim in lepra est humorum corruptio & intemperies, quàm in scabie: & in scabie solùm quædam corpora furfuracea decidunt; in lepra autem velut squammæ piscium, ita vt à pruritu per scabiem ad lepram fiat transitus. Nam pruritus est leuis quædam cutis asperitas, in qua, nisi fortè violentiùs scalpatur, nihil ea cute decidit. In scabie postea iam humor euidentior est, & scalpentibus furfuracea quædam corpuscula decidunt. In lepra maior tumor est, & non ampliùs furfuracea corpuscula, sed squammosa, seu scalpentibus, seu non scalpentibus decidunt. Etenim in scabie materia est tenuior, & summam saltem cutem depopulatur: deinde in lepra materia crassior est, & non solùm summam superficiem, sed etiam profundiora cutis depascitur.

Impetigo Celsi.

Græcorum hanc lepram procul dubio sub impetiginis nomine proposuit Celsus, *lib. 5. cap. 28.* non verò Lichenem Græcorum, quæ aliis Impetigo dicitur, intellexit, dum ita scribit: *Impetiginis verò species sunt quatuor. Minimè mala est, quæ similitudine scabiem repræsentat. Nam & rubet, & durior est, & exulcerata est, & roditur. Distat autem ab ea, quia magis exulcerata est, & variis similes pustulas habet, videnturque esse in ea quasi bullulæ quædam, ex quibus interposito tempore squammulæ resoluuntur, certioribúsque hoc temporibus reuertitur. Alterum genus peius est, simile papulæ ferè, sed asperius, rubicundiúsque, figuras varias habens. Squammulæ ex summa cute discedunt, rosio maior est, celeriùs & latiùs procedit, certioribusque etiam, nonnunquam prior, temporibus & fit, & desinit, Rubrica cognominatur. Tertia etiamnum deterior est; nam & crassior est, & durior, & magis tumet, in summa cute finditur, & vehementius rodit. Ipsa quoque squammosa, sed nigra procedit, & latè & tardè*

omnibus serpit. In temporibus aut oritur, aut desinit, neque ex toto tollitur. Nigra cognomen est. Quartum genus est, quod curationem omnino non recipit, distans colore: nam subalbidum est, & recenti cicatrici simile, squammulasque habet pallidas, quasdam subalbidas, quasdam lenticulæ similes: quibus demptis, nonnunquam profluit sanguis. Alioqui verò humor eius albidus est, cutis dura atque fissa est, proceditque latius. Hæc verò omnia maximè genera oriuntur in pedibus, & manibus, atque vngues quoque infestant. Medicamentum non aliud valentius est, quàm quod ad scabiem quoque pertinere, sub autore Protarcho retuli. Serapion autem nitri P. ij. Sulphuris P. iij. excipiebat resina copiosa, eóque vtebatur. Hæc Celsus.

Neque enim vllus autor, seu Græcus, Latinus, tot genera Lichenum constituit: quæ tamen facilè in Lepra Græcorum inueniuntur, neque vllum caput in Celso occurrit, in quo de Lepra tractet, quæ tamen incognita ipsi, Hippocratis studiosissimo, esse non potuit. Præterea Impetigo, etiam leuissimâ scabie peior, à Celso ponitur: insuper cuncta Impetiginis genera squammas emittere Celsus scribit, quod Lepræ Græcorum maximè proprium est, & nomen etiam ἀπὸ λεπίδος, id est à squammis accepisse putatur; cùm contrà Licheni Græcorum squammas nemo tribuerit.

Caussa.

Caussa.

Caussa huius mali est atra bilis. Quanquam enim antiqui quidam etiam à pituita salsa Lepram oriri dixerint: tamen id non ita intelligendum est, quasi a sola pituita salsa Lepra oriatur, & excitari possit, sed quod interdum salsa pituita atræ bili admiscetur. Ad Lepræ itaque generationem faciunt, quæcunque atram bilem generant, & coaceruant. Quæ iam ex priori de scabie doctrina nota sunt; vt victus incommodus, temperamentum siccum, suppressæ hæmorrhoides aut menstrua, fonticoli, qui diu fluxere prohibiti, febris quartana. Denique etiam ad Lepram, eodem modo vt ad scabiem, facit contagium. Etsi enim nonnulli Lepram contagiosam esse negant: tamen id sine caussa euidenti facere videntur. Si enim scabies est contagiosa, procul dubio etiam lepra quæ pessima scabies est, & quidem scabiei excessus, contagiosior erit.

Prognostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur facilè Lepra, cùm eadem signa, quæ scabies habeat. Hoc saltem peculiare obtinet, quòd squammas emittit. Sudor est fœtidus, & malum minùs remediis cedit. Est nimirum cutis aspera, arida & sicca, adest pruritus, & seu scalpentibus seu non scalpentibus quædam corpora squammas piscium referentia decidunt.

Prognosticum.

Prognosticum.

Est autem difficile & contumax malum. Et nisi ipsi maturè obuiam eatur, in Lepram seu Elephantiasin degenerat, si nimirum atra bilis ita coaceruetur in corpore, vt iam non solùm exteriores partes, sed etiam interiores occupet.

Curatio.

Curatio.

Curationem quod attinet, cùm Lepra summa sit scabies, eadem etiam, quæ scabies, medicamenta postulat: fortiora saltem. Quapropter Diætâ rectè institutâ euacuandum corpus, vt dictum, hepatis intemperies corrigenda, & materia cutem obsidens, digerentibus ac detergentibus medicamentis tollenda. Inprimis hîc vtile est sudores prouocare decocto sarsæparillæ aut ligni Guaiaci. Galenus ad detergendum inprimis commendat, *lib. 6. de simpl. medic. fac.* balanum myrepsicam, quæ cùm validam adstringendi vim habeat, si acetum coniungatur, vi adstringente depositâ, egregiè munus detergendi & altiùs penetrandi in cutaneis affectibus præstabit. Sulphur etiam hîc commodum est, ob vim detergendi. Reliqua ex priori de scabie doctrina patent, & dicentur plura, quæ etiam huc accommodari possunt, infrà, *cap. 40.* de Elephantiasi.

CAPVT XXIX.

De Vitiligine, seu Leuce & Alpho.

CVm capite præcedente Græcorum Lepram, Albaras nigram ab Arabibus appellari dixerimus, duas verò Albaras Arabes nominent, vnam albam, alteram nigram; & Albaras alba Arabum sit λεύκη Græcorum, λεύκη verò Vitiliginis species: lepræ Græcorum Vitiliginem subiicere placet.

Disputant equidem nonnulli operosè, an Leuce & Alphus, & similia quæ proponemus posthæc vitia, ad morbos, an verò ad symptomata pertineant, & varia loca ex Galeno conquirunt, in quibus nunc hoc, nunc illud asserere videtur. Verùm cùm nobis *hoc libro* propositum sit, & de morbis & de symptomatibus partium externarum agere, de eo scrupulosè

non disputabimus. Hoc monuisse sufficiat, si recessus à statu naturali, siue sit in intemperie, siue in organica constitutione, tantus sit, vt actionem nullam lædat non morbum sed symptoma esse; quò & colores mutati cutis referuntur. Etsi verò in prioribus libris partium morbos & symptomata seorsim proposuimus: hîc tamen id commodè fieri non potuit, cùm interdum idem affectus pro recessus à statu naturali magnitudine, modò morbus sit, modò symptoma.

Vitiliginis autem vocabulo vndecunque etiam deductum sit, nullum genericum respondens Græcum habetur, sed sub se tres affectus complectitur, Ἀλφὸν seu Leucen, alphum vtrumque, album scilicet & nigrum. Ita enim scribit Celsus, *lib. 5. c. 28. in fine: Vitiliginis tres species sunt, Ἀλφός, vbi color albus est, ferè subasper, & non continuus, vt quadam quasi gutta dispersa esse videantur. Interdum etiam latiùs, & cum quibusdam intermissionibus serpit. Μέλας colore ab hoc differt, quia niger est, & vmbra similis: cætera eadem sunt. Λευκὴ habet quiddam simile alpho, sed magis albida est, & altiùs descendit, in eáque albi pili sunt, & lanugini similes. Omnia hæc serpunt, sed in aliis celeriùs, in aliis tardiùs.* Galenus verò, vt dictum, nullum commune nomen habet, quo Leucen & alphum complectatur, sed vt diuersos affectus proponit *c. 2. de symp. causs. c. 2.*

Apud Arabes occurrit vocabulum Albaras, quam illi in albam & nigram diuidunt, non vt morbum eundem in suas species, sed vt vocem in sua significata. Sunt enim diuersi affectus, & Albaras nigra nihil aliud est, quam Lepra Græcorum, & Celsi Impetigo. Alba verò Græcorum Λευκὴ, quam appellationem & Celsus retinet, & Vitiliginis speciem constituit. Sicut & Plinius Vitiliginis albæ mentionem facit, *lib. 28. cap. 15. & lib. 31. cap. 10.* nigræ verò, *lib. 22. cap. 25.* Nullum enim, quod speciebus Vitiliginis, Leucæ & alpho respondeat, nomen apud Latinos occurrit.

Λευκαὶ nimirum, vt Galenus, *3. de sympt. causs. cap. 2.* scribit, Medici ita nominant, ἀπὸ τῆς χροιᾶς τὴν ὀνομασίαν θέμενοι, *à colore nomen imponentes.* Qualem enim locustæ carnem habent, feréque omnes ostreæ, talem habent etiam, qui Leuca fœdantur. Ἀλφοὶ autem ἀπὸ τοῦ ἀλλοιοῦσθαι, quod est, *immutare*, quoniam scilicet cutis color immutatur, dicuntur: non tamen totius; sed sparsim magnæ maculæ per cutem, plerumque in corpore oriuntur. Eorum verò generatio, vt Galenus *ibid.* docet, similis est generis nimirum ex vitioso nutrimento. Non tamen sub iis tota caro vitiatur, sed in summa cutis superficie, [illegible], id est, *veluti squammula quædam superfiguntur*: & quidem alphi ex pituitoso, nigri ex melancholico succo oriuntur. Non tamen veræ squammæ sunt, sed asperitas quædam cum colore mutato in cute percipitur. In hoc enim differt Alphus niger à lepra seu Arabum Albaras nigra, quod in Albaras nigra sunt excoriatio & squammæ, quæ in Alpho nigro non sunt.

Morphæa. Alphus etiam appellatur Morphæa, procul dubio à μορφῆ, quòd scilicet cutis color in album & nigrum mutetur. Celsus Græcorum appellationes in distinguendis vitiliginis speciebus vsurpauit, & primam speciem Leucen seu Leucam nominauit: album verò simpliciter alphum appellauit, nigrum verò μέλανα.

Mutatio autem hæc coloris tam in leuca, quàm in alpho interdum non solùm in cute consistit, sed & ad pilos extenditur, & vt Celsus, *loco alleg.* scribit, in leuca albi pili sunt & lanugini similes, & alphi candidi etiam cùm inueterascunt, vt Paulus, *lib. 4. c. 6.* scribit, pilos albos producunt, nigri nigros. Scribitque Io. Philippus Ingrassias, *tract. 1. de tumoribus, c. 1. p. 142.* se non semel vidisse, canos etiam senes aliquam vel barbæ, vel superciliorum partem (vbi scilicet inueteratus melas, ateruè alphus extiterit) nigram habuisse, vt & iuuenibus ex toto nigris, quampiam nihilominus partem leucâ, vt inueterato alpho, affectam candescere.

Ex his quæ hactenus dicta sunt patet, ob colorem quidem cognatos esse affectus leucam & alphum, aliàs tamen non parùm differre, cùm leuce non solùm cutis, sed & carnis in colore, imò substantia, fit mutatio: in alpho verò cutis aut cuticula potiùs saltem, in colore mutetur.

Caussæ.

Caussæ. De Leuces enim generatione Galenus *3. de sympt. causs. cap. 2.* scribit: *Cum caro longo tempore pituitoso simul ac glutinoso sanguine nutritur, caro quidem adhuc manet, mutatur tamen eius forma, & in alteram speciem vertitur, fitque media quadam inter sanguineam exanguémque carnem. Vbi autem talis est reddita, accidit ei, vt de cætero allatum sibi nutrimentum non magis valeat in rubram carnis speciem mutare, quàm polypodes & locustæ. Ita fit, vt tum alba, tum pituitosa è tota quàm citissimè euadat; cùm nec ipsa possit nutrimentum ad ruborem vertere, & simul pituitosum illud affluat. Ergo qualem ab initio locustæ carnem habent, feréque omnes ostrea, talem ex transmutatione habent, qui leuca fœdantur. Ita enim carnis vitium nominant, à colore scilicet albo nomen imponentes, sicut nigra & callosa carni ab elephante nomen fecerunt.*

De Alphorum verò generatione mox subiungit Galenus, quòd eorum generatio cum prædictis vitiis similis sit generis, non tamen sub iis tota caro vitietur, sed in summo corpore veluti squammæ quæpiam infigantur.

Alphus autem duplex, albus qui à pituita fit, & Arabibus Morphæa alba dicitur; & niger, qui ab humore melancholico generatur, & Morphæa nigra appellatur. Nonnulli tamen alios quoque colores constituunt, & cutem quandoque ad citrinum, quandoque ad rubrum, pro diuersitate corrupti humoris, mutari dicunt, & omnino id non de nihilo est. Cutis enim non rarò ad album solum vel nigrum, sed sæpe etiam ad citrinum colorem mutatur.

Caussæ antecedentes horum vitiorum sunt humores eiusdem generis in venis cumulati, & à natura ad ambitum corporis protrusi. Proueniunt verò isti humores ex sanguificationis vitio, quod fit seu ob victus prauam rationem, seu hepatis aliquem morbum. Ad Alphum tamen nigrum imprimis lienis vitium concurrit. Corripiuntur autem hoc malo frequentiùs viri, quàm fœminæ. In fœminis enim cum menstrua purgatione vitiosi humores euacuari solent. Minùs etiam pueri hoc malo infestantur, cùm corpora eorum calida & humida sint, & proinde ad talium humorum generationem minùs apta, ac rara, & insensibili transpirationi maximè idonea.

Signa Diagnostica.

Vitia ista ex coloris cutis mutatione cognoscuntur. Et qui- Signa Diagnostica.
dem nigri alphi signa sunt manifesta cùm maculæ nigricantes latæ, quasi squammosæ, hinc inde per cutem sparguntur. Quia verò in leuce & alpho albo vtrobique color albus est, signis distinguenda sunt hæc duo vitia. In alpho pili in loco affecto naturalem colorem retinent; in leuce verò albi, lanugini similes exoriuntur. In leuce etiam cutis est magis depressa. Præterea in alphis si cutis acu pungatur, sanguis exit: in leuce autem ferè non sanguis, sed humor aqueus & albus effluit. Tandem etiam in alpho maculæ non sunt continuæ, sed disiunctæ; in leuce verò continuæ, ob æquale subiectæ cutis & carnis vitium.

Prognostica.

1. Vitiligo equidem periculum vitæ nullum infert: turpis Prognostica.
tamen est affectio.

2. Si ab hepatis vel lienis vitio foueatur, curatu difficilius malum est.

3. Leuce difficilior curatu est, quàm alphus: & antiquior etiam alphus faciliùs curatur, quàm recens leuce.

4. Leuce, quæ dum fricatur, non rubescit, & si pungatur, sanguinem non emittit, incurabilis est.

5. Incurabilis quoque est quæ magnum locum occupat, diuturna est, & in singulas horas incrementum sumit. Omne enim alimentum, quod affluit, corrumpitur.

6. Contrà, quæ adhuc aliquem ruborem habet; & exigua est, sanabilis est.

7. Leuce, quæ in manu aut pede est, est difficilis curationis.

8. Alphus albus faciliùs curatur, quam niger. Et omnino, quo color à colore corporis naturali magis recedit, eò malum curatu difficilius est.

Curatio.

Malum hoc curatur, si humor qui ipsum excitat, absumatur, Curatio.
præstetúrque, ne similis humor ad cutem affluat; quod fit, si & qui præsens est in corpore euacuetur, curetúrque ne nouus generetur.

In Leuce & alpho albo venæsectione opus non est. Neque enim sanguis, sed frigidi & crassi humores abundant: qui calefacientibus, incidentibus, & abstergentibus medicamentis ex *hyssopo, betonica, radicibus aperientibus, stœchade*, & id genus aliis paratis præparandi; postea medicamentis pituitam euacuantibus, *agarico, mechoacanna, turbith, colocynthide*, & similibus euacuandi. Auicenna etiam vtitur vomitoriis & diureticis. Tandémque ad absumendos humores frigidos & crudos theriaca adhibeatur.

Antequam Topica in leuce applicentur, locus pannis asperis priùs fricandus, vt medicamenta rectiùs penetrare possint. Topica ipsa ita comparata sint, vt abstergant, discutiant, & sanguinem ad partem affectam trahant, qualia sunt rubificantia, quæ in alpho sunt commoda; fortiora & vesicantia, & quasi caustica requiruntur in leuce.

Abstergunt *lupini, semen arobi, radix gentianæ, faba, ficus, amygdala amara, radix asphodeli, alyssum, nigella, sulphur, pyrethrum, radix cucumer. asinini, bryonia.*

Sanguinem attrahunt, rubificant, atque etiam vesicas excitant, *sem. sinapi, eruca, thlaspios, nitrum, euphorbium, cantharides, radix dracunculi*, & alia alibi explicata.

Ex his varia fiunt composita.

℞. *Rad. lapathi acuti, cucum. asinini*, ana ℥. j. *chelidon. mai. fumariæ*, ana M. j. Coq. in aqua & parte tertia aceti. Decocto locus abluatur. Postea illinatur hoc vnguento:

℞. *Succi chelidon. mai. lapathi acuti fumar. scabiosæ*, ana ℥. j. ß. *pulu. sinap.* ℈. j. *adipis gallinæ* q. s. F. Vnguentum.

Vesicatoria

Vesicatoria siue ex sinapi: siue ex cantharidibus, siue aliis, in alpho tamdiu saltem in parte detineantur, donec mordicatio aliqua percipiatur. In Leuce verò eousque dum cuticula abscedat, & vesicæ excitentur.

In alpho nigro in balneo locus illinatur puluere sem. sinapi cum aq. in formam pultis misto, & tamdiu detineatur, donec mordicatio quædam percipiatur; vel puluis semin. sinapi cum sapone in aqua nonnihil dissoluto misceatur, & partes illinatur.

Vel ℞. *Saponis albi* ℔. j. Radatur, & siccetur, vt possit in puluerem redigi. Addantur *farinæ fabarum, lupinor.* ana Vnc. iij. *sem. sinapi* Vnc. j. *medulla panis albi* Vnc. j. ß. Cum *succo lapathi acuti* misceantur.

Imprimis verò bonâ victus ratione opus est, vt sanguinis vitium emendetur. Vtendum ergò cibis boni succi. Abstinendum verò a salsis, fumo induratis, acidis, crassis, viscidis. Quotidie locus affectus manè fricetur, vel linteo aspero, vel manibus ol. amygd. amar. madidis.

CAPVT XXX.

De Impetigine & Lichene.

IMpetiginem Celsi nihil aliud esse, quàm Græcorum Lepram, supra *cap. 2.* dictum; impetigo verò apud Plinium, Latinósque alios, & de qua hoc capite agere propositum est, Græcorum Lichen est.

Mentagra. Ad Lichenas pertinet & Mentagra dicta, de qua Plinius, *lib. 26. cap. 1. Sensit & facies hominum nouos, omnique aeuo priore incognitos, non Italiæ modò, verùm etiam vniuersæ prope Europæ, morbos: tunc quoque non tota Italia, nec per Illyricum Galliásue, aut Hispanias magnoperè vagatos, aut alibi, quàm Romæ circáque: sine dolore quidem illos, ac sine pernicie vitæ: sed tanta fœditate, vt quæcumque mors præferenda esset. Grauissimum ex his Lichenas appellauère, Græco nomine, Latinè, quoniam à mento ferè oriebatur, ioculari primùm lasciuia, (vt est procax natura multorum in miseriis alienis) mox & vsurpato vocabulo Mentagram, occupantem in multis totos vtique vultus, oculis tantum immunibus, descendentem verò & in colla pectúsque ac manus, fœdo cutis furfure. Non fuerat hæc lues apud maiores patrésque nostros. Et primùm Tiberij Claudij Cæsaris principatu medio irrepsit in Italiam, quodam Perusino equite Romano Quæstorio scriba, cùm in Asia apparuisset, inde contagionem eius importante. Nec sensere id malum fœminæ, aut seruitia, plebsque humilis, aut media, sed proceres, veloci transitu osculi maximè, fœdiore multorum, qui perpeti medicinam tolerauerant cicatrice, quàm morbo. Causticis namque curabatur, ni vsque in ossa corpus exustum esset rebellante tædio. Aduenerúntque ex Ægypto genitrice talium vitiorum Medici, hanc solam operam afferentes, magna sua præda. Siquidem certum est, Manilium Cornutum ex Prætoriis legatum Aquitanicæ prouinciæ, HS. CC elocasse in eo morbo curandum sese.* Hæc Plinius.

Reprehendunt equidem nonnulli Plinium statuúntque etiam multis, antequam Claudius imperaret annis, lichenas fuisse Græcis notas; cùm Hippocrates, *3. aph. 20. & 2. de morb. mulier.* lichenum mentionem faciat, & verisimile sit, id malum etiam Italiam vexasse, cùm & Galenus, *5. de compos. med. sec. loca, c. 7.* lichenum in mento mentionem faciat, neque tamen aliquid de exortu earum sub Claudio meminerit, & plerique autores, è quibus pharmaca contra hunc morbum citat, ante Claudium vixerint. Verùm, sciendum, duplicem esse Lichenem, vnam cuius Hippocrates aliique Græci ante Claudium Imperatorem mentionem faciunt, quamque Plinius & Latini omnes, excepto Celso, Impetiginem nominant; alteram ante Claudij tempora incognitam, quam alij λειχῆνα ἀγρίαν, *lichenem feram* plerique Mentagram nominarunt. Quam distinctionem & Plinius obseruasse videtur, *lib. 20. cap. 1. & 9. & lib. 22. c. 25. & lib. 23. c. 7.* & alibi, & lichenes secundum antiquos Græcos sic nominatos, Impetiginem; nouum verò hoc genus Lichenas appellasse, ne vitiosæ nomenclaturæ compositionem, Mentagræ scil. cum vulgo vsurparet. Et posteriorem hanc lichenum speciem contagiosam & epidemiam fuisse, satis innuere videtur Galenus, dum scribit, *5. de compos. medic. sec. loca, cap. 7.* ex curatione lichenum Pamphilum Romæ plurima lucratum esse, cum in vrbe Mentagra appellatus morbus inualesceret. Vtrumque genus huius morbi, Celsus, *lib. 5. cap. 28.* Papularum nomine complexus videtur, cùm scribit: *Papularum duo sunt genera; altera est, in qua per minimas pustulas cutis exasperatur, & rubet, leuitérque roditur, medium habet paululo leuius, tardè serpit, idque vitium maximè rotundum incipit, eademque ratione in orbem procedit. Altera autem est quam ἀγρίαν, id est, feram Græci appellant. In qua similiter quidem, sed magis, cutis exasperatur, exulceratúrque, ac vehementiùs roditur ac rubet: interdum etiam pilos remittit.* Hæc Celsus; quæ omnia cum iis, quæ Galenus, *5. de compos. med. sec. loc. cap. 7.* Plinius, *lib. 4. cap. 3.* Aetius *tetrab. 2. serm. 4. cap. 16.* de Lichenibus scribunt, conueniunt.

Est verò Lichen, seu impetigo, cutis asperitas cum pustulis siccis, & magno pruritu, ad vicina serpens & se extendens.

Caussa.

Caussa. Caussa est serosus, tenuis & acris succus, cum crassiore humore mixtus. Generatur autem hic humor vel à praua victus ratione, & salsis atque acribus cibis, aut etiam ab aëris ambientis calore, qui postea ad ambitum corporis protrusus eam exasperat, & superficialiter quasi exulcerat. Idque imprimis verno tempore accidit, vnde Hippocrates, *3. aph. 20.* Lichenas inter vernos morbos numerat. Nonnunquam etiam hyeme accidit, si ab aëre pori cutis constipentur, & acres salsique humores in ea detineantur. Potest tamen etiam ex contagio vitium hoc contrahi.

Differentia.

Differentia. Est autem duplex Impetiginis genus, vt suprà ex Celso dictum, vnum mitius, in quo minùs & per minimas pustulas, cutis exasperatur, habétque medium paulò leuius, tardéque serpit. Alterum, quod ἀγρίαν (id est, *ferum*) Græci appellant, in quo cutis magis exasperatur & exulceratur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur Impetigo, quòd cutis dura, sicca, aspera, & quasi squammosa redditur: adest pruritus, & malum indies latiùs serpit, & ab exiguo initio sese latius diffundit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Affectus periculosus non est, & recens admodum curatu facilis.

2. Quæ verò fera est & ab humore peiore oritur Impetigo, difficiliùs curatur, & in lepram transire potest.

Curatio.

Curatio. Victus ratio talis instituenda, quæ humores tales vitiosos, salsos & acres non cumulet.

Deinde si indicio sit, plures eiusmodi vitiosos humores in corpore abundare, conuenientibus medicamentis alterandi & euacuandi sunt.

Topica quod attinet, mitem & recentem Impetiginem sanat saliua ieiuni hominis illita, vt & liquor qui ex viridibus lignis, dum vruntur, exsudat, parietariæ item folia, aut *radix oxylapathi* cum aceto trita: vt & *gummi prunorum* illitum; vtile est & *oleum ouorum, & ol. tartar. per deliq.* parum, præsertim aliis mistum.

Vel ℞. *Ol. rosac.* Vnc. j. *terebinth. aq. ros. lota* Vnc. iij. *ol. à vitell. ouor.* Drach. vj. *tartar. per deliq. parat.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Vng. diapompholygos.* Vnc. j. *albi camphorati* Vnc. ß. *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Ol. cera* Vnc. j. *ol. ouor.* Drach. iij. *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Thuris, ammoniaci,* ana Vnc. ß. *ol. de vitell. ouor.* Vnc. ij. *ceræ.* Vnc. ß. Misc.

℞. *Sulph. viui* Vnc. j. *thuris, myrrhæ,* ana Drach. ij. *camphora* Drach. j. Singulis subtilissimè tritis, adde *boracis* Scrup. j. *aq. ros.* ℔. ij. Destillentur.

Vel ℞. *Farinæ cicer.* Vnc. j. *aluminis* Vnc. ß. *mellis* q. s. F. Vnguentum.

℞. *Rad. raphani excauat.* q. v. Impleantur sale, sinapi, & vino. Stent per noctem. Liquore Lichenes illinantur.

Vel ℞. *Cretam puluerisat.* & misceatur cum *succo semperuiui,* ad modum Linimenti, quo locus affectus inungatur.

Si verò Impetigo fera, contumax & diuturna sit, valentiùs abstergentibus opus est. Efficax hîc est liquor ex oleo tartar. per deliq. & ☿ viuo destillatus.

Vt ℞. *Ol. tart. per deliq.* ℔. ß. ☿ *viui* Vnc. ij. Destilla per Retortam. Prodibit primò ☿, postea aqua ad lichenas contumaces vtilis.

Vel ℞. *Terebinth. aq. ros. lota* ℥. j. *ol. rosacei* ℥. ß. *pingued. porci* ʒ. iij. *sulph. viui* ʒ. ij. *nitri* ʒ. j. ß. *aluminis, sacch. salis fossil.* ana ʒ. j. *sem. staphid. agriæ, lithargyrij,* ana ℈. j. *vitell. ouor.* num. ij. *ceræ,* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Farinæ lolij* ℥. j. *sem. staphid. agriæ* ʒ. ij. *spumæ argenti* ʒ. vj. *cerussæ* ʒ. ij. *plumbi vst. antimonij,* ana ʒ. j. ß. *pinguedinis suillæ* ℥. j. *succi scabiosæ, tithymali,* ana ʒ. vj. ☿ *viui, ping. suilla extincti* ℥. ß. *ol. vitell. ouor. ol. tartar. per deliquium,* ana ℥. ij. Misc. F. Linimentum.

Vel ℞. *Fol. salicum, maluæ, lappæ, hederæ arboreæ,* ana M. j. Coq. in vino rubro. Decocto locus lauetur, & post lotionem folium lappæ imponatur.

Vnguentum à Valesco & Guidone commendatum:

℞. *Sem. iun. perit. conquassati* ℥. j. Coq. colaturæ adde *axung. porcinæ* ℥. vj. *terebinthinæ* ℥. j. Dissoluantur omnia super igne; Ab igne remota vbi refrigerata fuerint aquositas effundatur, & residuum in mortario diligenter agitetur, addendo *Sulph. viui* ℥. j. F. Vnguentum.

Quòd si malum his medicamentis nondum cedat, sed pars

collapsa euadat, excoriatiuis vtendum, qualia Pamphilus Romæ olim vsurpauit, de quibus, & aliis ad Impetiginem medicamentis, videatur Galenus, *5. de compos. med. sec. loc. cap. 7.* Aëtius, *tetrab. 2. serm. 4. cap. 16.*

CAPVT XXXI.

De Gutta Rosacea.

Gutta rosacea. COgnatus tumor est, quem Recentiores Guttam rosaceam, alij guttam roseam, Arabes *albedsamen* vel *alguasen*, alij etiam *albuttizaga* nominant, (Germani appellant, *ein finnicht vnd kupffern angesicht.* quòd facies cupro, seu æri Cyprio polito, colore similis fit) quæ est rubedo maculosa, seu potius rubor cum tuberculis, quibus malæ, nasus & facies defœdatur, ac si guttis roseis conspersa esset. Et summunt ista tubercula interdum incrementum, vt facies inæqualis & horrida euadat, & nasus valde augeatur. Vixit superiori adhuc anno, non procul à Dresda, vir, cui hoc malo affecto nasus ita incrementum sumsit, vt eum in legendo impediret; quod malum ipsum eò adegit, vt anno 1629. particulas quasdam de naso sibi amputari curaret.

Nicolaus Florentinus, *serm. 7. tr. 6. summ. 3. cap. 35.* tres huius mali differentias constituit. *Aliquando enim*, inquit, *rubedo præter naturam absque pustulis, vesicis, vel vlceribus adest, & vocatur absolutè rubra facies; & quandoque est cum pustulis vel vesicis, & vocatur rubedo pustulosa vel vesicosa; & quandoque est cum vlcere, & vocatur rubedo vlcerosa.* Et vltima differentia non multum videtur differre ab affectu, quem *Noli me tangere* vocant, quem describunt, quòd in facie, præsertim supra mentum, circa os & nasum oriatur, atque ita dici putant, quia ex remediis, etiam quæ congrua videntur, irritetur potius, quàm mitigetur, ac in sanas partes depascendo feratur. Vnde etiam vno eodémque capite de *gutta rosacea* & *Noli me tangere* aguot. Est tamen & alius affectus, quem etiam, *Noli me tangere* vulgò appellant, De quo suprà *cap. 2.* dictum.

Caussa.

Caussæ. Caussam agnoscit hic affectus sanguinem feruidum, eúmque crassum, vitio hepatis, quod sanguinem talem producit, genitum, qui ad faciem potissimum delatus, vt aliàs, quemadmodum in erubescentia, facilè ad faciem defertur, & diffunditur, cùm ob crassitiem nec remeare, nec discuti possit, eo loci hæret, & primò colorem faciei rubicundum, post etiam, si malum sit diuturnius, rubras pustulas generat. Intemperies autem ista nonnullis vitio naturæ obtingit, qui quamuis sobriè viuant, nihilominus tamen hunc affectum patiuntur. Plerumque tamen ij hunc contrahunt, qui poculis & ebrietati dediti sunt; & quidem non solùm vini, sed & cereuisiæ potatores: noui que Studiosum, qui insigniter hoc malo laborabat; & faciem fœdissimam habebat: is in Italiam & Galliam postea profectus, vbi cereuisiæ copia nulla est, domum reuersus meliùs habuit. Est enim cereuisia vino crassior, & propterea etiam crassiorem sanguinem suppeditat.

Prognosticum.

Prognosticum. Difficulter hoc malum curatur, & præsertim si facies sit pustulosa, & quasi exulcerata, ac plerumque hominem ad mortem vsque comitatur.

Curatio.

Curatio. Non autem curatur, nisi hepatis & sanguinis vitio sublato. Quamuis enim caussa continens hujus mali in facie discutiatur: tamen noua subinde materia suppeditatur. Itaque non solùm sanguis, humórque biliosus, qui plerumque admiscetur, euacuandus, & cucurbitulæ cum scarificatione sæpius scapulis affigendæ, sed in primis sanguinis & hepatis feruor temperandus, ac eius obstructiones aperiendæ, de quo *lib. 3. Pract. part. 6. sect. 1. cap. 1. de hepatis intemperie calida, & ibid. cap. 2. de hepatis obstructione*, dictum. In primis hic medicamenta è fragis & cichorio, ac cichoraceis parata vtilia sunt.

Topica quod attinet, vbi facies saltem rubet, nondum verò pustulis inquinata est, fiunt refrigerantia; vbi verò pustulæ accedunt, etiam discutientia.

Adhibentur verò formâ aquarum & liquorum, vel illinimentorum & vnguentorum.

Vt ℞. *Rad. sigill. Salomon.* Vnc. iij. *fl. sambuc.*, *lil. conuall. fungor. amaror.* ana Vnc. vj. *tartar. albi* Vnc. j. ß. *vini albi* ℔. iv. *camphora* Drach. ij. Stent in vitro in infusione dieb. x. postea distillentur.

℞. *farina tritici.* q. v. *lactis caprini* ℔. ij. F. massa, è qua coquatur panis in furno, qui iterum maceretur in lacte caprino. horas xij. Postea adde *album. ouor.* num. xx. *camphora* Vnc. ß. *aluminis vsti* Vnc. ij. Destillentur. F. Aqua.

Vel ℞. *Fragorum* ℔. j. *lactis caprini* ℔. ij. *album. ouor.* num. xx. *sem. cydonior.* Vnc. ij. *camphora* Drach. ij. *aluminis, sulphur.* ana Vnc. ß. Misc. Destillentur.

Vtile est & *lac Virginis*, è parte vna lithargyri, & tribus aceti paratum. Efficacius est hoc.

℞. *Lithargyri* Vnc. ß. *aceti* Vnc. iv. Bulliant vsque ad tertiæ partis consumtionem. Et in alia olla bulliant *salis*, *aluminis*, ana Drach. ß. *thuris* Scrup. j. *aqua ros.* ℔. ß. Misce liquorem vtrumque, & per linteolum cola, & vsui serua.

Vel ℞. *Sulphur.* Drach. ij. *salis communis*, *camphora*, ana Drach. ß. *cerussa*, *lithargyri argenti*, ana Drach. ij. Puluerisata misce diligenter cum *aq. fl. fabar. rosar. lil. alb. sigill. Salomon.* an. Vnc. ij. Misc.

Vel ℞. *Camphora* Drach. j. Affunde sensim in mortario, agitando *ol. amygd. dulc.* Drach. iij. Postea affunde *ol. tartar. per deliq.* Drach. ij. Deinde adde *vitell. ouor.* ij. Misc. Hinc adde *sacch. Saturni*, Drach. ß. Misc. diligenter. Tandem sensim affunde *aq. fl. fabarum*, *lil. albor. fragor. sine vino*, ana Vnc. ij. Misc.

Vel ℞. *Lithargyri* Vnc. j. *aluminis.* Drach. j. *boracis* Drach. iij. *cerussa* Vnc. ß. *aceti* Vnc. ij. *aq. ros. plantag.* ana Vnc. iv. Bulliant ad tertiæ partis consumtionem. Colentur. Colaturæ adde parum *succi limonum*, & mixturâ hac vesperi facies illinatur.

Vel ℞. *Nucleor. Persicor. excortic. amygd. amarar. excort.* ana num. vj. Contunde in mortario cum pauco lacte, & inde linteos succus exprimatur, cui adde *alumen vstum*, quantitate nucis. Postea accipe *argentum viuum* pisi maioris magnitudine, quod cum saliua agitando, donec nigrescat & quasi mortificetur, ducatur, idque priori liquori permisce diligenter, quo sub introitum lecti facies illinatur: & manè *aquâ rosar.* vel *fl. fabarum* abluatur.

Vel ℞. *Tartar. albiss. aluminis, nitri.* ana part. iv. *sulphur.* part. j. Contrita calcinentur, & in cella per deliquium inde oleum fiat.

Vel ℞. *Nucleor. Persicor. excort.* Vnc. iv. *sem. cucurbit. excort.* Vnc. ij. Contundantur, & inde oleum exprimatur, quo facies manè & vesperi inungatur, & postea *aq. fl. fabar.* & *sigill. Salomonis* abluatur.

Vel ℞. *Camphora*, *lithargyri*, *aluminis vsti*, ana Drach. ß. *sulphur. viui* Drach. j. ß. *vitrioli albi*, *thuris*, ana Drach. j. Puluerisentur, & cum *aq. ros.* & *fl. fabarum* diligenter misceantur.

Vel ℞. *Sulphur. viui* Vnc. j. *thuris al.* Drach. iij. *myrrha* Drach. ij. *camphora* Drach. j. *cerussa* Drach. ß. Puluerisentur omnia subtilissimè, & affundantur *aq. rosar.* ℔. j. & misceantur, ac liquore isto sub introitum lecti facies illinatur: & manè *aquâ infusionis furfurum* abluatur.

Vel ℞. *Ol. tartar.* Drach. ß. *sulphur.* Drach. ij. *camphora* Drach. ß. *cerussa*, *lithargyri*, ana Vnc. ß. *aq. ros.* q. s. Stent in vitro clauso ad Solem.

Vel ℞. *Ouum integrum*, & impone per quatriduum aceto fortissimo, donec cortex emolliatur. Postea albumen exime, & adde *thuris*, *masiiches*, *cerussa*, ana Drach. j. Misc.

CAPVT XXXII.

De Crusta lactea, Achoribus, Fauis, Tinea, Ficu, Helcydrio, Psydraciis, & Phthiriasi.

EX humoribus mistis generantur & tumores ac vlcera in infantibus, eorúmque caput in primis occupantia, de quibus, *lib. 4. pract. part. 2. cap. 3. 4. 5.* inter morbos infantium actum, quæ hic repetenda non censeo. Pauca saltem quædam monebo. Primum est, quod hîc propositi, & quos proximè explicauimus, affectus quidem a plerisque ad tumores referuntur: quia tamen vlcus coniunctum est, imò vlcus magis morbi rationem habere videtur, quàm tumor, qui exiguus planè est, æquè commodè ad vlcera referri possent. Verùm cœptum filum secundum autorum plerumque doctum continuabimus. Deinde affectus propositos quod attinet, quid crusta lactea, Achores, faui, & Tinea sint, *alleg. loco* dictum; helcydria, psydracia, & alia capitis exanthemata à Galeno, *1. de compos. med. sec. loc. cap. vlt.* simul tractantur: à reliquis verò Græcis diuersis capitibus traduntur. Halyabbas omnes Tineæ nomine complecti videtur, dum *Theorica lib. 8. cap. 18.* scribit: *Tinea autem vlcera sunt parua, quæ capiti accidunt: quibus est vesica, quæ species habet multas. Prima est, quæ fauosa vocatur, & ex phlegmate fit salsa: cuius signum est, quoniam vlcus est quo capitis cutis perforatur foraminibus subtilibus, in quo humiditas est faua similis. Secunda ficosa & rotunda & dura, cuius in superioribus rubor est, & in concauitate quiddam grani simile ficuum. Est & tertia, quæ vocatur ameda: & sunt vlcera cum quibus in capite multa sunt subtilia foramina, quæ maiora sunt foraminibus quæ in fauosa sunt, & ab his humiditas aqua carnis similis egreditur. Est & quarta quoque species pustula, sed parua rubra, figura quarum vberibus similis est mamillarum, à quibus humiditas fluit aquositati similis sanguinis. Quinta etiam eius est species ficca & colore alba, lupino similis, à qua*

quasi

quasi cortices & squammæ fiunt albæ. Vbi quatuor humidas, & quintam siccam tineæ speciem constituit, & sub humidis non solùm achores & fauos, sed & papulas ac ficus comprehendit. Papulæ autem dicuntur pustulæ paruæ, à quibus humiditas effluit aquoso sanguini similis, sic dictæ à figura, quia papillis mammarum similes sunt. Appellantur & ἑλκύδρια. Etsi enim nomen hoc in genere vlcusculum significet: tamen pustulis vlcerosis in capite in specie hoc nomen tribuit Galenus, *1. de compos. medic. sec. loca, cap. vlt.* & quidem adhuc specialiùs papillis dictis id tribuit Alexander, *lib. 1. cap. 7.* Paulus Ægineta *lib. 3. cap. 3.* Aetius, *tetrab. 2. serm. 2. cap. 70.* Celsus etiam vlcusculi nomine in specie achores & fauos intelligere videtur, dum *lib. 5. cap. 28. tit. de pustularum generib. & earum curat.* scribit: *Ex pustulis verò nonnunquam etiam vlcuscula fiunt aut aridiora, aut humidiora; & modo tantùm cum prurigine, modo etiam cum inflammatione, aut dolore. Exitque aut pus, aut sanies, aut vtrumque. Maximéque id euenit in ætate puerili, rarò in medio corpore, sæpe in eminentibus partibus.*

Σύκωσις. Σύκωσις verò seu ficus, est tumor à fici similitudine sic dictus, quòd in cauitate eius granis ficuum simile quid reperitur, rotundus, subdurus, rubicundus, vlcerosus, à quo aliquando exiguum & glutinosum quid effluit, in mento & barba maximè erumpens, aliquando & in capillo proueniens. Vnde Celsus, *lib. 6. cap. 3.* duas species eius constituit, dum scribit: *Est etiam vlcus, quod à fici similitudine σύκωσις à Græcis nominatur. Caro excrescit, & id quidem generale est. Sub eo verò duæ species sunt; alterum vlcus durum & rotundum est, alterum humidum & inæquale. Ex duro exiguum quiddam & glutinosum exit; ex humido plus, & mali odoris. Fit verò vtrumque in his partibus, quæ pilis conteguntur. Sed id quidem quod callosum est & rotundum, maximè in barba: id verò quod humidum, præcipuè est in capillo.* Nascitur & in ano, & tum Latini mariscam appellant.

Et omnino magna, præcipuè apud Arabes, hîc occurrit nominum varietas. Neque ea tamen solùm, sed & in caussa explicanda discrepantia. Galenus enim, *de tumorib. p. n. cap. 16.* pituitam salsam, *libro* verò *1. de compos. med. sec. loc. c. 10.* humorem mistum ex tenui serosóque ac mordaci, & ex crasso glutinosóque etiam succo, cùm achoris, tum faui caussam esse statuit. Paulus Ægineta, *lib. 3. cap. 3.* nitrosam salsamque pituitam vtriusque affectus caussam esse scribit. Alexander, *lib. 1. cap. 8.* tres humores posuit, bilem, pituitam & humorem melancholicum. Et omnino res eò redit, quòd affectus hi ex salsa nitrosáque pituitâ oriuntur, cui nunc bilis, nunc sanguis, nunc humor melancholicus admiscetur.

Psydracia. In specie Psydracia quod attinet; Autor *libri de med. facilè parabilib. ad Solonem,* definit ea, quòd sint paruæ efflorescentiæ factæ in capite, similes vesicis eminentibus in superficie. Quem imitati Alexand. Trallianus, *lib. 1. cap. 5.* & Paulus Ægineta, *lib. 3. c. 3.* Psydracia inter capitis affectus numerarunt, & Psydracia hoc modo definiuerunt, ψυδράκια μέν εἰσι μικραὶ ὑπεροχαὶ φλυκταινώδεις ὅμοιαι ὑπερκείμεναι τῇ ἐπιφανείᾳ, id est, *Psydracia exiguæ quædam eminentiæ sunt, vesiculis vel pustulis* (Phlyctænis) *similes, summæ cuti superpositæ.* Introductorius tamen Galeni etiam toti corpori tribuit Psydracia, dum scribit, *cap. 15. Psydracion autem communiter dictum est, quod circa totum corpus & circa oculi album fit efflorescentia, in summo rubicunda.*

Caussa.

Caussa. Caussa huius tuberculi est humor, ex sanguine, bile & salso nitrosóque humore mixtus.

Signa ex descriptionibus traditis facilè sumi possunt: nec periculum minantur Psydracia.

Curatio.

Curatio. Curantur seqq. compositionibus; vt Al. Trallianus, *lib. 1. cap. 5.* & P. Ægineta, *lib. 3. cap. 3.* docent.

℞. *Spuma argenti, cerussæ,* ana Vnc. ß. *alum. fol. rutæ virid.* ana Drach. ij. Cum *aceto* & *oleo* trita illine.

Vel ℞. *Rutam* & *alumen*, Tere cum *melle*, & capiti raso impone.

CAPVT XXXIII.

De Strumis & Scrofulis.

Struma. Est deinde aliud tumorum genus, quod non ex humore simpliciter, in corporis partes externas effuso, seu per eas diffuso excitatur, sed in quo materia tumoris caussa peculiari membranâ concluditur, atque humor, qui hoc tumoris genus excitat, in aliam ferè substantiam mutatur. Inter tumores hos primò sunt strumæ & scrofulæ, & quidem de Strumis in collo, & bronchocele, *lib. 2. Pract. part. 1. cap. 29.* egimus, vbi etiam non pauca in genere de strumis dicta sunt. Hîc tamen etiam in genere aliquid dicendum; quia, vt mox dicetur, non solùm collum, sed & alias plures partes occupant.

Etsi verò non incommodè ad scirrhum hoc tumorum genus referri possit: tamen hoc communi nomine non appellantur, sed χοιράδες seu scrofulæ hi tumores dicuntur, à porcis desumtâ appellatione, qui frequentiùs hoc malo corripiuntur. Paulus Ægineta tamen, *lib. 4. cap. 35.* aliam nominis rationem tradit, ἀπὸ τῶν χοιράδων πετρῶν, *à cheradibus petris,* est enim χοιρὰς, saxum sub mari nigrum, asperúmque, & aliquantulum eminens, vt porco nanti simile videatur: cui quidem scopulo, ob tumoris asperitatem, hic morbus assimilari potuit. Videntur quidem nonnulli aliquam differentiam constituere inter scrofulas & strumas, dum scribunt, Scrofulas esse induratos, & intra membranam aliquam conclusos in glandulis tumores, qui si ex carne generarentur, tum essent strumæ dicendæ; sed plerique hanc differentiam negligunt. Est enim Struma scirrhosus glandularum tumor, vt definit Galenus, *14. meth. med. cap. 11.* & quidem peculiari membranâ conclusus. Subiectum enim strumarum sunt glandulæ, & quidem in ceruice & collo frequentissimè oriuntur, interdum tamen etiam in axillis & inguinibus. In mammis quoque suborras strumas, Meges quidam Chirurgus, cuius Galenus etiam, *lib. 6. meth. med. cap. vlt.* mentionem facit, obseruauit, vt scribit Celsus, *lib. 5. cap. 28.* Ita & in mesenterio strumas reperiri, *lib. 3. Pract. part. 5. cap. 5.* dictum. Si fit in gutture, peculiari nomine Bronchocelen bocium, & herniam gutturalem nominant. Est is tumor colli grandis & rotundus, inter cutem & asperam arteriam, in quo modò caro, modò humor aliquis melli adipive similis includitur. Differunt tamen scrofulæ ab aliis glandulosis tumoribus, primò quidem numero quòd in scrofulis plures glandulæ intumescunt, & vna ex altera dependet in superficie cutis, instar vuarum ex eodem racemo dependentium, deinde quia scrofulæ profundiores radices habent, quàm alij glandulosi tumores. *Struma quid sit.*

Caussæ.

Ortum autem habent strumæ ex humore pituitoso, secundum alios etiam melancholico, aut ex pituita & melancholico misto: vnde scrofulis maximè corripiuntur pituitosi melancholici, gulosi, qui frigidis ac humidioribus cibis vesci sunt soliti, & aquas frigidas biberunt. Hinc in regionibus quibusdam, vbi incolæ crudis aquis & niualibus vtuntur, omnes ferè strumosi sunt. Generantur verò strumæ non subitò & confertim, sed paulatim, & primò influit materia ad vnam glandulam, in qua excitatur tumor mollis & laxus; hinc ad aliam, in qua itidem mollis tumor excitatur, qui porrò induratur, donec tandem multæ glandulæ racematim quasi ex loco affecto dependeant. *Caussæ.*

Aetius, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 5.* ex Leonida duplicem generationis modum proponit, dum scribit: *Strumæ sunt carnes subcandidæ, facilè augescentes, in membrana contentæ, & in summa glandula induratæ, quæ in collo, sub alis, & inguinib. oriuntur, vbi glandulæ vasis substratæ sunt, vt in aliis quoque iam relatis glandulis. Aliquando etiam, sed rarò tamen, ex carne eorundem locorum fiunt, quæ affinitate quadam ad strumarum naturam vertitur, & materiæ accessione augetur.* Primò enim glandulæ dictarum partium, non secus ac aliæ quæuis partes, siccarâ pituitâ, vel humore melancholico, aut vtroque misto, ad scirrhi modum indurescunt. Interdum verò ipsa glandulosæ carnis substantia siccata indurescit, quæ tamen humore melancholico vel pituitoso deinceps imbuta præter naturam increscit. Galenus tamen, quia vterque generationis modus in idem ferè recidit, hanc differentiam plerumque neglexit, & *lib. de tumor. p. n. cap. 15.* induratis glandulis affectum, Strumam nominari scribit.

De Caussis tamen, *allegato loco,* monuimus. Plerrum statuere, vix solam pituitam & humorem melancholicum ad strumas generandas sufficere, cùm ea his solis si essent, non tam diuturni essent, sed putredini obnoxij, vel in pus vt alij tumores mutarentur; sed è succo partes has nutriente ortum strumas ducere. Cùm enim tam glandulæ, quàm aliæ carnes, crassiore succo nutriantur, si is quantitate excedat varios tumores generari. Verùm etiamsi hoc omnino concedendum sit: tamen impossibile non est, quin aliquid humoris pituitosi & melancholici glandularum alimento admisceatur.

Includitur autem strumarum materia peculiari membranæ, quam facultas formatrix, quæ omnibus partibus viuentibus insita est, producit. Dum enim ab affluente humore superfluo membrana aliqua distenditur, vel etiam rumpitur, natura eam extendit & dilatat, ac nouæ quasi membranæ structuram aggreditur.

Differentiæ.

Distinguuntur strumæ à nonnullis in malignas & benignas, vt benignæ sint, quæ sunt citra inflammationem & citra dolorem; malignæ autem, quæ inflammationem & dolorem habent, & medicamentis magis exasperantur. Verùm sciendum, malignas dictas strumas non propriè strumas esse, sed tumorem ex struma & cancro quasi mistum, vtpotè qui non solùm fiat ab humore pituitoso & melancholico, sed etiam atram bilem admistam habeat. Distinguuntur etiam hoc modo, quòd aliæ strumæ sint liberæ, aliæ infiltratæ. Liberæ dicuntur & simplices, quæ nulli vasi sunt complicatæ & colligatæ: quæ verò vel cum arteria, vel cum vena insigni aut neruo connectuntur, *Differentiæ.*

iisque implicantur, infiltratæ, aut forsan commodiùs implicatæ dicuntur.

Reliqua quæ de Strumis dicenda essent, allegato loco, *lib. 2. Pract. part. 3. cap. 25.* proposita sunt, quæ ibi videantur.

CAPVT XXXIV.

De Ganglio, & Nodis.

Γάγγλιον, Græcis dictum, quam vocem & Latini retinent, à nonnullis inter effectus capitis numeratur. Verùm à Paulo Æginetâ, *lib. 4. cap. 56.* & *lib. 6. cap. 39.* & Aëtio, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 9.* pluribus partibus tribuitur, neruosarúmque partiũ affectus est. atque ab autore *definitionũ Medicarũ* definitur, quòd sit νεῦρον παρὰ φύσιν συστροφὴ συνεστραμμένη, *nerui præter naturam conuolutio seu nodus, qui in corpus coaluit.* Eundem tumorem Guido, *tractat. 2. doctr. 2. cap. 4.* Lupiam appellare videtur, scribitque Tagautius, *Institut. Chirurgic. lib. 1. cap. 13.* ex Philagrij curatione apud Aëtium patere, Recentiorum Lupiam, Auicennæ glandulam, & Græcorum Ganglion, eundem omnino affectum esse.

Quo nomine autem Germanis appellentur hi tumores, non satis planum est. Si enim Græcorum & Recentiorum Ganglij & Lupiæ, vt & glandularum Auicennæ descriptiones & signa, imò curationem perpendamus, Ganglium est is affectus, qui

Vberbein. Germanis *Vberbein* appellatur, ita dictus, non quòd os sit, sed quòd tumor supra os sit, loco scilicet, vbi ossa tantùm cute teguntur, vel quòd ossis duritiem referat. Platerus tamen non eos tumores, qui ex neruis oriuntur, quósque passim sub ganglij nomine describunt autores, *Vberbein* appellat, sed peculiare tumoris genus, vbi periostio abraso vel exeso, nouum quasi os priori adnascitur. Tumor verò quem ille sub Ganglij nomine proponit, qui scilicet circa articulos, præcipuè genua, nascatur, aliàs angustiore, aliàs latiore termino, vniuersum interdum articulum comprehendens, eiúsque motum interdum adeò sistens, vt membrum vel planè non, vel non integrè moueri possit, tumor is esse videtur, quem Germani appellant

Gliedschwvam. *Gliedschwvam*, quòd scilicet quasi fungus quidam sub cute circa articulos, inprimis genu nascatur, qui non semper rotundus est, sed sæpe totum genu ambiat; cùm tamen ganglion semper sit tumor rotundus, vt Ambr. Paræus, *lib. 6. cap. 20.* scribit.

Sed quod suprà etiam dixi, magna est in nominibus confusio. Idcóque quod Io. Tagautius, *lib. 1. Instit. Chirurg. cap. 2.* monet, res ipsa est attendenda, nominibus verò parum fidendum: cùm eadem vox sæpe apud varios autores variam ac longè diffidentem habeat significationem.

In pluribus quidem corporis partibus oritur Ganglion, præcipuè tamen in iis quæ mouentur, secundum articulos, nempe in manibus & pedibus, iisque in locis, vbi ossa tantùm cute vestita sunt, & vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque est concursus. Aëtius tamen caput & frontem addit, vt & cubitos, in quibus tamen rariùs accidat.

Caussa.

Caussa. Ex ictu autem vel labore originem habere, docent Paulus & Aëtius, quod de caussa euidente intelligendum. Verùm quomodo caussæ istæ euidentes hos tumores producant, non ita planum. Vulgò plerique ex lenta & crassa pituita, vel melancholia oriri statuunt: sed rectiùs statuitur, occasione ictus, extensionis, aut laboris nimij, à quibus neruus vel tendo nimis extenditur, vel etiam secundum membranam quasi rumpitur, partis neruosæ nutrimentum exsudare quasi, & circa fibras ac neruosæ partis substantiam adhærescere, & à facultate partium earum formatrice in hanc substantiam mutari, & peculiari membranâ tegi. Quo modo & in ossibus eorum nutrimentum, si periostium aperiatur, in osseum nodum mutari statuit Platerus. Vt enim in arboribus si cortex vulneretur, vel quocunque modo aperiatur, natura alimentum transsudans non temerè diffluere sinit, sed in nodum mutat: ita etiamsi membranæ ossa vel partes neruosas inuestientes rumpantur, alimentum natura per viam apertam temerè diffluere non finit, sed tumorem membranæ peculiari inclusum sub cute inde format.

Ganglium verò quod Platerus describit, non ex vnius nerui vel tendinis vitio, sed iis in locis vbi tendinum, ligamentorum, neruorúmque concursus est, & præcipuè circa genu, accidit, cùm istæ partes propter motum nimium valde exercentur, aut dum vulnera sanantur. Si enim succus harum partium, tendinum scilicet, neruorum, membranarum, ligamentorum, occasione caussarum dictarum ex iis diffluat, ac luxuriare incipiat, earúmque fibris adhærescat, in fungosam talem materiam quæ sæpe totum articulum ambit, mutatur; & Germanis inde *der Gliedschwvam* nominatur.

Fieri tamen etiam potest, vt in partem talem debilem humor vitiosus in corpore abundans influat, & succo illi easdem partes has alenti misceatur, & viâ apertâ vnà affluat, ac tumorem augeat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumor iste nascitur in partibus, quæ non carne multâ, sed cute tantùm teguntur, ideóque altè non delitescit: estque nunc durus, nunc mollis, nunc maior, nunc minor, interdum oui etiam magnitudinem æquat vel superat: doloris est expers; si tamen fortiùs prematur, torporis quendam sensum exhibet; ad latera trudi & moueri potest, sed non antrorsum & retrorsum.

Ganglium, quod Platerus describit, est tumor, plerumque in genu, mollis, sine dolore, & colore alieno, à paruis initiis increscens, qui interdum ita incrementum sumit, vt totum articulum comprehendat, vnde accidit, vt æger stare, aut rectè incedere non possit, nec in incessu terram attingere, vel saltem extremis digitis possit.

Prognostica.

1. Morbus hic diuturnus est, & sæpe multos annos durat, ægrósque vsque ad mortem comitatur.

2. Qui in iuncturis sunt articuli, membri totius motum impediunt.

3. Ganglium etiam circa articulum: nisi medicamentis tolli possit, incurabile est. Sectionem enim non admittit; cùm facilè fieri possit, vt sectione neruus, tendo, vel ligamentum lædatur.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, vt tumor emolliatur & discutiatur, aut si hoc fieri non possit, suppuretur, aut exscindatur, opus est. Ergo si Ganglium vel Nodus sit recens, & folliculus cui includitur, adhuc sit tener, danda opera primùm, vt cystis rumpatur. Ideóque manu fricandus tumor, dum incalescat & mollior fiat, postea laminâ aliquâ, vel aliâ re solidâ comprimatur tamdiu, vt cystis rumpatur, & materia in eo inclusa dispergatur. Hinc lamina plumbea loco affecto imponatur, & fasciâ arctissimè constringatur, nec ante diem decimum amoueatur. Alij ammoniacum dissolutum formâ emplastri primùm illinunt, postea laminam plumbeam applicant. Oribasius hoc vsus est:

℞. *Cerussæ, resinæ piceæ, olei veteris, ammoniaci, galbani,* ana Vnc. j. *ceræ* Vnc. iij. Misc.

Vel ℞. *Aloes, myrrhæ,* ana Drach. vj. *lithargyri auri* Vnc. j. *ladani* Vnc. ß. *ammon. ace. adipis vitulini, vulpini,* ana ʒ. vj. *ol. lil. alb.* Vnc. ij. *ceræ* q. s. F. Empl.

Vel ℞. *Calcis viuæ, adipis anserin.* ana Vnc. j. *ammoniaci,* Vnc. ß. *terebinthinæ* Vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Empl. oxycrocei* Vnc. j. *mucilag. sem. althææ, fœnugraeci,* ana Vnc. ß. *galbani, sagapeni, ammoniaci aceto dissol.* ana Drach. iij. *resinæ* Drach. vj. *ceræ alb.* Vnc. ß. Misc. F. Empl.

℞. *Gummi ammoniaci, bdellij, galbani aceto dissol.* ana Vnc. j. ß. *ol. lil. alb. chamomel. laurini, spir. vini,* ana ℥. ß. *pulu. rad. ireos, sulph. viui,* ana Drach. ß. Misc. F. Emplastrum.

Si hisce medicamentis non cedant Ganglia, ad suppurantia accedendum.

Vt ℞. *Rad. lil. alb. althææ,* ana Vnc. j. ß. *filicis,* Vnc. j. *caricar. ping.* num. x. *rad. scillæ* Vnc. j. *fl. meliloti, sambuci,* ana p. j. Coq. in *iure pedum veruecis*, additâ aceti aliquâ quantitate. Postea contundantur & per setaceum traiiciantur, & addatur *farinæ tritici, lupinorum,* ana Vnc. j. ß. *axung. suillæ veteris, anatis, anseris,* ana Vnc. ij. *fecis ol. lil. alb.* Vnc. iij. F. Cataplasma.

Sectio. Possunt & sectione tolli ganglia & nodi, sed nonnisi ij, qui in capite, fronte, aliisque locis extra articulos consistunt: qui verò in articulis consistunt, non tutò secantur, cùm metus sit, ne partes subiectæ neruosæ lædantur, & membri motus tollatur. Sicut nec ea ganglia secare licet, quæ circa iugulares venas sunt, ob hæmorrhagiæ metum. Modus autem sectionis hic est. Primò paruum vulnus in cute ad cystin vsque faciendum, per quod specillum digitum crassum in extremo rotundum, in medio cauum, inter cutem & cystin immittendum, & ad ganglij vsque radicem circumducendum: hinc super eo cutis decussatim quantum satis incidenda, & à cystâ ab angulis versus radicem diducenda; & siqua hæmorrhagia ex vasis crassioribus circa radicem sectis suboriatur, conueniente modo sistenda, hinc tumor totus cum membrana extrahendus, nihilque eius relinquendum, aut siquid relictum fuerit, causticis medicamentis absumendum.

Nodi callosi seu ossei, Platero in specie sic dicti, difficulter curantur, & nunquam etiam, si inueterati & indurati sunt. Qui curabiles sunt, emollientibus modò propositis curandi. Vtilia etiam hîc sunt Cataplasmata, parata ex *radicib. mandragoræ, foliis cicutæ, brancæ vrsinæ, vrtica mortua,* coctis in aceto, & cum axungiis emollientibus mistis.

Si nodi isti versus articulos tendant, eorúmque motum impediant, & sint in locis nudis & ossibus solùm tectis, cutis aperienda, & ferro acuto nodus continuato ictu ab osse abscindendus, vulnúsque conueniente modo curandum.

Ganglia in specie ita dicta seu fungosi illi tumores qui circa articulos, imprimis genua oboriuntur, idque totum interdum comprehendunt, eiúsque motum impediunt, difficilis sunt curationis. Sectio enim, cùm citra læsionem tendinum ligamentorum & neruorum fieri non possit, locum hîc non habet. Ideóque tentandum, vt emollientibus & digerentibus discutiantur: cauendum tamen semper, ne suppuratio aliqua sequatur, quæ hisce in locis incurabilia vlcera, à quibus neruosæ partes circa articulos corrumpuntur, excitare solet.

Vtilia hîc quoque sunt medicamenta antea proposita. Vel paretur fomentatio ex *radic. althææ, li. albor. bryoniæ, cucumeris asinini, cyclaminis, folijs maluæ, althææ, vrticæ mortuæ, hyoscyami, chamapityos, saluiæ, primulæ veris, fl. chamameli, sambuci, cheiri, meliloti, sem. lini, fœnugraci, baccis lauri.*

Vel ℞. *Nucleor. nuc. iuglandium*, Vnc iij. *farinæ lup. nor.* ℥. j. ß. *pulu. rad. ireos, lumbricor.* ana Vnc. j. *mellis* q. s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Picis naualis* Vnc. ij. dissolue in *ol. lumbricor. irini*, ana Vnc. j. ß. Adde *ladani, mastiches*, ana Drach. ij *bdellij, styracis calamitæ*, ana Drach. j. *pulu. lumbricor. terrestr.* ʒ. ß. Misc.

Vtile est & emplastrum diasulphur. Rulandi: imprimis verò thermæ naturales sulphureæ.

CAPVT XXXV.

De Meliceride, Atheromate, & Steatomate.

HOc peculiare habet hoc tumorum genus, quòd materia, quæ in iis continetur, peculiari tunicâ aut folliculo clauditur. Accipiunt autem nomen à materia contenta. Si enim materia, quæ intus concluditur, sit melli similis, Meliceris, (Latini mellifauium dicere possent) si pulti frumentaceæ, quæ
Meliceris quid sit. ἀθήρη dicitur, Atheroma; si sebo, Steatoma appellatur. Meliceris enim, vt ex Galeno, 14. *meth. med. cap.* 6. Aëtio, *tetr. ib.* 4. *serm.* 3. *c.* 7. Paulo Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. & Celso *lib.* 7.
Atheroma quid sit? *cap.* 6. patet, est tumor citra dolorem, materiam melli similem pellicula neruosa conclusam continens. Atheroma verò
Steatoma quid sit? est tumor concolor citra dolorem, in tunica neruosa humorem pulticulæ similem continens. Steatoma verò est tumor itidem membranâ peculiari humorem sebo similem continens.

De meliceride autem notandum hîc, alium morbum esse à meliceria, cuius mentionem facit Aëtius *l.* 5. *c.* 28. μελικηρία enim, vt ipse Celsus habet, est vlceris genus, quod à faui similitudine ita dicitur, aliis etiam κηρίον, *Fauus* appellatur, quem *de morbis infantium, part.* 2. *cap.* 3. explicauimus, estque vlcus foraminulentum, capiti præcipuè peculiare, è foraminibus saniem melli similem fundens, à pituita salsa seu nitrosa ortum habens. Μελικηρὶς verò, de qua hîc agimus, absque omni foramine, in quacunque parte corporis contingat, intus sub membrana neruea substantiam melli similem continet.

Caussa.

Caussa Omnes autem hi tumores ad pituitosos referuntur, ac à pituitosa humore, qui leuiè temporis progressu in materiam nunc melli, nunc pulti, nunc sebo similem mutatur, excitari vulgo dicuntur.

Platerus peculiarem, vt etiam *lib.* 2. *Pract. part.* 2. *cap.* 25. *de strumis* diximus, de caussis horum tumorum opinionem habet. Non enim ex humoribus excrementitiis tales tumores generari putat, (ea eiusmodi enim excrementis si tale quid nasceretur, non tam stabile, sed putredini & corruptioni obnoxium futurum existimat) sed ex succo alimentari, seu nutriendæ parti dicato. Si enim humor crassior sit, quàm nutriendæ parti carnosæ conueniat, tumores duriores, quàm Sarcomata existunt, interdum progigni; & quidem si is admodum crassus sit, Scirrhum generari. Sin verò tumor non adeò durus sit, tandem in abscessum desinere, in quo diuersa materia, pro succi huius, qui tumorem hunc genuit, diuersitate & mistione cum aliis humoribus, generetur, qui tamen non vt alij abscessus à sanguine geniti, suppuretur, & in pus conuertatur, sed in aliam substantiam propriæ inclusam vesiculæ. Atque hoc modo melicerides, atheromata & steatomata generari scribit. Addit verò, ad generationem talium tumorum id non minimum facere, si succo, qui carnem nutrire debet, nutrimenti alterius partis, quæ crasso admodum succo ali debuit, portio ab ea abscedens, in carnosas sedes cum illarum nutrimento delata, talem duritiem in illis gignat. Quod eo etiam probare conatur, quòd in eiusmodi abscessibus ex illis tumoribus genitis aliquid aliarum partium substantiæ simile inueniatur, nunc pilum, nunc vnguem, nunc os, nunc glandulam referens, quæ vix ex aliis, quàm ex succo hasce partes vel in cute, vel carne vicina, nutriente, huc cum proprio carnis nutrimento delato, nasci potuissent. Ex eodem prouenire putat, siquid in abscessu reperiatur, quod fauum, pultem, vel mel referat: illud enim prouenire ex pinguiore sanguis parte, quæ pinguedinem efficit, hoc verò ex succo carneo, nondum in pus mutato, sed in talem tenacem humorem maturatione vi caloris excoctum fuisse: qui si vlteriùs torreatur, succúsque ille magis terreus sit, aliud quid, vt carbones, calculos, similiàque referat. Hæc si propriæ membranæ inclusa sint, illâ quoque à membranoso succo hinc proueniente nasci scribit.

Verùm circa hanc opinionem quædam notanda sunt. Primò enim nondum hinc caussa patet, cur non in omnibus corporibus neque in omnibus partibus, ex succo quo nutriuntur, tales tumores fiant. Ideóque caussa reddenda, cur humor ille è partibus effluat, atque inde sub cute tumor excitetur. Eam esse puto, quòd membrana, quæ quamlibet partem tegit, & ambit, à caussa siue externa & violenta, siue interna, seu rumpitur, seu eroditur & exulceratur, (quod in generatione nodorum in ossibus in periostio fieri concedit Platerus) vt ita viâ apertâ alimentum, seu succus nutriens effluens, non ampliùs in parte affecta sistatur & concludatur, sed per viam apertam exsudet. Quod tamen natura, quæ nunquam otiosa est, temerè fieri non permittit, sed ipsam membranam vlteriùs extendere, effluentémque succum concludere incipit; sicut in arboribus fieri videmus, vbi cortice externo læso, simili planè modo nodus formatur. Deinde succum, qui materiam tumori præbet, primò parti alendæ dicatum esse facilè concedo: quin tamen progressu temporis vitiosi humores eò non propellantur, ipse Platerus negare non potest. Nec opus est, vt statim in pus mutetur: cùm vitiosi humores alimento permisti sine corruptione & in pus mutatione diu suam naturam seruare possint, vt in cachexia & scabie, ac similibus cutaneis affectibus patet. An verò diuersa illa materia, quæ in tumoribus talibus reperitur, à partium vicinarum, pilorum, vnguium, ossium proprio alimento in alienum locum confluente, & cum proprio partis affectæ alimento sese miscente ortum habeat, valde dubito. Neque enim ad pilorum, vnguium, ossium, & similium formationem sufficit materia, sed imprimis facultas formatrix necessaria est, quæ in parte carnosa carnem, in membranosa membranam non ossa format, & suæ cuique parti peculiaris est: quæ si finem suum ob materiæ ineptitudinem assequi non possit, simile quid format, & in parte carnosa carni, in membranosa membranæ quid simile efficit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Omnia hæc tubercula à paruulo incipiunt, & diu ac paulatim excrescunt, ac tunicula suâ includuntur. Et Meliceris quidem figurâ rotundior est, magisque extenditur, & ad digitorum compressionem, ob minorem humoris crassitiem celeriùs cedit, & amotis digitis pari celeritate reuertitur. Etsi enim P. Ægineta, *lib.* 6. *cap.* 36. scribit, quòd meliceris tangentibus veluti corpus quoddam laxum cedat, & tardè quidem diffundatur, citò autem rursus colligatur: tamen procul dubio textus deprauatus est, aliquidque scribentium incuriâ omissum; quod ex eo apparet, quod signa atheromatis planè omittit. Procul dubio igitur ita legendum & omissa ex Aëtio supplenda. *Steatoma aliis durius est, & ad tactum renititur, fundumque solidius habet. Atheroma autem tangentibus velut corpus quoddam laxum cedit; & tardè reuertitur. Meliceris autem celeriter cedit, citò autem rursum colligitur.* Et licet Steatoma durum sit: tamen à struma differt, quod non ita vt struma; durum est, neque sicut struma inæqualem tumorem habet.

Quid verò intus habeant hi tumores, *vt coniectura præsagiri potest, ita certò cognosci, nisi cùm eiecta sunt, non potest.* Celsus, *lib.* 7. *cap.* 6.

Prognostica.

Prognostica 1. Periculum equidem coniunctum non habent hi tumores, sæpe tamen diu durant, & sine noxa circumferuntur ac negliguntur.

2. Sæpe spontè tamen in abscessum desinunt. Quod si non fiat, non tam difficulter, vt scrofulæ & scirrhi, curantur.

3. Qui sunt eleuati, & ad motum contactúmque expositi, facilè curabiles sunt. Qui verò profundiùs, inserti sunt, & ad motum non expositi, difficiliùs curantur, & in Chirurgiæ aggressione summam diligentiam expetunt, propter imminentes sanguinis eruptiones, ac neruorum puncturas. Plerique enim Chirurgi ob imperitiam substratos neruos cum tumoribus eiusmodi rescindunt.

Curatio.

Curatio Etsi tumores hi nominibus differant, & peculiarem singuli materiam contineant, tamen eandem ferè curandi rationem habent. Vniuersalibus nimirum præmissis, & corpore à vitioso humore expurgato; materia tumoris caussa vnà cum tunica tollenda: quod fit, si materia vel discutiatur, vel si id fieri non possit, suppurentur, vel exscindantur tumores. In meliceride triplex hoc remedij genus locum habet; atheroma discutientibus & suppurantibus curatur, ac ferè sectione opus non habet.

Vt ℞. *Ladani, bdellij, galbani, ammoniaci, propoleos, terebinth.* an. partes æquales. Misc.

Vtile est & emplastrum ex *ammoniaco, pyrethro, & oleo succini* factum, quo ruptum vidi tumorem talem in maxilla, atque filamenta alba longa, qualia in cancris interdum reperiuntur, extracta fuisse.

Calx viua quoque cum axungia vel oleo mixta, vtilis est.

Vel ℞. *Picis naualis* Vnc. j. *ammoniaci, sulph.* ana Vnc. ß. Misc.

Vel ex *radic. cyclamini*, & *axungia suilla*, ac momento *sulph.* F. Emplastrum.

Si sponte non aperiatur tumor, sectio instituenda: ita vt cystis, seu melleam, seu pultaceam, seu adiposam, seu quamcunque aliam substantiam continens, eximatur & tollatur. Cutis autem non transuersim, sed rectà vel subobliquè ad folij myrti figuram secanda, & membrana humorem continens à cute & subiecta parte liberanda, cauendo (quod fiet, si vno impetu cutis non dissecetur) ne membrana illa seu cystis lædatur, humórque, qui in ea continetur, diffluens, operationem impediat, eiusque, vel humoris aliquid, relinquatur. Et si hoc accidat, & aliquid remanserit, catharteticis absumendum. Si enim aliquid de tunica illa relinquatur, tumor regeneratur.

Si in capite huiusmodi tumores fuerint, folliculo exempto pericranium secetur, & caluaria abradatur, ne vlla radix tumori nouo generando idonea relinquatur. Si sectionem æger admittere nolit, aut ob venas commodè fieri non possit, medicamentis causticis cutis perrumpenda. Folliculo exempto vlcus consolidandum, & si plus æquo laxa ac extensa cutis fuerit, vt commodè coire non possit, superfluum abscindendum.

CAPVT XXXVI.

De Testudine, Talpa, seu Topinaria, & Natta.

PErtinent huc & tumores, qui quidem ad meliceridies, atheromata, & Steatomata referuntur: qua verò primarim capiti accidunt, peculiaria iis imposita sunt nomina, quæ tamen apud Antiquos Græcos, vel Latinos non exstant, sed à Recentioribus Barbaro-Latinis excogitata sunt; putà Testudo, Talpa, seu Topinaria, Natta.

Testudo quid sit. Testudo scilicet est tumor magnus, mollis, vel non valde durus, in capite, latiore formâ in modum testudinis, à cuius similitudine accepit nomen, vel castaneæ in principio, postea verò in formam oui excrescens, in quo mollis materia, tunicâ quadam obducta continetur, (vnde ab autoribus ad meliceridies refertur) quæ caluariæ ita inhæret, vt ipsam plerumque vitiet, ipsique cariem inducat.

Talpa. Cognatus huic tumor est Talpa, ita dictus, quòd sicut talpa sub terra deambulat, ita hic sub cute cranium depascit. Nonnulli ex illis Latino-Barbaris testudinis nomine hunc tumorem comprehendunt, nec de talpa peculiarem mentionem faciunt. Alii verò de eo peculiariter tractant, & Vigo *lib. 2. tract. 3. cap. 5.* expressè Talpam à Testudine distinguit, & materiâ etiam differunt, quæ in Talpa est crassior, quam in Testudine. Igitur sicut Testudinem ad Meliceridem referri posse diximus, ita Talpa ad Atheromata referri potest. Nonnulli Topinariam appellant. Alij tamen Topinariam affectum diuersum, & pueris familiarem esse dicunt, qui fiat ex phlegmate dulci, quod declaret viscositas saniei & albedo eius: aliquando ex phlegmate misto cum sanguine, quod declaret color, qui non rubeus, & citò ad maturitatem deuenit; aliquando verò ex melancholia, vel cholera, vt de hac re scribit Guilielmus Placentinus, *lib. 1. Chirurg. cap. 5.* Ioan. Philippus Ingrassias, *de tumorib. tract. 1. cap. 1.* hunc tumorem ad Hydrocephalum intrepidè reducendum censet. Verùm cùm Hydrocephalus fiat ex aqua, nec sanguinem admixtum habeat, nec suppuretur, id concedi non potest.

Natta. Tandem est alius tumor, quem Natam, Nattam, & Napam appellant, magnus, & mollis, sine dolore & colore, in dorso præcipuè excrescens, quandoque tamen in humero & aliis partibus erumpens, à tenui quidem radice pendens, ita tamen incrementum sumens, vt aliquot libras pendat, & melonis vel cucurbitæ quantitatem æquet, qui cum non semper easdem figuras habeat: ideò etiam diuersis nominibus ab autoribus appellatur. Materia quidem in eo interdum videtur carnosa, sed non verè caro est, verùm adipi similis, ideóque ad Steatomata referri potest.

Caussa.

Caussa. Caussam horum tumorum ad pituitam salsam, vel cum bile mixtam referunt. Verùm cùm ad Melicerides, Atheromata & Steatomata hi tumores referantur, commodè etiam statuitur, eos eandem caussam, quam dicti tumores habent, habere: saltem hic copia materiæ maior est, vnde etiam tumores maiores sunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur hi tumores facilè ex descriptionibus suprà traditis. Sunt enim tumores molles, vel non valde duri, lati & magni, peculiari tunica conclusi.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si in capite sunt huiusmodi tumores, periculosi sunt, ob cranij vicinitatem, cùm cranium corrodant & corrumpant, præcipuè circa suturas.

2. Si magna adsit cranij corruptio, satius est sinere talem tumorem, quàm curare.

3. Qui absque cranij corruptione sunt, tutiùs curantur.

4. Vt in tumoribus *proximo capite* explicatis, ita & in his, nisi tota tunica cum humore extrahatur, perfecta sanitas sperari non potest, cùm si aliquid relinquatur, inde nouus tumor pullulet.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, & corpore euacuato, materia tumorem constituens tollenda: quod fit digerentibus & resoluentibus medicamentis, vel suppurantibus, vel Chirurgiâ.

Si tumor ergo fit sine vlcere & ossis corruptione, discutientia adhibeantur. Discutientia autem talia sunt, quæ in scrofulis & tumoribus vsurpari solent. Sed rarò discutientibus hi tumores curantur. Si discutientibus tumores hi tolli non possint, maturantia & suppurantia adhibenda, qualia *præcedente capite* sunt proposita.

Vel ℞. *Capar. sub cinerib. coctar. vitell. ouorum ad duritiem coctor.* ana num. iij. *axung. porcinæ*, vel *butyri s. sale* ℔. ß. *rad. althææ ad mollitiem coctar. & minutim contusar.* ℔. j. Misc. F. Cataplasma.

Perfecta tamen puris generatio non est expectanda, cùm pus facilè acredinem & malignitatem acquirat, ac cranium corrodat. Ideóque quamprimum aliqua suppurationis signa adsunt, tumor maturè aperiendus. Incisura vel simplex, vel formâ crucis facienda, pro tumoris magnitudine. Pure euacuato, vlcus detergendum conuenientibus medicamentis, ex. gr. tali.

℞. *Farinæ hordei* ℥. ij. *myrrhæ* Vnc. ß. *sarcocollæ* Vnc. j. *mellis* q. s. Misc.

Mundatum vlcus carne implendum & consolidandum.

Si os corruptum sit, radendum, & vt in carie ossium fieri debet, curandum.

Curatio verò, per Chirurgiam, eodem modo instituenda, vt *cap. præced.* dictum.

CAPVT XXXVII.

De Verrucis.

SVnt deinde & alij tumores, qui non ex humoribus, sed ex solida substantia ortum habere dicuntur. Verùm cùm iidem vel ex partes nutriente succo vitioso & luxuriante, vel humoribus excrementitiis iis admixtis ortum habeant, hoc tumorum genus illis, qui modò explicati sunt, subiungemus.

Verruca. Et primò quidem oriuntur quidam parui tumores instar monticulorum in cute, qui Verrucæ seu porri dicuntur. Latinis enim Verruca propriè est editior montis pars, & vt Gellius, *lib. 3. cap. 7.* Catonis dictum interpretatur, aspera, vnde & verrucosa loca dicuntur, quæ inæqualia sunt, & diuersas partes eminentes habent. A variis autem formis Verrucæ diuersas sortiuntur appellationes. *Verruca sessilis.* Alia enim dicitur *sessilis*, Græcis *μυρμηκία*, Latinis formica, quæ altioribus radicibus fixa est, infra lata, supra tenuis, minúsque ex cute sese exserit, & stabilis est, nec, vt aliæ, mobilis. Ita verò appellatam censent vel à colore subatro, qualis est in formicis: vel quòd, dum stringitur, sensum exhibeat morsibus formicarum similem, nasciturque plerumque in manibus aut etiam pedibus, nec est sine dolore, in hac quandoque pilus vnus & alter, imprimis in facie, apparet. *Verruca pensilis.* Alia dicitur *pensilis*, quòd exiguo quasi pediculo, vt de chorda dependeat, vnde, Græcis *ἀκροχορδὼν* dicitur, basin exiguam habet, longum & grande caput. Hanc, si non sit eiusdem coloris, sed thymi florem referat, minórque sit & magis inæqualis ac parua, Thymum appellant. Si verò maiores sint hæ verrucæ, à similitudine quam habent cum ficus fructu, Ficus appellantur.

Referri huc etiam possunt Condylomata, & cristæ ani, de quibus *lib. 3. pract. part. 2. sect. 1. cap. 10. de morbis intestini recti*, dictum.

Clauus quid sit. Est & aliud genus verrucæ, sessili simile, quod Clauum appellant, Græc. ἧλον. Sunt illæ verrucæ albæ, rotundæ, clauorum capiti similes, atque in digitis plantísque pedum plerumque oriuntur, vt molestiam ac dolorem inter progrediendum excitent. Hoc Verrucæ genus, quia in ambitus illius cutis concoloris centro fuscam aut nigram maculam habet, pupillæ

instar;

instar, ac ob id oculo picæ similis est, à Germanis *Elsteraugé*, quasi *picæ oculus* nominatur.

Nascuntur autem Verrucæ in diuersis corporis partibus; frequentiùs tamen in manibus & pedibus, & plerumque plures simul.

Caussæ.

Caussæ. Oriuntur autem omnes, secundum vulgatam doctrinam, ex materia crassa melancholica & pituitosa; quam cùm natura non possit discutere, ex ea hoc genus tumorum format.

Platerus verò, vt cognatos tumores, ita & verrucas ex succo cuti & cuticulæ alendo destinato gigni statuit, hoc modo, Vt in illorum substantia consistens adhuc, duritles callosas & cicatrices gignit; sic in porum cutis vnum pluresve portio illius irrumpens, cuti adhærens, radicibusque adnascens, excrescensque portiunculam exiguam porum adimplentem duram ac callosam generat, quæ nunc extra porum effertur, in verruca pensili, alias in eo permanet, in verruca sessili, vti & clauo in pedibus. Quod autem succus ille in poros se ingerat, illorum dilatatio & amplitudo caussa esse potest, quod vti a variis caussis prodit, ita in pedibus cute vno loco validiùs pressa, porisque sic amplio, clauus facilè gignitur. In manibus quoque cùm plerumque se verrucæ offerant, ab externis iniuriis hoc prodire credibile esse statuit.

Ex contagio etiam eas oriri statuunt nonnulli, vt si ex resecta verruca sanguis cadat in aliam partem, in ea generetur Verruca, & si quis linteo fuerit vsus quo sanguis qui ex verrucis effluxit, collectus & detersus est, etiam in eo succrescere verrucas.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Verrucæ è descriptionibus traditis facile cognoscuntur, vt & eorum differentiæ, vt peculiaria signa tradere opus non sit; vulgóque satis noti tumores sunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Verrucæ sæpe suâ sponte desinunt, sine vllius medicamenti ope.

2. *Myrmeciæ & claui tamen sine curatione vix vnquam desinunt.*

3. Acrochordones faciliores sunt curatu, cùm radices exiliores habeant; reliquæ autem cùm latiore radice nitantur, fortiora & efficaciora medicamenta requirunt.

4. *Acrochordon si excisa est, nullam radiculam relinquit, ideoque ne renascitur quidem. Thymio Clauóque excisis subter rotunda radicula nascitur, quæ penitus descendit ad carnem, eáque relictâ radice rursus oritur. Myrmecia latissimis radicibus inhærent, ideóque ne excidi quidem sine exulceratione magna possunt.* Celsus *lib. 5. cap. 28.*

Curatio.

Curatio. Tolluntur autem Verrucæ vel medicamentis, vel Chirurgiâ. Medicamenta vel occultâ proprietate quadam hoc præstant, vel ipsarum alimentum exiccant, vt verrucæ postea marcescant & euanescant.

Fallopius commendat *folia salicis*, aut succum eorum. Si verò desint viridia salicis folia, vtitur puluere foliorum salicis cum aceto simplici, vel scillitico misto. Vtuntur etiam *scrofulariæ, radice dracunculi, ari, cyclaminis.* Commendant quoque *radices chelidonij* recentes, quarum succo verrucas illinunt. Alij verrucas primò aliquoties festuca adurunt, & postea nasturtium & sinapi applicant. Portulacâ etiam aliqui à proprietate tolli verrucas existimant. Tolluntur & Verrucæ, si cum *nigella* & *vrino* terantur; si fouentur liquore ex foliis verbasci collecto, & cum floribus apposito: decocto ex *sinapi, sulphure & sale* facto cum aceto: si *folia sabinæ* in vino macerata per dies tres continuos imponantur; si *herba Roberti, ruta* & *millefolium* simul trita applicentur. Vtile est & *tithymalus verrucarium*, quod inde nomen accepit; item succus lacteus è caulibus dentis leonis, vt & aliarum plantarum tithymalearum: *Aqua à sarmentis vitium*, dum vruntur, exsudans: *farina cicerum.*

Efficacissimum etiam est, ad verrucas & clauos in pedibus, hoc emplastrum.

℞. *Picis naual.* ℥.j. *galban. acet. diss.* ℥.ß. *sal. ammon.* ℈.j. *empl. diachyl. magni* ℥.j. ß. Misc. F. Empl.

Verùm si talia non iuuent, ad fortiora & quæ vim causticam habent, imò ipsum ignem actualem, est accedendum. Cautè tamen caustica adhibenda, in primis in locis neruosis; & ita, vt solam verrucam attingant. Ideóque priùs pars circumcircà cerâ vel emplastro aliquo munienda.

In hunc finem adhibetur lac ficus & tithymali, & quidem lac tithymali efficax esse in seipso compertum habere scribit Velescus de Taranta. Calx viua cum sapone mista etiam vtilis est, quod medicamentum efficacius erit, si vitriolum calcinatum vel viride æris addatur, vel cauterium ex lixiuio, saponis paratum.

Vel ℞. *Albumen oui coctione induratum, viridis æris, aluminis*, ana Drach. j. Misc.

Vel *allium viride* recens contusum verrucæ applicetur, & suprà pileolus ex cera imponatur, & fasciâ inuoluatur.

Vel ℞. *Auripigmentum*, & misceatur cum oxymelite vel lacte tithymali, atque opponatur verrucæ. Vtile etiam est *ol. Vitrioli & sulphuris.* Et ol. quidem Vitrioli miris modis hic commendat Io. Andreas à Cruce, atque hoc modo applicat: Cultellum exiguum ex ligno aloës aut simili parat, & in ol. vitrioli intingit, atque verrucam eo modo liberat, quo aliàs per scalpellum ferreum liberatur.

Chirurgia, quâ verrucæ tolluntur, describitur à Galeno, 14. *method. med. cap.* 17. Paulo Ægineta, *lib. 6. cap.* 87. Rhase *lib. diuision. cap.* 124. Fit autem ea vel extractione, vel excisione, vel adustione. Extrahuntur aut euelluntur, vel penna, cuius circulus par sit verrucæ, quâ vndique stringitur verruca, & postea circumagitur, atque ita cum radice euellitur. Idem fistula argentea præstare potest. Quidam suctu ac dentibus Romæ eas euellebat, vt Galen. *loc alleg.* docet.

Exscinduntur vel vinculo, pensiles scilicet verrucæ, filo, nimirum serico, aut alio forti, aut setâ equinâ, arctiùs subinde vinculum constringendo, donec verrucæ excidant. Et si aliqua radix remanserit, cauterio absumenda: vel ferro seu scalpello idoneo, ita vt verruca circumcirca priùs scarificetur, & postea acuto scalpello vel phlebotomo radicitùs exscindatur.

Actu aduruntur vel bacillo betulæ accenso, vel stilo ferreo candente per cannulam, ne partes vicinæ lædantur, applicato. Vel si lamina ferrea ad magnitudinem verrucæ perforata verrucæ ita applicetur, vt sola verruca per foramen appareat, & postea candente ferro, vel ignis flammâ aduratur. Adustione factâ eschara tollenda, & vlcus conueniente modo sanandum. Fallopius, si alia non sint satis efficacia, vrit verrucam sulphure, hoc modo. Accipit mediam testam nucis iuglandis, & eam ad magnitudinem verrucæ perforat, atque parti, in qua est verruca, parte conuexâ applicat, ita vt arctè verrucam comprehendat, & verruca per foramen in cauitatem testæ promineat. Postea sulphur in testæ cauum imponit, atque incendit: quo liquato atque accenso verruca tantùm adurenda est, quantum æger ferre potest, atque si vna vice tolli tota non potest, ter vel quater repetenda est adustio. Vbi locus fuerit sanatus, foliis salicis per aliquot dies fricandus, & tegendus, ne reuiuiscat verruca.

De Thymis, & cristis ani dictum est, *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. cap. 10.*

CAPVT XXXIIX.

De Cornibus.

Cornua. Plurimi ad verrucas etiam referunt Cornua, eáque statuunt esse verrucarum quoddam genus oblongum, & instar cornu recuruum. Verùm longè latius ab Arabibus, & posterioribus Medicis, nomen hoc extenditur. Auicenna, *septima quarti, tract. 3. cap. 14.* de Cornibus ita scribit: *Cornua sunt additiones, spissæ, curuæ, nascentes super iuncturas in extremitatibus, propter vehementiam operationis, & curatio eorum est incisio, vt remoueatur ex eis illud, quod non dolet; deinde administrentur super residuum medicina vehementer acuta, ex medicinis verrucarum, donec cadat: deinde consequatur butyrum coctum.*

Auenzoar *lib. 2. cap. 5.* hæc habet: *Audiui dici à patre meo, quòd cuidam viro vidit nasci in dorso suo os ad similitudinem vnius cornu, quod erat, minoris duritiei ossis naturalis. Et ipse pater meus purgauit humores grossos in ipso, & postea posuit medicinas exsiccatiuas super os; ita quod cecidit dictum os, sicut cadunt cornua ceruis in vere. Et mihi etiam fuit ortum os vnum super dorsum, magnum mihi inferens dolorem: & purgaui me ab humoribus grossis; & posui super ipsum resolutiuo, ita quod resolutum fuit pro maiori parte, & illud modicum quod remansit, non impediuit me in aliquo in operationibus naturalibus exercendis. Ergo vbicunque inueneris simile, facias sicut dixi. Et cùm purgas istos, nolo ipsos purgare solum cum virtutibus medicinarum, sed cum ipsis medicinis propriis. Et de melioribus minoris ad purgandum hoc, est lapis Lazuli, sed in magneto est absque dubio magnum iuuamentum in hoc: sed ego ipsum non sum expertus, quia sufficit mihi lapis Lazuli, & ego commendo opera eius.*

Ex recentioribus verò quidam inter affectus capitis, cornua enarrant, de quo Lanfrancus *tract. 2. doct. 1. cap. 3.* scribit: *Vidi quoque cranij manifestas eminentias, sicut cornua. Nam vidi hominem, qui ad me venit pro consilio, qui habebat in capite septem eminentias, vnam altâ maiorem, & diuersis in locis. Quarum aliqua erat ita magna, & acuta, sicut cornu capreoli, vel longitudinis pollicis, & multum lædebat eorum. Et miratus fui quomodo cutis non fuerat vlcerata. Quum ergo vidi, quod habebat à cranio suam originem, & radicem, non me volui de cura intromittere, sed ægro consului, ne se poneret in manu alicuius, propter curam, quoniam mihi impossibilis videbatur.* Io. Philippus Ingrassias verò, de

tumoribus tract. 1. *cap.* 1. refert, se vidisse Panormi nobilem quandam puellam virginem, quamplurimis recursuis, simúlque in summo exacuatis excrescentibus, cornuum vitulorum instar, in omnibus ferè artubus, præcipuéque manuum cubiti, & genuum correptam, etiam in capite & fronte: *Veruntamen*, inquit, *non sub cute, sed super ipsa oborti erant tumores illi, & quidem nouo quodam generationis ordine. Etenim velut lapidis generatio contingit in vesica, vt scilicet aliá super aliam velut tunicá adueniente, in magnitudinem increscat. Ita & in illis aspeximus plurimas veluti offeas crustas, sibi inuicem inhærentes, vt si quis etiam ac si auellanarum corticos dimidios, alterum alteri superimponas, minorem tamen maiori, vt in acutum, Pyramidisque effigiem contingantur. Tacti autem circa basin maximopere dolebant, & in tantum firmissimè, ac summa duritie inhærebant, vt nemine Medicorum aliquo remediorum genere succurrere valente, ad nos tandem, post multos iam sui morbi atque ortus horum annos, consanguinei venerint. Continuò enim & magnitudine, & aliis nouis enascentibus numero etiam augebantur. Quam Dei optimi Maximi gratiâ paucissimis diebus ad sanitatem reduximus, pristinamque pulchritudinem. Cùm tamen turpissima tuasseret, dæmonium potius, quàm hominem præ se ferens, vsque adeò vt parentes libentius mortem, quàm vitam illi optarint.*

Iulius Cæsar Scaliger, *Exercit.* 199. *sect.* 3. scribit: *Cornua hominibus adnasci, ægritudo est, non monstrum, de quâ Principe Aboali, atque maximo viro Albuinero narrantibus, equidem propter eorum auctoritatem adducebar vt crederem, donec vnum vidimus in dorsi regione cuiusdam, qui in Ligurum triremi diu fuerat.*

Alexander Benedictus, *anat. lib.* 1. *cap.* 34. narrat, se vidisse in Creta, vulnerato sagitta genu, cornu nigrum rupicapræ capiti simillimum produsse, materiámque quæ in ossis substantiam conuerti debuisset, in corneam naturam aëris afflatu facilè conuersam fuisse, concinnéque gummi modo indurescentem.

Et Fallopius, *de partibus similaribus*, *cap.* 7. scribit, interdum quasi cornu in integris ossibus, non in fracturis nasci, quod quidem cornu excrescat extra carnem & cutem, idque se vidisse Patauij in femore cuiusdam Nobilis, ex cuius crure excreuit quasi paxillus longus.

Observatio Zacuti Lusitani, de cornu in calcaneo enato. ¶ [Zacutus, *de Prax. Med. adm. lib.* 2. *obseru.* 188. refert, pauperem quendam naturâ melancholicum, diu de dolore calcanei dextri conquestum esse, & duritiem aliquam ibi sensisse, quæ postea in tumorem magnitudinis castaneæ paruæ excreuit, durum, asperum, & liuidum, qui octo mensium spatio ita increuit, vt palmi longitudinem æquaret, & verum cornu referret. Qui postquàm de consilio Medicorum, iuxta finem, nullis superuenientibus symptomatibus, præcisum est, ac corpus singulis annis bis purgatum, biennio sanus vixit. Postea subitò eodem in loco intolerabiles dolores sensit, & sex mensibus cornu iterum excreuit, durum, acutissimis aculeis circumseptum, longitudine palmi vnius & dimidij. Quod cùm iterum resectum esset, in parte ima caverna relicta est, è qua ingens humoris nigri fœtidi copia effluxit, adeò mordacis, vt vicinam carnem exederet. Corpus equidem medicamentis humori melancholico euacuando aptis purgatum fuit, & sudoriferæ radic. China exhibita, verùm sine fructu. Ideóque ad intercipiendum fluxum fonticuli excitari fuerunt, vnus in crure sano, quatuor digitis infra genu, in parte externa, alter in crure affecto, octo digitis supra genu, seu in femore, in parte interna: singulis mensibus purgatus fuit, atque ita cornu non recreuit, & vlcus sponte sanatum, ac cicatrice obductum est.]

Nodi. Huc pertinent procul dubio Nodi Plateri, de quibus suprà, *cap.* 34. dictum, qui sunt tumores durissimi, firmiter ossibus subiectis insistentes, qui ab illis loco moueri non possunt, quasi nouum os priori accreuisset, quales tumores circa tempora & frontem, tibiarúmque longitudinem, in nudis illis regionibus nascuntur. Incipiúntque hi tumores aliàs per se, aliàs morbi alicujus comites sunt, vt luis Venereæ, & Cephalææ cujusdam.

Curatio. Cornua hæc & Nodi difficulter curantur, & toto vitæ tempore sæpe durant. Si tamen prope articulos sint, eorúmque motum impediant, aut premendo continuum dolorem efficiant, amputanda sunt, quod tutiùs fit, cùm in nudis ossibus solâ cute obducta consistunt. Cutis primò aperienda, & cornu seu nodus denudandus, posteà ferro acuto ab osse abscindendus, & vulnus conuenienter modo curandum.

CAPVT XXXIX.

De Fungis.

Fungi. QVem Latini Fungum appellant, Arabes *Fator* & *Fatera* nominant, & inter tumores cerebri referunt. Galenus obiter eius mentionem facit, dum ita *lib.* 1. *de loc. affect. cap.* 1. scribit: *Iam verdex his etiam, quæ adnascuntur rebus, affecta sedis nota paeantur. Quippe res adhærentes essentia proprietatem obtinent, quemadmodum fungi* (μύκητες Græci vocant) *si fracto capite meninx fuerit affecta.* Facit quoque eius mentionem Auicenna, 3. *quarti, tract.* 3. *cap.* 1, dum inquit: *Et quando frangitur cranium, & egreditur velamen, & fit apostema, quod nominatur Fatera.* Et egimus de hoc tumore, *lib.* 1. *pract. part.* 1. *cap.* 25. Verùm, vt ad Clariss. Guilhelmum Fabricium aliquando scripsimus, vt ex *centur.* 2. *obseruat.* eiusdem *obseru.* 35. videre est, ex membranis cerebri equidem frequentissimè, attamen etiam in aliis partibus hoc tumoris genus nascitur, vt historiæ duæ à me ibi adductæ testantur. Prior hæc est. *Historia.* Puer quidam annos natus circiter decem, ex saltu pedem sinistrum ad terram vehementiùs allisit, atque in planta è regione minimi digiti, læsit. Hinc tumor primò supra malleolum externum conspectus fuit, qui à rustico quodam imperito (forsan luxationis alicuius reponendæ gratiâ adhibito) postea deorsum pulsus fuit. Hinc tumor paulatim incrementum sumsit, ita vt totum pedium prehenderet, cutémque insigniter distenderet, & pedis digiti magno interuallo ob tumorem interiectum distarent. Cutis tamen colore sanæ parti planè fuit similis. Tentatà, vt fieri solet, à variis varia, sed omnia frustrà. Tandem ad Chirurgum peruentum: qui cùm suppurationem, ob insignem loci mollitiem, factam esse crederet, & dolores increscerent, aperuit locum. Parum sanguinis, puris verò nihil effluxit: mox verò prosiliit quasi pinguedo quædam, quæ vulnus claudebat. Sequentibus diebus fungi nigro seroso sanguine pleni, copiosiùs erumpere cœperunt; & in planta pedis versus digitum minorem, vnâ nocte quasi ἀθρόως incidit tantas quæ dimidium thalerum æquaret: Apertâ illâ, nihil tamen putridi decidit, & nihil mortuæ carnis separari potuit, sed fuit caro quasi spongia adusta, cruenta, sanguine turgens & distillans. Cœperunt & aliis in locis, ad latera, & supra talus fungi se efferre fœdo & horrendo aspectu, vt pars illa pedis magnitudinem capitis pueri superaret. Tandem ad sectionem peruentum, & pedium vsque ad os nauiculare & calcis præcisum est. Quod abscissum fuit, caro erat tota fungosa, partim putrida & corrupta, partim coagulata, densa, & viscidæ pinguedini porcosæ similis, pondere ferè libr. iv. Verùm sequentibus diebus spongiosa caro iterum magnâ vi prorupit, & quantum interdiu auferebatur, tantum noctu iterum succreuit. Denique tumor magnus ad sinistrum inguen, loco, quo glandulæ sunt, in femore exortus est, specie planè similis ei, qui in pedio ab initio conspiciebatur, qui & ipse postea suâ sponte ruptus est, ex quo magna spongiosæ carnis copia excreuit. Non ita multo post puer vitam cum morte commutauit.

Altera historia, hæc est. Puer duodecim annos natus dentium dolore vehementer laborauit. Deuentum tandem ad extractionem: extractus est vnus ex dentibus superioribus. Oritur postea tuberculum in palato prope illum dentem, magnitudine nuclei pruni. Istud cùm esset molle, nec sponte aperiretur, pus subesse credebatur; apertus fuit, nihil, nisi aliquot guttæ sanguinis, effluxit. Postea verò caro spongiosa, nigricans prorupit; quæ vsque adeò increuit, vt non solùm per os prominerct, sed & per nares excresceret, pueróque tandem mortem afferret.

Fungi quoque, ex gurgulione enati, qui totum palatum impleret, & ad anteriores dentes ferè pertingeret, historiam refert Guilhel. Fabricius, *Centur.* 2. *obseruat.* 19. Et alius *seq. obseru.* meminit, qui ex gurgulione ortus, oui gallinacei magnitudinem æquauit, & foramina narium in palatum desinentia adeò oppleuit, vt difficulter æger spirare, & verba distinctè proferre potuerit.

Adhuc alium etiam ex aure pullulantem vidit & curauit Guilhelmus Fabricius, *Cent.* 3. *obseru.* 6. Et de alio fungo ex ipso centro vmbilici nato tractat, *Cent.* 5. *obseru.* 62. Hoc tumoris genus ad Nattas, seu Napias referendum cēset Guilhelmus Fabricius, *Cent.* 3. *obseru.* 36. Verùm quid Napiæ sint, suprà c. 36. dictum. Et licèt fungosi quid in Natta dicto tumore contineatur, & in genere hi tumores fungosi nominari possint: tamen cute illud tegitur; fungi verò propriè dicti, de quibus iam agimus, extra cutem nudi prominent, & crescunt. Ideóque etiam integris membranis cerebri non nascuntur, sed iis vulneratis, contusis & læsis.

Subiectum, horum tumorum est membrana aliquo modo læsa, seu vulnerata seu contusa.

Caussa.

Caussa. De Caussa & modo generationis Fungorum scribit Io. Philippus Ingrassias, quòd fieri soleat hic fungus non secus ac in lucernis, hyemali præsertim tempore, fungus in ellychnij vertice oboriri solet, futuræque pluuiæ, vel muliercculis, præsagium; quemadmodum Virgilius, 1. *Georg.* & Plinius quoque *lib.* 18. *in fine*, testantur. Etenim cùm aër humidius esse cœperit, fauilla, quæ cum fumo solet egredi, prohibita, ob aëris crassitatem in lucernas residet, & quasdam velut fungorum imagines imitatur. Ita igitur in discooperta reuelatáque cerebri membrana, quædam prius substantia gossipinæ lanuginis imaginem repræsentat. Deinde verò per halitum discussi vapores fumique, ob aëris frigiditatem in eo substantiæ conglobati, paulatim ab interiori calore decoquuntur siccantúrque, donec fungo quoque similis substantia appareat, alteram esse ab aere accidentem significans.

Verùm

Verùm enim verò concedendum equidem est, ab humore superfluo per læsas membranas quasi exsudante huiusmodi fungos generari, sed quòd materia ea ibi ab aëris frigiditate saltem detineatur. & à calore simpliciter exsiccetur, falsum est. Neque enim tam subitò hoc modo fungi generari, & incrementum sumere possent. Sed à facultate formatrice partium, humorem exstillantem in carnem mollem, quæ fungi instar est in arboribus mutari, naturámque, quæ nunquam otiosa est, humores affluentes, quos ob eorum copiam & ineptitudinem, ac partis debilitatem, in eius alimentum ac substantiam conuertere nequit, in hanc substantiam mutare & formare, vero consentaneum est.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè cognoscitur hoc tumoris genus. Ex læsa enim & contusa seu vulnerata membrana caro mollis, fungosa & pallida, cute non tecta, expullulat, & subitò incrementum magnum sumit.

Prognosticum.

Prognosticum. Malum hoc periculosum est, & curatu difficile, ac nisi rectè tractetur, facilè in cancri naturam abit.

Curatio.

Curatio. Vniuersalibus præmissis, quæ hoc loco explicare non est, fungus ipse tollendus: quod fit vel medicamentis exsiccantibus, atque erodentibus, vel excisione.

Medicamenta exsiccantia tutiora sunt, quàm erodentia, cùm erodentibus materia facilè exasperetur, & cancri naturam induat. Parantur autem talia ex radicibus aristolochiæ rotundæ, iridis Florentinæ angelicæ, acori veri, fol. sabinæ, cardui bened. rorismarini, plantagin. equiseti, geranij, fl. rosar. rubr. mastiche, thure, myrrha, tutia præpar. plumbo vsto, sacch. Saturni, lapide calaminari, cineribus ranarum & cancrorum.

Exscinduntur autem vel ligaturâ, quæ fit filo serico, aut alio forti, vel ferro. Vbi fungus vel ligaturâ vel ferro sublatus, pulueres ex enumeratis medicamentis inspergendi sunt. Vide de hisce operationibus Guilhel. Fabricium, *loco alleg.* nimirum *cent.* 3. *observ.* 1. & *cent.* 5. *obs.* 61.

CAPVT XL.

De Tumoribus malignis & venenatis; ac in specie de Elephantiasi.

Est tandem tumorum ab humoribus oriundorum genus quoddam quod malignitatem coniunctam habet. Inter quos primò occurrunt variolæ & morbilli. Verùm cùm de iis actum sit, *de febr. lib.* 4. *c.* 12. hîc nihil addimus, sed Lectorem eò remittimus. Deinde Bubones & Carbunculi pestilentes; de quibus cùm itidem *loc. alleg. c.* 7. actum sit, hoc loco eo labore supersedere possumus. Pertinent tertiò huc tumores Venerei, de quibus suo loco inter morbos malignos agetur. Tandem Elephantiasis; de qua solùm hoc loco agemus.

Elephantiasis. Quam Arabes lepram vocant, Græcis Elephantiasin nominari, suprà *c.* 28. dictum est. Appellatur autem Ἐλεφὰς, Ἐλεφαντίασις, & Elephantia, ab Elephante; ob similitudinem, quam hic morbus habet cum Elephante, nimirum, vt nonnulli putant, quòd eo morbo laborantes magni vt Elephantes fiant; quæ inepta est notatio, cùm Elephantiaci non maiores fiant (nisi quis non ad magnitudinem corporis Elephantiasi laborantium, sed morbi magnitudinem respiciat, quòd scilicet sicut inter quadrupeda maximum animal Elephas est: ita inter morbos hic maximus est & ferè inuictissimus exstat. De qua te Macer, *de viribus herbar. cap.* 15. ait:

Est lepra species, Elephantiasisque vocatur,
Quæ cunctis morbis maior sic esse videtur,
Vt maior cunctis Elephas animantibus exstat:)

Vel quòd malum in crura serpens, efficiat ea Elephantis situ ferè rigida & æqualia: vel quod inter alios morbos vehemens ac validus sit, veluti Elephas; vel, quæ commodissima videtur explicatio, quòd membra & cutis hoc morbo laborantium tumida scabra, rugosa, tuberosa, & inæqualis, vt Elephantum reddatur. Galenus, *de tumorib. c.* 14. malum hoc, cùm incipit, etiam σατυριασμὸν nominari scribit, eo quòd hoc morbo affectorum facies similis reddatur Satyrorum dictorum faciei. Nam labia Elephantiasi laborantium fiunt crassa, nasúsque tumet, atque ideò depressus apparet, aures tabescunt, maxillæ rubore perfunduntur, in fronte hinc inde tumores quasi quædam cornua appareant; quanquam alij ea etiam de caussa σατυριασμὸν hoc malum nominari censeant, quod in ortu huius mali ægri Satyrorum more sunt valde libidinosi. Aliam tamen & diuersam similitudinis rationem ex Archigene refert Aëtius *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 120. quoniam videlicet malæ faciei iisdem cum rubore attollantur & musculis maxillaribus veluti conuulsionem patientibus mentum ipsum dilatatur; quemadmodum etiam ridentibus euenire solet, similitudine quadam ad picturas Satyrorum, quos ὑπὸ τῶν σκιρτῶν, Cœl. Rhodig. *antiq. lect. lib.* 19. *c.* 25. ita nominatos putat, quod ore hiante labiisque diductis instar ridentium, cantent & ludant. Nonnulli & tertiam appellationis huius caussam afferût, nimirum quod Elephantiasi laborantes Satyris in Venerem propensione & libidine similes sint.

Λεοντίασις etiam appellatur, vel quod, vt Leo inuictum hoc malum sit, vel quod, vt est apud Aëtium, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 120. frons ægrorum cum tumore quodam laxior reddatur, ad similitudinem pellis flexilis superciliorum Leonis; vel quia hoc morbo affectorum anima spiritúsve, non secus ac leonum anhelitus, quemadmodum & excrementa, fœtent; vel quoniam hoc morbo laborantes turpissimam & terribilem faciem habeant, vt leonum instar terrorem ex improuiso aspicientibus incutiant. Nostri appellant hoc malum diui Lazari, quod Elephantiaci ita vlceribus scateant, sicut Lazarus ille mendicus, cuius in historia Euangelica, *Luc.* 16. *c.* fit mentio, vlceribus plenus fuit.

Graue autem hoc malum est, & veluti vniuersalis ac totius corporis Cancer, vnde plura morborum genera complectitur. Adest enim primò magnitudo aucta, & tumor hinc inde in corpore, præcipuè in partibus externis, quarum etiam pulchritudo & figura hinc corrumpitur; adest etiam calida & sicca intemperies qua partes ita exulcerantur & corrumpuntur, vt tandem decidant. Totum huius mali ideam Celsus *lib.* 3. *cap.* 25. describit ita: *Totum, inquit, corpus afficitur, ita vt ossa quoque vitiari dicantur. Summa partes corporis crebras maculas, crebrósque tumores habeant. Rubor harum paulatim in atrum colorem conuertitur. Summa cutis inæqualiter crassa, tenuis, dura, mollisque: quasi squamis quibusdam exasperatur, corpus macrescit, os, suræ, pedes intumescunt. Vbi vetus est morbus, digiti in manibus pedibúsque sub tumore conduntur, febricula oritur, quæ facilè tot malis obrutum hominem consumat.*

Caussa.

Caussa continens est atra bilis, eáque malignitatis non expers, per totum corpus diffusa. *Caussa.* Disputant autem de humoris huius atri generatione autores prolixè, & in varias sententias abeunt. In eo quidem omnes consentiunt, ex aliorum humorum adustione hunc humorem generari; in eo verò dissentiunt, ex quorum humorum adustione fiat, Auicenna, *tertia quarti, tract.* 3. *cap.* 1. omnes complexus videtur, dum quinque species huius humoris ponit. Prima est, quæ ex sanguinis combustione fit: secunda, quæ ex humore melancholico: tertia, quæ à bilis amaræ adustione: quarta, quæ ex pituita combusta fit: quinta, quæ ex chyli crassa, calida, & ad exustionem apta parte fiat, vt ex salsis carnibus, piscibus, & similibus. Verum etsi negandum non sit, adustionem humorum hîc adesse & salsos humores huius mali caussam esse: tamen cùm plurimi alij tumores & vlcera ex adustis humoribus fiant, omnino specifica, hîc caussa quærenda, quæ tamen explicari facilè non potest, sed in occulta malignitate consistit. Humor autem his per omnes venas diffunditur, & sine putredine febris inductiua per totum corpus dispergitur, & alimento miscetur.

Ad huius autem humoris generationem, multa sunt quæ faciunt. Nonnulli à primo ortu morbi huius seminaria contrahunt, qui vel ex Elephantiacis parentibus nati sunt, vel concepti fluentibus mensibus vitiosis & corruptis, atque ad atram bilem declinantibus. Deinde etiam membrorum nutritioni dicatorum, putà Hepatis & Lienis intemperies calida & sicca, vnde sanguis & humores aduruntur, inter mali huius caussas meritò numeratur. Præterea etiam facit huc vsus frequentior ciborum salsorum, acrium, crassorum; aër itidem calidus & siccus, aut crassus & nebulosus: vnde in aliis regionibus frequentius hoc malum est, in aliis rarius. Scribit quidem Lucretius *lib.* 6.

Est Elephas morbus, qui propter flumina Nili
Gignitur Ægypto in media, neque præterea vsquam.

Verùm etsi frequentior sit hic morbus eo loci, vt etiam Gal. *lib.* 2. *ad Glauc. c.* 10. testatur, dum scribit in Alexandria, ob regionis feruorem & victum incommodum incolarum, vt qui edant farinam elixatam & lentem, & cochleas & plura salita & carnes asininas & alia quædam, quæ crassum melancholicũ humorem generãt, plures Elephantiaco morbo corripi: tamen etiã in aliis regionibus reperitur: In Germania in quibusdã regionibus frequentes sunt Elephantiaci: in Hispania verò & Africa frequentiores., in Narbonensi Gallia & Aquitania plures reperiuntur, quàm in reliqua Gallia. Plin. *lib.* 27. *c.* 1. scribit Elephantiasin ante Pompeij tempora non accidisse in Italia. Consuetudo quoque & cõuersatio cum Elephantiacis huc pertinet. Inquinatur enim aër, qui inspiratione attrahitur, ex membrorum fœtore & vitiata spiritus exhalatione. Vnde homines meritò auersantur hoc malo laborantes, & ipsi etiã necessarij & domestici ægrorũ conuersationem deuitant. eadémque de caussa ex consortio hominum separantur, & ad loca aprica, in quibus & ipsi commodiùs, & sine aliorum periculo viuant, amandantur. Inprimis autem cõtagiosus est coitus cum leproso aut leprosa, aut cum ea, quæ antea cum leproso rem habuit. Ad easdẽ caussas pertinet etiam melancholicarum excretionum retentio, vt mensium hæmorrhoidum suppressio, & vlcerum diuturnorum exsiccatio. Humor enim talis, si diu in corpore detineatur, indies peior euadit, tandémque malignitatem hanc acquirit, & in corpore retentus in venas restagnat, sanguinísque massam inficit. Apprehendit præterea hoc malum frequentiùs viros quam fœminas, atque inter hos, illos magis, qui crassum ac viscosum, ad atram bilem tendentem

dentem sanguinem habent, & qui victu crasso atque inordinato vtuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Quantum autem signa attinet huius mali, etsi aliqua ea Celso antè enumerata sint: integram tamen signorum Symptomatum historiam enumerare vtile est. Itaque vbi imminet hoc malum adest segnities, spiratio tarda & difficilis, motus difficilis, assidua alui constrictio, vrinæ veluti iumentorum lotia, respiratio tarda, fœtida, procliuitas in Venerem. Vbi malum iam ad cutem progressum fuerit color natiuus & floridus in facie mutatur, rubræ subliuidæque pustulæ oriuntur, malæ crassiores fiunt & mentum, sub lingua venæ varicosæ fiunt ac nigrescunt, pili defluunt, adest sitis ingens, orisque siccitas diurna & nocturna.

Sunt autem, vt aliorum morborum, ita etiam huius mali quædam tempora: Principium, cùm vitiosus humor & malignitas adhuc viscera obsidet. Incrementum, quando malum iam foris se prodit, & symptomata in dies augentur. Status cùm membra exulcerantur, & iam tota symptomatum syndrome apparet, quam mox subiungemus. Primò oculi apparent exactè rotundi, & obtutus eorum fixus est ac immobilis, quod accidit ob adipis consumptionem & musculorum extenuationem; palpebræ & aures contrahuntur; supercilia decidunt, nasus intumescit extra, & simus redditur ob humoris affluxum, & intus constringitur, vnde meatus comprimitur, & respiratio impeditur, vt quasi per nares loqui videantur, color faciei est liuidus aspectus terribilis, tubercula & pustulæ rubræ apparent sub superciliis, circa aures, variisque in facie locis, noduque instar granorum duri ac rotundi; labra fiunt crassa, ossa iuxta aures prominent, pili capitis decidunt, & si euelluntur, pars albæ cutis simul euellitur, quod certissimum est lepræ signum. Prodit & se hoc malum in aliis partibus: venæ sub lingua intumescunt & nigricant, ac glandulæ linguæ circumiacentes tumores rotundos habent, instar scrofularum quæ suibus accidunt. Anhelitus fœtet, vox est rauca, clangosa & obscura, ob pulmones & partes respirationi inseruientes, crassis & adustis humoribus obsitas, & arteriæ siccitatem atque asperitatem. In manibus musculi extenuantur, præcipuè inter pollicem & indicem, cùm enim illi musculi naturaliter in monrosum ac manifestum tumorem attollantur, ipsorum depressio ac emaciatio, quæ fit ob alimenti defectum, in ipsis manifestior est. Vngues finduntur: Stupor adest & ἀναισθησία in tibiis & pedum suris; ita vt quamuis acubus ibi pungantur, non sentiant ob materiam vitiosam partem opplentem & spirituum accessum prohibentem. Idem interdum etiam in digitis manuum & pedum euenit, in quibus etiam frigiditas, sensusque priuatio quædam percipitur: interdum etiam ille stupor & dormitatio, vti appellant, toti cuti, inter istos digitos, vsque ad brachium accidit, & à pede se extendit vsque ad genua & coxas, imò per vniuersum corpus sensus in Elephantiacis imminuitur. Nerui enim & pori omnes à crassitie humorum obstructi & occlusi spiritui animali transitum non concedunt. Sub cute in quibusdam locis sentitur formicatio, ac si vrticæ affricarentur, ac titillationes, quasi vermes ibi reperent, ob fumos & vapores adustos sub cute ascendentes. Cutis ipsa tota est vnctuosa, vt aqua ei affusa vix hæreat, ob adipis sub cute liquationem, & excrementorum pinguium in eam effusionem. Quibus alij & alia signa addunt. Iubent accipere aliquot grana salis, & super sanguinem proiicere; quod si sanguis fit infectus, statim resoluitur sal, si non infectus, non resoluitur. Iubent etiam sanguinem infundere in aquam limpidissimam, si insuper natauerit, corruptus est; si fundum petat, non est corruptus. Alij sanguinem in panno lineo positum abluunt. Si enim tum nigricantia quædam, aspera & arenosa quasi corpora appareant, arguit Lepram. Verùm sunt & alia signa, nihilque ferè incommodi est quod non huic malo coniungatur, in quo nihil ferè intus & extra sanum est. Sed tamen præcipuè facies consideranda, nullusque facilè leprosus iudicandus, nisi faciei figura corrumpatur. Et cùm in quibusdam Rebuspubl. annua instituatur Elephantiacorum examinatio, atque illæ propriæ Medici partes sint, danda ei opera est, & magna cautio adhibenda, ne imprudentiâ & præcipitato iudicio eos in exilium trudat, qui hoc malo infecti non sunt, aut eos qui infecti sunt, cum sanis magno periculo conuersari permittat. Quod assequetur, si signa supra enumerata omnia in conspectu habuerit, & quæ propria & inseparabilia ex iis, quæ verò cum aliis morbis communia sint, perpenderit. In quorum examinatione diligentem operam præstitit Franciscus Valeriola, *in enarrat. medic. lib. 6. enarrat. 5.* qui locus videri potest.

Non prætereundum hîc & illud, quod habet Marcellus Donatus; *histor. med. mirabil. lib. 1. cap. 4.* è quo quanta sit sanguinis corruptio in leprosis, occasio cogitandi dari potest. *Annibal*, inquit, *Pedemontanus, Phrygia, cum per biennium incurabili lepra vexaretur, pleuritide correptus fuit, cui sectâ venâ hoc mirandum accidit: Aqua calida vrna mensuram excedens, in quam sanguis ad Vnc. vj. pondus fluxit, cùm deferbuisset, haud secus ab ipsa densata est, quàm si aqua lac, sanguis verò coagulum esset, ita vt consistentiâ coagulati lactis persimilis videretur, colorem verò proprium referret, cuius ne gutta quidem inconcreta seorsim ab alio reperiri potuit.* Caussam huius rei refert autor citatus in crassitiem & lentorem sanguinis, qui aquæ permistus, vtriusque actuali caliditate, distributioni in mistione opitulante, cùm deferbuisset, coagulationi occasionem præbuerit. Idem etiam hîc accidisse putat, quod euenit, cùm rescissæ pellium partes ad glutinum parandum in aqua coquuntur. Vbi enim refrigeratur illa aqua, statim cogitur, ob succi lentorem & viscidítatem, quod etiam accidit in eduliis, quæ ex pedibus animalium parantur.

Prognostica.

1. Ex quo patet, malum hoc esse grauissimum ac difficile, & reuerà nonnisi incipiens & initio curam recipere, quanquam cum difficultate. Confirmata enim & inueterata Elephantiasis curationem planè respuit. Si enim Cancer qui particularis saltem morbus est, curam non recipit, multo minùs curationem recipiet Elephantiasis, qui vniuersalis totius corporis cancer est, vtque vllum repertum est remedium, quod mali huius magnitudinem superare possit. *Prognostica.*

2. Morbus nimirum ipse magnus est, magna humorum corruptorum copia, & summus in corpore ardor, tantus scilicet, vt si quis breui temporis spatio pomum recens contineat, illud corrugetur & arescat, ac si aliquot dierum æstu exiccatum fuisset. Et ipsa illa malignitas diu iam radices egit. Nam tardiùs se prodit hoc malum, neque antè, quam malignitas humorum viscera obsederit ac corruperit. Virtus contra debilis est, vt ex actionibus omnium facultatum læsis satis apparet.

3. Quapropter *quemadmodum persectè à mala eiusque diuturnitate victu frustra manus adhibemus ita abstinere ab iis, qui eiusmodi affectione corripi & tentari videntur, planè est hominum desperantium. Humanum enim*, vt Aetius, *tetr. 4. serm. 1. cap. 120.* scribit, *& plenum beneuolentiæ signum est, in extremis malis etiam vsque ad experimenta venire, ad difficultatem affectionis compescendam.*

Curatio.

Curationem quod attinet, in recenti adhuc Elephantiasi curanda, ante omnia necessarium est, vt vitiosi humores è corpore tollantur: quod tamen frustrà tentabitur, nisi priùs etiam diæta talis instituatur, quâ non plures vitiosi humores colligantur, sed potiùs vitium, quod est in humoribus & corpore, emendetur. Faciunt id refrigerantia & humectantia, contraria nimirum intemperiei p. n. quæ est calida & sicca. Sorbitiones conueniunt, quæ temperari possunt *acetosa, buglos. borrag.* quibus etiam, vt & aliis cibis, admisceri poterit C. C. quod peculiarem vim eam malignitatem oppugnandi habet. Cibi sint boni succi & coctu faciles, carnes elixæ potiùs, quàm assæ, aut si assæ sint, adhibeantur condimenta, vt & aliàs, ex *acetosa, lactuca, succo citri, granatorum aceto rosac. capparibus.* Imprimis commendatur *cremor hordei*, cum *lacte amygd. dulc.* Vitentur contrà salsa, ac sale & fumo indurata, frixa, adusta, aromatica, pisa, fabæ, cepæ, allium, sinapi, carnes leporinæ, ceruinæ, bubulæ, suillæ, pisces, qui carnem lentam & viscosam habent, & omnia quæ humorem crassum, melancholicum, & adustum generant. Et cùm ægri subinde sitiant, à vino verò caliditas & siccitas augeatur, vinum merum hîc nocet; à ceruisiâ verò plerumque humores crassi generantur. Ideóque alium potum, quo quotidie sine incommodo vti possint, excogitare necessarium est. In quo genere prima obtinet pomaceum, seu potus è succo malorum dulcium maturorum, ac deinde benè defæcatus. Hic enim potus non solùm Elephantiacis, sed etiam melancholicis & hypochondriacis, aliisque quibus iecur & mesenterium morbo caussam præbent, vtilissimus est. Humorem enim melancholicum temperat, eius vapores discutit, cor recreat, & lætitiam generat, viscerúmque siccitatem temperat, ac bonum alimentum præbet. Alius potus qui omnibus calidis naturis & morbis vtilis est, modò ventriculus ferat, hoc modo parari potest: *Curatio.*

℞. *Aq. puræ* ℔. vj. *sacchari* Vnc. vj. *succi limon.* aut *citri*, Vnc. iij. Prout ægri ventriculus, caloris robur, & sapor exigit, *santali citrin.* Drach. jj. bulliant parùm, postea adde *cinnam.* Drach. j. Colentur.

Tenuioris fortunæ homines ptisanam, vel hordeum decoctum cum semine fœniculi vsurpare possunt. Efficacior potus est talis.

℞. *Acetosæ, calendulæ, vlmariæ,* ana P. j. *pimpinell.* ℥. ij. *rasur. eboris C. C.* ana ʒ. j. *passular. mundatar.* ℥. ij. *glycyrrhizæ rasæ* ℥. j. *hordei* ℔. j. Coq. in aqu. ℔. viij. ad duarum consumtion. Colatura condiatur *Syr.* vel *Iulepo violarum.*

Vel ℞. *Rad. cichor.* Vnc. j. *vuar. passar.* ℥. iij. *glycyrrh. rasæ* ℥. ß. *C. C. sem. fænic.* ana Drach. j. Coq. in aq. ℔. vij. ad tertias ferè. Colatura condiatur *Syr. violacea.*

Deinde, prout opus est, vena secetur, corpúsque purgetur, pro ratione circumstantiarum. V. g.

℞. *Cassiæ* ℥. j. *elect. diacathol.* ʒ. ij. *sem. fænic.* ℈. ß. Cum *facch.* F. Bolus.

Vel ℞. *El. diacathol.* ℥. ß. *confect. Hamech.* ʒ. j. vel ʒ. ij. *conseru. borrag.* ʒ. ß. *sacchar.* q. s. F. Bolus.

℞. *Rad. cichor. scorzon.* ana ʒ. iij. *acetos. borrag. bugloss. fumar. scolopendr.* ana P. j. *flor. cordial.* P. ij. *sem. 4. frig. maior. fæniculi.*

nic. ana ʒ.ß. *fol. senæ* el. ℥.ß. *polypod. q. epithym.* ana ʒ.ij. *passul. mundatar.* ℥.ß. Coq. in f.q. *aq. simpl.* In colaturæ ℥.iv. ß. infundatur *rhabab.* ʒ.j.ß. *cinnamomi* ℥.ß. Colaturæ expressæ adde *syr. de fumar. borrag.* ana ℥.ß. Misc.

Vel ℞. *Rad. cichor. rhaburb. monach. heleny;* ana ℥.ß. *acetosa, fumar. scabios. bugloss. capill. ven.* ana M.j. *flor. borrag. bugloss.* ana M.ß. *glycyrrhizæ rasæ, passul. mundatar.* ana ʒ.vj. Coq. in suffic. q. aq. f. Colaturæ ℞ ℔. Infundantur in eâ *fol. sennæ, polypod. q.* ana ℥.j. *cortic. hellebori nigr.* ℥.ß. *sem. fænic. anisi,* ana ʒ.ij. *citri* ʒ.j. *epithymi* ʒ.v. *cinnam.* ʒ j. Postea leniter ebulliant & colentur, & cum saccharo dulcorentur, doquo sumat æger singulis vel alternis diebus ℥.ij. vel iij. cum jure pulli. Vel aliæ præparationes & purgat. instituendæ ex *sero lactis, fumaria, scolopendr. capillis Ven. borrag. buglosso, violis, cichorio. endivia, acetosa, scabiosa, thymo, scordeo, glycyrrhiza, oxylapatho,* &c. Ex *epithymo, polypodio, fol. sena, helleboro nigro,* &c. Sunt autem purgantia & præparantia sæpius repetenda, neque vnico aut altero digestiuo, aut purgatione malum tam contumax vincitur.

Sunt autem etiam interea medicamenta vsurpanda cardiaca, & malignitatem extinguentia, vt:

℞. *Cons. bugloss. borrag., tunicæ, viol. nymp. rosar.* ana ʒ. ij. *fol. auri* iij. vel iv. vel etiam plura, *C.C. præparat.* ʒ.j. *theriaca opt.* ℈.iv. *Syr. de pomis, vel borrag.* q.s. F. Elect.

Vel ℞. *Cons. flor. borrag. bugloss. rosar.* ana ℥.j.ß. *spec. diarhod. abb. theriaca opt.* ana ʒ.ij. Cum *Syr. de pomis*, F. Elect. de quo æger singulis diebus manè ad quantitatem nucis iuglandis sumat, & singulis septimanis bis vel ter.

Mox assumto Electuario, descendat in labrum aq. dulci plenum, in quo sedeat horâ j. Balneum autem ita temperatum sit, vt neque post egressum è balneo, nec in ipso balneo sudor cieatur. Si enim sudor moueatur, jam calidius balneum esse indicio est. Plerique ægros mox ad naturales & minerales aquas amandant. Verùm cùm valde siccent, sæpe plus nocumenti, maximè in principio morbi, vbi calor & siccitas adhuc vigent, inde oritur. Commodius est aq. dulcis balneum, quod siccitatem temperat, excrementa discutit, & cutem laxat. Post balneum tali vel simili medicamento corpus inungatur.

℞. *Succi solani, scabios.* ana ℥.j. *rad. lapathi acuti* ʒ.vj. *aceti rosi.* ℥.j. *rad. helen. pimpinell.* ana ℥.ß. *ol. ros.* ℥.iv. *cortic. hellebori nigri in petia ligat.* ʒ.iij. Coq. ferè ad succor. consume. Postea abjecto helleboro nigro,

℞. *Butyri rec.* ℥.j.ß. *pingued. viperæ,* vel si non habeatur. *theriac.* ℥.j. *plumbi vsti* ℥.ß. *lithargyri, cerussa,* ana ʒ.ij. *thuris* ʒ j ß. *styrac. calamit. nitri,* ana ℈.ij. Misce, & cum *succo limon.* in mortario plumbeo pistillo plumbeo agitentur, donec linimenti formam acquirant.

Post balneum hoc remedio, quod nonnulli pro secreto habent, vtantur: *Milui* deplumati abscissum caput, & pedes ac viscera exempta in olla noua comburunt, & de puluere illo aliquid in liquore quodam exhibent; carnes verò in tres partes diuisas, tribus continuis diebus comedendas exhibent.

Solenander se hoc felici successu vsum esse scribit. Accipit duas aut tres *viperas*, aut si haberi non possint, alios serpentes & viuos dissecat, atque adjecto hordeo multo in aqua coquit, donec hordeum crepet. Hordeo illo, & ipsa etiam carne serpentum pullos gallinaceos multos alit, nullumque aliud iis alimentum præbet, quo vbi aliquot dies nutriti fuerint, implumes euadunt & tandem rursum plumis vestiuntur. Hac postea carne, & iusculis paulatim ægrum alit. Et vsitatum fuit antiquis remedium ex viperis. Corpore enim purgato, vere potissimùm, receperunt viperas, & caudâ ac capite abscissis, ac cute abjectâ, carnes ægris comedendas dederunt. Verùm monet Iulius Palmarius, Fernelium quamvis diligentissimè studuisset, aliquos viperarum vsu restituere, nunquam tamen in tota vita voti compotem factum esse. Hujus monitu etiam ipse Palmarius viperas aliter atque aliter paratas, & ipsam etiam Theriacam exhibuit, sed nullo successu. Etsi enim per initia prodesse videatur hoc remedij genus; tamen saltem Elephanticum virus eo in cutem detrudi, atque omnia symptomata sic exasperari scribit, vt auctâ putredine membratim quasi dilacerentur. Verùm cùm antiqui valde commendarint vsum viperarum, & eundem etiam recentiores prædicent, hac in re experientia consulenda.

Antiqui quoque castratione, loco remedij vsi fuerunt, & multos hoc modo sanatos esse scriptum reliquerunt; quod ideò existimat fieri Valescus de Taranta, quòd cùm Lepra sit nimia siccitas, per testium ablationem corpus humectetur, & quasi effœminetur, ac humiditas retineatur.

Atque vt hæc concludamus, *Vna Elephantia,* vt scribit Palmarius, *præ aliis morbis longis, remediorum varietate & vicissitudine gaudet. Súntque in hoc affectu, si quo in alio, ab omnibus ferè remediis induciæ quadam & intermissio sæpe ægro concedenda, deinde eadem repetenda, & noua addenda; cùm vix vnquam conualescat, qui in vnico remedio, quamlibet generoso, spem salutis collocat.* Iulius Palmarius magnam spem ponit in *Hydrargyro*, quod neque viperis, neque Theriacâ, neque ferro, neque igne hîc minus valere scribit. Verùm cùm omnia hîc ponere longioris operæ foret, & plura talia idem Palmarius, *lib. de Elephantiasi,* annotauerit; multa etiam collegerit Aëtius *tetrab. 4. serm. 1. cap. 121. & seq.* plura quoque in *Rosa Anglica*, apud Forestum, atque alios habeantur, & mira quoque multa de Elephantiasi collegerit Schenckius, *lib. 6. obseru.* Autores istos consulere licet. Historiam fœminæ leprosæ, quam auro potabili exuberato supra sphæram exaltato, quod ita vocat, nec reductili, & Antimonio Alexand. Suchtenij curauerit, recenset Petrus Palmarius, *in lapid. Philosophico dogmaticorum, cap. 34.*

CAPVT XLI.

De Tumore flatulento.

Atque ita hactenus Tumores omnes ab humoribus oriundos explicauimus: proximum iam est, vt de tumoribus à flatibus ortis dicamus. Peculiares enim à flatibus seu spiritu flatulento tumores oriuntur, quos Græci *πνευματώσεις*, & *ἐμπνευματώσεις*, & *ἐκφυσήματα*, Latini Inflationes appellant. Duplici autem modo, vt Galenus, *in lib. de rat. vict. in acut. comm. 4. text. 21.* docet, generantur, *collecto spiritu flatulento in quibusdam cauitatibus, vel sensui expositis, vel ratione contemplabilibus.* Per cauitates autem ratione contemplabiles, vt idem explicat 2. *ad Glauc. cap.* 5. intelligit ipsos similarium poros, atque interposita similaribus spatiosa.

Caussa.

Caussa proxima & conjuncta hujus tumoris est flatus vel spiritus flatulentus. Gignitur autem ille à calore debili, vt Galenus, 3. *de sympt. causs. cap. 4.* scribit, imbecillóque. Etenim vt absolutum frigus vaporem haudquaquam excitat: sic vehemens calor vaporem discutit. Materiam flatibus præbet humor crassus, pituitosus, vel melancholicus. Eandem præbent & cibi ac potus flatulenti, aër frigidus humidus, nebulosus, vita otiosa, euacuationes suppressæ. Facit etiam ad flatuum cumulationem partis densitas, quæ vapores transpirare non finit. *Caussa.*

Differentia.

Sunt autem tumorum flatulentorum plures differentiæ, pro partium affectarum imprimis ratione, dum interdum sub cute, & circa membranas musculorum flatus colliguntur, interdum in membranis viscerum, interdum in ipsis viscerum cauitatibus ventriculi, vteri, abdominis, scroti. *Differentia.*

Signa Diagnostica.

Flatulentus tumor cognoscitur, quòd pars quidem in molem nunc maiorem, nunc minorem attollitur. sæpe etiam ex distensione dolor excitatur; in partibus tamen nulla grauitas sentitur; & nisi cauitate aliquâ flatus concludatur, vix vno eo loco flatus persistit, sed hinc inde vagatur. Si digito tumor premi potest, foueam nullam relinquit, sed vel prementi digito tumor renititur, vel flatus aliò migrat, & si manu percutiatur, sonitum instar tympani edit, & quo maior est cauitas, in qua flatus continetur, eò sonus maior est. *Signa Diagnostica.*

Differt Emphysema ab Oedemate, quòd Oedematis caussa semper in poris & spatiis partium ratione contemplabilibus hæret. Emphysematis verò caussa sæpe in cauitate aliqua colligitur. Et licet interdum etiam flatulentus ille spiritus per minima partium interstitia dispersus est: tamen, vt dictum, œdemata pressa foueam relinquunt; emphysemata verò in foueam non concauantur: œdemata quoque, si manu percutiantur, sonum non edunt, quòd faciunt Emphysemata.

Prognostica.

1. Flatulenti tumores si sint parui, & à caussa pertinaci non foueantur, periculo carent. *Prognostica. Curatio.*

2. Si flatulentus tumor sit magnus, magnam caloris debilitatem arguit, & materiæ multitudinem; ideóque periculosior & contumacior est.

3. Si flatulenta materia in musculis detineatur, curatu est difficilis, cùm in omnes ferè musculi partes spiritus dispergatur, constringatur & intercludatur ab ambientibus membranis: pluribúsque aliis corpusculis vsque ad cutem protensis, vt Aëtius, *tetrab. 4. serm. 3. cap. 2.* scribit.

Curatio.

Flatus, qui partem distendit tollendus: & ne generetur, & ad partem confluat, præstandum; & dolor, si quis adsit, mitigandus. Ideóque talis diæta instituenda, quæ ad flatuum generationem non facit, materia, è qua flatus generatur, euacuanda, & partis quæ flatum generat, calor roborandus & corrigendus, de quo locis, qui mox allegabuntur, pluribus dictum.

Flatus discutiunt calida & sicca, qualia sunt, *semen carui, cumini, anisi, fænicul, dauci, milij; bacca iuniperi, lauri; chamæmelum, anethum, ruta, calamintha, maiorana.*

Vt ℞. *Sem. carui, fæniculi, cumini,* ana ℥.j. *rutæ, calamintha,*

E

tha. flor. chamam. ana M. j. ß. *sem. milij* ℥. iij. F. Sacculus vnus vel duo, qui vino calente irrigentur, & per vices imponantur.

Vel ℞. *Rutæ, betonicæ,* ana M. j. *parietariæ* M. ß. Coq. in lixiuio ad mollitiem, & contundantur. Contusis adde *puluer. fl. chamameli, farinæ fabar.* ana ℥. ij. Coq. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Ol. rosacei, anethini, chamamelini,* ana ℥. j. *destill. carui, fœniculi, cinnam.* ℈. ß. *ceræ* parum. F. Vnguentum.

CAPVT XLII.

De Tumoribus à partibus solidis aliò procedentibus, vel incumbentibus in genere.

REstat vltimum tumorum genus, quod partes solidæ & viuentes excitant. Eæ enim si extra suum in alium locum procidant vel incumbant, partes incumbentes, imprimis cutem eleuant & ita tumorem excitant. Faciunt autem hoc primùm ossa. Etenim si hæc vel in luxationibus suis sedibus excidant, vel si fracta situm mutent, partem incumbentem in tumorem attollunt. Verùm, vt de tumoribus hisce aliquid in specie dicatur, opus non est. Vt enim à luxatione & fracturis pendent, ita ex iis cognoscuntur, iisque curatis euanescunt.

Pertinet huc etiam gibbositas, de qua *lib. 2. Pract. part. 2. cap.* 21. actum.

Peculiaris etiam tumoris ab ossibus orti fit mentio à Galeno, *lib. de tumoribus, cap.* 14. & 15. & 14. *meth. m. cap.* 17. quem ἐξόστωσιν nominat, *exostationem* dicere posses, ossium nimirum in temporibus præcipuè & aliis partibus eminentias: quæ cùm ad nodos & coronas, supra, *cap.* 38. propositos tumores referri possint, de iis vt hoc loco aliquid addatur, opus non est.

Deinde à partibus mollibus suo loco motis & procidentibus, tumores excitantur. Huc pertinet tumorum genus, quod vuulæ procidentia excitat, de quo *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap.* 25. actum: Hernia intestinorum, de qua *lib. 3. part. 2. sect. 5. cap.* 6. & hernia vmbilicalis de qua *ibid. part. 10. cap. 2.* actum: Vterina procidentia, & hernia, de qua *lib. 4. part. 1. sect. 2. cap.* 16. & 17. dictum.

Duo saltem adhuc restant tumorum genera à partibus viuentibus orta, alterum ab arteriis, alterum à venis, quorum illud Aneurysmatis, hoc Varicum nomine appellatur, quos tumores seqq. duobus capitibus explicabimus, & iis Tractatum de tumoribus concludemus.

CAPVT XLIII.

De Aneurysmate.

Aneurysma. ANεύρυσμα, sic dictum non ἀπὸ τοῦ νεύρου, sed ἀπὸ τοῦ ἀνὰ καὶ εὐρύνειν, quod est, *suprà dilatare;* quod vocabulum & Latini retinent, cùm alio destituantur, (quæ enim Arabum interpretes vsurpant, qualia sunt Hypotisma, Emborisma Emborismus, Aporisma, à Græco vocabulo corrupto ortum habent.) Tumorem esse ab arteria p. n. affecta ortum, extra dubium est. Quanquam enim Autor *definitionum Medicarum* Aneurysma esse dicit venosi vasculi relaxationem; tamen procul dubio venosum pro arterioso tunc sumitur, cùm notissimum sit, Veteres arterias sæpe venas appellasse.

Quid autem sit Aneurysma, & ex qua causa oriatur, non ita planum. Galenus quidem, *de tumorib. c.* 11. ita de Aneurysmate scribit: *Ore autem in arteria facto, affectio aneurysma appellatur. Fit autem vulnerata eâ, cùm ad cicatricem deuenerit, quæ ei adiacet cutis; manet verò arteriæ vlcus, eâ neque conglutinatâ, neque ad cicatricem simul perductâ, neque à carne obstructa.* Et 5. *meth. med. cap.* 7. scriptum reliquit: *Nisi producta caro prius locum, qui circa præcisam arteriam est, impleuerit, sed locus vacans aliquis superfuerit, vitium aneurysma vocatum sequitur.* Eandem sententiam Græci alij sequuntur. Ita enim de aneurysmate scribit Aëtius, *tetrab. 4. serm. 3. cap.* 10. *Aneurysma in qualibet corporis parte fit, sed in gutture frequentius, vbi tumorem Bronchocelem appellatum producit. Accidit sæpissime mulieribus in partu, propter violentam spiritus detentionem: sed & in capite circa arteriarum locos, & in reliquo corpore, vbi arteriæ vulnerantur: sicut quando imperiti Medici venam cubiti secturi, simul subiectam arteriam dissecant.* Idem Paulus *lib. 4. cap.* 53. docet.

Eandem sententiam à Græcis mutuatus est Auicen. dum *quarta quarti, tract. 2. cap.* 16. scribit: *Et quando non desuper conuertatur locus arteriæ post solutionem continuitatis eius, & inuenit vacuitatem, peruenit res ad Emborysmum, quod nominatur mater sanguinis.* Et postea: *Et multoties quidem non incarnatur arteria, & incarnatur illud quod continet arteriam, & coarctatur super eam. Quare sanguis non potest facere cursum superfluum, imò egreditur ex eo aliquid vsque ad fines cutis quantitate quam capit, & quando cum facilitate comprimitur, redit & occultatur, sicut accidit ruptura.*

Quam sententiam posteriores plerique Medici sequuntur. Imò Platerus, qui alias in examinandis Veterum opinionibus liber esse solet, scribit non solùm ex dilatatione arteriæ, clausa adhoc & integra ea manente, aneurysma oriri, sed frequentiùs, si non semper, si in exterioribus fiat, ab illius apertura manifesta aliqua procedere. Tunc enim sanguinem tenuem & spirituosum ex arteria erumpentem sub cutem, eam in tumorem attollere, illicque sinum sibi formare, inque arteria eo ferè modo, sicut naturaliter in sinus crassæ cerebri membranæ arteriæ sese exonerare solent, hic præternaturaliter sanguinem cum spiritu in illius diastole effundendo, & in systole rursum in se rapiendo pulsationem hanc in hoc tumore efficere.

Verùm opinionem hanc nunquam probare potui, ideóque eam iam anno 1606. cùm Galeni libellum de tumoribus interpretarer, reieci, aliámque proposui, quam etiam ex prælectionibus illius, tractatui *de Inspectione vulnerum* inseruit Clariss. Dn. D. Bernhardus Sueuus. Etenim si ex sanguinis arteriosi sub cutem effusione fieret aneurysma, certè sanguis ille in latum & longum, & circumcircà sese diffunderet, cutémque alieno colore tingeret: sicut id fieri videmus in contusionibus, & venæsectione minùs rectè peracta, quando vena vel tota pertunditur, aut vulnus venæ ob sanguinis impetum non rectè clauditur. Tunc enim sanguis sub cute sæpe ad extremam vsque manum effunditur & cutis colore rubro, viridi, flauo tingitur. Id quod multò magis arteriâ apertâ fieri deberet, cùm sanguis arteriosus sit tenuior, & maiore cum impetu effluat: quod tamen non accidit in aneurysmate, in quo tumor ille suis limitibus, & quasi in vesica continetur, neque cutis alieno colore tingitur. Deinde si ex sanguine sub cutem effuso fieret aneurysma, progressu temporis in loco alieno consistens putresceret, vt in Ecchymomate fieri solet, vt suprà, *cap.* 17. diximus.

Antonius Saporta equidem, *lib. 1. de tumorib. præt. natur. cap.* 43. soluere has obiectiones conatur, dum scribit: *Sanguis si omnino sua propria vasa relinquat, & in magnum vel sensilem ventrem se reuciat, ab influentis caloris influxu destitutus, necessariò putrescat: sed in aneurysmate, quod ab aperta arteria fit, non ita ab illius calore, & à reliquo, qui in ipsa continetur, sanguine, est abalienatus, vt ipsius natiuus calor & color pereat, neque in amplum ventrem est expulsus, vt putrescat. Fouetur enim à vitali spiritu in arteria contento, cùm ipsius materia adhuc sit continuus. Nam quamuis diuisa sit arteria, & sanguis tumorem faciens egrediatur, cute tamen, continuâ existente quæ arteriam tegit, carne & cute, in amplum spatium semper sanguis insinuat, vt putrescat, & à naturæ legibus destituatur.* Verùm hoc modo antiquos ab hisce obiectionibus non liberat. Etenim si à spiritu vitali & calore arteriæ, sanguis qui effluxit, foueri potest, cur non idem etiam fit si vena pertunditur, sanguisque, venâ nondum consolidatâ effluit? Neque solùm sanguis, vbi in magnam & sensilem cauitatem effunditur, putrescit, sed etiam vbi sub cutem effunditur. Præterea, vt diximus, sanguis iste arteriosus non circumcircà, vt venosus, effunditur, quod tamen multò magis facere deberet, cùm sit tenuior & spirituosior. Neque enim sufficit, quod Platerus scribit sanguinem sub cute sibi sinum formare, instar eorum in quos se arteriæ in crassa cerebri membrana insinuant, cutémque sanguini extra arteriam effuso, esse illi loco arteriæ, & sanguinem citra corruptionem in arteriam remeare posse. Etenim sinus illi à natura facti sunt, membranisque exactè clausi, vt nihil omnino ex iis effluere possit. Talem verò sinum sanguis arteriosus sibi nullo modo formare potest, sed vbi ex arteria excidit, vndequaque sese diffundit, & cùm sub cute omnia sint ξύῤῥοα, facilè quà via aperta est, in vicinas partes erumpit, quod & sanguinem venosum, qui crassior est, facere videmus, sanguisque ille in alieno loco putrescit. Quod vel historia illa, quam Antonius Saporta, *de tumorib. præt. natur. lib. 1. cap.* 43. pro aneurysmate venditat, ostendit. Neque enim morbus ille quem describit, aneurysma fuit; sed sanguinis arteriosi ex ruptura arteriæ in vicina loca effusio, & corruptio. Ita autem ille: *Cùm Ioannes Fabri acutissimus & sedulus Palatij Monspeliensis Scriba, præcipuam iuuentutis partem in comessationibus, & frequenti atque intempestiuo meracioris vini potu transegisset, cœpit circiter quinquagesimum ætatis annum ægrè respirare, & cordis molestissimâ palpitatione laborare. Ad huius morbi depulsionem fuere non solùm à nobis, sed & à nostra Academia præstantioribus Medicis præscripta varia præsidia. Qua cùm contumax & pertinax morbus, ob perseuerantem malam victus rationem prorsus contemneret, deteriùs habuit, & transactis aliquot mensibus, quibus Medicorum consilio nullo medicamento vsus est, (volebant ij curationis partem chronici affectus naturæ committere) cœpit de illa parte, quæ est sub sinistra omoplata, queri. Inspectâ & optimè animaduersa doloris sede, tumor insignis mihi apparuit, tactu mollis & cum pulsatione, & digitis pressus totus ferè delitescens, & his ablatis recurrens. Cùm verò hic morbus iam altas radices egisset, essétque deploratus, vitam cum morte commutauit. Vt autem & constitutionis morbi, & eius caussa certiores essemus, tumore tentatam partem dissecuimus, ex qua sanguis copiosus, sed olidus prosiliit, quo planè exinanito & deterso, apparuit nobis prima arteria sub corde ex magna ad caput ascendente orta maximè dilatata & dilacerata. Hæc descendens intercostalium musculorum regionem perrepsit. In musculorum spatiis coaceruatus sanguis temporis diuturnitate putrescens, illius loci vertebram & costas ita labefactauit, vt cariosa à nobis visa sit.*

Alius ergo generationis huius tumoris, modus quærendus.

Autor

Autor *libri definit. Medic.* per arteriæ relaxationem Aneurysma definit. Fernelius quoque, *Patholog. lib. 7. cap. 3.* Aneurysma arteriæ dilatationem esse dicit sanguine spirituoso plenam. Verùm modum non explicant. Neque enim credendum est, vtraque tunicâ arteriæ dilatatâ Aneurysma fieri; sed alterâ saltem. Habent enim arteriæ duplicem membranam, vnam externam, quæ tenuis, rara & mollis est, rectas fibras plurimas, paucas verò obliquas, transuersas nullas habens; alteram quæ crassa est, densa ac dura, habens fibras transuersas, rectis & obliquis carens. Ideóque si vel extensione, quod facilè fieri potest, cùm sit durior, tunica interna rumpatur, vel sectione aperiatur, non facilè vt durior, coalescit, externa verò, vt mollior, facilè coalescit, & quia mollior est, fibrisque obliquis & transuersis caret à sanguine & spiritu vitali eximum imperiosè quærente extenditur, atque ita hoc tumoris genus excitatur, in quo impetus sanguinis & spiritus vitalis ipso tactu deprehendi potest. Neque quod obiicit Platerus, alicuius momenti est, dum scribit, sectione sola in cute, quæ tumori obducitur, factâ, sanguinem illicò delituisse, & mox prosiluisse, atque tantâ sæpe copiâ, vt nullo pacto à quoquam ampliùs sisti potuerit, sed largiùs, & penè vniuerso sanguine exhausto, mortem subitaneam ægro attulerit. Equidem si ex vtriusque arteriæ tunicæ dilatatione aneurysma fieri statueremus, aliquid ponderis hæc obiectio haberet. Verùm cùm ex solius externæ tunicæ dilatatione, interna seu sectione seu ruptura aperta, aneurysma fieri statuamus, nullo modo concedimus, sub cute tuta sanguinem arteriosum delitescere, sed quia tunica externa supra modum extensa est, ita arctè cuti simul extensæ cohæret, atque cum ea coalnit, vt cutem sine arteriæ tunica externa secare ferè impossibile sit.

Aneurysmatis caussa proxima.

Atque ita proxima caussa Aneurysmatis est arteriæ tunicæ internæ apertio, exterioris verò dilatatio. Aperitur autem frequentissimè sectione, dum imperiti Chirurgi pro vena arteriam, vel cum vena arteriam perforant. Id enim si fit, externa tunica faciliùs, vtpote mollior, & venarum tunicis cognata, coalescit, interior verò, vt durior, aperta manet, vnde per foramen sanguis & spiritus vitalis erumpere conatur, atque ita externam tunicam distendit, & hoc tumoris genus efficit. Idem accidere potest, si à vehementi sanguinis arteriosi impetu, vel caussa externa violenta nimiâque arteriæ distentione interna tunica arteriæ rumpatur, externâ, quæ ad extensionem magis apta est, saluâ & incolumi.

An verò arteriarum illa pulsatio, cuius mentionem facit Platerus *de cordis palpitatione*, & de qua ex Fernelio & Lud. Mercato, *lib. 4 pract. part. 2. sect. 3. cap. 9.* egimus, ad aneurysma deferri possit, vel debeat, dubito. Cùm enim vtriusque arteriæ membrana tunc sit integra, varicibus potiùs in venis affectus cognatus, quàm aneurysma esse videtur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Agnoscitur aneurysma & ab ecchymosi discernitur, quòd in aneurysmate color est cuti reliquæ similis, tumórque est mollis & laxus, digitorúmque compressioni plerumque cedit, sanguine in arteriam recurrente, vnde mox rursum effluit. Sentitur etiam pulsus in aneurysmate. Quanquam Paræus annotat, in aneurysmate interdum, si magnum sit, nec pulsum percipi, nec sanguinem compressum ad interiora redire: quod ipse etiam in fœmina quadam obseruaui: motus tamen & strepitus quasi bullientis aquæ tum percipitur, idque non solùm cùm digitis premitur, sed etiam aliàs, & sibilus ille non saltem digitis sentitur, sed etiam admotâ aure, quod fit ob spiritus vitalis per angusta meantis motum. Quæ signa omnia non à sanguinis sub cutem effusione, sed ab arteriæ dilatatione proueniunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Aneurysmata omnia sunt difficilis curationis.

2. Ea tamen quæ minora sunt, ac recentia, curationem admittunt. Antiqua verò & maiora, cùm sanguis ille adstringentibus repelli & arteria consolidari non possit atque ita nonnisi sectione curanda sint, vix vllam curationem recipiunt. Aperto enim tumore, & secta, quod necessarium est, arteria, sanguis arteriosus cum spiritu vitali ἀθρόως & cum magno impetu effluit, vt æger in discrimen & mortem præcipitetur. Súntque annotata exempla, vbi ægri inter Chirurgorum imperitorum manus aperto aneurysmate exspirarunt.

3. Neque tumor aneurysmati coniunctus aliquid periculi insignis habet, sed cum eo diu vita produci potest. Noui vicinam meam quandam, cui imperitus Chirurgus, dum venam secare deberet, arteriam aperuit, quæ iam vltra trigesimum annum aneurysma nucis iuglandis magnitudine in cubiti flexura internahabet, & aliàs satis commodè hactenus valet. Itaque præstat plerumque leue hoc incommodum tolerare, quàm periculosæ curationi se subiicere.

Curatio.

Curatio.

Ergo mox in principio, dum aneurysma excitari animaduertimus, (neque enim subitò fit, sed sensim dilatatio illa exterioris arteriæ tunicæ fit) mox adstringentia ac repellentia imponenda, vt impetus sanguinis compescatur, & arteriæ foramen apertum claudatur. In quem vsum etiam commodè adhibetur lamina plumbea, quæ repellit, densat, ac constringit arteriam laxatam. Adhibeantur quoque cataplasmata adstringentia, & emplastrum contra rupturam. Et quia aneurysma etiam interdum oritur arteriâ sectâ, danda opera, vt si arteria seu studio seu incuriâ secta fuerit, mox rectè coalescat: quod cùm ob sanguinis arteriosi impetum non ita facilè fiat, vt in venis, ad arteriæ vulnus conglutinandum sequens medicamentum valde vtile est.

℞. *Thuris* part. ij. *aloës* part. j. ß. Misc. Cum *albumine oui* conquassato, & *pilis leporis* excepta vulneri arteriæ imponantur.

Eius generis quoque alia medicamenta parantur, ex *radic. symphyti maior. mastiche, thure, malicorio, acacia, hypocistide, myrto, gallis, aloe, terra sigil. bolo Armeno, lapide hæmatite, emplastro diachalciteos.*

Si hoc modo incrementum aneurysmatis prohiberi non possit, nonnulli quidem sectionem suadent, & tumore aperto arteriam incidendam, vinculisque duobus intercipiendam & dissecandam inter duo vincula, & vincula non soluenda docent, donec natura vulnus carne obduxerit, & iam omnis fluxionis ac hæmorrhagiæ metus absit. Modum autem aneurysma secandi tradit Ægineta, *de remed. l. 6. c. 37.* his verbis: Si *ex apertione tumor factus est, sectionem rectam in longitudinem cuti infligimus: deinde disparatis per hamulos labiis, excoriantes, & per apta ad hoc instrumenta à membranis repurgantes, arteriam nudabimus, & acus sub ea transmissione, & per duo fila deligatione vsi, vbi prius intermediam arteria partem scalpello punxerimus, & quod continetur in ea euacuauerimus, suppurante curatione vtemur, donec deligata filorum vincula excidant. Si verò ex arteria ruptione dilatatio facta est, totum ipsum, quantum eius fieri potest, vnà cum cute, digitis prehendere oportet: deinde acum infrà apprehensum traiicere, quo duplex filum trahat. & post traiectionem, ipsam duplicis fili ansam dissecare, & sic per duo fila tumorem hac illac deligare. Quòd si timor sit, ne fila dilabantur, etiam alia acus transmittenda est, qua priorem per totum premat, similiterque duplex filum trahat. & ansa dissecta, sic per quatuor fila tumorem deligabimus: aut aperto iuxta medium tumore, post excretionem eius quod in ipso continetur, cutem amputamus, vt quod deligatum est relicto, & splenio vino ac oleo imbuto, imposito, curatione per linamenta vtemur.* Verùm quis non videt, hanc curationem non solum crudelem valde, & quam pauci ferant, sed & esse non sine periculo, neque ægrum sanare. Etsi enim ligetur arteria: tamen postquam fila soluuntur, metus est, ne vel hæmorrhagia, vel nouum aneurysma fiat. Ideóque tutius est, tumorem saltem vinculis ac medicamentis constringere ac comprimere, vt ampliùs augeri non possit.

CAPVT XLIV.

De Varicibus.

VAriz Græcis κιρσὸς, quod Medicorum nomen est, Aristoteles enim *3. de histor. animal. cap. 11. & 19.* & Plutarchus, *in vita Caij.* ἰξίας nominant) vt Galenus, *10. meth. med. cap. vlt.* definit, & ex eo transcripsit Paulus, *lib. 6. cap. 82.* & Aëtius, *tetrab. 4. serm. 2. c. 48.* ὀνομάζεται ἡ ἀνευρυσμία φλέψ, Varix *nominatur, quæ venæ dilatatio est.* Accidunt autem varices in variis corporis partibus, frequentissimè in cruribus, aliquando tamen etiam in temporibus, vt Paulus habet, *loco allegato*, aliquando in ima ventris parte sub vmbilico, nonnunquam circa testiculos & scrotum, qui tumor in specie κιρσοκήλη nominatur. *Varix.*

Caussæ.

Generantur ex sanguine melancholico copioso, quem, vt Galen. *lib. de atra bile, cap. 4.* natura sæpenumero ad eas, quæ sunt in cruribus, venas transmittit, à quo distentæ ac dilatatæ, varicosæ redduntur, & cutis, quæ huiusmodi venas attingit, tempore procedente nigrescit. In quibus autem copia tantum sanguinis influit, qui melancholicus non sit, incumbens quidem in venas, quæ ibi naturâ imbecilliores sunt, eas dilatat, nullo ferè tali colore tingit, quod accidit, vbi sanguis melancholicus varices procrearit. His namque periculum imminet, si quis venas affectas excidere aggrediatur, ne melancholiâ corripiantur. Hoc enim sæpius fieri visum est, non modò in varicibus, verùm etiam in hæmorrhoidibus, qui ex eiusmodi humore consistunt: quemadmodum iis in insanientibus superuenientibus, solutio insaniæ fieri solet *6. aph. 21.* Vix tamen bonus sanguis solâ copiâ varices efficit, sed si is copiosus & simul crassus sit, qui pondere suo ad crura vergit. Vnde etiam non ante pubertatem fiunt varices, vt Hippocrates, *in Coacis prænot. versus finem*, docet; cùm crassior & melancholicus sanguis citiùs in corpore non generetur: viris etiam tantùm, mulieribus rarò varices in cruribus accidere, Plinius, *lib. 11. cap. 45.* scribit. *Qui* etiam *calui sunt, iis varices magni non fiunt; quibus verò, caluis existentibus varices superueniunt, iis rursus capillati fiunt, 7. aph. 34.* Quod tamen Galenus falsum esse statuit, *in comm.* nisi qui forsan appellatam Me- *Caussa.*

dicis madarosin, id est, *capillorum defluuium* nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, si ij ipsi praui humores in crura translati varices faciant, ægri capillos recuperare & recipere possunt. Nam si priùs à vitiosis humoribus capillorum corruptis radicibus eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Caussæ remotiores sunt omnes, quæ ad sanguinis crassi & melancholici generationem faciunt; & in primis lien non rectè se habens, ad varicum generationem facit. Adiuuant tamen fluxionem ad hanc partem, ictus, conatus, iter longum pedibus factum, labores, & similia.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Varices facilè cognoscuntur, cùm in membrorum, præsertim crurum, superficie, venæ turgentes oculis conspiciuntur, & pars aut liuida aut nigra appareat, & pressus tumor retrocedat, sed mox reuertatur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Varices per se nihil periculi afferunt, sed potiùs ab aliis morbis, præsertim melancholicis, præseruant & liberant; de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 21. scribit. *Insanis si varices vel hæmorrhoides superuenerint, insaniæ solutio.* Et totum corpus à feculento sanguine per eas expurgatur.

2. Si verò intempestiuè tollantur; vt Galenus, *de vena sect. aduersus Erasistratum, cap.* 6. & *lib. de atra bile, cap.* 4. docet, insania, pleuritis, renum dolor, fluxus hæmorrhoidum, tussis, & sanguinis exputitio, apoplexia, cachexia, hydrops & alij morbi oriuntur.

3. Interdum varices in Elephantiam Arabum, de qua *cap. seq.* dicetur, transeunt.

Curatio.

Curatio. Nisi ergo varices sint maximi, venæ & cutis ob extensionem extenuatæ, vt ruptura, sanguinisque profusio, & mors metuenda sit, & nisi inflammentur, & valde doleant, aut vlcus magnum & malignum adsit: nullo modo sanandi sunt, ne his sanatis grauiora mala accidant: cùm ea sanare dicantur, quæ hominem omninò liberant, non quæ alium generant affectum priore periculosiorem, vt Galenus, 6. *aphorism.* 26. docet.

Itaque si curare libeat varices, cum cautione id faciendum, sanguis mittendus, corpus purgandum, idque non semel, sed bis vel ter; hepatis & lienis vitia, si malè affecta sint, & caussam varicibus præbeant, priùs corrigenda. Postea adstringentibus, exsiccantibus, & digerentibus medicamentis, fasciisque & ligaturis, quæ sanguinem à partibus inferioribus ad superiores detrudant, vtendum.

Hæc si non profuerint, Antiqui ad sectionem accedebant. Caium Marium, qui septies consul fuit, stantem sibi varices extrahi passum esse vnum hominem, Oppius autor est, vt refert Plinius, *lib.* 11. *cap.* 45. Vnum, inquit, hominem, quia primus, temporéque illo solus. Post eum verò, & alij quoque stantes & absque vinculis passi sunt. Ita enim Cicero, 2. *Tusculan. quæst.* (versus medium.) *At verò Caius Marius, rusticanus vir, sed planè vir, cùm secaretur, principio vetuit se alligari: nec quisquam ante Marium solutus dicitur esse sectus. Cur ergo postea alij? Valuit auctoritas. Vidésne igitur opinionis esse, non naturæ malum? & tamen fuisse acrem morsum doloris, idem Marius ostendit: crus enim alterum non præbuit; ita & tulit dolorem vt vir, & vt homo, maiorem ferre sine caussa necessaria noluit. Totum igitur in eo est, vt tibi imperes.* De eodem in vita Caij Marij Plutarchus scribit: *Exemplum est, quod cùm ex ambobus cruribus laboraret, & plena varicibus haberet, ferrétque ægro animo illorum deformitatem, Medicum sibi ad alterum crus adhibuit, & inter medendum nec se mouit, nec suspiria emisit; sed cùm tacitus fixisque oculis incidendum se exhiberet, miros quosdam dolorum inter incidendum perferre aut formidauit. At Medico alterum crus curare volenti minimè assensum præbuit, dicens: Nosco remedium ista doloribus indignum.* Et forsan hæc sunt, de quibus Seneca, *lib.* 11. *epist.* 79. inquit: *Ille, qui dum varices exsecandas præberet, legere librum perseuerauit.* Verùm hodie remedium hoc, ob deformitatem auertendam, nemo facilè admittet. Modum sectionis docet P. Ægineta, *lib.* 6. *c.* 82. *Lorum hominem*, inquit, *laqueo in superna femoris parte circumdato, ambulare iubemus, repletam autem venam atramento scriptorio aut collyrio secundum situm ipsius, ad trium aut paulo amplius digitorum longitudinem notamus, & reclinato extentis cruribus homine, alterum laqueum supra genu circumdamus, & eleuatâ in fastigium venâ scalpello in loco, quem notauimus, secamus, non altiùs quàm per cutem, vt ne venam diuidamus, & labiis sectionis per hamulos distentis, & membranis per incurua scalpella ad herniam aquosam parata excoriatis, nudatâque venâ, & vndiquaque expassa, femoris vincula soluimus, & eleuato per cæcum hamulum vase, acum duplex filum trahentem subijcimus, finesque fili dissecamus, & diuisa in medio vena per vasectorium scalpellum, sanguinis quantum opus est euacuamus: deinde vno filo superiorem vasis partem constringimus, & crure in directum extento, manuum expressione sanguinem, qui in crure est, euacuamus: & postea rursus infernè vas constringimus, aut partem venæ inter vincula interpositam præsectam auferimus, aut etiam manere permittimus, donec suâ sponte vnà cum vinculis excidat. & linamentis siccis inditis, & splenio vino ac oleo imbuto imposito deligamus, ac dacta suppuratorio medicamentorum, quæ linamentis excipiuntur, curamus. Nec me clam est, veteres quosdam vincula vsos non esse: sed quidam statim nudatum vas excidunt, quidam ex profundo extenuant ipsum, cum violentia extrahunt ac abrumpunt. Verùm optimus est relatus Chirurgiæ modus omniumque securissimus. Quin in imo ventre consistentes varices similiter tractamus: itemque eos qui in temporibus consistunt.* Hæc Ægineta.

C. Celsus, *lib.* 7. *cap.* 31. Duplicem Chirurgia varices curandi rationem docet, dum scribit: *Vena omnis, quæ noxia est, aut adusta tabescit, aut manu excidîtur. Si recta est, si quamuis transuersa, tamen simplex: si modica est, melius aduritur. Si curua est, & velut in orbes quosdam implicatur, pluresque inter se inuoluuntur, vtilius eximere est. Adurendi ratio hæc est: Cutis superinciditur, tum patefacta vena tenui & retuso ferramento candente modicè premitur; vitatúrque, ne plagæ ipsius ora adurantur, quas reducere hamulis facile est. Id interpositis ferè quaternis digitis per totum varicem fit, & tum superimponitur medicamentum, quo adusta sanantur. At exciditur hoc modo: Cute eadem ratione super venam incisa, hamulo oræ excipiuntur, scalpellóque à corpore vena diducitur, cauetúrque, ne inter hæc ipsa lædatur: eique retusus hamulus subijcitur, impositóque eodem ferè spatio, quod supra positum est: vt eadem vena idem fit, quæ quò tendat, facile hamulo extenta cognoscitur. Vbi iam idem, quacunque varices sunt, factum est, vno loco adducta per hamulum vena præciditur: deinde quà proximus hamulus est, attrahitur & euellitur, ibi rursus abscinditur. Ac sic vndique Varicibus crure liberato, tum plagarum oræ committantur, & super emplastrum glutinans adijcitur.*

Auicennas, *lib.* 3. *fen.* 17. *tr.* 1. *c.* 18. scindit cutem donec appareat varix, & quidem secundum longitudinem, non verò obliquè, vel ex transuerso. Hinc extrahit totum, qui in ea est, sanguinem, deinde mundificat scindendo in longitudine. Aliquando verò extrahi cum acu & incidi scribit. Addit etiam meliorem esse extractionem cum cauterio quàm excisionem.

Verùm quia varicum per excisionem curatio non solùm aspera & difficilis est, sed & plerumque propter sanguinis effluxum qui operationem impedit, non feliciter succedit: Hieronymus Fabricius ab Aquapendente, *de operationibus chirurg.* aliâ ratione longè meliori, nimirum absque ipsorum extractione, varices curare docet, hoc modo. *Cum tria sint consideranda*, inquit, *quæ ad varicem constituendum concurrunt, sanguis fluens, fluxus, & venæ dilatatio: itáque tria etiam indicantur, fluentem nimirum sanguinem intercipiendum, fluxum euacuandum, & venam ampliatam adstringendam esse. Ad cursum sanguinis intercipiendum, in principio & fine varicis vinculum inijcere oportet; quod fit volsella recuruata, aut hamo, aut duobus summis digitis vena apprehensa, & eleuata, inde acu filum trahente per inferiorem venam transmissa & alligata, in quam partem inciditur cutis, vt vena appareat, & ligari possit, & non inciditur, cùm extra eminet. Possumus quoque eum modum ad intercipiendum administrare, quo vtuntur fabri in sanguinis in aquis intercipiendo, ad comprimendam venam tam parua lamina ferrea ad venam forcipe adstricta. At verò ad iam fluxum sanguinem euacuandum, Hippocrates docet quo modo id faciendum sit*, in libro de vlceribus ad finem, *quo loco præcipit non esse secandam varicosam venam magna fissura, ne fiat magnum vlcus propter varicis influxum; sed varicem ipsum aliàs atque aliàs compungendum esse, vbi opportunum esse visum fuerit, ait Hippocrates. ex quibus compunctionibus sanguis, qui iam fluxit, & replet, euacuatur: idque sensim fit, non autem confertim & cum periculo; euacuatur autem, si non totus, saltem pro maiore parte, ita vt vena etiam aliqua ex parte subsideat. Quo facto, ad tertium scopum deueniendum est, qui est venæ dilatationem adstringere. Soleo ego medicamentum conficere ex tragacanthis in vino granatorum aut omphacio maceratis, inde verò puluere addito ex bolo Armenâ, mastiche, & sanguine draconis, paribus portionibus, donec liquati seu emolliti tragacanthi crassescant, vt cera, ita vt manus volâ ad candelæ conformationem redacantur; quo facto, imponitur medicamentum per longitudinem varicis, & super id arundinis cortex, qui suâ cauitate medicamenti connexitati respondeat, & medicamentum intermprimat, per longitudinem appositus, & vinculis, aut fascia angusta circum crus adstringitur; ita enim compressione tum fasciæ, tum arundinis, & medicamenti adstrictione adstricti varices facere, vt quasi contabescere videantur. Interdum succo hypocistidis condensato sum vsus. Vltimò adhuc mitiori vsus sum Chirurgiâ, præsertim in magno varice; siquidem demissis vinculis, & Hippocratis compunctionibus, tantummodo vsus sum medicamento proposito, per longitudinem varicis & portione arundinis desuper adstrictâ: aut spongia contorta oblonga, crassitie quantus varix est, filo circumducta, & in succo granatorum, aut hypocistidis expressa, & fascia angusta rectè alligata: cui rei bene faciunt quoque fructus immaturi ligni guaiaci contusi*

contusi & impositi; quæ omnia adstrictione sanguinem intercipiunt, & venas adstringunt, exsiccando verò euacuant. Postremo ad præseruationem caligâ vsus sum ex pelle canina confecta, quæ exacte circum crus adstringatur & induatur. Hæc Fabricius.

Varicis monstrosi historiam & curationem describit Guil. Fabricius, *cent. 4. obseruat.* 85. quæ talis est. Vir quidam robustissimus laborauit vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis. Crassitie enim brachium ad carpum æquauit, & spithamam ferè fuit longa: incepit autem in ipso poplite, & pedem versus descendendo, gyrum, & circumuolutiones duas effecit. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuauit, penitus retrocessit sanguis, in terram verò posita iterum descendit, & quidem in ipso momento: & sanguis, in summa, fluxit & refluxit, non aliter ac si in tubulo quodam nunc in hanc, nunc in illam partem proiectus fuisset. Curationem autem sic aggressus est. Instituta optimâ victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, ægróque in scamnum collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separauit. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruatâ varicem amplexus est, & in inferiore parte varicis eodem modo processit. Sed antequam filum stringeret, nodúmque faceret, tibiam ex scamno in terram collocandam iussit: idque eo fine, vt sanguis pro more deorsum flueret. Tandem filum ex superiore parte varicis primò arctè strinxit, nodúmque effecit, postea quoque ex inferiore parte. Quo facto, varicem prope nodum superiorem, vt sanguis in varice, veluti in saccolo oblongo contentus effluere posset, scalpello incidit. Cùm verò copiosior, quàm pro magnitudine varicis decebat, efflueret; & locum attentè inspiceret, repertus fuit ductus cæcus, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingressus est. Ille cùm filo ligari non potuerit; nonnihil vnguenti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem suum sanguinem sistentem cum albumine oui copiosè applicuit, omniáque fasciâ oxycrato madidâ ligauit, & in sequentem diem vsque reliquit. Demum vulnera aliorum more curauit. Sic prorsus vir ille diuino fauore conualuit.

CAPVT XLV.

De Elephantiasi Arabum.

Elephantia Arabum. QValis affectus sit Elephantiasis & Elephantia Græcorum, Lepra Arabum *suprà, cap.* 40. dictum est, nimirum quod sit tumor malignus totius corporis & quasi cancer vniuersalis. Et tractant de isto Auicennas, *lib. 4. fen. 3. tract. 3. cap.* 1. Rhases *lib. 6. ad Almansor. cap.* 35.

Alterius verò Elephantiæ, cuius ne verbo quidem meminerunt Græci, Arabes mentionem passim faciunt, quæ Varicibus cognata sit, atque ex iis ortum habeat, & tantùm pedum tumor sit. Agunt de hac Auicenna, *lib. 3. fen. 22. tract. 1. cap.* 18. vbi etiam de varicibus tractat, Rhases *ad Almans. lib. 9. cap.* 93. Dissentit tamen ab his, & Græcos sequitur Haly Abbas, *lib. 8. theoric. c.* 15. & *4. pract. cap.* 3. qui Elephantem dicit esse morbum omnia corporis membra corrumpentem & quasi cancrum vniuersalem. Verùm nec ipse sibi constat, cùm *lib. 8. theoric. cap.* 18. scribat: *Vlcera, quæ in pedibus & cruribus fiunt, Elephas vocantur. Et Elephanticus morbus apostema est melancholicum, quod in cruribus fit & pedibus, & eius signum est, quòd pedis figura elephantis figuræ similis sit.* Reliqui omnes seorsim de Lepra & Elephantia agunt, & Elephantiam pedum tumorem esse dicunt, à sanguine melancholico & pituitoso & varicibus ortum, ob quem pedes ægri pedibus elephantis figurâ & crassitie similes fiunt. Atque tumoris huc genus in mendicantibus sæpe conspicitur, qui in viis publicis stipem petendo victum quærunt.

Signa. Affectus ipse satis manifestus est, cùm crura ægrorum sint tumida, rubicunda, liuida, nigra, vlceribus sæpe scatentia.

Prognostica. Raro verò curatur, non solùm quia ægri, plerumque tenuioris sortis, vix medicinam adhibent, sed & quia ex toto corpore humorum melancholicorum copia eò detruditur.

Curatio. Ideò nulla sanatio sperari potest, nisi humores vitiosi è corpore crebrò euacuentur, & vitiosæ viscerum dispositiones, vnde humores illi praui suppeditantur, corrigantur, & vt scribit Auicennas, *loco allegato*, summa curationis est assiduatio curationis. Quod quâ ratione fieri debeat, hactenus sæpius explicatum.

Hoc verò vbi factum fuerit, adstringentibus & siccantibus tumoris augmentum prohibendum, & quod factum, resoluentibus fortibus discutiendum.

Si verò malum diuturnum & confirmatum sit, vix salutis aliqua spes superest. Videatur Rhases, *9. ad Almans. cap.* 93.

Manuum tumor. Antonius Saporta *de tumorib. p. n. l. 4. cap.* 15. illa, quæ Mauritani de Elephantia dicunt, cuidam tumori manuum, sed præter eorum mentem, applicat. Neque enim cùm Mauritani de Elephantia loquuntur, vnquam manuum, sed tantùm pedum mentionem faciunt. Interim negandum non est, quod aliquoties obseruaui, & *lib. 2. Pract. part. 1. cap.* 25. monui, (etsi nondum autorem viderim, qui huius tumoris in specie mentionem faciat.) sæpe manus, reliquo corpore saluo, ita intumescere, vt digitis pressæ, oedematis more, foueam relinquant. Quod malú proculdubio ab humoribus frigidis & crassis ortum habet. Et nisi initio ei occurratur rarò curatur; cùm ægri vniuersales corporis euacuationes, sine quibus malum non tollitur, plerumque respuant, & tædium longioris curationis non perferant.

Vniuersalibus ergo corporis euacuationibus præmissis, & visceribus, in quibus vitiosi humores generantur, roboratis, fortiora discutientia adhibenda ex *cinnamomo, radice iridis, aristolochia rotunda, fl. cheiri, ammoniaco, bdellio, opopanace*, & similibus.

CAPVT XLVI.

De Tumoribus particularibus, & de Atrophia in genere.

Tumores particulares. FIt & aliorum tumorum apud Medicos passim mentio, sed qui vel ad hactenus enumeratos referri possunt, vel inter affectus corporis humani particulares explicati sunt; vt propterea de iis in specie plura addere opus non sit. De tumoribus cerebri egimus, *lib. 1. Practica, part. 1. cap.* 28. de fungis cerebri, *ibid. cap.* 26. de hydrocephalo, *ibid. cap.* 29. de palpebrarum tumoribus, *ibid. part. 3. sect. 2. cap.* 2. 3. 4. & 5. de ophthalmia, *ibid. cap.* 12. & 13. de vngue oculi, *ibid. cap.* 14. de tunicula annatæ, *ibid. cap.* 15. de pustulis adnatæ & corneæ, *ibid. cap.* 17. de cácro corneæ, *ibid. cap.* 19. de suggillatione oculor. *ibid. cap.* 22. de encanthide, *ibid. c.* 31. de aurium inflammatione, *ibid. par.* 3. *sect. 3. cap.* 2. de cancro narium, *ibid. sect. 4. cap.* 2. de polypo, *ibid. cap.* 3. de labiorum tumoribus, *lib. 2. Practica, par. 1. cap.* 1. & 2. de gingiuarum tumoribus *ibid. cap.* 16. de otis inflammatione, *ibid. cap.* 18. de gurgulionis inflammatione, *ibid. cap.* 21. de Tonsillarum inflammatione, *ibid. cap.* 21. de angina, *ibid. cap.* 24. de strumis in collo, & hydrope gutturis, *ibid. cap.* 25. de pulmonis inflammatione, *ibid. part. 2. cap.* 3. de tuberculis pulmonum, *ibid. cap.* 9. de mediastini inflammatione, *ibid. c.* 13. de diaphragmatis tumoribus, *ibid. cap.* 14. de pleuritide, *ibid. cap* 16. de gibbositate, *ibid. cap.* 21. de inflammatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. sect. 1. c.* 12. de tumoribus frigidis ventriculi, *ibid. c.* 13. de inflammatione intestinorum, *ibid. part. 2. sect. 1. c.* 2. de tumoribus intestini recti, & in specie de hæmorrhoidibus, condylomatibus, thymis & ficis, *ibid. cap.* 10. de mesenterij inflammatione, *ibid. part. 3. cap.* 4. de tumoribus omenti, *ibid. cap.* 7. & 8. de lienis inflammatione, *ibid. cap.* 5. de scirrho lienis, *ibid. cap.* 6. de inflammatione hepatis, *lib. 3. sect. 1. cap.* 4. de scirrho hepatis, *ibid. cap.* 5. de hydrope Ascite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap.* 3. de renum inflammatione & tumoribus, *ibid. part. 7. sect. 1. cap.* 8. & 9. de inflammatione vesicæ, *ibid. part. 8. sect. 1. cap.* 4. de tuberculis in meato vrinario, *ibid. cap.* 9 de testium tumoribus, *ibid. part. 3. sect. 1. cap.* 3. de hernia, & scroti tumoribus, *ibid. cap.* 7. de tuberculis & verrucis penis, *ibid. cap.* 9. de vmbilici Inflammatione, *ibid. part. 10. cap.* 3. de musculorum abdominis inflammatione, *ibid. cap.* 9. de pustulis pudendi muliebris *lib. 4. part. 1. sect. 1. cap.* 4. de vteri condylomatibus, *ibid. cap.* 5. de pudendi verrucis, *ibid. cap.* 6. de cancro vteri, *ibid. cap.* 11. de vteri hydrope, *ibid. sect. 2. cap.* 15. de tumore vteri à sanguine, *ibid. cap.* 12. de inflammatione vteri, *ibid. cap.* 13. de vteri scirrho, & cancro, *ibid. cap.* 14. de tumoribus testiculorum in fœminis, *ibid. cap.* 20. de crusta lactea, achoribus, & fauis, *tract. de morb. infant. part. 2. c.* 3. de tinea, *ibid. cap.* 4. de phthiriasi, *ibid. cap.* 5. de hydrocephalo, *ibid. cap.* 6. de siriasi, *ibid. cap.* 7. de aphthis, *ibid. cap.* 13.

De tumoribus flatulentis egimus etiam in specie libris prioribus. Nimirum *lib. 1. Pract. part. 3. sect. 2. cap.* 2. de inflatione palpebrarum. De inflatione ventriculi, *lib. 3. part. 1. sect. 1. cap.* 11. de dolore colico, *ibid. part. 2. sect. 2. cap.* 4. de lienis inflatione, *ibid. part. 4. cap.* 4. de inflatione hepatis, *ibid. part. 6. sect. 1. cap.* de tympanite, *ibid. part. 6. sect. 2. cap.* 4. de hernia ventosa, *ibid. part. 9. sect. 1. cap.* 7. de Satyriasi & Priapismo, *ibid. sect.* 2. *cap.* 3. de vteri inflatione, *lib. 4. cap.* 10. de capitis inflatione, *tract. de morb. infant. part. 2. cap.* 6.

De tumoribus à partibus mollibus suo loco motis ortis, diximus etiam in specie, & quidem de vuææ procidentia, *lib. 1. part. 3. sect. 2. cap.* 25. de hernia intestinorum, *lib. 3. part. 2. sect. 1. cap.* 6. de hernia vmbilicali, *ibid. part. 10. cap.* 2. de vteri procidentia, & hernia vterina, *lib. 4. part. 1. sect. 2. cap.* 16. & 17.

De Atrophia in genere. ¶ Equidem de Atrophia scorbutica suo loco egimus. Cùm verò in genere de magnitudine toties nocta, suprà *cap.* 4. diximus, etiam quæ de Atrophia in genere dici possunt, huic loco subiungenda.

Peculiares quædam Atrophiæ species. Cùm corpus, quantum debet, non nutritur, sed ob nutritionem denegatam, imminuitur, in genere quidem atrophia appellari potest. Peculiares tamé atrophiæ species, peculiaria quoque nomina habent. Quæ ab vlcere pulmonis fit propriè phthisis & tabes dicitur. A febre hectica marasmus & marcor nominatur. quæ si è caussis accidit, ἰσχνότης, & λεπτότης, *corporis extenuatio* dicitur. Hic Atrophiæ vocabolo in generali significatione vtimur,

ptimur, & eo omnem corporis præter naturam extenuationem ob nutrimenti defectum, complectemur.

Atrophia in genere quid?

Est autem Atrophia duplex: Primò totius corporis, deinde partis alicuius, vt brachij, pedis. Atrophia totius, in genere sumta, est corporis totius p. n. extenuatio, ob frustratam, seu denegatam eius nutritionem.

Caussa.

Eius caussa.

De caussis Atrophiæ hoc primò notandum, eam quæ totum corpus obsidet, vel suo modo secundum naturam esse, vel præter naturam. Quæ etiam secundum naturam, est marasmus ille senilis. Nullum enim animalium nascitur, quod non senectuti sit obnoxium, ac in senectute marcescat & contabescat. Verùm cum Atrophia illa nullâ arte prohiberi possit, saltem de Atrophia, quæ corporibus quibusdam præter naturam accidit, dicemus.

1. Ratione nutrimenti.

Cùm autem duo ad nutritionem concurrant & necessaria sint, nutrimentum, & facultas nutriens, in his duobus etiam caussa nutritionis imminutæ, & consequenter Atrophiæ, quærenda est. Alimenti ratione corpus contabescit, ob eius vel defectum, vel prauitatem. Si enim tantum, quantum quotidie insensibiliter discutitur, non iterum assumatur, corpus contabescit. Si verò in venis quidem sanguinis sufficiens copia suppetit, is tamen vitiosus est: à partibus vel non attrahitur, vel attractus assimilari non potest. Ob nutrimenti defectum corpus extenuatur & marcescit, cùm in eius, quæ quotidie per insensibilem exhalationem diffluit, substantiæ locum, non aliud, vel non sufficiens nutrimentum reponitur. Cùm autem proximum totius corporis nutrimentum sanguis sit, ob defectum sanguinis inprimis nutritio læditur. Sanguis autem deficit primò coctionis primæ vitio, cùm chylus, è quo sanguis generari debet, in ventriculo non sufficiente quantitate generatur: id quod accidit in sanis in inedia diuturna, in ægris verò, quando, ob appetitum deiectum ægri cibum auersantur, aut dum, ob morbum, cibo exiguo & parum nutriente aluntur. Quod etiam accidere potest, si cibus assumptus seu crudus, seu in chylum mutatus, per aluum statim reiicitur, & ad hepar non peruenit. Idem fieri potest, si ob quemcunque ventriculi morbum, coctione eius labefactata, chylus vel paucus, vel imperfectus generatur. Deinde sanguificationis læsæ caussa nutritio non fit, cùm hepatis vel lienis vitio sanguis non bonus generatur. Id quod in cachexia, leucophlegmatia, tympanite, ascite, atrophia scorbutica, scabie, diuturna accidit. Caussæ autem sanguificationis suo loco, *lib. 3. Pract.* sunt expositæ. Vnde accidit, vt licet sufficiens cibi quantitas fuerit assumta, nutritio tamen non fiat; idque rursum duabus de caussis accidit, quia sc. alimentum nutriendis partibus non apponitur, vel licet apponatur, non rectè tamen assimilatur. Non apponitur partibus, vel quia chylus in ventriculo non ita elaboratur, vt in bonum sanguinem mutari possit; vel quia licet chylus in ventriculo rectè elaboratus sit, tamen vitio hepatis in bonum sanguinem non conuertitur: vel quia, chylus in ventriculo, deinde sanguis generetur: tamen à caussis quibusdam discutitur & absumitur; quales sunt nimia exercitatio, vigiliæ, curæ, dolores, & morbi, qui colliquant & discutiunt alimentum, vt copiosa per aluum, sudores, sanguinis fluxum, euacuatio, item quies immodica cibi, & medicamenta exsiccantia, febres, potissimùm acutæ & malignæ. Partibus verò non rectè assimilatur nutrimentum, quia aliqua vitiosa qualitate præditum est, ob quam partibus rectè assimilari non potest, & ita fit frustrata nutritio ob errorem externum, vel ratione obiecti, quia nimirum sanguis talis est, vt à facultate nutriente vinci & assimilari perfectè non possit.

2. Facultatis nutrientis.

Ratione verò facultatis non fit sufficiens nutritio, ob caloris natiui & humidi radicalis defectum. Calore enim natiuo natura, vt instrumento proximo in nutriendo vtitur. Idque accidit inprimis ob cordis affectus præter naturam, atque inprimis eius caliditatem & siccitatem, seu primariò cor laboret, id quod fit in febre hectica; seu partium vicinarum vitio, quod in vlcere pulmonis accidit. Cùm enim, vt modò dictum, vis altrix calore innato, tanquam præcipuo instrumento, in retinendo, concoquendo, agglutinando, & assimilando vtatur, calor verò innatus à calore à corde influente foueatur: si temperies cordis sese non rectè habeat, etiam calor ille influens, & per consequens etiam calor innatus sese non rectè habet, atque ita non commodum facultatis nutrientis instrumentum esse potest. Et quod febres hecticæ lente & sensim præstant, id febres ardentes & colliquantes subitò præstare possunt, quarum calore non solùm alimentum & substantia corporis absumitur & colliquatur, sed & cordis & totius corporis temperamentum in calidius & siccius conuertitur. Idem accidit ob labores nimios, curas, morbos diuturnos, & omninò omnes caussas, quæ humidum radicale absumere, calidúmque natiuum debilitare possunt.

Subiectum.

Accidit autem Atrophia præcipuè in partibus mollioribus, pinguedine & carne; & quidem pinguedo primò absumitur, deinde etiam carnes extenuantur. Partes verò duriores, vt membranæ, cartilagines & inprimis ossa, etsi quoque ita exsiccari possint, tamen ita extenuari & imminui non possunt, vt inde totum corpus decrescat. Ideóque etiam extenuatio & atrophia corporis, in iis maximè partibus apparet, in quibus multa est pinguedo, & plures aut maiores sunt musculi, vt in oculis, temporibus. Quæ in partibus accidit. Atrophia, varia est. Accidit ea priuatim

Atrophia particularis.

sæpe in artubus, brachiis, cruribus. Pertinet huc atrophia oculi.

Caussa eius quæ eadem.

Caussam quod attinet atrophiæ particularis, sicut atrophiæ totius, caussa vel in aliquo principali viscere, cuius actio totius corporis nutritioni necessaria est, consistit: aut certè vniuersalia est, & totum corpus exsiccare potest: ita priuatæ alicuius partis atrophia priuatam etiam, & saltem eam partem attinentem caussam habet. Sunt tamen caussæ eædem, quæ vniuersalis atrophiæ, nimirum facultatis nutricis imbecillitas, & alimenti defectus.

Nutricis imbecillitas.

Læditur facultas, dum pars refrigeratur, & proprio calore destituitur. Hoc enim si accidat, neque pars alimentum attrahere, neque retinere, neque alterare, neque assimilare potest. Refrigeratur autem pars, & calor torpescit, non solùm ab aere externo, vt & aqua frigida, sed & ob quietem, in paralysi, aut ob viarum, per quas spiritus influunt, angustiam.

Nutrimenti defectus.

Nutrimentum deficit præcipuè, ob viarum, per quas affluit, angustiam. Idque accidit plerumque à caussis externis, cùm venæ quæ sanguinem parti pro nutrimento adducunt, comprimuntur ab ossibus luxatis, aut vicino aliquo tumore & callo: vel cùm venæ nutrimentum aducentes dissecantur. Videatur etiam Galeni *lib. de Marcore.*

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Corporis totius, vt & partis alicuius extenuatio visui paret, vt multis signis opus non sit. Nam si totum corpus valde atrophiâ laboret, facies contabescit, tempora collabuntur, oculorum sedes caua & profunda redditur, nares acutæ fiunt; qualem faciē, quia Hippocrates *in Prognostic.* descripsit, vulgò Hippocraticam nominant. Costæ omnes fiunt conspicuæ, scapulæ & clauiculæ eminent, collum extenuatur, & larynx extuberat: vēter collabitur, clunes fiunt flaccidæ, crura, brachia, manus, pedes emaciantur. Quia verò atrophia à plurimis caussis dependet, eæ omnes inquirendæ sunt, vt rectè curatio institui possit. Ideóque primò inquirendum, an caussæ externæ, inedia, curæ, mœstitia, labor nimius, & similes præcesserint. Si tale nihil præcesserit, de caussis internis inquirendum, & an febris hectica, vel putrida aliqua adsit, vel adfuerit, necnon quomodo ventriculus, lien hepar sese habeant, inuestigandum. Ex horum enim viscerum morbis, quæ caussa atrophiæ sit, facilè cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quò atrophia est recentior, eò faciliùs curatur, quò verò diuturnior, eò difficiliùs.

2. Vbi humor saltem alimentarius absumtus est, facilis curationis spes est: difficiliùs verò curatur atrophia, in qua carnis substantia iam absumpta est, adhuc difficiliùs, vbi membranosæ & fibrosæ partes iam exsiccatæ sunt. Imò talis atrophia tam curari non potest, quàm in senibus curationem non suscipit.

3. Si calor natiuus nondum adeò debilitatus est, quin reparari possit, salutis spes est, cùm caussa sublata, & calore instaurato, corpori nutritio iterum accidat.

4. Et omninò, quid de curatione sperandum sit, è caussis præcipuè coniectandum. Si enim eæ tolli possint, sanitatis recuperandæ spes est: si non, etiam salutis spes nulla est.

Curatio.

Indicationes & Curatio. In sanis.

Curationem atrophiæ quod attinet, cùm exsiccatum sit corpus, & pendeat à deficiente nutritione, humectatio indicatur. Humectatur autem corpus, si detur opera, vt alimentum è venis ad omnes corporis partes pertrahatur, attractum verò retineatur, & corpori apponatur. Caussæ verò omnes, seu sint euidentes & externæ, seu internæ, remouendæ sunt. Ideóque si inedia præcesserit, cibus idoneus iterum exhibeatur; si labor nimius, curæ, sollicitudo, & similia, illa omnia amouenda. His enim caussis sublatis, & victu idoneo exhibito, corpus facilè instauratur.

In ægris.

In ægris verò, si ob appetitum deiectum, morbúmque aliquem, vel alimentum absumatur, vel facultas debilitetur, eo morbo sublato, ægróque rursū cibum sumēte, instauratio corporis sequitur. Quomodo autem morbi ventriculi, hepatis, lienis, pulmonis, & alij curandi, *in Practica Medicina* abundè docemus. E quibus etiā hoc patet, frustra, vbi corpus vitiosis humoribus repletum est, soli nutritioni operam dari. *Impura enim corpora quantò plus nutries, tanto magis lædes*, vt Hippocrates, 2. *aph.* 10. ait. Nam corrumpuntur etiam boni succi & cibi à prauis humoribus, atque ita cacochymia augetur. Ideóque vitiosi humores primò præparandi & euacuandi sunt. Et omnino in omni atrophiæ curatione, caussæ, à qua ea pendet, prima ratio habenda est, atque in eius amotione primò laborandum. Postea quomodo corpus extenuatum per alimenta refici possit, cogitandum. Quod tamen ipsum etiam rectè instituendum. Primò itaque offerenda alimēta, quæ citò & facilè coquuntur: deinde quæ modicum nutriunt, quamuis difficiliùs & tardiùs coquantur. Iis, qui nec febre, nec obstructione laborāt, nec capite dolēt nec hypochondria distenta habent, cōmodissimè lac exhibetur, inprimis muliebre, deinde ouillum, tertiò vaccinum, addito pauco sacchari, item succi & iusculа carnium, vt perdicū, gallinarum, capi, veruecinæ; vitulinæ cum pane, & inprimis iura,

consumma-

consummata & instaurantia dicta. Vtiles etiam sunt emulsiones ex amygdalis, hordeo, cum farina tritici Præcipuè hîc vtile est, quod paratur ex pulpa contusa capi, amygdalis, sacharo lacte, & farina oryzæ. Plurimum etiam commendant nucem Indicam, huiúsque vnius vsu corpora extenuata pinguefieri scribunt. Vinum in marcore frigido prodest, in torrido verò fugiendum.

Nota de modo refectionis. In modo verò refectionis & nutritionis obseruandus est, *aphor.* Hipp. 7. *sect.* 2. *Quæ longo tempore extenuata sunt corpora, lentè reficienda sunt; quæ verò breui, breuiter.* Nam vt Galenus explicat, quæ breui tempore extenuata sunt corpora, ob humorum & spirituum euacuationem, non ex solidorum colliquatione id perpessa sunt; quæ verò longo tempore extenuata sunt, iis carnes liquescunt, & graciles redduntur etiam aliæ partes, per quas concoctio & distributio, ac sanguificatio in toto corpore perficitur. Quare tantum non potest concoqui alimentum, quantum indiget corpus. Ob id talia corpora longiori tempore reficere oportet, atque tenuiter, quod lentè nominauit Hippocrates. In quibus autem soli humores & spiritus sunt euacuati, in iis celerius & pleniùs licet reficere, cùm fundamentum præstet solidarum partium robur.

Diæta. Post somnum frictiones lenes instituantur, manibus ol. amygdalar. dulc. iniunctis. Vtile est & aquæ dulcis balneum. Euidenter enim exsiccatos humectat, quod facilè in iis, qui sub Sole iter fecerunt, aut alio quouis modo sese exercuerunt, & nimis calefacti sunt, vt & qui vigiliis, curis, & aliis modis exsiccati sunt, videre licet. Et omnino Galenus pluribus passim de balneis agit, vt nobis, quibus balneorum non magna cura est, nimis curiosus videri possit. Verum Romanorum in balneis curam hodie multi imitantur Asiatici, qui omnes suas delicias in balneis ferè constituunt, veterúmque hac in re magnificentiam in ædificiis imitantur, luxúmque vel superare æmulantur. Ibi enim in balneis habentur omnia, quæ tum ad sanitatem, tum ad voluptatem desiderari possunt. De qua re videatur Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. l.* 3. *c.* 15. 16. *& seqq. vsque ad finem eius libri.*

Curatio Atrophiæ particularis. Particularis autem atrophiæ curationem quod attinet, eam diligenter docuit Galenus, *in l. de offic. Med. c.* 3. *text.* 32. *&* 14. *meth. med. c.* 16. Cùm enim partes priuatæ macrescant & extenuentur, ob impeditum alimenti affluxum, calorémque partis languidum, Medicus operam dare debet, vt parti robur & calorem restituat, sanguinisque ad partem affluxum conciret. Robur, & calorem parti restituunt membri moderata frictio, motus, & aquæ calidæ perfusio. Eadem quoque sanguinem ad partem alliciunt. Debet autem frictio, & perfusio aquæ calidæ eousque continuari, donec rubicundior & tumidior pars fiat, non tamen eò vsque donec iterum detumescat. Possunt & partes foueri, vel etiam, si earum fert conditio, immergi balneis ex saluia, summitatibus iuniperi, leuistico, lauendula, malua, althæa, paratis. Quibus vbi pars fomentata fuerit, postea inungatur oleis vel vnguentis conuenientibus.

Vnguenta. Vnguenta & emplastra talia multa habentur: ℞ *Vnguenti Dialthææ, Aregon. Martiati,* ana ℥. j ß. *ol. laurin. spicæ, castorei,* ana ʒ. ij. *piperis, pyrethri,* ana ʒ. ij. M. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Pingued. human. taxi,* an. q. v. *pulu. sabinæ,* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Bdellij, opopanacis,* ana ℥. j. Dissoluantur in vino; & colentur. Adde *pingu. d. porci* ℥. iij. *adipis anserin. gallin.* ana ℥. j. *ol. oliuar. antiq.* ℥. iv. *terebinth. ceræ,* ana ℥. j. Misce super ign. & coq. ad vini consumt. Tandem adde *pulu. mastich. thur. fænugr.* ana ℥. j. F. Vnguent.

Emplastra. Potest & tale Emplastrum imponi: ℞. *Ceræ, resin. terebinth.* an. ℔. j. Misce super ign. Postea add. *mastich. thur. galban. croci, piperis long. cinnam. nuc. moschat. macis, caryophyllor. zedoariæ, galangæ, zingib. granor. paradisi, sem. vrtic.* ana ℥. ß. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Folior leuistici rec. summitat. sabinæ, iuniperi,* ana M. ij. *fl. chamæm.* M. ß. *gran. iuniper.* ℥. ß. Concisis & contusis affund. *ol. laurin. & lilior.* q. s. vt omnia contegantur, *axungiæ porcinæ* ℥. iij. *vini* ℥. ij. Coq. ad humidit. consumtion. Adde *ol. spicæ, de bacc. iunip.* an. ʒ. j. *pulu. sinapi* ℥. j. *rad. pyrethr.* ʒ. iij. *sinapi* ʒ. ij. *ceræ* q. s. F. Linimentum.

Fotus. Quibus pinguia molesta sunt, his hac aquâ membrum foueri potest: ℞. *Castor.* ʒ. j. *piper. long. pyrethri, granor. paradisi,* an. ʒ. ij. *coccognidij* seu *vrticæ,* ℥. ß. *erucæ* ʒ. j. ß. *baccar. iuniper.* M. j. *saluiæ, menthæ, origani, serpilli, hyperici,* an. M. j. *spir. vini* ℔. iij. Destillentur, vel saltem diu, aliquot sc. diebus, stent in infusione. Postea colentur.

Dropax. Post hæc antiqui quarto quóque die Picationes adhibebant. Erat autem Dropax, seu Picatio, medicamentum ex pice oleo dissolutâ paratum, quo tepido pars extenuata illinitur, ibique retinetur, donec refrigescat. Hinc aufertur, iterúmque adhibetur, idque toties repetitur, donec pars rubescat & turgida fiat. Hinc, picatione ablatâ, membrum ol. amygdal. dulc. vel aliquo adipe inungitur. Vesperi idem repetitur; atque hoc modo tractatur pars tamdiu, donec iterum crassior fiat.

Percussio. Quod nisi picatione obtinebant, Antiqui Græci remedium, quod ἐπίκρουσιν & κατάκρουσιν, id est, *percussionem* nominant, vsurpabant. Partem enim gracilem ferulis quibusdam in hunc vsum paratis percutiebant, quoad turgidior & rubra euaderet. Deinde pingui aliquo medicamento illinebant. Nostri ad percussiones illas vtuntur vrticis virentibus.

LIBRI QVINTI PARS SECVNDA,

De Vlceribus.

CAPVT I.

De Vlceris natura & differentiis.

Etsi vocabulum ἕλκος, Vlcus, in genere accipitur, pro omni solutione continui in parte molli, vt apud Galenum, c. 3. *meth. med. cap. vlt.* videre est, & hoc modo etiam vulnus propriè dictum complectitur; quo modo Celsus, *lib.* 5. *&* 6. sæpe sine discrimine vulnus & vlcus accipit: tamen propriè & in specie, Vlcus dicitur solutio continui cum imminuta magnitudine, in parte molli, a materia erodente ortum habens. *Vlcus quid propriè.* Differunt nimirum in eo vulnus & vlcus, quòd in vulnere saltem est soluta vnitas, nihil verò necessariò de parte amissum est; in vlcere verò semper aliquid de parte affecta imminutum & amissum est, si non plus, saltem cuticula. Etenim cùm vlcus sit à caussa erodente, fieri non potest quin aliquid à parte auferatur. Etsi enim interdum in vlcere caro aliqua superflua excrescit: tamen nihilominus cutis, imò ipsa naturalis caro deest, & vlcus illud non est morbus simplex, sed compositus, & cum magnitudine aucta coniunctus. Possúntque cum vlcere varij morbi, intemperies, inflammatio, erysipelas, caro supercrescens, & alij morbi, coniungi, qui tamen ad essentiam vlceris non pertinent, sed tolli possunt, vlcere manente, cuius essentia solùm in solutione continui cum partis affectæ aliqua diminutione consistit.

Subiectum vlceris est pars mollis seu carnosa, vocabulo carnis latè accepto, quod non solùm carnem musculosam, sed eam quoque quâ intestina, vesica, & alia viscera constant comprehendens. Ad differentiam nimirum cariei, quæ est in ossibus. *Subiectum.*

Caussæ.

Caussa proxima est materia quæcunque erodendi vim habens, quæ sub se non solùm humores acres in corpore genitos comprehendit, sed & externas caussas erodendi vim habentes, qualia sunt medicamenta & venena erodentia. *Caussæ.* Nam falsum est, quod nonnulli vlcera solùm à caussis internis oriri statuunt, cùm experientia doceat, eadem ab externis quoque caussis excitari. Ita, teste Galeno, 4. *meth. med. cap.* 9. & ipsa experientia; notissimum certè est, ab igne, aqua, oleo, & aliis succis feruidis, in combustionibus, non vulnera, sed vlcera excitari; quemadmodum & medicamenta ac venena septica & caustica, vlcera excitant. Sic venenosi & contagiosi vapores vlcera pariunt, quo modo scabies per contagium scabiem parit, dum scilicet contagium cuti communicatum eam erodit. Eodem modo vapores à pulmonibus phthisicorum inspiratione hausti pulmones exulcerant, & phthisin per contagium pariunt. Eâdem ratione virus & venenum Venereum corpori alicui affricatum vel communicatum, illud inficit atque exulcerat. Neque alicuius momenti est, quòd talia vlcera ad vulnera potiùs reducere conatur Eustachius Rudius. Differentiam enim vulnerum & vlcerum hoc modo confundit, cum vlcera & vulnera in eo non solùm differant, quòd illa cum substantiæ amissione, hæc sine eius amissione fiant, sed etiam quòd vulnera à caussa incidente, pungente, rumpente, atque contundente fiant, hæc verò à caussa erodente, siue illa sit externa, siue interna. Id quod manifestum est in medicamentis septicis. (Nam quis vlcus esse neget, quod à besulæ succo excitatur?) A quibus non multum differt contagium in scabie, lue venerea, phthisi. Quamuis enim, quod obiicit Rudius, talia venena etiam humores inficiendi vim habere non negamus, qui corrupti postea vlcera promoueant; tamen ipsi illi contagio vis omnis erodendi deneganda non est; quamuis postea vbi corruptio humorum in corpore accedit, vlceris incrementum promoueatur.

Caussæ.

Vlcerum differentiæ aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. *Differentiæ.* Essentiales sunt, quæ ab ipsa vlceris forma, subiecto, & caussa efficiente sumuntur. Quæ ab vlceris forma sumuntur, petuntur ab eius figura, magnitudine, & similibus. Alia enim vlcera sunt magna, alia parua, longa, breuia, lata, angusta: alia recta, obliqua, intorta, fistulosa, æqualia, in quibus caro in omnibus partis affectæ partibus æqualiter absumpta est, inæqualia, in quibus maior carnis pars in hoc loco, minor in illo est ablata. A parte affecta vlcera alia sunt externa, alia interna,

alia superficialia, alia profunda & quidem in hac vel illa parte. Differentiæ à caussis, è *capite sequenti*, in quo de caussis vlcerum dicetur, patebunt.

Accidentales verò vlcerum differentiæ sunt, quæ ab iis, quæ extra vlceris naturam & constitutionem sunt, desumuntur; quales sunt, quæ vel ab vlceris situ, vel à tempore sumuntur, vt quòd quædam recentia sunt, quædam antiqua.

Non immeritò huc referenda & ea differentia, quæ è caussis accidentalibus, & quæ vlceribus omnibus communes non sunt, sumuntur, vt quòd vlcera quædam sunt cum fluxione coniuncta, quædam affluxu carent; quædam sunt pura, quædam sordida, corrodentia, depascentia, & serpentia. Hæ differentiæ enim à caussis pendent. Quò pertinent & differentiæ, quæ ab accidentibus & symptomatibus vlcerum sumuntur, quòd scilicet alia sunt doloris expertia, alia cum dolore coniuncta, prurientia, pungentia, vrentia; alia curatu facilia, alia difficilia & rebellia, Græcis δυσεπούλωτα; alia benigna, alia κακοήθη & maligna. Quò referenda & vlcera Chironia & Telephia dicta. Præter has tamen differentias, quæ propriæ vocari possunt, aliæ adhuc dantur impropriæ, & vlcerum potiùs cum aliis morbis complicationes quam differentiæ, nominandæ. Quales differentiæ sunt, quòd vlcera quædam cum dolore, intemperie, phlegmone, callo, gangræna, cancro, vermibus, osse corrupto coniunguntur.

Atque ex his quidem fontibus vlcerum differentiæ & distinctiones petuntur. Verùm cùm nonnulla vlcerum genera è pluribus fontibus petantur, ne sine methodo de vlceribus agamus, satis commodè hoc ordine de Vlceribus doctrina tractari potest: si nimirum primò dicatur de vlcere simplici, seu in genere considerato; Secundò de vlcere cum intemperie; Tertiò de vlcere cum humorum affluxu, Quartò, de vlcere sordido; Quintò, de vlcere cum tumoribus; Sextò, de carne excrescente & luxuriante, Septimò, de vlcere liuido & calloso, Octauò, de vlcere sinuoso & fistula; Nonò, de vlcere cum vermibus; Decimò, de vlcere cum ossium carie; Vndecimo, de vlceribus dysepulotis, malignis, Telephiis, Chironiis, Phagedæna; Duodecimò, de dolore cum vlcere; Decimotertiò, de tibiarum & aliarum partium vlceribus. Quibus Decimoquartò addemus de ambustionibus; & Decimoquintò de Gangræna & Sphacelo doctrinam.

CAPVT II.

De Vlcere simplici.

PRimo ergo loco agemus de vlcere simplici, & quas vlcus in genere consideratum caussas habeat, quæque eius secundùm formam suam, caussas & locum affectum sint differentiæ: quibus signis vlcus, eiúsque essentiales differentiæ cognoscantur: quid de curatione prædicendum sit, & quid vlcus in genere indicet, quámque curandi rationem requirat.

Caussa.

Caussa.

Caussam proximam vlceris esse materiam corrodendi vi præditam, seu in corpore genitam, seu corpori extrà aduenientem, *capite praced.* diximus.

Illa autem vel in corpore generatur, vel extrà illi obuenit. Prioris generis sunt humores quicunque acres & erodendi vi præditi, in corpore geniti. Generatur autem iste humor vel extra partem affectam; vel in ipsa parte affecta. Extra partem affectam generatur humor biliosus, pituita salsa, serum salsum, nitrosum & acre, atra bilis. Hi enim si in corpore sint geniti, & ad partem aliquam confluant, eam erodere & exulcerare possunt. Quibus autem de caussis tales humores in corpore generentur, *lib. 2. Instit. de causs. morbor.* & alibi diximus. Fluunt autem ad partem affectam, vel per transmissionem, vel per attractionem, quorum vtrumque, quibus de caussis fiat suprà, *part. 1. cap. 5. de Inflammatione*, dictum. Et in primis ex interno humorum vitio tempore verno vlcera varia, vt & ex intempestiuis exercitationibus oriri solent. Si enim, vt Galenus, 3. *aph. 20.* scribit, *tempus vernum impurum corpus susciplat, tale quiddam vere continget, quod in exercitationibus fieri videmus. Etenim quamuis ex se sint saluberrima: attamen si hominem vel pituita, vel flaua bile, vel atra, vel etiam ipso sanguine plenum, volueris ad exercitationem perducere, ei aut comitialem, aut apoplexiam, aut, si non hæc, vasis in pulmone ruptionem, aut acutissimam febrem exercitatione efficies. Quibus verò purgationis humorum in profundo latentium loco, exercitatio imperata fuerit, ea ad cutem cacochymiam, id est, prauorum humorum copiam euocans & spargens, vlcera & scabiem excitat. Nam & hoc innuit Hippocrates, cùm dicit, Impurgatum si exerceas, vlcera exorientur. Sic sanè verno tempore aeris ambientis calor humores fundens, euocat ad cutem persimili exercitationum effectu. Nec verò exercitationum effectus solùm, sed ipsius etiam naturæ operibus similis sunt veris effecta. Illius siquidem partes sunt, tum occultam illam toto corpore perspirationem efficere, quâ corporis excernantur superuacanea, tum etiam per morbos varijs modis* *corpus expurgare.* Hæc Galenus. In ipsa verò parte acrimoniam acquirunt humores, ob aliquam eius intemperiem, & hoc modo cùm pus ipsum, coctione & mora in parte acrius euadit, & quidem eo acrius, quò humor è quo generatur, acrior est, tum sanguis, qui à parte affecta corrumpitur & putrescit.

Caussæ verò extrà corpori aduenientes, sunt medicamenta septica & caustica. Imò nec ipsum ignem actualem hinc excludo; cùm eschara excitata ad vlcera potius, quàm vulnera pertineat. Referendum huc & contagium, quo modo vapores è phthisicorum pulmonibus exhalantes ab aliis inspiratione attracti pulmones exulcerant, phthisinque excitant; & sordes atque inquinamenta scabiosorum, leprosorum, & lue Venereâ laborantium, cuti communicata, eam exulcerant, ac simile vitium generant. Non rectè verò inter caussas proximas & immediatas refertur illa attractio; quæ fit in intertrigine & attritione à calceis. Ab attritione enim solùm humor attrahitur, qui cutem postea erodit, aut vesicam in ea excitat. Quæ autem specialium vlcerum speciales caussæ sint, suo loco postea dicetur, vbi suæ cuiusque vlceris caussæ explicabuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Vlcera externa visui & tactui patent, nec signis, quibus cognoscantur, opus habent. Interna verò, cùm sæpe lateant, cognoscuntur specillo, si ad ea via detur, tactu, vel ab excrementis, dolore, actione læsa. Excrementa enim partem affectam indicant, & si per quemcunque corporis meatum seu anum, seu vesicam, seu nares, seu aures, pus aut sanies effluat, vel vomitu, aut tussi & sputo reiiciatur, vlcus aliquod intus latere indicio est. In qua autem parte lateat, doloris proprietas & situs, ac partis læsæ actio docebunt. Pungens dolor neruosæ partis læsæ signum est, pulsans arteriæ. Situs doloris similiter ipsam partem exulceratam manifestabit. Si in parte exulcerata sensus vel motus læsus fuerit, neruosæ partis affectæ indicium est. Si mordicatio a sumpto cibo sentiatur, ventriculum exulceratum esse indicatur. Caussæ etiam externæ hîc signa suppeditant. Si quis cantharides hauserit, vesicam exulceratam esse; si medicamentum, vel quid vrens, vt aquam fortem biberit, fauces & ventriculum exulceratum esse, indicio est. Vide *Institut. lib. 3. part. 2. cap. 4.*

An vlcus magnum vel paruum, rectum vel obliquum, vel alterius figuræ sit, vt & reliquæ similes differentiæ, in externis vlceribus visu & specillo cognoscuntur. In internis verò facilè cognosci non possunt. An tamen vlcus magnum vel paruum sit, puris copia docebit, quæ in magno vlcere maior est in paruo minor.

Caussas quod attinet, & quidem internas, si ab humorum affluxu vlcus originem habeat, signa cacochymiæ vel intoto, vel vitiosæ hepatis, lienis, aut alterius visceris constitutionis aderunt. Quæ si absint, & contrà intemperies & imbecillitas partis affectæ adsit, in ipsa parte affecta caussam vlceris generatam fuisse indicio est. Qui autem humor vlcus efficiat, an bilis, an pituita salsa, an serosus humor, an atra bilis, è cuiusque vlceris signis, & imprimis pure ac sanie, quæ effluit, vt & colore vlceris ac dolore, punctione, mordicatione patefiet, & docebunt id signa specialium vlcerum.

Externæ verò caussæ ex relatione ægri cognoscuntur, qui docebit, an ab acri & erodente medicamento, aut veneno, vel ipso etiam igne læsus fuerit, an cum aliquo vlceribus contagiosis laborante conuersatus, & ab eo infectus fuerit.

Vlcerum tempora etiam sua signa habent. Dum enim sanies aquosa, cruda, & tenuis copiosior primùm effluit, principium est, quod & ipsum tamen sensu, tactu, & visu, vt & ex caussis vlcerum cùm externis tum internis præsentibus, & subsequentibus, symptomatibus, dolore, pruritu deprehenditur. Vbi pus postea & sanies meliùs coqui incipit, eiúsque copia minuitur, incrementum est. In statu pus optimum est, & in declinatione maximè minuitur. Eadem tempora tamen etiam ex dolore, pruritu, actionibúsque læsis cognoscuntur; quæ si augeantur, vlcus augeri, si remittant, & omnia ad naturalem statum redeant, vlcus minui & in declinatione esse indicant. Quod ipsum & visus & tactus in partibus externis docebunt. Specialium verò vlcerum signa suis locis postea proponentur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Quid de curatione vlceris sperandum sit, ex ipsius vlceris magnitudine ac grauitate, & partis affectæ conditione cognoscitur.

2. Nam si vlcus saltem cutem occupat, & superficiale est, faciliùs & breuiori tempore curatur. Quanto verò profundius est, & quò pars quæ afficitur, cute nobilior est, eò difficiliùs curatur.

3. Ob id vlcera, quæ in extremitatibus musculorum sunt, periculosiora sunt, quàm quæ in musculorum medio.

4. Hac ipsa de caussa periculosiora sunt vlcera, quæ in parte nobili sunt, & ad partem nobilem, vt & neruum, venam, arteriam, pertingunt. Et omnino interiora exterioribus magis periculosa sunt.

5. Vlcera,

5. Vlcera, quæ partem principem, aut principi vicinam in consensum trahere possunt, sæpe ægro mortem afferunt.

6. Faciliùs curantur vlcera ad quæ medicamenta, quæ adhibenda sunt, faciliùs pertingunt, iisque faciliùs adhærent: difficiliùs verò curantur, quibus medicamenta rectè applicari non possunt, & quibus non facilè adhærent.

7. Difficulter curantur vlcera in partibus, quæ naturaliter multis humiditatibus & excrementis scatent.

8. Vt & ea, quæ sensum exquisitum habent, & partes sensu exquisito præditas in consensum trahere possunt.

9. Sicut & illa quæ ab aere externo vel aliis de caussis necessariò alterantur.

10. Periculosa etiam & diuturna sunt vlcera, in quibus ossium caries metuenda est.

11. Vlcus magnum, cæteris paribus, difficiliùs curatur, quàm paruum. In vlcere enim magno multæ partes aeri externo obiiciuntur, & subiectæ partes, venæ arteriæ, nerui, magis læduntur. Item angusta & oblonga vlcera facilè, rotunda, difficiliùs curantur.

12. Si corpus purum sit, & viscera præcipua bene constituta, ipsáque pars affecta alias rectè sese habeat, de facili vlceris curatione spes est. Contrà si corpus sit cacochymicum, viscera præcipua malè affecta, & pars exulcerata malè item affecta, difficilem curationem, & vlcus diuturnum futurum, necessitò conijcitur.

13. Hinc vlcera, quæ aliis morbis succedunt, plerumque difficulter curantur, cùm natura vitiosos humores qui in corpore sunt, ad partem externam depellat & transmittat.

14. Vt & quæ ad viriditatem vel nigredinem tendunt, cùm partis affectæ calorem debilem & penè extinctum id significet. Et morituris paulò ante mortem vlcus pallidum, liuens, & aridum apparet, propter caloris natiui extinctionem.

15. Vbi post longum saniei prauæ fluxum, pus bonum apparere incipit, bonam sanitatis recuperandæ spem præbet, signúmque est, & naturæ robur sese tam colligere, & materiam in melius mutari.

16. Et omnino ipsum pus, quid de vlceris curatione sperandum sit, indicium suppeditat. Si enim pus quod quotidie excernitur, bonum sit, facilis curationis spem præbet: malum verò pus contrarium significat. Pus enim bonum, & humorum è quibus generatur, bonam conditionem, & partis affectæ robur significat. Malum verò contrarium indicat. Pus autem bonum mediæ est inter crassum & tenue consistentiæ, album, leue, æquale, ac quàm minimè fœtidum. Malum verò est, quod valde tenue, & fluidum est, pallidum, liuidum, feculentum, mali odoris.

17. Sanies & ipsa, quæ humor est pure tenuior, & aquosior, ex vlceribus, vt & vulneribus quandoque affluens, quid de curatione sperandum sit, indicat: sanies enim multa, tenuis nimis, pallida, liuida, nigra, mali odoris, & quæ cutem vicinam erodit, vlcus difficile curatu indicat. Si verò sanies sit mediocriter crassa, non multa, subrubra, aut subalbida, faciliùs curari vlcus indicat.

18. *Si vlcera annua fiant, aut diuturniora, os abscedere necessarium est, & cicatrices cauas fieri.* Hippocrates, 6. *aph.* 45. Si enim Medicus ex arte curationem vlceris instituat, nihilque necessarium intermittat, nihilominus vlcus longo tempore non curetur, aut cicatrice obductum recrudescat, in osse corrupto caussam, cur vlcus non sanetur, esse significat: assiduus quoque excrementorum in vlcere diuturno generatorum affluxus, os subiectum facile corrumpere potest. Ob partis enim diuturno vlcere obsessæ intemperiem, & os abscedens, vlceris cauitas non repleri, nec satis carnis excrescere potest, vnde cicatrix caua efficitur.

19. Si vlcus postquam carne impletum est, ipsíque cicatrix induci debet, recrudescit, metus est, ne in fistulam abeant.

20. Vlcera quæ sunt in pedibus & manibus, glandularum sub axillis vel inguinibus inflammationes & tumores in corporibus plethoricis & cacochymicis accersere interdum solent. Defluxuram enim ad vlcus in manu vel pede materiam, ipsæ etiam laxiores & imbecilles priùs recipiunt & imbibunt.

21. Vlcera crurum plerumque difficilia curatu sunt, in primis si lienis vitio foueantur. Tum enim crassi & melancholici humores ad vlcus affluentes eius curationem impediunt.

22. Vlcera diuturna & inueterata non sine periculo curantur, nisi corpus diligenter purgetur, & victus ratio bona obseruetur; cuius rei exemplum habet Guill. Fabricius, *centur.* 3. *obs.* 39. de quodam viro, cui cùm vlcus inueteratum in crure sinistro ab Empirico ἀμεθόδως curatum fuisset, post menses aliquot pleuritide in sinistro latere correptus, atque inde mortuus est, & morbo durante talia exspuit, qualia antea ex vlcere effluere solebant. De pure etiam ex vlcere in brachio per vrinam euacuato, videatur Ambros. Paræus, *lib.* 17. *c.* 51.

Reliqua prognostica in specialibus vlcerum differentiis tradentur.

Indicationes.

Cùm vlceris essentia in soluta vnitate, & magnitudine partis affectæ imminuta consistat; soluta vnitas vnionem; id quod amissum & imminutum est, sui instaurationem indicat. Vlcus nimirum, vt vlcus, replendum carne, & vniendum, ac cicatrice claudendum. Quando verò vlcus cùm caussa coniungitur, quæ vel vlcus ab initio excitauit, vel eius sine quo non, in curatione rationem obtinet caussa primò remouenda. Partis verò affectæ temperiem, vt & sanguinem affluentem, bene se habere oportet. Si vero vitium aliquod in his sit, id corrigendum; de quo postea in specialibus vlcerum differentiis dicetur.

Si itaque humor, qui vlcus excitauit, adhuc adsit, is euacuandus. In omni enim affectu, in quo caussa adhuc præsens est, à caussæ remotione curatio inchoanda. Deinde, quia in principio sanguinis aliquid extra propria vasa excidit, imò sæpe cum eo alij humores vitiosi in corpore eò fluunt, ne quod in poris partium hæret, putrescat, & inflammationem pariat, sanguis is concoquendus, & in bonum pus mutandus. Vnde etiam Galenus, *libro de totius morbi temporib. cap.* 3. vlcera sua tempora habere scribit, & in principio saniem tenuem, incoctam, & aquosam excerni, quæ in augmento coctionis beneficio crassior fit, & in statu eadem in pus bonum & album mutatur. Ac propterea in principio vlceris concoquentibus, quæ vulgò digestiua appellant, opus est. Sordes præterea, quæ in vlcere generari solent, cùm eius curationem impediant, abstergendæ. Vbi vlcus mundum fuerit, cauitas carne replenda. Tandem vlcus cicatrice claudendum.

Partium tamen affectarum etiam habenda ratio. In vlceribus enim partium externarum, ærugo, æs vstum, vitriolum, antimonium, & similia locum habent quæ non admittuntur in partibus internis. Si etiam pars ita comparata sit vt aliis rebus transitum præbeat: qualis est gula, medicamenta ita paranda sunt, vt parti adhæreant. Partes exquisito sensu præditæ acria medicamenta non ferunt, quæ ea, quæ sensum hebetiorem habent sustinent; de quibus passim in vlceribus particularibus dicetur.

Quomodo autem vlcus carne repleatur, docet Galenus, 3. *meth. med. cap.* 3. Ad carnis nimirum generationem necessaria est Efficiens, & Materia: Efficiens Natura est, quæ vti in toto corpore, ita etiam in singulis partibus necessarium alimentum attrahit, retinet, concoquit, apponit, assimilat. Materia est Sanguis purus & sincerus, qui ex cibo & potu generatur. Verùm quia in omni coctione duplex excrementum generatur; vnum tenuius, quod insensibiliter exhalat, vel per sudorem discutitur, alterum crassius: id etiam in carnis in vlcere generatione accidit; & si in parte relinquantur, eam humectabunt, & carnis generationem impedient. Ideóque excrementa hæc in vlcere abstergenda & siccanda sunt. Atque id est, quod vulgò ex Galeno, 3. *meth. med. c.* 4. & 4. *meth. med. c.* 5. ac aliis locis passim dicitur, omne vlcus exsiccationem requirere. Et Hippocrates, *in princip. lib. de vlcerib.* scribit: *Quod siccum est, ad sanum; quod madet, ad vitiatum propius accedit.* Et sic vlceris curatio naturæ opus est, quæ ex affluente sanguine carnem amissam instaurat, & vlceri repleto cicatricem inducit. Medicus saltem impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstaculo sunt, remouet, dum excrementa abstergit, & exsiccat, & dum hoc facit, carnem generare & cicatricem inducere dicitur.

Curatio.

Principio ergo si corpus sit plethoricum vel cacochymicum, *Curatio.* sanguinis copia imminuenda, vel corpus euacuandum, ne humores ad partem affectam ampliùs fluant. Simul quoque victus ratio bona instituatur, ne praui humores in corpore generentur. Rerum etiam reliquarum non naturalium ea ratio instituatur, ne vlceri aliquid incommodi afferant.

Deinde cùm vix fieri queat, quin in poris partis ex venis sanguinis effusi & humorum aliquid hæreat, vt illud coquatur & in pus mutetur, digestiua seu suppurantia medicamenta vsurpanda, quæ in corporibus mollioribus mitiora esse debent, qualia parantur ex ol. rosar. & vitellis ouor. in minùs mollioribus ex *terebinthina, ol. hyperici, rosarum, mastichin. vitell. ouor.* in siccioribus ex *resina terebinthina*, vel *abietina, pulu. thuris, sem. lini, tritici, fœnugræci, pingued. gallinæ.*

Deinde abstergentia vsurpanda. Sæpe tamen accidit, vt vno medicamento duobus scopis satisfacere, & coquere scilicet & abstergere possimus. Vnde tum miscenda sunt suppurantia cum detergentibus, atque ita suppurantia fiunt calidiora & sicciora, quàm aliàs solent. In mistione tamen hac temporum habenda ratio, cùm in principio suppurantia, in fine detergentia præualere debeant. Et quidem tutius est, statim à principio abstergentia cum suppurantibus miscere, quàm solis suppurantibus vti. Natura cùm nunquam otiosa est, sed in principio etiam ad carnis generationem sese accingit, & excrementa segregat, quæ propterea abstergenda sunt: neque facile solis suppurantibus vtendum, cùm facilè fieri possit, vt eorum vsu vlcus humidum & sordidum reddatur. Quæ forsan caussa fuit, quod Galenus suppurantium in vlcerum curatione mentionem non facit. Ideóque commodissimè suppurantibus, seu digestiuis dictis addantur statim thus, resina, terebinthina, & abietina, oleum mastichinum, succus apij, & similia.

Talia autem medicamenta variè pro variorum corporum constitutione parari possunt. In corpore molli & humido tale fiat.

℞. *Ol. rosacei* ℥. j. *terebinth.* ʒ. ij. *vitell. ou.* j. *Misc.*

Simile est sequens.

℞. Ol.

℞. *Ol. mastich. terebinth.* ana ℥.ß. *oui vitell.* j. Misc.
Adhuc fortius.
℞. *Resinæ abietinæ* ℥.j. *ol. rosacei* ʒ.vj. *puluer. thuris* ʒ.j. Misc.
Si maiore abstersione opus sit.
℞. *Mellis rosac.* Vnc. j. *terebinth.* ℥.ß. *succi apij* ℥.j. *puluer. thuris, farinæ hordei*, ana q.s. Misc.

Vlcere mundato Sarcotica vsurpanda, de quorum facultate, *in institut. lib. 5. part. 1. sect. 2. cap. 9.* dictum. Sunt autem ea triplicis ordinis. In primo ordine est *farina hordei, fœnugræci, fabarum, thus, manna thuris.* In secundo ordine est, *resina terebinthina, abietina, laricea, mel despumatum, mel rosatum, aloë, farina lupinorum, orobi, pompholyx.* In tertio ordine est *farina erui, mel crudum, rad. aristolochia, iridis, myrrha, antimon. chalcitis.*

E compositis *vnguentum Basilicum maius & minus Galeni, vnguent. aureum, de tutia, de matrissylua.* De emplastro, quod ex hydrelæo & argenti spuma præparatur, videatur Galenus 1. *de comp. med. s. gen. cap. 6.*

Vel ℞. *Myrrha, aloës*, ana ℥.ß. *thuris* ℥.j. *mastich.* ℥.ß. *gummi elemi* ʒ. ij. *terebinth.* ℥.j. *colophon.* ℥.ß. *ol.* q.s. F. s. a. Vnguentum.

Ex his ergo eliget Medicus, quæ cuique corporis constitutioni conueniunt: siquidem corpus, quò est humidius, minùs siccantia & abstergentia: contra verò siccius, valentiùs siccantia requirit.

Frigidioribus quoque anni temporibus paulò calidiora, calidioribus minùs calida vsurpanda. Si enim imbecilliora, quàm par est, medicamenta applicentur, saniei magna copia in vlcere colligitur, & caro mollis ac flaccida generatur. Si verò validiora & nimis siccantia adhibeantur, vlcus aridum redditur, labia eius rubicunda euadunt, caro consumitur, sanguinolenta quandoque excernuntur, & mordicatio quædam in parte percipitur. Si verò pars exulcerata & sicca redditur, sicut naturaliter esse solet, & ex vlcere neque sanies, neque pus effluat, bonúsque color in carne appareat, medicamenti sarcotici commodi signum est.

Forma medicamenti ipsius etiam hîc attendenda videtur. Vel enim liquida & humida, vel sicca applicari solent. In corporibus duris & siccis, & vbi caro durior generanda, pulueres sarcotici, qui vlceri insperguntur, commodissimi sunt.

Vt ℞. *Thuris* ℥.ß. *sang. dracon. colophon.* ana ʒ.ij. F. puluis.
Vel ℞. *Thuris* Vnc. ß. *aloës* Drach. ij. *sang. dracon. sarcocolla*, ana Drach. j. F. puluis.

Si verò corpora sint molliora: humidis vtimur. De linimentorum tamen & vnguentorum præparatione obseruandum, ne nimis sint mollia. Talia enim à calore partis liquantur, & facilè diffluunt. Ideóque si vlcera non sint profundiora, (in talibus enim, quæ eò penetrare possunt requiruntur) sed in superficie corporis hæreant, medicamentis crassiore consistentiâ præditis vtendum. Præterea vnguenta nimis humida propter oleosam naturam emolliunt, & carnem nimis laxam & subiectæ dissimilem, præsertim in corporibus siccis, generant.

Vbi vlcus carne repletum fuerit, cicatrice claudendum, cutis seu eius loci cicatrix generanda, eiúsque beneficio continuitas soluta vnienda. Vt verò in carne generanda natura est opifex, materiam sanguis suppeditat: ita etiam in cute generanda idem accidit. Medicus saltem impedimenta per medicamenta remouet. Quod verò vulgò docetur, materiam ex qua fit cicatrix, esse carnem, quæ ita ope medicamentorum alteranda & siccantium ac adstringentium vsu densanda sit, vt cuti similis euadat, si de principali agente intelligitur, falsum est. Vt enim vis σαρκοποιητικὴ in carne solùm carnem generat, & amissam instaurat, ita solùm vis cutifica, vt sic dicam, in cute cutem generat. Vnde nunquam vllius epulotici vsu, vel solo sarcoticorum vsu, in medio vlcere cicatrix producitur, sed ex vicina cute circa vlceris labia oriri incipit, & sensim extenditur, donec tandem tota caro cicatrice obtegatur. Hinc etiam vlcera non rarò, absque vllo Epuloticorum vsu, ad cicatricem perducuntur. Epuloticorum tamen vsu natura adiuuari potest. Si enim soli naturæ actio hæc permittatur, tardè cicatrix generabitur; non, vt Fallopius putat, quòd caro ex qua cicatrix generanda sit tam humida sit, vt à natura partis cutaneæ non possit siccari, seu quòd vis cutifica in cute vicina non possit sanguinem effluentẽ, qui est humidus, nisi tardè in cutem substantiam scilicet siccam mutare; quod faciliùs præstabit adiuta à medicamentis epuloticis, quæ vim siccandi habent. Qualia autem sint Epulotica medicamenta, qualésque facultates habeant, docet Galen. 3. *meth. med. c 4. & 5. & 4. de compos. med. sec. gen. c. 1.* Dictúmque est ea de re etiam *in Instit. l. 5. part. 1. sect. 1. c. 9.* Quantò nimirum cutis siccior est carne, tantò etiam epulotica sarcoticis sicciora esse debent. In actiuis verò cùm calida, tum frigida esse possunt.

Sunt autem Epulotica etiam trium generum, mitia, mediocria, & fortiora. Mitia sunt, *cadmia lota, cortex thuris, aloe, cyperi radix, plumbum vstum & lotum.* Composita, *vnguentum de lithargyro, de minio, de cerussa, diapompholygos, ceratum de minio.* Mediocria, *fl. ros. rubr. balaustia, galla immatura, malicorium, bolus Armenus, terra Lemnia ac sigillata, myrobalani, sanguis draconis, minium, plumbum.* E compositis, *vnguentum de tutia, diapompholygos, emplastrum diapalma, gryseum, de lapide calaminari.* Fortiora sunt, *chalcitis, sarcocolla, alumen scissile, æs vstum, æris squamma.* E compositis sunt, *vnguentum de tutia, ceratum de bolo Armeno.* In iis verò eligendis, & vlceris constitutio, & corporis natura consideranda. Accidit enim, vt vlcera, quæ cùm essent sordida, nihil mordicationis à medicamentis percipiebant, postea pura reddita ab iis mordeantur. Quapropter tunc, & cùm vlcus planè purum est, a valentioribus abstersoriis ad mitiora deueniendum: sicut rursum in sordidis ad magis abstergentia transeundum, nisi ex mordicatione sordida facta fuerint. Hoc ipsum enim interdum Medicis imponere solet, vt ad abstersorium valentius se conferant, vnde iterum vlcus erosum & sordidum apparet, carne medicamento colliquatâ ipsum fœdante: nam in prauam saniem degenerat caro colliquata. Itaque diligenter perpendere oportet, verùm vlcus, carne quæ subest, exesa ac colliquescente sordidum euaserit, an quia medicamentum sordibus auferendis aptum requirat, impositum autem tale non sit. Indicat autem vlceris maior facta cauitas, tum oræ rubentiores calidioréśque, cùm medicamenti acrimoniâ sordidius redditur. Deinde considerandum, an constitutio corporis sit mollis & humida, an verò sicca. Molli enim mitiora; sicciori fortiora applicanda.

Vsurpanda verò Epulotica, vt Galenus, 13 *meth. med. cap. 5.* docet, quando vlcus carne non omnino repletum fuerit, sed adhuc parum deest. Etenim cùm natura nunquam sit otiosa, sed etiam tum, cùm cicatricem producere incipit, simul caro adhuc incrementum sumat, si Epulotica tum demum adhiberentur, cùm vlcus iam carne planè repletum esset, metuendum, ne antequam cicatrix absoluatur, interim caro adhuc incrementum sumat, & ita cicatrix eminentior fiat. Cùm enim cutis neruosa sit substantia, non ita regenerari potest, vt caro, sed loco eius simile quid cuti generatur, quod cicatricem appellamus.

Notandum & hoc, medicamenta epulotica, & actu & potestate siccandi vi prædita esse debere; ideóque emplastra ad cicatricem inducendam commodissima esse.

Gabriel Fallopius, *l. de Vlcerib. c. 13.* hoc *vnguentum* proponit, quod *de tutia magistrale* nominat, & optimum inter omnia, quæ ipse viderit, esse scribit.

℞. *Ol. rosac. omphacini*, ana ℥. vj. *myrtin. vnguenti populei*, ana ℥. iij. *fol. plantagin. solani hortens.* ana M. ij. Incisis herbis omnia misceantur per octo dies, & quotidie agitentur. Hoc facto colentur, & colaturæ adde *ceræ* ℥. iv. Misce super igne, donec liquescant; postea baculo misce, & cùm tepidum est, adde *lithargyri auri vel argenti* ℥. vj. *cerussæ* ℥. ij. *tutiæ prap.* Drach. ij. *plumbi vsti* Drach. vj. *æris vsti rubri* Drach. iij. *camphoræ* Drach. j. ß. Ducantur in mortario per duas horas.

Puluis Epuloticus.

℞. *Rad. tormentill. bistortæ, aristoloch. rotunda, cupularum glandium, testar. ouor. combust. thuris, sanguin. draconis*, ana ℥. ß. *lapidis calaminaris* ʒ.j. *lithargyri* ʒ.ij. F. puluis.

Vtile est & sequens emplastrum sæpissime à me probatum.

℞. *Vnguenti diapompholygos, empl. diapalma, grysei*, ana ℥.j. *gummi elemi* ʒ.ij. *sacch. Saturni* ʒ.j. *ceræ* parum. F. Emplastrum.

CAPVT III.

De Vlcere cum intemperie.

VErùm sæpe accidit, vt vlcus non sit solitarium & purum, sed alij p. n. affectus, ipsi coniungantur, vnde etiam curatio variatur. Itaque de hisce vlceribus in specie agendum.

Et primò quidem sæpe intemperies cum vlcere coniungitur, quod cùm accidit, curatio vlceris impeditur. Cùm enim caussa efficiens curationis vlceris sit natura partis & materia sanguis: si pars intemperata sit, neutrum sese rectè habere potest, nec vlcus carne impleri, nec cicatrice claudi potest, nisi caro subiecta naturaliter sese habeat, vt Galenus, *3. meth. med. cap. 8.* docet. *Vlcus cum intemperie.*

Quæ autem intemperierum sint differentiæ, *in Instit. lib. 2. part. 1. c. 3.* dictum, quæ etiam hîc locum habent, potéstque cum vlcere concurrere intemperies calida, frigida, humida, sicca, calida humida, calida sicca, frigida humida, frigida sicca. Et quidem potest esse intemperies vel cum, vel sine materia. Verùm de intemperie cum materia dicetur capitibus sequentibus. Hoc itaque de intemperie sine materia saltem agemus.

Caussa.

Talis autem intemperies vel ante vlceris exortum adfuit, vel ipso vlcerationis tempore excitata fuit. Quæ autem intemperierum sint caussæ, itidem *loco allegato* dictum. Quæ vt vlceribus applicemus; intemperies calida in vlceribus excitatur ab aëre calido, fasciarum & inuolucrorum nimia copia, medicamentis nimis calidis. Frigida contrà ab aëre frigido, si vlcus fasciis & inuolucris contra externi aëris frigiditatem non satis muniatur, vt & à medicamentis frigidis. Humidam intemperiem inducunt aër ambiens humidus, vnde in nonnullis locis aër vlceribus valde inimicus est, affluxus humorum, de quo *capite sequenti.* Siccam aër siccus, medicamenta nimis siccantia, & alimenti penuria. Compositarum intemperierum compositæ caussæ sunt. *Caussa.*

Signa

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Calidæ intemperiei signa sunt, quòd caussæ calefacientes præcesserint, & quòd non solùm labia, sed & ipsa caro vlceris rubicundior apparet, atque ipse æger calorem in vlcere percipit, quem plerumque dolor sequitur: frigida medicamenta applicata iuuant, calida nocent, vlceris excrementa acria sunt, & mordicant.

Frigidam intemperiem, caussæ frigefacientes præcesserunt; in ea labia vlceris ad albedinem vel liuiditatem deflectunt, & mollia sunt, atque vlceri calida vtilia, frigida noxia sunt.

Si intemperies sit humida; caussæ humectantes præcesserunt, caro mollis, flaccida apparet, & aliquando nimium excrescit; excrementa vlceris sunt multa; siccantia iuuant, humectantia nocent.

Sicca tandem intemperies ex eo cognoscitur, quòd caussæ exsiccantes præcesserunt, labia vlceris sicca & squalida ac dura apparent; excrementa vlceris, sunt pauca vel nulla. Humectantia sunt vtilia, siccantia nocent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Cùm, vt Galenus, 4. *meth. med. cap.* 1. docet, temperatam carnem subiectam ad vlcera sananda prorsus esse oporteat, ægrè sanabilia vlcera euadunt propter partis subiectæ intemperiem.

2. Vlcera cum intemperie calida, frigida, humida, non ita difficulter curantur. Vna cum operâ, & eodem tempore iisdemque medicamentis & intemperiei occurrere, & vlcus curare possumus.

3. Vlcera verò cum intemperie sicca, curatu sunt difficillima; quoniam, posthabita vlceris aliquandiu curâ; soli intemperiei attendendæ Medicum intentum esse oportet.

Curatio.

Curatio. Intemperies alterationem per contraria indicat. Curatio tamen ita instituenda, vt vlcus, quantum fieri potest, non negligatur. Si tamen vtrique simul succurri non possit, ei quod magis vrget, magis intentum esse oportet. Cùm autem intemperies caussæ rationem habeat, & eâ præsente vlcus curari non possit: intemperies priùs tollenda, nisi vnâ operâ intemperies tolli, & vlcus sanari possit. Si intemperies sit cum materia, etiam vniuersalibus opus est, de quibus *cap. seq.* dicetur.

Intemperiei calidæ curatio. Intemperiem verò sine materia, de qua hoc capite agimus, quod attinet, & quidem calidam, calida refrigerantia indicat, mitiora vel valentiora, pro excessu caloris. Et quamuis vlcus siccantia medicamenta requirit; quia tamen ipsa caliditas etiam humores absumendo vlcus siccius reddit, mitioribus siccantibus vtendum. Eadem tamen simul adstringendi vi prædita sint, vt fluxio quam calor facilè excitare solet, inhibeatur. Præterea cùm calor dolorem parere soleat, simul vim dolorem mitigandi, aut certè nullam facultatem, quæ dolorem excitet, obtineant, ideóque siccandi & abstergendi facultate careant. Quapropter vtilia sunt medicamenta ex *succo & aqua rosacea, plantagine, endiuia, aceto, santalo, bolo Armeno, solano, plumbo vsto, cadmia, sacch. Saturn. ol. rosaceo, violaceo, terebinthina, aq. plantag. sapius lota.* Vel adhibeatur *vnguentum rosaceum, refrigerans Galeni, de cerussa, de solano, santalinum, album.*

Vt ℞. *Ol. rosac. terebinth. aq. rof. vel plantag. sapius lota*, ana ℥. j. *farina hordei*, q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. *Plumbi vsti, pompholygos lotorum*, ana ʒ. j. ß. *ol. rosat.* ana ℥. j. ß. *cera* q. s. F. Vnguentum.

Medicamenta autem refrigerantia non solùm ipsi vlceri, sed etiam partibus circumiacentibus & vicinis imponi poterunt. Ideóque iis non solùm vnguenta dicta illiniri, sed & fascia *posca*, vel *succo plantaginis, lactuca, aut solani*, vel *decocto ex myrto, corticibus granatorum, balaustiorum, santalo, plantagine, bolo Armeno*, & similibus cum vino austero paratis madefacta imponi.

Intemperie calidâ ablatâ, vlcus, vt solet, sarcoticis curandum: quæ tamen minùs calida & sicca esse debent, ne calida intemperies reuocetur.

Frigida. Frigida vlceris intemperies calefacientia requirit, qualia sunt *oleum hyperici, nardinum, irinum, chamamelinum, rutaceum, anethinum, syrupus & mel rosatum, resina abietina, laricea, spiritus vini, ceratum de betonica.* Et quidem linimenta & vnguenta ex his parata ipsi vlceri imponuntur. Extra verò & partibus vicinis imponantur fomenta ex *decocto saluia, hyssopi, absinthij, origani, ruta, mentha, fol. lauri, fl. chamomels*, parata cum vino generoso; vel eædem inungantur oleis calidis modò dictis, aut *ceratum de betonica* imponatur.

Sicca. Intemperies sicca humectantia requirit. Vtilis est hîc aqua tepida, si eâ vlcus, vel potiùs vlceris vicinæ partes perfundantur aut fomententur. Quanquam enim Hippocrates, *in lib. de vlceribus*, docet, quòd vlcera vniuersa humectare non oportet, nisi vino; & addat: siccum sano esse propius, humidum non sano, & Galenus, 3. *meth. med. cap.* 4. & 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 6. scribit, nullum humectans vlceribus conuenire, minimè verò aquam: tamen hæc omnino intelligenda sunt de vlcere quatenus vlcus cui nullo modo humectantia vtilia sunt. Si verò intemperies sicca quæ curationem impedit, vlceri coniungatur, neglectâ ad tempus quasi vlceris curatione, siccæ intemperiei occurrendum, donec parti affectæ pristina temperies restituatur.

Humida. Humida tandem intemperies siccantia, indicat. Et quia aliàs vlcus siccantia requirit, sarcotica fortiora, quam in vlcere simplici, vsurpanda: qualia sunt *radices cyperi, marrubium, spuma argenti, plumbum vstum, chalcitis, ferri squama, aris squama*, & his similia, è quibus pro intemperiei magnitudine idonea cuique vlceri medicamenta paranda. Quò enim vlcus humidius, eò fortiùs exsiccantia requiruntur: contrà si minùs humidum sit, mitiora exsiccantia adhibenda, quod fit, *oleo rosacea cera* addita. Quò enim plus horum medicamentis exsiccantibus additur, eo magis eorum vis retunditur: quò minus, eò magis eorum vis integra manet. Lauari verò priùs potest vlcus ad sordes detergendas, vino, vel posca, in quibus astringentia & siccantia, vt *rad. cyperi, hypericum, absinthium, rosa, betonica, saluia* cocta sint, postea ex dictis medicamentis aliquid inspergi, vel ex iis cum oleo & cera vnguentum parari, quod sine calefactione super liniamentum extendi possit, (Græci ξυμαντον vocant) atque huic tandem emplastrum aliquod durius, vel ceratum imponi. Composita & Emplastra habet Galenus, 2. *de compos. med. sec. gen. cap.* 13. Modus autem humectationis sit, vt ibi pars rubescere attollique incipit, à perfusione desistas. Si enim vltrà continuetur, quod attractum est, dissipabitur. Modus autem, quo aqua tepida parti applicatur, triplex est, fitque fotu, perfusione, balneo. Fotus fit spongia, panno stupa, aut gossipio. Modúsque hic maximè commodus est. Perfusio autem & balneum ita commodè non adhibentur. Vtilius quoque est, si hydrelæo tepido pars foueatur, quam aquâ imprimis tempore hyberno. Etsi enim aqua tepida actuali calore calefaciat: tamen post fotum partem refrigerat, simúlque calorem dissipat, quod prohibet oleum admistum, lentore suo poros cutis obstruendo. Post fotum aliquod Cataplasma humectandi vi præditum imponatur.

Vt ℞. *Fol. malua ad mollitiem coctor.* ℥. ß. *farina hordei, tritici* ana ʒ. ij. *amygd. dul. contusar.* ʒ. j. ß. *mellis cocti* ʒ. j. *croci*. ℈. ß. *pingued. porc.* q. s. M. in mortario. F. Cataplasma.

Vel oleo dicta pars foueatur. Vel fiat vnguentum ex *succi malua* part. j. *olei anis.* part. ij. *cera alb.* q. s.

Si verò vlcus siccum sit, & pars atrophiâ laboret, neque aquæ perfusio sufficiat, danda opera primò, vt æger boni & multi succi cibis, & qui facilè distribuuntur alatur, vt alimentum parti affectæ abundè suppetat, deinde si opus sit, etiam dropacibus & aliis modis ad partem trahatur.

Intemperie ablatâ sarcoticis vtendum, & quidem minùs siccantibus ne pars affecta in intemperiem siccam relabatur, vt docet Galenus, 4. *meth. med. cap.* 1. Ideóque Sarcoticis polientibus pinguedines & olea quædam ac cera admisceri debent.

Vt ℞. *Thuris mastic.* ana ʒ j. *terebinth.* ℥. j. *ol. rosac.* ℥. j. ß. *cera* q. s. F. Vnguentum molle.

CAPVT IV.

De Vlcere cum humorum affluxu.

Vlcus cum affluxu humorum. VErùm rarò intemperies sola vlceri accidit, sed plerumque ea intemperies est cum materia & humorum affluxu.

Quot autem caussæ sunt affluxus humorum, suprà, *par.* 1. *cap.* 1. *de tumoribus in genere*, dictum. Nimirum ad partem exulceratam humores confluunt vel à toto corpore, aut à parte aliqua vitiosos humores generante, dum natura, vel copiâ, vel qualitate humoris stimulata eos expellit, & in partem exulceratam deponit; vel dum pars ob dolorem aut calorem humores attrahit; vel dum ad partem loco inferiore positam humores suâ sponte defluunt; aut aliàs ad partem imbecillem & ignobilem mouentur: quæ omnia quibus modis accidant, *alleg. loco* dictum.

Ex affluxu humorum ad partem vlceratam excrementorum varietas prouenit Galenus, *in lib. de totius morbi temporibus*, hæc excrementa diuidit in saniem & pus. Celsus quoque *lib.* 5. *c.* 26. præter sanguinem omnibus notum, etiam saniem & pus ex vulneribus & vlceribus exire statuit, scribitque quòd *sanies sit sanguine tenuior, variè crassa, & glutinosa, & colorata, Pus crassissimum, albissimúmque, glutinosum & sanguine & sanie. Exit*, inquit, *sanguis ex vulnere recenti, aut iam sanescente. Sanies est inter vtrumque tempus: Pus ex vlcere iam ad sanitatem spectante. Rursus & sanies & pus quasdam species Græcis nominibus distinctas habent. Est enim quædam sanies, quæ vel* ἰχὼρ, *vel meliceria nominatur. Est pus, quod* ἐλαιῶδες *appellatur.* Ἰχὼρ *tenuis, subalbidus, ex malo vlcere exit, maximéque vbi neruo laso inflammatio secuta est. Meliceria crassior & glutinosior, subalbida, melíque albo subsimilis fertur. Hic quoque ex malis vlceribus, vbi nerui circa articulos læsi sunt, & inter hæc loca maximè ex genibus.* Ἐλαιῶδες *tenue, subalbidum, quasi vnctū colore atque pinguedine, oleo albo non dissimile, apparet in magnis vlceribus sanescentibus.* Alij tamen aliter his nominibus vtuntur. Si tamen propriè loqui velimus, Pus, Græcis πύον, est

illud

illud vlceris excrementum, quod ex sanguine, vel carne contusa aut liquata ortum habet, & apparet in vlceribus aliis excrementis vacantibus, vel iam ab excrementis aliis mundatis. Reliqua excrementa omnia, quæ ab aliis humoribus proueniunt, etsi ichoris seu saniei nomine comprehendi possint: plerique tamen saniem & sordes distinguunt, saniémque, quam nonnulli virus quoque appellant, excrementa tenuia & aquosa, sordes verò excrementa crassiora nominant; vt ita ea tenui excremento vlcus humidum, ex crasso sordidum reddatur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Vlcera cum humorum affluxu cognoscuntur primò ex tumore, qui non solùm in labiis, sed & vicinis partibus apparet. Deinde ex dolore, qui, si præcipuè neruosæ partes afficiuntur, ægro molestus est. Tertiò, è copia excrementorum, quæ maior, quàm pro magnitudine vlceris esse solet. Tandem etiam, licet omnia, quæ ad curationem necessaria sunt, adhibeantur, sanatu difficila sunt; cùm humores affluentes curationem impediant.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnia, vt modò dictum, vlcera cum affluxu humorum difficulter curantur, cùm ex humorum affluxu vlcus humidum reddatur, incrementum sumat, intumescat, dolórque excitetur.

2. Quò affluxus humorum maior est, & quò humor qui affluit, deterior est, eò vlcus difficiliùs curatur.

Curatio.

Curatio. Principio ergo cùm vlcus curari non possit, nisi fluxio tollatur fluxio ipsa eiúsque caussæ tollendæ, & proinde siue in toto, siue vitio hepatis aut lienis humor vitiosus generetur, eius generatio prohibenda, humórque qui affluit, conuenienti modo præparandus & euacuandus, de qua re alibi sæpius dictum. Deinde, ne humor ad partem affectam confluat, reuellendus, intercipiendus, repellendus. Inter reuulsoria auxilia imprimis locum habent fonticuli in parte contraria excitari, qui humorem qui ad partem affectam confluit, alio loco euacuant. Et hi fonticuli sæpe necessarij sunt in vlceribus diuturnis. Cùm enim natura iam diu assueuerit humores vitiosos per partem exulceratam euacuare, si vlcus planè claudatur, & aliquid humorum vitiosorum cumuletur, facilè fieri potest, vt in venas regurgitet, & in nobiliorem aliquam partem ruat, quod fonticulo præcaueri potest.

Intercipiant verò Defensiua dicta, quæ supra partem exulceratam in parte sana versus vasorum radicem, in locis vbi venæ maiores & magis conspicuæ sunt, imponuntur, quæ vasa, per quæ humor affluit, constringunt, ac humorem retrò pellunt: & parantur è siccis & adstringentibus, *bolo Armena, sang. dracon. fl. rof. rubr. balaustiis, cortic. granat. myrto, alumine cum albumine oui, ol. myrtino, rosaceo, posca, vino austero, aquis adstringentibus*: è quibus Cataplasmata vel alia medicamenta parantur.

Ipsi verò parti affectæ repellentia apponenda, vt humores, qui in vasis partis affectæ adhuc fluctuant, repellantur. Ideóque pars exulcerata, vel ei vicinæ abluendæ *aqua aluminosa, aqua vel decocto plantaginis, rosar. balaustior. radic. cyperi, pentaphyllu* & similium; vicinæ verò inungendæ *vnguento de bolo.* Medio verò vlceria puluis exsiccans imponendus, è *lithargyro, tutia, plumbo, corallus, bolo Armena, chalcitide, vnguentum album Rhasis, diapompholygos.* Summa, sarcotica hîc debent esse fortiora, quàm in vlcere simplici & fluxione non tentato, vt humorem in partis poris hærentem exsiccent, citra mordicationem tamen, ne dolor excitetur.

Vt ℞. *Terebinth.* ℥. j. *sebi taurini* ℥. ß. *plumbi vsti* ℥. j. *tutia prap.* ℥. ß. Misc.

Si tamen materia sit cruda & mordax, aliquid thuris ad coctionem humoris promouendam addendum.

De forma medicamentorum hoc obseruandum, ne sint consistentiâ humida, non oleosa & pinguia, cùm partem magis laxent & humectent, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. gen. cap.* 6. & 4. *de compos. med. sec. gen. c.* 1. & 13. docet. Non tamen in eodem medicamentorum genere semper persistendum. Sæpe enim accidit, vt quod semel atque iterum profuit, postea, humore aliquo modo exsiccato, ampliùs vtile non sit, sed mordicationem excitet, atque ideò tum medicamentum mutandum & mitius adhibendum.

Postquam vlcus carne repletum fuerit, epuloticis tandem cicatrix inducenda.

Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 2. laminam plumbi tenuem perforatam talibus vlceribus imponit. In laminam enim plumbum redactum refrigerat, & in talibus vlceribus vtile est, si commoda ligatura accedat, quæ humorem ea parte affecta exprimit, eiúsque in partem exulceratam influxum prohibet.

CAPVT V.

De Vlcere sordido, putrido, & corrosiuo.

Vlcus sordidum. Vlcera humida & cum affluxu humorum plerumque sordida, Græcis ῥυπαρὰ dicta, fiunt, si nimirum illud crassum & mucosum excrementum, quod in specie sordes appellant, effluat, & putrida, si idem grauem & cadauerosum odorem expiret. Sordida enim & putrida vlcera, vt Guido, *tract.* 4. *doct.* 1. *cap.* 3. ait saltem secundum magis & minus differunt. Si enim excrementa vlceris simpliciter crassa & sordida sint, sordidum vlcus dicitur; si verò etiam putredinem concipiant, vt subiectam carnem & partes molliores putrefaciant & corrumpant, vt inde graueolens vapor expiret, vlcus putridum dicitur.

Caussa.

Caussæ. Caussæ huius vlceris proximæ sunt humores praui, maligni, & calorem extraneum ac humidum, putredinémque concipientes. Et quidem hi vel aliunde ad partem affectam confluunt, vel in ipsa parte tales euadunt, ob partis intemperiem, vel debilitatem, vsum intempestiuum humidorum & vnctuosorum ac emplasticorum medicamentorum, debiliter exsiccantia adhibita, & omissa, quæ requirebantur, siccantia. Contrà tamen etiam vlcera redduntur sordida ob abstergentia fortiora, quæ sanam carnem colliquant.

Interdum humor tantam acrimoniam acquirit, vt non solùm partem exulceratam, sed & vicinam sanam erodat atque indies latiùs serpat, quæ vlcera corrosiua, serpentia, & depascentia nominantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Vlcera sordida visu facilè agnoscuntur, cùm sordes quædam copiosæ, viscidæ in iis appareant, caro flaccida & mollis reddatur, & sæpe nimis excrescat. Si putredo accedat, fœtor grauis & cadauerosus percipitur. Si vlcus corrosiuum & serpens sit, pruritus & dolor percipitur, & vlcus continuò maius euadit.

Caussarum signa quòd attinet, si à toto corpore vel parte aliqua humores affluant, id è signis *cap. præcedente* propositis apparet. Si pars sit debilis & intemperata, id etiam è suis signis cognoscitur, & viuidus partis color non apparet. Si à medicamento debili vlcus sordidum factum fuerit, vlcus albidum apparet, & albedo illa, sicut tela quædam, totum vlcus ambit. Contrà si vlcus à fortiore abstergente sordidum factum fuerit, vlcus cauum magis efficitur, & rubicundius indies euadit, & pus subtile, paucum ac calidum effluit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si ob sordium copiam & crassitiem transpiratio impediatur, partis corruptio sequitur, & ex sordido vlcere postea depascens & putridum euadit.

2. Si putredo in vlcere augeatur, tandem gangræna & sphacelus sequitur.

Curatio.

Curatio. In sordidis & putridis vlceribus primò victûs ratione opus est, & corpus ab omnibus prauis & vitiosis humoribus purgandum. Ipsis verò detergentia medicamenta adhibenda, qualia sunt *mulsa, aqua salsa*, & quæ parantur ex *succo apy, absinthy, farina hordei, orobi, myrrha, melle rosato.* In primis verò *spiritus vini* in putridis vlceribus detergendis & mundandis egregiè prodest, qui propterea reliquis medicamentis admiscendus.

Vt ℞. *Ligni Guaiaci, cortic. eiusd.* ana Vnc. j. *rad. aristol. long. centaur. min. absinth. agrimon.* ana M. j. *cortic. thuris, myrrha*, ana Vnc. ß. Coq. omnia in s. q. *vini.* Col. adde *mellis despumati* Vnc. iv. *spir. vini* Vnc. j. Misc.

Vel ℞. *Rad. aristol. longæ* Vnc. j. *absinth. centaur. min. agrimon.* ana M. ß. Coq. in *vino.* Col. adde *farina orobi* Vnc. ß. *puluer. myrrh.* Drach. ij. *mellis rof. col.* Vnc. ij. *spirit. vini* Vnc. j. *terebinth.* q. s. F. Linimentum.

Si saltem ex vnctuosorum & oleaginosorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, & nulla grauior sorditiei caussa adsit, leniora abstergentia sufficiunt. Sicciotibus enim medicamentis adhibitis, vlcus facilè mundatur.

Si ex validiorum medicamentorum vsu vlcus sordidum euaserit, mitiora & frigidiora imponenda, vt *vnguentum diapompholygos.* Fortiora sunt *vngentum Apostolorum, Ægyptiacũ.*

Vel ℞. *Decocti hordei* ℔. j. *mellis rof. col.* ℥. ij. Misc.

Vel ℞. *Terebinth. mell. rof.* an ℥. ß. *farinæ hord. orobi, myrrha*, ana ʒ. j. *puluer. rad. ireos* ℥. ß. Misc.

Vel ℞. *Succi apy, absinth.* ana ℥. j. *farina hordei, orobi*, ana ʒ. j. *terebinth.* ℥. j. *myrrha* ʒ. ij. *mellis* ℥. j. Misc.

Vel

Vel ℞. *Agrimonia*, *centaur. min.* ana M. ß. Coq. in *vino*. Colaturæ adde *succi apij* ℥. ij. *mellis rof. col.* ℥. j. *farina hord. orobi*, ana ʒ. j. ß. *terebinth. spir. vini lota*. ℥. ij. Misc. F. Linimentum.

Si putridum sit vlcus, abluendum *oxycrato*, *lixiuio*, *muria*, ac imponenda medicamenta ex *farina orobi*, *rad. aristoloch. longa*, *scilla* in vino coctis, & cum *melle* mistis.

Cauum verò vlcus, sordidum & putridum, *vnguento de bolo Armeno*, vel alio refrigerante inungendum, ne ex calidorum medicamentorum vsu & mordicatione humorum affluxus concitetur.

Si putredo maior fiat, metuendúmque, ne pars ipsa corrumpatur, medicamenta fortiora, quæ in *cap. de gangrana & sphacelo* proponentur, vsurpanda.

Si vlcus corrosiuum sit, & partes sanæ etiam corrumpantur & corrodantur, quod corruptum est, auferendum, vel incisione, vel cauterio, seu actuali, seu potentiali, donec ad sanam carnem peruentum sit, & viuum à corrupto separetur. Verùm de hisce infrà plura, *de phagedana & gangrana ac sphacelo*, dicentur.

CAPVT VI.

De Vlcere cum tumoribus.

Vlcus cum tumore. EX affluxu humorum ad partem vlceratam non solùm intemperies generatur, sed & tumores sæpe accidunt.

Caussa.

Caussa. Nulla verò alia horum tumorum caussa est, quàm quæ antea *de vlcere cum affluxu humorum*, & supra, *part. 1. de tumoribus*, explicata est. Pro diuersitate autem humorum affluentium varij tumores excitantur, inflammatio, erysipelas, œdema, cancer. Qui autem humores hos tumores excitent, suprà, *de tumoribus*, dictum.

Signa.

Signa. Qualis etiam tumor sit, & quid periculi portendat, ex allegatis locis patet; neque ea quæ ibi dicta sunt, hîc repetere opus est.

Curatio.

Curatio. Curandi ratio etiam ibi tradita est; quæ ita tamen hîc instituenda est, ne vlcus negligatur. Si ergò vel sanguis copiâ peccet, vel vitiosi humores in corpore abundent, ij primò euacuandi sunt. Deinde ipsius partis affectæ habenda est ratio. Postea loco affecto applicanda medicamenta, quæ humorem tumoris caussam vel discutiant, vel in pus mutent.

Itaque in inflammatione primùm applicandum Cataplasma ex *malis cydoniis* coctis cum *myrti* puluere, vel ex coctis *lentibus* cum *farina hordei* & *cortic. granator.* ac *rosis rubris*. In augmento addantur *fl. chamamel.* *farina fabar.* In statu, *malua*, *althaa*, *farina sem. lini*, *fœnugraci*.

Vt ℞. *Farina hordei*, ℥. ij. *pulu. fl. chamamel.* ℥. j. *farina sem. lini*, *fœnugr.* ana ʒ. vj. F. Cataplasma.

Si tumor ad suppurationem tendat, adiuuanda suppuratio cataplasmate ex *malua*, *althaa*, *sem. lini*, *fœnugr.* *tritici*, & aliis maturantibus.

Vt ℞. *malua*, *althaa*, ana M. j. Coq. in aq. ad molliciem & contundantur. Contusis adde *farina sem. lini*, *fœnugraci*, ana ℥. j *tritici* ℥. ß. *pingued. suilla*, *ol. rosat.* ana ℥. j. Misc.

Si erysipelas coniungatur, extrà & in viciniis locis ea medicamenta imponenda, quæ de erysipelate suprà, *part. 1. cap. 7.* proposuimus. Vtiliter hîc imponitur partibus externis *aq. flor. sambuci*, & *solani*. Hoc saltem addimus, interdum accidere vt in erysipelate, si non rectè curetur, & poros obstruentia, ne humor difflari possit, intempestiuè adhibeantur, aut humorum nimius affluxus fiat, pustulæ interdum, imò maiores vesicæ in parte affecta excitentur, è quibus ruptis sanies aquosa effluat, pársque postea exulceratur, & nisi rectè tractetur, affectus in diuturna & cacoëthe vlcera, præsertim in cruribus, imò in gangrænam sæpe degenerat. Quod si accidat, refrigerantibus, siccantibus & adstringentibus opus est.

Vt ℞. *Fol. plantag.* M. j. ß. *rof. rubr.* M ß. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contusis & per setaceum traiectis, adde *farina hord.* ℥. j. ß. *pulu. balaustior.* ℥. ß. cum *ol. ros.* F. Cataplasma.

In primis hîc vtile est *vnguentum diapompholygos*, cui si libet aliquid adhuc *sach. Saturn.* addere licet.

Si tumor sit frigidus, tale Cataplasma imponi potest.

℞. *Fol. malua*, *althaa*, ana M. j. Coq. in *lixiuio*, ad mollitiem, & contundantur. Adde, *pulu. rad. althaa* ℥. j. *fl. chamameli* ʒ. x. *ol. lil. albor.* q. s. F. Cataplasma.

Si cancer vlceri accedat, nulla alia cura adhiberi potest, quàm quæ de cancro vlcerato tradita est.

Reliqua quæ de his dici possunt, petuntur è *parte 1. de tumoribus*.

CAPVT VII.

De Carne in vlceribus excrescente & luxuriante.

Carnis excrescentia in vlceribus. NOn rarò accidit, vt in vlceribus caro luxuriet, & nimis quam par est excrescat, quod malum *ὑπερσάρκωσις* nominatur; quod vbi accidit, impedimento est, ne vlcus cicatrice claudi possit.

Caussa. Accidit autem hoc vel ob abundantiam sanguinis ad partem affectam confluentis, vel ob sarcotica nimis debilia, & minùs quam par est, exsiccantia adhibita. Prius si accidat, caro ipsa sese rectè habet, & saltem copiosior est. Ex posteriore caussa si proueniat caro nimia, ipsa caro non solida, sed laxa & spongiosa est.

Curatio. Curationem quod attinet, prius si accidat, inedia ægro impéranda, & siccantia imponenda. Si ab sarcoticorum & detergentium nimis debilium vsu caro luxuriare incipiat, valenter detergentia, cicatricem inducentia, & si opus sit, etiam septica vsurpanda. Talia sunt *spongia vsta*, *sicca linamenta* imposita, *cortex thuris*, *galla*, *aloe*, *tuthia*, *alumen vstum*. Et quidem in pedum digitis, quando ex vnguium excrescentium compressione caro luxuriare incipit, vt sine dolore nec calceos induere, nec incedere homo possit, solùm *alumen vstum* inspersum carnem illam tollit. Fortiora sunt *arugo*, *chalcitis*, ☿ *pracipitatus*, & ☿ *sublimatus*. Ideóque vbi minore exsiccatione opus est, imponantur linamenta sicca, vel hoc decocto imbuta.

℞. *Gallarum*, *cortic. thuris mastich.* ana ℥. j. *fl. rof. rubr. balaustior. rutæ*, ana M. ß. *aluminis* ʒ. ij. Coq. in *vino*.

Vel ℞. *Gallar. cortic. granat. spongia combusta*, ana. F. puluis inspergendus.

In primis vtilis est hæc aqua viridis, quæ carni luxurianti illita, vel per linamenta imposita, eam sine dolore tollit, & cicatricem generat.

Aqua viridis. ℞. *Aluminis crudi*, *virid. aris*, ana ʒ. ij. Coq. in *vini* ℥. xviij. ad quartæ partis consumtionem. Coletur; deinde ℞. *Camphora* ʒ. j. Soluatur in *spir. vini* ℥. j. & priori adde.

Fortiora sunt hæc.

℞. *Aq. plantag. rosar.* ana ℥. v. ☿ *sublimati*. ʒ. j. Bulliant & colentur per linteum crassius, in colatura madefiant linamenta concerpta: vel pannus lineus, iterúmque exsiccetur, & vsui seruetur.

Vel ℞. *Gallar. balaustior.* ana ʒ. j. *sang. dracon.* *cerussa*, *arugine*. ana ʒ. ß. *alumin. vsti*, *thuris*, *myrrha*, ana ʒ. j. F. puluis.

CAPVT VIII.

De Vlcere liuido & calloso.

Vlcus callosum. INterdum accidit, vt vlceris labia fiant dura, callosa, & liuida. Fit autem hoc à nimis siccantibus, vel aëris externi refrigeratione, vel humorum calidorum affluxu.

Quacunque autem de caussa id accidat, vlcus curari non potest, nec cicatrice claudi, nisi durities illa tollatur: & pars vlcerata ad naturalem statum reducatur. Itaque si durities sit minor, emollientia & discutientia vsurpanda, ex *mucilag. sem. lini*, *fœnugraci*, *ol. amygd. d.* *lumbricor.* *pingued. gallina*, *anatis*.

Vt ℞. *Mucilag. sem. althaa*, *fœnugr.* ana ʒ. ij. *terebinth.* ℥. j. *ol. amygd. d.* *lil. alb.* ana ʒ. iij. *cera* q. s. F. Vnguentum molle.

Vtile est & *emplastrum diachylon simplex*.

Si verò durities maior fuerit, & medicamentis emollientibus ac discutientibus non cedat, quâ ratione curandum sit tale vlcus, docet Galenus, dum 4. *meth. cap.* 5. ita scribit: *Cùm labra tantùm vlceris decolorata durióve pluscùlum fuerint, excidenda ea sunt ad sanam vsque carnem. Cum verò ampliùs progressus eiusmodi affectus est, deliberatio incidit, excidendúmne omne id sit, quod præter naturam visitur, an spatio potiùs curandum. Procúlque dubio est, ægri animum hoc casu consulendum esse; alij enim longiori tempore curari citra sectionem malunt; aliqui quiduis subire, dummodo citius sanentur, sunt parati.* Citissimè enim, imò tutissimè talia vlcera sanantur, si caro dura & liuida conuenienti instrumento vsque ad sanam exscindatur. Nam & dolor breuior est, nec parti vlla praua qualitas, vt fit erodentibus medicamentis, inducitur. Commodè etiam durities eiusmodi cauterio actuali absumitur.

Si verò æger nec incisionem, nec vstionem ferre velit, caro dura erodentibus medicamentis absumenda, quæ alibi sunt proposita. Vtilis est & aqua viridis, *praced. capite* descripta, & puluis *ibidem* traditus, Fortius est *oleum vitrioli*.

In partibus tamen neruosis cautè fortioribus medicamentis vtendum, vicinis verò partibus, ne dolor excitetur, & nouus affluxus fiat, defensiua medicamenta applicanda.

Si labia vlceris sint liuida & nigra, scarificanda sunt, & san-

F guis

guis vitiosus extrahendus: postea spongia sicca imponenda, & tandem medicamenta exsiccantia, vt Aqua viridis, vel puluis *cap. praced.* descriptus, aut simile medicamentum.

CAPVT IX.

De Vlceribus sinuosis.

Vlcus sinuosum. SI pus ac sanies diu in apostemate vel abscessu continetur atque acrir fit, aut ob moram talis euadat, cuniculos quasi agit, & sinum, Græcis κόλπον dictum, efformat. De sinibus autem, quia suprà, *part. 1. c. 6.* dictum, actam hîc agere opus non est. Pauca saltem adhuc monebimus. Primum est, non solùm vlcera sinuosa fieri, sed etiam sæpe vulneribus vlcera sinuosa succedere; quod in primis Chirurgorum negligentiâ accidit, & quidem non rarò in cruribus. Si enim in locis eiusmodi, vbi maiores musculi sunt, vulnus non ita deligetur, vt per vulneris orificium pus expellatur, pondere suo secundum ductum musculorum descendit, & cuniculos agit, in primis si diutius retentum acrius euadat. Atque in tali sinu, cum pus omne ligatura versus superius orificium vix pelli possit, necessarium est, sinum in parte inferiore aperire, quo facto & puri exitu parato, talia vulnera postea facilè sanantur.

Ideóque secundò notandum, ne vel in vulneribus vel vlceribus fistulæ generentur, ligaturâ expressiuâ vtendum esse, quæ scilicet à vulneris vel vlceris fundo incipiat, & in eius orificio desinat, ita tamen, vt quantò propius ad orificium accedit, tantò laxior sit.

Tertiò & hoc monendum, cùm talia vlcera sinuosa plerumque sordida euadant, vtiliter spiritum vini admisceri, qui maximam vim eiusmodi vlcera mundandi & detergendi habet. Felicem periculi sinuosi vlceris curationem habet Franciscus Valleriola, *obseruat. lib. 5. obseruat. 1.* & aliam *ibid. obseruat. 7.* quæ ibi videatur. Medicamenta tamen (nam ob multas rationes sectionem instituere noluit) quibus vsus est, apponere libet. *Primum, inquit, post vniuersalia, & totius habitus ratione, ad procurationem vlceris veniebat, quoniam & sordidum, & cauum, & sinuosum erat, detersione & impletione indigebat: at quoniam impleri cauitas nequit, non prius deterso vlcere, detergendum prius vlcus fuit. Neque enim impleri nec agglutinari vlcus potest, etsi purum sit, vt Galenus ait. Ad mundificandum itaque ichores ac sordes, quorum onustum vlcus erat, variis processimus auxiliis, à debilioribus ad fortiora progressi.*

℞. *Decoctionis hordei integri* ℔. ij. *mellis rosat. col.* ℥. iv. *Misce: fiat iniectio intra vlcus per siphonem rectum: absque mordicatione detergit; & olim vlceris ichores. Verum cùm & crassa sanies sordidis multa inesset, maiore detersione noua opus habere visum est. Itaque hoc altero fortiore vsi sumus, nempe Ægyptiaco vnguento præfato decocto admixto, adiectâ portiunculâ aqua vita, nempè* ℥. ij. *Interdum & post dies aliquot, vbi hoc secundo decocto vsi essemus, nec satis pro voto detersio procederet, hac iniectione nobili & efficaci vtendum censuimus.*

℞. *Ligni sancti subtilissimè puluerisati, corticis eiusd.* ana ℥. ij. *aristol. long. centaur. minor. absinth. agrimon. cauda equina, fol. olea, myrti, pimpinella, consolida maior.* ana M. j. *cortic. thuris, myrrha, sarcocolla*, ana ℥. ß. *vini rubri odoriferi* ℔. iij. *mellis despumati* ℥. iv. *Fiat omnium decoctio: ex cuius colatura fiat iniectio intra vlcus, addenda horâ iniectionis aqua vita el.* ℥. j. *pro qualibet vice; Vbi id animaduersione dignum & obseruatione visum est, aquam vita cum præfato decocto potentissimam esse & efficacissimam in detergendis sordidis vlceribus sine morsu, iisdemque exsiccandis, & ad glutinationem promouendis. Quia si cum præfato decocto adiciantur aqua vita opt. libra duo, & in alembico vitreo in M. B. destillentur, mirabilem inde elici liquorem ad vlcera sordida & caua, tum detergenda, tum glutinanda: quod crebro experimento nobis exploratum est. Mira namque profectò aqua vita vis est in detergendis vlceribus & glutinandis, præsertim neruosarum partium, vt diuturnâ obseruatione nobis est comprobatum, vt quâ nihil est præstantius. Cùm verò carnem regenerare vellemus in hoc vlcere, alterâ hac iniectione vsi sumus, cuius est vis & modicè detergere, & carne cauitatem implere, vnde sarcotica dici meritò potest.*

℞. *Fol. plantag.* M. ij. *agrimon. herba Roberti, fol. pentaphylli*, ana M. j. *summitat. absinth. num. iij. consolida vtriusque, cauda equina, ceterach, hyperici*, ana M. ß. *betonica* M. j. *F. decoctio in aqua in fine coctionis adde, vini rubri adstringentis* ℔. ij. *rof. rubr. fol. myrti, hordei integri*, ana p. ij. *De colatura* ℔. iv. *quibus adde farina fabar.* Vnc. j. *orobi* ℥. ß. *thuris, mastich. sarcocolla, resina pini*, ana Vnc. j. *myrrha, aristol. rotund.* ana Drach. vj. *irid. Fl.* Vnc. ß. *mellis rof. col.* Vnc. iv. *Misc. & ex hoc liquore fiat iniectio intra vlcus; detergit enim commodè, & carnem generat, vt ex ingredientium natura intueri licet, & docuit euentus. Hoc sequebatur vnguento post iniectionem intra vlcus cum turundis, splenijs ac licinijs vtebamur commodè.*

℞. *Succi plantag.* Vnc. iv. *agrimon.* Vnc. ij. *absinth.* Vnc. j. *vini rub.* Vnc. iv. *ol. rosati omphacini* ℔. j. *Coq. simul ad vini & succorum consumtionem, in fine addendo farina fabar.* Vnc. ij. ß. *orobi* Vnc. j. ß. *thuris, mastiches, sarcocolla, resina pini*, ana Vnc. j. *myrrha el. Iridis Fl. aristol. rotund.* ana Vnc. ß. *terebinth. in vino albo lota* Vnc. iij. *mellis despumati* Vnc. iv. *cera q. s. F. Vnguentum, quo linamenta liciniáque impleta vlceri imponi iubebamus.*

Puluere item sarcotico hoc, post completam vlceris detersionem, intra vlcus feliciter vsi sumus.

℞. *Aloes el.* Drach. ij. *thuris, cortic. eiusd. myrrha: sarcocolla*, ana Drach. j. *rad. irid. Fl.* Scrup. iv. *F. omnium puluis tenuissimus, admouendus cauo vlceri ad impletionem cauitatis.*

Quin & fotus exsiccando vlceri accommodato, & ad cicatricem inducendum idoneo post præfata vtendum duximus.

℞. *Fol. plantag.* M. ij. *absinth.* M. ß. *fol. olea, lentisci, summit. rubi*, ana M. j. *fol. betonica* M. ß. *fl. chamamel. meliloti, hyperici, stæchad, rof. rub. anthos, fol. ac gran. myrti*, ana M. j. *F. decoctio in aq. s. q. Adde in fine vini rub. adstringent.* ℔. iv. *F. fomentum parti affecta ante applicationem apparatus bis in die. Quin & altero hoc, cùm primum non satis prodesse videretur, vsi sumus.*

℞. *Centaur. min.* M. j. *rub. p. j. ß. myrrha grosso modo contrita* Drach. iij. *alumin. rupini*, Vnc. j. *Bulliant omnia simul in vino rubro crasso pro fotu cum filtris infusis & expressis, vt detur.*

Fotum hunc consequebatur iniectio astringens & epulotica.

℞. *Fol. plantag. hedera recent. fl. rof. rub.* ana p. j. *granor. myrti conquassator.* p. j. ß. *fol. & fl. centaurij min.* p. j. *aluminis rupini* ℥. j. *cortic. granator.* ℥. j. ß. *F. omnium decoctio in vino rubro. Coletur. De colatura iniici in vlcus cum siphone recto iubebamus, probè iam mundificato vlcere: quo sanè mundificatio cum præordinatis iniectionibus, tum verò maximè sequenti vnguento celerrimè omnium perfecta est; miram namque in detergendis ab ichoribus & sorde vlceribus vim habet: constat autem his:*

℞. *Succi apij* ℔. ß. *(mirabile est in detergendis vlceribus) mellis el.* ℥. iv. *farina hordei* ℥. ij. *orobi* ℥. ß. *myrrha el.* ʒ. ij. *terebinth.* ℥. j. ß. *Decoquantur omnia simul. F. Vnguentum, quo licinia imbuantur, & in vlceris cauitatibus indantur: optimè vlcera & citra morsum purgat.*

Ad carne implendum vlcus, hoc sumus emplastro vsi.

℞. *Lithargyri auri* ℥. vj. *ol. rosati omphacini* ℔. j. ß. *aceti rosate* ℔. ß. *Coq. simul lento igne, perpetuò cum baculo agitando, donec acquirat nigrum colorem, ad bituminis & cerati consistentiam. F. Magdaleon, ex quo fiat emplastrum supra vlcus ponendum. In fine verò curationis emplastro diachalciteos cum emplastro è pompholyge vsi sumus: in quo tanto curando vlcere caso nihil magis, profuisse post illius detersionem deprehendimus, quàm vt puluinis paulò crassioribus vndique ad vlcus admotis, quà cauitates fuerant, carnem dissitam & hiulcam fortiter insitis pressis subdito carni apprimeremus: id enim glutinationem maximè procurat, si quid aliud, vt nos experientia docuit.*

CAPVT X.

De Fistulis.

A Sinuoso vlcere fistulæ saltem eo differunt, quòd præterea callosæ & duræ sunt. Ideóque post vlcera sinuosa de fistulis agemus. Si sinus non celeriter curetur, pus cuniculos porrò agit, pars callum contrahit, duriórque efficitur, nec subiectis agglutinari potest: quod malum Fistula postea dicitur. Est enim fistula sinus angustus & longus, seu vlcus sinuosum, angustum & callosum plerumque, ac proinde non facilè curam recipiens. *Fistula.*

Caussæ.

Ortum autem habent Fistulæ plerumque ex abscessibus. Hi enim si vel ob corporis impuritatem, & humorum prauorum copiam, vel Medici imperitiam nimis diu producantur, & non bene curentur, profundiores, pure cuniculos agente, & callosi euadunt. *Caussæ.*

Differentiæ.

Porrò Fistularum magna est diuersitas. Aliæ enim profundæ sunt, aliæ rectæ, aliæ per carnem transuersim tendunt, aliæ simplices, aliæ verò ab vno orificio incipientes duplices aut etiam triplices sunt, seu plures sinus habent: aliæ desinunt ad os, aliæ ad partem neruosam, aliæ ad venas vel arterias. *Differentiæ.*

Signa Diagnostica.

Cognoscantur autem Fistulæ in genere in primis stylo immisso in sinum, quà & quò tendat, & quàm altè pertingat, discimus. Simul caccato stylo cognoscimus, an in medior, an verò siccior sit fistula. Quòd si obliqua fuerit, vt stylus rectâ *Signa Diagnostica.*

adigi

adigi nequeat, plumbeam virgulam, aut potiùs ceream candelam, quæ flecti possit, immittemus. Apparet præterea caro, quæ fistulam circundat, alba, sicca, dura & sine dolore; aut cum dolore paruo, nisi iuxta neruum sit, pus, quod egreditur, est crudum, interdum etiam cum fœtore. An verò vnus, aut plures sinus tales sint, specillo explorandum est: quod pus etiam, quod emittitur aliquando testatur. Nam si plus puris, quam probabile sit vnico sinu contineri & generari, effluat, aut si vbi æger situm mutauit, pus quod antea substiterat, iterum fluere incipiat plures sinus adesse, altiúsque fistulam penetrare indicio est. Sed si plura sunt orificia fistulæ, per stylum non ita facilè explorari potest, an sit vna fistula, vel plures, sed tùm per syringam, fistulam aut siphonem liquor per vnum orificium iniiciendus est, qui si per orificia omnia effluit, vna fistula est. Si verò per omnia non redditur, plures fistulæ sunt. Quod color quoque illius, quod effluit, testatur: Si enim humiditas, quæ effluit per plura orificia, eiusdem coloris sit, vnam fistulam adesse indicat, si verò diuersi coloris sit, plures arguit. Sed quò pertingant fistulæ, & in quam partem desinant, ita cognoscitur. Si illud quod stylo tangitur, molle est, & pus quod effluit, est album & copiosum, in sola carne tunc hærere fistulam indicat. Si verò ad neruum pertingit, magnus dolor percipitur, cùm exploratur profunditas sinus, & pus quod euacuatur, album quidem est, sed tenuius & in minore copia, & actio illius membri, ad quod neruus tendit, difficilior redditur. Si ad os penetret, dolor in exploratione adest, & illud ad quod extremitas specilli tendit, durum est ac renititur. Quod quidem æquale & læue percipitur, si os nondum cariosum & corruptum sit; si verò putredo ipsum etiam os aggressa fuerit, asperum & ad tactum inæquale percipitur, ac pus affluens nigricat & mali odoris est. Si verò ad venam vel arteriam pertingat sinus, & quidem illa non sit erosa, quasi fex egreditur. Sanguis enim per poros venæ vel arteriæ transsudans miscetur cum humiditate vlceris, atque inde, quod emanat, feculentum apparet. Si verò vena vel arteria fuerit erosa, sanguis quandoque erumpit & effluit: Rubicundior, cum saltu & titillatione; si fuerit ex arteria; crassior & obscurior si fuerit ex vena.

Prognostica.

Prognostica. 1. Fistulæ simplices recentes, quæ in carnosis solùm sunt partibus; non profundæ, in corporibus iuuenilibus & boni habitus, faciliùs curantur; difficiliùs verò, in quibus plures partes sunt erosæ, quæ sunt antiquæ, sensu non præditæ, profundæ, flexuosæ & varios sinus habentes membris nobilibus, vicinæ, & in corporibus senilibus, ac quæ malis humoribus abundant.

2. Sicut & eæ malæ sunt, ac difficulter curantur, imò ferè insanabiles sunt, quæ ad musculorum capita venas, arterias, neruos, ossa articulos, vertebras dorsi pertingunt, quæ ad ventrum cauitates, vt thoracem, aut abdomen: aut etiam ad viscera vt pulmonem, vterum, intestina, item in vesicam penetrant. Tales enim fistulæ vel medicamenta non ferunt, vel etiam ad eas medicamenta pertingere non possunt.

3. Imò quædam fistulæ, ne curari quidem debent, quæ nimirum antiquæ sunt, & a partibus nobilibus remotæ, ac per quas humores superflui ac vitiosi expurgari iamdiu consueuerunt. Tales enim fistulæ, cùm homines à multis morbis præseruent, claudendæ non sunt; cùm clausæ multorum morborum fiant caussa, vt est apud Hippocratem, *lib. 6. Epid. comm. 3. text. 39.* verùm etiam si claudantur, rursus aperiendæ sunt.

Curatio.

Curatio. Est autem Curatio illarum duplex: Vna vera & perfecta: altera palliatiua saltem, quam vocant, seu imperfecta, quâ nimirum fistula exsiccatur intus, & extrà consolidatur, manente nihilominus sinu. Quam curam innuisse visus est Galenus, *lib. de tumorib. cap. 4.* dum inquit: *Coercetur tamen sinus siccatus à medicamentis, vt habere sanitatem irreprehensibilem pars videatur. Siquidem perpetuò quis accurato victu vtens, salubre ferè & superfluitatibus vacans corpus habet cohibitus manet sinus. Superfluitate verò aliquâ collectâ rursus repletur, iterùmque fit, qui ab initio fuit, abscessus; rursus verò vt conuenit, medicamentis euacuatur, siccatúrque & coercetur, & semper longè faciliora ei hæc omnia fiunt, quàm iis, quæ primò abscedunt. Neque enim quæ diuelluntur, dolent partes; etenim iam distant, celerrimèque repleatur, facilè fluorem suscipiente sinu.* Atque hanc curationem non omnino spernendam esse existimat Hieron. Fabricius ab Aquapend. sed interdum bene sibi successisse scribit, etsi non semper. Perficitur autem hæc cura purgato primùm corpore, & diætâ ordinatâ; posteà ablatis turundis ac fistulâ, & alligatâ nouâ spongia imbutâ liquore valde exsiccante; vt aqua thermarum, lixiuio, aq. calcis, & similibus. Hoc enim modo os fistulæ coalescit, vt sana videatur fistula, quæ quidem interdum operâ natiui caloris planè coalescit, sed plerumque tamdiu solùm clausa manet quandiu superflui humores in corpore non colliguntur. Postquam enim iterum aliquid humoris in sinu colligitur, fistula etiam iterum aperitur.

Vera autem curatio fistulæ hoc modo perficitur. Vniuersalia

primò non prætereunda, sed diæta rectè instituenda, corpúsque ab humoribus superfluis expurgandum, & præcauendum, ne plus humoris affluat. Quo facto, antequam ad topica descendatur, nonnulli potiones exhibent, quæ partes interiores siccent, roborent, & fistulam ad consolidationem præparent ac expurgent. Tales potiones duas descripsit Tagaultius:

℞. *Agrimon.* part. iij. *plantag.* part. ij. *fol. oliuæ* part. j. Concisa & contusa coqu. in vino albo: propinetur singulis diebus cyathus vnus.

Vel ℞. *Osmunda* part. iij. *gentianæ* part. ij. *centaur.* part. j. Coq. eodem modo in vino albo quæ potio etiam corrupta ossa expellit.

Alij hanc commendant potionem.

℞. *Saniculæ, artemis. veronic. consol. da Sarracenica, pyrola,* ana Vnc. j. *sabin.* Vnc. j. ß. *equiset.* Vnc. ß. Coq. in vino albo, F. potio, quam si efficaciorem reddere velimus, possumus inter propinandum singulis dosibus miscere *ocul. cancri præpar.* Scrup. ß.

Nam sabina & oculi cancror. ad expellenda ossa, pus, corruptas venas & similia, valde vtilia sunt.

Vel ℞. *Consolidæ Sarracenica, fænicul. veronica,* ana ℥. j. *rad. tormentill.* Vnc. semis, *caryophyllata, cardui bened.* ana Vnc. j. semis. Coq. in vino.

Postea ante omnia danda opera est, vt callus remoueatur. Cùm autem medicamentorum pro calli ablatione adhibendorum applicationem plerumque impediat orificij fistulæ angustia, illud dilatandum est: quod fieri potest vel ferro, vel commodiùs & absque dolore per penicillos, ex *spongia, medulla sambuci, radicib. gentiana, aristolochia, bryonia,* vel etiam *rapi* exsiccati. Hæc enim in pyramidalem figuram efformata, & parte acuminatâ in fistulam immissa humiditatem fistulæ imbibunt, & crassiora redduntur, atque ita pedetentim orificium absque dolore dilatant. Quæ etiam interdum, cùm callus dilatationem impedit, imbuuntur & illinuntur medicamentis, quæ callum auferre apta nata sunt. Callus enim in orificio præcipuè fistulæ externo oritur, in ipsa nimirum cute, vtpote quæ faciliùs durescit, & densior redditur, quam caro, quæ mollior est, & excrementa illa ac humores affluentes faciliùs recipit. Interdum tamen etiam ipsa caro in cauitate fistulæ occalluit. Callus, qui est in orificio fistulæ, & tactu & oculis patet. An verò in ipso etiam sinu sit callus, stylo explorari potest. Cùm enim stylus immittitur, nullus aut exiguus planè dolor sentitur, & sanguis nullus exit, duritiésque quædam percipitur, si callus adest. Qui si abest, dolor excitatur, sanguis exit, & durities nulla sentitur.

Vbicunque autem sit callus, remouendus est: quod fit vel medicamentis, vel ferro, vel igne. Medicamenta autem alias mitiora sunt adhibenda, qualia sunt emollientia, & digerentia, alias fortiora, qualia sunt detergentia; alias etiam fortissima, qualia sunt caustica. In ætate puerili & carne molliore sola emollientia & digerentia sufficiunt quæ illum, & parti infarctam ac impactam materiam, quæ callum constituit, dissipant, quibus aliquid etiam tùm abstergentium admiscere licet. Talia sunt *ciminus siccum*, cum *pingued. anser.* mistus: decoctio *rad. althea, agrimonia, fol. oliua, diachylum magnum, vnguentum Apostolorum.* Sed plerumque fortioribus opus est, quæ detergendo, aut etiam vrendo callum absumunt. Valentiora sunt *spondylij radix* circumcircà abrasa, *asphodeli, serpentaria, bryonia, decoctum lupinorum,* & imprimis *centaurium minus.* Vtuntur etiam aliqui radice *hellebori nigri*, eámque tribus diebus fistulæ imponunt. Verùm de hac monet Antonius Chalmeteus, eam non satis tutum esse remedium, maximè si fistula sit in aliqua thoracis parte. Cùm enim aliquando semel tantum fistulam in spina dorsi prope cordis regionem helleboro impleuisset, ægrum in frequentem incidisse lipothymiam. Fortiora adhuc sunt *Vnguentum Ægyptiac. Vitriolum vstum, præcipitatum, ol. sulphuris, trochisci de minio, chalcitis, misy, sory*; è quibus in vsum præsentem composita efficere licet.

Expertissimum esse sequens, scribit Celsus; *lib. 5.* quod etiam Paul. Ægineta, *lib. 4. cap. 49.* habet: quo loco etiam plura videre licet.

℞. *Æruginis* Drach. xij. *ammoniaci* Drach. ij. dissoluatur aceto ammoniacum, eique ærugo misceatur.

Vel ℞. *Lixiuij fortis* Vnc. iv. *decoct. lupinor.* Vnc. j. *mellis rosat. colat.* Vnc. j. semis. *alumin.* Vnc. semis. Misce, cuius vim si efficaciorem velimus reddere, *Mercurij præcipitati* Drach. semi addenda.

Vel ℞. *Aceti vini opt.* part. iij. *olei antiquiss.* part. ij. *lithargyri* part. j. Teratur lithargyrum cum aceto in mortario. Postea omnia coquantur, donec picis colorem & consistentiam acquirant, ex quo deinde penicilli fieri possunt.

Vel ℞. *Lithargyri* ℔. semis. Bulliat in aceto & aqu. rosat. deinde coletur per filtrum,

Postea ℞. *Tartari calcinati* q. s. Dissolu. in aceto destillato. Misce aquas, & F. lac Virginum.

Vel ℞. *Vnguenti Ægypt.* ℥. semis, *sublimati* ʒ. semis, *lixiuij* ℥. j. *aq. rosat.* ℥. ij. *plantag.* ℥. iv. Bulliant nonnihil.

Vtilis etiam est aqua viridis suprà descripta.

Si tamen horum medicamentorum commodam applicationem, quod plerumque fit, impedit angustia & altitudo fistulæ, ea vel tota aperienda est, vel medicamenta in profundum vsque iniicienda sunt. Dum animus est aperire fistulam, primò stylus

immittatur, & super ipsum ea aperiatur. Si autem non licet totam fistulam aperire, medicamenta iniicienda sunt eáque vel liquida vel sicca. Liquida iniiciuntur per siphonem & diluuntur *lixiuio, mulsa, aqua marina, calcis, aquis thermarum, aq. vitæ* seu *spiritu vini*, de quo obiter hoc notandum, eum, si aliis conuenientibus medicamentis admisceatur, valde vtilem esse ad detergenda & exsiccanda sordida vlcera, vt est videre apud Valeriolam, *lib. 4. obseruat.* 10. & *lib. 5. obseruat.* 1. 7. *&* 8.

Sicca autem in puluerem rediguntur, & calamo ori fistulæ admoto insufflantur, imprimis si fistula breuior sit. & intra carnem: si tamen longior sit, ex parte opposita etiam aperiri potest, vt vtrinque medicamentum immitti possit. Vbi hoc non est prætereundum, de quo in curatione sinus, antea monuimus, dandam esse operam, vt orificium fistulæ pateat versus inferiora, vt humores liberiùs effluere possint: aut si non patet, eo loci aperiendam esse fistulam, nisi obster insigne aliquod impedimentum.

Fistula apertio.

Sed cùm semper medicamentis non cedant fistulæ, atque interdum hac in re plus auxilij & commodi afferat manuum opera, nonnunquam etiam ad ferrum & ignem accedendum. Aperiendus nimirum totus sinus est, quod tamen in illis fistulis, quæ ad magnas arterias, vel neruos, vel tendines, vel membranam costas succingentem, vel alias partes similes pertingunt, tentare tutum non est. Vbi autem id facere licet, sinu per specillum aut liquorem immissum explorato, totus, qualis quidem est, aperiatur. Apertâ fistulâ callus seu medicamentis, seu acie scalpelli aut nouaculæ, vsque ad carnis probæ præsentiam detrahi debet. quod non solùm ex colore, sed ex sanguine etiam & doloris sensu percipitur. Idem calli præduri potissimùm ferro candente expeditiùs & minori dolore tolluntur. Verumtamen ignis ita homines terret, vt pauci hoc remedium admittant. Interim autem dum hæc, seu per medicamenta caustica, seu per ferrum aut ignem fiunt, circumcirca munienda est pars defensiuo aliquo refrigerante ac repellente, ne dolore excitato fiat inflammatio.

Resiccata iam atque adusta fistula mitigatorio aliquo medicamento, & quod crustam resoluit atque deiicit, vtendum. Si autem fistula in os desinat, id sectione detectum diligenter abradendum est, si quid in eo corruptum est & nigrum. Et quidem saltem in superficie. Nam si altiùs caries os corruperit, terebrâ squamma exscindenda est, nisi sponte secedat: quod si ad medullam vsque penetrarit, forcipe incisorio eximendum est, quod corruptum est. Si denique os planè corruptum sit, totum eximendum est, quod in paruis quidem ossibus fieri potest, in aliis verò non item. Osse iam purgato, postea exhibenda ea, quæ dicuntur incarnantia. Quibus si fistula non cedat, signum est, nondum omne, quod corruptum erat, ablatum fuisse. Profundiùs itaque aperienda fistula, & os diligentiùs abradendum, ac mundandum. Quod si neque tùm sanetur fistula, procul dubio ea ad profunda corporis penetrat, vt eius terminum inuenire non sit possibile. Naturæ itaque tunc negotium relinquendum est quam tamen etiam medicamentis adiuuare possumus, in quem vsum sequens præscribit Nicol. Florentinus, quod ossa fracta & corrupta extrahere, malam carnem erodere, & fistulam sanare dicit.

℞. *Salem coctum, tartarum, agaricum.* Puluerisentur, & puluis melle excipiatur atque fistulæ imponatur.

Ablato iam callo, si adhuc quid sordidum restet, medicamentis detergentibus & sarcoticis est vtendum. In quem finem *pimpinella, virga aurea, centaurium minus, radix aristol.* & similia adhibenda.

℞. *Terebinth. spiritu vini lota*, ℥. iij. *succi apij* ʒ. iij. *pimpinellæ* ℥. ß. *mellis despumat. colati*, Vnc. j. ß. Coqu. ad dimid. ferè succorum consumtionem. Postea adde *aristol. rot.* ʒ. ij. *farinæ lupinor.* Drach. iij. *myrrh.* Drach. j. Misce.

Quod medicamentum vel turundis iungatur, vel alio modo fistulis adhibeatur.

Miraculosa & lectu digna per preces deuotas fistulæ curatio exstat apud Augustinum, *lib. 22. de Ciuitat. Dei, cap. 8.*

CAPVT XI.

De Vlcere verminoso.

Vermes vlcerum.

NOnnunquam & vermes in vlceribus generantur. Quæ autem caussæ sint generationis vermium, in *Institution. lib. 2. part. 2. cap. 9.* & *lib. 3. Pract. part. 2. sect. 1. cap. 5.* dictum, quæ & hîc locum habent. Oriuntur enim vermes in vlceribus sordidis, & quæ non, vt fieri debebat, mundantur, & a pure ac sanie purgantur: præcipuè æstate, & aëre calido ac humido.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si vlcus sit patens, vermes visui patent. Si verò ob vlceris angustiam vermes videri non possint, ex aliis tamen signis cognoscuntur, morsu & punctionis ac doloris quodam, ac motus sensu. Plerunque etiam fœtor quidam in talibus vlceribus percipitur.

Curatio.

Curatio.

Curandi ratio in eo consistit, vt vermes tollantur, & putredo vlceris inhibeatur. Si ergo in propatulo sint vermes, idoneis instrumentis extrahendi. Si verò in abscondito lateant, aut pertinaciter parti adhæreant necandi sunt medicamentis, quæ simul etiam putredinem & humiditatem nimiam partis tollere possunt: quod præstant medicamenta ex *absinthio, marrubio, dictamno, filice, scordio, matricaria, centaur. min. fol. persicor. lupinis, gentiana, felle taurino, aloe, myrrha* parata.

Vt ℞. *Absinth. centaur. min. marrubij*, ana M. ß. Coq. in *aq. s.* Col. ℞. ℔. ß. *mellis* Vnc. ij. *aloes* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Rad. gentian.* ℥. ß. *helleb. alb.* ʒ. ij. *dictamni Cretici, absinth. centaur. min.* ana M. ß. Coq. in *aq. s.* Col. ℞. Vnc. vj. *elixir. propr.* Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Calcis viuæ*, q. s. Extinguatur cum *aceto vini*. Postea teratur cum *oleo rosac.* vt fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Aloes* Drach. ij. *myrrhæ puluerisat.* Drach. j. *farinæ lupinor.* Drach. ij. *fell. taurini* Vnc. ß. *flor. æris.* Drach. j. *mellis* q. s. F. Linimentum.

Vel ℞. *Farinæ lupinor.* Drach. iij. *elixir. propr.* Drach. ij. *fell. tauri* Drach. iij. *mellis*, q. s. F. Linimentum.

CAPVT XII.

De Vlcere varicoso.

Vlcus varicosum.

DE Varicibus equidem suprà, *part. 1. cap. 44.* dictum est. Accidit tamen interdum, vt vlcus cum varicibus coniungatur, quod vlcus varicosum nominant. Quod malum ex signis varicis & vlceris facilè cognoscitur.

Non potest autem sanari vlcus varicosum, nisi priùs varices sanentur, vt docet Galenus, *4. meth. c. 2.* Ideóque si tale vlcus aggredi libeat, primùm curatio ad varicem est dirigenda. Quæ quomodo perficienda sit, *alleg. loco* dictum. Vlceris autem varicosi curati historia exstat apud Guil. Fabricium, *cent. 4. obseruat. 85.* quam hisce verbis refert: *Anno 1589. inquit, cum ex Gallia ad paternos lares reuersus essem, ad quadragenarium quendam, hîc in vicinia, virum robustissimum & optimo corporis habitu præditum,* Adolphus auff dem Bruch *nomine, vocatus sui. Laborabat ille vlcere maligno & inueterato in tibia sinistra, vnà cum varice ingentis magnitudinis: crassitie enim brachium meum ad carpum æquabat, & spithamam superabat longa: incipiebat autem in ipso poplite; & pedem versus descendendo gyros, & circumuolutiones, dum efficiebat. Sed quod notandum, quamprimùm tibiam in altum eleuabat, protinus retrocedebat sanguis: in terram verò positâ tibia, iterum descendebat, & quidem in ipso momento; & vt verbo dicam, sanguis fluebat, & refluebat, non aliter ac si in tubulo quodam, nunc in hanc, nunc in illam partem proiectus fuisset.*

Historia varicis monstrosi.

Porrò cùm vlcera varicosa, nisi priùs abscisso varice, consolidari nequeant, curationem sic aggressus sum. Instituta optima victus ratione, aliquoties item expurgato corpore, & vena brachij eiusdem lateris incisa, ægróque in scamno collocato, in ipso poplite cutem blandè ab ipsa vena separaui. Deinde filo reduplicato, mediante acu incuruata varicem amplectebar: in inferiore parte varicis eodem modo processi. Sed antequam filum stringerem, nodúmque facerem, tibiam ex scamno in terram collocandam iussi: idque in eum finem, vt sanguis pro more deorsum flueret. Verebar enim, ne sanguis ille propter fluxum & refluxum subtilior factus, incommodum aliquod procrearet. Tandem filum ex superiori parte varicis primò arctè strinxi, nodúmque effeci; postea quoque ex inferiori parte. Quo facto, varicem prope nodum superiorem, vt sanguis in varice, veluti in sacculo oblongo contentus, effluere posset, scalpello incidi. Cum verò copiosior, quàm pro magnitudine varicis decebat, efflueret, & locum attentè inspicerem, repertus fuit ductus exiens, qui ex inferiori parte ligaturæ varicem ingrediebatur. Ille cùm filo ligari non posset, nonnihil vnguenti escharotici ad ipsius ostium, postea puluerem nostrum ad sanguinem sistendum albumine oui exceptum copiosè applicui, omniaque fasciis oxycrato madefactis ligaui, & in sequentem diem vsque reliqui. Demum vulnera aliorum vulnerum more curaui. Interim quoque circa vlcus nihil, quod necesse videbatur, prætermisi, & corpus per interualla expurgaui. Sic diuino fauore conualuit, & ab eo tempore in hodiernum diem vsque optima sanitate fruitur: vlcus quinetiam clausum remansit. Hæc Fabricius.

CAPVT XIII.

De Vlcere cum ossis carie.

Vlcus cum osse corrupto.

ACcidit interdum etiam, vt vlceri os corruptum subsit. Corrumpuntur autem ossa & cariem contrahunt, vel a caussis internis, humorum nimirum excrementitiorum longo ad ossa affluxu, vel saniei prauitate & acrimoniâ, aut etiam occultâ

proprietate,

proprietate, sicut in lue venerea sæpe accidit, vt ossa cariosa fiant, cute integrâ manente. Externæ caussæ sunt aër ambiens, frigidus in primis, contusio, incisio, medicamenta acria.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si os in propatulo sit, corruptio eius facilè patet, quis vt Celsus, *lib. 8. cap. 2.* scribit, quod vitiatum est, primò ferè fit pingue, deinde vel nigrum vel cariosum. Etsi verò os lateat & in abscondito sit, tamen signis eius corruptio sese prodit. Et si fistula præcesserit, aut vlcus diuturnum adfuerit, puris & saniei contactu os corrumpitur, de quo Hippocrates, 6. *aphor.* 45. *Si vlcera annua, aut etiam diuturniora fiant, os abscedere est necesse, & cicatrices cauas fieri.* Deinde, quod vlcera talia ad cicatricem quidem perducuntur, sed paulo post iterum renouantur, cicatrice ruptâ. Humor enim & sanies, quæ ex osse corrupto exsudat, cicatricem erodit, & vlcus renouat. Itaque si vlcus aliquod sæpius renouatur, semper de osse corrupto suspicionem præbet, vt ait Galenus, 6. *aphor.* 45. & Paulus Ægineta, *lib.* 4. *cap.* 10. Idque sæpe videre est in dentium carie, è quibus sanies per foramina ossis maxillæ exstillat, & extrà in maxilla vlcus excitat: quod etsi sanetur, tamen post temporis aliquod interuallum iterum cicatrix rumpitur. Tale ergo vlcus si in maxilla appareat, sæpiúsque renouentur, dentes inspiciendi, & si aliquis cariosus sit, extrahendus est. Non enim integrè sanescit vlcus, antequam dens, qui vlceri caussam præbet, extrahatur. Tertiò, caro vlceri superposita est flaccida & mollis. A sanie enim ab osse exsudante emollitur: aliquando etiam ob humorem vitiosum ex osse affluentem liuida euadit, 7. *aph.* 2. Quartò, sanies ex vlcere effluens copiosior est, quam pro vlceris magnitudine, tenuis etiam, fœtida, & praua ex Galeno, 3. *de fract.* c. 18. & si linimentum siccum vlceri immittatur, vt ad os vsque pertingat, altero die extractum fœtet. Tandem, si specillum in vlcus vsque ad os immittatur, id non glabrum, leue, & durum, sed inæquale, asperum ac molle deprehenditur.

An autem caries profunda, vel superficialis saltem sit, explorare docet Celsus, *lib.* 8. *cap.* 2. hoc modo: *Si specillum*, inquit, *tenue in foramen demittatur, quod magis vel minus intrando, vel in summo cariem esse, vel altius descendere testatur. Nigritiei quidem etiam colligi potest ex dolore, & ex febre; quæ vbi mediocria sunt, illa altè descendisse non potest: vbi verò magna, altè descendit: Manifestior tamen adactâ terebrâ fit. Nam finis vitij est, vbi scobis nigra esse desiit.* Hæc Celsus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omnis ossium caries curationem vlceris impedit nullúmque vlcus perfectè sanari potest, cui os corruptum subest.

2. Propter os ægrotans caro liuida, malum, 7. *aph.* 2. Nam, vt Galenus *in comm.* explicat, non mediocrem ossium labefactionem, sed insignem corruptionem significat.

2. Si iuxta neruosas partes, vt in manibus & pedibus, vel in iuncturis & magnorum ossium capitibus, sit ossium caries, vel circa musculorum capita ac neruos, & tendines, non facilè curatur, cùm operationes Chirurgicæ tutò instituí non possint.

3. Eodem modo sese res habet circa magnas arterias & venas.

Curatio.

Curatio.

Præter Indicationes, quas vlcus præbet, caries ossis indicat, id quod corruptum est, esse auferendum. Neque enim quod emortuum est corrigi & emendari potest. Nam quod in partibus carnosis mollibus est Sphacelus, in ossibus est caries.

Vt verò os corruptum tolli possit, primò detergendum & denudandum est si carne operiatur, vlcere absciſſo. Sectio tamen vt modò dictum, sæpe fieri non potest, ob neruos, musculos, tendines, arterias, & venas maiores. Tum ergo os, quantum fieri potest, detergendum est, *radice gentianæ* vel *rapi* immissâ. Caro superiacens etiam caustico medicamento, seu cauterio potentiali absumi, & os detegi potest, eo modo, quo fonticoli excitari solent.

Os corruptum vbi detectum fuerit, auferendum, vel Chirurgiâ, vel medicamentis. Chirurgiâ necessariò vtendum, quando corruptio ossis est profundior, non in superficie, aut quando citam curationem expetimus, vt in ossibus thoracis. Natura enim tardè, & vix 35. aut 40. dierum spatio ossa corrupta separat. Aliàs separatio ossis corrupti à sano medicamentis tentari potest.

Medicamenta autem, quæ os corruptum à sano separant valde siccantia esse debent, vt humiditates superfluas in osse corrupto absumant, ipsúmque os sanum siccent, vt virtus expultrix ab eo quod vitiosum est in eo separet, & vis ossifica os seu callum generet, qui os corruptum protrudat.

Medicamenta ad ossa corrupta.

Mitiora sunt, *rad. peucedani*, *thus alba*, *ireos*, *myrrha*, *aloe*, *alumen*. Fortiora, *radix aristoloch. rot. draconty*, *cortex panacis*, *pini*, *pumex vstus*, *scoria aris*, *chrysocolla*, *spiritus vini*. Fortissima, *euphorbium*, quo nullum præstantius, & quod citiùs os corruptum tollat, se inuenisse scribit Fallopius, *cinaicanthum vstum*; *cinis ficulneus*, *calx*, *aqua fortis*, *oleum vitrioli*, *sulphuris*.

Ex istis medicamentis composita fiunt, quæ vel formâ pulueris vel cum melle, resina, cera, vnguento Ægyptiaco, vel aliis mistis, formâ vnguenti applicantur.

Efficax est hic puluis.

℞. *Rad. aristol. rot. ireos*, *myrrhæ*, *aloës*, *cortic. panacis*, *terra Erythridis vsta*, *scoriæ aris*, *cortic. pini*, partes æqual. Mista omnia *melle* excipiantur. F. Vnguentum.

Vtilissimus est & hic puluis.

℞. *Mumia*, *sarcocolla*, ana Drach. ß. *euphorbij* Drach. j. F. puluis.

Vel ℞. *Rad. aristol. rotund. peucedani*, ana Vnc. ß. *cortic. pini* Drach. ij. *agarici alb. lumbricor. terrestr. prap.* ana Drach. j. ß. *euphorbij* Drach. j. F. puluis, aut cum *melle rosato* vnguentum.

Vt & hoc oleum. ℞. *Sulph. citrini* ℔. j. Ponatur ad ignem lentum, vt liquescat, cui adde *tartar. vsti puluerisa.* ℔. ß. Misce diligenter, donec frigida euadant. Postea puluerisentur, & super lapide in locum humidum ponantur, donec liquescant. Hoc oleo ossa corrosa inungantur.

Vel ℞. *Rad. aristol. long. bryon. peucedani, iridis Fl.* ana ʒ. j. *euphorbij* ℈. j. F. puluis qui ossi inspergatur.

Vel ℞. *Pulu. rad. peucedani, aristol. rot. opopanacis*, *euphorbij*, ana ʒ. ß. *terebinth.* ℥. j. ß. *cera* ℥. ß. Coqu. ad ceroti consistenciam.

Vel ℞. *Rad. aristol. vtriusque*, *bryon. peucedani*, *iridis Fl.* ana ℥. ß. *centaur. min. cortic. pini*, ana ʒ. iij. *aloes* ʒ. iij. *fl. aris* ʒ. j. ß. Affunde *spir. vini* q. s. Extrahatur tinctura.

Si verò tanta sit ossis corruptio, vt medicamentis tota tolli non possit, Chirurgiâ opus est, & vel abrasione, vel vstione os corruptum tollendum. Duo autem ad abrasionem hic sunt instrumenta: scalprum, & terebra. Scalpro locus est, vbi os non ita altè corruptum est. Terebra verò vtendum, si caries profundiùs penetret. De rasione Celsus, *lib.* 8. *cap.* 2. scribit: *Qui radit hac, audacter imprimere ferramentum debet, vt & agat aliquid, & maturius desinat. Finis est, cum vel ad album os, vel ad solidum ventum est. Albo finiri ex nigritie vitium, soliditate quadam ex carie manifestum est. Accedere etiam aliquid cruoris integro, supra dictum est. Siquando autem altiùs descenderit, vtrumlibet dubium est. In carie quidem expedita cognitio est. Specillum tenue in foramen dimittitur, quod magis minúsue intrando, vel in summo cariem esse, vel altiùs descendisse testatur. Nigrities colligi quidem potest etiam ex dolore, & ex febre. Quæ vbi mediocria sunt, illa altè descendisse non potest. Manifestior tamen adactâ terebrâ fit. Nam finis vitij est, vbi scobis nigra esse desiit. Igitur si caries altè descendit, per terebram vrgenda crebris foraminibus est, quæ altitudine vitium æquent. Tum in ea foramina demittenda candentia ferramenta sunt, donec inde siccum os ex toto fiat. Simul enim posthac & resoluetur ab inferiore osse quodcunque vitiatum est, & is sinus carne replebitur: & humor aut nullus postea feretur, aut mediocris. Sin autem nigrities est; aut si caries ad alteram quoque partem ossis transit, oportet excidi. Atque idem in carie quoque ad alteram partem ossis penetrante, fieri potest. Sed quod totum vitiatum, totum eximendum est. Si inferior pars integra est, eatenus quod corruptum est, excidi debet. Item siue capitis, siue pectoris os, siue costa cariosa est, inutilis vstio est, & excidendi necessitas est.* Hæc Celsus.

Ex quibus patet, Antiquos post abrasionem, os etiam adussisse, cùm vstio præstantissimum ad excrementitias humiditates absumendas sit remedium.

In cauterio tamen adhibendo cauendum, ne caro vicina simul aduratur. Ideóque per fistulas ferreas, quibus caro defendatur, cauteria applicanda, quarum plures in promptu habere oportet, vt postquã vna incaluit, alia frigida adhibeatur, vel si vnâ vti libeat, postquam incaluit, in aquam frigidam immittenda. Quicquid humoris ex isto osse exsudat spongiâ vel linteo abstergendum ne vicinas partes corrumpat. Post vstionem ad inflammationem prohibendam, & dolorem leniendum, primò aqua rosacea cùm albumine oui imponenda, hinc oleum rosaceum cum oui vitello, postea butyrum cum melle rosaceo. Ipsi verò ossi adusto, puluis ex rad. peucedani, aristoloch. euphorbio, aut aliud ex antea propositis medicamentum imponendum, donec os corruptum separetur & abscedat.

Post corrupti ossis ablationem puluis aliquis exsiccans, & quales sunt cephalici dicti, inspergendus. Hinc vlcus carne replendum, & tandem cicatrice claudendum.

C A P V T XIV.

De Vlcere dysepuloto, cacoëthe, Telephio, & Chironio.

Vlcera dysepulota.

NOminantur quoque passim à Medicis Vlcera dysepulotá, cacoëthe, Telephia, Chironia, & Phagedæna, quæ qualia sint, hoc & sequenti capite explicandum. Vlcera δυσεπουλωτά, seu *ægrè sanabilia* in genere omnia dicuntur ea, quæ ægrè sanationem recipiunt, & cicatrice clauduntur. De quibus rectè curandis Galenus tum quartũ librum methodi medendi, tum quartum de compositione medicamentorum secundum genera, conscripsit. Et quidẽ id quatuor de caussis accidit,

vt Galenus, *4. meth. med. cap.* 1. docet. Nam ægrè sanabilium rebelliumque vlcerum alia propter vlceratæ partis intemperiem, alia propter affluentem humorem talia fiunt. Intemperies autem ipsa rursus bifariam diducitur, cùm aliàs in qualitate sola naturæ modum egressa subdita caro sit, aliàs etiam cum necessario quodam tumore. Pariter affluxus humorum bifariam diuiditur, nempe in confluentia succi tum prauam qualitatem, tum quantitatem. Interim verò inseœtur dictorum affectuum aut aliqui, aut pariter omnes. Idem Galenus tamen, *6. aph.* 45. quintam caussam addit, dum scribit, vlcera longo tempore manere, non solùm propter humorum affluxum, aut propter dispositionem in membro contractam ex humoribus influentibus, verùm etiam ob aliquam passionem ossis eo in loco corrupti. Quanquam enim vlcera, quibus os corruptum subest, interdum curentur, & cicatrice obducantur: tamen ea sanitas firma non est, sed vlcus postea iterum renouatur; atque id tamdiu accidit, quamdiu os cariosum non sanatur.

Vlcera maligna.

Galenus tamen, *1. de compos. med. sec. gen. cap.* 18. inter vlcera *δυσεπούλωτα*, seu *quæ ægrè ad cicatricem perducuntur*, & *κακοήθη* seu *maligna* distinguit: & dysepulota ea nominat, quæ ex humorum confluxu vel multorum, vel acrium oriuntur, sine eo quòd locus affectus huiusmodi iam dispositionem habuerit, vt licet bonum sit quod influit, tamen ipsum corrumpat: quæ verò dictam dispositionem iam obtinent, cacoëthe seu maligna nominat. Vt ita dysepulota vlcera in genere dicantur omnia, quæ ægrè, quacunque etiam de caussa, sanantur; nunc verò in specie ea, quæ sine praua partis affectæ dispositione ex humorum affluxu talia fiunt. Quia verò vlcerum ægrè sanabilium omnes differentiæ & caussæ hactenus expositæ sunt, vt de iis plura addamus, opus non est.

Vnam saltem vlcerum difficulter sanabilium caussam, quam aliquoties obseruaui, non prætereundam puto. Non rarò accidit, vt in diuturnis vlceribus cutis extenuetur, & panniculus carnosus ac pinguedo absumatur: quod si fiat, vlcus non sanatur, cùm cutis subiectæ carni nullo modo agglutinari possit. Cùm enim venæ capillares ad cutim tendentes sint erosæ, sanguinem consolidationi necessarium, ad cutem deferre non possunt.

Cognoscitur hoc, quòd cutis non solùm ad tactum extenuata percipitur, sed & color in liuidum & obscurum mutatur, & cutis quasi arescit.

Medicamentis vero nihil perficitur, sed cutis vel caustico medicamento erodenda, vel quod aliquoties fieri curaui, vlcus secundum longitudinem ferro, quod facile, aperiendum.

Chironia Vlcera.

Chironia & Telephia vlcera, quod attinet, *χειρώνιον ἕλκος*, à Chirone Centauro nomen accepit: appellationis tamen rationem alij aliam tradunt. Zenodotus, vt refert Erasmus Roterodamus, *Chil. 2. centur. 8. prou.* 21. existimauit, Chironem iftum ab Hercule vulnus immedicabile accepisse in pede, vnde & perierit, vt ita immedicabilia vlcera Chironia dicantur. Plinius verò, *lib.* 25. *c.* 6. & Ouidius, *Fastor. lib.* 5. non ab Hercule, vt amico, vulneratum Chironem putant, sed Chironi hospitio ab Hercule excepto fortè sagittam Herculis in pedem incidisse, ipsique vulnus periculosum & venenatum intulisse, & Centaurea, quæ inde à posteris Chironium dicta est, Chironem semetipsum sanasse; atque eum fuisse primum Chirurgiæ, antiquioris Medicinæ partis, inuentorem, & à manibus manuúmque opere nomen accepisse. Vt ita Chironium vlcus dicatur vlcus contumax & malignum, quod ob contumaciam Chirone aliquo in curando opus habeat, quódque a Chirone primò curatum sit.

Celsus, *lib. 6. cap.* 28. definit *vlcus Chironium, quod magnum est, & habet oras duras, callosas, tumentes. Exit sanies, non multa, sed tenuis. Odor malus, neque in vlcere, neque in eius tumore est. Nulla inflammatio, dolor modicus est; nihil serpit, idéoque nullum periculum affert, sed non facilè sanescit. Interdum tenuis cicatrix inducitur, deinde iterum rumpitur, vlcusque renouatur. Fit maximè in pedibus & cruribus.*

Idem Celsus, cùm Telephiorum vlcerum mentionem non fecerit, procul dubio eadem cum Chironiis esse putauit. Quod & Paulus facit, dum *lib. 4. cap.* 46. scribit: *Inueterata, & quæ vix cicatricem recipiunt vlcera, nonnulli Chironia nominarunt, tanquam Chirone ipso ad sanitatem indigentia: alij Telephia, propterea quod Telephus in tali vlcere diutius perseuerarit.* Qui cùm Chironium & Telephium vlcus non in erosione, verùm in eo, quod malignum & contumax est, vt consenescere cum ægro soleat, consistere putarint, dissentiunt à Galeno, qui, *3. meth. med. cap.* 2. & *14. meth. cap.* 17 phagedænam in erosione consistere, huiúsque species Chironium & Thelephium esse putauit.

Vbi sciendum, vt Galenus, *6. aph.* 45. docet, vlcera, quæ semper maiora & deteriora fiunt, omnia Phagedænas Antiquos nominasse, quo modo acceptâ Phagedænâ, Chironia & Telephia Phagedænæ species dici possunt. Quidam verò posteriores ea distinguere cogitarunt, propriam singulis dantes appellationem, & quædam eorum Chironia nominantes, quædam Telephia, quædam Phagedænas. Vt ita Phagedæna pro vlcere corrodente accepta, modò genus sit ad Chironia & Telephia vlcera; modò erodentis vlceris quædam determinata species, à Chironio Telephióque differens; quæ scilicet carnem ipsam præter cutem exedit, non adeò tamen maligna, vt Chironia, Telephiáve, aut Cancer est.

Telephia nimirum vlcera eadem sunt cum Chironiis, ita dicta à Telepho, qui tali vlcere longo tempore afflictus est. Et quod de Chironiis Galen. *4. de comp. med. sec. gen. cap.* 4. scripsit, *nominant Chironia vlcera non mediocriter maligna contumaciáve, sed maximè talia*, id etiam de Telephiis accipiendum.

Caussæ.

Caussæ.

Ortum autem habent talia vlcera ab humore melancholico, atræ bilis nonnihil admixtum habente.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur talia vlcera, quòd labia sunt malè colorata, & plerumque rubent, ac pruriunt, & licèt vlcus leuissimè tractetur vel abstergatur, dolor percipitur: circumiacentes partes tument, vlcúsque indies dilatatur, & non solùm cutis, sed & caro subiecta croditur.

Prognosticum.

Prognosticū.

Hoc vlcerum genus omne contumax & curatu difficile esse, iam antea dictum.

Curatio.

Curatio.

Curationem quod attinet, vniuersalibus præmissis, & humore vitioso euacuato, ac diætæ rectâ ratione institutâ, vlceri medicamenta applicanda ex frigidis siccis, adstringentibus, & simul discutientibus composita, qualia sunt *plantago, solanum, summitates rubi, flor. rosar. nuc. cupressi, balaustia, cortex granator. mastiche, cortex thuris, plumbum vstum, lithargyrum*, & similia.

Primò ergo lavetur & foueatur vlcus hoc vel simili decoctu.

℞. *Plantag.* M. j. *fl. ros. rubr. balaustior. nuc. cupressi*, ana Vnc. ß. *baccar. myrti*, *cortic. granator. sumach*, ana Drach. iij. *alumin. vsti* Vnc. ß. Coq. in *aq.* Colatura vlcus abluatur.

Vel ℞. *Succi rubi, plantag. solani, virgæ pastoris*, ana Vnc. iv. *album. ouor.* num. vj. *aluminis* Vnc. iv. Destillentur in alembico plumbeo. Aquâ vlcus abluatur & foueatur. Partes etiam vicinæ defensiuo aliquo illinendæ.

Post vlceris ablutionem imponatur vnguentum diapompholygos, vnguentum album camphoratum, de minio.

Vel ℞. *Tutiæ prap.* Vnc. ß. *plumbi vsti*, *cerussæ lotæ*, ana Vnc. j. Misceantur in mortario plumbeo, affundendo sensim succum vel aq. plantag. donec fiat massa. Postea adde *boli Armeni* Drach. iij. *ol. ros. ceræ*, ana q. s. F. Vnguentum.

Plura huiusmodi medicamenta, *cap. seq.* videantur.

CAPVT XV.

De Phagedæna.

Phagedæna.

QVia etiam, vt dictum, Phagedænæ fit mentio inter vlcera; quid ea sit, explicandum. *φαγέδαινα ἀπὸ τοῦ φαγεῖν*, ab *edendo*, dicitur, nomenque hic seu tumor, seu vlcus, ab exedendo & erodendo accepit, quòd vicinas partes erodat. Et quidem propriè vlcus est. Quia tamen vlceris oræ atra bile turgidæ in tumorem attolluntur, à nonnullis etiam ad tumores refertur, & à Galeno, *in lib. de tumoribus, cap.* 14. eius fit mentio. Nos inter vlcera hic explicabimus. De nomine tamen notandum, id non semper eodem significatu accipi. Interdum enim, vt Galenus, *6. epid. comm. 3. c.* 37. testatur, Phagedæna multorum ciborum appetitum & esum significat: vnde ab autore *definit. Medicar.* definitur, quòd sit constitutio, in qua multum appetentes cibum, sumentésque immodicum, non ipsum retinent, sed vbi eiecerint, rursus appetunt: quo modo & ab Aureliano, *lib. 4. Chronic. cap.* 3. definitur. Vt ita hoc modo accepta Phagedæna nihil sit aliud, quàm caninus appetitus: & propterea Plinius, *lib. 20. cap.* 5. & 13. *lib. 30. cap.* 9. *lib. 35. cap.* 15. distinctionis gratiâ, quando de vlcere loquitur, vlcerum nomen addere, & Phagedænas vlcerum appellare solet. Præterea Phagedænæ nomen interdum apum quandam luem significat, de qua Columella, *lib. 10. cap.* 13. Verùm Phagedænam hoc loco de vlcere accipimus, de quo Galenus, *de tumorib. cap.* 14. ait: *Quæcunque ex vlceribus depascuntur, atque circumiacentia corpora attingunt, quod sanum est ea continens erodentia, omnia hæc à Græcis φαγεδαινικὰ nuncupantur. Quæ verò ex vtrisque composita sunt, ab vlcere scilicet & tumore carnem ambiente, φαγέδαιναι vocantur.* Depascitur quinetiam & herpes circumvicinas partes; verùm

olius

solius cutis exulceratio existit: phagedæna verò vnà cum cute, quæ subiecta sunt, attingit.

Nome.

Diuersus etiam affectus est Νομὴ, à νέμεσθαι, quod *pascere* significat, dicta, propterea quòd pergere pascendo id vitium ab ægris particulis, ad eas quæ integræ sunt, soleat, atque harum semper aliquid ægris adiicere, atque ita non a substantia rei iudicatæ, sed ab accessorio, quod est pascere, appellatio indita, vt Galenus, 5. *meth. med. cap.* 4. docet. *Nome* enim putredinem depascentem significat, etiamsi vlcus minimè serpat. Phagedæna verò ab acribus erodentibusque humoribus est, etiam sine putredine.

Quid autem Phagedæna sit, iam dicendum. Est autem Phagedæna, in specie & propriè sic dicta, vlcus quod depascitur & erodit subiectam carnem, & quæ circa sunt, & ex sanis partibus subinde aliquid depopulatur, atque ægris adiicit; vt ex 6. *aph.* 46. videre est, & Galeno, *de tumor. p. n. cap.* 12. Phagedæna tumidum, quam Barbari Vlcus ambulatiuum appellant, vlcus est tumidum, profundum, partes vicinas & carnem subiectam erodens. Habet enim tumorem circa labia, quo ἀπὸ τ νομῆς distinguitur quæ sine tumore vicina exedit. Quamquam & aliter distinguitur Nome, quòd in Phagedæna erosio fit à maligna qualitate & acrimonia humoris solum: in Nome verò simul putredo coniuncta est. Est quoque vlcus profundum, & non solùm cutem, verum etiam carnem erodit; qua ratione differt ab Herpete, qui solam cutem erodit.

Differentia eius à Nome.

Caussa.

Caussa.

Ortum habet hoc malum ab humore adusto & bilioso ferè iam in naturam atræ bilis degenerante, vel à bile cum pituita salsa humoréque seroso & acri mixto: qui humor non tam tenuis est, vt ille, qui Herpetem efficit, neque tam crassus, vt ille, qui Cancrum. Proueniunt autem hi humores vel ab aliquo membro præcipuo, calida & sicca intemperie laborante, vel in ipsa parte affecta, calida & sicca p. n. intemperie prædita, aduruntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Signa iam explicata sunt, & ex hoc & *anteced. capite* colligi possunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Vlcera hæc difficilis sunt curationis, vnde & in genere Cacoëthe nominantur.

2. Alia tamen aliis sunt maligniora; qua de caussa necesse est, in promptu esse varia medicamenta viribus differentia. Neque enim vnico medicamento omnia talia vlcera facilè quisquam curauerit.

3. Exedentia vlcera, cum intemperie hepatis calida & sicca, vel lue venerea coniunctis, difficulter curantur.

4. Depascentia vlcera nisi rectè & maturè sanentur, sæpe in exulceratum cancrum degenerant.

Curatio.

Curatio.

Circa curationem huius vlceris notandum est, vt aliàs etiam sæpe dictum, nihil in eo, vt & in aliis morbis profici, manente adhuc caussa. Itaque primò ea victus ratio instituenda est, quæ tales humores adustos non solùm non generat, sed etiam eorum acrimoniam retundit atque corrigit: postea humores illi praui è corpore educendi sunt.

Deinde & hoc obseruandum, quod annotat Galenus, *alleg. loco, c.* 4. *lib.* 4. *de compos. med. s. gen.* ad Asclepiadis medicamentum dum inquit: *Rectè Asclepiades ad finem scripti medicamenti hac verba adiecit: & hoc triduo soluito, fomentisque mitigato, idémque Emplastrum ablutum emollito, rursúmque imponito. Nisi enim diu toti cuti pharmacum adhæserit, nihil efficit. Quod plerosque Medicos latuit, arbitrantes, si ter de die saniem ab vlcere detorserint, meliùs se facturos, iis, qui bis idem faciunt.* Et certè hac in re vulgò sæpe peccatur, dum plerique existimant, se quàm optimè ægris consulere, si de die ter aut quater tale vlcus absterserint. Verùm cùm medicamentum non agat, nisi à calore natiuo in actum deducatur, atque in malignis & diuturnis vlceribus, partis affectæ calor sit valde debilis, multo tempore eget ad vim medicamenti excitandam. Vnde medicamentum idem loco affecto diutius inhærere debet, neque vbi à calore partis affectæ vix eius vis excitata est, vt iam agere incipiat, eius actio interturbanda, & nouum medicamentum applicandum est. Qua in re tamen conditio humoris vlcus excitantis consideranda. Si enim valde acris sit, sæpius abstergendus, ne vlceratæ parti inhærens, eam magis corrumpat.

CAPVT XVI.

De Vlcere cum dolore.

NOn solùm autem caussæ vlcera fouent & augent, ac morbi quidam iis coniunguntur, sed & dolor vlceribus sæpe accidit qui propterea statim leniendus; cùm dolor attrahat, vlcus augeat, ac vt inflammationes & erysipelata accedant, in caussa est. De dolore autem in genere, *lib.* 1. *Practic. part.* 3. *sect.* 1. *cap.* 2. dictum. Vt hîc saltem de dolore vlcerum agamus, oritur dolor in vlceribus plerumque ab humore acri & erodente. Cùm verò, vt *in Institutionib. lib.* 5. *part.* 2. *sec.* 3. *cap.* 8. & *loco alleg.* dictum, dolor auferatur, vel tollendo caussam, vel dolorem propriè leniendo, vel sensum auferendo: vltimus modus non adeo tutus est, & non sine partis detrimento adhibetur, ac nonnisi maximâ vrgente necessitate eo vtendum. Propterea tutissimum est, caussam doloris auferre, aut si id nonnisi longiori tempore fieri possit, & metuendum sit, ne interea vlcus augeatur, & deterius reddatur, anodyna vsurpanda. Quæ qualia sint, *allegato loco* dictum. Vtilia hîc sunt, *vitellus oui, crocus, terebenthina, ol. rosaceum, abietis resina*, è quibus mistis linimenta fiunt, vlceri imponenda. In ambitu vero vlceris, *pinguedo gallinæ, anseris, anatis, mucilago sem. lini, fœnugr. althææ, ol. amygd. dulc. chamæmeli, anethinum, violatum*, imponenda.

Vel ℞. *Maluæ, althææ*, ana M. j. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contusis & per setaceum traiectis, adde *farinæ hordei* Vnc. j. *sem. lini, fœnug.* ana Vnc. j. *ol. rosac.* Vnc. ij. *chamæmelin. lil. alb.* ana Vnc. j. *mucilag. sem. althææ. aq. fl. sambuci extr.* Vnc. j. ß. *croci* Scrup. j. *vitell. ouor.* ij. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Micar. panis albi* Vnc. ij. Maceretur lacte. Adde *farinæ hordei, sem. lini*, ana Vnc. j. *puluer. fl. chamæmel.* Vnc. ß. *ol. rosat.* Vnc. j. ß. *nymphææ* Vnc. ß. *vitell. oui*, j. *croci* Scrup. j. M. fiat F. Cataplasma.

Si ad caussam verò medicamenta accommodare libuerit, cùm frequentissimè à calidis & acribus humoribus dolor in vlceribus oriuntur, ad eum tollendum adhiberi possunt *succus* vel *aq. destill. solani, plantag. hyoscyami, semperuiui, oleum ros. albumen oui cum aqua ros.* Hinc Cataplasmata ex *malua, plantagine, solano, oleo rosac.* imponi; vel vnguentum *ex albumine oui, ol. rosat.* & *lithargyro*, diligenter in mortario plumbeo tritis, & postea cum succo semperuiui ad succi consumptionem coctis, vel ouum integrum cum oleo rosaceo & terebinthina in mortario plumbeo diligenter mistum, vel vnguentum album camphoratum.

Si ad narcotica accedere necessitas cogat, oleum papaueris, hyoscyami, mandragoræ, de ranis; vel succus hyoscyami cum lacte applicari poterunt.

CAPVT XVII.

De Tibiarum, & aliis particularibus Vlceribus.

ATque hæc in genere de vlceribus per compendium dicere volumus, quæ quis facilè ad priuatarum partium vlcera applicare poterit. Neque opus esse putamus, vt de singularum partium vlceribus dicamus, cum de iis in libris superioribus actum sit, vt mox dicetur. Hoc ergo capite in specie saltem de tibiarum vlceribus dicemus. Frequenter enim accidit, vt humores praui, præsertim melancholici, tum pondere suo ad crura tendentes, tum à natura eò, vt ad partes extremas, depulsi, vlcera excitent, idque præsertim post Erysipelata crus frequentiùs infestantia accidit, & præsertim in fœminis, vbi procul dubio vteri vitium concurrit; & scio quibusdam familiis talia vlcera familiaria esse, vt omnes fœminæ in ea, etsi aliàs bene habere videantur, vlcera talia diuturna in cruribus habeant. Et omnino maturè hisce vlceribus occurrendum est. Nisi enim statim sanentur, natura assuescit ad has partes vitiosos humores in corpore cumulatos amandare, qui postea, si vlcus occludatur, & corpus non diligenter & sæpius purgetur, alios morbos grauiores, præcipuè in senescentibus excitant. Solent etiam neglecta incrementum sumere, partes vicinas corrumpere, callosa fieri, vt ita, si iis non maturè succurratur, incurabilia postea fiant. *Tibiarum vlcera.*

Vt autem vlcera hæc rectè curentur, primò corpus diligenter ab humore vitioso purgandum, & hepatis quod plerumque subest, vitium corrigendum, ac purgatio aliquoties repetenda.

Postea ipsi vlceri *vnguentum diapompholygos* imponendum, quod in hoc vlcerum genere, semper efficacissimum deprehendi, eo vsque, donec pus bonum & album appareat.

Deinde hoc Emplastrum:

℞. *Vnguenti diapomph. bolog. empl. diapalma, gryses*, ana Vnc. j. *gummi elemi* Drach. ij. *sacch. Saturni* Scrup. j. M. in mortario plumbeo.

Quibus duobus medicamentis sæpe feliciter diuturna crurum vlcera sanaui.

Vel ℞. *Cerussæ* Vnc. ij. *lithargyri* Vnc. j. *ol. ros.* ℔. j. *ceræ* Vnc. ij. In mortario plumbeo diligenter misceantur. Postea adde *tutiæ aq. solani prap. thuris, plumbi vsti*, ana Vnc. j. Iterum in mortario ducantur. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Ceræ, resinæ*, ana Vnc. j. *seui castrati*, Vnc. ij. *picis naualis, olei*, ana Vnc. iij. *mastich. thuris, myrrhæ*, ana Drach. iij. *lithargyri* Vnc. j. ß. *cerussæ* Vnc. ß. Olea, resina, cera, & sebum simul liquefiant, & ad iustam consistentiam coquantur; postea addantur reliqua.

Vel ℞. *Ceræ albæ, terebinth. resinæ*, ana Vnc. j. *thuris, mastich.* ana Drach. ij. *styrac. calamit.* Drach. iij. *gummi elemi*, Drach. vj.

Drach. vj. *aristol. rot.* ℥. ij. *succi mille fol. betonicæ*, ana ℥. ß. *ol. ros.* q. s. F. Vnguentum.

Primò autem cera, resina, terebinthina, & olea simul dissoluantur: postea affundantur succi, & cùm insrigidari incipit, pulueres.

Vel ℞. *Ol. rosar.* ℥. xij. *cerussæ* ℥. iij. *lithargyri* ℥. iv. *thuris, mastich.* ana ʒ. ß. *sang. dracon.* ℥. ß. *myrrhæ, sarcocollæ*, ana ʒ. ij. Coq. parum vsque ad rubedinem: postea ab igne amoueantur, & inmergatur linteum antiquum, quod materiâ emplastri imbutum eximatur, & extendatur. F. Sparadrapus.

De reliquarum partium vlceribus, iam in prioribus libris Practicæ actum. Nimirum *Lib. 1. part. 3. sect. 2. cap.* 18. de vlceribus adnatæ, & corneæ tunicæ: *ibid. sect. 3. cap. 3.* de vlcere aurium: *ibid. sect. 4. cap. 1.* de narium vlceribus. *Libro II. part. 1. cap. 3.* de labiorum vlceribus: *Ibid. cap.* 16. de gingiu. vlceribus: *Ibid. cap.* 18. de oris vlceribus: *Ibid. cap.* 21. de gurgulionis exulceratione: *Ibid. cap.* 22. de tonsillar. vlceribus. *Part. 2. cap.* 1. de asperæ arteriæ vlceribus: *ibid. cap.* 12. de pulmonis vlceribus: *ibid. cap.* 18. de fistulis thoracis: *Part. 4. cap. 3.* de vlceribus cordis. *Libro III. part. 1. sect. 1. cap. 1.* de vlceribus œsophagi: *Ibid. cap.* 17. de vlceribus ventriculi: *part. 2. sect. 1. cap. 9. & 10.* de vlceribus intestinorum: *part. 3. cap. 5.* de abscessibus & vlceribus mesenterij: *ibid. cap. 7.* de vlceribus pancreatis: *ibid. cap.* 8. de vlceribus omenti: *Part. 4. cap. 8.* de lienis vlceribus: *ibid. part. 6. cap. 8.* de vlceribus hepatis: *Part. 7. cap. 11.* de vlceribus renum. *Part. 9. sect. 1. cap. 6.* de vlceribus vesicæ: *ibid. cap. 9.* de vlceribus meatus vrinarij: *Part. 8. cap. 5.* de testium vlceribus: *Ibid. cap. 6.* de scroti vlceribus: *Ibid. cap. 8.* & 10. de penis vlceribus: *Part. 10. c. 3.* de vmbilici vlcere. *ibid. c. 7. 11.* de abdominis vlceribus. *Lib. IV. part. 1. sect. 1. cap. 4. 8.* de vlceribus ceruicis Vteri: *Ibid. cap.* 10. de fistulis colli vteri: *Ibid. cap.* 11. de cancro vteri: *Ibid. cap.* 12. de gangræna & sphacelo vteri: *sect. 2. cap.* 14. de vteri cancro: *Ibid. cap.* 19. de vlceribus vteri: *Ibid. cap.* 20. de testium muliebr. vlceribus: *Part. 3. sect. 1. cap.* 7. de cancro mammarum: *cap.* 8. de vlceribus & fistulis mammarum: *Ibid. cap.* 11. de vlceribus papillarum.

CAPVT XVIII.

De Ambustionibus.

Ambustio. VLceribus non immeritò subiungimus Ambustiones, quæ etiam vlcera excitant. Sæpe enim accidit, vt casu aliquo fortuito, vel aquâ, vel oleo feruente, vel metallo liquefacto membra perfundantur, vel in ignem, aquam, vel oleum feruens aliquis incidat. Quod vbi accidit, dolor, vesicæ, exulcerationes excitantur.

Differentia eius, Sunt enim Ambustorum tres gradus seu differentiæ. Aliquando enim ardor & dolor saltem in parte affecta ab ambustione excitatur, & nisi statim remedia adhibeantur, cuticula à vera cute separatur, & abscedit, ac vesicæ excitantur, in quibus aqua limpida continetur. Aliàs etiam statim & in momento vesica attollitur, ipsáque cutis aduritur, exsiccatur, torretur, & contrahitur, nulla tamen crusta vel eschara inducitur. Aliàs verò ipsa cutis, imò interdum subiecta caro, aduritur, exsiccatur, & eschara inducitur, & cutis nigra euadit, sensum nonnihil amittit, & postquam eschara decidit, vlcus satis profundum relinquitur. Ignis enim continuum soluit, dolorémque excitat: & quia partes humidæ in cute vi ignis resoluuntur, & expirare conantur, cuticulæ verò densitate retinentur, eam attollunt, & vesicam excitant. Interdum verò vi ignis aliquid humidi in parte remanet, vnde cutis contrahitur: aliquando verò humidum partis planè dissipatur & exsiccatur, escharáque inducitur. Id quod accidit pro rerum comburentium varietate. Minùs enim comburit aqua, & quidem magis vel minùs, prout magis vel minùs feruida est. Non etiam magnam ambustionem efficiunt stipulæ, stramen, linum, & similia, nisi ambustio continuetur. Plus oleum, pinguedines, vernix, pix, mel, cera. Adhuc vehementiùs comburunt plumbum, stannum liquefactum, ferrum & alia metalla ignita, vt & ipse ignis actualis, pulueris tormentarij, & ignis fulminaris. Quò enim ignis est in subiecto densiore, & ita plures eius atomi concurrunt, vísque eius est condensata, & quo diutius actio ignis continuatur, eò maior fit combustio. Si verò ignis sit in subiecto rariore, atque ita eius atomi dispersæ & parum vnitæ, actio quoque eius breuiùs duret, minor fit ambustio.

Prognostica.

Prognostica. De signis Diagnosticis aliquid dicere opus non est; cùm ipsa ambustio per se manifesta sit. Gradus etiam eius, & quousque peruenerit ex iis, quæ modò dicta sunt, patent.

Prognostica quod attinet: 1. Quò leuior est ambustio, eò faciliùs curatur, & minora mala affert: quò verò grauior est, eò difficiliùs curatur, & grauiora mala excitat. Sæpe enim partis inflammatio, imò σφάκελος, humido radicali absumto, & calore natiuo dissipato, inde oritur, vlcera difficilia excitantur, partis motus aboletur, ac turpes cicatrices relinquuntur.

2. Ambustio à fulmine etiam periculosa est, & plerumque lethalis.

3. Quò corpus purius est, eò faciliùs curatur ambustio. Si verò sit vel plethoricum vel cacochymicum, facilè ex dolore & calore affluxus fit humorum, & inde inflammationes, vlcera putrida, & alia mala excitantur.

4. Ambustio etiam nunc magis, nunc minùs periculosa est, pro affectarum partium ratione. Si enim vna pars saltem amburatur, minus periculi adest, quam si plures, aut totum corpus amburitur. Vbi enim plures partes vel totum corpus ambustum est, rarò ægri conualescunt, sed vehementiâ symptomatum miserè moriuntur.

5. Si ambustio ita profunda sit, vt ad maiores venas, arterias, neruos penetret, periculosa est. Cùm enim vasa exsiccata contrahantur & claudantur, sanguis ac spiritus ad partem affectam confluere non possunt, vnde atrophia, gangræna, sensus & motus ablatio excitatur.

6. Abdominis combustiones difficulter curantur. Cutis enim ibi est mollior, & musculi illi varios ob motus variè extenduntur & contrahuntur.

7. Si ambustio ad intestina vsque penetret, lethalis est.

8. Periculosa quoque est inguinum ambustio, cùm loca ea sint humida & humorum affluxui opportuna.

9. Oculorum combustiones quoque periculosæ sunt. Quanquam enim leues sint: tamen vel cæcitatem vel visus deprauationem, aut certè imminutionem inducere possunt.

10. Si partes capillatæ paulò grauiùs comburantur, glabræ manent, & in cicatrice duriore inducta nulli pili generantur.

Curatio.

Equidem quidam, ex trito illo Medicorum axiomate, contraria contrariorum sunt remedia, ambusta refrigeranda, & proptereà ambustis partibus statim refrigerantia imponenda esse censent. Verùm ex vulgari, sed falsa opinione, sententia hæc ortum habet, nimirum ambustionem esse saltem alterationem, & qualitatis calidæ inductionem; cùm tamen ipse ignis, eiúsque atomi parti ambustæ communicentur, & empyreuma, vt omnes confiteri necesse habent, inducatur. Quid enim aliud est empyreuma hoc, quod omnes euocandum docent, quam minimæ ignis particulæ, quæ in partem ambustam sese penetrarunt? Et ipsa experientia docuit, frigida ambustiones non curare, sed iis summopere, igneis particulis in penitiora retrusis, dolorem augeri, inflammationes, imò gangrænam & sphacelum excitari; calida verò, quæ empyreuma euocant, prodesse, vnde etiam vulgo notum est, partes ambustas non frigidæ immergendas, sed potiùs igni parumper admouendas esse. Quod etsi reprehendere videatur Platerus: tamen vsu edoctum vulgus id facit, annotauitque iam olim illud Aristoteles, *sect.* 1. *probl.* 56. Neque quæ applicantur calida, vt anodyna applicantur; cùm non quæuis anodyna id præstent, vt mox ex cura patebit, sed ea saltem, quæ empyreuma euocandi vim habent. Attractionem verò facit similitudo atque ignis externus intrinsecum & inustum à se parti ignem foràs euocat, vt rectè loquitur Ambrosius Paræus, *lib.* 11. *cap.* 9. *Curatio.*

Prima ergo in ambustionis curatione cura sit, Empyreuma euocare. Eodem nimirum modo, sicut *part.* 1. *cap.* 55. *de Perniosibus* diximus, vt partes refrigeratæ non rectè curantur, si igni admoueantur, vel aquæ calidæ immergantur; cùm dolor inde longè intensissimus, imò sæpe gangræna & sphacelus excitetur, sed si niue primò fricentur, vel aquæ frigidæ immergantur, frigus extrahatur: ita si calidis empyreuma euocetur, quod similitudinis ratione fit, malum hoc tollitur: Quod vt rectè fiat, secundum gradus ambustionis suprà propositos curatio instituenda.

Primò ergo si leuis combustio sit, præcauendum, quantum fieri potest, ne pustulæ oriantur. Id enim si fiat, ab omni malo æger iam liberatus est. Faciendum autem id maturè, ideóque quicquid medicamenti ad manus est, statim vsurpandum, & propterea membrum si ita eius conditio fert igni parumper admouendum est, vel in aquam calidam immergendum, vel spongiâ aut linteo duplicato aqua calida madido fouendum, vt empyreuma ratione similitudinis extrahatur; vel statim linteum vernice tinctum membro ambusto imponendum; vel linteum lixiuio aut aqua, in qua calx viua exstincta sit, madidum. Mox cæpæ in mortario cum sale contusæ membro ambusto imponendæ. Vel hoc vnguentum: *Ambustionis leuis curatio.*

℞. *Cæpa cruda* ℥. j. ß. *salis, saponis Veneti*, ana ℥. ß. Misceantur in mortario, affundendo *ol. ros.* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Saponis Veneti* ℥. iij. *cæpa cruda* ℥. j. *salis* Drach. vj. *ol. ouor.* ℥. ß. *ol. rosac. amygd. dulc.* ana Vnc. ß. *mucilag. sem. cydon.* Vnc. j. Misc. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Corticem viridem sambuci, aut prima sambuci germina*, contundantur, coquantur in *butyro rec. s. s.* Colentur.

Vel ℞. *Calcem viuam* aq. ros. sæpius lotam, & cum *ol. ros.* F. Linimentum.

Vel ℞. *Ol. lini, oliuar.* ana ℥. j. ß. *salis.* ℥. ß. *album. ouor.* num. ij. Misc.

Vel ℞. *Butyri Maial. s. sale. saponis Veneti, vernicis*, ana *part. æquai.* Misc.

Vel

Vel ℞. *Ol. roſac.* ℥.iij. *camphor.* ʒ.iij. *album.ouor.* num.iij. Miſc.

Vel ℞. *Succi capar.* Vnc. iij. *ol. roſ. butyri rec.ſ.ſale. ping. porci*, ana Vnc. j. *calcis lota aq. roſ.* Vnc. ß. *mucilag. ſem. cydonior. aq. roſ. extr.* Vnc. j. *terebinth.* parum. Fiat Linimentum.

Vel ℞. *Cortic. medij viridis ſambuci*, ℥. j. ß. *ſucci germinum primorum ſambuci*, ℥. j. *ol. lini, roſac.* ana ʒ. vj. *vernicis, ping. porci*, ana ℥. j. *cera* Vnc. j. ß. *thuris pulueriſ.* ℥. j. Coq. in aq. aliquandiu, & cùm refrigerata fuerint, pinguedinem collige, & loco vnguenti vſurpa.

E *calce* ſæpius, & vel duodecies lota, & aqua priore ſemper abiecta, varia vnguenta ad combuſtionem vtiliſſima fiunt, Miſcetur enim vel cum *butyro ſine ſale*, vel *ol. roſar.* aut *hyperici.* Interdum alia adduntur, vt *mucilago ſem. cydonior. pſyllij. album. oui, cera alba.*

Vtilia ſunt & hæc.

℞. *Succi cortic. med. ſambuci*, Vnc. j. ß. *cremoris lactis* ℔. j. Coq. ad conſiſtent. inſtam. Adde *mucilag. ſem. cydon. aq. ſolani extr. butyri ſ. ſ. ceruſſa*, ana Vnc. ſemis. Miſc. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Ol. lini*, Vnc. iv. *cera noua* ℥. ij. *album ouor.* q. ſ. Miſce ſuper igne. F. Vnguentum.

Ad omnia ambuſta ſananda etiam maximè valet hoc.

℞. *Ol. oliuar.* part. j. *album. ouor.* part. ij. Conquaſſentur diligenter, & exactè miſceantur, vt F. Vnguentum album : quo locus ambuſtus cum pluma gallinæ ſæpius de die illinendus, vſque dum cruſta ſponte decidat, nec vlla ligatura eatenus adhibenda.

Ambroſius Paræus in Noſocomio Pariſienſi hoc feliciter vſurpari ſcribit.

℞. *Lardi conciſi* ℔. j. Liquefiat in *aq. roſ.* & coletur per linteum rarum. Lauetur quater *aq. plantag.* vel altera conueniente. Poſtea adde *vitell. ouor. rec.* num. iij. Fiat Vnguentum

Vel ℞. *Cancros* q. v. Contunde viuos in mortario. Poſtea ſume *butyrum recens ſ. ſale*, feruefiat, & deſpumetur. Calefacto iniice cancros contuſos, & coq. donec rufeſcant. Poſtea coletur, & vnguentum vſui ſeruetur, quod eſt efficaciſſimum.

Omnibonus Ferrarius, de *arte medic. infant. lib. 4. cap.* 25. hoc tanquam ſecretum, & quod ſæpius feliciſſimè expertus ſit, commendat, etſi iam puſtulæ eleuatæ ſint.

℞. *Album. ouor. & ol. roſar.* Vnc. ij. *aq. roſ.* Vnc. j. Miſce diligenter.

Poſtea panniculus albus lineus vel ſericus, raræ texturæ, iſto linimento madefactus parti ambuſtæ imponatur, & nunquam auferatur, donec malum ſanatum ſit, ſed quotidie bis aut ter ſaltem linteum iterum illinatur & madefiat. Quarto die elapſo, loco albumin. ouor. vitelli eorum ſumantur, & ita vſus continuetur, donec videatur nouæ cuticulæ regeneratio fieri. Tunc verò forfice paulatim de die in diem, vbi noua cuticula generata fuit, panniculus abſcindendus, donec totus ablatus ſit, quo ablato nullum veſtigium læſionis apparebit.

Vel ℞. *Cortic. medij ſambuci*, q. v. Coq. in *oleo oliuarum.* Col. adde *ceruſſa* part. ij. *plumbi vſti, lithargyri*, ana part. j. Miſce diligenter in mortario plumbeo.

De omnibus tamen vnguentis hoc notandum, ita comparata eſſe debere, vt tenaciter parti non adhæreant, ſed facilè abſtergi & remoueri poſſint. Neque enim vlcera hæc ferunt, vt fortiter abſtergantur, ſed ferè linteo ſubtiliſſimo parti admoto à pure mundari debent. Si verò vnguenta tenaciter adhæreant, & ægro dolorem, & Medico moleſtiam in abſtergendo pariunt.

Veſicæ & puſtulæ ſi eleuentur, nec tamen malum grauius, non ſtatim aperiendæ. Si enim ſtatim aperiantur, ob cutem denudatam dolor excitatur, & curatio tardiùs perficitur. Sed tertio demum die, vbi cuticula regenerari iam incipit, aperiendæ, non verò diutius apertio protrahenda, ne humor contentus acrior fiat & cutem erodat.

Ambuſtio à puluere tormentario.

Ad primum hunc gradum plerumque pertinet. (Nam ſi ſit maior pulueris tormentarij copia, vehementiùs lædit) ambuſtio, quæ fit à puluere tormentario, quæ hoc ſæpe peculiare habet, vt grana huius pulueris cuti faciei infixa maneant, & deformitatem pariant. Quod ſi fiat, (aliàs enim ſi pars ſaltem à flamma pulueris læſa ſit, nec grana cuti immiſſa & impacta, vt aliæ combuſtiones ſananda) ſtatim acu, aut alio inſtrumento commodo grana extrahenda. Quod ſi omnia ſtatim extrahi non poſſint : permittendum, vt puſtulæ eleuentur : ita enim faciliùs reliqua grana extrahentur. Si verò Chirurgus non ſtatim in principio vocetur, & combuſtione iam ſanatâ maculæ relictæ fuerint, veſicatorium è cantharidibus & fermento imponendum, & veſicæ excitatæ forcipe incidendæ, puluis eximendus, & locus (quod aliàs etiam in talibus combuſtionibus faciendum) *decocto fænugraci & fl. chamomeli*, à nigredine diligenter abluendus. Poſtea hoc vel ſimili linimento vtendum.

℞. *Gummi elemi* Drach. j. Diſſoluatur in *ol. ouor. roſar. lil. alb.* ana Drach. ij. *vng. baſilici* Drach. iij. *butyri ſ. ſale.* ℥. j. Miſce.

Guil. Fabricius, *lib. de Combuſtionib. cap.* 6. etiam *puluere præcipitati* vtitur.

Sed rectè monet Paræus, puluerem pyrium, ita ſæpe in cutem & carnem penetrare, iis non inſigniter læſis, vt nullis remediis, non phœnigmis, non veſicatoriis, non ſcarificatione, non cucurbitulis, aut corniculis eximi, & inde elici queat, adeò vt ſæpe eius impreſſa maneant veſtigia, vt ipſa experientia teſtatur.

Ad dolorem verò leniendum partes vicinæ hoc vnguento illinantur.

℞. *Ol. amygd. d. roſar. cera albo*, ana Vnc. j. Liquefiant ſuper igne, & adde *camphora* ℈. j. *mucilag. ſem. cydon.* parum Miſc.

Ambuſtio à fulmine.

Pertinet huc & ambuſtio, quæ fit à fulmine. Cùm verò fulmen malignam & venenatam qualitatem coniunctam habeat, id quod ex tetro odore & ſumma vi nocendi & interficiendi patet, vt & ex eo, quod canes animalium fulmine occiſorum carnes non attingunt : ſtatim homini à fulmine tacto pulu. aliquis bezoardic. vel theriaca, vel aqua bezoardica, exhibenda, ſudórque prouocandus. Arteriæ quoque, labia, lingua, nares, inungendæ vino, in quo theriaca diſſoluta ſit, & carpis ac cordi epithema cordiale imponendum : loco verò ambuſto applicanda vnguenta ex *cepis, foliis rutæ, & theriaca.* Exhibendi etiam ſunt ſyrupi, conſeruæ, & pulueres cordiales.

Si eſchara inducta ſit, ea ſcapello maturè remouenda & tale vnguentum adhibendum.

℞. *Pulu. rad. vincetoxici, angelica*, ana ℥. ß. *fol. rutæ, ſcordij*, ana ʒ. j. *theriaco* ʒ. ij. *ſpir. theriacalis* ʒ. iij. *mell. roſac.* ℥. ij. Miſc.

Vlcere mundato, puluis hic ſarcoticus inſpergendus.

℞. *Rad. angelica, vincetoxici*, ana Vnc. j. *myrrha, maſtich. thuris, folior. ſcordij*, ana ℥. ß. *aloes ſuccotrina* Drach. ij. F. puluis, qui irroretur *ſucco Nicotiana vera*, & *ſanicula*, & F. Trochiſci, qui in vmbra ſiccentur, atque vbi opus, iterum in puluerem redigantur.

Si qua oſſa etiam fracta ſint, non illa vulgata Cataplaſmata adſtringentia vſurpanda, ne veneni euaporatio impediatur, ſed aliud ex *farina fabar. hordei, lupinor. rad. angelica, vincetoxici, fol. rutæ, ſcordij, theriaca.* Idque ſingulis diebus renouandum, donec veneni vis victa & diſcuſſa ſit. Supra verò locum, defenſiuum apponendum, ne vapores venenati per vaſa ſurſum ad cor aſcendant.

Secundi gradus combuſtionis curatio.

Si verò combuſtio tam vehemens ſit, vt non ſolùm veſicæ excitatæ ſint, ſed & cutis combuſta, exſiccata & contracta ſit, medicamenta empyreuma tantùm extrahentia non ſufficiunt, nec ſolùm adhibenda, ſed talia applicanda, quæ cutem exſiccatam emolliunt. Ideóque ſtatim omnes puſtulæ incidendæ, vt humor calidus & acris effluat ; hinc ſtatim loco affecto tale vnguentum imponatur.

℞. *Vnguenti baſilici* Vnc. j. *ol. roſac. amygd. lil. albor.* ana Drach. iij. *vitell. ouor.* num. ij. Miſc.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſale rec. pingued. gallina rec.* ana Vnc. j. *cera noua. ol. lil. alb.* ana Vnc. ſemis. Liquefiant ſuper igne, & admiſce *croci* Scrup. j. *mucilag. ſem. cydonior.* Vnc. j. Miſc.

Vel hoc Fabricij :

℞. *Butyri rec. ſ. ſale, aq. roſ. loti*, Vnc. iij. *ol. violat. de vitell. ouor. amygd. d.* ana Vnc. ß. *farina hordei* Vnc. j. ſemis, *croci* Scrup. j. *mucilag. ſem. cydon.* Vnc. j. *cera* q. ſ. F. Vnguentum.

Vel aliud ex antea propoſitis.

Vel ℞. *Lithargyri, ceruſſa*, vel *minij*, q. v. Ebulliant in aceto, Aceto per filtrum traiecto, adde *ol. viol.* vel *ouor.* q. ſ. & diligenter miſceantur. Poſtea.

℞. *Pulpa malor. dulc. ſub prunis coct.* ℥. ij. *farina hord. ſem. fænugr.* ana Vnc. ß. Cum *lacte* fiat Cataplaſma, cui adde *croci* ℈. ß Miſc.

Supra verò locum ambuſtum tale defenſiuum imponatur.

℞. *Pulu. boli Arm. ſang. dracon. balauſt. fl. roſ. rub.* ana Vnc. ß. *ol. roſ.* Vnc. iij. *cera* Vnc. j. ß. *aceti* parum. F. Vnguentum.

Ipſum membrum poſtea faſciâ *oxycrato* madida inuoluendum, aut linteum *oxycrato* madidum imponendum, vt dolor lenitur, & influxus humorum prohibeatur. Vulgò *muriâ* illa *acidâ*, in qua *braſſica capitata* ſeruatur, vti ſolent.

Tertij gradus ambuſtionis curatio.

Si tandem cutis non ſaltem exſiccata nonnihil, ſed & omne humidum radicale in ea abſumtum, & calidum innatum diſſipatum ſit, imò ipſa caro, & venæ, arteriæ, nerui combuſti, vt gangræna partis metuenda ſit, primò puſtulæ & veſicæ omnes incidendæ, & aqua in iis contenta exſiccanda. Poſtea danda opera, vt eſchara ſtatim primo vel ſecundo die ſeparetur ; aut ſi id fieri non poſſit, pluribus in locis ſcalpello incidenda, vt humori exitus, medicamentis verò ad partem affectam aditus detur. Statim ergo linimentum Guil. Fabricij proximè deſcriptum imponendum.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſ. aq. roſ. loti*, Vnc. iij. *vngu. baſilici* ℥. j. *mucilag. ſem. cydon. aq. roſ. extr. ol. amygd. d. lil. alb.* ana Vnc. ß. *vitell. oui.* j. Miſc.

Vel ℞. *Butyri ſ. ſ. ol. roſ. pingued. porci*, ana Vnc. j. *vitell. ouor.* ij. Miſc.

Vel ℞. *Mucilag. ſem. cydon. aq. pariet. extr.* Vnc. ij. *ol. lil. alb.* ℥. j. *vitell. oui* j. *cera* q. ſ. F. Vng. molle.

Supra linteum verò de ſeq. emulſione modicum imponendum,

℞. Sem

♃. *Sem. cucurbita excortic.* ℥. ij. *cydon.* ʒ. ij. *fænugr.* ʒ. j. *aq. pura* ℔. vj. F. Emulsio. Adde *saponis Veneti albi* ℥. ß. *camphora* ℈. ß. Misc.

Defensiua hîc, præcipuè si pars iam intumescere incipiat non adeò commoda sunt præsertim si gangræna immineat; cùm transpirationem prohibeant.

Si gangræna iam incipiat curatio instituenda, vt *capite seq.* dicetur, & si quid planè combustum, maturè separandum, ne putredo partes sanas corripiat.

Vbi eschara, quod combustum est, separatum fuerit, vlcus mundandum, carne implendum, & cicatrice claudendum, vt hactenus de vlcerum curatione dictum, & *cap. seq.* dicetur Cicatricem tamen inducentia non nimis sicca sint, ne turpis & rugosa cicatrix fiat.

Guil. Fabricius ad cicatricem in ambustis inducendam his vsus est:

♃. *Empl. palmei.* Vnc. ij, *pingued. gallina. anser.* ana Vnc. ß. Liquefiant simul. Deinde admisce *aluminis vsti*, *plumbi calcinati, lithargyri auri, lapid. calaminar.* ana ʒ. j. Terantur in mortario plumbeo, addendo *mucilag. sem. cydon. fænugraci*, ana q. s. F. Vnguentum.

Vnguentum alabastrinum etiam hoc in casu sæpissimè magno emolumento vsurpauit cuius hæc est descriptio.

♃. *Lapid. alabastrit. calcinati*, Vnc. j. ß. *pumicis albi calcin.* Vnc. ß. *alumin. vsti* ʒ. ij. F. omnium tenuissimus puluis. Postea.

♃. *cera alba, sebi hircini, ol. amygd. dulc. lil. alb.* ana Vnc. j. *è vitell. ouor.* Vnc. ß. F. Vnguentum, quod emollit, dolorem lenit, & cicatricem pulchram inducit.

Si venæ & arteriæ, vt & nerui, combusti sint, ne pars atrophiâ ob defectum alimenti corripiatur, sed vasa constricta aperiantur, sequenti vnguento illinenda.

♃. *succi lumbricor.* ♃. ij, *pingued. human. gallina, vrsi*, ana ℥. j. *spir. vini* ʒ. ij. Misc.

Si partes naturâ disiitæ combustæ sint, vt palpebræ, labia, digiti, ne coalescant, sicca linamenta, aut laminæ plumbeæ subtilissimæ interponendæ.

Tandem etiam partium affectarum habenda est ratio in eligendis medicamentis. Faciei enim ambustæ non conueniunt medicamenta ex cæpis, sapone liquido, vt & vernice, cùm facilè oculi inde lædi possint. Ideóque faciei Vnguentum Omniboni Ferrarij anteà propositum, vel ex sapone aliquod spissius, ne diffluat, imponendum.

Vt ♃. *Ol. rosa. amygd. dulc.* ana ℥. ß. *saponis Veneti.* ℥. j. Misc.

Oculorum combustio. Si oculi sint læsi, statim *lac muliebr.*, vel aliud tepidum instilletur, aut tale collyrium:

♃. *Aq. rosf.* ℥. iij. *plantagin.* ℥. j. *sem. cydon. fænugr.* ana ʒ. j. Stent in loco calido, & colentur.

Si combustio sit vehemens & crusta excitata, cauendum ne palpebræ retrahantur, quod magnam deformitatem afferret. Ideóque fomentatio per emollientia instituenda.

Vt ♃. *Rad. althaa, malua*, ana ʒ. vj. *fol. althaa, malua, fl. meliloti, sambuci*, ana M. ß. *sem. fænugr. lini, cydonior.* ana ℥. ß. Coq. & decocto palpebræ foueantur.

Postea inungantur hoc vnguento:

♃. *Mucilag. sem. cydon. fænugr.* ana ʒ. ij. *ol. amygd. d. pingued. human.* ana ℥. j. *gummi elemi* ʒ. j. Liquefiant super igne, & colentur.

Vel ♃. *Ol. lil. alb. ouor.* ana ℥. ß. *pingued. humana* ʒ. vj. *gummi elemi* Drach. ij. *cera noua* Vnc. j. *croci* Scrup. j. Fiat Vnguentum.

Articulorum combustio. Sæpius verò cutis vtrâque manu extendatur.

Articuli & iuncturæ si comburantur, cùm sint partes ferè excarnes, neruosæ, & magno sensu præditæ, ne affluxus humorum fiat, & grauius malum excitetur, vniuersales euacuationes non omittantur. Topica verò non sint acria, è cæpis, sapone, & similibus, sed lenientia & anodyna: ac præcauendum, ne nerui contrahantur, & articulus incuruetur.

Vt ♃. *Ol. lil. alb. amygd. d. lumbricor.* ana Vnc. j. *pingued. gallina, human.* ana Vnc. ß. *vnguent. d althaa* ʒ. vj. *gummi elemi* ʒ. ij. Misce. F. Vnguentum.

Ferulæ quoque; vel alia instrumenta blandè & sine dolore membro adaptanda, vt contractio impediatur.

Si verò nerui contracti sint, & iuncturæ incuruatæ, vniuersalibus præmissis, pars affecta primò fouenda decocto emolliente, parato è *rad. althaa*, *bryonia*, *lib. alb. fol. althaa, malua*, *chamapit. fl. chamameli*, *hyperici*, *semin. lini, fænugraci*.

Posteà inungatur hoc vnguento:

♃. *Vngu. d. althaa.* Vnc. j. *pingued. gallina, human. anseris*, ana Vnc. ß. *succi lumbricor.* ℥. j. Misc.

Et imponendum *emp. diachyl. s. & de meliloto*.

Simul etiam membrum contractum idoneis instrumentis sensim extendendum, quæ depinguntur *in chirurgia* Gualtheri Ryff, & apud Guil. Fabricium, *in tract. de combustion.* quæ ibi videantur.

Inguinum combustio. Si inguina comburantur, cùm sint loca illa humida, laxa, & fluxionibus opportuna, ac ob glandularum vicinitatem facilè humores confluant, & gangræna excitetur, medicamenta magis sicca sint, quàm in aliis partibus. Ideóque si pustulæ nullæ eruperint, medicamenta ex sapone, cæpis, & calce vtilia sunt. Pustulæ verò si iam sint eleuatæ, maturè aperiantur Postea imponatur hoc vnguentum.

♃. *Vngu. rosacei* Vnc. j. *basilici* ʒ. vj. *ol. vitell. ouor. lil. alb.* ana ℥. ß. *myrrha, aloes*, ana ʒ. j. Misce.

Super vnguentum tota pars tali cooperiatur cataplasmate.

♃. *Farina hordei, fabar. orobi*, ana Vnc. j. *pulu. rosar.* Vnc. semis. Cum *mell. ros.* vel *oxymel. s.* F. Cataplasma.

Si verò combustio magna sit, & gangræna metuenda, medicamenta, quæ *cap. seq. de gangrana* proponentur, vsurpanda.

Cicatrices vt pracauenda. Cicatrices etiam turpes sæpe post combustionem relinquuntur, ob nimiam ab igne exsiccationem. Quod si metuatur, id præcauendum emollientibus toto curationis tempore adhibitis: valde verò sicca cicatricem inducentia non vsurpanda. Fouenda nimirum pars decocto modo de contractura membrorum proposito. Postea inungenda hoc linimento:

♃. *Ol. ouor. lil. alb.* ana Vnc. ß. *pingued. human. gallina, piscis thymali*, ana ʒ. iij. *ol. myrrha* ʒ. semis, *succi lumbricor.* Vnc. semis. Misc.

Diata.

Diætæ simul recta instituatur ratio. Victus sit refrigerans & & humectans, vtarúrque æger iusculis, in quibus endiuia, acetosa, lactuca, borrago cocta sint: contrà à calidis, acribus, salsis abstineat. Vinum non bibat sed aquam hordei, vel cereuisiam tenuem Si opus sit, etiam venæsectio & corporis purgatio institui potest.

CAPVT XIX.

De Gangrana, & Sphacelo.

Gangræna equidem & Sphacelus, nec tumores, nec vlcera sunt: imò nec morbus Sphacelus est, sed ipsa partis νέκρωσις & mortificatio, gangræna verò intemperies insignis, ad mortificationem tendens, quæ etiam sine tumore inuadere potest: quia tamen frequentissimè tumores subsequitur, & præsertim inflammationes, nonnulli inter tumores de gangræna & sphacelo agunt; alij, quia vbi pars gangrænâ corripitur, necessariò vlcus accedit, & post sphacelum vlcus relinquitur, inter vlcera de gangræna & sphacelo tractant: quos & nos sequimur ac propterea sub finem tractatus huius de vlceribus, de gangræna & sphacelo agere volumus.

Gangrana quid sit? Est autem *Gangrana*, quam vulgò *den heissen Brandt*, & Ignem S. Antonij vel Marcelli nominant, partis imperfecta mortificatio aut corruptio, ad νέκρωσιν seu mortificationem tendens, cui nisi celerrimè succurritur, membrum planè emoritur, omnémque sensum ac vitam amittit, nihilque, seu secetur, seu vratur, percipit, quæ νέκρωσις iam ita perfecta, à Latinis appellatur *Syderatio*, a Græcis σφάκελος, à Germanis *der kalte Brandt*, adeò vt hæc duo mala nonnisi magnitudine differant.

Differentia Gangrana & Sphaceli. Nam in sphacelo pars omni sensu & vitâ destituta est, planéque emortua: in gangræna verò nondum adest perfecta partis corruptio. Et cùm in gangræna nondum sit tanta corruptio, neque perfecta mortificatio, solùm molliores partes inuadit: sphacelus verò, vtpote qui est perfecta ac integra partis corruptio, non solùm molliores partes, putà cutem, carnem, venas, arterias, neruos inuadit, sed & ipsa ossa intacta non relinquit. In sphacelo tamen etiam primò molliores partes corrumpuntur, & non solùm ossa, sed & venæ, arteriæ, ac nerui salui relinquuntur: si tamen pars putrida non separetur fieri non potest, quin & partes solidiores putredine inficiantur.

Caussa.

Caussa. Cùm ergo in gangræna & sphacelo membri fiat mortificatio, in gangræna quidem incipiens, in sphacelo verò perfecta; atque mortificatio partis à destructione caloris natiui dependeat, sicut contrà ex huius integritate vita: quicquid calorem natiuum partis destruit, illud etiam caussa gangrænæ & sphaceli esse potest. Calor autem natiuus destruitur, cùm vel à contrario corrumpitur, vel suffocatur, vel dissipatur, vel ob defectum alimenti extinguitur. Destruitur à contrario, vel agente qualitate manifesta & frigore, vel occulta, vt à veneno. Suffocatur prohibitâ transpiratione. Dissipatur à maiore calore. Extinguitur, si pabulum necessarium denegetur, vt ita quinque caussæ sint generationis gangrænæ & sphaceli. Nimirum frigus nimium, venenata qualitas, prohibita transpiratio, calor externus vehemens, alimenti & caloris influentis defectus.

Primò enim videmus non rarò, tempore hyberno per niues & glaciem iter facientibus extrema pedum, manuum, aures, nares emori, ob frigoris externi vehementiam: Ita euenit interdum ob medicamenta nimis refrigerantia in phlegmone aut erysipelate incautiùs adhibita, partem gangrænâ aut sphacelo corripi. Quamquam hunc casum malim ad transpirationem prohibitam referre.

Maxima

Maxima quoque vis calorem innatum destruendi est iis, quæ venenosa sunt, & occultâ vi corpus nostrum destruunt. Etenim interdum humores in corpore nostro adeò degenerant, & tantam malignitatem acquirunt, vt iis partibus, in quas à natura detruduntur, νέκρωσιν inducant, quod videmus fieri in carbunculis. Ita & morsus & ictus venenatorum animalium, partes corrumpunt & putrefaciunt. Quod præstant quoque medicamenta septica, quæ carnem corrumpendi vim habent, non satis prudenter adhibita, præcipuè in locis calidis & humidis, vt in emunctoriis, pudendis, & similibus locis.

Tertiò, prohibita transpiratio etiam gangrænam excitat. Cùm enim calor noster perpetuâ ventilatione indigeat, si illa denegetur, suffocatur à copia vaporum. Hac de caussa non rarò in magnis inflammationibus, præcipuè in partibus humidis, gangræna accidit, calore natiuo extincto; vt alias etiam videmus exiguam flammam aquâ aut oleo copiosiore affuso extingui, & sub cucurbitula non perforata, aut vase quocunque tecto flammam suffocari, quæ sub perforato & vase aperto seruatur. Idque in primis accidit, si in febribus, præcipuè malignis, cum impetu humores ad aliquam partem seu protruduntur, seu ruunt. Ita memini hîc cuidam cum febre malignâ laboranti, ex humoribus ad scrotum protrusis, scrotum totum inflammatum & sphacelo correptum fuisse, vt necessariò totum auferretur, & testes nudi propenderent, qui tamen gangræna sedatâ postea carne ex inguinibus succrescente iterum tecti sunt. Inflammationem etiam, quam gangræna sequitur, excitant interdum vulnera, eáque non solùm magna, sed & sæpe exigua, quæ nullius momenti videantur. Ita refert Henricus ab Heer, *lib.* 1. *obseruat. med. rarar. obseru.* 12. se virum ætatis annum quinquagesimum nonum agentem, qui cùm vngues pedum resecaret, & ad viuum vsque penetrasset, mox gangræna correptum interiise vidisse. Et alios duos illustres viros, qui cùm callum pedis amputandum curassent, gangrænam, quam mox excepit mors, incurrisse. Quò etiam faciunt medicamenta emplastica, in magnis inflammationibus, præcipuè in locis humidis intempestiuè applicata, quæ frequenter suffocationem caloris natiui inducunt.

Quartò etiam calor præter naturam & extraneus gangrænam inducit, humidum radicale & calorem natiuum absumendo. Sic interdum post magnas vstiones gangræna sequitur.

Denique alimenti, sanguinis scilicet, spirituúmque influentis, qui ad instum fouendum necessarius est, defectu, oritur Gangræna. Cùm enim calidum innatum perpetuo nutrimento, seu flamma oleo, indigeat, si illud denegetur, marcescit & extinguitur, vt flamma in lucerna, deficiente oleo. Atque hoc modo gangræna externis corporis partibus accidit, interdum in atrophia, tabe, & similibus morbis diuturnis corpus extenuantibus. Eadem de caussa, si maiores articuli luxati non bene reponantur, os luxatum comprimit vicina vasa, & sanguinis ac spirituum in partes subiectas influxum prohibet, vnde tabes & macies earundem sequitur; & procedente tempore non rarò gangræna. Ita compertum est, ex magno tumore circa venam cauam, qua diuaricata in crura descendit, comprimente illam, & sanguinis descensum in crus impediente, gangrænam ortam esse. Hoc modo etiam gangræna accidit si pars aliqua nimis arctè & diu vinculis constringatur, aut nimis adstringentia parti alicui imponantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscere gangrænam non difficile est. Nam color in parte mutari, & ad nigrum conuerti, caro flaccescere, pulsus & icons imminui, calor aboleri incipit. Quæ symptomata, quò magis ad perfectam corruptionem & sphacelum gangræna tendis, magis augentur, & euidentiora fiunt. In perfecta enim corruptione & sphacelo vita & sensus planè abolita sunt: nullus percipitur pulsus, pars siue secetur, siue vratur, non dolet, caro frigida apparet, fit mollis & flaccescit, vt digitis cedat, dum premitur: quæ tamen postea exsiccatur, fit nigra, liuida & planè emortua: ac graueolens est instar cadaueris, cutis, si digitis prehendatur, à subiecta carne separari videtur. Monet autem hoc loco Ambrosius Paræus, ne Medicus, vbi ex signis his gangrænam & sphacelum deprehendit, ea quæ agenda sunt, ampliùs differat, deceptus motu, qui interdum aliquis in membro etiam emortuo reliquus est. Mouentur enim sphacelo corruptæ partes, non integri musculi motu, sed quia saltem musculi caput adhuc integrum est, quod dum mouetur, vnà continuum sibi tendinem, & caudam suam, etsi iam emortuam trahit.

Atque hæc signa, quæ in perfecta corruptione & sphacelo apparent, in omni eadem sunt, ex quacunque etiam caussa, siue ex frigore, siue ex venenata qualitate, siue prohibita transpiratione, siue calore extraneo, siue alimenti defectu originem traxerit; nisi quòd talia symptomata in sphacelo ab occulta caussa & venenata orto, vt delirium, syncope, & similia, sint grauiora. At in gangræna & mortificatione adhuc incipiente, signorum & symptomatum, prout gangræna ex diuersis caussis ortum habet, notatur diuersitas. Nam in gangræna, quæ ex frigore oritur, subitò acutus & pungens dolor oritur, rubor in parte apparet, qui paulo pòst in nigrum colorem mutatur, calórque qui in parte erat, extinguitur, ac frigus & stupor cum horrore, quasi per quartarias percipitur. Deindè in gangræna, quæ ex venenato & maligno humore in corpore, quem natura ad externa producit, proficiscitur, adest febris continua; maximúsque naturæ cum morbo conflictus, vnde syncope, delirium, & similia ortum habent, oritúrque talis gangræna plerumque in partibus extremis, vt digito magno pedis, cum pustula quadam seu vesica, sub qua est macula nigra, quæ sæpe subitò in tibiam totam & coxam detruditur.

Quæ autem ingentes inflammationes, plerumque ob prohibitam transpirationem, sequitur gangræna, ex eo cognoscitur, quòd color ille floridus, qui solet adesse in inflammationibus, in pallidum & liuidum mutatur. Dolor ille pulsans, qui antea infestabat, cessat, sensus hebetatur, oriuntur pustulæ grandiores, plenæ ichore referente carnis loturam. Quæ ferè eadem apparent, vbi a calore extraneo ortum habet gangræna. Si denique ob defectum alimenti, aut intemperiem siccam gangræna partem corripiat, nullus adest dolor, inflammatio, tumórque, sed potiùs macies, corpúsque statim refrigeratur. & accidit hæc gangræna plerumque in partibus extremis, vt in tibiis & pedum digitis. Vbi autem pustulæ tandem exoriuntur, & pars liuida euadit, tùm dolores accedunt, & febris excitatur. Si tamen ex constrictione & ligatura eueniat gangræna, pars tumet & distenditur, atque exoriuntur pustulæ maiores; ichore lotinæ carnis simili plenæ. Sed caussas euidentes facilè possumus ab ægris percipere.

Prognostica.

1. Gangrænam periculosum esse malum, cuiuis facilè patet. *Prognostica.* Nisi enim citissimè auxilium feratur; in sphacelum breui degenerat, & pars planè emoritur. Qua de caussa nullus hîc cunctationi locus est, sed statim suppetiæ ferendæ: Quod non ita difficulter fiet in vegeto adhuc & iuuenili corpore, vbi spiritus vitales adhuc sunt integri, in primis vbi musculi & nerui nondum sunt læsi.

2. Gangræna autem quæ fit cum affluxu venenosorum humorum & occulta qualitate, difficilioris curationis est, quam quæ fit sine affluxu. Pauci enim à tali gangræna euadunt.

3. Sunt & illæ gangrænæ periculosiores, quæ in partibus humidis incipiunt. Citiùs enim calidum innatum à copia humorum in talibus partibus abundante suffocatur.

4. Qua de caussa etiam gangræna quæ in hydropicis oritur, rarò sanatur, sed plerumque degenerat in sphacelum; & quæ à caussa antecedente oritur, etiam periculosior est, quàm quæ a primitiua, tempore in qua viscera magis afficiuntur.

5. Sphacelus verò longè adhuc periculosius malum est. Nec enim pars sphacelo correpta in integrum restitui potest, sed & mox exscindenda, & à viua separanda est. Quod nisi fiat, etiam partes sanæ vicinæ inficiuntur, & putredo tandem in reliquum corpus serpit, vnde præsentissima mors imminet: quam præcedunt deliria, vigiliæ, syncope, conuulsiones, luctus, singultus, totóque corpore frigidus erumpens sudor, aliique inter loquendum, alij veluti somno oppressi moriuntur.

Curatio.

Curatio Gangrænæ vt rectè instituatur, primò diætæ & caussæ antecedentis, si adest in corpore, habenda est ratio, antequam ad topica accedamus. *Curatio.* Diætam plerique refrigerantem & siccantem præscribere iubent: quod etsi verissimum sit de gangræna, quæ cum affluxu humorum fit, & magnas inflammationes sequitur: tamen varianda quoque interdum diæta est, pro varietate caussarum, vt mox in specie dicetur.

Ita quoque sanguinis euacuatio, & humorum vitiosorum præparatio ac purgatio institui debet, pro ratione humorum peccantium. Hoc generale est, vt cordis habeatur ratio, illúdque contra vapores malignos ex parte putrescente exhalantes, muniatur. Hinc medicamenta cor confortantia ex *borrag. buglosso, carduo benedict. acetosella, bolo Arm. terra sigillat. lap. Bezoar. citro, cortic. Mithridatio, spec. diamarg. frigid. Elect. de gemmis, confect. de hyacinth. alkermes*, & similibus exhibenda.

Vel ℞. *Aq. scabios. acetos. ros. borrag. carduo ben.* ana Vnc. j. ß. *syr. acetos. citri, granator.* ana Vnc. j. *spec. diamarg. frigid. boli Arm. terra sigill.* ana scrup. j. Misc. F. potus.

Vel ℞. *Conf. ros.* Vnc. ij. *acetos. borrag. tunicis*, ana Vnc. j. *cortic. citri condit, rob ribes*, ana Vnc. semis, *margarit. preparat. boli Arm. terra sigill, spec. cordial. temperat.* ana Scrup. j. *syr. acetos. citri*. q. s. Misc.

Topicis quoque extrà cor muniatur.

Vt ℞. *Aq. ros.* Vnc. ij. *borrag. acetos.* Vnc. j. semis, *card. bened.* Vnc. j. *acet. scordij* Drach. vj. *spir. ros.* Scrup. j. *macis, ligni aloës, cortic. citri*, ana Drach. semis, *croci*, Scrup. semis, *camph.* gr. vj. Misc. F. Epithema, quod cordis regioni applicetur.

In gangræna etiam plerumque pars sana muniri debet, & danda opera semper, ne putredinem ipsa concipiat. In hunc vsum defensiua dicta è *bolo Arm. & terra sigill.* adhibeantur, quibus propter malignitatem *scordium* admisceri potest.

Vt ℞. *Boli Arm.* Vnc. j. *terra sigill.* Vnc. semis, *C. C. preparat.* ʒ. j. *camph.* Drach. semis, *cera* ʒ. vj. *ol. ros.* Vnc. iv. *acet. ros.* Vnc. j. *succi scord.* Vnc. semis, *albi oui* j. Misc. F. Vnguentum,

Vel

Vel ℞. *Boli Arm. terræ sigil.* ana Vnc. ß. M. cum *aceto scordij.*

Sequenti Guilhelm. Fabricius frequentiùs vtitur.

℞. *Farinæ hordei* Vnc. iv. *bolis arm.* Drach. ij. *pulu. gallar. nuc. express. cortic. granat.* an. Drach. j. ß. Cum *oxymel. simpl.* q. s. F. Cataplasma.

Gangræna à nimia refrigeratione.

Sed vt iam ad specialem curationem veniamus, primò quâ ratione gangræna à refrigeratione nimia ortum habens, curanda sit, dicemus. Verùm vt notum fiat, quomodo omnes tractandi sint, qui nimiùm refrigerati sunt, siue iam sit gangræna præsens, siue saltem immineat, à principio rem breuiter persequemur.

Refrigeratorum curatio.

Si itaque nimiùm quis refrigeratus fit, ita tamen vt gangræna nondum præsens sit, neque dum pars sit liuida & frigida, sed potiùs rubor sit in parte, dolórque vehemens & vrens: tùm non mox igni admouendus est homo, sed paulò remotiùs ab eo collocandus, vt sensim sese calor colligat. Quinimò modò pars planè frigore non rigeat, vt nullus ampliùs sanguis subsit, mox niue fricanda, aut etiam frigidâ abluenda sunt membra refrigerata, vnde sensim incalescere, & pristinum calorem recuperare incipiunt. Quod incolæ regionum septentrionalium in vsu habent, qui homines refrigeratos, rigidus & penè emortuos primò aquæ frigidæ solent immergere, & manus, pedes, nasum, & alia membra refrigerata, antequam hospitium ingrediantur, niue abluere & fricare. Et vt ab internis partibus calor fortiùs ad exteriora se pandat, frigúsque omne expellatur, vtile est sorbitiones ex vino confectas exhibere, & vinum cum Theriaca propinare Septentrionalium regionum incolæ *Hydromel cum pulu. cinnam. caryophyll. Zingib.* & similium aromatum exhibent, vnde sudor in lecto prouocatur. In quem finem etiam nonnulli lagenas aquâ calidâ plenas corpori extrà applicant. Postea vbi dolor & refrigeratio nonnihil mitigata sunt, lenes frictiones manibus ol. chamæmel. amygd. amar. anethino inunctis adhibendæ sunt, & partes fouendæ lacte dulci, in quo etiam coqui possunt folia & baccæ lauri, rosmarinus, chamæmel. saluia, origanum, stœchas, & similia *Raparum* etiam *decoctum* vtile est. & vulgò ad membra ex refrigeratione dolentia vtuntur decocto capar. prius rigore congelatarum.

Postea ad calidiora accedendum, vt *oleum de lateribus, de terebinth. de cera, semen vrtic. nasturtium.* Si autem non solùm metus sit de gangræna, sed etiam ea iam præsens, membrúmque iam emori incipiat, danda opera vt calor in parte conseruetur, & ab aliis ad eam reuocetur. Vnde hîc defensiuorum vix aliqua vtilitas, sed potiùs scarificationes adhibendæ, & souendæ partes calidis medicamentis modò enumeratis, quibus addere possumus *scabiosam, scordium, rad. Vincetoxici,* & similia. Adhibentur quoque partibus *theriaca, Mithridatium, trochisci de vipera, lixiuium,* in quo *scordium* sit coctum, *aqua theriacal.*

Gangræna ex affluxu humorum malignorum.

Secundò, si ex affluxu humorum malignorum, aut malignâ qualitate gangræna originem habeat, diætâ refrigerante & siccante institutâ, & cibis citro, limonibus granatis conditis exhibitis, euacuatis quoque per venæsect. aut medicamenta purgantia, si opus sit & morbi natura, ac vires admittant humoribus prauis, (fortia tamen hîc semper cauenda) malignitas depellenda est, & ab interioribus ad exteriora materia praua propulsanda; & talis ferè curatio instituenda, qualis in malignis febribus solet, nimirum exhibenda medicamenta ex *citro, acetosa, rosis, borragine, scordio, carduo ben. dictamno Cretico, vincetoxico, ang. lica, theriacâ* etiam & *Mithridatio.* Dandáque opera, vt sudor his medicamentis prouocetur, & venenum à membris nobilibus ad exteriora propellatur. Quod vt feliciùs & faciliùs fiat, per topica quoque materia maligna ad exteriora trahenda.

Vbi etiam, si venenum extra corpori adhæserit, vt ab ictu venenatorum animalium, defensiua adhibenda: ne venenum latiùs ad partes interiores & nobiliores serpat. Si autem materia maligna in corpore genita sit, nullo modo defensiua adhibenda sunt, sed ea solùm ad exteriora euocanda, in quem finem scarificationes parti affectæ adhiberi, cucurbitulæ etiam & hirudines applicari possunt, itque præterea pars ablui decoctis ex medicamentis malignitati & putredini resistentibus, vt *absinthio, ruta, dictamno, vincetoxico, angelic.* in primis *scordio,* quod in omni gangræna vtilissimum est, & à putredine præseruandi magnam vim habet. Alij ad attrahendum vtuntur, *radice raphani, semine nasturtij,* & similibus.

Si verò extrà corpori aduenerit venenum & per ictum, morsum, aut alium contactum in partem affectam transfusum sit, medicamenta quæ fortiter venenum attrahunt, exsiccant & absumunt, sunt vsurpanda; in quem finem commodissimè cauterium actuale adhibetur. Parte affecta seu scarificata, seu adusta, ampliùs medicamenta putredini resistentia & *σήψεως* prohibentia, materiámque prauam porrò attrahentia sunt applicanda, vt Emplastrum ex iam enumeratis medicamentis cui fermentum, alliúmque sub prunis coctum admisceri potest. Tandémque sedatâ gangræna, si quod ex scarificatione aut vstione vlcus adest, medicamentis ex *succo apij, melle rosato,* quibus aliquid *spiritus vini* addi potest, mundificandum, & cætera quæ vlceri conueniunt, porrò agenda.

Gangræna ab inflammatione.

Tertiò gangræna, quæ magnam inflammationem subsequi, & à copia sanguinis, ac humorum partis natiuum calorem suffocantium, oriri solet, curatur hoc modo. Diæta primò tenuis & refrigerans instituenda. Sanguis & humores, qui in partem influunt copiosiùs, venæsectione, scarificatione, cucurbitulis, purgantibus, aliisque commodis remediis, è toto corpore euacuandi, & ne in partem affectam confluant, aliò reuellendi & deriuandi sunt, circúmque partem affectam defensiuum aliquod applicandum, vt suprà, *p. 1. c. 5. de Inflammatione* dictum.

Mox sanguis & humores, qui in parte corrumpuntur, natiuúmque calorem suffocant, euacuandi sunt ex parte affecta, vt caussa tollatur, & membro pristinus calor atque vigor restituatur.

Quapropter pars statim, cùm periculum in mora sit, & sanguis qui iam corrumpi incipit, ob copiam & crassitiem per medicamenta vix digeri ac discuti possit, scarificanda est multis sectionibus, & iis satis profundis, ac sanguis corruptus satis copiosè euacuandus. In magnitudine tamen & profunditate incisionum, respiciendum ad ipsius affectus magnitudinem, & prout affectus putredini sphacelo vicinior fuerit, eæ sunt moderandæ. Aliqui etiam hirudines admouent; aut cucurbitulas maiores, si sanguis satis copiose per scarificationes solas non euacuatur. Factâ incisione, pars abluenda est *aq. salsa,* aut *lixiuio,* cui etiam *lupinus* aut *aloe* addi possunt, simúlque coqui, vt si quis adhuc hæreat in parte sanguis crassior, abluatur, materiæ putridæ reliquiæ euacuentur, & omnino putredini resistatur. In hunc vsum hæc decoctio vsurpari potest, quâ membrum affectum, quoties noua medicamenta applicantur, abluendum.

℞. *Lixiuij fortiss. aceti opt.* ana ℔. ij. *scordij, absinth. lupin. contusor.* ana M. ß. *rad. ireos, aristol. rot. vincetoxic.* ana Vnc. ß. Coq. omnia ad tertiæ part. consumtionem. Colat. adde *aloes, myrrhæ pulueris sator.* ana ℥. ß. Rursum semel atque iterum ebulliant. Tandem adde *mellis rosat. colat.* Vnc. j. *spir. vini opt.* Vnc. iij. Misce.

Vbi pars abluta fuerit, imponendum *Vnguentum Ægyptiacum* quod primas hîc obtinet: & efficacissimum est ad putredinem tollendam & separandam carnem mortuam à sana. Quòd si maior corruptio sit, tale, quod etiam malignitati resistit, componit Guilhel. Fabricius.

℞. *Ærug.* ℥. iiij. *mellis opt. & cum decocto absinth. & scordij despumati* ℔. j. *aceti scill.* ℥. vj. *alum. sal. Arm.* ana Vnc. ß. *succi rutæ, scordij,* ana ℥. ij. Coq. ad spissitudinem. Postea adde *theriacæ opt. Mithrid.* ana ℥. ß. *camph.* ʒ. j. Misc.

Vtilis est & hæc aqua si in ea pannus madefiat & loco affecto imponatur, quæque in gangræna scroti, de qua suprà dictum, feliciter adhibita fuit.

℞. *Vitrioli* ℥. j. *summit. querc.* M. j. *thuris* ℥. ß. *camphoræ* ʒ. ij. *vini* ℔. ij. ß. Coq. ad tertiæ part. consumtionem. Cole. cut.

Non solùm autem Ægyptiacum vnguentum applicandum est, sed & suprà vnguentum insuper Cataplasma, quod resoluat, exsiccet, & putrefactionem inhibeat, quale Ioan. de Vigo, *tract. 1. lib. 2. c. 27.* describit, & commendat, quo etiam alij plerique Chirurgi vtuntur. Atque hæc omnia tepidè sunt applicanda, & quidem eò vsque, donec putredo sedetur.

Quòd si malum his remediis non cedat, ad valentiora medicamenta accedendum, caustica nimirum, vtpote *trochisco Andronis, Polyida, Musâ, Pasionis,* qui aceto & vino soluti parti imponantur. Multi quidem hîc ante omnia commendent arsenicum; verum reiicit & improbat illud non sine caussa in curatione gangrænæ Guil. Fabricius, vtpote quod non solùm vim septicam & putrefaciendi ac carnea quasi liquandi habet, sed & grauia inducit symptomata, dolorem ingentem, deliria, syncopen, & similia, vaporibus malignis partibus principibus communicatis. Tutius est cauterium actuale, vtpote quod inhibet putredinem, partémque exsiccat & roborat, vsurpare.

Commendatur & hoc: ℞. *Mercurium,* soluatur in aqua forti: soluto adde *salis Saturni, & vngu. rosati camphorati,* q. s. F. Vnguentum.

℞. *Mercurium,* solue in aqua forti, solutum præcipita cum *ol. tartar.* præcipitatum ablue. Vel solùm Mercurius solutus cum aq. ß. Trinitatis misceatur, & panni in eo liquore madefacti imponantur.

Crusta quocunque modo inducta tollenda est iis medicamentis, quæ suprà *part. 1. cap. 13. de Carbunculo* fuêre tradita. Neque tamdiu expectandum, donec natura corruptam à sano planè separet, sed summa pars crustæ, vel cultelli vel scalpelli acie incidatur ad partem sanam vsque, vt medicamentis ad penitiora, & reliqua corrupta via pateat. Nam si expectemus donec spontè crusta liberetur, fieri posset, vt sub crusta noua putredo contrahatur. Reliqua deinde cura ordine, vt in vlceribus conuenit instituenda est.

Gangræna à calore nimio.

Quartò, à calore nimio si eueniat gangræna, frigida diæta præscripta, & calidis humoribus attemperatis atque euacuatis, si à caussa interna malum originem trahat, membrum affectum scarificandum & decoctione tali abluendum.

℞. *Aq. endiu. acetosæ, lactucæ, solani, aceti,* ana ℔. j. *syr. acetos.* ℔. ij. *lupinor.* Vnc. ß. *scordij* M. ß. *salis* Vnc. iij. Coq. ad tertiæ partis consumtionem.

Post *Ægypt. Vnguentum,* & dictum modò Catapl. imponendum, & reliqua, quæ modò præscripta, expedienda sunt. Vbi tamen hoc obseruandum, non nisi maximâ vrgente necessitate ad cauterium actuale accedendum esse, ne vi ignis caliditas extranea, gangrænæ caussa, augeatur.

Quintò,

Gangræna ob atrophiam partis.

Quintò, si denique ex alimenti & sanguinis ac spirituum defectu, & primò quidem ob siccitatem & atrophiam, denegato necessario parti nutrimento, oriatur gangræna, cibi calidi & humidi, concoctu faciles, & plurimum ac bonum sanguinem generantes exhibendi, & extrà quoque corpus vnctionibus ex oleo dulci, aut amygd. dulc. humectandum, atque omnia vitanda, quæ corpus exsiccant. Ad ipsam verò partem iam gangrænâ affectam omnibus modis attrahendum est alimentum. Vnde defensiuis hic locus non relinquitur, cùm sanguini ac spiritibus ad partem affectam aditum præcludant. Non solùm igitur supra partem affectam, *succo lumbricorum terrestrium*, qui ex lumbricis primò aqua, postea vino lotis, atque in vas magnum cum copioso *oleo amygd. dulc. & viol.* inditis, ac super cineribus calidis calore lento liquatis, & postea colatis conficitur, & ad atrophiam atque extenuationem partium summè efficax est, membra vngenda sunt, sed & ipsa pars affecta eo leniter fricanda; cui etiam cucurbitulæ non scarificatæ apponi debent. Commodissimum autem est, si putredo iam adsit, ea adhibere, quæ similiter & attrahunt, & putredini resistunt, qualia sunt *aqua salsa* cum *scordio* cocta, *pix liquida*, cum *farina lupinorum, orobi, scordio, myrrha* & similibus. Quòd si iam processerit gangræna, scarificanda pars est, & *Ægyptiacum vnguentum*, atque illud quod ex pice, & modò enumeratis componitur, apponendum est.

Gangræna ex interceptione sanguinis & spirituum.

Porrò si ex interceptione spirituum, vel etiam sanguinis, gangræna contingat, quæcunque etiam caussa sit, quæ sanguinem & spiritus intercepit, ea protinus tollenda, vt si à vinculo sit illa interceptio, illud laxandum, & postea medicamenta putredini resistentia, & simul illud, quod est corruptum, discutientia, ex *farina fabar. orobi, lupinor. aloë, scordio, &c.* imponenda. Et si iam inualuerit gangræna, locus scat ficandus, & cætera, quæ in gangrænis requiruntur, agenda. Si adstringens & repellens medicamentum fit, ea caussa, illo sublato, frictionibus, lotionibus, & inunctionib. calor reuocandus. Ita & in gangræna ab aliis caussis spiritus intercipientibus orta, procedendum. Ipsius enim gangrænæ curatio vix quicquam variat, caussarum remotio saltem diuersa est.

Sphaceli curatio.

Sed si malum eò vsque deuenerit, vt iam membrum planè emortuum & sphacelo correptum sit, ex quacunque etiam caussa ortum habuerit malum, vna curandi est ratio. Cùm enim quod planè emortuum est in corpore, vitam recuperare non possit, & iam rei præter naturam planè habeat rationem, vna indicatio est, illud è corpore tollendi & amputandi. Quod si fieri ob loci incommoditatem non possit, iam desperata res est. Etenim sunt partes aliæ aliis aptiores, vt abscindantur, v. gr. digiti, pedes, manus, genitalia, cum minori periculo abscindi possunt. Verùm si in thorace vel ventre malum sit, excindi partes non possunt, atque imprimis si plures particulæ inficiantur. Nam interdum non totum membrum tollendum est, sed aliquid saltem ex eo. Interdum verò membrum planè amputandum est, cùm nimirum putredo omnes illius membri partes circumcircà corripuit: quod in quibusdam expeditè & sine periculo præstare licet, vt in scroto, in aliis difficultate & periculo amputatio non caret, vt in pedibus, brachiis & manibus. Sed quâ ratione ea amputatio & corrupti ablatio institui debeat, iam doceamus. Fit autem hoc pluribus modis. Aliqui defensiuo supra partem sanam priùs applicato, carnem mortuam prope sanam multis sectionibus rectis & obliquis scarificant; & quidem satis profundè, vsque ad os. Vulneribus postea puluerem ex arsenico & sublimato inspergunt, vt pars emortua à sana separetur. Verùm in hac carnis corruptæ extirpandæ ratione, vt nuper etiam monuimus, arsenicum suspectum est, & loco eius alia vrentia medicamenta ex cinere fermentorum & calce viua adhibenda. Crusta facta scalpello tollenda, neque expectandum, donec spontè separetur. Vt tamen mortuum siccetur & à sano faciliùs separetur: Fallopius hunc spatadrapum applicat;

℞. *Aloës, myrrha, acacia, galliæ mosch. alipta mosch. santal. omnium, ligni aloes, cymini alumen.* ana Drach. j. F. puluis, cuius

℞. Vnc. j. *picis naualis, resinæ pini, colophon.* ana Vnc. ij. *thuris, mastiches, styracis liquid.* ana Vnc. j ß. *gummi arabici, tragacan.* ana Vnc. semis. Liquentur omnia, in liquatura impone linteum, donec omni ex parte medicamento imbuatur. Reliqua postea peraguntur vt in aliis vlceribus. Alij cauterio actuali, quod corruptum est, adurunt, vsque dum dolor percipitur in parte, & reliqua deinceps, vt artis, peraguntur.

Verùm monet Fallopius, ne dum multa caro emortua est tollenda, vtamur solo cauterio actuali, cùm maximus ex adustione illa excitetur fœtor. Alij sectione & nouaculâ amputant corrupta, & postea ad euitandam hæmorrhagiam, & exsiccandas atque absumendas reliquias, etiam cauterium actuale, si opus est, applicant. Sed hactenus hæc curandi ratio procedit, cùm membrum totum non corruptum, neque etiam os auferendum est.

Abscissio membri corrupti vbi facienda.

Nam si totum membrum sit corruptum atque amputandum, neque cauterio actuali, neque potentiali, neque nouaculâ id expediri potest, sed integri membri, nempe pedis, manus amputatione opus est. Verùm quâ ratione hæc amputatio fieri debeat, non vna est autorum sententia. Celsus, *lib. 7. cap. 33.* suadet, vt sectio fiat inter carnem sanam & mortuam, ac potius aliquid ex sano tollatur, quàm de mortuo relinquatur, ne malum quod relinquitur, sanum corrumpat. Quam curandi rationem plures ex recentioribus improbant, ob pericula, quæ sectionem in parte sana sequuntur, sanguinis nimirum immodicam profusionem, & dolorem ingentem, atque hinc dependentia animi deliquia. Hæc itaque vt vitarent, sectionem instituere iubent in parte corrupta. Fallopius quidem distantiâ vnius digiti à sana parte, nouacula incidit carnem mortuam vsque ad os quod postea serra mox tollit, & ampliùs ferramentis igneis vasa magna & carnem, vsque ad doloris sensum adurit. Hieronymus Fabricius itidem portionem sanæ carnis, quanta est latitudo vnius digiti, relinquit, & nouaculâ etiam in carne mortua sectionem instituit, & partem postea ferramentis adurit eodem modo, ad hæmorragiam prohibendam & reliquias putredinis absumendas.

Verùm hoc loco monendum est, aliquando adhuc serpere putredinem, & partes vicinas inficere, aliquando verò iam putredinem cessare, neque in vicina ampliùs serpere, quod ubi fit circum partem corruptam circulus exactè rubens & exquisiti sensus apparet. In casu posteriore quidem non incommoda videtur esse illa curandi ratio in parte corrupta & mortua. Hoc modo enim pericula illa, quæ comitantur sectionem in parte viua, sanguinis profluuium nimirum, dolor & deliquia animi præcauentur; cum per partem corruptam sanguis non effluat, atque eadem nullum sensum habeat. Si quid autem carnis mortuæ reliquum est, id, cùm putredo non ampliùs serpit, etiamsi cauteria non adhibeantur, spontè postea abscedit, & à natura separatur, idoneis medicamentis adhibitis. Sed si adhuc serpat putredo, neque dum natura spontè sanum à corrupto separare incipiat, non sine præsenti periculo in parte corrupta solùm instituitur sectio. Nam non raro in partibus interioribus & imo membri, corruptio longè altiùs & longiùs penetrat, quam in cute apparet. Musculi enim & eorum vasa in interioribus partibus, cum sint calidiora quàm extrà, faciliùs putredinem concipiunt. Quapropter siquis incisionem adhuc in parte mortua instituere velit, cùm multum putredinis relinquat in interioribus, vel ægro mortem relictâ putredine, quæ semper latiùs serpit, accersit, vel eundem, iteratâ sectione temerè cruciat. Neque refert, quòd dolor excitatur in parte sana. Nam vt Celsus ait, *alleg. loco*, non quicquam interest an satis tutum sit præsidium, quod vnicum est. Et vt Hippocr. ***Extremis morbis extrema sunt adhibenda remedia.*** Veruntamen dolor aliquo modo leniri, & sensus obscurari potest arctis ligaturis, spiritum animalem aliquandiu intercipientibus, vt postea dicetur: & vt nouacula acutissima sectio ferè peragitur, antequam æger id percipiat. Sed nec omnem dolorem cauere illi ipsi possunt, qui in parte corrupta sectionem faciunt. Nam vbi os serrâ resecatur, tum dolores acutissimi accidunt, periostij seu membranæ ossa ambientis caussa, quem dolorem siquis vitare velit, ea in parte serra incisionem faciat necesse est, quâ ipsa membrana emortua sit: quod si faceret, procul dubio eo loci ipsum etiam os corruptum est, & putredo in vasis & musculis, quæ faciliùs putredinem concipiunt, tanta relinqueretur, quæ nec cauterio postea extingui posset. Neque ipsi cauteres sine dolore corrupta tollunt, quorum certe plures adhiberi debent, si omnis, quæ relicta est caro mortua tolli debet. Cauteres præterea habent etiam hæc incommoda, vt vehementi illo calore adipem & humores liquefaciant, partes vehementer calefaciant, vnde in sentientibus partibus insignis dolor excitatur, & caro plerumque vi ignis ita absumitur, contrahitur & corrugatur, vt magna pars ossis nuda emineat, quod non rarò nouam sectionem requirit. Hæmorrhagia etiam non tantoperè est extimescenda. Nam si vinculis vasa intercipiuntur, vt dicetur, non tam multum sanguinis profluit. Et quamuis copiosiùs nonnihil sanguis efflueret, id ex ægri commodo potiùs, quàm incommodo esset. Hac ratione enim sanguis, qui in vasis aliquid putredinis fortè concepit, euacuatur, atque hoc modo omne periculum tollitur, & præcauetur, ne putredo latiùs serpat, aut iterum inualescat.

Qua ratione igitur sectio institui debeat, vt breuiter complectamur, Vniuersalia, si malum ferat inducias, non prætermittenda, atque imprimis virium habenda est ratio. Æger itaque primò ouum sorbile cum bucella panis tosti vino imbuti assumat, & odoramentis ac epithematibus, aliisque medicamentis cordialibus roboretur. Aliqui antequam sectionem aggrediantur, medicamentum aliquod narcoticum exhibent ad sensum sopiendum: Quos tamen reprehendit Fallopius, atque leuia soporifera nihil prodesse existimat, valida autem esse periculosa. Hinc ægro collocato, & ab adstantibus vel vinculis etiam comprehenso, tractisque sursum versus sanam partem musculis, supra illam partem, in qua sectio fieri debet, arctissimè membrum vinculis constringendum. Qua ligatura primò sanguinis fluxus nimius prohibetur, secundò sensus partis spiritu animali intercluso nonnihil sopitur, tertiò musculi sursum attracti, sectione peractâ & vinculis solutis, deorsum iterum deuoluuntur, vt extrema ossium contegant.

Locus amputationis.

Locum amputationis quod attinet, in digitis manuum pedúmque rectissimè in articulo fit sectio. Nam in articulo, si ita fert malum, minore cum periculo fit amputatio, & minore cum dolore. Nerui enim & tendines incisi sursum contrahuntur, carne conteguntur, neque vlla sequitur conuulsio. Sin autem in pedibus malleolum transcendat sphacelus, paulò infra genu crura abscinden

abſcindendum, vt ægro tibia lignea commodiùs poſſit adaptari. Quâ cauſſa in tibia non ſemper proximè partem emortuam amputatio eſt facienda, ſed ſæpe plus etiam de parte ſana amputandum. Si enim multum de tibia relinquatur, id ægro oneroſum eſt, & in motu impedimentum affert. Contra verò in brachio quàm minimum ſanæ partis amputandum, ſed prope locum corruptum ſectio inſtituenda.

Locus igitur conueniens vbi fuerit electus, nouaculâ acutâ vſque ad os ſectio facienda, & ſi fieri poteſt, ipſum etiam perioſtium diſſecandum, ac ſi muſculorum quædam portio, aut quid carnis inter duo oſſa lateat, ne poſtea ſectioni, quæ ſerrâ fit, impedimentum afferat, cultro idoneo illa etiam caro diſcindenda. Mox ſerrâ (niſi ſectio in articulo fiat: tùm enim membrum nouaculâ ſolùm amputari poteſt,) quanta fieri poteſt celeritate, os amputandum. Peractâ membri amputatione proximum eſt, vt ſanguinis, vbi ſatis fluxerit, profluuium ſiſtatur. Plerique cauterio vaſa adurunt. Verùm hoc valde reprehendit Paræus. Nam crudele id eſſe exiſtimat, cùm ſummum dolorem inferat, ſi in viua carne vt debet, ſectio facta fuerit; & neruoſis partibus praua accidentia ſuperueniunt: cui accedit, quòd illa vitione plurimum ſanæ carnis abſumitur, vnde oſſa denudantur, & caro ac cicatrix cum ſumma difficultate, aut etiam planè non obducitur. Ille igitur aliam viam ſiſtendæ hæmorrhagiæ iniit, roſtro nimirum coruino vaſa comprehendit & attrahit, & quàm arctiſſimè ligat: Vaſis conſtrictis ſeu ligaturâ, ſeu, ſi ita libet, cauterio, ſoluenda vincula, & membro ſtuppæ albumine oui imbutæ, & puluere ſanguinem ſiſtendi vim habente conſperſæ imponendæ. Plerumque tamen etiam ſine cauterio & ligatura tali, ſanguis hoc modo ſiſti poteſt.

Ve ℞. *Farina volatilis* Vnc. iij. *ſang. dracon. thuris, aloes.* ana ʒ. ij. *boli Arm. terra ſigill. gypſi.* ana ʒ. j. *ranarum aquatilium praparat.* (alij arboreas illas in hunc vſum magis commendant) Vnc. j. *pilor. lepor. minutiſſimè inciſor. ſpongia rara torrefacta*, ana Drach. ij. F. puluis.

Poteſt etiam vaſis ſanguinem fundentibus, commodè fungus ille, Chirurgis ad ſanguinem ſiſtendum vſitatus, qui *Crepitus lupi* dicitur, imponi. Alij Emplaſtra ex *ſang. drac. bolo Arm. terra ſigill. farina volatil.* & ſimilibus, cum *pice* conficiunt.

Poſtea defenſiuis, qualia ſuprà recenſuimus, truncus membri amputati muniendus, quale & ſequens eſt, quod cum ſtuppis ac faſciis oxycrato imbutis applicatur:

℞. *Boli Arm. terra ſigill. ſang. dracon. maſtich. gypſi. ol. roſ. myrtini*, ana Vnc. j. *album. ouor.* num. iij. *aceti* q. ſ. F. Vnguentum.

Atque hic primus apparatus eſt, ſeu prima obligatio, quæ ante ſecundum aut tertium diem æſtate, hyeme ante quartum non eſt ſoluenda, niſi quid valde vrgeat.

Interim membrum collocandum figura media in puluinis, pilis ceruorum, aut farina frumentacea infarctis. Prima ligatura ſoluta, primóque apparatu ablato, iterum cum albumine oui, vt antea, puluis ſanguinem ſiſtens eſt applicandus, & oſſium extremitates linamento arido concerpto tegendæ, tandémque digeſtiuo aliquo vulnus obligandum.

Atque hæc cura eò vſque continuanda, donec non ampliùs quid mali metuendum eſt ab hæmorrhagia, & vulnus iam purulentum euadat. Tum enim his medicamentis relictis, mundificantibus vtendum. Guilhelm. Fabricius hoc ex ſucco apij vnguentum commendat, non ſolùm ad gangrænam, verùm etiam ad alia vlcera ſordida & maligna.

℞. *Succi apij, ſcordij, arnogloſſ. rutæ*, ana Vnc. ij. *mellis roſ. colati* ℔. j. Coq. ad conſiſtent. Syrupi. Poſtea admiſce *farina lupinor. pulu. radic. ariſtol. rot. angelica, vincetoxici, theriaca*, ana Vnc. ß. *aq. vita* Vnc. j. F. Vnguentum.

Interim danda opera, vt labia vulneris contrahantur, vt poſtea caro oſſa tegat, ipſiſque quaſi puluinaria loco ſit. Paræus & alij decuſſatim ſuunt labra vulneris: ſed commodior videtur ſutura quam ſiccam vocant, ſeu per glutinum, quæ hoc modo fit. Linteum conuenientis figuræ & magnitudinis glutino ex medicamentis adſtringentibus, emplaſtricis & viſcoſis, vt ſunt *Bolus Armenus, ſanguis draconis, gummi tragac. ſarcocolla, maſtiche, oui album, &c.* inducitur

Vt ℞. *Maſtich. ſang. drac. boli Armen. ſarcocolla, farina volatilis*, ana Vnc. ß. *reſina pini* ℥. ij. Miſc. cum *album. oui.* Ex hoc linteo fiant Emplaſtra, quæ vtrinque extremitati vulneris applicentur.

Vbi Emplaſtra ſiccata fuerint, atque cuti tenaciter adhæſerint, anſulas ex filo duplicato vel triplicato applicamus, iiſque labra contrahimus; quod etiam ſuturâ rariore fieri poteſt.

Tandem danda opera, vt extrema oſſium, quæ à ferri & aëris contactu læſa fuere decidant. In quem finem alij ferro candente extremitates eorum (cauendo tamen, ne caro, & aliæ partes ſentientes lædantur) adurunt: alij *Emplaſtro de beton ca* vtuntur, & aliis catagmaticis medicamentis. Atque ita intra 30. vel 40. diem quicquid de oſſe corruptum eſt, abſcedet. Caro ſi luxuriet, aluminis puluere & ſimilibus reprimenda, & tandem cicatrix inducenda. Cùm autem interea dolores ægrum infeſtent, & metuendum ſit, ne conuulſiones ſuperueniant, partis reciſæ truncus, imò ceruix & tota ſpina inungenda eſt medicamentis, quæ aliàs neruoſi generis affectibus ſolent applicari, confectis è *ſaluiâ, roremarino, maiorann, rutâ, lauend. anetho, chamamelo, hyperico, baccis lauri, oleo lumbricor. vulpino, terebinth.* & ſimilibus.

Non prætereunda hîc Gangræna ſcorbutica, de qua *lib. 3. Pract. part. 5. ſect. 2. cap. 4.* dictum. Quæ incipit plerumque circa pedis extremum, cum nigris & purpureis maculis, & lituris quaſi, & hinc paulo poſt vlcus cruſtoſum & gangrænoſum, ſiccum, neque ſaniem, neque pus reddens apparet, digitúſque vnus vel alter pedis emori incipit, & lineæ rubræ, ac purpureæ lituræ ſupra iuncturam pedis, ſecundum tibiæ longitudinem apparent. Exempla huius morbi aliquot vidi. Differunt autem gangræna hæc & ſphacelus, à gangræna & ſphacelo vulgò noto, non paucis. Gangræna enim illa vulgò nota ferè ex cauſſis manifeſtis ortum habet, & è membro tali ſphacelo emortuo fœtidus ac aquoſus humor effluit, membrum molle ac putridum redditur, & grauem ac cadaueroſum de ſe fœtorem emittit, multúmque breui tempore ſerpit, & plerumque hominem citò iugulat. Gangræna verò ſcorbutica ferè ſine cauſſa manifeſta inuadit, lentè ac tardè ſerpit, ac nonniſi longo tempore hominem trucidat. Vidi enim Nobilem Virum vltra menſes tres: Pædagogum quendam verò vltra ſex menſes cum malo hoc vitam protrahentem. Pars hac gangrænâ affecta planè ſicca eſt, nihílque effluit, & cùm corrupta ferro aufertur, licèt caro rubra offeratur, color tamen ille ruber paulò nigrior eſt, & ſequenti die & ipſa planè emortua deprehenditur; nullus quoque fœtor percipitur. Præterea vbi malum primò vnum ſaltem pedem apprehendit, poſtea, abſque omni cauſſa manifeſta, in altero etiam crure & pede maculæ, ac lituræ rubræ vel purpureæ apparere incipiunt, & paulo etiam poſt illius pedis digitus vnus vel alter liuidus redditur, & planè emoritur, tandémque homo plerumque apoplexiâ, quod Nobili illi accidit, vel epilepſiâ accedente moritur. *Gangræna ſcorbutica.*

Aliquando tamen ſubitò hoc malum inuadit, quando humores praui, ira, terrore, vel ſimili cauſſa agitati, ad digitos pedum, & primò quidem vnum ſaltem, ſubitò & in momento quaſi detruduntur, eodem modo vt Eryſipelas ſeu Roſa exoriri ſubitò ſolet: humórque is, cùm prauam qualitatem habeat, vel etiam eam ab aliquo animi affectu acceperit, partem quam occupat, emori facit ſubitò, vnde à nonnullis hæc gangrænæ & ſphaceli ſpecies, Syderatio in ſpecie appellatur, cùm alias in genere etiam gangræna, Syderatio appellari ſoleat. Occupat autem iſte humor tendines ferè, vnde acerbiſſimi dolores oriuntur, die noctúque affligentes, qui cùm non ita facilè vt caro, putreſcant, lentè etiam ſerpit illa gangræna, & ad aſpectum externum interdum vix menſis ſpatio alium articulum occupat, etſi intus ferè omnes pedis tendines iam infecti ſint, duratque hoc malum ſæpe ad anni quadrantem, antequam hominem iugulet, ac rarò curatur, cùm humor ille prauus tendinibus ſeſe penitiùs inſinuauerit, atque ideò facile tolli non poſſit. Ita vir quidam Nobiliſſimus, aliàs corpore cacochymico præditus, ac eryſipelati obnoxius, ex terrore, natura ſubitò vitioſos humores ad digitum pedis minimum detrudente, gangræna correptus eſt, quæ poſtea ſenſim & reliquos digitos, ac ferè totum pedem cum ſummis doloribus apprehendit, vnde poſt tres menſes diem ſuum obiit.

Eius generis fuit & gangræna, quâ quidam ciuis hîc, annos ſupra 30. natus, menſe Ianuario anni 1633. correptus fuit. Conqueſtus eſt is primò de dolore brachij ſiniſtri circa cubitum, quem cùm non magni faceret, dolor ad manum deſcendit, eáque frigido tumore correpta, & tandem ſubitò puniceo colore infecta eſt, vt manifeſta iam mortificationis & gangrænæ apparuerint indicia. Idoneis tamen, de quibus poſtea dicam, medicamentis adhibitis, manus calor naturalis reſtitutus eſt, & tumor euanuit, ac tantùm in minimi digiti apice cuticula rugoſa euaſit, quâ apertâ, parum humoris effluxit, & cutis ſubter pallida apparuit, atque ita digiti apex gangrænâ correptus eſt, quæ tamen & ipſa ſine articuli diminutione curata fuit. In curatione hoc notatione dignum, quòd ab eo digito in totam manum exquiſitiſſimi dolores extendebantur, vt nullo modo lecto æger ſe committere auderet, ſed noctu ſedens dormiret. Dum etiam à Chirurgo digitus tractaretur, tanti dolores aderant, vt ne minimum attactum ferre poſſet. Intumeſcebant præterea pedes, & facies nonnihil tumidior erat.

Nec verò is mirabitur, humorem aliquem prauum, ad membrum aliquod à natura detruſum, id ſubitò mortificare poſſe, cui, quæ aliàs in Medicina ſunt, nota fuerint. Certè cauterium potentiale è lixiuio, à quo ſapo paratur, intra vnius, vel ad ſummum duarum horarum ſpatium, partem cui imponitur, mortificat: cùm tamen ſaltem è ſale lignorum & calcis viuæ paretur. Quid ergo mirum, humorem aliquem ſimilis naturæ, ſalſum, acrem, malignum, à cæteris, quibus diluebatur & temperabatur, vt Hippocrates, *de priſca Medicina*, docet, ſeorſim exiſtentem, ſimile quid efficere?

Gangrænâ ſcorbuticâ affectorum, quorum exempla recenſui, nemo conualuit, præter illum ciuem cui gangræna digitum minimum manus ſiniſtræ apprehenderat; quem & ipſum pro ſcorbutico non ſine cauſſa habui. Medicamenta autem quibus ille curatus eſt, hæc ſunt.

℞. *Aq. apoplect. ſpir. bacc. iunip.* ana ℥. ij. *abſint. ceraſor.* ana ℥. ß. *aq. ſaluia lauendula*, ana ℥. j. Miſce.

Hæc aqua ſæpius præparata, qua pars affecta illita, vel lintea eâ madefacta impoſita fuere.

℞. *Conſ. cochlear.* ℥. ij. ß. *betonic. ſaluia*, ana ℥. j. ß. *ſpec. cordial. temp. pleres arch.* ana ℈. j. *rob. iunip.* ʒ. ij. *ſyr. de betonic.* ℥. j. F. Elect.

℞. Conſ.

℞. *Conf. cochlear.* ℥. iij. *salvia* ℥. ij. *spec. diaxyloaloës* ʒ. j. *cort. citri condit.* ℥. ß. *rob. iunip.* ʒ. ij. Cum *syr. betonica*, F. Elect.

℞. *Ol. è bacc. iunip.* ℥. j. *lumbricor.* ℥. ij. *irini*, ℥. j. Misce.

℞. *Essent. cardui bened. absinth.* ana ʒ. ij. *cochlear.* ℥. ß. *elix. propr.* ʒ. j. *spir. nasturt. aq.* ℈. j. Misc.

℞. *Rad. fœniculi, asparagi*, ana ℥. ß. *pimpinella* ʒ. ij. *herb. ling. cervina* M. j. *chamadr. chamapit. cuscuta*, ana M. ß. *sem. anisi, fœniculi*, ana ʒ. ij. *bacc. iunip.* ʒ. ij. ß. *flor. bugloss. hepatica*, ana p. j. *passul. min.* ℥. j. Coq. in *aq. s.* ad ℥ vij. Colat. adde *sacch.* ℥. ij. ß. Rursum semel atque iterum ebulliant ad consistentiam syrupi liquidi. Adde *aq. cinnamomi* ℥. ß. Misc.

℞. *Rad. asparagi. fœniculi*, ana ℥. ß. *pimpinell. cichor.* ana ʒ. ij. ß. *herb. capill.* ♀ *s agrimon. ling. cervina, chamadr.* ana M. ß. *sem. anisi, aquileg.* ana ʒ. ij. *fl. borrag. bugloss.* ana p. ß. Coq in *aq. s. q.* ad ℔. ß. Col. adde *sacch. albiss.* ℥. ij. Rursum semel atque iterum ebulliant, F. Syrupus liquidus. Adde *aq. cinnamomi*, ℥. ß. Misc.

℞. *Trochisc. de capparib. de rhabarb.* ana ℈ j. ß. *extr. absinth. gentian.* ana ℈. j. *ol. cinnamomi*, gutt ij. F. pilulæ.

℞. *Trochisc. de rhabarb. cappar. laccæ*, ana ℈. ij. *extr. absinth. gentian.* ana ℈. j. *ceterach.* q. s. F. pilulæ.

℞. *Pil. tartarear. cum scammon. de rhabar.* ana ℈ j. *extr. pil. aggreg.* ℈. ß. *ol. caryophyll.* gutt. j. Cum *aq. betonica*, F. pilulæ.

℞. *Elixir. prop. cum succ.* ʒ. j. *essent. cochlear.* ʒ. ij. *chamadr. ceterach. absinth.* ana ʒ. j. Misc.

℞. *Fol. lauri, betonic. salvia, maioran*, ana M. ij. Dentur in charta pro lotione manus.

℞. *Trochisc. de rhabarb. capparib.* ana ℈. j. *extr. cichor.* ʒ. ß. *centaur. minor. carduibened.* ana ℈. ß. F. pil. xlv.

℞. *Fol betonica, lauri, maioran. salvia rorismar.* ana M. ij. *fl. sambuci, lavendula*, ana M. j. *stœchad. Arab.* ℥. ß. Coq. in vino pro fomentatione manus.

℞. *Empl. nervini* ℥. iij. *ol. stillat. salvia*, ℈. j. *maioran.* ℈. ß. Misc. F. Empl.

℞. *Elixir. propr.* ℈. ij. *essent. cochlear. chamadryos*, ana ʒ. ij. *extr. beleny. ligni aloes*, ana ℈. ß. Misc.

℞. *Fol. lauri, betonica*, ana M. j. *maioran. salvia, origani*, ana M. j. *fl. stœchad. Arab.* ℥. ß. Coq. in *vino* pro fomentatione manus.

℞. *Rad. aperient.* ℥. ß. *agrimon.* M. ß. *fol. sen. el.* ℥. j. *mechoacanna* ℥. ß. *Zingib.* ʒ. j. ß. Coq. in *aq. s.* In Col. ℥. iv. Dissolue *manna* ℥. ß. Iterum coletur. Adde *sacch.* ℥. j. F. Syrupus. Fuit & hoc Cataplasma vsurpatum.

℞. *Farina fabar.* ℥. j. *pulu. scord. ruta, salvia, absint.* ana ℥. ß. F. Cataplasma.

Digitus etiam minimus cum annulari sæpius inunctus fuit *oleo lumbricorum*, quod paratur, si lumbrici loti indantur vitro, idque massæ panis includatur, quâ in furno coctâ liquor è lumbricis resolutis colligitur, & filtratur.

Ad vlcus verò post gangrænam in minimo digito sanandum, hoc vnguentum adhibitum fuit.

℞. *Ol. laurini, mellis, terebinth.* ana ʒ. ij. *butyri maial. gummi elemi*, ana ʒ. j. M.

Alia Cura.

Nobili cuidam, cui calceus pedem attriuerat pustula nigra in planta pedis dextri eo loci oborta est. Quam cùm negligeret, mox gangræna secuta est, quæ eo loci carnem Imperialis magnitudine apprehendit. Quod vbi animaduersum, statim caro affecta scarificata, & pustula forcipe incisa, & vnguentum Ægyptiacum loco affecto impositum fuit. Hinc defensiuum Vigonis pedi applicatum, quod hoc modo paratur.

℞. *Ol. rosar. omphacini, myrtini*, ana ℥. iij. *succi plantag. solani*, ana ℥. ij. Coq. ad succor. consumt. & colentur.

Adde *Cera alba* ℥. j. ß. *farina lentium, fabar. hordei*, ana ℥. ß. *santal. omn.* ana ʒ. ij. ß. *boli arm.* ℥. j. *baccar. myrti, fol. eiusd.* ana ʒ. j. Misce. F. Vnguentum, quo locus affectus inungatur.

Huic vnguento panni linei seq. aqu. madefacti superimpositi fuere, & sæpius repetiti.

℞. *Lixiuij tonsorum* ℔. iv. *lupinorum crassiuscule contritorum* M. iij. Coq. vsquedum lupini mollescant. Lixiuium coletur, & in col. dissolu. *croci* ℈. ij. Misc.

Scarificatio loci affecti, & vnguenti Ægyptiaci cum defensiuo appositio primâ die ter repetita; aqua etiam applicata fuit.

Sequenti die caro corrupta excisa fuit, & eadem præsidia adhibita.

Tertio die carne putridâ in totum amotâ sequens digestiuum impositum fuit.

℞. *Mellis puri* ℥. ij. *farina fabar.* ʒ. vj. *myrrha el.* ℥. ß. *album. ouor.* ij. *croci* gr. vj. Misc. F. Vnguentum.

Vnà etiam adhibitum fuit Emplastrum Vigonis tale:

℞. *Farina fabar. orobi, lentium, lupinor.* ana ℥. iv. *succi absinth.* ʒ. vj. *salis comm.* ℥. ß. *oxymel. simp.* q. s. Coq. lento igne, & F. Emplastrum. Horum medicamentorum, per aliquot dies vsu continuato, æger perfectè sanatus fuit.

LIBRI QVINTI

PARS TERTIA.

De Cutis capillorum, & vnguium vitiis.

SECTIO I.

De Cutis vitiis.

CAPVT I.

De cutis colore mutato in genere, & in specie de nigredine à Sole contracta.

NATVRA de salute corporis humani sollicita, id quod optimum est, semper agit, & propterea vitiosos humores, qui in corpore cumulantur, a membris principibus & vasis maioribus, ad ambitum corporis expellit; vnde varia tumorum, tuberculorum, & pustularum, vt & vlcerum genera; sicut etiam variæ maculæ & coloris mutationes oriuntur. Cùm vero de tumoribus, tuberculis, pustulis, & vlceribus, *parte primâ & secundâ* egerimus, & simul exanthematum & macularum quarundam mentionem fecerimus, quæ ibi videantur: de iis quæ restant, hac parte agemus, simúlque de capillorum & vnguium vitiis tractabimus.

Et quidem primò cutis vitia quod attinet, coloris eius mutationes variæ fiunt. Primò vniuersales & totius corporis, vt in cachexia, scorbuto, ictero, febre alba Virginum, de quibus alibi diximus. Deinde particulares, in suggillatione erysipelate, gutta rosacea, impetigine, lichene, vitiligine, de quibus omnibus, *de tumoribus*, actum est, vt Nigredo à Solis adustione contracta. Maculæ grauidis in facie apparentes, vt Ephelidea & Lentigines, quæ sunt maculæ fusci coloris, quæ lentes colore & figura referunt. Præterea & Næui seu maculæ ab ortu contractæ, de quibus iam dicendum. De primo quidem inter maculas hasce est affectus ille, qui Ephelis nominatur. Vbi tamen, quod suprà quoque dictum, monendum, multa tuberculorum & macularum eiusmodi genera, vulgo etiam nota esse, quibus tamen nominibus ab Antiquis appellati sint tales affectus, non satis constare. Id quod vel ex Celso apparet, qui *lib. 6. cap. 5.* scribit: *Pane ineptia sunt, curare varos, & lenticulas, & ephelidas. Sed eripi tamen fœminis cura cultus sui non potest: Ex his autem quas suprà posui, vari, lenticulaque vulgò nota sunt: quamuis rarior ea species est, quam φακὸν Graci vocant, cùm sit ea lenticula rubicundior, & inaequalior. Ἔφηλις verò à plerisque ignoratur, qua nihil est, nisi asperitas quadam, & durities mali coloris. Catera nonnisi in facie, lenticula etiam in alia parte nonnunquam nasci solent.* Et omnino puto vel mulierculis nostris etiam hos affectus notos esse: qui tamen affectus Antiquis vari, lenticulæ, ephelidea fuerint, non satis constare. Si ἔφηλις vel ἔφηλις Galeno, *de simpl. med. fac. lib. 7. §. Costus, per η* scribitur, procul dubio à Sole nomen habet, vt sint maculæ quædam à sole contractæ. Verùm Celsus ἔφηλις (nisi vitium codicis sit) per ε scribit, & asperitatem ac duritiem mali coloris esse ait: quod maculis illis non conuenit: Eustachius Rudius, *de affect. part. extern. tract. 2. lib. 2. c. 4.* Ephelida Græcorum Panum esse dicit, & panum quidem quamcunque corporis partem inficere posse, præsertim inguina, abdomen, dorsum, collum, & mediam pectoris regionem, vt plurimùm tamen ipsam frontem deturpare, scribit. Verùm quia Cels. Ephelida inter hos affectus refert, qui nonnisi in facie apparent, eas maculas latas, quæ circa inguina, pectus, abdomen, dorsum, & collum apparent, eásque fuscedine quadam, modò subcitrina, modò subrubra, modò ad nigrum vergente tingunt, vulgóque notæ sunt, ad alphum nigrum commodius referri posse, supra *part. 1. c. 29* diximus. Panum etiam malè Ephelida appellat, & panum ac Ephelida eundem affectum esse falsò statuit Rudius: Cùm ex Celso, *lib. 5. c. 18.* Plinio *lib. 24. c. 4. & 9.* aliísque Medicis clarum sit, panum esse Græcorum Phygethlon, & interdum etiam Phymata sub Pani nomine comprehendi. Verùm & alij quidam, autoritate antiquorum neglectâ, maculas illas in facie, præsertim in fœminis, Panos appellant. Hippocrates hoc macularum genus, ἐφήλεις nominari scribit, *in libro de his que vterum non gerunt, pag. 245. in codice Foesij*, dum ait: *ὅσαι ἐν γαστρὶ ἔχουσι, ἐφήλεις ἐπὶ τῷ προσώπῳ ἴσχουσι, δῆλον ὡς θηλυτοκοῦσι: Qua vtero gerentes maculam in facie, veluti ex Solis adustione habent, eæ fœmellas plerumque gestant.* Vbi rectè additur, *ὡς θηλυτοκοῦσι*: cùm sæpe obseruatum, etiam grauidas, quæ masculos gestarunt, hisce maculis in facie fœdatas fuisse, vt potiùs conceptionis in genere, quàm sexus concepti hæ maculæ sint indicium: vnde etiam *Kind-flecken* Germani nominant.

Coloris cutis mutationes.

Cùm autem duplex Ephelidum genus sit, vnum à caussis externis, alterum ab internis, de hoc sequenti, de illo verò præsenti capite agemus. Et quidem Ephelidum primum genus est notus ille affectus, nigredo scilicet illa, quam Germani *Sommerbrands* appellant, in facie, manibus, & partibus aliis radiis Solis expositis, ab ardore Solis contractus. Et patiuntur hunc affectum tam viri quàm fœminæ; in primis tamen fœminæ, quæ cutem teneriorem habent; ac præcipuè verno tempore. Cùm enim cutis tempore hyberno calori non sit ita adsueta, si tempore verno subitò Solis radiis exponatur, quæ antea erat alba, rubescere cum nigredine quadam incipit.

Nigredo à Sole.

Cognoscitur hic affectus per se ex caussa quæ prægressa est. Et non maculis quibusdam facies conspergitur, sed totius color mutatur.

Præseruatio. Præcauetur autem à Sole adustio & Nigredo, si à facie vmbraculis & aliis tegumentis radij Solis auertantur, manus verò Chirothecis tegantur; vel facies & manus inungantur albumine oui cum aq. rosf. conquassato, vel mucilag. sem. cydonior. vel psyllij aq. rosf. extracta, aut gummi tragacanth. aq. rosf. soluto. Vel illinatur facies Emulsione sem. 4. frigid. maiorum. Vel vngatur hoc vnguento.

℞. *Vnguenti pomati* ℥. ij. *cerussæ in aq. rosf. dissol.* ʒ. j. *mastiches* ʒ. ß. *mucilag. sem. psyllij* ℥. j. F. Linimentum.

Atque talibus medicamentis præcipuè opus est tempore verno, vbi facies tenera vix satis à calore Solis & aëris muniri potest.

Curatio. Si autem facies à calore Solis iam ambusta quasi, & nigredo contracta sit, natura quidem sponte, dum nouam cuticulam in adustæ locum reponit, hoc vitium temporis progressu mutare solet, si interea facies à radiis Solaribus tegatur. Verùm cùm mora ista fœminis plerumque tædiosa sit, medicamentorum operâ pristinum colorem sibi maturè restitui postulant. Vulgò fœminæ foliis cerasi recentibus faciem abstergere solent. Aliæ vtuntur aq. rosf. in qua camphora dissoluta est. Aliæ gummi cerasorum in aceto dissolutum cum pauxillo farinæ auenaceæ vsurpant.

Vtiles hîc etiam sunt aquæ fl. fabarum, maluæ lil. albor. & paratæ ex seminibus quatuor frig. maior. cum lacte destillatis. Amygdalæ amaræ quoque vtiles sunt.

Vel ℞. *Succi plantaginis, solani*, ana ℥. j. *lithargyri auri, argenti*, ana ʒ. j. *plumbi vsti* ℥. ß. *tuthiæ præp.* ʒ. vj. *camphoræ* ʒ. ß. *ol. rosac. ceræ*, ana q. s. F. Vnguentum.

℞. *Rad. lil. alb. sub cinerib. coct.* ℥. ij. *rad. serpentariæ, sigill. Salomon. sem. melon.* ana ʒ. ij. *mucilag. sem. psyllij* ℥. j. *vng. citrini* ℥. ß. F. s. a. Vnguent.

CAPVT II.

De Ephelidibus in grauidis.

Ephelides grauidar. ALterum genus Ephelidum est, quod grauidis in primis accidit, & ortum habet ex sanguine menstruo retento, qui, cum ex retentione plerumque aliquid vitij contrahat, varia symptomata in grauidis excitare solet, tum etiam has in facie maculas, ex vitioso humore eò protruso genitas.

Nonnunquam tamen Virginibus, & fœminis non grauidis, maculæ tales in facie erumpunt, si tempore menstrui fluxus cibos quosdam colorandi vim, vt loquuntur, habentes, vt radices Carottæ & betæ rubræ, & similes comedant, quas maculas tales parere experientia docuit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Ephelides in grauidis cognoscuntur: quòd sint maculæ fuscæ frontem in primis deturpantes, & in longum ac latum sese extendentes, sæpéque palmi longitudinem æquantes, omnis asperitatis expertes.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ephelides in fœminis conceptionis signum sunt, vt scriptâ ex Hippocrate, *de iis quæ vtero non gerunt*, dictum, & raro curantur, & si tollantur, subinde recurrunt, & quibusdam vsque ad partum durant, & post partum euanescunt; nonnullis etiam post partum remanent: nonnullis etiam ante partum, vbi fœtus iam grandior fit, vt alia symptomata, quæ grauidas in principio conceptionis infestare solent, euanescunt.

Curatio.

Curatio. Equidem opus esset, vt humores praui, qui antecedens huius affectus caussa sunt, cúmque fouere solent, euacuarentur; sed cùm in grauidis istas euacuationes instituere non liceat, topicis medicamentis contentum esse oportet. Vtiles hîc sunt *baccæ lauri*, si decorticentur, in puluerem redigantur; & cum melle in formam vnguenti misceantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ℞. *Pulu. bacc. lauri.* q. v. & cum *aq. fungorum*, in formam pulmenti redigantur, quo facies in balneo illinatur.

Vel ℞. *Camphoræ* ʒ. j. *nitri* ʒ. ij. Misc. cum melle, & facies misturâ inungatur.

Vtilis est & emulsio ex *sem. cannabis* facta.

Ad maculas in Virginibus, eo tempore, cùm menses fluunt.

℞. *Succum* ex incisa *radice buglossi* expressum, & eo maculas illine.

CAPVT III.

De Lentiginibus.

Lentigines. HVc pertinent & Lentigines: quas Germ. *Sommersprossen, Sommerflecken*, & *Laubflecken*, à foliorum aridorum colore, nominant, & sunt maculæ lentes colore referentes quibus in fœminis præcipuè facies in primis, interdum & manus, brachia, & thoracis pars, superior aëri exposita: nunc densiùs, nunc rariùs quasi guttatim, conspersa est sine omni dolore & molestia, in quibusdam æstatis solùm tempore apparentes, hyeme verò euanescentes, in quibusdam etiam perennantes.

Caussa.

Caussa. Ortum tamen habent ex sanguine adusto epidermidem occupante. Et accidit hoc in primis in corporibus rubeis & temperaturâ biliosis; & maximè æstate, vbi vapor ille sanguinis magis aduritur. Vnde maculæ istæ plerumque tempore hyberno euanescunt, æstate iterum apparent. Erumpunt quoque maximè iis in partibus, quæ aëri externo expositæ sunt, facie, collo, manibus, superiore parte thoracis; quia & cuticula à Sole magis aduritur, & aër ambiens vapores illos adustos in cute detinet.

Platerus existimat succum, qui pilos cuti infixos alere debebat, ad poros cutis delatum, eas efficere. Hic enim, inquit, illis priùs assimilatus, coloréque antequam illorum radicibus apponitur, nonnihil correspondens, si ab iis vlteriùs in pororum ambitum aliquousque dispergatur, maculas eiusmodi colorem fuscum plus minúsve ad pilorum colorem, dum illis assimilatur, adipiscitur, nonnihil inclinantem procreat. Quæ diffusio huius succi in poros, à colore externo nimiùm illum attrahente, porósque simul dilatante, interdum proficiscitur, si tunc succus pilos nutriens non tantùm pilorum radicibus se affigat, sed & vlteriùs diffusus, illicque subsistens, maculas illas subfuscas plus minúsve, pro cutis coloris diuersitate, efficiat. Verùm cùm facies pilis careat, non credibile, succum pilis nutriendis dicatum maculas tales efficere, sed sufficit sanguinis adusti portio in melancholicum quasi humorem degenerans, ad maculas producendas. Platerus quoque pororum nimiam à natura laxitatem opitulari existimat, vt illorum caussa succus non solùm pilos alat, sed & maculas has producat: Verùm malo hîc assentiri Eustachio Rudio qui potiùs ob densitatem cutis lentigines oriri putat, & propterea quia genæ aliis partibus rariores sunt; ideò quamuis ad eas plures adusti vapores perueniant, non tamen in iis detineri, sed leuiter euaporare, atque ita in iis lentigines non ita copiosas fieri: quia Verò frontis cutis est densior, & vapores in ea non facilè recipiuntur, recepti verò magis retineantur; ideò in fronte copiosiores sunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur Lentigines facilè, quòd sint maculæ lentis magnitudine colore fusco, crebris quasi guttis dispersæ, & his familiares, qui rufo sunt pilo, & faciem, collum, manus, & corporis partes Soli & aëri expositas corripiunt.

Prognosticum.

Prognosticũ. Lentigines vt nihil periculi habent, ita plerumque hyberno tempore euanescunt. In nonnullis tamen corporibus æstate semper redeunt; in quibusdam etiam perennes sunt.

Curatio.

Curatio. Galenus, ad has maculas laudat *costum* cum melle & aqua; vt & *brassicæ semen*, *Amygdala* quoque *amara* vtiles; vt & *oleum ouorum*. Efficacissima est *aqua scrofulariæ* è tota planta destillata. Item *aqu. è florib. Satyrij maculosi*: *oleum tartari per deliquium paratum.*

Vel ℞. *Fl. sambuci fabar.* part. æqual. Affunde lac caprinum tepidum. Stent in loco frigido per diem. Postea destillentur.

Deinde ℞. *Farinæ fabar.* q. v. Humectetur cum ista aqua, & vesperi facies misturâ illâ illinatur.

Manè facies abluatur *aq. fl. sambuci & fabar.* cui aliquid *camphoræ* in spir. vini dissol. additum sit.

Vel ℞. *Mellis* ℥. iv. *ol. amygd. d.* ℥. j. *pulu. rad. iridis* ʒ. j. *boracis* ℥. ß. Misc. F. Vnguentum.

Vtile est & *Lac virgineum* dictum, quod ita paratur.

℞. *Lithargyri* ℥. iv. Coq. in *aceti opt.* ℔. iij. ad tertiæ partis consumtionem. Refrigeratum coletur per filtrum. Postea:

℞. *Salis gemmæ* ʒ. iij. Coq. in aq. clara, ad tert. part. consumt. Coletur. Tandem:

℞. *Aquæ huius* part. ij. *aceti prioris* part. j. Misc.

Vel ℞. *Vnguenti citrini recentis* Vnc. iij. *amygd. d. diutiss. pistatarum, farinæ fabar.* ana Drach. j. *ossis sepiæ, C. C. farinæ hordei*, ana Drach. ij. Incorporentur cum melle, & misceantur.

Vel ℞. *Fl. fabar. rec.* q. v. Affunde *lact. caprin.* q. s. Stent in infus. per diem & noctem. Postea colentur & exprimantur, atque in colaturam noui flores iniiciantur, iterúmque per diem & noctem in infusione stent, & colentur. Id quinquies repete. Postea adde *medullæ panis recentis*, q. s. vt fiat instar pultis, & *lacte caprino* addito destil. Aqua ista facies manè & vesperi abluatur.

Vtilia etiam sunt quædam, quæ *cap. seq.* proponentur.

CAPVT IV.

De Cosmetica.

ETsi verò hactenus de variis cutis maculis tollendis, *capp. praeced.* dixerimus: fœminæ tamen pulchritudinis studiosæ, hisce non contentæ sunt, sed præterea nitorem ac pulchritudinem quandam expetunt. Quapropter & de Cosmeticis medicamentis quædam adiiciemus. Sunt autem medicamenta illa duplicia alia obsoletum, opacum vel nigricantem colorem emendant, cutémque elegantiorem & nitidiorem reddunt; quæ improbanda planè non sunt, cùm id, quod aëris iniuriâ, vel alia de caussa pulchritudini decessit, vel deest, reverâ homini præstent, colorémque pulchrum stabilem inducant, atque ea propriè Cosmetica dicuntur: alia sunt palliatiua, quæ Fuci dicuntur, cùm naturali colori albus vel rubicundus acquisititius obducitur, & appingitur, qui aliquandiu saltem durat, & spectantium oculos fallit. De prioribus saltem medicamentis dicemus. Posteriora verò vsurpare cùm nec honestum, nec pium putemus, non attingemus. Nam primum genus quod attinet, id reiiciendum omnino non videtur, cùm nihil fuci inducat, sed saltem naturalem corporis nitorem, quacunque de caussa amissum, restituat. Præcipuè in fœminis id conceditur, quæ cùm viris prudentiâ, robore corporis & fortitudine, & aliis quibusdam, nonnihil inferiores sint pro illis, vt Anacreon canit.

Φύσις δίδωσι κάλλος,
Ἀντ' ἀσπίδων ἁπασῶν,
Ἀντ' ἐγχέων ἁπάντων.
Νικᾷ δὲ καὶ σίδηρον,
Καὶ πῦρ καλή τις οὖσα.
Natura donat illis
Decoram habere formam,
Pro parmulisque cunctis,
Pro lanceisque cunctis.
Nam flamma cedit illi,
Ferrumque, si qua pulchra est.

Et Plato, *in Phædro*, κάλλος ἐκφανέστατον καὶ ἐρασμιώτατον εἶναι, *pulchritudinem omnium rerum illustrissimam & maximè amabilem* esse dicit, & pulchram faciem θεοειδὲς πρόσωπον, *diuinâ quadam formâ illustrem* nominat. Alterum verò à fœminis, præcipuè Christianis, omnino reiiciendum; rectéque scribit Cyprianus, *tract. 2. de habitu Virgin. Non virgines*, inquit, *tantùm, aut viduas, sed & nuptas puto, & omnes fœminas admonendas, quòd opus Dei, & facturam eius, & plasma adulterari nullo modo debent, adhibito flauo colore, vel nigro puluere, vel rubore, aut quolibet denique lineamenta natiua corrumpente medicamine.* Et pòst: *Manus Deo inferunt, quando illud, quod ille formauit, reformare & transfigurare contendunt, nescientes, quia opus Dei est omne quod nascitur, diaboli quodcunque mutatur.*

Prioris generis autem medicamenta ferè detergentia sunt, quæ succum, cuti fuscum colorem conciliantem, ex ea extergunt, nouúmque, qui nitidum colorem illi concilier, alliciunt. Quibus interdum & emollientia quædam adduntur, quæ cutem duram, crassam & asperam, emolliunt, & læuiorem reddunt, & manibus præsertim mollitiem conciliant.

Vtrique scopo *Lac* satisfacit, præcipuè, *asininum & caprinum*: cuius vires cùm non ignoraret Poppæa, Domitij Neronis Imperatoris coniux, in sanu luxu ducta, quingentas secum per omnia trahebat fœtas asinas, & balneorum solio totum corpus illo lacte macerabat, vt erugaretur, teneresceret, & candidius seruaretur, referente Plinio, *lib. 11. cap. 41. & lib. 28. cap. 12.*

Detergunt, *radices serpentariæ seu dracontij maioris, sigill. Salomonis, scrofulariæ, cucumeris asinini, lil. alb. aridi, cyclaminis; flores fabarum, lil. alb. sambuci, amygdala amara, pinea, semin. 4. frig. mai. phaseoli, oryza, farina fabarum, ciceruum, lupinorum, amylum, albumen ouorum, lac, camphora, sal, & ol. tartar. thus, myrrha, mica panis albi, glans vnguentaria.*

E radicibus *Serpentariæ* fit gersa dicta, quæ nihil aliud est, quàm fecula vulgò vocata. Eodem etiam modo è radicibus sigilli Salomonis & Scrofulariæ fecula seu gersa parari potest. E glande vnguentaria seu balano myrepsica oleum exprimitur, quod *oleum de ben* appellatur.

Ex enumeratis etiam modò simplicibus pleris que fiunt Aquæ distillatæ, & varia composita.

Vt ℞. *Rad. sigill. Salomon. serpentariæ, scrofular.* ana ℥. j. ß. *ireos* ℥. j. *fl. fabar.* Vnc. ij. *mastich.* Vnc. j. *boracis* Drach. ij. Destillentur.

℞. *Medullæ panis triticei* ℔. iij. *album. ouor. conquassat.* num. xij. *lactis caprini* ℔. iv. Destillentur.

Vel ℞. *Orizæ* ℔. j. Maceretur in *aq. fl. Fabar.* donec rumpatur; postea adde *mastiches, al.* Drach. vj. *boracis* Drach. ij. Destilla.

Vel ℞. *Medullæ panis albi* ℔. j. *rad. sigill. Salomon.* ℔. ß. *lactis caprini* q. s. Destillentur.

Vel ℞. *Fl. sambuci, fabar.* partes æquales. Affunde *lac caprinum*, & cola. Stent in loco frigido per octiduum, postea destillentur.

In vsu ℞. *Fabas* excorticatas, redigantur in pollinem, & aquæ immergantur, & aquâ postea facies abluatur, ac per se exsiccari sinatur. Tandem dissolue *Camphoram* in Spiritu Vini, & misce cum *aq. sambuci*, & aquâ istâ facies abluatur.

Vel ℞. *Album. ouor.* num. xxiv. *cinnamomi.* ʒ. ij. *lactis asinæ vel caprini.* ℔. ij. Destillentur.

Vtiles sunt & emulsiones è *seminibus quatuor frigidis maiorib. amygdalis amaris, & pineis* paratæ.

Decocta quoque fiunt, quibus facies abluitur, ex *fabis ciceribus, lupinis, oryza.*

Vel ℞. *Rad. lil. alb. sigill. Salomon. borrag.* ana ℥. j. *malua, saponaria, parietaria, violar.* ana p. ij. *fabar. excort.* M. j. *fl. maluæ* M. ß. F. decoctio, qua facies abluatur.

Linimenta præterea & vnguenta vsurpantur inter quæ sunt pomacea seu Pomata vulgò dicta. *Oleum Talci* hodie in multorum ore est, & præcipuè in gynæceis magnatum in vsu. Verùm ad fucos potiùs pertinere videtur, quàm ad vera Cosmetica; nisi ad abstergendum adhibeatur, & post vsum, quando in publicum prodeundum est, abluatur.

Non solùm verò faciei, sed & manibus fœminæ delicatiores & laboribus non assuetæ, vt molles & albæ fiant, adhibent medicamenta quædam, parata ex medulla panis albi, farina hordei, cicerum, lupinorum, melle, quibus aquâ subactis, vel cum sapone molli & melle mixtis manus abluunt. *Manus dealbantia.*

Vel ℞. *Farinæ cicerum, fabar. amygd. dulc.* ana ℥. ij. *rad. ireos Flor.* ʒ. ij. *mellis, aq. ros.* ana q. s. Misc.

Vtile est & hîc *vnguentum pomatum.*

Vel fiat talis sapo.

℞. *Saponis Veneti* ℔. j. Dissoluatur *in aq. ros.* Adde *pulu. rad. ireos Flor.* Vnc. j. *farinæ cicerum* Vnc. j. ß. Misc.

Pleraque etiam alia medicamenta, quæ ad faciem nitidam reddendam modò proposuimus, & hîc vtilia sunt.

Plura talia videantur apud Rondeletium, *in tractatu de Fucis.*

De Cicatricibus turpibus emendandis.

Ad Cosmeticam non immeritò refertur cicatricum turpium emendatio. Cùm enim ex solutione continui, vel vulnere vel vlcere factâ, ex succo cutem nutriente ad partem vniendam simile quid cuti generetur quod cicatricis nomine venit, ea toti quidem cuti similis est, ab eo tamen colore, sæpe etiam figurâ discernitur, quòd nunc altior euadit & eminet, nunc depressa est, & foueam quasi, atque in æqualitatem quandam relinquit, ac deformitatem parit, quæ progressu temporis nonnihil immutari solet, dû cicatrix cuti similior in dies redditur. Quod tamen si citiùs, expetatur, medicamentis quibusdam id præstari potest, qualia sunt *oleum myrrhæ*, quod fit si ex ouo duro vitellus eximatur, & myrrhâ impleatur, atque in locum humidum ponatur donec in liquorem abeat, quod & oleum myrrhæ destillatum præstare potest. Vtilis est & humor, qui ex ouis, dum assantur, exsudat, *oleum* item *è vitellis ouorum, pinguedo thymali piscis*, quem vulgò asciam vocant, *oleum* expressum *è nucleis persicorum, amygd. amar. ol. de ben.* Vel fiat vnguentum ea *borace, camphora, & pingued. humana*; aut ex *lithargyro & oleo rosaceo, ol. amygdar. amar.* cum *melle* mixto, vel fiat vnguentum ex succo, vel radice cucum. asinini, & melle, eóque per diem cicatrix inungatur, sequenti verò die lacte idque ita per vices fiat. *Cicatrices turpes emendantia.*

Vel ℞. *Mucilag. sem. fœnugr. psyllij*, ana Drach. ij. *ol. tartar. per deliq.* Vnc. ß. *rosac.* Vnc. j. *cerussæ boracis*, ana Drach. j. Misc.

Vel ℞. *Rad. serpentariæ, sigill. Salomon.* ana ʒ. ij. *amygd. amar. nucl. persicor.* ana ʒ. j. *testar. ouor. combustar.* ʒ. ß. *thuris, myrrhæ el.* ana ʒ. j. *sacch. cands*, Drach. iij. *mucilag. sem. fœnugraci* ℥. j. *ol. è vitell. ouor. pingued. hum.* ana q. s. Misc. F. Linimentum.

Quod si cicatrix nimis profunda sit, medicamentis emendari non potest, vt cuti reliquæ æquetur, sed sectione vel medicamento aliquo corrodente cicatrix tollendo, & cauitas, quantum opus carne replenda, & postea noua cicatrix inducẽda est.

In primis verò post variolas sæpissime turpes cicatrices in faeie relinquuntur, quæ insignem turpitudinem pariunt & propterea, vt emendentur, sæpe Medicorum opera imploratur. *Cicatrices post variolas.*

Vtilia verò sunt ad eas tollendas, medicamenta modò proposita, vt & illa, quæ hoc ipso capite antea, ad faciem

nitidiorem reddendam, sunt tradita. In primis commendatur ex iis pinguedo thymali seu asciæ piscis.

A Foresto feliciter vsurpatum fuit hoc:

℞. *Ol. amygd. d.* Vnc. j. ß. *lil. alb.* Vnc. j. *axungia capi, pinguetis*, ana Vnc. semis, *sarcocolla* Drach. semis, *farina oryzæ, lupinor.* ana Drach. j. *lithargyri auri* Drach. ß. *pulu. rad. bryon. ireos*, ana Scrup. j. *sacchari thaberzet* Drach. j. Conterenda conterantur in pollinem, & cribro tenuissimo excipiantur. & gummi dissoluta addantur si libet tandem commisceantur in mortario, superinfundendo *aq. rosar. lil. alb. fabar.* ana q. s. Continuò agitando & incorporando per pannum laneum manibus emulcendo, traiiciantur, & exibit vnguentum molle.

CAPVT V.

De Naeuis maternis.

Naui materni.

EST & aliud macularum genus, quod cutem defœdare solet. idque à prima origine contractum, quódque infans in vtero contraxit, vnde Næui, Maculæ, & Notæ maternæ atque originales nominantur, Germanis *Muttermahl, oder Vn mahl.* Sunt autem maculæ hæ variæ, coloris nunc rubri, nunc susci, nunc ulterius, huius vel illius figuræ, nunc in hac, nunc in illa corporis parte.

Caussa.

Caussa.

Equidem reperiantur, qui à fortuito humorum concursu tales maculas in corpore excitari credunt. Verum talia fortuitò non fiunt, sed ab imaginatione matris maculas istas pendere, & ab ea fœtum signari, vt loquuntur, ipsa experientia docet. Autoritates Philosophorum & Medicorum varias congerere non est necesse, neque etiam omnia conformationis vitia, quæ occasione imaginationis fiunt, hîc recensere opus est. Mulierculis enim notum, infantes nonnullas maculas fragorum vel cerasorum instar, vel rubras instar vini rubri vel ignis habere, quòd talibus rebus matri oblatis imaginatio tales colores fœtui impresserit. Et ipse noui fœminam, cui grauidæ sub moro stanti mora aliquot in dorsum inciderunt vnde infans ex ea natus totidem excrescentias mororum figuræ similes in dorso habuit. Qua ratione autem imaginatio id præstet, pluribus *in tractat. de consensu Chymic. cum Aristotel. & Galenic. cap. 14.* & *lib. 4. Pract. part. 2. sect. 4. cap. 7.* hac de re actum est, quæ hic repetere opus esse non puto.

Prognostica.

Prognostica.

1. Difficulter hoc macularum genus curatur: & quamuis interdum nonnihil obscurari videatur tamen solet recrudescere. Et referunt nonnulli eas, quæ occasione cerasorum, fragorum vuarum contractæ sunt, eo tempore, quo fructus isti maturescere solent, quasi efflorescere rursum.

2. Si tamen mox fœtu edito medicamenta adhibeantur, interdum tolluntur.

Curatio.

Curatio.

Vulgò fœminæ ad maculas tollendas vtuntur sanguine secundinæ, & eâ adhuc calente maculas has abstergunt. Alij etiam postea sanguine menstruo vtuntur.

Possunt tamen & alia medicamenta detergentia hactenus ad alias faciei maculas tollendas proposita, hîc vsurpari. Alij saliuam matris ieiunæ adhibent, alij sæpius ex matris vbere lac installari præcipiunt. Quæ si non sufficiant; ad erodentia & caustica quoque medicamenta vel etiam manualem operationem & abrasionem cuticulæ accedendum. Vtile etiam est, si mater sem. sinapi singulis diebus manè masticet, & eo maculam fricet. Quidam eam partem vmbilici, quæ infantulo post vmbilici debitum nexum decidit, adseruant, hâncque exsiccatam, ac deinde ex aq. herbæ Christophorianæ madentem maculæ imponunt ter in die, tamdio donec ea penitus euanescat. Commendatur etiam aqua destillata è garyophyllata montana, si eâ infans ex vtero egressus lauetur, & maculæ deinceps eadem aquâ abluantur.

CAPVT VI.

De Maculis volaticis infantium.

Der Flug unger kinder.

LIbelli Practici Germanici, vt in Gaberchoueri *Practica*, & *Promptuario Medico* VVittichij, & aliis videre est, faciunt inter morbos puériles mentionem affectus, quem *den Flug.* appellant, quem, quia nunquam vidi, in *tractatu de morbis infantium* præterij. Quia autem nonnulli sunt, qui eum se vidisse scribunt, eius hoc loco mentionem faciam. Describunt autem, quòd sint maculæ quædam volaticæ, rubræ, vel purpureæ in cute hinc inde serpentes, quæ si artificium aliquod, os putà, nares, oculos, aures, nates attingant, & eousque penetrent, malum lethale fieri. Ideóque vt id præcaueatur, recipiunt *aquam rosarum*, & pauxillum *croci* admisceut, atque ea omnia orificia illinunt, & maculas etiam ipsas circumcirca. Saltem versus pedes corpus non illinunt, vt per pedes maculæ istæ euanescant. Quæ maculæ, si dantur, procul dubio Erysipelatis species sunt, & propterea non solùm istud linimentum ad orificia corporis adhibendum, sed & expulsiua medicamenta, quæ alias in Erysipelate vsurpari solent, vsurpanda essent.

CAPVT VII.

De Maculis à Germanis Hepaticis dictis.

Leberflecke.

QVod sæpe monui, nec hîc præterire possum, multa tuberculorum & macularum genera, vulgo etiam passim apud omnes Nationes hodie nota esse, quæ quibus nominibus à Græcis vel Latinis appellata sunt, ignorantur: cùm tamen credibile non sit, apud Antiquos ea non extitisse. Siquidem caussæ iisdem seculis viguerunt.

Vulgo notus est affectus, quem Germani *leberflecke* nominant, procul dubio, quòd ex hepate ortum habere credant, maculæ scilicet fuscæ, vel ex flauo nigricantes, latæ, palmi magnitudine, inguina in primis, & pectus ac dorsum occupantes, imò totum pectus interdum obtegentes, cum cutis quadam leui asperitate, quæ squammas aut furfures quasi emittit, quæ tamen non vno loco hærent, sed hinc inde disseminantur, & modò euanescunt, modò rursum emergunt. Eas vnicus, quantum memini, clarè describit Reinerus Solenander, *sect. 5. consil. 11.* sed sine nomine. Platerus etiam earum mentionem facere videtur, dum scribit, dari maculas fusci coloris, palmæ amplitudine, interdum certis sedibus corporis, & quidem certis temporibus obortas certisque desinentes. Verùm rem obscurat, dum caussam & curam in Lentigine quærere lubet. Sunt enim Lentigines, & hæ maculæ diuersi affectus, & diuersas caussas habent, vt ex iis, quæ suprà *cap. 3. de Lentiginibus*, dicta sunt, & hoc capite dicentur, patebit. An ad Vitiliginem & Alphum nigrum, quod suspicor, referri possint, penes Lectorem esto iudicium. Nos rem istam hoc capite, siue nomine Græco, vel Latino, (Germanicum enim, vt ipsæ istæ maculæ, vulgo notissimum est) explicabimus.

Caussa.

Caussa.

Caussa harum macularum est humor siccior melancholicus cum alimento partium ad cutem delatus, seu sanguis feculentior & crassior, qui cum totus assimilari non possit, id quod excrementitium est, ad cutem detruditur. Etsi verò ab hepate scciore sanguis ille feculentior generetur, vnde etiam à Germanis *Leber flecke*, Hepaticæ maculæ, dicuntur: tamen lien proculdubio, cùm & ipse suo modo sanguificet non extra culpam est. Vnde obscruari post maculas istas, si diu durent, quartanas obortas fuisse. Facit etiam ad macularum harum generationem victus ratio & vitæ genus ad sanguinem siccum & feculentum, & humorem melancholicum generandum aptum, de quo alibi diximus.

Prognostica.

Prognostica.

1. Ipsæ quidem maculæ per se nihil periculi conjunctum habent, neque aliquam molestiam, aut visui obuiam deformitatem pariunt, cùm non in facie & manibus, vt lentigines, sed in locis vestibus tectis oboriantur.

2. Ratione tamen caussæ, à qua pendent, & vitiosæ hepatis ac lienis constitutionis, alios morbos præsagiont, & non rarò tertianæ & quartanæ febres maculas has sequuntur.

3. Etsi quoque istæ maculæ facilè, vt dicetur tolli possint: tamen nisi vitium sanguinis & viscerum, à quibus vitiosus sanguis generatur, tollatur, paulo post iterum efflorescunt & redeunt.

Curatio.

Curatio.

Cùm ergo maculæ istæ semel sublatæ nisi caussa, à qua pendent, tollatur, redeant, humor vitiosus ille euacuandus, medicamentis paratis ex *radic. polypody. cichory. borrag. ceterach, cuscuta, capillo ♀. agrimonia, foliis sena, rhabarbaro, rad. gialapa*: idque aliquoties repetendum. Si opus sit, etiam vena aperiri potest.

Verùm cùm purgantia saltem humores, qui in venis collecti sunt, tollant, eorum verò generationem non præcaueant, in primis danda opera, vt illa vitiosa hepatis & lienis constitutio, à qua generatio istorum humorum pendet emendetur: id quod optimâ victus ratione perficitur, quâ sensim illa sicca hepatis & lienis constitutio in meliorem restituitur. Itaque vtendum cibis boni succi, carne hœdina, agnina, vitulina, gallinacea, ouis, & similibus, hordeo, tritico, pomis bene maturis, prunis, passulis, amygdalis. Vitandi verò crassi, salsi, acres, & mali succi cibi, vt carnes fumo induratæ, & similes. Bonorum enim ciborum vsu, viscerum constitutione in meliorem statum

redactâ

redactâ, vitiosi humores ampliùs non generabuntur, sed sanguis bonus & temperatus.

Topica verò quod attinet, manè partes maculis istis fœdatas fricare vtile est. In primis verò ante balnei ingressum *aquam* vel *syrupum fumariæ* cum panxillo *theriacæ* sumere commodum est. Post sudorem locus illinatur sem. sinapi cum aqua calida in formam pultis redacto, quod tamdiu ibi relinquatur, donec in parte fervor & punctio quædam percipiatur, postea aqua calida abluatur.

Vel hac massa illinatur:

℞. *Saponis albi* ℔. ß. radatur & siccetur. Postea adde *sem. sinapi* Vnc. j. ß. *farinæ fabar. lupinor.* ana Vnc. ij. *medullæ panis albi* ℥. j. Cum *succo fumariæ*, vel *lapathi acuti*, Misce, & vtere.

CAPVT VIII.

De Pruritu.

Etsi Pruritus cum aliis affectibus pluribus conjungatur, vt scabie, impetigine, lepra, & similibus, eorúmque ablatione & ipse tollatur; aliquando tamen solus homines vexat, & adeò molestus est, vt etiam Medici auxilium implorare cogat, de quo *hoc capite* agemus.

Est autem Pruritus dolor, ab escremento tenui & acri inter cuticulam & cutem hærente excitatus. Etsi enim dum pars pruriens scalpitur, voluptas quædam percipitur: tamen illa voluptas non ad pruritus naturam pertinet, sed scalpturam sequitur, dum partes, quæ à materia acri mordebantur, ad statum naturalem & pristinam æquabilitatem confertim redeunt. Vt enim dolor excitatur à subito motu ad statum præternaturalem: ita voluptas percipitur à subito motu ad statum naturalem. Ipse verò pruritus post scalpturam cessat, quòd materia, quæ caussa doloris erat euacuatur, & quia solutio continui, quæ dolorem excitat, ad solutum esse & quietem, si fortior fiat scalptura, deducatur.

Caussæ.

Caussa.

Caussa nimirum proxima pruritus est excrementum salsum, mordax, & acre, sincera scilicet aut atra bilis, vel pituita salsa. Quod excrementum etsi in scabie quoque adsit: in pruritu tamen est tenuius & per minimas particulas sese insinuat. Hæret autem inter cutem & cuticulam, & propterea acrimonia suâ sentientes in cute particulas stimulat, & ad scalpendum irritat. Et quidem vt excrementum istud in cute hæreat, facit cùm excrementi natura, quod etsi sit tenue, tamen lentorem quendam & viscidicatem habet, quâ partibus pertinaciùs adhæret; tùm ipsius cutis densitas, ob quam exhalare non potest.

Colligitur autem istud excrementum, ob hepatis caliditatem & siccitatem, ciborúmque acrium & multorum aromatum vsum. Hinc senes, qui præcipuè in iuuentute hepar calidius habuerunt, & cibo ac potu calidiore vsi sunt, in senectute pruritum, & tandem scabiem sentiunt. Vide Galenum 2.° *de sympt. causs. cap.* 6.

Differentia.

Differentia

Pro humoris autem varietate, & locorum affectorum ratione, quædam pruritus est differentia. Prout enim materia magis vel minùs acris est, eò maior ac contumacior pruritus excitatur. Interdum pruritus in cute totius corporis percipitur, interdum in partibus quibusdam.

Prognostica.

Prognostica.

1. Pruritus plerumque scabiei futuræ prodromus est. Nam si pruritus diu duret, materia tandem copiosior colligitur, & putredinem concipiens acrior redditur: cuticulámque erodit & pustulas excitat.

2. Quò humor, qui pruritum excitat, peior, eò deterius est malum. Nimirum qui ex sanguine adusto aut bile excitatur pruritus, citiùs finitur, qui ex salsa pituita provenit, durat diutius: diutissimè verò, qui à melancholia adusta ortum habet.

3. Pruritus, in quo magna in scalpendo est voluptas, malus est, quia à bile acri oritur.

4. Pruritus in senibus rarò curatur, præsertim decrepitis. Nam cùm ea ætas talibus humoribus salsis cumulandis apta sit, corporis illa dispositio vix mutari, & in meliorem statum traduci potest. Si tamen diligens cura adhibeatur, quandoque sanatur, refértque Mercurialis, *de morb. curan. cap.* 3. Leonellum Pium, octuagenarium, à maximo pruritu beneficio medicamentorum fuisse liberatum.

5. Hippocrates, *in Coacis*, pruritum in tabescentibus, si alui suppressioni succedat, esse lethalem scribit. Etenim ob pruritus molestiam tabidi, neque dormire, neque quiescere possunt; vnde coctio nulla fit, morsque ipsis accelerarur.

Curatio.

Curatio.

Pruritus cùm dolor sit, ipse si vehementior sit, & vigilias excitet, viresque prosternat; mitigationem & anodynum, caussa verò, à qua pendet, sui euacuationem indicat. Et quidem caussa proxima, cùm sit humor salsus in cute hærens, is à cute euacuandus. Quia verò caussa ista proxima fouetur ab humore simili in venis contento, & is euacuandus. Et cùm is generetur ob prauam & vitiosam viscerum dispositionem, ea emendanda, atque ingeneratio talium humorum præcavenda.

Pruritum tollunt humectantia, quæ materiam illam acrem pruritus caussam mitigant. Humores verò excrementitios è cute euacuant detergentia, discutientia, emollientia & rarefacientia. Antecedentem caussam tollunt purgantia. Vitiosam viscerũ dispositionẽ emẽdant alterãtia, & in primis bona victus ratio.

Itaque primò humor salsus, nitrosus & acris præparandus & euacuandus. Præparant eum medicamenta refrigerandi & humectandi vi prædita, quæque simul viscidum humorem attenuant: qualia sunt, cichorium, endiuia, borrago, buglossa, fumaria lupulus, capillus Veneris, rad. asparagi, polypodij, epithymum, & ex his parati Syrupi, in primis de lupulo, fumaria, cichorio, byzantinus s. capillor. Veneris.

Evacuantur verò humores foliis senæ, polypodio, helleboro nigro, rad. gialapa, syr. de polypodio composito, el. diacatholico, confectione Hamech, extr. hellebori nigri, melanagogo. Formulæ alibi, vt & *capite de scabie*, sunt propositæ.

Nonnunquam & venæ sectio, si ætas & vires ferunt, instituenda. Et quia non rarò accidit, vt vel hemorrhoides vel menses detenti, malo huic occasionem præbeant, hæmorrhoides vel menses prouocare tum vtile est.

Ad humorum verò adustorum, vt & ipsorum viscerum feruorem temperandum nihil vtilius est sero lactis caprini, quod ad libram j. vel etiam ij aut iij. exhiberi potest. Efficacius erit, si aliquid succi vel syrupi fumariæ addatur. In primis verò ad viscerum intemperiem corrigendam, & sanguinis boni generationem facit bona diætæ ratio. Aër sit temperatus, ad frigidum & humidum declinans. Cibus boni succi, facilis concoctionis & qui non facilè corrumpatur, pultésque alterati borragine, endiuia, in primis lactuca, quæ præterea & somnum conciliat, qui in hoc affectu maximè vtilis est. Vitentur verò acria, salsa, amara, acida, dulcia, pinguia, præsertim frixa.

Topica quod attinet, ad ipsum pruritum leniendum ac mitigandum, & humoris acrimoniam temperandam, ac humores etiam nonnihil discutiẽdos, est vtilissimum aquæ dulcis tepidæ balneum, in quo æger manè ante cibum per dimidiæ vel integræ horæ spatium sedeat: quia simul viscerum calorem & siccitatem temperat, porósq; rarefacit. Ad materiam verò potentiùs discutiendam vtilia sunt balnea medicata, scilicet sulphurea; atq; vtile fuerit alternis vicibus vti balneo modò aquæ tepidæ dulcis, modò salsæ & sulphureæ. Ita enim & pruritus mitigabitur, & pori laxabuntur, atque excrementa in cute abstergẽtur & euacuabuntur. Ad discutiendum verò vsurpari potest oleum commune, vel amygd. dulc. cum sulph. & sale; item oleum costinum. Vel abluatur corpus decocto apij parietariæ, rad. oxylapath. sem. orobi lupinor. cicerum alborum, furfurum.

Vel ℞. *Farinæ lupinor.* Vnc. iiij. *sulphuris* Vnc. ij. Misce cum *aceto*, & corpori illine.

Vel ℞. *Lithargyri, sulphur. terebinth.* ana Vnc. j. ß. *succi maluæ, parietariæ*, ana Vnc. j. *salis*, Drach. j. *ol. communis* q. s. Misc.

Post vsum verò talium, balneo tepido aquæ dulcis vtendum.

Plura petantur è *part.* 1. *cap.* 27. *de scabie*, cùm pleraque medicamenta quæ scabiem, præcipuè siccam curant, etiam in pruritu vtilia sint.

CAPVT IX.

De Malo odore.

Malus odor.

Tandem inter affectus cutis non prætereundus videtur malus odor, qui interdum è partibus externis corporis per cutem exspirare, & cùm adstantibus, tum ipsi homini, cui id accidit, molestus esse solet. Corpus enim humanum, dum secundum naturam se habet non olet, neque vllum odorem exspirat, qui quidem ab homine percipiatur. Nam animal quodcunque odorem aliquem sui generis exspirare, docet Theophrastus, *lib. de odoribus*, & probat id experientia, dum videmus canes heri vestigia odoris beneficio legere, & feras inuestigare. Si verò odorem ab aliquo expirare percipiatur, id præter naturam est. Et quod de Alexandro magno, *in vita eius*, refert Plutarchus, cum bonum odorem emisisse, id rarum est; nisi vestibus potiùs id fuerit tribuendum.

Prauos verò & fœtidos odores sæpe è corpore humano exspirare, non rarò obseruatur. Loca autem, è quibus fœtor ille exspirat, sunt os, alæ, pudenda, & pedes præcipuè. Quod verò aures & nares etiam fœtent interdum, id fit ex eorum vasceribus. Nonnunquam tamen & ex toto corpore eiusmodi fœtor exhalat. De oris fœtore, *lib.* 2. *part.* 1. *cap.* 59. dictum.

Non autem hîc in genere, quæ odoris sit natura tum etiam quâ ratione suauis vel ingratus odor generetur, disputare libet, cùm id ex Physicis peti possit. Hoc loco scire sufficit, odorem insuauem & fœtorem ex superflua humiditate putrescente, vaporéque talem exhalante prouenire.

Hircus. Alarum fœtor, *Hircus* appellatur. Auicennas *septima quarti, tract. 3. cap. 25.* scribit, quod caussam huius fœtoris nonnulli statuerint esse reliquias seminis, quæ in generatione superfluæ fuerint, & in hunc locum delatæ sint. Quam sententiam etsi Auicennas reiicit, & ab aliis huius odoris caussa ponitur pororum cutis eo loci adstrictio, ob quam vapores liberè nequeant transpirare & exhalare: tamen constrictio pororum non sufficit; aliàs enim senibus esset hic affectus magis familiaris. Et non videtur esse absurda ista ab Auicenna reiecta opinio. Animaduertimus enim hunc affectum virginibus nubilibus, si motu incalescant, esse maximè familiarem. Et omnino testes & semen talem odorem sanguini imprimendi vim habere, cognosci potest ex hircis, & castratis animalibus. In primis tamen hic fœtor iis familiaris est, qui corpus habent humidiùs, quod putredini maximè est obnoxium. Licèt enim totus sanguis non putrescat, circa emunctoria tamen excrementitij vapores facilè putredinem concipere possunt.

Pudendorum fœtor. Eadem de caussa & pudenda nonnullis olent, ob humores excrementitios qui ab hepate venísque ad emunctoria in inguinibus sita deponuntur, è quibus vapores fœtidi exhalant.

Pedum fœtor. Fœtent & pedes nonnullis. Cùm enim natura ad extremas hasce partes humores excrementitios detrudere soleat, pedes verò vestibus & calceis tegantur, vt vapores inde exhalantes liberè exspirare non possint, putredinem concipiunt, atque inde iste fœtor contrahitur.

Tandem sed rariùs, totum corpus (nisi id fiat à sudore, quod frequentissimum est) fœtet, & qui toti corpori interdum adscribitur, potiùs alarum est. De Thaide tamen exstat epigramma Martialis, *lib. 6.*

Tam malè Thais olet, quàm non Fullonis auari
Testa vetus, media sed modò fracta via.
Non ab amore recens hircus, non ora Leonis,
Non detracta cani transtyberina cutis;
Pullus abortiuo nec cùm putrescit in ouo,
Amphora corrupto nec vitiata garo.
Virus vt hoc alio fallax permutet odore,
Deposita quoties balnea veste petit:
Psilothro viret, aut acida latet oblita creta,
Aut tegitur pingui terque quaterque faba.
Cùm bene se tutam per fraudes mille putauit,
Omnia cùm fecit, Thaida Thais olet.

Prognostica.

Prognostica. 1. Turpe hoc vitium est & adstantibus molestum, & quod conuersationi incommodum est, ac vxores maritis sæpe ingratas reddit.

2. Idem tamen etiam corporis nimiùm humidi, & multa humida excrementa cumulantis indicium est, quale in febribus & aliis ex putredine ortis morbis facilè est obnoxium.

Curatio.

Curatio. Curatiò vel ipsum fœtorem respicit, qui suaui odore tegi & palliari potest, vel ipsam caussam, quæ vera curatio est. Itaque eorum, qui hoc vitium patiuntur, corpus, conueniente modo, venæ sectione, si opus, & purgatione euacuandum, & minima, eius humiditas exsiccanda. Vtilis in primis hîc est *aloë rosata* quæ corpus siccat & potenter à putredine præseruat.

Diæta etiam ita comparata sit, vt ad siccum vergat, & putredini resistat. Cibi propterea condiantur *aceto, succo citri, aurantiorum, aq. rosar. aceto rosaceo.* Abstinendum verò à cibis, qui facilè corrumpuntur, quales sunt *cucumeres, melones, melopepones, ficus,* & similes. Piscium quoque præsertim mollium, vsus nimius vitandus. Exercitationes corporis etiam non negligantur. Somnus non sit nimius.

Postea animaduertendum, è qua parte fœtor exhalet, & propterea pars ea sæpius mundanda & abluenda, *decocto hordei, scabiosa, rad. ireos, aloës, myrrha, ligni guaiaci. cortic. citri, santali, ligni aspalathi.* & postea imponendum ceratum ex *styrace calamita, benzoe, cinnamomo, garyophyllis, myrrha, aloë,* cum *resina & ol. lauendula* subactis.

Cùm verò etiam antequam caussa planè tollatur, fœtor ille omnibus molestus sit, suaueolentibus obscurari, deprimi, & quasi palliari potest. Alæ ergo & inguina, prout opus, linamento vel vnguento aliquo suaueolente inungi possunt, parato ex *rad. ireos. Fl. cinnamom. ligno aloës, garyophyllis, gallia mosch. styrace calamita, ol. lauendula* vel *balsamo citri, garyophyllorum, cinnamomi,* vel pluribus mistis, addito *moscho & ambra,* si libet. Sub alis etiam pila odorata seu pomum ambræ gestari potest. Si pedes singulis diebus lauentur aquâ vel lixiuio, in quo *folia lauri, origani, saluia, fl. rosar. chamamelo, rad. iridis,* cocta sint, fœtor ille facilè collitur. Vel abluantur pedes *vino,* in quo *alumen* dissolutum sit.

Post lotionem etiam *διαπάσματα* Græcis dicta adhibere licet, quæ vt Plinius, *lib. 13. cap. 2.* scribit, siccis odoratis constant, suntque aspergines medicamenti alicuius sicci & in puluerem triti, quibus & pedes fricare, & aliquid de iis inter digitos pedum inspergere licet.

Vt ℞. *Fol. lauri origani,* ana ℥.j. *fl. rof. rubr. rad. iridis Fl. cyperi,* ana Vnc. ß. *farina fabar. lupinor.* ana Vnc. ij. *salis siccati* Vnc. j. F. puluis.

Eadem ratio est, si totum corpus fœtidum odorem exspiret. Tunc enim frequenter balneis ex herbis odoratis modò dictis vtendum. Et nisi hic fœtor superari possit, vestimentis odoratis, pilis odoratis, balsamis, & similibus vtendum. Verùm præstat caussam fœtoris collere, quàm odoribus fœtorem obfuscare velle; cùm odoramenta, nisi planè fortia, sese fœtori misceant, eiúsque vehiculum fiant, & ingratum odorem efficiant. Et omnino ille optimè olet.

Memorabilis verò historia fœtoris totius corporis, exstat *in epist. Med.* Clar. Dn. G. Gregorij Horstij, *lib. 2. sect. 10.* vbi D. Sigismundus Snitzerus ad D. Andream Libauium scribit, quòd virgo quædam Augustana, annorum 17. Bambergam in monasterium S. Sepulchri missa fuerit, vt ordini isti manciparetur. Hanc verò monasterium vix ingressam, fœtorem cæteris monialibus summè aduersum instar putrescentis cadaueris emisisse, siue in eodem cum cæteris versata fuerit contubernio, siue in sua crypta (cellam vulgò vocant) latuerit: hanc enim prætereuntes odorasse. Diligenti verò habitâ inquisitione, se intellexisse scribit, fœtorem illum non ab oris, ventriculi, vteri, aut alterius corporis partis vitio manare, sed eam esse vniuersi corporis *ἰδιοσυγκρασίαν*. Libauius tamē in *epistola respōsoria, ἰδιοσυγκρασίαν,* illam non admittit, cùm eius caussam reddere sit supra humanum captum, sed accessorium quiddam forinsecùs istam substantiæ alterationem induxisse, vel talem adspersisse labem putat. Et quidem eam labem in vtero contractam esse, ex contaminato sanguine seminéque: & constitisse & nutritum esse intra parentem, vel aliquid passum esse matris nauseâ, & consternatione, affectúque graui in vtero lacitantem embryonem. Præterea putat, consternatam forsan fuisse matrem sepulchro, superueniss: vnctioni cadaueris, sordibus putridis ex aluo decumbentium redditis nauseam concepisse aut similibus fuisse grauiter affectam. Plura videantur in *allegata* Libauij *epistola.*

Aliud exemplum fœtoris totius corporis habet Libanius, *in seq. epistola,* vbi scribit, compertum sibi esse, quandam iuuenculam in matrimonio viuentem tempore fluentium mensium ferè peius cloacis olere, maritúmque tunc afflictum degere.

LIBRI QVINTI
PARTIS TERTIÆ.
SECTIO II.

De Capillorum & Vnguium vitiis.

CAPVT I.

De Pilorum natura.

POst cutis vitia meritò capillorum vitia subiungimus. Sunt enim pili cuti infixi, nec vllibi extra cutem reperiuntur. Neque pilorum vitia prætereunda sunt, cùm & ipsi corporis partes sint, etsi ignobiliores. Cùm enim vngues, vngulas, cornua in animalibus, & pennas in auibus, partes corporis esse nemo facilè negauerit, neque facilè quis dixerit, pauonis caudam, & varias auium variè coloratas & figuratas pennas, quid excrementitium esse: pilos etiam corporis partes esse, negandum non est. Id quod eorum conformatio, figura varia, coloréśque varij satis docent. Probat idem & eorum vsus: vt & morbi, de quibus postea dicetur, ac in primis Plica illa Polonica, & tandem ipsa vis effectrix & conformatrix, quam pili, vt aliæ partes, habent, vt mox dicetur, euidenter id ostendit. Et licèt pili abscissi regenerantur, ideò tamen partes esse negandum non est. Nam & vngues, & vngulæ, in cancris chelæ, in brutis quibusdam cornua amittuntur, ac renascuntur: imò in homine etiam dentes.

Equidem vulgò docetur, pilos generari, dum à calore corporis nostri, fuliginosi crassique vapores è tertia coctione in corporis nostri partibus eleuantur, & ad poros cutis pelluntur, in quorum angustiis dum hærent, conglutinentur, donec tandem poro repleto alius atque alius vapor subiens hunc impellat, quem vicissim alius atque alius, atque ita è poro extrudatur, & pilus formetur, qui postea similibus vaporibus succedentibus, pilum protrudentibus, eiúsque radici sese agglutinantibus, prolongetur.

Verùm

Pilorum generatio. Verùm si hoc modo pili generarentur, caussa reddi non posset, cur non in omnibus corporis partibus pili nascerentur, & cur in quibus nascuntur, in aliis copiosiores, in aliis pauciores; & cur alij semper augeantur, alij nihil augeantur. In collo & facie nulli pili naturaliter nascuntur, in capite & genis copiosi, vt & in pudendis, sub alis, in palpebris, & supra palpebras. Pili in capite & barba semper crescunt, & prolongantur: qui verò in palpebris sunt, eandem longitudinem seruant, & præterea semper recti manent. Deinde caussa dari non posset, cur viri saltem barbam, non verò fœminæ etiam habeant, cùm tamen fœminæ in capite prolixissimos sæpe capillos alant. Præterea pili ex Aristotele, 3. *de histor. animal. cap.* 12. distinguuntur in congenitos quales sunt capitis, ciliorum & superciliorum, & postgenitos, qui demum ætatis progressu proueniunt: cuius rei ratio dari nulla posset, si ex vulgata doctrina è vaporibus erumpentibus orirentur.

Alia ergo ortus pilorum caussa quærenda est, in qua inuestiganda etiam Galenus curiosus fuit, ita vt hîc Dei Opt. Maximi, rerum omnium opificis, quod aliàs rarissimè facere solet, mentionem fecerit, eiúsque hac in re omnipotentiam & sapientiam examinare, Moysémque refutare conatus sit, vt 11. *de vsu part. cap.* 14. videre est.

Si rem verò diligenter pensitemus, nullo modo concedere possumus, quòd pili saltem fiant ab excrementis, vel vaporibus è corpore exhalantibus, & in certis locis hærentibus, sed à facultate formatrice & pilifica pilos generari statuendum est, ob caussas modò enumeratas. Et capillos non saltem ex fuliginibus quibusdam, sed ex materia longè solidiore, & vnguibus ac cornibus cognatâ generari, docet vel illud, quòd pili non facilè corrumpuntur, sed post mortem etiam diu integri conseruantur. Cuius rei historiam refert Gabriel de Zerbis *in libro anatomiæ corp. hum. titulo, anatom. capillor. fol.* 105. his verbis: *Nos vidimus & tetigimus Romæ cadauer mulieris in via Appia, ex opposito via vbi erat sepultura Ciceronis: & ideò existimatum fuit à pluribus illud esse tunc cadauer Tulliolæ, Ciceronis filiæ dilectissimæ, sicut per inscriptionem potuit intelligi, quod cadauer de tumulo extractum; in quo maxima parte myrrha & demum mumia præseruatum creditur à corruptione, à temporibus Ciceronis vsque ad Sixtum IV. Pontificem maximum, quod tempus subsequens. r fuit vsque prope annum millesimum quingentesimum: cuius cadaueris merant capilli conseruati & ornati in infula aurea, vt moris erat eo tempore, in ea ætate. Quod quidem cadauer, quod etiam à tota communitate curialium visum fuit, remotum à locello, & Romam delatum, in tribus diebus, remoto conseruante, putruit, & ad demixtionem elementorum deuenit.* Et omnino sicut vngues in hominibus, vngulæ & cornua in quadrupedibus, pennæ variegatæ & coloratæ in auibus, à facultate formatrice formantur, & si decidunt, eodem modo regenerantur: ita & pili à facultate formatrice seu pilifica partibus certis à Creatore insita generantur. Vnde etiam pilorum illa varietas prouenit. Pili enim vt diximus, in capite & barba in dies augentur & prolongantur: non verò ita, qui in palpebris & superciliis sunt, qui ferè semper eandem longitudinem seruant. Prætereà pili in palpebris semper recti stant, eorúmque si vel longitudo augeatur, vel rectitudo incuruetur, visui incommodum afferunt. Viri habent barbam, fœminæ non habent. Vsui nimirum certo Creator eos omnino destinauit: itaque facultatem pilificam aliis partibus dedit, aliis non dedit, quæ pilos certâ quantitate, figura, & colore format. In hominibus & aliis animantibus sub pedibus pili nulli sunt, vni verò lepori sub pedibus pili sunt, vt testatur Aristoteles, 3. *de histor. anim. cap.* 12. Insuper & istud pilos in animalibus à facultate formatrice prouenire arguit, quòd vi imaginationis pilorum forma & coloratio mutari potest, vt ex historia Iacobi, *Genes.* 30. patet.

Materia pilorum. Materia pilorum, vt omnium aliarum corporis partium, sanguis est, vt etiam Adrianus Spigelius, *de hum. corp. fabrica, lib.* 5. *cap.* 10. statuit; id quod vel in plica Polonica apparet, in qua pili secti sanguinem fundunt: sed is ignobilior. Natura enim boni œconomi, suum cuique in familia distribuentis, officio fungitur, & nobiliore sanguinis parte nobiliores corporis partes alit, reliquum in ignobiliores distribuit, in vngues scilicet & pilos in hominibus, in brutis in pilos, vngulas, cornua, pennas: de quo etiam *in Institut. lib.* 3. *part.* 1. *sect.* 2. *cap.* 3. dictum. Etsi verò ex ignobiliore sanguinis parte pili proueniunt, vnctuosa tamen ea est, & si cum Chymicis loqui libeat, oleaginosa, & quasi sulphurea, vt ex eorum accensione apparet, & nescio quam cum semine cognationem habet: vnde salaces & lasciui pilosi sunt; ad Venerem, inepti, glabri; eunuchi & effœminati barbam non producunt. Qui venere frequenter vtuntur calui fiunt; contrà eunuchi non caluescunt.

Pilorum vsus. E quibus etiam facilè, quis pilorum vsus sit, colligere licet. Equidem quosdam suos habere vsus certum est, cùm pili in capite, eius quasi naturale tegumentum sint; pili in palpebris suo modo visioni inseruiant, atque euulsi vel excidentes visioni incommodent, capilli capitis & barba, præcipuè in Viris, homini ornamentum præstent, virúmque venerandum quasi reddant. Verùm cùm pili sub alis, in pudendis, in cruribus, neque ad tegumentum, neque ad ornamentum facta sint, alium adhuc vsum in procreatione pilorum natura quæsiuit, vt scilicet quod est ignobilius in sanguine, in iis generandis absumeretur; vnde etiam in aliis pili copiosiùs, in aliis parciùs proueniunt, vt & infantes in plerisque partibus pilis nudi sunt, qui ætatis progressu generantur, materiâ pilorum cumulatâ.

CAPVT II.

De pilorum vitiis, & primò de Caluitie & Barbæ defectu.

CVm ergo pili à facultate formatrice seu pilifica generentur, habent suam naturalem constitutionem, quæ in naturali magnitudine & copia, figura, & colore consistit: quam si amittant, variis vitiis laborant; quæ si morbos appellare libeat, non repugno. Et primum quidem vitium in defectu est, qui vel naturalis est, & secundum ætatem plerisque accidit, vel præter naturam. Prius appellatur *Caluities*; secundi generis sunt *pilorum defluuium, Alopecia, Ophiasis.* Equidem in his omnibus vitiis est pilorum, qui antea aderant, defluuium, atque ita in genere omnia hæc vitia sub nomine defluuij comprehendi possent: verùm vsus obtinuit, vt nomen defluuij pro quadam pilorum decidentiæ specie accipiatur, vt postea dicetur.

Primò caluitiem quod attinet, quale πάθος est in arboribus foliorum decidentia, tale in animalibus caluities, imò & ipsis arboribus: vnde Aristoteles 5. *de gen. animal. cap.* 3. scribit: *Calui omnium maximè animalium homines apertè efficiuntur. Quod genus affectionis generale quodammodo est. Nam & plantarum aliæ semper frondent, aliæ frondem amittunt. Et aues, quæ certo tempore se abdunt, & latent, pennas amittunt. Quales affectus caluitium in hominibus est, quibus accidit vt caluescant. Cum enim paulatim & frondes, & penna, & pili defluant, vbi vniuersim hic affectus euenerit, vocabula accipit hæc, caluescere, defrondescere, deplumescere.* Et Columella, *de re rustica, lib.* 4. *cap.* 33. nouellam castaneam muribus & talpis infestatam sæpè caluescere ait. Est autem Caluities in homine glabrities seu defectus pilorum in syncipite, ex defectu alimenti ortum habens. Atque is plerumque ætatis progressu naturaliter, nonnullis tamen præter naturam accidit quod tum præternaturale & vitiosum habetur. *Caluities quid?*

Caussa.

Caussa. De caussis caluitiei equidem Medici valde dissentiunt; verùm si generationis pilorum in capite modum perpendamus, res non difficilis videtur. Cùm enim materia & alimentum pilis præcipuè è cerebro suppeditetur, pilorum equidem huius defluuij proxima caussa est alimenti necessarij defectus; ille tamen à cerebri constitutione prouenit, si nimirum illud siccius euadat. Id quod Hippocrates docuit, 6. *epid. comm.* 3. *t.* 1. vbi scribit: *Cerebri consumtio, & propterea caluitium:* vbi vt Galenus *in comm.* docet, per cerebri consumtionem, ea diminutio eius intelligenda, quæ ex siccitate in senescentibus accidit. Si enim cerebrum siccius euadat, nihil superflui in eo relinquitur, quod pilis alendis sufficiat. Idem docet Aristoteles, qui 5. *de gener. anim c.* 3. scribit, caluitiem fieri ob inopiam humidi calidi pinguis, id est, humidi alimentalis. Excrementitia enim humiditas in senibus potiùs superat quàm deest. Et quidem, vt dictum, caluitium naturale plerisque est, quia ætatis progressu in omnibus cerebrum siccius redditur: nonnullis verò præmaturè caluitium accidit, quibus ex caussa aliqua præternaturali vel violenta cerebrum præmaturè exsiccatur; quæ caussæ plures esse possunt. Præcipua inter eas est nimius Veneris vsus, qui potenter cerebrum exsiccat. Vnde ante Veneris vsum nemo caluescit, & Eunuchi caluitium non patiuntur, 7. *aph.* 28. quia semen non excernunt, vt & pueri. Fœminæ etiam nunquam, aut rarò caluescunt, (duas tamen mulieres caluas se vidisse, testatur Albertus Magnus, *lib.* 19. *de animal. cap.* 6.) quia humidiorem corporis constitutionem habent, ideóque & cerebrum in iis tam facilè non exsiccatur, & fœminæ semen non ita copiosum, vt mares, emittunt. Exsiccant etiam cerebrum præmaturè vigiliæ nimiæ, studia, curæ.

Quod verò Actuarij sententiam attinet, qui *lib.* 2. *meth. cap.* 5. nimiam humiditatem caluitiei caussam ponit, eam si cum Hippocratis, Galeni, Aristotelis sententia conciliare libeat, commodiùs explicari non potest, quàm si dicatur, humiditatis quidem alimentalis defectum caluitiei caussam esse; excrementitiam tamen humiditatem facere, vt faciliùs accidat. Eodem modo sicut arborum folia quidem decidunt, ob alimenti necessarij defectum; faciliùs tamen & copiosiùs decidunt, si aduentitia humiditas accedat.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Caluitium equidem per se oculis patet. Qua ratione tamen ab aliis pilorum decidentiæ speciebus differat, explicandum. Differt caluitium ab Alopecia & Ophiasi seu Area, quod vitia hæc vaga sint, neque in certis capitis partibus pili decidunt; caluitium verò semper in syncipite accidit. A defluuio verò capil-

lorum

lorum in specie dicto differt caluitium, quòd in defluuio capillorum pili omnes, vel maxima eorum pars, passim in vniuerso capite decidat; in caluitie verò saltem in capitis parte anteriore.

Prognostica.

Prognostica. 1. Caluitium equidem per se nihil periculi adfert, nisi quod facit, vt caput externis aëris iniuriis faciliùs lædatur, & naturæ nostræ mortalis ad interitum properantis prodromus, & indicium sit: turpitudinem tamen, præsertim si maturiùs accidat, parit, plerisque ingratam: fertúrque Caium Iulium Cæsarem Imperatorem, literis & armis clarum, caluitium tam iniquo animo tulisse, vt post plurima frustra pertentata remedia, postremò à Senatu obtinuerit perpetuam Laureæ gestationem: qui si hodie viueret, facilè capillitio tegumento ex alienis pilis confecto, quod hodie non paucis in vsu est, caluitium tegere posset.

2. Caluitium autem, siue senectute ætatis progressu, siue præmaturè oriatur, curationem non admittit, sicut nec dentium casus in adultis, cùm alimentalis illius humidi defectus restitui nullo modo possit.

3. *Qui calui sunt, ij varices magni non fiunt: quibus verò caluis existentibus varices superueniunt, ij rursus capillati fiunt, 6. aph. 34.* Verùm aphorismus hic falsus est, vt Galenus, *in commens.* docet: cùm nemo ignoret, caluitium esse affectionem insanabilem; falsum etiam esse, magnos varices caluis nunquam superuenire, sicut & varicibus ortis caluitium cessare: nisi fortè, vt nonnulli aiunt appellatam Medicis madarosin, id est, capillorum defluuium, caluitium nominet. Hæc enim cùm à vitiosis humoribus ortum habeat, vt & ophiasis & alopecia dicta, iisdem ipsis prauis humoribus in cura translatis varices facere, & homo capillos recuperare & recipere potest. Nam si priùs à vitiosis humoribus, capillorum corruptis radicibus, eorum fiebat iactura, meritò nunc iisdem aliò migrantibus, ad naturalem statum capilli reuertentur.

Curatio.

Curatio. Etsi verò Caluities iam facta curari non possit: quia tamen & valetudini incommodat caluitium, & deformitatem parit, danda opera, vt quantum fieri potest, præcaueatur & retardetur. Quod aliâ ratione fieri non potest, quàm alimenti pilorum, quod deficere incipit, refectione, & ad cutem capitis attractione. Ideóque danda opera, vt humidum pingue ac calidum, quo pili nutriuntur, conseruetur & ad cutem attrahatur. Quidam etiam moderatè adstringentia addunt, si a calore capitis cutis rarefiat. Verùm cùm ex alimenti defectu caluities oriatur, & ob siccitatem aliàs cutis meatus subsideant, & conniueant, adstrictione opus non est, sed si adstringentia adhibeantur, alimentum pilorum affluens reprimetur.

Quæ autem medicamenta intemperiem capitis & cerebri siccitatem corrigant, *l.1.Pract.part.1.c.4.* proposita sunt. Vt verò alimentum ad capillorum radices attrahatur, frictiones medicamentis præmittendæ sunt, quæ tamen moderatæ esse debent, vt alimentum solùm attrahant, non discutiant. Debent autem calida esse, & ita attrahentia, cum moderata adstrictione, quibus alimentum ad capillorum radices attrahatur & detineatur. A Dioscoride, *lib.1.cap.110* & Galeno, *7.de simp.fac.§ Costus*, commendatur Ladanum, magis tamen ad pilorum defluuium, quàm caluitium: plerique tamen eo etiam ad caluitium vtuntur, præsertim eius oleo quod hoc modo parant.

℞. *Ladan. opt.* in tenuissimas partes concisi ℔ j. Affunde *aq. ros.* ℥. vj. *ol. amygd. d.* ℥. iv. Coq. & coletur toties, vt clarum fiat.

Vel dissoluatur *Ladanum* in *ol. mastichino*, & coletur. Vtilis est & lotio capitis cum decocto fœnugræci. Plura in hunc vsum medicamenta videantur apud Galenum, *1. de compos. med. sec. loca. cap.* 1. Et in *capp. seqq.* plura proponentur.

Diæta.

Diæta. Imprimis verò ad caluitiei retardationem facit recta diætæ ratio. Cibi nimirum sint boni alimenti, & pinguis succi, facilisque concoctionis. Abstinendum verò a salsis, acribus acidis, austeris, vt fructibus horariis, qui paucum & fluidum alimentum habent. Potus etiam sit talis, qui bonum succum præbeat. Abstinendum verò à vino potenti & antiquo exsiccandi vim habente. Venus in hoc affectu maxime nocet. Noxiæ sunt & vigiliæ, mœror, curæ, & animi sollicitudo.

De Barba defectu.

Barba defectus. Barbam Viri ornamentum esse, suprà diximus. Ea ergo si in Viris desit, insignem turpitudinem parit. Deficit autem vel omnino, vt in eunuchis, & quibusdam, qui corpore planè fœmineo sunt præditi, vel tardiùs erumpit, aut non eâ copiâ, qua solet, erumpit. Quæ omnia accidunt, vel ob materiæ defectum, vel ob cutis, e qua erumpere debet, densitatem, aut aliam constitutionem, quæ barbæ ortum impedit.

Cum autem in Viris barbæ defectus, ea ætate, qua barba prouenire debet, aliquam turpitudinem & deformitatem pariat, & qui ætate iam sunt adultiore, ad autoritatem aliquam conciliandam, barbam expetant, non rarò Medicorum opera eo nomine imploratur. Verùm successus rarò voto respondet, aut certè tardius, cùm scilicet natura eam spontè molitur. Vnum tamen atque alterum medicamentum apponere libet: plura ex *seqq. capp.* peti possunt.

℞. *Ol. in quo abrotanum sit coctum.* ℥. ij. *cineris apum vel vesparum* ʒ. j. *stercoris murinum* ℈ j. *mellis* ℥. j. *ladani* ʒ. iij. *pingued. vrs.* q. s. F. Linimentum.

Vel *artem sia* in oleo coquatur, & oleo locus illinatur: quod prodest ad barbæ tardiùs prouenientis ortum.

Vel ℞. *pnin. seu nigella*, q. v. *ol. anor.* q. s. Misc.

Vel lauetur locus frequenter decocto *abrotani, capillor. ♀. polytrichi aurei, rorismarini, radic. arundinis.* Postea illinatur vnguento parato è *ladano*.

Et si verum est, quod quidam existimant, medicamenta hæc, quæ modò enumerauimus, & enumerabimus, non omnia saltem manifestis qualitatibus, & caussas defluuij pilorum tollendo pilos generare, sed etiam occulta vi capillos producere: talia medicamenta in barba producenda imprimis locum habent, vbi pili barbæ non defluxerint sed nondum creuerint.

Vulgo etiam notum est, ad barbam citiùs producendum facere, si prima lanugo sæpius abradatur, quo alimentum ad pilorum radices copiosius allicitur.

Ad prouocandam barbam sequentia etiam medicamenta commendantur.

℞. *Ol. anetini, de spica*, ana ℥. v. *comar. abrotan.* M. ij. *scillæ* ʒ. iij. *vini opt.* ℥. iij. Bulliant ad consumt. vini, & vtere.

Vel ℞. *Ol. de caryophyllis hortens. de spica odorat.* ana ℥. iij. *de rosis* ℥. iv. *caryophyllor.* ʒ. j. *ladani* ʒ. ij. *vini odorat.* ana ℥. ij. Bulliant omnia ad consumt. vini. Adde *moschi* ℈. j. Misc.

CAPVT III.

De Pilorum defluuio.

Etsi, vt antea quoque dictum, omnis capillorum decidentia pilorum defluuium nominari possit: tamen vsus obtinuit, vt in specie capillorum defluuium appelletur pilorum in capite decidentis sparsim facta, ita vt non in vno loco, sed vel omnes in toto capite, vel plurimi hinc inde decidant. *Pilorum defluuium.*

Caussæ.

Caussa huius defluuij non est vna, sed plures sunt, nimirum vel alimenti inopia vel humorum prauitas, radices pilorum arrodens, vel cutis raritas, pilorum alimentum non admittens. Priores duæ caussæ locum habent in phthisicis, in quibus si capilli decidant, id, vt Galenus, *in comm. aphor.* 10. *sect.* 5. docet, fit, quoniam & maximus alimenti defectus est, & nonnunquam humorum corruptio. Idem accidit plerumque in febribus malignis, iis imprimis, in quibus cerebro simul affecto, ægri delirio tentantur. Nam & in his febribus ægri valde extenuantur, & necessarium corpori alimentum deest, & humores praui capillorum radices erodunt. Ob humoris etiam prauitatem, iis qui Venereâ lue laborant, capilli decidunt; quod & nonnullis accidit, qui venenum hauserunt, fertúrque ei, qui salamandram attingit, pilos decidere. Ob raritatem verò cutis interdum etiam capilli deciduot, quod fœminis, præsertim tempore æstiuo, accidit. Vnde & iis, qui ex Germania in Italiam, vel alias regiones calidas peregrinantur, capilli quandoque defluunt. Ab ambientis enim calore cutis rarefit, acciditque vt materia, è qua pili generari habent, simul transpiret. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Capillorum defluuium in specie sic dictum, facilè ex pilorum decidentia cognoscitur. A caluitie verò, Alopecia, & Ophiasi distinguitur, quòd in Caluitie solùm in syncipite capilli defluunt, in Alopecia verò & Ophiasi areatim decidunt; in defluuio verò in vniuersa corporis regione æqualiter, modò plures modò pauciores excidunt. Ob quam caussam verò decidant, è caussis quæ præcesserunt, cognoscitur. Si enim morbus præcesserit, qui alimentum corporis absumere aptus natus est, ex alimenti inopia pilos decidere credibile est. Si verò humores praui & maligni morbum aliquem excitant, etiam à prauitate humorum defluuium capillorum prouenisse argumento est. Si denique caussæ cutem rarefacientes præcesserunt, à cutis raritate pilorum defluuium prouenire probabile est. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Inter reliquas decidentiæ capillorum species, defluuium hoc in specie ita dictum, facillimè curatur; nisi caussa talis sit, quæ amoueri non possit. Cutis enim aliquam difficulter curabilem dispositionem p.n. nondum contraxit. Itaque capillorum defluuium quod accidit post febres acutas & malignas, facile sanatur, vbi febre sanatâ alimentum corpori iterù suppeditatur; *Prognostica.*

tatur, & capilli qui defluxerunt, plerumque etiam sine medicamentis restituuntur.

2. In tabe verò talis alimenti defectus, & tale humorum vitium, nullo modo emendari potest. Ideóque capillorum vitium tunc non solùm non tollitur, sed & ægri moriuntur. Ideóque in tabidis capillorum defluuium instantis mortis indicium est. *5. aph. 12.*

3. Si capilli ex cutis raritate deciderunt, densantium vsu non difficulter restituuntur.

Curatio.

Curatio. Capillorum defluuium curatur, caussa, à qua pendet, sublata. Si ergo ea alimenti inopia pili deciderint, indicatur, dandam esse operam, vt alimentum sufficiens in corpore generetur, & generatum ad cutem capitis trahatur. Si ab humoribus prauis fit defluuium, & ij quidem a toto corpore suppeditentur, sunt euacuandi; si verò saltem sint ad capillorum radices, discutiendi. Si humor sit venenatus, vt in lue venerea, veneno illi occurrendum. Si à cutis raritate proueniat capillorum defluuium, cutis densanda.

Si ergo ea inopia alimenti capillorum defluuium ortum habeat, in primis laborandum, vt bona victus ratione instituta sanguinis boni sufficiens copia generetur. Vt is verò ad locum affectum trahatur, in primis frictiones præstant. Imò verò ante omnium ferè topicorum vsum capitis frictiones adhibendæ, vt docet Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap. 2.* Frictio enim & alimentum ad caput attrahit, & cutem roborat ac densat.

Si ex prauitate humorum proueniat defluuium capillorum, præmissis, si opus, vniuersalibus purgationibus, caput sæpius fricandum, & discutientia adhibenda. Discutientia tamen moderata sint, in primis si alimenti inopia concurrat, ne nimio eorum vsu alimentum quoque dissipetur, & cutis nimium rarefiat. Ideóque & ladanum vnguentis commodè admiscetur.

Si à cutis raritate dependeat defluuium, cutem densantia applicanda. Galenus in primis *ladanum*, *oleum lentiscinum* & *myrtinum* mixta commendat. Vel soluatur *ladanum* in vino, & vsurpetur.

Et omnino *ladanum* in omni ferè capillorum defluuio vtiliter adhibetur. Verùm quia crassioris consistentiæ est, vt per se inungi non possit, in liquido aliquo, vino vel oleo dissoluendum, & quidem tale oleum eligendum, quod caussæ satisfaciat.

Verùm cùm vnguenta & olea multis molesta sint, nec caput vnguento aut oleo delibutum gestare placeat, lotiones capitis gratiores sunt, quæ parantur ex *abrotano*, *capillis* ♀, *polytricho aureo*, *lentisco*, *rosis*, *rore marino*, *ladano*.

Et quod sub finem capitis præcedentis monuimus; id hîc omnino repetendum, nonnullos, nec sine caussa statuere, medicamenta quædam facere, vt pili regenerentur, non solùm manifestâ qualitate caussas pilorum defluuij tollendo, sed & occultâ & peculiari vi ad capillorum generationem faciendo, qualia experientiâ saltem cognita sunt. Talia sunt, *herbæ capillares* omnes, *abrotanum*, *radix arundinis*, *lapathi acuti*, *lappa maioris*, *asarum*, *ladanum*, *mel*, & aqua inde destillata *apes* contritæ cum alueolis, vel puluis & cineres illarum, vt & *vesparum*, *muscarum*, *talparum*, *murium*, *erinacei terrestris*, *pinguedo vrsi*, *serpentis*.

E quibus varia parantur composita.

Vt ℞. *Cort. rad. arundin. vstor. e nerum apum*, ana Drach. ij. *abrotani combusti*, Drach. j. *ladani* Drach. ij. *mellis* Vnc. ß. *ol. amygd. d. pingued. vrsino*, ana q. s. Fiat Linimentum.

Ad defluuium capillorum post morbos, hoc vtile est.

℞. *Capill.* ♀, *abrotani*, *polytrichi aurei*, ana M. ß. *fol. myrti*, *rosar. absinthij*, ana p. ij. Coq. in *ol. comm.* & *vini rubri* s. q. ad vini consumtionem. Colentur & exprimantur.

℞. *Olei lentisc.* Vnc. iv. *ladani* Vnc. j. *mastich.* Vnc. ß. Misce s. a.

Vel ℞. *Rad. bardanæ*, Vnc. vj. *capill.* ♀, M. iij. *abrotani* M. j. Affunde *vini albi* q. s. Destillentur in Vesica. Destillato, si libes, addatur *aqua mellis*.

Vel coquantur *radices bardanæ* in lixiuio, & eo caput abluatur.

CAPVT IV.

De Alopecia, & Ophiasi.

Alopecia. Ophiasis. PEculiare capillorum decidentiæ genus est, quod Ἀλωπεκία & ὀφίασις nominant. Alopecia quidem, quod vulpibus familiaris sit hæc pilorum decidentia. Ophiasis verò à figura, quod partes glabræ & pilis destitutæ tortuosæ instar serpentum videntur. Vtrique huic affectui commune est, quod areatim pili decidunt, vnde etiam in genere hoc malum Area vocatur. Celsúsque eodem capite, de areis, alopecia, & ophiasi agit.
Area. Arearum autem nomen ab areis rusticis impositum. Vt enim illæ certis locis distinctæ, & vbi plantis vacuæ sunt, nudæ sunt: ita etiam in areis cutis, cutis ceteris locis glabra apparet. Differunt hi affectus saltem figurâ. Nam Alopecia nullam certam figuram habet, sed, vt Celsus ait, *sub qualibet figura dilatatur*. Ophiasis verò serpentis modo tortuosè serpit, & modò ab occipitio exorta, vtrinque ad aures vsque serpit, latitudine ferè duorum digitorum, modò aures prætergressa ad ipsam vsque frontem serpentis instar progreditur. Præterea in Ophiasi maius caussæ vitium est, vt non solùm radices capillorum, sed & cuticula erodatur, eovsque scilicet, quò pilorum radices pertingunt. Atque ita Alopecia & Ophiasis definiri possunt, quòd sint capillorum defluuium areatim factum, à prauo & corrupto humore pilorum radices erodente ortum habens. *Alopecia & Ophiasis definitio.*

Autor *libri de medicamentis facile parabilibus*, Alopeciam & Ophiasin ad affectiones refert, quæ pilorum colorem vitiant. Verùm sciendum, hoc non proprium esse arealis pilorum defluuij, sed coloris in pilis mutationem, vel Alopeciam & Ophiasin præcedere, cùm scilicet ex vitiosa nutritione pili primùm albi euadunt, postea verò decidunt; vel post Alopeciam & Ophiasin colorem pilorum mutari. Vbi enim post areas pili renascuntur, albi vel flaui nascuntur, sicut in equis, postquam pili ea vlcere ea attritione nato deciderunt, pili albi renasci solent, quod ob vitiosam nutritionem & cutis imbecillitatem accidit. Monet & hoc Celsus, *l. 6. c. 1.* Ophiasin ad vnum capitis capillum, Alopeciam ad ipsam quoque barbam extendi.

Caussæ.

Caussa vtriusque mali est humor prauus & acris, capillorum radices erodens, cuiuscunque etiam ille sit generis. Plerumque tamen fit hoc malum à pituita salsa, adusta, vel putrefacta. Vnde Galenus, *de diff. symp. c. 4.* hæc vitia deprauatam capitis cutis nutritionem sequi scribit. Quod autem nunc Alopecia, nunc Ophiasis excitatur, seu pili nunc aream rectam, nunc tortuosam constituunt, caussa est materiæ copia & qualitas. Si enim sit copiosior & tenuior, in pluribus & maioribus locis æqualiter pilos erodit; si paucior, & mista cum crasso humore, inæqualiter ac tortuosè fit pilorum defluuium, quia humores cùm sint inæquales & misti, non expeditè & rectè fluunt, sed obliquè serpendo pilos erodunt. *Caussæ.*

Caussæ remotiores sunt hepatis & capitis caliditas, & in primis primæ & secundæ coctionis vitium, ob quod salsi & acres humores generantur, quod licèt omni ætati accidere possit, in puerili tamen magis accidit, & tineam, achores, ac fauos sequitur, ob caussas *de morbis infantum* explicatas.

Interdum & externæ ac malignæ caussæ ad morbi huius generationem faciunt; inter quas Galenus *lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 2.* fungos refert, cùm ad vitiosorum & corruptorum humorum generationem multum faciant. Pertinet huc & venenum Gallicum, quod & ipsum pilorum radices erodit; quod & alia venena præstare possunt.

Signa Diagnostica.

Qua ratione hæc pilorum decidentia à caluitie & capillorum defluuio differat, iam antè dictum. Alopecia verò ab Ophiasi, ipsa areæ figurâ cognoscitur, & quod in Alopecia solùm pili decidunt, absque cutis læsione. In Ophiasi verò non solùm capilli decidunt, sed & cutis excoriatur. Ipse etiam cutis color mutatur, & in quibusdam albidior, in quibusdam pallidior, in quibusdam nigrior apparet, & si pungatur, sanguis serosus exit. De differentia Alopeciæ & Ophiasis, Celsus, *lib. 6. cap. 4.* hæc habet. *Ex area, quæ ἀλωπεκία nominatur, sub qualibet figura dilatatur: fit & in capillo & in barba. Id verò quod à serpentis similitudine ὀφίασις appellatur, incipit ab occipitio, duorum digitorum longitudinem non excedit; ad aures duobus capitibus serpit, quibusdam etiam ad frontem, donec se duo capita in priorem partem committant; illud vitium in qualibet ætate est, hoc ferè in infantibus.* *Signa Diagnostica.*

A tinea verò, Alopecia & Ophiasis differunt, quia in Ophiasi excoriatio in cute est superficialis, & cùm sanatur, pili renascuntur. In tinea verò excoriatio & vlceratio profundior est, & ita sæpe cutis corrumpitur, vt pili non renascantur.

Caussarum signa quod attinet, qualis humor peccet, color cutis ostendit, qui vt accuratiùs cognoscatur, capilli qui reliqui sunt, abradendi, & cutis leuiter fricanda: alia quoque signa, quis humor in corpore abundet, docebunt. Pili quoque qui renascuntur, colore, quem habent varium, pro humoris peccantis natura, quis humor mali huius caussa sit, docebunt.

Prognostica.

1. Alopecia & Ophiasis etsi periculi multum non afferant, turpitudinem tamen pariunt, & apud Romanos serui, qui areâ detinebantur, & potissimum alopeciâ, viliori pretio vendebantur: & nostrâ ætate areæ, quia suspicionem luis Venereæ pariunt, pro turpibus habentur. *Prognostica.*

2. Vtrùm autem Ophiasis, an verò Alopecia faciliùs, vel difficiliùs curetur, autores dissentiunt. Celsus & Auenzoar faciliùs curari scribunt Ophiasin, quàm Alopeciam. Contrà Alexander, *lib. 1. c. 2.* & Serapio, *lib. 1. c. 1.* Alopeciam faciliùs, quàm Ophiasin curari docent. Verùm Celsus de Alopecia infantium ferè

loqui

loqui videtur, quæ ætatis decursu & mutatione per se sæpe sanatur. Si verò in adultis, vel etiam in eadem ætate per se comparentur alopecia & ophiasis, omnino ophiasis difficilioris curationis esse videtur, vtpore quæ à materia & crassiore & deteriore ortum habet, & quæ non solùm capillorum radices, sed & ipsam cutem erodit, quod non fit in Alopecia.

3. Quò tamen malum vtrumque antiquius est, eò difficiliùs curatur; quò recentius, eò faciliùs.

4. Si per frictionem locus rubescat, curationis spes est; & quidem quò citiùs, eò facilioris: si verò non rubescat, nulla curationis spes superest.

5. Peius quoque est arearum genus, quod densam cutem & subpinguem, & ex toto glabram fecit.

5. Alopecia & ophiasis à lepra incurabilis est; quæ verò est à morbo Gallico, non curatur, nisi morbo hoc curato.

6. Spes futuræ sanationis affulget, si arearum extremitates capillis restantibus finitimæ iterum pilos emittere incipiant. Partes enim sanis vicinæ minùs à naturali statu recesserunt, ideóque etiam citiùs ad naturalem statum redeunt, & capillos producere incipiunt.

Curatio.

Curatio. Si humor vitiosus in toto corpore abundet, is primùm euacuandus: aliàs continuò malum fouet. Ita si lues venerea coniuncta sit, ea primùm curanda, cùm areæ, nisi eâ sublatâ, tolli non possint. Sicut etiam viscerum intemperies, à qua vitiosorum humorum generatio pendet, corrigenda. Caussa antecedente sublatâ, continens arearum caussa tollenda; quod Galenus facit, per septimentoria & digerentia. Simul verò danda opera, vt naturalis temperies cuti restituatur.

Primò ergo vniuersum corpus conuenientibus medicamentis pro peccantis humoris natura est purgandum. Deinde Galenus ad particularem capitis curationem apophlegmatismos quoque adhibet, qui alibi explicati sunt.

Ad materiam verò, quæ adhuc in fluxu est, & in principio, dum areæ nondum factæ sunt, Galenus quoque repellentia vsurpat. Id quod & Auicenna docet & medicamenta ad Alopeciam etiam moderatè adstringendo capitis cutem roborare debere scribit, dum *septima quarti, tract. 1. cap. 6.* inquit: *Et oportet, vt sit in illis medicinis confortatio, & prohibitio, vt non recipiat caput materiam malignam.* Alias, & si iam præsens sit alopecia & ophiasis, repellentis locum non habent; sicut nec in scabie.

Si verò areæ iam factæ sint, & materia cuti impacta digerentibus vtendum, sint autem illa calida, tenuium partium & non valde sicca. Si enim nimis siccantia vsurpentur non solùm vitiosi humores, sed & ipsum pilorum alimentum discutitur. Imò cùm intemperies cutis in confirmatis areis sit calida & sicca, frigida & humida medicamenta reliquis admiscenda.

Medicamenta autem ista, quæ caussam proximam huius mali tollunt, *ψιλωθρικὰ* nominantur; de quorum apparatu Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loc. cap. 2.* & *lib. 14. method. medend. cap. 12.* agit primò nimirum, si pili corrupti adhuc adsint, ij extrahendi vel vollsellis, vel dropacismo, vel locus nouacula radatur. Deinde lauetur caput lixiuio, in quo *capill. ♀, polytrichum, abrotanum,* & similes plantæ coctæ sint. Post lotionem locus fricetur linteo neque nimis molli, neque nimis sicco, donec cutis rubere incipiat. Quod vbi factum, topica adhibeantur. Sunt autem talia medicamenta, *sinapi, nasturtium, rad. lil. alb.* quæ etiam locis combustis depilatos capillos restituere feruntur, *semen erucæ, nitrum, oleum laurinum, pix liquida, sulphur, puluis & cinis abrotani, radix cyclaminus, hellebori, sem. staphidis agr. fimus columbinus,* & quæ potentissima sunt, *thapsia atque euphorbium*. quæ ipsa tamen quò sunt recentiora, eò sunt acriora, quò vetustiora, eò magis acredinem deponunt. Eligenda autem ex his cuique affectui conuenientia, eáque rectè adhibenda. Neque enim modò enumerata medicamenta omnia omnibus areis, & quocunque tempore, modo, ætate conueniunt; sed cuique sua, suúmque cuique tempus est & modus, & incipienti ac paruo malo debilia, inueterato verò fortiora adhibenda, corporibus mollioribus, vt pueris & fœminis debiliora, adultis & viris fortiora applicanda.

Composita longâ experientia examinata, & probata habet Galenus, *lib. 1. de compos. med. sec. loca, cap. 1.* vt Heræ, Critonis, Oresini, Orthonis Siculi, Cleopatræ, Archigenis, Asclepiadis, Dionysodori, Sorani, aliorúmque. Galenus ipse hæc commendat.

℞. *Fol. arundinis Græca vstor.* ℥ß. *erinacei vsti* ʒ.j. *muscerda* ʒ.ij. Cum *aceto* trita illine.

Vel ℞. *Cineris arundinis vsta, pilor. capra vstor. adianti, adipis vrsini, picis liquid. cedria* partes æquales. Et hoc admirabile vocat.

Vel ℞. *Murium domesticor. vstor. panniculi linei vsti, dentium equin. vstor. adipis vrsin. medulla ceruina, cort. arund'n.* partes æqual. *mellis* q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Euphorbij, thapsia, olei laurini*, ana ʒ.ß. *sulph. viui, hellebori vtriusque*, ana ʒ.j. Adde *cera* ʒ. vj. Quod *oleo laurino*, aut *veteri*, vel *pice liquida* liquetur, & misceatur: quod medicamentum omnium fortissimum est; & inueterato malo conuenit.

In mitiori malo, sufficit medicamentum paratum ex *abrotano*, vel *radicibus arundinis vstis, oleo veteri, laurino*, vel *pice liquida* exceptis.

Vel ℞. *Sem. eruca, nasturtij, nitri*, partes æquales, & cum *oleo laurino*, vel *pice liquida* misceantur.

Est & hoc mitius, quod pueris & fœminis conuenit.

℞. *Abrotani, cineris radicis & cortic. arundinis thuris*, partes æquales, *adip. vrsini, ol. amygd. amar.* ana q. s. F. Linimentum.

Quod si fortius expetatur, addatur *spuma maris, sulphur viuum, fel taurinum, semen eruca, nitrum*, vel etiam *thapsia*.

Vel ℞. *Sinapi, thapsia, sem. nasturtij*, part. æqual. Subtiliter puluerisatis adde *ol. laurini, resina*, ana q. s. Fiat s. a. ad ignem emplastrum.

Et extant talia medicamenta passim plurima apud Valescum de Taranta Rondeletium, Hollerium, Trincauellium, & alios practicos.

In vsu etiam fortiorum hoc obseruandum, vt in principio liquidiora & molliora, & oleorum admixtione, quæ fortiorum vires nonnihil exsoluunt, temperata adhibeantur, & post primi medicamenti vsum videatur, quam alterationem in parte affecta effecerit, & prout opus, postea eius vehementia vel minuatur vel augeatur. Alteratio autem facta ex eo præcipuè deprehenditur, si attendatur, an cutis post medicamenti vsum rubicundior sit facta nécne, aut an cum leni vel fortiore frictione rubescat. Cauendum enim omnino, ne repetitio fortiorum medicamentorum vsu cutis exuratur. De compositorum vsu hoc etiam monendum, si capilli planè derasi sint, conueniunt magis medicamenta formâ solidiore, qualia sunt emplastra. Si verò non sint derasi, liquida & mollia, qualia sunt linimenta & vnguenta.

Detinenda autem sunt topica medicamenta debiliora in capite diu noctuque; vt vim suam exserere possint. Si verò sint fortiora, eousque, dum in cute aliqua alteratio ab iis percipiatur, & dolor aliquis oriri incipiat. Ideóque in vsu fortiorum quotidie locus affectus semel atque iterum inspiciendus, & si fortiùs locum medicamenta affecerint ad mitiora redeundum, & locus adipe anserino oleo anethino, vel simili anodyno medicamento illinendus. Si enim diutius fortiora detineantur, cutem adurunt. Scribítque Christophorus à Vega, se vidisse non paucos ex vsu validorum medicamentorum deductos ad perpetuam caluitiem, & ad mortem vsque mansisse imberbes.

Diæta.

Plurimum quoque facit ad Alopeciam & Ophiasin curandam bona diætæ ratio quæ talis sit, vt bonus sanguis generetur, & prauorum humorum prouentus prohibeatur. Itaque cibi sint boni succi, qui prauos humores ad benignitatem deducant. Vino æger, antequam corpus purgatum sit, abstineat, cum prauos humores in corpore detentos secum in venas rapiat. Vbi verò corpus sufficienter purgatum fuerit, vinum concedi potest temperatum & subdulce, cùm benè nutriat, & bonum sanguinem generet. Aër, in quo versatur æger, sit calidus.

CAPVT V.

De Tinea capillorum.

INter affectus, in quibus capilli decidunt, non prætereundus & is, in quo capilli quidem non integri, sed particulatim & frustillatim, a vermiculis quibusdam erosi & absumti decidunt. *Tinea capillorum.* Pauci quidem autores affectus huius mentionem faciunt, neque is Platero experientissimo aliàs Medico, notus fuisse videtur, cùm scribit à vermiculis visum pænè effugientibus capillos capitis & barbæ radi & findi, aliquos dicere. Est tamen affectus vulgo apud nos notus, & mihi sæpe visus, ac ad curandum oblatus, Germani nostri *Haarmilben oder Milen* nominant, quale genus vermiculorum vix visu obuiorum, & quos viuere non nisi ex motu cognoscitur, in caseis, melle, si panis aliquid ei admisceatur, cera vetusta, prunis & cerasis exsiccatis, & aliis rebus nascuntur. Estque procul dubio vermiculorum hæc species ex eorum genere, quod Aristoteles omnium minimum esse, & in cera vetusta & lignis nasci scribit, *ἀκαρὶ* nominat. *5. de histor. animal. cap. 32.* Latinum vocabulum cùm nullum aliud supersit, *Tineam* appellare libet, quò sicut vestes a tinea, ita & ab his vermiculis capilli, in quibus nascuntur, erodantur.

Caussæ.

Caussæ. Vt pediculis & aliorum vermium generibus sua certa, è qua nascuntur, materia est, neque quoduis è quolibet generatur quæ nonnisi experientiâ cognosci potest: ita & hoc vermiculorum genus nascitur, vt diximus, in cera, melle, caseis vetustis, cerasis & prunis exsiccatis, vt & capillis, & frequenter in barba. Procul dubio autem ab excrementitio quodam humore, qui cum alimento pilorũ in capillos penetrat, atque in iis à calore

capitis

capitis fotus in vermiculos abit, qui postea capillis adhærentes, (cùm vnde generati sunt, inde ali cupiant,) pilos corrodunt, vt frustillatim decidant.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Affectus hic per se manifestus est. Pili enim breuiores fiunt & inæquales, dum alij magis, alij minùs decurtantur. Vermiculi hi in extremitatibus eorum hærent, eósque indies atrodunt, & decurtant, an verò etiam in medio hæreant, v sus confulendus. Color etiam capillorum, si sint ij nigri, mutatur, & propter vermiculos istos adhærentes, quasi cinereus in quibusdam locis euadit.

Prognosticum.

Prognostic. Affectus equidem hic nihil periculi habet, turpitudinem tamen parit, præcipuè in barba, dum pili inæquales, alij breuiores, alij longiores sunt, & barba ipsa fœdida videtur. Curatu tamen non ita facilis est.

Curatio.

Curatio. Ad curationem opus est medicamentis, quæ vermiculos istos abstergunt, materiam, vnde generantur, digerunt & discutiunt. Neque abs re videtur, vniuersum corpus purgare, cùm ab humore vitioso, alimento pilorum permixto, vermiculi hi oriantur.

℞. *Genista*, ℥.j. *myrrha* ℥.ij. *aceti* q.s. Coq. parum, & Colaturâ pili illinantur.

Vel ℞. *Sem. vrtica puluerif.* Maceretur in aceto, & eo pili madefiant.

Vtile est & decoctum *fœnugræci* & *scabiosa* cum lixiuio paratum. Vt & *scilla* cum *foliis myrti* & *saluia*, in *oleo* cocta.

Vel ℞. *Ally, centaurij min.* part. æqual. Coq. in aceto: Adde *fel bubulum*.

Vel ℞. *Vrticam maiorem*, coquatur in lixiuio, & eo caput abluatur.

Vel ℞. *Abrotani, rad. garyophyllata, absinth.* Coq. in aceti & aquæ f. partib. æqualibus, & cum decocto capilli abluantur.

CAPVT VI.

De Pilorum fissura.

Fissura pilorum. Interdum quoque capilli in capite & barba finduntur, & diuiduntur, vt qui antea simplices erant, bifidi appareant. Quod vitium proculdubio accidit ab humore acri capillos in extremitate findente. Cùm autem deformitatem aliquam pariat, emendandum hoc vitium. Quod fit, si pars illa quæ remanet, circa extremitates felle inungatur, postea rursum decocto herbarum capillarium, abrotani, arundinis & similium abluatur.

CAPVT VII.

De Canitie.

Canities. Canum hominem in senectute reddi, naturale est: interdum tamen præmaturè & intempestiuè canities, etiam nondum senibus, imò interdum nec viris, oboritur. Accidit præterea canities sensim & lentè. Obseruatum tamen est, quosdam subitò Canos euasisse. Ita refert Scaliger, *Exercit.* 312. historiam, quæ sub Francisco Gonzago accidit. Is affinem suum suspectum coniurationis cùm in turri ad quæstionem & supplicium adseruari iussisset, nunciatum est manè totum eum repentè canum factum. Et ex Lemnio, *lib.* 2. *cap.* 2. *de complex.* Hadriano Iunio, *comm. de coma*: Lud. Viuez, *in somnium Scipionis*: Cælio Rhodigino, *antiqu. lect. lib.* 13. *cap.* 24. & *lib.* 13. *cap.* 17. Cuspinianus plures historias eorum, qui subitò ex metu canifacti sunt, recenset, sicut refert Io. Schenckius, *lib.* 1. *obseruat.* Atque de ista, quæ ante legitimum tempus aduenit, canitie, hoc loco nobis est agendum. Hæc enim, quia & pulchritudinem naturalem homini eripit, & valetudinis non satis rectæ indicium est, meritò Medici curæ subiicitur. Canitiem, quæ senescentibus accidit, & naturale senectutis decus est, fucis & pigmentis tegere & dissimulare velle, meretricium est & luxuriosum.

Caussa.

Caussa. Naturalem canitiem accidere ex temperamenti corporis, & sanguinis, qui pilos alit, mutatione, extra dubium est. Qui autè fiat, vt hæc in sanguine & alimento mutatio in iuuentute vel virili ætate quandoque eueniat, hic inquirendum. Aristoteles, *5. de gen. animal. c.* 5. alimentum, quod capillos canos producit, eù concoquatur, putrescere, & albam canitiem esse scribit, quòd situs cariosus ferè albus est. Canitiémque ita ex defectu caloris natiui deducit, qui cùm non possit humores côcoquere, illi à na-

Tom. V.

turali calore deserti magis ab externo & alieno calore tentètur, atque ita putrescant, ex qua putredine albi fiant. Aristotelis sententiam sequi videtur Galenus, qui, *lib.* 2. *de temperam. c.* 5. docet, pilos albos fieri, quòd alimentum quo nutriuntur veluti situs est pituita, quæ spatio computruit. Et quod Aristoteles putredinem appellat, ipse situm, quem nos mucorem vel muciditatem dicimus, (qualis affectio pani in diebus canicularibus accidit, qui inde mucidus appellatur) appellat. Et eam ob caussam etiamque in temporibus homines magis canescere scribit, quoniam syncipnt ob siccitatem pronius est ad caluitiem: tempora verò ob humiditatem, & proinde ex putredine, ad situs generationem, procliuiora sunt ad canitiem. In eo saltem Galeni sententia ab Aristotelis discrepare videtur, quòd Aristoteles in genere loquitur, & nullius humoris mentionem faciat, Galenus verò ex solius pituitæ putredine canitiem prouenire scribit. Et omnino rarius est, hic per pituitam, humorem simpliciter crudum, quàm propriè dictam pituitam intelligere, & cruditatem quandam potiùs, quàm putredinem propriè dictam canitiei caussam esse. Nimirum, vt nostram sententiam de hac re de qua alij prolixè disputant, breuiter proponamus, cùm capilli, vt suprà dictum, non generentur & alantur ex vaporibus seu excrementis vaporum formâ eleuatis, sed vt aliæ partes ex sanguine, extra dubium est, sanguinem in senectute non tam floridum ac temperatum, vt in iuuentute, generari, sed corpore iam ad mortem propetante, eum etiam minùs probum prouenire, quod vel cutis rotporis floridi, quæ in senibus accidit, mutatio & marror ille indicat. Itaque non mirum est, cùm sanguis, qui prius nutrit, etiam deterior reddatur, capillorum quoque colorem mutari: neque pilos cùm naturalem suam conformationem & nutritionem ad mortem hominis vsque habeant, ex situ saltem aliquo qui putrescentibus rebus accidere solet, tale aliquid pati. Præter naturam verò hic color mutatur in Vitiligine & Leuca, procul dubio, quòd in iis alimentum non probum, sed excrementis, præcipuè pituitosis, repletum pilis suppeditatur. In iis verò, qui præmaturè canescunt, procul dubio etiam aliquod vitium est in humoribus; si non in toto, tamen in capite & cerebri temperie. Neque impossibile est, eus qui præmaturè canescunt, ob semen aut in testibus dispositionem aliquam, tale quid pati; & omnino semen ac testes ad capillorum mutationem aliquid facere, suprà diximus. Cùm verò affectus animi, præcipuè metus & terror insignes in humoribus mutationes efficere possint & cerebrum quoque valde afficiant; non mirum est, vt breui tẽporis spatio ex illa in humoribus factâ mutatione canities producatur. Si enim ex nebula, vel æstu, vel vento vitioso arbores afflante foliorum color mutatur, & ea exarescunt, ipsa arbore & partibus aliis saluis manentibus, non impossibile est, capillorum etiam, vt corporis nostri partium ignobilissimarum, colorem ex humore vel spiritu eos subitò peruadente mutari. Id quod vel illud confirmat, quod Hollerius, *Pertoche* 2. scribit derepentè pilos exalbuisse vapore hydrargyri.

Signa Diagnostica.

Mutatio coloris capillorum in album per se patet, nec signis opus habet. Et si ætate iam inclinante capilli canescant, naturale est, & mutatio hæc sensim & lentè progressu ætatis fit. Si verò antea ætatem senilem id accidat, etsi sensim præternaturale est: Multò magis præternaturale est, si homo subitò canescat. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Naturalis canities, quæ in senectute accidit, emendari non potest, sicut nec senilis marcor. Imo nec à Medico tentari debet, vt suprà dictum: cùm canities senibus potiùs ornamentum, quam turpitudo sit. *Prognostica.*

2. Præternaturalis verò & corrigi debet, cùm affectum aliquem p.n. & vitiosum, imprimis in cerebro, dispositionem significet: & potest, cùm si illa vitiosa dispositio emendetur, pilorum etiam color mutetur.

3. Canities, quæ à vitiligine est, curato illo morbo, etiam emendatur.

Curatio.

Canities senilis, vt diximus emendari non potest, neque etiam fuco palliandus, & meritò qui id tentat, ridetur. De quo Martialis, *lib.* 5. *Epigram.* *Curatio.*

Mentiris iuuenem tinctis, Lentine, capillis,
Tam subitò coruus, qui modo cygnus eras.
Non omnes fallis; scit te Proserpina canum,
Personam capiti detrahet illa tuo.

Quæ verò à vitiligine & alpho fit canities morbo illo sublato tollitur, & præcipuè si medicamenta capillos prolongantia adhibeantur. Tum enim nouis pilis è probo alimento succrescentibus veteres illi cani abolentur.

Si verò intempestiuè & immaturè canities immineat, aut subitò inuadat, vt præseruetur & curetur, danda opera, vt bonus sanguis in toto corpore & capite proueniat, qui pilis probum alimentum præbeat, simúlque vitiosi humores si qui adsint, vacuentur. Nec prætermittatur particularis capitis euacuatio per sternutatoria & errhina. Postea vsurpentur medicamenta calorem natiuum corporis, & imprimis cerebrum, roborantia: de quibus suo loco dictum.

Ab Arabibus hæc confectio commendatur.

℞. *Myrobalan. nigror. absque nucleo* ℥. v. *zingib. ammoes*, an. ℥. x. Irrorentur *butyro*. Deinde adde *saccharum penidium*, ad quantitatem mediæ partis. Detur huius medicamenti sæpe ℥. j.

Topica. Topica quod attinet, Galenus quidem, 1. *de compos. med. sec. loc. cap.* 3. proponit medicamenta calida & tenuium partium, tum illis propositum sit situm illum discutere, & superfluas in cute humiditates exsiccare. Verùm nisi subinde tale alimentum affluat, quod capillos naturalis coloris iterum generet, talia parū prosunt. Alij ergo saltem capillos tingentia & denigrantia medicamenta vsurpant. In qua re tamen, quid honestas permittat, attendendum, simúlque cauendum, ne cerebro aliquid damni afferatur. Cùm enim medicamenta denigrantia pleraque vim adstringendi habeant, & sint frigida, apoplexiam, epilepsiam, soporem grauem, catarrhos, & similia mala inducere possunt, idque mulieribus quibusdam accidisse obseruauit Galenus.

Inter talia autem medicamenta præ cæteris laudat Galenus *cadmiam*, vtpote quo medicamento capilli denigrentur, situs discutiatur, & mala dispositio capitis emendetur. Commendatur & *oleum de sesto, de colocynthide, de nigella, de sinapi*.

Post inunctionem aliquot horis, lauetur caput lixiuio ex cinere fabarum, cortic. nucum, in quo lithargyrum sit coctum, vel lixiuio, in quo pulpa colocynthidis sit cocta, quæ ab omnibus commendatur. Laudatur & *oleum oliuarum silnestrium*, *myrobal. omnis generis*, quæ tum sumtæ, tum extrà adhibitæ canitiem retardare feruntur, *galla*, *acacia*, *fœnum græcum*, *semen hyoscyami*, *ladanum*, *succus corticum*, *nucum iugland. vir d. folia & rad. cappar.* cum lacte coctæ, tritæ, & cataplasmatis formâ applicatæ per noctem; *cortex radicis ilicis* ad mollitiem coctus & impositus, *saluia*, *calcanthum*.

Sunt autem talia medicamenta continuanda & licèt primis diebus non prosint, ab eorum vsu tamen non est desistendum, sed in eo perseuerandum.

De tincturis eiusmodi etiam hoc notandum, si stabiles esse cupias, commodum esse, vt lotio capitis præmittatur, decocto eiusmodi facta, quæ tincturæ ingressum dat, & vt firma maneat facit; sicut tinctores pannorum nigrus pannos tincturi, eis primò rubiâ rubrum colorem, vel isatide cœruleum inducunt. Pili ergo tingendi priùs abluantur lixiuio, in quo alumen rochæ solutum sit. In eligendis etiam medicamentis danda opera, vt talia medicamenta eligantur, quæ odore non ingrata, sed potiùs suauia sunt.

Certum, & multo vsu probatum est hoc.

℞. *Lixiuij* ℔. ß. Coq. in eo *lithargyri auri*, ℥. iv. Decocto hoc spongia imbuatur, atque eo per quartam horæ partem capilli cani madefiant in loco calido. Mox caput madidum linteo per horam tegatur, postea capilli & caput abluatur lixiuio simplici non forti. Idque bis in septimana faciendum.

Mercurialis sequens medicamentum intra mensem, & paucioribus etiam diebus capillos omnes denigrare scribit.

℞. *Myrobalan. nigror.* Vnc. j. *passul. nigri* Vnc. ij. *vini nigri adstringent.* ℔. iij. Coqu. in duplici vase lento igne, ad consumtionem duarum tertiarum. Deinde adde *succi cortic. nuc. iugland. virid.* ℔. ß. *sumach*, *acacia* ana Vnc. j. *garyophyllor.* Vnc. j. ß. *moschi* ℈. j. Coqu. iterum in duplici vase per dimid. diem. Hoc medicamento sub noctem capilli illinantur, capútque panno nigro tegatur. Manè vero obluatur vino, in quo myrobalani nigræ ebullierint. Scribítque Auicenna, si *caryophylli* huiusmodi medicamentis addantur, eos satis strenuè tingere, & prohibere, ne tinctura cerebro noceat.

Vel ℞. *Folia vitis*, & *cortic. radicis eiusd. & parietariam*, Coq. in aqua deinde adde *alumen, gallas, & vitriolum*, Misc.

Vel ℞. *Nuces virides* mense Iunio cásque contunde, & admisce *aluminis scissil.* ℔. ß. & in olla noua affundantur *olei* ℔. iij. & stent in digestione diebus 20. Postea colentur, & oleo caput illinatur.

Vel ℞. *Pomum colocynthidos*, perforetur, & semina eximantur, ac repleatur *ol. laurino & semine hyoscyami*. Stent per noctem, & oleum exprimatur, quo capilli illinantur.

Vel ℞. *Lixiuij* mensuras v. *lithargyri* Vnc. ij. *fol. saluia* M. ij. Coq. ad consumt. quartæ partis pro lotione capitis.

℞. *Tartar.* Vnc. j. *lithargyri* Vnc. ß. *succi saluia* q. s. Misce in mortario plumbeo. F. Vnguentum: quo cum pectine plumbeo capilli illinantur. Verùm plura addere operæ pretium non est, cùm passim exstent plurima.

Solent autem denigrantia non solùm ad canitiem tegendam vsurpari, sed in Germania nostra à nobilibus quibusdam virginibus, vt seu exoticum & peregrinum quid habere videantur, seu à plebeiis puellis, quibus capillorum color flauus vel aureus gratus est, differant, niger capillorum color expetitur. Sic suum cuique pulchrum. Et perinde mihi hæ Virgines facere videntur, ac ille Æthiops qui in aula Principis cuiusdam Germani erat, qui sæpe dum in Gynæceo virginem candidam, simúlque catellum nigrum videbat, virgini dicebat; non tu pulchra es, sed canis iste pulcher est; *Gaudet sic concolor atro*, vt Iul. Cæsar Scaliger ait.

Capillos flauos reddentia. Rectius aliarum Virginum indicium est, quæ colorem flauum seu aureum capillorum expetunt. Conciliatur autem flauus capillorum color, si capilli abluantur, vel potiùs scopæ setaceæ madefiant aquâ vel lixiuio, in quo *flores genistæ*, vel *verbasci latei*, *stœchadis citrina*, *chamæmeli*, *cortex ilicis*, *rad. cucum.* *gentiana*, infusa fuerint. *Lupini* etiam in aqua cocti capillos flauos reddunt; vt & *aqua* & *oleum mellis*. Vtuntur etiam vulgò ad capillos pectinandos lixiuio è cineribus sarmentorum vitiis, quod efficacius erit, si in eo flores stœchadis citrinæ, vel verbasci infundantur. Verùm passim talia plura exstant.

CAPVT VIII.

De Furfuratione & Porrigine.

NEque hîc prætereunda vitia, quæ quidem ipsis capillis non accidunt, sed tamen circa capillos & in cute capillata fiunt, cuiusmodi sunt Phthiriasis & Furfuratio. Verùm cùm de Phthiriasi, *lib. 4. de morb. infantium, cap.* 5. actum sit, restat, vt de Furfuratione agamus.

Furfuratio, Græcis πιτυρίασις, Latinis etiam Porrigo, affectus est, cùm scalpentibus furfuribus similia ex capitis cute decidunt, & quidem plerumque cute eâ, quæ sub capillis est, interdum etiam è barba & superciliis. *Furfuratio.*

Caussæ.

Caussa huius affectus sunt humores serosi & ichores, non solùm pituitosi sed & biliosi, cum humore, qui pilis materiam præbet, ad caput elati, vnde & solùm in locis pilosis capitis furfuratio oritur. Materia enim hæc per poros cutis exitum quærente partes tenuiores discutiuntur, crassiores verò & lentæ in cute circa pilos hærent, & in materiam furfuribus seu squammis similem abeunt. Caussæ antecedentes sunt eæ omnes, quæ humores serosos in capite generare possunt. Attrahitur autem materia ad caput in iis præcipuè qui cerebrum habent calidius. *Caussæ.*

Signa Diagnostica.

Ipse affectus se prodit facilè, dum caput scalpitur, fricatur, pectinatur. Tunc enim squammulæ quædam quasi furfures decidunt. *Signa Diagnostica.*

Prognosticum.

Affectus hic nihil periculi coniunctum habet, imò à nonnullis pro sani cerebri, excrementa à se expellentis, indicio habetur, turpitudinem tamen & molestiam aliquam parit. *Prognostic.*

Curatio.

Vitiosi humores si in corpore abundent, euacuandi sunt, & ne rursus generentur, præcauendum. *Curatio.*

Ad ipsum verò caput discussoria medicamenta adhibenda sunt. Nonnulli etiam quædam adstringentia admiscent, vt pars affecta roboretur, ne humorem affluentem facilè recipiat. Verùm metuendum ne transpiratio in capite impediatur, & excrementa in eo grauiora mala excitent.

Itaque, vt Galenus, 1. *de compos. med. sec. loca, cap.* 5. docet, caput cum *decocto fœnugr. beta succo*, ac *nitro* lauandum. Vel decocto ex *semine melonum*, *farina cicerum*, *lupinorum*, & *fabarum* abstergendum. Vel lauetur *decocto cicerum* & *malua*, addito *aceto*. Dum caput lauatur, saponis loco *amygdala amara* contritæ vsurpari possunt.

Si malum sit pertinacius, caput primò abluatur modò dictis medicamentis; hinc panno aspero fricetur, & postea hoc vnguento illinatur.

℞. *Hyssopi viridis*, *adip. anatis*, ana ℥. ß. *pulpa colocynthidis*, *ol. cheirini*, ana ℥. j. *thapsia* ʒ. ij. *ladani* ℥. ij. F. Vnguentum.

Vel caput *decocto beta* & *centaurij min.* lauetur, addito aceto & melle.

Vel ℞. *Rad. althaa, fol. beta*, ana M. j. *pulpa colocynthid.* Vnc. ß. *nitri* Drach. ij. Coq. in s. q. aquæ ad quartæ part. consumtionem. Sub finem adde *vini* ℔. j.

Post ablutionem caput inungatur seq. vnguento.

℞. *Chalcanth. fellis tauri*; ana Drach. j. ß. *nitri*, *sulphuris*, ana Drach. ij. *ol. rosac.* ℥. ij. Misce super igne lento, & additâ *cera* s. q. F. Vnguentum molle.

Plura videantur apud Galenum, *loco allegato*, vt & apud Paulum Æginetam, & Alexandr. Trallianum.

CAPVT IX.

De Plica.

TAndem inter capillorum vitia non prætereundum id, quod quidem non in omnibus locis notum, facilè tamen primarium est, quod Plica appellatur, quòd scilicet capilli planè inter se complicentur, Polonis *Gwozdziec*, quod Clauum: Roxolanis *Koltun*, quod paxillum significat, dicitur, vnde quoque à nonnullis Helotis nominatur. Alij vocant morbum cirrorum. Germanis *VVichtelZöpffe*, quòd superstitiosè crediderint, ab infantibus non baptisatis (hos enim Antiqui *Plica Polonica.*

VVichteln

Wichteln appellarunt) tales cirros necti; item *Marenflecht, Marenvvirckung, Marenlocht, Schrotleinszopffe, Iudelzopffe*, quòd ab Incubo Iudæi specie necti putentur, appellantur.

Familiaris hic morbus, & quasi endemius imprimis Polonis est, ita quidem, vt necessitas eos coëgerit, consilium & auxilium Medicorum Patauinorum implorare. Eius ergo historiam malo illorum, quàm meis verbis describere. Ita autem D. Laurentius Starnigelius, Academiæ Zamosciensis Rector, & Eloquentiæ Professor, ad Academiæ Patauinæ Professores Medicos scribit, vlt. d. Octobr. Anni 1599.

Excellentes & Magnifici Domini, amici carissimi & obseruandissimi.

PRo coniunctione ea, quæ nobis in vltima Sarmatia versantibus, propter optimarum artium commune vinculum cum Excell. & Magnif. D. V. intercedit, nouellæ Zamosciensis Academiæ Rector, scribendum esse duxi, ad Excell. & Magnif. D. V. vetustate quidem & præstantia, nobilissimæ Academiæ Patauinæ, claros, eruditione tamen ac vsu maiores & clariores. Caussam autem scribendi attulit mihi nouitas apud nos morbi, & summa eius medendi difficultas. Peto, vt epistolam hanc meam & legant beneuolè, & lectâ consilium iudiciumque suum amicè perscribant; qualem morbum existimant, quæ præcepta dent: cuiusmodi medicinam faciendam putent eius depellendi. Res ita habet. Inter Vngariam, & Pocutiam, prouinciam regni Poloniæ, quæ montibus, ex quibus fluuij complures erumpunt, inter se distincta sunt, eueniebat, vt plerisque hominibus vnus & alter cirrus excresceret, cum vicinis sibi crinibus, in se introrsus implicatus & densus. Et tum quidem nullâ re molestus erat. Nunc serpere cœpit is morbus, & latè per totum Regnum Poloniæ, magno omnium malo, magnóque cruciatu diuagatur. Infringit ossa, laxat artus: vertebras eorum infestat: membra conglobat ac retorquet: gibbos efficit: pediculos fundit; caputque aliis atque aliis succedentibus ita opplet, vt nequaquam purgari possit. Si cirri radantur, humor ille & virus in corpus relabitur, & affectos, vt suprà scriptum est, torquet: caput, pedes, manus, omnes artus, omnes iuncturas, omnes corporis partes exagitat. Expertum est; qui tales fasciculos implicatorum peracutè inter se crinium abraserint, eos oculis capi, aut defluxibus ad alias partes corporis grauissimè torqueri. Purgationibus vsitatis si ille medeare, ægrescit & exsuperat magis, quòd noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus, dispergat: tanto enim dolore omnium deinceps membrorum hac affecti posto ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil possit esse acrius. Maximam partem fœminas inuadit: viros etiam, qui Gallicum in morbum propendent: tum liberos ab his procreatos, qui lue Gallica fuerant infecti. Eos etiam, qui porriginem capitis, quam vulgus tineam vocat, medicamentis repercutientibus represserunt: præterea fœminas, quæ menstruis temporibus non satis purgantur. Quarum quædam, dum in ætate adolescentiore fluxum sanguinis per nares, menstruo modico, nimis profusum, identidem habuissent, ætate prouectiore, eo fluxu per nares cessante, in ipsum morbum cirrorum delapsæ sunt. Quidam, quanquam forrari, cùm aliquot annis hoc genere morbi cruciati exagitatique fuissent, nec caput rasissent, vexationemque eius omnem, & pædorem & spurcitiem, non sine summa molestia, & nausea penè intolerabili pertulissent, tandem virulentis illis cirris decidentibus conualuere, maxima tamen pars perijt. Quæsita sunt & tentata varia remediorum genera, sed nullum est satis idoneum adhuc repertum: quæsita etiam vis & natura morbi, & caussa: sed ne de hac quidem etiamnum quidquam liquet. Homines agrestes, Erinacei discerpti circumligatione releuari compererunt: & ad auertendum penitus morbum, ex Erinaceo ipso escam sibi conficiunt; sed ne hoc quidem tanti est. Lotionem præterea sibi parant ex decoctione foliorum Vrsi brancæ; quâ cum abluunt caput, cirri, de quibus est suprà scriptum, erumpunt, magnaque vis pediculorum. Cum exhalatione fuliginosa, ex qua nascuntur crines, communicat, videturque cum tinea affinitatem habere: atque cruciatu ossium, cum Gallica lue: cum phthiriasi, redundatione vermium: cum arthritide, artuum dolore: cum spasmo, contractione miserabili membrorum. Vt nihil aliud dicam, Excell. & Magn. D. V. hoc in graui re artis eruditi & sapientes facilè colligent, quam necessaria sit hæc deliberatio, & quanto beneficio amplissimum Regnum Poloniæ sibi obstringeat, cùm eiusmodi vitiosa peste, quâ violentissimè diuexatur, solertes suo ingenio, remedium præsens inuestigauerint, inuentúmque literis mandarint. Multi variarum medicinarum primi auctores in perpetuitatis laude viuunt, huius medicinæ ab Excell. & Magn. D. V. inuentæ gloria, vestra propria erit, vos illustrabit, & cum omni consequenti posteritatis ætate florescet. Expecto humanissimum responsum; sed si minus quàm par est, neque verbis, quibus opus fuit, morbi vim expressi, peto ignoscant Excell. & Magn. D. V. homini alio artis in genere versanti. Adumbratio quædam hæc morbi est, interiora illius, acri ingenij sui acie, Excell. & magnif. D. V. dispiciant & contemplentur. Bene valere Excell. & Magnif. D. V. opto. Zamoscij, die vltima mensis Octobris, Anno M. D. XCIX.

Referunt tamen alij, etiam aliis regionibus hunc morbum esse familiarem. Ex obseruationibus Schenckij enim videre est, Brisgois & Alsatis hunc etiam morbum notum esse. Ita enim Schenckius, *obseru. med. lib. 1. obseru. 13.* scribit: *Horridum quoddam, impexum, adeóque intricatum capitis atque barbæ capillitium, apud nostros haud infrequens, cæterum veteribus cuiuscumque ætatis Medicis incognitum, obseruare licet, qui affecti prælongas capillorum tricas & cincinnos mirificè intricatos, digiti sæpe crassitie, ex reliquo capitis & barbæ capillitio, ad humeros, pectus, & aliquando ad vmbilicum vsque demissos propendere videas, aspectu planè horrifico, & Gorgoneum caput præferente. Quos illi magna religione prorsus incultos, nec ferro præscindere, nec pectine explicare sustinent. Persuasi omnino, grauissima capitis morborum fomenta, velut apoplexiæ, paralyseos, maniæ, & cum primis cephalalgiæ pertinacis, consimiliúmque materiam iisdem alendis absumi. Quâ siue superstitione, siue multâ hominum obseruatione ducti, quiduis potius quàm eorundem culturam aut præsectionem, velut prorsus infaustam & lethalem admittunt; factisque de experimento & historia periculis, sententiam suam mordicus tuentur. Qui ex his elegantiores haberi volunt, tricas huiusmodi, capitis quidem intra pileum, barbæ verò subtus pectorale conuolutas prius recondunt, ne conspiciantur. Alij verò etiam inter congressus publicos, ne si celare velint, possunt, nec si possunt, volunt. Adeo & gestantium & conspicientium animis indubitata fide insedit, vt citra opprobrium aut vituperium, velut rem maximè ad vitam sustinendam necessariam, conspiciendas sinant. Sed enim quosdam per vniuersum vitæ suæ cursum eo modo aluisse adnotatum est: sperantes sese à difficillimis impendentibúsque sibi morbis vindicari posse. Sunt qui ad eosdem sabbatos, numquam, vbi tuniolatos custodiuissent, recidiuam se passos fuisse constanter affirment. Vulgus etiam, si in tales incidere contingat, statim de occulto aut latente atque difficili aliquo capitis malo eosdem suspectos habet. Quæ in re num superstitio experientiam, an verò experientia superstitionem conuincat, ad iudicium meum nunc non reuoco. Ego certè, vt nihil dissimulem, vt in vulgi sententiam propendeo. ita seminarium huiusmodi morborum, non tam inde argui, quàm ali, atque ne inuadant, hoc modo præueniri posse, de pilorum generationis caussis, euentibus & curationibus, recepta Medicorum sententia, doceri posse, accedente, quæ ex vulgo constat, & quasi per manus tradita est, attestatione, sentio. Europæis aliis innotuisse hoc capillorum vitium nondum compertum: vt nec plerisque Germaniæ partibus: omnibus Brisgois, Alsatis, Belgis, nonnullisque Rheni tractibus quasi endemium; vt populo nostro notum est satis. Ciues hic ipsi nouimus supra triginta, quorum aliqui vel hodie quoque supersunt hoc capillitio insignes. Vulgus* Marenflecht, Marenvvürckung, vnd Schrottlinszopff, *quasi dicas, contorsiones pilorum, vel Incuborum tricas, seu cincinnos, vocat, quod putet Incubos & Faunos noctu eosdem fingendo tractare. Alij* Marenlock*, hoc est, scrofarum tricas nominant, quòd his simile à scrofarum collo enatas & propendentes aliquando obseruent.*

Quod historias in specie attinet, duas ipse recenset, vnam ex Io. Stadlero, Medico, alteram ex Moccio, & quidem propriis illorum verbis. Prima est talis. *In memoriam mihi reuocas Nobilem Casparum ab Hornstein, Commendatoris, Sigismundi in Alsatia, & in Burgundia Prouincialis, piè defuncti fratrem, quem cùm Commendator ob impexam, contortam, & inexplicabilem barbam, quam horrificam præ se ferebat, aliquando acriùs reprehenderet, suique à mensa, virum 50. circiter annos natum, nisi eam præcideret, remouendum minitaretur, non tum mensa priuari, & à la excedere se velle liberè eum respondit, quàm inexplicabili planéque Gorgoneâ sua barba carere velit. Accidit hoc anno Christi 1564 quum Friburgo Alschusam ob pestem concederem.* Hæc ex Stadlero.

Altera talis est: *Nuper dum temerè quidam huiusmodi cirrum abscindit vetula, triduo decurso supremum clausit diem. Vsque enim adeo fatale clamitant iis, quibus inconsultò & friuolè laduntur. Licèt alij alia quoque obtendant: scimus enim cui Comitissa innotuerat, quæ monstroso hoc capillitio ducata, scapinsensile ceruice tenus resciderat.* Hæc ex Moccio. Atque hucusque Schenckius.

Audiui ego à quodam Duce militum, Hungaris hoc malum etiam non ignotum esse, atque hoc morbi genere non solum homines, sed & equos laborare; seque adduxisse ex Hungaria Dresdam vsque equum, qui talem cirrum seu plicam ad pedes vsque pendulam habebat.

Ad Epistolam illam Rectoris Academiæ Zamosciensis, respondet peculiari libro, quem de Plica inscripsit Hercules Saxonia. Consultationem quoque, Patauij 15. Cal. Ianu. anno 1599. habitam edidit Io. Thomas Minadous, eámque de Helotide inscripsit. De eadem quoque consultationem edidit Rodericus à Fonseca, quæ in 1. *consult. eiusd. tom. 1.* est; quæ omnia apud autores istos videri possunt. An verò multum Poloni his Italorum consiliis adiuti sint, penés ipsos sit iudicium. Ingenuam peto confessionem Viri Clarissimi, Domini D. Ioannis

Preuotij, Medic. Professoris in Gymnasio Patauino Primarij, qui in consilio, Illustr. & Generos. Dn. Nicolao Sapicha Magni Ducatus Lituaniæ supremo Vexillifero, & Comiti in Coden, &c. dato, quod paulo post subiungam, ita scribit: *Veneni huius natura ignoratur, vt verè mini dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticis prædia sua incolentibus plura comperta esse de plica origine, progressu, & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contigit, Plica laborantem perfecta sanitati restituisse.* Patauij plurima rectè Professores ibidem Medici tentarunt remedia; sed omnia frustra. Ipse idem Dn. Comes mihi retulit, quendam Medicum Patauinum, siguaturâ morbi quasi adductum (qui enim Plicâ perfectâ laborant, quasi serpentes pendulos è capite, & caput Gorgonis quasi habere videntur) sibi aliquot viperas comedendas exhibuisse; sed nullo successu. Alium Psilochrum parasse, idque lixiuij loco clam sibi suggerere voluisse, sed monitum à Germano, Medicinæ Studioso, cui morbus hic planè incognitus non erat, & qui periculum, quod ex pilorum omnium radiratione sequuturum fuerat, agnoscebat, illud respuisse. Etsi verò perfectam huius morbi cognitionem mihi arrogare non ausim, atque alias morborum à caussa occulta pendentium perfecta cognitio non detur: tamen quæ ex conuersatione cum Domino Comite antea nominato, qui eodem morbo laborabat, de eius natura cognoui, & quid de eius caussa mihi videatur, breuiter proponam, atque hoc modo iis, qui in regionibus, quibus morbus hic familiaris est, viuunt ansam dabo, vt quæ de hoc morbo, cognita habent, in publicum proferant.

Nouus morbus mihi esse non videtur. Etsi enim Italiæ & plerisque Europæ regionibus hactenus ignotus fuerit; tamen nullam video esse caussam, cur Poloniæ non multis retrò seculis familiaris esse potuerit, cùm caussæ, quæ eum hodie producunt, & tum adesse potuerint, Medici verò qui eum describerent, tum defuerint.

De natura autem eius principiò hoc monendum, morbum hunc nominetenus quidem a capillorum intricatione ortum esse. Plicam tamen istam saltem criticum quasi quiddam esse, ortum ex materiæ vitiosæ è corpore expulsione, & Plicam istam nihil periculi ægro afferre, sæpéque sine omni damno ad mortem vsque circumferri: id verò, quod maximum ægro periculum minatur, est humor ille vitiosus qui in corpore adhuc hærens, grauissima illa symptomata quæ in historia huius morbi supra enumerata sunt, excitat, quæ postea materiâ ad capillos detrusa cessant.

Deinde & hoc historiæ addendum, in iis, qui eo grauiter laborant, non solùm capillos vitiari, sed & vngues præcipuè in pedibus, & maximè pollicibus, qui scabri, longi & nigri fiunt instar cornu hircini, quod in nominato Domino Comite obseruaui, & aliis idem etiam accidere audiui.

Vitium autem hoc non sine caussa ad morbos refertur, cùm pili è partium numero planè excludendi non sint. Et quidem inter morbos conformationis, cùm pili nec figuram, quam naturaliter habere debent, retineant, nec singuli seorsim, vt debebant, existant, sed inter se variè complicentur, & ex multis pilis vnus cirrus fiat. Temperiem tamen pilorum etiam mutari, negandum non est, cùm humor præternaturalis affluat, & pili tales secti sanguinem fundant.

Caussas quod attinet, primò quæ de incuborum, infantium non baptizatorum, & aliorum spectrorum in texendis hisce plicis opera vulgò creduntur & traduntur, fabulosa & superstitiosa esse, quiuis facilè perspicit. A veneficio, vt alios morbos plurimos, ita & hoc capillorum vitium interdum prouenire posse, vel obseruatio Dn. D. Christophori Rumbaumi, ciuis mei, quam in obseruationibus Io. Schenckij senioris, *lib.* 7. extare, Hercules Saxonia refert his Rumbaumi verbis. *Anno 1590. vxori viri cuiusdam, qui ex fecibus cereuisiæ vinum adustum arte elicere solebat, Vratislauiæ, dum nimio subitóque terrore propter incendium vicinarum ædium puerpera, ex mensium & lochiorum retentione peripneumoniâ corriperetur, in pulmonis abscessum phthisimque ipsius incuriâ terminante, dum diu à me frustra curaretur: anus quædam empirica accessit, suámque operam offerens, auxilium præsens pollicita est. Quam cum ipsa non admitteret, indignabundam deáque comminantem domo excluderet, sordes capitis, pexis, plicatis, compositisque prius pro more capillis satis prolixis, aquâ calidâ eáque simplicissima abluere tentauit. Verùm ad proximam aquæ affusionem, lateris alterius cincinni omnes, amaro visco quasi obducti, adeò intricati sunt subitò, vt nullo postea modo ingeniòve extricari possent, donec vitam cum morte commutauit. Atque hoc nonnisi fascino factum opinamur.*

Verùm rerum hoc esse puto, & à caussa interna vitium hoc prouenire, vel id docet, quod etiam bruta iis in locis eo corripiantur. Qualis autem ille humor sit, explicatu difficillimum est. Plerique ad humorem quendam viscidum huius mali caussam referunt. Verùm rem non tangunt. In multis enim corporibus & multis regionibus viscidi humores generantur, qui tamen talem morbum non producunt. Neque enim dolores artuum conuulsiones, & alia symptomata, saltem in humorem viscidum referri possunt, neque ratio reddi, cur solùm ad capillos materia hæc detrudatur, & non ad alias partes. Quæ autem huius humoris natura sit, corporis nostri nutritio, & aliarum morborum generatio, nos aliquo modo docere poterit. Etsi enim omnes partes nutriantur sanguine: tamen vt diuersæ plantæ ex eadem terra, quælibet sibi familiare alimentum attrahit, teste Hippocrate, *lib. de natur. human. tex.* 31. ita etiam ex eadem massa sanguinis in venis contenta, singulæ partes sibi familiare nutrimentum attrahunt. Accidit præterea, vt si sanguis minùs purus sit, excrementum illud magis ad vnam, quam ad alteram partem feratur. Id quod vel in Arthritide videre est, vbi materia illa serosa, salsa, tartarea, aut quomodocumque appellare libeat, magis ad articulos, quàm ad loca carnosa fertur. Documentum huius rei etiam præbet lapis ostrocolla, qui in fracturis ossium commodè exhibetur, cùm eum ipsa ossa attrahant, adeò vt compertum sit, ex eius nimio vsu callos nimis magnos excreuisse. De qua re vide Guilh. Fabricium, *cent.* 1. *obseru.* 91. Idemque existimo, in iis locis, vbi morbus hic endemius est, vitium genio loci & aquis inesse, quæ in Poloniam ex montibus Vngariæ defluunt: (in Brisgoia, si ei regioni familiare hoc malum est ex Alpibus) quod copiosum pilis nutrimentum suppeditat, reliquis verò partibus corporis inutile, imò noxium, quod cùm natura expellit ad pilos, reliquum corpus ab omni molestia liberatur, pili verò saltem vitiosi fiunt. At verò id in mea sententia me confirmat, quòd Illustris Dn. Comes Nicolaus Sapicha mihi retulit, sibi notum fuisse in Polonia rusticum, qui hoc morbo laborantes balneo curabat, cuius vsu primis septem diebus ægri planè hirsuti toto corpore euadebant, pilis vndique erumpentibus, qui eiusdem balnei vsu adhuc septem diebus continuato, iterum decidebant, atque ita ægri sanitatem recuperabant. Et quidem aquarum nonnullarum admirandas vires esse, passim ex naturalis historiæ scriptoribus patet. Ita in Alpibus Rheticis, Styria, & Carinthia, aquarum vitio bronchocelæ & strumæ incolis adnascuntur, materia vitiosa ad glandulas in collo, & non in alium locum detrusa.

Non tamen aërem planè exclusum velim, qui & ipse magnam in corporibus nostris alterandis vim habet, facitque vt in hisce vel illis regionibus & corporibus, hi vel illi humores generentur. Licet is hanc vim non ex se, sed ex vaporibus, qui ex aquis & terra, quam aqua alluit & perluit, attolluntur, accipiat. Atque hac ratione malum hoc non Poloniæ toti, sed certis eius locis endemium est, cùm ibi semper grassetur, neque in alias regiones inde disseminetur; nullo verò modo epidemium, vt vult Hercules Saxonia, *Pract. Med. l.* 10. *de Plica, cap.* 7. quem morbi epidemij & endemij naturam non rectè assequi & describere, iam in *Instit. lib.* 2. *part.* 5. *cap.* 51. dictum.

Defertur autem ad pilos ista materia, non formâ vaporum, vt nonnulli volunt, sed cum ipso sanguine, qui vt aliarum partium omnium, ita etiam pilorum nutrimentum est, vt suprà, *cap.* 10. docuimus. Quòd vel ex eo patet, quòd pili in plica dissecti sanguinem fundunt. Quòd tamen etiam interdum in vicinis regionibus quidam hoc morbo laborant, id vel à genio illius loci cognato, vel à parentibus prouenire potest. Vt enim arthritici arthriticos generant: ita & plicâ laborantes vitiosam ad eundem morbum generandum dispositionem, in sobolem transfundere posse, impossibile non est, docétque id experientia. Filius prædicti Domini Comitis sexennis primùm iam plicas aliquot in pilis capitis habebat, idémque etiam aliis accidit. Noui militem senem, qui plicam in occipitio habebat, & de caussa morbi interrogatus (nam Germanus erat, è Thuringia ortus) respondebat, morbum hunc sibi hæreditarium esse, matrem enim suam septem plicas duarum vlnarum longitudine ad mortem vsque habuisse. Idem referebat, cùm in Vngaria militasset, & à Turcis captus fuisset, herum, pro more gentis, omnes pilos, & vnà plicam abscindi curasse, indéque se cæcum euasisse. Cùm verò per interpretem hero cæcitatis caussam exposuisset, & impetrasset ab eo, vt pilos renasci fineret, visum postea recuperasse.

Signa Diagnostica.

Signa addere opus non est, cùm illa satis ex historia huius morbi suprà recensita pateant. Vt caussas eorum, quæ in hoc morbo accidunt, paucis reddamus: primò si materia ista morbi huius, siue maligna sit, siue simpliciter ad alendas corporis partes reliquas, præter pilos, inutilis, copiosiùs in venis cumuletur, à natura, cui molesta est, à partibus nobilioribus ad exteriores protruditur, vnde ossa infringuntur, artus laxantur, caput, pedes, manus, omnésque artus & iuncturæ dolore infestantur, conuulsiones excitantur, & membra contrahuntur. Si verò natura fortior victrix sit, tandem eam ad capillos capitis præcipuè, cum quibus materia hæc maximam cognationem habet (sicut in arthriticis caussæ arthritidis cum articulis) protrudit, vnde surfures & pediculi in capite copiosè generantur, & ex materiæ nimia copia & luxurie ipsi capilli inter se complicantur, vt nullâ arte vel labore separari queant, secti etiam sanguinem fundant. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Ipsum malum, nisi materia ad capillos detrudatur, satis periculosum est, & grauissimi morbi ac symptomata, in omnibus pænè partibus, ad quas materia detruditur, excitantur, vt modò dictum. *Prognostica.*

2. Si

2. Si verò natura rectè agens & quasi per crisin, materiam hanc ad capillos detrudat, vitium quidem istud capillorum excitatur, ab aliis verò malis homo immunis est, cùm quicquid vitiosæ eiusmodi materiæ in corpore superest natura ad capillos detrudere soleat, & multi cum talibus plicis satis commodè ad finem vsque vitæ viuunt.

3. Si verò tales plicæ temerè prædicantur, cæcitas & alia grauissima mala inde excitantur. Neque id fabulosum est, sed ipsa experientia sæpe id docuit; vt vel militis illius, cuius supra *de caussis* mentionem feci, exemplum docet. Accidit autem hoc, non, quod nonnulli volunt, quod plicis istis resectis, caput aëri frigido exponatur: cùm id pileo, vel alio tegumento imposito facilè præcaueri possit: sed quia locus, in quem natura vitiosus humores protrudere solita erat, tollitur, materiæque exitus denegatur, eiusque euacuatio impeditur. Atque idem accidit hîc, quod in vlceribus antiquis. Hæc enim nisi corpus benè mundetur priùs, non sine periculo sanantur: sicut & fonticuli, si aliquandiu fluxerint, non sine periculo occluduntur.

4. Si tamen in corpore vitiosa talis materia nulla ampliùs reliqua sit, temporis progressu ipsæ plicæ spontè decidunt, & propterea etiam tali ampliùs materiâ non præsente, quod tamen cognoscere difficile est, plicas resecare liceret.

Curatio.

Curationem huius morbi perfectam omnino incognitam esse puto. Quod ideò proculdubio accidit, quod in illis Poloniæ locis, quibus morbus iste endemius est, pauci Medici hactenus vixerint, qui ex iis, quæ vulgo de hoc morbo, eiusque curatione nota sunt, methodum artificiosam constituere potuerint.

Hoc primò certum est, purgationes & venæsectionem parum in hoc prodesse, sed sæpe nocere. Ita enim Rector Academiæ Zamoscensis ad Medicos Patauinos scribit: *Purgationibus vsitatis si huic morbo medeare, agrescit & exasperat magis: quod noxios humores nequeat superare purgatio, sed commotos per totum corpus dispergat: tanto enim dolore omnium deinceps membrorum, hac affecti peste ardent, vt ad cruciatus acerbitatem nihil possit esse acrius.* Idem confirmat Hercules Saxonia qui *loco alleg.* ex epistola Illustrissimæ cuiusdam matronæ Polonæ, quæ hoc morbo laborabat, scribit, illam venâ in cubito sectâ, confestim sæuissimos in eo brachio dolores cum tumore œdematoso passam esse pari quoque ratione in pedibus venâ apertâ, dolores acerbissimos in vtroque crure ad malleolos excitatos fuisse. Idem *ibid.* scribit, Illustrem quendam Capitaneum Polonum, Ioachimum de Ociesno, sibi retulisse, se multos vidisse cæcos, quosdam claudos, alios aliter affectos, qui in hos affectus purgationibus in initio adhibitis inciderint. Id quod etiam, in scorbuto accidit, cuius symptomata plerumque purgantium vsu exasperantur.

Tutissimum ergo fuerit, experientia duce operam dare, vt materia illa vitiosa quamprimùm ad capillos, quò tendit, euocetur. Qua in re tutissimum fuerit, ipsam iterum experientiam sequi, qua constat, lotiones è planta, quæ brancæ vrsinæ nomine nota est, paratas plurimùm posse.

An internis medicamentis idem præstari possit, mihi sanè incognitum est. Brancæ tamen vrsinæ mentio in memoriam mihi reuocat potum, qui in patria mea vrbe Vratislauia, proculdubio ex Polonia eò delatus, in vsu est, & ex branca vrsina paratur, & vulgò nomine Polonico *Barszcz*, seu vt Germani pronunciant *Barksch* appellatur, quo febricitantes, & imprimis helluones post pocula hesterna, in iusculis & potu ad sitim sedandam vtuntur. Paratur autem hoc modo. Folia brancæ vrsinæ siccata coquuntur in aquæ s. q. vt decoctum saltem colorem flauum, non puniceum, contrahat. Decocto fermenti aliquid, vel panis biscocti ex puluere brancæ vrsinæ cum fermento acido panis siliginei parati, additur, & in loco tepido aliquot diebus efferuescere & fermentari permittitur, donec saporem acidiusculum contrahat. Potus verò iste an aliquid ad expellendam materiam in hoc morbo præstet experientia consolenda est. Eorum autem qui in istis locis viuunt, fuerit, medicamenta, quæ vsus profuisse docuit, in publicum conferre, vt experientiis collatis tandem methodus hunc morbum curandi constitui possit.

Cæterùm cùm plica nonnulla symptomata cum Scorbuto habeat communia vt sunt artuum dolores, contractiones, & similia, & vtroque morbo laborauerit Illustrissimus Dn. Comes Nicolaus Sapieha, historiam eius morbi hîc apponere libet, quæ iis, quæ modò de Plica & *lib. 3. Pract.* de scorbuto diximus, lucem aliquam addet.

Historia morbi Generosi & Illustrissimi Dn. Nicolai Sapieha, comitis in Coden, Vexilliferi supremi magni Ducatus Lituaniæ, &c.

Plicam Illustr. Dn. Comes, proculdubio in patria, ex caussa cum popularibus communi contraxit: scorbutum verò ex variis in diæta erroribus, in variis & molestis per totam pænè Europam itineribus commissis & hos sequente Quartana. Cùm enim æstate, vt ipse mihi retulit, per montes Pyrenæos è Gallia in Hispaniam iter fecisset, & in eo vinum corruptum & verminosum ex vtribus bibisset, sequente autumno in Hispania in Quartanam incidit. Cuius longitudinis cùm esset impatiens, methodicæ curationis pertæsus, militi cuidam se curandum commisit, qui sumsit aliquot pocula vini Hispanici fortissimi & in id puluerem omnis generis aromatum coniecit, vinúmque id ipsi ad satietatem, imò pænè ad ebrietatem bibendum præbuit, quo febrem continuam accendit, quæ quidem non diu durauit, & Quartanam sustulit, talem tamen visceribus & humoribus dyscrasiam impressit, è qua postea Scorbutus ortus est. Qui cùm ipsum in patria grauiter affligeret, nec tamen, quid morbi esset, satis intelligeret, Patauium profectus, medicorum clarissimorum curæ ibi se commisit. Verùm valetudinem, quam sperauerat, non recuperauit, Ideóque in patriam cum sequenti Consilio dimissus est.

Consilium Clar. & Excell. Dn. D. Iohannis Preuotij, Professoris Medicinæ in Gymnasio Patauino Primarij.

De morbis, quos multiplices patitur vir Illustrissimus, prolixè agere neque est mihi consilium, cùm à præstantissimis viris fusissimà oratione de iis disceptatum esse non nesciam; neque permittit ratio aut mea valetudinis nondum confirmata, aut exoptatæ salutis à viro Illustrissimo, cui auxilia magis quàm verba, necessaria esse non dubito. Perstringam ergo rem totam breuissimè, & quid de ea sentiam ingenuè eloquar, non vt iudicium meum interponam grauissimorum virorum sententiis; sed vt Illustrissimi viri petitioni morem geram, & si quà re illius salutem adiuuare possum, Christiani hominis officio non desim. Duplex igitur ægritudinum genus illustrissimum Dominum malè afficere videtur; alterum manifestissimum, à caussis vulgò notis & confessis pendens; alterum occultum, cuius caussa adhuc obscura, neque satis à quoquam explicata esse videntur. Manifesta est Catarrhus materia crassa, tenuis, alba, sæpius insipida, rarò mordacis ad oris partes, interdum etiam ad stomachum defluentis. Præterea dolor eximius infimi ventris per longa interualla repetens; cum ventris adstrictione, & quodam tensionis sensu circa vmbilici, hypochondriique præsertim sinistri nonnunquam etiam lumborum regionem molestè, qui quidem copiosi flatus, mucosique excrementi euacuatione desinere consueuit. His addenda nephritis, & vigiliæ; hæ quidem satis familiaris & frequens, cùm plurimas noctes ducat insomnes; illa verò iam olim valde molesta, cum vrina rubore, ardore, & arenularum excretione. Quorum omnium malorum caussas à praua internorum viscerum constitutione, indéque ortis varij generis excrementis deriuari manifestum est! Cerebrum quippe humidius, non sine aliqua innati caloris imbecillitate, ab ingenti vulnere Parisiis accepto contracta, plurimùm pituita progignit; accedente potissimùm consensu viscerum naturalium, hinc iecoris caliditate suâ multos vapores eleuantis: hinc ventriculi frigidi, & aduentitia humiditate affecti alimentum totius corporis crudiori succo inquinantis, capútque replentis; hinc lienis, & mesenterij obstructi sursum effumantis. Itaque pituita in capite congesta partim sua copia & pondere viam sibi ad decliues partes parat; partim expultricis conatu deturbata ad os stomachúmque ruit, dentium alueolos laxat, molestiámque in deglutiendo subinde excitat. Eadem in ventriculo magis adaucta ob propriam ipsius intemperiem, infert inappetentiam, & ex agitatione debilique calore in flatus versa dolorem intestinorum cum alui stypticitate, ob impeditam præcipuè fibrarum transuersarum flatu distentarum contractionem; quâ secum descensus adiuuatur. At feruidior halitus adusti sanguinis, & vtriusque bilis à iecore locisque obstructis exsurgens, somnum perturbat, nocturno potissimùm tempore, quo ex spirituum & sanguinis ad interna recursu maiores fieri contingit euaporationes. Nec mirum, aliquando succendi febrem non modò ephemeram ex doloris vehementia, sed etiam periodicam tertianæ spuriæ naturam referentem; si quidem auctis interdum obstructionibus, copiosa ac difformia excrementa omnis generis sibi permixta nullo negotio corrumpuntur. Ex his porrò multiplici colluuie renibus calidioribus communicatâ, ibique retenta, & concrescere potuerunt arenulæ, tenuiorum partium à valido calore absumptione, & generari nephriticus dolor, copiosa materia ad vreteres impacta, facilemque ac citum exitum non habente.

Occultarum verò ægritudinum aliæ simpliciter sunt tales, de quarum existentia dubitari potest: aliæ sunt solummodò occultæ quoad essentiam & naturam, cùm reuocari non debeat in controuersiam, an Illustrissimus Dominus illis detineatur. Simpliciter occultum est veneficium, de quo habent vir Illustrissimus non irrationabiles dubitandi caussas; cùm in suis lectis sæpe repertas referat admirandas figuras magicas, osseas, cereas, aliarúmque materia; signa item & characteres, quibus venefici ad hominum perniciem abutuntur; habueris denique peccatissimos & iniquissimos hostes; à quibus propriam salutem omni insidiarum genere oppugnatam fuisse non dubitat. Cùm itaque veneficio variè immutari posse corpora confessum sit; ac iidem frequenter accidant affectus, quos etiam naturales humorum motus in malè affecto corpora edere consueuerunt; sit, vt Medici nulla habeant propria signa, quibus

constanter explorare & affirmare possint, abesse vel adesse veneficium. Quod in casu Illustrissimi viri omnino fatendum est. Neque enim audeat ullus, nisi proteruus & de Philosophia Christiana male sentiens, dubitare, an relato suspiciones veneficium frequenter comitentur; vt propterea veneficium non adesse, nisi euidenti argumento conuinci possit. Ac si fortasse quispiam dicat, superuacaneam esse hanc dubitationem, cum in varia & satis manifesta humorum vitia referri possint omnia, quæ patitur accidentia; sciat à caussa supernaturali varie affectos, licet naturales affectus edant, non ita corrigi & compesci posse medicis auxiliis, quemadmodum vitiati, paruámque impetum à naturali & sensibili caussa sumentes corriguntur; vt si veneficij cognitio ad proximam morbi caussam assequendam non valde referat: plurimum tamen faciat ad prædicendam curationis facilitatem, morbique exitum præsagiendum. Vtinam à viro Illustrissimo absit hæc infectio, quæ sane pertinacissimam omni ex parte atque impeditissimam redderet curationem. Duo verò alia sunt occulta mala, quibus affici virum Illustrissimum planè affirmo, scorbutus, & plica: quorum natura vti abstrusa est, & à nemine hactenus demonstrata; ita manifestissima sunt accidentia. Ac plicam quidem ex capillorum cirris inexplicabilibus (vt alias notas breuitatis studio prætereantiam) omnes agnoscunt & fatentur: caussam vero propriam omnino ignorant, licet de communi aliquid probabiliter dicant, quod ad perfectam mali curationem constituendam satis esse non potest. Certum est, lento aliquo excremento tertiæ coctionis capitis, per suturas & poros exsudante capillos conglutinari atque calamistrari, quo per capillorum abscissionem cohibito, incidente liberius aere in apertos poros, grauissima subsequantur accidentia. Certum quoque est, vitiosarum aquarum potu, aut halitibus aeri permixtis longa mora eam labem tandem contrahi, vt propterea fontium fluminúmque Illustrissimo viro notissimorum accolis endemium sit hoc malum. Neque dubitari potest, eos qui capite sunt imbecilliori, citius grauiúsque infici. At illud planè occultum esse videtur; cuius generis sit illud excrementum, quo veneno infectum, qua ratione capiti potius, quàm aliis partibus infestum, cur tractu temporis spontè euanescat, remediis autem euocantibus & alexipharmacis non cedat, vnde eximiam illam & planè admirandam conglutinandi vim obtineat. Neque enim in manifestas cuiusuis humoris qualitates primas aut secundas referri hæc possunt; licèt pro maiori aut minori prauorum humorum generatione, magis aut minùs serpere posse, atque confirmari luem, fatendum sit. Hoc totum dici potest, quod in omnibus aliis venenis explorandis vsu venit; eas aquas, earúmque halitus veneno infici hac proprietate donato, quòd capiti sit infestius, capillorum radices tenacius infigatur, eos mirè vinciat, & intorqueat, remediisque omnibus pertinacissimè resistat, obignoratam peculiarem eius veneni naturam & generationem, vt verè nobis dixisse videatur vir Illustrissimus, rusticos prædia sua incolentibus plura comperta esse de plicæ origine, progressu & curatione, quàm autoribus, qui de ea scripserunt, quorum nulli hactenus contigit, plicà laborantem perfectæ sanitati restituisse. At Scorbutus paulò grauius malum censendum est, cùm in totum sanguinem serpat, eiúsque corruptione inualescente inferre tandem possit interitum; quam incurata intactáque plica nulli fortasse vnquam attulit. Vt merito sollicitus sit de hoc malo vir Illustrissimus, ac seriò doleat, vix aliquam illius haberi rationem in hac vrbe, vbi scorbuto infectus vix aliquando comparuit. Ego licèt duos Hollandos, & vnum Anglum scorbuto exquisito affectos partim Venetiis, partim Patauij viderim, nullam tamen adhiberi cupio fidem: sed ex iis, quæ Forestus, Eugalenus, Sennertus de Scorbuto verè & oculata fide, innumerisque historiis comprobata scripserunt, absque dubio affirmo, Illustrissimum Dominum Scorbuto detineri. Nam si labiorum tumorem, & putridarum gingiuarum fœtorem, confirmati scorbuti accidentia, excipias; omnia alia adsunt scorbuti indicia, nempe multus & diuturnus olim vsus salsarum fumoque induratarum carnium, quibus militaria vita in Septentrionalis tractus valdè addicta est; adhæc vacillatio dentium cum aliquo gingiuarum pruritu, partium, præcipuè internarum, continua, & ingens lassitudo, sinistri hypochondrij atque mesenterij tensio; lataque exanthemata, modò sublimida, modò rubra, toto corpore hinc inde continuò efflorescentia sine febre, quod pathognomonicum scorbuti symptoma esse censetur. Accedit, virum Illustrissimum abhinc triennium manifestè laborasse scorbuto, & Medicum qui eius præerat curationi, in scorbuti cognitione exercitatissimum discedenti liberè dixisse, contemnendas esse scorbuti reliquias, quibus opportunè occurrendum esset. Cæterùm scorbuti nomen ideò fortassè parui faciunt Italiæ Medici, quòd dicta omnia accidentia in euidentes, neque insolentibus & olim inauditis nominibus appellatas caussas referri posse animaduertant. Nam adusta ichoribúsque contaminata melancholiæ redundantia (qualem in Illustrissimo viro adesse ostendunt iecoris æstus, lienis imbecillitas, familiaris hæmorrhoidum fluxus, multúsque salsorum torrend cibi vsus) lassitudinem parere potest, magis autem in partibus inferius, ad quas humor sua grauitate procumbit: adhæc vires infringit, corpúsque eneruat & extenuat alimenti corruptione, viscera naturalia sui copià atque crassitie tendit, obstruitque: diffusi ichoris cum sanguine fermento permixtione: varias externas maculas non est mirandum, cùm & sua tenuitate feruidior illa exusti humoris pars ad ambitum corporis facilè feratur; & irritatu internorum viscerum expultrice facultate per cutem laxam, porosam, imbecillem haud ægrè expurgetur. Itaque nihil caussæ esse videtur, cur nouo & inusitato Scorbuti nomine in rebus notis explicandis abutamur. Verùm quàm multos ægros huiusmodi ratiocinatio pessumdederit, legere est apud Scorbuti Scriptores, qui passim & vno ore affirmant, nullum scorbuto affectum, qui remediis manifestâ qualitate dumtaxat agentibus, melancholiámque adustam euacuantibus, contemperantibus, viscerúmque obstructiones tollentibus, tametsi à Celeberrimis viris administratis curatus fuerit, persanatum fuisse, eo quòd melancholicus sanguis peculiarem & propè indicibilem in Scorbuto contrahat corruptionem, quæ propriis Alexipharmacis, melancholiam adustam alioquin irritantibus & efferantibus, si manifestas qualitates spectes, expugnari debeat. Nam cochlearia, beccabunga, quædam nasturtij & Sisymbrij genera, omnia acerrima, quibus solis cedit Scorbutus, cum tertium caliditatis gradum attingant, ac desiccent, vitia melancholiæ adustæ, eiúsque eius caussas vehementer augerent, nisi alexipharmacâ qualitate scorbutica sanguinis corruptioni aduersarentur. Atque huius corruptionis comitem esse dictam macularum efflorescentiam in cute, ex eo colligitur, quòd in aliis regionibus meridionalibus, in quibus adusti humores sæpè dominantur, tales efflorescentiæ non apparent sine febre. Cùm itaque Scorbuti vox aliquid vtile designet ad curationem, non est explodenda, tanquam insolens & inaudita veteribus Medicis, quibus æquè incognitum fuit plicæ, luis venereæ, & morbillorum nomen. Quòd si hæc ita sunt, concipere potest vir Illustrissimus aliquam spem melioris sanitatis ratione catarrhi, doloris ventris & vigiliæ, ope remediorum Italicorum; in Plica autem & Scorbuti cura proficere quid possit, non intelligo. Plicæ remedium est incognitum, & scit vir Illustrissimus neminem hactenus vel hîc vel alibi, Medicorum ope ab hoc malo perfectè liberatum esse. Et quod Illustrissimus Vir à Medicis exspectare non potest, beneficio naturæ fortasse consequetur intra 4. vel 5. annos; cùm obseruatum sit adultos vel 14. vel 17. anno Plica per se decidente, neque ampliùs renascente liberari. Scorbuti verò alexipharmacis caret Italia, in quam illata ægerrimè propagantur, & vix in alterum annum conseruantur. Quid ergo faciendum? Id nempe, vt optima cum ratione inchoata curatione, quæ ventriculum potest corroborare, caput siccare, virulentum plicæ excrementum vtcunque foras trahere, ope decocti, & externo aquarum thermalium vsu, ac non calidorum oleorum ad stomachum stillicidio insistat ferè vsque ad Aprilis finem, aut initium Maij, si tamdiu vim perferre poterit horum exsiccantium medicamentorum. Tum verò curando scorbuto incumbat: id est, vtatur herbarum aperientium decoctis, iuxta alexipharmacorum ea copia, quam indicauerit Medicus in hac curatione exercitatus. Omnino curatio Scorbuti in eo erit præcipuè posita, vt quæ obstructiones reserant, (quorum delectus Medici qui curæ præerit, iudicio relinquendus est) antiscorbuticis remediis perpetuò contemperentur. Quorum caussa proficiscendum puto ad Septemtrionalia loca, & maturè proficiscendum, vt herbas adhuc vigentes & succi plenas reperiat: aiunt enim antiscorbuticas herbas succo magis, quàm Decocto aut alia ratione opitulari. Medicum nostra ætate celeberrimum, atque in Scorbuti cognitione atque curatione exercitatissimum, Danielem Sennertum adeat, huius consilio se committat, atque adeò ab eo, post Deum, salutem periculosissimi mali speret. Viuit VVitteberga, vbi nota & familiaria sunt Scorbuti antidota. Quòd si ante hyemem hidrotico capitali decocto rursum decreuerit vti, ad capitis ventrisque roborationem, & crassi cuiuscunque excrementi euocationem, id spontaneæ plicæ curationi accelerandæ proficuum fore arbitror. Iecur quantumuis æstuare videatur, atque valida refrigerantia postulare: satius est tamen æstiuo tempore victu refrigerante vti, quàm medicamentis; siquidem languidus & excarnis ventriculus horum vsu nullo negotio exsoluitur; & refrigerantium vsu efferari plicam obseruatum est. Atque hæc sunt, Illustrissime Domine, quæ nobis scribendis visa sunt, vt petitioni tuæ satisfacerem. Abstinui à remediorum censu, quod omnia in Italia sumenda tam prudentissimè præscripta, & continuè vsurpata, vixque vlla mutatione facta continuata esse sciam: quæ vero in Saxonia, vel alibi ad Scorbuti curationem præscribentur, explorato statu, in quo Vir Illustrissimus esse comperietur, post itinerum labores, & continuanda adhuc curationis periculum faciendum, varia ratione accommodanda erunt ad corporis necessitatem, virisque expertissimo ne insinuari quidem sine arrogantiâ possunt. Faxit Deus Opt. Max. vt Illustrissimi Viri vota atque itinera bene fortunet.

Iohannes

Iohannes Preuotius.

Verùm in patriam reuersus, cùm nullam morbi alleuiationem sentiret, sed is indies ingrauesceret. Consilium Clarissimi Domini Preuotij secutus, literas ad me 28. die Maij, anno 1628. Codnâ scripsit, suúmque propositum de itinere Vvittebergam, valetudinis gratiâ, suscipiendo, iis mihi aperuit. Cùm verò cognati & amici in tanta corporis imbecillitate iter dissuaderent, nec viuum huc venturum putarent, iter ad autumnum vsque distulit. Verùm cùm morbus indies inualesceret, tandem viæ se accinxit, & mense Nouembri eiusdem anni, lecticâ gestatus, itinere per Poloniam & Silesiam circiter centum milliar. Germanic. confecto, huc Vvittebergam venit, sed vix semiuiuus. Nam cute tantùm & ossibus hærebat, nec manus aut pedes mouere poterat; imò nec caput. Verum malo historiam eius status & morbi, Medici eius domestici, [illegible] secum ex Italia duxerat, Viri excellentissimi, Domini [illegible]ci Mistruccij, Forojuliensis, Med. Doctoris, verbis, q[illegible] meis, recensere, qui morbum Domini Comitis hoc modo descriptum mihi exhibuit.

Inter eximia illa, quibus olim singulari cum admiratione floruit antiquitas, preclara semper & laudabilis ea fuit consuetudo, Vir Clarissime, cum Delphos proficiscerentur, ut de re ancipiti aliquando ab Apollinis Pythij Oraculo, toto terrarum orbe celeberrimo, responsum acciperent. Verùm more Generosus ac Illustrissimus Comes, Dominus Nicolaus Sapieha, generalis Vexillifer Magni Ducatus Lituaniæ, de propria incolumitate sollicitus, post tot tamque varia medicamenta experta, post tot responsa accepta, & in propria patria Polonia, & in Italia, tandem hoc tempore Vvittebergam (non Delphos, sed alteras mehercule Athenas) confugit, ut Vos iam consulat, penè dixerim, sapientissima Medicinæ oracula; à vobis omnino, si humanitus vnquam opem, quam studiosè implorat, consecuturus. Historiam ego (postquam id mihi imponitur) summatim profectò, distinctè tamen recensebo, & pauca illa, quæ ad malum huiusmodi profligandum in mentem venerant, eâ qua decet modestiâ præscribam, omnia alioquin ad iudicium tuum perspicacissimum referens, tanquam ad Lydium lapidem elegantius expolienda.

Principalis affectio, de qua valde sollicitatur Illustrissimus, tanquam illa, quæ bis ante tæ mortem præ foribus esse denunciauerit, est pertinax & crudelis dolor totius ventris inferioris, modò in dextro, modò in sinistro hypochondrio, modò circa vmbilicum persistens. Iam septimus agitur annus, ex quo immanes illi cruciatus suos habent recursus adeò pertinaces, vt & ægrum, & Medicum (liberè dicam) iam ferè in desperationem egerint, tantum abest, vt hactenus vllo medicamento cesserint. Iam annus cum dimidio est elapsus, ex quo ego curæ Illustrissimi sum addictus, in quo tempore, qualiter morbus se habuerit, tantummodò dicam, ne fiat inanis repetitio antecedentium, qui (vti mihi relatum fuit) eundem ferè semper seruarunt tenorem. In isto itaque temporis spacio ita ferè res se habuit. In mense Iulij ex Italia venimus Cracouiam, vbi Illustrissimus statim curæ cuiusdam Medici, scorbuti curationem profitentis, se commisit, qui postposito Hippocratis consilio, quod sub cane & ante canem difficiles sunt medicationes, nullo habito respectu, quod Illustrissimus tunc temporis potiùs indigebat quiete, propter multa ex tam longo itinere perpessa incommoda, quàm nouâ medicamentorum agitatione, cœpit illi medicamenta ista scorbutica exhibere, veluti syrupum cochleariæ, succum eiusdem herbæ, & alia huius ordinis, additis pulueribus & potionibus aliquibus purgantibus; in quibus medicamentis, sine vllo apparente beneficio, per sex hebdomadas perseuerauit Medicus ille. Tandem videns Illustrissimus; quod nihil boni cum illo ageretur, cogitauit de discessu, & ita circa finem Augusti Lublinum venimus; vbi quamprimum immanes isti cruciatus adorti sunt illum in toto ventre inferiori, lumborum regionem pertingentes, qui nonnisi post longas difficultates, & multam eductionem, tum per superiora, vomitus spontanei beneficio, tum per inferiora, clysterum frequenti vsurpatione, materiæ cuiusdam mucosæ, albæ, insipidæ, modò tenuis, amaræ, flauæ, aliquando fuscæ, & copia flatus intermiserunt, in quo dolore aluus adeò erat adstricta, vt nec clysteria, aliaquin purgantia, nisi maxima cum difficultate cederet: vrina pariter cum maximo conatu excernebatur, cum ingenti dolore circa renes, quæ postea mitescente dolore copiosior fluebat, cum multa excretione arenularum rubearum. Ita sedato dolore circa finem Octobris Lublino venimus Codnam, quæ est Ciuitas Illustrissimi; sed non longè post nostrum aduentum redeunt obstructiones, recrudescunt dolores cum frequenti animi deliquio, (veluti & modò illi contigit in itinere,) vt de salute penitus desperaretur, in quibus orsi subtus adhibitis mollientibus & superius vsurpatis vacuantibus, aluus recluditur, at excrementa omnis generis, veluti suprà dictum est, eijciuntur aliquâ euidenti leuatione, non minori vehementiâ cedit tamen morbus, nouis semper succedentibus obstructionibus, nec hucusque extirpari potuit. Imò in mense Augusti proximè preterito, post assumptum decoctum Chinæ per dies quadraginta circiter, adeò inualuit morbus, ita dolores crudeliter illum torserunt, vt nec loco dimoueri, vix loqui, vix spiritum trahere posset; & in ipso itinere inter tussiendum tot adeò interturbata fuit respiratio, vt de suffocatione omnino dubitaretur. Sciendum præterea est, quod præter intolerabiles dolores, qui in omnibus ventris partibus sentiuntur, alij etiam aliquando in toto dorso extenduntur, & ad extremos artus, maximè verò ad brachiorum & pedum articulos transeunt; imò in isto itinere tantos ac tales sensit dolores circa istas partes, post ventris inferioris cruciatus, vt antehac nunquam tales passus fuerit; nam, veluti & modò potuisti obseruare, vir Excellentissime, vix somnum capere, vix illas loco mouere potuit, ad quos dolores tandem sequuta est paralysis, non quidem legitima, manuum ac pedum, cum tabe & squalore omnium membrorum, vti inspicienti apparet. Obseruandum etiam est, quod isti dolores frequentius modò recurrunt, quàm facerent præteritis annis, quibus modò, veluti & antea, occurrebat aliquando: Adnectitur pruriginosa flauescentia, ac excrescentia gingiuarum, cum maculis quibusdam rubris, instar morsus pulicum, in dorso præcipuè & cruribus apparentibus, quæ sensim ad liuorem tendentes, tandem euanescunt. Et quamuis dolores abdominis aliquando intermittant; nihilominus perseuerat macies, & ingens lassitudo totius corporis, stat paralysis & dolor iuncturarum, cum tanta alui adstrictione, vt nec tantillum quidem spontaneè excernat: quare sæpe aloë rosatâ, & interpositis diebus clysteribus est stimulanda; quod si vel vnica die intermittatur euacuatio, iam cruciatus emergunt; & mirabile est videre, quantam copiam excrementorum omnis generis, sed præcipuè bilis & phlegmatis mucosi singulâ die indeficienter beneficio horum medicamentorum excernat: nihilominus tamen morbus obstinatè persistit. Istis purgantibus medicamentis & roborantia adnectimus, veluti rotulas ex speciebus aromat. rosat. diarrhodonis abbat. admistis corallis & margaritis, confectionem hyacinthi, Alchermes, & alia huius ordinis, nec propterea aliquid hactenus profecimus. Quantum verò ad dubia illa, quæ per literas tibi enodare significasti, istud habet. Quantum ad hæmorrhagiam illam, quam ante quatuor annos est passus, non ex vlla viscerum debilitate, nam enim post illam iterum forsan conualuisset, veluti satis commodam duxit valetudinem per annum ferè cum dimidio in Italia; non ex hæmorrhoidum retentione; simul enim & hæmorrhoides suas habebant periodos singulo mense, quæ à medio anno tantummodo omnino intermiserunt, vnde arte illas debui prouocare ter aut quater; restat itaque vt hæmorrhagia ista ex sanguinis acredine & tenuitate à capite supercalefacto contracta occasionem habuerit. Quantum ad plicam, quam in capite gestat, post annum ferè se manifestauit, quàm isti dolores inciperent, nec est hæreditaria; nam nullus ex prosapia ante illum talem habuit affectionem. Quantum ad capitis destillationem, illa continua fuit, & adhuc perseuerat in maxima copia, veluti apparet ex iis, quæ per nares & palatum continuò excernuntur, cuius maxima pars ad ventriculum delabitur, inde ad intestina, vnde forsan non leuem suscipiunt fomitem dolores supra dicti. Pulsus alioquin semper obscuri cum aliqua frequentia, pro intensione, & remissione dolorum suscipiunt variationem. Victus ratio vtplurimùm, præcipuè in paroxysmo dolorum, ad libitum assistentium potiùs, quàm Medici consilio fuit instituta ex contuso caponis, ouis sorbilibus recentibus, ex iusculis aromatibus conditis. Vinum bibit Italicum bonæ substantiæ. Appetitum habet adeò deiectum, præcipuè in doloribus, vt vel odor carnium illi pariat nauseam. sitim gestat continuam, propterea ferè semper excedit in vini potu. Noctes vtplurimùm ducit vigiles, & siquid dormit, id totum est inquietum, & phantasmatum plenum. In Italia quomodo fuerit medicamentis tractatus, iam scripta vidisti omnia. Hæc itaque sunt symptomata, quæ sæuissimè affligunt virum hunc Illustrissimum. Ab eis quoad fieri licet vendicari exoptat, & si humanitus vnquam auxilium est expectandum, non aliunde profectò, quàm abs te in tantis ærumnis exoptat & sperat: abs te, inquam, Sennerte præstantissime, quem ego inter densiora difficilium morborum dumeta (vt ita dicam) in prouincia ista Saxonica, tanquam in horto amœnissimo fragrantissimam candidioris Medicinæ rosam florere video, & pro virili parte in primis admiror. Hactenus D. Franciscus Mistruccius.

Atque omnino his malis omnibus, Illustr. Do. Comes tenebatur. Et quidem maximè ipsum affligebat pertinax alui obstructio, quæ nisi vel clysteribus, vel medicamentis purgantibus moueretur, planè subsistebat. Ad aluum mouendam, magnam aloës rosatæ copiam secum ex Italia attulerat. Verùm cùm eius vsu aluum magis siccari scirem, eius vsum vt continuaret dissuasi. Cùm aluum deiiciebat, pituitam viscidam & tenacem magnâ copiâ egerebat. Simul ventris dolores acerbissimi sæpissimè ipsum infestabant, qui in dolores articulorum, & hi rursum in illos terminabantur. Quod si doloribus ventris ingruentibus copiosè vomeret quod non rarò accidebat, dolores mitiores erant, & citiùs remittebant. Aderat præterea membrorum omnium paralysis, vt & linguæ quandoque, vt satis

commodè loqui non posse. Paralysin tamen, vt dictum, articulorum dolores grauissimi cumtumore aliquo comitabantur. Per interualla etiam ipsum infestabat symptoma, quod illum valde terrebat suffocationis & strangulationis cuiusdam quasi metus, cuius *de scorbuto cap.4.* mentionem fecimus, quæ proueniebat, vapore styptico musculos laryngem mouentes contrahente, & quasi conuellente. In corpore, dorso præcipuè, maculæ liuidæ apparebant, dentes vacillabant, imò etiam quidam iam exciderant. Conspiciebatur quoque in volis manuum perpetua rubedo, procul dubio à caliditate & siccitate hepatis proueniens, inducta ab intempestiuo medicamentorum calefacientium & siccantium vsu. Non enim solùm decocto Chinæ 40. diebus, sed & aliis huiusmodi medicamentis vsus fuerat. Noctes plerasque totas insomnes agebat. Aderat febris nullum typum obseruans, quales ferè scorbuticæ esse solent. Talem cum acciperem hunc ægrum, de sanitate perfecta recuperanda vix aliquid, imò ne de vita quidem certam spem facere potui. Cùm tamen valetudinis gratiâ tantum iter suscepisset, ei quantum potui, meâ operâ prodesse conatus sum, atque Dei benefi cio & ope, tantum effeci, vt aluus suum officium rursus faceret, feces naturalem consistentiam acquirerent, dolores ventris & articulorum cessarent, brachiis quoque & manibus motus restitueretur; vt non solùm alia iis officia præstare, sed & literas scribere posset. Venter quoque, qui planè extenuatus erat, iterum augeri, imò pinguescere cœpit.

Restabat tamen & pertinaciter perseuerabat pedum paralysis, & contractio, quæ nullis medicamentis, vt nec thermatum Teplicensium vsu, in quas Anno 1629. mense Iunio delatus est, tolli potuit, & vt mihi videtur, vix vnquam integrè tolletur.

Medicamenta autem, quibus vsus sum in hos scopos directa fuerunt, vt scilicet aluus laxa iterum redderetur, cacochymia sensim euacuaretur, vitium humorum & dispositio viscerum scorbutica antiscorbuticis medicamentis emendaretur, & symptomata vrgentia tollerentur.

Materiam medicam quod attinet, formulas omnes medicamentorum, quæ singulis ferè diebus adhibita fuere, apponere, prolixum, nec operæ pretium foret, cùm, stantibus iisdem Indicationibus, eadem medicamenta, formulis tamen non rarò mutatis, sæpe repetenda in morbo diuturno & contumaci fuerint. Materiam ergo saltem medicamentorum Indicationibus respondentem è formulis extractam subiungemus: quæ tamen nec omnia in omnibus medicamentis, sed pro re nata & circumstantiarum ratione, nunc hæc, nunc illa adhibita fuere. Formulam tamen vnam atque alteram addemus.

Ad aluum leniendam, quæ nisi irritata vix suum officium faciebat, magnam quidem, vt antea dixi, aloës rosatæ copiam ex Italia secum adduxerat: verùmcùm eius vsu intestina potiùs exsiccari animaduerterem, eius vsum dissuasi. Itaque clysteribus, quibus valde adsuetus erat, sæpius vsus est, paratis è *rad. althaa, polypod. q. foliis parietaria, mercurialis, branca vrsina, malua, althaa, centaurio minore, fl. chamameli, sambuci, sem. anethi, fœnugr. lini, cumini. el. diacathol. diacarthamo, bened. laxatiua, hiera s. syr. ros. sol. ol. chamamel. sambuci, liliar. alber. vitellis ouorum.*

Syrupi verò laxatiui parati fuere è *radic. polypod. q. filicis, cichory, cortic. tamarisci, rad. cappar. fumar. agrimon. endiuia, chamadry, ceterach, sem. carthami, passulis, fol. sena, agarico, Zedoaria, galanga, cortic. citri, fl. cordial. manna, cremore tartar. sacchari s. q.*

Pilulæ, ex *massa pil. Aquapend.* cum *spec. diacarthami.*

Ad vitium humorum & dispositionem Scorbuticam emendandam, antiscorbuticis & aperientibus vsus est.

Vt ℞. *Aqua scorbutica nostra,* lib. 3. Practic. *descripta,* ℥ iv. *cochlearia, borrag n.* an. ℥. j. *conseru. cochlearia* ℥ j. ß. *betonica* ℥. ß. Stent per noctem. Manè colentur. Adde *tartar. vitriol.* vel *mistura s.* ʒ. ß. Misc.

Item ℞. *Succi rec. expressi cochlearia, beccabunga, nasturtij aqu.* an. ℔. ij. *rad. chicor. recent. cond.* Vnc. vj. *Salis tartar.* ʒ. ß. Stent in digestione vase clauso diebus aliquot. Postea colentur. Colaturæ adde *sacch. albi* ℥. iv. *conf. borrag. betonica, fumaria,* an. ℥. ij. Stent iterum in digestione per diem & noctem. Postea colentur.

Item ℞. *Mistura s.* ℥. j. ß. *rob. iuniperi* ℥. j. *succi cochlearia, nasturtij aquat. beccabunga,* ana ℥. vj. *spec. diarrhod. abb.* ʒ. ij. *syr. borraginis, iunicis, acetos. citri.* an. ℥. j. ß. *aq. cinnamom.* ℥. ß. Stent in digestione. Postea quod clarum est effundatur.

Item, ℞. *Mistura s.* ℥. j. ß. *rob. iunip.* ℥. ij. *extr. calami aromat.* ℈. j. *croci* ℈. ß. *conf. cochlear.* ℥. iij. *fumaria, acetosa,* an. ℥. j. ß. *succi citri rec.* ℥. iv. *aq. scorbutica* ℥. vj. *cochlearia* ℥. iv. *cinnam.* ℥. ß. Stent in digestione. Postea colentur.

Vsus est & *pil. è trochisc. de cappar. extr. cichor. ceterach. gentiana.*

Item *cremore tartar. tartaro vitriolato.*

Præscriptæ fuere quoque rotulæ, è *spec. aromatici ros. diarrhod. abb. pleres archont. extr. croci, beheny, eryngy, puluer. bezoardico.*

Vt & hic puluis.

℞. *Spec. diatreos* ʒ. j. *calami aromat. sem. nasturtij, eruca, croci,* an. ℈. j. *cinnam.* ʒ. j. *crem. tartar.* ʒ. ij. F. puluis.

Electuaria vsurpauit, parata è *conserua cochlear. betonica, saluia, cichor. chamadryos, chamapityos, cortic. citri conditis, rad. condit. scorzonera, rob. iuniperi, confect. alchermes, syr. borrag. iunicis, acetos. citri.*

Vsurpauit & *vinum cochlearia*, quod paratur, si *cochlearia viridis* manipuli aliquot minutim contundantur, & affundantur vini Rhenani libræ aliquot, & stent in cella in vitro diebus tribus, & postea colentur.

Item hoc: ℞. *absinthij* p. iij. *conserua cochlearia* ℥. iij. *nasturtij aquat. viridis contus.* M. j. *cortic. citri siccor.* ʒ. vj. Affunde *Vini Rhenani.* ℔. iv.

Stent in vitro diebus aliquot. Postea quod clarum est, effundatur.

Tandem cùm à Dn. Ioh. Buttnero, Pharmacopœo Gorlicensi industrio, nactus essem *spiritum cochlearia*, quem, vt ex aliis plantis plerisque per fermentationem & destillationem artificiosè parat, vt plantæ odorem & saporem retineat, & vt spiritus vini flammam concipiat; æger verò aliorum medicamentorum ferè tædium & nauseam concepisset, frequentissimè & cum ...modo, eo spiritu vsus est.

...t lieni quoque prospiceretur, qui non parum laborabat, ...mplastrum ad lienem impositum fuit.

Dolores ventris & articulorum ferè reciprocè oriebantur; & cùm dolores ventris remitterent, dolores articulorum inchoarent, contrà, vbi dolores articulorum cessarent, ventris oborirentur: vtrique auctebantur maxima ex parte, cùm copiosè, quod sæpissimè accidebat, humorem acidum, salsum, amarum, penè incredibili copiâ, reiiceret.

Ad dolores ventris leniendos præscripti sunt clysteres, *ex althaa, chamamelo, sem. fænugr. anethi, lini, ol. amygd. anethino, chamamel. melle rosac. ol. de baccis lauri.* Et fomenta ac cataplasmata ex iisdem & similibus ventri imposita, & *emplastrum de bacc. lauri.* Vsurpauit & *decoctum fl. chamameli* cum *manna & ol. amygd. dulcium.*

Ad dolores articulorum in manibus & pedibus, vsurpatæ fuor fomentationes & cataplasmata, è *rad. althaa, fl. chamameli, hyperici, absinthio, betonica; nasturtio aquat. farina sem lini, fænugraci, lumbric. terrestr. ol. sambuci, chamameli, vnguento dealthaa.*

Vxor generosa illustr. Dn. Comitis ad dolores eiusmodi leniendos in Patria in vsu esse dicebat cataplasmata è *radicibus raphani rustici* tusis & coctis, idque aliquoties, cùm ratione non careret, non sine fructu impositum.

Vsurpatæ etiam fuerunt fomentationes è *radicibus helenij, althaa, bryonia, fol. lauri, saluia, rorismarini, chamapityos, fl. cheiri, lauendula, primula veris, stœchad. Arab. baccis iuniperi.* Vt & inunctiones, ex *rad. althaa,* & *bryonia,* ac *lumbricis terrestrib.* ad mollitiem coctis, addito *succo cochlearia, & nasturtij aquatici, vnguento de bdellio, terebinthina, ol. lil. alb. chamamelino,* vt & Vnguento Valeriolæ, quod habetur *lib. 4. obseru. eiusdem.* Vt & hoc.

℞. *Succi beccabunga, nasturtij aquat.* ana ℥. j. ß. *ol. lilior. alb.* ℥. ij. Coq. ad succor. consumt. Adde *ol. terebinth.* ℥. ß. *destillati è baccis iunip. vngue bdellio,* ana ℥. j. *gummi elemi, hedera,* ana ʒ. iij. *pingued. human.* ℥. ß. Misc.

Item vnguentum paratum è *rad. ireos Flor. fol. saluia, primula veris, tanaceti, artemisia, betonica, baccis lauri iuniperi, semine eruca, fl. lauendula, spica,* coctis in *Vino & oleo lumbricor. vulpino, rutaceo, succo nasturtij aquat.* & colatis, atque additis *ol. destill. iuniperi, sagapeno, bdellio, styrace calamita, gummi elemi, pinguedine vulpina & humana, cera.*

Emplastrum etiam *meum neruinum* additum fuit cuius hæc est descriptio.

℞. *Fol. lauri, betonic. rorismar. chamapit. primul. veris,* an. M. j. *fl. lauendula* M. ß. *summit. hyperici* M. j. *lumbricor. vino lotor.* Vnc. iij. Coq. in *vino bono.* Colaturæ adde *ol. chamamel.* Vnc. iij. *irini*, Vnc. j. ß. Coq. ad Vini consumt. Deinde adde *terebinth. clara* Vnc. iij. *sevi hircini* Vnc. j. ß. *gummi elemi.* Vnc. ij. *tacamahaca dissol. picis naual. resina,* an. Vnc. j. Iterum coq. Adde *lithargyri* Vnc. iij. *cera* q. s. F. Emplastrum, cui sub finem adde *ol. terebinth. è baccis iunip.* an. Vnc. j. ß. *rorismar. saluia destillator.* an. ʒ. j. Misc.

Ad linguæ paralysin vsurpatæ fuerunt oris collutiones ex *aqua saluia, rorismarini, extr. calami aromatici, oxymel. scillitico, ol. destillat. nuc. moschata.* Inunctiones linguæ ex *theriaca, extr. castorei, calami aromat. ol. nuc. mosch. saluia, sem. sinapi.* Trochisci ex iisdem etiam parati fuerunt.

Ad gingiuarum vitia, & dentium vacillationem præscripta vnguenta e *fol. aquilegia, saluia, mentha, nuc. mosch. fl. ros. rubr. alumine, melle;* collutiones oris ex *decocto radic. filicis, bistorta, fol. nasturtij aquat. virid. saluia, mentha, aquilegia, thuris, aq. saluia, mentha, alumine, melle rosato.*

Atque istis quidem medicamentis, etsi, vt suprà dictum, scorbuti vitium maxima ex parte expugnatum sit, nisi quod pedum paralysis fixa maneret; Plica tamen antiquum obtinuit, nisi quod vnus pedum vnguis ad meliorem statum rediit.

CAPVT

CAPVT X.

De Vnguium vitiis.

PRimò, cùm vngues naturalem suam constitutionem, vt aliæ corporis partes, habeant, leues & plani sunt, colorémque habeant ex albo rubentem, & duritiem ac crassitiem debitam: si hæc naturalis eorum constitutio mutetur, morbosum est.

Vngues inæquales, crassi, rugosi.

Vngues inæquales & rugosi. Et primò quidem vngues interdum inæquales, crassi, ac rugosi euadunt. Quod accidit ex succo, quo vngues nutriuntur, copiosiùs affluente. Tum enim non solùm elongantur, sed & crassi, inæquales & rugosi euadunt. Id quod accidit, ex validis laboribus, quibus vnguea circa radices quasi commouentur, atque alimentum ita copiosius attrahunt.

Vitium hoc facilè emendari non potest; nisi caussa externa illa cesset. Tum enim temporis progresso, vnguibus illis crassis & inæqualibus sensim resectis, alij meliores succedunt.

Vnguium scabrities.

Vnguium scabrities & Lepra. Deinde & vngues scabri ac malè colorati & crassi euadunt, quod vitiùm vnguium scabrities & lepra appellatur, in quo vitio & magnitudo, & figura ac conformatio eorum vitiatur.

Generatur istud vitium ex humoribus vitiosis & excrementitiis alimento vnguium sese permiscentibus. Sunt autem ij in primis melancholici, quod vel ipse vnguium color docet, aut tartarei quiddam habentes, vnde durities illa prouenit.

Vitium hoc oculis patet, & turpitudinem potiùs, quàm periculi aliquid affert; apprehensionem tamen, quæ vnguibus fit, lædere potest, simulque etiam indicat, vitiosi humoris aliquid in corpore delitescere, quod Natura ad vngues detrudit, sicut iis qui plicâ Polonicâ laborant, vitium hoc etiam accidere diximus.

Curatur autem hoc vitium, si quod emendari non potest, abradatur sensim, & humor excrementitius discutiatur. Recenti vitio *decoctum orobi & lentium* conuenit; vel cataplasma ex eorum farina paratum: vel sulphur cum oleo & aceto imponatur. Atriplicem vngues sine vlcere eximere scribit Plinius, *lib.*20.*cap.*20. Chelidonium minus cum pice idem præstat. Vel imponatur vnguentum aut emplastrum factum ex *pice, cera, resina mastiche, colophonia*, vel *passula* cum *opopanace* imponatur: vel *nasturtium* cum *semine lini*. Fortiora sunt *radices*, & *folia ranunculi*.

Vel ℞. *Resin.* ℥.ß. *terebinth.* ʒ.ij. *ceræ nouæ*, *sebi hircini*, ana ʒ.v. *mastich.* ʒ.j.ß. *thuris* ʒ.ij. F. Emplastrum.

Plura videantur apud Paul. Æginetam, *lib.* 3. *cap.* 81. Auicennam, 7. *quarti, tract. vlt, cap.*14.

Vnguium color mutatus.

Vnguium color mutatus. Nonnunquam verò solus color vnguium vitiatur, iique liuidi, flaui, nigri euadunt. Quod vitium accidit, non solùm ob subiectæ carnis coloris mutationem, vt nonnulli existimant, sed quia ipsorum vnguium alimentum vitiosum, & tali colore præditum est. Nonnunquam etiam vngues maculis quibusdam albis exilibus, in iunioribus præcipuè, hinc inde notantur, quæ plerumque circa radicem exortæ, vna cum vngue crescente locum mutant, donec tandem cum vngue resecentur, habéntque ortum à crasso succo alimento se permiscente.

In coriariis quoque ob calcis & lixiuij, & in tinctoribus ob tincturarum tractationem, frequenter color vnguium naturalis in alienum mutatur, qui sæpe diu perseuerat.

Vitium hoc quidem periculum nullum adfert: turpitudinem tamen parit, & hominibus, præsertim fœminis, ingratum & molestum est.

Vt verò tollatur hoc vitium, humores vitiosi, si in toto lateant, euacuandi, deinde ex ipsis vnguibus tollendi. Fiet hoc, si vngues succrescentes frequentissimè resecentur, donec omne illud, quod vitiatum est, tollatur. Ipsi verò vngui emplastrum, modò *de lepra vnguium* propositum imponatur.

Peculiaris verò est coloris vnguium mutatio, cùm ex contusione sanguis sub vngue effunditur, & per vnguem translucens colorem rubrum vel nigricantem, vt in suffusionibus fieri solet, parit. Quod si accidat, Auicennas vnguem perforare, & sanguinem suffusum educere iubet. In qua re tamen cautione opus est, ne in perforatione cutis subiecta neruosa lædatur, & dolor excitetur. Vngue perforato, vel etiam non perforato, imponatur *dictamnum Creticum* cum piscium glutine. Vel *emplastrum basilicum*. vel *radix sigilli Salomonis* contrita. Vel ℞. *Sagapeni*, q.v. Misceatur in mortario cum *oleo nucum*, vt fiat emplastrum, & supraponatur.

Curuatura vnguium.

Curuatura vnguium. Curuaturæ vnguium inter vnguium vitia etiam nonnulli mentionem faciunt, & quidem eius, quâ in extremitatibus vngues curui & adunci quasi vt in auibus, redduntur, eámque à siccitate nimia vnguium substantiam contrahente deducunt. Verùm rarus hic affectus est, neque vbi datur, à siccitate prouenit sed à vitiosa materia, ob quam copiosiùs affluentem vngues ita vitiosi crescunt, id quod in Plica Polonica accidere diximus. Ideóque eorum alia curandi ratio non est, quam vnguium scabrorum & leprosorum.

Hoc non infrequens est, præcipuè in pedibus. vt vngues ad latera nimiùm excrescant, & subiectam cutem perforent, vnde caro eo loci luxuriare incipit, quæ impedimentum & in calceis induendis, & in incessu affert. Quod si accidat, *alumen vstum* inspergendum quod carnem superfluam tollit; postea vnguis, qui nimiùm excreuit, resecandus.

Fissura vnguium.

Nonnunquam & soluta vnitas vnguibus accidit, vt vel in longum findantur, vel per transuersum, velut in duas laminas dissecti sint. *Vnguium fissura.*

Id quod vel à caussis externis, vt vulneribus accidit, vel ab humorum vitio, quod interdum in lue Venerea & lepra euenit.

Si à vulnere sit fissura, vulnus curandum. Vngues tamen secti vniri nequeunt, sed dum crescunt, integer vnguis fisso succedere solet; modò caueatur, ne, qua parte vnguis fissus est, cum cute subiecta coalescat. Hoc enim si fiat, nunquam integer vnguis, sed semper bifidus succrescit. Si ab alio morbo & vitiosis humoribus sit fissura, morbus ille curandus, & topica, ac vngui ea adhibenda, quæ scabritiei conueniunt.

Vnguium casus.

Tandem etiam interdum vngues decidere solent, digiti extremitate nudâ relictâ: quod vitium ad morbos in numero meritò refertur; cùm sine caussa vngues ad partium numero excludantur, vtpote qui suam naturalem conformationem & vsum habeant, & vt aliæ partes nutriantur, totique cohærent. *Vnguium casus.* Cur autem vngues decidant id primò, & præcipue, ex vitio alimenti prouenit, quod vbi in alienam naturam declinat, ita quidem, vt non solùm simpliciter vitiosum sit alimentum, id quod in scabritie, & asperitate vnguium accidere solet, sed vt acre simul sit, ac radices vnguium erodat, eodẽ modo, quo in alopecia, ophiasi ac pilorum defluuio, pilorum radices erodi solent, vngues decidunt. Sic non rarò post vlcera & vulnera circa radices vnguium, decidere solent vngues, pure eorum radices erodente. Et vbi vnguium radices à pure erosæ fuerint, etsi vngues sponte non decidant, tamen ab vngue nouo succrescente protruduntur. Ita compertum est, post febres malignas & pestilentes non solùm capillos defluxisse, sed & vngues decidisse: id quod & post venena sumpta, & in lue Venerea accidisse obseruatum est. Deinde idem ex inopia alimenti prouenire potest, quomodo iter per niues facientibus, & in aqua gelida manus diutius detinentibus, vngues decidisse compertum est, vel constipatis manuum poris alimentum vnguis aduehentibus, vel calore natiuo eorum extincto.

Vitium autem hoc quod visui obuium est, non solùm deformitatem parit, sed etiam apprehensionem, cui vngues inseruiunt, lædit: præterea cùm vngues digitorum apices contra externas iniurias quasi muniant, inermes quasi & externis iniuriis facilè obnoxij hoc modo digiti redduntur. Itaque curationem hoc malum non immeritò postulat. Non tamen omnes vngues deciduì restitui possunt. Etenim si à prauo humore tota vnguis radix exesa sit & malum iam diu durauerit, aut si propter inopiam alimenti vngues deciderint, via restitui possunt. Si verò radix tota erosa non sit, & malum fuerit recens, curationis spes superest. Tum igitur vngues tegere oportet pileo ex *ladano*, *ammoniaco*, *bdellio*, & *cera* parato.

Reduuia.

Tandem non ipsorum vnguium, sed cutis vnguibus proximæ vitium est. quod Latini Reduuiam, Græci παρωνυχίαν nominant, quod iuxta vngues sit. Longè verò aliud vitium est hæc παρωνυχία Græcorum, quàm ille morbos, qui suprà *p.* 1. *c.* 14. descriptus est, atque inter inflammationes numeratur, & Arabibus etiam Paronychia dicitur. Ista enim Paronychia, vt ibi dictum; grauis & periculosus morbus est: Paronychia verò Græcorum, de qua iam agimus, seu Reduuia leuissimus est affectus, qui nihil damni aff. rt, & Medici curâ penè indignus videtur: quod patet ex Galeno, qui *comment.* 2. *de nat. hum. sub finem*, disputans, an ille liber sit Hippocratis, scribit, Sabinum & reliquos librum illum reiiciunt, in eo exiguâ pauxillâque peccata animaduertere, maiora autem & consideratione digna negligere ritu illorum prauorum Medicorum, qui cùm παρωνυχίας ægrotantium considerant, magna deinde & difficilia mala per inscitiam negligunt. *Reduuia.*

Neque est vt quis putet, Paronychiam Græcorum & Arabum esse eundem affectum, & quòd Reduuia sit parua & incipiens Paronychia, qualem Græci describunt, sine tumore, sine inflammatione, sine insigni dolore, quæ species quædam ῥαγάδιον fit, & à Græcis describitur. Si verò iam facta sit, in inflammationem & abscessum periculosum mutari, quasi ab Arabibus

bus describitur, & Panaritium ipsis nominatur. Experientiæ enim hæc non respondent. Neque enim Panaritium Arabum à salibus fissuris incipit, neque Reduuia & Paronychia Græcorum vnquam in Panaritium mutatur.

Reduuia quid. Est igitur Paronychia seu Reduuia, leuis quædam cuticulæ ad vnguium radices fissura.

Prouenit autem ab humore salso cuticulam eo loci erodente.

Vitium ipsum per se patet, neque quid periculi habet coniunctum, nisi quod leui quodam dolore molestum est, cùm cuticulâ fissa cutis nudetur.

Curatur autem *portulaca, malua radice & semine, oleo violarum, rosaceo.*

Fissura manuum.

Fissura manuum. Vltimo loco mentionem facere libet fissuræ manuum, quæ accidit præcipuè sub initium hyemis, cùm manus teneriores frigori, cui nondum assuetæ sunt, exponuntur, vnde in primis circa iuncturas fissuras contrahunt; id quod tamen interdum etiam pedibus accidit.

Curantur autem felicissimè hoc vnguento.

℞. *Lithargyri argenti, myrrha, zingib.* partes æqual. Puluerisentur subtilissimè & cum *cera virginea, mellis, & ol. commun.* q. s. F. Vnguentum, cui odoris gratiâ *moschus & ambra* addi potest.

LIBRI QVINTI

PARS QVARTA.

De Vulneribus.

CAPVT I.

De Vulneris natura, caussis, & differentiis.

INTER affectûs partium corporis externos, & qui sensibus obuij sunt, restant Vulnera, Fracturæ, & Luxationes; de quibus iam ordine dicemus. Et primò vulnus quod attinet, esse solutionem continui in parte, osse & cartilagine molliore, extra dubium est. Interdum tamen latè, interdum strictè accipitur. Latissimè sumit Celsus, dum *lib. 5. cap. 26.* scribit: *Etiam vulnus est, quod etiam collisum, quàm quod totum discissum est, adeò vt acuto quoque, quam retuso telo vulnerari commodius sit.* Latè dum solutæ vnitati, factæ à re acuta, tribuitur, & quidem omni, siue punctim, siue cæsim ea facta sit, quomodo Galenus 6. *meth. med. cap. 1. & seqq.* & neruos punctos vulneratos nominat. Strictè, dum à punctura distinguitur, vt vulnus sit soluta vnitas in parte molli à re secante cæsim facta; punctura verò soluta vnitas in parte molli à re secante punctim facta. E quo patet, solutionem continui in parte molli latiùs patere, quàm vulnus seu cæsim, seu punctim factum. Potest enim in parte molli quoque vnitas solui à re non acuta, sed dura & graui, idque vel cute integrâ apparere, vel etiam ruptâ, quod fit in vulneribus, à sclopetorum globulis inflictis. Deinde quoque partis mollis vnitas solui potest à tensione; quæ Ruptura in specie in partibus similaribus appellatur, in compositis verò *ἀπόσπασμα*, vbi abruptis ligamentis filamentisque illis fibrosis, quibus partes inter se *Vulnus quid?* connectuntur; rumpuntur. E quibus patet, vulnus esse solutam vnitatem in parte molli à re secante & acuta factam.

Si verò, vt rectè Guido, *lib. 2. Chirurg.* & Fernelius *lib. 7. meth. medend. cap. 6.* monent, vulnus sordidum fiat, atque aliquid de vulneratæ partis substantia à pure erodatur, tunc vulnus in vlcus abit, aut certè vulneri vlcus coniungitur. Impugnat quidem hanc sententiam Rudius *lib. de vulneribus, c. 3.* sed frustra. Neque enim quod ille sine ratione putat, absurdum est, vnum morbum in alium mutari, aut vnum alij accedere. Vulnus & vlcus vtrumque est soluta vnitas in parte molli, sed vulnus solâ sectione absoluitur, vlcus verò fit ab erosione, & proinde in vlcere aliquid de substantia partis amittitur. Si ergo in vulnere à parte aliquid de substantia carnis erodatur & absumitur, omnino concedendum est, tum etiam vlcus adesse. Quod tamen non ita accipiendum est, quasi quamprimùm quarta die pus in vulnere apparet, vlcus adesse dicatur. Pus enim illud prouenit à sanguine extra venas effuso: aut alimento in venis capillaribus & spatiis partium hærente, neque aliquid tunc de substantia partis erosum est. Si verò quacunque de caussa tanta puris copia colligatur, vt aliquid de substantia partis erodatur, vlcus adesse negari non potest; cùm omnia, quæ ad essentiam vlceris requiruntur, tum adsint; & tum curatio non ampliùs, vt in vulnere simpliciter, sed vt in vlcere instituenda.

Cæterùm cùm vulnus sit è morborum numero, quæ actiones ab eo lædantur, non sine caussa disquiritur. Rectè autem respondetur, omnes partis actiones & vsus, ad quos destinata est ea pars, à vulnere lædi, siue pars illa eas perficiat, seu vt similaris, seu vt instrumentalis. Actiones organicas à vulnere lædi sæpissime (si nimirum pars motui destinata vulneretur) manifestum est; cùm membrum vulneratum debito modo moueri ampliùs non possit. Vena etiam dissecta ampliùs sanguinem ad partem alendam aduehere non potest, nec arteria sanguinem vitalem & spiritus, aut neruus spiritus animales.

Temperamentum verò partis equidem proximè & immediatè à vulnere non læditur, mediate tamen, dum nimirum vasis dissectis, & sanguine effuso simul calor partis dissipatur, & sanguinis ac spiritus & caloris influentis, qui ad partis temperamentum necessarius est, influxus impeditur. Quibus de caussis omnibus partis attractio, coctio, nutritio, & expulsio læditur. Atque hinc accidit, vt partis temperamento mutato, plura, quam aliàs consueuerunt, in eâ generentur excrementa. Ideò etiam prouenit, vt pus non statim in vulneris principio, sed postea, circa quartum scilicet diem generetur, vbi scilicet calor partis dissipatus iterum restituitur.

Vsus quoque in partibus vulneratis læditur. Cutis vulnerata partes subiacentes ampliùs tegere non potest, peritonæum dissectum, intestina, cornea tunica oculi humores non ampliùs continet, venæ & arteriæ dissectæ non ampliùs sanguinem, nec nerui spiritus animales vehere possunt.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ vulnerum aliæ sunt essentiales, aliæ accidentales. Essentiales, ab ipsa vulneris natura sumuntur, nimirum à forma, cuius ratione secundum figuram alia sunt recta, alia obliqua, & quidem variæ figuræ secundum magnitudinem, alia parua, alia magna, alia profunda, alia superficialia. Quò referri potest & illud, quod vulnere inflicto, vel aliquid de substantia partis abscissum, vel nihil abscissum est. Quanquam si rem accuratè æstimare velimus, nec hæ sunt propriæ & essentiales differentiæ cùm non ab ipsa vulneris essentia, sed potiùs quibusdam vulnerum accidentibus, vt magnitudine, figura petantur. A parte affecta, quæ nunc est caro musculosa, nunc neruus, nunc ligamentum tendo: nunc hæc vel illa pars afficitur. Et quidem in vna parte multum refert, in qua particula partis vulnus sit, v. g. an in principio, an in fine, an in medio musculi sit vulnus: an in viscere aliquo parenchyma, vel vasa in eo sint vulnerata. A caussa, quod vulnus inflictum est vel cæsim, quod in specie vulnus appellatur: vel punctim, quod punctura in specie dicitur: vel cum punctura adest incisio; vel simul adest incisio & contusio; vel omnia hæc tria, incisio, punctura & contusio coniunguntur.

Accidentales verò differentiæ sunt, quæ ab iis quæ extra definitionem vulneris sunt, petuntur. Galenus, *3. meth. med. c. vlt.* ad tria capita eas redigit, & eas desumi docet, vel à generationis modo, quod scilicet totum sit incisum, vel totum disruptum; vel pars incisa, pars disrupta. Secundò à vulneris situ, vbi scilicet in vulnere obliquè inflicto altera pars vulneris in conspectu est, altera sub cute latet. Tertiò à tempore, quod aliud vulnus est recens, aliud vetus.

Sunt & accidentales, seu potius impropriæ quædam, ab iis quæ vulneri coniunguntur petitæ differentiæ, quod scilicet vulnus est venenatum, quod gladio venenato vel morsu venenati animalis est inflictum: quod vulneri inflammatio vel erysipelas accessit, aut fractura vel luxatio coniuncta est: vel hæmorrhagia, dolor, aut aliud symptoma coniungitur.

Caussæ.

Caussæ. De caussis vulnerum multa dicere opus non est. Vulneris cæsim facti caussæ sunt omnia, quæ incidendi vim habent, ensis, vitrum, & similia. Puncturæ, quæcunque acuta sunt, sagittæ, acus, dentes animalium. Rumpunt, quæcunque partem mollem distendunt, & in partes contrarias diuellunt, vt vehementi ponderis eleuatio vel gestatio, casus, percussio, vociferatio, & similes. Contundunt, grauia ac dura & retusa, vt lapis, lignum, plumbum, & inter hæc globi plumbei è sclopetis emissi perforandi vim habent.

CAPVT II.

De Signis Diagnosticis.

Signa Diagnostica. EQuidem vulnus ipsum per se sensibus manifestum est, nec signis, quibus cognoscatur, opus habet. Verùm etsi qui locus in cute vulneratus sit seorsum pateat: tamen si vulnus ad interiora penetret, quæ intus partes vulneratæ sint, sæpe obscurum est. Id autem cognoscitur primò ex partium situ, deinde actione læsa, & vsu, tertiò symptomatibus superuenientibus, quartò excretis. Si enim capitis vulnus profundius sit inflictum, cerebrum esse vulneratum: si thorax totus gladio transfossus, pulmones vulneratos esse indicio est, & ita de reliquis partibus. Ad quam rem cognoscendam, partium situs ex Anatomia discendus est. Secundò, actiones læsæ partem vulneratam monstrant. Ita vulnere in pube accepto, si vrina sponte profluat, sphincterem vesicæ læsum esse indicat. Videndum tamen hic, an actio, aliqua per consensum alterius partis lædatur. Ideòque alia signa coniungenda

coniungenda sunt. Si vulnere in abdomine accepto, intestina procidant, peritonæum dissectum esse argumento est.

Excreta quod attinet, si chylus excernatur per vulnus, ventriculum, vel intestina tenuia: si feces alui, intestina crassiora: si vrina, vesicam vulneratam esse signum est, si per vulnus thoracis aër egrediatur, pulmones vulneratos esse significat. An vena vel arteria vulnerata sit, sanguinis effluxus indicat; cùm qui ex arteria profluit, saliendo effluat, & magis rubicundus sit.

Ab accidentibus quoque superuenientibus pars vulnerata significatur. Ita dolor vehemens statim superueniens neruum vulneratum esse indicat.

CAPVT III.

De Prognosticis, & euentu vulnerum prædicendo.

ANtequam Medicus curationem vulneris aggrediatur, omninò de Prognosticis priùs sollicitus esse debet. Primò nimirum præcognoscendum, an vulnus sanabile sit, vel insanabile. Et quidem si sanabile, an facilis an difficilis curationis, & an ægro integra & pristina sanitas possit restitui, an verò sanatus alicuius membri actionem læsam sit passurus. Sæpe enim accidit, vt tendine aliquo dissecto, partis alicuius motus amittatur; cerebro vulnerato memoria aut ratiocinatio lædatur. Præterea an breui, an longo tempore vulnus possit sanari.

Si verò vulnus sit insanabile, an lethale sit, & ad mortem vergat, an verò in vlcus longum sit degeneraturum.

Tandem etiam mutationes vulneris, siue ad bonum, siue ad malum, & quando futuræ sunt prædicendæ.

Primò autem diligenter explicandum.

Quæ vulnera sint lethalia, quæ non.

Etenim magni momenti est hæc quæstio, & Medico diligenter atque acutè pensitanda ac cognoscenda. Cùm enim non rarò in iudiciis & foro vita nonnullorum ob vulnera aliis inflicta periclitetur, & à Iudicibus Medicorum sententia hac de re requiratur, danda diligens opera, vt Medicus talem sententiam de Qualitate vulneris ferat, quâ innocens non condemnetur, nec reus absoluatur.

Principio autem tenendum, non omne vulnus, quod mors sequitur, lethale esse dicendum, sed id solùm quod suapte naturâ mortem adfert. Talia autem vulnera sunt duplicia. Nam lethale, vt Galen. *5. aph.* 2. *&* 6. *aph.* 18. docet, interdum accipitur de iis, quæ ex necessitate, interdum verò de iis, quæ ferè, & vt Hippocrates loquitur, *ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ*, sunt lethalia, ac ob quæ, vt Hippocr. per *aphor.* 18. *sect.* 6. *in Coacis*, limitat, vulnerati *ἀποθνήσκουσι μάλιστα, moriuntur plerumque*, seu ferè; quomodo lethale Gal. 5. *aph.* 2. pro eo, quod periculosum, ac sæpe morte terminatur, accipi scribit. De priore autem genere in primis quæritur: Quod enim vulnus in aliis aliquando curatum est, id pro simpliciter lethali haberi non potest. Quando autem pro lethali vel non lethali habendum sit, postea dicetur. Ideóque secundo, vulnera simpliciter lethalia haberi non possunt, vbi superuenientibus grauib. symptomatibus (quæ tamen non necessariò & semper vulnerib. talibus superueniunt) æger moritur, vt cum vulneribus articulorum & neruosarum partium inflammatio, delirium, & alia symptomata accidunt, aut ob cacochymiam in corpore latentem febris occasione vulneris accenditur. Et omnino multa sæpe incidunt, quæ morbos suapte naturâ sanabiles insanabiles reddunt. Sicut nec ea, quorum sanatio diu protrahitur, quorúmque occasione tandem accidit, vt æger lentâ morte pereat, pro lethalibus simpliciter habenda. Id quod accidit, vbi pulmone vulnerato vlcus & phthisis subsequitur, aut thorace vel ventriculo vulnerato; quæ sæpe post longum temporis spatium ægro mortis caussæ fiunt. Cùm enim talia vulnera in aliis sanata fuisse obseruatum sit, pro simpliciter lethalibus haberi non possunt. Sed ea demum vulnera simpliciter lethalia sunt, quæ paucarum horarum vel dierum spatio, necessariò ægro mortem inferunt, nec vlla arte sanari possunt. Ideóque distinguendum inter vulnera lethalia, & insanabilia. Lethalia enim omnia insanabilia sunt, sed non omnia insanabilia lethalia. Insanabilia enim, vt dictum, ea sunt, quæ quidem sanari non possunt, nec tamen ægro subitò mortis caussa sunt, cùm etsi non sanentur, æger tamen non solùm multas septimanas, sed & annos viuere possit. Tale vulnus fuit illud, quod describunt Matthias Cornax, *in epistola responsoria ad D. Ægidium Hertogh* & Iul. Alexandrin. *in annotat. ad Galeni lib.* 6. *meth. med. c.* 4. Cùm enim rusticus quidam in Bohemia, in venatione lato venabulo vulnus in ventriculo accepisset, illud consolidari non potuit, sed labia vulneris tractu temporis occalluere, vt vulneratus per multos annos superuixerit: & per instrumentum applicatum, quando liberet, ventriculum euacuare potuerit.

Quæ autem vulnera simpliciter lethalia sint, iam dispiciendum. Cùm verò mors à calidi natiui defectu & exstinctione accidat; calor autem natiuus dupliciter exstinguatur, vel sensim, quod fit in morte naturali, & morbis diuturnis, vt phthisi, & similibus; vel subitò & violenter: posteriore modo vulnera mortem, vtpote violentam, afferre necesse est.

Extinguitur autem calor innatus, vel quia spiritus vitales dissipantur, vel quia suffocantur. Ergo omnia vulnera, quæ lethalia, & ex necessitate mortem violentam inferunt, spiritus vitales subitò vel suffocant, vel dissipant & corrumpunt. Quia verò cor spirituum vitalium & caloris natiui officina est, primò cordis vulnera omnium maximè & celerrimè mortem violentam afferre possunt. Et quidem vt Galen. 5. *de loc. affect. c.* 5. scribit, si ad ventriculum cordis, sinistrum præcipuè, vulnus penetret, hominem statim interire necesse est; si verò vulnus non ad ventriculum vsque pertingat, sed in cordis substantia vulnus constiterit, viuere quidem aliquandiu homo potest, sed tamen mori morte hac vin lenta necesse est.

Secundò, hominem mori necesse est, si in vicinis pulmonibus vas aliquod vulneretur, & ex eo sanguis copiosus ad cor effundatur, idque obruat & calorem eius suffocet.

Tertiò, omnia vasorum magnorum vulnera interna, quæ nullâ arte occludi possunt, quia faciunt, vt sanguine seu ex venis, seu arteriis copiosè effuso, spiritus subitò dissipentur, hominem citò iugulant.

Quartò, omnia vulnera lethalia sunt, quæ respirationem subitò tollunt, cordísque ventilationem impediunt, & ita, vt calor natiuus in corde suffocetur, ac vt homo eo ferè modo, quo Apoplectici mori solent, moriatur, faciunt. Talia vulnera sunt primò vulnera cerebri, sed non omnia, cùm multa vulnera cerebri non sint lethalia, vt postea dicetur, & *lib.* 1. *pract. part.* 2. *c.* 23. dictum. Verùm magna, & ea quæ in caussa sunt, vt spiritus animales subitò dissipentur, vel sanguine è vasis effuso principium neruorum occludatur, atque ita spirituum animalium influxus prohibeatur, vel ex eodem Inflammatio cerebri aut febris excitetur. Idque non solùm præstant ipsios cerebri vulnera, sed & capitis percussiones aut contusiones vehementes, quibus vasa cerebri, & circa cerebrum rumpuntur, sanguísque ex iis ad principium neruorum effunditur, ibíque subsistens influxum spirituum animalium prohibet. Quod & fieri potest, si sinus cerebri lædantur, & ex iis sanguis ad basin cerebri effundatur, vt & in vulneribus oculorum, si tam profundè penetrent, vt vel vasa cerebri, vel quæ sunt in basi, vel circa basin cerebri aperiant, & vt sanguis ad basin cerebri effusus influxum spirituum animalium principio neruorum compresso, impediat. Etsi enim, si sanguis supra cerebrum effundatur, cranio perforato & aperto effundi possit: tamen si ad basin effundatur, euacuari non potest.

Videtur tamen adhuc alius esse modus, quo in cerebrum vel circa cerebrum effusus sanguis; mortem intra paucos dies affert, si euacuari non potest. Cùm enim sit extra vasa, ferè circa quintum diem putrescere incipit, vnde febres, deliria, conuulsiones excitantur, vt homo, vt in phrenitide ferè moriatur.

Quod à cerebri vulneribus fit, idem à spinali medulla, si in parte superiore, & quidem tota dissecetur, accidit. Tum enim motus partium inferiorum omnium, atque ita thoracis etiam aboletur, ægrique suffocantur.

Atque ad hos quatuor modos omnia vulnerum lethalium genera referri posse existimo. Ideóque si quod vulnus in aliquam corporis interiorem partem penetret, atque inde æger breui temporis spatio moriatur, vulnus illud lethale fuisse iudicandum est, & si diligenter inquiratur, ad aliquod horum lethalium vulnerum genus referri posse existimo: siue vulnus illud facultatem vitalem ipsam immediatè: siue alio morbo vel symptomate interueniente lædat. Nam, vt Nicolaos Boërius, *decis.* 323. *n.* 10. è Felino scribit, par est, aliquem ex vulnere, & ex infirmitate ab ipso caussata mori. Quod tamen ita accipiendum, si vulnus morbum illum vel symptoma, quod mortis caussa est, necessariò attrahat.

Reliqua verò vulnera, quæ ad horum modorum aliquem referri non possunt, non simpliciter nec necessariò lethalia esse puto. Quod vt clarius fiat, omnium partium vulnera, quæ lethalia perhibentur, iam in specie perpendere libet.

Septem verò partium vulnera lethalia esse censet Hippocrates, dum 6. *aphor.* 18. scribit: *κύστιν διακοπέντι, ἢ ἐγκέφαλον, ἢ καρδίην, ἢ φρένας, ἢ τῶν ἐντέρων τι τῶν λεπτῶν, ἢ κοιλίην, ἢ ἧπαρ, θανατῶδες. Cui vesica perfecta fuerit, aut cerebrum, aut cor, aut septum transuersum, aut tenue quoddam intestinum, aut ventriculus, aut iecur, lethale est.* Quem tamen aphorismum tum limitat, tum ampliat, *in Coacis, aph.* 509. *in Cod. Foesij*, dum inquit: *ἀποθνήσκουσι μάλιστα ἐκ τῶν τρωμάτων, ἢν τις ἐγκέφαλον τρωθῇ, ἢ ῥαχίτην μυελὸν ἢ ἧπαρ, ἢ φρένας, ἢ καρδίην, ἢ κύστιν, ἢ φλέβα τῶν παχειῶν. Θώραξ δὲ, κ'ἢν ἐς ἀρτηρίην καὶ πλεύμονα μεγάλαι σφόδρα αἱ πληγαὶ γίνωνται, ὥστε τοῦ πλεύμονος πληγέντος, ἔλασσον προσερχόμενον πνεῦμα κατὰ στόμα γίνεσθαι, ἢ τὸ ἐκπῖπτον ἐκ τοῦ τρώματος. Θνήσκουσι δὲ καὶ οἱ ἐς τὰ ἐντὸς νεῦρα, ἤν τε τῶν λεπτῶν τρωθῶσιν, ἤν τε τῶν παχέων ἢν διαίρεσις ἡ πληγὴ γίνηται καὶ μεγάλη. Εἰ δὲ μικρὴ καὶ ἀβαθέα, … ἥκιστα δὲ θνήσκουσιν οἱ τιτρωσκόμενοι, ἐν οἷσι ταῦτα μὴ ἔνι τῶν τοῦ σώματος μερέων, ἢ τούτων προσωτάτω. Ex vulnere ferè mors contingit, si cui vulneratum fuerit cerebrum, aut spinalis medulla, aut iecur, aut septum transuersum, vel cor, aut vesica, aut quædam grandis vena. Mors quoque subit, si in arteriam & pulmonem insignes valde plagæ inflictæ sunt, ita vt percusso pulmone, minor sit qui per os prodit spiritus, quàm qui per vulnus excidit. Intereunt verò, quibus nerui interiores*

Vulnera lethalia, ex Hippocrate.

teriores siue tenuis aliquis, siue crassus, vulnus acceperit, si plaga transuersa fuerit & magna: quod si parua & recta, nonnulli periculo eximuntur. Minimè autem ab his vulneribus mors impendet, quæ in corporis partes, in quibus hæc non sunt, aut ab his quàm longissimè absunt, infliguntur. Limitat quidem, dum non simpliciter talia vulnera lethalia esse scribit, sed μάλιστα, *maximè, ferè.* Ampliat verò, dum addit medullam spinalem, venas quæ crassiores sunt, asperam arteriam, & pulmonem, ac interiores neruos. Ideóque harum partium vulnera ordine considerabimus. Reliquarum enim minimè per se lethalia esse, extra dubium est, idque ipse Hippocrates, *allegato aphor.* 509. *in Coacis*, docet. Celsus, *lib.* 5. *cap.* 26. Sententiam Hippocratis ad hunc modum expressit: *Seruari non potest, cui basis cerebri, cui cor, cui stomachus, cui iecinoris portæ, cui in spina medulla percussa est, cuique aut pulmo medius, aut ieiunum, aut tenuius intestinum, aut ventriculus, aut renes vulnerati sunt, cuive circa fauces grandes venæ vel arteriæ præcisæ sunt. Vix autem ad sanitatem perueniunt, quibus vllâ parte pulmo, aut iecinoris crassum, aut membrana quæ continet cerebrum, aut lien, aut vulua, aut vesica, aut vllum intestinum, aut septum transuersum vulneratum est. Hi quoque in præcipiti sunt, in quibus vsque ad grandes, intúsque conditas venas, in alis vel poplitibus mucro desedit. Periculosa etiam sunt vulnera, vbicunque venæ maiores sunt, quoniam exhaurire hominem profusione sanguinis possunt, Idque euenit non in alis tantùm, atque in poplitibus, sed etiam in his venis, quæ ad anum testiculósque perueniunt. Præter hæc malum vulnus est, quodcunque in alis, vel fœminibus, vel inanibus locis, vel in articulis, vel inter digitos est. Item quodcunque musculum, aut neruum, aut arteriam, aut membranam, aut os, aut cartilaginem læsit.* Quia verò, quod Hippocrates, 6. *aphor.* 18. dicit esse θανατῶδες, *lethale*, id *in Coacis*, *aphor.* 509. per ἀποθνήσκουσι μάλιστα, *moriuntur ferè*, explicat; quæ harum partium vulnera lethalia sint simpliciter, quæ non, videndum.

Cerebri vulnera. Primò, cerebri vulnera inter lethalia refert Hippocrates, 6. *aph.* 18. In *Coacis* tamen id limitat, & μάλιστα id fieri scribit. Neque enim omnia cerebri vulnera lethalia sunt. Vidit ipse Galenus vulnera talia curari, 8. *de vsu part.* 10. 6. *aph.* 18. Exempla quoque habentur apud Valleriolam *lib.* 4. *obseruat.* 10. *lib.* 5. *obseru.* 9. *lib.* 6. *obseru.* 4. Guil. Fabricium, *cent.* 4. *obseru.* 1. 2. & 3. & longum catalogum Medicorum, qui vulnera cerebri sanata viderunt, recenset Ioan. Andr. à Cruce, *de vulnerib. lib.* 1. *tr.* 2. *cap.* 14. *de cerebro sauciato.* Imò obseruandum est, particulâ cerebri amissâ, ægrum nihilominus conualuisse: cuius rei variæ historiæ annotatæ à Medicis, Anton. Musa Brasauolo, *comm. in Hippocr. aphor.* 18. *sect.* 6. Nicolao Massa, *lib.* 1. *epistol.* 12. Fallopio, *de curand. vulnerib. cap.* 45. Francisco Arcæo, *de curand. vulnerib. lib.* 1. *cap.* 6. Ioan. Andr. à Cruce, *lib.* 1. *de vulnerib. tract.* 2. *cap.* 14. Ambros. Paræo, *lib.* 9. *c.* 22. & aliis, quæ pleraque colligit Schenckius, *lib.* 1. *obs.* 40. & 42. Notatu etiam dignæ sunt historiæ de periculosissimis cerebri vulneribus, quæ extant apud Cabrolium *obseru.* 16. 22. & 34. Henricum Petræum, *tom.* 2. *disput. Harmonic. disp.* 36. *quæst.* 10. Guil. Fabritium, *passim in centuriis obseruationum.* Matthiam Glandorpium, *in spec. Chirurg. cap.* 22. *obs.* 5. Et ipse cum Chirurgo curaui fabrum lignarium, qui in osse sinistro ad suturam coronalem, securis ex alto proiectæ acie vulnus pollicis ferè longitudine in cerebrum penetrans acceperat, ita vt particula cranij effracta statim eximi posset, & cerebri portio nucis inglandis ferè magnitudine propenderet. Conualuit tamen, cerebri illâ portione extrà propendente sensim abscedente. Et quod mirum, toto morbi decursu, nec de dolore capitis, nec de vllo symptomate conquestus est, & ambulare sine impedimento potuit. Et tot huius rei exempla passim nota sunt, vt plura congerere superuacaneum sit. Contrà ex vulneribus cerebri plurimos mori, quotidiana testatur experientia.

Ad cerebri vulnera pertinent & illa, quæ seu ipsi cerebro, seu partibus vicinis cranio conclusis, per oculi orbitam infliguntur, vt postea dicetur.

Cur autem vulnera cerebri interdum sint lethalia, interdum non, inquisitione dignum est. Nonnulli censent, ea vulnera, quæ in ventriculos non penetrant, non esse lethalia, ea verò quæ in cerebri ventriculos pertingunt, esse lethalia; idque ob spirituum, qui in ventriculis continentur, dissipationem subitam. Ac videtur id sensisse Galenus, dum 6. *aph.* 18. scribit, adolescentem Smyrnæ in Ionia, accepto in altero ventriculorum anteriorum vulnere, superstitem fuisse, sed ne ad temporis quidem momentum viuere potuisse, si vtrumque simul cerebri ventriculum vulnus violasset. Verùm etiam cerebri ventriculis violatis homines superuixisse, historiæ allegatæ docent; nec ratio bona est. Neque enim in cerebri ventriculis spiritus animales generantur, & continentur, vt Recentiores satis demonstrarunt; nec cerebri ventriculi ita interstitiis separati & distincti sunt, vt vno vulnerato, spiritus, si in ventriculis continerentur, non ex altero quoque exire possent.

Sententiam meam vt aperiam. Cerebri, etsi sit pars nobilis, vulnera esse lethalia non existimo; quatenus cerebrum lædunt, sed quatenus ob vulnera cerebri, Cordi & facultati vitali, quæ ad vitam vnitè necessaria est, vis infertur. Cerebrum enim non est sedes & instrumentum facultatis vitalis, sed animalis. Vnde vt testatur Brasauolus, *in comm.* 7. *aph.* 18. *sect.* 6. & alij, ex vulneribus cerebri sensus interiores interdum læduntur, homóque memoriam amittit, & stupidus euadit, saluâ manente vitâ. Si verò ob cerebri vulnera facultas vitalis periclitatur, mortem sequi necesse est. Fit autem hoc, vbi neruorum principium (vnde Cels. *alleg. loc.* non simpliciter vulnera cerebri esse lethalia dixit, sed cum basis cerebri vulnerata est) occluditur, seu obstructione, seu compressione, seu dissectione; atque ita homo denegato spirituum animalium influxu, apoplecticorum more, moritur, vel membranis cerebri & neruis vellicatis conuulsio excitatur. Nam & ipsa conuulsio, si sit vehemens, grauissima symptomata, continuos dolores, vigilias, lipothymiam & syncopen, difficilem respirationem, & tandem suffocationem excitat, vnde tandem homo iugulatur. Quomodo in capite vulnerati, non quidem primo die statim moriuntur, sed postea, vbi sanguis è vasis suis effusus in cerebrum, vel circa cerebrum putrescere incipit, cerebríque inflammationem, febrem, delirium, conuulsionésque excitat, atque ita ægrum è medio aufert.

Faciunt autem hoc vulnera, quocunque modo & viâ cerebro infligantur, siue nimirum per cranium, siue per oculi orbitam, siue aliâ viâ ad cerebrum penetrent. Allegatur quidem ex Paræi *lib.* 9. *cap.* 9. historia Henrici II. Regis Galliæ, qui anno Christi 1559. in hastiludio, à fractæ & dissultantis lanceæ trunco vulnus supra dextrum supercilium in cute musculosa frontis ad minorem vsque oculi sinistri angulum accepit, multis eiusdem trunci frustulis in oculi substantiam depactis, ossibus tamen integris. Verùm cùm oculi orbita integra fuerit, nec vulnus oculi ad cerebrum penetrârit, non ex oculi vulnere, sed ex commotione cerebri mortuus est, quod ipsa cranij apertio demonstrauit. Cùm enim vndecimo ab ictu die mortuus esset cranio aperto, in parte ictui oppositâ ad mediam occipitis suturam, effusi inter crassam & tenuem meningem sanguinis copia reperta est, quæ putrescens & cerebrum corrumpens, procul dubio Regi mortis caussa fuit.

Oculi verò lethale vulnus nuper in ciue quodam hîc vidi, qui gladio acuto, ad externum dextri oculi angulum, vulnus, saluo oculo, per orbitam, quà neruus opticus oculum ingreditur in cerebrum vsque profundè penetrans accepit, vnde vasis passim disscissis magna sanguinis copia in cerebrum effusa est, è quo vulnere ipse apoplecticorum more statim attonitus concidit, & circiter horam nonam postea mortuus est.

Vulnera spinalis medullæ. Secundò, Spinalis medullæ vulnera quod attinet, cùm spinalis medulla in partibus sub cerebro sitis, cerebri vices gerat, & cum cerebro substantiam & membranas communes habeat: eodem modo, vt cerebri vulnera spinalis medullæ vulnera lethalia esse possunt; si nimirum superiore parte vulneretur, quâ læsâ, spirituum animalium in totum corpus influxus lædi, & hinc in omnibus capiti subiectis partibus, quæ à spinali medulla neruos accipiunt, sensus & motus tolli, & per consequens etiam respiratio aboleri potest. Noui lanium quendam, qui boues mactaturus, eos non securi, quod vulgò fieri solet, percutiebat, sed exiguum cultellum, eo in loco, quo caput vertebris colli coniungitur, in spinalem medullam adigebat, vnde bos attonitus quasi statim concidebat. Faciunt autem hoc præcipue ea vulnera, quæ transuersim totam spinalem medullam dissecant, atque ita influxum spirituum animalium in partes inferiores omnes perhibent, vel vniuersalem & lethalem corporis conuulsionem pariunt. Qualia vulnera sunt præcipuè, quæ infligũtur collo parte interiore, quâ vertebræ quodammodò sunt disiunctæ, neque altè admodum vniuntur, sed tanquam vinculo quodam mucoso neruosóque ad faciliorem motum alligantur, quò fit, vt dum vulneratur collum ictu vehementi, medulla ipsa attingi queat, si verò inferiore loco vulnera spinali medullæ infligantur, non necessariò sunt lethalia, & quò dispositiones p. n. plus sunt in spinæ parte inferiore, eò minus noxiæ, vt Galen. 4. *de loc. affect. c.* 3. docet. Etsi enim & tum dolor, vigiliæ, inflammationes, & alia quæ mortem ægro afferre possunt, superuenire queant: tamen ea vulnera simpliciter lethalia non habentur; cùm fieri possit, vt talia symptomata non superueniant.

Cordis vulnera. Tertiò, Cordis vulnera inter lethalia recensentur, & quidem rectè; cùm cordis vulnera omnia necessariò vel simpliciter sint lethalia, vtpote quæ caloris natiui officinam & frontem lædunt, idque in confesso apud omnes esse scribit Gal. 6. *aph.* 18. Et quidem cordis vulnus magnum & profundũ, & quod in ventriculos eius penetrat, subitò necat; quod verò exiguum, & in carne saltem cordis subsistit, neque ad ventriculos penetrat non ita multo post ægrum tollit. Ventriculis enim apertis subita fit sanguinis arteriosi effusio, spirituúmque vitalium dissipatio; idque in primis sinistro ventriculo aperto. Si verò vulnus in cordis substantia substiterit, neque ad ventriculos penetrauerit, homo quidem totam diem interdum viuere potest: mox tamen vtpote in loco calidissimo, & sanguine ac spiritu turgente, inflammatio, & hinc syncope ac mors sequitur. Neque compertum est, vnquam quenquam corde vulnerato euasisse. Etsi verò obseruatum sit, in corde tumores, vlcera reperiri: tamen ista cùm sensim fiant, vita aliquandiu cum iis persistere potest, etsi tandem & ipsa homini mortem afferant. Vulnera verò cùm subitò œconomiam cordis turbent, cum iis vita diu persistere non potest. Et quanquam Galenus, *lib.* 2. *de decret. Platon. & Hippocratis*, *c.* 4. refert, victimas ad aras, corde exsecto, clamasse: tamen id tamdiu saltem durat, quamdiu spiritus vitales in arteriis superfuae

pertunt, quibus exhaustis, paulò post animal concidit & moritur. Nam vt Aristoteles, *lib. 3. de part. animal. cap. 4.* scribit, *Cor solum viscerum atque omnium corporis partium, nullum vitium patitur graue; idque rectâ ratione. Cum enim principium corrumpitur, nihil est quod cætera quæ inde pendent, præbere possit auxilium.* Et imprimis, vt dictum, sinistro cordis ventriculo, qui sanguinis & spiritus vitalis officina est, vulnerato, æger mox perit. Si autem dexter ventriculus vulneretur, ægrum aliquandiu vitam protrahere posse, historia mira, attamen vera in Bibliotheca Academiæ Groningensis, tabulæ pensili inscripta, comprobat, vt eam describit Gothofredus Hegenitius, *in itinerario Frisio-Hollandicô, pag. 56.* his verbis.

Nicol. Multrius, Lectori S.

Creditum hactenus fuit corde vulnerato non posse quenquam vel ad vnius horulæ momentum vitam producere. Quam sententiam ratio firmat & experientia. Cum enim vita nostra à spirituum incolumitate dependeat, quorum officina fabricáque in ipso corde sita est, corde vulnerato, spirituum generationem impediri, ac prorsus cessare necessum est. Verum historiam valde memorabilem hoc loco proponere visum fuit: historiam, inquam, militis, qui in corde sauciatus, vitam vltra quindecim dies sustentauit; qualis nec in veterum, nec in recentiorum Medicorum obseruationibus vlla nobis hactenus occurrit. Andreas Hescuangee, Illustriss. Comitis VVilhelmi à Nassavv, Frisiæ, Groningæ, Omlandiæ, &c. Gubernatoris cohorti prætoriæ adscriptus, vulnus in pectore à commilitone accepit, Anno 1607. die 22. Augusti, sub vesperam; obiit die 8. Septembr. hora vna post exortum Solis, qui erat dies decimus sextus à vulnere inflicto. Defuncti cadauer Prætoris militaris iussu, vulneris explorandi gratia, à me & duobus Chirurgis, Caspare & Luca Hulteno apertum & examinatum fuit, præsente & spectante Viro Strenuo & Nobilissimo Bernardo Hoornkens, spectantibus etiam nonnullis aliis imæ ac melioris sortis militibus. Ecce, aperta pectoris cauitate, euacuatáque haud parua materiæ purulentæ minimè fœtentis copia, deprehendimus admirabundi vulnus in cordis vsque sinum dextrum penetrasse, istámque cordis partem ferè totam contabuisse, sinistra parte manente incolumi in qua continetur primaria spirituum vitalium officina. Huius igitur vnius beneficio vita Andreæ ad decimum sextum diem conseruata fuit. Et ne fortè huius narrationis dubia esset apud nonnullos fides, eam testimonio suo manuumque subscriptione muniuerunt viri nobilissimi & amplissimi, Bernardus Hoornkens, præsidii vrbani præfectus, & Petrus Pappus, Prætor militaris. Quin etiam historiæ huius luculentam feci mentionem, in eruditis suis ad disciplinam militarem commentariis. Actum Groningæ, die 22. Iunii, Anno 1627.

Bernardus Hoornkens. Attestor vt supra. Actum 22. Iunii, 1627.

Petr. Pappus von Tratzberk, historiam hanc veram, & de ea mihi bene constare attestor.

Ideóque quod refert D. Matthias Glandorpius, *in Sper. Chirurg. cap. 33.* de Sanctorio, Professore Patauino, quòd cor cuniculi instrumento acuto perforarit, viuo permanente cuniculo ad multos menses; id procul dubio de dextro cordis ventriculo accipiendum, accedente eo quòd instrumentum sine dubio non latum, sed angustum & acutum fuit.

Pulmonis Vulnera. Quartò Pulmonis vulnera inter lethalia refert quidem Hippocrates *loco alleg. in Coacis*, non tamen simpliciter omnia pulmonis vulnera lethalia esse pronunciat, sed ipse limitationem addit; si nimirum vulnus sit ita magnum, *vt pulmone sauciato minùs spiritus per os prodeat, quàm excidat è vulnere.* Atque omnia vulnera pulmonis lethalia non esse, sæpe docuit experientia, quâ constat, multos per thoracem totum & pulmones fuisse perfossos, & nihilominus conualuisse. Et ipse vidi exemplum in Studioso quodam, qui anno 1623. mense Iulio, noctu vulnus accepit, gladio angusto in dextro thoracis latere, circa costam tertiam prope axillam in pectus adacto, & è regione prope spinam exeunte, ita vt spiritum cum sono magno per vulnus emitteret, qui tamen intra mensis spatium conualuit, & nunc etiam, anno 1634. quo hæc scribo, bene valet. Imò longè periculosius pulmonis vulnus curatum fuisse, refert Guilhel. Fabricius, *cent. 5. obseru. 32.* ex historia ab Abele Roscio sibi communicata, quæ talis est. *Erat apud Delphinates in vrbe Calmontii quidam secundum pectus grauiter sauciatus, vulnere punctim facto, inter pectoris costas quintam ac sextam, non procul ab osse sterno, cùm cum gladius lato mucrone pulmonem ipsum leuissimè perfodisset, in sua extractione & exitu, nescio quomodo in gyrum facto, secum pulmonis portiunculam per vulnus forâs eduxit, quare statim à cunctis adstantibus morti proximus adiudicatus fuit æger. Interim Medicus cum Chirurgo accersitus, iussit quamprimùm eam lobi pulmonis partem, quæ forâs prominebat, priùs bene vino lotam in pectus retrudere. Sed eam dum tractaretur, liuidam linescere animaduertens, amputari fecit, ferreo candente instrumento. Reliquum verò in pectus benignè retrusit Chirurgus, dilatatis priùs vnco ad id extempore parato ligneo, costis. Deinde vulnus ex arte & Medici præscripto curatum fuit, simul externis adhibitis, & intrà propinatis quibusdam pectoralibus & vulnerariis decoctis per aliquot dies, conualuitque æger, qui deinde in multos annos vitam protraxit, pulmonibus ac thorace semper sanis, & ab omni noxa prorsus immunibus. Pulmonum itaque vulnera per se incurabilia semper, aut lethalia non existere patet; nisi inflammatione vulnus profundum sit affectum, vel vbi magna vasa aut bronchia læsit; aut propè cor attigit.* Et plures tales historias è Francisco Valleriola, *lib. 4. obseru. 10.* Nicolao Massa, Fr. Arcæo, Fallopio, Foresto, collegit Schenckius, *lib. 2. obseru.* extántque similes apud Guilhel. Fabricium, *cent. 3. obseru. 36.* & *cent. 1. epistol. 15.* & alios; quas omnes recensere hîc prolixum foret. Similem etiam historiam refert C. L. Dn. D. Gregorius Horstius, *lib. 3. obseru. 12.* his verbis: *Vir nobilis iuuenis Abraham à Schleinitz, Eq. Misnicus, studiorum gratia nobiscum Giessæ viuens, anno 1623. in feriis Natalitiis ciuis cuiusdam ædes aggressus, aliis in ipsa domo conuiciis atque comminationibus huic tumultui occasionem præbentibus, & per tanuæ rimam acutiori gladio transfoditur, introeunte vulnere non procul à sterno, circa 3. vel 4. costam superiorem, eodémque rursus sub scapula non procul à spina exeunte. Vocatus ego circa horam primam noctis pulsum maximè debilem, respirationémque difficilem adesse video, quam ob caussam parum spei, propter grauem pulmonis vasorúmque magnorum læsionem, superesse puto. Sed quid fit? vomitu sponte superueniente symptomata grauia desinunt, vires sensim recolliguntur, nihil sputi purulenti sese offert, tussis etiam, difficilisque respiratio non vrgent, nec admodum calor & sitis per primam septimanam ægrum affligebant: vulneribus interim more solito tractatis, optimè cocti puris copia mediocris quotidie profluebat. Hic ad mensem secundum continuatis, & vulneribus externis perfectè purificatis & consolidatis, imminens suffocatio laborantem perhibuit, ita vt asthmate quasi periclitaretur, tussi etiam, atrophiâ & hecticâ febri plurimum affligitur, donec tandem vomica pulmonum rumperetur, & cum tussi 5. vel 6. libræ purulentæ materiæ eiicerentur: quo facto, conuenientibus remediis pulmonum exulceratione curatâ, tabes, febris hectica, reliquáque symptomata remiserunt, & æger perfectæ sanitati restitutus est.*

Ea nimirum pulmonis vulnera lethalia non sunt: in quibus saltem pulmonis substantia non verò magna vasa læsa sunt, neque adeò magna sunt, ita vt nec respirationem aboleant, nec facultatem vitalem subitò prosternant, seu insigni hæmorrhagiâ spiritus dissipando, seu sanguine in pulmones & cor effuso, cor suffocando. Contrà, si vulnus pulmonis sit magnum, & non solùm substantia pulmonis, sed & magna in eo vasa, venæ scilicet arteriosæ & arteriæ venosæ insignes rami vulnerentur, vulnera ea lethalia sunt, vtpote in quibus sanguis & spiritus vitalis profunditur & dissipatur, vel a copia sanguinis pulmones & cor opprimuntur, & homo suffocatur. Hippocrates, *allegato loco in coacis*, aliam adhuc mortis causam addit, quæ tamen tam subitò, vt in priore & modò enumerato casu homini interitum non affert, vbi vulnere magno, non quidem vasa sanguinem continentia læduntur, sed aspera arteria, vt propter vulneris amplitudinem copiosior exspiratio per vulnus, quàm per os, fiat, tum enim cor ob sympathiam afficitur, spiritus vitales dissipantur, pulmo & cor ab aëre ambiente alterantur & offenduntur. Afferunt quidem mortem ea vulnera pulmonis, in quibus vel pulmonis substantia exulcerari incipit, & phthisis excitatur, vel in quibus sanguis in thoracis cauitatem, effusus, ibi putrescere incipit, & vel febrem, vel empyema excitat. Verùm quia hoc non semper, nec in omnibus vulneribus pulmonis accidit: neque etiam cùm accidit, ægri necessariò moriuntur, ista de caussa vulnera ea pulmonis lethalia necessariò habenda non sunt. Refert enim Felix Platerus, *l. 3. obseru. p. 690.* quendam à vulnere pulmonis phthisicum factum, nihilominus curatum fuisse & conualuisse. *Arcularius quidam, inquit, ciuis noster, cùm à famulo in thoracis infima sede vulnus profundum punctim cultro factum accepisset, fœtidissimum pus, cuius tetro odore tota vicinia inficiebatur, & pulmonum portiunculas aliquot in quibus asperæ arteriæ rami cartilaginei manifestè patebant, per vulnus reddidit. Quibus diu perseuerantibus, licèt penitus contabesceret, tandem tamen, puris affluxu remittente vulnus occlusum est, ipséque sanitati restitutus, Tabellarii munus deinceps multos annos obiens, quadraginta annos superuixit incolumis, etsi, vti verisimile, magna pulmonum parte in vno latere careret.*

Quintò Asperæ arteriæ vulnera non lethalia esse, sed sanari posse, vel laryngotomia, de qua *l. 2. Pract. part. 5. c. 24.* dictum, docet. Nimirum ea sanantur, quæ magna non sunt & in quibus membranæ saltem quibus annuli asperæ arteriæ connectuntur, vulnerantur, cuius rei exempla collegit Schenckius, *lib. 2. obs.* Ipse quoque bis talia vulnera sanata vidi. Si verò ipsi annuli cartilaginei vulnerentur, ob duritiem pars coalescere non po- *Asperæ arteriæ vulnera.*

rest, vt docet Hippocrates, *6. aphor.* 19. & *7 aphor.* 28. & Galen. *5. meth. med. cap.* 7. Non tamen subitam, sed lentam mortem talia vulnera afferunt, dum vel ab aëre per vulnus confertim in pulmones ingrediente pulmones alterantur & debilitantur, vel caruncula aliqua vulneri succrescit, quæ spiritum intercipiendo tandem hominem suffocat. Ea verò arteriæ asperæ vulnera saltem ægrum iugulant, in quibus venis & arteriis iugularibus læsis, sanguis confertim in pulmones irruit, respirationem intercipit, atque ita hominem suffocat: quod tamen accidit non ob vulnus arteriæ asperæ, sed ob vulnus venæ iugularis, vel arteriæ soporalis vicinæ.

Diaphragmatis vulnera. Sextò, Diaphragmatis vulnera inter lethalia refert Hippocrates. Distinguit autem Galenus, *5. meth. med. cap.* 9. inter vulnera diaphragmatis, quæ neruosæ eius parti, & quæ carnosæ infliguntur, & illa statuit esse lethalia, hæc sanabilia. In *6. aph.* 18. tamen neruosæ diaphragmatis partis vulnera non semper lethalia, sed magna solùm talia esse scribit. Planè enim grauia tum superueniunt symptomata, delirium, respiratio difficilis, febris, conuulsio, & quod Aristoteles etiam, *3. de partib. animal. c.* 10. annotauit, risus Sardonius, vt ridendo ægri moriantur. Cùm enim diaphragma neruos ex tertia & quarta ceruicis vertebra accipiat, hi verò cum ramulis in musculos, qui maxillas & labia mouent, propagatis permisceantur, si, quâ parte ad diaphragma perueniunt, fuerint conuulsi, secum ramulos illos musculorum faciei contrahunt, quibus maxillæ & labia hinc inde præter voluntatis imperium agitata speciem risus excitant, qui inter signa lethalia, exemplo Tychonis, *5. epid.* ab Hippocrate refertur.

Neque tamen ipsa diaphragmatis in parte neruosa etiam vulnera semper lethalia sunt, ita quidem, vt homo eo loci vulneratus statim intereat, etsi integrè sanari & diu superuiuere isto modo vulneratoa sit impossibile. Notabilem huius rei historiam, quam etiam *lib. 2. Institut. part. 2. cap.* 13. & *lib. 2. Pract. part. 2. c.* 15. recensui, Socer meus, Dn. D. Andreas Schato, p.m. quondam in hac Acad. VVittebergensi Medicinæ Professor, annotauit quæ ne hîc prætereunda est. *Anno* 1582. 20. *Septembr. Studiosus quidam, Henricus Buscherbou us, Renalcensis Lucouius, è Saxonia inferiore VVittebergam reuertens, & melancholiâ laborans, ante portam suo se gladio confodit. Ex vulnere tamen ille intra menses duos sanus euasit. Verum anno sequenti, 28. Aprilis, iterum malè habere cœpit, vomuitque sequentibus diebus crebrò, primò aquam & quicquid assumpsisset cibi, postea viridia, tandem die 2. May planè nigra, magna copia, & post vltimum vomitum eodem die 2. May expirauit. Corpus apertum est, deprehensúmque, vulnus per pulmonem & diaphragma penetrasse, &, vt videbatur, transfossum erat diaphragma in neruoso circulo. Pulmonis verò nihil repertum est in sinistro latere confosso, præter exiguam portiunculam, quæ suprà costis adnata erat, reliquum procul dubio per vulnus cum pure exierat. Ventriculus totus adscenderat in sinistrum thoracis latus, & cor cum capsula de sua sede depulerat in dextrum latus, vbi & viuus ille, ac post vulnus sanitati restitutus, manu imposita, cordis pulsationem obseruari iusserat.*

Non absimilem habet Ambros. Paræus, *lib. 9. cap.* 30. cuiusdam Capitanei, glande è manuario tormento emissa, in diaphragmate, sed parte eius carnosa vulnerati & transfossi, qui octauo demum ab accepto vulnere mense mortuus est, in cuius cadauere aperto animaduersum fuit, magnam coli intestini partem flatu multo turgidam ipsi per diaphragmatis vulnus in thoracem irrepsisse.

Ventriculi vulnera. Septimò, Ventriculi vulnera quod attinet, inter lethalia simpliciter, & quæ hominem subitò iugulant, plerumque recensenda non sunt: cùm passim exempla vulnerum ventriculi curatorum exstent. Notissima est, à Iul. Alexandrino, *in cap. 4. lib. 6. therapeut. meth. Galeni* & Matthia Cornace, *in epistola responsor. ad D. Ægid. Hertegh*, recensita, de rustico Bohemo, qui vulnus, & quidem lato venabulo, in ventriculum accepit, qui tamen superuixit; quàm suprà etiam retulimus. Nec ignota est historia alia de rustico Bohemo, quam cùm alij, tùm Crollius, *in præfat. Basil. Chymic.* his verbis annotauit: *Anno* 1602. *Pragæ vidimus in noua vrbe, in quodam Bohemo rustico nomine Matthæo, circiter 36. annos nato: qui dum per biennium mira & inaudita quadam gutturis dexteritate multoties apud bibulos iusto magnitudinis ferreum cultrum in guttur suum satis amplum, ceu vaginam, corneo manubrio prius intrudendo, instar præstigiatoris dedita opera occultaret, superbibendo bonum hoc nomine impetratam cereuisiæ haustum, & postea eundem iterum pro libitu (singulari arte) cuspide retraheret, nescio qua sua infelice & dementi temeritate postridie Paschatos eiusdem anni, eundem eatenus deglutierit, vt planè in stomachum descenderet, & ab ipso nullo amplius artificio retrahi posset: & postquam ex apprehensione indubitatæ mortis subsequutura quasi semimortuus dictum cultrum septem integras septimanas & duos dies in suo ventriculo hospitatus esset, vsu & adminiente emplastrorum attractiuorum è Magnete, & aliis, cuspis eiusdem, naturali impulsu, iuxta orificium stomachi exitum moliri cœpit, quo deprehenso, instanter petitum sunt à patiente, (multis tamen propter imminens vitæ periculum factum dissuadentibus) vt incidendo extraheretur: quod tandem precibus, in omnis fortunæ & valetudinis dubia tamen euentum, à primario Regni & Vrbis Chirurgo Floriano Matthia Brandeburgensi, die 10. post festum Pentecostes hora septima matutina impetratum, & feliciter Dei nutu præstitum fuit. Color excisi cultri post eos transuersos nouem longi, nunc inter varietas Cæsaris repositi, compluribus hominibus tam in aula Imperatoris quam in vrbe incredibilis miraculi instar commonstrati) iam fuit immutatus in stomacho, ac si per illud tempus in igne iacuisset. Rusticus autem spatio paucarum septimanarum adhibitis legitimis ab experto Chirurgo remediis, sine vlla vlteriori ægritudine & molestia semper bene comedens, bibens, & dormiens, vt mihi aliquoties referebat, Dei auxilio, & multorum erga egenum liberalitate, contra determinatam aphorismorum medicorum assertionem, pristinam sanitatem integrem gratis recuperauit, & paulo post nuptias celebrauit.*

Ea autem ventriculi vulnera præcipuè sunt lethalia, quæ orificio eius superiori infliguntur, cùm neruos habeat insignes à sexta coniugatione cerebri oriundos, & maximum cum cerebro & corde consensum obtineat, eóque affecto, facilè lethalia symptomata excitari possint. Refértque Beniuenius, *de abditis morb. cur. caus. cap.* 110. fullonem quendam pugno vnico stomacho cuiusdam iuuenis violentiùs impetito hominem interemisse.

Intestinorum tenuium. Octauò, Intestinorum tenuiorum vulnera ab Hippocrate inter lethalia referuntur. Et præcipuè ieiuni intestini vulnera inter omnia intestinorum vulnera maximè lethalia sunt, ob vasorum magnitudinem, & tunicæ illius intestini neruosam ferè substantiam, vnde plerumque magna sequuntur intestinorum tormina & dolores, singultus, animíque defectus, vt videre est ex historiis, quas habet Valleriola, *lib. 2. obseruat.* 8. & 9. Et quidem maximè insanabilia sunt tenuiorum intestinorum vulnera, si per transuersum tota dissecentur, cùm nullo modo labia inter se diffidentia coniungi & coire possint.

Crassorum verò intestinorum vulnera minùs periculosa sunt, & præcipuè si non sint magna, & sæpe talia vulnera curata fuisse, passim obseruationes Medicorum exstant, quas Schenckius *in suis obseruationibus* collegit.

Hepatis vulnera. Nonò, Hepatis vulnera etiam inter lethalia numerat Hippocrates, quod tamen limitatione indiget. Nam vulnerato hepate, & abscissa eius parte, hominem seruari posse, tradit Ægineta, *lib. 6. cap.* 28. Et Hispanum iuuenem, cui magna hepatis portiuncula per ilei dextri vulnus erumpebat, sanatum fuisse refert Gemma, *Cosmocritic. l. 1. cap.* 6. Et Nobilem post inflictum circa hepatis regionem vulnus, & particulâ ex eius substantia abscissa & extracta, sanum euasisse, scribit Bertinus, *lib.* 13. *cap.* 7. Idem etiam alij obseruarunt. Guilhel. Fabricius, *cent. 2. obser.* 54. refert, quòd Heluetius quidam triginta annorum ætatis, in conflictu quodam gladio Heluetico è regione hepatis percussus fuerit, maximúmque vulnus longitudinis spithamæ acceperit, eique frustum hepatis ablatum fuerit. Qui tamen, quamuis sæuissimis superuenientibus symptomatis, Dei beneficio integrè conualuit. Et Matthias Glandorpius, *in spec. Chirurg. obseru.* 34. *pag* 166. habet historiam iuuenis in hepate insigniter vulnerati, qui tamen conualuit. Ii tamen saltem conualescunt, quibus superficies tantùm, aut substantia hepatis sine magnorum vasorum læsione vulnerata est. Si enim vas aliquod maius vulneratum sit, æger nno euadit, & ob largam sanguinis effusionem, honiò, antequam vulnus glutinetur, moritur. Et alij quidem vitam nonnihil protrahunt: alij breui interuallo moriuntur. Nam, vt refert Hippocrates, *5. epidem.* cuidam iaculo percusso in hepar statim color cadauerum sese sparsit, oculi intro cesserunt, difficultas ferendi ac æstuatio consecuta est, & eâdem die vitam cum morte commutauit. Alter puer à mulo in hepate percussus, quarto die mortuus est, qui spiritum densum habuit, nec quicquam intellexit, & febre detentus fuit.

Lienis vulnera. Decimò, Lienis vulnera eodem ferè modo sese habent, vt Hepatis. Equidem si parenchyma saltem lienis, sine vasorum læsione, vulneretur, ægri euadere possunt. Si verò vasa lienis vulnerentur, vulnera talia non solùm periculosa, sed & lethalia sunt. Cùm enim lien venas, & imprimis arterias copiosas habeat, iis vulneratis, ob sanguinis effusionem & spirituum dissipationem, ægros perire necesse est.

Vesicæ vulnera. Vndecimò, Vesicæ vulnera in catalogo vulnerum lethalium apud Hippocratem reperiuntur. Distinctione tamen & hîc opus est. Nam exiguum vulnus carnis interuentu coalescit, vt Galenus, *6. aphor.* 18. & experientia docet. Si verò vesica tota perfossa sit, quod vulnus est Hippocrati *διακοπή*, periculosius est. Et quidem id imprimis, quod fundo vesicæ, & parti eius neruæ infligitur: ob doloris enim acerbitatem, superuenientem inflammationem, & febrem continuam, homo paulo post moritur. Quæ verò collo eius, quod carnosum est, infliguntur, sanabilia sunt, vt vel lithotomia docet. Obseruatum tamen est, etiam vesicam in fundo vulneratam sanatam fuisse, cuius rei exempla habentur *in obseruat.* Schenckii. Neque enim vesica tota neruea est, sed exterior eius membrana carnosior est, vnde Hieron. Fabricius ab Aquapendente, & Spigelius eam pro musculo vesicæ constrictorio habent. Rarò tamen integrè sanatur tale vulnus vesicæ, etsi æger non moriatur; sed callo inducto fistula manet, per quam vrina excernitur. Diu tamen cum eiusmodi vulnere homo superstes esse potest. Ideóque, quod supra quoque dixi, aliud est vulnus lethale, aliud insanabile.

De omnibus tamen viscerum, quorum hactenus mentionem fecimus, vulneribus hoc obseruandum, etsi exempla curatorum talium vulnerum aliqua obseruata sint, tamen rarò id accidit, &

inter

inter ea illa numeranda, de quibus Auerrhoës ait, in curatione morborum interdum miracula fieri. Cùm enim vulneribus internis idonea medicamenta applicari non possint, sed totum negocium naturæ committendum sit, si ea non planè fortis sit, vix æger sanatur, sed plerumque inflammatione, conuulsionibus, animi deliquiis, & eiusmodi symptomatibus superuenientibus moritur. Ideóque rectè Hippocrates, 6. *aphorism.* 18. talia vulnera lethalia esse, & in *Coac.* μάλιστα, id est, *maxima ex parte, & plerumque*, ex talibus vulneribus homines mori dixit. Ideóque si ex tali vulnere æger paulò post moriatur, caussa mortis vulneri imputari debet; cùm à Medico multum opis sperari non possit, vt postea etiam dicetur.

Venarum grandium vulnera.

Tandem Venarum grandium vulnera Hippocrates inter lethalia recenset, & quidem rectè. Per φλέβας autem venas & arterias intelligit, per παχείας, grandes, intúsque latentes, quas alibi αἱμόῤῥους, id est, *sanguinem fundentes* nominat, quales sunt, vena caua, magnáque arteria, & earum grandes rami. Tales enim venæ & arteriæ cum ligatura constringi non possint, sanguine & spiritibus copiosius effusis, vires subitò deiiciuntur, vel sanguis extra vasa sua elapsus, si exitum non habet, in corpore detentus, in grumos concrescit, putrescit, prauámque & malignam naturam induit, febrem, gangrænam, & grauissima symptomata excitat, & tandem mortem affert. Et quidem in arteriis periculum hoc grauissimum est, cùm sanguine & spiritu vitali effuso, vires deiiciantur, homóque de vita periclitetur, nec arteriæ ob perpetuũ motũ & substantiã duriorẽ facilè coalescãt.

Atque hæc sunt vulnera, quæ Hippocrates lethalia esse rectè scribit. Quorum tamen, vt dixi, quædam sunt simpliciter vel omnino lethalia, quæ Prosper Farinacius. *tit. de homicid. quæst.* 125. *part.* 1. definit, quæ non requirunt curam & consilium Medicorum, sed sunt talia, ex quibus vulneratus statim moritur; id est, ob quæ quamuis omni arte & industria à Medico curentur, nihilominus æger statim moritur. Alia non omnino mortalia, vel ad mortem certa, quæ idem Prosper Farinacius definit, ex quibus vulneratus non statim moritur, & ex quibus quandoque etiam non moritur.

Quæ autem vulnera posterioris generis lethalia sint, id est, à quibus etsi aliqui interdum conualescunt, hic vel ille tamen ex iis reuera mortuus esse dici possit: ex superioribus, quæ de singularum partium vulneribus lethalibus diximus, quidem patet: hoc tamen addendum, ex euentu maximè indicari, an vulnus aliquod tale actu lethale fuerit. Etsi enim rusticus aliquis robustus, aut homo aliàs exactè sanus ex vulnere aliquo conualuerit, tamen nõ necessarium est vt inde ex simili vulnere, senex, puer, fœmina, vel alius debili corpore præditus conualescat, sed etsi ille à simili vulnere sanatus fuerit, hic tamen necessariò mori potest. An autem talia vulnera periculosa in hoc vel illo lethalia fuerint necne, sex coniecturis inuestigare docet Nicolaus Boërius, *decision.* 323. *num.* 15. Prima est breuitas temporis, si scilicet paulo post æger moriatur: de quo termino etsi plures sint opiniones, principalem tamen esse dicit, si æger intra triduum mortuus fuerit. Alij tamen hunc terminum ad diem quintum vel etiam octauum extendunt. Quod verò aliqui terminum hunc ad mensem octauum, vel annum etiam extendunt, id mihi probabile non videtur. Et tempus etiam respexisse videtur lex Mosaica, *Exod. cap.* 21. Secunda coniectura est, perseuerantia vomitus, & febris, & aliorum symptomatum ab initio significantium mortem. Et rectè, ac ex Medicorum & ipsius Hippocratis sententia. Habent enim vulnera magna & lethalia decretorios suos dies, instar morborum acutorum, vt docet Hippocrates, 2. *Prorrhet.* in quibus bona vel mala accidere solent. Itaque si grauia symptomata, qualia sunt, conuulsiones, vomitus, singultus, delirium, syncope, & similia, quæ aliàs in vulneratis mortem præsagire solent, statim ab initio ægrum inuadant, vel die critico superueniant, & postea continuò perseuerent, indicio est, ea à vulnere necessariò inducta fuisse, ideóque vulnus omnino lethale fuisse. Tertia coniectura est, latitudo & profunditas. Equidem vulnus magnum per se periculosius; potest tamen magnum non esse vulnus, in quo pars nobilis nulla læditur. Quarta coniectura est, qualitas instrumenti, quo instructus quis vulnus intulit, & ex eo animum occidendi habuisse colligitur. Verùm coniectura hæc ad forum Iuridicum, non Medicum pertinet, qui non de animo vulnerantis, sed simpliciter de vulneris qualitate sunt solliciti. Quinta & sexta est continuus dolor, vnde superueniat conuulsio. Verùm hæ coniecturæ ad secundam pertinent. Atque ita an quis ex vulnere periculoso, & illorum genere, quæ μάλιστα, & ὡς ἐπὶ τὸ πολύ, id est, *ferè semper* sunt mortalia, mortuus sit Medicus ex sex istis propositis coniecturis, duabus præcipuè vtitur, & concludit, quòd vulnus illud per se fuerit lethale. Primò, ex temporis breuitate, quo vulneratus mortuus est. Deinde ex ægri statu, qui semper, postquam vulneratus est, in deterius vsque ad mortem vergeret, & symptomatibus grauibus ac lethalibus, quæ vel statim, vel die critico, vulneri superuenerunt, & continuò ægrum afflixerunt. Quibus non immeritò tertia addi potest, nimirum si nihil commissum vel omissum sit, quod vulnus lethale reddere potuerit. Ex his enim colligere est, & vulneris conditionem talem fuisse, vt ægro mortem afferre potuerit, ægérque eam dispositionem habuerit, vt vulneri superando par non fuerit.

Atque hæc & harum partiũ vulnera vetitò lethalia habentur.

Reliquarum partium lethalia non esse, rectè pronunciat Hippocrates. & docet experientia, maxima interdum & periculosissima vulnera curari, cuiusmodi historiæ recensentur à Valleriola, *lib.* 4. *obseru.* 10. & passim similes in obseruationibus Guil. Fabricij, aliisque Medicorum scriptis extant.

Accidit tamen sæpe, vt vulnera è quibus alij conualescunt, nonnullis sint lethifera, & non pauci ex leuissimis etiam vulneribus moriantur, scribitque Hippocrates, 2. *Prorrhet.* ex cuiuscunque generis vulneribus mori hominem contingere, cuius rei exempla passim occurrunt. De Phalæ puero *lib.* 7. *epid.* scribit Hippocrates, quòd ex sola ossis denudatione in fronte, vno die febre superueniente, & in osse liuore contracto, mortuus fuerit. Idem refert, Theodori cuiusdam puerum ex ossis denudatione nullius penè momenti, vigesimo tertio die mortuum esse. Et magnæ nauis præfectum quendam, cùm anchorâ manus dextræ indicem & os collisisset, inflammatione ac conuulsione superueniente, decimo tertio die vitam cum morte commutasse. Telephanem etiam ex Harpali liberta filium, plagam in pollice pedis accepisse, ex qua inflammationem & vehementem dolorem consecutum fuisse quo remittente, ægrum in conuulsionem incidisse, & tertio die mortem obiisse. Sic & Æmilium Lepidum, incusso pollice limini cubiculi, expirasse animam scribit Plinius, *lib.* 7. *nat. histor. cap.* 53. Caium Aufidium in Senatum euntem, offenso duntaxat pede, in Comitio mortem obiisse. Petrus Forestus, *lib.* 6. *obseru. Chirurg. obs.* 30. refert, Consulem quendam Alcmariarum, cùm pedes more solito lauaret, & cultello scriptorio callum sub planta pedis abradere studeret & exscindere, se vulnerasse, & statim subsequente spasmo extinctum fuisse. Sæpe etiam vulneribus gangræna superuenit, eáque lethalia facit. Ita refert P. Forestus, *obseruat. Chirurg. l.* 6. *obseru.* 49. quendam tibiam ad rem duram allisisse, ipsámque cum contusione & vulnere læsisse, quem deinde gangræna superueniens sustulit. Et Guilhel. Fabricius, *obseru. cent.* 5. *obs.* 2. duo exempla recenset vnum de operario quodam, qui spina pedem pupugit, alterum de fœmina, quæ spinâ apicem indicis dextri vulnerauit, qui ambo gangræna superueniente mortui sunt. Et Ioan. Matthæus *in quæst. Medic. quæst.* 27. scribit, Freudenbergæ, oppido ditionis Nassouicæ quendam grassatorem, in humero haud adeò profundè vulneratum, mortuum fuisse. Alium quoque in Comitatu Oldenburgico, in media femoris regione, cultello leuiter vulneratum, confestim interiisse. Et Lemgouiæ ciuis filium à Studioso in brachio gladio percussum, præter omnium opinionem post horam exspirasse. Et Horatius Augenius, 1. *tom. epist. lib.* 9. *epist.* 2. plures historias recenset eorum, qui ex paruo & leui vulnere perierunt. Atque huius rei exempla alibi etiam passim nota sunt.

Accidit autem id ob varias caussas, quas etiam Hippocrates 2. *Prorrhet.* attingit his verbis: *Qui de vulneribus cognoscere volet, quemadmodum singula finient, primum quidem eum hominum species scrutari oportet: tum eas, quæ meliores sunt ad vulnera, tum quæ deteriores. Deinde ætates noscere, in quibus singula vulnera curatu difficilia existunt: locus item in corporibus perspectus habere, quantum alij ab aliis differant: sed & alia qualia in singulis accidunt, tum bona, tum mala nosse oportet. Si quis enim omnia hæc nouerit, is sanè sciet etiam, quomodo singulorum euentus contingit. Qui verò non nouerit hæc, non posse poterit, quales fines vulnerum erunt.* Nos eas hoc ordine recensebimus.

Primò enim, si gladius vel telum, aut quodcunque, quo vulnus inflictum est, sit venenatum, leue etiam ad speciem vulnus mortem afferre potest.

Vulnera sanabilia ex quibus caussis fiant lethalia.

Secundò, εἴδεα τῶν ἀνθρώπων, vt Hippocrates loquitur, perpendere oportet, qui enim robusto sunt corpore & sani, ij etiam grauissima vulnera perferunt, & ab iis sæpe non magno negocio sanantur, & licèt grauia superueniant symptomata, vt morituros putes, tamen præter spem & expectationem euadunt. Quò pertinet apparatus & corporis dispositio vitiosa, & præsertim cacochymia. In tale enim corpus si vulnus aliquod incidat, natura irritata, vitiosos humores ad vulnus detrudere solet, vnde accedentibus aliis morbis ac symptomatibus, vulnus, quod in corpore sano ac puro sanabile fuerat, lethale euadere potest, de quo Galenus. 6. *de loc. Affect. cap.* 2. Fingamus, inquit, aliquem ad nos venire, cui tantùm cutis acu sit puncta, hunc hominem, si is sit cui facilè vulnera sanescunt, etiam si citra medicamentum, omnique membro, ad opera consueta dimittas, nihil sentiet mali: sin cui vulnera difficulter sanantur, quique vel plethoricus sit, vel vitiosis succis prematur; primùm quidem dolebit, postea tum pulsu particula infestabitur, tum phlegmone. & compertum est, ea talibus leuibus vulneribus conuulsiones, inflammationes, gangrænam, imò mortem secutam fuisse.

Tertiò, consideranda est ætas, cuius ratione etiam vulnerum euentus variè se habet. Quæ enim grauia ac difficilia, imò lethalia sunt in sene vel puero ea in iuuene aliquo non lethalia, imò vix mediocria esse possunt.

Quartò, vulnus aliàs sanabile lethale fieri potest, ob Chirurgi defectum, vel eius negligentiam & imperitiam: ita ob hæmorrhagiam, in defectu Chirurgi, qui illud obligare debebat, homo de vita periclitari potest, etsi vulnus aliàs non fuerit lethale. Sic si vulnera cerebri, neruorum, articulorum, imperitè & negligenter tractentur, accedente inflammatione, conuulsione, gangræna, & similibus malis, homo tangulari potest etsi vulnus, si rectè tractatum fuisset, fuerit sanabile.

Quintò, interdum tam subitò grauia accedunt symptomata, vt quamuis Medicus & Chirurgus omnem diligentiam adhibeant, antequam sedari possint, alij morbi & symptomata, quibus homo iugulatur, accedant. Ita dolor sæpe in parte exquisiti sensus vulnerata humorum affluxum concitat, humorum affluxus inflammationem, inflammatio febrem, gangrænam, & inde mortem. Idque eò faciliùs accidit, si vulnus sit in parte quidem per se ignobili, sed quæ nobilem facilè in consensum trahere possit.

Sextò, & aëris constitutio, ac loci proprietas hîc peculiarem vim habent. Ita vulnera capitis, quæ in plurimis locis lethalia non sunt, in aliis lethalia sunt, quæ tamen alij aliter recensent. Vidus Vidius *lib. 6. de curat. morb. cap.* 10. *pag.* 249. scribit, Florentiæ vulnera capitis plerisque esse lethalia, caussámque in aërem frigidum tenuem refert: Pisis verò & Lugduni paucos ex iis interire cùm cœlum ibi sit crassius. Amatus Lusitanus, *centur. 6. curat.* 100. scribit. Florentiæ & Bononiæ capitis vulnera esse periculosa, non ita verò in saxo Ragusæo. Et Ambrosius Paræus testatur. Lutetiæ, quàm Auenioni capitis vulnera esse difficiliora.

Septimò, diætæ mala ratio, vulnera non adeò periculosa lethalia reddere potest; si nimirum æger vel praui succi cibis vescatur, vel irâ commoueatur, terrore consternetur, rideat immoderatiùs, vtatur Venere. Exempla huius rei, tum apud alios occurrunt, tum quædam recenset Guilhel. Fabricius, *cent. 5. obseru. 22. centur. 5. obseru. 75. & centur. 1. epist. 1.*

Atque ad hoc caussæ genus, & in specie ad terrorem subitum, vel iram vehementem, referenda sunt illa minima vulnera, ob quæ tamen intra paucas horas multi exspirarunt. Etsi enim neruis punctis, & conuulsione excitatâ, homo subitò mori possit: tamen cum in his nulla conuulsio aut simile graue symptoma appareret, credibile est, ob iram vehementem, aut terrorem mortuos esse; cùm hi animi affectus magnam corpus afficiendi vim habeant. Cuius rei passim exempla exstant. Suidas scribit, quendam natura timidum, auditâ Herculis famâ, se abduxisse metu in specum; deinde, cùm aliquando prospectaret & Herculem forte fortuna prætereuntem, videret, exanimatum concidisse. Ita Iulia, Pompeij vxor, conspectâ veste mariti sanguine maculata, mortua subitò fuit. Lentulus quoque inspectatò morte Pompeij audita subitò exanimatus est, teste Plutarcho. Nonnulli conspecto suo sanguine in venæsectione vel vulneribus, in animi deliquium incidunt. Et Manlius, *in loc. com. sub 5. præcept.* hanc historiam refert: *Morio*, inquit, *propter excessum aliquem commissum, ad confictum supplicium productus fuit, quasi capitis supplicio afficiendus foret. Adest lictor, gladium quidem stringens, vt terrorem illi iniiceret, bacillo verò ceruicem morionis leniter percutiens, miserum hominem exanimatum non sine stupore adstantium concidere fecit.* Et Io. Matthæus, *in qu. Med. qu.* 27. hanc recenset. *Cùm*, inquit, *in aula Illustr. Principis Ernesti Friderici Marchionis Badensis, eius Celsitudi. cubicularius Io. Beckler, iuuenis plethoricus, gladio obtuso, vt esse solent, quibus pugiles se exercent, ab imberbi adolescente, in palpebra inferiore leniter contunderetur, irâ & indignatione percitus, ægerriméque ferens, quòd à puero & discipulo suo vinceretur, in grauissimam conuulsionem epilepticam incidit, qua quatuor vel quinque horarum spatio vitæ finem fecit.* Ipse etiam memini, Studiosum quendam, aliàs satis animosum, cui Chirurgus, me præsente & iubente, venam aperire debebat, dum is pro more brachium ligaret, & scalpellum venæ admouere vellet, in lipothymiam incidisse, & de sella, in qua sedebat, decidisse, antequam scalpellum venæ admotum esset: cùm tamen neque febre, neque alio morbo, qui ipsi lipothymiam inducere potuisset, laboraret.

Octauò tandem & inflammatio superueniens vulnera interna lethalia reddit. Equidem vulnera inflammatio necessariò non comitatur: quia tamen in internis, eæ quæ externis, medicamenta adhiberi non possunt; si pars aliqua interna, præcipuè neruosior & exquisiti sensus, vulneretur, excitatur dolor, hinc fit humorum affluxus, ex hoc inflammatio, febris, gangræna, & alia mala oriuntur, quæ vulneratum intra paucos dies iugulant. Vnde fit, vt vulgus etiam septimum & nonum diem in vulneribus obseruet: cùm intra hos isti superuenire, & istis diebus maximum periculum ægro afferre soleant.

Nonnulli adhuc aliam caussam addunt, nimirum stellarum influentiam. Ita Fr. Vallesius, *in comm. ad text. 95. lib. 5. epid.* caussam, cur vulnera leuia etiam interdum fiant lethalia, dicit esse malignum siderum adspectum. Quod & Quercetanus, *in sclopet. cap. 3.* docet, Ferrariæ & Florentiæ hac de caussa vulnera capitis plerumque esse lethalia. Verùm caussa hæc admitti non potest, neque ratio facilè reddi, cur Ferrariæ vulnera capitis sint lethalia, non verò in vicino Rhodigio aut Bononia.

Atque ex his fundamentis proculdubio etiam ICti pronunciant, quæ vulnera per se non lethalia sint. Nicolaus Boëtius, *alleg. loco, n.* 18. sex coniecturas proponit, ex quibus colligi possit, vulnus per se lethale non fuisse, sed culpa superueniente tale factum esse. Prima est, si vulneratus decessit post longum tempus, ad quod non consueuere vulnerati vitam præcisè extendere. Secunda est, si nulla periculosa symptomata adfuerunt in principio, aut si quæ adfuerunt, remanserúntque, ægérque ita valuit, & actiones omnes perfecit eo modo, quo non solent, qui lethaliter vulnerati sunt. Nam si iam reconualescere visus sit, & postea moriatur, alia caussa & culpa mortuum esse, credibile est. Quæ tamen omnia de vulnere per se non lethali intelligenda sunt. Tertia coniectura est, si æger non eam vitæ rationem instituit quam vulnerati debent, sed se aëri frigido exposuit, poculis indulsit, irâ commotus, vel terrore consternatus, aut Venere vsus est. Quarta est, si Medici iudicauerint, vulnus non esse lethale, quibus tanquam expertis, in sua arte credendum est. Quinta est, quando vulneratus non adhibuit Medicum, vel Medicum imperitum, quæ paria sunt. Quod tamen, vt dictum, de vulnere simpliciter non lethali intelligendum. Si enim vulnus per se sit lethale, etsi non vocetur Medicus, tamen inde non licet colligere, quòd æger sanari potuisset. Sexta est, si æger fortis naturæ fuerit. Hæc enim bene custodita rarò perit. Vulnera verò non lethalia quod attinet, quando constat ac certum est, vulnus per se non fuisse lethale, vulneratus verò moriatur, etiam breui tempore, illum non ex vulnere, sed alia de caussa mortuum esse colligitur.

Atque hæc Medicorum de vulneribus lethalibus & non lethalibus doctrina est. Alia verò quæstio est apud ICtos, an vulnerans homicidij reus agi & condemnari possit. Illi enim non solùm qualitatem vulneris, vt Medici, sed & intentionem ac animum vulnerantis, & alias circumstantias perpendunt, de quibus ICtorum libri consulantur.

Reliqua Prognostica.

Etsi verò ex hactenus dictis facilè pateat, quid de cuiusque vulneris euentu præsagiri possit: tamen adhuc quædam addere libet. Quamuis enim vulnera, præter ea quæ diximus, hominem non subitò iugulant: tamen alia aliis periculosiora, vel curatu faciliora, aut difficiliora sunt. Id quod æstimandum primò ex ipsa partis substantia. Partes enim carnosæ omnium facillimè coalescunt, reliquæ, vt venæ, arteriæ, nerui, tendines, membranæ difficiliùs. Vniuntur tamen & renascuntur, sed tardiùs. Galenus venas in capite, easque satis multas & magnas renasci vidit. 1. *de semine, cap.* 13. Arteriam quoque vniri, 5. *meth. med. cap.* 7. Secundò, ex partis actione & vsu. Quò enim pars nobiliorem & toti corpori magis necessarium vsum & actionem præstat, eò eius vulnera sunt periculosiora. Quæ etiam partes continuò mouentur, difficulter coalescunt. Quo etiam pars exquisitiore sensu est prædita, eò faciliùs ei vulneratæ, dolor, inflammatio, delirium, conuulsio & alia symptomata accidunt. Tertiò ex ipsa vulneris magnitudine. Quartò ex iis quæ vulneri accidunt. Nimirum:

1. Quartò pars nobilior afficitur, aut quæ nobiliorem in consensum trahere potest, eò vulnus periculosius. *Prognostica.*

2. Vulnera, quæ sunt in musculis longè ab articulis & temporibus, faciliùs curantur, quam ea quæ sunt in neruis, tendinibus, partibus membranosis, & articulis. Neruorum enim & neruosarum partium vulnera sunt plerumque periculosa, tùm ob dolorem, inflammationes, conuulsio & alia grauia symptomata iis facilè accidant: & propterea peritum & diligentem Chirurgum requirunt.

3. Vulnera partium internarum omnia sunt periculosiora vulneribus partium externarum.

4. Vulnera magna sunt periculosiora paruis cæteris paribus.

5. *Quinetiam*, inquit Celsus, *lib. 5. cap. 26. confert aliquid & ætas, & corpus, & vitæ propositum, & anni tempus: quia faciliùs sanescit puer vel adolescens, quàm senior, valens quàm infirmus, neque nimis tenuis, neque nimis plenus, quàm si alterum ex his est, integri habitus quàm corrupti.* Item faciliùs sanescit *exercitatus quàm iners, sobrius & temperans, quàm Vino Venerique deditus.*

6. Faciliùs curantur vulnera tempore verno, quàm hyeme aut æstate.

7. Vulnus quoque periculosius est, quod contusionem coniunctam habet. Ideóque acuto telo vulnerari tutius est, quàm obtuso.

8. Tutissima & facillima curatu vulnera sunt, quæ secundum lineam rectam facta sunt; difficiliùs verò curantur, quæ sunt obliqua, difficillimè, quæ sunt orbicularia.

9. Si neruus, aut vena, aut arteria ex toto fuerit incisa, minus periculum impendet, quam si ex parte sit incisa. Modò non sint venæ & arteriæ notatu dignæ, & in profundo corporis sitæ. Si enim neruus sit totus præcisus, conuulsionis periculum nullum est: quod imminet, si neruus ex parte saltem incidatur. Ita si vena & arteria præcipua sit tota præcisa, hæmorrhagiæ periculum tollitur, cùm vas contrahatur. Si verò arteria vel vena vulneretur, & non tota dissecetur, hæmorrhagiæ periculosæ sæpe suboriuntur. Si tamen insignis arteria, vel vena dissecetur, pars illa in quam fertur, caloris penuria laborat, & interdum etiam atrophia corripitur.

10. Vulnera, quæ vltimum acutorum terminum, præcipuè diem quadragesimum, transierunt, per se lethalia non sunt: sed si æger moriatur, fit id vel ob prauam corporis dispositionem, aut ægri in diæta, aut Medici in curatione errores. Difficulter tamen talia vulnera curantur: cùm caussam grauem subesse indicent, quæ vulneris conglutinationem impedit.

11. Malum vulnus est, ex quo aliquid excisum est, & ex quo caro alia parte abscissa est, alia dependet.

12. *Quum cum vlceribus tumores conspicui, y non admodum*

admodum conuelluntur, aut insaniunt: quibus verò repentè euanuerint, siquidem postica parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt; si verò à fronte, insania, lateris dolor acutus, empyema, & dysenteria, si rubicundi fuerint tumores. 5. aph. 65. Et *ibid. aph. 66. Si magnis vulneribus & prauis tumor non appareat, ingens malum.* Quod Celsus *lib. 5. cap. 26.* ita reddidit: *Nimis verò intumescere vulnus periculosum, nihil intumescere, periculosissimum est. Illud indicium est magnæ inflammationis, hoc emortui corporis.*

13. Magno vulneri inflammationem superuenire mirum non est, quæ propterea terrere non debet modò non diù duret. Paruo verò vulneri inflammationem superuenire, eámque diù durare periculosum, vtpote quæ conuulsionem & delitia excitare soleat.

14. *Quinto iam die, quanta inflammatio futura est, se ostendit. Quo die rursus detecto vulnere considerandus color est: qui si liuidus, aut pallidus, aut varius, aut niger est, scire licet, malum vulnus esse idque quandocunque animaduersum est, terrere non potest.* Cornelius Celsus, *l. 5. c. 26.*

15. *Conuulsio in vulnere perniciosa.* Hippocrates, *5. aphorism. 2.*

16. Vomitus quoque biliosus non voluntarius & non consuetus, vel statim, vbi quis vulneratus est, vel dum inflammatio manet, malum signum est, quoniam neruosarum partium vulneratarum indicium est.

17. Si vulnus in brachio, manu vel alia parte tantùm fit, vt ob præcisas venas & arterias ampliùs hepatis & cordis influxum suscipere nullo modo possit, pars extrema emoritur, & propterea, ne gangræna sanæ parti communicetur maturè abscindenda.

18. Vulnera, quæ hydropicis & cachecticis accidunt, difficulter sanantur: quoniam, vt Hippocrates, *de Vlceribus*, ait, *quod siccum est, ad sanum magis accedit; quod humidum, ad vitiatum.*

19. Quò vulnus maius est, eò plus temporis, cæteris paribus ad sanationem requiritur, quò minus, eò breuiùs, ita quidem, vt quædam 24. horarum, alia plurium dierum spatio sanentur.

20. Vulnus, quod difficulter expurgatur, difficiliùs & tardiùs sanatur; quoniam id quod sanationi impedimento est, difficulter tollitur.

21. Vulnus in parte, quæ ad suscipiendum humorum influxum prompta est, difficiliùs curatur.

22. Omnia vulnera, quæ alios affectus complicatos habent, difficiliùs curantur. Natura enim à pluribus affectibus plus læditur, & faciliùs ei est, vnicum affectum tollere & corrigere, quàm plures. Et quidem, quò affectus qui coniungitur, plus partis temperamentum lædit, eo vulnus difficiliùs curatur.

23. Extranea omnia in vulneribus hærentia, si à principio statim extrahi non possunt, curationem retardant.

24. Habent & vulnera suos dies criticos, de quo Hippocrates *in Coacis prænot.* ait: *Incipere febrem in capitis vulnere quartâ die, aut septimâ, aut vndecimâ, valde lethale: indicatur autem plerumque si quarta vulneris die inceperit, ad vndecimam; si septima, ad decimam quartam, aut decimam septimam; si vndecima, ad vigesimam.* Et *lib. de cap. vulnerib.* vbi commissum fuerit erratum in curatione, vtplurimùm in hyeme superuenire febrem ante decimam quartam asserit, æstate verò post septimam: item aliquos perire ait æstate ante septimam, hyeme verò ante decimam quartam. Et 4. *de popular.* refert, filio Metrophanti capite vulnerato duodecimâ febrem superuenisse, & circa vigesimam quartam mortuum esse. Et 5. *popular.* refert, Autonomum ex capitis vulnere mortuum decimo sexto die: & famulam in Omilo decimo quarto, cui febris octauo die superuenerat: & filiam Nerij ab amica ludente percussam lata manu in sinciput, quæ tunc vertigine capta est, & sine spiritu erat, & cùm domum venisset, statim vehementi febre correpta est & capitis dolore ac rubore circa faciem, nonâ periisse, cùm septimâ die circa aurem dextram pus processisset graueolens, subrubeum, ampliùs cyatho. Et filio Philes ex vulnere capitis nonâ die febrem superuenisse, & dein mortuum esse: & Aristippum in superiorem ventrem violenter & grauiter ictu sagittæ percussum septem diebus mortuum. Et passim ex Hippocrate videre est, eum etiam in vulneribus dies crisicos obseruasse. Equidem vulnera, vt vulnera, dies criticos non habent; cùm vulnus sit morbus sine materia: quatenus verò ipsi aliquid materiæ, quæ coqui debet accedit, aut quædam humorum turbatio occasione vulneris contingit, eatenus quandam crisis etiam habere potest. Natura enim & ipsa statis diebus, & quod coqui debet coquit, & turbationem humorum sedat. Ideóque vbi in diebus criticis nulla in peius fit mutatio sed omnia rectè procedunt, & symptomata, quæ priùs aderant, sedantur, felicis sanationis spem præbet. Si verò contrà hisce diebus aliquid mali, vt dolor, inflammatio, febris superueniat, aut quæ antea aderant, non minuantur, sed intendantur, vel mortis vel difficilis sanationis signum sunt. Et rarò omnino motus eiusmodi in vulneribus ad bonum tendunt; cùm indicium sit, naturam non potuisse motum humorum, qui ex vulnere accidit, sedare, sed irritatam humores vel ad partem vulneratam, vel principem aliquam expulsuram. Ideóque vbi motus eiusmodi in vulnere animaduertitur, potiùs malum, quam bonum aliquod præsagiendum est. Quapropter dies istos Crisicos in vulneribus obseruare vtile est, vt per eos vtiles naturæ actiones cognoscamus, easque non impediamus. Abstinendum etiam hisce diebus ab omnibus, quæ motum aliquem horum istis diebus excitare possunt.

CAPVT IV.

De Curatione Vulnerum, & primò de Indicationibus

Solutæ vnitatis prima communisque Indicatio est vnitio; seu soluta vnitas, partes quæ seiunctæ sunt, vniendas esse indicat, quatenus quidem vulnus simplex affectus est. Si verò alij affectus, seu caussæ, seu morbi, seu symptomata coniungantur; tot Indicationes dantur, quot ea sunt, quæ vulneri coniunguntur, & ita effectum compositum constituunt. Quæ quidem multa esse possunt. Aliquando enim telum vel aliud corpus in vulnere hæret, quod quia extraneum est, caussæ rationem habet, & vt ea, quæ è caussis internis suos toto genere p.u.sui ablationem indicat.

Si aliquid de carnis substantia amissum sit, duplex datur Indicatio, scilicet, quod diuisum est, vniendum est; quod deest, regenerandum. Si cutis & caro contusa sint, quod contusum est, in pus mutandum, vt abscedat. Ita etiam de reliquis, qui vulneri coniunguntur, affectibus sese res habet.

Primò autem agemus de simplici vulnere, & solutione continui, quæ telo illata est, cui nihil adhuc alterius mali superuenit: quia tamen interdum telum, vel aliud peregrinum corpus cum vulnere inflictum in eo hæret, de iis tollẽdis simul agemus.

Vulneris autem simplicis, vt diximus, communis indicatio est vnio, vt docet Galenus *art. med. c. 90.* & vt idem *3. meth. med. c. 4.* habet, vulnus simplex agglutinari tantùm postulat. Est autem agglutinatio ista & vnio solius Naturæ opus, huiúsque vnius opera partes vulneratæ, vt & fractæ, disiunctæ iterum coalescunt & conglutinantur. Cùm autem ad id, medium quoddam & quasi gluten requiratur, vtitur natura ad eam sem illa ipsa materia, quâ partes nutriuntur, sanguine scilicet. Hic enim ad partem nutritionis gratia attractus & in poris parietum & labiorum vulneris hærens, in substantiam parti vulneratæ similem, carnem scilicet, mutatur, atque ita eius beneficio, quæ disiuncta erant, coalescunt atque ex duobus vnum fit. Perficit autem hoc in carne vis *σαρκοποιητική*, in cute vis cutifica, & in qualibet parte Natura medium eiusdem generis, ad glutinandum quod disiunctum est, generat.

Atque hoc quidem opus etsi solius Naturæ sit: Medicus tamen hac in re Naturæ minister est; ac nisi Medicus naturæ subsidio veniat, ipsa in multis fine suo frustratur, nec conglutinationem moliri potest.

Ea autem quæ Medico hac in re agenda sunt, ad quatuor capita reduxit Galenus, *art. med. cap. 90. Coalescere facit,* inquit, *ea quæ inuicem distant, & pristinam vnitatem restituit ipsa Natura: nostrum verò opus est, applicare extrema distantium partium, atque in vnum redacta conseruare, & tertiò hoc cauere, ne quid labiis vulneris incidat, & quarto ipsam partis substantiam salubrem conseruare.*

Atque ita in vulnerum curatione quatuor à Galeno præcipuè Medici officia recensentur. Primò videndum, ne quid incidat in partem affectam, quod conglutinationem impedire possit. Secundò, vt extrema in vnitate soluta iterum rectè coniungantur, & sibi mutuò applicentur, & extrema coniuncta seruentur.

Tertiò, vt ipsius partis temperamentum & calor innatus conseruetur, vt is in agglutinatione, Naturæ necessarium auxilium præstet. Quibus non immeritò Quartum addimus, scilicet vt symptomata quæ superuenire possunt, præcaueantur & corrigantur, & omnia, quæ Naturæ in glutinando vulnere impedimento esse possunt, tollantur.

Verùm cùm vnitatis solutæ magna possit esse differentia, hi scopi non semper in omnibus partibus eodem modo perficiuntur. Primò vulnera, de quibus iam agimus quod attinet, siquid extraneum, vt grumi sanguinis, vel pili, vel aliquid ex armorum genere, aut ossium particulæ, aut aliud quid alienum in vulnere hæreat, illud eximendum & extrahendum est. Vnum enim fieri non possunt, inter quæ aliquid diuersi generis intercedit. Et quidem non solum in principio aliena è vulnere extrahenda, sed etiã postea cauendũ, ne quid alieni in vulnus incidat.

Vbi iam aliena, si quæ affuerint extracta, labia vulneris committenda & coniungenda sunt, quod quomodo fieri debeat, mox dicetur.

Coniunctis, quæ distabant, partibus, reliquum opus, vt scilicet vniantur & coalescant, Naturæ est. Hæc enim sola conglutinat. Cùm verò natura in glutinando, partis temperie & calore innato eius vtatur, danda opera, vt temperies & calor innatus partis conseruetur, aut si debilitatus sit restituatur. Materia autem carnis per quam partes coniunguntur, cùm sanguis sit; danda opera, vt sanguis, qui affluit, nec qualitate, nec quantitate peccat. Si enim sanguis vitiosus est, carnem bonam generare non potest. Si verò sit copiosior, caro nimis luxuriat & multa

ossibus inhæret, extrahi non potuit, sed naturæ negotium committendum fuit, cuius ope accidit, vt culter indies magis promineret. Tandem enim cultri cuspis articuli digiti ferè longitudine in faucibus promineret, motúmque aliquem eius, quod ante non factum, (cùm sensim saltem ipso non animaduertente quotidie sese demitteret) æger manifestè perciperet; atque in magno periculo se constitutum animaduerteret, ac metueret, ne cuspide culter in viscera irrueret, cum Chirurgo ad me accurrit, & consilium petit. Subitò verò tum cultri fragmentum, suopte motu liberatum ac decidens, à Chirurgo cuspide apprehensum & extractum est, parúmque abfuit, quia in gulam delaberetur. Cùm verò osse eroso foramen in parte superiore palati relinqueretur, quod sermoni impedimentum afferebat, præter medicamenta idonea abstergentia & exsiccantia, tandem laminam auream instar clypei, quæ in dorso prominentiam & globum habebat, parari, & spongiolam illi alligari curaui, qua per spongiam foramini imposita, & hærente, ac foramen claudente, satis commodè locutus est. Caro tamen postea in labiis vulneris, licèt tardè, augeri, & foramen angustius nonnihil fieri cœpit. Qua lamina instructus ipse hinc abiit, foramen tamen illud maxima ex parte carne expletum esse, ipsúmque iam concionatorem, etiam sine aurea illa lamina, agere, mihi relatum fuit. Et apud Guilh. Fabricium, *cent. 1. obs. 74.* Claudius Deodatus vulneris historiam refert, quod acuto gladio, seu pyloro, seu intestinorum tenuium principio (vt Chirurgi præsentes quidem putarunt: quod tamen Guilh. Fabricius negat, & intestinum colum, quod parte sinistra reni annexum est, vulneratum fuisse existimat) inflictum, & miraculosè sanatum fuit. Cùm verò, post vulnus cicatrice obductum, æger circa partem affectam dolorem pungitiuum & tumorem perciperet, accidit, vt cùm sub finem anni expeditis negotiis domum rediturus medio in itinere aluum exonerare cogeretur, inflicti ensis extremum apicem per aluum excluderet.

Verùm cùm nunc rarius sagittis vulnera infligantur, Chirurgica etiam sagittarum extractio hodie rarò requiritur: sed cùm ferè sclopetorum globis infligantur, maior hodie necessitas Chirurgis incumbit, globulos plumbeos sclopetis corpori immissos extrahendi, de quo postea dicetur.

CAPVT VI.

De Apparatu ad vulnera obliganda necessario.

SI in vulnere nihil alieni hæreat, aut quod in eo hæsit, extractum est, danda opera vt labra vulneris coniungantur. Cùm verò ad id præstandum quidam apparatus necessarius sit; qui tamen in fracturis etiam curandis maxima ex parte requiritur: primò aliquid in genere de deligatione & *instrumentis* repetemus.

Ad deligationem pertinet Fasciatio, spleniorum iniectio, ferularum adaptatio, illaqueatio seu laquei iniectio, obligatæ partis secta collocatio.

De Fasciatione.

Fascia. Est autem fascia longum & latum vinculum: fasciatio commoda fasciarum circa membrum curandum circumductio & conuolutio.

De fasciis verò prolixè satis egit Galenus, *in lib. de fasciis*, qui hac de re cognoscendus est. Vt pro instituti nostri ratione quædam breuiter dicamus; Fasciæ fiant ex linteis priùs aliis vsibus ea parte attritis, vt sint tractabiliores: validis tamen, ne rumpantur. Quanquam enim materia fasciarum triplex esse possit, linea, lanea, membranacea, seu coriacea: linearum tamen hodie ferè tantùm vsus est. Sint autem mundæ, lenes, molles, quæ neque consutiones habeant, neque exstantias.

Fasciarum differentia. Sunt autem variæ fasciarum differentiæ, quæ sumuntur à figura, longitudine, latitudine. Figuræ ratione differunt, quòd quædam glomeratæ sunt, longe & æqualiter latæ, & in orbem conuolutæ, aliæ scissæ, quæ vno quidem constant linteo, sed eo vel extremis vel mediis partibus scisso: aliæ assutæ, quæ ex fascia & habenis in varia capita desinentibus constant. Longitudine fasciæ differunt, quòd aliæ sint longiores, aliæ breuiores: ita & latitudine.

Deligationis differentia. Sunt autem deligationis, quæ fasciâ fit, duæ differentiæ, vna simplex; altera composita, siue multiplex. Simplex est æqualis, vel inæqualis. Simplex æqualis est tantùm rotunda, quæ membrum affectum in orbem vndique sine vlla in partem alterutram declinatione complectitur. Simplex verò inæqualis in Asciam & Simam diuiditur: quæ tamen saltem ratione maioris & minoris differunt: quod Ascia parum à rotunda declinat, sima verò multum. Variæ fasciationis multæ sunt differentiæ, sumtæ è partium quæ vinciuntur, vel quorundam animalium, vel aliarum rerum similitudine; de quibus Galen. *lib. de fasc. & comm. 2. in lib. de iis, quæ in Med. fiunt, t. 7.*

Fasciatio quomodo instituenda. Vt autem rectè fasciatio instituatur, primò considerandum, vnde deligatio incipienda. Aliàs enim à parte affecta, aliàs à loco sano parti affectæ vicino, aliàs à parte opposita deligatio inchoanda. Deinde qua ratione fascia sit circumducenda. Aliàs enim fasciatio incipienda ab extremo fasciæ, aliàs à medio fasciæ. Tertiò videndum, vt fascia partem neque nimis comprimat, neque nimis laxa sit. Laxior enim partem non satis continet: nimiâ compressione dolorem & inflammationem parit.

Fasciationis vsus. Hæc autem vt rectè peragantur, fasciationis vsus docet. Fasciationis vsus autem duplex est, vnus per se, alter ex accidente ad sanationem facit. Per se ad sanationem facit fasciatio, quæ partes disiunctas adducit, dilatatas contrahit, distortas dirigit, membrum conformatum & partes coniunctas continet, humorē influentem repellit, aut qui influxit, exprimit. In sinuosis enim abscessibus à fundo inchoatur deligatio, & desinit ad orificium vlceris. Extenuatæ partes ita obligandæ sunt, vt partes sanæ comprimantur, & sanguis ad extenuatas compellatur: quod fiet, si è parte sana vel opposita inchoëtur fasciatio, vnde versus partem attenuatam paululum laxetur, tandem circa partem extenuatam laxissimè circumuoluatur. Contrà in dilatatis, & vbi influxum humorum reprimere opus est, in loco affecto deligatio inchoanda, & conuolutiones primæ duæ aut tres arctiores sint.

Ex accidente autem inseruiunt fasciæ, dum, vt medicamenta contineant, quæ curationis gratiâ applicantur, adhibentur. De hisce videatur Hippocrates, *lib. de fract. comm. 1. t. 21. lib. 5. de iis, quæ in medicatr. fiunt, t. 30. 31. 35. 33.*

De Splenüs.

Splenia. Ad deligationem quoque adhibentur Splenia, quæ sunt panni linei complicati, à splenis figura sic dicti. Antiquis, quia ex pluma inter duos pannos consuta parabantur, plumaceoli nominabantur, dicuntur & puluilli, quòd puluinaris formam referant, & plagulæ. Differunt autem ratione figuræ, longitudinis, latitudinis, & crassitiei. Figura triplex est, propositionis scilicet eorundem modo. Aliàs enim parti secundùm longitudinem rectè, alias obliquè, aliàs transuersè imponuntur. Et quidem nunc duplicia, nunc triplicia, nunc quadruplicia, nunc singula, nunc plura; pro vsu, quem præstare debent, ad deligationem firmandam, membra crassitudine inæqualia, aut partes graciles & concauas æquandas & explendas, vt tota deligatio æqualis euadat; partes item à fasciarum & vinculorum onere defendendas, & saniem ichorésque exprimendos & imbibendos. Et imponuntur nonnunquam sicca; nonnunquam liquore aliquo, morbo & affectæ parti idoneo, imbuuntur & madefiunt. De quibus vide Hippocrat. 3. *de iis quæ medicatr. fiunt, t. 1. 2. 1. de fractur. t. 32. & 3. de fractur. t. 21.* & Gal. *in comment.*

De Ferulis.

Ferulæ. Ad deligationem nonnunquam etiam adhibentur ferulæ; assulæ scil. leues, quæ ossibus fractis & luxatis, postquam restituta fuerunt, adaptari solent. Hippocrates & alij antiqui parabant ea ligneo ferulæ fruticis cortice; vnde & nomen habent. Hodie in defectu ferulæ ex tenuibus ligni assulis, vel arborum corticibus, vel conglutinatâ papyro, & corio duriore conficiuntur. Monet tamen hîc Guilhel. Fabricius, *cent. 4. obseru. 98.* cortices arborum in primis recentes, loco ferularum in fracturis adhibendos non esse. Cùm enim exsiccantur, circa fracturam contrahi, doloresque excitare, ossáque nonnunquam suo loco iterum mouere.

Hippocrates requirit ferulas leues, æquales, planas, in extremitate simas, id est, ex inferiore parte extremitatum leniter derasas, vtrimque subiectâ fasciatione paulò breuiores, ne partem vltra fasciationem comprimant. Fracturæ autem circumquaque imponuntur, vt non minori, quàm digiti spatio distent, & ita adaptantur, ne ferularum fines supra prominentia articulorum capita, aut neruos articulis vicinos collocentur, aut cutem nudam attingant. Vide Hippocrat. *de iis, quæ in medicatr. fiunt, t. 21. 1. de fract. t. 40. 5. de fract. text. 6. 7. 11. 64. 69. 71.* & Galen. *in comm.* P. Æginet. *lib. 6. c. 99.*

Partibus quoque extremis vulneratis grauiter, aut fractis, aut luxatis, præcipuè manibus, nonnunquam capsulæ ex leui ligno ita fabrefactæ, vt membri figuræ respondeant, vel ex ferri ligni albi laminis, aut corio duro, charta conglutinata adaptantur, vt partes adductas & coniunctas contineant, ne nutent, & rursum dissiliant atque excidant.

De Laqueis.

Laquei. Ad deligationem quoque pertinet laqueorum iniectio, seu illaqueatio. Est autem laqueus propriè vinculum ita nexum, vt attractum vel pondere pressum claudatur. Vsúsque eius est ad fracta & luxata extendenda, ad reposita suo loco continenda, ad partes constringendas & arctè vinciendas. Differentiæ laqueorum sunt variæ, nomina sortitæ vel ab inuentoribus, vel ab vsu, vel alicuius rei similitudine & figura, vel nectendi modo, vel effectu: quæ cùm sine delineatione vix ex sola descriptione percipiantur, consulatur ea de re libellus *de laqueis*, qui vulgò Oribasij perhibetur.

De Membri deligati apta collocatione.

Membrum deligatum vt collocandum.

Postquam membrum affectum ritè deligatum est, superest vt aptè collocetur. Apta autem collocatio in eo consistit, vt pars eam positionem habeat, quæ naturalem eius figuram conseruat, sine dolore est, & ad morbi curationem apta. Collocabitur autem ita membrum, si omnes eius partes, ossa, musculi, nerui, venæ, arteriæ eum situm habeant, vt neque distendantur, neque comprimantur: si molliter & æqualiter situetur membrum: si in eaum vlcere vel vulnere orificium, quantum fieri potest, deorsum spectet, vt sanies expurgetur: si denique deligationis modus in collocatione seruetur, & deligatio nec laxetur, nec stringatur. Et quidem in collocatione fiat apta membri figuratio, ad duo in primis respiciendum, ad articulos, & ad musculos, vt scil. respectu articulorum membrum mediam, quam Galenus passim appellat, figuram habeat, quæ sine dolore est, in qua scil. & nascimur, & singula membra, cùm otiamur, continere consueuimus, & in qua musculi nulli agunt, quæque æqualiter distat ab extremis articulorum motibus, seu extensionibus & inflexionibus: respectu verò musculorum, vt scil. ex vna parte musculos & eius fibras habeat integras, nec fibræ aut totus musculus distorqueatur.

Collocatio autem fit vel repositione, vel suspensione. Reponitur aptè membrum, quando stabilimentis quibusdam, plumis, velleribus aut pannis mollibus ita fulcitur, vt quietum sit, & accliue, æqualiter ac molliter semper iaceat, ne vel motu concutiatur, vel fluxione teneatur, aut in eo sanies & ichor retineatur. Hinc cruri fracto atque deligato canalem externo poplite à coxa ad pedem Hippocrates supponit: nostri Chirurgi ex stramine quædam fulcimenta, aut ex charta instar canalis conuoluta, & intus stuppa replera ac panni linei vtrinsque extremitati inuoluta applicant, quibus totum membrum firmiter continetur, ne incautè moueri possit.

Suspenditur verò membrum, vel ægro iacente, vel ambulare iam incipiente. Etsi enim, dum in lecto iacet æger, sufficiat, si vigilans manum molliter reclinem habeat: tamen ne dormiens eam incautiùs moueat, fasciâ suspensam habere conuenit. In primis verò vbi iam æger ambulare incipit, opus est, vt brachium *ταινίᾳ*, quam Celsus mitellam vocat, inuolutum gestet, cuius capita angusta collo iniiciantur, latitudo verò quâ parte brachium inuoluit, tanta sit, vt totum continere possit, ne vlla eius pars sit quæ non æqualiter fulciatur. Atque hic ad manus rectè fulciendas sæpe opus est capsulis illis, quarum modò facta est mentio, in quas manus deligata collocatur, & hinc cum capsula fasciæ imponitur.

CAPVT VII.

De Vulneratarum partium fasciatione.

Atque vt hæc vulneribus applicemus, Chirurgus vulnus obligaturus, primò de sanguine, si copiosiùs fluat, sistendo, sollicitus sit. Verùm cùm non omnibus vulneribus hæmorrhagia insignis accidat, sed solùm, vbi vasa maiora vulnerata sunt, de hæmorrhagia sistenda, *infrà, cap.* 14. dicemus. Iam ipsam vulnerum fasciationem quod attinet, vulnerum labia, cùm sint disiuncta adducenda & coniungenda sunt, & vbi adducta, coniuncta seruanda, quod sine solutione continui fit duobus modis, vel fasciatione, vel glutine; aut suturâ per glutinum.

Fasciatio.

Primò fasciationem quod attinet, ea vulneribus secundum longitudinem membri factis, & non admodum profundis, conuenit; & vbi speramus, solâ fasciatione labia coniungi posse, non temerè instituenda est sutura. Sit autem fascia linea nec dura omnis, nec mollis, cuius latitudo ea esse debet, vt semel iniecta non vulnus tantùm, sed etiam vtrinque aliquid ad oram eius comprehendat. Si verò vulnus longius fuerit, meliùs angusta & stricta fascia, id est, trium digitorum, deligatio perficitur. Deligatio autem hæc absoluitur fasciâ duorum capitum vel gemini principij, & in vulneribus non admodum longis medium fasciæ vulneris parti oppositæ primùm imponitur, & circumductio ab ea inchoatur, & versus vulnus ducitur, ac supra vulnus stringitur, quo modo labia vulneris rectè adducuntur: postea ambo fasciæ capita hinc inde obuoluuntur, ita vt inferior pars per inferiorem membri partem circumducatur, superior verò per superiorem, vt ab affecta parte humores exprimantur. Ligatura hæc supra affectum locum arctior sit, quàm in partibus vicinis: & sic nec nimis laxa, nec nimis arcta. Si enim nimis laxa esset, non contineret adducta vulneris labia: si nimis stricta, dolorem, affluxum humorum & inflammationem pareret. Terminus ergo astrictionis sit bona ægri tolerantia. Et hyeme ob frigus plures circumuolutiones fieri possunt: æstate pauciores, ne pars propter plures fasciæ circuitus incalescat. Nodus longè à vulnere faciendus, vel potiùs fasciæ capita consuenda sunt. Vt autem in magnis vulneribus facilior fiat labiorum adductio, plumaceolos seu puluillos, vel lintea multiplicata, de quibus suprà dictum vulgò quadrata adhibentur, sed ex doctrina Auicennæ, *quarta quarti, tr.* 1. *c.* 8. commodiores sunt puluilli triangulares qui bini, vtrique vnus, apponuntur, ita vt amborum latera secundùm vulneris longitudinem disposita (quos proinde vulneris longitudinem excedere oportet) sese respiciant. Fascia enim super triangularis puluilli angulum ducta, impellit puluillum vnà cum subiectu labio ad contrariam partem, & vt Auicennas loquitur, coarctat super fissuram tantùm; quod non ita fieret, si puluilli isti quadrati essent.

De Sutura vulnerum per glutinum.

Sutura per glutinum.

Cum verò in transuersis & longis vulneribus solæ fasciatio ad vulneris labia adducenda & continenda non sufficiat, suturâ opus est. Verùm cùm in vulneribus faciei puncturæ deformitatem pariant, & in aliis longis ac magnis vulneribus ante glutinationem vulneris suturæ rumpantur; corpora etiam tenera suturam, quæ acu fit, non ferant: quædam glutinatio seu sutura per glutinum inuenta est, quæ sine partis vulneratæ vlla per acum diuisione & punctura labia vulneris adducit.

Est autem apparatus talis. Lintea comparantur valida, æqualia, mollia, quadrangularis, vel triangularis, vel alterius figuræ, prout vulneris situs & membri, cui applicari debent, natura requirit, quæ in parte, quâ vulnus respiciunt, complicentur aut luantur subtiliter, & fila per latitudinem eorum aliquoties traiiciantur. Linteis istis annectuntur ansulæ è filo duplicato vel multiplicato & contorto cerâ oblito; eâ distantiâ, quam suturæ habere solent, aut etiam minore. Linteis istis inducatur glutinum, è medicamentis adstringentibus & viscosis compositum, qualia sunt albumen oui, bolus Armenus, thus, mastiche, sarcocolla, farina volatilis, gypsum, tragacantha, corallia, resina pinguis.

Vt ℞. *Boli armeni, sarcocoll. mastich. sang. drac.* an. ʒ. ij. cum alb. oui misceantur.

Vel. ℞. *Farin. volatilis, mastich.* ana ʒ. ß. *bol. armen. corallior. sarcocolla.* an. ʒ. j. *sang. drac.* ℈. j. M. cum alb. oui.

Et si metuamus ne glutinum separetur, quod fit in primis ob saniem è vulneribus effluentem, resina pini vel piceæ reliquis admiscenda, quæ humiditatem non admittunt.

Vt ℞. *Sang. dracon. thuris, mastich. bols armen. resina pini,* an. q. v. cum alb. oui commisceantur.

Lintea hoc modo glutine inducta, & ansulis suis instructa, duo vtrinque ad latera vulneris, pollicis distantiâ, ita apponenda, vt ansulæ sibi rectâ respondeant & tamdiu relinquenda, donec glutino siccato lintea cuti firmiter adhæreant, quod 4. vel 5. horarum spatio fieri solet. Linteis cuti iam tenaciter inhærentibus, ansulæ seu fila mutuò colliganda & constringenda, vt vulneris labia rectè vniantur. Quo modo sine omni dolore, sine cicatrice & deformitate quæ fit ex punctura acus, labia vulneris adducuntur, & longiore temporis spatio, quàm suturâ quæ fit acu adducta & vnita seruantur. Hoc saltem incommodi habere videtur hoc suturæ genus, quod ante sex vel septem horas (citiùs enim non exsiccatur, ac firmiter adhærescit) nullius vsus est. Vnde nonnulli priùs suturam adhibent, postea glutinum. Verùm mora ista multum damni afferre non potest. Et si aliquid damni metuatur, pro glutino emplastrum parari potest, quod statim adhærescit, quale à Cæsare Magato, *lib.* 1. *de vuln. c.* 59. describitur.

℞. *Lacryma abietina* Vnc. iv. *liquoris vlmini* Vnc. iij. *resina pini, picis Græca, naualis, cera,* an. ℥. j. *ammoniac. mastich. tacamahaca,* an. ʒ. x *sarcocolla, sang. dracon. gummi iunip. hedera,* an. Drach. vj. *rad. consol. mai. aristol. rotund. bistorta, tormentilla* an. ʒ. ij.

Gummi, quæ liquari patiuntur, cum portione lachrymæ abietinæ ad ignem liquefiant, deinde reliqua quæ ad ignem liquari solent, s. a. liquefacta addantur, & optimè ac diligenter commisceantur, vt in vnum corpus redigantur. Omnia deinde in alembicum conicito, ac balnei calore liquorem extrahito; cúmque existimabis feces omni humore aqueo esse exutas, ipsis adhoc præ calore liquefactis pulueres reliquos addito, ac diligenter commisceto: rursus distillato, donec omnis penitus humor exierit: dein balneum, detracto igne, refrigerari permittito. Accidit enim vt materia quæ in vase continetur, in solidum veluti ceratum coëat, quod est valde tenax, neque calore humani corporis funditer, vt muneris sui obliuiscatur.

Sequenti & ego vti soleo, quod minori operâ parari potest.

℞. *Boli Arm. mastich. sang. dracon. thuris,* an. ʒ. j. *gummi tacamahaca* ʒ. ij. F. puluis, qui pistillo calido alutæ induratur, vt F. Emplastrum.

Suturam hanc per glutinum applicandi modum etiam peculiarem habet Cæsar Magatus. Cerati talis partem extendit super linteum ex tela noua tenui, deinde incipe ex linteo hoc tot partes longitudine digitum æquantes, vel etiam longiores, latitudine verò ligulam adstrictoriam, in extremitatibus verò paulò latiores, quot puncta requiri in vulnere videntur, vel non multò pauciores, abscindit, primámque in vulneris medio applicat, ita tamen vt vni saltem lateri vulneris dimidiâ sui parte adhæreat, reliqua libera sit. Huic è latere, sed ex opposito aliam applicat, atque ita per vices procedit, vnam in dextra, alteram in sinistra parte applicando: postea partes, quæ liberæ sunt, needum cuti adhærent vnam quidem dextrâ, alteram sinistrâ manu apprehendit, & vtramque versus oppositum labium contrahit, donec labia ad mutuum contactum adducantur. Postea vtramque portionem, quam manu côtinebat, opposito labio, cui non adhære-

bat

fiat, applicat, & vt rectè adhæreant omni ex parte, curiosè studet, & sic in reliquis etiam procedit, ita vt inter vnam & alteram tantum sit interuallum, quantum alias inter puncta intercedere solet.

Et omnino exercitatus Chirurgus, qui emplastris talibus cuti tenaciter adhærentibus, quorum varia componi possunt, labia vulnerum coniungere nouit, is suturâ illâ cruenta & dolorifica, quæ acu fit, in omnibus ferè vulneribus, etiam in primo apparatu, facilè carere potest. Et certè præstaret, Chirurgos ad hunc suturæ modum assuefieri, qui in cruenta illa sutura sæpissimè multos errores committunt; dum consuendo plus doloris excitant, quàm quod vulnus fecerat; & crassioribus acubus vsi, plus ex carne apprehendunt, quàm satis erat, & ita sæpe labia vulneris contorta & conuoluta relinquunt, ita vt non cutis cuti, & caro carni committatur, sed cutis inter carnem media constituatur; aut si hæc vitare velint, vix summo margine cutem apprehendunt, vt vulnus cauum relinquatur, & sutura paulò pòst dissoluatur.

De Sutura & Fibulis.

Sutura. Atque hæ omnes partium carnosarum & mollium συνθέσεις sine ipsarum vulneratione fiunt. Est deinde & alia, quæ fit ipsarum continuitatem soluendo. Non solùm enim antiqui, sed & hodie Chirurgi in vulneribus transuersis & magnis, & omnino in iis, in quibus sola fasciatio ad oras vulneris adducendas non sufficit, sutura & fibulis vtuntur.

Ad suturam quæ requiruntur. Acus. Filum. Ad suturam tribus instrumentis opus est, acu, filo, & canali extremâ sui parte fenestrato. Acus ob faciliorem penetrationem requiritur triangulari cuspide, qualibus pelliones ferè vtuntur, mediocriter crassa, ne rumpatur, aut difficiliùs penetret, & cauda parum excauata, ne filum eius transitum remoretur. Filum nonnulli ex serico requirunt: alij tamen reiiciunt quod cutem facilè rumpat, & ex lino, eóque duplicato sumunt, vt firmum sit, & non rumpatur, idque non nimis tortum, ac cera oblitum, æquale & consistentiâ mediocri. Et cùm acus per alterum vulneris labrum est transacta, per alterum etiam traiicienda sit, ne labrum per quod secundo loco acus traiicienda est, subsequatur, & ab altero nimis diducatur, instrumentum extrà apponitur,

Cannula. quod cannulam aut canaliculum appellant. Canalis autem aurichalceus aut argenteus, in extremo fenestratus, vt per fenestram acus transeat, & canali obnitenti & opposito vulneris labrum innitatur, ne dum acus adigitur, commoueatur, nec ad fili & acus protractionem diducatur. Potest tamen & summis digitis, indice scilicet & medio, labium contineri, & cum altero consui, modò filum expeditè transeat, quod fiet, si in cauda acus circa foramen sit excauata, vt dictum, & filum secundùm crassitiem proportionem cum acu habeat.

Sutura primus modus. Sutura autem hoc modo fit: In medio vulneris acu duplex filum trahente, si vulnus sit magnum, vulneris labia transfiguntur, & facto nodo filum paulò supra nodum resecatur. Deinde in mediis vtrimque spatiis alij punctus simplici filo fiunt, & facto nodo similiter filum abscinditur; idque continuandum, donec labia vulneris rectè consuta sint.

Sutura intersecta. Quæ sutura interscissa vocatur, quòd post singulos punctus facto nodo filum abscinditur. Videndum autem, ne nimis rara, nec nimis crebra sit sutura: Nimis enim rara non continet: nimis crebra dolores & inflammationes parit. Itaque tale interuallum inter vnum & alterum punctum relinquatur, vt cutis ducentem quasi subsequatur. Nonnulli statuunt, inter singulas suturas intercedere debere latitudinem digiti transuersi. Verùm rarò tot suturis opus est: neque omnia vulnera eundem numerum suturarum requirunt, sed vt vulnera magis vel minùs dehiscunt; ita crebrioribus aut rarioribus opus est suturis. Comprehendit tamen nonnunquam non cutem solùm, sed aliquid etiam ex carne, vbi subest, vtile est, quò sutura fiat firmior, neque cutem abrumpat. Cauendum tamen sedulò, ne acu tendines pungantur.

Atque hic modus ferè vulgatissimus & commodissimus est, in quo quod tamen in reliquis etiam locum habere potest, illud saltem adhuc ex Celsi *lib. 5. c. 26.* monendum, suturas ita faciendas esse, ne oræ ipsæ quidem inter se ex toto se contingant, vt si quid intus humoris concreuerit, sit quà emanet. Vnde Chirurgi etiam turundas seu penicilla, vnguentis conuenientibus illita, immittere solent; vt humores qui in parte vulnerata colligi solent, effluere possint; deinde vt medicamenta ad fundum vulneris penetrare queant.

Turundarum vsus. Turundarum quidem vsum in vulneribus articulorum & manuum reiicit Felix Vvirtzius, *lib. 2. Chirurg. c. 11.* Verùm non sine caussa istam opinionem refutat Guil. Fabricius, *cent. 4. obseru. 76.* eámque absurdam & periculosam esse quatuor exemplis docet. Primum est ciuis cuiusdam Coloniensis, cui neglectis turundis vulnus, quod manu acceperat, superficie clausum fuit, vnde circa quartum diem dolor exortus fuit, quem secuta febris, inflammatio, & phlegmone, ita vt variis in locis exulcerata sit manus, & non nisi magno labore restituta fuerit.

Secundum est ciuis Lausannensis, qui scalpello volam manus punxit. Et quia vulnus propter sui angustiam turundis apertum minimè retinuit Chirurgus, grauissima secuta sunt symptomata, & æger vix post diuturnos cruciatus sanitati restitutus fuit.

Tertium est rusticæ cuiusdam Helvetiæ quæ spinâ summum indicem punxit. Cùm verò propter caussam antea allatam, vulneris superficies coaluisset, & pus circa partes neruosas collectum fuisset, exortus est dolor, & mox secuta inflammatio, atque gangræna, hincque sphacelus. Quæ tamen abscisso ad metacarpum digito conualuit.

Quartum est rustici prope Lausannam, qui malleolò spinam sibi infixit. Morbo autem neglecto, & punctura nimis citò clausa, exortus est dolor, mox secuta inflammatio & gangræna: tandem sphacelus totam tibiam inuasit & occupauit. Cùm verò abscissionem tibiæ recusasset, intra paucos dies extinctus fuit.

Patet ergo, vulnera angusta, etiam si in partibus neruosis sint, turundis tantisper, donec vulnus fuerit satis expurgatum, aperta retinenda esse. Cùm enim in quolibet vulnere, vt postea dicetur, pus colligatur, si ei exitus non patet, retinetur, paulatimque incalescit, & acre fit, vnde in parte vulnerata, præcipuè neruosa, sequitur dolor qui sanguinem & humores attrahendo, grauissima symptomata excitat.

Monet tamen hic Fabricius, turundas, eâ industriâ, vt ad minimum superficiem vulneris, donec reliquæ partes sauciatæ, veluti caro & nerui, satis expurgatæ fuerint, hiantem retineant, adaptandas & fabricandas esse, ita tamen ne partes neruosas compungant. Quapropter profunditatem vulneris diligenter obseruandam esse, & ne acies turundæ fundum vulneris, præcipuè si neruus aut neruosum quid detectum fuerit, comprimat, operam dandam esse. Angustissimis autem vulneribus, quia turundam crassam non excipiunt, exilis verò vt nimis flexibilis hinc & inde reflectatur, & fundum vulneris minimè attingat, se frustum fili aurei aut argentei, pro vulneris profunditate longum carbaso inuolutum & vnguento aliquo anodyno & digestiuo inunctum, imponere scribit.

Vbi vulneris labia hoc modo coniuncta fuerint, vulgò, nec malè, oui albumen agitatum, stupâ exceptum, cum seq. puluere imponere solent.

℞. *Thuris* part. ij. *sang. dracon.* part. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Boli Armeni*, *terræ sigill.* ana ʒ. vj. *thuris*, *mastich.* *sarcocollæ*, ana ʒ. ij. ß. *myrrhæ*, *aloes*, ana ʒ. j. ß. *tragacanth.* *sangu. dracon.* an. ʒ. j. *farinæ hordei*, *fabar.* an. ʒ. ß. Fiat puluis, qui cum albumine oui agitato misceatur, & stupâ excipiatur, vulnerique imponatur, supra quod alia stupa solo albumine oui madida imponenda.

Neque sine ratione adhibetur hoc medicamentum, cùm sanguinis profluuium supprimat, dolores sedet, & inflammationem prohibeat. Si tamen fluxus sanguinis nimij, vel affluxus humorum metus non sit, non est opus isto apparatu, cùm stupæ & medicamenta ista tenaciter parti adhæreant, & siccata eam contrahant, ac ei molestiam pariant, & cùm remoueri debent, dolorem faciant.

Etsi verò hæc quæ diximus, de suturis sufficere possunt: libet tamen & alios, qui apud autores occurrunt, suturarum modos addere. *Suturarum modi alij.* Nam est deinde & alius suturæ modus, qui prorsus eâ ratione perficitur, quâ pelliones pelles consuere solent, vulneratis intestinis, & venis & arteriis dissectis accommodatus.

Est adhuc alia sutura, quæ fit duabus acubus qua vtitur Celsus, eámque describit, *lib. 7. cap. 16.* quæ ibi videatur. *Fibula.*

Fit & Fibularum apud antiquos mentio. Si enim in carne, vt Celsus, *lib. 5. c. 26.* scribit, vulnus est, hiátque, neque in vnum facilè oræ attrahantur, sutura quidem aliena est, imponendæ verò fibulæ sunt, ἀγκτῆρας Græci nominant, quæ oras paulum tantùm contrahant, quò minus lata postea cicatrix sit. Et cùm notissimus fuerit modus vniendi vulneris oras per fibulas, factum, vt fibularum nec materia nec forma satis ab antiquis descripta sit. Guido quem plurimi sequuntur, factas fuisse fibulas scribit è ferreis quasi circulis aut semicirculis ab vtraque parte recuruis, quorum hami labris vulneris vtrinque infixi sibi ad amussim respondeant. Verùm cùm hoc modo infigere, & infixos tenere eiusmodi hamos in sentiente carne & cute, nihil aliud fuisset, quam tot aculeos pungentes cum intolerabili dolore ibi seruare, non est credibile, antiquos per fibulas tale instrumentum ferreum cuti infixum summos dolores excitans intelligere. Probabilior est Gabrielis Fallopij opinio, qui, *tractatu de vulneribus in genere, cap. 12.* fibulam docet esse suturam illam, quam intercisam suprà nominauimus, & quæ hodie est frequentissima, quâ ambo labia vulneris acu filum duplicatum trahente traiiciuntur, & super vulnus tribus inuolutionibus ambo fili capita colliguntur, & in nodum nectuntur. Et quanquam apud autores fibulæ aureæ & ferreæ nominantur: tamen sciendum, fibulæ vocem esse generalem, quæ omne instrumentum res aliquas coniungens significat. Ita Cæsar. 4. *de bello Gallico*, fibulis tigna coniuncta dicit.

Erat tandem adhuc vna apud antiquos suendi vulnera ratio, sed quæ parum commoda videtur, & propterea in vsu esse desiit, quâ tot acus fila trahentes per vulneris labra vtrinque traiiciebant, quot ad vulneris coniunctionem essent necessariæ, postea filum circa vtramque extremitatem acus supra vulnus reuoluebant, eo planè pacto, quo mulieres, dum acus suas in vestibus asseruare solent, fila circa vtramque extremitatem obuoluunt.

Circa vulnerum deligationem, & hoc obseruandum inquirendum

dum esset an vulnus simplex & vnicum sit, an verò reduplicatum. Interdum enim accidit, vt licet in cute vnum vulnus sit, in musculis tamen sub cute sint duo vel tria. Hoc enim si fiat, & Chirurgus vnum saltem vulnus curet, reliquum, quod latet, negligat, pus in altero colligitur, & dolorem, inflammationem, febrem, aliáque grauia symptomata excitat: cuius rei duas historias annotauit Guil. Fabricius, *cent. 4. obseruat. 84. & 85.* Vbi etiam docet, quâ ratione sinus ille latens aperiri possit, ac instrumenta ad eam rem idonea depicta exhibet.

CAPVT VIII.

De Medicamentis ad vulnera curanda necessariis.

Atque hæc Chirurgi officia sunt, quæ circa vulnerum curationem præstare debet: ipsa verò partium vulneratarum vnio & coalitus Naturæ opus est, quæ etiam sæpe, sine vlla medicamentorum ope, quod præcipuè in vulneribus internis, accidit, ea quæ disiuncta sunt, glutinat. Cùm verò Natura sit efficiens caussa conglutinationis, sanguis materia: duo hæc, vt rectè sese habeant, necesse est. Primò equidem cùm facultas quidem per se non lædatur, fine tamen suo frustretur, nisi instrumentum, quod hîc temperies partis, & calor innatus est, sese rectè habeat, vt pars vulnerata temperiem suam naturalem habeat, curandum. Deinde vt sanguis in iusta quantitate affluat, & nec deficiat, nec abundet, & bonus ac purus sit. Qui enim vitiosus affluit, tantum abest, vt ad glutinandum aptus sit, vt etiam multa praua symptomata excitet. Ideóque si impurus sit, corrigendus, & vitiosi humores euacuandi. Recta quoque victus ratio instituenda, & omnes praui succi cibi, è quibus vitiosus sanguis generari possit, vitandi. Hæc vbi ita curata sunt, iam in sanando vulnere Naturæ duo sunt officia. Primò, vt pus debitum generet; deinde vt ea quæ disiuncta sunt, conglutinet. Primò enim, etsi Galenus eius rei expressam mentionem non facit, dum de vulneribus curandis in genere agit: tamen Rhases, 11. *continentis, cap. 14.* Auicenna, *quarta quarti, tract. 3. cap. 2.* & Celsus, *lib. 5. cap. 26.* pus ex vlcere rato ad sanitatem spectante fluere, primóque pus mouendum, hinc purgandum & implendum, tandémque cicatrice vulnus claudendum docent. Atque felix experientia istam curandi rationem approbauit, & medicamenta, quæ eo fine applicantur, Digestiua vulgò nominarunt. Neque deest ratio. Cùm enim è venis minimis in parte vulnerata dissectis aliquid affluentis pro parte nutrienda sanguinis affluxerit, & in poris partis hæreat, neque tamen parti apponi possit, in pus a natura mutatur. Præterea ipsa vulneratio contusionem aliquam adiunctam habet, & pars dissecta ab aëre ambiente alteratur. Itaque quod alteratum est, abscedere & in pus mutari necesse est. Medicus ergo naturæ hac in re succurrere debet, & medicamenta, quæ puris illam generationem adiuuent, adhibere, quæ vulgò digestiua vocant, postea Sarcotica seu glutinantia applicare. In praxi tamen hîc discrepare videntur autores. Alij enim, digestiuis dictis & suppurantibus neglectis, statim siccantia adhibent, Balsama scilicet vel naturalia, vel artificialia, de quibus postea dicetur, quibus & vulnus illinunt, & quæ in profundum instillant, & per turundas imponunt. Alij pus mouentia, quæ digestiua vocant, præmittunt. Videtúrque Hippocrates ipse vtramque viam approbasse, *dum lib. de vlcerib.* scribit: *Recentiora vulnera omnia cum ipsa, tum circumsita partes, minimè inflammatione tentantur, si quis quàm celerrimè suppuret, neque pus vulneris osculo interceptum supprimatur: aut si quis inhibeat, ne ad pus nisi necessarium, idque paucissimum deueniat, sed quàm maximè siccet medicamento non molesto.* Et ipsa experientia docuit, vtramque curandi rationem finem suum assequi. Non tamen sine discrimine vtraque medicamenta vsurpanda videntur.

Non cùm digestiua illa vulgaria sint humidiora, si incautè & nimis diu adhibeantur, materia non solùm digeri, sed & putrescere incipit, & vulnus in vlcus sordidum degenerat. Etenim cùm Natura & coctionis & carnis generationis autor sit, calor natiuus, & temperies partis, eius instrumentorum, conseruanda, dandáque opera, vt medicamenta temperiei partis respondeant. Et proinde licet prior curandi ratio in partibus carnosis locum habere possit, vtpote quæ sint humidiores, & in quibus plus sanguinis in pus mutandi in poris partis hæret, qui vt dolor & inflammatio præcaueatur, quamprimùm in pus mutari debet; quod naturæ opus facilè sicciora medicamenta impedire possent. In partibus tamen siccioribus, sicciora illa commodiora videntur, quæ cùm temperamentum partis conseruent, ipsa etiam necessariam puris generationem promouent. Itaque tutissimum est non semper vni medicamento confidere, sed pro natura & temperie partis ea componere, & digestiua sarcoticis & glutinantibus miscere, cùm experientia testetur, talia longè feliciùs, quàm mera suppurantia vsurpari, sicut Fr. Arcæus, Balsamo seu vnguento suo, quod mox proponetur, mox inter initia adhibito, grauissima vulnera se felicissimè curasse scribit, cuius vsum & ego feliciter sæpe expertus sum. Ideóque digestiua talia iam subiungam, quæ non merè suppurantia sunt.

Digestiua, seu pus mouentia.

Parantur nempe digestiua seu pus mouentia medicamenta è *vitellis ouorum, butyro, ol. rosac. mastichino, resina terebinthina vel abiegna, farina triticea, thure, mastiche.*

Vt ℞. *Terebinth. vino albo lotæ* ℥. ij. *vitell. oui* ß. *farinæ hordei, mellis,* an. q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Terebinth. vino lotæ, butyri maialis s. sale,* an. ℥. j. *thuris mastich.* an. q. s. Misc.

Vel ℞. *Terebinth.* ℥. ß. *thuris* ʒ. j. *butyri s. sale* ℥. j. *vitell. oui* j. Misc.

Vel ℞. *Ceræ citrin.* ℥. j. *ol.* ℥. iv. *thuris, mastich.* an. ʒ. ij. *butyri s. sale* q. s. *vitell. ouor.* ij. Misc.

Vel ℞. *Ol. ros.* Vnc. ß. *terebinth.* Vnc. j. *vitell. oui* j. Misc.

Vbi iam pus bonum apparet, proximum est, vt quod vulneratum & disiunctum est, conglutinetur.

Partium vnio quomodo fiat.

Partium autem disiunctarum in vulneribus vnionem duplici modo fieri, ex Galeno, *artis med. cap. 91.* & *3. meth. med. c. 4.* docetur, nimirum vel vnione verâ, quæ est per medium eiusdem generis, non alterius substantiæ interuentu, vel per medium diuersæ substantiæ. Vnionem priorem appellant κατὰ πρῶτον σκοπὸν, *secundum primam intentionem*; quoniam talis voto & à Medicis & a Natura intenditur; alteram κατὰ δεύτερον σκοπὸν, *secundum intentionem secundam*, quoniam Medicus & Natura cùm non possint, quod primariò intendunt assequi; aguot quod possunt.

Priore modo coalescunt partes molles & caro, duræ verò altero, ossa scilicet & cutis, quorum illa per callum, hæc per cicatricem vniuntur. Ad priorem vnionem requiritur substantia eiusdem generis, ac facultas agens fortis, quæ in altera desunt. In partibus enim carnosis & mollibus sanguis copiosus adest, calórque in iis est fortis, ac propterea leui mutatione sanguis in carnem, quâ vulnus coalescat, mutari potest. In partibus verò spermaticis dictis & durioribus, vtpote quarum natura à sanguine longiùs abest, & quarum partium calor est debilior, idem non regenerantur, sed simile. Pro cute enim fit cicatrix, cuti quidem quàm simillima, sed eâ durior & densior; pro osse callus.

Atque hanc Galeni & vulgatam distinctionem etiam suo modo secutus sum, *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 2. c. 4.* Verùm declaratione quadam omnino opus habere videtur. Nititur autem illa in prima diuisione partium in spermaticas & sanguineas, quâ statuitur, partes quasdam ex semine, quasdam ex sanguine generari. Imò sunt quidam, inter quos Cæsar Magatus, *lib. 4. c. 15.* qui sanguinem partium spermaticarum immediatum alimentum esse negat, sed necesse esse scribit, si sanguis spermaticas partes nutrire debet, vt priùs semen fiat.

Verùm quæstionem istam, de qua prolixè cùm alij, tùm Andr. Laurentius, *lib. 1. anatom. cap. 21. quæst. 7.* agit, pluribus hoc loco agitare non libet. Veriorem sententiam hanc esse puto, partium omnium primam in vtero delineationem fieri à facultate formatrice è semine, vnde Hippocrates, *libello* περὶ ἀρχῶν scribit, quod genitura in 7. diebus habeat, quæcunque habere debet: πάντα μέλεα, καὶ τῶν ὀφθαλμῶν τὰς χώρας, καὶ τὰ ὦτα, καὶ τὰ γυῖα, καὶ τῶν χειρῶν οἱ δάκτυλοι καὶ τὰ σκέλεα, &c. *omnia membra, oculorum regiones, aures, manus, manuum digitos, crura, pedes, pedum digitos, pudendum, &c.* Cùm verò seminis moles sit exigua, impossibile est, vt totius corporis moles ex semine eam, quam debet, magnitudinem acquirat. Ideóque postea partes nutrimentum & incrementum sumunt ex sanguine materno in vtero, & postea fœtu in lucem edito ex sanguine augentur, & ad finem vsque sanguine nutriuntur. Id quod manifestè apparet ex eo, quod etiam ossa, vbi raduntur, sanguinem, qui ipsorum alimentum est, effundunt.

Quod verò nonnulli spermaticas dictas partes semine nutriri aiunt, falsissimum est. Quomodo enim ex tantillo seminis corpore tanta moles corporis formari, nutriri, & augeri potest? Et semen nullibi generatur, nisi in suis propriis vasis. Imò pueri, quorum tamen ossa nutriuntur & augentur, nullum semen generant. Nec sufficit, quod dicit Laurentius, sanguinem variè immutatum & diuersas alterationes passum dealbatum, incrassatúmque nihil aliud quàm semen esse. Falsissimum enim hoc est. Neque enim vllibi semen, quàm in suis organis generantur, neque aliæ substantiæ, etiamsi albedine semini similes sint, semen sunt.

Ideóque etsi partes illæ albæ & sicciores, quas volgò spermaticas vocant, ex sanguine plures mutationes passo generentur & nutriantur: tamen reuerà ex sanguine generentur & nutriantur. Itaque verum quidem est, carnem quæ ad vulneris partis carnosæ glutinationem generatur, esse priori planè similem, vtpote in quam sanguis facillimè, ob materiæ cognationem, & partium carnosarum robur mutatur: quod verò cutis & ossa, ac reliquæ partes spermaticæ per heterogeneum quid vniantur, non facilè dixerim, sed sine absurditate dici posse puto, cicatricem esse cutem & callum os. Etsi enim diuersitas quædam inter cicatricem, & cutem, callum, & os appareat: tamen diuersæ substantiæ non sunt, sed dissimilitudo illa inde prouenit, quod sanguis multis & operosioribus mutationibus indigeat, vt fiat cutis, neruus, os, quam vt caro fiat, & calor natiuus partium sit debilior, quia à vulnere debilitatus fuit. Quapropter facultas formatrix quidem cutem & os generat, sed non tam bonæ notæ, vt ea sunt, quæ in prima formatione sunt generata,

neratæ. Interim etiamsi cicatrix & callus nonnihil à priore cute & osse discrepant, alterius tamen generis appellanda non sunt. Idque etiam ideò quod cicatrix nonnisi à facultate cutifica, callus nonnisi ab ossifica generatur, & propterea etiam, vt suprà *part. 2. cap. 2.* dictum, nunquam ex carne cutis, sed ex cute cutis generatur, & quidem sæpe magna eius portio, vt in membris abscissis videre est. Quis enim illud, quo caro manus amputatæ tegitur, non cutem, sed quiddam diuersum nominare velit: Etsi verò partium disiunctarum coniunctio & conglutinatio solius Naturæ opus sit: vt tamen Natura id faciliùs præstet, Medicus ipsi subsidio venit, medicamenta quædam adhibendo, cùm externa, tum interna. Externa sunt, *σαρκωτικὰ* seu *carnem generantia*, & *κολλητικὰ* seu *glutinantia*, de quibus *lib. 4. Instit. p. 1. sect. 1. c. 9.* pluribus actum. Etsi verò vt diuersa, vt eo loco dictum proponantur: tamen cùm vulneratarum partium coniunctio carnis medio fiat: idem vt ibi dictum, medicamentum, pro diuersitate corporum & partium vulneratarum; nunc sarcoticum, nunc glutinantium, nunc epuloticum esse potest.

Sarcotica.

Quâ vi autem ista medicamenta in vulnerum sanatione prosint, dispiciendum. Galenus, 3 *meth. med. c. 4.* prolixè hac de re agit, docétque, quòd in corporis nostri partibus duo excrementa proueniant, alterum tenuius, quod plerumque per insensibilem transpirationem, nonnunquam etiam per sudorem euacuatur; alterum crassius, quod extrinsecùs corpori adhærescit, & sordium nomine indigitatur. Crassius itaque, si in vlcere hæreat, illud sordidum reddere, tenue verò, vlcus nimis humidum efficere, & ita Naturæ in carnis generatione impedimento esse: ac proinde sordes detergendas, humiditatem exsiccandam esse. Atque ita sarcotica esse, quæ moderatè calefaciunt & siccant, & sordes citra morsum detergunt, ac nullo modo adstringunt. Sarcoticorúmque & glutinantium medicamentorum finem esse, nullam inter partes iungendas nasci humiditatem permittere, vt idem Gal. 2. *de compos. med. sec. gen. c. 21.* docet. Adstringere non debere, ne id quod influit repellant, sordésque parti affectæ impingant; non nimis verò siccare, ne quod influit, absumant, sed modicè saltem, vt quod affluit, in carnem concrescat. Et hæc communis ferè est de sarcoticorum & vulnerariorum medicamentorum naturâ sententia.

Recentiores verò quidam vi Balsamicâ id præstare statuunt, (vnde & linimenta quædam, quæ ad vulnera sananda adhibentur, Balsama vulneraria appellant.) Quæ verò ista vis sit, non satis explicant: quod si rectè explicetur, non ita absurda hæc opinio videtur. Nam docet Gal. aliíque Medici passim, Chirurgo maximè in eo laborandum esse, vt partis vulneratæ naturalis temperies conseruetur. Cùm enim vulneratarum partium glutinatio Naturæ opus sit; Natura verò, vt instrumento, in hac, vt in aliis actionibus naturalibus, partis calido natiuo & temperie vtatur: si illud rectè sese habeat, & vegetum ac robustum sit, vulneris sanatio felicissimè perficitur, & calidi huius natiui beneficio interdum nonnulli ex periculosissimis vulneribus conualescunt. Si verò partis temperamentum vitietur, & pars debilior fiat, Natura nec alimentum affluens rectè concoquere, nec assimilare, nec excrementa expellere potest, vnde ad partem affectam fit humorum confluxus, excrementa in ea cumulantur, & inde multa mala ac symptomata attrahuntur. Vnde Hippocrates, *lib. de vlceribus*, scribit: *Quod siccum est, sano: & quod humidum, vitioso & non sano propius est.* Itaque mihi verisimile videtur, medicamenta sarcotica & glutinantia, & in summâ vulneraria, equidem siccare, non tamen istam eorum vnicam & primariam operationem esse; cùm multa vulnera, modò temperamentum partis saluum sit, etiam sine talium medicamentorum ope sanentur, & Natura excrementa, quæ in debita quantitate proueniunt, spontè expellat. Sed probabile mihi videtur, medicamenta ista ideò vulneribus sanandis prodesse, quòd non solùm siccent, & humiditatem nimiam in vulnere absumant, sed & temperamentum & calidum natiuum partium, quod recentiores quidam Balsamum vocant, vi suâ cuique parti conarâ & familiari, quam itidem Balsamicam nominant, conseruent. Hinc adeò fit, vt quia partium omnium non est idem temperamentum, & calidum natiuum cuique parti proprium, non eadem medicamenta vulneraria omnibus partibus vulneratis sint vtilia, sed alia carnosæ parti, alia neruosæ vulneratæ conueniant; sicut gummi elemi omnibus partibus neruosis, & inde etiam capitis vulneribus est vtilissimum, vt aliquoties dictum.

Quod vel illud etiam mihi persuadere videtur, quod in vulneribus præcipuè articulorum, vbi symptomata praua imminent, Chirurgi nostri, qui peritiores sunt, non solùm vnguentis & emplastris contenti sunt, sed & supra ista, Cataplasmata felici successu imponunt, quæ quia ipsum vulnus non attingunt, excrementa in eo non exsiccare possunt, sed partis temperiem & calorem natiuum saltem fouent & conseruant. Et vidi sæpe in vulneribus neruorum, in quibus ob partis temperiem debilitatam fit humorum affluxus, & ob alimenti affluentis coctionem imperfectam magna excrementorum copia colligitur, (Germani Chirurgi appellant *das Glied wasser*) talium cataplasmatum vsu vulnus ad meliorem statum reductum fuisse, & ampliùs tantam excrementorum copiam non effudisse. Parantur autem ista cataplasmata è *radic. althææ, farina sem. lini, fœnugr. fabarum, pulv. fl. chamæmeli, & meliloti, betonica*, & similibus.

Neque tamen ex hoc, quod diximus medicamentorum vulnerariorum præcipuum officium esse, vt calorem natiuum partis conseruent & roborent, sequitur, quòd vno medicamento omnium partium vulnera sanentur. Sed vt Galenus, ratione siccitatis, quæ ipsi præcipua est, pro vario variarum partium temperamento varia adhibet siccantia; ita etiam pro varietate temperamenti, partium singularum temperies & calor diuersa requirit medicamenta, ita quidem, vt quod vni parti vtile & commodum est, alteri noxium esse possit, & quod carnosæ parti vtile est, neruosæ damnum afferre possit. Partes enim carnosæ multo calore præditæ sunt, ideóque etsi minùs calidis foueantur, nihilominus satis roboris habent: partes verò exsangues calidum debilius habent, ideóque magis calidis fouendæ, imprimis cùm vulnere magis debilitentur. Imò accidere potest, vt etsi in qualitatibus primis quædam medicamenta similia videantur; substantiæ tamen modo, ob quem vires suas alia citiùs amittunt, alia diutius conseruant, discrepant, imò totâ substantiâ & occultâ proprietate differant. Dari autem talia medicamenta Galenus, 1. *de compos. med. sec. loca, cap.* 1. docet, atque in eos inuehitur, qui talia medicamenta dari negant. Talium autem medicamentorum ratio facilè reddi non potest, sed experientia docet, alia ad vulnera, & præcipuè harum vel illarum partium aliis esse vtiliora, etsi qualitatibus primis non multum discrepent. Interim manifestas qualitates in talibus medicamentis, quæ à tota substantia simul operantur, non planè esse inutiles existimo, sed ad humiditatis nimiæ in vulnere exsiccationem commodas. Et sicut dantur medicamenta, quæ totius substantiæ proprietate certis partibus sunt accommodata, alia hepati, alia cerebro, alia pulmoni: ita etiam non absurdum est, dari medicamenta vulneraria, quæ certis partibus sunt dicata, alia carni, alia neruis, alia cerebro, &c. Et certum est atque experientiâ constat, gummi elemi omnibus partibus neruosis vulneratis, vt & cerebro esse vtilissimum: betonicam capiti. Ita non inutile fuerit & in vulnerariis medicamentis eligendis delectum quendam habere, in qua & æger natura perpendenda, cùm experientia doceat, etiam in vulneribus quædam medicamenta quibusdam naturis esse magis vtilia, quædam noxia. Quod quidem solâ experientiâ inuestigatur. Sc quod Galenus, 3. *meth. med. c. 8.* de siccantibus habet, id de omnibus vulnerariis medicamentis verum est, nimirum ad excrementa & statum vulneris respiciendum esse. Si enim pauciora excrementa in vulnere generentur, & alias vulnus sese bene habeat, vtilis hoc & accommodati medicamenti indicium est: si verò multa excrementa cumulentur in vulnere, medicamenti non accommodati signum est. Interim manifestas medicamentorum qualitates non negligendas, sed eas etiam corporis totius, partísque temperamento idoneas eligendas esse putamus; nec in hac re aëris constitutionem negligendam, sed temporibus calidioribus frigidiora, frigidioribus calidiora vsurpanda esse.

Medicamenta autem vulneraria, & sarcotica ac glutinantia parantur è radice *consolida maior. bistorta, tormentilla*, foliis *alchymilla, bursa pastoris, virga aurea, balsamita, verbena, veronica, hyperici, millefolij, sanicula, cauda equina, vlmi, plantaginis, betonica, cupressi, pilosella*; flor. *rosar. rubr. hyperici, balaustij*; fructibus, *nucibus cupressi*, gummi, lacrymis, succis, *thure, aloe, mastiche, lacryma vitium, resina, terebinthina, pini, laricis, pice arida, liquore follic. vlmi, gummi elemi, iunip. hedera, tragacantha, tacamahaca, caranna, sarcocolla, sanguine draconis*, terris, *sigillata, bolo Armeno*, corticibus *thuris*, lapidibus, *hæmatite, corallis*.

E quibus parantur varia composita.

Linimenta & vnguenta. Vtilissimum est hoc Fr. Arcæi:

Linimenta & vngueta.

℞. *Terebinth. clara, gummi elemi*, ana Vnc. j. ß. *ping. castrati* Vnc. ij. *porcina antiqua* Vnc. j. Liquefiant ad ignem. F. Linimentum.

Vel ℞. *Resina cera terebinth. ol. ros.* an. Vnc. ij. *thuris, mastiches, myrrha*, an. ʒ. ij. F. Vngu.

Vel ℞. *Terebinth.* Vnc. ij. *resina alba, olibani, colophon.* an. Vnc. ij. ß. *mastich*, Vnc. j. *croci* Drach. j. *cera* ℔. ß. *olei commun.* ℔. j. ß. F. s. a. Vnguentum.

Vel ℞. *Succor. recent. alchymilla, sanicula, consolida Sarracenica*, q. v. Ad ignem positis adde *pingu. suilla veteris, butyri maial.* an. q. s. F. Vnguentum.

Vel ℞. *Resina alba* ℥. iij. *butyri maial.* Vnc. vj. *succ. alchymilla* ℥. j. *sanicul, pyrola*, ana ℥. ß. *tragopogi, olei oliuar.* an. ℥. ij. Succi primò cum oleo coqu. ad consumt. humiditatis, deinde adde resinam, postremo butyrum. Denique colentur, & agitentur, donec refrigescant.

Vel ℞. *Herb. pyrola, serpentaria, sanicula, veronica*, ana Vnc. j. *fl. hyperici, centaur. min.* ana Drach. vj. Conscindantur minutim, & lagenæ vitreæ includantur. Adde *ol. oliuar.* Vnc. ij. *medulla bubul.* Vnc. j. *pingued. porcina* Vnc. ij. *butyri s. s.* Vnc. iv. Stent in loco calido aut B. M. per octo dies. Postea coqu. ad consumtionem humiditatis. Colentur. Hinc adde *terebinth.* Vnc. j. *mastich. thuris, myrrha*, ana Vnc. ß. *aloes hepat.* Vnc. j. F. Vnguentum.

Vtile est & vnguentum Cæsaris Magati tale:

℞. *Ol. nostri ex hyper.* ℔. j. *cera nq. balsameloti* Vnc. iij. Liquefiant simul in vase vitreo stricti orificij. Liquefactis adde *balsami nostri* ℔. j. *gummi elemi* Vnc. iij. *balsami Peruuiani, tacamahaca, caranna*: an. Vnc. ij, (quæ quidem gummi sen-

tim

ſim ſolui debent oleo noſtro de hyperico,) *ammoniaci, galbani, itidem diſſolutorum* an. Vnc. ß. *myrrha, thuris, aloes, gummi hedera*, an. Drach. ij. *rad. conſolida, ariſtoloch. biſtorta, tormeut.* an. Drach. j. ß. *dictamni Cretici*, Drach. iij. *ſcordy*. ʒ. ij. *humana pingu. prap.* ℥. ij. *pingued. cygni* ℥. j. Miſc. F. Vng. Aſſeruetur in vaſe vitreo vel argenteo ſtricti oris.

Balſama. Olea & Balſama: Naturalia, vt *de Tolu, de Peru*, & ſimilia, & artificialia.

Vt ℞. *Ol. laurini*, Vnc. ij. *maſtich. olibani, ſebi hircini*, ana Vnc. j. Miſce.

Vel ℞. *Anthera roſ. alb. rubr. lil. alb.* an. q. ſ. Affunde *ol. oliuar.* ad ſufficientiam, & radiis Solis in vitro bene obturato expone per 14. dies.

Vel ℞. *Terebinth. ol. laurini*, an. Vnc. iv. *ouor. è vitell.* ℥. ij. *roſac.* ℔. ß. Miſce, & Soli exponantur, vſque dum flauum colorem acquirant.

Vel ℞. *Terebinth.* ℔. j. *galbani, gummi elemi, hedera, thuris, maſtich. myrrha*, ana Vnc. ij. *aloes, xyloaloes, galanga, caryophyllor. cynnam. nuc. moſch. cubebar.* ana ℥. j. *aqua vita* Vnc. iij. Macerentur ſimul per diem & noctem. Poſtea bis deſtillentur, & oleum illud ſtillaritium tanquam balſamum pretioſum aſſeruetur.

Vel ℞. *Liquoris veſicarum vlmi depurati & praparati*, ℔. j. *mellis apt. depurati* ℥. iij. *ſucci tormentilla, conſolida mai. conſol. media*, ana Vnc. iv. Miſce, & coq. lento igne ad ſuccorum conſumtionem, deinde infra ſcriptos pulueres adde.

℞. *Sangu. dracon. boli armeni orient. manna thuris, equiſeti, maſtich.* an. ʒ. ij. Miſce, & fiat puluis tenuiſſimus, quem ſupradictis adde.

Præparatio liquoris veſicarum vlmi ita fit: Menſe Maio huiuſmodi veſicæ colliguntur, antequam intus vermiculi oriantur, & hoc liquore vitrea phiala impletur, linteóque obturatur: poſtea facienda fouea in terra, per altitudinem duorum palmorum, vel trium, & fundo foueæ ſal communis per altitudinem trium digitorum inſpergitur, ſuper quem phiala ponenda, deinde fouea terrà explenda, ita vt phiala non appareat, & ſic per ſpatium 25. dierum relinquenda: deinde feces à ſubſtantia clara ſeparandæ, & quod clarum eſt ad vſum ſeruandum, quod etiam per ſe appoſitum glutinat.

Aliud Balſamum.

℞. *Thuris, myrrha, ſarcocolla, gummi iunip. Arab. hedera, elemi, maſtich. ſangu. dracon. balſami Peruuiani, tacamahaca, caranna*, an. Vnc j. ß. *lacryma abietina, liquoris folliculor. vlmi*, ana ℔. j. *reſina pinea*. ℔. ß. *rad. tormentill. biſtorta, iridis, ariſtol. rot. conſolida dictamni albi*, ana ℥. ß. *baccar. iunip. lauri*, an. ʒ. vj. *ſpir. vini opt.* ℔. iij. Misca deſtillentur, & aquam, ſpiritum, ac oleum ſeorſim recipias, quæ omnia ad glutinationem vulnerum faciunt.

Aliud Balſamum.

℞. *Olei antiquiſſ.* ℥. iv. *terebinth. Veneta* ℥. x. ß. *tritici, integri* ℥. ij. *hyperici* ℥. ij. ß. *rad. cardui ben. valeriana*, ana ʒ. x. *pulu. ſubtiliſſimi thuris*, ℥. ij. *hypociſtid.* Drach. ß. *boli Armeni, ſang. dracon.* an. Vnc. ß. *pulueris lumbricor. terreſtr.* ʒ. ij. *conſolida maior.* M. j. *equiſeti* M. ß. Radices & herbæ craſſo modo contundantur, deinde in vas ponantur & vinum album affundatur, & poſtquam ita fuerint infuſa, oleum & frumentum addatur, omniáque ad vini conſumt. coquantur. Poſtea forti factâ expreſſione, addantur pulueres & terebinthina, & iterum parum bullire ſinas, & deinde in vitreo vaſe ad vſum ſerua.

Vel ℞. *terebinth.* ℔. ij. *olei communis* ℔. iij. *laurin.* Vnc. vj. *cinnam.* Vnc. ij. *euphorby, caryophyllar. bacc. lauri, gummi hedera, ſagapeni, ammoniaci, opopanacis, galbani*, an. Vnc. j. *thuris, maſtich.* ana Drach. ij. Deſtillentur ſimul. Fiat Balſamum pro vulneribus neruorum.

Vel ℞. *Terebinth. clara* ℔. ij. *olei lini* ℔. j. *reſina pini* ℥. vj. *thuris, myrrha, aloës, maſtich. ſarcocolla*, ana Vnc. iij. *macis, ligni aloës*, an. Vnc. ij. *croci* Vnc. ß. Ponantur hæc omnia in retortam, deſtillentur primò lentiſſimo igne, & exibit aqua clara: paulo pòſt verò ſequetur oleum rubicundum: tum augmenta ignem, ſemper magis magiſque intendendo ad finem deſtillationis. Quo facto ſepara oleum ab aqua, & vtrumque ſeorſim ſerua. Aqua ſuccedente tempore rubeſcit, & oleum acquirit rubini colorem. Oleum valet vulneribus, præcipuè verò partium neruoſarum, oſſium, venarum: citò enim & ſine dolore conſolidat.

Aliud.

℞. *Lumbricorum terreſtrium*, q. v. Indantur vaſi muſco pruni ſylueſtris repleto, quo perreptando muſcum, à ſordibus purgentur: adiice etiam illis ouorum aliquot vitellos ad duritiem coctos & inciſos, quibus veſcantur. Lumbricorum ſic præparatorum poſtea ℞. ℔. j. contundantur in mortario. Adde *ol. roſat.* ℔. j. Coq. Poſtea colentur. Colat. adde *maſtich. myrrha.* an. ʒ. ij. *rad. ireos, ſarcocolla*, an. ʒ. vj. *terebinth. mellis roſati*, ana ℥ j. ß. Miſc.

Vel ℞. *Ol. oliuar.* ℔. j. *terebinth.* ℥. iij. *flor. hyperici, verbaſci*, ana q. ſ. vt fiat maſſa. Cui affund. *vini alb. opt.* Menſ. j. ß. Coq. ad vini conſumt. Ponantur poſtea ſpecies ad Solem per menſes duos, vt fiat oleum ſeu balſamum.

Vel ℞. *Rad. conſolida maior.* q. v. Affunde in olla noua, *olei oliuar.* ad eminentiam. Coq. & exprime. Succum expreſſum iterum coque tamdiu, vſque dum nulla aquoſitas remaneat. Poſtea:

℞. *Huius olei* part. iij. *ol. terebinth.* part. j. *flor. hyperici, chelidon. mai.* ana q. ſ. miſceantur & caleſiant, atque indantur lagenæ vitreæ, ponantúrque per 40. dies in fimum equinum, & habebis balſamum, quem calidè vulneri inſtillabis.

Vel ℞. *Ol. oliuar.* ℔. j. ß. *hyperici, betonica, prunella, centaurei*, an. M. j. Contundantur herbæ, & cum oleo vitro includantur, & calore Solis per 40. dies digerantur. Poſtea exprimantur. Expreſſum liquorem vſui reſerua.

Sequens oleum ad partium neruoſarum vulnera maximè in Hiſpania commendari ſcribit Hieron. Fabricius.

℞. *Ol. vetuſtiſſ.* Vnc. iij. *terebinth. pura* Vnc. viij. *frumenti integri* Vnc. j. ß. *ſem. hyperici* Vnc. ij. *rad. cardui ben. valeriana*, ana Vnc. *thuris puluerif.* vnc. ij. Radices & herbæ craſſo modo contundantur, in ollam ponantur, & tantum vini albi ſuperfundatur, vt omnia in vino mergantur: & per biduum facta infuſione, oleum & frumentum adiiciantur, & coq. omnia ad vini conſumtionem, mox factâ forti expreſſione, addatur terebinthina & thus; iterum parum bulliant, ſeruentúrque in vaſe vitreo: Modus vtendi talis eſt. Abluto priùs vulnere vino albo frigido, ſtatim inungitur totum vulnus oleo prædicto calente: quod ſi hoc fieri commodè nequeat, per ſiphonem intra vulnus immittitur, & confeſtim labia vulneris ad mutuum contactum adducuntur deligaturâ, aut ſuturâ, aut glutino: deinde partes circumſtantes prædicto oleo ſimiliter inunguntur, ſupra vulneris verò labia iam reducta linteum imponitur prædicto oleo madens: & ſupra hoc aliud vino nigro, expreſſum, mox alia linea ſicca, deinde faſcia ſuperligatur.

Vtile eſt & oleum, quod *oleum Hiſpan.* appellant, & ſic paratur.

℞. *Ol. oliuar. antiqui* ℔. iij. *de terebinthina* ℔. ij. *thuris* ℔. j. *valeriana, hyperici, cardui ben.* ana ℔. ß. *myrrha el.* ℥. j. *cocci infectorij* Vnc. iv. *reſina pini recent.* Vnc. iij. *Vini maluat.* ℔. j.

Valeriana colligatur menſe Maio & abiiciantur radices. Hypericon, colligatur menſe Iulio cum flor. & ſeminibus. Herbæ igitur manibus confractæ, & in mortario aliquantulum contuſæ, infundantur in vino maluarico poſito in olla terrea vitro obducta, cuius tertia pars omnibus in ea poſitis vacua permaneat per quatuor horas: deinde ſuperpone coccum infectorium aliquantulum fractum in mortario, vnà cum oleo, & abſque cooperimento bulliant lento igne, donec vinum ferè euanuerit, idque animaduertatur, ne herbæ comburantur. Auferatur poſtea ab igne, & dum adhuc valde calet, ſacculo vino maluarico madefacta exprimantur herbæ. Et vas, in quo facta fuit ebullitio, diligenter abſtergatur, neque enim penitus exſiccetur; nam debet relinqui vinum, quod adhæret, & in eodem rurſum oleum, ad ignem ponatur cum oleo de terebinthina, vel abietina lachryma. Et quando ebullire iam incipit, addatur myrrha tenuiſſimè puluériſata, & in mortario cum aliquantulo ex oleo in vaſe exiſtente ad ignem liquefacta. Addatur pariter reſina eodem oleo liquefacta, priùs tamen percolata, & thus tenuiſſimè puluériſatum, omniáque curioſè miſceantur, & vbi parumper bullierint, auferatur vas ab igne, & vbi refrixerint, ſeruetur in vaſe vitreo, nullâ factâ colaturâ, & Soli per 15. aut 20. dies exponatur.

Commendat & Cæſar Magatus *oleum ſuum de Hyperico*: quod ſic operosè paratur.

℞. *Summit. hyperici* M. iij. *ophioglosſi, conſolida maior. equiſeti*, ana M. j. *vini albi odori & potentis* ℔. v. Contundantur herbæ, & dicto vino macerentur 24. horis, ore vaſis diligenter obturato, deinde facta expreſſione & colatura par quantitas dictarum herbarum aſſumatur, & fiat altera infuſio, & ſic tertiò. Facta poſtrema expreſſione & colat. adde vino dicto.

Olei antiqui ℔. vj. *ſummit. hyperici* M. ij. *ophioglosſi, herba Regina vulgò appell. conſolida maior. cardui bened.* ana M. j. *rad. dictamni albi, conſolida maior. ariſtoloch. rotund. tormentilla biſtorta*, ana ℥. ß. *grani tinctorij* ʒ. ij. *ſem. hyperici* ʒ. vj. Miſc. Contuſis contundendis, macerentur balneo calentis aquæ, ore vaſis obturato, per 24. horas, poſtea bulliant duplici vaſe ad vini conſumt. Deinde facta expreſſione & colatura, ſacculo priùs vino albo optimo madefacto, adde oleo.

Summit. hyperici M. ij. *ophioglosſi, herba Regina, conſolida, matriſylua*, ana M. j. Miſce. Contuſis herbis, & facta infuſ. in balneo calentis aquæ per 24. horas, poſtea facta expreſſione, & col. vt priùs, par quantitas dictarum herbarum accipiatur, & fiat altera infuſio, vt ſuprà, & ſic tertiò: factáque poſtremâ expreſſione & colat. adde oleo:

Flor. hyperici M. ij. *betonica, pimpinella, piloſell. Tormentill.* ana M j. Ex his fiant tres infuſ. vt ſuprà. Factâ vltimâ expreſſione & col. adde oleo:

Follicul. hyperici M. ij. *conſolida. centaurei minor. vuticella, vinca peruinca*, ana M. j. Et ſ. pariter tres infuſ. hac ratione: Tribus diebus vas, quod vitreum eſſe debet. Soli exponatur, quarto verò die balneo calentis aquæ detineatur, vt ibidem 24. horas moretur. Poſtea ſ. expreſſio & col. & oleo rurſus addantur.

Folliculor. hyperici, qui iam ad maturitatem peruenerint, M. iij. *centaur minor.* M. j. *fructus balſamina* num. vj. Fiat vt ſuprà. Factâ poſtrema expreſſione, & col. oleo adde a

Dictamni.

Dictamni Cretici ℥. j. *rad. dictamni albi, consolida maior, aristol. rot. iridis Illyrica, arundinum, bistorta, tormentilla*, ana ʒ. vj. *granor. tinctor.* ʒ. ij. Fiant infusiones hac ratione: Exponatur vas Soli per dies sex, postea per duos dies in balneo calentis aquæ detineatur, inde fiat expressio, & col. & sic fiat tertiò. Tandem factâ postremâ expressione & colatâ de oleo.

Ol. stillat. de terebinth. de lacrymâ abietinâ, ana ℔. ß. *sem. hyperici* ℥. j. *rad. consolida, aristoloch. dictamni albi, tormentilla, bistorta, irid.* ana ℥. ij. *granor. tinctor.* ℥. j. *myrrha, thuris*, ana ℥. j. ß. *sarcocolla, gummi iunip. aloës*, ana ʒ. ß. *pomor. balsaminas*, num. xij. *balsami Peruuiani*. ℥. ij. Poma incidantur, cætera contundantur, & cum oleo misceantur, & vas toto tempore hyberno detineatur sub fimo equino, inde extrahatur & factâ expressione atque colat. vsui seruetur in vase vitreo, orificio bene obturato.

Balsamum vulnerarium Magati. *Balsamum vulnerarium Magati.*

℞. *Gummi elemi* ℥. iv. *balsami Peruuiani*, Vnc. iij. *gummi tacamahaca, caranna, liquoris in vesiculis vlmi contenti*, ana ℥. ij. *olei laurini, styrac. liquid. myrrha*, ana Vnc. j. ß. *thuris albi. gumm. hedera*, ana ℥. j. *lusoris odorati, ladani, styracis calamita pinguis, ammoniaci, bdelly, opopanacis, galbani, sarcocolla*, ana ʒ. vj. *rad. aristol. rot. imperatoria, angelica, dictamni albi, consolida, acori, iridis, tormentilla, bistorta, sem. hyperici, citri, cortic. citri*, ana ℥. ß. *cinnamomi, caryophillorum, nucum myristicar. macis*, ana ℥. j. *mastich. aloës sangu. draconis, grani iuniperi*, ana ℥. ß. *dictamni Cretici* ℥. j. *olei glandis vnguentaria* ℥. iij. *bacc. iunip.* Vnc. j. ß. *cera* Vnc. j. *ex resina pinea* ℥. j. ß. *terebinth. clara, lacryma abietina*, ana ℔. j. ß. *aq. ardentis opt.* ℔. vj. Misce diligenter, liquatis gummis, quæ liquari possunt seorsim, cum portione terebinthinæ, cæteris verò aridioribus grosso modo puluerisatis, coniiciantúrque omnia in retortam, quæ in balneo calentis aquæ per tres dies detineatur, inde luto obducatur, & in æstuario maneat, donec exsiccatum sit lutum. Postea igne cinericio s. a. extrahatur oleum; exibit autem primò aqua quod balsami aquam voco, quæ seorsim debet seruari, deinde oleum, quod Balsamum dicitur.

Oleum Hyperici. Valde etiam iuuat *oleum hyperici*, quod paratur hoc modo.

℞. *Summit. hyperici tum iam maturescentis*, Vnc. iij. macerentur in vino odorifero diebus tribus, bulliant deinde in vase duplici, obturato orificio vasis. Postea exprimantur, & recentis hyperici par pondus iniiciatur, iterum macerentur, coq. & exprimatur. Repetatur tertiò: si vinum minuatur, aliud adde. Postea ℞. *Terebinthina* ℥. iij. *olei veteris clari* Vnc. vj. *croci* Scrup. j. Coq. in vase duplici vsque ad consumpt. vini; postea exprime, & à sedimento purgatum oleum repone ad vsum.

Balsamum D. Minderori. Balsamum sequens à D. Raimundo Minderero valde commendatur.

℞. *Terebinth. Cypria. ol. hyperic.* ana q. v. Liquefiant simul. Singulatim etiam liquescat *gummi elemi*, q. s. ad iustam consistentiam & addatur. Quando ferè refrigerata fuerint, adde parum *ol. caro destillati*. Misc.

Balsamum Henr. ab Heer. ad vulnera & vlcera. § [Henr. ab Heer, *obs. Med. oppido rar. obs.* 10. valde laudat hunc balsamum. ℞. *Flor. recent. hyperici, foliar. prunella*, 20. M. j. Coq. in *ol. sem. hyperic. express. & vini rubr. veter.* part. æqual. ad vini omnimodam consumptionem, h. e. dum liquoris gutta igni iniecta sine vllo stridore flammam concipiat. Seruetur ad vsum. Si libet, eosdem flores sæpius immacera, & post 40. dierum insolationem, aut ignis calorem, iterum exprime, quod quò sæpius facies, efficacius multò oleum comperies. Adde si vis, *lapidem calaminarem*, septies vino, demum in hoc oleo post ignitionem extinctum.]

In Balsamorum tamen, præcipuè calidorum, vsu, cautione opus est, vt etiam monet Guil. Fabricius, *cent.* 3. *obseru.* 97. non solùm, quia vulneris labia nimis citò conglutinatis, pus quod postea generatur, intus detinetur, & grauia symptomata excitat: sed etiam, quia eiusmodi Balsama non omnium partium temperamento æquè conueniunt.

Emplastra.

Emplastra. Vtile est emplastrum Fr. Arcæi.

Vt ℞. *Ol. rof. viol. chamameli*, ana ℥. j. *axung. gallina, medulla crurum vituli*, ana ℥. ß. *vermium terrestr. vino lotor.* ℥. j. *butyri recent.* ʒ. vj. *mucilag. althea* ℔. ß. Bulliant omnia ad consumptionem mucilaginis, deinde colentur. Colaturę adde *lithargyri* ℥. ij. ß. *minij* ℥. iij. Cum *cera alba* q. s. F. Ceratum, addendo *terebinth.* ʒ. x. *mastich.* ℥. ß.

Vel ℞. *Succi rot. betonic. agrimon. sanicula, alchimilla, consolida Sarracen.* ana ℥. ß. *cera alba, sebi hircini*, ana ℔. ß. *resina opt.* ℔. j. Coq. In fine adde *mastich.* Vnc. j. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Cera, resina, picis, vitrioli, cerussa, thuris albi*, ana ℥. iv. *terebinth.* Vnc. vj. *myrrh. rubr. ol. iunip. acori*, ana ʒ. iij. *camphora*. ʒ. j. ß. F. Emplast. addendo *ol. rof.* q. s.

Vel ℞. *Cera noua, resina*, ana ℔. j. *sebi hircini, ping. porci*, ana ℥. iij. *terebinth.* ℥. ij. *aceti* Vnc. iij. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Lithargyri argent. ol. rof.* ana ℔. ß. *mucilag. sem. lini, rad. ireos*, ana ℥. ij. Coq. ad iustam consistentiam. Adde postea *thuris, mastich.* ana ℥. j. *cera. terebinth.* an. ℥. ij. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Cera* ℥. iij. *resina, picis*, ana Vnc. ij. *thuris albi, vitrioli, cerussa*, ana Vnc. iv. *ol. e bacc. iunip. acori*, ana Vnc. ij. *camphora* ʒ. j. ß. *terebinth.* ℔. ß. F. Emplastrum:

Sequentia ad puncturas maximè valent.

℞. *Ol. e lu.* Vnc. iij. *resina, adip. vrsini, sebi hircini, taurini*, ana Vnc. j. ß. *ping. sed. vngula bouina*, Vnc. iij. ʒ. *butyri maial.* Vnc. vj. *lithargyr. argent.* ℔. j. *squama aris* Vnc. j. ß. *mastich.* Vnc. j. *cera noua, vel alterius* Vnc. iv F. s. a. Empl.

Maximè etiam commendatur, & ad vulnera recentia sanandum, résque alienas vulneri infixas extrahendas, vt & in vlceribus fœdis & putridis optimum esse suum Emplastrum scribit Raimundus Minderetus, quod vocat *Emplastrum Opeteldoch magnum e colchotharinum*. Descriptio, quæ extat, *in tractatu de chalcitmelo, cap.* 7. hæc est.

℞. *Cera noua mundissima* ℔. j. *terebinthina munda*, vel si manis *Cypria*, aut *Veneta*, Vnc. vj. *gummi elemi* Vnc. iij. *ol. hyperici, myrtillor.* ana Vnc. j. ß. Liquefiant simul omnia, & postquam diffluxerint, adde eis sequentia: *Gummi ammoniaci mundissimi, galbani, opopanacis*, ana ʒ. iij. *colophonia* Drach. vj. *ammonia selecta, succini albi pellucidi*, ana ʒ. ij. *olibani albi, mastiche purissima, sang. draconis, sarcocolla à recrementis purgata*, ana ʒ. j. ß. *aloës hepatica* ℥. ß. *myrrha* ʒ. j. Dissoluantur gummi in aceto, iungantúrque simul commodè ac secundum artem, agitando singula, ac vbi fermè refrixerint, paulatim ac studiosè iniice, *Lapidis Magnetis praparati* ʒ. vj. *croci Martis ex arte sine corrosiuo parati, tutia prep.* ana Vnc. j. *lapid. calaminar. prep.* Vnc. v. *lithargyri auri* Vnc. j. *colchotharis meduleati, seu terra vitrioli mereno ac dulcificata*. Vnc. ij. Redigantur s. a. in Emplastrum, quod frigefactum durescat, ita vt dissiliat.

Vsus est talis supra prunas digitis tractandum, vt mollescat: hinc pars illius in placentæ modum deducatur, illáque vulnus obtegatur, & quotidie bis iterum abstergatur, malaxetur & rursus vulneri imponatur. Et sic vnâ eius particulâ aliquot vulnera sanari possunt.

Tandem vulnus cicatrice claudendum. Quâ ratione autem cicatrix inducatur, suprà, *part.* 2. *sub finem*, dictum. Cicatricémque etiam inducunt quædam emplastra ex modò propositis. *Epulotica.*

Vtilia sunt & emplastra, quæ commendat Fr. Arcæus, *lib.* 2. *cap.* 5. Leoninum, & nigrum. Leonini hæc est descriptio.

℞. *Cerussa* Vnc. iij. *ol. rof.* ℔. ß. *vnguenti basilici* Vnc. j. Bulliant simul lento igne baculo agitando, vsque dum fiat cerotum, cui adde *viridis aris puluerif.* Drach. iij. Bulliant iterum, quoad colorem flauum aut subrubeum acquirant. F. Cerotum.

Nigri hæc est descriptio.

℞. *Lithargyri* ℔. j. *ol. antiqui, aceti fortissimi*, ana ℔. iij. Misc. ad ignem, F. Empl.

CAPVT IX.

De Cæsaris Magati, & Ludouici Septalij curandi vulnera methodo, iudicium.

ATque ex his, quæ hactenus diximus, patet, quâ ratione vulnera primò obliganda sint, & quis in iis curandis primus sit apparatus. Quo verò modo porrò tractanda sint, iam dispiciendum. Equidem Antiqui, qui de vulneribus curandis scripserunt, vt & Chirurgi, qui vulnera tractarunt, nec in iis quæ porrò agenda sunt, discrepant, vt mox dicetur, sed omnes eadem ferè via incedunt. Superioribus proximis annis Cæsar Magatus, in Ferrariensi Gymnasio Medicinæ Professor, *libris duobus, de rara medicatione vulnerum*, quibus diligenter & accuratè omnia, quæ de vulneribus dici possunt, persecutus est, nouam, & à nullo hactenus attentatam, & qua felicissimè accitius, quàm ab antiquis & hactenus factum, ea curentur, sanandi vulnera methodum promittit. Cæsarem Magatum laudat, commendat, & defendit Ludouicus Septalius, *lib.* 8. *animaduersi Medicarum*. Vtrique ob studium artem medicam iuuandi, & ægros à molesta curatione liberandi, sua meritò laus debetur. Nec me tamen in publica commoda peccaturum puto, si vtriusque opinionem, sine obtrectatione, hoc loco perpendendam proposuerim.

Primò Cæsar Magatus, *de vulnerib. lib.* 1. *cap.* 33. accusat Galenum quòd indicationem maximi momenti prætermiserit, in aliis verò minoris momenti totus occupatus fuerit, scribitque, quòd Galenus solùm de excrementis genitis fuerit sollicitus, caussam verò, vnde illa generantur, despexerit; absumtionem excrementorum desiderauerit, sed eorum generationem inhibere neglexerit, nimirum de temperamento & calore partis parum sollicitus fuerit. Si enim temperamento & robori partis consulatur, non posse colligi excrementa tam copiosa putat, quæ curiosam hanc, imò nostram diligentiam requirant. Calorem autem foueri & roborari existimat, si eius dissipationem prohibeamus, eiúsque qualitatem conseruemus; dissipationem autem prohiberi, si defectum illius naturalis tegumenti, cutis putà vulneratæ, suppleamus, & quidem

medicamento, quod qualitate temperamento partis amicum sit. Ita enim & calorem foueri, & qualitatem simili qualitate conseruari. Atque ex iis tandem concludit, vulnera rariùs, quàm hactenus factum, detegenda, ne scilicet calor partis ab ambiente aëre lædatur, sed sub perpetuo tegumento saluus seruetur, foueatur, & augeatur; & ita nouam vulnera curandi rationem proponit, de qua iam aliquid dicendum. Equidem quæ dixi, ferè totius rei summa sunt: quia tamen Autores modò citati prolixè hac de re agunt, res paulò clariùs explicanda.

Status autem controuersiæ hic est: An præstet vulnera singulis diebus, si non bis, semel detegere, abstergere, nouisque medicamentis impositis iterum obligare: an verò via septimo die semel saltem id facere. Priorem vulnera curandi rationem Antiqui Medici & Chirurgi omnes ad hæc vsque tempora secuti sunt. Posteriorem verò & nouam curandi vulnera rationem se primùm Romæ vidisse scribit Cæsar Magatus, *in præfat. l. 1. Vuln.* quæ etsi suspecta & parum firmis rationibus niti sibi videretur, miros tamen euentus quotidie conspiciens, cœpisse semetipsum fundamenta & rationes, quibus firmaretur, accuratè perscrutari. In duobus autem nouam istam vulnera curandi rationem à vulgari & communi discrepare, *ibid.* scribit: Primum est, vt rarò soluantur vulnera; alterum, vt turundæ seu penicilli, ac linamenta ablegentur. De vtroque seorsim agemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Vulnera curandi modus Magati & Septalij.

Primò tamen eorum vulnera curandi modum proponemus. Si offeratur vulnus in corpore sano alioquin & boni habitus, in quo nec sit vas magnum, nec neruus læsus, sed in carne simplici, & sanguinis quantum satis, effluxerit, iubent vulneris labia coniungere, & ad mutuum contactum adducere. Labiis vnitis, & ad mutuum contactum adductis, vulneri aliquid imponunt, quod & tegumenti loco sit, & calorem natiuum foueat; & simul vim siccandi cum aliqua adstrictione habeat, quò affluens sanguis pro vulneratæ partis nutritione ab omni superflua humiditate expurgetur, & ad quandam visciditatem deducatur. In hunc vsum adhibent *resinam terebinthinam*, vel *abietinam*, quibus, si solidiores sint addont *ceræ* portionem aliquam, ad consistentiam acquirendam. *Tacamahacam* quoque in hunc vsum commendant, quam vt meliùs extendi possit, emolliunt *oleo momordicæ*, vel *hyperici* quartâ vel quintâ parte. Laudant & *Balsamum Peruuianum*, cui, si solidius sit, consistentiam dant cerâ additâ. Vtuntur & *succo* concreto in *folliculis vlmi* inspissato, item *cerato barbaro*, *diapalma*, *de betonica*, cum *tacamahaca*: vel alio emplastro parato è succis vel decoctis plantarum vulnerariarum, additis *aloe*, *sarcocolla*, *sang. dracon. resina terebinthina*, *abiegna* exceptis. Ex his medicamentis aliquid linteo, quod vulneris magnitudini respondeat & aliquid de adiacentibus partibus comprehendat, inducunt, ac vulneri imponunt. Super hoc verò tot lintea duplicata vel triplicata, quot satis sunt ad seruandum calorem naturalem partis & ad arcendas iniurias aëris ambientis, applicant. Atque hoc modo vulnus obligatum ante quartum, quintum, imò septimum diem non soluunt, & sic vnam sæpe deligationem ad vulnus aliquod curandum sufficere, interdum bis vel ter deligatione factâ sanari posse vulnus, scribunt. Vt tamen conspurcata lintea quandoque detrahantur, mundáque illorum loco imponantur, concedunt; modò id fiat citra vulneris detectionem. Simul etiam casus quosdam excipiunt, in quibus hæc curandi ratio simpliciter locum non habeat, sed antiquo modo vtendum sit, de quibus infrà dicemus.

An vulnera crebrò vel rarò detegenda sint?

Atque istam nouam curandi rationem antiquæ longè præferunt. & primò eam faciliorem & tutiorem esse argumentis quibusdam & rationibus probare conantur; deinde rationibus quibusdam antiquum modum impugnant; tertiò caussas, quibus antiqui ad frequentiorem vulnerum detectionem adducti videntur, infringere nituntur, & quæ contra nouam curandi rationem obiiciuntur, soluere tentant: de quibus ordine dicemus.

Et 1. quidem, vt suam istam nouam methodum faciliorem & tutiorem, & per quam multò plures, quàm per vulgarem illam, sanentur, probent, primò ad experientiam prouocant, & in specie de vulneribus capitis scribit Ludouicus Septalius, quod cùm in magno valetudinario Mediolanensi spatio vnius anni, plerique ex vulneratis in capite, vulgari modo, frequenti vulnerum solutione turundis, liciniis, frequentioribus terebrationibus & scalpturis curari interiissent, postea noua hac curandi ratione adhibitâ, vnguento scilicet vulneri imposito, labiis oleo abietino inunctis, & solùm bis vel ter vulnere detecto, semélque tantùm terebratione instituta, è quatuordecim in capite vulneratis vnum saltem interiisse. Et Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 40.* contusa capitis vulnera cum ossis intercessione, viginti dierum spatio, modo illo sanata fuisse scribit. Eodem temporis spatio vulnus capitis cum membranarum sectione sanatum fuisse. Vulnus pila plumbea fulmine bellico explosa capiti inflictum, sic vt ad penitiores anterioris cerebri partes globulus peruenerit, nec inueniri & educi potuerit, triginta diebus, duobus anterius solutionibus integrè sanatum fuisse.

2. Deinde his rationibus, quas breuiter proponemus, vtitur Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 7.* Prima est. Quòd ista noua vulnera curandi ratio, ea quæ ad sanandum requiruntur, optimè & maxima cum securitate præstat, calorem scilicet innatum, quo natura ad suppurationem, carnis generationem, & glutinandum vulnus, vt præcipuo agente, vtitur quique ob sanguinis effusionem, & detectum ac vulneratum naturale tegumentum, dissipatus & imbecillior redditus est, & ab aëre externo obtunditur & alteratur, fortior & vegetior redditur, dum in hac noua curandi methodo vulnera tecta seruantur. Cùm enim vulnera rariùs deteguntur, artificiale istud tegumentum naturalis tegumenti, quod cutis est, defectum supplet, & ita calor natiuus nec difflatur & dissoluitur, nec ab aëre ambiente alteratur. Et circa hanc rationem miratur Septalius, quòd Galenus hunc principalem scopum, qui est calorem innatum seruandi, omiserit, & impedimentis saltem tollendis intentus fuerit.

Rationes quibus motus Magatus, nouum suum curandi vulnera modum antiquo præferendum esse putat.

Secundò, ideò nouo hoc modo vulnera felicissimè curari existimant, quia eo maximè auertuntur ea, quæ vulnerum sanationem remorantur & impediunt. Nam cùm inter ea, quæ maximè impediunt vulnerum curationem, sit humorum confluxus ad partem vulneratam, istum hoc nouo modo maximè præcaueri putant. Cùm enim affluxus fiat vel transmissione, vel attractione, ratione doloris aut caloris, vtrumque nouo isto modo auerti. Etenim si rariùs vulnus detegatur, ob tegumentum calorem seruari & roborari, neque dolorem concitari, quod in frequenti vulnerum contrectatione & detersione fieri soleat. Ista enim incommoda omnia in nouo isto modo effugiuntur, dum pars è conuenienti situ nonnisi rarissimè dimouetur, non soluitur nisi rarò, neque sæpe deligatur. & quod c. 32. addit, si quis flatus aut humor partem distendat, atque hic dolor concitetur, celeriter à calore robustiore discutitur. 2.

Tertiò, ea iis quæ vulnerum curationi obstant, esse maximè expositionem vulneris aëri ambienti, à quo innatus calor alteratur & debilitatur. Hoc autem præcaueri, si vulnus rariùs detegatur. 3.

Quartò, cùm Hippocrates, *de fractur. sect. 3. t. 7.* eam curationem laudet, sub qua ossa minimè abscedunt: id hoc nouo modo fieri, & proinde eum perfectissimum esse statuit, idque suo exemplo probat Magatus, cùm hoc modo capitis vulnera cum insigni ossis læsione, vt quilibet magnam ossis portionem abscessuram iudicaret, curauerit, ita vt nihil abscesserit. 4.

Quintò, ideò hunc nouum curandi modum præferendum putat, quod pauciora sub eo excrementa, quàm sub communi & vulgari, generentur; quod experientia manifestum esse scribit. 5.

Sextò, & hoc adfert Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 32.* quòd peregrina corpora, quæ à Chirurgis in principio educi non potuerunt, & naturæ opus requirunt, faciliùs propellantur, si vulnera rariùs detegantur, idque ideo, quòd calor naturalis in isto nouo modo rectiùs seruetur, foueatur, & augeatur, vt ratione prima dictum. 6.

Septimò & hoc *loco allegato* profert; quòd medicamenti primo apparatu adhibiti vis in hoc nouo modo vsque ad perfectam agglutinationem optimè perduret, præsertim si sit eius essentiæ, vt non promptè dissipetur. Neque etiam ab excrementorum mistela id corrumpi posse putat, cùm eo statu digna excrementa non generentur. 7.

II. Antiquam curandi vulnera rationem itidem reiiciunt, experientia & ratione ducti. Experientia quidem, quòd, vt antea dictum, ægri pauciores & minùs feliciter sub antiqua, quàm noua medendi ratione conualescunt. Rationes autem has afferunt. II

Prima est, quòd sub communi & vulgaro modo pars vulnerata ambienti aëri exponatur, atque inde calor eius naturalis dissoluatur, offendatur, ac debilitetur; inde & pars ad affluxum humorum suscipiendum obnoxia reddatur, & coctio in ea minùs feliciter perficiatur, atque ita copiosiora excrementa, impedimento naturæ futura, generentur.

Rationes, quibus moti reiiciunt antiquum curandi modum Magatus & Septalius.

Deinde ea frequenti vulneris solutione, contrectatione, & motu partis, detersione, nouorum medicamentorum impositione, ac deligatione noua dolorem excitari, qui fluxionis caussa sit, inquiunt. Fieri enim minimè potest, ait Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 32.* quin, dum partem tractamus, aliquis excitetur dolor, & quidem eò maior, quò vulnus maius est, & in parte exquisito sensu prædita. Partem enim in vulneris solutione, & noua obligatione à situ priore dimouere cogimur. Medicamenta detrahimus, pus abstergimus, medicamenta noua imponimus, vulnus iterum obligamus: quæ operationes omnes sine dolore perfici non possunt. 2.

Tertiò obiiciunt, quòd, si vulnus sæpius soluatur & detegatur, multum caloris & spirituum exhalet. 3.

Tandem etiam naturam, quoties soluitur & detergitur vulnus, toties interturbari, & à proprio munere distrahi existimant. & 4.

III. Caussas & rationes, ob quas antiquis necessarium visum fuit, & hodie vulgò necessarium videtur, vulnera sæpius detegere, & medicamenta noua imponere, hoc modo infringere conatur Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 1.* & Lud. Septalius, *lib. 1. animad. med.* III.

Rationes, cur antiqui vulnera sæpe detexerint, & earum refutatio Magati.

Primò pro vulgata sententia hoc affertur, quòd in cauis vulneribus semper duplex excrementi genus, crassum & tenue 1.

generetur, vt ex Galeno, 3. *meth. med. cap.* 9. patet: & proinde semper habeatur, quod exiccari & abstergi debet, ac propterea vulnus quotidie soluendum sit, vt pus abstergi, & noua medicamenta imponi possint. Quæ enim primo apponuntur, vires suas integras diu seruare non possunt, cùm à calore partis dissoluantur, & ab excrementorum permistione corrumpantur. Si verò excrementa non exiccentur & expurgentur, in vulnere retenta carnis generationem & vulneris conglutinationem impediant, atque acriora euadant, imò sæpe putredinem concipiant, vnde dolores, inflammationes, abscessus, vermes, gangræna prouenire possunt.

Resp. Ad hoc autem ita respondent primò quod à pure nihil periculi immineat; cùm non necessariò in vulneribus magna eius copia generetur, sed tum solùm, vbi ob frequentem eorum detectionem calor natiuus debilitatur. Neque ad ea abstergenda, variorum medicamentorum impositione opus esse dicunt, cùm internarum partium vulnera, hepatis, pulmonum, linguæ, & aliarum, in quibus turundas aut linamenta vnguentis illita applicare non licet, à natura nihilominus sanentur. Et licèt admittatur, vt Cæsar Magatus, *l. 1. c.* 44. scribit, quòd duo excrementa, tenue scilicet & crassum, in vulnere generentur, ob id tamen crebram vulneris detectionem non esse necessariam putat. Tenue enim excrementum partim per insensibilem halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli, crassum verò à principio adeò esse exiguum, vt medicamentis quæ ipsum detergant, non indigeat: procedente verò tempore cum pure confundi, & à natura cum eo expelli.

2. Secundò & eâ de caussa vulneris frequentior detectio necessaria censetur, quòd interdum manuali operatione opus est; cùm in cauitate vulneris multa excrementa colligantur, quæ à medicamentis expurgari non possunt, sed manus operatione abstergenda sunt.

Resp. Id verò negat Cæsar Magatus, *c.* 44. vbi statuit, excrementa in vulnere genita, partim per halitum insensibiliter digeri, partim sensibiliter à natura per vulnus expelli, quando idoneus adest effluxus, non autem in cauitate vulneris detineri.

3. Tertiò, ideò vulnera sæpius detegenda esse vulgò statuitur, vt pro vario vulnerum statu varia medicamenta imponi possint; primò suppurantia seu digestiua, deinde abstergentia, carnem generantia, quandoque carnem superfluam detrahentia, tandem cicatricem inducentia. Quæ omnia cùm vno medicamento perfici non possint, sæpius vulnera soluenda sunt vt cuique vulneris statui conuenientia medicamenta imponi possint.

Resp. Ad hoc argumentum respondere conatur Cæsar Magatus, *l. 1. c.* 44. in antiquo quidem curandi modo hoc necessarium esse, sed non in nouo, vtpote in quo excrementorum cura pro maiori parte ipsi naturæ committitur: & *c.* 37. scribit, se naturæ totum negotium committere, & satis esse, vt medicamentum vicem gerat tegumenti, & naturalem calorem foueat ac tueatur, & eandem medicinam posse in omnibus vulneribus tegumenti rationem subire. Et se obseruasse dicit, solius digestiui vulgaris ope vulnera suppurata, expurgata, & carne repleta fuisse. Medicamenta autem solâ corpulentia, dum caloris effluxum prohibent, & ab externis iniuriis defendunt, id præstare putat: non verò multum referre, quæ qualitas corpulentiæ adiuncta fuerit, præsertim cùm eligantur plerumque medicamenta, quæ calidis sint temperata, naturæ cognata. Tandémque concludit Magatus, quolibet medicamento conuenientis corpolentiæ, quod deleterium & corruptiuum non exstat, aut adeò acre ac mordax sit, vt fluxionem concitet posse omnia vulnera caua, quæ sanabilia sunt, carne repleri.

4. Quartò ideo etiam vulnera frequentiùs detegenda esse censetur, vt cognoscatur, quis effectus appositi medicamenti fuerit, & num quantum satis exiccarit, nécne, & an vulnus humidum, nécne, vt siccantia proportione humiditati respondeant, cùm humidiora vulnera siccioribus medicamentis sint curanda, vt Galenus. 3. *meth. med. cap.* 3. docet.

Resp. Ad hoc verò respondent Cæsar Magatus & Ludouicus Septalius, istam ob caussam non opus esse frequenti vulneris detectione, cùm in ista noua curandi methodo excrementorum cura non medicamentis, sed naturæ & naturali calori committatur, & in eo solùm fouendo laboretur.

5. Quintò, & eâ de caussa frequentior vulneris detectio necessaria videtur, vt status vulneris cognoscatur, & quæ superuenire possent symptomata, præcaueantur, & ea quorum mentionem facit Hippocrates, 2. *prædict. text.* 28. 5. *aphor.* 65. 66. 67. 6. *aph.* 4. cognoscantur.

Resp. Ad quod respondent, ista omnia aliis modis cognosci posse, ex pruritu, colore, fœtore, dolore pulsante, febre horrificâ, grauitate in parte, vel similibus. Et omnino oculos mentis acutiùs videre, quàm corporis oculos.

6. Sextò, & eâ de caussa vulnus sæpius soluendum videtur, vt fasciæ & puluini ac linteamina imposita mundentur: quod Hippocrates, *lib. de offic. Medic. sect.* 2. & Galenus, *in comment.* præcipiunt; cùm sordes eiusmodi pruritum, dolorem, & inflammationem tandem excitare possint.

Resp. Ad quod respondet Septalius, & fascias quidem permutari posse concedit, modò vulnus non detegatur.

7. Septimò, eâ quoque de caussa fasciæ & tegumenta vulneris sæpius mutanda videntur, vt halitus praui in vulnere geniti exhalare possint, qui conclusi partem vulneratam malè afficiunt eiúsque temperamentum immutant.

Resp. Verùm & ad hoc respondet Magatus, non tot & talibus linteis, neque adeò arctè deligandam esse partem vulneratam, vt vapores praui supprimantur. Etsi pus exitum habeat, multò magis vaporosa excrementa difflari posse. At licèt retineantur, nunquam tantum afferre damnum, quantum ea vulneris detectione prouenit.

Verùm enimuerò, vt meam de ista controuersia sententiam aperiam, equidem Virorum Clarissimorũ & cum honoris præfatione nominandorum, Cæsaris Magati & Ludouici Septalij, laudi nihil detractum volo, nodum tamen in scirpo mihi quærere, & caussis non sufficientibus moti antiquum sanandi vulnera modum reprehendere, & nouum commendare videntur. Primò enim ipsi fateri necesse habent, antiquo isto curandi modo per tot retrò secula, multa & grauissima vulnera feliciter curata fuisse. Deinde nec hoc diffiteri possunt nouum illum modum solùm locum habere in vulnere simplici, vulnerato sani bonique habitus existente, in quo neque magnũ vas sit incisum, neque neruus læsus. Id quod & nos admittimus. Talia enim vulnera cùm nihil periculi coniunctum habeant, & à sola natura etiam sine medicamentorum ope curari possint, non probamus eorum seu curiositatem seu intempestiuam diligentiam, qui sine vrgẽte caussa vulnus sæpius & quotidie, non solùm semel sed bis; vel ter detegunt; & concedimus, ac vulgo id notum est, leuia eiusmodi vulnera, vel lardo, vel simili re imposita, & via bis deligata sponte & à natura sanari. Contrà verò ipsi agnoscunt, & fateri necesse habent multa dari vulnera, in quibus curandis talia naturæ impedimenta afferuntur, vt si ea à Medico non tollantur, natura ad vulnus vniendum par non sit, & proinde simplex ille apparatus in iis non sufficiat. Et omnino si aliquid in vulnere agendum, quod sine manuali operatione perfici non possit, si medicamentum necessarium imponendum sit, & periculum adsit, cui statim succurrendum sit, solutionem vulneris concedunt. Si enim, vt Septalius casus hos ponit, corpus sit cacochymicum, vel vas aliquod magnum sectum, aut neruus læsus, si caro simul sit contusa, quæ suppuratione opus habet; si vulnus sit angusti orificij, neque pus exitum habeat; si os aliquod sit læsũ, aut nobilis pars detecta & proinde manuali operatione opus sit; si multum puris & excrementorum in vulnere generetur, à quibus doloris, partis corruptio, inflammatio, vermiũ generatio prouenire possit; si caro luxuriet; si dolor vehemens adsit, si inflammatio vel gangræna metuatur, si ossiculum vel aliud corpus, quod eximendum est, in vulnere hæreat: aut, vt casus hos recenset Cæsar Magatus *lib. 1. c.* 38. si caro nimiùm excrescat; si hæmorrhagia vrgeat si gangræna & corruptio partis immineat si ingens putredo & sordities adsit, excrementa multa cumulentur, inflammatio partis immineat, peregrinum corpus in vulnere hæreat, abscessus superueniat, dolor adsit, pruritus, fœtor, ossa fracta sint: in istis casibus omnibus simplicem illam deligationem non sufficere, sed antiquorum illum operosiorem apparatum necessarium esse vltrò concedunt.

Quapropter cùm exceptiones regulam superent, eique derogent, carissimè illum nouum curandi vulnera modum sufficere; & plerumque grauissima mala, si vulnus demum quarto, quinto, vel septimò die soluatur, superuenire posse putamus. Ideòque etiam libenter concedimus, vulnera citra necessitatem non sæpius detergenda & aëri ambienti temerè exponenda esse: tamen cautio quoque adhibenda, ne si tardiùs & rariùs detegantur, mundentur, & medicamenta necessaria imponantur damni & periculi aliquid ægro attrahatur. Itaque affirmatur quidem, sed non probatur, nouam istam curandi vulnera rationem antiquâ esse faciliorem, breuiorem, minùs molestam, & tutiorem. Sit enim, quòd sit minùs molesta, breuior & facilior, tutior tamen non semper est. Quis enim eam tutò in vulneribus illis profundis & angustis, quæ pungendo & telo acuto, non crasso, inferuntur, adhibere, & vulnus tale, tegumento aliquo saltem imposito naturæ committere, & ante septimum diem non soluere ausit? Equidem naturæ vulneris conglutinationem molientis intentio tum etiam recta est; sed accedere potest, vt in superficie vulnus conglutinet, antequàm in profundo sit conglutinatum, vnde in profundo pus colligitur, quod magna pericula affert, & proinde tale vulnus iterum aperiendum sit, vt experientia sæpiùs docuit.

Verùm, vt in specie vtriusque partis argumenta consideremus, primùm ea argumenta, quæ Viros Clarissimos Cæs. Magatum, & Lud. Septalium in hanc sententiam adduxerunt: perpendemus.

1. Primò experientiam quod attinet, habet eandem pro se etiam antiquus curandi modus; cùm nemo negare possit, infinitos grauissimè vulneratos eo curatos fuisse. Non tamen impedio, quin quilibet experientiam consulat, & inquirat, an melius aliquid inuenire possit; modò id sine ægri damno & periculo fiat. Quod verò in specie de vulneribus capitis affert Lud. Septalius, & plures in valetudinario Mediolanensi conualuisse, quàm antiquo illo modo scribit, non in specie explicat, qualia hæc vel illa fuerint. Possunt enim vulnera capitis alia esse lethalia, alia curabilia. Cæsar Magatus verò etsi vulnerum capitis, quorum exempla affert qualitates describit: tamen id non probat, ægros ob nouum istum curandi modum sanatos fuisse, & non conualituros fuisse, si antiquus modus adhibitus fuisset. Ipse

Examen generale opinionis Magati & Septalij.

Examen speciale rationum Magati & Septalij.

enim rectè sæpius inculcat & elatè scribit, quòd vulnera curat, naturam esse, non Medicum, aut medicamenta: namque si pus monere oporteat, hoc a natura perfici, si caro sit generanda, & callo ossa fracta firmãda, hæc eius esse opera; si agglutinandum, id eam præstare; si excrementa expellenda, hoc esse eius munus. Et ob robur naturæ sæpe miracula in vulneribus accidunt imò, quod ipse *cap.* 37. probat, fortem naturam etiam errores Chirurgi in curandis vulneribus tolerare & vincere. Et possunt procul dubio Chirurgi, qui antiquâ methodo vtuntur, similia exampla producere. Studiosus ille, qui per thoracem pulmone vulnerato, transfossus fuit, cuius *lib.* 2. *pract. part.* 2. *c.* 11. & suprà *c.* 3. *de pulmonum vuln.* mentionem feci, intra mensis spatium curatus fuit; cuius vulneris cura, cùm internum fuerit naturæ potissimùm, & neque antiquo neque nouo curandi modo adscribi potuit. Vulnus œsophagi, 24. die cicatrice obductum fuisse, refert Glandorpius, *in speculo Chirurg. obseru.* 30.

Deinde equidem ipsi facilè concedo, crebras istas retectiones, quæ interdum exercitij potiùs, quàm necessitatis caussa institui videntur, non semper tutas esse, & sæpe ægro plus damni, quàm cõmodi afferre. Quod verò capitis vulnera, non nisi ante quintum vel septimum diem detegenda sint, non facilè concesserim; cùm talia vulnera partes varias transeant, & varia excrementa cumulent, & plerumque sanguis inter cranium & cerebri membranas colligatur, qui propterea maturè euacuandus: quâ de caussa quoque terebratio & perforatio cranij interdum necessaria est, ne retentus putrescat, ac grauia symptomata, imò mortem ægro afferat: quod etiam facilè fieri posset, si tam rarò vulnera ista soluerentur & detegerentur.

Secundò rationes, quas afferunt Cæs. Magatus, & ex eo Lud. Septalius, tanti momenti non sunt, vt propter eas vulgaris vulnera curandi modus reiiciendus sit. Primo maximè hoc vrgent, & in eo ferè fundamentũ istius sententiæ positum est, calorem partis vulneratæ conseruandũ esse, & Galenum accusant quòd maximi momenti Indicationem omiserit, & in aliis parui momenti rebus, excrementicùmque in vulnere generationi intentus fuerit: cùm si calor innatus seruetur, pauca etiam excrementa, quæ vulneris glutinationi obesse nõ possint, generentur. Vbi libenter concedimus, fatemúrque, Naturam, vt aliorum morborum, ita & vulnerum esse medicatricem; eámque solam caloris innati beneficio, non verò medicamenta, glutinationem vulneris perficere, & propterea calorem & temperiem partis naturalem studiosè seruandam & fouendam esse. Id quod etsi Galenus, vbi ex professo de vulnerum curatione agit, præteriit (an benè vel malè, iam non disputo:) tamen aliis in locis passim inculcat, nullam fieri posse vulneris sanationem, nisi pars suam naturalem temperiem obtineat, & ea ipsa medicamenta, quæ dicuntur sarcotica, ad partis calorem conseruandum comparata sunt, vt *cap. præced.* dictum. Verùm duo hîc quæruntur: Primum est, an nouo isto medendi modo rectiùs calor natiuus conseruetur, quàm antiquo, & an in antiquo modo necessariò plura, in nouo pauciora excrementa generentur: Alterum est, an solius caloris natiui conseruatio ad sanandum vulnus sufficiat. Vtrumque negamus. Primum quod attinet, monstrabitur in sequẽtibus argumentis, raram vulnerum detectionem calori innato sæpe plus officere quàm prodesse; contra verò frequentiorem & quoties opus est, vulneris detectionem, calori innato non officere: Ideóque non ob vulneris detectionem, sed ob caloris debilitatem, aut constitutionem partis aut corporis, excrementa generari. Cùm enim in vulnere sanguis effundatur, hinc calor & spiritus dissipatur, pársque debilior redditur, vnde etiam in coctione, quæ in parte fit, plura excrementa generantur. Et quòd nunc pauca, nunc plura excrementa in vulnere generantur, non fit ideò, quia vulnus rariùs vel frequentiùs detegitur, sed quia totũ corpus & pars vulnerata ad excrementa plura vel pauciora generanda disposita sunt. Quantum verò ad alterum, calorem innatum ad vulnus sanandum solum non sẽper sufficere, apparet, cùm tot impedimenta sæpe obiiciantur, vt nisi ea à Medico, & quidem sæpissimè singulis diebus, remoueantur, nullo modo natura finem suum assequi possit. Pus in primis & excrementa, quæ in vulnere colliguntur, euacuãda sunt, iísque etiam interdum, & vbi opus, per eorundem exitus parandus, medicamenta, quæ calorem foueant, excrementa exsiccent, eorúmque generationem impediant, & vulneris glutinationem adiuuent, sæpiùs imponenda; cùm semel imposita à pure & sanie abluantur, ac debilitentur, & aliâs à calore partis eorum vis dissipetur. Et quanquam Galenus, vbi de medicamentis ad vulnera sananda necessariis agit, in specie medicamentorum calorem naturalem fouentium & conseruantium mentionem non facit: (quod fieri debuisse, non inficior) tamen passim alibi monet, calorem & temperiem partis vulneratæ esse conseruandam, & nisi temperies partis sese rectè habeat vulneris sanationem felicem fieri non posse; & medicamenta illa ipsa, quæ passim proponit ad excrementorum vulneris exsiccationem, calorem fouent, & *cap. præced.* dictum, mihi videri, medicamenta illa digestiua & sarcotica ac glutinantia, potiùs ad caloris natiui conseruationem, quàm ad aliud quid præstandum, comparata esse.

Secundum, quod Magatus pro suo nouo curãdi vulnera modo affert est, quòd affluxus humorum non concitetur, cùm & partis calor seruetur, neq; dolor, qui fluxionem cõcitat, frequẽti contrectatione excitetur. Verũ, vt in sequẽti ratione dicetur, in rara ista vulneris detectione calor partis nõ meliùs cõseruatur, quam in antiquo modo. Dolorem verò, qui in vulneris detectione, mundatione & detersione, ac medicamentorum nouorum impositione, & deligatione nouâ excitetur, quod attinet, Chirurgi periti est, ita partem vulneratam tractare, vt quam minimus dolor excitetur. Neque in puris euacuatione pars comprimenda, sed id leuissime detergendum: nisi fortè vulnus sinuosum sit. In talibus enim vulneribus compressio sinus & vtilis & necessaria est; imò ad pus exprimendum fundo sinus etiam puluilli imponẽdi. Ac tum commodum, quod ex momentaneo illo dolore oritur, longè maius est, quam incommodum.

Tertiò, nec id alicuius momenti est quòd in nouo isto modo pars vulnerata rariùs aëri ambiẽti obiiciatur, quàm in vulgari. Commodũ enim, quod ex vulneris mundatione ac medicamẽtorum necessariorũ applicatione oritur, longè maius est, quam damnum, quod aër ambiens admissus affert. Quod incommodum tamen magna ex parte præcaueri potest, si vulnus non in frigido aëre, sed calidiore vel temperato detegatur, idque non sæpius fiat, quàm necessitas postulat; atque ante vulneris detectionem omnia, quæ ad nouam deligationem necessaria sunt, priùs apparentur, omniáque quàm celerrimè peragantur.

Quartò, nec ob id noua illa curandi ratio antiquæ præferenda est, quòd in vulnere capitis, os quod abscessurum putabatur, seruatum fuit. Nondum enim probatum quòd idem non futurum fuisset, si antiquus curandi modus adhibitus fuisset; cùm quotidie obseruetur, etiam eo adhibito ossa, quæ abscessura videbantur, iterum reliquis agglutinari.

Quintò, affirmat quidem Magatus, quòd suo nouo isto modo pauciora excrementa colligantur, quàm sub antiquo: sed id non probat, ac semper præsupponit calorem innatum rectiùs conseruari, si rarius detegantur vulnera, quàm si frequentiùs. Atque excrementa quidem plura prouenire vitiosa partis coctione concedimus: sed hoc negamus, quòd ea solum fiant à debilitata caloris ab aere contractà; cum eius plures caussæ esse possint, nimirum vitiosorum humorum in corpore abundantia, & ad partem vulneratam confluxus, vasa magna plurimum sanguinem fundentia læsa, partis contusio, & similes aliæ.

Ad sextum argumentum respondemus, & concedimus quidem, quod ossiculorum, & peregrinorum corporum à natura feliciùs fiat expulsio, si calor partis sit fortis: hoc tamen iterum probandum, & non præsupponendum est, quòd calor innatus rectiùs conseruetur & roboretur in rara illa vulnerum detectione, vt ad primum argumentum dictum est.

Tandem & hoc affert, sed non probat Magatus, quòd vis medicamenti primò appositi ad perfectam agglutinationem integra durare possit de quo postea in caussis, ob quæ vulnera sæpiùs detegenda sint, ratione prima dicetur.

Iam etiam argumenta perpendenda sunt, ob quæ antiquam vulnera curandi methodum reiiciunt. Experientiam quod attinet adhuc sub iudice lis est, vtri modo palma debeatur, cùm negari non possit, infinitos antiquo modo hactenus curatos esse. Et omnino hîc notandum, in curatione vulnerum multa sæpe arti & artifici tribui quæ potiùs naturæ tribuenda essent, quæ est morborum medicatrix. Et confitetur ipse Cæsar Magatus *lib.* 1. *cap.* 31. naturam robustam, etiam errata corrigere, nocentia spernere: idque seipsum expertum fuisse, qui ludens & quasi per otium obseruare voluerit, quid natura in robustioribus corporibus præstare potuerit; ideóque medicamenta minùs commoda adhibuisse, ægrúmque nihilominus naturæ ope conualuisse.

Rationes verò, quas contra antiquum modum obiicit, quod attinet, prima hæc est: quòd ambienti aëri pars vulnerata sæpius obiiciatur, vnde calor eius debilitetur, & hinc copiosiora excrementa cumulentur. Verùm quod ambienti aëri crebriùs in vulnus admisso toties imputatur, & eâ saltem de caussa copiosiora excrementa in vulnere colligi dicitur, id non probatur: Copiosa enim excrementa non ab aëre proueniunt, sed alias caussas habent. Aëris enim exiguus ille appulsus, qui tamen, quantum fieri potest, vitandus, & operatio in loco calido propterea peragenda, tam magnam alterationem afferre non potest. Deinde excrementa etiam colliguntur, quia sanguis & humores è vasis elapsi, necessariò in pus & saniem mutantur, etsi partis temperies salua sit. Ipsam autem partis temperiem ab ipso vulnere & vasorum sectione atque apertione, sanguinisque & spirituum effluxu lædi, negari non potest, atque id ipsum proliaè probandum suscipit Cæsar Magatus, *lib.* 1. *c.* 9. Atque hæc ipsa partis, ob vulnus inflictum, debilitatio & temperiei mutatio, caussa est, vt non statim primis diebus in vulneribus pus generetur, sed quarto plerumque primùm die, vbi scilicet natura vires collegit, partísque calor redintegratus est. Præterea corpora, quibus vulnera infliguntur, non semper exactè sana ac pura sunt, sed sæpe cacochymica, etsi exactè sana videantur; quæ etsi leue aliquod vulnus accipiunt, id in iis in vlcus degenerat, propter humores vitiosos ad partem vulneratam affluentes.

Quod secundò obiicitur, ex frequenti vulneris solutione, contrectatione & motu partis, dolorem, & hinc fluxionem ad partem vulnere affectam excitari, ad id iam antea responsum est. Nimirum peritum Chirurgum facilè dolorem illum præcauere posse; & licèt aliquis dolor ex vulneris detectione excitaretur: tamen incommodum & dolor, qui ex retentis excrementis oritur, longè maior & periculosior esset.

Tertiò

Tertiò frustra metuit Magatus, ne in vulneris detectione spirituum & caloris dissipatio fiat. Nam si quæ spirituum & caloris dissipatio fit, ea fit cum ipsa sanguinis profusione. Hæc verò vbi substitit, vasorum orificia iterum conniuent, vt de tali spirituum dissipatione metus nullus sit; & natura aliàs de spirituum & caloris conseruatione sollicita, excrementa expellit, vtilia retinet, vt in criticis euacuationibus fieri videmus.

Quartò tandem & hoc obiiciunt, quòd quoties soluuntur & deteguntur vulnera; toties turbetur & a proprio munere distrahatur natura. Verùm frustra hoc metuitur. Neque enim Natura breui illo temporis spatio, quo vulnus iterum obligatur, in opere turbari potest, nisi magna alteratio accedat. Turbatur potiùs, si vulnus ab excrementis non mundetur.

III. III. Caussas, quibus adducti fuêre antiqui, & ad nostra vsque tempora Chirurgi omnes, vt vulnera toties soluerent, solidè non refutant Cæsar Magatus & Lud. Septalius.

Nam primò, quòd ideo vulnera sæpius detegenda esse statuitur, vt excrementa illa, quæ necessariò generantur, euacuentur; id quidem non necessarium esse statuunt, cùm tenue excrementum partim per halitum digeri, partim à calore extra vulnus propelli possit, crassum verò, si quod generetur, cum pure confundi, & à natura cum eo expelli. Verum falsum esse experientia docet, quòd tenue excrementum semper per halitum digeratur, cùm sæpe vulnus valde humidum reddat, & magna copia effluat. Crassum verò etsi puri misceatur, tamen sponte totum non euacuatur, & si euacuatur, tardiùs id fit, & propterea retentum acrimoniam acquirit, & dolorem ac nouum affluxum parit, ideóque maturè, antequam hoc fiat, euacuandum & abstergendum, & propterea vulnus, quoties opus, detegendum. Neque etiam Natura excrementa hæc expellit. Natura quidem vtile ab inutili separat; at vbi excrementum iam ab vtili separatum est, & in vulneris cauitate hæret; non ampliùs in naturæ potestate est, nec natura id expellere potest, sed vel sponte & pondere effluit, vel à succrescente carne protruditur: quod si non fiat, in vulnere relinquitur. Neque etiam semper pars vulnerata ita potest collocari & situari, vt pus deorsum tendens grauitate sua sponte effluat. Omnia enim vulnera partibus corporis anterioribus inflicta ad talem situm, qui spontaneo puris effluxui commodus sit, inepta sunt, cùm commodum non sit, ægrum pronum iacere. Posterioris etiam partis corporis vulnera etsi ita comparata sint, vt facilè pus inde effluere possit: tamen decubitus in partem vulneratam commodus non est, sed molestus & laboriosus, cùm tota corporis moles partem affectam premat. Et multò magis in vulneribus capitis caluariam penetrantibus talis situs facilè haberi non potest, vt omne pus sponte sua & pondere grauitatis effluat, etsi vulnus rariùs detegatur.

Verùm nondum cedit Magatus, sed toto cap. 13. lib. 1. probare conatur, non necessarium esse, vt vulnera sæpius detegantur, abstergendorum excrementorum crassorum gratiâ, & monstrare nititur, excrementa crassa, & pus etiam, sine abstergentium vsu euacuari posse. Et primò quidem ex Galeno hoc affert, quod 13. meth. med. cap. 5. scribit: *Quin si pus aliquod notabile in supputante particula sit contentum, non expedit, quod nonnulli faciunt, protinus incidere, imò exhalationem moliri medicamentis ad id valentibus, quorum vsus ex affectu sit coniectatus.* Hinc concludit, quòd abstergentibus non opus sit, si discutientibus pus possit discuti. Verùm vt iam de eo non disputem, an satis tutum sit, in abscessibus pus discutientibus absumere velle, sit sanè, vt hoc fieri possit: tamen ad id medicamentis valentibus & fortioribus opus esse, ipse scribit. At quando talia in vulneribus, puris discutiendi gratiâ, adhibentur: Deinde scribit, quòd in abscessibus ruptis sæpe sinus notabiles & copiosum pus emittentes, carne repleantur, nullo abstergente in cauitatem immisso, sed soli osculo admoto medicamento, ex quo nihil eius ad fundum possit peruenire. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed sæpe medicamentis abstergentibus iniectis opus esse, aut si talia non adhibeantur, sinum comprimendum esse, vt pus effluat & exprimatur, idque sæpe faciendum esse, atque eâ de caussa vulnus etiam sæpe detegendum, nec pus in tali sinu detinendum esse. Tandem etiam interna vulnera sanari dicit, etiamsi sordes & excrementa non abstergantur. Verùm respondeo, hoc non semper fieri, sed in iis saltem partibus, in quibus pauca excrementa colliguntur, & patentem ac pronum exitum habent. Aliàs si excrementa detinentur, vulnera illa non sanantur, id quod in pulmonibus sæpe fieri videmus, in quibus ex retentis excrementis vlcera, & tandem phthisis generatur. Et quidem ita sæpe vulneris parietibus pus & excrementa tenaciter adhærent, vt sponte non effluant, sed manuali etiam operatione detergenda sint.

Tertiò, quod ideo vulnus detegendum sit, vt pro vario vulneris statu nunc digestiua, nunc abstergentia nunc carnem generantia, nunc eandem superfluam absumentia adhiberi possint: ad id quidem respondet Cæsar Magatus, istâ mutatione medicamentorum opus non esse; cùm totum negotium naturæ committatur. Satis esse, si tegumentum saltem, quod corpulentiâ suâ caloris effluxum prohibeat, vulneri imponatur, quod calorem conseruet, & propterea vno medicamento diuersis temporibus vulnus aliquod curari posse. Verùm falsa hic principia præsupponuntur. Primum est, quòd Natura omnia, quæ ad vulneris sanationem necessaria sunt, sola præstare possit. Equidem natura coquit, aliena separat, carnem generat: verùm excrementa separata sola non potest expellere, sed sæpe ea tenacia sunt & parti adhærent, neque etiam illa per se sponte semper effluunt, aut membrum ita locari potest, vt sponte effluant, vt modò etiam dictum. Ideóque tum medicamentis opus est, quæ ea abstergant, imò sæpe manuali operâ quæ ea detergat. Alterum est, quòd Natura in opere suo nullis medicamentis, quibus adiuuetur, indigeat, quod falsum esse, ipsa experientiâ constat, quæ docet, digestiua in principio vtilia esse, in morbi progressu noxia: id quod ipse Cæsar Magatus confitetur, qui *lib. cap.* 37. scribit, se obseruasse, digestiuo vsu vulnera sclopetorum grauissima inflicta supputata, expurgata, & carne repleta fuisse, sed postea ob nimiam humiditatem supercreuisse carnem, quæ erodentibus indiguerit. Tertium, quod hinc consequitur, etiam falsum est, quod vnicum medicamentum toto morbi tempore sufficiat, modò corpulentiâ suâ tegumenti loco esse possit. Hoc enim si ita se haberet, loco emplastri corium aliquod imponere liceret, aut quodcumque emplastrum pro quocunque vsurpare, modò non delecterium, acre & mordax sit: quod tamen nemo prudens Medicus fecerit. In qua re etiam sibi expressè contradicit Magatus, qui, *cap. 36. eiusdem libri*, rectè scribit, non quodlibet tegumentum vtcunque paratum aptum esse ad tuendum & roborandum calorem naturalem, sicut cuiusque partis temperies conuenit, & quod in vna parte decens tegumentum est, in alia parte inconueniens, imò noxium tegumentum esse posse.

Quartò, cùm vulgo dicatur, ideò etiam frequentiùs vulnera esse detegenda, vt effectus medicamenti cognoscatur, & an vulnus sit humidum nécne, vt conuenientia siccantia apponi possint; ad id respondet Cæsar Magatus, istâ sollicitudine opus non esse, cùm totum negotium Naturæ committatur. Verùm malè hoc statuitur. Natura enim quidem semper id, quod optimum est, intendit: tamen semper, quod intendit, obtinere non potest, vel quia debilis est, vel quia obiecti, in quod agit, copiâ obruitur: ideóque & temperies partis vulneratæ fouenda est medicamentis, & quidem aliis alio tempore, & excrementa, quibus natura obruitur, exsiccanda & euacuanda. Itaque naturæ omnem rem committere, & otiosum spectatorem esse, temerarium est; cùm facilè fieri possit, vt humiditate in vulnere abundante, id in vlcus degeneret.

Quintò, & ea de caussa vulnerum paulò frequentior detectio necessaria est, vt vulneris status cognoscatur, & superuentura symptomata præcaueantur. Equidem & istam caussam reiicit Cæsar Magatus, & ex aliis signis, prurito, dolore, fœtore, & omnino rectiùs artificiosa coniectura & oculis mentis, quàm corporis cognosci posse statuit, cùm illi acutiùs quàm hi videant. Verùm coniecturæ istæ sæpe sunt incertæ. Imò quædam vulneribus accidere possunt, quæ nonnisi oculari inspectione innotescunt, vt fungi cerebri, vermes in vulneribus, caro supercrescens. Et licèt quædam tandem signis se prodant: tamen non tutum est, vt Medicus otiosus spectator sit, donec talia signa, dolores, febres, fœtor & similia accedant. His enim superuenientibus æger plerumque in magno periculo versatur; quod oculari inspectione prænoscere & auertere par erat & tutius; & sæpe vnius diei, imò paucarum horarum spatio graue aliquod malum superuenire potest. Ita refert Paræus, vulnera sibi visa, in quibus, nisi quotidie soluerentur, & medicamenta noua imponerentur, vermes oriebantur.

Sextò & ea de caussa vulnus interdum sæpius detegendum, vt fasciæ puluilli, & linteamina mundentur. Sed id non magnifaciunt Cæs. Magatus & Lud. Septalius; aut si omnino fascias mutare libeat, id concedunt, modò vulnus non detegatur. At cogitare debebant, si fasciæ immundæ fiunt, multò magis vulnus & propria vulneri tegumenta immunda futura; cum sanies ea maximè, quæ vulnus proximè contingunt, inquinet.

Tandem cùm & ea de caussa frequentior vulneris detectio, & fasciarum ac puluillorum mutatio necessaria videatur, vt halitus praui in vulnere ex pure & excrementis geniti exhalare possint, qui detenti & conclusi partem vulneratam afficiunt, eámque inquinant: Respondet Septalius, non tot & talibus linteis vulnus obligandum esse, vt vapores illi supprimantur: & si pus exitum habeat, multò magis vaporosa illa excrementa difflari posse putat: & si omnino retineantur, non tantum allatura damnum, quantum ex vulneris detectione, & aëris ambientis alteratione prouenire possit.

Verùm quocunque modo etiam vulnus obligatur, (quod tamen ita obligandum esse, vt ab externis iniuriis defendatur, ipsi concedunt) facilè vapores illi detineri, imò ipsis linteaminibus & fasciis sese insinuare possunt, & hinc fœtore suo partem vulneratam offendere. Et hoc ipsum in quæstione est, an pus omne euacuari possit, nisi vulnus sæpius detegatur. Alteratio quoque, quæ fit ab aëre externo, tam noxia esse non potest, cùm nullius prauæ qualitatis sit particeps, quàm ea quæ à vaporibus putridis & fœtidis, è pure & sanie ortis prouenit.

An turundarum & penicillorum in vulneribus curandis aliquis vsus sit?

An turundarum vsus sit necessarius. Alterum, in quo Cæsar Magatus & Ludouitus Septal'us ab Antiquis & aliis Medicis ac Chirurgis dissentiunt, est, quòd turundarum nullum in vulneribus vsum esse statuunt. Vtitur autem Magatus ad id probandum his rationibus,*lib.1 c.5.*

1. *Rationes Magati, quibus turundarum vsum improbat.* Prima ratio est hæc, quia turundæ neque ideò adhibendæ sunt, vt vulneris oras apertas seruent, neque vt per eas medicamenta vulneris lateribus adhæreant.Prius hoc modo probat, quod antequam vulnus conglutinatum sit,oræ eius semper patentes,ita quidem,vt nec, si vellemus, claudi possint. Alterius vsus gratiâ etiam non opus esse turundis putat, cùm medicamenta ita liquari possint, vt commodè in vulnus instillari queant.

2. Secunda ratio est hæc, quia sunt partis vulneratæ naturæ infestæ & pondere molestæ;vnde etiam natura in iis expellendis semper laboret.

3. Tertia est,quia partem distendant,comprimant,dolorémque excitent,& propterea nouas fluxiones pariant.

4. Quarta est,quòd penicilli & turundæ prauis humoribus imbuantur & inquinentur, & malam qualitatem acquirant, quã partem vulneratam lædant:præterea quoque partis euacuationem impediant,& vt prauam & malignam qualitatem acquirat, faciant.

5. Quintò, Hippocratem & Galenum nunquam, cùm de vulneribus curandis scribunt, eorum mentionem fecisse dicunt, vt ex 14. *method. med. c.4. & de fract. sect. 3. comm.11.* videre sit.

1. *Rationes eorum, qui turundas vsurpant in vulneribus.* Contrà, qui turundas vsurpant,his rationibus nituntur. Prima est, in vulneribus ideò necessarium esse turundarum vsum, vt earum ope vulneris orificium,seruetur apertum, & puri exitus pateat.

2. Secunda est, eâ de caussa thrundas esse vsurpandas,vt earum ope medicamenta vndique tangant vulnus, & ad fundum eius vsque perueniant.

3. Tertiò,eâ etiam de caussa turundæ videntur necessariæ,quòd iis præcaueatur,ne pars superior vulneris claudatur, antequam profunditas vulneris sit impleta.

Responsio ad has rationes, Magati. Ad istas rationes respondent, & ad primam quidem, quod non plura excrementa in vulnere, si rectè curetur, generentur, quàm à natura facilè expelli possint. Deinde etsi generentur excrementa:turundæ tamen potiùs exitum puri occludant,quàm patefaciant. Ad alteram verò, quod turundis opus non sit; cùm medicamenta, si liquida sint, ipsa ad vulneris fondum penetrare possint, neque etiam toties repetitâ medicamentorum impositione opus esse.Ad tertiam respondent; quòd assiduus excrementorum effluxus, per externas partes vulneratas, impediat labiorum coitionem, antequam cauitas carne sit expleta.

Sententia propria. Verùm vt de ista controuersia meam sententiam aperiam, equidem libenter concedo, in iis vulneribus, quæ sunt superficialia,recta,& parum puris generant, turundas non esse necessarias, nec earum impositione temerè vulneris curationem retardandam esse.Sed si vulnus sit profundum, obliquum, vt puri exitus rectus non pateat,& multum puris generetur, omnino videntur turundæ necessariæ,vt puri exitus apertus per eas pateat, & via relinquatur, vt medicamenta ad interiora vulneris per eam penetrare possint, & ne vulneris orificium citiùs conglutinetur & coalescat, antequam quod in imo est vulneris, conglutinetur: quæ si negligantur, & pus atque excrementa in vulnere detineantur, maximorum dolorum & periculorum caussæ esse possunt, vt eius rei *suprà, cap. 7.* aliquot exempla è Guil.Fabricio sunt proposita.

Responsiones ad rationes Magati. Quæ verò ad ista respondent, & quæ obiiciunt, non magni momenti sunt.

Primò enim quod dicitur, turundas non esse necessarias vt vulnus apertum seruetur, tùm oræ eius semper per se pateant: id omnino negatur. Sæpe enim vulnera, pro vario ægri situ, quem habuit, dum vulneraretur, sunt obliqua & anfractuosa, vt etsi vulneris parietes & labra nondum coaluerint ita tamen se contingant, imò premant,vt puri liber exitus non pateat.

Secundò ob ipsa de caussa, & tùm vulnera non recta sunt, medicamenta ita facilè ad fundum penetrare non possunt. Et licèt vulnus sit tortuosum & obliquum non sit; tamen non semper commodum est, medicamenta nimis fluida vulneri instillare, cùm à sanie facilè abluantur: sed interdum crassioribus & viscidioribus opus est, quæ turundis illita, diutiùs & firmiùs vulneratis partibus adhæreant, & proinde vim suam rectiùs exerunt.

Tertiò, quòd nunquam orificium superius conglutinetur, antequam inferior vulneris cauitas coalescat,& proptered orificium turundis apertum seruare opus non sit, falsum est; & experientia sæpissimè contrarium docet, ac Guil. Fabricius, *centur. 4. obseruat. 7.* exempla duo recenset vulnerum, quorum orificia fuêre citò sanata, vulnere intus nondum sanato, vnde pus intus collectum fuit,& inde grauia ac periculosa mala excitata. Et quod dicunt, continuum excrementorum effluxum facturum, vt orificium vulneris non claudatur, suis præsuppositis contradicunt:tùm antea statuerint,exiguam omnino puris copiam in vulnere generari.

Quartò, turundæ nec nimis crassæ esse debent, vt partem nec premant, nec distendant; & omnino nullo modo ei molestiam aliquam & dolorem pariant, neque etiam puri exitum intercludant; & si interdum tale quid accidat, quale quid Ludouicus Septalius, *lib.8. animaduers.num.10.* allegat ex Hippocrate in historia Massiliensis, errata artificum arti imputanda non sunt; cùm forsan vulnus non toties quoties opus fuit, detexerint. Vbi tamen hoc mouendum, etsi danda sit opera, vt vulnera sine molestia omni & dolore, & certè, quantum fieri potest, cum minimo, curentur: tamen omnis molestia, vt in aliorum morborum, ita etiam in vulnerum curatione, abesse nequit. Et si omnia, quæ qualemcunque molestiam pariunt, omittenda essent; & suturæ, ac fasciæ & deligatio omittendæ essent. Semper inter duo mala eligendum est minus.

Quintò, nec ideò turundæ omittendæ sunt, quòd pure inquinatæ partem vulneratam lædant. Nam quoties hui modo conspurcatæ sunt detrahendæ sunt, quod ipsum raram illam vulnerum detectionem impugnat.

Tandem etsi Hippocrates & Galenus expressè in vulnerum curandorum ratione,turundarum mentionem non fecerint: tamen nec eorum vsum prohibuerunt,sed potiùs ex iis,quæ Galenus de vulnerum curatione præcipit,turundarum etiam vsus quandoque probari potest.

His ergo omnibus vltrò citróque agitatis, res eò redire videtur,& summa rei hæc est:Leuia vulnera, & in quibus pus multum non generatur. Naturæ committi posse,& non multùm referre, etsi talia vulnera rariùs detegantur. Vt verò in vulneribus grauioribus,& in quibus plurimùm excrementorum prouenit,quis otiosus spectator & cunctator sit, & soli Naturæ rem omnem committat, non suaserim; cùm ex neglecta vulneris detectione occessariâ, tantum vnâ die damni & periculi suboriri possit, quantum postea integro mense non emendari queat.

Turundæ etiam, vt, vbi opus non est, vulneri imponantur, vel tales vulneri indantur, quæ dolorem pariant, fluxionem concitent, puris effluxum impediant, non suaserim: vbi tamen necessitas,& caussæ suprà propositæ earum vsum postulauerint, eas sine damno omitti non posse censeo. Quia tamen Experientia extrudit artem, Exemplo monstrante viam: non obsto, quin aliquis & hanc viam experiatur, sed, vt dixi, sine ægri periculo, & vt ipse Magatus, *in fine cap. 40. lib. 1.* monet,à leuioribus & facilioribus inchoando, atque ab his sensim ad grauiora & difficiliora progrediendo.

CAPVT X.

De Vnguento armario.

Vnguentum armarium. Ista, quæ *capite præced.* de Cæsaris Magati & Ludouici Septalij sententia, de curatione vulnerum, dicta sunt, me vnguenti Armarij vulgò dicti admonent. Vt enim illa carnis vulnera simplicia, vt *cap. præced.* dictum, sine multo apparatu, & frequenti vulneris detectione, ac multorum medicamentorum applicatione,solius Naturæ beneficio sanantur: ita & vulnera, quæ vnguento armario sanari dicuntur, solius Naturæ ope sanari existimo. Cùm autem à nonnullis contrarium statuatur, quid de vnguento armario sentiendum sit inquirere hoc loco libet.

Primò autem Vnguenti armarij descriptiones, deinde eius vsum, & quæ pro eo defendendo afferri solent, proponemus. Plerique autem Paracelso hoc vnguentum tribuunt, aut certè ab eo propalatum scribunt.

Paracelsi descriptio. Paracelsus ipse, *Archidox. Magica, lib.1.* hanc habet descriptionem.

℞. *Vsnea* ℥.ij. *mumia* ℥.ß. *pingued. humana* ℥.ij. *sang. human.* ℥.ß. *ol.lini,* 3.ij. *rosac. boli Armeni,* ana ℥.j. Misc. F. Vnguentum.

In quod lignum sanguine ex vulnere imbutum & exsiccatum imponit, & vulnus singulis diebus fasciâ nouâ vrina vulnerati madefacta obtegit. Ad arma verò inungenda addit adhuc *mellis* ℥.j.*ping.tauri* 3.j.

Descriptio vnguenti armarij Portæ. Iohan. Baptista Porta, *Mag. nat.l b.8. cap.12.* de eo ita scribit: *Vnguentum armarium, olim à Paracelso Maximiliano Cæsari datum, & ab eodem expertum, maximè charum ab eo habitum quandiu vixit, cuius aula Nobilis mihi communicauit. Si adlatum fuerit ferrum, quod sauciauit, aut lignum eiusdem sanguine madefactum, sanabitur æger, etiamsi longè absit.*

Cape vsnea, siue musci concreti in caluaria æri derelictâ, adipu humani, ana ℥.ij.*mumia sanguinis humani, ana* ℥.ß. *ol. lini, terebinth. boli Armeni, ana* ℥.j. *Omnia simul in mortario terantur, in vrna oblonga & angusta seruentur. Immerge ferrum in vnguentum, & ita relinquatur: æger manè sui ipsius vrina eluat vulnus, nulloque addito deligetur, & sine dolore aliquo sanabitur.*

Crollius

Crollij descriptio. Crollius & ipse Paracelso id tribuit, ac vnguentum Sympatheticum seu stellatum Paracelsi nominat, & id ita describit.

℞. *Adipis verris aprugni, vrsini,* an. Vnc. iv.

Quò seniora animalia, eò melior adeps. Vtriusque animalis adeps prius in vino rubro per dimidiam horam lento igne bulliat, postea effunditur super aquam frigidam, & cochleari colligitur pinguedo innatans, quicquid fundum petit, abyciatur.

Postea ℞. *Lumbricorum ex vino vel aqua lotorum sextarios duos, exsiccentur olla tecta in fornace pistoris, cauendum tamen ne adurantur, postea terantur in puluerem.*

℞. *Huius pulueris cerebri aprugni siccati, santali rubri odorati, mumia, hematit.* an. ℥. j.

Demum *accipe Vsnea è cranio hominis violentâ morte peremti, abraso Lunâ crescente, & in bona domo exsistente, Veneris si fieri possit, non Martis aut Saturni, ad pondus duarum auellanarum circiter. Et ex omnibus tritis, & inuicem mixtis cum adipe, secundum artem vnguentum fiat, in vitro clauso, vel pyxide diligenter ad suos vsus reseruandum.*

Si fortè lapsu temporis vnguentum exsiccaretur, dicto adipe vel melle Virgineo humectari & emolliri de nouo potest. Paretur vnguentum Sole in Libra exsistente.

Vsus. De efficacia autem & vsu eius scribit: *Perficitur hac cura per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à sideribus caussatam, qua mediante aere vulneri adducitur & coniungitur, vt spiritualis operatio in effectum deducatur. Fit inquam propter coniunctionem astralem & elementalem: vt enim calor Solis concordat se cum terra, ita Persicaria cum morbo: abeunte Sole abit calor, ita hic etiam.*

Tria ergo sunt, quæ caussantur per hoc vnguentum tam mirabilem effectum. 1. Sympathia Naturæ. 2. Influentia corporum cælestium, suas operationes per elementa perficiens. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum, cuilibet homini naturaliter inditum est. Hoc vnguento sanantur omnia vulnera, quocunque telo, ictu, tactu, cuicunque etiam sexui inflicta, (ita tamen vt nec nerui, arteria, nec vnum è tribus principalioribus membris læsum sit) modò telum haberi possit, vtiamsi patiens multis milliaribus à nobis absit. Et quia est conglutinantis, suppurantis & renouantis naturæ, non permittit, si debito modo applicetur, vllum noxium symptoma superuenire.

Modus applicandi vnguentum. 1. *Vngatur telum, quo homo vulneratus est, singulis diebus semel, si necessitas vrgeat, & vulnus sit ingens: alioquin secundo aut tertio die inunxisse sufficit, seruetur in mundo linteolo & loco tepido non nimis calido, ne damnum inferatur patienti: cauendum etiam ne desuper telum cadat, nec ventus afflet in loco frigido, alioquin patiens ad insaniam redigeretur.*

2. *Antequam telum vngis, considera, an punctim vulnus factum sit: quod si est, vngatur defensorium illud superiùs (& non inferius) descendendo, alioquin nocumentum adferretur ægrotanti.*

3. *Si verò non possis cognoscere, quàm profundè, vel quomodo defensorium in carnem introiuerit, poteris illud totum perungere: alioquin sufficit locum teli, quo aliquis læsus, inunxisse.*

4. *Non est necesse consuere vulnus, more barbitonsorum, sed solùm linteolo munda quotidie circumligare, in patientis vrina prius madefacto.*

5. *Quo die quis inungit telum, abstineat à Venere.*

6. *Ante inunctionem teli, vulnerato etiam citissimè sistatur sanguis.*

7. *In fracturis & ruptura ossium aliquid pulueris symphyti maioris poteris addere vnguento, vel de radicibus hellebori nigri.*

Habito telo, quo quis læsus, si cupias scire, verum patiens sit moriturus vel superuicturus, sic experiere: Si illi telo supra carbones calefacto, in tantum quod possis manum desuper tenere, puluerem è santalo rubro & hæmatite aspersoris, si sudat guttas sanguinis, morietur patiens; sin minùs, euadet.

Si verò scire volumus, vtrùm patiens se rectè gubernet in potu & aliis requisitis: hoc cognoscitur, quando; in defensoria macula sanguinis apparcat: sin minùs, eùm bene se gerere.

Notandum insuper 1. Non habitis armis vel telo, nihilominus, quamlibet cutis aperturam & læsionem violentam, per quam sanguis egreditur, hoc vnguento sanari posse, ita vt lignellum saliceum in apertura cruenta madefiat, & postquam sanguis adhærens siccatus est (non ad Solis vel ignis calorem, sed sponte & per se) demum infigatur supradicto vnguento in pyxide asseruato, intus relinquendo.

2. *Si vulnus magnum & profundum esset, singulis auroris mundificari potest, & recenti linteolo ligari, sine omni alio vsu extraneorum oleorum, vnguentorum, & similium; & tunc sanatur hoc vulnus quocunque modo inflictum per se, & sufficit lignellum semel tantum in apertura seu vulnere cruento prius madefactum, vnguento pyxidis infixum manere vsque ad sanationem plenariam.*

3. *Attamen quoties vulnus aliquod nouum sanandum est, requiritur semper recens lignellum.*

4. *Si verò vulnus nollet sanguinem emittere, tandiu lignelli scarificandum, donec sanguis effluat: sic etiam in dolore dentium sanando, dens dolens tandiu scarificetur scalpello, donec sanguinem emittat, scalpellum post exsiccationem sanguinis vngatur hoc vnguento, sic confestim sedatur dolor. Si equus sit clauo transfixus in pede, extrahatur primo clauus & inungatur, & citò curabitur pes equi sine suppuratione.*

Eodem modo possunt omnia animalia carnem & ossa habentia curari.

Gabelchoueri descriptio. Osovaldus Gabelchouerus, *in Practica Germanica.*

℞. *Pingued. apri, vrsi,* an. ℔. j. Eáque liquefacta *vino rubro* infundit. Pinguedini huic addit *pulu. lapid. hæmatit.* ℥. j. *santali rubri* ʒ. vj. *lumbricor. præparat.* ʒ. ij. *vsnee*, quantum haberi potest. Miscet, vt F. Vngu. de cuius vsu ferè eadem, quæ Crollius habet.

Alia descriptio. Alij hanc descriptionem habent.

℞. *Lardi aprugni ad ignem liquefacti, & supra aquam fusi,* q. s. *pulueris lumbricor. terrestr. præparat. lapid. hæmatit. santali rubri, vsnea de cranio humano,* an. q. s. Misc. ad ignem.

Io. Vvittichius vsneam omittit, & parum referre putat siue ea adhibeatur, siue omittatur. Mumiam quoque & adipem ac sanguinem non addit. Quod & alij faciunt. Et noui ipse quendam, qui coram hanc promittebat, qui vnguentum hoc saltem ex *pingued. porci domestici*, paucisque aliis, nullâ vsneâ, nec vlla re è corpore humano petitâ, quoties libebat, componebat.

Coleri descriptio. Polypragmon ille Ioan. Colerus, *lib. 18. Oeconomia c. 154.* hanc descriptionem tradit.

℞. *Pingued. verris aprugni, domestici vrsini,* ana ℔. ß. *musci è cranio humano* p. j. *lumbricor. terrestr.* Mens. *quartar.* j. *lapid. hæmatit.* ℥. ij. *santali rubri, rad. consolida maior.* an. ℥. iij. Misce. Fiat cum Vino vnguentum.

De tempore etiam parandi medicamenti non conueniunt. Crollius Sole in Libra existente parare iubet. Alij angustioribus adhuc terminis tempus hoc includunt, & 10. ac 11. diem Septembris definiunt. Alij quocunque tempore parant.

Modus vtendi. Modus autem vtendi hoc medicamento, cùm antea à Crollio prolixè sit descriptus, eum repetere opus non est. Summa est, non ipsum vulnus hoc vnguento vngendum esse, sed telum, seu instrumentum quodcunque, quo vulnus fuit inflictum; aut si id haberi nequeat, aliud telum, vel lignum, in primis salignum, vel aliud quid vulneri immissum, & sanguine hominis vulnerati & contaminatum. Nihil etiam referre putant, siue æger præsens sit, siue ad multa milliaria absens, neque ipsius vulnerati vllam, sed saltem armorum iunctorum curam habent. Aliqui tamen, vt singulis diebus vulnus vrinâ vel vino abluatur & mundetur, præcipiunt.

Ne quis autem de effectu huius medicamenti dubitet, primò ad experientiam prouocant, scribítque Rudolphus Goclenius Iunior, se posse nominare Imperatores, Reges, Principes, Comites, Nobiles, quorum autoritas atque fides in dubium non sit vocanda, qui de efficacia huius vnguenti testimonium perhibeant.

Rationes pro vnguento armario. Deinde actionis huius naturales caussas reddi posse putant patroni huius vnguenti, & imperitos ac fatuos nominat Crollius eos, qui de efficacia huius medicamenti dubitant, aut curam hanc ad veneficia referunt. Vt autem probent, naturali modo illam curam perfici, primò prolixè probant, dari actiones, quæ non contactu corporeo intercedente, sed per occultam sympathiam & Magnetismum, vt vocant, fiant, Ita Magnes trahit ferrum, etsi id corpore non tangit, & mouetur versus polum. Astra in hæc inferiora, quæ corpore non attingunt, agunt; torpedo per hastam tangentis manum afficit. Nonnulli felis etiam cistæ inclosæ, & quam non vident, præsentiam non ferunt, & nisi vel felis amoueatur, vel ipsi è conclaui, in quo felis est, exeant, in lipothymiam incidunt. Canes heri vestigia agnoscunt, vt & ferarum, eorúmque ductu eas insequuntur. Tam vmbrá noxia est homini. Et talia plurima, quæ in natura obseruantur, occultarum actionum exempla congerunt, quas quia in Magnete sunt manifestissimæ, ab eo Magneticas in genere vocant.

Alterum, quod præsupponunt, est, dari quendam spiritum mundi per totum mundum diffusum, qui sit vector & vehiculum occultarum potentiarum & actionum, quíque omnes mundi partes connectat, & mirum inter eas consensum excitet.

Tertiò autem vires ipsius Vnguenti Armarij quod attinet, duplicem in eo vim esse statuunt, vnam in ipso vnguento, vulnera sc. consolidandi & glutinandi; alteram, quæ in telo inuncto sit, & potentiam istam ad vulnus deferat. Priorem vim à compluribus, è quibus componitur hoc medicamentum, deducunt, & siderum influxu, & coniunctione Astrali & Elementali. Ideóque, vt dictum, nonnulli certo anni tempore ac siderum positu hoc vnguentum conficiunt. Alteram verò vim deducunt à balsamo naturali, quod cum sanguine telo, vel instrumento vulneri impresso, & sanguine vulnerati maculato inhæreat. Hoc enim Balsamum, propter sympathiam, quam habeat cum parte vulnerata, vim illam medicamenti, mediante spiritu mundi vul-

neri communicare. Atque huius rei & alia exempla afferunt. zenith, quod appellant, iuuenculorum in ignem proiectum grauiter virgineam, è qua effluxit, lædere aiunt. Secundinas malè tractatas fœminæ, a qua exierunt, damnum inferre. Quanquā nec hîc sat clarè sese explicent; Scribit enim Crollius, curam hanc perfici per medicamenti huius vim Magneticam attractiuam à sideribus caussatam, quæ mediante aëre vulneri adducatur & coniungatur. Et mox tria esse dicit, quæ causentur per hoc medicamentum tam mirabilem effectum, 1. Sympathiam Naturæ 2. influentiam corporum cœlestium suas operationes per elementa perficientem. 3. Balsamum, quod sanandi virtute præditum cuilibet homini naturaliter inditum sit.

Rationes cōtra vnguenti armarij defensores. Verùm enim verò, vt nostram sententiam de isto vnguento aperiamus, primò illud id suspectum reddit quod non vna eius compositio circumfertur; sed plures, & in quibusdam ea omittuntur, à quibus alij omnem huius medicamenti vim deducunt, vt ex descriptionibus variis suprà allatis patet. Ita VVittichius vsneam, & adipem ac sanguinem omittit, quæ tamen alij pro basi & præcipua parte huius medicamenti habent. Et nihilominus omnes eundem effectum pollicentur, & quisque suum ad omnia vulnera, quocunque teli genere, seu punctim, seu cæsim, seu iactu, seu lapsu inflictum prædicat, etsi Goclenius & Crollius, vulnera, quæ sunt in neruis arteriis, & vno è membris principalioribus, vt corde, cerebro, excipiunt.

Quod alij contra huius medicamenti compositionem obiiciunt, quòd nimirum autores huius vnguenti vsneam è cranio hominis suspensi, mumiam, sanguinem humanum calentem, adipem humanum adsciscant, & in sanguine humano, & adipe totius negotij succum, & neruum esse censent, idque superstitiosum putant, id meum quidem non facio: cum notissimum sit, adipem, & cranium humanum, mumiam, vsneam à Medicis aliis sine superstitione curandis morbis vsurpari: hoc tamen moneo, cùm sagæ & malefici, vt ex Apuleio, *lib.* 2. & 3. *metamorphos.* Ouid. & Nicolao Remigio, *dæmonolatriæ lib.* 1. *c.* 16. *lib.* 2. *c.* 1. & aliis, qui de sagis scripserunt patet humano sanguine & carne, aliisque humani corporis partibus ad sua maleficia vti soleant, cauendum esse cuique, qui talibus vti vult, vt medicamento effectus naturalis caussa non superstitiosè vtatur, & ita Diabolo, qui & animæ & corporis humani hostis est, gratificetur, eique incautè inseruiat; quod fieri potest, si ad eos effectus talibus vtatur, qui non sunt in rerum istarum naturali potestate, & propterea, si ij consequantur, Diabolo potius, homini per talia superstitiosa insidias struenti, quàm ipsi rei imputandi & adscribendi sunt.

Effectum huius medicamenti quod attinet, eum non semper voto respondere, vel *obseruatio* 25. *cent.* 3. apud Guihel. Fabricium ostendit. Et fit, vt multos, qui hac vsi sunt, conualuisse, etiam magni viri testentur: tamen non plus testari possunt, quàm hæc. Quendam vulneratum fuisse, ipsi adhibitam curam istam per vnguentum armarium, eundem conualuisse: An verò vi huius medicamenti conualuerit, hoc testari non possunt. Multa enim sæpe cum effectu aliquo coniungi possunt, quæ eius caussa non sunt. Itaque vt non sequitur; Isto ambulāte coruscauit: ergo ambulatio est caussa coruscationis. Ita non sequitur; hic vulneratus sanatus fuit & adhibuit vnguentum armarium; ergo vnguentum armarium est caussa sanationis, nisi monstretur, ab isto vnguento necessariò hunc effectum secutum esse. Et nullibi fallacia caussæ frequentior est, quàm in Medicina, ac sæpissime alicui medicamēto morbi alicuius sanatio tribuitur, quæ non ab eo prouenit, sed, Natura, aut, antea, vel simul adhibitis aliis medicamentis. Et est Medicinæ longè alia, quàm aliarum artium, ratio. In aliis enim artibus effectus in solidum ab artifice pendet, & si quid ab eo benè vel malè fit, id omne (nisi forsan materiæ & subiecti ineptitudine; cùm non ex quolibet ligno fiat Mercurius, aut instrumenti ratione aliquid vitij accidat artifici imputandum, & adscribendum, cùm, vt *in Instit. lib.* 1. *cap.* 1. dictum, subiecta aliarum artium nihil agant, sed obsequium saltem præstent: Medicinæ verò subiectum innatam quandam potentiam habeat, quâ à Medico adiutum plerumque spontè ad sanitatem tendit, vnde ab Hippocrate, 6. *epid. comm.* 5. *text.* 1. νόσων φύσιες ἰητροί, *Natura morborum medicatrices* dicuntur.

Itaque res eò redit, & hîc non status controuersiæ est, an vulnerato, qui conualuit, cura per vnguentum armarium adhibita fuerit sed hic est, An vnguentum armarium sanationis caussa fuerit de quo iam dispiciendum.

Cùm autem, vt suprà dictum, conglutinationis vulneris Natura caussa sit, nullius verò medicamenti vi, quocūque nomine vocitat, & sæpe etiam lardo vel aliâ re non magni momenti imposito, vulnera multa, sine aliorum medicamentorum, & Medici ope sanentur, propterea in cura etiam, quæ per vnguentum armarium adhiberi creditur conglutinatio vulneris soli Naturæ, vt proximæ & principali caussæ, adscribenda est. Quod cum ita sese habeat & nullo modo negari possit, iam quæritur, an ista in cura soli Naturæ vulneris sanatio adscribenda sit, an verò etiam vnguenti armarij aliqua efficacia simul concurrat. Mihi prius probabilius videtur, ideo, quòd certum est, vt modò dictum, vulnera sæpissimè à natura nullo concurrente medicamēto, sanari: id quod etiam vulnera interna, quibus nulla medicamenta adhiberi possunt, testantur. Et huc tota illa Cæs. Magati vulnera curandi ratio, de qua *cap. præcedente* dictum, tendit, vt negotium Naturæ committatur, calor & temperies partis, quæ instrumentum est, integra seruetur, neque præter necessitatem medicamentis ea molestetur. Et interdum tam periculosa vulnera, Naturæ in primis beneficio, nullo, vel haud magni momenti medicamento adhibito, sanantur, vt miraculo potius, quàm medicamentis adscribendum id videatur. Cuius rei obseruationes exempláque passim notæ, sunt. Neque tamen ita audaces sunt huius vnguenti patroni, vt vim eius ad omnia vulnera extendant; cùm vt paulo antè dictum, Crollius & Goclenius vulnera membrorum principaliorum, item neruorum & arteriarum excipiant, & nemo adhuc inuentus, qui ad sclopetorum vulnera isto vnguento vti ausus fuerit. Quis verò est, qui negare ausit, vulnera alia leuiora à sola Natura sanari posse; Si tamen aliquid quod vim naturæ excedere videatur, in cura ista per vnguentum armarium accidat, videndum, ne ope Diaboli, pacto seu explicato seu implicito allecti, id præstitum fuerit.

Cùm ergo Natura sola & proximè vulnera glutinet, medicamenta verò, vt supra monstratum, nihil aliud præstent, quam vt calorem natiuum & temperiem partis naturalem conseruent, vel impedimenta, quæ naturæ in opere suo obstant, remoueant, iam videndum, an vnguentum armarium ista præstare possit.

An vnguentum armarium in distans agere possit. Vbi mox prima difficultas occurrit, an nimirum omnino medicamentum, quod non ipsi vulneri, sed telo, aut rei alij sanguine ex vulnere maculatæ inungitur, prodesse possit, in primis si vulneratus absens sit; & telo inuncto aliquot milliarium spatio remotus. Equidem ad id probandum, duabus vtuntur rationibus, vt supra etiam dictum. Prima est, quòd dentur actiones ab occultis qualitatibus, & in distans, quas Magneticas vocant; deinde, quòd per spiritum mundi vis vnguenti ad vulnus, vt multarum rerum sympathia & antipathia, deferatur.

Verùm neutrum, id quod debet, probat. Primò enim etsi concedimus, dari tales actiones, neque semper, quæ mutuò agunt & patiuntur, sese corporibus contingere: tamen an id fiat in vnguento armario, atque an à telo inuncto vis aliqua ad vulnus per longum locorum interuallum perueniat, probandum adhuc est. Nec enim sequitur, dantur aliarum rerum tales actiones mirabiles; ergo & vnguentum armarium talem vim habet. Et id non fieri, facilè perspiciet, qui reliquas eiusmodi actiones, quæ ad distans fiunt, considerabit. Cùm operari sequatur esse, vt inter agens & patiens quædam fiet coniunctio & mutuus contactus necessarium est. Cum autem res, inter quas est actio, non omnes corporibus sese contingant, vt alio modo se contingant necesse est: quid duplex est. Vel enim res, quæ ad distans *Actio in distans duplex.* agere dicitur, aliquid de suo corpore & substantia emittit, quod effluuium seu ἀπόῤῥοιαν antiqui vocabant Medici, vbi de contagio agunt, μίασμα appellant, (videatur *lib.* 4. *de febrib. cap.* 4. & *Instit. lib.* 2. *part.* 2. *cap.* 12.) vbi scilicet minutissimæ partes & atomi è corpore effluunt, & mediante vel aëre, vel alio corpore, ad aliud corpus transferuntur, idque vi quam cum corpore integro communem habent, afficiunt. Talia enim corpuscula & effluuia nullum regularem motum habent, sed pro motu aëris inordinatè hinc inde mouentur & à flatu quocunque variè disperguntur, sicut in candelarum extinctarum, & aliarum rerum accensarum fumo videre est. Alia verò corpora, quæ in distans agere dicuntur, equidem nihil de suo corpore, quod ad aliud corpus transferatur, sed speciem saltem emittunt; quo modo per species sensibiles lucem, sonum, odorem, corpora etiam distantia afficiuntur. Et probabile est, plures esse eiusmodi species, quàm quot nostris sensibus percipiuntur. Atque id vulgò virtute, vel virtuali contactu fieri dicunt. Virtus tamen semper præsupponit substantiam, à qua ea fluit. Sic extinctâ flammâ, cessat illuminatio. Deinde idoneum subiectum requiritur, per quod propagetur; quod si non fit, actio cessat. Ita interposito corpore opaco, inter lucidum & visum nostrum, illuminatio cessat. Tertiò, vis hæc, & orbiculariter diffunditur, & ad certam distantiam. Physici vocant sphæram actiuitatis: quæ in aliis maior, in aliis minor est. Maxima in rebus lucidis, minor in sonoris. Quò tamen corpus lucidum maius est, eò etiam maior sphæra actiuitatis. Hinc stellæ omnium longissimè & clarissimè & lumen de se spargunt.

Vnguentum Armarium non agit per effluuium corporeum. Quæritur ergo iam, quia certum est, vnguentum armarium, quo telum inunctum est, corpore abesse à vulnerato, an horum vtrum alteru cum tangat. Tertium non datur. Neque enim per accidens & qualitatem aliquam id fieri potest; tùm accidens de subiecto in subiectum non migret, nec se in distans & aliud corpus diffundat. Neutro id fieri posse dico.

Primò enim, cùm effluuia corporea nullum certum motum habeant, sed ad motum aëris inordinatè hinc inde moueantur, quomodo rectà ad vulneratum tendent? Neque est, vt quis ad similitudinem substantiæ confugiat. Quanquam enim corpuscula talia minima tandem ad alia sui generis sese applicant, vt in tonitru & fulgure videre est: tamen dum primùm è corpore exhalant, hinc inde inordinatè vagantur. Multò minus ad spiritum Mundi confugere licèt, quo vecture corpuscula hæc è telo vncto ad vulnus perueniant. Dicuntur enim ista de spiritu Mundi, sed non probantur, imò rationibus sat firmis oppugnantur. Præterea cùm cura hæc in longinquum & per milliaria aliquot, vt volunt, se extendat, si per corpusculorum effusionem fieret, cùm perexiguum vnguenti, & multò minus adhuc balsami illius naturalis, telo adhæreat, vnguentū illud cum balsamo facile in auras auolant, & euanescerent, & ita sub-

lato

lato curationis fundamento curatio ipsa cessaret.

Vnguentum Armar. non agit per species.

Si verò per species vel actionem Magneticam, hác actionem fieri dicant, probandum primò est, quod tales species huic vnguento insint, (simplicibus enim quibusdam & rebus naturalibus, non arte compositis. Natura vim species eiusmodi emittendi dedit,) & monstrandum quæ ipsorum natura, quæ sphæra actiuitatis sit. Neque enim credibile, vim vnguenti per duodecim milliaria circumcircà, & ita orbiculariter se extendere. Magnetem quod attinet, à quo actiones has Magneticas appellare solent. Magnes equidem ferrum nonnihil à se distãs attrahit, sed longissimè remotum, & vltra sphæram suæ actiuitatis nõ trahit, quod & in aliis actionibus eiusmodi occultis & Magneticis fieri notum est. Magnes etiam & huiusmodi alia recta lineâ vires suas exserũt, quæ tamen non in infinitum extendũtur, & sæpe etiam obiectu aliarum rerum intercipiuntur. Ita radij Solares ab obiectu corporis opaci excluduntur. Quis ergo credat, è pauxillo vnguẽto & sanguinis tantillo, corpuscula tot vel species per cistam, in qua telum inunctum conclusum est, perrumpere, per longum interuallum, etiam duodecim milliarium, deferri, montes & muros penetrare, & ad cubiculu inclusum vulneratum recta tendere, & multiplices, quibus vulnus inuolutum est, fascias peruadere, ac vulneri sese insinuare? Magnes ipsi ferro admouetur; at vnguentum hoc non vulneri, sed armis inungitur; & Magnes quidem simpliciter ferro applicatus id attrahit: in vnguento verò rectè vsurpando quàm superstitiosi vngendi modi adhibeantur, antea dictum. Et in aliis etiam magna inter Magnetem & vnguentum armarium apparet diuersitas. Magnes corpus naturale est, habétque suum naturalem effectum, quem semper eodem modo edit. Vnguentum armarium res ex variis composita est, atque ab aliis aliter, & ex aliis rebus, vt supra dictum, conficitur. Vnguentum etiam plures effectus edere debet, omnia nimirum ad vulneris sanationem necessaria præstare, vulnus a dolore liberum seruare, eique etiam, si non rectè asseruetur, vel inquinetur, dolorem inferre. Si enim id, quod aliàs Naturæ opus est, in vulneribus curandis præstare debet, omnino vt multa agat necesse est, nimirum quod alienum, & concoquendum est, concoquat, pus & excrementa expellat, carnem generet. Imò Medici & Medicamentorum officium præstare deberet, quod est varium. Neque enim corpora quæ vulnerantur, eodẽ modo disposita sunt, sed alia sana alia plethorica, vel cacochymica, partes variæ, caro, nerui, membranæ, quæ diuersi generis medicamenta requirunt: quorum omnium vires sustinere debet vnguentum armarium. Et si quis vno tempore plura vulnera diuersis in partibus, quod sæpe fit, à diuersis armis accipiat, vnúmne telum vngere sufficit, & vísne eius ad omnia vulnera feretur, aut omniane tela inungenda erunt? & anne vnguentum quodlibet faciet suum officium, & hoc ad istud vulnus, quod hoc telo inflictum est, recta perget illud ad aliud, quod alio telo illatum est?

Caussa etiam reddenda esset, cur in pyxide non idem præstet hoc vnguentum, quod telo inunctum præstare dicunt. Neque enim est, vt dicunt balsami illius, quod est in sanguine, beneficio vim medicamenti ad vulnus deportari. Nam si totus sanguis ille in atomos resolueretur, non sufficeret ad spatium tale implendum. Neque probarunt hactenus, quòd species tales sanguis ex se emittat. Et si sanguinis beneficio vis medicamenti ad vulnus deferatur, cur non etiam aliarum rerum, in quas ex vulneratis copiosissimè sæpè sanguis effunditur, vires ad vulnus deferret? quod fieri non videmus.

Quæ verò in specie de secundinis, & primo Virginum sanguine menstruo afferunt, eóque non rectè tractato, fœminis damnum afferri statuunt; ea ad muliercularum superstitionem pertinent. Si enim in homine secundinæ in sordida loca abiectæ ꝑ fœminæ damnum afferunt, cur non idem fit in brutis, in quibus secundæ in fimum abiectæ sæpe putrescunt? Et quocunque loco defodiantur secundinæ, tamen putrescunt. Cur molæ, quas comburunt fœminæ, nihil damni fœminæ afferant? Cur primus menstruus sanguis combustus virgini noceat, non reliquus?

His ita se habentibus, non opus est operosè disputare, quas vires hoc vnguentum in vulnere curando habeat; cùm nullas ab vnguento hoc ad vulnus peruenire, hactenus satis probatum sit. Etsi vnguentum hoc vel temperiem, vel calorem innatum partis (Balsamum illi vocant) conseruandi & fouendi, vel excrementa exsiccandi vim haberet, commodiùs eam exsereret, ipsi vulneratæ parti, quàm telo inunctum. Insuper si, quod nulli volunt succus & neruus huius medicamenti est in sanguine & adipe humano, cur nonnulli etiam ad aliorum animalium, v.g. equorum, vulnera adhibent: Quanta enim inter hominem & equum est diuersitas!

Quòd verò, ne id hic præteream, Crollius & nonnulli alij à cœlo vim huius vnguenti deducunt, & propterea certo cœli positu id parare iubent: nec istud caussæ huic patrocinatur. Neque enim probarunt, cœlo vel stellis aliquibus vim sanandi vulnera inesse; aut si inesset, vnguento huic sese ita immiscere, vt quasi vincta & conclusa circumferri, & quando libet in vsum trahi possit.

Modum etiam vtendi hoc medicamento quod attinet, ille quoque nullo fundamento nititur, nec superstitione caret. Primò enim, cùm totam sanationis caussam in eo ponant, vt vis medicamenti beneficio balsami naturalis, quod in sanguine fit, ad vulnus deducatur: cur telum quo homo sauciatus est, vel aliud telum, vel lignum vulneris sanguine cruentatum solùm inungunt; non verò indusium, vel alias vestes ægri, vel lapidem, vel aliud quodcunque, id quod sanguis effusus est? Si non, pactum aliquod cum diabolo implicitum subest. Deinde cur si vulnus sit punctim factum, illinunt gladium in cuspide versus capulum; si verò cæsim, ab acie versus tergum: sin apparcat quousque gladius in vulnus penetrauit, eoúsque eum inungunt, quousque penetrauit: si non, totum inungunt? Quæ omnia superstitiosa sunt, quorũ nulla ratio dari potest. Si enim facultas medicamenti naturalis est, quid iste modus vngendi ad rem facit, & an nouam vim & qualitatem addit? Si vires naturales sunt, ceremoniis nullis opus est, vt in omnibus rebus naturalibus patet. Magnes ferrum trahit, & ferrum illitum Magnete ad polum mouetur, nullis adhibitis ceremoniis. Præterea alij telum singulis diebus inungunt. Alij alternis vel ternis alij vnicâ vnctione sunt cõtenti. Alij, ne in vngendo aberrent, telum aut lignum salignu, quod eius vicem gerit, vnguento in pyxide asseruato ad integram sanationem planè immergunt, ipsum telum sed planè negligunt, qui arma, aut quod vicem eorum gerat, vnguento immergunt. Alij telum inunctum in loco temperato quocunque asseruant, aliqui etiam cistæ indunt. Omnes verò hoc sedulò cauent, ne telum in loco nimis calido sit vel frigido, vel sordibus inquinetur. Hoc enim si accidat, curationem impediri, & dolorem grauissimum in vulnere ægro conciliari. Quæ omnia sunt friuola & superstitiosa. Cùm enim antea satis probatum sit, nullam vnguenti armarij, longè à vulnere dissiti, in vulnus esse posse actionem, etiam dolorem excitare non poterit. Et proinde si is pro arbitrio curantis accidit, cacodæmonis ope id contingit. Certè vulneratorum sanguis non semper in munda loca, sed sordida sæpe effunditur, tempore hyberno congelatur, lintea cruentata, calidâ aquâ eluuntur, ligna cruore conspersa comburuntur, & tamen æger nihil mali inde sentit.

Tandem planè impossibilia huic vnguento tribuunt, & eas vires, quæ omnes in medicamento vno naturali non reperiuntur. Affirmant enim hoc vnguento omnia vulnera, seu cæsim, seu punctim, seu casu, seu iactu inflicta, curari posse. Verùm magna est vulnerum, pro variis circumstantiis, diuersitas, & proinde ad ea sananda non vnicum, sed varia medicamenta requiruntur. Vulnus telo acuto inflictum sine multi puris generatione curatur: at in eo quod contusum est, quicquid contusum est, in pus abire oportet. Partium maxima quoque est diuersitas. In parte carnosa, præcipuè in homine sano & bene habito, facile vulnus curatur: at longè difficiliùs curatu vulnus cerebro, neruis, tendinibus, & ligamentis, in primis grandioribus, quales sunt in poplite, inflictum. Promittunt quoque curationem vulnerum sine omni dolore: quod in omnibus partibus præstare impossibile est. Certè si neruus punctus sit, nemo præstabit ne vllus dolor sit ægro molestus.

Atque vt hæc concludamus, sanatio vulneris, quæ vnguento armario tribuitur, vt dictum, plerumque solius Naturæ, quæ non solùm leuia, sed & grauissima vulnera sæpe curat, opus est. Quod vel ex eo patet, quòd tot diuersæ huius vnguenti descriptiones habentur, & quòd nonnulli loco vnguenti armarij compositi, saltem lardo aut pinguedine porci vtuntur, & nihilominus vulnera sanantur, quod se vidisse testatur antea allegatus Iohan. Colerus, *in Oeconom. dicto loco.* Si verò adhibito isto medicamento, vulnus aliquod grauissimũ sanetur, quod naturæ vires omnino superare videatur, vi ipsius Dæmonis ex pacto seu explicito seu implicito ad curationem hanc allecti, id accidit. Neque suspicionem huius rei tollit illud, quod nonnulli dicunt, omnia simplicia, quæ ad compositionem huius vnguenti adhibentur, esse planè naturalia, nullos in compositione vel inunctione adhiberi characteres, vel coniurationes & incantationes. Nam non solùm sub characteribus & consecrationibus, aut certo verborum modo, suum pactum occultare potest Diabolus; sed & sub rebus naturalibus, si ipso iubente (quod fit in pacto primo & explicito, cui implicitè alij, qui eadem adhibent, incautè se admiscere possunt) res naturales ad alios, quàm à Deo creatæ sunt, vsus adhibentur, atque actiones diabolicæ ac magicæ sub magneticarum actionum velo obuoluuntur, & obtruduntur. Posito ergo (quod tamen plerumque naturæ beneficio, fieri diximus) vt hoc vnguento vulneratus sanetur: Diabolum tamen, vt perdat animam, corpori aliquo modo prodesse impossibile non est imò credibile: cùm infensissimus hominum hostis sit, iisque, quocunque modo potest, ad nocendum paratissimus, & proinde, quantum potest, à Deo Creatore beneficio, & mediis ab eo ordinatis, hominem ad res superstitiosas deducit.

* * *
* *
*

CAPVT

CAPVT XI.

De Alterantibus medicamentis, & potionibus vulnerariis.

Interna medicamenta vulneraria duplicia.

DVplicia medicamenta ad vulnera sananda vsurpari, externa & interna, suprà dictum. De externis hactenus actum, de internis hoc capite agemus, sunt autem illa duplicia, quædam alterantia saltem, quædam in specie vulneraria dicta. Alterantia sunt refrigerantia, incrassantia & leniter, ne obstructiones pariant, adstringentia, quæ ideò adhibentur vt prohibeant, ne humores facilè incalescant, fusiles fiant, & putredinem concipiant. Talia parantur è *cichorio, endiuia, acetosa, plantag. tormentilla, rosis, portulaca, nymphæa, borragine, santalis succo, citri, granatorum. C. C. margaritis, corallis.* E quibus decocta, aquæ destillatæ, syrupi, electuaria, potiones parantur.

An potiones vulnerariæ vsurpandæ fiat. Negatiua.

Deinde vsurpantur quædam medicamenta, potiones imprimis, quæ vulnaria dicuntur. De quibus tamen Autores dissentiunt. Nonnulli, inter quos Balduin. Ronssæus, *in epistol. medic. epistol.* 66. eas quidem admittunt in iis partibus vulneratis, ad quas huiusmodi potiones pertingunt, vt sunt gula, ventriculus, & intestina, & tunc topicorum medicamentorum ferè locum habent, in partibus verò externis eas reiiciunt, istis de caussis. Primò quòd in Hippocratis & antiquorum Medicorū scriptis nulla harum potionum fiat mentio. Secundò, quod ob situs distantiam ad extremos artus, vel caput penetrare posse non credunt, imò nec ad intestina, crassiora quibus scil. vulneratis medicamenta per clysteres commodius iniiciantur, quam potanda exhibeantur, imò adstringentia, quæ plerumque admiscentur, impedire putant, vt medicamenta ista, ad partes penitiores non penetrent. Tertiò quod inter medicamenta, e quibus potiones parantur, sint cùm calida & aperientia, vt *betonica, veronica, artemisia, garyophyllata, carduus benedictus. &c.* tùm frigida & adstringentia, vt *symphytum, pyrola, equisetum, sanguisorba, tormentilla, &c.* vt ita satis non constet, cuius facultatis esse debeant medicamenta, è quibus hæ potiones parantur, & quas vires illæ potiones habeant. Quartò, cùm tamen pleraque sint adstringentia, exhibita plus damni, quàm commodi allatura putant, cùm hepar atque alia viscera nobiliora obstruant.

Affirmatiua.

Verùm enim verò negandum equidem non est, apud antiquiores Medicos, quantum ego quidem memini, de hisce medicamentis mentionem ferè non fieri: posterioribus tamen frequens eorum vsus fuit. Attamen ea quæ Galenus, *5. meth. cap.* 9. de potionibus in vulneribus thoracis habet, ea huc quadrare videntur: & facit potionum harum mentionem Autor *libri de dynamidiis, tit. de plaga*, qui exhibet è vino *pilosellam, plantaginem, fraxinum, garyophyllatam, pimpinellam, hederam terrestrem, betonicam, agrimoniam.* Et *titulo de vulnerib. sanand.* præscribit *pilosellam, agrimoniam, hederam terrestrem.* Et in Antidotario Mesuës, *sub finem distinction.* 12. post emplastra talis potio exstat:

℞. *Garyophyllata, rad. artemisiæ, pimpinellæ, consolidæ, pentaphylli, herbæ venti, violarum, cauliu rubri, cannabis, teneritatum rubi*, ana M. j. *rubio*, ad pondus omnium. Bulliant hæc omnia in vino vsque ad medietatem: postea colentur. Colaturæ adde tertiam partem *mellis*: iterum ebulliant & colentur.

Equidem Christophorus Georgius de Honestis *in comm.* antiquos codices non habere hoc medicamentum scribit; & Io. Manardus, *in comm. in hunc locum* se nescire scribit, quo casu hæc mixtura in hunc locum irrepserit, & potus emplastris additus fuerit. Idem tamen Christoph. Georgius de Honestis, *eod. in loco*, siue Mesuës sit, siue alterius, in multis tamen aliis autoribus descriptā reperiri: & Io. Manardus, *eod. in loc.* potiones eiusmodi ad vulnera noua & antiqua esse vtiles, séque eas non semel expertum esse, ac curauisse iis solis pessima & desperata vlcera scribit. Easdē vsurparunt & alij non solùm Empirici, sed & doctissimi & peritissimi Medici ac Chirurgi, Guido, *part. 2. Chirurg. parua, cap.* 9. Io. de Vigo, *lib.* 3. *cap.* 10. Io. Anglicus, Nicolaus Massa, *epist.* 58. Io. Tagaut. *lib.* 2. *Institut. Chirurg.* Io. Andr. à Cruce, *de vulner. tract. 2. lib. 4. cap.* 4. Fallopius *de vulnerib. cap.* 14. Petrus Andr. Matthiolus, *in lib.* 4. *Dioscorid. cap.* 16. Ambros. Paræus, *lib.* 18. *cap.* 28. Hier. Fabricius ab Aquapendente, *lib.* 2. *Chirurg. cap.* 23. Ludouic. Septalius, *animaduers. medicar. lib.* 8. *num.* 181. aliique plurimi, quos experientia docuit, potiones has ad vulnera curanda maximè vtiles esse. Ideóque experientiæ refragari, & medicamenta vsu longo probata reiicere aut negligere nefas sit. Nam, vt Galenus *5. de loc. affect. cap.* 3. scribit: *Praestat ea, quæ fiunt, quomodo fiant, quærere, quàm quod fiant, negare.* Neque id satis est ad medicamenta reiicienda, quòd in antiquorum libris eorum mentio non fiat. Nam multa & vtilissima medicamenta posteriores inuenerunt, quæ antiquis fuerunt ignotissima. Neque eo fine adhibentur, quo topica, aut potiones illæ, quarum mentionem facit Galenus, *4. method. medend. cap.* 7. Ideóque etiamsi extrà, vt alia topica, vulnus non attingunt: tamen per venas ad ipsa vulnera penetrare possunt. Neque ob vim adstrictoriam quam ea istis medicamentis quædam habent, metuendum, vt propterea ad exteriora membra penetrare non possint, aut in visceribus obstructiones parturæ sint. Aliorum enim, quæ vim potius aperiendi habent, admistione incommodum hoc facilè euitari potest. Nec tandem omnium medicamentorum vires saltem a primis & hinc ortis qualitatibus æstimandæ sunt, sed & a tota substantia ortis proprietatibus, quas sola experientia suggerit. Vires autem horum medicamentorum, etsi facilè definiri non possint, sed experientiâ manifestentur: tamen de eo inter autores conuenit, ea non esse vsurpanda in principio, & vbi periculi nihil in vulnere imminet, ac topica ad sanationem integram sufficiunt, vbi febris & inflammatio adest, quæ horum, cùm plerumque calida sint, vsu facilè augeri possunt: sed cùm aliis de caussis, tùm in primis ob vitiosam partis constitutionem vulnera curationem non facilè suscipiunt, vnde non solùm in vulneribus, sed & vlceribus ac fistulis feliciter vsurpantur. Multum enim refert, quomodo pars vulnerata, & sanguis in ea sese habeant, & quæ nocent vulneribus, omnia ferè sanguinis vitio communicantur, vt docet Tagautius, *Institut. Chirurg. lib. 6. cap.* 11. Atque cùm videamus, cibos alios esse vulneratis commodiores, alios noxios: cur non etiam ea medicamenta ægris propinemus, quæ faciunt, vt omnia in sanguine, & circa partem affectam rectè se habeant? Qua de re Ambros. Paræus, *loco antea allegato*, sic scribit: *Naturæ tali potione adiutæ planè mira fecisse mihi non rarò visa est in cariosorum ossium correctione, & vlcerum consolidatione. Hæ namque potiones etsi humores noxios per aluum non expurgent: valdè tamen efficaces sunt detergendis vlceribus, & ab omni excrementitiorum humorum colluuie vindicandis, sanguini defæcando, & ab ichoribus, omnique impuritate repurgando, fractis ossibus agglutinandis, & neruis unioni restituendis.* Et mox: *Hæc medicamenta admirabili & propriè diuinâ vi sua sic sanguinem expurgant, vt ex eo tanquam è materia apta & laudabili, caro, quæuisque alia substantia deperdita promptè restitui & reponi possit, & pars pristinæ unioni reddi.* Et P. Andreas Matthiolus, *in lib. 4. Dioscoridis, cap.* 16. ait: *Eiusmodi potionibus vidi ego cùm thoracis, tam intestinorum vulnera sanari, quæ lethalia & nullo prorsus auxilio curari posse censebantur.* Et omnino id agunt hæc medicamenta; vt sanguinis nimiam humiditatem quæ ad glutinationem parum apta est absumant, probam pro generatione carnis materiam suppeditent, & afflusum ad partem vulneratam moderatâ adstrictione inhibeant. Et Guido de Cauliaco, *tr. 3. doctrin. 1. cap.* 1. sui seculi stylo ita scribit: *In antiquis vlceribus, in fistulatis & cancerosis, necnon & in sanguine congelato in interioribus, ac in sanie congregata in pectore, & in glandulis intrinsecis, & crepaturis quandoque conferẽ.* Quæ eadem ex eo habet Io. Tagautius, *lib. 2. Institut. Chirurg.* Et in his casibus audacter se illis potionibus vti scribit Ioh. Andreas à Cruce, inque magis in diuturnis fistulosis & malè morigeratis. Et Ludouicus Septalius, *loco allegato*, scribit: *Vbi copiosiora in dies excrementa generari viderimus, vel ob errata in victu, vel exuberantiam prauorum humorum in toto, vel ob malitiam vulneris, euacuato corpore, & transacto inflammationis tempore, placet vti aliqua vulneraria potione per plures dies, donec absumtam materiam viderimus.*

Materia potionum vulnerariarum.

Simplicia autem, è quibus parantur, varia sunt. Io. Andr. à Cruce à Germanis quatuor tantùm herbas in hunc vsum extolli & commendari scribit, *alchimillam, garyophyllatam, vincam peruincam, & Trinitatis herbam*, quæ species trifolij sit. Verùm multo plures plantæ in vsu sunt. Nimirum *consolida maior, & minor, sanicula, consolida Sarracenica, agrimonia, pyrola, veronica, artemisia, plantago, sabina, equisetum ophioglossum, quinquefolium, potentilla, verbena, brassica rubra, nepetha, virga aurea, centaurium minus, hypericum, tanacetum, serpentaria, herniaria, scordium, fragaria; radic. tormentillæ, pimpinellæ, aristolochiæ vtriusque, dictamni albi, valerianæ, bistortæ, gentianæ, rhabarbari, rhapontici; fl. lil. conuallium, hyperici, rosarum; oculi cancrorum, sperma ceti, lignum lentiscinum, mumia, macis, bolus Armenus.*

Ex his parantur varia composita, in primis potiones & pulueres. In quibus tamen parandis hoc in genere obseruandum, vt eæ plantæ quæ parti vulneratæ aut vicinæ appropriatæ sunt, ex gr. in vulneribus capitis *betonica, rosa*, in vulneribus pectoris *veronica*, in vulneribus hepatis & circa hepar *agrimonia*, in vulneribus renum aut circa renes *fragaria*, eligantur.

Potiones.

Potiones vulneraria.

Vt ℞. *Artemisiæ rubræ*, Vnc. j. *fol. hederæ arbor. herb. pyrolæ, saniculæ maior. minor. alchimillæ, consolid. Sarracenicæ*, ana Vnc. j. *Bellid.* Vnc. ß. Concidantur & infundantur in *vini opt.* ℔. ß. *aq. s.* ℔. j. ß. Stent in Balneo clauso per 3. horas in calore. Postea exprimantur, & stent per noctem. Manè adde *sacchari.* Vnc. iv. *nuc. mosch. ocul. cancror. mumiæ*, ana Drach. ij. F. Potio.

Vel ℞. *Alchimillæ, saniculæ, consolidæ Sarracen. hederæ syluestr. artemis. rub.* ana M. j. Affunde vini boni mens. iv. Coq. in olla clausa lento igne, vsque ad quartæ partis consumtionem.

Vel ℞. *Herba pyrola* M.iv. *fol. hederæ terrestr.* M.iij. *rad. gentiana alba* Vnc.iv. Concisis affunde *cerevisiæ veteris*, q. s. Stent per noctem. Postea destillentur.

Vel ℞. *Consolida Sarracenica cum toto*, M.j. Coq. in vino bono ad tertiæ part. consumtionem. Detur mane & vesperi haustus.

Vel ℞. *herbar. tormentillæ, fragariæ, saniculæ, matrisilvæ, pyrolæ*, ana M.j. Coq. in cerevis. quæ detur ægro.

Vel ℞. *Herb. pyrola, vinca, pervinca, prunella, artemis. rubr. pimpinella, agrimon.* ana M.ij. Coq. in vino ad dimidias. Detur vulnerato haustus mane & vesperi.

Vel ℞. *Ligni lentiscini, visci quercini*, ana Vnc.ij. *rad. consolida, Aristoloch. centaurea, rubiæ, valerianæ, tormentillæ, bistortæ*, ana Vnc. ß. *aq. communis chalybeatæ* ℔. xij. Mist. & fiat infusio s. a. per 24. horas, postea bulliant duplici vase ad consumtionem medietatis, & cùm ad consumtionem tertiæ partis fuerit perventum, adde *rad. petroselini, summitat. rubi, cannabis, pilosellæ, Trinitatis, vinca pervinca, equiseti, fragariæ flor. bel. eorundem*, ana M. ß. *rhapontici* Drach. ij. *cinnamomi* ℥. ß. In fine verò decoctionis adde *vini aromatici* ℔. iij. Deinde factâ expressione & colatura, cum *sacchar*o fiat veluti mulsa.

Vel ℞. *Ligni Guaiaci praeparat.* Vnc.iv. *cortic. Guaiaci, sarsaparillæ*, ana Vnc.ij. *santali citrin. rad. tormentillæ bistortæ, valeriana, di tamni albi, consolida*, ana ℥. ß. *aqua commun.* ℔. xvj. Misc. & F. infuso s. a. per 24. horas. Postea bulliant duplici vase, ad consumtionem tertiæ partis; tunc adde *equiseti, betonicæ, pilosellæ, dictamni Cretici, pyrolæ, potentillæ, summit. rubi; herb. Trinitatis, fragariæ*, ana M.ß. *cinnamomi* Vnc.ß. Bulliant simul, donec remaneant ℔. vj. & in fine ebullitionis adde *vini albi opt.* ℔. iij. Facta deinde expressione & colaturâ, cum *melle* vel *sacchar*o fiat veluti mulsa. Si tamen febricitaret vulneratus, detrahendum esset vinum.

Commendatur etiam sequens potio Nobilium Bernensium, qua sola sæpissime grauissima vulnera curari dicuntur, cuius mentionem etiam facit Guilhel. Fabricius, *cent. 4. observ.* 84.

℞. *Pyrola, virga aurea, artemis. sanicula, beto rubr.* an. q. v. Colligendæ sunt plantæ M. Augusto, & in vmbra siccandæ, postea pulverisandæ. Pulveris sume part. æqual. & misce. Tunc ℞. *Pulu. huius*, cochl. j. Ebulliat in *vini albi* Mens. j. Detur vulnerato haustus tepidè ter in die. Continuetur vsque ad consolidationem. Debili ægro dentur cochl. ij.

Alia potio.

℞. *Gallitric. pyrola, vinca pervinca, consolid. Sarracen. matrisilu. sanicula, veronica, alchimilla, hedera arbor. artemis.* an. M. iij. *albi Græci mense Martio collecti*, Vnc. ij. ß. *Cerevisiæ veteris & acidulæ*, vnius vrnæ proportionem. Stent in digestione per 24. dies; postea per Vesicam destillentur, & reserua pro vsu in vitris bene munitis. Dantur ij. cochlearia singulis vicibus, ter in die.

Parantur in hunc vsum & pulveres.

Pulveres. Vt ℞. *Nuc. mosch.* Vnc. j. *ocul.* ♋. Vnc. j. ß. Fiat pulvis, detur, ʒ. ß. vel ʒ j. cum vino.

Vel ℞. *Corall. rubr.* Drach. iij. *margarit. spodij* an. Drach. vj. *ocul.* ♋ Vnc. ij. M. F. pulvis. Detur vulnerato de isto pulvere Drachma vna in Vino aut aqua.

Electuaria talia parari possunt.

Electuaria. Vt ℞. *Conf. ros. rubr. betonic.* ana Vnc. ij. *tormentillæ consolida*, ana Vnc. j. *mastic.* ʒ. ij. *corall. rubr.* ʒ. j. *ocul.* ♋ *præp.* ʒ. ß. Cum *Syr. acetosæ* F. Electuar.

Vel ℞. *Succi plantag. equiseti, sanicula, pilosellæ, veronica*, an. Vnc. iij. *rad. consolid. minor.* sub cineribus coctar. & per setaceum traiectar. ℥. j. *sacchari albi* ℔. j. Coq. ad Electuarij consistentiam, Sub finem addendo *conf. rosar.* Vnc. j. *tormentillæ* Vnc. ß. Misce.

Non tamen his potionibus solis fidendum, & reliqua topica medicamenta negligenda sunt. Id enim si fiat, vulneratus in graue periculum incidere potest, cuius rei historia est apud Guilhelm. Fabricium, *cent. 4. observ.* 83.

CAPVT XII.

De Diæta vulneratorum.

Atque hæc de Chirurgia & medicamentis ad vulnerum curationem in vniuersum necessariis dicta sunt. Restat, vt
Diæta vulneratorum. aliquid de diæta, quæ vulneratis observanda est, dicamus. Aër sit temperatus, seu tepidus, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Locus in quo cubabit, tepidus esse debebit.* Frigidus verò vulneribus omnibus valde inimicus est. Calidus licèt vulneri satis commodus est: tamen quia corpus calefacit, humores commouet, & ad motum aptos reddit, atque ita facilè fluxionibus, quæ aliàs in vulneribus facilè accidere solent, occasionem præbere potest, vulneratis vtilis non est. De quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Opportunissimum tempus curationi vernum est, aut certè neque feruens, neque frigidum. Siquidem vulnera & nimius calor, & nimium frigus infestant.* Si verò talia naturâ non detur, arte parandus est. Sit etiam aer purus: fœtidus verò & quouis modo inquinatus vitandus.

Cibum & potum quod attinet, cùm ex sanguine caro; & *Cibus.*
quicquid ad vulneris glutinationem necessarium est, generetur, tales sint, è quibus sanguis bonus & purus generetur, & nullo modo multis excrementis & prauis symptomatibus occasionem præbeat. Cibi ergo sint boni succi & facilis coctionis: vitandi verò cibi praui succi, allia, cæpæ, suilla caro, pisa; & omnino calidis, acribus, mordacibus, & mali succi cibis abstinendum. Sumantur etiam cibi ea quantitate, qua possint à natura coqui, & quæ moderatam sanguinis quantitatem suppeditet. Si enim copiosior sanguis generatur, materiam fluxioni, inflammationi, & aliis symptomatibus suppeditat. Et quidem ea quantitate cibus assumendus, vt sanguinis non tantum ad partem vulneratam confluat, quantum tempore sanitatis fluere consueuit, cùm pars vulnerata imbecillior reddita, tantam sanguinis copiam, quam ante conficere, & sibi assimilare non possit; vnde vel inflammatio, vel excrementorum copia generabitur, vulnúsque nimis humectabitur. Cibi etiam ita comparati sint, vt humorum fluxionem potiùs cohibeant, quam excitent, & omnino tales esse debent, vt si quod vitium sit in humoribus, illud corrigant potiùs quàm augeant. Et si quid mali accidat vulneri, & illi adquiescetur cibus, danda opera: Non tamen in omnibus vulneribus eadem forma victus conuenit. Nam si vulnus sit in parte carnosa, & nullum adsit inflammationis periculum, plenior cibus offerri potest: at in partibus neruosis, & vbi inflammationis periculum imminet, tenuior victus præscribendus, vt minor sanguinis copia ad partem vulneratam affluat, & inflammationi materia subtrahatur. Et quidem quò maius periculum in vulnere adest, eò victus sit tenuior, vbi verò periculum minuitur, paulatim ad pleniorem ascendere licet. Quanquam ergo Hippocrates *lib. de affect.* scribit: *Vulneratos fame affligito* id non simpliciter accipiendum, sed semper ad periculum, in primis inflammationis, coniunctum attendendum, & quò id maius vel minus, eò tenuior vel plenior victus præscribendus, vt ex eodem Hippocrate, *lib. de fractur. comm.* 1. *text.* 44. & *comm.* 3. *cap.* 12. & Galeno, *in comm. ibid.* videre est. Dandum tamen hic etiam est aliquid ætati, tempori, regioni, consuetudini, temperaturæ, secundum *aph.* 17. *sect.* 1.

Potum quod attinet, in nostris regionibus satis commodè *Potus.*
bibitur, cerevisia, potus puta ex hordeo vel tritico paratus, quæ nunc tenuior, nunc crassior, pro vulneris conditione eligenda. Vinum, in vulneribus periculosis, & vbi inflammationis periculum imminet, locum non habet; cùm humorum, ob tenuitatem & caliditatem, sit vehiculum. Ideóque Hippocrates, *lib. de vlcerib.* t. 11. scribit: *Modicus cibus & aqua potio, quàm maximè omnibus vulneribus, magis tamen recentibus quàm vetustis confert, tum sicubi in vulnere inflammatio adest, aut imminet, aut vbi periculum est, ne quid vitietur, vel cùm articuli vulnera inflammatione tentantur, aut vbi conuulsionis metus impendet, & venter vulnus accepit.* Itaque assuetis, & vbi cereuisiæ copia non est, vel aqua simplex exhibenda, vel medicata, *succo granatorum, semine coriandri, cortic. citri*, vel *aqua hordei*, aut è *rorismarino* destillata. Vbi inflammationis periculum transit, vinum ὀλιγόφορον exhiberi poterit. In grauioribus vulneribus medicati potus ex herbis vulnerariis parari possunt.

Motum & quietem quod concernit, quies vulneratis conue- *Motus & quies.*
nit & præcipuè parti vulneratæ. Motus enim humores commouet, & ad fluxum aptos reddit, & membri vulnerati motus dolorem in eo concitat. Ambulare tamen leniter, si crura salua sint, non nocet: de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Optimum etiam medicamentum quies est. Mouere & ambulare, nisi sanis alienum est: minùs tamen his est periculosum, qui in capite, vel brachiis, quàm qui inferioribus partibus vulnerati sunt. Minimèque ambulatio conuenit, femore aut crure, aut pede laborante.*

Motus quoque animi nimij sunt vitandi, & in primis ira. *Animi affectus.*
Ideóque ij, qui ægrum ad iram concitare possint, nec admittendi, nec eorum facienda mentio, sed potiùs ad moderatam lætitiam, ac animi tranquillitatem æger disponendus. Venus, si quid aliud vulneratis noxia. Vigiliæ immodicæ nocent, cùm humores accendant, & commoueant. Aluus sit aperta & si substiterit, clysteribus lenibus laxanda.

CAPVT XIII.

De prohibenda ad partem vulneratam fluxione.

Atque hæc de generali vulnerum curatione dicta sint: quæ tamen interdum secundum subiectorum varietatem, partis vulneratæ naturam, & morborum ac symptomatum superuenientium rationem varianda est: de quo iam diximus.

Et primò quidem sæpè accidit, vt corpus, quod vulneratum est, non exactè sanum sit, sed vel plethoricum, vel cacochymicum, & proinde metuendum ne vel sanguis abundans, vel humores vitiosi in corpore cumulati, occasione vulneris ad partem affectam ruant, & varia mala excitent. Danda ergo dili-

gens

gens opera vt affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur. Præcauetur autem fluxio primò, si omnes causæ quæ fluxionem excitare possunt, præcaueantur; & proindeomnia, quæ partem vulneratam p.n. calefacere, in ea dolorem excitare, aut laxam & ad fluxum recipiendum aptam reddere possunt humores item calefacere, fundere, & ad motum faciles reddere queunt, tollendæ. Diæta quoque ea ratio obseruanda, ne vllo modo nimis copiosum sanguinem, vel prauos humores generet.

Deinde partis imbecillitati succurrendum roborantibus; dolor, si is adsit, mitigandus; si calor alterandus; & tandem sanguinis copia imminuenda, ac vitiosi humores euacuandi. Id quod venæ sectione, vel Purgatione perfici potest.

Venæsectio. Itaque si sanguis in corpore abundet, vt metuendus sit eius ad vulnus defluxus, sanguinem, nisi antea multum fluxerit, mittere vtile est, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 16. Medicus*, inquit, *debet mittere sanguinem ad siccitatem mouendam: Et sinat ergo sanguis multus ad siccitatem abundantiorem, sed nisi fluxit, quantum satis fuerit vena, si vires venæsectionem ferant.* Idque imprimis faciendum in vulneribus magnis, in quibus ob dolorem sanguinis affluxus metuitur: vbi etiam sanguis mittendus, etiamsi in corpore adeo non abundet. Vide Hippocrates, *in lib. de articulis*, in costæ collisione sanguinem è cubito detrahit; vbi Galenus *in comment.* addit: *Etiamsi in corpore sanguis non redundet, in huiusmodi plagis ad venæ sectionem deueniendum est.* Et *lib. 2. de compos. med. sec. loc. cap. 1.* ad capitis dolorem ex ictu, maximè venæ sectionem commendat.

Vt autem venæsectio non solùm euacuationem, sed & reuulsionem præstet, in longinqua & contraria parte vena aperienda, vt alibi de Reuulsione dictum. Faciendum autem hoc citissimè, & primo statim die, & quidem antequam vllum medicamentum adhibeatur, vt sanguinis ad partem vulneratam affluxus præcaueatur.

Emittendus autem sanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque si antea multum sanguinis effluxerit, omittenda venæsectio. Quod si verò parum vel nihil sanguinis effluxerit, sanguis emittendus, semper tamen pro virium ratione quas definiunt ætas, habitus corporis, anni tempus, & alia, de quibus suo loco dictum.

Purgatio. Si verò humores vitiosi in corpore abundent, purgatione opus est. Nam cùm eo felicius & citius vulnus sanetur, quò pars magis sana & bene constituta est, & mala partis vulneratæ constitutio sanationem impediat: omnino danda opera ne vitiosi humores ad partem affectam confluant. Itaque cùm vulneris occasione facile fieri possit, vt ad partem affectam confluant, si in corpore reperiantur, statim euacuandi sunt. Idque faciendum in magnis vulneribus, & vbi metuendum, ne ob dolorem praui humores ad partem vulneratam ruant, vt & in iis vulneribus, vbi sectio & dilatatio facienda & os abradendum est, & omnino in omnibus, vbi dolor est vehementior. Parua verò vulnera & dolore carentia etiam sine purgatione sanescunt. Si tamen aluus sit adstricta, clystere laxanda est.

An vulnerati sint purgandi. Siquidem nonnulli sunt, qui purgationes in vulneribus abhorrent, metuunt, ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verùm admittunt eas Hippocrates, *lib. 4. de affectionib. de fracturis, t. 48. comm. 3.* & Galenus, *4. meth. med. cap. 4. & 6.* Et ratio id suadet. Si enim calidi & tenues ac biliosi humores in corpore abundent, sanguinem ad motum aptum reddunt, & facilè ex dolore & vigiliis incalescunt, atque inflammantur, & febri occasionem præbent.

Etsi verò omnes humores vitiosi, qui in corpore abundant, euacuandi sunt: tamen, vt diximus, imprimis calidi & biliosi ac serosi, qui ad fluxum magis apti sunt, & ad inflammationes ac erysipelata generanda faciunt, & febres facilè excitant. Statim autem in principio instituenda est purgatio, antequam nimium affluxus concitetur, & febris accedat. Si verò febris iam accesserit, purgatio non commodè, aut certè cum periculo instituitur.

Ac proinde in vulneribus ad purgandum vtilissimè adhibentur *manna, syrupus ros. solut. rhabarbarum, fol. senæ*, & ex compositis, *tryphera Persica, el. de psyllio, rosatum Mesuei*. A calidissimis verò medicamentis purgantibus abstinendum, ne fluxus humorum concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem disponant. Qua ratione autem purgatio rectè instituenda sit, alibi dictum.

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus sistenda.

PArtes ipsas vulneratas quod attinet, sæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerum agendum. Quomodo priuatarum partium vulnerum curatio rectè instituenda sit, locis quæ postea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarum, neruorum ac partium neruosarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrha- Et primò quidem venarum & arteriarum maiorum vulnera *gia vulnerum.* hoc peculiare habent, quòd insignis hæmorrhagia eas comitatur, quæ animi deliquia, & alia symptomata excitare potest. Fluit autem sanguis vel ex venis, vel ex arteriis, & quidem nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna, vel ex pluribus. Et licet prima hæmorrhagiæ causa sit vulnus vasi inflictum: tamen non raro accidit vt sanguis aliquamdiu sistatur, postea tamen subitò iterùm erumpat quod præcipuè accidit ex animi commotione & ira. Quò pertinet & aduersarij, à quo vulnus inflictum est, præsentia; qua de caussa aliquoties sanguinem, qui iam substiterat, iterum fluere incepisse compertum est. Ac memini, cùm frater fratrem vulnerasset, & ad vulneratum alter, dum vulnus deligaretur, accederet, (etsi iam reconciliati essent) subitò sanguinem, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupisse, cùm verò aditus posteà prohiberetur, substitisse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cùm autem sanguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, crassior est, nigrior, obscurior, & minus calidus, ac sine maiore impetu & pulsu æqualiter effluit, ac minus vires deiicit, cæteris paribus. Qui autem ex arteriis prouenit, cum impetu exilit pulsim, quàm fluit, est calidior, feruens, tenuis, magis flauus, spumosus, nec citra pulsus insignem mutationem, ac virium imbecillitatem & deiectionem effunditur. Si maius vas, sit apertum, maiore copiâ & impetu sanguis effluit, minore, si minus vas sit vulneratum. Quæ autem vena vel arteria, & an vna vel plures sint vulneratæ; ex Anatomicis cognoscitur.

Prognostica.

1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valde periculosa est. *Prognostica.* Sanguis enim vitæ thesaurus est & cùm spiritus vitales euocentur, inde pulsus imbecillitatem, paruitatem, frequentiam, & inæqualitatem, & nonnunquam intermissionem, animi deliquium, syncopen, partium extremarum refrigerationem & sudores, conuulsionem, singultum, delíria, & tandem mortem ipsam affert. Vnde Hippocrates, *5. aph. 3.* ait: *Ex copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus accidens, malum.* Et *7. aph. 9. ex sanguinis profluuio delirium, aut etiam conuulsio, malum.* Et quidem periculosius est, si delirio conuulsio coniungatur, quàm si solum delirium adsit.

2. Imprimis verò id præstat sanguinis arteriosi effusio, vtpote cùm quo caloris influentis plurimum, & spiritus vitales, qui ad vitam conseruandam maximè sunt necessarij, effunduntur ac dissipantur.

3. Præterea & ob id periculosiora sunt arteriarum, quàm venarum, vulnera, quia difficilius sanantur & consolidantur, propter ipsarum duritiem, motum perpetuum, ac sanguinis arteriosi impetum.

4. Longè etiam periculosiora sunt arteriæ vulnera, maioremque & curatu difficiliorem hæmorrhagiam afferunt, quæ secundum arteriæ longitudinem, aut transuersim vel obliquè inflicta sunt, quàm quibus tota arteria discissa est, vt ipsa experientia testatur, ita quidem, vt Medici suadeant, si hæmorrhagia sisti non possit, & arteria tota non sit dissecta, vt tota per transuersum discindatur. Etenim si arteria tota per transuersum sit discissa, in se contrahitur, eiusque orificia conniuent, & propterea faciliùs coalescunt, & à carne circumiacente faciliùs teguntur, & occluduntur, neque dum arteria dilatatur, vulnus ita distrahitur. Si verò arteria secundum longitudinem, vel obliquè, aut etiam tota discissa sit, cùm assiduo dilatationis ac contractionis motu, moueatur, hoc motu & imprimis distentione, vulnus magis dilatatur, & in qualibet diastole hiat, vnde sanguis cum impetu effunditur & exilit.

Curatio.

Curatio. Vt in omni hæmorrhagia nimia, ita etiam in ea, quæ fit ex vulnere, duplex indicatio occurrit, vna, quam ipsa vasa vulnerata suggerunt, quæ vnionem & glutinationem postulant, altera, quam hæmorrhagia suggerit, quæ si nimia sit, & vires deiiciat, vt sistatur, etiam antequam vasa occludantur, & vniantur, postulat. Cum enim ad vasorum vnionem temporis spatium aliquod requiratur, atque interim æger de vita periclitari possit, statim sanguis sistendus est.

Vt ergo sanguinis, etsi vulnus [illegible]ndum coaluerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præstanda sunt, quæ eius motum impedire ac inhibere possunt. Impeditur sanguinis fluxus, si conuenientibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quomodo si sanguis cohiberi non possit, & per vulnus etiam quocunque modo clausum perrumpat, ob sanguinis maiorem impetum, omnia ea remouenda, quæ sanguini impetum conciliare possunt, qualia sunt sanguinis omnia copia expultrix eam irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues effetuescentes, motus, licet & arteriæ, si tota [illegible] sit motus, decliuis, & similia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui sanguinem attrahit, & sanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens aliò auertendus.

Primum ergo, vt vulneris orificium occludatur, danda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vasis vulnerati

conunctione

coniunctione, vel orificij obstructione. Labia vulneris coniunguntur vel digitis orificium vulneris tamdiu cōprimendo, quousque sanguis grumescat, & ita ipse vasis orificiū obstruat, ac ora vasis conniueant & subsideant, vel fasciis orificia inuicē adducendo. Verùm rarò tamdiu digitum in vulnere detinere licet, donec sanguinis grumus concretus orificium obstruat; neq; id locum habet in arteriis vulneratis, cùm arteriosus sanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concrescat. Neque etiam venæ, si sint profundiores, facilè fasciis constringi, vel eorum orificia digitis comprimi possunt. Tutissimum ergo est, operam dare, vt orificium vasis sanguinem fundentis obstruatur. Id verò vt artificiosè fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri potest, aut si ipsum orificium vasis digitis attingi non possit, ramus sanguinem fundens, quà ad vulnus tendit, proximè digito arctè comprimendus, & vulnus ab omni humiditate mundandum, hicque statim medicamentum sanguinem sistens imponendum. Quod vt rectè fiat, non temerè (qua in re à Chirurgis non rarò peccari vidi) vulnus magnâ medicamentorum adstringentium mole saltem obruendum, sed danda opera, vt ipsum orificium statim arctè obturetur. Hoc enim nisi fiat, etsi magna moles huiusmodi medicamentorum imponatur: tamen si orificium vasis non sit obturatum & obstructum, per id sanguis erumpit, & reliquum illum apparatum omnem eludit. Ad sanguinem autem hoc modo sistendum vix quicquam commodius est, vt quotidiana testatur experientia, quam fungus ille exsiccatus, quem crepitum lupi appellant, qui passim in vineis crescit.

Sanguinem sistentia. Cùm enim naturæ sit siccissimæ & sanguinem effluentem, quod humida faciunt, quæ propterea ad sistendum sanguinem parum vtilia sunt, non admittat, vt in vase subsistat & hæreat, facit. In primis verò vtilissimus hic est, si priùs filo constringatur, & onere imposito vel torculari in se comprimatur, & cogatur. Ita enim postea vbi vulneri imponitur, se dilatat iterum, & orificium vulneris obstruit.

Si tamen huic soli fidere non libeat, pulueres astrictorij vulneri priùs inspergi possunt. Galenus hoc medicamentum ad sistendum sanguinem præ reliquis commendat, & omnium, quæ nouerit, optimum esse, & mirari se scribit, *5. meth. med. c.4.* si cui melius inuenire contingat.

℞. *Thuris* part. j. *aloës* part. j. ß. F. Puluis; huius q. s. misce cum *albumine oui*, ad mellis consistentiam. Misturam hanc mollissimis *pilis leporis* excipe, eámque vasi & toti vulneri impone. Postea conueniente modo fasciâ vulnus obliga, & tertio demum die solue. Vbi medicamentum adhuc vulneri adhæret, aliud adhuc superponito. Sin priùs sua sponte linamentum decidat, radicem vasis digito blandè comprimens, vt scilicet nihil confluat, hoc quidem suspensa manu adimito, alterúmque imponito. Quousque enim medicamentum à sanguine fuerit remollitum, non probè sedata fluxio est. Vide Galenum, *loco allegato*.

Sunt tamen & alij pulueres etiam vtiles.

Vt ℞. *Boli Armen. sang. dracon. thuris, aloës succotrina*, part. æqual. F. puluis.

Guil. Fabricius sæpe hunc feliciter vsurpauit.

℞. *Farina volatilis*, Vnc. iij. *sang. dracon. thuris*, ana Vnc. ß. *boli Oriental. terra sigill.* ana Drach. ij. *gypsi* Drach. vj. *ranar. aquatil. praparat.* Vnc. j. *musci cranij human.* Vnc. ß. *pilor. lepor. minutiss. incisor.* Drach. j. *puluer. album. ouor. in Sole diligenter exsiccat, spuma maris, spongia noua torrefact.* ana Vnc. ß. Misc. F. puluis subtilissimus.

Vel ℞. *Musci pruni sylvestr. rad. vrtica, serpentaria*, ana ℥. ß. F. puluis, qui vulneri inspergatur.

Vel ℞. *Vitriol.* pulueris. q. s. includatur linteolo, & vulneri imponatur.

Vel ℞. *Aloës, thuris, farina volatilis, telar. aranear. boli Armen. pilor. lepor.* ana Drach. j. F. puluis.

Vel *vrtica mortua* puluerisetur, & vulneri inspergatur.

Neque ab vsu istorum medicamentorum desistendum, donec caro, quæ gignitur, circa vas sit producta, vt eius orificium claudat. Hoc enim nisi fiat, semper adhuc hæmorrhagia metuenda est.

Aqua contra hæmorrhagiam, Magati. Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 63.* miros effectus præstare hanc cum *albuminibus ouorum* subactis permixtam aquam scribit.

℞. *Succi plantag. vua acerbo, cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro*, ana ℔. j. *succi expressi ex stercore asinina recent.* ℔. j. *album. ouor. subact.* num. xxx. *equiseti, fragaria, pilosella, lingua serpentina, Trinitatis, pyrola, vinca peruinca, potentilla, auricula vrsi recent.* ana M. j. *rad. recent. consolid. maior.* ℔. j. *centaur. magni* ℔. ß. *cortic. granator. balaustior. gallarum quercus immaturar. gummi Arab. tragacanthi, sarcocolla, thuris albi gummosi*, ana Vnc. ß. *rad. tormentilla, bistorta, boli Arm. terra sigill. sang. dracon. terra Samia*, ana Drach. iij. Misce, contusis contundendis, & puluerisatis puluerisandis, post triduanam macerationem duplici vase eliciatur aqua secundùm artem. Verùm dubito, an aqua hæc destillata insignem vim adstringendi habeat, cùm ea pars medicamentorum simplicium, in quibus est vis adstringendi, vix per alembicum adscendat.

Aqua aluminis. Efficacior est aqua ex alumine destillata, hoc modo.

℞. *Aluminis optimi*, q. v. pulverisatum vesicæ bubulæ indito, & aquæ calidæ in aheno iniicito, vt alumen dissoluatur. Aquam hanc per alembicum destilla, opus tamdiu continuando (non vlterius) vsque dum caput mortuum in fundo residеat. Quod de nouo deinde est in vesica bubula dissoluendum, vsque dum tota substantia aluminis in aquam fuerit per destillationem conuersa.

An in hæmorrhagia vulnerum, causticis vtendum. Quod si his non sistatur sanguis causticis nonnulli vtuntur, quæ crustam inducunt, atque ita eius beneficio vasis orificium claudunt. Verùm modus hic satis tutus non est. Cùm enim quantum particulæ adustum est in crustam, tantum parti de naturali carne decedat; cùm crusta decidit, iterum orificium vasis nudum & carne destitutum relinquitur, & sæpe noua hæmorrhagia, quæ non facilè supprimi potest, excitatur. Ea ex his tutiùs vsurpari possunt, quæ vsta, vim causticam obtinent, non vsta vim insignem adstringendi, vrendi verò paruam habent, *Vitrioli vis in hæmorrhagia.* quale medicamentum est *Vitriolum* crudum, quod propterea nonnulli crudum in puluerem redactum vulneribus ad hæmorrhagiam sistendum inspergunt: alij verò in aqua dissoluunt, & lintea hac madefaciunt, ac vulneri imponunt. Et in primis calchantum seu puluerisatum, seu in conuenienti liquore dissolutum, vtile est in vulneribus, vbi neque digiti compressione, neque fungo illo, qui crepitus lupi appellatur vel etiam, si opus sit, vstione, orificium vasis claudi potest. Chalcanthum autem, præcipuè in liquore dissolutum, & vas ipsum læsum penetrat. Cauendum tamen, ne nerui si adsint, lędantur. Ideóque in talia profunda vulnera, si adsint nerui, potiùs alia medicamenta sanguinem sistendi vim habentia, per clysteres auriculares, seu instrumenta idonea iniicienda.

Interim tamen vtile fuerit & vniuersalia quædam præsidia, quæ ad sanguinem sistendum faciunt, adhibere, reuellentia nimirum, intercipientia, & medicamenta quædam interiùs sanguinem sistentia.

Venæsectio. Reuellunt, venæsectio in loco contrario instituta, quæ tantùm institui debet, vbi hæmorrhagia non est magna, & vires validæ. Vt tamen vires conseruentur, & expeditior fiat reuulsio, sanguis non vnâ vice euacuandus, sed pluribus.

Si verò vires venæsectionem non ferant, cucurbitulæ tum siccæ, tum scarificatæ, prout opus, in locis remotis & oppositis affigendæ.

Intercipientia. Intercipientia verò adhibentur sanguinem ad partem affluentem repellendi, ac incrassandi caussa, viásque per quas fluit, angustiores reddendi. Talia autem applicanda vasis, per quæ sanguis ad partem vulneratam tendit, & ita supra partem versus vasis radicem, præcipuè, vbi fieri potest, locis exterioribus, vbi venæ sub cute saltem latent, nec multâ carne teguntur; de qua Hippocrates, *5. aphor. 23. Frigidis in his vtendum, vnde fluit aut fluxurus sanguis est, non quidem eodem loci, sed ad ea loca, vnde influit, admoto: & si quæ partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum sanguineumve colorem tendunt, recenti efflorescente sanguine, iisdem ipsis adhibito.* Parantur autem è medicamentis frigidis & adstringentibus; *posca, vino austero, aq. ros. plantagin., quercus, solani, farina hordei, pulu. mytillorum, bolo Armeno, sang. draconis, masticho, fl. ros. rub. balaustiis, albumine oui.* E quibus varia parantur medicamenta quorum formulæ suprà, *part. 1. c. 5.* inter defensiua in inflammatione sunt proposita. Medicamento imposito, fasciâ, quæ versus radicem venam stringat, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non priùs soluenda, donec sanguis sistatur. Auicennas, *quarta quarti, tr. 2. c. 18.* hoc medicamentum, quod non solùm vrendi, sed & adstringendi & carnem generandi vim habet, proponit.

℞. *Chalcanthi, gypsi subtilissime puluerif. & per setaceum cribrati*, anna Drach. xx. *thuris puluerif.* Drach. vj. *aloes, glutinis sicci*, ana Drach. viij. *arsenici* Drach. iv. (mallem hîc *mercurium sublimatum* sumere: cùm multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, sæpe vbi sublimatum in genere legitur, & Mercurius sublimatus intelligendus est, ipsi Arsenicum substituant) Omnia subtilissimè puluerisentur, linimento excipiantor, & orificia vasis imponentur. Nonnulli huic medicamento *sanguinem draconis & hypocistidem* addunt.

Interna verò medicamenta sanguinem sistentia sunt vel frigefacientia & incrassantia, vel narcotica. Frigefacientia & incrassantia parantur è *myrto, rosis, portulaca, lactuca, berberis, ribes, e chorio, cydoniis, granatis, tormentilla, coralliis, bolo Armeno, terra sigillata*, è quibus pulueres, aquæ, syrupi, & hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occultâ proprietate sanguinem sistere dicuntur: quomodo *aqua fragorum* ad hæmorrhagias commendatur. Et *Et radix pseudomelanthy* sub lingua detenta sanguinem sistit. Nonnulli & *radices cichorij fl. albo* commendant. Alij *iaspidem* vel *lapidem hæmatiten* in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non facilè exhibenda nisi vires constent, ne eæ ex profusione sanguinis labentes, ampliùs deiiciantur; ideóque si eæ id ferant, granum vnum vel alterum *laudani opiati* exhibendum.

Vt sanguis autem suppressus maneat, non parum facit partis vulneratæ situs, qui talis esse debet, vt membrum sursum spectet, ac dolore careat. Nam dolor facilè sanguinem attrahit, & vt iterum erumpat facit, & ad locum decliuem sanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo sanguis non sistatur, vinculum vasi sanguinem

fundenti, in primis versus radicem, quà ramus hepar vel cor spectat, iniiciendum docent, nudandásque venas vel arterias, ac hamo prehendendas esse, mox filo, præsertim serico, ligandas, & fortitèr stringendas, hinc vulnus carne implendum, priusquàm vinculum decidat, præcipiunt. Nisi enim caro priùs locum, qui circa vas est impleverit. ipsúmque vasis orificium clauserit vinculo decidente facilè iterum hæmorrhagia sequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quam præstantur & opere perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata sanguinem fundens tota discindi possit, sanguis faciliùs sistitur. Retrahitur enim & in se contrahitur vas ex vtraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium tegitur ac clauditur.

Verùm tutissima & facillima, si rectè instituatur, sanguinem sistendi ratio est, quæ fit per medicamenta sanguinem sistentia, & orificium vasis claudentia, quæ antea proposuimus.

Vbi sanguis substiterit ante tertium diem vulnus via soluendum; & si vulnus solvatur, tamen si sanguis fluxus adhuc metuatur, non planè tollendum medicamentum, si à pure & sanie nondum sit madidum. Si verò madidum sit, & spontè ferè decidat, aliud imponendum, si adhuc fluxus sanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & alterâ manu pars vasis versus radicem comprimenda, vt sanguinis fluxus prohibeatur, alterâ verò manu medicamentum detrahendum, vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vasa interna vulnerata sunt, vt nec ligaturâ constringi, nec medicamentis impositis obstrui & obturari possint medicamenta, ex iis quæ sanguinem infrigidandi, incrassandiq; vim habent, quæque modò proposuimus, paranda; victúsque similis, vt diximus, præscribendus.

Vbi verò iam sanguis substiterit, & in grumos concreverit, danda opera ne putrescat, sed dissolvatur, quod quâ ratione præstandum sit, dictum est *lib. 2. part. 2. cap. 6.* & suprà, *part. 1. cap. 56.* quæ ibi videantur. Hoc enim capite solùm de hæmorrhagia vulnerum sistenda agere, nobis propositum est.

Diæta.

Diæta. Diæta etiam ita ordinanda, vt sanguinem sistat, ideóque cibi parandi ex *oryza, amylo, hordeo, pyru, ribes, cydonia, sorbu, mespilu, lactuca, endiuia.* Abstinendum à vino. Cavendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideóque adversarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus.

CAPVT XV.

De vulneribus neruorum & tendinum in genere, de punctura neruorum.

Neruorum vulnera. DEinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata sunt, vt peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Nervos primò, vt & tendines quod attinet, (nam quæ de neruis dicemus & tendinibus applicari possunt) alterius naturæ sunt quàm caro, ideóque etiam, vt postea dicetur, alia, quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea sensum, vt & tendines, exquisitum habent, & propterea læsi dolores & conuulsiones patiuut. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & incisio, prout instrumentum vulnerans punctim vel cæsim vulnus infert.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati consideratione. & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inserantur, docet. Qua de caussa etiam considerandum, an vulnus sit in capitibus musculorum, an verò in finibus eorundem, an supra articulos, vel in ipsis articulis. Si enim in musculorum capitibus sit, neruum, si in finibus, & prope articulos, tendinem vulneratum esse, indicio est. Deinde ex dolore vehementi, qui statim post acceptum vulnus ægrum infestat, nisi neruus transuersim totus sit dissectus. Habent enim nerui exquisitum sensum, & propterea iis punctis statim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in consensum tracto, sæpe convulsiones & deliria excitantur. Tendines verò etsi minùs exquisito sensu præditi sunt, qui tamen & ipsi sensu non carent, itidem iis punctis dolores, & hinc conuulsiones excitantur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnia nervorum vulnera periculosa sunt, propter sensum exquisitum quem habent, & consensum cum cerebro. Punctura tamen periculosior est, quàm sectio, vt postea dicetur.

2. Tendinum vulnera minùs periculosa sunt, quàm neruorum.

3. *Conuulsio quæ in vulnus incidit, lethalis est. 5. aphoris. 2.* Quod de partium neruosarum vulneribus intelligendum. Θανάσιμον tamen, seu *lethale*, vt Galen. *in comm.* explicat, hîc non id, quod ex necessitate & semper mortem affert, sed quod periculosum est, & crebrò admodum mortem affert, significat.

4. *Quibus sunt cum vulnerib.* (neruorum puta) *tumores conspicui, ij non admodum conuelluntur, nec insaniunt. Quibus verò repentè euanuerunt, siquidem posticâ parte fuerint sit, conuulsiones & tetanus accidunt: si verò anteriore, insania, lateris dolor acutus, empyema, dysenteria, si rubicundi fuerint tumores.* 5. aph. 65.

5. Imò aphor. 66. *sect. 5.* suprà de vulneribus in genere allegatus, hîc in primis locum habet: *Si magnis & prauis existentibus vulneribus tumor non conspiciatur, ingens malum.* In nullo etiam vulnerum genere faciliùs excitantur inflammationes, quàm in vulneribus neruorum. Ideóque si adsit fluxionis caussa & occasio, nec tamen tumor superueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in potioribus partib. detineri, vel à natura aliò trudi indicio est.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiusmodi vulnerib. apparent, si nimirum Medicus omnes fluxionis caussas adimat, aut natura ipsa impetum humoris sedet. Et omnino bene sperandum est, si vsque ad septimum nihil mali superueniat. Signum enim est, Naturam humorum motum & exagitationem sedasse. De quo Gal. 3. *de compos. med. sec. gen. cap. 2. Si vsque ad quintum vel septimum morbi diem nec phlegmone tentetur, vacétque prorsus dolore, nullam fruitur tensionem, in posterum tutus erit.*

7. Nerui vulnerati putredinem quoque facilè concipiunt, cùm calorem maximè debilem habeant, & siccæ naturæ sint & ab humidis facilè lædantur; vnde aqua & oleum nervis inimica sunt. Neque ista putredo & corruptio saltem in parte vulnerata continetur, sed & partibus vicinis, imò remotioribus communicatur. Vnde vulneratâ manu, aut digito, in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non solùm dolores, sed & abscessus fieri solent, neque saltem vni lateri, sed & opposito malum communicatur. Imò in toto corpore humores corrumpuntur, vnde febres, laterum dolores, & dysenteriæ excitari solent. Et quod hoc loco non prætereundum, non semper inflammationis aut putredinis adsunt indicia; imò nec dolores vehementes adsunt, sed sæpe latenter & subitò conuulsio inuadit. Materia enim vitiosa subtilis & praua latenter per neruos ad cerebrum defertur, vt in epilepsia id fieri videmus, à partib. extremis aurâ venenatâ sine insigni dolore in partib. per quas transit, adscendente. Cuius rei multa exempla occurrunt, vt vulnerati, sine dolore & inflammatione, subitò conuulsione correpti interierint. Itaque in neruorum vulnerib. etsi inflammatio nulla adsit, tamen non fidendum, sed curatio diligenter instituenda.

Curatio.

De nervorum vulneratorum curatione diligenter agit Gal. 6. *meth. med. cap. 2.* In omni verò neruorum vulnere, cùm dolor & inflammatio facilè immineat, danda opera, vt dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. Ideóque si opus sit, & sanguinis missione, & acrium ac tenuium humorum expurgatione, eorum affluxus ad partem affectam inhibendus. Ipsum verò vulnus, vt excrementa liberè effluere possint, apertum servandum. Potissima enim in vulnerib. neruorum doloris caussa, est materia excrementitia conclusa, quæ diutius retenta qualitatem prauam acquirit, neruósque vellicat & putrefacit. Itaque medicamenta quæ *ἔναιμα* dicuntur, & vulneribus cruentis ac partium carnosarum conueniunt & citò vulnus claudunt, hîc non conveniunt. Non conueniunt quoque aqua calida & frigida, cùm vt Hippoc. *5. aph. 18.* scribit, *frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, dorsali medullæ, calidum verò amicum.* Imò nec alia medicamenta actu frigida neruis vulneratis admouenda. Cùm enim nerui partes sint exangues pauco innato calore præditi, & exquisitissimo sensu donati, frigido, quod est mordax & dolorificum, vt Hippocrates, 5. *aph. 20.* scribit, facillimè offenduntur; vt etiam Galenus, *6. meth. med. c. 3.* docet. Sed nec tepida satis commoda sunt. De quibus Galenus, 6. *de compos. med. sec. gen. cap. 2. Oleum quo fouemus, satis calens esse, ne talem vulneratam partem offendat. Sicut enim frigidum huiusmodi affectibus est maximè contrarium: sic tepens non omnino vtile.* Et post: *Propter quod & ego fomentum ex oleo calente satis vsurpare malui, tepidum semper vitans; hoc autem magis frigidum.* Si tamen neruus sit detectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. *meth. med. cap. 3.* *Curatio.*

Etsi verò ad dolorem leniendum, calidum humidum sit vtilissimum: quia tamen sub humectantib. nerui facilè putrescunt, neruorum vulnerib. accomodatissima medicamenta sunt, quæ in actiuis sunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in passiuis verò siccant; & partium tenuium, quæ calorem neruosum debilem roborent, excrementa absumant & exsiccent. De quo Gal. 6. *meth. med. cap. 2. Facultas medicamentorum neruorum vulneratorum cum tenuis esse debet, tum modicè excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit, cùm sola hæc*

trahere

trahere ex profundo saniem, neque contractu neque demorsu particulâ possit. Et pòst: *Nerus vulnerati medicamentu postulant, qua tepidum calorem excitent, & valenter siccent, & qua ex substantia sua naturu & trahendi vim habeant, & tenuium sint partium.* Idem docet 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. Et talia medicamenta etiam hoc habent beneficij, vt licèt facultate siccandi sint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinent, cùm & vim attractricem habeant, & adstrictoria destituantur. Naturæ tamen vulnerati habenda est ratio, & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora sunt adhibenda. Habenda quoque est ratio materiæ exsiccandæ, & pro copia humiditatis conuenienter siccantia eligenda. Nam vt Galen. *proximè alleg. loco* 3. *de compos. med. sec. loca, cap.* 2. ait, copiosa humiditate auctum insigniter exsiccante, paruâ, modicè huc facientе, quemadmodum multâ, admodum resiccante, non tamen extremè neque in summo exsiccari desiderit. Siccicari enim quantitatem humiditatis copiâ respondere conuenit. Si quæ etiam sint ex medicamentis exsiccantib. & tenuium partium ad vulnera neruorum vtilia, quæ adiunctam habent insignem caliditatem & acrimoniam mordacem, ac propterea dolorem facilè ac fluxiones excitare queunt, qualia sunt balsama destillata, spiritus, olea: eorum caliditas & acrimonia, si spontè statim euanescat, id quod in spiritu vini accidit, aliorum permistione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia neruis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6. *meth. med. cap.* 2. & 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 3. 4. & 7. & proponentur etiam moa *de neruorum punctura.*

Vt verò dolor leniatur, partis temperies seruetur, & affluxus humorum ac inflammatio prohibeatur, non solùm conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus moa dicetur, sed & partes à vulnere vsque ad principium neruorum intermediæ oleo calente sunt inungendæ & fouendæ, *ol. lumbricorum* scilicet, *liliorum alborum, vulpino, costino, de castoreo,* & similibus. Id quod Gal. 6. *method. cap.* 3. præcipit, & propterea si neruus sit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere vsque ad axillas & collum inungendum. Si verò neruus sit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, ascendendúmque per spinam ad caput & collum.

Verùm cùm prognostica, vt & medicamentorum istorum vsus nonnihil variet, si neruus punctim vel cæsim vulneratus sit, de punctura & incisione neruorum in specie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

De Neruorum punctura.

Punctura neruorum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem neruum punctim vulneratum esse, ex ipso teli genere, & vulneris conditione, si nimirum id angustum sit, nihilominus statim grauis dolor subsequatur, atque hinc pulsatio, inflammatio, febris, conuulsio: quæ symptomata neutiquam accidunt, vbi neruus ex toto præcisus est. Nam cùm neruus totus transuersim dissectus, ampliùs cum cerebro non continuetur, id in consensum trahere nequit, atque ita dolor & conuulsio excitari non potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculosissima est. Nam, vt Galen. *art. med. cap.* 92. scribit, *Nerui & tendinis punctura propter sensus vehementiam, & quoniam hac pars principio continuatur, promptu est ad neruorum conuulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cùm nihil exspirat, obcæcato cutis vulnere.* Et 6. *meth. med. cap.* 2. *Vbi punctus est neruus, necesse est dolorem inuadere, quum reliquis partibus maiorem, tam ex necessitate superuenire phlegmonen necesse est.*

2. Eò tamen periculosior est nerui punctura, quò in corpus impurius & malè dispositum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. affect. c.* 2. scribit: *Quod si quis, cui vulnera facilè sanescunt, acu pungatur, is, etsi citra medicamentum, nudóque membro ad opera consueta abeat, nihil mali sentiet: si verò cui vulnera difficulter sanantur, & qui vel plethoricus est, vel vitiosis succis premitur, is primò quidem dolebit, pòst etiam cum pulsu particula infestabitur, cum phlegmone.*

3. Si neruorum puncturis tumor apparet, & postea disparеat & euanescat, conuulsio ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor.* 65. dictum.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis est, id nimirum, quod solutum est, esse vniendum, ea & in neruorum punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus est neruus, propter sensus quem habet, acrimoniam, maior, quàm reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorum punctura id in primis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, si excrementa in vulnere, quæ dolorem afferre possunt, non cumulentur. Non cumulabuntur autem, si ex toto corpore vitiosi humores ad vulneratum locum non confluunt, & si quæ in vulnere colliguntur, in eo non retineantur, sed statim euacuentur. Quod præstabitur, si cutis, vt & carnis quæ neruo incumbit, vulnus apertum seruetur, aut si vulnus non satis pateat, amplius reddatur, & cutis latiùs duabus ad angulos rectos sectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunque in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorum punctura tria in primis agenda sunt: corpus a vitiosis humorib. purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus paretur, eáque tollantur.

Quâ ratione corpus vniuersum purgandum sit, sæpius dictum. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & saniei exitum pareant, atque alio latentia excrementa foràs trahant; & si vulnus nimis angustum sit, id vel sectione decussatim factâ, ita vt punctura sit sectionum centrum, vel turundis, quæ cutem dilatent, neruum tamen non tangant, ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua calida, nec calida & humida conueniunt, cùm aqua & frigida omnia sint neruis inimica, & calida ac humida facilè putredinem in neruis excitent, sed potiùs vtendum oleo tenuis substantiæ, vt *lumbricorum*, Vtile etiam fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuissimarum partium, non adstringente, inungere, aut si talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamæmel. anethino, de melliloto. Quòd si dolor nondum cesset, & inflammatio immineat, commodum fuerit cataplasma aliquod ad dolorem leniendum imponere, paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonicæ, flor. chamameli, oleo bene maturo.* Talia enim cataplasmata dolorem sedant, exsiccant, & discutiunt, putredini resistunt, calorem natiuum fouent ac roborant, & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtilissimè adhibentur; & in primis talia vsurpanda, cùm nerui inflammari & putrescere incipiunt, & tunc cataplasmata illa cum oxymelite vel lixiuio paranda, ac ea ferè curatio instituenda, qualis gangrænæ incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes Autores consentiunt, & praxis ipsa atque experientia id docet, in puncturis neruorum esse abstinendum à frigidis, adstringentibus, humidis, & vtendum esse calidis, siccis, tenuem substantiam habentibus, seu, vt Gal. ait, eò omne consilium dirigendum, vt medicamentorum facultas sit tum tenuis, tum mediocriter excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit. Nam sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contractâ, neque demorsa particulâ, possunt.

Verùm etsi hoc quidem extra dubium sit, medicamenta, quæ puncturis neruorum adhibemus, talem, qualem modò diximus, facultatem habere, nimirum saniem exsiccare & discutere, atque ex alto trahere: an tamen præterea nihil agant, nullóque alio fine adhibeantur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ suprà c. 8. de sarcoticis dicta sunt, faciunt. Cùm enim eo loco monstrauerim, non absurdum esse statuere, sarcoticorum medicamentorum eum in primis esse vsum, vt calorem cuiuscunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectiùs suum officium præstare possit: in primis in neruis, tendinibus & ligamentis vulneratis necessarium est. Cùm enim eorum calor longè debilior sit, quàm partium carnosarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentum affluens rectè coquere, & sibi assimilare non possunt; ac proinde id in saniem mutatur, & quò maior est debilitas, eò copiosiùs talis sanies effluit. Præterea cùm neruosæ partes exquisitum sensum habeant, facilè dolore corripiuntur, cuius occasione ex reliquo corpore vitiosi humores confluunt. Hinc sæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, in primis in cubito vel genu, præcipuè si accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, sed magna saniei copia effluat, quam Chirurgi nostrates *das gliedvvasser*, aquam articularem, nominant, atque imperitiores ipsius articuli genuinum humorem esse existimant, & propterea eius effluxum, nescio quibus medicamentis, obstruere conantur; cùm tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vnâ die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo sisti possit, nisi parti vulneratæ sua temperies naturalis restituatur: de quo etiam monet Io. Langius, *in præfat. epist. med.* & *lib.* 2. *epist.* 3.

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorum & tendinum vulneribus, in primis puncturis vtilia esse docuit, sunt *oleum* bene maturum, bimum potiùs quàm recens, *lumbricorum, rutaceum, lil. alb. costinum, de castoreo; terebinthina,* (sola in pueris, fœminis, & qui molliores sunt corporis habitu, in siccioribus verò, cui aliquid *euphorbij* admixtum sit,) *ammoniacum, galbanum, radix aristolochia rot. dictamnus,* & omnes radices amaræ sine adstrictione; *propolis,* eodem modo vel sola, vel cum *euphorbio*; loco euphorbij & *sagapenum* admisceri potest, *oleum destillatum terebinthina, lacryma abietina, balsamu artificialia alia.* Commendat etiam Galenus emplastrum, quod paratur ex *cera* part. 4. *terebinthina, picis,* ana part. dimid. *euphorbij* part. xij. de quo videatur Galenus 6. *meth. med. cap.* 2. vbi diligenter & prolixè de euphorbij in neruorum vulneribus vsu agit, quorum summa est, Cùm vsum euphorbij mensurâ neruo comprehendere possit, cùm prop-

pter variam euphorbij ætatem, tum propter varias naturas corporum; attendendum esse, quale sit euphorbium, an recens, an vetus, & quâ proportione miscendum. Vetus enim quod nouo flauius & pallidius est, sed consistentiâ durius & siccius, minùs efficax est, & quamvis ad annum tertium vim aliquam retinet, quarto, quinto, aut sexto iam exsoluitur, & procedente tempore planè elanguescit. Recens itaque cum *cera* triplo commiscetur.

Vt ℞. *Euphorby* ℥.j. *ceræ* ℥.iij. *olei* ℥.x. vel xij.

Veterascens autem copiosiùs admiscendum, & pars vna ac dimidia adiicienda, vel etiam duæ: tertium autem vel quadrimum, vel duplicatum prioris pondus, vel æquale ceræ. Quâ in re tamen vsus attendendus. Si enim vulneratus ipse morsum sensisse dicat, & partes puncturam ambientes callidæ appareant, tum ipsa punctura magis, quam par est, tumida, & ora inflammatione subafficiantur: medicamentum iusto fortius est, & propterea vel olei copiosioris mixturâ eius vis remittenda, vel vetustius euphorbium sumendum. Si contrà eueniat, vis medicamenti adaugenda, vel copiosiore, vel recentiore euphorbio admixto. Quæ enim mistura triplum ceræ habet, valentissima est; quæ quintuplum, inualidissima; quæ quadruplum, mediocris.

Galenus, vt ex 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. videre est, & alia vsurpanda censuit, *sulphur viuum, calcem viuam lotam, arsenicum, sandaracham, pompholyga, squammam æris, chalcitidem vstam.* Sed in his omnibus saltem vim siccandi spectauit, & talia solùm medicamenta componere voluit, quæ excrementa è vulneribus neruorum euocarent & absumerent. Verùm mihi, vt antea dictum, probabilius videtur, talia medicamenta esse eligenda, quæ calidum natiuum neruorum, quod cùm per se, tùm maximè in vulneratis neruis debile est, simul roborent & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamenta tam arte Chymicâ parata, quàm è peregrinis regionibus allata, imò & in nostris obuia, & quæ citra dolorem, quem facilè fortiora illa antiquorum inducunt, officium suum faciunt, quæque seu neruus denudatus, seu tectus sit, tutò applicantur, (cùm in neruo denudato antiqua illa omnia tutò adhiberi non possint) inuenit, qualia sunt *balsamum Peruuianum, ol. destillatum resinæ, terebinthina, & abietinæ, cera, oleum* seu *balsamum hyperici, spiritus vini, gummi elemi, tacamahaca, caranna*: quæ omnia eam, quam à Galeno, & antiquis proposita obtinent, corrodendi vim non habent, & simul vim balsamicam, vt Recentiores loquuntur, quâ illa destituuntur, obtinent, & non solùm excrementa absumunt, sed & calorem natiuum partis vulneratæ valde roborant, & omnia neruis amica sunt. Cæsar Magatus, *lib. 2. de vulneribus, c.* 5. has formulas tradit:

℞. *Ammoniaci, opopanac. sagapeni aq. ardenti solutor. propoleos, terebinth.* ana Vnc. ß. *ol. tenuium partium., bimi aut trimi, in quo lumbrici terrestres bullierint*, ℥. j. ß. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Terebinthinæ claræ, lacrymæ abietinæ* ana ℥.j. *tacamahacæ* ℥.ß. *carannæ* ʒ.ij. *balsami Peruuiani* ʒ.iij. *propoleos* ʒ. vj. *ol. nostri de hyperico* ℥. j. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Sagapeni, opopanacis, propoleos*, an. ℥. ß. *tacamahacæ.* ʒ.iij. *ol. stillat. terebinth.* vel *lacrymæ abietinæ.* Vnc. j. *sulphuris ignem non experti* ʒ.j.ß. M.F. Vngu.

Vel ℞. *Tacamahacæ, opopanacis, propoleos, abietinæ lacrymæ*, ana ʒ.ij. *balsami artificialis* ʒ.vj. M.F. Vngu.

Vel ℞. *Balsami artificialis, ol. nostri de hyperico*, ana ℥. ß. *aquæ ardentis*, aut *aquæ balsami* ʒ.iij. Misc.

Vel ℞. *Diachyl. gummati* Vnc. j. *tacamahacæ, carannæ, sagapeni, propoleos, resinæ pini, picis naualis*, an. ʒ. iij. *balsami artefacti* Vnc. ß. *euphorby* Scrup. ij. Misc. F. Cerotum.

Vel ℞. *Fermenti vetusti* Vnc. j. ß. *stercoris columbini*, aut *sulphuris* ʒ. j. *aq. ardentis*, aut *aq. balsami*, q. s. vt medicamentum acquirat mellis consistentiam. Misc.

Vel ℞. *Ol. de terebinthina*, vel *abietinæ lacrymæ*, ℥. j. *sagapeni, propoleos*, an. Vnc. ß. *euphorby* ʒ. j. Misce.

Et si, quod imponitur, medicamentum sit tenuis substantiæ, seu vt Chymici loquuntur, volatile, quod facilè dissipari possit; admiscenda *terebinthina, gummi elemi*, vel superponendum emplastrum è *gummi caranna, tacamahaca, ol. hyperici* composito dissoluto.

Diæta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aër, in quo æger versatur, calidior sit; cùm frigidum neruis sit inimicum, 5. *aph.* 18. Ideòque etiam neruorum vulnera non nimis sæpe & sine caussa detegenda, & cùm deteguntur, candela accensa, vel vas carbonibus ignitis plenum in propinquo esse debet, & ipsa noua deligatio festinanda, & citò perficienda. A vino æger abstineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda, Nam, vt Celsus ait, *lib. 5. cap.* 26. *Optimum etiam medicamentum quies est: mouere & ambulare, nisi sanis, alienum est.* Imò risum in vulneribus partium neruosarum multum periculi & damni afferre posse, testantur duæ historiæ annotatæ è Guilhel. Fabricio, *cent. 1. obseru.* 23. Ita & animi affectus vitentur. A Venere, vt nocentissima, æger abstineat, vt vel historia iuuenis illius apud Guilhel. Fabricium, *cent. 1. obseru.* 22. docet, qui iam propemodum sanatus hanc ob caussam obiit.

CAPVT XVI.

De neruis cæsim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus.

SI verò neruus vel tendo non punctim, sed cæsim vulneratus sit, videndum, an secundum longitudinem, an verò per transuersum: & quidem neruus vel totus dissectus, vel ex parte tantùm vulneratus sit, & quantum cutis superiacentis sit diuisum.

Signa Diagnostica.

Dolor, si neruus sit cæsim vulneratus, sed non totus dissectus, non est ita magnus, ac si punctim vulneretur. Plerumque tamen etiam satis magnus est. Si verò neruus totus præcisus sit, nullus dolor percipitur, sensus tamen vel motus partis, in quam neruus inseritur, aufertur. Si etiam tendo totus dissectus sit, motus membri aufertur. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Si neruus secundum longitudinem sit vulneratus, conuulsionis metus tantus non est, cùm fibræ non ita afficiantur: si verò transuersim sit vulneratus, non tamen totus discissus, omnia quidem ea symptomata, dolores scilicet, inflammationes, conuulsionem, delíria afferre potest, quæ nerui punctura: quia à fibris dissectis, iis quæ non dissectæ sunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala; malúmque tandem ipsi cerebro communicatur, vnde conuulsiui motus & delíria. *Prognostica.*

2. Si verò neruus totus dissectus sit; equidem tantum periculum non affert, nec conuulsionis vllus metus est: aliud tamen incurabile malum subsequitur, nimirum partis in quam neruus inseritur, debilitas in sensu & motu, cùm spiritus animalis per neruum ampliùs integrè ad eam partem ferri non possit.

3. Si tendo aliquis vulneratus sit, sed non totus dissectus, motus debilitatem, in parte quam mouet, parit: si verò totus sit discissus, partis illius motus planè abolетur & tollitur.

4. Si copiosa sanies effluat, partis affectæ malè constitutæ, inflammatæ, & omnino periclitantis indicium est. Fluit autem ista sanies pro partis affectæ ratione varia, nunc instar aquæ se habens, nunc sero lactis similis, nunc alba & lactea quasi ex tendinibus crassior & glutinosior instar albuminis oui: ac memini cuidam Studioso in genu valde vulnerato quotidie è vulnere materiam oui albumini similem, sed tamen nonnihil albidiorem & paulò crassiorem, & omnino tamen qualem Celsus, *lib. 5. cap.* 26. describit, & meliceriam appellat, quòd albo melli sit similis eâ copiâ effluxisse, vt vix testa eam vix capere potuisset.

Curatio.

Curandi ratio in plerisque quidem est eadem cum ea, quæ *cap. præced.* est proposita, quædam tamen peculiariter attendenda. Nerui cæsim vulnerati plerumque nudi & cute denudati sunt. Danda igitur opera, ne frigido aëri, qui neruis inimicus est, exponatur. Ideóque vt proprio tegumento & superiacente cute tegantur, quantum fieri potest, danda opera, & proinde si neruus sit secundum longitudinem vulneratus, fasciâ vulneris labia adducenda, & coniungenda; si verò per transuersum, & necessitas id requirat, sutura adhibenda: diligenter tamen cauendo, ne, si acu fiat sutura, (quod tamen facilè euitari potest, vt suprà dictum) neruus ipse acu tangatur. Si enim suendo pungatur, eadem symptomata accidere possunt, quæ aliàs in neruorum punctura oriri solent. Ita tamen vulnus adducendum, vt saniei liber exitus pateat; quod si opus est, tutiùs fieri potest; ne ea detenta neruum corrumpat & putrefaciat. Nerui vulnerati quoque fortiora illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & similibus, non ferunt. Ideóque ad talia eorum vulnera Galen. vsus est medicamento ex calce viua sæpius lota cum oleo rosaceo multo misto, vt & medicamento ex pompholyge, si cum largo oleo rosaceo misceatur. Verùm tutissima sunt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum *cap. præced.* facta est mentio. Ipsum verò vulnus extrà tegi potest *emplastro diachalciteos* seu *diapalma*, vel *neruino*, aut alio conueniente. Galenus, *lib. 3. de compos. medic. sec. gen. c.* 3. huiusmodi emplastra proponit, & apud Recentiores etiam plurima extant, cuiusmodi etiam suprà *cap. 8. de medicamentis vulnerariis*, proposita sunt. Vtile est & hoc *vnguentum, de vermibus* dictum. *Curatio.*

℞. *Centaurei minor. plantag. minor. cynoglossi, pilosellæ, consolidæ maior. minor. caudæ equinæ, millefolij*, ana M. j. *vermium terrestrium.* lb. ß. *ol. commun.* lb. j. *Vini* lb. j. ß. *aceti* ℥. iv. Subigantur simul, & ita septem diebus fermenentur.

Deinde

Deinde illis addatur *sebi arietis à pellibus emundati* ℔. j. *picis naualis, resinæ*, ana quartarium, *gummi ammoniaci, galbani, opopanacis aceto dissolutor.* ana Drach. ß. Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti consumtionem & colentur. Vbi verò perfrixerint, adde *terebinthinæ* Vnc. j. ß. *thuris mastich. sarcocollæ*, an. ℥. iij. *croci* Drach. ij. Agitentur spatulâ, vel pistillo in mortario moueantur, & si videbitur, ad consistentiam *cera* addi potest.

Et cùm ob caloris naturalis in neruis inopiam, vix bona fieri soleat suppuratio, sed potiùs putredo & humorum corruptio, cataplasma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc vtilitatem præstat, vt neruum, cui frigus inimicum est, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile est & hoc.

℞. *Farinæ fabar. hordei, erui, puluer. fl. chamameli, ros. rubr.* ana q. v. Cum *oxymel. s. & ol. rosato lumbricato.* F. Cataplasma.

Et cùm in neruis transuersim vulnerati, non verò per totum dissectis, facilè cerebrum per fibras integras in consensum trahatur, & conuulsio excitetur, conuulsio, quantum fieri potest, præcauenda, iis, quæ hactenus sunt proposita, medicamentis, & quæ infrà, *c.* 23. proponentur, auertenda; aut si id fieri non possit, nec medicamenta sufficiant, neruus totus dissecandus, vt conuulsio auertatur. Etsi enim pars inde debilitetur, & vel stuporem vel motus læsionem patiatur: tamen præstat hoc incommodum, quàm mortem pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamentorum vulnera. Ligamenta, cùm sensu destituantur, vulnerata nec dolorem nec conuulsionem pariunt, neque per se suos affectus cerebro communicant. Et primis ligamenti, quod ab osse ad os tendit, vulnus maximè periculo vacat: quod verò musculo inseritur, quia neruos & tendines in consensum trahere valet, si rectè non curetur, plus periculi afferre potest. Quia enim & ipsa ligamenta debilem calorem habent, non facilè vulnera ferunt, sed promptè multa excrementa cumulant, quæ putredinem contrahere, & alia mala excitare possunt. Ideóque ex medicamentis ad neruorum & tendinum vulnera vtilibus maximè siccantia adhibenda: & quidem tutò ea vsurpare licet, cùm pars hæc sensu destituatur, neque ab eorum acrimonia facilè offendatur. Cum tamen, vt *cap. praced.* dictum mihi videatur, talia medicamenta non solùm exsiccandi, sed partium calorem debilem fouendi, & roborandi gratiâ adhiberi: talia siccantia vsurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & dissipent, sed potiùs foueant & roborent.

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

Articulorum vulnera. NEruorum vulneribus cognata sunt articulorum vulnera, quæ scilicet in cubito, genu, aut articulis digitorum accidant: quæ sunt aut cum luxatione, aut sine ea.

Prognostica.

Prognostica. 1. Sunt autem talia vulnera omnia periculosa; cùm articuli ad recipiendas fluxiones sint valde idonei, vtpote partes excarnes, caux, & qui membranis ac tendinibus membranaceis connectuntur, & facilè doloribus tentantur, vnde inflammationes, vigiliæ, deliria, conuulsiones excitantur; & talia vulnera in vlcera cacoëthe facilè degenerant, vt Galenus. 4. *meth. med. c.* 6. scribit.

2. Et periculosiora adhuc sunt in parte interna; cùm eo loci grandiora vasa & nerui contineantur, vnde & hæmorrhagiæ insignes & conuulsiones facilè excitantur.

3. De iisdem vulneribus etiam scribit Hippocrates, 2. *Prorrhet. Vulnera, qua in articulis fiunt, si penitus abscissi nerui sunt, qui continebant, absque dubio claudos reddent. Sin dubium est, quomodo nerui affecti sint, si quidem ex acuto telo recta plaga est, ea transuersa melior. Quod si graue fuerit & retusum quod vulnus inflixit, nihil inest discriminis. Sed & vulneris altitudo, aliáque signa huiusmodi consideranda sunt. Pus si ad articulum accedat, duriorem enim reddi necesse est. Quod si etiam tumores simul perseuerauerint, necesse est, eum locum in multum tempus durum esse, & sano quoque vlcere tumorem permanere, simúlque ea inflecti & extendi, vbi recuruato articulo curatio adhibita est. At quibus neruus excisurus esse speratur, iis cum maiore fiducia claudicationem prædixeris, idque tum maximè, si quis neruorum inferiorum exsolutus fuerit. Neruum autem excisurus his indiciis deprehenditur, si pus album crassúmque & diuturnum sub eo effluit, doloréśque ac inflammationes ad articulum circa initia oriuntur. Quæ etiam contingere solent, vbi os excisurum est.*

4. Idem *allegato loco* sic ait: *Qua in cubitis discissa sunt, præcipue cum inflammatione, ad suppurationem sectionémque & vstionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculosiora fiunt, si accedat luxatio. Neque enim sine vitæ periculo articulus tum reponi potest, ob dolores huiusmodi vulnera perpetuò comitantes. Ideóque se Medicus prognostico munire debet, ne apud vulgus malè audiat. Aliàs enim si articulum reponat, & is repositus maneat, mortem affert ægrotanti, videtúrque vulgo ad paruum vulnus mors secuta. Vbi enim accidit cum tali vulnere luxatio, distractionem patiuntur neruosæ partes circa articulos, vnde dolores sæui & fluxiones fiunt: si verò reducatur articulus, rursum extenduntur eædem partes, atque ita inflammationes & conuulsiones accidere, atque cerebro communicari necesse est, simúlque ex tot distractionibus & extensionibus orto affluxu materiæ, calor suffocatur, & gangræna ac sphacelus sequitur. Quapropter si tale vulnus offertur, periculum vitæ adstantibus exponat Medicus, & febrem, futurámque breui conuulsionem, si reductio fiat, prænunciet. De quo Hippocrates, *lib.* 1. *de articulis, cap.* 74. de osse tibiæ verba faciens, scribit: *At enim quibuscumque tibiæ ossa luxata vulnere facto penitus è pedis articulis eminent, siue extrà vergant, reponenda non sunt: sed permittendum, vt qui volet Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorúmque dierum vitam ipsorum futuram. Pauci enim ex ipsis sunt, qui septem dies pertransegant. Qua namque ipsos perimit, conuulsio est. Adde quòd euenit etiam, vt & tibia & pes gangrænâ corripiatur. Hec ita esse euentura, certè sciendum est.* Et de osse cubiti, *text.* 76. ait: *Eadem ratio est, si ossa quoque cubiti ad articulum manus vlcere facto, siue in interiorem, siue in exteriorem partem manus emineant. Certo enim sciendum est, intra paucos dies ea morte, qua superius dictum est, eum esse moriturum, cui reposita ossa permanserint.* Et de osse femoris, *text.* 77. *Si verò os femoris ad genu vulnere facto prolapsum sit, repositum ac subsistens violentiorem mortem maturius afferet, quàm superius dicta.* Et postea: *Eadem verò ratio est de articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio. Quacunque enim ex his luxata vulnere facto eminuerint, ea omnia, si reposita fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores si reducantur, non necessariò mortem afferunt, sed plurimi seruantur, de quo Hippocrates, *lib. de articul. t.* 78. *At verò quibus articuli digitorum, vel pedis, vel manus luxati, vulnere facto exierint; non osse quidem fracto, sed in ipsa cohærentia auulso, iis si repositi permaneant, conuulsionis quidem periculum impendet, nisi rectè curentur.* Et Galenus, 3. *de fract. c.* 16. *Si verò parui articuli, quemadmodum circa digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vacabit, qui tamen, si euadant, plerique ob diligentiam magnam in cura adhibitam, id consequuntur.* Et postea: *Exspectandum tamen est, articulos circa digitos, qui reponuntur, abscessuros esse; plerumque enim ita contingit, si vel quauis inflammatio subsit. Quare si non propter vulgi imperitiam Medico verenda esset accusatio, nullum penitus reponere oportebat.* Quæ omnia vt Medicus euitet, ægróque mortem non accersat, repositionem articuli non suscipere debet. Si verò non reponet articulum, inscitiæ à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum claudum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc prognostico se munire debet Medicus.

Curatio.

Curatio. Curatio horum vulnerum, si sint sine luxatione, eadem ferè est quæ neruorum. Labia omnium vulneris quidem adducenda sunt, non tamen penitus, si vulnus sit profundius, vt humoribus, qui facilè colliguntur, effluxus pateat. Et cùm articuli in primis paucum calorem habeant, optimè ab externi aëris iniuriis defendi. Quapropter non solùm illa vnguenta & emplastra, vt in aliis vulneribus, præsertim neruosis; vsitata imponenda, sed & Cataplasmata, quorum supra, *c.* 8. facta est mentio. V. gr.

℞. *Pulu. rad. althææ*, ℥. ß. *betonicæ, fl. chamameli, meliloti*, ana ℥. j. *farina sem. lini fœnugraci*, ana ℥. j. ß. *fabar.* ℥. j. F. Cataplasma.

Affluxus quoque humorum præcauendus, & propterea totum corpus diligenter euacuandum, & affluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè situetur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præcaueatur, & membri actio conseruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ diploma crassius subiiciatur, & aliquo involuatur, quod cubitum sustineat, & caput humeri altiùs impellat. Proprio enim pondere deorsum tractum humeri caput facit, vt vulnus tardiùs sanetur. Si articulo cubiti vulnus inflictum, brachium neque extensum seruandum, neque nimis inflexum, sed figurâ mediâ collocandum, quæ angulum obtusum referat. Qui situs vt seruetur, & ab ægro aut dormiente, aut non cogitante mutetur, vel deligationibus idoneis, vel etiam instrumentis ligneis adaptatis conseruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digitorum articulis, manus semiflexa continenda, & digiti non extensi; ne cicatrice inductâ rigida manus permaneat, & contracta lædatur. Si femoris articulus sit vulneratus, supinus æger decumbat, & idoneis puluillis ac deligationibus caput ischij in proprio loco contineatur, &

dum cicatrix inducitur mandandum ægro, vt interdum huc atque illuc femur moueat, ne cicatrice inductâ motus læsio ob eam accidat. Genu vulneratum extensum rectâ figurâ locandum, vt claudicatio euitetur.

Vulnus cum luxatione.

Si verò cum luxatione sit vulnus, si articulus magnus luxatus est, repositio omittenda, & claudicatio ac periculum ægro prædicendum, & fluxio omnibus modis auertenda, dolórque mitigandus, membríque is situs eligendus, qui ægro maximè commodus & gratus videtur, & minimum doloris affert; modò membrum non dependeat, ne affluxioni occasio detur. Vulnus verò, vt reliqua vulnera, curandum; non tamen vt reliqua vulnera deligandum. Cauendum etiam ab aëre frigido. Cataplasmata quoque non ipsi vulneri, sed partibus vicinis imponenda: ne vllo modo pars pondere grauetur & oneretur. Et cùm fluxiones facilè ad has partes fiant, & propterea curatio longiùs protrahatur, crebris purgationibus, vt & sudoriferis, corpus ab omnibus vitiosis & superfluis humoribus mundandum.

CAPVT XVIII.

De vulnere cum contusione.

Vulnus cum contusione.

CVm etiam instrumenti, quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam afferat, nec id prætereundum. Nam vulnera alia instrumentis acutis infliguntur, alia obtusis; quod non parum curationem variat. Et quidem curatio vulnerum instrumentis acutis inflictorum, ex iis quæ hactenus dicta sunt, satis patet: quid peculiare vulnera obtusis instrumentis illata habeant, hoc capite dicemus. Solutæ autem vnitatis illa species, quam instrumenta obtusa in parte molli efficiunt, Contusio appellatur. Et quidem propriè Contusio appellatur, quando integrâ superficie partis seu cute, quæ sub ea sunt partes molles contunduntur, & quasi comminuuntur, cuius contusionis etiam suprà *part.* 1. *c.* 10. aliqua facta est mentio. Interdum tamen non solùm pars intus contunditur, sed & extrà in superficie vulneratur, vbi vulnus cum contusione coniungitur, de qua contusione agere huius loci est, quam tamen ita tractabimus, vt, quid in omni contusione agendum sit, pateat.

Caussa.

Caussa.

Fit autem contusio in vulneribus, quando telum, aut instrumentum, quo vulnus infligitur, non solùm incidendi & secandi, sed & contundendi vim habet: id quod fit, quando telum aut instrumentum est retusum, aut graue, aut quando homo rei duræ alliditur; quo modo etiam sine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi potest.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscuntur vulnera cum contusione ex instrumento quo vulnus illatum fuit, si scilicet obtusum & graue fuerit, deinde ex dolore, & colore liuido partis.

Prognostica.

Prognostica.

1. Vulnus cum contusione periculosius & curatu difficilius est, quàm id quod est sine contusione. Partes enim contusæ & sanguis effusus discuti, vel in pus mutari debent: quod antequam fiat, vulnus curari non potest.

2. Et si pars contusa & sanguis ex ruptis vasis effusus putrescere incipiat, gangrænam excitare potest.

Curatio.

Curatio.

Cùm nullum vulnus, cui alius affectus, qui eius curationem impedit, coniunctus est, sanari possit, nisi is remoueatur, & pars ipsa rectè sese habeat: facilè hinc patet, ad contusionem primam curam dirigendam esse. Vbi verò contusio ablata est, reliqua cura antea proposito modo peragenda.

Cùm autem id, quod contusum est, in integrum restitui non possit, & sanguis, qui è vasis effusus est, in loco alieno hæreat, & facilè corrumpatur: danda primò opera, vt vtrumque tollatur, & seu discutiatur, seu in pus mutetur. Et cùm ad partem contusam ob dolorem facilè humorum affluxus fiat, primò vniuersales reuulsiones, in primis venæ sectio, si opus sit, instituendæ.

Deinde, ne plus humoris ad partem affectam confluat, defensiua & repellentia adhibenda, de quibus suprà, *part.* 1. *cap.* c6. dictum; quæ talia esse debent, vt humorem affluentem non admittant, simúlque eius aliquid absorbeant & exsiccent.

Vbi de affluxu humorum ampliùs metus non est, danda opera, vt id quod contusum est, & sanguis, qui è vasis effusus, in parte contusa hæret, quamprimùm in pus mutetur, docente id Hippocrate, *lib. de vlceribus. Si quid*, inquit, *carnis collisum attritúmque à telo fuerit, ita curandum est, vt quàm celerrimè suppuretur. Nam & minùs inflammatione prehenditur, & necesse est collisam detritamque à telo carnem in pus conuersam tabescere, deinde nouam creari.* Quæ autem pus mouentia sint, alibi dictum. In eorum verò vsu, cùm calida sint & humida, attendendum, ne nimis humida apponantur, cùm eorum vsu facilè putredo & partis corruptio excitari possit. Ideóque discutientia quædam addenda.

Vt ℞. *Rad. althææ* ℥. j. *cucum. agrestis*, ℥. ß. *origani, summit. aneth.* ana M. ß. *caricarum*, num. vj. Coq. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur. Adde *puluer. fl. chamameli*, *farina sem. lini, fœnugraci*, ana ℥. ß. *sanguinis dracon.* ʒ. iij. *styrac. liquid. galbani, myrrha*, ana ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *ol. hyperici, pingued. porci*, ana q. s. Misc. F. Cataplasma.

Cataplasmata autem talia non ipsi vulneri, sed circumcircà, vbi pars contusa est, imponenda sunt. Quod ipsum docuit Hippocrates, *lib. de vlceribus*, dum scribit: *Vbi cataplasmate vulnus muniendum esse videtur, reduci à plaga debet, & proximis partibus imponi, vt pus euadat, & quæ dura sunt emolliantur.*

Ipsi verò vulneri digestiuum ex *resina terebinthina*, & *vitello oui* paratum, vel *triapharmacum*, aut *vnguentum basilicum*, vel simile ex iis, quæ suprà proposita sunt, inungendum, & desuper linamenta eodem digestiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamentis detergendum, & tandem detersum carne implendum ac consolidandum est.

Si verò quod contusum est, in pus non mutetur, sed tertio, quarto, aut quinto die tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, dolórque pulsatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, tandémque color in parte floridus extinguatur, & pars ad flauedinem tendat, dolor & pulsatio remittant, atque alia imminentis gangrænæ indicia adsint: pars scarificanda, & *vnguentum Ægyptiacum* imponendum, ac curatio instituenda, vt *allegato c.* 16. *part.* 1. & in imminente gangræna fieri solet, de quo *part.* 2. *c.* 19. dictum.

Si verò non solùm caro, sed & nerui, tendines & ligamenta contundantur; nerui quidem & tendines si sint contusi absque cutis contusione, oleo calore sunt fouendi, quod discutiendi vim habeat, vt *rutaceo*, *irino*, *anethino*, *sampsuchino*. Si verò simul cutis sit contusa, primò *album oui* cum *rosaceo* mixtum, ad dolorem leniendum, imponendum. Dolore nonnihil lenito pars vino adstringente tepido fouenda, & postea, quod athletis, quibus talis contusio sæpe accidit, in vsu fuisse frequenti scribit Galenus, cataplasma ex *farina fabarum* & *oxymelite* imponendum. Laudantur etiam *folia vlmi* oleo incocta & applicata, vt & *cinis sarmentorum vitis* cum *pingued. gallina* & *aceto* permistus. Et si dolor vehementior sit coniunctus, *pix liquida* cum *oxymelite* & *farina fabacea* misceri, coqui, ac calens imponi potest: si verò magis exsiccare libeat, *farina erui*, vel *puluis rad. ireos Illyrica* admisceri, locúsque *oleo chamamelino, anethino, irino, rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facilè putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix aristolochia*, *gentiana*, *beleay*, *centaurium minus*, *ammoniacum* cum *melle*.

Si verò in neruo vel tendine post contusionem vel contorsionem, ob crassorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & stupor in parte excitetur, emollientia & digerentia imponenda, qualia sunt *radix althaa, lil. albor. bdellium, ammoniacum, galbanum, diachylum magnum*.

Si tandem ligamenta contundantur & contorqueantur, medicamenta, quæ calefaciendi, discutiendi, & partis calorem roborandi vim habent, imponenda; qualia sunt *oleum mastichinum, nardinum, irinum, spicatum, emplastrum barbarum, nigrum*.

Vel ℞. *Ol. mastich. nardini, spicati*, ana ℥. j. *bdellij* ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *cera* q. s. F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morsu animalium illatis.

Vulnera ex morsu animalium.

AD vulnera cum contusione pertinent & ea, quæ morsu animalium, & globulis bombardarum inferuntur, de quibus propterea in specie agere libet. Et quidem vulnera morsu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite, quatenus veneni expertia sunt. De morsu verò animalium venenatorum, postea, *cap.* 21. dicetur. Accidit enim interdum, vt homo à cane, simia, equo, asino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morsum quoddam virus habere scribit Cornelius Celsus, *lib.* 5. *cap.* 27. Quod de feris facilè negari non potest. Etenim cùm saliua animalium magnam vim habeat, & si quid vitiosi in corpore est, id facilè imbibat, cum morsu vulneri inferri facilè potest. Accedit & hoc, quòd animalia, dum mordent, plerumque irata sunt. Cùm verò ira, vt notissimum

magnam

magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, vitium istud humorum facilè saliuæ, & per eam vulneri communicari potest, idque multò magis accidit, si homo sit phreneticus. Et si omnino nihil virulenti sit in vulnere à morsu animalis inflicto: ipsa tamen contusio, quæ omnia vulnera periculosiora & curatu difficiliora reddit, vulnera ista grauiora facit. Nam cùm dentes animalium non ita acuti sint, vt gladius, vel aliud armorum genus, dum vulnerant, simul contundunt.

Prognostica.

Prognostica. Quàm periculosa autem sint vulnera etiam ab homine morsu illata, docet Guilhelmus Fabricius tribus exemplis, quæ *cent. 2. obseruat.* 84. *&* 85. recenset, quorum primum est de mercatore inter pocula morsu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morsu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens secuta, cum conuulsionibus, febre ardentissima, syncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè linguæ explorandæ gratiâ, digitum in os ipsius immiserat, demorso, cui ex morsu illo dolor vehemens non solùm in digito, sed & toto brachio exortus est; tertium viri ab alio furioso ira percito ad primam articulationem pollicis grauiter morsi, cui itidem statim dolor vehemens per totum brachium exortus est, & secuta febris ac syncope.

Similem historiam recenset Matthias Glandorpius, *in speculo Chirurg. obseruat.* 49. de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice circa primum articulum sauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus, febris continua, corporis inquietudo, lipothymiæ frequentes, & intensus capitis dolor ortus est.

Et omnino vulnera periculosa sunt, tum ex se propter contusionem, tum quòd saliua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculosa sunt, si partes neruosæ, quales sunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Curatio. Cùm, vt dictum, in omni vulnere à morsu animalium illato contusio adsit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis sunt acuti magis, quales canis, simiæ, sciuri; alij minùs acuti, vt hominis, equi, asini: & ex contusione illa dolor inferatur: & contusionis, & doloris habenda ratio.

Primò ergo sanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæsectio vel purgatio, si opus sit, instituenda; vt ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus superioribus communicetur, defensiuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti superiori imponendum, ipsi verò vulneri ad dolorem leniendum, suppurationem promouendam, vulnúsque apertum seruandum, tale medicamentum applicandum.

℞. *Ouum* j. *butyri* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *ol. violar. rosac.* ana Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Rad. althææ*, Vnc. j. ß. *fol. maluæ, flor. chamæmel. meliloti*, ana M. ß. *absinthij* p. ij. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contusis adde *vitell. oui* j. *ol. rosac. chamæmel.* ana q. s. F. Cataplasma.

Si virulentia aliqua metuatur, *scordium* addi potest, vt & *theriaca*. Proinde tale vnguentum parandum.

℞. *Vngu. basilici, butyri rec.* ana Vnc. ß. *theriacæ* Drach. j. *ol. rosac.* Vnc. j. *vitell. oui* j. Misc.

Deinde, vt porrò, quod contusum est, in pus mutetur, vtendum *melle rosaceo, resina terebinthina*, cum *vitello oui*, vel *vnguento basilico*. Vel, si malignitas metuatur, hoc.

℞. *Pulu. myrrhæ, rad. aristol. rot. iridis, Fl. aloës*, an. ʒ. j. *angelicæ* ʒ. ß. *theriacæ in spir. Vini dissol.* ʒ. ij. Cum *melle rosato* F. Linimentum.

Tandem deterso & mundificato vulnere, carne id replendum, & cicatrice claudendum, vt aliàs fieri solet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt *de gangræna* dictum, instituenda.

Glandorpij parens in casu antea allegato, præter vniuersalia & interna, hæc topica adhibuit. Primò hoc vnguento inunxit filamenta, & calidè vulneri cum *emplastro citrino* imposuit.

Vt ℞. *Terebinth. Veneta aliquoties lota* Vnc. j. *pulu. lumbric. terrestr.* ℈. ij. *thuris* ʒ. ß. *vitell. oui* j. Misce.

Manus ad carpum vsque inuncta fuit *ol. rosato.*

Dolore incrementũ sumẽte seq. cataplasma tepidè applicauit.

℞. *Scordij, alliariæ*, an. p. iv. *absinth. comar. hyperici, saluiæ, amarici*, an. p. ij. *ros. rubr.* p. iij. *flor. chamæmel. meliloti*, ana p. j. *medullæ panis siligin.* Vnc. iij. *furfurum* Vnc. j. *farinæ lupinor.* Vnc. j. ß. Cum s. q. *Vini*, fiat Catapl. in fine addendo: *ol. rutæ* ʒ. vj. *rosati lumbricat.* Vnc. j. ß. *vitell. oui* j. *croci* ℈. j. Misce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum, defensiuum hoc applicauit.

℞. *Vng. rosat. camphorat. santalini*, an. Vnc. ß. *ol. rosati cum succo solani* ʒ. iij. *boli Armeni* ʒ. ij. *pulu. ros. rub.* ʒ. j. *aceti rosati* parum. Misc.

Dolore nonnihil cessante, neruus seu potiùs tendo niger conspectus fuit, ideò seq. puluerem inspersit:

℞. *Rad. aristol. rot. peucedan. iridis*, ana Scrup. j. *C. C. V. prep. pulu. lumbric. terrestr. thuris*, an. Scrup. ß. Misce, F. puluis subtilissimus.

Supra quem imposuit filamenta illita *emplastro diapompholyg.* tecta *emplast. diapalma.* Et sic metus qui aderat, pollicem amputandi, depulsus fuit, & portio tendinis magna excisa, ossiculúmque primum planè cariosum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diuturnam deligationem, vt & pollex, motu destituebantur, fomentationibus, balneis & linimentis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licèt immobilis mansit, de nouo vngue donatus fuit.

C A P V T XX.

De stlopetorum vulneribus.

AD contusa vulnera referimus etiam ea, quæ stlopetis infliguntur. Vbi statim in principio discutienda quæstio: *Vulnera stlopetorum.*

An vulnera stlopetorum globis inflicta aliquam malignitatem, vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impressum habeant?

In tres omnino sententias hîc abeunt Autores. Primi statuunt, vulnera stlopetorũ globis inflicta esse venenata. Alij venenata quidem esse negant, empyreuma tamen & combustionem habere dicunt. Alij denique neutrum adesse contendunt, sed omne id, quo differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, esse à partium, quas globus transiit, contusione & dilaceratione. Quas sententias ordine videbimus. *Tres opiniones de vulneribus stlopetorum.*

Prima. Primò eorum, qui vulnera hæc venenata esse statuunt, opinio satis antiqua est, & post bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera stlopetis inflicta, methodus superstructa fuit. Nam Io. de Vigo, *parte 2. practic. Chirurg. lib. 2. cap. de vulnere venenoso*, scribit. *Si vulnus caussatum fuerit ab instrumento iam dicto la lombarda, tunc cauterizatio fieri debet cum oleo sambucino vel lini tantummodo.* Scribitque Paræus, *lib. 10. Chirurg. apologismo* 1. ad sua tempora vsque vsitatum fuisse, talia vulnera oleo sambucino calidissimo, cui nonnihil theriacæ admistum sit, inurere, atque hanc curandi rationem se quoque initiò secutum fuisse, donec fortuito quodam casu aliud edoceretur, de quo *allegatus locus* videatur.

Qui autem hanc opinionem sequuntur, venenositatem in vniuersum probant ex morbis & symptomatibus prauis, quæ superueniant, qualia sunt partium corruptio & gangræna, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida seu nigra; deinde ex curatione, quòd Alexipharmaca in his vulneribus profuisse compertum, & quòd vulnera hæc diu aperta seruanda sunt, more aliorum vulnerum venenatorum. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quòd compertum sit, omnes, qui in quibusdam prælijs globis eiusmodi vulnerati fuerunt, perijsse, vel vix, & nonnisi maximo labore fuisse seruatos, etsi vulnera adeò magna & periculosa non videbantur, quæcunque etiam à Chirurgis adhiberetur diligentia. *Rationes quibus prima opinio probatur.*

Venenositatem verò alij deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proijciuntur; alij à metallo, è quo globi parantur; alij à veneno, quo globi hi inficiuntur. Constat enim hic puluis ex sulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida esse, & dum igniuntur, summè calida fieri, & si flammam concipiant, tandem venenositatem acquirere dicunt. Quod vel ex eo etiam patere existimant, quòd qui puluerem istum conficiunt, os & nares occludant, ne venenosis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenositatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori nostro inimica esse statuunt. Alij etsi globos istos per se venenatos non dicant, eos tamen veneno infici posse, idque varijs gentibus vsitatum fuisse, passim ex authoribus varijs probant, vt Theophrasto, *de plantis, lib. 9. cap. 15.* Dioscoride, *lib. 6. cap. 20.* Plinio, *lib. 12. cap. 53.* Paulo Ægineta, *lib. 6. c. 88.* & alijs modernis scriptoribus. Nonnulli hic ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt, atque sicut certum est, in fulmine vim venenatam sæpe inesse, quod fœtor, & mira hominem & bruta subitò iugulandi vis, atque alij maligni eius effectus satis testantur: ita simile quid in ictu bombardæ inesse putant.

Secunda. Secundò multi fuerunt & sunt, qui empyreuma seu combustionem partium his vulneribus coniungi statuunt. Atque hinc tot apud Chirurgos vulgò circumferuntur medicamenta, quæ Chirurgi nostri *Puluerleschung*, id est, pulueris pyrij seu empyreumatis extinctoria nominant, quòd scilicet persuasum habent, in tali vulnere esse empyreuma, quod primò omnium extinguendum sit. Id verò his rationibus probare conantur. Primò quod globi isti, dum proijciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundò, ex ipso globuli motu, qui cùm sit celerrimus & velocissimus, inde globum calefieri putant, quod ipsum etiam Aristoteles docuisse videtur, *Rationes quibus altera opinio stabiliunt.*

qui 2. *de cælo. cap. 7. text. 42.* & 1. *meteor. text.* 3. ob vehementem motum ferrum calefieri, & plumbum in sagittis liquescere, ac ligna & lapides igniri scribit, quod & ipsa experientia docet, cùm notum sit, attritu ligonum rusticis interdum ignem excitare; & molarium rotarum axes, nisi pinguedine madeant, ignem concipere. Tertiò etiam, id ipsum in globis istis experientia confirmat, cùm sæpe compertum sit, à globis istis in pagis straminea tecta flammam concepisse, domósque integras conflagrasse. Quartò & alia, quæ in combustionibus accidere solent, in his vulneribus apparere dicunt, ipsum vulnus nigrescere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambustionibus fieri solet, ad nonum vsque diem augeri, & hinc imminui.

Tertia. Rationes pro tertia opinionis defensione.

Venenū non prouenire à puluere.

Tertiò, qui venenum & ambustionem in vulneribus adesse negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenositaté quæ vulneribus insit, hoc modo pugnant. Primò aiunt, si venenum vulneribus talibus insit, illatū fuisse vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non posse, ex eo patet, quòd res, è quibus componitur, venenatæ non sunt. Componitur enim ex sulphure, nitro, & carbonibus: quorum nullum venenatum est. Etenim & sulphur, & nitrum, medicamentorum internorum loco vsurpari, & ab antiquis & recentibus Medicis, ita notum est, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati sunt. Et licèt puluis iste accendatur: tamen inde venenositatem acquirere non potest, cùm ignis venenositatem potiùs absumat, quàm inducat. Et puluerem hunc non esse venenatum, milites multi satis probant, qui eo cum aceto ad pestem curandam vtuntur: idémque in peste ad eam arcendam in domibus accendi solet. Imò ipse effectus & experientia id satis probant, quæ testantur, plurimos à globis eiusmodi vulneratos nullum symptoma, quod veneni alicuius possit esse indicium, pati.

Non à globo.

Neque etiam a globo plumbeo venenum prouenire potest. Plumbum enim, præcipuè integrum, nihil veneni adferre, manifestum est, & patet ex eo, quòd multi tales globos corpori immissos interdum aliquot annorum spatio sine omni damno in corpore circumferunt; imò nonnulli plumbeos globos deglutitos, per aluum rursum sine omni noxa reiecerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamenta parata, extrà ad antiquorum vlcerum curationem feliciter adhiberi, notissimum est.

Globos verò tales, vt postea dicetur, veneno infici posse, non negatur; sed hoc non in omnibus talibus vulneribus contingit, vt paulo pòst dicetur.

Ambustionem nullam adesse.

Ambustionem etiam nullam adesse hoc modo probant. Primò enim si ambustionem inferrēt hæc vulnera, ipsi globi ignescere, & inde liquescere deberent, cùm tamen globi isti integri, & nihil tale passi, è vulneribus extrahantur. Secundò, in rebus, quæ magis sunt combustiles, combustio hæc percipi deberet. & in vestibus primò eorum, qui hoc modo vulnerantur, combustio ista appareret; cùm tamen nulla combustionis in iis, siue laneæ, siue lineæ sint, vestigia appareant. Imò qui naues, vel alia ædificia contra istorum globorum ictus defendere conantur, saccos lanâ vel stupâ plenos appendunt, qui nullo modo à globis istis etiam maioribus accenduntur. Neque est, vt hîc quis respondeat, dicátque, diuersam esse rationem partium corporis humani, & vestium, ac similium rerum. Talia enim, ob amplitudinem meatuum, tenuissimam exhalationem penetrare, intactâ substantiâ; corpus humanum verò ob densitatem lædere, idémque hîc fieri quod in fulmine, quod illæsa vaginâ gladium colliquat. Verùm magna fulminis & globi hîc est diuersitas. Tota enim actio fulminis est à spiritu potentissimo, & substantiâ subtilissima omnia penetrante: at talem spiritum cum globo plumbeo coniunctum esse, nondum est probatum, sed tota actio hîc globi est, qui neque res raras comburit, neque ligna, & alias densas, in quas impingit. Tertiò, cùm vix vlla res detur magis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius maximè φλογιστός, si globi hi corpus humanum cōburerent, moltò magis puluerem pyrium accendere deberent; quod tamen non accidit, teste ipsa experientiâ, quæ docet, etsi à globo tali vas puluere tormētario plenum traiiciatur, puluerem tamen non accendi. Si verò eueniat, vt globo è bombarda emisso accendatur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipsa ad puluerem penetrauit, vel is ad ferrum vel lapidem allidirur, atque ignis scintillis, tanquam è silice excussis, accenditur. Quartò, si loco globi plumbei papyrus vel stupa sclopeto indatur atque explodatur, nulla combustionis in iis, seu à puluere pyrio, seu à motu contractæ vestigia apparent (nisi quòd interdum à puluere contaminantur, & nigrescunt,) & sæpe ex ipsis vulneribus integræ extrahuntur. Quintò, vulnerati hoc modo nullum calorem aut adustionem percipiunt, sed dolorem tantùm ex contusione & dilaceratione. Sexto, quòd nec à flamma pulueris, nec à motu globi incalescant, vel illud etiam docet quòd globus è cera confectus & sclopeto eiectus non liquescit, sed & ipse asserem ligneum duos digitos crassum penetrat: ex quo vnico satis patet, globos istos non vi igneâ, seu impetu saltem, quicquid præstant, efficere.

Decisio opinionum omnium.

Vt verò de ista controuersia meam sententiam aperiam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas, vero consentaneam esse puto. Quæ verò pro prioribus duabus opinionibus allata sunt argumenta, facilè solui possunt.

Priores enim, qui defendunt vulnera ista esse venenata, ideo non probant, quòd primo grauia hoc modo vulneratos infestant symptomata. Ea enim omnia ex contusione, nisi rectè curetur, aut si nimis magna sit, & hinc putredo excitetur, prouenire possunt. Etenim cùm globus iste summâ violentiâ partes, in quas impingit, penetret, quicquid obuium est, collidit, contundit, & lacerat, quâ vi non solùm venæ capillares, & arteriæ ac nerui per carnem passim sparsi dilacerantur, sed & maiora vasa rumpuntur & contūduntur, vt naturalis conuflux sanguinis & spirituum prohibeatur, vnde partes contusæ calore vitali destitutæ facilè corrumpuntur & putrescunt. Neque etiam tremor cordis, & similia symptomata, in omnibus hoc modo vulneratis accidunt. Quod vero secundo, alexipharmaca interdum profuisse compertum est, id non de omni vulnere sclopetario verum est, sed de iis solùm, cùm ex contusione & hinc sequente putredine magna, ac omnino gangrænâ imminente, cor a putridis vaporibus a vulnere per arterias ascendentibus, læditur, & proinde alexipharmacis ab iis munitur & roboratur. Quod verò vulnera ista diu aperta seruanda sint, non ideò fit, vt venenum euacuari possit, sed vt pus, quod continuò è partibus contusis generatur, euacuetur, id quod tardiùs fit, cùm id quod contusum est, multum sit in hisce vulneribus. Tandémque, quòd in prælijs nonnullis vulnerati plerique vel mortui, vel difficulter curati sunt, non ideò accidit, quòd vulnera globis inflicta venenata fuerint, cùm in alijs prælijs plurimis nihil tale obseruatum sit, sed accidit vel ob aëris constitutionem vitiosam, vel ob vitiosam corporis constitutionem, & prauum in iis humorum apparatum, qualis sæpe in castris esse solet.

In specie verò venenositas horum vulnerum neque ex puluere pyrio, neque ex globo probari potest. Nam, vt antea etiam dictum, neque sulphur, neque nitrum, neque carbones venenati sunt; proinde ex iis venenati nihil componi potest. Exhiberi sulphur & nitrum tutò, patet ex Dioscoride, *lib. 5. cap.* 83. Hippocrate, *de nat. muliebri*, & aliis cùm antiquis, tùm recentioribus. Accensio verò eorum, & ignis, venenositatem, si quæ adesset, potiùs dissiparet, quàm induceret. Neque qui puluerem istum parant, os & nares obstruunt ob venenositatem, sed ob puluerem, qui illis molestus. Neque omnes id faciunt.

Deinde multo minùs à plumbo venenositas induci potest. Etsi enim id in corpore diu detentum & resolutum, instar aliorum metallorum, si æruginem contrahant, nocere potest: tamen vt in momentaneo isto transitu venenum aliquod corpori ab eo imprimatur, fieri nullo modo potest. Et suprà dictum, globulos eiusmodi interdum multis annis in corpore sine omni incommodo & damno gestari; imò è plumbo multa vtilia medicamenta ad externa vlcera parantur.

Hoc verò vltrò & facilè concedimus, globulos istos, vt & alia arma veneno infici posse. Etsi enim plumbum satis densum sit: tamen cùm ferrum, quod adhuc solidius est, veneno infici possit, quidni & plumbum possit? Et nullum de illa re dubium est, atque testantur id historiæ tùm antiquæ tùm recentes, earum gentium, quæ adhuc sagittis vtuntur: prodiderúntque id Dioscorides, *lib. 6. cap.* 21. & Paulus Ægineta, *lib. 6. cap.* 88. Et

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Virgilius, *lib.* 10. *Æned.* & *alibi* dixit. Et Ouidius, *lib.* 3. *Trist.*

Nam volucri ferro tinctile virus inest.

Sed de hoc non est quæstio. Verùm de hoc quæritur, an omne vulnus sclopeti globo inflictum sit venenatum, quod negatur. Ideóque sicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inflicta esse lethalia: ita quoque non licet concludere, si quædam vulnera sclopetorum globis illata sunt venenata, ergo omnia talia esse. Neque est, vt quis cum Paræo, *lib.* 10. *apologismo* 2. existimet, igni satis supérque virium esse ad veneni vim omnem dissipandam, si quod glandi affusum aut adiectum fuerit. Nam, vt postea probabitur, & ipse Paræus concedit, globi isti bombardarij nullo modo tantum calorem concipiunt, vt ab eo, tanquam igne, venenum, si quod adsit, possit dissipari.

Quâ ratione autem hi globi infici possint, an inunctione solùm quod Paræus concedit, an verò ipsius substantiæ venenatæ infusione, quod ille negat, non disputo. Non tamen impossibile esse puto, substantiam aliquam venenatam si non vegetabilem, tamen mineralem, dari posse, quæ in fusione plumbo admisceri & permanere possit: de quo tamen acriter non pugno, neque talia vt cognoscam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo suam opinionem probare volunt, non est ea conuenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venositatem sæpe inesse, negari non potest. At in ictu bombardico nihil tale inest, vt ex eius compositione antea probatum: neque flamma ex accenso puluere ad ipsum vulnus penetrat, sed quicquid globus præstat, id violentiâ & motu præstat, modo aliorum violenter proiectorum, vt sagittæ & lapides è fundis proiecti. Quâ verò ratione motu violento proiecta, talia præstent, disputare huius loci non est. Et si quæ est fulminis & bombardarum similitudo, ea potiùs in igne à puluere pyrio accenso & eiaculato est, quàm in ipsis globis plumbeis.

Tandem, quòd in quibusdam prælijs globis eiusmodi vulnerati plerique interierint, neque id venenositatem horū vul-

nerum

nerum probat. Neque enim, vt ſuprà etiam dictum, in omnibus præliis id accidit, ſed plurimi à periculoſiſſimis eiuſmodi vulneribus ſanantur. Id verò ſi quandoq; accidat, vel malitiæ hoſtium, qui eiuſmodi globos veneno infecerunt, vel corporum prauæ diſpoſitioni, aut ipſi etiā aëri vitioſo adſcribendū. Etenim notiſſimum eſt, ob prauam victus rationem corpora militū ad peſtem & alios morbos eſſe diſpoſita; quibus ſi vulnera infligantur, faciliè fieri poſſunt lethalia; ſicut hydropicorum & aliorum cacochymorum vulnera periculoſa eſſe ſolent. Aërem verò, cùm ex anni conſtitutione, tum ex caſtrorū ſordibus impurum & vitioſum, vulnera periculoſa facere poſſe, dubium nō eſt. Et omnino in talibus vulneribus, corporum praua diſpoſitio, & aëris vitioſa conſtitutio plus periculi afferunt, quàm in aliis ſine globo inflictis vulneribus. In iis enim ſuppuratione tantâ opus non eſt, In contuſis verò hiſce vulneribus omnino ſuppurantibus opus eſt; neque ſine iis vllo modo talia vulnera contuſa ſanari poſſunt, quæ in corporibus malè diſpoſitis facilè putredinem, & hanc ſequentes febres & praua ſymptomata excitare valent. Neque enim nouum hoc vulneris genus. Nā licèt bombardarum inuentum, & iſta globorum plumbeorum eiaculatio noua ſit: tamen vulneris modus nouus non eſt, ſed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, nimirum contuſio. Non tamen in ſolis ſuppurantibus periti Chirurgi ſubſiſtunt, ſed putredine imminente, quæ gangrænam facilè inducere poteſt, vnguentum Ægyptiacum, & alia quæ gangrænam auertunt, medicamenta vſurpant, vt poſtea de curatione dicetur: quæ tamen ita comparata eſſe debent, ne ſuppurationem planè impediant; cùm nullum vulnus contuſum ſanari poſſit, niſi quod contuſum eſt, in pus mutetur.

Alteram verò ſententiā quod attinet, eorum, qui combuſtionem vel empyreuma his vulneribus coniungi ſtatuunt; nec illi firmis rationibus nituntur: Quod enim Germani noſtri medicamenta, quæ his vulneribus in principio adhibentur, *pulverleſchung*, id eſt, empyreumatis ex puluere pyrio extinctoria appellarunt, id falſa hypotheſi nititur, & qui hanc appellationem his medicamētis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primùm reſtinguēdum eſſe. Medicamenta verò illa omnia nihil aliud præſtant, quàm quòd vel id quod contuſum eſt in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, ſi quæ immineat, auertunt. Quod verò hæc alia ſint, quàm ſuppurantia, quæ in aliis vulneribus & vlceribus adhiberi ſolent, non mirum. Nam ſuprà *part. 1. cap. 16.* & antea, *c. 18. de vulnere cum contuſione*; dictum, in contuſionibus ſuppurantia illa calida & humida locum non habere, ſed ex eorum vſu putredinem & hinc gangrænam ſæpe excitari; & propterea magis exſiccantia & putredini reſiſtentia, interim naturam in pure generando roborantia requiri.

Rationes verò, quæ pro hac ſententia afferuntur, parū ſolidæ ſunt. Primò enim, quòd globos iſtos à puluere tormentario accenſo igniri quaſi ſtatuunt, falſum eſt, & ſuprà argumentis pro tertia opinione adductis ſatis probatum, nullo modo globos iſtos à puluere iſto calefieri & igneſcere. Deinde, quod opinantur, eos motu caleſcere, atque ad id probandum, Ariſtotelem teſtem citant; ſcribit equidem Ariſtoteles, *locis allegatis*, quòd motus & ligna, & lapides, & ferrum ignire ſoleat, & confirmat id experientia. Sed vt hoc fiat, duo corpora dura & ſolida diu mutuò atteri neceſſe eſt. Quod verò plumbum, vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditū fuerit, nunquā experientia docuit. Hoc enim ſi fieret, etiam ſagittæ, quæ ſæpe ferreis aut æreis cuſpidibus munitæ ſunt, per aërem traiectæ incaleſcere & igniri deberent. Quod verò tertiò dicūt, à globis iſtis ſtramineatecta & domos accendi, id verum eſt, ſi flamma, quæ cum globo è bombarda emittitur, tectum tangat, aut ſi fomes aliquis ignē fouens globo alligetur, quod incendiarij facere ſolent. Abs flamma verò illa, aut materia igniaria ſi ſit, & ſi globus ſaltem ſtramen tangat, nec id, vt nec lana, nec ſtupa, nec ipſe puluis pyrius, accendi poteſt, vt antea in argumentis pro tertia ſententia allatis dictum eſt. Neque hîc diſtinctio Quercetani, quam habet *in ſtlopetario, c. 1.* locum habet, vbi ſcribit, ſi globus eminùs & è longinquo è bombarda emittatur, vel partem veſte tectam feriat, ambuſtione & vſtione id vulnus carere: ſi verò comminus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, cum vſtione & ambuſtione coniunctum vulnus eſſe poſſe. Nam etſi barbam & capillos, vel etiam veſtes, flamma illa è puluere pyrio accenſo, è ſtlopeto erumpens, è propinquo lædere poſſit: tamen non credibile eſt, flammam per exiguū illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, ſimul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera comminus & eminus per globos illata, niſi quod à globo è propinquo emiſſo qui maiore vi ferit, grauior ſit contuſio, quàm ab eo qui è longinquo venit, & debiliùs ferit. Quartò verò quod ea quæ in vulneribus hiſce apparent attinet: ea omnia non ab empyreumate, ſed à contuſione proueniūt, & apparent quoque in aliis vulneribus, in quibus nullum omninò empyreuma & combuſtio adeſt. Et quòd circa nonum demum diem vulnus meliùs habere, & quod corruptum eſt ſeparari incipit, id non ſaltem in ambuſtis & vbi eſchara eſt, accidit, ſed & in contuſionibus, cùm, vt id quod contuſum & corruptum eſt in pus mutetur, etiam certum temporis ſpatium requiratur. Neque id, quod iſti in hiſce vulneribus pro eſchara habent, vera eſchara eſt, cùm nullo modo, vt eſchara ductum ſit, ſed caro valde contuſa, quæ ſtatim emoritur, vnde & nigra euadit: interdum tamen etiam à calore pulueris tormentarij, quo globus, infectus eſt, denigratur.

Ex quibus omnibus patet, quænam ſit horum vulnerum natura, nimirum quòd ſit tantùm cum contuſione inſigni & dilaceratione partium, per quas tranſit. Et licèt pars comminus & è propinquo poſſit à flamma pulueris accenſi comburi, tamen id ad ipſum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici poſſe non negamus, ſed hoc non eſt de eſſentia horum vulnerum, ſed accidentarium quid; ſicut ſi quis gladio veneNato vulneratur, id de eſſentia vulneris non eſt. *Vulnerum à ſtlopetis inflictorum natura.*

Quod verò omnes decepit, eſt iſtud, quòd alia ſymptomata his vulneribus accidant, & vulnera iſta aliam curationem requirat quàm vulnera ſagittis illata. Verùm animaduertere debuiſſent magnam inter vulnera iſta eſſe differentiam. Sagittæ enim acutæ ſunt, & ſcindendo vulnus inferunt: at globi iſti rotundi ſunt & obtuſi, ac proinde rumpendo ac contundendo lædunt, vnde facilè partis contuſæ corruptio & praua ſymptomata ſequuntur.

Differentiæ.

Differentiæ horum vulnerum ſumuntur à magnitudine vulneris; quòd ſcilicet alia ſint magna, alia parua, alia ſuperficialia, alia profundiora; à parte affecta, quòd interdum cutis & caro ſaltem vulneratur, interdum etiam nerui & tendines, aut maiora vaſa rumpuntur, imò oſſa franguntur; alia à modo, quòd omne homo ex vna parte ſaltem vulneratur, omne corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdum etiam globus partem tranſit, interdum in parte adhuc hæret; interdum ſolus globus in corpus penetrauit; interdum armaturam, vel alias res, per quas tranſiit, ſecum in corpus rapuit. *Differentiæ.*

Signa Diagnoſtica.

Signa quibus hæc vulnera in genere cognoſcuntur, tradere non opus eſt: cùm ſatis ſit, cognitum habere, aliquem à globo bombarda emiſſo vulneratum eſſe. Quæ autem partes vulneratæ ſint, vel ſtylo immiſſo explorandum vel, è ſitu partium ex anatomia noto cognoſcendum. Partes neruoſas læſas eſſe, dolor manifeſtabit. An verò venenatum vulnus eiuſmodi ſit, ex ſymptomatibus ſuperuenientibus, cognoſcitur, ſi ſcilicet color carnis præter ſolitum ſit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiuſmodi ſymptomata alia, & nulla alia cauſſa adſit, à qua talia ſymptomata proficiſci poſſint. Quod tamen ipſa etiam globi, ſi in promptu ſit, conſideratio docere poteſt. Etenim ſi globus ab aliis colore, vel aliâ re differat veneno infectum eſſe ſuſpicio eſt, eáque confirmatur ſi globus igne fortiore fundatur & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet, vel ipſi globulo iterum congelato extrà adhæreat; eiúſque colorem mutet. *Signa Diagnoſtica.*

Vulnus tale in gangrænam degenerare, cognoſcitur ex tarda maturatione & puris generatione, coloris partis floridi extinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, doloris præter cauſſam remiſſione, & pulſatione ceſſante, ac ſtupore partis, aliiſque gangrænæ ſignis ſuprà, *part. 2. c. 19.* propoſitis.

Prognoſtica.

Vt verò Prognoſtica, quæ cum aliis vulneribus habent communia, quæque ſupra, *c. 3.* propoſita ſunt, hîc non repetamus. *Prognoſtica.*

1. Vulnera iſta omnia cùm inſignem contuſionem coniunctam habeant, ſunt longè periculoſiora, quàm vulnera quæ gladio vel telo infliguntur. Ideóque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi ſanantur, puta ventriculi, inteſtinorum, veſicæ, ex iis ſtlopeto illatis rarò quis conualeſcit.

2. Etſi verò vulnera iſta vulneribus gladio inflictis longè ſint periculoſiora: tamen æger non facilè deſerendus; cùm & hîc Natura ſæpe miracula quaſi facere ſoleat, & eos qui iam ſepulturæ tradendi videbantur, conualuiſſe obſeruatum ſit. Eiuſmodi hiſtoriæ paſſim extant, & notæ ſunt, & ſingularem etiam obſeruationem & curationem huiuſmodi, *lib. 3. obſeruat.* ſubiicit Guilh. Fabricius.

3. Quò plures partes & nobiliores ſunt vulneratæ, contuſæ, dilaceratæ, imprimis ſi oſſa ſimul fracta & comminuta ſint, eò vulnus eſt periculoſius & curatu difficilius.

4. Quò pertinent & eæ partes, quæ principes in conſenſum facilè trahere poſſunt, quales ſunt iuncturæ, item magna vaſa vulnerata, à quibus excepti nō ſolùm vapores, ſed & humores vitioſi ac corrupti, cordi communicantur, & febres ac lipothymiam & syncopen, imò & diarrhœas excitant. Id quod obſeruauit in Comite Mansfeldio Ambroſ. Paræus, qui, vt *lib. 10. c. 12.* & *lib. 16. cap. 49.* refert, purulentam & fœtidam ſaniem, è vulnere in ſiniſtro brachio acceptu, per aluum reddebat. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, vt ſanguis & ſanies per aluum & veſicam excernantur, ſicut eius rei exemplum habet Ambroſ. Paræus, *allegata lib. 16. cap. 39.* Et ſimile exemplum *lib. 2. Pract. part. 2. cap. 16. quæſt. 9.* attuli, vbi & de via, per quam hoc fieri poſſit, egi.

5. Vulnera

5. Vulnera talia si incidant in corpus cacochymicum, multò periculosiora sont, quàm si in sanum incidant. Vnde in exercitibus, in quibus morbi epidemij grassantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò alias io castris vulnera ista curatu difficiliora & periculosa euadont; cùm aer à sordibus castrorum plerumque inquinatus sit & milites, in defectu ciborum meliorum & potus commodi, plerumque prauâ diætâ vtantur: & cibis quibusvis vescantur, aquásque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum ossium fractura longè periculosiora & curatu difficiliora sunt, quam quæ, sine ea.

7. Volnera eiusmodi si à globo venenato infligantur, valde periculosa sont, & plerumque lethalia, in primis si ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in speciem sunt parua, nihilominus hominem iugolant.

Curatio.

Curatio. Vulnera hæc tres præcipuè Indicatiooes habent. Prima est globi, si adhuc in parte hæreat, extractio; secunda, contusæ carnis in pus mutatio, tertia quæ vulneribus reliquis communis est, vt vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

De globorum extractione.

Globorum extractio. Primò ergo globuli è volnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel si id tum non liceat, nec fieri possit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi eâ viâ, qua ingressi sunt, & eâ quâ tendunt, extrahi. Nam si globus altè penetrauerit, vt oppositæ parti vicinior sit, & per cutem ac carnem subiectam tangatur: parte incisa, per illam globus extrahendus. Si aotem ita altè non penetrauit, vt ex parte opposita commodè extrahi possit, specillo, eâ parte, qua globus venit, immisso, globus inquirendus, eóque reperto extractio commodo instrumento tentanda, quæ varia sunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt instrumento via dilatetur. Deinde, vt globos apprehendant. Apprehendit autem instrumentum globum vel vt forcepa, vel vt extremitate suâ se in globum infigit, aut eum cauo suo comprehendit, aut serratâ extremitate apprehendit. Atque hinc instrumentorum varietas nascitur, quorum alia apprehendunt, & foras trahont, quatenus globis infiguntur, alia globo comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo sunt; alia quatenus io extremo serrata sunt, quorum alia recta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus processit. Tertiò, globus apprehensus instrumento, manu Chirurgi cum instrumento extrahatur. Instrumenta ad hanc rem idonea apud Paræum extant, *lib.* 10. *c.* 14. & Io. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent.* 58. *obser.* 88. vbi extrahendi globum modum facilem cum instrumentis depictis tradit, & vulgare istud instrumentum formâ terebræ ad globos plumbeos extrahendos, nouâ inuentione commodius & aptius reddit. Cùm enim si vulgaris terebra globo infigitur, grobulus facilè vnà circumuoluatur, & circumuertatur: ille, vt hoc prohibeat primò fistulam argenteam, ferream, vel æneam optimè politam oleo rosaceo inunctam leuitè vulneri immittit, & ad globolum vsque protrudit. Hinc alteram fistulam seu cannulam immittit in extremitate dentatam seu serratam, ita quidem, vt dentes ex sinistro in dextrum vergant, quæ impediant, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tandem per hanc secundam fistulam terebra immittitur, & cùm ea satis globo infixa fuerit, telum cum globo & vtraque fistula seu cannula extrahitur. Quod si globus specillo inueniri non possit, vt interdum in valde profundis vulneribus accidit, vulnus diu apertum seruandum, & suppurantia medicamenta vsurpanda, membrúmque ita collocandu, vt suo pondere globus cadere possit. Atque ita nonnunquam tela vel globi, qui aliquamdiu in corpore latuerint, tandem temporis progressu vel artis operâ extrahuntur, vel à natura expelluntur. Cui propterea, si globus inueniri non possit; vel in extractione periculum aliquod sit, negotium committendum, in primis cùm plumbei globi sine damno diu in corpore gestari possint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cùm rubiginem vel æruginem contrahunt, vulnus sanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilem in consensum trahere possit, globus hæreat, & ex vulnere per se de vita periclitari videatur: Chirurgus globi extractionem tentare non debet; cùm hoc modo ægro nihil auxilij afferat, sed mortem, quam vulnus per se allaturum erat acceleret.

Non solùm verò globi è vulneribus extrahendi, sed quia ab iisdem sæpe festucæ ligni, papyrus, fragmenta & frusta armorum ac vestimentorum, & huius generis alia in vulnus rapiuntur, ea omnia primò eximenda sunt. Et quidem ista extractio commodiùs fit in initio statim, cùm tùm dolor adhoc sit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non possint, in sequentibus id faciendum.

De Medicamentis ad sclopetorum vulnera necessariis.

Medicamenta ad sclopetorum vulnera, necessaria. Fieri equidem potest, vt in vulneribus etiam venæsectione aut purgatione opus sit. Verùm cùm istud vulneribus hisce non proprium sit, sed cum aliis volneribus, commune, ea, quæ suprà de vulneribus hac in re dicta sunt, etiam hic locum habent.

Prima ergo cura sit, vt id quod contusum est, in pus mutetur, & à carne sana ac partibus sanis separetur. Verùm cùm contusæ partes facilè putredinem concipiant, & gangrænæ periculum immineat, vulgaria illa in aliis tumoribus & vulneribus digestioa & suppurantia hîc simpliciter locum non habent, præsertim si neruosæ partes contusæ sint, quæ eiusmodi humida & simpliciter oleosa ac pinguia non tolerant, ac sicciora requirunt: sed talia vsurpanda, quæ quidem ad carnis contusæ io pus mutationem faciunt, putredinem tamen non inducunt. Quæ medicamenta simul etiam dolorem leniendi vim habent. Quercetanus, *in Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgarium suppurantium vsu prouenire solent, præcaueat, singulis vnciis suppurantium seu digestiuorom drachmam vnam Mercurij præcipitati addit. Verùm cautione hac in re opus esse, neque quid temerè agendum puto. Etsi enim, vbi putredo præsens est, & gangræna iam imminet, vt Mercurius præcipitatos admisceatur, non dissuadeo; tamen in quocunque vulnere sclopeto inflicto, id nec necessarium, nec semper tutum est: cùm experientia testetur, multa talia vulnera sine Mercurij admixtione curari, & sint alia tutiora medicamenta, quæ putredinem inhibere possunt. Et si loca neruosa vulnerata sint, facilè insignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare potest.

Ambrosius Paræus sequens linimentum seu Balsamum, instar secreti, à Chirurgo quodam, ob felicem vulnera sclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞. Ol. *lil. albor.* vel *violar.* ℔. iv. In iis coquantur *catelli* duo nuper nati ad ossium dissolutionem. Postea adde *lumbricorum terrest. vino lotorum* ℔. j. Coq. simul, & colentur sine forti expressione. Colaturæ adde *terebinthinæ Venetæ*, ℥. iij. *spir. vini* ℥. j. Misc. F. Linimentum. Cui mira vis est sedandi dolorem, & pus maturandi.

Vtile est & hoc.

℞. *Ol. sem. lini, lil. alb.* an. ℥. iij. *vngu. Basilici* ℥. j. Misc.

Commodum est & *oleum è semine canabis* expressum.

Vel ℞. *Ol. canabis, lini*, an. part. iv. *mellis* part. j. *aluminis* part. ß. Misc. super igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis* ℔. j. *lini* ℥. iij. *succi plantag. solani*. an. q. s. Coq. ad succorum consumptionem.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini*, an. ℥. iij. *rosat.* ℥. j. *mastich.* ʒ. vj. *camphora* Drach. ß. Coq. simul & misceantur, ac calidè vsurpentur.

Vel ℞. *Ol. lini, cannabis*, an. ℥. iv. *lil. alb. chamameli, rosa*, an. ℥. iij. *terebinth.* ℥. j. Misc. & liquefiant.

Vel ℞. *Terebinth.* ℥. iv. *thuris*, *mastich.* an. ʒ. iij. *myrrha* Drach. j. *ol. hyperici* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *croci* parum. Misc.

Vel ℞. *Mellis, terebinth.* an. ℥. iv. *alumin. croci Martis*, an. ʒ. ij. *rad. aristol. rot. pulueris. aloes*, an. ℥. ß. Misc.

Vel ℞. *Terebinth. mellis*, an. ℥. iij. *vitel. ouor.* vj. Coq. ad linimenti consistentiam.

Si putredo immineat, sequentia vsurpari possunt.

℞. *Ol. cannabis, picis liquida, terebinthina*. an. ℥. ij. *ol. rosac. mastich. thuris*, an. ℥. j. *aluminis* ʒ. ß. *galbani, nitri, sal. armoniaci*, an. ℥. j. *viridis aris, ol. lumbricor. terrestr. pulueris lumbricor. ol. terebinth. vitrioli albi, camphora*, an. ʒ. j. *ol. lini* ℥. ij. Misc. & liquefiant super igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini*. an. ℔. j. *salis armoniac, vitrioli albi*, an. ℥. ß. *vernicis* ℥. iij. Misc. super igne.

Vel ℞. *Ol. lini, cannabis*, an. ʒ. vj. *sal. armoniac, vitrioli albi*, an. ℥. ß. *theriaca*, *Mithridat.* ana ʒ. ij. Liquefiant super igne.

Si maior putredinis & gangrænæ metus sit, *Mercurij pracipitati* aliquid addi potest.

Vt ℞. *Vnguenti Basilic. maior. Mesues* ℥. ij. *butyri rec.* ℥. j. ☿. *pracip.* ʒ. ij. Misc.

Vt verò affluxus humorum præcaueatur, partibus remotioribus, è quibus is accidere potest, defensiua applicanda.

Vt ℞. *Boli Armeni, sanguinis drac.* an. ℥. j. *thuris*, ß. *rosar.* ana ℥. ß. *albumin. ouor.* iij. Cum *oxyrrhod.* q. s. Misc. & supra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illæ partes seq. vnguento.

℞. *Ol. rosac. de cortic. sambuc, mastich.* ana. Vnc. ij. *boli Armeni* Vnc. ß. *vnguenti santalin*, Vnc. j. *aceti ros.* q. s. Misc.

Neque inutile fuerit, ipsi parti vulneratæ cataplasma aliquod imponere, quod calorem partis foueat, suppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt ℞. *rad. althaa*, Vnc. j. *consolid. maior.* Drach. vj. *fl. chamamel. meliloti, hyperici*, ana. M. ß. *absinth.* p. iij. Coq. ad mollitiem, & contund. Adde *farina hordei, fabar.* ana Vnc. ß. *vini* q. s. Coq. iterum. F. Cataplasma.

An setaceum adhibendum. De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monendum, apud nonnullos in vsu esse, vt si globus membrum aliquod totum penetrauit, ita vt vulnus vtraque parte pateat, medicamenta per setonem aut setaceum è cannabi, lino vel serico paratum, Germani *Durchzug* nominant, adhibeant, & quoties vulnus detegunt, hinc inde setonē illum trahendo moueant & nouo medicamēto illinant. Verùm, cùm hoc modo & puri exitus præcludatur, & dolor excitetur, non satis tutum esse horum

setoonm

setonum suum, patet; cùm idem per turundas vtrinque immissas præstari possit. & vulnera, quæ vna ex parte saltem patent, sine horum vsu curentur. Penicilli tamen, seu turundæ ipsæ non nimis crassæ esse debent, ne puri exitum impediant, dolorémque pariant.

Quoties vulnera hæc soluenda. Et quidem per initia vulnus semel de die obligasse sufficit; cùm vix aliquid, quod euacuari necessarium sit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, bis de die obligandum; & cùm ea copia fluit, vt nisi sæpius euacuetur, ægro molestiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus est. Vbi rursum copia eius minui incepit, bis de die vulnus detegere sufficit. Et tandem vbi exigua eius copia effluit, & vulnus carne impleri incipit, semel, vt initio, vulnus detegere & obligare satis est.

In primis verò hîc opera danda, vt saniei, quæ copiosa in hisce vulneribus ex partium contusione, vt & fragmentis ossiu, quæ natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat: id quod turundis, si opus fit, etiam cauis, præstari potest. Exitum etiam puris adiuuant, idque expellunt, si splenia seu lintea triplicata aut quadruplicata crassiora imo sinui imponantur, & postea arctiore ligaturâ pus ac sanies exprimatur.

Interdum saniei tanta copia colligitur, & sinus tam profundi ac tortuosi sunt, vt sanies omnis nec effluere, nec exprimi possit: itaque tum sinus incidendus, vt sanies effluere, & sinus mundari possit.

Neque hîc inutiles sunt vulnerariæ potiones, Cùm enim vlcera detergant, & ab excrementitiorum humorum colluuie liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis faciliùs & citiùs à natura protrudantur, faciant; si in vllo vulnerum genere iis opus est, in hisce maximè necessariæ sunt. De iis verò supra *cap.* 11. dictum.

Postquam iam concoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit; cùm ob vehementem partis contusionem calor eius valde debilitatus, & spiritus exhausti sint; & cùm neque iam dolor insignis & inflammatio apparet atque id quod contusum est, maxima ex parte in pus mutatum est, vulnus abstergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus purum fuerit, necessaria est omnino carnis generatio, cùm contusa caro in pus mutetur, & vulnus necessariò cauum fiat.

Abstergentia. Et quidem abstergentia quod attinet, ea mitiora vel fortiora esse debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel sordidius est.

Vt ℞. *Decoct. hordei, succi plantagin. apij, agrimon. centaurij minor.* ana Vnc. j. Coqu. & in fine adde *terebinthinæ* Vnc. iij. *mellis rosacei* Vnc. ij. *thuris, mastich.* an. Drach. j. *croci* Scrup. j. Misc.

Vel ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. ß. *thuris, rad. ireos*, ana ℨ. vj. *succi apij* Vnc. iv. *mellis* q. s. Misc. super igne.

Vel ℞. *Farinæ hordei, lupinor.* an. Vnc. j. *thuris, myrrhæ, aloes*, ana Vnc. semis, *pulu. rad. ireos*, Drach. ij. *succi apij, absinthij*. an. Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. ij. *mellis*, Vnc. i. Coqu. ad succorum consummationem. Si vulnus sit sordidius, vnguentum Ægyptiacum addi potest.

Vt ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. *myrrhæ, thuris*, ana Vnc. ß. *terebinth. succi apij*, an. Vnc. ij. *vngu. Ægyptiaci* Vnc. ß. Misce.

Si sinus sit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurij minor. equiseti, consolidæ mai. aristol. ireos, thuris*, cum vino parato, addita s. q. *mellis*.

Carnem generantia. Ad carnem verò generandam antea proposita medicamenta vsurpentur. Vtile est & hoc in hisce vulneribus.

℞. *Ol. mastich.* Vnc. j. ß. *resinæ abietis* Vnc. j. *mannæ thuris*, Vnc. ß. *equiseti, tormentillæ, consolidæ maior. hyperici, plantag. betonicæ*, an. M. ß. *lumbricor. terrestr. vino lotorum.* Vnc. ij. *vini*, q. s. Coqu. ad vini consumtionem. Postea colentur cum forti expressione. Adde *ceræ, seui arietini*, an. Vnc. iv. *thuris, myrrhæ, mastiches, aloes*, an. Vnc. ß. Misc. F. Vngu. quod vulneri imponatur, idque *emplastro diopalma* tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus *seq. cap.* dicetur.

Si vulnerata pars gangrænâ corripi incipiat, curatio instituenda, vt de gangræna, suprà *part. 2. vlt.* dictum.

Vulnera cum ossium fractura. In primis verò vulnera à sclopetis inflicta curatu difficilia reddit, cùm ossa in brachiis, femore, & tibia franguntur, imò in plurima fragmenta sæpe comminuuntur, in quibus cùm neruosæ partes plerumque lædantur, & fragmentis ossium pungantur, inde dolores acutissimi, conuulsiones, gangræna oritur. Quod si accidat, vulgares Chirurgi frequenter ad amputationem totius membri properant. Verùm etsi interdum vt totius saluti prospiciatur, hoc faciendum sit: tamen quamdiu adhuc aliqua sanationis spes superest id non faciendum, cùm Natura & in his vulneribus miracula præstare soleat.

Curandi ratio est eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap. 2.* dicetur. Prima nimirum cura esse debet, vt magna ossium fragmenta suo loco restituantur, & coniungantur. In ferulis tamen, quæ in ossium fracturis aliàs applicari solent, adhibendis, cautione opus est; cùm ex earum vsu facilè dolor, conuulsio, inflammatio & gangræna excitari possit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia sunt; sicut nec illa cataplasmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærent, eámque arctè constringunt, facilè locum habent, cùm partem constringant & dolorem pariant. Commodum ergo est, vt postquàm ossa composita & coniuncta sunt, membrum locetur & firmetur in lamina plumbea, vel corio madefacto, vel asseribus illis seu schidiis, quas plaustrarij, dum tubulos rotarum excauant, terebra caua exscindunt, si aquâ priùs madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinere, & nihilominus, quantum libet, flecti possunt, ne dolorem inferant.

Loco verò Cataplasmatum illorum, emplastrum aliquod vel cerotum imponi potest.

Vt ℞. *Resinæ, ceræ*, ana ℔. ß. *pulu. cortic. tiliæ*, Vnc. j. ß. *terebinth.* Vnc. ij. *boli Armeni*. Vnc. j. *succi geranij*, Vnc. ij. Coq. ad ceroti consistentiam.

Vel ℞. *Mucilag. rad. consolidæ maior. visci pomor.* ana Vnc. iij. *osteocollæ, boli Armeni*, ana Vnc. j. ß *succi geranij*. Vnc. vj. *pulu. cortic. tiliæ*, Vnc. ij. *vitell. ouor.* xx. *terebinth.* ℔. ß. *ol. lumbricor.* Vnc. iij. Misc.

Plura eiusmodi proponentur infrà, *part. 5. de fracturis.*

Diæta.

Diæta. Aër sit siccus, in reliquis temperatus, & potiùs ad calidum quàm frigidum, declinans. Victus sit tenuior: ita tamen, vt virium & consuetudinis habeatur ratio; & vt in omnium vulnerum, ita in hoc præcipuè genere, cibi sint boni succi: ab omnibus verò cibis, qui prauum succum præbent accuratè abstinendum. Æger vino, nisi planè assuetus sit, abstineat. Qui enim ei assuetus est, potum aquæ, si cereuisia non suppetat, non facilè feret. Caueat quoque vulneratus ab ira, corporis motu nimio, cùm quies, vt Hippocrates, *de vlceribus*, docet, omnibus vulneratis vtilis sit, labor noxius; vt & à Venere. Et omnino si in aliis vulneribus diætâ accuratâ opus est, in hoc vulnerum genere in primis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata. TAndem curationem peculiarem etiam requirunt vulnera venenata, siue veneno globis, sagittis, telis, aut quocunque venenatorum armorum genere, siue animalium, vt canis, vel lupi rabidi, vel alterius venenosi morsu, siue ictu scorpionis, aspidis, vel alterius venenosi animalis inferatur. Et quidem vulnera, quæ à ferarum venenatarum morsibus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenatâ, quàm vulnera, quæ plerumque per se non sunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferuntur, non solùm vi venenatâ, sed vt vulnera etiam sæpe sunt periculosa.

Lues Morauica. Hoc loco non prætereunda, lues è scarificatione contracta, quam luem nouam Morauicam, & Brunnæ luem appellarunt, quòd Brunnæ Morauiæ oppido primò an. 1577. innotuerit, de qua peculiarem libellum edidit Th. Iordanus, quem *lib. 6. obseruat.* inseruit Iohan. Schenkius. De eadem lue tractatum scripsit Ioh. Sporischius, atque inscripsit *de scarificationis symptomatibus*. Facit quoque eiusdem mentionem Iohan. Crato, *in epist. à Scholtzio collect. epistol.* 139. Summa rei hæc est: *Omnes quotquot an.* 1577. *die Luca* (ex seqq. tamen colligo, quòd non solùm, qui primo die brumæ scarificationes has adhibuerunt, hoc malo sint correpti, sed omnes, qui à bruma vsque ad vernum solstitium iis vsi sunt.) *Brunnæ publicum balneum ingressi sunt, & scarificationes adhibuerunt, illico correpti putantur. Neque citò noxam persensere, nec signa labis receptæ statim emerserunt. Sunt, quibus ocsiduum occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spatio, pro robore minùs tam agentis, quàm renitentis passi, delituit: domum publicè se extulit. Interim insueta quadam ignauia, seu torpore grauati, pigri, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vultu conspiciebantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in toruum, circulo fusco sicut menstruatis mulieribus deformem, subitò immutatus. Manifestis tum se prodidit signis. Vestigia cucurbitularum turgescentia extemplò ardor inuasit immensus & immedicabilis, quem fœdi abscessus & vlcera exceperunt putrida, sanie tabóque fluitantia; circumcircà pustulæ palmum quoque latæ, acheribus floridæ, quibus dehiscentibus, acu aut medicamentis apertis, profluxit primùm tenuis, serosa, marcida, saniésue mucosa: aliis etiam acris & erodens: tum cura cucurbitæ ambitu circumseptu, corrosa, putrescens, tetrum, vt è Telephiis ac phagedonicis vlceribus, innexit fœtorem. Vbi admiratione dignum initio, quod è tot affixis cucurbitulis, cùm alij decem plus minus, tres quoque tantùm nonnulli apponi iussissent, vna duntaxat, aut ad summum duæ (socrus Laurentij Sartoris è quindecim tres,) ex iis omnibus, in fœdam transierint vomicam. Nonnullis vniuersum corpus pustulis consperfum, facies informis, triste supercilium, horrendus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci, à summo ad ima perrignosa scabie, crustaceisque vlceribus supra cutem paulum eleuatis, dorum cruciatorum nummum, vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, sordida superficie pollutu, & deturpata, cernere erat.*

gens opera vt affluxus humorum ad partem vulneratam præcaueatur. Præcaueatur autem fluxio primò, si omnes causæ quæ fluxionem excitare possunt, præcaueantur; & proinde omnia, quæ partem vulneratam p.n. calefacere, in ea dolorem excitare, aut laxam & ad fluxum recipiendum aptam reddere possunt humores item calefacere, fundere, & ad motum faciles reddere queunt, tollendæ. Diætæ quoque ea ratio obseruanda, ne vllo modo nimis copiosum sanguinem, vel prauos humores generet.

Deinde partis imbecillitati succurrendum roborantibus; dolor, si is adsit, mitigandus; si calor alterandus; & tandem sanguinis copia imminuenda, ac vitiosi humores euacuandi. Id quod venæ sectione, vel Purgatione perfici potest.

Venæsectio. Itaque si sanguis in corpore abundet, vt metuendus sit eius ad vulnus defluxus, sanguinem, nisi antea multum fluxerit, mittere vtile est, de quo Celsus, *lib. 5. cap. 26. Medicus*, inquit, *debet mittere sanguinem ad siccitatem mouendam: Et bibat ergo sanguis multum ad siccitatem abundantiorem, sed nisi fluxit, quantum satis fuerit. Venæ, si vires venæ sectione ferant*. Idque imprimis faciendum in vulneribus magnis, in quibus ob dolorem sanguinis affluxus metuitur: vbi etiam sanguis mittendus, etiamsi in corpore adeò non abundet. Vnde Hippocrates, *in lib. de articulis*, in costæ collisione sanguinem è cubito detrahit; vbi Galenus *in comment.* addit: *Etiamsi in corpore sanguis non redundet, in huiusmodi plagis ad venæsectionem decurrendum est.* Et *lib. 2. de compos. med. sec. loc. cap. 1.* ad capitis dolorem ex ictu, maximè venæ sectionem commendat.

Vt autem venæ sectio non solùm euacuationem, sed & reuulsionem præstet, in longinqua & contraria parte vena aperienda, vt alibi de Reuulsione dictum. Faciendum autem hoc citissimè, & primo statim die, & quidem antequam vllum medicamentum adhibeatur, vt sanguinis ad partem vulnera affluxus præcaueatur.

Emittendus autem sanguis pro abundantia eius & virium ratione. Itaque si antea multum sanguinis effluxerit, omittenda venæsectio. Quod si verò parum vel nihil sanguinis effluxerit, sanguis emittendus, semper tamen pro virium ratione quas definiunt ætas, habitus corporis, anni tempus, & alia, de quibus suo loco dictum.

Purgatio. Si verò humores vitiosi in corpore abundent, purgatione opus est. Nam cùm eo felicius & citiùs vulnus sanetur, quò pars magis sana & bene constituta est, & mala partis vulneratæ constitutio sanationem impediat: omnino danda opera ne vitiosi humores ad partem affectam confluant. Itaque cùm vulneris occasione facile fieri possit, vt ad partem affectam confluant, si in corpore reperiantur, statim euacuandi sunt. Idque faciendum in magnis vulneribus, & vbi metuendum, ne ob dolorem praui humores ad partem vulneratam ruant, vt & in iis vulneribus, vbi sectio & dilatatio facienda & os abradendum est, & omnino in omnibus, vbi dolor est vehementior. Parua verò vulnera & dolore carentia etiam sine purgatione sanescunt. Si tamen aluus sit adstricta, clystere laxanda est.

An vulnerati sint purgandi. Equidem nonnulli sunt, qui purgationes in vulneribus abhorrent, metuunt, & ne humores ab iis agitati ad partem vulneratam magis confluant. Verùm admittunt eas Hippocrates, *lib. 4. de affectionib. de fracturis, t. 48. comm. 3.* & Galenus, *4. meth. med. cap. 4. & 6.* Et ratio id suadet. Si enim calidi & tenues ac biliosi humores in corpore abundent, sanguinem ad motum aptum reddunt, & facilè ex dolore & vigiliis incalescunt, atque inflammantur, & febri occasionem præbent.

Etsi verò omnes humores vitiosi, qui in corpore abundant, euacuandi sunt: tamen, vt diximus, imprimis calidi & biliosi ac serosi, qui ad fluxum magis apti sunt, & ad inflammationes ac erysipelata generanda faciunt, & febres facilè excitant. Statim autem in principio instituenda est purgatio, antequam nimium affluxus concitetur, & febris accedat. Si verò febris iam accesserit; purgatio non commodè, aut certè cum periculo instituitur.

Ac proinde in vulneribus ad purgandum vtilissimè adhibentur *manna, syrupus ros. solut. rhabarbarum, fol. sena*, & ex compositis, *tryphera Persica, el. de psyllio, rosatum Mesuæ*. A calidissimis verò medicamentis purgantibus abstinendum, ne fluxus humorum concitetur, & partem vulneratam ad inflammationem disponant. Qua ratione autem purgatio rectè instituenda sit, alibi dictum.

CAPVT XIV.

De Venarum & arteriarum vulneribus, & de hæmorrhagia in vulneribus sistenda.

Partes ipsas vulneratas quod attinet, sæpe ob eas aliquid peculiare in curatione vulnerum agendum. Quomodo priuatarum partium vulnerum curatio rectè instituenda sit, locis, quæ postea allegabimus, dictum. In genere venarum, arteriarum, neruorum ac partium neruosarum vulnera peculiarem curationem requirunt.

Hæmorrhagia vulnerum. Et primò quidem venarum & arteriarum maiorum vulnera hoc peculiare habent, quòd insignis hæmorrhagia eat comitatur, quæ animi deliquia, & alia symptomata excitare potest. Fluit autem sanguis vel ex venis, vel ex arteriis, & quidem nunc maioribus, nunc minoribus, & vel ex vna, vel ex pluribus. Et licet prima hæmorrhagiæ causa sit vulnus vasi inflictum: tamen non rarò accidit vt sanguis aliquamdiu sistatur, postea tamen subito iterum erumpat quod præcipue accidit ex animi commotione & ira. Quò pertinet & aliud [illegible], à quo vulnus inflictum est, præsentia; qua de caussa aliquoties sanguinem, qui iam substiterat, iterum fluere incepisse compertum est. Ac memini, cùm frater fratrem vulnerasset, & ad vulneratum alter, dum vulnus deligaretur, accederet, (etsi iam reconciliati essent) subitò sanguinem, procul dubio ob occultam animi commotionem, erupisse, cùm verò aditus postea prohiberetur, substitisse.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cùm autem sanguis fluat vel ex venis, vel ex arteriis, qui ex venis profluit, crassior est, nigrior, obscurior, & minus calidus, ac sine maiore impetu & pulsu æqualiter effluit, ac minus vires deiicit, cæteris paribus. Qui autem ex arteriis prouenit, cum impetu exilit potiùs, quàm fluit, aut calidior, feruens, tenuis, magis flauus, spumosus, nec citra pulsus insignem mutationem, ac virium imbecillitatem & deiectionem effunditur. Si maius vas sit apertum, maiore copiâ & impetu sanguis effluit, minore, si minus vas sit vulneratum. Quæ autem vena vel arteria, & an vna vel plures sint vulneratæ, ex Anatomicis cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Hæmorrhagia nimia in vulneribus valde periculosa est. Sanguis enim vitæ thesaurus est & cùm spiritus vitales euocentur, inde pulsus imbecillitatem, paruitatem, frequentiam, & inæqualitatem, & nonnunquam intermissionem, animi deliquium, syncopen, partium extremarum refrigerationem & sudores, conuulsionem, singultum, deliria, & tandem mortem ipsam affert. Vnde Hippocrates, *5. aph. 3.* ait: *Ex copioso sanguinis fluxu conuulsio aut singultus accidens, malum.* Et *7. aph. 9. ex sanguinis profusione delirium, aut etiam conuulsio, malum.* Et quidem periculosius est, si delirio conuulsio coniungatur, quàm si solum delirium adsit.

2. Imprimis verò id præstat sanguinis arteriosi effusio, vtpote cum quo caloris influentis plurimum, & spiritus vitales, qui ad vitam conseruandam maximè sunt necessarij, effunduntur ac dissipantur.

3. Præterea & ob id periculosiora sunt arteriarum, quàm venarum, vulnera, quia difficilius sanantur & consolidantur, propter ipsarum duritiem, motum perpetuum, ac sanguinis arteriosi impetum.

4. Longè etiam periculosiora sunt arteriæ vulnera, vndecunque & curatu difficiliorem hæmorrhagiam afferunt, quæ secundum arteriæ longitudinem, aut transuersim vel obliquè inflicta sunt, quàm quibus tota arteria discissa est, vt ipsa experientia testatur, ita quidem, vt Medici suadeant, si hæmorrhagia sisti non possit, & arteria tota non sit dissecta, vt tota per transuersum discindatur. Etenim si arteria tota per transuersum sit discissa, in se contrahitur, eiusque orificia conniuent, & propterea faciliùs coalescunt, & à carne circumiacente faciliùs teguntur, & occluduntur, neque dum arteria dilatatur, vulnus ita distrahitur. Si verò arteria secundùm longitudinem, vel obliquè, aut etiam tota discissa sit, cùm assiduo dilatationis ac contractionis motu, moueatur, hoc motu & imprimis distensione, vulnus magis dilatatur, & in qualibet diastole hiat, vnde sanguis cum impetu effunditur & exilit.

Curatio.

Curatio. Vt in omni hæmorrhagia nimia, ita etiam in ea, quæ fit ex vulnere, duplex indicatio occurrit, vna, quam ipsa vasa vulnerata suggerunt, quæ vnionem & glutinationem postulant, altera, quam hæmorrhagia suggerit, quæ si nimia sit, & vires deiiciat, vt sistatur, etiam antequam vasa occludantur, & vniantur, postulat. Cùm enim ad vasorum vnionem temporis spatium aliquod requiratur, atque interim æger de vita periclitari possit, fluxum san[guinis] sistendus est.

Vt ergo [san]guinis, etsi vulnus vasis nondum coaluerit, fluxus prohibeatur, omnia ea præstanda sunt, quæ eius motum impedire ac inhibere possunt. Impeditur sanguinis fluxus, si conducentibus remediis & deligatione orificium vulneris occludatur. Quomodo si sanguis cohiberi non possit, & per vulnus etiam quocunque modo clausum perrumpat ob sanguinis maiorem impetum, omnia ea remouenda, quæ sanguini impetum conciliare possunt, qualia sunt sanguinis nimia copia expultricem irritans, ira, potus vini, humores calidi & tenues effervescentes, motus, item & arteriæ, si tota [dis]cissa non sit motus, membri situs decliuis, & similia; quò pertinet etiam dolor & calor in parte, qui sanguinem attrahit, & sanguis ad partem vulneratam impetuosè ruens aliò auertendus.

Primum ergo, vt vulneris orificium occludatur, danda opera. Fit autem hoc duobus modis, vel labiorum vasis vulnerati

coniunctione

coniunctione, vel orificij obstructione. Labia vulneris coniunguntur vel digitis orificium vulneris tamdiu cōprimendo, quousque sanguis grumescat, & ita ipse vasis orificiū obstruat, ac ora vasis conniueant & subsideant, vel fasciis orificia iunctē adducendo. Verùm rarò tamdiu digitum in vulnere detinere licet, donec sanguinis grumus concretus orificium obstruat; neq; id locum habet in arteriis vulneratis, cùm arteriosus sanguis ob tenuitatem, caliditatem, & arteriæ motum difficulter in orificio vulneris concrescat. Neque etiam venæ, si sint profundiores, facilè fasciis constringi, vel earum orificia digitis comprimi possunt. Tutissimum ergo est, operam dare, vt orificium vasis sanguinem fundentis obstruatur. Id verò vt artificiosè fiat, digito orificium vulneris occludatur, quantum fieri potest, aut si ipsum orificium vasis digitis attingi non possit, ramus sanguinem fundens, quà ad vulnus tendit, proximè digito arctè comprimendus, & vulnus ab omni humiditate mundandum, atque statim medicamentum sanguinem sistens imponendum. Quod vt rectè fiat, non temerè (qua in re à Chirurgis non rarò peccari vidi) vulnus magnâ medicamentorum adstringentium mole saltem obruendum, sed danda opera, vt ipsum orificium statim arctè obturetur. Hoc enim nisi fiat, etsi magna moles huiusmodi medicamentorum imponatur: tamen si orificium vasis non sit obturatum & obstructum, per id sanguis erumpit, & reliquum illum apparatum omnem eludit. Ad sanguinem autem hoc modo sistendum vix quicquam commodius est, vt quotidiana testatur experientia, quam fungus ille exsiccatus, quem crepitum lupi appellant, qui passim in vineis crescit. Cùm enim naturæ sit siccissimæ & sanguinem effluentem, quod humida faciunt, quæ propterea ad sistendum sanguinem parum vtilia sunt, non admittat, vt in vase subsistat & hæreat, facit. In primis verò vtilissimus hic est, si priùs filo constringatur, & onere imposito vel torculari in se comprimatur, & cogatur. Ita enim postea vbi vulneri imponitur, se dilatat iterum, & orificium vulneris obstruit.

Sanguinem sistentia.

Si tamen huic soli fidere non libeat, pulueres astrictorij vulneri priùs inspergi possunt. Galenus hoc medicamentum ad sistendum sanguinem præ reliquis commendat, & omnium, quæ nouerit, optimum esse, & mirari se scribit, 5. *meth. med.* 64. si cui melius inuenire contingat.

℞. *Thuris* part. j. *aloës* part. j. ß. F. Puluis; huiusq. s. misce cum *albumine oui*, ad mellis consistentiam. Misturam hanc mollissimis *pilis leporis* excipe, eámque vasi & toti vulneri impone. Postea conueniente modo fasciâ vulnus obliga, & tertio demum die solue. Vbi medicamentum adhuc vulneri adhæret, aliud adhuc superponito. Sin priùs sua sponte linamentum decidat, radicem vasis digito blandè comprimens, vt scilicet nihil confluat, hoc quidem suspensa manu adimito, alterúmque imponito. Quousque enim medicamentum à sanguine fuerit remollitum, non probè sedata fluxio est. Vide Galenum, *loco allegato*.

Sunt tamen & alij pulueres etiam vtiles.

Vt ℞. *Boli Armen. sang. dracon. thuris, aloës succotrina*, part. æqual. F. puluis.

Guil. Fabricius sæpe hunc feliciter vsurpauit.

℞. *Farina volatilis*, Vnc. iij. *sang. dracon. thuris*, ana Vnc. ß. *boli Oriental. terra sigill.* ana Drach. ij. *gypsi* Drach. vj. *ranar. aquatil. praparat.* Vnc. j. *musci cranij human.* Vnc. ß. *pilor. lepor. minutiss. incisor.* Drach. j. *puluer. album. ouor. in Sole diligenter exsiccat*, *spuma maris*, *spongia noua torrefact.* ana Vnc. ß. M. f. F. puluis subtilissimus.

Vel ℞. *Musci pruni syluestr. rad. vrtica, serpentaria*, ana ℥. ß. F. puluis, qui vulneri inspergatur.

Vel ℞. *Vitriol.* puluerisi. q. s. includatur linteolo, & vulneri imponatur.

Vel ℞. *Aloës, thuris farina volatilis, telar. aranear. boli Armen. pilor. lepor.* ana Drach. j. F. puluis.

Vel *vrtica mortua* puluerisetur, & vulneri inspergatur.

Neque ab vsu istorum medicamentorum desistendum, donec caro, quæ gignitur, circa vas sit producta, vt eius orificium claudat. Hoc enim nisi fiat, semper adhuc hæmorrhagia metuenda est.

Aqua contra hæmorrhagiam, Magati.

Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 63.* miros effectus præstare hanc cum *albuminibus ouorum* subactis permixtam aquam scribit.

℞. *Succi plantag. vua acerba, cydonior. granatorum acidorum, aceti ex vino nigro*, ana ℔. j. *succi expressi ex stercore asinino recenti* ℔. j. *album. ouor. subact.* num. xxx. *equiseti*, *fragaria, pilosella, lingua serpentina, Trinitatis, pyrola, vinca perminca, potentilla, auricula vrsi recent.* ana M. j. *rad. recent. consolid. maior.* ℔. j. *centaur. magni* ℔. ß. *cortic. granator. balaustior. gallarum quercus immaturar. gummi Arab. tragacanthi, sarcocolla, thuris albi gummosi*, ana Vnc. ß. *rad. tormentilla, bistorta, boli Arm. terra sigill. sang. dracon. terra Samia*, ana Drach. iij. Misce, contusis contundendis, & puluerisatis puluerisandis, post triduanam macerationem duplici vase elicia tur aqua secundùm artem. Verùm dubito, an aqua hæc destillata insignem vim adstringendi habeat, cùm ea pars medicamentorum simplicium, in quibus est vis adstringendi, vix per alembicum adscendat.

Aqua aluminis.

Efficacior est aqua ex alumine destillata, hoc modo.

℞. *Aluminis optimi*, q. v. puluerisatum vesicæ bubulæ indito, & aquæ calidæ in aheno inucito, vt alumen dissoluatur. Aquam hanc per alembicum destilla, opus tamdiu continuando (non vlterius) vsque dum caput mortuum in fundo residreat. Quod de nouo deinde est in vesica bubula dissoluendum, vsque dum tota substantia aluminis in aquam fuerit per destillationem conuersa.

An in hæmorrhagia vulnerum, causticis vtendum.

Quod si hic non sistatur sanguis causticis nonnulli vtuntur, quæ crustam inducunt, atque ita eius beneficio vasis orificium claudunt. Verùm modus hic satis tutus non est. Cùm enim quantum particulæ adustum est in crustam, tantum parti de naturali carne decedat; cùm crusta decidit, iterum orificium vasis nudum & carne destitutum relinquitur, & sæpe noua hæmorrhagia, quæ non facilè supprimi potest, excitatur. Ea ex his tutiùs vsurpari possunt, quæ vsta, vim causticam obtinent, non vsta vim insignem adstringendi, vrendi verò paruam habent; quale medicamentum est *Vitriolum* crudum, quod propterea nonnulli crudum in puluerem redactum vulneribus ad hæmorrhagiam sistendum insupergunt: alij verò in aqua dissoluunt, & lintea hac madefaciunt, ac vulneri imponunt. Et in primis calchantum seu puluerisatum, seu in conuenienti liquore dissolutum, vtile est in vulneribus, vbi neque digiti compressione, neque fungo illo, qui crepitus lupi appellatur vel etiam, si opus sit, vstione, orificium vasis claudi potest. Chalcanthum autem, præcipuè in liquore dissolutum, & vas ipsum læsum penetrat. Cauendum tamen, ne nerui si adsint, lędantur. Ideóque in talia profunda vulnera, si adsint nerui, potiùs alia medicamenta sanguinem sistendi vim habentia, per clysteres auriculares, seu instrumenta idonea iniicienda.

Vitrioli vis in hæmorrhogia.

Interim tamen vtile fuerit & vniuersalia quædam præsidia, quæ ad sanguinem sistendum faciunt, adhibere; reuellentia nimirum, intercipientia, & medicamenta quædam interna sanguinem sistentia.

Venæsectio.

Reuellunt, venæsectio in loco contrario instituta, quæ tantùm institui debet, vbi hæmorrhagia non est magna, & vires validæ. Vt tamen vires conseruentur, & expeditior fiat reuulsio, sanguis non vnâ vice euacuandus, sed pluribus.

Si verò vires venæsectionem non ferant, cucurbitulæ tum siccæ, tum scarificatæ, prout opus, in locis remotis & oppositis affigendæ.

Intercip. conca.

Intercipientia verò adhibentur sanguinem ad partem affluentem repellendi, ac incrassandi caussa, viásque per quas fluit, angustiores reddendi. Talia autem applicanda vasis, per quæ sanguis ad partem vulneratam tendit, & ita supra partem versus vasis radicem, præcipuè, vbi fieri potest, locis exterioribus, vbi venæ sub cute saltem latent, nec multâ carne teguntur, de quo Hippocrates, 5. *aphor. 23. Frigido in his vtendum, vnde fluit aut fluxurus sanguis est, non quidem eodem loci, sed ad ea loca, vnde influit, admoto: & si qua partium inflammationes aut deflagrationes ad rubrum sanguineúmve colorem tendunt, recenti efflorescente sanguine, iisdem ipsis adhibito.* Parantur autem è medicamentis frigidis & adstringentibus; *posca, vino austero, aq. rosf. plantaginis, quercus, solani, farina hordei, pulu. mytillorum, bolo Armeno, sang. draconis, mastiche, fl. rosf. rub. balaustiis, albumine oui.* E quibus varia parantur medicamenta quorum formulæ suprà, *part. 1. c. 5.* inter defensiua in inflammatione sunt propositæ. Medicamento imposito, fasciâ, quæ versus radicem venam stringas, pars deliganda, & ligatura ante tertium vel quartum diem, aut non prius soluenda, donec sanguis sistatur. Auicennas, *quarta quarti, tr. 2. c. 18.* hoc medicamentum, quod non solùm vrendi, sed & adstringendi & carnem generandi vim habet, proponit.

℞. *Chalcanthi, gypsi subtilissimè puluerisi. & per setaceum cribrati*, ana Drach. xx. *thuris puluerisi.* Drach. vj. *aloes, glutini sicci*, ana Drach. viij. *arsenici* Drach. iv. (mallem hîc *mercurium sublimatum* sumere: cùm multi rerum Chymicarum & metallicarum ignari, sæpe vbi sublimatum in genere legitur, & Mercurius sublimatus intelligendus est, ipsi Arsenicum substituant) Omnia subtilissimè puluerisentur, linamento excipiantur, & orificio vasis imponentur. Nonnulli huic medicamento *sanguinem draconis* & *hypocistidem* addunt.

Interna verò medicamenta sanguinem sistentia sunt vel frigefacientia & incrassantia, vel narcotica. Frigefacientia & incrassantia parantur è *myrto, rosis, portulaca, lactuca, berberis, ribes, cichorio, cydoniis, granatis, tormentilla, corallis, bolo Armeno, terra sigillata*, è quibus pulueres, aquæ, syrupi, & hinc potiones, & electuaria parantur.

Sunt etiam quædam, quæ occultâ proprietate sanguinem sistere dicuntur: quomodo *aqua fragorum* ad hæmorrhagias commendatur. Et *Et radix pseudomelanthij* sub lingua detenta sanguinem sistit. Nonnulli & *radices cichorij fl. albo* commendant. Alij *iaspidem* vel *lapidem hæmatiten* in manu tenere præcipiunt.

Stupefacientia non facilè exhibenda nisi vires constent, ne eæ ex profusione sanguinis labentes, ampliùs deiiciantur; ideóque si eæ id ferant, granum vnum vel alterum *laudani opiati* exhibendum.

Vt sanguis autem suppressus maneat, non parum facit partis vulneratæ situs, qui talis esse debet, vt membrum sursum spectet, ac dolore careat. Nam dolor facilè sanguinem attrahit, & vt iterum erumpat facit, & ad locum decliuem sanguis faciliùs fluit.

Si hoc modo sanguis non sistatur, vinculum vasi sanguinem

fundenti, in primis versus radicem, quà ramus hepar vel cor spectat, iniiciendum docent, nudandásque venas vel arterias, ac hamo prehendendas esse, mox filo, præsertim serico, ligandas, & fortiter stringendas, hinc vulnus carne implendum, priusquàm vinculum decidat, præcipiunt. Nisi enim caro priùs locum, qui circa vas est impleverit, ipsúmque vasis orificium clauserit vinculo decidente facilè iterum hæmorrhagia sequitur. Verùm hæc faciliùs præcipiuntur, quàm præstantur & opere perficiuntur. Si vena vel arteria vulnerata sanguinem fundens tota discindi possit, sanguis faciliùs sistitur. Retrahitur enim & in se contrahitur vas ex vtraque parte, & à circumiacentibus corporibus eius orificium regitur ac clauditur.

Verùm tutissima & facillima, si rectè instituatur, sanguinem sistendi ratio est, quæ fit per medicamenta sanguinem sistentia, & orificium vasis claudentia, quæ antea proposuimus.

Vbi sanguis substiterit ante tertium diem vulnus vix soluendum; & si vulnus solvatur, tamen si sanguis fluxus adhuc metuatur, non planè tollendum medicamentum, si à pure & sanie nondum sit madidum. Si verò madidum sit, & spontè ferè decidat, aliud imponendum, si adhuc fluxus sanguinis metuatur. Qua in re tamen cautè agendum, & alterâ manu pars vasis versus radicem comprimenda, vt sanguinis fluxus prohibeatur, alterâ verò manu medicamentum detrahendum; vulnus madidum detergendum, & nouum medicamentum imponendum.

Si verò vasa interna vulnerata sint, vt nec ligaturâ constringi, nec medicamentis impositis obstrui & obturari possint medicamenta, ex iis quæ sanguinem infrigidandi, incrassandíq; vim habent, quæque modò proposuimus, parandas victúsque similis, vt diximus, præscribendus.

Vbi verò iam sanguis substiterit, & in grumos concreverit, danda opera ne putrescat, sed dissolvatur; quòd quâ ratione præstandum sit, dictum est *lib. 2. part. 2. cap. 6.* & suprà, *part. 1. cap. 16.* quæ ibi videantur. Hoc enim capite solùm de hæmorrhagia vulnerum sistenda agere, nobis propositum est.

Diæta.

Diæta. Diæta etiam ita ordinanda, vt sanguinem sistat, ideóque cibi parandi ex *oryza*, *amylo*, *hordeo*, *pyris*, *ribes*, *cydoniis*, *sorbis*, *mespilis*, *lactuca*, *endiuia*. Abstinendum à vino. Cavendum ab ira, & animi commotione, & motu vehementiore; ideóque adversarius, qui ægrum vulnerauit, non admittendus.

CAPVT XV.

De vulneribus neruorum & tendinum in genere, de punctura neruorum.

Neruorum vulnera. DEinde & neruorum, tendinum ac ligamentorum vulnera ita comparata sunt, vt peculiare quid in eorum curatione attendendum veniat. Nervus primò, vt & tendines quod attinet, (nam quæ de neruis dicemus & tendinibus applicari possunt) alterius naturæ sunt quàm caro, ideóque etiam, vt postea dicetur, alia, quàm caro vulnerata, medicamenta requirunt; præterea sensum, vt & tendines, exquisitum habent, & propterea læsi dolores & conuulsiones pariunt. Sunt autem vulnera neruorum duplicia, punctura, & incisio, prout instrumentum vulnerans punctim vel cæsim vulnus infert.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem nerui vulnus primò ex loci vulnerati consideratione, & ex anatomia, quæ, quibus membris nerui inserantur, docet. Qua de caussa etiam considerandum, an vulnus sit in capitibus musculorum, an verò in finibus eorundem, an supra articulos, vel in ipsis articulis. Si enim in musculorum capitibus sit, neruum, si in finibus, & prope articulos, tendinem vulneratum esse, indicio est. Deinde ex dolore vehementi, qui statim post acceptum vulnus ægrum infestat, nisi neruus transuersim totus sit dissectus. Habent enim nerui exquisitum sensum, & propterea iis punctis statim in parte vulnerata dolor vehemens oritur, & hinc inflammatio; & cerebro in consensum tracto, sæpe conuulsiones & deliria excitantur. Tendines verò etsi minùs exquisito sensu præditi sunt, qui tamen & ipsi sensu non carent, itidem iis punctis dolores, & hinc conuulsiones excitantur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Omnia neruorum vulnera periculosa sunt, propter sensum exquisitum quem habent, & consensum cum cerebro. Punctura tamen periculosior est, quàm sectio, vt postea dicetur.

2. Tendinum vulnera minùs periculosa sunt, quàm neruorum.

3. *Conuulsio qua in vulnus incidit, lethalis est.* 5. *aphoris.* 2. Quod de partium neruosarum vulneribus intelligendum. Θανάσιμον tamen, seu *lethale*, vt Galen. *in comm.* explicat, hîc non id, quod ex necessitate & semper mortem affert, sed quod periculosum est, & crebrò admodum mortem affert, significat.

4. *Quibus sunt cum vulnerib.* (neruorum puta) *tumores conspicuus, ij non admodum conuelluntur, nec insaniunt. Quibus verò repentè euanuerunt, siquidem posticâ parte factum sit, conuulsiones & tetanus accidunt: si verò anteriore, insania, lateris dolor acutus, empyema, dysenteria, si rubicundi fuerint tumores.* 5. aph. 65.

5. Imò aphor. 66. *sect.* 5. suprà de vulneribus in genere allegatus, hîc in primis locum habet: *Si magnis & prauis existentibus vulneribus tumor non conspiciatur, ingens malum.* In nullo etiam vulnerum genere faciliùs excitantur inflammationes, quàm in vulneribus neruorum. Ideóque si adsit fluxionis caussa & occasio, nec tamen tumor superueniat, materiam vel à medicamentis repellentibus aliò pelli, & in penitiorib. partib. detineri, vel à natura aliò tendi indicio est.

6. Sæpe tamen nulli tumores in eiusmodi vulnerib. apparent, si nimirum Medicus omnes fluxionis caussas adimat, aut natura ipsa impetum humoris sedet. Et omnino bene sperandum est, si vsque ad septimum nihil mali superueniat. Signum enim est, Naturam humorum motum & exagitationem sedasse. De quo Gal. 3. *de compos. med. sec. gen. cap. 2. Si vsque ad quintum vel septimum morbi diem nec phlegmone tentetur, vacétque prorsus dolore, nullam sentiat tensionem, in posterum tutus erit.*

7. Nerui vulnerati putredinem quoque facilè concipiunt, cùm calorem maximè debilem habeant, & siccæ naturæ sint & ab humidis facilè lædantur; vnde aqua & oleum neruis inimica sunt. Neque ista putredo & corruptio saltem in parte vulnerata continetur, sed & partibus vicinis, imò remotioribus communicatur. Vnde vulneratâ manu, aut digito, in brachio & humero; vulnerato crure, in femore non solùm dolores, sed & abscessus fieri solent, neque saltem vni lateri, sed & opposito malum communicatur. Imò in toto corpore humores corrumpuntur, vnde febres, laterum dolores, & dysenteriæ excitari solent. Et quod hoc loco non prætereundum, non semper inflammationis aut putredinis adsunt indicia; imò nec dolores vehementes adsunt, sed sæpe latenter & subitò conuulsio inuadit. Materia enim vitiosa subtilis & praua latenter per neruus ad cerebrum defertur, vt in epilepsia id fieri videmus, à partib. extremis aurâ venenatâ sine insigni dolore in partib. per quas transit, adscendente. Cuius rei multa exempla occurrunt, vt vulnerati, sine dolore & inflammatione, subitò conuulsione correpti interierint. Itaque in neruorum vulnerib. etsi inflammatio nulla adsit, tamen non fidendum, sed curatio diligenter instituenda.

Curatio.

De neruorum vulneratorum curatione diligenter agit Gal. 6. *meth. med. cap.* 2. In omni verò neruorum vulnere, cùm dolor & inflammatio facilè immineat, danda opera, vt dolor leniatur, & inflammatio prohibeatur. Ideóque si opus sit, & sanguinis missione, & acrium ac tenuium humorum expurgatione, eorum affluxus ad partem affectam inhibendus. Ipsum verò vulnus, vt excrementa liberè effluere possint, apertum servandum. Potissima enim in vulnerib. neruorum doloris caussa, est materia excrementitia conclusa, quæ diutius retenta qualitatem prauam acquirit, neruósque vellicat & putrefacit. Itaque medicamenta quæ *ἔναιμα* dicuntur, & vulneribus cruentis ac partium carnosarum conueniunt & citò vulnus claudunt, hîc non conveniunt. Non conueniunt quoque aqua calida & frigida; cùm vt Hippoc. 5. *aph.* 18. scribit, *frigidum sit inimicum ossibus, dentibus, neruis, cerebro, dorsali medullæ, calidum verò amicum.* Imò nec alia medicamenta actu frigida neruis vulneratis admouenda. Cùm enim nerui partes sint exangues pauco innato calore præditi, & exquisitissimo sensu donati, frigido, quod est mordax & dolorificum, vt Hippocrates, 5. *aph.* 20. scribit, facillimè offenduntur; vt etiam Galenus, 6. *meth. med. c.* 3. docet. Sed nec tepida satis commoda sunt. De quibus Galenus, 6. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. *Oleum quo fovemus, satis calens esse, ne talem vulneratam partem offendat. Sicut enim frigidum huiusmodi affectibus est maximè contrarium: sic tepens non omnino vtile.* Et post: *Propter quod & ego fomentum ex oleo calente satis vsurpare malus, tepidum semper vitans; hoc autem magis frigidum.* Si tamen neruus sit detectus, Galen. tepida magis, quàm valde calida adhibet, 6. *meth. med. cap.* 3.

Curatio. Etsi verò ad dolorem leniendum, calidum humidum sit vtilissimum: quia tamen sub humectantib. nerui facilè putrescunt, neruorum vulnerib. accomodatissima medicamenta sunt, quæ in activis sunt temperata, aut nonnihil ad calidum accedunt, in passiuis verò siccant, & partium tenuium, quæ calorem neruorum debilem roborent, excrementa absumant & exsiccent. De quo Gal. 6. *meth. med. cap.* 2. *Facultas medicamentorum neruorum vulneratorum tum tenuis esse debet, tum modicè excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit, cum sola hæc*

trahere

trahere ex profundo saniem, neque contractâ neque demorsa particulâ possit. Et pòst: *Nerui vulnerati medicamenta postulant, quæ tepidum calorem excitent, & valenter siccent, & quæ ex substantia sua natura & trahendi vim habeant, & tenuium sint partium.* Idem docet 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. Et talia medicamenta etiam hoc habent beneficij, vt licèt facultate siccandi sint prædita, orificium tamen vulneris non conglutinent; cùm & vim attractricem habeant, & adstrictoriâ destituantur. Naturæ tamen vulnerati habenda est ratio, & mollioribus corporibus debiliora, duris fortiora sunt adhibenda. Habenda quoque est ratio materiæ exsiccandæ, & pro copia humiditatis conuenienter siccantia aligenda. Nam vt Galen. *proximè alleg. loco* 3. *de compos. med. sec. locα, cap.* 2. ait, copiosa humiditate auctum insigniter exsiccante, parua, modicè hoc faciente, quemadmodum multâ, admodum exsiccante, non tamen extremè neque in summo exsiccari desiderat. Siccitati enim quantitatem humiditatis copiâ respondere conuenit. Si quæ etiam sint ex medicamentis exsiccantib. & tenuium partium ad vulnera neruorum vtilia, quæ adiunctam habent insignem caliditatem & acrimoniam mordacem, ac propterea dolorem facilè ac fluxiones excitare queunt, qualia sunt balsama destillata, spiritus, olea: eorum caliditas & acrimonia, si sponte statim euanescat, id quod in spiritu vini accidit, aliorum permistione temperanda & mitiganda.

Medicamenta autem talia neruis vulneratis vtilia proponit Galenus, 6. *meth. med. cap.* 2. & 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 3. 4. & 7. & proponentur etiam mox *de neruorum punctura.*

Vt verò dolor leniatur, partis temperies seruetur, & affluxus humorum ac inflammatio prohibeatur, non solùm conuenientia medicamenta parti affectæ imponenda, de quibus mox dicetur, sed & partes à vulnere vsque ad principium neruorum intermediæ oleo calente sunt inungendæ & fouendæ, *ol. lumbricorum* scilicet, *liliorum alborum, vulpino, costino, de castoreo*, & similibus. Id quod Gal. 6. *method. cap.* 3. præcipit, & propterea si neruus sit ex iis, qui in collo prodeunt, brachium à vulnere vsque ad axillas & collum inungendum. Si verò neruus sit ex iis, qui in crure habentur, bubones & inguina inungenda, ascendendúmque per spinam ad caput & collum.

Verùm cùm prognostica, vt & medicamentorum istorum vsus nonnihil variet, si neruus punctim vel cæsim vulneratus sit, de punctura & incisione neruorum in specie dicemus, è quibus quæ in genere de curatione vulnerum neruorum dicenda videbantur, clariùs patebunt.

De Neruorum punctura.

Punctura neruorum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscitur autem neruum punctim vulneratum esse, ex ipso teli genere, & vulneris conditione, si nimirum id angustum sit, nihilominus statim grauis dolor subsequatur, atque hinc pulsatio, inflammatio, febris, conuulsio: quæ symptomata neutiquam accidunt, vbi neruus ex toto præcisus est. Nam cùm neruus totus transuersim dissectus, ampliùs cum cerebro non continuetur, id in consensum trahere nequit, atque ita dolor & conuulsio excitari non potest.

Prognostica.

Prognostica. 1. Punctura neruorum inter neruorum vulnera periculosissima est. Nam, vt Galen. *art. med. cap.* 92. scribit, *Nerui & tendinis punctura propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio continuatur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandam, ac tunc præsertim, cùm nihil exspirat, obcæcato cutis vulnere.* Et 6. *meth. med. cap.* 2. *Vbi punctus est neruus, necesse est dolorem inuadere, quàm reliquis partibus maiorem, tum ex necessitate superuenire phlegmonen necesse est.*

2. Eò tamen periculosior est nerui punctura, quò in corpus impurius & malè dispositum incidit. De quo Gal. 6. *de loc. affect. c.* 2. scribit: *Quod si quis, cui vulnera facilè sanescunt, acu pungatur, is, etsi citra medicamentum, vndique membro ad opera consueta abeat, nihil mali sentiet: si verò cui vulnera difficulter sanantur, & qui vel plethoricus est, vel vitiosis succis premitur, is primò quidem dolebit, pòst etiam tum pulsu particula infestabitur, tum phlegmone.*

3. Si neruorum puncturæ tumor apparet, & postea dispareat & euanescat, conuulsio ac delirium oriuntur, vt antea è 5. *aphor.* 65. dictum.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliarum partium vulneribus omnibus Indicatio communis est, id nimirum, quod solutum est, esse vniendum, ea & in neruorum punctura locum habet. Quia tamen, vbi punctus est neruus, propter sensus quem habet, acrimoniam, maior, quàm reliquis partibus, dolor accedit, & hinc inflammatio: in neruorum punctura id in primis Medico agendum, vt dolor præcaueatur & mitigetur, ac inflammatio prohibeatur. Id autem prohibetur, si excrementa in vulnere, quæ dolorem afferre possunt, non cumulentur. Non cumulabuntur autem, si ex toto corpore vitiosi humores ad vulneratum locum non confluant, & si quæ in vulnere colliguntur, in eo non retineantur, sed statim euacuentur. Quod præstabitur, si cutis, vt & carnis quæ neruo incumbit, vulnus apertum seruetur, aut si vulnus non satis pateat, amplius reddatur, & cutis latiùs duabus ad angulos rectos sectionibus incidatur, vt per id excrementis, quæcunque in vulnere generantur, liber exitus pateat.

Itaque in neruorum punctura tria in primis agenda sunt: corpus à vitiosis humorib. purgetur, dolor leniatur, excrementis exitus pateat, eáque tollantur.

Quâ ratione corpus vniuersum purgandum sit, sæpius dictum. Parti verò vulneratæ medicamenta imponenda, quæ & dolorem mitigent, & saniei exitum pareat, inque alto latentia excrementa foras trahant; & si vulnus nimis angustum sit, id vel sectione decussatim factâ, ita vt punctura sit sectionum centrum, vel turundis, quæ cutem dilatent, neruum tamen non tangant, ampliandum.

Ad dolorem tamen leniendum, nec aqua calida, nec calida & humida conueniunt; cùm aqua & frigida omnia sint neruis inimica, & calida ac humida facilè putredinem in neruis excitent, sed potiùs vtendum oleo tenuis substantiæ, vt *lumbricorum*. Vtile etiam fuerit partem circa vulnus oleo calente tenuissimarum partium, non adstringente, inungere; aut si talis copia non detur, oleo lilior. alb. lumbricor. vel chamæmel. anethino, de meliloto. Quòd si dolor nondum cesset, & inflammatio immineat, commodum fuerit cataplasma aliquod ad dolorem leniendum imponere, paratum è *farina hordei, fabarum, erui, lupinorum, betonica, flor. chamameli, oleo bene maturo.* Talia enim cataplasmata dolorem sedant, exsiccant & discutiunt, putredini resistunt, calorem natiuum fouent ac roborant, & proinde in vulneribus neruorum & tendinum vtilissimè adhibentur; & in primis talia vsurpanda, cùm nerui inflammari & putrescere incipiunt, & tunc cataplasmata illa cum oxymelite vel lixiuio paranda, ac ea ferè curatio instituenda, qualis gangrænæ incipienti conuenit.

Itaque in eo omnes Autores consentiunt, & praxis ipsa atque experientia id docet, in puncturis neruorum esse abstinendum à frigidis, adstringentibus, humidis, & vtendum esse calidis, siccis, tenuem substantiam habentibus, seu, vt Gal. ait, eò omne consilium dirigendum, vt medicamentorum facultas sit tum tenuis, tum mediocriter excalfaciens, & quæ siccare citra dolorem possit. Nam sola hæc trahere ex profundo saniem, neque contractâ, neque demorsa particulâ, possunt.

Verùm etsi hoc quidem extra dubium sit, medicamenta, quæ puncturis neruorum adhibentur, talem, qualem modò diximus, facultatem habere, nimirum saniem exsiccare & discutere, atque ex alto trahere: an tamen præterea nihil agant, nulloque alio fine adhibeantur, de eo dubito. Et vt id faciam, ea quæ suprà *c.* 8. de sarcoticis dicta sunt, faciunt. Cùm enim eo loco monstrauerim, non absurdum esse statuere, sarcoticorum medicamentorum cum in primis esse vsum, vt calorem cuiuscunque partis roborent, vt natura in carnis generatione eò rectiùs suum officium præstare possit: in primis in neruis, tendinibus & ligamentis vulneratis necessarium est. Cùm enim eorum calor longè debilior sit, quàm partium carnosarum, in vulneratis is adhuc magis debilitatur, & proinde alimentum affluens rectè coquere, & sibi assimilare non possunt; ac proinde id in saniem mutatur, & quò maior est debilitas, eò copiosiùs talis sanies effluit. Præterea cùm neruosæ partes exquisitum sensum habeant, facilè dolore corripiuntur, cuius occasione ex reliquo corpore vitiosi humores confluunt. Hinc sæpe accidit, vt ex articulis vulneratis, in primis in cubito vel genu, præcipuè si accedat inflammatio, nullum pus laudabile generetur, sed magna saniei copia effluat, quam Chirurgi nostrates *das gliedwasser*, aquam articularem, nominant, atque imperitiores ipsius articuli genuinum humorem esse existimant, & propterea eius effluxum, nescio quibus medicamentis, obstruere conantur; cùm tamen in omnibus totius corporis articulis non tantum humoris contineatur, quantum vnâ die è tali vulnere interdum effluit, & fluxus ille nullo modo sisti possit, nisi parti vulneratæ sua temperies naturalis restituatur: de quo etiam monet Io. Langius, *in præfat. epist. med.* & *lib.* 1. *epist.* 3.

Talia autem medicamenta, quæ experientia neruorum & tendinum vulneribus, in primis puncturis vtilia esse docuit, sunt *oleum* bene maturum, bimum potiùs quàm recens, *lumbricorum, rutaceum, lil. alb. costinum, de castoreo; terebinthina*, (sola in pueris, fœminis, & qui molliore sunt corporis habitu, in siccioribus verò, cui aliquid *euphorbij* admixtum sit,) *ammoniacum, galbanum, radix aristolochia rot. dictamnus*, & omnes radices amaræ sine adstrictione; *propolis*, eodem modo vel sola, vel cum *euphorbio*; loco euphorbij & *sagapenum* admisceri potest, *oleum destillatum terebinthina, lacryma abietina, balsama artificialia alia.* Commendat etiam Galenus emplastrum, quod paratur ex *cera* part. 4. *terebinthina, picis,* ana part. dimid. *euphorbij* part. xij. de quo videatur Galenus 6. *meth. med. cap.* 2. vbi diligenter & prolixè de euphorbij in neruorum vulneribus vsu agit, quorum summa est, Cùm vsum euphorbij mensurâ neruo comprehendere possit, cùm pro-

pter variam euphorbij ætatem, tum propter varias naturas corporum; attendendum esse, quale sit euphorbium, an recens, an vetus, & quâ proportione miscendum. Vetus enim quod nouo flauius & pallidius est, sed consistentiâ dorius & siccius, minùs efficax est, & quamvis ad annum tertium vim aliquam retinet, quarto, quinto, aut sexto iam exsoluitur, & procedente tempore planè elanguescit. Recens itaque cum *cera* triplo commiscetur.

Vt ℞. *Euphorby* ℥.j. *ceræ* ℥.iij. *olei* ℥.x. vel xij.

Veterascens autem copiosiùs admiscendum, & pars vna ac dimidia adijcienda, vel etiam duæ; tinnum autem vel quadrimoni, vel duplicatum prioris pondus, vel æquale ceræ. Quâ in re tamen vsus attendendus. Si enim vulneratus ipse morsum sensisse dicat, & partes puncturam ambientes callidæ appareant, tum ipsa punctura magis, quam par est, tumida, & ora inflammatione subafficiantur: medicamentum iusto fortius est, & propterea vel olei copiosioris mistutâ eius vis remittenda, vel vetustius euphorbium sumendum. Si contrà eueniat, vis medicamenti adaugenda, vel copiosiore, vel recentiore euphorbio admixto. Quæ enim mistura triplum ceræ habet, valentissima est; quæ quintuplum, inualidissima, quæ quadruplum, mediocris.

Galenus, vt ex 3. *de compos. med. sec. gen. cap.* 2. videre est, & alia vsurpanda censuit, *sulphur viuum, calcem viuam lotam, arsenicum, sandaracham, pompholyga, squammam æris, chalcitidem vstam.* Sed in his omnibus saltem vim siccandi spectauit, & talia solùm medicamenta componere voluit, quæ excrementa è vulneribus neruorum euocarent & absumerent. Verùm mihi, vt antea dictum, probabilius videtur, talia medicamenta esse eligenda, quæ calidum natiuum neruorum, quod tùm per se, tùm maximè in vulneratis neruis debile est, simul roborent & augeant.

Itaque recentior ætas longè tutiora medicamenta tam arte Chymicâ parata, quàm è peregrinis regionibus allata, imò & in nostris obuia, & quæ citra dolorem, quem facilè fortiora illa antiquorum inducunt, officium suum faciunt, quæque seu neruus denudatus, seu tectus sit, tutò applicantur, (cùm in neruo denudato antiqua illa omnia tutò adhiberi non possint) inuenit, qualia sunt *balsamum Peruuianum, ol. destillatum resina, terebinthina, & abietina, cera, elemi* seu *balsamum hyperici, spiritus vini, gummi elemi, tacamahaca, caranna*: quæ omnia eam, quam à Galeno, & antiquis proposita obtinent, corrodendi vim non habent, & simul vim balsamicam, vt Recentiores loquuntur, quâ illa destituuntur, obtinent, & non solùm excrementa absumunt, sed & calorem natiuum partis vulneratæ valde roborant, & omnia neruis amica sunt. Cæsar Magatus, *lib. 2. de vulneribus, c.* 5. has formulas tradit:

℞. *Ammoniaci, opopanac. sagapeni aq. ardenti solutor. propoleos, terebinth.* ana Vnc. ß. *ol. omnium partium, bimi aut trimi, in quo lumbrici terrestres bulluerint*, ℥. j. ß. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Terebinthina clara, lacryma abietina* ana ℥.j. *tacamahaca* ℥.ß. *caranna* ʒ.j. *balsami Peruuiani* ʒ.iij. *propoleos* ʒ. vj. *ol. nostri de hyperico* ℥ j. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Sagapeni, opopanacis, propoleos*, an. ℥.ß. *tacamahaca*, ʒ.iij. *ol. destillat. terebinth.* vel *lacryma abietina.* Vnc. j. *sulphuris ignem non experti* ʒ.j.ß. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Tacamahaca, opopanacis, propoleos, abietina lacryma*, ana ʒ.ij. *balsami artificialis* ʒ.vj. M. F. Vngu.

Vel ℞. *Balsami artificialis, ol. nostri de hyperico*, ana ℥. ß. *aqua ardentis*, aut *aqua balsami* ʒ.iij. Misc.

Vel ℞. *Diachyl. gummati* Vnc.j. *tacamahaca, caranna, sagapeni, propoleos, resina pini, picis naualis*, an. ʒ. iij. *balsami artefacti* Vnc. ß. *euphorby* Scrup. ij. Misc. F. Cerotum.

Vel ℞. *Fermenti vetusti* Vnc. j. ß. *stercoris columbini*, aut *sulphuris* ʒ.j. *aq. ardentis*, aut *aq. balsami*, q. s. vt medicamentum acquirat mellis consistentiam. Misc.

Vel ℞. *Ol. de terebinthina, vel abietina lacryma*, ℥.j. *sagapeni, propoleos*, an. Vnc. ß. *euphorby* ʒ.j. Misce.

Et si, quod imponitur, medicamentorum sit tenuis substantiæ, seu vt Chymici loquuntur, volatile, quod facilè dissipari possit, admiscenda *terebinthina, gummi elemi*, vel superponendum emplastrum è *gummi caranna, tacamahaca, ol. hyperici* composito dissoluto.

Diæta.

Diætæ quoque ratio habeatur. Aër, in quo æger versatur, calidior sit; cùm frigidum neruis sit inimicum, 5. *aph.* 18. Ideóque etiam neruorum vulnera non nimis sæpe & hoc caussâ detegenda, & cùm deteguntur, candela accensa, vel vas carbonibus ignitis plenum in propinquo esse debet, & ipsa noua deligatio festinanda, & citò perficienda. A vino æger abstineat. Pars affecta leniter & molliter collocanda, & in quiete detinenda. Nam, vt Celsus ait, *lib. 5. cap.* 26. *Optimum etiam medicamentum quies est: mouere & ambulare, nisi sanis, alienum est.* Imò risum in vulneribus partium nervosarum multum periculi & damni afferre posse, testantur duæ historiæ annotatæ è Guilhel. Fabricio, *cent.* 1. *obseru.* 23. Ita & animi affectus vitentur. A Venere, vt nocentissima, æger abstineat, vt vel historia iuuenis illius apud Guilhel. Fabricium, *cent.* 1. *obseru.* 22. docet, qui iam propemodum sanatus hanc ob caussam obiit.

CAPVT XVI.

De neruis cæsim vulneratis, & Ligamentorum vulneribus.

SI verò neruus vel tendo non punctim, sed cæsim vulneratus sit, videndum, an secundum longitudinem, an verò per transuersum: & quidem neruus vel totus dissectus, vel ex parte tantùm vulneratus sit, & quantum cutis superiacentis sit dimissum.

Signa Diagnostica.

Dolor, si neruus sit cæsim vulneratus, sed non totus disse- *Signa Diagnostica.*
ctus, non est ita magnus, ac si punctim vulneretur. Plerumque tamen etiam satis magnus est. Si verò neruus totus præcisus sit, nullus dolor percipitur, sensus tamen vel motus partis, in quam neruus inseritur, aufertur. Si etiam tendo totus dissectus sit, motus membri aufertur.

Prognostica.

1. Si neruus secundum longitudinem sit vulneratus, conuul- *Prognostica.*
sionis metus tantus non est, cùm fibræ non ita afficiantur: si verò transuersim sit vulneratus, non tamen totus discissus, omnia quidem ea symptomata, dolores scilicet, inflammationes, conuulsionem, deliria afferre potest quæ nerui punctura: quia à fibris dissectis, iis quæ non dissectæ sunt, noxa communicatur, inde dolores, fluxiones, inflammationes & alia mala; maláque tandem ipsi cerebro communicatur, vnde conuulsiui motus & deliria.

2. Si verò neruus totus dissectus sit; equidem tantum periculum non affert, nec conuulsionis vllus metus est: aliud tamen incurabile malum subsequitur, nimirum partis in quam neruus inseritur, debilitas in sensu & motu, cùm spiritus animalis per neruum ampliùs integrè ad eam partem ferri non possit.

3. Si tendo aliquis vulneratus sit, sed non totus dissectus, motus debilitatem, in parte quam mouet, parit: si verò totus sit discissus, partis illius motus planè aboletur & tollitur.

4. Si copiosa sanies effluat, partis affectæ malè constitutæ, inflammatæ, & omninò periclitantis indicium est. Fluit autem ista sanies pro partis affectæ ratione varia, nunc instar aquæ se habens, nunc sero lactis similis, nunc alba & lactea quasi; ex tendinibus crassior & glutinosior instar albuminis oui: ac memini cuidam Studioso in genu valde vulnerato quotidie è vulnere materiam oui albumini similem, sed tamen nonnihil albidiorem & paulò crassiorem, & omnino tamen qualem Celsus, *lib.* 5. *cap.* 26. describit, & meliceriam appellat, quòd albo melli sit similis eâ copiâ effluxisse, vt oui testa eam vix capere potuisset.

Curatio.

Curandi ratio in plerisque quidem est eadem cum ea, quæ *Curatio.*
cap. præced. est proposita, quædam tamen peculiariter attendenda. Nerui cæsim vulnerati plerumque nudi & cute denudati sunt. Danda igitur opera, ne frigido aëri, qui neruis inimicus est, exponantur. Ideóque vt proprio tegumento & superiacente cute tegantur, quantum fieri potest, danda opera, & proinde si neruus sit secundum longitudinem vulneratus, fasciâ vulneris labia adducenda & coniungenda; si verò per transuersum, & necessitas id requirat, sutura adhibenda: diligenter tamen cauendo, ne, si acu fiat sutura, (quod tamen facilè euitari potest, vt suprà dictum) neruus ipse acu tangatur. Si enim suendo pungatur, eadem symptomata accidere possunt, quæ aliàs in neruorum punctura oriri solent. Ita tamen vulnus adducendum, vt saniei liber exitus pateat; quod si opus est, turundâ fieri potest; ne ea detenta neruum corrumpat & putrefaciat. Nerui vulnerati quoque fortiora illa & mordacia medicamenta ex euphorbio, & similibus, non ferunt. Ideóque ad talia eorum vulnera Galen. vsus est medicamento ex calce viua sæpius lota cum oleo rosaceo multo misto, vt & medicamento ex pompholyge, si cum largo oleo rosaceo misceatur. Verùm tutissima sunt medicamenta à Recentioribus inuenta, quorum *cap. præced.* facta est mentio. Ipsum verò vulnus extrà tegi potest *emplastro diachalciteos* seu *diapalma*, vel *neruino*, aut alio conueniente. Galenus, *lib.* 3. *de compos. medic. sec. gen. c.* 3. huiusmodi emplastra proponit, & apud Recentiores etiam plurima extant, cuiusmodi etiam supra *cap.* 8. *de medicamentis vulnerariis*, proposita sunt. Vtile est & hoc *vnguentum, de vermibus* dictum.

℞. *Centaurei minor. plantag. minor. cynoglossa. pilosella, consolida maior. minor. cauda equina, millefolij*, ana M. j. *vermium terrestrium.* ℔.ß. *ol. commun.* ℔.j. *Vini* ℔.j.ß. *aceti* ℥. iv. Subigantur simul; & ita septem diebus fermententur.

Deinde

Deinde illis addatur *sebi arietin à pellibus emundati* ℔. j. *picis navalis, resinæ*, ana quart. vnum, *gummi ammoniaci, galbani, opopanacis aceto dissolutor.* ana Drach. ß. Simul omnia moderato igne decoquantur, ad vini & aceti consumtionem & colentur. Vbi verò perfrixerint, adde *terebinthinæ* Vnc. j. ß. *thuris mastich. sarcocollæ*, an. ʒ. iij. *croci* Drach. ij. Agitentur spatulâ, vel pistillo in mortario moueantur, & si videbitur, ad consistentiam *cera* addi potest.

Et tùm ob caloris naturalis in neruis inopiam, vix bona fieri soleat suppuratio, sed potiùs putredo & humorum corruptio, cataplasma, quod putredinem inhibet, imponendum; quod & hanc vtilitatem præstat, vt neruum, cui frigus inimicum est, ab externi aëris iniuria tueatur. Vtile est & hoc.

℞. *Farinæ fabar. hordei, erui, pulu. fl. chamameli, ros. rubr.* ana q. v. Cum *oxymel. s. & ol. rosato lumbricato.* F. Cataplasma.

Et cùm in neruis transuersim vulneratis, non verò per totum dissectis, facilè cerebrum per fibras integras in consensum trahatur, & conuulsio excitetur, conuulsio, quantum fieri potest, præcauenda, iis, quæ hactenus sunt proposita, medicamentis, & quæ infrà, *c.* 23. proponentur, auertenda; aut si id fieri non possit, nec medicamenta sufficiant, neruus totus dissecandus, vt conuulsio auertatur. Etsi enim pars inde debilitetur, & vel stuporem vel motus læsionem patiatur: tamen præstat hoc incommodum, quàm mortem pati.

De Ligamentorum vulneribus.

Ligamentorum vulnera. Ligamenta, cùm sensu destituantur, vulnerata nec dolorem nec conuulsionem pariunt, neque per se suos affectus cerebro communicant. Et primis ligamenti, quod ab osse ad os tendit, vulnus maximè periculo vacat: quod verò musculo inseritur, quia neruos & tendines in consensum trahere valet, si rectè non curetur, plus periculi afferre potest. Quia enim & ipsa ligamenta debilem calorem habent, non facilè vulnerati ferunt, sed promptè multa excrementa cumulant, quæ putredinem contrahere, & alia mala excitare possunt. Ideóque ex medicamentis ad neruorum & tendinum vulnera vtilibus maximè siccantia adhibenda: & quidem tutò ea vsurpare licet, cùm pars hæc sensu destituatur, neque ab eorum acrimonia facilè offendatur. Cum tamen, vt *cap. præced.* dictum mihi videatur, talia medicamenta non solùm exsiccandi, sed partium calorem debilem fouendi, & roborandi gratiâ adhiberi: talia siccantia vsurpanda, quæ calorem harum partium debilem nullo modo debilitent & dissipent, sed potiùs foueant & roborent.

CAPVT XVII.

De Articulorum vulneribus.

Articulorum vulnera. NEruorum vulneribus cognata sunt articulorum vulnera, quæ scilicet in cubito, genu, aut articulis digitorum accidant: quæ sunt aut cum luxatione, aut sine ea.

Prognostica.

Prognostica. 1. Sunt autem talia vulnera omnia periculosa; cùm articuli ad recipiendas fluxiones sint valde idonei, vtpote partes excauæ, cauæ, & qui membranis ac tendinibus membranaceis connectuntur, & facilè doloribus tentantur, vnde inflammationes, vigiliæ, deliria, conuulsiones excitantur; & talia vulnera in vlcera cacoëthe facilè degenerant, vt Galenus. 4. *meth. med. c.* 6. scribit.

2. Et periculosiora adhuc sunt in parte interna; cùm eo loci grandiora vasa & nerui contineantur, vnde & hæmorrhagiæ insignes & conuulsiones facilè excitantur.

3. De iisdem vulneribus etiam scribit Hippocrates, 2. *Prorrhet. Vulnera, quæ in articulis fiunt, si penitus abscissi nerui sunt, qui continebant, absque dubio claudos reddent. Sin dubium est, quomodo nerui affecti sint, si quidem ex acuto telo recta plaga est, ea transuersa melior. Quod si graue fuerit & retusum quod vulnus inflixit, nihil inest discriminis. Sed & vulneris altitudo, aliáque signa huiusmodi consideranda sunt. Pus si ad articulum accedat, duriorem eum reddi necesse est. Quod si etiam tumores simul perseuerauerint, necesse est, eum locum in multum tempus durum esse, & sano quoque vlcere tumorem permanere, simúlque ea inflecti & extendi, vbi returnate articulo curatio adhibita est. At quibus neruus excisurus esse speratur, iis cum maiore fiducia claudicationem prædixeris, idque tum maximè, si quis neruorum inferiorum exsolutus fuerit. Neruum autem excisurum his indiciis deprehenditur, si pus album crassúmque & diuturnum sub eo effluit; doloresque ac inflammationes ad articulum circa initia oriuntur. Quæ etiam contingere solent, vbi os excisurum est.*

4. Idem *allegato loco* sic ait: *Quæ in cubitis discissa sunt, præcipuè cum inflammatione, ad suppurationem sectionémque & vstionem perueniunt.*

5. Vulnera autem hæc periculosiora fiunt, si accedat luxatio. Neque enim sine vitæ periculo articulus tum reponi potest, ob dolores huiusmodi vulnera perpetuò comitantes. Ideóque se Medicus prognostico munire debet, ne apud vulgus malè audiat. Aliàs enim si articulum reponat, & is repositus maneat, mortem affert ægrotanti, videtúrque vulgo ad paruum vulnus mors secuta. Vbi enim accidit cum tali vulnere luxatio, distractionem patiuntur neruosæ partes circa articulos, vnde dolores sæui & fluxiones fiunt: si verò reducatur articulus, rursum extenduntur eædem partes, atque ita inflammationes & conuulsiones accidere, atque cerebro communicari necesse est, simúlque ex tot distractionibus & extensionibus orto affluxu materiæ, calor suffocatur, & gangræna ac sphacelus sequitur. Quapropter si tale vulnus offertur, periculum vitæ adstantibus exponat Medicus, & febrem, futurámque breui conuulsionem, si reductio fiat, prænunciet. De quo Hippocrates, *lib.* 1. *de articulis, cap.* 74. de osse tibiæ verba faciens, scribit: *At enim quibuscumque tibiæ ossa luxata vulnere facto penitus è pedis articulis eminent, siue extrà vergant, reponenda non sunt: sed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet hos, si reposita permanserint, esse morituros: paucorúmque dierum vitam ipsorum futuram. Pauci enim ex ipsis sunt, qui septem dies pertranseant. Quæ namque ipsos perimit, conuulsio est. Adde quòd eueniat etiam, vt & tibia & pes gangrænâ corripiatur. Hæc ita esse euentura, certò sciendum est.* Et de osse cubiti, *text.* 76. ait: *Eadem ratio est, si ossa quoque cubiti ad articulum manus vlcere facto, siue in interiorem, siue in exteriorem partem manus emineant. Certò enim sciendum est, intra paucos dies ea morte, quæ superius dictum est, eum esse moriturum, cui reposita ossa permanserint.* Et de osse femoris, *text.* 77. *Si verò os femoris ad genu vulnere facto prolapsum sit, repositum ac subsistens violentiorem mortem maturius afferet, quàm superius dicta.* Et postea: *Eadem verò ratio est de articulis circa gibbum cubiti, & de cubito, & de brachio. Quæcumque enim ex his luxata vulnere facto emicarint, ea omnia, si reposita fuerint, mortem inducunt.*

6. Articuli tamen minores si reducantur, non necessariò mortem afferunt, sed plurimi seruantur, de quo Hippocrates, *lib. de articul. t.* 78. *At verò quibus articuli digitorum, vel pedis, vel manus luxati, vulnere facto exierint; non osse quidem fracto, sed in ipsa cohærentia omisso, iis si repositi permaneant, conuulsionis quidem periculum impendet, nisi rectè curentur.* Et Galenus, 3. *de fract. t.* 16. *Si verò parui articuli, quemadmodum circa digitos reperiuntur, neque tunc quoque res periculo vacabit, qui tamen, si euadant, plerique ob diligentiam magnam in cura adhibitam, id consequuntur.* Et postea: *Exspectandum tamen est, articulos circa digitos, qui reponuntur, abscessuros esse, plerumque enim ita contingit, si vel parua inflammatio subsit. Quare si non propter vulgi imperitiam Medico verenda esset accusatio, nullum penitus reponere oportebat.* Quæ omnia vt Medicus euitet, ægróque mortem non accersat, repositionem articuli non suscipere debet. Si verò non reponet articulum, iniustitiæ à vulgo arguetur, vtpote qui ægrum claudum vel mancum effecerit. Quapropter & tunc prognostico se munire debet Medicus.

Curatio.

Curatio. Curatio horum vulnerum, si sint sine luxatione, eadem ferè est quæ neruorum: Labia nimirum vulneris quidem adducenda sunt, non tamen penitus, si vulnus sit profundius, vt humoribus, qui facilè colliguntur, effluxus pateat. Et cùm articuli in primis paucum calorem habeant, optimè ab externi aëris iniuriis defendi. Quapropter non solùm illa vnguenta & emplastra, vt in aliis vulneribus, præsertim neruosis, vsitata imponenda, sed & Cataplasmata, quorum suprà, *c.* 8. facta est mentio. V. gr.

℞. *Pulu. rad. althææ*, ℥. ß. *betonicæ, fl. chamameli, meliloti*, ana ℥. j. *farinæ sem. lini, fœnugræci*, ana ℥. j. ß. *fabar.* ℥. j. F. Cataplasma.

Affluxus quoque humorum præcauendus, & propterea totum corpus diligenter euacuandum, & affluentes humores intercipiendi & auertendi.

Multum quoque refert, vt membrum rectè situetur & locetur, vt dolor & affluxus humorum præcaueatur, & membri actio conseruetur.

Si ergo antica humeri pars vulnerata fuerit, alæ diploma crassius subiiciatur, & aliquo inuoluatur, quod cubitum sustineat, & caput humeri altiùs impellat. Proprio enim pondere deorsum tractum humeri caput facit, vt vulnus tardiùs sanetur. Si articulo cubiti vulnus inflictum, brachium neque extensum seruandum, neque nimis inflexum, sed figurâ mediâ collocandum, quæ angulum obtusum referat. Qui situs vt seruetur, & ab ægro aut dormiente, aut non cogitante mutetur, vel deligationibus idoneis, vel etiam instrumentis ligneis adaptatis conseruandus. Carpo in manu vulnerato, vel digitorum articulis, manus semiflexa continenda, & digiti non extensi; ne cicatrice inductâ rigida manus permaneat, & contracta lædatur. Si femoris articulus sit vulneratus, supinus æger decumbat, & idoneis puluillis ac deligationibus caput ischij in proprio loco contineatur, &

dum cicatrix inducitur mandandum ægro, vt iocundum huc atque illuc femur moueat, ne cicatrice inductâ motus læsio ob eam accidat. Genu vulneratum extensum rectâ figurâ locandum, vt claudicatio euitetur.

Vulnus cum luxatione. Si verò cum luxatione fit vulnus, si articulus magnus luxatus est, repositio omittenda, & claudicatio ac periculum ægro prædicendum, & fluxio omnibus modis auertenda, dolórque mitigandus, membrique is situs eligendus, qui ægro maximè commodus & gratus videtur, & minimum doloris affert; modò membrum non dependeat, ne affluxioni occasio detur. Vulnus verò, vt reliqua vulnera, curandum; non tamen vt reliqua vulnera deligandum. Cauendum etiam ab aëre frigido. Cataplasmata quoque non ipsi vulneri, sed partibus vicinis imponenda: ne vllo modo pars pondere grauetur & oneretur. Et cùm fluxiones facilè ad has partes fiant, & propterea curatio longiùs protrahatur, crebris purgationibus, vt & sudoriferis, corpus ab omnibus vitiosis & superfluis humoribus mundandum.

CAPVT XVIII.

De vulnere cum contusione.

CVm etiam instrumenti, quo vulnus infligitur, conditio, vulneris differentiam aliquam afferat, nec id prætereundum. Nam vulnera alia instrumentis acutis infliguntur, alia obtusis; quod non parum curationem variat. Et quidem curatio vulnerum instrumentis acutis inflictorum, ex iis quæ hactenus dicta sunt, satis patet: quid peculiare vulnera obtusis instrumentis illata habeant, hoc capite dicemus. *Vulnus cum contusione.* Solutæ autem vnitatis illa species, quam instrumenta obtusa in parte molli efficiunt, Contusio appellatur. Et quidem propriè Contusio appellatur, quando integrâ superficie partis seu cute, quæ sub ea sunt partes molles contunduntur, & quasi comminuuntur, cuius contusionis etiam suprà *part.* 1. *c.* 10. aliqua facta est mentio. Interdum tamen non solùm pars intus contunditur, sed & extrà in superficie vulneratur, vbi vulnus cum contusione coniungitur, de qua contusione agere huius loci est, quam tamen ita tractabimus, vt, quid in omni contusione agendum sit, pateat.

Caussa.

Caussa. Fit autem contusio in vulneribus, quando telum, aut instrumentum, quo vulnus infligitur, non solùm incidendi & secandi, sed & contundendi vim habet: id quod fit, quando telum aut instrumentum est retusum, aut graue, aut quando homo rei duræ alliditur; quo modo etiam sine vulnere & cum vulnere pars mollis contundi potest.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Cognoscuntur vulnera cum contusione ex instrumento quo vulnus illatum fuit, si scilicet obtusum & graue fuerit, deinde ex dolore, & colore liuido partis.

Prognostica.

Prognostica. 1. Vulnus cum contusione periculosius & curatu difficilius est, quàm id quod est sine contusione. Partes enim contusæ & sanguis effusus discuti, vel in pus mutari debent: quod antequam fiat, vulnus curari non potest.

2. Et si pars contusa & sanguis ex ruptis vasis effusus putrescere incipiat, gangrænam excitare potest.

Curatio.

Curatio. Cùm nullum vulnus, cui alius affectus, qui eius curationem impedit, coniunctus est, sanari possit, nisi is remoueatur, & pars ipsa rectè sese habeat: facilè hinc patet, ad contusionem primam curam dirigendam esse. Vbi verò contusio ablata est, reliqua cura antea proposito modo peragenda.

Cùm autem id, quod contusum est, in integrum restitui non possit, & sanguis, qui è vasis effusus est, in loco alieno hæreat, & facilè corrumpatur: danda primò opera, vt vtrumque tollatur, & seu discutiatur, seu in pus mutetur. Et cùm ad partem contusam ob dolorem facilè humorum affluxus fiat, primò vniuersales reuulsiones, in primis venæ sectio, si opus sit, instituendæ.

Deinde, ne plus humoris ad partem affectam confluat, defensiua & repellentia adhibenda, de quibus suprà, *part.* 1. *cap.* 16. dictum; quæ talia esse debent, vt humorem affluentem non admittant, simúlque eius aliquid absorbeant & exsiccent.

Vbi de affluxu humorum ampliùs metus non est, danda opera, vt id quod contusum est, & sanguis, qui è vasis effusus, in parte contusa hæret, quamprimùm in pus mutetur, docente id Hippocrate, *lib. de vlceribus. Si quid*, inquit, *carnis elisum atritúmque à telo fuerit, ita curandum est, vt quàm celerrimè suppuretur. Nam & minùs inflammatione prehenditur, & necesse est collisam detritámque à telo carnem in pus conuersam tabescere, deinde nouam creari.* Quæ autem pus mouentia sint, alibi dictum. In eorum verò vsu, cùm calida sint & humida, attendendum, ne nimis humida apponantur, cùm eorum vsu facilè putredo & partis corruptio excitari possit. Ideóque discutientia quædam addenda.

Vt ℞. *Rad. althææ* ℥. j. *cucum. agrestis*, ℥. ß. *origani, summit. anethi*, ana M. ß. *caricarum*, num. vj. Coq. ad mollitiem, & per setaceum traijciantur. Adde *puluer. flor. chamameli, farina sem. lini, fænugræci*, ana ℥. ß. *sanguinis dracon.* ʒ. iij. *styrac. liquid. galbani, myrrhæ*, ana ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *ol. hyperici, pingued. porci*, ana q. s. Misc. F. Cataplasma.

Cataplasmata autem talia non ipsi vulneri, sed circumcircà, vbi pars contusa est, imponenda sunt. Quod ipsum docuit Hippocrates, *lib. de vlceribus*, dum scribit: *Vbi cataplasmate vulnus muniendum esse videtur, reduci à plaga debet, & proximis partibus imponi, vt pus euadat, & quæ dura sunt emolliantur.*

Ipsi verò vulneri digestiuum ex *resina terebinthina*, & *vitello oui* paratum, vel *triapharmacum*, aut *vnguentum basilicum*, vel simile ex iis, quæ suprà proposita sunt, inungendum, & desuper linamenta eodem digestiuo illita imponenda.

Pure genito vulnus conuenientibus medicamentis detergendum, & tandem detersum carne implendum ac consolidandum est.

Si verò quod contusum est, in pus non mutetur, sed tertio, quarto, aut quinto die tumor cum dolore oriatur, & indies augeatur, dolórque pulsatilis excitetur, ægérque tactum eius loci non bene ferat, tandémque calor in parte floridus exstinguatur, & pars ad liuedinem tendat, dolor & pulsatio remittant, atque alia imminentis gangrænæ indicia adsint: pars scarificanda, & *vnguentum Ægyptiacum* imponendum, ac curatio instituenda, vt *allegato c.* 16. *part.* 1. & in imminente gangræna fieri solet, de quo *part.* 2. *c.* 19. dictum.

Si verò non solùm caro, sed & nerui, tendines & ligamenta contundantur; nerui quidem & tendines si sint contusi absque cutis contusione, oleo calente sunt fouendi, quod discutiendi vim habeat, vt *rutaceo, irino, anethino, sampsuchino.* Si verò simul cutis sit contusa, primò *album oui* cum *rosaceo* mixtum, ad dolorem leniendum, imponendum. Dolore nonnihil lenito pars vino adstringente tepido fouenda, & postea, quod athletis, quibus talis contusio sæpe accidit, in vsu fuisse frequenti scribit Galenus, cataplasma ex *farina fabarum* & *oxymelite* imponendum. Laudantur etiam *folia vlmi* oleo incocta & applicata, vt & *cinis sarmentorum vitis* cum *pingued. gallinæ* & *aceto* permistus. Et si dolor vehementior sit coniunctus, *pix liquida* cum *oxymelite* & *farina fabacea* misceri, coqui, ac calens imponi potest: si verò magis exsiccare libeat, *farina erui*, vel *puluis rad. ireos Illyricæ* admisceri, locúsque *oleo chamamelino, anethino, irino, rutaceo* inungi debet.

Vel fiat vnguentum ex *galbano* & *myrrha*. Humida verò & quæ facilè putredinem inducunt, omnia fugienda. Exhibenda quoque medicamenta quædam interna, vt *radix aristolochia, gentiana, heleny, centaurium minus, ammoniacum* cum *melle.*

Si verò in neruo vel tendine post contusionem vel contorsionem, ob crassorum humorum confluxum durities remaneat, atque inde torpor & stupor in parte excitetur, emollientia & digerentia imponenda, qualia sunt *radix althææ, lil. albor. bdellium, ammoniacum, galbanum, diachylum magnum.*

Si tandem ligamenta contundantur & contorqueantur, medicamenta, quæ calefaciendi, discutiendi, & partis calorem roborandi vim habent, imponenda; qualia sunt *oleum mastichinum, nardinum, irinum, spicatum, emplastrum barbarum, nigrum.*

Vel ℞. *Ol. mastich. nardini, spicati*, ana ℥. j. *bdellij* ʒ. ij. *croci* Scrup. j. *cera* q. s. F. Vnguentum.

CAPVT XIX.

De Vulneribus morsu animalium illatis.

AD vulnera cum contusione pertinent & ea, quæ morsu animalium, & globulis bombardarum inferuntur, de quibus propterea in specie agere libet. *Vulnera ex morsu animalium.* Et quidem vulnera morsu animalium illata quod attinet, agemus de iis hoc capite, quatenus veneni expertia sunt. De morsu verò animalium venenatorum, postea, *cap.* 21. dicetur: Accidit enim interdum, vt homo à cane, simia, equo, asino, vel aliis animalibus non rabidis, vel etiam homine alio mordeatur. Omnem autem feræ morsum quoddam virus habere scribit Cornelius Celsus, *lib.* 5. *cap.* 27. Quod de feris facilè negari non potest. Etenim cùm saliua animalium magnam vim habeat, & si quid vitiosi in corpore est, id facilè imbibat, cum morsu vulneri inferri facilè potest. Accedit & hoc, quòd animalia, dum mordent, plerumque irata sunt. Cùm verò ira, vt notissimum

magnam

magnam humores commouendi & corrumpendi vim habeat, vitium istud omnino facilè saliuæ, & per eam vulneri communicari potest, idque multò magis accidit, si homo sit phreneticus. Et si omnino nihil virulenti sit in vulnere a morsu animalis inflicto: ipsa tamen contusio, quæ omnia vulnera periculosiora & curatu difficiliora reddit, vulnera ista grauiora facit. Nam cùm dentes animalium non ita acuti sint, vt gladius, vel aliud armorum genus, dum vulnerant, simul contundunt.

Prognostica.

Prognostica. Quàm periculosa autem sint vulnera etiam ab homine morsu illata, docet Guilhelmus Fabricius tribus exemplis, quæ *cent.2. obseruat.* 84. & 85. recenset, quorum primum est de mercatore inter pocula morsu alterius in apice dextri indicis vulnerato, cui ex morsu illo tota manus fuit inflammata, & gangræna iam incipiens secuta, cum conuulsionibus, febre ardentissima, syncope, & inquietudine: alterum de Medico à muliere phrenetica, qui incautè linguæ explorandæ gratiâ, digitum in os ipsius immiserat, demorso, cui ex morsu illo dolor vehemens non solùm in digito, sed & toto brachio exortus est, tertium viri ab alio furioso ira percito ad primam articulationem pollicis grauiter morsi, cui itidem statim dolor vehemens per totum brachium exortus est, & secuta febris ac syncope.

Similem historiam recenset Matthias Glandorpius, *in speculo Chirurg. obseruat.* 49. de viro quodam, qui dentibus alterius irati, in pollice circa primum articulum sauciatus fuit, vnde maximus dolor, inflammatio totius manus, febris continua, corporis inquietudo, lipothymiæ frequentes, & intensus capitis dolor ortus est.

Et omnino vulnera periculosa sunt, tum ex se propter contusionem, tum quòd saliua iratorum animalium maligni aliquid coniunctum habet, & eò magis periculosa sunt, si partes neruosæ, quales sunt digiti, mordeantur.

Curatio.

Curatio. Cùm, vt dictum, in omni vulnere à morsu animalium illato contusio adsit, & nunc maior, nunc minor, prout dentes animalis sunt acuti magis, quales canis, simiæ, sciuri; alij minùs acuti, vt hominis, equi, asini; & ex contusione illa dolor infertur: & contusionis, & doloris habenda ratio.

Primò ergo sanguis diligenter è vulnere exprimendus, & venæ sectio vel purgatio, si opus sit, instituenda; ac ne maior affluxus humorum fiat, & malum partibus superioribus communicetur, defensiuum aliquod ex oxycrato, vel aliud, parti superiori imponendum, ipsi verò vulneri ad dolorem leniendum, suppurationem promouendam, vulnúsque apertum seruandum, tale medicamentum applicandum.

℞. *Ouum* j. *butyri* Vnc. ß. *croci* Scrup. j. *ol. violat. rosac.* ana Drach. ij. Misc.

Vel ℞. *Rad. althaæ*, Vnc. j. ß. *fol. maluæ, flor. chamæmel. meliloti*, ana M. ß. *absinthij* p. ij. Coq. ad mollitiem, & contundantur. Contusis adde *vitell. oui* j. *ol. rosac. chamæmel.* ana q. s. F. Cataplasma.

Si virulentia aliqua metuatur, *scordium* addi potest, vt & *theriaca*. Proinde tale vnguentum parandum.

℞. *Vngu. basilici, butyri rec.* ana Vnc. ß. *theriacæ* Drach. j. *ol. rosac.* Vnc. j. *vitell. oui* j. Misc.

Deinde, vt porrò, quod contusum est, in pus mutetur, vtendum *melle rosaceo, resina terebinthina*, cum *vitello oui*, vel *vnguento basilico*. Vel, si malignitas metuatur, hoc.

℞. *Pulu. myrrhæ, rad. aristol. rot. iridis, Fl. aloës*, ao. ʒ. j. *angelicæ* ʒ. ß. *theriacæ in spir. Vini dissol.* ʒ. ij. Cum *melle rosato* F. Linimentum.

Tandem deterso & mundificato vulnere, carne id replendum, & cicatrice claudendum, vt alias fieri solet.

Si gangræna iam immineat, curatio, vt *de gangræna* dictum, instituenda.

Glandorpij parens in casu antea allegato, præter vniuersalia & interna, hæc topica adhibuit. Primò hoc vnguento inunxit filamenta, & calidè vulneri cum *emplastro citrino* imposuit.

Vt ℞. *Terebinth. Venetæ aliquoties lotæ* Vnc. j. *pulu. lumbric. terrestr.* ℈. ij. *thuris* ʒ. ß. *vitell. oui* j. Misce.

Manus ad carpum vsque inuncta fuit *ol. rosato*.

Dolore incrementô sumente seq. cataplasma tepidè applicauit.

℞. *Scordij, alliariæ*, an. p. iv. *absinth. comar. hyperici, saluiæ, amaraci*, an. p. ij. *rof. rubr.* p. iij. *flor. chamæmel. meliloti*, ana p. j. *medullæ panis siligin.* Vnc. iij. *furfurum* Vnc. j. *farinæ lupinor.* Vnc. j. ß. Cum s. q. *Vini*, fiat Catapl. in fine addendo: *ol. rutæ* ʒ. vj. *rosati lumbricat.* Vnc. j. ß. *vitell. oui* j. *croci* ℈. j. Misce.

Dolore adhuc nihil remittente, circa carpum & cubitum, defensiuum hoc applicauit.

℞. *Vng. rosat. camphorat. santalini*, an. Vnc. ß. *ol. rosati cum succo solani* ʒ. iij. *boli Armeni* ʒ. ij. *pulu. rof. rub.* ʒ. j. *aceti rosati* parum. Misc.

Dolore omnino nihil cessante, neruus seu potiùs tendo niger conspectus fuit, ideò seq. puluerem inspersit:

℞. *Rad. aristol. rot. peucedan. iridis*, ana Scrup. j. *C.C.V. præp. pulu. lumbric. terrestr. thuris*, ao. Scrup. ß. Misce, F. puluis subtilissimus.

Supra quem imposuit filamenta illita *emplastro diapompholyg.* tecta *emplast. diapalma*. Et sic metus qui aderat, pollicem amputandi, depulsus fuit, & portio tendinis magna excisa, ossiculúmque primum planè cariosum cum vngue extractum fuit. Quia autem digiti manus propter diuturnam deligationem, vt & pollex, motu destituebantur, fomentationibus, balneis & linimentis adhibitis, digiti motum recuperarunt, & pollex, licèt immobilis mansit, de nouo vngue donatus fuit.

C A P V T XX.

De stlopetorum vulneribus.

AD contusa vulnera referimus etiam ea, quæ stlopetis infliguntur. Vbi statim in principio discutienda quæstio: *Vulnera stlopetorum.*

An vulnera stlopetorum globis inflicta aliquam malignitatem, vel empyreuma ex puluere pyrio vel globo impressum habeant?

In tres omnino sententias hîc abeunt Autores. Primi statuunt, vulnera stlopetorū globis inflicta esse venenata. Alij venenata quidem esse negant, empyreuma tamen & combustionem habere dicunt. Alij denique neutrum adesse concedunt, sed omne id, quo differunt hæc vulnera à vulneribus acuto telo illatis, esse à partium, quas globus transit, contusione & dilaceratione. Quas sententias ordine videbimus. *Tres opiniones de vulneribus stlopetorum.*

Primò eorum, qui vulnera hæc venenata esse statuunt, opinio satis antiqua est, & post bombardas inuentas opinioni huic curandi vulnera stlopetis inflicta, methodus superstructa fuit. Nam Io. de Vigo, *parte 5. practic. Chirurg. lib. 1. cap. de vulnere venenoso*, scribit. *Si vulnus causatum fuerit ab instrumento iam dicto la lombarda, tunc cauterizatio fieri debet cum oleo sambucino vel lini tantummodò.* Scribitque Paræus, *lib. 10. Chirurg. apologismo* 1. ad sua tempora vsque vsitatum fuisse, talia vulnera oleo sambucino calidissimo, cui nonnihil theriacæ admistum sit, inurere, atque hanc curandi rationem se quoque initiò secutum fuisse, donec fortuito quodam casu aliud edoceretur, de quo *allegatus locus* videatur. *Prima.*

Qui autem hanc opinionem sequuntur, venenositatem in vniuersum probant ex morbis & symptomatibus prauis, quæ superueniant, qualia sunt partium corruptio & gangræna, vlcera herpetis naturam referentia, tremor cordis, febres malignæ, vulneris labra liuida seu nigra, deinde ex curatione, quòd Alexipharmaca in his vulneribus profuisse compertum, & quòd vulnera hæc diu aperta seruanda sunt, more aliorum vulnerum venenatorum. Tandem & hoc nonnulli prætendunt, quòd compertum sit, omnes, qui in quibusdam prælijs globis eiusmodi vulnerati fuerunt, perijsse, vel vix, & nonnisi maximo labore fuisse seruatos, etsi vulnera adeò magna & periculosa non videbantur, quæcunque etiam à Chirurgis adhiberetur diligentia. *Rationes quibus prima opinio probatur.*

Venenositatem verò alij deducunt à puluere illo pyrio, cuius vi globi proijciuntur; alij à metallo, è quo globi parantur; alij à veneno, quo globi hi inficiuntur. Constat enim hic puluis ex sulphure, nitro, & carbonibus; quorum priora calida esse, & dum igniuntur, summè calida fieri, & si flammam concipiant, tandem venenositatem acquirere dicunt. Quod vel ex eo etiam patere existimant, quòd qui puluerem istum conficiunt, os & nares occludant, ne venenosis huius pulueris halitibus lædantur. Qui verò ex metallo venenositatem deducunt, illi metalla omnia venenata & corpori nostro inimica esse statuunt. Alij etsi globos istos per se venenatos non dicant, eos tamen veneno infici posse, idque varijs gentibus vsitatum fuisse, passim ex authoribus varijs probant, vt Theophrasto, *de plantis, lib. 9. cap. 15.* Dioscoride, *lib. 6. cap. 50.* Plinio, *lib. 12. cap. 53.* Paulo Ægineta, *lib. 6. c. 88.* & alijs modernis scriptoribus. Nonnulli hic ad conuenientiam fulminis & ictus bombardæ confugiunt, atque sicut certum est, in fulmine vim venenatam sæpe inesse, quod fœtor, & mira homines & bruta subitò iugulandi vis, atque alij maligni eius effectus satis testantur: ita simile quid in ictu bombardæ inesse putant.

Secundò multi fuerunt & sunt, qui empyreuma seu combustionem partium his vulneribus coniungi statuunt. Atque hinc tot apud Chirurgos vulgò circumferuntur medicamenta, quæ Chirurgi nostri *Pulverleschung*, id est, pulueris pyrij seu empyreumatis extinctoria nominant, quòd scilicet persuasum habeant, in tali vulnere esse empyreuma, quod primò omnium extinguendum sit. Id verò his rationibus probare conantur. Primò quod globi isti, dum proijciuntur, à puluere pyrio inflammentur, & empyreuma contrahant. Secundò, ex ipso globuli motu, qui cùm sit celerrimus & velocissimus, inde globum calefieri putant; quod ipsum etiam Aristoteles docuisse videtur, *Secunda.* *Rationes quibus altera opinio stabilitur.*

qui 2. *de cœlo, cap. 7. text. 42.* & 1. *meteor. text.* 3. ob vehementem motum ferrum calefieri, & plumbum in sagittis liquescere, ac ligna & lapides igniri scribit, quod & ipsa experientia docet, cùm notum sit, attrita ligonum rusticos interdum ignem excitare; & molarium rotarum axes, nisi pinguedine madeant, ignem concipere. Tertiò etiam, id ipsum in globis istis experientia confirmat, cùm sæpe compertum sit, à globis istis in pagis straminea tecta flammam concepisse, domósque integras conflagrasse. Quartò & alia, quæ in combustionibus accidere solent, in his vulneribus apparere dicunt, ipsum vulnus nigrescere, acres, tetros & nigros ichores inde effluere, & inflammationem, vt in ambustionibus fieri solet, ad nonum vsque diem augeri, & hinc imminui.

Tertia. Rationes pro tertiæ opinionis defensione.

Tertiò, qui venenum & ambustionem in vulneribus adesse negant, his rationibus vtuntur. Et primò quidem contra venenositatẽ quæ vulneribus insit, hoc modo pugnant. Primò aiunt, si venenum vulneribus talibus insit, illatũ fuisse vel à puluere pyrio, vel à globo. A puluere pyrio non posse, ex eo patet, quòd res, è quibus componitur, venenatæ non sunt. Componitur enim ea sulphure, nitro, & carbonibus: quorum nullum venenatum est. Etenim & sulphur, & nitrum, medicamentorum internorum loco vsurpari, & ab antiquis & recentibus Medicis, ita notum est, vt probatione non indigeat. Multò minùs carbones illi venenati sunt. Et licèt puluis iste accendatur: tamen inde venenositatem acquirere non potest, cùm ignis venenositatem potiùs absumat, quàm inducat. Et puluerem hunc non esse venenatum, milites multi satis probant, qui eo cum aceto ad pestem curandam vtuntur: idémque in peste ad eam accendam in domibus accendi solet. Imò ipse effectus & experientia id satis probant, quæ testantur, plurimos à globis eiusmodi vulneratos nullum symptoma, quod veneni alicuius posset esse indicium, pati.

Venenũ non prouenire à puluere.

Non à globo.

Neque etiam a globo plumbeo venenum prouenire potest. Plumbum enim, præcipuè integrum, nihil veneni adferre, manifestum est, & patet ex eo, quòd multi tales globos corpori immissos interdum aliquot annorum spatio sine omni damno in corpore circumtulerunt; imò nonnulli plumbeos globos deglutitos, per aluum rursum sine omni noxa reiecerunt. Et plumbum, atque ex eo varia medicamenta parata, extrà ad antiquorum vlcerum curationem feliciter adhiberi, notissimum est.

Globos verò tales, vt postea dicetur, veneno infici posse, non negatur; sed hoc non in omnibus talibus vulneribus contingit, vt paulo pòst dicetur.

Ambustionem nullam adesse.

Ambustionem etiam nullam adesse hoc modo probant. Primò enim si ambustionem inferret hæc vulnera, ipsi globi ignescere, & inde liquescere deberent, cùm tamen globi isti integri, & nihil tale passi, è vulneribus extrahantur. Secundò, in rebus, quæ magis sunt combustiles, combustio hæc percipi deberet, & in vestibus primò eorum, qui hoc modo vulnerantur, combustio ista appareret; cùm tamen nulla combustionis in iis, siue laneæ, siue lineæ sint, vestigia appareant. Imò qui naues, vel alia ædificia contra istorum globorum ictus defendere conantur, saccos lanâ vel stupâ plenos appendunt, qui nullo modo à globis istis etiam maioribus accenduntur. Neque est, vt hîc quis respondeat, dicátque, diuersam esse rationem partium corporis humani, & vestium, ac similium rerum. Talia enim, ob amplitudinem meatuum, tenuissimam exhalationem peruadere, intactâ substantiâ; corpus humanum verò ob densitatem lædere, idémque hîc fieri quod in fulmine, quod illæsa vaginâ gladium colliquat. Verùm magna fulminis & globi hîc est diuersitas. Tota enim actio fulminis est à spiritu potentissimo, & substantiâ subtilissima omnia penetrante: at talem spiritum cum globo plumbeo coniunctum esse, nondum est probatum, sed tota actio hîc globi est, qui neque res raras comburit, neque ligna, & alias densas, in quas impingit. Tertiò, cùm vix vlla res detur magis inflammabilis, quàm puluis ille pyrius maximè φλογιστὸς, si globi hi corpus humanum cõburerent, multò magis puluerem pyrium accendere deberent; quod tamen non accidit, teste ipsa experientiâ, quæ docet, etsi a globo tali vas puluere tormẽtario plenum traiiciatur, puluerem tamen non accendi. Si verò eueniat, vt globo è bombarda emisso accendatur puluis pyrius, id accidit, quia vel flamma ipsa ad puluerem penetrauit, vel is ad ferrum vel lapidem alliditur, atque ignis scintillis, tanquam è silice excussis, accenditur. Quartò, si loco globi plumbei papyrus vel stupa sclopeto indatur atque explodatur, nulla combustionis in iis, seu à puluere pyrio, seu à motu contractæ vestigia apparent (nisi quòd interdum à puluere contaminantur, & nigrescunt,) & sæpe ex ipsis vulneribus integræ extrahuntur. Quintò, vulnerati hoc modo nullum calorem aut adustionem percipiunt, sed dolorem tantùm ex contusione & dilaceratione. Sextò, quòd nec à flamma pulueris, nec à motu globi incalescant, vel illud etiam docet quòd globus è cera confectus & sclopeto eiectus non liquescit, sed & ipse asserem ligneum duos digitos crassum penetrat: ex quo vnico satis patet, globos istos non vi igneâ, seu impetu saltem, quicquid præstant, efficere.

Decisio opinionum omnium.

Vt verò de ista controuersia meam sententiam aperiam, tertiam opinionem, ob rationes pro ea allatas, vero consentaneam esse puto. Quæ verò pro prioribus duabus opinionibus allata sunt argumenta, facilè solui possunt.

Priores enim, qui defendunt vulnera ista esse venenata, ideo non probant, quòd primo grauia hoc modo vulneratos infestant symptomata. Ea enim omnia ea contusione, nisi rectè curetur, aut si nimis magna sit, & hinc putredo excitetur, prouenire possunt. Etenim cùm globus iste summâ violentiâ partes, in quas impingit, penetret, quicquid obuium est, collidit, contundit, & lacerat, quâ vi non solùm venæ capillares, & arteriæ ac nerui per carnem passim sparsi dilacerantur, sed & maiora vasa rumpuntur & contũduntur, vt naturalis confluxus sanguinis & spirituum prohibeatur, vnde partes contusæ calore vitali destitutæ facilè corrumpuntur & putrescunt. Neque etiam tremor cordis, & similia symptomata, in omnibus hoc modo vulneratis accidunt. Quod vero secundo, alexipharmaca interdum profuisse compertum est, id non de omni vulnere sclopetario verum est, sed de iis solùm, cùm ea contusione & hinc sequente putredine magna, ac omnino gangrænâ imminente, cor a putridis vaporibus à vulnere per arterias ascendentibus, læditur, & proinde alexipharmacis ab iis munitur & roboratur. Quod verò vulnera ista diu aperta seruanda sint, non ideò fit, vt venenum euacuari possit, sed vt pus, quod continuò è partibus contusis generatur, euacuetur, id quod tardiùs fit; cùm id quod contusum est, multum sit in hisce vulneribus. Tandémque, quòd in præliis nonnullis vulnerati plerique vel mortui, vel difficulter curati sunt, non ideò accidit, quòd vulnera globis inflicta venenata fuerint, cùm in aliis prælijs plurimis nihil tale obseruatum sit, sed accidit vel ob aëris constitutionem vitiosam, vel ob vitiosam corporis constitutionem, & prauum in iis humorum apparatum, qualis sæpe in castris esse solet.

In specie verò venenositas horum vulnerum neque ex puluere pyrio, neque ex globo probari potest. Nam, vt antea etiam dictum, neque sulphur, neque nitrum, neque carbones venenati sunt, proinde ex iis venenati nihil componi potest. Exhiberi sulphur & nitrum tutò, patet ex Dioscoride, *lib. 5. cap. 83.* Hippocrate, *de nat. muliebri*, & aliis cùm antiquis, tùm recentioribus. Accensio verò eorum, & ignis, venenositatem, si quæ adesset, potiùs dissiparet, quàm induceret. Neque qui puluerem istum parant, os & nares obstruunt ob venenositatem, sed ob puluerem, qui illis molestus. Neque omnes id faciunt.

Deinde multo minùs à plumbo venenositas induci potest. Etsi enim id in corpore diu detentum & resolutum, instar aliorum metallorum, si æruginem contrahant, nocere potest: tamen vt in momentaneo isto transitu venenum aliquod corpori ab eo imprimatur, fieri nullo modo potest. Et suprà dictum, globulos eiusmodi interdum multis annis in corpore sine omnĩ incommodo & damno gestari: imò è plumbo multa vtilia medicamenta ad externa vlcera parantur.

Hoc verò vltrò & facilè concedimus, globulos istos, vt & alia arma veneno infici posse. Etsi enim plumbum satis densum sit: tamen cùm ferrum, quod adhoc solidius est, veneno infici possit, quidni & plumbum possit? Et nullum de illa re dubium est, atque testantur id historiæ tùm antiquæ tùm recentes, earum gentium, quæ adhuc sagittis vtuntur: prodiderúntque id Dioscorides, *lib. 6. cap. 21.* & Paulus Ægineta, *lib. 6. cap. 88.* Et

Vngere tela manu, ferrúmque armare veneno.

Virgilius, *lib. 10. Æned.* & *alibi* dixit. Et Ouidius, *lib. 3. Trist.*

Nam volneri ferro tinctile virus inest.

Sed de hoc non est quæstio. Verùm de hoc quæritur, an omne vulnus sclopeti globo inflictum sit venenatum, quod negatur. Ideóque sicut non concludere licet, quia gladio venenato venenatum vulnus infligitur, ergo omnia vulnera gladio inflicta esse lethalia: ita quoque non licet concludere, si quædam vulnera sclopetorum globis illata sunt venenata, ergo omnia talia esse. Neque est, vt quis cum Paræo, *lib. 10. apologismo* 2. existimet, igni satis supérque virium esse ad veneni vim omnem dissipandam, si quod glandi affusum aut adiectum fuerit. Nam, vt postea probabitur, & ipse Paræus concedit, globi isti bombardarij nullo modo tantum calorem concipiunt, vt ab eo, tanquam igne, venenum, si quod adsit, possit dissipari.

Quâ ratione autem hi globi infici possint, an inunctione solùm quod Paræus concedit, an verò ipsius substantiæ venenatæ infusione, quod ille negat, non disputo. Non tamen impossibile esse puto, substantiam aliquam venenatam si non vegetabilem, tamen mineralem, dari posse, quæ in fusione plumbo admisceri & permanere possit: de quo tamen acriter non pugno, neque talia vt cognoscam, laboro.

Quod verò fulminis exemplo suam opinionem probare volunt, non est ea conuenientia fulminis & ictus bombardarum, quam putant. Equidem fulmini venositatem sæpe inesse, negari non potest. At in ictu bombardico nihil tale inest, vt ex eius compositione antea probatum: neque flamma ea accenso puluere ad ipsum vulnus penetrat, sed quicquid globus præstat, id violentià & motu præstat, modo aliorum violenter proiectorum, vt sagittæ & lapides è fundis proiecti. Quâ verò ratione motu violento proiecta, talia præstent, disputare huius loci non est. Et si quæ est fulminis & bombardarum similitudo, ea potiùs in igne à puluere pyrio accenso & eiaculato est, quàm in ipsis globis plumbeis.

Tandem, quòd in quibusdam præliis globis eiusmodi vulnerati plerique interierint, neque id venenositatem horũ vul-

nerum

nerum probat. Neque enim, vt ſuprà etiam dictum, in omnibus prælijs id accidit, ſed plurimi à periculoſiſſimis eiuſmodi vulneribus ſanantur. Id verò ſi quandoq; accidat, vel malitiæ hoſtium, qui eiuſmodi globos veneno infecerunt, vel corporum prauę diſpoſitioni, aut ipſi etiā aëri vitioſo adſcribendū. Etenim notiſſimum eſt, ob prauam victus rationem corpor. militū ad peſtem & alios morbos eſſe diſpoſita, quibus ſi vulnera infligantur, facilè fieri poſſunt lethalia, ſicut hydropicorum & aliorum cacochymorum vulnera periculoſa eſſe ſolent. Aërem verò, cùm ex anni conſtitutione, tum ex caſtrorū ſordibus impurum & vitioſum, vulnera periculoſa facere poſſe, dubium nō eſt. Et omnino in talibus vulneribus, corporum praua diſpoſitio, & aëris vitioſa conſtitutio plus periculi afferunt, quam in alijs ſine globo inflictis vulneribus. In his enim ſuppuratione tantâ opus non eſt, in contuſis verò hiſce vulneribus omnino ſuppurantibus opus eſt, neque ſine his vllo modo talia vulnera contuſa ſanari poſſunt, quæ in corporibus malè diſpoſitis facilè putredinem, & hanc ſequentes febres & praua ſymptomata excitare valent. Neque enim nouum hoc vulneris genus. Nā licèt bombardarum inuentum, & iſta globorum plumbrorum eiaculatio noua ſit: tamen vulneris modus nouus non eſt, ſed Hippocrati & Galeno quoque cognitus, nimirum contuſio. Non tamen in ſolis ſuppurantibus periti Chirurgi ſubſiſtunt, ſed putredine imminente, quæ gangrænam facilè inducere poteſt, vnguentum Ægyptiacum, & alia quæ gangrænam auertunt, medicamenta vſurpant, vt poſtea de curatione dicetur; quæ tamen ita comparata eſſe debent, ne ſuppurationem planè impediant; cùm nullum vulnus contuſum ſanari poſſit, niſi quod contuſum eſt, in pus mutetur.

Alteram verò ſententiā quod attinet, eorum, qui combuſtionem vel empyreuma his vulneribus coniungi ſtatuunt, nec illi firmis rationibus nituntur: Quod enim Germani noſtri medicamenta, quæ his vulneribus in principio adhibentur, *pulueroleſchung*, id eſt, empyreumatis ex puluere pyrio extinctoria appellarunt, id falſa hypotheſi nititur, & qui hanc appellationem his medicamētis indiderunt, falsò crediderunt, empyreuma his vulneribus coniunctum, idque primùm reſtinguēdum eſſe. Medicamenta verò illa omnia nihil aliud præſtant, quàm quòd vel id quod contuſum eſt in pus mutant, & putredinem prohibent, vel inflammationem, ſi quæ imminet, auertunt. Quod verò hæc alia ſint, quàm ſuppurantia, quæ in alijs vulneribus & vlceribus adhiberi ſolent, non mirum. Nam ſuprà *part. 2. cap. 16.* & antea, *c. 18. de vulnere cum contuſione*, dictum, in contuſionibus ſuppurantia illa calida & humida locum non habere, ſed ex eorum vſu putredinem & hinc gangrænam ſæpe excitari; & propterea magis exſiccantia & putredini reſiſtentia, interim naturam in pure generando roborantia requiri.

Rationes verò, quæ pro hac ſententia afferuntur, parū ſolidæ ſunt. Primò enim, quòd globos iſtos à puluere tormentario accenſo igniri quaſi ſtatuunt, falſum eſt, & ſuprà argumentis pro tertia opinione adductis ſatis probatum, nullo modo globos iſtos à puluere iſto calefieri & igneſcere. Deinde, quod opinantur, eos motu caleſcere, atque ad id probandum, Ariſtotelem teſtem citant; ſcribit equidem Ariſtoteles, *loco allegato*, quòd motus & ligna, & lapides, & ferrum ignire ſoleat, & confirmat id experientia. Sed vt hoc fiat, duo corpora dura & ſolida diu mutuò atteri neceſſe eſt. Quod verò plumbum, vel aliud metallum ex motu per aërem incaluerit, & ignitum redditū fuerit, nunquā experientia docuit. Hoc enim ſi fieret, etiam ſagittæ, quæ ſæpe ferreis aut æreis cuſpidibus munitæ ſunt, per aërem traiectæ incaleſcere & igniri deberent. Quod verò tertiò dictū, à globis iſtis ſtraminea tecta & domos accendi, id verum eſt, ſi flamma, quæ cum globo è bombarda emittitur, tectum tangat, aut ſi fomes aliquis ignē fouens globo alligetur, quod incendiarij facere ſolent. Abs flamma verò illa, aut materia igniaria ſi ſit, & ſi globus ſolum ſtramen tangat, nec id, vt nec lana, nec ſtupa, nec ipſe puluis pyrius, accendi poteſt, vt antea in argumentis pro tertia ſententia allatis dictum eſt. Neque hîc diſtinctio Quercetani, quam habet *in ſtlopetario, c. 1.* locum habet, vbi ſcribit, ſi globus eminus & è longinquo è bombarda emittatur, vel partem veſte tectam feriat, ambuſtione & vredine id vulnus carere: ſi verò cominus & in partem nudam vulnus à globo tali infligatur, cum vredine & ambuſtione coniunctum vulnus eſſe poſſe. Nam etſi barbam & capillos, vel etiam veſtes, flamma illa è puluere pyrio accenſo, è ſtlopeto erumpens, è propinquo lædere poſſit: tamen non credibile eſt, flammam per exiguū illud vulnus cutis, per quod globus in corpus penetrat, ſimul in profundum corporis cum globo irrumpere. Neque differentia apparet inter vulnera cominus & eminus per globos illata, niſi quod à globo è propinquo emiſſo qui maiore vi ferit, grauior ſit contuſio, quam ab eo qui è longinquo venit, & debiliùs ferit. Quartò verò quod ea quæ in vulneribus hiſce apparent attinet: ea omnia non ab empyreumate, ſed à contuſione prouenīūt, & apparent quoque in alijs vulneribus, in quibus nullum omnino empyreuma & combuſtio adeſt. Et quòd circa nonum demum diem vulnus meliùs habere, & quod corruptum eſt ſeparari incipit, id non ſaltem in ambuſtis & vbi eſchara eſt, accidit, ſed & in contuſionibus, cùm, vt id quod contuſum & corruptum eſt in pus mutetur, etiam certum temporis ſpatium requiratur. Neque id, quod iſti in hiſce vulneribus pro eſchara habent, vera eſchara eſt, cùm nullo modo, vt eſchara durum ſit, ſed caro valde contuſa, quæ ſtatim emoritur, vnde & nigra euadit: interdum tamen etiam à calore pulueris tormentarij, quo globus, infectus eſt, denigratur.

Vulnerum à ſtlopetis inflictorum natura. Ex quibus omnibus patet, quænam ſit horum vulnerum natura, nimirum quòd ſit tantùm cum contuſione inſigni & dilaceratione partium, per quas tranſit. Et licèt pars cominus & è propinquo poſſit à flamma pulueris accenſi comburi, tamen id ad ipſum vulnus non pertinet, neque pars intus comburitur. Globulos hos quoque veneno infici poſſe non negamus, ſed hoc non eſt de eſſentia horum vulnerum, ſed accidentarium quid; ſicut ſi quis gladio venenato vulneratur, id de eſſentia vulneris non eſt.

Quod verò omnes decepit, eſt iſtud, quòd alia ſymptomata his vulneribus accidant, & vulnera iſta aliam curationem requirāt quàm vulnera ſagittis illata. Verùm animaduertere debuiſſent magnam inter vulnera iſta eſſe differentiam. Sagittæ enim acutæ ſunt, & ſcindendo vulnus inferunt: at globi iſti rotundi ſunt & obtuſi, ac proinde rumpendo ac contundendo lædunt, vnde facilè partis contuſæ corruptio & praua ſymptomata ſequuntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ horum vulnerum ſumuntur à magnitudine vulneris, quòd ſcilicet alia ſint magna, alia parua, alia ſuperficialia, alia profundiora, à parte affecta, quòd interdum cutis & caro ſaltem vulneratur, interdum etiam nerui & tendines, aut maiora vaſa rumpuntur, imò oſſa franguntur; alia à modo, quòd nunc bomn ea vna parte ſaltem vulneratur, nunc corpus vel pars aliqua tota perforatur; interdum etiam globus partem tranſit, interdum in parte adhuc hæret; interdum ſolus globus in corpus penetrauit; interdum armaturam, vel alias res, per quas tranſiit, ſecum in corpus rapuit.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Signa quibus hæc vulnera in genere cognoſcuntur, tradere non opus eſt; cùm ſatis ſit, cognitum habere, aliquem à globo bombarda emiſſo vulneratum eſſe. Quæ autem partes vulneratæ ſint, vel ſtylo immiſſo explorandum vel, è ſitu partium ex anatomia noto cognoſcendum. Partes nervoſas læſas eſſe, dolor manifeſtabit. An verò venenatum vulnus eiuſmodi ſit, ex ſymptomatibus ſuperuenientibus, cognoſcitur, ſi ſcilicet color carnis præter ſolitum ſit liuidior, accedat totius corporis grauitas & torpor, tremor & palpitatio cordis, animi deliquia, & huiuſmodi ſymptomata alia, & nulla alia cauſſa adſit, à qua talia ſymptomata proficiſci poſſint. Quod tamen ipſa etiam globi, ſi in promptu ſit, conſideratio docere poteſt. Etenim ſi globus ab alijs colore, vel aliâ re differat veneno infectum eſſe ſuſpicio eſt, eáque confirmatur ſi globus igne fortiore fundatur & attendatur, an aliquid atrum fœtidum exhalet, vel ipſi globulo iterum congelato extrà adhæreat; eiúſque colorem mutet.

Vulnus tale in gangrænam degenerare, cognoſcitur ex tarda maturatione & puris generatione, coloris partis floridi extinctione, & ad flauum & liuidum declinatione, doloris præter cauſſam remiſſione, & pulſatione ceſſante, ac ſtupore partis, aliiſque gangrænæ ſignis ſuprà, *part. 2. c. 19.* propoſitis.

Prognoſtica.

Prognoſtica. Vt verò Prognoſtica; quæ cum alijs vulneribus habent communia, quæque ſuprà, *c. 3.* propoſita ſunt, hîc non repetamus.

1. Vulnera iſta omnia cùm inſignem contuſionem coniunctam habeant, ſunt longè periculoſiora, quàm vulnera quæ gladio vel telo infliguntur. Ideóque ex quibus vulneribus gladio inflictis multi ſanantur, putà ventriculi, inteſtinorum, veſicæ, ex iis ſtlopeto illatis rarò quis conualeſcit.

2. Etſi verò vulnera iſta vulneribus gladio inflictis longè ſint periculoſiora: tamen æger non facilè deſerendus; cùm & hîc Natura ſæpe miracula quaſi facere ſoleat, & eos qui iam ſepulturæ tradendi videbantur, conualuiſſe obſeruatum ſit. Cuiuſmodi hiſtoriæ paſſim extant, & notæ ſunt, & ſingularem etiam obſeruationem & curationem huiuſmodi, *lib. 3. obſeruat.* ſubiicit Guilh. Fabricius.

3. Quò plures partes & nobiliores ſunt vulneratæ, contuſæ, dilaceratæ, imprimis ſi oſſa ſimul fracta & comminuta ſint, eò vulnus eſt periculoſius & curatu difficilius.

4. Quò pertinent & eæ partes, quæ principes in conſenſum facilè trahere poſſunt, quales ſunt iuncturæ, item magna vaſa vulnerata, à quibus excepti nō ſolùm vapores, ſed & humores vitioſi ac corrupti, cordi communicantur, & febres ac lipothymiam & ſyncopen, imò & diarrhœas excitant. Id quod obſeruauit in Comite Mansfeldio Ambroſ. Paræus, qui, vt *lib. 10. c. 12.* & *lib. 16. cap. 49.* refert, purulentam & fœtidam ſaniem, è vulnere in ſiniſtro brachio accepto, per aluum reddebat. Imò in aliis quoque vulneribus accidit, vt ſanguis & ſanies per aluum & veſicam excernantur, ſicut eius rei exemplum habet Ambroſ. Paræus, *allegato lib. 16. cap. 39.* Et ſimile exemplum *lib. 2. Pract. part. 2. cap. 16. quæſt. 5.* attuli, vbi & de via, per quam hoc fieri poſſit, egi.

5. Vulnera

5. Vulnera talia si incidant in corpus cacochymicum, multò periculosiora sunt, quàm si in sanum incidant. Vnde in exercitibus, in quibus morbi epidemij grassantur, plerique hoc modo vulnerati moriuntur. Imò alias in castris vulnera ista curatu difficiliora & periculosa euadunt; cùm aer à sordibus castrorum plerumque inquinatus sit & milites, in defectu ciborum meliorum & potus commodi, plerumque prauâ diætâ vtantur: & cibis quibusvis vescantur, aquásque corruptas bibant.

6. Vulnera hæc cum ossium fractura longè periculosiora & curatu difficiliora sunt, quam quæ, sine ea.

7. Vulnera eiusmodi si à globo venenato infligantur, valde periculosa sunt, & plerumque lethalia, in primis si ad partes interiores penetrent. Sæpe tamen quæ in speciem sunt parua, nihilominus hominem iugulant.

Curatio.

Curatio. Vulnera hæc tres præcipuè Indicationes habent. Prima est globi, si adhuc in parte hæreat, extractio; secunda, contusæ carnis in pus mutatio, tertia quæ vulneribus reliquia communis est, vt vulnus carne repleatur, & tandem cicatrice claudatur.

De globorum extractione.

Globorum extractio. Primò ergo globuli è vulnere extrahendi. Idque vel primo apparatu, vel si id tum non liceat, nec fieri possit, reliquo curationis tempore faciendum. Solent autem globi eâ viâ, qua ingressi sunt, & eâ quâ tendunt, extrahi. Nam si globus altè penetrauerit, vt oppositæ parti vicinior sit, & per cutem ac carnem subiectam tangatur: parte incisa, per illam globus extrahendus. Si autem ita altè non penetrauit, vt ea parte opposita commodè extrahi possit, specillo, eâ parte, qua globus venit, immisso, globus inquirendus, eóque reperto extractio commodo instrumento tentanda, quæ varia sunt, & longitudine & latitudine differentia.

Tria autem ad extractionem requiruntur. Primò, vt instrumento via dilatetur. Deinde, vt globus apprehendatur. Apprehendit autem instrumentum globum vel vt forceps, vel vt extremitate suâ se in globum infigit, aut eum cauo suo comprehendit, aut serratâ extremitate apprehendit. Atque hinc instrumentorum varietas nascitur, quorum alia apprehendunt, & foras trahunt, quatenus globis infiguntur, alia globo comprehendunt, quatenus latiora & caua in extremo sunt; alia quatenus in extremo serrata sunt, quorum alia secta, alia incurua, prout rectè vel obliquè vulnus processit. Tertiò, globus apprehensus instrumento, manu Chirurgi cum instrumento extrahatur. Instrumenta ad hanc rem idonea apud Paræum extant, *lib.* 10. *c.* 14. & Io. Andr. à Cruce, & Guil. Fabricium, *cent.* 18. *obser.* 88. vbi extrahendi globum modum facilem cum instrumentis depictis tradit, & vulgare istud instrumentum formâ terebræ ad globos plumbeos extrahendos, nouâ inuentione commodius & aptius reddit. Cùm enim si vulgaris terebra globo infigitur, globulus facilè vnà circumuoluatur, & circumuertatur: ille, vt hoc prohibeat primò fistulam argenteam, ferream, vel æneam optimè politam oleo rosaceo iunctam leuitè vulneri immittit, & ad globulum vsque protrudit. Hinc alteram fistulam seu cannulam immittit in extremitate dentatam seu serratam, ita quidem, vt dentes ex sinistro in dextrum vergant, quæ impediant, ne, dum terebra globulo infigitur, circumuoluatur. Tandem per hanc secundam fistulam terebra immittitur, & cùm ea satis globo infixa fuerit, telum cum globo & vtraque fistula seu cannula extrahitur. Quod si globus specillo inueniri non possit, vt interdum in valde profundis vulneribus accidit, vulnus diu apertum seruandum, & suppurantia medicamenta vsurpanda, membrúmque ita collocandum, vt suo pondere globus exire possit. Atque ita nonnunquam tela vel globi, qui aliquamdiu in corpore latuerint, tandem temporis progressu vel artis operâ extrahuntur, vel à natura expelluntur. Cui propterea, si globus inueniri non possit, vel in extractione periculum aliquod sit, negotium committendum; in primis cùm plumbei globi sine damno diu in corpore gestari possint; quod in ferreis aut æneis non accidit, qui, cùm rubiginem vel æruginem contrahunt, vulnus sanari non permittunt.

Si tamen in parte aliqua nobili, aut quæ nobilem in consensum trahere possit, globus hæreat, & ex vulnere per se de vita periclitari videatur: Chirurgus globi extractionem tentare non debet; cùm hoc modo ægro nihil auxilij afferat, sed mortem, quam vulnus per se allaturum erat acceleret.

Non solùm verò globi è vulneribus extrahendi, sed quia ab iisdem sæpe festucæ ligni, papyrus, fragmenta & frusta armorum ac vestimentorum, & huius generis alia in vulnus rapiuntur, ea omnia primò eximenda sunt. Et quidem ista extractio commodiùs fit in initio statim, cùm tùm dolor adhuc sit minor, vt & inflammatio. Si tamen talia primo apparatu extrahi non possint, in sequentibus id faciendum.

De Medicamentis ad sclopetorum vulnera necessariis.

Medicamenta ad sclope- Fieri equidem potest, vt in vulneribus etiam venæsectione aut purgatione opus sit. Verùm cùm istud vulneribus hisce non proprium sit, sed cum aliis vulneribus commune, ea, quæ *torum vul-* supra de vulneribus hac in re dicta sunt, etiam hic locum *nera, necessa-* habent. *ria.*

Prima ergo cura sit, vt id quod contusum est, in pus muretur, & a carne sana ac partibus sanis separetur. Verùm cùm contusæ partes facilè putredinem concipiant, & gangrænæ periculum immineat, vulgata illa in aliis tumoribus & vulneribus digestiua & suppurantia hîc simpliciter locum non habent, præsertim si neruosæ partes contusæ sint, quæ eiusmodi humida & simpliciter oleosa ac pinguia non tolerant, ac sicciora requirant: sed talia vsurpanda, quæ quidem ad carnis contusæ in pus mutationem faciunt, putredinem tamen non inducunt. Quæ medicamenta simul etiam dolorem leniendi vim habent. Quercetanus, *in Sclopetario*, vt incommoda omnia, quæ ex vulgarium suppurantium vsu prouenire solent, præcautat, singulis vnciis suppurantium seu digestiuorum drachmam vnam Mercurij præcipitati addit. Verùm cautione hac in re opus esse, neque quid temerè agendum puto. Etsi enim, vbi putredo præsens est, & gangræna iam imminet, vt Mercurius præcipitatus admisceatus, non dissuadeo: tamen in quocunque vulnere sclopeto inflicto, id nec necessarium, nec semper tutum est: cùm experientia testetur, multa talia vulnera sine Mercurij admixtione curari, & sint alia tutiora medicamenta, quæ putredinem inhibere possunt. Et si loca neruosa vulnerata sint, facilè insignem dolorem Mercurius præcipitatus excitare potest.

Ambrosius Paræus sequens linimentum seu Balsamum, instar secreti, à Chirurgo quodam, ob felicem vulnera sclopetis inflicta curandi rationem celebri, accepit.

℞. *Ol. lil. albor.* vel *violar.* ℔. iv. In iis coquantur *catelli* duo nuper nati ad ossium dissolutionem. Postea adde *lumbricorum terrest. vino lotorum* ℔. j. Coq. simul, & colentur sine forti expressione, Colaturæ adde *terebinthina Veneta*, ℥. iij. *spir. vini* ℥. j. Misc. F. Linimentum. Cui mira vis est sedandi dolorem, & pus maturandi.

Vtile est & hoc.

℞. *Ol. sem. lini, lil. alb.* an. ℥. iij. *vngu. Basilici* ℥. j. Misc.

Commodum est & *oleum è semine canabis* expressum.

Vel ℞. *Ol. canabis, lini*, an. part. iv. *mellis* part. j. *aluminis* part. ß. Misc. super igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis* ℔. j. *lini* ℥. iij. *succi plantag. solani.* an. q. s. Coq. ad succorum consumptionem.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini*, an. ℥. iij. *rosat.* ℥. j. *mastich.* ʒ. vj. *camphoræ* Drach. ß. Coq. simul & misceantur, ac calidè vsurpentur.

Vel ℞. *Ol. lini, cannabis*, an. ℥. iv. *lil. alb. chamameli, ros.* an. ℥. iij. *terebinth.* ℥. j. Misc. & liquefiant.

Vel ℞. *Terebinth.* ℥. iv. *thuris*, *mastich.* an. ʒ. iij. *myrrhæ* Drach. j. *ol. hyperici* Vnc. ij. *vitell. ouor.* num. ij. *croci* parum. Misc.

Vel ℞. *Mellis, terebinth.* an. ℥. iv. *alumin. croci Martis*, an. ʒ. ij. *rad. aristol. rot. puluerisc. aloes*, an. ℥. ß. Misc.

Vel ℞. *Terebinth. mellis*, an. ℥. iij. *vitel. ouor.* vj. Coq. ad linimenti consistentiam.

Si putredo immineat, sequentia vsurpari possunt.

℞. *Ol. cannabis. picis liquidæ, terebinthina*, an. ℥. ij. *ol. rosac. mastich. thuris*, an. ℥. j. *aluminis* ʒ. ß. *galbani, hisri, sal. armoniaci*, an. ℥. j. *viridis æris, ol. lumbricor. terrestr. pulueris lumbricor. ol. terebinth. vitrioli albi, camphora*, an. ʒ. j. *ol. lini* ℥. ij. Misc. & liquefiant super igne.

Vel ℞. *Ol. cannabis, lini*, an. ℔. j. *salis armoniac, vitrioli albi*, an. ℥. ß. *vernicis* ℥. iij. Misc. super igne.

Del ℞. *Ol. lini, cannabis*, an. ʒ. vj. *sal. armoniac. vitrioli albi*, an. ℥. ß. *theriacæ*, *Mithridat.* ana ʒ. ij. Liquefiant super igne.

Si maior putredinis & gangrænæ metus sit, *Mercurij præcipitati* aliquid addi potest.

Vt ℞. *Vnguenti Basilic. maior. Mesues* ℥. ij. *butyri rec.* ℥. j. ☿. *præcip.* ʒ. ij. Misc.

Vt verò affluxus humorum præcaueatur, partibus remotioribus, è quibus is accidere potest, defensiua applicanda.

Vt ℞. *Bols Armeni, sanguinis drac.* an. ℥. j. *thuris, fl. rosar.* ana ℥. ß. *album. ouor.* iij. Cum *oxyrrhod.* q. s. Misc. & supra partem loco remotiore imponantur.

Vel inungantur illæ partes seq. vnguento.

℞. *Ol. rosac. de cortic. sambuc, mastich.* ana, Vnc ij. *boli Armeni* Vnc. ß. *vnguenti santalin.* Vnc. j. *aceti ros.* q. s. Misc.

Neque inutile fuerit, ipsi parti vulneratæ cataplasma aliquod imponere, quod calorem partis foueat, suppurationem adiuuet, & putredinem prohibeat.

Vt ℞. *rad. althææ*, Vnc. j. *consolid. maior.* Drach. vj. *fl. chamamel. meliloti, hyperici*, ana, M. ß. *absinth.* p. iij. Coq. ad mollitiem, & contund. Adde *farina hordei, fabar.* ana Vnc. ß. *vini* q. s. Coq. iterum. F. Cataplasma.

De applicatione horum medicamentorum hoc etiam monēdum, apud nonnullos in vsu esse, vt si globus membrum aliquod totum penetrauit, ita vt vulnus vtraque parte pateat, medicamenta per setonem aut setaceum è cannabi, lino vel serico paratum, Germani *Durchzug* nominant, adhibeant, & quoties vulnus detegunt, hinc inde setonē illum trahendo moueant & nouo medicamēto illinant. Verùm, cùm hoc modo & puri exitus præcludatus, & dolor excitetur, non satis tutum esse horum *An setaceum adhibendum.*

setonum

fetonum suum, patet; cùm idem per turundas vtrinque immissas præstari possit, & vulnera, quæ vna ex parte saltem patent, sine horum vsu curentur. Penicilli tamen, seu turundæ ipsæ non nimis crassæ esse debent, ne puri exitum impediant, dolorémque pariant.

Quotics vulnera hæc soluenda. Et quidem per initia vulnus semel de die obligasse sufficit: cùm vix aliquid, quod euacuari necessarium sit, detur. Vbi verò pus fluere incipit, bis de die obligandum; & cùm ea copia fluit, vt nisi sæpius euacuetur, ægro molestiam & dolorem pariat, etiam ter de die vulnus aperire, & à pure mundare opus est. Vbi rursum copia eius minui incepit, bis de die vulnus detegere sufficit. Et tandem vbi exigua eius copia effluit, & vulnus carne impleri incipit, semel, vt initio, vulnus detegere & obligare satis est.

In primis verò hîc opera danda, vt saniei, quæ copiosa in hisce vulneribus ex partium contusione, vt & fragmentis ossiũ, quæ natura expellere conatur, colligitur, exitus pateat: id quod turundis, si opus sit, etiam cauis, præstari potest. Exitum etiam puris adiuuant, idque expellunt, si splenia seu lintea triplicata aut quadruplicata crassiora imo sinui imponantur, & postea arctiore ligaturâ pus ac sanies exprimatur.

Interdum saniei tanta copia colligitur, & sinus tam profundi ac tortuosi sunt, vt saniei omnis nec effluere, nec exprimi possit: itaque tum sinus incidendus, vt sanies effluere, & sinus mundari possit.

Neque hîc inutiles sunt vulnerariæ potiones, Cùm enim vlcera detergant, & ab excrementitiorum humorum colluuie liberent, & vt omnia in vulneribus aliena ex iis faciliùs & citiùs à natura protrudantur, faciant, si in vllo vulnerum genere iis opus est, in hisce maximè necessariæ sunt. De iis verò suprà *cap.* 11. dictum.

Postquam iam concoctio in vulnere apparet, quod ante tertium vel quartum diem vix accidit; cùm ob vehementem partis contusionem calor eius valde debilitatus, & spiritus exhausti sint, & cùm neque iam dolor insignis & inflammatio apparet atque id quod contusum est, maxima ex parte in pus mutatum est, vulnus abstergendum, carne implendum, & tandem cicatrice claudendum. Et quidem vbi vulnus purum fuerit, necessaria est omnino carnis generatio, cùm contusa caro in pus mutetur, & vulnus necessariò cauum fiat.

Abstergentia. Et quidem abstergentia quod attinet, ea mitiora vel fortiora esse debent, prout maior vel minor puris copia fluit, & vulnus vel purius, vel sordidius est.

Vt ℞. *Decoct. hordei, succi plantagin. apij, agrimon. centaurij minor.* ana Vnc. j. Coqu. & in fine adde *terebinthinæ* Vnc. iij. *mellis rosati* Vnc. ij. *thuris, mastich.* an. Drach. j. *croci* Scrup. j. Misc.

Vel ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. ß. *thuris, rad. ireos,* ana ℨ. vj. *succi apij* Vnc. iv. *mellis* q. s. Misc. super igne.

Vel ℞. *Farinæ hordei, lupinor.* an. Vnc. j. *thuris, myrrhæ, aloes,* ana Vnc. semis, *pulu. rad. ireos,* Drach. ij. *succi apij, absinthij,* an. Vnc. iij. *terebinth.* Vnc. ij. *mellis,* Vnc. j. Coqu. ad succorum consummationem. Si vulnus sit sordidius, vnguentum Ægyptiacum addi potest.

Vt ℞. *Farinæ orobi* Vnc. j. *myrrhæ, thuris,* ana Vnc. ß. *terebinth. succi apij,* an. Vnc. ij. *vngu. Ægyptiaci* Vnc. ß. Misce.

Si sinus sit profundior, vtile fuerit eum abluere decocto *centaurij minor. equiseti, consolida mai. aristol. ireos, thuris,* cum vino parato, addita f. q. *mellis*.

Carnem generantia. Ad carnem verò generandam antea proposita medicamenta vsurpentur. Vtile est & hoc in hisce vulneribus.

℞. *Ol. mastich.* Vnc. j. ß. *resinæ abietis* Vnc. j. *mannæ thuris,* Vnc. ß. *equiseti, tormentillæ, consolida maior. hyperici, plantag. betonicæ,* an. M. ß. *lumbricor. terrestr. vino lotorum.* Vnc. ij. *vini,* q. s. Coqu. ad vini consumtionem. Postea colentur cum forti expressione. Adde *ceræ, sem* [illegible] *ireos,* an. Vnc. iv. *thuris, myrrhæ, mastiches, aloes,* an. Vnc. ß. Misc. F. Vngu. quod vulneri imponatur, idque *emplastro diapalma* tegatur.

Si globus veneno infectus fuerit, vulnus hoc ad vulnera venenata pertinet, de quibus *seq. cap.* dicetur.

Si vulnerata pars gangrænâ corripi incipiat, curatio instituenda, vt de gangræna, suprà *part. 2. vlt.* dictum.

Vulnera cum ossium fractura. In primis verò vulnera à sclopetis inflicta curatu difficilia reddit, cùm ossa in brachiis, femore, & tibia franguntur, imò in plurima fragmenta sæpe comminuuntur, in quibus cùm neruosæ partes plerumque lædantur, & fragmentis ossium pungantur, inde dolores acutissimi, conuulsiones, gangræna oritur. Quod si accidat, vulgares Chirurgi frequenter ad amputationem totius membri properant. Verùm etsi interdum vt totius saluti prospiciatur, hoc faciendum sit: tamen quamdiu adhuc aliqua sanationis spes superest id non faciendum, cùm Natura & in his vulneribus miracula præstare soleat.

Curandi ratio est eadem, quæ fracturarum cum vulnere, de quibus *part. 5. cap. 2.* dicetur. Prima nimirum cura esse debet, vt magna ossium fragmenta suo loco restituantur, & coniungantur. In ferulis tamen, quæ in ossium fracturis aliàs applicari solent, adhibendis, cautione opus est; cùm ex earum vsu facilè dolor, conuulsio, inflammatio & gangræna excitari possit, quibus malis aliàs hæc vulnera obnoxia sunt; sicut nec illa cataplasmata glutinatoria, quæ tenaciter parti adhærent, eámque arctè constringunt, facilè locum habent, cùm partem constringant & dolorem pariant. Commodum ergo est, vt postquàm ossa composita & coniuncta sunt, membrum locetur & firmetur in lamina plumbea, vel corio madefacto, vel asseribus illis seu schidiis, quas plaustrarij, dum tubulos rotarum excauant, crebra caua exscindunt, si aquâ priùs madefiant. Hæc enim omnia & partem fractam retinere, & nihilominus, quantum libet, flecti possunt, ne dolorem inferant.

Loco verò Cataplasmatum illorum, emplastrum aliquod vel cerotum imponi potest.

Vt ℞. *Resinæ, ceræ,* ana ℔. ß. *pulu. cortic. tiliæ,* Vnc. j. ß. *terebinth.* Vnc. ij. *boli Armeni,* Vnc. j. *succi geranij,* Vnc. ij. Coq. ad ceroti consistentiam.

Vel ℞. *Mucilag. rad. consolida maior. visci pomor.* ana Vnc. iij. *osteocollæ, boli Armeni,* ana Vnc. j. ß. *succi geranij,* Vnc. vj. *pulu. cortic. tiliæ,* Vnc. ij. *vitell. ouor.* xx. *terebinth.* ℔. ß. *ol. lumbricor.* Vnc. iij. Misc.

Plura eiusmodi proponentur infrà, *part. 5. de fracturis*.

Diæta.

Diæta. Aër sit siccus; in reliquis temperatus, & potiùs ad calidum quàm frigidum, declinans. Victus sit tenuior: ita tamen, vt virium & consuetudinis habeatur ratio; & vt in omnium vulnerum, ita in hoc præcipue genere, cibi sint boni succi: ab omnibus verò cibis, qui prauum succum præbent accuratè abstinendum. Æger vino, nisi planè assuetus sit, abstineat. Qui enim ei assuetus est, potum aquæ, si cereuisia non suppetat, non facilè feret. Caueat quoque vulneratus ab ira, corporis motu nimio, cùm quies, vt Hippocrates, *de vlceribus*, docet, omnibus vulneratis vtilis sit, labor noxius, vt & à Venere. Et omnino si in aliis vulneribus diætâ accuratâ opus est, in hoc vulnerum genere in primis requiritur.

CAPVT XXI.

De Vulneribus venenatis.

Vulnera venenata. TAndem curationem peculiarem etiam requirunt vulnera venenata, siue venenum globis, sagittis, telis, aut quocunque venenatorum armorum genere, siue animalium, vt canis, vel lupi rabidi, vel alterius venenosi morsu, siue ictu scorpionis, aspidis, vel alterius venenosi animalis inferatur. Et quidem vulnera, quæ à ferarum venenatarum morsibus vel ictibus inferuntur, plus nocent vi venenatâ, quàm vulnera, quæ plerumque per se non sunt magni momenti: at vulnera, quæ telis venenatis inferuntur, non solùm vi venenatâ, sed vt vulnera etiam sæpe sunt periculosa.

Lues Morauica. Hoc loco non prætereunda, lues è scarificatione contracta, quam luem nouam Morauicam, & Brunnæ luem appellarunt, quòd Brunnæ Morauiæ oppido primò an. 1577. innotuerit, de qua peculiarem libellum edidit Th. Iordanus, quem *lib. 6. obseruat.* inseruit Iohan. Schenkius. De eadem lue tractatum scripsit Ioh. Sporschnit, atque inscripsit *de scarificationis symptomatibus*. Facit quoque eiusdem mentionem Iohan. Carato, *in epist. à Scholtzio collect. epistol.* 139. Summa rei hæc est: *Omnes quotquot an.* 1577. *die Luca* (ex seqq. tamen colligo, quòd non solùm, qui primo die brumæ scarificationes has adhibuerunt, hoc malo sint correpti, sed omnes, qui à bruma vsque ad vernum solstitium iis vsi sunt.) *Brunnæ publicum balneum ingressi sunt, & scarificationes adhibuerunt, illico correpti putantur. Neque citò noxam persensere, nec signa labis receptæ statim emerserunt. Sunt, quibus aliquandiu occultatum malum, aliis duabus septimanis, aliis menstruo temporis spatio, pro robore nimirum tam agentis, quàm renitentis passi, delituit: demum publicè se extulit. Interim insueta quadam ignauia, seu torpore grauati, pigri, inertes ad consueta munia obeunda, animo quoque abiecto, tristes vultu conspiciebantur; natiuus faciei color in pallidum, vigor oculorum in toruum, circulo fusco sicut menstruatis mulieribus deformem, subitò immutatus. Manifestius tum se prodidit signis. Vestigia cucurbitularum turgescentia extemplò ardor inuasit immensus & immedicabilis, quem fœdi abscessus & vlcera exceperunt putrida, sanie tabóque fluitantia; circumcircà pustulæ pulmonum quoque latæ, ac coloribus florida, quibus dehiscentibus, acu aut medicamentis apertis, profluxit primùm tenuis, serosa, marcida, saniésue mucosa: aliis etiam acris & erodens: tum caro cucurbitæ ambitu circumsepta, corrosa, putrescens, tetrum, vt è Telephiis ac phagedænicis vlceribus, innexit fœtorem. Vbi admiratione dignum inuenio, quod è tot affixis cucurbitulis, cum alij decem plus minus, tres quoque tantùm nonnulli apponi iussissent, vna duntaxat, aut ad summum duæ (socrui Laurentij Sartoris è quindecim tres,) ex iis omnibus, in fœdam transiuerint vomicam. Nonnullis vniuersum corpus pustulis conspersum, facies informis, triste supercilium, horrendus vultus, dorsum, pectus, abdomen, pedes, loci, à summo ad ima porriginosa scabie, crustacei sanie vlceribus supra cutem paulum eleuatis, dudum cruciatorum numismum, vel vnguis pollicis amplitudine, ambitu rubente, candidâ superficie polluta, & deturpata, cernere erat. Manibus*

bant hac quoque pingui liquore, mucoro lento, qui non pus, sed saniem referebat lucidam, ἢ τῷ πύῳ ἴκελον. Imò scabie sublatâ & curatâ, macula atra, diuersa quàm ab impetiginibus aut vitiliginibus, plumbei & fusci coloris, remanserunt. Progressu morbi in capite calli increuere, qui summo cum dolore rupti vel dissecti, melleum quippiam & tenax, ceu ex coniferis arboribus lacicem exstillare videmus, lentum inquam & viscidum marcescentis pituita argumentum, exsudabant. Abscessus hi fordidi verèque cacoethes, postquam magna difficultate expurgati, & non minore carne rursum producta, coaluissent, nouum prorupit symptoma. Vniuersi corporis artus, brachia, scapula, cubitus, humeri, sura, tibia, pedes imi, puncturis quibusdam, quasi aculeis; intensissimè vellicabantur, ac si ferris discinderentur, potissimum vbi tibia maximè exearnis lacertorum non fulta aberis à solo periostio vestitur. Membra pondere grauia fulera postulabant, imò & paralysi quibusdam minata succollatorum beneficio erigi necesse habebant. Nulla tamen quies, doloribus nocte dieque indefinenter torquentibus. Et hi dolores non vnius aut alterius dies spatium, sed per integrum mensem durauerunt. Caput quoque non fuit immune. Nam prater achores suprà recitatas, gummata & callos, verrucis grandibus similes, doloribus vehementibus infestabatur, circa regionem occipity potissimum, quæ prater virium imbecillitatem, vigilias, etiam dementiam quibusdam innexerunt, qua vix, muco purulento maléque olense per nares multos dies stillante, mitescere cœpit. Toto interim morbi decursu, ἄπιστοι πάντων γδυμάτων δίιτλον, nec Cereris, nec Bacchi muneribus voluptatem vllam capiebant. Conuersationem omnem auersabantur, verecundiáve suffusi, aut indignatione commoti, quod horrendâ labe, nullo suo merito, & spe auxilij exiguâ, aspersos se cernerent. Morbus hic durauit vsque ad æquinoctium vernum, Solis in Arietis signum ingressu, circa quod tempus manifestè desiisse, & Paschatis feris prorsus interiisse indicatum est, eo quod deinceps nullus hac labe ex integro adspersus deprehensus fuerit.

De morbi huius origine duæ fuerunt præcipuè sententiæ. Alij enim putarunt esse nouum morbi Gallici genus, contagione propagatum in Laconico balnei, alij per scarificationem hoc venenum communicatum fuisse existimarunt. Inquisiuit eâ de re diligenter Magistratus oppidanus, sed nihil certi inuenit. Io. Sporischius, *in alleg. tractatu*, neutram caussam admittit, sed hoc malum originem duxisse putat à cacochymia pituitosa, ab omni eius constitutione in corpore cumulata, scarificationem verò nimiam & minimè congruam hosce humores vitiosos ad loca scarificata attraxisse. Vtque id probet, multa de situ eius vrbis, victu & morbis incolarum scribit, atque ex his omnibus humoris pituitosi copiam collectam fuisse probat.

Et omnino non ita planum est, vnde ille morbus fuerit contractus. Si enim è scarificatione ortum habuit, caussa non patet, cur infectio hæc saltem à bruma vsque ad æquinoctium vernum durauerit, (nisi quis eam caussam reddere voluerit, quod post hinc tempus nemo, ob periculi metum, hisce balneis vsus est, vel quia balneum hoc penè dirutum & innouatum est) & cur non omnes partes, quibus cucurbitulæ scarificatæ affixæ fuerunt, exulceratæ sint. In historiis enim infectorum notat Thomas Iordanus, viro cuidam, cùm quinque cucurbitulas affigi iussisset, duo saltem loca, ceruicem scilicet & sinistri lumbi regionem, exulcerata fuisse. Famulæ cuidam, quæ septem cucurbitulas affigi curauit, sub vna saltem dextræ scapulæ affixa exulceratam cutem fuisse: atque idem aliis quoque accidisse. Contra eos verò, qui ex vitioso humorum apparatu hoc malum ortum habuisse existimant, id pugnat, quòd cùm tria publica balnea Brunnæ tunc fuerint, illi solùm, qui in Adami illius balneo scarificatione vsi sunt, infecti fuêre; quod in reliquis omnino etiam accidere debuisset, si à vitiosis humoribus in corpore collectis malum originem duxisset. Sporischij verò sententia, quatenus ab humore pituitoso luem hanc exortam fuisse statuit, nullo modo assensum meretur. Facilè enim cuiuis historiam & symptomata huius morbi consideranti patet caussam huius morbi venenatam fuisse.

Secunda tamen sententia mihi probabilior videtur. Nam, quod & Crato monet, cùm nemo præter eos, qui scarificatione, & quidem in isto, non alio balneo vsi fuerunt, infectus sit, per vulnera scarificatione indicta venenum aliquod corpori illatum fuisse, verisimile est, siue id venenum acie scalpelli infecti, siue cucurbitula, siue venenato balnei vapore, siue aquâ corpori illatum fuerit. Sagittas enim à multis nationibus veneno infici notissimum est: quod & in scalpello fieri potuit, siue id malitiâ balneatoris, siue incuriâ factum sit, dum idem scalpellum, quo impurum aliquem hominem scarificauit, aliis adhibuit; cùm notum sit, venam sectam malè cecidisse, quæ scalpello, quo alteri vlcus apertum fuerat, percussa fuit. Potuit venenum hoc scalpello communicari à cote vel loro, quibus instrumenta ista affricari solent, si à vapore balnei sordium aliquid & maligni ipsi adhæsisset. Contagium etiam cucurbitulis adhærere potuit, quæ non semper eâ, qua debent, diligentiâ mundantur. Et tandem impossibile non est, vt vapor balnei sese cuti recens scarificatæ, vel aquæ, quâ loca scarificata abluuntur, insinuare potuerit, qui non semper purus est, sed variorum hominum sudoribus & sordibus inquinatus. Quò etiam facit, quod è lapidibus illis, quibus ad Laconicum calefaciendum aqua affunditur, magna vaporum copia attollitur, qui non semper puri, sed ob sordes balnei, & loci perpetuam humiditatem ad vitium dispositi sunt.

Historia alia similis affectus.

Atque in ista sententia me confirmat historia similis scarificationis, quæ annis abhinc non ita multis in Franconia accidit, quæ exstat *lib. 2. epistol. Medic. sect* 6. Clariss. Dn. Gregorij Horstij, quâ infecti scatebant pustulis & vlceribus quasi cancrosis, non tantùm in locis scarificatis, sed toto ferè corpore, patiebantur artuum dolores immensos, dolores ὀστοκόπους, tanta cum debilitate, vt non nisi suffulti lecto exire possent. Quod malum à maleficio nequam Balneatoris ortum habuit, qui, vt in eius confessione ibidem exstat, tribus vel quatuor septimanis, loro seu coti illi ligneæ corio obductæ, in qua scalpella sua acuere solebat, puluerem cadmiæ fossilis metallicæ seu Cobalti & μυοκτόνου affricauit, atque scalpella gryllis impegit: Bufones etiam exsiccauit, postea puluerem eorum in aqua macerauit, quam cum puluere lapidibus illis, quibus in balneis aqua ad calefaciendum Laconicum infundi solet, infudit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Vulnera venenata si ab animalibus venenatis inflicta sint, ex relatione ægri innotescunt, & vel ex eo, quod à talibus animalibus prouenerint, quòd venenata sint, cognoscuntur. Si verò telo, vel alio armorum genere, vel globulo plumbeo vulneratus sit æger, cognoscitur id ex eo, quòd in loco vulnerato doloris & punctionis sensus maior est, partis vulneratæ color naturalis mutatur, & in liuidum ac nigrum degenerat, & statim symptomata grauia præter rationem vulneris sequuntur, in toto corpore nunc ardor, nunc obstupescentia, & cordis angustia, interdum & tremor & lipothymia percipitur. Quamprimùm enim venenum per venas & arterias receptum est, sese in totum corpus diffundit, & membra principalia in primis cor, quæ venenorum natura est, oppugnat, vnde varia symptomata excitantur. Quæ quidem generalia venenati vulneris signa sunt; quibus postea plurima alia symptomata, pro veneni cuiusque natura, accedunt.

Prognostica.

Prognostica.

1. Omne vulnus, quod venenato armorum genere, vel à venenoso animali inflictum est, longè grauius & periculosius est quàm quod veneno caret. Et vulnus etiam exiguum venenatū mortem afferre potest, cùm alias magna vulnera sanari possint.

2. Et quidem quò symptomata sunt plura & grauiora, & magis contumacia optimisque etiam adhibitis remediis non cedunt, eo sunt periculosiora, ac plerumque lethalia. Si verò symptomata sint pauciora ac minus grauia, & adhibitis remediis mitigentur, eò maior salutis spes est.

3. Quò vulnus venenatum cordi propius est, eò periculosius est, vt & quod cerebro vicinum est.

Curatio.

Curatio.

Vulnus, quatenus vulnus, quas Indicationes suppeditet, & quomodo curandum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, satis patet. Si verò vt venenatum spectetur, danda opera primò, ne venenum ad interiora præcipuè cor penetret, deinde, vt eius vis alexipharmacis infringatur. Primò ergo attendendum, an telum venenatum adhuc intra vulnus hæreat. Omnis siquidem frustra tentatur curatio, nisi id extrahatur; ideóque, vt manus operâ quam primùm eximatur laborandum. Quod si extrahi nō possit, emplastris, quæ venenum euocare possunt, ea admiscenda, quæ tela & alia peregrina corpora è vulneribus extrahere valent, de quibus suprà, *c.* 8. dictum. Deinde ne venenum ad interiora & cor penetret, primò, vt Celsus, *lib.* 5. *c.* 27. docet *suprà vulnus id membrum deligandum est, non tamen nimis vehementer, ne* membrum *torpeat*, aut, quod interdum imperitorum Chirurgorum culpâ fit, gangræna corripiatur. Deinde venenum ipsum extrahendum, & ad exteriora euocandum. Antiqui ad euocandum venenum suctiones adhibebant, & qui id præstabant, Psylli appellabantur, existimabántque eos proprietatem quandam habere venenum suctu attrahendi, & eisdem resistendi, cùm tamen id saltem audaciâ præstarent: de quo Celsus, *l.* 5. *c.* 27. scribit: *Si ne id quidem est*, (hoc est, si desit cucurbitula, vel simile quid) *homo adhibendus est, qui vulnus exsugat. Neque sanè scientiam præcipuam habent hi, qui Psylli nominantur, sed audaciam vsu ipso confirmatam. Nam venenum serpentis, vt quadam etiam venatoria venena, non gustu, sed vulnere nocent.* Et mox: *Ergo quisquis exemplum Psylli secutus, id vulnus exsuxerit, & ipse tutus erit, & tutum hominem præstabit. Illud, ne intereat, antè debebit attendere, ne quod in gingiuis, palatóve, aliáve parte oris vlcus habeat.* Euocant tutiùs & extrahunt venenum cucurbitulę, pręcipuè in morsibus & ictibus venenosorū animalium, quæ eò potentiùs venenum extrahunt, si scarificationes, præsertim profundiores, adhibeantur. Post amotas cucurbitulas, gallinæ vel aliæ aues podice, vel per medium dissectæ, calentes adhuc vulneri imponendæ. Et si locus neruosus non sit, in venenatorum animalium morsibus

caro

caro circumcirca excindenda, imò abscindenda, refertque Galenus, vinitorem quendam à vipera morsum contestim læsum digitum falce abscidisse, atque ita periculum omne euasisse & euasisse. Abluere quoque vulnus, vtile fuerit *aceto* vel *vino*, in quo *theriaca* soluta sit, aut decocto *flor. chamamel.* vel *rad. oxylapathi.* Imò in morsibus animalium, si locus neruosus læsus non sit, efficacissimum est cauterium actuale, quod vi ignis & venenum absumit, & ne ad interiora penetret, prohibet. Si æger cauterium actuale non admittat, potentiale seu caustica medicamenta adhibenda: vt tamen eschara citò decidat, curandum, & nisi fiat scalpello liberanda, nec vlcus statim glutinandum. Ideóque vlceri *cape* cum *sale*, vel *allium sylueStre*, vel *ruta* imponenda.

Quæ tamen ipsa, etsi caustica non sint præmissa, ad extrahendum venenum sunt imponenda, putà *cape, allium syluestre, ruta, stercus columbinum, nuces iuglandes*, cum *allio, sale, & mello*, vt tradit Conciliator, *lib. de remed. venen. c.4.* quæ seu sumtæ, seu extra impositæ, à venenis seu sumtis, seu morsu & ictu animalium venenatorum illatis liberare possunt, *hypericum, vincetoxicum, balenium, raphanus, dictamnus, aristolochia longa & rotunda.* Vtilia etiam sunt *carduus benedictus, scabiosa, ruta, gentiana, scorzonera*, & omnino omnia simplicia, quæ venenum attrahunt, vel qualitate manifestâ, vt caliditate, vel occultâ & peculiari similitudine. De prioribus hoc notandum, ne in partibus neruosis, acribus valde vtamur, & dum vnum periculum vitare volumus, in aliud incidamus & dolorem ac conuulsionem excitemus. Ideóque in talib. partib. tutius est, ea medicamenta applicare, quæ substantiæ proprietate venenum euocant. Neque etiam solùm acrium vsus diu continuari debet, sed vbi per diem vnum atque alterum continuata fuerint, alia postea mitiora imponenda.

Composita varia sunt. Vtilis est *Theriaca*, aliis medicamentis mixta: quam quòd nonnulli ideo suspectam habent, quod propter frigiditatem opij venenum ad interna pellere possit, ridiculum penè est in tanta veritatis luce. Vel instilletur *oleum Mattholi*, quod describit ille *comm. in præfat. lib. 6. Dioscorid.* aut *Magni Ducis Hetruriæ*, vel *succus scorzoneræ.*

Guido in vulneribus venenatis hoc emplastrum laudat.

℞. *Galbani, sagapeni, opopanacis, asa fœtida myrrha, piperis, sulphuris*, ana Vnc. ß. *stercoris columbini, anatis*, an. Vnc. ij. *calaminthæ, menthastri*, an. Vnc. j. Dissoluantur gummi *vino* & Misc. omnia cum *melle, & oleo antiquo.* F. Emplastrum.

Vel ℞. *Terebinth. aq. vel succo scorzoneræ lota*, Vnc. ij. *propoleos* Vnc. ij. *ol. Mattholi* Vnc. ß. *de terebinthina* ʒ. ij. *præcipitati*, ʒ. i. ß. *scordij, rad. scorzoneræ*, an. Scrup. iv. Misc. & F. Vngu.

Vel ℞. *Ammoniaci, galbani, bdellij*, an. Vnc. ß. *styracis liquidi* ʒ. iij. *myrrhæ, sulphuris ignem non experti*, an ʒ. ij. *euphorbij, præcipitati*, an. ʒ. j. *ol. Mattholi, de terebinth.* an. ʒ. ij. Dissoluantur gummi *aceto scillitico*, & cum reliquis misceantur, atque cum *propoli*, ac *pice nauali*, q. s. F. Ceratum.

Vel ℞. *Rad. serpentariæ, aristol. rot.* an. Vnc. i. *tabaci, scordij*, an. M. i. *thuris, myrrhæ, sulphuris ignem non experti*, an. Vnc. ß. *dictamni Cretici, rad. angelicæ, dictamni albi.* an ʒ. iij. *ol. de terebinthina* Vnc. ij. *Mattholi* Vnc. i. *cera, picis naualis*, an. q. s. Misc. F. Emplastrum.

Vel ℞. *Summit. hyperici* M. ij. *cardui bened. scordij, tabaci, vincetoxici*, an. M. i. *rutæ* p. i. *rad. serpentariæ* Vnc. ij. *rumicis* Vnc. i. ß. Contundantur, & emplastri modo applicentur.

Vel ℞. *Ol. olivar. mellis*, an. Vnc. ij. *calcis viuæ* ʒ. ij. *rad. aristol. rot.* ʒ. j. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Capar. allij, porri sectilis*, an. Vnc. iij. Coq. & contund. Adde *rad. serpentariæ, asphodeli*, an. ʒ. ij. *theriacæ* Vnc. ß. *ol. scorpion.* Vnc. i. Misc.

Vel ℞. *Cineris clauellati, calcis viuæ*, an. Vnc. ij. *absinthij, aristoloch. rutæ, allij, capar.* an. Vnc. i. *ficuum*, N. xx. *stercoris caprilli, ol. euphorbij, scorpion.* an. Vnc. iij. *mellis* ℔. i. ß. *aceti vini* ℔. i. Misc. F. Emplastrum.

Plura eiusmodi *libro sequenti, de venenatorum animal. morsibus*, proponentur.

Exhibenda simul, & statim quidem accepto vulnere, alexipharmaca, quæ à veneno cor muniant, idque ad exteriora expellant. Et quidem si veneni species cognita sit, ei sua alexipharmaca opponenda, de quib. *lib. seq.* Si verò lateat, vniuersalia illa alexipharmaca, *lapis bezaar. theriaca. Mithridatium, aqua theriacales*, & huius generis alia passim nota exhibenda.

Iisdem etiam extra cor muniendum, & propterea non solùm *Theriaca & Mithridatium*, sed inprimis *ol. Mattholi*, regionis cordis & arteriis illinendum, vt & *oleum Magni Ducis Hetruriæ.*

Veneno extracto ad vulneris sanationem accedendum. Ad quam vtile est hoc vnguentum.

℞. *Ceræ, picis nigræ, resinæ, axungiæ mictu, ol. antiqui*, ana Vnc. iij. *galbani* Vnc. vi. F. Vnguentum.

Postea cura, vt in reliquis vulneribus peragenda.

Si verò ex symptomatibus prauis, vt sudoribus frigidis, animi deliquiis, & syncope cognoscatur, venenum iam ad penitiores corporis partes & cor penetrasse, pars vulnerata non nimis affligenda, sed toti potiùs corpori & cordi prospiciendum.

CAPVT XXII.

De Vulneribus particularibus.

ATque hactenus de vulneribus in genere, & eorum in vniuersum curatione dictum est. Cùm verò vulnerum curatio pro varietate partium vulneratarum non parum diffe-reper, iam in specie de singularum partium vulneribus agendum esset. Verùm cùm prioribus libris de iis actum sit, actum agere opus non est. Actum enim *lib. 1. part. 1. c. 2. l. 22. 23. 24. 25.* de capitis & cerebri vulnerib. *Ibid. part. 3. sect. 2. c. 9.* de palpebrarum vulneribus, *c. 20.* de vulneribus oculorum, *Ibid. sect. 3. cap. 5.* de vulneribus narium. *Ibid. sect. 5. cap. 3.* de linguæ vulneribus.

Lib. 2. part. 1. cap. 4. de labiorum vulnerib. *Ibid. part. 2. cap. 4.* de apertione vasor. pulmonis. *Ibid. cap. 11.* de pulmonum vulnerib. *Ibid. cap. 15.* de vulneribus diaphragmatis. *Ibid. c. 17.* de thoracis vulneribus. *Ibid. cap. 22.* de spinalis medullæ vulneribus. *Ibid. part. 4. cap. 3.* de cordis vulneribus.

Lib. 3. part. 1. sect. 1. cap. 1. de œsophagi vulneribus. *Ibid. c. 16.* de ventriculi vulneribus. *Ibid. part. 2. sect. 1. cap. 8.* de vulneribus intestinorum. *Ibid. part. 4. cap. 7.* de lienis vulnerib. *Ibid. part. 6. sect. 1. cap. 7.* de hepatis vulnerib. *Ibid. part. 7. sect. 1. cap. 11.* de renum vulneribus. *Ibid. part. 8. sect. 1. cap. 5.* de vesicæ vulnerib. *Ibid. part. 9. sect. 1. cap. 5.* de testium vulnerib. *Ibid. c. 11.* de penis vulnerib. *Ibid. part. 10. cap. 5.* de vmbilici vulneribus. *Ibid. cap. 10.* de abdominis vulneribus.

Lib. 4. part. 1. sect. 2. cap. 18. de vteri vulneribus egimus.

CAPVT XXIII.

De Morbis & symptomatibus, quæ vulneribus accidunt.

CVm verò non rarò accidat, vt alij morbi, vt & symptomata varia, vulneribus accidant & superueniant, quæ peculiares Indicationes suppeditant, & tum curationem ad se trahunt, ægri vires deiiciunt, & vulnera curatu difficilia & periculosa reddunt: de iis quoque agendum, & quâ ratione ea tollenda sint, dicendum.

De Febribus.

Febres. Et primò quidem non rarò Febres vulnerib. superueniunt. Etsi verò peculiari tractatu de Febribus egimus: tamen cùm multum referat, febrium, quæ vulnerib. superueniunt, differentias rectè cognoscere, & auertere, de iis in specie aliquid hic dicemus. Primò verò diligenter inquirendum, quæ febris, quæ vulneri superuenit, sit natura, & quæ caussa. Febres enim tales sunt variæ, aliæ ephemeræ, à spirituum agitatione & efferuescentia sanguinis ortæ propter iram, terrorem, & omnino humorum ac spirituum, cùm animi tùm corporis motu, agitationem. Deinde etiamdum pus, præsertim copiosius, generatur, febres accidunt, secundùm *apho. 47. sect. 5.* Tertiò ex inflammatione. Quartò interdum & putridæ febres generantur ex putredine in parte vulnerata. Quintò, ex vitioso humorum apparatu.

Primum febrium genus ex agitatione humorum. Primum febrium genus statim in principio inuadit, & vt dictum, ex motu animi & corporis, atque hinc ortâ sanguinis & spirituum agitatione proueniunt. Quò pertinet & dolor vehemens, qui humores agitando, & vigilias excitando, eos & spiritus accendere, & febrim excitare potest.

Signa. Cognoscuntur autem hæ febres, quòd statim cum vulnere inuadunt. Quia tamen & putridæ interdum statim etiam à principio inuadere possunt, quâ ratione ephemeræ à putridis discerni queant, ex iis, quæ *lib. 1. de febrib. cap. 6.* diximus, patet.

Prognostica. Febres hæ quidem ex se nihil periculi ægro afferunt, neque tamen salutem etiam ægro promittere possunt; cùm tunc fluxionis & inflammationis, quæ superuenire soleat, tempus nondum præterierit.

Curatio. Febris verò hæc peculiarem curationem non postulat, sed modò æger bonâ diætâ regatur, sponte euanescit. Caussæ tamen eius, si adhuc præsentes sint, aut recurrere possint, omnes amouendæ. Aliàs enim facilè periculum aliquod attrahere possunt. Et cùm aliàs circa quartum inflammationes & fluxiones accidere soleant, tales febres, si eò vsque protrahantur, mala illa attrahere & augere possunt.

Febris ex puris generatione. Deinde, dum pus generatur, & præcipuè copiosius, febres fiunt, vt Hippocrates *2. aph. 47.* scribit. Tum enim, quod in parte vulnerata redundat, & in substantiam partis mutari nequit, putrescere incipit, fitque quasi ebullitio. Natura tamen facit quod potest, & quod in substantiam partis mutari nequit, quantum potest elaborat, & ne planè corrumpatur, in pus mutat. Ex hac igitur ebullitione calor quidam sanguini in venis & arteriis communicatur, qui vbi ad cor peruenit, febrem accendit, quæ ephemeris potiùs plurium dierum, quàm verè putridis est similis.

Signa. Itaque signa putredinis absunt, vt & inflammationis, & inuadunt hæ febres eo tempore, quo pus generari solet, inprimis circa quartum diem. Calor est multus, sed suauis, pulsus

magni, celeres, & frequentes. Vrina parum à naturali statu recedit, nullúmque prauum symptoma coniungitur.

Prognosticum. Febris hæc per se periculi nihil habet, sed paulò post cessat.

Curatio. Idque vt eò citiùs fiat, exitus puri parandus, eóque citiùs, quo in nobiliori parte, aut cum nobili consentiente continetur: simúlque danda opera, vt affluxus humorũ omnis præcaueatur.

Febres ex inflammatione. Tertiò nonnunquam febres ex inflammatione, quæ parti superuenit accenduntur, nunc ephemeræ, nunc putridæ, prout saltem spiritus incalescunt, calórque cordi communicatur, vel etiam vapores putridi in venas & arterias transfusi ad cor penetrant, idque calefaciunt.

Signa. Cognoscuntur autem tales febres ex signis inflammationis, de quibus *par. 1. cap.* 5. dictum. An verò febris sit ephemera, vel putrida, cognoscitur ex signis ephemerarum & putridarum, de quib. *lib. 1. de febribus* dictum; & præcipuè in ephemera aberunt signa putredinis in vrina, quæ in putridis apparent. Calor etiam in putridis est maior & acrior, quam in ephemeris, ac symptomata sunt grauiora, maiórque virium deiectio.

Prognosticũ. Febres autem hæ tùm ab inflammatione totæ pendeant, pro inflammationis etiam magnitudine sunt maiores vel minores, & magis vel minùs periculosæ.

Curatio. Tolluntur verò inflammatione sublatâ, & curantur vt aliæ febres symptomaticæ, de quibus suo loco dictum. Imprimis danda opera, vt per refrigerantia & conuenientia alterantia curetur, ne putredo in humoribus excitetur, aut si iam præsens sit, inhibeatur & sedetur.

Febres ex putredine humorum. Quartò accidunt etiam vulneribus febres, accensæ ex putredine humorum in ipso vulnere, quæ iis quæ ex pure fiunt, maximè cognatæ sunt.

Signa. Cognoscuntur tales febres ex quantitate & qualitate excrementorum vulneris. Magna enim copia sanies effluit eáque putridum quid potiùs, quàm pus bonum refert, coloris varij & mali, mali odoris & fœtida. Et licèt magna puris vel saniei copia non effluat: tamen si materia quæ effluit, sit praua, color partis mutetur, partísque dolor & grauitas adsit, materiam vitiosam quidẽ adesse, sed non expurgari indicio est. Interim febris signa aderunt, quę putredinis notas in vrinis exhibent, vel nõ exhibẽt, prout materia venis & arteriis magis vel minùs communicatur.

Prognosticũ. Atque febres tales magis vel minùs periculosæ sunt, prout putredo fuerit maior vel minor, & in parte nobiliore vel ignobiliore, ac mitioribus vel grauioribus stipata symptomatibus, & quò faciliùs vel difficiliùs materię vitiosę effluxus parari potest.

Curatio. Curatio in eo consistit imprimis, vt putredo quamprimùm in parte affecta coërceatur, & materiæ vitiosæ omni modo exitus paretur. Putredine enim sublatâ febris postea facilè euanescit.

Febres ex vitioso humorum apparatu. Tandem est febrium genus, quod in vulneratis ex vitioso humorum apparatu oritur. Si enim corpus vulneratum sit impurum, facilè fieri potest, vt febris occasione vulneris in eo accendatur. Fit autem hoc dupliciter. Primò, ex spirituum & humorum post vulnus acceptum commotione. Vt enim in corporibus impuris aliàs ex animi & corporis motibus, quod & in partu in fœminis accidit, febres accenduntur: ita idem in vulneratis fieri potest. Deinde ex putredine in parte vulnerata febris accenditur. Vt enim in puerperis ex lochiis, ac secundinis retentis febres accenduntur, idque eò faciliùs, si corpus sit impurum: ita si putredo in parte vulnerata accendatur, vaporésque praui venis communicati vitiosos humores in iis offendant, facilè febris oritur. Febres autem tales sunt variæ, pro vario vitiosorum humorum apparatu, aliquando intermittentes, aliquando continuæ: prout vitiosorum humorum apparatus vel extra venam cauam, vel in ea hæret, & quidem plerumque tertianæ continuæ, vel intermittentes, simplices vel duplices, rarò quotidianæ, rarissimè quartanæ.

Signa. Cognoscuntur hæ febres, quòd & calor, & vrinæ, & pulsus, putredinis certa indicia exhibent. An autem ex commotione humorum saltem, an verò ex putredine in parte vulnerata sint accensæ, cognoscitur ex eo, quod si ex commotione saltem humorum sit febris, statim in principio talis febris inuadit, & in vulnere nihil vitij deprehenditur. Si verò ex putredine in vulnere proueniat, non mox in principio, sed temporis progressu oritur, & putredinis in vulnere sunt indicia. Qualis autem febris sit, è propriis febrium signis cognoscitur.

Prognosticũ. Febres hæ aliæ aliis sunt periculosiores, vt suo loco de febribus dictum, & intermittentes ex se periculo vacant; continuæ verò sunt periculosiores, & quidem nunc magis, nunc minùs, pro putredinis ratione. Quia tamen ad vulnera hæ febres accidunt, omnes aliquid periculi afferunt. Cùm enim antea pars vulnerata sit debilis nunc febris accedens debilitatem, & hinc dependens periculum auget, & facilè fieri potest, vt ad partem affectam fluxio excitetur, vel ob calorem ea de caussa debilitatam pluriora in ea excrementa generentur, atque hinc alia mala excitentur.

Curatio. Curationem verò harum febrium quod attinet, etsi à vulnere occasionem sumserint: tamen quia apparatus vitiosus humorum, earum caussa præcipua est, curandæ eæ febres eo modo, de quo suo loco dictum.

De Inflammatione.

Inflammatio. Sæpissimè verò vulneribus accidit Inflammatio, interdum & Erysipelas. Et quidem Inflammatio sæpissimè vulneribus accidit, præcipuè partium neruosarum; cùm ob dolorem affluxus sanguinis ad partem affectam concitatur; deinde tùm sanguis, quòd non satis effluxerit, putrescit, & facilè inflammationem concitat, quam sufficiens sanguinis effluxus præcauet, de quo Hippocrates *lib. de Vlceribus. Si statim pro valetudine sanguis plus minúsve è plaga fluxerit, & ipsum vulnus, & quæ iuxtà sunt minus inflammatione premuntur.*

Si ergo inflammatio metuatur, & sanguis non satis fluxerit, statim vena in loco opposito secanda, & pro viribus ægri sanguis euacuandus. Imò si inflammatio iam adsit, & vires ferant, ac necessitas postulet, venæsectio, & purgatio quoque, prout opus, institui potest.

Si à dolore excitata sit inflammatio, vt is tollatur, & simul affluxus humorum reprimatur, danda opera. Auicennas in hunc vsum imprimis commendat cataplasma, quod paratur ex *malo Punico* in vino adstringente cocto, in mortario contuso, & in formam cataplasmatis redacto. Potest etiam Cataplasma fieri ex *farina hordei, lenticula palustri, auricula muris, oleo rosaceo.* Si his inflammatio non cedat, reliqua cura, vt *part. 1. cap. 5. de inflammatione* dictum, peragenda.

De Erysipelate.

Erysipelas. Si Erysipelas vulneri superueniat, id ex signis *part. 1. cap. 7. de Erysipelate* traditis patet. Qua ratione autem curandum sit, ex iis, quæ *ibidem* dicta sunt, manifestum est. Equidem Hippocrates, *lib. de vlceribus*, docet, vbicùnque vlceri superuenerit erysipelas, purgandum corpus esse. Et quidem si bilis abundet, ne eius ad vulnus affluxus fiat, omnino eam euacuare vtile est. Quia tamen Erysipelas, quod Rosam nos appellamus, potiùs à sanguine tenuissimo & peculiariter corrupto ortum habet, sudorifera maximè vtilia sunt, vt *ibidem* dictum. Hippocrates parti affectæ glasti folia vel succum cum limo imponit. Possunt & Cataplasmata ex *farina hordei* & *aqua sambuci*, atque alia, quæ *allegato loco* sunt proposita, parti affectæ applicari.

De Carne superexcrescente.

Caro superexcrescens. Interdum etiam accidit, vt caro luxuriet, & vltra modum excrescat, quæ res cicatricis inductionem impedit, aut vt cicatrix turpis fiat, facit. Accidit autem hoc Medici incuriâ, qui minùs, quam par est, siccantia medicamenta adhibuit. Quod ergo superfluum est, tollendum, vt vulnus cicatrice claudi possit.

Est autem hoc opus Medici, qui medicamentis fortiter siccantibus, detergentibus, & si opus est, etiam nonnihil erodentibus carnem superfluam absumit.

Quibus autem medicamentis hoc fieri possit, *part. 2. cap. 7.* dictum, quæ ibi videantur. Imprimis vtilis est Aqua viridis ibi proposita, quæ & carnem superfluam absumit, & cicatricem inducit.

De Hæmorrhagia.

Hæmorrhagia. Multa quoque symptomata vulneribus accidunt, quæ partim vires deiiciunt, partim curationem difficilem reddunt. Et primò quidem sæpissimè ingens hæmorrhagia & sanguinis profusio accidit, quæ non solùm vires deiicit, & interdum vitam homini eripit, sed & curationem impedit. Quamdiu enim sanguinis fluxus durat, in curatione nihil proficitur. Accidit autem ista hæmorrhagia venis maioribus vulneratis, vt & arteriis non solùm magnis, sed & mediocribus. Verùm de symptomate hoc suprà *cap. 14.* dictum, quæ ibi videatur.

De dolore cum vulnere.

Dolor cum vulnere. Sæpissimè etiam dolor vehemens vulneribus accidit. Etsi enim nullum ferè vulnus sit sine dolore: tamen non rarò ille tolerabilis est. Interdum verò planè vehemens; id quod accidit maximè, cùm nerui & partes neruosæ vulneratæ sunt, & omnino dolor vehemens statim post vulnus inflictum exortus, nerui aut neruosæ partis vulneratæ indicium est.

Caussa. Excitatur autem dolor in vulneribus, nunc ob errores ægri in diæta, dum ille prauo victu vtitur, vt brassica, piscibus salsis, carne suilla, aut similibus, partem vulneratam aëri frigido exponit, eámque nimis exercendo mouet; interdum Chirurgi incuriâ, qui nimis calida vel acria medicamenta adhibet, partem nimis arctè ligat, non rectè locat, turundas nimia longas vel crassas in vulnus intrudit, pus nimis diù in vulnere relinquit, aut ossis fragmentum alias partes pungit. Interdum, etiam, sine his caussis omnibus, ab interno humorum affluxu dolor excitatur, atque is interdum subitò cum horre vel frigore inuadit; id quod sæpe secuturæ magnæ inflammationis, vel etiam gangrænæ imminentis indicium est; idque imprimis, si cum dolore pungente ardor quidam in vulnere percipitur.

Prognostica. Grauium autem malorum dolores nimij in vulneribus caussæ esse solent. Præterquam enim quod vigilias excitant, virésque deiiciunt, etiam affluxus humorum ad partem vulneratam caussæ sunt, vnde inflammationes, febris, & interdum quoque gangræna, excitantur. De quo passim monet Galenus. *Nihil est quod phlegmonem magis augeat, quàm dolor*, scribit *5. meth. med. cap. 4.* Et *3. meth. med. cap. 2. & 6. Ob dolorem*

fluxionibus

fluxionibus partes laborant. Et 13. *meth. med. cap. 5. Dolor, & membri, in quo phlegmone residet, calor, etiamsi purum ab excrementis sit totum corpus, fluxionis caussa fiunt.*

Curatio. Vt ergo dolor tollatur, diligenter inquirendum, an ægri vel Chirurgi culpa is concitatus sit. & si quæ talis caussa reperitur, ea ante omnia amouenda. Si talis caussa nulla adsit, ast aliquid externum vulneri inhæreat, illud extrahendum. Si à puris retenti copia dolor proueniat, ei exitus liber patefiat eius. Si verò ab humorum affluxu nimio, id quod fit in inflammatione, dolor excitetur, humorum influxum nimium prohibentia, rarefacientia & anodyna vsurpanda. Vtile est hîc *oleum rosaceum* cum *albumine oui*, vel *vitellus oui*, prout res postulauerit, & in quo *lumbrici terrestres* cocti fiunt; item *oleum chamemelinum, lini, amygdal. dulcium, lumbricorum, sambucinum.* Cataplasma ex *foliis maluæ, rad. althææ, farina hordei, fabarum, & furfuribus.* Si dolor sit maior, *oleum de papauere, de nymphæa*, cataplasma è foliis vel radice *solani & axungia suilla* vsurpandum.

Exempli gr.

℞. *Olei amygd. d. rosacei, chamæmel.* ana ℥. ß. *vitell. oui* j. *croci* Scrup. ß. Misc.

Vel ℞. *Rad. althææ* ℥. ß. *fol. maluæ* M. j. *fl. sambuci* p. ij. Coq. omnia ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur. Adde *puluer. fl. chamæmel.* ℥. ß. *farinæ hordei* ℥. j. *fabarum sem. lini*, an. ℥. ß. F. Cataplasma.

Cui si libet, *oleum rosac. chamæmelinum. lil. albor. mastichin. vngu. dialthæe* addi possunt.

Si dolor his medicamentis non sedetur, neruum aliquem insigniter læsum esse indicio est. Itaque cura, vt suprà *cap. 15. de vulneribus neruorum* dictum, instituenda.

De Conuulsionibus & conuulsiuis motibus.

Conuulsio, Insigne etiam & periculosum symptoma sæpe vulneribus accidit, Conuulsio, seu motus conuulsiuus, de quo symptomate nonnulli prolixè de vulneribus agere solent. Verùm cùm de conuulsione in genere, *lib. 1. Pract. part. 2. cap. 20.* satis superque dictum: hic saltem ea, quæ conuulsioni, quæ vulneribus superuenire solet, propria sunt, proponemus.

Caussa. Caussas conuulsionis quod attinet, in vulneribus fiunt conuulsiones vel à punctura neruorum, eorúmque dolore ingenti, vel ab acri & maligno seu humore seu vapore, partem aliquam neruosam aut cerebri membranas vellicante, ad quem expellendum, cùm Natura insurgit, contractionem istam excitat. De quo Hippocrates, 5. *aphor. 65. Quibus fiunt cum vulneribus tumores conspicui, ij non admodum conuelluntur & insaniunt. At iis derepentè euanescentibus, si quidem posticâ parte factum sit, conuulsiones & tetani accidunt.* Et Galenus, *art. medic. c. 92. Nerui*, inquit, *& tendinum punctura, propter sensus vehementiam, & quoniam hæc pars principio, id est, cerebro connectitur, prompta est ad neruorum conuulsionem excitandum. Ac tum præsertim, cum nihil extrorsum exspirat, obcæcato cutis vulnere.*

Et quidem materia conuulsionem excitans interdum acrimonia saltem id præstat, interdum etiam malignitate; id quod in vulneribus, & ictibus ac morsibus venenatis accidit.

Prognostica. Sunt autem satis periculosæ conuulsiones & conuulsiui motus in vulneribus. De quo Hippocrates, 5. *aphor. 2. Conuulsio*, inquit, *quæ vulneri superuenit, lethalis.* Et 5. *aphor. 3. E copioso sanguinis fluxu conuulsio, aut singultus, malum.*

Curatio. Quæ autem ratio sit conuulsiones curandi, dictum est *lib. 1. part. 2. cap. 28.* quæ eo loci videatur. Hoc loco nihil aliud monemus, nisi hæc. Primò in conuulsionibus & conuulsiuis motibus, qui vulneribus accidunt, siue per se siue per consensum & omnino quocunque modo, cerebri, spinalis medullæ & neruorum ex his progredientium rationem habendam, & proinde ceruicem & collum, totámque spinalem medullam conuenientibus medicamentis inungendam esse, qualia *allegato loco* sunt proposita. Cæsar Magatus, *lib. 1. cap. 77.* hoc commendat:

℞. *Olei laurini, ligni iuniperi, bacc. iuniperi, pingued. humana, lumbric. terrestr.* an. ℥. iv. *olei fl. rorismarini, fl. lauendulæ, fl. saluiæ*, an. ℥. ij. *petrolei, de terebinthina*, an. ℔. ß. *laterum, glandis vnguentariæ*, quod de bren vocant, ana ℥. iij. ß. *myrrhæ, thuris, ladani, bdell. gummi iuniper.* an. ℥. iij. *cinnam. caryophyllor. macis, nuc. myristic.* an. ℥. j. ß. *bdellij* Vnc. ij. *ammoniaci, opopanac. galbani*, an. Vnc. j. *tacamahaca Inda, caranne*, an. Vnc. iv. *castorei, croci*, an. ℨ. vj. *rad. imperatoriæ, angelicæ, valerianæ, acori, costi*, an. Vnc. ß. *styracis calam. pinguis* Vnc. j. ß. *pingued. leonis, taur.* an. Vnc. ij. *aq. ardentis opt.* ℔. ij. Misce.

Deinde, si ex puris vel aliorum excrementorum retentione conuulsio accidat, danda opera, vt omnibus modis saniei & excrementis exitus pateat, liquórque aliquis in vulnus instilletur, qui vim habeat abstergendi & absumendi: extra quoque aliquid imponendum, quod vim ex alto trahendi habeat, qualia ex superioribus, præcipuè de neruorum vulneribus, nota sunt.

CAPVT XXIV.

An liceat Christiano periaptis & sigillis appensis, vel similibus modis, se ab armis inuiolabilem præstare.

CVm nihil hodie apud milites frequentius sit, quàm se contra armorum & globorum tormentariorum ictus pentaculis quibusdam ac sigillis & characteribus obfirmare, & inuiolabiles reddere, antequam a doctrina de vulneribus abeamus, conclusionis loco addere & discutere libet quæstionem: An Christiano, salua pietate & conscientia, liceat, tali modo se inuiolabilem reddere? *An Christiano liceat se ab armis inuiolabilem reddere.*

Etsi verò in arcana eiusmodi hominum inquirere nec cupio, nec operæprecium duco, hoc tamen volgo etiam notum est, eiusmodi homines se non ab omni violentia firmare & munire posse, sed saltem contra ictus gladiorum, & aliorum eiusmodi armorum, vt globulos bombardarum, ita vt alia arma cutem penetrare nullo modo possint. A fustibus verò & maiorum tormentorum globis violari, imò necari posse, etsi cutis non facilè vulneretur. Imò ferunt, partes quasdam esse, quæ inuiolabiles reddi non possint, in primis oculos. Deinde & hoc vulgo fertur, nonnullos non solùm seipsos, sed & alios ita obfirmare & impenetrabiles reddere posse, vt nullo armorum genere sint violabiles: imò quosdam efficere posse, vt butyrum nec cultro, nec gladio, nec securi scindi possit. Tertiò & hoc dicitur, inscios etiam ab aliis contra omne armorum ac telorum genus inuiolabiles reddi posse.

Modos autem varios sese hoc modo inuiolabiles reddendi habent, quos nec cognitos habeo, nec cognoscere cupio. In genere saltem vnum atque alterum, qui vulgo circumferuntur, referre libet, vt de reliquis etiam inde iudicium fieri possit. Primò, nemini ferè ignotum est, sigilla seu pentacula circumferri variis figuris & characteribus insignita, & ignobiliter literata, vt Apuleius loquitur, quæ à militibus de collo suspendi & corpori alligari solent, vt iis ab armis inuiolabiles se præstent. Nonnulli characteres eiusmodi saltem chartæ inscribunt, eósque corpori appendunt. Noui que virum, qui referebat, se schedam eiusmodi canis collo appendisse, eúmque sclopeti tormentarij globo cominus eiaculato periisse, qui nullo modo læsus fuerit. Sunt qui schedas eiusmodi deuorant. Exstat in publico quodam scripto eiusmodi artificium, (si ita præstigias has Diaboli appellare licet) quo vir quidam generosus sese contra omne armorum genus muniuerit. Quod an in herois illius, qui fortiter & feliciter in Hungaria pro Christianis contra Turcas militauit, laudem aut vituperium cedat, cuiuis liberum esto iudicare. Ego hoc saltem addo, magnos etiam sæpe viros, Principes ac heroës in hoc genere falli, & deceptoribus, qui talia venditant, & sæpe pro magno pretio obtrudunt, nimis incautè fidem habere, nec satis, quàm periculosam rem tractent, perpendere. Modum autem illum, cùm planè superstitiosus & impius sit, ego meis scriptis ad posteritatem propagare nolo: vt tamen superstitio pateat, in genere eum delineabo. In sacris natalitiis Christi sub mediam noctem in charta Pergamena virginea literæ I. N. R. I. inscribunt, & scheda eiusmodi globulis ex massa panis triticei includitur, qui clam altari imponuntur, vt certis & diuersis temporibus tres Missæ super eis celebrentur. Globulus huiusmodi vnus manè cum quibusdam precibus deuoratur, qui hominem eo die ab omni vulnere immunem præstat. *Modi varij quibus nonnulli se armis impenetrabiles reddunt.*

In eodem libello docetur, quemadmodum die Veneris ante Solis exortum, ex hominis suspensi vel rotâ necati cranio muscus cum certis precibus deradendus sit, qui si in veste sub sinistra axilla insutus gestatur, hominem eodem modo inuiolabilem præstet.

Sunt, qui cutem vulnerant, & schedas eiusmodi vel alias res vulneri imponunt, idque conglutinant. Et sunt procul dubio modi eiusmodi plurimi militibus passim noti, in quibus indagandis ego curiosus esse nolo.

De autoribus si inquiratur, primi plerumque ignoti sunt, & ab incautis militibus per manus ista traduntur. Et si ad primum perueniretur, is procul dubio malus dæmon esset, vt postea dicetur. Carnifices huiusmodi κακοτεχνίας sæpe autores agnoscunt, vt plerumque hoc hominum genus Magiæ deditum est. Ita ars Passauiensis dicta, *die Passawische Kunst*, quod in exercitu illo, qui circa Passauium collectus postea anno 1611. in Bohemiam irrupit, & Pragam occupauit, primò innotuit, & per totam Germaniam passim disseminata est, à carnifice eius loci primò militibus communicata dicitur. *Autores huius rei.*

Rationem huius rei si inquiras, primò experientiam prætendunt, & magnos etiam viros, Principes ac Heroës allegant, qui suis experimentis probatum dederint, hoc modo ab omni armorum genere quem se inuiolabilem præstare posse. Deinde nonnulli ex astris huius affectus vim & caussam deducunt, vnde certis constellationibus eiusmodi sigilla, periapta ac pentacula, quæ appellant, conficere docent.

Verùm enim verò, equidem hoc non negamus, talia ita fieri, &

& à magnis etiam viris vsurpari: sed de hoc iam quæstio est, an talia naturaliter fiant, & an fas ac pium sit, hominem Christianum hoc modo se inuiolabilem & impenetrabilem reddere; an verò vi Magicâ & diabolica, atque ex pacto cum diabolo fiat quicquid fit, & proinde illicitum atque impium sit, hoc modo se inuiolabilem præstare.

Non esse licitum. In qua quidem quæstione posteriorem sententiam defendimus, & vim atque efficaciam hanc ex pacto cum Diabolo, atque ita ab ipso malo dæmone proficisci, & eum, qui sese huius generis mediis aduersus armorum impetum munit, rem impiam tentare statuimus. Etenim primò certum est, neque in metallis,

Rationes. neque in chartis per se hanc vim inesse, sed characteribus demum notata istud præstare. At figurarum & characterum nulla talis vis & efficacia esse potest. Ergo à vi superiore ea prouenniat necesse est: & proinde vel à Deo & bonis Angelis, vel à Diabolo. At nullibi in sacris literis extat, quòd Deus per se, vel bonorum Angelorum ministerio, talia se affecturum promiserit, vel effecerit. Et quis à bonis Angelis verborum sacrorum abusum, & talia superstitiosa, qualia suprà sunt relata, probari credat? Ergo à dæmone hæc prouenire credendum. Is nimirum, vt homines à Dei cultu abducat, & sibi obnoxios reddat; paciscitur cum aliquo, si à Deo ad se desciscat, eum ab armorum omnium vi immunem & inuiolabilem se præstiturum, si periaptum tale gestet, vel characteres chartæ inscriptos deuoret. Cuius pacti sese obnoxios reddunt, qui eosdem characteres vsurpant. Sunt enim characteres illi alphabetum diaboli & tessera quasi militaris, à qua suum auxilium implorantes agnoscit. Etsi verò nonnulli hîc ab omni idololatria, superstitione & impietate sese immunes esse, & nihil commercij cum diabolo intercedere putant: tamen valde falluntur, dum mediis non à Deo, sed à diabolo ordinatis vtuntur.

Pactum cum diabolo duplex. Est enim pactum cum diabolo duplex, mediatum & immediatum, seu explicitum & implicitum. Immediatum & explicitum est, cùm quis mediis ab ipso diabolo immediatè traditis vtitur: mediatum verò seu implicitum, cùm quis mediis à diabolo præscriptis, sed non à diabolo ipso acceptis, sed per manus ab aliis traditis vtitur: quorum vtrumque prohibitum est, & contra legem Dei, quæ prohibet alienos Deos habere, pugnat. Neque est, quod hîc nonnulli obiiciunt, dicúntque, non esse verisimile, quòd pacta cùm aliis à diabolo inita ad alium transeant, & eâdem impietate obstringant, cùm pacta efficiat paciscentium consensus. Etenim in pacto isto quod dixi, implicito, non omnis assensus abest. Cùm enim, qui eatenus adhuc mente sanus est,

Vt possit rupem & puteum vitare patentem, facilè agnoscat, characteres istos vel verba à se istam vim non habere omnino antequam iis vtatur, inquirere debet, quâ vi id, quod præstant, agant. Quod si negligit, implicitè in pactum cum dæmone transit, qui pollicitus est, se istud præstiturum ei, qui ex suo præscripto istis characteribus & verbis vsus fuerit, neque ab impietate liber est. Idquod vel sequentes duæ historiæ testantur. Refert Martinus del Rio, *disquisit. Magic. lib. 2. quæst. 27. sect. 1.* de Henrico Cornelio Agrippa, qui cùm Louanij commensalem haberet nimis curiosum, accidit, vt peregrè abiret aliquando Agrippa, & vxori, quam postea repudiauit, claues musei traderet, additâ prohibitione, ne quem ingredi sineret. Cùm verò importunâ & instanti petitione copiam ingrediendi impetrasset adolescens, ac in libellum coniurationum incidisset, & in eo legisset, ianua pulsatur, & cùm ille legendo pergeret, iterúmque ianua pulsaretur, nec iuuenis responderet, dæmon ingreditur, quæritque cur vocatus esset, territóque ob metum iuueni, nec respondenti fauces & spiritum intercludit. Vt enim qui linguâ peregrinâ aliquid legit, ipse quid legat non intelligit, quod adstans aliquis intelligere potest, ita etiam si iuuenis hic se diabolum aduocare nesciuit, diabolus tamen tesseram suam & pactum agnoscens adfuit.

Alteram refert Henricus Bruceus, *in miscellaneis Smetij, lib. 5. epistola 17.* quam se à D. Næuio accepisse, & de ea innumeris ciuibus ibi constare scribit, & est hæc. Lipsiæ, puella non intelligens quid ageret ob ætatem, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempestatibus vsam sæpius viderat, imitaretur, fulgura tonitruáque excitauit, quibus villa haud procul ab vrbe dissita conflagrauit. Puella in Senatum adducta, deliberatum fuit, an in eam iure animaduerti posset. Iureconsultorum autem sententiis decisum, non posse puniri, cùm ob ætatem, quid egerit, planè ignorasset. Quæ historia satis docet, etiam quem incautè & penè sine assensu posse in huiusmodi pactum cum diabolo se immittere. Cùm enim puella ista, etsi ob ætatem non intelligeret, quid ageret, ceremoniis à Dæmone sagæ alicui traditis & præscriptis vteretur, dæmon statim ex pacto adfuit, & tempestatem illam excitauit. Quæ si adultior aliquis, qui facilè intelligere potuisset, in eiusmodi ceremoniis non eam vim inesse, perpetrasset, à ICtis procul dubio non fuisset absolutus. Ideóque nemo, qui mentis compos est, cùm facilè intelligere possit, ceremonias tales, verba, & characteres, ea quæ præstare dicuntur nec vi suâ & naturali, nec à Deo aut bonis Angelis concessa agere, sed vim eam à Dæmone malo habere, iis vtetur; & is qui iis vtitur, ab impietate, magia, & idololatria immunis & liber esse non potest.

Sigillorum an aliqua vis. Verùm cùm nonnulli ab astris istas vires deducere conentur, ac sigilla varia sub certo astrorum positu componere doceant: & ista opinio examinanda. Equidem inter sigilla Arnoldi Villanouani, & Paracelsi, *in lib. Archidox. Magic.* nullum reperitur, quod hominem ab armis inuiolabilem reddere possit, & propterea recentius diaboli inuentum hoc videtur: quia tamen effectuum illorum omnium, qui à sigillis eiusmodi promittuntur, eadem est ratio, omnino aliquid de sigillis istis dicendum videtur. Si enim in genere demonstrauerimus, nullam vim naturalem talium sigillorum esse, simul demonstratum erit, nec sigilla, quæ contra vulnera vsurpantur, suam ab astris vim habere.

Sub Astrologiæ nomine Magica talia venditari, non nouum est, sed olim iam in Orientalibus vsitatum fuit. De quo Plinius, *lib. 30. nat. histor. cap. 1.* ait: *Magia fraudulentissima artium plurimum in toto terrarum orbe plurimisque seculis valuit. Auctoritatem illi maximam fuisse, nemo miretur: quandoquidem sola artium tres alias imperiosissimas humanæ mentis complexa, in vnam se redegit. Natam primo è Medicina nemo dubitat, ac specie salutari irrepsisse, velut altiorem sanctiorémque, quàm Medicinam. Ita blandissimis desideratissimisque promissis addidisse vires religionis, ad quam maximè etiam nunc caligat humanum genus. Atque vt hoc quoque suggesserit, miscuisse artes Mathematicas, nullo non auido futura de se sciendi, atque ea è cælo verissimè peti credente. Ita possessis hominum sensibus triplici vinculo in tantum fastigium adoleuit, vt hodieque etiam in magna parte gentium prævaleat, & in Oriente Regum Regibus imperet.* Magia.

Atque vtinam in Oriente ista superstitio substitisset, & cum Monarchia pereunte periisset. Verùm postea superstitio hæc in alias quoque regiones propagata est. Iam enim Galenus, *lib. 9. de simp. med. fac. cap. de lapidib. §. iaspis*, doceat, vsitatum esse iaspidi draconem insculpere, & annulis inserere, ad confortationem ventriculi. Alexander Trallianus, *lib. 10. in fine*, Herculis erecti suffocantis Leonem imaginem lapidi insculptam, ac annulo aureo inclusam, colicæ mederi scribit: atque *ibidem*, quasi rem sacram & nonnisi sacris hominibus communicandam, contra Colicam hunc annulum commendat. Decimoseptimo vel vigesimo primo die Lunæ accipere iubet annulum ferreum, ac circulum ipsius octangulum efficere atque in octangulum inscribere, *φεῦγε, φεῦγε ἰοὺ χολή, ὁ κορύδαλος ἐζήτει, fuge, fuge, hui bilis, alauda quærebat.* Subiectum autem signum

in annuli caput scribere iubet. Et *lib. 10. cap. 1.* contra podagram commendat laminam auream, in qua, Luna in libra vel leone consistente inscriptus sit versus Homeri: *τετρήχει δ' ἀγορὴ ὑπὸ δ' ἐστεναχίζετο γαῖα.* Qualia passim alia quoque habet Trallianus. Plurimos verò tales characteres proposuit Paracelsus, *in lib. archidoxeos Magic.* Ipse tamen *in lib. de philosoph. occulta, cap. de characterib.* omnibus characteribus, signis, pentaculis sigillis præfert duo: vnum, in quo certæ figuræ inscribitur nomen Adona, alterum, in quo itidem peculiari figuræ inscribitur quinque syllabarum nomen Dei tetragrammaton. Atque hæc sigilla contra dæmones, omnésque incantationes prodesse, & mira præstare scribit. Atque iterum, vtinam dico, superstitio ista, quæ regum Regibus in Oriente imperauit, non etiam Christianis Principibus, Nobilibus, & magnis Viris imperaret, aut non inuenirentur, qui Magica ista Principibus & Nobilibus sub Astrologia venditarent; & tanti Viri diligentius in ista inquirerent? Nam facilè inuenirent, ea nec probabili ratione niti. Etsi enim nonnulli conati sint, effectuum horum causam è cœlo deducere: tamen nec in modo constant, nec probabile quid afferunt.

Conciliator, *different. 105.* ex illo Ptolomæi, *in centiloquio: Vultus sublunarium subiectos esse vultibus cœlestibus*, id est, species animalium mundi inferioris subiici cœlestibus imaginibus, statuit, cœlestem scorpionem inferis dominari scorpionibus, serpentem serpentibus.

Verùm sit sanè, (quod tamen nondum ab iis probatum) scorpiones inferiores subiici signo Scorpij in cœlo: sed quid hoc ad scorpionem gemmæ insculptum? Certè sculptus vel pictus canis, vel scorpius, non est sub eodem genere cum cane vel scorpione animali.

Alij vim illam instillari sigillis à cœlo & stellis dicunt, spiritúmque astralem in ea influentem & immissum, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, & plantis illis se non accommodare tantùm, verùm etiam in eorum substantiam occultè se ingerere, cum quibus mutuum & sympatheticum in prima creatione adeptus est consensum, familiaritatem, mox & continuationem.

Verùm concedatur sanè cœlum & stellas non tantùm, quod vult in hac quæstione Erastus, *part. 1. disput. aduersus Paracels. pag. 151.* hæc inferiora calefacere, & illuminare, atque hoc modo vt caussam generalem & communem tempore quolibet vnum effectum rebus cunctis demittere: sed statuatur etiam, certas stellas peculiares vires per occultas influentias in hæc inferiora ingerere, & ea, cum quibus habent familiaritatem, peculiariter afficere, atque aliam stellam cum adamante, aliam cum rosa, aliam cum alia planta habere familiaritatem; Verùm quid ad hoc faciunt figuræ & characteres insculpti & adscripti, cùm stellæ vires suas rebus merè naturaliter; sine omni nostro præscripto & artificio, communicent? Cur illas suas vires astra non æquè metalla vel gemmas integras, nullisque characteribus insignitas infundunt; quàm in eas,

in

in quas tales characteres insculpti sunt? Certè Pœonia iusto tempore collecta, aliæque plantæ, atque alia omnino omnia, quæ amuletorum naturalium loco vsurpantur, vires suas exserunt, magnes trahit ferrum & mouetur ad polum, sine omni figura vel charactere insculpto. Vnde rectè Galenus statuit, Iaspidem easdem vires habere, siue illi signum Scorpij insculpatur, siue non.

Hen. Cornelius Agrippa ab hac sententia non multum discrepat, qui *lib. 1. de occulta Philosoph. cap. 33.* ita hac de re scribit: *Omnes*, inquit, *stellæ suas proprias habent naturas, proprietates, conditiones, quarum signacula & characteres per suos radios etiam istis inferioribus producunt, in elementis, in lapidibus, in plantis, in animalibus & eorum membris. Vnde vnaquæque res à dispositione harmonica, & à sua stella ipsam irradiante sortitur speciale aliquod signaculum, seu characterem sibi impressum, illius stellæ suæ harmoniæ significatiuum, ac specialem in se continentem virtutem, ab aliis differentem, vel genere, vel specie, vel numero praiacentis materiæ. Habet itaque qualibet res suum characterem ad aliquem peculiarem effectum sibi à sua stella impressum, maximè ab illa, quæ in ipsa præ cæteris obtinet principatum: & hi characteres has stellarum suarum proprias naturas, virtutes & radices in se continent atque retinent, earúmque consimiles operationes in res alias, super quas reflectuntur, producunt, & stellarum suarum influxus prouocant adiuuántque, siue planetarum, siue etiam stellarum fixarum, & imaginum, & signorum cælestium, quoties videlicet in debita materia, suo tempore debitisque solennitatibus fuerint fabricati.* Miras quoque ibi literas & characteres singulis Planetis proprios depingit. Si quis ergo vires alicuius stellæ expetat, rem stellæ illi subiectam, verbi gratiâ, si Solarem vim quis expetat, aurum sumendum esse, atque characterem illius planetæ, eo tempore, quo eius planetæ vires vigent, insculpendum esse docet. Verum meræ petitiones principij sunt. Primò enim multas eiusmodi vires hisce sigillis tribuit Agrippa & alij, vt passim ex eorum descriptionibus videre est, quæ certè nullius stellæ sunt naturales. Paracelsus, *lib. 4. Archidox. Magic.* docet subulam fabricare, eique certos characteres depictos inscribere, affirmátque, si quis parieti cretâ circulum inscribat, & in eius centrum subulam infigat, omnes muscas eo loci in circulum illum sessuras, & ibi permansuras, donec subula iterum è pariete euellatur. Credat Iudæus Apella, non ego.

Sunt tamen, qui hodie etiam id non solùm credunt, sed aliis etiam publicis scriptis persuadere conantur, & vim hanc per characteres illos ab astris deduci opinantur. Monstrent verò quænam stella imperium istud in muscas habeat. Belzebub quidem muscarum Deus dicitur. Et procul dubio potiùs huic parent muscæ, quàm stellis. Alius sigillum parat cum figura Saturni senis ligone terram fodientis, quæ Saturnum repræsentare debet, & quibusdam numeris, idque si in sinistra ocrea (cur non in dextra, vel in brachio?) gestetur, præstare scribit, ne quis à suo equo aliquid damni patiatur, difficilem præterea partum accelerare.

Deinde vnde probabunt, illos miros & ignobiles characteres, quos apud Cornelium Agrippam, Paracelsum & alios videre est, stellarum certarum esse characteres? neque solùm characteres, sed & alias figuras. Saturnum pingunt specie senis cum falce vel ligone. Iouem instar Regis cum sceptro. Quid hisce figuris cum planetis hisce? Et quæ caussa est, cur stellæ vires suas metallo tantùm communicant, si hæ figuræ insculpantur, & non aliæ? Et quis primùm docuit, hoc charactere hanc isto illam stellam gaudere? Eadem ratio est aliarum figurarum, de quibus omnibus probandum, eas certarum stellarum figuras esse. Præterea, quid præter characteres faciunt verba, quæ non solùm in fabricatione horum sigillorum pronunciantur, sed & sigillis insculpuntur & imprimuntur, vt ex *lib. Archid. Magica*, & sigillis Arnoldi de Villanoua videre est?

Alij ita se expedire conantur, dum dicunt, Indiuidua cùm incipiunt esse sub determinata constellatione, accipere mirabilem quandam facultatem operandi vel patiendi, præter eam quam habent à specie. Sed sit hoc ita: tamen gemma vel metallum non tunc fieri incipit, cùm sculpitur, sed antea erat, & quidem Indiuidua substantia erat, atque ex ipsorum etiam sententia, astralis spiritus & vis in substantiam, cum qua *συμπαθείαν* habet, sese insinuat. Inter substantias nimirum naturales est occulta quædam familiaritas & *συμπάθεια*, non verò inter substantias naturales & figuras artificiales.

Alij in ea sunt sententia, figuram quidem non esse principium operationis, sed tamen ad operationem plurimùm conferre. Nam deformis figura in animo hominis tristitiam, pulchra gaudium adfert: & per instrumenta artificum, pro ratione figurarum, variæ fiunt operationes, aliæ per serram, aliæ per securim.

Verùm nec alicuius sunt momenti. Quæ enim est pulchritudo vel deformitas in imaginibus & characteribus hisce? Et cùm pulchra delectent, cùm videntur, quomodo hæc hominem delectare poterunt, cùm vestibus tecta gestentur, aut rarò adspiciantur; & quid ad illam pulchritudinem varia nomina, & quidem ignota faciunt? Instrumenta artificum quod attinet, est figura quidem ad operationes, quæ fiunt per motum localem: non verò ad operationes, quæ per alterationes fiunt. In his figura nihil potest, gemmæque, siquas vires naturales habent, illas sub quacunque figura exserunt, scribitque Galenus de iaspide, *loco suprà allegato*, se eius vim æquè expertum fuisse sine figura draconis vel Scorpij, ac cum ea.

Neque alij etiam quid probabile saltem pro characterum & sigillorum viribus hactenus adferre potuerunt. Et qui possent tam absurdorum dogmatum rationes & caussas reddere: cùm sigilla non solùm morbos depellere, sed talia etiam hominibus omnibus gratiosum reddere, alia scientiam, ingenium, memoriam, alia Principum fauorem, alia victoriam in bello & caussis ciuilibus, alia felicitatem, in aucupio, piscatura, venatione, mercatura; alia amicos fidos conciliare, alia hominem ad summos honores euehere, alia omnium votorum hominem compotem reddere, & quæ nescio quæ alia præstare scribant?

Rodolphus Goclenius Iunior hîc se variè torquet, *in Synarthrosi Magnetica*, & tandem inter sigilla distinguit: & illa, quorum autores perhibentur Ragaël, Chaël, Tetel, Hermes, Salomon, reiicit; alia verò commendat, ea scilicet, quæ sub certo siderum positu & concursu fabrefacta sint, & vires suas recipiant è stellarum influxu, & ex connexu & continuatione caussarum naturalium, naturaliter, citra vllam impietatem & superstitionem. Quis autem ille caussarum naturalium connexus sit, & quâ ratione sigilla hæc & imagines vires suas è cœlo accipiant, nullibi explicat. Experimentis quidem hæc clara & patefacta esse dicit. Ad idem Chaël, Ragaël, & reliqui Magi pro suis sigillis contendere possent: & cui hodie ignotum est, sigillis talibus sese plurimos ab armis inuiolabiles reddere? Itaque hîc non quæritur, quid fiat; sed quæritur, à quo agente hæc præstentur, an à caussa naturali, an à malo dæmone.

A caussa verò naturali tales vires & effectus non prouenire posse, cuiuis accuratè, & sine præiudicio rem pensitanti, facilè patet. Duo enim sunt in istis sigillis, Materia, & Characteres, quorum neutri vis illa adscribi potest. Materia à natura est, & vires istas non habet; quod ipsi confiteri necesse habent.

Equidem hîc ad sigillorum efficaciam probandam, ad amuleta confugiunt, & illorum vim prætendunt. Verùm sit, vt omnia illa, quæ de amuletis scribuntur, vera sint, sicut quædam vera esse certum est: quid verò hoc ad sigilla, in quibus si metalla, characteres & similia consideres, illa talem vim non habere extra dubium est. Et pœonia, vngula alcis, & similia, vim quam habent, exserunt, etiam characteribus nullis insignita; id quod de iaspide quoque se expertum esse, Galenus, *loco allegato* scribis.

Characteres verò ab artifice sunt, & vires istas nec ab artifice, nec à seipsis habere possunt. Characteres enim sunt ab idea in mente artificis, quæ in exteriora non agit. Ex se verò nihil nisi figuræ sunt. Figurarum autem in agendo nulla est efficacia, vtpote quæ qualitates saltem quantitatis sunt. Omnis enim agendi vis est principaliter à substantia, quæ per suas qualitates est efficax. Atque actio est inter contraria eiusdem generis, qualia non sunt naturalia & artificialia, inter quæ characteres. Nec artificialia in naturalia agunt, eáque alterant & afficiunt, quatenus talia: sed in ea agunt, quatenus materiam naturalem habent: & contrà res naturales non alterant aut afficiunt res artificiales, quatenus tales; sed quatenus ex materia naturali constant. Et proinde imagines vel nomina insculpta materiæ nihil per se præstare possunt, materiáque, si afficiatur à cœlo, æquè afficitur, si nullam imaginem sculptam habeat; nullámque peculiarem vim cœlestium corporum influxus recipiendi, characteres, figuræ ac verba materiæ insculpta ei tribuere possunt.

Ad objectionem equidem hanc respondere conatur Rodolphus Goclenius iunior, dum in *Synarthrosi Magnetica, p. 102.* scribit: *Non statua, quà talis, nec sigillum, nec imago, quà talis, potest aliam statuam aut qualitatem afficere. Sigilla siquidem artificialia ab arte nullam vim acquirunt, sed virtus eis instillatur & infunditur à cœlo & stellis: radius, inquam, ille cælestis & spiritus astralis in ea influens & immissus, in mundo sublunari, metallis, lapidibus, ac plantis illis, se non accommodat tantùm, verùm etiam in eorundem substantiam occultè se ingerit, cum quibus mutuam ac sympatheticam in prima creatione adeptus est familiaritatem, nexum & continuationem. Hic autem spiritus influit sine vlla adiuratione, consecratione, dæmonúmque inuocatione, sed naturali prorsus modo.* Sed nihil respondet. Hoc enim ipsum, vtpote quod est in quæstione, probare debet, quod in metalla & chartas ignobiliter siguratas & literatas vis cœlestis talis, quæ sigillis tribuitur, influat. Hîc Rhodus: hîc saltandum. Etsi enim non negamus, stellas in hæc inferiora occultas habere influentias, & propterea frustra prolixè probatur, stellas non solùm motu & lumine, sed & occultâ influentiâ in hæc inferiora agere: tamen de duobus imprimis quæritur. Prius est, an stellæ vim habeant, tales casus fortuitos, & affectus, qui non sunt naturales, sed à voluntate & arbitrio hominum pendent, producendi. Alterum est, cur vim illam non metallis integris, sed characteribus saltem insignitis communicent. Quid enim characteribus hisce cum stellis? quid Marti in cœlo cum imagine viri armati? quid Saturno cum sene ligonem gerente, & sic de cæteris Planetis. Eodem modo res se habet de signis Zodiaci, & reliquis asterismis,

quibus nomina ex hominum arbitrio & voluntate docendi caussa imposita sunt, qui asterismum quem piscem aut sagittarium nominant, alio nomine appellare potuissent: sicut hoc seculo Hollandi signis illis meridionalibus, quæ in suis nauigationibus obseruarunt, liberrimè & pro suo arbitrio nomina imposuerunt. Ita & signa asterismos illos denotantia ex arbitrio hominum sunt imposita: neque vlla est necessitas, cur vis alicuius stellæ in characterem talem hominum arbitrio impositum, si certo tempore sculpatur sese insinuare debeat.

Res ergo eò redit, ex naturali caussa vim aliquam sigillis & characteribus talibus adscribi non posse, & si aliqua (nam de hoc ipso dubium est, & multa de his prædicantur, quæ reuera experientiæ non respondent) sicut Paracelsus Arnoldus de Villa noua, Thurneiserus, & recentiores alij multa de his produnt, in iis efficacia deprehendatur, ea vel imaginationi adscribenda, omnibúsque notum est maximam vim esse imaginationis: vel si abs hac sit, à caussa supernaturali illa pendeat necesse est, & quidem à dæmonibus, qui characteribus talibus, vi pacti quod olim cum suis cultoribus inierunt, signis his tacitè muitantur & aduocantur. A gentilibus enim superstitioni & idololatriæ deditis talia ortum habent, dæmonésque talia sigilla & characteres quasi tesseras militares sibi constituerunt. Et proinde ex pacto siue implicito siue explicito valent, eo nimirum, quod diabolus cum eo iniit, qui primus ab eo hanc disciplinam hausit. Agit nimirum id diabolus, vt constitutas à se superstitiones confirmet ac stabiliat, easque hominum mentibus inserat, vel insertas confirmet & propaget, ac hominem à Creatore suo, mediisque ab eo creatis & in salutem hominum ordinatis ad se quocumque modo auertat. Ideóque talia nihil aliud sunt quàm noctuæ quædam diaboli, quibus ad aucupia animarum humanarum vtitur. Ac proinde tolerandum non est, quod Phædro, *in Chirurgia minore*, scribit, in tali cura characteristica maiora & miraculosiora delitescere abscondita maiorum Patrum & antiquorum Prophetarum, quàm fas sit profari. Debuisset homo temerarius priùs demonstrare, vel à Deo & natura, vel arte characteribus & verbis constellatis, quæ appellat, tantam vim inditam esse, quam in alios Medicos ita debaccharetur, eósque blasphemos, alastores qui honorem Deo in summis & miraculosis characteristicæ curæ operationibus detrahant, nominaret. Is Deum honorat, qui Dei opera, qualia ab ipso condita sunt, contemplatur, admiratur, & celebrat. In Deum verò iniurius est & impius, qui rebus vires, quas nec à Deo, nec ab arte acceperunt, tribuit.

Et patres primi ac antiqui Prophetæ, quos curâ characteristicâ vsos scribit, non sunt ij, quorum in sacris literis fit mentio; cùm talia superstitiosa ipsos adhibuisse, nullo argumento probari possit, sed illi, quorum in *Asclepio Hermet. Trismegist.* fit mentio his verbis: *Quoniam proaui multum errabant contra rationem Deorum, increduli & non aduertentes ad cultum religionémque diuinam, inuenerunt artem, quâ deos efficerent, cui inuentæ adiunxerunt virtutem de anima mundi conuenientem, eámque miscentes. Et quoniam animas facere non poterant, euocantes animas dæmonum vel angelorum, eas indiderunt imaginibus suis diuinisque mysteriis, per quas sola idola & benefaciendi & malefaciendi vires habere potuissent.* Atque alij omnes, qui characteres istos probauerunt & defenderunt, damnatæ Magiæ & superstitionibus dediti fuere, Platonici scilicet, studiosissimi dæmonum cultores, Cornelius Agrippa, Paracelsus, & similes de Magia infami suspecti.

Neque valet, quod dicunt, talia fieri sine dæmonum inuocatione & adiuratione, aliisque modis illicitis, sed vi naturali operari. Nam primò ipsis probandum erat, peculiares virtutes talibus sigillis, quas metalla & gemmæ ex se non habent, inesse: quod nisi probauerint, mediis illicitis & à Deo non ordinatis, ac in natura non propositis vtuntur. Deinde etsi pactum cum diabolo & coniuratio explicita non accedit: implicita tamen adesse potest agnoscitque diabolus istas quasi tesseras suis cultoribus semel propositas. Et quis eorum, qui omnem superstitionem & idololatriam in talibus sigillis abesse defendunt, nobis explicare potest, quid illi miri characteres, & vt Apuleius nominat, ignorabiliter literati, & ignota verba, quæ apparent in sigillis à Paracelso, *in Archidoxis Mag.* & *alibi*, propositis significent; aut fidem suam interponere, illas figuras & ignota verba non diaboli tesseras esse, quibus suos cultores sibi deuinxit? Turcicam scripturam Germanus non intelligit, sed Turca, sicut nec Turca Germanicam, sed Germanus. Ideóque etsi miros characteres & ignorabilia verba, non quiuis homo intelligit: diabolus tamen, vt autor istius alphabeti & scripturæ, ista intelligit, & iis aduocatus opem suam præstat. Æstimet ergo hæc, & habeat in pretio quisquis sit, mihi maximum illud & primum Dei præceptum in mente: *Non habebis Deos alienos.*

Atque cùm ex his clarè pateat, sigillorum & periaptorum nullas vires naturales esse: etiam hinc manifestum est, ea hominem ab armis inuiolabilem reddere non posse, cuius gratiâ hæc prolixiùs attulimus & neque à cœlo, neque ab alia caussa naturali habere, quicquid ipsis tribuitur, sed omne hoc purum dæmonis inuentum esse, & propterea sine idololatria vsurpari non posse. Deus hominis corpus condidit, vt molle sit, & dolorem ac solutionem continui pati possit; aliter ergo qui id disponere & comparare volt, Dei ordini sese opponit, & diaboli ope vtitur. Etenim omnino effectus huius caussa, vel in Naturam, vel in Deum, vel in homines, vel in media illa quæ adhibentur, vel in diabolum referenda est. In Naturam referri non potest. Ea enim hominis corpus format tale, vt quocumque armorum genere violari possit. Nec Deo hic effectus tribui potest, qui sine miraculo ordinem naturæ non mutat. Neque à Deo tale quicquam vnquam factum, è sacra historia & scriptura patet; etsi Dei iussu difficillima, contra varios hostes, à suo populo bella gesta sint. Neque ab hominibus talis effectus prouenire potest, quos tale aliquid ex se præstandi vim nullam habere, notissimum est. Neque etiam, si media illa consideres, illa talem effectum vllo modo producere, & naturæ ordinem inuertere possunt. Sunt enim vel characteres, vel verba, vel simile quid, quibus nec à Deo, nec à Natura tales vires concessæ sunt. Ideóque eò res redit, diaboli ope talia præstari. Quanquam enim multi sunt, qui putant, sibi nihil commercij cum Diabolo intercedere, etsi talia media vsurpent: tamen scire debent, talia media primitùs nec à Deo, nec ab hominibus inuenta, sed à diabolo suggesta esse iis, qui cum eo pactum inierunt; & proinde qui illis vtuntur, pacti huius se participem facere, vt suprà diximus.

Periaptis ergo eiusmodi malum dæmonem saltem homines ludificare, vel ex eo patet, quòd cùm homines hoc modo se optimè contra omnia arma munitos putant, alij inueniuntur, qui inuiolabilitatem istam tollere & soluere, vt loquuntur, possunt, vnde cùm minimè opinantur, in ista sua superstitione pereunt.

Et quidem modi illi soluendi plerumque nullius momenti sunt, mihi quidem non cogniti: sed tamen ex vulgi relatione constat, ista periapta contra globos argenteos non valere, item hominem inuiolabilem esse non posse, si globus plombeus in ore masticetur nonnihil: si gladij cuspis in igne calefiat, & seuo inungatur, si gladius terræ vel pani infigatur, & si quæ sint eiusmodi alia, in quibus curiosum esse meum non est. Hoc certè inde patet, diabolum mendacem esse, nec pacta seruare, & sæpe fallere, & dum arte istam hominibus communicat, non id agere, vt iis prosit, sed cùm se corpus ab iniuriis tutum præstiturum promittit, animæ insidiari. Cuius rei multi casus exstant, & inter eos notabilis est ille, qui mense Februario, anno hoc 1634. Misniæ accidit. Ibi enim cùm inter pocula miles quidam, cum solenni illa hodie militum adiuratione, *vt me diabolus auferat*, iactaret, se ab omnibus armis inuiolabilem & impenetrabilem esse, vtque eius rei documentum ederet, pectus nudum gladio breui bis magnâ vi feriret, vt etiam gladius incuruaretur, neque quicquam læderetur, atque idem tertiâ vice tentaret, tum gladius subitò in pectus penetrauit, & in ipsum cor adactus est, atque ita miserè miser homo periit.

Miles ergo Christianus & pius istis mediis illicitis, vtpote à diabolo profectis non vtatur, sed licitis corpus suum protegendi artibus contentus sit: cætera Deo commendet in cuius manu est vita nostra, & sine cuius voluntate ne capillus quidem de capite nostro decidit.

LIBRI QVINTI PARS QVINTA.

De Fracturis.

CAPVT I.

De Fracturis, earúmque curatione in genere.

Qvod in parte molli est vulnus, id in dura & osse *Fractura.*
est *Fractura*, propriè Græcis ἄγμα & κάταγμα:
quæ est ossis diuisio seu ruptura à caussa externa violenter irruente. Scripserunt autem prolixè & accuratè de Fracturis imprimis Hippocrates, *de Fracturis*, & Galenus, *in comment.* & *6. meth. med. c. 5. & 6.* atque inter Recentiores Hieronym. Fabricius ab Aquapendente, *de operat. Chirurg. tit. de ossium fracturis*, qui videantur. Nos rem breuiter contrahemus & proponemus.

Differentia.

Differentias tradit Galenus, *6. meth. med. c. 5.* Aliàs enim fran- *Differentia.*
guntur ossa in transuersum, quæ imprimis & propriè Fractura dicitur, & quidem si ita franguntur, vt nullo pacto extrema cohæreant, & è directo non iaceant, in specie huiusmodi fractura, καυληδὸν, à fracti caulis similitudine appellatur. Paulus Æginета scribit, τὸ καυληδὸν κάταγμα dici etiam ῥαφανηδὸν & σικυηδόν, à similitudine factæ radiculæ & cucumeris. Si verò os non saltem in duas partes fractum, sed & in plures contritum sit, fractura ea σύντριμμα, *Comminutio* dicitur, Galeno etiā καρυηδόν, quòd sit facta in modum contusarum nucis testarum. Si verò secundum

secundum longitudinem, sicut ligna, ossa finduntur, [illegible], rectè propriè *Fissura*, Galeno σχιδακηδὸν, nominatur. In capite hæc solutæ vnitatis species peculiaria nomina habet, de quibus Hippocrates, *lib. de vulnerib. capitis*, & *lib. 1. Pract. part. 2. c. 23.* videantur.

Fracturarum harum, & aliæ sunt differentiæ. Quædam enim sunt magnæ, quædam paruæ; quædam simplex & vnica, quædam multiplex; quædam æqualis, quædam inæqualis; & nonnunquam vno, nunc vario modo ossa franguntur. Et quidem à figura & aliarum partium similitudine ab antiquis nomina iis indita sunt, & vt dictum, καυληδὸν, ῥαφανηδὸν, σικυηδὸν κάταγμα dictum; interdum & ἀλφιτηδὸν, vbi in multas tenues partes, *farinæ instar*, os comminutum est; item καλαμηδὸν, *arundinata* fractio, ὡς ὄνυχα, *ad vnguis formam*. Quas tamen appellationes plerumque neglexit Hippocrates, & vsitatis nominibus vsus, ea oratione interpretari & circumloqui maluit. Aliquando omnes ossis fracti partes iterum coalescunt, interdum verò ossis fracti aliqua pars abscedit.

A parte affecta quoque variæ sumuntur differentiæ. Alia enim est cranij fractura, alia humeri, alia brachij, alia femoris, alia alius partis. Et quidem in brachio vel vnum os, vel vtrumque, vlna scil. & radius frangitur. Eodem modo sese res habet in crure. Franguntur & ossa nasi, clauiculæ, costæ, patella.

Sunt deinde & accidentales differentiæ, quod os fractum vel in sua sede manet, vel super aliud os effertur; quod fractura est recens, vel vetus. Sunt & aliæ impropriæ differentiæ, vt quod fractura coniungitur interdum cum vulnere, interdum cum luxatione, interdum cum aliis affectibus. Interdum enim fit fractura cute & carne superiacente integrâ; interdum earum vulnus accidit. Interdum quoque cum fractura luxatio articuli vicini accidit. Accedunt interdum fracturæ dolor insignis, tumor, & inflammatio, interdum verò hæc absunt.

Caussa.

Caussa. Omnia autem ossa frangere possunt, quæ ita ossa inflectere conantur, vt ea, cùm flexibilia non sint, necessariò frangantur. Galenus, *2. de fractur. text. 9.* ad quatuor caussas ea omnia reducit, dum scribit: *Vel aliquid est, quod contundere potest, si vehementi impetu deferatur: id autem procul dubio corpus aliquod esse debet, quod durum substantiâ sit, & mole non exiguum. Vel aliquid, quod non cutem solùm, vel quid aliquid etiam, quod subest cuti vsque ad ossa, sed quod ossa etiam ipsa diuidat: quod sanè malum ipse ἕδραν, quasi desessionem dicas, in libro de vulneribus capitis, vocat. Quin etiam ex alto loco desilientes nonnulli vel tibia vel femoris os fregerunt, quæ fictiora ipsis, neque admodum densa fuerint; nam in palæstra nos quoque vidimus ex circumuertione, hoc est, κατ' ἀντικνήμιον, vt enim clarè dici posset, fracturam contigisse in quodam, cui cùm fracta esset tibia vnà cum sura, magno cum vulnere ossa denudata sunt. Fractura enim ea euenit, cùm tibia cruris aduersarij luctantis per transuersum fuisset subiecta, vt vtraque eius capita & iuxta pedem & iuxta genu deorsum violenter deprimerentur: id quod in lignis quoque, quæ à nobis circumtorquentur, videre licet. Si enim ligna aliqua supra femur nostrum imposita ex vtroque capite diuersum vehementer manibus vrgeamus, frangi ea in media parte cernemus.*

Facit tamen ad ossium fracturam etiam ipsa ossium constitutio, quæ nunc fragilis est, vt etiam paruum impetum sustinere non possit, nunc verò durior: vt nonnisi maiore impetu frangi queat: ossa etiam fragilia reddit caries, & inprimis, quæ luem Veneream sequitur, & qui sæpius inunctionibus mercurialibus vsi sunt. Memorandæ & raræ fragilitatis historia extat apud Marcellum Donatum, *de hist. med. mirabil. lib. 4. cap. 5.* & est hæc: *Vincentius Morellus, illustris Poeta nobilisque Patritij D. Dionysij de Pietis, auriga cum aliis conseruis lusitans, arreptâ è mensa dimidij mali aurantij parte, in socium antecurrentem proiecit, maius sibi malum, quàm alteri parans: vt namque in brachio valido motu os humeri dextri ita perfractum fuit, vt rupti ossis capita inuicem disiuncta, manifestò tactu deprehenderentur: at audito mirum vix esse illo ferruminato, cum priores operationes nondum obire posset, nocte mediâ lectulo cubans expergefactus, brachium alterum demisit, vt matulam susciperet: quâ in motione os brachij sinistrum circa mediam ipsius partem disruptum fuit, quod pariter ope medica occaluit. Laborauerat hic vir antea per plures annos lue Gallica fœdissima, atque caput, crura, brachiáque tophacei tumores occuparant, qui tandem ex illitione ex vnguento cum hydrargyro deleuisse videbantur. Quamobrem brachij ossa carie exesa, & vitiata, adeò facilis admirandæque fractionis occasionem præbuisse est censendum.* Similes duæ habentur apud Schenckium, *lib. 5. obseru. 8.* ex obseruatione D. Camerarij. Fuit enim à Capiuaccio commemoratum aliquando, quod quidam nucleum amygdalinum pauimento illidere volens, fregerit brachium. Quemadmodum & alius quidam, tundens aliquid non grauiter malleo, itidem brachium fregit. Aliæ duæ historiæ repetiuntur apud Guilhel. Fabricium, *cent. 2. obseru.* Prima est Philiberti Sarrazeni Medici Lugdunensis, qui ad Fabricium, *obseruat. 66.* ita scribit: *Vir quidam Lugdunensis sexagenarius ex arthritide phlegmosa in articulis humeri & cubiti dextri, iam ferè bimestre spatium obtuso dolore torquebatur, nullis vtitur remediis, solam sibi parens illius quietem imperans, dum brachium affectum fasciâ obuolutum, & pectori innixum continuò haberet. Is alioquin sanus & valens, in publicum horâ circiter diei octauâ progressus, dum chirothecam in manum affectæ partis induere leuissimo conatu admititur, brachij os quatuor aut quinque digitis infra humerum transuersum effregit. Vocatus ego confestim rem non sine admiratione conspicio, exploro, & per Chirurgum os ipsum restituo, quæ conueniebant remedia, iubeo admoueri. Elapso triduo ægrotum reuiso, num appositè restituta essent omnia exploraturus: remotis fasciis & assulis, naturalem ossis situm redisse vidimus, & appressis digitis persensimus. Sed ecce paulò inferiùs circa cubiti articulum noua se, & nondum conspectu obtulit ossis eiusdem fractura, dolores vrgent clamosi, restituenti itidem sedulò incumbimus. Inde placata omnia, & nunc bellè quiescit, nondum tamen ab eo tempore explicata fascia, nec visum vti se habeat pars ea. Miratus sum diu tantam ossium fragilitatem in eo homine, qui se vllis ossium affectibus, vel à lue Venerea, vel aliunde contractis, laborasse pernegauit.*

Altera habetur *obseruat. 68.* his verbis: *Philiberta Braclea Signisiana, vbi quinquagesimum nonum ætatis suæ annum attigisset, suâ sponte, nulláque vi extrinsecùs illatâ ossibus confractis, anno 1606. sublata fuit. Hæc cùm die Dominico, sacro iuxta ritum & patriæ consuetudinem manè recentem subuculam indueret, sublato corpore iacente, & manibus sursum exporrectis, brachij os magno dolore rumpi & conteri sensit, sic vt Chirurgi operâ fuerit opus, qui vbi fractorum ossium extrema aptè composuisset, & fasciis deligasset, adhibitis præterea extrinsecùs congruis remediis affectum hunc feliciter curauit. Sed misella hæc non tam citò ab his liberata fuit angustiis; quàm adhuc citiùs seueriores mali impetum debuerit sustinere; ipsi nanque cùm tandem aliquando domesticorum suorum ope è lectulo, in quo iamdudum decumbebat, ad ignem esset atura, vbi induere primùm tibias conaretur, ancilla, quæ illi tunc temporis ministrabat, admotis manibus opem ferens os dextri cruris in transuersum confregit: quod iterum Chirurgus reparauit. His in ærumnis miserrima illa biennium vixit, cúmque toto hoc temporis tractu variis fracturis, innumerisque doloribus indies conficeretur, eam tandem huic luci eripi contigit.* Et scribit Autor huius obseruationis, quod neque à lue Venerea, vel alio morbo in hac muliere tales fracturæ caussatæ fuerint, cùm nunquam tali aliquo morbo laborauerit. Caussam autem veram esse putat venenum aliquod occultum, ab insigni humorum corruptela profectum, quod totam ossium substantiam quoquouersum permeans, incurabili modo eam corruperit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Facilè fractura per transuersum vel obliquè facta cognoscitur, quia tactu ossis fracti extremitates separatæ deprehenduntur, & in fracturæ loco cauitas non naturalis deprehenditur. Præterea corpus, membrúmque fractum debito modo moueri non potest. Dolor etiam antequam ossa componantur, acerbus exoritur, dum ossis fracti extremitates partes sentientes pungunt. Quod vt rectiùs cognoscatur, membrum sanum, vt brachium cum brachio, crus cum crure, comparandum est. Sæpissimè etiam ob id fractum membrum breuius redditur, dum musculi inferiorem ossis partem sursum trahunt. Et plerumque fracturæ vulgo etiam notæ sunt, & caussæ violentæ ossa frangendi vim habentes præcesserunt.

Fracturæ verò per longum factæ difficiliùs cognoscuntur: deprehenduntur tamen ex membri crassitie præternaturali, & inæqualitate ac dolore.

Ossa etiam sæpe abscedunt, dum scilicet omnes eorum particulæ reponi non potuerunt, & quæ à carne denudantur: id quod cognoscitur ex ossis nigritie, si id conspectui pateat, vel mobilitate ossis, si aliis ossibus non adhærere deprehendatur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Fractura ossium secundum longitudinem facta, faciliùs curatur, quàm quæ facta est per obliquum aut transuersum. Operosa enim ossium repositione opus non est, sed sufficit, si ossa quasi hiantia iterum coniungantur.

2. Inter fracturas transuersas & obliquas ea facillimè curatur, & minus periculosa est, quæ est simplex & æqualis, & in qua fracta ossa suis sedibus mota non sunt.

3. Illæ fracturæ, in quibus capita fractorum ossium sunt retusa, minùs sunt periculosæ: in quibus verò sunt acuta, pessimæ sunt, quia neque facilè committuntur, & nullo retuso innituntur, carnémque vulnerant, interdum neruum quoque aut musculum. Celsus, *lib. 5. cap. 7.*

4. Difficiliùs verò curatur fractura, vbi os in multa fragmenta diuisum est, & quò plura fragmenta sunt; & vbi eminentiæ acutæ, quæ partes vicinas pungunt.

5. Quò fractura maior & ossa fracta grandiora, eò difficiliùs & tardiùs curatur fractura.

6. Vbi ossa duo coniuncta, vt in brachio radius & vlna, in crure tibia & fibula, ambo fracta sunt, difficiliùs curantur, quàm si alterum ex his saltem fractum sit. Si enim os vnum integrum maneat, musculi minùs contrahi possunt, qui ab integro osse tensi seruantur. Et vbi os fractum repositum est, si alterum sit integrum, id fracto fulcri quasi loco est, & plus ab eo opis, quàm à fasciis & ferulis est. Contrà verò si vtrumque os fractum sit, omnia in reposito continendo curiosiùs fieri oportet.

7. Quæ fractura in ossis medio est, leuior habenda, quàm quæ capiti ossis seu superiori, seu inferiori propior est. Cùm enim prope caput inferius sunt plures tẽdines, prope caput verò superius plures nerui: maiores dolores excitãtur, & curatio redditur difficilior. Si verò prope articulũ sit fractura, omnium periculosissima est, cùm ibi sint tendines, & nerui, & ligamenta, & pars fracta eo loco commodè ligari non possit, in loco etiam exsangui & frigido talor sit debilis. Et licèt fractura in isto loco consolidetur; tamen membri illius in motu impedimentum relinquit; ob callum, qui tendines aut musculos quasi ligat.

8. Fractura recens ad consolidationem aptissima est. Si verò tempus aliquod protrahatur, curatio omnino difficilior redditur, non solùm, quia accedente inflammatione extensio partis, quæ requiritur, fieri sine periculo non potest, sed & quia occallescunt extremitates ossium, vt postea nunquam coalescere possunt; idque præcipuè accidit in senibus. Ideòque danda opera, vt quamprimùm extremitates ossium inter se coaptentur. Ita enim facilè postea coalescent. Omnino enim si fracturæ dolor, & inflammatio accidant, curationem difficiliorem reddunt.

9. Fracturæ ossis alicuius insignis conueniens curatio si vltra septimam diem protrahatur, periculum est, ne ex ossibus aliquod syderetur. Gal. 3. *de fract. t.* 37.

10. Ita & si carnis contusio & vulnus fracturæ coniungatur, fractura periculosa est, & eò periculosior, quò vulnus maius est, præsertim si grandiores musculi, vt femoris & humeri, vulnerati sint. Inflammationes enim facilè accedunt, & tandem gangræna ac sphacelus. Curámque etiam id difficiliorem reddit, quòd ferulæ & similia, quæ ad fracturas repositas continendas necessaria sunt, non ita commodè adaptari possunt, sed foramen vulneris sanandi caussa seruandum est.

11. Si ossa ita fracta sint & comminuta, vt in antiquum statum reduci nequeant, perfecta sanitas ægro promitti non potest. Etsi enim ossa coalescant: tamen membrum breuius, & ad pristina officia ineptum redditur.

12. In quibus ossa restitui nequiuerũt, scire licet, hæc abscessura esse, atque etiam ea, quæ carne omnino nudata sunt. Hippocrat. 3. *de fract. text.* 44. Abscedunt autem ossa nunc citiùs, nunc tardiùs. Citiùs separantur ossa, quæ citiùs arescunt, & à succrescente carne citiùs propulsantur. Et ideò paruum os citiùs abscedit, & quod in extrema est parte, & quod rarius est; inde accidit, vt intra decimum quartum diem talia ossa separentur. Maiora verò ossa & solidiora tardiùs abscedunt. Nam & tardiùs arescunt, & à succrescente carne tardiùs propulsantur, vnde ante quadragesimum diem non abscedunt, nonnunquam & sexagesimum, & ad multos menses abscessus differtur. Imò nonnunquam ossium valde comminutorum fragmenta post multos annos prorumpunt, vt exemplo docet Guilhel. Fabricius *cent.* 4. *obseru.* 97. Atque ipse noui militum Ducem quendam primarium, qui ad Norbergam globo per dextrum brachium traiectus est, quo os humeri ipsum fractum est, è quo vulnere adhuc hoc anno 1634. ossium fragmenta erumpunt.

13. Ætas quoque corporis temperatura & habitus, morbi tolerantia, vitæ genus, anni tempus, regio & cœli status, & omnino omnia, quæ vires determinare possunt, curationem faciliorem vel difficiliorem reddunt. Et propterea fracturæ sanatio in iuuenibus facilius est, in senibus & decrepitis difficilis, imò sæpe impossibilis.

14. Fracturæ cum inflammatione & carnis contusione periculosæ sunt, cùm ex integrè curari, antequam illa curentur, non possint.

15. De tempore consolidationis fracturæ nihil certi prædici potest; cùm id variet secundùm ætatem, habitum corporis, & anni tempus, ac alias circumstantias. In iuuenibus enim bono corporis habitu præditis, bonam diætam seruantibus, & temperato cœli statu, ossa citiùs consolidantur. Tardiùs verò in senibus & debilioribus.

16. Nasi, maxillæ, iuguli, pectoris, scapularum ossa, costæ, ossa spinæ, tali, calcis, manus, & plantæ pedis, intra vigesimum & vigesimum quartum diem consolidantur. Crurum & brachiorum intra trigesimum quintum, & quadragesimum diem.

Curatio.

Curatio. Fractura simplex, cùm sit solutæ vnitatis species, etiam communem & vniuersalem Indicationem habet, id quod disiunctum est esse vniendum. Etsi verò vnitio illa Naturæ opus sit, vt in vulneribus, tamen vt Natura scopum suum assequatur, plura adhuc necessaria sunt. *Ad ossa fracta curanda quæ necessaria.* Nimirum cùm ossa fracta plerumque suo loco dimoueantur, si id accidat, ossa fracta suo loco restituenda, & ad amussim coaptanda sunt. Deinde hoc modo coniuncta sunt seruanda. Quæ si dextrè à Chirurgo fiant, vnitio postea ossium seu calli generatio Naturæ opus est. Medicus tamen naturæ opem ferre debet: quod fit, si partis naturalem temperiem conseruet, & inflammatio, ac omnia superuenientia symptomata, quæ naturam in opere suo turbare poterant, auertantur.

Primò ergo, vt Cornelius Celsus, *lib.* 8. *cap.* 7. docet animaduertendum ac considerandum est, vtrùm fracta ossa proprio loco exciderint, necne; cùm non semper, vbi transuersim franguntur ossa, suâ naturali sede excidant. Cognoscitur autem ossa suo loco dimota non esse, si in fracturæ loco nulla cauitas percipitur, nec punctionis sensus, nec membrum breuius apparet: in hac ergo fracturæ specie non opus est, vt membrum extendatur, & de ossium repositione ac coaptatione laboretur. Facilè enim fieri potest, si id tentetur, vt dolores excitentur, & ossium fractorum capita & eminentiæ mutuò atterantur & frangantur: sed danda solum opera, vt ossa fracta in sua naturali sede detineantur & vniantur, vt mox dicetur.

Si verò ossa fracta loco suo exciderint, ita vt vnum supra alterum efferatur, prima cura esse debet, vt fracta ossa loco suo restituantur. Fit autem hoc duabus primariò operationibus, quarum altera κατάτασις vel διάτασις, *extensio*; altera verò διάρθρωσις, *conformatio*, *seu* ossium in suum locum repositio appellatur. Nemo autem has operationes rectè perficiet, nisi qui naturam ossium, & fracturarum differentias cognitas habuerit. Ossium natura è Galeni *de ossibus*, & aliorum Anatomicorum libris, atque in primis ex αὐτοψίᾳ cognoscenda est. Fracturæ differentias tradidit Gal. *lib.* 6. *meth. med. cap.* 5.

Primò ergo in fractorum ossium restitutione opus est partis extensione. Etenim cùm citra musculi præcisionem, aut ossis fracti partes è suo loco dimouentur, aut articulus è suo loco excidit, musculus, cuius initium ei parti annexum est, in quam vel pars ossis fracti inclinat, vel articulus procidit, totus ad suum caput retrahitur, atque ita eam illius membri partem, quæ ipsi coniuncta est, secum rapit. Vnde fieri non potest, vt vel fractum os rectè conformetur, vel luxatum suæ sedi reponatur, antequam tantum retrahatur, quantum in hanc vel illam partem è suo loco dimotum est. Alioquin, si scil. non recta fiat extensio, in fracturis ex attritione rumperentur ossium eminentiæ, & ita in suas cauitates reponi non possent, sed vel exteriùs ad ossium latera hærerent, vel inter ossa fracta remanerent, & coaptatio ossium impediretur.

Extensio quomodo fiat. Itaque vt os fractum rectè conformari queat, vtriusque partis ossis fracti retrorsum seu in diuersa distractione quæ Græcis ἀντίτασις dicitur, opus est. Vt autem extensio iusta fiat, opera danda, vt fiat cum dolore nullo vel minimo. Fiet verò hoc, si membrum extendendum eâ figurâ locetur, in qua musculi non agunt, sed otiosi & omnes laxati sunt, vt omnes musculorum ipsius fibræ directè extendi possint: quo modo & minore extensione opus est, & minore cum dolore opus perficitur.

Fit autem extensio hæc & distractio vel vnius tantum operâ, vel plurium, & quidem manibus tantùm, vel habenis, fasciis aut machinis. Vbi digitus fractus est, vel aliud membrum tenerum, vnius operâ extensio fieri potest, vnam fracti membri partem dextrâ, alteram sinistrâ manu prehendentis, & inuicem diducentis: vel duorum, vt vnus membri fracti partem teneat, alter extendat. Si verò maius & robustius aliquod membrum fractum, plurium opera necessaria est, ita quidem, vt alter vtraque manu vnam membri fracti partem, alter itidem vtraque alteram prehendat, & in diuersum trahendo contendant. Nonnunquam verò fasciis, linteis & habenis circumpositis, & vtrinque membro fracto ad laquei figuram adaptis opus est, quas plures in diuersa trahant: nonnunquam verò, & quoties maiore, sed sine violentia, extensione opus est, vnà cum hisce machinamenta adhibenda, de quibus Hippocrates 2. *de fract. text.* 40. *& seq.* & Oribasius, *de machin.* Paræus, *lib.* 15. *cap.* 7.

Extensio quotuplex. Est autem extensio vel æqualis, vel inæqualis. Æqualis ea est, in qua ab vtroque latere ossis fracti æqualiter membrum extenditur. Inæqualis autem quâ ab vno latere membrum magis extenditur, quæ locum habet, vbi alterutrum tibiæ vel cubiti os tantùm fractum est. Illud enim latus magis extendendum est, in quo os fractum continetur.

Conformatio. Διάρθρωσις verò, seu conformatio est ossis fracti in suum locum repositio, & extremitatum ossis fracti recta coaptatio, quæ fit, si postquam membrum eatenus extensum est, vt reponenda ossa se tangere non possint, Chirurgus ambabus manibus vtrumque membrum apprehendat, & quod in dextram partem prolapsum est in sinistram, & contrà: quod in anteriorem prolapsum est, in contrariam, & contrà detrudat; atque ossium eminentias in suas cauitates recondat, donec extremitates ossium rectè vnitæ, & in suas sedes depulsæ sint, & membrum naturalem figuram recuperauerit. Non sunt autem eminentiæ ossium cum impulsu in suas cauitates intrudendæ, ne rumpantur, sed potius sponte suâ, extensione laxatâ, manibus Chirurgi leniter directæ in suas sedes recedant. Atque hæc omnia quamprimùm facienda sunt, antequam inflammatio accedat. Si enim inflammatio accesserit, & membri extensio ac ossium repositio tentetur, facilè conuulsio excitatur.

Si verò Chirurgus vocatus fuerit, cùm iam inflammatio cœperit, & ob eam reductio ossium tentari nequeat, omni modo contra inflammationem pugnandum, eáque vt quamprimùm tollatur, iis medicamentis, quæ supra, *p.* 1. *c.* 5. *de inflammatione*, sunt proposita, danda opera. Interim de parte affecta sollicitum esse oportet, ne fluxionem promptè recipiat: ad quod fit repellentibus, & si pars eo modo locetur, & tractetur, vt nullus

dolor

dolor inferatur. Transactâ inflammatione, postea danda opera vt ossa reducantur.

Si verò ossium fractorum extremitates extra cutem prorumpant & emineant, quâ ratione talis fractura curanda sit, dicetur, *capite sequenti*. His peractis; dispiciendum an ossa rectè composita sint. Cognoscitur autem id, vt Hippocr. 3. *de offic. Medic. t.* 24. ait, si dolor ægrum ampliùs non ita infestat, sicut priùs; si ossium eminentiæ inter se coniunctæ partem amplius non pungant; si dum pars fracta manu tangitur, nulla cauitas, nulla eminentia & inæqualitas percipitur, & si fractum membrum cum pari sano, id est humerus cum humero, femur cum femore, crus cum crure comparatur, ei penes figuram & magnitudinem ferè simile sit. Ferè quidem; quia secundum crassitiem potest esse aliqua diuersitas; cùm propter dolorem & affluxum humorum fractum membrum plerumque intumescat.

Vbi ossa conformata esse deprehenditur, intensio sensim remittenda, & apta deligatione vt ossa, coaptata, vnita & rectè conformata maneant, præstandum. Quod duabus aliis operationibus perficitur, nimirum deligatione, & membri collocatione. Vnde alij quatuor operationibus fracturarum curationem absolui scribunt: extensione, conformatione, deligatione, & membri collocatione.

Fracturarum deligatio.

Antequam tamen fascia membro fracto iniiciatur, medicamenta aliqua ad affluxum humorum & inflammationem prohibendam, atque etiam calli generationem adiuuandam, imponi solent, in quo Autores varij sunt. Hippocrates cerato rosaceo vtitur: Celsus pannis oleo & vino tinctis: alij primò fracturæ *ceratum rosaceum* cum linteo latiore, deinde linteum vino nigro austero, aut succo granatorum madidum imponunt: alij stuppas albamine oui conquassato madefactas & expressas: alij, quod hodie est frequentissimum panno lineo illinunt misturam ex *albumine oui*, & pulueribus astringentibus, ex *bolo armeno, sanguine Draconis, rosis, balaustiis, radicibus consolidæ, thure*, & similibus paratam, eámque imponunt. Quæ medicamenta cò vsque in singulis deligationibus continuantur, donec nullus amplius inflammationis metus sit, & fractura iam stabilis esse incipiat: postea admouentur æstate *emplastrum diapalma*, hieme *barbarum*, vel aliud conueniens. Atque hæc medicamentorum diuersitas non sine caussa ab authoribus inducta fuisse videtur. Vbi enim indicatio est firmandi fracturam, & dolor ac inflammationis metus id non prohibet, albumen oui & cataplasmata adstringentia vsurpantur; si verò dolor viget, *ceratum & oleum rosaceum ac vinum* vsurpandum.

Vel ℞. *Capitis mortui è sem. lini, sem. lini pulueris. butyri s. s. rad. symphyti maior.* an: ℥. iv. *bolè Armena, cerussa* an. ℥. j. *album. ouor.* num. xv. F. Cataplasma. Ponatur super fracturam, & post 2. dies renouetur. Repetatur quinquies.

Vel ℞. *Farina volatilis* ℔. ß. *mastich. gummi Arab.* ana ℥. ß. *mumia, boli Armen.* ana ℥. ß. Cum *album. ouor.* F. Catapl.

Vtile est & *empl. Vigonis* quod tradit *lib.* 8. *cap.* 6. Guhil. Fabricius, *cent.* 4. *obseru.* 99. hoc Empl. vtitur.

℞. *Empl. Slotani* ℥. iv. *puluer. rad. symphyti maior. rosar. rubr. myrtillor.* ana ʒ. ij. *Lapid. ostecolla prap.* ʒ. vj. Misc. lento igne, cum modico *ol. rosac.* F. Emplastrum.

Vulgus Chirurgorum in fracturis sæpe statim ab initio, aut post paucos dies, *empl. oxycroceum* applicare solet. Verùm hoc non fit sine periculo, vt exemplo docet, *loco allegato* Fabricius. Cùm enim hoc emplastrum partem affectam calefaciat, & sanguinem ac humores attrahat, pruritum, dolorem, inflammationem, & gangrænam, præcipuè in corpore bilioso & cacochymico, inducere solet.

Postquam medicamenta idonea imposita sunt, deligatio instituenda, quæ nec nimia laxa sit, ne ossa suo loco iterum dimoueri possint, nec nimis arcta, ne alimenti affluxum prohibeat, & dolorem excitet. Perficitur verò duabus fasciis, quarum prior, quæ non incommodè oxycrato humectatur, supra fracturam iniicienda, & circa eam bis terve conuoluenda sursum versus, ita vt multum sanæ partis complectatur, vt ea ossa reposita contineantur, & confluxus sanguinis ad locum affectum prohibeatur. Altera priore dimidio longior, contrario modo circumducenda, primúmque fracturæ iniicienda, & ab ea incipiens deorsum aliquoties circumuoluenda, iterúmque supra fracturam ducenda, & tandem versus partem sanam superiorem ducenda. Ita enim si à prima fascia versus vnam partem musculus distortus fortè est, à secunda emendatur, humor ex parte exprimitur, & sanguinis tam ex inferioribus, quam superioribus influxus præcauetur. Deligationes enim omnes eas vires habent, vt ex iis partibus, quibus primùm iniiciuntur, humores exprimant in eas, in quas finiuntur.

Atque hæc quæ hisce duabus fasciis quas Hippocrates ὑποδεσμίδας appellat, fit deligatio, Hippocrati ὑπόδεσις dicitur. Vt verò in magnis ossibus deligatio sit stabilior, plagulæ seu splenia insuper apponuntur, & post earum appositionem duabus fasciis æqualibus, quas ἐπιδέσμους appellat Hippocrates, deligatio firmatur, quarum vna ab inferiore parte sursum dextrorsum vel sinistrorsum fertur, altera deorsum viâ priori aduersâ: quæ deligatio Hippocr. ἐπίδεσις dicitur. Et omnino cauendum, ne ligatura vel laxior sit, quæ ossa in suum locum reposita non satis contineat; neque arctior, quæ dolorem excitet, sed vitato ambarum incommodo media eligenda, vt vtriusque commodo fruamur: & si paucis complexibus fractura satis contineri non potest, securitatem iniectionis numerus præstat.

Ferula fracturis adhibenda.

Et vt ossa reposita omninò firmiter contineantur, nec loco suo moueantur, ferulæ insuper induciuntur, si loci affecti natura patiatur. Etenim cùm fasciæ & splenia inflexibilia non sint, fracturam firmam & directam seruare non possunt; sed facilè fieri potest, vt tum vigilantibus, tum dormientibus membrum moueatur. Vt igitur in motibus, qui non animaduertuntur, membrum firmum teneatur, opus est iis, quæ rigida sunt, & non flectuntur; & tamen minùs ponderosa sunt. Quem ad finem, vt Hieron. Fabric. loquitur, in mundo non poterat Hippocr. eligere post plagulas meliora instrumenta, quàm ferulas, quæ & rigidæ sunt, ac inflexiles & leues. Verùm cùm ferulâ destituantur, eius loco ligneis tabellis tenuibus vtimur. Nonnulli corticibus arborum loco ferularum vtuntur. Verùm si quis iis vti velit, ne virides sint, sed probè exsiccati. Virides enim, cùm exsiccantur, circa fracturam contrahuntur, doloréíque excitant, atque ossa nonnunquam suo loco iterum dimouent, vt exemplo peculiari docet Guilhelmus Fabric. *cent.* 4. *obseru.* 98.

Membri fracti collocatio.

Tandem membro canalia, si opus sit, adhibendus, de quo Hippocrates & Galenus, *de iis quæ in medic. fiunt*, *text.* 18. membrúmque rectè collocandum, videndúmque vt positio sit mollis, æqualis, & sursum versa: mollis ne membrum fractum eâ parte comprimat, neque dolorem & inflammationem excitet, æqualis, vt dolorem nullum inferat, nec membrum distorqueat: sursum versa, ne humores pondere suo deorsum tendentes ad locum affectum affluant. In primis autem danda opera, vt media articulorum figura & musculorum figuratio obseruetur: quem ad finem etiam capsulæ quædam interdum, quæ membrum fractum toto curationis tempore capiant, adhibentur. Hippocrat. 3. *de offic. Medic. t.* 3. & 30. in recto situ membri constituendo tria iubet animaduertere, quietem, medium, & consuetudinem. Quietem quidem, vt talis situs eligatur, qualem homo seruare solet, cùm totus in otio est. Medius verò situs est positura inter extremam extensionem & contractionem, non tamen semper exactè, sed qui ad medium proximè accedit. V.g. in brachio pro medio situ habetur, qui non in cubito rectum angulum constituit, sed obtusum & ad porrectionem accedit, sicut videmus homines quiescentes & otiosos brachia non penitus media inter porrecta & tota curuata habere, sed ad porrectionem magis accedentia; quæ figura cùm à dolore maximè absit, ipsis gratissima est. Tandem etiam consuetudo spectanda, quia non alius habitus faciliùs fertur, quàm cui assueuimus. Quibus quartum ex eodem Hippocr. 1. *de fract. t.* 1. addere possumus nimirum eum musculorum statum eligendum, sub quo non magna vi fracta ossa in diuersum deducuntur, & cùm membrum sub eo habitu continetur illud dolore omni vacat. Vtrumque autem præstat, qui ita figurat, vt musculorũ fibræ directæ intendantur. Directæ autẽ intenduntur, cùm in vna membri parte vniuersus musculus collocatur. Nam si musculus, qui suum habet initium in parte interiore, ita collocetur, vt medius ab interiore parte, extremus ab exteriore, vel sic, vt medius à superiore, extremus ab exteriore situs sit, hoc pacto circa membrum conuolutus extenditur.

Bona autem deligatio cognoscitur, vt Hippocrates, 1. *lib. de fract.* ait primò ex ægri querimonia, vbi non prematur, rogaueris, atque is respondeat, se premi quidem, sed leniter, idque præsertim, quâ fractura est. Hæc itaque sic habere, necesse est fateatur, qui rectè est alligatus. Si verò patiens abundè sub fasciis vrgeatur, celerrimè soluendæ, ac aptiùs deligandæ, ne ex arctiori vinculo praua symptomata eueniant. Sin fasciarum circuitus iusto laxiores, & nihil se premi respondeat patiens, arctiùs vinciendæ; cùm laxa vincula non prohibeant membrum, quò minus, quâ fractura est, deprauetur.

Alia moderatæ deligaturæ signa sunt: si eadem die ac nocte, quâ deligatus fuerit, ipse sibi videatur non leuiùs, sed valentiùs astringi; postridie verò tumor mollis ac paruus in membri extremitate oriatur. Paruitas enim tumoris ac mollitiei, aliquid sub vinculo ab affecta parte ad membri extremum esse expressum indicat. Si verò nullus tumor appareat, non satis fuisse adstrictum indicat: & si tumor magnus ac durus, id est, qui tactui non cedit, in membri extremitate adsit, valentius arctatum fuisse, indicium præbet.

Ergo si probæ deligationis signa adsint, nullúsque dolor insignis, nulla inflammatio vel exulceratio suspecta sit, reliquum opus quod est callum, per quem fracta ossa coniunguntur, gignere Naturæ, cuius id opus est, committendum & deligatio ante tertiam diem non soluenda. Tertio verò die soluantur, & iterum obligentur fasciæ, tum vt arctiùs stringantur, tum vt exitus pateat humoribus, & vaporibus sub cute contentis, qui vt difflentur, & ne pruritus excitetur, aut si pruritus infestet, vult Hippocrat. aquâ calidâ membrum esse perfundendum, vt pori aperiantur. Si autem tardiùs soluatur deligatio, magna sæpe incommoda, nimirum partia exulceratio, putredo, gangræna, inde oriuntur, imò vitæ periculum; quorum exempla annotauit Guilhelm. Fabric. *cent.* 2. *obseru.* 91. & propterea monet, vt secundo, ac certè tertio die semper deligatio soluatur. & quanquã post septimum non sit adeò necessarium toties fracturã soluere, se tamen de quarto in quartum fascias soluere, partémque affectã inspicere solere, scribit. Atque hæc deligatio continuanda, donec callus genitus & fractura sanata sit: quod in femore 40. diebus

diebus, in humero & tibia 30. in radio & cubito 20. in ossibus digitorum 25. diebus præterpropter fieri solet. Tempus enim vt in Prognosticis dictum, hoc in omnibus ita determinatum non est, sed pro ætatis corporis constitutionis, anni temporis & ipsius fracturæ ratione variat. Citiùs enim coalescit fractura in puero & iuuene, quàm in sene; verno citiùs, quàm æstiuo tempore.

Interim dum hæc fiunt vniuersalia medicamenta non sunt negligenda, nimirum venæ sectio, & purgatio, prout nimirum hæc vel illa ægri constitutio requirit. Atque hæc omnia eo fine peraguntur, vt ossa conglutinentur. Fit autem hoc calli beneficio, qui an sit quiddam heterogeneum, an verò similis ossibus

Calli generatio. substantia, suprà *p.4.c.4.* dictum. Calli verò quo ossa conglutinantur & coalescunt, generatio Naturæ opus est: Medicus tamen Naturæ opem ferre debet; quod fit, si caueat, ne aliqua inflammatio, vel simile accidens, quod membri substantiam & temperiem lædat, superueniat, ipsúmque alimentum per siccantia medicamenta disponatur, vt in callum eò citius mutetur. Fit autem hoc ferè per suprà proposita medicamenta, in quorum locum diebus posterioribus etiam veniunt *emplastrum diapalma, barbarum, oxycroceum, nigrum,* & alia.

Deinde det operam, vt materia idonea suppeditetur generando callo. Quapropter exhibendus cibus paulò plenior, boni & tenacioris nonnihil succi, qualis ex oryza, tritico, & similibus conficitur. Verùm quia ante duodecimum diem vix callus generari incipit, & præterea initio multa symptomata metuenda sunt: non mox per initia plenior victus, sed tenuior exhibendus, imò si opus, sanguis detrahendus, aut purgatio instituenda; & demum, vt dictum, vbi callus generari incipit, plenior cibus exhibendus.

Solent etiam intus quædam medicamenta exhiberi, quæ ad callum citiùs generandum & inducendum faciunt, vt *paiue,& succus radicum agrimoniæ.* Plurimis modis commendant lapidem *osteocollam* dictum, cuius in puluerem redacti Drachmam vnam cum *aq. symphyti* sæpiùs exhibent. Verùm in iuuenibus, & iis qui boni sunt habitus, callum nimis auget: quapropter cautè, & non nisi in adultioribus exhibendus, de qua re, vt & de vsu viscidorum ciborum, quos plerique in fracturis exhibendos censent, legi potest Guilhelmus Fabricius, *centur. 1. obseruat. 90. 91. & 92.*

Possunt etiam parari decocta è *rad. consolida, agrimon. primula veris, serpentaria.*

Vt ℞. *Rad. consolida serpentar.* ana ℥. j. *gerany* M. j. *sabina* M. ß. *maca* ℥. ß. *Zedoaria, galanga* an. ʒ. ij. Coq. in vino io vase duplici. De colatura æger bis de die bibat.

Idem Fabricius, *centur. 3. obseruat. 90.* hoc medicamentum vsurpat.

℞. *Lapidis ossifragi diligenter praparati* ℥. j. *cinnam. ol.* ʒ. iij. *sacchari* ℥. ij. M. F. puluis subtilissimus. Dentur ʒ. ij. in iusculo carnis singulis diebus manè.

Externa talia laudat.

℞. *Ol. lumbricor.* ℥. ij. *granor. iuniperi* ʒ. ij. *succi lumbricor.* ℥. j. M. F. Linimentum, quo inungatur fractura.

℞. *Empl. Vigonis ad fractur. oss.* ℥. ij. *oxycrocei* ℥. ß. *lapid. osteocolla peap.* ℥. j. ß. *lumbricor. prop. & puluerif.* ℥. j. Cum *ol. lumbricor.* q. s. F. Empl. quod superponatur.

Vbi callus iustæ magnitudinis generatus fuerit, medicamentis roborantibus confirmandus est. Ideóque tale emplastrum imponendum.

℞. *Ol. rosac.* ℥. ij. *cera* ℥. iij. ß. *pulueris resina* ℥. iij. *colophonia mastich. thuris* ana. ℥. ß. *nucum cupressi, rad. erythrodani,* an. ʒ. j. *croci* ʒ. ß. Misc. F. Ceratum, quod super linteum vel alutam extendatur, & applicetur.

Diæta.

Diæta. Diætam quod attinet, bona victus ratio, vt in vulneribus etiam obseruanda. Si enim natura à cibi copia vel qualitate non offendatur, & in callo generando partes suas rectiùs exsequatur. Præcipiunt quidem nonnulli, vt cibi viscidi exhibeantur, è pedibus, capitibus, & intestinis animalium. Verùm metuendum est, ne ex eiusmodi cibis chylus, crassus, & viscosus generetur, qui postea in hepate & venis obstructiones pariat, & totum sanguinem inficiat, sicut eius rei exemplum refert Guil. Fabric. *cent. 1. obseru. 92.* de quodam viro quadragenario, qui talibus cibis vsus in cachexiam; & tandem hydropem incidit, & hydropicus mortuus est. Et constat experientiâ, multos ægros sine talium ciborum vsu sanatos fuisse.

CAPVT II.

De Fractura cum vulnere.

Fractura cum vulnere. INsignis fracturæ differentia, & quæ curationem non parum variat, est fractura cum vulnere. Accidit autem illa, cum ossium fractorum eminentiæ acutæ incumbentem carnem perforant. Quod cùm sit membrum breuius, quàm priùs erat, redditur, vbi autem ossa denudata in suam sedem restituta fuerint, ad pristinam longitudinem membrum redit. Interdum tamen à telo secante tales fracturæ accidunt, cùm eo non solùm caro, sed & ipsum os scinditur.

In fracturis autem his cum vulnere interdum os nudatum est, interdum non est nudatum, deinde interdum os seu fragmentum aliquod abscessurum esse metuimus, interdum nihil abscessurum esse speramus.

Prognostica.

1. Sunt autem tales fracturæ longè periculosiores iis, quæ fiunt carne & cute superiectâ integrâ manente. Nam perforatio illa cutis & carnis, dolorem & inflammationem excitat, & musculi, qui iam inflammatione tentantur, duplicem extensionem pati coguntur, vnam quæ fit ea inflammatione, alteram ex hac, quæ iis dum redeunt ad pristinam longitudinem accidit. *Prognostica.*

2. Periculum autem hoc eò maius est, quò pluris & maioris momenti partes conteruntur & perforantur, vt musculi, nerui, venæ, arteriæ.

3. Vnde fractura in femore & humero cum vulnere & ossis exitu maximè periculosa est: de quo Hippocr. 3. *de fractur. text. 47. Illi autem ferè non euadunt, quibus ossa aut brachij aut femoris extra exière. Nam cùm prægrandia sint ea ossa, & plurimum medullosa: atque etiam multa prætereà sint, & magni momenti ea, quæ vulnerantur, nempe nerui, musculi, & venæ, vnde & si ea reponas, conuulsiones concitari solent. Sin autem minimè reponas, febres acutæ laborantur biliosæ, cum singultu & nigritie. Illi tamen non minus euadant, quibus neque reponimus, neque reponere tentamus. Præterea verò & illi potius euadunt, quibus inferius os, quam quibus superius extrà excidit. Superstites etiam & illi sunt interdum, quamuis rarò, quibus ea reponuntur.* Et text. 41. *Conuulsio tamen magis, si restituentur, quàm si restitui non poterunt, inducetur.* Et Celsus, *lib. 8. cap. 10.* ait, *Grauius aliquantò est, cum ossis fractura carnis quoque vulnus accessit, maximéque si id musculi femoris, aut humeri senserunt; nam & inflammationes multò grauiores, & promptiores cancros habent.* Augetur periculum, si os à parte domestica egrediatur, in illa enim partes maioris momenti reperiuntur, quam in syluestri. Vnde Hippocrat. 3. *de fractur. text. 47.* scribit: *Nec parum insuper refert, in exterioréme brachij, aut femoris partem os erumpat, cùm multo & præcipuæ venæ per interiorem femoris partem deferantur, quarum si aliqua conuulnerentur, hominem iugulant, pauciores verò per exteriores.*

4. Fractura cum vulnere si à telo scindente facta fuerit, periculosa est, si os magnum, vt femoris vel humeri præcisum sit. Talia enim ossa præsertim si incisio sit recta, ægrè coalescunt; quoniam à telo secante pori ossis, per quos alimentum ad calli generationem transcendebat, quodammodo obstruuntur, atque ita callus tardiùs generatur. Præterea cùm talis fractura sit æqualis, ossa fracta difficillimè immota seruantur, atque ita coalitus impeditur.

Curatio in genere.

Duæ hîc dantur Indicationes. Prima est, vt ossa loco suo restituantur & coniungantur: altera est, vt vulnus sanetur. Repositio hîc omnino difficilis est propter partes vulneratas, quæ sine dolore & conuulsionis metu extendi non possunt. Reponendi tamen ratio est, vt primò extensio sufficiens fiat, sed sine violentia; quæ si non sufficiat, firma ferramenta, vectibus similia, magnitudine differentia, ad manum sint, ex quibus conueniens aliquod inferiore parte humiliori ossis fracti parti, superiore verò superiori, vectis instar, adhibeatur, atque ita ossa fracta in locum suum compellantur, de quo Hippocrates, 3. *de fractur. text. 39. Si os etiam, quod super alterum excedit, vecti idoneum locum non relinquat, aut ita acutum sit, vt vectis effugiat, scalpro excauandum, donec vecti locus sit, & firmiter hæreat.* Et quidem ista omnia statim & primo die peragenda sunt, antequàm inflammatio superueniat. Hæc enim si accedat, sine insigni periculo extensio & repositio talis institui non potest. Si tamen ab initio statim Chirurgus non adsit, & iam præsente inflammatione demum vocetur, repositionem donec inflammatio præterierit, differat. Interfui curationi rustici, qui arbore, glandes decussurus, decidens; crus fregit prope talum, vt os prominens talo insisteret. Cùm verò idonei Chirurgi copiam statim non haberet, inflammatio & gangræna accessit, quæ cutem & carnem omnem penè circa talum absumpsit. In vrbem vectus, vbi gangræna sedata fuit, os prominens vecti eleuatum, & in suum locum restitutum est, & postea reliqua, quæ necessaria fuerunt, peracta ac fractura, & vulnus sanatum.

Si verò ossis aliqua particula ita promineat, vt facilè in suam sedem reponi non possit, sed ob variam fractionem alia ossis portio alteri impedimento sit, neque etiam validiorem extensionem partium mollium, ob doloris & conuulsionis metum tentare liceat, & ossa vicina corpora in conformatione dilacerare, dolorémque inducere queant, ea abscindere iubet Hippocr. 3. *de fract. text. 4.* vel scalpro incisorio, vel serrâ, prout opportunum erit: Ita etiam si qua ossis portio carnem disrumpat, doloréśque excitet, vt tentare repositionem citra maiorem disruptionem & maximos cruciatus non liceat, etiam os præscindere

oportet

oportet. Ne tamen quod ea necessaria artis operatione accidit, Medici errori imputetur, prædicendum, partem illam breuiorem futuram. Quod etiam Hippocrates, *3. de fractur. text. 46.* monet dum inquit: *Nosse quoque id conuenit, necesse esse, ibi corpora breuiora fieri, ubi ossa fracta & imminuta, id est, præcisa curantur.* In tali autem fractura, quæ cum cutis & carnis superiacentis vulnere coniuncta est, videndum etiam antequam ossa coniungantur, & postquam coniuncta sunt, ne quid inter ossa fracta hæreat, quod conglutinationem impedire possit: sed si quid, siue ossis particula, siue aliud quid inueniatur, eximendum; istud tamen cum violentia non faciendum, ne dolor, inflammatio, aut conuulsio excitetur. Ideóque si in principio sine dolore & violentia id præstari non potest, differre consultius est. Natura enim omne alienum tandem protrudit; quæ tamen attrahentibus iuuari potest.

Deligatio quomodo instituenda. Qua ratione autem deligatio fracturæ talis cum vulnere institui debeat, neque antiqui, neque recentiores inter se conueniunt, dum alij fracturam, vt aliàs cum sine vulnere est, deligare solent, vt ita quoque vulnus tegatur, & deligationem tertio quoque die soluunt; alij fascias ita circumducunt, vt vulnus ab iis non comprehendatur, sed nudum relinquatur, vt vulnus quotidie curare liceat, neque totam fracturam toties deligare opus sit. Alij fasciis paucioribus vtuntur, & vulgari modo deligant; alij latiores & plures fascias adhibent, vt numero fasciarum idem præstent, quod paucioribus arctè circumdatis. Alij ferulas negligunt, alij easdem adhibent, & ex his alij procul à vulnere eas applicant, alij etiam supra vulnus, sed eam partem, quæ supra vulnus ponitur, perforant, vt pus exire, & medicamenta per foramen applicari possint. Cæsar Magatus, *lib. de vulnerib. cap. 6.* suæ methodo insistit, & vulneris hic etiam nullam habet rationem, & nisi quid aliud superueniat, quod cogat aliter facere, solutionem differt ad decimum quintum, & non rarò ad trigesimum diem, prout qualitas fracturæ & vulneris suadere videtur; & quantò fractura longius tempus requirit, vt firmetur, tantò longiùs solutionem differt. Neque se pure deterreri scribit, quod in vulnere generatur. Nam si hoc modo curetur, in multo pauciore quantitate id generari ob calorem tegumenti roborantis, & quod generatur extra vulnus à natura propelli scribit, idque vt faciliùs fieri possit, omnia lintea è regione vulneris minutis quibusdam sectionibus pertundit, per quas sanies genita extra possit propelli.

Etsi verò in talibus encheirematis sæpe variis modis ad eundem finem perueniri possit: tamen Hippocrates, & omnes peritiores Chirurgi pro indubitato habent, deligationem primam ita esse instituendam, ne vulnus nudum relinquatur, sed fasciâ comprehendatur. Itaque primò quidem fascia ipsi vulneri iniicienda: secus si fiat, humores à parte superiore versus vulnus comprimuntur, atque praua symptomata inde excitantur. Cuius rei periculum vel in homine sano facere licet. Si enim partem aliquam suprà & infrà deliges, mediámque intactam relinquas, pars illa media humoribus à vicinis membris ad eam compressis in tumorem attollitur & ex influxu humorum colorem mutat. Et licèt in prima deligatione membrum totum fasciis inuoluatur: nihil tamen periculi metuendum; cùm primis tribus diebus vix multum saniei aut puris effluat. Post tamen & in hac deligatione obseruari, vt fasciis paulò latior vsurpetur quàm alias, si vulnus abesset fieri solet, & compressio tanta quidem fiat, quanta sufficiens est ad ossa retinenda, paulò tamen minor, quàm si vulnus non adesset, ne compressa vulnerata parte dolor & inflammatio excitetur, & numerus fasciarum constrictionem laxiorem compensare potest; cùm tutius sit, sæpiùs fascias circumducere, quàm comprimere.

Tertio die deligatio soluenda, & primo modo quidem iterum instituenda. Commodissimè tum in emplastrum vel cataplasma, quod fracturæ imponitur, foramen inciditur, imò in fasciis ipsis in medio foramen relinquitur, vt & in ferulis, si quæ apponuntur, vt medicamenta idonea vulneri applicari, idque mundari & expurgari possit, sine fracturæ solutione, qui deligationis modus depictus exstat apud Ambros. Paræum *lib. 14. cap. 18. & 23.* Cùm enim ossa fracta, quæ cutem perforare solent, non ita semper acuta sint, vt gladij; accidit, vt simul caro contundatur, quæ cùm necessariò in pus mutetur, pus copiosum generatur, quod si retineatur id quod fit, si vulnus totum obligatur, acre euadit, & pruritum ac dolorem, atque alia mala excitat. Et licèt natura sit robusta: generatio tamen puris copiosi non potest præcaueri; cùm omne quod contusum est, necessariò in pus mutandum sit. Et licèt Magatus omnia lintea vulneri superposita minutis sectionibus pertundit, vt puri exitus pateat: tamen incommoda omnia, quæ ex puris retentione proueniunt, præcaueri hoc modo non possunt. Si enim ante diem decimum quintum, vel etiam trigesimum lintea illa & fasciæ non mutentur, certè à pure & sanie inquinantur, vnde in parte vulnerata pruritus, dolor, & exulceratio sequi potest. Si verò fasciæ integræ seruentur, ac propterea tertio quoque die soluendæ sint: metuendum, ne pus retentum interea aliquid mali excitet, & ne in tot solutionibus ac nouis deligationibus ossa suo loco dimoueantur, & quæ composita sunt, iterum deprauentur: quod facilè citari potest, si deligatio rariùs soluatur, & vulnus apertum seruetur. Potest tamen, quoties vulnus curatum est, id fasciâ nouâ obduci, quæ medicamenta & splenia contineat, vulnúsque ab externo aëre defendat, quæ toties solui potest, quoties opus, & quidem sine membri fracti, agitatione & motu.

Ferulæ quoque non apponendæ, ne vulnus comprimant, & dolorem ac inflammationem pariant, & si eas applicare libeat, vulneri non apponantur; potéstque ferularum vsum fasciarum multitudo explere. Atque hæc ita simpliciter peragenda sunt, si nec os nudatum, nec aliquod fragmentum ossis abscessurum speramus.

CAPVT III.

De Fractura cum vulnere, in qua os nudatum non est, fragmentum tamen ossis aliquod abscessurum metuitur.

Interdum tamen accidit in fractura cum vulnere, vt os nudatum non sit: os tamen aliquod fractum abscessurum metuimus. Id quod fit, cùm ossa arefacta & marcida facta sunt, vt sano ossi agglutinari non possint, aut in fractura ita à reliquo osse separata, vt cum eo ampliùs coniungi nequeant. Tum enim natura id quod sibi molestum est, aliisque ossibus vniri non potest, foras protrudere conatur, neque finem facit, donec è corpore sit expulsum: id quod sæpe longiore demum tempore perfici potest.

Accidit autem hoc, cùm ossa vel à sanie corrumpuntur, vel ab aëre externo alterantur; vel etiam in fractione ita ab ossibus reliquis separantur, vt cum iis ampliùs coniungi non possint.

Signa Diagnostica.

Signa autem ossis abscessuri proponit Hippocrates, *3. de fract. text. 38.* Primum est, quod sanies copiosior, quàm pro magnitudine & constitutione vulneris, effluit. Secundò, labra vulneris non coëunt, & si coiuerint, iterum rumpi quasi & ad excretionem stimulari videntur, & laxa quasi ac spongiosa euadunt, & tacita quædam motio in parte vulnerata percipitur. Neque enim natura vulnus integrè sanat, vbi aliquid intus est quod reliquis agglutinari non potest. Tertiò, si os carne nudatum sit, omnino recessurum indicio est; cùm ab aëre externo alteretur & corrumpatur, ac venæ & arteriæ, quæ alimentum deferunt, ad id ampliùs non excurrant. Quartò etiam ossa abscessura indicatur, si os in multas particulas comminutum sit. Neque enim tunc omnes facilè conglutinantur. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Citò futuræ abscessionis signum est, si caro bona in parietibus ossis sani generatur. *Prognostica.*

2. Tempus autem, quo ossa recedere solent, varium est. In ætate enim tenera, & tempore æstiuo, & si os non adeò magnum sit, viginti, aut quadraginta dierum spatio abscedit. Si verò os sit magnum, in ætate adulta, tempore hyemali, vix sexagesimo die, aut etiam tardiùs, os abscedit.

Curatio.

Si os quod abscessurum est, suo loco motum sit, & in ipso vulnere consistat, statim, vt suprà, *cap. 4.* dictum, vulsellis extrahendum; siquidem sine dolore & violentia extrahi possit: alioquin Naturæ negotium committendum, quæ sensim id, quod agglutinare non potest, separat. Quæ tamen à Medico adiuuanda est, & propterea deligatio laxior instituenda, & sæpiùs soluenda, ne pus detineatur, sed facilè effluat. Ferulæ etiam eo loco, quo os abscessurum est, non imponendæ, ne dolorem comprimendo pariant. Medicamenta etiam vulneri imponenda, quæ ossa & omne alienum è vulnere extrahant quasi suprà, *loco alleg.* sunt proposita. *Curatio.*

Si verò insignis ossis portio sit abscessura, ideò quod ossis fracti partes non potuerint cum aliis componi, (*Quæcunque enim ossa repositionem effugerint, ea abscessura esse, nosse oportet, itémque ea quæ carnibus nudata sunt*, scribit Hippocrates, *lib. de fractur. sect. 3. text. 44.*) tales partes vulneratæ omnino leniter tractandæ sunt. Etenim propter motum & compressionem accidunt dolores vehementes, pungentibus diffracti ossis particulis non rectè compositis vicinas partes sentientes. Vnde deligatio quæ aliis fracturis conuenit, in hisce maximos dolores excitaret.

Hæc igitur incommoda vt euitaret Hippocrates, *lib. de fract. sect. 3. text. 45.* non vtitur fascia, ne comprimat partem, & ne, si attollatur pars, dolorem excitaret, sed factâ repositione ossium, quæ fieri potest, & ablatis quæ possunt, ossium fragmentis, vulneri apponit picatum ceratum, aut aliud cruentis vulneribus aptum; deinde, quoniam fluxionis periculum imminet,

imminet, ex debilitate partis & dolore, vt & fluxio repellatur, & pars roboretur, ac fractura stabiliatur, circumponit splenia duplicata, seu plagulas è tenui linteo, latitudine quidem dimidiâ palmâ non minores, longitudine verò paulò breuiores, quàm vt bis circa vulneratum membrum circumduci possint, suo paulò longiores, quàm vt semel saltem membrum ambiant. Longiores enim si essent membrum dum medicamenta innouantur, attollendum esset. Si verò breuiores essent, fracturam non stabilirent & firmarent: Panni isti linei vino austero madidi, & tot numero quot sunt necessarij, ne vllus lotus vacuus detur, ita membro applicandi, vt corum capita per affectum locum ducantur, non in orbem, sed paulò inclinati, sic, vt à contraria parte, à qua inceperunt, ad X. literæ similitudinem inter se committantur, & deinstatim se intersecent, dextro dextrum caput ad sinistram partem, & sinistrum ad dextram. Quæ splenia cùm non sint admodum longa, & auferri possint, vt pars non attollatur, valde commoda sunt. Loco vini tamen & alia medicamenta, quæ eundem vsum præstare possint, adhibere licet.

Potest tamen etiam deligatio adhiberi, quæ vnicâ circa vulnus obuolutione absoluitur, & fascia, quæ dupliti triplicive linteo in plagulæ modum contexta, ac oris suis dexterrimè consuta est, tam lata, vt totum vulnus contegere possit, persici potest.

Quoniam verò deligatio, quâ ossa composita contineri debebant, hîc locum non habet, ideò capsulæ ligneæ, canales, aut similia machinamenta adhibenda, quæ partem fractam in suo loco contineant. Attendendum tamen, ne quid durum immediatè parti applicetur, sed inter partem vulneratam & machinamenta illa, mollia splenia interponantur, vt nulla fiat compressio. Videatur Hippocrat. 3. *de fract. text.* 23.

Tandem si ossium fractorum extremitates extra cotem prorumpant & emineant, omnino danda opera, ne ab aëre alterentur & corrumpantur, vt postea ea abscindere necesse sit, & propterea laborandum, vt quamprimum reponantur, & naturali suo tegumento, quod cutis est, tegantur. Quod qua ratione fieri debeat, suprà, *cap.* 2. dictum.

CAPVT IV.

De Affectionibus p. n. qui Fracturis accidunt.

CVm verò varij affectus p. n. fracturis succedere soleant, quæ partim curationem remorantur, partim post curatam fracturam remaneant, & tollendi sunt, & de iis etiam dicendum. Sunt autem affectus tales plures dolor, inflammatio, & hanc subsequens gangræna, pruritus, excoriatio atque exulceratio, membri figura deprauata, callus iusto maior vel minor membri extenuatio, gracilitas & debilitatio. De quibus iam dicemus.

Dolor.

Dolor Dolor si adsit omnino is leniendus, ac tollendus; aliàs enim eius occasione humores ad partem affectam confluunt, & inflammatio ac alia mala excitantur. Vt is verò tollatur, considerandum à qua caussa proueniat, & si fieri possit, ea statim tollenda. Perpendendum ergo, an ab osse aliquo pungente dolor sit, an à fasciis nimium adstrictis, an ex membri situ prauo, au ex humorum affluxu.

Si ea osse pungente dolor sit, id quod ex leui partis contrectatione & pungente dolore cognoscitur: fasciæ resoluendæ, & os pungens vel in locum suum reponendum, vel, si fieri possit, eximendum, aut præcidendum. De quo Celsus, *lib.* 8. *cap.* 10. *Interdum fractura quibusdam veluti aculeis carnem vexat, quod à pruritione & à punctionibus cognito, aperire id molius, eosque aculeos præcidere necesse habet.*

Si ex fasciarum nimia adstrictione dolor oriatur, deprehenditur id ea tumore, qui in extremitate partis apparet, & æger que se vehementer premi conqueritur. Tunc ergo fasciæ quamprimùm soluendæ, & deligatio laxior instituenda.

Si ex situ membri prauo dolor oriatur, id æger facilè detegit, & situs mutationem postulat, quæ ita instituenda, vt æger tam sine dolore se esse fateatur.

Si ex humorum affluxu sit dolor ea eius curandi ratio est, quæ incipientis inflammationis, vt iam dicetur.

Inflammatio.

Inflammatio. Si enim ex affluxu humorum dolor excitetur, & inflammatio incipiat inflammationi occurrendum eo modo, qui suprà *p.* 1. *cap.* 5. traditus est membrum nimirum vinctum soluendum, & fouendum *oleo rosaceo*, vel simplici, vel cum *albumine oui* misto. Vel tale cataplasma imponendum.

℞. *Farinæ hordei* ℥. iij. *puln. rad. althea. fl. chamamel.* an. ℥. j. ß. *ros.* ℥. j. Coq. in *aq.* & *vino austeri* q. s. Adde *ol. rosat.* ℥. iij. F. Cataplasma. Reliqua *allegato loco* videantur.

Antequam verò inflammatio sedata fuerit, pars non deliganda, aut certè non arctè deliganda; nec ferulæ, nec huiusmodi machinamentorum aliquid imponendum, nisi vt membrum fulciant, & medicamenta contineant.

Gangræna.

Gangræna. Non rarò quoque fracturis, præcipuè iis, quæ cum volnere ac carnis contusione fiunt, propter inflammationem subsequentem Gangræna accidit. Quæ qua ratione curanda sit, suprà, *par.* 2. *cap.* 9. dictum.

Pruritus & excoriatio.

Pruritus & excoriatio. Si verò à sanie pruritus in vulnere & excoriatio atque exulceratio excitetur, aqua temperatè calida viuspanda, vt sanies abluatur & cucoetur ac dissipetur: potest & modicè salsa recipi, quæ potentiùs abstergit.

Postea inungatur locus *vnguento albo camphorato, rosaceo, de lithargyro, diapompholygos*, & similibus; quibus etiam *succus plantaginis* vel *solani* addi potest.

CAPVT V.

De distortis & malè compositis ossibus.

Ossa distorta. NOn rarò etiam accidit, vt postquam ossa fracta iterum coaluere, pristinam & conuenientem figuram non recipiant, sed distorta sint, vnde membri motus impeditur, & claudicatio in pede, vel in brachiis apprehensio læditur. Fit autem hoc vel ob Chirurgi ossa componentis & fracturam deligantis imperitiam, aut negligentiam, vel ægri motus inordinatos.

Curatio. Emendatur hoc vitium, siquidem callus sit recens, & non vltra sex menses concretus, æger ætate florenti & robustus, os fractum non adeò magnum, & actio membri non valde læsa; si callus iterum frangatur, & ossa rectè coaptentur & componantur. Fit autem hæc calli fractio faciliùs, si callus priùs, diebus aliquot foueatur decocto herbarum emollientium, putà *rad.* & *fol. althææ, maluæ, caricar. pinguium*; & cataplasma postea ex iisdem, aut emplastrum emolliens imponatur. Vel vnguentum aliquod emolliens adhibendum.

Vt ℞. *Vngu. dialthea* ℥. j. ß. *bdelly, mastich. terebinth.* ana ʒ. ß. *medulla crurum vituli, olei amygd. d. chamamel. pinguedgallina,* an. 3. vj. *mucilag. sem. lini, fœnugr.* an. ℥. j. *cera* q. s. F. Vng. molle.

Callus quomodo sit frangendus. Callo satis emollito, à duobus ministris membrum in diuersa trahendum, & extendendum est. Chirurgus verò loco, quo fractura est, id quod eminet, in suam sedem compellat, & si parum valuit, ab ea parte, in quam ossa inclinant, inuolutam lanâ tegulam obiectat, atque ita deligando assuescere iterum verustæ sedi cogat, aut os omnino frangat, quod dicto modo fieri potest, vel etiam si Chirurgus fractum membrum, quâ callus est, geno suo imponat, & os vtrinque vtraque manu deprimat. Capita deinde ossium rectè coaptanda, & fracturæ nouæ conueniens curatio instituenda.

Si verò callus iamiantiquus sit, & valde indurerit, æger sit debilis aut senex, optimum est, vt Albucasis consulit, illi manum non admouere, propter periculosa, quæ subsequi talem curationem solent, symptomata. Satius enim est, vel deformem, vel claudum annos multos adhuc viuere, quàm crudeli curâ lethalia symptomata attrahere. Imò impossibile est, si callus sit vetustus & induratus, cum frangere; sed si id tentetur, potiùs in alio loco os frangetur, quàm vbi callus est, atque ita grauia mala ægro attrahentur, & quod cupit, deformitas & tortuositas membri non corrigetur, cùm callus tortuosus emendari non possit.

CAPVT VI.

De Callo iusto minore vel maiore corrigendo.

Callus iusto minor. INterdum quoque accidit, vt iusto minor vel maior callus generetur. Et quidem iusto minor generatur callus, ob crassi illius alimenti, quo ossa nutriuntur, & è quo callus generatur, penuriam & paucitatem, quæ est vel à victu tenui, vel quia æger cibis callo generando aptis vsus non est, vel quia fasciæ nimia adstrictæ, aut medicamenta nimis adstringentia adhibita affluxum alimenti impedierunt.

Signa. Cognoscitur autem callus iusto minor tactu, quod exiguus deprehenditur, & membrum ad motum debile est, ac caussæ, quæ modò enumeratæ sunt, præcesserunt.

Quid agendum, vt callus maior generetur. Vt autem callus maior generetur, victus plenior & cibi succum crassum & viscidum generantes exhibendi, fasciæ laxandæ, & pars aquâ calidâ perfundenda, donec rubescat. Hoc modo enim sanguis copiosior ad partem affectam allicitur, vt copiosior callo generando materia suppetat. Imponenda etiam sunt medicamenta, & dropaces modicè calefacientes, & alimentum copiosius

copiosiùs ad locum affectum attrahentes. Exhibendus quoque *lapis osteocolla* ʒ.j pondere cum *aq. symphyti maior.* in marmore tritus, in prisana, iusculo carnis, vel vino, qui singularem virtutem habet callum generandi, vt exemplis probat Guilhel. Fabricius, *cent. 1. obseru. 90.*

Callus iusto maior.

Contrà interdum callus iusto maior generatur, quod fit ex alimento, præcipuè crassiore, copiosiùs affluente, & incautâ exhibitione lapidis osteocollæ, qui etsi insignem callum generandi vim habet, senibus tamen & adultis potiùs conuenit, quam iuuenibus. His enim si exhibeatur, callus iusto maior generatur, vt exemplo docet Guilhelmus Fabricius, *allegato loco.*

Signa.

Cognoscitur autem callus ipso tactu, quo facilè deprehenditur, tum ex dolore, qui ex compressione musculorum neruosarúmque partium oritur, vnde & pars ad motum inepta redditur, in primis si prope articulum fractura facta sit.

Callus quomodo imminuatur.

Imminuitur autem callus iusto maior discutientibus & digerentibus medicamentis, vt frictionibus ex *sale nitro & oleo*, & perfusione ac fomentatione facta aqua salsa, vel decocto *fol. betæ, maluæ, parietariæ, saluiæ, fl. chamæmeli, meliloti*, aut cataplasma ex his paratum imponendum.

Vel inungatur pars hoc vnguento.

℞. *Ping. anseris, vrsi, humanæ*, an. ℥.ij. *succi lumbricor.* ℥.j. *ammoniaci* ʒ.j. Misc.

Si tamen durior callus sit, emollientia digerentibus addantur; & ante applicationem cataplasmatum, aliquo decocto locus affectus foueatur.

Vt ℞. *Rad. althææ*, ℥.j. *lil. alb. bryoniæ*, ana ℥.ß. *flor. althææ. maluæ*, an. M.j. *chamæmeli, meliloti*, an. M.ß. *sem. lini, fœnugr.* an. ℥.ß. Coq. pro fotu, & ex magmate fiat cataplasma.

Fiant autem fomentationes, non solùm donec pars rubere & intumescere incipiat, sed & vt pars iterum detumescat & corrugetur.

Victus sit tenuior, neque cibi crassi multi dentur.

Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obseru. 91.* cùm ex vsu lapidis osteocollæ alicui callus nimis increuisset, his medicamentis vsus est. Primò fouit callum seq. decocto emollienti bis in die.

℞. *Rad. & fol. althææ, bryoniæ, lil. alb. brancæ vrsinæ, fl. chamæmeli, meliloti*, an. M.j. *absinth. vulgar. ros. rubr.* an. Vnc. ij. Coq. in parte vna *aceti*, & partibus quatuor *aquæ*, ad consumptionem tertiæ partis.

Postea seq. vnguento callum inunxit.

℞. *Axungiæ humanæ, vrsi, anseris*, ana ℥.ij. *succi lumbricor. aceti scillitici*, an. ℥.j. Misc. F. Vnguentum.

Post inunctionem sequens emplastrum supra alutam extensum applicauit.

℞. *Empl. de ranis cum* ☿ *rio, de mucilag.* an. Vnc. j. Misc.

His per sex dies processit, callúmque non solùm emolliri, verùm etiam manifestè diminui vidit. Postea loco emplastri laminam plumbeam adaptauit & firmiter fasciâ superligauit. His remediis diuino fauore callus emollitus, resolutus, extenuatus & depressus, ægerque pristinæ sanitati restitutus fuit.

CAPVT VII.

De Membri gracilitate & debilitate.

Membri gracilitas & debilitas.

TAndem non rarò accidit, vt post fracturam membrum gracile & debile maneat: quod fit vel ob alimenti penuriam, dum à longa & varia fasciarum adstrictione venæ alimentum parti afferentes constringuntur, aut victus nimis tenuis exhibetur, quò etiam faciunt diuturna membri quies, & à motu cessatio.

Danda ergo omni modo opera, vt copiosius alimentum ad partem attrahatur. Ideóque quantum licet membrum mouendum, & ad consuetos motus reducendum, ac fouendum decoctis quæ alimentum ad partem affectam saltem attrahant, non dissipent. Vtiles sunt & dropacismi.

Ossa fracta si non coalescant.

Vel ℞. *Ol. costini, chamæmel.* an. Vnc. ß. *castorei, vng. Marciati, ping. humanæ*, an. Vnc. j. Misc.

Interdum quoque accidit, præsertim in senibus, vt fracta ossa non coalescant; cuius rei historiam habet Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obseru. 92.* Cui planè simile quid in Viro docto sexagenario, qui adhuc in viuis est, nuper hîc accidit. Is eodem planè modo sese habet, vt Vir ille, quem Guil. Fabricius describit. Dextrâ enim manu quidem scribere potest, sed si brachium dextrum quod fregerat, totum antrorsum vel retrorsum mouere cupit, sinistræ manus adminiculo opus habet.

Accidit autem hoc, si ossa composita immota non detineantur; id quod in Viro etiam hoc, cuius modò mentionem feci, caussa fuit. Nam cùm esset carnosus & humerus, quem fregerat, satis arctè ligari non posset, atque ipse noctu inquietus iaceret, præterea sudoribus, quibus medicamenta imposita madefiebant, penè difflueret, ossa consolidata non fuerunt.

Fracturæ autem tales postea vix curantur, (nisi non diuturnæ sint, in quibus consueta medicatio adhibenda, & *lapis osteocolla* exhibendus; cuius rei exemplum habet Guilhelmus Fabricius, *cent. 3. obseru. 90.*) cùm extremitatibus ossium fractorum callus obducatur, ob quem ossa ampliùs coalescere nequeunt. Nonnulli tales fracturas etiam inueteratas curari posse putant, & scribit de iis Cornelius Celsus, *lib. 8. cap. 10. Si vetustas* (ossa scilicet, quæ non conferbuerunt) *occupauit, membrum extendendum est, vt aliquid lædatur. Ossa inter se manu diducenda, vt concurrendo exasperentur, vt si quid pingue est, eradatur, totúmque id quasi recens fiat. Magnâ tamen curâ habitâ, ne nerui musculiue lædantur. Tum vino fouendum est, in quo malicorium decoctum sit, imponendúmque idipsum oui albo mistum. Tertio die resoluendum, fouendúmque aquâ, in qua verbenæ decoctæ sint. Quinto die idem faciendum, ferulæque circumdandæ. Cætera & antè & post eadem facienda, quæ suprà scripsi.* Sed periculosa est hæc curatio, & quod ipse Celsus metuit, facilè nerui & musculi lædi possunt, indeque inflammatio vel conuulsio excitari.

CAPVT VIII.

De Brachij fractura.

ATque hæc in genere de fracturis dicta sint. Quia verò ossa, quæ franguntur, varia sunt, & secundum fractorum ossium varietatem cura nonnihil variat, de fracturis in specie aliquid dicemus. Reliquæ verò differentiæ, quia nihil aut parum ad cognitionem aut curationem faciunt, & omne, quod de iis dici potest, in iis quæ hactenus in genere de fracturis dicta sunt, continetur, eas prætermittemus, & saltem differentias, quæ à subiecto & ossium fractorum diuersitate sumuntur, proponemus. Et quia frequentissimè franguntur brachium, humerus, crus, femur, de iis primò dicemus, postea & reliquorum ossium fracturas subiungemus.

Brachij fractura.

Et quidem brachij fracturam quod attinet, quia brachium cum manu apprehensionis & multorum laborum organum est, exteriorisque iniuriis expositum, sæpissimè frangi solet.

Constat autem brachium, seu pars illa, quæ est à cubito ad carpum, duobus ossibus, quorum maius & inferius cubitus seu vlna; minus verò, & quod cubito superius, radius nominatur. Frangitur autem nunc vtrumque os, nunc vnum ex iis.

Prognostica.

Prognostica.

1. Faciliùs curatur fractura brachij, vbi vnum saltem os fractum est, quàm vbi vtrumque, vt suprà, *cap. 1. prognostic. 6.* dictum.

2. Si vnum saltem os brachij fractum sit, facilior est curatio; si superius seu radius, quàm si inferius seu cubitus frangatur. Superius enim minore extensione indiget. Et si inferius, cubitus scilicet, integrum seruetur, basis quasi seu fulcri, loco est, quod os fractum immotum seruat. Deinde, quia faciliùs reponitur; nisi in vicinia manus. Tertiò, quia vsu cubiti integro seruato, mitella seu fascia tutiùs suspenditur.

3. Pessima verò fractura est, si ambo ossa simul franguntur. Nam primò nullum fulcrum & sustentaculum habent: deinde maiore extensione opus habent, cùm nerui & musculi magis versus sua principia contrahantur; cùm non sit, à quo extensi firmentur: tertiò, quia viciniæ partes magis læduntur.

4. Brachij autem ossa plerumque intra dies 30. coalescunt: quanquam, vt suprà dictum est, ætas ab ætate, natura à natura differat.

Curatio.

Curatio.

Quæ ad aliarum partium fracturarum curationem requiruntur, & hîc necessaria sunt. Ad extensionem autem minore vi opus est vbi radius fractus fuerit; maiore, vbi cubitus; maximâ, vbi vtrumque os. Et quidem si ambo ossa sint fracta, æqualis extensio facienda; si alterutrum verò solùm sit fractum, eâ in parte, vbi os fractum est, fortior extensio instituenda. Extensione factâ; adiutoris prominentibus palmarum partibus os fractum dirigendum & componendum. Osse fracto reposito, fractura conueniente modo, vt suprà dictum, fasciis circumdanda, & alia, quæ in genere de fracturæ curatione dicta sunt, peragenda, & tandem brachium rectè collocandum ac situandum. Et quidem, vt Hippocrates, 1. *de fract.* t. 12. iubet, in collocatione cura adhibenda, ne manus inferior sit cubito, ne si brachium dependeat, sanguis versus fracturam confluat, sed paulò saltem sublimior, ne tamen dolor vllus inferatur. Eâ quoque figurâ brachium collocandum, quæ musculos nullo modo peruertat, & dolorem pariat. Ideóque brachium nec extendi, nec totum curuari debet, neque etiam supinum, neque pronum collocandum. Hi enim extremi quatuor habitus sunt, atque extensio flexioni & curuaturæ est contraria, supinũ prono; duo verò alij modi sunt, vnus inter extremam flexuram & extensionem, angularis Hippocrati dictus, alter inter pronum & supinum. Et omnino si rectè locetur brachium, musculi,

N qui

qui ab anteriore parte cubiti oriuntur, tori in interiore parte siti erunt; qui ab exteriore, in hac similiter continebuntur, atque ita extensio & peruersio musculorum nulla erit. Et quidem brachio ita deligato & situato, commodum est, vt æger ad decimum vsque diem in lecto se contineat. Cùm autem diutius in lecto æger non libens cubet, sed ambulare iam cupiat, à ceruice brachium suspendendum per mitellam latam mollémque, multam brachij cum parte palmæ æqualiter sustinentem, ita vt quæ coniuncta sunt, ossa nullo modo de loco dimoueantur.

CAPVT IX.

De Humeri fractura.

Prognosticum.

Prognostică.

HVmeri os quadraginta diebus coalescit. Cùm enim sit grandius, longiore tempore ad callum generandum opus habet.

Curatio.

Curatio.

Prima ergo, vt in omnibus fracturis, cura debet esse, vt ossa fracta suo loco restituantur, & coniuncta seruentur. Quod vt præstetur, primò extensione opus est, quæ quomodo fieri debeat in hoc morbo, accuratè describit Hippocrates, 2. *de fract.* & *offic. Medic.* Summa est, vt æger seu sedens seu iacens ita immotus contineatur, ne extendenti cedat: atque humerus circa alam contineatur, & fractum os in diuersum trahatur. Quod si manuum operâ expediri non possit in adultioribus, ob musculorum eius loci crassitiem & robur, machinis & laqueis opus est, de quibus *allegato loco* Hippocrates. Factâ extensione ossa conuenienter componenda, quòd hîc non difficulter fieri potest. Ossibus fractis directis idonea medicamenta, de quibus suprà, *cap.* 1. dictum, imponenda, & post fasciæ iniiciendæ, incipiendo à fractura, attendendúmque, vt semper in ea figura ligetur membrum, in qua manere debet, id est, vt cubitus cum humero rectum angulum constituat, ne in mutando situ fascia vnâ parte comprimat, in altera laxior fit, & ossa peruertantur. Hippocrates septimo aut nono die ferulas alligat, eo quòd in humero ob musculorum, quibus continetur, magnitudinem, quæ circa fracturam sunt, diuturniori tempore ex toto gracilia fiant, laxáque. Tum enim demum opportunè ad ferulas venitur. Cauendum autem, ne ferulæ articulorum extremitates tangant, & proinde, vt Celsus, *lib.* 8. *cap.* 10. ait, extrinsecus esse eæ longissimæ debent, à lacerto breuiores, sed sub alia breuissimæ. Si verò primis statim diebus, quod Recentiores plerique faciunt, ferulæ iniiciantur, laxè adstringi debent, à septimo verò ac nono postea resoluendæ & arctiùs constringendæ. Tandem membrum rectè collocandum, & ne humerus peruertatur, lata fascia humerum excipiens in orbem circa pectus agatur, & cum humerum quiescere oporteat, prima multipliciter implicita inter latus & cubitum subiiciatur, ne humerus attingat latus, sed in medio spatium sit, quò compulsus habenâ ad pectus adductore minimè deprauetur. Æger supinus iaceat manu supra ventriculum posita, & humero, ne suspensus maneat, puluinaria mollia subiicienda; cubitus verò à collo suspendendus, vt angularis figura seruetur, nec inter dormiendum dimoueatur.

CAPVT X.

De Cruris fractura.

Cruris fractura.

CRus ea pars est, quæ à genu ad pedem extenditur. Constat autem duobus ossibus, quorum quod crassius est & internam cruris regionem occupat, Tibia: quod tenuius & exterius est, Fibula nominatur. Franguntur autem hæc ossa interdum ambo simul, interdum vnum tantùm, & fractura accidit vel in medio, vel in superiore aut inferiore parte.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si vtrumque os sit fractum, facillimè id cognoscitur; cùm totum crus inflecti possit. Nec difficulter cognoscitur fractura tibiæ, si ea tota fracta sit; quoniam totum hoc os in conspectum, vt in loco excarni, facilè venit. Si verò fibula sola frangatur, id non ita facilè cognoscitur, quoniam multâ carne tegitur: Fracta tamen pars ad interiora inclinat.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si alterum os tantùm fractum sit, cura facilior est, quam si vtrumque fractum est.

2. Si fibula tantùm fracta sit, curatur faciliùs, & æger citiùs pedi insistere potest, cùm faciliùs crura extendantur, & tibia maximam oneris corporis partem sustineat.

3. Si tibia fracta sit, curatur difficiliùs; cùm maiore extensione opus sit, & homo multò tardiùs incidere audeat.

4. Ossa autem hæc plerumque intra quadragesimum diem conferuentur.

Curatio.

Curatio.

Siue ergo vtrumque, siue vnum os frangatur, crus, quatenus opus est, extendendum, vt sine omni damno ossa suo loco restitui & coniungi possint. Quod plerumque duo viri robusti, si in diuersa crus trahant vnus in partem superiorem, alter in inferiorem, præstare possunt. Et iactantiæ est, vti machinamentis, vbi res non exigit. Quod si exsequi non possint, habenis vel machinis passim descriptis & notis vtendum. Et vbi satis extensum crus fuerit, ossa fracta reponenda. Postea conuenientia medicamenta imponenda, & fasciis, vt in genere dictum, crus inuoluendum est, quæ & latiores, & longiores esse debent quàm in brachio: omnino ita situandum & componendum, ne in vllam partem peruerti possit, neque ossa fracta deprauari queant, cùm vel lectum sternere, vel aluum exonerare hominem oportet. De situ tibiæ etiam videatur Guil. Fabricius, *cent.* 5. *obseru.* 93. Tandem crus rectum & extensum super puluinari, aut re molli & plana collocandum, & ferulæ ac canales adhibendi, vt *cap.* 1. in genere dictum. Qua in re obseruandum, ne super eminentes ossium extremitates applicentur, vel super eum tendinem, qui à crure ad pedem tendit, & calci annectitur. Hæ enim partes, cùm sensum exquisitum habeant, compressionem non ferunt, sed compressæ dolent, ac inflammantur.

Venæ sectione & purgatione etiam hîc interdum opus est, vt in brachij fractura.

Victum quod attinet, magis omnino ac diutius, vt Hippocrates præcipit, extenuare corpus oportet, vbi crus, quàm vbi brachium fractum est, quantò illud maius est & crassius, quam hoc, & necesse etiam est corpus quiescere atque iacere.

CAPVT XI.

De Femoris fractura.

Femoris fractura.

FEmoris os omnium, quæ in corpore humano sunt, maximum est & crassissimum ac longissimum, & ipsum etiam frangi potest, vel in medio, vel in extremitatibus & vicinis locis.

Prognostica.

Prognostica.

1. De femoris fractura Celsus, *lib.* 8. *cap.* 10. scribit: *Si femur fractum est, fieri breuius oportet; quia nunquam in antiquam sedem reuertitur, summisque digitis postea eius cruris insistit. Sed multa tamen femori debilitas est, vbi fortunæ negligentia quoque accessit.* Quam Celsi sententiam ita intelligendam censet Pecetius, *lib.* 4. *cap.* 24. Non quòd nullo pacto in pristinam sedem femoris fracta ossa restitui possint, & bene coaptari, ideò necessariò breuius, sed vbi minus, quàm sit opus, pars distendatur, & quando non bene & ad amussim ossa coaptentur: cùm multos videamus indies, qui femoris fracturam passi sunt, bene eâ ferruminatâ, rectè absque vlla claudicatione ambulare. Verùm idem docent Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 5. *tract.* 3. *cap.* 14. Guido de Cauliaco, *tract.* 5. *doctrin.* 2. *cap.* 7. Iohan. de Vigo, *lib.* 6. *cap.* 14. Andr. Vesalius, *Chirurg. lib.* 2. *c.* 14. atque alij. Scribitque Guilhelmus Fabricius, *cent.* 5. *obseru.* 86. se neminem, qui ex huiusmodi fractura sine claudicatione euaserit, præter vnicam puellam, cui nouum & peculiarem curandi rationem adhibuit, vnquam vidisse. Idque præcipuè accidit, si femur prope coxam frangatur. Et de ea autores allegati intelligendi sunt. Sin versus genu, aut in medio os femoris frangatur, & diligens cura adhibeatur, non adeò difficulter & sine claudicatione fractura sanari potest. Quod verò si versus coxam femur frangatur, claudicatio plerumque accidit, hæ sunt caussæ, vt eas recenset Guilhelmus Fabricius. Prima est, quia os femoris non rectum est, vt sunt ossa tibiæ & brachij, sed naturaliter in externam partem, veluti in arcum dilatatum est: quapropter si fractum fuerit, facilè versus internam partem incuruatur. Versus externam verò veluti in arcum extuberat. Secundò, adsunt nerui & musculi ex interna parte femoris quàm maximi & robustissimi, qui quamprimùm os fractum est, versus originem suam trahentes illud, quod iam antea, vt dixi, naturaliter incuruatum est, facilè & ita quidem in arcum trahunt, vt extremitates ipsius circa fracturam sese disiungant, & versus externam partem protuberent. Tertiò, quia vnicum est os, quapropter non tam facilè in loco suo detineri potest, ac si aliud sibi, vt brachia & tibiæ, adiunctum haberet. Quartò, cùm pars maximè sit carnosa, & os veluti in medio puluinari situm, difficulter beneficio ferularum & splenionum in loco suo retineri posse, experientia docet: præsertim si fractura in obliquum facta fuerit. Validissimi enim nerui ac musculi ossa, quamuis ab initio rectè reposita fuerint, extra locum tamen iterum trahunt. Si quis tamen methodum sequatur, quam ipse Guil. Fabricius proponit, facilè euitari posse scribit, ne crus breuius euadat, & claudicatio sequatur.

An femoris fractura necessariò claudicationem afferat.

2. Femur quinquaginta demum diebus conferuet, & coalescit

cùm;

cùm; vt antea dictum, omnium ossium maximum sit, & propterea longiore tempore opus sit, vt callus generetur, quo coalescat.

Curatio.

Curatio. Femore fracto, si ossa suo loco dimota sint, validâ extensione opus est, cùm musculi, qui femur circumdant, maximi sint, & facilè musculi robusti, cùm versus suum principium contrahuntur, vincula, quibus fit extensio, superent. Quod si fiat, crus breuius redditur, quod omnino turpe & incommodum est. Etenim brachium, etsi breuius fit, celari potest; neque noxa adeò magna erit: at femur breuius redditum claudicationem turpem efficit.

Extensione sufficienti factâ, musculi, vt validissimi, facilè fracti ossis partem inferiorem ad superiora adducunt. Id tamen vt rectiùs & decenter fiat, extensione sufficienti facta, prominentibus palmarum partibus, vt in aliis fracturis, dirigatur os & comprimatur. Postea medicamentum necessarium imponatur, & fractura conuenienter deligetur, atque vtile hic est conscindere aliquot lintea, eáque in orbem circa coxam & ilia, vt inguina etiam, & quod inter anum & genitale est, inuoluere; cùm ob alias caussas, tum ne externæ ferulæ nudam partem offendant.

Canalis qualis esse debeat. Canalis, qui femori adaptatur, vel ossis tantum excipere debet, vel nullo modo adhiberi. Si enim canalis adaptetur, qui breuior sit, quam vt vltra poplitem pertingat, noxam magis, quàm opem, afferet. Prohiberi enim non poterit, quin corpore aut crure moto femur quoque moueatur. Popliti quoque molestus erit, & genu curuari permittet. Si quis verò genu curuet, femoris quoque vincula moueri necesse est, & musculos alio atque alio modo figurari, ac ossa fracta dimoueri. Idcóque vtilissimum videtur, femur in canalem coniici, qui à coxa ad pedem vsque pertingat. Canalis verò hic pluribus vinculis per conuenientia interualla femori & cruri alligandus, & vtrinque à lateribus, ne membrum in alterutram partem declinet, panni apponendi, & omnino id agendum, vt totus pes, femur scilicet cum crure & pede, molliter & sine dolore iaceat, firmiter tamen ne æger vel ob impatientiam, vel inter dormiendum eum mouere possit.

Obseruandum etiam est, tam in fractura femoris, quàm cruris, vt imus calx, quantum fieri potest, contineatur, & rectè locetur. Nam si dependente pede crus reliquum fulciatur, necesse est, ossa gibba in priore parte pedis conspici: sin calx iusto sublimior collocetur, reliquo corpore leniter suspenso, os in priore parte cruris iusto magis simum necessariò se ostendet, idque adeò, si calx hominis naturaliter est grandior.

Sicut & hoc in fractura femoris & cruris notandum; quòd si ob fascias vel ferulas magis adstrictas, vel quacunque de caussa, tumor iusto maior in poplite vel partibus inferioribus exoriatur, id quod vrget & nimis premit, relaxandum esse, partem verò tumidam fouendam vel inungendam esse iis, quæ vim dolorem leniendi, digerendi & leniter repellendi habent, qualis est succida lana vino & oleo madida; vel similia medicamenta.

Cùm tamen vt dictum, etsi ista curatio instituatur, plerumque sequatur claudicatio; nouam & artificiosam methodum curandi fracturas femoris proponit Guilhel. Fabricius, *alleg. loco*, eámque exemplo declarat, scribitque, fracturam femoris curandi rationem, quæ pro difficillima semper habita fuerit, ad eam facilitatem se redegisse, vt quiuis etiam tyro in arte sine dubitatione talem fracturam curaturus sit, dummodò diligentiam adhibuerit, & instrumentis aptis instructus fuerit. Curandi autem ista ratio cum instrumentis depictis, videatur *loco allegato*.

CAPVT XII.

De Fractura Nasi.

Nasi Fractura. Atque hæc ossa, purà crus, femur, brachium, & humerus, frequentissimè franguntur. Accidit tamen interdum vt & alia ossa frangantur, de quibus iam ordine, à capite ad pedes progrediendo dicemus.

Et primò Nasi fracturam quod attinet, accidit ea vario modo, vt Hippocrates, *2. de articul. text.* 37. docet. Aut enim pars eius abrumpitur, ipse tamen seruatur perpetuus, vt neque deorsum inclinetur, neque in alteram partem conuertatur; aut hotum alterum fit, idque aut in parte eius, quæ cartilaginosa prominet, aut in reliqua, quæ ossibus continetur. Nonnunquam in medio naso, quà acutus est, caro iuxta os contunditur, seu conteritur, vel paululum etiam os læditur, non tamen multum; nonnunquam etiam vulnus fracturæ accedit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Nasus ex omnibus corporis partibus facillimè componitur; & nisi protinùs dirigatur, dirigi postea non potest, sed peruertitur.

2. In naribus callus citò increscit. Nam decem diebus sanescit nisi corrumpatur. Hippocrates, 2. *de articulis*. Alij tamen decem & octo, alij viginti diebus id fieri dixerunt: quod pro varia corporum constitutione accidit. Differt enim Natura à Natura.

Curatio.

Curatio. Si igitur fractus nasus in inferiorem partem æqualiter demittatur, simúsque reddatur, in nares aliquid indendum, quod dirigat, vt specillum seu spatha dicta, aut quod fractum est, eleuandum est digito in narem immisso, & in naturalem sedem restituendum. Extrinsecùs etiam ab vtraque parte nasum apprehendere, ac sursum ducere oportet.

Vt verò quæ conformata iterum sunt ossa narium in suâ naturali sede contineantur, vel linamenta complicata, vel lintei rasura, vel simile quid linteo inuolutum, aut corium, vel cannula plumbea aut argentea pellicula molli obuoluta in nares immittenda.

Si verò in vno tantùm latere nasus fractus sit, dirigere etiam conuenienter ab ea parte, quæ declinat, & in naturalem sedem restituere oportet, tum digitum vel instrumentum commodum in narem, qua parte læsus est, immittendo, tum etiam extrà dirigendo. Ne verò quod compositum est, iterum deprauetur, & os desideat, in narem læsam vel linamenta, vel penna anserina grandior gummi illita, & molli pellicula obducta, vel fistula aut cannula è plumbo vel argento, molli pellicula obducta nari immittenda. Neque multum refert, quid immittatur, modò præstet, ne os nasi fractum subsideat & molle sit, atque odoris grauis expers. Neque etiam spongia, aut res similes, quæ humorem imbibendo crassescunt & dilatantur, immittendæ, ne dilatatæ partem distendant, & ossa composita iterum suo loco moueant. Quod immittitur, illini debet emplastico aliquo medicamento, ex *manna thuris, gummi tragacanthæ, mastiche, ol. rosaceo*.

Si verò iuxta chartilaginem nasus fractus, & in obliquum distortus sit, habenula digitum lata glutine aliquo qualia de sutura sicca in vulneribus proposuimus, naso ea parte in quam inclinat, agglutinanda, postea intendenda, quantum expedit, vt nasus rectè dirigatur. Longa autem sit hæc habena, vt postea infra aurem obducta circa caput obducatur. Et licet eius extremitatem ad frontem agglutinare. Hæc enim iuste dirigit nasum, & remitti ac intendi potest. Et si intra nares impositæ turundæ dolorem excitent, tollenda, & tamdiu nares habena directæ seruandæ. Post decimum quartum verò diem habenæ demendæ, & ceratum imponendum, ac curandum, ne callus plus iusto excrescat.

Si ossa nisi minutim fuerint confracta, quantum licet singula in suam sedem reponenda, vel idoneis instrumentis compellenda, neque facilè, & nisi nullo modo agglutinari possit, os aliquid eximendum, & cùm deformitatem pariat. Postea ceratum aliquod, vel aliud medicamentum ad ossa confirmanda imponendum.

Si fracturæ vulnus accedat, emplastrum aliquod, quod cruentis vulneribus conueniat, imponendum: & talia vulnera facillimè sanantur.

Si intra nares vlcus aliquod excitari incipiat, turundæ conuenientibus medicamentis inunctæ immittendæ, & omnino cauendum, ne carnis aliquid intra nares excrescat. In quem finem etiam vtilis est canalis plumbeus immissus.

Deligatio. De fracturarum harum deligatione autores dissentiunt, atque alij eam admittunt, alij omnino reiiciunt. Et omnino tutius videtur, deligaturam & fascias omnino omittere, cùm vel nihil præstent, si laxæ sint; vel, si fortius constringant, nasum distorqueant, & simum efficiant, ac facile emplastris idoneis nasi ossa fracta sine omni deligatione in loco suo contineri possint. Et nullo alio in casu deligatio conuenire videtur, quàm si in medio naso quà acutus est, caro circa os contusa sit, & os eminet, vt compressus ea parte nasus naturalem figuram acquirat. Verùm & hic vinculum etsi prodesse videatur: tamen necessarium non est, cùm ceratum vel emplastrum sufficiat. Et omnino si fasciam admouere libet, ea medio naso iniicienda, cuius vtraque capita ad posteriorem capitis partem colligentur.

Ambrosius Paræus hoc vtitur.

℞. *Thuris, mastich. boli Armeni, sang. dracon* ana ℥. ß. *aluminis vsti, resinæ pini*, an. ʒ. ij. Puluerisentur subtilissimè, & cum *oui albumine* incorporentur. Plura videantur apud Hippocratem, *de articul. à text.* 36. *ad text.* 46.

CAPVT XIII.

De Maxilla fractura.

Maxillæ fractura. Interdum & maxilla inferior frangitur; id quod facilè cognoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Maxillæ ossa, si primis diebus inflammatio non accedat, intra viginti dies consolidantur, & dentes integri remanent,

2. Si

2. Si verò cura diutius protrahatur, dentes vitiantur, & inutiles redduntur.

Curatio.

Curatio.

Si maxillæ os ita per transuersum fractum sit, vt tamen aliqua ex parte ossa inter se cohæreant, digitis vtrinque, tam scilicet ori immissis, quàm extra applicatis, os comprimere, & in suam sedem compellere oportet. Maxillam verò in suam sedem esse restitutam, ex eius & dentium æqualitate apparet.

Si verò maxilla tota transuersim fracta sit, quod tamen rarò accidit, & quidem os super os emineat, & dens super proximum dentem excedat, digitis in os immissis, & extrà etiam manu adhibitâ, ossa fracta componenda: & nisi simplici compressione id fieri possit, primùm extensio, ministro retrò continente, & Medico antè extendente fieri debet, & postea ossa inter se componenda. Maxillæ rectè restitutæ signum est, si dentes suo naturali situ iterum dispositi conspiciantur.

Dentes, qui alueolis suis commoti sunt, filô aureo, argenteo, vel ferreo proximis annectendi sunt, donec iterum stabiliti fuerint.

His peractis, medicamentum aliquod fracturæ conueniens extra maxillæ imponendum, vt ossa fracta composita suo loco stabiliantur, extrà ferula ex corio, seu aliâ conueniente materiâ maxillæ longitudini correspondens apponenda. Postea conueniens deligatura instituenda, quæ sit fasciâ duabus extremitatibus fissis, duos digitos latâ, media quoque sui parte in longitudinem incisa, vt vtrimque mentum complectatur. Quatuor ergo fasciæ in extremitatibus fissæ cùm sint capita, duo inferiore ad summum caput deducantur, ibique diligenter, vel pileolo nocturno adsuantur, superiora verò duo transuersim traducta ad imum occiput diligenter, vel eidem pileolo adsuantur.

Non decumbat æger in fractam maxillam, sed in sanam non tamen huic, sed capiti innixus ne illa composita iterum distorqueatur. Maxilla quoque immobilis seruetur; ideóque æger non multum loquatur, nec duriores cibos masticet, sed mollioribus & liquidis nutriatur, donec callus obduretur. Si aliquid iterum loco suo motum fuisse obseruetur, tertiâ die deligatio soluenda, & si quid exciderit, in locum suum reponendum.

CAPVT XIV.

De Fractura clauicula, seu iuguli.

Clauicula seu iuguli fractura.

HIppocrates, *de articul. text. 62.* fracturæ clauiculæ sex differentias recenset. Vel enim clauicula per transuersum frangitur, vel per longitudinem. Si per transuersum, id accidit vel prope humeri articulum, vel magis versus os pectoris abrumpitur; deinde iuguli os ita frangitur, vt ea pars, quæ à pectore est, sursum feratur; quæ verò à summitate lati scapularum ossis, deorsum, quod plerumque accidit: vel contrà, quæ prope scapularum os, sursum; quæ prope pectus est, deorsum feratur, quod rariùs euenit.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Cognoscitur autem huius ossis fractura potiùs tactu, quàm visu, vt & ex dolore.

Prognosticum.

Prognosticū.

1. Si per transuersum frangatur clauicula, curatur faciliùs; si per longitudinem, difficiliùs. Nam quod transuersim fractum est, facilè extensione & digitorum compressione in naturalem sedem reuertitur; reliqua fractura semper quid eminentiæ habet, quod ægrè coaptari potest. Præterea, quia iugulum fasciâ in orbem excipi, atque ita, quod in longitudinem fissum est, in suam sedem compelli nequit; contrà ligaturâ, quod in transuersum fractum est, in suam sedem faciliùs compellitur.

2. Iuguli fractura equidem nihil humeri commissuram, aliámve partem lædit: quia tamen, quantumvis magnâ diligentia adhibeatur, fasciâ collum & iugulum, vt brachia & crura, obuolui arctè nequit, deformitatem callus relinquit: quia in osse raro callus facilè maior fit: sed tantùm in principio deforme videtur, propter nouitatem, procedente verò tempore, cùm ei assuescimus, minor deformitas videtur.

3. Coalescit autem facilè os iuguli, vt alia ossa rara, & quidem ad summum viginti diebus ferruminatur.

Curatio.

Curatio.

Vt autem hæc fractura curetur, ministri duo ad extensionem requiruntur, quorum vnus vtraque manu humerum, qui clauiculæ fractæ adiacet, ad posteriora, alter oppositum humerum vel collum potiùs in oppositum versus se trahat, vt ita extensio fiat. Quæ vbi facta est, Chirurgus digitis ossa fracta suo loco restituat, id quod altiùs eminet, digitis comprimendo, id verò, quod depressum est, attollendo, aut quomodocunque opus in suam naturalem sedem restituendo. Aliqui, vt facilior fiat restitutio, globum axillæ ægri subiiciunt, qui eius cauitatem repleat; deinde verò valde cubitum costis apprimunt, atque ita os sedi suæ restituunt. Si verò ossis fracti extremitates ita depressæ sunt, vt sursum reduci hoc modo nequeant, æger resupinandus est in puluinari duriore ipsius spinæ inter scapulas subiecto, humeri verò manuum innixu ita deprimendi sunt, vt fracti ossis extrema depressa eleuentur, eo vsque, vt in suum naturalem sinum restitui possint.

Si verò clauicula in plures partes comminuta sit, & fragmentum aliquod carnem pungat, ac difficilem respirationem afferat: cutis eo loco incidenda, & fragmenta extrahenda, (vel aculei præcidendi & deradendi, ac ossa complanata coniungenda, labia vulneris committenda, medicamentúmque fracturæ idoneum, & quod simul inflammationem inhibeat, imponendum. Si verò plura fragmenta ossis, cute integrâ, deprehendantur, quæ tamen acuta non sint, nec pungant, ferula ex corio, vel aliâ conueniente materiâ paranda, & conueniente medicamento illinenda, ac fragmentis illis apponenda.

Compositis rectè fractæ clauiculæ ossibus medicamentum fracturæ vtile, qualia supra, *cap. 2.* sunt proposita, imponendum. Hinc plagulæ tres conuenientis crassitiei & longitudinis, vt cauitatem, quæ supra & infra clauiculam est, expleant, parandæ, quarum duæ lateribus, tertia crassior prominenti fracturæ imponenda. Ita enim & os fractum eminens deprimetur, & nec sursum, nec deorsum, nec ad latera è suis sedibus ossa fracta composita dimoueri poterunt. Hinc deligatio recta instituenda, quæ fiat fasciâ palmum latâ, sufficientis longitudinis, duplex caput habente, decussatim iniecta, quæ circumducenda sæpiùs, quàm valentiùs, & ita obuoluatur, vt brachium in posteriora deducat. Cauitas etiam sub axillis parti affectæ vicina replenda est linteaminibus conuolutis. Ita etiam faciliùs æger deligationem fert. Imperandum etiam est ægro, vt in quiete maneat, & ipse brachium in posteriora reflectat. Non soluatur autem fascia ante septimum diem, nisi pruritus vel aliud quid vrgeat; & si in die fiat laxior, quotidie nonnihil adstringatur.

CAPVT XV.

De Scapula fractura.

Scapula fractura.

OMoplata, quæ Latinis Scapula, seu os illud triangulare, à tergo ceruicis vertebris vicinum, dorsóque & thoraci non per articulationem, sed tantùm per musculorum interuentum cohærens, & à parte anteriore cum humero & iugulo per articulationem commissum, de quo videantur Anatomici, frangi qualibet sui parte potest, rariùs tamen in processu illo, qui Acromion dicitur, sæpius iuxta spinam, & in aliis suis extremitatibus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si acromion frangatur, visu & tactu id, & inæqualitas quædam percipitur, imprimis si pars ægra cum sana comparetur. Si latior ipsius pars & in extremitatibus frangatur, tactu cauitas quædam deprehenditur, & punctorius dolor in parte percipitur, brachium verò è directo positum stupor prehendit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Fractura, quæ in summo humero seu acromio est, difficiliùs curatur, quam in aliis scapulæ partibus.

2. Si fractio sit in omoplatæ ceruice, aut humeri dearticulatione, vix sanatur. Cùm enim circa hunc articulum sint venæ & arteriæ axillarum, & nerui ex ceruicis vertebris orti, facilè inflammatio & grauissima symptomata accidunt.

3. Scapulæ os fractum intra dies viginti quatuor consolidatur.

Curatio.

Curatio.

Si os fractum scapulæ adhuc cohæreat, manu Chirurgi in suum locum restituendum. Quod si non facilè fiat, & maiore vi opus sit, pilâ ex linteo sub axillam ponatur: & minister deorsum humerum trahat, cubitum ad costas adducendo, Chirurgus verò manu fracturam comprimat & componat. Si verò os fractum scapulæ non cohæreat, modo ligamentis & periostio adhuc cohæreat, & pungendo periculum non exciret, etiam suo loco restituendum. At si penitus & ab osse, & à periostio ac ligamentis separata sint & carnes pungant cutis & caro incidi, & fragmenta eximi debent. Si verò non pungant, relinquenda: nam Natura, quod reliquis non cohæret, tandem spontè expellit, etsi interdum post longum tempus id fiat; sicut Ambrosius Paræus, *lib. 14. cap. 9.* refert, cuidam Marchioni è scapula vulneratâ ossium quædam fragmenta post annos septem, cicatrice reseratâ, erupisse. Ossibus ritè compositis, medicamenta idonea fracturæ imponenda, & deligatio conueniens instituenda, & si summum humeri fractum sit, pila sub ala vincienda, &

deligatio

deligatio ante diem septimum, nisi quid aliud superueniat, non soluenda. Æger in opposito latere cubet, & partem in quiete detineat.

CAPVT XVI.

De Sterni fractura.

Sterni fractura.

STernum & ipsum interdum frangitur, lapsu vel percussione.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Quod cognoscitur ex dolore, & in primis inæqualitate, quæ tactu comprehenditur, & ad digitorum compressionem os fractum intro cedit, & strepitus quidam auditur, & cauitas, quâ os fractum est, animaduertitur. Difficultas quoque spirandi, tussis, & sanguinis sputio plerumque accedit.

Prognostica.

Prognostica.

1. Periculosa est fractura sterni, cùm ob pleuram, quam simul facilè lædit, & nobiles partes suppositas, grauia mala attrahere soleat.

2. Consolidatur autem viginti vel viginti quatuor diebus, cùm spongiosum & rarum sit.

Curatio.

Curatio.

Vt os hoc fractum & depressum suæ sedi restituatur, ægro resupinato puluinar sub spinam è regione fracturę ponendum, & à ministro vtrinque humerus deprimendus, Chirurgus verò costas vtrinque manu comprimat, & ossa fracta in suum locum reducat. Hinc medicamenta, quæ aliis fracturis adhiberi solent, quæ inflammationem prohibent, fracturæque conglutinationi inseruiunt, imponenda, & deligatio decussatim fasciis idoneis supra humeros instituenda, quæ non sit nimis arcta, ne respirationem impediat.

CAPVT XVII.

De Costarum fractura.

Costarum fractura.

FRanguntur quoque interdum costæ ex caussis violentis, casu vel percussione.

Costæ autem, vt Celsus, *lib. 8. c. 9.* scribit, interdum sic finduntur, vt ne summum quidem os, sed interior eius pars, quæ rara est, lædatur, interdum sic, vt eas totas is casus perruperit. Et quidem fracta ossa interdum intrò declinant, interdum extrà eminent: interdum, etsi tota franguntur, proprio loco non dimouentur: interdum etiam caro circa costas colliditur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si costa tota non est fracta, nec sanguis exspuitur, nec febricula sequitur, nec quicquam suppuratur, nisi admodum rarò, nec dolor magnus adest: tactu tamen is locus leuiter indolescit.

Si verò costa quidem fracta sit, fractæ tamen extremitates neque intrò cesserint, neque in exteriorem partem compellantur, pauci admodum febricitant. Sed neque multi sanguinem spuerunt, nec multis item contractum pus in thorace.

Si verò costa & tota fracta sit, & extremitates loco motæ, quædam inæqualitas & cauitas tum visu, tum tactu deprehenditur, strepitus quoque quidam auditur. Quibus accedunt & alia symptomata. Adest dolor grauis, & præcipuè si interna costæ pars fracta sit, isque pleuriticorum dolorem æmulans, inspiratio est difficilis, tussis molesta, & nonnunquam etiam sanguinis sputum superuenit, dum ex vasis ruptis sanguinem effluentem pulmo imbibit, febris accedit. Præcipuè verò duo mala fracturam costarum comitari solent. Primum est carnis superiacentis costæ inflatio, quæ & tactu, & visu deprehenditur, & si manu locus comprimatur, aëris cedentis strepitus auditur. Cui nisi succurratur maturè, secundò inflammatio, & febris, atque abscessus succedere solent. Cuius rei caussa est carnis ab ossibus separatio, & imbecillitas partis ictu inducta; quæ alimentum, quod doloris ratione attractum copiosiùs affluit, satis concoquere nequit, quod partim crudum ideò remanet, partim in vapores & flatus resoluitur. Malum hoc interdum & costarum corruptio sequi solet. Cùm enim caro ab osse abscedit, succedit in locum aër, cujus contactu os offenditur & corrumpitur.

Prognostica.

Prognostica.

1. Si simplex sit fractura absque partium vicinarum contusione, periculo vacat, & costæ intra 20. diem coalescunt.

2. Si verò caro circa costas atteritur, periculosum malum est ob symptomata, quæ diximus accedere, & sæpe lethale.

De quo Hippocrates, 3. *de articul. t. 65. Si contusio*, inquit, *siue attritio, quæ circa costas fit, negligatur, etsi in id malum deterius non incidat, carnem tamen magis mucosam habet in loco attrito, quàm prius, & vitiatus relinquitur, nec curatione ad bonum habitum restituitur, res peior est, si mucosa circa os ipsum relinquantur, cùm caro non amplius similiter os attingat, & ipsum os morbis opportunius redditur: ob eiusmodi autem caussas ossa multis vitiantur, quia malum diutius extrahitur.*

3. Periculosa etiam est fractura, si costa intrò compellatur, & pleuram pungat vel vulneret, & tunc omnia ferè symptomata, quæ pleuriticos infestare solent, superueniunt, & vix ante quadragesimum diem cura absoluitur.

Curatio.

Curatio.

Si costa tota fracta non sit, vel si tota sit fracta, proprio tamen loco non dimota, nec incumbentium & vicinarum partium contusio adsit, medicamentum aliquod fracturæ & inflammationibus conueniens loco imponendum, ex *thure, farina volatili, bolo Armeno, albumine oui*, & similibus.

Si verò fracta costa extrà promineat, manu comprimenda, & in naturalem situm reducenda: hinc itidem idoneum medicamentum imponendum.

Si verò fracta costa intrò vergat, danda opera, vt in suum locum reducatur. Primò ergo videndum, an tussi & spiritus retentione, an verò manuum operâ costa facta in locum suum restitui possit. Quod nisi succedat, emplastrum aliquod attrahens, & quod adhæreat, imponendum, & cùm impetu auferendum, vt costa in locum suum reducatur.

Conueniens huic vsui etiam est hoc emplastrum.

℞. *Farinæ volatilis* Vnc. ij. *tragacanth. thuris puluerif.* an. Drach. v. *visci quernì, glutinis fcil.* Drach. vß. *ichthyocollæ* Vnc. j. ß. *album. ouor.* Vnc. ij. *aq. rof.* q. f. Misc.

Vel emplastrum ex *terebinthina, resina, pice nigra, farina hordei vel fabarum, mastiche, aloe* compositum. Et talia emplastra sæpiùs applicanda, & auellenda sunt, donec æger meliùs spiret. Et memini me ante aliquod annos victori, cui in latere dextro à pertica, quam pro dolij vinculo parando flectere volebat, reciprocante, costa fracta & depressa erat, ita vt difficulter respiraret, tussiret, nec se erigere valeret, tali emplastro imposito costam in suum locum reduxisse.

Nonnulli quidem cucurbitulis costas fractas in suum locum reducere conantur: verùm improbant plerique Medici; cùm metus sit, ne plus humoris attrahatur, & alias caro supra costas inflari soleat. Si verò fragmentum costæ membranam pungat, atque inde acerbissimi dolores & alia praua symptomata oriantur, atque ipsa mors metuenda sit, pars, qua costa fracta est, incidenda, vt fragmenta pungentia vel eximere vel præcidere liceat. Si etiam contusio adsit, vena secanda, ne inflammatio accedat.

Costis in locum suum reductis, natura quidem sponte callum generat: cui vt subueniatur, emplastrum aliquod ad fracturam ossium conueniens imponendum, inter quæ & hoc vtile.

℞. *Pulu. myrtill. rof. rubr.* an. ℥. j. *farinæ hordei, orobi, lentium, fabar. mastich.* an. ʒ. ij. *cupular. gland. nuc. cupressi, cortic. granat. balaust.* ana ℥. ß. *hypocistid. acacia, cortic. thuris, sang. dracon. terra Lemnia, aloes, myrrha*, ana ʒ. ij *olei myrtini, rosac. omphacini*, an. ℥. ix. *cer. terebinth. claræ*, an ℔. ß. F. Emplastrum.

Nonnulli in morbi progressu fascias *aq. rorismar.* imbuunt, quam efficacissimam in ossium fractura esse scribunt.

Si caro humida & flaccida sit medicamenta antea proposita imponenda, & locus fasciis ac plagis constringendus, vt caro ossi coniungatur. Et si ob Medici vel ægri negligentiam malum inueterauerit, & caro mucosa reddita fuerit, vt metuendum, ne ossa, cartilagines, & membranæ lædantur, danda opera, vt succus ille mucosus cataplasmatis digerentibus, de quibus mox dicetur, discuti possit. Quod si assequi non liceat, ferrum candens optima medicina est, cauendo tamen, ne os calefiat, aut interiora lædantur.

Si ad suppurationem, quod contusum est, tendat, materia resoluenda & euacuanda cataplasmate ex *farina hordei, fabar. orobi, fl. Cham. meli.* & similibus.

Vt ℞. *Farinæ fabarum, hordei*, ana ℥. ij. *absinth.* ℥. ß. *pulu. fl. chamæmel. meliloti, sambuci*, ana Vnc. j. Coq. in *aq. f.* Adde *ol. chamæmel. rosat.* ana Vnc. j. F. Cataplasma.

Si verò materia hisce medicamentis discuti non possit, omnis mora vitanda erit, ne os vitietur, & propterea, qua parte maximè tumet, pars aperienda vel scalpello, vel candente ferro, vt puri exitus paretur.

Diæta.

Diæta.

Victus sit in principio tenuis, & talis, qualis in aliis acutis requiritur. Æger quiescat, non tussiat, non sternutet, quantum potest, non loquatur multum, non rideat, non irascatur. Vide Hippocratem, 3. *de articul. t. 54. & seqq.* Galenum, *in comm.* & Ambrosium Paræum, *lib. 14. cap. 12.*

CAPVT XVIII.

De Spina dorsi fractura.

Spinæ dorsi fractura. INterdum etiam accidit, vt à caussis externis & violentis spina dorsi & eius vertebræ frangantur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si spina dorsi frangatur, cauitas eo loci apparet, & dolor ac punctio sentitur; cùm necesse sit ea fragmenta spinosa esse, vt Celsus *lib.* 8. *cap.* 9. ait. Et si qois processus illorum, qui extuberant, frangatur, tactu id deprehenditur, cùm huc atque illuc moueri possit. Præterea si homo pronus inclinatur, magis dolet, quam si stat erectus. Nam ibi cutis extenditur, & fragmentis acutis colliditur: si verò stat erectus, cutis laxatur, & ab aculeis ossium minùs pungitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Processus vertebrarum facilè ex se, nisi aliud malum accedat, consolidatur; cùm sint ossa spongiosa & rara.

2. Aliàs fractura hæc plerumque lethalis est; ob spinalis medullæ, & membranarum ac neruorum læsionem, imprimis si juxta vertebras ceruicis fractura contingat.

3. Et si in colli vertebris fractura accidat, brachiorum & manuum paralysis sequitur; si autem in parte inferiore, femorum, crurum, ac pedum, idque lethale est. Si verò motus & sensus non omnino fuerit abolitus, aliqua adhuc salutis spes superest.

4. Si in vertebrarum fractione, voluntaria secum egestio fiat, & vrinæ suppressio, lethale signum est.

Curatio.

Curatio. Etsi spes in angusto sit: tamen ne æger sine auxilio deseratur, apophyses fractæ suo loco reponendæ, si non sint planè abruptæ, & medicamenta imponenda, quæ dolorem leniunt, inflammationem prohibent, & glutinationem ossium adiuuant, qualia hactenus sæpiùs sunt proposita. Si verò processus planè à periostio sit abruptus, cutis incidenda, & fragmentum detrahendum, atque vulnus postea conueniente modo sanandum. Quod etiam faciendum, si aliarum vertebrarum fractarum fragmenta spinalem medullam, eiúsque neruos comprimant, aut pungant. Aliàs enim vitæ periculum imminet.

Ossis sacri, & ossis coccygis fractura. Ad fracturas spinæ pertinet & fractura ossis sacri & ossis coccygis, quæ si ita comparata sint, vt inde spinalis medulla lædatur, malum ferè lethale est. Si verò salutis spes supersit, immisso in anum digito vsque ad locum fractum, os fractum expellendum; extrà verò alterâ vel ministri manu ossa æquanda, & in suum locum reponenda, & postea medicamenta fracturæ conuenientia imponenda.

CAPVT XIX.

De Fractura ossium manus.

Fractura ossium manus. OSsa manus, quæ in ossa carpi, metacarpij, & digitos diuiduntur, etiam nonnunquam franguntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Fractura in hisce ossibus facilè & visu & tactu agnoscitur; cùm hæc ossa fracta vtplurimùm vel ad exteriora, vel ad interiora declinent.

Prognosticum.

Prognosticũ. Ossa hæc non difficulter, & quidem intra viginti dies, perfectè coalescunt & sanantur.

Curatio.

Curatio. Æger læsam manum super æqualem & lætem tabulam extendat. Deinde minister ossa fracta extendat: Chirurgus verò ossa manu in suam sedem restituat. Vbi ossa composita fuerint, medicamentum, quale in fracturis adhiberi solet, imponendum; postea fasciâ parte obuoluenda. Et quidem si digiti fracti sint, sanis vicinis alligandi, vt ab iis in suo loco quasi à ferula adiecta contineantur. Tandem glomo ex linteo conuoluto manus vola complenda est. Ita enim ossa composita faciliùs in suo loco continentur, & digiti in media figura conseruantur. Si verò digitis vel extensis, vel contractis callus generetur, manus officium in comprehendendo læditur. Manus quoque cum brachio à collo fascia idonea suspensa in quiete detineatur.

CAPVT XX.

De Coxendicis fractura.

COxendicis os tribus ossibus constat, quorum primum est os ilium, alterum ischion, tertium os pubis, quæ etiam in infantibus separari possunt: in adultis tamen ita cohærent, vt vix diuelli possint. Franguntur autem ista ossa, vt scapulæ, vel in extremitatibus, vel secundum longitudinem, vel in medio. *Coxendicis fractura.*

Signa Diagnostica.

Cognoscitur ista fractura ex dolore, qui tactu & compressione imprimis exasperatur, cauitate & inæqualitate punctura & stupore in crure eiusdem lateris. *Signa Diagnostica.*

Prognosticum.

Ossa hæc viginti quatuor dierum spatio consolidantur. *Prognosticũ.*

Curatio.

Ossa fracta, quâ possunt, diligentiâ componenda, & in locum suum restituenda sunt, ac postea medicamenta idonea imponenda. Si verò ossis fragmentum aliquod abruptum sit, & pungendo dolorem excitet, atque inflammationis metus adsit, nonnulli suadent, vt cute incisa in primo statim apparatu fragmentum eximatur. Verùm cùm vix sub cute solùm, sed sub ipsis musculis talia fragmenta lateant, sine periculo talis sectio non instituitur. Et qui eam tentare velit, omnino caueat, ne musculorum capita, vel vas aliquod insigne, aut neruum illum grandiorem, qui in femoris & cruris musculos porrigitur, lædat. *Curatio.*

CAPVT XXI.

De Fractura patellæ in genu.

PAtella & ipsa interdum frangitur, & quidem nunc secundum longitudinem, respectu totius femoris, nunc in transuersum, nunc in obliquum; & nunc in duas, nunc in plures partes comminuitur: & rursum nunc cum vulnere, nunc sine vulnere. *Fractura patellæ in genu.*

Signa Diagnostica.

Fractura huius ossis facilè innotescit, ex ossium fractorum distantia, quæ tactu deprehenditur, incedendi impotentia, cauitate, quæ in loco fracturæ & visu & tactu percipitur, & crepitu ac sono, qui in eius contrectatione & motu animaduertitur. *Signa Diagnostica.*

Prognostica.

1. Patella equidem, vt alia ossa rara, facilè coalescit, modò rectè coniungatur, & coniuncta seruetur. *Prognostica.*

2. Et si secundùm longitudinem sit fractura facta, ossa facilè coniunguntur, & coniuncta puluillis & fasciis non difficulter in suo loco retinentur. Cùm enim circa patellam septimi, octaui & noni tibiam mouentium musculorum extremitates concurrant, & in validissimum tendinem desinant, qui patellæ implantatur, musculi verò suâ sponte versus suam originem trahi ac moueri soleant: etiam non magnâ industriâ adhibitâ, frustra secundum longitudinem facta in locum suum reduci potest, & ossa arctissimè coniunguntur, atque ita nulla calli exuberantia, & hanc sequens claudicatio, facilè metuenda. Paræus equidem, *lib.* 14. *c.* 22. neminem sibi visum fuisse scribit, cui os hoc fractum esset, qui non per vitæ reliquum claudicauerit: idque ideò, quòd inducta calli concretione consolidato liberam genuflexionem impediat. Verùm etsi hæc de transuersa fractura facilè concedi possint: tamen rectè statuit Guil. Fabricius, *cent.* 5. *obseru.* 88. non semper, præcipuè in fractura secundum longitudinem, id esse necessarium, cùm non necessariò semper callus ita protuberans nascatur, vt motus impedimentum in genu & claudicationem afferat, videamúsque in aliorum ossium fracturis naturam tam eleganter callum generare, vt sæpe vix vestigium fracturæ appareat: quod imprimis accidit, vbi periostium integrum est, quod materiam calli retinet, ne nimis excrescere & protuberare possit.

3. Si verò fractura in transuersùm, vel obliquum facta est, vix vllâ industriâ ea curari potest, vt nulla claudicatio sequatur. Etenim cùm septimus, octauus & nonus tibiam mouentes musculi sursum versus coxam trahant, tendo verò, qui sub genu tibiæ ossi inseritur, patellam deorsum trahat, ossa patellæ fractæ ita disiunguntur, vt vix vllâ arte coniungi, aut coniuncta retineri possint, vnde callus exuberat, & musculi tibiam mouentes læduntur, atque hinc æger tibiam vix eleuare potest, & claudicatio sequitur.

Curatio.

Curatio.

Curatio. Crus primò extendendum est. Hinc à Chirurgo patella seu in duas, seu plures partes fracta coniungenda, & emplastrum vel cataplasma fracturæ conueniens, quod ossa composita retineat, imponendum, membrúmque conuenienter deligandum, & impositis rotulis stramineis, vt in fractura cruris fieri solet, membrum immobile tenendum, & omnino cauendum, ne crus flectatur. Hoc enim si fieret, fragmenta composita suo loco iterum dimouerentur.

Si fragmentum aliquod ossis acutum à reliquo osse separatum sit, quod cutem pungat, nonnulli, vt de aliis fracturis hactenus diximus, cutem incidendam, & os eximendum docent.

Si symptomata grauia superueniant, iis occurrendum, vt in aliis fracturis.

CAPVT XXII.

De Fractura ossium pedis.

Fractura ossium pedis. TAndem & ossa pedis interdum franguntur; cuius quot sint ossa, videatur apud Anatomicos. Ossa autem pedis, vt & manus, non frangi scribit Hippocrates, 2. *de artic.* nisi acutâ vel graui quapiam re carnosæ partes vulnerentur. Sunt enim duriora: & quæ acuta sunt, & valde grauia, si ossa hæc frangunt, cutem incumbentem saluam non relinquunt. Et Paulus, *lib.* 6. *c.* 106. scribit, talum nullo modo frangi, non tantum ob duritiem, sed quia vndequaque est munitus.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Si pedis ossa frangantur, visu & tactu id facilè deprehenditur; cùm hæ partes excarnes sint, & si fractæ aliquo emineant, id visu & tactu facilè agnoscitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Ipsa horum ossium fractura per se periculosa non est: quia tamen non nisi à caussa valida & violenta valde franguntur, partes incumbentes & vicinæ carnosæ & neruosæ simul contunduntur & vulnerantur, vnde grauissimi dolores & inflammationes ac alia mala oriuntur.

2. Plerumque autem diebus viginti consferuent; nisi quæ cruri vicina sunt. Ea enim cùm sint maiora, longius tempus requirunt.

Curatio.

Curatio. Curatio ferè eadem est, quæ ossium manus fractorum. Commoda nimirum primò extensio facienda est, & ossa, siue in superiorem, siue inferiorem partem emineant, in naturalem sedem compellenda sunt: quod commodissimè fit, si æger pede fracto tabulæ planæ panno obductæ insistat. Deinde idonea medicamenta, quæ fracturæ requirunt, adhibenda. Tertiò fasciis pes inuoluendus. Et cum pedi ferulæ ob inæqualitatem loci commodè imponi non possint, splenia loco affecto imponenda, & fasciis locus vinciendus, vt ossa composita in sua sede contineantur. Situatio tamen & collocatio aliter instituenda, quàm in manibus. Cùm enim manus datæ sint ad apprehensionem, curua figura digitos collocandos esse, antea, *cap.* 19. diximus. Cùm verò pedes ad ambulandum & standum dati sint, rectâ figurâ situandi, non curuâ, ne eorum actio deprauetur.

Atque hæc etiam de Fracturis breuiter dicta sint. Cùm enim eruditissimi hac de re Hippocrat. libri de Fracturis & Articulis, & in eos doctissimi Galeni commentarij exstent, illos integrè describere, quod à nonnullis factum video, operæ pretium non duco: sed ad eos Lectorem remitto.

LIBRI QVINTI

PARS SEXTA.

De Luxationibus.

CAPVT I.

De Luxationibus in genere.

MVLTA omnino in corpore humano ossa sunt, quæ vario modo inter se connectuntur & componuntur. Præcipuè tamen componuntur per symphysin & articulum. Symphysis est ossium vnio sine motu. Per articulum verò coniunctio ad motum composita est. Eius duæ præcipuè sunt differentiæ, Diarthrosis & Synarthrosis. Diarthrosis est cum motu manifesto; Synarthrosis cum obscuro: de quo videantur Anatomicorum libri.

Luxatio quid. Cum ergò ossa, quæ per articulum coniunguntur, sede suâ excidunt, morbus is Græci ἐξάρθρημα, Latinis luxatio appellatur, quæ est articuli è sua sede, quæ acetabulum dicitur, in alienam prolapsus, quo motus arbitrarios impeditur. Vbi per articulum, vt etiam Hippocrates & Galenus, 1. *artic. text.* 1. docent, non quiddam aggregatum ex duabus ossium extremitatibus inuicem connexis, sed caput articuli solum intelligitur. *Articulus quid.*

Caussæ.

Caussæ Internæ. Caussæ autem Luxationis sunt vel internæ vel externæ: Internæ sunt humores, qui ad articulos decumbentes, ligamenta vel laxant, vt ossa è suis sedibus excidere patiantur, vel replendo decurtant & contrahunt, vt ossium capita è suis sedibus extrahant. Quò referenda sunt vitia hæreditaria; cùm experientia doceat, sæpe à gibbosis gibbosos, à claudis claudos generari. *Externæ.* Externæ autem caussæ violentæ, ictus, lapsus, extensio violenta & similes, quæ ossa sedibus suis expellere vel extrahere possunt. Idque aliquando in ipso partu etiam fieri & brachia vel crura luxari possunt, dum ab obstetricibus imprudentibus cum violentia infantes extrahuntur. Imò in ipso vtero materno, ex percussione, casu, compressione, infantibus ossa luxari possunt, vt Hippocrat. 3. *de artic. text.* 88. & 94. & 4. *de articul. text.* 2. & 3. innuere videtur. Caussæ verò omnes cuiuscunque sint generis, luxationes excitant, vel τάσει, vel ὤσει βιαίῃ, *tensione*, vel *impulsione violentâ*. Frequentissimè fit luxatio à violenta impulsione, cùm à forinsecus incidentibus caussis, vt casu, saltu, percussione, & similibus ossa violenter è sedibus suis expelluntur. Reliquæ caussæ omnes ad tensionem referendæ sunt, quando scilicet ossium capita excipientes cauitates, quas Græci κοτύλας nominant, vel angustiores, vel ampliores & laxiores redduntur. Angusta fit hæc cauitas, cùm humor vel materia aliqua sinum articuli occupat, & os sede suâ expellit, quod in articulorum doloribus interdum accidit. Amplior verò & laxior fit articulatio, quando franguntur sinum includentia supercilia. Ita enim ossa liberiùs vagari atque excidere possunt. Laxior etiam fit articulatio, quando humor aliquis ligamenta nimis emollit & laxat, ac totam articulationem laxiorem reddit. Idem euenit, vbi ligamenta nimis tenduntur aut rumpuntur.

Magis autem & faciliùs luxantur ossa in pueris & adolescentulis, quorum ligamenta sunt molliora & debiliora, quàm in adultis, quorum ligamenta sunt firmiora & validiora. Idem accidit in iis, quorum corpora sunt emaciata, & quæ debiliora ligamenta habent: qui verò carnosi sunt & bene habiti, iis articuli non facilè excidunt; cùm articulus vndique arctè à robustioribus musculis constringatur. Faciliùs quoque ij articuli luxantur qui ad plures motuum differentias compositi sunt; qui autem pauciores motuum differentias habent, non ita facilè è sua sede excidunt. Articuli etiam, qui vnico ligamento continentur, faciliùs luxantur, quàm qui duplici. Ossa quoque maiora difficiliùs & nonnisi à caussa violentiore luxantur; minora faciliùs. Tandem ossa alia faciliùs, alia difficiliùs, pro articulationis ratione è sua sede prolabuntur, vt postea in specie patebit. In genere hoc tenendum, quod articuli, qui in planiore sunt sinu, faciliùs luxantur; difficiliùs verò, qui in profundo sinu reconduntur.

Differentiæ.

Differentiæ. Differentiæ propriæ sumuntur vel à subiecto, vel à forma, vel à caussa efficiente. *A subiecto.* A subiecto, quod ossa quæ luxantur, coniunguntur vel per synarthrosin & cum motu obscuro, vt dum latum scapularum os ab humero, aut clauicula à summitate lati scapularum ossis, aut radius à cubito recedit, quam luxationem Arabum Interpretes disiunctionem vocant, cùm ossa veluti dehiscant; vel per diarthrosin, cum motu manifesto, quæ luxatio maximè propriè ita dicitur. Est etiam peculiaris, sed impropriè sic dictæ luxationis species, quando epiphyses ossium ab ossi, cui impositæ sunt, diuelluntur, id quod in iuuenibus potissimùm accidit.

A forma. A formâ, quod articulus nunc totus suâ sede excidit, quæ Luxatio nomine generis ἐξάρθρημα seu *Luxatio* dicitur; interdum verò ex parte saltem, & vsque ad sinus seu acetabuli marginem probabitur, quæ Græcis παράρθρημα, Latinis *Subluxatio* dicitur: Ad quam luxationis differentiam pertinet & Elongatio illa, cùm luxatis & longioribus factis ligamentis, articulus quidem secundum longitudinem à sua sede aliquando recedit, non tamen ex toto excidit.

A situs varietate. A varietate verò situs, in quem articulus prolabitur, tres in primis differentiæ petuntur. Prima est, si quod in superiori loco naturaliter collocatum est os, in inferiorem excidit, vel contra. Secunda est, si dextrum fiat, quod in sinistro oportebat esse collocatum, vel contrà à sinistro in dextrum excidat; quod alij exterius aut interius nominant. Tertia est, si quod in anteriori loco collocatum erat, in posteriorem prolabatur, & contrà, quod in posteriore situm erat, in anteriorem excidat. Ac quarundam partium articuli in omnes differentias luxari possunt:

quidam in certas tantùm differentias, non omnes. Sic cubitus, manus, femur, in quatuor differentias prolabuntur, nempe in interiorem, exteriorem, anteriorem, & posteriorem: suprà autem non possunt. Genu in tres situs excidit, interiorem nimirum, exteriorem & posteriorem iuxta poplitem; sed in priorem, seu anteriorem excidere opposita patella prohibet. De quibus in seqq. in singularum partium luxationibus dicetur.

A caussa efficiente. A caussa efficiente differentia sumitur, quod luxatio nunc fit à caussis externis, vt lapsu, percussione, saltu, cursu; & omnino violenta membri distorsione, extensione & impulsione; nonnunquam verò à caussis internis, vt dum humor in cauitatem articuli lapsus, eum è sede sua expellit.

Impropria differentia. Sunt & impropriæ quædam differentiæ, seu potiùs aliorum affectuum præter naturam cum luxationibus complicationes, vt quod inflammatio, fractura, vulnus, vel aliud quid luxationi coniungitur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Articulus in alienam sedem elapsus facilè visu & tactu cognoscitur. Tumor enim in ea parte, in quam articulus excidit, apparet; cauitas verò in loco, è quo articulus prolapsus est. Idque eò faciliùs apparet, si corpus non admodum crassum & pingue sit, aut locus sit excarnis. Deinde si luxatio sit perfecta, membrum illud breuius redditur; cùm articulus non ampliùs in sua cauitate inclusus, sed extra prolapsus, sursum trahatur. Nonnunquam tamen membrum longius euadit, vt postea in specie dicetur. Cùm ergo luxatum membrum semper sano dissimile in situ, figura, & longitudine fiat, semper affectum membrum cum sano simili & cognomine comparandum est, brachium cum brachio, crus cum crure in eodem homine. Vbi tamen attendendum, vt membrum cum quo fit comparatio, sanum sit, neque aliquod vitium habeat. Tertiò, quia articulationes propter motum factæ sunt, si articulus è sua naturali sede excidat, articuli motum lædi necesse esse. Ideóque vbi luxationis suspicio quidem est, motus tamen non læditur, luxationem nondum factam esse, concludendum. Tandem, quia articulus è sua sede elapsus partes sentientes, in quas prolapsus est, tendines putà, neruos, musculos comprimit, dolor inde excitatur.

Atque hæc perfectæ luxationis signa sunt: si verò saltem sit Subluxatio, signa proposita, vel erunt remissiora, vel aliqua eorum aberunt.

Si luxatio articuli fit per Synarthrosin coniuncti, in qua ossa dehiscunt, cognoscitur ea ex crassitie membri solito maiore, & quâ capita ossium consistunt, exuberantiâ maiori.

Signa caussarum. Caussas quod attinet, externæ & violentæ ex ægri relatione patent, & luxatio inde proueniens, subitò accidit. Si verò propter ligamentorum laxitatem, luxatio fiat, sensim ea accidit, & luxatum membrum huc atque illuc inordinatis motibus mouetur & vacillat, & dum articulus in suam sedem impellitur, membrum quidem naturalem longitudinem acquirit, quo rursum dimisso, statim longius euadit. Si digitis etiam caput ossis luxati in contrariam partem truditur, facilè pellitur, sed facilè etiam resilit. Circa articulum vndique cauitas digoitur, vt si digitus in articulum adigatur, facilè & nullo resistente corpore, ac si omnia essent vacua, intrò subit.

Vbi Epiphysis aliqua à suo osse auulsa est, cognoscitur id ex motus impotentia & ex crepitu, cùm attrectantur & mouentur.

Prognostica.

Prognostica. 1. In corporibus puerorum & adolescentum, & omnino mollioribus, ossa luxata faciliùs restituuntur: restituta tamen minùs fideliter retinentur. Contrarium accidit in adultis & corporibus durioribus.

2. Articuli, qui paucioribus motuum differentiis dicati sunt, difficiliùs reponuntur, sed meliùs continentur.

3. Quò longiùs à suo sinu articulus excidit, eò difficilius restituitur; quò propiùs, eò citiùs.

4. Luxationes, in quibus ossium supercilia franguntur, pessimæ sunt. Etsi enim suo loco articuli restituuntur, tamen non diu persistunt, sed leuissima de caussa iterum excidunt.

5. Articuli, qui ob ligamentorum laxitatem elapsi sunt, etsi reponuntur, tamen rursum facilè elabuntur.

6. Quibus luxationibus dolor ingens, inflammatio, aut vulnus accidit, eæ curatu sunt difficiles, nec periculo carent, & sine conuulsionis, imò mortis periculo restitui non possunt. Quare si reposito osse nerui distendantur, rursum id protinus expellendum est, vt Celsus consulit.

7. Vetustæ luxationes & quæ iam callo obduruerunt, & quibus lentus humor ossium cauitatem repleuit, nunquam vel certè difficillimè sanantur. Itaque omnis luxatio statim reponenda est.

8. Quibus in pueritia articuli exciderunt, neque repositi sunt, ii minùs, quàm cæteri crescunt.

9. Membrum etiam quodcunque diuturnâ luxatione laborans, quanto minùs naturali motu moueri potest, eò magis extenuatur, & contabescit; tum quia ob motum intermissum calor natiuus membri hebetatur, tum quia ab articulo luxato vasa comprimuntur, & sanguis ac spirituum necessarius influxus impeditur.

10. Capitis luxatio mortem affert, ob spinalis medullæ statim in primo eius exortu compressionem & influxum animalium spirituum prohibitum.

De reliquorum articulorum prognosticis postea in specie dicetur.

Curatio.

Curatio. Os luxatum, & quod è naturali sede excidit, in naturalem locum repositionem indicat. Indicationi autem huic satisfit, curantúrque luxationes, ad oppositam partem ei, è qua facta est permutatio, intendendo atque impellendo, quæ articulorum è suis sedibus elapsorum repositio, τὴν ἄρθρων ἐμβολὴν, & ἀρθρεμβολὴ appellatur. Tribus autem modis ossium luxatorum repositio perficitur, vel Chirurgi, aut eius ministrorum manibus, qui simplicissimus est & Palæstricus appellatur, sic dictus, quòd in Palæstra vsitatus esset, siquando gladiatorum membra luxarentur; atque conuenit in mollibus corporibus, & vbi recens malum est, vel vulgaribus quibusdam instrumentis, vt habenarum, fasciarum, laqueorum, scalarum, sedilium, forium, bifidarum auxilio, articuli in suas sedes compelluntur; qui modus Methodicus nominatur, & conuenit pueris, fœminis, & masculis iam robustioribus, & luxationibus antiquioribus: vel per organa & machinas quasdam singulares perficitur, & Organicus nominatur, & ad robusta corpora ac luxationes antiquas, & omnino eas quæ prioribus duobus modis restitui non possunt, adhibetur. De machinis autem talibus videatur Hippocrat. *de articulis, & fracturis*, & Oribasius, *de machinis*. Alij duos modos saltem constituunt, Palæstricum, & Medicum, & sub Medico methodicum & organicum complectuntur.

Quot operationes ad luxatorum repositionem requirantur. Quocunque autem modo ossis luxati restitutio perficiatur, quatuor ad eam operationes sunt necessariæ, extensio, repositio, deligatio, ac membri repositi confirmatio, & collocatio. Primò enim cùm, vt de fracturis diximus, musculi contrahantur, membri luxati extensione opus est, quæ statim post luxationem factam, aut si Chirurgus tardiùs vocetur, quando metus inflammationis transiit, eò vsque fieri debet, vt inter ossa aliquod liberum spatium relinquatur, ne articulus, seu caput ossis atteratur, aut sinus supercilia frangantur, & in extensione commoda membri figuratio obseruanda, musculique ex vna parte integri seruandi, & non distorquendi; ne scilicet caput musculi sit in parte interna, finis in externa. *Extensio.* Fit autem extensio vel manibus Chirurgi aut ministrorum, vel habenis, laqueis & fasciis, vel organis & machinis, vt dictum.

Repositio. Extensione sufficienti factâ, os, quod è suo loco elapsum est, in eum reponendum: quæ opera Græcis μοχλία & μόχλευσις dicitur, ossis scilicet luxati & extensi in suam sedem compulsio. Vt autem rectè fiat ista operatio, & articulationum naturæ, & qua ratione omnia ossa in corpore coniungantur, & luxationum differentiæ notæ esse debent. Neque enim certò sciet Chirurgus, in quem locū os luxatum impellere debeat, si non priùs rectè cognouerit, è quo loco naturali illi excidit. Considerare nimirum debet Chirurgus, vnde articulus primò exciderit, quem in prolapsu progressum habuerit, & quò demum peruenerit: & a fine prolapsus, ea via, quâ prolapsus est, retrò ad eum locum, è quo prolapsus est, articulum compellere; vt si articulus è sinistro versus dextrum excidit, impellere versus sinistrum debet: si è dextro versus sinistrum elapsum est, versus dextrum: quod versus anteriora excidit, versus posteriora; quod versus posteriora elapsum est, versus anteriora impellendum est. Atque huius μοχλίας tot modi sunt, quot articuli ex. grat. alio modo humerus, alio pes, alio vertebræ in suum locum reducuntur; atque aliter humerus, quando in alam excidit, aliter quando in partem anteriorem. Placidè autem, & si opus sit, adhibitis priùs laxantibus & emollientibus medicamentis, in suum locum os compellendum, ne fiat contusio & attritio capitis & sinus inter se, aut dolor atque inflammatio excitetur, vitandáque capitis ossis circumrotatio, ne frangatur.

Articulum autem rectè repositum esse cognoscitur, si membrum & iunctura naturalem figuram, longitudinem, amissúmque motum recuperauit, & omnino si cum membro cognomine & simili sano iterum conuenit, dolórque, qui antè aderat, cesset. Solet etiam plerumque strepitus & sonus quidam audiri, dum os in cauitatem redit. Verùm signo huic soli non fidendum. Etenim aliquando strepitus & sonus auditur, ob superciliorum ossis abruptionem, quæ fieri potest quando ossis caput superciliis ita alliditur, vt aliquid ex iis abrumpatur; & tum, cùm pars supercilij abrupta citiùs sinum ingrediatur, quàm articulus, repositio recta fieri non potest. Strepitus etiam & sonus excitari potest, cùm in violenta repositione, articulus seu ossis caput sinui alliditur, eúmque contundit, vnde cartilago à reliquo osse separatur, & maior fit difficultas. Signa ergo reliqua omnia coniungenda sunt.

Deligatio. Reposito in suam sedem articulo, intensio remittenda, & vt musculi ad sese redeant permittendum, membrúmque postea ita firmandum, vt articulus iterum ex sua sede egredi non possit: quod ferè eodem modo vt in fracturis perficitur. Primò enim antequam deligatio instituatur, medicamenta adstringentia apponantur, quæ influxum humorum & inflammationem prohibent,

bent, & laxata ligamenta contrahunt, ac partem roborant, ex bolo sanguine draconis, corticibus granatorum, balaustiis, tosis, thure, farina volatili, & similibus, cum albumine oui mistis, si ea dolor ferat: vel si dolor sit magnus, quæ simul cum vi adstringendi dolorem leniunt, vt oleum rosac. masticbinum & similia.

Vel ℞. *Symphyti maior. farinæ fabar. boli Armeni*, an. ℥. iij. Macerentur in aceto & siccentur. Postea ℞. *Lithargyr. ceræ, resinæ*, an. ℥. iiij. Liquefiant super igne, & adde prædicta in aceto macerata, atque vltimò *tragacanthæ* ℥. ij. F. emplastrum.

Vel ℞. *Ceræ nouæ* ℥. iij. *visci querni, mastiches, resinæ pini*, an. ℥. ß. Misc.

Hinc conuenienter membrum deligandum per fascias & splenia, vt de fracturis diximus, & prolixè Gabriel Fallopius *tract. de luxat. cap. 5.* docet, vt os in sua sede contineatur, affluxúsque humorum prohibeatur. Si opus sit, & membri figura ac ratio id patiatur, etiam ferulæ vel canales è densa charta vel corio, vel alia conuenienti materia imponendi.

Collocatio. Tandem membrum molliter, æqualiter, & vt collocatio mediante naturalem figuram seruet, collocandum, ne dolor excitetur, & vsque ad quartum vel septimum diem, nisi pruritus, dolor, vel aliud symptoma vrgeat, immotum seruandum: & postea conuenientibus medicamentis roborandum.

CAPVT II.

De Luxatione cum dolore, inflammatione, vulnere, fractura.

Dolor & inflammatio, cum luxatione. Accidit verò interdum, vt luxatio non sit sola, sed alij affectus præter naturam, dolor, inflammatio, vulnus, fractura coniungantur. Si ergo antequam Medicus vocetur, tam dolor & inflammatio partem affectam prehenderit, articuli luxati restitutio non priùs tentanda, donec dolor & inflammatio sedata fuerit. Si enim antequam hoc factum fuerit, ea tentetur, metuendum est, ne ex neruorum distensione conuulsio, vel aliud periculosum malum oriatur. Ideóque antequam tentetur articuli repositio, priùs dolor leniendus, & inflammatio sedanda iis medicamentis quæ suprà sunt proposita. *Pruritus.* Si postquam articulus repositus fuerit & deligatio soluatur, pruritus adsit, locus aquâ tepida perfundendus, vt humor pruritus caussa discutiatur, & dolor leniatur. Alias, & si pruritus nullus adsit, a perfusione calida abstinendum, ne ligamenta laxentur: aut potiùs, dum deligatio soluitur, locus decocto roborante aliquo fouendus.

Vt ℞. *Fol. myrti, quercus, absinthij*, an. M. j. *fl. rosar. rubr.* M. ß. *corticum granator.* ℥. j. *balaustiorum, musci querni*, an. M. ß. Coquantur in vino austero.

Luxatio cum vulnere. Si luxationi vulnus coniunctum sit, id valde periculosum est, & sæpe homini mortem affert; cùm ex distensione neruorum & musculorum, dolor, inflammatio, conuulsio, febres acutæ excitentur, & eò maius periculum est, quò membrum maius est neruique & musculi circa id maiores: vnde humeri femorisque luxatio cum vulnere plerumque mortem affert. Eo etiam maius periculum est, quò vulnus articulo propius. Ideóque Hippocrates repositionem ossium luxatorum, eorúmque deligationem vniuersam, solisque dolorem lenientibus, & inflammationem tollentibus initio vti iubet, nihilque ex his tutò reponi posse putat, præter digitos manus, & plantas, atque in his ipsis etiam diligenter omnia peragenda esse præcipit. Neque enim vel digitus, in quo minimum periculi est, reponi debet, cùm inflammatio adest; sed vel antequam inflammatio accedit, vel cùm iam sedata est. Multo verò magis in aliis articulis id faciendum, de quibus omnibus Hippocrates, *4. artic. text. 16 & 17.* *At enim quibuscumque ossa tibiæ luxata vulnere facto penitus è pedis articulo eminent, siue intrò vel extrà vergant, reponenda non sunt: sed permittendum, vt qui velit Medicus ea reponat. Scire enim licet, hos, si reposita permanserint, esse morituros, paucorúmque dierum vitam ipsorum futuram. Pauci enim ex ipsis sunt, qui septem dies pertranseant. Qui namquam ipsos perimit conuulsio est. Adde quod eueniet etiam, vt & tibia & pes gangræna corripiatur. Hæc ita esse euentura, sciendum certò est.* Et *ibid. text. 28. 29. 31.* quæ loca ibi, vt & Galen. *in comment.* videantur. Ac propterea statim inter initia, & antequam inflammatio accedit, in fractura cum vulnere tentandum, an mediocri extensione (validam enim nullo modo fert) articulus in suam sedem restitui possit. Quod si ex sententia successerit, in eo in primis laborandum, vt inflammatio prohibeatur. Si verò reposito articulo inflammatio aut conuulsio accesserit, articulus iterum (si sine violentia fieri possit) è sua sede exturbandus. Aut si hoc periculum metuamus, tutius est, præsertim in articulis maioribus, repositionem differre, donec inflammatio cessauerit, & eius metus præterierit. Vbi iam inflammatio cessauit, quod circa septimam vel nonam diem fieri solet, vtrumque adstantibus significandum ac prædicendum, & periculum, quod ex repositione instat, & debilitas partis, ob quam homo claudus mancúsque redditur, si articulus non restituatur: & si ipsi restitutionem articuli vrgeant, ea sine vlla violentia tentanda. Vulneris postea curatio, vt in fractura cum vulnere, instituenda. Membrum ipsum verò ita collocandum, vt æger quantum fieri potest, sine omni dolore sit. Videatur de his Hippocrat. *loco allegato.*

Nonnunquam etiam accidit, vt fractura luxationi coniungatur. Itaque cautus Chirurgus; & si fractura prope articulum offeratur, attendat, an articulus saluus vel luxatus sit, ne dum fracturam curat, luxationem negligat. Ita memini vicini mei filio puero nouem annorum circiter, cùm ei vas, in quod ceruisiam à coctura calentem infundere solent, in femur incidisset, & os femoris fractum & articulum fuisse eiusdem luxatum, quod cùm Chirurgus non attendisset, & solam fracturam curasset, articulúmque coxendicis non restituisset, claudus puer euasit. Si autem luxatio cum fractura sit, membrum communi modo extendendum, & articulus in suum locum reponendus, ossa verò fracta conformanda & componenda sunt. Et primò quidem articulus luxatus, si fieri potest, reponendus; deinde fractura curanda, & vtrisque idonea medicamenta, de quibus hactenus diximus, imponenda, ac deligatio conueniens instituenda. Quod si ante fracturæ curationem articulus sine periculo suo loco restitui non possit, primò fractura curanda; deinde vbi callus generatus est, danda opera vt etiam articulus luxatus restituatur.

Tandem si luxatio, ob superuenientem inflammationem, vel vulnus, aut fracturam coniunctam statim restitui non potuit, sed circa articulum callosa durities contracta sit: locus fouendus vel aquâ simplici calidâ, vel decocto emolliente, parato ex althæa malua, floribus chamæmeli, sem. fœnugr. & similibus. Post fotum verò inungendus articulus vnguento dialthææ, vel alio emolliente: aut Cataplasma tale imponendum. *Luxationis antiqua curatio.*

℞. *Rad. althææ, cucumeris asinini*, an. ℥. iij. *fol. maluæ, althææ* ana M. j. Coq. ad mollitiem, & per setaceum traiiciantur. Adde *farin. sem. fœnugræc. lini*, an. ℥. ß. *olei amygd. dulc.* ℥. iv. *pingued. suillæ*, q. s. F. Cataplasma.

Si induratio maior sit, decoctis addenda radix cucumeris asinini, & imponendum diachylum magnum.

Vbi membrum satis emollitum fuerit, si opus, digerentia adhibenda, betonica, saluia, hyssopus, chamæpitis. Emplastrum de betonica, & similia. Vel suffitus è lapide pyrite aut molari, vel thermæ bituminosæ & sulphureæ, si earum copia detur. Denique vbi quicquid durum fuerit, emollitum & discussum est, articulus conuenienti modo suo loco restituendus, & reliqua vt supra *cap. 1.* dictum peragenda.

CAPVT III.

De Mandibulæ luxatione.

Atque hæc in genere de luxationibus per compendium dixisse sufficiat. Iam in specie de præcipuorum articulorum luxatione aliquid dicendum. *Mandibulæ luxatio.*

Et primò quidem maxillæ luxationem quod attinet, cùm natura omnibus animalibus, crocodilo fluuiatili excepto, qui teste Aristotele, *1. histor. animal. c. 11. & 3. hist. animal. c. 7.* superiorem maxillam mouet, solam inferiorem mobilem fecerit, illi etiam solùm luxationem competere, facilè patet. Quæ tamen nec ipsa facilè luxatur, ob arctissimam eius cum ossibus capitis coarticulationem, & validissimum musculorum eam sursum trahentium robur. In quam verò partem mandibula luxari possit, eius structura & insertio haud obscurè docent. Structuram enim quod attinet, processus habet sede posteriore in quolibet latere duos, quorum prior antrorsum ductus, latus, tenuis in mucronem quasi desinit; posterior verò retrorsum fertur, & capitulum longum ac transuersum efformat: ille ossi iugali inseritur, hic verò in sinum secundum ossi temporum insculptum adaptatur.

Differentiæ.

Differentiæ. E quibus manifestissimè apparet, mandibulam inferiorem non posse luxari in partem posteriorem, quia obstant processus mammillares ossis temporum: nec dextrorsum (in adultis præcipuè) qui caput maxillæ sinistrum impedit: neque etiam sinistrorsum; quia impedimento est caput maxillæ in latere dextro. In adultis dixi. Nam mandibulam inferiorem in infantibus bifidam esse, & in medio mento copiosa cartilagine iungi, ex Anatomicis notum. Quæ cartilago si ab affluentibus humoribus laxetur, vel mentum etiam percutiatur, vt os à cartilagine separetur: forsan maxilla in dextram vel sinistram partem luxari potest, quod tamen rarò accidit, & propterea non attenditur. In adultis verò, quia ista cartilago adeò in osseam naturam degenerauit, vt nullo modo nec coctione quidem separari queat, imò ne minimum quidem lineæ & commissuræ alicuius vestigium ferè remaneat, sed os vnum continuò videatur. Medici solùm in partem anteriorem luxationem fieri posse rectè asserunt. Accidit autem ista luxatio, si processus anterior & acutus, rostro similis, qui Corone Græcis nominatur, infra iugale os clabatur, vt eo ita humilior fiat, vt sursum in suum locum ampliùs redire non possit. Alias enim, etsi processus hic osse iugali humiliùs demittatur, non tamen fit luxatio, sed ore aperto is in suum locum reuertitur. Fit verò ista luxatio vel in vno duntaxat latere, cùm solùm pars eius dextra vel sinistra elabitur, vel in vtroque latere simul, cum totum maxillæ inferioris os in vtroque latere è sede sua excidit.

Caussa.

Caussa.

Caussa. Caussa verò luxationis frequentissima, imò ferè vnica est, nimia oris apertio & diductio, siue id fiat oscitando; siue graue aliquod onus dentibus apprehendendo, & in altum eleuando, ita vt processus nominatus osse iugali humilior fiat, vt dictum, & simul in latus conuertatur. Neque enim reditu in suam sedem prohibetur, nisi in latus conuertatur. Accidit tamen hoc ipsum rarò & difficiliter, & rarò maxilla luxatur, etiam ob musculorum, quibus superioribus partibus alligatur robur. Ab vtroque enim processu maxillæ inferioris oriuntur tendines neruosi & validissimi, quibus musculi illigantur, qui Crotaphitæ & Masseteres dicuntur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Maxillam è sede suæ excidisse in genere cognoscitur, quia inferior maxilla in anteriorem partem prominet, processúsque ossis rostrum referentis cauit iuxta maxillam. Si enim processus rostrum referens ex osse iugali excidat, necesse est, vt vbi etiam emineat, quod in homine non ita obeso, & visu & actu facilè cognoscitur. Os manet apertum, vnde loquela impeditur, & saliua eo inuito effluit.

Si ex vna tantùm parte maxilla luxata fuerit, ipsa cum mento in contrariam partem, qua luxata non est, inclinatur, os distorquetur, vnde dentes nec committi possunt, nec etiam paribus suis respondent, sed sub incisoriis canini consistunt, in parte luxata solùm eminentia quædam conspicitur, temporalisque musculus rigidus apparet.

Si verò in vtroque latere maxilla sit luxata, tota cum mento, & quidem recta, in partem anteriorem, siue ad pectus prominet. Dentes inferiores longiùs quidem, quàm superiores excedunt: è regione tamen sibi inuicem, incisorij incisoriis, canini caninis respondent; iuxta malas in vtroque latere eminentia quædam apparet, quam processus acutus rostro similis efformat; musculi temporales, quorum tendines hic processus excipit, imò totus ab illis ambitur, intenti, rigidi, ac duri conspiciuntur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Maxillæ luxatio periculosum malum est, & maxilla luxata, docente Hippocr. 2. *de art.* & Galen. *in comm.* citissimè reponenda est; cum musculi temporales, hisque inserti nerui, & consequenter ipsum cerebrum, facilè in consensum trahantur. Habent enim musculi temporales maximum cum cerebro consensum, & neruos à cerebro è tertia coniugatione accipiunt; vnde non solùm dolores, inflammationes, febres continuæ, sopores torpidi oriuntur, sed ipsa quoque mors haud rarò circa diem decimum acceleratur.

2. Quibus maxilla non reponitur, solet aluus bilem prauam atque exilem reddere, ac si vomant, vomitus purus est.

3. Maius tamen periculum imminet, difficiliórque est repositio si maxilla vtraque parte, quàm si vna saltem luxata fuerit; cùm musculi omnes, quibus maxilla continetur, tum intendantur.

Curatio.

Curatio. Maxilla luxata, vt in suam sedem reponatur, indicat. Quod modo fieri debeat, docet Hippocrates 2. *de arte. t.* 15. *&* 16. his verbis: *Debet alter caput luxati continere; alter inferiorem malam, hiante homine, quantum moderate potest, ad mentum, & intus extra digitis apprehensam prius aliquantisper huc illuc agitare, & tum ipse manu in latus promouere, tum ægro iubere, vt luxatam malam tenens promoueat, & promouenti obsequatur quàm maximè. Deinde studium adhibendum est, vt tribus figurationibus simul repentè discutiamus. Nam & à distortione in naturalem situm promouenda, & simul retrò agenda inferior mala est. Æger vero huic obsequenda, committere os, non hiare amplius debet. Ac repositio quidem hæc est, quæ ne aliis quidem figurationibus fieri potest. Medicina verò post modum breuis sufficiet; plagula enim cerato imposita laxam deligationem adhibemus. Tutius tamen administrationem hanc exercemus, si homo supinus reclinetur, capútque absirmat subiecto scorteo puluino bene farcto, vt quàm minimum cedat.*

Si maxilla ex vtraque parte luxata sit. Nimirum videndum primò, an maxilla in partem vtramque, vel vnam luxata sit. Si vtraque maxillæ paraprolapsa fuerit, in humili aliqua sede æger collocetur, eiúsque caput vel ad parietem, interiecto tamen duriusculo aliquo puluinari vegeatur, vel à ministro à tergo ægri collocato, vel ægro supino iacente, vt ex figura apud Hippocr. *loc. alleg. text.* 17. videre est, à ministro ad caput stante firmiter apprehendatur, atque immotum reuocatur.

Postea Chirurgus vtriusque manus pollicem linteo obuolutum dentibus molaribus imponere, reliquis verò digitis maxillam ad mentum extrà apprehendere, & repositionem modo utrúque contrario, quo excidit tentare debet: id quod præstare poterit, si primò maxillam, eo quod musculi temporales processum acutum sursum rapuerunt, deorsum trahat. Secundò, quia in partem priorem maxilla prolapsa fuit, eandem in partem posteriorem adigat. Tertiò, quia deorsum tracta fuit, sursum eandem pellat. Quas operationes omnes peritus Chirurgus citissimè & in momento perficere potest.

Si ex vna parte. Si verò maxilla ex vna tantùm parte, è sede sua excidit, eadem reponendi ratio est. Hoc tantùm peculiariter obseruandum, quod maxilla deorsum tracta atque retrorsum compulsa, postea etiam ad latus oppositum agitanda, simúlque sursum propellenda est.

Repositione factâ ceratum ex cera & oleo rosaceo ad maxillæ capita seu tempora applicandum, & si fortior facta fuerit distensio, vt inflammatio prohibeatur, adstringentia medicamenta cum albumine oui, vel alia, vt in aliis luxationibus imponenda.

Tandem conueniens deligatio facienda, quæ à mento incipiat, & versus capitis verticem tendat, eáque ante diem tertium non soluenda. Æger à sermone multo, oris diductione, & oscitatione, durorúmque ciborum masticatione abstineat, & liquidis contentus sit.

Si inflammatio, vel aliud graue symptoma immineat, ei conuenienter, vt sæpius dictum, occurrendum. Et si oculorum ac ceruicis dolor coniungatur, etiam sanguis è brachio mittendus, monente Celso, *lib.* 8. *cap.* 11. & tempora ac ceruix oleo rosarum lumbricato inungenda.

CAPVT IV.

De Clauicula luxatione.

Clauicula luxatio. Clauicula quoque interdum sede suâ dimouetur, id quod Galenus *in lib. Hippocratis, de artic. comm.* 1. *text.* 62. suo exemplo probat, vbi prolixè recenset, quomodo sibi 35. annos nato, in palæstra hic articulus ita luxatus fuerit, vt inter acromium & iugulum, trium digitorum interuallum intercederet; & quid circa se actum sit.

Luxatur autem clauicula vel contra sternum, vel contra scapulæ acromium. Vtrumque tamen rarò accidit, propter firmam cum vtroque osse connexionem.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Non facilè verò huius ossis luxatio cognoscitur, scribitque Ambros. Paræus, *lib.* 15. *c.* 11. se multos Chirurgos nouisse, qui decepti iuguli luxationem pro summi humeri luxatione habuerint. Cognoscitur autem, quod humeri quasi apex intumescit, & in loco, vnde clauicula excessit, manifesta cauitas apparet. Accedit dolor, inflammatio, & brachium mouendi ac surrigendi, aliorúmque motuum, qui humeri operâ obeuntur, impotentia.

Prognostica.

Prognostica. 1. Os hoc difficulter reponitur, & in naturalem sedem reuertitur, sed plerumque magis vel minus a superiori parte prominet.

2. Nisi verò restituatur, in aliquo motu brachij æger deficiet, & manum neque ad caput, neque ad os promouere poterit.

Curatio.

Curatio. Os hoc pro varietate luxationis, variam restitutionem requirit. In genere brachium extendendum, & clauicula in suum locum repellenda. Quod fit si supinus iaceat, puluinari duriusculo in scapulis supposito, vt scapula thoráxque ad exteriora protuberet, & attollendo, deprimendo aut protrahendo brachium antrorsum, retrorsúmque, prout opus, & manus volâ comprimendo os hoc in sedem suam compellatur. Post idonea medicamenta, & splenia multiplicia imponenda, ac pars arctiùs vincienda: quam tamen arctam deligationem pauci omnino homines ferunt. Galen. verò tam validam deligationem se sustinuisse scribit, vt arteriarũ sub iugulo sibi perceptibilis motus esset.

CAPVT V.

De Spina, & Costarum luxatione.

Spina & costarum luxatio. Non rarò & vertebræ spinæ luxantur, & præcipuè eæ, quæ sunt in dorso, vnde gibbositas. Cùm autem hac de re *lib.* 2. *p.* 2. *c.* 21. egerim, actum agere nolo, sed lectorem ad eum locum remitto. Duo saltem addo. Primum de fractura, quæ fit ad exteriora, si sit recens & à caussa violenta facta, eam statim esse reponendam Chirurgi operâ: de qua re agunt Hippocr. *lib.* 3. *de art.* Galen. *in comment.* Paul. Ægineta, *lib.* 6. *c.* 177. Oribasius, *de machin. c.* 35. Cels. *lib.* 8. *c.* 14. Paræus, *lib.* 15. *c.* 15. *&* 16.

Vertebrarum in externa luxatio. Quia verò infantibus sensim sæpè hoc malũ subrepit, & non rarò est hæreditarium, plerumque incurabile est. Si quæ tamen salutis spes superest, fit curatio commoda emplastris, quæ adstringant & partem affectam roborent: quibus lamina ferrea imponatur, quæ sensim vertebras in locum suum compellat. Debet autem lamina illa tam longa & lata esse, vt totum gibbum comprehendat, & vt fortiùs comprimat, pars interna, qua gibbo imponitur, gossypio arctè futurâ frequenti compressio repleri, & linteo obduci debet. Lamina autem illa thoraci è tela linea vel gossipina parato inseri, & in sui ita debet, vt dum induitur, partẽ affectam

affectum comprehendat. Thorax hic ligulis constringi debet, in reliquis quidem partibus mediocriter, circa partem autem affectam arctissimè, vt lamina imminentes vertebras comprimat: & si luxatio sit in vertebris lumborum, thorax hic non solùm thoracem, sed ventrem quoque inferiorem vsque ad pudenda comprehendere debet.

Emplastrum tale fieri potest.

℞. *Ol. commun. pingued. porci*, an. ℥. iij. *seui ceruin.* ℥. j. ß. Liquefiant, & misc. super igne. Hinc inijce *miny* ℥. iij. Coquantur agitando continuè, donec nigrescere & crassescere incipiant. Mox adde *picis* ℥. ij. Post a sensim insperge *vitrioli albi puluerisati* ℥. ij. Hinc adde *lithargyri* ℥. ij. Tandémque vbi ad crassitiem iustam ferè cocta fuerint, adde *cacamahacæ* ℥. j. ß. Iterum agitentur & coquantur ad Emplastri consistentiam.

Guilhelmus Fabricius, *centur. 5. obseruat. 67.* tale proponit.

℞. *Empl. Slorani* ℥. ß. *ceræ nouæ* ℥. ij. *osteocollæ* ℥. j. *puluer. rad. consolidæ maior. terræ sigill.* an. ʒ. iij. *pulu. balaustiorum, nucum cupress. ros. rub.* an. ʒ. j. *ol. ros.* aut *mastichin.* q. s. Misc.

Antequam verò talia Emplastra & lamina imponantur, vtile fuerit, prius aliquo temporis spatio sequenti decocto partem fouere, & vnguento illinire, vt emolliatur, si quid induratum sit, & ad repositionem aptius reddatur.

Vt ℞. *Saluiæ, althææ, flor. chamæmel. meliloti, hyperici*, ana M. j. Coquantur pro fomento.

℞. *Olei lumbricorum, irini, lil. alb.* an. ℥. j. *vnguenti Agrippæ* ℥. ß. *dialthææ* ℥. j. Misc.

Vertebrarum introrsum luxatio. Secundò si vertebræ introrsum sunt luxatæ, difficilior earum restitutio omnino fieri potest. In tenellis tamen corporibus, si malum sit recens, emplastrum aliquod tenaciter cuti adhærens loco affecto applicari, atque eo vertebræ luxatæ extrahi possunt.

In adultis extremum remedium potiùs tentandum esse censet Guil. Fabricius, *cent. 5. obseru. 69.* quàm ægrum derelinquere, qui aliàs vi morbi vel miseram vitam acturus, vel moriturus sit. Nimirum, vt docet Fabricius nouaculâ incisio vsque ad ipsam appendicem vertebræ descendentem fiat, mox per idem vulnus iterum immissâ nouaculâ duæ aliæ fiant incisiones, vna ad dextrum, altera ad sinistrum latus appendicis: deinde tenaculis ad negotium hocce aptis apprehensa appendice, trahatur in altum, & reponatur vertebra in sedem naturalem. Interim autem dum hæc fiunt, spina vt extensa sit, necesse est, faciliùs enim in situm naturalem resiliet vertebra. Vulnus aut exiguum aut magnum, secundum dislocationis magnitudinem infligendum est. Si enim vnica vertebra impressa fuerit, paruum sufficit vulnus: sin duæ aut plures, magnum vt sit, necesse est quo ambæ vertebræ luxatæ apprehendi possint. Si hæmorrhagia obstiterit, ita vt statim post incisionem factam operatio fieri non possit, stupis arctè contortis & albumine oui madefactis, necnon puluere ad sanguinem sistendum aspersis, sistendus est. Vbi hoc obseruandum, totum vulnus, præsertim ea vtraque parte appendicis, stupis istis quàm diligentissime adimplendum esse. Id verò vt commodè fiat, ex stupis contortis hunc in modum fiant pulsilli multi, quorum vnus post alterum vulneri intrudatur, donec impletum fuerit. Applicetur postea Emplastrum aliquod tenaciter adhærens, & fasciâ ligetur. Post horas aliquot, cùm sanguis substiterit, clementer, ne sanguis iterum prorumpat, eximendæ sunt stupæ. Postea adhibenda est tenacula, quemadmodum dictum est. Tenacula autem fortis & dentata sit, quemadmodum vtimur in extractione calculi. Si duæ luxatæ fuerint vertebræ ambæ, & quidem duabus tenaculis apprehendendæ sunt.

Duo itaque sint Chirurgi, qui æqualiter, vnóque consensu in altum trahant. Videat præterea Chirurgus, ne incisiones ad latera appendicis nimis profundè fiant, propter neruos, qui ad latera vertebrarum ex spinali medulla prodeunt. Necesse præterea est, vt operatio hæc fiat ab initio morbi, dum vires adhuc constant, & antequam pars affecta inflammatione & intumefactione sit obsessa. Nec quicquam interest, an æger, vt aliquando fit, sine loquela & intellectu fuerit. Quod si ab initio Chirurgus vocatus non fuerit sed secundâ, tertiâ, aut quartâ demum die, ante operationem souendus est locus decocto *betonicæ, primulæ veris, saluiæ, chamæmeli, meliloti, rosarum & granorum iuniperi*, quibus emollientia nonnulla, veluti *maluam, althæam*, addere poteris, deinde repositionem tentare. Post operationem dorsum *oleo rosaceo & lumbricorum* inungendum, vulnus quinetiam more aliorum contusorum vulnerum tractandum est.

Operationem hanc non satis tutam esse, & cui pauci se subijciant, mihi videri, allegato loco scripsi. Quanquam Guilhel. Fabric. cum Celso, *lib. 33. cap. 33.* asserat, nihil interesse, tutumne sit remedium nécne, quod vnicum est; & putet operationem hancce tam periculosam non esse, cùm in medio dorsi non dentur magna vasa venarum & arteriarum, neruí præterea in appendicibus exiles.

De Costarum luxatione, dictum *lib. 2. part. 2. cap. 25.*

CAPVT VI.

De Humeri Luxatione.

Humeri luxatio. HVmeri os capite suo rotundo cartilagine vndique obducto sinui ceruicis scapulæ perfectissimâ omnibúsque motibus obeundis absoluendisque accommodatissima articulandi ratione committitur. Et cum sinus hic non altè satis pro excipiendo humeri capite exsculptus sit, ne frequentibus luxationibus articulus hic fieret obnoxius, prouida natura ligamentis validis & peculiari processu cauit; atque insuper præter cartilaginem, quâ sinum hunc incrustauit, aliam in habitu adiunxit, quæ sinui quidem haudquaquam adnascitur, ligamentis tamen adstricta crassior incipit, sensimque versus centrum extenuatur. Si tamen caussa violenta accedat, articulus hic reliquis & frequentiùs & faciliùs excidit.

Differentiæ.

Differentiæ. Excidit autem hic articulus deorsum ferè, seu sub alam. Cùm enim, vt Galen. 1. *de artic. text. 2.* caussas huius rei reddit; sex circumcirca omnem dearticulationem sint loca, supra & infra, ante & retrò, extra & intra: huius articuli pars superior, quâ planè sursum vergit, carnosum musculi partem superiectam habet, qui deltoides à Δ litteræ similitudine a quibusdam vocatur: quâ verò ad collum versus declinat, scapulæ dorsum, vbi ex iuguli coniunctione summus humerus efficitur, qui ἀκρώμιον appellatur: qua intrinsecus spectat, processus ille scapulæ occurrit, quem ob formam, anchoralem alij, quidam cornicularem appellant, qui perfectè vetat, quo minùs eam in partem excidere articulus queat. Vt autem in posteriorem partem prolabatur, cùm inde scapula ipsa incumbat: quis nostrûm est, qui vel concipere animo possit? Reliquæ igitur quatuor partes sunt, quæ tutela carent, in quas elabi posse articulum verisimile est. Hippocrates, *allegato loco*, aliam humeri, quàm sub axillam, luxationis speciem non admittit, imò apertè negat, in priorem partem excidere posse. Galenus tamen id quinquies vidit, semel in Asia, quater Romæ. Nec mirum cùm in vrbibus, vbi vixit Hippocrates, vix tot homines fuerint, quàm Romæ in vno vico, & proinde etiam plura morborum exempla occurrerint, præcipuè accedente Palæstræ vsu, quo membra variè contorquebantur & peruertebantur.

Paræus, *lib. 15. cap. 21. 29. & 30.* duas adhuc differentias addit, scilicet sursum & extrorsum. Verum sunt eæ rarissimæ, possúntque de iis allegata loca videri.

An verò humerus saltem luxationem perfectam, an verò etiam subluxationem patiatur, dubium Hippocrates, *1. de artic. text. 22.* id negat, neque id sine caussa & ratione. Cùm enim caput huius articuli rotundum sit, & in cauitates inseratur, quæ itas in orbem habent, in iis consistere non potest. Et omnino hoc verum est, si luxatio à caussa violenta externa accidat. Si verò humores crassi in scapulæ sinum confluant, ibidémque ob moram diuturniorem concreti & indurati hæreant, humeri caput sensim sua sede protrudere, & imperfectam luxationem efficere possunt. Hoc tamen in humero rarius accidit, in coxendice frequentiùs.

Caussa.

Caussa. E quibus iam patet, caussam perfectæ luxationis humeri esse caussam violentam, casum, percussionem, brachij vehementem extensionem aut distorsionem: subluxationis verò humorem crassum in sinum scapulæ illapsum.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Humerum sub alam prolapsum esse, facilè cognoscitur, & monstrat id certissimum proprium & inseparabile signum, nimirum quid rotundum ac durum sub axilla sensibiliter tactui obuium: Quibus tamen & alia accedunt, non propria, sed communia. Etenim & cauitas insolita in summo humero apparet; sed id commune signum est, & humeri prolapsi, & lati scapularum ossis. In qua re non rarò Medicos decipi Gal. tum suo, tum aliorum exemplo prolixè docet, 1. *de artic. text. 61.* Monstrat eundem humeri prolapsum eiusdem cum sano collati dissimilitudo, processus scapulæ superioris acuta quasi protuberantia, cubiti a costis solito maior recessus, & ad easdem reductio difficilis & dolorifica, eiusdémque cum sano collati (nisi tamen humerus deorsum prolapsus a musculis sursum trahatur,) exsuperans longitudo & inæqualitas; brachij ad quemcunque motum impotentia. Quod tamen signum nec ipsum inseparabile est; cùm musculi circa humerum quocunque modo, seu à luxatione, seu ab alia caussa læsi ad motum apti non sint.

Si in partem anteriorem humerus prolapsus sit, in parte posteriore insolita cauitas, & in anteriore nimia protuberantia conspicitur, humeri caput in pectus detorquetur, cubitus ad partes posteriores vergit, & difficulter ad anteriores porrigitur, & signa in alam luxati cubiti desunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Humeri caput in priorem partem prolapsum faciliùs reponitur, quàm si in alam prolabatur.

2. Antiqua humeri luxatio difficillimè reponitur, & reposita iterum excidit.

3. Qui reposito humero, (quod tamen & de aliis articulis verum est) partibus, quæ iuxta sunt, nulla inflammatione affe-

ctis

ctis, protinus humero vel sine dolore possunt, hi nullâ curâ & prouidentiâ sibi opus esse arbitrantur. At Medici est, eorum opinionem corrigere; cùm his faciliùs humerus iterum excidat, quàm quibus vicinæ partes inflammatione corripiuntur. Hi enim articulis vti non possunt.

4. Quibus humeri caput reponi non potuit, si adhuc crescunt, humerus non æquè augetur ac sanus; & quamuis aliquid augeatur, altero tamen breuior redditur. Quod accidit, ob musculorum & venarum compressionem, & quia totus articulus immobilis est. Quibus verò ætate iam adultâ humeri caput erumpit, neque restitutum est, pars quæ supra articulum est, extenuatur; & gracilioris habitus fit.

Curatio.

Curatio. Vt articulus humeri in alam elapsus in suam sedem, è qua elapsus est, restituatur, tria agenda sunt, vt Galenus 1. *de artic. text.* 3. docet. Primò in priorem partem caput humeri impellendum, deinde in superiorem, tandem in posteriorem: vt nimirum contrarium iter luxationi moliamur. Etenim caput humeri è proprio sinu recedens primò in partem priorem impellitur: secundò suo pondere deorsum fertur: tertiò retrò in alam à musculis trahitur. Si verò in priorem partem humerus elapsus sit, contrariâ viâ in posteriorem impellendus. Vt tamen à musculis, quibus detinetur, explicetur, priùs aliqua extensio, modica tamen humeri facienda.

Modi autem reponendi, vt ex Hippocrate, 1. *de articulis*, & aliis autoribus videre est varij sunt; è quibus præcipuos & maximè vsitatos, & qui minorem apparatum requirunt, tutissimique sunt, recensebimus.

Modus primus reponendi humerum luxatum. Primus modus fit circumducendo caput humeri circa scapulæ ceruicem, quando scilicet Chirurgus manum arctissimè ponit sub axillam, humerumque altera manu circumrotat, vt medij digitorum nodi eundem in suam cauitatem impellant. Qui modus equidem periculo non vacat; siquidem per illam circumvolutionem non solum neruosa & membranosa corpora, sed & ipsa sinus supercilia alteri, imò cartilago sinum ambiens non absque graui noxa auelli lædive facile potest: in pueris tamen, aliisque corporibus mollioribus, suum habet locum, modò Chirurgus eum cautè administret.

Modus secundus. Secundus modus fit per calcem, hac ratione. Æger humi resupinandus est; & inter alæ cauitatem, inter caput humeri & costas, pila mediocris quantitatis è corio, vel alia quadam materia non admodum molli confecta adaptanda, Chirurgus verò ægro ex aduerso sedens, calcem dextro, si dexter humerus luxatus sit, vel sinistro, si sinister super pilam alæ subiectam applicet, & ambabus manibus humerum deorsum (cùm caput eius vi musculorum sursum raptum sit,) trahat: calce verò humerum ad anteriora, simúlque sursum propellat, tandémque retrò humeri caput in scapulæ cauitatem adigat, id quod facile præstare poterit, cùm musculi motum hunc non solùm plurimum adiuuent, sed sæpissimè soli eundem planè perficiant. Hunc reponendi modum faciliorem reddere possunt duo ministri, quorum alter fasciâ vel habenâ scapulam sursum versus caput ægri trahat, hácque ratione motum deorsum facilitet: pede verò summum humerum premat, atque sic, ne scapula, dum Chirurgus humerum deorsum trahit, sequatur, impediat: alter verò brachium oppositum sanum apprehendat, hácque ratione, ne totum corpus ad extensionem a Chirurgo in affecto latere factam, vna sequatur, prohibeat. Atque hic modus quia fit viâ prolapsui contrariâ, & quidem cum extensione, propè naturalis, tutus, nec adeò laboriosus est. Quia tamen impulsu caret, à conueniente modo recedere eum Galenus ait.

Tertius modus. Tertius modus fit per scalam, atque etiam tutus, & satis commodus est. Erigitur nimirum scala firma ac stabilis, super eiius gradum altiorem rotundum quoddam corpus, quod ægrotantis alæ adaptari, humerique caput propellere possit, deligatur, ad ima scalæ subsellium locatur, quod æger adscendit, postea ala super corpus illum rotundum ponitur, luxatum brachium à Chirurgo deorsum trahitur, humerusque hinc inde commouetur. Interim sanum brachium à ministro ex opposita parte simul validissimè deorsum trahitur, & vna scabellum pedibus ægrotantis subtrahitur, vt pendulus à scala permaneat, hácque ratione humerus restituatur.

Quartus modus. Quartus modus ab hoc modo non multum differt, qui pistillo perficitur. Inuoluitur nimirum pistillum molli aliqua fasciâ, atque inter latus & humeri caput demittitur. Sit autem eius longitudinis, vt homo stans penè ex eo pendeat. Quod si breuius fuerit homo sedeat sic vt vix inijcere humerum super pistillum possit. Deinde humerus & brachium iuxta pistillum extendatur: corpus verò aliter in alteram partem adigat, manibus ad collum datis iuxta iugulum. Verùm modus hic adeo tutus non est, cùm pistillum sub axilla facilè cedere possit, periculúmque sit, ne ad extensionem in vtroque latere factam corpus in hanc vel illam partem labatur.

Quintus modus. Quintus modus commodior videtur, qui fit per humeri suppositionem, (subhumerationem vocant) hunc in modum. Validus quidam & altioris staturæ minister, ægrotantis alam ponat super acuminatam humeri sui partem, humerúmque luxatum versus pectus suum citissimè & validissimè trahat, vt æger ab eius humero quasi pendeat, quo modo & brachium extenditur, & humeri caput ad anteriora mouebitur. Interim alius minister à tergo ægroti stans, summũ humerum, ne scapula vnà consequatur, premat, contutiat: motúsque istos violentos manibus suis ita regat, vt humerus luxatus in suam scapulæ insculptam cauitatem reponatur. Si patiens leuis fuerit, puer vel aliud graue pondus à tergo ipsi appendatur, ne ad humeri extensionẽ totũ corpus consequatur, omnisque Chirurgi actio impediatur.

Sextus modus. Sextus modus, qui ab Hippocrate commodissimus habetur, describitur ab eo 1. *de artic. text.* 19. quem adhuc commodiorem facit Ambr. Paræus, *lib.* 15. *c.* 27. qui ibi videatur. *Nouus modus humeri reponendi.* Cui tamen modo adhuc aliquod artificium accedere potest, si æger in scamno immotus sedeat, habeantúrque duo ligna, lata digitos quaternos, aut quinos, crassa duos; vnum erectum perpendiculariter basi suæ, quæ in forma crucis formata sit, infigatur, eius longitudinis, vt si scamno, in quo sedet, statuatur, sub axillam eius ferè pertingat, quod in superiore secundum longitudinem acutum(?) habeat, in quo alterum immitti possit. Alterum verò sit ferè tres vlnas longum: & in extremitate vna aliud lignum ex transuerso dimidiæ ferè vlnæ longitudine præfixum habeat. Lignum hoc excauatum nonnihil sit vlnæ longitudine ab extremitate, cui aliud lignum præfixũ est, vt ligno alteri erecto inseri possit, alterâ verò extremitate scamnum attingat. Iam æger immotus in scamno sedeat, & ei lignum illud longum alteri perpendiculariter erecto iunitens ita admoueatur, vt lignum illud trãsuersum sub alam ægri, in qua parte luxatio est, arctè immittatur, æger brachium læsum supra lignum illud transuersum versus scamnum extendat. Hinc fascia vel laqueus (commodissimè vsurpatur mantile longum) brachio affecto supra cubitum iniiciatur, & vsque sub cubitum brachium eo inuoluatur, ita vt fascia in duas ansas desinat, ex vtraque parte brachij & ligni transuersi. Iam extremitati ligni transuersi, quæ scamno incumbit, machina attractoria, quales ad arcum in balistis tendendum vsurpantur, applicetur; qua de caussa lignum illud transuersum paxillo ligneo per transuersum immisso non procul ab extremitate, instrumenti verò illius attractorij vnci duo in parte superiore duabus ansis laquei seu mantilia iniiciantur. Quod vbi factum, machina illa circumagenda, vt in arcu tendendo fieri solet. Ita enim brachium sensim extenditur, & deorsum versus trahitur, atque articulus elapsus in locum suum promouetur, in quem vel sponte motu suorum musculorum trahitur & illabitur, vel Chirurgi opera, manu eò impellendus est.

Qui modus ab Ambi effigie a Paræo delineata in eo differt, primò, quod loco columnæ B. è duplici ligno constructæ habetur columna è simplici ligno, quæ in suprema parte habet apicem, qui spathæ A. sinui in inferiore parte excauatæ immittitur. Deinde, quod spathæ illius seu Ambi loco est lignum, quod ab humero vsque ad scamnum, in quo æger sedet, pertingit. Tertiò quod spatha illa, quæ sub humerum immittitur, non habet caput rotundum, sed lignum transuersum præfixum, quod sub alam mittitur. Quartò, quod brachium non alligatur ambi seu spathæ, sed solum ei incumbat: fascia verò quæ brachio luxato circumijcitur, ex vtroque brachij latere intrà machinæ illi attractoriæ annectitur.

Plures reponendi modos, qui passim apud autores occurrunt, breuitatis studio omittimus. Et licet ex his, quos enumerauimus, & aliis, nunc hoc nunc illo vti, prout præstò & ad manum sunt. Neque enim tutum est diu repositionem differre, donec operosa instrumenta conquirantur.

Humerus in anteriorem partem luxatus. In anteriorem partem si fuerit humerus luxatus, iisdem ferè modis, quibus in alam prolapsus restituitur, extendendo nimirum humerum, eiúsque caput in diuersa trahendo, in cauitatem suam impellendo. In hoc solum differt, quod in hac luxationis specie humerus deorsum tractus in partem posteriorem pellendus sit. Præcauere etiam sedulò debet Chirurgus, ne caput humeri in ipsa actione in alam procidat. Id quod fiet, si ala pila vel glomo quodam iustæ magnitudinis expleatur. Et hanc operationem facilitare potest minister à tergo ægrotantis stans, & laqueo seu fascia valida & lata scapulam, ne ad extensionem humeri à Chirurgo factam simul consequatur sursum trahens.

Humero reposito, medicamenta phlegmonem coercentia, ligamentáque laxa & mollia constringentia adhibenda, de quibus, *part. praecd. de fracturis*, & suprà, *cap.* 1. *de luxationib. in genere* facta est mentio. Commodissimus fasciandi modus est, si pila è linteia vel stupa confecta, & medicamentis conuenientibus imbuta, sub alam, ne humeri caput eò recedat, ponatur; hanc prima fascia excipiat, postea semel vel bis circa articulum circumuoluatur, hinc ad scapulam ducatur, iterúmque ad articulum descendat; & tandem, vt brachium magis sursum trahat & conseruet, ad alterius lateris ceruicem vergat, ibidémque ligetur, nec ante tertium vel quartum diem, nisi inflammatio aliud iubeat, soluatur. Solutâ verò vel abiectâ fasciâ, ceratum aliquod, *diapalma* videlicet, si æstas fuerit; vel, si hyems, *barbarum* aut *oxycroceum* imponatur.

Summitatum lati scapularum ossis luxatio. Tandem non prætereunda hic est summitatis lati scapularum ossis luxatio, de qua Hippocrat. 2. *de artic. text.* 62. hæc habet. *Is autem, quibus summus humerus auulsus fuit, os quod auulsum est, eminere conspicitur. Est autem os iuguli & scapulæ nexus, Quippe cum hac in parte diuersa hominis ab aliorum animalium natura sit. Medici igitur in hoc vulnere maximè decipi consueuerint. Cùm enim os auulsum emineat, super humeralis humilis & concaua apparet: vt ab illis quasi humerus prolapsus sit, cur & adhibeatur. Multos quidem ego noui Medicos in aliis sanè non malos,*

que

qui dum huiusmodi humeros conantur reponere, excidisse eos rati, multa damna vexando attulerunt, neque prius destitere, quàm vel sententiam mutarint, vel reposuisse se articulum existimantes, quid facere deberent amplius, ignorarint. His curatio ea est, quæ aliis huiusmodi, ceratum, plagula, linteа, & deligatio in hunc modum facta. Vrgendum deorsum os eminens est, eáque in parte plagula quàm plurimæ imponendæ, ac deprimenda quam maximè sunt, brachiumque ad costas in superiorem partem annectendum, atque ita detinendum. Hoc enim nullo modo maximè fit vt accedere ac coire auulsum os possit. Sciendum tamen probè est, & prædicendum etiam, tuta, hæc esse, si alioqui volueris: propterea quòd nullum neque paruum neque magnum nocumentum ex hoc vulnere humero euenit; sed locus tantùm deformior euadit. Quippe cùm neque hoc os in pristinam sedem simili modo, vt natura erit, restitui queat: sed necesse omnino sit, vt paulò vel multò turgidius in superiore parte efficiatur; neque aliud aliquid in eundem planè statum redeat, quod communicans cum altero ac cohærens à pristina cohærentia auulsum fuerit. Paucis diebus dolor in summo humero sedatur, si rectè deligetur. Hæc Hippocrates. Videatur etiam Galenus, *in comment.*

CAPVT VII.

De Cubiti & Radij luxatione.

Cubiti & radij luxatio.

CVm humeri capite inferiore Cubitus & Radius coniunguntur. Cubitus per γίγγλυμον, hoc est, eam articulationis speciem, qua ossa iuncta sese inuicem excipiunt & excipiuntur. Sinus enim habet humerus parte inferiore duos, quorum anterior siue minor processum cubiti anteriorem suscipit, posterior verò siue maior posteriori eiusdem processui dicatus est. Pro radio verò excipiendo, humerus etiam caput peculiare, exterius dictum, obtinet.

Differentia.

Differentia.

E quibus facilè colligere licet, Cubitum non solùm perfectè & integrè luxari, sed & subluxari posse: deinde in omnes quatuor loci differentias luxari posse, antrorsum, retrorsum, extrorsum, introrsum. Radius verò, vti interdum cubitum in quamcunque partem luxatum sequitur, interdum verò in suo loco persistit: ita nonnunquam solus a cubito, absque vlla eius luxatione, recedit.

Caussæ.

Caussa.

Vt aliarum partium luxatio à caussis violentis fit, ita & hæc. Et cubiti quidem in anteriorem partem luxatio vt plurimùm ex violenta & subita brachij extensione fit: in posteriorem, ex violenta brachij inflexione; & ad extra vel intra, ex brachij peruersione. Subluxationis caussæ sunt humores ad articulum fluentes, qui cauitates tam parti inferiori ossis humeri, quàm etiam ipsi cubito aut radio insculptas seorsim implent, cubitúmque vel radium è sua sede protrudunt.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

In quam partem cubitus luxatus sit, visu tactúque facilè deprehenditur. Si enim in partem anteriorem prolapsus fuerit, brachium est extentum, nec curuari potest; in parte anteriore tumor insolitus, in posteriore verò cauitas insolita conspicitur. His contraria eueniunt, si in posteriorem partem fuerit luxatus, brachium nimirum curuum est, nec vllo modo extendi potest, tumor in posteriore, cauitas verò in anteriore parte apparet. Luxatio in partem exteriorem, protuberantiam quoque in exteriore, sinum verò in interiore parte efformat. Contra verò eminentia iusto minor in interiore; cauitas insolita in exteriore parte conspicitur, si in interiorem partem cubitus excidit.

Si radius cubitum sequatur, iisdem signis cognoscitur. Si verò à cubito solum extra luxationem recedat, hiatus & diductio id patefacit, locus cauus est, digitóque sinum inuenire facilè licet.

Prognostica.

Prognostica.

1. Cubitus vel ob firmam ac stabilem cum humero coarticulationem, ligamentorumque copiam ac robur, non facilè elabitur: ita prolapsus difficulter restituitur.

2. Cubitus luxatus nisi citissimè reponatur, non solùm varia & periculosa symptomata, dolorem nimirum intensissimum, inflammationem, febrem, conuulsionem, sed nonnunquam ipsam etiam mortem adfert.

3. Omnium luxationum, quæ in gibbo cubiti fiunt, maximè periculosa & dolorifica est, quæ in posteriorem fit partem. Paulus Ægineta *de re medic. lib. 6. c. 155.*

4. Cùm os cubiti ab altero osse deducitur, non facilè restituitur. Neque enim duo ossa, quæ bina inter se coniunguntur, vbi dehiscunt, facilè in pristinum locum redeunt, sed necesse est, ossibus sic diductis partem reddi tumidam, & ossa citò callo circumdari.

Curatio.

Curatio.

Cubitus in partem anteriorem imperfectè siue subluxatus, moderatâ extensione & solo cubiti inflexu facillimè restituitur. Perfecta verò luxatio difficiliorem habet repositionem, maiorémque requirit apparatum. Primò enim extensio & quidem obliqua, ne altum cubiti supercilium humeri caput lædat, à duobus ministris quorum alter summum humerum sursum, alter verò cubitum deorsum, vel solis manibus, vel necessitate exigente habenis trahat fieri debet. Deinde corpus aliquod rotundum à lacerti parte collocandum, super quod postea Chirurgus brachium inflectendo, & citissime cubitum ad posteriora impellendo, eum in suum locum restituat.

Cubitum in partem posteriorem luxatum Hippocrates. *3. de fractur.* nonnunquam solâ cubiti extensione subitâ & diutinâ se curâsse affirmat: quæ si non sufficit, conueniente extensione factâ cubitus ad interiora pellendus est.

In partem exteriorem vel interiorem prolapsus cubitus facillimè reponitur, si facta extensione ab ea parte, in quam prolapsus est, in contrarium impellatur.

Idem reponendi modus obseruandus est in radij repositione, si cubitum luxatum fuerit secutus. Si verò ab eo solùm discesserit, prominentibus palmarum partibus comprimendus, brachiúmque ad naturalem figuram reducendum. Factâ repositione, medicamenta conuenientia adhibenda, congruáque deligatio facienda, vt in genere suprà *cap. 1.* dictum.

CAPVT VIII.

De manus & digitorum eius luxatione.

Manus & digitorum luxatio.

MAnus nomine hîc brachiale & postbrachiale, seu carpum & metacarpium intelligimus. Connectitur autem carpus cum cubito & radio per diarthrosin, cùm motus ibi sit manifestus; cum metacarpio verò, cùm ibi nullus motus manifestus sit, per synarthrosin aut dubiam articulationem. Metacarpium seu postbrachiale connectitur cum digitorum ossibus iterum per diarthrosin, quia rotunda quatuor metacarpij ossium capita superficiem primorum digitorum ossium leuiter excauatam conspicuè subintrant. Et hoc modo etiam ipsa digitorum ossa inuicem vniuntur.

Differentia.

Differentia.

Vnde facilè colligere licet carpum in omnes quatuor partes, anteriorem nimirum, posteriorem, & ad latera luxari posse. Metacarpij ossa omnia quidem introrsum & extrorsum luxantur, ad latera verò mediorum duorum ossium prolapsum impediunt duo extrema ossa, indicem & minimum digitum respicientia; quæ duo solùm in latus ab ossium vicinia liberum excidere possunt. Digitorum ossa iterum quatuor modis, introrsum nimirum, extrorsum, & ad latera luxantur.

Caussæ.

Caussa.

Vt aliarum luxationum, ita & carpi, metacarpij, ac digitorum luxationis caussa est motus violentus aliquis, ictus, casus, percussio, & contorsio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Signa omnium partium manus luxatarum ferè communia sunt. Siue enim carpi, siue metacarpij, siue digitorum ossa in partem anteriorem luxata fuerint, tumor eo loci in anteriore parte apparet, digitique flecti nequeunt.

Si in partem anteriorem exciderint, tumor etiam in posteriore parte conspicitur, digitique ob tendinum & neruorum ad ipsos tendentium compressionem extendi nequeunt.

Si verò ad latera luxatio facta fuerit, tumor in ea parte, in quam prolapsus factus est, & depressio eius, è qua excidit articulus apparet.

Prognosticum.

Prognosticũ.

Luxatio harum partium periculosa non est, cùm facilè restitui in suum locum possint.

Curatio.

Curatio.

Carpi ossa in quamcunque partem luxata fuerint, etiam absque omni extensione in suum locum reponi possunt, hunc in modum. Ægri manus super tabulam vel mensam, & quidem prona, si ad posteriora, supina verò si ad anteriora facta fuerit luxatio ponatur. Postea Chirurgus vel palmâ, in corporibus scilicet tenerioribus, vel pedis calce, in corporibus robustioribus, articulum luxatum validissimè in contrariam partem impellat.

Eadem in metacarpij & digitorum ossibus reponendis ratio obseruatur; nisi quòd minister aliquis alterâ manu digitos, alterâ verò brachium apprehendens lenem faciat extensionem. Repositis ossibus, medicamenta inflammationem prohibentia,

O articu

articulósque firmantia adhibenda, membrúmque conuenienter deligandum & reponendum est.

CAPVT IX.

De femoris luxatione.

Femoris luxatio.

FEmoris os omnium in corpore humano maximum & longissimum, parte superiore capite suo sat magno, crasso, & exactè semigloboso, coxendicis sinui pro excipiendo hoc capite sat amplo & profundo, non solùm exactissimè per enarthrosin committitur, sed firmissimo ligamento quoque ex ipsius coxendicis sinu prognato, & in angustum capitis femoris sinum implantato ipsi validissimè vnitur, eum in finem, vt femur eò faciliùs & expeditiùs flecti, extendi, in latera moueri, & circumuerti, nec facilè prolabi possit.

Caussæ.

Caussæ.

Femoris luxationis perfectæ caussæ sunt eædem, quæ luxationis humeri, nimirum externæ & violentæ, cassus, ictus, vel alia violenta & indecens femoris extensio ac distorsio. Imperfectæ vero luxationis caussæ sunt humores ad articulum hunc affluentes, eundémque sensim è sua sede protrudentes.

Differentia.

Differentia.

Excidit autem hic articulus in quatuor partes anteriorem, posteriorem, sed rariùs cùm acetabuli supercilium hac in parte altius sit, in partem exteriorem & interiorem sæpissimè, cùm eo loci supercilium humilius sit. Nonnunquam & femur subluxationem admittit, a caussa interna; vnde cùm P. Ægineta, *lib. 6. de re med. c.* 118. scribit, coxæ articulationem tantum luxationem, non subluxationem pati, id de ea solùm quæ à caussa externa & violenta est, intelligendum. Videmus enim non rarò ab affluxu humorum nonnullis ligamenta in femore laxari & emolliri, vt ossis femoris caput in acetabulo firmiter continere non possint, vnde subluxatio quædam sequitur.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica.

Si in partem anteriorem femur fuerit luxatum, tumor circa inguina apparet, cùm caput femoris ad pubem incumbat: nates contra propter musculos cum femore ad pubem contractos rugosæ videantur; vrina, ob vesicæ à femoris capite compressionem supprimitur, crus cæterum nec curuari nec ad inguina adduci potest; cùm in ipso flexu sit femoris caput. Laborat etiam homo, si poplitem flectere cogatur, propter musculum priorem, qui oritur ab osse quod ad ilia pertinet. Ille enim comprimitur, tensúsque attollitur à femoris capite, cúmque extendi amplius non possit, renititur. Aliàs quoad calcem, & vniuersum crus, sani longitudinem æquat. Nam femur è suo cauo recedens, in priorem partem & paulò inferiùs venit; quo fit, vt læsum crus sani longitudinem æquet, id quod præsertim ipsi accidit ad calcem; digiti pedis non facilè extendi, nec ad terram conuerti possunt, vnde in incessu æger calci solùm inniti cogitur. Quibus verò ætate iam robustâ articulus in hanc partem clapsus non restituitur: hi cùm dolor desiit, & articulus assuescit eo in loco contineri, in quem procidit, rectè proximus ingredi possunt sine baculo, ac rectè ea toto. Propter inguinis enim inflexibilitatem crure toto ingressu magis recto vtuntur, quàm cùm sanum erat. Nonnunquam etiam pedem per terram trahunt, cùm superiores commissuras, quæ ad inguen, & quæ ad poplitem sunt, non facilè flectant, quanquam pede toto inambulant. Quibus verò tenerâ ætate articulus elapsus non ipsè restituitur, iis femoris os magis minuitur, quàm tibiæ aut pedis. Minuitur autem femur imminuitur: minuitur tamen caro vbique, præsertim à posteriore parte.

In partem posteriorem.

In partem posteriorem si os femoris luxetur, dictis contraria signa adsunt, caput nimirum femoris in nates prolapsum, à tumore circa illas partes visu tactúque deprehenditur, inguina contrà laxiora apparent. Crus affectum, ob musculorum caput femoris ambientium compressionem & tensionem extendi non potest, sanóque breuius redditur: calx terram non attingit, vnde etiam ægri nec stare nec progredi possunt, sed præcipites retrorsum prolabuntur, eò quod corpus in illam partem prolabitur, femorísque caput extra proprium locum constitutum, corpori fulciendo è directo oppositum non sit. Curuare tamen homo crus potest, si dolore non prohibeatur. Cùm enim femoris caput vt cùm tota ceruice in magnum musculum natium, qui articulationem hanc extendit, expellatur, hic musculus prolapsum femoris caput admittens, omnium maximè torquetur, cùm sub ipso premantur distendatúrque. Quare necesse est inflammatione ipsum prehendi. Procedente autem tempore, cùm musculus hic ab inflammatione soluatur, contrahátque humorem quendam glutinosum, pars eius, quæ articulum contingit, occallescit, & poples citra dolorem inflectitur. Insuper capite femoris in posteriorem partem luxato, crus & pes moderatè recta apparent, & neque hac, neque illac multum inclinant.

Cæterùm cùm ætate iam adultâ os femoris prolapsum restitutum non fuerit, vbi dolor cessauit, & articulus volui in carne consueuit, ambulare quidem potest homo: cogitur tamen vehementer, dum ambulat, ad inguina curuari, idque duplici de caussa; quia & crus multò breuius redditur, & multum calx abest vt terram contingat. Nam si vel maximè tentet eo pede sustineri, nulli alteri rei innixus, cadet vbique in partem posteriorem. Si verò ætate tenerâ articulus hoc modo luxatus repositus non fuerit, femoris os breue efficitur, vitiatúrque crus vniuersum, & minùs augetur, ac gracilius redditur, cùm nulli vsui sit.

Si femur in partem exteriorem luxatum sit, id his signis cognoscitur. Inter anum & scrotum cauitas & gracilitas, in clunibus contrà tumor quidam conspicitur. Crus, eo quod femoris caput in locum altiorem exciderit, breuius redditur. Genu cum tibia intrò spectat. Calx terram non attingit, vnde cùm incedere volt æger, extremis solùm digitis innititur. *In exteriorē.*

Et si adultis iam hic articulus non restituatur, sed caro, in quam articulus excidit occallescat dolórque propterea cesset, ingredi absque baculo possunt, ideóque sano crure vtantur, his caro minùs offenditur. Quibus autem tenerâ ætate hoc infortunium accidit, diligentem curam postulant. Nam si negligantur crus vniuersum inutile efficitur, & minimè augetur, caro etiam totius cruris magis imminuitur, quàm in sano.

Tandem femoris in interiorē partem luxatio hoc modo cognoscitur: Crus longius est, si cum altero conferatur, idque duplici de caussa. Ossi enim quod è coxa sursum procedit, ad pectinem femoris caput inhæret, ceruixque articuli cauo sustinetur. Rursus ab exteriore parte clunis cauus apparet, vtpote quòd femoris caput in interiorem partem exciderit. Extra rursus femur iuxta genu spectare cogitur in partem exteriorem: similiter crus & pes; cùm in omnibus luxatis ossibus altera extremitas semper in contrariam partem spectet, atque ea quæ prolapsa est. *In interiorē.*

Quibus hoc modo prolapsus est articulus, neque repositus, dum ingrediuntur, crus in exteriorem partem circumagūt. Cùm enim vitiatum crus longius reddatur, & ob imbecillitatem flectere promptè os nequeant, & ob dolorem recusent, superest, vt in orbem circumagant.

Plura de his videantur apud Hippocratem, 3. *de artic.* à *t.* 68. vsque ad *t.* 105. quæ omnia huc transcribere breuitatis studio nolo.

Prognostica

Prognostica.

1. Magnum femoris periculum est, ne vel difficulter reponatur, vel repositum rursus excidat. Celsus, *lib.* 8. *cap.* 20.

2. Antiqua femoris luxatio, quæ iam callum contraxit, & in qua sinus humoribus est oppletus, incurabilis iudicatur.

3. Si ob humoris copiam in cauo collectam præter naturam id extendatur ligamentum, vt faciat femur suâ sede moueri; vel si idem ligamentum ita ab humore laxetur, vt os in sua sede non possit continere, etsi os repositum fuerit: tamen in loco suo non manet, sed rursus excidit, si nimirum humor remaneat. Si verò humor exsiccetur, articulus in sua sede remanere potest. De quo Hippocrates, 6. *aph.* 60. *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi vrantur.*

4. Idem fit, si ligamentum istud abrumpatur.

5. Si femur luxatum non reponatur, vicinæ partes sensim emaciantur. Nam & arteriæ ac venæ constringuntur, & comprimuntur, vt sanguini ac spiritibus liber ad partes illas transitus non pateat, & quia pars debito modo non mouetur, calor marcescit, vnde nutritio partis non rectè perficitur, & os femoris pro reliquorum ossium proportione non augetur.

Curatio.

Curatio.

Cùm eodem ferè modo, quo humerus cum scapula, etiam femur cum osse coccygis iungatur, idem etiam ferè in vtrisque est reponendi modus. Æger subiecto puluinari vel culcitra, in scamno aut mensa collocandus, pronus quidem, si extrorsum aut retrorsum luxatio facta sit; supinus, si introrsum; & in latus, si antrorsum. Fitque illa repositio interdum solis manibus absque vlla extensione, vt vel primò femoris caput circa illa tamdiu circumrotetur, donec in suum acetabulum perueniat: (qui modus tamen ita tutus non est) vel secundò, in luxatione scilicet in partem interiorem facta, crus citissimè & validissimè ad inguina flectatur, atque hac ratione prolapsum femoris caput extrorsum in suum locum pellatur. Si verò hisce modis nihil proficiatur, æger semper ita collocandus est, vt pars, in quam prolapsum est femoris caput, sit superior, ea verò à qua recessit, sit inferior, postea conueniens fieri debet extensio: tandem verò semper viâ prolapsui contrariâ in suum acetabulum impellendum. Quomodo verò legitima & conueniens extensio, vel manibus in corporibus scilicet mollibus luxatione recenti, vel etiam habenis, laqueis, ac similibus, in corporibus scilicet robustis, & luxatione antiqua facienda, ex iis, quæ *part. præced. c.* 21. *de femoris fractura.* dicta sunt, satis patet. Et quidem extensio quatuor luxati femoris speciebus communis esse potest; at capitis femoris in suum locum impellendi & restituendi ratio variat, pro partium, ad quas excidit, varietate.

rate. Nam quod introrsum excidit, extrorsum compellendum: quod extrorsum, introrsum, & sic de reliquis. Vbi os repositum fuerit, quod ex libero & sine dolore cruris motu cognoscitur, medicamenta, de quibus suprà, *cap.* 1. in genere dictum, articulo imponenda, & fasciis articulus in suo loco continendus. Straminei etiam toruli, vt in fracturis, adhibendi, & vtrumque femur colligandum, vt luxatum membrum in sub loco contineatur. Atque hîc apparatus ante quartum diem non soluendus. Et æger satis diu in lecto se contineat, nec deambulet, ne intempestiuâ deambulatione os iterum excidat.

Plura videantur apud Hippocratem, Paul. Æginetam, *lib.* 6. *c.* 119. Ambros. Paræum, *lib.* 15. *à cap.* 39. *ad c.* 48.

CAPVT X.

De Luxatione Patellæ.

FEmur parte suâ inferiore duo insignia capita in posteriorem partem vergentia obtinet, quibus in duos tibiæ sinus superficiales tantùm minimèque profundos, ac læui cartilagine incrustatos inseritur: Habet præterea etiam parte posteriore sinum quendam, cui tibiæ tuber inter duos sinus eminens inseritur. Ne verò ob laxiorē hanc, quæ fit per γίγλυμον, articulationem, genu frequentibus luxationibus obnoxium sit, femoris & tibiæ ossi anteriùs patella præposita est, iisque beneficio crassiorum tendinum musculorum tibiam extendentium firmiter annexa. Præterea tibiæ ossi ab externo latere fibula adstat, quæ parte superna in latere interno sinum habet cartilagine tectum, à quo capitulum laterale, quod sub superiore tibiæ appendice subsistit, excipitur: parte internâ verò acuto suo angulo in sinum externum & oblongum inferioris tibiæ appendicis inseritur, malleolúmque externum constituit. Cùm ergo plures hîc articulationes concurrant, etiam luxationes plures accidere possunt.

Patella luxatio. Et primò quidem patella, cùm à lateribus nullum habeat obstaculum dislocationem eius impediens, in partem superiorem, inferiorem, exteriorem, & interiorem facillimè luxari potest: in posteriorem verò nunquam; cùm tibiæ & femoris ossa, quæ ipsa tegit, obstent.

Caussa.

Caussa. Caussæ huius luxationis sunt casus ab alto, saltus, percussio, indecéntsque tibiæ distensio.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Patellæ luxatio facilè visu & tactu cognoscitur, crúsque rectè flecti & moueri non potest.

Prognosticum.

Prognosticū. Cùm laxior sit hæc articulatio, patella facilè sedi suæ restitui potest.

Curatio.

Curatio. Vt patella in suam sedem reponatur, æger similiter in planitie erectus stet: Chirurgus verò manibus patellam à parte, in quam prolapsa est, in eam, è qua excidit, compellat. Vbi suo loco restituta est patella, medicamenta idonea imponenda, & spleniis poplitis cauitas explenda, ne crus flecti possit. Mox canalis, præsertim à latere, in quod exciderat, ad ipsius patellæ figuram, circumponenda, vt æger genu flectere non possit. Vbi periculum ampliùs non est, ne patella iterum excidat, æger sensim genu rursum flectere assuescat.

CAPVT XI.

De Luxato genu.

Genu luxatio. GEnu non solùm subluxari, sed & perfectam luxationem pati potest: & quidem frequenter in partem interiorem & exteriorem; ratò in posteriorem, rarissimè verò in anteriorem, & non nisi à caussa violentissima, cùm patella opposita id prohibeat, prolabitur.

Caussa.

Caussa. Accidit hæc luxatio etiam à percussione, casu, saltu, cursu vehementiore, & indecente tibiæ extensione, vel contractione & distorsione.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. In quam partem genu luxatum sit, facilè cognoscitur, siquidem in latere, in quod articulus erupit, protuberantia, cauitas verò in latere, è quo discessit, visu tactúque deprehenditur:

figura deprauatur, crus est extensum, nec flecti potest, vnde motus necessariò deprauatur, vel omnino perit.

Prognostica.

Prognostica. 1. Genu si cum cubito conferatur, articulus qui in genu est, ob eius iuncturæ modum sæpius excidit, & faciliùs reponitur. Ossium enim quibus vterque articulus continetur, structura arctior est in cubito, laxius in genu. Præterea multi processus, multique sinus inter se commissi, vndique cubiti commissuram adstringunt: at in genu femoris tubercula in exiguos tibiæ sinus coniiciuntur.

2. Eàdem de caussa luxatio genu minùs periculosa est, nec inflammatio facilè accidit. Nam cùm inflammatio oriatur ob vim, quâ ossa expelluntur, & iterum reponuntur, & hinc excitatum dolorem, quia in genu articulus & sine vi magna excidere & reponi potest, inflammationis periculum non est.

Curatio.

Curatio. Genu in partem interiorem & exteriorem luxatum mediocri extensione, vel manibus, in luxatione recenti & corpore puerili, vel habenis, in luxatione non ita recenti, & corporibus robustioribus, factâ, ossiúmque in contrariam, è qua exciderunt, partem, manu factâ impulsione, non ita difficulter restituitur.

Retrorsum verò facta luxatio commodè restituitur, si æger resupinus in scamno collocetur, & minister aliquis glomum linteum in poplitis cauitatem, qua parte os protuberat, collocet, ósque prolapsum anteriora versus fortiter impellat. Chirurgus verò crus ægrum ambobus manibus apprehendat, subitóque ita inflectat & curuet vt calx nates contingat.

Genu subluxatum nullâ, vel exiguâ factâ extensione, & in contrariam partem impulsione, in suum locum reponitur.

Vbi repositum est os, quod ex cruris libera extensione & cum altero genu comparatione cognoscitur, conuenientia medicamenta imponenda, & deligatio instituenda, ægérque ab incessu abstinebit, donec à noua luxatione metùs nullus ampliùs sit.

CAPVT XII.

De Fibula distractione.

Fibula distractio. FIbula tibiæ adhæret, & vt *capite praeced.* dictum, suprà ad genu, infrà ad astragalum. Distrahitur autem à tibia tribus modis, nimirum in partem anteriorem, & in vtrumque latus.

Caussa.

Caussa. Fit autem hæc diuulsio ex iis caussis, à quibus genu luxari diximus; in primis cùm inter incedendum in loco lubrico pes non firmatur, sed introrsum vel extrorsum nutans distorquetur. Idem ex casu ab alto vel percussione fieri potest.

Signa Diagnostica.

Signa Diagnostica. Tumor in parte, in quam fibula diuulsa est, apparet, & visu ac tactu deprehenditur, motúsque læditur.

Prognosticum.

Prognosticū. Repositio fibulæ facilis est.

Curatio.

Curatio. Chirurgi enim manibus in suam sedem facilè cogi & deduci potest, eam in partem prolapsui contrariam adigendo. Postea deligatio conueniens, appositis ei parti, in quam fibula prolapsa est, plagulis, instituenda; & quies aliquot septimanarum ægro imperanda, donec ligamenta iterum confirmentur.

CAPVT XIII.

De pedis, & eius ossium ac digitorum luxatione.

PEdis nomine omnem illam corporis humani partem ab inferiore tibiæ parte ad extremos vsque pedis digitos exporrectam intelligimus, quæ varia, variis modis inuicem coarticulata, ligamentísque membranosis, connexa, continet ossa, talum nimirum, calcem, os nauiculare, tarsum, metatarsum, & digitorum ossa. De quorum omnium luxationibus iam dicendum esset. Verùm quia tarsi, metatarsi, & digitorum pedis ossa hîc eodem ferè modo, quo carpi, metacarpij, & digitorum manus ossa inter se inuicem vniuntur; iisdem quoque luxationibus subiecta sunt, easdem causas habent, iisdem signis

dignoſcuntur, & eodem modo reponuntur; os verò nauiculare eadem, quæ tarſi oſſa, pati poteſt, operæ pretium non eſt, multa de his addere, ſed ea, quæ de manus oſſibus dicta ſunt, his etiam applicari poſſunt. *Tali, & calcis luxatio.* Quædam ſaltem de tali & calcis luxatione, cùm his oſſibus nulla in manu reſpondeant, addere libet.

Differentia.

Differentia. Talus, vulgò aſtragalus dictus, cum tibia & fibula per γίγγλυμον iunctus, perfectè & imperfectè in omnem partem, exteriorem nimirum, interiorem, anteriorem, & poſteriorem luxari poteſt.

Calx verò, ſiue calcaneus, talo ſubſtratus, frequenter quidem anteriùs & poſteriùs, rarò verò ad latera promouetur.

Cauſſa.

Cauſſa. Luxatio harum partium fit à violento caſu, ictu, aut alia inconueniente pedis diſtorſione. In ſpecie verò calx luxatur, & ab aſtragalo diuellitur, ſi quis ex alto deſiliens grauiter in calcem labatur & impingat, vel inter ſaltandum calci vehementer inſiſtat.

Signa Diagnoſtica.

Signa Diagnoſtica. Talus ſi in partem exteriorem prolapſus ſit, ima pars pedis in interiorem conuertitur, ſi in interiorem, contraria ſigna adſunt. Si luxatus ſit in partem anteriorem, latus tendo calci ſubtenſus durus eſt & internus, péſque minor fit, & breuior; in poſteriorem contrà calx ferè conditur, planta maior, péſque longior euadere videtur.

Calcis luxatio ex dolore, figura partis deprauata, actionéque læſa facile cognoſcitur.

Prognoſtica.

Prognoſtica. 1. Talus ſicuti facilè luxatur, ſic facilè etiam reponitur; ſed ob multitudinem oſſium iuncturas componentium, difficulter confirmatur.

2. Calcis luxatio maximè periculoſa eſt; ſiquidem venæ, arteriæ & nerui grandiores, quos excipit, necnon tendo, qui ei annectitur, facilè in conſenſum trahuntur, vnde deliria, tremor, conuulſio, febres, & alia quam plurima mala excitari poſſunt.

Curatio.

Curatio. Tali repoſitionem commoda præcedat extenſio, ſiue illa fiat manibus miniſtrorum, quorum alter pedem, alter verò tibiam apprehendat; ſiue habenis vel aliis machinamentis deorſum trahentibus. Poſtea Chirurgus articulum in partem contrariam, è qua excidit, compellat, conuenientémque deligationem inſtituat. Æger in hac luxatione diutius in lecto detinendus, vt muſculi diſtenti ligamentáque laxiora reddita, iuſtum robur acquirant, totique corpori ferendo paria eſſe poſſint: id quod ante diem quadrageſimum vix contingit.

Calcaneus etiam leui extenſione factâ in priſtinum locum reponitur; repoſitus ita vinciendus, vt humores abundantes ab eo ad alias partes depellantur, tamdiu etiam in quiete detinendus æger, donec articulus hic reſtitutus probè confirmatus fuerit.

Plura de luxationibus videantur apud Hippocratem, *in libris de articulis & fracturis*, & Galenum, *in comment.* Oribaſium *de machinamentis*, Celſum, *lib. 8. cap. 11. vſque ad finem libri.* Gabrielem Fallopium, *tract. de luxationib.* Ambr. Paræum, *lib. 15.* & alios.

Concluſio.

DE Libro iſto, quem nunc accipis, *Lector Beneuole*, abſoluendo ferè omnem cogitationem depoſueram. Etſi enim ſuperiores quatuor non paucis doctis Viris, quorum mens ab inuidia libera eſt, non ingratos fuiſſe ſciam: reperti tamen etiam ſunt, quorum calumnias & obtrectationes euitare non potui; quocunque etiam modo me compararem. Si enim aliquid præter vulgatas opiniones; veritatis inueſtigandæ ſtudio, liberè propoſui, Nouator & Paradoxologus ipſis habeor. Si veterum ſententias recenſeo, & explico, ex aliis mea tranſcripſiſſe dicor. Vicerunt tamen amicorum ſeu preces, ſeu monita, vt laborem hunc in manus reſumerem, & criminationes iſtas floccipenderem. Cùm enim infelicius nihil ſit iis ingeniis, vt rectè I. Cæſ. Scaliger, *Exercit. 306.* cenſet, quæ mordicùs ſentiunt, Maiores noſtros nihil ignoraſſe, mancipium alienatum opinionum nunquam eſſe volui. Contrà nec me puduit, ab aliis diſcere, & quædam ex iis in mea ſcripta transferre: quod omnibus ſeculis ab omnibus Viris doctis factitatum video, neminémque adhuc inuentum exiſtimo, qui omnia, quæ in publicum edidit, in ſuo cerebro nata eſſe gloriari potuerit. Inuenient tamen, qui volent, in meis aliqua, eáque à veritate non aliena, quæ in aliorum ſcriptis forſan non ita ſunt obuia. Verùm omnibus placere impoſſibile, & vt Iul. Cæſ. Scaliger, *Epidorpid. lib. 3.* ait:

Qui ſerit, ab alto pluuiam ſatis precatur:
At iter faciens imbribus imprecatur atris.
Non ſæpe Deus placet; & tu placere credis?

Ideóque inuidorum obtrectationibus nihil motus, & Librum hunc quintum Practicæ in publicum edo, ac ſextum iam in manus ſumam, & in eo, quouſque Deo Opt. Max. placuerit, progrediar. In quo ipſo etiam etſi non pauca, quæ obtrectationi maleuolorum & inuidorum obnoxia eſſe poterunt, dicenda erunt: proferam tamen ea liberè, & veritatis patrocinium nec hîc deſeram, nec Zoili conuiciis me ab hoc labore ad ſerram contentionis cum eo reciprocandam auocari patiar, ſed poſteritati, quæ ſine affectu iudicabit, iudicium omne relinquam.

Paſcitur in viuis liuor, poſt fata quieſcit.

TIBI SIT GRATIA ET GLORIA,
DOMINE IESV.

DANIELIS.

DANIELIS SENNERTI,

DE ARTHRITIDE, TRACTATVS.

VNA CVM ADIECTA AD CALCEM TRAGOPODAGRA LVCIANI.

Generosis, Strenuis, Magnificis, Nobiliss. Q. Viris,

DN. IOACHIMO A LOSS, IN PILNIZ, GRAVPA, SCHONFELD ET IESSEN,

Rom. Cæsar. Maiest. à Consiliis, Sacr. Rom. Imper. Thesaurario, ac Serenissimi Electoris Saxon. Consilij intimi Præsidi,

DN. GEORGIO A VVERTHERN, In Beichlingen, VViehe, Frohndorff, & Brucke, Cæsar. Majest. & Sacr. Rom. Imp. Ianitori Hæreditario, ac Prouincialis supremi Iudicij, quod Lipsiæ est, Præsidi,

DN. NICOLAO GEBHARDO à MILTIZ in Steinberg, Borsten-Otten & Burkersdorff,

NECNON

Magnifico, Nobili & Amplissimo Viro,

DN. IOANNI TIMÆO I. V. D. & Comiti Palatino Cæsareo,

SERENISSIMI ELECTORIS SAXONIÆ CONSILIARIIS INTIMIS, *PATRONIS ET FAVTORIBVS SVIS HONORANDIS,* HVNCCE DE ARTHRITIDE TRACTATVM, *OBSERVANTIÆ ERGO* D. D.

DANIEL SENNERTVS, D.

TRACTATVS DE ARTHRITIDE.

CAPVT PRIMVM,

De Natura Arthritidis.

Nomen.

ARTHRITIS, Græcis ἀπὸ τοῦ ἄρθρου, id est, *articulo*, dicta, Latinis morbus seu dolor articularis, à loco affecto nomen accepit. Barbari, quos ita vocant, *Guttam* appellant, quòd à fluxu quasi guttatim facto excitetur hoc malum. Et sunt ex recentioribus etiam, qui eos sequuntur, imò hanc appellationem omnibus præferunt, sed minus rectè, vt infrà, *quæst. prima*, dicetur.

Ἄρθρον quid?

Etsi verò ἄρθρον, vt ab Autore *Definit. medicar.* & *Isagoges* definitur, sit συμβολὴ vel σύνθεσις, compages & cōpositio ossium ad motum comparata: tamen hîc per articulum non accipitur ipsa ossium compages, ac σύνθεσις, & vnio, vel extremitates ossium, quæ coniunguntur, vel spatiom inter ossa, quæ articulo coniunguntur: sed partes, quæ ipsum articulum coniungunt & ambiunt, præcipuè sensu præditæ, nimirum membranæ, ligamenta membranosa, & extremitates musculorum, partibúsque his inserti neruі.

Arthritidis differentiæ pro varietate articulorum.

Cùm verò articuli sint varij, ab eorum differentia, & varietate partium, affectarum, Arthritis quoque varia nomina accepit, & si pedes afficiantur, dicitur Podagra, si manus, Chiragra; si coxendix, Ischias, si genu, Gonagra: vocabulis hisce plerisque à loco affecto, & ἄγρα, quod *capturam* significat deductis, vt Podagra nihil aliud sit, quàm pedum, Chiragra verò manuum captura, cùm hæc membra morbo hoc quasi capta, & irretita detineantur: vnde etiam à Luciano, *in Tragopodagra*, sic loquens Podagra introducitur:

——παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
ποδάγρα καλοῦμαι, γιγνομένη ποδῶν ἄγρα:
——*à plerisque autem hominum*
Podagra vocor, existens pedum captura.

In cæteris verò articulis speciale nomen non habet, sed communi generis nomine Arthritis appellatur, sicut & in genere Arthritis dicitur, cùm plures articulos simul dolor occupat. Plura quidem talia vocabula finxerunt quidam, & inter eos Ambrosius Paræus, *de arthrit. cap.* 1. & si malum in maxillæ articulo fuerit, Siagonagram, si in ceruice, Trachelagram; si in spina dorsi, Rachisagram, si in humero Omagram, si io cubito, Pechyagram nominant. Verùm vocabula ista apud Græcos non occurrunt, nec vsu trita sunt, licèt ipsi pluribus in partibus arthritidem generari posse passim doceant.

Mentagra, quid?

Occurrit etiam apud Plinium, *lib.* 27. *c.* 1. vocabulum Mentagræ, ioculari, vt Plinius ait, primum lasciuiâ inuentum (est enim vitiosa vocabuli compositio ex Latina & Græca voce, & aliena à consuetudine eruditorum) mox tamen vsurpatum: verùm affectus iste ad Arthritidem non pertinet, sed fuit faciei quædam fœditas, & praua scabies ad lichenes pertinens.

Græca vocabula & Latini retinuerunt, cùm ab iis & morbum acceperint. De quo Plinius, *lib.* 26. *c.* 10. *Podagra*, inquit, *morbus rarior solebat esse non solum patrum auorúmque memoriâ, verum etiam nostrâ, peregrinus & ipse. Nam si Italiæ fuisset antiquitus, Latinum nomen inuenisset.*

Notandum tamen hîc etiamsi Podagræ vocabulum propriè de pedum dolore accipitur: tamen interdum, vt etiam Craro, *consil.* 253. confitetur, ab vno membro desumptâ appellatione pro omni arthritide podagra accipitur, cùm fieri soleat, vt pedes ferè primò & frequentiùs hoc morbo corripiantur, & rarò cùm alij articuli afficiuntur, immunes sint. Hinc quoque Dialogum suum, qui est de Arthritide, Lucianus, *Tragopodagram* inscripsit. Ita qui de laude Podagræ scripserunt, Cardanus, & alij, omnes de Arthritide in genere egisse videntur; imò Medici quidam, qui propriè de arthritide agunt, tractatus suos de podagra inscripserunt.

Arthritis quem locum frequentius inuadat.

Frequentiùs nimirum pedes hic dolor & quidem maximè ac primùm plerumque pollicem pedis inuadit. Natura enim, quantum potest, humores vitiosos ad extremas & remotas partes depellere solet; sicutque pedes etiam à caloris fonte remotiores, & magis in motu, quo humores ad eos trahuntur. Vnde etiam Galenus. 6. *aphor.* 28. scribit eos, qui arthritide, id est, omnium articulorum doloribus corripiūtur, primò fieri Podagricos. Vt plurimum verò hoc accidit non verò semper. In quibusdam cùm arthritis incipit in manu, quibusdam in genu, quibusdam in aliis articulis. Et quamuis primò pedes prehendit: tamen postea etiam plerumque in brachiis digitorum articulos, vel loca circa carpum & metacarpium occupat, vt & cubiti articulos inuadit, aliquando & ceruicem & maxillæ articulum. Et quidem malum hoc initio plerumque vnum articulum, vel in pede, quod frequentiùs accidit, vel alibi occupat; postea verò crebro morbi insultu visceribus debilitatis ac calore natiuo labefactato, & materiâ indies magis cumulatâ, plures articulos inuadit, & res eò sæpe redit, vt vix vllus sit articulus, & ossium compages in toto corpore, quæ à malo hoc libera sit: & vt Lucianus *in Tragopodagra* scribit:

Malum hoc τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις.
Afflictum & miserum corpus,
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas, excruciat.

Imò sæpe res eò redit, vt humor ille vitiosus non solùm in articulos omnes, sed & alias partes sentientes effundatur, sicut nonnullis in dentes effusum, ibi dolorem, aliis ad pectus, spuriam ibi pleuritidem excitâsse, obseruatum.

Solet verò malum hoc non continuum esse, sed per interualla & periodos affligere, dum materia cumulata per certa interualla ad articulos detruditur, quæ quidem initio sunt longiora, ita vt sæpe ægri per menses sex, sæpe etiam integrum annum ab Arthritide sint liberi; postea visceribus & calore debilitato, & humoribus vitiosis pluribus cumulatis, per breuiora interualla malum redit, interdum post menses tres, interdum singulis mensibus, imò nonnullos lecto perpetuò affigere solet. *Arthritidis periodus.*

Arthritidis definitio.

Est nimirum Arthritis in genere definita, *dolor partium circa articulos, à defluxu humoris serosi & acris è venis & arteriis in eas effusi excitatus*, seu, si alio modo cùm tumor iam concurrit, definire libeat, *tumor circa articulos, ex defluxu humoris serosi, & acris per venas & arterias eò facto ortus, & propter tensionem membranarum circa articulos, & acrimoniam humorum eos vellicantem, dolorem & motum impeditum coniunctum habens.*

An per interualla recurrere arthritidis proprium sit?

Et quia ea huius morbi natura est, vt vbi semel hominem infestauit, vix vnquā ita corpori bene prospici possit, quin leui de caussa, datáque occasione reuertatur, & quidem per periodos, nunc annuas, nunc semestres, nunc menstruas recurrat: doctissimi Medici non pauci in definitione etiam addunt, quòd sit dolor vel tumor per certa interualla recurrēs. Quod si quis ideò omittendum censet, quòd is qui primùm arthritide laborat, & ita paroxysmos plures per interualla recurrentes non passus est, reuerâ arthritide laboret; is tamen hoc negare non potest, quòd ea est huius morbi natura, vt in primo etiam paroxysmo per interualla recurrere aptus natus sit; sicut qui Tertianâ vel Quartanâ febre primùm corripitur, reuera Tertianâ vel Quartanâ laborare dicitur, etsi plures paroxysmos tertiâ vel quartâ die recurrentes non expertus sit.

Franciscus India equidem eos reprehendit, qui per dolorem Arthritidem definiūt, vtpote qui morbum negligentes per symptomata hoc malum definiant. Verùm nouum non est, affectus, in quibus symptoma & morbus concurrunt, per symptomata, vt magis vrgentia, ægris molesta & manifesta, definire. Ita phrenitis per delirium pleuritis per dolorem definitur, etsi vtrobique morbus, inflammatio scil. adsit. Ideóque præstantissimi quique Medici, antiqui & recentiores, suos de hoc affectu tractatus, de articulorum dolore inscripserunt. Neque etiam hîc ita commodè per tumorem arthritis semper definiri potest, cùm sæpe nullus tumor euidens in partibus externis appareat, & tamen tùm dolor sit vehementior, quàm vbi pars intumuit. Ipse verò India valde errat, dum malum hoc per defluxum definit: Neque etiam arthritis defluxus est, sed ex defluxu generatur.

An omnis articulorum dolor arthritis dici debeat.

Porrò quanquam arthritis omnis, quæ circa articulos accidit, dolor appellari posset, atque hoc modo etiam dolori, qui in luxatione, contusione, ictu, vulnere, qui in lue venerea est, qui virginibus, dum menstrua erumpunt, aut grauidis partui vicinis in coxa acciduut, & omnibus omnino doloribus, qui circa articulos contingunt, hoc nomen attribui posset: tamen non tam latè hic vocabulum arthritidis accipimus, sed

est.

κατ' ἐξοχὴν peculiarem doloris speciem, quam Germani *das Zipperlein* appellant, ex humoris subito in articulos influxu, & quidem in penitiores articuli partes sese insinuante, ortam, & per interualla recurrentem hoc nomine accipimus.

Arthritidis subiectum.

Subiectum Arthritidis, si per dolorem definiatur, sunt tantùm partes membranosæ, ac sensu præditæ circa articulos. Cùm enim membrana adæquatum tactus subiectum sit, etiam hic partes, quæ dolore corripiuntur, quatenus membranosæ sunt eũ patiuntur: à quibus nec ligamenta membranosa excludimus.

An omnia ligamenta sensu careant.

Nam licèt Galenus ligamenta omnia sensu carere doceat: tamen membranosis ligamentis sensus denegandus non est, quæ puncta sentire, experientia docet, ipsaque arthritis euincit. Neque ratio quæ affertur, quòd scilicet perpetuo dolori & nunquam cessantibus cruciatibus obnoxius futurus sit homo, si ligamenta sentientia ossibus allidérentur, magni momenti est. Etenim natura ita partes illas muniuit, & optimè constituit, vt nihil tale accidat. Hinc manibus quotidie apprehendimos, pedibus ambulamus, in quibus tendines, nerui & membranæ sunt plurimæ, & tamen dolorem nullum percipimus. Si verò per tumorem definiatur, omnes partes articulum coniungentes, cúmque ambientes subiectum Arthritidis dici possunt. Quod autem circa articulos dolores hi magis, quàm alibi excitantur, caussa est, quòd venæ, & arteriæ quæ finibus suis humores illos acres, quos natura expellere conatur, quique in medio venarum & arteriarum ductu effluere non possunt, effundunt in hæc loca, in quibus membranarum & neruorum est concursus, & quòd humores ad articulorum sedem peruenientes in angustioribus hisce locis, vbi omnes, quæ eò desinunt, partes sibi mutuò connectuntur & implicantur, hærent, cùm alibi liberè magis moueri & vagari possint.

Equidem & in alias partes iste humor quandoque diffunditur, scribitque Autor innominatus *libelli de Podagra, scriptis Medicorum Principum additi*, §. 8. non solùm manus, pedes & articulos omnes huiusmodi fluxiones infestare, verùm etiam in ipsum caput, in ipsum iecur, in ipsum quandoque cor facere impressionem Hieronymus Capiuaccius etiam *in consil. à Scholtzio collectis, consilio* 226. facit mentionem podagrici doloris in latere, ob quem æger diu in tergum decumbere coactus est, nec latera mouere potuit. Et retulit mihi vir Nobilis, virum quendam podagrâ afflictum etiam grauissimos in membro virili dolores percepisse; & Nobilis fœmina narrauit, cognatæ suæ arthritide laboranti etiam margam (ita appellabat, nec incommodè) in fronte erupisse, vt instar areoæ & granorum salis abstergi posset. Verùm caussa equidem arthritidem pariés, si copiosa sit, etiam in alias partes, præter articulos, diffundi potest, alibi tamẽ, quàm in articulis arthritidẽ non parit.

Cur arthritici rarò conuulsionem patiantur? Sententia Erasti.

Quæri autem hoc loco non sine caussa potest, qui fiat, quòd arthritici rarissimè conuulsionem patiantur, sed saltem dolorẽ, cùm tamen neruosæ partes hic afficiantur, & quidem ab humore acri vellicentur, vt meritò conuulsio excitanda videatur. Thomas Erastus, *disput. 4. contra Paracels.* caussam esse putat, quòd humor neruis circumfusus aqueus sit & pituitosus, eósque propterea magis laxet, quàm tendat; atque hæc si non sit caussa, quæ sit, se nescire ingenuè fatetur. Verũ hæc caussa vera caussa omnino non est. neque humor arthritidem excitãs simpliciter aqueus & pituitosus est, qui potiùs laxet, quàm tendat partes, vt postea probabitur, & vel ea dolore parit, qui acerbissimus est.

Autoris.

Ideóque caussam huius rei esse puto in loco affecto quòd scilicet non ipsi nerui, quatenus partibus motui dicatis musculis potà, inseruntur, motuique inseruiunt, afficiuntur, sed membranæ & ligamenta membranosa potiùs, quæ partes motui dicatæ non sunt, ac propterea licèt grauissimos dolores patiantur, nullum tamen motum conuulsiuum excitant, nisi forsan cerebro in consensum tracto, sicut hoc in dentium, oculorũ, pleuræ, colli, & similibus doloribus videre est, in quibus non nerui motui dicati, sed mẽbranæ potiùs afficiuntur, sine omni conuulsione. Idem in arthritide accidit, in qua partes membranosæ, quæ circa articulos sunt, & extremitates articulorum connectunt ab humoribus affluẽtibus seu distenduntur seu vellicãtur.

Nonnulli quidem statuunt, ipsam cauitatem seu spatium, quod est inter extremitates ossium, humores affluentes recipere, idque spatium verum caussæ arthritidem parientis subiectum esse. Verùm falsum hoc est, vt *quæstione* 3. dicetur.

Arthritidis symptomata.

Caussa proxima doloris arthritici, vt in aliis etiam partibus, est continui solutio, quam inducit affluxus humorum acrium in partes membranosas circa articulum eas vel distendendo, vel acrimoniâ simul pungendo & vellicando.

Dolorem comitatur motûs impotentia, & motu articuli dolor irritatur & augetur. Tumor quoque, & plerumq; cum rubedine & calore, superuenit, & deprehenditur, præcipuè in articulis extremis; nonnunquam tamen citra rubedinem tumor saltem œdematosus apparet. In coxendice & omoplata, vtpote locis carnosis, tumor extrà vix apparet, sed humor qui affluxit, carne tectus latet. Febris quoque continua imprimis, in arthritide ferè semper, sæpe in podagra, & gonagra cum dolore inuadit, & æger primò horrore corripitur, mox calor superuenit, cuius caussa ægri siti vexantur, pulsúsque mutatur, & vrinæ fiunt rubicundiores, quæ sæpe in principio sunt aquæ. Qualis autem sit febris, quæ arthritidem comitatur, de eo dissentiunt Autores vt *quæst.* 4. dicetur. Superueniunt interdum & alia symptomata & inter ea vigiliæ & spasmus.

Si arthritis diu duret, & sæpius ægrum affligat, tandem tophi & nodi in articulis generantur, è crassiore serosi humoris parte, sponte etiam ad coagulationem tendente: & si cutis aperiatur, exit materia aliàs fluida & alba, aliàs gypsi & calcis instar friabilis, aliàs tophi & calculi instar, dura.

Grassatur etiam malum hoc interdum populariter caussâ ex communi vel aëris vel victus vitio in pluribus generatâ. An verò ob mori fructus defectum id accidere aliquando, de eo *quæst.* 5. dicetur.

CAPVT II.

De Caussis Arthritidis.

Arthritidis Caussa.

CAussa proxima doloris in arthritide est solutio vnitatis in partibus membranosis circa articulum. Prouenit illa, non (vt Capiuaccius vult) saltem à compressione partium sentientium circa articulum, factâ à ligamentis humore præter naturam repletis.

Solutio vnitatis in arthritide vnde contingat?

Etenim ligamenta solidissima & densissima sunt, vt ita ipsa in primis humores non admittant & dolor sæpe maximus est, cùm tumor vllus vix apparet, ac longè maior, quàm vt à sola compressione fieri possit. Fit potiùs hic dolor à distentione & vellicatione ac punctione in partibus sentientibus circa articulum.

Quæ autem eius distentionis ac vellicationis punctionísque caussa sit, explicare difficillimum est, ob dissidentes hac de re Medicorum sententias. Alij enim ab intemperie quoque solâ arthritidem generari docent; alij à flatu; alij ab humore tantùm cúmque alij pituitam esse statuunt, alij bilem, alij pituitam cum bile, alij cum sanguine mixtam, alij sanguinem crudum & aquosum, alij serum, alij omnes hos humores admittunt. Et quidem hunc humorem alij à capite defluere statuunt, aliíque rursum ab internis partibus; alij ab externis, inter cranium & cutem; alij è venis, alij per vtranque viam, de quibus pluribus infrà *quæstione* 7. dicetur.

Arthritidis caussa proxima.

Breuiter vt rem hîc complectamur, caussa proxima arthritidis est humor partim sentientes partes circa articulum distendens, partim pungens ac lancinans, nimium serosus, non tamen aqueus, sed salsus & acris, & vt Chymici appellant, tartareus, in sanguificatione in liene & hepate genitus, & à natura per venas & arteria in partes circa articulos protrusus. Et omnino peculiaris naturæ est hic humor, & alius quàm qui in aliis partibus inflammationem parium, & ortum habet ex alimento, quod plantæ è terra attrahunt. Est enim in omni terra aliquid salinum, & mineralis naturæ particeps. Quod siue sal terræ, siue tartarum cum vulgo Chymicorum nominetur mihi perinde est, modò de re constet.

Sal terræ & tartarum an differant?

Mihi tamen non planè idem esse videtur an sal terræ, an verò tartarum appelles. Etenim sal corpus sui generis simplex est, tartarum verò, vt quidem à Chymicis in genere hoc loco accipitur, è sale & terra, imò sulphure etiam compositum, vnde etiã terrarum talium differentiæ constituuntur, & humoris arthritidem parientis diuersitas in variis locis & corporibus oritur. Atque ex salis huius copia vel paucitate, & cum aliis succis mistione variæ terrarũ differentiæ oriuntur, vt alia sit lutosa, alia limosa argillacea, tophacea, calcaria, in aliâ marga dicta, in alia creta, in alia aliud quid abundet, & est in nonnullis terris, in quibus etiam vulgò frumenta crescunt, huius salis tanta copia, vt etiam ex iis spiritus, qui metalla soluit, destillari possit. Illud sal vel tartarum à plantis cũ suo alimento è terra attrahitur, & hinc in homines quibus plantæ illæ in potũ vel cibum cedunt, deriuatur, atque nisi conueniente modo separetur & excernatur, sanguini tandem permiscetur, & cùm corpori alendo ineptum sit, tandem in articulos ob caussas, quæ postea dicentur depellitur. Et accedit humor hic salsus, qui arthritidem excitat sæpe ad spiritum, quos Chymici dicunt, ferè naturam, quales sunt vini, & aliorum vegetabilium, sale volatili præditorum, itẽ salis, vitrioli, nitri, aquæ fortis, qui etsi sint tenues, subtiles, & aquæ naturam referant, tamen in se salem mordacissimum continent. Ac non minus in arteriis, quàm venis continetur, vnde etiam, cùm sit subtilissimus, acerbissimos & acutissimos dolores excitat. Neque enim opus est, vt humores illi semper crasso modo corpus lædant, sed sæpe spirituosi fiunt, vt infrà etiam *in caussis*, de vino dicetur. Et rem ita sese habere multa docent. Primò ipsa doloris vehementia & atrocitas, quæ nõ ab humore pituitoso aqueo, vel etiam sanguine partes distendente prouenire potest; sed ab humore acri, mole quidẽ sæpe exiguo, potestate verò maximo & efficacissimo. Deinde quòd in articulis tandem tophi & nodi generantur, è quibus materia calcis instar, qualem etiam vina quædam non defæcata deponunt, eximitur & egreditur, id quod in aliis tumoribus non accidit, qui potiùs in pus, quàm tale quid mutantur, & proinde arthritidem aliam peculiarẽ, quàm alij tumores, caussam habere, satis indicat. Tertiò, caussæ idem arguunt cùm nihil magis ad arthritidis generationẽ faciat, quàm vinum quod sale & tartaro tali maximè abundat, cùm nulla planta sit, vt infrà etiam dicetur, quæ id quod salsum, argillosũ & calcariũ est in terra, magis attrahat, quàm ipsa vitis, etsi & aliæ plantæ, vt triticum & hordeũ eandem materiam, non tantâ tamen copiâ attrahunt. Imò materia

Q 4 hæc

hæc quandoque etiam in aqua continetur, vnde interdum abstemij, aut qui ob paupertatem vinum non bibunt, arthritide laborant, & in quibusdam locis cereuisia arthriticis maximè noxia est, siue id fiat ob frumentum ibi prouenieos, siue ob aquam.

Atque hinc accidit vt Arthritis multis locis ferè endemia sit. Et iis ipsis in locis, vbi arthritis quasi endemia est, quod in multis Morauiæ locis accidit, incolæ præter arthritidem etiam calculo, colicâ & inde natâ paralysi & membrorum contractione, atque epilepsiâ laborant, qui affectus pene omnes non ab humore aqueo, sed & acri & salso proueniunt. Tandem & hoc docet humorem hunc serosum esse, quòd arthritis ad suppurationem non deducitur. Sanguis enim facilè in pus mutatur, vt & alij humores, serosorum verò & salsorum humorum est, vt si planè sint tenues, toti resoluantur, vel si tartarei & crassi quid admixtum habeant, in tophos & calculos mutentur.

Materia hæc, cùm potiùs ad mineralium, quàm vegetabilium naturam accedat, alimentum corpori idoneum nullo modo præbere potest, atque ita vel in prima statim, vel in secunda coctione expelli debet: quod vbi accidit, arthritis non generatur, vnde multi vini potatores & hellunoes ab arthritide immunes sunt, quod ideò euenit, quia viscera coctioni dicata robusta habent, quæ omne, quod est excrementitium in cibis & potu assumptis exactè separant & per conuenientes vias euacuant. Si verò materia hæc non statim euacuetur, sed in corpore retineatur, hinc inde in corpore protruditur, donec tandem ad articulos pellatur.

An bilis, pituita, vel melancholia, &c. sit Arthritidis caussa?

Frustra ergò, vt *quæst.* 5. pluribus docebitur, ab aliis, bilis, pituita, melancholia, sanguis hîc accusantur. Etsi enim fieri possit, vt in vno corpore hic, in alio iste humor abundet & simul ad articulum dolentem confluat: tamen serosus ille humor, quem natura expellere cupit, & ad articulos protrudit: prima motus caussa est, dolórque postea etiam alios humores ad locum affectum concitat & proinde, si corpus sit plethoricum, sanguis, si cacochymicum, alij etiam humores ad locum affectum mouentur. Interim illi ipsi humores prima arthritidis caussa non sunt & si absque humore illo salso & seroso fuisset, ad articulos nunquã fluxissent, cùm multi sint plethorici & cacochymici, qui tamen non sunt arthritici. Rectè proinde scribit Mercatus, etsi succi abundent, & vitiosi sint, ob id non protinus in affectus articulares eos degenerare, & arthritidem producere. Sed humor, qui arthritidẽ producere debet, vt dictum, serosus, salsus, acris & tartareus est, & peculiarem ad articulos habet ῥοπήν.

Quid requiratur ad quamlibet fluxionem?

Cùm verò ad quamlibet fluxionem requiratur materia fluens, terminus a quo, terminus ad quem, via per quam, & de materia arthritidis caussa modò dictum sit; restat, vt de termino à quo, seu loco, in quo materia generatur, viâ per quam fluit, & termino ad quem, seu parte recipiente dicamus.

Pars recipiẽs fluxionis Arthrit.

Et vt de parte recipiente primùm agamus, vt postea caussas & internas & externas coniunctim explicare possimus: primò pars recipiens hîc sunt articuli, & pedum præcipuè, a quibus podagra ferè incipit, cæteris partibus omnibus propemodum imbecilliores, vtpote qui calore imbecilliori sunt præditi, cùm ex ossibus, ligamentis cartilaginibus, tendinibus, neruis, membranisque constent, & à fonte caloris longius absint, externis etiam caussis, carúmque iniuriis valde sint expositi, & à laboribus atque exercitiis magnis debilitentur, atque hinc ad recipiendos affluentes humores sint promptissimi. Sola tamen articulorum imbecillitas ad Arthritidem etiam non sufficit, sed fluxio omninò necessaria est. Qui enim, vt Galenus, 6. *de tuend. sanit. cap.* 13. habet, nihil colligunt superflui, iis manent imbecillæ partes semper in tuto. Cuius rei euidentissimũ argumentum est, quòd aliqui sex mensibus, pluribúsque infirmis partibus laborant; cùm si sola infirmitas id efficeret perpetuò laboraret pars infirma, cui ægrotationis caussa nunquam abesset. Nunc quoniam perpetuò non laborat, manifestum est, aliud quidpiam interuenire; quod eius affectûs gignendi caussa sit, quod certè est nil aliud, quàm quod vel qualitate vel quantitate redundat. Imbecillitatem tamen partium quam plerique Medici ad Arthritidis generationem necessariam esse statuunt, negat Carolus Piso, *lib. de morb. ab illuuie serosa, consil.* 1. *de arthrit.* dum scribit: Medicos passim frustra laborare, quando monent, imbecillitatis partium recipientium habendam esse rationem, cùm, quòd articuli reliquis membris faciliùs promptiúsque serum sponte suâ efferuescens recipiant admittántque, id non fit ab eorum imbecillitate, seu intemperie aliqua, hoc est, laxitate vel raritate, verùm ab ipsa conformatione, eáque non in cauitate posita, sed potiùs in commissione cum vasorũ omnium finibus, quam conformationem immutare minimè est in nostra facultate positum. Statuitque, articulos solùm hoc nomine efferuescens serum admittere, atque imbibere, quia in iis sistantur, terminentúrque vasorum internorum propagines externæ. Scilicet ebullitionem primum incipere in maioribus vasis, interdúsque, hinc excidere in minores tandémque in extremos surculos qui cùm non habeant, vbi refundant imbibitum humorem, inde eum in articulis, in quibus externa vasa ferè vniuersa terminantur, sisti, congerique. Quæ omnia, etsi veritati valde consentanea videantur, duo tamen monenda sunt. Primum est, quod etsi verum est, maiores illos truncos venæ cauæ ac arterias, hinc inde ramis sparsis, maximam partem in articulos terminari: tamen sunt rami etiam non pauci, qui hinc inde in carnes & alias partes terminantur, & nihilominus materiam arthritidis ad illas partes non transfundunt. Præterea etiam materia arthritica non semper ad extremos vsque articulos effunditur, sed sæpe etiam in media via, in coxendice, genibus, cubitis subsistit. Alterum est, quòd licèt illa conformatio vasorum, ob quam ea in articulos terminantur, mutari non potest, laxitas tamen & debilitas partium in quas inseruntur, mutari aliquomodo potest roborantibus, etsi curationis pars minor, vt dictum, hic sita sit.

Cur humor arthritidis caussa potiùs ad articulos, quàm alias partes moueatur?

Cæterùm præter articulorum imbecillitatem, alia adhuc mihi subesse caussa videtur, cur hic humor ad articulos potiùs quã alias partes moueatur, quam vt paradoxum saltem, æqui Lectoris iudicio libero submitto. Sãguinẽ in corpore nostro non esse planè homogeneum, sed diuersas partes obtinere, & diuersis illius partibus diuersas corporis partes ali certũ est, temperatiore carnem, crassiore ossa, subtiliore pulmones, & ita reliquas corporis partes sibi conueniens nutrimentum ex sanguine attrahere. Id quod etiam lapis osteocolla dictus, quòd insignem fractæ ossa glutinandi vim habeat, probare videtur, qui ad ossa potiùs, quam alias partes assumtus penetrat, & facit vt calli breui tempore generentur, imò in iuuenibus callum nimis magnum producit, vt ex Guilhelmi Fabricij *cent.* 1. *obs.* 90. & 91. videre est. Neque hæc solùm fiunt in corpore sano, sed & ipsi humores vitiosi, non quiuis ad quasvis partes inclinationem habent & pelluntur, sed alij ad alias, id quod cùm alij morbi tum in primis Plica Polonica docet. Ideóque cùm rectè scribat Hercules Saxonia, *lib. de Plica, cap.* 26. humorem Plicæ caussam habere proprietatem articulis, ligamentis, tendinibus, neruis, membranisque omnibus aduersariam, cum pilis autem, & externa cute familiaritatem aliquam: etiam me rectè statuere posse puto, humorem arthritidis caussam familiaritatem aliquam, & naturæ cognationem habere cum ossibus, membranosis verò partibus esse aduersum, si non occulto modo acrimoniâ tamen & facultate vellicante ac lancinante. Verisimile enim est, cùm ossa, vt & ligamenta, ac tendines, sanguine magis terrestri, & cum tartareo humore cognationẽ habente alantur, alios etiam humores tartareos tam crassos, quam subtiles, magis ad articulos, quam alias partes detrudi, & præcipuè ad articulos partium extremarum: cùm natura, quantum fieri potest, vitiosos humores à regiis viis ad remotissimas partes propellere soleat. Etsi enim interdum natura non statim ad extremos pedum vel manuum articulos materiam arthritidis caussam protrudat, sed in medio articulo aliquo subsistat, tamen postea, cùm dolores incipiunt, eadem, si adhuc fortis sit, materiam per easdem vias, per quas influxit, rursus in maiores venas repellit, & hinc ad extremos vsque articulos depellit. De qua re plura, vt & an in ipsis ossibus aliquid, quod ad paroxysmum arthriticum excitandum faciat, delitescat, infrà *quæstione* 8. dicentur.

An arthritis per collectionem humoris generetur?

Secundò, Vbi autem humores Arthritidis caussa generentur & per quas vias in articulos perueniant, variæ & discrepantes Medicorum sunt sententiæ, de quibus *quæst.* 7. dicemus. Paucis vt rem complectamur, cùm omnes tumores, & humorum in parte aliqua præter naturam collectio duobus modis fiant, vel per congestionem, quâ humor sensim in parte colligitur & cumulatur, vel per affluxum, priorem modum in arthritide locum habere, non putamus. Si enim per congestionem, & solam partium imbecillitatem humor in articulis colligeretur, non tam subito, facilè atque euidenter dolor ac tumor nasceretur, & perpetuò laboraret pars infirma, vtpote cui ægritudinis caussa nunquam deesset. Cùm autem arthritici perpetuò non laborent, sed nonnulli sex mensibus liberi sint postea iterum materia affluat, & quidem subitò, cùm scilicet vitiosus humor in corpore collectus est, qui naturam ad expulsionem stimulat: facilè hinc patet, arthritidem per collectionem, quæ sensim fit, non generari. Rectè proinde scribit doctissimus Solenander, *sect.* 4. *consil.* 24. *Humor qui paulatim nutricationis particulæ vitio colligitur, & apponitur, si quando dolorem excitare, & motum impedire posset, articularem tamen morbum excitare nemo Medicorum dicet.* Hoc tamen interim non nego, in iis, qui pedibus aut aliis articulis nunquam ferè valent, ad mali diuturnitatem & continuationem, articulorum imbecillitatem aliquid conferre posse. Pars enim debilis alimentum sibi non rectè assimilat, sed excrementa colligit, & propterea etiam affluentes humores faciliùs recipit, & difficulter discutit.

Arthritidis diuturnitas vnde?

Arthritidis species peculiaris.

Felix Platerus quidem peculiaris cuiusdam arthritidis mentionem facit, qualis ferè etiam infrà *quæst.* 6. ex Erasto mentionem faciemus, quæ excitetur non à materia, quæ aliunde affluxit, sed ab excremento circa regionem articulorum ex sanguine congesto, loco affecto ex multis fluxionibus debilitato, noua excrementa illic congerente, & dolorem non adeò grauem, ac tumorem potiùs œdematosum quàm alium, proferentem, statuitque, eos qui sic affecti sunt, à podagra rarò immunes esse, & nunc ob affluentem, nunc ob congestum humorem, semper illius quædam indicia secum circumferre aliquidque pati.

Verùm non peculiaris hæc arthritidis species est, & si ab arthritide, quam descripsimus, differt, non arthritis est, sed tumor potiùs in pedibus œdematosus. Vnde ipse Platerus confitetur, quod rarius primò incipiat, sed aliam, quæ ex affluxione fit, sequi solent. Nimirum ex dolore, & diuturno ac frequenti humorum affluxu articuli debilitantur, vt etiam affluens alimentum rectè concoquere, & sibi assimilare non possint, vnde multa excrementa

excrementa colliguntur, quæ congesta tumorem œdematosum citra grauem dolorem excitant: qui tumor tamen, si dolor arthritidi proprius absit, arthritis propriè non est. Si autem vera arthritis coniungatur, pars debilitata humorem, qui affluxit, difficulter, & non nisi longo tempore discutere potest, vnde accidit, vt antequam vnus humor discutiatur, quod Hippocrates vix ante 40. diem fieri scribit, alius humor affluat, & ita perpetuò quasi arthritide laborare æger videatur, aut etiam, si per breuia interualla affluxus fiat, continuò seuerà laboret.

Vnde affluxus fiat.

Quomodo verò & vnde affluxus iste fiat, itidem Autores dissentiunt. Verùm si autoritate sepositâ rem ipsam, & quæ circa ægros fiunt, attendamus, facilè perspiciemus, per venas & arterias affluxum hunc fieri. Solent enim instante paroxysmo in arthriticis vasa, quæ ad manus & pedes tendunt, & extremis articulis inseruntur, manifestè intumescere. Deinde morbus hic subitò inuadit, & affluxus subitò fit, quod nonnisi per venas & arterias accidere potest. Præterea ex vno loco facilè in alium migrat, præcipuè si parti affectæ refrigerantia & repellētia applicentur, & qui dolor nunc pedem affligebat, pede liberato nunc alterum pedem vel manum affligere incipit. Aut si natura succumbat, humorésque istos vitiosos expellere non possit, iis circa viscera, & præcipuè circa cor hærentibus, cordis angustiæ & animi deliquia excitantur, vt aliquoties obseruaui, quæ non cessant, donec humor vitiosus iterum in alium articulū depulsus fuerit: qui humoris motus nonnisi per vasa communia fieri potest. Præterea febres cùm continuæ, tùm intermittentes interdū in arthritidem terminārut, quod fieri non posset, nisi materia in venis esset. Tandē solet febris accidere, & pulsûs mutatio fieri, quæ humorem in venis & arteriis contineri indicant.

Quomodo & vnde affluxus in Arthritide fiat.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur?

Cùm itaque humor hic arthritidis caussa in venis & arteriis cōtineatur, & ex iis in articulos effundatur, procul dubio in coctione aliqua sanguinis eum generari, necessum est; & quidem tali, è qua Venæ & arteriæ humorem, quem continent, acciprūt, id quod statuimus fieri in hepate & liene, sanguificationè ibi suo modo læsa.

Ob quas caussas generetur?

Caussæ autem, ob quas generatur hic humor, duæ sunt, primò iecoris & lienis aliquod vitium, & imprimis caliditas & siccitas, deinde & præcipuè alimenta & potus, quæ materiam talem tartaream suppeditant.

Primum quod attinet, equidem ventriculus etiam aliquid huc conferre potest, si in eo non rectè chylus elaboretur, & post hanc coctionem feces tartareæ pleræque non mox separentur, vnde etiā omnes Medici in præcauenda arthritide magnā primæ coctionis rationem habendam esse præcipiunt: non tamen proximè illa ventriculi coctio læsa ad arthritidem facit, sed lienis ac hepatis concoctio accedat necesse est. In his enim si aliquod vitium sit, quod quidem facilè & determinatè explicari vix potest, fit vt partes inutiles, salsæ ac tartareæ, quæ chylo insunt, non rectè separentur, sed sanguini permistæ maneant, & cū eo ad venas deriuētur. Atque ob hoc viscerū horū vitiū accidit, vt à cibis & potu sæpe nō adeò malæ notæ alij facilè offendantur, alij contrà, qui viscera robusta habent, in quibus & sanguinis coctio & excrementorum separatio rectè perficitur, etsi cibo arthritidi generandæ apto vtantur, & vino eóque etiā minùs salubri sese repleant, arthritide non corripiantur.

Quænam intemperies hepatis ac lienis ad arthritidem faciat?

Quæ autem illa intemperies hepatis ac lienis sit, non ita facilè explicari potest. Si quis tamen eam calidam & siccam esse statuat, cum eo non pugnabo. Quomodo autem calida & sicca intemperies id præstet, non ita clarum. Franciscus Vallesius per eam intemperiem fortiter exprimi aquam à reliquis succis statuit, quod probabile non est, nisi commodè explicetur. Hoc enim libenter concedimus, si hepar sit calidius & siccius, pro elixatione moderata assationem quandā fieri, atque ita sanguinē acrē generari. Alij, & satis cōmodè, statuunt, hepar, & lienem calidum, vehementer & intemperanter attrahere serosum & salsum in cibo succum, qui in prima coctione separari & euacuari debebat, atque ita eum sanguini permisceri. Imò forsan etiā in ipso hepate & liene intemperato sanguis non bene elaboratur, atque aliquid in eo relinquitur, quod meritò separari debebat, quod postea in venis cumulatum arthritidis caussa est.

Atque omnino tale quid in hepate ac liene accidere puto, quale quid in renibus accidit. Multi enim aūt, qui caseo & aliis cibis, qui calculo generando apti perhibentur, vescuntur, tamē calculum non generant; alij contrà, quibus insita est tenuium arenosa calculosaque constitutio, vt Fernelius appellat, seu vis in renibus λιθοποιητικὴ, ab iis facilè offendūtur. Nō diuerso modo puto sese rem habere in arthritide, & esse in arthriticorum visceribus quandā vitiosam constitutionē, salis seu tartari illius effectricem, existimo, ob quam humor ille arthritidis caussa producitur, qui vbi abūdat, posteà ad articulos protruditur. Atque hæc vitiosa cōstitutio quibusdā à parētibus cōmunicatur, aliis ex cibi & potus similis vsu, & in diæta erroribus cōtrahitur.

Deinde etsi facultas viscerum bene constituta sit; tamen si cibus & potus tali tartareâ materiâ abundat, omnis à natura euacuari non potest, & cùm nec in prima coctione, nec in secunda, vt par est, separetur, sanguini permista manet.

Interim quantū fieri potest, à natura alteratur, & spiritualscit, si sic loqui liceat, aut, vt Mercatus loquitur, attenuatur, & funditur, & in tenuem, ac spirituosū, & acrem humorem mutatur, qui postea à natura ad articulos detruditur. Articuli enim, vt antea dictum, partes debiles sunt, & extremæ, osseæ & exsangues, ad quas natura non solùm serosos humores detrudere solet, sed etiam quæ aliquam cognationem habent cum humore affluente. Imbecillitas autem articulorum est vel natiua, vel adscititia. Natiua est, cùm vel ipsi articuli in prima structura sunt laxiores, molliorésque, & ad recipiendum humores affluentes aptiores, vel à parentibus vel auis arthriticis hæreditario iure intemperiem & debilitatem contraxerunt. Adscititia verò est, cùm articuli debilitantur vel à labore nimio, aut aëris excessu, aliísque caussis articulos alterantibus.

Imbecillitas articulorum duplex.

Cur humor ad articulos moueatur?

Vt autem humor, qui in venis & circum viscera cumulatus est, ad articulos moueatur, accidit, quia natura à vitiosorum humorum copiâ stimulata ad expellendum insurgit. Si tamen aliquid accedat, quod humores moueat, faciliùs paroxysmus excitatur. Id quod euenit, si qui irâ, terrore, vel alio vehementi animi affectu percellatur, aut si quis eâdem die valde calefiat, & rursus refrigeretur, vel immoderatè exerceatur, vel balneo vtatur. Quò faciunt & sudoris consueti retentio, aut aëris ambientis in qualitibus excessus, & mutatio, & præcipuè ea quæ fit circa anni tempora, constátque experientiâ, circa initium veris & autumnum, sanguinem in corpore moueri & agitari, ac si quid vitiosi sit in eo ad partes ignobiliores depelli, vnde scabies, erysipelas, febres, arthritides, & pro corporum varia dispositione multi alij morbi oriuntur.

Caussæ antecedentes.

E quibus omnibus caussas antecedentes, procatarcticas & omnino remotas, externas & internas inuenire facile est, quæ qualescunque sint, vel ad materiæ & humoris arthritidem producturis generationem faciunt; vel articulos & viscera debilitant; vel, vt humores moueantur & concitentur, præstant.

Cùm autem hæ variæ sint, & aliquæ pluribus modis ad arthritidis generationem concurrant, secundùm res non naturales dictas considerari possunt.

Aër.

Aërem primò quod attinet, dictum iam, maximè verno tempore arthritidem excitari: deinde autumno ob humorum, qui eo tempore fit, motum & mutationem. Et quidem præcipuè tēpore verno arthritis infestare solet; cùm humores hyberno tēpore cumulati tum fundi & moueri soleant; quod elegantibus versibus descripsit Lucianus, *in Tragopodagra*, qui infra videantur.

Possunt idem interdum & aliæ aëris anomaliæ efficere, & sicut humida aëris constitutio alias catarrhos & fluxûs: sic etiā arthritidem sæpe inducit. Et procul dubio arthritis illa epidemia, cuius ex Athenæo, infra *quæst.* 5. mentionem faciemus, ab aëris aliqua peculiari constitutione inducta fuit.

Deinde in primis diæta ad arthritidis generationem multum facit, & præcipuè vini ac maximè generosi potus, quo multi sibi arthritidem attrahunt, vnde Q. Serenus scribit:

Ennius ipse pater dum pocula siccat iniqua,
Hoc vitio tales fertur meruisse dolores.

Nihilque est quod arthriticis plus obsit quàm potus vini, id quod experientia testatur. Nihil enim plus tartareæ illius, aut quomodocunque appellare libet, materiæ arthritidi generandæ aptæ, quàm vinum obtinet.

Arthritis abstinentia à vino curata.

Quæ etsi, vt modo dictum, in corporibus quibusdam robustioribus separatur: tamen arthritici, qui viscerum aliquam debilitatem habent, vt exemplo helluonum sibi aliquid in vini potu indulgeant, non habent; sed commodius est iis à vino abstinere. Cōtrà verò abstinentiâ à vino, multi ab arthritide liberati sunt, scribitque Trincavellius, *de ras. cur. partic. hum. corp. aff. lib.* 12. *cap.* 2. se nouisse Medicum senem Venetiis, qui cùm non parum infestaretur à podagra, & ad senium vsque solùm primum ad quinquennium sibi ipsi vinum interdixisset, liber tandē ab omnibus iis molestiis ita euasit, vt amplius vsque ad vltimum senium, imò ad mortem horum dolorum expers fuerit. Quendam etiam Franciscum Pecbium quinquagenariū podagricum, in carcerem à Marchione quodam coniectum, & ibi annos viginti detentum, postea à podagra saluum egressum esse, scribit Franciscus Alexander, *in Apollinis radio primo, in descriptione Dulcevaldij*. Refert quoque Solenander, *sect.* 5. *consil.* 2. viduam quandam gente Hispanam; cùm vsum vini, quo tamen pro more gentis paucissimo & dilutissimo vsa fuerat, omisisset, podagrâ amplius tentatam non fuisse. Et sunt tales historiæ plures notæ eorum, qui vel in carcerem coniecti, vel ad paupertatem redacti, à vino necessariò abstinuerūt & ab arthritide liberati sunt. Nimirum cùm, vt suprà etiam dictum, arthritidis proxima caussa sit quiddam minerale, quasi, idque ad alendum corpus planè ineptum, quale in omni terra etsi in alia plus, in alia minus, reperitur, attrahit id potentiùs vitis, quàm alia vlla planta, (quod patet vel ex tartaro, quod copiosius in vino, quàm vlla alia planta reperitur, & quod vites iis in locis, in quibus aliæ plantæ non proueniunt neque satis alimenti habent, crescunt, ferè sale illo terræ contentæ) quod postea cum vino, etsi variè mutatum, in corpus humanum deriuatur, ibíque cumulatum arthritidi materiam præbet.

Alij tamen etiam cibi & potus ad arthritidem generandam faciunt, reperiunturque aquæ interdum, quæ ad arthritidem faciunt, & in iis locis, vbi arthritis endemia quasi est, non solùm diuites, qui vinum bibunt, sed & pauperes, aquæ potores arthritide corripiuntur. Scribit etiam Iulius Alexandrinus, *lib.* 15. *salubrium cap* 6. se nouisse quendam podagricum, cui esu cyprinorum podagra erat perpetuò parata, vt in manu illi esset accersere, quando vellet, eo pacto. Porrò vina non omnia sunt

Cyprinorum esu commota podagra.

eiusdem

Vina salubria. eiusdem generis. Quędam enim in terra arenosa proueniunt, & huius tartareæ materiæ minus continent, Talia sunt, quæ ad vicinum oppidum *Iessen* crescunt, Gorubergensia dicta, quæ etsi ab incolis eius loci satis liberaliter bibantur, tamen non audiui aliquem ibi esse arthriticum. Talia vina & in aliis multis locis proueniunt. Contra quæ in terra pingui, limosa, argillosa, lapidosa, & mineralem margam, tophum, aut minerale aliquid *Vina insalubria.* aliud admistum habente crescunt, ad arthritidem generandam sunt paratissima, qualia sunt vina Morauica, Bohemica, Hungarica, Austriaca pleraque. Et licèt vina quæ arthritidem non generant, plus sæpe tartari in vase deponunt, quàm illa quæ arthritidem producũt, imò si destillentur, plus tartari in iis inueniatur quàm in his, sicut Vratislaniæ, vt ad me Clarissimus Dn. D. Doringius perscripsit, è viginti quatuor mẽsuris vini Rhenani fere variæ tres tartari, è Tokaiẽsis verò, inter Hungarica generosissimi, totidem mensuris via drachmæ duæ tartari in destillatione repertæ sunt, tamen id nihil his quæ diximus obstat. Habent enim illa salem illum seu tartarum superficialiter saltem, vt sic dicam, & crasso modo commixtum; aut, vt cum Chymicis loquar, saltem adhuc fixum; hæc verò volatilem exactissimè permixtum, ita vt sal illud & tartarum spirituosum quasi factum sit; vnde illud faciliùs vel in ventriculo, vel in hepate separatur, & per aluum aut vrinam excernitur, hoc verò cum spiritu vini mistum in ipsam massam sanguinis trãsit, & in penitissima corporis penetrat. Et posse sales, qui fixi erãt, volatiles fieri, Chymicorum destillationes probant, & tartarum spirituosum quasi posse fieri, & per alembicum eleuari, spiritus vini tartarisatus docet; imò etiam metalla in aquis fortibus, & spiritibus ita solui possunt vt non solùm per chartã coleutur, sed & in alembicum eleuentur. Quia tamen ille sal, quamuis subtilis sit, alendo corpori ineptus est, vtpote mineralis naturæ, quæ ad alendum animalia apta non est, particeps, etiamsi cum sanguine in venas penetrat, tamen vt ἀνεπιτήδειον & inutile à natura tandem è venis & arteriis eiicitur, & ad articulos protruditur. Itaque an vinum podagræ generandæ sit aptum, in primis ex loco natali & effectu iudicandum, vt & ex potentia. Quo enim potẽtiora sunt vina, eò sal hic exactiùs & subtiliùs ipsis permixtus, & magis spirituosus est. Sicut id in spiritu vini tartarisato apparet, qui simplici spiritu vini potẽtior est.

Quæ tamen omnia ita accipienda sunt, si ob viscerum, vt antè etiam dictum, intemperiem & debilitatem, id quod in vino est excrementitium & tartareum non separetur. Si enim separetur, innoxium erit vinum. Imò si quod vinum dari posset, quod talis materiæ tartareæ parùm obtineat, & viscera debilia & excrementa hæc non bene separantia roboret, atque ita coctionem adiuuet, excrementorúmque secretionem & euacuationẽ promoueat, illud non solùm non noxium, sed & vtile fore, si moderatè bibatur, concedimus. Tale vinum Pucinum nonnulli esse statuunt, & proptereà ad præcauendam arthritidem com- *Pucinum vinum.* mendant. Verùm an in omnibus hoc locum babeat, dubito, & propterea experientiam consulendam censeo.

Vinum quomodo generet arthritidem. ¶ [Suprà quidem de caussa, ob quam vina quædam Arthritidem generent, aliquid diximus: rem tamen adhuc clariùs explicare libet. Vinum arthritidem inducere, non quatenus vinũ, sed quatenus quiddã ἀνεπιτήδειον, & corpori nostro alienum & inutile, quòd propterea ad articulos detruditur, in se continet, planum esse puto. Idque patet vel ex eo quòd vina quædã Arthritidem non generãt, qualia sunt nostra Gorubergensia, & multa alia, quæ in hisce regionibus in locis arenosis crescunt. Etsi enim ea pro potu quotidiano & quidem satis largiter potentur, nemo tamen inde arthritidem contrahit. Contra Morauica, Bohemica, Austriaca, Hungarica, vt & aliarum regionum plurima, ad arthritidem generandam sunt aptissima. Imò non *In quibusdã locis etiam aqua arthritidem generant.* solùm vina, sed & aquæ, in quibusdam locis Arthritidem generant. Ita retulit mihi Cl. Dn. D. Tobias Knoblochius Iglauiæ in Morauia vbi aliquot ann. Medicinam fecit, non solùm lautioris fortunæ homines qui vina bibunt, sed & pauperes, qui vinum via gustârunt, arthritidi, colicæ, & epilepsiæ morbis ei loco endemiis, esse obnoxios.

Quid illud sit quod vina quadam ad arthritidem generandam apta facit. Quid autem illud sit, quod quædam vina ad arthritidem generandam apta facit, inquirendum. Vbi primò notandum, nihil nutrire, de quo alibi dictum, nisi quod ab animatis prouenit. Ideóque reliqua, mineralia, metalla, terrarum varia genera, ad corpus nostrum nutriendum inepta sunt, & propterea si assumantur, vel per vrinam, vel per aluum euacuanda sunt: quod nisi fiat, in articulos deponuntur, & Arthritidem generãt. Vites ergo, quæ crescũt in terra arenosa, & minùs pingui, præter succum alimentarem, quod attrahant non habent: quæ verò crescũt in locis argillosis, lapide calcario, vel alia terra pingui, non solùm succum vegetabilem, sed & mineralem quasi, & corpori nostro inutilem, attrahunt, qui non incommodè Tartarus appellatur, substãtiam scilicet ex sale fixo & volatili, & terrea, ac minerali ferè materia constantem, qualis non solùm parietibus doliorum adhæret, sed & vini substantiæ admiscetur. Et omnino ea salium natura est, vt alia corpora in minimas atomos redigant, & sibi associent. Videmus hoc in solutione metallorum in aqua forti, in quibus metalla, corpora aliàs crassa: sali aquarum soluentium ita vniuntur, vt per chartam bibulam transire possint. Idem videmus in solutione margaritarum, corralliorum, oculorum cancri, quæ dum sali aceti adhærent, aquæ per minima permiscentur, & per chartam colari possunt, præcipitata verò ampliùs non liquescant. Exemplum etiam est in vitriolo, quod in aqua solutum, etiam per chartã percolari potest; vbi verò vitriolum calcinatur, & sal extrahitur, terra remanet, nullo liquore ampliùs solubilis. Ita in thermis aquæ terrea substãtia permista est, & ita quidẽ, vt nullo sensu agnosci possit. Vbi tamen ea postea canalibus ligneis & lapideis adhæserit, & sensim consistat, aquâ amplius solubilis non est. E quibus patet, sine sale non generari arthritidem; & procul dubio dolores atrocissimi à sale fiunt: sal tamen solus & purus id non præstat; cùm multa vina sint, quæ salem etiam habent, arthritidem tamẽ non generant; sed præterea concurrit materia argillosa, calcaria, marga, vel minerale quid, quod vitis cum nutrimento è solo attraxit, concoxit, & cum materia alimentari per minima miscuit, vuísque communicauit; vnde illud etiam vinũ ex vuis expressum accipit ac retinet. Hinc videmus, in arthriticorum articulis interdum tophos generari, & quasi calcẽ inde eximi, quæ nihil aliud est quàm materia illa mineralis, quam sal vini secum rapuit, & quæ tandem, vt alendo corpori *Quæ vina arthritidem generent, quæ minus.* inutilis, ad articulos detruditur. Quò ergo (vt ad quæstionem, cur vina alia generent arthritidem, alia non generẽt, veniamus) vinum aliquod plus habet huius materiæ eámque per minima permistam, eò ad arthritidem generandam potentius est. Quod fit primò, ratione soli, vbi scilicet vinũ crescit in terra limosa, argillosa, calcaria, marga, vel alia minerali. Deinde si vina non planè tartarum deponant, sed turbida quasi maneant, id quod accidit in vinis, primò recentibus, & nondũ transfusis: deindẽ in quibusdam, quæ nunquam clarescunt planè, qualia sunt Hungarica: tertiò, si tartarea illa materia ita vino per minima permista est, vt nec in prima, nec in secunda coctione à corpore nostro separari possit; id quod accidit in vinis generosis & fortibus plerumque, & quæ in locis calidioribus crescunt. Vina enim non generosa, etsi & ipsa tartaream materiam continere possint: tamen quia calor regionis non tam potens fuit, vt in vite & vuis eam per minima cum spiritu, qui est in vino, miscere potuerit, faciliùs etiam postea vel in prima, vel secunda coctione separatur, & vel per aluum, vel per vrinam excernitur. Si verò ab aere regionis calidioris, qui potentiùs coquit, materia illa tartarea cum sale & spiritu vini permista sit, secretricis facultatis vim effugit, & cum parte alimẽtosa in totum corpus sese penetrat. Quia tamen ad alendum inepta est, tandem à natura ad articulos detruditur, & arthritidem generat. Et ita rem sese habere, vel Hungarica vina docent. Etsi enim, experientiâ teste, ad arthritidem generandam sint aptissima: tamen, vt *suprà* dictum, obseruatum in destillatione vini Hungarici & Rhenani, plus tartari è Rhenano, quàm Hungarico collectũ fuisse. Quod nulla alia de caussa accidit, nisi quia in Hungarico vino materia illa tartarea ita exactè per minima cum spiritu vini permixta est, vt cum eo etiam per alembicum transire possit.]

An cibi humidi & aquosi arthritidem pariant. Carolus Piso inter caussas a quibus materia arthritidis in venis cumulatur, etiam ponit humidos & aquosos cibos, vt iuscula, fructus horarios & similes. Verùm ex falsa hypothesi hoc facit, dum serum purum putá esse aquam statuit; cùm tamen experientia contrarium doceat, & nemo vnquam ex solo ciborum humidorum & aquosorum vsu arthriticus factus sit, neque aquosi humores tantos dolores excitare possint.

Euacuationes solitæ suppressæ. Facit ad arthritidem generandam etiam consuetarum euacuationum suppressio. Vnde Hippocrates *6. aph. 29.* scribit mulieres non laborare podagrâ, nisi menses ipsas defecerint, de quo tamẽ infra *quæst. 9.* dicetur. Ita idẽ Hippocrates scribit, *6. epid. sect. 8. text. 55. Abderis Phaetusæ Pythei coniux antea per iuuentam fœcunda erat, viro autem eius exulante diu menses defecerunt, ex quo postea dolores & rubores ad articulos exorti sunt. Idem quoque in Thaso Namysiæ Georgippi coniugi contigit.* Hinc etiam sæpe ij, in arthritidem incidere solent, quibus antiqua tibiarum vlcera, aut fistulæ ani consolidãtur, & aliarum partium fluxiones supprimuntur. Humores enim, qui vlcera crurum diuturna & fistulas ani excitare solent, sunt ipsi etiam salsi, & propterea si supprimantur, arthritidem producere possunt.

An omne in rebus non naturalibus erratum arthritidem inducere possit. Atque hic plurimi in recensendis caussis externis & remotis solent esse prolixi, & nullam rerum non naturalium prætereunt. Verùm etsi quodcunque etiam in rebus non naturalibus vsurpandis peccatum cacochymiam inducere possit: non ita tamen omnis comparata est, vt arthritidem producere valeat. Atque è reliquis rebus non naturalibus nulla ferè per se arthritidem inducit, nisi quòd ex nimio motu, ita, terrore paroxysmus cõcitatur; & sudorum retentio etiam ad eandem inducendam facit, & *Venus arthritidis caussa.* si consueti fiant, arthritidis imminentis indicium est. Venus tamen nimia tùm articulos & partes neruosas, tùm totum corpus debilitando plurimũ ad arthritidis generationẽ facit. Hinc poëtis Podagra Bacchi & Veneris filia dicitur. Hinc antiqui versus:

Λυσιμελοῦς βάκχου, καὶ λυσιμελοῦς ἀφροδίτης,
Γεννᾶται θυγάτηρ λυσιμελὴς ποδάγρα.

E solutilumba Venere, solutilumbóque
Baccho, creata est solutilumba Chiragra.

Vt Iulius Cæsar Scaliger, *in Ara* vertit. Et Latini Poëtæ versus:

Vt Venus eneruat vires: sic copia vini
Et tentat gressus, debilitatque pedes.

Hæreditaria podagra. Interdũ etiã hæreditaria podagra est, & non solùm articulorũ, sed & viscerum humores vitiosos generantiũ debilitas à parẽtibus & auis, liberis ac nepõtibus communicatur, siue id accidat à semine vitioso, siue quòd materiã sanguinis in podagricis

est

est podagrica, à qua spiritus vitales generantur, & omnes partes alimentum capiunt. Fieri tamen etiam potest, vt à parentibus podagricis liberi non podagrici generētur, vel demum nepotes podagrici fiāt. Nonnulli quidē sunt in ea opinione, quòd liberi, qui in ipso paroxysmo arthritico concipiuntur, fiant arthritici; contra qui extra paroxysmum arthriticum concipiūtur, fiunt salui. Verùm pauci forsā, in ipso paroxysmo arthritico generant: sicut etiam epileptici extra paroxysmum epilepticos generant: Neque illa ipsa materia, quæ paroxysmū excitat, communicatur liberis, sed solùm dispositio vitiosa, quæ sola non sufficit ad producendam arthritidē, sed humorum vitiosorum affluxus præterea requiritur. Ideóque si liberi diætam exactam seruent, accidere potest, vt illa debilitas à partibus contracta aboleatur vel corrigatur, ac humores arthritidi generandæ aptè non generentur. Contrà fieri potest, vt licèt filius non sit podagricus, tamen nepos podagrā laboret, sit nimirum illud vitium & imbecillitatem ab auo per patrem communicatam erroribus diætæ augeat, & quæ extirpatura erat, si bonā diætā vsus fuisset, erroribus diætæ quasi exsusciretur. Quibus & hoc accedere potest, quòd seminis paterni vitium à bonitate seminis materni corrigi & emendari tollendum potest. Possunt præterea semina morbifica sua tempora habere, in quibus demum sese prodant, vt in intoxicationibus & veneno canis rabidi videre est, vel etiam vires suas amittunt & euanescunt.

An arthritici liberi extra paroxysmum etiam generentur. An arthritis semper in sobolem transfundatur?

E quibus omnibus caussam reddere non difficile est, cur diuites potius quàm pauperes arthritidi, quæ propterea Germanis etiam diuitum morbus appellatur sint obnoxij. Rarò enim cōpertū habetur, rusticos vel mendicos arthritide laborare, vnde arthritis quoque Θεὰ μισόπτωχος, id est, *pauperes odio habens* nominatur. Et in fabula est apud Iouianum Pontanum, *lib. 5. de serm. cap.* 1. podagram aliquando peregrinantem in rusculum diuertisse, atque cùm ibi casulas inertissime ædificatas, squalidas situ, & nihil præter marras, bidentes, rastros & alia instrumenta rustica vidisset, hospitium hoc auersatam fuisse, & in vrbe hospitium quæsiuisse. Delatam verò in vrbem ad primum ingressum in officinam fabri ferrarij incidisse, & illam quoque, vt sibi incommodam, præteriisse: tandem cùm in vrbe progressa ad domum quā iam peruenisset, ante cuius vestibulum choreæ agitabantur, atque conuiuia, interrogasse, cuius ædes essent, & cùm responsum accepisset, otij eas esse, inhabitarique ab hominibus desidiosis, somnóque & vino marcentibus, è vestigio domum ingressam dixisse: Hæc domus, hæc patria est. Et cùm sollicitudinem ac laborem ante fores videret satagentes, iussisse procul eas abigi, & curas inde exulare, cum primisque sobrietatem & abstinentia. Etenim pauperes & rustici plerumque simplici & pauco cibo contenti sunt: cùm contra diuites ciborum varietate delectentur, vinumque, & plerumque liberalius, bibant, imò sæpe crapulæ & vino dediti sint. Præterea rustici laboribus exercentur quibus viscerum calor excitatur, & si quid vitiosorū humorum adsit, discutitur; cùm diuites plerique otio magis indulgeant. Insuper diuites rarò Medicis, vt par est, obtēperant, sed ad placitum & palatum medicamenta sibi præscribi postulant, eáque rarò, quantum opus est, continuant, nec diætæ rationem, quā debent, obseruant. Tandem etiam Medicis quidem vtūsur, sed eos sæpissimè mutant, & non rarò Empiricis vel aliis parum doctis se committunt, qui interdum ea medicamenta adhibent, quorum vsu morbus potiùs radices agit quam euellitur.

Cur diuites potius quàm pauperes arthritidi obnoxij sint?

Solet verò malum hoc ferè viros inuadere, & imprimis ab anno 30. ad 50. quòd nimirū ista ætate ob calorem acriorem salsus & tartareus humor magis cumulatur, & postea senes maximè affligere, ob caloris natiui debilitatē & facultatis expultricis imbecillitatem. Fœminis enim plerumque minùs temperanter viuunt Viri, labores maiores sustinent, Venere magis vtuntur & læduntur. Fœminæ contrà temperantiores sunt, & præterea menstruas euacuationes habent, per quas natura vitiosos humores simul expellere solet. Vnde etiā Hippocrates, *6. aphor.* 29. mulieres non laborare podagrâ, nisi menses deficiant, scribit. Verùm nec fœminæ semper, nec Viri, qui supra & infra eam ætatem sunt, ab hoc malo immunes sunt, & licèt pueros Hippocrates, *6. aphor.* 30 podagrâ non laborare scribat, ante Veneris vsum, & omnino rarum sit, pueros arthritide laborare: tamen id quoque aliquando accidisse compertum est: sicut & id obseruatum eos, qui supra 50. annum sunt, quandoque arthritide corripi, vidique nuper Virum doctum, annos 62. natum qui primò podagrâ correptus fuerat. Nec etiam Eunochi ȝ quos Hippocrates, *6. aphor.* 28. excipit, semper ab hoc malo immunes sunt, vt *quæst.* 9 dicetur.

Quinam Arthritidi obnoxij.

CAPVT III.

Signa Diagnostica.

Signa diagnostica arthritidis.

IPsum malum per se patet, ægrique conqueruntur de dolore circa articulos in pedibus, & manibus, denique aliis partibus, cui postea accedit tumor, rubor, & plerumque febris. Et quidem cùm primo inuadit Arthritis, ferè pollicem pedis & plerumque sinistri inuadit. Et in aliis articulis dolor ferè in loco affecto consistit. In Ischiadico verò dolore non solùm in articulo, quo femoris caput coxendici inseritur, sed per neruos & membranas vsque ad nates, quā nerui à lumbis & osse sacro exoriuntur, sursum fertur, & deorsum in suram & pedem extenditur, secundum nerui ductum in aliis etiam articulis, tempore in somno iacentibus, tumor, calor & rubor manifestè percipitur: In Ischiadico verò dolore eadem non apparent, quòd locus affectus sit in profundo, & eius loci summa cutis venis conspersa non sit. Summatim arthritide præcipuè ægro molesta sunt dolor, & motûs impotentia, Hinc sequuntur vigiliæ, viriū defectio, & alia symptomata, quæ eleganter descripsit Lucianus *in Tragopodagra*, his versibus:

Ἐπιδεσμοχαρὲς, κατακλινοβάτις,
Κωλυσεδρῖμα, βασαναστραγάλα,
Σφυροπρηστίπυρε, μογισαμβάδιζα,
Δοιδυκοφόβα, γονυκλαυσαγρύπνια,
Περικονδυλοπωροφίλα,
Γονυκαμψιεπίκυρτα πόδαγρα.
O gaudens fasciis, humilelectipeta,
Cursiueta, talorum tortrix,
Calcicrematrix, male-humi-tanga,
Pistilli-sonum-timens, genufraga, insomnis;
Circa articulos tophos inferendi cupida.
Curuigenuflexa Podagra!

In recensendis verò signis, quibus caussarum differentiæ & humores diuersi discernantur, plerique Medici sunt satis prolixi, & operosè recēsent signa arthritidis ex sanguine, bile, pituita & atra bile. Verùm cùm, vt suprà dictū, isti humores arthritidem propriè non excitent, sed saltem vel ab humore, qui arthritidis caussa est, agitati, vel dolore partis affectæ attracti, ad partem affectā confluant, hoc labore hîc supersedebimus. Si tamen omnino propter curationem rectè instituendam affluentis humoris cognitio requiri videatur, ea ex generali de inflammatione doctrina patet, in qua, quæ phlegmones puræ, quæ œdematodes, quæ erysipelatodes, quæ scirrhodes signa habeat, traditur; & facilè ex humoris in corpore dominantis signis alibi explicatis, tumorisque qualitatibus, atque iis quæ iuuant & nocent, quis humor vna affluat, cognoscitur.

Signa caussarum.

Agnouerunt tamen hic doctiores Medici etiam ij, qui à diuersis humoribus arthritidem prouenire statuerunt, quòd signis, quæ à calore, colore, & similibus accidentibus sumuntur, parum fidendum sit, cùm occurrant plurima, quæ tam caloris; quàm coloris & frigiditatis membri caussa esse possunt, contra materiæ peccantis naturam. Humor enim, vt Guainerius sit, vera arthritidis causa, existens in profundo membri, superficiem membri plerumque non mutat, & sic membri color nullum dat indicium: sed potest fieri, vt humor in corpore abundans ex dolore locum affectum concitetur, & tumorem efficiat, qui tamen arthritidis caussa non est.

CAPVT IV.

Prognostica.

Prognostica. Arthritidis.

ARthritis plerumque morbus lethalis non est. Etsi enim vires à doloribus & vigiliis nalum debilitantur, vt ægri tandem succumbant: tamen hoc non fit nisi longo tempore. Et arthritici sæpe diu viuunt, & senectutem attingunt, ea de causâ quò natura humores vitiosos, ex quibus alij morbi periculosiores progenerari poterant, ad articulos per certa interualla protrudit, atque ita partes principes vitiosis humoribus liberat.

II. Si tamen periculosæ inflammationes, vel perniciosæ febres accedant, vel natura succumbat, vt humores vitiosos ampliùs expellere non possit, æger de vita periclitari potest. Et si quid tale periculosum coniungatur cum vehementi articulorum dolore, delirium puta, tremor cordis, difficultas anhelitus, ac sudor frigidus & pulsus paruus superuenerit, ægrum eodem vel altero die moriturum indicio est.

III. Etsi verò arthritis plerumque morbus lethalis non est, curatu tamen difficilis est & vulgò Medicorum opprobrium habetur. Quanquam enim, si recens sit morbus, non adeò difficulter curatur: tamē si diu protrahatur, & sæpius inuadat, curatu fit difficilior, cùm articuli, imò viscera, doloribus & vigiliis, imò affluxu humorū, debilitentur. Atque vt morbus hic radices agat, ipsi ægri sæpe in caussa sunt, dum inuadenti primò morbo non occurrunt, imò eum occultant, & alij alias morbi sui caussas prætexunt de quo eleganter Lucianus in *Ocypede*.

Γελῶ δὲ τοὺς παθόντας ὑπ' ἐμοῦ,
Καὶ μὴ λέγοντας αἰτίαν τῆς συμφορᾶς,
Ἀλλ' εἰς ματαίαν πρόφασιν ἐξηπατημένους.
Ἅπας γὰρ αὑτὸν βουκολεῖ ψευδοστομῶν,
Ὡς ἐνσεσεικὼς ἢ προκόψας που βάσιν,
Λέγει φίλοισι, μὴ φράσας τὴν αἰτίαν·
Ὃ μὴ λέγει γάρ, ὡς δοκῶν λαθεῖν τινάς,
Χρόνος δέ γ' ἕρπων μηνύσει κἂν μὴ θέλῃ.
Ridere verò soleo eos, quos torqueo:
Dum proloqui verum mali caussam haud volunt
Aliámque fictam in promptu habent, quâ se tegant
Quilibet enim se decipit mendacio:
Luxatam alicubi, aut grauiter allisum pedem
Dum dictitat: veramque caussam supprimit;
Quod enim ipse celat, aut latere alios cupit:
Hoc tempus inuito arguit eo post tamen

Est

Est autem hic morbus postea curatu difficilis, tùm ob diætæ errores, à quibus ægri non abstinent: tùm sæpe ob Medicorum imperitiam, qui vel veram morbi caussâ ignorant, vel medicamenta parùm idonea adhibent, quibus articulos & viscera magis debilitant, quàm roborant. Interim tamen per se non planè impossibilis curatu est arthritis, docéntque id exempla multorum ab arthritide liberatorum, de quo *quæst*. 10 dicetur.

IV. Quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophósque concretos habent, aut ærumnosè viuunt, aut siccam aluum habent, hi omnes curari non possunt arte humanâ, quantum ego noui. Hippocrates, 2. *Prædiction*.

V. Si in arthritide contingat luxatio, difficulter sanatur, aut prorsus est insanabilis. Etsi enim articulus reponi possit: tamen quia articulorum ligamenta facta sunt laxiora, perfecta sanatio vix speranda. Si etiam in luxatione, quæ sequitur arthritidem, cauitas articuli materiâ tophaceâ repleatur, incurabilis morbus est. Articulus enim reponi non potest, antequam materia tophacea illa tollatur, ea verò tolli potest.

VI. Inter omnes arthritidis species ischiadicus dolor grauissimus est, & ob doloris magnitudinem, ob symptomatum superuenientium grauitatem. Vigilias enim propter dolorem grauissimum infert, febres accendit, interdum luxatio articuli incidit, vnde claudicatio & totius cruris tabes sequitur. Si enim ex affluentis humoris multitudine articulus suo loco excidat, claudicationem fieri necesse est. Quia verò os suâ sede elapsũ musculos, venas, arterias comprimit, alimentum spiritúsque in partes inferiores influere non possunt, vnde earum tabes sequitur.

VII. Etsi verò ischiadicus dolor sit vehementissimus, tamen in principio faciliùs, quàm cæteri, curationem admittit, quia medicamentorum vis ad vasa per quæ fluat in coxendicem humor, faciliùs quàm ad extremos articulos penetrare, atque ita humor affluens faciliùs euacuari potest. Si verò humor semel affluxerit, & in coxendicem sese insinuauerit, difficulter curatur, quia remedia discutientia propter articulum incumbentem carnem penetrare, quò debent, nequeant.

VIII. *Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursúmque incidit, iis mucores superueniunt*. 6. *aph*. 59. id est, excrementa mucosa ex debili partium neruosarum calore succrescunt.

IX. *Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur. Ibid. aph*. 60. Contabescit quidem crus, quia malè nutritur, ob caloris natiui ex humorum vitiosorum diutino affluxu debilitatem, & quia venæ atque arteriæ suo loco dimouentur & comprimuntur, & alimentũ cruri rectè afferre nõ possũt. Claudicãt verò quia crus ob ἀτροφίας robore destituitur, & ob luxationẽ fit breuius, atque ob ligamẽtorũ laxitatẽ os femoris non firmiter stabilitur.

X. Quibus hæreditaria est arthritis, vix vnquam ab ea integrè liberantur, & si velint liberari, longè exactiore diæta, & accuratiore medicamentorum vsu opus habent, quàm alij.

XI. Si podagricis varices superuenerint, soluitur podagra, *Aut contra*: quia humores ad articulos fluere consueti, ad exteriores iam cruris partes deriuantur.

XII. Si arthritis suas periodos seruare cõsueta, non reuertatur, grauissimorum & sæpe lethalium morborum caussa est; nisi materia per prophylaxin detrahatur quod præstare difficillimũ. Materia enim, quam in articulos natura detrudere solebat, si ob debilitatem naturæ ampliùs expelli non possit, vel circa viscera & partes principes hæret, vel ad pulmones, intestina, aut alias partes protrusa, grauissima ibi mala excitat.

An & cur arthritis citiùs interdũ quam 40. diebus finiatur?

XIII. Ipsum paroxysmum quod attinet, de eo scribit Hippocrates, 6. *aph*. 49. *Quibuscunque morbi podagrici fiunt, iis sedata intra 40. dies inflammatione finiuntur*, modò (vt Galenus *in comm*. addit.) Medicus in curatione nihil deliquerit, & ægri sint obedientes. Cùm enim humores in arthritide per ligamenta, mẽbranas & neruos dispersi sint, ac partes hæ sint densiores ac frigidiores, quàm carnosæ, non mirum est, longius in his tempus ad discussionem humoris requiri, quàm in partibus carnosis. Aphorismus tamen hîc saltẽ intelligendus de vltimo termino, cùm experiẽtia testetur, multos intra pauciores, quàm quadraginta dies sanari. Mitior enim alia est arthritis & breuior, quæ breui tempore soluitur: alia acerbior & diuturnior, quæ longinte. Nonnulli caussam in humore ca referunt, statuúntque arthritidẽ, quæ ex bile proueniat, esse breuiorem, quæ ex pituita lõgiorẽ. Verùm sit sanè, vt aliàs sanguis, aliàs pituita, aliàs bilis simul cõfluat: tamẽ is ipse humor salsus, qui proxima arthritidis caussa est, nunc est tenuior, vt faciliùs discuti possit, nunc crassior. Cui accedit secundò partis robur & debilitas. Quò enim pars robustior est, eò humorẽ, qui affluxit faciliùs discutit, quò verò debilior, eò tardiùs: vnde accidit, vt qui primùm arthritide laborare incipiunt, paroxysmos breuiores habeant qui diutiùs, lõgiores nisi diligentẽ sui curam habeant. Quò sæpius enim mẽbrum arthritide corripitur, eò magis debilitatur. Tertiò ipsi ægri etiam non eandem diætæ rationẽ obseruant: vnde qui eam accuratam seruant, faciliùs liberantur; alij diætæ erroribus paroxysmos sibi prolongant, & nouæ fluxioni caussam præbent.

XIV. Quò plura & frequentiora subsequuntur symptomata, eò difficiliùs morbus curatur. Interdum enim ratione vehementissimi doloris, ægri repellentia & stupefacientia intempestiuè experiunt, quæ humorem ad articulos fluentem ad partes nobiliores repellunt: vnde accidat, vt ægri in cordis angustias, lipothymiam, vel alia mala incidant, imò in vitæ periculum coniiciantur, & tunc solùm salutis spes est in eo, vt humores illi, si fieri possit, iterum ad articulos repellantur.

XV. Sunt autem quatuor modi solutionis arthritidis. *Primò* enim & frequentiùs resoluitur materia, & quidem tota, vt nullum sui relinquat vestigium, vel maximâ ex parte, vt sui vestigiũ aliquod relinquat. *Secundò*, sed quod rarius est, in puri quid simile mutatur materia. Neque enim verum pus est, sed sanies quædam seu ichor resudat extrà carnem & cutem, erodit.

Solutionis arthritidis quatuor modi.

Cur autem arthritis rarissimè ad suppurationem veniat, consideratione dignum est. Nonnulli sunt in ea sententia, ideò id fieri, quia articuli sunt remoti à fonte caloris, tantúmque caloris, quantum ad suppurationem requiritur, non habent. Sed veram hanc caussam non esse patet ex eo, quod interdum in ipsis apicibus digitorum inflammatio oritur, quæ tamen ad suppurationem venit. Verior ergo caussa esse videtur ipsius humoris huius salsi & serosi natura, qui in pus non mutatur, sed vel totus dissipatur: vel si quid relinquitur, in tophos concrescit. *Tertius* modus est, cùm ob loci debilitatẽ materia diutius in parte affecta hærens tandem in tophum & nodum mutatur. Et de tali arthritide scribit Galenus, 10. *de comp. med. sec. loc. cap*. 2. *Postquã producti fuerint calli, ne speraueris ad pristinam constitutionem exacte redire articulum posse*, & Poeta.

Cur arthritis rarò suppuretur?

Tollere nodosam nescit Medicina podagram.

Quartus modus est, cùm humor aliò transfertur, id quod interdum accidit ad membra nobiliora, pulmones, cor, cerebrũ, quæ pessima est permutatio, ob quam ægri moriuntur, nisi materia ad articulos retrahatur, aliquando ad ignobiliora, vt varices; sicut *Prognost*. 11. dictum, aliquando euacuatur è corpore, & vt Rhases 11. *continent*. scribit: aliquando ad intestina fertur, fluxúmque alui excitat, & intestina excoriat, qui fluxus aliquando ad finem vitæ durat, & viribus paulatim deficientibus propter febres & dolores, ægri marasmo consumti moriuntur.

CAPVT V.

Indicationes & Curatio.

CVm affectuum præter naturam perfecta curatio in caussarum ablatione consistat. Authores verò de caussis arthritidis vt *supra* dictum, dissentiant, non mirum etiam est de curatione alios aliter sentire, eámque variã proponere, quæ discrepantia, vt aliquoties iam dictum, non postrema caussa est, vt tam pauci arthritici sanentur, cùm quilibet hîc hostem, quem sibi sæpe fingit, impugnandum suscipiat, eum verò qui reuera hostis est, negligat. Patet hoc passim è consiliis Medicis, quæ etiam pro Illustrissimis Viris data sunt, non singula saltem, sed aliquam multa, in quibus plerisque, conquisitis hinc inde sententiis, res eò plerumque redit, curationem præcipuè ad caput vt membrum mandans, & articulos, vt membrum recipiens, dirigendam esse. Ita virtus Fernelij, Medici aliàs doctissimi & experientissimi, authoritas plurimos à veritatis inuestigatione abstraxit, &, vt multi ægri parum idonea medicamenta nanciscerentur, fecit. Nos, saluo aliorum iudicio, iis fundamentis, quæ *suprà* proposuimus, insistentes, curandi rationem breuiter proponemus.

Indicatio & Curatio arthritidis.

Cur pauci arthritici sanentur.

Consistit autẽ Curatio in genere ita dicta in duobus. Primũ est, vt præsẽs paroxysmus seu dolor, tumor, motùs impedimẽtũ, & alia quæ ægro arthritide laboranti molesta sunt, tollantur. Alterũ est, vt præcaueatur, ne paroxysmus semel sublatus redeat.

Et primùm quidem arthritidem præsentem curandi rationem quod attinet, tria sunt præcipue, quæ in paroxysmo amoueri cupit arthriticus, dolor, tumor, & motùs impedimentum. Cùm verò hæc tria, omnia ab humore p. n. in articulum illapso ortũ habeant, tota paroxysmi ablatio in eo consistit, vt humoris influxus inhibeatur, & qui illapsus est, tollatur. Humore enim isto sublato & dolor cessat, & tumor euanescit, & motus partis redit. Quia tamen dolor sæpe valde ægrum cruciat, neque cum æger facile sustinere possit, donec humor eius caussa tollatur, dolor interdum leniendus est, etiam antequam caussa planè tollitur. Atque ita tota arthritidis ægrũ affligentis curatio consistit in caussæ ablatione, & doloris lenitione.

Arthritidis curatio.

Primùm quod attinet, cùm fluxus à motu, & ebullitione quasi sanguinis & humorũ in venis sumat initium, illa humoris ebullitio & motus sistendos primò, ac humores ad partem affectam ruentes cum impetu, non solùm aliò auocandi, atque auertendi, sed & è corpore euacuandi sunt. Hoc enim nisi fiat, dolor magis exacerbatur. Postea verò humor, qui influxit, discutiendus. Et quia dolor inprimis molestus est, is interdum etiam caussâ non sublatâ leniendus.

Idéoque si caussa aliqua, vel externa in ambientis aëris intemperie posita, vel corporis densitas occasionem dederit, ea amouenda, imo etiam contrario modo corrigenda.

Vena sectio.

Vena sectio.

Secundò si sãguis in corpore abundet, qui & ab humoris motu cõmoueatur & quasi ebulliat, & à dolore ad partem affectam attrahatur, atque ita vt συναίτιον ad arthritidem concurrat, & malum augere possit, ac præterea febris immineat, vel comitetur

tur, venæsectio, si vires ferant, instituenda, vt affluxus ad partem affectam minuatur, & imminenti febri fomes subtrahatur, non nimia tamen quantitas euacuetur. Si verò à sanguinis copia periculum nullum imminent, aut etiam pituitosus humor abundet, venæsectio potiùs noxia est, quàm vtilis; cùm tunc sanguinis euacuatione spiritus dissipentur, & calor natiuus absumatur, vnde calor in parte affecta humores vincere & ita facilè dissipare non potest: vnde & ægri tardiùs conualescunt, imò interdum tophi in articulis generantur. Et si omnes aut plurimi articuli afficiantur, Basilica in dextro vel sinistro brachio aperienda. Si vnus tantùm articulus, in opposito vena secanda. Vt si in dextro brachio articuli afficiantur, in sinistro brachio vena aperienda, si in sinistro, dextri brachij vena tundenda. Si dexter pes laborat, vena dextri brachij secanda; si sinister, vena in eodem latere in cubito aperienda. Hoc enim commodius est, quàm venam in pede lateris oppositi aperire. Illâ enim Venæsectione humores fluentes reuelluntur, hac tantùm deriuantur. Eadem ratio est, si dolor sit in coxendice.

Venæsectione in brachio in dolore Ischiadico præmissa, ad derivandum vena commodè in poplite aperitur, aut iuxta malleolum interiorem, vel etiam exteriorem, in vena illic apparente, quam ob insignem quam affert, si tunc & in tempore secetur, vtilitatem, Ischiaditam vocant, quæ & sæpe sola hunc affectum sanat. Plerumque autem in crure doleare secatur, licèt & in sano apertam admodum profuisse, subitóque omnem dolorem sustulisse, scribat Platerus.

Quia verò malum vrget, & fluxus velociter fit, etiam statim venæsectio, si ea opus sit, instituenda; & sanguinis quantum opus, si vires ferant, vnicâ vice detrahendum. Si tamen vires largiorem venæsectionem non ferant, repetitis vicibus tantum detrahendum, quantum plenitudini respondeat. Venæsectionis
Cucurbitulæ. vicariæ possunt esse cucurbitulæ, quæ incipientibus doloribus parti sanæ oppositæ vel distanti affigantur cum scarificatione.
Hirudines. Hirudines etiam in assuetis, hæmorrhoidibus appositæ, sanguinem exhauriendo commodum aliquod afferunt.

Purgatio.

Purgatio. His reuulsionibus per sanguinis euacuationem factis instituenda est purgatio, de qua etsi alij aliter sentiant, vt postea *quæst.* 11. dicitur, tamen plerumque commodè adhibetur. Statim autem inchoantibus, vel etiam imminentibus doloribus, antequam iisdem, vt & vigiliis, aut febre aucta vires debilitentur, instituenda; neque id coctionem aliquam exspectare, aut præparationem præmittere opus est; quod superiorum seculorum Medici plurimi fecerunt, qui primò lenientibus vsi sunt, deinde præparantibus seu digestiuis, vt vocant, aliquot dies, tandem purgantibus, quæ humores ab articulis trahunt. Cùm enim humores iam antea in motu sint, ac tenues & tenuiorum naturam referant, & natura ipsa eos, vt sibi molestos, à bono sanguine separare conetur, ac metuendum sit, ne (vt dictum) antequam talia peragantur, humores ad articulos ruant, & dolore, ac vigiliis vires deiiciantur, & febris superueniens purgationem prohibeat, statim purgatio instituenda. Et vnicum purgans exhibitum plerumque minùs ventriculo nocet, quàm toties repetitæ digestiuæ potiones, quæ ventriculum resoluunt & labefactant, vt auctis postea cruditatibus maior ad articulos affluxus fiat.

Alterantia.

Alterantia. Si tamen humores sint nimis calidi & acres, temperari possunt iusculis alteratis cichorio, endiuia, taraxaco, portulaca, acetosa, & medicamentis ex his paratis: nec inutilis est conserua rosarum cum speciebus diatrionsantalon.

Vt ℞. *Conseru. rosar.* ℥.iij. *spec. diatrionsant.* ʒ.j. *corall. rubr.* ℈.j. Cum *syr. granator.* F. Electuar.

Vel ℞. *Margar. prap.* Drach. j. *corall. rubr. prap. santal. omnium,* an. Drach. j. ß. *ros. rubr.* Drach. j. *oss. de cord. ceruis* ℈.j. Fiat Puluis.

Vel cum *saccharo in aq. ros. dissoluto* rotulæ.

Verùm de purgatione duo in primis monenda. Primò, vt aptum tempus, vt antea diximus, eligatur, & ea non nimis diu differatur. Etenim si iam ad ipsos articulos influxerit totus humor, si frustra instituitur purgatio, neque humor facilè reuocatur. Ideóque vt is, qui ad articulos fluxurus est, ad aluum vertatur, & per eam euacuetur, mox in principio paroxysmi, imò etiam quamprimùm is instare animaduertitur, purgatio instituenda. Hoc modo enim humor, qui in fluxu est, & qui fluxurus erat, per conuenientia loca euacuatur, & ne ad partem affectam ruat, impeditur, ac doloris & tumoris incrementum prohibetur, & ita, quod influxit in partem affectam, faciliùs dissoluitur. Testatúrque ipsa experientia, curationem hanc multis profuisse. Ita de se scribit Petrus Bayrus, se à quatuor hominibus ad sellam gestatum postquam aluum quater deposuisset, sumto suo electuario Caryocostino à doloribus alleuiatum fuisse, & sine adminiculo alterius ire potuisse.

Deinde considerandum, quibus medicamentis purgatio sit instituenda. Nonnulli à validioribus medicamentis abstinendum censent, & nonnisi lenioribus vtendum, vel validioribus in minima quantitate, cùm fortis purgatio humorum copiam à partibus ignobilioribus & externis trahat ad internas & nobiliores, & accidat aliquando, vt nonnullis à vehementi purgatione in febres ardentes, malignas & lethales incidant. Quod vt libenter concedimus, & vehementioribus purgantibus humores antea feruidos non magis accendendos, aut motum naturæ planè interturbandum, censemus: ita etiam cauendum putamus, ne humores saltem agitentur, & in venis commoueantur, & non educantur, ac sufficienter euacuentur. Quod vbi fit, postea maiore impetu ad partem affectam ruunt, vtpote ad quam natura antea eos detrudere conabatur, & ad quam simul à dolore attrahuntur. Purgantia itaque in principio paroxysmi, vel imminente, eo paulò fortiora eligi debent, talia tamen, quæ ventriculum non offendant. Si enim, vt modo dictum, leniora sumantur, humores saltem commouentur, & nihil effatu dignum euacuatur, vnde postea maior ad partem affectam fit confluxus.

Ne autem durante purgatione ad partem affectam confluxus fiat, & humor purgatione motus ad partem affectam ruat, præcauetur, si pars affecta sublimiori loco in lecto ponatur, donec purgatio absoluta sit, vel, quod tertius, defensiuum purgante exhibito supra caput partis affectæ imponatur. Ex. gr. si dolor sit in manu, defensiuum ad humerum apponendum, potestque id parari è *floribus rosarum, balaustijs, radicibus bistortæ, tormentillæ, consolidæ maioris, corticibus granatorum, bolo Armeno,* cum albumine oui, & aqua rosarum vel aceto mistis. Et ne cataplasma hoc siccatum & induratum dolores excitet, atque ita fluxum conciter, parum vnguenti Comitissæ, aut olei rosacei omphacini addi potest. Aut loco cataplasmatis fascia satis longa poscâ, in qua muscus quernus, rosæ rubræ, vel alia adstringentia modò enumerata cocta sint, madida parti superiori, exempli gratiâ in podagra parti supra genua, induci potest. Atque ista defensiua tamdiu continuanda, quamdiu purgatio durat, etiam per diem integrum.

Quibus autem in specie medicamentis purgatio instituenda sit, in genere definiri non potest; cùm magna sit corporum varietas. Licet enim humor proxima arthritidis caussa serosus, salsus, & tartareus sit: tamen & ipse in diuersis corporibus diuerso modo constitutus est, & si cum alios humores in corpore abundantes rapit. Imò in eodem corpore semper eadem medicamenta non conueniunt, cùm non semper sit idem corporis status. Ideóque præsentis Medici est talia præscribere.

Ad humores autem serosos & ichores biliosos euacuandos comparata esse debent, qualia sunt: *Syr. ros. solut. de spina ceruina, domesticus vulgo dictus, manna, mechoacanna, sena, semen carthami;* & hinc composita: *Elect. diacarthol. triphera Persica, de succo rosar.* In fortioribus etiam medicamenta ex hermodactylis vsum habent, atque inter ea electuarium Caryocostinum Bayri, cuius infrà *de præseruatione* fiet mentio.

Vel ℞. *Hermodactyl. turbith. elect.* an. ʒ.iij. *diagr.* ʒ.j. ß. *zingib. mastich.* an. ʒ.j. *sacch.* ʒ.vj. F. Puluis. Dos. Drach. j. vel Drach. j. ß. cum iure carnis.

Vel vsurpentur pilulæ Rhasis, quæ, vt ille scribit, *in 9. ad Almansorem, cap. 90.* lecto decumbentes surgere, moueri & ambulare faciunt, quæ hoc modo componuntur.

℞. *Aloes* Drach. j. *scammon.* obol. dimid. *rosar. rubr.* obol. vnum, *hermodactyl.* Drac. dimid. Fiant pilulæ, quæ vnâ vice porrigantur, habito tamen respectu virium ægroti.

Verùm etsi serosus humor proxima caussa sit arthritidis, tamen quia is alios etiam vitiosos humores in corpore secum rapit, præsertim dolore accedente, præsentis Medici etiam est, cuilibet ægro in rem præsentem varia medicamenta purgantia præscribere.

Vomitoria.

Vomitus etiam in assuetis vtilis est, & cùm is breuiore viâ humores euacuet, non ita metus est, ne ad partem affectam ruant. *Vomitoria.*

Vomitoria tamen hîc tam fortia vix dare licet, vt ex ipsis venis euacuent; sed satis est, si talia exhibeantur, quæ primas vias & partes ventriculo vicinas euacuent. Etenim si humores multi vitiosi circa ventriculum, lienem, & hepatis cauum, ac in locis vicinis consistant, facilè fieri potest, vt commotis in toto corpore humoribus, & ij ad venas penetrent, & ad partem affectam ruant. Post vomitoria verò etiam purgationes instituere licet; imò si vna purgatio non sufficere videtur, ea iteranda est. Franciscus India, *lib. 2. de Cura podagr. cap. 3.* miris laudibus hîc effert vomitorium, quod parat ex sufficienti quantitate pulueris scopæ regiæ, cum aqua stillatitia aurantiorum immaturorum tepida exhibitum, quod bilem & pituitam per superiora & inferiora cum commodo ægri euacuare scribit.

Sudorifera.

Corpore purgato danda opera, vt sudor prouocetur, vel sponte, vel adhibitis medicamentis. Si enim, vt scitè Crato, *consil. 24.* scribit, quamprimùm intus sudor detinetur, aut inhibetur, maximè si consuetus fuerit, imminet paroxysmus podagricus: etiam proculdubio augebitur paroxysmus, & prouocabitur, si in eo sudor detineatur, & reliquiæ humoris serosi in venis non discutiantur; & contrà breuior fiet paroxysmus, si per sudorem serum discutiatur. Verùm cùm in arthritidis *Sudorifera.*

Sudorifera qualia esse debeant? inuasione fiat quasi quædam humorum ebullitio, & plerumque etiam febris adsit, calida sudorifera, qualia sunt *theriaca, Mithridatium*, & similia, vix conueniunt, cùm humores magis accendantur. *Cornu cerui* verò vel crudum, vel sine vstione præparatum, commodè exhibetur, aut solum, aut cum aq. cardui benedict. Vtile est & *Antimonium diaphoreticum*. Si verò corporis constitutio, & humorum dispositio id ferat, decoctum Sassafras, vel sarsæ parillæ, vel Chinæ exhiberi potest, quod tamen cichorio, endiuia, scortho, dente leonis temperare licet. Ea verò, quæ in paroxysmis vtilia sunt ad humores seu sensibiliter, seu insensibiliter discutiendos, omnia in curatione locum non habent. Vtile etiam decoctum bardanæ radicis, seu lappæ maioris, cùm incidat, discutiat, sudores & vrinas moueat, refertque Forestus, Vastellium Pensionarium Mechliniensem cùm in lecto decumberet ex doloribus articulorum, vt nullum membrum mouere posset, bibisse cereuisiam calidam, in qua radix lappæ maioris cocta erat, quâ epotâ, cùm nullis remediis à Medicis curari posset, plurima minxit alba instar lactis, & à doloribus liberatus fuit.

Vel ℞. *Sarsæ parillæ* ℥. j. *ligni sassafr.* ℥. ß. *rad. caryoph.* ℥. j. *santali citrini* ʒ. ij. Infund. in aq. ℔. iij. horis 24. postea coq. Detur manè haustus vel decocti solius, vel cùm C. C.

Topica.

Topica. Corpore ita conueniente modo euacuato, & caussâ antecedente, quæ morbum auctura fuerit, ablatâ, iam ad ipsam doloris lenitionem, & caussæ continentis, doloris ac tumoris ablationem, adeóque topica accedendum. Si verò, antequam ista vniuersalia præmissa fuerint, statim topica adhibeantur, plus damni, quam commodi inde æger percipit. Vel enim materia, quam natura ad articulos depellere conatur, ad interiora repellitur, vnde grauia symptomata excitantur: vel articulis impingitur, doloréque exasperatur: vel pars effœminatur, luxatúrque, atque ita fluxus augetur. Quæ cùm vulgò non obseruentur, & topica sæpe non satis tempestiuè & cautè adhibeantur, plus plerumque damni, quam vtilitatis inde ægri percipiunt, vnde etiam vulgata sententia orta est, optimum esse, arthriticis dolentibus nihil adhibere. Et tenerâ præstat, nihil applicare, & naturæ rem committere, quàm medicamenta minùs idonea vsurpare.

Topica autem, quæ applicantur, vel dolorem solum respiciunt, vel caussam simul doloris, humorem scilicet, qui affluit & affluxit, doloremque & tumorem excitat.

Dolorem lenientia.

Dolorem lenientia. Dolor plerumque in hoc morbo grauissimum symptoma est, & ægris molestissimum, quem maximè diris deuouent, vt in Luciani Tragopodagra, *mox in principio*, videre est; & propterea etiam maximè ablatum cupiunt. Et omnino necessarium est, vt eius rationem habeat Medicus, quia, si nimius sit, vigilias concitat, vires deiicit, & attrahendo humores malum auget, atque ita curam ad se meritò trahit, 12. *meth. med. cap.* 1. & propterea sui lenitionem per anodyna indicat. Habét autem dolorem lenientia, seu anodyna, & hoc commodi, quod pariter laxando faciunt, vt humor, qui antea saltem ad interiores circa articulum partes fluebat, etiam iam ad ambientes partes & carnosas diffundatur. Vnde arthritici dolores antequam pars intumescat, sunt vehementissimi; mitigantur verò, vbi pars intumescit.

Anodyna autem qualia propriè sint, alibi dictum *in institut.* quæ scilicet partem affectam demulcent & laxant, caussam verò ipsam non distruunt. Et parantur hîc ex lacte caprino ex vberibus recens mulcto pane albo & lacte cum vitellis ouorum & momento croci; ex foliis althææ, maluæ, brassicæ, calidè impositis; ex semine maluæ, althææ, cydoniorum, psyllij, & præcipuè ex mucilaginibus eorum, cassia fistulari extracta cum decocto vel aqua solani, quæ, vt Auicennas ait, præstantissimum est remedium, cui, si humores calidi affluant, aliquid olei vel aquæ rosarum addi potest, si frigidi, oleum chamæmelinum. Pro cassia etiam rooh sambuci vsurpare licet; ex pane albo & vino, & quidem si humor sit calidior, vino rubro; si frigidior, vel mistus, vino albo cum puluere flor. chamæmeli & oleo rosaceo; è caseo ouillo recenti imposito, & sæpius immutato, è stercore bubulo primo vere recenti, vt & aqua ex eo destillata. Vtilissimum quoque remedium est *mucilago seminis psyllij* aquâ rosarum vel solani extracta, cui aliquid interdum aceti addi potest, commendatúrque hoc medicamentum multùm à Serapione & aliis.

In morbo incipiente Solenander sumit crassiores stipites cicutæ, eósque sale implet, & argyllâ vel pastâ obturatos in locum humidum ponit, vt sal liquescat, quem liquorem in vitro asseruat, & pannis loco dolenti applicat.

Vsus etiam est sæpissime cataplasmate hoc:

℞. *Maluam integram* cum radicibus concisam minutim, eámque in æquis vini & aceti partibus coque in fictili nouo ad tertiæ partis consumptionem; deinde admisce *secalis crassiores furfures*, quantum ad conficiendum cataplasma sufficit, idque calidum loco dolenti applica.

Forestus refert, quemdam aquaticæ lenticulæ, & floribus chamæmeli in lacte coctis parum farinæ hordei addidisse, & in formam cataplasmatis redegisse, & apposuisse, ad sedandum dolorem cum miraculo quasi. Vtile est & oui luteum cum oleo violar. in formam linimenti subactum: vt & aqua spermatis ranarum, quæ forsan etiam aliquam vim narcoticam habent. Adrianus Spigelius apud Morauos in vsu & nobile experimentum pro sanandis illico doloribus podagricorum, Vlmariæ cum radicibus & floribus destillatæ aquam esse scribit: quæ & Silesiis in frequenti vsu est. Commodum etiam est decocto parietariæ partem affectam fouere.

Vsurpantur à plurimis etiam olea & pinguedines. Verùm hîc non sine caussa monendum, pinguibus talibus cautè vtendum esse. Cùm enim arthritis sæpe cum erysipelate, quantum ad caussam, aliquam cognationem habeat; at verò notum sit, pinguia omnia, quæ poros obliniunt, in erysipelate potiùs nocere, quàm prodesse: idem etiam in arthritide metuendum videtur, ne si per pinguia pori oblinantur, humore intus detento, dolor augeatur, id quod ipsa experientia testatur. Et vir quidam honestus in vicinia mihi retulit, se in podagricis doloribus sedandis in suo corpore nihil vtilius percepisse, quàm caseum ouillum planè recentem impositum, verùm sæpe renouatum. Quamprimùm enim à calore partis calefactus pinguescere, & quasi butyrum fundere caseus incipiebat, dolorem inde sibi augeri dicebat.

℞. *Medull. panis tritic.* ℔. ß. Coq. in *lact. rec.* q. s. ad conficiendum cataplasma: Adde *mucilag. sem. alth.* ℥. ij. *farinæ sem. lini, fœnugr.* an. ʒ. ij. *puluer. flor. chamæmeli, meliloti*, an. ℥. j. *croci* ʒ. j. *ol. rosac. chamæmel.* an. ℥. ß. Misc.

Vel ℞. *Lactis recenter mulcti*, ℥. j. ß. *medullæ panis tritici* ʒ. v. *farinæ hordei* ℥. j. ß. *hermodactyl. vulgator.* ʒ. vj. *croci* ℈. j. *ol. chamomel.* q. s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Panis albi* ℥. vj. *lact.* q. s. Misc. ad ignem: Adde *vitellos ouor.* ij. *ol. rosac.* ℥. ij. *croci* ℈. j. M.

Vel ℞. *Farin. hord. fabar. orobi*, an. ℥. j. *sem. lini* ʒ. vj. *puluer. flor. chamomel.* ʒ. iij. *meliloti* ʒ. ij. *croci* ℈. j. Coq. in s. q. *aq. flor. chamameli*: Adde *vitellos ouor. duor. ol. chamæmel. rosar.* an. ℥. j. Misce.

Vel ℞. *Pulpæ panis triticei* ℥. ij. *puluer. flor. verbasci* Vnc. j. Coq. *in lacte* Adde *flor. cassiæ* Vnc. j. Misce.

Vel ℞. *Sem. lini, fœnugraci*, part. æqual. Extrahatur mucilago *aquâ rosarum*. Adde *vitellos ouorum duos*, *aceti* parum. Inspersa farina fabarum, F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farinæ hordei, sem. lini, fœnugræci, fabarum, puluer. flor. chamæmel.* an. ℥. ß. *rad. althææ* ℥. j. *ol. rosac. chamæmel.* an. ℥. j. ß. *vitellos ouor.* num. iij. *roob. vini* Vnc. j. Misce, F. Cataplasma.

Vel ℞. *Flor. verbasci* q. v. Infund. in s. q. vini rubri per duos menses, deinde destillentur. Destillatâ aquâ locus fouentur, & deinde inungatur oleo seu liquore è floribus verbasci, vitro clauso ad radios Solis tempore æstiuo collecto.

Vel ℞. *Gemmas coryli*, exprimatur ex iis oleum eodem modo, vt ex semine lini parari solet. Corpus, quod post olei expressionem remanet, comburatur, & ex cineribus aquâ purâ sal eliciatur, qui oleo expresso misceatur. Oleum cum sale mixtum clarificetur transfundendo id per pyxidem ligneam, sicut pictores oleum lini pro suo vsu clarificare solent, & euadit præstans ad dolores leniendos medicamentum.

Verùm ipsa anodyna pro qualitate humoris nonnihil variari possunt, & in humore calidiore frigida quædam addi, vt rosæ & earum aqua, aqua plantaginis, & similes. In caussa verò frigida flores chamæmeli, meliloti, absinthium, semen lini, fœnugræci addi possunt.

Narcotica.

Narcotica. Si anodyna non suffecerint, narcotica vsurpanda, quæ cùm stuporem parti inducant, non solùm protinus dolorem compescunt, sed & calore suo, quem obtinent, simul humores resoluunt, atque ita cum commodo & tutò, nec cum periculo, vti creditur, vsurpantur, sicut Platerus, *lib.* 2. *Pract.* scribit: at propterea, sicut & alij plurimi, hyoscyami & mandragoræ ac papaueris folia recentia contusa, vel priùs decocta, admota commendat; sunt vtilia & illorum olea, ac succus ex illis expressus, pro fotu vsurpatus, vt & radix mandragoræ, semenque hyoscyami tum aliis cataplasmatis formâ applicata. Nicotianæ etiam folia recentia contusa, & parti dolenti imposita dolorem leniunt. Idem Platerus, vt & alij Autores ad opium accedunt, idque aliis anodynis admiscent, & Vnciis duabus illorum, Drach. j. opij addunt. Si etiam in spiritus vini simplicis, vel croci infusione rubescentia Vnc. iv. camphoræ Scrup. j. & opij Drach. j dissoluatur, eóque liquore pars dolens illinatur, efficacissimum scribit esse remedium. Antidota etiam opiata, vt theriaca, Mithridatium, philonium, recentia addi possunt, præsertim si opij quantitas augeatur.

In vsu tamen opiatorum non diu persistendum, cum calido natiuo & neruis sint inimica.

Idem tamen Platerus, *lib.* 1. *Pract. cap.* 5. *de tactu læs.* scribit, ab externo narcotico cuti applicato cutem stupidam & indolentem reddi posse, se nunquam deprehendere potuisse, licèt vt aliquid certi cognosceret, massam opij emollitam parti podagra dolenti applicarit.

Exhibita

Exhibita quidem narcotica dolorem etiam facilè sedant, verùm cùm motum humorum ad externas partes impediant, facilè aliquid incommodi excitare possunt, & dolorem longiorem efficere, cùm dolor paulo post recurrere soleat.

E.G. ℞. *Farin. hord.* Vnc. iv. *medull. panis tritici* Vnc. iij. *lactis* q.s. Coqu. ad consistentiam cataplasmatis: adde *ol. rosac.* Vnc. j. *vitell. ouor.* num. iij. *opij* ℈. j. Misce.

Vel ℞. *Medull. panis tritici* q.s. affunde *cremoris lactis* q.s. adde *croci* Drach. j. *amyli* Drach. ß. *puluer. lumbricor. terrestr.* Drach ij. *vitell. ouor.* num. iv. *sem. hyosc. anisi, papau. alb.* an. Drach. iij. Bulliant in vase duplici per horam dimidiam. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Fol. hyoscyami* M. iij. *baccar. solani* Vnc. j. Coquantur ad mollitiem, & contundantur: inspergatur *farin. hord.* ℥. j. ß. *ol. ros.* parum. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Farin. hord. medull. panis alb.* ana M. ß. *fol. hyoscyami, malu. violar.* an. M. j. *flor. chamaemel. cortic. papau. alb.* ana M. ß. *ol. lumbricor. papauer.* ana Vnc. j. F. Cataplasma.

Si libet, *opij & croci*, an. Drach. j. addere licet.

Vel ℞. *Rad. mandrag. fol. hyoscyami*, an. q.s. Coq. & contundantur: adde *farina fabar. & ol. rosac.* q.s. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Vitrioli crudi* ℔. ij. *spiritus vini* ℔. iij. *aq. sambuc.* ℔. ij. Misce simul in cucurbita vitrea bene lutata, appositóque alembico & recipiente, in quo ponantur *sem. hyoscyami contusi* Vnc. ij. *flor. verbasci, sambuci, chamaemel.* an. M. ij. Fiat distillatio igne aperto, per gradus, donec vitrum igniatur. Post destillationem spiritus cum phlegmate à seminibus & floribus separetur, & vsui in vitro seruetur.

Vel ℞. *Flor. hyoscyami* M. j. *solani, semperuiui, capit. papaueris hortens.* an. M. ß. *radic. mandragor.* Vnc. j. *flor. chamaemel. verbasci*, an. P. j. *sem. psyllij* Vnc. j. ß. *hyoscyami* Drach. j. Coquantur in lacte pro fomento. Remanentia contundantur, & additâ *farina sem. lini* Vnc. j. *hord. ol. rosacei*, an. Vnc. ij. Fiat Cataplasma.

Nonnulli huc referunt & aquæ frigidæ perfusionem, & quidem authoritate Hippocratis, qui 5. *aphor.* 25. scribit: *dolores articulorum podagricos, conuulsiones, & horum plurima, frigida aqua largè affusa leuat, & dolorem soluit. Nam mediocris torpor dolorem soluit.* Scribitque Donat. Anton. Ferrus, *tract. 2. de podagra, c. 9.* se hoc remedium sæpius expertum esse, & cùm alia remedia nihil profecissent, ad aquæ frigidæ perfusionem, tanquam ad extremum remedium peruenisse, & statim dolorem sedatum fuisse. Verùm enim verò negari equidem non potest, aquam frigidam parti affectæ affusam non solùm repellere, sed torporem quendam inducere, atque ita dolorem lenire: verùm metuendum est, ne calor innatus partis hoc modo destituatur, & imbecillitas parti concilietur, ob quam postea malum grauius reddatur, & præterea humor parti impingatur, & in ea condensetur, aut etiam ex violenta repulsione humores ad interiora ruant.

Repellentia.

Repellentia. Topica verò, quæ ad caussam diriguntur, quod attinet, & primò repellentia, etsi ea à nonnullis commendantur: tamen sola hîc vix locum habent. Cùm enim natura ipsa motum hunc instituat, & humores vitiosos è partibus internis ad externas & ignobiliores depellat, si is motus impediatur, & humores ad partes internas & principes repellantur, id cum vitæ periculo accidit, & pessima excitantur symptomata, quæ non cessant, nisi natura humorem vitiosum ad alium articulum iterum expellat.

Præterea cùm dolor mitigetur, cùm materia ad externas, quæ circa articulum sunt, partes diffunditur, si per repellentia ad interna repellatur, dolor augetur; vnde nonnulli etiam nec externam auram, etsi non adeò frigida sit, ferre possunt, sed membrum affectum tegant necesse est, si dolorem mitiorem experiri velint. Insuper si materia iam ex parte influxerit, repellentium & refrigerantium vsu incrassatur, & parti impingitur, malúmque difficilius curatu redditur. Si tamen à subito & nimio humorum affluxu, præsertim calidorum, in principio dolor valde augeatur, & is curam totam ad se trahere videatur, ac propterea eum moderari, & repellere nonnihil animus sit, repellentibus quidem vtendum, sed non solis, verùm cum anodynis mistis, & præmissa venæsectione & purgatione. Sicut contrà in principio nimis laxantia non vsurpanda, cùm affluxum humorum promoueant, sed affluxum humorum nonnihil remorantia vsurpanda. Itaque tùm lactucam, semperuiuum, portulacam, v.nariam, plantaginem, rosas, & ex iis, parata addere licet, vt & aliquid aceti.

Vt ℞. *Farin. hord.* Vnc. iij. Coq. in *oxycrato*, Adde *vitell. ouor.* ij. *croci*, ℈. j. Misce.

Vel ℞. *Mucilag. sem. psyllij aquâ ros. extract.* Vnc. ij. *mucilag. sem. alth.* Vnc. j. *farina hord.* q.s. *vitell. oui* vnius. F. Cataplasma.

Vel ℞. *Aq. spermat. ranar.* Vnc. iv. *solani, flor. sambuci, plantag.* an. Vnc. ij. *camphor.* Scrup. ß. Misce.

Si libet, *mucilag. sem. psyllij & cydon.* an. Vnc. j. addi potest.

Vel ℞. *Succi hyoscyami, semperuiui, lactucæ*, an. Vnc. ij. *farina hordei* Vnc. j. *vitell. oui* vnius, *ol. rosac.* Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. *Rosar. rubr.* M. j. *farin. sem. fœnugr. fabar. hord.* an. Vnc. j. *santali rubr.* Drach. j. ß. *flor. chamaem.* P. j. Coctis & contusis addantur *vitell. ouor.* ij. *aceti*, Vnc. iv. *ol. rosac.* q.s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Aq. solani, plantag. sperm. ranar.* ana Vnc. ij. *ol. rosac. chamaem.* ana Vnc. j. *lactis vaccini* Vnc. iij. *farin. fabar. alth. hord.* ana Vnc. j. vel q.s. *croci* Scrup. j. *vitell. ouor.* num. ij. *opij* ℈. ij. Fiat Cataplasma.

Nonnulli *C. C. vstum & praeparatum* in *aqua flor. verbasci* macerant, vel coquunt, & in colatura pannos lineos imbuunt, eósque parti dolenti imponunt.

Vel ℞. *Verbasci recentis* ℔. vj. *vini*, ℔. ij. Macerentur per dies tres, postea destillentur.

Vel ℞. *Flores verbasci*, iisque ampullam vitream reple, & orificio obturatam Soli expone. Sic enim in liquorem diffluunt, qui linteo parti affectæ impositus dolorem lenit. Si olea adhibere libet.

℞. *Ranas* quinque, *lumbricorum terrestrium vino lotorum* ℥. iij. Coq. in *ol. rosaceo*, Coleutur.

Discutientia.

Discutientia. Vbi autem fluxionis impetus præterit, ac pars intumuit, ea simul misceantur, quæ humorem euocant, leniter discutiunt, atque ita aliquid caussæ tollunt. Hîc autem Medici plerique prolixi esse solent, in recensendis & distinguendis medicamentis, quæ caussæ calidæ, quæ frigidæ, imò quæ omnibus humoribus conueniunt. Verùm etsi non negamus, ad humoris affluentis conditionem aliquo modo respiciendum esse: tamen præcipua cura esse debet, vt humor ille serosus & acris, qui proxima & principalis doloris caussa est, à partibus in articulis penitioribus ad externas euocetur, & insensibiliter discutiatur, id tamen ita fiat, vt humorum (vt dictum modò) quos is secum rapit, quique ratione doloris simul attrahuntur, & vulgò pro proxima arthritidis caussa habentur, etiam ratio habeatur. Imò ipse humor ille serosus prima mali huius caussa, in aliis magis, in aliis minùs calidus est. Ideóque si humor qui affluit, sit calidus, discutientia ita comparata esse debent, vt quidem humorem leniter discutiant, affluxui tamen nouo occasionem non præbeant. Et humor talis calidus cùm sit simul mobilis & tenuis, facilè discutitur, nec fortioribus medicamentis indiget. Si verò humor sit minùs calidus, vel frigidior, tutiùs calidiora adhibere licet. Neque enim metus est, vt tum facilè nouus fluxus concitetur, & calidiora medicamenta ad humorem talem discutiendum requiruntur.

Quibus verò medicamentis humor ille serosus & tartareus, vt appellatur à Chymicis, extrahendus & discutiendus sit, non sine caussa diligenter inquirendum. Etenim diximus *de cons. & diss. Chym. & Gal. cap.* 15. medicamenta caussæ suo modo debere esse similia. Nam non quodlibet à quolibet patitur, nec quodlibet cuilibet vnitur. Gummi Arabicum, tragacanthæ cerasorum, ab aqua ob naturæ conuenientiam dissoluuntur, non verò sulphur & alia sulphurea ac oleosa. Sulphur ab oleo dissoluitur, non verò ab aqua forti, etsi hæc argentum & alia metalla soluere possit. Manus pice vel terebinthina sordidæ non aquâ sed oleo vel aliâ pinguedine mundantur. In ambustis non frigidam aquam adhibere licet, sed oleum lini, vernix & similia, quæ empyreuma illud extrahunt adhibenda. In erysipelate, seu rosa dicta, non pinguia & oleosa imponenda, sed liquidum oleo temperatum, sapo in aq. sambuci dissolutus, & similia, quæ poros non claudunt, illum tamen subtilem & calidum humorem extrahunt ac discutiunt. Eadẽ in arthritide est ratio, & cùm ea non ab aqueo humore, nec etiã ab oleoso aut sulphureo, vt Chymici loquuntur, sed acri & salso originẽ habeat, ad eum extrahendũ & dissipandum potiùs ea, quæ salem volatilem in se continent, quàm pinguia & oleosa adhibenda. Et experientia iam multos docuit, à pinguibus dolores arthriticos augeri. Hinc Chymici non sine caussa commendant salem armoniacum sæpiùs sublimatum in vino vel alio conueniente liquore dissolutum, & parti impositum. Alij salem vrinæ, itidem in vino vel alio liquore dissolutum. Et cùm Andr. Spigelius scribat, se vidisse vrinam humanam veterem parti dolenti, etiam adhuc perstantibus insignibus doloribus, fomenti loco impositam mirabiliter profuisse, multò magis id sal vrinæ perstaret. Imò nonnulli, & aliis salibus ad euacuandum istum humorem vtuntur. Noui etiam qui spiritum salis aliis liquoribus temperatum adhibet. Commodissimè aquâ Vlmariæ temperatur, & parti dolenti pennâ illitus humorem ita extrahit, vt etiam vaporis formâ exhalare videatur. Imò quidam etiam ea commendant, quæ ad phœnigmos & vesicatoria vsurpari solent, atque anodynis ea miscent. Neque hæc recentiorum, & Chymicorum saltem inuenta sunt, sed plantas sale volatili & acri abundantes in arthritide curanda iã antiquis in vsu fuisse, vel sola iberis seu lepidium docet, cuius radices tusas cum axungia veteri mistas ischiadicis magno cum cõmodo apponi scribunt, vt patet ex Dioscoride, ex Damocrate, cuius carmen apud Galenum, 10. *de comp. med. sec. loc.* legitur: Aëtio, *tetrab. 2. serm. 4. c. 2.* & aliis. Et de sinapi semine scribit Alex. Trallianus, quendam, solo sinapi cum ficubus siccatis misto in magnis doloribus à frigido humore ortis, ventrem, dolore liberatum fuisse. Nonnulli raphanum agrestem comminutum commendant, & vidi quibusdam profuisse. Cuius acrimonia si metuatur, & feruor inde aliquis excitetur, coqui priùs parum potest,

Laudatur & liquor limacum.

℞. *Limac. ex testis suis exemptas* num. xxv. *gran. obuli recent. salis*, an. q.s. Fiat S.S.S. in vase mundo subtus pertuso, ponatur in cellam, & supponatur vas, quod excipiat liquorem destillantem, quo panni imbuantur, & parti affectæ applicentur.

Commendatur & hoc suffumigium.

℞. *Ligni aloes, succini, thuris, gummi iuniperi, sem. hyosciami, styrac. calamit. gummi tacamahaca, anima*, an. Drach. j. Puluerisentur crassiusculè, puluis supra ignitos carbones proiiciatur, & fumus parte affectâ per dimidiam horam excipiatur. Quercetanus, *Pharmacop. restit. cap.* 7. quatuor habet aquas, antipodagricas.

Prima est:

℞. *Aquæ spermatis ranarum, thapsi barbati, salicis*, ana ℔. ij. ß. *vrina pueri vinum bibentis* ℔. iij. *theriac. recent.* ʒ. ij. ß. *vitrioli, salis fusi, aluminis*, ana Vnc. iv. Destillentur ad siccitatem per cineres. Adde *salis vitrioli* Vnc. j. ß. *camphor. croci*, ana Drach. ij. Misce. In aqua ista linteola madefiant, & parti dolenti applicentur, ac sæpe renouentur.

Secunda:

℞. *Salis, vrina pueri*, an. q. v. Destillentur.

Tertia:

℞. *Fol. & flor. sambuci viridium*, ana ℔. j. Contundantur & macerentur in s. q. vini per dies 3. in Baln. postea destillentur.

Quarta:

℞. *Spir. vini rectific.* ℔. ij. *mellis puriss.* ℔. j. Destillentur in balneo vaporoso, & duo liquores, alter aqueus, alter sulphureus, seorsim colligantur. Remanentiis adde *croci integri*, ʒ. j. ß. *terebinth. Venet.* Vnc. ij. *tartari ad albed. calcinati* ℔. ß. *salis fusi* Vnc. j. *phlegmatis vitrioli* Vnc. iv. *lixiuij sarmentorum vitis* ℔. ij. Macerentur horis 24. deinde destillentur ad siccitatem. Fecibus remanentibus adde primam aquam, & destillentur. Tandem liquores omnes misce, & in baln. vaporoso destilla.

Andreas Libauius *Apocalyps. Hermet. part. prior. cap.* 8. omnibus præfert aquam, in qua æs & ferrum extincta, & postea Mercurius vitæ maceratus sit.

Vel ℞. *Sapon. Veneti* Vnc. j. ß. *spir. vini, aq. flor. sambuci* ana Vnc. ij. Misce.

Vel ℞. *Cancror. fluuial.* num. viij. *granor. iunip.* M. j. *myrrha, thuris*, ana Vnc. j. *vini optimi* ℔. j. Destillentur.

Vel ℞. *Mastich. thuris, myrrha, ammoniaci, bdellij*, ana Vnc. ij. *vitriol.* ℔. j. *mellis* ℔. ij. *tartari* Vnc. j. ß. *spir. vini opt.* ℔. iv. Destillentur s. a.

Solenander *consil.* 24. *sect.* 4. scribit, se nouisse quendam senem podagricum: qui sibi de hoc modo medicinam faciebat. Cùm tumor & dolor magnus, locúsque rubens erat, accipiebat salem, cinerem, vrinam pueri, & acetum, in iis commistis, & agitatis madefactum & expressum pannum laneum album applicabat aliquoties. Sedato iam magna ex parte dolore, morbo declinante, coquebat sulphur viuum, & pulverem hellebori albi in oleo seminis lini, eóque affecta loca illinebat. Idem Solenander istud multis profuisse scribit. Adnascitur ad quercûs radices, vt plurimùm autumno, fungus quidam rubens, tener, & pro ratione radicis arboria magnus satis, quem propterea ὑποδρῦον nominat, ille procul dubio, cuius supra *lib.* 3. *pract. part.* 2. *sect.* 2. *cap.* 7. de dysenteria facta est mentio: istum in tenues particulas sectum, cum trito sale in ollam testaceam indit, ita inspergens salem tritum, vt particularum strata quælibet salem intermedium recipiant. Sic permixtum conditum fungum in penu subterraneo seponit, muriam, quæ tandem inuenitur in olla, liquefactam colligit, eáque affermarâ affectos articulos illinit. Verùm quia siccat vehementer & discutit, laxatámque ab humore partem mirificè roborat, monet, principio, priusquàm dolor inualuit, eius vsum esse vtiliorem, aut iam declinante paroxysmo, ad materiam absumendam, partísque robur, & firmitudinem addendam, potissimùm si aliquoties interponatur fotus & lotio partium, ex decocto verbasci, absinthij, chamæmeli, herbæ paralyseos, saluiæ, chamæpityos, artemisiæ, rorismarini, meliloti, & id genus aliarum, quæ incidere, abstergere, discutere, siccare mediocriter & roborare valent.

Commendatur & hoc Emplastrum.

℞. *Gummi Caranna* Vnc. j. ß. *tacamahaca* Drach. vj. *emplastri oxycrocei* Vnc. ix. *cera alba* Drach. v. *pulueris consolid. maioris* Drach. ij. gr. xv. Cum *oleo chamæmel.* F. s. a. Emplastrum, quod loco dolenti applicatum valde extrahit materiam & dolori succurrit.

Et talia medicamenta plurima magnâ copiâ apud Platerum *lib.* 2. *pract.* & alius passim extant.

De his tamen hoc monendum censeo, in topicis omnibus applicandis signa à iuuantibus & nocentibus diligenter attendenda esse. Etsi enim proxima caussa arthritidis sit humor serosus, salsus, tartareus, aut quomodocunque appellare libet: tamen non est de nihilo, quod Chymici monent, vt infrà *quæst.* 6. dicetur, varia esse salium in plantis & terrâ genera, seu, vt Platerus loquitur, humorem arthritidis causam ichoribus humorum excrementitiorum qui eum vehementiorem reddant, permisceri. Vnde non solùm in diuersis indiuiduis, sed & in eodem secundùm ætatem non semper eadem doloris ratio est. Vnde Q. Serenus.

Quædam haud fuerit rabida medicamina digna podagra.
Cui ter tricenas species Epidaurius ipse
Dixit inesse Deus.

Tandem ad discutiendas reliquias fiant fomentationes ex artemisia, origano, absinthio, betonica, calamintha, floribus stœcad. Arabicæ, lauendulæ, chamæmeli, meliloti, in vino & aqua coctis, quæ simul partem roborant. Monet autem hic Crato, *cons.* 240. vt pedes quàm minimè humectentur, sed vapor saltem pedibus excipiatur. Et reuerà commodissimæ sunt eiusmodi fomentationes. Si tamen paulò plures plantæ in aqua coquantur, & aliquid salis addatur, vel etiam liquorum affundatur, nihil commodi ab humectatione expectandum; aut si omnino quid damni metuamus, ne humiditas aquea post balneum in parte affecta relinquatur, trochisci sequentes carbonibus ignitis iniiciantur, & fumus parte affectâ excipiatur.

℞. *Gummi iuniperi, thuris*, an. Drach. ij. *ladani, benzoes*, an. Vnc. j. *cinnamomi, caryophyllor. nuc. mosch.* an. ʒ. ß. Puluerisata excipiantur *gummi tragacanth.* & F. trochisci.

Commendatur etiam plurimùm balneum è lignó iuniperi, vt & ex decocto vulpis integræ, adiectis ranis & lumbricis, & herbis anteà enumeratis.

Vel vngantur pedes conuenienti aliquo linimento vel vnguento, Galenus, 2. *de simp. med. fac. cap.* 18. vt & alij authores, plurimum commendant oleum salitum parti affectæ affricatum. Omnibus enim ait Aëtius, *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 21. qui hoc modo fricantur, insitus calor augetur, quod præter naturam est, discutitur, recrementáque consumuntur, & affecta membra redduntur robustiora, vt doloribus ampliùs non sint obnoxia; maximè si diligenter singulis diebus manè & vesperi per omnem vitam hoc præsidio vtantur. De quo confidenter & procul dubio ἀπροφασίστως ausus est pronunciare Philagrius, vt Aëtius *loc. alleg.* scribit, quod etiam solum sufficiat iis, qui vel maximè circa diætam delinquunt, aut immodicè refrigerantur, aut ægrotant ex labore, aut re venereâ nimiùm sunt vsi, aut quemcunque alium excessum admiserunt. Quia autem oleum & sal non facilè miscentur, sal primò vino calido humectandum, & hinc cum oleo in mortario diligenter miscendum, & semper, antequam hoc linimentum in vsum trahatur, sal oleo benè admiscendum. Neque etiam saltem inunctio sufficit, sed articuli bene fricandi sunt, vt medicamenti vis penetret.

Vel ℞. *Castorei, thuris*, ana Drach. j. ß. *medull. ceruina, adipis anser.* an. Drach. iij. *ol. mastich. menthæ*, an. Vnc. ij. ß. *bdellij, galbani aceto dissolut.* an. Vnc. ß. *farina sem. lini, fœnugræci*, an ℈. iij. ß. *cera* q. s. F. Emplastrum.

Flauij Clementis pharmacum, cuius vsu homines toto corpore destructos à podagra, chiragrâque adeò conualuisse fertur, vt circa noxam ambulauerint, describit Galen. 7. *de comp. med. sec. gen. c.* 12. vbi & alia huius generis pharmaca habet, vt & 10. *de com. med. sec. loc. cap.* 2.

Vel ℞. *Gummi pini*, Vnc. j. *picis nigræ*, Vnc. ij. *cera*, Vnc. j. ß. *pingued. galli veteris*, Vnc. j. *puluer. hermodactyl. sulph. viui*, ana Vnc. iij. Fiat Emplastrum, & tertia die renouetur.

Henrici Stapedij, *in cons. Scholtz.* 9, *cons.* 238. sunt sequentia. ℞. *Baccar. iuniperi, althææ*, an. Vnc. ij. *fol. lauri, myrti, saluiæ, betonicæ, stœchados, origani, calaminthæ, maioran. rosmarin.* an. M. ß. *sem. lini, fœnugr.* an. Vnc. ij. Fiat decoctio in lixiuio è sarmentis vitis, addendo salis communis ℔. j.

Postea sequenti oleo inungantur. ℞. *Rad. pyreth. nuc. mosch. caryoph. comusor.* an. Drach. ij. *flor. salu. hyssopi, rorismarini, stœchad. Arabic. spica nardi*, an. ʒ. j. ß. *rad. aristoloch. hermodactyl.* an. Vnc. j. Affunde *spir. vini* ℔. j. vel q. s. Macerentur per diem: postea adde *terebinth. opt.* ℔. j. ß. Destillentur in alembico vitreo.

Alexand. Trallianus, & alij hoc commendant, & eo multos non solùm, quibus pituitosus humor, sed & quibus bilis affluxerat, valetudinem recuperasse testantur.

℞. *Thymi, origani, satureiæ, calaminthæ*, ana q. v. Coq. in *aceto acerrimo*: decocto calido partes affectas sæpe perfunde ac foue.

Ad Tophos.

Si materia iam in tophos concreuerit, equidem eos dissoluere difficillimum est; verùm si nondum inueterati sint, non omnino nulla sanationis spes est. *Ad Tophos.* Possunt autem ad tophos discutiendos adhiberi non solùm externa & topica, sed & interna. Interna sunt antidota illa suprà proposita, inter quæ præcipuè vtilis est antidotus Tralliani ex Centaur. Scribit etiam idem Trall. quendam, cùm tophos habere cœpisset, decocto chamæpityos sumto prohibuisse, ne ampliùs generarentur. Externa seu topica ad nodos dissoluendos vtilia, sunt ammoniacum aceto dissolutum.

Vel ℞. *Empl. diachyli simpl.* Vnc. j. *ammoniaci, galbani, bdellij, sagapeni*, an. Drach. j. *ol. irini, liliorum alborum*, an. Vnc. ß. *puluer. ireos*, Drach. j. Fiat Emplastr.

Vel. ℞. *Rad. bryonia, cucum. agrest. iridis*, an. Vnc. ij. *alth. lilior. albor. sub cinerib. calid. coctar.* an. num. iv. *sem. vrticæ, sinapi, nasturtij.* an. Vnc. j. Terantur cum *adip. anserin.* & *ol. amygd. dulc.* s. q. F. Cataplasma.

Galenus, & alij id quod è caseo veteri conficitur, plurimùm commendant. Nam cute sponte disruptâ absque sectione articulos citra noxam quotidie lapidibus liberatos reficit.

℞. *Casei veteris & acris*, Vnc. iij. vel q. v. inringatur *in iure carnis suillæ salsæ*, s. q. & in mortario subactus parti affectæ imponatur. Alij pedes suum salsos in aqua ad mollitiem planè coquunt, & postea admiscent casei antiqui partes duas, nasturtij partem vnam, & emplastrum inde conficiunt, quod valde commendant.

Vel ℞. *Succi tabaci* Vnc. iij. *cera citrina* Vnc. ij. *resina pini* Vnc. j. ß. *terebinth.* Vnc. j. *ol. chamæmel.* q. s. Fiat cerotum molle.

Vel ℞. *Mellis, axung. vrsina, aceti acris*, an. ℔. j. *serpentes & testudines montanas*, vnum & alterum. Coq. in vase vitreato lento igne, ad *aceti* consumptionem, postea colentur, & adde *cera* ℥. iij. Liquefiant simul, & vsui seruentur, & loco affecto ad ignem illinantur.

Vtilia etiam sunt luta emollientia & resoluentia quarundam thermarum, qualia sunt D. Petri & Bartholomæi in agro Patauino, quibus manè & vesperi pars affecta per horam & amplius fouetur. & postea thermis abluitur.

Erasistratus Sicyonius efficax ad tophos remediũ hoc parabat.

℞. *Visci querni* ℔. j. ß. *thuris*, *cera*, *tædarum pingu.* *resina pini*, an. ℔. j. Liquabilia liquabat, & cum pinguibus tædis agitabat ac miscebat, à quibus cùm omnis pinguedo effluxisset, ab igne ablatum liquorem percolabat, thúsque in tenuissimum puluerem contritum inspergebat, & assiduè, donec in massam manus non inquinantem redigeretur, agitabat. Plura vid. apud Trallian. *lib.* 11.

CAPVT VI.

De dolore Ischiadico.

Dolor Ischiadicus.

DOlor Ischiadicus equidem arthritidis species est, vt de eo præter ea, quæ hactenus dicta sunt, nihil dicendum videatur. Verùm cùm & ratione partis affectæ aliquid peculiare habeat, & in curatione proprij quid obseruandum veniat, de eo pauca dicemus.

Sunt quidem nonnulli, qui per Ischiadicum dolorem, alium affectum ab arthritide differentem accipiant, qui inter chronicos affectus est, & accidit iis etiam, qui podagra vel chiragra nunquam laborarunt, ab excrementis illic congestis, vel in eam partem influentibus, & plerumque sensim & paulatim. Verùm de isto affectu hîc agere nobis propositum non est, pertinétque is ad ambulandi, ob coxæ vitium, impotentiam, quæ latiùs se, quàm arthritis extendit, de qua solùm hîc agere nobis propositum est, & proinde etiam de ischiadico dolore tantùm, vt arthritico, hîc agemus.

De loco autem affecto hîc quædam discrepantia est, Aëtius *tetrab.* 3. *serm.* 4. *cap.* 1. ex Archigene ita scribit: *Ischiadici propriè dicuntur, quibus dolor circa iuncturam quandam vertebrarum innititur. Antecedit autem & quasi auspicatur hoc malum aliquando vicinorum musculorum dolor, & maximè lumborum aliquando verò ab ipsa iunctura initium fit affectionis: Iam verò quandoque contingit, vt vertebra dolore ferè sublato, circa poplitem solùm affectio hæreat, alius verò iuxta talum; quibusdam verò totum crus æqualiter dolore affligitur; multis item circa inguina dolor figitur, & tum sanè vesica ipsa molestiam transsumens, vrinæ difficultatem inducit, & tunc maximè totum crus à coxendicibus vsque ad calcaneum dolorem perfert.*

Fernel. *lib.* 6. *de part. morb. & sympt. cap.* 18. *Ischias*, inquit, *omnium vehementissima, sedem non habet in eo articulo, quo femoris caput in coxendicem inseritur, sed altiùs, ad summam natem, quà nerui à lumbis & osse sacro emergentes feruntur in crura: dolor atrox non in sola est coxendice, sed in femur quoque & in suram, & in extremum pedem exporrigitur, quocunque nimirum ab affecta coxendice diductus ramus pertingit.* Alij, vt Platerus, Ischiadicum dolorem articulo coxæ cum femore tribuunt.

Verùm sciendum, circa coxendicem, vt & in humero interdum, accidere aliquando dolorem, qui quidem sæpe vehementissimus est, non tamen propriè articularis, cùm non sit in articulo, quia membranam musculorum occupat, neque etiam in vno loco consistit, sed ad partes inferiores plerumque descendit. Et talis ferè dolor est Ischiadicus, quem Aëtius ex Archigene descripsit. Atque hunc dolorem ex humore seroso acri à capite sub cute defluente, & circa Membranam vel neruum aliquem hærente ortum habere concedo: cum tamen dolorem propriè arthritidem non esse, ex eo patet. Primò, quòd non circa articulum semper, sed & in mediis spatiis intra articulos consistit. Ita curaui hîc virum nobilem, qui talem dolorem in ipsis musculis, qui sunt inter genua & coxendicem, patiebatur. Similes dolores sæpe in pectore accidunt, & pleuritidem notham quandam excitant. Deinde quòd certis interuallis rarò redeunt, sed sæpe, postquàm semel atque iterum hominem afflixerunt, posteà toto vitæ tempore non reuertuntur. Tertiò, quod ij qui dolores hos patiuntur, arthritide in aliis partibus non affliguntur, quod in vera arthritide accidit. Qui enim diu arthritide laborant, rarò sola podagra corripiuntur, sed postea etiam dolores in manibus & aliis articulis patiuntur.

Tandem etiam arthritis vera plerumque & ferè semper sibi tumorem adsciscit, at verò dolores hi nullum tumorem habent coniunctum, non solùm vbi sunt in loco profundo, sed etiam vbi sunt in loco non profundo, vt in humero sæpe accidit, idque ea de caussa curant, quia humor non ex venis, quibus pars illa nutritur, vt in vera arthritide, affluit.

Nos verò non de dolore isto hîc agemus, sed qui propriè arthriticus est. Dolor autem iste Ischiadicus hoc proprij habet, quòd latiùs, quàm in aliis articulis, & sæpe ad vicina loca diffunditur: id quod accidit primò, quòd os coxendicis amplum est, vnde etiam tribus nominibus distinguitur, & vbi lateribus ossis sacri connectitur, os ilium dicitur; ad cotylam, ischium; anteriore parte os pubis. Deinde quòd nerui, qui à lumbis & osse sacro ad eam articulationem veniunt, in diuersas partes distribuuntur. Idcóque dolor coxendicis in omnia loca sese diffundit interdum, inque neruos à coxendice deductos pertingit.

Est autem hoc malum curatu difficile, propter loci profunditatem & amplitudinem, ac materiæ multitudinem, quam locus amplus capit. *Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, rursúsque incidit, iis mucores supernascuntur.* 6. *aphorism.* 59. Et *Quibus diuturno coxendicum dolore infestatis coxa excidit, iis crus contabescit, & claudicant, nisi vrantur.* Ibid. *aphor.* 60. Si enim ab influente humore ligamenta relaxantur, coxa excidit, & in cauitatem illapsus humor lentus redditur, imò sæpe in lapideam duritiem concrescit. Vnde quia venæ & arteriæ suo loco dimouentur, & comprimuntur, ἀτροφία in cruribus succedit. Si etiam in ætate iuuenili quem ischias apprehendit, vitam breuiorem promittit, quia dolore & inediis æger marcescit, vnde etiam φθίσις ἰσχιαδική nomen accepit.

Curationem quod attinet, ad reuulsionem commodissimè vena basilica in eodem latere aperitur, deriuationis autem gratiâ ischiadica. Et quidem si dolor magis extrorsum vergat, quæ est ad malleolum externum, aut saphena, quæ est ad malleolum internum, si dolor magis introrsum vergat.

Scribit etiam Hippocrates 6. *epid. sect.* 5. *t.* 21. *Cùm adsunt κέδματα, vena post aures scarificanda sunt*; quem locum Galenus & alij de fluxionibus in coxendicem explicant: præceptum tamen Hippocratis verum esse non putant. Hippocratem verò defendit Sieggheus, & cum ratione illud, quod procul dubio experientia obseruauit, Hippocratem proposuisse putat. Cùm enim caussa mali per foramen nuchæ, vel viam Fernelij, in coxendicem destillet, ad fontem mali tollendum, circa aures rectè remedium adhiberi statuit. Verùm etsi ista concedantur: tamen κέδματα ista non sunt dolores ischiadici propriè dicti, qui ad arthritidem pertinent, sed ij, quorum suprà facta est mentio.

Purgationes fortiores hîc locum habent, atque vtile est hîc Electuarium Caryocostinum, pilulæ arthriticæ, fœtidæ, de hermodactylis. Crato equidem *consil.* 247. ischiadicos dolores purgantia non ferre scribit, cùm humores magis in ea loca decumbant: verùm de insufficiente purgatione hoc est accipiendum.

Et videntur hîc vomitoria purgantibus per aluum commodiora esse, cùm per locum à parte affecta remotiorem humores vitiosos euacuent.

Repellentia hîc planè locum non habent; cùm metuendum sit, ne horum vsu sanguis & alij humores versus partem affectam repellantur, ibique cumulentur.

Præmissis vniuersalibus, attrahentia & resoluentia medicamenta imponenda, eáque fortiora, quæ humorem è profundo in superficiem euocent, qualia parantur ex herbis discutientibus, fol. sambuci, ebuli, lauri, rutæ, betonicæ, chamæmelo, chamæpity. rosmarino, meliloto, sem. sinapi, staphidis agriæ, cantharidibus, pice, sulphure, terebinthina, ammoniaco, galbano, bdellio, opopanace, euphorbio.

Celebre medicamentum est, quod fit ex iberide seu lepidio, cuius suprà facta est mentio, vt & nasturtio hyemali, & piperitide.

Vt ℞. *Iberidis, piperitidis, nasturtij aquat.* omnium, vel vnius, M. iv. Coq. in *vino*, Asperge *farinam lupinorum, orobi, fabarum*, an. ℥. j. *puln. rutæ siccæ* ʒ. ij. *flor. chamæmel.* ʒ. j. *rad. costi* ʒ. j. ß. *ol. terebinth.* ℥. ß. *lumbricor.* q. s. Fiat Cataplasma.

Vel ℞. *Sinapi aceto acerrimo dissol.* ℥. ij. *fermenti acris* ℥. ß. *puln. hermodact.* ʒ. ij. *mellis* ℥. iij. *terebinth.* ℥. iv. *ol. laurini, de spica*, an. ℥. ij. *farin. sem. fœnugr.* ℥. j. ß. *terra formicar. cum ouis* ℔. j. *fol. lauri, saluia, ruta, rorismarini*, an. M. ß *lumbricor. terrestrium præp.* ℔. ß. Terra formicar. cum ouis, & lumbricis ac herbis in vino albo coquantur, postea colentur, & reliqua admisceantur.

Vel ℞. *Rad. sigill. B. Mariæ* (quæ ad ischiadicum dolorem in primis commendantur sectæ & coxendici appositæ) ʒ. vj. *emplastri diachyl. simpl.* ℥. ß. *croci in spiritu vini dissolut.* ʒ. ij. *terebinth.* ℥. j. *ol. de spica*, q. s. Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Cera citrina, terebinth. alietin.* an. ℥. iij. Liquescant simul: Vbi refrixerunt, adde *puln. seminis vrtica, hermodactyl.* an. ʒ. ij. *rad. aristoloch. rotund. flor. chamæmel. iridis Florent.* ana ʒ. ij. ß. *myrrha*, ʒ. ij. *croci* ℈. iv. Malaxentur manibus axungia porcina inunctis. Fiat Emplastrum.

Vel ℞. *Cera, visci querni, terebinth. irid. sicca, myrrha, galbani*, *cum oleo lumbricor.* Fiat Ceratum.

Quibus si dolor non cedat, cucurbitulæ cum multa flamma apponantur, vel vesicatoria.

Si ne sic quidem malum tollatur, de Hippocratis consilio, 6. *aph.* 60. pars affecta vrenda, quod & Celsus probat, dum *lib.* 4. *cap.* 22. scribit: *Vltimum est, & in veteribus quoque morbis efficacissimum, tribus aut quatuor locis supra coxam cutem candentibus ferramentis exulcerare.* Partem enim calefaciendo crassos viscidos humores dissoluit & euacuat, ac si, quod fieri debet, vlcera apertâ seruentur, materia vitiosa per ea effluit. De modo vrendi, vide P. Æginetam, *lib.* 6. *cap.* 76. Albucas. *part.* 1. *cap.* 45.

Nonnulli & arthritidis vertebrarum dorsi in specie mentionem faciunt; & concédimus eam interdum dari, quæ etiam eandem causam & curationem habet, quam aliæ arthritides. Videndum tamen hîc ne decipiamur, ac quemcumque dorsi dolorem pro arthritide habeamus. Sæpe enim accidit vt, ex materia serosa, & è capite defluente, in dorso, & præcipuè secundum ductum musculi cucullaris dicti descendente, & ad spinam in fine eius musculi hærente dolor excitetur; qui tamen arthritis non est; cùm non in partibus ad articulum pertinentibus accidat, sæpe etiam momentaneus sit, ac dormientes affligat, à somno verò surgentes deserat & euanescat, quod in vera arthritide non accidit.

CAPVT VII.

De Ratione præcauendi Arthritidem.

Ratio præcauendi arthritidem.

MVlti quidem id vnicè agunt, vt à doloribus arthriticis liberentur, liberati autem parum solliciti sunt, qua ratione obtinere possint, ne iisdem doloribus iterum corripiantur, & neque medicamenta, quibus malum hoc præcaueant, vsurpant, neque à diætæ erroribus sibi temperant, & ita malum recens inueterascere sinunt, vnde non mirum, paucos podagricos sanari. Verùm præcautio, non minus quam curatio in specie ita dicta necessaria est.

In quibus consistat?

Consistit autem ea in tribus: primum est, vt caueatur, ne materia, quæ ad articulos fluere possit, colligatur. Secundum, vt si quæ collecta sit, tollatur, antequam ad articulos ruat. Tertium, vt articuli eam non facile recipiant. Si verò, quod nonnulli faciunt, quis saltem articulis roborandis operam dare velit, interim permittere, vt materia vitiosa in corpore cumuletur, plus damni, quàm commodi inde sentiet. Si enim materia vitiosa in corpore adsit, nec ad articulos consueto modo protrudatur, retenta in corpore ad alias partes nobiliores fluere, & grauissimorum morborum caussa esse potest.

Primum præstat bona diætæ ratio, & medicamenta viscerum intemperiem corrigentia. Secundum sanguinis missio, purgantia, & alia serosos & tartareos humores tollentia. Tertium, articulos roborantia.

Primum præcautionis membrum, diæta.

Et primo diætam quod attinet, omnino in præcauenda arthritide ea plurimùm potest & maximi momenti est, & sine ea medicamenta, etiam generosissima, nihil proficiunt. Et quod tam pauci arthritici sanantur, maximam partem ob eorum in diæta licentiam accidit. Contrà sola victus ratio malum istud sæpe expugnare potest, scribitque rectè Crato, *consil.* 161. *Ego podagricis*, inquit, *nihil nisi rectam victus rationem consulendam arbitror. Quæ enim medicamenta vel materiam ipsam exhaurire, vel calorem roborare possunt?* Et Solenander, *sect.* 1. *consil.* 20. *Obseruamus*, inquit, *multos curâ & diligentiâ liberos se reddidisse: hos, quod abstemij facti essent, illos quia Venerem nullam habuissent, nonnullos, quòd vsi essent continuò hoc aut illo medicamento; quosdam, quia hunc vel illum cibum tunquam noxium vitassent.*

Diætæ autem ratio consistit in recto sex rerum non naturalium vsu. Et primò aërem quod attinet, vitetur omnis aëris in qualitatibus excessus, qui humores in corpore vitiosos vel tenuare, vel fundere potest, & imprimis frigidus, qui transpirationem & perenne illud vaporum effluuium retinet, imò & serum ab habitu corporis in centrum compellit, vbi postea facilè efferuescit, & agitari incipit. Ideóque arthritici contra externas aëris iniurias vestibus idoneis sese accuratè muniant, caueántque, ne frigus externum habitum corporis denset, vaporúmque effluuium prohibeat. Et si habitus corporis fortè densatus sit, crebris, sed lenibus frictionibus rarefaciendus.

Imprimis verò cibi & potus accurata habenda ratio. Cùm enim potus & cibus materiam arthritidis suppeditare soleat, nisi æger à cibo & potu sibi noxio abstineat, aut circa eum errores committat, frustra sanitatem sperat. Et cùm ægri ipsi animaduertant, qui cibi sibi sint noxij, (sicut supra de quodam diximus, qui ex Cyprinorum esu semper in arthritidem incidebat) ab iis omnino abstineant.

Cibi Quantitas.

Quantitas etiam cibi ea solùm assumenda quæ viribus reficiendis & conseruandis satis sit. Et omnino non plus cibi sumendum, quàm rectè in ventriculo, hepate & liene concoqui possit; quod fiet, si ea solùm cibi quantitas sumatur, vt ἀκορία Hippocratis adsit, id est, vt de mensa surgens plura semper appetat, nunquam verò ita sese cibo repleat, vt nullum eius desiderium relinquatur. Cùm enim in his coctionibus, quod excrementitium est separari soleat, si coctiones istæ non rectè perficiantur, excrementa multa, éaque tartarea sanguini permiscentur, quæ postea, vt inutilia, suo tempore à natura ad articulos detruduntur. Aut si in vna mensa aliquid peccatum sit in quantitate, in sequenti mensa detrahendum. Semel etiam in septimana à cœna abstinere, vel parcissimâ eâ vti commodum est. Cibus etiam nouus non sumendus, nisi prior concoctus sit. Cœna prandio semper parcior sit. Ciborum quoque varietas in vna mensa vitanda, quæ non minùs, quam eorum nimia copia, noxia est.

Qualitas.

Panis ergo sit purus & fermentatus. Caro veruecina, hœdina, vitulina, & similes boni succi. Conceditur & bubula iunior, præsertim in calidioribus, scribitque Alex. Trallianus, *lib.* 11. *cap.* 1. quod nôrit quosdam, qui fluxione copiosissimâ acri laborabant, maximè carnibus bubulis adiutos fuisse. Nonnulli gallinarum & caponum carnibus abstinendum putant, idque ideò, quia multi sint nutrimenti. Verùm cibus boni & multi succi vix aliquem in arthritidem conijcit, modò debitâ quantitate sumatur. Alij ideò gallos, capones & gallinas podagricis nocere putant, quod & ipsi podagrâ quandoque laborent; quod sanè etiam accidere potest, ob causam quam iam dicam. Mihi enim maximè vero consentaneum videtur, id euenire, quòd galli & gallinæ arenam etiam & calculos vorant, eósque in ventriculo concoquunt, è quibus facilè aliquid salsi, terrestris & tartarei in ipsum sanguinem deriuari, atque postea homini arthritidis materiam præbere potest. Cui sententiæ fauere videtur Crato, *consil.* 246. dum caponem peculiarem humorem habere scribit, quem natura ad articulos depellit.

Gallinæ, galli & capones arthriticis noxij.

Piscium vsus sit parcus: a Cyprinis verò & mollibus piscibus, vt anguillis & similibus, planè abstinendum, vt & a cibis, qui aluum obstruendi vim habent, vel ventriculum refrigerant. Casei etiam multi vsus tutus non est. Abstinendum & à leguminibus, præter hordeum, quæ tartarum succum multum continent. Et quia, vt Crato, *consil.* 247. scribit, inter vinum & brassicam naturalis quædam antipathia esse perhibetur, vtile creditur, si podagrici (vtpote quibus vinum noxium) frequenter brassicâ & pane hordeaceo fruantur. Scribitque Plinius, *l.* 20. *c.* 9. *Inuenio & a podagris liberatos edendo brassicam, decoctaque eius bibendo.*

Brassica Arthriticis vtilis.

Pomorum vsum plurimi non sine caussa damnant, atque Medicos monent, ratione & obseruatione ducti, vt morbis articularibus obnoxiis interdicant vsum pomorum. Habent enim poma humorem copiosum, cúmque plerumque acrimoniæ alicuius participem, & penetrandi vi præditum, (ob quem etiam maculæ a succo pomorum è pannis lineis difficulter eluuntur) & propterea humores facilè mouent. Vitentur etiam pinguia, & imprimis frixa, vtpote quæ non solùm malum nutrimentum præbent, sed & alios cibos corrumpunt. Vt & cibi nimis aromatibus conditi.

Potus.

Vinum arthriticis noxium.

In potu verò eligendo imprimis cautione opus est. A vinis Morauicis, Austriacis, Hungaricis & similibus, quæ arthritidem generare certum est, planè abstinendum. Alia verò, quæ in fauces arthritidem facile non generant, omnino parcè bibenda, cùm & ipsa aliquid tartareæ materiæ contineant.

Vina salubria.

Inter quæ vina salubria etiam Hispanicum crassum rubrum, quod de Alecante vocant, vel vinum tinctum, refert Solenander, *sect.* 4. *consil.* 24. eiusque, vt minùs noxij, mediocrem vsum arthriticis concedit. Alij & Pucinum laudant. Vt & quod è Valle Telina affertur; cùm non ita articulos feriendi vim habeant.

Et si ab his etiam vinis sese lædi sentiat æger, vino planè, si potest, abstineat; cùm fieri possit, vt ad podagram dispositis ea etiam vina noceant, quæ alij sine damno bibunt. Scribitque Paulus Æginета, *de re medic. lib.* 3. *cap.* 78. *Multos noui, qui à solo vino penitus abstinuerunt, & omnes opem senserunt. Quidam enim in principio morbi perfectè liberati sunt: quidam postea & rarò, & neque valde dolorosè exacerbati sunt. Si igitur nihil aduersi ex hoc contingat, aut in futurum timeatur, per totam vitam à vino abstineant. Qui verò propter debilitatem aut perfrigerationem aliquantulum succubuerunt, vbi ad biennium à vino abstinuerint, hinc modicum & aquosum perpetuò bibant. Oportet autem eos, qui à vino abstinent, pro vino anisi decoctum bibere, aut alicuius eiusmodi seminis, abstineâ de quantum eius fieri potest à fructibus, pomis & reliquis refrigerantibus.* Hæc Æginета.

Et reuerà rem ita sese habere, suprà, *cap.* 2. exemplis probatum est. Atque in nostris regionibus, qui volunt, longè faciliùs, quàm in Græcia & alibi, à vino abstinere possunt; cùm passim cereuisiæ satis commodæ habeantur, quæ vini vicem supplere possunt. Et quamvis à vino planè abstinere plurimis durum, imò noxium videatur: tamen, sicut rectè ab Hippocrate 2. *aph.* 50. dictum est, ad insueta etiam quandoque mutatio facienda est. Si qui verò a vino planè abstinere nolunt, vel propter valetudinis incommodum non possunt, id quod plerumque accidit, bibant vinum Rhenanum, non tamen forte, neque etiam crudum, vel etiam Pucinum, aut simile, neque tamen copiosè. Ideóque non displicet consilium Solenandri, qui *sect.* 4. *consil.* 24. in vsu vini, temperamenti, constitutionis corporis, ætatis, consuetudinis habendam esse rationem suadet, cùm magna sit corporum varietas, & quod vni est vtile ac salubre, alteri possit esse noxium ac inutile. Itaque in vsu vini imprimis attendendum, quid commodi vel damni æger ex eo percipiat. Si enim nocere vinum animaduertatur, penitùs omittendum, aut si sine damno omitti non possit, parcissimè bibendum. Et qui in vsu vini sibi non temperare, ac modum seruare potest, ei vinum potiùs interdicendum, quàm permittendum. In paroxysmi verò initio à vino planè abstinendum. Neque etiam

vinum

vinum bibendum ventriculo vacuo, sed cùm cibus solidior iam assumptus est. Bibere etiam vinum inter prandium & cœnam maximè noxium, cùm facilè ad hepar penetret, & fluxiones excitet.

Potus quantitas.

Potus tantum saltem assumatur, quantum sedandæ siti satis sit, non verò fluctuationem ciborum efficiat.

Somnus & quies.

Somnus & quies moderata sint: somnúsque non mox a cibo ineatur, nec vltra septem vel octo horas extendatur; non tamen etiam septem horis breuior sit.

Exercitia corporis.

Exercitia corporis sint moderata, & ante cibum ineantur. Et si quo in morbo verus est aphorismus Hippocratis: *ὑγιείης ἄσκησις ἀκορίη τροφῆς, ἀοκνίη πόνων*; *exercitium sanitatis est, non saturari cibo, & impigrum esse ad labores*, hoc in morbo verus est. Et commodissimum est iis, qui præstare possunt; ante prandium interdum ad sudorem vsque se exercere. Post motum tamen & exercitium non priùs cibus vel potus sumendus, donec calor motu contractus euanuerit. Et si in quietis & motus excessu peccandum, præstat in motu, quàm in quiete excedere. Otio enim & desidia calor minuitur, vires languescunt, coctiones deprauantur, excrementa non euacuantur & distribuuntur. Vnde Galen. 6. *aphor.* 28. non minùs desidiam, quam crapulam arthritidis caussam ponit. Et videmus homines laboribus deditos rarò arthritide corripi. Frictiones etiam matutinæ exercitij loco esse possunt. Multum stare, vt & nimium deambulare vel equitare, podagricis valde noxium.

Repletio.

Eodem modo vt exercitium & motus: ita & somnus ac vigiliæ moderatæ esse debent. Vigiliæ tamen vtiliores, quam somnus nimius, modò vires non deiiciant, aut cruditates pariant. Nec etiam statim à sumpto cibo dormiendum.

Repletionem & inanitionem quod attinet, curandum, vt aluus quotidie officium faciat, & ne humores in primis viis cumulentur, eccoprotica medicamenta, quæ leniter aluum subducunt, sæpius vsurpanda. Sudores matutini vtilissimi sunt, & ad præcauendam arthritidem commodissimi, cùm serosos humores è corpore tollant. Itaque quocunque modo fieri potest, ægri ad eos assuefaciendi, qui propterea stragulis de nocte sese diligenter munire debent, vt si non sudor, mador tamen corporis sub auroram sequatur. A Venere nimia abstinendum, quæ cum Baccho Arthritidis parens, & vt Scaliger ex Græco vertit, Ex solutilimba Venere, solutilimbóque Baccho nata est solutilimba Podagra. Nimio enim Veneris vsu totum corpus debilitatur, spiritus, calórque natiuus dissipatur, vnde omnes coctiones læduntur, & multa excrementa cumulantur.

Venus.

Affectus animi.

Affectus animi immoderati, in primis ira & terror, vitandi sunt, & lætitiæ potiùs indulgendum.

Cur diuites frequentiùs quam pauperes arthritide corripiantur.

Atque ista Diætæ ratio caussa est, cur diuites & nobiles frequentius, quam pauperes & rustici arthritide corripiantur. Abundant enim diuites omni ciborum & ferculorum copia, vnde non solùm varios cibos in eadem mensa plerumque miscent, sed & plus cibi assumunt quàm concoquere possunt, vnde cruditates generantur, & præcipuè in vini potu sibi nimium indulgeat. Deinde exercitia laboriosa ipsis desunt, quibus humores excrementitij, & præcipuè serosi in corpore euacuantur. Præterea medicamenta plerumque abhorrent, & iis nonnisi ad palatum comparatis vtuntur.

Intemperies viscerum corrigenda.

Et omnino quæ alias in genere à Medicis de bona Diæta præcipiuntur, arthriticis maximè obseruanda, de qua prolixè agunt Alexand. Trallianus, *l.* 11. *cap.* 1. Andreas Gallus, *in consil. à Scholtzio collectis*, *cons.* 270. Et Petrus Andr. Matthiolus, *ibidem*, *cons.* 220. Anton. Fertus, *de podagra*, *tract.* 3.

Præter tamen bonam Diætæ rationem, etiam necessarium est, ne humores vitiosi cumulentur, vt nulla insignis in visceribus adsit intemperies. Itaque si aliqua hepatis vel lienis intemperies adsit, aut ventriculus frigidior non rectè coquat, ex intemperies conuenienti modo, vt suo loco dictum, corrigendæ.

Nisi enim viscera ista sint bene constituta, etsi in Diæta parum aut nihil peccetur: tamen etiam cibus bonus, aut iustâ quantitate sumptus, in vitiosum humorem conuertitur, aut talem sanguinem, qui purus non est, sed vitiosos humores admistos habet, suppeditat. Cùm contrà, qui viscera bene constituta & robusta habent, quæ id quod vitiosum est in cibo & potu, exactè ab vtili sanguine separant, & per conuenientes vias euacuant, multos Diætæ errores vincere possint, sicut videmus multos helluones vinum, idque non semper salubre, quotidie ingurgitare, & nihilominus arthritidi non esse obnoxios.

Verùm cùm impossibile sit, vt is qui non sibi soli, sed aliis etiam viuit, & vel publico seruit, vel in aliis negotiis constitutus est, & interdum in aere inclementiori versari, aut iter facere, aut peregrè apud alios viuere necesse habet, interdum in Diæta non delinquat, atque inde excrementa in corpore colligantur; Medici est, hac etiam in parte præcauere, ne excrementa illa in corpore cumulentur, & postea paroxysmum excitent; quod fit si maturè è corpore tollantur.

Venæ sectio.

Venæ sectio.

Primò ergò etsi à sanguine, quatenus talis, non oriatur proximè arthritis: tamen quia suo modo ad arthritidis generationem concurrere potest, dum vel ad feruorem & efferuescentiam seri, si abundet, facit, vel necessariorum medicamentorum exhibitioni impedimento est, sanguis euacuari debet. Quibus verò naturâ debilius aut frigidius est corpus, illi læduntur magis ex sanguinis euacuatione, quam vt opem inde sentiant, vt Paulus Æginæta, *lib.* 3. *cap.* 78. scribit. Vt & ij, quos crebra iam fluxio sæpe occupauit: Crebris enim doloribus & vigiliis, spiritus dissipantur, viresque deficiunt. Commodissimè autem fit sanguinis euacuatio tempore verno & autumnali. Apud nonnullos tamen sæpius repetita venæ sectione opus est. Si enim æger se cibo paulo copiosiore refecerit. Ad primam quamque aeris alterationem humorum effervescentia & motus accidere solet. Quia verò in præseruatione non ad ipsam partem affectam respicimus, sed saltem sanguinem abundantem euacuare animus est, commodissimè è vena cubiti aperta sanguis emittitur in podagra & vniuersali arthritide. Si verò in solo brachio sit malum, vt in Chiragra, commodè in crure vena aperitur.

Sunt qui podagrâ laborantibus, singulis mensibus venas ad pollices pedum aperiunt, idque aliquoties repetunt, & noui, qui id cum commodo fecerint. Neque ratione hoc institutum carere videtur. Solet enim natura vitiosos humores maximè ad extremas corporis partes & venas protrudere, & præcipue eas ad quas assueuit fluxionem concitare. Ideóque cum credibile sit, naturam in podagra laborantibus tartareos illos humores maiore copiâ ad venas in pollicibus pedum, quàm alias partes mittere, venâ ibi apertâ ij commodè euacuantur. Neque eâ euacuatione vires valde deiici possunt, modò non sit nimia. Et fauere huic sententiæ id videtur quod Costæus, *in Auicennam*, *lib.* 3. *fen.* 22. *tract.* 2. *cap.* 5. scribit, se vidisse quendam, cui factâ à Medico in crure vstione acer planè humor effluxerit copiosus & frequens, quo demum euacuato sedata affectio prorsus fuit. Alij in eundem vsum plantis pedum, singulis mensibus ante nouilunium, cucurbitulas sine scarificatione apponunt. Et noui Vitum mobilem, qui solo ferè harum vsu podagram præcauet.

Humoris serosi & tartarei euacuatio.

Ipsam vero humoris serosi & tartarei euacuationem quod attinet, fit ea per aluum, per ambitum corporis, sensibiliter, insensibiliter, per vrinas, per fonticulos.

Purgatio.

Purgatio.

Purgatio per aluum medicamentis serosum humorem euacuantibus instituenda, quæ maximum commodum affert. Compertúmque est arthriticos quosdam è nullo medicamento alio tantam, quantam ex repetitis purgationibus, percepisse vtilitatem, ac purgantia sæpe profuisse sine aliis medicamentis, cùm reliqua medicamenta omnia sine purgatione parum prosint. Neque aliquid incommodi ex eiusmodi purgantibus metuendum est, præcipuè si medicamenta ista non sint admodum vehementia. Vnde non sine caussa facetè affirmat Solenander, *sect.* 4. *cons.* 24. plus spirituum resolui doloribus, vires magis conficì, artus grauius infirmari, denique totius corporis facultates magis atteri ab vno vnius paroxysmi in articulos humorum influxu, quàm a sepries iteratis vsu compertis moderatisque medicamentis purgantibus.

Quando institui debeat.

Et quidem ista euacuatio commodissimè fit vere ac autumno, paulò ante æquinoctium, quo tempore alias humores moueri solent. Imò si quis diligentiam in præcauenda arthritide adhibere velit, ter vel etiam quater singulis annis purgationem instituere potest. Quæ purgatio cum venæ sectione & rectâ victus ratione, ad præcauendam arthritidem multum facit: de quo Galenus, *de rat. cur. per venæs. cap.* 7. *Complures*, inquit, *ipse sanaui, qui tribus quatuórve annis per interualla pedum laborassent doloribus, exundante humore vitiosi inito expurgato, & sanguine diminuto. Illud tamen sciendum, in omni victus ratione eos moderatos esse oportere. Nam intemperantes, vinosósque, ac veneri gulaque deditos, neque purgatione, neque sanguinis missione maximopere adiuueris. Nam per vitæ intemperantiam vitiosorum humorum copiam colligunt. Verùm, his ne manum quidem admouere tentandum est.* Hæc Galenus.

Quibus medicamentis.

Quibus autem medicamentis istæ purgationes instituendæ sint, consideratione dignum. Sunt quidem nonnulli qui hîc suos puluerea Aureos, & mercurialia medicamenta, quæ & vomitum mouent, & per aluum pugnant, commendant. Ego vt iis quis vtatur ad præseruationem, nulli author sum: faciat id suo periculo, qui volet. Multò minus alicui author esse possum, vt in consiliis nonnullis extare video; vt Mercurium vitæ vno mense quater, semper post Lunæ mutationes, accipiat, atque inde vomitus & sedes exspectet. Cùm enim medicamenta illa mercurialia maximas humorum agitationes efficiant, simúlque viscera debilitent, plus noceut quam prosunt. Neque quisquam sibi persuadeat, curationem istam præseruatoriam vno mense absolui posse.

Alij saltem lenissimis istis medicamentis vtendum censent. Verùm ea peccantem humorem vix satis semper educunt. Vtrum naturâ vtile est, iis medicamentis vti, quæ quidem ventriculum & alia viscera non lædunt, humorem tamen peccantem, quantum satis euacuant. E quibus nec *scammonium*, nec *turpethum*, nec *hermodactyli*, planè excludendi. Sena verò, *agaricus*, *rhabarbarum*, inter ea omnino locum habent.

Præter has autem solemnes euacuationes, etiam singulis mensibus, imò breuioribus interuallis quædam lenia medicamenta, vsurpanda, quæ materiam sensim ad intestina deriuant, aluúm-

que laxam fetuant. Imò si vel singulis septimanis bis, hora vna ante cœnam, vel scrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiusmodi medicamentorum aliquid æger sumat, non parum commodi inde percipiet. Talia sunt *syr. rosar. solut.* & *mel. ros. solut. syr. de spina ceruina*, vulgò domesticus dictus, *semen carthami, ebuli, aloe, agaricus, rhabarbarum*, præcipuè vbi ichores biliosi abundant. Quæ tamen sola cùm, vt dictum non sufficiant, nisi quis etiam singulis annis bis vel ter, paulò fortiora sumat, vere & autumno paulò fortior purgatio instituenda.

Formulas istorum medicamentorum hîc multas subiicere operæ pretium non puto; cùm cuiusque constitutioni propria rectissimè è præsenti Medico præscribantur. Et licèt humor ille serosus & tartareus proxima huius mali caussa sit: admiscent se tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitiosi, qui propterea simul euacuandi. Et sunt medicamenta purgantia pauca, quæ non simul etiam serosum humorem euacuent.

Electuarium Caryocostinum Bayri. Celebratur hîc valde Electuarium Caryocostinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Pract. lib. 18. cap. 5.* Etsi ei componendo proculdubio antiqui, Aetius & Paulus Ægineta, occasionem dederint, in quibus similia habentur. Componitur autem hoc modo:

℞. *Hermodactyl. albor. à cortice superior. mundat. diagryd.* ana ʒ. ij. *costi, cymini, caryophyllorum, Zingiberis*, ana ʒ. j. Fiat Puluis.

Cuius dosis Drach. j. plus vel minùs. Vel trita & cribrata misceantur cum *syrupo facto ex melle & vino albo*, coctis, donec formam syrupi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Dosis eius à Drach. ij. ad Vnc. ß. Scribitque Bayrus, quamprimùm senserit signa repletionis, se sumpsisse hoc Electuarium, idque ter aut quater in anno, atque hoc modo viginti sex annis ab istis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuisse molestatum. Atque non incommodum est medicamentum, vbi tantum humorum iam collectum est, vt paroxysmus imminere videatur. Vtiles etiam sunt pilulæ Rhasis, suprà *in curatione* descriptæ, vt & hæ:

℞. *Chamæpit.* Vnc. ß. *chamædr. stœchad. Arab.* ana. ʒ. iij. *hermodactyl.* ℥. ß. *sem. hyperici* ʒ. j. *aloes hepaticæ* Vnc. ß. Cum *terebinth. Cypria.* F. Pilulæ.

Hermodactyli an in præseruatione ab arthrit. conueniant? Quæ autem frequentiùs & singulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor septimanis vsurpantur medicamenta, mitiora esse debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, se in præseruatione ab arthritide nunquam in purgatione vti hermodactylis: cùm non opus sit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, sed vult, vt contenti simus iis quæ ex maioribus venis humores euacuant; nisi forsan in antiqua & nodosa podagra, quæ frequentiores habet insultus, aut iam, vt dictum, paroxysmus immineat. Quæ vt de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter instituuntur, vera esse concedimus: ita in illis purgationibus, quæ singulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admisceri putamus, iisque omnes exercitatiores Medici ad nostra vsque tempora vsi sunt, vtpote qui procul dubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores istos arthritidem parientes euacuandi, scribitque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum scripta reperitur, quod experientiâ cognouerit, in podagris quouis etiam humore peccante, purgationem, quæ fit per hermodactylos, summè esse vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhasis, & Electuarium Caryocostinum Bayri hermodactylos recipiunt. Vt verò aliis medicamenta sine nausea sumi possint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morsulorum sumi possunt.

Vomitus. Non incommodus est etiam vomitus, si natura eum facilè ferat; cùm bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet.

Antipodagrica Medicamenta.

Antipodagrica medicamenta. Corpore purgato, deinceps antidoti antipodagrici vsurpandi, vt reliquiæ humorum, quæ purgantia subterfugerunt, per eos absumantur, corpúsque vnâ operâ ad sudores matutinos disponatur, aut humores serosi insensibiliter discutiantur, vt posteà de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vsu ista fuere medicamenta, & valde ab iis commendatur; extántque plurima apud Aëtium, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 47.* Alex. Trallianum, *lib. 11. cap. 61.* Et inter recentiores etiam passim alia occurrunt.

Theriaca. Inter illa primò est Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Pison. cap. 15.* scribit: *Maximè verò prodest, quando quis ipsam sanus adhuc frequenter accipit; propterea quod superfluos humores absumat, & totius corporis temperamentum commutet.* Et paulò pòst: *Consulo* inquit: *vt in talibus morbis theriaca vti velit: quoniam & superfluum humorem exsiccat, & alium colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio prorsus à podagra liberati sunt.*

Antidotus ex quatuor rebus. Antidoti ex quatuor rebus constantis, nonnullis *Mysterium* appellati, descriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. *Gentian. baccar. lauri, myrrhæ.* part. æq. Fiat Puluis. Detur singulis diebus cochleare dimidium in *aqua calida*.

Aliam descriptionem habet Oribasius, *loco allegato.*

℞. *Chamædryos* ℔. j. *gentian. aristoloch. rot.* ana Vnc. ix. *sem. rutæ*, sextarium. Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Ex septem rebus. Quod ex septem rebus conficitur, habet eiusmodi.

℞. *Hyperici* ℥. j. *centaur. chamæpit.* ana Vnc. iij. *gentianæ* ℥. v. *aristoloch. rotunda*, ℥. j. *agarici* ℥. iij. *petroselini* ℥. j. *mellis Attici*, ℔. v. Datur autem ʒ. j. ex *aq. cyathis* iij.

Antidotus ex centaurio. In primis verò Aëtius commendat antidotum ex centaurio, scribitque, se multos eius vsu sanatos nouisse, & esse adeò salutare podagricis, vt quosdam per quindecim annos podagrâ correptos eius vsus ad iter pedibus faciendum præparauerit, & esse stomacho gratam, aluo conferentem, & Vrinas cientem.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Comæ centaur. minor. rad. centaur. maior. trissaginis, gentianæ, aristol. rotund.* part. æq. putà ℔. j. Detur ʒ. j. diebus quadraginta ex aqua calida, in sequentibus autem diebus anni 325. ʒ. ß. eodem modo præbeatur.

Antidotus ex hyperico. Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, vt quæ sanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum pota, foueat stomachum, visum acriorem reddat, reliquos item sensus clariores & illustriores faciat, euacuet leniter vrinam, etiam comitiali morbo prosit, à grauibus capitis doloribus liberet, splenem & hepar in scirrhum induratum emolliat.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Trissag.* dodrantem, *centaurei* bessem, *aristoloch. rotund.* septuncem, *rad. gentian.* sescuncem, *comæ hyperici* quincuncem, *petroselini* trientem, *mei* quadrantem, *pini pinastri* sextantem, *agarici* sextantem, *mellis despumati* ℔. iij.

Antidotus Heracliti. Alex. Trallianus hunc antidotum Heracliti Philosophi multis valde probatum commendat.

℞. *Spicæ nardi, folij,* ana Vnc. ij. *gentianæ, aristoloch. longæ, rotundæ, myrrhæ opt, baccar. lauri, rhapontici,* ana ℥. ß. Dos. ʒ. j. Tempus optimum, ver incipiens & autumnus; & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnale.

Diacoralliũ. Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorallium, quod ita paratur.

℞. *Corallior.* ʒ. ij. *myrrhæ Troglodyticæ* Vnc. iv. *caryoph.* ℥. ß. *rhapontic.* ℥. j. *folij* ℥. ß. *rad. pæoniæ* tantundem, *aristoloch. rotund. longæ*, ana ℥. ij. *spicæ nardi* Vnc. iv. F. Puluis.

Exhibet verò manè Scrup. j. ex aqua tepida: & hinc à cibo abstinere iubet hor. vj. (possunt tamen & pauciores sufficere) facitque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (*ob diuturnam indicantem perseuerantiam*, vt explicat Capiuaccius.) Deinde intermittit 30. dies (*propter vires, vt eæ roborari & colligi possint*, vt idem docet.) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rursum per triginta intermittit. Cùm ducentos & sexaginta dies, potiones autem ducentas absolnerit, exhibet iterum, sed non singulis, verùm alternis diebus, & in centum sexaginta diebus octoginta potiones propinat. Et postea rursum in ducentis & sexaginta diebus octoginta potiones exhibet, singulis diebus duobus interpositis exhibens, donec trecentas & sexaginta quinque potiones fuerint absumptæ. Cauere autem, qui hoc antidotum sumunt, iubet, iram, Venerem, vinum adstringens & dulce, omniáque amara olera, piscium capita, cancros, astacos, sepias, betam, leporinas carnes, leguimina omnia præsertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium, & Trallian. *loc. alleg.* extant.

Ex his postea superioribus & nostro sæculo aliæ tales compositiones variæ ortæ sunt. Thomas Erastus duas sibi communicatas, & magnis elogiis celebratas scribit: Vna profecta à Medico Italo, qui puluerem Iouis eam appellauit, & à Doctore Conrado Gesnero communicata fuit, ita paratur:

Puluis Iouis. ℞. *Aristoloch. rotund. vera. rhapontici veri*, ana ℥. j. *sem. petrosel. Macedonic.* Vnc. semis, *comar. chamædryos, centaur. minor. hyperici*, ana ʒ. x. Fiat Puluis.

Primo mense detur quotidie ʒ. j. ex aqua tepida, postea ʒ. ß. per integrum annum, semel atque iterum singulis mensibus purgatione interiectâ, vel agarici puluere pituitosis ad purgandum intermixto.

Altera à Dn. D. Christoph. Vvirsungo, Medico Augustano, communicata, ita paratur.

℞. *Aristol. rot. vera. gentian. rhapontic. seu centaur. maior*, (ego mallem rhapont. veri) *comar. chamædr. chamæpit.* part. æq. F. Puluis per annum dimidium sumatur ℈. j. per reliquum anni tempus ℈. ß.

Doctor Iohannes Matthæus è libro antiquo manuscripto hunc sibi communicatum producit.

℞. *Rhapontici*, ℥. j. *agarici* ℥. ij. *valerian.* ℥. iij. *sem. petrosel. Macedon. mei*, an. ℥. v. *gentianæ, aristoloch.* an. ℥. vij. *chamædryos*, ℥. ix. F. Puluis.

Donzellini hic est.

℞. *Chamædryos, ivæ, centaur. minor. maioran. saluiæ, betonic. gentianæ, aristoloch. rot.* an. ℥. j. *Guaiaci optimi*, ℥. viij. vel ℔. j. F. Puluis.

Atque hoc vno perfectè podagram curari scribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic est.

℞. *Aristoloch.* ℥. j. *centaur. minor.* ʒ. iij. *gentian.* ʒ. vj. *mei*, ʒ. v. *hyperici* ʒ. vj. *petrosel. Macedonic.* Vnc. ß. *agarici* ʒ. ij. *rhapontici*, vel si haberi non potest, *rhabarbari* ʒ. j. F. Puluis.

Cuius

Cuius scrup. ij. manè exhibet in *aqua iua arthetica* vel *betonica*, cum *syr. de iua* vel *betonicâ*, in Ianuario dies quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Maio tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Augusto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus. Verùm nihil refert, etsi sæpius sumatur, quin potiùs vtile est.

Doctoris Manardi talis est.

℞. *Chamædr. dictamni Cretici, iua, rad. centaur. maior. aristoloch. rotunda*, an. Vnc. ij. *corticum interiorum iugland.* ℔. j. Fiat Puluis. Dosis ʒ. j. per dies quadraginta.

Erasto hic tribuitur.

℞. *C. C. vsti, ossium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibular. lucij*, part. æq. *Corallior. vstor. eboris vsti*, an. part. dimid. Fiat puluis, cui, saporis gratiâ, addatur aliquid *cinnamomi, macis, caryoph.* Et cum *sacchare*, F. Tragea.

Puluis Saracenicus. Iohannes Anglicus puluerem hunc, quem Sarracenicum appellat, valdè commendat.

℞. *Iua seu chamæpityos*, Vnc. j. *ossium humanor. combustor.* ʒ. ij. *glycyrrh.* Drach. iij. F. Puluis.

Neque tamen ad puluerum formas simpliciter ægri astringendi sunt, sed possunt ex iisdem medicamentis simplicibus, cum *sacchare* vel *syrupo aliquo conueniente*, electuaria parari, vel pilulæ, quæ commodissimè plerumque cum terebinthinâ Cypria parantur, cùm plerique arthritici etiam calculo sint obnoxij, vel extracta, vel essentiæ dictæ; seu extracta liquida, vel vinum aut cereuisia medicata, vt hoc modo etiam palato ægri inseruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Parisiensis, hoc Electuarium valde laudat.

℞. *Valerian.* ʒ. j. *agarici* ʒ. ij. *mei* ʒ. iij. *sem. petroselini Macedonic.* ℈. iv. *hyperic.* ʒ. v. *gentiana* ʒ. vj. *aristol. rot.* ʒ. vij. *centaur. minor.* ʒ. viij. *chamædr.* Drach. ix. *ossium humanor. ex articulis exemptor. modica resiccat.* Drach. x. Cum *oxymel. scillit.* q. s. Fiat Electuarium. Cuius dosis Scrup. j. per integrum annum.

Vel ℞. *Conserua chamæpit.* Vnc. iij. *chamædryos folior. betonica*, an. ℥. j. ß. *sem. hyperici, rad. aristol. rotunda*, an. ℥. ß. *angelica* Drach. ij. *ossium humanor. præparat. corall. rubr. præp. eboris præparati*, an Drach. j. *caryophyll. cinnam.* an. Drach. ij. Cum *syr. betonica*. F. Electuarium.

Possunt & recentiorum medicamenta, magisteria, feculæ, sales addi, vt & margaritæ, oculi cancri.

Vt ℞. *Rad. mei*, vel *imperator. hyperici*, an. ℥. j. *fecula ari*, Drach. ij. *salis chamædryos, chamæpit. chærefolq, imperatoria*, ana ʒ. j. *magister. corall. ocul. cancri*, an. ʒ. ß. *margaritarum*, Scrup. j. *sacchari*, ad pondus omnium. F. Puluis.

Ad sudores matutinos ciendos, datur etiam *syrupi è baccis sambuci* cum *sacchare* præparati cochlearia duo. Si libet, aliquid *Cornu cerui* addi potest.

Crato commendat hoc destillatum, cuius cochlear vnum quotidie vel sæpius in septimana sumendum.

℞. *Melissa, valeriana, baccarum iunip.* an. q. v. Aspergantur *vino bene dulci*, & macerentur in *aqua melissa*, ac postea destillentur.

In corporibus etiam frigidis commodè vsurpari potest aqua vitæ illa, quâ Gisbertus Horstius Hollandus, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vsus est, & hoc modo paratur.

Aqua vitæ Giberti Horsty. ℞. *Anthos, centaur. min. flor. chamæmel, chamædryos, hyperici, chamæpit. asari*, an. Vnc. j. *cort. rad. ebuli* M. j. *ireos* Vnc. j. *theriaca* ℥. ß. *cinnam. nuc. moscb. galanga. macis, zingiberis*, an. ʒ. j. semis, *hermodactylor. aloes hepatica*. an. ʒ. j. *agarici* ℥. semis, *colocynthid.* ʒ. iij. *myrobal. omnium*, an. ʒ. ij. *rad. polypod. q.* ℥. j. ß. *folior. sena alex.* ℥. j. *sem. anisi, dauci, fœniculi*, an. ʒ. j. Infund. in *spiritu vini*, vt is digito superemineat, per biduum, postea destillentur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab ℥. j. ad ℥. iij.

Decoctum chamædryos. Omnium verò hactenus dictorum medicamentorum instar, plurimorum iudicio esse potest *decoctum chamædryos*; quod propterea etiam Carolo V. Imperatori Genuenses Medici valde commendârunt: refertque Solenander, *sect. 5. cons. 5.* compertum esse, quosdam, qui hoc decoctum sexaginta diebus bibissent, penitus liberatos & sanitati restitutos fuisse: cùm antea non solùm pedum, sed & manuum articulos isto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum: Crassos enim humores attenuat, absumitque, per vrinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per sudores euidenter, vel insensibiliter per transpirationem discutit, visceráque interna & neruorum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de chamædryos decocto, & Genuensium Medicorum consilio proliæ agit Vesalius, *in sua radice chyna ad Ioachimum Rœlandi epistola circa finem*, locum integrum adscribere libet. *Non improbari mihi potest*, inquit, *suo tempore adhibitum medicamentum instar Numinis cuiusdam à Genuensium Primatibus commendatum, & quod non sine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articularis exilium ante menses aliquot Doctori Marsilio Colla, Cæsarianis Equis Præfecto, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus est, animi dotes digno missum fuit, & nunc iterum Cæsari quoque ita oblatum, vt illum posthac (modò medicamen istud in vsum posuerit) articulari morbo non apprehendendum; certissimè prædicetur. Continet autem vniuersa descriptio meherculè satis emperice, aliud nihil, quàm initio purgationem instituendam; deinde chamædryos, seu humilis quercus adhuc virescentis, si ad manum sit (chamoge resiccatam interim, vt in aliis herbis siccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conscindenda, vinóque albo dein incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum vnum offerendum, tribus ante prandium horis: licet interim tantò magis à medicamento sperandum esse addatur; quantò eius potus prandium diutius antecesserit. In victus ratione ab acidis salsisque interdicitur, & vini illius potus ad sexaginta dies præscribitur, hoc adiecto, destillatitium humilis quercus liquorem, seu aquam vino illi in viribus (quod mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minus placeret, aquam porrigendam. Aliud in vniuersum nihil habet hæc transmissa schedula; præter insignem & turgentem titulum, & hominum magnum sibi subiectum catalogum; qui illius vsu annos aliquot ab articulari morbo immunes vixêre; & qui, cùm transmitteretur, eius vsum aggrediebantur, in quorum classe Cardinalis Doria Antesignanus occurrebat.* Hactenus Vesalius. E cuius verbis apparet, ipsum in laudes huius decocti non planè consentire. Et credibile est, non omnibus prodesse: si tamen vires eius, suprà propositæ, perpendantur, facilè inde apparet, in Arthritide sanè perquam commodum esse. Hoc verò rectè monet Vesalius, aquam destillatam decocto conferri non posse, cùm aquæ destillatæ (vt multi falsò putant) non omnes simplices facultates habeant; siquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Chamædrys pluribus modis vsurpari potest. Pluribus autem modis chamædrys in vsum trahi potest. Alij accipiunt *vini Rhenani* quartas mensurales duas, *aquæ purissima* quartam dimidiam, *mellis rosatei* quartæ vnius sextam vel quartam partem. Coq. ad carbones in fictili, & despumentur. Tum add. *Chamædryos*, M. iv. *Chamæpit.* M. ij. *herba paralys.* M. j. Coq. in vase duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamædryos, dum floret lecta & bene asseruata*, M. j. *vini* ℔. iij. Coqu. in vase duplici horis 5. Colentur.

Commodius autem esset, *si chamædrys*, cum musto deferueret, atque ita vinum chamædrytes sine Coctione pararetur.

Et si quis vinum metuat, potest hydromel, vel etiam cereuisiam chamædryteo eodem modo parare.

Continuandus autem vsus huius vini, hydromelitis vel cereuisiæ ad dies sexaginta, corpore priùs purgato, singulisque diebus manè vnus haustus sumendus.

Posset etiam ex chamædry essentia (vt vocant) parari, eáque per dies plures vsurpari.

Medicamenta simplicia. Verùm certis formulis hic neminem alligari velim, sed pro re nata, & ægri constitutione ea concinnari. Præcipua, è quibus medicamenta hæc componuntur, vt ex hactenus propositis formulis patet, simplicia sunt: *chamæpitys*, in omnibus articulorum affectibus vtilissima, vnde etiam iua arthetica à quibusdam appellatur, & eius Drach. j. cum terebinthina format pilulas Lobelius, eásque in omni arthritide commendat: *chamædrys*, de cuius viribus antea dictum: *hypericum, aristolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhaponticum verum, gentiana, meum, radix artemisia*, si cùm cibo loco radicum petroselini coquatur, cuius solo vsu multos ab articulorum doloribus liberatos esse, scribit Abrahamus Scylerus, *in consiliis Scholtzij, consil. 355.* quibus addi possunt *ossa humana, corallium, oculi cancri*, & alia hactenus enumerata, pro cuiusque corporis constitutione.

Rectè enim hic monet Aëtius de theriaca & similibus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore sunt temperamento præditi, non solùm nihil opis afferre, sed & resolutiones immedicabiles sæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hîc, id saltem de summè calidis intelligendum esse; cùm & Galenus, 5. *de tuend. sanit.* exponens verba Hippocratis, quibus vini potum interdicit calidis, id non de absolutè calidis, sed de summe calidis dixisse scribat: certum tamen est, ad corporum & temperamentorum diuersitatem hîc esse attendendum, & calida etiam tempore autumnali cōmodiùs, quàm verno dari, ideóque in calidioribus corporibus *cichorium* admisceri solet, scribitque etiam de cichorio Adrian. Spigelius, se experientiâ edoctum esse, in caussa calida nil magis conuenire, quàm puluerem folior. cichorij syluestris mense Maio collectorum & in vmbra siccatorum, ad ʒ. j. datum. Vtiles tamen sunt & radices primo vere collectæ, & possunt eædem, vt & folia cum aliis hactenus enumeratis medicamentis misceri.

Quomodo antipodagrica medicamenta arthriticis prosint. Quâ ratione autem pulueres & antidota ista antipodagrica arthriticis prosint, cōsideratione dignum est, mouétque hac de re quæstionem Thomas Erastus, & quærit, quomodo ista medicamenta capitis intemperiem frigidam & humidā corrigere, vel humores in eo genitos dissipare possint. Sed ex anticipata opinione & hypothesi quæstionē hanc mouet, dū præsupponit; humores arthritidis caussam à capite defluere, quod falsum esse, infrà *quæst. 7.* monstrabitur. Qui rectè de arthritidis caussa sentit, facilè animaduertit, quis hic Medici scopus sit, in exhibēdis hisce antidotis. Cùm enim tartarei illi humores in prima & secunda coctione generentur; atque hinc in venas deriuentur, & tandem suo tempore in articulos protrudantur, in exhibendis istis medicamentis hic scopus Medico est propositus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueant, & si quæ excrementa, quod Erastus etiam confitetur, in ventriculo, victuisque

cū

ei partibus, putà venis mesaraicis, liene, hepate, generentur, ea abstergant, consumant, in halitum dissoluant, & per sudores ac venas euacuent: rectéque scribit Carolus Piso humoris serosi per spiracula cutis, siue sensilem, siue etiam insensilem transpirationem, seu expurgationem tanti æstimandam esse, vt in eâ solâ, præcautionis omnium fluxionum arthriticarum momentum omne positum sit. Id quod egregiè ista medicamenta, si continuentur, præstant.

An decoctum Guaiaci & similium idē præstēt, quod antipodagrica medicamenta?

Verùm hîc non sine caussa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guaiaci, sarsæparillæ, Chinæ & similium præstari possit; cùm & talia egregiè sudores moueant, vnde etiam à plurimis vsus horum decoctorum arthriticis præscribitur! Verùm, saluo cuiusque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Crato rectè, *epist.* 125. scribit, sudorifera illa, præcipuè è ligno Guaiaco, crebrò exhibita humidum radicale absumunt, quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ solùm humores abstergunt, eósque per madorem maturinum, vel leuem sudorem, aut etiam insensibiliter discutiunt. Præterea decocta talia, cùm in magna quantitate sumantur, viscera, quæ aliàs plerúmque intemperie siccâ in arthriticis laborant, ampliùs siccant. Insuper medicamenta illa antipodagrica hactenus enumerata pleraque amara sunt, & propterea vim tartareos illos humores, & biliosos ichores, qui circa hepar & lienem colliguntur, abstergendi habent, quę decoctis illis deest, cùm solùm extenuent, siccent, humores fundant, & sudores moueant. Vnde non sine caussa Ioannes Crato, *consil.* 353. scribit, experientiam vulgi sequi, falli non minus esse, quàm in istis potionibus Chinæ, sarsæ & similium decoctionum spem ponere. Si quid enim iuuare videntur, hoc ratione victus præstare & summos homines, qui toties decocta ista hauserint, persuasione aliorum deceptos fuisse, & proinde ad eundem lapidem nō his impingendum. Et omnino si vitiosa aliqua constitutio in visceribus est, & vis istum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vso illa augeatur, sicut certum est, calculosam illam indispositionem in renibus, calidis & siccis medicamentis ad calculum frangendum intempestiuè exhibitis augeri. Scribitque etiam Manardus, *lib.* 16. *epist.* Guaiacum mirificè exiccare, ideóque temperaturā iecris non parùm obesse.

Chymici etiam hic sua medicamenta commendant: quidam Arcanum tartari podagram radicaliter tollere scribunt. Paratur autem hoc modo:

Arcanum tartari.

℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum destillatum aliquoties per destillationem abstrahe, nouum semper recipiendo, donec de sua acredine nihil post se relinquat ampliùs. Deinde huius salis parti vni, adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene lutatam, recipiente maiori adaptato, spiritum inde distilla. Eius parti vni affunde spir. vini partes duas, olei sulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam sextam. Omnia bene commista in vitro Hermeticè sigillato per tres menses continuè circulentur.

Spiritus calcis viuæ.

Frater Basilius Valentinus miris laudibus extollit spiritum calcis viuæ. Verùm non solùm operosa est compositio, sed etiam hoc perpendendum, annon facilè viscera offendere possit; cùm vis caustica insignis sit in sale calcis viuæ, vt vel è cauteriis potentialibus, quæ è lixiuio è calce viua parantur, patet.

Fonticuli.

Fonticuli quidem etiam aliquid serosi humoris, seu saniem quandam quotidie euacuant, verùm experientia testatur, remedium hoc, cum sudoribus & insensibili transpiratione nullo modo comparandum esse; & notum est, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominùs arthritide laborare, quia non sufficiunt ad humorem illum, qui in vasis, est totum exhauriendum, multò minus id quod quotidie circa viscera colligitur, & postea per venas in articulos effunditur, euacuare possunt, præsertim si errata in diæta, & in primis nimius potus accedat.

Si tamen arthritis ex vlcere diuturno in cruribus consolidato, & euacuatione ichoris; quæ per id fiebat, suppressâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile est. Ita etiam si in brachio fonticulus fuerit, atque ex eo sanato oriatur arthritis, fonticulus iterum aperiendus est.

Articulos Roborantia.

Tertium præcautionis membrum articulorum roboratio. An sit necessaria?

Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum consistit, vt plerique docent, ne affluentem materiam facilè recipiant. Verùm Carolus Piso, vt suprà etiam dictum, frustra hîc laborari censet eâ in re, quæ non sit nostri arbitrij & iuris, cùm, vt existimat, ista imbecillitas non consistat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, sed naturali conformatione, & vasorum in extremos articulos terminatione. Et licèt hoc quoque modo impediri possit, ne humor iste in articulos influat; tamen tantum abesse statuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vitæ discrimen inde adduci possit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viscus translatâ. Verùm enimverò non equidem est de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quòd vasa in eos terminantur, & si materia illa in articulos fluere solita in membra nobiliora trāsferatur, ægrum in grauia pericula conijci posse, dictumque est suprà inter prognostica malum esse, si materia ad articulos fluere consueta, in corpore subsistat. Ac proinde huic remedio, seu modo præcauendi arthritidem soli non fidendum, nisi etiam detur opera, vt humores illi vitiosi in corpore non generentur, vel si geniti sint, frequenter euacuentur. Interim tamen & hoc verum est, si articuli imbecilles & malè dispositi sint, frequentius ægros laborare, neque à paroxysmo tam facilè liberari. Quâ autem in re ista articulorum imbecillitas consistat, et suprà dictum, & infrà *quæst.* 8. dicetur. Ideóque si aliquid sit in articulis, vel ex paroxysmo relictum, vel ex vitiosa nutritione collectum, id absumendum, atque ita articulo sua temperies & naturalis constitutio restituitur, & sic roborari dicitur. Vtilia ergo sunt hîc, adstringentia & moderatè calefacientia & siccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euanuerint, & tophi etiam non adsint. Hæc enim si præsentia sint, adstringentia potiùs nocent, quàm prosunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eúmque indurant.

Vinaceorum vtilitas.

Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis absumendas, vtilis est & commendatur à multis *Vinaceorum* vsus, de quibus quia integrum libellum scripsit Antonius Donatus ab Altomari, eâ de re consuli potest. Hoc saltem non prætereundum, commodissimè vsurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidem ex vuis bene maturis: quorum cùm in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vsurpanda sunt. Nonnulli tamen etiam exiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum saluiam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiusmodi alia, vt & lumbricos terrestres, addunt.

Balnea articulos roborantia.

Articulos etiam roborant balnea. Etsi enim à nonnullis reiiciantur, ideò quòd actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant: tamen incommodum hoc facilè præcaueri potest, si in aqua coquantur plantæ calefacientes & siccantes, pedésque roborantes, quales sunt betonica, saluia, chamæpitys, rosæ, geranium, erica, folia quercûs, ligna & baccæ iuniperi, pinastri fructus.

Lotio pedum Andernaci, quam multis profuisse scribit, hæc est:

℞. *Lixiuium ex fagi cineribus paratum, quod ter quatérve coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis* Vnc. ij. Calefiant ad ignem.

Vel ℞. *Artemisiæ, absinthij, origani, flor. chamæm.* an. M. ij. *aluminis, salis,* an. M. j. *lixiuij è cineribus fagi parati,* q. s. Coq. pro balneo.

Ad partes roborandas etiam vtile est balneum è ligno iuniperi, si ramenta eius in aqua chalybeata coquantur, donec aqua tingatur, & lixiuij colorem contrahat. Possunt tamen etiam vnciæ aliquot salis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinendi oleo ex acinis vuarum expresso, vel myrtino, vel rosatum, vel alio, de quibus mox.

Thermæ articulos roborantes.

In primis verò thermæ à plurimis commendātur, etsi ab aliis improbentur, de quo *q.* 12. dicemus. Vtiles autem sunt, si rectè vsurpentur, sulphureæ, salsæ, nitrosæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminosæ. Si enim alumen abundet, cautè vsurpandæ, cùm poros cutis adstringant, & corpus ad sudorem in arthriticis maximè necessarium, ineptum reddant, & si quid in parte affecta supersit, quod per insensibilem transpirationem exhalare & discuti possit, ad neruosas & membranosas partes retrudant, doloréмque ita renouent, id quod Fabricio accidit, *cent.* 5. *obs.* 83. Thermæ verò arthriticis conuenientes sunt Hirschbergenses & Landeccenses in Silesia, Carolinæ in Bohemia, Badenses in Austria, Mattiacæ, nunc VVisbadenses, & non procul à Moguntia, Emsenses ad Fluuium Laum, Aquisgranenses. In primis verò vtile est lutum thermarum quarundam, quo exsorbetur materia, quæ in partibus his hæret, partésque roborantur.

Vbi thermæ desunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimùm lotiones ex aqua aluminosa. Commodius tamen est, si alumini sal & sulphur addatur, vt siquid adhuc materiæ supersit, resoluatur.

Vel ℞. *Flor. stæchad. Arab. saluiæ, thymi, geranij,* an. M. j. Coq. in *aq. communi vel ferrata.* Colaturæ adde *sulph. nitri.* an. Vnc. ij. *alumin.* Vnc. j. Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel ℞. *Fol. chamæpit. beton.* an. M. i. *flor. rosar. syluestr. stæchad. Arab. herba paralysis, pedis columbini,* an. M. ij. *vitrioli albi,* Vnc. j. Coq. pro fomento, vel balneo.

Vnguenta & emplastra.

Vulgatum & multis vsitatum est vnguentum, cuius etiam suprà *de Curatione* facta est mentio, quod fit è sale torrefacto (alij maluot salem iuniperi) & s. q. olei communis, vel rosat. in formam vnguenti mistis, quo articuli bene fricari debent.

Solenander hoc vsus est post lotiones.

℞. *Olei omphac.* Vnc. ij. *mastichin.* Vnc. j. *salis torrefacti* ʒ. ij. *boli Arm.* Drach. iij. *sang. dracon. hypocistid. thuris, mastich.* an. Drach. ij. ß. Terantur singula per se priùs subtilissimè: Tum cum oleis in mortario misceantur in formam linimenti.

Vtile est etiam Emplastrum diachalciteos, seu diapalma impositum. Estque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, scribitque Solenander *sectione* 4. *consil.* 25. se nouisse quosdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxysmis tentari consueuerant, vso huius Emplastri cōtinuò, & purgationibus per interualla assumtis, quinquennium integrum ab istis doloribus liberatos fuisse. Atque emplastrum hoc non inquinat non pruritum ant pustulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate molestum est. Aptatur autem ad formā membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) fiunt calcei, qui intus

emplastro

emplastro Diachalcitidis obducuntur, pedibúsque aptantur. Eadem aluta emplastro hoc inducta genibus, carpis, & aliis partibus applicari potest.

Socci etiam linei in vino cum sale loti & siccati, pedibúsque obducti vtiles sunt.

Thomas Erastus lapidem Sabuli commendat, si cum oleo myrtino, & radicibus geranij in puluerem redactis misceatur, & cataplasmatis forma imponatur. Monet tamen idem, non antea eo vtendum esse, quàm manifestè constet, nihil excrementi in articulis reliquum esse, quod in tophum indurari valeat. Hocque suadet ante ipsius vsum, ceratum ex bryonia, ab Aëtio, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 43.* descriptum, aliquoties prius imponere, vt minus sit periculi, quod Aëtius valdè laudat.

Verùm de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victus rationem non seruant, & conuenientibus euacuationibus non vtuntur, sine commodo, imò cum damno adhiberi, iis verò qui temperantèr viuunt, & conuenientibus euacuationibus vtuntur, non sine vtilitate adhibentur.

Venarum excisio. Aëtius *alleg. loc. cap. 24.* ad Podagræ præcautionem etiam venarum, quæ ex superiis in pedes deferuntur, excisionem laudat, eodem modo factam, sicut varices in cruribus excindi aliquando solent. Verùm, vt rectè Hieron. Fabr. ab Aquap. *de Operat. chirurg.* scribit, varicum extractio & excisio non modò aspera est & difficilis, sed etiam plerumque non feliciter succedit, propter sanguinem effluentem. Præterea partes inferiores ex venarum excisione facilè contabescere possunt. Insuper etsi hæ venæ exscindantur: tamen parum commodi inde sperandum esset. Si enim vitiosi humores in corpore cumulentur, & ad pedes fluere sint consueti, via ipsis occlusa ad partem aliquam nobilem ferri, & alium affectum periculosiorem excitare possent.

Possunt etiam interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa scilicet, quæ ipsis sunt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, saluia, rosmarinus, & alia huius generis supra proposita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio est, quam breuibus complexus videtur Rhases, dum ita scribit: *Si podagricus seruauerit bonum regimen & aliquando vtatur Mithridatio, vel alio superfluitates consumente, & circa loca iuncturarum vsus fuerit stypticis releuabitur.*

CAPVT VIII.

Consolatio Medica in Arthritide.

Consolatio in Arthritide. CVm ægri à Medico non consolationem, sed consilium & auxilium expectans, præter officium Medici esse videtur, de consolatione in dolore articulari aliquid scribere: & nihil etiam hac de se in medium proferrem, nisi idem vir clarissimus Iohannes Crato, ciuis meus, trium Imperatorum Medicus, fecisset, *in consil. à Scolzio collectis.* Eum ergo secutus, aliquid hac de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia sæpe adhibentur, neque tamen semper Medicus sic, quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obseruare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partium ratione obseruare non potest, ac proinde etsi tum perfectam sanationis spem æger concipere non possit, aliquid tamen quod eum soletur, habet.

I. Arthritis à multis aliis malis ac morbis præseruat, & roboris naturæ indicium est, quod vitiosos in corpore humores è regiis & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contrà, vt etiam suprà *in prognost.* dictum si natura succumbat, atque ampliùs hos humores expellere non possit, tum febres & alij morbi periculosi sequi solent. Vnde non vulgaris Medici censens, arthritidem sæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac si malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitiosos humores, vt modò dictum, articulos deponit. Si verò corpore non satis purgato, vel vbi diætæ exacta ratio non obseruatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione vires iam debiles sunt, Medicus saltem in articulis roborandis laboret, facilè accidere potest, vt materia, quam natura ad articulos detrudere solebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculosos excitet, imò mortem acceleret.

II. Interim de vita homo non periclitatur in arthritide, vt in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, sputo sanguinis, pleuritide, peripneumonia hydrope, epilepsia, apoplexia & pluribus aliis, sed tempore non ita longo elapso homo ad consueta negotia redit, & sæpe ita ac si nunquam malè valuisset.

III. Temperantiam etiam & sobrietatem, si quid aliud, maximè arthritis suadere potest. Cùm enim dolor in arthritide sit sæuissimus, nullâ verò omnium Medicorum consensu, & ipsius experientiæ testimonio, re arthritis rectiùs præcaueri vel mitigari possit, quàm frugali Diæta, quæ facit, vt non solùm prauis humoribus materia non suppeditetur, sed etiam viscerum intemperies optimè corrigatur: prudentis est, rationi potiùs hic quàm affectibus obedire, & illud cogitare,

——— *Nocet empta dolore voluptas.*

& quod voluptas illa, quæ in liberiore Diæta percipitur, non digna sit, & tanti, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licet conuiuia & sodalitia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, sodales eiusmodi in morbo postea nihil auxilij afferre posse, sed vt est *Tragopodagra Luciani in fine*) potius laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occasione, bonæ & diætæ homo assuescit, non solùm dolores arthriticos præcauet, sed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non rarò ad senectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus se subiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam seruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, sed seipsos accusent, cùm rectè scripserit Galenus, *de cur. rat. per venæs. cap. 7. Ei, qui etiam victus rationem seruare nequit, medicamenta præscribere superuacaneum est.* Si verò homo bonam Diætam obseruet, nec tamen à morbo hoc liberetur, bona tamen conscientiâ niti, & in diuinâ voluntate acquiescere potest. Hinc rectè scribit Crato *loc. alleg.* cùm obseruatio diligens atque moderatio prudens in victu semper iuuet, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ stultitiæ atque amentiæ esse, verùm neglectionis nostræ, quam pietas vetat, putemus. Et cùm culpa nostra nihil admissum fuisse, quo dolor sit accersitus vel auctus, conscientia testis fuerit, summam consolationem esse, abesse à culpa nobis persuademus, atque necessaria rectè ferre, neque DEO repugnare, placidè studeamus.

IV. Solatur arthriticos & hoc, quod, vt sua cuique est calamitas: ita etiam sua cuique est commoditas, & quod arthritis Diuitum morbus dicitur. Quanquam enim arthritici istum dolorem patiuntur: tamen plerique in re satis lauta, vel saltem mediocri viuunt, cùm contrà sint multi, qui etsi hoc dolore vacant, aliis quotidianis molestiis ob paupertatem premuntur. Podagra, vt Cardanus, *in encomio Podagræ*, scribit, vnguenta sentis, cantus & citharas audis, in mollibus stratis, puluinis sericeis, intra aurum & gemmas, ac pictas tabellas superba decumbit, audit fabellas, degustat vina generosa, delicatioresque cibos. Offeruntur flores gratiosi, vestes variegatæ, & quicquid ambitiosum à ciuibus vel ipsis Regibus multorum spatio annorum congestum est. Et Podagra adeò beata, vt qui ea detinetur, præter dolorem ipsum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo sibi gratulari possunt arthritici, quod non, vt in reliquis morbis plerisque illa superior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, sed plerumque eæ saluæ sunt. Et certè plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ; si sani fuissent, vix edidissent. Et vt Cardanus *loco alleg.* scribit: *Nostræ ætatis vir magnæ eruditionis Erasmus, è cubili podagra quicquid legi meretur, exprompsit.*

VI. Est & aliquid commodum, quod arthritis secum fert, nimirum quod hominem à multis aliis molestiis liberare potest, laborésque inanes & curas grauiores demere, vt Cardani verbis vtar, vt si seruiendum sit tumultuosæ Reipubl. si graui Principi & moroso, si imprudenti amico, vnde melius sumitur excusatio, quàm à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in sua potestate: nulla honestior excusatio laboris, quàm Podagra. Et si tua res agitur, deseruit te dolor, diris.

Tandem licèt ab arte & optima Diæta multum auxilij spectari possit: tamen cùm temperies viscerum diuturnitate & grauitate dolorum ita euersa est, & articuli ita debilitati, vt nulla integræ sanitatis recuperandæ spes supersit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientia animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris Caroli V. qui dicere solebat: *Gedult, vnd ein vvenig Schreien, Sindt vor die Gicht die besten Artzneyen.* Esse patientem, & parum præ dolore clamare, sunt optima contra arthritidem remedia.

Verùm cùm Medici non sit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc sensum plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoscere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus.

Quæ tamen, vt & à Medico legatur, non indigna est; cùm huius morbi vehementiam ἐμφατικῶς exprimat, caussam, & quidem rectiùs quàm nonnulli Medici tradat, tempúsque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promissa, tandémque ægro necessariam Patientiam eleganter describat.

***

*

QVÆSTIO

QVÆSTIONES Controuersæ DE ARTHRITIDE.

QVÆSTIO I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat.

ARTHRITIDEM ἀπὸ τῶ ἄρθρυ Græcis dici, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, sed minus rectè appellari, suprà dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos est Franciscus India, Medicus Veronensis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c. 1.* qui nomen Guttæ Barbaricum esse negant, vt quod sit veluti genericum nomen omnium ægritudinum, quæ per destillationem producuntur in articulis pedum, manuum, coxarum & similium corporis partium, ideóque Guttæ nomen generis nomen mereri, Arthritidem verò de Podagra, vt genus minimè prædicari posse docent, ideò quod Galen. 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui articulari affectione corripiũtur, priùs podagricus fieri. Et sunt etiam alij Medici, qui articularem dolorem alium faciunt, & à Podagra & Chiragra planè distinctum. Cardanus, *in aph. 29. sect. 6.* scribit, non esse eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legisse aliquem, qui viderit, Galenúmque reprehendit, quod discrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Lod. Mercatus verò, *lib. 4. de int. morb. cur. cap.* 18. pluribus hac de re agit, & arthritidem, seu articularem morbum à podagra, chiragra, ischiade distinguit, docétque, peculiarem esse arthritidis naturam, quæ non consistat in dolore, sed in eo, quod plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ necessaria est in podagra, chiragra & ischiade, sed multò leuiorem sufficere, contrà requirere longè maiorem copiam, atque esse podagrâ, chiragrâ, & ischiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quod incipiat cum tumore, & desinat in dolorem: cùm in podagra, chiragra & ischiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripiatur, hinc intumescat: Præterea non requirere 40. dierum spatium ad resolutionem, idque ideò quod partes minus sint imbecilles, & humor in partibus hæreat, quæ ad resolutionem aptiores sunt. Tandem etiam rarissimè aut nunquam reuerti, cùm radicitus materia omnis discutiatur; nisi forsan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Causam enim arthritidis esse statuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vasorum, præsertim sanguinis; externam verò omnem occasionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert insuetum, quo ipsi incalescunt, laxantur, & dilatantur, ac humores fusi effetuescentes & commoti in ipsis confluunt, quos facilè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut suscepetet.

Verum enimuerò Francisci Indiæ opinionem quod attinet, equidem vocabulum Guttæ Latinum est, non Barbarum: sed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide vsurpare velle contra vsum Latinæ linguæ est, & proinde Barbaris meritò accensetur, qui id pro Arthritide vsurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licèt Galenus, 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui arthritica affectione corripiuntur, priùs podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire. Etenim & in pedibus sunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in specie sumi de eo articulorum morbo, cùm omnes vel plerique articuli afficiuntur, suprà *cap.* 1. diximus, id quod non accedit, nisi quis podagrâ corripiatur. Rectiùs longè Guainerius, *de ægritud. iunctur. cap.* 5. *Ego*, inquit, *cum artheticam* (ita enim eius sæculi Medici, ob linguæ Græcæ ignorantiam, morbum hunc appellabant) *ab artu vel articulo nomen traxisse videam, quibus in locis dolores iuncturarum fiunt, omnes tales siue cum tumore, siue non artheticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.*

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, caussam nullam video, cur non podagram, chiragram, gonagram, & Ischiadicum dolorem, & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt species sub genere comprehendi velint; aut si plures vel omnes ferè articuli simili affectu, quo pedes, manus, genua & coxendix laborare solent, corripiantur, Arthritis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitiosi humores, (non sanguis, vt vult Mercatus) alterius generis, quàm ij, qui arthritidem propriè dictam producunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc sine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non sunt propriè arthritis, cùm, vt ipse Mercatus statuit, non incipiant à dolore, & desinant in tumorem, sed contrà à tumore incipiant & postea dolor accedat. Multò minus hi tumores solùm arthritidis nomine dignandi, & contrà nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum denegandum. Præsertim cùm isti tumores non per interualla, vt arthritis redeant, sed & si semel hominem infestarint, postea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque si Cardanus, Mercatus, vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, sciant, antiquos non quoscunque & a quacunque causa ortos tumores & dolores articulorum, arthritidem nominasse, & Hippocrates, 6. *Epid. comm.* 4. *text.* 13. eos qui in Æno ex erui nimio esu genuum dolore laborabant, non ἀρθριτικὰς, sed γυιαλγὰς nominat; de quo *quæst. seq.* dicetur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit.

SVnt quidem nonnulli in ea sententia, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem, Arthritidem appellandum esse; cùm si sint alij eiusmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quisquam de articulorum dolore non arthritico commentatus sit. Et licet quædam vel secundum magnitudinem, vel secundum durationem ad tempus, occurrat differentia, eam speciem non variare putant.

Verùm rectè scripsisse puto Galenum, 3. *aph.* 15. & 16. si tantus fuerit squalor, vt articularem humorem excitet & consumat, motus profectò præ siccitate difficultatem, & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamẽ affectionem arthritidem appellatam commiserit, nisi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipse illos, qui orobi nimio esu dolores eiusmodi contraxerant, ἀρθριτικὰς, sed γυιαλγέας appellat. Ideóque licèt de doloribus eiusmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, sparsim tamen eorũ fit mentio. Non rarò enim accidit, vt vitiosi humores in corpore cumulati, per febrem, aut etiam sine febri ad articulos; & in primis genua protrudantur, & ibi dolores sæpe satis diuturnos excitent, quales proculdubio ij fuerunt, quorum Hippocrates in *epid.* mentionem facit, qui si non semper, tamen cùm æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propriè Arthritidis nomen propriè acceptæ non competit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores serosi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipsi, dum pedes, mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non sunt Arthritici. Neque humor per venas tum in partem affectam influit, sed per poros in abdomine in eam sensim descendit. Et si rem accuratè æstimemus, tales tumores non ipsas partes articulum constituentes & conocctentes occupant, sed potiùs humor extra partibus hisce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum constituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contusionibus, sæpè humores ad articulos affluunt, ibíque tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non est dignandus. Ita quibus articuli exiccati & indurati sunt, quos vulgò contractos vocant, in scorbuto & aliis morbis, hi eos extendere & mouere sine dolore non possunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideóque Arthritis propriè & in specie dicta, iste articulorum dolor saltem appellandus, cùm peculiaris humor suprà descriptus in visceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumulatus, subitò per eas in articulos influit, atque præcipuè in sentientes circa articulos partes sese insinuat, ibíque partim vellicando, partim distendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans consistat?

PLurimi quidem sunt in ea sententia, humorem arthritidis caussam præcipuè in cauitate illa seu spatio, quod est inter extremitates seu capita ossium, quæ per articulationem coniunguntur, consistere, & humores affluentes per venas ad cauitates istas articulorum primò confluere, hinc partes omnes circumiacentes, ossa & cutem occupare, vnde fiat, vt abscedentibus à se inuicem ossibus, ligamenta vtrinque & tendines adeò tendantur, vt dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Asserúntque pro sua sententia primò illud, quod Hipp. 6. *aph.* 49. scribit, Arthritidem non finiri ante diem 40. humorésque, qui affluxerunt, non citiùs discuti, vtpote qui hæreant in parte calore destitutâ; cùm si in partibus carnosis, & quæ multas venas ac arterias habent, consisterent, facilè resolui possent. Secundò, probare id volunt, eo quod ex affluxu humorum in cauitatem articuli ossa inuicem a se discedant, atque ita distendendo tendines & membranas, dolorem efficiant. Tertiò, quod ex motu articuli

articuli dolor augetur. Quartò, quod dolor in profundo primùm percipitur, priusquam intumescant partes externæ; postquam verò humores sibi viam ad exteriora parârunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verùm contraria sententia, quæ statuit, primò in ipsas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forsan aliquando, sed rariùs, in articuli cavitatem seu spatium transsudare, omnino verò magis consentanea est, docétque id primò ipsa arthritidis generatio. Cùm enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vasa alimentum partibus advehentia, vt postea probabitur, necessarium est, vt humor vitiosus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes, eúmque connectentes influat; hinc verò, si tanta sit eius copia, in articuli cavitatem sese insinuet. Secundò, ossa per ligamenta validissima ita connectuntur, vt nullum ferè spatium relinquatur, in quod materia sese insinuare possit. Tertiò, ligamenta valde crassa & solida sunt, vt humores affluentes non facilè admittant, multò minus in ipsam cavitatem articuli primò influere sinãt. Quartò, si materia in ipsam cavitatem illaberetur, & hinc ossa invicem abscederent, membrum longius evaderet, quod tamen non accidit. Quintò, in nodosa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur, non in spatio inter ossa reperiuntur, sed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sextò, si humor in ipsum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus, vel obtusus dolor excitaretur, cùm ossium capita toto illo spatio, quo invicem connectuntur, periostio non tegantur, sed cartilagine saltem obducantur, & nulla membrana vel nervus eo loci sit. Septimò, tumor qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando satis latè ad vicina extenditur, non in ipso articulo sed partibus circa articulum, humorem arthritidis caussam contineri satis docet. Tandem si in ipsâ inter ossa cavitate contineretur humor, fieri non posset, vt, quod sæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem statim à loco affecto in vasa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ autem pro contraria sententia afferuntur, facilè solvuntur. Nã primò, quòd humores in arthritide tardiùs sæpe discutiuntur, caussa est non quòd humores in cavitate inter ossa contineãtur, sed quòd in locis exsanguibus, & pauco calore præditis hæreant, atque ipse humor ad perfectam discussioné ineptus est. Neque tamen hoc semper verum est, sed sæpe etiam satis brevi temporis spatio discutitur materia, cùm scilicet ea est pauca, tenuia, pars calore fovetur, nec materia ineptis topicis incrassatur.

Deinde non ideò dolor excitatur, quia articuli elongantur, & à se invicem abscedunt, sed quia humor acris in membranosas partes influens eas distendit & vellicat. Tertiò, licèt dolor magis excitatur, dum articulus movetur, tamen id non ideò accidit, quia humor in articulo ipso continetur, (est enim is, vt iam dictum, sensus expers) sed quia partes membranosæ circa articulum, antea ab humore præter naturam distentæ, magis distenduntur. Tandem nec illud probat, humorem primò in articuli spatium excidere, quòd dolor, cùm morbus invadit, in profundo primùm percipitur, priusquam intumescant partes externæ, quod cùm accidit, dolor mitigatur. Verum quidem est, hæc sæpe ita accidere, ac initio nullum aut certè exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alto sævire, & esse gravissimum, qui postea lenitur, cùm partes externæ intumescunt. Sed id non ideò accidit, quòd in ipsam articuli cavitatem humor illabatur, & hinc sibi viam ad externa paret, cùm ossiũ extrema omni sensu vt antea etiam dictum, destituantur: sed ideò evenit, quòd humor vitiosus tota primò per extremitates vasorum ad partes nervosas & membranosas circa articulum affluit, eásque valde affligit, postea verò, cùm pars humoris etiam in partes carnosas distribuitur, dolor fit mitior, cùm humor in plura loca distributus minus potenter agat, & partes illæ laxiores sint, ac minore cum dolore distendantur & vellicentur: sicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus est, cùm vniversus humor ad dentes & nervos ipsi insertos affluit, postea verò, cùm pars eius in vicinam maxillam & gingivas distribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, vt antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipsam cavitatem articuli transsudare posse, si affluxus diutius duret. Neque contra nostram sententiam faciunt *vltimi duo aphorismi* Hippocratis, *sect. 6. Quibus longo coxendicum dolore conflictatis femoris summum coxâ excidit, rursúmque recidit, iis mucosa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi vrantur.* Nam non ideò articulus iste excidit, quòd ab humore in cavitatem eius illapso os loco suo detrudatur, sed (vt Galenus *in comm.* docet) quia à pituitoso humore imbuta & permadescentia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes sint circa articulum, quæ humorem affluentem suscipiunt, nec de eo planè omnes idem sentiunt. Capivaccius & alij quidam statuunt, ad ligamenta solùm affluxum nunc fieri, & ligamenta in arthritide repleri, non verò nervos & tendines; cùm si partes hæ replerentur, convulsiones fierent. Has enim partes saltem per consensum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verùm ligamenta tam dura & solida sunt, vt credibile non sit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleri. Et non ideò dolor excitatur, quòd saltem partes nervosæ & membranosæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, si hæc caussa esset, tam atrox & acerbus dolor esse posset, sed quia humor acris & mordax partes sentientes pungit & vellicat. Vt enim in aliis partibus membranæ, periostia & nervi doloris subiectum sunt: ita etiam in arthritide doloris proximam caussam continent. Quòd autem convulsio non excitatur, caussa suprà iam proposita est, quia nimirum non afficiuntur partes motui, sed sensui saltem dicatæ, membranæ, vel etiam ipsi nervi motui non dicati secundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis sit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem statuunt, febrem eam solùm esse symptomaticam. Verùm cùm febres symptomaticæ sint eæ propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viscerum, inflammationes sequuntur, cùm scilicet calor ille, qui est in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur, calorémque in eo accendunt, atque ita focus febris est in alia parte affecta: facilè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam symptomaticam non esse, sed primariam. Est enim in febre, quæ arthritidem comitatur focus febris non in parte affecta, seu parte arthritide laborante, sed in magnis vasis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea invadente simul invadit, non verò arthritidem sequitur. Ideóque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas scilicet, quæ non sunt solitariæ, sed alium morbum, & quidem ab eadem caussa pendentem, coniunctum habent; cùm nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certè materia, quæ ad partem aliquam movetur, simul putrida est, vt febrem accendat. Atque vt in erysipelate, pleuritide, variolis, morbillis & similibus affectibus id accidit: ita & in arthritide evenit, quam febris talis sæpe diem vnum antecedere solet, aut certè cum ea invadit, etsi parva sit sæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animadvertatur. Est autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa vesperam verò intenditur, quod fit à sanguinis ad interiora recursu, seu spontaneo, seu ab ambientis aëris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipsa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis caussa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri solet. Humor autem iste, qui febrem accendit, non solùm in venis, sed & in arteriis quandoque continetur, & cum putredinis in vrinis signa ita evidentia non adsunt: imò vrinæ in principio sæpe sunt tenues, & perspicuæ instar aquæ, sedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu serosi humoris proveniunt, sunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?

OCcasionem huic quæstioni dedit Athenæus, qui *Dipnosoph.* lib. 2. sic scribit: *Pythermus, vt inquit Hegesander, memoriæ tradidit, suo seculo moros annos 20. fructum non edidisse, & popularem morbum podagram grassatam ita fuisse, vt non solùm viros, sed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corriperit: quin & eam ægritudinem adeò vehementer sæviisse in greges, vt ovium partes duas morbus ille affixerit.* Vnde putant nonnulli, id accidisse ob moriorum toris 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram accendi tribuunt. Ac verum quidem est, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æstuanti prodesse: verùm quòd peculiari vi podagricis prosint, nec ratio nec experiẽtia persuadet. Neque id eo probari potest, quòd cùm 20. annis mora deessent, populariter podagra grassata fuit. Probabilius enim est, ob insignem aliquam aëris ἀνωμαλίαν, quæ totis 20. annis viguit, vt singulis annis mora nocerent, vitiosos humores arthritidi generandæ aptos cumulatos fuisse. Et patet hoc vel ex eo, quòd non solùm homines, sed & oves, quæ tamen mori fructibus non vescuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quænam sit Arthritidis caussa?

CAussam equidem Arthritidis proximam esse diximus continui partium circa articulum solutionem, ab humore, qui in eas influxit, provenientem dum partes illas vel distendit, vel pungit & lancinat, vel vtrumque præstat. Ea de re tamen Medici non parum dissentiunt, & de caussa proxima arthritidem excitante alij aliter statuunt; quem Medicorum dissensum non postremam caussam esse puto, quòd parum feliciter arthritis sæpe curatur. Vbi enim de caussa morbi non satis constat, curatio rectè institui non potest.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter caussas arthritidis numerant, idque etiam Costæus, *in Avicenna lib. 3. fen. 21. tract. 2. cap. 5.* affirmat, ea de caussa, quòd interdum absque tumore omni, qui intemperiei cùm materia coniungi solet, dolor sentiatur. Verùm intemperies sola, quæcunque etiam proxima affectûs huius caussa non est, cùm intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, sola non

non subsistere, neque etiã tam acerbi doloris caussa esse possit. Deinde ipse tumor, sæpe satis manifestus, præter intemperiem affluxum humorum adesse satis indicat. Et quamuis in principio nullus sæpe tumor extra appareat, id tamen non satis euincit, nullum intus esse humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarúmque partium doloribus multis humor intus latens solo dolore, nullo verò tumore sese prodit. Præterea purgantia & sudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti habent quæ ad puram intemperiem nunquam essent necessaria.

Et quamuis Paræus historiam sui morbi referat, quâ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere posse: tamen ex non satis probat, omnem affluxum humorem abfuisse, cùm externi aeris qualitates humorum affluxum concitare possint.

Petrus Salius Diuersus equidem, *de affect. partic.* c. 19. Ischiadis aut arthritidis à siccitate mentionem facit, cuius caussam nec Galenus, nec alius post eum nouerit, sed solùm Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per siccitatem autem non intelligendam esse scribit intemperiem siccam partium articulum ipsum constituentium, videlicet ossium, ligamentorum, & tendinum, sed consumtionem eius glutinosæ humiditatis, quâ naturaliter nutritur, & ad faciliorem motum subiungitur articulus ipse, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem si contigerit quacunque de caussa exsiccari, tum articuli motus impeditur, difficultásque motûs ac dolor vnà succedit. Huiusmodi affectum, si in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate ischiadicum dolorem appellari scribit, se verò in quocunque alio articulo etiam gigni posse, animaduertisse.

Verum non ignorauit hunc affectum Galenus, sed arthritidem veram esse negat, ac saltem quoddam motûs impedimentum esse docet, dum 3. *aph.* 16. expressè scribit, si immodicè factæ siccitates consumant articulorum humiditatem, difficilem sanè quendam motum ob siccitatem fieri forte verò & dolorem nonnunquam; Eam verò passionem, quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, nisi quispiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixero, sit sanè vt talis dolor, & motûs impedimentum à siccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius solùm, quâ ossium capita inunguntur, absumptione hic dolor fiat. Toto enim spatio, quo coniunguntur, ossa nullo periostio inuestiuntur, & propterea sensu destituuntur, ac proinde eo loci dolor excitari non potest. Vero magis consentaneum videtur, si motus quoddam impedimentum, vel dolor ob siccitatem in articulis excitetur, id fieri ob tendinum, musculorum extremitatum, & ligamentorum exsiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & si moueri debeat, violenter extendi necesse est, quæ violenta extensio dolorem parit.

An flatus?

Cùm ergo à nuda intemperie non fiat arthritis, porrò dispiciendum, à qua materia excitetur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de Gradibus ventositatis, seu flatus mentionem faciunt. Verùm flatus dolorem tantum & sæpe tam diuturnum in hisce partibus excitare non potest, nisi quis per flatum, spiritum intelligere velit, de quo postea dicetur. Et licèt dolor sit sæpe mobilis & vagus; tamen id euenit non à flatu, sed ab humore, qui ad motum etiam aptissimus est.

Nakir qualis affectus sit?

Ad Arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus *Nakir* dicitur, quem Albucasis, *lib. 2. cap. 9.* ita describit: *Ægritudo hac in terra nostra appellatur, Nakir, & est dolor, qui accidit in quibusdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, vt huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus fui ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suum, & vidi inflationem paruam in vena brachij, & post horam vnam vidi illam inflationem procedere cum facilè, sicut serpit vermis, ascendendo ad humerum celeriùs, quàm credi potest, & mouebatur, sicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Secessit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus est in humero. Deinde, vt narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facilè deprehendere potui. Miratus ego sum velocitatem decursionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc ægritudinem, qua esset qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permutari de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hic caussam conijcere possum, quàm quòd mulier fuit Sole & laboribus exhausta, quales sunt, qua ex villis, sicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensui illa ventositas permutata, & est necesse vt non appareat secundum hunc modum in illis, qui sunt delitiosi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo moliris curationem eius, & sentit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, vt suprà diximus: tunc stringe super ipsum, & sub ipso velociter, & seca super ipsum, donec egrediatur ventositas constricta, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem, tunc cura ipsum cum excussione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventositates & extenuat eas. Commoda autem sunt pilulæ fœtidæ, de sagapeno, & similes.* Hæc Albucasis.

Verùm morbus hic Arthritidis non est. Neque enim est saltem circa articulos, sed oritur à flatu seu spiritu flatuoso è vasis effuso, & per ambitum corporis discurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & spirituum in ipsis venis factum putant. Et verum quidem est, in vasis & visceribus sæpe flatus tales magno cum impetu discurrere, sicut Anton. Beniuenius, *de abd. morb. & sanat. causs. c. 81,* refert, Ludouicum Nicolinum adeò à vento, viscera & stomachum impetente affectum fuisse, vt non solùm viscera & pectus; sed scapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & spiritûs magna ac miserabilis fieret angustia vnde etiam tertia die vita emigraret. Verum in historia illa Albucasis flatuosum illum spiritum è vasis in ipsum ambitum corporis effusum fuisse, credibile est. Cum enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vasis spiritus ille solùm contineri non potuit, vtpote quæ sensu destituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, si non eundem, cognatum tamen esse putant illi, quem VVierus, *in libell. Germanico, de morb. incognitis*, peculiari tractatu descripsit, & à VVestphalis *die Fahren oder lauffende Fahren*, à Dithmarsis, *die Katten* in agro Brunsuicensi *die gutten Kinder*, in Gottingensi *die guten Hælden* nominari scribit, de quo etiam Epistolam ad Petrum Forestum scripsit Henricus à Bra, Campensis Medicus, quæ *libro vigesimo obs. Foresti* annexa est. Nostri homines plerumque ad incantationem referunt, & nescio quid mali à succubis dolores illos parere putant; cùm tamen dolores tales vagi etiam caussas naturales habere possint, & à flatu quodam acri, seu sero acri ex humore ferè scorbutico genito, per partes membranosas & musculos vagante, ortum habeant. Vnde etiam patet, ad draunculos veterum, cùm hic vermis nullus subsit, commodè referri non posse. VVestphali ad curationem vtuntur præcipuè, vt peculiari medicamento, lumbricis terrestribus, de quo vide VVierum, *loco alleg.*

Verùm plura de hoc affectu non addimus; cùm ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc saltem non prætereundum censemus in historijs arthriticorum, quas Forestus *lib. 29.* affert, etiam *obs.* 14 mentionem facere cuiusdam Hugonis Cornelij, Zythepsæ Delphensis, annor. 58. qui cum ab agricultura lassus, ac somno oppressus in terram decubuisset, atque aliquot horis dormiuisset, euigilãs in manu sinistra circa carpum intensissimum dolorem sensit, qui totum dein brachium occupauit, vt neque manum, neque digitos mouere potuerit, qui subrigidi quasi videbantur: mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui accessit quoque febris valde intensa. A quibus tamen omnibus medicamentis purgante & alterante ac iuuante adhibitis, intra septem dies sanatus fuit. Vbi & alterius cuiusdam mentionem facit, qui cùm in horto valde ebrius pernoctasset supra terram, cum euigilasset, febre correptus fuit, cum sæuissimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verùm mihi non videtur, affectûs istos propriè fuisse arthriticos, sed febres acutas è vaporibus è terra exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitiosi humoris partem ad extrema detrusit, à quo dolores non solùm in articulis, sed toto brachio, membranis musculorum ibi affectis, excitari fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, vt alteri ægrotorum etiam mortem statim attulerit.

An humor & qualisnam? An omnes quatuor?

Cum ergo nec nuda intemperies, nec flatus solus arthritidis caussa esse possit, Medici quidem plerique in eo consentiunt, humorem esse arthritidis caussam, verùm quis humor ille sit, maximè dissentiunt: Aliqui omnes quatuor humores, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis caussam esse posse putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varij tumorum colores, dolores diuersi, accidentia varia appareant, terminus declinationis non sit vnus, curandique ratio varia pro caussarum varietate, instituenda est. Nimirum, vt Pet. Sal. Diuersi, *de aff. part.* c. 16. verbis vtar, color aliis est rubicundus, aliis flauus, aliis albus. Tumor aliquando est notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque est molestus quidem, sed non multum, quandoque autem est acerrimus. Hicque nonnunquam citò soluitur, ille longiùs protrahitur. Symptomata autem multoties sequuntur mala, vt caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando autem vel nulla est caliditas, vel frigiditas inest molesta; illíque ab aere calidiore, hi à frigidiore læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illíque à frigidis, illi à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex sanguinis, quidam ex pituitæ, alij ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione sedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis caussam modò esse calidam, modò frigidam, modò diuersam esse materiam.

Verum hæ rationes id quod debent, non satis probant. Etenim etsi pro vario humorũ apparatu varij humores ad partem affectam confluere possint: tamen ij prima arthritidis caussa non sunt, sed cum sero saltem ad partem affectã rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis caussam esse, vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumescit, maximus dolor est, parte verò intumescente dolor remittit. Neque etiam rationi consentanea est hæc opinio. Etenim multi plethorâ & cacochymiâ laborant: neque tamen vnquam arthritide corripiuntur. Et in specie sanguinem quod attinet, ille suâ abundantiâ nullo modo arthritidem generat. Est enim sanguis naturæ thesaurus: ideoque etsi redundat, non facilè natura eum ad partẽ aliquam depellit, præcipuè partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam si eò protruderetur cùm sit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio statim adsunt, antequam pars intumescere & rubescere incipit. Et si esset ex sanguine arthritis, cur non tumor suppuraretur;

An sanguis?

cum

cùm nullus humor faciliùs in pus mutetur, quàm ſanguis?

An melancholia.

De Melancholia res plana etiam eſt, eámque pauci arthritidis cauſſam eſſe ponunt. Cùm enim ſit humor craſſus, non facilè in anguſtiſſimas iſtas vias ſeſe inſinuare poteſt.

Bilem verò, nec ſine cauſſa, nonnulli vrgent, & ab ea, non ſolum à pituita, etiam arthritidem prouenire dicunt, idque probaſe volunt ex ſignis, quæ in arthritide adſunt. Eſt enim plerumque dolor acerrimus, & ſimilis pungitiuo, victus ad ſiccum & calidum vergens præceſſit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis eſt gracilis. Verùm enim verò hoc equidem negari non poteſt, iſta interdum ægris ita accidere, & dolorem ſæpe eſſe tam acrem, vt ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri poſſit, ſed calidum potius humorem arguat. Sed de hoc iam quæſtio eſt, an omnis humor p. n. calidus bilis ſit, quod negandum cenſemus, ſtatuimúſque cum Carolo Piſone, dari cacochymiam ſeroſam (etſi eam ille non rectè explicet) ac ſeroſum etiam humorem poſſe eſſe calidiſſimum, & ſub eo etiam comprehendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, vt *infrà* dicemus, ita nominant, ſeu ſi cum Chymicis loqui libeat, ſalem illum tartareum, aut ſpiritus ſalium tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, ſunt habitu corporis gracili, & temperatura bilioſa.

An pituita, ſec. Fernelium?

Fernelius, *lib. 6 de part. morb. & ſympt. cap. 19.* humores reliquos omnes reiicit, & non ſanguinem, non bilem, non melancholiam, ſed tantum humorem frigidum pituitoſum, aut ſeroſum arthritidis cauſſam eſſe, omnemque arthritidem frigidam, & à frigido humore prouenire ſtatuit. Atque in eo quidem rectè ſentit, quòd vnius morbi vnicam ſaltem cauſſam eſſe ſtatuit: ſed in eo valde errat, quòd eum humorem frigidum eſſe docet; cùm omnia ferè ſymptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor ſcilicet acutiſſimus, ardor, motus ſubitus, & alia. Licèt enim cùm humor hic moueri incipit, frigus aliquod oboriatur, quo totum corpus perhorreſcit: tamen id frigidæ materiæ indicium certum non eſt, cum etiam humores calidi, cùm per partes ſentientes mouentur, frigoris & horroris ſenſum inducere poſſint, vt in febribus bilioſis manifeſtum eſt. Errat deinde etiam in eo, quod pituitam & ſeroſum humorem pro vno habet; vt & in eo, quod ſeroſum humorem ſimpliciter frigidum eſſe docet. Etſi enim in ſeroſo humore multæ partes aqueæ ſunt: tamen etiam multæ partes acres & ſalſæ inſunt, quibus à ſimplici & pura aqua differt.

Hauſiſſe autem hanc opinionem videtur Fernelius e Galeno 10. *de comp. medic. ſec. loc. cap.* 5. vbi ſcribit, humorem, qui arthritidem excitat, aliàs quidem ſanguinem eſſe, vt pluriſſimum verò pituitoſum, aut ex pituitoſo & bilioſo mixtum, aut etiam ex ſanguine cum iſtis permixto. Aut ſiquis exactiùs interpretari velit, non pituitoſum humorem, ſed qui crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari, nonnunquam eſſe craſſum ad ſimilitudinem puris craſſioris. Vbi verò in articulis moram traxerit, non ſolùm craſſiorem, ſed & viſcoſum reddi.

Galenum & Fernelium ſequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitoſum, frigidum, crudum & ſeroſum pro eodem habent, & arthritidis cauſſam eſſe docent. In quo omnes errant: cùm nec tantus dolor à tali frigido & crudo humore prouenire poſſit, & arthritis ſubitò inuadat, & ſæpe iterum deliteſcat, & in alium locum moueatur, ad quod præſtandum humor pituitoſus & craſſus, & qui craſſo puri ſit ſimilis, aptus non eſt. Præterea cùm in principio, cùm nullus tumor apparet, dolor ſit vehementiſſimus, eum ab humore ſubtili & acri anguſtiſſima etiam loca penetrante, ac membranas pungente, non verò à craſſo & frigido humore fieri, indicio eſt. Neque tophi, qui in arthriticis generantur, cauſſam arthritidis pituitam eſſe ſatis docent; cùm eiuſmodi tophi potiùs ab humore tartareo & terreis mineralibus cognato, quam crudâ pituitâ fiant. Thomas Eraſtus equidem, *Diſp. 4. contra Paracelſ.* ſcribit, ſe tantum ſemel vidiſſe Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmſtadt, qui abſque omni dolore ægrotabat, ſi in quiete manus & pedes ſeruabat: nullus rubor conſpiciebatur, ſed tumor albus, laxus ſatis, tametſi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus inſiſtere non potuiſſet. Verùm affectus iſtorum temporis non fuit Podagra verè dicta, ſed tumor œdematoſus, quo pedes longo & diuturno humorum affluxu laborarunt. Quod verò in principio ſanguis cum pituita, (aut potiùs ſeroſus humor) in pedes defluxerit, eóſque corruperit, ipſe Eraſtus confitetur.

An Colluuies ſeroſa, iuxta Piſonem?

Carolus Piſo, *lib. de morb. ab illuuie ſeroſa, in conſilus duobus de arthritide*, vnicam arthritidis cauſſam eſſe ſtatuit colluuiem ſeroſam. Quæ ſententia, ſi rectè explicetur, omnino vera eſt. In eo autem fallitur, quòd ſerum iſtud puram aquam eſſe putat; cùm ſymptomata, & ea quæ arthriticis accidunt, longè aliud doceant.

An pituita mixta cum bile iuxta, Mercurialem.

Alij, inter quos Mercurialis, cùm agnoſcant, ab humore pituitoſo & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non poſſe; cùm certum, dolores vehementiſſimos fieri à cauſſa calida: neque etiam pituitoſum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide ſubitaneus eſt, eſſe idoneum, neque in partes iſtas membranoſas ſeſe inſinuare poſſe, poſterius ex *allegata* Galeni *loco* aſſumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, vt craſſæ, bilem quaſi vehiculum admiſceri ſtatuunt. Verùm nec hæc opinio, niſi illa pituitæ & bilis miſtura pro ſeroſo humore ſumatur, ſatisfacit. Cùm enim ipſi agnoſcant, dolorem atrocem requirere cauſſam calidam, is à bile pituitæ permiſta fieri non poteſt; cùm acrimoniam bilis pituita obtundat, & temperet potius quàm augeat.

An cruditas, ſecundùm Mercatum.

Ludouicus Mercatus cùm agnoſceret, humores vitioſos, etſi abundent in corpore, non ſtatim arthritidem, ſed alios etiam morbos generare, ipſe etiam ad cruditatem confugit, & vt humores vitioſi arthritidem generent, crudos eſſe debere, ſtatuit. Verum cùm iterum agnoſceret, cruditatem ad arthritidem generandam ſimpliciter non ſufficere, varia de cruditate commiſcentur, ſtatuitque, eam ſolùm cruditatem arthritidi generandæ aptam eſſe, quæ a caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an proprie loquatur, cuiuſvis iudicio relinquo) eámque tribus modis fieri. Primò, cùm pars pinguior ab eo ſeparatur atque educitur. Secundò, ob diſſolutionem eius à calore externo. Tertiò, quòd ei admiſceatur aliquid incoctum, ſed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non eſſe qualemcunque, vt reliquas, quæ febres, defluxiones, & cæteros morbos procreant, ſed aliquid ſortiri peculiare, ob quod magis in hunc affectũ, quàm alios commigrat. idque fieri ſtatuit, cùm humores hunc tenuiorem cum fuſione & mordacitate, quibus facilè ab aliis partibus reiiciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino ſtatuit, humorem iſtum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, cruditatem aut conditionem potiùs (neque enim omnis humor, qui præter naturam eſt, rectè crudus dicitur) ſi diligenter perpendamus, cõperit certe humori ſeroſo, ſalſo & tartareo ſuprà à nobis deſcripto, vtpote qui tenuis, eſt, mordax, fuſus, ſeu, vt Chymici dicunt, a ſale tartareo reſolutus. Vt ita rem agnouiſſe, verbis exprimere non potuiſſe videatur Mercatus.

An humor malignus & occulta qualitatis particeps, ſecundum Paræum?

Ambroſius Paræus, *lib. 17. cap. 2.* cùm & ipſe animaduerteret, humorem, qui arthritidem generat, omnino eſſe alterius naturæ, quam eos, qui phlegmones, œdematis, eryſipelatis aut ſcirrhi autores ſunt, ſtatuit, eum non deterioris ac melioris naturæ eſſe, quàm qui peſtem, luem Veneream, aut epilepſiam facit, idque probare conatur, 1. Eo quod hic humor nunquam ad ſuppurationem veniat, reliquorum humorum more. 2. Quòd dolores longe acerbiores efficit, quàm alij humores, ita vt ægri partem ſibi quaſi vri ſæpe dicant. 3. Quòd in nodos mutatur, quod aliis humoribus non accidit. 4. Quòd nullis remediis ferè cedit, ſed iis irritatur & efferatur potiùs, vt ægri ſibi longè melius eſſe dicant non appoſitis remediis, quàm appoſitis. 5. Quòd Galenus ipſe, *de theriac. ad Piſon. c. 15.* theriacam arthriticis omnibus ex vſu eſſe dicat, vtpote, vt putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundat. In quo quidem rectè ſentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam melancholiam arthritidem efficere, ſed peculiare quid humorem arthritidis cauſſam obtinere, id quod rationes ab ipſo allegatæ ſatis probant: Vt verò ad malignitatem peculiarem, & occultam qualitatem hic confugiamus, opus non eſt, neque id rationes allatæ probant. Nihil enim hic maligni apparet, ſed doloris vehementia ab acrimonia humoris prouenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licèt Galenus theriacam ad arthritidem commendet; tamen id non facit, vt malignitatem humoris expugnet, ſed potius vt humores vitioſos abſumat, qualia etiam medicamenta alia, ſuprà *in curatione* ſunt propoſita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis cauſſa eſt, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere poſſe; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. At tamen non quatenus malignus eſt, arthritidem producit, ſed quatenus eam diſpoſitionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis ſunt expertes.

An ſynouia ebullitio, & ſpiritus ſalſus, ſecund. Chymicos?

Vt tandem etiam Chymicos conſulamus, ſiquidem omnino ab iis aliquid lucis in hac doctrina ſpetamus. Verùm eam vix à Paracelſo & eius aſſeclis aſſequemur, qui etiam rem planam plerumque obſcurant. Paracelſus enim, vt ſolet, varie hac de re loquitur: Nam *in tractat. de Podagra, pag.* 540. Podagram dicit eſſe morbum, cuius ſedes ſit ſynouia, quæ vbi exaltatur, podagra excitetur. Morbum eſſe liquorem mineralem, ſeu ſuccum acetoſum, quales ſunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; ſi iam etiam hæc ſalſa ſynouiæ ſint aduerſa, ſi in homine generentur & ſynouiæ permiſceantur, ſynouiam ebullire: & poſtea iterà de cœli influxu ſubiungit, quæ vt hic referam, digna vix puto, ſicut & ea quæ *lib. 2. de Podagr.* habet. *In Paramiro* ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. *In lib. de morb. tartar. cap. 19.* ad tartarum. Petrus Seuerinus, *Idea medic. cap.* 12. docet, excitatas radices podagricorum affectuum ſi in ſanguine ſedem habeant, effervеſcere, & ſpirituales ac vaporoſas tincturas ad loca domeſtica mittere, ibique fructus radicum matrices nactas, prædeſtinationum reuolutiones doloroſa ſymptomatum calamitate abſoluere. Doloris autem differentias, vt plane dicam, quod ille affectatâ verborum pompâ obſcurat, prouenire à diuerſitate ſalium, quorum alij ſunt acriores, alij minus acres. Recipi autem has ſpirituales ac vaporoſas tincturas à ſuis matricibus, id eſt, partibus illis, quæ obnoxiæ ſunt educationibus fructuum podagricorum reſolutorum, affinitatémque generis cum iis habent, & hoſpitem aduenientem admittunt, id eſt, articulis, vel ſynouiâ manuum ac pedum.

Verùm rem planam verbis obſcurant, & veris falſa miſcent. Nam quæ de ſynouiæ ebullitione & effervеſcentia afferunt, figmentum eſt iſta Paracelſi ſynouia, de qua *de conſ. & diſſ. Chymicor c.* 15. dictum. Quod verò de ſpiritibus ſalſis dicunt, veritati conſentaneum eſt, ſi rectè explicetur, vt mox dicetur. Sicut &

id tolerari potest, quòd ex salium differentiis, quæ in vegetalibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conentur; cùm Dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientissimus Felix Platerus statuat, humorem arthritidis caussam non simpliciter aquam esse, sed qualitate aliena imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permistum. Sicut & id potiùs perpendendum, quàm reiiciendum putamus quod obscuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis caussam peculiarem ad articulos φορὰν habere, vt etiam suprà dictum.

Autoris sententia.

Vt ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ hactenus dicta sunt, nec sanguinem simpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam, primariam arthritidis caussam esse. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hisce humoribus deduci non possunt, vt ex hactenus dictis manifestum est, perpendam, aliter statuere non possum, quàm humorem salsum, acrem, subtilem, & spirituum salinorum naturam plerumque referentem, arthritidis caussam esse. Appellet eum iam quis bilem, pituitam bili permistam, salem tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur. Ego vocabulum seri, salis & tartari vsurpabo, vt rem à bile & pituita vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non solum esse humorem aqueum, etiam Antiqui agnouerunt, scribitque Galenus 6. *Epid. comm.* 3. t. 38 sanguinem ἰχωροειδῆ & serosum, non solùm vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morsu carentem, sed mordacem & erodentem, quæ scilicet spirituum salinorum naturam refert, & propterea partes sentientes pungit & mordicat, & acutissimos dolores in iis excitat. Est nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid salsum, quod mineralibus respondet, & non incommodè sal terræ appellari potest, quod tamen via purum & solum reperitur, sed aliis corporibus miscetur, vnde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium est, limosum, argillosum, &c. tandémque in plantis & animalibus tartarum nominatur. & in hominem transfunditur. Verùm id etsi in plantis & homine, in variis coctionibus subtile & volatile fiat, nisi antea tale sit, sicut id etiam ex sale vrinæ patet, ac tandem etiam ipsi sanguini misceatur: quia tamen à prima origine ad corpus nostrum alendum ineptum, & (vt Hippocrates loquitur) ἀνωφελές, tandem, nisi mox per aluum in prima coctione excernatur, aut postea per sudores vel vrinam euacuetur, cumulatum, & naturæ molestum ad articulos, vt qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, vbi sua acrimonia acutissimos dolores excitat. Neque quem moueat, quòd hanc materiam modò spirituosam, modò tartaream, & ad tophos etiam generandos aptam esse dicimus. Nam, vt cum Chymicis loquar, è corporibus possunt fieri spiritus, & rursum è spiritibus corpora. Materia hæc in sua origine, & dum in terra esset, corpus fuit, & quiddam quasi terreum & minerale: attenuatum verò postea fuit, in variis in plantis & homine coctionibus, & spirituosum quasi factum est: Quod Galenici quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui in *aph.* 49. ipsi 47 *sect.* 6. *Hipp.* scribit: *Materia arthritidis scilicet caussa est quasi spiritus.* Et Lucianus in *Tragopodagra*, ὑπόγειον βίαιον appellat. Postea tamen humor hic tenuis aut spiritus, vbi locum idoneum nactus est, ossa scilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, sicut spiritum vitrioli, & aliorum salium spiritus iterum coagulari posse, & in corpora redire, Chymicis notissimum est. Siquis tamen statuere velit, in ipsa terra esse salem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic sententiæ nihil officit; sed res eòdem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat?

QVo in loco humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde dissentiunt: quæ dissensio curationem non parum difficilem reddit, & non sine caussa Fernelius, *l. 6. de part. morb. & sympt. c.* 18 scribit, ex rei huius ignoratione hactenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum esse, nuncupatúmque Medicorum opprobrium.

Nostram hac de re sententiam suprà breuiter proposuimus: Quia verò non pauci doctissimi Medici aliter sentiunt, (vt in hac humanæ mentis caligine in grauissimis controuersiis fieri solet) eorum opiniones breuiter proponere & perpendere libet.

Et primò quidem Fernelium quod attinet, statuit is, errare eos, qui humorem arthritidis caussam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. *Quomodo enim*, inquit, *à visceribus, intimisque sedibus posset humor sincerus aliquispiam per venas ferri, aut qui sanguini permistus nuper erat, illinc per ora venarum in articulos purus excedere; aut si etiam cum humore sanguis effluat, cur in articulis collectus phlegmonen non excitat: Sed neque humor crudus, qui per alias ductus, quàm per venas fertur in articulos, arthritidem facit. Nam crudi humores qui in cachexia è visceribus in pedas decumbunt, unde intumescunt, podagram non excitant.* Ipse verò statuit, originem & fontem huius mali caput esse, à quo pituitosus humor, iisque tenuis in articulos defluat. Et quidem non in cerebro, vt pote cuius excrementa vel foràs per nares, vel per palatum in asperam arteriam atque pulmones, aut in ventriculum inferioresque sedes illabuntur, sed in partibus externis capitis, & extra caluariam positis hunc humorem colligi, & per summa corporis sub cute deorsum decurrere docet. Cum enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, sua tenuia atque serosa excrementa ibi deponere, cúmque capitis cutis crassa, densáque sit, & humores per eam facilè non exspirent temporis progressu ibi cumulari, & per summa corporis ad articulos defluere existimat.

Fernelij opinionem sequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantum in capite, inter cranium & cutem capitis, humorem arthritidis caussam colligi, & hunc vnicum locum esse statuunt, vnde materia ad articulos defluat: alij etsi etiā alias vias addunt, hanc tamen Fernelij coniungunt, & pauci omnino sunt, qui non etiam simul à capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quòd ob eam euenerit, vt arthritis ferè pro incurabili derelicta sit, Medicorúmque opprobrium nuncupata, ego, saluo cuiusque iudicio, potiùs de Fernelij opinione verum esse existimo, & eum Medicum, qui fontem huius mali saltem in capite quærit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etsi enim verum sit, dolores quosdam vagos & varios ex humore seroso ab externa capitis parte sub cute per summa corporis delabente hinc inde excitari: arthritis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, sed musculorum membranas ferè subsistere solet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio est. Is enim ob diætæ errores & viscerum debilitatem, in sanguificatione generatur, aliquando & ex mensium ac hæmorrhoidum suppressione suppeditatur, & in venis ac arteriis cumulatus: inde etiā cum moueri & efferuescere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur, imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, vt in arthritide humoris in venis peccantis satis manifesta indicia vrina exhibeat. Hinc ipse Galenus docet, 3. *aphor.* 20. in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitiosis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protrusis. Neque aliud firmis rationibus probari potest. Quæ cùm ita sese habeant, & humor arthritidis caussa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi potest, quā necessitate, vel naturæ, vel morbi, humores isti necessariò prius in caput debeant ascendere, antequàm in pedes ferantur, præsertim cùm patens & recta via sit, quā per venas & arterias moueri, & in eos ferri possint. Et quòd materia, arthritidis caussa, non extra vasa, sed per vasa ad articulos feratur, patet quoque ex eo, quòd venæ in articulis, quos inuasura est arthritis, sub initium arthritidis turgent & intumescunt, & quòd humor arthritidem excitans, si repellentia intempestiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febrésque acutas, cordis anxietates, & alia mala symptomata excitat, vel subitò in alium articulum transfertur; vnde dolor, qui modò pedem infestabat, mox, si repellentia incautè apponantur, in manu sese exserit: quod nonnisi per vasa moto humore fieri potest. Neque enim possibile est, vt humor, qui in digito pedis erat, sub cute ad manum subitò feratur. Et si humor sub cute per spatia deflueret, in partibus per quas transiret, dolorem excitaret, vt sæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore seroso extra cranium descendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in scapulis, ac dorso excitari, tandemque humorem ac dolorem vsque ad crura descendere; quod non accidit in arthritide. Insuper sæpe accidit, vt homo ex ira, aut terrore subitò in arthritidem coniiciatur, quod certè accidit humoribus in venis & arteriis subitò commotis: Si verò sub cute capitis illi sensim cumularentur, id accidere non posset. Et si sub cute capitis fons & origo huius mali est, cur non curatio præcipuè ad eam sedem dirigitur, & vesicatoria, cautoria, ac setacea ceruici applicantur; cùm via commodior locus, quàm hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea si origo humoris semper esset in externa capitis parte, etiam signa eius ibi cumulati & descendentis adesse deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, quos capite planè saluo arthritis inuadit. Fernelius quidem inter signa cumulati humoris recenset capitis grauitatem, & somnolentiam, dolorem externum capitis, & qui contactu, præsertimque inuersis capillis excitetur, tumorem œdematosum, vt ceram mollem, cuti præsertim ad occipitium subiectum: defluentis verò humoris signa ponit dolorem à ceruice vel per humeros in cubitum & manus, vel per dorsum in coxendices, genua pedésque, sensim deuolutum, sensu interdum frigoris oborto. Verùm negari quidem non potest, hæc signa adesse, vbi humor serosus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur: sed rarò apparent in arthritide, cùm experientiā constet, eos qui arthritide laborant, capite plerumque optimè valere. Nec qui arthritide corripiuntur, defluxum illum humorum à capite, & dolorem hinc prouenientem percipiunt, vt modò dictum. Et fit sanè, vt in principio arthritidis etiam caput in quibusdam, quibus id debilius est, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non satis probat, humorem arthritidis caussam in capite generari, cùm eadē sæpe in febribus accidant, licèt febris caussa in capite non generetur, sed per consensum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis effervescunt, & moueri incipiunt, partim suopte impetu hinc inde vagantur, quod turgentiū proprium est, partim à natura hinc inde protruduntur, & præcipuè

debiles

debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam sedem figant. Quapropter non mirum est, in quibusdam, quibus caput debilius, & alias defluxionibus excitandis obnoxium est in prima arthritidis inuasione aliquid humoris ad articulos ruituri per venas capillares sub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia symptomata excitare. Quod tamen sententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cum ij ipsi humores non sub cute capitis quod ille vult geniti & collecti sint, sed subitò per venas & arterias, quæ à iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effundantur. Et sic sane, vt tenera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia sub cute sensim collecta & eò defluente, sed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venæ cauæ & arteriæ truncum descendentem ad pedes isti humores feruntur: ita per ascendentem ad caput & vicinas partes iisdem mitti possunt. Et quod symptomatum in ægris quædam diuersitas appareat, ex eo accidit, quod humor nunc per truncum venæ cauæ & arteriæ ascendentem, nunc per descendentem præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cùm enim per ascendentem mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat; facilè aliquid, per iugulares cùm internas cùm externas in caput ascendentes, etiam in cerebrum & sub cutem protrudi potest, vnde nonnullos vigiliæ, alios somnolentia, alios alia symptomata infestant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infestat, sub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effusus fuerit, & hinc ad pedem defluxerit, nullâ firma ratione probari potest. Quæ enim recta via est, per quam è capite sub cute ad digitos pedis subitò & rectà fluere possit? Nam cùm materia à capite sub cute destillat, hinc inde dispergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò rectà ad extremos pedes tendit: neque etiam si per hanc viam flueret, subitò in manum quod sæpe accidit, viâ mutatâ, ascendere posset.

Et in specie somnolentiam quod attinet, & siquæ sunt id generis alia symptomata, quæ in ipso cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque si apparent, Fernelij opinionem confirmant, sed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, sed ex ipsis venis effundi docent. Fit enim somnolētia à materia intra cerebrum cumulata, non extra caluariam collecta, quæ si in arthritide adsit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipsum cerebrum effundi docet.

Tandem constat experientia, morbos alios, & præsertim acutos, quorum materia in venis & circum viscera hæret, transmutari in arthritidem, & tum vrinas crassas imminentis arthritidis signum esse, testatúrque Auenroës, *7 collig. cap.* 3. seipsum factum asfa arthriticum ex morbo acuto, cùm natura per crisin humores ad articulos, & præsertim ad pedes expulisset; quod non fieret, si arthritis à materia à capite defluente generaretur. De qua re plura quoque postea in examine opinionis Plateri dicentur.

Neque ea, quæ contra alteram sententiam, quam suprà proposuimus, & veritati consentaneam existimamus, profert Fernelius, magni momenti sunt. Nam cùm quærit, quomodo humor sincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim sanguinem, vt vitæ thesaurum, seruat, & ne à vitiosis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis à venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus solos humores vitiosos è vena caua ad meseraicas, & hinc ad intestina protrudit: per sudores criticos humores vitiosos, & quidem sinceros, sæpe fœtidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem desinentium expellit. Idem præstat in erysipelate, scabie, variolis, morbillis, aliísque morbis plurimis, in quibus natura, vt corpus sanum conseruet, vitiosos humores à bono sanguine segregat, eósque per orificia venarum expellit. Neque tamen serosus ille humor semper sincerus ad articulos defluit, sed sæpe sanguinem, sæpe alios humores secum rapit. Quod verò Fernelius addit si sanguis vnà effluxerit, phlegmonen excitaturum, id reuera sæpe accidit, quod ipse Fernelius confiteri necesse habet, dum de chiragra scribit; *Dolor huic inest pulsans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerumque venis.* Et de Podagra: *Tumor, vt in chiragra, adest, tum partis, tum venarum undiquaque rubor, calor, dolórque pulsans*; quæ omnia inflammationis signa sunt. Vnde etiam Hippocrates, *6 aph.* 49. hoc nomen arthritidi tribuit, dum [illegible] appellat. Non tamen omnis inflammatio necessariò suppuratur, & quòd humores in arthritida non suppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, sed potiùs ipsius humoris naturam arguit, vtpote qui ad suppurationem ineptus est, serosus scilicet, salsus & tartareus, cuius pars tenuior discutitur, crassum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim suppuratur, nisi sanguis, aut quod sanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite descendere, quòd cum horrore, seu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc, non humoris à capite sub cute descendentis, sed humoris potiùs à venis effusi indicium est, sicut idem in febribus & erysipelate accidere videmus.

Alij, vt Eustachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verùm non solùm extra cranium, inter cutem & pericranium, per spatia quæ sub cute sunt, ad articulos defluere, sed & intra caluariam, per externam spinalis medullæ superficiem descendere, alij etiam per mediam spinalis medullæ substantiam fluere docent. Verùm si hæc fierent, potiùs paralysis aut conuulsio inde excitaretur, & in medio spatio, per quod fluerent humores, etiam nerui afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent, quæ communissima ferè sententia est, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes, vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cùm sanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem synocham coniunctam habentem. Vt enim sanguine subtili in superficiem cutis effuso erysipelata, quæ febris synocha comitatur, excitantur: ita dum in articulorum sedes effunditur, articulorum dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, vt qui vtrique morbo obnoxij sunt, podagra inuadente erysipelatis opinione se consolentur. Quæ omnia sunt verissima.

Extra venas tamen etiam congestos humores serosos & excrementitios arthritidam excitare, eorúmque originem à capite esse, ibíque defluxionum scaturiginem existere, & ab eo in partes subiectas defluere statuit. Congeri autem ibi nonnunquam in illius sede interiore intra caluariam, præbente ei materiam sanguine crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excrementitiam sensim in cerebro cumulari, quæ cum postea delabitur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiusdémque dolor nonnunquam, aliáque accidentia, concertatæ illic materiæ indicia, comitentur. Sanguinem autem excrementitium fieri docet, vel primæ vel secundæ vel etiam tertiæ coctionis, quæ fit in cerebro, vitio, ob cerebri scilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illuuiem autem hanc & humores vitiosos in capite congestos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel à frigore externo & humiditate aeris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus reseratis, & facultate expultrice irritatâ, concitari tradit.

Eundem tamen serulum & excrementitium humorem extrà caluariam quoque, inter ipsam & cutem congeri, & inferiores partes defluere statuit.

Vias autem, per quas defluxus iste à capite fiat, varias esse docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri basi ex tribus cauitatibus, caluariæ fundo impressis, nunc per foramen ossis cribrosi transcolari & è naribus stillare, coryzamque excitare statuit; nunc in mediam cauitatem, quæ multis foraminibus palatum spectat, ferri, & vel per nares emungi, aut screatu e faucibus exspui, vel in oculorum sedem descendentem per lacrymas extillare: nunc in media hac sede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, sequi: nunc in posteriorem caluariæ cauitatem, quæ humilior & amplior est delatam, per magnum occipitij foramen spinalis medullæ descendere in habitus corporis locum aliquem, & vel in carnosis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem subsistere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra verò caluariam collectum humorem, sub cute deorsum defluentem, prout se vel articulorum, vel carnosis sedibus insinuat, varia dolorum genera proferre statuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verùm enim verò, vt ista, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Eustachio Rudio consentit, libenter admittimus: ita, vt arthritidem inde generari credamus, adduci nō possumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzam aut sputum copiosum excitat, & per nares ac fauces reijcitur, longè alterius naturæ est, quàm quæ arthritidem parit; ac fieri non posset, quin si materia tam acris & ignea quasi in cerebro generaretur, grauissima induceret symptomata. Præterea siue secundū neruorum, siue secundum spinalis medullæ ductum humor hic descenderet, fieri non posset, quin priùs vel cōuulsionem, vel paralysin, vel dolorem aliquem in transitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibique dolorem excitaret; cùm tamen sæpe contrarium, & præcipuè in huius morbi initio, fieri, & in pedibus subitò dolorem excitari videmus, nullo alibi dolore, vel symptomate apparente. Deinde ex materia sub cute capitis cumulata Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthriticis doloribus distinguit, (etsi in eo errat, quòd hos Defluxionum dolores solum in carnosis musculorum locis fieri statuit; cùm æquè circa articulos fiant in carnosis locis & membranis musculorum excitari posse, equidem libenter concedo: arthritidem verò propriè dictam per certa interualla recurrentem, certúmque durationis tempus habentem inde generari, mihi persuadere non possum. Etenim si inter carnem & cutem delaberetur humor prius propinquas capiti partes & articulos occuparet, cùm, vt Galenus, 2. *de diff. febr. c.* 11. expressè docet, quæ à capite fiunt fluxiones, capiti vicinas partes, aures, oculos, dentes, gingiuas, & vicinas glandulas, aut pectus & pulmones, ac dorsi musculos occupare soleant, vnde tales à defluxione dolores mox in primo à capite humoris descensu, in collo, in ceruice, ac scapulis percipiuntur in digitos verò pedum, quos Arthritis maximè infestare solet, vix vnquam descendunt, humore illo seroso tenui in via euanescente: quod in arthritide non accidit, in qua subitò in extremis plerumque pedum digitis dolores primum & subitò excitari solent. Nam quod Solenandet, *consil.* 24 *sect.* 4. cuidam nobili Viro sub finē hyemis arthritide laboranti ideò humores à capite motos, fuisse scribit, quòd non subitò sint acti, sed paulatim decreuerint, & de articulo in articulū, de pede in pedem, de hoc in genu transierint, occupârint inde manus, ac in cubiti iuncturas

ſeſe inſinuarint, id mihi parum probabile videtur. Etenim ſi humor à capite defluxiſſet, primò cubitos, hinc manus, primò genua, hinc pedes infeſtare debuiſſet, cùm tamen contrarium factū ſit. Vero magis conſentaneum eſt, id ab humoris natura & copia factum fuiſſe. Cùm enim craſſior fuerit, tempore hyberno tardiùs motus eſt: cùm verò magna eius copia cumulata fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cùm totum capere non poſſent, etiam ad propiora poſtea detruſit. Neque etiam vllam viam video, per quam rectâ humor hic extra caluariam cumulatus in pedes feratur, & non hinc inde, vt dolores illi ex defluxionibus vagetur. Et ſit ſanè, interdum cerebrum etiam quædam ſymptomata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare: tamen nondum id, quod debet, probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem deſcendere. Primò enim, quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monſtratur. Deinde etſi intra venas & arterias humor fluat, poſſunt eadem ſymptomata in cerebro (quæ nulla fieri poſſent, ſi humor extra cranium ſub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitioſum per truncum venæ cauæ & arteriæ aſcendentem natura conetur expellere, facilè aliquid per venas & arterias iugulares in cerebrum influere, ibique aliqua ſymptomata excitare poteſt, & antequam ad manus perueniat, facilè accidere poteſt, vt per ramos in nucham, & humerum ſparſos, aliquid in eas partes extrudat. Et cùm omnes in toto corpore articuli, & partes circa illos, ſuū nutrimentum è venis & arteriis capiant, nullus eſt articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis cauſa per eadem vaſa influere poſſit, vt cæcas atque occultas, & ex remotiſſimis partibus vias quærere opus non ſit. Et vt tandem hoc etiam largiar, poſſe fieri, vt ſeroſi eiuſmodi humores in venis abundātes, etiam in caput protrudantur, & ſub cutem effundantur, atque ingruente paroxyſmo Arthritico, & naturâ ad expulſionem ſeſe accingente, etiā moueantur, & per ceruicem ad dorſum deſcendant tamen non illi humores ſunt, qui arthritidem pariunt, ſed ſub cute deſcendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem ſpuriam pariunt, ſed frictionibus, diſcutientibus, & ſudoribus facile tolluntur, perſeuerante nihilominus arthritide.

Franciſcus India, Medicus Veronenſis, *de Gutta lib. 1. c. 4.* rem hanc valde intricatem reddit, dum ſcribit, membra quæ has ſuperfluitates emittunt, varia & plura eſſe, caput præcipue, ventriculum, inteſtina, iecur, & renes: & quidem à capite potiſſimum & à cerebro iſtas fluxiones fieri, quoniā licèt ab inteſtinis, & à ventriculo & aliis membris iſti humores originem trahunt, antequā ad partes iuncturarum fluant, priùs in caput aſcendere, & poſteà ab illo ad ſubjectas partes tranſmitti. A toto autem corpore non negat quidem humores iſtos prouenire. Si enim, inquit, corpus omnino à ſuperfluitatib. immune ac liberum eſſet, humor minimè influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiā ad articulos fluere negat, cùm fieri non poſſit vt humor qui in ventriculo, vel inteſtinis, vel in iecore, aut liene reperitur, confeſtim ab his partibus ad articulos fluat, niſi ab irritamēto naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem iſtas ſtatuit eſſe venas, muſculos & neruos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda deſtinatas humores excremētitios, qui per totum corpus exiſtunt, ad digitorum manuum ligamenta tendines & articulos deferre. Muſculos verò, qui à ſcapulis & ſpinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus ſuſcipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per neruos ab illo deſcendentes ad manuū digitorum articulos protrudere. Poſtea tamen negat, à ſolo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores, vtpote ad genua, crura & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos, ſed propter conſenſum venarum & neruorum ſpinæ dorſi, & renum cum genibus, cruribus & pedibus, quandóque etiam deferri à ſpina dorſi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verum in hac opinione non pauca falſa continentur. Primò enim, cùm à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omnino corporis partes, ventriculus, inteſtina hepar, renes & aliæ, ſed venoſū genus in toto corpore. Etſi enim excremētitij humores in vētriculo inteſtinis, liene & hepate generari poſſint: tamen vbi cumulantur, tandem in venam cauam cum perpetuo illo ſanguinis commeatu, vt & in arterias diſtribuantur, & hinc ad externas corporis partes protruduntur, vt in ſcabie & aliis affectibus pluribus videre eſt. Humores ergo vitioſi ſi in arthriticis cumulentur non eſt opus, vt per tantas ambages, per muſculos & neruos ad articulos deducātur, cùm via propinqua ſit per venas & arterias, à quibus vt aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli ſuum nutrimentum accipiunt. Præterea per neruos humores in articulos defluere vero planè non eſt conſentaneum. Neque enim nerui facilè tantam humorum copiam admittunt, neque poſſibile eſſet, ſi materia iſta à cerebro reciperetur, & per neruos affluerent, quin grauiſſima mala priùs, antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum *cap. 6.* ſcribit, materiam quæ fluit, non interiùs neruos replere, ſed extra ſolùm diſtendere. Verùm hoc non eſt per neruos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda iſta vitat, dum non monſtrat, quomodo continuo à capite ductu ſecundùm neruorum progreſſum materia hæc fluere poſſit, vt tamen in via neque conuulſionem, neque paralyſin, neque dolorem vllum excitet. Et quorſum iſtis per muſculos ambagibus opus eſt, cùm via ſecta, vt ſæpius iam dictum, è venis & arteriis ſit in articulos?

Peculiarem ſententiam habet Adrianus Spigelius, *in l. de arthr.* Qui cùm agnoſceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores è capite defluere aſſerit, deſerere vellet, ſimúlque animaduerteret, eum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri poſſe ſtatuit tum à capite, tum ab hepate fieri fluxionem, ſed in eo ab aliis diſſentit, quòd eam fluxionem quam à capite fieri putat, fieri ſub cute, vt docet Fernelius, nunquàm verò per foramen medullæ, quo ſpiritus continentur, vel per foramen nuchæ ſupra membranam externam ſpinalis medullæ fieri docet, ſed per venas & arterias iugulares non ſolùm externas, ſed etiam internas, per quas ab infernis partibus hepate præſertim, fertur humor in capitis externas internáſque partes, remeans in venam cauam, & arteriam magnam, vel eius ramos ſub iugulo conſtitutos, atque ſic articulos deuolui ſtatuit.

Verum enim verò in eo quidem rectè ſentit Spigelius, quòd per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet, vel eo edoctus, quod obſeruauit, ſi ante vniuerſalem corporis euacuationem externa remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur, materiam ad nobiles partes refluxiſſe, febréſque acutas, & alia mala excitāſſe. Sed quòd materia è cerebro primùm in venas & arterias regurgitet, non probat, & ſine vlla firma ratione profert: contrà potius ea, quæ arthriticis accidunt, teſtantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cùm ſi hoc accideret, humor tam acris, tantóſque dolores efficere potens, grauiſſimos in cerebro affectus excitaret. Quærit ambages hic Spigelius, cùm multa doceant, in hepate & liene ſanguificationis officinis humores hos gigni, atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi, vt eos à cerebro petere opus non ſit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi ſtatuunt. Verùm ij nihil aliud hic per totum intelligere poſſunt, quàm venas & arterias per totum diſperſas.

Verùm vt prolixam hanc diſputationem tandem concludamus, & in pauca contrahamus. Hoc primò certum eſt, in viſceribus ventris inferioris materiam arthritidis cauſſam generari, imò ſæpe diu ibi circa lienem & inteſtina ac hepar ſtabulari, donec eandem in venam cauam transferatur. Rectéque ſcribit Mercatus, ſe ex ventris doloribus articulorum dolores ſubortos conſpexiſſe, & Autores non contemnendos idem ſcripſiſſe: quod & ipſe in hypochondriacis & ſcorbuticis factum non ſemel vidi. Vnde etiam diarrhϾ intempeſtiuè ſuppreſſæ in arthritidem mutantur. Et quòd ab inteſtino colo humor arthritidem excitans fluere poſſit, docet Hippocrates & Galenus. *6. epid. com. 4. text. 3.* De viis res plana eſt, vt etiam *de Scorbuto* dictum: Nimirum ex colo per meſentericas arterias humor hic in arteriæ magnæ truncum transferri poteſt, atque hinc ad articulos detrudi.

Secundò & illud certum eſt, concedúntque id Medici quique doctiſſimi, humorem arthritidis cauſſam per venas, & arterias moueri, (alij ſemper ſæpiſſimè verò, ij qui è capite etiam humorem defluere ſtatuunt) reſque adeò plana eſt, vt Thomas Eraſtus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, *diſp. 4. contra Parac. pag. 261.* ſcribat, eum tantùm de hac re dubitare poſſe, qui quid fiat quotidie, non ſatis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cùm certa ſint, hoc iam dubium eſt, an hæc via non ſufficiat, & an alia detur, & an à capite etiam ſub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum eſſe puto, ac ſuprà ſatis probatum, quandóque initium fluxionis non eſſe à capite. Cùm enim pars mittens & recipiens ſuis ſymptomatibus ſeſe prodant; in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas, nullus color, nec alia ſymptomata congeſti ibi & cumulati humoris iudicia appareant: ſtatui non poteſt, à capite humorem defluere. Præterea nec illa arthritis quæ ex colica fit, à capite, ſeu à cerebro ortum habet, vt *ſuprà* monſtratum: ſicut nec illa quæ ex diarrhœa intempeſtiuè ſuppreſſâ prouenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquitur, An aliquando à materiā ſub cute capitis cumulatā defluente arthritis oriatur? Quod quidem plurimi doctiſſimi Medici, quibus ſuum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen, vt credam perſuaderi non poſſum, ob rationes ſuprà propoſitas, quas hic repetere opus non eſt, in primis cùm omnium ſymptomatum, quæ arthriticis accidunt, rationem optimè reddere poſſim, etſi ſtatuam, humorem arthritidis cauſſam ſolùm intra vaſa moueri, & per ea in articulos fluere; præcipuè ſi illud attendatur, humorem hunc nunc potiſſimùm per truncum venæ cauæ & arteriæ magnæ deſcendentem, nunc etiam per aſcendentem ſimul fluere, atque inde varia ſymptomata circa caput excitari. Quid ergo opus eſt, iis viis neglectis, quas natura ceu canales motui & fluxui humorum deſtinauit, inſuetas & inſolitas quærere? Et vt vnum ſaltim attingam, Eraſtus quidem *loco allegato*, pro certo ſigno defluentis à capite humoris hoc habet, quòd ægri plerúmque manifeſtè ſentiunt, humorem ex capite per ceruicem, latera, dorſum, inſtar aquæ defluere, cum horrore ſeu leui frigore. Verùm hoc ſignum mihi parum firmum videtur: Accidit enim ille horror non ſolùm in arthritide, ſed ſæpe etiam in febribus, eryſipelate, variolis, morbillis, mor-

horúmque

horúmque horum imminentium indicium est; cùm ex venæ cavæ & arteriæ trunco in dorso maximè, per ramos ab iis ortos, & venarum arteriarum extremitates, vapor ex vitioso humore, vel etiam pars eius tenuior in dorsi partes protruditur. Etsi enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit: tamen in dorso primùm horror excitatur ob spinalem medullam, & nervos ab ea prodeuntes sensu exquisito præditos, ibi plurimos; per quam medullam etiam rigor nunc ascendere, nunc descendere videtur, de quo Hippocrates 5. *aphor.* 69.

QVÆSTIO VIII.

An in ipsis articulis quid colligatur, quod ad producendum paroxysmum aliquid faciat?

VT de hac quæstione cogitarem, non solùm Paracelsus eiúsque asseclæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, sed & admirandæ quædam arthritidis curationes occasionem dederunt Guilhelm. Fabric. *cent.* 1. *epist.* 47. *& seq.* refert, quosdam per torturam ab arthritide liberatos fuisse, ut eam nunquam passi sint. Equidem per terrorem, ut gaudium, à paroxysmo arthritico multos liberatos fuisse, passim notum est. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari possit, caussam reddere non ita facile est, nisi ea in loco affecto quæratur. Et sunt bujus rei historiæ aliæ etiam. Clariss. Dn. D. Doringius mihi retulit, fuisse ciuem Gressæ, qui doloris impatientiâ secuti maximum pedis alterutrius digitum sibi amputauit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libavius etiam, *ad Schnitzerum epist* 73 *in Cista Medica Hornungi*, talem historiam refert. Patiens erat hospes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui pactus 300. florenis sanationem promisit, & recepto Autographo curam egressus est. Patiens jussus est pedes imponere trunco ligneo. Aderant fortes serui Nobilis qui sedentem tenerent. Ipse Nobilis ferreo malleolo instructus, sex clavis pedes affixit ligneo trunco, móxque miserabiliter clamantem ægrotum reliquit, & se in equo coniecit. Interim crebrò expiscatus est, num morbus fuisset reversus, cognitóque iam elapso triennio non rediisse, ipse repetiit hospitium, & iocatus cum hospite cognovit de sanato morbo. Itaque Chirographum produxit, & se Medicum fuisse ostendit, poposcitque Solutum. Consensit hospes, licèt crudeliter tractatus, & equitem tamdiu pavit cum suis, donec trecenti floreni essent consumti.

E quibus historiis omnibus colligi videtur, materiam aliquam in loco affecto latitare, quæ suo tempore ad paroxysmum excitandum aliquid faciat. Etsi verò eâ de re aliquid certi statuere difficile est: meas tamen cogitationes, paradoxi saltem loco profectam, ad quas neminem adstrictum cupio, sed cuique suum iudicium relinquo.

Partes corporis quælibet, vt sibi cõvenienti alimento nutriuntur, ita etiam in neutria & ægris corporibus humores, qui ad eas quandam analogiam habent, alij ad alias partes feruntur, vnde vicinsa nutritio accidit. In sania quod aliarum partium nutritioni inutile est, in vngues & pilos in homine absumitur, in brutis quoque in vngulas & cornua. In ægris vitiosi humores etiam ad definitas sibi partes feruntur, id quod cùm in aliis morbis, tum in Plica Polonica videre est, in quâ humor ille vitiosus non solùm ad capillos capitis propellitur, quos inuiscat & cõglutinat, sed & ad vngues pedum, qui inde duri & nigri fiũt. In fracturis ossium osteo colla lapis assumtus ad ossa tendit, & in callum, interdum etiã nimis magnũ, abit, vt exemplis id docet Guilhelm. Fabr. *cent.* 1. *obs.* 90. 91. Si ergo humores arthritidi generãdæ apti sanguini sint cõmisti, credibile est eos ad articulos ferri, & cum alimento ossium in eorum substantiam sese insinuare, atque ibi excrementum ossibus proprium, futuræ arthritidis minerã & rudimentũ, colligi. Non obscurè hoc docuisse videtur Galenus, dũ 5. *aph.* 39. singulas corporis partes vt suum nutrimentum, ita etiã excrementum habere, & superfluum derelictum similem naturæ partis humorem esse docet. Et quidem istud excrementum tartareum præcipuè in ossium epiphysibus colligi verisimile est, quæ reliquis ossium partibus porosiores sunt: & ideò quoque, ut habet Andreas Laurentius, *l.* 2. *c.* 4. constructæ sunt, vt sint tanquàm ventres ossium, in quibus coquatur ossium alimentum, quod sensim in eorum cauernas percoletur. Si ergo humor, vel excrementum tale in ossibus colligatur, affluẽte simili humore efferuescit, quod cùm fit, in vicinas partes diffunditur, & dolorem in iis excitat: atque id maximè fit in epiphysibus, è quibus ligamenta oriuntur, & quibus partes circa articulos sensiles connectuntur. Si verò idem humor vel excrementum dissipetur, vel alio modo effundatur, ægrum ab arthritide planè liberari credibile est. Vnde etiam non sine caussa medicamenta humores circa articulos absumentia & exiccantia valdè commendantur. Posset ad hujus sententiæ confirmationem & hoc afferri, quòd arthritici sunt pluuiarum vates, vt loquuntur, & aëris ac tempestatis mutationes in pedibus percipiunt, & vt vulgus loquitur, habent Almanach in pedibus. Quod quidem accidere putat Iohannes Anglicus, *in Rosa Anglica*, quia in iuncturas, propter earum vacuitaté & dilatationem, intret aër ille liberiùs. Verùm ratio hæc nullius momenti est; quia dolor non fit in cauitate iuncturarum, & aliæ partes maiores habent cauitates, quæ nil tale sentiunt: sed procul dubio dolor hic ideò acet dit, quia aëris instantes mutationes humores excrementitios in articulis hærentes commouent.

Et siquis Paracelsi & assectarum eius sententiam in meliorem partem interpretari velit & hic ansa præbetur. Paracelsus enim, & Petrus Seuerinus ex synoviæ ebullitione ac efferuescentia arthritidem generari docens, vbi si per synouiam non naturalem humorem, sed excrementitium quid in articulis collectũ intelligunt, idem, quod hactenus dictum, docent. Clariùs idem explicat Quercetanus, *in consilio de Arthritide & calculo*, vbi statuit, tartarum congestum & contentum in iuncturis, caussam proximam ac immediatam esse arthritidis, eámque aliquandiu in iuncturis contineri, & otiosam manere: vbi verò fiat noua fluxio, quæ eam commoveat, paroxysmum excitare, non aliter, ac dum calci viuæ aqua affunditur, fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?

SCribit quidem Hippocrates, 6. *aph* 28. *Eunuchi podagrâ non laborant, nec calui fiunt*; & *ibid. aph.* 29. *Mulier podagrâ non laborat, nisi ipsi menses defecerint*; & *ibid. aph.* 30 *Pueri podagrâ non laborant ante Veneris vsum.* Verùm rectè Galenus *in comm. ad aphor.* 28. scribit: *Eunuchos podagrâ non tentari, Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc vero propter ignauiam tum otium, tum vitæ intemperantias non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem summam. Nostrâ verò ætate in tantum auctis deliciis & luxu & voluptatibus, ut nihil supra addi posse videatur, infinita est podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam se exercentibus, sed malè concoquentibus, séque inebriantibus, nulloque præsumto cibo fortia vina potantibus, & venere immoderatâ vtentibus, aliis verò etsi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus.* Et *aphor.* 29. de Mulieribus scribit: *Hoc olim erat verum, antequam menstrua defecissent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum quæ superiori ætate mulieres admittebant, paruitatem. Nunc verò ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ affictantur.* Et Seneca, *epist.* 95. egregiè scribit: *Mulieres, cùm virorum licentiam æquarint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minùs peruigilant, non minùs potant, & oleo & mero viros prouocant, æquè inuitis ingesta visceribus per os reddũt, & vinum omne vomitu remetiuntur, æquè niuem rodunt, solatium stomachi æstuantis, sib dem verò nec moribus cedunt, pati nata. Quid ergo mirum est, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ sint? Beneficium sexûs sui vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ sunt morbis virilibus.* Hæc Seneca. Quibus accedit & hoc, quòd arthritis, cùm hodie sit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriusque sexus deriuatur. Et extant talia exempla multa passim, quæ Hippocratis aphorismis derogant. Iuuenem nobilem Silesium ante annos aliquot hic literis operam dantem novi, nondum annos 18. natum, & quem Venerem numquam expertum credo, qui sæpissime podagrâ laborabat. Ant. Musa Brassauol. *ad aphor.* 31. *l.* 6. scribit, se vidisse Alphonsum Dassonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum, Podagrâ laborantem, qui Venerem se exercuisse negabat. Et Hollerius, *ad eundem aphor.* scribit, se vidisse annos tantum 20. natos habuisse Podagram. Et Michael Paschalius, *morb. cur. morb. l.* 5. *c.* 15. se vidisse nobilem puerum septem aut octo annos natum, laborantem non solùm podagrâ, sed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Musa Brassauolus, *ad aph.* 28. *l.* 6. *Hippocr.* refert, se vidisse Venetiis Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articulorum dolores patiebatur. Vidit idem Scholiographus, *ad c.* 63. *l.* 1. *Holler. de morb. intern.* De mulieribus arthritide laborantibus exempla referre opus non est, cùm ea sint passim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis sit curabilis.

VVlgata multorum est opinio, Arthritidem esse incurabilem. Et severâ multi experiuntur, quos ad mortem vsque morbus iste comitatur. Vnde etiam accidit, vt arthritici multi, quasi in morbo desperato, nullos Medicos consulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abstineant. Verum habentur contrà exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ diæta, vel temerario aut fortuito casu ab arthritide liberati sunt, & postea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, *in vita Plotini*, scribit, Rogarianum, Senatorem Rumanum, Platonicum, Plotini discipulum, diætæ frugalitate eò peruenisse, vt cùm acriter anteà podagrâ vexaretur, neque progredi posset, nisi sellâ vectus, robur inde resumserit, & cùm manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, vt his expeditiùs vteretur, quàm qui artificia quotidiè manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. *lib.* 12. *c.* 2. *de rat. curand. partic. corp. hum. affect.* retuli, Medicum quendam senem Venetiis, quinque annorum à vino abstinentiâ, ab arthritide vsque ad mortem liberum fuisse. Et ex Francisco Alexandro, quendam Franciscum Pecchium podagricum in carcere 20. annos detentum, ex eo à podagrâ saluum egressum fuisse. Et Marcus Gatinaria, *cap. de cura dolor. iunctur. a caussa calida*, de seipso scribit, quòd, cùm incepisset pati podagram, usus fuerit tali regimine, scilicet dimiserit vinum per duos annos, feceritque singulis mensibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diuersoriam, eâque vteretur his in hebdomada, vt natura diuerteretur in transmittendo materiam ad iuncturas, & potiùs transmitteret per vasim secessûs,

que lanam serpant. Imò si vel singulis septimanis bis, horâ vnâ ante cœnam, vel scrupulum vnum pilularum lenium, vel aliorum huiusmodi medicamentorum aliquid æger sumat, non parum commodi inde percipiet. Talia sunt *syr. rosar. solut.* & *mel. ros. solut. syr. de spina ceruina*, vulgò domesticus dictus, *semen carthami, ebuli, aloe, agaricus, rhabarbarum*, præcipuè vbi ichores biliosi abundant. Quæ tamen sola cùm, vt dictum non sufficiant, nisi quis etiam singulis annis bis vel ter, paulò fortiora sumat. vere & autumno paulò fortior purgatio instituenda.

Formulas istorum medicamentorum hîc multas subiicere operæ pretium non puto; cùm cuiusque constitutioni propria rectissimè è præsenti Medico præscribantur. Et licèt humor ille serosus & tartareus proxima huius mali caussa sit: admiscent se tamen ei nunc hi, nunc illi humores vitiosi, qui, propterea simul euacuandi. Et sunt medicamenta purgantia pauca, quæ non simul etiam serosum humorem euacuent.

Electuarium Caryocostinum Bayri.

Celebratur hîc valde Electuarium Caryocostinum à Petro Bayro inuentum & commendatum, *Pract. lib. 18. cap. 1.* Etsi ei componendo proculdubio antiqui, Aëtius & Paulus Ægineta, occasionem dederint, in quibus similia habentur. Componitur autem hoc modo:

℞. *Hermodactyl. albor. à cortice superior. mundat. diagryd.* ana ʒ. ij. *costi, cymini, caryophyllorum, Zingiberis*, ana ʒ. j. Fiat Puluis.

Cuius dosis Drach. j. plus vel minùs. Vel trita & cribrata misceantur cum *syrupo facto ex melle & vino albo*, coctis, donec formam syrupi bene cocti acceperint, & fiat Electuarium. Dosis eius à Drach. ij. ad Vnc. ß. Scribitque Bayrus, quamprimùm senserit signa repletionis, se sumpsisse hoc Electuarium, idque ter aut quater in anno, atque hoc modo viginti sex annis ab istis doloribus, quibus antè fuerat tentatus, non fuisse molestatum. Atque non incommodum est medicamentum, vbi tantum humorum iam collectum est, vt paroxysmus imminere videatur. Vtiles etiam sunt pilulæ Rhasis, suprà in *curatione* descriptæ, vt & hæ:

℞. *Chamæpit.* Vnc. ß. *chamædr. stœchad. Arab.* ana. ʒ. iij. *hermodactyl.* ℥. ß. *sem. hyperici* ʒ. j. *aloes hepaticæ* Vnc. ß. Cum *terebinth. Cypria.* F. Pilulæ.

Hermodactyli an in præseruatione ab arthrit. conueniant?

Quæ autem frequentiùs & singulis, vel alternis, aut tribus vel quatuor septimanis vsurpantur medicamenta, mitiora esse debent. Scribit hîc Adrianus Spigelius, se in præseruatione ab arthritide nunquam in purgatione vti hermodactylis: cùm non opus sit educere humores ex iis partibus, in quas adhuc nihil influxit, sed vult, vt contenti simus iis quæ ex omnibus venis humores euacuant; nisi forsan in antiqua & nodosa podagra, quæ frequentiores habet insultus, aut iam, vt dictum, paroxysmus immineat. Quæ vt de iis purgationibus, quæ breuioribus interuallis & frequenter instituuntur, vera esse concedimus: ita in illis purgationibus, quæ singulis annis bis vel ter fiunt, purgantibus hermodactylos commodè admisceri putamus, iisque omnes exercitatiores Medici ad nostra vsque tempora vsi sunt, vtpote qui proculdubio experientiâ didicerunt, hermodactylos peculiarem vim habere humores istos arthriticis patientes euacuandi. Scribitque Author innominatus *Libelli de Podagra*, qui inter Principum Medicorum scripta reperitur, quod experientiâ cognouerit, in podagra quouis etiam humore peccante, purgationem, quæ fit per hermodactylos, summè esse vtilem. Vnde etiam pilulæ Rhasis, & Electuarium Caryocostinum Bayri hermodactylos recipiunt. Vt verò talia medicamenta sine nausea sumi possint, formulæ eorum mutandæ, & nunc formâ pulueris, nunc pilularum, nunc electuariorum, nunc rotularum vel morsulorum sumi possunt.

Vomitus.

Non incommodus est etiam vomitus, si natura eum facilè ferat, cùm bilem & pituitam in primis viis hærentem optimè excludat & euacuet.

Antipodagrica Medicamenta.

Antipodagrica medicamenta.

Corpore purgato, deinceps antidoti antipodagrici vsurpandi, vt reliquiæ humorum, quæ purgantia subterfugerunt, per eos absumantur, corpúsque vnâ operâ ad sudores matutinos disponatur, aut humores serosi insensibiliter discutiantur, vt postea de viribus horum medicamentorum dicetur. Antiquis in magno vsu ista fuere medicamenta, & valde ab iis commendatur; extántque plurima apud Aëtium, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 47.* Alex. Trallianum, *lib. 11. cap. 62.* Et inter recentiores etiam passim talia occurrunt.

Theriaca.

Inter illa primò est Theriaca, de qua Author *lib. de Theriaca ad Pison. cap. 15.* scribit: *Maximè verò prodest, quando quis ipsam sanus adhuc frequenter accipit; propterea quod superfluos humores absumat, & totius corporis temperamentum emmunit.* Et paulò pòst: *Consulo* inquit: *vt in talibus morbis theriaca vti velit: quoniam & superfluum humorem exsiccat, & aliam colligi non permittit, vnde plurimi ex hac in principio prorsus à podagra liberati sunt.*

Antidotus ex quatuor rebus.

Antidoti ex quatuor rebus constantis, nonnullis *Mysterium* appellati, descriptionem hanc habet Aëtius, *loc. alleg.*

℞. *Gentian. baccar. lauri, myrrhæ*, part. æq. Fiat Puluis. Detur singulis diebus cochleare dimidium in *aqua calida*.

Aliam descriptionem habet Oribasius, *loco allegato.*

℞. *Chamædryos* ℔. j. *gentian. aristoloch. rot.* ana Vnc. ix. *sem. rutæ*, sextarium. Contundantur & cribrentur. Detur quotidie cochleare.

Ex septem rebus.

Quod ex septem rebus conficitur, habet eiusmodi.

℞. *Hyperici* ℥. j. *centaur. chamæpit.* ana Vnc. iij. *gentianæ* ℥. v. *aristoloch. rotunda.* ℥. j. *agarici* ʒ. iij. *petroselini* ℥. j. *mellis Attici*, ℔. v. Datur autem ʒ. j. ex *aq. cyathis* iij.

Antidotus ex centaurio.

In primis verò Aëtius commendat antidotum ex centaurio, scribitque, se multos eius vsu sanatos nouisse, & esse adeò salutare podagricis, vt quosdam per quindecim annos podagrâ correptos eius vsus ad iter pedibus faciendum præparauerit, & esse stomacho gratam, aluo conferentem, & Vrinas cientem.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Comæ centaur. minor. rad. centaur. maior. trissaginis, gentianæ, aristol. rotund.* part. æq. putà ℔. j. Detur ʒ. j diebus quadraginta ex aqua calida, in sequentibus autem diebus anni 325. ʒ. ß. eodem modo præbeatur.

Antidotus ex hyperico.

Idem Aëtius antidotum ex hyperico valde laudat, vt quæ sanet podagras, coxendicum morbum & omnes articulorum morbis implicatos, per annum pota, foueat stomachum, visum acutiorem reddat, reliquos item sensus clariores & illustriores faciat, euacuet leniter vrinam, etiam comitiali morbo prosit, à grauibus capitis doloribus liberet, splenem & hepar in scirrhum induratum emolliat.

Paratur autem hoc modo.

℞. *Trissag.* dodrantem, *centaurei* bessem, *aristoloch. rotund.* septuncem, *rad. gentian.* sescuncem, *comæ hyperici* quincuncem, *petroselini* trientem, *mei* quadrantem, *phu pontici* sextantem, *agarici* sextantem, *mellis despumati* ℔. iij.

Antidotus Heracliti.

Alex. Trallianus hunc antidotum Heraclii Philosophi multis valde probatum commendat.

℞. *Spica nardi, foly*, ana Vnc. ij. *gentianæ, aristoloch. longæ, rotundæ, myrrhæ opt, baccar. lauri, rhapontici*, ana ℥. ß. Dos. ℥. j. Tempus optimum, ver incipiens & autumnus; & quidem in frigidioribus tempus vernum, in calidioribus autumnus.

Diacoralliũ.

Idem Trallianus omnibus antidotis præfert diacorallium, quod ita paratur.

℞. *Coralllior.* ʒ. ij. *myrrhæ Troglodyticæ* Vnc. iv. *caryoph.* ℥. ß. *rhapontic.* ℥. j. *foly* ℥. ß. *rad. panata* tantundem, *aristoloch. rotund. longæ*, ana ℥. ij. *spicæ nardi* Vnc. iv. F. Puluis.

Exhibet verò manè Scrup. j. ex aqua tepida: & hinc à cibo abstinere iubet hor. vj. (possunt tamen & pauciores sufficere) facitque initium Calendis Ianuarij, & quidem per centum dies exhibet, (*ob diuturnam indicantem perseuerantiam*, vt explicat Capiuaccius.) Deinde intermittit 30. dies (*propter vires, vt eæ roborari & colligi possint*, vt idem docet.) Deinde iterum per centum dies exhibet, & rursum per triginta intermittit. Cùm ducentos & sexaginta dies, potiones autem ducentas absoluerit, exhibet iterum, sed non singulis, verùm alternis diebus, & in centum sexaginta diebus octoginta potiones propinat. Et postea rursum in ducentis & sexaginta diebus octoginta potiones exhibet, singulis diebus duobus interpositis exhibens, donec trecentas & sexaginta quinque potiones fuerint absumptæ. Cauere autem, qui hoc antidotum sumunt, iubet, iram, Venerem, vinum adstringens & dulce, omniáque amara olera, piscium capita, cancros, astacos, sepias, betam, leporinas carnes, legumina omnia præsertim fabas. Atque talia antidota plura apud Paul. Æginetam, Aëtium. & Trallian. *loc. alleg.* exstant.

Ex his postea superioribus & nostro sæculo aliæ tales compositiones variæ ortæ sunt. Thomas Erastus duas sibi communicatas, & magnis elogiis celebratas scribit: Vna profecta à Medico Iislo, qui puluerem Iouis eam appellauit, & à Doctore Conrado Gesnero communicata fuit, ita paratur:

Puluis Iouis.

℞. *Aristoloch. rotund. vera. rhapontici veri*, ana ℥. j. *sem. petrosel. Macedonic.* Vnc. semis, *comar. chamædryos. centaur. minor. hyperici*, ana ʒ. x. Fiat Puluis.

Primo mense detur quotidiè ʒ. j. ex aqua tepida, postea ʒ. ß. per integrum annum, semel atque iterum singulis mensibus purgatione interiectâ, vel agarici puluere pituitosis ad purgandum intermisto.

Altera à Dn. D. Christoph. Vvirsungo, Medico Augustano, communicata, ita paratur.

℞. *Aristol. rot. vera, gentian. rhapontic. seu centaur. maior.* (ego mallem rhapont. veri) *comar. chamædr. chamæpit.* part. æq. F. Puluis per annum dimidium sumatur ℈. j. per reliquum anni tempus ℈. ß.

Doctor Iohannes Matthæus è libro antiquo manuscripto hunc sibi communicatum producit.

℞. *Rhapontici*, ℥. j. *agarici* ℥. ij. *valerian.* ℥. iij. *sem. petrosel. Macedon. mei*, an. ℥. v. *gentianæ, aristoloch.* an. ℥. vij. *chamædryos*, ℥. ix. F. Puluis.

Donzellini hic est.

℞. *Chamædryos, ivæ, centaur. minor. maioran. saluiæ, betonic. gentianæ, aristoloch. rot.* an. ℥. j. *Guaiaci optimi*, ℥. viij. vel ℔. j. F. Puluis.

Atque hoc vno perfectè podagram curari scribit Donzellinus, modò quis non Sardanapalum imitari velit.

Cratonis hic est.

℞. *Aristoloch.* ℥. j. *centaur. minor.* ʒ. iij. *gentian.* ʒ. vj. *mei*, ʒ. v. *hyperici* ʒ. vj. *petrosel. Macedonic.* Vnc. ß. *agarici* ʒ. ij. *rhapontici*, vel si haberi non potest, *rhabarbari* ʒ. j. F. Puluis.

Cuius scrup. ij. manè exhibet in *aqua iua arthetica* vel *betonicæ*, cum *syr. de iua* vel *betonicæ*, in Ianuario dies quinque, in Februario totidem, in Martio duobus, in Maio tribus, in Iunio vno, in Iulio duobus, in Augusto vno, in Septemb. Octobri, Nouembri, Decembri duobus. Verùm nihil refert, etsi sæpius sumatur, quin potiùs vtile est.

Doctoris Manardi talis est.

℞. *Chamædr. dictamni Cretici, iuæ, radi. centaur. maior. aristoloch. rotunda*, an. Vnc. ij. *corticum interiorum iugland.* ℔. j. Fiat Puluis. Dosis ʒ. j. per dies quadraginta.

Erasto hic tribuitur.

℞. *C. C. vsti, ossium bubulor. nucleor. citri, dactylor. mandibulor. lucij.* part. æq. *Corallior. vstor. eboris vsti*, an. part. dimid. Fiat puluis, cui, saporis gratiâ, addatur aliquid *cinnamomi, macis, caryoph.* Et cum *sacchare*. F. Tragea.

Puluis Saracenicus.

Iohannes Anglicus puluerem hunc, quem Saracenicum appellat, valdè commendat.

℞. *Iua seu chamæpityos*, Vnc. j. *ossium humanor. combustor.* ʒ. ij. *glycyrrh.* Drach. iij. F. Puluis.

Neque tamen ad puluerum formas simpliciter ægri astringendi sunt, sed possunt ex iisdem medicamentis simplicibus, cum *sacchare* vel *syrupo aliquo conueniente*, electuaria parari, vel pilulæ, quæ commodissimè plerumque cum terebinthinâ Cypria parantur, cùm plerique arthritici etiam calculo sint obnoxij, vel extracta, vel essentiæ dictæ; seu extracta liquida, vel vinum aut ceruisia medicata, vt hoc modo etiam palato ægri inseruiatur.

Antonius Gallus, Medicus quondam Parisiensis, hoc Electuarium valde laudat.

℞. *Valerian.* ʒ. j. *agarici* ʒ. ij. *mei* ʒ. iij. *sem. petroselini Macedonic.* ℈. iv. *hyperic.* ʒ. v. *gentianæ* ʒ. vj. *aristol. rot.* ʒ. vij. *centaur. minor.* ʒ. viij. *chamædr.* Drach. is. *ossium humanor. ex articulis exemptor. modicè tosiccat.* Drach. x. Cum *oxymel. scillitici* f. q. Fiat Electuarium. Cuius dosis Scrup. j. per integrum annum.

Vel ℞. *Conserua chamæpit.* Vnc. iij. *chamædryos folior. betonicæ*, an. ℥. j. ß. *sem. hyperici, rad. aristol. rotunda*, an. ℥. ß. *angelicæ* Drach. ij. *ossium humanor. præparat. corall. rubr. prap. eboris præparati*, an Drach. j. *caryophyll. cinnam.* an. Drach. ij. Cum *syr. betonica*. F. Electuarium.

Possunt & recentiorum medicamenta, magisteria, feculæ, sales addi, vt & margaritæ, oculi cancri.

Vt ℞. *Rad. mei*, vel *imperator. hyperici*, an. ℥. j. *fecula ari*; Drach. ij. *salis chamædryos, chamæpit. cherefolij, imperatoria*, ana ʒ. j. *magister. corall. ocul. cancri*. an. ʒ. ß. *margaritarum*, Scrup. j. *sacchari*, ad pondus omnium. F. Puluis.

Ad sudores matutinos ciendos, dantur etiam *syrupi è baccis sambuci* cum *sacchare* præparati cochlearia duo. Si libet, aliquid *Cornu cerui* addi potest.

Crato commendat hoc destillatum, cuius cochlear vnum quotidie vel sæpius in septimana sumendum.

℞. *Melissa, valeriana, baccarum iunip.* an. q. v. Aspergantur *vino bono dulci*, & macerentur in *aqua melissa*, ac postea destillentur.

In corporibus etiam frigidis commodè vsurpari potest aqua vitæ illa, quâ Gisbertus Horstius Hollandus, olim Romæ celebris Medicus, frequenter vsus est, & hoc modo paratur.

Aqua vitæ Gisberti Horstij.

℞. *Anthos, centaur. min. flor. chamæmel, chamædryos, hyperici, chamæpit. asari*, an. Vnc. j. *cort. rad. ebuli* M. j. *ireos* Vnc. j. *theriaca* ℥. ß. *cinnam. nuc. mosch. galanga. macis, zingiberis*, an. ʒ. j. semis, *hermodactylor. aloes hepatica*, an. ʒ. j. *agarici* ℥. semis, *colocynthid.* ʒ. iij. *myrobal. omnium*, an. ʒ. ij. *rad. polypod. q.* ℥. j. ß. *folior. sena alex.* ℥. j. *sem. anisi, dauci, fœniculi*, an. ʒ. j. Infund. in *spiritu vini*, vt is digito supereminεat, per biduum, postea destillentur in Balneo Mariæ. Hanc aquam manè podagricis exhibebat ab ℥. j. ad ℥. iij.

Decoctum chamædryos.

Omnium verò hactenus dictorum medicamentorum instar, plurimorum iudicio esse potest *decoctum chamædryos*; quod propterea etiam Carolo V. Imperatori Genuenses Medici valde commendârunt: refértque Solenander, *sect. 5. cons. 1.* compertum esse, quosdam, qui hoc decoctum sexaginta diebus bibissent, penitus liberatos & sanitati restitutos fuisse: cùm antea non solùm pedum, sed & manuum articulos isto morbo haberent occupatos & impeditos. Nec mirum: Crassos enim humores attenuat, absumítque, per vrinam excrementa promouet, per ambitum corporis, vel per sudores euidenter, vel insensibiliter per transpirationem discutit, visceráque interna & neruorum genus omne, imò totum corporis habitum roborat. Quia verò de chamædryos decocto, & Genuensium Medicorum consilio prolixè agit Vesalius, *in sua radice chinæ ad Ioachimum Rœlandi epistolæ circa finem*, locum integrum adscribere libet. *Non improbari mihi potest*, inquit, *suo tempore adhibitum medicamentum instar Numinis cuiusdam à Genuensium Primatibus commendatum, & quod non sine maximis pollicitis ad perpetuum morbi articularis exilium ante menses aliquot Doctori Marsilio Collæ, Cæsarianis Equis Præfecto, & meliori valetudine ob multas, quibus præditus est, animi dotes digno missum fuit, & nunc iterum Cæsari quoque ita oblatum, vt illum posthac, (modò medicamen istud in vsum posuerit) articulari morbo non apprehendendum, certissimè prædicetur. Continet autem vniuersa descriptio meherculè satu empiricè, aliud nihil, quàm initio purgationem instituendam, deinde chamædryos, seu humilis quercus adhuc virescentis, si ad manum sit (cùm ego resiccatam interim, vt in aliis herbis siccandi facultate donatis, præferendam duxerim) folia conscindenda, vinóque albo diem incoquenda, & eius decoctionis manè cyathum vnum offerendum, tribus ante prandium horis: licet interim tantò magis à medicamento sperandum esse addatur; quantò eius potus prandium diutius antecesserit. In victus ratione ab acidis salsisque interdicitur, & vini illius potus ad sexaginta dies præscribitur, hoc adiecto, destillatitium humilis quercus liquorem, seu aquam vino illi in viribus (quod mihi ridiculum videtur) conferri, ac proinde quibus decoctum minus placeret, aquam porrigendam. Aliud in vniuersum nihil habet huc transmissa schedula; præter insignem & turgentem titulum, & hominum magnam sibi subiectum catalogum; qui illius vsu annos aliquot ab articulari morbo immunes vixêre; & qui, cùm transmitteretur, eius vsum aggrediebantur, in quorum classe Cardinalis Doria Antesignanus occurrebat.* Hactenus Vesalius. E cuius verbis apparet, ipsum in laudes huius decocti non planè consentire. Et credibile est, non omnibus prodesse: si tamen vires eius, suprà propositæ, perpendantur, facilè inde apparet, in Arthritide sanè perquam commodum esse. Hoc verò rectè monet Vesalius, aquam destillatam decocto conferri non posse, cùm aquæ destillatæ (vt multi falsò putant) non omnes simplices facultates habeant: siquidem non omnes eius partes in alembicum eleuantur.

Chamædrys pluribus modis vsurpari potest.

Pluribus autem modis chamædrys in vsum trahi potest. Alij accipiunt *vini Rhenani* quartas mensurales duas, *aqua purissima* quartam dimidiam, *mellis rosacei* quartæ vnius sextam vel quartam partem. Coq. ad carbones in fictili, & despumentur. Tum add. *Chamædryos*, M. iv. *Chamæpit.* M. ij. *herba paralys.* M. j. Coq. in vase duplici horas tres.

Alij recipiunt *chamædryos, dum floret lecta & bene asseruata*, M. j. *vini* ℔. iij. Coqu. in vase duplici horis 5. Colentur.

Commodius autem esset, *si chamædrys*, cum musto deferueret, atque ita vinum chamædryites sine Coctione pararetur.

Et si quis vinum metuat, poterit hydromel, vel etiam ceruisiam chamædryten eodem modo parare.

Continuandus autem vsus huius vini, hydromelitis vel ceruisiæ ad dies sexaginta, corpore priùs purgato, singulisque diebus manè vnus haustus sumendus.

Posset etiam ex chamædry essentia (vt vocant) parari, eâque per dies plures vsurpari.

Medicamenta simplicia.

Verùm certis formulis hîc neminem alligari velim, sed pro re nata, & ægri constitutione ea concinnari. Præcipua, è quibus medicamenta hæc componuntur, vt ex hactenus propositis formulis patet, simplicia sunt: *chamæpitys*, in omnibus articulorum affectibus vtilissima, vnde etiam iua arthetica à quibusdam appellatur, & eius Drach. j. cum terebinthina format pilulas Lobelius, eásque in omni arthritide commendat: *chamædrys*, de cuius viribus antea dictum: *hypericum, aristolochia rotunda, longa, centaurium minus, rhaponticum verum, gentiana, meum, radix artemisia*, si cum cibo loco radicum petroselini coquatur, cuius solo vsu multos ab articulorum doloribus liberatos esse, scribit Abrahamus Stylerus, *in consiliis Scholtzij, consil. 335.* quibus addi possunt *ossa humana, corallium, oculi cancri*, & alia hactenus enumerata, pro cuiusque corporis constitutione.

Rectè enim hîc monet Aëtius de theriaca & similibus calidis medicamentis, ea iis qui calidiore sunt temperamento præditi, non solùm nihil opis afferre, sed & resolutiones immedicabiles sæpe inducere. Statuunt quidem nonnulli hîc, id saltem de summè calidis intelligendum esse; cùm & Galenus, 5. *de tuend. sanit.* exponens verba Hippocratis, quibus vini potum interdicit calidis, id non de absolutè calidis, sed de summe calidis dixisse scribat: certum tamen est, ad corporum & temperamentorum diuersitatem hîc esse attendendum, & calida etiam tempore autumnali cõmodiùs, quàm verno dari, ideóque in calidioribus corporibus *cichorium* admisceri solet, scribitque etiam de cichorio Adrian. Spigelius, se experientiâ edoctum esse, in caussa calida nil magis conuenire, quàm puluerem folior. cichorij syluestris mense Maio collectorum & in vmbra siccatorum, ad ʒ. i. datum. Veriùs tamen sunt & radices primo vere collectæ, & possunt eædem, vt & folia cum aliis hactenus enumeratis medicamentis misceri.

Quomodo antipodagrica medicamenta arthriticis prosint?

Quâ ratione autem pulueres & antidota ista antipodagrica arthriticis prosint, cõsideratione dignum est, mouétque hac de re quæstionem Thomas Erastus, & quærit, quomodo ista medicamenta capitis intemperiem frigidam & humidã corrigere, vel humores in eo genitos dissipare possint. Sed ex anticipata opinione & hypothesi quæstionẽ hanc mouet, dũ præsupponit, humores arthritidis caussam à capite defluere, quod falsum esse, infrà *quæst. 7.* monstrabitur. Qui rectè de arthritidis caussa sentit, facilè animaduertit, quis hic Medici scopus sit, in exhibẽdis hisce antidotis. Cùm enim tartarei illi humores in prima & secunda coctione generentur; atque hinc in venas deriuentur, & tandem suo tempore in articulos protrudantur, in exhibendis istis medicamentis hic scopus Medico est propositus, vt coctiones ventriculi & hepatis promoueant, & si quæ excremẽta, quod Erastus etiam confitetur, in ventriculo, viciniśque

es

ei partibus, putà venis mesaraicis, lieoe, hepate, generentur, ea abstergant, consumant, in halitum dissoluant, & per sudores ac vrinas euacuent: rectéque scribit Carolus Piso humoris serosi per spiracula cutis, siue sensilem, siue etiam insensilem transpirationem, seu expurgationem tanti æstimandam esse, vt in eâ solâ, præcautionis omnium fluxionum arthriticarum momentum omne positum sit. Id quod egregiè ista medicamenta, si continuentur, præstant.

An decoctum Guaiaci & similium idē præstet, quod antipodagrica medicamenta?

Verùm hîc non sine caussa quæritur, annon idem per decoctum ligni Guaiaci, sarsæparillæ, Chinæ & similium præstari possit; cùm & talia egregiè sudores moueant, vnde etiam à plurimis vsus horum decoctorum arthriticis præscribitur? Verùm, saluo cuiusque meliori iudicio, non parum hac de re dubito. Etenim, vt Crato rectè, *epist.* 125. scribit, sudorifera illa, præcipuè è ligno Guaiaco, crebrò exhibita humidum radicale absumunt, quod nullo modo medicamenta antea enumerata faciunt, quæ solùm humores abstergunt, eósque per madorem maturiorum, vel leuem sudorem, aut etiam insensibiliter discutiunt. Præterea decocta talia, cùm in magna quantitate sumantur, viscera, quæ aliàs plerúmque intemperie siccâ in arthriticis laborant, ampliùs siccant. Insuper medicamenta illa antipodagrica hactenus enumerata pleraque amara sunt, & propterea vim tartareos illos humores, & biliosos ichores, qui circa hepar & lienem colliguntur, abstergendi habent, quę decoctis illis deest, cùm solùm extenuent, siccent, humores fundant, & sudores moueant. Vnde non sine caussa Ioannes Crato, *consil.* 353. scribit, experientiam vulgi sequi, falli non minus esse, quàm in istis potionibus Chinæ, sarsæ & similium decoctionum spem ponere. Si quid enim iuuare videatur, hoc ratione victus præstare & summos homines, qui toties decocta ista hauserint, persuasione aliorum deceptos fuisse, & proinde ad eundem lapidem nō bis impingendum. Et omnino si vitiosa aliqua constitutio in visceribus est, & vis istum humorem generandi, videndum diligenter, ne talium vsu illa augeatur, sicut certum est, calculosam illam indispositionem in renibus, calidis & siccis medicamentis ad calculum frangendum intempestiuè exhibitis augeri. Scribitque etiam Manardus, *lib.* 16. *epist.* Guaiacum mirificè exiccare, ideóque temperaturâ siccis non parùm obesse.

Chymici etiam hîc sua medicamenta commendant: quidam Arcanum tartari podagram radicaliter tollere scribunt. Paratur autem hoc modo:

Arcanum tartari.

℞. Sal tartari depuratum: de hoc acetum destillatum aliquoties per destillationem abstrahe, nouum semper recipiendo, donec de sua acredine nihil post se relinquat ampliùs. Deinde huius salis parti vni, adde boli communis partes tres, & per retortam vitream bene lutatam, recipiente maiori adaptato, spiritum inde distilla. Eius parti vni affunde spir. vini partes duas, olei sulphuris partem octauam, olei vitrioli rubri partem decimam sextam. Omnia bene commista in vitro Hermeticè sigillato per tres menses continuè circulentur.

Spiritus calcis viua.

Frater Basilius Valentinus miris laudibus extollit spiritum calcis viuæ. Verùm non solùm operosa est compositio, sed etiam hoc perpendendum, annon facilè viscera offendere possit; cùm vis caustica insignis sit in sale calcis viuæ, vt vel è cauteriis potentialibus, quæ è lixiuio è calce viua parantur, patet.

Fonticuli.

Fonticuli quidem etiam aliquid serosi humoris, seu saniem quandam quotidie euacuant, verùm experientia testatur, remedium hoc, cum sudoribus & insensibili transpiratione nullo modo comparandum esse; & notum est, multos aliquot fonticulos habere, & nihilominus arthritide laborare, quia non sufficiunt ad humorem illum, qui in vasis, est totum exhauriendum; multò minus id quod quotidie circa viscera colligitur, & postea per venas in articulos effunditur, euacuare possunt, præsertim si errata in diæta, & in primis nimius potus accedat.

Si tamen arthritis ex vlcere diuturno in cruribus consolidato, & euacuatione ichoris; quæ per id fiebat, suppressâ ortum habeat, fonticulum in crure excitare vtile est. Ità etiam si in brachio fonticulus fuerit, atque ex eo sanato oriatur arthritis, fonticulus iterum aperiendus est.

Articulus Roborantia.

Tertium præcautionis membrum articulorum roboratio. An sit necessaria?

Tertium præcautionis arthritidis caput in roboratione articulorum consistit, vt plerique docent, ne affluentem materiam facilè recipiant. Verùm Carolus Piso, vt suprà etiam dictum, frustra hîc laborari censet eâ in re, quæ non sit nostri arbitrij & iuris, cùm, vt existimat, ista imbecillitas non consistat in intemperie aliqua, vel cauitate, & laxitate, sed naturali conformatione, & vasorum in extremos articulos terminatione. Et licèt hoc quoque modo impediri possit, ne humor iste in articulos influat: tamen tantum abesse statuit, vt hinc commodi aliquid æger percipiat, vt etiam in vitæ discrimen inde adduci possit, materiâ ad pulmones, vel aliud nobile viscus translatâ. Verùm enimverò non equidem est de nihilo, humores præcipuè in articulos fluere, ideo quòd vasa in eos terminantur, & si materia illa in articulos fluere solita in membra nobiliora trāsferatur, ægrum in grauia pericula coniici posse, dictumque est suprà inter prognostica malum esse, si materia ad articulos fluere consueta, in corpore subsistat. Ac proinde huic remedio, seu modo præcauendi arthritidem soli non fidendum, nisi etiam detur opera, vt humores illi vitiosi in corpore non generentur, vel si geniti sint, frequenter euacuentur. Interim tamen & hoc verum est, si articuli imbecilles & malè dispositi sint, frequentiùs ægros laborare, neque à paroxysmo tam facilè liberari. Quâ autem in re ista articulorum imbecillitas consistat, est suprà dictum, & infrà *quæst.* 8. dicetur. Ideóque si aliquid sit in articulis, vel ex paroxysmo relictum, vel ex vitiosa nutritione collectum, id absumendum, atque ita articulo sua temperies & naturalis constitutio restituitur, & sic roborari dicitur. Vtilia ergo sunt hîc, adstringentia & moderatè calefacientia & siccantia. Non tamen talia adhibenda, antequam dolor & tumor planè euanuerint, & tophi etiam non adsint. Hæc enim si præsentia sint, adstringentia potiùs nocent, quàm prosunt, dum humorem parti affectæ impingunt, eúmque indurant.

Vinaceorum vtilitas.

Ad articulos autem roborandos & reliquias humorum in iis absumendas, vtilis est & commendatur à multis *Vinaceorum* vsus, de quibus quis integrum libellum scripsit Antonius Donatus ab Altomari, eâ de re consuli potest. Hoc saltem non prætereundum, commodissimè vsurpari tempore Vindemiæ recentia, & quidem ex vuis bene maturis: quorum cùm in multis locis copia non detur, alia medicamenta pro iis vsurpanda sunt. Nonnulli tamen etiam exsiccatis vtuntur, & ea in vino rubro & aquâ coquunt, ac inter coquendum saluiam, betonicam, chamæpityn, primulam veris, & eiusmodi alia, vt & lumbricos terrestres, addunt.

Balnea articulos roborantia.

Articulos etiam roborant balnea. Etsi enim à nonnullis reiiciantur, ideò quòd actuali humiditate & calore humores ad pedes alliciant: tamen incommodum hoc facilè præcaueri potest, si in aqua coquantur plantæ calefacientes & siccantes, pedésque roborantes, quales sunt betonica, saluia, chamæpitys, rosæ, geranium, erica, folia quercûs, ligna & baccæ iuniperi, pinastri fructus.

Lotio pedum Andernaci, quam multis profuisse scribit, hæc est:

℞. *Lixiuium ex fagi cineribus paratum, quod ter quaterve coletur. Deinde adde vini tantundem, aluminis* Vnc. ij. Calefiant ad ignem.

Vel ℞. *Artemisiæ, absinthij, origani, flor. chamom.* an. M. ij. *aluminis, salis,* an. M. j. *lixiuij è cineribus fagi parati,* q. s. Coq. pro balneo.

Ad partes roborandas etiam vtile est balneum è ligno iuniperi, si ramenta eius in aqua chalybeata coquantur, donec aqua tingatur, & lixiuij colorem contrahat. Possunt tamen etiam vnciæ aliquot salis vel aluminis addi.

A balneo articuli illinendi oleo ex acinis vuarum expresso, vel myrtino, vel rosarum, vel alio, de quibus mox.

Thermæ articulos roborantes.

In primis verò thermæ à plurimis commendantur, etsi ab aliis improbentur, de quo *q.* 18. dicemus. Vtiles autem sunt, si rectè vsurpentur, sulphureæ, salsæ, nitrosæ, vitriolatæ, & ex parte etiam aluminosæ. Si enim alumen abundet, cautè vsurpandæ, cùm poros cutis adstringant, & corpus ad sudorem in arthriticis maximè necessarium, ineptum reddant, & si quid in parte affecta supersit, quod per insensibilem transpirationem exhalare & discuti possit, ad neruosas & membranosas partes retrudant, dolorémque ita renouent, id quod Fabricio accidit, *cent.* 5. *obs.* 83. Thermæ verò arthriticis conuenientes sunt Hirschbergenses & Landeccenses in Silesia, Carolinæ in Bohemia, Badenses in Austria, Martiatæ, nunc VVisbadenses, & non procul à Moguntia, Emsenses ad Fluuium Lanam, Aquisgranenses. In primis verò vtile est lutum thermarum quarundam, quo exsorbetur materia, quæ in partibus his hæret, partésque roborantur.

Vbi thermæ desunt, fomenta & balnea artificialia parentur. Commendantur plurimùm lotiones ex aqua aluminosa. Commodius tamen est, si aluminis sal & sulphur addatur, vt siquid adhuc materiæ supersit, resoluatur.

Vel ℞. *Flor. stæchad. Arab. saluiæ, thymi, geranij,* an. M. j. Coq. in *aq. communi vel ferrata.* Colaturæ adde *sulph. nitri.* an. Vnc. ij. *alumin.* Vnc. j. Iterum coquantur, & decocto partes foueantur.

Vel ℞. *Fol. chamæpit. beton.* an. M. i. *flor. rosar. syluestr. stæchad. Arab. herbæ paralysis, pedis columbini,* an. M. ij. *vitrioli albi,* Vnc. j. Coq. pro fomento, vel balneo.

Vnguenta & emplastra.

Vulgatum & multis vsitatum est vnguentum, cuius etiam suprà *de Curatione* facta est mentio, quod fit è sale torrefacto (alij malunt salem iuniperi) & s. q. olei communis, vel rosar. in formam vnguenti mistis, quo articuli bene fricari debent.

Solenandes hoc vsus est post lotiones.

℞. *Olei omphac.* Vnc. iij. *mastichin.* Vnc. j. *salis torrefacti* ℥. ij. *boli Arm.* Drach. iij. *sang. dracon. hypocistid. thuris. mastich.* an. Drach. ij. ß. Terantur singula per se priùs subtilissimè: Tum cum oleis in mortario misceantur in formam linimenti.

Vtile est etiam Emplastrum diachalciteos, seu diapalma impositum. Estque in omnibus articulis, quicunque etiam humor affluat, commodum, scribitque Solenander *sectione* 4. *consil.* 25. se nouisse quosdam, qui aliàs frequenter podagræ paroxysmis tentari consueverant, vsu huius Emplastri continuò, & purgationibus per interualla assumtis, quinquennium integrum ab istis doloribus liberatos fuisse. Atque emplastrum hoc non inquinat, non pruritum aut pustulas excitat, neque odore aut aliâ qualitate molestum est. Aptatur autem ad formā membri. In pedibus ex aluta tenui (vulpina magis probatur) fiunt calcei, qui intus emplastro

emplastro Dichalcitidis obducuntur, pedibúsque aptantur. Eadem alutæ emplastro hoc inducta genibus, carpis, & aliis partibus applicari potest.

Socci etiam linei in vino cum sale loti & siccati, pedibúsque obducti vtiles sunt.

Thomas Erastus lapidem sabuli commendat, si cum oleo myrtino, & radicibus geranij in puluerem redactis misceatur, & cataplasmatis forma imponatur. Monet tamen idem, non antea eo vtendum esse, quam manifestè constet, nihil excrementi in articulis reliquum esse, quod in tophum indurari valeat. Ideóque suadet ante ipsius vsum, ceratum ex bryonia, ab Aëtio, *tetrab. 3. serm. 4. cap. 43.* descriptum, aliquoties priùs imponere, vt minus sit periculi, quod Aëtius valdè laudat.

Verùm de omnibus topicis pedes roborantibus hoc notandum, iis qui rectam victûs rationem non seruant, & conuenientibus euacuationibus non vtuntur, sine commodo, imò cum damno adhiberi, iis verò qui temperanter viuunt, & conuenientibus euacuationibus vtuntur, non sine vtilitate adhibentur.

Venarum excisio. Aëtius *alleg. loc. cap. 24.* ad Podagræ præcautionem etiam venarum, quæ ex supernis in pedes deferuntur, excisionem laudat, eodem modo factam, sicut varices in cruribus excindi aliquando solent. Verùm, vt rectè Hieron. Fabr. ab Aquap. *de Operat. chirurg.* scribit, varicum extractio & excisio non modò aspera est & difficilis, sed etiam plerumque non feliciter succedit, propter sanguinem effluentem. Præterea partes inferiores ex venarum excisione facilè contabescere possunt. Insuper etsi hæ venæ excindantur: tamen parum commodi inde sperandum esset. Si enim vitiosi humores in corpore cumulentur, & ad pedes fluere sint consueti, via ipsis occlusa ad partem aliquam nobilem ferri, & aliom affectum periculosiorem excitare possent.

Possunt etiam interna medicamenta ad articulos roborandos exhiberi, illa scilicet, quæ ipsis sunt appropriata, chamæpitys, chamædrys, betonica, primula Veris, saluia, rosmarinus, & alia huius generis suprà proposita.

Atque hæc arthritidem præcauendi ratio est, quam breuibus complexus videtur Rhases, dum ita scribit: *Si podagricus seruauerit bonum regimen & aliquando vtatur Methridatio, vel alio superfluitatum consumente, & circa loca iuncturarum vsus fuerit stypticis releuabitur.*

CAPVT VIII.

Consolatio Medica in Arthritide.

Consolatio in Arthritide. CVm ægri à Medico non consolationem, sed consilium & auxilium expectant, præter officium Medici esse videtur, de consolatione in dolore articulari aliquid scribere: & nihil etiam hac de re in medium proferrem, nisi idem vir clarissimus Iohannes Crato, ciuis meus, trium Imperatorum Medicus, fecisset, *in consil. à Scoltzio collectis.* Eum ergo secutus, aliquid hac de re in medium afferam. Etenim omnis quidem generis auxilia sæpe adhibentur, neque tamen semper Medicus id, quod cupit, obtinet. Interdum etiam æger ea omnia, quæ exactè obseruare debet, vel vitæ conditionis & officij, vel etiam aliarum corporis partium ratione obseruare non potest, ac proinde etsi tum perfectam sanationis spem æger concipere non possit, aliquid tamen quod eum soletur, habet.

I. Arthritis à multis aliis malis ac morbis præseruat, & roboris naturæ indicium est, quod vitiosos in corpore humores è regiis & publicis viis ad extremas & ignobiliores corporis partes depellit; & contrà, vt etiam suprà *in prognost.* dictum si natura succumbat, atque ampliùs hos humores expellere non possit, tum febres & alij morbi periculosi sequi solent. Vnde non vulgares Medici censent, arthritidem sæpe ad diuturnitatem vitæ facere, ac si malè curetur, mortem accelerare. Etenim natura vitiosos humores, vt modò dictum, articulos deponit. Si verò corpore non satis purgato, vel vbi diætæ exacta ratio non obseruatur, vel ob diuturnitatem morbi, aut ætatis ratione vires iam debiles sunt, Medicus saltem in articulis roborandis laboret, facilè accidere potest, vt materia, quam natura ad articulos detrudere solebat, in corpore retenta ad partes principes conuertatur, & morbos periculosos excitet, imò mortem acceleret.

II. Interim de vita homo non periclitatur in arthritide, vt in aliis morbis, febribus ardentibus, & aliis, sputo sanguinis, pleuritide, peripneumonia hydrope, epilepsia, apoplexia & pluribus aliis, sed tempore non ita longo elapso homo ad consueta negotia redit, & sæpe ita ac si nunquam malè valuisset.

III. Temperantiam etiam & sobrietatem, si quid aliud, maximè arthritis suadere potest. Cùm enim dolor in arthritide sit sæuissimus, nullâ verò omnium Medicorum consensu, & ipsius experientiæ testimonio, re arthritis rectiùs præcaueri vel mitigari possit, quàm frugali Diæta, quæ facit, vt non solùm prauis humoribus materia non suppeditetur, sed etiam viscerum intemperies optimè corrigatur: prudentis est, rationi potiùs hîc quam affectibus obedire, & illud cogitare.

——— *Nocet empta dolore voluptas.*

& quod voluptas illa, quæ in vberiore Diæta percipitur, non digna sit, & tanti, quæ tanto cruciatu & dolore redimi debeat. Et licet conuiuia & sodalitia omnia vitare graue videatur: tamen illud cogitandum, sodales eiusmodi in morbo postea nihil auxilij afferre posse, sed vt est *Tragopodagra Luciani in fine)* potius laborantem deludere & irridere. Imò dum arthritidis occasione, bonæ & diætæ homo assuescit, non solùm dolores arthriticos præcauet, sed & alios morbos, qui ex Diætæ erroribus proueniunt, vitat, & non tarò ad senectutem homo peruenit. Qui verò vel Diætæ legibus se subiicere nolunt, vel vitæ conditionis & officij ratione eam seruare nequeunt, ij non Medicos & Medicinam, sed seipsos accusent, cùm rectè scripserit, Galenus, *de cur. rat. per venæs. cap. 7. Et, qui etiam victus rationem seruare nequit, medicamenta præscribere superuacaneum est.* Si verò homo bonam Diætam obseruet, nec tamen à morbo hoc liberetur, bona tamen conscientiâ niti, & in diuinâ voluntate acquiescere potest. Hinc rectè scribit Crato *loc. alleg.* cùm obseruatio diligens atque moderatio prudens in victu semper iuuet, nunquam lædat aut fallat, eam negligere non modò extremæ stultitiæ atque amentiæ esse, verùm neglectionis nostræ, quam pietas vetat, putemus. Et cùm culpa nostra nihil admissum fuisse, quo dolor sit accersitus vel auctus, conscientia testis fuerit, summam consolationem esse, abesse à culpa nobis persuademus, atque necessaria rectè ferre, neque DEO repugnare, placidè studeamus.

IV. Soletur arthriticos & hoc, quod, vt sua cuique est calamitas: ita etiam sua cuique est commoditas, & quod arthritis Diuitum morbus dicitur. Quanquam enim arthritici istum dolorem patiuntur: tamen plerique in re satis lauta, vel saltem mediocri viuunt, cùm contrà sint multi, qui etsi hoc dolore vacant, aliis quotidianis molestiis ob paupertatem premuntur. Podagra, vt Cardanus, *in encomio Podagræ*, scribit, vnguenta sentit; cantus & citharas audit, in mollibus stratis, puluinis sericeis, inter aurum & gemmas, ac pictas tabellas superba decumbit, audit fabellas, degustat vina generosa, delicatioresque cibos. Offeruntur flores gratiosi, vestes variegatæ, & quicquid ambitiosum à ciuibus vel ipsis Regibus multorum spatio annorum congestum est. Et Podagra adeò beata, vt qui ea detinetur, præter dolorem ipsum, beatam vitam ducat.

V. Etiam de eo sibi gratulari possunt arthritici, quod non, vt in reliquis morbis plerisque illa superior animæ vis & mentis operationes corrumpuntur & læduntur, sed plerumque eæ saluæ sunt. Et certè plurima eruditorum virorum monumenta Podagræ debemus, quæ, si sani fuissent, vix edidissent. Et vt Cardanus *loco alleg.* scribit: *Nostra ætatis vir magna eruditionis Erasmus, è cubili podagra quicquid legi meretur, exprompsit.*

VI. Est & aliquod commodum, quod arthritis secum fert, nimirum quod hominem à multis aliis molestiis liberare potest, laboresque inanes & curas grauiores demere, vt Cardani verbis vtar, si si seruiendum sit tumultuosæ Reipubl. si graui Principi & moroso, si imprudenti amico, vnde meliùs sumitur excusatio, quàm à Podagra? Habet Podagricus maximam temporis partem in sua potestate: nulla honestior excusatio laboris, quàm Podagra. Et si tua res agitur, deseruit te dolor, dicis.

Tandem licèt ab arte & optima Diæta multum auxilij sperari possit: tamen cùm temperies viscerum diuturnitate & grauitate dolorum inuersa est, & articuli ita debilitati, vt nulla integræ sanitatis recuperandæ spes supersit, iis quæ diximus commodis interea fruatur æger, & patientiâ animum obfirmet, ad exemplum illius magni Imperatoris Caroli V. qui dicere solebat: *Gedult, vnd ein wenig Schreien, Sindt vor die Gicht die besten Artzneyen.* Esse patientem, & parum præ dolore clamare, sunt optima contra arthritidem remedia.

Verùm cùm Medici non sit, ex ægri morbo & doloribus iocum facere, in hunc sensum plura non addo. Qui verò in Arthritidem elegantes iocos cognoscere cupit, legat Tragopodagram Luciani, quam huic tractatui in fine adiecimus. Quæ tamen, vt & à Medico legatur, non indigna est, cùm huius morbi vehementiam ὑπερβολῶς exprimat, caussam, & quidem rectiùs quàm nonnulli Medici tradat, tempúsque inuadendi, curandi difficultatem, Empiricorum iactantiam & vana promissa, tandémque ægro necessariam Patientiam eleganter describat.

* * *

*

QVÆSTIONES Controuersæ DE ARTHRITIDE.

QVÆSTIO I.

An Arthritidis nomen etiam Podagram, Chiragram & reliquos articulorum dolores comprehendat.

ARTHRITIDEM ἀπὸ τοῦ ἄρθρου Græcis dici, & proinde omnibus, de quibus agimus, articulorum doloribus conuenire, à Barbaris verò etiam Guttam, sed minus rectè appellari, suprà dictum. Sunt tamen è Recentioribus, inter quos est Franciscus India, Medicus Veronensis, *lib. 1. de Gutta podagrica, c.* c. qui nomen Guttæ Barbaricum esse negant, vt quod sit veluti genericum nomen omnium ægritudinum, quæ per destillationem producuntur in articulis pedum, manuum, coxarum & similium corporis partium, ideóque Guttæ nomen generis nomen mereri, Arthritidem verò de Podagra, vt genus minimè prædicari posse docent, ideò quod Galen. 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui articulari affectione corripiuntur, prius podagricos fieri. Et sunt etiam alij Medici, qui articularem dolorem alium faciunt, & à Podagra & Chiragra planè distinctum. Cardanus, *in aph. 59. sect. 6.* scribit, non esse eundem articulorum morbum, atque Podagram, additque, quod arthriticos pueros non paucos viderit, podagricum verò nullum, neque meminerit legisse aliquem, qui viderit, Galenúmque reprehendit, quod discrimen inter arthritidem & podagram non docuerit.

Lod. Mercatus verò, *lib 4. de int. morb. cur. cap.* 18. pluribus hac de re agit, & arthritidem, seu articularem morbum à podagra, chiragra, ischiade distinguit, docétque, peculiarem esse arthritidis naturam, quæ non consistat in dolore, sed in eo, quod plures aut omnes articulos occupat: item arthritidem non requirere eam articulorum imbecillitatem, quæ necessaria est in podagra, chiragra & ischiade, sed multo leuiorem sufficere, contrà requirere longè maiorem copiam, atque esse podagrâ, chiragrâ, & ischiade longè rariorem. Habere etiam hoc peculiare arthritidem, quod incipiat cum tumore, & desinat in dolorem: cùm in podagra, chiragra & ischiade contrarium eueniat, & pars primò dolore corripiatur, hinc intumescat: Præterea non requirere 40. dierum spatium ad resolutionem, idque ideò quod partes minus sint imbecilles, & humor in partibus hæreat, quæ ad resolutionem aptiores sunt. Tandem etiam rarissimè aut nunquam reuerti, cùm radicitus materia omnis discutiatur, nisi forsan vitæ intemperantia nouam plenitudinem colligat. Caussam enim arthritidis esse statuit peculiarem, internam quidem plenitudinem vasorum, præsertim sanguinis; externam verò omnem occasionem, quæ articulis laborem & exercitium adfert insuetum, quo ipsi incalescunt, laxantur, & dilatantur, ac humores susi efferuescentes & commoti in ipsis confluunt, quos facilè pars labore effecta laxa & imbecilla, alliciat aut suscepter.

Verum enimuerò Francisci Indiæ opinionem quod attinet, equidem vocabulum Guttæ Latinum est, non Barbarum: sed id pro fluxione & catarrho, aut arthritide vsurpare velle contra vsum Latinæ linguæ est, & proinde Barbaris meritò accensetur, qui id pro Arthritide vsurpat, aut vocabulo Arthritidis præfert. Et licet Galenus, 6. *aph.* 28. scribat, ferè omnes, qui arthritica affectione corripiuntur, prius podagricos fieri, non tamen eo probatur, Arthritidis nomen omni articulorum dolori non conuenire. Etenim & in pedibus sunt articuli. Et interdum nomen hoc generis in specie sumi de eo articulorum morbo, cùm omnes vel plerique articuli afficiuntur, supra *cap.* 1. diximus, id quod non accidit, nisi quis podagrâ corripiatur. Rectius longe Guainerius, *de ægritud. iunctur. cap.* 1. *Ego*, inquit, *cum artheticam* (ita enim eius sæculi Medici, ob linguæ Græcæ ignorantiam, morbum hunc appellabant) *ab artu vel articulo nomen traxisse videam, quibus in locis dolores iuncturarum fiunt, omnes tales siue cum tumore, siue non artheticos appellare volui, quod veteres quoque omnes fecerunt.*

Cardanum verò & Mercatum quod attinet, caussam nullam video, cur non podagram, chiragram, gonagram, & Ischiadicum dolorem, & alios articulorum dolores arthritidis nomine, vt species sub genere comprehendi velint; aut si plures vel omnes ferè articuli simili affectu, quo pedes, manus, genua & coxendix laborare solent, corripiantur, Arthritis dici non debeat. Interim hoc non negamus, non omnem articulorum morbum aut tumorem arthritidem propriè dici, & accidere interdum, vt vitiosi humores, (non sanguis, vt volt Mercatus) alterius generis, quàm ij, qui arthritidem propriè dictam producunt, in corpore cumulentur, & nunc cum febre, nunc sine febre ad partes articulis vicinas depellantur, atque ibi tumores & interdum etiam dolores excitent. Qui tamen tumores non sunt propriè arthritis, cùm, vt ipse Mercatus statuit, non incipiant à dolore, & desinant in tumorem, sed contrà à tumore incipiant & postea dolor accedat. Multò minus hi tumores solùm arthritidis nomine dignandi, & contrà nomen hoc illis articulorum doloribus, de quibus hactenus dictum denegandum. Præsertim cùm isti tumores non per interualla, vt arthritis redeant, sed & si semel hominem infestarint, postea toto vitæ tempore non reuertantur. Itaque si Cardanus, Mercatus, vel alij hos etiam tumores arthritidem nominare velint, sciant, antiquos non quoscunque & a quacunque caussa ortos tumores & dolores articulorum, arthritidem nominasse, & Hippocrates, 6. *Epid. comm.* 4. *text.* 13. eos qui in Æno ex erui nimio esu genuum dolore laborabant, non ἀρθριτικοὺς, sed γονυαλγέας nominat; de quo *quæst. seq.* dicetur.

QVÆSTIO II.

An omnis dolor circa articulos Arthritidis nomine dignandus sit.

SVnt quidem nonnulli in ea sententia, omnem, qui circa articulos accidit, dolorem, Arthritidem appellandum esse; cùm si sint alij eiusmodi dolores, nullibi à Medicis explicentur, neque quisquam de articulorum dolore non arthritico commentatus sit. Et licèt quædam vel secundum magnitudinem, vel secundum durationem ad tempus, occurrat differentia, eam speciem non variare putant.

Verùm rectè scripsisse puto Galenum, 3. *aph.* 15. & 16. si tantus fuerit squalor, vt articularem humorem exiccet & consumat, motus profectò præ siccitate difficultatem, & ferè etiam dolorem fortè fecerit, nunquam tamē affectionem arthritidem appellatam commiserit, nisi quis omnem articulorum dolorem ita vocitare velit. Neque enim Hippocrates ipse illos, qui orobi nimio esu dolores eiusmodi contraxerant, ἀρθριτικοὺς, sed γονυαλγέας appellat. Ideóque licèt de doloribus eiusmodi ab autoribus vno in loco vix tractetur, sparsim tamen eorū fit mentio. Non rarò enim accidit, vt vitiosi humores in corpore cumulati, per febrem, aut etiam sine febri ad articulos, & in primis genua protrudantur, & ibi dolores sæpe satis diuturnos excitent, quales procul dubio ij fuerunt, quorum Hippocrates *in epid.* mentionem facit, qui si non semper, tamen cùm æger pedes mouere cupit, dolorem excitant: quibus tamen propriè Arthritidis nomen propriè acceptæ non competit. Sic in hydropicis, cachecticis, humores serosi in pedes delabentes tumorem excitant, qui & ipsi, dum pedes, mouentur, dolores pariunt, qui tamen dolores non sunt Arthritici. Neque humor per venas tum in partem affectam influit, sed per poros in abdomine in eam sensim descendit. Et si rem accuratè æstimemus, tales tumores non ipsas partes articulum constituentes & connectentes occupant, sed potiùs humor extra partibus hisce circumfunditur, & inter cutem & partes articulum constituentes hæret. Ita in luxatione articulorum, in vulneribus, contusionibus, sæpè humores ad articulos affluunt, ibique tumorem & dolorem excitant, qui tamen Arthritidis nomine non est dignandus. Ita quibus articuli exiccati & indurati sunt, quos vulgò contractos vocant, in scorbuto & aliis morbis, hi eos extendere & mouere sine dolore non possunt, nec tamen Arthritici nominantur.

Ideóque Arthritis propriè & in specie dicta, iste articulorum dolor saltem appellandus, cùm peculiaris humor suprà descriptus in visceribus ventris inferioris genitus, atque in venis & arteriis cumulatus, subitò per eas in articulos influit, atque præcipuè in sentientes circa articulos partes sese insinuat, ibique partim vellicando, partim distendendo dolorem excitat.

QVÆSTIO III.

Quo in loco humor arthritidem excitans consistat?

PLurimi quidem sunt in ea sententia, humorem arthritidis caussam præcipuè in cauitate illa seu spatio, quod est inter extremitates seu capita ossium, quæ per articulationem coniunguntur, consistere, & humores affluentes per venas ad cauitates istas articulorum primò confluere, hinc partes omnes circumiacentes, ossa & cutem occupare, vnde fiat, vt abscedentibus à se inuicem ossibus, ligamenta neruique & tendines adeò tendantur, vt dolor & cruciatus maximus inde excitetur. Afferúntque pro sua sententia primò illud, quod Hipp. 6. *aph.* 49. scribit, Arthritidem non finiri ante diem 40. humoréSque, qui affluxerunt, non citiùs discuti, vtpote qui hæreant in parte calore destitutâ, cùm si in partibus carnosis, & quæ multas venas ac arterias habent, consisterent, facilè resolui possent. Secundò, probare id volunt, eo quod ex affluxu humorum in cauitatem articuli ossa inuicem a se discedant, atque ita distendendo tendines & membranas, dolorem efficiant. Tertiò, quod ex motu

articuli

articuli dolor augetur. Quartò, quod dolor in profundo primùm percipitur, priusquam intumescant partes externæ; postquam vero humores sibi viam ad exteriora parârunt, demum partes externæ in tumorem attolluntur.

Verùm contraria sententia, quæ statuit, primò in ipsas partes articulo incumbentes fluxionem fieri, & hinc forsan aliquando, sed rariùs, in articuli cauitatem seu spatium transsudare, omnino vero magis consentanea est, docétque id primò ipsa arthritidis generatio. Cùm enim affluxus humoris arthritidem generantis fiat per vasa alimentum partibus advehentia, vt postea probabitur, necessarium est, vt humor vitiosus, qui in articulum illabitur, primò in partes articulo incumbentes, eúmque connectentes influat, hinc verò, si tanta sit eius copia, in articuli cauitatem sese insinuet. Secundò, ossa per ligamenta validissima ita connectuntur, vt nullum ferè spatium relinquatur, in quod materia sese insinuare possit. Tertiò, ligamenta valde crassa & solida sunt, vt humores affluentes non facilè admittant, multò minus in ipsam cauitatem articuli primò influere sinant. Quartò, si materia in ipsam cauitatem illaberetur, & hinc ossa inuicem abscederent, membrum longius euaderet, quod tamen non accidit. Quintò, in nodosa arthritide tophi, qui interdum ex articulis eximuntur, non in spatio inter ossa reperiuntur, sed circa ligamenta, & partes articulum ambientes. Sextò, si humor in ipsum articulum primò illaberetur, hinc verò partibus externis communicaretur, nullus, vel obtusus dolor excitaretur, cùm ossium capita toto illo spatio, quo invicem connectuntur, periostio non tegantur, sed cartilagine saltem obducantur, & nulla membrana vel neruus eo loci sit. Septimò, tumor qui externas partes occupat, & ab articuli iunctura aliquando satis latè ad vicina extenditur, non in ipso articulo sed partibus circa articulum, humorem arthritidis caussam contineri satis docet. Tandem si in ipsa inter ossa cauitate contineretur humor, fieri non posset, vt, quod sæpe accidit, refrigerantia & repellentia medicamenta humorem statim à loco affecto in vasa, & hinc in alia loca pellerent.

Quæ autem pro contraria sententia afferuntur, facilè soluuntur. Nã primò, quòd humores in arthritide tardius sæpe discutiuntur, caussa est non quòd humores in cauitate inter ossa contineantur, sed quòd in locis exsanguibus, & pauco calore præditis hæreant, atque ipse humor ad perfectam discussioné ineptus est. Neque tamen hoc semper verum est, sed sæpe etiam satis breui temporis spatio discutitur materia, cùm scilicet ea est pauca, tenuis, pars calore fouetur, nec materia ineptis topicis incrassatur.

Deinde non ideò dolor excitatur, quia articuli elongantur, & à se inuicem abscedunt, sed quia humor acris in membranosas partes influens eas distendit & vellicat. Tertiò, licèt dolor magis excitatur, dum articulus mouetur, tamen id non ideò accidit, quia humor in articulo ipso continetur, (est enim is, vt iam dictum, sensus expers) sed quia partes membranosæ circa articulum, antea ab humore præter naturam distentæ, magis distenduntur. Tandem nec illud probat, humorem primò in articuli spatium excidere, quòd dolor, cùm morbus inuadit, in profundo primùm percipitur, priusquam intumescant partes externæ, quod cùm accidit, dolor mitigatur. Verum quidem est, hæc sæpe ita accidere, ac initio nullum aut certè exiguum tumorem apparere, interim dolorem in alio sæuire, & esse grauissimum, qui postea lenitur, cùm partes externæ intumescunt. Sed id non ideò accidit, quòd in ipsam articuli cauitatem humor illabatur, & hinc sibi viam ad externa paret, cùm ossiũ extrema omni sensu vt antea etiam dictum, destituantur: sed ideò euenit, quòd humor vitiosus totus primò per extremitates vasorum ad partes neruosas & membranosas circa articulum affluit, eásque valde affligit, postea verò, cùm pars humoris etiam in partes carnosas distribuitur, dolor fit mitior, cùm humor in plura loca distributus minùs potenter agat, & partes illæ laxiores sint, ac minore cum dolore distendantur & vellicentur: sicut hoc idem in dentium dolore fieri videmus, qui primò maximus est, cùm vniuersus humor ad dentes & neruos ipsi inferiores affluit; postea verò, cùm pars eius in vicinam maxillam & gingiuas distribuitur, dolor mitigatur. Hoc interim, vt antea etiam dictum, non negamus, tandem etiam aliquid materiæ in ipsam cauitatem articuli transsudare posse, si affluxus diutius duret. Neque contra nostram sententiam faciunt *vltimi duo aphorismi* Hippocratis, *sect. 6. Quibus longo coxendicum dolore conflictatis femoris summum coxâ excidit, rursúmque recidit, iis mucosa ibidem pituita colligitur.* Et: *Quibus diuturno dolore ischiadico vexatis femoris caput coxa excidit, iis femur contabescit, & claudicant, nisi vrantur.* Nam non ideò articulus iste excidit, quòd ab humore in cauitatem eius illapso os loco suo detrudatur, sed (vt Galenus *in comm.* docet) quia à pituitoso humore imbuta & permadescentia articulationis vincula laxiora redduntur.

Quæ autem partes sint circa articulum, quæ humorem affluentem suscipiunt, nec de eo planè omnes idem sentiunt. Capiuaccius & alij quidam statuunt, ad ligamenta solùm affluxum nunc fieri, & ligamenta in arthritide repleri, non verò neruos & tendines; cùm si partes hæ replerentur, conuulsiones fierent. Has enim partes saltem per consensum ligamentorum affici, dum ab iis humore repletis comprimantur. Verùm ligamenta tam dura & solida sunt, vt credibile non sit, ea præcipuè humorem affluentem recipere, & ab eo repleri. Et non ideò dolor excitatur, quòd saltem partes neruosæ & membranosæ à ligamentis humore præter naturam repletis comprimantur. Non enim, si hæc caussa esset, tam atrox & acerbus dolor esse posset, sed quia humor acris & mordax partes sentientes pungit & vellicat. Vt enim in aliis partibus membranæ, periostia & nerui doloris subiectum sunt: ita etiam in arthritide doloris proximam caussam continent. Quòd autem conuulsio non excitatur, caussa suprà iam proposita est; quia nimirum non afficiuntur partes motui, sed sensui saltem dicatæ, membranæ, vel etiam ipsi nerui motui non dicati secundum membranas.

QVÆSTIO IV.

Qualis sit febris, quæ arthritidem comitatur?

PLerique quidem statuunt, febrem eam solùm esse symptomaticam. Verùm cùm febres symptomaticæ sint eæ propriè, quæ aliarum partium, præcipuè viscerum, inflammationes sequuntur, cùm scilicet calor ille, qui est in membro affecto, vel etiam putridæ fuligines cordi communicantur, calorémque in eo accendunt, atque ita focus febris est in alia parte affecta: facilè hinc patet, febrem arthritidi coniunctam symptomaticam non esse, sed primariam. Est enim in febre, quæ arthritidem comitatur focus febris non in parte affecta, seu parte arthritide laborante, sed in magnis vasis. Imò febris arthritidem vel præcedit, vel cum ea inuadente simul inuadit, non verò arthritidem sequitur. Ideóque febris hæc ad febres continuas primarias, quas comitatas hodie appellamus, meritò refertur, eas scilicet, quæ non sunt solitariæ, sed alium morbum, & quidem ab eadem caussa pendentem, coniunctum habent; cùm nimirum ex motu humoris, quem natura ad partem aliquam detrudere, vel in habitum corporis expellere conatur, febris accenditur, aut certè materia, quæ ad partem aliquam mouetur, simul putrida est, vt febrem accendat. Atque vt in erysipelate, pleuritide, variolis, morbillis & similibus affectibus id accidit: ita & in arthritide euenit, quam febris talis sæpe diem vnum antecedere solet, aut certè cum ea inuadit, etsi parua sit sæpe, & propterea ab ægris, præcipuè dolorem attendentibus, non animaduertatur. Est autem febris hæc continua, quæ tamen matutino tempore nonnihil remittit, circa vesperam verò intenditur, quod fit à sanguinis ad interiora recursu, seu spontaneo, seu ab ambientis aeris frigore excitato, omnibus febribus continuis familiari.

Ipsa verò febris, pro natura humoris, qui cum humore arthritidis caussa proxima interdum concitatur, aliis atque aliis diebus augeri solet. Humor autem iste, qui febrem accendit, non solùm in venis, sed & in arteriis quandoque continetur, & tum putredinis in vrinis signa in euidentia non adsunt: imò vrinæ in principio sæpe sunt tenues, & perspicuæ instar aquæ, sedimento carentes, quales & aliis morbis, qui ex motu serosi humoris proueniunt, sunt familiares.

QVÆSTIO V.

An defectus mororum Podagram producat, seu mori fructus Podagram sanent?

OCcasionem huic quæstioni dedit Athenæus, qui *Dipnosoph. st. lib. 2.* sic scribit: *Pythermus, vt inquit Hegesander, memoriæ tradidit, annos suo more annos 20. fructum non edidisse, & popularem morbum podagram grassatam ita fuisse, vt non solum viros, sed etiam pueros, virgines, eunuchos, mulieres is morbus corripuerit; quin & eam ægritudinem adeò vehementer sæuisse in greges, vt ouium partes duas morbus ille affixerit.* Vnde putant nonnulli, id accidisse ob mororum totis 20. annis defectum, & mori fructui vim podagram arcendi tribuunt. Ac verum quidem est, mora ventrem laxare, & ventriculo calido ac æstuanti prodesse: verùm quòd peculiari vi podagricis prosint, nec ratio nec experiẽtia persuadet. Neque id etiam probari potest, quòd cùm 20. annis mora deessent, populariter podagra grassata fuit. Probabilius enim est, ob insignem aliquam aeris ἀνωμαλίαν, quæ totis 20. annis viguit, vt singulis annis moris noceret, vitiosos humores arthritidi generandæ aptos cumulatos fuisse. Et patet hoc vel ex eo, quòd non solùm homines, sed & oues, quæ tamen mori fructibus non vescuntur, à morbo hoc non fuerint immunes.

QVÆSTIO VI.

Quænam sit Arthritidis caussa?

CAussam equidem Arthritidis proximam esse diximus continui partium circa articulum solutionem, ab humore, qui in eas influxit, prouenientem dum partes illas vel distendit, vel pungit & lancinat, vel vtrumque præstat. Ea de re tamen Medici non parum dissentiunt, & de caussa proxima arthritidem excitante alij aliter statuunt; quem Medicorum dissensum non postremam caussam esse puto, quòd parum feliciter arthritis sæpe curatur. Vbi enim de caussa morbi non satis constat, curatio rectè institui non potest.

Et primò quidem nonnulli etiam intemperiem nudam inter caussas arthritidis numerant, idque etiam Costæus, in *Auicenna lib. 3. fen. 22. tract. 2. cap. 5.* affirmat, ea de caussa, quòd interdum absque tumore omni, qui intemperiei cùm materia coniungi solet, dolor sentiatur. Verum intemperies sola, quantacunque etiam proxima affectûs huius caussa non est, cùm intemperies, quæ tam diuturnum dolorem interdum excitat, sola

non subsistere, neque etiã tam acerbi doloris caussa esse possit. Deinde ipse tumor, sæpe satis manifestus, præter intemperiem affluxum humorum adesse satis indicat. Et quamuis in principio nullus sæpe tumor extrà appareat, id tamen non satis euincit, nullum intus esse humorem. Sicut in pleuritide, dentium, aliarúmque partium doloribus multis humor intus latens solo dolore, nullo verò tumore sese prodit. Præterea purgantia & sudorifera medicamenta ad morbum hunc curandum & præcauendum non parum momenti haberent quæ ad puram intemperiem non essent necessaria.

Et quamuis Paræus historiam sui morbi referat, quâ probare vult, nudam intemperiem arthritidem inducere posse: tamen ea non satis probat, omnem affluxum humorem abfuisse, cùm externi aeris qualitates humorum affluxum concitare possint.

Petrus Salius Diuersus equidem, *de affect. partic.* c. 19. Ischiadis aut arthritidis à siccitate mentionem facit, cuius caussam nec Galenus, nec alius post eum nouerit, sed solùm Hippocrates, *lib. de aff. intern.* Per siccitatem autem non intelligendam esse scribit intemperiem siccam partium articulum ipsum constituentium, videlicet ossium, ligamentorum, & tendinum, sed consumtionem eius glutinosæ humiditatis, quâ naturaliter nutritur, & ad faciliorem motum subiungitur articulus ipse, ne ad motum ineptus reddatur. Hanc enim humiditatem si contigerit quacunque de caussa exsiccari, tum articuli motus impeditur, difficultásque motús ac dolor vnà succedit. Huiusmodi affectum, si in coxæ articulo fiat, ab Hippocrate ischiadicum dolorem appellari scribit, se verò in quocunque alio articulo etiam gigni posse, animaduertisse.

Verùm non ignorauit hunc affectum Galenus, sed arthritidem veram esse negat, ac saltem quoddam motús impedimentum esse docet, dum 3. *aph.* 16. expressè scribit, si immodicè factæ siccitates consumant articulorum humiditatem, difficilem facè quendam motum ob siccitatem fieri forte verò & dolorem nonnunquam; Eam verò pactionem, quam arthritidem vocant, haudquaquam fieri, nisi quispiam omnem articulorum dolorem arthritidem nominare velit. Deinde, quod pace tantorum virorum dixero, sit sanè vt talis dolor, & motùs impedimentum à siccitate fiat: tamen de eo dubito, an ab humiditatis eius solùm, quâ ossium capita inunguntur, absumptione hic dolor fiat. Toto enim spatio, quo coniunguntur, ossa nullo periostio inuestiuntur, & propterea sensu destituuntur, ac proinde eo loci dolor excitari non potest. Verù magis consentaneum videtur, si motus quoddam impedimentum, vel dolor ob siccitatem in articulis excitetur, id fieri ob tendinum, musculorum extremitatum, & ligamentorum exsiccationem, ob quam ad motum inepta fiunt membra, & si moueri debeat, violenter extendi necesse est, quæ violenta extensio dolorem parit.

An flatus?

Cùm ergo à nuda intemperie non fiat arthritis, porrò dispiciendum, à qua materia excitetur. Nonnulli quidem, vt Guainerius & Matthæus de Gradibus ventositatis, seu flatùs mentionem faciunt. Verùm flatus dolorem tantum & sæpe tam diuturnum in hisce partibus excitare non potest, nisi quis per flatum, spiritum intelligere velit, de quo postea dicetur. Et licèt dolor sit sæpe mobilis & vagus: tamen id euenit non à flatu, sed ab humore, qui ad motum etiam aptissimus est.

Nakir quodnam affectus sit?

Ad Arthritidem etiam nonnulli referunt eum affectum, qui Arabibus *Nakir* dicitur, quem Albucasis, *lib. 2. cap. 9.* ita describit: *Ægritudo hac in terra nostra appellatur Nakir, & est dolor, qui accidit in quibusdam membris, deinde permutatur de membro ad membrum, vt huius morbi exemplum vidi ego tale. Vocatus sum ad mulierem quandam infirmam in quadam villa, & detexit brachium suum, & vidi inflationem paruam in vena brachij, & post horam vnam vidi illam inflationem procedere cum facili, sicut serpit vermis, ascendendo ad humerum celeriùs, quàm credi potest, & mouebatur, sicut argentum viuum, cùm currit de loco ad locum. Secessit ergo dolor ex loco, qui primò doluerat, & fixus est in humero. Deinde, vt narrauit mihi, reuoluebatur in toto corpore, quemadmodum & ego facilè deprehendere potui. Miratus ego sum velocitatem decursionis eius de membro ad membrum, & ego quidem antea nunquam videram hanc ægritudinem, qua esset qualis in hac muliere. Multos quidem vidi, qui senserunt dolorem permutari de membro ad membrum, sed non hoc modo, aut hac celeritate. Nec ego aliam hic caussam conijcere possum, quàm quòd mulier fuit Solo & laboribus exhausta, quales sunt, qua ex villis, sicci corporis, detectarum venarum. Hinc ergo apparet sensus illa ventositas permutata, & est necesse vt non appareat secundum hunc modum in illis, qui sunt delitiosi & corporibus humidis, occultarum venarum. Cùm ergo molitis curationem eius, & sentit patiens illum dolorem, tunc si est, apparet oculis, vt suprà diximus: tunc stringe super ipsum, & sub ipso velociter, & seca super ipsum, donec egrediatur ventositas coarctata, & cauteriza locum. Si autem non videris locum affectum & dolorem, tunc cura ipsum tum excussione corporis, & quopiam remedio, quod expellit ventositates & extenuat eas. Commoda autem sunt pilulæ fœtida, de sagapeno, & similes.* Hæc Albucasis.

Verùm morbus hic Arthritidis non est. Neque enim est saltem circa articulos, sed oritur à flatu seu spiritu furioso è vasis effuso, & per ambitum corporis discurrente. Sunt quidam, qui motum hunc flatuum & spirituum in ipsis venis factum putant. Et verum quidem est, in vasis & visceribus sæpe flatus tales magno cum impetu discurrere, sicut Anton. Beniuenius, *de abd. morb. & sanat. causs.* c. 81. refert, Ludouicum Nicolinum adeò à vento, viscera & stomachum imprimente affectum fuisse, vt non solùm viscera & pectus; sed scapulæ etiam incredibili extenderentur dolore, & spiritùs magna ac miserabilis fieret angustia vnde etiam tertio die vita emigraret. Verùm in historia illa Albucasis flatuosum illum spiritum è vasis in ipsum ambitum corporis effusum fuisse, credibile est. Cùm enim motus ille cum dolore magno coniunctus fuerit, in vasis spiritus ille solùm contineri non potuit, vpote quæ sensu destituantur.

Nonnulli, & non malè, hunc affectum, si non eundem, cognatum tamen esse putant illi, quem VVierus, *in libell. Germanico, de morb. incognitis*, peculiari tractatu descripsit, & à VVestphalis *die Fahren oder lauffende Fahren*, à Dithmarsis, *dee Katten* in agro Brunsuicensi *die gutten Kinder*, in Gottingensi *die guten, Holden* nominari scribit, de quo etiam Epistolam ad Petrum Forestum scripsit Heurnius à Bra, Campensis Medicus, quæ *libro vigesimo obs. Foresti* annexa est. Nostri homines plerumque ad incantationem referunt, & nescio quid nati à succubis dolores illos parere putant; cùm tamen dolores tales vagi etiam caussas naturales habere possint, & à flatu quodam acri, seu sero acri ex humore ferè scorbutico genito, per partes membranosas & musculos vagante, ortum habeant. Vnde etiam patet, ad draunculus veterum, cùm hic vermis nullus subsit; commodè referri non posse. VVestphali ad curationem vtuntur præcipuè, vt peculiari medicamento, lumbricis terrestribus, de quo vide VVierum, *loco alleg.*

Verùm plura de hoc affectu non addimus; cùm ad arthritidem, de qua iam agimus, propriè non pertineat. Hoc saltem non prætereundum censemus in historiis arthriticorum, quas Forestus *lib.* 29. affert, etiam *obs.* 14 mentionem facere cuiusdam Hugonis Cornelij, Zythepsæ Delphensis, annor. 28. qui cùm ab agricultura lassus, ac somno oppressus in terram decubuisset, atque aliquot horis dormiuisset, euigilãs in manu sinistra circa carpum intensissimum dolorem sensit, qui totum dein brachium occupauit, vt neque manum, neque digitos mouere potuerit, qui subrigidi quasi videbantur mox circa pedem eodem dolore fuit affectus, cui accessit quoque febris valde intensa. A quibus tamen omnibus medicamento purgante & alterante ac topicis adhibitis, intra septem dies sanatus fuit. Vbi & alterius cuiusdam mentionem facit, qui cùm in horto valde ebrius pernoctâsset supra terram, cùm euigilasset, febre correptus fuit, cum sæuissimis doloribus, ac breui extinctus fuit. Verùm mihi non videtur, affectùs istos propriè fuisse arthriticos, sed febres acutas è vaporibus è terra exhalantibus, quos vterque in ea dormiens exceperat, contractas, in quibus natura vitiosi humoris partem ad extrema detrusit, à quo dolores non solùm in articulis, sed toto brachio, membranis musculorum ibi affectis, excitari fuerunt; fuitque humoris huius ea prauitas, vt alteri ægrotorum etiam mortem statim attulerit.

An humor & qualisnam? An omnes quatuor?

Cùm ergo nec nuda intemperies, nec flatus solus arthritidis caussa esse possit, Medici quidem plerique in eo consentiunt, humorem esse arthritidis caussam, verùm quis humor ille sit, maximè dissentiunt: Aliqui omnes quatuor humores, sanguinem, bilem, pituitam, melancholiam arthritidis caussam esse posse putant, & id eo præcipuè probare conantur, quòd in arthritide varij tumorum colores, dolores diuersi, accidentia varia appareant, terminus declinationis non sit vnus, curandique ratio varia pro caussarum varietate, instituenda est. Nimirum, vt Pet. Sal. Diuers. *de aff part.* c. 16. verbis vtar, color aliis est rubicundus, aliis flauus, aliis albus. Tumor aliquando est notabilis magnitudinis, quandoque vix apparet. Dolor quandoque est molestus quidem, sed non multum, quandoque autem est acerrimus. Hicque nonnunquam citò soluitur, ille longiùs protrahitur. Symptomata autem multoties sequuntur mala, vt caliditas ingens & feruor in loco affecto. Aliquando autem vel nulla est caliditas, vel frigiditas inest molesta; illique ab aere calidiore, hi à frigidiore læduntur. Modus curandi nonnunquam admodum variat, quoniam in his calida iuuant, in illis frigida; illique à frigidis, isti à calidis exacerbantur. Præterea quidam ex sanguinis, quidam ex pituitæ, alij ex bilis, nonnulli ex atræ bilis euacuatione sedantur. Quæ omnia indicare videntur, arthritidis caussam modò esse calidam, modò frigidam, modò diuersam esse materiam.

Verùm hæ rationes id quod debent, non satis probant. Etenim etsi pro vario humoris apparatu varij humores ad partem affectam confluere possint: tamen ij prima arthritidis caussa non sunt, sed cum sero saltem ad partem affectã rapiuntur, vel à dolore attrahuntur. Et non illum humorem, qui tumorem parit, præcipuam arthritidis caussam esse, vel ex eo patet, quòd in principio, antequàm pars intumescit, maximus dolor est, parte verò intumescente dolor remittit. Neque etiam rationi consentanea est hæc opinio. Etenim multi plethorâ & cacochymiâ laborant: neque tamen vnquam arthritide corripiuntur. Et in specie sanguinem quod attinet, ille suâ abundantiâ nullo modo arthritidem generat. *An sanguis?* Est enim sanguis naturæ thesaurus: ideóque etsi redundat, non facile natura eum ad partẽ aliquam depellit, præcipuè partes exangues, quales in arthritide afficiuntur. Neque etiam si eò protruderetur cùm sit mitis & benignus, tantos & tam acerbos dolores pareret, qui tamen in principio statim adsunt, antequam pars intumescere & rubescere incipit. Et si esset ex sanguine arthritis, cur non tumor suppuraretur, cùm

cùm nullus humor faciliùs in pus mutetur, quàm sanguis?

An melancholia.

De Melancholia res plana etiam est, eámque paucæ arthritidis caussam esse ponunt. Cùm enim sit humor crassus, non facilè in angustissimas istas vias sese insinuare potest.

Bilem verò, nec sine caussa, nonnulli vrgent, & ab ea, non solùm à pituita, etiam arthritidem prouenire dicunt, idque probare se volunt ex signis, quæ in arthritide adsunt. Est enim plerumque dolor acerrimus, & similis pungitiuo, victus ad siccum & calidum vergens præcessit. Exercitia fuerunt valida. Habitus corporis est gracilis. Verum enim verò hoc equidem negari non potest, ista interdum ægris ita accidere, & dolorem sæpe esse tam acrem, vt ad pituitam & crudum humorem nullo modo referri possit, sed calidum potius humorem arguat. Sed de hoc iam quæstio est, an omnis humor p. n. calidus bilis sit, quod negandum censemus, statuimúsque cum Carolo Pisone, dari cacochymiam serosam (etsi eam ille non rectè explicet) ac serosum etiam humorem posse esse calidissimum, & sub eo etiam comprehendi ichores illos acres, quos Hippocrates & Galenus, vt *infrà* dicemus, ita nominant, seu si cum Chymicis loqui libeat, salem illum tartareum, aut spiritus salsum tartareorum. Neque etiam omnes, qui arthritide laborant, sunt habitu corporis gracili, & temperatura biliosa.

An pituita, sec. Fernelium?

Fernelius, *lib. 6 de part. morb. & sympt. cap. 19.* humores reliquos omnes reiicit, & non sanguinem, non bilem, non melancholiam, sed tantum humorem frigidum pituitosum, aut serosum arthritidis caussam esse, omnemque arthritidem frigidam, & à frigido humore prouenire statuit. Atque in eo quidem rectè sentit, quòd vnius morbi vnicam saltem caussam esse statuit: sed in eo valde errat, quòd eum humorem frigidum esse docet; cùm omnia ferè symptomata, quæ arthriticis accidunt, contrarium doceant, dolor scilicet acutissimus, ardor, motus subitus, & alia. Licèt enim cùm humor hic moueri incipit, frigus aliquod oboriatur, quo totum corpus perhorrescit: tamen id frigidæ materiæ indicium certum non est, cum etiam humores calidi, cùm per partes sentientes mouentur, frigoris & horroris sensum inducere possint, vt in febribus biliosis manifestum est. Errat deinde etiam in eo, quod pituitam & serosum humorem pro vno habet, vt & in eo, quod serosum humorem simpliciter frigidum esse docet. Etsi enim in seroso humore multæ partes aqueæ sunt: tamen etiam multæ partes acres & salsæ insunt, quibus à simplici & pura aqua differt.

Hausisse autem hanc opinionem videtur Fernelius e Galeno 10. *de comp. medic. sec. loc. cap.* 2. vbi scribit, humorem, qui arthritidem excitat, aliàs quidem sanguinem esse, vt plurimum verò pituitosum, aut ex pituitoso & bilioso mixtum, aut etiam ex sanguine cum istis permixto. Aut siquis exactiùs interpretari velit, non pituitosum humorem, sed qui crudus appellatur, vt plurimùm circa articulos prædominari, nonnunquam esse crassum ad similitudinem puris crassioris. Vbi verò in articulis moram traxerit, non solùm crassiorem, sed & viscosum reddi.

Galenum & Fernelium sequuntur plurimi alij Medici, & humorem pituitosum, frigidum, crudum & serosum pro eodem habent, & arthritidis caussam esse docent. In quo omnes errant, cùm nec tantus dolor à tali frigido & crudo humore prouenire possit, & arthritis subitò inuadat, & sæpe iterum delitescat, & in alium locum moueatur, ad quod præstandum humor pituitosus & crassus, & qui crasso puri sit similis, aptus non est. Præterea cùm in principio, cùm nullus tumor apparet, dolor sit vehementissimus, eum ab humore subtili & acri angustissima etiam loca penetrante, ac membranas pungente, non verò à crasso & frigido humore fieri, indicio est. Neque tophi, qui in arthriticis generantur, caussam arthritidis pituitam esse satis docent; cùm eiusmodi tophi potiùs ab humore tartareo & terreis mineralibus cognato, quam crudâ pituitâ fiant. Thomas Erastus equidem, *Disp. 4. contra Paracels.* scribit, se tantum semel vidisse Podagram à pura pituita genitam in quodam nobili ab Helmstadt, qui absque omni dolore ægrotabat, si in quiete manus & pedes seruabat: nullus rubor conspiciebatur, sed tumor albus, laxus satis, tametsi articuli nodos haberent, & multis retrò annis pedibus insistere non potuisset. Verùm affectus iste tum temporis non fuit Podagra verè dicta, sed tumor œdematosus, quo pedes longo & diuturno humorum affluxu laborarunt. Quod verò in principio sanguis cum pituita, (aut potiùs serosus humor) in pedes defluxerit, eósque corruperit, ipse Erastus confitetur.

An Colluuies serosa, iuxta Pisonem?

Carolus Piso, *lib. de morb. ab illuuie serosa, in consilijs duobus de arthritide*, vnicam arthritidis caussam esse statuit colluuiem serosam. Quæ sententia, si rectè explicetur, omnino vera est. In eo autem fallitur, quòd serum istud puram aquam esse putat; cùm symptomata, & ea quæ arthriticis accidunt, longè aliud doceant.

An pituita mista cum bile iuxta, Mercurialem.

Alij, inter quos Mercurialis, cùm agnoscant, ab humore pituitoso & crudo dolores tam vehementes & atroces excitari non posse; cùm certum, dolores vehementissimos fieri à caussa calida: neque etiam pituitosum & crudum humorem ad motum, qui in arthritide subitaneus est, esse idoneum, neque in partes istas membranosas sese insinuare posse, posterius ex *allegato* Galeni *loco* assumunt, & arthritidem ex pituita cum bile mixta fieri, & pituitæ, vt crassæ, bilem quasi vehiculum admisceri statuunt. Verùm nec hæc opinio, nisi illa pituitæ & bilis mistura pro seroso humore sumatur, satisfacit. Cùm enim ipsi agnoscant, dolorem atrocem requirere caussam calidam, is à bile pituitæ permista fieri non potest, cùm acrimoniam bilis pituita obtundat, & temperet potiùs quam augeat.

An cruditas, secundùm Mercatum.

Ludouicus Mercatus cùm agnosceret, humores vitiosos, etsi abundent in corpore, non statim arthritidem, sed alios etiam morbos generare, ipse etiam ad cruditatem confugit, & vt humores vitiosi arthritidem generent, crudos esse debere, statuit. Verum cùm iterum agnosceret, cruditatem ad arthritidem generandam simpliciter non sufficere, varia de cruditate comminiscitur, statuitque, eam solùm cruditatem arthritidi generandæ aptam esse, quæ a caloris raritate & tenuitate fiat, (vbi an proprie loquatur, cuiusvis iudicio relinquo) eámque tribus modis fieri. Primò, cùm pars pinguior ab eo separatur atque educitur. Secundò, ob dissolutionem eius à calore externo. Tertiò, quòd ei admisceatur aliquid incoctum, sed calidum. Tandem tamen concludit, cruditatem humorum non esse qualemcunque, vt reliquas, quæ febres, defluxiones, & cæteros morbos procreant, sed aliquid sortiri peculiare, ob quod magis in hunc affectũ, quàm alios commigrat: idque fieri statuit, cùm humores fiunt tenuiores cum fusione & mordacitate, quibus facilè ab alijs partibus reijciantur, donec ad articulos deueniant. In quo rectè omnino statuit, humorem istum peculiare quid habere, quo arthritidem, non alios morbos generat. Hanc autem humoris, quam ille appellat, cruditatem aut conditionem potiùs (neque enim omnis humor, qui præter naturam est, rectè crudus dicitur) si diligenter perpendamus, cōperiet certè humori seroso, salso & tartareo suprà à nobis descripto, vtpote qui tenuis, est, mordax, fusus, seu, vt Chymici dicunt, à sale tartareo resolutus. Vt ita rem agnouisse, verbis exprimere non potuisse videatur Mercatus.

An humor malignus & occultæ qualitatis particeps, secundùm Paræum?

Ambrosius Paræus, *lib. 17. cap* 2. cùm & ipse animaduerteret, humorem, qui arthritidem generat, omnino esse alterius naturæ, quam eos, qui phlegmones, œdemata, erysipelatis aut scirrhi autores sunt, statuit, eum non notioris ac melioris naturæ esse, quàm qui pestem, luem Veneream, aut epilepsiam facit, idque probare conatur, 1. Eo quod hic humor nunquam ad suppurationem venit, reliquorum humorum more. 2. Quòd dolores longè acerbiores efficit, quàm alij humores, ita vt ægri partem sibi quasi vri sæpe dicant. 3. Quòd in nodos mutatur, quod alijs humoribus non accidit. 4. Quòd nullis remedijs ferè cedit, sed ijs irritatur & efferatur potiùs, vt ægri sibi longè melius esse dicant non appositis remedijs, quàm appositis. 5. Quòd Galenus ipse, *de theriac. ad Pison. c. 15.* theriacam arthriticis omnibus ex vsu esse dicat, vtpote, vt putat Paræus, quæ malignitatem humoris obtundit. In quo quidem rectè sentit Paræus, non vulgares humores, bilem, pituitam, melancholiam arthritidem efficere, sed peculiare quid humorem arthritidis caussam obtinere, id quod rationes ab ipso allegatæ satis probant: Vt verò ad malignitatem peculiarem, & occultam qualitatem hic confugiamus, opus non est, neque id rationes allatæ probant. Nihil enim hic maligni apparet, sed doloris vehementia ab acrimonia humoris prouenit, qualis etiam interdum in dentium, aurium & aliarum partium dolore accidit. Et licèt Galenus theriacam ad arthritidem commendet, tamen id non facit, vt malignitatem humoris expugnet, sed potiùs vt humores vitiosos absumat, qualia etiam medicamenta alia, suprà *in curatione* sunt proposita. Hoc interim non negamus, humorem, qui Arthritidis caussa est, etiam peculiarem malignitatem interdum obtinere posse; id quod in Scorbuto & Plica Polonica accidit. Attamen non quatenus malignus est, arthritidem producit, sed quatenus eam dispositionem habet, quam etiam humores Arthritidem excitantes obtinent, qui omnis malignitatis sunt experres.

An synouia ebullitio, & spiritus salsus, secund. Chymicos?

Vt tandem etiam Chymicos consulamus, à quidem omnino alijs aliquid lucis in hac doctrina speramus. Verùm eam vix à Paracelso & eius asseclis assequemur, qui etiam rem planam plerumque obscurant. Paracelsus enim, vt solet, variè hac de re loquitur: Nam *in tractat. de Podagra, pag.* 540. Podagram dicit esse morbum, cuius sedes sit synouia, quæ vbi exaltatur, podagra excitetur. Morbum esse liquorem mineralem, seu succum acetosum, quales sunt, alumen, vitriolum, acetum, berberis, acacia; cùm etiam hæc salia synouiæ sint aduersa, si in homine generentur & synouiæ permisceantur, synouiam ebullire: & postea nimia de cœli influxu subiungit, quæ vt hic referam, digna vix puto, sicut & ea quæ *lib. 2. de Podagr.* habet. *In Paramiro* ad Mercurium præcipitatum refert hunc morbum. *In lib. de morb. tartar. cap.* 19. ad tartarum. Petrus Seuerinus, *Idea medic. cap.* 12. docet, excitatas radices podagricorum affectuum si in sanguine sedem habeant, efferuescere, & spirituales ac vaporosas tincturas ad loca domestica mittere, ibique fructus radicum matrices nactas, prædestinationum euolutiones dolorosa symptomatum calamitate absoluere. Doloris autem differentias, vt plane dicam, quod ille affectatâ verborum pompâ obscurat, prouenire à diuersitate salium, quorum alij sunt acriores, alij minus acres. Recipi autem has spirituales ac vaporosas tincturas à suis matricibus, id est, partibus illis, quæ obnoxiæ sunt educationibus fructuum podagricorum resolutorum, affinitatémque generis cum ijs habent, & hospitem aduenientem admittunt, id est, articulis, vel synouiâ manuum ac pedum.

Verùm rem planam verbis obscurant, & veris falsa miscent. Nam quæ de synouiæ ebullitione & efferuescentia afferunt, figmentum est ista Paracelsi synouia, de qua *de cons. & diss. Chymicor c. 15.* dictum. Quod verò de spiritibus salsis dicunt, veritati consentaneum est, si rectè explicetur, vt mox dicetur. Sicut &

id tolerari potest, quòd ex salium differentiis, quæ in vegetalibus & mineralibus apparent, dolorum differentias in arthriticis explicare conantur; cùm Dogmatici etiam Medici, & inter eos Experientissimus Felix Platerus statuat, humorem arthritidis caussam non simpliciter aquam esse, sed qualitate alienâ imbutum, & ichoribus humorum & excrementis, quæ eum vehementiorem reddant, permistum. Sicut & id potiùs perpendendum, quàm reticendum putamus quod obscuris tamen verbis tradit Seuerinus, humores excrementitios alios ad alias partes moueri, & humorem arthritidis caussam peculiarem ad articulos *ῥοπὴν* habere, vt etiam suprà dictum.

Autoris sententia.

Vt ergo hæc tandem concludam, patet ex his, quæ hactenus dicta sunt, nec sanguinem simpliciter, nec pituitam, nec melancholiam, nec aquam, proximam arthritidis caussam esse. Si verò omnia ea, quæ arthriticis accidunt, quæque ab hisce humoribus deduci non possunt, vt ex hactenus dictis manifestum est, perpendam, aliter statuere non possum, quàm humorem salsum, acrem, subtilem, & spirituum salinorum naturam plerumque referentem, arthritidis caussam esse. Appellet eum iam quis bilem, pituitam bili permistam, salem tartarum, vel prout libet, per me licet, modò res rectè explicetur. Ego vocabulum seri, salis & tartari vsurpabo, vt rem a bile & pituita vulgari differentem peculiari etiam vocabulo explicem. Serum autem non solum esse humorem aqueum, etiam Antiqui agnouerunt, scribitque Galenus. *6. Epid. comm.* 3. t. 38 sanguinem *ἰχωροειδῆ* & serosum, non solùm vocari ab Hippocrate & Platone aquam & aqueam humiditatem morsu carentem, sed mordacem & erodentem, quæ scilicet spirituum salinorum naturam refert, & propterea partes sentientes pungit & mordicat, & acutissimos dolores in iis excitat. Est nimirum in terra, è qua Plantæ, quibus & homo & alia animalia nutriuntur, aliquid salsum, quod mineralibus respondet, & non incommodè sal terræ appellari potest, quod tamen vix purum & solum reperitur, sed aliis corporibus miscetur, vnde varia terrarum genera ortum habent, & proinde pro terrarum varietate varium est, limosum, argillosum, &c. tandémque in plantis & animalibus tartarum nominatur, & in hominem transfunditur. Verùm id etsi in plantis & homine, in variis coctionibus subtile & volatile fiat, nisi antea tale sit, sicut id etiam ex sale vrinæ patet, ac tandem etiam ipsi sanguini misceatur, quia tamen a prima origine ad corpus nostrum alendum ineptum, & (vt Hippocrates loquitur) *ἀσύμφορον*, tandem, nisi mox per aluum in prima coctione excernatur, aut postea per sudores vel vrinam euacuetur, cumulatum, & naturæ molestum ad articulos, vt qui quandam cum tali materia cognationem habent, protruditur, vbi suâ acrimoniâ acutissimos dolores excitat. Neque quem moueat, quòd hanc materiam modò spirituosam, modò tartaream, & ad tophos etiam generandos aptam esse dicimus. Nam, vt cum Chymicis loquar, è corporibus possunt fieri spiritus & rursum è spiritibus corpora. Materia hæc in sua origine, & dum in terra esset, corpus fuit, & quiddam quasi terreum & minerale: attenuatum verò postea fuit, in variis in plantis & homine coctionibus, & spirituosum quasi factum est: Quod Galenici quidam agnouerunt, & inter eos Cardanus, qui *in aph* 49. ipsi 47 *sect.* 6. *Hipp.* scribit: *Materia arthritidis scilicet caussa est quasi spiritus.* Et Lucianus in *Tragopodagra*, *πνεῦμα βίαιον* appellat. Postea tamen humor hic tenuis aut spiritus, vbi locum idoneum nactus est, ossa scilicet, & circa articulos loca, iterum in corpus abit & coagulatur, sicut spiritum vitrioli, & aliorum salium spiritus iterum coagulari posse, & in corpora redire, Chymicis notissimum est. Siquis tamen statuere velit, in ipsa terra esse salem volatilem, quem plantæ attrahant, id huic sententiæ nihil officit; sed res eòdem redit.

QVÆSTIO VII.

Vbi humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat?

QVo in loco humor Arthritidis caussa generetur, & per quas vias in articulos influat, Medici valde dissentiunt: quæ dissensio curationem non parum difficilem reddit, & non sine caussa Fernelius, *l. 6. de part. morb. & sympt. c.* 18 scribit, ex rei huius ignoratione hactenus dolorem articulorum pro incurabili derelictum esse, nuncupatúmque Medicorum opprobrium.

Nostram hac de re sententiam suprà breuiter proposuimus: Quia verò non pauci doctissimi Medici aliter sentiunt, (vt in hac humanæ mentis caligine in grauissimis controuersiis fieri solet) eorum opiniones breuiter proponere & perpendere libet.

Et primò quidem Fernelium quod attinet, statuit is, errare eos, qui humorem arthritidis caussam ex intimis corporis partibus in articulos erumpere putant. *Quomodo enim, inquit, à visceribus, internisque sedibus posset humor fluxionis aliquispiam per venas ferri, aut qui sanguinis permistus nuper erat, illinc per ora venarum in articulos purus excedere; aut si etiam cum humore sanguis affluat, tum in articulis collectus phlegmonem non excitat: Sed neque humor crudus, qui per alios ductus, quàm per venas fertur in articulos, arthritidem facit. Nam crudi humores qui in cachexia è visceribus in pedes decumbunt, vnde intumescunt, podagram non excitant.* Ipse verò statuit, originem & fontem huius mali caput esse, è quo pituitosus humor, isque tenuis in articulos defluat. Et quidem non in cerebro, vtpote cuius excrementa vel foràs per nares, vel per palatum in asperam arteriam atque pulmones, aut in ventriculum inferioresque sedes illabuntur, sed in partibus externis capitis, & extra caluariam positis hunc humorem colligi, & per summa corporis sub cute deorsum decurrere docet. Cum enim venæ multæ ab externis iugularibus deductæ eò excurrant, sua tenuis atque serosa excrementa ibi deponere, cúmque capitis cutis crassa, densáque sit, & humores per eam facilè non expirent temporis progressu ibi cumulari, & per summa corporis ad articulos defluere existimat.

Fernelij opinionem sequuntur plurimi alij Medici, quorum alij tantum in capite, inter cranium & cutem capitis, humorem arthritidis caussam colligi, & hunc vnicum locum esse statuunt, vnde materia ad articulos defluat: alij etsi etiã alias vias addunt, hanc tamen Fernelij coniungunt, & pauci omnino sunt, qui non etiam simul a capitis hoc loco materiam hanc defluere credant.

Verum enim verò quod Fernelius de altera opinione conqueritur, quòd ob eam euenerit, vt arthritis fesè pro incurabili derelicta sit, Medicorúmque opprobrium nuncupata, ego, saluo cuiusque iudicio, potius de Fernelij opinione verum esse existimo, & eum Medicum, qui fontem huius mali saltem in capite quærit, vero fonte neglecto, vix vnquam arthritidem curaturum puto. Etsi enim verum sit, dolores quosdam vagos & varios ex humore seroso ab ex summa capitis parte sub cute per summa corporis delabente hinc inde excitari: arthritis tamen inde non generatur, neque materia illa circa articulos, sed musculorum membranas ferè subsistere solet. Humoris verò arthritidem excitantis generationis longè alia ratio est. Is enim ob diætæ errores & viscerum debilitatem, in sanguificatione generatus, aliquando & ex mensium ac hæmorrhoidum suppressione suppeditatur, & in venis ac arteriis cumulatus: vnde etiã cum moueri & efferuescere incipit, arthritidi ferè febris coniungitur, imò interdum febres in arthritidem terminantur, atque hinc quoque euenit, vt in arthritide humoris in venis peccantis satis manifesta indicia vrina exhibeat. Hinc ipse Galenus docet, 3. *aphor.* 50. in tuberculis & articulorum doloribus profundum corporis expurgari, vitiosis humoribus à partibus principalibus ad ambitum corporis protrusis. Neque aliud firmis rationibus probari potest. Quæ cùm ita sese habeant, & humor arthritidis caussa in venis & arteriis contineatur, ratio nulla reddi potest, quâ necessitate, vel naturæ, vel morbi, humores isti necessario prius in caput debeant ascendere, antequàm in pedes ferantur, præsertim cùm patens & recta via sit, quâ per venas & arterias moueri, & in eos ferri possint. Et quòd materia arthritidis caussa, non extra vasa, sed per vasa ad articulos feratur, patet quoque ex eo, quòd venæ in articulis, quos inuasura est arthritis, sub initium arthritidis turgent & intumescunt, & quòd humor arthritidem excitans, si repellentia intempestiuè applicentur, in venas & arterias recurrit, & vel ad partes nobiles regurgitat, febrésque acutas, cordis anxietates, & alia mala symptomata excitat, vel subitò in alium articulum transfertur, vnde dolor, qui modò pedem infestabat, mox, si repellentia incautè apponantur, in manu sese exserit: quod nonnisi per vasa moto humore fieri potest. Neque enim possibile est, vt humor, qui in digito pedis erat, sub cute ad manum subitò feratur. Et si humor sub cute per spatia deflueret, in partibus per quas transiret, dolorem excitaret, vt sæpe animaduertitur in doloribus illis ab humore seroso extra cranium descendente ortis, dolorem primò in capite, hinc in collo, deinde in scapulis, ac dorso excitari, tandemque humorem ac dolorem vsque ad crura descendere; quod non accidit in arthritide. Insuper sæpe accidit, vt homo ex ira, aut terrore subitò in arthritidem coniiciatur, quod certè accidit humoribus in venis & arteriis subitò commotis: Si verò sub cute capitis illi sensim cumularentur, id accidere non posset. Et si sub cute capitis fons & origo huius mali est, cur non curatio præcipuè ad eam sedem dirigitur, & vesicatoria, cautoria, ac setacea ceruici applicantur, cùm vix commodior locus, quàm hic detur, materiam inter cranium & cutem capitis collectam euacuandi? Præterea si origo humoris semper esset in externa capitis parte, etiam signa eius ibi cumulati & descendentis adesse deberent; quæ tamen in plurimis non animaduertuntur, quos capite planè saluo arthritis inuadit. Fernelius quidem inter signa cumulati humoris recenset capitis grauitatem, & somnolentiam, dolorem externum capitis, & qui contactu, præsertímque inuersis capillis excitetur, tumorem œdematosum, vt ceram mollem, cui præsertim ad occipitium subiectum: defluentis verò humoris signa ponit dolorem à ceruice vel per humeros in cubitum & manus, vel per dorsum in coxendices, genua pedésque, sensim deuolutum, sensu interdum frigoris oborto. Verùm negari quidem non potest, hæc signa adesse, vbi humor serosus in capite cumulatur, & per externas corporis partes delabitur: sed rarò apparent in arthritide, cùm experientia constet, eos qui arthritide laborant, capite plerumque optimè valere. Nec qui arthritide corripiuntur, defluxum illum humorum à capite, & dolorem hinc prouenientem percipiunt, vt modò dictum. Et fit sanè, vt in principio arthritidis etiam caput in quibusdam, quibus id debilius est, offendatur, & grauitas in eo vel dolor percipiatur: tamen id non satis probat, humorem arthritidis caussam in capite generari, cùm eadẽ sæpe in febribus accidant, licèt febris caussa in capite non generetur, sed per consensum tum caput afficiatur. Dum enim humores in arteriis & venis efferuescunt, & moueri incipiunt, partim suopte impetu hinc inde vagantur, quod turgentiũ proprium est, partim à natura hinc inde protruduntur, & præcipuè

debiles partes occupant, donec tandem in vno loco certam sedem figant. Quapropter non mirum est, in quibusdam, quibus caput debilius, & aliis defluxionibus excitandis obnoxium est in prima arthritidis inuasione aliquid humoris ad articulos nutriendos per venas capillares sub cutem in capite effundi, atque ibi dolorem & alia symptomata excitare. Quod tamen sententiæ Fernelij nihil patrocinatur; cum ij ipsi humores non sub cute capitis quod ille vult geniti & collecti sint, sed subitò per venas & arterias, quæ a iugularibus externis ad caput mittuntur, eò effundantur. Et sic sane, vt reuera in collo dolores arthritici propriè dicti excitentur: tamen id non fit à materia sub cute seorsim collecta & eò defluente, sed quia per venas capillares, quibus articuli illi nutriuntur, eò humores effunduntur. Vt enim per venæ cauæ & arteriæ truncum descendentem ad pedes isti humores feruntur: ita per ascendentem ad caput & vicinas partes iidem mitti possunt. Et quòd symptomatum in ægris quædam diuersitas appareat, ex eo accidit, quod humor nunc per truncum venæ cauæ & arteriæ ascendentem, nunc per descendentem præcipuè, nunc per vtrumque fluit & mouetur. Cùm enim per ascendentem mouetur, antequam ad manus per axillares ramos perueniat; facile aliquid, per iugulares cùm internas cùm externas in caput ascendentes, etiam in cerebrum & sub cutem protrudi potest, vnde nonnullos vigiliæ, alios somnolentia, alios alia symptomata infestant. Quod verò ille humor, qui digitos pedis infestat, sub cute capitis collectus, aut eò è venis & arteriis effusus fuerit, & hinc ad pedem defluxerit, nullà firma ratione probari potest. Quæ enim recta via est, per quam è capite sub cute ad digitos pedis subitò & rectà fluere possit? Nam cùm materia à capite sub cute destillat, hinc inde dispergitur, & hinc inde dolores excitat, non verò rectà ad extremos pedes tendit: neque etiam si per hanc viam flueret, subitò in manum quod sæpe accidit, via mutatà, ascendere posset.

Et in specie somnolentiam quod attinet, & siquæ sunt id generis alia symptomata, quæ in ipso cerebro fiunt, ea neque in omni arthritide apparent, neque si apparent, Fernelij opinionem confirmant, sed potiùs conuellunt, & materiam non extra cranium generari & moueri, sed ex ipsis venis effundi docent. Fit enim somnolentia à materia intra cerebrum cumulata, non extra caluariam collecta, quæ si in arthritide adsit, aliquid materiæ etiam per venas & arterias in ipsum cerebrum effundi docet.

Tandem constat experientia, morbos alios, & præsertim acutos, quorum materia in venis & circum viscera hæret, transmutari in arthritidem, & tum venas crassas imminentis arthritidis signum esse, testatúrque Auenroës, 7. *collig.* cap. 3. seipsum factum esse arthriticum ex morbo acuto, cum natura per crisin humores ad articulos, & præsertim ad pedes expulisset; quod non fieret, si arthritis à materia à capite defluente generaretur. De qua re plura quoque postea in examine opinionis Plateri dicentur.

Neque ea, quæ contra alteram sententiam, quam suprà proposuimus, & veritati consentaneam existimamus, profert Fernelius, magni momenti sunt. Nam cùm quærit, quomodo humor sincerus per ora venarum ad articulos fluere queat, id in dubium vocat, quod quotidie in ægris fieri videmus. Natura enim sanguinem, vt vitæ thesaurum, tuetur, & ne à vitiosis humoribus inquinetur & corrumpatur, eos variis modis è venis & arteriis expellit. Certè in alui fluxibus & purgationibus solos humores vitiosos è vena caua ad mesaraicas, & hinc ad intestina protrudit: per sudores criticos humores vitiosos, & quidem sinceros, sæpe fœtidos & malè coloratos per orificia venarum in cutem desinentium expellit. Idem præstat in erysipelate, scabie, variolis, morbillis, aliísque morbis plurimis, in quibus natura, vt corpus sanum conseruet, vitiosos humores à bono sanguine segregat, eósque per orificia venarum expellit. Neque tamen serosus ille humor semper sincerus ad articulos defluit, sed sæpe sanguinem, sæpe alios humores secum rapit. Quod verò Fernelius addit si sanguis vnà effluxerit, phlegmonen excitaturum, id reuera sæpe accidit, quod ipse Fernelius confiteri necesse habet, dum de chiragra scribit; *Dolor huic inest pulsans, cum tumore, rubore, calore, atque turgentibus plerumque venis.* Et de Podagra: *Tumor, vt in chiragra, adest, tum partis, tum venarum ambientium rubor, calor, dolórque pulsans*; quæ omnia inflammationis signa sunt. Vnde etiam Hippocrates, 6 *aph.* 49. hoc nomen arthritidi tribuit, dum ποδαγρικὰ ἀλγήματα φλεγμαίνοντα appellat. Non tamen omnis inflammatio necessariò suppuratur, & quòd humores in arthritide non suppurantur, id non locum, vnde defluant, indicat, sed potiùs ipsius humoris naturam arguit, vtpote qui ad suppurationem ineptus est, serosus scilicet, salsus & tartareus, cuius pars tenuior discutitur, crassum verò quod relinquitur, in tophos & nodos abit. Nihil enim suppuratur, nisi sanguis, aut quod sanguinis naturam participat & admixtum habet.

Neque etiam illud probat humorem à capite descendere, quòd cum horrore, seu leui frigore morbus hic interdum inuadit. Horror enim & frigus hoc, non humoris à capite sub cute descendentis, sed humoris potiùs è venis effusi indicium est, sicut idem in febribus & erysipelate accidere videmus.

Alij, vt Eustachius Rudius, etiam à capite materiam hanc defluere putant, verùm non solùm extra cranium, inter cutem & pericranium, per spatia quæ sub cute sunt, ad articulos defluere, sed & intra caluariam, per externam spinalis medullæ superficiem descendere, alij etiam per mediam spinalis medullæ substantiam fluere docent. Verùm si hæc fierent, potiùs paralysis aut conuulsio inde excitaretur, & in medio spatio, per quod fluerent humores, etiam nerui afficerentur.

Alij vtramque opinionem coniungunt, & humorem partim à capite, partim per venas fluere docent, quæ communissima ferè sententia est, quam prolixè explicat Platerus, qui humores arthriticos dolores excitantes, vel intra venas, vel extra venas defluere docet. Intra venas quidem, cùm sanguineus humor arthritidem, calidam nonnullis dictam, excitat, febrem synocham coniunctam habentem. Vt enim sanguine subtili in superficiem cutis effuso erysipelata, quæ febris synocha comitatur, excitantur: ita dum in articulorum sedes affunditur, articulorum dolor, quem febris eadem comitatur, gignitur, ita quidem, vt qui vtrique morbo obnoxij sunt, podagra inuadente erysipelatis opinione se consolentur. Quæ omnia sunt verissima.

Extra venas tamen etiam congestos humores serosos & excrementitios arthritidem excitare, eorúmque originem à capite esse, ibíque defluxionum scaturiginem existere, & ab eo in partes subiectas defluere statuit. Congeri autem ibi nonnunquam in illius sede interiore intra caluariam, præbente ei materiam sanguine crudo & impuro. Tum enim partem eius ad nutritionem inutilem, & excrementitiam sensim in cerebro cumulari, quæ cum postea delabitur, dolores dictos pariat, quos grauedo capitis, eiusdémque dolor nonnunquam, aliáque accidentia, coaceruatæ illic materiæ indicia, comitentur. Sanguinem autem excrementitium fieri docet, vel primæ vel secundæ vel etiam tertiæ coctionis, quæ fit in cerebro, vitio, ob cerebri scilicet intemperiem aliquam aut imbecillitatem. Illuuiem autem hanc & humores vitiosos in capite congestos, vel ob copiam nimiam commotos defluere, vel a frigore externo & humiditate aeris exprimi & fundi, vel à calore Solis aut balnei, meatibus reseratis, & facultate expultrice irritatá, concitari tradit.

Eundem tamen serosum & excrementitium humorem extrà caluariam quoque, inter ipsam & cutem congeri, & inferiores partes defluere statuit.

Vias autem, per quas defluxus iste à capite fiat, varias esse docet. Humorem intra caluariam collectum in cerebri basi ex tribus cauitatibus, caluariæ fundo impressis, nunc per foramen ossis cribrosi transcolari & è naribus stillare, coryzamque excitare statuit; nunc in mediam cauitatem, quæ multis foraminibus palatum spectat, ferri, & vel per nares emungi, aut screatu e faucibus exspui, vel in oculorum sedem descendentem per lacrymas exstillare: nunc in media hac sede neruorum ductum, quorum aliqui per hæc foramina peruadunt, sequi: nunc in posteriorem caluariæ cauitatem, quæ humilior & amplior est delatam, per magnum occipitij foramen spinalis medullæ descendere in habitus corporis locum aliquem, & vel in carnosis partibus alicubi, vel circa articulorum regionem subsistere, & defluxionum dictos dolores aut articulorum parere.

Extra verò caluariam collectum humorem, sub cute deorsum defluentem, prout se vel articulorum, vel carnosis sedibus insinuat, varia dolorum genera proferre statuit. Quæ omnia pluribus explicat.

Verùm enim verò, vt ista, quæ de motu humorum extra venas profert, in quo cum Eustachio Rudio consentit, libenter admittimus: ita, vt arthritidem inde generari credamus, adduci nō possumus. Primò enim materia, quæ in cerebro generatur, & coryzam aut sputum copiosum excitat, & per nares ac fauces reijcitur, longe alterius naturæ est, quàm quæ arthritidem parit; ac fieri non posset, quin si materia tam acris & ignea quasi in cerebro generaretur, grauissima induceret symptomata. Præterea siue secundū neruorum, siue secundum spinalis medullæ ductum humor hic descenderet, fieri non posset, quin priùs vel cōuulsionem, vel paralysin, vel dolorem aliquem in transitu pareret, antequam in extremos pedum digitos perueniret, ibíque dolorem excitaret; cùm tamen sæpe contrarium, & præcipuè in huius morbi initio, fieri, & in pedibus subitò dolorem excitari videmus, nullo alibi dolore, vel symptomate apparente. Deinde ex materia sub cute capitis cumulata Defluxionum dolores, quos ita rectè appellat Platerus, & ab arthriticis doloribus distinguit, (etsi in eo errat, quòd hos Defluxionum dolores solum in carnosis musculorum locis fieri statuit; cùm æquè circa articulos fiant in carnosis locis & membranis musculorum excitari posse, equidem libenter concedo: arthritidem verò propriè dictam per certa interualla recurrentem, certúmque durationis tempus habentem inde generari, mihi persuadere non possum. Etenim si inter carnem & cutem delaberetur humor prius propinquas capiti partes & articulos occuparet, cùm, vt Galenus, 2. *de diff. febr.* c. 11. expressè docet, quæ à capite fiunt fluxiones, capiti vicinas partes, aures, oculos, dentes, gingiuas, & vicinas glādulas, aut pectus & pulmones, ac dorsi musculos occupare soleant, vnde tales à defluxione dolores mox in primo à capite humoris descensu, in collo, in ceruice, ac scapulis percipiuntur: in digitos verò pedum, quos Arthritis maximè infestare solet, vix vnquam descendunt, humore illo scensim tenui in via euanescente: quod in arthritide non accidit, in qua subitò in extremis plerumque pedum digitis dolores primùm & subitò excitari solent. Nam quòd Solenander, *consil.* 24 *sect.* 4. cuidam nobili Viro sub finē hyemis arthritide laboranti adeò humores à capite motos, fuisse scribit, quòd non subitò sint aucti, sed paulatim creuerint, & de articulo in articulū, de pede in pedem, de hoc in genu transierint, occupárint inde manus, ac in cubiti iuncturas

sese insinuarint, id mihi parum probabile videtur. Etenim si humor à capite defluxisset, primò cubitos, hinc manus, primò genua, hinc pedes infestare debuisset, cùm tamen contrarium factū sit. Vero magis consentaneum est, id ab humoris natura & copia factum fuisse. Cùm enim crassior fuerit, tempore hyberno tardius motus est: cùm verò magna eius copia cumulata fuerit, primò natura ad extremas partes eum depulit, quem cùm totum capere non possent, etiam ad propiores postea detrusit. Neque etiam vllam viam video, per quam rectà humor hic extra caluariam cumulatus in pedes feratur, & non hinc inde, vt dolorer illi ex defluxionibus vagetur. Et fit sanè, interdum cerebrum etiam quædam symptomata pati, & dolorem primò in nucha incipere, deinde humerum, hinc cubitum, & tandem manum occupare: tamen nondum id, quod debet, probatur, nimirum extra caluariam, inter cutem & carnem, hunc humorem descendere. Primò enim, quomodo podagra in pedibus fiat, hoc modo non monstratur. Deinde etsi intra venas & arterias humor fluat, possunt eadem symptomata in cerebro (quæ nulla fieri possent, si humor extra cranium sub cute moueatur) & dolor in nucha, humero & cubito produci. Dum enim humorem illum vitiosum per truncum venæ cauæ & arteriæ ascendentem natura conetur expellere, facilè aliquid per venas & arterias iugulares in cerebrum influere, ibique aliqua symptomata excitare potest, & antequam ad manus perueniat, facilè accidere potest, vt per ramos in nucham, & humerum sparsos, aliquid in eas partes extrudat. Et cùm omnes in toto corpore articuli, & partes circa illos, suū nutrimentum è venis & arteriis capiant, nullus est articulus in toto corpore, in quem non etiam humor arthritidis causa per eadem vasa influere possit, vt caecas atque occultas, & ex remotissimis partibus vias quærere opus non sit. Et vt tandem hoc etiam largiar, posse fieri, vt scriū eiusmodi humores in venis abundantes, etiam in caput protrudantur, & sub cutem effundantur, atque ingruente paroxysmo Arthritico, & naturâ ad expulsionem sese accingente, etiā moueantur, & per ceruicem ad dorsum descendant: tamen non illi humores sunt, qui arthritidem pariunt, sed sub cute descendentes, ac membranas in ambitu corporis vellicantes, dolores vagos excitant, imò interdum etiam pleuritidem spuriam pariunt, sed frictionibus, discutientibus, & sudoribus facile tolluntur, perseuerante nihilominus arthritide.

Franciscus India, Medicus Veronensis, *de Gutta lib.* 1. *c.* 4. rem hanc valde intricatam reddit, dum scribit, membra quæ has superfluitates emittunt, varia & plura esse, caput præcipue, ventriculum, intestina, iecur, & renes: & quidem à capite potissimum & à cerebro istas fluxiones fieri, quoniā licet ab intestinis, & à ventriculo & aliis membris isti humores originem trahunt, antequā ad partes iuncturarum fluant, prius in caput ascendere, & postea ab illo ad subjectas partes transmitti. A toto autem corpore non negat quidem humores istos prouenire. Si enim, inquit, corpus omnino à superfluitatib. immune ac liberum esset, humor minime influeret. Immediatè tamen à toto corpore materiā ad articulos fluere negat, cùm fieri non possit vt humor qui in ventriculo, vel intestinis, vel in iecore, aut liene reperitur, confestim ab his partibus ad articulos fluat, nisi ab irritamētis naturæ per vias ad articulos ducentes propellatur. Vias autem istas statuit esse venas, musculos & neruos. Venas nimirum ad manus & brachia nutrienda destinatas humores excrementitios, qui per totum corpus existunt, ad digitorum manuum ligamenta tendines & articulos deferre. Musculos verò, qui à scapulis & spinæ apicibus oriuntur, & qui humeris implantantur, eadem excrementa ab inferioribus corporis partibus suscipere, & ad digitorum manuum ligamenta deducere. Quæ verò à capite fluit materia, eam per neruos ab illo descendentes ad manuū digitorum articulos protrudere. Postea tamen negat, à solo capite humorem deferri ad partes corporis inferiores, vtpote ad genua, crura & ad pedum digitorum ligamenta atque articulos, sed propter consensum venarum & nervorum spinæ dorsi, & renum cum genibus, cruribus & pedibus, quandóque etiam deferri à spina dorsi & à renibus ad genuum ligamenta, & ad pedum digitorum articulos.

Verùm in hac opinione non pauca falsâ continentur. Primò enim, cùm à toto corpore materia ad aliquem locum fluere dicitur, non intelliguntur omnes omnino corporis partes, ventriculus, intestina hepar, renes & aliæ, sed venorū genus in toto corpore. Etsi enim excrementitij humores in ventriculo intestinis, liene & hepate generari possint: tamen vbi cumulantur, tandem in venam cauam cum perpetuo illo sanguinis commeatu, vt & in arterias distribuantur, & hinc ad extremas corporis partes protruduntur, vt in scabie & aliis affectibus pluribus videre est. Humores ergo vitiosi si in arthriticis cumulentur non est opus, vt per tantas ambages, per musculos & nervos ad articulos deducātur, cùm via propinqua sit per venas & arterias, à quibus vt aliæ corporis partes omnes, ita etiam articuli suum nutrimentum accipiunt. Præterea per neruos humorem in articulos defluere vero planè non est consentaneum. Neque enim nerui facilè tantam humorum copiam admittunt, neque possibile esset, si materia ista à cerebro reciperetur, & per nervos afflueret, quin grauissima mala prius, antequàm arthritis exoriretur, excitaret. Equidem hæc incommoda effugere conatur India, dum *cap.* 6. scribit, materiam quæ fluit, non interiùs neruos replere, sed extra solùm distendere. Verùm hoc non est per neruos defluere. Neque etiam hoc modo incommoda ista euitat, dum non monstrat, quomodo continuo à capite ductu secundùm neruosum progressum materia hæc fluere possit, vt tamen in via neque conuulsionem, neque paralysin, neque dolorem vllum excitet. Et quorsum istis per musculos ambagibus opus est, cùm via recta, vt sæpius iam dictum, à venis & arteriis fit in articulos?

Peculiarem sententiam habet Adrianus Spigelius, *in l. de arthr.* Qui cùm agnosceret, omnino per venas & arterias hunc affluxum fieri, nec tamen etiam eam opinionem, quæ humores à capite defluere asserit, deserere vellet, simúlque animaduerteret, eum fluxum neque extra cranium, neque intra & à cerebro fieri posse statuit tum à capite, tum ab hepate fieri fluxionem, sed in eo ab aliis dissentit, quòd eam fluxionem quam à capite fieri putat, tarò sub cute, vt docet Fernelius, nunquàm verò per foramen medullæ, quo spiritus continentur, vel per foramen nuchæ supra membranam externam spinalis medullæ fieri docet, sed per venas & arterias iugulares non solùm externas, sed etiam internas, per quas ab infernis partibus hepate præsertim, fertur humor in capitis externas internásque partes, remeare in venam cauam, & arteriam magnam, vel ejus ramos sub jugulo constitutos, atque sic articulos deuolui statuit.

Verum enim verò in eo quidem rectè sentit Spigelius, quòd per venas & arterias humorum fluxum in arthritide fieri docet, vel eo edoctus, quod obseruauit, si ante vniuersalem corporis euacuationem externa remedia repellentia vel refrigerantia pedi vel manui applicentur, materiam ad nobiles partes refluxisse, febrésque acutas, & alia mala excitâsse. Sed quòd materia è cerebro primùm in venas & arterias regurgitet, non probat, & sine vlla firma ratione profert: contrà potius ea, quæ arthriticis accidunt, testantur, humorem hunc neque in cerebro generari, neque cumulari, ac inde in venas & arterias regurgitare; cùm si hoc accideret, humor tam acris, tantósque dolores efficere potens, grauissimos in cerebro affectus excitaret. Quæris ambages hic Spigelius, cùm multa doceant, in hepate & liene sanguificationis officinis humores hos gigni, atque inde in venis & arteriis cumulari, & per eas in articulos tandem protrudi, vt eos à cerebro petere opus non sit.

Nonnulli à toto corpore humores ad articulos effundi statuunt. Verùm ij nihil aliud hic per totum intelligere possunt, quàm venas & arterias per totum dispersas.

Verùm vt prolixam hanc disputationem tandem concludamus, & in pauca contrahamus. Hoc primò certum est, in visceribus ventris inferioris materiam arthritidis caussam generari, imò sæpe diu ibi circa lienem & intestina ac hepar stabulari, donec tandem in venam cauam transferatur. Rectéque scribit Mercatus, se ex ventris doloribus articulorum dolores suborios conspexisse, & Autores non contemnendos idem scripsisse: quod & ipse in hypochondriacis & scorbuticis factum non semel vidi. Vnde etiam diarrhϾ intempestiuè suppressæ in arthritidem mutantur. Et quòd ab intestino colo humor arthritidem excitans fluere possit, docet Hippocrates & Galenus. 6. *epid. com.* 4. *text.* 3. De via res plana est, vt etiam *de Scorbuto* dictum: Nimirum ex colo per mesentericas arterias humor hic in arteriæ magnæ truncum transferri potest, atque hinc ad articulos detrudi.

Secundò & illud certum est, conceduntque ad Medici quique doctissimi, humorem arthritidis caussam per venas, & arterias moueri, (alij semper sæpissime verò, ij qui è capite etiam humorem defluere statuunt) resque adeò plana est, vt Thomas Erastus, qui tamen alteram viam etiam à capite defendit, *disp.* 4. *contra Parac. pag.* 261. scribat, eum tantùm de hac re dubitare posse, qui quid fiat quotidie, non satis attendit, aut præiudicatam habet in animo opinionem.

Hæc cùm certa sint, hoc iam dubium est, an hæc via non sufficiat, & an alia detur, & an à capite etiam sub cute defluentes humores arthritidem excitent.

Tertiò tamen & hoc certum esse puto, ac suprà satis probatum, quandóque initium fluxionis non esse à capite. Cùm enim pars mittens & recipiens suis symptomatibus sese prodant; in multis verò arthriticis nulla capitis grauitas, nullus color, nec alia symptomata congesti ibi & cumulati humoris indicia appareant: statui non potest, à capite humorem defluere. Præterea nec illa arthritis quæ ex colica fit, à capite, seu à cerebro ortum habet, vt *suprà* monstratum: sicut nec illa, quæ ex diarrhœa intempestiuè suppressâ prouenit.

Quartò ergo hoc verè dubium relinquitur, An aliquando à materiâ sub cute capitis cumulatâ defluente arthritis oriatur? Quod quidem plurimi doctissimi Medici, quibus suum iudicium relinquo, affirmant: ego tamen, vt credam persuaderi non possum, ob rationes suprà propositas, quas hic repetere opus non est, in primis cùm omnium symptomatum, quæ arthriticis accidunt, rationem optimè reddere possim, etsi statuam, humorem arthritidis caussam solùm intra vasa moueri, & per ea in articulos fluere; præcipuè si illud attendatur, humorem hunc nunc potissimum per truncum venæ cauæ & arteriæ magnæ descendentem, nunc etiam per ascendentem simul fluere, atque inde varia symptomata circa caput excitare. Quid ergo opus est, his viis neglectis, quas natura ceu canales motui & fluxui humorum destinauit, insuetas & insolitas quærere? Et vt vnum saltim attingam, Erastus quidem *loco allegato*, pro certo signo defluentis à capite humoris hoc habet, quòd ægri plerúmque manifestè sentiant, humorem ex capite per ceruicem, latera, dorsum, instar aquæ defluere, cum horrore seu leui frigore. Verùm hoc signum mihi parum firmum videtur: Accidit enim ille horror non solùm in arthritide, sed sæpe etiam in febribus, erysipelata, variolis, morbillis, mor-

bisúnque

borúmque horum imminentium indicium eſt; cùm ex venæ cauæ & arteriæ trunco in dorſo maximè, per ramos ab iis ortos, & venarum arteriarum extremitates, vapor ex vitioſo humore, vel etiam pars eius tenuior in dorſi partes protruditur. Etſi enim procul dubio idem etiam in aliis partibus accidit: tamen in dorſo primùm horror excitatur ob ſpinalem medullam, & nervos ab ea prodeuntes ſenſu exquiſito præditos, ibi plurimos; per quam medullam etiam rigor nunc aſcendere, nunc deſcendere videtur, de quo Hippocrates 5. *aphor. 69.*

QVÆSTIO VIII.

An in ipſis articulis quid colligatur, quod ad producendum paraxyſmum aliquid faciat?

VT de hac quæſtione cogitarem, non ſolùm Paracelſus eiúſque aſſeclæ, qui ex Synoviæ ebullitione arthritidem deducunt, ſed & admirandæ quædam arthritidis curationes occaſionem dederunt Guilhelm. Fabric. *cent. 1. epiſt. 47. & ſeq.* refert, quoſdam per torturam ab arthritide liberatos fuiſſe, ut eam nunquam paſſi ſint. Equidem per terrorem, ut gaudium, à paroxyſmo arthritico multos liberatos fuiſſe, paſſim notum eſt. Quomodo verò homo hoc modo ab arthritide perpetuò liberari poſſit, cauſſam reddere non ita facile eſt, niſi ea in loco affecto quæratur. Et ſunt hujus rei hiſtoriæ aliæ etiam. Clariſſ. Dn. D. Doringius mihi retulit, fuiſſe ciuem Gieſſæ, qui doloris impatientiâ ſecuti maximum pedis alterutrius digitum ſibi amputauit, & hinc ab arthritide totus immunis vixit. Andreas Libavius etiam, *ad Schnitzerum epiſt 73 in Ciſta Medica Hornungi*, talem hiſtoriam refert. Patiens erat hoſpes publicus: Medicus quidam Nobilis eques, qui pactus 300. florenis ſanationem promiſit, & recepto Autographo eutam egreſſus eſt. Patiens juſſus eſt pedes imponere trunco ligneo. Aderant fortes ſerui Nobilis qui ſedentem tenerent. Ipſe Nobilis ferreo malleolo inſtructus, ſex clavis pedes affixit ligneo trunco, móxque miſerabiliter clamantem ægrotum reliquit, & ſe in equus conieeit. Interim crebrò expiſcatus eſt, num morbus fuiſſet reverſus, cognitóque iam elapſo triennio non rediiſſe, ipſe repetiit hoſpitium, & iocatus cum hoſpite cognovit de ſanato morbo. Itaque Chirographum produxit, & ſe Medicum fuiſſe oſtendit, popoſcitque Suſſton. Conſenſit hoſpes, licèt crudeliter tractatus, & equitem tamdiu pavit cum ſuis, donec trecenti floreni eſſent conſumti.

E quibus hiſtoriis omnibus colligi videtur, mineram aliquam in loco affecto latitare, quæ ſuo tempore ad paroxyſmum excitandum aliquid faciat. Etſi verò eâ de re aliquid certi ſtatuere difficile eſt: meas tamen cogitationes, paradoxi ſaltem loco proferam, ad quas neminem adſtrictum cupio, ſed cuique ſuum iudicium relinquo.

Partes corporis quælibet, vt ſibi cõvenienti alimento nutriuntur, ita etiam in neutris & ægris corporibus humores, qui ad eas quandam analogiam habent, alij ad alias partes feruntur, vnde vitioſa nutritio accidit. In ſanis quod aliarum partium nutritioni inutile eſt, in vngues & pilos in homine abſumitur, in brutis quoque in vngulas & cornua. In ægris vitioſi humores etiam ad definitas ſibi partes feruntur, id quod cùm in aliis morbis, tum in Plica Polonica videre eſt, in quâ humor ille vitioſus non ſolùm ad capillos capitis propellitur, quos inuiſcat & cõglutinat, ſed & ad vngues pedum, qui inde duri & nigri fiũt. In fracturis oſſium oſteocolla lapis aſſumtus ad oſſa tendit, & in callum, interdum etiã nimis magnũ, abit, vt exemplis id docet Guilhelm. Fabr. *cent. 1. obſ. 90. 91.* Si ergo humores arthritidi generãdæ apti ſanguini ſint cõmixti, credibile eſt eos ad articulos ferri, & cum alimento oſſium in eorum ſubſtantiam ſeſe inſinuare, atque ibi excrementum oſſibus proprium, futuræ arthritidis minerã & rudimentũ, colligi. Non obſcurè hoc docuiſſe videtur Galenus, dũ 5. *aph. 39.* ſingulas corporis partes vt ſuum nutrimentum, ita etiã excrementum habere, & ſuperfluum derelictum ſimilem naturæ partis humorem eſſe docet. Et quidem iſtud excrementum tartareum præcipuè in oſſium epiphyſibus colligi veriſimile eſt, quæ reliquis oſſium partibus porofiores ſunt; & ideò quoque, ut habet Andreas Laurentius, *l. 2. c. 4.* conſtructæ ſunt, vt ſint tanquam ventres oſſium, in quibus coquatur oſſium alimentum, quod ſenſim in eorum cavernas percoletur. Si ergo humor, vel excrementum tale in oſſibus colligatur, affluẽte ſimili humore efferueſcit, quod cùm fit, in vicinas partes diffunditur, & dolorem in iis excitat; atque id maximè fit in epiphyſibus, è quibus ligamenta oriuntur, & quibus partes circa articulos ſenſiles connectuntur. Si verò idem humor vel excrementum diſſipetur, vel alio modo abſumatur, ægrum ab arthritide planè liberari credibile eſt. Vnde etiam non ſine cauſſa medicamenta humores circa articulos abſumentia & exiccantia valde commendantur. Poſſet ad hujus ſententiæ confirmationem & hoc afferri, quòd arthritici ſunt pluuiarum vates, vt loquuntur, & aëris ac tempeſtatis mutationes in pedibus percipiunt, & vt vulgus loquitur, habent Almanach in pedibus. Quod quidem accidere putat Iohannes Anglicus, in *Roſa Anglica*, quia in iuncturas, propter earum vacuitatẽ & dilatationem, intret aër ille liberiùs. Verùm ratio hæc nullius momenti eſt; quia dolor non fit in cauitate iuncturarum, & aliæ partes maiores habent cauitates, quæ nil tale ſentiunt: ſed procul dubio dolor hic ideo accidit, quia aëris inſtantes mutationes humores excrementitios in articulis hærentes commouent.

Et ſiquis Paracelſi & aſſeclarum eius ſententiam in meliorem partem interpretari velit & hic anſa præbetur. Paracelſus enim, & Petrus Seuerinus ex ſynoviæ ebullitione ac efferueſcentia arthritidem generari docens, vbi ſi per ſynoviam non naturalem humorem, ſed excrementitium quid in articulis collectũ intelligunt, idem, quod hactenus dictum, docent. Clariùs idem explicat Quercetanus, *in conſilio de Arthritide & calculo*, vbi ſtatuit, tartarum congeſtum & contentum in iuncturis, cauſſam proximam ac immediatam eſſe arthritidis, eámque aliquandiu in iuncturis contineri, & otioſam manere, vbi verò fiat noua fluxio, quæ eam commoveat, paroxyſmum excitare, non aliter, ac dum calci viuæ aqua affunditur, fit quædam ebullitio & ardor.

QVÆTIO IX.

An pueri, eunuchi, virgines & mulieres Arthritide laborent?

SCribit quidem Hippocrates, 6. *aph.* 28. *Eunuchi podagrâ non laborant, nec calui fiunt;* & *ibid. aph.* 29. *Mulier podagrâ non laborat, niſi ipſi menſes defecerint,* & *ibid. aph.* 30 *Pueri podagrâ non laborant ante Veneris vſum.* Verùm rectè Galenus *in comm ad aphor.* 28. ſcribit: *Eunuchos podagrâ non tentari, Hippocratis quidem temporibus erat verum; nunc vero propter nimium eum otium, tum vitæ intemperantias non habetur verum. Hippocratis enim temporibus pauci omnino laborabant podagrâ, propter temperantiam vitæ, & moderationem ſummam. Noſtrâ verò ætate in tantum auctis delitiis & luxu & voluptatibus, vt nihil ſuprà addi poſſe videatur, infinita eſt podagrâ laborantium multitudo, nonnullis nunquam ſe exercentibus, ſed malè coquentibus, ſéque inebriantibus, nulloque præſumto cibo fortia vina potantibus, & venere immoderatâ vtentibus, aliis verò etſi non in omnibus, in vno tamen & altero ex his peccantibus.* Et *aphor.* 29. de Mulieribus ſcribit: *Hoc olim erat verum, antequam menſtrua defeciſſent, mulieres podagrâ non tentari, propter peccatorum quæ ſuperiori ætate mulieres admittebant, paruitatem. Nunc verò ob eorum magnitudinem nonnullæ podagrâ affligantur.* Et Seneca, *epiſt.* 95. egregiè ſcribit: *Mulieres, cùm virorum licentiam æquarint, corporum quoque virilium vitia æquauerunt. Non minus peruigilant, non minus potant, & oleo & mero viros prouocant, æquè inuitis ingeſta viſceribus per os reddũt, & vinum omne vomitu remetiuntur; æquè niuem rodunt, ſolatium ſtomachi æſtuantis, lib dine verò nec maribus cedunt, pati natæ. Quid ergo mirum eſt, maximum Medicorum in mendacio prehendi, cum tot fœminæ podagricæ ſint? Beneficium ſexûs ſui vitiis perdiderunt, & quia fœminam exuerunt, damnatæ ſunt morbis virilibus.* Hæc Seneca. Quibus accedit & hoc, quòd arthritis, cùm hodie ſit tam frequens, ab auis & parentibus in liberos & nepotes vtriuſque ſexus derivatur. Et extant talia exempla multa paſſim, quæ Hippocratis aphoriſmis derogant. Iuuenem nobilem Sileſium ante annos aliquot hic literis operam dantem novi, nondum annos 18. natum, & quem Venerem numquam expertum credo, qui ſæpiſſime podagrâ laborabat. Ant. Muſa Braſſauol. *ad aphor.* 31. *l.* 6. ſcribit, ſe vidiſſe Alphonſum Daſſonium, Iuuenem Magnificum quindecim annorum, Podagrâ laborantem, qui Venerem ſe exercuiſſe negabat. Et Hollerius, *ad eundem aphor.* ſcribit, ſe vidiſſe annos tantùm 10. natos habuiſſe Podagram. Et Michaël Paſchalius, *meth. cur. morb. l.* 1. *c.* 15. ſe vidiſſe nobilem puerum ſeptem aut octo annos natum, laborantem non ſolùm podagrâ, ſed & arthritide, cui tamen non fuit hæreditarius morbus articularis. Ant. Muſa Braſſauolus, *ad aph.* 28. *l.* 6. *Hippocr.* refert, ſe vidiſſe Venetiis Eunuchum 40. ferè annorum Turcam, qui articulorum dolores patiebatur. Vidit idem Scholiographus, *ad c.* 63. *l.* 1. *Holler. de morb. intern.* De mulieribus arthritide laborantibus exempla referre opus non eſt, cùm ea ſint paſſim præ oculis.

QVÆSTIO X.

An Arthritis ſit curabilis.

VVlgata multorum eſt opinio, Arthritidem eſſe incurabilem. Et reverà multi reperiuntur, quos ad mortem vſque morbus iſte comitatur. Vnde etiam accidit, vt arthritici multi, quaſi in morbo deſperato, nullos Medicos conſulant, & propterea etiam ab erroribus Diætæ non abſtineant. Verùm habentur conſtã exempla eorum, qui vel Medicorum ope, vel bonâ diæta, vel temerario aut fortuito caſu ab arthritide liberati ſunt, & poſtea ab ea planè immunes vixerunt. Porphyrius, *in vita Plotini*, ſcribit, Rogatianum, Senatorem Romanum, Platonicum, Plotini diſcipulum, diætæ frugalitate eò perueniſſe, vt cùm acriter anteà podagrâ vexaretur, neque progredi poſſet, niſi ſellâ vectus, robur inde reſumſerit, & cùm manus antè extendere non valeret, ita conualuerit, vt his expeditiùs vteretur, quàm qui artificia quotidiè manibus tractant. Suprà etiam ex Trincauell. *lib.* 12. *c.* 2. *de rat. curand. partic. corp. hum. affect.* retuli, Medicum quendam ſenem Venetiis, quinque annorum à vino abſtinentiâ, ab arthritide vſque ad mortem liberum fuiſſe. Et ex Franciſco Alexandro, quendam Franciſcum Pecchium podagricum in carcere 20. annos detentum, ex eo à podagrâ ſaluum egreſſum fuiſſe. Et Marcus Gattinaria. *cap. de cura dolor. iunctur. à cauſſa calida*, de ſeipſo ſcribit, quòd, cùm incepiſſet pati podagram, uſus fuerit tali regimine, ſcilicet dimiſerit vinum per duos annus, feceritque ſingulis menſibus euacuationes, & acceperit aliquam pilulam diverſoriam, eáque vteretur bis in hebdomada, vt natura divertereetur in tranſmittendo materiam ad iuncturas, & potiùs tranſmitteret per viam ſeceſſus,

& cum tali regimine curatus fuerit, vt nunquam postea passus sit tales dolores. Scribit quoque Carolus Piso, *in l. de morb. ab illuu. serosa, in consil. de arthrit.* Virum quendam, qui perpetuis arthritidis querelis infestam transegisset adolescentiam, & ex consilio Nicolai Pisonis in flore ætatis sibi vini vsum, quanquam Præfectus Vinariæ cellæ principalis, admirandæ temperantiæ exemplo prorsus interdixisset, iam à 30. annis ab iis doloribus sese liberâsse. Et alios etiam seu vitæ instituto, seu ad paupertatem, & hinc vitæ frugalitatem redactos, à Podagra liberatos fuisse, historiæ testantur. Mirum hoc est, cuius tria exempla Guilhelmus Fabricius, *cent. 1. obs.* 79. recensent, Arthriticos grauium facinorum suspectos, torturæ grauissimæ multiories subiectos fuisse, cum verò innocentiam suam constanter affirmarent, criminis absolutos fuisse, simúlque podagra, quâ antè grauissime laborabant perpetuò liberatos. Sicut & illud, quod *cent.* 1. *epist.* 47. recenset, decubuisse quendam tetricum & maledicum podagrâ laborantem, qui nec lecto affixus à maledicentia sibi temperare poterat. Quod cùm homo quidam festiuus, qui & ipse eius petulanti linguâ læsus fuerat, perciperet, sub crepusculum vespertinum, cùm fortè ægrotus à familia solus esset relictus, clàm ædes ipsius laruatus, Æthiopis instar, ingreditur, & ad decumbentis lectum accedit: ægrotus formæ insolentiâ, solitudine, crepusculo ipso perterritus, quis sit, & vnde veniat, quærit; alter nihil respondens, propiùs lectum accedit, & brachiis, quæ & ipsa arthritide laborabant, arreptum dorso inicit, atque ita pendentem vociferantemque extra cubiculum effert, pedes illius gradibus, per quos descensus erat, identidem allidens; vbi in areæ pauimentum ventum esset, ibi onere deposito hominem sistit in pedes, nihil locutus, tacitùm loquens: mox accurrit, quasi correptus denuò atque extra domum elaturus. Ibi, qui priùs pedibus insistere, præ morbo non poterat, nec in plano ambulare, nedum per gradus ascendere, gradus cursu repetit, superat & ad cubile contendit, & per fenestras clamore totam viciniam excitat. Accurritur: ille anhelus, & metu prope exanimatus narrat, à spectro se è lectulo extractum & extra cubile elatum, tractatum miserrimè, & nisi nomen IESV ingeminâsset, de se actum omnino fuisse. Et quod mirum, qui prius podagricus fuerat, inde conualescit, nec vnquam postea podagra fuit tentatus. Habetque ibi historiam Fabricius, de quodam malefico podagrico, qui cùm duceretur ad supplicium, capite plectendus, in medio itinere allatum est de veniâ Principis clementer concessâ nuntium prosperatum. Illo sic affectus est animus, vt, qui extremorum membrorum omnium vsu penè carebat, statim alacri & expedito motu se in pedes dederit, annósque postea multos liber ab omni arthritidis molestia vixerit. Memini etiam hîc olim Iuuenem nobilem podagrâ laborasse, cùm autem fortè noctu ædes vicinæ incendio conflagrarent, ille præ metu lecto se eripit, per scalas decurrit, & in aliam domum fugiturus, in foueam, quam glacies hyberna formauerat, & aquâ plena erat pede ægro incidit, & ita non solum à paroxysmo, sed & à podagra multis annis liberatus fuit. Neque solùm exempla eorum, qui vel diætâ accuratiore, vel errore aut gaudio, similibúsque modis ab arthritide liberati sunt, habentur, sed & eorum, qui medicamentorum ope conualuerunt. Cardanus, *de curat. admir. Num.* 16. quatuor exempla recensent eorum, quos ab arthritide liberarit. Et habentur etiam alia exempla, quorum quædam habet Schenckius, *l. 5. obseru.* Scribit quoque Solenander, *sect. 5. consil.* 1. *Et ab aliis nouimus curatos, & nos non paucos in multos annos immunes etiam leniore curatione reddidimus, qui antea singulis semestribus, & frequentius etiam tentabantur, quorum quidam adhuc superstites, qui fidem facere possunt.* Et notabile est hoc, quod recenset Carolus Piso, *alleg. loco*, hunc in modum: *Cornelius quidam Perdens Picardus, in Rhetoricis eruditus, à septimo ætatis anno arthritidi obnoxius fuit, eique sæpius quotannis recurrenti atque studia interturbanti: Qui cùm* Carolum Pisonem *consuleret, & rogaret, vt opportunum dolori leuamentum afferret, is spe non vanâ adolescentem recreauit, si modo paucis hisce præceptis obtemperantem se redderet, scilicet de dediurno quidem, & præsertim potu quotidiano sensim tertiam minimùm partem detraheret, in primis à vino prorsus abstineret, tum verò sese accuratè semper ab aeris iniuriis, & præsertim frigore defenderet, præterèaque ita se muniret stragulis de nocte, vt quotidie sub finem secundi somni si non sudor, certè mador demanare posset, déque syrupo rosarum pallidarum ter quaternis mense repetito illuuiem omnem serosam repurgaret. Paruit adolescens per biennium & ampliùs, atque finitum morbi præter omnem opinionem circumcidit, vixitque liber prorsus ab omni dolore articulari.*

Certum ergo est ex quotidiana experientia & Medicorum obseruationibus, multos ab Arthritide non sanari, contrà etiam plurimos sanatos fuisse. Qui autem sanabiles sint, qui etiam insanabiles, docuit Hippocrates, 2. *Prorrh. De podagricis hoc dico, inquit, quicunque aut senes sunt, aut circa articulos callos tophaceos concretos habent, aut ærumnosè viuunt, siccam aluum habentes, hi omnes sani fieri non possunt humanâ arte, quantum ego noui. Sanat quidem hos optimè dysenteria, si superuenerit, sed & aliæ eliquationes valde prosunt, quæ ad inferiores locos repunt. Qui verò iuuenis est, & circa articulos nondum callos tophaceos habet concretos, & accuratè viuit, & laboris amans est, & animum bonum habet ad obediendum pro studioque ratione, hic sanè Medicum intelligentem nactus sanari poterit.* Hæc Hippocrates. Insanabili tamen arthritidi meritò etiam eam annumeramus quæ hæreditaria est. Nã vt alij morbi hæreditarij, ita & arthritis hæreditaria difficulter expugnatur.

Caussæ autẽ, cur multi qui sanari possent, non sanantur, plures sunt. Primò enim sæpe caussa in Medico, qui morbi hujus, ejúsque caussæ, non satis gnarus est. Cùm enim multi de natura huius morbi malè sentiant, ac falsas opiniones foueant, non etiam mirum, si eum non rectè curent: cùm morbi incogniti nulla curatio rectè institui possit. Multi etiam Medici telis plumbeis contra hostem tam potentem & pertinacem pugnant. Deinde caussa est in ægris qui in tribus peccant. Plerique enim sibi persuasum habent, malum hoc esse incurabile, & propterea de Medico & medicamentis non sunt solliciti, sed morbum, qui in principio curari poterat, radices agere permittunt. Secundò qui Medicos consulunt, etiam in tribus peccant, primum est, quòd veros Medicos plerúmque negligunt, & imperitis credunt, atque Empiricos consulunt, quorum operâ morbus redditur deterior. Secundum quòd vsum medicamentorũ non satis diu continuant. Vt enim illa vitiosa in corpore dispositio, quæ arthritidem facit cum ipsi humores vitiosi, qui sensim colliguntur, tollantur, non satis est, si æger semel vel bis singulis annis purgetur, sed diuturnâ continuatione medicamentorum opus est, vnde antiqui pulueres suos arthriticos per integrum annum exhibuerunt. Tertium, quòd plerique arthritici saltem de dolore leniendo sunt solliciti, & modò à paroxysmo liberati sint, iam se ab eâ euasisse putant, parùm de eo solliciti, quâ ratione præcaueri possit, ne eâdem rursum corripiantur. Tandem & hæc, ac ferè præcipua caussa est, quòd pauci exquisitam & accuratam diætæ rationem seruant, & potiùs morbum, cui assueuerunt, tolerare volunt, quàm seuerioris diætæ legibus se adstringere. *Sie essen vnd drinchen was ihnen schmechet, vnd leiden was sie kœnnen*, vt Germani nostri loquuntur. Et plerique sibi ab vsu vini non temperant, cuius vsus nisi omittatur, nulla perfectæ curationis spes in plurimis superest. Atque hinc accidit, vt potiùs diuites & nobiles quàm pauperes & rustici, arthritide laborent: cùm illi diætâ tenuiore vtantur, & vinum non bibant, hi verò vinum liberaliùs ingurgitent, & aliis multis modis in diæta, plus quàm pauperes peccent. Nec tamen hoc etiam negandum, quòd nonnulli, etsi errores insignes in diæta non committant ab arthritide tamen vix liberari possint, ideò quòd maxima alimentorum pars ob viscerum debilitatem in vitiosos humores conuertitur, sicut videmus aliis alibi vitiosos humores colligi. Cùm ergo viscerum illam imbecillitatem corrigere sæpe impossibile sit, etiam arthritis inde proueniens vix curabitur.

QVÆSTIO XI.

An purgare liceat in principio paroxysmi Arthritici?

DIuersæ hac de re Medicorum sunt sententiæ. Alij enim affirmant, incipiente arthritide purgantia exhibenda esse, idque ideò, vt humores per ea ab articulis reuellantur, & ita dolores minuantur, atque paroxysmi breuiores fiant: prouocántque simul ad experientiam, quâ cõstet, purgantibus exhibitis in principio paroxysmi ægros è dolore fuisse liberatos, sicut suprà de Petro Bayro diximus qui de se scribit se fuisse adeò impotentem vt solam linguam mouere posset, & à quatuor hominibus in sellam locandus fuerit, sumto autem suo electuario caryocostino, & postquam venter quinquies solutus esset, à doloribus ita fuisse alleuiatum, vt absque alterius adminiculo ad sellam ire, & ab eadem redire, & eodem die ambulare per Musæum potuerit.

Alij in contraria sunt sententia, statuúntque, si purgante medicamento humores moueantur, sæpe vehementiùs & maiore impetu ac copiâ ad articulos & partem affectam ruere, & sic maiores dolores excitare. Ac prouocant ipsi quoque ad experientiam, quâ compertum sit, non solùm dolores ex vsu purgantium, auctos fuisse, sed & si calidiora & validiora fuerint purgantia, iis fuisse humores accensos & ad partes internas ac nobiles tractos, ac febres ardentes & lethales excitâsse.

Ludou. Septalius *l.* 7. *animaduers. num.* 177. se annorum 45. experientiâ comperisse scribit, purgationes initio factas in arthritide aliquibus bene cessisse aliis nihil profuisse, ideóque ille hãc distinctionem adhibet, cùm in arthritide adsit & materia fluẽs & robur partis expellentis, & imbecillitas recipiẽtis, si præualuerit copia materiæ, aut robur partis propellentis, citra controuersiã, quamprimùm illam materiam euacuandam esse, & ab articulis auocandã, aut vomitu, aut medicamento purgante. Quod si laxitas & imbecillitas articulorum sit caussa fluxionis, ita vt leui occasione quacunque quantitate materiam in corpore collectam ad articulos tenere natura profundere, dato medicamento purgante & fluxionem concitari, & naturam imbecilliorem reddi.

Verùm enim verò hoc quidem verum est, nunc maiore, nunc minore cum impetu ad hanc vel illam partem materiam ruere: verũ huius fluxionis caussa numquam est sola articulorum imbecillitas, vt pote quæ saltem ad faciliùs recipiendam materiam partem disponit, non verò ad partem affectam humorem trahit vel allicit: sed quòd nunc ad hanc nunc ad illam partem faciliùs ruit id potiùs facultati expultrici adscribendum, quæ nunc huic, nũc illi viæ & parti assuescit. Ideóque si metuamus, materiam magno cum impetu ad partem ruituram, non statim purgatio omittẽda, sed talis exhibenda, quæ non solùm humores mouere, sed & euacuare possit. Tutissimũ tamen hîc est, quod Septalius suadet, experientiam consulere. Nam si semel atque iterũ tentata purgatione dolores exacerbentur, & diutius durent, ab illa impostertũ abstinendum. Si verò dolores minuantur, & paroxysmus lenior

fiat,

fiat, posthac etiam audacter purgare licet. Commodissimum verò est statim in principio purgare. Cùm enim impetus humoris tum nondum ad partem affectam adeò magnus sit, facilè humor aliò auocatur; si verò iam cum impetu ad partem affectam ruat, difficilius reuocatur. Ne verò febris aliqua accendatur, conditio humorum & natura purgantium perpendenda, & ita ea temperanda, ne quid tale accidat.

QVÆSTIO XII.

An thermæ Arthriticis vtiles sunt?

Thermæ à multis Medicis, Arthriticis cõmendatur & multi etiam ægri ad eas, tanquam sacram anchoram, confugiunt, vnde dolorum omnium & cruciatuum lauamen sperant. Contrà tamen sæpe experientia docuit, nonnullos in ipsis thermis in paroxysmum & dolores Arthriticos incidisse quosdam etiam ex vsu thermarum peius habuisse. Itaque cùm vtrumque verum sit, nimirum thermas Arthriticis nũc prodesse, nunc nocere, primò sciendum, à thermis solis neminem integram sanitatem spetare posse. Neque etiam Arthritis, vt suprà dictum, à sola articulorum imbecillitate prouenit, neque vt depellatur, sufficit, saltem articulos roborare. Deinde, quòd thermæ nunc iuuant, nunc nocent, id non thermis simpliciter adscribendum est, sed ægrotum constitutioni, & diætæ rationi in iis obseruatæ. Etenim si corpus antea rectè euacuatum fuerit, & reliquæ saltem, quæ supersunt, absumendæ, atque articuli roborandi sint cum ægri commodo adhibentur thermæ. Reliquias enim humorum in articulis potentiùs, quàm alia medicamenta, fundunt & dissipant, partésque ita roborant, ac præterea calorem natiuum, si temperatus earum sit vsus corporis fouent. Si verò corpus impurum sit, & adhuc multis vitiosis humoribus scateat, thermæ eos liquant & fundunt, vnde interdum ægri in ipsis thermis in arthritidem incidunt, atque ita ab earum vsu desistere coguntur, aut humores fusi in alias partes & viscera delati periculosa mala excitant. Ita etiam plus nocent, quàm prosunt thermæ, nisi recta diætæ ratio in iis obseruetur.

ΤΡΑΓΟΠΟΔΑΓΡΑ ΛΟΥΚΙΑΝΟΥ.

Τὰ πρόσωπα τοῦ δράματος.

Ποδαγρός.
Χορὸς Ποδαγρῶν.
Ποδάγρα.
Ἄγγελος.
Ἰατρώ.
Βάσανοι.

PODAGRA TRAGICE PRODVCTA A LVCIANO.

Personæ colloquentes.

Podager.
Chorus Podagricorum.
Podagra.
Nuncius.
Duo Medici.
Tortores.

INTERPRETE.
M. ERASMO SCHMIDIO, Græc. & Math. Prof.

ὁ ΠΟΔΑΓΡΟΣ.

Ὦ Στυγνὸν ὄνομ', ὦ Θεοῖς στυγούμενον.
Ποδάγρα, πολυστένακτε, Κωκυτοῦ τέκνον,
Ἣν ταρτάρου κευθμῶσιν ἐν βαθυσκίοις,
Μέγαιρ' Ἐριννὺς γαστρὸς ἐξεγείνατο.
Μαζοῖσί τ' ἐξέθρεψε, καὶ πικρῷ βρέφει
Εἰς χεῖλος ἐνέσταξεν Ἀλληκτὼ γάλα.
Τίς σὴν δυσώνυμόν σε δαιμόνων ἄγει
Εἰς φῶς ἄνωθεν; ἦλθες ἀνθρώποις βλάβος.
Εἰ γὰρ θανοῦσιν ἀμπλακημάτων ποινὴ
Βροτοῖς ἕπεσθαι, τῶν ἔδρασαν ἐν φάει,
Οὐ Τάνταλον ποτοῖσιν, οὐκ Ἰξίονα
Τροχῷ στροβητὸν, οὐδὲ Σίσυφον πέτρῳ
Ἔδει κολάζειν ἐν δόμοισι Πλουτέως·
Ἁπλῶς δὲ πάντας τοὺς κακῶς δεδρακότας
Τοῖς σοῖς ἀποκναίειν ἀρθρυποκλόνοις πόνοις.
Ὥς μου τὸ λυπρὸν καὶ ταλαίπωρον δέμας,
Χειρῶν ἀπ' ἄκρων εἰς ἄκρας ποδῶν βάσεις,
Ἰχῶρι φαύλῳ, καὶ πικρῷ χυμῷ χολῆς,
Πιεζόμενον βιαίῳ τῷδ' ἀποφράξαν πόρους,
Ἔσφιγξε, καὶ μεμονωμένους ἐπιτείνει πόνους.
Σπλάγχνων δ' ἐπ' αὐτῶν διὰ πυρὸς τρέχει κακόν,
Δινοῦσα φλογμῷ σάρκα πυρπολουμένην,
Ὁποῖα κρατὴρ μεστὸς Αἰτναίου πυρὸς,
Ἢ Σικελὸς αὐλῶν ἁλιπόρου διαστρόφου,
Ὅπου δυσεξέλικτα κυματούμενος
Σήραγξι πετρῶν σκολιὸς εἰλεῖται κλύδων.
Ὦ δυστέκμαρτον πᾶσιν ἀνθρώποις τέλος,
Ὡς ἐν μάτην σε πάντες ἀμφιβάλλομεν,
Ἐλπίδι ματαίᾳ μωρὰ βουκολούμενοι!

ὁ ΧΟΡ. Ἀνὰ Δίνδυμον Κυβήλης
Φρύγες ἔνθεον ὀλολυγὴν
Ἁπαλῷ τελοῦσιν Ἄττῃ.
Καὶ πρὸς μέλος κεράστου
Φρύγιον κατ' ἄκρα Τμώλου,
Κῶμον βοῶσι Λυδοί.
Παράπληγες δ' ἀμφὶ ῥόπτροις
Κελαδοῦσι Κρητὶ ῥυθμῷ
Νόμον εὔιον Κορύβαντες.
Κλάζει δὲ βριθὺ σάλπιγξ
Ἄρει κρέκουσα θοῦρον
Πολεμηΐδ' Ἄταν.
Ἡμεῖς δέ σοι, Ποδάγρα,
Πρώτοις ἔαρος ἐν ὥραις
Μύσται τελοῦμεν οἴκτους,
Ὅτε πᾶς χλοηκομεῖ σοι
Ποίαις τεθηλὼς λειμών.
Ζεφύρου δὲ δένδρεα πνοαῖς
Ἁπαλοῖς κομᾷ πετήλοις.
Ἁ δὲ δύσγαμος κατ' οἴκους
Μινύρεται βροτῶν χελιδὼν
Καὶ νύκτερος καθ' ὕλαν
Τὸν Ἴτυν στένει δακρύουσ'
Ἀτθὶς γόοισιν ἀηδών.

ὁ ΠΟΔ. Ὤ μοι πόνων ἀρωγὸν, ὦ τρίτου ποδὸς
Μοίρας λαχὸν βάκτρον, ἐξέρειδέ μου
Βάσιν τρέμουσαν, καὶ κατίθυνον τρίβους
Ἴχνος τε, βαιὸν ὡς ἐπιστήσω πέδῳ.

PODAGER.

O Diosum nomen, ô Dijs inuisum,
Podagra, planctibus abundans, Cocyti filia:
Quam Tartari latibulis in tenebrosissimis
Megæra Furia ventre edidit:
Vberibúsque enutriuit, & amarulento infanti
In labium instillauit lac Alecto.
Quisnam abominabilem te Dæmonum
In lucem produxit? venisti hominibus noxa.
Si enim demortuos delictorum vltio
Homines sequitur, quæ patrarunt in vita:
Non Tantalum potius (fugacibus,) neque Ixionem
Rota versandum, neque Sisyphum saxo
Oportebat punire in domibus Plutonis:
Sed simpliciter omnes mala operatos
Tuis mancipare membra-infestantibus doloribus.
Quàm meum afflictum & miserum corpus
Manibus ab extremis in extremas pedum plantas,
Ichore malo, & amaro succo bilis,
Spiritu vehemente isto perstringens poros,
Effecit, & luctans intendit dolores:
Visceribúsque in ipsis igneum discurrit Malum,
Verticibus flammarum carnem ignis-more-depascens,
Veluti crater plenus Ætnæ ignis,
Aut * Siculus canalis æquoris interstitijs,
Vbi confusè fluctuans
Ob fissuras petrarum obliquus voluitur æstus.
O cautu-difficile omnibus hominibus Malum,
Quò in vanum te omnes circumducemus,
Spe vanâ stolidè lactati!

CHOR. Per Dindymum Cybeles
Phryges furiosum vlulatum
Tenero perficiunt Atti:
Et ad cantum Cornicinis,
Phrygij ad montes Timoli
Festum-hilare peragunt clamando Lydi:
Furore-perciti autem circa tympana
Resonant Cretico rhythmo
Carmen Euan Corybantes.
Clangit autem (flatus) plena tuba
Marti resonans aspero
Bellicosam Aten.
At nos tibi, Podagra,
Primo Veris tempore
Mystæ (tui) sacrificamus eiulatus miserabiles,
Quando omne germinantibus
Herbis viret pratum;
Zephyrique arbores flatibus,
Teneris comant folijs:
Et infeliciter-nupta ad ædes
Hominum garrit Hirundo;
Et nocturna in silvis
Ityn gemit lacrymosis
Attica luctibus Luscinia.

POD. O mihi dolorum opifer, ô tertij pedis
Vicem sortite Bacule, suffulci motum
Incessum tremulum, & dirige viam
Plantámque, leniter vt innitar solo.

* Siculum Fretum.

Corripe

Corripe miser membra è stratis
Et linque aedium inferiùs conclave;
Dissipaque ab oculis nocturnam caliginis profunditatem,
Progressus foràs, & ad Solis lumen,
Limpidam auram spiritus serens trahe.
Decima enim haec cum quinta est dies,
Quando tenebris conclusus absque Sole,
Cubili in incomposito affligor corpus.
Animus equidem mihi & prompta voluntas adest
Gressus alternandi ad fores progresso:
Sed corpus languidum non inservit desiderio.
Et tamen propera anime, sciens quòd
Inops (sit quivis) *podagricus, Ambulare si quidem si quis velit*
Nec tamen possit, hunc inter mortuos refer.
Sed eia.
Quinam isti (sunt) *baculos versantes ambabus manibus;*
Capita foliis Actes coronati?
Quemnam Daemonum ducunt festum chorum?
Num Phoebe Paean tuum venerantur numen?
At non coronantur Delphica folio Lauri.
Aut num aliquis hymnus Bacchanalium decantatur?
At non impositum est hederaceum signum comis.
Quinam nobis, ô Hospites, venistis?
Dicite, & promite veracem sermonem.
Quaenam autem est (Dea) *quam hymno celebratis? Dicite ô amici.*
CHOR. *Tu verò, quisnam existens nos &* quorum (caussa) *compellas?*
Prout enim te Baculus & incessus coarguunt?
Mysten videmus insuperabilis illius Deae.
POD. *Unus sum & ego, Dea illa non indignus.*
CHOR. *Cyprium quidem Venerem*
Guttis dilapsam ab aethere
Enutrivit decentem structuram
Marinis in fluctibus Nereus.
Oceani autem ad fontes
Iovis coniugem Olympii
Albiulnam latis (in) *sinibus*
Iunonem educavit Tethys.
Verticibus autem capitis in immortalis
Parturiit Virginis imperterritum indolem
Saturnius, longè praestantissimus Caelestium,
Gloria-excitatricem Minervam
At nostram Deam opulentam
Senex delicatis in ulnis
Primum fovit Ophion.
Postquam cessavit quidem obscurum (diluculi) *lumen,*
Ortu est verò fulgida Aurora,
Et omnia-illustrans Solis iubar:
Tunc etiam Podagra apparuit potens.
Postquam enim illis eam enixa (fuit)
Parca, Clotho tunc abluit,
Risitque omnis fulgor caeli,
Vehementérque intonuit serenum caelum:
Ipsámque lacte-abundantibus uberibus
Beatus enutrivit Pluto.
POD. *Quibus autem sacris initiat ministros* (suos?)
CHOR. *Non sanguinem copiosum profundimus ab ore ferri;*
Non capillis promissis ligatur flexibus cervix;
Neque crepitis astragalis percuti (solent) *terga;*
Neque crudas laceratas carnes pascimur taurorum:
Sed quando ulmi verè progerminat tener flos,
Et garrula Merula super ramis cantat:
Tunc per membra acutum iaculum quoddam infigitur mystis,
Non apparens, laténsque, penetrans sub recessus artuum;
Pedem, genu, cotylam, talos, coxas, femora,
Manus, scapulásque, brachia, ossium-processus, carpos,
Edit, depascitur, occupat, urit, inflammat, enervat,
Usquedum Dea dolorem abire iusserit.
POD. *Unus utique & ego admodum-initiatorum*
Ignarus sum. Igitur veniat propitia
Dea apparens: unàque ego cum mystis pariter
Hymnos exordiar, Podagrorum decantans (solitum) *carmen.*
CHOR. *Tranquillus igitur aether, & sine-ventis sit,*
Et omnis Podagrorum faustis canat.
Ecce ad aras (suas) *lecto gaudens*
Venit Dea, baculo gressum firmans.
Salveas Dearum longè benignissima,
Et tuis famulis propitia venias
Vultu laeto: désque doloribus solutionem citam
Hocce verno tempore.
POD. *Quis invictam me dominam dolorum*
Ignorat Podagram, in terris mortalium?
Quam neque thuris vapor placat;
Neque effusus sanguis aris ad incensas;
Non templum divitiarum undique-suspensis-ornatum donariis;
Quam neque Apollo medicamentis expugnare valet,
Omnium medicus in caelo Deorum;
Non filius Apollinis doctissimus Aesculapius.
Postquam enim enatum est primum Hominibus genus,
Conantur omnes meam eludere potentiam,
Miscentes semper medicamentorum artificia.
Alius enim aliam in me experitur artem,
Terunt Plantagines, & Apia mihi,

Ἔγειρε τλῆμον, γυῖα δεμνίων ἀπὸ,
Καὶ λεῖπε μελάθρων τὴν ὑπώροφον στέγην.
Σκέδασον δ' ἀπ' ὄσσων νυκτὸς ἀερόεν βάθος.
Μόλε θύραζε, καὶ πρὸς ἡλίου φάος,
Ἀβλαβῆ αὔραν πνεύματος φαιδρᾶς σπάσον.
Δέκατον γὰρ ἤδη τοῦτο πρὸς πέμπτῳ φάος.
Ἐξ οὗ ζόφῳ συγκλειστος ἡλίου δίχα,
Εὐναῖς ἐν ἀστρώτοισι τείρομαι δέμας.
Ψυχὴ μὲν ἦν μοι καὶ προθυμία πάρα
Βάσεις ἀμείβειν ἐπὶ θύρας ὡρμημένῳ.
Δέμας δὲ νωθρὸν οὐχ ὑπηρετεῖ πόθοις.
Ὅμως δ' ἐπείγου θυμέ, γιγνώσκων ὅτι
Πτωχὸς ποδαγρῶν. Περιπατεῖν μὲν ὡς ἂν θέλῃ,
Καὶ μὴ δύνηται· τοῦτον ἐν νεκροῖς τίθει.
Ἀλλ' εἶα.
Τίνες γὰρ οἵδε βάκτρα νωμῶντες χεροῖν.
Κάρηνα φύλλοις Ἀκτέας ἠρεψάμενοι;
Τίνα δαιμόνων ἄγουσι κωμαστὴν χορόν;
Μῶν Φοῖβε Παιὰν σὸν γεραίρουσι σέβας;
Ἀλλ' οὐ στέφονται Δελφίδος φύλλῳ Δάφνης.
Ἢ μή τιν' ὕμνον Βακχίοις κωμάζονται;
Ἀλλ' οὐκ ἔπεστι κισσίνη σφραγὶς κόμαις.
Τίνες ποθ' ἡμῖν, ὦ ξένοι, βεβήκατε;
Αὐδᾶτε, καὶ φράζετ' ἐτήτυμον λόγον.
Τίς δ' ἐστίν, ἣν ὑμνεῖτε; λέξατ' ὦ φίλοι.
ὁ ΧΟΡ. Σὺ δ' ὢν τίς, ἡμᾶς γ' ἢ τίνας προσεννέπεις;
Ὡς γάρ σ' ὁ βάκτρος καὶ βάσις μηνύετον,
Μύστην ὁρῶμεν τῆς ἀνικήτου Θεᾶς.
ὁ ΠΟΔ. Εἷς εἰμὶ κἀγὼ τῆς Θεᾶς ἐπάξιος.
ὁ ΧΟΡ. Τὰν μὲν Κυπρίαν Ἀφροδίταν
Σταγόνων φυτεύσαντ' ἀπ' αἰθέρος,
Ἀνεθρέψατο πόντιον ἁρμογὰν
Ἁλίοις ἐνὶ κύμασι Νηρεύς.
Τὰν δ' Ὠκεανοῦ παρὰ παγαῖς
Ζηνὸς παρακοίτιν Ὀλυμπίου
Λευκώλενον εὐρέσι κόλποις
Ἥραν ἐθήλασε Τηθύς.
Κορυφαῖσι δὲ κρατὸς ἐν ἀφθίτοις
Ἐλόχευσε Κόρας ἄτρυτον φυὰν
Κρονίδας, μέγ' ἄριστος Ὀλυμπίων,
Τὰν ἐγερσιμάχαν Ἀθάναν.
Τὰν δ' ἁμετέραν Θεὰν ὀλβίαν
Ὁ γέρων λιπαροῖσιν ἐν ἀγκάλαις
Πρῶτον ἐλόχευσεν Ὀφίων.
Ὅτ' ἐπαύσατο μὲν σκότιον φάος,
Ἀνέτειλε δὲ λαμπρὰ τ' ἠώς.
Καὶ παμφαὲς ἀελίου σέλας,
Τότε καὶ Ποδάγρας ἐφάνη κράτος.
Ὅτε γὰρ λοχίων ἐκ τόκου
Μοῖρα, Κλωθὼ τότ' ἔλουσε.
Ἐγέλασσε δ' ἅπας σέλας οὐρανοῦ,
Μέγα δ' ἔκτυπεν αἴθριος αἰθήρ.
Τὰν δ' εὐγλαγέτοις ἐνὶ μαζοῖς
Εὔολβος ἐθρέψατο Πλοῦτος.
ὁ ΠΟΔ. Τίσι δ' ἐν τελεταῖσιν ὀργιάζει προπόλους;
ὁ ΧΟΡ. Οὐχ αἷμα λάβρον ἐκχεόμεθ' ὑπὸ τμήματος σιδήρου·
Οὐ τριχὸς ἀφέτου λυγίζεται στροφαῖσιν αὐχήν.
Οὐδὲ πολυκρότοισιν ἀστραγάλοισι μάστιγι νῶτα.
Οὐδ' ὠμὰ λακιστὰ κρέα σιτούμεθα ταύρων.
Ὅτε δὲ πτελέας ἔαρι βρύει τὸ λεπτὸν ἄνθος,
Καὶ πολυκέλαδος κόσσυφος ἐπὶ κλάδοισιν ᾄδει,
Τότε διὰ μελέων ὀξὺ βέλος τι πέπηγε μύσταις,
Ἄφαντον, κρύφιόν τε, δεδυκὸς ὑπὸ μυχοῖσι γυίων·
Πόδα, γόνυ, κοτύλην, ἀστραγάλους, ἰσχία, μηρούς,
Χέρας, ὠμοπλάτας τε, βραχίονας, κορώνας, καρπούς.
Ἔσθει, νέμεται, κρατεῖ, φλέγει, πυροῖ, μαλάσσει,
Μέχρις ἂν ἡ Θεὰ τὸν πόνον ἀποφυγεῖν κελεύσῃ.
ὁ ΠΟΔ. Εἷς ἆρα κἀγὼ τῶν κατωργιασμένων
Ἔλαθον ὑπάρχων· τοιγὰρ ἵλαος πρευμενὴς
Δαίμων φανεῖσα· σὺν δ' ἐγὼ μύσταις ὁμοῦ
Ὕμνους κατάρξω, τὸ ποδαγρῶν ᾄδων μέλος.
ὁ ΧΟΡ. Σίγα μὲν αἰθὴρ καὶ νήνεμος ἔστω;
Καὶ πᾶς ποδαγρῶν εὐφημείτω.
Ἰδοὺ πρὸς θυμέλας κλινοχαρὴς
Βαίνει δαίμων, σκίπωνι βάσιν στηριζομένη.
Χαίροις μακάρων πολυπραοτάτη,
Καὶ σοῖς προπόλοις ἵλαος ἔλθοις
Ὄμματι φαιδρῷ· δοίης δὲ πόνων λύσιν ὠκεῖαν
Ταῖς δ' ἐαριναῖς ὥραις!
ὁ ΠΟΔ. Τίς τὴν ἄνικτον με δεσπότιν πόνων
Οὐκ οἶδε Ποδάγραν, τῶν ἐπὶ χθονὸς βροτῶν,
Ἣν οὔτε λιβάνων ἀτμὸς ἐξιλάσκεται·
Οὔτε χυθὲν αἷμα βωμίοις πὰρ' ἐμπύροις·
Οὐ ναὸς ὅλβου περικρεμὴς ἀγάλμασιν,
Ἣν οὔτε Παιὼν φαρμάκοισι νικᾶν σθένει,
Πάντων ἰατρὸς τῶν ἐν οὐρανῷ Θεῶν·
Οὐ παῖς ὁ Φοίβου πολυμαθὴς Ἀσκληπιός.
Ἐξ οὗ γὰρ ἔφυ πρῶτον ἀνθρώποις γένος,
Τολμῶσι πάντες τὴν ἐμὴν ἐκβάλλειν βίαν,
Κυκῶντες αἰεὶ φαρμάκων τεχνήματα.
Ἄλλος γὰρ ἄλλην ἐπ' ἐμὲ πειράζει τέχνην.
Τρίβουσι ἀρνόγλωσσον, καὶ σέλινά μοι,

Καὶ φύλλα θριδάκων, καὶ νομαῖον ἀνδράχνην.
Ἄλλοι πράσιον, οἱ δὲ ποταμογείτονα.
Ἄλλοι κνίδας τρίβουσιν, ἄλλοι σύμφυτον,
Ἄλλοι φακοὺς φέρουσι τοὺς ἐκ τελμάτων,
Σταφυλῖνον ἑφθόν, οἱ δὲ φύλλα Περσικῶν.
Ὑοσκύαμον, μήκωνα, βολβούς, σίδια,
Ψύλλιον, λίβανον, ῥίζαν ἐλλεβόρου, νίτρον,
Τῆλιν μετ' οἴνου, γυρῖνον, κολλάμφακον,
Κυπαρισσίνην κηκῖδα, γῦριν κρίθινον,
Κράμβης ἀπέφθου φύλλα, γύψον ἐκ γάρου,
Σπυράθους ὀρείας αἰγός, ἀνθρώπου πάτον,
Ἄλευρα κυάμων, ἄνθος Ἀσίου λίθου.
Ἕψουσι φρύνους, μυγαλᾶς, σαύρας, γαλᾶς,
Βατράχους, ὑαίνας, τραγελάφους, ἀλώπεκας.
Ποῖον μέταλλον οὐ πεπείραται βροτοῖς;
Τίς οὐχὶ χυμός; ποῖον οὐ δένδρου δάκρυ;
Ζώων ἁπάντων ὀστᾶ, νεῦρα, δέρματα,
Στέαρ, αἷμα, μυελός, οὖρον, ἀπόπατος, γάλα;
Πίνουσι οἱ μὲν τὸ διὰ τεσσάρων ἄκος,
Οἱ δὲ τὸ δι' ὀκτώ, τὸ δὲ δι' ἑπτὰ πλείονες.
Ἄλλος δὲ πίνων τὴν ἱεράν, καθαίρεται,
Ἄλλος ἐπαοιδαῖς ἐπιθέτων ἐμπαίζεται.
Ἰουδαῖος ἕτερον μωρὸν ἐξᾴδει λαβών·
Ὁ δὲ θεραπείαν ἔλαβε παρὰ τ' ὀρνίθου.
Ἐγὼ δὲ τούτοις πᾶσιν οἰμώζειν λέγω,
Καὶ τοῖς ποιοῦσι ταῦτα, καὶ πειρῶσί με,
Εἴωθ' ἀπαντᾶν μᾶλλον ὀργιλωτέρα.
Τοῖς δ' ἐν φρεσὶν μηδὲν ἀντίξουν ἐμοί,
Ἤπιον ἔχω νοῦν, εὐμενής τε γίγνομαι.
Ὁ γὰρ μεταλαβὼν τῶν ἐμῶν μυστηρίων,
Πρῶτον μὲν εὐθὺς εὐστομεῖν διδάσκεται,
Τέρπων ἅπαντας, εὐτραπέλους λέγων λόγους,
Πᾶσιν δ' ὁρᾶται μετὰ γέλωτος καὶ κρότου,
Ὅτ' ἐπὶ λουτρὰ φερόμενος βαδίζεται.
Ἄτην γάρ, ἣν Ὅμηρος εἶπ', αὐτ' εἰμ' ἐγώ,
Βαίνουσ' ἐπ' ἀνδρῶν κράτα, καὶ βάσεις ποδῶν
Ἁπαλὰς ἔχουσα· παρὰ δὲ τοῖς πολλοῖς βροτῶν
Ποδάγρα καλοῦμαι, γενομένη ποδῶν ἄγρα.
Ἀλλ' εἶα μύσται πάντες ὀργίων ἐμῶν,
Γεραίρεθ' ὕμνοις τὴν ἀνίκητον Θεάν.
ΧΟΡ. Ἀδαμαντίνου ἦθος ἔχουσα Κόρη,
Πολυσθενές, ὀβριμόθυμε Θεά,
Κλῦθι σῶν ἱερῶν μυστῶν ἐνοπάς.
Μέγα σὸν κράτος ὀλβιόφρον Ποδάγρα,
Τὰν καὶ Διὸς ὠκὺ τρέμει βέλος,
Τρομέει δέ σε κύματ' ἁλὸς βαθέας·
Τρομέει βασιλεὺς ἐνέρων Ἀΐδας.
Ἐπιδεσμοχαρής, χαμαιλεχεοῦνατι,
Καλυσιδρόμα, βασανοσφυράγαλα,
Σφυροπρηστοπυρίγα, μογεραψιδούφα,
Δοιδυκοφοῦσα, γονυκλαστάγρυπνα,
Περιαρθροπωροφίλα,
Γονυκαμψεπίκυρτε Ποδάγρα.
ΑΓΓΕ. Δέσποινα, καιρίῳ γὰρ ἤντησας ποδί,
Ἄκουε, ἔπος γὰρ οὐκ ἐτώσιον φέρω,
Ἀλλ' ἔστι πρᾶξις τῶν λόγων συνέμπορος.
Ἐγὼ γάρ, ὡς ἔταξας, ἠρέμα ποδί
Πόλεις ἐρευνῶν, πάντας ἐξήταζον δόμους,
Μαθεῖν ποθῶν, εἴ τις σὸν οὐ τιμᾷ κράτος.
Καὶ τῶν μὲν ἄλλων εἰσιδὼν ἥσυχον φρένα,
Νικωμένων, ἄνασσα, σῇ βίᾳ χερῶν·
Δύω δὲ τώδε φῶτε τολμηρὰ θράσει,
Ἔφραζέτην λαοῖσι, καὶ διωμνύτην,
Ὡς οὐκ ἂν εἴη σὸν κράτος σεβάσμιον.
Ἀλλ' ἔκβολον βροτῶν σε θήσετον βίου.
Διόπερ ἀρρήκτοις συνοχμάσας δεσμοῖς πόδα,
Πεμπταῖος ἥκω, στάδια διανύσας δύο.
ΠΟΔ. Ὡς ὀξυπόρως ἔπτης, ἀγγέλων ἄριστέ μοι!
Τίνος δὲ καὶ γῆς ὅρια διαβὰς λιπών
Ἥκεις; σαφῶς μήνυσον, ὡς ἴδω τάχος.
ΑΓΓΕ. Πρῶτον μὲν ἔλιπον πέντε βαθμῶν κλίμακα,
Ξύλων τρέμουσαν διαλελυμένοις ἁρμογαῖς.
Ὅθεν με δέχεται ἡλοβαλιάδιον πέδον,
Σκληροῖσι ταρσοῖς ἀντερείδον ἀρβύλαις,
Ὃ καὶ διαβὰς ἴχνεσιν ἀλγεινοῖς ἐγώ,
Ἐστρωμένην χάλιξιν εἰσέβην ὁδόν,
Καὶ δυσπάτητον ὀξέσι νύγμασιν λίθων.
Μεθ' ἣν ὀλίσθῳ προσπεσὼν λείαν ὁδοῦ,
Ἔσπευδον εἰς τὸ πρόσθεν· ὁ δ' ἄλαθος δέ μου
Ἔσυρεν ὀπίσω πηλὸς ἀσθενῆ σφυρά,
Δι' ἣν περῶντι νοτερὸς ἐκ μελῶν ἱδρὼς
* Suspectum. Ἔρρει, βάσιν μου σαθρὰν * σαλευομένην.
Ὅθεν με δέχεται πᾶν δέμας ἀνειμένον
Πλατεῖα μὲν κέλευθος, ἀλλ' οὐκ ἀσφαλής·
Τὰ μὲν γὰρ ἔνθεν, τὰ δ' ἐκεῖθεν ὀχήματα
Ἤπειγε, ἠνάγκαζεν, ἔσπευδε τρέχειν.
Ἐγὼ δὲ νωθρὸν ἐλαφρῶς ἀναφέρων πόδα,
Δόχμιος ἔβαινον εἰσόδου πύλαν στενήν,
Ἕως ἀπῆλθε παρεδραμὼν τροχήλατος.
Μύστης γὰρ ὢν σός, ταχὺ τρέχειν οὐκ ἔσθενον.
ΠΟΔ. Οὐκ εἰς μάτην, βέλτιστε, πρᾶξις ἥδε σοι
Ὀρθῶς πέπρακται· τῇ δὲ σῇ προθυμίᾳ
Ἴσαισι τιμαῖς ἀντιδώσω χάριτας.

Et folia Lactucarum & siluestrem Portulacam;
Alij Marrubium, alij Potamogitonem;
Alij Vrticas terunt, alij Symphitum;
Alij Lentes afferunt ex paluſtribus (lectas)
(Alij) *Pastinacam coctam, alij folia Perſicorum;*
Hyoſcyamum, Papauer, cepas agreſtes mali-punici-cortices,
Pſyllium, Thus è radicem Hellebori, Nitrum,
*Fœnum græcum cum vino, *Gyrinum, * Collamphacum,*
Cypariſſinam gallam, Pollinem hordeaceum,
Braſſica decocta folia, Gypſum ex Garo,
Stercora montanæ capræ, humanum oletum,
Farinas fabarum, florem Aſij lapidis:
Coquunt rubetas, mures araneos, lacertas, feles,
Ranas, hyenas, tragelaphos vulpeculas?
Quale metallum non exploratum eſt mortalibus?
Quis non ſuccus? Qualis non arborum lachryma?
Animalium quorumuis oſſa, neruis, pelles,
Adeps, ſanguis, medulla, lotium, ſtercus, lac?
Bibunt alij numero quaterno pharmacum:
Alij octono: ſed ſepteno plures.
Alius verò bibens Hieram, purgatur:
Alius incantamentis impoſtorum deluditur:
Iudæus alium ſtultum, excantat vaclus:
Alius verò remedium petit ab Hirundinis nido.
Ego autem his omnibus plorare impero,
Et facientibus hæc atque irritantibus me,
Soleo occurrere multò iracundior.
Iis verò qui cogitant nihil aduerſum mihi,
Benignam adhibeo mentem, faciliſque fio.
Qui enim communicat meis myſteriis,
Primum quidem ſtatim bona verba loqui docetur,
Oblectans omnes, facetos dicens ſermones,
Et ab omnibus viſitur cum riſu & plauſu,
Quando ad balnea geſtatus portatur.
Aten enim quam Homerus nominauit, ea ſum ego:
Incedens per hominum capita, & plantas pedum
Teneras occupans: à pleriſque autem hominum
Podagra vocor, exiſtens pedum captura.
Sed agite myſtæ omnes ſacrorum meorum,
Honorate hymnis (me) *inuictam Deam.*
CHOR. *Adamantillam mentem habens Puella,*
Multipotens, duri animi Dea,
Audi tibi dicatorum hominum voces.
Magna tua potentia, opulenta Podagra,
Quam & Iouis velox horrere ſolet *telum*
Treméntque te fluctus maris profundi:
Tremit rex inferorum Pluto:
Faſciis-gaudens, humilelectilipeta,
Curſuetatolerquula,
Malleolo flammicrema, male-humitanga,
Piſtillicrumens, genufraga-inſomnis,
Circa-articulos tophos inferendi cupida,
Genucurviflexa Podagra.
NVNC. *Domina (opportuno quippe obuiaſti pede,)*
Audi: nuncium enim non inane fero,
Sed eſt res verbis congrua.
Ego enim, vt præcepiſti, lento pede
Vrbes perreptans, omnes explorans domos,
Cognoſcere cupiens num quis tuam non veneretur potentiam.
Et aliorum quidem quietum inueni animum:
Superatorum, ô Regina, tuarum vi manuum.
At duo hi viri audaces confidentiâ,
Loquebantur populo, & iuramentis affirmabant,
Quòd non ſit tua potentia venerabilis,
Sed (quod) *eiectam mortalium te facturi ſint è vita.*
Quapropter validè poſtquàm conſtrinxi faſciâ pedem,
Quinto-die vento, ſtadia emenſus duo.
POD. *Quàm celer volaſti, Nunciorum mihi citiſſime!*
Sed cuius terræ fines imma relinquens
Venis, apertè indica, vt ſciam celeritatem.
NVNC. *Primùm quidem reliqui quinque graduum ſcalam,*
Trabium trementem diſſolutis compagibus:
Inde me excipit clauis-coactum ſolum,
Duris impulſibus renitens pedibus:
Quod emenſus plantis dolentibus ego,
Stratam ſilicibus ingreſſus ſum viam,
Et difficilem perambulatu acutis prominentiis lapidum.
Poſt quam incidens in lubricam prolapſione viam,
Feſtinabam in anteriora, ſed ſolutum meos
Trahebat retrò cœnum malè firmos malleolos,
Per quod tranſeunti liquidus è membris ſudor
Fluebat, (quoad) *greſſum meum imbecillem eneruato.*
Vnde me excipit toto corpore defatigatum
Lata quidem via, ſed non tuta:
Nam alia inde, alia illinc vehicula
Properabant, cogebant, impellebant (vt) *currerem,*
Ego verò languidum leuiter attollens pedem,
Tranſuerſus aſcendebam introitus limen anguſtum,
Donec currus præteriret rotis-actus.
Myſta enim cùm ſim tuus, citò currere non valebam,
POD. *Non in vanum, optime, negotium hoc tibi*
Rectè peractum eſt. Tua autem promptitudine
Pari pretio rependam gratiam.

Eſſe

Esto autem tibi munus animo gratum hoc
Deinceps triennio semel tentaberis à levibus doloribus.
At vos impuri,& Diis invisissimi,
Quinam existentes,& quibus progeniti,
Audetis podagræ obniti potentiæ
Cuius neque Saturnius novit vincere robur.
Dicite ò pessimi. Nam Heroum ego
Domui plurimos; idque sciunt Sapientes.
Priamus Podarces podager fuisse celebratus est.
Obiitque Achilles podager existens, Pelei (filius)
Bellerophontes podager (me) *sustinuit.*
Thebarum Dynastes Oedipus , podager erat.
Ex Pelopidis podager erat Plisthenes.
Pœantis filius podager existens duxit classem.
Alius Podarces, Thessalorum erat dux,
Qui postquam cecidit, Protesilaus in prælio,
Quamvis podagricus existens & æger , duxit classem.
Ithacæ Regem Laertæ filium Vlyssem
Ego interfeci,non aculeus Pastinacæ marinæ.
Itaque minimè gavisuri, ò miserrimi,
Dignam patiemini pœnam (iis) *quæ patrastis.*
M E D. *Syri quidem sumus, è Damasco genere*
Fame autem multa & paupertate pressi,
Terram & mare peragramus errabundi
Habemus autem unguentum ex paterno munere hocce,
Quo solamur dolentium cruciatus.
POD. *Quodnam illud unguentum? & quæ eius præparatio? edic*
M E D. *Sacrum me tacere iuramentum,non eloqui sinit,*
Et ultimum morientis præceptum Patris,
Qui iussit arcanam tenere medicamenti magnam vim,
Quod & te sedare vales sævientem.
POD. *Ita ù execrandi & malè perdendi,*
Est aliqua in terris pharmaci operatio tanta,
Quod illitum valeat meam compescere potentiam?
Sed eia,hocce pactum compromittamus,
Et experiamur, utrum pharmaci (vestri) *robur*
Potentius existat, an (verò) *mea flamma?*
Huc agite ò tristes undecumque ambulantes
Tortores, assidentes meis furoribus,
Admovemini propiùs & tu quidem pedum extremas
Inflamma plantas, ad digitos pedum usque:
Tu verò malleolis insinuare: Tu verò à femoribus
Ad genua destilla biliosorum ichorum copiam:
Vos autem manuum digitos constringite.
TORT. *Ecce! ut præcepisti, omnia tibi perfecimus.*
Tacent clamantes miseri valde,
(Per) *omnia membra afflictione contorti.*
POD. *Agite ù hospites, cognoscamus* (quàm) *verissimè,*
An illitum vos pharmacum hoc iuvet?
Si enim verè hoc est adversum mihi:
Relicta terra, in siam abeo terra.
Incognita,non ampliùs apparens , (ad) *infimas Tartari abyssos.*
MED. *Ecce iam illitum est: sed non laxat flammam dolorum.*
Heu mihi, papæ! excrucior, disperéo,
Omnia transfixus sum *membra cæco malo.*
Non Iupiter fulmen tale attollit iaculum:
Nulla maris ita furit procella:
Neque verticosi turbinis vis tanta.
Num asper vastat me morsu Cerberi?
Numquod me Echidnæ virus circumdepascitur:
Aut madefacta ichore Centauri tunica?
Miserere ò Regina! Pharmacum enim , neque meum,
Neque aliud, potest tuum inhibere cursum,
Sed suffragiis omnibus omnem gentem vincis mortalium.
POD. *Cessate,Tortores & dolores minuite,*
Cum pœniteat eos in contentione mecum venisse.
Cognoscat autem quivis, quòd sola ex Diis
Nullo lenimento demulcenda, pharmacis non obtemperem.
CHOR. *Non Iovis tonitribus Salmonei contendit robur.*
Sed periit fumosè domitum Dei mentem iaculo.
Non certamine facto gavisus est cum *Phœbo Satyrus Marsyas,*
Sed stridulum agitatur eius circa cutem Pinus.
Luctum perpetuum propter contentionem fœcunda habuit Niobe,
Et adhuc lugens profundit multum lacrymarum in *Sipylo.*
Mæonia autem Arachne Minervæ venit ad certamen,
Sed quum perdidisset modulum , etiamnum fila nectit.
Neque enim par est Beatorum potentia confidentia Hominum.
Vt Iovis, ut Latonæ, ut Palladis, ut Pythy. *(dagra,*
Lenem , ò utique gentium celebrata afferas (nobis dolorem , ò Po-
Levem,facilem,non acutum, brevem, haud sævientem,
Tolerabilem, facilè desinentem ,parum validum , ambulationes non impedientem.
Multi sunt modi miserorum :
Sed exercitia dolorum & consuetudo
Podagricos solatur.
Idéòque æquo animo, ò complices, obliviscimini
Dolorum Si ea quæ placent non fiunt:
Tamen etiam præter spem accedentibus viam invenire solet *Deus.*
Quam sustineat Podagra laborantium
Illudi & derideri:
Talis enim huius morbi natura est.

FINIS.

Ἔστω δέ σοι δίσεκτα δωρήματα τάδε,
Ἐξῆς τριετίας πειρᾶσθαι κούφοις πόνοις.
Ὑμεῖς δὲ μιαροὶ, καὶ θεοῖς ἐχθίστατοι,
Τίνες πόθ' ὄντες, καὶ τίνων πεφυκότες,
Τολμᾶτε Ποδάγρας ἀντιμετρεῖσθαι κράτει,
Τῆς, ἧς ὁ Κρονίδας οἶδε νικῆσαι βίαν.
Λέγετ', ὦ κάκιστοι. Καὶ γὰρ ἀρχαίων ἐγὼ
Ἐδάμασα πλείστους, ὡς ἴσασιν οἱ σοφοί.
Πρίαμος Ποδάρκης, ποδαγρὸς ὢν ἐκλήζετο,
Ἔθανε δ' Ἀχιλλεὺς ποδαγρὸς ὢν ὁ Πηλέως.
Ὁ Βελλεροφόντης, ποδαγρὸς ὢν ἐκαρτέρει.
Θηβῶν δυνάστης Οἰδίπους, ποδαγρὸς ἦν.
Ἐκ τῶν Πελοπιδῶν, ποδαγρὸς ἦν ὁ Πλεισθένης.
Ποίαντος υἱὸς ποδαγρὸς ὢν, ἦρχε στόλου.
Ἄλλος Ποδάρκης, Θεσσαλῶν ἦν ἡγεμὼν,
Ὃς ἐπεὶ ἔπεσε Πρωτεσίλαος ἐν μάχῃ,
Ὅμως ποδαγρὸς ὢν, καὶ νοσῶν, ἦρχε στόλου.
Ἰθάκης ἄνακτα Λαρτιάδην Ὀδυσσέα
Ἐγὼ κατέπεφνον, οὐκ ἄκανθα τρυγόνος.
Ὡς οὐ χαρήσοντες ὦ δυσδαίμονες,
Τοιάνδε πείσεσθ' ἀξίαν οἷς δεδράκατε.
ΙΑΤ. Σύροι μὲν ἐσμὲν, ἐκ Δαμασκοῦ τῷ γένει,
Λιμῷ δὲ πολλῷ καὶ πενίᾳ κρατούμενοι,
Γῆν καὶ θάλασσαν ἐφέπομεν πλανώμενοι·
Ἔχομεν δὲ χρῖσμα πατρόθεν δωρήματος τόδε,
Ἐν ᾧ παρηγοροῦμεν ἀλγούντων πόνους.
ΠΟΔ. Τί δὲ τὸ χρῖσμα, καὶ τίς ἡ σκευὴ, φράσον.
ΙΑΤ. Μύστης με σιγᾶν ὅρκος, οὐκ ἐᾷ φράσαι,
Καὶ λοίσθια θνήσκοντος ἐντολὴ πατρὸς,
Ὃς ἐξέπεμψε κρύπτειν φαρμάκου μέγα σθένος,
Ὃ καὶ σὲ παύειν οἶδεν ἐγχρισθὲν ὄν.
ΠΟΔ. Εἶτ' ὦ κατάρατοι, καὶ κακῶς ὀλούμενοι,
Ἔστι τι ἐν γῇ φαρμάκου δρᾶσις τοση,
Ὃ χρισθὲν οἶδε τὴν ἐμὴν παῦσαι βίαν;
Ἀλλ' εἶα, συνθήκας σύμβασιν ποιώμεθα,
Καὶ πειρασώμεθα, εἴτε φαρμάκου σθένος
Ὑπέρτερον πέφυκεν, εἴθ' ἐμὴ φλόξ.
Δεῦτ' ὦ σκυθρωποὶ πάντοθεν πλαζόμενοι
Βάσανοι, παρεδροι τῶν ἐμῶν βακχευμάτων,
Πελάζετ' ἆσσον. Καὶ σὺ μὲν ποδῶν ἄκρους
Φλέγμαινε ταρσοὺς, δακτύλων ποδῶν ἄχρι·
Σὺ δὲ σφυροῖς ἔμβαιν'· σὺ δὲ, μηρῶν ἄπο
Ἐς γόνατα λεῖβε πικρὸν ἰχῶρος βάθος,
Ὑμεῖς δὲ χειρῶν δακτύλους λυγίζετε.
ΒΑΣ. Ἰδοὺ ὡς ἔταξας, πάντα σοι δεδράκαμεν.
Κεῖνται βοῶντες οἱ ταλαίπωροι μέγα,
Ἅπαντα γυῖα συμβολῇ στρεβλούμενοι.
ΠΟΔ. Φέρ' ὦ ξένοι, μαθῶμεν ἀτρεκέστατα,
Εἰ χρισθὲν ὑμᾶς φάρμακον τόδ' ὠφελεῖ.
Εἰ γὰρ σαφῶς τόδ' ἐστὶν ἀντίξουν ἐμοί,
Λιποῦσα γαῖαν, εἰς μυχοὺς ὑποχθονίους,
Ἄϊστος, ἀφανὴς, Ταρτάρου πρὸς βάθη.
ΙΑΤ. Ἰδοὺ κέχρισμαι, οὐ χαλᾷ φλεγμοὺς πόνων.
Οἴμοι, παπαῖ, διόλλυμαι, ἀπόλλυμαι.
Ἅπαν πεπαρμένος γυῖον ἀσκόπῳ κακῷ.
Οὐ Ζεὺς κεραυνὸν τοῖον αἰωρεῖ βέλος·
Οὐ δ' ἐν θαλάσσῃ τοῖα μαίνεται κλύδων·
Οὐδ' ἀνέμων λαίλαπος τόση βία.
Μὴ καρχαρόδους μ' ἐσθίει δῆγμα Κερβέρου.
Μή τις με ἐχίδνης ἰὸς ἀμφιβόσκεται;
Ἢ αἱμοβρεχὴς ἰχῶρι Κενταύρου χιτών;
Ἐλέησον ἄνασσα. Φάρμακον γὰρ, οὔτ' ἐμὸν,
Οὔτ' ἄλλο, δύναται σὸν ἀνασχεῖν δρόμον,
Ψήφοις δ' ἅπασιν πᾶν ἔθνος νικᾷς βροτῶν.
ΠΟΔ. Παύσασθε Βάσανοι, καὶ πόνους μειώσατε,
Τῶν μετανοούντων εἰς ἐμὲ ἐλθεῖν μολεῖν.
Γινωσκέτω δὲ πᾶς τις, ὡς μόνη θεῶν
Ἄτεγκτος οὖσα φαρμάκοις οὐ πείθομαι.
ΧΟΡ. Οὔτε Διὸς βρονταῖς, Σαλμωνέος ἤρισε βία,
Ἀλλ' ὤλετο ψολόεντι δαμεὶς Θεοῦ φρένα βέλει.
Οὐκ ἐχάρη ἐρίσας Φοίβῳ Σάτυρος Μαρσύας,
Ἀλλὰ λιγυρὸν ψαύει πίτυς αὐτοῦ δέρμα ἡ πίτυς.
Πένθος ἀείμνηστον δι' ἔριν πολύπαις ἔχει Νιόβη,
Ἀλλ' ἔτι μυρομένη, προχέει πολὺ δάκρυ Σιπύλῳ.
Μηονία δ' Ἀράχνη Τριτωνίδος ἦλθεν εἰς ἔριν,
Ἀλλ' ὀλέσασα τύπον, καὶ νῦν ἔτι νήματα πλέκει.
Οὐ γὰρ ἴσον μακάρων ὀργαῖς, θράσος ἐστὶ μερόπων,
Ὡς Διὸς, ὡς Λητοῦς, ὡς Παλλάδος, ὡς Πυθίου.
Ἤπιον, ὦ πάνδημε φέροις ἄλγημα Ποδάγρα,
Κοῦφον, ἐλαφρὸν, ἄδηκτον, βραχυβόλον, ἀπάλυπον,
Εὔφορον, εὔλυτον, ὀλιγοσθενὲς, εὐπερίπατον.

Πολλαὶ μορφαὶ τῶν ἀτυχούντων·
Μελέτη δὲ πόνων, καὶ τὸ σύνηθες,
Τοὺς ποδαγρώντας παραμυθείσθω.
Ὅθεν εὔθυμοι, ὦ συνέλλογοι, λήθεσθε
Πόνων. Εἰ τὰ δοκηθέντ' οὐκ ἐτελέσθη,
Τοῖς δ' ἀδοκήτοις πόρον εὗρε θεὸς,
Πᾶς ἀνεχέσθω τῶν πασχόντων
Ἐμπαιζόμενος, καὶ σκωπτόμενος.
Τοῖον γὰρ ἔφυ τόδε πρᾶγμα.

ΤΕΛΟΣ.

DANIELIS

DANIELIS
SENNERTI
PRACTICÆ
MEDICINÆ
LIBER SEXTVS.

VIRIS AMPLISSIMIS, CONSVLTISSIMIS, ET PRVDENTISSIMIS, REIPVBLICÆ VVITTEBERGENSIS CONSVLIBVS AC SENATORIBVS,

Dominis & Amicis honorandis.

SI Patria est, vbi bene est; *Viri Amplissimi, Consultissimi, Prudentissimique, Domini & Amici honorandi*, VVittebergam non immeritò Patriam dixero. Equidem Vratislauia, Silesiæ metropolis, & inter splendidissimas Germaniæ vrbes non postrema, me in lucem hanc prodeuntem primùm excepit, postea nutriuit, fouit; Religionis Christianæ, & bonarum literarum rudimentis primùm imbuit, & felicitatis, quæ in hac vita mihi obtigit, prima autor exstitit; & omnino vera Patria est. Quia tamen vix tertiam vitæ partem in ea transegi, reliquo verò tempore me maximè VVitteberga suum habuit, atque in ea sic satis benè mihi fuit, non immeritò eam alteram Patriam dixero. Neque est, cur me in ea tamdiu vixisse pudeat, vel pœniteat. Etsi enim multæ in Germania vrbes sunt; quæ ædificiorum structurâ & splendore, mercimoniorum varietate, diuitiis & opulentiâ ei superiores sunt, & aliis, quæ vulgò magni æstimari solent: tamen & ipsa habet, quibus glorietur, & quibus pluribus Germaniæ vrbibus par est, quasdam etiam antecellit. Etenim Vrbs hæc satis antiqua est, & à VVitekindo ad hanc Albis ripam, ad Sorabos in officio continendos, exstructa, & inde VVitteburgum, quasi VVittekindi, vel VViti (quod ipsum nomen etiam apud veteres occurrit) burgum, id est, castrum, dictum est: quæ appellatio literâ vnâ atque alterâ mutatâ postea in Vittebergam abiit. Etsi verò oppidum hoc, circa annum Christi 800. præter propter conditum, aliquandiu non adeò celebre fuit: inclaruit tamen postea, & celebrius factum est, cùm Electores Saxoniæ Electoralem sedem hîc constituerent, quam BERNHARDVS, Vrsi filius, sibi in ea elegit: vnde & hodie inter Electorales Saxoniæ ciuitates prima est. Accessit eidem & aliud postea ornamentum, quòd BERNHARDI II. Electoris posteriori familiæ suæ sepulturâ hanc vrbem honorarunt. Cùm enim ALBERTI I. Electoris vxor, Helena, Ottonis Brunsvvicensis filia, Cœnobium Franciscanorum, vbi hodie Hospitale, seu Xenodochium est, anno 1238. suis sumptibus exstruxisset, in eius templo sepeliri, monumentúmque sibi poni voluit. Sepulti sunt postea in eodem templo ALBERTVS II. & vxor eius, AGNES, Filia Imperatoris RVDOLPHI; IVTTA Brandeburgica RVDOLPHI I. Elector. vxor, KVNIGVNDA, Regis Poloniæ filia, secunda RVDOLPHI I. vxor; RVDOLPHVS I. Elector; RVDOLPHVS II. Elector; VVENCESLAVS, Elector; RVDOLPHVS III. ALBERTVS, Elector; CÆCILIA Carrariensis, Patauina, VVENCESLAI Electoris vxor; & BARBARA, Ducis Lignicensis & Bregensis filia, secunda coniux RVDOLPHI III. Electoris, & alij Duces Saxoniæ, eorúmque vxores & liberi, omnes 20. numero. Cùm verò postea Electorale Axioma à Ducibus Anhaltinis ad Marchiones Misniæ, & Landgrauios Thuringiæ translatum esset; FRIDERICVS III. Sapiens dictus, primus inter Marchiones Misniæ Elector Saxoniæ factus, arcem VVITTIKINDEAM, versus occidentem in hoc oppido sitam, arduâ structurâ, & magno sumtu ædificauit, & ipsi contiguum Templum, cuius fundamenta RVDOLPHVS II.

Elector iecerat, planè elegans, in hanc, quâ hodie conſpicuum eſt, formam exſtruxit, & pauimentum marmore Rochlizio, & ſtatuis, monumentis, picturiſque artificioſis exornauit. In quo Templo Ipſe, & IOHANNES, Elector Frater, cum vxore Anhaltina, ſepultus eſt, eorúmque monumenta, & hodie in eodem exſtant. Idem FRIDERICVS III. ripas Albis ligneo ponte iunxit; oppidum incendio deformatum turribus, muris, aggeribus & foſſis muniuit; quam ſtructuram poſtea IOHANNES FRIDERICVS, & nouiſſimè Sereniſſimus Saxoniæ Elector, Dn. IOHANNES GEORGIVS, Dominus noſter Clementiſſimus, ita perfecit, vt iam ſatis fortis propugnaculi loco haberi poſſit. Idem quoque FRIDERICVS III. Cœnobium Auguſtinianum ædificauit, cui noua ſtructura ab AVGVSTO, Electore Saxoniæ, adiecta eſt, quæ hodie Collegium Auguſti dicitur. Exſtruxit quoque Collegium vetus & nouum dictum, Lectionibus Theologicis, Medicis, & Philoſophicis deſtinatum. Et quod primo loco dici debebat, & inter omnia huius ciuitatis ornamenta maximum eſt, Academiam, ſeu publicam Scholam anno 1502. fundauit & aperuit; è qua quantum commodi in totum Chriſtianum orbem hactenus redundarit, ego hîc non dicam, ne affectibus quid dare videar, neque hoc instituti mei eſt, & res ipſa id loquitur. Acceſſerunt huic oppido & alia ornamenta, Dicaſterium, & Iudicium Prouinciale, in quo ab Aſſeſſoribus, viris grauiſſimis, partim ex equeſtri, partim è Doctorum & Profeſſorum ordine electis, ſingulis trimeſtribus ius dicitur: cui adiunctum eſt & aliud Iudicium, in quo ad varias Iuris controuerſas quæſtiones quotidie ferè reſpondetur, quod Scabinatum vocant. Nec prætereunda inter decora huius vrbis Superintendentia Circuli Electoralis, & Conſiſtorium Eccleſiaſticum, in quo cauſſæ matrimoniales, & aliæ Eccleſiaſticæ controuerſiæ diiudicantur. Et ſunt plurima alia diuinæ miſericordiæ & beneficentiæ in hanc vrbem indicia & monumenta. Inter quæ nec poſtremum hoc eſt, quòd in iſto ciuili bello, quod maximam Germaniæ partem vaſtauit, hæc vrbs ad hunc vſque diem nihil hoſtile paſſa & experta eſt. Quod vt magnum eſt DEI beneficium: ita ipſi cum paucis Germaniæ vrbibus eſt peculiare. Vnde euenit, vt Academia hæc, quod pluribus accidit, nunquam, durante iſto bello, tota diſſipata fuerit, ſed & docentes omnes & diſcentes ſat frequentes, etiam in mediis iſtis Germaniæ tumultibus, ſemper in ea reperti ſint, nec ciues ſua deſerere, & hoſtilem vim fugere neceſſe habuerint, ſed alios potiùs, patriâ extorres, & exules plurimos hoſpitio excipere potuerint.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, inter beneficia, quæ DEVS opt. Max. in me indignum contulit, facilè primum iudico, quòd præter omnem ſpem me in Profeſſorum huius Academiæ numerum adſciſci, & totis his 33. annis maxima ex parte ſaluum & incolumem præſtare, & laboribus meis clementer benedicere voluit. Equidem ſi diuitiis inhiare voluiſſem, forſan alibi meliùs viuere potuiſſem: verùm cùm non qui multum poſſidet, ſed qui iis, quæ habet, contentus eſt, diues ſit: & hac in parte mihi bene fuit, & eſt, quod DEO gratias agam. Quæ omnia gratiora & acceptiora mihi reddita ſunt, quòd non ſolùm Profeſſorum huius Academiæ amicitiam: ſed & Senatorum & Ciuium huius oppidi inſignem ſemper beneuolentiam expertus ſum. *Melius enim eſt, vt Prouerb.* 15. dicitur, *vocari ad olera cum charitate, quàm ad vitulum ſaginatum cum odio.*

Cùm itaque VVitteberga me tot nominibus ſibi deuinctum habeat, mearum partium ſemper eſſe iudicaui, non ſolùm Collegis, ſed & ſenatoribus & Ciuibus huius oppidi mutuâ beneuolentia & amore reſpondere. Et ſpero ſanè Vos de mea ipſorum commodis inſeruiendi promptitudine nunquam dubitaſſe, ſed vel ex eo illam cognouiſſe, quòd non ſolùm ægrotis quotidie curandis opera mea nunquam defuit, ſed & peſte, & ſæpe ſatis grauiter, hîc graſſante, quòd ſæpius, quàm ſexies, dum hîc Profeſſorem ago, factum memini, vrbem nunquam deſerui. Vt tamen in Senatum huius Ciuitatis beneuoli affectus & amoris peculiare aliquod exſtaret monumentum, Veſtro, *Viri Ampliſſimi, Conſultiſſimi, & Prudentiſſimi,* nomini Librum hunc Sextum & vltimum Practicæ Medicinæ inſcribere volui. Quæſo ergo, hoc mei in Vos affectus indicium eo, quo à me profectum eſt, animo accipite, & *Sennertum* Veſtrum amare pergite. DEVS Opt. Max. vrbem hanc, & omnes, qui eam incolunt, porrò etiam forti ſuâ manu ab omnibus calamitatibus defendat ac tueatur. SIT PAX, VVITTEBERGA, INTRA MVROS TVOS, ET PROSPERITAS IN DOMIBVS TVIS. Kal. Decemb. Anno Chriſti M. DC. XXXV.

V. V. Amplitud.

Studioſiſſ.

DANIEL SENNERTVS, D. Facult. Medic. Profeſſor & Senior, & Sereniſſ. Elect. Saxon. Medicus.

PRACTICÆ

PRACTICÆ
LIBER SEXTVS,
DE MORBIS OCCVLTIS.

PARS PRIMA,
DE MORBIS OCCVLTARVM Qualitatum in genere.

CAPVT I.

An dentur actiones à tota substantia, seu qualitatibus occultis.

An dentur qualitates occultæ?

FORMAS per qualitates efficaces esse, istum Philosophorum, & ab omnibus concessum axioma est. Quot verò qualitatum illarum genera sint, & vnde quæque oriantur, non ita planum est; earum autem differentiæ inuestigantur, si inquiratur, An dentur actiones in rebus naturalibus, quæ ad qualitates manifestas, seu primas dictas, siue simplices, siue ab iis oriundam temperiem reduci non possunt. Equidem nonnulli in eo valde laborarunt, vt omnium ferè qui in natura rerum occurrunt, effectuum caussas ad qualitates primas reducerent. Quod & Pelops, Galeni Præceptor, tentauit, qui ambitione magna iactauit, se omnium talium (de fluuiatilium cancrorum cineris vi contra canis rabidi morsum tractat ibi Galenus) caussas nouisse. Verùm Galenus eum, *lib. 11. de simpl. med. facult.* meritò reprehendit. Et qui id tentant, illis plerumque euenit id quod de Epicuro & Asclepiade Galenus, *lib. 1. de natural. facult. c. 14.* scribit, vt rationes vel ineptas & ridiculas afferant, vel ea negent, quæ etiam experientiâ confirmata sunt. Itaque Galenus actiones à manifestis qualitatibus ab iis, quæ à tota substantia fiunt, distinguit.

Sententia Galeni.

Etenim *lib. 3. de simpl. med. facult. c. 6.* scribit: *Et alio in loco sanè in aliis tractatibus demonstratum est à nobis, amicitias quasdam, pugnantiásque qualitatum omnibus rebus inesse, ac quod familiare est, expedire à similibus, quod è contrario contrarium est, ad internecionem ducere tum animalia, tum plantas, proptereà familiaritates illas à totius substantiæ proprietate oriri.* Et *lib. 5. de simpl. medic. facult. c. 1. Ostensum est*, inquit, *medicamenta esse nata alterare aut vna qualitate, scilicet aut calefaciendo, aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut tota sua substantia, sicut complura lethalium venenorum, nec pauca alexiteriorum, seu amuletorum, tum purgantia omnia.* Quod etiam repetit, *eodem lib. c. 17. 18. 19. 23.* Idem docet *6. 8. & 9. de simpl. med. facult, 3. de compos. medic. secund. gen. 16. lib. 2. de compos. medic. secund. loca, c. 2. lib. 13. meth. med. c. 6. & alibi.* Idem alij Clarissimi quique Philosophi & Medici docuerunt. Alexander Aphrodisæus, *in Proœmio Problematum*, infinita in rerum naturâ existere scribit, quæ solâ experientiâ cognoscantur, & propterea à Medicis arcanæ proprietates appellentur, eósque reprehendit, qui talem effectum & caussas ex elementorum qualitatibus afferre conantur, eósque prauè solutiones componere quamplurimas, quæ inutiles & improbabiles planè sint, docet. Auicennas, *fen. 2. doct. 2 sum. 1. c. 15.* vbi de iis, quæ totâ sui stantiâ agere dicuntur, tractat, illorum operationem non prouenire ex qualitatibus primis, neque ex temperamento inde orto, sed à forma specifica, post complexionem aduenienre, scribit: quem Mesues & & alij Arabes sequuntur.

Alexandri Aphrodisæi.

Auicennæ, & Arabum.

Fernelij.

Superiore verò seculo prolixè & eruditè sententiam hanc defendit Ioan. Fernelius, Medicus doctissimus, *in libris duob. de abdit. rer. caus.* qui in *præfat. lib. 2.* scribit, multos quidem atomos Democriti ridere, sed Democritum, si vitam cum morte commutare posset, multò magis hæc, quæ putamus elementa (quatenus scilicet ex iis effectuum omnium naturalium caussam nonnulli deducere conantur) suo more risurum. Acutissimus Iul. Cæs. Scaliger, *Exerc. 218. sect. 2.* ad manifestas omnia deducere qualitates summam impudentiã esse scribit: & *Exerc. 101. sect. 14.* Cardanum ita alloquitur: *Quis te malus genius Alexandrum adegit te, vt misere diceres, solâ elementorum permistione fieri posse, vt ferrum trahatur à Magnete?* Et *in lib. 1. de plantis*, de Saporibus agens, hæc habet: *Quod si quis dicat, ex qualitatum quatuor conspiratione confici saporem; respondeat, an in elemento quopiam, quà elementum est, sapor insit, non sanè inest. Cæterum quemadmodum neque vita prodit ab elementis, neque risus, neque sensus, neque intellectio, neque motus voluntarius, sed à formis aliis, quàm elementaribus; ita sapor quoque. Et si nihil esset, quod nobis persuaderet, alias esse qualitates occultas ab elementaribus, saltem in venenis decuit acquiescere.* Idem Scaliger, *Exerc. 218. sect. 8.* ait: *Eorum namque multa diuersas habent ab elementorum qualitatibus proprietates, quæ omnino latent animos temperatos, illudunt curiosis.* Et Th. Erastus, *de occult. med. propriet. cap. 4.* scribit, Eos, qui omnia ad manifestas qualitates deducere conantur, nihil consequi quàm quod ab omnibus veritatis studiosis, & rerum naturalium scientibus meritò derideantur. Mihi, si quod sentio, liberè dicendum, vix vllam rei Physicæ damnosiorem, & quæ optima ingenia irrito & inani labore magis fatigauerit, in Physicam irrepsisse puto opinionem, quàm illorum, qui omnium eorum, quæ in rebus naturalibus accidunt, caussas è qualitatibus manifestis, & quatuor elementis reddere conati sunt.

Iul. Cæs. Scaligeri.

Th. Erasti.

Autoris.

Verùm ne hoc sine ratione pronuntiasse, & laudati modò Viri sine caussa statuisse videantur, rem ipsam pensitemus. Occurrere profectò multas actiones admirandas in rerum natura, & multa in natura fieri, quæ supra vires elementorum sunt, adeò notum est, vt hominis vel imperiti & ignari, vel impudentis sit, talia negare, vel in dubium vocare. Magnes trahit ferrum, & quidem Magnes armatus vix vnciarum duarum, plus quàm libram ferri trahit, & id continuò à se pendulum sustinet, nec vnquam decidere permittit. Nonnulli ita feles auersantur, vt etiam alicuius cistæ inclusæ, & quam nunquam viderunt, præsentiam ferre non possint, vt nisi ea amoueatur, frigidi sudores ipsis erumpant, & animi deliquium immineat. Quæ sit medicamentorum purgantium vis, nemini ignotum, putà, aliquod è fortioribus paucorum saltem granorum sumtum purgans è corpore humores copiosè euacuat. Quam pauca opij grana in corpore mutationem efficiant, & quantam narcosin excitent, nec tyrones Medicorum latet. Notissimum itidem, quæ venenorum vis sit, & quomodo aspidis, scorpij, & aliorum venenatorum animalium tantilla veneni portio in corpus humanum immissa, id totum immutet, homini que etiam mortem afferat. Veneni canis rabidi exigua portio, vbi in corpus humanum seu morsu, seu saliuâ delatum penetrauit, quam longo tempore delitescere, & quàm grauia symptomata excitare possit, *lib. 5. part. 2. cap. 56.* dictum. Quàm admiranda etiam phalangij, seu tarantulæ morsus inducat symptomata, *ibid. c. 57.* relatum. Et quid multa de aliis venenis afferre opus est? Exigua particula veneni pestilentis, quamdiu in fomite aliquo delitescere, & corpore humano communicata, quàm subitò hominem iugulare possit, quotidiana experientia testatur. Et certè si nihil aliud persuaderet, quàm frustrà & temerè multi instituerint omnia ad manifestas qualitates deducere, saltem venena & eorum remedia docere poterant, vt modò è Scaligero, *Exerc. 218. sect. 8.* dictum.

Exempla occultarum qualitatum.

Rationes pro occultis qualitatibus.

Ex quibus omnibus concludimus, actiones has longè alias &

& diuersas esse à qualitatum manifestarum actionibus. Primò enim toto genere diuersæ sunt hæ actiones. Elementa saltem calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant: At hæ actiones longè aliæ sunt. Magnes trahit ferrum, scammonium purgat, opium soporem inducit, venena varia & grauissima symptomata & quidem alia alia in corpore humano excitant, imò hominem subito iugulant. De quo Galenus *6. Epid. comment. 6. text. 5. & 3. de Temperam. c. 4.* expressè scribit, quòd deleteria nequaquam eodem modo agant, quo ignis & aqua, sed totius naturæ suæ contrarietate. Et *lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 1. 12. & 19.* scribit quòd sint, quæ totâ substantiâ nobis contraria sunt. Secundò, modo agendi planè ab elementis discrepant. Neque enim elementa, eorumque qualitates suas vires in exiguo corpore insigniter exercere possunt. Etsi enim summè calidus est ignis, nix summè frigida; tamen, vt rectè Galenus, *3. de Temper. c. 4.* scribit, si quod horum prorsus exiguum est, nullum euidentem in corporibus nostris excitat effectum; imò nec in maiore copia talia, vel calida, vel frigida, vt piper, nix, aqua frigida, hominem enecant. Tertiò, eadem elementa tam subitas in corpore mutationes non efficiunt, at venena quædam in minima quantitate hominem enecant subitò, vel grauissima symptomata excitant, idque citissimè præstant, de quo Galenus, *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit: *Minima portiuncula humoris lethalium venenorum, quæ Deleteria appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibique simili affectione alterat.* Idem, *3. de locis affect. cap. 7.* inquit: *Quis crederet, vel à Scorpionis infixo aculeo, vel à phalangiorum ictibus totum corpus ingenti & inusitata mutatione affici, nisi sæpenumero id accidere videret, præsertim minimam quandam vim, foris in ipsum dimittentibus?* Et paulo pòst: *Marina turturis quemadmodum & terrenis scorpij aculeus in partem extremam, acutissimam illam quidem finitur, vbi nullum foramen est, per quod venenum deijci possit: necesse est tamen, vt excogitemus substantiam quandam esse, aut spiritualem, aut humidam, quæ vt mole minima, ita facultate quàm maxima est.* Et Ælianus, *lib. 9. de Animal. cap. 57.* refert, morsuum vestigia, quæ aspis imprimit, tam obscura & parua esse, vt indicia vix acri oculorum acie deprehendantur. Et Iul. Cæs. Scaliger, *Exerc. 159. sect. 12.* Vt & Hieron. Mercurialis, *lib. 1. de. venen. cap. 6.* scribunt, In Nubiâ, & quæ est Æthiopia sub Ægypto, venenum esse, cuius grani vnius decima pars hominem, vel vnum granum decem homines, intra horæ quadrantem enecet, aut vnum vni homini propinatum, illum statim interimat.

CAPVT II.

De Nomine & Natura occultarum qualitatum.

Manifestæ qualitates.

CVm ergo ex his pateat, dari affectus multos in natura, qui a qualitatibus manifestis deduci non possunt, rectè in Scholis Physicorum & Medicorum qualitates diuiduntur, quòd aliæ sint manifestæ, aliæ occultæ. Manifestæ sunt, quæ sensibus externis, tactui in primis, sunt obuiæ, eóque perceptibiles, quales sunt caliditas, frigiditas, humiditas & siccitas, & aliæ ex elementis proximè ortæ. Occultæ seu abstrusæ & abditæ qualitates sunt, quarum quidem vim ex operatione & effectu percipimus, eas tamen ipsas sensu non apprehendimus. Qualis vis est in medicamentis purgantibus, item venenis, quorum nonnulla quam inferunt corpori, etsi satis manifesta est, eorum tamen actio sensibus externis non percipitur, sed latenter & occultè corpus afficit. Qualitates has specificas alij proprietates, alij substantiæ proprias facultates, Galenus passim a tota substantia agentia, seu substantiæ proprietates *ἰδιότητας τῆς οὐσίας*, vel totius substantiæ familiaritate, & similitudine agentia nominat, & de iis aliquando se librum scripturum *lib. 11. de simpl. med. fac.* pollicetur, imò *6. Epid. comment. 6. text. 5.* allegat illum librum in quo de iis, quæ *κατὰ τὴν ἰδιότητα τῆς ὅλης οὐσίας* prosint vel noceant, dictum sit: qui tamen iniuriâ temporum ad nos non peruenit.

Occultæ qualitates.

Qualitatum occultarum Nomina.

Agentia à tota substantia quæ? Sententia Galeni.

Quid autem sint à tota substantia agentia, aut cur dicantur talia, non ita planum est. Galenus primis qualitatibus ea opponit, & tùm passim alibi, tùm *5. de simplic. med facult. cap. 1.* scribit. *Ostensum est, medicamenta alterare nata esse, aut vnâ qualitate, scilicet aut calefaciendo; aut frigefaciendo, aut humectando, aut siccando, aut dictarum coniugatione quadam, aut totâ substantiâ sua.* Et *ibid. cap. 19.* *Alterant*, inquit, *medicamenta, aut vna qualitate, aut duarum coniugatione, aut denique tota substantia.* Quæ tamen tota illa substantia sit, non explicat nisi quòd alibi *ἰδιοσυγκρασίαν* nominat. Ludouicus Mercatus, *tom. 1. lib. 1. part. 2. class. 1. artic. 2. quæst. 35.* duplex temperamentum statuit, vnum, quod ex qualitatum primarum mutua alteratione resultet; alterum quod ex comminutione substantiarum elementorum ad minima fiat, quâ totum efficiatur, quod sibi sit vndiquaque simile, confusas in se continens qualitates; seu quod sit substantiæ quidam modus, qui grauitatem, duritiem, crassitiem, mollitiem, & similia alia accidentia præ se ferat. Atque duobus hisce temperamentis duplex morbi genus opponi statuit, qualitatum illi intemperiei, morbos intemperiei, huic morbos à tota substantia, sicut prolixiùs hanc sententiam *loco alleg. & in Inst. lib. 2. part. 1. cap. 4.* videre est. Verùm temperiem cum mistione videtur confundere; aut si omnino aliæ adhuc qualitates, præter primarum temperiem, in misto reperiantur, ita vt in vno misto sit plus ignis, in alio plus aquæ, in alio plus terræ, atque in eodem misto aliud sit crassius, aliud tenuius, aliud durius, aliud mollius, qui substantiæ modi dici possunt: tamen accidentia illa potiùs patiendi, quàm agendi sunt principia, & materiam spectant, & si quid tale mistum agit, illud per temperiem agit primarum qualitatum, neque ab isto substantiæ modo tam nobiles actiones deduci possunt, neque ex eo ratio reddi, cur Magnes trahat ferrum, rhabarbarum purget bilem, opium sit narcoticum: Non multùm ab hac sententia discrepat Andr. Cæsalpinus, qui *lib. 3. meth. med. c. 1.* quid sit agere secundum totam substantiam, hoc modo explicare conatur. Primò supponit, non posse accipi per totam substantiam formam misti, è temperamento prodeuntem. Nam piper & allium in quarto gradu esse calida & sicca, non tamen esse deleteria, vt auripigmentum. Deinde statuit, totam substantiam significare non solum formam, sed simul materiam. Tertiò per formam accipit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco, & essentiam omnium effectricum facultatum esse primas qualitates, & omnes actiones & passiones similarium esse opera primarum qualitatum, statuit. Per materiam autem intelligit conditiones materiales, vt crassum, tenue, graue, leue, materiam metallicam aut plantarum, aut animalium, vnde facilitas ad agendum vel patiendum. Quæ facilè mutantur in substantiam corporis nostri, familiaria dici scribit, vt alimenta quæ difficilè, inimica, vt medicamenta; quæ nullo modo, inimicissima, vt venena. Vnde concludit, differre primas qualitates à tota substantia, vt formam per se sumptam ab adiunctâ materia; vel vt totum & partem. Piper igitur & allium, etsi habeant temperamentum nostræ naturæ maxime contrarium: quia tamen habent materiam familiarem, leuem & tenuem, facilè conuertibilem inde eorum feruorem extingui, nec esse deleteria. Cantharides verò, ob crassitiem integras vires retinere ad vesicā, & exulcerare, Auripigmenti materiā esse maxime grauem, & metallicam, nec conuerti posse à nostro calore, ideòque non extingui eius feruorem, sed instar ferri igniti corpori nostro incumbere totâ substantiâ. Verùm, cùm ipse animaduerteret, à materia actionem nullam prouenire, dubitat, quomodo actio à tota substantia materiæ adscribi possit, respondétque, ad primas qualitates pertinere omnem actionem, ad materiam propensionem, facilitatem & difficultatem, ad patiendum sympathiam & antipathiam, v. g. aërea cum spiritibus conuenire, oleum cum resina & pinguibus aquea cum humoribus, terrea cū solidis, proprietates autem totius substātiæ magis in materia consistere quàm in temperamento. Tandem quatuor materias cōstituit, quæ totâ, substantiâ aut conueniant cum corpore nostro, aut alienæ sint. Primò medicamenta purgantia conuenire scribit cum humoribus, quos trahunt, non formâ, cum nulla sit similitudo substantiæ in temperamento hellebori & atræ bilis colocynthidis & pituitæ, sed materiâ. Purgantium enim materiam facilè conuerti in humores quos trahunt, ob affinitatem. Trahunt, inquit, humores temperamento calido, sed similitudine substātiæ proprios humores. Eadem purgantia aliena sunt à corpore nostro totâ substantiâ, quæ non nutriunt. Secundò, alimenta conuenire cum corpore nostro, statuit, & temperamento, quod mediocre est, & materiâ, quæ facilè conuertitur. Tertiò, at sunt malefica & venena, ex toto aliena, & temperamento & materiâ. Tandem alexiteria statuit, partim conuenire cum venenis, partim cum corpore nostro. Cum venenis conuenire materiâ inalterabili cum corpore nostro temperamenti mediocritate.

Cæsalpini.

Verùm mirum tantū, vt habetur, Philosophum & Medicū, in quæstione tam graui tā crassè philosophatum esse, & tā grauiter errasse. Nam primò valde errat, quod formam statuit temperamentum proprium ex calido, frigido, humido, sicco. Forma enim substantia est, temperamentū accidens. Deinde non minùs errat, quòd omnes similarium actiones & passiones, opera primarum qualitatum esse statuit, atque a caliditate etiā vim petrā gādi deducere conatus. Etenim dari effectus qui ad nullas qualitates manifestas reduci possunt suprà satis probatū vt hîc repetere opus non sit. Tertiò & in eo grauiter impingit, quòd totā substātiā potiùs materiā, quam formā esse dicit, eamque saltem facilitate vel difficultate agendi describit. Equidē libenter concedimus, quod qualitates primæ pro varia materiæ dispositione, vario modo agunt, & quòd ignis in ferro candēte vehementius vrit, quàm in stipulis: verùm dū de actione à tota substātia disputatur, non quæstio est de facilitate vel difficultate agēdi, sed de ipsa actionum natura vbi rectè statuimus & suprà satis probauimus, planè & toto genere differre actiones, quæ à qualitatibus primis, & quæ à tota substantia fieri dicuntur. Actiones enim Magnetis purgantiū medicamentorum, venenorū, alexipharmacorū, omnes diuersissimæ sūt ab actionibus, quæ à qualitatibus primis proueniūt, & pendent à suis formis, non à materia. Distinxit certè clarissimè Galenus actiones a tota substātia dictas, ab actionibus qualitatum primarum. In libris *de simpl. med. facult.* plurima loca sunt, in quibus distinguit agentia à tota substātia ab agentibus per primas qualitates. Et *13. method. med. c. 6.* venena ab ea quam ibi tradit, methodo esse seiuncta, nec methodo inueniri posse naturas eorū, docet. Accessè & qualitates primæ, à quibus Cæsalpinus omnem vim agēdi, & secundæ, à quibus facilitatem & difficultatem agēdi deducit, methodo inueniuntur, & iis sua medicamenta per Indicationes

inuenta

inuenta opponantur, & propterea methodo curantur. Id quod non solum *allegato loco*, sed & *ad Thrasybulum, cap.* 8. negat Galenus, vbi scribit: *Eorum, quæ contraria qualitate sunt, methodus est; eorum verò, quæ tota substantiâ sunt aduersa, methodus non est, sed omnia per experientiam sunt inuenta.* Methodus enim est per Indicationem, hæc autem supponit naturam Indicantis notam. Actio igitur à tota substantia est, quæ non prouenit a primis qualitatibus, vtpote quæ sunt accidentia, & pertinent ad dispositionem subiectæ materiæ, in rebus naturalibus compositis, sed quæ ab ipsa rei essentia prouenit. Equidem totius substantiæ nomen totum mistum significat, cui definitionem & indiuiduationem tribuit, & ad illa proficiscitur operatio propria, primariò tamen illa fluit à forma, & quidem, vt Auicennas ait, ea forma elementis superueniente. Quartò & hoc falsum, quòd ea salem, quæ facilè conuertuntur in substātiam corporis nostri, familiaria dicantur; quæ verò difficulter mutantur, medicamenta; quæ nullo modo, venena, & corpori nostro inimicissima sint. Etenim dantur multa terrarum & lapidum genera, quæ nullo modo in substantiam corporis nostri mutantur, & tamen nullo modo venena sunt, ideò, quia formâ illâ, & vi agendi nostro corpori aduersa destituuntur: contra verò cicuta, napellus & similia, non ita sunt crassa, grauia & densa, vt lapides, & nihilominus maximam agendi & corpori nostro nocendi vim habent. E quibus omnibus apparet, falsa, esse pleraque, quæ de quatuor generibus eorum, quæ tota substantia cum corpore nostro conueniunt, aut ab eo aliena sunt, dicuntur. Falsum enim purgantia per calorem trahere: Hunc verò humorem, ob materiæ dispositionem. Quæ enim conuenientia in materia est hellebori albi cum atra bile, Quæ scammonij, cum bile flaua, Quæ mechoacannæ, & gummi gotte cū serosis humoribus. Falsum, vt dictum quòd venena ideò sunt venena quia sunt immutabilia. Dantur enim, quæ sunt mutabilia, & nutriunt, vt cicuta, quæ sturnis helleborus, qui coturnicibus alimentum est & tamen sunt venena. Contrà dantur lapides & terræ, quæ sunt immutabiles, & tamen non sunt venena. Falsum tandem, quòd alexiteria conueniunt cum venenis materiâ inalterabili, cum corpore nostro mediocritate temperamenti. Nam multæ plantæ sunt alexiteriæ quæ à corpore nostro alterantur, & multa dantur alexipharmaca, quæ non sunt temperata, vt ruta, angelica, scordium, theriaca, Mithridatium, & plurima alia.

Francisc. Valeriola.

Rectiùs longè de tota substantia sensit & scripsit Franciscus Valleriola, *commēt. in lib. Gal. de Constit. art. pag.* 42 t. Verba eius integra adscribere libet: *Non enim, inquit, ab Heruclij lapidis aut qualitatibus elementaribus, aut miscellà ex illis fieri attributio fit; sed magis ab illius substantia, & specifica forma, peculiarique illâ vi ac potestate cælesti illi ac formæ indita, per quam id cælitùs operatur. Vt à nullo Philosophorum alia reddi affectionis huius ratio vsquam possit, quàm quòd hac substantia id virium à forma sua specifica cælitùs illi attributa habeat, vnde id suapte naturâ efficere queat, Vt scammonio bilem detrahendi, cnico pituitam, helleboro atram bilem. Itaque quæcunque merito suarum formarum vnum quippiam agunt, quod illis peculiare sit ac proprium, id quidem à tota substantia iure merito operari dicentur: quod in nullam, aliam, quàm in propriam rei agentis substantiam referri ea actio possit. Nam cùm formis res diuinius aliquid temperamento sit, vt & Plato Mesuéus, Auicennáque voluerunt, necessarium quidem est, quod à forma essentiali, qua tota res substātia est, efficitur, id sublimiore quodam modo, atque etiam magis occultiore fieri: nempe quòd occulta sit nobis ea substantia atque forma, vnde operatio ceu à propria caussa manat. Vnde haud immeritò cæcam eam caussam, cæcamque potestatem, eámque etiam proprietatem, quæ talem naturam insequitur, vocare solemus, quòd sensibus nostris obuia ea natura non sit, minúsque perspecta; atque ob id aperiant talium actionum rationem reddere minime valemus; nisi hanc vnam tantum, à vera cognitione atque scientia valde remotam, quòd hoc illi substantiæ atque naturæ proprium sit, vt equo hinnitus grunnitus suibus, bobus mugitus, ouibus balatus, elephantis barritus, canibus latratus, homini risus. Cur verò sit, nemo quisquam, nisi qui solus omnia nouit, Deus opt. Max. idémque sapientiæ fons sciuit vnquam, præter id solum, quòd proprietates hæ & actiones suas formas & rerum naturas quibus insunt, perpetuò sequantur.* Summa: Valleriola in ea sententia est, & quidem rectè sentit, agentia à tota substantia ita dicta esse, quòd vitium harum nulla alia caussa sit, & reddi possit, quàm forma substantialis. Quæ sententia ipsa tamen aliquâ adhuc explicatione indiget. Etenim & ipsæ elementares qualitates à suis formis fluunt. Verùm cùm de agentibus à tota substantia dictis sermo est, non quæritur de elementis, vt corporibus simplicibus, aut de mistis ex elementis simpliciter, sed de rebus naturalibus compositis perfectioribus, quæ altas supra elementa formas habent. In his ergo etsi quoque dentur actiones, quæ à temperie qualitatum primarum fluunt: tamen quia qualitates primæ ab elementis pendent; elementa verò in corporibus naturalibus altis non rei substantiam perficiunt, quod formæ nobilioris est, sed materiæ loco sunt, & nobiliori formæ subiacent: actiones hæ, quæ ab occultis proprietatibus, quarum proxima & vnica caussa est forma, proueniunt, à tota substantia fieri dicuntur.

Occultæ qualitates cur ita dicantur.

Occultæ verò hæ qualitates nominantur, quòd ipsæ sensibus non sunt obuiæ. Etenim quòd à formis suis fluunt, ipsis cum omnibus qualitatibus propriis commune est: Et quòd ignis calefacit, nulla alia caussa dari potest, quàm quòd vis hæc à forma eius fluit: sed in hoc est diuersitas, quòd qualitas per quam ignis calefacit, caliditas putà, nobis manifesta est, & tactu perceptibilis, & propterea ignis calefacere, quia calidus, aqua humectare, quia humida, dicitur: At in agentibus totâ substantia dictis, qualitas illa quâ mediante forma agit, ignota, occulta, & abstrusa est, v. g. quia in magnete qualitas, per quam ferrum trahit, occulta est, statim ad formam ipsam recurrimus, & à tota substantia seu forma magnetis, actionem illam prouenire dicimus, qualitatem verò ipsam occultam nominamus.

Occultæ qualitates an reijciendæ.

Etsi verò nonnulli qualitates has, quia occultæ nominantur, derident, ac ignorantiæ asylum appellant: tamen imbecilla mētis nostræ acies ad inuestiganda naturæ penetralia hoc modo potiùs accusatur, quàm qualitates hæ culpantur. Si enim vera qualitatum harum origo, de qua non ita multi sollicitì fuerūt, inquiratur, eius cognitio non minùs certam scientiam parit, quam qualitatum manifestarum notitia: Et vt Auicennas, *de virib. cord. tract.* 1. *c.* 10. loquitur, sicuti sciens ignem propter caliditatem calefacere, verè scit, & non ignorat. ita qui scit magnetem attrahere ferrū, quia virtutem habet, cuius natura est, attrahere ferrum, procul dubio sciens est, & non ignorans. Et postea: *Ignorantia caussarū*, inquit, *penitus huius virtutis in magnete non est mirabilior, quàm ignorantia caussarum disponentiū res ad rubedinem, aut citrinitatem, aut corpus, aut animam. Sed de rebus quidem consuetis admiratio cadit, & negligit anima de ipsis inquirere. Quod autem rarò est, excitat admirationem, & inducit ad inquirendum, & ad speculandum de caussis eius.* Et mox: *Si ignis esset res difficilis inuentionis, & de longinquis partibus afferretur, admiraretur vtique vulgus de proprietate eius amplius, quam de proprietate corporum cæterorum, & inquireret attentius de caussis proprietatis ipsius, quàm de caussis aliarū proprietatum, quoniam ipsius operationes valde mirabiles sunt. Etenim præsentia eius extrahit visum de potentia ad actum, & tangi se prohibet, & ascendit sursum, & ascendere facit ea, quæ vincere potest, & generatur ex modico ipsius in vna hora quantitas magna, & corrumpit omne illud, cui obuiat, & transmutat ad sui substantiam, nec etiam minuitur, si accipiatur ex eo. Et hæc quidem in veritate mirabiliora illis, quàm tractus ferri à magnete, vel quàm cætera proprietates. Sed quoniam ista visitata sunt, & quotidie apparentia, cadit ab eis admiratio, & sollicitudo perquirendi caussam ipsorum. Actio verò Magnetis, quia rara est & inusitata, inducit admirationem, & prouocat ad inquirendum de caussa ipsius.* Interim in hac humanæ mentis caligine, æquè forma ignis ac magnetis nobis ignota est, & vt Scaliger *Exerc.* 307. *sect.* 29. ait: *Forma res diuina est, cuius exquisita cognitio nos latet. Quare vlterior disquisitio morosi atque satagentis animi est. Humanæ sapientiæ pars est, quædam æquo animo nescire velle.*

CAPVT III.

De Qualitatum Occultarum Origine.

Origo qualitatum occultarum.

ETsi verò hæ qualitates occultæ sunt: tamen cùm, si caussas suas reducantur, scientiā pariant, vt modò dictum, omnino qualitatum harum origo diligenter inuestiganda. Quanquam autem qualitatum occultarum originem inuenire longè difficillimum sit, & à paucis tentatum: tamen in ea re aliquid conari, omnino operæ pretium est. Sunt verò variæ & diuersæ de origine qualitatum occultarum, sententiæ. Primò enim reperiuntur quidam, qui nomen qualitatum occultarum admittūt, dum verò ad rem ventum est, & de origine earum inquiritur, ad elementa, & eorum qualitates relabuntur, & ex eorum mistione & temperie occultas qualitates deducunt, occultásque qualitates à peculiari primarū temperie, quam ἰδιοσυγκρισίαν nominant, prouenire, seu esse idem cum peculiari illa temperie, aut ἰδιοσυγκρισία, existimant. A sententia hac an Galenus planè alienus fuerit, dubito. Equidem quid in libro illo, quem de agentibus à totius substantiæ proprietate scripsit, senserit vel scripserit, non satis constat, cùm librum illum iniuria temporum nobis eripuerit. In aliis tamen scriptis, etsi actionem à qualitatibus primis actioni à tota substantia sæpe opponit, vt *cap. præced.* dictum: tamen nonnunquam etiam omnium remediorum effectuum caussas temperiei quatuor qualitatum attribuisse videtur. Nam in *lib.* 1. *de elem. c.* 7. scribit: corpora nostra alterari tantùm calefacta, refrigerata, exsiccata, humectata. Solas enim has qualitates totas transmutari per totam substantiam. Et cùm in *lib.* 3. *de temper. c.* 3. dixisset, quatuor corporis facultates, attractricem, retentricem, alteratricem & segregatricem, esse effectus totius in quouis corpore substantiæ, addit, totam illam substantiam constare è calido, frigido, humido, sicco, inter se mistis. Et *cap.* 4. principij loco obseruandum esse docet, cuiuslibet corporis proprietatem quandam temperamenti esse, quæ huic quidem naturæ sit conueniens, ab hac verò dissentiens; atque hinc deducit, cur alia aliis nutrimenti, vel pharmaci loco sint, ex. gr. cicutam sturno, veratrum coturnici esse nutrimentum, quæ homini sint medicamenta; siquidem coturnicum & sturnorum temperies assimilare sibi veratrum & cicutam possit, quod hominis temperies non possit.

Manifestæ qualitates quæcunque modo mistæ non faciunt occultas

Eodem ferè modo posteriores plurimi, etsi experientiā cōuicti, qualitates occultas dari fateri necesse habeant, vbi tamē ad rem, & quæstionem de earum origine ventum est, subinde ad qualitatū primarū temperamentū relabuntur, résque naturales saltem

saltem per mistionem elementorum & temperamentum constitui & per temperiem qualitatum primarum solùm differre credunt. A qua sententia non alienus videtur Th. Erastus, qui, *de occult. med. qual. lib. 2. c. 12.* dum occultarum qualitatum genera constituit, quarum alterum formæ tribuatur, alterum temperamenti proprietatem consequatur, quorum prius rebus saluis abesse non possit, nec remanere post formæ ablationem, sed quod certæ speciei indiuiduis omnibus semper adsit; alterum verò genus, quale est medicamentorum, temperamenti sobolem & accidentia esse statuit: *ἰδιοσυγκρισίαν* tamen, *ibid. cap. 13.* ita explicat, dum scribit, quòd ea dicantur manifestis qualitatibus agere, quæ ex superantibus in mistione qualitatibus agunt; quæ verò non vnâ duntaxat, duabúsve qualitatibus in mistione cætera superantibus agant, sed totius materiæ ex tot & talibus partibus concretæ & mistæ vi nos afficiant, ea totâ substantiâ agere: seu, vt *seq. cap.* sese explicat, dum dicit, semper totam substantiam, totúmque temperamentum, non tantum temperiem ex mutua qualitatum primarum actione & permistione ortam, & in abstracto consideratam, intelligere, sed vnà cum hac subjectam quoque materiam comprehendere, hoc est temperiem in tot & talibus materiæ partibus insidentem, seu ex tot & talibus materiæ partibus conflatam, sic nominare. Ex quibus omnibus paret, plurimos, etsi occultas qualitates admittant, subinde tamen ad elementa, eorúmque mistionem recurrere.

Verùm cùm verò diximus iam alibi sæpius, è qualitatibus primis quocunque modo mistis & temperatis occultas qualitates tantarum virium, & quæ supra facultatem sint suorum principiorum, oriri non posse. Neque enim, siue separatæ, siue quocunque modo coniunctæ qualitates primæ, imò elementorum formæ & materiæ considerentur, tales effectus, qui supra omnem eorum potentiam, sortem & conditionem sunt, quales in purgantibus, venenis, & alexipharmacis animaduertuntur, edere possunt, ipséque D. Iohan. Freytagius, quod acceptamus, agnoscere necesse habet, ex inscrutabili & indicibili mensura & proportione elementorum ad mistionem concurrentium, & inde resultante temperie occultas qualitates non oriri, & proportionem qualitatum manifestarum ignoratam, ex apertis non facere occultas, aut temperiem talem, quæ occultæ qualitatis nomen iure sibi vendicet, & manifestas eas non inducere occultarum naturam, nec essentiam mutare propter vllum mistionis modum, esse & manere elementares qualitates, etiam sub incognita craseos mensura, & semper sequi mistum naturam prædominantis elementi, nec peculiarem illam elementorum in mistis mensuram producere vim aliam, quam quæ ab elemẽtaribus qualitatibus contemperatis resultare queat; & vti hæ permistiones non mutant naturam, neque essentiam exaltant: ita nec actionem, quæ eiusdem conditionem & virtutem superet, hoc pacto edere valere: cùm vniuersalis & infallibilis sit veritatis regula. Quod nihil agat vltra vires suę speciei. Et omnino argumentum, quo vtitur I.C. Scaliger, *Exerc. 304. sect. 20.* ad probandum, animum non oriri ex elementis, generale est, quod hîc etiam locum habet. *Est,* inquit ille, *in anima potestatibus, quod nunquam fuit in potestate elementi cuiusdam. At nihil est in quapiam re, quod non fuit acta in suis principiis. Principia namque sunt actus eorum, quorum sunt principia, at in animâ est facultas ad mouendũ antrorsum, retrorsum, dextrorsum, sinistrorsum, quod in elemẽto nullo. Alia quoque longè illustriores sunt animæ potentia, qua non sunt in elementis.* Quod enim Scaliger dicit de facultate animę, idem dicere possumus de facultatibus magnetis, medicamentorum purgantium, venenorum, & aliis. Nihil enim agit vltra virtutem suæ speciei, & nihil potest causare vltra actum suum adæquatum, cùm is potentiæ virtutem impleat. Et licèt aliæ vires sint in misto, quàm in singulis simplicibus seorsim sumtis: tamen vires eæ non sunt aliæ, quam elementares, & quas singula elementa coniunctim considerata habent, id est, qualitatum primarum temperies. Etenim siue duo, siue quatuor, siue plures ad cœnam *ἀσύμβολοι* conueniant, omnes esurire necesse est. E. g. si quatuor colores misceantur, color quidem à singulis quatuor diuersus oritur, nihil tamen aliud oritur quàm color, non vis, qualis est in opio, scammonio, & similibus. Eodem modo, licèt qualitates quatuor primas misceas ac remisceas, aliæ quidem qualitates seu temperies oriuntur, quàm simplex siccitas, caliditas, frigiditas, humiditas, tamen nulla alia inde oritur qualitas, quàm elementaris, seu elementare temperamentum.

Instrumenti natura & ratio.

Neque alicuius est momenti, quod dicunt, qualitates manifestas tam nobiles edere actiones, quatenus à forma specifica & nobiliore diriguntur. Equidem formæ illæ nobiliores & superiores, etiam temperie qualitatum elementarium ad certas actiones edendas vtuntur, sed eas sui generis. Et omnino diligenter hîc ratio instrumentorum explicanda, & monstrandum, quod nullum instrumentum, etiam dum ad effectum nobiliorem dirigitur, ab agente superiore vltra virtutem suæ speciei agit. E. g. statuarius dum è ligno statuam facit, vtitur ad eam rem instrumento non vno, sed variis ad diuersos vsus, circino ad dimetiendum, serrâ ad secandum, dolabrâ ad dolandum, scalpro ad superflua tollenda, malleo ad impellendum. E quibus omnibus actionibus tandem statua emergit. Ita natura ad varias actiones vtitur peculiaribus instrumentis, videt oculo, audit aure. Et quamvis calore, vt instrumento generali, ad plures actiones vtitur: tamen illæ actiones primariò calori non sunt adscribendæ, sed animæ, quæ chylificâ vi chylum *αἱματοποιητικῇ* sanguinem, *σπερματοποιητικῇ* semẽ generat. Et sicut serrâ, quisquis eâ etiam vtitur, non aliud quam sectio fit: ita calor ille nihil aliud agit, quàm calefaciat, quanquam pro virtutis principalis ratione nobilior effectus sequatur: Et aduersarii, quomodocunque se torqueant, tamen ipsa veritas ipsos eò adigit, vt veritatem fateantur, vnde D. Iohan. Freytagius ita scribit: *Principium, quod operatur, est forma; principium quo, est qualitas. Itaque ipsa actio non instrumento, sed principali efficienti assignanda.* Et mox: *Etsi nulla forma substantialis operetur, nisi per qualitates: tamen non sequitur, harum duntaxat operâ fieri nobiles istas operationes, quandoquidem longè sit supra earum virtutem & conditionem illa agendi potestas. Sic calor, quando dirigitur à forma ignis, vrit, cum vero vt instrumentum, animæ inseruit, talia patrat opera, quæ longè excedunt suam naturæ conditionem. Viuificat enim, generat, producit spiritus, chylificat, adeoque vitæ autor & conseruator est. Nec enim accidens id per se efficit, quod suâ natura sublimius est, & perfectio effectûs non excedit perfectionem efficientis. Quamobrem vti vis instrumenti dependet à directione caussa principalis, ita maximè illa actiones, quæ instrumenti, seu elementarium qualitatum potentiam superant, proficiscuntur à formarum principaliter agentium virtute, adeo vt si maxime verum fuerit nullam formam substantialem agere, nisi per qualitates ministras, tamen ipsa causalitas efficientis principalis nequaquam his instrumentis saltem munere fungentibus adscribi possit.*

Formæ non solum qualitatibus manifestis pro instrumento vtuntur.

Quæ confessio etsi satis ingenua sit: tamen nondum probatum, quòd nobiliores illæ & specificæ formæ saltem qualitatibus elementaribus vtantur. Vt enim, vt modò dixi, nulla alia actio serrâ fieri potest, quam sectio: ita nulla alia actio à calore, quam calefactio, ad alias verò actiones natura aliis qualitatibus vtitur. Neque enim illæ formæ specificæ sunt steriles, sed vt ab elementorum formis fluunt caliditas, frigiditas, humiditas, siccitas: ita ab his sui generis nobiliores qualitates. Et vt faber non dolat securi, sed dolabrâ: ita formæ illæ ad singulas actiones sui generis qualitatibus vtuntur. Magnes non trahit ferrum caliditate, frigiditate, humiditate & siccitate, aut ex his ortâ temperie, sed occultâ qualitate. Eodem modo opium non manifestis qualitatibus, aut ex his ortâ temperie, sed qualitate occultâ narcoticum est. Nimirum, vt res essentiis differunt, ita etiam operationibus & instrumentis. Et quomodo actiones tales à qualitatibus elementaribus, aut ex elementorum mistione ortis qualitatibus, quatenus à forma superiore & specifica diriguntur, prouenire possunt, cùm sæpissimè à formis illis separentur, & actiones tales edant, dum ab aliis formis ampliùs non diriguntur? Ita opium narcosin inducit, vbi iam à papauere, cuius succus est, separatum est. Rhabarbarum purgat, dum anima & forma rhabarbari specifica ampliùs non adest. Venenum canis rabidi hominis corpori immissum, longo pòst tempore integrum in corpore conseruatur, & post longum temporis interuallum sese exserit, etsi canis rabidus dudum occisus sit. Et à qua forma superiore diriguntur pestilentis, & aliorum venenorum actiones?

Falsa opinio de origine qualitatum occultarum D. Ioh. Freytagy.

Quæ omnia, cùm ita plana sint, vt negari non possint, & ipse aduersarius concedere necesse habeat, ab elementorum qualitatibus, quocunque modo temperatis, non aliam vim, quàm elementarem prouenire, & infallibilem veritatis regulam esse, Nihil agere supra virtutem suæ speciei: Ipse nouum originis modum qualitatum harum comminiscitur, eúmque vt crambem, non bis, sed multò sæpiùs coctam & recoctam aliquoties reponit, & omnis suæ de origine formarum, & qualitatibus occultis opinionis fundamentum constituit: nec tamen vllâ ratione eum vnquam probat. Ideóque quâ facilitate ab eo proponitur, eâdem facilitate negari potest. Ait enim, in qualibet mistione nouam formam educi, & semper manentibus priorum gradibus, alios aduenire, & simul cum his nouas qualitates emergere, & materiam primò formas vniuersales, iisque mediantibus, particulares, donec tandem ad indiuiduorum peruentum sit, assumere, atque ita primò formas essentiæ, deinde existentiæ inducere, & quidem primas propter postremas. Seu, vt alibi scribit, naturam ad rerum generationem primò recipere formas essentiæ, deinde existentiæ, seu educere primò formas vniuersales, iisque mediantibus particulares, donec ad indiuidualem & existentiæ perueniat. Primas illas esse propter postremas, neque illarum essentias propter vltimæ inductionem perire, vel aboleri, sed vt nobilioris formæ nobilius esset subiectum, suo rigore seposito quasi materiæ vicem recipientes, eiusdem se submittere potestati: & ex hac qualitatum à diuersis formis ortarum contemperatione, corporúmque seminaris formis, materiæ seu potentiæ naturam quodammodo induentibus, mistione, oriri indicibilem quandam *ἰδιοσυγκρισίαν*, quæ rectè occultæ qualitatis nomen quodammodo mereatur.

Verùm quod aliàs semper fieri solet, vt qui veritatem semel impugnare sibi proposuit, quicquid etiam fingat & comminiscatur, in multa absurda incidat: id etiam hîc euenit, & falsa falsis, absurda absurdis cumulantur. Primò enim quidem verum est, formas nobiliores requirere nobiliorem materiam, & ad illam materiæ dispositionem, vt sit formæ specificæ idoneũ

subiectum

subiectum, etiam permanere formas illas inferiores: tamen iam quæritur, quænam illarum formarum natura & origo sit; an nimirum talis, qualé ille comminiscitur, scilicet ex varia elementorum mistione ac remistione, & an occultæ qualitates proueniant ex qualitatum a diuersis illis formis ortarum contemperatione. Vtrumque falsum & absurdum esse dicimus. Primò enim, si formæ illæ ab elementorum formis variè mistis & remistis proueniunt, simpliciter elemẽtares sunt, & vt modò probatum, nobiliorem, quam elemẽta, effectum edere non possunt. Sit enim, vt primò elementa simplicia misceantur, forma quæ inde emergit, nonnisi elementaris erit: mista hæc, quæ talem formam habent, iterum misceantur, iterum nihil quàm elementare proueniet: & fiat hoc sæpius, tamen ex elementaribus formis nonnisi elementares emergent. Si verò dicat, formã illam esse nobiliorem, quàm elementares, iam non simpliciter ab elementis erit, & si nobilior est, mecum sentit. Sed quæ talis formæ nobilioris origo? Dicit, Naturam eam ex elementis educere. Quænam verò Natura? Si agens eiusdem speciei, potiùs inducitur, aut materiæ communicatur, quam educitur, & ita rursum mecum sentit. Aliud agens non vniuocum si afferat, & simpliciter dicat, educi e potentia materiæ, verba affert, nihil rei, & figmento illo, de eductione formarum è potentia materiæ alibi satis refutato, errorem suum palliare conatur. Et hoc modo omnes formæ originem suam materiæ primæ debent. Si enim primò è potentia materiæ educuntur formæ elementorum, ex his mistis aliæ formæ, atque ex his iterum aliæ: omnes consequenter è materia prima oriuntur. Et omnino varia mistorum mistio & remistio, & inexplicabilis qualitatum inde ortarum contemperatio nihil nisi elementare producit.

Mistum duplex.

Et ne in vocabulo Misti aliqua ambiguitas lateat, intelligendum Mistum, vel propriè dictum, & simpliciter, & quatenus tale; vel impropriè ita dictum. Si mistum propriè ita dictum, & quatenus tale intelligatur, misceantur sanè, vt dictum, primò quatuor elementa, atque inde mista aliquot emergant, ea tamen nil præter elementa habebunt. Hæc mista rursum misceantur & remisceantur, quoties & quomodolibet nihil nisi elementare inde emerget, & tale mistum proinde nobiliores actiones, quàm elementa, edere non poterit. Neque enim in mistione aliam naturam induunt, nec essentiam mutant, propter varium mistionis modum. Sunt, manéntque elementa sub quocunque mixtionis modo. Si verò per mistum intelligatur species aliqua perfecta corporis naturalis, v.g. Adamas, magnes, ferrum, aurum, corallia, &c. tum rectè illud Scaligeri vsurpatur, quod *Exerc.* 209. *sect.* 20. habet. *Qua in istis*, inquit, *dico simul, omnẽ formam cuiuscunque perfecti misti, etsi non est anima, vt in adamãte, naturam esse quintam, aliam à quatuor elementis.* Et si modo ab Aduersario proposito res naturalis fieret, & mediãtibus formis primis perueniretur ad particulares, tandémque ad indiuiduantes, omnium viuentium formæ, tam plantarum, quàm animalium, ex elementis excluderentur. Id quod in Alexandro acriter reprehendit idem I.C. Scaliger, *Exerc.* 307. *sect.* 12. *Si*, inquit, *vt illa bellua, carnifices animarũ, temerè lingũt, anima constaretur ex elementorum formis, ipsa forma corrupta plus posset, quàm integra. Quòd si integra ab istis intus in composito seruantur, necesse est ab aliqua potẽtia ab eis diuersa & misceri ad certos fines, & certis finibus contineri. Non enim ex illis actu existentibus fieri potest vnũ per se, nisi à potestate superiore, quã* ἀρχὴν τῶν ζώων *appellat Aristoteles.* Et quæ de gradibus & remistione formarũ dicũtur, figmenta sunt. Formæ enim non recipiunt magis & minus, sed earum essentia ἐν ἀτόμῳ consistit. Summa: modus ille generationis rerum naturalium, quem D. Freys. fingit, & toties inculcat, cum rerum natura non congruit. Non enim, v.g. dum generatur pæonia, primò miscentur elementa, atque hinc formæ educuntur vniuersales. His rursum mistis, & retractis aliæ formæ particulares, iisque rursum mistis & mediantibus educitur forma indiuidualis seu existentialis pæoniæ. Nunquam in natura hoc factum, neque fiet. Sed si in terram semen à pæonia generatum, vel radix eius coniiciatur, atque calore Solis foueatur, radiculas primùm anima in semine existens agit, & per eas humorem alimentarium à terra pro plantæ pæoniæ formatione necessarium attrahit, atque ex eo caulem, folia, flores, & omnia, quæ ad pæoniæ constitutionem sunt necessaria, format.

Qualitates occultæ non oriuntur à qualitatibus primis.

Deinde eadem est qualitatum ratio. Etenim ex mistione elementorum nihil nisi elementare oritur, neque ex qualitatum primarum contemperatione aliæ, quàm elementares qualitates proueniunt. Et quid opus est, à qualitatum è diuersis formis ortarum indiribili contemperatione deducere qualitates occultas; Hoc enim modo non essent simplices eæ, sed compositæ. Sunt verò omnino & planè simplices, & à suis formis simplicibus ortæ; cùm formæ illæ vltimæ non sint steriles & otiosæ, sed sui generis qualitates producant. Nam, vt ab ignis forma simplici fluit caliditas, ita à simplici forma magnetis fluit vis trahendi ferrum, quæ simplex est qualitas; à forma illa, quæ est in rhabarbaro, fluit qualitas & vis bilem purgandi, quæ simplex est; & eadem qualitatum aliarum occultarum ratio.

Qualitates non educuntur è potentia materiæ primæ.

Et quocunque se vertat, vltimum eius refugium est materia prima, è qua tam formas, quàm qualitates omnes educi putat, ita enim, *de morbis totius substantiæ, thes.* 17. scribit: *Cum certum sit formam rerum, seu separabilem, qualis anima humana, seu inseparabilem, vt cæterarum rerum, nullam generare qualitatem materiæ, nisi ex subiecta materia potentia, necesse est ex elementarium corporum materia, omnibus communi, eiúsque potentiã, tam educi qualitates occultas, quàm ex forma ignis cum materia prima coniunctione summus calor, eu manifesta qualitas pronascitur.* Quo quid absurdius vix dici potest. Etenim qualitates nec manifestæ, nec occultæ, nec cuiuscunque generis, educuntur è potentia materiæ primæ, sed fluunt ab ipsarum formarum essentiã. Deúsque non creauit formas & animas otiosas, inefficaces, & viribus destitutas, sed suis qualitatibus, & proprietatibus, ac viribus instructas, quas illæ adæquato suo subiecto, non materiæ primæ, communicant. Et aune vis videndi, cùm in aliis animantibus, tùm in homine, itẽ imaginatio, memoria, & reliquæ qualitates ac proprietates animæ, educuntur è potentia materiæ primæ, seu elementaribus corporibus omnibus communi?

Qualitates occultæ non fluũt à cœlo.

Sunt postea nonnulli, qui à cœlo infundi istas qualitates existimant. Verùm cùm iidem negare non possint, omnes qualitates & proprietates a formis suis fluere, concedere necesse habent, etiam has qualitates, etsi à cœlo proueniant, mediantibus formis suis prouenire. Verùm alibi pluribus probatum est, formas non prouenire a cœlo.

Qualitates occultæ oriũtur à suis formis.

Quæ omnia ergo cùm falsa sint, rectissimè statuitur, vt omnes alias qualitates & proprietates ita etiam has à formis suis prouenire. Vtrùm quænam illæ formæ sint, portò inquirendum. Quod vt expeditiùs & faciliùs fiat, primò qualitatum harum secundum subiecta sua differentiæ, seu substantiarum quibus hæ qualitates insunt, differentiæ inuestigandæ sunt, è quibus apparebit, non omnes eandem habere originem. Suus enim

Occultarum qualitatum differentiæ.

corpore alia viuentia, alia non viuentia; & non viuentium alia vitam habuerunt, vt rhabarbarum, absinthium; alia non habent, nec habuerunt.

Primò ergo nullo modo negandum esse puto, quòd viuentium quædam sint, quæ occultas vires habent, quæ immediatè ab earum forma fluunt. Ita torpedo viua tangentis stuporem inducit, mortua etiam in cibum venit. Echeneis, piscis viuus, nauem sistit, mortuus verò id non præstat, & si nauis piscibus talibus mortuis operiretur, non sisteretur. Et procul dubio tales occultæ proprietates in natura plures sunt, quæ nos latent.

Deinde sunt quædam, quæ non viuunt, quæ tamen suas & ipsa actiones habent, quæ a forma ipsarum specifica procul dubio proueniunt. Sic magnes trahit ferrum, & ad polum mouetur, aliique lapides & gemmæ suas à formis ipsarum specificis profluentes habent vires.

Tertiò sunt quædam, quæ vixerunt, sed non ampliùs viuunt. Sic rhabarbarum emortuum iam purgat; Pæonia radix medetur epilepsiæ, Cornu cerui venenis resistit.

Quartò quædam à viuentibus proueniunt, vitam tamen non habent, quæ nihilominùs occultas qualitates & vires insignes, tam ad morbos inducendos, quàm curandos obtinent. Et quidem alia generantur in iis naturaliter, vt aloë, scammonium, succus napelli, cicutæ venenum scorpionis, aspidis serpentis; alia præter naturam, vt venenum canis rabidi, pestilens.

E quibus iam manifestum euadit, non omnium qualitatum occultarum eandem originem esse posse. Equidem, omnes rerum naturalium proprietates suis subiectis per formas, a quibus fluunt, insunt, & à rebus subiectis incolumi earum substantiã, separari non possunt: ab aliis tamen formis aliæ qualitates fluunt, & aliæ formæ aliam habent materiam, & subiectum, in quo etiam hæ qualitates reperiuntur.

Materia quotuplex.

Materia autem ista est vel remota, qualis sunt elementa, vel vltima & proxima, vel mediata, respectu formæ specificæ. Ἔσχατη seu οἰκεῖος ὕλη, seu materia proxima, non nisi vna vni formæ substantiali & specificæ subiicitur, & cum forma hac simul est, & simul interit. E contrà quamdiu materia hæc salua est anima manet; illã abolitã, anima aboletur, vel abscedit. Talis materia in animalibus est corpus calido innato & influente, perfusum, quod si mutatur, animal, cùm anima ampliùs idoneum subiectum non habeat, emoritur. In plantis equidem calor influens actu non percipitur: quiddam tamen in plantis esse, quod ei respondeat, ex eo patet, quòd planta, deficiente idoneo subiecto, & humido alimentali destituta, emoritur.

Est tertiò & materia quædam media, quæ formã specificã non ampliùs præsente manere potest, quam calidum innatum præcipuè in viuentibus constituit, a qua illæ medicamentorum, a plantis & animalibus ampliùs non viuentibus petitorum occultæ vires fluunt. Vt ita classes quædam sint occultarum qualitatum, à diuersis causis pendentium: quam differentiam qui neglexerit, & in genere de omnium harum qualitatum causis inquirere voluerit, valde errabit.

Occultæ qualitates soli alicui speciei viuentium propriæ.

Primò enim sunt occultæ qualitates à viuentibus fluentes, & quidem omnibus eiusdem speciei indiuidui propriæ. Etsi enim de modo actionis etiam in his aliquid dubij moueri possit; tamen, quia actiones istæ nonnisi in viuentibus reperiuntur, non verò in mortuis, & quidem omnibus eiusdem speciei indiuiduis, statuimus, eas qualitates occultas è formis viuentium specificis prouenire, & ortum habere. Exemplum harum qualitatum & actionum suppeditat echeneis, seu remora, cuius vim tum alij, tum in primis Plinius, *lib.* 32. *c.* 1. admiratur. *Ruant*, inquit, *venti licèt, & sæuiant procellæ, imperat furori, viresque tãtas paruus admodũ pisciculus compescit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, nõ machinæ põderis irreuocabili iacta. Infrenat impetus, &*

demat venti rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo, quam adhærendo. Hac tantilla est satis contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armata classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur velut è muris. Heu vanitas humana! Cùm rostra illa, ære ferróque ad ictus armata semipedalis inhibere possit, ac tenere reuincta pisciculus. Hæc Plinius. Id quod tamen viuus saltem præstat, non verò mortuus. Torpedo quam vim habeat notissimum est: nempe, quòd non solùm tangentes alligat, sed per ipsum etiam rete obtorpescacientem granedinem piscatorum manibus inducit. Ac narrant quidam, periclitatum sæpe, si quis cùm viua elabitur, superne interea manibus aquam agitet, vim ad manus temeantem obstupefacientem penetrare: eadem tamen mortua in cibum etiam nonnullis cedit. Quam admirandæ basilisci viuentis vires sint, videatur in *Epit. nostra Phys. l. 7. cap.* 10. Mortuus tamen idem sine periculo tractari potest.

Occulta proprietates individuorum.

Secundò, sunt miræ & occultæ qualitates, quæ in rebus quibusdam viuentibus, sed non omnibus eiusdem speciei, sed aliquibus tantùm indiuidui reperiunt. Ita alij caseum, alij aliud genus cibi auersantur, eóque nonnisi cum damno valetudinis vtuntur. Reperiuntur, qui rosarum odore offendûtur. Nonnulli felis præsentiam etiam latentis, & quam non vident, ferre non possunt. Et sunt omnino eiusmodi occultæ qualitates quibusdam indiuiduis propriæ, plurimæ, & hinc ortæ Sympathiæ & Antipathiæ multæ, quæ non toti speciei communes sunt, sed certis indiuiduis propriæ, quarum caussa propterea non est forma illius specie, vtpote quæ communis est omnibus eiusdem speciei indiuiduis, sed ad potentias & impotentias naturales reducenda est, & à corporis illius indiuidui peculiari constitutione pendet. Vnde etiam obseruatum, eiusmodi qualitates interdum cum ætate mutari, & quibusdam id quod in iuuentute fuit ingratissimum, & quod non sine periculo iuuenes vsurpassent, in virili, vel senili ætate fieri gratissimum. Imò obseruatum est, quosdam vsu longo venenis, quæ aliàs homini lethalia sunt, assueuisse. Quo modo Mithridates longo suæ antidoti vsu corpus suum ita disposuit, vt venena ampliùs ei nocere non potuerint. Quæ omnia acciduot, non mutatâ formâ hominis, vtpote quæ nullam mutationem patitur, sed corporis dispositione peculiari mutatâ. Ita & quod quidam homines venenis resistunt, id non prouenit ab anima humana (aliàs enim omnes homines venenis resistere possent) sed à peculiari corporis proprietate.

Occulta qualitates rerum naturalium inanimatarum.

Tertiò, sunt occultæ qualitates, quæ in rebus inanimatis animaduertuntur, quæ cùm sint certæ rerum naturalium species, qualitates illæ meritò ab illarum forma specifica deducuntur. Talis qualitas & vis est in magnete trahendi ferrum, idque in medio aëre pendulum, sine adhærens seruandi, & vis mouendi sese versus polum. Tales vires proprias omnes habent gemmæ metalla, mineralia vt passim ex autoribus qui de gemmis, lapidibus, mineralibus ac metallis scripserunt, notum est.

Occulta qualitates viuentium mortuorum.

Quartò, sunt occultæ proprietates in rebus naturalibus, quæ antea vixerunt, sed iam ampliùs non viuunt. Quales passim in plantis & animalibus, quibus loco medicamentorum vtimur, apparent. Neque enim viuis animalibus vel plantis ferè vtimur in Medicina, sed iam emortuis. Ita busonibus exsiccatis vtimur ad extrahendum venenum; cinis cancrorum fluuiatilium medetur morsui canis rabidi: Alcis cornua, & vngulæ contra epilepsiam vtiles sunt: Cornu cerui, & os de corde cerui contra venena vsurpantur: cranium humanum contra epilepsiam medetur; rhabarbarum, agaricus, mechoacanna, helleborus albus & niger, atque aliæ plantæ purgandi vim habent: radices pæoniæ contra epilepsiam vtiles sunt: scordium veneno aduersatur, & sunt aliæ plurimæ insignes plantarum vires.

Occulta qualitates eorũ, quæ in viuentibus s. n. generantur.

Quintò, reperiuntur tales qualitates in iis, quæ secundùm naturam in viuentibus, tam animalibus, quàm plantis generantur. Huc pertinent venenum scorpionis, aspidis serpentis, tarantolæ, & aliorum animalium venenatorum: item lapis bezoar, moschus, Zibethum, castoreum, & si quæ huius generis alia sunt, quæ in animalibus secundum naturam generantur. Huc referendi plantarum succi, lacrymæ, & gummi, aloë, scammonium, elaterium, euphorbium, gummi gotte, opium, succus cicutæ, & huius generis plurima alia.

Occulta qualitates eorũ, quæ p. n. in viuentibus generantur.

Tandem sunt ea, quæ in viuentibus, animalibus præcipuè, præter naturam generantur. Tale est venenum canis rabidi, & aliorum animalium rabidorum, & venena alia, quæ in corpore humano generantur: quò & pestilens venenum referri potest.

Cùm ergo qualitatum occultarum tot diuersa sint subiecta, procul dubiò etiam à diuersis caussis pendent, de quo ordine dicemus. Priora autem duo genera cùm ad propositum nostrum, & morborum occultorum caussas ac curationem eorundem, non faciant, ea hoc loco prætermittemus, & pauca de iis dicemus, vt & de tertio genere; de quarto quinto & sexto, vt diligentiùs agamus, propositi nostri ratio requirit.

Occultarum qualitatum, viuentium speciebus propriarum, caussa.

Primò enim eæ proprietates admirandæ quæ viuentibus omnibus & semper competunt: meritò ab animalibus deducuntur, quarum, quæ sit origo, alibi pluribus dictum: nimirum, quòd in prima rerum creatione omnes sint cum plantis & animalibus creatæ, & nunc etiam plantarum & viuentium generatione multiplicentur, virésque à Creatore insitas habeant.

Occultarum proprietatum Indiuid. caussa.

Secundi generis qualitates, quòd scilicet quidam, caseum, alij hunc vel illum piscem, alij feles, alij aliud aliquid auersantur, & omnino omnes indiuiduorum cum certis rebus sympathiæ & antipathiæ, non à formis specificis pendent; cùm non omnibus eiusdem speciei, imò nec pluribus indiuiduis competant, nec essentiales potentiæ sint, sed naturales potentiæ vel impotentiæ.

Potentia duplex.

Sciendum enim hîc potentiam esse duplicem: Essentialem, & Naturalem dictam. Essentialis a forma specifica immediate fluit & pendet, & sicut forma nec mutatur, nec gradus recipit, ita nec potentia essentialis, & à forma inseparabilis est, sicut forma ab ipsa, & essentialis illa potentia animæ, omnibus viuentis partibus inest, v. g. anima humana semper vim habet mutandi cibum in chylum, chylum in sanguinem, videndi, audiendi, ratiocinandi, & in quacũque parte corporis illam potentiam habet, & vt alicubi Scaliger ait: *Si oculus esset in pede, homo videret in pede.*

Essentialis.

Essentialis autem illa potentia sine potentia naturali in actum erumpere non potest, & sine naturali ad agendum vim nullam habet, ideóque certas operationes in certis membris perficit; *Coquit in ventriculo, recoquit in iecore, perficit in venis, digerit in membra, mutat in corpus,* vt I. C. Scaliger, *Exerc.* 307. *sect.* 29. ait.

Naturalis.

Potentia ista naturalis accidens quoddam subiecti est, potéstque permutari cum impotentia naturali. At potentia essentialis videndi animæ nunquam mutatur, sed in actum deduci non potest, nisi in oculo, & quidem sano; ac potentiam naturalem habente, & ad videndum rectè disposito. Et quandiu hæc potentia adest, oculus videt, si verò permutetur cum impotentia naturali, id est si adsit dispositio vitiosa in oculo, oculus non videt, etsi essentialis potentia adsit, quæ postea morbo oculi ablato, iterum se exserit. Sic homo omnem cibum, qui homini in alimentum datus est, appetendi & coquendi essentialem potentiam habet. Quòd verò quidam caseum, quidam alios cibos auersantur, & si eos assumant, reuomant, & malè afficiantur, id ab impotentia naturali est, & à peculiari ventriculi dispositione prouenit. Sic homini essentiale est, vt sit disciplinæ capax, istúdque est hominis propriũ πάθος, nullis gradibus diuiduum, sicut anima indiuidua est: nihilominùs propter potentiam & impotentiam naturalem innumeræ hîc occurrunt differentiæ, & quot capita hominum sunt, tot sunt sententiæ. Alij enim ingeniosissimi sunt, & disciplinarum omnium capacissimi; alij mediocri ingenio præditi, nonnulli adeò stupidi, vt vix homines esse videantur. Idem in plantis accidit, Omnes enim pyri, v. g. essentialem potentiam habent pyra generandi: quòd verò pyri quædam infrugiferæ sunt, vel non singulis annis pyra ferũt, id non prouenit a potentia essentiali, quæ eadem semper est, & non mutatur, sed accidit ab impotentia naturali. Sic plantarum etiam secundum regionum varietatem magna est varietas. Persica apud nos edulia sunt: at in Persia venenata. Arum in Cyrenensi agro saporem acrem non habet, qualem quidem in aliis passim regionibus, sed adeò mite est, vt in ciborum vsum veniat. Helleborus pro diuersitate regionum, in quibus nascitur, potentiùs, vel imbecilliùs purgat, & in tractu Tridentino nullâ purgandi vi pollet, vt testatur Matthiolus, *in lib. 6. Dioscor. cap. 9.* Scorpiones, quoque in calidioribus regionibus ictu interficere notum est: in aliquibus verò, vt in agro Tridentino, nullum ictu venenum relinquere, refert idem Matthiolus, *loco alleg.* Huc pertinet, quòd homines quidam à venenis non ampliùs læduntur, & vt Theophrastus, *lib. 9. de hist. plant. cap.* 13. refert, quidam helleboro ita adsuescũt, vt ab eo ampliùs non purgentur: & Mithridates crebro vsu sui antidoti effecit, vt venena ampliùs ipsi non nocerent. Itaque licèt actiones seu operationes viuentium secundum magis & minus differant: tamen non ob id statuendum est, quòd potentia essentialis gradûs habeat. Differentia etiam illa est propter potentiam naturalem quæ magis & minus recipit, & quicquid in viuentibus agit essentiali potentiâ, simúlque naturali præditum est: si verò non agit, vel male agit, non negandum est, quòd essentiali potentiâ præditum sit, cùm quid agere non possit, ab impotentia naturali proueniat. Cùm verò ad impotentias naturales pertineant ea omnia, quæ ad morbosam cõstitutionem quamcũque pertinere diximus: istæ occultæ qualitates non pendent vel ab intemperie, vel à morbo aliquo organico, vel à soluta vnitate, sed ab occulta & inexplicabili dispositione. Equidem, quòd quis cibum non appetere, vel non coquere potest, id prouenire potest ab intemperie ventriculi manifesta. Sed quòd quis, qui omnes alios cibos sumit, vel coquit, saltem caseum, vel panem, vel hunc vel illum piscem auersatur, id omnino ab occulta qualitate prouenit.

Occultarum qualitatum in rebus inanimatis caussa.

Tertium genus occultarum qualitatum, quæ sunt in rebus, quæ non viuunt, quæ tamen suas formas specificas alias ab elementis habent; meritò ab illis ipsis formis specificis deducitur. Ita ob formam suam specificam magnes trahit ferrum: habéntque gemmæ singulæ, vt & metalla ac mineralia suas occultas proprietates, & vires, quæ à forma ipsarum specifica fluunt.

Occultarum qualitatum in animatis mortuis caussa.

Quartò verò, medicamentorum illorum, quæ ab animalibus & plantis etiam mortuis petuntur, vires & occultas qualitates quod attinet, eas proximè & immediatè non fluere ab anima & forma specifica seu animalium, seu plantarum, certum est; cùm anima in medicamentis illis ampliùs non adsit. Neque etiam possunt prouenire & pendere à mistione elementorum simpliciter, & temperie qualitatum primarum, cùm illarum actiones sint

toto

toto genere ab iis diuersæ, & supra earum vires, neque etiam dirigantur ab anima, vtpote amplius non præsente. Cùm verò omnis qualitas præsupponat formam, & has qualitates a forma quædam fluere & pendere necesse est. Illa autem nulla alia esse potest, quàm quæ ante à subiectū seu εἰδικὴν ὕλην, formæ nobiliori, perfectæ & specificæ suo modo, & pro sua parte (suo modo, inquam, ne quis cauillandi occasionem habeat. Nam forma hæc cum sua materia ἐσχάτην ὕλην, quæ cū forma ipsa corrumpitur, non planè absoluit, cùm in animalibus & calor influens, & in plantis quiddam ἀνάλογον requiratur) constituebat. Cùm enim nobilior forma nobiliorem requirat materiam & sicut formæ τιμιότητι καὶ ἀτιμίᾳ, vt Aristoteles loquitur, differunt, ita etiam materiæ illæ differant, & singulis speciebus ac formis propriæ sint materiarum illarum differētia & diuersitas nonnisi per formas diuersa esse potest, quæ cuique formæ specificæ suam εἰδικὴν ὕλην constituunt. Quæ quidem formæ per se consideratæ, etsi veræ formæ sunt, quæ materias suas informant: tamen respectu animæ & formæ specificæ rationem materiæ immediatæ habent. Animâ autem decedente, remanent aliquandiu, & formæ officio funguntur, & facultatum atque operationum, quæ in rebus plurima ampliùs non viuentibus deprehenduntur, neque tamen ex elementorum qualitatibus vel formis prouenire possunt, autores sunt: quæ Aristotelicorum etiam præstantissimorum est sententia. Imperitè ergo, ac ineptè ab Aduersario hæc sententia vt noua traducitur, dum scribit; nouam & vero non consentaneam esse opinionem; formam principalem & substantialem inesse rei per aliam formam substantialem, quæ permanere possit, priore recedente, cùm forma substantialis & specifica, quæque ob materiæ commodiorem dispositionem præcedat formam nobiliorem, non maneat cum ea, quando superuenit; id quod in ouo pateat, cuius forma pereat, quando generatur pullus, neque res vna duobus subsistat actibus substantialibus. Etenim ludit hîc vocabulo formæ substantialis. Si enim per formam substantialem specificam intelligit, imputat mihi, quod nec ego, nec Philosophorum vllus vnquam statuit, formam specificam inesse rei per aliam formam specificam; cùm res vna duas formas specificas habere non possit. Si verò per formam substantialem intelligit eam, quæ quocunque modo ad rei pertinet essentiam, pro falsa & noua sententia traducit eam, quæ est verissima & antiquissima. Formæ enim tales subordinatæ suâ naturâ formæ sunt: dum tamen adest rei naturalis specifica forma, habent rationem materiæ, seu ad materiæ dispositionem pertinent, iisque subordinatæ sunt, nec iis corruptis aut recentibus necessariò statim pereunt. Cùm enim, vt Aristoteles, *de gener. animal. cap.* 3. scribit, vt animæ nobilitate atque ignobilitate inter se differunt, ita etiam materiam earum differre necesse sit: certè differētia hæc nonnisi per formas diuersa esse potest, cùm materia à materia per se non differat, sed per formam. Atque idem sensit, ac statuit Iac. Schegkius, *de occult. med. proprietat.* Iacob. Zabarella, *lib. de gener. & interit. cap.* 2. & alij.

An dentur formæ specificæ subordinatæ.

Ratio etiam contra hanc sententiam allata nullius momenti est, quòd scilicet forma illa, quæ nobilior & specificæ materiā præstat, eâ superueniente non remaneat. Falsâ enim nititur hypothesi, quasi primò è materia educatur forma generica, huic superueniat forma specifica: cùm tamen cum semine illud σῶμα τῷ ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον, quódque semina facit fœcunda, propagetur: & anima sui domicilij & corporis architecta sit: quâ decedente non statim totum corpus, quod fabricauit, corruere, & omnia in eo simul aboleri necesse est.

Formarum specificis subordinatarum origo.

De formarum autem harum origine quid statuendum sit, equidem res non plana est, ei, qui illam inquirere conatur, via non satis trita calcāda est. Hoc in genere verū est, quod Aristoteles, 5. *de generat. animal. cap.* 7. αἱ ἀρχαὶ μικραὶ τῷ μεγέθει οὖσαι, τῇ δυνάμει μεγάλαι εἰσίν, id est, *principia, quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt magna*: ideoque non immeritò in ipsa rerū generatione, & ipso semine origo harum formarum quærenda, & ita statuendū, Creatorem rerum sapientissimum, vt in omnibus rebus in prima creatione formas specificas dedit, ita etiam iisdem, & quidem diuersis diuersam, & cuique propriā dedisse materiam, & in materiis illis cuique speciei proprias suas simul formas; (& quidem duplici fine, nimirum primò, vt formæ specificæ habeant subiecta, in quibus esse, subsistere, & actiones perficere possint; secundò, vt animâ seu formâ illâ specificâ decedente homini certos vsus præstarent, & vel in alimentum, vel in medicamentum cederent): & voluisse, vt sicut formæ illæ specificæ multiplicantur & propagantur, ita etiam formæ hæ subordinatæ propagarentur. Quæ sententia, si cui non placet, statuat, quod aliis placere video, animas viuentium eam vim habere; vt tales formas, quæ ad suum subiectum & domicilium constituendum pertinent, producant, quæ etiam ipsis ampliùs non præsentibus manere possint. Quicquid tamen statuatur, formæ hæ in semine latent, de quibus etiam illud, quod Seneca, *lib.* 3. *quæst. nat. cap.* 29. habet, dici potest, cùm scribit: *Naturâ gubernante, vt arbores, vt sata, ab initio mundi vsque ad exitium, quicquid pati debent, inclusum est: vt in semine omnis futuri ratio hominis comprehensa est. Et legem barbæ* inquit, *& canorum nondum natus infans habet: Totius enim corporis & sequentis ætatis in paruo occultóque lineamenta sunt.*

Formarum harum subiectum.

Cùm autem quælibet forma suum subiectum & aliquam materiam requirat, cum qua simul est ac interit, etiam de harum formarum subiecto inquirere operæ pretium est. Hoc autem in plantis & animalibus nihil aliud videtur esse, quàm spiritus ille insitus, humidúmque radicale, quæ coniunctim sumpta vulgò Calidi natiui, à recentibus, Chymicis præsertim, Balsami naturalis nomine appellantur. Experientia enim ipsa docet quamdiu plantæ, vt animalium partes, balsamicam istam substantiam obtinent, vires suas integras retinere: quamprimùm verò eam amittunt, atque cariosa euadunt vel putrida, statim ἐξίτηλα fieri, & vires suas amittere, & reliquum corpus relictum inutile esse. Id quod etiam Pharmaceuticæ & Chymicæ separationes docent. Si enim coctione vel infusione ea substantiæ pars in qua vis purgandi est, separetur & extrahatur, vtile medicamentum paratur, reliquum verò corpus planè inefficax relinquitur. Vnde Mesues etiam, *de simpl. med. cap. de Rhabarb.* Rhabarbarum, è quo vis purgandi extracta est, animam (formam rectiùs dixisset: nam animam perdidit, cùm è terra euulsum exsiccaretur) perdidisse scribit. Et proinde rectè concluditur, in corpore illo, quod à reliquo separatum est, inesse formā, facultatis purgatricis caussam; cùm facultates propriæ à formis non sint separabiles, & vbi illæ reperiuntur, meritò ibi etiam formas, à quibus pendent, esse colligatur. Nec quem turbare debet, quod in succo, a corpore reliquo secreto, formam inesse dico. Si enim in puluere potest manere integra, cur non etiam in succo? Nam vt Schegkius, *de occult. medic. facult. cap.* 3. scribit: *In minutissimas partes diuisio rei, non corrumpit ex necessitate substantiam rei sic comminutæ in puluerem.* Neque tamen omnia, quæ in talibus exanimatis corporibus reperiuntur, formæ illius reliquæ proprium subiectum sunt, vt manifestè vidimus in rhabarbaro, & aliis purgantibus, in quibus vis purgandi cum subiecto suo, à reliquo corpore ad purgandum inutili separatur. Equidem in viuente planta totum eius corpus animæ subiectum est, & indiget anima plantæ eo toto ad actiones suas exercendas. At anima decedente, formæ quæ remanet, & vires medicamentosas habet, non totum corpus, subiectum est, sed aliqua eius pars præcipuè.

Neque est vt quis, ne formam aliquam in corpore mortuo residuam concedere cogatur, ad id confugiat, dicatque, proprietates illas, quæ à forma substantiali inseparabiles sunt, in extractis non esse, sed tantùm ἐνεργείᾳ agentis qualitatem quandam esse productam, quæ sit accidens alterius subiecti, similis tamen aliquo modo, eandémque appellationem habens, quam habet, à qua proficiscitur. Etenim vbi eædem operationes sunt, ibi meritò idem agens esse dicitur. Ideóque ibidem non qualitatem nouam aliquam productam, sed ipsam illam proprietatem adesse dicimus; quod vel ex eo patet, quod videmus, liquores illos, quibus in extrahendis viribus medicamentorum vtimur, separari posse, vi medicamenti integrâ manente in corpore, seu succo, qui ex planta vel alio medicamento extractus est. Qui succus, cùm pars illius medicamenti fuerit, vires illas in proprio & primo subiecto esse, & proinde non communicatam aliquam & nouam qualitatem, sed illam naturalem proprietatem, proprio subiecto inhærentem esse meritò quis dixerit.

Occultarum qualitatum in iis, quæ in viuentibus s. n. generantur caussa.

Quintam classem qualitatum occultarum constituunt ea, quæ in plantis & animalibus secundum naturam generantur: qualia sunt plantarum succi, gummi & lacrymæ, vt aloë, myrrha, scammonium, euphorbium, opium; & quæ in animalibus generantur, vt moschus, zibethum, lapis Bezoar, lacryma cerui, venena item animalium. Quamuis enim ea omnia hominibus vel medicamenti, vel veneni loco sint: tamen plantis & animalibus sunt domestica & cognata. Tales autem qualitates omnes, earúmque effectus, non proximè ab anima, seu viuentium forma specifica, sed forma ipsorum propria pendent; cùm à viuentibus separata, nihilominùs suos effectus, & suas operationes habeant. Vnde autem formæ istæ proueniant, etsi explicare non ita facile est: tamen tutissimum videtur, statuere, res istas formas suas ab anima cuiusque speciei accipere, & formas istas quodammodo animæ inclusas esse. Vt enim anima habet vim chylificam, αἱματοποιητικὴν, ossificam, cutificam: ita etiam alij succi in aliis viuentibus producuntur, vt oleum in olea, vinum in vite, eodémque modo succi illi venenati, medicamentosique, quos modò commemorauimus, à sua cuiusque speciei anima producuntur. Et sicut vinum, etsi animâ vitis ampliùs animatur, nihilominus λόγον οὐσίας, & formam illam, quam à vite accepit, vt corpus naturale, per multos annos retinet: ita & modò enumerati succi suas formas & vires integras diu possident, imò cognationem aliquam, & consensum cum eius speciei formis habent, motúsque iis ἀναλόγως perficiunt. Vnde vinum in doliis, dum vites florent, efferuescere solet. Talium nimirum omnium ratio in semine latet, & vt antea ex Aristotele, 5. *de gener. animal. cap.* 7. diximus: *Principia quamuis parua magnitudine, tamen facultate sunt maxima*; idque in primis de semine verum est: & quod antea ex Senec. *lib.* 3. *quæst. natural. cap.* 29. de homine diximus, id etiam hîc verum est, quòd scilicet *in semine omnis futuri corporis ratio comprehensa est.*

Occultarum qualitatum [...]orum, [...] viuenti[...] p. n. gen[...]tur caus[...]

Sexta classis est venenorum, & malignorum humorum, qui in corporibus animalium præter naturam generantur, vt venenum canis rabidi, pestilens, elephantiacum & similia,

similia, de quibus infrà suo loco dicetur, de venenis in corporibus animalium genitis.

CAPVT IV.

An ad sanitatem etiam qualitates occultæ pertineant?

An occultæ qualitates etiam ad sanitatem pertineant? CVm rectum sit index obliqui, & de morbis occultarum qualitatum nobis dicere propositum sit, priùs omnino dispiciendum, an occultæ qualitates etiam ad sanitatē pertineāt, seu, an similarium partium, quatenus tales, sanitas & naturalis constitutio pendeat saltem à primarum qualitatum temperie, an verò aliæ adhuc, & occultæ qualitates ad eam rem pertineant. *Affirmatur.* Affirmatur posterius, *lib. 1. Instit. c. 3.* neque, vt puto, sine ratione. Cùm enim omnia, quæ pertinēt ad propriam cuique formæ specificæ materiam, & subiectum constituendum, etiam ad eiusdem sanitatem constituendam pertineant, qualitates verò occultæ in homine proueniant à forma illa, quæ viuenti cuique propriam materiam construit, etiam eas ad sanitatem pertinere, omnino statuendum est. Reperiri autem tales qualitates in viuentibus, negandum non est. Si enim in plantis emortuis qualitates occultæ reperiuntur, eædem in viuentibus adfuerunt, nec frustra in iis adfuerūt, sed vt in emortuis, homini sunt loco medicamenti, ita etiam in viuentibus ad earundē actiones & ad eius speciei sanitatem vtiles & necessariæ fuerunt. Si in cornu cerui mortui quædam est occulta proprietas, etiam eadem in viuo adfuit. Si verò tales qualitates occultæ in plantis & brutis animalibus ad eorum sanitatem pertinent, cur eædem homini omnium viuentium nobilissimo denegandæ sunt. Et esse in eo tales qualitates, variæ sympathiæ & antipathiæ docent. Vnde enim ille consensus quorundam medicamentorum cum quibusdam partibus prouenit, vt quòd agrimonia est cognata hepati, euphragia oculis, pulmonaria pulmoni, nisi à conuenientia qualitatum, (sed non elementarium) quæ est in vtrisque; Vnde accidit, vt hic odorem rosæ, alter alterius rei etiam suaueolentis, ferre non possit, nisi à qualitatibus occultis; Qualitatum elementarium nulla cum odoribus cognatio est. Vnde accidit, vt nonnullis pestilens venenum non noceat, alios facilè inficiat? Cum itaque quicquid corporis parti alicui secundum naturam inest, ad sanitatem eius pertineat, qualitates verò occultæ partibus corporis nostri secundum naturam insunt: eas ad sanitatem ipsam pertinere, manifestum est. Id quod demonstrasse oportuit.

Obiectio D. Freytag. Verùm negat id D. Iohan. Freytag. & quidem ea ratione, quòd sicut per qualitates prima mistio perficitur, talísque dispositio, quæ formæ recipiendæ capax, & idonea sit, inducitur, & forma, nisi illa præuia sit, non educitur, vel inducitur: ita etiam per nullam aliam, quàm illam, in re conseruetur, & consequenter nullas actiones ad sui, totiúsque subiecti cōseruationem edat, nisi per hanc. Existimátque, temperaturam, quæ formam præcedit, & cuius vltima dispositio sit quasi formæ emersio, etiam pro conseruanda eadem forma necessarium esse apparatum, & hac pro suo instrumento, vti, in eáque vitam & sanitatem conseruari; occultas autem qualitates vt non generant, ita neque conseruare corpus, nec sanitatis essentiam constituere. Etsi enim forma has qualitates occultas ad peculiares & sæpe admirandas actiones edendum in subiecto generauit: tamen per eas nec vitæ actiones exercere, nec subiectum conseruare petat. *Neque enim*, inquit *venenum per hoc, quod necat, per id, quod trahit bilem, rhabarbarum, vel brassica, quod vitem amat, suã integritatem conseruant, aut mistum, vel vitam rei, quæ vitalis est, tuentur; quæ ad integritate rei dependet.* Affert & hanc rationem, quòd actiones hæ intercipi possunt, & suspendi manente rei integritate: actio verò vitalis & conseruatio misti, à caloris incessabili ministerio dependens, re saluâ nequaquam suspendi potest.

Solutio. Verùm meræ petitiones principij, & ignorationes elenchi sunt hæc omnia, quæ proferuntur. Primò enim, vt de opinione illa de eductione formarum, & de dispositione materiæ, ad quam forma emergat, nihil dicam; cùm ea ad quæstionem hāc parum faciat, & formæ non è disposita materia emergant; sed potiùs formæ præsentes iam sibi materiam disponant, & sui domicilij architectæ sint, idque tale constituant, quale ad actiones suas edendas necessarium est: de eo quæstio est; an subiectum cuiusque, & imprimis hominis, (de huius enim sanitate quæritur, non de rhabarbari, non de serpentis, quæ impertinenter affert) in quo cōseruatur forma, & in quo, & per quod suas operationes perficit, & quidem, quatenus vt similare cōsideratur, dispositio saltem per qualitatum primarum temperiem absoluatur. Ille hoc affirmat sed sine ratione: ego nego, eā ratione, quòd, sicut à multis formis in aliis rebus naturalib⁹, ita etiā in homine longè nobiliores actiones pendeant, quàm quæ per qualitates primas perfici possunt, & ad actiones varias, variis instrumentis opus sit. Equidem in homine, vt & in aliis animalibus, vna est anima, & nulla fit in eo actio, seu naturalis, seu animalis, quæ non ab ipsa anima fluat. Quòd verò diuersas & varias actiones actu edit, id omnes prouenit à varietate instrumentorum, neque anima vno instrumento ad varias, neque variis ad vnam, sed ad singulas actiones propriis instrumentis vtitur: sicut & in artificialibus nemo serra vel malleo scribit, sed pennâ opus habet, nec pennâ secat, sed serrâ. Idem persuadent miræ sympathiæ & antipathiæ partium corporis nostri cū aliis rebus. Imò ipse Aduersarius cōcedere necesse habet, formas has generare qualitates occultas ad peculiares & sæpe admirandas actiones in subiecto edendas. Quod dum cōcedit, necesse est simul concedat, eas ad sanitatem cuiusque rei pertinere. Cùm enim sanitas sit naturalis partium dispositio, ea quæ secundum naturam sunt exercendi vim habens: per has verò qualitates natura mirandas actiones naturales edat: certè ad sanitatem eas pertinere, manifestum est.

Quòd verò ideò eas ad sanitatem non pertinere putat, quia per eas forma nec vitæ actiones exerceat, nec subiectum conseruet: petitio principij, & ignorantia elenchi est, neque probatio idonea. Etenim de sanitate hic quæritur, ille de vita respondet: cùm hæc duo longè differant, possitque res viuere, etsi non sit sana, quàntque dispositiones ad sanitatem necessariæ variè mutari, vitâ manente. Neque ea saltem ad sanitatem necessaria sunt quæ ad vitam totius spectant, sed etiam quæ ad cuiusque partis naturalem constitutionem pertinent. Deinde vitæ actio vocabulum ambiguum est. Aliquando enim sumitur pro omnibus operationibus, quas viuens exercet; alias saltē pro actionibus vitalibus in specie dictis, quæ naturalibus & animalibus opponuntur. Primo modo si accipiatur vitalis actio, falsum est, quod occultæ qualitates ad vitæ actiones non pertineant: cùm etiam in viuente eæ qualitates otiosæ non sunt, & partes corporis singulæ penè cum aliis rebus consensum vel dissensū habeant. Etenim, etsi res venenata, (ita enim dicere debuisset, non venenum, Venenum enim sanitatem non habet, nec vitam) (v.g. napellus vel serpens, per qualitatem occultam homini noceat: tamen quin illa ipsa qualitas occulta ad dispositionem naturalem napelli vel serpentis pertineat, negandum non est. Res enim omnes naturales primò sui gratiâ cōstitutæ sunt, vt mundi perfectionem compleant, & quicquid in iis qualitatum est seu manifestarum, seu occultarum, id omne ad earum naturalem constitutionem pertinet: quòd verò illæ qualitates aliis rebus gratæ, aliis noxiæ sunt, id secundarium & accidentarium est. Ita quicquid qualitatum in brassica est, id omne ad brassicæ naturalem constitutionem necessarium est, & per eas qualitates brassica actiones sibi proprias edit. Quòd verò vitem viuam oleris huius odor fugat, vt quidem Theophrastus & Plinius referunt; (nā insignis error mnemonicus est, dum scribit D. Frytag. quòd brassica vitem amet) id accidentarium est, habétque suam naturalem constitutionem, etsi feratur, vbi vitis nulla est. Et quòd qualitates hæ ipsæ ad sanitatem cuiusque rei pertineant, ipsa experientia docet, quæ læsis istis qualitatibus, lædi sanitatem docet. Ita occultæ vitis qualitates læduntur à brassicæ odore: Aliàs enim vitis brassicam non fugeret. Eodem modo nonnulli ægrotant, & in lipothymiam incidunt ob felis præsentiam. Sed forsan hæc ductu aduersarij extra oleas, cùm de hominis sanitate agendum sit Summa; quicquid ad partium corporis humani naturalem dispositionem pertinet, id ad eius sanitatem pertinet. Sanitas enim est seu potētia naturalis exercendi naturales actiones pendens à constitutione partium secundùm naturam, seu dispositio partium corporis naturalis, naturales actiones exercendi vim habens. Sed ad constitutionem partium corporis humani naturalem, pertinent & occultæ proprietates, & earum beneficio multæ actiones perficiuntur. Ergo qualitates occultæ etiam ad hominis sanitatem pertinent.

CAPVT V.

An dentur alij, præter intemperiem, in partibus similaribus morbi?

POstquam *capite præcedente* monstrauimus, ad ipsam sanitatem etiam pertinere qualitates occultas: iam idem de morbis, quorum gratiâ hæc instituta quæstio & tractatio, probandum. Tria dari morborum genera, intemperiem in partibus similaribus, morbos organicos, & vnitatē solutam, passim è Medicorū libris patet. An verò præter hos aliud adhuc detur morbi genus, & quidem in partibus similaribus, controuersum est. *An dentur in partibus similaribus morbi occulti? Fernelij sententia.* Equidem nemo ante Fernelium, quod sciam, inuentus, qui alios quam intemperiei morbos, in partibus similaribus dari statuerit. Is primus, præter intemperiem, alios in partibus similaribus reperiri morbos, docuit, quos totius substantiæ nominat; & de re, vt *initio cap. 10. lib. 2. de abdit. rer. causs.* scribit, perquàm obscura, intricata, nulláque hactenus arte comprehensa agere aggressus est.

Eius argumenta. His autem præcipuè vtitur argumentis, ad probandum, dari tales morbos. Primum proponit *lib. 2. cap. 9. de abdit. rer. causs. Si qua sunt*, inquit, *in parte similari, præter temperiem, quibus sanitas illius & integritas seruatur, necesse fuerit, in bona illorum cōstitutione sanitatem, in mala morbum collocare. Atqui duo in vnaquaque parte similari insunt tēperamento præstātiora, materia, & species seu forma, & vt in horū naturali constitutione sanitas, ita in eorum præternaturali constitutione morbus continetur cùm contrariorum eadē sit subiecta materia.* Et quidē de materiæ morbis

pluribus

pluribus agit in eodem cap. Sequente autem 20. capite, de morb. totius substantiæ ita scribit: *Tota res substantia perfecto est, & integris atque res vnaqueque consistit. Hac quoties mutatur, & de perfectione decidit, res tota continuo perfringitur, ipsaque illius decessio morbus est totius substantia, ea scilicet qua nondum consummata fuerit. Nam perfecta, consummataque corruptio & interitus est.*

Alterum argumentum à caussarum morbificarum natura sumit, eodem in loco. Si inquit, *vt ex Galeno de simpl. med. facult. constat, medicamenta nos afficiunt aut simplicibus qualitatibus, aut tota substantia, necesse est, aliis qualitates, aliis totam substantiam mutari. Hac autem mutatio, si multum de optimo statu recedit, & naturalitatem pratergressa sit, totius substantia morbus erit.* Et paulo post: *Dum vel aer, vel medicamenta totius proprietate nos afficiunt, corporis nostri neque qualitates, neque temperamentum, sed totam substantiã primò ac per se mutant. Cum enim omnis actio sit ex contrariis, quatenus sub vno eodémque genero comprehenduntur, illorum qualitates, corporis nostri qualitates; tota verò substantia illorum, totam corporis substantiam afficiet; neque fieri potest, vt qualitas in substantiam, aut substantia in qualitatem primum & per se agat. Esto igitur, qui iam deleterium medicamentum hauserit, qui è vita sit exciturus. Id quidem sensim tum omnium, maximique principum, spiritus humores, totamque substantiam labefactabit, atque corrumpet; cum tandem mors sequetur, atque interitus. Partium autem corruptio & infectio tanta, que actionem primo per se lædit, morbus est isque verè similaris, quod etiam omnis instrumenti ratio integra persistat. Atqui intemperies non est. Id ipsum igitur sit oportet similaris morbi genus, quod nos substantia corruptionem appellamus.* Atque caussarum hoc genus latius *allegato capite, & sequentibus*, pluribus deducit ac explicat.

Tertium argumentum è curandi ratione petit, dùm *lib. 2. cap. 9.* scribit *medicamenta, quecunque hominum ars ac industria inuenit, morbis curandis idonea, vel ex primis, vel ex secundis, vel ex tertiis qualitatibus originem & vires habent, quibus etiam nonnulli quartas adiiciunt. Prima illorum vires & facultates intemperiei morbis succurrunt ac medentur; secunda immoderationis materia, tertia & quarta iis, qui totius substantia vim robúrque dissoluunt.* Et, eod. in lib. cap. vlt. *Vt repletio inanitione, inanitio repletione, omnisque intemperies intemperie curatur contrariâ, sic & substantia proprietate contraria. Vnicuique, siue in Epidemiorum, siue in contagiosorum, siue in venenorum genere sit, peculiare quoddam remedium opponitur, secretâ facultate efficax.*

Argenterij. Fernelium sequitur Argenterius, *in lib. de morb. gener. cap. 14.* qui tribus potissimùm argumentis vtitur ad probandum, quòd in similaribus alij dentur morbi, quàm intemperiei. Primum sumit à caussis toto genere nobis aduersis: secundum à medicamentis totâ substantiâ agentibus: tertium ex eo, quòd dantur actiones læsæ partium similarium, quæ non pendent à morbis intemperiei. *Annon*, inquit, *etiam morbos oriri in partibus similaribus, concedit Galenus, quos ad primas qualitates minimè referre possumus quales sunt febres pestilentiales, morbus Gallicus, & alij, qui maligni vocantur, & qua venena ea, qua toto genere lethalia dicuntur, conciãt, contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis, qua totâ substãtia agunt, pugnamus? Quod si genus hoc medicamentorum ponit Galenus, quod à tota substantia vel à tota natura, non ob euidentes qualitates corporis similaris mala propellit; cur etiam non eadem in corpore mala statuimus, quibus ea mederi solent? Alioquin profecto frustra erunt excogitata hac alterius esse natura, quàm alia, quorum effectus ad manifestas qualitates rediguntur.* Et ibidem: *Atque hi sanè morbi similarium propriè existunt, non minus profectò, quàm illi quos primarum qualitatum excessus committit: quippe cùm attractiones, retentiones, coctionésque nutrimenti, atque etiam excrementorum ipsorum expulsionem in singulis partibus perperàm obiri, atque adeò ipsas quoque partes per malignos morbos insigniter lædi, & homines denique sæpius extingui, quàm à manifestis qualitatibus fieri possit quotidiana docet experientia.*

Fuchsij. Fuchsius, *lib. 3. Inst. sect. 1. cap. 4.* disputationem hanc Fernelij pro ἀκριβολογίᾳ Philosophica habet, quam studio Galenus, & qui huius sectantur dogmata, Medici euitare voluerint, vt qui tum materiam tum formam sub temperamento complecti maluerint; atque ita concedit, dari morbos in similaribus, à morbis temperiei manifestis diuersos, qui per ea, quæ totâ substantiâ ipsis contraria sunt, curentur. Sed eos ad morbos intemperiei refert, duplicémque intemperiem dari, scribit, vnam primarum qualitatum, aliam, quæ ex mistione primorum corporum fiat, quæ tota substantia appelletur. Verùm suprà iam dictum, mistionem, & temperaturam non esse confundenda, & nullam aliam dari temperiem, nisi ortam è quatuor primis qualitatibus, neque illum modum substantiæ, qui ex mistione corporum elementarium oritur, posse tot, & tantarum vitium, quæ passim in rebus naturalibus occurrunt, caussam esse. Quod ipsum tandem agnoscit Fuchsius, dum scribit se non negare, alias qualitates vt vocant, specificas, & vires peculiares, corporibus à Deo Opt. Max. esse inditas, quas commistioni primorum corporum acceptas referre non possumus.

Eorum, qui morbos totius substãtia reijciũt, opinio. Contrà sunt alij, qui Fernelij hanc sententiã planè reiiciunt, & nullos alios, præter intemperiei morbos, in partibus similaribus dari statuunt, inter quos non postremus fuit Thomas Erastus, qui anno 1575. peculiari disputatione Fernelij sententiam impugnauit. *Th. Erasti.* Vtitur autem his præcipuè contra Fernelium argumentis. Primo arguit Fernelium, quòd totam substantiam non rectè definiuerit, nec in ea definienda sibi constiterit, Galenique autoritate abusus sit; cùm secundùm Galenus nec species seu forma, nec ex specie & forma compositum, nec spiritus, & congenitus nobis calor tota substantia sit, sed cuiusque rei materia aptè temperata. Deinde cùm tria sint morborum genera, primum partium similarium, alterum organicarum, tertium vtrisque commune, & ipso Fernelio fatente, morbi substantiæ non possint referri inter instrumentarios & solutæ vnitatis, probare conatur, etiam ad similares referri non posse, & eo quidem argumento, quòd si essent morbi similares, actionem partium similarium primò & per se læderent, at hæ cùm in proprio similarium temperamento consistant, lædi non possunt, temperamento non mutato. Nihil enim in parte similari actionibus deseruiens inesse statuit, præter temperamentum & formam, seu animam. At forma seu anima non ægrotationi obnoxia est: ergò solum temperamentum morbis obnoxium erit; & proinde nullus alius morbus partium similarium dabitur, quàm intemperiei. Tertiò ad argumenta Fernelij respondet, negatque, tria in similaribus morborum genera constituenda esse, quia ex tribus, materiâ, formâ & temperamento composita sunt. Cùm enim morbus eius rei sit vitium, quæ actionis propinquissima caussa est, neque materiæ, neque formæ, sed composito per se & propriè accidere, vt propinquiori actionum caussæ: & proinde in similari parte nullos alios morbos inesse, quàm vnitatis & intemperationis. Forma enim immutabilis est, materia verò nullius actionis caussa proxima, sed temperamentum.

Comitis Montani. Deinde etiam alij hos morbos impugnauerunt, & inter eos Comes Montanus, *de morb. lib. 3. cap. 15.* qui in primis hoc argumento vtuntur, eóque simul primam rationem Fernelij impugnant. Corruptio substantiæ vel formæ, inquiunt, est aut in termino & absoluta, aut in via. Si in termino & absoluta, non morbus est, sed interitus, sic ipsomet Fernelio statuente. Si in via, non est corruptio, sed alteratio corruptioni præuia, & per consequens morbus ex intemperie, cùm alteratio motus sit in qualitate.

Alij hoc argumentum ita proponunt. Concedunt quidem, in parte similari tria inuenire, materiam, formam & temperamentum; omnia tamen hæc tria ad sanitatis naturam pertinere negant. Cùm enim duplex sit partium constitutio, vna essentialis, altera accidentalis: illa quæ ex materia & forma resultat, hæc quæ illam sequitur, & accidentium certa dispositio est, per quam forma compositi est efficax: sanitas non in essentiali, sed accidentali constitutione collocanda est. Sanitas enim & morbus accidentia sunt, quæ rei essentiâ saluâ permanente permutari variè possunt; vnde idem homo nunc sanus, nunc æger est: forma verò, à qua rei essentia pendet, intendi & remitti non potest, sed constituta est in indiuisibili, vnde, vt modò dictum, formæ corruptio & abolitio non morbus est, sed rei interitus, nullúsque morbus dari potest, qui manente re formam corrumpat, sed formâ (quæ vbi est vel tota est, vel non est) sublatâ, ipsum totum corrumpitur: quod verò corruptum est, sanum vel ægrum dici non potest, cùm non entis non sint accidentia. Atque ita, cùm parte similari integrâ manente, eius forma cõrrũpi non possit, solùm verò tẽperies, re saluâ manẽte, variè alterari & mutari possit; concludunt, nullum in parte similari formæ, vel substantiæ totius, sed saltem temperiei morbũ dari. Et omnino hi autores rectè contra Fernelium concludunt, si per morbos formæ, vel totius substantiæ intelligendi sint ipsius formæ, vel substãtiæ partis corruptio, nullo modo hos morbos concedi posse. Etenim formæ ipsæ sunt immutabiles, & saluo subiecto corrumpi non possunt, sed formà corruptâ pars emoritur, atque ita ampliùs nec sana nec ægra dici potest. Et proinde, licet Fernelius rectè probet, ad partis similaris constitutionem, præter temperiem, etiam formam & materiam pertinere, tamen id saltem de essentiali constitutione, intelligendum est, ad quam sanitas & morbus non pertinent; cùm, essentiali hac constitutione saluâ manente, pars nunc sana nunc ægra esse possit.

Verùm hoc modo nondum Aduersarij Fernelij probârunt, nullos alios dari in partibus similaribus, (præter vnitatis solutæ) quàm intẽperiei morbos. Hoc enim, quod Erastus & Comes Montanus, & alij præsupponunt, nihil ad sanitatem partis similaris (præter vnitatem) requiri, quam temperiem, omnésque actiones partis similaris perfici saltem eius temperie, nondum probatum, sed id ipsum est *κατρόμενον*, & *cap. praced.* demonstratum, alias adhuc ad sanitatem partis similaris qualitates, quàm temperiem primarum requiri. Et probant id etiam resolutiones chymicæ, quibus ex plantis & animalium partibus efficiuntur medicamenta occultis qualitatibus prædita. Et proinde alia adhuc in partibus similaribus præter temperiem dantur, quorum recessus à naturali statu similem morbum iis inducit.

Et dari tales morbos, probant reliqua Fernelij argumenta. Inter quæ primum est id, quod à caussis morbificis sumitur: Si enim dantur caussæ morbificæ quæ alio modo, quam temperie primarum qualitatum partes similares afficiunt, etiam dabuntur morbi alij ab intemperiei morbis in partibus similaribus. At dari agentia à tota substantia, quorum actio in

nullam.

nullam manifestam qualitatem, aut harum temperiem referri potest, planum est, & supra satis probatum, monstrântque id cùm multa medicamenta, tùm in primis venenorum varia genera, quæ non notis & elemẽtaribus, sed longè diuersis qualitatibus corpus nostrum afficiunt; id quod neque ipsi Aduersarij negare possunt. Cùm verò omnis actio fit inter contraria eiusdem generis, & omne agens agat in suum contrarium, corpúsque quod afficit, sibi simili qualitatem afficiat & alteret, illique sibi similem qualitatem induat: inde certò concluditur, à medicamentis & venenis occulto modo agentibus non temperiem immediatè & proximè mutari, nec intemperiem è manifestis qualitatibus exortam, sed occultam & ab intemperie diuersam qualitatem ac dispositionem induci.

Contra Tho. Erastum.

In hoc argumento soluendo, varij multis modis laborant. Thomas Erastus, *in alleg. disp. thes.* 57. scribit: non rectè concludi, aliquid tota substantiâ nobis inimicum esse, Ergo totius substantiæ morbum generare. E.g. effluuia pestifera totâ substantiâ nobis inimica esse: solùm tamen calefaciendo, putrefaciendo, erodendo nos offendere. Atque ita concedit, dari quidem actiones a tota substantia, seu occultis qualitatibus, læsionem tamẽ quam inducunt, totam & manifestam esse statuit. Idem Comes Montanus. *de morb. lib.* 3. *cap.* 16. sentit, qui dari agentia à tota substantia quidem concedit, actionem tamen illorum tantùm per qualitates primas, & temperiem fieri, existimat, docétque, quando mutatio tantùm fit in qualitatibus primis, tùnc actionem illam vocari per vnam vel duas qualitates, sed quando & tertiæ mutantur, tùm illam actionem prouenire à tota substantia, & omnino actiones omnes istas fluere à temperie docet. Sed tùm agnoscat, negari non posse, quòd dentur actiones, quæ ab intemperie non proueniunt, rem in dubio relinquit, & nihilominùs statuit, quomodocunque res agant, siue per temperiem, siue per formam à temperie diuersam, morbos non esse, sed potiùs caussas morborum, & non morbos totius substantiæ, sed a Galeno saltem receptos inducere, v.g. morsum canis rabidi vulnus infligere, & intemperiem calidam & siccam inducere, quæ tandem ægrum in furorem agat.

Hieron. Capiuaccinus,

Eodem modo Hieronymus Capiuaccius, *in tract. de lue Vener.* agnoscit in lue Venerea actionem à tota substantia, & quæ fit supra elementorum qualitates, quæque peculiariter sit corpori humano aduersa, & nonnisi alexipharmacis deleri possit: at proprietatem illam saltem in excremento præter naturam, quod à toto genere lædere potẽs sit, statuit: sed quòd morbum aliquem nonnisi præter vulgò receptos producat, negat, notósque tantùm morbis intemperiei tumores, vlcera, & similes inducere, statuit.

Verùm hoc modo argumentum istud non soluitur. Etenim, etsi negandum non sit, venena, & alia occultis qualitatibus agentia, etiam qualitatibus primis, quas cum occultis habent, agere, intemperiem inducere, exulcerare: tamen actiones istæ ab iis non proueniunt, quatenus venenata sunt, & occultis qualitatibus agunt, sed quatenus & ipsa temperiem suam, elementarem habent. Aut licèt, vbi occultis qualitatibus calidum innatum est destructum, tota œconomia corporis collabatur, & tandem putredo, febres, vlcera, tumores, & alij morbi ac symptomata excitentur: tamen id facit venenum non per se, sed per accidens. Interim quæritur, annon venena, quatenus talia, & quatenus peculiari proprietate agunt, peculiari modo etiam in corpus nostrum agant, & peculiarem qualitatem præter naturam in id inducant? quod omnino affirmatur. Cùm enim res quælibet secundùm naturam suam agat, calor calefaciat, non refrigeret, nec purget, frigus refrigeret, non calefaciat, nec ferrũ trahat: omnino etiam occultæ qualitates secundum propriam naturæ suæ rationem agent, venena nos infestabunt, non purgabunt, rhabarbarum purgabit, non trahet ferrum, nec eâ qualitate, qua purgat, calefaciet, vel frigefaciet, & omnino qualitatem quælibet sibi similem patienti imprimet. Et concedere actiones occultarum qualitatum, negare verò ab iis occultam aliquam in primis, & statuere, saltem manifestas qualitates ab iis induci, contradictio in adiecto est. Etenim si manifestam saltem qualitatem induxit, actio non est occulta, sed manifesta. Deinde cùm omnis actio sit inter contraria, & agens cupiat sibi assimilare patiens, nec verò, vt Thomas Erastus *lib.*, 59. scribit, qualitas in substantiam, vel substantia in qualitatem primò agat: necessarium est, vt, quia medicamenta à tota substantia aliis, quàm manifestis qualitatibus agunt, alias etiam, quàm manifestas qualitates afficiant, & sibi similem affectionem inducant.

Eustachij Rudij sententia.

Ad veritatem proximè accessit, eam tamen non planè assecutus est Eustachius Rudios, vbi, *de morb. occult. lib.* 1. *cap.* 7. inquirit, quo pacto venena corpus nostrum corrumpant, & contra Fernelium disputat. Vbi quidem rectè docet, quòd qualitas formam primò non afficiat, cùm fieri non possit, vt qualitas in substantiam agat: sicut & hoc rectè statuit, deleteriorum formas esse principia agendi, proprietates verò, seu occultas qualitates iisdẽ formis fluentes, esse instrumẽta; & has proprietates, cùm nostri corporis proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere posse. Quæ mea planè sententia est, in quam seu inuiti, seu inscij tandem verissimo principiorum Physicorum ductu nonnulli delabuntur. Verumtamen ex præconcepta opinione aliquomodo ad qualitates primas delabitur, dum scribit, proprietates nobis contrarias a manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari & roborari. Isto enim qualitatum primarum auxilio occultæ qualitates nullo modo opus habent. Etsi enim hoc concedo, venena quædam, vt & alia qualitatibus occultis prædita, etiam qualitatum primarum excessum habere; tamen singulæ qualitates, quod suum est, agunt, & occultæ etiam sine primarum auxilio suas actiones perficiunt. Et sicut magnes trahit ferrum sine caloris vel frigoris auxilio: ita aspidis venenum sine auxilio caloris, qui in tantilla quãtitate nullus insignis esse potest, solùm occultâ & venenatâ suâ proprietate malignam qualitatem corpori nostro imprimit, & occultas nostri corporis proprietates impugnat. Et cùm dicit, qualitates occultas in suis actionibus adiuuari, concedit, occultarum qualitatum propriam & primariam, à primarum qualitatum actione diuersam esse actionem.

D. Iohan. Freyt. argumentorum refutatio.

Hæc omnia etsi plana sint, ex ipso Aristotele, *lib.* 1. *de generat. & corrupt. cap.* 7. *text.* 57. desumta, vbi Aristoteles & eius interpretes clarè docent, actionem esse inter contraria eiusdem generis: tamen sic victas veritati manus porrigere cogatur D. Iohan. Freytag. fit hic venerandæ antiquitatis desertor, Nouator & Paradoxologus. Nihil tamen solidi contra principium Aristotelis affert; verùm ne nihil dicat, aliquid, vel ad rem nihil pertinens dicit. Nam cùm Aristotelis canon de caussis efficientibus immutantibus agat, ille de formæ informatione, & actionibus, quæ per emanationem fiunt, aliquid affert. Cùm sermo sit de antipathia, ille exempla sympathias inducit. Cùm de actionibus naturalibus, quæ sunt inter contraria sub eodem genere, tractetur ille de potentia obedientiali, (quo suam in Philosophia inscitiam egregiè prodit) quæ DEI & artis respectu talis esse dicitur, aliquid producit & potentiam obedientialem etiam in actione rerum naturalium inter se, imperitè ponit: quæ responsione digna non sunt. Certum enim est, Aristotelis canonem esse verissimum de actione immutatiua seu corruptiua dicta, & in actione tali non quodlibet agere in quodlibet, sed in determinatum, & omne tale agens patienti imprimere qualitatem sibi similem. Talia autem agentia non sunt solùm ea, quæ primis qualitatibus alia afficiunt, sed inter ea etiam, quæ à tota substantia, seu occultis qualitatibus agunt. Hoc enim modo venena non lapidibus, non metallis, non lignis, sed animalibus sunt venena. Et quidem, quod vni animalium speciei venenum est, non omnibus animalibus venenum est. Et quæ hoc modo agunt, non manifestas seu primas qualitates corpori inducunt, sed sibi simili affectione id alterant, vt Galenus loquitur. Venenorum etiam natura non in qualitatibus primis, sed occultis consistit. Et si venena saltem primas qualitates corpori imprimerent, etiam alia qualitatibus primis prædita, idem quod venena agere possent, quod tamen non accidit.

Vnum atque alterum tamen, quod affertur, non prætereundum videtur. Primò ait: *Non quia innumerabilia indicibilium venenorum genera in nos agunt, occultis suis & aduersis qualitatibus, idcirco innumera quoque occulta qualitates, & innumera ex his sanitates occultarum qualitatum, & ex harum a venenis læsione innumeri morbi incogniti & indicibiles statuendi*, id quod absurdum videtur. Verùm absurdum hîc nullum est, nisi quæ ipse fingit. Primò enim etsi non sunt innumeri morbi occulti, & forsan nec 80084. quot mixturas humorũ possibiles cõmentus est Sanctor. Sanctorius, *lib.* 7 *meth. vitandor. error. c.* 9. tamen sat multi sunt. Alius enim occultus & malignus morbus inducitur à virulentia venerea, alius à contagio pestilenti, alius a morsu canis rabidi, alius à morsu aspidis, alius à morsu scorpij, alius à viperæ, alius ab ictu tarantulæ. Non tamen sequitur, quòd etiã tot necessariæ sint in homine sano occultæ qualitates, & tot sanitates. Rectum enim vnum obliquum varium & multiplex. Sicut nimirum temperies primarum qualitatum vna qualitas est, & in qualibet parte vna, variis tamen modis, & à variis intemperiebus & caussis à naturali statu deflectere potest: ita etiã naturalis illa dispositio quæ est ab vna vel pluribus qualitatibus occultis, variis modis & à variis venenis mutari potest. Et licèt plura sint venenorum genera, & speciales actiones venenorum inter se differant, in genere tamen conueniunt, vt omnia sint calido natiuo, & naturali constitutioni contraria, eámque corrumpant: E contrà vna theriaca multis venenis resistit. At quamuis plures essent tales qualitates in corpore, non tamen essent plures sanitates. Sanitas vna est formaliter sumta: caussæ verò eius multæ, & propterea etiam multa morborum genera, quæ eam lædere possunt. Et posito, sed non concesso, quòd nulla detur in corpore nostro talis occulta qualitas, ad sanitatem eius pertinens, quæ in venenosis morbis moreretur: tamen cùm venena sibi simili affectione corpus nostrum alterent vt Galenus, 1. *de sim. cap.* 16. loquitur, atque illa qualitas & dispositio maligna, corpori à veneno impressa, sit præternaturalis, atque actiones eius lædat, cur morbus corporis dici non possit, cùm ei morbi definitio competat? Nam quòd allegatum Galeni locum, vbi docet, *quod minima portiuncula lethalium venenorum, qua δηλητήρια appellantur, vbi animalis corpus ingressa fuerint, momento temporis id immutant, sibique simili affectione alterant*, falsa interpretatione corrumpere conatur, frustra laborat. Etenim quod scribit, Galenum dicere, *totum alterari, non saltem qualitates occultas, sed maximè manifestam,*

manifestam, in qua vita fundatur, pueriliter in vocabulo *Totum* ludit. Neque enim Galenus per totum intelligit vniuersam totius corporis constitutionem, cùm videamus, in lue venerea, veneno canis rabidi, ictu tarantulæ, & aliis venenis, non statim omnem corporis constitutionem mutari, imò sæpe temperiem qualitatum primarum vix permutari, id quod ex eo manifestum est, quòd sæpe à veneni vi citissimè homo iugulatur, antequam vlla, quæ homini interitum afferre possit, mutatio in qualitatibus primis (vtpote quæ longius tempus requirit) facta fuerit: id quod ipse concedere necesse habet, dum scribit, quòd peste infecti subitò moriuntur, ex veneni pernicie, quod cordis vitalem, insitum & influentem spiritum rapidissimè corrumpat. Sed dum dicit Galenus, totum momento temporis immutari, eius hæc mens est, in toto corpore subitam alterationem fieri: id quod ex eo patet, quòd statim post addit: *alexipharmaca totum corpus immutare*. Vbi certè nō docet, ab alexipharmacis omnem corporis temperiem & naturalem dispositionem euerti, sed saltem istam à veneno inductam alterationem aboleri. Neque etiam temperiem primò mutari, (hæc enim in momento mutari non potest) dicit Galenus, sed talem qualitatem corpori à veneno induci, quali ipsum præditum est. Et venena non sunt venena per qualitates primas, sed per occultas. Et proinde, dum sibi simili affectione corpus nostrum alterant, non primas qualitates inducunt, sed occultas & venenatas. Id quod patet ex eo, quod Galenus statim subiungit, alexipharmaca contrariâ venenis alteratione corpus afficere. Etenim alexipharmaca, vt pluribus in locis Galenus docet, non agunt qualitatibus primis, sed totâ substantiâ, & qualitatibus occultis. Cùm ergo alexipharmaca alterationi venenorum contrariam alterationem inducant; venenorum actio non in qualitatibus primis consistit.

Secundò. Deinde, quòd scribit: *quia venena omnia directè substantiam nostram humanam; maximè iuxta temperiem qualitatum, & præcipuè calidi & humidi, in qua sanitas & vita fundatur, diripiunt & corrumpunt, & cordi vitalique facultati in calido natiuo, eiúsque spiritu & humido archogeno, in corde potissimùm radicato, depeculantur, celeritérque vi sua perniciosa, & potenter corpus & naturam nostram pessundant; & in suam naturam immutando corrumpunt, non occultas qualitates corrumpunt, sed manifestos temperiei morbos producunt*: Primò petitio principij est, quòd putat, venena humanam naturam mutare directè, iuxta temperiem qualitatum primarum: sibi enim simili affectione corpus nostrum alterant, & proinde venenatam qualitatem corpori imprimunt. Deinde malè confundit vitam & sanitatem cùm vita absque sanitate esse possit, & æquè viuant, ac sani. Vnde etiam tandem apparet, falsum esse, quod ex nostra sententia sequi putat, quòd calore natiuo, in quo vita consistit, saluo, quisquam perire possit. Petitio enim principij est, quòd calidi natiui seu spiritus insiti essentia saltem qualitatum primarum temperie absoluatur; cùm, vt suo loco ex Aristotele dictū, spiritus ille insitus sit σῶμα τῷ τῶν ἄστρων στοιχείῳ ἀνάλογον. Ex posito, sed non concesso, quod calidum innatum sit elementare, tamen corde à veneno læso, totam eius œconomiam, & ita etiam temperiem, labefactari necesse est. Atque ita primum argumentum pro morbis occultarum qualitatum, quos Fernelius totius substantiæ vel formæ appellat, saluum est.

Secundi argumento Fernelij confirmatio. Secundum argumentum sumitur, vt dictum, à curandi ratione. Cùm enim dentur medicamenta à tota substantia, vt appellant, non qualitatibus manifestis, sed occultis agentia, dantur etiam necessariò morbi occultarum qualitatum; cùm contraria contrariorum sint remedia. Vnde rectè Argenterius: *Nisi darentur morbi occulti, frustrà inuenta essent remedia to. à substantiâ agentia*. Nam si omnes morbi partium similarium essent morbi temperiei, possent ij medicamentis contrariâ intemperie præditis expugnari. At hoc non fit: sed sæpè manifestæ qualitates ad impugnandos morbos non sufficiunt, sed opus est medicamentis occultis qualitatibus agentibus, vt quotidiana experientia testatur. Id quod expressè docet Galenus, 1. *de sem. cap.* 16. dum scribit, quòd venenorum antidota & alexipharmaca contrariâ lethalibus alteratione totum etiam corpus immutent.

Contra Thom. Erastum. Verùm & in hoc argumento soluendo nonnulli laborant, sed frustra. Thomas Erastus, vt ex *lib.* 6. *Miscell. Smetij, Epist.* 6. videre est, eò audaciæ venit, vt scribat; non posse vel vnius hominis exemplum produci, qui à peste medicamentis virtute specificâ agentibus sit liberatus. Et quæ latente virtute dicuntur profuisse, vel vacuando, vel concoquendo, vel refrigerando, vel siccando cuncta profuisse. Additque, si tales essent proprietates in illis omnibus, quæ ab autoribus laudantur, infinita ferè, ac nihil simile inter se habentia pharmaca, eâdem essent potestate prædita; quod fieri nullo modo possit. Verùm magna hæc est pertinacia & audacia, ita ipsi experientiæ reluctari, quâ satis constat, non solùm pestem, sed & alios morbos malignos ac venenatos nullo modo curari posse remediis solùm manifestis qualitatibus, quæcunque eæ sint, agentibus, sed opus esse alexipharmacis; quæ sola experientia suggerit. Et illud ipsum quod contrà obiicit Erastus, sententiam nostram roborat potius, quàm infringit. Si enim, quod experientia constat, infinita ferè medicamenta nihil similis inter se, vel ratione primarum, vel secundarum qualitatum habentia, eadem vi pesti resistendi prædita sunt, necessariò concluditur, peculiarem vim & facultatem, à primis qualitatibus diuersam, in quâ omnia ista conueniunt, iis inesse.

Comitem Montanum. Comes Montanus, *lib.* 3. *de morb. cap.* 6. cùm videret, negari non posse, dari medicamenta occultis qualitatibus agentia, aliò confugit, & statuit, talia medicamenta non morbos expellere, sed caussas saltem morborum; ipsos verò morbos ab iis inductos, si opus sit, saltem curari medicamentis manifestis qualitatibus agentibus. Ita in veneno canis rabidi caussam magis trahere ad se curam, quàm morbum, qui sit intemperies calida & sicca, & ideò non solum iis, quæ manifestâ vi venenum hoc extrahunt, sed & iis, quæ totâ substantiâ agunt, vtendum esse. Verùm enimuerò negandum quidem non est, alexipharmaca etiam caussæ aduersari, éamque impugnare, & è corpore expellere posse. Interim & hoc verum est, quod Galenus *lib.* 1. *de sem. cap.* 16. scribit, quòd deleteria corpus nostrum sibi simili affectione alterant, & sibi congeneres qualitates, & malignam diathesin ipsi inducunt. Quæ enim esset aliàs actio venenorum, & quomodo corpus nostrum tam vehementer læderent; cùm in manifestis qualitatibus sæpe exigua mutatio appareat? Et quomodo caussa, vt Comes Montanus putat, plus quàm intemperies manifesta inducta vrgeret, & curam ad se traheret, si saltem manifestis qualitatibus læderet? Certè ob damnum & vitæ periculum, quod corpori infert, magis vrget. At hoc facere non potest, nisi dispositionem corporis ad vitam necessariam summoperè euertat. At hoc, vt ipse confitetur, non facit intemperie manifestâ, quæ primis diebus sæpè exigua & nullius momenti est: ergo id facit occulto modo dispositionem naturalem corporis nostri euertendo, ipsique contrariam malignam inducendo, & nemo rei Medicæ peritus facilè iudicauerit, quòd venena sæpe, etiamsi è corpore sint exturbata, nihilominùs malignas diatheses post se relinquant.

Anton. Santorellum. Tandem vt hæc concludamus, & iis quæ modò & *cap. præced.* diximus, hoc addamus: Antonius Santorellus, *in antipraxi Medic. lib.* 5. *cap.* 4. etiam statuit, quòd antidota oppugnent caussam morbi, non morbum: illa autem etsi occulta sit, producat effectum manifestum. Idque conatur exemplo magnetis & purgantium medicamentorum declarare. *Nam*, inquit, *magnes trahit ferrum qualitate nobis occultâ, medicamenta purgant occultâ vi; at effectus, vt tractio, manifestus est*. Atque ita etiam putat venenatam caussam occultam effectum manifestum producere. Verùm dicit, sed non probat, quòd antidota saltem caussam morbi oppugnent, non morbum, quòd suprà refutatum. Deinde quod caussas occultas attinet, & earum effectus, distinguendum est primò inter motum localem & alterationem. Etenim motus ferri ad magnetem est localis. At hic quæritur; quamnam alterationem venena in corpore inducant? Præterea distinguendum est inter effectum proximum, & remotum. Etsi enim motus localis, quo ferrum ad magnetem mouetur, manifestus sit: tamen motus ille ferri non est effectus proximus occultæ qualitatis, sed remotus. Etenim sicut veneno sumto hominem vomere vel mori, manifestum est, interim vomitum & mortem actio aliqua præcedit, qua venenum occulto modo hominem afficit; ita etsi manifestè ferrum ad magnetem mouetur: tamen actio alia occulta præcedit, qua magnes ferrum afficit, eique qualitatem imprimit, ob quam ferrum ad magnetem mouetur, eáque qualitas ignota nobis est æquè, ac illa quam venenum corpori nostro imprimit: quod etiam Scaliger, *Exerc.* 102. *sect.* 6. docet: vbi statuit, quòd ferrum ad magnetem potiùs, tanquam matricem suam, moueatur, cuius abditia principia perficiatur. Itaque etsi venenatas caussas multi effectus sequuntur, tamen cùm illi plures & toto genere diuersi sint, patet, eos omnes non proximè à veneno prouenire, sed mediante aliâ proximâ caussâ, à qua calor natiuus corporis, & præcipuè cordis, læditur. Hoc enim læso, amplius corpus & humores à natura regi non possunt, vnde excitatur putredo, inde febres, tumores, vlcera. Et tumores proximè excitantur à facultate expultrice, non à veneno. Ita purgantis medicamenti effectus seu purgatio manifesta est, sed illa non fit immediatè & proximè à medicamento purgante, sed à facultate expultrice. Actio verò purgantis medicamenti in humorem expurgandum omnino occulta est.

Tertium argumentum. E quibus Tertium argumentum oritur, ab ipsis actionibus læsis. Cùm enim omnes actiones læsæ fiant vel à morbo partis, quæ illam actionem perficit, vel ab errore externo; dentur verò actiones læsæ, quæ neque ad morbos intemperiei, neque ad externum errorem referri possint: hinc sequitur dari alios, præter intemperiem morbos, in illis partibus, à quibus actio illa prouenit. Negari autem non potest, in morbis malignis, pestilentibus, & venenatis, sæpe nullam alicuius momenti intemperiem dari, interim varias actiones lædi, vires deiici, imò hominem de vita periclitari. Ergo aliquam aliam, præter intemperiem, in parte mutationem adesse, necesse est, ob quam tantæ actionum læsiones fiant.

Et quocunque se vertant, qui hos morbos negant, eos ipsos tamen, seu inuiti, seu inscij concedere coguntur. Vnde Mercurialis, qui *de venenis, cap.* 2. morbos hos ad morbos intemperiei referre conatur, *de venenis, cap.* 1. definit morbum perniciosum in hunc modum: *Morbus venenosus est dispositio præter naturam corpori succedens immediatè, & vehementer eius actiones lædens, ob vim veneficam*. Et Eustachius Rudius, *de occult. morbis lib.* 1. *cap.* 2.

definit morbum occultum, quòd sit affectus præter naturam, qui ab ea caussa, materiaque creatur, fouetur, atque dependet, quæ humano corpori, eiúsque præsertim innato calori totâ suâ naturâ nobis ignotâ aduersaria existens, ipsum pro suo posse corrumpit, & in propriam naturam conuertit. Cùm enim definitio definiti essentiam explicare, & cum eo conuerti debeat: si morbus, qui definitur, est occultus & venenosus, certè affectus ille seu dispositio præter naturam, non solùm intemperies est qualitatum primarum, sed & ipsa occulta & venenosa esse debet. Deinde cùm caussa occulta sit & venefica, & à qualitatibus primis diuersi, necesse est, vt dispositionem etiam occultam & venenosam, à qualitatibus primis diuersam, inducat.

CAPVT VI.

Quinam sint illi alij, præter intemperiem, in partibus similaribus, morbi?

Quinam sint occulti morbi?

ATque hactenus satis firmis, vt opinor, argumentis, probatum est, dari in partibus similaribus alios, præter intemperiem, morbos: proximum iam est, vt explicemus, quinam illi sint. Id enim, quia non satis rectè, clarè, & accuratè à Fernelio factum, totam hanc de hisce morbis doctrinam plurimis suspectam reddidit. Cùm enim viderent, quædam in enumeratione horum morborum falsò proferri à Fernelio, etiam ea, quæ vera ab eodem proferuntur, simul reiecerunt. Is autem de morbis totius substantiæ, quos ita appellat, docet Fernelius, *lib. 1. Pathol. cap. 7. Totius* inquit, *substantiæ morbi sunt, qui partium substantiam primum & per se oppugnant. Horum alij manifesti sunt, alij occulti. Manifesti, qui partium corporisque substantiam manifestis è caussis demoliuntur. Eiusmodi sunt vlcera maligna, phthisis, iecoris, lienis, aliarúmque partium putredo, ex primarum qualitatum intemperie nata, & spiritus innati dissolutio per vigilias, labores, inedias, atrocésque dolores, & natiui caloris extinctio, in strangulatu, vel in penetrabili, extremóque, frigore. Occulti morbi sunt, qui cæcis ex caussis totam substantiam oppugnant:* quorum postea differentias recenset. Idem docet *lib. 2. de abditis rerum causs. cap. 10. & 11.*

Sententia Fernelij.

Corrigitur.

Verùm etsi, quantum ad posterius morborum totius substantiæ genus, rectè docuerit Fernelius, idque dari, argumenta *cap. praeced.* allata satis probent: tamen prius genus nullo argumentorum genere probari potest. Argumenta enim, quæ *cap. praeced.* attulimus, saltem probant, dari morbos, & ab occultis qualitatibus ortos, & per occultas qualitates curabiles. Argumenti verò primi Fernelij, quo ad prius morborum totius substantiæ genus probandum vtitur Fernelius, nullum robur esse *cap. praeced.* dictum. Neque enim ipsius substantiæ mutatio & corruptio morbum parit, sed rei interitum. Res verò corrupta amplius neque morbum neque sanitatem patitur. Si verò corruptio non sit perfecta, sed vis saltem ad eam, est alteratio & morbus intemperiei, aut si illa à caussa occulta proueniat, pertinet ad morbos occultarum qualitatum, non verò est formæ corruptio. Et vt in specie illos manifestos morbos, quos inter morbos totius substantiæ refert Fernelius, videamus, primò inter eos nominat maligna vlcera, phthisin, & partium putredinem. Verùm siue vt vlcera simpliciter, siue vt maligna considerentur, id morbi genus, quod Fernelius vult, non constituunt. Nam vlcera sunt morbus solutæ vnitatis cum substantiæ amissione, & plerumque cum intemperie. Si verò vt maligna considerentur, appellantur ea vlcera maligna, vt Galenus, *de compos. med. secund. gen. lib. 4. cap. 8.* docet, in quibus pars vlcerata malam quandam dispositionem contraxit, quæ humores affluentes, etsi boni sint, corrumpit, & vt ideò vlcera ad cicatricem difficulter perueniant, facit. Si ergo dispositio ea est intemperies saltem, nullum nouum morbum inducit, sed est morbus intemperiei. Si verò maligna aliqua diathesis sit à caussis maligna parti exulceratæ inducta, tum quidem alius ab intemperie morbus, verùm non, quod vult Fernelius, manifestus, & à manifestis caussis lædens, sed occultus, & ad posterius morborum totius substantiæ genus, quos Fernelius constituit, non ad prius pertinens. Id quod ipse Fernelius, *lib. 7. Pathol. c. 9.* de malignis vlceribus loquens confitetur, dum scribit: *Illorum præter vulgare humoris vitium cæca quoque malignitas caussa statuenda, quæ vix abigi profligarique potest. Talia ferè ex pestilentia relinqui solent.*

Secundò huc recenset pulmonis, hepatis, lienis, aliarúmque partium putredinem, ex primarum qualitatum intemperie natam. Verùm putredo illa vel iam facta est, & tum pars non ampliùs ægrotat, sed corrupta est, vt fit in sphacelo; aut si non sit tota corrupta, vlcere laborat; vel est in fieri, quæ cùm inducatur, fatente Fernelio, ex qualitatum primarum intemperie, nihil aliud erit quàm alteratio & morbus intemperiei. Illa autem putredo quæ est in humoribus, non morbus est, sed morbi caussa.

Tertio loco, inter morbos totius substantiæ à manifestis caussis ortos ponit spiritus innati dissolutionem per vigilias, labores, inedias, atrocésque dolores, & natiui caloris extinctionem in strangulatione, vel penetrabili, extremóque frigore. Et omnino dissipatio spirituum vitalium & influentium actiones lædit, idque multò magis præstat spiritus innati dissipatio. Etsi verò de modo, quo spirituum defectus actiones lædit, non omnes idem sentiunt: tamen cùm vt ipse Fernelius *lib. 4. Physiol. cap. 5.* docet, spiritus ille insitus ad partis similaris constitutionem pertineat, & partis similaris essentiam compleat, & spiritus tùm insiti, tùm influentes, ad temperiem cordis perficiendam necessarij sint: eorum defectus omnino intemperiem aliquam in corpore inducit, atque ita morbum parit, qui defectus si sit maximus, pars emoritur planè. Si tamen, de quo suo loco diximus, in calido illo aliquid, quod supra primas qualitates sit, contineatur, eius defectus etiam morbum aliquem occultum parit.

Veri occulti morbi.

Ex quibus omnibus patet, eos, quos à caussis manifestis excitari, scribit Fernelius, totius substantiæ & formæ morbos, non nouos esse, sed iam vulgo cognitos: & relinquitur, non alios, præter morbos intemperiei, in partibus similaribus dari morbos, quàm eos, qui ab occultis & malignis qualitatibus inducuntur, & iisdem curantur, id quod argumentis *praeced. cap.* propositis, satis probatum est. Agnouit procul dubio hos Argenterius, ideoque dum *lib. de morb. gener. cap. 4.* disputat de morbis in partibus similaribus, quos ad qualitates manifestas referre non possumus, illorum, quos a caussis manifestis ortos recenset Fernelius, nullam mentionem facit, sed saltem febrem pestilentem, morbum Gallicum, & alios, qui maligni vocantur, nominat; & quos venena ea, quæ toto genere lethalia dicuntur, concitant, & contra quos non calidis, frigidis, humidis, siccis, sed iis quæ totâ substantiâ agunt, pugnamus. Verùm quæ illorum morborum natura sit, nec ipse, nec alius quod sciam, satis clarè explicauit.

Autoris sententia.

Primus (absit verò verbo inuidia) anno 1607. in disputatione publica docui, à caussis, occultâ, malignâ & venenatâ vi agentibus corpori nostro similem qualitatem induci, atque imprimi, atque inde dispositionem præter naturam ortam rectiùs morbum occultarum qualitatum, quàm totius substantiæ seu formæ, vtpote quæ non afficitur, appellari. Quam sententiam alij quidam docti Medici à me mutuati & secuti sunt. Siquis tamen cum Fernelio morbos totius substantiæ seu formæ appellare velit, per me licet, modò hoc teneat, eos non ita appellari posse, quòd ipsam formam immediatè afficiat: (quod fieri non posse suprà probatum) sed quòd illas nobiles qualitates, quibus forma, præter qualitates primas, vtitur, mutant, hisque contrarias inducunt. Dari autem & induci tales occultas & malignas diatheses corpori nostro, *cap. praeced.* probatum. Quibus vt hoc saltem addam, sæpissimè tales diatheses malignas ac pestilentes relinqui, ipsa experientia docet. De sudore Anglico referunt, quòd nonnullos, qui ex hoc morbo euaserant, per duos vel tres annos, nonnullos per omnem vitam reliquam cordis palpitatio maxima comitata est, & infrà de lue venerea dicetur, quòd nonnulli, cùm planè sanati, & bene valere sibi viderentur, post vigesimum & trigesimum annum in eundem morbum relapsi sint: quod procul dubio à maligna diathesi relicta accidit. Neque Galenus hanc occultam & malignam diathesin ignorasse videtur. Nam *lib. 1. de sem. cap. 16.* scribit, quòd minima pericula lethalium venenorum, vbi animalis corpus ingressa sunt, totum id momento temporis immutant, sibique simili affectione alterant. Et 2. *Aph. 22.* ita scribit: *Medicamenta, quæ à rabido cane demorsis à Medicis adhibentur, duobus modis Medici appellant: interdum aduersum rabiem remedia, tanquam affectionem, quæ rabiem generat, dicerent; interdum non remedia, sed rabiei futuræ amuleta.* Quibus verbis distinguit Galenus remedia, quæ caussæ opponuntur, & prohibent, ne ab ea maligna dispositio corpori inducatur, & ea, quæ affectionem, dispositionem & morbum à veneno canis rabidi corpori iam inductum, expugnant.

Morbi occulti ad manifestas qualitates reduci non possunt.

Etsi verò nonnulli laborant, vt morbos ex occultis qualitatibus ortos, ad vulgò nota illorum genera reducant: tamen inanem operam impendunt, vt ex Comite Montano, qui *lib. 3. de morb. cap. aliquot,* hac de re agit, videre est. Nam falsum est, quod primò statuit, caussam febris pestilentis, & pestis, esse saltem insignem putredinem, vt pluribus *lib. 4. de febr. cap. 5.* probatum est. Deinde quod dicit, inquinamentum illud non esse morbum, sed caussam morbi, concedimus. At hoc falsum est, quòd caussa illa saltem excitet vulgò nota morborum genera, intemperiem, instrumentarios, & ex soluta vnitate. Quanquam enim in corpore peste laborante fieri possit, vt quandoque omnia morborum genera excitentur: tamen hos non semper fit, & multi peste subitò moriuntur, in quibus nulla morbi intemperiei, instrumentarij & solutæ vnitatis adsunt indicia. Et si in quibusdam id accidit: tamen ij morbi non proximè, ac immediatè & per se à pestilenti veneno inducuntur, sed per accidens, cùm à veneno, calido natiuo debilitato, humores putredinem concipiant, & inde ex humoribus corruptis varia morborum genera excitentur. Interim quæritur, quid venenum per se & quatenus tale agat, & quænam illa mutatio sit, quam excitat, vbi homo subitò, nullo alio morbo manifesto apparente, moritur. Eundem errorem errat Comes Montanus, quando tubercula illa & maculas in variolis & morbillis pro morbo primario habet. Sunt enim illa tubercula & maculæ saltem secundarium quiddam, quod per ἔκκρισιν à natura in ambitum corporis protruditur. Morbus verò primarius est febris maligna ob quam ægri magis, quàm ob variolas & morbillos, vbi eruperint, periclitantur. Et eundem errorem toties errat Comes Montanus, vt ferè nauseam legenti pariat. Agnoscit enim venenum canis rabidi à tota substantia agere: negat tamen alios,

alios, quàm vulgò notos & receptos morbos inducere, morbúmque, quem inducat, calidam & siccam intemperiem esse statuit. Verùm si ita esset, cur non alij morbi calidi & sicci idem præstarent, quod morsus canis rabidi? Et si morbus est intemperies calida & sicca, cur illi adhibentur medicamenta calida & sicca? Et cùm concedat, hunc morbum, vt & alios nominatos, fieri à qualitate abdita, quid, quæso, qualitas illa abdita per se agit? Nam vt calefaciat & siccet, non qualitatis abditæ, sed manifestæ proprium est. Eadem ratio est omnium aliorum morborum venenatorum, luis venereæ, elephantiasis & similium. Licèt enim variæ intemperies, tumores, vlcera, & similia in iis appareant: tamen hæc solùm fiunt per accidens, quando scilicet, œconomiâ corporis per venenum turbatâ, humores corrumpuntur, & ad ambitum corporis protruduntur. Interim quodlibet venenum per se, & quatenus tale, sibi simili affectione, vt Gal. loquitur, corpus alterat, ipsíque malignam diathesin imprimit; quæ propterea etiam alexipharmacis propriis extinguenda est. Imò illi ipsi tumores & vlcera sui veneni proprietates retinent. Vnde alio modo curandi carbunculi & bubones pestilentes, alio modo bubones & tumores Venerei, alio modo tumores & vlcera elephanticorum.

CAPVT VII.

De Caussis, & Differentiis occultorum morborum in genere.

Morbi occulti qui?

ATque ita, vt verbò me expediam, morbi occulti sunt diatheses præter naturam corpori nostro à caussis occultis, & aliâ, quàm primis qualitatibus, ratione agentibus impressæ, quæque à remediis occulto modo agentibus curantur. Quæ caussæ cùm sint variæ, ab ipsarum etiam varietate differentiæ morborum occultorum commodissimè petuntur, cùm aliàs eorum natura abdita & incognita sit. Antequam autem ad speciem descendamus, primò caussarum illarum varietatem in genere in quasdam classes distribuere libet.

Caussarum occultarum differentia.

Primò caussarum illarum natura est varia, & propterea etiam varios morbos inducunt. Interdum enim caussæ illæ non inducunt morbum lethalem, contagiosum tamen. Ita sæpe obseruatum, febres cum catarrho, tussi, vel alio modo populariter grassatas fuisse, ex ægris tamen vix centesimum, aut ducentesimum mortuum fuisse. Ita in lue venerea est occulta virulentia, quæ tamen hominem non statim iugulat, sed multo longo tempore vexat. Eodem modo elephantici & leprosi non statim moriuntur. Deinde dantur interdum febres malignæ satis periculosæ, dantur pestilentes, imò ipsa pestis. Præterea dantur venena, quæ seu hausta, seu extrà in corpus immissa hominem statim iugulant. De qua differentia postea, *part. 2. cap.* 1.

Caussa occulta interna.

Deinde caussæ illæ occultæ, malignæ, & venenatæ, quæque aliis, quàm elementaribus viribus corpus nostrum afficiunt, vel in corpore nostro generantur, vel extrà illi aduehuntur. In corpore nostro humores malignos & pestilentes, & qui non minùs, quàm venena extrà sumta lædunt, generari posse, ipsa experientia docet, cùm sæpissimè in obsidionibus, in castris, & alias sæpe in annonæ caritate, à cibo minùs commodo varia malignorum morborum & febrium genera, imò ipsa pestilentia ortum habeat. Pertinet huc scorbutus, elephantiasis, & venenum, quod in canibus rabidis generatur, & siqui sunt similes morbi, ab interno humorum vitio ortum habentes.

Externa. Prima caussa, Aër.

Caussæ verò morborum occultorum, quæ extrà corpori humano adueniunt, variæ sunt. Primo enim aër potest variis qualitatum excessibus humores corrumpere, vel etiam malignis vaporibus, & inquinamentis infici, quæ si homo cum aëre, quem inspiratione ducit, attrahat, maligni & pestilentes morbi in corpore humano generantur.

2. Contagiū.

Secundo, aquæ & aëris vitio cognatum est contagium, quod ab aliis, qui contagiosis morbis laborant, tum per aërem, tum aliis modis aliis corporibus communicatum, eosdem in iis morbos excitat. Tales morbi sunt sæpe febres malignæ & pestilentes, epidemiæ, ipsa pestis, scorbutus, elephantiasis, lues Venerea, qui omnes per contagium in alios transferri possunt.

3. Venena assumta.

Tertiò sunt venena assumta quocumque modo, quæ omnino sunt varia, & sumuntur vel à mineralibus, vel à plantis, vel ab animalibus.

4. Extrà communicata.

Quartò etiam sunt venena extrà communicata, & corpori nostro immissa morsu & ictu venenatorum animalium, vt morsu rabidorum animalium, ictu scorpij, tarantulæ, serpentium, & similia; imò ipso visu, vel halitu & effluuio occulto communicata, quale venenum est Catablepæ, & Basilisci. Quò pertinent vnguenta venenata, & alia, quibus sagittæ, gladij, vestes & alia, quæ hominem attingere possunt, illinuntur & inficiuntur. Tandem, si libet, possunt huc & morbi per veneficia illati referri. De quibus omnibus in specie postea dicendum erit.

Venena alia aliis partibus aduersa.

Deinde & alia morborum ab occultis qualitatibus ortorum est differentia, à partibus nimirum corporis, quas occultæ qualitates infestant, petita. Etsi enim venena in specie ita dicta præcipuè cordi vim inferant: tamen sunt & aliæ occultæ malignæ qualitates, quæ non primariò cor petunt, sed aliis partibus infestæ sunt. Equidem pestilens venenum, scorpij, serpentis, & similium quia hominem mox iugulare possunt, primariò cordi inimica sunt: Verùm dantur & aliæ occultæ qualitates, corpori nostro inimicæ, eique noxiæ, quæ cor primariò non lædunt, nec vitam statim auferunt. Ita aura maligna epilepsiam excitans, opium, solanum, atque alia quæ dementant, vt Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 19. loquitur, item torpedo & similia, cerebro & spiritibus animalibus sunt inimica; lepus marinus pulmoni est aduersus; hepati inimica est virulentia venerea; hepati procul dubio etiam fuit aduersa herba illa cuius Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap.* 4. mentionem facit, quam in Thracibus Bythyniam incolentibus nouerat homo quidam, quam siquis assumsisset, sanguinem primò, tum vitam emittebat, de qua plura *allegato loco* videantur. Ita cantharides vesicæ in primis inimicæ sunt.

Alia aliter agunt.

Tertiò, à modo vel vi potiùs actionis nonnulli quasdam differentias constituunt. Cùm enim formæ agant per qualitates, &, vt Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap.* 7. hac de re docet, cùm omnis actio atque corruptio à contrario & in contrarium necessariò fiat, & substantiæ nihil omnino sit contrarium, omnino impossibile est, vt substantiæ ac formæ, quibus nihil est contrarium, mutuo per se agant ac patiantur. Eapropter deleteriorum venenorum formæ sunt quidem reuera principia agendi, instrumenta verò sunt virtutes quædam occultæ ab iisdem formis fluentes. Hæ itaque proprietates cùm corporis nostri proprietatibus omnino contrariæ sint, in eas procul dubio agere possunt. Quæ omnia rectè Rudius. Vt enim formæ venenorum sunt diuersæ, ita & proprietates, vel occultæ qualitates. Verùm cùm eæ nobis ignotæ sint, nonnisi ex affectu agnoscuntur, & proinde differentiæ non aliæ, nisi ipsorum venenorum constitui possunt. Deflectit tamen postea ab ista veritate Rudius, & cum vulgo ad manifestas qualitates relabitur, dum scribit, *Quod si dicamus, has proprietates nobis contrarias, à manifestis qualitatibus in propria actione adiuuari ac roborari, à veritatis tramite, & à Galeni ipsius authoritate recedere non ita videbimur.* Et mox: *Cùm omnia deleteria venena manifestis qualitatibus prædita sint; ideò iure maximo quis poterit arbitrari, ea proprietatibus ipsis à manifestis qualitatibus adiutis nostrum corpus labefactare & corrumpere.* Etenim etsi id omnino rectè statuit, deleteria venena proprietatibus suis à forma fluentibus corpus nostrum corrumpere, & quidem additâ ratione firmâ, quòd scilicet, si qualitates manifestæ, dum excedunt, tantam corpus nostrum corrumpendi potestatem habent, tantò maiores vires habituras proprietates, quæ ab ipsa forma fluunt: tamen frustra & sine omni caussa in auxilium aduocat qualitates manifestas. Ipsa enim experientia testatur, deleteria venena, vt & alexipharmaca, sine qualitatum manifestarum ope operationes suas in corporibus nostris perficere. Ita magnes, nullâ qualitate manifestâ adiutus, per occultam qualitatem ferrum trahit. Ita lapis Bezoar sine qualitatum primarum ope veneniis resistit. In venis quoque plurimis nullus primarum qualitatum excessus animaduertitur. Et si in venenis quibusdam qualitatum primarum excessus sunt, actiones illæ, quæ à qualitatibus manifestis proueniunt, planè separatæ & diuersæ sunt ab occultarum qualitatum actionibus, & cum iis nihil commune habent. Imò, vt suo loco dicetur, inter venena malè quædam recensentur, quæ potiùs erodendo vel putrefaciendo, vi manifestâ, quam occultis qualitatibus agunt. Neque enim aqua fortis hausta, etsi hominem necare possit, propriè venenum est. Ideóque illas venenorum, & occultorum morborum differentias, quas nonnulli à qualitatibus primis petunt, & venenorum illam in calida & frigida diuisionem hoc loco omittemus, & venena ipsa saltem attendemus; cum, vt rectè *ibidem* loquitur Rudius, vnumquodque venenorum genus, aut potiùs species, suum habeat peculiare remedium alexipharmacum, siue Bezoarticum, quod ad destruendum non manifestâ qualitate, sed occultâ proprietate, potentiâque dirigitur.

CAPVT VIII.

De Signis occultorum & venenatorum morborum in genere.

Signa Diagnostica.

Occultorum morborum Signa Diagnostica.

1\. MOrbus occultus & venenatus primò cognoscitur è caussis occultis & venenatis præcedentibus. Si enim de caussa occulta, maligna, & venenata constet, ægerque cum aliis, qui morbo contagioso & maligno laborant, conuersatus sit; si eum venenum aliquod seu hausisse, seu morsu vel ictu animalium venenatorum accepisse, certum sit: morbo occulto & maligno eum laborare indicium est.

2\. Deinde & hoc morbi occulti & maligni signum, & quasi character est, quòd morbi & symptomata, quæ superueniunt, sunt magna, rara, & in aliis morbis non obuia: v. g. si accidat hydrophobia, nimia aliqua saltandi cupiditas, si animi deliquia frequentia, pulsus magna mutatio, virium prostratio, & similia symptomata accedant, quorum caussæ in morbum manifestum, qui coniungitur, nullo modo referri possint. Et licèt quidam morbi occulti non sint periculosi, & pauci inde moriantur, id quòd in febre illa catarrhosa, quæ anno 1580. & 1626. vt & febre illa epidemiâ, quæ 1616, cuius mentionem *lib. 4. de febr. cap. 9.*

cap. 9 fecimus, grassata est, accidit; tamen febres tales sunt epidemiæ, contagiosæ, & plerumque lentam malignitatem coniunctam habent, quæ etiam propterea alexipharmacis extirpanda est. Sumnoè autem malignorum & venenatorum morborum tanta est vehementia, vt ægrum vel mox iugulent, vel æger nunnisi cum magno labore & difficultate à morbo liberetur & conualescat.

Tertiò & id morbi occulti & maligni indicium est, si medicamenta, quæ manifestis qualitatibus agunt, non iuuant, sed occultâ solùm qualitate agentibus, & alexiteriis morbus curatur.

Signa differentiarum. Differentias quod attinet, an caussa maligna in corpore genita fuerit, an verò extrà accesserit, ex corporis constitutione, anteactâ victus ratione, cùm aliis conuersatione, & ipsius morbi maligna natura, ac specialibus venenorum signis cognoscitur. V.g. siquis vitiosis scatet humoribus, praua ratione victus vsus fuerit, morbo maligno seorsim corripiatur, cum nullo morbo aliquo contagioso infecto conuersatus fuerit, neque vlla alia veneni hausti, vel ab animali aliquo venenato communicati adsit suspicio: eum apparatu interno humorum vitioso ægrotare indicium est.

Contrà siquis integra sanitate fruatur, & nulla cacochymiæ ac prauæ corporis dispositionis signa adsint, & subitò morbo maligno & occulto corripiatur: eum morbum illum à veneno extra communicato contraxisse, suspicio est. In qua re tamen cautè pronunciandum, cùm venena, postquàm totam corporis œconomiam turbarunt, multa symptomata excitent, quæ cum aliis morbis sunt communia; & sæpè latens in corpore cacochymia subitò mota ea symptomata inducat, quæ venenis haustis sunt similia. Ita cholera oborta sæpe veneno hausto similia symptomata inducit. Cuius rei exemplum est *Epid. Athenis*, inquit Hippocrates, *virum cholera corripuit, vomebat, deorsúmque egerebat, & dolebat, & neque vomitus, neque per aluum secessus sisti poterat, & ex lecto moueri non poterat, & oculi caliginosi & cani erant, & conuulsiones tenebant, quæ ab intestinis profecta ad ventriculum tendebant, aderat singultus.* Quæ symptomata sæpe etiam veneno hausto accidunt. Si tamen veneni hausti certa sint indicia, vel æger ab animali venenato morsus vel ictus fuerit, de veneno extrà communicato ampliùs dubium nullum est, nec aliis signis opus est. Verùm de singulis venenorum signis infrà dicetur, quæ etsi in plurimis differant, plurima tamen etiam habent communia. Nam, vt Dioscorides, *lib. 6. in præfat.* scribit: *Ferè vires venenorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt, & difficile est, vni veneno proprium signum inuenire, quod haustum, gustatúmve virus prodere possit.*

Signa partis affectæ. Quæ verò pars præcipuè laboret, & afficiatur, è symptomatibus potissimùm cognoscitur. Si cor in primis venenum petit, facultas vitalis deficitur, pulsus fiunt debiles, accidunt cordis palpitationes, animi angustia & defectus, ac syncope. Si cerebrum, sensus & motûs læsio accidit, torpor, & sudor grauis, vel vigiliæ, mentis alienatio & deliria, & similia sauciatis ab animalibus læsis symptomata. Si hepar maximè afficiatur, color totius corporis mutatur, maculæ & pustulæ in ambitu corporis apparent, vrina insigniter in substantia & colore mutatur, atque alia sanguinis corrupti apparent indicia.

Prognostica.

1. Euentus morbi occulti & maligni, è natura caussæ veneni, & partis affectæ conditione cognoscitur. Quo enim caussa maligna potentior est, & membrum affectum nobilius, eò morbus breuior futurus est: quò verò debilior est caussa, & pars affecta ignobilior, eò longius. Itaque quæ cor ipsum statim inuadunt venena citissimè vel hominem iugulant, vel superantur; tardiùs, quæ cerebrum, tardiùs adhuc, quæ hepar. Hinc videmus, cum elephantiasi, morbóque Gallico nonnullos multos annos vitam trahere: multi etiam delirí, stupidi, sine motu, multos annus viuunt, modò non respiratio tollatur. Si enim ab affectibus cerebri etiam motus thoracis, & hinc respiratio tollitur, hominem statim interire necesse est.

2. De Euentu autem morbi quid boni vel mali sperandum sit, è caussæ vehementia coniectandum. Equidem omnis morbus occultus suspectus esse debet, & omnes maligni ac venenatus, cæteris paribus, intemperie manifestâ periculosior est. Quæ enim extrà communicantur corpori nostro venena pleraque, magis periculosa sunt, quàm quæ intus generantur, cæteris paribus. Nam fieri potest, vt materiæ malignæ intùs genitæ magna sit copia, & propterea plus periculi afferat, quàm deleterij alicuius extrà assumti exigua portio. Quamquam inter externa quædam sint, quæ minima etiam copia maximam vim nocendi habent, vt ex venenorum descriptione suo loco patebit.

3. Et quidem in morbis contagiosis & epidemiis, præcipuè novis, ipsa experientia consulenda. Si enim videamus quidem multos passim ægrotare, centesimum verò, vel millesimum etiam quemquam vix mori, de ægri cuiuscunque etiam salute non facilè desperandum: Si verò passim multi moriuntur, quemcunque etiam ægrum in periculo esse, prædicendum.

4. Certissima tamen salutis & mortis præsagia præbent superuenientia symptomata, & virium robur. Quò enim symptomata sunt grauiora, & plura, viresque magis deficiunt, eò maius periculum metuendum est. Quò autem symptomata sunt mitiora & pauciora, viresque magis constant, eò maior salutis spes est.

Reliqua prognostica ex speciali morborum occultorum & malignorum tractatione patebunt.

CAPVT IX.

De Curatione morborum malignorum, venenatorum, & occultorum in genere.

Præseruatio à morbis venenatis. QVamvis Galenus morborum, qui à totius substantiæ proprietate proueniunt, curationem potiùs experientiâ, quàm methodo constare affirmet: id tamen solùm de ipsis medicamentis, quæ non ratione, sed experientiâ inueniuntur, intelligendum est. Interim ipsa morborum curatio suas habet indicationes, suámque methodum. Sunt autem, vt in aliis morbis, ita & in his indicationes vel Præseruatoriæ, vel Curatoriæ.

Præseruatoriæ in primis locum habent in morbis contagiosis, de quo suo loco infrà dicetur. Vt & in his, qui ab interno humorum apparatu proueniunt, siquidem si is maturè euacuetur, & humorum putredo ac corruptio præcaueatur, ipsi morbi præcauentur. Alia verò venena cùm homini plerumque fortuitò offerantur, medicamentis vix aueiti possunt. Si quis tamen sibi à veneno metuat, alexipharmacorum vniuersalium crebro vsu ita corpus contra omnia venena obfirmare & munire potest, vt à nullo damnum percipiat, quod Mithridatem Ponti Regem suâ confectione sæpius sumtâ fecisse legimus, quâ adeò à venenis se inuiolabilem præstitit, vt cùm vellet veneno seipsum perimere, non potuerit. Et de Agrippina scribit Suetonius, quòd eam filius Nero venenis illis ideò exquisitis tentare non ausus sit, quòd sentiret antidotis præmunitam. Aliàs vix doli omnes satis vitari possunt. Qua de re tamen prolixè agit Cardanus, *lib. 3. de venen. cap.* 1. & dicetur de eo etiam aliquid infrà, *part. 5. cap.* 5.

Curatio. Si verò materia maligna & venenata in corpus inuaserit, siue iam sensibiliter sese exserat, seu lateat adhuc, & mala quæ inferre solet, timeamus: danda opera, vt quamprimùm è corpore tollatur, & si tolli statim non possit, eius vis infringatur, & inducta ab eo qualitas maligna expugnetur. Primò nimirum laborandum est, vt ipsa caussa maligna & venenata tollatur. Id autem non vno modo fieri potest, sed pluribus, prout scilicet venenum vel est in corpore genitum, vel ore sumtum, vel extrà corpori communicatum. Si enim malignus & venenatus humor in corpore genitus sit, is tollendus vel purgatione, vel sudoriferis, vt postea dicetur. Si venenum cum aëre attractum sit, per sudorifera discutiendum. Si haustum, aut quocumque modo sumtum adhuc in ventriculo hæreat, per vomitum reiiciendum: quod commodissimè præstant pinguia & oleosa hausta, quæ simul vim veneni hebetant, & ventriculum & intestina ab eo defendunt. Si à ventriculo ad intestina vsque peruenerit, per aluum expurgandum, seu clystere infuso, seu medicamento leni purgante sumto. Si verò iam vltra hepar penetrauerit, per sudorifera discutiendum. Si verò ictu, morsu, aut quocumque modo per contactum corpori extrà illatum sit, quamprimùm retrahendum, extrahendum, & omni studio, quo fieri potest modo, id agendum, ne in corpus penetret quod commodissimè fit, attrahentibus variis, vel vacui ratione, vel calore, vel dolore, vt suo loco dicetur. Vinculis quoque si fieri potest, superioribus partibus iniectis prohibendum, ne venenum per vasa ad interiora serpat.

Quocumque verò modo venenum in corpus admissum sit, simul statim alexipharmaca exhibenda, vel veneno propria, vel communia, quæ cor roborant, & contra veneni vim muniunt, ipsiúsque veneni vim impugnant; & si quæ mala diathesis ab eo corpori impressa sit, eam expugnant, & tollunt. Equidem si venenum notum sit, cuique veneni speciei sua alexipharmaca opponenda, Si verò sint ignota, vel specifica desint, communia alexipharmaca, quæ omnibus venenis resistunt, vsurpanda. Si verò venenum aliquod etiam aliquem primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, ei etiam contraria alteratio opponenda, prout opus. Et in primis in acribus venenis haustis pinguia & vnctuosa vtilia sunt, quæ partium internarum superficiem obliniunt, ne à veneno facilè lædi possit: & omni opera in quolibet maligno & venenato morbo, quantum fieri potest, iis remediis vtendum, quæ & secundùm manifestas & occultas qualitates, rei deleteriæ & malignæ contraria sunt; aut si simplex tale non inueniatur, quod indicantibus exactè respondeat, plura miscenda, & conueniens medicamentum parandum. Qua in re tamen hoc semper attendendum, vt in talibus morbis semper maior qualitatum occultarum, quàm manifestarum habeatur ratio. Si enim venenatum medicamentum vnum præcipuè membrum petat, eique inimicum sit, talia medicamenta vsurpanda, vel admiscenda, quæ illi membro dicata sunt.

Quantitas alexipharmaci. Cùm verò, vt Galenus, 5. *de simpl. med. facult. cap.* 18. scribit non obscura sit alteratio, quæ fit per totius substantiæ facultatem; siquidem (vt ipse quidem caussam huius rei reddit) facultates, quæ deleteria medicamenta alterant, naturam habent mediam inter corpora perpetientia, & deleteria medicamenta, seu, venena, vt videlicet sit eadem proportio corporis ad facultatem alexiteriam, seu & alexipharmacum, quæ illius ad deleteria, & rursum deleterij ad alexiterium, quæ alexiterij ad corpus: eapropter omnia propemodum, quæ deleteriis aduersantur, si largiùs sumta fuerint, grauiter animantis corpus oblædunt.

obladunt. Quapropter eâ moderatione quantitatis omnes id genus facultates exhibere oportet, ve neque copiâ nimiâ corpus offendant, neque exiguitate suâ à deleteriis vincantur.

An alexipharmacis praparantia & euacuantia pramittenda.

Circa hanc curationem morborum malignorum & venenatorum, hoc etiam in genere monet Eustachius Rudius, *lib. 1. de morb. occult. cap.* 12. considerandum esse, an affectum corpus, cùm veneni pernicies ipsum corripuit, purum & integrè sanum sit, aut potiùs plethorâ, vel vitiosorum excrementorum copiâ, seu cacochymiâ, vel obstructione, vel aliâ caussâ præter naturam correptum sit. In hoc enim curando non antè esse vsurpanda remedia illa morbo venenato conuenientia, quàm plethora, cacochymia, obstructio, aliæve caussæ arte remotæ sint. Et id quidem in valde perniciosis, & citò interimentibus deleteriis quam citissimè peragendum esse docet: in iis verò, quæ longiores dant inducias, exquisitiùs & longiori tempore adhiberi posse, præsertim vbi deleterij vis in corpore residens altiores radices egerit. Additque hanc rationem, quòd plethora, & aliæ enumeratæ caussæ, præter id quòd occultam perniciem foueant, antidotorum etiam vires infringant, & permeare vsque ad affectum membrum non sinunt. In vitiosorum enim excrementorum copia, & cacochymia, præsertim quæ ventriculum, primas vias & viscera occupant, occultas medicamentorum vires quasi frangi & hebescere.

Verùm enimuerò non planè vero consentanea est hæc opinio. Equidem hoc non negandum, magis periclitari eos, qui, vbi maligno vel venenato morbo corripiuntur, plethorâ, cacochymiâ, vel alio præter naturam vitio laborant, ob caussas modò enumeratas, & quia in vitiosis humoribus venenum sese faciliùs diffundit & multiplicat, & humores illi præter naturam sese habentes, vbi corrumpuntur, grauiorem affectum generant. De hoc tamen quæstio est, an in tali casu priùs humorum vitium tollendum, an verò priùs veneno occurrendum sit? Prius negandum, posterius affirmandum censemus, præsertim in venenis, quæ extra corpori adueniunt. Etenim cùm ei, quod magis vrget, semper primò occurrendum sit, & extra controuersiam sit, à veneno præstantissimum vitæ periculum homini imminere, & venenum vel statim hominem iugulare, vel, si non statim hominem interimat, eam impressionem in corpore relinquere, quæ postea vix vllâ arte tolli possit: manifestum euadit, quòd veneno statim occurrendum sit. Si enim priùs in plethora, cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborare velimus, venenum interea hominem vel interimet, vel ita corpori sese insinuabit, vt postea nullâ arte expelli possit. Hoc tamen concedimus, si venenum aliquod longiores det inducias, neque homini statim interitum afferat; postquam semel atque iterum alexipharmaca sunt exhibita, postea in plethora vel cacochymia, vel obstructionibus tollendis laborandum esse, vt venenum, quod reliquum est, faciliùs tolli, & humores ita corrumpi non possint. Et tum quidem, si venam secare libet, in eâ parte, vel illi vicinâ ea aperienda, per quam venenum vel morsu vel ictu animalis venenati corpori immissum est.

Ipsa verò medicamenta quod attinet, dicuntur ea Græcis ἀλεξιφάρμακα ab ἀλέξω, quod est *arceo & depello*, vel *auxilior*. Alexiteria enim & alexipharmaca arcent & depellunt venena, & contra ea auxiliantur. Arabibus dicuntur Bezahartica, à Bezaar, vocabulo seu Persico, seu Arabico; quod etsi κατ' ἐξοχὴν & quasi principatum inter alexipharmaca is obtineat, lapidi Bezoar tribuitur: tamen in genere idem quod alexipharmacum significat; & quidem ab Arabibus interdum hoc adiectiuè vsurpatur; cùm verò refertur ad certum venenum, dicitur Bezoar eius, sic moschus napelli Bezoar dicitur.

Alexipharmaca duplicia.

Talia autem alexipharmaca sunt duplicia, alia specialia, quæ cuique veneni speciei priuatim aduersantur: alia communia, quæ omnibus omnino venenis sunt contrariæ. De illis postea dicemus in singulis speciebus. Vniuersalia seu communia sunt:

Simplicia.

Radices, *angelica, valeriana, vincetoxici, contrayerua, tormentilla, succisa, zedoaria, pimpinella, scorzonera, plantaginis, gentiana, bolepij, dictamni albi, aristolochia rotunda, imperatoria, bistorta.*

Cortices, *citri, fraxini.*

Herbæ, *Carduus benedictus, dictamnus Creticus, ruta, scordium, acetosa, galega, veronica, calendula, absinthium, plantago, hypericum, saluia, scabiosa, verbena.*

Flores, *hyperici, calendula, rosarum, anthos, borraginis, buglossi.*

Fructus, *citri, aurantiorum, bacca iuniperi, nuces inglandes.*

Semina, *citri, hyperici, fraxini, napi, ocymi, acetosa.*

Succi, *balsamum, succus citri, granatorum.*

Ab animalibus sumpta, *lapis bezoar, vnicornu, cornu cerui, os de corde cerui, lacryma cerui, margarita.*

Terræ & lapides, *bolus Armenus, terra Lemnia, sigillata, corallia, smaragdus, hyacinthus.*

Composita.

Composita.

Mithridatium, theriaca, puluis Saxonicus, diascordium Fracastorij, antidotus Matthioli, vt & Fernelij & Palmarij amuleta, quæ describuntur à Iulian. Palmario, *lib. 1. de lue Vener. cap.* 7. & similia, quæ passim apud Medicos, præsertim in tractatibus de Peste extant.

Diæta.

Diæta.

Diæta ita comparanda est, vt vires conseruet, non deiiciat.

Cibi quoque corrigendi sunt succo citri, granatorum, acetosæ, coralliis, margaritis. In venenis haustis lac commodus cibus est.

Veneno quocunque modo in corpus admisso non statim dormiendum. Neque enim tempus, quod auxiliis destinatum esse oportet, somno tribuendum, & per somnum venena ad interiora serpunt, hominémque iugulant. A motu etiam abstinendum, si venenum vel ore sumtum, vel extrà corpori immissum sit.

Verùm hæc omnia, quæ modò in genere de occultis morbis diximus, è speciali de iis tractatione clariora fient.

PARS II.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab interno humorum vitio.

CAPVT I.

De malignitate & veneno in genere.

POSTQVAM ergo in genere de morbis occultis diximus, iam in specie de iis agendum. Cùm verò occultorum morborum variæ sint differentiæ, vt *part. 1. cap.* 8. dictum, & postea etiam dicetur; quædam adhuc de eorum natura in vniuersum, speciali tractationi præmittenda. Probatum autem satis est parte præcedente, dari morbos alios in partibus, præter morbos intemperiei, qui quidem vulgò morbi totius substantiæ vocantur, nobis clariùs morbi occultarum qualitatum dicuntur. Probatum itidem hactenus, nullos alios dari morbos in partibus similaribus, præter intemperiei morbos, quam qui ab occultis qualitatibus proueniunt, iisdem curantur; & occultis qualitates in corpore lædunt, aliásque præter naturam inducunt: Caussæ autem, quæ tales morbos generant, & à quibus etiam horum morborum differentiæ petendæ sunt, cùm malignæ, venenatæ, imò venena appellentur, primò omnino in genere adhuc dispiciendum, quid malignum, quid venenum & venenatum sit, & dici debeat.

Malignum quid?

Malignum, Græcis κακοήθης, quòd, si verbum verbo reddas, mali moris est, dicitur, quod à simplicium morborum consuetudine alienum, deteriora, quàm pro morbi natura, habent symptomata, atque curationem difficiliorem. Sic vlcera κακοήθη appellantur, cùm pars exulcerata talem καχεξίαν & malam dispositionem habet, vt bonum etiam alimentum, quod affluit, corrumpat. Ita non rarò febres, etsi non sint pestilentes, tamen dum praua inferunt symptomata, malignæ appellantur. Sic 1. *Epidem. comm. 2. text.* 24. vbi Hippocrates agit de illa constitutione, quæ nullo modo pestilens erat, sed vulgaris solummodò, morbósque & eorum symptomata describens, hæc habet: *Sudabant insuper, at non toto corpore: magna extremitatum perfrictio vrgebat, vt vix incalescerent*: Galenus *in comm.* addit: nos in præsagiis didicisse, hæc esse malignarum febrium symptomata. Et passim Galenus maligna ea nominat symptomata, quæ febribus nullatenus pestilentibus communiæ sunt. Contrà negari non potest, etiam pestilentes febres interdum nominari malignas. Ex quo apparet, malignitatem diuersis morbis tribui: vnde etiam nonnulli malignitatis vocem æquiuocam esse statuunt.

Malignitas quid?

Puto tamen ita sine absurditate in genere malignitatem definiri posse; quòd sit morbo adueniens qualitas, eum supra & præter eius naturam curatu difficilem, vel periculosum reddens. Etenim si quis in febre valde ardente non dormiat, viribus destituatur, appetitu careat, & similia, quæ pro ratione febria sunt symptomata patiatur, id mali moris non est. Sunt enim talia symptomata febri ardenti propria. At si quis febre non adeò ardente, sed leui in speciem laboret, & nihilominus vigilet continuò, non appetat, viribus destituatur, & animi deliquio corripiatur: id iam mali moris est. Ita si quis vulnus exiguum accipiat, vel vlcere exiguo laboret; quod ex sua natura facilè alias curari potest, nihilominus ob prauam corporis dispositionem, vel gladium, quo inflictum est, venenatum, curationem difficulter recipiat, vel etiam mortem inferat, id vulnus vel vlcus κακοήθης nominatur.

Malignitatis caussa.

Verùm ista κακοήθεια nunc à manifestis, nunc ab occultis qualitatibus prouenit. V. g. si vulnus vel vlcus in partem saltem intemperie manifestarum qualitatum, & cacochymiâ laborantem incidat, tale vulnus vel vlcus κακοήθης euadit, ob manifestam qualitatem. Ita si quis febre non ardente corripiatur, eique bilis acrior in ventriculum effundatur, eiúsque orificium afficiat, & appetitum deiiciat, morsúmque ventriculi, & animi deliquia excitet: talis febris etiam maligna appellari potest, etsi à manifestis caussis talis fiat.

Contrà verò, si quis à venenato animali mordeatur, vel gladio venenato vulneretur, id vulnus vel vlcus etiam malignum appellatur, sed à caussa occulta. Sic si febre quis in speciem miti corripiatur, humor tamen putrescens febris caussa, venenatam quasi & occultam qualitatem habeat, à qua grauia symptomata

inducantur; & vitæ periculum immineat, eæ quoque febres malignæ appellantur, sed à causa occulta Quæ κακοήθεις species, cùm non parum differant, si meo arbitrio nomina ipsis imponenda essent, ego prius genus, vbi omnis occulta qualitas abest, sed ob partis affectæ dispositionem, aut caussæ vim maiorem, manifestam tamen morbus euatu difficilis & grauis euadit, κακοήθη in specie, & talem morbum Mali moris: contrà verò, vbi ab occultis qualitatibus morbus difficilis curationis, vel periculosus euadit, Malignum appellandum esse censerem. Quomodo etiam plerumque ab authoribus malignitatem hodie accipi video: & de malignitate hoc modo acceptâ, & solùm ab occultis qualitatibus fluente; hoc loco nobis agere propositum est.

Malignitas differt à veneno. Ex quibus etiam apparet, malignitatem differre à veneno: cùm malignitas quiddam alij morbo coniunctum vel superueniens sit; venenum autem sit, quod morbum occultum perniciosâ vi principaliter inducere potest, sine alterius morbi interuentu vel coniunctione, vt mox dicetur. *Febris maligna & pestilentis differentia à peste.* Vnde etiam differentias inter febrem malignam & pestilentem, & pestem constituere non est difficile. Febres enim malignæ & pestilentes sunt, vbi morbus non excitatur sine putredine; & proinde non sine febre; & malignitas tanta non est, vt per se, nisi humores putrescant, & febrem excitent, homini nocere, morbumque generare possint, ac inter malignas in specie dictas, & pestilentes, saltem maioris & minoris ratione differentia est. Pestis verò propriè appellatur, cùm materia pestilens etiam sine febre, per se & proximè homini nocere, eúmque tandem iugulare apta nata est, etsi postea, si morbus paululum det inducias, neque à pestilenti veneno homo statim perimatur, febris plerumque & eam comitantia alia symptomata accedant. Ita venena hausta, v.g. cicuta, napellus, propria vi, sine febre, hominem iugulare possunt.

Cùm autem & ipsum veneni nomen ambiguum sit, & non solùm cicuta, napellus, arsenicum, serpentes & similia quæ hominem certò interimunt, venena appellentur, sed & lues Venerea virulenta dicatur, cum qua homo diu viuere potest: vt ista omnia clariora fiant, iam in quo veneni natura propriè consistat, dicendum. *Veneni nomina.* Et primò nomen quod attinet, duo apud Græcos occurrunt vocabula, δηλητήριον & φάρμακον. Illud semper in malam partem acceptum fuit; hoc olim in bonam & malam, vt vel ex versu Homeri, 4. *Odyss.* apparet:

φάρμακα πολλὰ μὲν ἐσθλὰ μεμιγμένα, πολλὰ δὲ λυγρά.

Imò veneficia & incantationes nomine pharmaci apud antiquos comprehenduntur, vt in Ecloga Virgilij, cui *Pharmaceutria* nomen, accipitur. Hodie tamen plerumque in bonam partem accipitur nomen pharmaci. Græcis istis vocabulis Latinum, *venenum* respondet, quod etiam olim μέσον fuit, & in bonam & malam partem acceptum, (sicut & alterum Poëtis magis vsitatum, virus: vnde Virgilius:

Ille malum virus serpentibus addidit atris) vt ex Vlpiano & Cajo ICtis, *ff. l. 3. tit. 2. leg. 14. & lib. 18. tit. 1. l. 35.* apparet, vbi mala medicamenta & venena nominantur. Et idem Caius, *ad leg. 12. Tab. de verbor. signif.* ait: *Qui venenum dicit, adicere debet, vtrùm bonum esset, an malum*: Verùm hodie veneni vocabulum plerumque in malam partem accipitur.

Venenum quid. Quid autem venenum sit, & quibus hoc nomen tribui debeat, non ita planum est, ob autorum hac de re varias sententias. Primò interdum hæc vox transfertur ad omnia ea, quæ nocere possunt. Ita ille vinum appellabat venenum: in Sacris aspidum venenum in linguis calumniatorum esse dicitur, & Horatio venenata dicta sunt: & itidem in Sacris Saluator noster inferno venenum esse dicitur. Verùm hæ significationes huius loci non sunt. Neque enim quodcumque hominem interimere potest, venenum propriè dicitur, neque qui gladio iugulatur, vel aqua suffocatur, veneno periisse Medicis dicitur. Nimis etiam amplè veneni vocem extendit Dioscorides, dum *lib. 6.* venenis accenset aquam frigidam, lac coagulatum, taurinum sanguinem, & similia, quæ copia, vel suffocando, vel alio manifesto modo necant. Talia enim, quæ vi manifesta agunt, etsi corpori, præsertim maiore quantitate sumta, nocere possint, inter venena propriè dicta referri non possunt. Vnde etiam quamvis aqua fortis pota hominem iugulare possit; multa extrà corpori imposita, illud erodere, calorem naturalem extinguere, & ipsam partem mortificare possint, vt lapides corrosiui dicti, & similia alia multa: propriè tamen venena non dicuntur, sed ea solùm, quæ occultis qualitatibus homini noxia sunt.

Venenum dupliciter dicitur. Verùm & hoc modo acceptum veneni vocabulum dupliciter accipitur, latè & strictè. Latè accipitur de omnibus, quæ occulto modo homini nocere possunt. Ita definit Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 1.* venenum quòd sit, *quod aptum est nocere vehementer nobis occultâ agendi ratione.* Quo modo veneni nomine etiam comprehenduntur maligni humores in corpore geniti, atque alij etiam per contactum immissi: vnde dicitur venenum epilepticum, Venereum, elephantiacum etsi hominem non subitò iuguleat; atque hoc modo venenum & malignitas idem est. Quæ acceptio satis vulgata est, atque ij ipsi, qui strictiorem significationem magis probant, ab hac generali vocis vsurpatione non semper abstinent, sed sæpe venenatos humores appellant, qui propriè maligni dicendi essent. Strictè enim & propriissimè ea dicuntur nonnullis venena, non quæ ex putredine & corruptione prauam & naturæ nostræ inimicam qualitatem acquisiuerunt, sed quæ sua natura, absque vlla accedente corruptione, talia sunt, vt homini insigniter & occulto modo nocere possint, siue sint è mineralium, plantarum, siue animalium, siue ab iis petitorum numero.

Si quis tamen etiam id, quod ex corruptione occultam, & non minorem quam modò dictam, nocendi vim habet, venenum appellare velit, cum eo non pugnabo. Vt ita venenum sit, quod occulto modo, & per se insigniter & vehementer corpus nostrum lædendi, & hominem in vitæ periculum coniiciendi vim habet. *Venenum quid?*

An veneni sit qualitas, vel substantia. Cæterùm cùm venenum, etiam in specie & strictè acceptum, & vt qualitas, & vt substantia considerari possit, quomodo definiendum sit, adhuc dubitatur. Per qualitatem venenum definit Capiuaccius, *de venen. c. 1.* dum dicit, venenum esse qualitatem corruptiuam confestim corporis humani: putátque, venenum, quo Basiliscus hominem interficit, vt & venenum, quo serpens ille, cuius mentionem Auicen. facit, & Conciliator, *lib. 1. de ven. cap. 3.* qui ab homine hasta percussus eum interemit, nudam & sinceram qualitatem esse, quæ per medium illud ligneum brachio hominis communicatur, & deinde toti corpori. Contrà Eustach. Rudius, *l. 2. de morb. occult. c. 2.* Venenum qualitatem esse negat, disputátque, omne venenum corpus esse. Etsi enim ipsa actio proueniat à qualitate, tamen cùm nullum accidens, nec vlla qualitas per se queat subsistere, omnisque actio illi attribuatur, vt in subiecto subsistit, vniuersum opus ipsi subiecto, tanquam præcipuo agenti tribuendum esse, statuit. Ad actiones verò illas quæ videntur à nuda qualitate proficisci, vt modò de Basilisco & serpente illo, qui mediante hasta militem occidit, dictum, quo modo & torpedo, si tridente à piscatore tangatur, eius manum stupefacit, respondet dupliciter Rudius. *Primò*, non solùm rem incorpoream à re venenata communicari, sed halitum vel vaporem tenuem; aut humorem, in quo vis ista inhærescat, quod corpus subiectum sit vel vehiculum venenatæ qualitatis; & dum serpens ille militem per mediam hastam interfecit, id ita factum esse putat, nimirum in ea parte hastæ, quæ serpentem attigit, aliquem humorem venefica qualitate infectum immissum fuisse, & mox ab eo dictum halitum, corpusculáque tenuiora eadem infecta qualitate transmissa, quæ per hastam repentè ad vltimam vsque partem in hominis tandem manum recepta, eum infecerint & interfecerint. Verùm cùm ipse agnoscat, vix possibile esse, vt corpus, quamvis subtile ac tenue, in momento quasi temporis, per solidum lignum penetrare possit; & Galenus, *de locis affect. lib. 6. cap. 2.* scribat, res quasdam solo tactu per qualitatis vim, ea quæ eis vicina sunt, alterare posse, idque accidere in marina torpedine, cui tam vehemens sit potentia, vt per piscatoris tridentem transmissa ad manum alterationes derepente manum torpidam reddat: Respondet *secundo*, non qualitatem illam à torpedine in hastam seu tridentem deferri torpedine relictâ, sed torpedinem propria qualitate tridentem alterare, ac similem illi, quam possidet, in tridente producere qualitatem; hac autem tridente affecto, dum manum piscatoris tangit, ipsam torpidam reddere.

Quæ controuersia etsi in speciem leuis esse videtur: tamen omnino grauissima est, neque tantùm venena concernit, sed omnem sympathiæ & antipathiæ rerum naturalium rationem complectitur, quam clarè explicare omnium difficillimum est, & à paucis tentatum. Fecit eius mentionem Iul. Cæs. Scaliger, *Exert. 344. s. 5.* vbi tandem concludit, talia per species fieri, & habere se species tales, sicut radium continuò promotum, qui etiam per & vltra phialæ vitrum propagatur. Vt ergo quæstio rectè explicetur, ex eod. Scaligero, *Exerc. 17.* vt & aliis Philosophis, tenendum qualitates alias esse Materiales & Reales, alias Intentionales dictas. *Qualitates duplices: Reales, & Intentionales.* Qualitatem realem esse, viriditatem in arbore: intentionalem, esse viriditatem ab arbore in parietem vel vestem immissam. Qualitatem materialem esse colorem in vino rubro: intentionalem in mensa productum, cùm lumen per vitrum vino rubro plenum transmittitur. Vbi tamen quid per intentionale intelligatur, est explicandum. *Intentionale quid?* Etsi enim intentionale plerumque accipitur pro eo, quod ab operatione nostræ mentis dependet, & sine ea nihil est: interdum tamen etiam accipitur pro re quæ etiam sine nostræ mentis operatione existit, alterius tamen rei primariæ species est, eámque repræsentat. Sic lumen lucis imago est, imago in speculo, hominis; color viridis, qui in vestibus sub arbore iacentis est, alterius coloris, qui in foliis arborum est, imago est. Ac posteriori quidem modo hîc intentionale accipitur, pro ente scilicet suo modo reali & quod extra animi nostri operationem & sine ea suum esse habet, alterius tamen primarij accidentis imago est, & aliàs ens spirituale, vel spiritualis qualitas, aut species appellatur. Et quidem species tales ab ente primario, quasi radius continuus promotus, vt Scaliger, *Exerc. 344. s. 5.* loquitur, fluunt, & in orbem diffunduntur ac propagantur. Atque non exigua inter qualitates materiales, & species has spiritales est differentia. Nam illæ insunt suo subiecto & cum eo, & ad eius motum mouentur, nec ab eo sunt separabiles, & successiuè in subiecta recipiuntur, nec sunt plures eiusdem in eodem subiecto numero differentes, non confusæ, sed distinctæ: at spiritales illæ species à corpore à quo oriuntur, in orbem rectà, quasi radij, diffunduntur; non mouentur itacum aëre vt qualitates, quæ aëri propriè insunt; in eodem subiecto, numero plures non confusæ insunt, quod è plurium candelarum

pluribus

pluribus vmbris apparet, multæ earum etiam per solida corpora transeunt, vt vel ex sono, qui solidos parietes, & magnete, qui etiam per tabulam ferream trahit, apparet. Interim non sunt inefficaces, sed vires earum rerum, a quibus fluunt, obtinent, sicut lumen lucem repræsentat, magnes trahit ferrum, Vmbra taxi noxia est. Et quamuis vulgò saltem inter species sensibiles harum specierum fiat mentio: tamen procul dubio multò plures sunt, quàm quæ sensibus humanis apprehenduntur, & per eas multæ rerum sympathiæ & antipathiæ, & mirandæ operationes atque actiones, quæ hodie à nonnullis Magneticæ dicuntur, accidunt. Differunt autem istæ species ab atomis illis, quas Democritus, Epicurus, Lucretius, & post eos alij Philosophi & Medici statuerunt, & corpuscula tenuia, & minima esse dicunt, quæ nullo modo, vt Fracastorius, *de Sympathia & antip. cap. 5.* scribit, negandæ sunt. Hæ enim atomi & minima corpuscula à corporibus, a quibus fluunt, nonnisi magnitudine differunt, & eandem essentiam, qualitates, & vires cum iis habent. Species autem spiritales omninò essentiâ ab iis differunt. Quid autem sint istæ species, non facile explicatu est. Vulgò qualitates dicuntur. Verùm hoc non placet Fracastorio, *alleg. loc.* qui substantias esse statuit, & eiusdem rationis cum formis illis, quarum sunt species, nec differre ab iis, nisi modo subsistendi. Eatenus enim materiales esse dicit, quatenus crassâ quadam existentiâ in materia sunt, & certos terminos poscunt: cùm autem ingenitum sit omnibus formis, sese propagare, & has formas materiales, cùm per eum modum & existentiam, quâ ipsæ sunt, sese propagare non possint, tenuem & superficialem sui vel partem vel gradum producere, quem *Εἴδωλον* vocant, qui ob tenuitatem sui & contrarium non habet, ac momento gignitur ac propagatur, seu soboles quadam. Verùm nemo facilè dixerit, lumen & lucem Solis esse eiusdem essentiæ cum forma Solis, aut colorem, qui est in re, cum eo qui est in speculo. Quomodo verò, si sunt qualitates, in momento gignantur & propagentur cum aëre, per quem diffunduntur, non ita moueantur, vt eius qualitates mouentur, eiusdem speciei plures numero sint in eodem aëre, nec confundantur, nemo etiam facilè explicabit. Vt ita hîc cum eodem Fracastorio sequentibus versibus (quos etsi aliquoties in meis scriptis allegaui, tamen digni sunt, vt nec hîc præteriri debeant) nobis conquerendum sit:

Quid dicam miserum me agere, & quam ducere vitam,
Irrequietum animi, & quærentem indagine vanâ,
Naturam semper fugientem, quæ se vbi paullùm
Ostendit mihi, mox species in mille repentè
Ceu Proteus conuersa, sequentem eludit & angit,
Mœrentem seniique horas, cassúmque laborem?
Nuper enim tenues species, simulacráque rerum,
Quæ fluere ex ipsis dicuntur, pérque meare
Omnia, dum sector, meditans, tacitúsque requiro
Auia syluarum, & secreta silentia solus:
Cognoui tamen his spectris illudier ipsis;
Vt sensus feriant nostros, sempérque lacessant,
Pérque foros, caulásque animæ ludántque meéntque,
Ac remeent, ipsámque nec inter somnia linquant.

Nam quæ obscuritas naturæ in speciebus sensibilibus occurrit, eadem in omnibus aliis eiusdem speciebus spiritalibus; quarum multò plures sunt, quam quæ sensibus nostris percipiuntur, & volgò creditur.

Venenum quot modis dicatur. Atque vt hæc, quæ hactenus diximus, ad propositum nostrum applicemus, sciendum, venenum interdum sumi pro re venenata, interdum pro vi agendi, & corpus nostrum occulto modo lædendi. Posteriore modo consideratum, seu ipsa venenositas, omnino est qualitas. Si verò priore modo consideretur, venenum duplicis naturæ est. Quædam enim venena corpora esse, certum est: & per contactum corporalem agere; & licèt omnia corpora quæ afficiunt, non tangant corpore suo: minima tamen corpuscula & atomos ex se mittunt, quæ corpus nostrum afficiunt, & talia corpuscula inordinatè hinc inde mouentur, & cum ipso aëre agitantur, id quod in contagio pestilenti contingit. Verùm in omni veneno hoc non accidit. Neque enim credibile, cùm miles ille hastâ serpentem interfecit, & mediante hastâ à serpente infectus & occisus est, aut cùm torpedo per tridentem manum piscatoris stupefacit, id fieri, quoniam minima corpuscula solidam hastam penetrent. Ergo aliud quærendum, quod à serpente vel torpedine fluens, ipsum solidum lignum momento permeare, & tangentem per lignum afficere possit. Hîc aliud nihil dari potest, quàm species illa spiritalis, quæ in quibusdam etiam corpora solida penetrat. Etsi enim in lumine id non fit, quod obiectu rei opacæ intercipitur: tamen in aliis id fieri, experientia docet. Sonum enim solidissima corpora penetrare, notissimum: ita etiam magnes ferrum per intermediam tabulam trahit & mouet; quod in venenis etiam quibusdam fieri absurdum non est.

Postquam ita in genere malignitatis & veneni naturam explicauimus, iam ad morbos occultos, malignos, & venenatos in specie explicandos accedimus. Vt autem omnes formæ latent, & nobis in hac mentis humanæ caligine ignotæ sunt, ita etiam differentiæ horum morborum latent, & nonnisi ex effectis & caussis cognoscuntur. Ideóque suo loco quodlibet venenum suis signis describemus. Hoc loco differentias morborum occultorum, à caussis petitas, proponemus. Caussæ autem illæ occultos morbos, malignos & venenatos inducentes, generantur vel in corpore, vel extra corpus. E prauis humoribus in corpore generatis proueniunt febres malignæ variorum generum, vt & pestilentes, imò ipsa pestis. Quæ extrà homini obueniunt caussæ malignæ & venenatæ, variæ sunt. Primò enim aër, seu inspiratione attractus, seu transpiratione in corpus admissus, occulto modo corpus afficere, & morbos malignos & venenatos excitare potest. Secundò etiam aqua vitiosa hausta maximè noxia esse potest. Tertiò contagium est, quod vel in aërem transfusum, vel alio modo corpori nostro communicatum, illud occulto modo lædit. Quartò sunt venena, quæ intra corpus quocunque modo assumta, illud corrumpendi vim habent. Quintò, quæ extrà admota, & in corpus penetrantia, illud eodem modo lædunt. Quò pertinent morsus & ictus venenatorum animalium. Huc etiam referenda sunt ea venena, quibus nonnulla animalia, seu visu, seu sibilo, seu alio modo, atque ita vel halitu venenoso, vel specie spiritali emissâ homini nocent, aut eum planè occidere valent, vt torpedo, serpentes quidam, basiliscus, vmbra taxi. Ad venena extrà corpori illata pertinent & vnguenta venenata, quibus vel sagittæ & gladij inficiuntur, vel quæ, vt & pulueres, per occultos cutis meatus, etiam cute integrâ, in corpus penetrant. qualia vnguenta & pulueres sparsos etiam pestilentiam induxisse obseruatum est; imò per odores Venenatos homines subitò interemptos fuisse, annotatum. Quò referri possunt & veneficia. Venena autem ista omnia propriè dicta proueniunt vel à mineralibus, vel plantis, vel animalibus, & quædam ex his tam sumta, quàm extrà admota homini nocere possunt. *Differentia morborum occultorum.*

Et proinde totam istam tractationem ita disponemus, vt primò agamus de iis morbis, qui ab humoribus malignis & venenatis, in corpore nostro generatis, oriuntur: secundò, de iis morbis malignis & venenatis, qui ab aëre & aquis ortum habent, tertiò, de iis qui à contagio: quartò, de iis qui à metallis & mineralibus proueniunt: quintò, de plantis venenatis: sextò, de animalibus venenatis: septimò tandem, cùm & veneficia summam vim nocendi habeant, de iis quoque aliquid addemus.

CAPVT II.

An maligni & venenati humores in corpore nostro generentur?

An venenati humores in corpore nostro generentur. PRimò ergo morborum occultorum genus, quod ab interno humorum vitio prouenire diximus, quod attinet, principio inquirendum, an tale morborum genus detur, & an humores in corpore nostro ita degenerare possint, vt malignitatem & venenositatem acquirant. Sunt enim ea de re dissentientes Medicorum opiniones. Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap. 14.* simile quid veneno quidem in corpore nostro generari posse concedit, verum autem venenum in eo generari posse, negat, idque in primis hac ratione probare conatur. *Cùm*, inquit, *autor omnium in corpore nostro sit calor*, venenum generabitur *vel à calore naturali, vel præternaturali: non à natiuo, quia hic semper est autor vitæ & salutis, non autem veneni & perniciei: non à calore præternaturali, quia nihil agit supra potentiam propriam. Vis autem veneni maior est, quàm facultem, aut potentia caloris præternaturalis.*

Pluribus etiam contra Fernelium, asserentem in corpore nostro generari venena, disputat Iacob. Greuinus *lib. 1. de ven. c. 1.* Vtitur autem his rationibus. Prima est, si ex longa putredine, aut alia quadam caussa occulta venenum in corpore nostro generari potest, fatendum esset, omnes morbos in corpore natos, ex veneno originem habere: siquidem bona pars eorum ex putredine ob intemperantiam, quâ quotidie vtimur, longo tempore collectâ, oritur. Deinde negat, quòd vel semen, vel sanguis menstruus corruptus, vel humores, qui lepram generant, venenati dici possint, quia non principaliter cordi infesti sunt, quod vel ex eo patet, quòd tales morbi sæpius reuertuntur, & cum iis homo diu vitam protrahere potest. Tertiò illa symptomata, quæ in epilepsia, suffocatione vterina, vt & lepra accidunt, non prouenire à venenatis qualitatibus, sed manifestis. Lepram etiam ab humore melancholico, terreo, frigido, sicco, partium naturale temperamentum labefactante ortum habere. Quartò addit & hoc, quòd veneni vocabulum propriè de iis accipiatur, quæ exteriùs accidunt, inter quæ, & naturam nostram tantum sit odium, vt nihil in corpore nostro contineri possit, quod sit aptum aliquo modo, vt in venenum degeneret. In primis verò Platerus, *in quæst. med. quæst. 43.* prolixè hac de re agit, & pro negatiua & affirmatiua sententia plures rationes proponit, quæ *allegato loco* videri possunt. Prima est hæc, quòd si ex humorum putredine seu corruptione pestis proueniret, non tot annis pestis cessaret, sed vt reliquæ febres singulis annis grassaretur, cùm semper humorum corruptio in corporibus humanis inueniatur. Secunda, si ex humorum corruptione originem traheret pestis, non ij, qui optimis humoribus

Atomi.

moribus sunt præditi, inficerentur; sed cacochymici saltem; cùm tamen contrarium fieri, experientia testetur: & contra ij, qui pessimis humoribus scatent, & scabie aut aliis vlceribus affliguntur, vt plurimùm salui viuant. Tertia, quia in peste nulla humorum corruptionis signa apparent, sed vrina sæpe est sanorum similis, sicut & sanguis plerumque bonus è peste infectorum venis effluit. Quarta curatio etiam à reliquarum putridarum febrium curatione longè differt, & nec purgatione, nec venæ sectione tutò vti licet. Et *quæst.* 44. vbi expressè negat, quòd venenata qualitas febrem pestilentialem accendens in corpore humano gigni possit, hisce argumentis vtitur. Primum est, quòd multorum annorum decursu in tot hominum millibus interdum nulla pestis se prodat, cùm tamen intereà tot vitia in humoribus in variis corporibus sese offerant. Secundò, quòd qui ex hac lue euadunt, plerique citra medicamentorum vsum, & præsertim eorum, quæ corpus ab illuuie eiusmodi humorum expurgant, sanantur.

Controuersia autem ista facilè decidi posset, si cum Rudio statueremus, saltem ea venena esse, quæ suâ naturâ talia sunt, non verò ex corruptione vim corpori nostro inimicam acquirunt. Talia enim cùm omnia extra corpus nostrum generentur, dici posset, venenum in corpore nostro non generari. Verùm cùm humores corrupti eandem ex corruptione vim nocendi interdum acquirant, quam alia, v.g. venenum scorpij, aspidis, & similium, ex sua natura habent, nihil obstat, quin etiam venenati dici possint. Atque fuit in ea sententia Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5. de constitut. art. cap. 29. 3. epid. comment. 3. agr. 4. 6. epid. comment. 2. text. 38. Ibidem comment. 6. text. 5. 1. Prorrhetic. comment. 2. text. 67. de cib. bon. & mal. succ. cap. 1.* Et quidem *6. de loc. affect. cap. 5.* scribit: *Reliquum est, vt inuestigemus, an in animalibus corruptio aliqua nasci possit adeò vehemens, vt venenatam qualitatem, tum vires aquet: an id cum Medicis enodatum discussúmque esse videatur, qui hanc solent proponere quæstionem: vtrùm sine propria notâ venenum, vt lenè. Nam qui maximè videntur super hac ambiguitate disputasse, ij eosdem fieri affectus concedunt, & à lethali veneno potione, & à corruptione quæ à corpore ortum habet: verùm facilè discerni posse eos, qui venenum sumpserunt, ab iis qui aliunde affecti sunt. Cùm enim homo suapte naturâ probis humoribus abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, (vt lethali assumpto veneno fieri solet) deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut difflatus, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumpsisse aiunt. Igitur, si eiusmodi affectibus nos infestari fateamur, qui ex nobismetipsis acceptâ sua originis impetu, similes sint his, qui perniciosa epota veneno eueniunt, nihil mirum si vitiatum semen, aut menstruum huiusmodi, cùm retinetur, aut putrescit, corporibus vt afficiantur idonea, grauia inferat accidentia. Quippe facilè intelligitur à canibus, quantam habeat vim afficiendi res aptitudo; cùm enim reliquorum animalium nullum rabie capiatur, solus canis ea affectu corripitur, atque tanta fit in ipso humorum corruptio, vt solum eius spumam, si humanum corpus contigerit, rabiem excitare possit. Vt igitur ab exiguo initio, sputi videlicet qualitate, aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses; cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur: sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genita, paulatim tractu temporis principalium partium aliqua consumitur, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Si ergo in animalibus id accidat, negandum non est, quin & in humano corpore idem fieri possit. At in canibus venenum generatur, quod summè contagiosum est & hominem in extremum periculum deducit. Vt iam taceamus, ex aliis rebus corruptis, vt cadaueribus animalium, venenum pestilens emergere posse.

Neque effugere potest hîc Mercurialis, quòd dicit non venenum, sed veneno quid simile saltem in corpore nostro generari. Equidem negandum non est, humorum in corpore humano corruptorum magnam esse differentiam, & quosdam potiùs malignos, quàm venenatos dicendos esse. Interim nec hoc negandum est, etiam tales humores, qui idem quod venena extrà assumta præstent, generari posse. Et Galenus expressè venenatam vim in corpore nostro generari posse statuit; dum scribit, *6. epid. comm. 2. text. 38. Non simpliciter tenuem & aquosum sanguinem ab eo ichoroides vocari suspicandum est, sed eum, qui venenosâ & malignâ facultate præditus sit.* Idem statuit, *lib. de constitut. art. cap. 29.* quando inquit: *Vel copia humorum, vel grauitas, vel obstructio, vel corrumpens virus homini corpori innascitur.* Et omnino res plana est. Cùm enim similitudinem humorum corruptorum cum venenis, Mercurialis ipse in tribus constituat, primò in celeritate mortis; quandoquidem tùm venena epota, tùm humores in corpore veneno similes celerrimè enecant; secundò quòd eadem afferunt sæpe symptomata, animi deliquia, deliria extremarum partium refrigerationes, sudores diaphoreticos & huius generis alia; tertiò, cùm æquè corrumpant humores in corpore: certè hinc apparet, non saltem similitudinem quandam eorum esse, sed eandem naturam. De quo Galenus *3. Epid. comm. 3. agrot. 4.* ita scribit: *Vt epoto lethali veneno quidam postridie vel tertio die moriuntur, qualitate eius, non copiâ, mortem afferente: ita & hic æger statim tertiâ die censendus obiisse, à qualitate succorum virulentorum, non à phrenitide peremptus.*

Ad rationem verò Mercurialis respondemus, quòd ad rei generationem non saltem agens extremum, sed materia disposita agens primarium in se continens, requiritur, cui potius generatio, quàm instrumentario agendi tribuenda. Ita concurrente calore generantur variorum vermium genera, generantur plantæ variæ, quarum generatio non calori externo, vt primario agenti, sed ipsi materiæ, & latenti in eâ caussæ adscribenda. Eodem modo dum generatur venenum in corpore, calor corporis nostri, seu naturalis, seu præternaturalis, caussa externa & adiuuans est, primaria vero in ipsa materia latet, vt *cap. sequenti* dicetur.

Rationes verò Greuini quod attinet, nec illæ alicuius momenti sunt. Primò enim, quòd dicit, si ex longa putredine venenum generatur, omnes morbos ex interno humorum vitio natos fore venenatos, nulla est consequentia. Non enim quæuis corruptio ad venenum generandum sufficit, sed determinata, vt *cap. sequenti* dicetur. Deinde, quòd humores illos, à quibus epilepsia, suffocatio vterina, & lepra proueniunt, non vult dicere venenatos, ideo quòd hominem non mox iugulant, caussa sufficiens non est. Neque enim necessarium est ad veneni essentiam, vt hominem interimat, sed satis est ad naturam veneni constituendam, vt sit aptum nobis vehementer nocere occultâ ratione, vt suprà, *c. 1.* cum Cardano venenum definitum. Et si omnino tales humores venenatos appellare noluerit, malignos tamen esse concedat, necesse est. Et proinde tertiò falsum, quòd à manifestis qualitatibus dependeant, vt satis de epilepsia, suffocatione vterina, lepra probatum. Et tandem, licèt non eam vim habeant semper humores maligni intus geniti, quàm venenum extrà: interdum tamen non minorem nocendi vim habent, & hominem æquè citò iugulant, vt in pestilentia & pestilentibus febribus apparet. Id quod *allegato loco* Galenus manifestè docet, in primis *6. de loc. affect. c. 5.* In quo loco in alienam sententiam detorquendo frustrà laborat Greuinus. Neque enim, quod vult Greuinus, ex aliorum sententia loquitur Galenus, neque ex vehementi actione saltem similitudinem aliquam in humoribus putridis inquirit, sed humores ita corrumpi posse statuit, vt non minùs quàm venena extrà genita, vniuersum corpus celeriter alterare, hominémque citò interficere possint. Atque eius hanc mentem fuisse, ex anteà *allegato loco 3. epid. comment. 3. agr. 4.* clarè patet.

Plateri verò rationes quod attinet: Primò, quòd non singulis annis pestis grassantur, etsi passim multa humorum vitia accidant, caussa est, quia non singulis annis ea humorum corruptio, quæ ad pestem necessaria est, in corporibus hominum reperitur, sed longâ sæpe digestione, & fermentatione quasi opus est, donec ad illum summum corruptionis & venenositatis gradum humores perueniant; vnde sæpe variolæ, morbilli dysenteriæ epidemiæ, febres malignæ præcedunt, donec tandem ad summum corruptionis gradum, qui in peste est, perueniat. Secundò, quòd cacochymici non semper peste corripiuntur, caussa est, quia non quæuis humorum corruptio ad pestem producendam sufficit, sed determinatâ & peculiari opus est. Et cùm in scabie & similibus affectibus humores vitiosi ad ambitum corporis protruduntur, intus non facilè corrumpuntur. Tertiò etiam, non semper per insignem putredinem pestis inducitur, vnde etiam non opus est, vt putredinis signa in vrina semper appareant; imò plerumque ea pestis, in quâ nulla signa putredinis adsunt, non genita est ab interno humorum vitio, sed à contagio communicata: in ea verò, quæ à vitioso humorum apparatu genita est, signa putredinis adsunt. Quarè, licèt multi sine medicamentis à peste euadant; non tamen sine euacuatione humorum conualescunt. Natura enim ipsa sæpe eos per sudores, carbunculos, bubones, ad ambitum corporis protrudit, vel etiam è corpore planè eiicit.

CAPVT III.

Quomodo in corpore nostro maligni & venenati humores generentur?

QVomodo autem in corpore nostro maligni & venenati humores ac vapores generantur, inquirere longè difficillimum. Et quæstio hæc è difficillimis, quæ in tota Medicina occurrunt, non postrema est. Primo verò loco inter recentiores controuertitur; an ad veneni in corporibus nostris generationem semper putredo requiratur, an verò etiam absque ea id generari possit? Gerhardus Columba, *lib. c. de febr. pestil. cap. 3.* statuit, venenum non generari sine corruptione & putredine, his rationibus motus. Primò, eodem modo generantur in corpore humano, quo in cane rabido, teste Galeno, *6. de loco affect. cap. 5. & 2. prorrhet. text. 17.* At in cane rabido venenum nunquam fit, nisi post summam humorum eius corruptionem. Ergo & in homine eodem modo generatur. Imò nec venenum cum saliua canis in corpus humanum admissum, actu fit venenum generanti simile, nisi post summam humorum corruptionem. Et vt Galenus *ibid.* scribit, vbi ab exiguo initio sputi, videlicet qualitate auctâ, quædam in corpore dispositio ad magnitudinem notatu dignam peruenerit. Docétque passim Galenus, humores, licèt sensum disponantur, vt venenum

An ad venenum generationem putreda semper sit necessaria.

nenum fiant, nunquam tamen venenum dici posse, nisi postquam summam & malignissimam naturam sint consecuti. Ita 3. *epid. comm.* 3. *text.* 75. scribit: *Longo tempore caussa, quæ rabiem efficit, augetur, quæ vbi tandem eò peruenerit, mortem affert repentinam. Ita in hac phrenitide vitiosus humor coaceruatus fuit, veneno lethali assimilis, in corporibus vicinis paulatim aliquid agens: quæ quando vitio iam aliquo pacto opportuna erant, humórque ipse euaserat malignissimus lethale repentè apparuit symptoma.* Secundò humor, qui ex corruptione fit venenum, vel indiget excellenti putredine, & summa corruptione vt fiat venenum, vel mediocri, vel omnino leui. At non mediocri, vel leui; aliàs enim putrida omnia essent venenata, & omnes febres putridæ essent malignæ. Ergo ad venenum generandum summa putredo requiritur. Tertiò, quia si humor naturalis à statu corpori nostro amico ad deleterium debet mutari, necesse est, vt summa fiat corruptio & transmutatio. Si enim parua sufficeret, omnes humores corrupti essent venenati.

Contrà, & rectè Hercules Saxonia, *de phænigm. sect.* 2. *c.* 10 & *de febr. cap.* 37. defendit, venenum in corpore nostro generari posse, non solùm sine insigni putredine, sed etiam absque omni putredine. Et quidem ad id probandum variis rationibus vtitur, quæ tamen cùm omnes non sint eiusdem ponderis, firmiores saltem adducemus. Primò, si venenum plantarum & animalium sine validâ putredine, imò interdum sine omni putredine, generatur, impossibile non est, quin & in corpore humano sine insigni putredine, imò sine omni putredine idem fiat. Secundò, quia venena generantur non solùm in corporibus calidis & humidis, quæ ad putredinem sunt aptissima, sed & in calidis & siccis, frigidis & siccis. Tertiò, si venena, quatenus putrida, nocerent, manifestâ potiùs qualitate, quàm totâ substantiâ nobis essent inimica, quod falsum. Quartò, excellens & insignis putredo non potest diu latere in corpore, quin morbum excitet: sed humores, qui excitant hystericam passionem & rabiem, diu sæpe latent in corpore. Id quod Galenus, *loco paulò antè allegato*, 6. *de loc. affect. cap.* 5. docet, & exempla veneni canis rabidi declarant. *Vt ab exiguo*, inquit, *initio spuræ rabidi canis aucta quadam in corpore dispositio, quando ad magnitudinem notatu dignam peruenerit, discerni potest, idque post sex menses; cùm nonnunquam ante id tempus nulla nota deprehendatur. Sic eodem modo vitioso humore in animalis corpore genito, paulatim tractu temporis partium aliqua consentit, à qua deinde vniuersum corpus celeriter alteratur.* Vbi clarissimè docet, venenum iam fuisse genitum, antequam sese in toto corpore prodit. Et omnino manifestum est, sæpe sine putredine venenum generari. Etenim pestilens venenum in aëre generatur, propagatur, augetur, non tantùm in constitutione humida, sed etiam in sicca, quæ ab omni putredine est aliena: & in febribus malignis ac pestilentibus sæpe minor putredo, quàm in aliis putridis, quæ malignæ & pestilentes non sunt, apparet: cùm tamen, qui contrarium statuunt, summam putredinem ad venenum generandum requiri doceant. Quintò, vbi adest putredo insignis, in vrina ea sese prodit; quod tamen non semper fit in febribus pestilentibus, seu peste, vbi sæpe multi extinguuntur, antequàm vlla putredinis signa in vrina vel alibi in corpore appareant. E quibus omnibus manifestum fit, etsi concedi possit, putredinem aliquando ad venenum generandum concurrere posse: tamen id simpliciter & semper non esse necessarium.

Rationes verò Gerhardi Columbæ non id probant, quod probare debent. Cùm enim probare deberet, venenum non generari sine summa putredine, ille probandum suscipit, venena non generari posse sine summa corruptione & immutatione humorum; quod libenter concedimus. Verùm latius longè patet rei corruptio & immutatio, quàm putrefactio. Etenim quotiescunque aliqua res generatur, mutatio & alterius corruptio fit, sed non semper putrefactio: id quod in variis humorum in corpore mutationibus apparet. Equidem aliquando etiam putrefactio in corporibus nostris accidit, sæpe tamen mutationes in variis corruptionibus fiunt sine omni putredine. Cùm enim fiat mutatio & corruptio in ventriculo, intestinis, venis mesaraicis, hepate, corde, cerebro, testibus, & omnibus omnino partibus, si & materia & efficiens sese rectè habet, omnia rectè peraguntur: si verò siue in ipso agente & instrumento actionis, siue obiecto & materiâ aliquod vitium fit, etiam opus, quod perficitur, vitiosum est. Hinc sæpe sine omni putredine, sumtis melonibus, fungis, & similibus, pessimæ fiunt corruptiones in ventriculo, quæ interdum choleram excitant, & nisi ille vitiosus humor ex vitiata in ventriculo coctione genitus mox per vomitum aut aluum euacuetur, sed in reliquum corpus penetret, quò diutiùs retinetur, eò peior euadit, & in singulis coctionibus vitium illud exaltatur. Atque ita in singulis coctionibus fit mutatio, sed non putrefactio. Et proinde concedimus, ad generationem veneni summâ corruptione opus esse: vt autem ea semper fiat per putredinem, non opus esse putamus.

Quomodo venena in corpore nostro generentur. Rudij opinio.

Quomodo autem generetur venenum in corpore, explicare, hoc opus, hic labor est; imò pauci sunt, qui glaciem hanc frangere conati sint. Eustachius Rudius hac de re aliquid proposuit, cuius discursum hic adducere libet. Ille autem ita, *lib.* 2. *de morb. occult. c.* 1. de venenorum in corpore nostro generatione sentit. Dum in corpore, *inquit*, venenum gignitur, necesse est vt fiat ex priuatione, quæ quidem cùm subiectam materiam supponat, necesse est, vt venenum fiat ex aliquo sibi contrario, quod ex materia & forma constarum sit, & formâ priore recedente, corruptáque materiâ illius veneni forma substernatur (seu, vt *lib.* 3. *pract. c.* 30. *de febri pestilenti* loquitur: forma prior, & materia illius veneni formæ substernitur) & ita hoius generatio illius corruptio fit. Hæc autem generatio, quæ veneni generationem præcedit, naturalis non est, qualis est cibi, dum ex eo chylus procreatur, aut sanguinis dum in carnem commigrat: sed quemadmodum quod generatur, est quiddam præter naturam; ita & corruptio præcedens præter naturam esse debet, & aliquid præter naturam, vt quod corrumpitur, non conuertatur in excrementum naturali persimile, sed fiat excrementum naturali omnino dissimile, & adeò dissimile, vt naturam acquirat humanæ naturæ penitùs aduersarium. Cùm autem corruptiones variæ sint, & putredo etiam suos gradus habeat, porrò statuit, ad veneni generationem non satis esse putredinem quatenus putredo, sed vt venenum fiat, ingentem debere esse ac penitus malignam. Hæc enim, inquit, sola ea est, cuius fimus & inquinamentum est venenum, summamque sapit malignitatem. Non enim omnes æquè prauæ sunt putredines. Deterior enim est, quæ in venis nobilioribus, ac puriori sanguini continendo dicatis fit, quàm quæ in venis chylum continentibus & extra venas suboritur. Deterior etiam est alimenti, quàm excrementi putredo. Cùm autem natura magis intenta sit illius, quàm huius generationi, rationabile est, vt dum alimentum putrescit, potentiorem caussam habeat. Et tandem concludit, non putrescens humor venenum est, sed fimus illius & inquinamentum, & hoc, quod superest, humoris putredini, illud est ex quo venenati halitus in cor elati periculosa efficiunt symptomata, & vitalem præsertim facultatem deiiciunt.

Eius examinatio.

Verùm hoc modo rem non satis explicat. Primò enim præsupponit, omne venenum per putredinem generari, quod tamen falsum esse, paulò antè monstraui. Deinde sit sanè, vt non ipse humor putrescens, sed illud inquinamentum & corpus, quod post putredinem relinquitur, venenum fit: tamen non explicat, à quo corporis illius, quod relinquitur, forma ortum habeat. Dum enim scribit, quòd, vbi recedit forma prior, materia illius veneni formæ substernatur; veneni quidem formam nominat; sed vnde ea proueniat, non explicat. Et licèt quis ea, quæ, *de morbis occultis lib.* 1. *cap.* 7. de formarum in rebus venenatis, extra corpus nostrum, seu à natura tales sint, seu ex corruptione tales fiant, origine disputat, coniungat: tamen dubio non satisfaciunt. Rectè enim quidem ibi disputat, quòd, sicut viuentia ab ipsa anima & virtute formatrice, quæ in semine, spirituosóque corpore continentur, procreantur, & sicut in viuentibus è putri materia ortis innatus rei putrescentis calor cum externo coniunctus, virtute propriâ, cùm sit accidens, substantiam producere non potest: ita in mixtorum vita carentium generatione, sola elementa non sufficiunt. Cùm enim agentia naturalia vltra proprias vires operari nequaquam valeant, & elementa omnium corporum sint imperfectissima, impossibile omnino statuit, vt ex illis mixta, & præsertim quæ perfectiora, vt aurum, argentum, & id genus alia perficiantur, sed aliud agens nobilius requirant. Verùm in eo inuestigando iam deficit, dum primum efficiens cœlum esse statuit. Alibi enim iam monstrauimus, proximam caussam rerum naturalium cœlum esse non posse, sed saltem vniuersalem & communem. Et ipse Rudius hoc fatetur & agnoscat, dum expressè scribit, quòd cœlum tanquam agens vniuersale ad hoc vel illud mixtum efficiendum non determinatur aut contrahitur, sed ad ea sese habet indifferens. A qua re tamen determinetur, aut potiùs quodnam sit proximum & determinatum efficiens, non explicat, sed ad qualitates primas relabitur, & vt fiat aurum, non plumbum, hoc prouenire à tali caliditate & tali frigiditate, ac passiuarum siue temperamenti totius apparatu, quæ sunt in minera ipsi cœlo subordinatæ, tanquam instrumenta illius ad particulariter agendum, putat, cùm tamen expressè suprà scripserit, sola elementa ad hæc corpora efficienda non sufficere, & vt corporum omnium imperfectissima; vltra vires proprias agere non posse. Et cùm ipse Rudius concedat, temperamenti illum apparatum saltem esse instrumentum, cœlum verò esse caussam vniuersalem: necessarium omnino est, adhuc dari caussam efficientem propriam & particularem. Quomodo autem res naturales per corruptionem fiant deleteriæ, non explicat, nisi quòd *lib.* 2. *de morb. occult. cap.* 1. scribit, dum venena in corpore gignuntur, necesse esse, vt fiant ex priuatione. Sed quid priuatio illa includat, non explicat.

Autoris sententia.

Cùm ergo, quomodo venenum in corpore nostro generetur, nondum explicatum videam, tentandum, an hæc glacies frangi, eáque fractâ in veritatis pelagus perueniri possit. Cùm autem omnis error, qui in corruptionibus nostri corporis fit, vel efficienti, vel materiæ adscribendus sit: ab efficiente quidem tale quid fieri posse aliquando, concedo, sed rariùs, vbi scilicet antea à veneno malignè aliqua qualitas & dispositio corpori vel parti alicui impressa est, quæ affluentes humores sibi simili dispositione inficit & corrumpit. Frequentissimè verò venenatos humores in corpore nostro generari puto, materiæ ratione. Cùm enim in singulis coctionibus nouæ mistiones fiat, neque formâ vnâ sublatâ, omnes subordinatæ pereant, neque

Alimentorum vitium.

verò

(vt or verbis Octauiani Roboreti, Medici Tridentini, *de febr. petech. c. 7.* ne solus Nouator videar) in qualibet rei mutatione & corruptione fiat resolutio ad materiam primam, verùm quando aliquid corrumpitur, forma tantùm, determinatúmque illius formæ, quæ corrumpi dicitur, temperamentum seu subiectum cum suis accidentibus pereat, aliæ verò formæ subordinatæ cum propriis quoque suis accidentibus integræ manere possint: accidit, vt sæpe aliqua forma manifestetur & sese exserere incipiat, quæ antea latebat. Et quod Hippocrates, *lib. de prisc. medic.* de δυνάμει & potentiis humorum scribit, id etiam de venenorum natura hîc verum est. *In homine*, inquit, *inest & amarum & dulce, & salsum & acidum, & acerbum & insipidum, aliáque sexcenta, quæ pro copia & viribus varias habent facultates. Et hæc quidem mixtione & mutuâ inter se contemperatione neque cernuntur, neque molestiâ quenquam afficiunt. At vbi horum secretum quippiam fuerit, & per se exstiterit, tùm & conspicuum fit, & hominem molestiâ afficit, &c.* Eodem enim modo sese res de venenis habet. Cùm enim homo vescatur animalibus & plantis, plantæ è terra, quæ fimo & excrementis animalium & pluuiâ fœcundatur, vel fluuiorum inundationibus, succum, à quo nutriuntur, attrahant; res corpori nostro aduersas vbique reperiri in fimo & excrementis animalium, in terrâ, in pluuiis, in aquis est: quæ quando cum alimento in corpus nostrum veniunt, non semper tota excernuntur, sed cum eo sæpe in corpus sese penitiùs insinuant, & vires suas retinent. Exemplo sit istud, quod Hippocrates, *6. epid comment. 5. text. 25.* scribit: *Mulier, capra, elaterium aut cucumerem edentes, pueris purgatio.* Etenim si mulier vel capra quodcunque medicamentum purgans, vt Galenus, *in com.* explicat, sumserit, lac earum purgans redditur. Vbi primò ex purgante fit chylus, hinc sanguis, tandem lac, & nihilominus in tot mutationibus vis purgatrix cum proprio subiecto (sine hoc enim esse non potest) integra & incorrupta seruatur, quæ, vbi lac infans hauserit, sese exserit. Cogitemus iam, quos sæpe malignos succos è stercoribus & excrementis animalium plantæ è terra trahant. Consideretur præterea, quot homines fungis, melonibus, cucumeribus, fructibus fugacibus, & aliis eiusmodi cibis vescantur, quæ qualis sint naturæ, & quàm prauum alimentum suppeditent, notissimum; adeò vt de iis Galenus scribat, etsi probè coquantur in ventriculo, tractu tamen temporis procreari in corpore succum, qui à lethali veneno parùm abest. Perpendamus insuper, quàm sæpe malignæ ac venenatæ pluuiæ, nebulæ, ac rores in plantas decidant, quibus bruta vescuntur: quot animalia plantis & animalibus venenatis vescantur; sicut constat, sturnos cicutam depascere, coturnices veratrum, anates bufones aquaticos deuorare, iisque nutriri; ciconias serpentibus victitare, gallinas araneas, imò scorpiones deglutire, lupos pisces etiam serpentes. His ergo omnibus cùm rursum cibi loco vtatur homo, venenata illa substantia, (quæ non omnibus, sed homini saltem, & ita respectiuè venenum est) quæ in plantarum & animalium alimentum subiit, etsi per varias coctiones in varias formas mutata, tandem in hominis alimentum cedit, & aliis mista sæpe longo tempore non nocet: at vbi ab aliis secreta fuerit, & sola caruerit, tum homini nocere incipit, & venenum euadit, & præcipuè si copiosiùs & sæpius tale alimentum sumtum sit. Etsi enim exiguâ quantitate & rariùs talia maligna in corpus assumta, à natura vinci, & in tot coctionibus alicubi expelli possint: tamen si sæpius & copiosiùs in corpus ingerantur, tandem nocere possunt. Vnde rectè Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Diosc.* cùm quæris, an animalia eiusmodi venenatis animalibus victitantia, ab hominibus cibo accepta, eis nocere possint, respondet, plerosque quidem asserere huiusmodi animalia, si comedantur, non modò veneno non inficere, sed nullam prorsus noxam inferre: & corpus nutrire: se tamen credere, quòd licèt venenum concoquatur; & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuò cibus est, non tamen esse posse, quin caro, quæ ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocumento. Et videmus, quomodo sæpe in annonæ caritate, & defectu boni alimenti, in obsidionibus, castrisque, vbi homines aquis, frumento, atque aliis cibis corruptis & praui succi vtuntur, dysenteriâ, malignis ac pestilentibus febribus, & tandem ipsâ peste corripiantur. Et quòd cibi talibus humoribus malignis materiam præbeant, patet vel ex eo, quòd tales humores non semper, & in omnibus corporibus generantur, sed tùm, vbi homines eiusmodi prauis cibis vsi sunt: id quod in castris & obsidionibus frequentissimè accidit; vnde etiam maligni eiusmodi morbi castris quasi proprij sunt, & propterea à nonnullis Castrenses appellantur.

An animalia venenatis victitantia edenda sint?

Imò etiam exigua maligni humoris quantitas, vbi is ab aliis secretus fuerit, seorsimque exstiterit, facilè alios humores inquinat, cùm omnis forma sui multiplicatiua sit: id quod non solum è seminibus sponte ortorum viuentium, in atomis & minimis corpusculis latitantibus patet, vt cùm à Doctiss. Fortunio Liceto, *in l. de sponton. viu. ort.* tum à me *in eodem tractatu* monstratum; sed & in venenis verum est, id quod exemplo veneni canis rabidi probat Galenus, *6 de loc. affect. c. 5.* quod ab exiguo initio ad magnitudinem notatu dignam sensim ascendit, tandémque totum hominem alterat.

Quæ si cui non satisfaciant, & alicui id adhuc scrupulum moueat, quomodo è semine & sanguine etiam bono, extra sua vasa elapso, putrescente & corrupto, venenata materia generari possit; ille primò δυνάμεις & δυναστείας humorum Hippocratis, in mentem sibi reuocet, cogitétque, in homine esse amara, salsa, & sexcenta, (è quibus procul dubio qualitates occultæ non sunt excludendæ) quæ mixtione mutuâ & contemperatione inter se, neque cernuntur, neque quempiam molestiâ afficiunt: at vbi ab aliis secreta fuerint, & per se & seorsim exstiterint, conspicua fieri, & hominem molestia afficere solent. Faciat quis periculum in carne vel sanguine humano, vel etiam alterius animalis, quo homines nutriri solent, eaque in vitro concluso, vt nihil externi accedere possit, digerat, & videbit, vbi massa illa sanguinis vel carnis dissoluta fuerit, quàm praua & homini noxia materia inde generari possit. Idem euenit in aliis rebus, brassica, cancris, ouis, & aliis rebus quamplurimis, quibus quotidie sine noxa vescimur. Omnia enim hæc si putrescant & resoluantur, ac singulæ eorum partes seorsim existere incipiant, quàm magnum & intolerabilem fœtorem de se exhaleant, & quam noxiæ euadant, notum est. Si ergo sanguis intus corrumpatur, cur non idem præstare possit?

Sanguinis corrupti noxa.

Semen in specie quod attinet, primò hoc tenendum, rei optimæ corruptionem pessimam, ideo quòd optima δυνάμεις illas Hippocraticas, etiamsi aliis permistas, habent potentissimas, quæ vbi seorsim existunt, & à mediocritate recesserunt, maximè lædere possunt. Neque enim incommodè mista, sine saltem simpliciter, & vt talia, atque ex elementis solùm composita, considerentur, siue etiam vt qualitates occultas, & formas elementis nobiliores includunt, perpendantur, harmoniæ Musicæ comparari possunt. Vt enim, etsi in ea vocum & sonorum est diuersitas, tamen si inter eos iusta seruetur proportio, suauissimam harmoniam & concentum, audientem mirificè delectantem, pariunt; si verò proportio illa turbetur, & vna vel plures voces dissonent, auditu ingratissimus sonus inde oritur: ita etiam, si in misto seu qualitatum primarum, seu occultarum proportio, quæ naturæ cuiusque rei conueniens est, seruetur, omnia se rectè habent; si verò qualitatum vna vel plures proportionem excedant, actiones rectè perfici non possunt, & grauissima oriuntur symptomata, atque inde accidit, vt quod antea vel toti corpori, vel parti alicui gratum & amicum erat, iam ingratum & inimicum, imò noxium euadat. Atque inde adeò euenit, vt in ipsa dosi medicamentorum Benedictorum proportio quædam inter ea & corpus nostrum requiratur, quæ si obseruetur, homini sunt grata & vtilia, eiúsque corpus à venenis tuentur: si verò maiori quantitate exhibeantur, etsi eandem vim habeant, tamen quia potentiâ suâ & actiuitate proportionem corpori nostro conuenientem non obseruant, corpus nostrum dissoluunt, eique nocent.

Seminis corruptiuus.

Deinde & de semine hoc obseruandum: ea symptomata, quæ in fœminis à semine retento fieri dicuntur, non semper à semine, sed ab aliis humoribus, circa vasa seminalia cumulatis, fieri, vt *lib. 4. Pract. part. 2. sect. 3. cap. 4.* dictum. Etenim semen in suo loco non putrescit & corrumpitur, & viri multi sæpe semen diu retinent, nec aliquid mali patiuntur. Multæ etiam virgines, moniales, & aliæ sunt, quæ Venere non vtuntur, nec tamen suffocatione vteri laborant. Vnde credibile est, materiam, quæ tam grauia symptomata in fœminis excitat, non semen esse, sed alios humores prauos, qui circa vasa genitalia fœminarum, & in primis tubam vteri dictam collecti sunt. Obseruatum enim est, testes in mulieribus interdum pilâ maiores, imò pugno grandiores, luteo, croceo, serosóque humore grauissimè olente turgentes, repertos fuisse, vt *alleg. loc.* dictum.

CAPVT IV.

De Caussis morborum occultorum, malignorum, & venenatorum, ab interno humorum vitio ortorum in specie.

ATque hæc in genere quidem, quomodo humores maligni & venenati in corpore nostro generentur, dicta sunt, de caussis tamen adhuc quædam in specie addenda sunt. Cùm autem omne, quod in corpore nostro præter naturam generatur, vel caussæ efficientis, vel materiæ vitio proueniat, eædem caussæ & hîc perpendendæ. Primò caussam efficientem quod attinet, cùm in omnibus corporis partibus, tam publicis, quàm priuatis, coctiones fiant, & quælibet pars sibi conuenientes opus producat: non mirum est, si actiones tæ non rectè perficiantur, varia excrementa, & varios præternaturales humores generari. Nimirum vt alia fit coctio in ventriculo, alia in hepate, alia in corde, alia in testibus, alia in vtero: ita etiam alia excrementa, aliique humores præternaturales, si coctiones illæ non benè perficiantur, in ventriculo, alij in hepate, alij in corde, alij in testibus, alij in vtero generantur. Imò cùm venæ & arteriæ sanguinis ac spirituum locus ac receptaculum sint, quæ, vbi suam naturalem constitutionem obtinent, sanguinem & spiritus in statu naturali suo conseruant: ita si illam naturalem constitutionem amittant, & præternaturalem acquirant, sanguinem & spiritus ampliùs regere non possunt, sed eos corrumpi sinunt.

Ad malignorum humorum generationem facit. 1. Dispositio corporis.

Cùm

Cùm autem ad naturalem partis cuiusque constitutionem, & primarum qualitatum temperiem, & occultarum etiam naturalem dispositionem requiri diximus: si vel hæ vel illæ mutentur, vt varij humores excrementitij, nunc qualitatum solùm primarum, & temperiei excessum; nunc etiam occultam malignitatem obtinentes generantur. Imò si intemperies aliqua in corpore nostro excitetur, præsertim calida & humida, non solùm humores & excrementa, sed & partes ipsæ solidæ corrumpi possunt: vt in vlceribus putridis, gangræna, & sphacelo apparet, vnde maligni humores & vapores generantur: quod quâ ratione fiat *cap. præced.* dictum.

Praua autem hæc dispositio quibusdam hæreditario quasi iure à parentibus communicatur, vt prauos subinde humores generent: & totâ ætate penè, vel scabie malignâ, elephantiasi simili, vel scorbuto conflictentur. Sicut videmus etiam vermes in quibusdam plurimos vsque ad adultam ætatem generari: cùm in aliis, ne in infantibus quidem, nascantur. Accidit hoc in iis potissimùm, qui calidos & adustos & acros humores generant, qui venenatam naturam facilè induunt.

[2. *Cibus & potus.*] Deinde faciunt ad hanc partium naturalium constitutionem mutandam primò cibus & potus, ac medicamenta, vt & venena: cùm qualitatum primarum excessu peccantia, tum multò magis occulto modo corpori nostro infesta, quæ malignam & venenatam dispositionem partibus corporis nostri imprimere possunt: ob quam postea alimentum & sanguinem in similem qualitatem corrumpunt. Ita obseruatum sæpe est, veneno sumto, longo interdum pòst tempore, nonnullos morbis quibusdam correptos fuisse, qui non aliunde prouenerint, quam à mala dispositione, à veneno corpori impressa. Memini viciniam meam, filio & filiæ quinquennibus circiter, in balneum ituris, ad sudorem ciendum, arsenicum pro cornu cerui incautè exhibuisse; vnde filius, qui parum vomebat, intra sex horas mortuus est, puella verò, quæ etiam arte adiuta multum vomebat, conualuit, sed circa annum ætatis vigesimum primum fœdissimâ scabie & cachexiâ correpta est, quæ nullo modo curari potuit, sed ægræ mortem intulit: quam non aliunde, nisi à dispositione, à veneno corpori & in primis hepati impressa prouenisse existimo. Ita luem veneream, cùm interdum integrè curata visa esset, nec vllis symptomatibus sese amplius proderet, post annum vigesimum, imò trigesimum recruduisse, obseruatum est, ob eandem ob dispositionem à virulentia illa hepati impressa reliquam. Sic ij, qui carbunculos pestilentes passi sunt, etsi integrè curati sunt, in partibus illis dolores sæpe longo pòst tempore & diu percipiunt.

[3. *Cœlum & sidera.*] Tertiò faciunt huc & stellæ ac sidera. Etsi enim astra per se neque mala sunt, neque mali quid intendunt, sed totum hunc inferiorem mundum suo influxu benigno fouent; tamen per accidens nocere, & huic vel illi rerum naturalium speciei vel indiuiduo noxia esse possunt. Sicut enim videmus, nunc calorem, nunc frigus nimium hisce vel illis nocere, v. g. æstum maiorem vitibus esse amicum, quasdam verò alias plantas ab eo emori: ita etiam, cùm astra occultas influentias habeant, nisi eæ influentiæ proportionem, quæ corpori nostro amica est obseruent, humores in eo corrumpi necesse est. Quâ de re plura, *lib. 4. de febrib. c. 4.* dicta sunt.

[4. *Aër.*] Quartò inter has caussas, quæ corpus nostrum afficiunt, est aër, qui non solùm interdum, vt venenatos vapores, qui corpus nostrum inficiunt, in se continet, (quâ ratione de eo *parte tertiâ* dicemus) malignorum & venenatorum autor est morborum, sed etiam, vt dispositionem corporis nostri, quâ omnes coctiones perficiuntur, mutat: quâ ratione hoc loco de eo agendum. Primò aër ad morbos inducendos potest facere manifestis qualitatibus, de qua Hippocrates pluribus, *3. Aphor. lib.* ugit. c. *Aphor.* ubi ait: *Mutationes temporum potissimùm pariunt morbos, & in ipsis temporibus magnæ mutationes frigoris aut caloris, cæteraque ad proportionem.* Cùm enim aër cùm inspiratione attractus, tùm per poros in corpus immissus, illud continuò afficiat: si intemperatus sit, eandem intemperiem corpori nostro imprimit, idque de naturali statu deiicit. Et in primis calida & humida aëris constitutio, si diu duret, cùm ad putredinem inducendam aptissima sit, etiam morbos malignos & venenatos inducere potest, de qua re Galenus, 1. *de differ. febr. cap. 4.* scribit: *Pestilentes morbos oriri necessarium est, cum aëris temperatura à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersa*; & insigne exemplum eius rei habetur apud Hippocratem, *3. Epid.* Etsi enim putredo ipsa per se venenum non producat: tamen quia per putredinem humores naturæ dissimiles redduntur, & aliam planè naturam acquirunt, potest eâ mutatione aliquid naturæ nostræ planè inimicum emergere, vt *c. præced.* dictum. Ad corruptionem quoque concipiendam aër crassus & humidus aptissimus: quo nomine aër Romanus infamis est, & ad febres malignas dispositus, & vt Galenus, *c. epid. comment. 2. text. 25.* scribit, *Semitertianæ febres prauæ Romæ familiarissimæ sunt.* De quo etiam scribit Cæl. Aurelianus, *lib. 2. acut. c. 10.* & *lib. 1. Chronic. c. 3.* Quibus subscripsit Plutarchus, *in Problematibus*, qui templum Æsculapij Romæ ideò extra vrbem ædificatum esse scribit, quòd maior ibi aëris salubritas, quàm in vrbe haberetur. Potest tamen etiam aër occultis qualitatibus corpori nostro nocere. Cùm enim & stellarum influxus, & omnes totius inferioris globi exhalationes excipiat, eæque sæpe malignæ sint: si is & inspiratione continuè attrahatur, & per transpirationem in corpus sese insinuet, fieri potest; vt id ab occultis illis qualitatibus simili p. n. dispositione alteretur, quod postea eandem humoribus & excrementis imprimit. Vnde qui in locis fœtidis & conclusis habitant, hac de caussa sæpe malignis morbis infestantur.

[5. *Animi pathemata.*] Tandem inter caussas efficientes, humores corrumpentes, meritò referuntur imaginatio & animi affectus. Quantæ enim imaginationis vires sint, *de cons. & dissens. Chym. cum Galen. c. 14.* dictum, & ex terrore & ira multos in Erysipelas, vulgò Rosam dictam incidere, notorium. Habet autem febris illa, cuius symptomata quasi est Rosa, aliquid malignitatis, vt inuasio, quæ instar pestis se habet, satis testatur. Item ex terrore & timore etiam multos in pestem incidisse, vulgo notissimum est. Obseruaui etiam hoc tempore, dum hîc Professorem & Medicum ago, quo plus quàm semel valde (vt leuiores infectiones, quæ sæpissimæ acciderunt, prætercam) hîc pestis grassata est, non paucos quoque ex ira in pestem incidisse. Quod quâ ratione fiat, equidem explicare facile non est, & dictum de eo *de febr. lib 4. cap. 1.* Hoc maximè mihi probabile videtur, in pestilentibus constitutionibus corpora, siue cœli, siue aëris ambientis vi, seu aliis de caussis ad pestilentem potiùs, quàm aliam corruptionem (vnde alij morbi penè omnes silent & cessant) disposita esse plurima. Cui si imaginatio, terror, timor, vel ira accedat, facilè illa dispositio in actum deduci potest. Imò etiam boni humores iisdem animi affectibus corrumpi possunt. Et in primis humor melancholicus & ater maximam vim alios humores corrumpendi, si moueatur, obtinet, & non sine caussa ab humore melancholico & atro pestilentiam prouenire, statuit Placetus, *in quæst. Medic. paradox. quæst. 43.* Iam verò non à bile flaua, sed humore atro prouenire, monstraui *lib 3. Pract. part. 3. cap. 3.* Ioachimus Olhafius, *disquisition. 1. de sem. n. pestil. c. 4.* hanc caussam reddit, quòd timor & terror ad pestem inducendam faciant, dum scribit: *Vt terrore, præsertim subitaneo, spiritus à superficie corporis confertim versus cor abripiuntur, itaque cùm se cum densitate halitum pestiferum superficiei corporis obuersantem, qui cum sit naturæ spiritualis, sympathiâ quadam se vitalibus spiritibus consociat; ita e contrario, spiritibus æquabiliter per totum corpus expansis continuò remanentibus, quod fit animo bene composito, idem halitus non nisi temporis aliquo spatio exacto ad cor deducitur, interdum etiam à natura earum partium, quibus inhærescit, ita edomatur, vt nullum sit inde pestilitatis periculum, haud rarò tamen etiam licet tardius, in pestem manifestè erumpit.* Quâ de caussa apud Plutarchum legitur, *in lib. de Music.* Thaletam quendam Cretensem à Lacedæmoniis pestem fugasse solâ Musicâ, quam Excellentissimus Hieronymus Mercurialis, *in lection. de pestilentia, c. 22. (pag. 83.)* nihil aliud fuisse existimat, vt & militum, qui apud Homerum cantu pestem fugabant, quam spem, gaudium & lætitiam, quibus fiat, vt & animi & corpora valentius pugnent aduersus morbum pestilentem. Quin & Theophrastus musicâ viperarum & aranearum morsus curari testatur: Idemque confirmat de iis, qui à tarantula sunt demorsi. Matthiolus *lib. 2. comment. in Dioscorid.* & Scaliger, *Exercit. 185. aduersus Cardanum*: Nimirum quia Musica animam excitat, & spiritus ad corporis circumferentiam mouet; ac proinde venenum à corde sic distrahitur, pérque poros discutitur & dissipatur, inquit Hieron. Montuus, *in Inuent. lib. cent. 2. de admirandis facultatibus, fol. 96.* Sicut ergo in curatione morborum id præstat Musica, ita etiam in præseruatione simile quid præstare valebit, spiritibus sic excitatis & probè compositis in vniuerso corpore, ne frequenter commoti versus cor secum abripiant seminaria pestifera. *Hæc Olhaf.* Verùm caussa hæc saltem locum habet in timore & terrore, non verò in ira, in qua humores etiam ad ambitum corporis mouentur, vbi caussa à me antea allata potior videtur. Inter animi affectus, qui humores corrumpere, ipsisque naturam venenatam inducere possunt. Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 6.* etiam odium refert, affectum ex tristitia & ira compositum, eúmque acerrimè corrumpere humores, si quid aliud, scribit. Nam ira excalefacit, tristitia refrigerat: quo ipso motus contrarij fiunt, & in qualitate & ratione loci; atque inde multos abditis, vt putantur, caussis, perire existimat. Nimirum:

Liuor tabificum malis venenum
Intactis vorat ossibus medullas.
Et totum bibit artubus cruorem.

[*Materia.*] Secundò, & quidem præcipuè ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit materia. Neque enim virtus & facultas, etsi bona sese habeat, è prauo obiecto & materia vitiosa bonum opus generare potest, sed fit actionis frustratio ob externum errorem dicta. Itaque ad humores malignos & venenatos in corpore nostro generandos facit in primis victus ratio, & ex cibo ac potu praui succi maligni & venenati humores, & ipsa interdum pestilentia generatur, quæ sæpe annonæ caritatem sequitur, qualem Galenus, *lib. de cib. bon. & mal. succ. c. 1.* & *lib. 1. de diff. febr. c. 3.* se vidisse scribit, sub Commodo Imperatore, & quales passim apud historicos descriptæ extant. Cùm enim pauperes ob frugum penuriam, quicquid offertur, quantumuis prauum, necessitate coacti comedant, inde

inde prauos humores colligunt. Etenim ex iis, quæ naturæ apta non sunt, nec chylus, nec sanguis bonus generari potest, sed vitiosi humores inde proueniunt, qui quò diutiùs in corpore nostro detinentur, sæpius mutantur, eò deteriores euadunt, & tandem naturam veneni induunt. De quo Galenus scribit *lib. de succ. bon. & vit. cap. 8. Inter fructus censentur cucumeres quoque & pepones, & melopepones, quorum nulli succus bonus insit, eo quòd, nisi aluum statim subeant, corrumpantur ibi, humoremque ex corruptela hac faciant, qui non longè à mortifero veneno absit. In fructibus huiusmodi sola est cucurbita, quæ culpâ vacet: eiusdem tamen, si in ventre corrumpatur, succus valde malus est, quod in moris quoque euenit, quæ ipsa etiam, si quidem antequam corrumpantur, statim descenderint, nihil incommodi afferunt, nisi quis assiduè his vtatur, quod in vniuersum de fugacibus omnibus scire ac meminisse conuenit.* Et quod de cucumeribus & peponibus dixit Galenus, idem de aliis mali succi cibis etiam verum est. Idque non solùm præstant ea, quæ, vt Hippocrates *de prisc. medic.* loquitur, ἀσύμφορα sunt, & nobis *inconuenientia*, & ἄκρητα ac intemperati succi plurimum obtinent, sed & cibi, quibus alias continuò vescimur, quique boni succi sunt, si corrumpantur, vt sæpe in obsidionibus accidit. Tum enim extrà iam contractum vitium, in corpore humano emendari non potest, sed in singulis coctionibus maius fit. Qui autem cibi boni, qui praui succi sint, Galenus *in lib. de cib. bon. & mal. suc.* docet. Imò cibi etiam boni, si non rectè coquantur in ventriculo, & ij, qui contrarij sunt naturâ misceantur, prauus chylus generatur. Ex prauo verò chylo, seu ex bonis seu prauis cibis genito, nunquam fit bonus sanguis, sed sæpissime generatur inde humor, qui bilis prasinæ nomine vulgò appellatur, qui postea in hepate aduritur, & corrumpitur, sanguinique postea permiscetur, qui dum quiescit in venis vix sentitur, sed agitatus vel animi vel corporis motu, deterior redditur, vlteriúsque corrumpitur, & à bonis humoribus separatus, grauissimos morbos, imò subitam mortem sæpe inferre potest.

Si enim cibi praui succi saltem malignos morbos inducere possunt, multò magis id præstant ij cibi, qui iam in se malignam & venenatam qualitatem obtinent, quales sunt interdum fungi, ranæ, & similia, à quibus nunc maligna dispositio humoribus imprimitur, nunc etiam homo statim iugulatur, de quibus postea de venenis extrà assumtis dicetur.

CAPVT V.

De morborum ex interno humorum vitio ortorum differentiis.

Morborum occultorum ab interno humorum vitio differentia.

SVnt autem morbi ab interno humorum vitio orti varij, pro caussarum varietate. Sunt enim humores tales alij maligni saltem, qui quidem grauiora, quàm quæ à primis qualitatibus prouenire possint, symptomata inferunt, hominem tamen non enecant, sed ita comparati sunt, vt cum iis diu vita trahi possit; alij verò etiam in vitæ periculum hominem coniiciunt, aut homini vitam statim eripiunt, & propterea venenati rectè nominantur. Prioris generis sunt humores, qui epilepsiam, hydrophobiam, choream S. Viti, maniam etiam, secundum Platerum, scorbutum, colicam, & dysenteriam malignam, elephantiasin, gangrænam, interdum suffocationem vterinam, & febres malignas, simpliciter ita dictas, inferunt: posterioris generis sunt, qui febres pestilentes, & ipsam pestilentiam generant.

Epilepsia.

Primum genus quod attinet, primò Epilepsiam non ab obstructione ventriculorum cerebri, sed ab humore vel vapore, membranis cerebri & neruoso generi peculiariter infesto, excitari, *lib. 1. pract. part. 2. c. 31. q. 1.* satis monstratum est, vt eâ de re hic plura addere opus non sit.

Hydrophobia.

Secundò Hydrophobia, etsi vulgò pro eodem affectu planè cum rabie canina, quæ demorsis à cane rabido accidit, habeatur: tamen obseruatum, etiam sine morsu canis, vel alterius animalis rabidi, ab interno humorum vitio hydrophobiam generari posse. Cuius quinque exempla recenset Marcellus Donatus, *de histor. medic. mirab. lib. 6. cap. 1.* & vnum Petrus Salius Diuersus, *de affect. particular. capite 19.* De quo *lib. 1. pract. 2. cap. 16.*

Chorea S. Viti Tarantati.

Tertiò, Chorea S. Viti dicta huc pertinet, quâ qui laborant, perpetuo & insano quodam saltandi desiderio tenentur. Quò pertinet & eorum affectus, qui à Tarantulis demorsi sunt, qui itidem admirando saltandi desiderio tenentur. Neque enim ab vlla manifesta qualitate huius symptomatis caussa reddi potest. Egimus autem de his affectionibus. *lib. 1. pract. 2. cap. 17.*

Mania.

Quartò, cùm in Mania tam enormia accidant symptomata, quorum caussæ à qualitatibus manifestis sufficienter dari non possunt, & videamus eos talia symptomata pati, qualia interdum, quibus philtra exhibita sunt, patiuntur: non sine caussa Platerus in maniæ caussis reddendis, manifestis qualitatibus consensus non est, sed vt mania excitetur, necessarium esse putat, vt humor ater peculiarem & occultam dispositionem induat: de qua re *lib. 1. pract. part. 2. capite 15.* dictum.

Catarrhi, Tusses, Anginæ, Pleuritides malignæ.

Quintò, dantur interdum & catarrhi, tusses, anginæ pleuritides, & peripneumoniæ epidemiæ ac malignæ, verùm cùm isti affectus ferè semper febrem malignam coniunctam habeant, actum de iis *lib. 4. de febrib. c. 17.*

Scorbutus.

Sextò etsi Scorbutus ab humoris melancholici colluuie rectè deducitur: tamen cùm in hypochondriaca affectione, quartana, aliisque ab humore melancholico ortis morbis non eadem symptomata, quæ in scorbuto, conspiciantur, scorbutus etiam contagiosus sit, & peculiaria requirat remedia: vero consentaneum est, humorem melancholicum occultam & peculiarem corruptionem suscipere, antequam scorbutum inducat, vt *lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. c. 2.* dictum.

Colica maligna.

Septimò etiam Colicæ malignæ & pestilentis, quæ in Italia exorta, multas Romanorum prouincias afflixerat, mentionem facit Paul. Ægineta, *lib. 2. c. 43.*

Dysenteria maligna.

Octauò pertinent huc & Dysenteriæ illæ optimæ, qualis anno 1513. post æstatem calidam & siccam, & hîc etiam anno 1624. itidem æstate siccâ & calidâ grassata est: quæ non pauciores è medio sustulit, quàm febres malignæ: quanquam epidemiis illis dysenteriis febris ferè coniungatur. Et solent istæ dysenteriæ sæpe adeò malignæ esse, vt paulo pòst in pestem degenerent. De qua dysenteria etiam *lib. 3. pract. part. 2. sect. 2. c. 7.* dictum.

Suffocatio vterina.

Nonò, suffocationem vteri, vt & epilepsiam ex vtero, à vapore maligno per venas, arterias, & neruosum corpus ad superiores partes eleuato, ortum habere, & earum actiones variè, prout in hanc vel illam partem fertur, lædere, & vaporem hunc quidem exiguum, efficaciâ verò potentissimum esse, *lib. 4. pract. part. 2. sect. 3. cap. 4. & 7.* dictum.

Elephantiasis.

Decimò, huc etiam referenda Elephantiasis, quæ quidem ab atra bile, sed malignitatis non experte, excitatur. De qua *lib. 5. pract. part. 1. c. 40.* dictum.

Gangræna maligna.

Vndecimò, etsi Gangræna sæpe à manifestis caussis proueniat tamen interdum etiam ab humoribus malignis in corpore genitis, excitatur. De qua Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 15.* ita scribit. *Obseruatum fuit, externum pedem sphacelatum aliquando fuisse sine caussa externa, sine tumore, aut tumore conspicuo, oborto primùm dolore immanissimo, mox sensum in eo ac motum periisse, & partem totam liuore contabuisse, exulcerationémque fœdam insecutam esse, quæ acerrima caustica, atque medicamenta sine sensu admitteret. non multò pòst arteriam brachij dextri, deinde etiam sinistri pulsare desiisse, & itu sensim vniuerso corpore obsesso, miserum extinctum sine febre, sine symptomatibus admodum grauibus.* Hæc Fernel. Tot igitur, tamque præsentium malorum, quis intemperiem aut simplicem, aut cum materia, caussam esse statuat? Quis non potiùs venenatam labem in partes omnes propagari putet, quæ extremam hanc perniciem inferat? vt addit Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c. 1.* Eiusmodi gangrænæ etiam mentionem feci *lib. 4. pract. part. 5. c. 19.* Quò pertinet & gangræna scorbutica, de qua *eod. lib. & lib. 3. pract. part. 5. sect. 2. c. 14.* egi. Et Barthol. Maggius *de Vulnerib. sclopetar.* scribit, se vidisse in iuuene, febre aliqua maligna correpto, tandem materiam illam ad dextrum eius delatâ, crus vniuersum suâ malitiâ infecisse, & ad siderationem deduxisse, nullo apparente vel tumore, vel rubore, nullóque dolore percepto.

Bubones, carbunculi.

Duodecimò, huc referendi & Bubones, & Carbunculi, qui etiamsi sæpe à corruptione humorum, à contagio proueniente, ortum habent: tamen interdum etiam ab interno humorum apparatu proueniunt, de quibus *lib. 2. pract. part. 1. c. 8. & 13.* actum.

Febres malignæ.

Decimotertiò sunt etiam Febres malignæ variorum generum. Petechialis, cũ variolis, morbillis, cephalalgiâ, tussi, catarrho, pleuritide, peripneumoniâ, erysipelate: quæ si sint priuatæ & sporadicæ, nullum dubium est, quin ab humorum vitioso apparatu proueniant, qui contrahitur cum aëris vitio, ob insignem in qualitatibus excessum, tùm ex victu prauo, & cibis mali succi, potu aquarum corruptarum. In talibus enim febribus omnibus, quia varia symptomata apparent, quæ à febre, quæ sæpe in speciem lenta est, prouenire non possunt, ideò occultam tam malignitatem iis adiunctam esse, rectè statuitur. Non rarò tamen febres etiam tales sunt epidemiæ, si nimirum caussa malignum humorum apparatum generans communis præcesserit, aut ipsæ febres hæ contagiosæ fiant. De quibus febribus, *lib. 4. de febr.* pluribus dictum; quæ ibi videantur.

Febres pestilentes & pestis.

Decimoquartò. Tandem humores in corpore nostro sæpe ita corrumpuntur, vt non solùm maligni euadant, sed ita exitiosi fiant, vt non minus subitò hominem iugulandi vim habeant, quàm venena assumta. Tales humores sunt, qui pestilentes febres, & pestem, & in its bubones, ac carbunculos pestilentes excitant. Etsi enim Donatus ab Altomari, & Horatius Augenius id negant, existimántque morbos illos, qui post annonæ caritatem excitati sunt, fuisse sæpissime epidemios, & quamuis symptomata & morbi adiuncti in omnibus non fuerint iidem; tamen id accidit saltem ob variam dispositionem corporum: interim ipse morbus principalis fuit communis, & vera pestis, non pesti similis, cùm plures inuaderet & occideret, ipsique pestis definitio competeret, de qua *lib. 4. de febrib. cap. 2.* dictum.

De

De quibus affectibus omnibus cùm allegatis locis egerim, non opus esse puto, vt hoc loco iterum de iis agatur.

CAPVT VI.

De signis morborum à malignis & venenatis humoribus in corpore nostro genitis, ortorum.

Signa morborum malignorum ab interno humorum vitio. A caussis. Aer.

COgnoscitur autem, morbum ab interno aliquo humorum vitio, eóque maligno & venenato originem traxisse, primò à caussis præcedentibus, quas c. 4. exposuimus. Nimirum si aër naturalem constitutionem diu non obseruauerit, humores inde corruptos fuisse, colligitur, de quo Galenus, *lib. 1. de differ. febr. cap. 4.* scribit. *Pestilentes*, inquit, *morbos oriri necessarium, cùm aeris temperamentum à naturali habitu ad caliditatem & humiditatem immoderatam fuerit conuersum.* Talem aeris constitutionem describit Hippocrates, 3. *epid. comment. 3. Annus*, inquit, *austrinus, pluuius, à ventis in totum silens. cùm paulo superioribus annis squalores præcessissent, sub arcturum flatus austrini, multum pluit. Autumnus nimbosus, nubilus, large pluens. Hyems erat austrina, humida lenis. Multò post Solis reuersionem, circa æquinoctium, boreus spirauit, & minxit non ita diu. Ver rursum fine ventis: pluit multum & continenter vsque ad canem. Æstas serena & calida erat, magni erant æstus. Etesiæ parue dispersim spirant: sub arcturum rursum spirante Boreâ multum pluit.* Quæ anni constitutio austrina & humida pestem sæuissimam excitauit, quam *alleg. loc.* describit Hippocrates. Ita Octauianus Roboretus, *de febre petechiali, c. 1.* cùm anno 1590. siccissima atque admodum calida esset æstas, autumnus magnâ ex parte australis, hanc verò hyems admodum frigida, & niuosa excepisset, factum esse scribit, anno 1591. vt Tridenti non solùm plerique è plebe, sed ex primoribus multò magis febre pethechiali grauissimâ corriperentur. Et tales obseruationes passim in Medicorum libris extant, & cuilibet eas annotare promptum est. In dysenteria aliquoties præsagienda me iudicium non fefellit. Si enim ver naturalem constitutionem non seruet, sed æstiuam constitutionem obtineat, & calidum ac siccum sit, humores fundè aduruntur, & malignitatem concipiunt, vnde dysenteriæ epidemiæ excitantur, quæ fructuum horariorum esui adscribi non possunt, cùm mense Maio, vbi nulli adhuc tales fructus maturi fuerunt: talem dysenteriam, anno 1624. grassatam, eâque etiam infantes lactantes correptos fuisse, obseruarim.

Prognostica.

Deinde, vbi morbus aliquis malignus & pestilens grassatur, & præcesserit annonæ caritas, siue ex frugum defectu communi, siue in obsidionibus & castris, & homines prauo victu vsos esse, notum sit, de interna humorum corruptione nullum est dubium. Si etiam nulla caussa externa, quæ corpori malignitatem vel venenositatem communicare potuerit, præcesserit, & homo cum nullo simili morbo laborante conuersatus sit, & nihilominùs malignitatis & venenositatis indicia adsint, ab interno humorum vitio exortum esse morbum significat. Adsunt etiam prauorum humorum indicia; cùm contra externa venena hominem etiam optimè sanum lædere possint. Verùm quâ ratione venena intùs genita, ab iis quæ extrà assumta sunt, discerni possint, pluribus infrà, *part. 5. c. 3.* explicatur.

Euentum morbi quod attinet etsi humorum vitium ab initio plerumque non est tam vehemens, vt illud quod à caussis externis, summam iam vim habentibus accidit: tamen si diu humores in corpore detineantur, pessimam tandem etiam corruptionem induere possunt; & quò diutiùs humores in corpore detinentur & fermentantur, eò peiores & noxiores euadunt. Vnde variolæ, morbilli, dysenteriæ, & aliæ febres malignæ epidemiæ, si diu durent, tandem in pestilentes, & ipsam pestilentiam degenerant. An autem æger moriturus, vel conualiturus sit, ex collatione virium cum morbo manifestum euadit, vt suo loco, *de febrium malignarum & pestilentium prognostico*, dictum.

CAPVT VII.

De præseruatione & curatione morborum malignorum, ab interno humorum vitio ortorum.

Præseruatio à morbis malignis ex interno humorum vitio.

QVâ ratione morbi maligni, ab interno humorum vitio orti, & c. 4. enumerati, curandi sint, locis ibi allegatis dictum, quæ hîc repetere opus non est. Videantur loca allegata. Pauca saltem addere libet. Primo hoc non prætereundum, quemlibet, si vel ex aëre vel victu prauo aliquod malignum humorum vitium in corporibus humanis excitatum fuisse, colligat, & in primis, si morbus aliquis malignus epidemius grassari incipiat, dare operam debere, ne in morbum illum incidat. Quod fiet præcipuè, si conueniente modo corpus maturè euacuauerit, & ne humores putredinem concipiant, laborauerit. Etenim sæpius accidit, vt humores vitiosi, antequàm in actum erumpant, & corpus manifestè lædant, in corpore lateant. Hi ergo lenibus medicamentis, quæ simul putredini resistunt, euacuandi sunt: in quem vsum commodissimæ sunt pilulæ de tribus dictæ, rhabarbarum, syrupus rosarum, de tribus, & similia. Idque aliquoties per interualla faciendum, simúlque si notum sit, à qua caussa vitium illud contractum sit, ei contrariis alterantibus resistendum, & alexipharmaca idonea vsurpanda. Quam ad rem vinum medicatum absinthio, carduo benedicto, scordio, cortic. citri, zedoariâ radic. helenij, in primis vtile est, vt elixir proprietatis dictum. Plura eiusmodi recensentur *lib. 4. de febrib. c. 5.* Imò vt post purgationes sudores interdum cieantur, non inutile est. In primis verò in morbis malignis, epidemiis, ab interno humorum apparatu præcauendis, hoc diligenter attendendum, vt quiuis timorem, terrorem, iram, imaginationem de eiusmodi morbis attentiorem caueat. Ab huiusmodi enim affectibus humores latentes excitari possunt, vt in actum erumpant, idquod sæpe obseruatum, & ipse cùm aliàs, tum hoc ipso anno 1634. multos in pestem incidisse memini, cùm nec minima suspicio adesset, eos cum vllo peste infecto conuersatos fuisse, sed ex terrore, imò etiam ira, humoribus vitiosis in corpore latentibus agitatis, & in actum deductis, in pestem incidisse.

Curatio.

D. Iohan. Freytag.

De curatione nihil addere libet, nisi pauca de febribus malignæ acutæ, ex interno humorum apparatu coortæ, curatione. Equidem de ea satis, *lib. 4. de febrib. c. 6.* dictum. Quia tamen qui in aliorum erroribus inquirendis Lynceus videri vult, in suis verò sæpe cæcos est, de febris malignæ curatione controuersiã à multis vltrò citróque agitatam, nouo quodam modo soluere conatur, *in Aurora Medicor.* nouámque interpretationem *aphorismi 22. sect. 1.* affert, aliqua de genuino illius aphorismi sensu afferre, hoc loco non præter rem fuerit, cùm ille fundamentum curationis febrium malignarum acutarum contineat.

Explicatio aphor. 22. sect. 1.

Ita autem aphorismus ille sese habet: Πέπονα φαρμακεύειν καὶ κινέειν, μὴ ὠμὰ, μηδὲ ἐν ἀρχῇσιν, ἢν μὴ ὀργᾷ, τὰ δὲ πλεῖστα οὐκ ὀργᾷ. *Concocta, maturaque medicari oportet, non cruda nec per initia, nisi materia turgeat; vt plurimum verò non turget.* Cuius aphorismi, quem Galenus pro oraculo habet, quis genuinus sensus sit, & quid cruditas, quid concoctio, quid turgentia humorum sit, (è quorum explicatione sensus huius aphorismi pendet) *lib. 5. Instit. part. 2. sect. 1. c. 6.* & *de febr. lib. 2. c. 6.* dictum. At D. Freytag. in *Auror. Medicor. c. 16. pag. 81.* ita de cruditate & concoctione docet: *Cruditas*, inquit, *humorum dicitur, vel ratione substantiæ & qualitatis simul, vel quoad solas qualitates. Cruditas verò illa, qua & iuxta substantiam & qualitates humor dicitur crudus, est ipsius substantiæ corruptio, humorisque in venis potissimum putrefactio, qua sibi dissimilis quoad substantiam & qualitates redditur, ad eum ferè modum, qui in tumoribus præter naturam accidit. Quoad solas qualitates cruditatem, quæ necessariæ præparationis ratione consideratur*, statuit, *esse in primis vel secundis qualitatibus, vt frigiditate, caliditate, crassitie, viscididitate, tenuitate, acrimoniâ. Cruditas substantiæ & qualitatum,* (ita pergit) *vel recipit mutationem ad vtilem, naturæq; benigniorem statum, vel non. Eam recipiunt humores sanguinei in venis, videlicet ipse sanguis, eiusque partes; non recipiunt cæteri humores videlicet biles, pituita, melancholia, quatenus tantum à sanguinis natura recesserunt, vt alimentitiæ benignitatis nihil amplius obtinentes, ad recrementitiam conditionem abierint. Sanguis itaque & eius partes putrescentes, per concoctionem, & dominium caloris natiui, quod putredinem cessare facit, manente substantiâ ad vtiliorem quendam statum reduci possunt, vt videlicet pars eius quæ non planè sibi dissimilis sit facta, saluetur conseruatione humidi in sicco; reliquum verò, quod integrè seruari nequit, in humorem puri phlegmonarum respondentem conuertatur. Tale venarum est excrementum in vrinis subsidens, & abscessuum puri respondens. Fit enim pus, Galeno teste, eo sanguine in feruminiosam mutationem degenerante. Cùm itaque,* (ita enim tandem concludit) *solus sanguis illam admittat, quam Hippocrates ad purgationem expectare iubet, concoctionem, sequitur, aphorismum hunc, quo cocta purgare præcipit non cruda, intelligendum tantùm de horum affectuum curatione, qui ex sanguine sanguinisve partibus putrescentibus oriantur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, quòd nulla naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corporis statum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam in venis aut extrà easdem conuerti possint.*

Coctio duplex.

Verùm insignis in hac, de coctione & cruditate doctrinâ error occurrit. In eo quidem rectè sentit, cruditatem hîc esse substantiæ corruptelam, seu humorum in venis putrefactionem, quæ coctione corrigenda est. Vbi sciendum, coctionem dici dupliciter, vel respectu naturalis corporis status, quæ nihil aliud est, quàm alimenti pro corpore nostro alendo perfectio, qualis fit in ventriculo, hepate, & singulis corporis partibus, vt & excrementorum naturalium elaboratio, putà fæcum alui, vrinæ, bilis in hepate. Et huius coctionis respectu dicuntur cocta, quæ vt alere possint, apta sunt; vel si sint excrementa in coctionibus genita, si naturalem modum obseruant. Cruda verò dicuntur, vel quæ ita nondum sunt cocta, vt corpus nutrire possint, ita tamen sunt disposita, vt talia fieri possint, vel si sunt excrementa, si eam, quam habere debent, naturalem perfectionem non obtinent: ita fæces alui, si sint nimis liquidæ, dicuntur crudæ, vrinæ item, si sint tenues, aquosæ, dicuntur crudæ, bilis, si nondum naturalem suam constitutionem est assecuta, sed adhuc iusto tenuior est, dicitur cruda. Deinde crudi dicuntur humores, qui per putredinem à naturali suo statu desciuerunt, cuius putredinis repressio coctio appellatur, non quidem ideò, vt tales humores ad eum statum iterum veniant, quo corpus alere

possint, (nonnunquam enim eum habuerunt) sed vt commodiùs è corpore euacuari possint, & expulsioni aptiores reddantur, nec naturæ ampliùs ita sint molesti. Atque de hac posteriori cruditate & coctione aphorismus iste Hippocratis est intelligendus.

Error D. Freytag de cruditate & coctione.

Qui autem isti humores sint, si quæratur, rectè respondetur, omnes humores, qui in venis continentur, siue alimentares, siue excrementitij sint, si putredinem concipiant. Errat proinde insigniter nouus iste interpres, dum scribit, aphorismum hunc tantùm intelligendum esse de bonum affectuum curatione, qui ex sanguine, sanguinisque partibus putrescentibus oriuntur, non verò de iis, qui cæterorum humorum vitio nati sunt, vtpote qui nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem vtilémque corporis statum perduci, nec in pus legitimum, aut ei finitimum quippiam, in venis, aut extra easdem conuerti possint; quique nec ante, nec post putredinem in meliorem statum beneficio caloris natiui mutari, quorúmque corruptio nec natura, nec arte edomari possit. Equidem hoc verum est, coctionem saltem iis humoribus competere, qui à natura, caloris natiui beneficio, in meliorem statum redigi possunt. Quòd verò solus sanguis talis sit, falsum. Etenim si hoc ita se haberet, aphorismus hic saltem de febribus synochis seu continentibus accipiendus esset, cùm tamen clarum sit, & à nemine negetur, Hippocratem loqui de febribus acutis, quæ in primis à bile ortum habent. Et cum de iis humoribus crudis loquatur, qui turgere possunt, clarum est, ad ὀργασμὸν seu turgentiam maximè aptos esse humores biliosos. Turgere enim est, vt Galenus, *comm. in hunc aphor. 22. sect. 1. & 4. aphor. 1. ac 10. & 1. de cris. cap. 9. & alibi* docet, quando humores motu vehementi agitati, ab vno loco ad alium hinc inde inordinatè mouentur, hominémque hinc inde ruentes molestant & dolores ac titillationes in variis partibus excitando, non sinunt quiescere, quemadmodum animalia lasciuientia, in libidinem incensa, dicuntur ὀργᾶν, cum ad coitum ruunt, & loco stare nequeunt. Talem autem humorum motum non accidere in febribus synochis seu sanguineis, vtpote quæ in omnes continuas mitissimæ sunt, sed acutis biliosis, extra controuersiam est. Erroris autem huius hæc in primis caussa est, quòd opinatus est, solum sanguinem ad meliorem statum, si corrumpatur, reduci posse, reliquos verò, præter sanguinem, humores nullâ naturæ vel artis ope ad benigniorem statum reduci posse.

Turgentes humores qui.

An soli sanguini competat coctio.

Etsi enim humores excrementitij in substantiam corporis alendo vtilem conuerti non possunt: tamen, quod in omnibus excrementis natura facere solet, & hîc facit, iisque quantam potest, perfectionem inducit, & vt humores minus molestent, efficit, eósque à reliquo & vtili sanguine separat, & ad euacuationem aptos reddit. Id quod in pleuritide & omnibus tumoribus manifestum est. Primò enim sæpe ichores tenues, vel sanguis, vel flaua bilis, vel etiam æruginosa aut viridia exspuuntur, quæ tandem, si morbus lethalis non est, in meliorem statum deducuntur, & in pus album vel ei finitimum mutantur, vt ex 2. *prognost. text. 41. 45 46. 47.* videre est. Ita etiam in inflammationibus aliis, si ex puræ non fiunt, humores sanguini admisti in pus laudabile quidem, vt in phlegmone pura mutari non possunt, interim eum quem potest, substantiæ modum, natura iis inducit. Primarium verò coctionis opus est humores vitiosos ab alimentaris separare, seu talem dispositionem iis inducere, vt è corpore, seu naturæ, seu medicamentorum ope, facilè separari possint.

Docuit hoc manifestè Galenus, qui, *lib. de febr. differ. c. 6.* in febribus omnibus putridis humores putrescentes nouum substantiæ modum acquirere, scribit, eúmque varium pro humoris natura, & virtutis robore, vel imbecillitate. Vt enim in musto & cereuisia videmus, dum à spiritu intùs agitante efferuescunt, omnia confunduntur, & purum cum fæcibus miscetur, feruore verò illo cessante, fæces à substantia vini vel cereuisiæ separantur: ita etiam, dum in venis & arteriis à putredine humorum feruor concitatur, humores vtiles cum inutilibus confunduntur; dum autem natura putredinem & feruorem illum sedat, coquere dicitur: quod vbi factum, humores illi ampliùs ita molesti non sunt, & ab vtilibus segregati, postea facilè seu à natura, seu arte per sudores, vrinas, aluum euacuantur. Atque hæc doctissimorum Medicorum est sententia. Galenum, *in 2. de rat. vict. in acut. t. xt. 44.* scribit: *Nempe biliosa cruda ita appellauit, quoniam & excrementorum coctionem appellat, quanquam mutata nutrire non possunt. Nam quoniam & talia eminentè natura, cocta consueuit appellare Hippocrates: cruda, quæ non sunt cocta. Ob id & pus in phlegmonis, quæ coquuntur, fieri dicit, quanquam pars nulla ex pure alimentum capit.* Et mox: *Sic igitur biliosorum humorum copia existit, vt sanguinis, qui in phlegmone est, in pus migrantis; intelligentibus nobis coctionem nomen in suo vniuersaliori significatu.* Idem Galenus etiam expressè *aphorismum 22. sect. 1.* de biliosis humoribus interpretatur, & *4. de rat. vict. in acut. text. 43.* *Nebula enim non ostendit coctionem, nisi in biliosis.* Ideóque de his præceptum est, non esse purgandos crudos, vt explicat Christoph. à Vega. *de art. med. l. 2. c. 3.*

Neque ideò, quia putredo illa in venis fit, sanguinem, sanguinisque partes saltem putrescere, dicendum. Etsi enim negandum non sit, etiam boni sanguinis partem aliquam corrumpi: faciliùs tamen, & primò semper putrescunt humores vitiosi. Quâ de re egregiè scribit Fernel. *lib. 4. pathol. c. 6.* his verbis: *Cum putredo venas inuadit, licet earum sanguinem, non tamen omnes eius partes æquè occupat. Cum enim non omninò simplex sit, sed ex multorum humorum permistione compositus, & sero multo perfusus, (adde & hoc & sæpe in statu præternaturali varios humores vitiosos permultos habeat,) primò quidem illius portionem putredini magis obnoxiam prehendit, ab hac deinde aliam illi permistam atque confusam, quæ minùs quàm illa sit vitiosa; hócque modo sensim obrepens, simul cum calore præter naturam augetur & inualescit, nec antea desinit, quàm omnes sanguinis partes putredini obnoxias absumserit.* Et mox: *Omnibus, quæ putrescere apta sunt, absumtis, putredo calorque febrilis cessat, manet tamen pars melior sanguinis, quæ quoniam minùs erat putredini obnoxia, hæc inuiolata resistit, eáque licèt putrida permisceretur, illius tamen contagione minime computruit, sed duntaxat incaluit: extinctâ proinde, sedataque putredine in pristinam illam puritatem redit. Atque etiam vrinæ puræ ac prorsus laudabiles apparent, quæ reapse turbidæ, ac sine sedimento fuerant. Itaque ob putredinem (nisi fortè extremo exitio fuerit) neque sanguis vniuersus, neque totus labefactatur. Nam solutâ febre non omnino exhausta vena manet, sed aliquid in his etiamnum inesse deprehenditur, idque vtile & alendo corpori idoneum, quod tamen olim miscebatur putredini. Idipsum contingeret, etiamsi nihil sanguinis recti genitum, nihilque cibi toto morbo sumtum fuerit, quod in extremè acute fieri iubet Hippocrates. Hoc propemodum ratione putret sanguis in synocha putrida, nec multò secus in causo, in continua tertiana, in aliisque continuis.* Hæc Fernelius.

Deinde idem Author valde errat de turgescentia, dum scribit *p. 86. non tantum turgere humores calidos, acres, subtiles, biliosos, malignos in acutis, sed & crassos, frigidos in chronicis, dum multitudine nimiâ periculum suffocationis minantur, naturámque ad excretionem sollicitant.* Communis enim Medicorum est sententia, & apud omnes in confesso, humores, qui in principio morborum acutorum ideò euacuandi sunt, quod turgeant, eos saltem esse, qui inordinato & concitato motu ab vna parte in aliam ruunt, magnáque molestiâ ac dolore ægrum afficiunt, vt ipsi quoque quiescere loco non possit; cuiusmodi humores non sunt crassi & frigidi, sed calidi, tenues & acres, omnium flaua bilis. Imò sibi manifestè & euidenter contradicit, dum postea, *p. 136.* scribit: *Solis acutis morbis accidere humorum ὀργασμὸν, & in horum principio tantum purgationem eradicatiuam conuenire. Galenus in comment. 24. sect. 1. docet: illos humores duntaxat turgere, hoc est, in corpore impetuosè discurrere, & errabundè huc illuc vagari possunt, qui acrimonia suâ interiora stimulant: vt de parte in partem compellantur, nec certo loco diu commorentur; & qui tenuitate & mobilitate sua corporis ductus penetrantes, vndiquaque facilè deferri, adigi, & oberrare possunt, ad quod inepti sunt crassi & frigidi.* Et mox: *Proinde necessum est, solis morbis acutis, ab humorum subtilium, acriumque copia natis, propriè accidere turgescentiam, & propter hanc ipsis competere purgationem.*

Error D. Freytag. de turgescentia.

Eiusdem contradictio insignis.

Alteram verò Aphorismi partem quod attinet, grauissima quæstio inter Medicos agitatur, an, cùm cruda purgare prohibeat Hippocrates, turgentes verò excipiat, solum turgentes, an verò etiam alios purgare in principio liceat. In quo nodo quasi Gordio soluendo plurimi doctissimi viri laborarunt, vt *in Instit. l. 2. par. 2. sect. 2. c. 6. & lib. 2. de febr. c. 6.* pluribus dictum est. D. Freytag. verò hunc nodum non soluere laborat, sed gladio secat, atque etiam extra ὀργασμὸν in initio febrium acutarum ac malignarum purgandum censet. *Animas*, inquit (sesquipedalibus verbis, quæ in Medico ridet meritò I. C. Scaliger, *in Apuleio*) *negotiantur, qui extra ὀργασμῶ procellas coctionem semper præstolandam esse docent, priusquàm purgationi accingantur.* Et hanc rationem reddit: *Si omnino ea sit materiæ morbificæ indoles, vt citiùs, quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, agonem vitæ possessione deiiciat, & animâ exuat, quà laxati ingenij virtigine agitur, qui in ipso agmentio frontispicio saluearet ad purgandum manus, continuò non extenderet? Præstat crudam initio dirripi, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quàm permittere, vt adulta & ætate nacta, ingulum di potentiae fœneretur.* Postea tamen hanc distinctionem adhibet, eáque hunc nodum se soluisse putat. *Si*, inquit, *extrinsecùs incidente caussâ, à maligna sideris facie, vel aura venefica impressione febris suscitetur, virus allectum & haustum absque vlla comperendinatione, momento quolibet ocyùs, ab interiori viscerum cordisque territorio forâs alexipharmacis & diaphoreticis propulsandum erit. Si verò ab interiore prauitate, humorúmque maligna corruptione, & à genuinâ integritate in vappam & rancorem apostasia sit genita, omnino æquum fuerit, maioribus vacuationum præsidiis humorem adulterinum, & propriâ malitiâ intoxicatum continuò auerruncare, & forâs nullâ expectatâ concoctione, proiicere: quod reliquum est, à virore, quantum res patitur, vindicare, ad symmetriam deducere, & quæ intaminata sunt, tueri conuenit. Quo vsu si quispiam accuratè internoscat, & in curandi mentem ob oculos positam ritè sequatur, Plutonis granaria amplissimâ messe suffarcinabit, multósque, qui exitium rectâ curatione enauigare, & elabi potuissent, Libitinæ consecrabit.*

An crudi humores purgandi sint.

D. Freytag. opinio.

Verùm si hac ratione, & distinctione controuersia ista componi potuisset, non tot disputationibus opus fuisset; nec vbi quæritur, num in principio febrium acutarum & malignarum purgandum sit, tam de humoribus à contagio externo corruptis, quàm de intùs genitis quæritur. Et falsum, quòd omnes humores, qui febres acutas & malignas excitant, si ab interno vitio à naturali constitutione degenerauerint, & putredinem & malignitatem contraxerint, statim maioribus vacuationum præsidiis expurgandi sint. Id enim si verum esset, non raro in acutis, & quidem in principio, purgantibus vtendum esset, quod præcipit

Refutatur.

Hippo

Hippocrates, sed frequentissimè: cùm frequentissimè febres acutæ & malignæ ab interna humorum apparatu & vitio ortum habeant. Equidem è primis viis in talibus febribus saburram humorum lenientibus medicamentis tollendam esse, imò & vomitum interdum, concitandum, quem vel ipsa quoque natura quandoque instituit, facilè conceditur. Verùm de hoc non quæstio est, sed de electiuè purgantibus, quæ vltra hepar ad venas pertingunt, quæque ipse maiora vacuationum præsidia nominat. De his verò scripsit Hippocrates, quòd in acutis rarò sit purgandum, & saltem in initiis, ac non nisi materia turgeat, eamque sententiam Galenus oraculi loco habuit, & omnes doctiores Medici cum eo consentiunt; nititúrque ea ratione & experientia. Etenim, si crudos humores purgare quis aggrediatur, plus damni, quàm commodi ægro attrahet. Nam vt in inflammatione cruda, etsi ea aperiatur, nihil educitur, quia vtile ab inutili nondum separatum est: ita etiam in putrescentibus humoribus in venis sese res habet, qui cùm in venis cum bonis mixti adhuc sint, necdum coctione formam quandã meliorem, quâ ad euacuationem apti reddantur, adepti, necdum à bonis separati, si purgantia exhibeantur, mouentur quidẽ, sed non feliciter emouentur; vnde saltem in corpore humorum perturbatio maior excitatur, & illa humorum efferuescentia ac fermentatio, quæ fit in putredine, purgantibus magis augetur, quàm sedatur.

An electiuè purgantia in morborum principio exhibenda?

Neque ratio ipsius alicuius momenti est. *Præstare*, inquit, *crudam materiam initio euacuari, cum virium & naturæ qualicunque quassatione, quàm permittere, vt adulta & ætatem nacta ingulandi potentiam assequatur.* Affirmatur hoc, sed non probatur, & principium petitur. Nam de hoc ipso controuersia est, an ex purgatione in principio facta plus commodi, quàm damni in ægrum redundet. Plus autem nocere, quàm prodesse ægro purgationem in acutorum initio institutam, ex rationibus modò allatis patet. Cùm enim vtiles humores à vitiosis nondum sint separati, neque ad meliorem statum deducti, aut sine suo frustrabuntur purgantia medicamenta, aut si fortiora sint, corpus liquefacient, calidum innatum dissoluent, humores magis turbabunt & confundent, vnde vires deiiciuntur, vt postea morbum vel planè non vincere, vel nonnisi longo tempore, possint. Talis infelicis purgationis exempla sæpe occurrunt, & duos eiusmodi ægrotos, qui facilè potuerunt errores Medicorum purgantium crudos humores detegere, recenset Christophorus à Vega, *de art. med. lib. 3. c. 5. p.* 360. Et licèt ea interdum materiæ morbificæ indoles sit, vt citius quàm maturescat, & naturæ dominium recipiat, ægrum iugulare possit: tamen non sequitur, quòd Medicus ideò purgante medicamento eam aggredi debeat. Casus enim eiusmodi desperatus est, & Medicus, nisi turgeat talis materia, coctionem non promouebit, si crudam purgare instituat, sed potiùs impediet, & omnino mortem accelerabit. Quæ omnia apud antiquos tam certa fuerunt, vt Galenus, *art. med. c.* 89. cùm duas Indicationes in febribus putridis esse, docuisset, alterationem seu coctionem, & euacuationem, dum euacuationes enumerat, purgationem omiserit, quia, vt Ioh. Baptista Montanus, Doctissimus Medicus, in *Comm.* ait, præsupposuit febrem, & in omnibus febribus maximè debemus semper cauere à fortibus solutiuis.

Minoratiua purgatio an locum habeat.

Quæ cùm ita sese habeant, facilè hîc patet, falsa esse, quæ ille de minoratiua purgatione, quam appellat, affert, & ab antiquorum Medicorum sententia aberrare, quantumcunque sub venerandæ antiquitatis schemate ea venditare conetur. Quæ tamen vt clariora fiant, in specie rationes, quas ille pro sua opinione affert, perpendendæ sunt. In genere tamen priùs duo mouenda. Primum est, vt etiam modò dictum, non quæstionem hîc esse de medicamentis illis lenioribus, quæ primam corporis regionem euacuant, & vltra hepar non penetrant. Humores enim in ea corporis regione contentos in principio morbi euacuari posse, extra dubium est. Deinde non est quæstio de humoribus non putrescentibus. Hos enim, cùm reliquis permixti ita non sint, in cuiusuis morbi principio euacuari posse concedimus. Sed de putrescentibus controuersia est; cùm, vt ipse aduersarius loquitur, potissima cruditas, quæ in humoribus malignis consideratur, omnium Medicorum iudicio, ipsamet eorum putredo sit. Cùm verò humores putrescant in venis, & bonis mixti efferuescant, & ebulliant quasi, quæritur: An tunc eos & quidem in vena caua, vltra hepar existentes, purgare liceat in initio morbi. Respondimus autem iam antea ex Hippocrate, non licere, nisi turgeant. Neque Aduersarij rationes aliud probare monstratum. Etsi verò alij & alios casus excipiant: tamen, cùm illi omnes, *lib. 5. Institut. part. 2. sect. 1. cap. 6. & lib. 2. de febrib.* refutati sint, iam saltem de humorum copia, quam ille excipit, & de minoratiua purgatione, & an crudos humores copia peccantes in initio febris, non expectatâ coctione euacuare, tùm in malignis, tùm in aliis acutis febribus liceat, iam dispiciemus.

Pro affirmatiuâ, rationes D. Freytag.

1\. Prima illius ratio est hæc. Cùm humores excrementitij, præter sanguinem, coctione ad nullam conditionem, quâ naturæ sint vtiles, reduci possint, sed semper excrementitij, & præternaturales maneant, caussam nullam esse putat, cur non ante eorum corruptionem, & vehementiorem putredinem initio statim euacuandi sint, priusquam maiorem ea putredine labem acquirant, venenatique & exitiosi fiant. Omnis enim humor in corpore humano quò magis putrescit, eò vicinior veneno, & naturæ infensior euadit; solúmque sanguinem partim ad naturalem statum reduci, partim in pus mutari, cæteros autem humores putrescentes nec in cæteris partibus, nec in venis, vllo naturæ artisque beneficio corrigi posse, putat.

Secundo, Naturam hîc ducem sequendam existimat, quæ tales humores etiamsi crudos, antequàm grauiorem putredinem concipiant, continuò à se reiicit, & in peste, carbunculis, exanthematibus, tumoribúsque, variolis & morbillis, diarrhœis excitatis, initio expellit. Idem ergo Medico faciendum existimat, cùm vrgens necessitas plus valeat ad indicandam purgationem, quàm cruditas humorum ad prohibendum. 2.

Tertiò, cùm omnis humor excrementitius, velut bilis, aut pituita excrementitia, iam ante putredinem à sanguineis humoribus segregata, & ad expulsionem destinata sit, & antequam actu fieret morbi caussa, sui remotionem indicarit: ideò cùm iam corruptione incipiat morbum procreare, continuò etiam sui eiectionem postulare, neque vllam coctionem, quam nullam admittit, expetendam esse, opinatur. 3.

Quartò, si crudorum humorum purgatione, inquit, morbum futurum præcauemus, cur non initio, cùm morbum excitare incipiunt, antequam longiore morâ perniciosiores euadant, pari emolumento foras extrudantur? 4.

Verùm ad hæc argumenta in genere & specie respondeo. In genere, quòd error ille ea eo totus fluit, quòd solum sanguinem coctionem recipere putat, quod nemo vnquam doctiorum Medicorum docuit. Ita enim antiqui & recentiores docuere de coctione. Coctio est vel alimenti, quæ fit nutritionis caussâ, quâ ratione chylus in ventriculo sanguis in hepate coquitur, & sanguis in singulis partibus in eandem substantiã mutatur; vel humoris excrementitij. Qui humores excrementitij vel saltem qualitate peccant, cum aut nimis sunt tenues, aut viscidi, qui propterea, vt commodiùs euacuentur, ad mediocritatem reducendi sunt: quam eorum reductionem nonnulli quidem coctionem, sed minùs latâ significatione, appellant, plerique præparationem appellare malunt. Auicen. *l. 4. fen. 1. tr. 2. c. 7.* æquationem nominat, id est, reductionem ad quandam mediocritatem substantiæ, cùm crassa scilicet attenuantur, viscida inciduntur, tenuia incrassantur, acria & feruida temperantur: vel peccant substantiâ, cùm putredine corrumpuntur, (quod tamen & sanguini competit) quorum concoctionem Galenus, *art. med. c.* 89. appellat alterationem, quæ putredinem finiat, manente adhuc substantia. Hanc coctionem, *loc. alleg.* Galenus, & cum eo omnes Medici non solùm in febribus à sanguine ortis, sed omnibus omnino febribus putridis, à quocunque humore excitatis, fieri statuunt: quâ putredo finitur, humores in meliorem statum reducuntur, à bonis separantur, & licèt non ad alendum corpus vtiles fieri possint; (neque enim vnquam tales fuerunt) tamen aptiores ad euacuationem, quàm cùm putrescunt, redduntur. Et proinde est falsum, quod toties repetit, humores excrementitios nullum naturæ dominium, siue coctionem recipere, sed magis magisque putrescentes deteriores fieri. In lethalibus quidem febribus hoc verum est; at in iis, quarum euentus salubris est, contrarium euenit, vbi natura humori dominans, eum in statum & substantiæ modum meliorem reducit. Id quod non solùm in vrinis in febribus putridis apparet, sed & in pleuritide, & peripneumonia, vbi primò sanguinea, ichorosa, flaua eiiciuntur, quæ postea in pus laudabilius conuertuntur. Idem apparet in fluxionibus alui, vbi excrementa præter naturam tandem ad naturalem consistentiam & modum educuntur.

Refutantur in genere.

Atque ex istis, quæ in genere de coctione dicta sunt, primo eius argumento respondere facile est, nimirũ falsũ esse, & recens figmentum: Humores excrementitios coctionem non recipere. 1.

In specie.

In secundo argumento, quo dicitur, naturam imitandam esse, quæ in febribus malignis & pestilentibus ac peste humores noxios per carbunculos, bubones exanthemata, morbillos, & diarrhœam expellit, multi errores sunt. Primò enim de purgatione penalium hîc quæstio est: at ille carbũculos, bubones, exanthemata, morbillos & eiusmodi alia affert, in quibus per ambitum corporis fit euacuatio, ad quam procurandam, naturam imitandam, & alexipharmaca exhibẽda esse, quæ humores vitiosos ad ambitũ corporis propellant, facilè concedimus. Longè alia ratio est pestilentis malignitatis, quàm humorum simpliciter putrescentiũ. Neque enim variolas & morbillos & eiusmodi alia sine coctione natura expellit, sed per crisin, quæ nulla fit sine coctione, hanc euacuationem instituit. Sunt enim variolæ & morbilli euacuationes criticæ in febribus sui generis, quæ non mox initio crudâ materiâ accidunt, sed quarto vel septimo demum die eiusmodi erumpunt, & cũ eruperunt, ipsa febris & symptomata mitescere incipiunt. Illud verò planè absurdum est, quòd naturã in diarrhœa, quæ initio febriũ acutarum interdum accidit, imitandam censet. Sunt enim eiusmodi euacuationes non criticæ, sed symptomaticæ, de quibus Galenus, 4. *apho.* 22. scribit: *Cùm morbus aliquis incipit, si quid excernatur, id tunc naturæ ratione & lege non excernitur, sed sunt omnia eorum, quæ in corpore fiunt, affectuum symptomata. Quamdiu enim à caussis morbum facientibus grauatur natura, & humorum adest cruditas, tunc, vt aliquid rectè euacuetur, fieri omnino non potest, siquidem vt bona fiat crisis coctionem præcessisse oportet, & secretionem secutam fuisse, tandemque euacuationem.* E quibus patet, omnem symptomaticam euacuationem per se malam esse, quam imitari Medicus nullo 2.

modo debet. Et licèt aliquando bene cedat: id tamen ex accidente fit, & naturæ robori adscribendum. Verùm quia rarum est, vt symptomaticis eiusmodi euacuationibus vires conseruentur, nec, quando conseruari possint, certò prætognoscere licet: sunt ideò illæ semper timendæ, & nunquam à medico in exemplum trahendæ; ideòque ab initio, nisi materia turgeat, nobis purgare non licet, qua de re videatur Ioh. Baptista Syluaticus, *contr.* 25.

Tertiò, quod putat, si ante putredinem bilem & pituitam statim expurgare licet, ideò etiam, cum putrescere cœpit, statim euacuandam, nec vllam coctionem, vtpote quam nullam suscipere possit, expectandam esse: & in eo valde fallitur. Equidem longè alia ratio est vitiosorum humorum, antequam putrescant & febrem inducant; alia postquàm putrescere cœperunt, & iam actu febrem excitant: Illi enim propriè crudi non sunt; cùm cruditas, vt ipse confitetur, quæ in humoribus morbificis consideratur, omnium Medicorum iudicio ipsamet putredo sit, & proinde eos antequam putrescunt, statim euacuare licet. Quamuis enim in venis sint: tamen cum sanguine vtcunque confusi sunt, & perinde sese habet res, vt in vino, in quo fæcea, antequam mustum efferuescere cœpit, vel vbi iam deferbuit, facilè è vino separari possunt. At putridorum humorum longè alia ratio est. Illi enim sanguini planè permixti sunt, nec, nisi putredo & efferuescentia illa humorum cesset, separari possunt, perinde vt cùm mustum feruet, vel quando vinum, si fæces non exactè separatæ sint, iterum efferuescere incipit, nemo fæces illas, antequam efferuescentia illa & ebullitio cesset, separare potest. Vt verò separentur excrementitia à bonis, coctin efficit quam ille sine ratione, & contra Medicorum authoritatem humoribus excrementitiis denegat.

Ad quartum argumentum eadem est responsio. Fallitur enim, quòd putat, si vitiosos humores licet purgare, vt morbi præcaueantur, etiam purgare licere in initio febrium, antequam humores morborum caussa fiant. Etenim illi humores, quos, vt febres (nam de his sermo est in isto aphorismo, & in tota hac controuersia) præcaueantur, euacuamus, crudi ipsius confessione, non sunt, cùm putridi non sint. At putrescentium & febrem iam actu excitantium longè alia est ratio, neque corruptio illorum, & putredo vlterior purgatione, sed coctione, Hippocratis, Galeni, & omnium Medicorum sententiâ, quæ putredinem sistit, prohibetur. Et si natura coctionem procurare non possit, febris talis lethalis est, & de tali humorum cruditate & talibus febribus expressè scribit Galenus 2. *aph.* 29. *In morbis extremitatibus non modò quando vigori sunt vicini, nihil mouere oportet, sed temporibus præcedentibus nihil mouere conuenit sed absistere, cum morborum lethalium non sit suscipienda curatio.*

Defensio argument. Sal. Saluiani contra D. Freytag. Prim. Potuisset verò D. Freyt. si libuisset, à Medicis præstantissimis, atque inter cæteros à Sal. Saluiano veritatem cognoscere. Verùm anticipatæ falsæ opiniones nec veritatem agnoscere permiserunt, sed & vt eorum sententias & argumenta oppugnaret, effecerunt. Cùm enim primò scripsisset Saluianus, eam euacuationem verè bonam esse, quæ humorem, qui morbum facit, educit, talem autem ante status finem vel declinationem vniuersalem fieri non posse, ille respondet: Saluiani minorem esse veram de continente & proxima caussa, non de antecedente stultùmq; existimat, expectare, donec antecedens degeneret in continentem, quod ne fiat, minoratiuâ purgatione statim euacuandam esse. Continentem autem caussam eos humores esse statuit, qui in maioribus vasis; antecedentem verò, humores, qui sunt à visceribus iuxta. Illam, si coctionis capax sit, naturæ permittendam, & ad criticam euacuationem reseruandam esse. Hanc verò, ne continentem foueat, & augeat, minoratiuâ purgatione euacuandam esse. Verùm statum controuersiæ vel non intelligit, vel subdolè peruertit. Non enim quæstio est de humoribus in primis viis consistentibus, sed de iis, qui iam in venis consistunt, putridi sunt, & febris acutæ caussa continens. Ipso enim fatente, cruditas est humorum putredo. Quod verò putat, si ea humorum putridorum in venis multitudo suppetat, vt natura coctionem vel non tentare, vel non perficere possit, naturam, quæ etiam in initio symptomaticam euacuationem instituit, imitandam esse; iterum iam statum controuersiæ mutat, & de caussa continente, quam antea naturæ relinquendam esse dixit, vt coquatur, disputat. Sed iam antea responsum est, omnes tales euacuationes per se malas esse; quia tamen per accidens interdum bene cedunt, equidem, nisi nimiæ sint, de consilio Aetij, non sunt supprimendæ, nec tamen medico imitandæ. Et tales febres, in quibus crudorum humorum, febrem acutam excitantium, tanta in venis copia est, vt eam natura vel non aggredi, vel non absoluere, & vincere possit, lethales sunt, & minoratiuâ purgatione periculum hoc non modò non minuitur, sed potius augetur, & mors acceleratur. Quamuis verò in febribus lethalibus materia ita disposita sit, vt nullam coctionem recipere, & à natura vinci non possit, neque periculum illud purgatione in principio morbi institutâ vitari possit: tamen in febribus, è quibus ægri euadunt, coquitur, & à natura vincitur materia, vt experientia docet. Nemo enim ægrorum in febribus acutis sine coctione materiæ conualescit. Et ipse sibi in hac re contradicit. Etenim statuit, excrementitios humores nullam coctionem recipere posse: Interim docet, si copiosa sit materia, partem eius minoratiuâ purgatione esse euacuandam, vt reliqua à natura faciliùs vinci possit. Si planè coctionem recipere non potest quomodo vincere potest?

Secundum argumentum Saluiani est hoc: Tum optima est euacuatio, cùm naturam habemus adiuuantem. Sed hoc non contingit, nisi in vltima parte status. Ergo tum saltem erit purgandum. Minorem probat, quia in principio & augmento humores boni & mali misti sunt, eósque natura tunc coquere intendit, in quo opere natura turbatur, si exhibeatur pharmacum purgans. *Secundi.* Ad quod argumentum id imprimis respondet, naturam non semper expectare coctionem materiæ, sed si eius onere pressa sit, eamque aggredi nequeat, initio euacuationem instituere. Verùm ad hoc iterum respondeo: Natura rectè agens semper expectat coctionem: dum verò interdum & raro aliquid coacta agit, ea imitanda non est, cùm nec naturæ semper id feliciter cedat, multò minùs Medicus felicem successum sperare possit.

Tertiò ita argumentatur Saluianus: Humores dum coquuntur, non sunt mouendi, quòd agitatio impediat coctionem. *Tertij.* Ad quod respondet, hoc argumentum procedere, si humor sit quietus, nec irritet magnopere, & coctionem recipere, ipséque æger cum viribus ad statum persistere possit; alioquin in principio ex materia per purgationem mota, sed valde immutatâ plus commodi accidere naturæ ad superandum, quam ex retentione eiusdem in quiete. Verum dicitur hoc, sed non probatur: & hoc ipsum est, quod tot prudentissimi Medici cum Hippocrate & Galeno negant.

Tandem vt opinionem, quæ non solùm multis videri noua possit, sed reuera noua est, venerandæ antiquitatis pallio tegat, *Responsio ad autorit. Hipp. & Galeni.* primò Hippocratis autoritatem allegat, quem purgationē eradicatiuam in acutorum initio, si materia turgeat, vel in fine, dum in vniuersum cocta sit, neque sponte naturæ euacuatur, *aph.* 22. *sect.* 1. præcepisse putat, minoratiuam verò in acutis sub principium concessisse: dum *aph.* 29. & 30. scribit *Incipientibus morbis; si quid mouendum videtur, moue, vigentibus autem quiescere præstat. Nam in morborum initio & fine remissiora sunt omnia, in vigore verò vehementiora.* Verùm dicitur, sed non probatur, quòd de alia purgatione Hippocrates *sect.* 1. *aph.* 22. & de aliâ *sect.* 2. *aph.* 29. & 30. loquatur. Nam quod *aphor.* 29. & 30. *sect.* 2. in genere proponit, *aph.* 22. *sect.* 1. in specie explicat, & casum, in quo initio purgare liceat, proponit. Atque hoc modo aphorismos hos doctissimi quique interpretes explicauerunt. Vt vnum & alterum saltem adducam, Philotheus, Græcus interpres, ita in *aphor.* 29. *sect.* 2. scribit: ὃ δὲ λέγει, τοιοῦτόν ἐστιν, ἐπισκόπει, ἐὰν ὀργᾷ ἡ ὕλη, καὶ τότε κενοῦν χρή. τοῦτο γάρ ἐστι, ἤν τι δοκέῃ. ἢν δὲ μὴ ὀργᾷ, μὴ κενώσεις. Κίνησιν δὲ ἐνταῦθα λέγει, καὶ φλεβοτομίαν, καὶ κάθαρσιν. Πλὴν εἰ δοκεῖ, ἐν ἀρχῇ, καθαρεῖς τῷ κενῶσαι, ἵνα εὐπορήσασα ἡ φύσις ὀλίγην τὴν ὕλην, σύντομον ποιήσηται τὴν πέψιν, καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ὕλης. id est, *Quod autem dicit, tale est, quod animaduerte, an turgeat materia, tunc euacuatione vtere. Hoc enim est, si quid videtur. Si verò non turget, non euacuabis. At hic euacuationem dicit & venæsectionem & purgationem. Verumtamen si in principio videtur, euacuationem purgabis, vt natura paucam materiam nacta breuem faciat coctionem & materiæ immutationem.* Eodem modo hunc Aphorismum interpretantur Antonius Musa Brasauolus, Christophorus à Vega, & alij.

Deinde adducit loca ex Galeno, 4. & 5. *de tuend. sanit.* in quibus eos, qui venæsectionem reformidant, vel non admittunt, vberiùs & exquisitiùs purgare iubet. Verùm Galenus de tuenda sanorum valetudine loquitur, in quorum corporibus humores non sunt crudi, vtpote nondum putridi: quæstio verò hîc est de febribus putridis acutis. Secundò, eodem modo Galenus, 1. *de febr. differ.* in aëris statu pestilenti, purgatione vsus est, ad corpora à peste præseruanda, non in pestis curatione. Tertiò locus, quem allegat ex Galeno, 5. *de method. med. cap.* 12. quòd quidam post pestilentiam curati fuerint; quòd præexsiccatum, totúmque corpus repurgatum fuerit, nihil ad rem facit. Agit enim ibi Galenus de vlceribus asperæ arteriæ, & quosdam ab iis conualuisse, dicit, quibus cùm peste laborauerant, corpus præexsiccatum, perpurgatúmque fuerat. Sed quid hoc ad purgationem in febrium acutarum principiis? Quod tandem dicit, Galenum, *lib.* 3. *method. med.* præcipere purgante medicamento reuocandos reuellendósque humores esse, itidem nihil ad rem facit. Humores enim ij cùm crudi & putridi non sint, quonis tempore tutò euacuantur.

Itaque vt paucis multa complectar, non quæstio est, an humores vitiosos, qui nondum putredinem conceperunt, nec febrem acutam excitant, statim expurgare liceat; quod nemo negat: sed de hoc quæritur, an in febribus putridis acutis humores in venis existentes, qui iam putredinem conceperunt, sine prauia coctione, nisi turgeant in principio morborum euacuare liceat. Quod ego, & ab Hippocrate & Galeno negatum dico; & si vllum locum ex Hippocrate, Galeno, & tota veneranda antiquitate, quam toties in ore habet, reipsa tamen deserit & impugnat, adduxerit, quo contrarium probet, erit mihi magnus Apollo.

LIBRI

LIBRI VI.
PARS III.

De Morbis Occultis, ortis ab aqua aëre: & de Contagio, & morbis contagiosis in genere.

CAPUT I.

De morbis occultis, malignis, & venenatis ab aqua ortis.

Morbi ab aqua.

POstquam morbos occultos & malignos ab interno humorum vitio ortos explicauimus; sequitur iam, vt de iis, qui à caussis externis proximè excitantur, agamus. Inter caussas autem illas prima est Aqua. Vt verò aquæ vitiosæ hydropem, dysenteriam, aliósque morbos internos inducunt, ita etiam quandóque malignos morbos excitant. Aquæ vitio scorbutum produci, dubium non est. De quo

Scorbutus ab aqua.

Balduinus Ronssæus, *de Scorbuto, epist. 1. In Hollandia*, inquit, *cũ ob patry ipsius soli, (vtpote quod ab aliis planè diuersum est; glebâ nec argillosâ, nec sabulosâ, nec arenosâ, sed cana quodammodo & pumicum modo vacaliuum) aqua ipsius, quæ terræ naturã induit, qualitatem, scorbutus sæpissime inuadit; & quò sunt lacustres magis atque palustres loci, hoc etiam frequentiores sunt scorbutici.* Additque, *quamuis omnes ferè Hollandi ac Frisij eadem penè victus ratione vtantur, ac sub eodem propemodum versentur climate: alios tamen scorbuto citius atque frequentiùs apprehendi*; idque ideò, quia alij purioribus, alij impuris aquis vtuntur. Imò in castris, ad febres malignas & pestem excitandam etiam facere aquarũ palustrium & corruptarum vsum, non ignotum est. & exercitus inuictos, ac ingẽtes copias, aquæ perniciosæ potu deletas fuisse, in annalibus relatum.

Aquæ palustris vitia.

Cùm enim aquæ palustres collectitiæ ac segnes sint, nec moueantur, limúmque lentè admistum habeant, facilè putrescunt, præsertim vere, cùm terra sese aperit, vaporésque ex ea exhalantes ab his aquis excipiuntur & colliguntur, nec tamen motu discutiuntur, sed in iis retinentur, qui superueniente æstatis calore postea magis corrumpuntur, & putredinẽ maiorem concipiunt. His accedunt varia inquinamenta à ranis, bufonibus, serpentibus, & eiusmodi venenatis animalibus, quibus istæ aquæ inficiuntur, imò interdum cadauera eiusmodi animalium venenatorũ, in aquis eiusmodi paludosis putrescentia, eas inficiunt, quæ potæ magnum corpori inferunt damnum: id quod sibi accidisse refert Auenzoar, *lib. 2. tract. 7. c. 10.* Insalubres & eæ aquæ sunt, in quibus linum & cannabis macerantur, scribitque Petrus Pena, *in Aduersar. p. 229.* hanc aquã tantopere suâ malignitate nocere, vt epota sit instar veneni, & sic nullis antidotis, quantumuis tempestiuè datis, potuisse occurri fato Marchionis Arbosij, fratris Guisiorum, eiusque vxoris, ac quàmplurimorũ aliorum, qui propè Olbiam in Prouincia, cùm æstates feruidas transigerent, imprudenter aquam limpidã, sed occultis & subterraneis cuniculis identidem in fontem illapsam, hausissent. Reperiuntur quoque fontes, quorum aquæ haustæ hominẽ

Fontes venenati.

enecant. Stygis fontis aquæ apud Poetas & Historicos eo nomine infames sunt. Terraconæ etiam fuisse fontem, Neptunum vocatum, è quo qui imprudenter bibisset, necatus fuerit, & ob id obstructum a scriptoribus narrat Vitruuius. De Lyco etiam fonte scribit Plinius, *lib. 25. c. 2.* quòd, qui ex eo bibisset, vigesimo die enecetur. Insalubres etiam sunt aquæ, quæ per metallorum fodinas defluunt, cùm mineralium malignos vapores sæpe excipiant. Et est Physicorum & Medicorum Axioma, tales esse aquas, quales sunt terræ, per quas fluunt. Et quantum tales aquæ nocere possint, ex historia, quæ mox adducetur, patebit.

Sunt & aquæ, quæ licèt hominem non interimant, certis tamen partibus peculiari proprietate nocent. Talis est aqua illa apud Eriganum fluuium, quæ, vt Athenæus, *ex Theopompo, l. 2. c. 2. text. 11.* bibentium mentes turbat, & veluti ebrias reddit. Idem præstat Lyncestis aqua, & quæ in Paphlagonia, & in agro Caleno, vt narrat Plinius, *l. 2. c. 103.* Mentionem etiam facit autor *libri de bonit. aquar.* aquæ cuiusdam in Æthiopia, Rubræ dictæ, quæ bibita & ipsa furorem induceret, & alterius in Susis, quæ dentes excuteret, & iterum alterius in Ægypto, quæ bibentium capita depilaret.

Huc pertinent & veneficia, quibus puteorum, fontium vel fluminũ aquæ inficiuntur. Quod etsi nonnulli negant, ideò, quòd aquæ propter motum ad excipiendum venenum ineptæ sint, & omnino negandũ non sit, quòd in fluuiis & fontibus continuò fluentibus id non facilè fieri possit: tamen aqua puteorum facilè inficitur, riuique & fluuij currentes, si detineantur. Et fontes ipsos infectos fuisse, historiæ testantur. Narrat enim Pausanias, *in Phocicis*, quòd bellebori vi Cyrrhæi expugnati fuerint. Solon

Fontes veneno infecti.

enim eius radices quamplurimas in Plistum amnem coniiciendas curauit: atque vbi satis infectam medicamento aquã intellexit, quam prius in vrbem influentem auerterat, in pristinum alueum omnem reposuit. Cyrrhæi cùm auidiùs de aqua illa bibissent, alii perpetuo profluuio laborantes, deserere mœnium præsidium coacti sunt, & Amphyctionibus obsidentibus vrbem tradere. Mithridatem item Ponti Regem, fontes, ex quibus Romani bibere debebant, veneno infecisse, narrat ex historicis Appianus Alex. *in bello Mithrid.* vnde Lucanus, *l. 4. de bello Phars.*

O Fortunati, fugientis quos barbarus hostis
Fontibus immisso stravit per rura veneno!

Idem narratur patrasse Iuba, qui Afris iunctus erat contra Romanos, eodem Appiano teste, *lib. 2. de bell. ciuil.*

In aqua potu cautione opus est.

Quæ aquarum vitia diligenter peregrinantibus, & qui in castris viuunt, obseruanda, & cauendum, ne vitiosæ aquæ potus quis se in vitæ periculum coniiciat. Et imprimis ij, qui pedibus iter faciunt, in magno æstu, cauti sint, ne ad sitim sedandã quibusuis aquis vtantur, & quemlibet cautum reddere potest historia, quam refert Ioh. Bruyerinus, *de re cibar. lib. 16. c. 17. Agebat*, inquit, *Monspessuli Rex Franciscus, (quod est Galliæ Narbonensis oppidum, Medicinæ studio celebre admodum) inde aliquando Auenionem profectus, ducebat secum Annibaldum, qui hodie Oceani Gallici præfectus est. Hic verò (vt solent proceres aulæ) iuuenem à pedibus habebat, qui cursu itineréque contractam sitim abolere cupiens, in fontem fortè incidit, ad quem deuolutus ac procumbens, auidissime ex eius aqua bibit: protinúsque ab illo potu doloribus impatibilibus correptus, magnos eiulatus edebat, quos, qui aderant, audientes ad eum accesserunt, vt tam subiti casus caussas cognoscerent, auxiliúque essent misero iuueni. Referente autem, potu aquæ cuiusdam fontis id contigisse, eo in tugurio quodam relicto, rem ad Annibaldum, vt erat gesta, deferunt. Is verò ad Regem, qui mox, vt erat rerum naturæ omnium curiosissimus atque studiosissimus, mittit quosdam, qui fontem illum accuratè considerent, aésque docet experimenta, quibus explorari queat vis illa aquæ. Verum qui mandata acceperant, cùm ad riuum venissent, oculis quidem, tactúque omnia perlustrabant atque percontabantur: nam gustatum reformidabant omnes, alieno malo prudentes iam facti. Tandẽ linteum candidum in eam immiserunt aquam, quam quodam colore infectam videbat. postea extractum luteo colore tinctum apparuit. Quare reuersi linteum illud Principi ostenderunt, qui statim prudenter, & doctè censuit, aquam illam per metalla transire, à quibus & colorem, & saporem, vimque exitialem referret.*

Aquarum vitia vt corrigenda.

Cùm verò non vbique puratum aquarum copia suppetat, quâ ratione vitium aquæ corrigi possit, dispiciendum. Omnium autem doctorum Virorum testimonio præstantissima, aquas corruptas (modò non sint infectæ) corrigendi ratio est coctio. Hac enim partes corruptæ quædam euanescunt, ac discutiuntur, reliquæ postea in fundo subsident, è quibus pura aqua separari potest. Etsi enim aquæ sæpe diuersorum generum substantiæ, quæ eam inficiunt, immixtæ sunt: ob minimarum tamen partium commixtionem sensus nostros fugiunt; ignis verò vi eæ segregatæ inter ebulliendum quidẽ sobsiliunt, concurrentésque miscẽtur in omnem aquæ partem agitatæ, postea verò abeunte calore subsident. Plinius etiã, *l. 31. c. 3.* omnem decoctam aquam vtiliorem, & vitiosæ aquæ remedium coctionem esse, tradit, si ad dimidias partes decoquatur, inuentúmque hoc decoquendæ aquæ Neroni Principi tribuit. Verùm iam in Hippocrate, *6. epid. comm. 4. text. 10.* aquæ decoctæ fit mentio. Coctionis etiam vicem gerunt lapides, vel ferrum ignitum in aqua extinctum.

Verùm cùm non semper in itineribus & castris occasio detur aquas coquendi, alij interdum aquas corrigendi modi adhibendi sunt. Si ex paludibus aqua ex necessitate bibenda, & metuendum sit, ne ranarum semina, vel serpentium inquinamentũ ei insint, per linteum & strophiolum saltem colanda est. Plinius, *l. 24. c. 3.* scribit, aquas vitiosas & amaras polentã infectã corrigi, vt post duas horas bibi possint. Est verò polenta ex hordei farina parata, ἄλφιτον Græcis. Si aquæ insalubres bibendæ sint, menthastrum etiam tritum inspergere iubet Plinius, *lib. 21. cap. 14.* Allio quoque magna vis est contra aquarum vitium. Qua de caussa nauigantes plerumque magnam eius copiam circumferre solent. Spiritus etiam vitrioli, aquæ admistus, eius vitia corrigit. Verùm cum in exercitu magnâ aquæ copiâ opus sit, nec modi illi, quibus priuatos quisque vti potest, toti exercitui sufficiant, vt vtilis aqua præparari possit, commodissimum est, fossas facere, & arenam ac sabulum interponere, vt per id aqua colatur, & purior reddatur.

Si quis verò aquam eiusmodi vitiosam biberit, atque inde malè habeat, mox alexipharmacum sumat. Si verò febris maligna aut pestilens inde sit contracta, curatio, vt suo loco dictum, instituenda.

CAPUT II.

De morbis malignis ab aeris vitio.

Morbi maligni ab aere.

AB aëre etiam morbos malignos, imò pestilentes excitari, non solùm quatenus qualitatibus suis ad humorum corruptionem facit, de quo *parte præcedente* dictum, sed etiam quatenus maligna miasmata, & morborum malignorum ac pestilentium in se continet semina, extra dubium esse puto, & dictũ est cà de re *lib. 4. de febrib. c. 2.* vbi de caussis pestilentiæ actum. Et febrem illam malignam, quæ sudoris Anglici nomine innotuit, per aërem disseminatam fuisse, *ibidem, cap. 15.* dictum. Etsi verò, vt eo loco dictum, inter auctores controuersia est, an aër morborum malignorum & pestilentium caussa esse possit: tamen si res rectè explicetur, nihil dubij esse puto. Etenim

ipse aër, qui tenus purum elementum est, nec putrescit, nec alio modo ita corrumpi potest, vt malignus, venenatus, ac pestilens euadat: sed si talis euadit, id accidit, cùm μιάσματα, & inquinamenta maligna continet, per quæ & morbi pestilentes sæpe ex vna regione in aliam transferuntur, & qui ea hauriunt, tam subitò moriuntur, ac si præsentissimum venenum hausissent.

Aër quomodo malignus euadat. Primus modus.

Duplici autem ratione malignus, venenatus ac pestilens hoc modo aër euadit. Primò enim malignos vapores & μιάσματα, è terra, aquis lacustribus, rebus putrescentibus, vel locis infectis delata accipit, quod sæpe è cadaueribus interfectorum euenit. Ita refert Ambrosius Paræus, *lib.* 19. *c.* 13. anno 1562. in ciuilibus Galliæ bellis Pænæ multa interfectorum hominum cadauera in puteum centum vlnas altum proiecta fuisse, è quo post duos menses tam fœdus & venenatus vapor excitatus fuit, vt inde pestis per viginti vndique circumcirca milliaria excitata fuerit, quæ multa millia hominum iugulauerit. Idem è locustarum mortuarum copia euenit; quod accidisse scribit Augustinus, *lib.* 3. *de ciuitat. Dei c.* 31. vbi tantam ex iis pestilentiam ortam fuisse refert, vt in solo regno Massanissæ octoginta millia hominum perierint, & Vticæ ex triginta millibus iuniorum militum, qui ibi erant, decem permanserint. Ad aëris corruptionem faciunt etiam aquarum inundationes; item loca palustria, quæ æstiuo tempore morborum variorum caussa sunt. Id quod in Attica peste Diodorus Siculus, *lib.* 12. accidisse refert. Cùm inquit, hyeme præcedente magni grauésque imbres regionem inundassent, factum est, vt locis depressioribus aquarum multitudo residens in paludum modum stagnaret. Qua æstatis subsecutæ calore fracta, crassi grauésque multi vapores aërem exhalationibus infecerunt. Nec ignorauit hoc Clearchus, Heracliensium in Ponto Tyrannus, qui, vt refert Sabellicus, *lib.* 8. *Ennead.* vt ciues suos blandâ ratione è medio tolleret, sub caniculæ exortum eduxit exercitum, vrbem Æstacum oppugnaturus. Et ciues quidem in planiore paludoso loco castra metari iussit, ipse, quasi summam molestiam toleraturus cum mercenariis, vmbrosa & excelsa loca aquis affluentia cepit, & in iis castra metatus est, & eo vsque expugnationem extendit, donec ciues suos peremisset, quia æstiuo tempore palustria morbosa sunt. Vnde etiam Cambyses apud Xenophontem, *lib.* 1. *Instit. Cyr.* monet, vt si velit exercitum incolumem, castra in loco salubri metaretur. Et cùm ob sordes & inquinamenta aër inficiatur, non mirum est, quòd vrbes populosæ sæpe pestilentibus febribus, & peste ipsa infestentur. Vt aliarum vrbium mentionem non faciam, de Lutetia Parisiorum, quam I. C. Scaliger lutosam appellat, scribit Julian. Palmarius, *in Epistol. & præfat. lib. de pestilente febre præmissa*: Vrbs hæc *infinitis tam morbis atque etiam pestilentibus febribus obnoxia euadit. Nam præter luti & cœni, quæ vis publicis aggeruntur, grauéolentiam, exnotâ præterea, ac fœtida aquâ omnes vrbis cloacæ redundant, quæ minimè in proximum Sequanam sese exonerant, sed aliæ quidem ad Templi, aliæ ad D. D. Martini, aliæ ad alias portas diuertunt: omnes vrbem & suburbia perreptantes, fœtido vapore viciniam inficiunt atque contaminant, calido præsertim & æstuoso cœlo: sed nec grauéolentia vrbis purgamenta, quæ è viis publicis colligimus, satis procul ab vrbe asportantur, aut specubus includuntur, verùm in medio suburbiis coaceruata putrescunt, tetrisque vaporibus aëra replent & inficiunt. Cum in namque & demortuos canes & feles, & altilium interanea, aliáque eius generis cadauera putria inferunt, quæ grauem admodum fœtorem expirant, qui vel solus inducere pestem possit. Qui latrinas purgant, vix vrbem egressi, fœtidissima hominum stercora iuxta vias publicas penè suburbia cumulant, aut in vicinam terram stercorant, vnde omnia fœtore impleri necesse est, qui prætereuntibus profusus sit, séque in vrbem diffundat. Adde vini & aceti faces resiccatas extra vrbem exuri, sed vix ad lapidis iactum, vnde malefico fumo vrbs oppleri solet. Postremò coriarij omnes in media vrbe recepti sunt, vbi fœtidissimo adipe, dum coria inungunt, totam viciniam inficiunt. Denique Xenodochium publicum, in quod peste correpti sese recipiunt, in media vrbe situm est, prope ædem Mariæ sacram, è quo peste necati, in Trinitatis cœmeterium, quod à porta Dionysiaca non longè abest, deferri solent per vrbem mediam. Multò plures hosce morbos, quàm è cuiusque victu, originem habere longâ experientiâ compertum habeo, eósque multò grauiores, quàm eiusdem generis dispersos, qui à singulorum victu procedunt.* Atque ista, quæ de Lutetia refert Iul. Palmarius, in plurimis aliis vrbibus populosis locum habent.

Lutetia Parisiorum cur morbis obnoxia.

E plantis quoque corruptis aër fit venenatus. Ita in foueis frumentorum aërem fieri venenatum, vt si quis eum hauriat, subitò intereat, plurimi referunt. Villicum, qui cannas putridas cumuluit, totum intumuisse, & vt veneno affectum curatum fuisse, narrat Amat. Lusitanus, *cent.* 3. *curat.* 82.

Exhalant & vapores malignos cauernæ & specus, lacus item, & putei subterranei. Plurimis Italiæ locis pestilentem aërem exhalare, scribit Seneca, *lib.* 6. *quæst. nat. c.* 28. Et Galenus, *in princip.* 1. *epid.* nominat χαρώνιος βάραθρος & spiritus lethales Plinius, *lib.* 2. *c.* 93. Et Mercurialis, *de venen. cap.* 13. scribit, se vidisse prope Romam specus multas, in quas si vel homo, vel animal aliud ingrediatur, illicò intereat. De Sardinia tradit Pausanias & Geographi plurimi, quòd fertilis sit Insula, sed soli, quàm cœli melioris, atque vt fœcunda, sic penè pestilens. Hinc Martialis,

Nullo fata loco possis excludere, cum mors
Venerit: in medio Tibur est Sardinia est.

Et Cicero Q. Fratrem monet, vt valetudinem curet, memor quòd, cùm optimè valeret, tamen in Sardinia esset. Et in *Epistolis* Tigellium quendam Sardonum hominem esse, ait, patriâ suâ pestilentiorem. Sunt enim in ea Insula multæ paludes, à quibus aër tempore æstiuo planè pestilens redditur. Et quidem exhalationes eæ malignæ non semper sunt eiusdem generis, sed differunt specie, id quod etiam monet Vidus Vidius, dum *Med. part.* 2. *sect.* 2. *lib.* 1. *c.* 11. scribit. *Neque aspiratio exhalat similis à quolibet auerno, sed alia ab eo, qui in montibus Etruriæ, alia ab eo, qui prope Cumas, alia ex aliis putridis locis: qualis illa fuit, quæ ante decem & septem annos Florentiæ & puerum & iuuenem interemit. Erat in vico D. Laurentij in quodam diuersorio puteus, magna ex parte oppletus simo, fæcis, ac sordis: in hunc fortè incidit gladius, puer, vt ipsum extraheret, eò descendit, & statim mortuus cadit. Idem accidit iuueni, qui puerum educere ex puteo tentauit. Idem & cani, quem in eundem puteum proiecerunt, qui hæc spectantes, periculum in cane potius, quàm in se facere voluerunt.* Simile quid VVinthemij in Franconia, anno 1613. accidit. Cùm enim ciuis quidam in puteum diù conclusum, eum ad vsum mundaturus, descendisset, subitò mortuus est. Cùm verò & vicinus eius in eundem, vicino auxilium laturus, descendisset, & ille statim interiit, atque idem tertio, puero, quid hisce mali obtigerit, percontatum immissu, accidit, qui omnes cùm mortui per aliquem, licèt totum os & nares contra venenosos halitus probè munitum, & tamen via seruatum, extracti essent, puteus terrâ obrutus est. Necesse autem est, aspirationem totâ substantiâ naturæ nostræ alienam, ea putri illa materia, quæ in puteo continebatur, exhalasse, quæ statim interitum attulit. Verisimile autem est, hanc alterius speciei fuisse, atque illam, quæ exhalat ab auernis, & alteram rursus, quæ exhalat à foueis, vbi diu triticum seruatum est, cùm primùm aperiuntur, adeò autem perniciosa est, vt sæpe hominem repentè enecet. Ita vt morbus quoque, licèt idem genere ab omnibus excitetur, specie differat.

Deinde aër pestilens euadit, cùm vapores & corpora minima, quæ aliàs in aëre vagari solent, (sicuti aër interim nunquam planè purus est) & per se maligna & venenata non sunt, putrescunt ac corrumpuntur. Idque rursum fit duobus modis, primò, cùm aër, seu potiùs mista aëri corpora putrescunt & corrumpuntur, si iis conclusus sit, & non ventiletur. Ita Iulius Capitolinus, *in Vero*, & alij annotarunt, in Babylonia quandam miræ vetustatis arcam adapertam fuisse, è qua tam perniciosus halitus expirârit, vt inde pestis ad Parthos vsque grassans excitata sit. Et in Campania è puteo quodam, qui diu conclusus fuerat, aperto, tam venenatam auram exhalasse, vt astantes statim perierint, refert Guinerius, *de peste c.* 1. Deinde astrorum etiam influxus aërem corrumpere patet. Negant quidem id multi, & inter reliquos Petrus Paulus Pereda, *in Pascualij meth. med. lib.* 2. *c.* 6. eâ de caussa, quòd in cœlo corporibus nostris contrarium nihil sit, astra omnia creata sint, vt nobis seruiant. Verùm etsi omnes cœli influxus boni sint, ex accidenti tamen & si nobis non sint proportionati, nocere possunt, & sicut calor, qui tempore æstiuo excitatur, quidem per se bonus est; qui tamen, vbi vehemens est, & plantis & hominibus sæpe noxius est, ita etiam fieri potest, vt occultæ illæ influentiæ per se quidem bonæ, & ad vniuersæ naturæ conseruationem necessariæ, si eam, quæ nobis conuenit, proportionem non obseruent, nobis damnum inferant.

Secundus modus.

Cognoscitur autem in aëre vitium esse, si eodem tempore, cùm antea in victu communi nullos errores præcesserit, multi inficiantur, & ij etiam qui lautè vixerunt, & qui cum infectis non conuersati sunt, subitò morbo illo, qui grassatur, epidemio corripiantur, si idem morbus subitò in vicinas regiones diffundatur, & non quidem vnum vel alterum saltem, quod per contagium fieri solet, sed totam regionem inuadat.

Signa morborum ab aëre.

Morbi autem isti periculosissimi sunt neque facilè quis sibi ab iis immunitatem polliceri potest, cùm aëris vsu nemo carere possit, & propterea in talibus morbis æquè diuites, quàm pauperes, qui eodem in loco viuunt, corripiantur, & præterea morbi illi pestilentes, qui ab aëre proueniunt, longè periculosiores sunt, quàm alij, homínésque sæpe inter sua negotia, dum sani putantur, concidunt, & breui post pereunt.

Prognostica.

In curatione autem Medicum hæc tria agere oportet: primò vitium istud aëris auertere & præcauere: secundò, si iam præsens sit, id corrigere; & tertiò, quomodo quilibet priuatim se contra id munire debeat, monstrare.

Curatio.

Primò, si aër inquinetur à cadaueribus seu hominum, seu bestiarum, vt ea maturè sepeliantur vel amoueantur, Magistratus officium est. Si lacus aliquis vel palustres aquæ fœtorem expirent, & eum auertere conuenit. Ita de Empedocle refert Laërtius, cùm Selinuntiis ob vicini amnis fœtorem de pestilentia metueretur, eum remedium inuenisse præsentaneum, cùm riuulos e propinquis satis limpidis fluminibus deriuãdo, in sordidum deduceret amnem, idque suo ære ac sumtu, quibus indidem permixtis, accessione purioris aquæ, putridæ lacunæ emendatæ, motúque velociore reddito fœtida semina dissipata sunt. Hippocrates quoque cùm ab Illyria pestis Græcis imminerent, accensis syluis eam auertit, quâ de caussa Græcia ei statuam pileo capite tecto locauit, æqualésque cum Hercule Hippocrati

honore

honorem decreuit, quòd ceu alter Hercules, monstrorum domitor, pestem à Græcia auerterit. Et omnino ad aëris vitia præcauenda & emendanda, nihil præsentius & efficacius igne est, qui & imminentia pestis seminaria auertit, & præsentia discutit. Itaque in pestilenti statu non solùm in publicis viis & plateis, sed priuatim in ædibus luculenti ignes accendi, præcipuè manè & vesperi debent. Vbi aër infectus est, commodissimum est fugere, & se in loca salubria conferre, cum nemo immunitatem facilè sibi polliceri possit. Quibus verò vel officij ratione, vel alia de caussa fugere non licet ij in publicum prodire non debent, nisi & alexipharmacis sese munierint, & eadem in ore gestent, & naribus illinant, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 5.* dictum. Si verò locus naturâ suâ pestilens sit, nemo, qui sanitatem integram conseruare vult, sedem in eo figat. Quod ipsum monet Columella, *lib. 1. de re rustic. cap. 3.* vbi ex Porcij Catonis sententiâ, in emendo inspiciendóque agro duo præcipuè esse consideranda, scribit; salubritatem cœli, & vbertatem loci: neque sanum facere debere sumtûs in cultura sterilis loci monet; nec rursus pestilenti, quamvis feracissimo & pingui agro, dominum ad fructûs peruenire. Nam vbi sit cum Orco ratio ponenda, ibi non modò perceptionem fructuum, sed etiam vitam colonorum esse dubiam, vel potiùs mortem quæstu certiorem.

Siquis autem peste ex aëris vitio corripiatur, is statim alexipharmacis & sudoriferis, de quibus *lib. 4. de febr. cap. 6.* dictum; vti debet. Purgatio verò, & venæ sectio nullo modo locum habent: cùm vitium non sit ab interno humorum apparatu, sed ab aëre venenato, & corporibus communicetur, & propterea vitium maxima habenda sit ratio, quæ nec venæ sectione, nec purgatione ampliùs deiiciendæ & prosternendæ.

CAPVT III.

De Contagio.

AEri occultos & malignos morbus inducenti cognatum est Contagium, quo licèt & aliis modis, vt vestibus & aliis rebus, morbi maligni & venenati ab ægris in sana corpora deferri possint: plerumque tamen id fit per aërem. Cum autem morbi, qui à Contagio excitantur, plures sint, primò in genere de Contagio agendum. Equidem actum de Contagio etiam *in Institut. lib. 2. part. 2. c. 12. & de febr. lib. 4. c. 3.* & hic tamen quædam de eo addere necessarium videtur. Contagij autem nomen alij aliter accipiunt, & alij ad alia respicientes contagium aliter atque aliter definiunt. Hoc tamen extra dubium est in contagiosis morbis plura concurrere, primò nimirum morbum qui dicitur Contagiosus, aliósque simili morbo afficiendi vim habet: Secundò medium, per quod nouus morbus similis in alio producitur. Tertiò, ipsam actionem, quâ morbus similis in alio gignitur, & denique morbum, qui in alio excitatur. Morbum, qui in alio producitur, nemo facilè contagium dixerit, nisi valdè impropriè. Reliquæ significationes magis propriæ sunt. Hinc alij ad morbum contagiosum respicientes, definiunt Contagium, esse affectionem præter naturam, quæ alteri corpori, à corpore præter naturam similiter affecto, communicatur. Alij ad medium, per quod illa communicatio fit, habito respectu, quòd sit inquinamentum quo corpori alicui similis affectus, quo aliud corpus laborat, communicatur. Alij non ad ipsum corpus & subiectum qualitatis, sed ipsam qualitatem respicientes, definiunt contagium per qualitatem venenatam, quæ similem morbum in alio producere potest. Alij denique seu ad contactum, seu ad actionem respicientes, definiunt Contagium, quòd sit actio, similem morbum, quo alius laborat, in sano producens. Et quidem nonnulli, qui per actionem seu contactum definiunt contagium, se maximè propriè loqui putant. Verùm in definitionibus constituendis potiùs ad naturam rei definiendæ, quàm nomina, quæ non semper satis propria & commoda sunt, respiciendum. Illud verò, quòd hîc definiendum, id est quod Græci, μίασμα, νοσερὸν ἀπέλευσιν, & ἀπόῤῥοιαν nominant. Mihi itaque propterea commodissimè definiri posse videtur Contagium, quod sit inquinamentum seu corpus è corpore ægro emissum, quod in analogo animalis corpore receptum, similem in eo morbum producere valet.

Contagij nomen quot modis accipiatur.

Contagij varia definitiones.

Autoris.

Quæ vt clariora fiant, & natura contagij rectè cognoscatur, tria explicanda sunt. Primò corpus ipsum contagiosum. Secundò ipsum μίασμα, per quod alteri morbi communicatur, & per quod aliud inficitur. Tertiò corpus, quod inficitur. Quod si secundum in ipsam qualitatem, quæ efficax est; & in subiectum cui ea inest, diuidere velis, quatuor erunt consideranda. Imò nec ista duo, qualitas scilicet, & corpus subiectum, ad μιάσματος naturam explicandam sufficiunt, sed ipsa forma illius corporis, à qua qualitas illa fluit, addenda videtur.

Quæ in contagio consideranda.

Primò contagiosum corpus quod attinet, equidem contagium non solùm est in hominibus, sed & ouibus, suibus, bobus id competere, manifestum est: verumtamen saltem in homine considerare contagium nobis propositum est. Deinde sciendum, non quodlibet, quod aliquem morbum venenatum in alio excitat, contagiosum dici, sed id solùm, quod simili morbo antea laborat. Ideóque etsi torpedo stuporem inducit, serpentes venenum homini inferunt; contagiosa tamen non dicuntur; quia ipsa non præter naturam ita patiuntur, sed venena illa animalibus hisce natiua & familiaria sunt. Illud itaque saltem contagiosum propriè dicitur, quod ægrum & morbosum est, atque affectum præter naturam, quo ipsum laborat, alteri sano communicare potest. Neque tamen omnes morbi contagiosi sunt, neque arthritide vel calculo laborans alium eodem morbo inficere potest; sed illud corpus saltem est contagiosum, quod aliquid in se generare potest, quod in aliud eiusdem species translatum, similem in eo morbum producit.

Corpus contagiosum quod.

Secundò, cùm morbus, vt accidens, de subiecto in subiectum non transeat, neque qui peste laborat, illum ipsum suum morbũ alteri communicare possit, interim certum sit ab eo qui peste, vel alio contagioso morbo laborat, alios infici: omnino aliud dari necesse est, quod ab ægro in alium transeat, quo mediante similis morbus in alio producitur. Illud autem, quo mediante hæc morbi communicatio & contaminatio, atque infectio accidit, Græci, νοσερὰς ἀπορροὰς; & ἀποῤῥοίας ac σπέρματα, Latini inquinamenta, semina & seminaria nominant. Cùm autem vis agendi proxima sit in qualitate, qualitas fluat à forma, forma cum qualitate insit suo subiecto: hæc tria etiam in contagio & μιάσματι consideranda sunt, & præterea quomodo, & qua ratione in corpore ægro μίασμα illud generetur.

Contagij semina.

Qualitates illæ, vt & forma à qua fluunt, vt omnes formæ, nos latent, & propterea meritò occultæ qualitates dicuntur. Habent autem se qualitates istæ cum suis formis instar fermenti. Vt enim exigua quantitas fermenti, massæ farinaceæ non fermentatæ mista, facit vt ipsa effervescat, & pauca quantitas fecum, vt totũ vinum vel cereuisia efferuescat efficitque & hoc μίασμα, vbi à corpore aliquo receptum est, id totum immutat, & sibi simili affectione alterat. Qualitatem hanc nonnulli venenatam simpliciter appellant, sed minùs rectè: Latiùs enim se contagium quàm venenum extendit, neque omnes morbi contagiosi sunt maligni & venenati, vt phthisis, ophthalmia & scabies ac similes; neque contrà omnes maligni & venenati morbi contagiosi sunt, sicut, si quis venenum hausit, vel ab animali venenato morsus est, morbo quidem venenato laborat, quem tamen alteri per contagium communicare non potest.

Qualitas contagiosa.

Subiectum autem, cui qualitas hæc inest, est vel species spiritalis, vel corpus. Spiritalem speciem esse non dixerim cùm ei proprietates specierũ spiritalium, quas suprà dixi, non competant, atque inter cætera nec hoc, quòd contagium non in orbem, vt radius, promouetur nec certam sphæram actiuitatis habet, sed vestibus atque aliis rebus variis adhæret, & aëris motu inordinate mouetur, & sæpè ventorum flatu in longinqua loca transfertur. Corpus ergo est, in quo ista & qualitas & forma inest & sæpe exiguum, & proculdubio atomorum more è corpore infecto effluens, &, vt quidam è recentioribus rectè loquitur, morborum contagia per corpuscula multiplicantur, quæ seminis instar totam morbi essentiam in se comprehendunt. In contagioso autem hoc corpore duo imprimis requiruntur: primò, vt exactam mistionem habeat, deinde, vt in parua etiam quantitate magnam agendi vim obtineat. Exactam mistionem habere debet, vt etiam in minimas partes resolutum, in iis essentiam suam integram retineat, & longo quidem tempore interdum: sũmam verò agendi vim, vt etiam in exiguâ quantitate corpora alia alterare, & sibi similia reddere possit. Etsi enim in multis morbis è corpore ægro variæ exhalationes & sudores effluant: tamen vel facilè resoluuntur & dissipantur; vel quia occultis qualitatibus destituuntur, exiguam agendi vim habent, vt, etsi in aliis corporibus recipiantur, ea tamen inficere & inquinare non possint. Qualitas autem illa, per quam μιάσματα illa sunt efficacia, ad nullam manifestam reduci potest; cùm nulla tantam habeat efficaciam sed occulta est, & in sensus nostros non incurrit, nec nisi effectu deprehenditur, & in minimâ mole maximam agendi vim obtinet. Fluit verò illa à sui generis forma, & quidem peculiari, plerumque malignâ, & totius substantiæ proprietate naturæ nostræ aut certè determinatæ alicui parti aduersâ & inimicâ. Atque hinc accidit, vt pro formis in diuersis μιάσμασι variis, non idem contagium omnes æquè inficiat. Contagium enim, quod homines inficere potest, canibus, felibus, bobus, vel suibus non nocet; & μίασμα, quod ex oculis effluit; non pulmones afficit sed oculos, & contrà, quod è pulmonibus in phthisicis exhalat, nõ oculis, sed pulmonibus saltē nocet.

Subiectum contagij.

Quomodò autem contagium in corporibus contagiosis generetur, non ita planum est, & alij alias ea de re opiniones habent. Plurimi in ea sunt sententia, μιάσματα illa, & semina contagij saltem in rebus putrescentibus generari, & ex iis effluere. Verùm eminuerò negandum non puto sæpe id accidere: interim id simpliciter necessarium non est, potéstque seminium contagij & sine putredine generari; & licèt cum putredine generetur, tamen putredo per se, & quatenus talis, eius causa efficiens proxima non est. Etenim *primò* ad putredinem inducendam præuiæ alterationes, & longius temporis spatium requiritur; at contagium haustum quamprimùm hominem inficit, sæpe interficit, & similem humorem contagiosum in eo generat, aliorúmque venenorum perniciosorum modo agit antequam vlla putredo in corpore inducta fuerit V. g. venenum pestilens sæpe non tam in humores, quàm spiritus agit. Nihilominùs verò talis homo à pestilentis veneni contagio infectus, & subitò

Quomodo generetur contagium.

Contagium non est à putredine.

bitò iugulare, alios inficere potest, ipsa vt experientia testatur. Etsi enim venenositas & contagium non sit idem, vt supra dictum, & contagium sine veneno esse possit: tamen generationis modus idem est. Et si de pestilenti veneno demonstratur, id sine putredine generari posse, etiam simul demonstratum erit, contagium sine putredine generari posse. Clarè autem, *lib. 4. de febrib. c. 1.* demonstratum, pestilentiæ naturam nec in putredine consistere, nec putredinem ad eius productionem simpliciter necessariam esse, vt actum agere hîc superfluum putem. Hoc saltem addo, quod quidam dicunt, quòd sæpe in corpore humano latere possit contagium sine manifestis eius signis, etiam cum putredine coniunctum, idque exemplo veneni canis rabidi probare conantur, quod etsi in putredine consistat, sine damno & indicijs aliquibus satis diu in corpore latere possit: id omnino falsum est, & dubium per æquè dubium probatur. Cùm enim illi ipsi, qui putredine sola venenum & contagium in corpore nostro generari statuunt, putredinem illam excellentem, profundam, lonsidam esse dicant, & alijs nominibus eius atrocitatem describant: quomodo talis putredo in arterijs & venis excitari potest, vt nulla eius nota in vrinis, pulsu, calore, & alijs appareat? Equidem nonnulli, vt hîc effugium quærant, putant, venenum pestilens posse latere in parte ignobili, & à corde remota, & tum notis nullis sese prodere, ac nocere: postquam autem motu suo cor subitò impetere, oppugnare, ac hominem interficere. Verum si tota pestilentis veneni natura consistit in putredine, quomodo, si prius in loco ignobili & a corde remoto hæsit, putredo illa ad cor deferri possit, eáque excellens, vt nullæ eius notæ in vrina vel pulsu, vel caloris mutatione percipiantur? Quæ omnia cùm nonnulli videant esse manifesta, tandem eò deueniunt, vt dicant, pestem, in qua nulla putredinis indicia in vrina vel pulsu apparent, venenosa potius qualitate nocere, quam putredine, & proinde, cùm putredo sit exigua, & hinc calor exiguus excitetur, eius nec in vrina nec pulsu, signa apparere, & hominem mori, quasi præsentaneo veneno hausto. Verum eo ipso agnoscunt, & fateri coguntur, venenum non esse in putredine, sed in occulta & maligna qualitate, quæ quòd necessariò cum putredine semper coniungatur, nondum probatum. Itaque non sine caussa argumentum hoc exaggerat Franciscus Valleriola, *in append. loc. com. cap. 2.* *Magno*, inquit, *errore eos duci oportet, qui putredinem vnam epidemiorum, pestilentium, contagiosorum & venenatorum, malorum caussam esse, arbitrantur. Hi enim magnis tenebris morborum caussas inuoluentes, omninóque permiscentes atque perturbantes, vehementissimos quosque & implacabiles morbos vel in plethoram, cacochymiam, vel in obstructionem, vel tandem in ab his ortam putredinem, ceu in caussas proprias referunt: cum in his qui ex morbida excretione nascuntur, morbis, maior quædam, & à putredine, obstructione, plethora, aut cacochymia longè semotior subsit caussa, nempe terra illa, morbosaque exhalatio, vim veneni habens, quæ totius substantiæ proprietate, non obstructionis, aut putredinis incurrenem substantiã nostram labefactet, innatáque antipathiã perdat, idque confestim, exiguo interposito mora. Cum enim aliquis integrè sanus, accessu ad peste correptum, peste quoque inficitur, atque paucis post horis concidit. quod fieri sæpe videmus) aut cùm quis à rabido cane demorsus, in rabiem & ipse agitur, aut scorpionis compunctu, præsentisue alicuius veneni haustu extinguitur, quis tam hebes sit, qui putredinem tam repentinæ mortis caussam statuat? Nam, quæ possit tã vehemens, tamque perniciosa putredo in hominem incurrere, sine alterius cuiusquam rei concursu, quæ tam citò hominem tollat? præsertim eum, qui concidit, nec plethora, nec cacochymia, obstructioneve esset correptus, sed bene valens, sanus, atque vegetus, bonóque nonnunquam habitu præditus, derepentè & morbo pestilenti corripitur, & confestim mortem obit. Hæc profectò in tali propositio euentu referri in putredinem nullo pacto possunt. Magna certè perniciés, cacáque ac deleteria facultas quadam morbida excretioni copulata id facit, & hominem nullis eiusce modi caussis inquinatum breui temporis curriculo rapit, quemadmodum interdum hæ, quas commemorauimus, caussa, nempe obstructio, putredo, plethora & cacochymia, absque morbida exhalatione, homines perdere magnitudine sua solent.* Nimirum corruptio & mutatio rerum latiùs patet, quam putredo, vt alibi dictum. Neque omnis rei corruptio fit per putredinem, id quod vel in aceto apparet. Quamvis enim nonnulli id vinum putrefactum esse dicant: tamen falsum hoc esse Zabarella, *de mist. gener. & inter. lib. 3. cap. 6. 7. 8* & in primis 9. pluribus docet. In vappam vini degeneratio, putredo est; dum verò in acetum mutatur, vinum non putrescit, sed nouum ex eo mistum constituitur, vnde & ab Aristotele 4. *Meteor.* acetum æquè ac vinum inter mista refertur. Et qui, quid fixum & volatile sit, nouit, facilè etiam intelliget, quomodo acetum generetur, nimirum non putredine corruptum & dissolutum, sed nouo modo mistum. Neque enim ex vino corrupto, & à quo spiritus separati sunt, fit acetum, sed quò generosius vinum est, eò fortius fit acetum. De quo pluribus, *lib. 3. Practic. part. 5. sect. 2. cap. 2.* diximus. Nimirum sal ille volatilis, qui erat in vino, in aceto figitur. Idem & quòd ad eiusmodi generationem non opus sit putredine, venena docent, quæ nec à putredine generatur, nec essentiam suam à putredine habent quorum tamen tanta est potentia, vt in momento, etsi nondum putredo in corpus introducta sit, hominem iugulare possint. Et posito, sed non concesso, quod omne contagium generetur cum putredine: tamen non sequitur, quòd contagium per putredinem sit definiendum, aut quòd à putredine per se producatur, multo minùs, quòd essentia contagij in putredine consistat. Multa enim in rebus putridis generantur, vt varia vermium genera, quæ tamen non à putredine, quatenus talis, sed à calore, qui est in re putrescente, generantur: qui tamen ipse calor non est primarium vermium efficiens, sed primarium saltem excitans, vt *de spont. viu. ortu*, diximus.

Aceti generatio.

Secundo, Contagij essentiam nec in putredine consistere, nec à putredine generari, docet illa in exiguâ mole magna vis, & exactissima mistionis ratio, quæ talis est, vt etiam in exiguo corpore diu salua retineri possit, quale quid à putredine, quatenus talis, generari posse, nullo probabili saltem argumento probari potest, demonstrátque contrarium Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. cap. 14.* multorum venenorum exemplo, quæ sicut a putredine non generantur, ita nec contagium ab eadem generari potest, & inter cætera canis rabidi venenum & contagium exempli loco adducit, quod in corpus receptum spiritus, sanguinem, humores partiúmque substantiam labefactat: hinc sensim serpit longiùs in partes principes, sed tam segniter, vt raro ante diem vigesimum, interdum nonnisi anno, symptomatis se prodat. Inter has tamen moras nec febris, nec malum aliud vllum, quod putredinis sit indicium, percipitur, nec scit æger, quanta pernicie laboret. Refértque ibi historiam; quòd quidam in lupum sæuientem inuenres, trucidatum in varia obsoniorum genera apparauerint & coxerint. Omnes verò, quicunque esitarunt, non multo post tempore rabie correpti sunt. Quis verò credat, in tot coctionibus putredinem manere posse. Et sit sanè, quod nonnulli obijciunt, rabiem in canibus ab atra bile prouenire: tamen, cùm etiam alij morbi sint, qui ab atra bile proueniunt, atrabilarium humorem peculiarem & occultam qualitatem suscipere necesse est, si debet rabiem inducere. Quòd autem illa qualitas vel à calore, vel frigore, vel à putredine, quatenus talis, generetur, nondum probatum est.

Tertiò, ad Contagium, quatenus tale, producendum, & essentiam contagij constituendam, putredo per se, nec vlla qualitas manifesta sufficit; cùm nihil agat vltra vires suæ speciei. Nam in contagio, præcipuè morborum venenatorum & pestilentium etiam in minimo corpore tantam vim videmus, quæ nulli elemento, vel corpori ex elementis simpliciter misto adscribi potest.

Quarto, si contagium à putredine produceretur, & essentia contagij in putredine consisteret, cur non febres tertianæ, quartanæ, continuæ & intermittentes sunt contagiosæ, & tales in primis, per quas sudores satis sæpè fœtidi excernuntur? illud itaque contagiosum, malignum, & omninò τὸ θεῖον Hippocratis, aliam originem habet, de qua suprà dictum.

¶ [Quod putredo non sit de essentia contagij, monstraui *supra*, & sentiunt mecum alij etiam Medici Doctissimi, atque inter eos Valleriola, *in appendic. locor. commun. cap. 2.* quem impugnat Zacutus Lusitanus, *de Medicor. Princ. histor. lib. 1. histor. 84. quæst. 50.* atque adfert vnum argumentum, quod putat firmissimum, quod tale est. Nullus morbus dici potest contagiosus, nisi communicet vaporem ita notabiliter infectum, vt sufficiat humores alterius inficere. Sed ea vaporis ita infecti copia à solo putrido calore moueri potest, vt ab vno corpore alteri communicetur. Igitur putredo necessariò concurrit in omni contagioso affectu. Minorem probat, quia vt aliquid, siue benignâ, siue malignâ qualitate infectum è corpore effluat, magna requiritur humorum agitatio, quæ non nisi à putrescente calore fieri possit. Innatum enim emendare malitiam fomitis, nec ita agitare, nec pati ita infectum producere vaporem. Exurentem verò calorem, cùm sit validus, dissipare seminarium. Ergo solum calorem putredinosum necessarium esse ad contagium.

Putredo non est de essentia contagij.

Contrarium vult Zacut. Lusitanus.

Eius argumentum.

Verùm primò statum controuersiæ non rectè format. Quæstio enim hæc duplicem sensum habere potest, primò an putredo necessaria sit ad materiam contagiosam generandam: secundò, an ad materiæ contagiosæ ex vno corpore in aliud translationem necessaria sit putredo. Ad generationem materiæ contagiosæ necessariam non esse putredinem, nec in eo consistere essentiam contagij, modò probatum. Quòd etiam ad diffusionem materiæ sit necessaria putredo, argumentum Zacuti non probat, vtpote in quo maior & minor falsa est, & probatio minoris non firma. Maior est falsa, quòd scilicet nullus morbus dici possit contagiosus, nisi communicet vaporem infectum. Etsi enim multi morbi contagiosi per vaporem communicentur: tamen non omnes, sed etiam per humores, sordes, & alia inquinamenta non vaporosa. Id quod manifestum in scabie, morbo Gallico, rabie canina, & multis similibus apparet, in quibus cum ægris tuto quis conuersari potest, cùm ex corporibus vapores contagiosi, vt in peste fieri solet, non exhalent, neque quis ab iis inficiatur, nisi vel ægri corpus tangat, vel sordes, quæ ab eius cute, vestibus, vel stragulis sunt communicatæ, corpore suo excipiat. Et proinde frustra minorem probare conatur, quòd solùs calor putredinosus ad talem vaporem emittendum aptus sit, cùm talis vapor non semper requiratur. Et si esset talis vapor necessarius, etiam ab innato calore è corpore emitti posset. Nam calor innatus & per sudores, & per insensibilem transpirationem, vitiosos humores & vapores è

Responsio ad argumentum

corpore

corpore expellit. Neque in peste, morbo maximè contagioso, calor talis putredinalis, tantæ agitationis autor, semper deprehenditur vt *superius* dictum.]

Vt verò per putredinem non generantur contagij μιάσματα, ita non agunt per putredinem, sed occultâ qualitate vim suam exserunt; atque contagiosorum vis est, qualis est rerum spirituosarum & fermenti, cuius exigua quantitas breui temporis spatio massam farinæ peruadit & vt vinum & cereuisia efferuescat, facit. Apparet etiam fermenti vis in aliis plurimis, præcipuè in fermentatione plantarum, quæ destillationis gratiâ instituitur. Eodem modo, si melli exiguum qui panis admiscetur, magnam in eo mutationem excitat, acetum vinum in acetum mutat. Et tales mutationes variæ in rebus passim dantur, quæ nullo modo à putredine oriuntur, sed spirituum & fermentationis operâ perficiuntur.

Contagium quomodo propagetur. Contagium autem, & μίασμα istud ex infectis corporibus vario modo effluit, & disseminatur. Nonnunquam per poros cutis & ἄδηλον διαπνοὴν exhalat, aut cum sudore effluit; nonnunquam cum excremento crassiore & sordibus cuti adhæret; nonnunquam per exspirationem, & halitum è corpore exspirat; aliquando per pus & saniem à tumoribus effluentem communicatur. Contagiosi enim illius inquinamenti non vna est ratio. Etenim interdum atomorum & minorum corpusculorum modo per aërem spargitur, & hinc inde vagatur, quomodo pestilentiæ semina longè latèque diffunduntur. Per halitum etiam effunditur contagium phthisicorum, quod postea per aëris inspirationem attractum, pulmones, similiter corrumpit. Eodem modo effunditur contagium ophthalmicorum. At contagium scabiei & luis venereæ non per aërem diffunditur, sed vestimentis & aliis rebus adhærens; aliis corporibus communicatur.

Fomes contagij quid? Hinc accidit, vt contagiosum μίασμα, duplici modo disseminetur, vel per fomitem saltem, vel per fomitem & aërem. Quamquam video, nonnullos esse, qui sub fomite aërem etiam comprehendunt, cùm & ille semina contagij ab ægris corporibus excipere, & in sana transferre possit. Verùm à plerisque fomes ab aëre hic distinguitur, & fomes appellatur, quicquid, præter aërem, πόρους illas ἀναπνοὰς & semina illa contagij excipere, retinere aliquandiu, & alij rursus communicare, idque inquinare potest. Semina enim illa contagii essentiam & formalem rationem, à qua vis illa inficiendi corpora alia pendet, in se continent: fomes verò non subiectum illius formæ est, sed locum saltem inquinamentis & fomitibus illis contagij præbet. Talia sunt omnia, quæ rara & porosa sunt, vt effluuia illa contagiosa excipere possint, puta lana, lignum, gossypium, & vestes ex lana, aut lino confectæ, plumæ & pelles pilosæ animalium, vnde canes, feles, gallinæ, columbæ illis infectæ contagium possunt deferre, telæ araneorum, & similia. Imò parietes & muros foraminulentos contagium suscipere posse, experientia constat. Contra, quæ solida & densa sunt, lapides, metalla, & similia non facilè μιάσματα illa admittunt, modò pura sint, nec sordibus inquinata, quibus contagium facilè adhærere possit. Tanta tamen apud Hebræos lepræ contagij vis fuit, vt in ipsos parietes & lapides sese insinuarit, vt non solùm abradi muros, & nouâ calce induci oportuerit, sed sæpe tota ædificia destrui, necessarium fuerit: de qua te legatur, *Leuit. c. 13.*

Contagium in fomite diu asseruatur. Ea autem contagij, præcipuè pestilentis vis est, vt longo tempore in fomite, vt vestibus esse possit, præsertim si non moueatur, aut ventis exponatur, vel aëri minùs frigido. Vbi verò talis fomes mouetur & excutitur, contagium istud astantibus communicari potest, obseruatúmque, vestimentis & lectis pestilenti contagio infectis post multos annos pestem excitatam, imò in longinqua loca delatam fuisse. Accidere etiam potest, vt quis contagium in suis vestibus circumferat, tamen si cutem eius id non attingat, ab eo non lædatur, à veste verò eius excussum, & in aërem dispersum aliis communicetur, eósque inficiat. Obseruatum quoque, eos qui domi suæ conclusi, metu pestis, planè delituerunt, ab aliis sanis, etiam, in vestibus tale contagium circumferentibus, infectos fuisse. Imò aliquem in suo corpore contagium habere, idque alteri, antequam ipse ægrotet, communicare posse, lues Venerea docet. Si enim cum sana muliere quis, quæ tamen paulo antè cum alio lue Venerea infecto rem habuerit, congrediatur, fieri potest, vt is à muliere illa inficiatur, & luem Veneream contrahat; antequàm ea eodem morbo laborare cœperit. In coitu enim contagium illud suo membro haurire, mulieremque eo absterso liberare potest. Præter fomitem etiam per aërem propagari potest contagium, per quem, non solùm in priuatas domus, sed etiam ex vna ciuitate in aliam imò regione in aliam, pestilens contagium defertur. Id quod in peste Attica accidit, quæ vt Thucydides & Lucretius referunt, ab Æthiopia vsque Athenas propagata est. Promptiùs autem aer & fomes contagium recipit & defert, si nullum insignem excessum frigiditatis & caliditatis habet. Calor enim vehemens effluuia illa, rei contagiosæ totam essentiam in se continentia & alios vim inficiendi habentia, dissipat. Frigus etiam eadem extinguit.

Contagij differentia. Ex hisce autem modis quibus semina contagij ab vno corpore in aliud transferuntur, differentia quædam contagij exoritur. Atque inde Fracastorius triplex contagij genus constituit, vnum per contactum, secundum per fomitem, tertium, quod grauissimum appellatur, ad distans. Verùm cùm contagium, quod per fomitem disseminatur, hominem in distanti ab ægro loco inficere possit, non rectè contagium per fomitem, ei quod ad distans appellatur, opponitur; cùm vtroque, sine contactu corporis ægri contagiosi, homo infici possit. Rectiùs ergo diuiditur contagium, in mediatum, & immediatum.

Contagium immediatum. Immediatum est, quod solùm per contactum corporis ægri contagiosi inficit, quomodo is inficitur, qui cum scabioso vel leproso, eodem in lecto dormit, aut cum iis, qui Venereâ lue laborant, rem habet. Atque hoc contagium in crassa hæret materia, & nonnisi per excrementa corpori ægro adhærentia alteri corpori communicatur.

Mediatum. Contagium vero mediatum est, quod æger mediante aliquo corpore inficitur, etsi ipsum ægrum corpus non attingat.

Contagium per fomitem. Hoc modo scabies, lues Venerea, pestis, per vestes communicantur, pestis etiam per aërem. Si quis tamen contagium per fomitem, & ad distans distinguere velit, & istud per fomitem nominare, quod per vestes tantùm & similia propagatur, atque in crassiore est substantia, & in sordibus è corpore emissis hæret, per aërem verò in distantia loca non diffundi potest, sicut contagium scabiei & luis Venereæ in aërem non diffunditur, vt pestilens;

Ad distans. ad distans verò id appellare, quod non solùm vestibus & similibus rebus adhæret, sed ita subtile & potens est, vt etiam in aërem dispergi, & per eum in loca distantia disseminari possit, quale est pestilens, cum eo non pugnarim.

Contagium quomodo in corpus recipiatur. Contagium autem, & præcipuè pestilens, postquam ex ægro corpore egressum est, non per vnam viam in corpus sanum admittitur. Aliquando enim per os & nares cum spiritu, quem attrahit quis, in corpus sanum attrahitur: aliquando etiam per poros cutis, quocunque modo corpori extrà adueniat, admittitur, & per hiantia venarum & arteriarum orificia in corpus ipsum penetrat.

Contagium aliquando in corpore latet. Postquam μίασμα & semen contagij, quod ab ægro corpore effluxit, à sano receptum est, non semper vires suas statim exserit, sed in corpore sæpe aliquandiu latet. Accidit hoc, & extra dubium est, in contagio canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos aliquot in corporibus latuisse, obseruationes Medicorum docent. De pestilenti contagio quidem nonnulli dubitant, verùm & illud aliquandiu eodem modo, & plerumque quatuordecim dierum spatio in corpore latere posse experientia docet; cùm sæpissime obseruatum sit, etsi vbi aliquis peste in domo aliqua mortuus est, reliqui in alia loca fugerint, nihilque de supellectile suspecta secum abstulerint, nihilominus post temporis aliquod interuallum & ipsos peste correptos fuisse; idque plerumque circa Nouilunium accidisse, sæpius obseruaui. Atque ipsa experientia mouit non solùm Venetos, & in aliis Italiæ locis magistratum, vt hanc legem constituerent, ne quis ex infectis locis ad aliorum hominum consortium intra quadragesimum diem admittatur. Imò & hoc compertum est, in quibusdam pestilentibus constitutionibus, omnes ferè, qui in alia & tuta loca confugerunt, mortuos esse: id quod in peste illa magna, quæ anno Christi 532. grassata est, euenisse, testatur Carolus Sigonius, *lib. 17. Imper. occident.* Et quid mirum hoc sit in pestilenti veneno, cùm vt modò dictum, non solùm canis rabidi venenum, sed & alia venena hausta sæpe diù in corpore latere possint, antequam hominem occidant: Id quod doctissimi quique Philosophi & Medici confirmant, & inter cæteros Theophrastus, *lib. 9. hist. plant. c. 15. 16.* de aconito loquens, & 17. de cicuta tractans, de quo infra dicetur. Neque mirum hoc alicui esse debet, qui ea, quæ de spontaneo viuentium ortu cognitu sunt necessaria, non ignorauerit. Vt enim in iis seminale principium alicubi diu latens, tandem idoneum locum nactum, sese exserit; ita etiam contagij semina, etsi aliquandiu delitescunt: tamen & latenter sese propagant, tandémque viribus auctis subitò se produnt & erumpunt. Et quidem nunc citiùs, nunc tardiùs vim suam proferunt, primò pro ipsius veneni natura, quod nunc crassius, nunc subtilius & spirituosius est. De quo Galenus, 3. *de simpl. med. facult. c. 18. Longo etiam*, inquit, *post tempore, à quo assumta sunt, nonnulla interimunt, potissimum quæ crassâ terrenâque essentiâ sunt. Hæc enim corporibus nostris inhærentia, insidentiáque, dein temporis spatio putrescentia erodunt, corrumpúntque vicinas corporis partes.* Imò occulta illa qualitas in venenis nunc maior, nunc minor est, vt ex variis venenorum generibus patet. Deinde etiam ratione corporis, quod contagium & venenum recipit. Cùm enim agens agat pro patientis dispositione, & in contagiosis morbis vnum corpus, quàm aliud, contagio & veneno magis vel minùs resistat; ideo quò corpus fortiùs resistit, eò veneni actio sese tardiùs exserere potest; quò verò corpus est debilius, eò citiùs sese prodit. Quò accommodari potest illud Galeni, qui 1. *de differ. febr. c. 4.* scribit: *Oportet toto hoc in sermone repetere memoriâ, quòd nulla caussarum sine patientis aptitudine agere potest: alioqui omnes, qui sub Sole æstiuo exercerentur, febricitarent; aut qui nimio motu exercerentur, aut vini potu grauarentur, aut irâ excandescentes aut tristitiâ affecti, febricitarent. Alioquin etiam, vt arbitror, circa canis ortum omnes ægrotarent, & pestilentiâ morerentur. At, vt diximus, magnam in generatione ægritudinum partem habet etiam, qui passurus est, habilitas corporis.* Ad dispositionem autem istam corporis patientis pertinent. Temperies corporis in quâ calida & humida temperies ad putredinem suscipiendam est aptior, ac peculiaris naturæ proprietas; ob quam alij magis, alij minùs contagio resistunt.

Etsi verò nonnulli contrarium sentiunt, & in primis, pestilens contagium aliquandiu in corpore latere posse; negans

Hieron.

Hieron. Mercurialis, *lib. de peste, cap. 2. 4.* Andreas Cæsalpinus, *lib. 2. quæst. Med. 11.* Ioann. Antonius Saracenus, *de peste, cap. 6.* Mathias Vntzerus, *in Catoptro pestilent. lib. 1. cap. 16.* aliique: tamen argumenta, quæ pro sua sententia afferunt, non satis firma sunt. Nam quòd primò aiunt in corpore aliquandiu latere non posse venenum; cùm natura cum eo, vt hoste infensissimo, semper pugnet, id eatenùs tantùm conceditur, vbi veneni vis & copia tanta est, vt naturam statim lacessere possit. Si verò venenum sit debilius, eiusque copia minor, & propterea naturam non irritet, etiam nulla insignis pugna inter id & naturam statim instituitur: sicut aliàs etiam videmus humores vitiosos diù in corpore cumulari & delitescere posse, antequàm actu morbum excitent. Id quod etiam in venenatis & contagiosis humoribus accidere posse, vel exemplum veneni canis rabidi docet. Idque probat quoque Galenus, *in lib. de part. med. cap. 5. Sicut illi, inquit, qui à cane rabido morsi sunt, ita etiam, qui venenum hauserunt, quod non nisi post tempus aliquod interficit, videntur in statu neutro versari, id est, medio inter sanitatem & morbum, qui manifestam quidem habent intemperiem, nondum tamen ægrotant, quippe cum adhuc possint obire solitas actiones, quique nullo alio morbo adhuc tenentur, qui sensibilis sit, sed insensibilis tantum.*

Nam quòd Saracenus, *in alleg. loco,* putat, esse differentiam inter venenum canis rabidi & pestilens, quòd illud in crassiore & densiore materia inhæreat, vnde etiam tardiùs sese exserat; hoc verò si tenuius, acrius, & propterea breui, & facilè sese quoquouersum insinuet: equidem istam differentiam non simpliciter negamus, interim experientia testatur, in vtroque veneno rursum magnam occurrere differentiam, & neque omne venenum canis rabidi esse lentum, neque omne pestilens suam vim subitò exserere.

Verùm de hac quæstione prolixè agit Ioachimus Oelhafius, Medicus & Physicus Dantiscanus, *disput. 1. de seminar. pestil. intra corpus viuum latitante*: qui etiam, *disput. 2.* scrupulosè probare conatur, quòd pestilens seminarium latitare possit circa superficiem corporis, seu in continentibus externis, putà inter substantiam cuticulæ, & cutis, sub ipsa cute, intra panniculum carnosum, aut etiam in pinguedine, in glandulis, in musculis, in arteriis & venis, in neruoso genere, & habitu corporis in ventriculo & locis circa ventriculum, in omento, pancreate, in mesenterio & viis vicinis, in pulmonibus & partibus vicinis, in cerebro, in oculis, in auribus, in naribus, in ore, in vteri partibus, de quibus suum cuique iudicium relinquo. Hoc extra dubium esse puto, in iis locis præcipuè hærere, per quæ corpus ingreditur.

Corpora ad contagium recipiendum apta.

Tertiò, in contagio etiam considerandum corpus, quod inficitur, & contagium recipit. Non enim agens in quodlibet agit, sed in dispositum & sibi simile. Ideóque in contagio etiam inter corpus contagiosum, & quod contagium recipit, ac per id eundem morbum contrahit, similitudo quædam requiritur, quæ est inter animalia eiusdem speciei & proprietatis. Etenim, etsi in vestibus, lana, parietibus, contagium pestilens hærere possit: tamen in iis similis morbus non producitur; cùm non sint animalia, nisi quòd, vt anteà etiam dictum, apud Iudæos etiam vestes & lanæ, ac parietes ex contagio leprosi fiebant, vt non solùm vestes comburi muros abradi, & nouâ calce incrustari, sed sæpe totas ædes destruere opus fuerit, quod an naturaliter acciderit, an pœna illa miraculosè à Deo Iudæis inflicta fuerit, Theologis disquirendum relinquimus. Requiritur autem similitudo non solùm generica, sed etiam specifica. Nam licèt animalia contagium suscipiant: tamen idem contagium omnia animalia non æquè inficit. Pestis, quæ in sues contagio deriuatur, non boues, non homines; & quæ boues, non sues & homines, & quæ homines, non sues nec boues inficit & iugulat. Imò inter homines, non omnes ad quodlibet pestis contagium recipiendum æquè apti sunt. Euagrius *histor. Eccles. lib. 4. c. 28.* de peste Antiochena refert, quòd certæ in eâ familiæ prorsus interierint, saluis manentibus reliquis vrbis incolis. Quin & familias, quæ hoc anno integræ mansere, sequenti eo morbo affectas. Et Cardanus, *lib. de varietat. rer. c. 4.* Basiliensis pestis mentionem facit, quâ soli Heluerij, non item Hispani, Itali, aut Galli, eâdem licèt in vrbe viuentes, afficerentur. Et Ioh. Vtenbouius, *in historia peregrinationis Ecclesiæ Anglicæ, sub finem cap. 4.* scribit de peste quadam sæuissima Hafniæ in Dania, Anno 1553. grassante, breuique temporis spatio aliquot hominum millia prosternente, à qua tamen omnes immunes prorsus manserint, tum ex Anglia aduenæ, Belgæ, Germani, quamvis ij maiore ex parte incolerent ædes, quæ vel ab hominibus peste enecatis, vel viuentibus, propter infectionem derelictæ forent. Et narrauit mihi quidam fide dignus militum Dux, quòd, cùm paucis abhinc annis in expeditione illa in Italiam, Duce Comite Mansfeldio, cum militibus suis Germanis Cremonæ diuertisset, in qua pestis vehementer grassabatur, & iam quatuor etiam Medici eâ extincti erant, nullum ex suis militibus, etsi in domos infectas diuertissent, peste correptum fuisse: quod & in Silesia, Svvidnisij superiore anno accidisse, mihi narratum, cuius vrbis ciues plerique peste extincti sunt, saluis Suecicis & Saxonicis militibus. Etsi verò alij aliam huius rei caussam reddant; tamen nullam commodiorem dari posse puto, quàm similitudinem inter corpus contagiosum, & id quod peste inficitur. Vt enim non quodlibet cuilibet venenum est, ita etiam non quodlibet cuilibet contagiosum. Et propterea quod vni venenum & contagiosum est, alteri huic simili etiam venenum & contagiosum erit. Vt enim duo similia se habent ad aliquod tertium: ita tertium sese habet ad vtrumque illorum. Et propterea etiam pestis, quæ infestat boues, alium etiam bouem, non verò hominem vel suem inficere potest, & pestis, quæ hominem corripit, alium etiam hominem inficere potest, non verò sues vel boues. Et eadem de caussa accidere potest, vt vna pestis vni familiæ, vel nationi, ob similitudinem, quam inter se habent, non aliis familiis vel nationibus perniciosa sit. In qua autem re illa antipathia & similitudo consistat, nemo integrè explicabit. Sunt enim illæ corporum qualitates occultæ, quibus venenosis resistunt, & alexipharmacorum, vt & formæ, à quibus fluunt, in hac humanæ mentis caligine nobis ignotæ, & nonnisi ex effectu deprehenduntur.

CAPVT IV.

De Contagiosorum morborum differentiis.

Contagiosorum morborum differentia.

SVnt autem Contagiosi morbi plures. Et plerumque morbi Epidemij contagiosi sunt. Etsi enim à caussa communi, vel victu prauo, vel aëre morbi communes & epidemij originem habeant: tamen plerique etiam per se contagiosi sunt, & per contagium disseminantur. Non tamen soli morbi epidemij contagiosi sunt, sed etiam sporadici, & contagium interdum vtrisque commune est. Equidem morbus cùm sit accidens, de subiecto in subiectum non migrat, nec idem numero in aliud corpus transit; sed in corpore tali ægro, ob morbificam dispositionem, excrementum quoddam generatur, quod vel vaporis formâ, & in minima corpuscula resolutum exhalans, vel per sordes communicatum, in alio corpore similem affectum producit.

Catarrhi.

Ita Catarrhi sæpe sunt contagiosi, vnde vulgò etiam obseruatur, quod nemo libenter cum alio catarrho laborante ex eodem poculo bibat.

Febres maligna & pestilentes.

Ita Febres malignæ & pestilentes, seu solitariæ, seu comitatæ, & cum angina, pleuritide, peripneumonia, variolis, morbillis coniunctæ, sunt febres contagiosæ. Maximè verò contagiosa pestis est. Sunt tamen & sporadici ac priuati morbi interdum contagiosi.

Ophthalmia.

Sic ὀφθαλμία & lippitudo contagiosa est, cùm ex oculis lippientibus vapor exhalans in alterius, lippientem intuentis, oculus recipitur, & receptus in oculo, similem in eo dispositionem inducit.

Phthisis.

Ita Phthisis est contagiosa, cùm ex putrescentibus pulmonibus vapor contagiosus exhalans, cùm aëre qui inspiratur, ab alio attractus, pulmones eius corrumpit. Et de tali putredine verum est, quod Galenus, *lib. de differ. febr. cap. 5.* scribit. *In totum cum iis, qui putridum exhalant, minimè tutum est conuersari*; quod de phthisicis, & de putredine contagiosa, non de omni accipiendum est. Chirurgi enim, qui gangræna & sordida vlcera tractant, necessariò cum iis, qui putridum exhalant, conuersantur, nec tamen inficiuntur. Neque vapor putridus quamlibet partem, sed eam à qua exhalat, inficit.

Dysenteria.

Ita Dysenteria contagiosa est in primis per excrementa alui, vt si quis in loco, in quo dysentericus aliquis aluum excreuit, & ipse aluum excreturus desideat, & per anum vapores illos contagiosos excipiat, facilè & ipse dysenteria corripitur. Quia tamen in dysenteriis, præsertim epidemiis, massa sanguinis infecta est, & ideò per totum corpus illa inquinamenta exhalant, cùm iis conuersari tutum non est.

Scorbutus.

Scorbutus & ipse contagiosus est, præsertim si quis scorbuticus gingiuas fœtidas habeat. Tum enim facilè per pocula communia alij infici possunt.

Scabies.

Scabiem quoque contagiosam esse, nemini ignotum est, quæ tamen ad distans non inficit, neque sola conuersatio cum scabioso scabiem contrahit, sed saltem si sordes scabici contagiosæ per vestimenta, lectum communem, mantilia & similia ab aliis excipiantur.

Tinea.

Tinea etiam contagiosa est, ita vt si quis pileum vel mitram gestet, quam antea tineâ laborans gestauit, eodem morbo facilè corripiatur.

Lepra Arabum.

Multò verò magis contagiosa est Lepra Arabum. Neque enim solùm per contactum, sed ad distans etiam inficere potest. De quo Paulus Ægineta, *lib. 4. cap. Quoniam in contagiosis hæc est passio, non minus quàm pestis, habitandum iis est quam longissimè ab vrbibus, in frigidis & parum habitatis locis.*

Rabies canina.

Demorsos etiam ab animali rabido saliuâ suâ alios inficere posse, suo loco dictum.

Lues Venerea.

Verùm cum de morbis hisce omnibus hactenus in superioribus *libris Pract.* vt & *lib. de febr.* actum sit, vnicus saltem adhuc morbus contagiosus, nondum explicatus restat: nimirum lues Venerea, quam hoc loco explicandam suscepimus.

LIBRI

LIBRI SEXTI
PARS IV,
De Lue Venerea.

CAPVT I.
De Nomine & Origine Luis Venereæ.

Luis Venereæ nomina. INTER morbos contagiosos, post pestilentiam & lepram Arabum, facilè primas obtinet Lues Venerea. Variis autem nominibus is morbus appellatur. Frequentissimum nomen est morbi Gallici, quod inde contraxit, quòd inter Gallos primùm in Europa innotuit. Cùm enim anno Christi 1493. & 1494. Carolus VIII. Galliarum Rex cum Alphonso Rege ad Neapolim bellum gereret; morbus hic primùm in Gallorum castris sæuire cœpit & innotuit, & propterea ab Italis Gallicus primò nominatus fuit. Quamquàm Antonius Beniuenius, *de abdit. morb. causs. cap.* 1. anno Christi 1497. id accidisse refert, id procul dubio ita accipiendum est, quòd iam non ampliùs hic morbus tum se continuerit Italiâ, sed, vt ipse loquitur, fermè totam Europam perrepserit, & per cæteras eius prouincias latè se diffundere cœperit. Omnes enim autores alij in eo consentiunt, primùm ad Neapolim in Gallorum castris dicto tempore hunc morbum innotuisse, & *Morbus Gallicus.* inde Gallicum appellatum fuisse. Galli verò, vt dedecus hoc à se amolirentur, & iniuriam in Italos retorquerent, Italicum *Italicus.* & Neapolitanum morbum appellauerunt, quòd in Italia ad *Neapolitanus.* Neapolim primò innotuerit. Alij, quia ab Hispanis in Gallorum castra inuectus sit, Hispanicum nominant. Alij etiam In- *Hispanicus.* *Indicus.* dicum appellant. Rerum enim Indicarum scriptores referunt, in ea Americæ parte, quæ longitudine in Septentrionem desinit, & quam Floridam appellant, morbum hunc multis retrò seculis epidemium fuisse & plurimos repentè absque euidente caussa sine contagione, ac si quis saltem cum muliere, cùm menses fluunt, concubuerit, populariter inuadere ac corripere, scribunt. Fracastorius etiam Syphilidem appellat, nonnulli Pudendagram; nonnulli Variolam magnam, quòd instar variolarum *Syphilis.* *Pudendagra.* *Variola magna.* passim pustulæ & tubercula erumpant. Plerique hodie sine vllius nationis iniuria & infamia luem Veneream nominant, quòd *Lues Venerea.* ex Venere & concubitu cum impuris per contagium in primis contrahatur.

An sit morbus nouus. Solent autem hîc autores disquirere, an morbus iste nouus citra 1494. ad Neapolim exortus, an verò antiquis etiam cognitus fuerit? Franciscus Vallesius, 1. *epid. comm.* 1. & Hieron. Reusnerus, *de Scorbuto, Exerc.* 1. & alij quidem Recentiores, luem hanc antiquis non fuisse ignotam existimant, eàmque Hippocratem, 3. *epid. sect.* 2. (verba sunt Reusneri) non penicillo adumbrasse, sed viuis coloribus depinxisse putant: cùm varia ibi recenseat symptomata, quæ in lue Venerea conspiciuntur, qualia sunt abscessus ac suppurationes carnium, neruorum, & ossium denudationes, atque elapsus magni, fluxio collecta non puri similis, sed deterior pure, glabrities capitis & menti, cum & sine febre, sacer ignis cum minimis vlcusculis & inflammatione, praui & putridi fluxus, membrorum dolor, circa fauces tubercula, linguæ inflammationes, abscessus circa dentes, voces vitiatæ, impeditæ & inuolutæ, tabes incipiens, ardentes febres, & quod omnium grauissimum, circa pubem & pudenda vlcera.

Verùm ne somniauit quidem Hippocrates eo loci de lue Venerea, sed pestilentiam longè grauissimam describit, Galeni & omnium interpretum iudicio, & ipsâ historiæ euidentiâ teste. Nam morbus ille vt plurimùm cum febre inuasit, quod non accidit in lue Venerea, & fuit epidemius; cùm lues Venerea saltem per contagium, & nullo alio modo fuerit disseminata: longè etiam alia ratio morbi illius, quam luis Venereæ curandæ fuerit.

Annotauit etiam Dodonæus, *in allegatum locum Beniuenij*, ab immundis & sordidis mulieribus iam olim nonnullos vitia quædam contraxisse, testari Guilielmum Salicetum, Gordonium, & Vallescum de Taranta, quorum hic vixit anno 1448. Salicetus verò claruit anno 1270. Gordonius, medio tempore. Imò sacræ literæ testantur, eum qui scortis adhæret, vermes & tineas pro mercede reportare. Verùm non puto, quòd illi morbi idem cum lue Venerea hodierna fuerint, quæ dicto tempore in Italia, in castris Gallorum, primò innotuit. Ideò etiamsi Paracelsus, *lib. de tumor. & vlcer. morb. Gall. cap.* 3. anno 1478. *& lib.* 1. *de causs. luis Gall. cap.* 3. anno 1480. accidisse hoc scribit: tamen ab omnium aliorum relationibus discrepat; cùm in *Origo luis Venereæ.* eo omnes conueniant, hunc morbum ante annum Christi 1493. Europæ notum non fuisse, etsi in India Occidentali iamdiu antè endemius fuerit, atque ab Hispanis ex India in Italiam illatus sit. Cùm enim Christoph. Columbus anno 1492. mense Septembri primam nauigationem in Indiam Occidentalem suscepisset, atque biennium ferè in eo itinere consumsisset, rediit in Hispaniam anno 1494. cuius milites cùm morbo illo in India infecti essent, & postea in Italica expeditione stipendia facerent, morbum hunc disseminarunt. Nam, vt de hac re Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. lib.* 1. scribit, (qui patrem suum in eo bello fuisse refert) cùm ob annonæ caritatem Hispani multitudinem inutilem propellerent, Galli scorta, eorum pulchritudine allecti, clam exceperunt, & ita eorum contagio infecti hunc morbum contraxerunt, qui postea primùm per eorum castra, & hinc per Europam disseminatus est.

In aliis tamen regionibus frequentiùs grassatus est, & adhuc grassatur; in aliis rariùs, cuius rei caussam, cùm odiosum sit inquirere, supersedemus. Hoc tamen certum esse puto, pauciores hoc morbo laborare in Germania, quàm in aliis quibusdam regionibus. Narrat Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap.* 76. Iacobum Carpum, qui primus ferè curationem per inunctionem ☿ ij. vsurpauit, ex sola hac curatione ita diuitem factum fuisse, vt 40000. scutatorum aureorum, præter argentum, reliquerit. Refertque Capiuaccius, *in tractat. de lue Vener. cap.* 12. *in fine*, se è solius Gallicæ luis curatione vltra 180000. coronatorum lucratum esse. Et Lud. Septal. *l.* 7. *animad. n.* 186. scribit, Mediolani in Hospitali Brolij sæpenumerò vere solo septingentos, reliquo verò tempore semper ducentos curari. Ergo verò ingenuè fateor, me hisce 34. annis, quibus hîc VVitebergæ, nec, benedictione diuinâ, sine lucro, Medicinam facio, non tot Coronatos, quot Capiuaccius eorum millia, lucratum esse, ex huius morbi curatione, ob eorum, qui hoc morbo laborant, hoc loco raritatem.

Alij tamen etiam de origine dissentiunt, & non solùm contagione ab Hispanis disseminatum hunc morbum esse putant, sed epidemiorum morborum modo ex aëris vitio contractum existimant; cùm multi passim in diuersis regionibus sine vllo contagio hoc morbo laborare cœperint, de quo postea.

CAPVT II.
Historia luis Venereæ.

VErùm de origine huius morbi postea, vbi de caussis agetur, plura dicentur. Iam eius natura inquirenda. Quod vt feli- *Historia morbi Gallici.* ciùs fiat, & vt pateat, de quo disceptetur, primò eius descriptionem & historiam, è fide dignis, qui tùm vixerunt, autoribus, in primis Hieron. Fracastorio, & Anton. Beniuenio proponere libet. Cùm morbus hic primùm innotesceret, suboriebantur pustulæ diuersi generis in membris genitalibus, interdum etiam in capite, in capillosa eius parte potissimùm, interdum & in fronte, collo, thorace, mammillis, brachiis, cæterisque partibus, & inde per totum corpus diffundebantur, aliis quidem planæ minimèque extantes, sed scabiæ in superficie, & colore subrubido, à quibus squammæ resoluebantur, & caro sub ipsis callosa apparebat: aliis variis similes, figurâ rotunda, quæ augebantur ad magnitudinem calicis glandis, cuius etiam figuram referebant, & ab his quidem squammis leuioribus resolutis prominebat caro rubicundior, in qua ichor virulentus, & grauis odoris effluebat. Nonnulli verò latioribus corripiebantur pustulis, sed quæ supra cutem non intumescerent, crassiores squammas habentibus, è quibus etiam sanies virulenta copiosior emanabat, & remotis squammis caro apparebat obscurior & subliuens. Quibusdam subalbidis squammis amotis, cicatrici simile quid remanebat, à qua interdum profluens sanguis difficultatem curationis ostenderet, & similitudinem siccæ scabiei repræsentaret, cæteris omnibus deterior morbus. Licèt enim minùs eroderet, serpendo tamen cæteris omnibus deterior in loca varia diffundebatur. Præter externas pustulas & aliæ in interioribus locis, vt ore, faucibus, naribus, membrisque obscœnis oriebantur, quæ in vlcera maligna & serpentia abierunt, quæ subiectas partes eroderent, & aliis nasum, aliis labia depascerent, aliis columellam absumerent, palatùmque perforarent, vnde vox rauca reddebatur. Nec ossibus parcebat malum, sed iis cariem induceb at, vnde quibusdam cranium, aliis alia ossa foraminulenta reddebantur. Neque solùm in externis, & visui obuiis partibus pustulæ illæ & morbi indicia apparebant, sed & obseruatum, in quibusdam pustulas ac fœda vlcera ipsa etiam viscera occupasse. Quibus circa superiora vigebat malum iis destillationes prauæ contingebant, quæ modò palatum, modò fauces & tonsillas erodebant, quibusdam nares, quibusdam oculus. Præterea maximâ ex parte gummositates quædam per membra concrescebant, magnâ deformitate. Nam sæpe oui, sæpe panis magnitudine prominebant, quibus apertis mucus saltem albus mucilagineus apparebat. Tenax is callus maximè in brachiis & cruribus accidebat, quibusdam exulcerabatur, interdum integer vsque ad mortem perseuerabat. Accedebant præterea dolores atrores cum maximo cruciatu, qui circa noctem exasperabantur. Dolores autem illi circa excarnem ossium sedem in tibiis, omoplata, circa clauiculas, in scapulis, in capite circa frontem & tempora, nonnunquam etiam in sterno sese exserebant; non tamen in ipsis iuncturis, sed circa musculos & neruos. In qua re tamen magna erat varietas. Quibusdam

busdam enim sine pustulis dolores, quibusdam sine dolore pustulæ, accidebant; maior pars vtrisque affligebatur. & quidem dolores isti nunc pustulas præcedebant, nunc sequebantur, nunc cum iis oriebantur. Interim languebant membra omnia, macies corpus detinebat, cibi desiderium deiiciebatur, aderant vigiliæ, mœror & iracundia assidua, ac amor decubitûs. Quandoque & febricula comitabatur, sed rarò. Sanguis, si vena aperiretur, erat mucosus & corruptus, vrina crassior, pinguis, & sine febre etiam subrubens, aluus ægrè reddebatur, & fæces erant mucosæ ac siccæ. Pilorum etiam casus in hac lue frequens est, potissimum in capite, circa tempora & occiput: item superciliorum, ac in viris barbæ. Non rarò quoque bubones in inguinibus erumpunt, ob id Venerei & Gallici dicti, qui nunc rarium emollescunt, nunc indurantur, nunc suppurantur. Condylomata etiam in pudendis mulierum, ac in viris in ano exoriuntur, scissuræ & fissuræ præterea in manibus & pedibus interdum accidunt, & cutis squama in vola manuum a subiecta cute abscedit. Vngues quoque interdum decidunt. Accidit tandem quandoque, vt virulenta materia in maribus per penem, in fœminis per pudenda effluat, qui virulentæ materiæ effluxus, vulgò Gonorrhœa Gallica, sine virulenta appellatur, etsi reuera semen non sit: à quo fluxu penis meatus interior exulcerantur, & caruncula quædam in meatu vrinario exoriantur, vnde mictio ardens, & vrinæ stillicidium cum dolore excitatur. Atque hæc sub primum exortum huius morbi eius facies fuit, quæ, vt Hieron. Fracastorius refert, post alia tempora mutata videtur. Post primam enim eius originem, elapsis annis viginti ferè, cœpere pauciores videri pustulæ, gummositates verò plures. Factæ etiam fuère pustulæ sicciores, ac dolores acerbiores. Annis sex elapsis iterum mutatio facta est; quippe cùm iam valdè pauciores pustulæ viderentur, & dolores ferè nulli, aut multò mitiores, gummositates verò multæ, & quod mirum in omnibus visum est, pilorum casus homines ferè ridiculos fecit, aliis sine barba, aliis sine superciliis, aliis glabro capite in conspectum venientibus. Ex qua mutatione Fracastorius bene sperabat, existimabàtque, senium iam huius morbi incepisse, nec longè pòst futurum, vt ne per contagium se propagaret, quoniam materia indies fiebat crassior, in qua seminaria, tum pauciora, tum debiliora gignuntur. Verùm spes hæc eum valde fefellit, & morbus hic etiam hisce temporibus durat, imò, vt nonnulli existimant, peiò grauior, quàm olim fuit.

CAPVT III.

De natura luis Venereæ.

CVm ergo tanta morborum & Symptomatum farrago in hoc affectu appareat, meritò, quæ eius natura sit, diligenter inuestigandum. De qua variæ variorum autorum sunt sententiæ, & vt hac de re Epiphanius Ferdinandus *in hist. med. hist.* 17. scribit, autores qui de morbo hoc scripserunt, etsi ad numerum octogenarium accedant, (forsan etiam eum excedant) omnes pene de huius morbi essentia discordes sunt, & vnusquisque pro suo arbitrio eum definit. Cùm enim antiquis hic morbus ignotus fuerit, neque ab iis descriptus, neque, vt aliàs fieri solet, antiquorum sententias, quibus insistant, habeant. Recentiorum quisque suâ libertate vsus, suam sententiam proposuit. Equidem de hoc dubium esse non puto, affectionem hanc esse contagiosam, malignam, & venenatam. Neque probatione operosa indigere videtur, & ex eo id satis patet, quòd in exigua mole materiæ, per quam contagione hæc lues contrahitur, tanta agendi vis & potentia est, qualem nulla qualitas prima, aut illarum temperamentum, è qualitatibus primis conflatum, habere potest. Et tanta omnino in hac lue morborum ac symptomatum varietas est, vt ad nullam manifestam caussam reduci possit. Itaque, vt in pestilentibus constitutionibus, qualis fuit illa Attica apud Thucydidem, & illa, quam Hippocrates, 3. *epid.* descripsit, tanta fuit malorum multitudo, vt ad occultas qualitates & venenatam caussam confugiendum fuerit: ita etiam cùm tanta morborum ac symptomatum colluuies in lue Venerea appareat, vt omnium origo in nullam manifestam qualitatem referri possit, etiam hic ad malignam & occultam qualitatem confugimus.

Lues Venerea est ab occulta qualitate.

Quid sit. Etsi verò hæc ita sese habeant, de hoc tamen autores adhuc dissentiunt, an illa malignitas solùm in caussa consistat; an verò etiam malignus morbus adsit aliquis. ***Capiuaccij sententia.*** Capiuaccius, *de morb. Gall. cap.* 1. affectum hunc non morbum, sed caussam esse putat, dum definit luem Veneream, quòd sit excrementum p. n. toto genere, potens multifariam lædere hominem, genitum ex humana substantia à simili.

Herculis Saxonia. Ita etiam Hercules Saxonia, *de lue Venerea, c.* 1. scribit, quòd lues Venerea sit caussa, non morbus, non symptoma; ideò, quia extra humanum corpus in linteis, vel aliis id genus vestimentis, in sudore præterea, semine & sanguine iam a corpore secreto, potest existere; in corpore verò humano etiam partes non viuentes, morbisque non subiectas, humores nimirum & spiritus, inficit & oblidet.

Aurelij Minadoi. Aurelius Minadoüs, *de virulentia Vener.* nec morbum, nec caussam, nec symptomata esse statuit. Morbum quidem ea de caussa, *cap.* 17. quoniam neque sit intemperies, nec mala compositio, nec soluta vnitas. Caussam verò morbi esse negat, *cap.* 9. quandoquidem caussa præter naturam propriè est illa, inter quam & actionem læsam cadit medium, morbus nimirum, cùm morbus sit id, quòd proximè lædit actionem, caussa autem hæc lædat morbi interuentu. Inter virulentiam verò Veneream, & actionem læsam, nullum cadere medium, sed ipsam per se, suisque viribus primùm & immediatè operationes vitiare & lædere putat. Quòd autem virulentia Venerea per se, & primò offendat operationes, hoc apud Medicos in confesso esse, & propterea præsupponendum esse opinatur, & nisi virulentia hæc per se, & primò operationes læderet, non tot Medicos in perquirenda eius natura laborasse, putat. Symptoma non esse, probat *cap.* 18. quia non sit actio læsa, neque qualitas mutata, neque excretum mutatum. Actionem læsam non esse, eo probat, quia ipsa virulentia Venerea sit id, quod lædit actiones. Neque etiam qualitatem mutatam, quoniam qualitates mutatæ sequuntur actiones læsas. Et præterea tot morbi in hac virulentia conspiciuntur, qui non sunt symptomata.

Ipse verò Aurelius Minadous, cùm omnes aliorum sententias & definitiones reiecisset, tandem se ad perfectam definitionem constituendam, malique huius naturam explicandam accingit. Primò autem, *cap.* 16. hoc fundamentum suæ opinionis præsupponit, nimirum morbum Gallicum non debere definiri per qualitatem, sed potiùs nomine corporis, ideò, quia transeat de vno corpore in aliud, id quod proprium est corporum, non qualitatum, & quia alia corpora tangit:

Tangere enim & tangi, nisi corpus, nulla potest res,

vt Lucretius canit. Deinde si esset qualitas, esset vel manifesta, vel occulta. Non aliqua ex manifestis, quod pluribus & rectè probat. Quod verò non sit occulta qualitas, nullum speciale argumentum affert, sed illud generale repetit, quia nimirum de loco in locum mouetur, & alia corpora tangit.

Hoc præsupposito postea, *cap.* 30. virulentiam Veneream quid corporeum internum, & quidem spiritum seu vaporem esse statuit, idque ideò, quia breuissimo temporis spatio defertur, communicatur & participatur. Talem tamen vaporem esse statuit, qui occultâ qualitate & virtute à tota eius substantia, seu toto suæ naturæ modo prædìtus sit, propter quam qualitatem non solùm quoscunque humores corporis, sed etiam omnes eius corporis partes inficere, corrumpere, & ad sui similitudinem conuertere potest. Quòd autem in spirituosa substantia consistat hæc lues, porrò probat, quia nonnulli inficiuntur non solùm congressu Venereo, sed etiam osculo, vel indumentorum vsu. Deinde quia nonnulli non aliam ex hac labe sensere noxam quàm solum capillorum defluuium, quòd scilicet acribus vaporibus capillorum radices erosæ sint. Tertiò, quia nonnulli solo exercitio vehementi hanc virulentiam dissiparunt. Vaporem tamen illum, seu spiritum, excrementum propriè esse negat, *cap.* 50. cùm excrementum illud propriè sit, quòd redundat ex nutritione, & quod ab alio excernitur. Etsi ibidem concedat excrementum communiter vocatum dici, quicquid in corpore, superfluum est, seu spiritus, seu humor, seu corpus aliud solidum, siue sit vtile, siue secundum naturam, siue præter naturam. Vaporem hunc porrò vagum, tenuem & viscidum esse statuit, *c.* 21. Atque eleuari à substantia spirituosa, humorosa, solida. Vaporem autem hunc totâ substantiâ contrarium, & præter naturam esse, probat *cap.* 52. pluribus, de quo postea dicetur. Tandémque, *cap.* 27. definit virulentiam Veneream, quod sit vapor à tota substantia aduersus facultati naturali, sensim agens. Et vt clariùs suam mentem explicet, nec lectorem dubium relinquat, ad quod rerum præter naturam genus referri hæc virulentia debeat, cùm antea nec morbum, nec caussam, nec symptoma esse, interim actiones primò lædere, dixerit; tandem, *cap.* 28. statuit, esse errorem externum, idque hoc Syllogismo probare conatur: Quicquid primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis, est error externus. Atqui virulentia Venerea primò lædit operationem, & non est de constitutione corporis. Ergo est error externus.

Nonnulli, vt breuiter se absoluant, & cum omnibus sentiant, dicunt, luem hanc esse congeriem omnium malorum, morborum ac symptomatum.

Es difficili hac controuersia vt nos expediamus, primò eos rectè sentire, iam antea probatum, & pluribus postea probabitur, qui qualitatem occultam & vim a tota substantia, vt vulgò loquuntur, pendentem hic admittunt. ***Lues Venerea pendet ab occulta qualitate.*** Neque enim aliter statuere possunt, cùm extra dubium sit, esse luem contagiosam, & malignam. Qualis dum est, duo præstat, nimirum & corpus, à quo recipitur, alterat, & ad sui similitudinem immutat. Et quidem non alterat qualitatibus primis, vt nos diximus, cùm non expugnetur qualitatibus primis; nec immutatio est semper cum putredine, cùm putredo nonnisi longo tempore inducatur, hæc mutatio verò in momento quasi fiat; neque caustio, vt Ioh. Baptista Montanus, & alij quidam statuunt, cùm intemperies calida & sicca non semper adsit, neque frigidis & humectantibus curetur; sæpe etiam sordida putredo adsit, in qua nulla est exustio.

Est morbus. Quòd autem saltem in materia illa extra partes viuentes constituta hanc malignitatem esse, morbum verò similem nullum adesse statuunt, in eo valde errant. Equidem libenter concedimus, quòd *miasma* illud contagiosum a corpore lue Venerea

infecto

infecto exiſtum, etiam in veſtibus hærere poſſit, nec hoc negamus, quòd humores in corpore noſtro, eodem inquinari poſſint; interim tamen haud ſequitur, quòd partes viuentes immunes & ſanæ maneant. Vt enim in febre putrida, etſi à calore febrili humores & ſpiritus primùm incaleſcunt, poſtea tamen partes viuentes eâdem intemperie corripiuntur: ita etſi humores in lue Venerea ab occulta illa malignitate primò inficiantur: tamen cauſſa nulla eſt, cur idem vitium partibus viuentibus communicari non poſſit.

Non calidus & siccus.

Quanquam autem nonnulli agnoſcunt, cauſſam iſtam otioſam eſſe non poſſe: tamen cùm vltra qualitates manifeſtas & primas non ſapiant, etiam virulentiæ Venereæ effectus ad cauſſas manifeſtas reducere conantur. Ioh. Baptiſta Montanus, vt modò dictum, eſſentiam huius mali in calida & ſicca intemperie conſiſtere exiſtimat. Verùm curatio aliud docet, cùm calidis & ſiccis medicamentis, vt decocto ligni Guajaci, ac ſimilibus curetur. Deinde quòd putredo magna adſit in humoribus, quæ non prouenit à calida & ſicca intemperie.

Non frigidus & siccus.

Nicolaus Maſſa, *de morbo Gall. cap.* 5. dicit, eſſe hepatis frigiditatem, ad aliquam ſiccitatem declinantem, cum qualitate occulta. Verùm de qualitate quidem occulta rectè ſcribit, non autem eſſe intemperiem frigidam, effectus docet, vt vlcera, caries oſſium, & ſimilia. Et quamcunque aliam intemperiem afferant: tamen nec morbis ac ſymptomatibus, quæ in hac lue apparent, nec curationi conſentaneum proferunt.

Sed occultus.

Itaque cùm ad nullam manifeſtam qualitatem actio virulentiæ Venereæ referri poſſit, meritò ab ea qualitatem occultam induci dicimus. Primò enim omnis cauſſa efficiens à ratione efficiendi cauſſa dicitur; & proinde hæc maligna qualitas non ſolùm humores, ſed etiam partes viuentes ad ſui ſimilitudinem alterat, & immutat. Deinde licèt cauſſa morbifica ſit ablata, & morbus hic iam expugnatus videatur; tamen niſi maligna illa διάθεσις expugnetur, homo perfectam ſanitatem non recuperat. Obſeruatum enim, luem Veneream interdum poſt trigeſimum annum recruduiſſe: quod procul dubio accidit, non quòd humores vitioſi tamdiu in corpore delituerint (hi enim aetrùs ſuis ſignis ſe prodidiſſent) ſed quòd διάθεσις illa maligna corpori impreſſa actu fuit, quæ poſtea ſenſim vitioſos humores produxit, & inquinauit, atque ita in actum erupit. Et Trincauellius, *lib.* 11. *de curand. nat. partic. affect. c.* 11. refert, fœminam quandam edidiſſe fœtum Gallico morbo laborantem, cruſtoſiſque vlceribus vndique ſcatentem, cùm ipſa nunquam ſignum aliquod contractæ illius luis habuerit, ſed ſemper omnino integra fuerit. Et contrà accidere poteſt, vt quis vlcus aliquod Gallicum habeat, quod tamen, vbi malignitas illa expugnata eſt, Gallicum ampliùs non rectè dicitur, ſed vulgaribus etiam medicamentis, vt alia vlcera, curatur.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, luem Veneream non ſolùm in humoribus, ſed etiam in partibus viuentibus exiſtere, eámque non ſaltem in mutatione qualitatum primarum conſiſtere, ſed etiam qualitatem occultam malignam partibus imprimi, atque ita luem Veneream ad morbos, & quidem occultarum qualitatum referendam cenſemus. Quos morbos è Fernelio totius ſubſtantiæ dictos, non tamen vndiquaque rectè explicatos, vt ſuprà diximus, ſi agnouiſſent Capiuaccius & Saxonia, non ille luem hanc per excrementum, hic verò per cauſſam definiuiſſent. Iidem etiam ſi cogniti fuiſſent Aurelio Minadoo, non defendere conatus eſſet, luem hanc non eſſe morbum, ſed errorem externum.

Sententia Aurelij Minados examen.

Nam quod probare conatur, luem Veneream non eſſe morbum partium ſimilarium, ideo quòd non ſit intemperies, neque mala compoſitio, neque ſoluta vnitas, in eo probando fruſtra fatigatur. Hæc enim omnia libenter concedimus. Hoc verò probare debebat, quòd nullum aliud detur morbi genus in partibus ſimilaribus, præter intemperiem qualitatum primarum. Dari verò tales morbos, quos Fernelius totius Subſtantiæ, nos rectiùs occultarum qualitatum nominamus, ſuprà, *part.* 1. ſatis probatum eſt, atque hic ipſe morbus, vt & alij venenati omnes docent, quòd ad nullum aliud genus, quàm ad qualitates malignas referri poſſit, ſequitúrque hoc ex ipſius Minadoi hypotheſi, & confeſſione, quam *cap.* 20. habet vbi ſcribit, virulentiam Veneream vim habere, non ſolùm omnes humores, ſed & omnes corporis partes inficiendi, corrumpendi, & ad ſui ſimilitudinem conuertendi. Idem Minadous, ſi hos morbos agnouiſſet, non ita laboraſſet, ad quod rerum præter naturam genus virulentia Venerea referri debeat. Primò enim non opus fuerat, vitioſos illos humores, qui in corporibus lue Venereâ laborantibus reperiuntur, ac vim habent ipſos humores ac partes corporis alterandi & mutandi, è cauſſarum numero excludere. Nam quod ait, cauſſam id propriè eſſe, inter quam & actionem læſam morbus intercedit, id de cauſſa proxima verum eſt. Cauſſæ verò antecedentes etiam nocere poſſunt, vt obiecti vitioſi, & erroris externi rationem habent. Et in hoc ipſo morbo dum humores virulenti partibus malignam qualitatem imprimunt, inter ipſos & actionem læſam illa maligna διάθεσις & occulta qualitas intercedit. Ideóque quòd humorem illum, ſeu vaporem venenatum in lue Venerea immediatè actionem lædere putat, falſum niſi humor is erroris externi rationem habeat. Omnes enim actiones læſæ accidunt in lue Venerea, dum inter eas & humorem ſeu vaporem malignum morbus medius intercedit, occultarum primitùm qualitatum.

Lues Venerea non est corpus.

Quod verò negat, virulentiam Veneream eſſe qualitatem, & corpus eam eſſe ſtatuit, primò confundit cauſſam & morbum, deinde non diſtinguit inter qualitatem & ſubiectum eius. Dum enim dicimus luem Veneream, intelligimus vel ipſum morbum, vel eius cauſſam. Si morbum, eſt ille qualitas, vt omnes morbi, nimirum diſpoſitio p.n. partium, & quidem occulta ac maligna qualitas. Si verò ſumitur pro cauſſa luis Venerea, ſeu quæ extrà communicata hunc morbum in lucit, ſeu quæ eſt in corpore, quæ varios morbos ac ſymptomata excitat, & alios inficere poteſt, concedimus, cauſſam iſtam corpus dici poſſe. Verùm obſeruandum, humores illos, ſeu vapores non dici cauſſas, quatenus corpora, ſed quatenus qualitatem occultam & malignam obtinent, quod ipſe Minadous diffiteri non poteſt, dum c. 20. ſcribit, vaporem illum, ſeu ſpiritum, quem virulentiam Veneream appellat, præditum eſſe occultâ qualitate & virtute, è tota illius ſubſtantia pendente, per quam non ſolùm quoſcunque humores corporis, ſed & innumeras eius partes inficere, corrumpere, & ad ſui ſimilitudinem conuertere poteſt. Quæ enim, quæſo, eſt iſta ſimilitudo, ad quam virulentia venerea non ſolùm humores, ſed & partes corporis conuertit, niſi ſit occulta qualitas, quâ vapor ille præditus eſt?

Quòd denique *cap.* 38. virulentiam Veneream ad errorem externum refert, ideo quòd primò lædat operationes, & non ſit de conſtitutione corporis, antea verò negauit, nec morbum eſſe, nec cauſſam morbi, nec ſymptoma: fruſtra res p.n. multiplicat. Non enim dantur plures res p. n. quàm morbus, cauſſa, & ſymptoma. Et omnino virulentia Venerea, vt ille eam deſcribit, ad cauſſas pertinet duplici modo. Vel enim inducit ſimilem in corporis partes diſpoſitionem, vel alios morbos excitat, dum partes arodit & exulcerat. Quòd verò luem Veneream pro cauſſa acceptam dicit eſſe vaporem, ſeu ſpiritum, id rectè accipiendum.

An sit vapor vel spiritus.

Equidem nullo modo negari poteſt, quòd humor etiam ſit, cùm nimirum in concubitu corpori aſſricetur, veſtibúſque adhæreat. Talis tamen eius natura eſt, vt & aliorum contagioſorum humorum, vt licèt in vapores & minima corpuſcula reſoluatur, quodlibet tamen illorum totam eius eſſentiam contineat, alioſque afficiendi vim habeat. Poteſtque hæc res declarari per moſchum, caſtoreum, & ſimilia. Ea enim etſi ſint corpora & quidem humoroſa: talia tamen ſunt, vt, licet in minima corpuſcula reſoluantur, nihilominus integras vires retineant. Eodem modo ſeſe res habet in lue Venerea, & aliis morbis contagioſis, in quibus etſi humor malignus contagioſus in minima corpuſcula reſoluatur: quodlibet tamen illorum eandem eſſentiam & virtutem ac vim alios inficiendi obtinet. Quòd verò humorem illum, & vaporem non cauſſam, ſed errorem externum appellandum eſſe cenſet, in eo etiam fallitur. Error enim externus ad cauſſas pertinet, vnde ſymptomata ob errorem externum orta, dicuntur ſymptomata cauſſæ. Vbi & hoc notandum; Medicos non tantùm cauſſam proximam nomine cauſſæ dignari, ſed & antecedentes, quæ nondum morbum efficiunt. Itaque ubi humores vitioſos fit praua nutritio, etſi illi nondum intemperiem & vitioſam diſpoſitionem partibus impreſſerint. Quòd verò virulentiam Veneream, etiam conſideratam vt vaporem, cauſſam eſſe negat, ideo quòd non mediante morbo, ſed proximè & immediatè actiones lædat: in quod nondum conceſſum eſt, præſupponit, & ita principium petit. Lædit enim hic ſpiritus ſeu vapor ipſam partis ſimilaris conſtitutionem, eíque malignam qualitatem imprimit. Id quod ipſe negare non poteſt, dum, *cap.* 23. ſtatuit, à lue Venerea quidem multas actiones lædi, ſed non omnes in omnibus: læſionem verò functionis naturalis omnibus eſſe communem, & nullum dari, qui lue Venereâ detinetur, qui non laboret aliquo vitio in actionibus naturalibus, atque hinc prouenire omnem illam colluuiem excrementorum, atque inde orta gummata, tumores, puſtulas, dolores, gonorrhœam, vlcera, cariem, & eiuſmodi alia mala: & quidem virulentiam Veneream peculiarem inimicitiam & diſſidium habere cum facultate naturali, ipſique aduerſam eſſe à toto ſuo genere, id eſt, à ſua forma, à facultate ſpecifica, à tota ſubſtantia, ab occulta proprietate. Inimicitiam autem aduerſus facultatem naturalem porrò deſcribit, quòd ſit à natura ſua deſtructiis ſpiritus naturalis; quòd virulentia Venerea habeat qualitates indicibiles, impedientes generationem ſpirituum naturalium, eáſque non manifeſtas, ſed occultas. Cùm autem ad actionem naturalem requiratur anima, temperatura, & calor innatus, ſeu ſpiritus inſitus, & calor influens, rectè porrò concludit, non lædi animam, vapore quæ nullo modo patitur, nec temperiem manifeſtam, vt hactenus probatum, ſed imprimit ſpiritum inſitum, ſeu calidum innatum. Quæ omnia cùm ita rectè dicantur, & virulentia Venerea ſit inimica ſpiritui inſito, & quidem non manifeſtis qualitatibus, ſed à ſua forma à facultate ſpecifica, ab occulta proprietate, quâ non ſolùm humores, ſed & partes ipſas viuentes, & in iis calidum inſitum ad ſui ſimilitudinem permutare conatur, certè qualitas ſimilis maligna partibus inducitur. Quæ vitioſa & maligna qualitas quid, quæſo, aliud eſt, quam morbus occultus & malignus?

Lues Venerea est morbus occultus & venenatus.

Quæ omnia cùm ita ſeſe habeant, rectè concludimus, luem Veneream eſſe morbum occultum & venenatum. Etenim & à cauſſis eiuſdem generis inducitur, & talis affectus immediatè edit, quia ad nullam manifeſtam intemperiem, ſed ſaltem occultam qualitatem referri poſſunt: neque etiam curatur medicamentis manifeſtis qualitatibus agentibus, & intemperies notas corrigentibus, ſed propriis & ſpecificis: id quod omnes Medici

& hodie, & inprimis, qui sub exortum huius morbi vixerunt, testati & cum suo & ægrorum damno experti sunt. Cùm enim vulgarem curandi rationem sequerentur, atque nihil in curando hoc morbo præstarent, despectui multis esse cœperunt, donec Hispani Medici ex Indiis allata medicamenta monstrarent, & audaces Chirurgi ad hydrargyrum accederent.

Subiectum luis Venereæ quodnam. *Non pudenda.*

Verùm vt hæc omnia clariora fiant quodnam subiectum huius morbi sit, inquirendum, de quo Medici dissentiunt. Nonnulli pudenda primario affici existimarunt. Per has enim partes plerumque ex impuro concubitu hoc malum concipitur, & morbi huius vestigia, nisi perfectè curetur, in primis circa pudenda apparent, glans facile in Venere excoriatur, caro callosa sæpe longo tempore perdurat, accedit gonorrhœa, bubones in inguinibus erumpunt. Verùm etsi negari non possit, à pudendis sæpe huius mali originem esse, & præcipuè sese eo loci prodere: tamen non semper id accidit, sed per oscula etiam sudores, amplexus, vestes, idem morbus contrahi potest, imò etiam infantes per lac, quod à nutrice sugunt, infici possunt. Et qui hoc modo inficiuntur, iis in pudendis non apparet.

Non Cutis.

Nonnulli, vt Leonicenus, cutem subiectum huius mali esse, vt in scabie, lichene, & similibus affectibus statuunt. Verùm non semper sola cutis afficitur, sed & aliæ partes, pudenda, fauces, ossa, quæ cariosa fiunt, imò interdum etiam partes internæ.

Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 3.* triplex subiectum statuit, aliud in principio, aliud in medio, aliud in affectu confirmato. In principio statuit affici spiritum naturalem, seu partem massæ sanguineæ vaporosam. Deinde ichores & humores excrementitios, tandem alimentarios: in progressu autem morbi humores adustos; ea partibus ventriculum & hepar, atque inde chylificationem & sanguificationem lædi: in antiquo autem malo subiectum esse humores pituitosos, ex partibus autem laborare similares, ossa, neruos, & membranosa corporis. Verùm libenter concedimus, prout malum vel recens, vel antiquum est, ita etiam nunc plures, nunc pauciores partes occupari & corrumpi, sicut nec hoc imus inficias, humores excrementitios facilius corrumpi, quàm alimentarios, cùm natura vtiles humores semper magis tueatur, quàm excrementitios, in quos, sine discrimine ferè, facilè hæc lues sese diffundit. Verùm enimverò non quæstio hic est, quid à virulentia ista infici possit, sed hoc quæritur; Quid morbi huius, quem adesse demonstrauimus, subiectum sit. Vt enim in febribus putridis etiam spiritus & humores incalescunt, nec tamen febris subiectum sunt: ita quoque, etsi humoribus etiam è virulentia Venerea qualitas maligna imprimatur: tamen ij subiectum morbi non sunt, sed solùm partes viuentes, ex quibus quænam subiectum huius morbi sit, quæritur. Quod dum nunc hepar & ventriculum, nunc partes similares morbi huius subiectum esse statuit, in eo sibi non constat. Siue enim recens, siue antiquus morbus sit, subiectum idem est.

Non partes spermaticæ.

Fuerunt quoque nonnulli alij, qui partes spermaticas dictas, neruosas ac membranosas huius morbi subiectum esse statuerunt. Verùm non solùm membranosæ & neruosæ partes, sed & carnosæ in hoc morbo afficiuntur.

An hepar.

Alij hepar primarium huius morbi subiectum esse statuunt. Et hæc sententia maximè veritati consentanea est. Verùm cùm & aliæ plures partes afficiantur, commodè explicanda est, vt mox dicetur.

An omnes partes.

Aurelius Minadous, *de Virul. Vener. cap. 34.* primò hoc præsupponit, nullum membrum esse peculiare in corpore nostro, quod perpetuò in virulentia Venerea sit affectum; quod suo modo verum est, dum nunc hæc nunc illa pars afficitur. Deinde statuit, hanc virulentiam aduersari primò actionibus naturalibus, vel potiùs earundem facultatibus: quæ naturalis potentia cùm sit in omnibus membris, etiam virulentiam Veneream non vni in specie parti esse aduersam, sed omnibus quibus illa inest. Addit & hoc tertium, quòd illa virtus naturalis, partibus naturalibus insita, opera sua exsequatur sine influxu, & nulla detur facultas naturalis influens, sicut datur animalis influens. Secundò in specie eos refutat, qui hepar primum & perpetuum huius morbi subiectum esse statuunt. Etenim, ait, accidere potest, vt quis post impurum congressum statim exulcerationem pudendorum patiatur, quem certè nemo negabit lue Venereâ affectum, cùm tamen in eo, hepar nondum laboret. Eadem ratio est de aliis partibus, quæ primò per contagium afficiuntur. Imò statuit, parte vna externâ infecta posse humores in corpore infici sine læsione hepatis. Interim hoc negare non potest, quòd lues hæc propriissimè & potissimùm pareat, cùm hepar afficitur; cùm hepatis operationes toti corpori sint necessariæ. Idem, *cap. 4.* etiam probare conatur, quod hepar non sit subiectum luis Venereæ. Cùm, inquit, facies sit index & speculum probatissimum internorum corporis affectuum maximè tamen hepatis affectus in ea relucent. Si ergo perpetuò hepar in lue Venerea afficeretur, etiam color faciei vitiosus appareret semper, quod tamen experientiâ falsum deprehendimus. Vidimus enim & mares & fœminas hac inquinatas, quibus tamen color faciei floridus fuit, & lues in pudendis hæsit. Deinde putat, quòd ex congressu Venereo possint affici primùm pudenda atque inde labem serpere per venas, per spiritus ad reliquas corporis partes, & prout vna pars quàm alia magis apta est, & disposita ad recipiendam infectionem, ita nunc hanc, nunc illam, non verò hepar semper infici.

Autoris sententia.

Ex hac controuersia vt nos expediamus; primò ex actionibus quænam pars afficiatur, & quæ facultas laboret, inquirendum. Etsi verò variæ actiones in lue Venerea læduntur: tamen non omnes in notitiam primi & proprij subiecti nos deducere possunt. Accidit quidem interdum, vt dolores in capite, circa musculos & ossa percipiantur, sed id non est perpetuum. In sensibus quoque externis & internis quandoque læsio accidit, sed tamen & hoc rarum est. Nonnunquam putridi vapores accenduntur, & hinc febris excitatur, quæ nonnullis Gallica appellatur: sed & hoc rarò euenit. Eodem modo sese res habet, in aliis morbis ac symptomatibus. Vna actio læsa est, quæ communis est omnibus, qui lue Venereâ laborant, nimirum nutritio vitiosa. Hinc videmus, iis qui hoc morbo detinentur, colorem corporis mutari & fœdari, cùmque fieri nunc nigrum, nunc plumbeum, nunc liuidum. Excitantur passim in corpore varia tumorum ac tuberculorum genera, vlcera item, ossa fiunt cariosa, capilli defluunt, quæ omnia à vitiosa nutritione accidunt. E quibus concludimus, luem Veneream esse primariè inimicam facultati naturali.

Lues Venerea est facultati naturali inimica.

Non verò mirum est, facultati naturali solùm hoc venenum esse aduersum, cùm dentur & alia venena, quæ aliis facultatibus sunt inimica. Ita pestilens venenum & alia plurima cordi, cantharides vesicæ, solanum maniacum & opium facultati animali sunt inimica.

Vnde, vt rem paucis concludamus, potest quidem lues ista per vnum membrum contrahi: si tamen in plura ex vno diffundatur, id fit, quia hepar infectum est. Quia tamen venenum hoc cum facultate naturali inimicitiam in primis habet, eius verò seu fons, seu primaria sedes est hepar, illud etiam à virulentia hac primariò infestatur, & per id eæ, quæ partes hanc labem contrahunt. Ideóque cùm, quod obiicit Minadous, faciei interdum color floridus est, malum hepati nondum communicatum est, sed in pudendis, quæ primò infecta sunt, adhuc hæret. Et virulentiæ huius nunc maior, nunc minor est vis, vnde etiam nunc citiùs, nunc tardiùs hepati communicatur. Præterea lues hæc non in primis qualitatibus consistit, sed in occultis, vnde non mirum, malignitatem illam in sanguine, ad speciem etiam bono, consistere posse. Verùm ista omnia adhuc clariora è caussarum inuestigatione fient.

CAPVT IV.

De Caussis.

DE caussis autem huius morbi duo explicanda sunt. Primum est, quomodo hodie lues Venerea contrahatur. Alterum, quæ eius, vbi primum innotuit, origo fuerit. Hodie quidem non aliter hoc malum contrahi, quàm per contagium, omnémque luem Veneream contagiosam esse, manifestum puto.

Lues Venerea saltem per contagium contrahitur. *An semper sit côtagiosa?*

Hercules Saxonia, *lib. de lue Vener. cap. 1.* statuit, non omnem luem Veneream esse contagiosam, & plerumque minùs esse contagiosam vetustam ac confirmatam, quàm recentem & mediam, luémque Veneream, quæ tophis sese prodit, non esse contagiosam. Idque probare conatur, primò, ratione, quia contagium in excremento mobili & calido est repositum, quando verò ex parte affecta nihil exspirat, quod possit alteri communicari, affectus etiam contagiosus non est, & propterea, quia in tophis tale excrementum non continetur, vel si continetur, ad genitalia non transfertur, tum morbus iste non erit contagiosus. Deinde experientiâ. Scribit enim, quòd Nobilis quidam Patauinus, qui vigesies ferè ligno Indico accepto, & ter inunctus hydrargyrò nunquam sanari potuit, etsi cum virginibus consuetudinem haberet, eas nunquam infecerit: & ex Antonio Musa refert, quendam, qui habebat vxorem laborantem lue Venereâ circa mammas, nunquam luem Veneream contraxisse.

Verùm hîc Saxoniæ assentiri non possumus, sed omnem luem Veneream suo modo contagiosam esse statuimus. Quod verò contrà obiicit experientiam non sequitur, quòd si quis lue Venereâ laborans alium non inficit actu; morbus ipse non sit contagiosus. Nam vt effectus aliquis sequatur, & agens est necessarium, & patiens dispositum requiritur. Hinc videmus, multos cum peste laborantibus conuersari, & non infici. Non tamen licet inde concludere, quòd pestis illa non fuerit contagiosa. Et Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 22.* refert, duodecim scholares cum vna meretrice rem habuisse, ex his tamen tantùm tres infectos fuisse. Et ipse Saxonia solutionem huius argumenti suppeditat, dum scribit, morbum hunc non esse contagiosum, si ex parte affecta nihil exspirat, quod alteri communicetur, quod in callis & tophis accidere potest; aut si, quod exspirat, ab altero non excipiatur. Itaque etsi quis vlcus habeat in capite, vel tophũ in crure, partes verò genitales sint salux, non necessariò aliam concubitu infici. Quod verò docet, luem Veneream inueteratam esse minùs contagiosam quàm recentem vel mediam, suo modo concedi potest, & ex eo ipso colligere licet, luem Veneream non solùm esse caussam, sed etiam morbum. Cùm enim per caussam seu contagium hic morbus communicetur, fieri potest, vt caussa maximâ ex parte sit sublata, quod procul dubio in illa

accidit

accidit, qui toties decocto ligni Indici usus, & ter inunctus est. Et tales omnino, si nimirum morbus quidem adsit, sed sudationibus & inunctionibus humores corrupti maxima ex parte euacuati sunt, non ita contagiosi sunt, ac ij qui nuper hoc malo fuere infecti, in quibus nondum humores illi maligni sunt euacuati.

Itaque concludendum est, non semper certis de caussis, qui hac lue laborant, alios inficere: tamen hoc malo hodie neminem corripi, nisi qui per contagium ab alio fuerit infectus, & ita solùm per contagium hodie hoc malum propagari.

Luis Venereæ prima origo. Quomodo autem, & quibus à caussis morbus hic ubi primum in Europa innotuit, excitatus sit, diuersæ autorum sunt sententiæ; & cùm illi ipsi, qui sub exortum primus morbi vixerunt, hac in re conuenire non potuerint, multò minùs nos, qui ab illo tempore iam ultra seculum remoti sumus, eos conciliare poterimus. Itaque eorum opiniones saltem recensebimus.

An fuerit primò epidemius morbus. Dominic. Leonicenus & Fracastorius, ut & alij quidam, in ea fuerunt sententia, morbum hunc sub primum exortum fuisse epidemium, & à caussa communi profectum; cùm sub primum eius initium pueri, iuuenes, senes, puellæ, mulieres inficerentur, & ut Hieron. Fracastorius, *de morb. Gall. cap. 7.* scribit, etsi maxima mortalium pars morbum hunc contagione contraxerit, obseruatum sit, innumeros alios sine ulla contagione per se infectos, morbum hunc perpessos fuisse. Impossibile præterea putat Fracastorius, tam paruo tempore contagionem, quæ per se segnis est, nec concipitur facilè, tot terras peragrare potuisse, ab una classe Hispanorum primò delatam; quando constat, aut eodem tempore, aut ferè eodem, & in Hispania & in Gallia, Italia & Germania, & tota ferè Scythia visum fuisse. Quæ si ita sese habent, caussa nulla est, cur morbum hunc primò epidemium fuisse non concedamus. Hoc tamen me dubium habet, quòd nullus Medicus Germanorum, aut vicinorum locorum annotauit, quòd circa illud tempus, quo in Italia hic morbus innotuit, etiam in Germania notus fuerit; cùm tamen sudorem Anglicum, morbum Vngaricum & similes morbos, nouiter ortos diligentissimè descripserint.

Quæ autem eius morbi epidemij, si talis fuit, caussa fuerit, illi ipsi autores diuersas opiniones habent. Equidem in eo consentiunt, ab aëris vitio originem habuisse: unde autem aër vitium illud contraxerit, in eo dissentiunt. Nonnulli in ea fuerunt opinione, ex magna Tyberis & aliorum fluminum inundatione, quæ tempore Adriani VI. Pontificis Romani accidit, hunc morbum originem habuisse. Æstate enim sequente, ex illa colluuie & sordibus ab aquis relictis aërem putredine infectum fuisse, atque inde hunc morbum profectum fuisse putant. Verum enim verò illi quarum exundationi malum hoc imputari non potest cùm illud Romæ potissimum acciderit, morbus verò hic ad Neapolim primò innotuerit. Deinde exundationes aquarum pestilentes potiùs morbos excitare solent, acciderùntque tales exundationes antè etiam sæpius, neque tamen talis morbus antea inde excitatus est.

Probabiliùs alij, si morbus hic primùm fuit epidemius, caussam in astra referunt, scribitque hac de re Fracastorius, *lib. 1. de morb. contag. c. 12.* quòd mirum uideri non debeat nouos atque insolentes morbos certis temporibus apparere, idque exemplis & historijs uariorum morborum probat. Et ut alios taceamus, nostrorum memoria grassata febris illa sunt maligna, quæ sudoris Anglici nomine vulgò nota est, qualem in nulla historia antè legimus. Quapropter mirum esse non putat, si & Gallicus morbus non prius cognitus in nostro orbe per multa secula, nunc primùm eruperit. *Veniunt, inquit, & aliæ ægritudines nouæ insuetaque, cum tempus fert; sicut & Mentagra apud antiquos, quæ postea amplius uisa non est. Hic idem morbus interibit, & extinguetur, mox etiam & nepotibus nostris rursus uidendus renascetur, quemadmodum & ætatibus præteritis uisum à maioribus nostris fuisse, credendum est: de quo non pauca indicia etiamnum sunt. Tonsor quidam amicus noster, libellum habebat experimentorum quorundam, antiquum satis, inter quæ unum inter alia scriptum erat, cui titulus erat: Ad scabiem crassam, quæ cum doloribus iuncturarum accidit. Is ergò cùm primùm recrudescimus esset morbus, medicamentis, consuluit Medicos quosdam, num uti eo medicamento deberet in noua illa contagione, quam per scabiem crassam significari existimabat: Medici autem inspecto medicamine, acriter prohibuere, quòd ex argento uiuo constaret, & sulphure. Felix ursi Medicos illos consuluisset, incredibili quæstu diues futurus. Paruit autem, nec experiri ausus est medicamentum, quod demum expertus, neque optimum agnoscens, ualde indoluit, quòd serò eo usus fuisset, quæstum iam per alios sibi abrepto.* Hæc Fracastorius.

Caussam verò huius nouiter exorti morbi in coniunctionem Saturni, Martis & Iouis, quæ eo tempore accidit, refert. Alij anno 1483. Ibid. Octob. h. 2. pom. statuunt, factam esse coniunctionem Martis, Iouis, Solis & Mercurij in ♎, in domo octaua, quæ est domus ægritudinis, Iouémque fuisse combustum, ac præterea eodem anno Cal. IXbris, in eadem domo & signo factam esse, coniunctionem Martis & Veneris, item Iouis & Veneris. Alij, ut Nicolaus Massa, *de morb. Gall. cap. 6.* morbum istum in coniunctionem Saturni, Martis & Veneris, quæ sub exortum huius morbi in Scorpio acciderit, retulerunt. Verùm ut non impossibile est, certas astrorum configurationes morbos quosdam inducere: ita nemo facilè huius morbi, si epidemius fuit, caussam specificam reddere potuit. Equidem astrorum effectus omnes boni & benigni sunt, nihilque mali per se ab ijs proficiscitur: per accidens tamen fieri potest, dum aërem & corpora hominum hoc vel illo modo alterant, ut malos affectus producere possint, cùm suo modo & generationis & corruptionis rerum naturalium autores sint; quòd verò hunc morbum in specie producere potuerint, nondum explicatum puto. Sperauit quidem Fracastorius iam suo tempore, morbi huius senium adesse, eùmque paulo post cessaturum, *alleg. loc.* tum in *Syphil.* de his versibus:

Namque uiterum cum fata dabunt, labentibus annis
Tempus erit, dum nocte atra sopita iacebit
Interitu ——.

Verùm spes illa ipsum fefellit, cùm iam ultra 140. annos durauerit, nihilque etiam, ut plurimi existimant, de malitia illa remiserit.

Alij contrà hunc morbum non fuisse epidemium, sed sporadicum & contagiosum existimant. Et primò quidem id multos mouet, quòd ad hæc usque tempora durauit; cùm morbi epidemij, qui astrorum influxu excitari fuerunt, paulo post cessauerint. Ideóque hunc morbum, cùm iam ultra 140. annos durauerit, pro epidemio habendum non censent. Nisi forsan hæc in hoc morbo durationis ratio dari possit, quod contagium huius morbi non vitatur, ut pestilentiæ. Nam si alicubi pestis grassari incipit, omnes, quantum possunt & licet, conuersationem cum ægris fugiunt, omnemque supellectilem infectam auersantur; imò in Italia, si pestis in Germania, vel vicinis regionibus alijs grassari incipit, omnes vias publicas intercludunt, peregrinósque omnes suspectos aditu Italiæ excludunt. At plurimi scientes & volentes cum scortis suspectis rem habent; & lupanaria publica meretricibus infectis plena tolerantur. Ideóque si ea diligentia & curiositas, quæ in nonnullis locis tempore pestilentiæ adhibentur, in infectis & suspectis, à consortio aliorum excludendis etiam in vaga illa Venere coërcenda adhiberentur, forsan & hic morbus, quamvis contagiosus, exstirpari posset.

Luis Venereæ quomodo in Europam inuecta sit. Iidem tamen, qui morbum hunc non epidemium, sed sporadicum contagiosum esse existimant, rursum de eius origine in varias sententias abeunt. Fuerunt enim quidam in ea opinione, quòd primùm Valentiæ in Hispania Tarraconensi ortum habuerit, ubi quidam elephantiasi laborans noctem à nobili meretrice quinquaginta aureis emerit, eamque infecerit, atque inde factum fuerit, ut alij, qui cum eadem rem habuerint, inficerentur, atque ita breui tempore malum in plurimos disseminatum fuerit. Verùm alia elephantiasis, alia luis Venereæ idea est; & propterea elephantiacus morbum hunc excitare non potuit.

Alij hunc morbum ex India primùm ab Hispanis in Gallicum exercitum ad Neapolim delatum esse putant, qui hunc morbum in India epidemium esse asserunt, de quo suprà *cap. 2.* dictum. Quam ob caussam verò in India quibusdam regionibus epidemius sit, an aëris, vel aquarum, vel victus vitio; nondum ab Historicis explicatum.

L. Fierauantj de lue Venerea opinio. Leonhardus Fiorauanti, famosus suo tempore in Italia Empiricus, peculiarem de huius morbi origine habet opinionem, quam apud nullum alium scriptorem reperi. Is enim in libro, Italico idiomate scripto, cui titulus, *Capricci medicinali di M. Leonardo Fiorauanti, Libri tre*, ita de origine huius morbi cùm apud Indos, tùm in exercitu Gallico apud Neapolim, *lib. 1. c. 26.* scribit: Cum, *inquit*, inter Gallos & Hispanos ad Neapolim bellum esset, & magna annonæ, & præcipue carnium esset penuria, male feriati illi mercatores, qui victum castris aduehunt, clam cadauera mortuorum militum in varia ciborum & obsoniorum genera apparauerunt, eáque ubique exercitui vendiderint, quas carnes cum inscij satis longo tempore comedissent, plerique hoc morbo correpti, & plem pustularum & dolorum euaserunt, plurimis etiam capilli deciderunt. Rémque ita se habere, se cognouisse scribit è quodam Paschali Gibilotto Neapolitano, homine sene, & 98. annorum, qui sibi retulerit, tempore, quo Iohannes, filius Renati, Ducis Andegauensis, bellum gessit contra Alphonsum, Regem Neapolitanum, circa annum 1456. sese sæpius à patre suo audiuisse, qui fuerat eiusmodi mercator in exercitu Regis Alphonsi, quòd in ciborum defectu & penuria milites utrinque ex esu humanarum carnium, quas longo tempore comedere, hunc morbum contraxerint. Additque idem Fiorauanti, se, ut certior hac de re fieret, suem in domo sua aluisse, eiusque cibis omnibus aliquid de carne porcina admiscuisse, atque intra paucos dies sui setas & pilos decidisse, eámque pustularum plenam euasisse. Deinde se canem per duos menses sola carne canum aluisse, qui postea plenus dolorum & pustularum euaserit, pilósque amiserit. E quibus experimentis concludit, quòd omne animal si suæ speciei carnibus alatur, morbo hoc qui hodie Gallicus appellatur, corripiatur. Atque hanc ipsam caussam esse putat, quòd Indiæ hic morbus epidemius sit, utpote in qua Anthropophagi carnibus humanis vescuntur.

Verùm enimuerò miror, tot Italos & Gallos, qui de morbo hoc scripserunt, caussæ huius nullam mentionem fecisse. Neque etiam relatio illius senis Neapolitani tempori quadrare videtur. Etenim morbus iste non innotuit anno 1456. quo tempore Ioannes, Renati Ducis Andegauensis filius, contra Alphonsum, Regem Neapolitanum bellum gessit, sed in bello, quod Carolus VIII. Galliæ Rex cum Alphonso, Neapolitano Rege, gessit circa annum 1493. vel 94. Deinde fit, ut si animal suæ

generis animalium carnibus nutriatur, pustulis & doloribus corripiatur, & pilorum casum patiatur: tamen quæstio adhuc esset, an morbus ille sit ipsissima lues Venerea, talisque, qui per contagium & præcipuè Venerem, in alios transferri possit. Neque enim luis Venereæ essentia in pustulis, & pilorum casu consistit, sed in occulta malignitate, quâ ipsa etiam vlcera ab aliis vlceribus differunt. Cuilibet tamen promptum est, id quod Fioravanti expertus est, experiri. Et si res experientiâ confirmaretur, vt si animal sui generis carnibus nutriatur, luem hanc contrahat, inde ratio reddi posset, cur Indiæ populis morbus hic sit endemius, nimirum quòd eius incolæ carnibus humanis vescuntur, etsi & hic dubium occurrat. Neque enim omnes Indiæ populi Antropophagi sunt, ideóque ex historiis Indicis inquirendum esset, an apud Antropophagos solùm, an etiam alios Indiæ populos hic morbus endemius sit.

Andr. Cæsalpinus.

Andreas Cæsalpinus, *lib. 4. de morb. cap. 3.* scribit, se habere aliam historiam originis huius morbi, ab iis sibi traditam, qui interfuerunt, à milite nimirum Aretino, qui in eo bello militarit. Is referebat, oppidum in monte Vesuuio, quod Summa dicitur, vbi copia est vini generosi, quod Græcum appellatur, clam noctu ab Hispanis derelictum, obsidentibus Gallis, sed vino infecto, admixto sanguine, quem extraxerant ex iis, qui in hospitali S. Lazari laborabant. Ingressos enim Gallos, cùm se vino eo expleuissent, cœpisse laborare morbis ac symptomatibus elephantiasin referentibus. Sed si hoc verum esset, potius elephantiasis, quam lues Venerea hoc modo excitata fuisse.

Aurel. Minados.

Aurelius Minadous, *de virul. Vener. cap. 39.* peculiarem proponit opinionem, statuitque, virulentiam hanc ex impurissimarum meretricum fœdissimæ vteris primùm erupisse, idque eâdem caussa, quia nemo, qui purè vixerit, aut quicum pura sit conuersatus, ab hac lue corripiatur. Prouenisse verò hanc luem primò putat, cùm fœminæ impurissimæ redditæ sunt, quando variam seminum commistionem admiserunt. Sicut enim, loquit, vnus cibus sano ventriculo sanitatis caussa est: varietas verò ciborum ventriculum premit, & acidam, nidorosámque cruditatem parit, excrementáque passim congerit: ita vnicum semen vni vtero tantùm familiare ac sanum est, fœcunditatémque promouet; contra multitudo ac varietas seminum vterum ita afficit, vt praua, imò pessima excrementa sui corruptione producat, & ex sordida illa substantia fiat explicatu difficilis corruptio, aut putredo, quæ excrementa tam venefica gigaat. Cum verò facilè intelligere potuerit, vagas illas libidines non solùm in bello ad Neapolim gesto, sed & iam olim, quando Romæ publica lupanaria fuerunt, viguisse, neque talem morbum excitatum fuisse, ille suam sententiam non de quibuslibet mulieribus, sed solùm Indicis accipi vult. Illas enim mediantibus cœlo, aëre, aquis, & locis illis, ex peculiari victus forma contraxisse hoc venenum, quod postea per Columbum & exercitum Hispanicum in Galliam, & hinc totum in orbem dissenünatum sit.

Verùm enimuerò etsi negandum non sit, corpus in diuersis regionibus diuersam esse constitutionem & temperiem, me in historiis nauigationum legisse, quòd, cùm Europei quidam Æthiopicas quasdam puellas in littore maris ludentes offendissent atque eas compressissent, statim aliqui illorum mortui sint; tamen quomodo res sese in America habeat vlteriore inquisitione dignum. Et si quod tale vitium est in mulieribus id non tam ex diuersorum seminum commistione fieri probabile est, sed potius, vt plurimi autores referunt, ex eo, quòd siquis in India cum muliere menstruo laborante rem habeat, isto morbo corripiatur. Id enim cùm vbique non salubre, & propterea etiam peculiariter & seuere Iudæis à Deo in sacris literis prohibitum sit, potest peculiariter in India nocere.

Lues Venerea saltem per contagium contrahitur.

His ergo missis hoc quod ab omnibus conceditur, retinemus, morbum hunc hodie non contrahi aliter, nisi per contagium, & imprimis concubitum cum infectis: vnde meritò Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* eas fœminas falsè irridet, quæ, cum lue Venerea laborarent, nihilominus se castas venditabant, & ex aquæ benedictæ infectæ aspersione hunc morbum se contraxisse, dicebant.

Contagium in lue Venerea quot modis contrahatur.

Lues Venerea est hæreditaria.

Contagium autem hoc, quo vnicè hodie hunc morbum disseminari diximus, varijs modis concipitur. Aliquando enim cum semine & sanguine menstruo à parentibus in fœtum transfertur, & morbus fit hæreditarius. Cùm enim sanguis, è quo semē generatur, infectus & vitiosus est, simile & morbidum semen generatur; sanguis etiam maternus impurus quo fœtus alitur, eum inquinat, quæ labes postea in lucem editis citiùs vel tardiùs sese exserit, pro maiore vel minore virulentiæ illius potentiâ. Quem equidem originis huius morbi modum si quis per contagium propriè fieri negare velit, quòd non fiat per duorum corporum, scilicet sani & ægri contactum, id per me liceat: is tamen hoc nouerit, quòd tum malignitas illa in corpore infantis non generatur, sed ab infectis parentibus per semen vel sanguinem maternum soboli communicatur.

In lucem verò editis idem malum duobus modis contrahi potest. Primus est, cùm nutrimento & lacte à nutricibus impuris malum infantibus communicatur. Qui quidem modus omnium potentissimus est. Cùm enim lac suctum mutetur in sanguinem, isque totius corporis nutrimentum fit, virus hoc modo in totum corpus dispergitur, eique penitissimè sese inserit, & propterea rarò, & nonnisi difficulter curantur hoc modo infecti.

An ad distans inficere possit.

Alter modus est per contagium ita propriè & in specie dictum. Vbi primò quæritur: An etiam ad distans contagium in lue Venerea detur, ita vt siquis nec infectum, nec fomitem contagium in se continentem, corpore suo contigerit, lue Venereâ nihilominus infici possit. Equidem nullum exemplum huius rei datur, nisi quòd Manardus, *lib. 7. epist. 3.* docet, atque etiam alij quidam affirmant, dari ophthalmiam Gallicam. Verùm cùm ophthalmia alias sæpius sit contagiosa, non mirum est, si quis cum ægro ophthalmia Gallica laborante conuersetur, eiúsque oculos attentè inspiciat, illum quoque talem ophthalmiam posse contrahere. Hoc tamen concedi non potest, quòd sicut pestilens per aërem ad loca dissita ad alios transferri potest, ita etiam lues Venerea communicari possit. Experientia enim quotidiana testatur, Medicos, & alios multos cum infectis hac lue familiariter conuersari, nec tamen ab iis infici.

Quomodo lues Venerea contrahatur.

Ergo potissimùm per contactum hoc malum contrahitur, & quidem frequentissimè per coitum Venereum, cùm partibus genitalibus nudis mollibus & laxis virulentia illa ab alterius infecti partibus genitalibus communicatur. Quo modo ex India primum à militibus Hispanis, ab Indicis mulieribus, morbo hoc laborantibus, infectis, luem hanc in Italiam delatam, in Gallorum castra disseminatam, & hinc in totam Europam sparsam esse, Medicorum plurimorum opinio est, vt supra diximus. Et quamvis nonnulli; vt modò diximus, qui morbo hoc infecti sunt, caussam hanc se amoliri cupiunt: tamen multi, si non castè, tamen cautè viuunt, & non hac caussa, quod paulò suprà dicebam, Gabriel Fallopius, *de morb. Gall. cap. 13.* irridet quasdam castas, quæ se venditabant, matronas, quæ ex aspersione aquæ benedictæ inquinatæ se hunc morbum contraxisse dicebant. Qui hoc credit, credat & illud, quod Auerroës, 2. *collect. c. 10.* scribit, fœminam in balneo grauidam factam ex semine, quod mali homines ibi proiecerant, aut cum Vallesio corrigat *aph. 36. lib. 6.* ideo quia multi Monachi podagrâ laborarūt sine vsum Veneris.

Viri per coitū à fœminis quomodo inficiantur. Fœmina à viris.

Et quidem viri à fœminis infectis hoc malum contrahunt, quia in Venere propter spirituum concursum, & per motum, vtero calefacto, vapores ex malignis humoribus in vtero eleuantur, qui à membro virili raræ constitutionis absorbentur, & in venas recipiuntur. Vir verò infectus sanam mulierem inficere potest, vel per membrum virile, si id infectum & exulceratum habeat, vel per semen, etsi membrum virile vlceratum non sit, vel vtroque modo. Quanquam enim semen in viris non semper planè corruptum est, cùm videamus multos viros infectos hac lue generare salteratum tamen, & infectum est, vnde non solùm soboles hanc luem contrahit, sed & fœmina infici potest.

Alij contagij modi.

Etsi verò frequentissimè per coitum Venereum hoc malum contrahatur: tamen & aliis modis in alios contagione deriuari potest, nimirum per sudores, si quis cum lue Venereâ laborante in eodem lecto dormiat, eiúsque sudore madescat; deinde per sordes & excrementa, seu ex vlceribus effusa, & linteis, lectis, vel indusiis & vestibus inhærentia, si quis in iis cubet, vel ea induat. Potest & per sputum & saliuam idem morbus communicari, quomodo amatores osculis meretricum hoc morbo laborantium, & infantes à nutricibus inficiuntur, vel si quis è poculo bibat, vel cochleari sorbeat, quo paulo antè hoc morbo laborans vsus est. Infantes & alio præterea modo infici possunt, si nimirum mammas nutricis impuræ ore tangant, & quidem duplici ratione, vel quia lac infectum & virulentum sugunt, vt antea dictum, vel quia mammæ & papillæ nutricis exulceratæ sunt. Contra nutrices ab infectis infantibus infici possunt, potissimùm, si aphthis illi malignis, aut oris aliquo vlcere laborant. Mammarum enim papillæ, dum ab infantibus suguntur, calefiunt, earúmque pori magis aperiuntur, vnde virulentiam istam facilius imbibunt.

Halitu verò, vt antea etiam dictum, nemo facilè inficitur, & sine periculo in eodem contubernio cum infectis versari licet, neque Chirurgi & Medici, qui luem Veneream curant, & quotidie cum ægris conuersantur, inficiuntur. Et si per inspirationem & ad distans lues Venerea esset contagiosa, totus orbis iam esset Gallicus, & morbus magis esset quam epidemius, vt quidam scribit. Si quis tamen in lecto cum infecto dormiat, vt halitum eius è propinquo haurire possit, ei immunitationem ab hoc malo polliceri nolim, cùm sciam, vxores à viris phthisi laborantibus infectas, & postea mortuas fuisse.

Virulentia Venerea quomodo in corpus penetret.

Contagium hoc vbi in corpus receptum est, in partibus, in quibus primùm receptum fuit, non hæret, sed aliorum venenorum more in penitiores corporis partes penetrat. Et quidem sæpè mox, atque intra paucos dies sese prodit interdum diu latet, scribitque Fernelius, *de abdit. rer. causs. lib. 2. cap. 16.* recurrere interdum & reuiuiscere post trigesimum annum, tantóque interuallo morbi fomitem quasi sopitum delitescere, & nihilominùs qui omnis mali expertes, seséque prorsus sanos putant, alias cumquibus concumbunt contaminare, prolémque gignere cā lue correptam. Idem Ioh. Philippus Ingrassias testatus est. Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 11.* refert se curasse virum illustrissimum, cui tophi morbi Gallici prouenerunt anno vigesimo quinto ab accepta lue.

Quæ partes præcipuè afficiantur.

Quas verò præcipuè partes petat hæc virulentia, autores dissentire, suprà, vbi de subiecto actum, diximus. Plurimi quidem membranis potissimùm virulentiam hanc aduersam esse statuunt ideò, quia dolores circa periostia maximè, & partes externas,

vbi

vbi plures membranæ sunt, in capite, tibiis, brachiis, sterno exoriuntur, atque in iis, periostitis erosis, tophi excitantur. Verùm non solùm partes membranosæ laborant, sed & aliæ, vt bubones, tumores, vlcera in variis partibus, ossium caries, pilorum defluuium, gonorrhoea testantur. Et propterea communius subiectum quærendum: quod supra hepar, & partes similares nutritioni dicatas, & cum hepate consentientes, esse diximus. Postquam enim contagium illud ad hepar vsque penetrauit, (etsi interim & vicinas partes ei, per quam contagium exceptum est, inquinare possit) eique malignam dispositionem impressit, sanguificatio læditur, & ipsi sanguini, qui in hepate generatur, maligna qualitas imprimitur, atque ita cum sanguine humores maligni generantur, qui cùm naturæ molesti sint, ad ambitum corporis protruduntur, atque ita non tantùm dolores in membranis, sed & in aliis partibus varij morbi ac symptomata excitantur. Et cùm nec ossa immunia sint, sed ipsa sæpe carie afficiantur, non mirum est etiam periostia vicina affici, & dolores acerbissimos excitari.

Modus generationis luis Venereæ. Ex quibus omnibus, qui sit generationis huius morbi modus, facilè patet, nimirum vbi contagium hoc luis huius siue per semen & sanguinem parentum, siue per lactis infecti suctionem, siue per coitum, siue per saliuam, siue per cibum & potum, siue per vestes & linteamina corporis sani parti cuicunque etiam, ab alio, morbo Venereo laborante, communicatum fuerit, primò pars, quæ contagionem accepit, inficitur, & læditur; hinc per eam malum in venas serpit, & per eas ad hepar penetrat; quod vbi prauam dispositionem induit, & morbum malignum contraxit, sanguinem vitiosum, luis Venereæ semina in se continentem generat, quæ cùm corpori sit inimica, à facultate expultrice à partibus nobilioribus ad ambitum corporis pellitur, atque inde nutritio in toto corpore læditur, vnde maculæ, tumores, & tubercula varia, vlcera, pilorum defluuium, dolores, atque alia mala excitantur.

Luis Venereæ definitio. Tandem ex istis omnibus, quæ hactenus de Natura & caussis luis Venereæ dicta sunt, hanc huius luis definitionem constituimus: *Lues Venerea est morbus occultus, & peculiariter malignus, contagione inductus, & contagiosus, hepati & facultati nutrienti in primis aduersus, & propterea nutritione in toto corpore læsâ, varios morbos ac symptomata excitans.*

CAPVT V.

De Differentiis.

1. A Nonnullis quidem plurimæ differentiæ huius morbi, & quidem à Brassauola, 234. recensentur; sed multæ inter eas inutiles. Maximè necessariæ & vtiles sunt hæ. Primò, ipsam morbi essentiam quod attinet, cùm ea sit ignota, etiam ab ea per se nullam petere possumus differentiam. Quia tamen actiuitas ab essentia ista & occulta qualitate pendet, hæ differentiæ inde petuntur, quòd nunc maior, nunc minor actiuitas est huius morbi. Et obseruarunt Medici, aliquando post coitum impurum statim superuenisse symptomata Gallica, eáque mitiora, & paulo post cessasse etiam, sine vllo remedio adhibito: interdum verò statim grauissima symptomata superuenisse, & malum pertinax fuisse, nullóque modo, vel difficulter curari potuisse. Et scriptores huius morbi referunt, quòd morbus hic, vbi, primò innotuit, longè grauiora habuerit symptomata, quàm nunc habet. Quæ autem huius rei caussa fuerit, non ita clarum. Potuit id accidere primò, à corporum, eorum qui inficiebantur, dispositione. Cum enim in castris ad Neapolim primùm innotuerit, & fuerit ibi magna annonæ caritas ac fames, etiam in corporibus illis procul dubio fuit prauus morborum apparatus, in quem cùm contagium hoc incideret, in eo vires & augmentum sumpsit. Deinde ad eam rem & id facere potuit, quòd initio morbi huius, curatio eius non nota satis fuit, vnde accidit, vt malignitas hæc semper deterior euaserit. Accidit hoc etiam in peste, in quaquò plures moriuntur, venenum semper vehementius euadit. Nam in corporibus ægrorum, nisi ab alexipharmaco impugnetur & expugnetur, fermentatur quasi malignitas, & exaltatur.

Sub primum exortum hic morbus fuit grauior.

2. Secundò à caussis & modo contagij differentiæ petuntur, dum Venerea lues nunc est hæreditaria, & à parentibus cum semine & sanguine in sobolem deriuatur: nunc verò post ortum per coitum, oscula, lac, vestimenta, & similia communicatur.

3. Tertia differentia sumitur à morbis & symptomatibus superuenientibus, quòd nunc morbus est cum bubonibus, nunc cum gonorrhœa, nunc cum pilorum defluuio, nunc cum doloribus artuum, nunc cum aliis symptomatibus. Neque enim symptomata, quæ superueniunt, & postea in signis recensebuntur, eadem in omnibus semper apparent: scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 9.* se millies obseruasse, plurimos iuuenes eodem die cum vno & eodem scorto coiuisse, & nihilominùs vnum gonorrhœâ, alterum bubone, alterum carie, alium capitis dolore, illum pilorum defluuio, alium alio diuerso præter naturam affectu fuisse correptum. Id quod procul dubio accidit ob variam corporum dispositionem, & partium debilitatem, ac humorum varietatem. Partes enim debiles facilius humores vitiosos suscipiunt, quàm robustæ. Aliud etiam corpus purius est, aliud impurius, & his vel illis humoribus scatet, qui cùm ab humore venenato corrumpuntur, alios etiam atque alios morbos ac symptomata excitant. Itaque si pro varietate morborum ac symptomatum, quæ interdum coniunguntur & complicantur, nunc pauciora, nunc plura, differentias enumerare liberet, multæ omnino constitui possent, quarum, vt modò dictum, 234. scrupulosè potius, quàm vtiliter, Brassauola recensuit.

Quarta differentia est à tempore, quòd lues hæc aliàs est recens, alias inueterata, alia in principio, alia in augmento, alia in statu, alia in declinatione. 4.

Gradus luis Venereæ. E quibus, & præcipuè differentiâ à tempore, & morborum ac symptomatum hunc morbum comitantium, varietate quatuor gradus huius morbi constituit non incommodè Iulianus Palmarius, *de lue Vener. lib. 1. cap. 4.* Primus & leuissimus gradus est, cùm solùm capitis & barbæ pili sensim, citra vllam aliam corporis læsionem, decidunt. 1. Alter gradus iam deterior est: cùm vniuersa cutis crebris maculis minimè extuberantibus conspergitur, iisque interdum paruis, lentiginis instar, interdum multò latioribus, & vtrisque modò rubris, modò flauis. 2. Tertius adhuc grauior est, cùm non solùm maculæ, sed veræ pustulæ & tubercula erumpunt, primò quidem circa frontem & tempora, & pone aures, deinde passim in capite; tandem verò in reliquo corpore. 3. Quartus gradus est, cùm iam inueterata lues solidas partes, ossa, vincula membranas ac neruos adoritur & corrumpit: in quibus multa excrementa crassa, glutinosa, & maligna colliguntur, quæ cùm circa tendines, vel circa periostia consistunt, membranásque vellicant, & ab ossibus diuellunt, cruciatus ciere solent implacabiles, circa noctem ingrauescentes, à quibus excrementis etiam tophi sensim succrescunt, cruciatu multò grauiore, qui ossium duritiem adæquant. 4. Quòd si in ossibus figantur, adeò ea amplificant & distendunt, vt fiant sæpe ossa monstrosæ magnitudinis & figuræ. Quin & malignitas illa & acrimonia sensim exedit, & carie consumit ossa, plerumque etiam illæsa cute imposita: scribitque ibi Palmarius, se non paucos vidisse, in quibus illæsâ capitis cute pericranium & subiectum illi cranium ad meninges vsque putredine prorsus exesum, carieque absumtum deprehensum fuerit, citra febrim vllam, citraque vomitionem: è quibus vnus & alter superstites visi sunt sine cranio. De quibus mox plura in signis diagnosticis & prognosticis dicuntur.

CAPVT VI.

De Signis Diagnosticis.

ETsi verò ex iis, quæ suprà de historia huius morbi dicta sunt, facile huius morbi signa diagnostica haberi possint: tamen & hoc loco eadem in specie proponenda sunt. Primò autem hoc tenendum, signa, vt Galenus, *1. aph. 16.* tum alibi docet, quæ affectum aliquem certò significare debeat, quæ vulgo παθογνωμονικὰ appellantur, debere esse nō solùm propria, sed & inseparabilia, ita vt iis positis ponatur affectus iisdem remotis remoueatur. Etsi verò, vt in aliis morbis plerisque, in lue Venerea non detur vnum signum, ex quo morbus cognosci possit: tamen syndrome signorum idem præstare potest. Quæ tamen illa syndrome in lue Venerea sit, definire non facile est, cùm magna in hoc morbo symptomatum & morborum sit congeries, & propterea hic morbus cum aliis morbis contagionem habeat. Quæ res adeò facit, vt cùm multi, vt suprà dictum, eandem ferè signorum syndromen in morbo illo epidemio, quem Hippoc. *3. epid.* proponit, viderint, luem Veneream ibi describi putauerint, alij eam ad elephantiasin retulerint. Cur autem syndromen signorum in hoc morbo definire difficile sit, caussa hæc est, quòd hepar & facultas nutrix totius corporis in primis læditur. Cùm enim cor vel cerebrum læditur, facilè actiones eorum læsæ apparent, vtpote quæ simplices sunt, & ad paucas partes adstrictæ. Verùm cùm hepar toti corpori nutrimentum suppeditet, inde, si nutritio lædatur, varij morbi & symptomata accidunt. Etsi enim nutrimentum vnicum totius corporis sit, sanguis scilicet; innomerabili tamen ferè, pro partium, quæ nutriuntur, varietate, sese in singulis partibus offert varietas, cùm cuilibet parti nutrimentum peculiariter assimilari necesse sit. Si tamen caussas præcedentes, ea quæ sunt præsentia, & quæ iuuant ac nocent, seu remedia perpendamus, nec iste morbus latere potest.

Signa Diagnostica caussarum.

Caussas quod attinet, primò, si parentes hoc morbo laborent, vel laborarint, & in infante quædam signa, quæ luem Veneream arguant, sese offerant, de eo morbo dubitandi vix ampliùs locus est. Eodem modo sese res habet, si infans nutricem hoc morbo laborantem suxerit.

Si verò quis ex sanis parentibus natus, & sanæ nutricis lacte nutritus sit, & tamen morbi & symptomata aliqua adsint, quæ suspicionem de hoc morbo præbeant, diligenter inquirendum, an is cum infectis quocunque modo rem habuerit. Quod si concedat, res salua est, & ampliùs de morbi specie dubitandum non est. Si verò, quod sæpe accidit, quis honoris sui & dignitatis tuendæ gratiâ, tale quid se perpetrasse neget; in mariti, vel vxoris, si in coniugio viuat, conditionem, & vitæ acte-

rationes inquirendum. Ex iis enim non leues interdum de infectione coniecturæ haberi possunt. Si verò nulla talis coniectura adsit, porrò inquirendum, an cum morbo tali infecto in eodem lecto dormiuerit, vel eius vestibus vsus sit. Si verò ex hisce omnibus nulla firma coniectura de hoc morbo haberi possit, ægri status præsens diligenter perpendendus, qui quidem alius est in morbo incipiente, alius in augmentu, alius in inueterato: vnde etiam vulgò signa huius morbi incipientis, augescentis, & inueterati tradi solent. Et quidem morbum iam adultum cognoscere, non ita difficile est, vt mox dicetur. Dum autem adhuc latet, & in prima herba est, eum cognoscere non ita facile est. Vt enim herbæ & arbores iam adultæ vulgo etiam notæ sunt; in primo verò germine eas cognoscere non nisi artificis & boni Botanici est: ita etiam morbus hic, dum variis iam morbis ac symptomatibus sese prodit, etiam à vulgo agnoscitur; sed dum in obscuro latet, nonnisi ab exercitatis Medicis deprehenditur.

Luis venereæ incipientis signa.

Sunt tamen quædam signa, quæ morbum hunc etiam sub primum initium, prodere possunt. Primum est, quòd ij qui hoc morbo corripiuntur, statim (nullis febris imminentis signis apparentibus) lassitudinem quandam & grauitatem in toto corpore, & segnitiem interdum à somno percipiunt. Dolor adest vehemens & vagus, qui modò in capite, modò in musculis, modò circa artus percipitur, dolórque hic magis sub noctem, quàm aliis diei partibus, est molestus. Color faciei floridus in alienum mutatur, scribúntque nonnulli, quòd sub oculis appareat circulus liuidus, qualis in mulieribus menstruantis conspici solet. Accedit his mœror, timor, & qui anteà læti & faceti erant, tristes & mœsti sine caussa redduntur. Quæ signa omnia maiorem vim habent, si anteà signa luis Venereæ præcesserint, & absque conueniente & sufficiente ratione euanuerint. Et quidem si lues per concubitum sit contracta, necdum tamen hepar planè occupauit, sed adhuc in pudendis hæret, tum in primis incipiens lues Venerea sese prodit gonorrhœâ, vlceribus in pudendo, & bubone. Cùm enim vapor ille malignus testibus & vasis genitalibus primùm communicetur, semen corrumpitur, & seminis generatio in vasis genitalibus deprauatur. Vnde pro bono semine generatur humor fœtidus & corruptus, qui naturam ad excretionem stimulat. Vnde etiam gonorrhœa, etsi ita impropriè dicta, à gonorrhœa non Gallica facilè discernitur, quòd hæc Gallica cum magno ardore etiam & dolore est coniuncta, interdum etiam cum inflammatione testium, & vasorum varices referentium: materia quæ excernitur, à semine est longè diuersa; flaua nimirum, viridis, acris, atque glandem erodit, neque remediis, quibus vera gonorrhœa curatur, cedit. Deinde in pudendo pustulæ magnitudine grani milij apparent, & aliquando coronam totam circumdant, quæ vbi rumpuntur, relinquuntur vlcera alba, quæ procedente morbo fiunt profunda & callosa, varij coloris, & cum dolore coniuncta. Tertiò etiam bubones in morbo hoc sese produnt. Etsi enim interdum etiam erysipelas, seu Rosam præcedunt bubones: tamen tum caussæ Rosam excitantes præcesserunt, tumor, terror, ira, & bubo versus crura per rubram quasi lineam extenditur, & paulo post erysipelate erumpente euanescit. Si verò Bubo sit Venereus, non extenditur secundum cruris longitudinem, sed potiùs in obliquum, & vasorum spermaticorum situm imitatur. In corpus enim impuro facilè vasa seminalia primò inficiuntur, quæ cùm à vena caua, non longè ab ipso hepate ortum habeant, virulentia ista hepati facilè communicatur; quod affectum illam ipsam per easdem vias à se expellit; vnde tum bubones, tum gonorrhœa excitatur. Atque ita hi duo affectus complicantur plerumque, & coniuncti certum luis Venereæ sunt indicium, & vno cessante, alterum inualescit. Si verò absque congressu Venereo lues hæc contrahatur, & quidem per oscula, circa os vlcera, si ex lactatione infantis infecti, circa mammas inflammationes, pustulæ & fissuræ; si ex vestimentis & communi cubatione, in cute pustulæ passim excitantur.

Luis augescentis signa.

Si verò malum iam augeatur & ingrauescat, ipsáque virulentia iam hepati communicata sit, atque inde nutritio in toto corpore deprauetur: omnis generis morbi & symptomata, supra, *cap. 2.* in huius morbi historia enumerata, oriuntur. Quæ quidem etsi singula per se huius morbi signum proprium & inseparabile non præbent: tamen si coniuncta sumantur, & eorum peculiaris conditio diligenter consideretur; malum hoc satis clarè detegere possunt. Vix enim datur alius morbus, in quo horum omnium syndrome sit. Imò plurima sunt lui Venereæ ita propria, vt in nullo alio morbo ad eum modum reperiantur. Bubones, qui & in incipiente interdum, & augescente hac lue conspiciuntur, quâ ratione ab aliis bubonibus discerni possint, modò dictum. Pustulæ Venereæ quædam sunt crustosæ, aliæ sine crusta. Crustosæ in primis huius morbi sunt indicia habéntque interdum eminentiam, vt in fronte & capite arietis cornua referant, sub quibus aliquando sanies, aliquando nulla continetur, & apparent in facie, in capite, in barba, in toto corpore, in primis verò circa pubem & coxas. Scribítque Fallopius, tumores eiusmodi venereos à non venereis hoc modo discerni, quòd Venerei, si fricentur, & tollatur pellicula, post triduum immutati appareant; benignæ verò pustulæ, si fricentur, augentur attracto sanguine, & eo quidem bono, ac alimentario. Ita tumores, qui gummata vulgò appellantur, si sunt cum tumore coniuncti, aut partibus ex carnibus & ossibus firmiter adhærescunt, præsertim si fiot in capite, fronte, in anteriore tibiarum parte, certissimum sunt luis Venereæ inditium. Materia enim Venerea etiam in humore crasso vlcerationem erodentem, & dolorificam coniunctam habet, qualis in aliis tumoribus, qui à materia crassa oriuntur, non est. Vlcera verò etsi etiam in aliis morbis plurimis accidant: tamen si in pene in primis, & præsertim in præputio, & circa glandem, & prope penis extremitatem, aut etiam in ore & palato, columellâ ac tonsillis, & quidem putrida ac fœtida excitentur, ac nulla earum partium inflammatio præcesserit, nec scorbuti adsint indicia: etiam morbi Gallici signa sunt. Pilorum quoque defluuium non leue huius morbi indicium excitat. Si enim post ætatem puerilem, nullo alio morbo, quem defluuium capillorum sequi solet, præcedente, capilli in capite, & in primis in barba & superciliis decidant, & simul pustulæ vlcerosæ aut sordida scabies conspiciatur, hoc omnino non incertum morbi Gallici est indicium. Eodem modo rhagades & fissuræ in volis manuum, ac plantis pedum, si nulla alia caussa præcesserit, non dubium huius luis sunt indicium. Ita & verrucæ illæ modò depressæ ac latæ, modò oblungæ, & excrescentiæ illæ, quas ficus, condylomata, & crustas appellant, si in partibus pudendis, aut ano conspiciantur, satis certo hunc morbum detegunt. Dolores capitis etsi & in aliis morbis plurimis accidant: tamen si tubercula, & gummata in cute accedant, si gonorrhœa adfuerit, & suppressa sit, si bubo euanuerit, & ij satis certum huius morbi signum sunt. Dolores quoque in aliis partibus itidem hunc morbum detegere possunt. Si enim dolores non sunt in ipsis articulis, sed in regione ea, quæ in medio ossium est, & prope articulos, vt in anteriore tibiarum parte, vel in osse humeri, quod est inter caput & cubiti articulum, iique sint intensissimi & acerbissimi, & circa vesperam & noctu exacerbentur, certa etiam sunt huius morbi indicia. Morbo huic quoque familiaris est illa destillatio, quâ per os & nares multa pituitosa & aquea excernuntur; quibus & partes, per quas transeunt, exulcerantur. In primis verò morbi huius certum est indicium gonorrhœa illa Gallica, de qua antea dictum. Est tandem & hoc certum huius morbi indicium, si enumerati morbi & symptomata, medicamentis manifestâ qualitate agentibus & ex arte adhibitis, non tollantur, vel mitiora fiant, sed potiùs in peius ruant: remediis verò illis propriis ac specificis mitigentur.

Inueterata luis Venereæ signa.

Si denique inueteratum sit hoc malum, omnis generis morbi ac symptomata accidere possunt, vlcera callosa, fistulosa, cancrosa, tophi in variis corporis partibus, ossium caries in tibus, brachiis, in primis in cranio, osse palati ac nasi, febris hectica, tabes, phthisis, cachexia, epilepsia, dentium casus, sorditas, cæcitas. Vidus Vidius, *lib. 2. de curat. membrat. cap. 18.* refert, se vidisse Barcinonæ militem Hispanum, qui ex lue Gallica cariem cranij passus est, & postea in epilepsiam incidit, sanie illa à cranio carioso destillante, & cerebri membranas vellicante, à qua tamen liberatus est vstione cranij ferro candente factâ. Et Forestus, *lib. 7. obseruat. 9. in Schol.* narrat, quendam lue Gallicâ infectum, etsi probè curatus videretur; tamen longo ac diuturno capitis dolore afflictum fuisse, qui nullis remediis curari potuit, donec tandem cranio aperto sub eo inuentum est, supra duram matrem, nigriusculum quid, instar gurgulionis; qui vermis cùm esset ablatus, dolor ille cessauit, neque amplius rediit. Et Iohannes Schenkius, *ex D. Georgij Garneri obseruat.* refert, quendam lue Gallicâ laborantem, malè curatum magna inflammatione in palato, in osse cribroso, in columella, & omnibus partibus vicinis correptum fuisse, quæ mox in gangrænam, & hæc in cancrum abiuerint; vt quotidie aliquid ex partibus illis corruptis & putrefactis excerneret, & gurgulione, partibúsque vicinis primò eiectis, deinde etiam cerebrum ipsum per os expuerit, maximo cum fœtore. Et Felix Platerus, *lib. 1. obseruat.* narrat, Abbatem quendam ex lue Venerea cæcum, & mutum, & surdum factum, qui mentem aliorum non aliter intelligere, & percipere potuerit, quàm si illi supra brachium nudum literas digito vel ligno, sententiam aliquam exprimentes, ducerent. Ex quibus, singulis seorsim perceptis verbum, atque ex pluribus verbis sententiam colligebat. Tam graui nimirum & horrendâ pœnâ Deus iustus iudex interdum vagas libidines punit.

Virulentiæ huius differentias quod attinet, etsi formalis eius ratio ignota sit: tamen penes agendi modum, & eius vehementiam est quædam differentia, quæ ex effectibus cognoscitur. Interdum enim plures, interdum pauciores partes inficiuntur; Interdum contagium & vis agendi magna est, interdum minor, narrátque Eustach. Rudius, *de morb. occult. lib. 4. c. 10.* se nouisse quasdam meretrices tam potenti veneno Gallico infectas, vt omnes, qui rem haberent cum iis, non solùm statim eodem malo inficerentur, sed omnino symptomatibus grauissimis corriperentur, quæ nullis remediis, nullâque arte tolli vel mitigari potuerint. Imò nonnulli non multo post diem suum obierint. Cognoscimus autem vehementiam mali, si, vt modò dictum, alij statim inficiantur, si dolor sit sæuissimus, si erosio vsque ad ossa penetret, si passim in corpore excrementa multa putrida fœtida prodeant. Quò plura enim & grauiora sunt mala, eò maior virulentiæ huius vis est.

CAPVT

CAPVT VII.

De Prognosticis.

An lues hæc sit cessatura.

VT autem, quid de euentu huius morbi sperandum sit, cognoscatur, inquirendum, an morbus sit futurus breuis, vel longus, an curatu facilis vel difficilis, & tandem quem habiturus sit exitum.

Primò autem de morbo hoc in vniuersum quæri solet à nonnullis Medicis, an finem aliquando sit habiturus? Sperauit id quidem, vt supra dictum, Fracastorius, existimauitque, iam suo tempore hunc morbum senescere, eùmque paulo post planè interiturum, eâ in primis de caussa, quòd epidemium esse putauit, & ab astris originem traxisse, quæ cœli impressiones non perpetuò durant, sed labente tempore mutantur: & quòd hunc morbum mitescere videret. Nam, vt Iul. Palmarius, *lib. 1. de lue Vener. c. 1.* hac de re scribit, narratum fuit, hunc morbum, cùm primò oriretur, tantâ fuisse fœditate, vt qui nunc grassatur, vix illius generis esse putetur. Vlcera enim innumera, in quernæ glandis speciem & magnitudinem aspera exporrectáque erant, sputumque ab iis profluens humor, fœtor verò tantus exhalans, vt cuius nares attigisset, inde infici crederetur: color pustulis ex nigro virescens, ipso aspectu non minùs ægros, quàm dolore crucians. Fugiebant idcircò omnes eorum aspectum, contactu verò sic abstinebant, vt morbi præterea nullius. Verùm fefellit Fracastorium spes ista. Neque enim dum hunc morbum senescere, multò minùs cessare videmus, & quanquam pustularum & vlcerum fœditas sit tolerabilior, doloribus tamen & cruciatibus immanior euasit, vt idem Palmarius scribit. Veri simile potiùs est, quamdiu concubitus & conuersationes istæ cum infectis, & vagæ libidines durabunt; tandiu etiam hunc morbum duraturum, & per contagium propagatum iri. Ea enim veneni huius natura est, vt hominem non subitò iuguler: interim ij, qui isto morbo laborant, contagiosi sunt iis modis, de quibus suprà dictum. Cùm ergò passim adhuc dentur multi, qui isto morbo inquinati sunt, atque alij cum iis conuersentur, nulla adhuc spes est, morbum hunc paulo pòst cessaturum, cùm effectus non cesset, nisi caussa sublata. Neque ratio, quam nonnulli, qui contrarium sentiunt, afferunt, satis firma est. Aiunt enim, cùm morbus hic contagiosus sit p. n. ac violentum, necessariò finem habiturum; cùm ea quæ p. n. sunt, ac vi fiunt, perpetuas caussas non habent, ac proptereà necessariò desinant. Verùm facilis est responsio. Nihil equidem p. n. & violentum ra sese est perpetuum: si tamen caussa perpetua sit, & ipsum perpetuum esse potest. Itaque licèt, sicut pestis interdum extinguitur, & hic morbus extingui posset, si eadem, quæ in peste præcauenda & curanda, adhiberetur diligentia, vt suprà dictum: tamen quia semper dantur homines, qui hoc morbo laborant, aliósque inficere possunt, alij verò ab eorum consortio non abstinent; etiam hic morbus tamdiu continuabitur, quamdiu contagium istud durabit. Rectè igitur hac de re scribit Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 11. Si vnus,* inquit, *esset Mundi Princeps, aut vna multorum aduersus hunc morbum conspiratio. Medicorum ope hic morbus planè exstirpari posset.* Si nimirum ij, qui hoc morbo laborant, omnes Medicis curandi traderentur, interim ab aliorum hominum consortio amouerentur, & idem cum hac lue infectis fieret, quod cum peste infectis vel leprosis fieri solet, spes esset, morbum hunc extirpari posse, eâ etiam de caussa, quia lues Venerea non vt pestis, ad distans contagiosa est, sed plerumque per concubitum, interdum per oscula & vestes communicatur. Verùm nulla hîc adhibetur diligentia, & vt idem Rudius ait, *Fures, latrones, homicidæ, & alij flagitiosi acriter puniuntur, at publicæ meretrices hac labe refertissimæ, & quæ plus quam mille homines in dies perdunt, & integras familias ac ciuitates contaminant, fouentur, blanditiis deliniuntur, & splendidè conseruantur.* Sed hisce missis, quid de quolibet ægro prædicendum sit, videamus.

Prognostica.

1. Lues Venerea plerumque ex se diuturnus morbus est, eâ nimirum de caussa, quòd hepar præcipuè & facultas nutrix in ea insidetur. Docet verò rectè Galenus, *5. de loc. affect. cap. 1.* quòd ex cordis morbis omnes celerrimè pereunt, tardiùs ex cerebri affectibus: at vita diutiùs trahitur cum actionibus naturalibus læsis. Et quanquam lues Venerea etiam maligna sit, & inter venena suo modo non immeritò referatur: tamen in agendo eius via longè tardior est, quàm aliorum venenorum. Potest tamen etiam ad eius morbi longitudinem vel breuitatem facere aliquid, veneni huius in corpore hoc vel illo vehementia vel debilitas, ac corporis dispositio. Si enim venenum sit vehementius, morbus periculosior est, vt mox dicetur. Si quoque ante corpus vitiosis humoribus scateat, malum augetur, & longius redditur. Et nonnunquam tanta morbi huius interdum pertinacia est, vt etsi planè extinctus interdum videatur: tamen post plures, imò triginta annos, eum nonnunquam recruduisse, obseruatum sit, vt suprà dictum.

2. An autem hic morbus in aliquo ægro curatu facilis aut difficilis futurus sit, ex morbi magnitudine & viribus ægri, vt in aliis morbis, æstimandum. Primò ipsius morbi rationem quod attinet, etsi aliis morbis venenatis hic morbus longè mitior sit: tamen quia non ex illorum numero est, qui ex internis causis manifestis pendent, sed malignus & contagiosus omnes in toto corpore humores inficere, imò omnes partes similares inquinare potest, & hinc curatu difficilis est.

3. Curatu tamen facilior est recens hic morbus, quàm inueteratus. In recenti enim, maligna illa qualitas saltem partes, per quas propagata est, & plerumque pudenda, afficit: in inueterato verò, ipsa maligna illa qualitas, etiam hepati imprimitur, & ab hepate rursum sanguini, & per sanguinem omnibus partibus similaribus communicatur. Falsum enim est, vt ex superioribus quæ de natura huius morbi dicta sunt, patet, quòd hepar hîc in sanguificatione lædatur, ob nullum morbum, sed saltem ratione praui obiecti, quod cùm sanguine & aliis humoribus mistum, illos inquinet, deprauet, vitiosos reddat, & in propriam naturam conuertat. Equidem negandum non est, quod vitiosi humores etiam inquinant bonos: interim ex bono etiam chylo in hepate malè disposito malus sanguis generatur; quod vel ex eo patet, quòd per quamcunque etiam partem nutritio paulò pòst per totum corpus inficiatur, quod fieri non potest, nisi hepate læso.

4. Eos, qui semel sanati, iterùm hac lue inficiuntur, vel nunquam, vel magna cum difficultate sanari, se experientiâ didicisse, idque etiam alios Medicos obseruasse, scribit Epiph. Ferdinandus *hist. 17.*

5. Etsi virulentiæ huius natura non consistat in intemperie aliqua manifesta: tamen si incidat in corpus calidum & siccum, & in primis intemperie hepatis calida præditum, difficiliùs curatur. Etenim cùm lignum Guaiacum, sarsaparilla, & similia calida & sicca sint: illa intemperies calida & sicca augetur, atque ita, etsi morbus hic ipse non augetur, tamen aliud corpori damnum attrahitur, & cùm medicamenta ista propria tutò adhiberi non possint, nisi corpus antea probè purgatum fuerit, ab iisdem etiam ampliùs calefit & siccatur.

6. Eandem ob caussam tempus anni calidum & siccum, quale est æstiuum, curationi huius morbi minùs est idoneum, cùm vires tum exhauriantur.

7. Si etiam virtus sit debilis, vt fortia necessaria medicamenta non ferat, aut si æger propter consuetudinem, vel ob morositatem necessaria medicamenta non admittat, curatu difficilis redditur.

8. Si etiam febris, tabes, vel aliud graue symptoma aut morbus coniungatur, qui curationem impediat, morbus facilè tolli non potest, vt modò de intemperie calida tum hepatis, tum totius corporis dictum.

9. Si in artubus calli, scirrhosi & duri tumores, ac gummata vulgò dicta appareant, malum curatu difficile est, & nonnisi valentissimis remediis extirpatur. Tales enim tumores nunquam apparent, nisi malum inueteratum sit, & altiùs radices egerit, quarum pleræque in ossibus subiectis hærent.

10. Bubones in inguinibus si sint duri, & non suppurantur facilè, & qui modò erumpunt, modò euanescunt, curatu sunt difficiles, quia materiam pertinacem, & naturæ in expellendo imbecillitatem significant. Si verò facilè suppurantur, & vires sint validæ, atque in primis hepar robustum, morbi & materiæ benignioris sunt indicium: & tales bubones, si diu aperti seruentur, integram sanitatem afferre possunt.

11. Faucium asperitas, quam raucedo, aut vocis obscuritas, aut ablatio sequitur, malum iam antiquum & pertinax indicant, quòdque vix curabitur.

12. Vlcera in pene recentia facilè curantur; in anno verò, vel circa annum, difficiliùs. Malum enim iam inueteratum esse, indicant. Atque vlcera talia ab excrementis continuò humectantur, & medicamenta non satis commodè iis applicari possunt.

13. In artubus etiam & aliis partibus vlcera difficillimè curantur: quia malum iam inueteratum, & quòd totum corpus inuaserit, significant.

14. Vlcera in ore & faucibus non facilè curantur; quia & malum iam antiquum arguunt, neque iis commoda medicamenta adhiberi possunt, & continuò ab excrementis à cerebro defluentibus humectantur.

15. Si ossa nasi sint crosa, simulque adsit febris lenta, malum incurabile significat; cùm iam malum ipsi cerebro, vel eius membranis sit communicatum.

16. Verrucæ in hoc morbo, in primis latiores, non facilè curantur, & malum curatu difficile arguunt.

17. Cutis color vitiatus, & capillorum defluuium, conuenientibus medicamentis adhibitis non ita difficulter curantur.

18. Dolores, præsertim in capite, & anteriore tibiarum parte, sæpe pertinaces sunt, vt nullis remediis, aut certè nonnisi longiore tempore cedant.

19. Vertigines & epilepsiæ, grauissimæ & pertinaces sunt. Indicant enim, virulentiam Veneream ipsum cerebrum iam occupasse.

20. Destillationes quoque pertinaces sunt; quia & ipsæ saltem in malo inueterato, & cerebro iam affecto accidunt. Quæ periculosiores & grauiores sunt, si in thoracem & pulmones delabuntur, eósque exulcerant.

21. Aurium quoque tinnitus plerumque pertinaces sunt, & vix tolluntur; cùm in auribus varij anfractus sint, & virtus expultrix earum sit imbecillior, nec medicamenta eò penetrare possint.

22. Gonorrhœa etiam plerumque diuturna esse solet; aut, si supprimatur, grauia mala subsequi solent, capitisque & artuum dolores grauissimi.

23. In primis verò ipsius contagij, à quo æger morbum contraxit, natura, vim & magnitudinem morbi manifestat. Habet enim venenum hoc nunc maiorem, nunc minorem actiuitatem, referúntque Medici, quibus talia ægri curandi sæpius oblati sunt, interdum ex decem robustis iuuenibus, qui cum eodem scorto rem habuerunt, ne vnum euasisse. Ideóque si sciatur, à quo vel qua malum hoc contractum sit, Medicus de morbi euentu faciliùs iudicare potest.

24. Cæteris etiam paribus curatur faciliùs hoc malum, quod per Venereum congressum contractum est. Curatu verò difficilius est, quod infans cum lacte suxit; cùm virulentia cum lacte ventriculum ingrediatur; & hinc in hepate sanguis virulentus generetur, qui postea totum corpus permeat, idque inquinat. Omnium verò difficillimè curatur malum hæreditarium & à parentibus infectis cum ipso semine & sanguine communicatum.

25. Partes affectas quod attinet, si hepar solum sit affectum, faciliùs malum curatur; cùm & virtutem expultricem habeat robustam, & medicamenta ad id faciliùs penetrare possint. Lien verò, renes, vterus, & artus externi non ita facilè curantur; omnium verò difficillimè cerebrum & pulmones, quia & facultatem expultricem habent debiliorem, & medicamenta eò non facilè penetrant.

26. E quibus omnibus facile colligere est, qui morbi euentus sit futurus. Quò enim plures ac grauiores morbi & symptomata lui Venereæ coniunguntur, eo magis periclitantur ægri: quò pauciores & leuiores, minùs. Atque ij in primis pereunt, quibus lui Venereæ putridæ & malignæ, Gallicæ dictæ febres accedunt. Virulentia enim Venerea, dum humores corrumpit, iisque malignam qualitatem inducit, febrem grauiorem reddit, & simul calorem innatum debilitat, vnde nec febris, nec morbus ille malignus à natura vinci potest.

27. Plurimi etiam pereunt ex corporis macie & febre hectica, vel potiùs lenta & putrida. Etenim & ipsa virulentia Venerea, & dolores ac vigiliæ, & alia symptomata, calorem innatum debilitant, ac nutritionem lædunt, vnde tabes totius corporis sequitur, cui ex humoribus prauis excitata lenta putrida febris coniungitur.

28. Sanguificatione etiam læsâ, nonnulli hydrope moriuntur.

29. Multi quoque propter catarrhos, ad fauces & pulmones delabentes, ac respirationem impedientes ac tollentes, moriuntur; vel à catarrho acri vasis pulmonum erosis, & sputo primùm sanguinis, deinde phthisi excitatâ, intereunt.

30. Interdum ab acrimonia humorum vasis erosis, & sanguinis vomitu, per aluum deiectione, vel per vterum nimio fluxu excitato, ægri moriuntur.

CAPVT VIII.

De Præseruatione.

Præseruatio. CVm tutius sit morbum præcauere, quàm eundem curare, nonnulli Medici docere conantur, quâ ratione quis, etsi cum infecta rem habeat, se immunem præstare possit. De qua re integro *c. 89. de morbo Gallico*, tractat Fallopius, scribitque se nihil fecisse videri posse, nisi doceat, quomodo quis, videns pulchram fœminam, & coiens cum ea etiam infecta, à lue Gallica præseruetur. Denique immortalem testatur se fecisse experimentum in decem mille hominibus, & nullum eorum fuisse infectum: proponitque ibi duplex medicamentum, quo contagium receptum statim extrahi, dissipari, vel exsiccari possit. Eadem proponit Hercules Saxonia, *de lue Venerea*, *c.* 16. eáque valde probat, & sicut loquitur hac de re Aurel. Minadous, his medicamentis tanquam clypeo muniti multi confidunt, se posse maximè infectas meretrices penetrare, omnémque regionem liberè peragrare; Similia etiam medicamenta proponit Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c.* 15.

An sit licita. Verùm enim verò non credo, bonâ conscientiâ ista doceri posse, quibus tot homines ad libidinem animentur, quos ab ea forsan morbi huius metus absterrere poterat. Ideóque nihil de hisce medicamentis dicemus. Eos ipsos tamen qui talia docent, falli existimat Aurel. Minad. *de virul. Vener. c.* 51. vbi fundamenta Fallopij subuertit, qui putat, luem hanc saltem communicari per minima corpuscula famosa, quæ si abstergantur, extrahantur, dissipentur, morbum hunc auerti posse, docétque, contagium non solùm per externas pudendorum partes, verùm etiam maximè per internas ingredi, & corpus permeare, vaporésque infectos & spiritus per porositates quoque internas peruadere, & à venis admitti, & propterea ablutione, quæ solùm partes externas attingit, aliísque medicamentis extra impositis salutem & incolumitatem neminem sibi polliceri, nec talia externa medicamenta intùs conceptam inquinationem tollere posse. Tutissima ergo hunc morbum cauendi ratio est, abstinere à scortis, & meminisse, quòd scortatores & adulteros iudicabit DEVS, qui tamen etiam in hac ipsa vita isto fœdissimo morbo eos punire solet.

Aliam tamen huius luis præcautionem habet Iul. Palmarius; per interna scilicet medicamenta, scribitque, se antidotum seu amuletum inuenisse, cuius vsu hominum corpora aduersus hanc luem tuta reddantur: omnes tamen Medicos ac Chirurgos orat, ac obtestatur, ne libidinosis morem gerentes, istud medicamentum communicent & patefaciant, néve libidinum fautores se præbeant, sed de iis solùm, quibus cum suspectis aut contaminatis necessariò conuersandum sit. Describit autem istam antidotum, *lib.* 1. *c.* 8. Estque hæc:

℞. *Amuleti lun. & Mithridatij veteris, descriptione Galeni;* vtriusq. Drach. vj. *conser. bugloss. flor. genista, anthos*, an. Drac. iij. Misce, præbe Drach. j. aut j. ß. aut ij. ad summum, mane, horis duabus ante cibum, per octo aut decem dies continuos.

Si verò quis se infectum suspicetur, maiori omnino curâ in præcautionem incumbendum monet. Itaque modò descriptum alexipharmacum accipiendum, eius Drach. j. aut j. ß. mane & ante cœnam deglutiendæ, per octo decémve dies continuos; cuius vis vt remotiores partes faciliùs attingat, eo deuorato, iulapij huius nonnihil statim superbibere expedit, quo veluti vehiculo quoquouersum deferatur.

℞. *Aq. carduibened. pimpinella, succis.* an. ℥. ij. *Syrup. de succo acetosa, de limonib.* an. Vnc. j. ß. F. Iulapium, ad duas doses, statim post assumtam amuleti Drach. j. ß. mane & horis duabus ante cœnam hauriendas.

Verùm cùm omnia, quæ in illa antidoto habentur, medicamenta simplicia, non luis huius Venereæ propria sint, experientia consulenda, an tanta eorum vis sit quantam Palmarius prædicat.

CAPVT IX.

De Indicationibus.

Indicationes. QVæ in aliis morbis dantur Indicationes, eæ & in hoc reperiuntur. Nimirum quæ à morbo sumitur, curatoria in specie dicta, præseruatoria, quam caussa suppeditat; quò & vrgentia symptomata referuntur, & tandem vitalis: eæ etiam meritò in hoc morbo locum habent. In iis tamen explicandis autores varij sunt, vtque quisque de natura huius morbi sentit, ita etiam de indicatione & curatione docet. Nos iis, quæ suprà de huius morbi natura proposuimus, & firmiter probauimus, insistentes, ita de Indicationibus in hoc morbo sentimus.

Primò, cùm morbus iste sit occultus & malignus hepati inprimis, & facultati nutrienti aduersus, ideóque genericam quandam indicationem suppeditat, specifica verò & vtilis nulla inde peti potest, & proinde sola experientia, quæ inuenit medicamenta occultâ qualitate agentia, vtilia medicamenta in hoc morbo suppeditauit. Et nisi Hispani ab Indis medicaměta talia, vt lignum sanctum, sarsamparillam, radicem Chinę accepissent, & Chirurgorum audacia, ac in primis Iacob. Carpus, vel casu, vel per analogismum, dum Auicennam, Mesuen & Theodoricum in pustulis quibusdam, & scabie crustosa, argento viuo vsos fuisse legissent, ad Mercurium vsurpãdum accessissent, forsan & hodie morbi huius remedia vera laterent. Etsi verò huius morbi remedia non tam per Indicationes, quàm per experientiam, inuenta sunt: methodus tamen in eo curando non planè excluditur, sed suum etiam locum habet: cùm necessarium sit, vt medicamenta illa experientiâ inuenta rectè applicentur; & præterea etiam tumores, vlcera & similes ex corruptione humorum orti morbi, suam, quâ curantur, methodum habeant. In hac re tamen cauendum, ne plus ad manifestas qualitates, ac morbos notos, quàm ipsam occultam morbi naturam, respiciamus. In qua re tamen non pauci peccant, qui prolixi sunt in variis intemperiebus curandis, humoribus præparandis, & curatione ad hos vel illos morbos dirigendâ, cùm tamen experientiâ constet, & in calida & sicca intemperie, & in exustione, vt loquuntur, & ipsa tabe, felicissimè vsurpari lignum Guaiacum, & similia calida & sicca, & malignitate expugnatâ, reliqua non ita difficulter euanescere.

Præseruatoria. Secundò, Indicationem præseruatoriam quod attinet, est hîc in primis ad malignitatem illam & virulentiam, humoribus impressam, respiciendum, & illa propriis medicamentis & alexipharmacis expugnanda. Si quæ tamen & alia in humoribus vitia sint, & ipsa emendare non inutile fuerit. Et cùm siue corpus plethorâ oneretur, siue vitiosis humoribus scateat, malignitas faciliùs in id disseminetur, & putredini vberior materia suppeditetur, ac alexipharmacorum vires hebetentur, expedit seu sanguinem superfluum, seu humores vitiosos euacuare, vt reliqua medicamenta postea tutiùs, commodiùs, & maiori cum fructu adhiberi possint.

Curatoria. Tertiò, morbi & symptomata, quæ morbo principali accedunt, & ex corruptione humorum oriuntur, varia, suo quæque modo tollenda.

Vitalis. Quartò, vires conseruandæ; cùm sicut nullus alius morbus, nisi vires constent: ita nec hic curari possit, & frustra omnia tententur, nisi naturam ad minimum blandam habeamus.

Atque

Quatuor in lue Venerea curatione agenda.

Atque ita quatuor præcipuè in hoc morbo agenda: Primò, si sanguis abundet, is imminuendus: & si qui vitiosi humores abundent, ij præparandi & euacuandi: & omnino, si qui manifesti morbi, qui propriæ curationi impedimento esse possint, vt obstructiones & similes, adsint, ij primùm tollendi. Secundò, malignitas & virulentia tam humoribus inhærens quàm partibus, & præcipuè hepati impressa, per propria huius morbi alexipharmaca expugnanda. Tertiò, vires conseruandæ, & roborandæ, & in primis hepatis, quod in hoc morbo laborat, maxima habenda ratio. Quartò, morbi & symptomata, qui huic lui coniungi solent, tollenda.

Hoc loco controuersia expedienda; An nimirum sine sudore labes hæc curari possit. Nonnulli in ea sunt sententia, quòd lues ista tolli possit, etsi sudores non prouocentur. Idque primò eo probant, quòd lues hæc consistat in qualitate quadam abdita, quæ nonnisi corporis alteratione tollatur, cùm contra in contrariorum sint remedia. Istam autem alterationem præstare posse antidota & decocta administrata propria virtute, & sine sudore. Deinde experientiam adducunt, quæ constat, sumtis talibus medicamentis sine sudore nonnullos conualuisse. Tertiò hoc afferunt, quòd decoctum ligni habentes, interdum à natura feliciter euacuantur per vrinam, aut per aluum, non semper per sudores.

An sine sudore curatio perfici possit.

Contra hos pugnat Aurelius Minadous *de virul. Vener. c. 39.* Et primò quidem, se nunquam obseruasse, scribit, vt decoctum Medici iniserint sine sudore sumere, vepote ad quem & alexipharmaca omnia ipsa suâ naturâ inclinent, nec ipsa materia, vt per hanc viam expellatur, vtpote vaporosa & halituosa. Neque enim se neque aliquem extitisse, qui huiusmodi morbum penitus atque integrè sine aliquius sudoris auxilio superauerit, præsertim si fuerit inueteratus. Cur verò ita statuat, rationem hanc affert, quòd, ex sua scilicet opinione mali huius essentia non consistat in qualitate, sed in corpore malâ qualitate affecto. Et proinde, sicut qualitas alterationem, ita corpus euacuationem indicare, statuit, quæ quamuis multis modis fieri possit, commodissimè tamen per sudorem instituatur, cùm hoc ipsum corpus sit vaporosum, & rectissimè ac facillimè per sudorem discutiatur. Addit & hoc, cùm in corporibus hac lue infectis magna excrementorum copia redundet, nec solùm in aliqua parte, sed vniuersim corpore, eidem autem sit euacuatio vniuersalis; eam per sudores commodissimè euacuari. Et in primis hepati sudores plurimum prodesse statuit. Cùm enim illud humorum, qui per vniuersum corpus feruntur, officina sit; & illi sudoris operâ purgentur, & ab omni inquinamento liberentur, etiam hepar pollutum hoc modo mundari posse. Et quamuis natura interdum humores virulentos per partem aliquam aliam, vt aluum vel vrinam, euacuet, atque tum etiam eius conatus non impediendus sit, sed adiuuandus: tamen absque sudore vniuersum corpus ab ista lue liberari non posse, vtcumque sudorem ab omnibus locis, tam internis, quam externis, citò, tutò, ac iucundè euacuare putat.

Decisio.

Verùm neutra harum opinionum veritatem planè attingit, & vtraque curationem imperfectam tradit. Etenim cùm detur Indicatio curatoria ita in genere dicta, duplex: vna præseruatoria, quæ sumitur à caussa, altera in specie curatoria dicta, quæ sumitur à morbo: illi, qui sine sudore morbum hunc curari posse censent, quod consistat in abdita & maligna quadam qualitate, de curatoria quidem Indicatione rectè sentiunt, cùm illa maligna qualitas non sudore, vel aliis euacuationibus, sed propriis alexipharmacis tollatur; præseruatoriam tamen indicationem & caussam negligunt. Cùm enim certum sit, in lue Venerea non solùm vitiosam & malignam in partibus, præcipuè hepate, esse dispositionem, sed & omnes corporis humores inquinatos eorum euacuatio requiritur, quæ commodissimè fit per sudores, vt rectè Minadous probat. Quanquam enim insensibiliter etiam aliquid discutiatur, insensibilis tamen illa curatio non sufficit, & nimis tarda esset. Aurelius Minadous verò de caussæ ablatione, & humorum vitiosorum euacuatione, quæ rectissimè fit per sudores, bene sentit: morbum verò ipsum, seu qualitatem illam malignam, non solùm humoribus, sed & partibus viuentibus impressam, negligit. E quo patet, quod diligenter notandum; de morbis occultis disputationem non esse inter eas, quas Galenus Logicas appellat, sed ipsam horum morborum essentiam concernere, morborúmque occultorum ignorantiam non solùm errores in theoria, sed & in praxi parere. Itaque quamuis concedimus, rectè humorum euacuationem etiam per sudores institui: tamen alexipharmaca etiam ad dispositionem illam malignam in partibus, in primis hepate, necessaria sunt, & Fernelius, ac qui eum sequitur Palmarius, eandem ob caussam peculiaria alexipharmaca, vt dicetur, addunt, vt dispositio illa maligna radicitùs extirpetur. Etsi enim omnes humores vitiosi sint euacuati, & omnes morbi alij ac symptomata post eorum euacuationem cessent: tamen nisi dispositio illa maligna à partibus tollatur, malum recrudescit, & sæpe longo pòst tempore. Et hanc caussam esse puto, quòd non solùm decoctum ligni, sarsæparillæ, & similium, ad sudores ciendos manè exhibetur, sed etiam sine sudoribus potus loco propinatur. Ea ipsa enim medicamenta propria, quæ caussam occultam & malignitatem in humoribus oppugnant, humorésque vitiosos per sudorem euacuant, etiam dispositionem partibus impressam eradicare valent.

Tandem & hoc non prætereundum, Indicationes antea propositas non necessariò in quouis morbo Gallico attendendas esse, sed saltem in eo, qui iam totum corpus ferè inuasit, & in primis hepar occupauit. Si verò malum recens sit, non opus est, vel sanguinem mittere, vel purgantia exhibere, cùm vitium nondum humoribus communicatum sit, sed satis est contagium receptum abstergere & enocare. Id quod & in scabie recenter contracta per contagium sufficit. Vbi tamen attendendum, an pustulæ illæ, seu caries Gallica, quam dicunt, immediatè à contagio & congressu Venereo proueniant, tunc enim externa medicamenta sufficiant: an verò hepate iam affecto oriantur; tum enim euacuationibus & alexipharmacis opus est.

CAPVT X.

De Curatione: & Primò Venæsectione.

Venæsectio.

PRimò ergo Præseruatoriam Indicationem, seu caussarum amotionem quod attinet, & principio quidem sanguinis missionem, equidem per sanguinis missionem caussa morbi propriè & proximè non tollitur: tamen, si sanguis in corpore abundet, isque præsertim calidior, propria huius morbi remedia, quæ calida & sicca sunt, tutò adhiberi non possunt, nisi sanguis abundans priùs minorus sit.

Et quidem si materia virulenta nullum peculiarem, ad aliquam partem motum habeat, in primis basilica vena aperiri potest. Si verò ad partem aliquam peculiariter motum habeat materia, & quidem ad inguina, ac natura bubonem protrudat, venæsectio cautè instituenda. Si enim bubo ad suppurationem properet, venæsectio non facienda, & præcipuè in brachio, ne natura in expulsione turbetur, & materia ad interiora reuocetur. Obseruatúmque, multos ea aperto bubone, & materiâ diutiùs per eum euacuatâ, integrè sanatus esse: contra ex intempestiua venæsectione malum prolongatum fuisse. In venæsectione ergo naturæ motus attendendus, & vbi tumor spem suppurationis non præbet, in partibus inferioribus vena aperienda. Ita enim materia versus inferiora retrahitur, & propter effluxum sanguinis calidi postea faciliùs suppuratur. Eodem modo in pede vena aperienda est, si adsit in pudendis caries vel gonorrhœa, & omnino, si infra hepar partes laborent. Si verò ad caput materia ruat, & ibi dolores vehementissimos excitet, prauâ vlcera, capillorum defluuium, in brachio cephalica commodissimè aperitur.

Cætera, quæ in venæsectione rectè administranda in genere proponuntur, præcepta etiam hîc obseruanda, quæ cùm huius affectus propria non sint, pluribus hîc non proponenda.

Si vires venæsectionem non ferunt; eius loco hirudines venis ani, vel cucurbitulæ conuenientibus locis applicandæ.

CAPVT XI.

De Præparatione & Purgatione vitiosorum humorum.

DEinde si corpus sit cacochymicum, humores vitiosi conuenientibus medicamentis euacuandi & præparandi sunt, cùm in corpore impuro, alexipharmaca, & huius morbi remedia propria parum prosint, imò etiam damnum afferre, & corpus, licet ipsa lues expugnetur, aliis morbis obnoxium reddere possint. Non enim humores vitiosi, circa viscera collecti, toti per sudores discuti & dissipari possunt, sed tenuiore parte discussâ crassior relinquitur, & siccescit, ac visceribus impingitur, sæpe etiam acrimoniam contrahens, vasorum substantiam labefactat. Vnde interdum lues ista curatu pertinacior euadit, & hepatis ac lienis obstructiones & scirrhi, affectio hypochondriaca, herpetes oriuntur.

Neque tamen solùm in principio, & ante lois propriam curationem purgatio instituenda, sed etiam toto curationis tempore, si vitiosa materia iterum colligatur, per internalla euacuanda. Si tamen lues iam sit inueterata, & in externis præcipuè partibus hæreat, non temerè purgantibus fortioribus materia vitiosa ad interiora reuocanda: ne hepar, ventriculus, & alia viscera lædantur ac debilitentur; sed per loca conuenientia, quò natura vergit, euacuanda.

De humorum autem præparatione & purgatione, etsi autores multi satis prolixi sint: tamen cùm illa, quæ de vniuersali humorum præparatione ac purgatione ab iis dicuntur, non huic morbo propria, sed omnibus à cacochymia pendentibus communia sint, operæ pretium non videtur, in istis generalibus, quæ iam ex plurium aliorum morborum curatione nota sunt, inhærere. Hæc saltem monemus; Primò in malo recenti esse attendendum, qui humores vitiosi in corpore, & in primis in secunda eius regione abundent, eósque præparandos & euacuandos esse. Si verò malum iam sit inueteratum, quia in eo

plerumque

plerumque humores crassi & adusti colliguntur, ad eos in primis medicamenta dirigenda esse. Deinde & hoc obseruandum, simul a[illegible] intemperiem viscerum esse respiciendum, & si quam intemperiem contraxerint, eam corrigendam, eaque propriis medicamentis roboranda esse. Tertiò est necessarium, vt semper aliquid præparantibus & purgantibus addatur, quod facultate specifica virulentiæ Venereæ resistat. Ideóque de vulgaribus medicamentis purgantibus nihil addimus, cùm passim sint obuia & nota, nisi hoc, non paucos Medicos testari, mechoacannam, quò pertinet radix gialapa, non solùm ob vim purgandi cum commodo in hoc morbo exhiberi, sed etiam, quia peculiariter lui huic aduersetur, ita vt inter morbi huius antidota à nonnullis numeretur. Deinde à Chymicis in primis ad huius morbi curationem & purgationem etiam commendatur [illegible] præparatum, de quo infra in specie dicetur.

CAPVT XII.

De Propriis remediis, & Antidotis, ac Alexipharmacis luis Venereæ in genere.

Luis Venereæ antidota.

POstquam corpus conuenienti modo euacuatum, maxima curationis huius spes est in antidotis huius morbi propriis, vtpote a quibus sola perfecta sanitas sperari potest, ita quidem vt etsi varij morbi alij, ex corruptione humorum orti, huic morbo sæpe coniungantur: tamen si malignitas illa tollatur, paulo pòst vel sponte euanescant, vel facile curentur, sine verò horum remediorum ope, nullâ ab aliis medicamentis, quocunque etiam nomine veniant, perfecta curatio sperari possit. Imò & hoc à pluribus obseruatum, eiusmodi medicamenta, etsi manifestis qualitatibus intemperiei calidæ & siccæ aduersari videntur: tamen à multis qui intemperie hepatis, imò totius corporis calidâ & siccâ præditi fuerunt; & habitum corporis gracilem habuerunt, imò planè ferè contabuerunt, eiusmodi medicamenta calida & sicca felicissimo successu vsurpata esse. Ex quo vel ipso apparet, in hoc morbo potiùs occultæ malignitatis, quàm manifestæ intemperiei rationem habendam esse. Ideóque quamprimùm corpus aliquo modo præparatum & euacuatum est, maturè ad ista luis Venereæ alexipharmaca accedendum.

Luis Venereæ alexipharmaca necessaria.

Etsi verò nonnulli Medici medicamentorum illorum, quæ mox recensebuntur, vires eleuare & extenuare velint, dum iactitant, quòd decoctum ligni iuniperi, oleæ, buxi, fagi, & aliarum arborum idem præstare possit, quod decoctum ligni Guaiaci, modò tenuissima viuendi ratio, qualis cum decocto ligni Guaiaci adhiberi solet, vsurpetur: tamen falsum id esse, experientia dudum docuit. Licèt enim compertum sit, ex victu tenuissimo mitescere quædam huius morbi symptomata: tamen nisi propria auxilia adhibeantur, paulo pòst recrudescere, & sæuior redire morbus visus est. Etenim talia medicamenta, cum tenui diæta quidem, vitiosos humores absumere, sed malignitatem expugnare non possunt. Vt ergo hic morbus est occultus, qui nonnisi ex affectis cognoscitur: ita etiam remedia, quæ huic affectui medentur, non ratione inueniuntur, sed solâ experientia.

Quænam sint illa.

Quæ autem illa medicamenta sint Medici rursum non planè consentiunt. Plurimi maximam in hydrargyro spem ponunt, idque vnicum & proprium luis Venereæ alexipharmacum esse putant, alij id planè reiiciunt, de qua re infra dicetur. Alij, & plerique quidem vsu ligni Guaiaci, sarsæparillæ, radicis Chinæ, ligni sassafras, curationem huius morbi aggrediuntur, alij & de his ipsis dubitant: imò quidam negant, solius Guaiaci & similium vsu luem hanc expugnari posse, & propterea aliorum permistione eorum vim exacuendam & augendam esse censent. Iul. Palmarius, *lib. de lue Venerea*, c. 23. distinguit, nec esse tanti Guaiacum putat, vt Venerei veneni radices & omnem perniciem vnum prorsus extinguat, nec ita imbecillem, vt nihil sine aliorum ope & connexione perficiat. Eius quidem vnius vsu, absumtis humoribus, omnia luis symptomata tandem sopiri, atque prorsus delitescere scribit, sed tamen venenatam illam labem, quæ iam partibus solidis inhæserit, in plerisque eo præsidio non expugnari, prorsúsque extingui, sed vt planè extinguatur latentis veneni pernicies, atque morbi reuersio præcaueatur, alexipharmaca alia adhibenda esse censet. Quam sententiam procul dubio hausit à Fernelio, Præceptore suo. Eum enim, vt *lib.* [illegible] *de lue Venerea*, c. 7. primum ausum esse scribit, omnem luis Venereæ curationem polliceri sine hydrargyri vsu, & multa domi suæ alexipharmaca componendi tentamina, quæ, aduersus eiusmodi perniciem cum Guaiaco, aut etiam sine eo adhiberet, &, vt *alleg.* c. 7. scribit, duo eiusmodi medicamenta, quæ præstantissima & efficacissima sint, reperit, quæ ipse adiectis aliis remediis in vnum medicamentum redegit, quod hactenus neminem fefellerit.

Verùm cùm eiusmodi medicamenta ex communibus alexipharmacis huic morbo non propriis componantur, ea primo loco non proponemus, sed infrà aliquid de iis dicemus. Primo verò loco trademus ea, quibus plerique Medici hactenus vsi sunt, quæ iam longa experientia huius luis alexipharmaca esse docuit, quorumque vsu non solùm humores vitiosi euacuati, & symptomata profligata, sed & ipsas morbi radices extirpatas fuisse, vt is amplius non redierit, multo vsu obseruatum. Qualia sunt lignum Guaiacum, sarsaparilla, radix Chinæ, lignum sassafras, de quibus iam dicemus.

CAPVT XIII.

De Ligno Indico, & Guaiaco.

Lignum Indicum.

Et primò quidem agemus de ligno Indico, vtpote quod inter morbi huius remedia facilè principatum obtinet. Cùm enim in Indis morbus hic ferатur esse endemius, etiam primarium remedium ex India petitum, quod lignum Indicum vocamus. Est autem lignum huiusmodi, vt ex Consalvo Ouiedo Nobili Hispano, Indicarum rerum scriptore, patet, duplex: vnum, quod vulgo notum, Guaiacum dictum, alterum, quod palus sanctus, seu lignum sanctum appellatur. Etsi enim a plurimis hæc duo ligna pro eodem habentur: tamen ut nominatis, modo atrox & notis & locis [illegible] discernit: de quo videatur Fallopius *de morb. Gall. cap.* 38. Cùm tamen vtrumque lignum ad morbum Gallicum [illegible] vires habeat, etsi ligno sancto ad [illegible] & alios morbos maiores vis esse feratur, & lignum sanctum hodie ad nos raro afferatur, solùm de Guaiaco dicemus.

Duplex eius natura. Sanctum.

Inter cæteras superioribus sæculis repertas nouas Insulas est etiam visa, cui Hispani inuentores Hispaniolæ nomen indiderunt. In eadem lues Venerea endemia esse fertur, atque vnicum eius morbi ibi remedium habetur decoctum cuiusdam ligni, quod hodie Guaiacum, ab incolis illius Insulæ Hispanicum nominatur, Hispani à lue [illegible] idem decoctum salutare experti sunt, viresque eius aliis postea detexerunt. Arbor fertur esse foliis fraxini, color ligni intus nigrescens est, ipsum lignum graue & ponderosum, in aqua non fluitat, sed mergitur, resinosum est, & dum accenditur, odorem non ingratum spirat: sapor eius subamarus, cum leui acrimonia linguam vellicante.

Ligni Guaiaci electio.

De eius electione nonnihil dubij apud Medicos occurrit. Sunt nonnulli in ea sententia, id quod albicat, reliquo præferendum esse, cùm quò minùs adoleuerit, eò magis albicet, quò verò magis adoleuerit, eò magis nigrescet. Siccius autem esse quod est annosius; quod verò minùs annosum, humidius, & succo magis abundans, & proinde efficacius. Verùm enim verò cùm duplex sit in viuentibus humor, vnus primigenius, calidi innati seu spiritus insiti subiectum, etiam ad flammam concipiendam aptus, alter alimentarius, aquosior, & ad inflammationem minùs aptus, vires huius ligni, vt & aliorum plantarum non æstimandæ ab illo alimentario, & aquosiore humore, sed à calido illo insito & humido primigenio. Qui cùm in ætate prima cùm in infantibus, tùm in plantis humidiore multo obruatur & obtundatur, multæ actiones in prima ætate infirmæ & imbecilles sunt, quæ pòstea humido illo nonnihil absumto, & calore vegetiore reddito, processu ætatis fortiores fiunt, siquidem hic calor omnium actionum præcipuum instrumentum, vsque ad florentem ætatem, & [illegible] immutatus consistere. Itaque cùm in Guaiaco etiam idem calidum innatum & humidum radicale semper sit, à quo vires eiusdem dependent; tamen quia in tenello adhuc ligno vis ista à copia humoris obruitur quasi & cohibetur, minùs efficax est adolescente adhuc ligno, eo quod iam adultæ & confirmatæ ætatis est. Ac proinde ad huius morbi curationem non lignum subflauum, vel quod buxei coloris est, & vel ab immatura arbore, vel à ramis decisum est, minúsque efficax, sed potiùs nigricans eligendum, vtpote quod magis resinosum est, & pingui illa ac balsamica substantia abundat, in qua vis illa virulentiæ Venereæ aduersa maximè residet. Ætatem ergo huius ligni internoscere, vtile est, vt efficacissimum eligatur. Etenim quod internam quidem partem nigram habet, sed lituris velut lineis quibusdam colore fusco, in orbem, vt nigrum aliis per longum intersectum est, efficax quidem illud est, sed quod tamen vel ex arborum ramis decisum est, vel certè ætatem maturam nondum attigit, atque ideò minoris efficaciæ est. Idcircò enim comparent lineæ huiusmodi, quòd præpinguis illa substantia, quæ in medio arboris caudice maximè residet, nondum ita redundat, vt internas omnes ligni partes impleat. Quod verò totâ internâ parte nigricat, superficie duntaxat albicante, id si integrum, ponderosum, & odoratum existat, leuique acrimonia linguam vellicet, & vel nullis lineis intersectum est, vel iis resinâ plenis, idcóque dum accenditur, præter odorem, quem spirat gratum, resinam etiam reddit subnigram, id summum maturitatis gradum assecutum, & ex arboris caudice decisum, ac propterea efficacissimum est. Si verò lineis distinctum, & fœmininum est, & nec pondere, nec odore, nec acrimonia valet, nec incensum resinam sudat, id senectutem iam attigisse, & propterea vires eius iam hebescere, indicio est.

Ætas huius ligni vt distinguenda.

Monte

Monet hic etiam L. Septalius, esse speciem quandam Guaiaci, quæ nunquam in vsum ducenda sit, quæ nigrorem verum in medio non habet, sed coloris est subobscuri cum quadam viriditate, quæ decoctum facit omnino turbidum, quod nunquam clarescit, tum maximâ acredine & in gula, & in faucibus ardorem excitat, ob crassas autem & terrestres partes maiori ex parte in splene, nonnunquam etiam in hepate obstructiones inducit. Empirici syluestre lignum sanctum appellant. Sed cùm apud autores nullibi repererit duplicem hanc syluestris & domestici differentiam, potiùs ratione soli has qualitates acquirere censet.

Si etiam cortex sit crassus, & ligno ita adhæreat, vt vix auelli & separari possit, bonæ notæ lignum est. Si verò cortex facilè à ligno separatur, vel vetustum est, vel aquâ marinâ emarcuit. Si etiam, dum abraditur lignum, pingue apparet, rasum masticatum mordet, & amaritudinem post se relinquit, dum secatur, solidum & superficies æqualis: non aspera & foraminulenta apparet, lignum bonum est.

Cortex ligni Guaiaci.

Cortex eiusdem ligni maiore acrimoniâ & amaritudine pollet, & propterea validiùs siccat, attenuat, & digerit, quam lignum: verùm quia illa vis occulta, quæ huic morbo aduersatur, est potius in humido illo pingui, ac substantia balsamica, semper lignum cortici præfertur: ac propterea cortex in calidis & siccis corporibus minùs commodè adhibetur.

Vires ligni Guaiaci.

Vires ligni Guaiaci quod attinet, est illud calidum & siccum, vt ex sapore, odore & acrimonia percipitur, & quidem in secundo gradu, ac simul est tenuium partium, vnde vim habet crassa attenuandi, lenta incidendi & detergendi, obstructiones aperiendi, ac sudores & vrinas ciendi, superfluósque humores frigidos dissipandi & absumendi. Verùm non ob istas qualitates præcipuè exhibetur lignum Guaiacum; (cùm huiusmodi qualitatibus prædita medicamenta etiam in Europa inueniantur, nec ex India ea transportare necesse fuisset) sed in primis ob vim illam peculiarem & occultam, quâ virulentiæ Venereæ aduersum est. Et quidem inter alexiteria luis Venereæ lignum Guaiacum primas obtinere, omnes ferè Medici consentiunt. Quamquam enim Fernelius eius hanc vim extenuare nonnihil velit, ideo quòd non omnes hoc morbo affecti eius vsu curantur: tamen caussa hæc sufficiens non est, cum nullum omnino reperiatur alexipharmacum, vel aliud medicamentum, quod desperatos etiam morbos curet. Ipsi autē virulentiæ Venereæ occultâ qualitate & proprietate lignum hoc aduersatur, ac humido radicali, & balsamo naturali, quod à virulentia hac facultati nutrienti aduersa maximè læditur, amicum est, illúdque roborat adeò, vt obseruatum sit, eos quoque, qui hepar, & totum corporis habitum calidum & siccum habuerunt, & qui à lue Venerea penè contabuerunt, vt antea etiam dictum, vsu decocti huius ligni, licèt caliditate & siccitate ipsis aduersi, instauratos & habitiores ac corpulentiores redditos fuisse. Nonnulli quidem scribere ausi sunt, decoctum huius ligni non minus nutrire, quam consumtus pulli. Verùm hi nimij esse mihi videntur in laudando hoc ligno. Etsi enim vegetabile est, & aliquid forsan succi alimentaris in decoctum deponit, tamen in pullo plus esse alimenti homini idonei, quam in ligno Guaiaco, neminem sanæ mentis facilè negaturum puto. Quòd verò nonnulli post morbum hunc corpulentiores fiunt, id ex accidenti est. Nam cùm ob virulentiam Veneream nutritio in toto corpore fuerit læsa, vbi illa discussa & extincta est, corpus iterum bene nutriri & augeri incipit. id quod & in aliis quibusdam morbis, in primis febribus, accidit, ante quas cùm homines ob prauum nutrimentum non essent εὔσαρκοι, per morbum absumtis vitiosis humoribus postea bene nutriri incipiunt, & corpulentiores fiunt.

An lignum Guaiacum nutriat.

¶ [Fr. Arcæus, *lib. de curand. vulner. rat.* ad vlcera pulmonis & phthisin etiam decoctum ligni Guaiaci exhibet, scribitque, corpora, licèt extenuata, ab eo non offendi, sed potiùs impinguari. Imò sunt nonnulli, qui ligno Guaiaco vim nutriendi tribuunt, illúdque non minus nutrire, quàm ius pulli, scribunt. Easdem vires alij etiam sarsæparillæ, ligno sassafras, & in primis radici Chinæ tribuunt. Verùm enimverò, etsi comperimus in phthisi, lue Venerea, scabie & aliis morbis, vsu horum decoctorum corpora extenuata iterum instaurata & pinguefacta fuisse, tamen hoc non per se accidit, quòd scilicet hæc decocta vim nutriendi, sicut alia alimenta, habeant, sed per accidens, quatenus scilicet caussam maciei tollunt. In phthisicis res plana est. Cùm enim illa corporis extenuatio fiat ab vlcere pulmonis, vlcere vsu ligni Guaiaci exsiccato, corpus iterum, rectè nutriri incipit. Idem accidit in aliis morbis, lue Venerea, scabie, & similibus. Cùm enim macies illa & atrophia à mala nutritione prouentat, mala autem nutritio plerumque ab acribus & salsis humoribus, qui & vtilem sanguinem absumunt, & corpori agglutinari prohibent, vbi istis humoribus istis per decocta eiusmodi absumptis, & per sudores discussis, corpora iterum rectè nutriri incipiunt, imò pinguefiunt.]

An decoctum Ligni Guaiaci, Sarsaparilla, Sassafras, radic. Chinæ, pinguefaciat, Decocta Guaiaci, Sarsaparilla, Sassafras, radic. Chinæ, nonnisi per accid. nutriunt.

Non solum autem lignum hoc habet vim alterandi, & occultâ qualitate malignitatem illam virulentiæ Venereæ, cùm humoribus, tùm partibus solidis impressam, extinguendi, sed etiam euacuandi, cùm sensibiliter per sudores, tùm insensibiliter, per insensibilem transpirationem. Ac proinde tanto per lignum Guaiacum, & huic cognata medicamenta curandi morbum Gallicum maximè vsitata est. Etsi enim ob diuturnitatem curationis, & sudandi labores, ac tenuem diætam, aliquam molestiam eis afferat; tutior tamen longè est illa, quæ fit per hydrargyrum, in qua si peccetur, non leue periculum ægro imminet.

Parantur autem ex ligno Guaiaco varia medicamenta, eáque vel formâ liquidâ, vel solidâ, & in substantia. Verùm in forma liquida exhibita efficaciora sunt, cum facilè ad actum deducantur, & in totum corpus penetrent, ac omnium partium facultatem expultricem ad excretionem noxiorum stimulent. In solida verò forma, cùm pars illa in qua vis medicamenti præcipuè residet, à terrestri & crassa nondum separata sit, non ita facile in actum deducitur. Decoctum propterea, vt commodissimum, maximè in vsu est. Siqui tamen propter diuturnum huius medicamenti vsum eius pertæsi fiant, ac nihilominus metuant, ne reliquiæ aliquæ humoris praui supersint, aut vlcæ genus decocti debito modo vsurpandi vsum ampliùs non admittat, iis etiam aliâ formâ ex hoc ligno medicamenta exhiberi possunt. Inter quæ extracta & spiritus, vt dicetur, efficacissima sunt, ac longè pulueribus præstantiora.

Medicamenta è ligno Guaiaco.

Ligni autem huius decoquendi ratio varia est, cùm ratione liquoris, in quo fit decoctio, tùm qualitatis liquoris. Nonnulli enim in aqua, alij in decocto hordei, alij in aquis destillatis, alij in vino, alij in sero lactis, alij in iure carnis lignum decoquunt. L. Septalius *lib. 7. animadv. n. 204.* eos reprehendit, qui solo vino decoctum ligni fieri posse, negant, cùm nihil aptius ad extrahendum medicamentorum facultates sit, ipso vino, & aquâ (rectiùs spiritu vini dixisset) vini. Ideóque ille decoctum cum vino parat, quo in morbo inueterato cum malo habitu, & materiâ frigidâ prædominante vtitur, hoc modo: *Fiat infusione corticis ligni sancti optimi, crasso modo contusi* ℥. *vij. in vino albi optimi* ℔. *medicinal. xlij. per duos dies excalefacto prius vino, & semper per duos illos dies in duplici vaso, vel cineribus calente: Post fit lento igne, vel in duplici vase elixatio ad consumtionem tertia partis, quo vtatur agrotus, & manè loco syrupi, & pro potu in cibo, sumet manè* ℥. *vij. & post horam proliciantur sudores; in prandio autem, & in cœna non excedat* ℥. *xiij.*

Decocti ligni parādi ratio. An sit in vino coquendū.

Verùm etiamsi concedamus, vinum ad extrahendas vegetabilium vires commodissimum esse: tamen hoc negari non potest, quòd coctione vires vini euanescant; & vbi spiritus exhalauit, phlegma nauseabundum, & ipsâ aquâ simplici minùs commodum relinquatur. Ideóque in ea sum sententia, vel lignum in aqua coquendum, & sub finem decoctionis vinum addendum esse, vel lignum saltem in vino diutiùs infundendum, aut in duplici vase coquendum esse vt nihil pereat, nullo verò modo ad tertiæ partis consumtionem.

Ergo vulgatissimè & rectissimè decoctio fit in aqua pura, quę & medicamenti caliditatem & siccitatem nonnihil corrigit, & distributionem & sudoris prouocationem adiuuat. Si tamen corpus, & præcipuè ventriculus sit frigidior, ac debilior, ægérque vino assuetus, non incommodè vinum admiscetur, vt modò dictum, & postea etiam dicetur. Nam vino admisto ventriculus minùs læditur, & medicamenti vis ad omnia membra faciliùs penetrat.

Ligni etiam ad aquam diuersa obseruatur proportio, pro ætatis, corporis constitutionis, anni temporis ratione, sumuntúrque *ad aqua* ℔. *xiv. ligni* ℥. *iij. vsque ad* ℥. *xv.* Si enim anni tempus, & corpus sit calidius, tutissimum est, minorem ligni quantitatem sumere, & longiore tempore curationem totò perficere, quam medicamenta potentiore damnum aliquod ægro adferre, præcipuè primis curationis diebus, & priusquam humores in corpore superflui imminuantur, & sudor facilè ac exquisitè fluere incipiat, ægérque decocto adsuescat. Pòst sensim plus ligni sumi potest, quod nisi obseruetur, æger facilè in periculum conjicitur. Scribitque Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occul. c. 13.* se vidisse ægros, qui ob hunc errorem, nimiam scilicet quantitatem ligni, primis diebus adhibitam, in febrim inciderint, vt postea ab vsu decocti fuerit abstinendum, magno cum eorum damno. Vbi verò nihil tale metuendum est, in adultis, & communiter, ligni raspati, vel torno comminuti ℔. j. affunduntur *aqua lib. xiv.* in olla fictili vitreata, & horis 24. in loco tepido maceratur. Postea vase tecto, lento igne coquitur, donec dimidia vel tertia pars remaneat. Decoctum hoc vase adhuc tecto refrigescere sinitur, posteà colatur.

Ligni ad aquam proportio.

Fallopius, *lib. de morb. Gall. c. 46.* disputat, an commodius sit coquere igne aperto, vel in vase duplici dicto, seu in B. M. illósque reprehendit, qui statuunt, decoctum in Baln. factum, esse dilutius seu minùs potens, & quòd decoctum, quod fit in balneo, sit præstantius illo, quod fit in igne aperto probare conatur exemplo aquarum destillatarum, quæ per Baln. præstantissimæ parantur; cum in his nulla adustio fiat, sed maior elixatio quæ fit in calido, decoctū præstantius reddat. Verùm aliud docet experientia, quam ratio confirmat. Etsi enim è quibusdam plantis humidioribus, vt rosis, violis, lilio conuallium, & similibus recentibus, quarum vis in parte volatili, vt Chymici loquuntur, consistit, optimæ aquæ fiant etiā sine aquæ effusione, in balneo: tamen in plantis calidioribus, & præcipuè in radicibus & lignis, quorum vis in parte oleosa consistit, nunquam earum vis per balnei calorem nimis mitem elici potest, id quod etiam in multis seminibus accidit, sed opus est destillatione per vesicam, per quam, vehiculo aquæ, partes illæ fixiores eleuantur,

Qua ratione coctio instituenda.

natur. Cùm ergo tota vis ligni Guaiaci in parte illa oleosa & resinosa consistat, atque vt ea eliciatur, forti coctione opus sit, eam calor B. M. prius præstare non potest, sed coctione in igne aperto opus est, quæ tamen, si sufficiens quantitas aquæ addatur, nullam adustionem inducit.

Quomodo decoctum sit condiendum.

Nonnulli saporis gratiâ, & vt amaritudo & acrimonia minuatur, sub finem coctionis, vuarum passarum & glycyrrhizæ, ana ℥. j. addunt. Potest & saccharum & iulepus aliquis saporis gratiâ addi Aurelius Minadous, *de virul. Vener. c. 4.* melle in primis decoctum dulcorandum statuit. Mellis enim exiguam quantitatem, si simul concoquatur, & despumetur, omnem amaritudinem infringere, decoctúmque maiorem vim abstergendi, attenuandi, aperiendi, fundendique humores ac membra roborandi, acquirere existimat. Quod vt in corporibus pituitosis, ac in primis ventriculo frigido, locum habere credimus: ita cùm mel facilè bilescat, in corporibus biliosis, calidis & siccis non tutò vsurpari putamus, sed commodiùs & tutiùs passulas, glycyrrhizam, aut etiam saccharum.

Nonnulli etiam iis, qui hepar calidius & siccius habent sub finem decocto vnam atque alteram radicem cichorij, endiuiæ, sonchi, M. j. vel ij. addunt. Verùm cùm decocta talia sint diu continuanda, cauendum, ne talium admistione ingrata reddantur, ægrisque nauseam pariant. Deinde cùm decoctum ad plures dies sufficiens plerumque coquatur vnâ vice, tales autem herbæ additæ faciant, vt decoctum minùs diu duret, vt hoc præcaueatur, non toti decocto, sed eius saltem ℔. j. herbæ tales addendæ.

Quidam non incommodè, præcipuè in assuetis, & quibus ventriculus debilior est, sub finem coctionis, vini albi suaueolentis ℔. iij. addunt. Nonnulli totum decoctum in vino parant, sed minùs rectè. Euaporat enim in decoctione vini pars optima, & phlegma ingratum relinquitur, vt antea dictum.

Monet quoque Aurelius Minadous, decoctum istud ligni cum vehiculo esse exhibendum, quod virtutem medicamenti ad membra præcipuè affecta dirigat, & capite magis laborante cephalica, renibus laborantibus nephritica, hepate, hepatica, liene, splenetica esse admiscenda. Quod vt non planè improbamus: ita non semper necessarium putamus, cùm decocti vis facilè per se in totum corpus penetret. In primis verò cauendum, ne eiusmodi medicamentorum admistione decoctum nauseabundum, & ægro ingratum reddatur. Quod cùm ipse etiam animaduerterat, rectè monet, talia medicamenta commodiùs seorsim in puluerem, vel bolum, vel aliam formam redacta, sumi, quàm decocto permisceri. Verum de decoctis compositis infra dicetur.

Destillatum à ligno Guaiaco.

Chymici cùm metuant, ne longâ decoctione, quæ fit vel ad dimidias, vel tertias, spirituosæ ac subtiles partes exhalent & dissipentur, atque ita virtus medicamenti minuatur, alio modo decoctum hoc parant, ita vt nihil virium pereat. Recipiunt scobem Guaiaci, ac Retortæ indunt, & aq. s. q. affusâ Retortam in cineres ponunt, & recipiens vas applicant, ac igne supposito primò digestionem, deinde destillationem perficiunt, ad dimidiæ partis aquæ consumtionem. Quæ destillatur aqua, exhibetur ad ℥. iiij. Commodissimum tamen est, si aqua destillata cum reliquo decocto in retorta colato misceatur. Ita enim integræ vires habentur. Supra decoctum in Retorta reliquum iterum aqua affundi, & per horas 12. digeri, ac postea destillari potest. Liquórque destillatus potus loco exhibetur. Et cùm interdum accidat, vt infantes infecti lue Venereâ nascantur, vel à nutricibus inficiantur, destillatum hoc saccharo dulcoratum loco iulepi ipsis exhiberi potest.

Decoctum secundum.

Postquam etiam primum decoctum vulgari modo paratum & colatum est, ligno post coctionem primam reliquo iterum aquæ ℔. xij. vel xviij. pro vt æger plus vel minus bibere solet, affunduntur, & coquuntur ad part. tertiæ consumtionem. Colatura pro potu ordinario in prandio & cœna exhibetur. Si potus iste dulcior & suauior expetatur, passularum ℥. iiij. vel plures addere licet, vel loco passular. sem. coriandri præparat. ℥. j. vel ij. & decoctum sacchari ℥. ij. vel iij. dulcorare.

Si tamen primo decocto herbæ aliquæ additæ fuerint, decoctum pro potu in mensa, non è reliquiis primi decocti parandum, cùm nauseabundum foret, verùm aliud decoctum recens, sed dilutius parandum, vel vinum Guaiacinum, quod fit, si sumantur ligni ℔. iiij. vel v. sacchari albi ℔. iiij. vini albi ℔ cl. lignúmque in vas ligneum indatur, & vinum calefactum affundatur.

Vinum Guaiacinum.

Decoctum tertium.

Nonnulli & tertiâ vice lignum coquunt, & decoctum pro carnibus coquendis vsurpant. Potest idem decoctum etiam pro manuum ablutione, narium elutione, & vlcerum mundatione vsurpari.

Electuarium è Guaiaco.

Quidam & aliis modis hoc lignum exhibent. Nonnulli in forma pulueris: alij Electuaria inde conficiunt. Ita Nicol. Massa, *lib. 5. de morb. Gall. c. 6.* Recipit *Ligni Indici subtilissimè præparat.* ℔. j. *& cum syrupo fumar. coquit informam electuarij*, cuius ℥. ß. vel j. exhibet.

Vel ℞. *Ligni Guaiac. subtiliss. puluerisati, sarsaparill. an. ℥. j. spec. diatrion. santal. diarrhod. abbat. an. ʒ. ij. conser. cichor. ℥. vj. Cum syrup. de cichor.* F. Electuarium.

Alij cum syrupo conuenienti pilulas inde parant.

Verùm alij non sine caussa hîc monent, talia medicamenta minùs efficacia esse multósque, qui recens fuerant infecti, cùm ex talium medicamentorum vsu sanitatem sperassent, morâ & cunctatione ista, & medicamenti debilitate in malum grauissimum incidisse. Minùs enim, vt dictum, talia medicamenta in corpus penetrant. Sub finem tamen curationis, vbi malum penè expugnatum est, ac metuitur saltem, ne praua aliqua dispositio reliqua sit, & ægris iamdiu continuatus decocti ligni potus nauseam pariat; talia medicamenta ad reliquias omnes absumendas vsurpari possunt.

Extractum ligni Guaiaci.

Commodius extractum ex hoc ligno paratur, atque ex eo vel pilulæ vel torulæ. Verùm post eius vsum liquore aliquo sumto opus est, cuius vehiculo extractum in totum corpus distribuatur & deducatur. Imò extracta hæc, ita etiam censente Hercule Saxonia, vix tam validas vires habent, vt possint morbum antiquum & maximum vincere, sed iis meritò decoctum præfertur.

Oleum Guaiaci.

Fortius oleū esse scribit Hercul. Saxonia, *de lue Venerea. c. 17.* Et in hoc oleo totam vim ligni alexipharmacam depositam esse putat, & se experientiâ comprobasse refert, huius olei beneficio morbum antiquum & maximum fuisse superatum. Exhibet autem id variis modis. In corporibus emaciatis cum lacte, in aliis temperamenti calidioris cum conserua rosarum, vel sero caprino, in melancholicis cum conserua borraginis, vel buglossi, in pituitosis cum conserua betonicæ; in tophis cum terebinth. & quidem pro dosi ℈. ij. Verùm procul dubio non oleum fuit, quod exhibuit Saxonia, sed extractum liquidum, seu tinctura, vt appellant. Oleum enim nullum per alembicum ex hoc ligno destillatur. Quod verò per retortam, seu descensum, igne aperto, destillatur, ita comparatum est, vt intra corpus non commodè, imò vix tutò exhiberi possit.

Spir. Guaiaci.

Ego plus tribuo spiritui Guaiaci, quem tamen parare non est cuiusuis. Longiore enim & diligentiore digestione ac fermentatione indiget, vt parari possit.

Sunt etiam, qui folia & fructus huius arboris in conseruas & electuaria redacta vsurpanda censent, referúntque, Indos etiā hac lue infectos, ea loco medicamenti vsurpare. Verùm etsi folia & fructus in lue leui aliquid præstare possint: tamen in inueterata & magna non sufficiunt, nec idē quod lignum præstare valent. Fructus verò huius arboris etiam vim habere aluum vehementer mouendi, obseruatum est. Et cùm recens ac leuis lues interdum solis purgantibus curetur, non mirum est, Indos per purgātes hos fructus, curari posse, in primis cùm omnis vis alexipharmaca contra hunc morbum eis non sit deneganda.

CAPVT XIV.

De Sarsaparilla.

Sarsaparilla.

POst lignum Guaiacum primas in lue Venerea curanda obtinet radix, quam alij spartam parillam, alij salsamparillam, Hispani sarsamparillam nominā t, ob similitudinem, quam cum smilace aspera planta habet. Ob spinas quidem (dumus enim Hispanis Sarsa est) sarsa, ob folia verò & ramus, parilla, quasi vitis spinosa nominatur. Imò Fallopius, *de morb. Gall. c. 63.* in ea sententia, reuerà esse smilacem asperam, quæ & in Italia passim crescat; & se eius vsu, felici successu plures à lue Gallica liberasse, scribit. Dioscorides quoque, *lib. 4. cap. 139.* de smilace aspera ita scribit: *Folia & fructus eius contra lethalia venena priùs pòstque pota, antidota sunt: & traditum præterea est, si tritum eorum aliquid nuper genito infanti bibendum detur, nullum illi postea nociturum venenum.* Verùm sit sanè, vt Italica smilax aspera contra hunc morbum, sicut & alia venena, aliquid possit tamen ipse concedit quòd non leuis inter hanc, & Indicam sit differentia.

Locus natalis sarsaparillæ.

Nascitur verò Sarsaparilla in Peru, in sepibus, vt in Europa smilax aspera, vitis alba & nigra, ac lupus salictarius. Radix per terram longè latéque serpit, vt sæpe sex cubitorum longitudinem superet, quæ in fasciculos colligata ad nos aduehitur. Bona & recens est alba, solida: quæ verò russa est, & cùm frangitur, puluerulenta, minùs efficax.

Eius vis, vt dixi, maxima etiam est in curando hoc morbo, atque experientiâ compertum, eius vsu, sine Guaiaco, multos curatos esse. Et quia temperatior est, & moderatè calida, ac nullius acrimoniæ, amaroris, aut adstrictionis, vt & odoris particeps, sed obscuram quandam dulcedinem habet, omni corporis constitutioni & ætati tutò adhiberi potest. Partium præterea est tenuium, sudores prouocat, insigniter exsiccat, putredini resistit, nimiam humiditatem absumit, corpus nonnihil laxat, & propterea ventriculū aliquo modo debilitare solet. Etsi verò valentius & efficacius sit lignum Guaiacum: sarsa tamen in eo lignū superat, quòd insignē vim habet dolores Gallicos sedandi, eósque acutissimos & pertinacissimos, ob insignem tenuitatē, vim penetrandi & laxandi: nullúmque dolorem tam contumacem, támque diuturnum occurrere scribit Iul. Palmarius, quem non tandem aliquando sopiat ac superet, si quis decocto eius diutiùs & constanter vtatur. Imò nodos omnes luis tumores, modò ossei non sint, quacunque in parte consistant, extirpantur eius vsu liquefactâ & sudoribus protrusa, aut ad minus consumta, &

insensibili perspiratione vacuatâ eorum materiâ. Scribitque, *alleg. loc.* Fallopius, si post superatum morbum restant vlcera aut rhagades circa anum, duplo citiùs ea sanare sarsaparillam, quam lignum Indicum: & breui quoque tempore tophos durissimos eâ discuti. Monent tamen hîc nonnulli, Guaiaco equidem hunc morbum perfectè curari posse, & in Guaiaco omnia, quæ ad luem hanc curandam necessaria sunt, reperiri; salsam verò rarò solam, sed cum ligno Guajaco rad. Chinæ, & ligno sassafras mixtam, hunc curare morbum: idque ideo, quòd ventriculum laxet, minùs calefaciat, omni acrimoniâ careat, & propterea non ita abstergat, & cùm odore careat, spiritus reficiendi vim non habeat. Verùm accusationes hæ, à qualitatibus manifestis petitæ, non videntur sufficientes. Equidem quòd Guajacum primas in hoc morbo obtineat, negandum non est, Interim à plurimis etiam obseruatum, solius huius radicis vsu interdum luem hanc curatam fuisse. Etsi forsan ventriculum nimis laxet, ei facilè occurri potest.

Modus exhibendi. Exhibetur autem & ipsa variis modis. Plerumque vt Guajacum, in decocto. De quo notandum, qui summi parere nolunt, & decoctum efficacius expetunt, eos solum corticem, vt qui efficacior radicis pars est, sumere, medullam verò interiorem abiicere debere, vtpote quæ minùs efficax est, imò, vt à nonnullis perhibetur, frigidior, quandã adstringendi vim habet.

Sumuntur autem radic. sarsæparillæ, minutim concisa, eisque ℥. j. affunduntur aq. ℔. ij. seu rad. ℥. ij. ß. aq. ℔. iv. nonnulli rad. ℥. iv. aq. ℔. vij alij ℥. iij. aq. ℔. x. affundunt. Neque enim ita strictè aquæ ad radicem proportio præscribi, sed capto morbi natura, & ægri ac anni temporis conditione variari potest. In lue enim inueterata, potentiori decocto opus est, in recenti minùs potenti. Maceratur autem primò horis 15. vel 20. & postea coquitur ad dimidiæ partis consumtionem. Decoctoque passulæ, glycyrrhiza, vel alia, prout opus, sicut in decocto Guaiaci adduntur. Et quia decoctum sarsæ ventriculum nonnihil laxat, plerumque mentha, betonica, vel aliud ventriculum roborans addendum, aut, quod commodius videtur, ipsum Guaiacum, aut ne variorum mixtio nauseam pariat, post sumtum sarsæparillæ decoctum, aliquod ventriculum roborans sumendum.

Decoctum secundum. Postquam decoctum primum paratum est, reliquis iterum aq. ℔. xv. affunduntur, & ad tertias decoquuntur, decoctumque in prandio & cœna vsurpatur. Nonnulli etiam sub finem decoctionis, vini ℔. iij. addunt. Id tamen tùm solùm faciendum censet Fallopius, cùm vel æger domo egreditur, vt vires conseruentur, vel quando ventriculus debilis est.

Possunt tamen etiam ex hac radice pulueres, electuaria, extracta parari, vt ex ligno Guaiaco.

CAPVT XV.

De Radice Chinæ.

Radix Chinæ. MErcatores Lusitani è Chinarum regione radicem quandam ad hunc morbum curandum superiore seculo aduexerunt, quam radicem Chinæ appellarunt. Cùm enim & eam regionem lues Venerea inuasisset, sicut Americani Guaiaci vsum ad hunc morbum profligandum monstrarunt, ita Chinenses ad eundem curandum hanc radicem vsurparunt, eiusque vsum alios docuerunt. Est verò radix palmi longitudine, interdum crassa satis, interdum tenuior, tuberosa, subrufa, ponderis mediocris, quam recens effossam adeò tenellam esse ferunt, vt cruda & elixa mandi possit, vt apud nos rapæ ac rapi radices. Quod tamen ita credibile non videtur; cùm apud nos rapi ac rapi radices exsiccatæ tantam duritiem nunquam acquirant. Ad nos exsiccatæ adducuntur.

Vires eius. Vires eius quod attinet, nec sapore nec odore pollet, & propterea in caliditate & frigiditate nullus eius est excessus, sed potiùs temperata est, aut si quis eius est excessus, potius est in frigiditate: in siccitate tandem ad secundum accedit. Tenuis est substantiæ, cum aliqua tamen adstringendi vi, & substantificâ quadam humiditate, ita vt eius vsu homines pinguescant vnde & decoctum eius facilè acescit. Cùm primùm à Lusitanis in Galliam & vicinas prouincias esset allata, mirè à nonnullis laudata est, vt quæ tenuium partium, digerendi vim habeat, vrinas, & sudores moueat, omnis generis excrementa absumat, viscera abstergat, obstructiones liberet, sanguinem à corruptione vindicet, articulorum dolores tollat, lui Venereæ prosit, & quia temperata est, omni ætati, sexui, quocunque tempore anni, iisque adeò febricitantibus tutò adhiberi possit. Quæ facultates omnes cùm in ligno non sint, à nonnullis tum temporis non solùm ad alios morbos curandos adhibita, sed ad Gallicum curandum ligno Guaiaco prælata est. Quæ res ipsa fecit, vt Carolus V. Imperator, grauissimâ arthritide laborans, primus ferè huius radicis vsum, de quorundam Medicorum consilio experiri voluerit. Verùm experientia illam famã postea minuit, scribitque hac de re Iul. Palmarius, *de lue Vener. cap.* 14. multos magno suo incommodo radicem hanc ligno Guaiaco prætulisse, sequente experientia comperisse, quòd etiam in magna victus parsimonia adductus hanc luem efficax fuerit, sæpe etiam eius decocto ita humescere ventriculus visus sit, & calor natiuus opprimi,

vt lienteria grauis, magnáque cruditas non rarò subsecuta fuerit, quibus imbecillior morbi causis fomes iterat. Præter has incommoditates & vitia, non rarò etiam lichis tumores atque duritiem tingiùs vrceribus inducere scribit. Neque etiam totâ substantiâ, vel occultâ qualitate, aduersus luem hanc præcellentes vires habere concedit; cùm post eius vsum in morbi recidiuam, qui sibi iam bene esse crediderunt, quotidie recidebantur. Quod etiam confirmat Gabr. Fallopius, *lib. de morb. Gall. cap.* 60. qui & ter & quater eâ radice ad hunc morbum curandum vsum esse, nihil verò se istâ efficere potuisse, scribit: interim se scilicet eâ ad hydropem, ad contemperandam humorum mobilitatem, in lippitudinibus oculorum calidis & intemperie calida ventriculi & hepatis vsum esse scripsit. Et consentiunt in eo alij quoque Medici, quòd radix hæc in morbo Gallico curando ligno Guaiaco & sarsaparillâ inferior longè sit; quanquam ad calorem corporis nostri conseruandum & roborandum, ac propterea ad alios morbos, vtilis sit. Et si forsan vnus aliquis, qui neque Guaiaci decocto, neque hydrargyri inunctione seruari potuit, Chinæ decocto ad sanitatem redit, eius rei hanc caussam esse putat, Iul. Palmarius, quòd natura varietate remediorum gaudens, & fortiorum pertæsa, tandem minùs efficacibus alleuiata fuerit. De recenti tamen radice refert Garzias ab Horto, eam insigniter adeò calefacere, vt si quis eius decocto paullùm meraciore vtatur, aut calidum hauriat, ob nimium medicamenti calorem in maximos hepatis ardores, in erysipelata, in phlegmonas, atque alia grauissima symptomata incidat. Verùm cum ad nos insipida, interdum etiam puluerulenta, aduehatur, non est, vt tale quid metuamus. Neque verò hoc solùm in hac planta, sed & in multis aliis accidit, vt succus ille alimentarius longè alias vires habeat, quàm plantæ exsiccatæ. Ideóque etsi forsan magnas ad luem Veneream curandam recens in China hæc radix vires habeat, non tamen necessarium est, vt easdem apud nos obtineat.

Decoctum Chinæ. Paratur autem decoctum ex hac radice ab aliis aliter. Iul. Palmarius vulgatam parandi rationem hanc esse scribit, vt radicis ℥. ij. ß. in orbiculos sectæ in olla fictili aquæ ℔. iv. affundantur, & horis xij. macerentur, postea lento igne ad dimidiæ partis consumtionem coquantur. Fallopius radic. ℥. ij. in aq. ℔. xij. coquit, ad dimidiæ partis consumtionem. Sed pro morbi ratione proportio radic. & aquæ variari potest, & radic. ad ℥. j. ad ℥. iij. in aq. ℔. xij. coqui. Monet tamen hic Septalius, commodissimè decoctum hoc parari si radic. recentior. non cariosæ. ℥. j. coquatur in ℔. x. aq. & ℥. ij. in ℔. aq. xij. Scribit enim, *Etsi multi Medici, vt nimiam impensarum rationem habeant, tam multis tenuem illam decoctionem vnicâ die absumere nequeant, vereantur autem ne in alterum diem conseruata, ne acescat, dimidium Chinæ portionem in dimidiata aquæ quantitate excoquunt, & aut dimidias, aut duas tertias consumunt, sic censentes & indemnitati eundem consuluisse, & decoctum æquè validum parasse; tamen maximè decipiuntur, & si gustûs iudicium non subtraxerint, facilè cognoscent, potentius multò esse primum illud decoctum, quàm secundum, & ratio est in promptu, quia non satis est dari proportionem radicis ad aquam, sed spectandum maximè tempus coctionis, & vehementia caloris ignis, & reactionis aquæ. Ad extrahendam enim facultatem ex durissima radice & siccissima, & aqua communicandam, cùm quamplures horarum spatium intercedere debeat, quantum consumetur in absumendis per elixationem sex, aut octo libris aquæ, si dimidiatâ quantitate impositâ, China potâ ℥. ß. ℔. vi. aq. dimidium consumere sinamus; vna dua tertia parte, minori spatio, quàm duarum horarum absumentur, minus aqua actioni ignis resistere valente? Neque verò quis dicere audeat, dari minori ignis quantitate, & magis lento igne si fiat decoctio, posse nos hunc incommodo contrà venire: nam ad extrahendam membranae ex solidiori substantia, debita quoque ignis quantitas concurrere debet.*

Decoctum secundum. Ex reliquiis alius potus pro prandio & cœna, vt ex ligno Guaiaco, à nonnullis paratur. Palmarius tamen primâ coctione totam facultatem istius radicis in iusculum transfundi existimat, ideóque pro potu ordinario radicis alias ℥. iij. in aq. ℔. viij. coquit, dum ℔. ij. discussæ fuerint, additque passulas & glycyrrhizam. Imò nonnulli etiam primum decoctum in prandio & cœna propinant, tùm gustui non ingratum sit.

Monent quoque nonnulli, vt non plus decocti semel parent, quàm vnâ die absumi possit, tùm refrigeratum facilè acescat. Ideo etiam id in cineribus tepidis asseruari iubent. Sed experientia docuit, etiam ad 4. dies durare. Quia tamen acescit, id ipsum docet, radicem hanc aliquid spirituosi & alimentarij, quod fermentatiouis, & hinc aciditatis caussa est, in se habere.

Videatur etiam de hac Amatus Lusitanus, *cent.* 1. *curat.* 98. & imprimis *centur.* 2. *curat.* 31.

CAPVT XVI.

De Ligno Sassafras.

Lignum Sassafras. AD luem Veneream curandam etiam vsurpant lignũ, quod Sassafras vulgò appellatur, quod ex Insula Florida delata apportatur. Sapor est aromatici instar fœniculi. *Vires eius.* Calidum est & siccum in 2. gradu, tenuis substantiæ, & vi aperiendi,

discutiendi atque attenuandi præditum: ac propterea ab iis, qui in Indiam nauigârunt, commendatur ad febres tertianas diuturnas, cachexiam, & hydropem, & ventriculum roborandum dolorésque nephriticos. Laudatur & ad arthritidem, menses aperiendos, & plures morbos alios, de quibus dicere huius loci non est. Vsurpatur & ad morbum Gallicum curandum. Minùs tamen efficax esse, quàm Guaiacum, & sarsamparillam, plerique Medici consentiunt. Paratúrque ex eo decoctum, ferè vt ex sarsaparilla.

CAPVT XVII.

De Saponaria.

Saponaria. TAndem quibusdam Medicis ad hunc morbum curandum Saponaria commendatur, quæ est amara, acris, & vi abstergendi, aperiendique prædita, & in morbo Gallico, qui aliis remediis profligari non potuit, & in pertinacissimis doloribus laudatur. Inuentum esse fertur Zepatæ, Empirici Hispani. Vsurpatur verò & in decocto, & in substantia. Decoctum paratur hoc modo.

Decoctum eius. ℞. Saponariæ virid. M. ij. Infundantur per noctem in ℔. viij. aq. Moa excoquantur ad cocturam saponariæ. Deinde ℔. j. cum ℔. ß. aq. cum herba iam cocta excoletur cum expressione, quæ reseruetur pro potione matutina, ad sudores proliciendos, sumendo ℥. vij. aut viij. Quod verò superest, dulcoretur cum passulis, aut saccharo pro potu cum cibis; æstate, & biliosis naturis addi poterit aut sonchi, aut cymbalariæ M. I.

Sed gustui ingratum est remedium. Eustach. Rudius Recipit saponar. p. vi. vel etiam plures, & infundit in aq. ℔. xii. & coquit ad dimidiæ partis consumtionem. Verùm, quod etiam Septalius animaduertit, nimia ad tantillam saponariæ portionem est aquæ copia.

In substantia verò radix in primis vsurpatur, eámque Rudius plurimùm in doloribus Gallicis antiquis commendat, atque ex ea hunc puluerem parat.

Puluis. ℞. *Chamæpityos* Vnc. ij. *dictamn. alb.* Vnc. i. ß. *Zedoar.* ʒ. vi. *rad. saponar.* ʒ. iij. *margarit. præparat.* ʒ. ß.

F. Puluis pro ix. dosibus. Sed quis sumet pro vna dosi, pulueris propemodum ʒ. iiij? Et reliqua medicamenta saponariam, quæ tamen basis esse debet, longè superant.

CAPVT XVIII.

De Alexipharmacis compositis.

ETsi verò medicamenta hactenus enumerata omnia ad hunc morbum profligandum vtilia sint: tamen alia aliis efficaciora sunt, & præterea alia alias qualitates habent, quibus nunc *Alexipharmaca composita in lue venerea.* huic, nunc illi scopo inseruiunt, vt de simplicibus dictum. Ideóque raro vnum medicamentum ex his, sed plerumque plura simul vsurpantur. Equidem si morbus sit simplex, neque viscus aliquod laboret, & intemperies aliqua insignis in parte aliqua sit, quæ vsum Guaiaci prohibeat, præstantissimum inter omnia est lignum Guaiacum, quod & occultis qualitatibus, & manifestis huic morbo resistit. Si verò affectus aliquis coniungatur, sarsamparillam, Chinámque addere sæpe vtilissimum est. Adduntur & à nonnullis medicamenta multa alterantia, de quibus cùm suprà dictum sit, hoc loco nihil de iis addimus, nisi hoc cauendum esse, ne admixtione cichoraceorum & intybaceorum ac refrigerantium medicamentorum, quæ ad calorem ligni Guaiaci, qui tamen ita formidandus non est, temperandum adduntur, sudores, qui valdè expetuntur, & qui plus commodi afferunt, quàm leuis calefactio damni impediantur. Deinde ne aliarum rerum admixtione potio ingrata & nauseabunda reddatur. Ideóque his missis, vt saltem de alexipharmacorum mistione dicamus, si ægri natura sit valdè calida & sicca, humores à capite ad pulmones & thoracem, aut alias partes impetuosè ruant, solum lignum Guaiacum non commodè adhibetur, cùm partes ampliùs calefaciat & exsiccet, & humores caliditate sua fundat, ac moueat, sed tum sarsaparilla tutior est, & China adhuc commodior, quæ caliditatem simul temperat, adstringendíque vim habet, qua fluxiones sistit. Contra si vitium sit imbecillis, & oculorum debilitas adsit, salsa non commoda est, cùm ventriculum laxet, & oculorum aciem obtundat. Si magna adsit atrophia, (modò non à lue Venerea ortum habeat: tunc enim hic hac, vt caussâ, ablatâ, ipsa macies quoque cessat, & corpus meliùs nutriri incipit) Guaiacum & Sarsaparilla non satis tuta sunt: China verò tum longè vtilior est, vtpote quæ substantificè, vt loquuntur, humectat. Præ cæteris tamen omnibus ad tabem commendat sarsamparillam Lud. Septalius, *lib. 7. animadu. num.* 2. vt iuxtà etiam *cap. vlt.* dicetur: Ita si atroces dolores artuum infestant, aut gummatosi tumores, aut insignia vlcera coniunguntur, sarsaparilla vtilissima est, quæ etiam tophos Gallicos discutit, & dolores faciliùs sedat, quàm ipsum lignum. Ita pro ægri constitutione, & morborum coniunctorum natura, nunc Guaiacum solum vsurpant, nunc sarsamparillam, nunc radicem Chinæ, nunc hæc omnia & quidem in maiore vel minore quantitate, admiscere vtile est. Additur interdum & cortex Guajaci, nunc Vnc. iij. nunc Vnc. iiij. pondere, ad ligni ℔. j. & in aq. ℔. xv. coquuntur. E. g.

℞. *Lign. Guaiac.* ℔. ß. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an. Vnc. iij. *radic. China* Vnc. i. ß. Infund. hor. 24. in aq. ℔. xij. Postea coquantur ad dimid. part. consumt. pro haustu sudorifero. Residuo affund. aq. ℔. xij. Stent in infus. hor. 8. Postea coq. ad tert. part. consumt. pro potu in mensa.

Vel: ℞. *Lign. Guaiac.* ℔. j. *cortic. eiusd. sarsaparill.* an. Vnc. iii. Coq. in aq. ℔. xvi. ad dimid. part. consumt.

Vel: ℞. *Lign. Guaic. rad. China*, an. Vnc. i. ß. *sarsaparill.* Vnc. j. Infund. in aq. ℔. v. per hor. 24. Postea coq. ad medietat. Residuo affund. aq. ℔. x. Coq. ad consumt. ℔. iii. Colatura detur pro potu in mensa.

Vel: ℞. *Ligni Guaiaci* Vnc. viii. *cortic. eiusd.* Vnc. iv. *sarsaparill. lign. sassafras*, an. Vnc. ij. Coq. in aq. ℔. xvi. ad consumt. duarum tertiat. vt scilicet remaneant ℔. iv. Sub finem add. vini ℔. iv. Residuo affund. aq. ℔. xvi. Coq. ad consumtion. medietat. & sub finem add. vin. ℔. iv. F. potus in mensa.

An purgantia decoctis admiscenda. Hoc loco non prætereunda est quæstio, de vsu purgantium dum decocta bibuntur: An nimirum ea decocto admisceri, vel cum decocto simul vsurpari debeant. Alij enim planè ea reiiciunt, & purgantia nec decocto admiscenda, nec seorsim vsurpanda esse, statuunt, eâ de caussa quòd corpora, antequàm accedant ad vsum horum decoctorum, diligenter purgari soleant. Deinde, quòd purgantia & sudorifera motus contrarios efficiant. Alij contrà decoctis hisce admiscent purgantia, vt eorum auxilio sanguis mundetur, & aluus continuò laxetur. Alij purgantia decoctis hisce non admiscent, sed certis interuallis, octauo, vel decimo quoque die, vel longiore etiam interuallo; prout opus est, purgant. Quæ vltima sententia mihi verissima videtur. Etsi enim corpus ante decoctorum horum vsum purgetur: tamen facilè aliquid restare potest & subinde etiam colligi; ac sudores tantum humores tenuiores purgant, crassos verò relinquunt. Neque hoc modo motus contrarij fiunt. Eo enim die, quo purgatio instituitur, sudorifera non exhibentur. Si verò ipsis sudoriferis purgantia admiscerentur, tum motus contrarij fierent. Et præterea purgantium admistione decoctum tot septimanis vsurpandum, nauseabundum & ingratum redderetur.

An purgantia sudoriferis, in lue permittant. Statuit quoque Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap.* 28. singulis etiam diebus posse purgationē institui iis scilicet, in quibus sudor vel non potest, vel non debet excitari. Non posse sudorem prouocari existimat in iis, qui vel sunt vsque adeò cute durâ, ac densâ, vt nullo modo possint sudare, vel quibus quam primum sudorifera exhibentur, lipothymia vel syncope accidit. Non debere verò eos sudare putat, quibus lues Venerea non obsidet artus, neque cutem, neque corporis ambitum, sed potiùs circa viscera propriam posuit sedem. Verùm non videtur verò mihi consentanea hæc opinio. Nam quòd putat, ideo quibusdam esse exhibenda purgantia, quòd non possint sudare ob cutis densitatem, vel quòd in lipothymiam statim incidant, nec rationi, nec experientiæ consentit. Etenim via habet aliquis cutem tam densam, vt pori ad sudorem nullo modo pateant. Et licet primis diebus sudor statim non succedat, tamen post quam vi decoctorum humores attenuantur, vix & pori aperiuntur, postea sequitur sudor, imo primis si balnea illa Laconica, vt postea dicetur, adhibeantur. Potest æger sudorem etiam ita moderari, vt in lipothymiam vel syncopen non incidat. Et qui sudores non ferunt, nec purgationem facilè ferent. Tandem purgantia idem quod illa sudorifera, præstare non possunt. Quòd verò iis quibusdam sudorifera exhiberi non debeant; falsum. Etsi enim circa hepar & viscera lues primariam sedem habere possit: tamen fieri non potest, quin simul vitiosi humores in toto corpore abundent; cùm hepar hac lue infectum virulentum sanguinem generet, eúmque in totum corpus distribuat.

CAPVT XIX.

De Modo vtendi his medicamentis.

Modus vtendi his medicamentis. MOdum vtendi his medicamentis quod attinet, primò decoctum Guaiaci exhibetur plerumque manè & post meridiem, horis duabus ante cœnam. Manè quidem datur ab Vnc. v. *Dosis decocti.* ad Vnc. viij. vel ix. ante vesperam ab Vnc. iij. ad Vnc. v. Pulueris ad ʒ. ij. Extracti ℈. ij. Haustus tamē vespertinus interdū omittitur, In primis in principio, donec æger decocto adsuescat. Quod enim suprà de qualitate decocti moderanda dictum, id etiam de decocti quantitate exhibenda obseruandum, ne nimiâ eius copiâ æger grauetur & offendatur. Quod nisi obseruetur, accidit interdum, vt ægri insebres incidant, cruditates contrahant, atque inde diarrhœa, cachexia, & hydrops excitetur.

Eadem verò ratione est exhibendum decoctum sarsaparillæ, radicis Chinæ, & decoctorum compositorum. Etsi enim nonnulli hic varias doses præscribunt, tamen non peccabit, qui ad dictum iam modum ea exhibuerit.

Sudor. Et quidem post matutinum haustum danda opera, vt æger sudet. Experientia enim docet, eos, qui sumtis his medicamentis non sudant, vix integrè ab hoc morbo liberari. Vt verò sudor faciliùs fluat; æger sumto medicamento

horam

horam vnam dormiat: ita enim medicamentum in actum deducitur. *Tempus sudandi.* Tempus sudandi quod attinet, primò satis est, si æger horam vnam sudet, pòst sensim ad plures adscendat. *Modi sudandi.* Modi verò sudandi varij sunt. Plerique ægros in lecto sudare permittunt, quod vt faciliùs fiat, lagenæ aquâ calidâ plenæ, vel lateres calidi panno inuoluti sub axillas & latera ægri apponendi sunt. Nonnulli mantellum ligneum parant, quale descripsit & depinxit, *in Exeges. chymiatr.* Andreas Tenzelius, qui tamen sudandi modus non parum molestus est. *Balneum.* Non sine caussa verò omnibus sudandi modis in hoc morbo præferunt plerique eum, qui fit in balneo & æstuario, vtpote qui minorem molestiam ægris affert, cùm debiles ægri etiam in lecto sudantes, balneo & æstuario vti possint; calórque balnei queat intendi & remitti pro lubitu, siccum & humidum parari, vt ægri conditio postulat. Humidum tamen balneum, & aquæ calidæ vapore lentè calefactum, commodissimum est; cùm vapor ille calidus aquæ poros cutis aperiat & laxet, vt sudor faciliùs, & absque ægri molestia fluat. Sicca verò balnea planè laboriosa sunt, & in corporibus siccis ac melancholicis vsurpari non debent.

Balnea duplicia. Balnea autem illa, seu æstuaria sunt duplicia: Primò magna illa; in quibus ambulatur, qualia sunt nostra vulgò balnea dicta, in quibus plures simul sudare & lauari possunt. Talia licet ad hunc morbum curandum in Italia Barbitonsoribus sint vsitata, meritò tamen vitantur; cùm si quis leuiter affectus, illud quod ex alio grauiter laborante exhalat, excipiat, magis infici possit, sed commodius est, vt quilibet æger seorsim sudet. Deinde sunt balnea, seu æstuaria parua, in quibus vnus solus conclusus sudat. Talia parantur è ligneis tabulis compactis, quæ rursum sunt duplicia, alia, quæ rectâ hominem, sine corporis inflexione, rectum capere possunt, quale describit Iol. Palmarius, *de lue Venerea, cap.* 17. Formâ quadrata, septē pedes alta, quatuor verò longa & lata. Cuius descriptio ibi videatur. Apud nos alia sunt in vsu, etiam ex asseribus, mutuis processibus & sinibus sese excipientibus, compacta, quadrata, sed oblonga, latitudine eâ, vt homo sine impedimento sedere, & brachia dilatare possit, altitudine verò duplicis; vna vbi æger sedet, tantâ, vt sedens caput quod arctè tabulis concluditur in collo, exserere possit: reliqua verò parte humiliore. Longitudo tanta est, vt si æger sedens pedes extendat, tabulam vltimam non attingat. Habet autem & ostiolum, per quod æger ingredi potest, & à tergo fenestram, quæ pro vsus necessitate aperiri potest. Habet & aliud ostiolum versus pedes, per quod vas ferreum vel aheneum lapidibus vel scoriis ferri ignitis plenum immittitur. Tubulum verò in parte superiore è directo vasis, per quem vel aqua simplex calida, vel decoctum aliquod conueniens in lapides vel scorias sensim, quantum æger ferre potest, infunditur, vnde vapor exhalans, per corpus vsque diffusus, sudorem prolicit. Et quamuis in hoc modo caput exseratur: id tamen non nocet, aut inutile est, etiam cùm caput afficitur. Etsi enim prominet; tamen & ipsum sudore satis copioso perfunditur. Interim æger non illos prauos habitûs è corpore euaporantes iterum inspiratione attrahit, sed liberum & purum aërem, vnde refocillatur, vt sudorem faciliùs & feliciùs sustinere possit. Quocunque autem in balneo sudor prouocetur, post sudationem peractam balneum aperiri debet, vt ab aëre libero perflari, & praui illi vapores discuti possint.

Quando sudandum. Tempus sudandi commodissimum est matutinum. Interdum tamen & post meridiem sudare licet. Qua in re ægri vires considerandæ. Reperiuntur enim, qui sudorem etiam bis de die facilè ferunt, alij qui semel saltem, alij, qui nec singulis diebus semel sudationem tolerare possunt. Medicamenta autem sudorem cientia ieiuno ventriculo sumenda, & horâ vnâ vel altera post medicamentum sumtum sudor ciendus.

Quamdiu. Sudandum autem tamdiu, quamdiu ægri vires ferunt, & si æger in balneo vel æstuario sudet, calorémque balnei ampliùs tolerare non possit, in lectum componendus in quo postea sudor spontè, & sine virium iactura, ampliùs fluit. Sudor postea detergendus; ac post sudorem aër frigidus nullo modo admittendus.

Quoties. Quoties autem sudandum, & quamdiu horum medicamentorum vsus continuandus sit, in genere definiri non potest. Vulgò docent, decocta hæc ad dies quadraginta continuanda; interdum tamen dies viginti quinque, aut triginta sufficiunt; interdum & in grauiore morbo ad dies sexaginta, & vltra, in vsu horum medicamentorum persistendum. Tot ica nimium & tamdiu sudandum, donec morbi malignitas victa, & vitiosi ac virulenti humores per sudores discussi sint, & omnia symptomata cessent, in primis gonorrhœa, & cicatrices callosæ. Quamdiu enim hæc durant, in vsu horum medicamentorum subsistendum. Imò etiamsi omnia symptomata euanescant; tamen per dies aliquot medicamenta ita continuare vtile est, vt etiam partium dispositio maligna tollatur, nec recidiua metuenda sit.

Post meridiem verò, etsi sudor non mouetur; tamen idem decoctum tunc exhibitum vitiosos humores insensibiliter discutere, & virulentam dispositionem cùm partibus, tùm humoribus impressam expugnare potest.

CAPVT XX.

De Alexipharmacis aliis communibus.

VErùm nonnulli alexipharmacis istis, putà ligno Guiaco Sarsaparillâ, radice Chinæ, & ligno sassafras solis non sidūt sed etiā communia alexipharmaca addunt. Factitatum id primò à Fernelio, qui decoctum haustulis, opiatæ seu antidoti alexipharmaci sui priùs ʒ.ß. vel ʒ.j. exhibet, quæ ita paratur.

℞. *Fol. scordij* ℥.ß. *polij montan. pulég. prassij alb. origan. calaminth. hyperic. centaur. minor. stœchad. chamæpityos, chamædryos, spica nard.* an. ʒ.ij. *sem. anisi. fœnicul. petroselin. dauci, sileris montan. rutæ, ocymi, hormini, thlaspi, baccar. laur. iuniperi, sem. pœoniæ maris;* an. ℥.j.ß. *rad. aristoloch. rot. gentian. dictamn. valerian. asari.* an. ℥.j. *nuc. moschat. garyophyll. piperis. croci,* an. ℈.iij. *cinnam, myrrhæ, castorei, styrac. calam:* an. ʒ.iij. *mellis boni* q. s. f. Opiata; Fernelium secutus est Iul. Palmarius, eius discipulus, qui, vt suprà etiā dictū, *l. 1. de lue Vener. c.* 7. scribit, Ferneliū ab hydrargyri vsu alienissimum, primum esse cuius luis curationem sine illius ope polliceri, & multa domi suæ alexipharmaca componenda curasse, quæ aduersus huius morbi perniciem cum Guaiaco, ac etiam sine hoc exhibuerit. E quibus præstantissima & efficacissima, quæ comperit, duo describit: Primùm modò descriptum est: Alterum est hoc:

℞. *Morsus Diaboli, scabiosa, pimpinella, flor. calēdula, verbasci, plantaginis, melissæ, rutæ, genistæ, origani, flor. anthos, rosar. rubrar.* an. ʒ.iij. *sem. citri, acetosa, fœnicul. cardui bened. rad. dictamn. tunicis, tormentill. aristolochia rot. gentian. zedoaria, doronici Roman.* an. ʒ.ij. *cornu Cerui, rasura eboris, ligni aloes, santal. citrin. cinnam. el.* an. ʒ.ß. *croc. caryophyll. nucis moschat.* an. ʒ.ij.

Referéque primam compositionem vocasse opiatam maiorem, alteram minorem; atque alterius ʒ.ß. cum conseru. bugloss. pari pondere, & Mithridatij ℈.ß. pro dosi exhibuisse, vel etiam sine Mithridatio. Se verò, postquam è viuis excessisset Fernelius, ex vtraque, adiectis etiam aliquot aliis medicamentis, quæ aduersus venena valere, & ad sudores ciendos aptissima esse compererit, vnam concinnasse, cuius descriptio est hæc:

℞. *Scordij* ℥.ß. *morsus diaboli, scabiosa, pimpinella, polij montani, pulegij, calamenti, prassij albi odorat. origani, menthæ, hyperici, centaur. min. stœchad. chamædryos, chamæpityos, plantaginis, melissæ, rutæ, thymi, sāpsuchi,* an. ʒ.ij. *hyssopi, saluiæ min. polypod. verbenæ, veronicæ vtriusq;* an. ʒ.ij. *flor. betonic. calendulæ, verbasci, genistæ, rorismarini, iasmini saluiæ, rosar. rubr. hyperici, buglossi, borraginis, violarum, nymphææ,* an. ʒ.iij. *sem. anisi, petroselini vtriusq; amnē, granorum tinctoriorū, hyper. ci, sileris montan, rutæ, lentisci, ocymi, baccar. lauri, iuniper, sem. pœoniæ vtriusq; seseleos,* an. ʒ.j.ß. *sem. citrij acetosa, cardui bened. fœnicul.* an. ʒ.iij. *rad. pœoniæ maris, aristolochiæ rotūd. gētiana, calami aromatic. ireos Flo. è ntina, cypori.* an. ℈.j. *angelicæ, dictāni, tunicæ, tormentill. Zedoaria, doronici Rom.* an. ʒ.ii.ß. *margaritar. el.* ʒ.ii.ß. *C. C. rasur. eboris,* an. ℥.j. *ligni aloes, santal. citrini, ossis de Cerui, corallij vtriusq,* an. ℥.ß. *cinnam. el.* ʒ.1.ß. *xylobalsami,* si haberi potest, ℥.i. *lapidum omnium pretios.* an. ʒ.ß. *nucis moschata, macis, caryophyllor. myrrhæ, styrac. calami, benzoini, croci, castorei,* an. ʒ.ß. *succi glycyrrhizæ* ʒ.j. *ol. è sem. fœnicul. anisi, è saluia, mentha, iunipero, nuce moschat. caryophyll. opo balsami rubri,* ex America allati, si ad manum est, an. ʒ.j. *Antidotum Palmarij.*

Legantur singulæ herbæ, flores & radices, quo tempore viribus pollent maximis, siccentur, ac in papyraceis sacculis asseruentur, tum in puluerem tenuissimum omnes redactæ vino & melle excipiantur, & in electuarium coquantur, donec Mithridatii bene præparati crassitudinem assequatur. Possunt tamen flores saccharo condiri & asseruari, vt aliis misceantur sub coctionis finem. Mellis ℔.j. pulueris vnc. ij. misceatur. Seruetur in amplissimo vase terreo, cuius tertia pars vacet, ne ebulliat, aut efferuescat, nec in vsum, qui mox tradetur, veniat ante triennium. Addit ibi & aquam cardiacam & puluerem alexipharmacum: Eorum descriptiones hæ sunt: Aquæ Cardiacæ:

℞. *Fol. saluiæ, menthæ, maiorana, rutæ, hyssopi, origani, summitatum betonica,* M j. Contrita omnia in fictile matusculum reconde loco calido, & aqua attractylidis, quem *carduum benedictum* vocant, obrue, ne lateant: quotidie rudicula agitentur, antequàm acescant. (quod quarto quintóve pòst die contingit) expressus humor seruetur, & magma abiiciatur. Rursus. *Aqua Cardiaca Palmarij.*

℞. *Fol. plantag. calēdula, melissa verbasci rotūd. hyperici, centaur. m. n. pimpinella,* an M. ij. His, post quatriduò macerationem & expressionem, abiectis, rursus accipies *scordij, morsus diaboli, fœnicul. petroselini, buglossi, borrag. angelica* an. M. j. Quibus dies totidem maceratis, expressis, & abiectis.

℞. *Rad. angelica, dictamni, tormentilla, betonica, zedoaria,* an. vnc. ß. *cyper.* ʒ.iij. *nuc. mosch. caryophyll.* an. ʒ. ij. *sem. fœnicul. citri, acetos. cardui bened. baccar. iuniperi,* an. ʒ. ij. *rasura eboris, C. C. Ligni aloes, santali citrini, cinnam.* an. ʒ. i. *croci* ʒ.ß. Paratum puluerem expresso liquori commiscebis.

Balsamus optimus, *Mithridatij selectissimi* ℔.i.ß. *theriac. vtr.* vnc. iij. pedes, & dictis liquori atque pulueri confusa, in alēbico vitreo aut terreo vitrato recondita Iunij ardoribus sex octóq; dies exponas dum cōferueant, & perfectè fermententur, tādéq; fiat distillatio in diplomate igni quā lenissimo. Si describta simplicia illā nouā indita cū aqua attractylidis dies quindecim simo equino calente cōferueat, præstantior aqua elicitur. *Puluis alexipharmacus Palmarij.*

℞. *Rasura eboris, cornu cerui iunioris* ʒ *margaritarum el.*

an. ℥. ß. ligni aloës, santal. citrin. ossis de corde cerui. an. ℈. i. sem. fœnicul. coriandri præparat. an. ʒ. i. fol. menthæ. plantag. verbena, pimpinell. an. ℈. ij. rad. tormentill. de onica, Zedoaria. ℈. ß. flor. betonica, calendul. a, genistæ siccarum, an. ʒ. ß. sacchari rosati triplum : Fiat Puluis tenuissimus.

Dosis cochlear. ∽ initio pastus, & ante sudorifici cremoris haustum, si æger opiatæ vsum refugiat.

Et *cap. 13. lib. de lue Vener.* vbi disputat an solius Guaiaci vsu hic morbus possit percurari; an verò aliis medicamentis, operarum sociis opus sit, tandem distinguendo concludit, quòd nec tanta Guaiaci vis sit, vt veneni Venerei radices & omnem perniciem vnum prorsus extirpare possit, nec ita imbecillum, vt nihil sine aliorum ope perficiat. Eius equidem vnius vsu, absumtis humoribus, omnia symptomata tandem sopiri; atque prorsus delitescere, sed tamen mali labem, quæ iam partibus solidis insederat, in plerisque eo præsidio expugnari, prorsúsque extingui non posse.

Aqua theriacalis Rondeletij.

Secutus procul dubio hos est Rondeletius qui *de morbo Italico* commendat aquam suam theriacalem, quæ sudorem in morbo Italico inueterato prolicit, & dolores curat, cuius hæc est descriptio.

℞. *Theriac.* ℔. i. *acetosæ* M. iij. *flor. chamamel. granator. cardui bened.* an. ℥. ij. Temperentur omnia in vino albo, ac destillentur. De qua aqua ℥. ij. cum *aq. acetos. & buglossi* ℥. iij. propinentur, cùm æger ingreditur lectum aut stupham.

Platerus quoque aliarum plantarum, præter Guaiaci, sarsæparillæ, Chinæ, sassafras, decocta, idem, in hac lue, quod illa præstare posse, experientiâ comprobatum putat: & proinde, sed male, in eam sententiam delabitur, modò dicta medicamenta, quæ huius morbi alexipharmaca putantur, potiùs sudores mouendo, quàm occultâ vi, in curatione huius morbi operari, propterea non solùm decoctum ligni buxi, iuniperi, cedri, cupressi, & sabinæ, agallochi, rhodij, sed etiam decoctum & aquas Theriacales, quæ in febribus pestilentibus adhibentur, & hîc vtilia esse existimat.

An theriaca in lue Venerea vtilis.

Aurelius Minadoüs *de lue Venerea, cap. 53.* cùm multa in laudem theriacæ dixisset, tandem concludit, theriacam quoque cōtra virulentiam Veneream vsurpari posse, tanquam alexiterium præstantissimum, non quidē ex eorum numero quæ per se expellere dicuntur hanc virulentiam, sed ex numero eorum, quæ eam pellunt ex accidenti, quatenus nimirum spiritus conformi quadam ad ipsos proportione corroboret, ita vt ipsi iam validi, tanquam agens principale, vnà cum theriaca, veluti instrumento, malignitatem virulentiæ Venereæ vincere possint.

Trochisci Cyphaei.

Idem, *c. 44.* trochiscos Cyphæos in hac lue commendat, vtpote, qui hepar, quod in hac lue maximè laborat, imprimis, confortent, idque ab excrementitiis, qui in hoc morbo colliguntur, humoribus liberent ad coquendum, extergendum & siccandum excrementum valeant. Ideóque sicut hanc compositionem Galenus omnibus aliis, ab Asclepiade, Andromacho, aliisque celeberrimis Medicis, ad hepaticos scriptis medicamentis, præferendam putat; ita ipse eandem præ cæteris in hac lue vsurpandam & magnifaciendam censet.

Verum vt non dissuadeo, vt quis communibus talibus alexipharmacis in hac lue curanda vtatur, cùm aliàs etiam moris esse soleat, cùm quis venenum hauserit, vel quocunque modo acceperit, & quale sit, ignoratur, vt theriaca, & communia alexipharmaca propinentur, ita nulli autor esse volo, vt hisce medicamentis, solis confidat, & propria illa negligat. Et a paucis etiam Medicis id factitatum video, vtpote quos experientia docuit, sine ligno Guaiaco, sarsaparilla, & similibus, morbum hunc planè non exstirpari. Neque sequitur, quòd ideo, quia quidam morbo Gallico incurabili laborantes, ligno Guaiaco curari non potuerunt, plus spei in hisce medicamentis ponendum sit. Qui enim illis propriis alexipharmacis curari non potuerunt, multo minùs his communibus curabuntur.

CAPVT XXI.

De Cura per Hydrargyrum.

De cura per Hydrargyrū.

ATque hoc primum medicamentorum ad luem Veneream curandam genus est, hicque primus morbum hunc curandi modus. Est enim & alius modus eundem morbum curandi, per Hydrargyrum, seu argentum viuum, qui quidem à Chirurgis & tonsoribus primùm in vsum tractus, postea quoque a Medicis doctis adhibitus est. Cùm enim, vt suprà ex Fracastorio dictum, tonsores quidam inter medicamenta ab antecessoribus ad scabiem sordidam, & cum articulorum doloribus coniunctam, etiam vnguenta, quæ ex Mercurio & sulphure componuntur, inuenissent, ea aliis medicamentis parum proficientibus, vsurpare cœperunt. Quorum vsus cùm non planè infeliciter cederet, à multis postea, etiam doctis Medicis, argentum viuum in curando morbo vsurpatum est.

Argentum viuum vnde dictum.
Eius mirabilis natura.

Quanquàm autem de Hydrargyro, seu argento viuo, quod Chymici, Mercurium nominat, hoc loco agere mihi propositum non est, sed potiùs, de huius in hoc morbo curandi vsu: tamen in genere pauca quædam de eo monebimus. Refertur autem argentum viuum inter metalla, & dicitur argentum, à colore quo argentum refert, viuum verò, quòd perpetuò mobile est. Et omnino mirabilis eius natura est, quam multi docti viri admirantur, quæque Chymicorum multorum, ingenia torsit, & labores lusit. Quamuis enim mortificatus fiat aut quocunque modo mutatus sæpe videatur: tamen non difficulter ad pristinam viuam naturam redigi potest. Et quanquam in minima corpuscula redigatur, & per corium transmittatur, aut aliter in atomos & alienam formam reducatur, tamen in iis integram naturam & essentiam seruat, & in viuum ac pristinum corpus redit.

Argentum viuum an sit calidum vel frigidum.

De eius temperamento Physici & Medici, dum alij frigidum, alij calidum esse statuunt, dissentiunt. Vtrorumque rationes collegit Matthias Vntzerus, in *Anatom. Spagyr. Mercurij*, quas omnes hoc loco prolixè adducere, instituti nostri non est, potéstque is de eo, *loco alleg.* videri. Paulo pòst, tamen quarundam mentionem faciemus. Ipse verò Vntzerus, *c. 18.* media viâ incedit, statuitque, rebus quibusdam naturalibus sæpe diuersas, ac plane contrarias vires & facultates inesse, & quidem alias manifestas, alias occultas, & has pendere a forma specifica, illas à primis elementorum qualitatibus. Id quod absinthij, rhabarbari, aceti, & aliis exemplis probat. Atque horum etiam numero accensendum putat Mercurium, qui considerari possit, & vt crudus, & vt præparatus. Crudum mixtas habere qualitates, partímque calidum, partim frigidum esse putat, eámque diuersitatem diuersis partibus materiæ, è quibus constat, tribuendam opinatur, quarum nonnullæ sint admodum tenues, subtiles puræ ac spirituosæ; quædam verò crassæ, terrestres & fæculentæ. Mercurium verò præparatum, nihil frigidæ amplius qualitatis habere existimat, vtpote quæ ignis externo, vel menstruorum adhibitorum auxilio penitus sublata sit, & propterea calidissimum esse.

Matth. Vntzeri opinio.

Hercul. Sax.

Idem statuit Hercules Saxonia, *de lue Vener. cap. 39.* dum docet, medicamentum hoc exulcerare, & calorem, ac inflammationem excitare posse; ex altera parte torporem, paralysin, aliósque affectus frigidos inducere; idque oriri ex temperamenti inæqualitate, & quòd sit mixtum imperfectum; atque si per calcinationem præparetur, frigidam euolare substantiam, quod relinquitur, igneum esse.

Autoris sententia.

Verùm valdè hi Autores errant. Equidem negari non potest, dari medicamenta multa, quæ habent partes heterogeneas quarum ratione diuersos effectus edunt, quæ etiam artis ope separari possunt. Quod verò argentum viuum tales habeat partes, falsum, nequedum adhuc vllus Chymicus repertus est, qui partes diuersas in eo monstrare, & arte in eo separare potuerit. Totum enim homogeneum est, si quidquam aliud in natura, & vel totus euolat, vel totus manet, & quocunque etiam modo præparatur, tandem totus homogeneus reuiuiscit. Et quicunque Chymicus partes aliquas heterogeneas in argento viuo, vt in rhabarbaro, ostenderit, erit mihi magnus Apollo. Neque præcipitatum alterius naturæ est; quam crudum, neque præparatione aliquid amittit argentum viuum, & præparatum a crudo saltem formâ externâ differt, quam præstant rerum alienarum admistio, quæ nunc sunt partes salsæ, vt in Mercurio sublimato & præcipitato accidit, nunc etiam aqueæ saltem, vt dum Mercurius per Retortam siue alterius rei admistione in aquam redigitur, vt idem Vntzerus, *lib. 5. de Anatom. Mercurij, cap. 2. n. 4.* docet. Hæc enim aqua nihil aliud est, quàm argentum viuum, in minima corpuscula, seu atomos, vi ignis, resolutum, & cum vaporibus aqueis, seu aëre humido mistum. In eo ipso tamen nulli frigiditatis effectus apparēt, sed potiùs caliditatis, & illa ipsa aqua, vt aliæ aquæ Mercuriales, aurum soluit. Eodem modo errat Saxonia, neque enim mistum imperfectum est argentum viuum, sed corpus, quod perfectissimam mistionem habet & nulla etiam arte à Chymicis destrui potest, sed vbique suam formam retinet, neque dum calcinatur, (seu potiùs igni exponitur: neque enim propriè loquendo argentum viuum calcinari potest) frigidæ partes auolant, & igneæ relinquuntur, sed si partes quæ eleuantur, excipiantur, sunt eiusdem naturæ cum iis quæ remanent, vt Chymicis notissimum est.

Argentum viuum est homogeneū.

Argentum viuum est calidum.

Itaque cùm hæc cōciliatio locum habere non possit, videndū vtri rectiùs sentiant, an ij qui calidū, an ij qui frigidum argentum viuum statuunt. Rectiùs verò omnino eos sentire puto, qui calidum esse existimant. Id enim patet ea maxima vi penetrandi, corrodendique, ita vt etiam metalla penetret, ac erodat, & à Mercurio præcipitato ac sublimato carnes, imò ipsa ossa, corrodantur. Scribitque Libauius, *in tract. de Igne natura, c. 30.* se ea relatione doctissimi cuiusdam Medici cognouisse Chirurgum quendam, ob crebrum vsum medicamentorum mercurialium mortuum, ossa habuisse planè friabilia.

Contrariarū rationum solutio.

1. Quòd verò obiiciunt, primò, viuum & integrum non corrodere, eius rei caussa est, quòd sese corpori insinuare, atque in id agere non potest, cum omnes eius partes arctissimè sibi cohæreant, nec cum aliis corporibus misceantur. Medicamenta verò ex eo præparata, vt Mercurius sublimatus, præcipitatus, ol. Mercurij, & si quæ sunt huius generis alia maximam vrendi, ac corrodendi vim habent, non solum ob admistionem salium, quæ tantilla est, sed quòd in minima corpora est resolutus, & cum salibus mixtus, corpori adhærere, atque in eo sese rerum admixtarum beneficio penitissimè insinuare potest.

2. Secundò, quod ad tactum apparet, frigidum argentum viuum, id ipsi cum chalybe, ære, plumbo, vino, rebus naturâ suâ

calidis

calidis, quæ ea accidenti frigidæ percipiuntur, commune est.

3. Tertiò, quòd ex effectibus etiam nonnulli argentum viuum frigidum esse colligere volunt, in eo valde falluntur, & effectus, qui aliunde dependent, frigiditati tribuunt. Equidem qui aquas hydrargyro infectas in Alpibus bibunt, variis fluxionibus laborant, & corripiũtur bronchocele. Aurifabri, & alij, qui argentum viuum frequenter tractant, rarò sunt sani & viuaces, sed stupori, tremori, paralysi, cõuulsionibus, lethargo, catarrhis suffocatiuis, & apoplexiæ obnoxij. Ita refert Fernelius, quendam aurifabrum solius hydrargyri vapore imprudenter admisso statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse. Idem alteri cuidam accidisse narrat Ferdinandus Põzettus, *lib. 1. de venen. c. 3.* Et Forestus, *lib. 8. obseru. 5.* scribit, cuidam iuueni artem fabrilem addiscenti, ex deauratione poculi cum argento viuo, omnes è capite pilos decidisse, faciem supra modum pallidam, totúmque corpus tremulum euasisse. Idem & alij plurimi obseruarunt. Et Iacobus Oethæus, *in suis obseruat.* refert, Nobilem quendam iuuenem pediculis in pudendis laborantem, vnguentum Mercuriale ad eos abigendos vsurpasse, vnde illi membrum virile frigidum ac torpidum, & ad rem Veneream ineptum redditum fuit. Verùm fallacia hic caussæ est; neque argentum viuum ista præstat frigefaciendo, sed quia peculiarem & occultam vim, neruis ac cerebro inimicam habet, qualis in aliis multis stupefacientibus apparet.

4. Quartò etiã facilè soluitur, id, quod obiicitur, nimirum dãnum ab argento viuo corpori humano illatum calefacientium vsu curari, puta saluiâ, hyssopo, origano, marrubio, ruta, castoreo & similibus. Ista enim medicamenta non ideò ad effectûs præter naturam ex hydrargyro adhibentur, quòd solùm calida sunt, sed quia cerebro & neruis sunt amica, & præterea, quod ipsi concedunt, specificâ proprietate, Mercuriali virulentiæ aduersantur. Et quòd talia non ideò adhibeantur, quia calida sunt, sed quia peculiari vi neruis amica, id patet ex eo, quòd alia calida, vt Zingiber, piper, & similia quæ specificam proprietatẽ, neruorũ generi amicã non habent, idem non præstant.

An Argentũ viuum sit venenatum. De occulta verò Argenti viui vi & proprietate, duo in primis dubia occurrunt. Primò, an sit venenatum. Deinde, an lui Venereæ curandæ rectè adhibeatur.

De priore quæstione, an nimirum argentum viuum sit venenatũ, egimus iam antea, *in tractat. de Chymic. & Aristotelic. consens. & dissens. cap. 19.* vbi de Mercurio egimus, dictúmque ibi, quòd Matthias Vntzerus, *de anatom. Spagyric. Mercurij*, prolixè probare conetur, Mercurium non esse venenatum: cum quo & alij consentiunt, qui in primis ad experientiam & doctorũ Medicorũ autoritatem prouocant. Auicenna, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1.*

Negatur. *sum. 1. cap. 2.* scribit, argentum viuum plurimos, qui id bibunt, non lædere; egredi enim cum dispositione sua per ventrem inferiorem. Idem Haly Abbas, *lib. 1. Pract. cap. 43.* Rhases, *in 9. ad Mansorem, de potu argenti viui* statuunt, Brasauolus quoque *in lib. de stirpium examine*, testatur, se infantibus ad vermes expellendos Mercurium viuum dedisse. Fallopius etiã, *de metallis, cap. 37.* statuit, Mercurium citra noxæ cuiusquam metum intra corpus assumi posse, refértque, bruta argentum viuum innoxiè deuorare. Cùm enim vermibus scateant, quod ex anhelitu cognoscunt veterinarij, auellanæ nucis putámen dimidiatum, argento viuo expletum, & faucibus iniectum, si quatuor vicibus deglutiuerint, nullo grauiore morbo succedẽte curãtur. Et puertis in extremo periculo constitutis, quibus cætera nihil profuerunt, duorum, triúmve milij granorum quantitate, euidenti cum successu se exhibuisse testatur. Idẽ, *de morb. Gall. cap. 76.* scribit, se vidisse, mulierem, quæ libram Mercurij bibit, vt faceret abortum, & sine noxa. Refert quoq; Matthiolus, *in lib. 1. Dioscorid. cap. 170.* (id quod se etiam, cùm medicinam ibi faceret, sæpissime obseruasse Eustachius Rudius narrat.) in oppido Gorsitiensi nutrices ad interimendas ventris tineas, & vermes, argẽti viui duo grana milij quantitate citra vllam molestiam puerulis propinare. Et obstetrices, vbi in partu diu grauidæ laborãt, statim Mercuriũ ℈j. pondere cum nullo incommodo potãdum exhibere. Et Georg. Agricola narrat, mulierem quandam marito suo sæpius hydrargyrum, vt ipsũ enecaret, fraudulenter præbuisse, ac nihilominus eum incolumẽ perstitisse. Imò obseruatum, quandam sitibundam noctu in tenebris vasa argento viuo plena pro poculo arripuisse, & plenis faucibus argentum viuum magna quantitate exhausisse, id tamen sine damno per aluum reiecisse. Additque Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 15.* & hoc, se vidisse, idque & alios obseruasse, corpora quædam dissecta fuisse, in quibus argenti viui in ossium cauitate non exigua copia, ex inunctione in morbo Gallico, fuit collecta, qui nihilominùs post inunctionem multos annos vixere. Quod fieri non potuisse videtur, si naturâ venenum esset.

Affirmatur. Verùm ab his dissentiunt Galenus, Aëtius, Conciliator, Cardanus, Fernelius, Ferdinandus Ponzettus, Iul. Palmarius, quos, *loco citato, cap. 19. de cons. & dissens. Chymic. cum Aristotelic.* allegaui. Et adducit Viros Clarissimos in eam sententiam ipsa experientia, quâ constat, argentum viuum, non minùs, quàm alia venena, stuporem, conuulsionem, tremorem, paralysin, epilepsiam, apoplexiam, lipothymiam excitare, imò interdum mortem afferre. Referúntque nonnulli, rarò viuaces esse illos, qui argenti viui venas effodiunt, & quamuis sint robustissimi, & optimi temperamenti sint, eo opere vix vsque ad quintum annum perdurare posse, sed ob haustum venenatum halitum membrorum omnium tremore corripi.

Autoris sententia. Atque horum sententiam omnino vero magis consentaneã putamus, vtpote quam & ipsa experientia confirmat. Quod verò experientiam attinet eorum, qui argentum viuum sæpe sine damno propinatum & exhibitum fuisse scribunt, ea argentum viuum à venenositate non excusat. Etenim, vt fiat actio, recta agentis ad patiens applicatio, & mora quædam requiritur, quæ cùm in allegatis exemplis defuerit argentum viuum etiam nocere non potuit. Exhibetur enim hydrargyrum vel viuum, vel præparatum. Si viuum sumitur, minus noxium est. Nam cùm argentum viuum corpus exactissimè mistum sit, eiúsque partes minimè sibi pertinacissimè cohæreant, vnde etiam mobile est perpetuò, dum integrum & viuum est, corpori nostro vel parũ, vel nihil damni infert, sed statim per aluum excernitur. Eodem enim modo vt globus plumbeus, vel alius metallicus, si deglutitus integer statim è corpore excernitur, nihil damni infert; si verò resoluitur in minima & æruginem contrahit, valde nocere potest; id quod historia illa de plumbo, quam Fernelius, *de lue Vener. cap. 2.* recitat, satis docet: ita etiam si argentum viuum integrum, mobile, sibique cohærens assumitur & ob mobilitatem suam statim iterum è corpore excernitur, nihil damni affert, si verò in minima resoluator, & in primis salium admistione, & eorũ auxilio quasi corpori affigatur, atque in id penetret, cùm intùs, tum extus adhibitus, grauissima mala infert, vt vel sublimatum & præcipitatum satis docent: Neque est, vt vim illam corrodendi salibus admistis quis adscribat: Nam in fumo, qui dum argentum inauratur, exhalat, nihil salis est, & tamen ille ipse summè noxius est. Neque in sublimato vel præcipitato tantillum salis, quod admiscetur, tantum damnum inferre potest, cùm sal, etsi in magna copia exhibeatur, nihil tale præstet.

Mercurius præparatus. Præparatum verò Mercurium quod attinet, scio equidem, quantis laudibus nõnulli Mercurialia medicamenta extollant. Nonnulli præcipitatum puluerem etiam Angelicum nominãt; aliter præparatum, Mercurium vitæ appellant. Laudãtur à nonnullis & flores Mercurij argentei, de quo *in consens. & dissens. Chymic. c.* dictum: alij Mercurium dulcem commendant, & ita quidem, vt eum rectè præparatũ & propinatum tam benignum esse scribant, quàm manna, tamarindos, cassiam, & propterea eo etiam in leuissimis morbis, qui benignioribus medicamẽtis facilè tolli possunt, vtuntur. Verùm laudes illæ nimiæ sunt, nec temeritas eorum laudanda, qui in quibusuis morbis hydrargyrum exhibent; cùm habeantur passim exempla eorum, qui medicamentorum horum vsu non solum in vitæ periculum sunt coniecti, sed etiam planè periere. Vnde Guilh. Fabricius, *in epist. ad Doringium, lib. 3. obseruat. annexâ*, Mercurium vitæ dictum interdum Mercurium mortis, & Mercurium vitæ æternæ appellari posse censet. Quantum etiam Mercurius dulcis, qui tamen habetur mitissimus interdum nocere possit, *alleg. loc.* dictum. Quod autem Hydrargyrum quandoque sine damno exhiberi potest; fit, vel quia crudum, vel viui naturam retinet & propterea in corpus nostrum, vt modò dictum, parum agere potest, qualis est Mercurius dulcis, & flores Mercurij argentei, vel quia fixus est suo modo. Vt enim Metalla integra; etsi in corpus sumantur, illud non afficiunt, nisi resoluantur: ita etiam cùm Mercurius fixus naturam metallorum fixorum quasi induat, etiam ita non nocet, vt qui adhuc volatilis est, & in corpus sese facilè insinuare potest.

Mercurius præparatus in quibus morbis exhibendus. Non tamen in quolibet morbo vel corpore, etiam præparatus Mercurius temerè vsurpari, & præsertim initio exhiberi debet, sed in iis saltem, in quibus magna vitiosorum humorum copia est, quos ille euacuare possit, & vires adsint fortes. Vt enim extra adhibitus Mercurius sublimatus & præcipitatus in vlceribus sordidis, ea mundat & carnem sanam, quandiu sordes adsunt, non aggreditur: si verò sanæ carni imponatur, eam erodit: ita etiam si hydrargyrum intra corpus assumtum vitiosos humores, in quos agat, inueniat, partibus ipsis interioribus non facilè damnum infert, sed in humores agit, & vt euacuentur, facit; si verò tales humores non adsint, etiam partes sanas aggreditur. Verùm cùm hydrargyrum intra exhibitum non solùm ad luem Veneream, sed & alios morbos plurimos abigendos vsurpetur, de eo plura hîc non dicemus, sed de eo iam dispiciemus, an & quomodo in lue Venerea prodesse possit.

An hydrargyrum in luis Venereæ curatione vsurpandum. Negatiua opinio. Alterum igitur quod attinet, an nimirum hydrargyrum in morbo Gallico adhiberi debeat, & tutò possit, & quâ vi agat, Medici valde dissentiunt. Equidẽ Epiphanius Ferdinandus, *hist. 17.* inter nonaginta autores, qui de lue Venerea scripserint, quatuor tantùm esse existimat, qui hydrargyri vsum in hac lue improbarint, Casparum Torellum, Montanum, Minadoum, & Fracastorium. Verùm multò plures sunt, quos etiam recenset Ioh. Baptista Syluaticus *contr. 34.* qui ipse Syluaticus etiã inter eos est, qui hydrargyrum Gallicæ luis essentiæ aduersari negãt. Etenim Vlricus ab Hutten, Eques & Medicus Germanus, *cap. 4. lib. de morb. Gall.* vix centesimum quemque suo tempore hydrargyro inunctum recidiuam euitasse scribit, durante ad paucos dies eius auxilio. Sebastianus Aquilianus, *lib. de morb. Gall. c. 4.* curationẽ huius morbi hydrargyro factã sophisticã appellat, omnésq; eo inunctos recidiuam passos suâ ætate scribit. Caspar Torellus S. Iustæ Episcopus, *in declamatione aduersus hydrargyri inunctionem*, perniciosum hoc appellat medicamentum, idque instar

pestis fugiendum censet. Ioh. Baptista Montanus, *tract. de morb. Gall.* Argentum viuum reprimere quidem per aliquod tempus morbum istum scribit, sed malam qualitatem parti inducere, minimè remouere, quare procedente tempore omnia deteriora, quam priùs euadât. Ioh. Fernelius, *lib. 2. de abdit. morb. causs. c. 14.* nihil minùs se credere scribit, quàm confectum ex hydrargyro medicamentum luem Veneream sanare posse, symptomata siquidem saltem suo iudicio auferat, radice neglectâ. Victor Fauentinus, *cap. 7. de morb. Gall.* mendacem, fallacem & periculosã esse putat luis istius cum argento viuo curationem. Non magnifacit etiam curationem hanc Fallopius, vt ex libro eius, *de morbo Gallico, c. 76.* patet. Apertè quoque curam hanc damnauit Berardus Tomitanus, *lib. 2. de morb. Gall. cap. 13.* & alij quidam. Quorum sententiæ, vt dixi, Ioh. Baptista Sylnaticus sese adiungit, scribitque se non credere, quod argentum viuum ex toto hunc morbum sanet, sitque antidotus è diametro lui Venereæ repugnans. Praua quidem & vehementia quædam morbi accidentia posse sedare hoc medicamentum, non negat; morbi verò Gallici essentiæ, quæ sit occulta proprietas, hepati inimica, è diametro aduersari, eamque superare, se non credere. Etsi verò sub primum huius morbi exortum Carpus Chirurgus, primus (quem forsan secutus est tonsor ille, cuius mentionem facit Fracastorius) hoc medicamentum vsurpauit, eâ ratione adductus, quod contra scabiem contumacem, & plerosque alios cutaneos morbos rebelles, hydrargyro vsos fuisse Medicos antiquos Arabes obseruasset: tamen experientiam hoc remedium, vt optimum, minime confirmasse: & propterea a plurimis Medicis rejectum fuisse. Etenim si inter morbi huius antidota est hydrargyrum semper & vbique expectationi suffecisset, nec opus fuisse, vt ex transmarinis & remotissimis regionibus efficaciora remedia cõquirerentur, quæ felicissimo cum successu hactenus vsurpata sunt, ita vt de eorum in hoc morbo efficacia nemo amplius dubitet. Et licèt vlcera Gallica sanet hydrargyrum: tamen non sequitur, quòd eiusdem virulentiæ sit antidotum sicut neque ea medicamenta, quæ in peste bubones vel carbunculos sanant, ea de caussa pro antidotis haberi possunt. Iisdem consentit Aurel. Minadous, *lib. de virul. Vener. c. 39.* qui vsum hydrargyri in hoc morbo planè reiicit, & quidem tribus rationibus adductus. Prima est, quòd neminem viderit eius vsu sanitati restitutum, contrà potius obseruarit, nõ paucos ab hydrargyri vsu peiora symptomata passos esse, vsque adeò, vt ex auxilio putato maiora damna, quam ex morbo se percepisse, affirmarint. Secunda, quòd noceat hydrargyrum ob nimiam frigiditatem. Tertia, quòd nemo explicare potuerit, quibus modis prosit in hoc morbo hydrargyrum, quibus addunt nonnulli quartam, quòd per se sit venenum. Quintam, quòd ex eius vsu multi mortui sint.

Affirmatiua sententia. Contra alij plurimi Medici hydrargyri vsum in hoc morbo valde commendant. Et vt alios iam prætereanı, scribit Epiphanius Ferdinandus, *histor. 17.* se iureiurando affirmare posse, se centum quinquaginta Gallicos omnis ætatis, sexus & varij temperamenti & in varijs anni partibus persanasse, nullo relicto malo symptomate, nominátque alium Medicum experientissimum, Ioh. Laurentium Protopapam, qui sibi iureiurando affirmarit, se plus quam mille homines Gallicos curasse felicissimo successu vnguento Mercuriali, Deóque agendas gratias esse scribit, qui sancto morbo tam mirabile remedium voluerit patefacere.

Autor. sententia. Ex hac difficili controuersia vt nos expediamus, primò hydrargyri vsum in huius morbi curatione non planè reiiciendum putamus, neque Minadoi, vel aliorum rationes antea allatæ id euincunt. Primò enim experientiam quod attinet, experientia hîc experientiæ opponi potest. Et plurimi Medici sunt, qui ipsâ experientiâ edocti hydrargyrum in hoc morbo miris laudibus extollunt. Secunda ratio, quòd ideo sit reiiciendus hydrargyrus, quòd sit frigidus, falsa est. Effectus enim hydrargyri vt supra dictum, eum calidum, quàm frigidum potiùs esse docent. Tertiò de modo, quo agat, & morbum hunc curet, postea dispiciemus. Et licèt modus ille inueniri non possit, tamen experientia propterea non est neganda. Multa enim sunt medicamenta occultis qualitatibus agentia, quæ quomodo agant, perfectè explicari non potest. Quartò, etsi hydrargyrus venenatus sit: tamen propterea in hoc morbo non planè reiiciendus esset; cùm & alia venenosa in vsum medicum veniat, vt opium, cantharides, oleum scorpij, & alia. Quintò verò, quòd nonnulli Mercurialibus medicamentis curari non potuerunt, non hydragyro adscribendum, sed potiùs vel Medici imperitiæ qui non dextrè hoc medicamentum adhibuit, vel ægri negligentiæ, aut inobedientiæ, vel morbi vehementiæ, qui nullo, etiam optimo medicamento potuit expugnari.

Hydrargyrus in lue Venerea quando vsurpandus. Vt verò hydrargyrum non planè reiiciendum, ita non incautè & temerè, sed nonnisi vrgente necessitate vsurpandum esse censemus, tũ scilicet, vbi ligno Guaiaco vel sarsaparilla morbus hic curari non potuit. Nimirum duabus in primis de caussis ad hydrargyri vsum accedendum. Prima est, quando morbus ita pertinax est, vt medicamentis illis vsitatis cedere nolit. Deinde, cùm aliquid adest, quod vsum decocti ligni & sarsæparillæ non admittit, in primis renum ac hepatũ calor & inflammatio. Scribitque Eustat. Rudius, *lib. 5. c. 15.* se curasse quosdam, qui si vel tantillum Guaiaci, etiam frigidis correcti, vsurpassent, statim ardore vrinæ adeò correpti fuerint, vt earum partium inflammatione subortâ vix mortem effugerint. Idcóque in talibus casibus interdum velimus nolimus, ad hydrargyri vsum accedere cogimur, vt idem Rudius loquitur. Idque satis tutò sæpe fieri posse; ita vt etiam infantes, a nutricibus in lactatione infectos, hydrargyro se inunxisse, & sanasse scribat.

Prohibentia inunctionem hydrargyri. Nec tamen temerè & inconsideratè ad inunctionem hanc accedendum, sed priùs considerandum, an aliquod adsit prohibeas. Primò enim non admittitur inunctio per hydrargyrum, quando vires sunt debiles, & proinde in senibus tarò locum habet. Secundo, si corpus adhuc multis vitiosis humoribus scateat. Tum enim hydrargyrum non facilè penetrat, humoribúsque cõmotis graues morbos ac symptomata inducit. Ideóque corpus priùs euacuandum. Tertiò, si aër sit nimis calidus, & si adsint Caniculares. Quartò, si corpus sit emaciatũ, si adsit febris, oris vlcera, ad anginam dispositio. In iis quoque non conuenit hoc medicamentũ iis, qui ante morbum Gallicum, stuporem, tremorem, paralysin, & articulorum dolores passi fuerunt.

An hydrargyrus luis Venereæ sit alexipharmacum. Vt autẽ rectè vsurpetur hydrargyrus, primò, quâ ratione adhibendus sit, & quid in hoc morbo præstet, ac possit, inquirẽdũ, qua in re cardo huius controuersiæ vertitur. Vbi primò cum iis non sentimus, qui hydrargyrum huius morbi alexipharmacum esse putant. Equidem id affirmat Quercetanus, *in Consil. de lue Vener.* vbi scribit, Mercurium luis huius, præsertim inueteratæ, & vnicum, & verum, & solum alexipharmacum esse. A quo non multùm dissentit Felix Platerus, qui occultis suis qualitatibus & proprietate huic lui aduersâ, venenatam istius morbi qualitatem Mercurium retundere scribit. Verùm simpliciter hoc admitti non potest. Cùm enim tria sint in hoc morbo; primò, illa qualitas maligna, partibus nutritioni dicatis, atq; in primis hepati impressa, seu morbus occultus; deinde vitiosi humores, in hepate malè affecto geniti & a malignitate hac inquinati: tertio, morbi ac symptomata, quæ passim in corpore a vitiosis illis humoribus excitantur, ad vitiosos humores euacuandos, vt postea dicetur, & hinc etiam ad morbos & symptomata ab iis orta, tollenda, hydrargyrum facere posse quidem non negamus. Quòd verò ipsam malignam & virulentam dispositionem, quod alexipharmaci est, expugnet, id est quod negamus. Primò enim experientia id non confirmat, neque vllo argumento solido hactenus illa Mercurij vis alexipharmaca à quoquam probata, sed quicquid præstat, salinatione & purgatione illâ violentâ facit, quod non est alexipharmaci, alia enim omnia medicamenta purgantia humores vitiosos, alexipharmaca appellanda essent. Hoc potiùs cõstat, quòd nonnulli Mercurialibus medicamẽtis sanati, post longum temporis interuallum in hunc morbũ relapsi sunt, occultâ illâ & malignâ dispositionis in corpore relictâ. Deinde non esse hydrargyrũ alexipharmacum, etiã ex eo patet, quòd corpori nostro nullo modo amicus est sed cerebrũ, cor, & alia membra potiùs labefactat, & in faucibus grauissimos morbos ac symptomata excitat: quæ frustra à Mercurio amoliri, & saliuæ virulentiæ adscribere conatur Platerus. Etenim tertiò, hydrargyrus saliuationẽ excitat, non solùm in morbo Gallico, sed & in aliis corporibus, quæ lue Venereâ non laborãt & præterea oris vitia, inflammationem, exulcerationem, fœtorem dentium læsionem, quod cuilibet experiri & obseruare promptũ est. Illud verò magis consentaneum est hydrargyrũ esse ex euacuantium medicamentorum numero, cùm experientiâ constet, eius auxilio multos crassos, viscidos, & virulentos humores per os, interdum etiam per sudores, vel alias vias expugnari, ac in hoc morbo non multum præstare, nisi saliuatio sequatur. Idcóque quando adhibetur, eo tantùm fine vsurpari potest, vt humores virulentos euacuet, quibus euacuatis cùm symptomata ab iis excitata euanescant, à plerisque ad symptomata mitiganda exhiberi posse, statuitur; cùm tamen per accidens saltem symptomata mitiget, vel tollat, virulentis humoribus; à quibus illa pendent, sublatis. Quæ tamen cura, vt Fernelius sentit, omnium acerbissima est, & tam dura, vt perire morbo quamplurimi malint, quàm tanto periculo, tam acerbo discrimine sanari. In vlceribus autem externis & contumacibus hydrargyrum adhiberi posse, vulgò notum est.

Hydrargyrus quot modis euacuet. Ad humores verò vitiosos euacuandos triplici modo vsurpari potest, vel ad aluum, & vomitum mouendum; vel ad sudores ciendos; vel saliuationem & sputationem excitandam. *Per aluum & vomitum.* De hydrargyro ad aluum vel vomitum mouendum exhibendo, iam antea etiam dictum. Atque in eo laudando multi sunt Chymici, eúmque miris præconiis extollũt. Et Crollius Mercurium balsamum naturæ, in quo & virtus incarnatiua, & regeneratiua, quæ mirabiliter renouet & purget ab omnibus impuritatibus, & propterea diuinum medicamentum nominat, cui Beguinus assentitur qui *in lib. 2. Tyrocin. Chym. c. 3.* summum omnia corruptionis & putredinis alexipharmacum Mercurium esse scribit. A quibus etsi non planè dissentit Platerus, dum docet, purgatione per sumptum Mercurium facilè luem hanc sanari posse, & quidem non longo tempore, sed breuissimo, & bis térue vix propinatum, vnde copiosus & alui fluxus, & vomitus simul concitatur, aliquando etiam sudores, vrinæque promouentur: tamen diffiteri non potest, id eum præstare naturam violenter irritando, & non sine periculo.

Cautè exhibendus. Verùm velim Medicum potiùs timidum, quàm audacem & temerarium esse medicamento hoc. Etenim quem *venenum quantitate rerum* esse dixit Plinius, *lib. 33. c. 6.* is nec corpori humano parcit, sed ventriculum, hepat, intestina, & omnia

viscera

viscera offendit, & neruis in primis, ac cerebro infestus est. Etsi verò præparatum mitescere posse affirmant Chymici, &, ne noceat, cum præcipitant, sublimant, ex eo flores, aquilam, Aurum vitæ, & alia parant: tamen,

Naturam expellas furcâ, tamen vsque recurret.

Etenim, vt iam ex Platero dictum, violenter, & non sine periculo purgat, & vt Fernelius, *lib. de lue Vener. c. 7.* hac de re scribit: *Mercurio etiam præparato exhibito*, (præcipitatum procul dubio intellexit) *statim ex vniuersi corporis ambitu omnis generis humores sursum ac deorsum prorumpunt, tanto impetu, tamque violente, vt exhaustis spiritibus, fractisque viribus, vel repentè moriantur ægri, vel aliquot dies sine viribus, mortuis persimiles iaceant. Os interdum totum inflammatur, & gingiuæ contrahunt vlcera putrida, ac valde fœtida, faucésque interdum ita intumescunt, vt æger diebus aliquot nihil prorsus deglutire possit.* Et si mitiùs interdum agit: tamen satis violenter purgat.

Si verò mitiùs agat, vel crudi naturam retinet, vel fixus ferè metalli, fixi naturam induit. Prioris generis est Mercurius dulcis, de quo Angelus Sala: *in adultioribus*, inquit, *parum operatur, nisi magna dosi exhibeatur, nimirum ad gr. xxx. ac tum saliuat onē faciliè concitat.* Idque verum esse, Medicus quidam mihi notissimus malo suo didicit, & expertus est, vt *de Consens. & Dissens. c. 18.* diximus. Si verò fixior sit, aluum non mouet. Ergo mediam naturam habeat oportet, si debet purgare, vt naturam vellicare possit. Vbi tamen semper medium tenere difficile est. Inter illa tamen, quæ de Mercurio præparato diximus, medicamenta, Mercurius vitæ dictus facilè primas obtinet, ita vt plurium è Mercurio paratorum medicamentorum hîc mentionem facere opus esse non putem. Verùm de Mercurio vitæ notandum, eum non purum Mercuriale medicamentum esse, sed aliquam partem Antimonij in eo contineri, id quod docet Vitrum & Regulus quæ è Mercurio vitæ fieri possunt, nullâ verò arte a Mercurio solo parari queunt: ex antimonio verò fieri, notissimum est.

Quando exhibendus in lue Venerea.

Quando tamen Mercurium vitæ, & alia medicamenta Mercurialia adhibere libet, diligenter perpendendus canon Mesuæ: istud esse prudentiæ granum ad medicinas fortes non deuenire, nisi vbi debiles non satis fecerint. Si ergo lues hæc sit recens & mitis, quæ lenioribus purgantibus, & decocto Guaiaci, vel Sarsæparillæ possit sanari, ad hydrargyrum non temerè accedendum. Si verò malum sit pertinax, & inueteratum, & virulenti humores in corpore multi adsint, sine periculo medicamenta Mercurialia exhiberi possunt. Tum enim non facilè metus est, vt ipsum corpus humanum aggrediatur, cùm sat vitiosorum humorum, in quos agat, habeat. Et sæpe cogit necessitas ad vsum hydrargyri accedere: ac frustra nonnulli sperant, debilibus medicamentis sæpe repetitis idem effici posse, quod fortioribus semel & confertim sumtis. Etenim experientia dudum docuit, tempus sæpe frustra teri talibus medicamentis, ad pertinaces morbos exhibitis. Contra fortia medicamenta, atque inter ea hydrargyrum, semel atque iterum assumta pertinaces morbos, quorum caussa circa ventriculum, iecoris caua, lienem, pancreas, omentum hæsit, & inde aliis partibus communicata fuit feliciter expugnasse.

Medicamēta diaphoretica ex hydrargyro.

Secundò, ex hydrargyro parantur medicamenta diaphoretica, nimirum Mercurij spiritus albus, seu oleum Mercurij album, seu rubrum, quorum gutta vna vel duæ in aqua theriacali, & spiritum Guaiaci, vel decocto simili propinantur ad sudores mouendos, vt & alia ex hydrargyro parata & fixa medicamenta. Et modò id, cuius gratiâ exhibetur, hydrargyrus præstet, & sudores moueat, humorésque vitiosos per eos discutiat, non ita periculosum medicamentum est.

Saliuatio ab hydrargyro.

Tertius modus est per saliuationem, & quidem plurimi in saliuatione omnem curationis huius morbi spem ponunt, adeò vt Platerus scribat, nisi in curatione per hydrargyrum saliuatio eius vsu concitetur, tandémque superueniat, curam non succedere; neque conueniens esse, ob vitia, quæ ori in hac curatione contingunt, vel alia accidentia, inter quæ conuulsiones præcipuè metuendæ, quæ, si in illius vsu grauiter delinquatur, accedere interdum solent, eius vsum tantopere damnare, penitúsque reiicere, cùm postea in cura oris vitia iterum facilè corrigi possint. Contrà Fernelius, *de lue Vener. c. 6.* hanc curandi rationem graphicè depingit, eiúsque incommoda describit: *Tanta*, inquit, *huius vnguenti crudelitas est, atque ferocia, vt secundo statim, aut tertio die languescere incipiat æger. Quippe quod in summo corpore est, & in toto corporis ambitu, summâ suâ tenuitate colliquat, & dissoluit, ac tandem extremâ refrigerandi, quâ pollet, facultate, ad interna repellit; inde in ventriculum & thoracem, è quibus deinde sursum partium continuatione ad gulam & os compellit, tantâ, tamque vi contrariâ iniuriâ, vt dentes, quibus, vt & cerebro, peculiariter inimicum est, statim omnibus vacillent, ac nonnullis deinde decidant omnes. Quædam è corpore per sudores dissipat, quædam purgatoriâ vi in aluum deturbat, magnis terminibus. Atque, vt paucis complectar, omnibus certè, qui ita curantur, exulcerantur fauces, lingua & palatum, intumescunt gingiuæ, dentes vacillant: sputum per ora sine intermissione profluit, omnē prorsus fœtore deuincens, tanto contagio, vt labia eius concitata vlcus contrahant, & intus bucca vlcerentur. Frigefacto stomacho, & turbine fœtore, appetentiâ cibi destituuntur ægri: cùmque sint intolerabili cruciamentur, vix tamen bibere possunt, in aliquis toto vno occupante vlcere. Quin etiam lingua balbutie, aures surditatem contrahunt, nonnulli immedicabilem, hæret omnis circuitu habitatio.*

Inunctio hydrargyri quando vsurpanda.

Et sanè acerba satis est ea curandi ratio, vt eam quis non facilè admittere debeat, ac propterea non vsurpanda in malo recenti ac leui, sed in inueterato ac contumaci, & in quo prius alia præsidia, vt pote decoctum ligni, & sarsæparillæ, ac similia, frustra fuerunt tentata: neque ad illam accedendum, nisi corpus antea etiam diligenter sit purgatum, ne omnia virulentorū humorum copia ad os & fauces commeatum acquat. Neque etiam conuenit hæc cura senibus, nec quibus vires sunt imbecilles, quique sunt emaciati, & neruorum debilitate laborant, & caput habent imbecillum, ac destillationibus obnoxium, ne hydrargyro, vtpote ipsis infesto, hæ partes magis debilitentur.

Ideóque, vt Herc. Saxonia *de lue Vener. c. 39.* hac de re scribit, nec ij probandi, qui sine discrimine inunctionibus Mercurialibus vtuntur, nec cum illis sentiendum, qui earum vsum planè reiiciunt. Interdum enim hic morbus adeò contumax est, vt decocto ligni, etiam ad dies quinquaginta, & quidem bis vel ter de die sumto, non curetur, sed etiam in deterius labatur. Cùm ergo decoctorum amplius sumendorum, vt & sudoris ac tædiæ pertæsi sunt ægri, ne sine auxilio relinquantur, commodius est periculosum, quam nullum auxilium adhibere.

Quomodo hydrargyrus saliuationem excitet.

Quâ ratione autem hydrargyrus saliuationem excitet, autores dissentiunt. Eustach. Rudius, *lib. 5. de morb. occult. cap. 15.* pluribus hac de re disputat, & primò meritò eos deridet, qui statuunt, intensissimâ frigiditate, aut reprimendi vi, ab externis partibus hydrargyrum humores in altum corporis repellere. Etenim repellentia crassarum & siccarum partium sunt, hydrargyrum verò tenuissimarum partium est. Neque alia medicamenta repellentia, imò nec aër frigidissimus, vel aqua frigidissima, tale quicquam præstant. Neque ratio hîc dari potest, cur ad os, & non alias propinquiores partes repulsio fiat. Hoc ergo inquirendum, cur ad caput moueatur hydrargyrum, & præcipuè per os expurgetur. Plerique existimant, neque id Platero displicet, hydrargyrum peculiari vi exspuitiones concitare. Verùm modum non explicant. Neque id etiam placet Rudio. Ait enim, si totius substantiæ ratione, & peculiari proprietate ad caput moueatur hydrargyrum, facit id vel substantiæ similitudine, vel contrarietate. Substantiæ similitudine id fieri non potest; quia hydrargyrum cerebro & neruis potiùs nocet quàm amicum est. Atque modò sicut cantharides vesicam, lepus marinus pulmones inuadit & infestat, etiam hoc modo hydrargyrum cerebrum petere videtur. Verùm Rudius istam sententiam impugnat duobus modis, primò, quia antè probauerit, Mercurium non esse venenum, deinde, quia ex manifestis qualitatibus se reddere rationem posse putat, cur hydrargyrum caput petat. Vbi primò hoc supponit, Mercurium, vt opinio, habere partes heterogeneas, & constatum esse ex partibus diuersæ naturæ, ita tamen, vt calidæ prædominentur, atque esse compositum ex substantia aërea & terrea, sed calore quàm maximè attenuata, quæ fuliginis modo vix calorem passa, euolet in fumum, & dissipetur. Humores igitur inter cætera omnia huiusce facultatis medicamenta valentissimè extenuare, discutere, & humores ad motum conuertere, ac propterea purgare per sudores, per aluum, per os, humorésque ita partim purgatiuâ virtute, partim caliditate tenuium partium secum trahere; atque ita accidere, vt tenuiores ad cutem profecti per sudorem euacuentur, crassi verò, & inepti, vt per sudorem extenuentur, extenuati vna cum hydrargyro in vaporem soluto in caput trahantur, & deinde destillationem promouentes, deorsum delabantur. Tandémque concludit, cùm hydrargyrum extrinsecùs illitum non permaneat in ventriculo, quemadmodum alia purgantia medicamenta, sed caput petat, mirum non esse, si per os præcipuè expurget.

Hydrargyri damna.

Verùm enimverò dubium hoc non soluit isto modo, & magna rerum Physicarum & Chymicarum hæc inscitia est. Primò enim hydrargyrum à venenositate absolui non posse, suprà dictum, & probatum, rationésque contrariæ solutæ. Et ipse Rudius, *c. modo alleg.* tot & tanta mala quæ Mercurius inducit, recenset, vt omnia ad manifestas qualitates reduci non possint. Quæ vt in compendium redigam, erodendi vim hydrargyrum habet, cordis tremorem & imbecillitatem infert, animalem facultatem lædit, neruorúmque substantiam, & propriam huic vnitatem labefactat, vnde tremores immedicabiles, cruciatúsque graues excitantur; & multi, Mercurialibus medicamentis vsi, conuulsiones, epilepsiam & apoplexiam passi sunt. Imò quosdam post inunctionem in maniam & insaniam incidisse, idem Rudius narrat. Quòd verò ad qualitates manifestas illam Mercurij operationem, quâ saliuationem excitat, reducere conatur, in eo frustra laborat. Primò enim partes illæ heterogeneæ, quas fingit in Mercurio, nullæ sunt, vt suprà etiam dictum, neque vllus Chymicorum eas hactenus monstrare potuit, & siue vrantur hydrargyrum, siue in aquam reducatur, siue aliam quamcunque formam externam induat, suam essentiam integram retinet, & facili negotio in pristinam formam reduci potest. Deinde causam nullam reddit Rudius, cur Mercurius extrà corpori illitus, ad caput potiùs, quàm ad ventriculum moueatur, & eò secum humores rapiat. Quòd enim putat, cum in vapores resolui, & ad caput ferri, falsum est, cum integer & in ore & in aliis partibus colligatur.

Hydrargyrum neruis inimicum.

Verùm ergo magis consentaneum est, hydrargyrum neruoso generi, (quod tremores quos inducit, satis indicant, & cerebro) inimicum esse, & propterea per neruos cerebrum repetere, secúm-

que vitiosos humores eò ducere, quem, vt & vitiosos humores, cùm natura & crebri expultrix expellat, & in fauces detrudat, saliuatio hinc sequitur. Et siue extrà & foris applicatus, siue assumtus fuerit hydrargyrus, tamen ad caput repit, sputum copiosum excitat.

Modi vtendi hydrargyro.

Sunt verò modi ad saliuam concitandam vsurpandi hydrargyri, varij, nimirum vel foris corpori admouetur per vnguenta, per emplastra, per epithemata & lauatoria dicta, per cingulum, per monilia & armillas, per suffumigia; vel intrò sumitur, quibus tamen modis omnibus nihil aliud agitur, nisi vt hydrargyrus in minimas partes redigatur, vt faciliùs in corpus penetrare possit. Quocunque tamen modo comminutus fuerit, suam naturam seruat, & partes minimæ sibi inuicem iterum facilè vniuntur, & ad pristinam corpulentiam redeunt, vt obseruatum sit, in venis & ossium cauitatibus eius magnam copiam quandoque collectam fuisse.

Inunctio hydrargyri quomodo instituenda.

Vulgatissimus tamen modus est adhibendi Hydrargyri per inunctionem. Vt autem rectè inunctio perficiatur, quædam ante inunctionem, quædam in ipsa inunctione, quædam post inunctionem obseruanda sunt. Ante inunctionem corpus, si opus sit, vel medicamentis purgantibus, vel venæsectione euacuandum. Etenim si vitiosi humores plurimi in corpore abundent, metus est, ne vsu inunctionum harum confertim ad fauces ruant, ægrúmque suffocent, vel ad cerebrum rapti apoplexiam, aut paralysin excitent: ideóq; priùs pars aliqua eorum euacuanda est. Si etiam sanguinis adsit copia, ne æger faucium inflammationem vel febrem patiatur, sanguinem imminuere vtile est. Fallopius quoque, vt pars materiæ absumatur viscera roborentur, & ob Hydrargyrum non offendantur, ante inunctionem diebus octo vel decem decoctum ligni exhibet.

Argentum viuum, quomodo praeparandum.

Ipsam inunctionem quod attinet, vnguentorum horum basis est Hydrargyrus, qui eligendus est purus, aut ex cinnabari viuificatus, miscendúsque cum pinguedine porcina, gallinacea, butyro, oleo, terebinthina, vt viuus ampliùs ad visum non appareat quod mortificare vulgò dicunt. Nonnulli etiam ad ℥.vj. hydrargyri addunt sacchari rubri ℥.iv. Nonnulli quædam varia alia ad hydrargyri malitiam corrigendam, & quidem pro varia morbi constitutione alia atque alia miscent, quæ tamen parum præstant. Hærent enim illa seu oleosa & vnctuosa, seu alia in cute & corporis superficie, nec hydrargyrum in penitiores corporis partes sequi, nec eius malitiam corrigere possunt. Quæ verò admiscentur necessariò, eo fine admiscentur, vt hydrargyrum in minima corpuscula redigatur, & ita faciliùs sese in corpus insinuare possit. Nonnulli etiam in componendo hoc vnguento ad varia respiciendum censent. Ideóq; Hercul. Saxonia, si tophi adsint, addit quæ emolliunt, vt exungias & adipes anseris, anatis, medullas crurum bouis, butyrum, oleum amygdalarum dulcium: si vlcera adsint, addere iubet pulueres siccantes, thus, myrrham, aloën, lithargyrum, cerussam, quæ si praua sint, & cinnabarim aut præcipitatum addit. Præterea admiscere præcipit medicamenta, quæ partes roborent. Addere insuper iubet ea, quæ partes magis læsas & principales respiciant. Ideóque si articuli laborant, iuam addere, si hepar, hepatica; si ventriculus, stomachica iubet. Præter cætera verò ipsi probatur, vt inunctioni addatur oleum è ligno Sancto. Quæ omnia vt non planè improbamus, ita explicatione indigent. Primò si tumorum vel vlcerum in primis gratiâ inunctiones instituantur, commodè ipsis medicamenta admisceri possunt: verùm si præcipuè saliuatio, & per sputum euacuatio intendatur, operosâ istâ compositione opus non est. Deinde hydrargyrus ipse si sit ad minima redactus, facilè penetrat, nec adiuuantibus opus habet, nihilque est quod eo faciliùs penetrare possit. Tertiò via persuaderi possum, quòd medicamenta extra inuncta ad ventriculum & hepar penetrent, eáque roborent. Hoc mihi præcipuè probatur, quòd vnguentis illis oleum Guajaci addendum censet.

Quantitas.

Quantitas hydrargyri nunc maior, nunc minor vsurpatur, pro morbi vehementia & virium robore. Vltra tamen ℥.vij non transeundum, quæ etiam robustis corporibus sufficiunt. In debilibus satis, Vnc.iij. iv. v. vsurpare. Singulis verò vicibus ℥.ij. vel Vnc.iij. vnguenti vsurpentur, seu pro singulis dosibus ℈.ij. assumantur. In pueris teneriotibus pro singulis locis vnguenti quantitas lentis magnitudine sufficit.

Talia ergo vnguenta fieri possunt:

Formula vnguentorum Mercurialium.

℞. *Mercurij* ℥.vj. *adip. suill. s. sale.* ℔.j. Extinguatur cum hac pinguedine Mercurius & exactè misceatur. Deinde adde *medullæ cruris bouis* ℥.ß. *terebinth.* ℥.iij. *ol. eiusd.* ℥.j. *ligni Guaiac.* ℥.ij. M.

Vel ℞. *Terebinth. Venet.* ℔.j. *Mercurij viui* ℥.vij. M. diligenter. Deinde adde *pinguedin. porc.* ℥.viij. *ol. amygdal. dulc. & amar.* an. ℥.ij. *puluer. cinnam.* ℈.ij. *mosch.* g.vj. M. Fiat vnguentum.

Eustachius Rudius hanc formam commendat, quâ felicissimo cum successu vsus sit plures annos Vtini, in magno illius ciuitatis Xenodochio, tantâ securitate, vt ne vnus eorum, quos curauerit, perierit.

℞. *Mercurij viui* ℥.j.ß. *axung. suill. s. sale* ℥.iij. *mastich. pulueris.* ℥.ß. *ol. mastich.* ℥.j.ß. *croc.* ʒ.ß. *pomor. dulc. mediocris magnitud.* n. ij. Primò axungia suilla misceatur cum Mercurio exactissimè. Deinde addatur pulu. mastich. subtiliss. vnà cum oleo mastich. & croco, & postea poma demum cocta, & à cortice ac nucleis mundata.

Vel ℞. *Mercurij salina extincti* ℥.iij. *ol. veteris* ℥.j.v. *thuris, vt mastich. vulgar. parat.* ℥.ij. *mastich.* ℥.j. *pingued. porci* ℥.ij.ß. *ol. laurin.* ℥.j.ß. *ceræ virgin.* Vnc.ij. *vnguent. dialthæa* Vnc.j.ß. *sagapeni* ℥.j. *ceræ* q.s. Fiat vnguentum.

Vel: ℞. *Mercurij* ℥.ij. *axüg. porc.* ℥.iij. *terebinth.* ℥.j. *puluer. ireos. thuris mastich.* an. ℥.ij. *ol. chamæmel. lil. albor. laurin.* an. ℥.ij. *styrac. calamit.* Vnc.ß. M.

Vel: ℞. *Pingued. gallin. porc. vrs.* an. Vnc.j. *ol. lilior. albor. laurin.* an. Vnc.ij. *Mercurij* Vnc.vj. Misceantur pinguedines in mortario. Postea addatur Mercurius, & horâ vnâ in mortario ducantur. Deinde adde *thur. mastich. myrrha, ammoniac. styrac. pulu. stœchad. Arabic.* an. ʒ.ß. Fiat vnguentum.

Loca, quæ inunguntur, sunt artûs & internodia, ac loca excauata in manibus, cubito, pedibus, genibus. Quandoque in robustis & hepatis emunctoria, ac spina dorsi inungitur. Fallopius manus excipit, & primò inungit pedes transuersim, vbi est tarsus, postea internodia tibiæ, deinde media femora, medias, vlnas, & media brachia, postea totum dorsum.

Tempus inungendi.

Tempus inunctionis commodissimum est vernum, atque autumnus; hyems atque æstas minùs commoda sunt. Atque instituenda inunctio tempore matutino, ieiuno stomacho, in loco concluso & calido, & incipiendum à partibus inferioribus, & ad superiores transeundum. Rarò bis eâdem die inunctio instituitur.

Inunctus æger vel linteis inuoluendus, vel partes inunctæ stupa ex lino vel cannabe tegendæ, ægérque in lectum ponendus.

Inunctio quàdiu continuanda.

Tamdiu autem continuanda inunctio, donec saliuatio, vel alui fluxus, vel alia euacuatio succedat, ac symptomata minuantur & cessent. Et quidem si alui fluxus accidit, is non statim supprimendus: ne tamen intestina aliquid damni patiantur: cauendum, infundendo per clysteres lac chalybeatum, vel succum ptisanæ cum lacte, vel decoctum hordei, & postea, si opus sit, veniendum ad adstringentia.

Sudores etiam nonnulli promouendos censent. Verùm si natura ad saliuationem tendat, sudorem ciere non conuenit, ne contrarij motùs fiant. Si verò natura spontè ad sudores tendat, nec id prohibendum. Vltra tres dies tamen vnâ vice vix continuanda inunctio. Nonnunquam etiam statim grauia sequuntur symptomata, vt magna oris vlcera, linguæ ac faucium tumores ac inflammatio, deglutitio læsa, dentium commotio, maximus virulenti humoris ex ore fluxus, diarrhœa vel dysenteria, & tunc statim ab inunctione cessandum. Interdum tamen, sed rarò accidit, vt nullum tale graue symptoma sequatur, sed tantùm sudores & exanthemata per corpus multiplicentur.

Quid post inunctionem faciendum.

Vbi inunctio iam perfecta est, sputúmque bene procedit, partes inunctæ abluantur vino, in quo saluia, flores stœchad. Arab. rosmarino, chamæpitys, fol. lauri, calaminth. origanum, cocta fuerint: postea imponendum aliquod emplastrum neruinum.

Tandem inunctione peractâ, danda opera, ne Mercurius in corpore relinquatur, & aliquid mali vel oti, vel aliis partibus attrahatur. Ideóque Laconico sudores promouendi, aurei nummi in ore retinendi, aurramenta potanda, vel globuli, aut pilulæ ex auri foliis paratæ deglutiendæ. Imbibitur enim Mercurius ab auro, & cum eo è corpore euacuatur, atque ita, ne quid mali excitetur, præcauetur.

Ad dolorem leniendum, os & fauces lacte tepido, vel decocto hordei abluantur. Ad inflammationem prohibendam, decocto vel aquis plantaginis, vel folior. vitis, cum diamoro, & syrupo de rosis siccis vtatur æger. Dentes abluendi decocto vel aqua saluiæ, aquilegiæ, vino austero. Post inunctionem, à curatione non statim desistendum sed decoctum ligni, vtpote morbi huius alexipharmaco tum adhuc diebus aliquot propinandum. Quod si intermittatur, facilè recidiua subsequi solet.

Emplastra Mercurialia.

Secundò, emplastrorum formâ Mercurius in hoc morbo adhibetur, quæ etsi minorem molestiam afferant: tamen etiam minus ad sputationem euocandam efficacia sunt. Parantur autem ex eadem materia, ex qua vnguenta, quibus & cinnabarim admiscere licet. Miscetur verò hydrargyrum, vel cum vsualibus emplastris, vt diachylo ireato, de meliloto; vel componuntur noua. Est etiam in vsu emplastrum de ranis cum Mercurio dictum. Emplastra hæc inducuntur linteis lineis, aut alutæ, & iisdem locis, quibus vnguenta, applicantur, manibus præcipuè & pedibus, item emunctoriis, interdum & spinæ dorsi, & gestantur continuò die ac nocte, atque tertio vel quarto quóque die renouantur: Minùs hæc cura molesta est, & diebus serenis etiam domo egredi licet: curatio tamen ipsa minùs perfecta est, & propterea diutius continuanda.

Lauatoria è Mercurio.

Tertiò, linteamina aquâ Mercurij madefacta iisdem locis formâ epithematis imponuntur, & quia Mercurius sublimatus commodissimè soluitur in aqua, Mercurio hoc modo soluto, eadem loca, quæ inungi solent, illinuntur: quæ medicamenta vulgò Lauatoria dicuntur, quæ parantur è Mercurij sublimati Vnc.j. qui in liquoris alicuius ℔.ij. soluitur.

V.g. ℞. *Mercurij* ♎ *ti.* ℥.j. *aq. scabios. rosar. fumar.* an. Vnc.viij. *saluia* Vnc. iv.

Ebulliant & misceantur.

Vsus huiusmodi est: panno hoc liquore madido illinuntur genua ad pedes, & brachia à cubito versus manus idque fit manè, vt & ante vesperam, in loco calido, & diebus decem continuandum, donec sputatio superueniat.

Quartò,

Cingula & armillæ Mercuriales. Quartò, cingula & armillæ conficiantur ex Mercurio saliuâ extincto, & albumine oui excepto, quæ mistura gossypio inducitur, idque insuitur corio vel panno, atque inde cingulum vel armillæ conficiuntur.

Suffumigia è Mercurio. Quintò etiam suffumigio ex hydrargyro parato lues hæc curatur. Verùm magis periculosa est hæc cura, quam per inunctionem; imò nonnullis lethalis fuit, & propterea non adhibenda, nisi omnia reliqua frustrà tentata fuerint, & nonnisi corporibus robustissimis. Vehemens enim hæc curatio est, cùm, qui eam adhibent ægri, singulis diebus ℔. x. sputi virulenti excernere soleant. Locum verò non habet in debilibus, emaciatis, calida & sicca intemperie præditis, & in iis qui difficultate spirandi laborant, seu destillationibus à capite in thoracem sunt obnoxij, aut sputo sanguinis laborant, aut lienteriâ vel dysenteriâ tentantur. In primis autem Medici vtuntur istis suffumigiis in ophthalmia Gallica pertinaci, & pilorum defluuio imminente, quod aliis medicamentis prohiberi non potest. Suffumigium enim hoc pilos firmat. Particularis tamen suffumigatio tùm institui potest

Eorum differentia. Notandum enim hîc, suffumigiorum in hoc morbo esse differentiam. Quædam enim sunt vniuersalia, quæ toto corpore excipiuntur, & propterea etiam totum corpus euacuant. Alia particularia, quæ certis tantùm partibus adhibentur. Deinde suffumigia alia parantur è medicamentis benignis, è thure, myrrha, oleo, cinnamomo, styrace calamit. spica nardi, succino, gummi ammoniaco, benzoë, ligno aloës, ambra, moscho, gallia moschata, & similibus: quæ etsi certis partibus in suum vsum accommodari possint, morbum tamen ipsum Venereum non extinguunt.

Quæ ergò huic morbo propria sunt, parantur è Mercurio in primis, & ex Mercurio paratis, cinnabaris, Mercurio præcipitato, sublimato.

Vniuersalia illa quod attinet, eorum, vt modò dictum, basis est Mercurius quocunque modo paratus. Nonnulli & sandaracham Græcorum, & auripigmentum addunt. Verum cùm ista venena perniciosissima sint, non satis tutò adhibentur, neque etiam hunc morbum speciatim curant.

Formulæ. Vt formulas aliquot addamus:

℞. *Cinnabaris factitiæ* ℥. iii. *myrrhæ, thur. mastich.* an. ℥. j. *aloes hepatic. styrac. calamit. benzoes*, an. ℥. ß. F. Puluis.

Vel ℞. *Cinnabar.* ℥. iii. *myrrhæ, thur. ligni aloes, ladani, ammoniac.* an. ℥. i. M. *cum terebinth.* F. Pilulæ.

Vel; ℞. *Cinnabar.* ℥. iij. *Mercurij præcipitat.* ʒ. iii. *thur. aloës, mastich. myrrhæ, benzoes, styrac. calamit.* an. ℥. ß. F. Puluis.

Sequentem formulam Neapoli in Hospitali incurabilium in frequenti vsu esse, refert Epiphanius Ferdinandus.

℞. *Lithargyri* ℥. v. *antimon. cinnabar.* an. Vnc. ij. *rhapontic.* Vnc. vj. *polypod. quercin.* Vnc. iii. *calam. aromat. cinnam. ladan. rosar. macis, nuc. mosc. aluminis, virid. æris, aloes*, an. ʒ. iii. *minij, sandarachæ Græcor.* an. ℥. i. *caranna* ʒ. ii. *aq. rosar. & fl. citri*, q. s. M. f. a.

Verùm videtur mihi formula sine omni ratione concinnata, quæ multa inutilia & noxia etiam continet.

Tutior, est quam ipse Ferdinandus proponit:

℞. *Cinabar. Mercurij* ♎ ii, an. ℥. i. *gummi oliu. ladani*, an. ℥. ß. *nuc. mosch. baccar. laur. iuniper*, an. ʒ. iii. *thur. cinnab.* an. ʒ. ii. *sapsuchi. chalcanthi*, an. ʒ. i. ß. *terebinth.* q. s. ad incorporandum. Fiat massa.

Suffumigia ipsa parandi ratio. Medicamenta autem ista, siue in puluerem, siue in pilulas, siue in trochiscos redacta, hoc modo vsurpantur. Primò ægro, vt curam istam sustinere possit, (dignum patellâ operculum, & ita meritò tractantur, qui se libidinibus contaminant) exhibeantur, duo oua sorbilia, offa panis vino generoso madidi, haustúsque vini, & cochlear conseruæ rosarum. Hinc per horæ quadrantem quiescat æger. Interim ille thalamus Venereus, seu carcer potiùs, sudatorium nimirum, calefiat, in Laconico illo, seu stufa sicca paretur tentorium, seu papilio ex linteo denso, sub quo æger nudus in sella humili sedeat. Sub eodem papilione collocetur olla, seu vas, carbonibus ignitis plenum, in quos sensim vel puluis ille, vel pilulæ, vel trochisci conijciantur, vt fumus inde per totum corpus spargatur, & ab ægri nudo corpore excipiantur. Vbi fumus imminuitur, noua materia carbonibus inspergatur; idque per horæ partem tertiam, quartam, dimidiam, aut etiam integram horam continuetur, prout ægri vires ferre possunt. Diligenter enim attendendum, ne æger animo deficiat, quod sæpe accidere solet; quod si ea sermone labante animaduertatur, mox æger extrahendus, & idoneis medicamentis reficiendus est. Vt verò deliquium animi præcaueatur, potest ægro permitti, vt per interualla aërem frigidum per arundinem attrahat, & nares extra papilionem exserat.

Adhibentur autem hæc suffumigia vel semel, vel his de die, & quidem diebus tribus, sex nouem vel pluribus, pro vt citiùs vel tardiùs superuenit purgatio. Hac enim, vel fluxu alui, superueniente, statim à suffitu cessandum. Postquam satis sub papilione sudauit æger, linteis inuolutus in lectum collocandus, vt ibi horam vnam vel duas sudorem continuet.

Particularia verò suffumigia non toti corpori adhibentur, sed saltem partibus exulceratis, vel dolore affectis. Sed tum saliuatio non mouetur, nec is eorum scopus est, sed ad morbos saltē & symptomata in partibus externis tollenda vsurpatur, nimirū ob defluuium capillorum suffumigia capiti adhibentur, manibus & pedibus in doloribus, & cùm fissuras ac rhagadas patiuntur.

Medicamenta interna saliuationem mouentia. Tandem etiam intrò sumpto hydrargyro saliuatio concitari potest. Quod etsi Fernelio notum non fuerit, tamen à posterioribus animaduersum, & Mercurius etiam viuus à Rondeletio, Platero, & aliis, in hunc finem vsurpatur. Tales sunt pilulæ Barbarossæ dictæ, quæ Mercurium viuum recipiunt. Exhibent autē Medici pilulas ex Mercurio paratas, ita vt vnâ dosi dentur Mercurij gr. vj. vel vij. easque singulis diebus ferè exhibent, ac tamdiu, donec saliuatio sequatur, eámque curam ad dies triginta continuant. Curandi tamen hanc rationem non facilè recipiendam esse, monet Platerus, & nonnisi in morbo inueterato, quando cætera remedia præmissa nihil iuuant. Commodum simul etiam existimat, si statim, vt vel pondere suo, vel aliis admistis, per aluum excernatur. Verùm si id fiat, procul dubio saliuationem non mouebit. Ideò præstat, si Mercurius, quocunque modo præparatus, minori dosi exhibeatur, quam vt vel per vomitum, vel aluum purgare possit, si nimirum vel dimidia, vel tertia, vel quarta saltem doseos, quæ alias ad purgandum exhiberi solet, pars exhibeatur. Exempli gratiâ, præcipitatum vel turpetum gr. vi. pondere altàs ad vomendum vel purgandum exhiberi solet, si verò saltem gr. iij. vel. ij. exhibeatur, cōtinuato vsu saliuatio excitatur. Ideóque qui talibus medicamentis vti velit, rectissimè fecerit, si primò integram dosin Mercurialis medicamenti ad purgādum exhibeat: secundo die dimidiam, tertio tertiam, quarto quartam partem, idque continuet, donec saliua & sputū profluant: id quod tamen ita strictè obseruare opus non est. Et omnino tutius est in hoc morbo ea medicamenta Mercurialia exhibere, quæ non summâ violentiâ, nec tanto periculo aluum mouent, continuato tamen vsu sputationem prouocant.

CAPVT XXII.

De Diæta in luis Venereæ curatione obseruanda.

Diæta. Aër. Diæta in huius morbi curatione exactè obseruanda. Aër primò, in quo æger versatur, sit calidus, vt insensibilis trāspiratio libera sit, nec sudores prohibeantur, sed potiùs promoueātur, non tamē ita calidus, vt vires prosternat. Itaque in conclaui calefacto, si opus sit, toto curationis tempore æger sese contineat, nec aëri libero, nisi is anni temporis ratione calidior sit, & tamen non ante meridiem, sese committat. Quorum tamen vitæ genus non fert, vt domi sese contineant, vestibus aduersus frigus externum sese muniant, & quantum possunt, frigidum aërem vitent.

Cibus. Cibum quod attinet, multus equidem in hoc morbo sermo passim est de victu tenui. Verùm cùm victus tenuis sit, qui vires quodammodo imminuit, vel qui vires parum debilitatas conseruat, talis victus acutis morbis saltem conuenit, qui cùm non diu durent, vires etiam nonnihil debilitatæ ad eorum finem persistere possint. Cùm verò morbus Gallicus sit morbus chronicus, & curatio ad plures septimanas extendatur, si vires tenui victu deiiciantur, ad finem morbi durare non possunt. *An victus tenuis in lue Venerea conueniat.* Quod verò Medici pane inprimis, & vuis, & passis ægros cibant, caussam hanc esse puto: quod simplicissimum cibum, eúmque boni succi, exhibere volunt. Cùm enim varietas ciborum facilè vitiosos humores suppeditet, carnes verò & pisces similésque cibi faciliùs corrumpantur, quàm panis & vuæ passæ, ægris etiam varietatem ciborum, & carnes prohibere, eósque solùm pane & vuis passis contentos esse voluerunt. Itaque ea victûs ratio & forma obseruanda, quæ viribus conseruandis, etsi non augendis sufficiat, nullo verò modo naturam oneret. Cibus etiam sit boni succi, & simplex, quique excrementis generandis nullo modo materiam suppeditet, neque naturam à morbo impugnando ad sui coctionem auocet. Ideóque non nisi duo fercula ægro concedenda, & cibus solùm bis de die exhibendus. Proinde vbi æger ad vsum medicamentorum præparatur, victus talis sit, qui vires non minuat, sed potiùs conseruet, imò quodammodo augeat, vt euacuationes sustinendas æger, & victum tenuiorem postea sustinere possit. Cùm verò sudorifera vel hydrargyrum adhibetur, si vires ferant, victu minùs pleno vtendum, ne alimentorum copiâ vis medicamentorum impediatur ac superflui humores in corpore potiùs absumantur, quàm cumulentur, viæque, per quas expelli debent, omnes liberæ & patentes seruentur. Non verò victus sit nimiùm tenuis ne vires concidant, sed ad perfectam morbi curationem, quæ longior esse solet sufficere possint. Et quamuis aliquid de consueto victu in curatione huius morbi demendum sit: tamen id non statim faciendum in principio, nec subitò ista facienda mutatio, sed primis octo diebus paulatim aliquid de consueto cibo detrahendum; sicut & vltimis octo curationis diebus sensim ad priorem diætæ rationem redeundum. Semper tamen ad vires respiciendum, & quid eæ perferre possint, diligenter considerandum, earúmque, vtpote sine quibus curatio perfici non potest, maior quàm morbi, habenda ratio.

Quantùm verò ad cibi quantitatem attinet, item ad vires & morbum respiciendum. Quò enim vires sunt fortiores, eò minorem cibi copiam tolerare possunt. Vires autem demonstrant corporis habitus, temperamentum, consuetudo, ætas, anni tempus. Regio & ægri status: de quibus suo loco dictum. Summa, quantum

quantum fieri potest, aliquid de cibo consueto detrahendum: quod & Indiæ populi, à quibus modus huius morbum curandi ad nos peruenit, facere dicuntur: ita tamen vt semper ad vires respiciatur Si enim æger sit robustiùs, corpus constitutionis frigidioris, vt facilè inediam ferre possit; caro post octo dies amplius non danda, sed æger pane & passulis contentus sit. Si verò vires sint debiles, corpus gracile, biliosum raræ constitutionis, & os ventriculi ἀναίσθητον, etiam aliquid de carnibus concedi potest, nimirum caro pullorum & gallinarum, perdicum, vitulina, hædina & veruecina tenerior, vt & oua gallinarũ. Caro verò suilla, quæ difficulter coquitur & distribuitur, ac materiam morbificam auget, maximè vitanda, vt & fructus horarij, ac pisces molles. Et quidem commodissimus cibus sunt in hoc morbo vuæ passæ, & omnibus aliis cibis præferendæ. Præterea non facilè putrescunt, & bonum succum ac alimentum suppeditant, malignitatémque vitiosorum humorum corrigunt. Vnde nonnullis ea sunt sententia, passulas non solùm cibi, sed & medicamenti loco esse in hoc morbo. Et in primis illæ maiores Cubebæ dictæ, vtilissimæ sunt, in quibus & maior alimenti copia, & vis abstergendi ac roborandi.

Qualis panis exhibendus. De pane hîc nonnihil dubij est. Plurimi panem bis coctum commendant, imò solum admittunt. Quem vt corporibus fortioribus, quæ humidiora sunt, & pituita atque excrementis, ad putredinem inclinantibus potiùs, quàm adustis, abundant, & qui dentes firmos habent, eóque sunt assueti, non improbamus: ita etiam panis semel rectè coctus & non nimis humidus, vt alimentum maximè familiare, omnibus naturis, sexui, ætati: & quouis anni tempore tutò permitti potest; neque si æger eum magis quàm bis coctum appetat, aliquid molestiæ ipsi, panem vulgarem prohibendo, creandum est. Imò panis bis coctus sua videtur habere incommoda. Diutiùs enim in ventriculo moratur, nec ita facilè coquitur, & omnino ad eum rectè coquendum maiore ventriculi robore, quod tamen plerumque Gallico morbo laborantibus languet, opus est. Præterea cum lue Venereâ laborantibus plerumque caussti humores abundent, pane bis cocto ij augentur, contrà à vulgari pane, vtpote humidiore, temperantur, ac tandem plus alimenti & sanguinis boni ab eo, vtpotè optimè temperato, suppeditatur, & in cibo optimè temperatum intemperato præferendum.

Plurimi etiam cibi quantitatem pondere metiuntur, & in vna mensa panis Vnc. iij. carnis autem Vnc. ij. vel iij. sufficere scribunt. Verùm non ita accuratè in omnibus id obseruari potest, sed naturarum & consuetudinis non parua hîc habenda ratio.

Potus. Potum quod attinet, de eo quoque Autores non planè conueniunt. Nonnulli nihil nisi decoctum illud ligni & sarsæparillæ pro potu exhibendum censent, & vinum planè prohibent, idque non minùs quàm in pleuritide, in hoc morbo denegandum putant, vinúmque ne delibandum esse toto curationis decursu cẽsent, ac tale esse vinum ligno, quale cicutæ, scribit Fernelius, *de lue Vener. cap.* 13. Ea autem in primis de caussa vinum prohibent, quòd corpus & humores, qui antea adusti sunt, & qui ab vsu ligni incalescunt, eius vsu inflammentur. Verùm enimuerò ratio hæc non sufficiens videtur. Etenim & decoctũ illud secundarium, tantum calefacere potest, quantum vinum aliquod tenuius & dilutius moderatè haustum. Ideóque vires hîc considerandæ, & cùm vinum insignem cum corpore nostro conuenientiam habeat, & cor ac omnes partes, atque in primis ventriculum roboret, in totum corpus facillimè distribuatur, citissimè nutriat, & ita naturam roboret, vt morbo sese faciliùs opponere possit: eius vsus non simpliciter reiiciendus, in primis iis ait, qui minùs sunt calidi, ac corpus pituitosum, & crudis humoribus refertum habent. Vsus tamen vini ita moderandus, ne corpus vllo modo inflammet. Qui verò vino sine damno abstinere possunt, illi bibant decoctum illud secundarium è ligno Guajaco paratum, idque satis liberaliter in mensa, & extra mensam, siti vrgente, qui ipsi tamen ventriculi roborandi caussa, interdum vini haustum sumant.

Eodem modo si per hydrargyrum instituatur curatio, eo tempore, quo nondum per os & saliuam euacuatio accidit, ægérque cibos masticare potest, pane optimo & bona carne nutriendus est, eíque vinum dilutius exhibendum. Vbi verò saliuatio incipit, & æger ampliùs masticare non potest, ob dentes vacillantes, sorbitionibus & ptisanâ hordeaceâ, & iure carnium cum pane æger nutriendus. Et cùm metus sit inflammationis faucium, à vino abstinendum.

Postquam verò cura absoluta est, etsi ægro ad consuetum victum redire liceat: tamen vt cibis boni succi, è quibus optimus sanguis generatur, alatur, commodissimum est. Cùm enim corpus sit extenuatum, venæque inanitæ, omnino videndum, ne corpus vel vasa vitioso sanguine repleãtur, sed vt bono instaurentur, & repleantur, commodum. Non etiam concedendum, vt conualescens à minore quantitate cibi ad magnam subitò adscendat, cùm omnis mutatio ad extrema periculosa sit. Et cùm metus sit, ne medicamentorũ calidorum & siccorum vsu hepar sit calefactum, conserua rosar. violar. spec. diatrion santalon, diarhod. abb. aliquot septimanis exhibeantur, victúsque ratio, præsertim æstiuo tempore, sit frigidior, parata in primis ex hordeo. Vtile est & serum lactis caprini. Si verò metus sit, ne adhuc reliquiæ aliquæ huius morbi, & dispositio maligna in corpore supersit, vinum Guajaco vel Sarsaparillâ medicatum exhibeatur; quòd commodissimum tempore vindemiæ paratur, si pro singulo congio vini Guajaci, ℔. j. & sarsaparillæ ℥. iij. addantur, & cum musto consueto modo deferuere sinantur. Extra verò vindemiæ tempus, medicamenta ista saltem in vino macerari possunt. *Vinum Guajacinum.*

Somnus. Somnus non tantùm noctu conuenit, sed etiam de die, dum sudant ægri, concedi potest.

Exercitatio. Exercitatio omnis vehementior noxia est. Cùm enim per eam vires labefactentur, & transpiratio ac dissolutio corporis maior fiat, inde accidit, vt minore illâ alimenti copiâ, quæ in hoc morbo vsurpari solet, æger contentus esse non possit. A Venere verò, vt huic morbo aduersissimâ, planè abstinendum. Exercitij loco sit sudatio in conclaui, & frictiones, quæ vnâ opera, cùm sudores absterguntur, fieri possunt. Animi affectus sint ad lætitiam compositi.

Excreta. Aluus vt aperta seruetur, danda opera, & cùm facilè ob pauciorem cibum occludi soleat, clysteribus laxanda, & passulis cum foliis senæ. Imò per interualla quædam purgantia exhibere non solùm vtile est, sed & necessarium. Etsi enim laxantia illa primas vias euacuant: tamen quia ad loca remotiora non pertingunt, & à sudoriferis saltem tenuiores humores euacuantur, crassi verò relinquuntur: vtile est. post septem vel decem dies, vel etiam post longius interuallum prout opus, medicamentum purgans, ægri corpori conueniens, exhibere.

CAPVT XXIII.

De Morbis ac Symptomatibus, quæ lui Venereæ coniungi solent, curandis.

CVm varij morbi ac symptomata lui Venereæ coniungi soleant, nonnulli satis prolixè sunt explicando, quâ ratione ij morbi ac symptomata tolli debeant. Verùm cùm morbi illi plerumque manifesti sint, & de eorum curatione in superioribus libris à nobis actum sit, prolixè de iis hoc loco agere, operæ-pretium non puto. Ideóque saltem pauca quædam, & ea præcipuè, quæ morbo huic propria sunt, afferam: reliqua è suis locis petantur.

Vlcera.

Vlcerum Vener. curatio in pene. Vlcera, penis in primis, quæ huic morbo maximè familiaria sunt, quod attinet, de iis in genere, *lib. 3. Pract. part. 9. cap. 11.* dictum. Vt pauca addamus, vnguento defensiuo penis radice munitâ, vlcus abluendũ decocto scabiosæ, marrubij, & præsertim saponariæ, & ligni Guajaci. Postea vnguento aliquo conuenienti vlcus inungendum. In primis vtilia sunt vnguenta, quæ Mercurium recipiunt, seu viuum, seu sublimatum, seu præcipitatum, seu cinnabarim. Et in penis vlceribus, & carie glandis vt loquuntur, nullum præcipitato adhuc vtilius excogitatũ medicamentum, scribit Hercul. Saxonia. Non tamen adhiberi debet, nisi vbi crassæ sordes adsunt: in vlceribus verò mundis locum non habent. Eustachius Rudius, *lib. 5. de morb. occult. c.* 19. duo in primis vnguenta commendat. Primum est:

Vnguentum Mercuriale. 1. ℞. *Ol. rosac. complet. amygdalar. dulc.* an. ℥. ß. *vnguent. resina.* (quod paratur ex oleo puro, resina pini, terebinthina, & cera citrina) ʒ. vj. *Mercurij præcipitat.* ʒ. j. *cera* parum. Misce omnia, excepto Mercurio præcipitato, super igne, & ab igne remota diligenter agitentur, donec refrigerentur, postea præcipitatum adde. Potest tamen pro vlceris, & partis eo affectæ ratione, Mercurij præcipitati plus vel minùs addi.

Alterum est hoc:

2. ℞. *Ol. amygd. dulc. vnguent. rosac.* an. ℥. iij. *cera noua* ℥. j. *Mercurij præcipitati* ℥. ß. Misce.

Atque ista vnguenta non solùm ad vlcera penis, sed & aliarum partium vlcera Gallica, ficus, condylomata, & vocatas cristas, sunt vtilia.

Vtile est & balsamum Mercurij, quod hoc modo paratur.

℞. *Mercurij viui solut. spiritu nitri.* Ad solutionis huius ℔. j. affunde *ol. oliuar.* ℥. iij. Stent in digestione octo diebus: postea oleum separetur, & vsui seruetur.

Vel: ℞. *Vitellum oui j. ad duritiem cocti, mell.* ℥. j. Misce super lento igne, ebulliant, & adde *Mercurij* ♎*ati* ʒ. ß.

Post mundificationem & hoc vnguentum vsurpari potest.

℞. *Aloes opt.* ℥ß. *croc.* ♂ ʒ. ij. *thur. mirrh.* an. ʒ. j. *mell.* ℥. ß. *terebinthina* ʒ. ij. *vitell. oui j.* Misce.

Vlcera latentia. Vlcera autem occulta & labentia, vel sub præputio constricto delitescere solent, vel sunt in meatu interno penis. Si vlcus sit sub præputio contracto, vel per siphonem conueniẽs medicamentum iniiciendum, & postea tenta vnguento imbuta stylo loco affecto applicanda: vel præputium secundum longitudinem dissecandum & necessaria medicamenta imponenda.

Vlcera in penis meatu. Si verò vlcera sint in ipso membri virilis meatu, curatu sunt difficilia, habéntque coniunctas carunculas, seu carneas excrescentias, quæ vrinæ emissionem impediunt. In vlcere ergo leniore iniicienda aqua plantaginis, in qua alumen, lithargyrum, & cerussa cocta sint. In grauioribus verò vlceribus vsurpetur hoc linimentum.

℞. *Mercurij præcipitat.* ℥. j. *Mercurij* ♎ ʒ. j. *plumbi vst.* ʒ. ij.

Terantur

Terantur in porphyrite, cum aqu. rosar. sæpius abluantur, & in vmbra siccentur.

Postea ℞. *Pingued. suill.* Vnc. vj. *cera alb.* ℨ. iij. Dissoluantur super igne, & addatur puluis, & *camphora* ℈. ij. Fiat linimentum; quod cādelæ *ex cera alb.* Vnc. v. *terebinth.* Vnc. j. paratæ, illinendum, & candels meatui vrinario indende. Vel emplastrum conueniens super stylo paruo conuolutum immittatur. Carunculâ sublatâ vnguentum exsiccans, & consolidans immittendum.

In vtero.

Si verò in vtero sit vlcus, idque sordidum & serpens malum incurabile est. Leuiora verò curantur iniectionibus ex aquis aluminosis, in quibus lignum Guajacum & Sarsaparilla coquitur, vel pessariis ex succo plantaginis, cum puluere aloes boli Armeni, cerussæ & similibus. In sordido valde vlcere vnguentum Ægyptiacum addatur, vel aliquid vnguenti Mercurialis. Tandémque vnguentum exsiccans & consolidans, vt de tutia, vel simile, vsurpetur.

In vlceribus grauioribus vteri, suffumigia vtilissima sunt. Verùm cùm tubuli facilè à prunis nimiùm calefiant, hæ candelæ pro fumo Hercul. Saxoniæ vtiles sunt:

℞. *Styrac. calamit. benzoes* an. ℨ. vj. *ligni aloës* ℈. vij. *thur. alb.* ℥. j. *ladani* ℨ. j. ß. *ireos, caryophyll.* an. ℨ. ij. *rosar. Damascen.* ℨ. vj. *cinnabar.* ℨ. ij. *carbon. salicis* lb. ß. *aq. vitæ* q. s. Fiant candelæ.

Iisdem medicamentis & intestinorum vlcera curantur.

Faucium vlcera.

Ad faucium verò vlcera cùm talia adhiberi non possint, fiat Gargarismus è decocto sarsæparillæ, cortic. Guajaci, fol. plantaginis, scabiosæ, myrti, rosis rubris, cortic. granator. sumach, cui aliquid aluminis addatur. Decoctum fieri potest in aqua, & sub finem aliquid vini austeri addi. Post ablutionem, vlcera abstergenda oleo sulphuris, conueniente liquore addito, vel aquâ aluminosa composita, quæ ita paratur:

Aqua aluminosa composita.

℞. *Mercurij* ♎ *ati, aluminis rochæ*, an. ℥. j. Super lapide porphyrio terantur. Tritis adde *succi limō*, Vnc. iij. *aq. plantagin.* lb. j. ß. *ros.* Vnc. ix. Coq. in vitro, ad quintæ partis consumptionem.

Verùm cauendum, ne aliquid de talibus medicamentis deglutiatur. Efficax est & butyrum ♉ ij. dictum, si vlcus gossypio, butyro madefacto, leniter tingatur. Verùm eadem cautione hîc etiam opus est. Sed cùm non semper præcaueri queat, ne quid in ventriculum delabatur, atque ita satis tutò talia medicamenta adhiberi non possint, contrà verò alia medicamenta mitiora parum efficacia sint: vlcera hæc curatu difficilia sunt, imò sæpe incurabilia. Tutiùs auri solutio hisce vlceribus adhibetur, hoc modo parata:

℞. *Fol. auri* xv. *aluminis rochæ, nitri, salis fossi* an. Vnc. j. Tere in marmore; affunde aliquot guttas spir. vitrioli, postea affunde spiritum vini ad duorum digitorum eminentiam. Sinéntque in cineribus tepidis, tandémque ebulliant, vt folia auri soluantur, ac spiritus vini flauescat.

Spiritum vini destillando separa alium iterum affunde & digere, idque toties repete, donec spiritus vini aurum soluat, & fæces in fundo relinquantur. Tandem spiritum vini destillando separa vsque ad siccitatem, & spiritum terebinthinæ affunde, & in loco calido octo diebus digere, donec aurum solutum sit. Hac solutione affectum locum bis quotidie illine.

Narium.

Narium vlcera curantur per errhina vel infusa, pulueres inspersos, suffumigia parata è Guajaco & cinnabari.

Fissura manuum & pedum.

Si in volis manuum & pedum adsunt rhagades & fissuræ, abluantur decocto ligni Guajaci, eius corticis, scabiosæ, scordij, pentaphylli: & si durities adsit, etiam althææ & maluæ, aut radicis cucumeris agrestis. Postea vnguentum vsurpetur è butyro, adipe anseris, vel gallinæ, ammoniaco, bdellio, pomis, cui aliquid calcis viuæ, vel præcipitati addatur, vel vnguentum antea propositum.

Vel. ℞. *Pingued. porc.* q. l. Affunde *ol. tartari*, tantum, vt ab eo vnguentum acre fiat.

Quibus si malum non cedat, suffumigium particulare à cinnabari adhibeatur. Hercul. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 30. scribit, se obseruasse mulierem quandam, quæ annis octo continuis manuum fissuras gesserat, & inutiliter omnium & Venetorum & Patauinorum Medicorum operâ vsa fuerat, breui & facilè curatam fuisse succo herbæ; quam alij artemisiam, alij tanacetum appellant, in omnes fissuras diligenter penna illito, & omni manuum lotione omissâ: eundémque succum se vtilem deprehendisse in impetiginibus & vlceribus crustosis.

Bubones.

Curatio Bubonum.

De bubonibus, qui frequenter in lue Venerea in inguinibus erumpere solent, hoc in genere tenendum: dandam esse operam, vt expulsio materiæ, quam natura tentat, & ad partes ignobiliores detrudere conatur, adiuuetur; cùm hac euacuatione interdum natura sese totâ isto morbo liberare soleat. Itaque si bubo non satis erumpat, & augeatur, nec ad suppurationem tendat, vt extrahatur & suppuretur, danda opera. Itaque crus, quod à directo est, fricandum, circa partes inferiores scarificandum, aut etiam vena eò loci aperienda. Ipsi verò buboni medicamenta attrahentia fortiora imponenda. Vt:

℞. *Sagapeni, ammoniac.* an. ℨ. iij. *opop. macr. bdellij*, an. ℨ. ij. *sinapi, piper, pyrethri.* an. ℨ. j. *sapon. nigri* Vnc. ß. Misce, ac cum cera & pice. Fiat Emplastrum.

Si tamen natura mole & copiâ virulentiæ materiæ prematur, vt totam expellere non possit, tum purgans medicamentum exhibere vtile est, vt natura parte oneris leuata reliquum faciliùs expellat.

Vbi tumor satis erupit, laborandum, vt quamprimùm aperiatur, & diu apertus seruetur. Vt suppuretur, maturātia, quæ in inflammationibus adhiberi solēt, imponuntur, è mucilagine maluæ, althææ, sem. fœnugræci, lini, caricis, pingued. suilla, adipe anserino, & similibus; vel diachylum simplex, aut cum gummi compositum. Vbi pus confectum est, non expectandum, vt bubo spontè aperiatur, sed aperiendus maturè, ne virulentus humor detentus alias partes lædat. Aperto tumore digestiua dicta & abstergentia imponenda, quibus interdum aliquid Mercurij præcipitati addere opus est, vlcúsque diu apertum seruandum.

In Bubonibus tamen frigidis non ita metus est, vt materia ad alias partes ascendat, sed si purgationes & sudorifera, atque alexipharmaca idonea adhibeantur, interdum bubo sine periculo planè delitescit.

Tumores gummatosi & Nodi.

Tumorum gummatosorum & nodorum.

Equidem tumores tales & nodi, qui in excarnibus locis, vt fronte, osse caluariæ, tibiarúmque exteriore sede oriuntur, sæpissime, si morbus hic perfectè curatus fuerit & ipsi euanescunt, in primis post vsum sarsæparillæ, quæ in hisce morbis discutiendis efficacissima est, & post vsum inunctionum Mercurialium, quæ tumoribus talibus adhibentur. Si tamen post absolutam curationem tumores tales & nodi remaneant, emollientia, attenuantia & digerentia iis imponenda, & quidem fortiora, vt radices cucumeris agrestis, bdellium, sagapenum, opopanacum, & in primis ammoniacum, vel diachylon cum gummi, aut ceratum Mercuriale. Vtile, & experientiâ probatum est hoc:

℞. *Empl. diachyl. c. gumm.* Vnc. j. *diachyl. simpl.* Vnc. ß. *Mercurij satin. extincti* Vnc. j. *ol. Guaiac.* q. s. Fiat Emplastrum.

Vel: ℞. *Ammoniac. opopanac. gummi hederæ in aq. vitæ dissol. pingued. gallinæ, anserinæ*, an. Vnc. j. ß. *medull. cruris vitul.* Vnc. j. *opopanac. styrac. calamit. liquid.* an Drach. ij. *puluer. radic. hermodactyl. ireos*, an. Vnc. iij. *cinnabar.* ℨ. j. *argenti viui cum terebinth. mortificati* ℨ. vj. *ol. lilior. & cera*, q. s. Fiat ceratum.

Lauatoria etiam ex Mercurio parata, suprà enumerata, in his tumoribus locum habent.

Si ista non satisfaciant, tumores causticis aperiendi, præsertim si non sint in articulis, neruis, tendinibus; & locus apertus seruandus, ac os subiectum, quod plerumque læsum est, detrahendum.

Tubercula & pustula.

Tuberculorum & pustularum.

Tubercula quoque, vt & pustulæ paruæ, thymi, verrucæ, fici, cùm in aliis corporis partibus, tum præcipuè in capite, circa anum, penem, & pudenda, in morbo Gallico exoriri solent. Quæ etsi interdum post vniuersalem curationem spontè euanescunt; tamen nonnunquam etiam peculiarem curationem requirunt.

Quæ in capite sunt eiusmodi tubercula, abluenda sunt sæpe decocto ligni Guajaci, & præsertim corticis eiusdem & sarsæparillæ. Nonnulli & oleum scorpionum ac viperinum vsurpant. Quibus si non cedant, vnguento aliquo Mercuriali inungenda, vel aqua aluminosa, composita, parata ex alumine rochæ, & Mercurio ♎ to, quam alij etiam hoc modo parant:

℞. *Alumin. rochæ, Mercurij* ♎ *ati*, an. ℨ. ij. Terantur. Adde *aquæ plantagin. rosar.* an. lb. j. Coq. in vitro ad consump. dimid. part. Postea stent diebus xv. vt alumen & Mercurius resideant, & clara aqua effundatur, ac vsui seruetur.

Si pustulæ sint in ore, vsurpentur collutiones oris è decocto ligni, aut si adsit inflammatio, ex sero lactis chalybeati, quibus rosæ, plantago, addi possunt. Et si pustulæ sint sordidæ, scabiosa addatur & aluminis gr. x. pro singulis seri, vel decocti libris. Est & vtilissima aquâ aluminosa composita modò descripta, In oris tamen pustulis eâ solâ vti tutum non est, sed diluenda est triplo vel quadruplo aq. rosar. & plantag.

Pustulæ verò ani & penis singulis diebus aliquoties souendæ linteo madido, decocto ligni Guajaci & sarsæparillæ. In iisdem aqua aluminosa modò descripta vtilissima est: vel si pertinax sit malum, vnguentum aliquod cum pulu. præcipitat. qualia sunt suprà proposita, imponendum; vel præcipitatum cum quadruplo albumin. oui mistum, quod ani excrescentiis eiusmodi impositum horarum 24. spatio eas extrahit & extirpat. Postea exsiccantia & refrigerantia imponenda. Nonnulli Gallicas verrucas forcipe præscindunt, & postea radicem modò propositis medicamentis exstirpant. Si etiam oleo vitrioli extremitas verrucæ tangatur, exsiccatur & decidit.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium.

Capillorum defluuium, quod huic morbo coniungitur, potiùs exerosione radicum capillorum, quàm aliis caussis, cùm in capite, tum in barba accidit. Quod vt curetur, vniuersalibus præmissis, primò capilli deradendi, si æger id ferat. Nam non omnes id admittunt, præcipuè Religiosi, quorum morbos occultos esse oportet, vt scribit Herc. Saxonia, *de lue Vener. cap.* 38. Deinde nō vsurpanda adstringentia, quorum vsu malum deterius redditur, & vlcera capitis ac dolores inde, retentâ materiâ sequuntur; sed potiùs vsurpanda, quæ materiam illam vitiosam, pilos erodentem, discutiunt & abstergunt: Lixiuium putà, in quo lignum & cortex eius, sarsaparilla, fol. fumariæ, betonicæ scabios. abrotani, absinthij, pulegij, asari, agarici cocta sint. at si cutis sit arida, malua, althæa, parietaria addenda. Deinde reliqua medicamēta adhibenda, quæ *lib. 3. pract. part.* 3. *sect.* 2. *c.* 3. *&* 4. sunt proposita.

Quæ

Quæ omnia si non satisfaciant, suffimigia particularia, ad caput scilicet, & faciem, ex hydrargyro & cinnabari paranda, quo remedio spatio sex vel nouem dierum defluuium pilorum inhibent. Verùm plerumque, si vniuersalia purgantia & euacuantia adhibeantur, & materia pilos erodens tollatur, at lotiones idoneæ vsurpentur, sponte postea capilli in locum eorum, qui deciderant, succedunt. Plura videantur loco Alleg. de Alopecia & capillorum defluuio.

Dolores.

Dolorum curatio. Dolores quoque atrocissimi sæpe eos, qui lue Venereâ laborant, infestant. Ij verò commodissimè tolluntur propriis huius morbi medicamentis. In primis verò ad eos tollendos vtilis est sarsaparilla. Ideóque si dolores valde vrgeant, maior quantitas sarsæparillæ, Guajaci verò minor, primis diebus sumenda: & licèt, quia maximam attenuandi vim habet sarsaparilla, eiusque viscerum adstrictione, materiâ fusâ & liquatâ dolores vsque ad secundam septimanam augeantur, tamen abvsu eius non desistendum, sed de eo æger monendus. Postea dolore cessante, ligni quantitatem augere licet. Potest & radix Chinæ ad dolores istos mitigandos addi. Per interualla verò singulis ferè septimanis exhibeantur purgantia idonea. Locis verò dolentibus applicentur fomenta è ligno Guajaco, foliis pulegij, saluiæ, rorismarini, flor. chamæmel. Vtilia etiam sunt ol. lilior. albor. rutac. scorpion. viperinum, Guajaci. Si dolor vrgeat, etiam laudanum opiatum exhibere licet. Quibus omnibus si dolor non recedat, vnguenta illa Mercurialia, quæ suprà in vniuersali curatione proposuimus, locis dolentibus illinenda; vel cerâ additâ cerata inde formanda, & partibus dolentibus imponenda, vel alia emplastra suprà proposita, quibus & castoreum, radic. hermodactyl. iridis, & alia medicamenta arthritica addi possunt. Præcipuè ceratum de ranis Vigonis ad eiusmodi dolores sopiendos vsitatum est. Vtile est & hoc Plateri ceratum:

℞. *Argent. viu.* ℥. iij. Agitentur cum *terebinth. aq. vitæ lota* ℥. ß. Addendo *pingued. vrsin. medulla cruris vitul. ana* ℥. j. ß. *ol. lilior. arbor. chamæmel. anethin. laurin. lumbricor. vel vulpini, ana* ℥. ß. *picea vel terebinthin.* ʒ. ij. *euphorb. thuris, ana* ℥. ß. *styrac. liquid.* ʒ. vj. *puluer. hermodact.* ʒ. ij. *castorei* ʒ. j. *cera,* q. s. Fiat ceratum.

Lanatoria quoque dicta è Mercurio parata, suprà proposita, partibus dolentibus, præcipuè tibiis, adhibita dolores sopiunt.

Gonorrhœa.

Curatio Gonorrhœa. Gonorrhœa, quæ in hoc morbo etiam frequens est, in principio, & temerè non supprimenda, cùm natura per eum locum virulentam materiam expurgare conetur; quæ si supprimatur, caput petit, imò totum corpus inficit. Si verò, vbi decoctum etiam ad tertiam septimanam vsque vsurpatum est, non cesset, oleis adstringentibus ex masticho, mentha, rosa, myrto paratis lumborum regio, & perinæum inunguntur.

Exhibeantur verò medicamenta è semine agni casti, lactucæ, cannabis, quibus puluis sarsæparillæ duplum addatur. Possuntque medicamenta ista exhiberi vel formâ pulueris, vel cum syrupo de nymphæa in formam electuarij redigi. Vtile etiam est, si singulis diebus exhibeantur nymphææ. Drach. ij. vel iij. cum terebinthio ℈. j. vel ij. Nonnulli ad gonorrhœam hanc etiam exhibent ☿rium præcipitatum viridem, vel resinam Guajaci & terebinthinæ, quæ abluitur aq. violar. & addito vitello oui ac decocto sarsæparillæ, in formam potabilem redigitur.

Tabes.

Tabis. Tandem non rarò euenit, vt vel vi morbi, vel curatione minùs dextrè institutâ ad summam tabem agri deueniant, ad quam curandam vulgaria tabis medicamenta non sufficiunt, sed specificis opus est. Quale remedium Ludouicus Septalius, *animaduers. lib. 7. n. 214.* proponit, atque eo se quàm plurimos & à morbo hoc, & à tabe tali omnino liberasse scribit. Sic autem paratur.

℞. *Sarsæparilla ol. immut. incis.* ℥. vj. Infundantur *horis 24. in aq. calid.* ℔. xv. loco calido, vase clauso. Postea lento igne coq. donec ℔. v. absumtæ sint. Hinc cochleari perforato extrahatur sarsaparilla, & contundatur in mortario marmoreo. Contusa eidem aquæ iniiciatur, addendo

Carn. vitul. macra ℔. ij. *sem. coriandri præparat.* ℥. j. aut eius loco *ligni Guajaci rasi*, tantundem, aut *santali citrini incis.* ʒ. iij. pro corporis ægri & humorum conditione. Et vase operto iterum lento igne ebulliant, donec remaneant ℔. v, & in fine aromatizentur *cinnam. el.* ʒ. iij. Hinc fiat colatura cum forti expressione, quæ vsui reseruetur in vase vitreo vel vitreato. De qua æger manè, horis 4. ante cibum, capiat ℥. vj. vel vij. vesperi autem, horis 3. ante cœnam, ℥. iv. vel v. Quòd si æstas sit, aut si coniuncta febris hectica, addit hordei excorticat. ℥. iv. atque in vsu huius medicamenti plurimis diebus perseuerat, quandoque etiam ad centesimum diem.

Reliqua petantur è curatione affectuum particularium, & Fallopio, *l. de morb. Gall.* qui de morbis ac symptomatibus huic morbo coniunctis prolixe scripsit.

LIBRI SEXTI PARS V.

De Venenis externis in genere.

CAPVT I.

De naturâ Veneni.

QVIDEM suprà, *part. 2. c. 1.* de venenis in genere actum est. Quia tamen ibidem dictum, etsi omne illud venenum appellari possit, quod occultis qualitatibus homini insigniter nocere potest, ea tamen quæ vim hanc à sua natura, nulla putredine aut corruptione præcedente, obtinent, propriè & in specie à nonnullis venena appellari, qualia sunt omnia, quæ extrà homini aduenitunt, eiusque corpori immittuntur, siue sint è mineralium, siue plantarum, siue animalium genere: de veneno in specie hoc modo sumto, quædam in genere adhuc addenda videntur. *De Veneni natura.*

Et primò monendum de venenis illis, autores, & præcipuè Galenum, non semper codē modo de iis loqui, vt omnino adhuc explicatione indigeat, quæ ius propriè in venenorū numerum referendæ sint. Nam 6. *epid. comment. 6. sext. 5.* φαρμάκων, seu maleficorū duo genera constituit, dum scribit: *Cum tertiâ materiâ generis, & in medicamentis deleteria, hoc est, mortifera vocant, & ferinam venena distinguntur, duplex & ista curantium materia est. Appellantur autem Græcè vocantur ἀλεξιφάρμακα, id est, medicamenta auxiliaria, quæ mortiferis medicamentis aduersantur, theriaca verò, quæ ferarum morsibus medentur. Verùm fortasse quis existimauerit, & purgantium medicamentorum materiam inter mortifera esse censendam: nam & hæc vltra modū exhibita nos interficiunt: cùm id concesserimus, consequens erit etiam, vt alexipharmaca & theriaca in mortiferis annumeremus, quandoquidem & hæc nos perdere possunt, nisi quis ea ipsis omnino valdè parum assumpserit. Verum mea de causa mihi plurima medicamenta vocare mortifera stultè videntur, quòd ipsorum temporibus quibusdam vtilitas necessaria sit; ea verò appellare deleteria, quæ nullo vnquam tempore, neque ægrotis hominibus, neque valentibus opem ferunt.* Quo loco Galenus planè diuersa facit δηλητήρια & θανάσιμα: & δηλητήρια ea dicit, quæ licèt quandoque mortem inferant, quandoque tamen etiam prodesse possunt; θανάσιμα verò ea, quæ semper nocent, nec vnquam, nec ægris, nec sanis prosunt. Contrà, *lib. 6. de compos. med. secund. loca, c. 2.* θανάσιμα τῶν δηλητηρίων speciem quandam esse docet, quod priori contrarium. Si enim δηλητήρια sunt, quæ quamuis necant, quandoque tamen prodesse possunt, deleteria verò, quæ nunquam prosunt, eorum species esse non possunt. Idem tamen etiam docet 2. *de vict. rat. in morb. acut. comm. 2. text. 12.* dum scribit: *Purgantium omnium medicamentorum natura corporum, quæ expurgantur, naturæ contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria. Veruntamen sicuti papauerum mandragoraque & hyoscyami, & aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa, corpus penitus mota sunt, portionem exiguam assumentes, magnum percipiunt commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, ex quam aliquam præcedentes partem, ad suppetias ferendas vtimur.* *Venenum propriè quid.* *Δηλητήρια & θανάσιμα differunt.*

Atque hinc exorta est quæstio, quam prolixè tractat Eustachius Rudius, *lib. 2. de morb. occult. c. 4.* An nimirum Bezoardica medicamenta, vt & purgantia, inter venena referenda sint. Et quidem ipse vtrumque negat, idque probare conatur, cùm autoritate Galeni, tum ratione. Et Galeni quidem autoritatem quod attinet, adducit locū Galeni, ex 6. *epid. comm. 6.* quem modò adduximus. Ratione verò probare vult, quòd & Bezoardica & purgantia corpori nostro sint similia. Et Bezoardica quidē corpori nostro esse similia, probat autoritate Auicennæ, qui *lib. 2. tract. 2. c. 4.* scribit, quòd Bezoardica sint medicinæ, quarum proprietas est, vt sanitatem conseruent, & virtutem in spiritu. Autrinoem verò reprehendit, quòd, 5. *collig. c. 23.* scribat, quòd Bezoardica, si reperiant in corpore venenum, non interficiant, sed venenatum hominem seruent, si verò non reperiant in corpore, illum interficiant; idque experientiæ & rationi contrarium esse putat. Experientiæ quidem, quia rex Mithridates confectione suâ continuò, sine vlla læsione, vsus est. Antoninus verò Imperator theriacam absque vllo mortis periculo sumsit. Rationi verò, quia, si Bezoardicum interficit, & vires dissoluit non præsente veneno, multò id citiùs faciet præsente veneno. Tum enim cor à duplici hoste impugnari. Præterea Bezoardica cordi eam vim imprimunt, & illud adeò roborant, vt etiam postea exhibitum venenum facilè superare possit, vt docet Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 14.* Purgantia verò nobis proprietate similia esse, probare conatur ex Galeno, 3. *de simpl. med. fac. c. 24. 25. 26.* vbi docet, quòd omne pharmacum purgans purgando humori similem habeat proprietatem. Ex hac enim concludit, si medicamentum purgans purgando humori habet similem proprietatem, & succus ille est nobis similis ac familiaris: ergo ex- *An Bezoardica & purgantia venena sint.*

conse

consequenti medicamentum purgans nobis similem habet proprietatem.

Verùm vt pateat, quid de hac controuersia sit sentiendum, & quæ propriè venena sint, primo sciendum, Galenum non semper eodē modo locutū esse. Nam vt *ex 3. de temperam. cap. 4. & locis anteà alleg.* patet, *δηλητήριον* ipsi interdum generale vocabulum est, quod omnia ea, quæ homini mortem inferre possunt, complectitur, siue purgantia, siue alia: interdum verò speciale est & deleteriis opponitur, atque id significat, quod interdum quidem interficit, quandoque tamen prodesse potest.

Δηλητηρίων differentia. Deinde notandum, ea medicamenta quæ semper nocent, nunquam prosunt extra omne dubium venena esse, & dici debere: omnia tamen ea, quæ quandoque prosunt, è venenorum numero non excludenda, nec etiam ea omnia, quæ quandoque nocent, in venenorum numerum referenda esse. Nocentium enim, seu *δηλητηρίων*, in genere ita dictorum, quædam est differentia, quæ à paucis annotata est, obseruata tamen magnam doctrinæ de venenis, & quæstioni antea propositæ explicandæ lucem affert. Equidem Galenus, *lib. 5. de simpl. med. facult. cap. 19* opium, myrrham, styracem & crocum coniungit. Verùm cum idem, *2. de rat. vict. in acut. text. 12.* opium mandragoræ, hyoscyamo, & aliis, quæ nobis à tota substantia & viribus aduersa sunt, rebus accenseat: facilè patet, non in eamdem classem opium, mandragoram, & similia deleteria cum croco, myrrha, styrace collocari posse. Ideóque sciendum quædam simpliciter esse venenata, quæ nunquam prosunt, semper nocent, de quibus Galenus, *5. de simplic. med. facult. cap. 19. Sunt, quæ tota essentia nobis sunt contraria, proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino lædat necesse est, ceu dryopteris, & pityocampe, & thapsia, & solanū maniacum, & hydrargyrus, & fungorum nonnulli, præterea saliua & fel venenatorum animalium. Nam talia omnia genere sunt deleteria, non quātitate, & proinde nihil eorū in alexiterias antidotos inditur.* Deinde sunt, quæ etsi venenatam qualitatem habent, tamen cum ea etiam coniunctam obtinent facultatem aliquam, quâ prodesse possunt; qualia sunt narcotica omnia opiū, hyoscyamus, mandragora. Pertinent huc & purgantia, ipsius Galeni testimonio, *2. de rat. vict. in acut. text. 12.* præcipuè fortiora, helleborus, colocynthis, elaterium & similia. Quæ quòd ea venenorum numero eximere conatur Rudius, quod succo quē trahūt, sint familiaria, succus verò ille nostro corpori, valde fallitur. Neque enim purgantia trahunt humores alimentarios, qui corpori nostro familiares sunt, sed excrementitios, qui ei dissimiles sunt secundùm siue præter naturam, in corpore nostro generentur. Itaque venenum omne illud erit, vt antè etiam dictum, quod occultam malignam & venenatam, & corpori nostro peculiariter & per se noxiam qualitatem obtinet, siue coniunctā habeat aliquam qualitatem, ob quam in vsum Medicum trahi possit, siue non habeat.

Bezoardica an venenata. Longè alia verò ratio est croci, myrrhæ, styracis, & similiū, vt & omnium simpliciter Bezoardicorum, de quibus propterea, & purgationibus coniunctim, vnam quæstionem non cōuenienter mouet Rudius. Hæc enim nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam, sed potiùs vtilē habent, & saltem ex accidenti, si scilicet in nimia quantitate sumantur, nocent. Vt enim primarum qualitatum temperies sibi similibus conseruatur, & corpori nostro conueniens est, si verò eæ qualitates excesserint, & intemperies inducatur, ea morbosa, imò lethalis esse potest: ita etiam medicamenta illa, crocus, myrrha, styrax, Bezoardica & similia occultis qualitatibus nobis vtilia, si nimiâ quantitate sumātur, illā, quæ à qualitatibus occultis pēdet, corporis harmoniam turbant, & ità nocere possunt. Lætitia moderata est affectus animi, valetudini conseruandæ vtilissimus: si tamen modum excedat, nocere potest, vt compertum sit, quosdam nimia lætitiâ extinctos esse. Eodem modo crocus corroborat, spiritúsque exhilarat; in nimia tamen quantitate sumptus, idem quod nimia lætitia, præstare potest. De quo Amatus Lusitanus, *enarr. ad cap. 25. lib. 1. Dioscorid. Est, inquit, crocus Medicina cordialis, quæ meritò tum intùs, tum extrà Medicamentis cordi adaptatis misceri debet, nam corroborat & lætificat, & eū ob causā risum prouocat, & ita promouet, vt fabulosum non sit, hominem aliquando risu & cachinno, ob nimium croci vsum mori. Vidimus enim nos apud Medinam à Campo, totius Hispaniæ celeberrimum emporium, mercatorem quendam, qui cùm plures croci fasciculas, siue inuolucra emeret, vt in Lusitaniam portaret, multum ex illo in olla, carnes turulentas pro cœna continente, iniecit: qui post earum esum in tam intensum ac vehementē risū prorupit, vt non multum abfuerit, quin risu & cachinno tunc è vita discederet. Tunc enim Serapionem verum dixisse credidi, cum capite de croco, ex mente Rasis dicit, crocus pondere drachmarum duarum partū accelerat, & inebriat ebrietate forti, si cum vino misceatur, & lætificat adeò donec facit insaniam excellentē lætitiā.* Eadē quæ croci, Bezoardicorum est ratio. Summa: Omnia, quæ nullam qualitatem occultam, corpori nostro aduersam obtinent, licèt quandoque, siue ob primarum, siue occultarum qualitatum excessum, homini noceant, ad venena referenda non sunt.

De Croci nimio vsu noxio Historia Zacuti Lusitani. [Alexipharmaca etiam, & alia medicamenta, corpori nostro vtilia, nimiâ quantitate sumpta, noxia euadere posse, modò dictum, & in specie de Croci nimio vsu noxio historiam ex Amato Lusitano recensuimus: cui similem habet Zacutus Lusitanus *de Prax. Medic. Admir. lib. 3. obseruat. 144.* vbi narrat, Cocum quendam, vt ferculum elegantius redderet, & palato maiorem gratiam conciliaret, in auium iure quantitatem magnam croci dissoluisse; quo cùm fœmina quædam vsa esset, in risum ex interuallis lætabundum incidit, à quo nunquam liberari potuit.]

Veneni quid? Itaque, vt antea etiam dictum, cum Cardano, *lib. 1. de venen. cap. 1. & 4.* venenum definiendum esse putamus; quod aptum est vehementer nobis nocere occulta agendi ratione. A qua non multum discrepat definitio Auicennæ, quam habet *2. 1. doct. 2. cap. 15.* Venenum est, quod corrumpit complexionem humanam non solâ qualitate, sed proprietate. Neque enim, quod diligenter notandum, de veneni essentia est, vt hominem semper interimat, sed satis est ad veneni essentiam constituendam, vt sit aptum vehementer nobis nocere occultâ qualitate, & agendi ratione. Sunt enim multa venena, quæ hominem non interimunt, humanam tamen naturam vehementer lædunt, cuius generis sunt omnia illa, quæ inania, vel stoliditatem & fatuitatem inducunt, licet hominem non interimant.

An venenū omne sit cordi inimicum. E quibus facillimè decidi potest illa quæstio, in qua soluenda nonnulli anxij sunt, An venenum omne sit cordi inimicum. Etsi enim verum sit, multa venena hominem subitò, quod non nisi corde affecto fieri potest, interimere: tamen etiam videmus, multa venena, vt narcotica, cerebro, & spiritui animali infesta esse, leporem marinum pulmones, cantharides vesicam peculiariter exulcerare, lue venereâ & elephantiasi laborantes sæpe multos annos saluâ vitâ (quod fieri non posset, si cor primario afficeretur) superesse multos haustis poculis amatoriis multos annos in amentia vixisse; multos epilepticos, aura malignâ à partibus inferioribus ascendente, & malo sæpe recurrente diu vitam trahere.

Itaque illi nimis angustè venenum definire videntur, qui dicunt, venenum esse id, quod occulta proprietate hominem subitò interficiendi vim habet: seu quod habet proprietatem humani cordis celeriter corruptiuam, & propterea statuunt, omnia venena esse cordi, vtpote à quo vita dependet, inimica. Neque vlla caussa est, quòd alia, quæ licèt hominem non statim interficiant, corporis tamen alicui parti occulta qualitate nocent, verbi gratia quæ cerebro sunt inimica, & amentiam vel stoliditatem inducunt, vel alio modo nocent, vt virulentia Venerea inter venena referenda non sint. Ideóque etiam Grauinus, *lib. 2. de venen. cap. 24.* venenum appellat omne id, quod cùm in corpus ingressum est, vim infert naturæ, illámque vincit. Et *lib. 1. cap. 1.* vtrumque coniungit, ac venenum definit, quod est in corpore humano vel perfectæ corruptionis, vel maximæ in eo noxæ caussa.

Quomodo venenum ad cor perueniat. Cùm ergò venena pleraque cordi, alia aliis etiam partibus contraria sint, disputat Conciliator, *de venen. cap. 3.* quomodo venenum ad cor veniat? Nam, *inquit*, aut trahetur a corde, sicut ferrum à Magnete, aut ipsum transibit ad cor, aut vtroque modo; corde scilicet attrahente, & veneno currente. Quorum neutrum videtur possibile. Neque enim cor venenum, vt sibi aduersissimum trahet, neque etiam venenum ad cor, vt sibi inimicum mouebitur. Respond. quidem Conciliator: Cor, dum sanum est, nihil attrahere, nisi sanguinem sibi similem, & spiritum; quando verò infirmum est, trahere ad se etiam qualitatem contrariam. Verùm enimuerò homo etiam optimè sanus à veneno lædi potest, neque cor priùs infirmum redditur, antequam venenum ad id perueniat, sed ipsum à veneno debilitatur. Itaque alij duo, quos ponit, modi, magis probabiles sunt. Prior est, quòd quia venenum omne, quoniam actiuum est, a forma quam habet perniciosam & destructiuam cordis, quicquid tangit in corpore humano, conuertit illam speciem venenosam, & destructiuam cordis, ac sese multiplicat. Et omnino rerum spirituosarum insignis vis est sese multiplicandi; non solùm per species, sed sæpe etiam per aromorum diffusionem, sicut manifestè apparet in moscho, è quo pulueres & suffumigia, quibus pelles, & vestes odoratæ redduntur, parantur, vt mirum sit, tantillum moschi tot & tanta corpora odorata reddere posse.

Qua ratione venena certas partes petant. Sed tamen hîc dubium relinquitur, quomodo, dum venenum sese multiplicat, non eodem modo ad partes omnes æqualiter diffundatur, sed nunc magis versus cor, nunc versus cerebrum, nunc versus hepar. Vbi tenendum, quod Aristoteles, *1. de gener. & corrupt. cap. 7. tex. 51.* scribit, quòd agens & patiēs genere quidem eadem & similia sint; specie vero differant: talia autem contraria sunt. Vnde Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 25.* scribit similitudinem in materia cum contrarietate in principiis vocari proprietatem occultam. Etsi enim contrarietas cum corpore nostro in veneno adsit, tam longè potentiùs & faciliùs operatur, si sit similitudo in materia. Vnde sicut, vt moschi odor disseminetur & multiplicetur, non quæuis res sunt idoneæ, sed certa materia requiritur, vt ex cōfectione puluerū illorum moschatorum & suffumigiorum patet: ita quò venena ratione materiæ cum spiritibus corporis nostri maiorem cognationē habent, eò potentiùs lædunt, & quò venenum pestilēs in corporibus pluribus magis ac magis coquitur & exaltatur, eò nocentius fit. Et apud Suetoniū, *in vita Claudij Neronis Cæsaris*, legitur de muliere quapiam, cui nomen erat Locustæ, quæ cùm venenum, quod fortasse segnius erat perfectiùs coqui curasset, repē-

tinæ mortis venenum caussa fuit, cui hoc venenum ex Neronis mandato oblatum erat. Et talia artificia venena exaltandi & potentiora reddendi, venenorum coctoribus non ignota sunt. Veruntamen quæstio hæc latiùs etiam extendi potest, & quæri, Quomodo venena etiam ad alias partes, quibus præcipuè nocēt, perueniant, vbi tutissimum est, primum modum, qui per multiplicationem veneni fit admittere, hoc tamen addere, etsi venenum aliquod per totum corpus diffundatur: tamen ei parti præcipuè nocere, cum qua insignem habet antipathiam. Ita venena Gallica etiamsi per totum corpus diffunduntur, hepati imprimis nocent, opium cerebro. Nimirum venenum quodlibet cùm in corpus recipitur, sese quidem diffundit & multiplicat: ad eam tamen partem præcipuè fertur, cum qua naturalem antipathiam habet.

Alter modus saltem in venenis lethalibus, & cordi inprimis aduersis, locum habet, consistitque in eo, quòd arteriæ cordis continuò aërem frigidum prò cordis ventilatione attrahunt. Quicquid ergo aëri permiscetur, & in arterias penetrat, facilè ad cor transferri potest. Vnde etiam videmus, venena nonnulla, etsi tangantur, modò cutis sit salua, & non in arterias penetrent, nihil nocere. Quamprimum verò in arterias recipiuntur, ad cor penetrare & hominem perimere.

An venena nutriant.

Tandem cùm venena corpori nostro sint tam aduersa, hoc loco nō prætereunda quæstio; An venena nutrire possint? Nonnulli id planè negant, imò Auerroës *lib. de theriac. cap.* 2. ea, quæ hac de re vulgò dicuntur, penè deridet, vtitúrque hac ratione, dicitque, quòd si homo nutriretur veneno, tota substantia sibi contraria sequeretur, hominem non ampliùs esse hominem. Nam quicquid nutritur, suo simili nutritur. Quòd si homo nutriretur veneno, necessum esset, vt sit similis veneno. At si venenum humanæ naturæ contrarium esset, sequeretur, hominem, cùm veneni naturam induerit, non amplius esse hominem. Verùm hominem in vitium aliquod naturæ suæ contrarium degenerare posse, absonum. Contrarium tamen restatur experientia. Marsos serpētes sine periculo deuorare, refert Galenus *de Theriac. ad Pison.* & viperas ab Ægyptiis edi, idem. 3. *de alim. facult. cap.* 3. docet. Ophiophagos quoq; populos quosdam Rubro mari finitimo, Candeos dictos serpentibus victitare, testatur Plinius, *lib.* 6. *cap.* 29. Theophrastus 9. *de histor. animal. cap.* 18 refert, Thrasiam herbarium, & pastores nonnullos helleboro sine noxa vsos, atque integros interdum manipulos esitasse. In Gualata, Lybiæ deserta regione, bufonibus nutriri gentes quasdā, in Buteri *relationibus* exstat, Galenus *lib.* 1. *de simpl. medic. fac.* refert historiam vetulæ, quæ nutriebatur cicutā. Et Auicennas, *lib.* 4 *fen.* 6. *tract.* 1. *cap.* 6. è Ruffo refert, puellam quādam fuisse nutritam napello, vt interficerentur Reges, si cum ea coirent. A Rege Chambaiæ filium veneno educatum, refert I. C. Scaliger, *Exerc.* 175. narrántque alij cum totum ita venenosum euasisse, vt & muscas accedentes solo halitu necaret, & vix vllam ex vxoribus, quæ cum illo rem habuerat, mortem in proximum diem effugere potuisse, scribit Ludouicus Barthema, *Indic. rer. lib.* 1. *cap.* 2. eundémque, quemcunque necare voluerat, solo sputo in cutem coniecto interfecisse. Albertus Magnus 1. *de animal. cap.* 8. narrat, quòd Coloniæ fuerit puella, quæ quàm citò à matre aufugere poterat, angulos domus sollicitè perquirebat, & quotquot poterat capere araneas, manducabat, quibus veluti optimo cibo nutriebatur. Et Cardanus narrat, se vidisse puellā trimam, quæ araneas nutā cum voluptate sine damno comedebat. Et ipse noui ciuem quendam meum, qui sanctè affirmabat, se puerum cum delectatione & sine damno araneas deuorasse. Quæ omnia qui pro fabulis habet, ipse se fabulam facit.

Sciendum ergo, venenorum esse diuersam naturam. Quædam enim, v. g. arsenicum, nihil ad se alimentosum continent, sed tota ipsorum substantia aliena est a natura nostra, atque talia nullo modo nutrire possunt. Deinde sunt alia, quæ quidem venenata sunt, partes tamen aliquas, quę alere possunt, simul obtinent: tales sunt plantæ & animalia quorum non tota substantia venenata est, sed vel succus saltem, vel pars aliqua. Tale venenum hominem nutrire posse, non impossibile est, si scilicet homo in iis sumendis à parua quantitate ad maiorem continuò ascēdat, vt ita homo sensim iis adsuescat. Vix tamen quemquam repertum fuisse credimus, qui solis venenis nutritus fuerit, & non alios cibos simul sumserit cùm vix talia tantum nutrimētum habeant, quantum corpus nutriendum requirit. Et tamen ipsa venena non simpliciter nutrimentum sunt. Nam homo, si omnia sese bene habent nutritur simili; at non omnis nutritio bona est, sed sæpe vitiosa. Etenim & qui cachexia, lue Venerea, elephantiasi laborant, nutriuntur, sed vitiosè nutriuntur, ac vita sæpe cum tali vitiosa nutritione diu consistere potest. Quod ergo in lue Venerea & elephantiasi accidit, cur non etiam in venenis quibusdā accidere possit. Licèt verò hominis talis corpus venenosum euadat, nō tamē homo esse desinit. Animalia enim bruta imprimis aouium carnes plantarum, quibus nutriuntur, saporem & odorem acquirunt, interim speciem non mutant. Iacobus Greuinus equidē, *de Venen. lib.* 1. *cap.* 1. existimat, impossibile esse, vt homo se paulatim ad vsum venenorum assuefacere possit, vt iis nutriatur, sed naturam assuescere, vt primò paruam, deinde maiorem paulò quantitatem veneni è corpore expellere possit; ita vt tandem magnam etiam quantitatem, si offeratur, expellere queat. Verùm venena tota non expelli, vel puella illa napello nutrita, docuit, quæ amplexu & halitu alios inficere poterat. Et Cambaiæ Rex veneuatus euasit. Et ipse Galenus *loc. alleg.* aliam caussam nō reddidit, nisi quòd natura veneno adsuescat. Etsi enim procul dubio natura aliquam partem veneni expellit cum excrementis tamen si frequentiùs & copiosiùs sumantur, cùm omne expellere natura non possit, sed aliquid cum nutrimento in totum corpus sese insinuet, ab eo procul dubio natura partes principes maximè defendit, & propterea id, vt in cachexia, morbo Gallico, & elephantiasi laborantibus ad ambitum corporis propellit.

CAPVT II.

De differentiis Venenorum.

POstquam hæc in genere de natura venenorum, ita in specie dictorum, quæ extra in corpus nostrum quocunque modo admissa illud afficiunt, dicta sunt, iam eorum differentiæ explicandæ.

Venenorum differentiæ.

1. Primò autem venena in specie ita dicta à nonnullis diuidūtur in venena, quæ naturâ suâ talia sunt, vt napellus, cicuta & similia; deinde in venena, quæ quidē naturâ suâ talia non sunt, sed cum putrescunt & corrumpuntur, talia fiunt, vt carnes & pisces putrefacti. Tertiò in ea, quæ arte talia fiūt, vt Mercurius sublimatus, aqua fortis, & similia. Verùm tertiam classem quod attinet, aqua fortis propriè venenum non est, sed quicquid præstat, corrodendo facit, Mercurius sublimatus verò natura suâ talis est, vt supra *part.* 4. *cap.* 21. probatum est. Et omnino si ars, seu potiùs malitia hominum, qui Diaboli instinctu in veneni conficiendis, occupantur, venena parat, nihil aliud præstat, quam vt naturalia venena misceat & exaltet, qualia artificia, seu potiùs veneficia, in Italia præcipuè vsitata esse, scribit Greuinus, *de venen. lib.* 1. *cap.* 1. Secundum verò genus quod attinet, eorum, quæ naturâ suâ non sunt venena, sed si corrumpantur & putrescant, talia euadunt, quia talia ferè pestem & pestilentes febres excitant, dictum est de iis supra *part.* 2. & 3. De primo ergo genere hic peculiariter tractandum est. Etsi verò talia homini venena sint, v. g. napellus, cicuta, scorpius & similia: tamen res ipsæ quibus insunt, rerum naturalium species sunt, & à Deo creatæ per se bonæ, & ad mundi perfectionem absoluendam & complendam pertinent, habéntque ipsæ procul dubio etiam vtiles nobis vires, sed quæ in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignotæ sunt.

Secundò, Venena in specie sic dicta diuiduntur ratione originis, & corporum quibus insunt, vt alia fiant in mineralium, & metallorum genere, vt arsenicum & similia; quædam è plantis, vt cicuta, napellus, quædam ex animalibus, vt vipera, scorpius. Secundum quam differentiam postea in specie de venenis agemus, & venena omnia è mineralium, plantarum & animalium classe enumerabimus. 2.

Tertiò, vulgatissima est diuisio, quâ venena diuiduntur, quòd alia agant qualitatibus primis & manifestis, alia occultis, alia occultis, & manifestis simul. Et quidem quæ primis agunt, sint alia calida, alia frigida, alia humida, alia sicca. Calida nimirum, inquiunt, calidum natiuum dissoluunt, humidum radicale absumunt, inflammationes excitant, corrodunt. Frigida verò, vt opium, solanum somniferum, hyoscyamus & similia, corpus adeò refrigerant, & spiritus adeò frigidos reddunt, vt penitus congelentur, & suas actiones exercere minimè valeant, vnde mors sequitur. Sicca venena cordis humiditates & sanguinem absumunt, & quasi in crustam conuertunt, quod efficiunt calx viua & chalcantum; aut partem à parte separant, donec vsque ad cor perueniatur, id quod præstat realgar. Humida venena membra stupefaciunt, & calorem suffocant, vt coriandrum recens, & similia, quæ stupefaciendo & humectando, spiritus crassos adeò, & immobiles reddunt, vt facilè mors sequatur. Addunt nonnulli & qualitates secundas, quibus vel corrodunt vel putrefaciunt. Ita vitrum suâ acuitate, vt loquuntur, corrodit ventrem & intestina. 3.

Venena an manifestis qualitatibus agant.

Verùm quam trita & vulgata, & à doctis etiam Medicis proposita est hæc diuisio, tam falsa est, si simpliciter accipiatur. Nam primò, quod qualitatibus primis agit propriè venenum non est, sed id solùm, quod qualitatibus occultis & proprietate totius substantiæ nocet. Et venena non qualitatibus primis, sed totius naturæ suæ contrarietate æstimanda esse tum alibi, tum 3. *de temperam. cap.* 4. Galenus docet.

Secundò, deleteriorum natura & ratio sola experientia cognoscitur, vt Galenus, 1. *de simpl. m. d. fac. cap. de abrotano*, docet, quod non fit in qualitatibus primis.

Tertiò, venena omnia sunt cordi, vel alij parti peculiari, inimica, at frigida, calida, humida, sicca, quatenus talia, nulli parti peculiariter inimica sunt, sed omnes afficere possunt. Et licèt intemperies aliqua vni parti quàm alij magis nocere queat: tamen id non facit quatenus venenum.

Quartò, dantur multa calida & frigida in tertio & quarto gradu, imò maximum habent qualitatum primarum excessum aqua frigida, glacies, nix, ignis & ignita corpora, quæ tamen non interficiunt, quia scilicet venenatam qualitatem nobis

aduersam

aduersam non habent: & contrà reperiuntur, quæ secundo vel tertio tantùm gradu sunt calida vel frigida, & tamen in venenorum numero sunt.

Quintò, si à primis qualitatibus dependeret veneni natura, omnia, quæ eundem primarum qualitatum excessum habent, essent venenata, quod tamen falsum. Nam allium, pyrethrum, sinapi, sunt calida in quarto gradu, nec tamen sunt venena, vt auripigmentum.

Sextò, si venenorum natura à manifestis qualitatibus penderet, omnibus animalibus æquè essent venena: at cicuta sturno alimentum, homini venenum est.

Errandi verò occasionem multis præbuit, quod vim stupefaciendi in opio, mandragora, hyoscyamo putarunt à frigiditate prouenire; cùm tamen ob occultã vi proueniat. Et aqua etiam frigidissima in magna copia pota, vel in qua homo natat, nihil tale præstat. Decepit eos & id, quòd multa ad venena retulerunt quæ tamen venena sunt. Etenim si vitri acutæ particulæ venenatæ sunt, cur non etiam acûs deglutitæ inter venena numerantur? Aquam fortem quoque, & similia, venena propriè dici non puto, cùm solùm corrodendo noceant: alias enim sales illi, qui ex lixiuio coquuntur & quibus lapides corrosiui & cauteria dicta sunt, venena essent.

Etsi verò negandum non sit, quandam esse venenorum differentiam, vt alia venena saltem qualitatibus occultis noceant, primarum verò nullum insignem excessum habeant, alia verò cum occultis qualitatibus etiam primarum insigni excessu valeant, atque adeò inde factum sit, vt autores discrepent, & idem medicamentum, v.g. euphorbium, modò occultis qualitatibus, modò primis nocere statuant: tamen quæ propriè venena sunt, ea in primis occultâ qualitate noceant, vnde etiam non per alterantia, primis qualitatibus contraria, eorum noxa corrigitur, sed per alexipharmaca, imò venenis valde calidis sæpè alexipharmaca calida, vt theriaca, opponuntur. Si quæ verò sunt, quæ saltem qualitatibus primis, seu calefaciendo & erodendo, seu frigefaciendo, nocent, ea propriè dicta venena non sunt. Quia tamen & hæc interdum insigniter nocent, vt calx viua, aqua fortis, adeòque hominem occidere possunt, à Medicis plerunque inter venena referuntur. Et quanquã etiã multa venena frigiditate nocere dicuntur: tamen id reuerâ occultã qualitate præstant: vnde Galenus 3. *de temper. c. 4. & 3. de simpl. med. facult. c. 18.* opiũ, mandragoram, hyoscyamũ, & similia sic dicta frigida, inter venena numerat. Summa: Licèt in eodem subiecto manifestæ & occultæ qualitates esse possint: tamen eorum effectus non sunt confundendi. Manifestis nimirum qualitatibus calefaciunt, frigefaciunt, humectant, siccant, occultis verò hominẽ interimunt seu alio modo etiã insigniter nocent. & quælibet qualitas, quod suæ naturæ est, agit, sine alterius directione. Quod claré docuit Antonius Guaynerius, dum, *de venen. c. 1.* scribit: *Quod si Auicennas & plurimi autores, de venenis tractantes, dixerunt, opium & euphorbium & plurima alia venena à qualitate operari manifesta, sciendum, quòd. Auicennas & alij sic ponentes considerauerunt venenum, quantũ ad specificã formam, quã vna species differt ab alia: & secundum hanc considerationem dixerunt, quòd venenorũ quoddã operatur, nõ quatenus calidũ, aut frigidũ, sed quatenus tale, habens scilicet virtutem humanæ vitæ & sanitati contrariã; aliud est, quod etsi à virtute, seu proprietate agat, cum etiam agit quatenus frigidum, aut calidum, vt euphorbium & similia.*

4. Differentia. Quartò, cùm formæ venenorum nos lateant, & eæ sese per operationes prodant, commodissima & vtilissima est diuisio, quæ sumitur ab affectibus, quã scilicet venena alia sunt cordi inimica, qualia sunt pleraque quæ hominem subitò enecant, alia sunt inimica cerebro, vt solanum hypnoticum, maniacum, hyoscyamus, opiũ, apiõ risus, virus caninum, tarantulæ, torpedinis, cerebrum felis, venenum epilepticũ, Mercurius, & eiusmodi alia, cerebro & spiritibus animalibus inimica. Iecori peculiariter infesta fuit planta illa, quæ sanguinem euacuat, cuius mentionem facit Galenus, *lib. de purg. med. facult. c. 4.* vt & elephantiacum, & Venereum. Quædã etiam vasis genitalibus inimica sunt, refértque Cardanus, *lib. 3. de venenis*, Franciscum Sfortiã veneno debilitatum fuisse, vt postmodùm sterilis euaserit, & parùm superuixerit. Lepus marinus pulmonibus, cantharides vesicæ imprimis nocent. Ita sunt venena, quæ dysenteriam excitant. Vnde accidit, vt venena, quæ morsibus vel ictibus venenatorum animalium inferuntur, alia faciliùs per venas, alia per arterias, alia per neruos in corpus penetrent. Scorpionis, & similiũ cordi inimicorum venenatorum animalium venenum, statim per arterias ad cor penetrat: canis verò rabidi venenum neque per arterias, neque per venas in corpus diffunditur, sed per neruos in primis: Suntque alia etiã venena, quæ corde & hepate nõn læso, statim cerebrũ petũt, & stuporẽ, torporẽ, conuulsiones excitãt. Venenũ verò Gallicũ mox ad hepar diffunditur, corde aut cerebro non læso. Hinc etiam accidit, vt ab aliis venenis alia symptomata inducantur. Alia venena torporem & soporem, alia conuulsiones, risum, delitia varia, saltandi libidinem inducunt; alia in furorem agunt, alia mœstitiam, tristitiam, timiditatem pariũt, alia dolores vehementissimos, ardores, inflammationes, febres excitant: imò ipse necandi hominem modus varius est. Alij enim accepto veneno facilè moriuntur; alij cum maximis doloribus & cruciatibus; alij citò, alij tardè & morte lentâ necantur.

5. Quintò, ex hac diuersitate venenorum aliæ venenorum differentiæ ortum habent, quòd scilicet alia esse dicuntur mortifera, alia non mortifera, seu lethalia & non lethalia. Quanquam enim nonnulli sint inter quos Mercurialis, *lib. 1. de ven. c. 5.* qui statuunt, omnia venena vel interficere, vel habere aptitudinem interficiendi: tamen id falsum esse, suprà, *c. 1.* diximus cùm multa sint venena, quæ solùm insigniter lædunt, non interficiunt, qualia sunt, quæ rationem adimunt, homines fatuos & deliros reddunt, qui tamen sæpe multos annos viuunt. Lethalia autem venena sunt, quæ plerumque hominem interimunt, siue breui, siue longiori temporis spatio fiat. Et talia sunt omnia quæ membris ad vitam necessariis sunt inimica. Ad vitam autem necessaria membra sunt primò Cor, à quo vita imprimis pendet: ideóque corde, à veneno vehementer læso, animal statim emoritur: deinde Hepar, quod alimentum toti corpori præparat. Tertiò, cùm sine respiratione homo viuere non possit, sine motu verò animali respiratio fieri non queat: si Cerebrum ita à veneno lædatur, vt motus animalis omnis subitò aboleatur, etiam tum mors sequitur. Post hæc etiã principalia sunt pulmo & ventriculus, hinc vesica & renes. Si igitur mẽbrum aliquod horũ valde à veneno lædatur, morbus is lethalis est. Si verò sit venenũ quod membrum ad vitam non necessarium lædat, vel etiam membrum principale lædat, non tamen actionem ad vitã necessariam aboleat, id non lethale est. Talia sunt quæ fatuitatem & insaniam inducunt: quò etiam pertinent philtra & pocula amatoria, item quæ epilepsiam vel paralysin excitant. Quò referendum & venenum tarantulæ, quod insanum saltandi desiderium inducit.

Sextò, hinc adhuc alia oritur differentia. Cùm enim venena lethalia aliã hominem statim interimant, alia post aliquod interuallum, hinc venena diuiduntur, quòd alia sint præsentanea, alia temporanea. Præsentaneũ venenum est, quod hominem statim, vel breuissimo temporis spatio interimit. Ita suprà ex Scaligero, & aliis dictum, quòd granũ Nubiæ inter decem homines diuisum, spatio quadrantis horæ omnes interimat. Vidi infantẽ quadrimum Arsenico, quod mater incauta ipsi pro C.C. propinarat, sumto, inter sex horas mortuum fuisse. Aconitum etiam celerrimè interficit. Et Christophorus à Costa, *lib. aromat.* mentionem facit veneni cuiusdã, ex Maluatiæ plantã sãti, quod tã subitò necat, vt ob eius subitã vim, nullã adhuc cõtra eius perniciem antidotũ, Indi inuenire potuerint. Inter ea verò, quæ externã aduentant, celerrimũ habetur venenum aspidũ. Deinde sunt alia, quæ licèt certò occidant: lõgiore tamen tẽpore id faciunt, quorum scilicet non ea, quæ priorum potentia est. Nõnulla tamen, etsi aliàs satis potentia sint ad occidendum: tamen si in minore quantitate sumantur, longiore tẽpore occidunt. Ita narrat Amatus Lusitanus, *cent. 2. curat. 65.* famulum Arabas tabe affectum intra annum obiisse, quòd carnem gustasset gallinæ Arsenico enectæ. Et quidem plerunque talia venena diu latent: vbi tamen postea sese exserere incipiunt, hominem subitò iugulant. Tale venenum est canis rabidi, quod non solùm menses, sed & annos latere potest, postquam verò sese exserit, & hydrophobia sese prodit, vix vllo auxilio curatur. Nonnulli quidem talia venena putrefaciendo & erodendo lentè serpere putant verùm rectiùs in occultas qualitates eorum vis refertur, quæ & ipsæ aliæ citiùs, aliæ tardiùs agunt. Quanquam hoc negandum non sit, calore natiuo debilitato, putredinem sequi posse.

Hoc loco quæstio inter Medicos agitatur, An venena talia dentur, quæ definito & certo temporis spatio hominem interficiant: Vbi non is est status controuersiæ, an venenum longo tempore post, quàm sumtum fuit, hominem interficere possit: neque etiam, an venenum, quod ex sua natura ita comparatum est, vt vnius vel paucorum dierũ spatio iugulare possit sic præparari queat, vt tardè operetur, & longo postquàm assumtum fuit, tempore hominem interimat. Vtrumque enim verum esse, experientia confirmat. Exemplum Claudij, quẽ Agrippina lento veneno tollere decernebat, est apud Tacitum, *Annal. lib. 12.* & Drusi, qui tali veneno sublatus est apud eundẽ, *Annal. lib. 4.* Inter recentiora verò exempla est id, quod refertur à Iouio *histor. part. 1. lib. 2.* de veneno illo, quo Cæsar Borgia vniuersum Cardinalium Collegium interficere conatus est. Scribit enim, puluerem fuisse, qui non illicò, neque cum vehementia vitæ insidiabatur, sed exitiali morâ hominem è medio tollebat. E quo etiam patet, Chymicos nonnullos, qui medicamenta per se venenata nimis incautè & temerè exhibent, eo non satis firmiter probare, quòd talia medicamenta innoxia sint, quia eo, quo exhibita fuerant, die, vel sequentibus aliquot diebus, nihil nocEant: cùm ab iis vitiosa dispositio corpori imprimi possit, quæ lõgo demum tempore pòst sese exserat. Sed de hoc quæstio est: An detur venenum, vel hominum malitiâ præparari possit, quod definito & certo tẽporis spatio interficiat. Qui id affirmãt, primò nituntur autoritate Theophrasti, qui *in 9. de histor. plant. c. 16.* de aconito scribit: *Compositum, inquit, vt ferunt, vt certis temporibus possit, occidere, videlicet, bimestri, trimestri, semestri, anno completo, interdum etiam biennio.* Et quod magis mirum, *ibid. cap. 19.* refert, Aristophilum quendam, Pharmacopolam Plataicum fuisse, qui medicamentis Veneri impedimentum afferre, & quidem nunc ad vnum, nunc ad duos, nunc tres menses posset, quique hoc remedio ad temperandos, compescendósque adolescentum impetus nimios, vsus quandoque fuerit. Deinde ratione idem probant, quod nimirum omnes res naturales actionum suarum circuitus habeant, & per certa tem- 6.

An venena quædam definitis temporis spatiis interficiant.

porum spatia actiones suas absoluant, id quod in crisibus, præcipuè in morbis, accidit quæ certis temporum spatiis perficiuntur. Præterea, quia mors accidit, calido natiuo absumto, & humido radicali exsiccato, ea exsiccatio nunc vno, nunc duobus mensibus, nunc vno, nunc duobus annis fieri posse videtur.

Verùm enimverò non probabile est, talia venena dari posse. Etenim etsi primo res naturales omnes suos circuitûs habeant, & actionum initia ac fines sint tamen ij plerumque in hac humanæ mentis imbecillitate nobis ignoti sunt, nec certis dierum spatiis exactè determinari possunt. Deinde ad actionẽ non solùm requiritur agens, sed & patiẽs, & agens pro patiẽtis dispositione agit. Ideóq; cùm hîc corpus humanum patiens sit, cuius pro ratione temperaturæ, occultarũ qualitatũ, ætatis, & aliarum circumstantiarum, nunc maior, nunc minor resistendi vis est, nõ mirum est, si idem venenum hunc citiùs, illum tardiùs iugulet. Et patet ex historiis, ab eodem veneno eâdem quantitate pluribus in eodem cibo propinato, non omnes eodem tẽpore mortuos esse, sed alios mox, alios post aliquot horas, alios post aliquot dies. Præterea non parum sitũ est in vomitu, quo venena vel citiùs vel tardiùs reiiciuntur, vt & in alexipharmacis, si vel tempestiuè, vel tardiùs propinentur, si efficacia vel minùs efficacia sint, quorum vsu si venenum vel tardiùs vel citiùs euacuatur, aut eius vis vel magis vel minus refringitur, atridit, vt homo vel citiùs vel tardiùs iuguletur. Feci aliàs mentionẽ puellæ, cui cum fratre in balneum ituris à matre incauta pro cornu cerui arsenicum, ad sudorem prouocandũ, propinatum est. Puer, qui minùs vomebat, sex horarũ spatio interiit, puella quæ plus vomebat, & cui superstiti plura alexipharmaca sunt exhibita, vixit ad annum vigesimum primum, tertium scilicet climactericum, quo tam fœda scabie, & tantâ cachexiâ correpta est, vt nullâ diligentiâ curari potuerit, sed diem suum obierit. Similiter aliàs narraui, decem, ni fallor, studiosos, qui cum pisces enectos in aqua in qua glis suffocatus fuerat, comedissent, omnes ægrotare cœpisse, & quatuor mortuos esse, non vno tamen tempore, reliquos conualuisse, alios tamen citiùs, alios tardiùs.

7. *Differentia* Septimò, venena diuiduntur à variis modis, quibus sese corpori nostro insinuant. Quædam enim ore sumuntur, seu cibi, seu potus, seu medicamenti specie offerantur: quædam eidem extrà adueniunt.

An externa venena etiã sumta, venena sint. Vbi quæstio moueri solet, An quod extrà adhibitum venenum est, etiam intùs sumtum venenum sit, & contra. Facit eius rei mentionem Celsus, qui, *lib. 5. c. 27.* scribit, esse venena quædam, quibus præcipuè venatores vtuntur, quæ non gustu, sed in vulnere nocent. Idem docet Galenus, qui 3. *de temperam. cap. 3.* scribit non eandem esse venenorum rationem, cùm exteriùs applicantur, & cùm intùs assumuntur. *Quemadmodum* enim, ait, *quæ intus assumta, perimunt, foris administrata non nocent: sic neque quæ foris admota, occidunt, intùs assumta idem præstant.* Idem asserit Plinius, *lib. 29. c. 4.* dum scribit: *Sed & venenum aspidum, si sanguinem attingit, aut recens vulnus, statim interimit, inueteratum vulnus tardius: de cætero potum quantalibet quantitate, non nocet, non est tabifica vis. Itaque occisa morsu earum animalia cibis innoxia sunt.* Inde quidam inter quos Fabius Columna, *stirp. minùs cognitar. part. alterius c. 18.* scribit, quòd quædam venena sint, quæ nisi sanguinem vel sanguineas partes attingant, non nocent, quædam verò intrò quomodolibet accepta, in parua etiam dosi, periculo non vacent, vt album elleborum, aconitum, napellus, ac similes: serpentum verò venenum, nisi sanguinem attingat, non nocere, iam satis exploratum sit, etiam intrò sumtum, nisi vlcere sint intestina affecta. Verùm posteriorem sententiæ huius partem impugnat Cardanus, *lib. 1. de ven. c. 18.* Quod enim, quæ assumuntur, non semper exteriùs admota perimunt, præter experimentum, etiam rationem suadere scribit, quoniam minorem vim habeant: quòd verò venenorum, quæ exteriùs admota perimunt, vllum interiùs assumtum non occidat, se nondum nouisse dixit, & neque nunc inuentum esse, neque in posterum vsque in æternum inueniri posse, quod interiùs assumtum non perimat, vulneri admota perimant tanquam venena. Scillam equidem, cæpas, allium, & similia ὀδυνηρά, vulnera efficere sæuiora, horum tamen nihil venenum esse. Et omnino ratio Cardano fauere videtur. An verò contrarium experientia testetur, obseruare periculosum.

Venenorum externorum differentia. Animalia. Venenorum autem, quæ extrà corpori obueniunt, magna omnino est varietas. Quædam enim morsu animalium venenatorum communicantur, qualia animalia sunt serpentes viperæ, canes rabidi, quædam puncturâ, vt scorpij & Phalangij. Imò animalia quædam adeò venenata sunt, vt non solùm contactu immediato sed etiam tantùm halitu venenato interficiant hominem, & non solùm contactu corporali, sed etiam virtuali, vt loquuntur, & per occulta effluuia & species spirituales occidant. Nota est historia militis apud Auicennam, *lib. 4. fen. 6. tract. 3. c. 22.* qui cùm serpentem hastâ vulnerasset, mortuus est. Tale quid etiam I. C. Scaliger, *Exerc. 200.* refert, *In Lombardia*, inquit, *& agro Ferrariensi serpentum magna copia est. Haud procul Dertona Palauicinorum quemdam, qui esset in venatione, & Hispanicâ lancea serpentem interfecisset, eum, eiúsque equum morte deletos audiui è fortissimo equite, Antonio Lazaro, qui sub patruo meo Bonifacio stipendia faciebat.* Simile narrat Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Dioscor. In agro Tridentino*, inquit, *rusticus quidam, cùm esset in suis vineis, paruum quendam collem sæpius adscendebat, vt ibi vuarum custodiam ageret. Hinc quadam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: ut dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hasta circumuolutam pro viribus teneret, magno statim tremore correptus est, quo maximè deterritus, vociferans viatores & circumstantes colonos ad se vocare rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longè aberant rustici, eò cursu velociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum inuenerunt. Cognita tamen ex occiso serpente sui infortunij caussa, ad theriacam & alia antidota confugerunt, quibus ad vitam eum reuocarunt. Verumtamen duobus annis postea & vniuersi corporis stupore in lecto semper decumbens ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat.* Ita refert Amatus Lusitanus, *centuria. 1. curat. 62.* virum Anconitanum robustum, cùm vineam putaret, serpentem offendisse longum & crassum, cùmque lignis, lapidibus ac gladio interfecisse, à quo interfecto illicò de capitis dolore queri cœpit, febricitauit, & cùm omnia indies grauiora fierent, die vndecimo obiit. Addítque, *in Scholio*, alios quoque, cùm serpentes interfecerunt, prope obitum peruenisse, at antidotis adiutos euasisse, non sine tamen chronico & graui morbo, totum corpus occupante, & præcipuè brachium illius manûs, quo interemptæ feræ fuere. Qualia exempla refert Vidus Vidius, *de curat. gener. lib. 1. cap. 13.*

Possunt & animalia venenosa sua venena in plantas deponere, quæ inde venenatæ euadunt. Cuius rei aliquot historiæ exstant. Mizaldus, *memorabil. centur. 1. aph. 1.* & *in hort. Med. camp. 3. area 1.* è Iohan. Bocatio refert, quendam, dum in horto iuxta saluiæ fruticem cum amasia luderet, ac gingiuas & dentes foliis eiusdem fricaret, & detergeret, illicò mortuum concidisse. Cùm verò amasia veneficij argueretur à iudice, & illa decerpto folio ex ipsamet saluia ostenderet, amasium eo ipso modo dentes detersisse, obiit & ipsa. Vnde iudex de saluia malè suspicatus, eam exstirpari radicitùs iussit. In qua re dum horti colonus sedulam nauaret operam, bufonem prægrandem sub ea stabulari deprehendit, qui viroso halitu & saliua plantam infíciebat. *Saluia interdum venenata.* Similem historiam recenset Ambrosius Paræus, *lib. de ven. cap. 24. Audiuimus*, inquit, *habeo à viro fide dignissimo, exstitisse mercatores duos, qui non longè ab vrbe Tolosana interim dum pararetur prandium, in hospitij hortum cum deambulandi caussa sese diuertissent, folia saluiæ legerunt, eaque illota, vt lecta erant, in vinum suum merserunt. Nondum pransi erant, cum illis repentina vertigine prehensis totum diuersorium sursum deque verti visum est: tum occæcati in syncopem lapsi sunt; spiritu per interualla conuulsionibus interrupto. Cæterum labra linguáque nigricantibus balbutiebant, aspectu toruo & horrido, cum effreno vomitu, sudore frigido, mortui quamox, illis in acutum tumorem toto corpore sublatis, contigit, prænuncio. Cùm de veneno ipsis exhibito Iustitiæ eius municipij custodibus iniecta esset suspicio, manus in hospitij dominum, omnesque somnians iniecta fuere; Quæstione habita, constanti & vna voce singuli responderunt, iisdem mortuos illos cibatos potionatosque, quibus & reliqui, hoc vno excepto, quòd saluiam vino suo non affudissent. Quæsitum à Medico est, num saluia veneno infici posset: responsum est, posse. Atque id, quod per coniecturam tantum pronunciatum, oculis verum compertum est. Subterraneum enim foramen ad eius radicem inuentum est, totum bufonibus differtum, qui instillatâ aquâ tepidâ illecti fidem fecerunt, venenum à se in plantam illam illatum.* Referúntque autores, bufones in primis saluiâ delectari, monéntque ideò, rutam, quæ animalia venenosa à se abigit, saluiæ comitem in hortis semper iungendam, nec saluiam illotam in cibo; poculis, vel medicamentis vsurpandam, eámque, quæ folia maculata & quasi carbunculata habet, planè fugiendam esse.

Venenatu contactu & illitu noxia. Quædam venena etiam contactu, affrictu, illinitione & inunctione noxia esse, passim historiæ docent. Ita Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 15.* scribit, Turcas habere venenum præsentaneum quod solo attactu hominem eodem die interimat. Et Scaliger, *Exer. 157.* ex Indicis historiis refert, Cambajæ Regem filium veneno educasse, qui adeò venenosus factus est, vt muscæ, quæ solo fuctu cutem modò perstringerent, turgidæ interirent. Et in iisdem historiis legitur, Regem Indiæ adeò venenosum fuisse, vt si in alicuius nudam cutem exspueret, sputo eum necaret, atque ita quoscunque vellet interimeret. Imprimis verò malitia hominum in venenis non solùm propinandis, sed etiam iis, quæ externo contactu nocent, inueniendis & parandis semper occupata fuit. De quo Plinius, *lib. 18. c. 1.* conqueritur. *Ad nocendum*, inquit, *præparant quidem se animalia: quod tamen eorum tela sua, excepto homine, venenis tingit? Nos & sagittas ungimus, & ferro ipsi nocentius aliquid addimus. Nos & flumina inficimus, & rerum naturæ elementa. Ipsum quoque, quo viuitur, aërem, in perniciem vertimus, nec ab vllo, præter hominem, veneno pugnatur alieno.*

Et quidem tela inficiendi mos vetustissimus est, & apud plurimas nationes vsitatus. Vnde venena, quibus tela inunguntur, Tosica, à τόξῳ, vt est apud Dioscor. *lib. 6.* appellantur. Quanquam, vt est apud Plinium, *lib. 6. cap. 10.* quidam à taxo nominata dicant venena, quæ nunc toxica dicuntur, quibus sagittæ tinguntur. Duplicis autem generis tosica sunt. Alterum; quo solum in venatione pro occidendis feris vtuntur; alterum,

quo

quo etiam in bello, contra hostes, quod genus Homerus, *Odyss.* 1. *ἀνδρο φόνον φάρμακον* nominat. Sic Nessum sagittâ hydræ sanguine tinctâ infectum, Poëtarum fabulæ fingunt. Sanie viperæ & humano sanguine simul mixtis & putrefactis, toxica sua conficere Scythas quondam solitos, quibus spicula inungerent est *in admirand. occult.* Idem succo venenatarum plantarum fieri potest. Theophrastus, *hist. plant. lib. 9. c. 15.* scribit, radicem apud Æthiopas lethalissimam fuisse, quâ sagittas inungerent suas. Simili veneni genere Charibes, ferocissimum apud Indos Occidentales populi genus, vtuntur.

Venena externa varia.

Neque solùm venena, quibus gladios & sagittas, sed & alias res inficerent, malitia hominum inuenit. Vestes veneno infici posse, testantur Ardoynus. *lib. 1. de venen. c. 8.* Guainerius, *de venen. t. 22.* Fonzerius, *lib. 4. cap. 2.* & experientia id sæpe docuit. Imò & hoc, quòd venena inuenta fuerint, quibus ansæ ianuarum inunctæ fuerunt, vt quicunque eas contrectaret, periret. Refert etiam Eques, Pigafetra Vicentinus, *in suo itinerar.* in Tidore, Molucarum Insula, veneficos quosdam fuisse, qui obuiorum manus vnguento quodam oblinirent, cuius vi ægrotarent statim, & paulo pòst etiam interirent, admonitósque a Rege Hispanos, ne noctu domo egrederentur, periculum euitasse. Præterea libros, subsellia, ocreas, calcaria equitum, & stapedes veneno infici posse, vt homo interimatur, fertur. Mirum id quidem nonnullis & parum credibile putatur, cùm improbabile videatur, venena extrà illita per indumenta ad ipsam cutem penetrare posse. Verùm qui torpedinis vim, & serpentum illorum qui per hastas, quibus confossi sunt, alios necarunt, de quo antea dictum, perpendit, vt & illud, quod Scaliger, *Exer.* 186. refert, tantam aranei cuiusdam vim esse, vt calcantibus per calceorum soleas venenum transmiserit, non ignorabis nec talia impossibilia esse, facilè credet. Hæc enim si natura præstat, cur non artificia aut potiùs malitia hominum, è naturalibus talia præparare possit, quæ per ocreas & vestimenta penetrent? Et referunt huiusmodi exempla Nicol. Florentinus, *summ. 4. tract. 4. c. 5.* Guainerius, *de venen. c. 1. & 2.* Matthiolus, *præfat. in 6. Dioscor.* Greuinus, *lib. 1. de venen. cap. 1.* & alij. Hoc tamen etiam negare nolo, interdum non vnguenta aut pulueres talia præstare, sed malum dæmonem, sagarum precibus adscitum, permittente Deo. Dicetur enim infra, *part. vltim.* sagas interdum & veneficas pulueribus quosdam, & vnguentis, alijsque nullius momenti rebus adhibitis, alijs morbos & mortem accersere, qui nullo modo à rebus einsmodi inefficacibus, sed ipso Diabolo proficiscuntur.

Halitus nocentia.

Cæterùm non solùm contactu hominem veneno infici posse sed & venena dari, quæ hominem visu ac odoratu interimunt, vulgò fertur. Plinius, *lib. 8. c. 21.* scribit, quòd iuxta Nilum sit, fera quæ appellatur Catoblepas, internecio humani generis, omnibus, qui oculus eius vidêre, confestim exspirantibus. Eandem & Basilisci serpentis vim esse, refert. Eundem Basiliscum serpentem Galenus, *de Theriac. ad Pison. c. 8.* describit, referéque, quòd tantummodò conspectus, & siquando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat. Quæ etsi Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 16.* pro nugis habet: tamen omnia pro nugis habenda non esse, & dari animalia venenata, quæ etiam afflatu, halitu vel quocunque effluuio vicina enecent, historiæ testantur. De Basilisco verò illo, ex ouo galli gallinacei orto, diximus in *Epitom. Phys. lib. 7. c. 20.* & dicetur infrà, *part. 8. c. 12.* Et narrat Cardanus, *alleg. loc.* imaginem talis Basilisci lapideam positam esse Mediolani in porta Templi B. Mariæ ad Portam, & ouum illud galli in Saccensi oppido discissum, ann. 1524. Imò hominum malitia & scelus inuenit odores, qui seu floribus odoratis inspersi, seu suffitu & vapore hominem iugulare possint. Circúforaneum quendã, ab alio eiusdẽ farinæ homine, olfactu floris caryophylli in publico foro interemptũ esse, refert Matthiolus, *in præfat. in lib. 6. Diosc.* Et Ambrosius Paræus, *lib. 20. c. 7.* narrat, Clementem VII. Pontificẽ prænuntis venenatæ facis toxico per fumum in corpus admisso, infectum, & inde extinctũ esse. Et narrat Nicolaus Florentinus, *serm. 4. tract. 3. summ. 2. c. 9. & tract. 4. c. 6.* repetit Mercurialis, & Schenkius, *lib. 7. obseru.* Franciscum Ordelaphum, Capitaneum Foroliuij, genus veneni habuisse, quod iniectũ supra carbones illicò interimebat omnes circumstantes. Et Indiæ occidentalis scriptores referunt, arbores ibi esse, quarum fumus exitialis sit. Noui quendam pictorem, qui cùm capsulam diu conclusam, in qua Realgar continebatur, aperuisset, ac naribus halitum excepisset, vertigine ac lipothymiâ correptus est, ac totâ facie intumuit, & alexipharmacis sumtis curatus est.

Venena an necare possint odore.

Verùm quâ ratione odoratu & visu animalia venenatâ homini nocere possint, dubium. Nonnulli per simplicem qualitatem seu speciem sensibilem id fieri posse existimant, idque probare volunt eo, quòd multi odoribus læduntur & offenduntur, ita quidem, vt animo linquantur, cordis palpitatione, vertigine, & alijs symptomatibus corripiantur. Refert enim Bruyerinus, *de re cibar. lib. 9. c. 22.* Iacobum Foroliuiensem Medicum ab allij odore, tanquam re pestilenti, lædi consueuisse. Nonnulli rosarum odorem ferre non possunt, sed ab eo in lipothymiam coniiciuntur, cuius rei exemplum habet Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat.* 36. Et Franciscum Venerium, Venetorum Ducem, festo die sacra auditurum, Sacellani operâ recentes rosas illatas propere auferri iussisse, ne, quod sibi priuatim sæpe acciderat, in animi defectum incideret, narrat Zvvingerus, *in Theatro.* Et Iul. Cæs. Scaliger, *Exerc.* 153. *sect.* 10. Cardinalem quendam, qui, vt

sam V.

alij referunt, Oliuerius Caraffa fuit, à rosarum odore interiisse, narrat. Cuius generis exempla & alij referunt. Ideóque si odor suauissimi alicuius floris, ob quandam naturalem contrarietatem, quosdam lædere potest, caussam nullam esse putant, cur non & venena idem præstare possint. Deinde dicunt, si odor, quod multi Medici concedunt, nutrire potest, etiam concedendum esse, odorem posse corrumpere & occidere; cùm corruptio & nutritio, & odor bonus ac malus, sint contraria.

An visu.

Eandem rationem etiam de visu militare posse putant. Nam cùm sint quædam homini adeò inimica, vt etiam visa terrorem incutiant, syncopen excitent, & alia grauia accidentia inducant, cuius rei exempla non solùm passim apud autores, sed & in communi vita occurrunt: non impossibile esse existimant, dari animal, quod solo visu hominem veneno interficere possit. Etenim si, quæ venenosa non sunt, solo visu lædere & interficere hominem possunt, ab iis quæ venenosa sunt, id multò magis posse fieri videtur.

An Auditu.

Imo nonnulli ad auditum etiam hæc extendunt, & magis probabile esse hoc existimant, ideo quòd in vocis emissione halitus quidem ex animalis vociferantis ore prodeant, qui cum ex animali venenoso sint venenosi, si in certa distantia ab homine excipiantur fieri posse, vt ab his ipsis inficiatur. Fauere his videatur etiam Lucretius, qui, *lib. 4. de rer. nat.* hæc habet:

Nec tamen hoc solum in odoribus, atque saporum
In genere est. sed item species rerum atque colores
Non ita conueniunt ad sensus omnibus omnes,
Vt non sint aliis quædam magis acria visu.
Quin etiam Gallum nocte explodentibus alis,
Auroram clara consuetum voce vocare,
Nenu queunt rapidi contrà constare Leones,
Inque tueri: ita continuò meminere fugai.
Nimirum, quia sunt gallorum in corpore quædam
Semina, quæ cùm sunt oculis immissa Leonum,
Pupillas interfodiunt, acrémque dolorem
Præbent, vt nequeant contrà durare feroces.

Et *lib. 6.*

Multa meant inimica per aures, multa per ipsas
Insinuant nares infesta atque aspera odores.
Nec sunt multa parum tactu vitanda, nec autem
Aspectu fugienda; saporéque tristia quæ sint.

Autoris sententia.

Alij contrà ista omnia negant, & nec olfactu, nec visu, nec auditu, per solam speciem sensibilem & simplicem qualitatem, hominem interfici posse, existimant, sed id accidere per vapores, qui in corpus admittuntur. Ita Cardanus, *de venen. lib. 1. c. 16.* odorem nullum occidere posse docet, & additâ ratione generali statuit, sensibilia perturbare sensum posse, euertere non posse, aut corrumpere: quæ autem sensibus coniuncta sunt, id facere.

E qua difficultate vt nos expediamus; primò tenendum, etsi, vt anteà dictum, varij sunt modi, quibus venena corpori communicantur: tamen omnem illam veneni rationem consistere vel in qualitate materiali, vel in specie spirituali, vt suprà, *part. 2. c. 1.* diximus. Quædam enim venena in forma atomorum & minimorum corpusculorum, siue ea sint in fumo & vapore, siue puluere, siue succo, siue vnguento, communicantur, & in talibus venenata qualitas non est nisi in illo corpore, tanquam in subiecto. Qualitas enim talis cùm pendeat à sua forma, & illa sit in suo corpore, forma illa & qualitas non mouetur, & aliò transfertur, nisi cum suo corpore. Verùm venena omnia hoc modo non inficiunt. Neque enim credibile, cùm torpedo per tridentem piscatoris manum lædit, aut cùm serpens aliquis per hastam, quâ transfoditur, eum qui hastam vibrat, interficit, id per minima corpuscula fieri, atque ea in momento quasi per solidum lignum penetrare posse: sed tales actiones per qualitates spirituales fieri, omnino vero consentaneum est. Ideóque concedimus quidem, dari qualitates spirituales, quæ homini nocere possunt, sed tales non esse species sensibiles, cum Cardano statuimus: & si nocere videntur vel odor, vel sonus, vel species visibiles: id non fieri à speciebus istis, quatenus tales, sed quatenus cum iis vel vapores & atomi venenatæ, vel aliæ qualitates spirituales venenosæ coniunctæ sunt.

Odorabilia quomodo sint venena.

Et odorem in specie quod attinet, an olfactus solam speciẽ, an etiã quiddam materiale recipiat; deinde, an semper vaporis vehiculo odoris species indigeat; disputatur à Philosophis & Medicis, & de vtraque quæstione *Epit. Phys. lib. 7. c. 4.* dictum. E quibus concludimus, si quædam odore venenata sunt, plerumque vapore potiùs id præstare, quàm specie. Et quod de vmbra arborum noxiarum quarundam Cardanus, *lib. 1. de venen. c. 16.* scribit, neminem adeò stupidum esse, qui existimet, vmbram ipsam venenatam esse, vt quæ solùm est carentia lucis, sed vapores, ab arbore profluentes, esse noxios: Idem de odoribus etiam dicendũ puto. Ita etiam colocynthis solo odore interdum purgat, non simpliciter, quatenus odorabilis, sed quatenus subtilissimos vapores emittit, qui naribus excipiuntur. Ita Pictor ille, cuius antea mentionẽ feci, non odore risagallæ, sed vapore eius læsus est. Sic aurifabri non ab odore, sed vapore argenti viui stuporem contrahunt. Et omnia illa exempla vel serpentũ, bufonum, vel aliorum animalium venenatorum, quæ halitu suo hominibus nocent, nihil aliud docent, quàm quòd halitus quidã & vapores venenati ab iis expirant, qui ab homine excepti nocẽt, nõ quòd specie odorabili interimant. Quod vel ex eo patet, quòd halitus illi æquè nocẽt, si per os & fauces admittũtur,

ac cùm per nares attrahuntur. Et cùm nonnulli ex odore, capitis dolorem, aut vertiginem contrahunt, id nullo modo soli speciei odoris, sed vapori attribui potest.

Visibilia quomodo noceant.

Multò minus verò visu solùm homo infici vel necari potest. Vbi tamen ambiguitas occurrit, an nimirum animalia alium intuendo enecent, an homo, dum animal venenatum aspicit, enecetur. Nam qui hominem ab animali venenato interfici posse statuunt, si id intueatur, exemplis vtuntur talibus, quòd nimirum quædam ab homine visa terrorem incutiant, syncopen excitent, sicut Plutarchus de Germanico refert, quòd gallum inspicere non poterat. Et narrat Marcellus Donatus, *de histor. med. mirab. lib. 6. c. 3.* Mantuanum quendam erinaceum terrestrem videre non potuisse. Sed talia, venena propriè loquendo non sunt, sed quicquid præstant, terrore quem inducunt, & peculiari antipathiâ præstant, quæ certis rebus cum certis hominibus est. Et si hæc inter venena numerari deberent, etiam casus inter venena numerandus esset, quem quidam maximè abhorrent. De hoc maior dubitatio est, an animalia dentur, quæ visû hominem enecare possint. Plinius *lib. 9. c. 21.* mentionem facit Basilisci ac Catoblepæ, quam refert visu solo, auditu vocis, transitu quoque prope homines interficere. Autor etiam *libri de Theriac. ad Pisonem, c. 8.* eius meminit, & Auicennas eum describit, *6. tert. tract. 3. c. 21-22-23.* Verùm omnia ista, quæ de Basilisco dicuntur, nugas esse putat Cardanus, *l. 2. de venen. c. 16.* vt modò dictum. Quicquid sit, de quo suo loco dicetur, etsi dentur talia animalia, quæ etiam ad distans hominem necare possint: tamen visu id non præstant. Neque enim visus fit emissione, sed receptione, vt satis à doctissimis Philosophis & Medicis probatum. Sed si nocent talia animalia, halitu venenoso hominem enecant. Idque vt per os & habitum corporis, aliásque corporis partes fieri potest: ita, vt etiam per oculos fiat, impossibile non est, cùm halitus illi per oculos emissi, in mulieribus menstruo laborantibus specula inficiant, & ophthalmia contagiosa sit. Si quis verò ab animalis venenati aspectu terretur, & inde in lipothymiam vel syncopem incidit, id non à veneno euenit.

Omnium verò minimè sono solo animal aliquod venenosum hominem interimere potest; cùm sonus nihil aliud sit, nisi species ex aëre fracto exorta, sed si sibilo vel clamore aliquod venenosum animal hominem interficit, id fit halitu, vel voce, vel alio modo è corpore emisso.

CAPVT III.

De Signis Diagnosticis.

Venenatarum rerum signa.

Signa Diagnostica Cardanus, *l. 2. de ven. 1. c.* triplicia facit, alia, quæ rem aliquam venenatam esse patefaciunt; alia, quæ venenum, dum sumitur, indicant; alia, quæ venenum iam sumtum detegunt.

Primi generis signa sumi docet à sapore, odore, colore, tactu, effectu. Saporem quod attinet, dicit, omnia venena ferè esse acria & amara, & saporis abominabilis. Verùm quis venena gustare velit? Et sit sane, naturâ pleraque venena habere saporem ingratum, idque ideò factum esse à natura, vt sapore hoc homines à venenis absterrerentur: tamen de omnibus verum non est. Et saporis expertia posse esse venena, illa quæ è veneficis interdum propinantur, satis docent, talémque fuisse puluerem, quo interfectus est Alexander VI. Pontifex Romanus, è Iouio notum. Inter simplicia de colchico Ephemero scribit Dioscorides, *l. 4. c. 79.* quòd saporis suauitate & dulcedine imperitos alliciat. Et de aconito Aetius, *2. tetrab. serm. 3. c. 59.* refert, quòd sit gustu dulce, & adstringens.

Secundò, venena etiam praui odoris esse scribit Cardanus. Verùm & hoc falsum esse, specialis tractatio venenorum docebit. Certè arsenicum nullum habet odorem grauem, & tamen venenum est.

Ita nec color quicquam certi docet, cùm notum sit res eodē colore præditas, alias esse venenatas, alias non venenatas.

Itaque vix aliud signum certius datur, quàm ipse effectus. Nimirum experientia docuit, serpentes, scorpiones, araneos, aconitum, napellum, cicutam, & huiusmodi alia esse venenata. Si quis tamen aliquā re muscas, gallinas, canes interire videat, & id venenum homini deleterium esse posse, non leuis suspicio est.

Eodem modo nec venenum, dum sumitur, certis notis patet. Equidem si talia signa adsint, & homo in ore aliquam insignem mutationem, & saporem abominabilem percipiat, & in faucibus ardorem sentiat, id omnino suspectum est. Ac proinde si quis insigniter malè habere incipiat, dicátque se in prandio vel cœna proximè præcedente saporem abominabilem, faucium ardorem, vel aliam in ore insignem mutationem percepisse, id non leue in cibo vel potu propinati veneni indicium est. Si tamen hæc signa absint, non licet inde concludere, hominem venenum non hausisse. Fieri enim potest, vt nullo modo sese sapore venenum prodat.

Veneni præsentanei sumti signa.

His missis, de signis veneni seu hausti, seu extrà in corpus immissi, dicemus. Et quidem veneni præsentanei hoc commune signum est, quod subitò maximam in corpore mutationem efficit, & hominem in vitæ periculum conijcit. Etsi enim & ex veneno intùs genito varia & grauia symptomata excitata, imò homo mori possit: tamen multa signa sunt, quibus discerni potest, an venenum intùs genitum, an verò extrà assumtum sit.

Veneni intus geniti & externi differentia.

Primò enim intùs genita venena, antequam extremum periculum inferant, sese signis quibusdam priùs produnt, cùm prauas humoribus dispositiones imprimant, quas planè latere impossibile est. Si verò extrà venena sint admissa, nullo tali signo præcedente homo aliàs sanus in extremum periculum statim conijcitur. Non tamen ex eo, quòd symptomata tarde vel longè ab assumto cibo aut potu sese produnt, concludere licet, venenum extrà fuisse assumtum. Si tamen id accidit, veneni sumti certum indicium est. Etenim venena variant, & alia citiùs, alia tardiùs sese produnt, sicut id è veneno canis rabidi manifestum est, & venena temporanea esse, antea dictum.

Secundò, modus inuadendi diuersus est in veneno intùs genito, & extrà assumto. Nam in veneno intus genito paulatim symptomata superueniunt, neque omnia simul, sed vnum post aliud. In veneneno verò extrà assumto multa simul apparent, & natura, à veneno stimulata, turbulentas vomitiones instituit, & omnia susque deque inordinato motu feruntur, naturâ omnibus visibus nitente, vt subitò hostem improuisum vincat, & à se repellat.

Tertiò, venena assumta non solùm multitudine symptomatum sese produnt, sed plerumque etiam talia symptomata habent, quæ ab intus genito veneno prouenire non possunt, v. g. opij sumti signa sunt stupor mentis & sensuum omnium, in toto corpore pruritus, color corporis citrinus, odórque ipsius opij è corpore exspirans: quæ simul iuncta in veneno intus genito non apparent. Ita si lepus marinus sumtus sit, accidit suffocatio, respiratio difficilis, tussis, sanguinis sputum, omnium piscium abominatio, & ad eorum conspectum terror, totius corporis odor, qualis piscium putrefactorum. Quæ etiam in veneno intùs genitò non accidunt. Et formidata sunt talia, si symptomata ista non sensim, sed subitò ingruant, id quod in veneno intus genito rarò accidit: præterea si coniunctim & simul omnia ista appareant. Etsi enim sapor grauis a caussa interna accidere possit, & pruritus etiam à caussa interna, tamen non simul accidunt, vt sumto opio. Et omnino multa symptomata in venenis externis assumtis contingere possunt, quæ in morbo à veneno intus genito nunquam coniunguntur. E. g. si statim in primo morbi insultu vomitus & alui fluxus accidat, simúlque labia, fauces, vel etiam totum corpus intumescat, si difficultas respirandi, sitis inextinguibilis, sudor frigidus, strangulationis & suffocationis metus, cum ventris torminibus & dolore mox in principio adsint, id in nullo morbo ex veneno intus genito statim in principio accidere potest.

Quartò est & hoc veneni extrà assumti signum, si symptoma aliquod mirabile, quale in nullo alio morbo accidit, eiúsque nulla caussa reddi potest, appareat. E. g. si quis nec piscium visum ferre possit, si quis rideat, id quod in apio risus euenit, si quis continuò saltare & tripudiare gestiat, id quod contingit, à tarantulæ veneno.

Quintò est & hoc non leue veneni extrà accepti indicium, quo etiam Galenus, *l. 6. de loc. affect. c. 5.* vtitur, si nimirum is, cui talia symptomata accidunt, corpore sano, & bonis humoribus abundante præditus, cibísque bonis nutritus fuerit. Non enim credibile est, hominem tali corporis constitutione præditū tam subitò in tam sæuum morbum, tantis comitatum symptomatibus, incidere posse. Aliàs fieri potest, si quis ante paucas horas vel dies etiam, cibis qui difficulter coquuntur, vel facilè putrescunt & corrumpuntur, & cùm in ventriculo, tùm in hepore veneni quasi naturam inducere possunt, copiosè vsus sit, vt in grauem morbum, sæuis comitatum symptomatibus, incidat. Vbi non in venenum haustum, sed cibos sumptos caussa referenda est. Quod etiam faciendum, si quis vel sciens vel insciius cibos, cum quibus peculiarem habet antipathiam, sumserit. Nam & tales vomitu, palpitatione cordis, syncope & similibus symptomatibus corripi notissimum est.

Sextò, venenum intus genitum sese prodit plerúmque cum febre. Cùm enim venenum diu in corpore latens sensim humores corrumpat, inde putredo fit, & tandem febris accenditur. A veneno verò extrà assumto grauia excitantur symptomata sine febre. Cùm enim ad putredinem inducendam alteratio prauia requiratur, & ita temporis spatium: venenum non dat eas inducias, sed statim grauissima symptomata inducit. Itaque cùm symptomata grauia cum febre putrida accidunt, & febrem subsequuntur, nulla de veneno assumto suspicio est, sed potiùs ab interno humorum apparatu morbum illum fieri credibile est.

Septimò, vbi contagium præsens est, & plures in eadem domo seu familia, non eodem tempore, sed vnus post alterum moritur, & morbus aliquis epidemius grassatur, id omne veneni assumti suspicionem aufert. Etsi enim venena quædam ictu vel morsu animalium communicata rursum contagiosa sint, vt venenum canis rabidi, & dryini serpentis: tamen pestilentiæ & aliorum ferè contagiosorum morborum longè alia est ratio, habétque se venenum canis rabidi, si per saliuam excipiatur, instar veneni extrà assumti. Nec à cane rabido

tam

tam subitò plures inficiuntur, quàm à veneno pestilenti.

Octauò & illud veneni intùs geniti, non extrà assumti, est indicium, si morbus periodos certas, & quasdam remissiones vel intermissiones habeat. Cùm enim intus genita venena in humore aliquo suam sedem habeant, humores verò suas periodos, quibus alij singulis, alij alteris, alij quarto quoque die mouentur & exacerbantur; si quid tale accidat, intus geniti veneni indicium est. Venena verò extrà assumta continuò hominem affligunt, nec vllam quietem aut remissionem concedunt, donec vel à natura vincantur, & è corpore expellantur, vel ipsa naturam vincant, & hominem iugulent.

Tandem & hoc modo cognoscitur, venenum alicui exhibitum esse, si id quod vomitu reijcitur, cibo mixtum, cani deuorandum exhibeatur. Si enim inde vel lædatur, vel moriatur, certum id veneni indicium est. Nonnulli quidem & gallinis, id quod vomitu reijcitur, obijciendum putant. Verùm cum gallinæ plurima venena sine damno deuorent, id satis firmum signum non est.

Veneni sumti signa. Summa: si in homine, qui sanus fuit, nec prauis humoribus abundauit, subitò & actiones, & excreta ac retenta, ac qualitates mutentur, eum venenum accepisse, indicium est. Nimirum præsentaneo veneno sumto, ructus fœtidi & mali saporis acciduat. Vbi tamen attendendum, ne ob errorem in victu, & ingurgitationem variorum ciborum, olerum, lactis, allij, ceparum, fructuum fugacium, piscium frixorum, tales ructus, vel etiam vomitus & alui profluuia, de quibus mox dicetur, accidant. Statim pulsus & cordis motus, nulla alia caussa eius mutationis apparente, valde mutatur, vires labantur, & vel pulsus planè aboletur, vel valde deprauatur. Accedit cordis angustia, palpitatio, lipothymia, syncope, & tandem mors. Præterea accidunt vertigo, conuulsiones, tremor, singultus, stupor, mordicatio & dolores ventriculi & intestinorum, vrina supprimitur, interdum sitis accidit. Subortuntur vomitus materiæ prauæ, interdum & alui profluuium. Accedunt sudores frigidi, extrema refrigerantur, lingua intumescit, labia nigricant & inflammantur, interdum venter, imò & totum corpus intumescit ac inflatur, maculæ passim in corpore erumpunt. Et quidem ista symptomata omnia sunt atrociora quàm ea, quæ à veneno intus genito accidere solent.

Verùm non eadem semper symptomata in omnibus, qui venenum sumserunt, accidunt. Equidem præsentanei veneni, & quod cordi præcipuè inimicum, hæc signa sunt: tamen etiam venena sunt, quæ alias partes lædunt, & non ita vehementer totum corpus turbant, de quibus postea dicemus.

Ipsam veneni speciem quod attinet, scitetur interdum ab ægrotantibus, interdum à familiaribus, quale venenum sumtum sit.

Venena, quæ vel morsu, vel contactu, vel aculeo animalium venenatorum inferuntur, sese inprimis his signis produnt, quod scilicet dolor partem statim apprehendit, pars ipsa inflammatur, & tandem putrescit, ac mortificatur.

Temporaneorum venenorum signa. Temporaneorum autem venenorum signa non ita certa sunt, in primis in principio, neque statim signis manifestis sese produnt, vt venena præsentanea. Coniecturæ tamen quædam dantur, quæ ex iis petuntur, quæ tum in ipsa sumtione, tum post assumtionem ex effectis apparent. Hæc quod attinet, ægit plerumque in diuturnos morbos, quorum caussa nulla manifesta reddi potest, incidunt, fatuitatem, insaniam, epilepsiam, paralysin, dolores vagos, tabem. Et in principio quidem lingua signa suppeditat, quæ ventriculi, pulmonis, & capitis affectus facilè indicant: quorum vnum sumto veneno tali affici necesse est. Quæ enim venena pulmonem afficiunt, tussim siccam, ariditatem linguæ, sitim, sanguinis sputum & tandem phthisin cacitant. Quæ verò ventriculo in primis nocent, nauseam, dolorem, & inflationem ventriculi, fluxum alui pariunt, & linguæ color ac sapor ab iis mutatur. Mutatur quoque color linguæ, si hepar afficiatur, præterea accidit sitis, febris, cachexia hydrops. Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 26.* etiam à sanguine emisso latentis veneni signa petit, si nimirum insolitæ in eo mutationes appareant, scribitque, se & similem ptisanæ & viridem vidisse, bis album, similem succo betarum semel, cùmque veneni occulti indicium fuisse putat. Ego in quodam Iuris Doctore ter sanguinem vidi, cui serum instar lactis candidum innatabat. Nullum tamen latentis in eo veneni indicium animaduerti, sed de scorbuto potiùs suspectum habui. Qui etsi sæpius febribus erraticis, non tamen diuturnis, laboraret, postea peste tum grassante correptus obiit.

An quis veneno interemptus sit. An verò, verum qui mortuus est homo, veneno interemptus sit, signis cognosci possit, dubitatur. Negant equidem id multi, & experientia id probare volunt, atque eius rei exemplum ex Tacito afferunt, qui, *lib. 3. Annal.* de venefica Martia verba faciens, hæc habet: *Vulgatum erat immissam à Cn. Sentio famosam veneficiis, Martinam subitâ morte Brundusij extinctam, venenúmque nodo crinium eius occultatum, nec vlla in corpore signa sumti exitij reperta.* Idem de Antonio & Cleopatra referunt, in quorum, licèt veneno extinctorum, corporibus nullum penitus veneni indicium extitit. Plerumque tamen etiam in mortuis venena sese satis produnt, de quo Galenus, *6. de loc. affect. cap. 5.* *Cum*, inquit, *homo suapte natura humoribus probis abundans, ac sanorum more educatus, derepentè moritur, vt lethali veneno assumto fieri solet; deinde corpus aut liuens, aut nigricans, aut varium est, aut diffluens, aut putredinem molestam olet, hunc venenum sumsisse, aiunt.* Et omnino fieri solet, vt ij, qui veneno mortui sunt, paulò post mortem toto corpore colorem primò citrinum aut subuiridem, & post vnam vel duas horas liuidum aut nigrum acquirant, quod ab humorum subita corruptione accidit. Cuius rei exemplum habet Galenus, *5. de loc. affect. cap. 7.* de quodam seruorum Imperialium, qui cùm à vipera morsus esset, ei totius corporis color ita mutatus est, vt porri colorem referret.

Alij & alia signa addunt; nimirum, quòd vngues post mortem nigri euadant, & facilè euellantur, capilli defluant, adeò vt interdum sine vlla violentia integri manipuli euelli possint. Plinius, *lib. 2. cap. 63.* cadauera veneno interemptorum neque à feris, neque ab auibus tentari aut degustari scribit: quod tamen signum & peste infectis competit. De quo Lucretius, *lib. 6. de rer. natur.*

Multáque humi cùm inhumata iacerent corpora supra
Corporibus, tamen alituum genus atque ferarum
Aut procul absiliebat, vt acrem exiret odorem,
Aut vbi gustârat, languebat morte propinqua.

Nonnulli inter signa veneni hausti & hoc habent, quòd cor veneno interemptorum igne consumi non possit. De quo Suetonius, *in Caligula*, vbi de Germanici obitu loquitur: *Antiochia*, inquit, *obiit, non sine veneni suspicione. Nam præter liuores, qui in toto corpore erant, & spumas, quæ per os fluebant, cremati cor inter ossa incorruptum repertum est, cuius ea natura esse existimatur, vt tinctum veneno igne confici nequeat.* Et Plinius de corde ipso, *lib. 10. cap. 37.* scribit; *Negatur cremari posse in iis, qui cardiaco morbo interiere, negatur & veneno interemptis.* Certè extat oratio Vitellij, quâ reum Pisonem eius sceleris coarguit, hoc vsus argumento, palámque testatus, non potuisse ob venenum cor Germanici Cæsaris cremari. Et Auicennas, *de virib. cord.* scribit, Cor à venenis impensè congelari & exsiccari. Quæ suo loco relinquimus.

CAPVT IV.

De Prognosticis.

1. Morbi omnes à veneno illati periculosi sunt, & nisi idonea remedia statim adhibeantur, hominem mortem afferunt: & omnino longè pauciores ex iis, qui venenum sumserunt, sanantur, quàm qui pereunt. *Prognostica.*

2 Est tamen Venenorum, vt ex speciali de iis doctrina patebit, magna differentia, atque alia magis, alia minùs sunt noxia, & alia citiùs, alia tardiùs hominem occidunt. Quæ enim cor statim inuadunt, citissimè hominem vel enecant, vel superantur. Quæ iecur & pulmones lædunt, diuturnos morbos pariunt. Quæ cerebro inimica sunt, differunt. Quæ enim motum statim tollunt, hominem, læsâ respiratione, citissimè etiam iugulare possunt. Quæ verò saltem sensus interiores lædunt & vel memoriam abolent, vel fatuitatem inducunt cum iis diù homo superesse potest.

3. Quò maior veneni copia sumta est, eò hominem faciliùs interimit. si verò prorsus exiguâ quantitate sumtum sit, hominem interficere non potest. Mediocri si sumtum sit, hominem quidem non statim iugulat, sed sensim in corpus penetrans, lentâ morte ipsum perimit.

4. Quid autem post venenum admissum sperandum sit, symptomatum copia & vehementia, vel paucitas & lenitas ostendunt. Etenim si statim ἀσφυξία & syncope, totius corporis, & in primis extremorum, refrigeratio accidat, sudor frigidus erumpat, oculi peruertantur, cerebrúmque, ob spirituum animalium læsionem, in consensum trahatur, & hinc cerebro affecto grauia facultatis animalis læsæ symptomata accidant, morbum lethalem significat.

5. Quò tamen malum sit erupturum, ex symptomatum imminutione vel incremento cognoscitur. Si enim symptomata continuò augeantur, lethalis morbi indicium est. Si verò symptomata minuantur, salutis aliqua adhuc spes superest.

6 Lethalis etiam morbi indicium est, si venenum neque per vomitum, neque per aluum, neque aliâ ratione è corpore eiciatur, & excernatur; neque idonea & necessaria medicamenta adhibita fuerint, aut si, quæ adhibentur, nihil prosint.

7. Si verò venenum vel foras è corpore expellatur, vel in locum aliquem ignobilem propellatur, salutis spes est, Ita è Studiosis illis, de quibus supra dictum, qui pisces in aqua, in qua glis suffocatus erat, comederant, ij euaserunt, quibus parotides erumpebant.

8. Si etiam idonea medicamenta statim adhibita fuerint, & ex eorum vsu meliùs æger habeat, de vita ægri non desperandum.

9. Etsi verò æger veneno accepto conualuisse, & de vita ampliùs periclitari non videatur: non tamen securum esse, & extra omne periculum se constitutum sibi persuadere velit. Sæpe enim à veneno maligna diathesis corpori imprimitur, quæ pertinaciter hæret, & longo post tempore sese exserit.

10. Venena, quæ præsentanea sunt & temporanea euadunt, partémque aliquam erodunt vel corrumpunt, v. g. pulmonem, tardiùs occidunt, pro morbi, quem inducunt, ratione.

11. Venena temporanea, quæ nullam partem primariò corrumpunt, sed latentia sese postea exserunt, vbi sese exserere incipiunt, vix expugnari possunt, sed hominem breui interficiunt. Etenim si præsentanea venena, etsi iis statim medicamenta necessaria opponuntur, tamen rarò expugnari possunt: quantò magis ab iis periculum metuendum, quæ in corpore diù substiterunt, idque longo tempore inquinarunt: neque remediis idoneis oppugnata sunt. Vnde etsi venenum canis rabidi diu satis in corpore latere possit: tamen vbi sese exserit, & hydrophobia accedit, non diu amplius homo viuere potest.

CAPVT V.

De Præseruatione à Venenis.

Præseruatio. CVm autem venenum præcauere, quàm admissum expugnare & expellere, tutius sit, ante curationem aliquid de præseruatione dicendum. Consistit autem præseruatio illa in duobus. Primum est, vt omnis prudentia & diligentia adhibeatur, ne venena intra corpus admittantur. Secundum, vt contra ea alexipharmacis homo præmuniatur. Ferarum quidem morsus & ictus aliquâ diligentiâ præcaueri possunt: casus tamen illi sæpe sunt fortuiti, &, vt Horatius, *l. 2. Od. 13.* canit:

Quod quisque vitet, nunquam homini satis
Cautum est in horas.

A venenis autem, quæ ore sumuntur, vt maximè sibi Principes viri, & Magnates caueant, opus habent, qui sæpe cùm ab inimicis aperta vi è medio tolli non possint, venenis clàm interficiuntur. Tradunt verò & præscribunt iis nonnulli, & inter eos Cardanus præcipuè, *lib. 3. de venen. capite 1.* varias regulas. *Regula ad præcauenda venena.*

1. *Prima* est, vt fidissimos habeant famulos & ancillas.

2. *Secunda*, vt vitent conuiuia, in quibus cùm in cibo tum in potu facilè aliquid veneni exhiberi potest.

3. *Tertia*, vt neminem in culinam vel cellam, vel cubiculum, præter eos qui iis præfecti sunt, admittant.

4. *Quarta*, vt suspectos cum famulis & familiaribus conseruari non patiantur.

5. *Quinta*, Nullum cibum peculiarem sibi parari iubeant, nec certis cibis soli delectentur, cùm facilè iis in primis venenum admisceri possit.

6. *Sexta*, Habeant, qui cibos prægustent. Atque hinc quidem hodie vsitatus apud Principes cibos prægustandi modos natus est: qui tamen ceremoniæ potiùs, quàm prægustationis loco est, cùm prægustatores illi vel nihil vel parùm gustent, nec vlla mora temporis, experimento necessaria, interiiciatur.

7. *Septima*, Abstineant à ferculis è pluribus ciborum generibus mistis, & vario modo conditis, dulcibus, acribus, acidis, salsis nimis.

8. *Octaua*, In edendo cibi odorem & saporem explorent, & si quis sapor suspectus sit, cibum illum non deglutiant.

9. *Nona*, Vitare & fungos decet, & ranas, ac huiusmodi. Cùm enim per se venenosa esse possint, interdum, ne malitia patefiat, sub his venenum tegitur, scribítque Cardanus, *alleg. loc.* Principem Istonij, & Bormmæum, Antistites, veneno sublatos esse, & duos Patritios sibi notos, veneno propinato, dum ranas comedissent.

10. *Decima*, Nihil edendum, quod alieno cultro diuisum est, aut quod cuspide alieni cultri porrigitur. Ita è Ctesia, *in lib. de reb. Pers.* referunt, quandam mulierem, Statyram nomine, maximè timuisse venenum, & omni diligentiâ vsam, vt illud euitaret; factum tamen, vt quædam alia mulier eam veneno hoc modo interficeret. Cultelli partem alteram tantùm veneno infecit, & deinde coram Statyra diuisit auicolam paruam coctam, & quâ auis tacta fuerat à veneno cultelli, oblatâ Statyræ, illico eam extinxit; cùm interim quæ pars auis non fuerat tacta à veneno, nullum detrimentum ipsi ministranti attulerit.

11. *Vndecima*, Cibus somtus non auidè degluciendus, sed diligenter masticandus. Ita enim masticatione illâ diligenti, si quid veneni cibo admistum sit, faciliùs deprehenditur.

12. *Decima*, Potus non affatim & auidè hauriendus, sed pitissando primùm degustandus.

13. *Decimatertia*, Propterea etiam qui venenum timent, non sumant cibum & potum, dum valde esuriunt vel sitiunt. Cùm enim cibus & potus auidè deglutitus à venis ac visceribus inanitis attrahitur, venenum cum iis in penitiora corporis facilè sese insinuat.

14. *Decimaquarta*, Qui ius aliquod hauriunt vel bibunt, patinam aut poculum non ad fundum vsque euacuent & exhauriant; cùm succi vel pulueres venenati, iusculis vel potui misti, plerúmque ad fundum descendant. Ita in Excerptis Senecæ, *lib. 6. controu. 4.* exemplum est cuiusdam mariti qui eodem poculo, quod ipse hauserat, vxorem venenauit, cùm prior ille potasset, & quod erat in fundo, vxori dedisset, vnde ipso incolumi manente, vxor extincta est. *Sicut*, inquit Seneca, *maritus, quàm partem potionis hauriret, summis scilicet partibus leuis & innoxius humor suspenditur, grauis illa & pestifera pars suo pondere subsidit.*

Decimaquinta, Habeant etiam, qui venena timent, vestes, & maximè interulas plures, cistis inclusas, quas dum induere volunt, ad ignem siccent, & fumus odoratis imbuant. 15.

Verùm in ista hominum multorum malitia & astutia nemo satis cautus esse potest, sed, vt Plautus, *in Captiu. Act. 2. sc. 2.* loquitur.

Qui cauet, ne decipiatur, vix cauet, cùm etiam cauet;
Etiam cùm cauisse ratus, sæpe is cautor captus est.

Longè faciliùs Princeps à venenis tutum se præstare potest, si, vt Eustachius Rudius, *l. 2. de morb. occult. cap. 12.* scribit, Christianam, integrámque vitam ducat: iustitiam administret, populum suum amet, ministros è præclara stirpe genitos, fideles, & non munerum, lucríque turpis cupidos, nec inuidos, sed qui diu vitâ ac moribus antea probati sunt, eligat, in eósque beneficia frequenter conferat. Hoc etiam cuilibet facere promptum est, vt ab iis cibis abstineat, quos scit quandoque venenatos esse, puta fungis, ranis, anguillis, quæ interdum cum anguibus coëunt, & venenum ab iis accipiunt, herbis etiam, quas interdum veneno inunc, obseruatum est.

Qui tamen venenum metuunt, tutissimam præseruandi & muniendi se contra ea rationem habent, quæ fit per alexipharmaca; quomodo se à venenis inuiolabilem antidoto suâ præstitit Mithridates, Ponti Rex, adeò vt postea, vbi vellet, veneno mori non posset. Nonnulli quidem & in cibis aliquid auxilij quærunt, & suadent, vt cibi liberaliùs assumantur, vt eorum copiâ vis veneni frangatur, & vbi opus, vomitus faciliùs prouocetur, & vnà cum cibo venenum eiiciatur. Conciliator, *l. de ven. c. 4.* lac asini præstare scribit, ne vis veneni viscera erodat, & in ea penetret, & in quo prandio vel cœna asinæ lac fuerit bibitum vel comestum, nullum, præter napellum, venenum nocere posse, docet. Et non ignotum est, circumforaneos quosdam, vt vulgus decipiant, & merces suas pretiosiùs vendant, butyrum priùs magna copiâ esitare, vel aliud pingue sumere, & hinc venenum aliquod, omnibus spectantibus, potare, & illicò antidotum exhaurire, & paulo post domum reuersos vomitum ciere. Verùm nec cibi semper sufficiunt, & molestum est, nec salubre, cibum semper liberaliùs ingerere. Itaque, vt dictum, qui venenum timet, rectissimè facit, si alexipharmacis sese munit. *Alexipharmaca contra venena.*

Sunt autem illa vel externa, vel interna. Inter externa sunt Smaragdus, Adamas, Topasius, de quibus Albertus Magnus scribit, si continuò gestentur, vt cutem nudam tangant, facere, ne venenum vllum homini noceat. Iaspidem etiam, quæ Grammatias & Polygrammatos appellatur, quæque virens Smaragdo persimilis, at purpureum in se quid continere videtur, albáque cingitur lineâ, ad venena quæuis pro amuleto gestari, scribit Anshelmus Boëtius, *de gemm. l. 2. c. 102.* De lapide etiam ouum anguinum refescote, refert idem Anshelmus Boetius, *l. 2. de gem. c. 175.* quòd gestatus putetur gestantem securum reddere, ne ab aëre pestilenti, aut à veneno inficiatur, aiúntque, præsente veneno id sudore prodere. Alij & Bezoar, & corallia addunt. *Simplicia externa.*

Verùm longè tutius est, interna medicamenta vsurpare. Simplicia passim nota sunt, & ferè medicamenta, quæ venenatos morbos curant, de quibus, *cap. seq.* dicetur, etiam contra venena hominem muniunt. Tria tamen in primis magnopere commendari in hunc vsum, scribit Mercurialis *lib. de venen. c. 18.* Rutam scilicet, mali citrij tam fructum, quàm semen & malum cydonium. De Ruta scribit Athenæus, *l. 3. Dipnosoph.* Archelaum quendam, Regem Ponti, consueuisse populos suos veneno interimere, atque ob id eos edoctos, consueuisse, priusquam exirent domo, semper rutam edere, atque ita se defendisse à tyranni crudelitate. Refert idem de citris, experientiâ probatum esse, homines fuisse venenatos, atque ex iis fuisse seruatos, qui priùs ederant citrium: pariter de cydonio narrat, venenum mistum ipsi vires suas amittere. *Interna Simplicia.*

Composita multa passim extant. Vulgaris antidotus est, quæ paratur è nucibus iuglandibus siccis duabus, rutæ foliis xx. & salis momento. Quos si ieiuno stomacho Drachmæ duæ ad Vnc. ß. sumantur, hominem à veneno præseruant. Et omnino omnia medicamenta, quæ ad præseruationem pestis passim extant, & *l. 3. de febr.* sunt proposita, & hîc locum habent, vt & amuleta Fernelij & Palmarij, suprà *part. 4. c. 20.* proposita. Et in primis vtilis est Theriaca & Mithridatium. Scribítque Galenus, *l. de Theriac. ad Pison. c. 16. & 1. Antidot. c. 16.* fieri non posse, vt iis vllum venenum noceat, qui quotidie theriacam fabæ Ægyptiæ pondere sumpserint. *Composita.*

De vtroque tamen hoc medicamento, Mithridatio scilicet & Theriaca, disputatur è nonnullis, an hominibus sanis propinanda sint. Auerroës enim, cùm *in l. de Theriac.* tùm *l. 5. Collect. c. 32.* medicamenta Bezoardica saltem vtilia esse scribit, vbi corpus veneno infectum est; sanis verò corporibus, si exhibeantur, nocere. Vnum tamen semen citri excipit, quod etiam sanis corporibus vtile sit. Et in primis contra Theriacam tribus argumentis vtitur. Primum est, quòd theriacæ vsu omnes ita disponantur, vt nihil à veneno patiantur, & proinde fiant similes veneno. Secundò, quòd theriaca attrahat venenum, atque ita cùm attractio fiat per similitudinem, similis fit veneno, & propterea *An Bezoardica ad præseruationem sanis vsurpanda.*

corporibus

corporibus non conueniat. Tertiò, quòd potentissimum sit medicamentum, & magnæ actiuitatis. Verùm rectiùs sentit Galenus, qui locis modò allegatis, *l. de Theriac. ad Pison. c. 16 & 1. de Antid. c. 16.* theriacam, vt præstantissimum medicamentum, ad tuendum corpora contra venena, commendat. Cui consentit Auicennas, *l. de virib. cord.* & omnes ferè alij Medici, imò ipsa experientia, quæ docet, vera & genuina alexipharmaca corporibus sanis, etiam ad tuendum ea contra venena, tutò & cum commodo exhiberi. Nullo verò modo, quod vult Auerroës, ab alexipharmacis veris corpora sana fiunt venenosa, sed potiùs ab iis acquirunt quandam proprietatem venenis repugnantem. Deinde non attrahit venenum theriaca sed impugnat. Tertiò, etsi sit potentissima & magnæ actiuitatis: tamen certâ dosi & cautè adhibita, etiam in sanis suum locum habet: id quod exemplo Regis Mithridatis, & aliquot Romanorum Imperatorum patet.

Hoc tamen notandum alexipharmacorum esse quandam differentiam. Quædam enim, cùm nullum qualitatum primarum excessum habeant, vt lapis Bezoar, Terra sigillata, bolus Armenus, Cornu Cerui, Smaragdus & similia, omni ætati & corpori tutò adhibentur. Quæ verò calida & sicca sunt, vt Mithridatium & theriaca, cautiùs exhibenda, & videndum, ne nimio eorum vsu damni aliquid ægro attrahatur.

CAPVT VI.

De curatione Venenorum in genere.

Generalis venena curandi ratio.

COmmunis omnium morborum, à venenis extrà admissis ortorum, Indicatio est, vt venenum per eam viam, per quam in corpus, ingressum est, si possibile, retrocetur & expellatur; deinde, vt idoneis alexipharmacis expugnetur. Verùm cùm alia ore assumantur, alia extra corpori adueniant & immittantur, & quidem vario modo, de singulis eiusmodi modis in specie dicendum. De alexipharmacis tamen, quia omnibus venenis sunt communia; præter ea, quæ supra *part. 1. capite 9.* dicta sunt, quædam adhuc in genere dicenda videntur.

Bezoardica occultis qualitatibus agant.

Et primò quidem dispiciendum, quænam sit alexipharmacorum & Bezoardicorum medicamentorum natura. Vbi principio hoc tenendum, quòd omnia alexipharmaca & Bezoardica occultis qualitatibus agant. Etsi enim à nonnullis scribitur, si venena sunt frigida, à calidis primum esse auxilium, si calida, à frigidis; si humida à siccis; si sicca, ab humidis: tamen quia nulla res ideò propriè venenum dicitur, quia calidum, frigidum, humidum, siccum, sed quia occultam qualitatem, corpori nostro inimicam, habet: ideò etiam nihil propriè est alexipharmacum, quia calidum, frigidum, humidum vel siccum, sed quia occulta qualitate veneficæ qualitati resistit. Interim incommodum non est, vt si venenum aliquod etiam primarum qualitatum excessum coniunctum habeat, illi qualitatum manifestarum excessui qualitates contrariæ opponantur.

Alexipharmaca quid.

Quæ autem alexipharmacorum & Bezoardicorum natura sit, non ita clarum. Galenus, *5. de simpl. med. facult. cap. 18.* scribit, quòd sint media inter venena & corpora perpetientia. Auicennas, *lib. 2. tract. 1. cap. 4.* Bezoardicum sic definit; quòd sit remedium, quod pro sua proprietate conseruat sanitatem & virtutem in spiritu, vt veneni noxam à se repellat. Ex quo colligi posse videtur, quòd Bezoardicum non agat in venenum, sed saltem corpus roboret, vt ad venenum expellendum sufficiat, atque ita per accidens saltem in venenatis morbis prosit. Eustachius Ruditus verò, *de morb. occult. lib. 2. cap. 7.* è Galeno, *5. de simpl. med. facult. c. 18.* statuit, Bezoardicum non ad corpus nostrum seu cor, sed ad ipsum venenum dirigi, & totâ substantiâ venenis aduersum esse. Etenim si venenum habet formam humani corporis corruptiuam, etiam Bezoardicum formam habere debet, quæ sit veneni formæ contraria, eámque oppugnet & destruat. Concedit tamen, Bezoardicum quadantenus esse corpori nostro simile, quadantenùs etiam contrarium, & proinde si maiore quantitate sumatur, obesse, imò hominem planè necare posse.

Verùm neutra harum opinionum planè vera est; vtraque tamen aliquid veri continet. Nam quòd Bezoardica saltem per accidens veneno aduersentur, quatenus cor roborant, falsum est. Et patet idea eo, quia si Bezoardicum saltem ex accidenti venenum expelleret, sequeretur, quòd omne Bezoardicum, & omne quod cor valde roborat, omni veneno ex æquo aduersaretur, quod falsum. Nam primò dantur multa venena, quæ propria alexipharmaca requirunt, imò quodlibet venenum habet proprium alexipharmacum, ac dantur multa alexipharmaca, quæ contra vnum venenum prosunt, alterum verò expugnare & expellere non valent. Deinde non rarò accidit, vt licet venenum non expellatur à corpore, nihilominus, quia ab alexipharmaco superatur, ac eius forma destruitur, ampliùs nocere non possit. Tertiò, si alexipharmaca saltem ideò talia essent, quia sunt cordialia, omnia cordialia essent alexipharmaca, quod falsum. Atque ita alexipharmaca cor non saltem roborant, sed & venenum impugnant.

In altera verò sententia hoc admitti non potest, quod statuunt, alexipharmaca esse cordi aliquo modo aduersa, & propterea nimia quantitate nocere, imò occidere. Contrarium potiùs verum est, esse cordi similia, non quidem sicut alimenta, sed occultâ qualitate. Vbi tamen quædam est differentia. Quædam enim, quæ alimentis sunt propinquiora, vt poma citria, cydonia, melissa, & similia, maiore etiam quantitate sumta non nocent. At quæ planè medicamentosa sunt, & fortiora, etsi & ipsa occultâ qualitate corpori nostro sint amica; tamen ob eam ipsam in certa dosi exhibenda sunt, quæ si excedatur, harmoniam illam, quæ ex temperie manifestarum & occultarum qualitatum exsurgit, turbant, quod vel eo patet, quod etiam alia, quæ saltem cordialia sunt, homini nocere possunt, si nimiâ quantitate sumantur, vt in croco res manifesta est.

Cordialia & alexipharmaca quomodo differant.

Ex quo apparet, quæ sit differentia inter alexipharmaca propriè dicta, & cordialia medicamenta. Equidem & cordialia omnia in morbis venenatis sunt vtilia, cùm cor roborent, vt veneno faciliùs resistere possit: ipsum tamen venenum non adeò expugnant, sicut alexipharmaca propriè dicta, qualia sunt margaritæ, corallia.

Quæ tamen omnia de veris alexipharmacis, quæ plerisque venenis contraria sunt, accipienda; cuiusmodi sunt lapis Bezoar, Cornu cerui, vnicornu, & alia, quorum mox fiet mentio. Præter hæc enim dantur quorundam venenorum peculiaria remedia, quæ non alexipharmaca, sed potiùs & ipsa venena sunt, & nisi venenum contrarium, cum quo pugnent, in corpore adsit, hominem interimunt. Ita aconitum, alias omnium venenorum ocyssimum, scorpionum ictibus aduersari, datum in vino calido, scribit Plinius, *lib. 27. cap. 2. Et est*, inquit, *aconitis natura, vt hominem occidat, nisi inueniat, quod in homine perimat. Cum eo solo colluctatur, veluti pari intùs inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit: mirúmque exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit.*

Quæ autem alexipharmaca sint, suprà, *cap. 1. part. 9.* dictum, atque etiam *l. 4. de febr. c. 5.* sunt proposita. Et extat omnium alexipharmacorum naturalium passim magna copia, vt iniuriâ conqueratur Plinius, brutis naturam abundè prouidisse, hominibus nouercam veluti extitisse; quin potiùs benigna DEI prouidentia hîc admiratione digna est, qui vbique talia extare voluit, & quidem ita, vt vbi in regione aliqua morbus aliquis quasi familiaris existit, ibi etiam dederit remedium, vt paria omnia essent in vniuerso. Ita in Ægypto Ibides serpentibus opposuit, iisdemque in Apulia & Lucania ciconias, scorzoneram, in Comitatu Arguillensi Scorzonibus dictis, quorum veneno nec theriaca prodest; mustellam in Zeillam Insula, aduersus serpentes quosdam coronatos, quasi Regulus dictos: in America, vbi lues Venerea viget, ligno Indico & Guaiaco incolas prouidit. Imò non solùm dedit passim alexipharmaca Creator, sed pleraque etiam commonstrauit & oculis quasi subiecit, figurâ & formâ, maculâ, colore: vt in scorpioide, quod semine caudæ scorpionis effigiem gerit, echio, quod semen viperino capiti simile profert.

Alexipharmaca communia.

Notandum verò hîc, alexipharmaca quædam esse communia, quæ omnibus venenis sunt communia, qualia allegatis locis sunt proposita; quædam autem certis venenis propria, quæ in speciali de venenis tractatione proponentur.

Cordialia.

Cordialia tamen medicamenta, cùm spiritus & robur cordis conseruent & augeant, vt veneno fortiùs resistere possis, & ipsa in morbis venenatis curandis vtilia sunt. Talia sunt.

Radices, *tormentillæ, dictamni albi.*

Folia, *borraginis, buglossi, acetosæ, melissæ, scabiosæ.*

Flores, *borraginis, buglossi, violarum, rosarum, nymphææ, tunicis.*

Semen, *citri, ocymi.*

Ligna & cortices, *aloës, citri.*

Succi *citri, granatorum, aurantiorum, cydoniorum.*

Aromata, *crocus cinnamomum, caryophylli.*

Ex animalibus; *Cornu cerui, os de corde cerui, ebur, margarita.*

Vt & *moschus, ambra, corallia, hyacinthus, smaragdus, granati, sapphiri, terra sigillata, bolus Armenus.*

Quorum tamen plurima etiam venenis resistunt.

Ex eis composita & parata:

Syrupi, *borraginis, buglossi, de succo citri, granatorum, aurantiorum, acetosæ, acetosellæ, tunicis.*

Conseruæ, *borraginis, buglossi, rosarum, violarum, tunicis, acetosæ, acetosellæ.*

Species & pulueres, *de hyacintho, de gemmis, diamargariti, cordiales, temperata, lætitia Galeni, exhilarantes Rasis.*

Confectio *Alkermes.*

Cæterùm de hisce medicamentis, & præcipuè alexipharmacis, monendum primò, vtile quidem esse, vt in quocunque veneno vniuersalia illa alexipharmaca vsurpentur: verùm si venenum notum sit, tutissimum esse, ipsi proprium alexipharmacum opponere.

Deinde monent hîc Autores, cùm alexipharmaca variè temperata sint, vt frigidis venenis calida, calidis frigida, siccis humida, humidis sicca opponantur: quod vt, vbi fieri potest, non improbo: ita semper magis ad vim alexipharmacam, quæ venenis propriè opponitur, quàm manifestas qualitates, respiciendum

censeo,

censeo, & propterea etiam Theriaca ac Mithridatium, quæ sunt calida, in calidis non sine fructu exhibentur.

Tertiò & hoc quidam monent, vt Bezoartica & cordialia rectiùs & citiùs ad cor penetrare possint, cacochymiam & plethoram priùs tollendam, & obstructiones aperiendas esse, cùm si adsint, & vires alexipharmacorum hebetent, & impedimento sint, ne ad cor facilè penetrare possint. Verùm hic vires veneni consideranda. Si enim venenum potens sit, quódque homini subitò nocere potest, nullo modo dantur induciæ, vt priùs obstructiones aperiri, & plethora vel cacochymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendum, quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominémque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura observandum, ex Auicenna, 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 3. ne qui venenum seu ore hausit, seu extrà in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum vsu sæpe vomitu sæpe aliis opus est, quæ in somno negliguntur: secundò necessarium est vt diligenter attendatur, an symptomata, quæ à veneno excitantur incrementum sumant, vel decrescant, quod in somno animaduerti non potest: tertiò in somno venenum ad cor & interiora facilè penetrat.

CAPVT VII.

De Venenorum ore assumptorum curatione.

Curatio venenorum ore sumptorum.

CVm autem venenorum ore sumptorum, & extra in corpus immissorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtrisque seorsim dicemus. Et primò curationem venenorum, quæ ore sumpta sunt, quod attinet, primò danda opera, vt venenum sumptum quamprimùm è corpore iterum euacuetur, quod commodissime fit vomitu.

Vomitoria.

Vomitoria tamen non sint fortiora ac maligna, sed leniora, & parata ex his quæ simul lentorem obtinent, vt si quæ veneni sit acrimonia & vis corrodendi, illa obtundatur, & partes internæ contra eam quasi muniantur, simúlque ipsum venenum iis immistum & inuiscatum quasi faciliùs eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iusculis, oleo, butyro, lacte, decocto flor. genistæ, sem. anethi, raphano & similibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, vt Cornu cerui, lapidem Bezoar, & similia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cùm periculum sit in mora, nec semper operosè medicamenta componere liceat, quæ ad manum sunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, necessarium est, ex aqua tepida vel cereuisia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem satis est, semel vomitum prouocare, sed tamdiu is continuandus, donec nulla ampliùs veneni in ventriculo indicia ex sapore, odore, nausea, dolore & morsu deprehendantur.

Si verò venenum ad ventriculum iam descenderit, quod facilè fieri potest, intestina eodem modo clysteribus eluenda, & è veneno mundanda, vt:

♃. *Maluæ, parietariæ, althææ*, an. M. ij. Coq. in s.q.aq. s. Col. ♃. ℔. j. ß. *ol. dulcis*, Voc. vj. *Electuar. de psyllio* Drachm. ij. M.F. Clyster.

Purgantia.

Aut si materia adhuc in intestinis superioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici possit, etiam leuia purgantia vsurpanda, cassia scilicet, manna, & agaricus, vt:

♃. *Radic. scorzoner.* ℨ. ij. *fol. acetosæ* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. sem. citri*, an. Scr. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. s. Col. ♃. ℥. iv. Dissolu. *mannæ*, ℥. ij. Iterum colentur. Adde *syr. decortic. citri*, ℥. ß. Misce.

Diuretica.

Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulsione seminum melonum, cui semen citri addendum, vel exhibita cassiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Postquam venenum euacuatum est, aut etiam dum adhuc euacuatur, statim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, si venenum notum sit, & ad manum illa sint, de quibus postea in speciali venenorum tractatione dicetur.

Ad venena tamen intùs sumta non solùm vtilia sunt alexipharmaca iuctà, sed quædam extrà adhibita, qualia sunt ol. scorpion. composit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononiensi, inuentum, & à Clemente VII. & Paulo III. Pontificibus Romanis, in facinorosis, contra validissima venena probatum est, vt Vidius, *de curat. generat. l.* 1. *c.* 12. refert, vt & ol. Magni Ducis Hetruriæ.

Ol. Carauitæ Matthioli.

Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in præfat. in l. 6. Dioscor.* describitur, hoc modo:

♃. *Ol. commun. sui temporis vetustiss. mense Maio, qui confici debet, collecti* ℔. iij. *fol. hyperic. virentis contus.* M. iij. Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole feruecat, clauso ore vasis, ne respiret. Deinde pone vas in balneum Mariæ per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Postmodum:

♃. *Hyperic. cham. dryos, calaminthæ, card. bened.* an. M. j. Quæ omnia contundantur, & misceantur cum oleo, & macerentur simul tribus diebus in B. M. Deinde exprimantur. Postmodùm accipe *flor. Hyper.* M. iij. Contundantur, & macerentur per triduum cum oleo in B. M. Deinde exprimantur; & ita fiat ter aut quater vsque quò oleum sanguineum appareat. Postea accipe *sem. hyperic.* M. iij. Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur. Postmodum in arena per octo dies insolentur deinde per tres dies macerentur in B. M. Post colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis hyperici noua semina. Deinde ♃. *scordy recentis, calaminth. centaur. min. cardui bened. verbenacæ, dictamni Cretens.* an. M. ß. Contusa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur simul in B. M. Deinde colentur & exprimantur. Postmodum sumantur *zedoariæ, radic. dictamn. albi, gentian. tormentill. aristoloch. rot.* an. Drach. iij. *scordy* M. j. Contusa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *styrac. calamit. laseris*, an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iv. *melanthy* Drach. ij. *cinnam.* Drach. viij. *iunc. odorat. cyperi*, an. Drach. j. ß. *santalor. alb.* Vnc. ß. Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B macerentur. Demum colentur, & exprimantur modo, quo antea dictum.

Postremò 300. scorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur super cineres calidos, & cùm sudant & irascuntur, tunc superinfunde oleum in dicto vase, cauendo, ne cineres calidi frangant vas suo calore, obturato vasis orificio macerentur simul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis scorpionibus rursum in dicto oleo infundantur *rhabarb. myrrhæ, aloes hepaticæ*, an. Drach. iij. *nardi Indic.* ℨ. ij. *croc.* ℨ. j. *theriac. el. Mithridat.* an. ℥. sem. Contundenda contundantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B. Deinde oleum non amplius percoletur, sed recondatur perinde ac carpobalsamum.

Iunguntur autem hisce oleis ea loca, in quibus pulsus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis, atque iunctio tribus horis interpositis repetitur.

Sunt & qui suadeant, vt homo, qui venenum sumsit, in equi, vel muli, aut asini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenum ad partes exteriores euocetur: quo remedio sunt vsi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæsar Burgia, filius eius; sed hic non bene conualuit, ille paulo post interiit, cum ministrorum negligentiâ venenum in vino biberent, quod aliis parauerant, cuius vis, priusquam id auxilium expeterentur, iam ad viscera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* scribit.

Tandem, si quæ reliquiæ veneni in corpore supersint, à corde & visceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per sudores euacuandæ; quod alexipharmaca indem præstant. Et omnino vtile & necessarium est, ab alexipharmacorum vsu non statim desistere, sed ea aliquandiu continuare, donec etiam maligna dispositio corpori impressa expugnata sit.

Lactis in venenis vsus.

Victus quoque ratio talis instituatur, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribitque Cardanus, *de venen. l. 3. c. 3.* se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vsu conseruasse. Cibi etiam alij sint pingues & vnctuosi, vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus; & condiantur & conspergantur cardiacis & alexipharmacis, C.C. corall. margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri.

CAPVT VIII.

De Venenorum extrà in corpus admissorum curatione.

Venena extrà in corpus admissa curandi ratio.

ETsi autem, vt suprà dictum venena in corpus extrà variis modis immittantur: tota tamen curandi ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permittatur, secundum est, vt inhibeatur, ne ad interiora serpat, viæque ei occludantur: tertium, vt si quid veneni iam in arterias & venas sese insinuarit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur.

Venenum extrahendum.

Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel occultis.

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu, Græcis [illegible] & [illegible] dicta, vt sinapi, pyrethrum, aristolochia, cyclaminus, piper, bryonia, fel taurinum, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum, & similia.

Vt: ♃. *Galbani, sagapeni, myrrhæ, pyrethri*, an. ℥. ß. *stercor. columbin.* ℥. iij. *calaminth.* ℨ. j. Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo ant. quo. F. Cataplasma.

Vel: ♃. *Puln. aristoloch. rotund. long.* an. ℥. j. ß. *bryoniæ*, Vnc. j. *galban. sagapen. myrrh.* an. ℨ. vj. *ol. lauri, sambuc.* an. q. s. F. Ceratum.

Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hîc vtilia esse, vt pulli vel hœdi viui per medium dissecti, & calentes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ similitudine id faciunt

ciunt, vt ol. scorpionum, aranearum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 10. *Demorsis à crocodilo, crocodilinum adipem summe contulisse nouimus, obtritis membris impositum. Muris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur. Eodem modo & à vipera percussi liberantur, si quis illam atterat & vulneri coniungat.* Sic Draco marinus dissectus, impositúsque, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Plinius, *l.* 32. *c.* 5. scribit contra suum ictum remedio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Serenus.

Et cum vulnus atrox infixit scorpius ardens,
Continuo capitur, tunc digna cæde retusus,
Vulneribúsque aptus, fertur reuocare venenum.

Existimat quidem Cardanus, *l.* 2. *de venen. c.* 10. quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpij in punctura aranearum, cùm sint inimica. Verùm si contrarietate id præstarent, potiùs venenum à se intrò in corpus pellerent. Vero magis consentaneum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cùm & scorpius & araneus sint venena. Quod ipse etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpij scorpiones contritos imponi, vel oleum scorpion. inungi soleat, vt & vesparum ictibus vespæ contritæ imponuntur.

Qua ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Carauitæ, seu scorpion. compos. vt &, quod mox proponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extrà imposita, prosint, dubium. Ego vero consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

An Alexiteria venenosis ictibus imponenda. Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extrà non imponenda, sed tantùm exhibenda censent. Alexipharmaca enim, si extrà imponantur, tantùm abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intùs potiùs propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedimus. Verùm si aliquod medicamentum e venenis & alexipharmacis sit compositum, vtrumque præstare potest, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmacâ id impugnare: qualia sunt oleum Carauitæ & hoc Cardani, quod *lib.* 3. *de venen. cap.* 14. describit:

℞. *Ol. scorpion. hyperici complex.* an. ℔. ß. *bufones viuos magnos,* n. iij. *verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, viperam, sem. rutæ, scordij,* an. ℥. iij. Coq. in baln. hor. 2. Col. postea in Sole digeratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua symptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

Venenum intercipientia. Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohibetur, si vasa quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringunt. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vita periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manus vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, 3. *de loc. affect. cap.* 7. fecit, qui à vipera in digitum morsus, illum abscidit.

Alexipharmaca. Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore sumtis, *cap. præced.* explicauimus. Et quidem maturè & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cùm triplicem vsum habeant, scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; illud quod ad interiora penetrauit, extinguant; & si quæ venenata dispositio abeo corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. libro* 2. *capite* 10. quosdam referre, quòd bibere vrinam propriam, securum à morsu sit alexipharmacum, in omni morsu & ictu venenato.

Monendum etiam hic, si morsum vel ictum animalis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidandum, sed diù apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib.* 5. *Pract. part.* 4. *c.* 21.

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda sint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo scorpion. Carauitæ, & aliis antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollendum contrariis suffitibus & odoribus, paratis ex myrrhâ, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspalathi, rosis, gummi animæ, ligno aloes, santalis, caryophyllis, croco, styrace, atque odores ex istis ore clauso, naribus excipiendi sunt; cùm maximè cerebrum afficiatur. Vtile est & balsamum rutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsurpentur. Nec negligantur alexipharmaca antea proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Morbi ex terrore contracti. Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus vmbras nominat, oriuntur, cùm ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *libro* 3. *de venen. cap.* 14. tribus modis id fieri docet; primò, cùm vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur, secundò, cùm homo imaginatur, se videre aliquid, quod reuera non videt, atque inde terretur, tertiò, cùm reuera spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribitque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cùm homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideò homo amittit vocem; & si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & si corpus plenum sit humoribus, grauiter ægrotant; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ necessario, moritur æger, si non necessario, sideratur. Et omnino grauia mala ex terrore induci possunt, eóque grauiora, quò corpus est impurius, habétque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *Obseruat. lib* 1. puellas quasdam veris initio in prata extra vrbem excurrisse, & cùm ad locum supplicij, vbi patibulum erat, peruenissent, illicque cadauer non ita diu suspensi vidissent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiuisse: quòd, cùm ex impulsu fluctuaret, illa eum viuere, séque inuadere velle imaginata est, & territa ac mœsta, & melancholica domum reuersa, & continuo timore diuexata; post dies aliquot in conuulsionem incidens, mortua est. Ibidémque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulchrum recens apertum ingressa sit, feretro iampridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subitò inde perterrefacta, domũ reuersa, conuulsionibus ex terroribus adeò fuerit diuexata, vt oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandemque vitam cum morte commutauerit. Idémque, *lib.* 1. *Practic.* scribit, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra vrbem intuita, in talem melancholiam incidit, quæ in conuulsiones desinens, mortem illi intulit: & quod mulier, quæ patibulum serò prætergrediens, metuéosque, ne vrbe illic exclusa pernoctari cogeretur, in diuturnam melancholiam incidit: & quòd alia quæ cadauer furis qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proijceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vi metus & imaginationis, mortui sunt, historias tres Henricus ab Heer, *obseruat. rarar. lib. obseruat.* 6. Primam Canonici, qui cùm non lethaliter decumberet, cùm se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam inunctionem petijsset, quintâ horâ post Medicorum qui nulla lethalia signa animaduerterant, abitum, subitò, assistentibus non aduertentibus, extinctus est: Secundam, Illustris Dominæ, quæ primo, quo quinto vterum se ferre sensit, die, indubiè se illo partu morituram prædixit, & ad mortem sese præparare cœpit, ac mense octauo, marito suo accubans; nihil vel illo, vel pedissequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta est: Tertiam, Illustris virginis, quæ cùm non ita integrè valeret Medico ab amicis vocato, negauit se vllis egere medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nolle se inutilibus remedijs propediem sepeliendum corpus fatigare; dixisse Cinganam, ante finem anni viuere desituram: vigesimo octauo die, cùm omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente, constante, somno se dedit, è quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loco allegato*, quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, vt non possit dilatari. Ideóque primam eiusmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem esse, existimat, vt quàm celerrimè sanguis mittatur. Posteà iubet, vt æger in balneum deducatur, sic vt respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque extrema aquâ calidâ, donec rubescant, & liberè respiret, dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, vt rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia vt libenter concedimus, si malum solùm circa cor hæret: ita, cùm experientia doceat, cerebrum sæpissime etiam in consensum trahi, atque inde conuulsiones & epilepsiam excitari, necessarium est, vt medicamenta antiepileptica exhibeantur; vnde etiam nostris hominibus vsitatum est, vt aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *allegato loco*, consilio, si ex terrore malè habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, smaragdus, pæonia, cranium hominis, vngula alcis, & similia. Vtile est & hæc aqua pueris:

℞. *Aq. tiliæ, pæon. cerasor. nigror.* an. ℥. j. ß. *margaritar. præparat. corall. præparat.* C. C. *præparat.* an. ℈. j. *fæcul. pæon.* ℈. sem. Misce.

LIBRI

LIBRI SEXTI PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POstquam hæc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, vt de iis in specie agamus. Cùm autem venena insint vel mineralibus & metallis vel plantis, vel animalibus: secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Calx viua. Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit inter ea primo loco Calx viua. Quamvis verò negare nolim, in calce, vt in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque eâ ratione inter venena referri posse: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenositate eius, annon verò potiùs quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger *Exerc. 5. sect. 8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam putà, fugiens, adeò sese exserit, vt tangentis manus adurat, & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cùm & corpus nostrum intùs adurere possint, vstione illa varia symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Calx viua, intra corpus assumta, perniciosa excitat symptomata. Ventriculum enim, aluum & intestina erodit & excruciat, sitim explebilem, oris & linguæ siccitatem, faucium & gulæ asperitatem, tussim, respirandi difficultatem, dysenteriam, vrinæ suppressionem, & tandem frigiditatem excrementorum, syncopen & præfocationem inducit. Id quod historiâ quadam pueri octo annorum probat Amatus Lusitanus, *centur. 5. curat. 95.* qui cùm esset consuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eámque copiosè deuorauit, vnde intensissimè febricitabat, sitiebat & multum bibebat, sed eius sitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde sextâ die obiit.

Curatio.

Curatio. Primùm statim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, eiúsque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partésque contra eius erosionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & sem. maluæ althææ, lini, oryzæ, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue, item mucilag. sem. lini maluæ, althææ, psyllij.

Venter quoque iisdem leniatur, vt & cassiâ extractâ. Vel iniiciantur clysteres ex decocto hordei, fol. radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. psyllij, lini, cassia, ol. violar. lini, nymphææ, & similibus.

Inter antidota recensetur fel capreoli, à Scrup. j. ad Drach. j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup. j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte sumta.

In cibo vtilia sunt butyrum recens, iura pinguia carnium, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, ptisanæ cremor, oryzæ cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypso.

Gypsum. GYpso poto C. Proculeius, Augusti Cæsaris familiaris, in maximo stomachi dolore mortem sibi consciuit, vt Plinius *lib. 15. cap. 24.* narrat. Et Sabellicus, *lib. 4. Ennead. 9.* refert, quòd Conrado III. Imperatore Iconium obsidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & detestabile commentus est: Gypsum contusum & in speciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiscuit, quos ex Byzantio mittebat in castra, eóque cibatu tanta vis militum breui consumta est, vt negotio infecto, obsidionem soluere coactus sit Rex alioqui inuictus, qui suorum clade consternatus, relictâ Asiâ, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Signa. Gypsum intra corpus sumtum tussim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauissimúmque circa os ventriculi & stomachum dolorem ac singultum, tensionem in hypochondriis, colicam, ventris adstrictionem excitat, ac prætereà torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando iugulat.

Curatio.

Statim danda opera, vt gypsum vomitu reiiciatur, ideóque *Curatio.* exhibenda aqua tepida cum multo butyro aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulsa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria leuia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad helleborismum veniendum. Si ad intestina iam descenderit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicennas etiam purgare iubet scammonio, vt & Rhases, qui, 8. *ad Almansor. cap. proprio*, scammonij Drach. j. cum psyllij Drachm. ij. ex iulepo dari iubet.

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. fœnugræci, maluæ, althææ, iuscula pinguia, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccarum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere sarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumtum. Scribitque Guainerius, quòd Bezoar gypsi sit cinis sarmentorum vitis, ℥. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumtus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, ℥. j. pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda prosunt theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à ℥. sem. ad ℥. ij. cum vino generoso exhibita.

Et quia gypsum sumtum alui pertinaces obstructiones sequi solent, ea lenienda clysteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, semin. lini, cassia extracta, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

VItriolum, Græcis χάλκανθον (cui cognata sunt chalcitis, *Vitriolum.* misy, sory, melanteria, de quibus Dioscorides, *lib. 5. cap. 74. 75. 76. 77. 78.* & Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*) inter sales, neque immeritò, refertur. Etsi non Sal purus & sincerus sit, sed sulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat: sal tamen facilè præualet. Inter venena propriè dicta referri vix potest, nec etiam à Dioscoride, & plerisque aliis autoribus, inter ea recensetur; cùm verissima medicamenta, in quibus nulla venenositatis apparent indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, ℥. j. pondere sumtum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduersus sumtum fungorum venenum, ex aqua teste Dioscoride, prodest.

Symptomata & Signa.

Quia tamen crudum nauseam & vomitum excitat, quod *Signa.* alicuius malignitatis videtur indicium; & si copiosiùs sumtum fuerit, aut non statim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, intestina excruciat, dysenteriámque excitat, & sitim magnam infert; nonnulli inter venena eius mentionem faciunt, quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam salis vitrioli, accidant, iis occurrendum sit.

Curatio.

Si ergo vitriolo sumto quædam mala sequantur symptomata, danda opera, vt quamprimum vomitu planè reiiciatur, quod *Curatio.* fit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largiùs sumatur, aut lac recens tepidum, cum sacchare & butyro; vel exhibeatur decoctum hordei, cum syrupo violarum.

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiantur, clysteres lenientibus ex decocto hordei, maluæ, oleo rosaceo, & similibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel sigillata, cum mucilag. semin. cydonior. ℥. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT IV.

De Aqua forti.

AQuæ separatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chrysulcæ dictæ, quæ ad corrodenda & separanda metalla ab *Aqua fortis.* aurifabris & Chymicis vsurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præstant, potiùs corrosione, quàm venenositate facere videntur. Qui tamen satis grauia symptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum sit, hîc non prætereundum.

Symptomata

Symptomata & Signa.

Statim enim violentâ suâ penetrandi vi, instar ignis, faucium & linguæ, ventriculique ac intestinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & nisi maturè succurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm sitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis asseruata fuerat, arripuisset, illámque bibisset, diris miserandisque cruciatibus extincta est, obseruauit Bruno Seidelius, *de morbis incurabilibus, pag.* 13.

Curatio.

Curatio. Cùm aquæ hæ subitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab erosione est, statim lenientia & viscida, quæ partes internas à corrosione muniant, simúlque calori resistant, exhibenda. Maximè vtilis est mucil. sem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Forestum, *lib.* 15. *obs.* 30. qui cùm aquam fortem inscius bibisset, & gula præ ardore occluderetur, suffocationisque periculum immineret, præter multorum opinionem euasit. Efficax etiam est eclegma è mucil. sem. cydonior. Althææ, & gummi tragacanthæ, aqua rosarum extracta, ac melle infato & violato paratum; vt &, gargarisma ex semine cydoniorum, althææ, & cucumeris. flor. rosar. violar. & verbasci, atque ex prunella, pulmonaria, sanicula, in s. q. aquæ decoctis, & melle rosato, vel oxymelite scillitico addito paratum: quorum medicamentorum ope nauta ille, apud Balduinum Ronssæum, *Epist.* 9. qui cùm siti æstuans, per errorem è vase, quod aquam vitæ continere suspicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum sibi satis esse putaret, vno spiritu hausisset, & periculosissimis symptomatibus correptus esset, sanatus est, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonium. ANtimonium pauci eorum, qui ex professo de venenis scripserunt, venenis adnumerant. Imò Marchiulus illud venenum non esse, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, *de ven. l.* 2. *c.* 24. seu *tract. de virib. Antimon.* id venenum esse probare conatur, idque eo in primis, quòd statim intra corpus assumtum, & suprà & infrà hominem fatigat, & humores non electiuè, vt alia purgantia, sed serum in omni ætate, sexu, & quouis anni tempore nullo adhibito discrimine, tam in sano, quàm in ægro, educit, magnámque præterea lassitudinem, & virium imbecillitatem perpetuò post se relinquit. Idem statuit Gemma, *Cyclognomice*, *l.* 2. qui scribit, se nominatim scriptos domi asseruare plures octoginta, cùm viros, tùm fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento viuo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero esse, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari possunt: interim malignitatis & venenositatis esse particeps, vt symptomata quæ inducit, satis indicant, & si nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liquescit Antimonium, exhalant, satis testantur.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam dum igne liquatur, & ad vsus, seu Chymicos, seu alios, præparatur, adeò noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in suffocationem, paralysin, epilepsiam, & alia mala incidere possint. Sumtum verò statim laboriosos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulsiones excitat.

Curatio.

Curatio. Qui Antimonium in igne tractant, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut sumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile est & hoc electuarium.

℞. *Allij, nucum iugland.* an. M. j. Contundantur, & cum melle misceantur.

Misturæ huic addatur *theriac.* ℥. j. *zedoar.* ℥. ß. *caryophyllor. nuc. moschat.* an. ʒ. ij. *mellis despumati* q. s. F. Electuarium, quod non solùm ad præseruationem sumi, sed & linimenti loco ad nares vsurpari potest.

Si verò Antimonium seu crudum, seù malè præparatum, seu malè exhibitum, praua symptomata excitat, primò decoctum hordei, cum syrupo rosarum simplicis infusionis, ad abstergendum vtendum, sicut & clysteres abluentes & abstergentes vsurpandi.

Postea ventriculus & intestina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis resistendum. Vtilis est hic vini potio, in quo caryophylli & mastix cocta sunt; cortices item citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita sæpe esitata.

Antidota præter theriacam, sunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem se in quatuor Chirurgiæ studiosis probasse scribit Laurentius Ioubertus, *de peste. c.* 19. quibus cùm stibio cathartico præparando non satis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè suffocati essent, singulis boli Armeni ℈. ij. exhibuit. Vtile est & ol. caryophyll. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini sumtum; vt & puluis, ex caryophyllor. mastiches, & C. C. præparati, an. ℈. j. paratus, & cum succo cydoniorum exhibitus.

Extrà ventri applicetur emplastrum de crusta panis, vel crusta panis siliginei tosta, & vino Cretico, vel alio generoso, aut aqua menthæ, conspersa.

CAPVT VI.

De Magnete.

Magnes. An sit venenatus. MAgnes an inter venena referendus sit, autores discrepant. Nonnulli non omnem, sed aliquam saltem eius speciem venenosam esse existimat. Quidam non solum venenosum, sed verò ad multa vtilem esse scribunt. Imò Garzias ab Horto, *aromat. l.* 1. *c.* 56. scribit: *Non deleterius est hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indi, Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate sumtum, adolescentiam conseruare. Quâ de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete sussisse confici, in quibus cibus eius coquatur. Hoc ipse, cui mandatum erat negotium, mihi affirmauit. Verùm si hoc ita sese haberet, non solum argento appensus, sed etiam auro vix emeretur.* Plura etiam de eius viribus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabulosa videntur, de quo videatur Anshelmus Boëtius, *lib.* 2. *de gemmis c.* 257. Alij contrà autores Magnetem simpliciter, & nullâ vel speciei vel kuturæ mentionem factâ, inter venena referunt, eúmque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumtum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam molestiam creaturum. Quod si accidat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibenda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus nimirum, qui nouem dierum spatio ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi possunt. Nonnulli & allium commendant. Vtilis est & theriaca; vt & alia, quæ sanguinem ac spiritus clarificant, qualia in curatione melancholicæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

Adamas. EOdem modo sese res de Adamante habet; qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non connumeratur; imò ex eorum numero planè eximitur, de quo plura *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *sect.* 2. *c.* 7. *quæst.* 2. dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repeto, historias, quæ Adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidentiâ facti digniores esse: quæ verò contrarium statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bembus, *lib.* 1. *histor. Veneta*, refert, quendam Tristanum Cibeletum Cyprium, Ferdinandi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cùm insuper aquam fortem potârit, an potus aquæ fortis, vel Adamas, mortis caussa fuerit, dubium. Sic quidam ex Auentino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Lutzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Eucharistia interfectus est, ex Adamante fuisse. Verùm vix credibile est, tantillum pulueris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse, sed procul dubio venenum longè potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermissum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem sumserunt, tradita sunt, addere libet.

Symptomata, & Signa.

Signa. Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, assumtionem consequentia, vt autores tradunt, sunt, dolor vehementissimus stomachi & intestinorum, quem is continuum soluendo excitat, cui postea syncope accedit, quam tandem mors excitat.

Curatio.

Curatio. Primò omnium danda opera, vt statim lapis iste è corpore expellatur, quod in principio commodissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum, & castratorum, ac similibus, quæ hactenus aliquoties sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic. althææ, maluæ, semin. lini, iusculis carnium pinguibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dandum censent sanguinem hirci recentem vel siccum, cum iure carnium pingui: quod nisi ideò fiat, vt vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vulgo creditur, factum, quòd sanguis hirci Adamantem frangat. Nonnulli balsamum verum à Scr. j. ad Scr. ij. exhibendum censent. Bibatur etiam vinum clarum diureticum. Quæ si non prosint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, simúlque vulneribus & vlceribus intestinorum, ab assumto adamante inductis, subueniendum censent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

LApidem Lazuli inter venena non solùm Ardoynus *lib.* 2. *de venen. cap.* 71. Guainerius, *de venen. cap.* 8. Eustach. Rudius, *lib.* 4. *cap.* 10. & alij recentiores numerant; sed & Græci ei δύναμιν μετρίως ἐσχαρωτικὴν, καὶ ῥυπτικὴν, καὶ ἑλκωματικὴν, vim modicè exedentem, crustas gignentem, detergentem, & exulcerantem tribuunt. Quos secutus procul dubio Mesue, *de simpl. med.* scribit, quòd habeat vim adurendi, vlcerandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, *lib.* 1. *Paradox. c.* 12. vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facilè admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuisse opinatur, vtpote qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verùm enimuerò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, non infeliciter vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabuntur, patet. Imò Mesues ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuentutem conseruandi. Qua de caussa eum procul dubio Arabes in confectionem Alkermes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videantur Mesues, *lib.* 1. *de simpl.* Auicennas, *lib.* 2. *tract.* 2. *de virib. cord.* Alexander Trallianus, *lib.* 1. *cap.* 15. Guainerius, *de Melanchol. & mania.* Antonius Musa Brassauolus, *de med. purgant.* Scaliger, *Exerc.* 272.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si tamen accidat, vt non rectè præparatus, vel nimia quantitate assumatur, ventriculi subuersionem, & vomitum, inappetentiam, ventrisque dolorem parit, &, vt nonnulli addunt, tristitiam & sollicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt reliquorum venenorum erodentium, consistit in eo, vt primò vomitu reiiciatur, & clysteribus lenientibus & abstergentibus per aluum educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, in primis lac tepidum, asininum præcipuè, quod iis, qui lapidem hunc hauserunt, septem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach. ij. sumtum, esse, idem scribit.

CAPVT IX.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

Arsenicum. Auripigmentum. Sandaracha. ARsenicum duplex est; alterum natiuum alterum factitium. Natiuum, quod spontè oritur è metallis, iterum duplex est, auripigmentum, seu Arsenicum aureum citrinum, & Sandaracha, seu Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt generis & facultatis. Nam in iisdem mineris vel fodinis nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidem duplex est: aliud album & crystallinum, quod fit ex auripigmento seu arsenico citrino, & sandaracha, seu arsenico rubro, per sublimationem, & hoc vtplurimùm absolutè vocatur Arsenicum; *Realgar.* aliud Realgar & Risagallum dictum, quod fit ex auripigmento & sulphure, vel solis, vel additâ calce viuâ, aut sale, simul mistis & combustis, seu calcinatis.

Symptomata, & Signa.

Signa. Intra corpus assumtæ quatuor illæ Arsenici species, eadem ferè inferunt symptomata, eáque grauissima. Quæ vt modò exponentur, si ingruant diligenter inquirendum, an tale quid assumtum fuerit. Sæpe enim factum, vt per errorem Arsenicum album ad glires necandos, vel alios vsus asseruatum, propinatum fuerit. Quod nisi statim pateflat, & medicamentis idoneis ægro succurratur, de vita eius actum est. Ita refert Forestus, *lib.* 30. *obseru.* 8. historiam de famula quadam, quæ per errorem Arsenicum, amylum aut saccharum esse existimans, gustauit; & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C. C. vsti ad vermes occidendos, Arsenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, *lib. eodem, obseru.* 5. narrat quandam aromatarij cuiusdam famulam, cùm chartulam, Arsenico repletam, in officina relictam inuenisset, & iuri piscium, prò saccharo, per imprudentiam immiscuisset, non solùm seipsam, sed & heram & puerum veneno infecisse. Quale quid & hîc apud viciniam meam accidisse, iam semel atque iterum suprà retuli. Cùm enim duo eius liberi vomitu & grauissimis ventris torminibus torquerentur, vt de veneno propinato dubius ampliùs non essem, & quid cum iis actum fuerit, quærere, matérque responderet, se in balneum ituris, sudoris ciendi gratiâ, C. C. præparatum, cum syrupo sumariæ, exhibuisse, vt C. C. illud mihi monstraret, iussi. Id cùm afferret, & mihi porrigeret, ipso pondere statim, non C. C. sed minerale quoddam esse, deprehendi, Arsenicum verò esse statim vidi.

Symptomata autem, quæ arsenico sumto excitantur, sunt ventris & intestinorum cruciatus vehementissimus, vomitus, sitis inextinguibilis, linguæ, faucium & gulæ ariditas & asperitas, spirandi difficultas, tussis, singultus. Sequitur non tardò etiam dysenteria & vrinæ suppressio. Interdum spasmus & paralysis accedit, & tandem mors superuenit.

Sandaracha tamen mitior est, quam auripigmentum. Mitiora quoque sunt symptomata, quæ auripigmentum sequuntur, quàm quæ arsenicum album crystallinum, quod omnium perniciosissimum est. Mitius quidem Arsenico albo, sed peius auripigmento est Realgar. Hinc symptomata affere iis similia, quæ Arsenicum album sequuntur, licet, paulum remissiora. Æstuationes enim ingentes, exsiccationemque & consumtionem humiditatis extremam inducit, ita vt, nisi breui tempore succurratur æger aut moriturus, aut paralyticus, vel contractus in membris remaneat. Refertque Conciliator, *tract. de ven.* se vidisse & curasse iuuenem, qui cum ipsi datum esset cum hepate porci assato Realgar tritum, mortem quidem euaserit, sed circa omnes iuncturas quasi immobilis remanserit.

Neque solùm ore sumtum, sed & extrà adhibitum Arsenicum & Realgar nocent. De Pictore, qui, cùm capsulam, Realgare repletam, diù conclusam, aperuisset, in lipothymiam inciderit, & totâ facie tumidus euasit, ac alexipharmacis curatus est, *suprà* dixi. Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 34. narrat iuuenem quendam Florentinum, qui cùm scabie, vniuersum eius corpus occupante, fœdaretur, vnguento, cui Arsenicum commistum erat, præter Medicorum consilium, se illeuisset, mane mortuum in lecto inuentum fuisse: & alium quendam, ob similem inunctionem, in insaniam deuenisse.

Prognostica.

Prognostica. 1. Nisi statim præsentaneâ operâ succurratur, de vita periclitatur æger. Ita puer ille, vicini mei, de quo dixi, intra sex horas mortuus est.

2. Quidam tamen non mox moriuntur, sed longiore tempore vitam trahunt, at miserrimam. Sic Amatus Lusitanus, *centur.* 2. *curat.* 65. refert de puero quodam, 12. annorum, qui Arsenico sumto paulatim tabidus ac marcidus tactus intra annum obiit. Similia exempla habet Forestus, *lib.* 30. *obs. in Scholio*: & *lib.* 18. *obs.* 28. *in Scholio*, vbi scribit, se nouisse, qui multos annos superuixere, sed in magna miseria, cruribus resolutis, vt vix incedere possent. Ita puella illa, cuius fratrem post sex horas mortuum esse dixi, tùm largiter vomeret, & Alexipharmacis vteretur, euasit quidem, vt sana videretur; sed anno ætatis 21. io fœdissimam scabiem, & grauissimam cachexiam incidit, vt nullâ diligentiâ adhibitâ curari potuerit, sed diem suum obierit.

Curatio.

Curatio. Curationem quod attinet, cùm omnes istæ Arsenici species eadem qualitate venenosa præditæ sint, eadémque inferant symptomata, iisdem quoque opus habent remediis. Ratio curationis in hoc consistit, vt primò statim vomitus prouocetur. Prouocandus autem est vomitus & sæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum simul hebetantibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto sem. rapi, atriplicis, in quo butyrum recens, aut ol. lini, vel rosaceum sit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioso.

Deinde si cruciatus intestina affligant, clysteres ex decocto fol. maluæ, althææ, flor. violar. verbasci, sem. lini, maluæ, confecti, quibus & ol. violar. & pulpa cassiæ admixta sint applicentur. Iidem parari possunt ex iure pingui, cremore prisanæ, lacte asinæ, quibus mucilago sem. psyllij, maluæ, & cydoniorum addi potest.

Postea adhibeantur ea, quæ viscidítate & lubricitate suâ viscera à vi arsenici erodente muniant. Vbi plurimùm confert, & vtilissimum est lac bubulum, si in magna quantitate bibatur. Qua ratione octo pueros cuiusdam rustici liberos, vt & Psaltriam, & meretricem quandam Verdoensem, vna cum patre & matre, quorum illi ranas farinâ arsenico infectâ inuolutas, & oleo frixas, hi pisces in oleo, tum sale agrestâ frixos, & Arsenico itidem infectos, ederant, liberatos esse scribit Ioh. Baptista Montanus, *consil.* 367. Butyrum etiam, ac oleum copiosè sumtum hîc vtilissimum est sicut & ol. amygdal. dulc. ac iuscula pinguia, cremor ptisanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis sumta Dioscorides, præter iura pinguia, succum althææ & maluæ, cùm vterque vim lubricandi habeat, vt & decoctum seminis lini, fœni græci, oryzæ, & lac cum aqua mulsa copiosum dare præcipit. Vtilis est & syr. violaceus, cum decocto sem. lini, aut maluæ, aut hordei.

Mercurialis, *de venen. lib.* 2. *c.* 9. præ cæteris mirificè conferre scribit aquam, si is, qui sumsit arsenicum, statim eam copiosè bibat: atque suam assertionem probare conatur, exemplo primò, canum, quos quandoque in cauernas, vbi arsenicum erat, à se missos, atque exanimes extractos, vbi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidit, secundò, murium, quos, si accepto arsenico aquam biberint, liberari ferunt; tertiò, vulpium, de quibus Plutarchus, 6. *de Symposiac. c.* 6. refert, quòd vbi degustarint amygdal. amaras, præ insigni siccitate interéant, nisi aquam bibant. Verùm vt aquam non improbo; ita Forestus, *lib.* 30. *obseru.* 5. aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum non reprimat, sed ipsum potiùs in corpore suâ frigiditate retineat. Tepida copiosè vsque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem specifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia sunt primò crystallus fossilis puluerisatus, Drachm. j. pondere, ex ol. amygdal. dulc. recenti potus, quem pro præstantissimo & proprio

proprio arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Aponensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim. Secundò, ol. è nucleis pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: ℞. *Pinear. contusar.* No. xv. atque infundantur in aq. ℔. j. horis aliquot, & postea exprimantur, atque postmodum expressa propinentur. Tertiò, vtilis etiam est lapis Bezoar orientalis, quod probat historia illa, quam recenset Claudius Richardus, *in description. Lapid. Bezoar. tractatus Iordani de peste adiuncta*, de quodam adolescente 20. annorum, qui cùm ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. ß. cum saccharo exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar. gr. x. in aq. borrag. in potu data essent, à morte conseruatus est. Quartò, Matthiolus antidotum vnam omnium præstantissimam contra mortiferam arsenici, & aliorum quoque venenosorum, vim esse scribit pulu. Ferdinandi I. Archiducis Austriæ, quo Pragæ quidam suspendio damnatus, & alij alibi seruati fuerint. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forsan est puluis Cæsaris rubeus dictus. Ponacttus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci, cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Stapinum, dummodò odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarum, & interiùs album, Drach. j. pondere, vsque ad aureum, totusum in aquâ mellis, vel decocto rutæ; cum aliis verò medicamentis sufficere Drach. sem. vsque ad Drach. j.

CAPVT X.

De Ære, eiúsque squamma, flore, ære vsto; & viridi æris.

Æs. ÆS siue cuprum, Græcis, χάλκος, venenata qualitate etiam non caret, quâ & esculenta & potulenta (præsertim quæ aceto aut vino condiuntur) vt cereuisia, si in vasis cupreis coquantur, aut diutiùs feruntur, imbuuntur. Quæ postea intra corpus assumta, ventriculum turbant, nauseam, vomitiones, ariditatem linguæ, & erosiones ventriculi, dolorémque & fluxus ventris excitant. Ipsius æris assumtionem præter dicta symptomata, aliquando & vlcera intestinorum, difficultas anhelitus & suffocatio sequi solent.

Æs vstum. E cupro verò conficiuntur æs vstum, flos æris, squamma æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum facultatibus medicis agunt Dioscorides, *lib. 5. c. 47. & seqq.* Gal. *lib. 9. de simpl. med. fac.*

Intra corpus verò assumtum æs vstum ventriculum subuertit, coctionem corrumpit, & cruciatus intestinorum infert.

Squamma æris. Squamma æris, seu scoria cupri, eiusdem ferè cum ipso ære naturæ est, & in corpus assumta, eadem symptomata, quæ æs, sed aliquantò vehementiora, & iis quæ æs vstum inducit, ferè similia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui & ventriculi punctionibus.

Flos æris. Flos æris quoque easdem symptomata infert, pulmonem insuper coarctat & interdum soffocat.

Ærugo. Ærugo, siue viride æris intra corpus assumtum perniciosum venenum est, & grauissima infert symptomata, ferè similia iis quæ sequuntur assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corrosionem ac morditationem in gutture, stomacho & intestinis inducit; vnde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dysentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Postea guttur constringitur, respiratio intercipitur, adeò vt violenter æger suffocetur & extinguatur: scribitque Rhases, 20. *cot. c. 2.* viridis æris aureum vnum vno die interficere.

Curatio.

Curatio. Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, siue squammam æris, siue æruginem ipsam assumserit, communis, vt hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est, vt quicquid assumtum fuerit, euomatur, & vomitus aquâ tepidâ, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro ac similibus prouocetur: aluus verò clystere ex decocto maluæ, althææ, violarum, hordei, sem. fœnugræci, psyllij, althææ, addito melle, oleo communi, rosar. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Postea accipiatur lac, & præcipuè asininum, butyrum recens, iuscula carnium pinguia, mucil. sem. fœnugræci, psyllij, althææ, maluæ & lini, syropus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, vt imus venter ol. rosaceo calido, vel mastichino inungatur, imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullierint, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quantitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus; aut succus apij, ℥. ij. quantitate cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data: puluis item zedoariæ, Drach. j. pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumtum. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT XI.

De Aurichalco & scobina Campanarum.

Aurichalcum. CVm Aurichalcum magna parte ex cupro constet, eandem in se retinet virulentiam, & cibis potionibúsque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunque modo sumtum, vt æs, nocet, eadémque symptomata inducit, ac eadem curationem postulat.

Scobina Campanarum. Et cùm campanæ etiam ex ære, & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De qua re Iac. Horstius, *in commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit: *Nobilis matrona*, inquit, *in summo vitæ discrimine constituta erat, vt quæ imprudens deliræ anus consilium secuta fuerat, quæ certam, vt solent, præsentémque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino rubeo, violento vomitu diuexabatur, & aluus vehementer ei subducebatur. Vnde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidem incidit: quæ cùm nonnihil mentem recepisset, semper sensit rosiones in ventriculo, & lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis scobinam expurgaui & deinceps in chartam assumtam, aliis visendam exhibui.* Et omnino si quid tale sumtum sit, eadem curatio, quæ de ære proposita est, conuenit.

CAPVT XII.

De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.

Ferrum. EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe loco medicamenti exhibetur, non solùm Chymicè præparatus, sed etiam crudus, & limatus solùm, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, si vel nimiâ copiâ sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam noceat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Tum enim in ventre dolor vehemens, siccitas oris, & totius corporis inflammatio sequi solet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor.

Curatio.

Curatio. Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in intestina descenderit, clysteribus lenientibus abstergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ stomachicæ, & similia.

Postea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. 1. pondere, vel cum vino, vel cum succo Mercurialis, in pilulas conformatum esse; ipsúmque se ei associando extrahere scribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

Plumbum. ETsi plumbum, si integrum deglutiatur, & per aluum redditur, nihil damni homini inferat, tamen si comminutum diù in corpore hæreat, & resoluatur, grauissima symptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vsto, de recrementis seu scoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioscorides, *lib. 5. c. 55. & seqq.* agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Plumbum autem sumtum etiam symptomata grauissima affert. Et quantum nocere possit, clarissimè monstrat historia, quam Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* refert. Ea verò etsi suprà etiam allata sit, & hoc loco non prætereunda videtur. *Amicus quidam meus*, inquit, *hisce diebus destillationi è capite interdum in ceruicem & scapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: qui tamen superueniente iustis euacuationibus haud ægrè liberari solebat: Huic à me iam doloribus liberato Empiricus quidam plumbi puluerem aduersus arthritidem ita commendauit, vt in eo solo eius recurrentis præcautionem positam esse, statim persuaderet. Cuius ideircò vsum amplexus, pulueris eius sesquilibram ex iusculis, ex vino & pyris coctis, aliisque cibis, sacchari loco, dierum quindecim spatio, absumsit. Sed dij boni, quot quantáque incommoda statim persensit! Dysenteria crudelis, febri stipata, die duodecimo exorta est, cum grauissimis non ventris solum sed & ventriculi torsionibus, ad eam spinæ dorsi partem, in quam os ipsius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta dissolutio, tanta oris oblæsio subsecuta est, vt ne contactum vel blandissimum ferre posset. Et quæcunque ingerebantur, vel in plumbeum nidorem, vel in mucorem teterrimum versa, mox remouebantur. Inde ructuum tanta edebatur copia, vt in flatus omnia abire viderentur. Sedatâ dysenteriâ graues illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatus dies 20. perseuerarunt, cum incendij interni molestissimo sensu, totidémque noctes peregit insomnes. Atque hoc temporis inter-*

nullo licèt situ ipsum non valde exercuerit, appetentia tamen semper prostrata tacuit, nec aluus quicquam, nisi vel clystere, vel catharticis medicamentis prouocata, reddidit. & quæcunque tum infrà, tum suprà, aut sponte, aut artis beneficio prodiere, plumbeo colore infecta erant omnia, suam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeò impresserat. Interim ex orto ictero corpus totum fœdatum apparuit, ac sanguis, sedata dysenteria, ad febris curationem reserata vena detractus, totus flauus, biliosus ac spumosus deprehensus est.

Curatio.

Curationem plumbo summo plerique eandem censent, quæ cerussa vel lithargyro sumto adhiberi solet. Verùm de vomitu hoc mihi monendum videtur, eum non ita esse necessarium, si rasura plumbi saltem assumta sit. Cùm enim plumbum nihil noceat, nisi in corpore resoluatur, vt ex historia, è Fernelio modò allegata, patet; vix verò credibile sit, & illa ipsa historia doceat, in ventriculo id resolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vstum exhibitum sit, vomitus non inutilis videtur. In non vsto verò satis est, vbi iam ad intestina descendit, & malignitatem suam exserere incipit, acrimoniam eius temperantia & abstergentia vsurpare. Laudatur propterea lac asininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, sem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quasi plumbi vsti sunt grana cydoniorum exorticata & trita. Drach. ij. pondere: in potu cum vino dulci data. Vtile est etiam, quotidie vsque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij. cum aqua mellis vel vino propinare.

Stannum cùm magis defæcatum sit, minùs quidem malignum est, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamen sumtum, eadem ferè, quæ plumbum, infert symptomata, quæ iisdem quoque remediis, quibus plumbum sumtum consequentia symptomata, curanda sunt.

CAPVT XIV.

De Cerussa.

Cerussa. E Plumbo fit cerussa, minium & lithargyrum de quibus iam ordinis ratione dicendum.

Cerussa fit ex plumbo, aceti vapore corroso, & propterea eadem symptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sumtâ nimirum cerussa mox palatum, lingua, gingiuæ & dentes albedine quadam inficiuntur, sequiturque singultus, vomendi desiderium, linguæ ariditas, faucium asperitas, tussis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tensio, anhelitus difficultas, sanguinis per aluum egestio, tenesmus, præterea caput turbatur, & sæpissime in ipsa luce ante oculos vana quædã phantasmata se conspicere putant ægri; aliàs sunt somnolenti, membra torpescunt, & neque manus neque pedes suum officium faciunt. Vrinæ modò nigræ, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigescunt, ægrique pereunt.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & hîc danda opera, vt venenum haustum quamprimùm per vomitum vel aluum excernatur. Ad quam rem vtilia sunt decoctum sem. atriplicis & rapi radic. maluæ, ficuum, vt & aqua mulsa, ol. liliorum, irinum, sesaminum, & similia.

Clysteres parentur ex decocto brassicæ, caulium tubrorum, parietariæ, cardui bened. centaur. min. diaphœnico, ol. communi, lilior. albor. costino.

Euacuato per vomitum & clysteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. lini, fœnugræci, psyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, sesamino, lini. Laudatur & aqua, quæ est in foliis vlmi, & gummi vlmi.

Tandem exhibenda quæ abstergunt, vrinam pellunt, ac venenatæ qualitati resistunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere sarmentorum vitis paratum, cum aqua mulsa. Et Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* succum absinthij cum hydromelite multoties, vnius aurei pondere, bibendum scribit, donec vrina prouocetur. In quem finem & decoctum sem. apij, fœniculi, anisi, exhiberi potest. Malignitati resistunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca & Mithridatium, cum optimo vino sumta.

In potu vtilia sunt lac caprinum, mulsa, caricæ, vinum album, meracum, hydromel. A somno, quantum fieri potest, æger prohibendus.

CAPVT XV.

De Minio.

Minium. MInium nostrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) eandem ferè vim habet, quam plumbum, cerussa, & alia è lithargyro parata medicamenta; & proinde sumtum eadem, quæ illa, excitat symptomata.

Symptomata, & Signa.

Signa. In primis verò ventriculum & intestina lædit, & hinc tructum, singultum, nauseam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta sunt, symptomata excitat.

Curatio.

Curatio. Ideóque etiam statim vomitorium ex sem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum.

Deinde iniiciatur clyster ex decocto radic. althææ, maluæ, & granor. iuniperi, cum ol. lilior. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur spodium de ebore vsto, Drach. ij. pondere, ex vino: item theriaca & Mithridatium.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

Lithargyrũ. LIthargyrum etsi quinque modis fiat, vt apud Agricolam videre est: duæ tamen species in communi vsu sunt, album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob similitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata lithargyrum intra corpus, sumtum consequentia ista recenset Dioscorides, *l. 6. c. 27.* Grauitatem nimirum stomachi, ventriculi, & intestinorum, cum magnis doloribus affert, nonnunquam intestina vulnerat, vrinamque supprimit, corpus intumescit, plumbeámque deformitatem concipit. Præter hęc, vt Aetius, Auicennas, & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines nempe articulorum incēduntur & ardent, intestina exulcerantur, vnde ventris fluxus superuenit, & aliquando egreditur, & prominet intestinum, nonnunquam aluus supprimitur: in superioribus inflatio apparet, flatúsque sese reuoluentes per medium ventrem, & iuxta vmbilicum, murmurant, nimísque cruciatibus hominem affligunt; sæpe etiam ileos suboritur, lingua grauatur, sermo impeditur, spuma in ore adest, & constrictio anhelitus, respiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur; facultas motrix artuum impeditur, tandémque inualescente malo suffocatio sequitur.

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum sumtum vomitu reiiciatur; deinde curandum, ne partes internæ arrodantur, in primis verò malignæ lithargyri qualitati resistendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo; & si vomitus non satis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Postea clysteres aluum lenientes & lubricantes, simúlque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & similibus.

Si vomitus non satis processerit, & symptomata ingrauescant, Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* Auicennas, & alij scammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ erosionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuisia calida, lac recens tepidum, asininum præcipuè, iura pinguia, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati resistunt, vímque aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vsum in primis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aëtius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij. itẽ ex vino, Æginera denarios octo; Dioscorides Drach. viij. præscribit. Sed locum deprauatum non immeritò suspicantur Matthiolus & Greuinus, quantitasque nimia videtur, possúntque sufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioscorides commendat absinthium, hyssopum, sem. apij, piper, ligustri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhases hoc medicamentum dare iubet.

℞. *Sem. apij, myrrha,* an. aur. ij. *absinthij* aur. j. Misce cum sapa Dosis aurei ij.

Vel ℞. *Sem. apij, absinthij,* an. part. æqual. *piperis* Drach. ß. pondus aureor. ij. cum vino.

Commendatur & spica Celtica ac stercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile est & syluestris hormini semen, vt & succus eiusdem, cum vino pota. Laudatur & columbarum & palumborum stercus, ex vino, vel mulso exhibitum, vt modò dictum, teste Dioscoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Aponensis Bezoar lithargyri semen xeruæ, vel cataputiæ maioris esse scribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verùm cùm facultatis admodum deiectoriæ sit medicamentum, Drach. j. se non excessurum scribit Matthiolus. Vtilis est & aqua destillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoso sumta.

Ante cibum sumantur caricæ: in cibo verò carnes agninæ frequenter sumantur.

CAPVT

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum sublimato, tum præcipitato.

Hydrargyrū. DE hydrargyri, seu argenti vini, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, *de consen. & dissen. Chym. cum Galen. 9.* & suprà, *part. 4. c. 21.* dictum, ibique duo in primis explicata. Primò, an argentum viuum sit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ sit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideóque quæ de aliis venenis dicta sunt, hic etiam solùm explicanda restant, nimirum quæ symptomata & damna inferat argentum viuum sumtum; deinde quomodo iis succurrendum sit. Triplici autem modo argentum viuum sumi potest, *Crudum. Sublimatum. Præcipitatū.* nimirum crudum, quò pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde sublimatum: tertiò præcipitatum. Quæ quomodo parentur, passim è Chymicorum libris patet.

Symptomata, & Signa.

Signa. Etsi argentum viuum haustum, vt *loco allegato* dictum, sæpe innoxium sit, atque ægrè parturientibus, sicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitum fuerit à peritissimis Medicis, quandoque etiam casu & incuriâ, magnâ quantitate haustum legatur: tamen tum solùm id accidit, cum iterum statim per aluum pondere & volubilitate suâ elabitur. Si verò in aliqua cauitate partium diutiùs hæreat, vel si medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admisceatur, aut alia de caussa retineatur, grauia mala, imò mortem inferre potest. Eadem præstat fumus ex argento viuo, ore haustus; nec innoxium est, si extra inunctum in corpus penetret. Perniciosius est præcipitatum, maximè perniciosum sublimatum.

Arg̃ti vini. Etenim argentum viuum, non extinctum, nec præparatum, si in corpore hæreat, stomachum & intestina lædit, non quidem pondere, seu grauitate suâ, vt credit Dioscorides, *l. 6. c. 28.* sed vi malignâ suâ & erodente, flatus magnos excitat, doloresque ventriculi & intestinorum vehementissimos, iis similes, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab erosione intestinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidas, cum grauitate stomachi, & grauedine totius corporis. Et si diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ suppressio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatus obstruit. Vnde postea totum corpus intumescit, & colorem plumbeum lue liuescentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatos. Fœdum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ii percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralysin membris, quibus adhæret; aliquando etiam epilepsiam, apoplexiam, syncopem, & ipsam denique mortem.

Eiusdē fumi. Symptomata verò quæ ex argenti viui fumo concitantur, sunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articulorum & paralysis sensuum læsiones, & præsertim visus ac auditus; fœtor oris, eiusdémque exulceratio, capitis dolor continui, insanabilia vlcera, casus capillorum; sæpe etiam epilepsia & apoplexia, qualia symptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, sæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzettus, *l. 3. de ven. c. 21.* quendam, cùm argentum viuum per aliquot septimanas in vase, igne circumquaque cooperto, tenuisset, idque postea incautè aperuisset, fumúmque naribus hausisset, statim sine loquela decessisse. Et Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vasa inauraret, hydrargyri vapore admisso imprudentiùs, statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse scribit. *Quæ*, inquit, *in os indebantur, deuorabat quidem, stertus tamen & vrinam minimè sentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactu mensibus sex, in febrim acutam incidit, ac tum, excusso torpore, loqui cœpit, & quæsitis respondere, sed perturbata omnia & confusa. Remisit die vigesimâ febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, torpidique sensus omnes remanserunt, ménsque ex internallis perturbata.* Refert quoque Forestus, *lib. 8. obs. 5.* aurifabrum quendam cum Mercurii fumum excepisset, neque dormire, neque quiescere potuisse, sed modò in hanc, modò in illam partem sese deuoluisse: ei pilos omnes è capite decidisse, mox faciem supra modum pallescere cœpisse, totúmque corpus tremulum euasisse.

Inunctionis Mercury. Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui sequuntur, vt videre est in iis, qui in lue Venerea vel scabie iis vnguentis vtuntur, de quo suprà, *part. 4. c. 25.* dictum.

Præcipitati. Mercurium præcipitatum eadem, & quidem sat grauia, sequuntur symptomata, in primis saliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorúmque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipsáque adeò mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagios. lib. de hydrarg. cap. 6.* quendam cùm quartanario cuidam iuueni robusto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuoranda dedisset, eum paucis diebus è medio sustulisse.

Sublimati. Omnium verò grauissima symptomata & damna infert argentum viuum sublimatum, & suo contactu instar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc si sumptum sit, statim lingua & fauces exasperantur, quod incommodum nullo leniente gargarismo, nisi difficulter & longo tempore tolli potest. Quamprimùm verò in ventriculum descendit, et pertinaciter inhæret, eúmque, & postea etiam intestina, erodit & exulcerat, vehementémque in iis partibus dolorem parit, sitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumescentia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ suppressio, anhelitus difficultas, & aliquando sanguinis per aluum effusio, & dysenteria perniciosa, tandémque ipsa mors. Ita refert Andreas Baccius, *in prolegom. ven. & antid.* propinato cuidam iuueni à muliercula sublimati polline, cum confectio carnium & sacchari, prægressis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æstuante ventriculo, eum post triduum, sæuis superuenientibus alui torminibus, ac ichoris simul purulenti violentis vomitibus, reiecisse simul & animam. Et Franciscus Valleriola, *l. 1. obseru. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cùm nocte intempestâ somniferum syrupum sumturus esset, illius loco aquam sublimati, quâ ad fucum vti mulieres consueuerunt, ab ancilla, quæ illi ministrabat, per incuriam propinatam, hausisse. Vnde mox à grauibus & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in miros cruciatus incidit, ita vt in furorem penè, præ dolorum sæuitia, deduceretur, noctes & dies perpetuas eiulans ac clamans. Accesserunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam desperata res videretur. Neque enim quid hausisset, ante sextum diem innotuit. Antidotis tamen crebrò datis, vacuationibus aptis, clysteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vnctionibus lenientibus resurgere incepit, omniáque symptomata mitigari, tandémque post trimestre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus est.

Curatio.

Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi sumti, principio danda opera, vt id quamprimùm è corpore expellatur, quod plerique vomitu faciendum esse existimant. *Curatio crudi sumti.* Verùm cum argentum viuum pondere suo deorsum vergat, & sursum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac dissipetur, non ita commodè per vomitum expelli potest. Consultius esse puto, vt detur opera, vt statim per aluum expellatur. Itaque fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum intestinorum & aluum effluere queat. Quod vt faciliùs fiat, clyster ex hydromelite, cui admixta sit hiera picra; vel ex oleo oliuarum solo, aut misto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis s. sale, & similibus, intestinis infundendus est. Quod si non sufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile est etiam lac copiosius potum, in primis asininum. Magnum verò in primis auxilium præstat, auri limati scobem, vel folia auri sumere. Nihil enim est, quod argentum viuum auidiùs imbibat, quàm aurum. Atque ita postea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Costum cum vino sumtum argenti viui quasi Bezoar esse, scribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam est succus pimpinellæ, quo, post multa frustra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vsus fuerat, curatum fuisse, refert Schenckius, *in obseru. lib. 7.* Exhiberi etiam potest theriaca. Auicennas, *canon. lib. 4. fen. 6. c. propr.* post euacuationes exhibet myrrham, Drach. iij. pondere, cum vino, & postea mulsam superbibere iubet. Idem præsidium Guainerius laudat, & præterea puln. rutæ Scrup. ij. dare iubet. Conciliator myrrham & castoreum decocta in vino, & saluiam ac rutam tritam, cum aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, dare præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen hormini, origanum, hyssopum, cum vino Rhases etiam, *continens. l. 20. c. 5.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cum semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 2. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 2. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heraclidem contra argentum viuum fisci erraticum dedisse scribit. Et *lib. 22. cap. 3.* ex sententia Nicandri semen vrticæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. cap. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 29. cap. 5.* columbarum syluestrium fimum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Fumi eiusdē. Si verò è fumo argenti viui, naribus & ore recepto æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rorismarini, stœchas Arabica, & centaur. min. cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluiæ & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui insitæ sint herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Inunctionis. Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quæ suprà, *sub finem partis 4. de curat. luis vener.* dicta sunt, patet.

Sublimati vel præcipitati. Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumtum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergò statim, ante

antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, vt hactenus sæpe dictum. Vbi verò iam ad intestina descendit, clysteres inijcere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea vt virulenta Mercurij erosio frænetur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerari possunt, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis s. sale esitare.

Antidotum & quasi Bezuar argenti viui sublimati est puluis crystalli subtilissimus, Drach. j. quantitate, cùm ol. Amygdal. dulc. haustus. Nonnulli in primis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumtum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magisterio um per oleum Tartari, à corporibus solutis omnis vis corrosiua aufertur per præcipitationem, de qua in *Instit. l. 5. part. 3. sect. 2. c. 13.* dictum: ita etiam dum Sal Tartari vel absinthij, Salem aquæ, quâ Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quàm argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. ij. cum vino calido, vel aqua mulsa, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij, castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargarito, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ sint, aut pinguedine caprina, vel hircinâ, aliisque, quæ suo loco de vlceribus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum clysteribus conuenientibus sanandæ, qui etiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, vt sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum, postea pecten & vesica sæpius fomentanda, impositâ spongiâ madidâ decocto iuniperi, & sem. apij; & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel acori cocta sit.

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

Cinnabaris. Argento viuo meritò subiicitur Cinnabaris, vtpote quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia est. *Natiua.* Natiua rursus duplex alia veterum, de qua Dioscorides *l. 5. c. 69.* hoc tempore forsan ignota; alia recentiorum, quæ est lapis mineræ argenti viui, atque inde cinnabaris natiua ac mineralis appellatur. *Factitia.* Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur; omnibúsque nota & vulgo in vsu est: de qua etiam solâ hoc loco agemus.

Symptomata & Signa.

Signa sumtæ cinnabaris factitiæ. Symptomata autem cinnabarim artificialem sumtam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & in testinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, vt quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *c. præced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* vbi scribit, quòd Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiores solito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis post diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim indies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè inflexibiles manerent; quin & carpum & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiáque reddebantur. Haud multò post idem vitium pedes sensere, sublatâ incedendi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longe grauissimum ac crudelissimum, accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cœpit, sed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cum nec noctu nec interdiu intermitterebat, clysteribus, fotibus, balneis, & aliis quibusdam remediorum generibus leuatio quæsita est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuórve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octóve dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeò fuerat discruciatus, sensim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rursus simili accessione correptus prosterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in accessionibus aluus, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etsi verò in caussis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim Pictor iste non solùm penicillum digitis sæpe extergeret, sed etiam imprudens & incautus ore exsugeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & visceribus ac neruis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horum symptomatum caussa extiterit. Alteram recenset Iohan. Schenckius, *l. 7. obseru.* ex relatione D. Iohan. Franci, Medici Camicensis, de quodam Iuuene, qui cùm vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullisque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autem tempore de grauissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus conquestus est. Dolor nonnunquam per biduum aut triduum remittebat, aliquando singulis diebus ter quatérve recurrebat. Dolore sæuiente sese coniiciebat in lectum, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi possent, constringi & comprimi, séque nullâ re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vsus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subitò inter manus famulorum, caput pro more suo comprimentium, exstinctus est.

Curatio.

Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem sumserunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumserunt, debetur. Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam iura pinguia gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti est butyrum, oleum, & alia quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt. *Curatio.*

Bezoar Cinnabaris esse spodium, quod fit ex ebore combusto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. l. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod fit ex radice cannæ adustæ iisdem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *c. præced.* proposita.

LIBRI SEXTI

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

Postquam de venenis è Mineralibus parte præcedente actum, proximum est, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de Opio vtpote de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipiamus, de eo plenam tractationem hic proponere, mei instituti non est: In primis cùm id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michaël Doringius, & Dn. D. Daniel VVinckelerus, in doctissimis, quos de Opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1. An Opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumti signa, seu quæ iis, qui opium sumserunt, accidant symptomata. 4. Quâ ratione ij, qui opium sumserunt curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat.

Opium est venenosum. Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lacryma, non adulteratum potu, recens, & non exoletum, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 6. cap. 17.* Galenus, *3. de Temperam. cap. 4. de Theriac. ad Pison c. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cæcinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. cap. 2. ibid. fen. 3. c. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores in primis Dinus, qui *Quædam*, inquit, *sunt, quæ solum sunt stupefacientia ratione qualitatis eorum, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefactiua nix & aqua frigida: quædam verò sunt stupefactiua ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opium, poma mandragora, & hyoscyamus.* Et Georgius Christophorus de Honestis, *in Mesues part. 2. distinct. 1. de Antidot. de Theriac. diatessaron; mihi fol. 50. col. 1.* scribit: *Opium somnum faciliter profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quàm suis qualitatibus primis. Cauendum ergo est ab vsu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi.* Et Guainerius, *de venen. c. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occultâ proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenset, docétque mentem Auicennæ & aliorum qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendam esse, quàm quòd, etsi talia agunt occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida, & licèt euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, vt sint hominis interemptiua. Et *paulò post* scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur, illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed

etiam

etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohann. Freitagius, *de Opio, c. 4.* à veterum æuo hucusque creditum & definitum esse, opium iuxta qualitates apertas tantùm nocere. Plura testimonia congerere opus non est, cùm ipsâ experientiâ constet, multos opij vsu interemptos fuisse. Et rationes, quibus postea probabitur, opium non manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eædem etiam facilè euincunt, venenum esse.

Argumenta D. Freitag. refutantur. Primum. Neque rationes, quas D. Freitag. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quòd opium corpus nostrum non continuò, vbi sumtum fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium à nobis consequatur, hoc est, à calore nostro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verùm ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actū deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud antè habent, sed latet saltem in misto, quod sese exserit, vbi mistum resoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarella, *de misti generat. & interit. lib. 2. c. 9.* De quo etiam Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap. 1.* docet, quòd calor noster nullam medicamento agendi facultatem confert, sed latentes solùm vires exsuscitat. Deinde Maior, quæ præsupponitur, falsa est, quòd nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temper. c. 4.* vbi duplicia venena constituit. Vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur; alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multifarias alterationes vertuntur, quibus corrumpi naturam accidit. Nimirum quædam venena ita comparata sunt, vt à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cùm partes venenosæ ab aliis separantur, liberè iam sese exserere, & in corpus nostrum agere incipiunt. Quædam verò ita sunt comparata, vt secundum omnes partes sint venena, quæ neque aggredi natura potest. De quibus Galenus, *loco modò alleg. Medicamenta*, inquit, *sunt, quæ nulla substantia suæ mutatâ parte, sed totâ seruatâ integrâ corpus nostrum afficiunt; cæterùm grauia & naturam animalis corrumpentia, vnde & totum eorum genus deleterium.* In vtroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc.* ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaueris succus hominis corpori prorsus est contrarius, vt quod in eum quicquam agere ne quidem vnâ qualitate possit, multo minùs totâ substantiâ possit.* Et si sanè, vt opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt: & concedatur, non ita venenosum esse, vt auripigmentum, vel venenum aspidis: tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundum. Secundò eo probare conatur Freitagius, opium non esse venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium verò in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, *5. de simpl. med. fac. c. 14.* Dioscoride, *lib. 4. c. 6.* vbi docetur, quòd opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat; & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vti scribit. Affert præterea ex Bellonio, Prospero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium seu Maslach in quotidiano vsu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij innoxiè deuorarit.

Verùm & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est, quòd omnia venena in minima, & vt loquitur etiam insensibili quantitate hominem occidant. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *Exerc. 153. sect. 11.* cuius decima pars intra horæ quadrantē hominem interficit. Tale est venenum aspidis, scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, vt cicuta & arsenicum occidāt: maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et præterea, suprà *part. 5. c. 1.* probatum est, non omnis veneni proprium esse, hominem occidere, sed solùm insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeò magnâ quantitate opus non est, vt hominem occidat, sed etiam in satis paruâ, & non multorum granorum quantitate somnum, homini perpetuum somnum conciliare, eòque interimere potest. Ita narrat Sanctor Sanctorius, *meth. vitandor. error. lib. 8. c. 12.* se vidisse in finitimis Vngariæ locis militem quendam, qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento compositas fuisse, cùmque eas pro aliis ex errore sumsisset) deglutiuerat, qui tanto cum impetu spiritum trahebat, vt paulò post deficeret, & è viuis antequam ei potuerit remedium dare, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim assuescere posse, non fabulosum esse, vt Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis constare, de quo suprà *part. 5. c. 1.* dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem: vt etiam elephantiasi vel lue Venereâ laborans, etsi tota eius corporis constitutio vitiata sit, homo manet: ita & Regis Cambaiæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cùm vt ipse scribit, torpidi, amentes, desidésque fiant, &, vt Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. l. 4. c. 2.* testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrij ac torpidi appareant, sint comatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ità vt nemo propemodum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minus læduntur Ægyptij & Turcæ opio, caussa hæc est, quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis, & ij ipsi, vt Fallopius, *de medic. purgant. simpl. c. 6.* docet, à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio, non sine periculo id faciunt, imò qui ei sunt assueti, & aliquot annis ab eo abstinuerunt, si postea id sumant, læduntur, & vt I. C. Scaliger, *Exerc. 175.* scribit qui à primis annis esui assueti non sunt; si adultâ ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. c. 18.* Maurorum captiuum Turcam Illustrissimi Comitis Bonifacij Torelli empto à Seplasiario opio, eóque deglutito, extinctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam denotantis, quod attinet, ipse Freitag. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quòd opium in magna quantitate sine damno sumi possit, & propterea venenum non sit. Refert Marcell. Donatus, *de hist. med. mirab. l. 6. c. 3.* fuisse, qui nullum ex scorpionis & aranearum ictu dolorem sentiebat, alium, qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradict. 7. tract. 2. sect. 2.* quendam Arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert. Et Fallopius, *de purgantib. c. 6.* narrat, Germanum quendam scammonij vnciam vnam sine noxa sumsisse. Quis verò inde concludere velit, talia & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed vt Scaliger, *Exerc. 154. & 175.* & Bellonius, *l. 3. obseru. cap. 15.* docent, ex papauere albo colligitur, idque non purum, sed aliis rebus admistum sumitur. Sicut etiam magna est inter semen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non solum in Styriâ & Austriâ, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vtitur, & verum opium, differentia.

Tandem obiicit, quod ideò venenis non sit accensendū, quia corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat. Verùm & venena quædam præparatione mitescere, & in vsum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confitetur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in vsum medicum veniunt. Notandum enim hic, inter venena quandam esse differentiam, vt supra, *part. 5. c. 1.* pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad vsus quosdam adhiberi possint) homini vtilitatem afferre possunt, sed simpliciter noxia sunt, qualia sunt Arsenicum, auripigmentum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, quâ prodesse possunt, obtinent. Ita helleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmum concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cùm etiam vim purgandi habeat, ob eam quādoque exhibetur, quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet: tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi, habet, ob eam interdum experitur, & ita præparari, vt malignitas ea corrigatur, & eâ quantitate exhiberi potest, vt tantùm somnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text. 12. Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum, quæ expurgantur, naturæ contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deletoria, id est, pestilens: sicut autem succi papaueris, mandragoræque, & hyoscyami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa corpus perimere nata sunt portionem exiguam assumentes, magnam percipimus commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam partem præcidentes, ad suppetias ferendas vtimur.* *Tertium.*

An opium sit calidum vel frigidum? Secundum, quod explicandum sumsimus, est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi primò disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est multorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verùm si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in eâ persistant, vix satis mirari possum, quòd istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim & forsan vnica, quâ vtuntur, ratio est, quòd somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, c. 3.* vtitur. Certum est, inquit, frigus sopire, torporem, immobilitatem, tandémque ipsam caloris extinctionem & mortem inferre, quod ij, qui summo sæuiente frigore, noctu præsertim, & per niues iter facientes, experiuntur, quorum aliqui aut penitùs intereunt, aut sphacelata membra reportarunt.

Non esse frigidum. Ratio 1. Verùm enimverò istos effectus esse frigoris externi, quod est in aëre hyberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi sæpe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quæstio est, an opium & alia narcotica similiter ac aër hybernus, frigefaciendo stuporem & soporem inducant, imo ipsam mortem quandoque inferant: quod negamus. Etenim primò, vt à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summâ, eáque in toto aëre ambiente consistentis actione opus

est. At opium exiguo pondere & subitò soporem inducit: id quod aliquot atomi aquæ frigidæ, vel nimis libræ præstare non possunt. Et quis credat, vt *lib. 1. Pract. part. 2. c. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiati granis duobus vel tribus assumtis, corpus à febre æstuans ita refrigerari posse, vt illa refrigeratio à ventriculo vsque ad cerebrum pertingat, quod nec aquæ frigidæ satis magna copia hausta præstare potest? Et cùm quis, licèt in frigido aere satis diu versetur, vel etiam aquæ immergatur, non statim in stuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id præstare potest? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcell. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. c. 18.* Rases, inquit, *9. Continentis* scribit, se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse & Galenus: *2. de morb. vulgar.* asserit, quòd suppositum fuit opium, in ano quorundam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui sunt. & Auicennas, *in cura fluxus*, sic scribit: *Videmus, quis supposuit sibi collyrium* (est autem collyrium Auicennæ suppositorium) *ex opio, & mortuus est.* Gatinaria, *lib. sua Pract. cap. de cura odacoleric.*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili quæ cùm institisset per plures dies, quòd non dormiret, ac Medici decreuissent, vt illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cùm fuisset factum, statim cœpit dormire. Medici autem præceperant ancillis, quòd cùm cœpisset dormire, extraheretur illud collyrium, quæ ipsum omittentes & non extrahentes, taliter profundata fuit in somno, quòd nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Nicolus, *serm. 2. c. 11.* scribit, se vidisse puerum, cui suppositum fuit opiũ propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Betta, *in suis comm. 4. fen. p. c. Auic.* tradit à se visum, quòd quæ iam de Mutinensi familia Charandinorum, cùm iam per multos dies vigilasset, & nullo suo ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, vt per diem & noctem profundissimo somno dormierit, à quo tandem multis administratis auxiliis releuata est, & licèt per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm. 2. sum. 2. tr. 1. c. 15. Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in senectute constitutum, cui immissum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit.* Alex. Benedictus *lib. 3. c. 6. part. morb.* scribit, Patauij accidisse, quòd Iustinianus, Patritius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum ex magnis dentibus, & cùm dolor ingens perseueraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hæc Marc. Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumtum, sed vni saltem parti admotum, solâ frigiditate præstare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiæ lubens & vltrò accedam.

2. Secundò, elementare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potius calorem & ardorem percipit.

3. Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis externæ calorem extinxit, facit, vt ea emoriatur, & sphacelo corripiatur, quod nunquam præstat opium.

4. Quartò, si opium frigiditatem summam induceret, omnia frigida hoc præstarent, quod falsum. Neque enim aqua frigida hausta, vel glacies vino mixta idem præstant.

5. Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & narcotica, vt spiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, tabacum, & alia.

Vis narcotica non pendet à caliditate.

Ne tamen quis hinc cauillandi occasionem sumat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum sentiunt non statuere, quòd vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu essent hypnotica & narcotica; quod falsum) sed quòd vis illa occulta sit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas nominant, potiùs quã cum frigidis coniuncta: quæ sulphurea substantia naribus saltẽ hausta somnum inducit, vt compertum sit, Pharmacopœorum famulos, dum aquas hypnoticas destillarunt, à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profundè soporatos fuisse. Itaq; D. Freitag. inanem operam & laborem suscepit, & eo ipso se recentiorum mentem nunquam assecutum esse, satis prodit, dum, *c. 2.* operosè probare conatur, calorem somnum non inducere; ac Placetum, Doringium, & alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiæ, *pag. 45.* arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam vt vis alexipharmaca & purgãs est quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen est ipsa caliditas, sed solùm cum ea coniuncta est: ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo præcipuè fine faciunt, vt monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate, vtpote quæ in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si obseruasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cùm docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominus hos effectus non calori vaporoso, seu, vt loquuntur, sulphuris halitui, in quo τὸ ἐγκαιτιον omnem ponunt, sed occultæ qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ex iis fuit, qui caliditati, seu sulphureæ substantiæ, quatenus talis (multa enim sunt calida & sulphurea, quæ non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licèt id magnifaciat D. Freitag. nullius est momenti. Fateor equidem, antiquos opiatis suis confectionibus multa calida admiscuisse, sed ex falsa hypothesi, quod scilicet, putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ resistunt, vt castoreum, ruta, & eiusmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradûs id non præstant) sed vi specificâ, quæ qualitati narcoticæ est aduersa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur argumenta, & à D. Freitag. *c. 3.* adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. VVinclero iam refutata sunt.

Opium est calidum.

Longè verò firmiora sunt argumenta, quæ opium calidum esse probant, & agnouerunt iamdudum quasdam partes in opio calidas Conciliator. I. C. Scaliger, *Exer. 175.* Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque, vt id crederent, ipse sensus eos conuicit. *Primò* autem opium calidum esse probat eius inflammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum *Rationes. 1.* scribit, pinguibus rebus omnibus etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facilè, siue difficulter fiat, propter partes oleosas, & sulphureas quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram olet, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa naturâ calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinus, *in 9. Rhasis, c. 4.* quia odore est acri & penetrante, sapore acuto qualis ferè est in pipere, velocissime ignibilis est, instar Naphthæ, ac vigilias inducit. Cui assentitur Costæus, *in Auicenna.* *Secundò* 2. opium calidum esse docet eius grauis odor. *Tertiò*, sapor ama- 3. rus. *Quartò*, quod fauces & labia adurit. *Quintò*, sitim exci- 4. 5. tat. *Sextò*, animum inflammat & accendit. *Septimò*, ad Venerem 6. 7. stimulat. *Octauò*, pruritum excitat. *Nonò*, sudorem prouocat. 8. 9. Quæ omnia caliditatis, & quidem non leuis, sed insignis, argumenta sunt, vt pluribus in suis Tractatibus de Opio viri Clariss. Dn. D. Michael Doringius, & D. Daniel VVinclerus monstrarunt. Quæ omnia cum plana sint, hic repetenda non censeo.

Atque omnia hæc cùm tam clara sint, vt negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula & reliqua, quæ modò enumerauit; à frigiditate verò vim soporiferam. Et vt falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci iuxta partes calidiores & tenuiores & spirituosas, vnde initio spirituum animalium agitationes & dementiæ, & audaciæ & impetus, sitis, pruritus per corpus & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exercent: ipsa verò frigidiore eiusdem substantiâ ad operationem veniente, quod serius propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiem & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comata, caros, aliasque soporiferarum affectionum.

Verùm enimverò etsi in opio, vt in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: tamen de hoc quæritur, an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè respondetur, cùm tot caloris in opio sint indicia, fieri non posse, vt Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponatur siue quatuor partes frigidæ, siue ex sententia Alchindi sedecim partes frigidæ respectu vnius calidæ, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admiserunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excessu frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possunt, frigiditatis verò nulla? Et cùm in aliis medicamentis, quæ diuersis partibus constant, vt in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hactenus præstari potuit? Monstrauit verò eas D. Freit. vbi monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles, aliæ frigidæ. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostione fit, opium non redditur magis soporiferum; cùm tamen contrarium experientia testetur, & nimiâ tostione vis hypnotica dissipetur? Quòd verò ab eadem caussa diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Vt enim in vino & spiritu vini, caliditas primò spiritus turbat, postea vis narcotica eosdem sopit: ita etiam ab opio & opiatis medicamentis idem fieri potest. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Nam eius nulli sunt effectus.

Cùm ergò ob frigiditatem, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & νάρκωσιν non inducat; neque etiam caliditas id præstet, cùm sint multa similiter calida, quæ idem non præstant.

Opium occultâ qualitate est Narcoticum. Rationes. stant: rectissimè concluditur, opium occulta qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Prima est, quòd in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim uno solùm exhibitum, sed etiam glandium formâ ano suppositum, homines necauit, cuius rei exempla sunt suprà allegata ex Marcell. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. c. 18.* Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidorum admistione temperatur. Nam quòd summam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *c. 3.* contra experientiam & Galenum facit, qui *lib. 1. de Temperam. c. 9* niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit sanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod est etiam in glacie & niue. Et licèt esset longè maius: tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in ea quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Hollandi versati sunt, vulpes ceperunt, cum vrsis pugnarunt, & alia egerunt, & ita eum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt: Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sæuissimum, vt illud è noua Zembla accersere opus non fuerit, in quo plerisque quotidie ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue non est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto: & tot calidas partes habente, maior esse potest! Quod verò *ibidem* docet, sensus & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etsi enim sensus & natura nostra sine damno summas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio est, quòd opium certis partibus, cerebro nimirum, neruis & spiritibus animalibus maximè inimicum est, cùm quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habent.

3. Tertia est, quòd tot & tam miri sint opij effectus, qui mox inter signa recensebuntur, vt eos omnes ad manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit: imò quòd exiguâ etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit.

4. Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit.

5. Quinta, si solùm frigiditate & copiâ noceret opium, sicut piper & crocus, Medici non tam soliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si minori quantitate exhiberetur; sicut nemo zingiber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certâ quantitate ea quisque exhibet.

De Opij qualitatibus. [De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & calidum esse, secundum manifestas qualitates, occulta verò vi somnum & *νάρκωσιν* inducere, demonstraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falsissimæ nonnullorum animis ita insederunt, vt Æthiopem potiùs dealbes, quàm eos ad veritatem deducas, quæ contra naturam, & doctissimorum Virorum sententiam obiiciunt, proponere & soluere libet. Primò enim nonnulli ad

An amara sint frigida? Affirmant Auerroës, Valleriola. Refutantur. authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib. 5. coll. c. 27.* saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed quandoque etiam ex frigiditate, statuit. Auerrois defensionem contra Galenum suscepit Fr. Valleriola, *lib. 1. enarrat. 4.* vbi ostendere conatur, amara non omnia calida esse, sed interdum etiam frigida. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti sunt. Probare enim id volunt exemplo opij & cicutæ. Verùm petitio principij hæc est. Opium enim non est frigidum, sed calidum; & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, sed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cùm insigniter amara sint, frigida tamen potiùs, quàm calida esse statuantur. Verùm dictum suo loco, cichorium & intybum non frigida esse, sed per accidens saltem refrigerare, amaritudine nimirum suâ aperiendo, & bilem ex hepate abstergendo. Quòd verò omnia sint calida, satis ex eo patet, quòd vt Galenus, *5. de simpl. med. fac. c. 26.* docet, meatus expurgant, abstergunt, extenuant, incidunt humores crassos, obstructiones aperiunt, extrà etiam admota, sordida vlcera purgant, cutem extergunt, menstrua prouocant.

Idem vult Fr. Vallesius. Fr. Vallesius *lib. 9. controuers. c. 5.* Auerroïs & Valleriolæ opinionem sequitur, & negat, res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere, & nonnulla ita amara esse narrat, vt bilem & aloën, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admista, eam amaram faciant, v. g. aq. ℔j. bilis octauâ vnciæ parte admista.

Refutatur. Verùm enimverò aquam per se frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admistione frigidiorem non fieri posse; & crama illud non naturale, sed artificiale mistum esse extra controuersiam est. At monstrent in opio illam partem diuersam, & probent quòd in opio tanta partium frigidarum copia sit, quanta est in cramate ex ℔j. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ constante, quod mistum fecerunt. Opium enim corpus maxima ex parte homogeneum est, & totum amarum.

Nec melior est eorum opinio, qui æstimant, opium, licèt sit frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & superficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio istam partium diuersitatem monstrare potuerunt, nec poterunt.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Tertium quod de opio explicandum promisimus, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumto accidere solent: Etsi verò ob eius ingratum saporem nemini facilè opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse obseruatum est, vt opium pro alio medicamento homini propinatum sit, vt exemplum illud militis, quod *suprà*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominem quandoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labra intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurantur, nasus distorquetur, in fine etiam conuulsiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum esse obseruatum.

Prognosticum.

Prognosticũ. Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex suprà adductis historiis apparet, hominem nisi idoneis medicamentis occurratur, iuguler.

Curatio.

Curatio. Curatio consistit primùm in eo, vt quod, in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysterea, etiam acriores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt imprimis assa, & castoreum, quę Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tract. 1. sum. 3. c. 1.* theriacam opij, Guainerius verò, *de ven. nis, c. 9.* Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & origanum, & quidem assa ʒ.j. castoreum ʒ.j. vel ij. pondere, cum vino generoso propinantur. Simul etiam potest sternutatio excitari, & conuulsio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib. 6. c. propr.*

De Correctione Opij.

Opij correctio. Etsi verò opium venenatum sit & hominem interimere possit: tamen quia vim soporiferam & narcoticam simul obtinet, quæ quandoque in summis doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio medicamenta parari possunt, quorum non pauca proposui & laudaui, *lib. 2. pract. part. 2. c. 1.* Quapropter dum D. Freitag. *de opio, c. 9.* me inter Laudanomastigas numerat, vel eo ipso suum liuorem, & me calumniandi libidinem, & iniquè carpendi ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum

Opiata medicamenta cautè vsurpanda. medicamentorum legitimum concedo & laudo, abusum temerarium improbo, & quia generosa medicamenta sunt cautè vsurpanda moneo. Quod ante me Galenus, *12. Meth. med. c. 1.* fecit, vbi non simpliciter de opio, sed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita scribit: *Committunt*, inquit, *Medici eiusmodi excessum cum in aliis quoque remediorum generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis anodynis, quæ ex papaueris succo vel altercis semine, vel mandragoræ radice, vel styrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui ægris gratificantur, in eorum medicamentorum vsu modum excedunt. Et qui intempestiuè immodicèque sunt animosi, dum prorsus horum vsum refugiunt, doloribus ægros iugulant. Ergo veluti in omni totius vitæ tum habitudine tum actione; ita hic quoque consilium istud sapientis, qui, Ne quid nimis, dixit, complectemur, habentes pro fine, quo tendamus, ægrotantis vtilitatem. Quippe si fas est iis remediis, quæ morbum sanent, vtendo, quod optamus, efficere, abstinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus resoluendis ad mortis discrimen æger tendat, tum profectò tempestiuè eiusmodi medicamentis vtare, scilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil esse lædendum, læsionem tamen, quàm mortem, potiùs eligendam.* Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum & ego semper in scriptis & praxi obseruaui, & ante me Fernelius, Valeriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est Experientissimus Ludouicus Septalius, qui *in mad. medicar. Aphor. 431.* scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in vsum ducantur, sed nonnisi in vehementissimis doloribus vbi vires concidunt, vt cessantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris vero Medici erit, aut auram popularem captantis ea in leuibus doloribus in vsum ducere.* Panaceam verò quasi in medicamentis opiatis, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus nonnihil lædere scribit, certisque saltem vsibus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudanum, quocunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuiuis penè morbo conuenire, Empirici potius est quàm Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunque volet, μεγαλορρήμοσύνῃ D. Freit. qui *de opio c. 7.* scribit, Laudanũ non solùm conualitaris plurimùm prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimẽdis, fatóque accinctis vltimo, salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita afferre, vt præsentiore animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortisque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & c. 8. refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demùmque in labiis oberrante fato, & præsentis mortis indiciis apparentibus, quatiduũ in viuis permanendi facultatem huius vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam piutiùs componeret, & de bonis relinquendis prudentiùs testaretur. Experientiam qui

consulet,

consulet, inueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acutis, cùm iam in labiis oberrat fatum & vires iam concidunt, opiatorum vsum non esse tutum, sed si vsurpentur, spiritibus sopitis mortem iis accelerari. Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamentorum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis cordialibus potiùs adscribendum. Vt ergo nec in omnibus morbis, neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarúmque partium, dysenteria, sanguinis profluuia, mania, quos c.8. D. Freit. vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique penè morbo conuenire, recenset, omnes morbi sunt, sed multò plures adhuc restant, quibus opium nón conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vsum omnem suspectum esse, scribit Ludouicus Septalius, *lib.3. animadu. Aph.46.*

Opium quomodo corrigendum. Quâ ratione autem præparari possit opium & corrigi, vt per, quæ lethale est, vt Galenus, *de Theriac. ad Pison. c.10.* scribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores dissentiunt, vt, *alleg. loc. lib.1. Pract. q.2.* dictum. Vt rem hoc loco in pauca contraham, tota opij præparatio consistit in separatione inutilium, & correctione noxiorum.

Noxia ab opio vt separanda. Ad separationem duo adhiberi possunt; Primum est, vt opium soluatur in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec spuma supernatet, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem prætereire velit, alias puro) effundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissimè, & à rebus inutilibus separat. Quod licèt alij succo limonum aut citri, vel aceto præstare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt, cùm acetum & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potiùs figant, & minus efficaces reddant; vnde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hîc ab aliis contra spiritum vini obiiciuntur aliquo modo locum habere possent (quamuis iterum separetur) si correctionis gratia præcipue adhiberetur. Verùm cùm extractionis saltem gratiâ principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatum corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est, à quo damnum aliquod metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat, quod vel ex eo patet, quod Pharmacopœorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, *Pharmacopœa dogmat. restit. c.24.* opium torret eò vsque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum reddatur, vt facilè in puluerem redigi possit. Verùm hoc modo non solùm crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctio opij. Correctionem ipsam quod attinet, cùm antiqui opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verùm cùm hypothesis ista de opij frigiditate falsa sit, correctio etiam inutilis est. Et quicunque hîc antiquorum patrocinium suscipit, priùs probare debet, opium frigiditate narcoticum esse, quod ad Calendas Græcas præstabit. Cùm autem duo sint in opio, quæ nocere possunt, primò vis narcotica, quæ si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Rudio, *lib.3. de morb. occult. c.2.* inter venena cordis refertur; duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, *3. de temperam. c.3. & 4. de simpl. med. fac. c.18.* Plinius, *lib.20. c.18.*

Vis narcotica opij vt corrigenda. Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ac nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticæ oppositis, quæ *suprà* de curatione eorum, qui opium sumserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreum, quod, vt Galenus, *lib.8. de compos. medic. secund. locos, c.3.* scribit, oppositum verè opio facultate est, quódque Auicennas opij theriacam, Guarnerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est acetum & acida narcoticorum, ac non solùm opij, sed & solani maniaci, & hyoscyami vim infringere, & sulphur illud narcoticorum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quòd verò D. Freit. *c.7.* ideò acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant, ipse suis principiis parùm consentanea loquitur. Cùm enim opium in summo gradu frigidum esse statuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, vt correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate prodeat, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissimè fit per cordialia: vnde species diambræ, diaxyloaloës, vel aliæ, oleum citri, cinnamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & similia adduntur.

Vis maligna opij vt corrigenda. Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parum facit digestio, quæ opium extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miscet, & videmus quid digestio in Elyxire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & spiritus sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Extant autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum descriptiones addere libet.

Primum est, quo ego vti soleo.

℞. *Opij s.a. purificat.* Vnc.j. Affunde *spirit. vini opt. rectif.* vt digitis tribus superemineat: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est, sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad syrupi liquidioris consistentiam.

Seorsim etiam infundantur in spir. vini, diebus 14. *specier. diambra*, Vnc.ij. & postea tinctura clara separetur. Hinc extracto opij affundatur *tinctura diamb.* pars dimidia, & *succi citr. recent. purific.* Vnc.j. Sténtque digestione seu calore tepido dies 20. sæpiúsque agitentur. Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. castorei. solutionis corall. margarit. an.* Drach. ß. *essent. croc.* Scrup.j. Et affunde specier. diambræ reliquum, ac lento igne spir. vini separetur. Sub finem adde *ol. citr. cinnam. caryophyll.* an gutt. 2. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde *moschi, ambra*, an gr.vi. Reliquum seruetur pro fœminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dysenteria, comperi, est hoc:

℞. *Extract. opij spirit. vini parat.* Vnc.ß. Affunde *succ. citr. recent. pur.* Vnc. ß. Stent per triduum, postea adde *extr. castor.* Scrup.ij. gr.vij. *magist. corall. rubror. perlar.* an. Drach.j.ß. *ol. cinnamom.* gutt.xxj. *caryophyll.* gutt.xvj. *nuc. mosch.* gutt.x. *succin.* gutt. vj. *extr. croc.* grana ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest *moschi* Scrup.j. *ambra*, Drach. ß.

CAPVT II.

De Fungis.

Infimum & ignobilissimum vegetabilium genus fungi sunt, *Fungi.* quorum etsi aliqui simpliciter venenati sunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt, alij verò edules sunt: omnes tamen facilè nocere possunt, vt non sine caussa Seneca voluptuarium venenum nominauerit, & Plinius, *lib.22. c.23.* ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia potuerint, Annæum Senecam, Præfectum Neronis vigilum, & tribunos & centuriones. Et Antistitem Bottomæum cum duobus è familia ex esu fungorum interiisse narrat Cardanus, *lib.2. de tuend. sanit. c.47.* Sunt autem fungi venenati vel suâ naturâ, quia è prauo & venenato succo generantur, vel quia à serpentum & bufonum, aliorúmque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Súntque interdum adeò venenati, vt non solùm comesti interimant, sed & solo olfactu ipso momento occidant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Fungi seu venenati per se, seu nimiâ copiâ ingesti, seu minus rectè cocti & præparati, suffocationem & strangulationem *Signa.* inducunt, ventriculum inflant, singultum excitant, intestina exulcerant, eorúmque dolores pariunt, corpori vniuerso colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur præterea horrorem ac sudorem frigidum, pulsum paruum, syncopen, interdum & epilepsiam excitant, nonnunquam & somnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib.2. c.3.* in Bernhardo Medices Foroliuiensium Antistite, qui ex nimio esu fungorum somno oppressus, & adeò redditus est attonitus, vt neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & insaniam fungi excitant, vt Leonhardus Botallus, *in append. ad lib. de Medici & ægror. munere*, ac Petrus Forestus, *lib.10. obseruat. 16. in scholio*, testantur. Tandémque interdum mortem homini accersunt.

Cuius rei historiam habet Epiphanius Ferdinandus, *hist. 21.* de quodam, qui cùm in via & ob motum & ob pondus, quod gestabat, multùm sudasset, & domum reuersus, sic calidus & sudore madidus magnam fungorum copiam auidè comedisset, partim coctorum, partim semicoctorum, sine oleo alióque antidoto, tertiâ horâ noctis, cholerâ correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxus simul habens, cum maxima anxietate, & stomachi ac intestinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore erysipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte sinistra. Secunda die accessit delirium; tertiâ omnia magis intensa fuêre, & febris maxima cum ardenti siti, conuulsionibus & tremore corporis, quartâ eadem symptomata, vrina qualis iumentorum, cum sedimento subnigro, balbuties, pulsus parui & languidi, quintâ mortuus est.

Prognosticum.

Fungi ij qui naturâ suâ venenati sunt, longè periculosiora *Prognostic.* symptomata inferunt quàm ij, qui saltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij fiunt.

Curatio.

Fungi statim vomitu reiiciendi sunt, vel si iam ad intestina *Curatio.* descenderint, medicamento purgante exhibito, vel clystere iniecto

recto euacuandi. Postea medicamenta venenositati resistentia exhibenda quæ ipsa tamen statim etiam vomitoriis admisceri possunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. *Flor. genistæ, sambuci*, an. p. ij. *cortic. ebuli* Drach. ij. *sem. raphan. anethi, atriplic.* an. Drach. j. *agaric.* Drach. ß. Coquantur in s. q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vj. Adde *ol. rutæ*. Vnc. j. Misce, Fiat potio.

Plurimi hîc commendant puluerem stercoris gallinæ, vel cinerem farmentorum vitis. Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ mulsæ tepidæ s. q. haustum.

Lixiuium etiam ex farmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare scribit Aëtius, *tetrab. 4. serm. 5. c. 73.*

Purgantia parentur in primis ex *agarico*, vt & *scammonio, elect. Indo, diacatholic. diacarthamo.*

Clysteres parentur ex *origano, hyssopo, ruta, calamintha, scordio, electuar. hiera cum agarico, melle rosat. solutiuo, ol. rutaceo.*

Malignitati verò resistunt *calamintha montana, origanum, hyssopus, ruta, nasturtium, absinthium, aristoloch. radix, allium.* Laudantur & pyra austera, vtpote quæ siue recentia, siue sicca, si esum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compositis sunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite simplici vel scillitico exhibitum, vt & *species diatrion pipereon, diacalamintha, diamoschi, diacymini, diagalanga*, Drach. j. pondere, cum vino generoso tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger sæpius vtatur allio, nasturtio aquatico, sinapi, pipere, aliisque aromatibus, vt & pyris austeris, de quibus modò dictum: in primis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

CAPVT III.

De Napello.

Napellus. Napellus venenorum præsentaneorum facilè princeps est, & planta adeò venenata, vt ij non solùm, qui eam sumserunt, vel eius succum hauserunt, rarò vel nunquam euadant; sed & ij, qui sagittis Napelli succo illitis vulnerati sunt, intereant.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Sumto Napello labia interioresque oris partes inflammantur, lingua adeò intumescit, vt vix ore contineri vel exseri queat. Imò non solùm lingua, sed & labia, frons, oculi, & totum adeò corpus intumescit, vertigines, conuulsiones, & animi deliquia crebrò superueniunt, oculi conuelluntur, crura vacillant, sudor frigidus erumpit, pulsus fit languidus, facies totúmque corpus liuido colore fœdatur, ægríque tandem moriuntur. De symptomatibus verò, quæ eos, qui Napellum sumserunt, infestant, prolixè dixerit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioscor. c. 73.* & Thomas Iordanus, *de pest. phænomenis, pag. 626.*

Prognostica.

Prognostica. 1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta est, vt nullis ferè antidotis homo seruari possit, nisi quamprimùm & statim, & quidem efficacissimis remediis succurratur, sed plerique intra paucas horas, ad summum verò intra biduum moriuntur.

2. Et licèt homo à præsenti morte seruetur tamen metus est, ne in epilepsiam, tabem vel phthisin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. In quem finem vomitorium *c. præced.* propositum vsurpari potest. Et sunt eiusmodi formulæ passim notæ. Auicenna in eum finem, & vt venenum expellat, & alteret, decoctum sem. napi cum vino & butyro, & decoctum cortic. quercus exhibet.

Si clystere opus fuerit, paretur ex malua, violaria, mercuriali, acetosa, cassia, ol. violar.

Quibus præmissis exhibeatur lapis Bezoar, terra sigillata, cum butyro & aq. mellis. Smaragdus itêm vtilis est, Drach. ij. pondere exhibitus, bolus Armenus, syrupus acetositat. citr. granator. Præcipuum verò aduersus napellum, postquàm vomitione reiectus est, antidotum esse murem napelli, (vt quidem vulgata exemplaria habent) scribit Auicenna. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. c. 9.* iam animaduertisse videtur) monent Pena & Lobelius, *in aduers. stirp. pag. 302.* vt & Dodonæus, *de hist. stirp. pemptade 3. lib. 4. c. 2.* murem napelli radices depascentem nullum esse, sed Arabes *μῦν*, seu murem, è *μυίας* seu musca fecisse. Muscæ enim quædam cæruleæ, cantharidibus non absimiles, napello turmatim aduolant, forsan ex ipso napello genitæ. Neque in vlla alia planta huic congenere insident aut victitant. Ea his ergo fit præstantissima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. *Muscar. Napelli* num. xx. *aristoloch. boli Armeni*, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Zedoar.* Scrup. j. *thuris* Scrup. ß. *lapid. Bezoar.* gr. vij. *moschi, ambræ*, an. gr. ij. F. Puluis, qui cum aqua rutæ exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solùm tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis, olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collutiones oris ex aqua rosar. prunell. plantagin. cum roh. nucum, diamoro, & similibus, quæ ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

Aconitum & Napellus cognatæ plantæ sunt, vt nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. *Aconitum.* Et napellum ex aconitorum genere esse, confitetur Matthiolus, *in Dioscor. lib. 4. c. 73.* Sunt autem aconitorum variæ species. Primum est cynoctonon & lycoctonon dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quæ cæca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quòd Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad hæc duo genera aliæ species, quæ plures sunt, vt ex rei herbariæ scriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatæ sunt, & succo in primis radicis nocent, qui non solùm assumtus certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Paræo, *lib. 20. c. 35.* solo odoratu mures interficit, & vt Plinius, *lib. 27. c. 2.* refert, tactis genitalibus fœminei sexùs animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calfurnius Bestia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum est, quod de eod. Plinius, *alleg. loc.* scribit, quòd scorpionum ictibus aduersetur. *Cum eo, inquit, solo colluctatur, veluti pars totius inuento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit, mirúmque, exitialia per se ambo cùm sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit.* *Scorpionibus aduersum.*

Symptomata & Signa Diagnostica.

Aconitum sumtum statim in lingua inter sumendum quodammodo dulcescit, paulo pòst ponticus sapor oritur. Hinc *Signa.* caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrymæ inuoluntariæ, oculorum rubedo, laterũ dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas circa pylorum morsus, flatus in intestinis copiosi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tandemq; nisi citissimè malefica eius vis infringatur, necem affert.

Prognosticum.

Adeò maligna & homini aduersa est vis aconiti, vt nisi statim *Prognostic.* succurratur, hominem subitò interficiat, & quidem vnius diei spatio, vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocyssimum esse, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorem esse statuunt. Et nauigationes Indicæ docent, in India plantas adhuc esse magis venenatas.

Curatio.

Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id in primis *Curatio.* agere debet, vt venenum si ore sumtum sit, quamprimùm vomitu reiiciatur; & si iam ad inferiora descenderit, per aluum medicamento purgante, vel clystere euacuetur.

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamæpitys, aristoloch. long. coagulum leporis, hœdi, cum vino vel aceto sumtum, rad. eryngij, castoreum, theriaca, Mithridatium. In primis commendatur opobalsamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extrà corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacæ admixtum sit, inungere non inutile fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum sit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus vetus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se, vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubularum carnium iuscula pinguia cum vino vtilia sunt.

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

Facit etiam Dioscorides, *lib. 6. c. 20.* Toxici, & *ibid. c. 19.* Pharici mentionem, quæ fuere medicamenta, quibus olim nationes quædam cum hostibus pugnaturæ tela sua illinebant, vt hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Græcis *τόξα & τοξεύματα*, sagittæ, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur, vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiæ vrbe, talia venena apportentur. Quæ venena cùm omnium sint perniciosissima, vocabulum Toxici interdum in genere pro veneno vsurpatur. *Toxicum. Pharicum.*

Quæ autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitũ esse, quæ antiquis hæc venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de caussa in Matthiolum inuehitur, & ipsum, ignorantiæ ac negligentiæ arguit, quòd nõ animaduerterit, quòd ipse Dioscorides, *in præfat. lib. 6.* Pharicum inter plantas referat. Verùm etsi certum sit, quòd & Toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant: hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantæ specie hoc venenum petitum fuerit.

censeo, & propterea etiam Theriaca ac Mithridatium, quæ sunt calida, in calidis non sine fructu exhibentur.

Tertiò & hoc quidam mouent, vt Bezoardica & cordialia rectiùs & citiùs ad cor penetrare possint, cacochymiam & plethoram priùs tollendam, & obstructiones aperiendas esse, cùm si adsint, & vires alexipharmacorum hebetent, & impedimento sint, ne ad cor facilè penetrare possint. Verùm hic vires veneni consideranda. Si enim venenum potens sit, quódque homini subitò nocere potest, nullo modo dantur induciæ, vt priùs obstructiones aperiri, & plethora vel cacochymia tolli possit, sed statim ad alexipharmaca accedendum, quod nisi fiat, venenum incrementum sumit, hominémque iugulat.

Tandem hoc etiam in omnium venenorum cura obseruandum, ex Auicenna, 6. 4. *tract.* 1. *cap.* 1. ne qui venenum seu ore hausit, seu extrà in corpus accepit, dormiat. Etenim, primò continuo medicamentorum vsu sæpe vomitu sæpe aliis opus est, quæ in somno negliguntur: secundò necessarium est vt diligenter attendatur, an symptomata, quæ à veneno excitantur incrementum sumant, vel decrescant, quod in somno animaduerti non potest: tertiò in somno venenum ad cor & interiora facilè penetrat.

CAPVT VII.

De Venenorum ore assumtorum curatione.

Curatio venenorum ore sumtorum. CVm autem venenorum ore sumptorum, & extra in corpus immissorum curatio aliquid peculiare habeat, de vtrisque seorsim dicemus. Et primò curationem venenorum, quæ ore sumta sunt, quod attinet, primò danda opera, vt venenum sumtum quamprimùm è corpore iterum euacuetur, quod commodissimè fit vomitu.

Vomitoria. Vomitoria tamen non sint fortiora ac maligna, sed leniora, & parata ex iis quæ simul lentorem obtinent, vt si quæ veneni sit acrimonia & vis corrodendi, illa obtundatur, & partes internæ contra eam quasi muniantur, simúlque ipsum venenum iis immistum & inuiscatum quasi faciliùs eiiciatur. Talia parantur ex pinguibus iusculis, oleo, botyro, lacte, decocto flor. genistæ, s. anethi, raphano & similibus. Non inutile tamen fuerit, iis aliquid, quod contra venena pugnet, addere, vt Cornu cerui, lapidem Bezoar, & similia: talia tamen, quæ vomitum non cohibeant. Et cùm periculum sit in mora, nec semper operosè medicamenta componere liceat, quæ ad manum sunt, vomitoria exhibere, donec alia parentur, necessarium est, ex aqua tepida vel ceruisia, multo oleo vel butyro condita, lacte. Non autem satis est, semel vomitum prouocare, sed tamdiu is continuandus, donec nulla ampliùs veneni in ventriculo indicia ex sapore, odore, nausea, dolore & morsu deprehendantur.

Si verò venenum ad ventriculum iam descenderit, quod facilè fieri potest, intestina eodem modo clysteribus eluenda, & è veneno mondanda, vt:

℞. *Maluæ, parietariæ, althææ,* an. M. ij. Coq. in s. q. aq. f. Col. ℞. ℔. j. ß. *ol. dulcis,* Vnc. vj. *Electuar. de psyllio* Drachm. ij. M. F. Clyster.

Purgantia. Aut si materia adhuc in intestinis superioribus hæreat, nec tamen vomitu reiici possit, etiam lenia purgantia vsurpanda, cassia scilicet, manna, & agaricus, vt:

℞. *Radic. scorzoner.* ʒ. ij. *fol. acetosæ* M. ß. *agaric. alb.* Drach. ij. *zedoar. sem. citri,* an. Scr. j. *flor. cordial.* an. pug. j. Coq. in aq. f. Col. ℞. ℥. iv. Dissolu. *mannæ.* ℥. ij. Iterum colentur. Adde *syr. decortic. citri,* ℥. ß. Misce.

Diuretica. Si ad vias vrinæ conuertatur venenum, naturæ hic motus adiuuandus emulsione seminum melonum, cui semen citri addendum, vel exhibita cassiâ extractâ cum puluere glycyrrhizæ.

Postquam venenum euacuatum est, aut etiam dum adhuc euacuatur, statim danda medicamenta alexipharmaca, vel communia, vel propria, si venenum notum sit, & ad manum illa sint, de quibus postea in speciali venenorum tractatione dicetur.

Ad venena tamen intùs sumta non solùm vtilia sunt alexipharmaca intrà, sed quædam extrà adhibita, qualia sunt ol. scorpion. composit. quod à Gregorio Carauita, Chirurgo Bononiensi, inuentum, & à Clemente VII. & Paulo III. Pontificibus Romanis, in facinorosis, contra validissima venena probatum est, vt Vidius, *de curat. generat. l.* 1. *c.* 12. refert, vt & ol. Magni Ducis Hetruriæ.

Ol. Carauitæ Matthioli. Paratur autem oleum illud Carauitæ, vt à Matthiolo, *in præfat. in l.* 6. *Dioscor.* describitur, hoc modo:

℞. *Ol. commun. sui temporis vetustiss. mense Maio, quo confici debet, collecti* ℔. iij. *fol. hyperic. virentis contus.* M. iij. Simul macerentur per 12. dies in arena, quæ ex Sole feruent, clauso ore vasis, ne respiret. Deinde pone vas in balneum Mariæ per horas 24. mox oleum ab herba exprimatur. Postmodum:

℞. *Hyperici, chamædryos, calaminthæ, carduiben.* an. M. j. Quæ omnia contundantur, & misceantur cum oleo, & macerentur simul tribus diebus in B. M. Deinde exprimantur. Postmodùm accipe *flor. Hyper.* M. iij. Contundantur, & macerentur per triduum cum oleo in B. M. Deinde exprimantur; & ita fiat ter aut quater vsque quò oleum sanguineum appareat. Postea accipe *sem. hyperic.* M. iij. Contundantur, & macerentur in vino aliquantulum, in oleum iterum infundantur. Postmodum in arena per octo dies insolentur deinde per tres dies macerentur in B. M. Post colentur, & exprimantur. Ita quatuor vicibus macerabis hyperici noua semina. Deinde ℞. *Scordy recentis, calaminth. centaur. min. cardui bened. verbenacæ, dictamni Cretens.* an. M. ß. Contusa omnia mergantur in oleum prædictum, & per biduum macerentur simul in B. M. Deinde colentur & exprimantur. Postmodum sumantur *zedoariæ, radic. dictamn. albi, gentian. tormentill. aristoloch. rot.* an. Drach. iij. *scordy* M. j. Contusa omnia macerentur in B. per tres dies continuos, colentur & exprimantur. Infundantur denuò *styrac. calamit. laseris,* an. Drach. vj. *baccar. iuniper.* Drach. iv. *melanthy* Drach. ij. *cinnam.* Drach. viij. *iunc. odorat. cyperi,* an. Drach. j. ß. *santalor. alb.* Vnc. ß. Contundantur & infundantur omnia in eodem oleo, per triduum continuum in B. macerentur. Demum colentur, & exprimantur modo, quo antea dictum.

Postremò 300. scorpiones, in diebus canicularibus collecti, viui in vas vitreum ponantur, quod vas ponatur super cineres calidos, & eum sudant & irascuntur, tunc superinfunde oleum in dicto vase, cauendo, ne cineres calidi frangant vas suo calore, obturato vasis orificio macerentur simul tribus diebus, colentur, exprimantur, & proiectis scorpionibus rursum in dicto oleo infundantur *rhabarb. myrrhæ, aloes hepaticæ,* an. Drach. iij. *nardi indic.* ʒ. ij. *croc.* ʒ. j. *theriac. et Mithridat.* an. ℥. sem. Contundenda contundantur, mox vltimò infundantur in oleo, per triduum continuum macerentur in B. Deinde oleum non amplius percoletur, sed recondatur perinde ac carpobalsamum.

Inungantur autem hisce oleis ea loca, in quibus pulsus arteriarum deprehenditur, in pedibus, manibus & temporibus, vt & regio cordis, atque inunctio tribus horis interpositis repetitur.

Sunt & qui suadeant, vt homo, qui venenum sumsit, in equi, vel muli, aut asini recens aperti, calentem adhuc ventrem immittatur, vt calore venenum ad partes exteriores euocetur: quo remedio sunt vsi Alexander VI. Pontifex Romanus, & Cæsar Borgia, filius eius; sed hic non bene conualuit, ille paulo post interiit, cum ministrorum negligentiâ venenum in vino bibissent, quod aliis parauerant, cuius vis, priusquam id auxilium experirentur, iam ad viscera penetrauerat, vt tum alij, tum Vidus Vidius, *loc. alleg.* scribit.

Tandem, si quæ reliquiæ veneni in corpore superfint, à corde & visceribus auertendæ, & ad ambitum corporis pellendæ, & per sudores euacuandæ, quod alexipharmaca itidem præstant. Et omnino vtile & necessarium est, ab alexipharmacorum vsu non statim desistere, sed ea aliquandiu continuare, donec etiam maligna dispositio corpori impressa expugnata sit.

Victus quoque ratio talis instituatur, quæ medicamentis respondeat. Lac in cibo & potu valde vtile est, scribitque Cardanus, *de venen. l.* 3. *c.* 3. se Mediolani quinque filios mercatoris cuiusdam, qui iam pro deploratis habebantur, lactis in cibo & potu vsu conseruasse. Cibi etiam alij sint pingues & vnctuosi, vt butyrum, oleum, borrago, buglossa, ficus; & condiantur & conspergantur cardiacis & alexipharmacis, C. C. corall. margaritis, hyacintho, smaragdo, zedoaria, croco, corticibus citri. *Lactis in venenis vsus.*

CAPVT VIII.

De Venenorum extrà in corpus admissorum curatione.

ETsi autem, vt suprà dictum venena in corpus extrà variis modis immittantur: tota tamen curandi ratio consistit in tribus. Primum est, vt venenum statim extrahatur, nec ad interiora serpere permittatur. Secundum est, vt inhibeatur, ne ad interiora serpat, viæque ei occludantur: tertium, vt si quid veneni iam in arterias & venas sese insinuauit, & extrahi non potuit, alexipharmacis expugnetur. *Venena extrà in corpus admissa curandi ratio.*

Primò ad venenum extrahendum, & medicamentis & Chirurgiâ vti licet. Medicamenta quæ extrahunt, id præstant vel qualitatibus manifestis, vel occultis. *Venenum extrahendum.*

Quæ manifestâ qualitate id præstant, sunt calida in tertio, vel etiam quarto gradu, Græcis ἐπισπαστικὰ & ἑλκτικὰ dicta, vt sinapi, pyrethrum, aristolochia, cyclaminus, piper, bryonia, vel taurinum, calx viua, stercus caprinum, galbanum, opopanax, euphorbium, sulphur, fermentum, & similia.

Vt: ℞. *Galbani, sagapeni, myrrhæ, pyrethri,* an. ℥. ß. *stercor. columbin.* ℥. iij. *calaminth.* ʒ. j. Dissoluantur gummi in aceto, & addito melle, ac oleo ant. quo. F. Cataplasma.

Vel: ℞. *Puluer. aristoloch. rotund. long.* an. ℥. j. ß. *bryoniæ,* Vnc. j. *galban. sagapen. myrrh.* an. ʒ. vj. *ol. laurin. sambuc.* an. q. s. F. Ceratum.

Possunt tamen & quæ mitem habent calorem, hîc vtilia esse, vt pulli vel hœdi viui per medium dissecti, & calentes adhuc impositi.

Occultâ qualitate extrahunt venenum, quæ similitudine id faciunt

ciunt, vt ol. scorpionum, aranearum, & ipsa animalia, quæ venenum intulerunt, imposita, & similia. De quo Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap. 10. Demorsis à crocodilo, crocodilinum adipem summè contulisse nouimus, obtritis membris impositum. Muris aranei morsus ab eodem mure araneo contuso & imposito, sine dolore sanatur. Eodem modo & à vipera percussi liberantur, si quis illam atterat & vulneri coniungat.* Sic Draco marinus dissectus, impositúsque, ictui proprio medelam affert. Et pastinaca, vt Plinius, *l. 32. c. 5.* scribit contra suum ictum remedio est. Et de scorpione res nota, de quo Q. Serenus.

Et cum vulnus atrox infixit scorpius ardens,
Continuò capitur, tunc digna cade retusus,
Vulneribúsque aptus, fertur reuocare venenum.

Existimat quidem Cardanus, *l. 2. de venen. c. 10.* quædam antipathiâ & contrarietate prodesse, vt ol. scorpij in punctura aranearum, cùm sint inimica. Verùm si contrarietate id præstarent, potiùs venenum à se introrsum in corpus pellerent. Vero magis consentaneum, vt dictum, talia similitudine id præstare, cùm & scorpius & araneus sint venena. Quod ipse etiam concedit, cùm araneum mortuum ictui aranei imponi iubet; & ictui scorpij scorpionem contritum imponi, vel oleum scorpion. iungi soleat, vt & vesparum ictibus vespæ contritæ imponuntur.

Qua ratione autem illa medicamenta, quæ ex venenatis & alexipharmacis componuntur, qualia sunt ol. Carauitæ, seu scorpion. compos. vt &, quod mox proponetur, Cardani oleum, & similia medicamenta, extrà imposita, prosint, dubium. Ego verò consentaneum esse puto, talia medicamenta partim similitudine venenum extrahere, partim extractum vi alexipharmacâ impugnare.

An Alexiteria venenosis ictibus imponenda.

Ex quo patet, quid de eorum opinione sentiendum sit, qui ictibus & morsibus venenatorum animalium alexiteria extrà non imponenda, sed tantùm exhibenda censent. Alexipharmaca enim, si extrà imponantur, tantum abesse putant, vt venenum extrahant, vt etiam intùs potius propellant ob contrarietatem. Quod de puris alexipharmacis verum esse, libenter concedimus. Verùm si aliquod medicamentum è venenis & alexipharmacis sit compositum, vtrumque præstare potest, venenositate ob similitudinem attrahere, & vi alexipharmacâ id impugnare: qualia sunt oleum Carauitæ & hoc Cardani, quod *lib. 3. de venen. cap. 14.* describit:

℞. *Ol. scorpion. hyperici complet.* an. ℔. ß. *bufones viuos magnos,* n. iij. *verberatos virgulis, donec videantur augeri viribus, viperam, sem. rutæ, scordij,* an. ℥. iij. Coq. in baln. hor. 2. Col. postea in Sole digeratur.

Tamdiu autem medicamenta extrahentia continuanda, donec dolor, vitiosus color, & reliqua symptomata circa locum affectum cessent, ac pus bonum apparere incipiat.

Venenum intercipi extra.

Secundò, ne venenum liberè serpere possit, prohibetur, si vasa quæ in locum affectum tendunt, loco superiore vinculo rectè constringunt. Interdum etiam partem læsam præscindere præstat, quàm de vita periclitari, si nimirum talis pars sit, vt sine periculo vitæ abscindi possit, vt digitus manus vel pedis; id quod Pastor ille apud Galenum, *3. de loc. affe. t. cap. 7.* fecit, qui à vipera in digitum morsus, illum abscidit.

Alexipharmaca.

Tandem si venenum iam in corpus penetrauerit, illud alexipharmacis oppugnandum & euacuandum, eodem planè modo, quem in venenis ore sumtis, *cap. praeced.* explicauimus. Et quidem maturè & statim in principio alexipharmaca exhibenda, cùm triplicem vsum habeant; scilicet, vt venenum, quod à vulnere in corpus diffunditur, à corde & visceribus repellant; illud quod ad interiora penetrauit, extinguant, & si quæ venenata dispositio à veneno corpori inducta est, & illam tollant. Scribit quoque Cardanus, *de venen. libro 2. capite 10.* quosdam referre, quòd bibere vrinam propriam, securum à morsu sit alexipharmacum, in omni morsu & ictu venenato.

Monendum etiam hîc, si morsum vel ictum animalis venenati vlcus sequatur, id non statim consolidandum, sed diù apertum seruandum esse.

Quâ ratione vulnera venenata curanda sint, dictum est *lib. 5. Pract. part. 4. c. 21.*

Vbi etiam, quomodo ex scarificatione vlcera maligna & venenata contracta, curanda sint, dictum.

Si venenum per vnguenta illatum sit, euacuandum & extrahendum aliis vnguentis, vt oleo scorpion. Carauitæ, & aliis antea propositis.

Si venenum suffitu vel odore admissum sit, tollendum contrariis suffitibus & odoribus, paratis ex myrrha, succino, moscho, ambra, zibetho, ruta, ligno aspalathi, rosis, gummi animæ, ligno aloës, santalis, caryophyllis, croco, styrace, atque odores ex istis ore clauso, naribus excipiendi sunt: cùm maximè cerebrum afficiatur. Vtile est & balsamum rutæ, succini. Masticatoria quoque odorata vsurpentur. Nec negligantur alexipharmaca anteà proposita.

Reliqua videantur in speciali de venenis doctrina, quæ iam proponetur.

Morbi ex terrore contracti.

Generalem verò hanc de venenis doctrinam concludemus mentione eorum morborum, qui ex imaginatione, terrore, & spectris, quæ Cardanus vmbras nominat, oriuntur; cùm ex terrore illo sæpe morbi grauissimi, & venenatis non dissimiles excitentur. Cardanus, *libro 3. de venen. cap. 14.* tribus modis id fieri docet; primò, cùm vna res sub alterius specie ab homine apprehenditur; secundò, cùm homo imaginatur, se videre aliquid, quod reuera non videt, atque inde terretur, tertiò, cùm reuera spectrum aliquod à Dæmone offertur, scribítque Cardanus, *allegato loco*, quòd, cùm homo à spectris talibus terretur, calor reuocatur ad interiora, & mens turbatur, & ideò homo amittit vocem; & si timor magis vrgeat, extrema refrigerantur, & contrahuntur, & pili cadunt, & si adhuc magis, corrumpuntur vngues, & denigrantur, & cadunt; & si corpus plenum sit humoribus, grauiter ægrotant; ac si vires sint imbecilles, aut aliquod impedimentum ex membro aliquo imbecilli, vitæ necessario, moritur æger, si non necessario, sideratur. Et omnino grauia mala ex terrore induci possunt, eóque grauiora, quò corpus est impurius, habétque imaginatio magnam vim humores, etiam bonos, corrumpendi, multò verò magis vitiosos. Ita refert Felix Platerus, *Obseruat. lib. 1.* puellas quasdam veris initio in prata extra vrbem excurrisse, & cùm ad locum supplicij, vbi patibulum erat, peruenissent, illicque cadauer non ita diù suspensi vidissent, vnam ex illis lapidibus aliquoties cadauer impetiuisse: quòd, cùm ex impulsu fluctuaret, illa eum viuere, séque inuadere velle imaginata est, & territa ac mœsta, & melancholica domum reuersa, & continuo tumore diuexata, post dies aliquot in conuulsionem incidens, mortua est. Ibidémque narrat, quòd alia puella, sedecim annorum, sepulchrum recens apertum ingressa sit, feretro iampridem illic putrefacto & aperto, in quo cadauer incorruptum matronæ cuiusdam postquam manibus contrectasset, & aliquo modo brachia cadaueris eleuasset, subitò inde perterrefacta, domū reuersa, conuulsionibus ex terroribus adeò fuerit diuexata, vt oculi ex sua orbita prolapsi viderentur, tandemque vitam cum morte commutauerit. Idémque, *lib. 1. Practic.* scribit, quòd puella quædam, quæ pendentem in cruce extra vrbem intuita, in talem melancholiam inciderit, quæ in conuulsiones desinens, mortem illi intulit: & quod mulier, quæ patibulum serò prætergrediens, metuénsque, ne vrbe illic exclusa pernoctare cogeretur, in diuturnam melancholiam inciderit: & quòd alia quæ cadauer furis qui in carcere laqueo sibi gulam fregerat, dolio, vt in profluentem proijceretur, intrudi conspexisset, animo perculsa, multis annis melancholica vixit. Recenset etiam huiusmodi hominum, qui ex affectibus, qui videbantur leues, vel nulli, vt metus & imaginationis, mortui sunt, historias tres Henricus ab Heer, *obseruat. rarar. lib. obseruat. 6.* Primam Canonici, qui cùm non lethaliter decumberet, cùm se certò moriturum sibi persuasisset, & propterea extremam inunctionem petiuisset, quintâ horâ post Medicorum qui nulla lethalia signa animaduerterant, abitum, subitò, assistentibus non aduertentibus, exstinctus est: Secundam, Illustris Dominæ, quæ primo, quo quinto vterum se ferre sensit, die, indubiè se illo partu morituram prædixit, & ad mortem sese præparare cœpit, ac mense octauo, marito suo accubans, nihil vel illo, vel pedisequis, in eodem cubili iacentibus, quicquam aduertentibus, ante auroram à marito mortua inuenta est: Tertiam, Illustris virginis, quæ cùm non ita integrè valeret Medico ab amicis vocato, negauit se vllis egere medicamentis, fatalem suum diem præ foribus esse, nolle se inutilibus remediis propediem sepeliendum corpus fatigare; dixisse Cingaram, ante finem anni viuere desituram; vigesimo octauo die, cùm omnibus sanior videretur, respiratione, voce & mente, constante, somno se dedit, è quo nunquam euigilauit.

Cardanus, *loco allegato*, quòd nonnulli ex metu de vita periclitati sunt, ideo accidisse putat, quòd cor nimis repletur, vt non possit dilatari. Ideóque primam eiusmodi affectus, à metu inductos, curandi rationem esse, existimat, vt quàm celerrimè sanguis mittatur. Posteà iubet, vt æger in balneum deducatur, sic vt respiret frigidum aërem, & fricentur artus, atque externa aquâ calidâ, donec rubescant, & liberè respiret; dentur, quæ cor confirment, ac refrigerent, vt rosæ, santali, endiuia & similia. Quæ omnia ut libenter concedimus, si malum solùm circa cor hæret: ita, cùm experientia doceat, cerebrum sæpissime etiam in consensum trahi, atque inde conuulsiones & epilepsiam excitari, necessarium est, vt medicamenta antiepileptica exhibeantur; vnde etiam nostris hominibus vsitatum est, vt aquæ epilepticæ exhibeantur. Et pueris etiam, de Cardani, *allegato loco*, consilio, si ex terrore malè habeant, aut ipsos aliquid mali passuros metuatur, danda, quæ comitiali morbo puerorum aduersantur, smaragdus, pœonia, cranium hominis, vngula alcis, & similia. Vtilis est & hæc aqua pueris:

℞. *Aq. tiliæ, pœon. cerasor. nigror.* an. ℥. j. ß. *margaritar. præparat. corall. præparat. C. C. præparat.* an. ℈. j. *feculæ pœon.* ℈. sem. Misce.

LIBRI SEXTI PARS SEXTA.

De Venenis è Mineralibus & Metallis.

CAPVT I.

De Calce viua.

POstquam hæc in genere de venenis dicta sunt, proximum iam est, vt de iis in specie agamus. Cùm autem venena insint vel mineralibus & metallis vel plantis, vel animalibus: secundum has tres classes etiam venena in specie proponemus.

Calx viua. Et primò mineralia & metalla quod attinet, occurrit inter ea primo loco Calx viua. Quamvis verò negare nolim, in calce, vt in lapide, etsi ambusto, qualitatem aliquam malignam inesse, atque ea ratione inter venena referri posse: tamen non immeritò quis dubitauerit, an actiones omnes illæ, quibus homini nocet, à venenositate eius, annon verò potiùs quædam ab igne proueniant. Habet enim calx viua, quod & Scaliger *Exerc. 5. sect. 8.* confitetur, & ipsa experientia probat, in se ignem, qui violentiorem inimicum, aquam puta, fugiens, adeò sese exerit, vt tangentis manus adurat, & res vicinas accendere possit. Quæ partes igneæ cùm & corpus nostrum intùs adurere possint, vstione illa varia symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Calx viua, intra corpus assumta, perniciosa excitat symptomata. Ventriculum enim, aluum & intestina erodit & excruciat, sitim explebilem, oris & linguæ siccitatem, faucium & gulæ asperitatem, tussim, respirandi difficultatem, dysenteriam, vrinæ suppressionem, & tandem frigiditatem extremitatum, syncopen & præfocationem inducit. Id quod historiâ quadam pueri octo annorum probat Amatus Lusitanus, *centur. 5. curat. 92.* qui cùm esset consuetus cretam edere, in calcem viuam incidit, eámque copiosè deuorauit, vnde intensissime febricitabat, sitiebat & multum bibebat, sed eius sitis nunquam extinguebatur, ad fauces dolebat, & de ventre conquerebatur, non egerebat, nihil appetebat, vnde sextâ die obiit.

Curatio.

Curatio. Primùm statim danda opera, vt calx viua vomitu reiiciatur, eiúsque acrimonia lenientibus & lubricantibus obtundatur, partésque contra eius erosionem muniantur. Itaque exhibendum decoctum tepidum violarum, item fol. maluæ, althææ, & sem. maluæ althææ, lini, oryzæ, cum ol. oliuarum dulc. vel butyro recenti, vt & lac pingue, item mucilag. sem. lini maluæ, althææ, psyllij.

Venter quoque iisdem leniatur, vt & cassiâ extractâ. Vel iniiciantur clysteres ex decocto hordei, fol. radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. psyllij, lini, cassia, ol. violar. lini, nymphææ, & similibus.

Inter antidota recensetur fel capreoli, à Scrup. j. ad Drach. j. cum aqua calida datum, vt & fel ceruinum, Scrup. j. pondere eodem modo bibitum, terra Lemnia, Drach. ij. quantitate cum lacte sumta.

In cibo vtilia sunt butyrum recens, iura pinguia carnium, in quibus maluam decoquere, & iis ol. amygdal. dulcium addere licet, lac tepidum, prisanæ cremor, oryza cum lacte cocta.

CAPVT II.

De Gypso.

Gypsum. GYpso poto C. Proculeius, Augusti Cæsaris familiaris, in maximo stomachi dolore mortem sibi consciuit, vt Plinius *lib. 25. cap. 24.* narrat. Et Sabellicus, *lib. 4. Ennead. 9.* refert, quòd Conrado III. Imperatore Iconium obsidente, Emmanuel, qui tum Byzantij imperabat, facinus impium & detestabile commentus est: Gypsum contusum & in speciem farinæ redactum triticeis commeatibus immiscuit, quos ex Byzantio mittebat in castra, eóque cibatu tanta vis militum breui consumta est, vt negotio infecto, obsidionem soluere coactus sit Rex alioqui inuictus, qui suorum clade consternatus, relictâ Asiâ, domum per Thraciam abiit.

Symptomata & Signa.

Signa. Gypsum intra corpus sumtum tussim vehementem, ariditatem linguæ & faucium, grauissimúmque circa os ventriculi & stomachum dolorem ac singultum, tensionem in hypochondriis, colicam, ventris adstrictionem excitat, ac præterea torporem, delirium, mollificationem membrorum, anxietates, syncopen parit, & strangulando iugulat.

Curatio.

Statim danda opera, vt gypsum vomitu reiiciatur, ideóque exhibenda aqua tepida cum multo butyro aut oleo amygdalarum dulcium, vel liliorum alborum: aut aqua mulsa, vel decoctum ficuum cum oleo. Et quia gypsum tenacissimum est, si vomitoria lenia non iuuent, fortiora vsurpanda, atque etiam ad helleborismum veniendum. Si ad intestina iam descenderit, clysteres ex emollientibus iniiciendi. Auicenna etiam purgare iubet scammonio, vt & Rhases, qui, *8. ad Almansor. cap. proprio,* scammonij Drach. j. cum psyllij Drachm. ij. ex iulepo dare iubet. *Curatio.*

Postea etiam vsurpanda, quæ vias lubricas faciunt, vt decoctum maluæ, radic. & sem. althææ, sem. fœnugræci, maluæ, althææ, iuscula pinguia, vinum dulce cum multa aqua calida, lac caprinum, succus maluæ, decoctum dactylorum & ficuum siccarum.

Specifica remedia sunt origanum ex aceto mulso propinatum, lixiuium è cinere sarmentorum vitis, aut ficulneo cinere, cum vino dulci copioso sumtum. Scribitque Guainerius, quòd Bezoar gypsi sit cinis sarmentorum vitis, ʒ. ij. pondere cum vino dulci, vel vino decoctionis hyssopi sumtus. Inter vera & propria gypsi antidota etiam refertur stercus muris, ʒ. j. pondere ex vino potum. Laudatur & dictamnus cum oxymelite. Et vt ad alia venena delenda prosunt theriaca & Mithridatium, ita in hoc veneno conferunt, à ʒ. sem. ad ʒ. ij. cum vino generoso exhibita.

Et quia gypsum sumtum alui pertinaces obstructiones sequi solent, ea lenienda clysteribus ex decocto maluæ, althææ, parietariæ, fl. chamæmeli, semin. lini, cassia extracta, & oleo anethino.

CAPVT III.

De Vitriolo.

VItriolum, Græcis χάλκανθον (cui cognata sunt chalcitis, misy, sory, melanteria, de quibus Dioscorides, *lib. 5. cap. 74. 75. 76. 77. 78.* & Galenus, *lib. 9. de simpl. med. fac.*) inter sales, neque immeritò, refertur. Etsi non Sal purus & sincerus sit, sed sulphur etiam, & naturam metallicam æris vel ferri, & lutum minerale participat: sal tamen facilè præualet. Inter venena propriè dicta referri vix potest, nec etiam à Dioscoride, & plerisque aliis autoribus, inter ea recensetur: cùm vtilissima medicamenta, in quibus nulla venenositatis apparens indicia, ex eo parentur, de quibus Chymicorum libri. Imò crudum etiam, ʒ. j. pondere sumtum, aut cum melle linctum, latas ventris tineas enecat, & aduersus sumtum fungorum venenum, ex aqua teste Dioscoride, prodest. *Vitriolum.*

Symptomata & Signa.

Quia tamen crudum nauseam & vomitum excitat, quod alicuius malignitatis videtur indicium; & si copiosiùs sumtum fuerit, aut non statim vomitu reiiciatur, tandem ventriculum arrodit, intestina excruciat, dysenteriámque excitat, & summa magnam infert: nonnulli inter venena eius mentionem faciunt; quos & ego sequi volui, ac docere, quomodo, si quæ praua symptomata ex vsu vitrioli crudi, vel etiam salis vitrioli, accidant, iis occurrendum sit. *Signa.*

Curatio.

Si ergo vitriolo sumto quædam mala sequantur symptomata, danda opera, vt quamprimùm vomitu planè reiiciatur, quod fit decocto anethi, vel aquâ tepidâ, & oleo anethi, & similibus. Sedato vomitu butyrum largiùs sumatur, aut lac recens tepidum, cum saccharo & butyro; vel exhibeatur decoctum hordei, cum syrupo violarum. *Curatio.*

Si erosio & cruciatus in intestinis percipiantur, clysteres lenientibus ex decocto hordei, maluæ, oleo rosaceo, & similibus, iniiciantur.

Si tamen de malignitate aliqua metus sit, antidoti loco exhibeatur terra Lemnia vel sigillata, cum mucilag. semin. cydonior. ʒ. j. ex aqua hordei; vel corallium rubrum cum vino detur.

CAPVT IV.

De Aqua forti.

AQuæ separatoriæ, aliàs aquæ fortes & regiæ, & aquæ chrysulcæ dictæ, quæ ad corrodenda & separanda metalla ab aurifabris & Chymicis vsurpantur, à plurimis etiam inter venena referuntur. Verùm quicquid præstant, potiùs corrosione, quàm venenositate facere videntur. Quia tamen satis grauia symptomata inducunt, quâ ratione iis occurrendum sit, hîc non prætereundum. *Aqua fortis.*

Symptomata & Signa.

Statim enim violentâ suâ penetrandi vi, instar ignis, faucium & linguæ, ventriculique ac intestinorum tunicas erodunt, corrumpuntque, & nisi maturè succurratur, enecant. Cuius rei exemplum in puella quadam, quæ cùm sitiens per imprudentiam lagenam, in qua aqua fortis asseruata fuerat, arripuisset, illámque bibisset, diris miserandísque cruciatibus extincta est, obseruauit Bruno Seidelius, *de morbis incurabilibus, pag.* 13.

Curatio.

Curatio. Cùm aquæ hæ subitò in corpus diffundantur, citò ac maturè idonea auxilia adhibenda. Et quia omne periculum ab erosione est, statim lenientia & viscida, quæ partes internas à corrosione muniant, simúlque calori resistant, exhibenda. Maximè vtilis est mucil. sem. cydoniorum, quâ exhibitâ puer ille apud Forestum, *lib.* 25. *obs.* 30. qui cùm aquam fortem inscius bibisset, & gula præ ardore occluderetur, suffocationísque periculum immineret, præter multorum opinionem euasit. Efficax etiam est eclegma è mucil. sem. cydonior. Althææ, & gummi tragacanthæ, aqua rosarum extracta, ac melle rosato & violato paratum; vt & gargarisma ex semine cydoniorum, altheæ, & cucumeris, flos. rosar. violar. & verbasci, atque ex prunella, pulmonaria, sanicula, in s. q. aquæ decoctis, & melle rosato, vel oxymelite scillitico addito paratum: quorum medicamentorum ope nauta ille, apud Balduinum Ronssæum, *Epist.* 9. qui cùm siti æstuans, per errorem è vase, quod aquam vitæ continere suspicatus fuerat, aquæ fortis tantum, quantum sibi satis esse putaret, vno spiritu hausisset, & periculosissimis symptomatibus correptus esset, sanatus est, ac conualuit.

CAPVT V.

De Antimonio.

Antimonium. ANtimonium pauci eorum, qui ex professo de venenis scripserunt, venenis adnumerant. Imò Matthiolus illud venenum non esse, acriter contendit. Contrà Iacobus Greuinus, *de ven. l.* 2. *c.* 24. seu *tract. de virib. Antimon.* id venenum esse probare conatur, idque eo in primis, quòd statim intra corpus assumtum, & suprà & infrà hominem fatigat, & humores non electiuè, vt alia purgantia, sed serum in omni ætate, sexu, & quouis anni tempore nullo adhibito discrimine, tam in sano, quàm in ægro, educit, magnámque præterea lassitudinem, & virium imbecillitatem perpetuò post se relinquit. Item statuit Gemma, *Cyclognomica, l.* 2. qui scribit, se nominatim scriptos domi asseruare plures octoginta, cùm viros, tùm fœminas, qui Antimonio perierint. Verùm quod infra de argento viuo dicetur, omnino etiam de Antimonio dicendum; id quidem non ex eorum venenorum numero esse, è quibus nulla vtilia medicamenta homini exhibenda parari possunt: interim malignitatis & venenositatis esse participes, vt symptomata quæ inducit, satis indicant, & si nihil aliud, vapores illi venenati, qui, dum igne liquescit Antimonium, exhalant, satis testantur.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam dum igne liquatur, & ad vsus, seu Chymicos, seu alios, præparatur, adeò noxium vaporem exhalat, vt qui eum naribus & ore hauriunt, in suffocationem, paralysin, epilepsiam, & alia mala incidere possint. Sumtum verò statim laboriosos & difficiles vomitus, & alui deiectiones, dolores colicos, lipothymiam, conuulsiones excitat.

Curatio.

Curatio. Qui Antimonium in igne tractans, ne à vaporibus eius venenatis lædantur, edant butyrum cum ruta, vel bibant aquam zedoariæ, aut sumant bolum Armenum, de quo mox. Vtile est & hoc electuarium.

℞. *Ally, nucum iugland.* an. M. j. Contundantur, & cum melle misceantur.

Misturæ huic addatur *theriac.* ℥. j. *zedoar.* ℥. ß. *caryophyllor. nuc. moschat.* an. ʒ. ij. *mellis despumati* q. s. F. Electuarium, quod non solùm ad præseruationem sumi, sed & linimenti loco ad nares vsurpari potest.

Si verò Antimonium seu crudum, seu malè præparatum, seu malè exhibitum, praua symptomata excitat, primò decocto hordei, cum syrupo rosarum simplicis infusionis, ad abstergendum vtendum, sicut & clysteres abluentes & abstergentes vsurpandi.

Postea ventriculus & intestina, & partes nutritioni dicatæ, quæ plurimum ab Antimonio offenduntur, roborandæ, & malignitati alexipharmacis resistendum. Vtilis est hic vini potio, in quo caryophylli & mastix cocta sunt, cortices item citri, & aurantiorum conditi, & cydonia condita sæpe esitata.

Antidota præter theriacam, sunt bolus Armenus, cuius vim contra Antimonij malignitatem se in quatuor Chirurgiæ studiosis probasse scribit Laurentius Ioubertus, *de peste. c.* 19. quibus cùm stibio cathartico præparando non satis cautè incumberent, & eius aurâ venenatâ penè suffocati essent, singulis boli Armeni ℈. ij. exhibuit. Vtile est & ol. caryophyll. gutt. iij. quantitate, cum pauxillo vini sumtum, vt & puluis, ex caryophyllor. mastiches, & C. C. præparati, an. ℈. j. paratus, & cum succo cydoniorum exhibitus.

Extra ventri applicetur emplastrum de crusta panis, vel crusta panis siliginei tosta, & vino Cretico, vel alio generoso, aut aqua menthæ, conspersa.

CAPVT VI.

De Magnete.

Magnes. An sit venenatus. MAgnes an inter venena referendus sit, autores discrepant. Nonnulli non omnem, sed aliquam saltem eius speciem venenosam esse existimat. Quidam non totum venenosum, totum verò ad multa vtilem esse scribunt. Imò Garzias ab Horto, *aromat. l.* 1. *c.* 56. scribit: *Non deleterius est hic lapis, quod nonnulli voluerunt. Nam tradunt Indi, Orientalis incolæ, Magnetem, paucâ quantitate sumtum, adolescentiam conseruare. Quâ de re fertur Senior Rex Zeilan patinas ex Magnete iussisse confici, in quibus cibus eius coquatur. Hoc ipse, cui mandatum erat negotium, mihi affirmauit. Verùm si hoc ita sese haberet, non solum argento appensus, sed etiam auro vix emeretur.* Plura etiam de eius visibus medicis feruntur, quæ tamen pleraque fabulosa videntur, de quo videatur Anshelmus Boetint, *lib.* 2. *de gemmis, c.* 257. Alij contrà autores Magnetem simpliciter, & nullâ vel speciei vel loturæ mentionem factâ, inter venena referunt, eúmque deleteriæ facultatis esse, atque intra corpus assumtum, mentem, & rationem perturbare, & melancholicam insaniam excitare, vt & lunaticum morbum, seu epilepsiam inducere tradunt.

De re non satis comperta plura non addimus. De hoc tamen non dubitandum videtur, si diutius in corpore hæreat, eum vt reliqua mineralia ac metalla, aliquam molestiam creaturum. Quod si accidat, quomodo omnibus symptomatibus occurrendum sit, ex iis, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet. Nimirum si in ventriculo adhuc hæreat Magnes, vomitu reiiciendus. Si verò ad intestina descenderit, clysteribus lenientibus abluendus, aut si illi non sufficiant, purgantibus euacuandus. Deinde exhibenda, quæ antidoti loco habentur, Smaragdus nimirum, qui nouem dierum spatio ter cum vino propinetur. Cui & C. C. & corallia addi possunt. Nonnulli & allium commendant. Vtilis est & theriaca; vt & alia, quæ sanguinem ac spiritus clarificant, qualia in curatione melancholicæ proposita sunt.

CAPVT VII.

De Adamante.

Adamas. EOdem modo sese res de Adamante habet; qui à nonnullis etiam inter venena refertur: ab aliis verò inter ea non enumeratur; imò ex eorum numero planè eximitur, de quo plura *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *sect.* 2. *c.* 7. *quæst.* 2. dicta sunt, quæ ibi videantur. Hoc saltem repeto, historias, quæ Adamantem venenatum non esse probant, & numero plures, & euidentiâ facti digniores esse: quæ verò contrarium statuunt, dubiis non vacant. Ita etsi Bembus, *lib.* 1. *histor. Veneta*, refert, quendam Tristanum Cibeletum Cyprium, Ferdinandi Regis Neapolitani legatum, Adamante, quem in annulo gestabat, per os in stomachum recepto, sibi mortem intulisse: tamen cùm insuper aquam fortem potârit, an potius aqua fortis, vel Adamas, mortis caussa fuerit, dubium. Sic quidam ex Aucurino referunt, venenum illud, quo Henricus VII. Lutzelburgius, Romanorum Imperator, à Prædicatorum ordinis Monacho in Eucharistia interfectus est, ex Adamante fuisse. Verùm vix credibile est, tantillum pulueris adamantis, quod hostiæ, quam appellant, vni admisceri potest, tantam vim habere potuisse, sed procul dubio venenum longè potentius fuit.

Quæ omnia etsi ita sese habeant: tamen ne quid prætermissum videatur, ea, quæ ab Autoribus de symptomatibus & curatione eorum, qui Adamantem sumserunt, tradita sunt, addere libet.

Symptomata & Signa.

Signa. Symptomata Adamantis, in puluerem redacti, assumtionem consequentia, vt autores tradunt, sunt, dolor vehementissimus stomachi & intestinorum, quem is continuum soluendo excitat, cui postea syncope accedit, quam tandem mors excitat.

Curatio.

Curatio. Primò omnium danda opera, vt statim lapis iste è corpore expellatur, quod in principio commodissimè accidit vomitu, qui ciendus butyro, ol. oliuar. dulc. iusculis pinguibus gallinarum, & castratorum, ac similibus, quæ hactenus aliquoties sunt proposita.

Si verò iam ad intestina descenderit, clysteribus lubricantibus, paratis ex iisdem, vt decocto radic. altheæ, maluæ, semin. lini, iusculis carnium pinguibus, oleo, butyro, abstergendus. Postea dandum censent sanguinem hirci recentem vel siccum, cum iure carnium pingui: quod nisi ideò fiat, vt vrina moueatur, procul dubio ex illo, quod vulgo creditur, factum, quòd sanguis hirci Adamantem frangat. Nonnulli balsamum verum à Sit. j. ad Sct. ij. exhibendum censent. Bibatur etiam vinum clarum diureticum. Quæ si non prosint, ad generalia venenorum remedia confugiendum, simúlque vulneribus & vlceribus intestinorum, ab assumto adamante inductis, subueniendum censent.

CAPVT VIII.

De Lapide Lazuli.

LApidem Lazuli inter venena non solùm Ardoynus *lib. 2. de venen. cap. 71.* Guainerius, *de venen. cap. 8.* Eustach. Rudius, *lib. 4. cap. 10.* & alij recentiores numerant; sed & Græci ei *δύναμιν μετρίως ἐσχαρωτικὴν, ῥυπτικὴν, καὶ ἑλκωματικὴν*, vim modicè exedentem, crustas gignentem, detergentem, & exulcerantem tribuunt. Quos secutus procul dubio Mesuë, *de simpl. med.* scribit, quòd habeat vim adurendi, vlcerandi, putrefaciendi. Et Fuchsius, *lib. 1. Paradox. c. 14.* vsum lapidis Armeni, qui lapidi Lazuli cognatus, in purgando concedit, lapidem Lazuli verò non ita facilè admittit, neque vllum ex veteribus Græcis autoribus lapidem Lazuli atræ bilis purgandæ gratiâ exhibuisse opinatur, vtpote qui sine magno nocumento deuorari non possit. Verùm enimuerò non simpliciter inter venena numerari potest, sed ex purgantium saltem fortiorum, quæ omni malignitate non carent, numero est, & ab Arabibus & recentioribus in curatione morborum, ab atra bile ortorum, non infeliciter vsurpatus, vt ex Autoribus, qui mox allegabuntur, patet. Imò Mesuea ei etiam tribuit vim confortandi, exhilarandi, & iuuentutem conseruandi. Qua de caussa cum procul dubio Arabes in confectionem Alcarmes acceperunt. De quibus lapidis Lazuli in medicina facultatibus, videatur Mesues, *lib. 1. de simpl.* Auicennas, *lib. 2. tract. 2. de virib. card.* Alexander Trallianus, *lib. 1. cap. 15.* Guainerius, *de Malanchol. & mania.* Antonius Musa Brassauolus, *de med. purgant.* Scaliger, Exerc. 272.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si tamen accidat, vt non rectè præparatus, vel nimia quantitate assumatur, ventriculi subuersionem, & vomitum, inappetentiam, ventrisque dolorem parit, &, vt nonnulli addunt, tristitiam & sollicitudinem inducit.

Curatio.

Curatio. Curatio, vt reliquorum venenorum erodentium, consistit in eo, vt primò vomitu reiiciatur, & clysteribus lenientibus & abstergentibus per aluum educatur.

Deinde vt exhibeantur ea, quæ vim corrodendi temperant, in primis lac tepidum, asininum præcipuè, quod iis, qui lapidem hunc hauserunt, septem continuis diebus propinare iubet Conciliator.

Bezoar verò huius veneni succinum, ad Drach. ij. sumtum, esse, idem scribit.

CAPVT IX.

De Arsenico, Auripigmento, Sandaracha, & Realgare.

Arsenicum. Auripigmentum. Sandaracha. ARsenicum duplex est, alterum natiuum alterum factitium. Natiuum, quod sponte oritur è metallis, iterum duplex est, auripigmentum, seu Arsenicum aureum citrinum, & Sandaracha, seu Arsenicum rubrum. Hæc ambo eiusdem sunt generis & facultatis. Nam in iisdem mineria vel fodinis nascuntur & reperiuntur, atque iisdem qualitatibus venenatis prædita sunt. Factitium itidem duplex est: aliud album & crystallinum, quod fit ex auripigmento seu arsenico citrino, & sandaracha, seu arsenico rubro, per sublimationem, & hoc vtplurimùm absolutè
Realgar. vocatur Arsenicum, aliud Realgar & Risagallum dictum, quod fit ex auripigmento & sulphure, vel solis, vel additâ calce viuâ, aut sale, simul mistis & combustis, seu calcinatis.

Symptomata, & Signa.

Signa. Intra corpus assumtæ quatuor illæ Arsenici species, eadem ferè inferunt symptomata, eàque grauissima. Quæ vt modò exponentur, si ingruant diligenter inquirendum, an tale quid assumtum fuerit. Sæpe enim factum, vt per errorem Arsenicum album ad glires necandos, vel alios vsus asseruatum, propinatum fuerit. Quod nisi statim pateffiat, & medicamentis idoneis ægro succurratur, de vita eius actum est. Ita refert Forestus, *lib. 30. obseru. 8.* historiam de famula quadam, quæ per errorem Arsenicum, amylum aut saccharum esse existimans, gustauit, & aliam de quatuor pueris, quibus loco pulueris C.C. vsti ad vermes occidendos. Arsenicum album à matre exhibitum fuit. Idem, *lib. eodem, obseru. 5.* narrat quandam aromatarij cuiusdam famulam, cùm chartulam, Arsenicô repletam, in officina relictam inuenisset, & iuri piscium, prô saccharo, per imprudentiam immiscuisset, non solùm seipsam, sed & heram & puerum veneno infecisse. Quale quid & hîc apud vicinam meam accidisse, iam semel atque iterum suprà retuli. Cùm enim duo eius liberi vomitu & grauissimis ventris torminibus torquerentur, vt de veneno propinato dubius ampliùs non essem, & quid tum iis actum fuerit, quærere, materque responderet, se in balneum ituris, sudoris ciendi gratiâ, C.C. præparatum, cum syrupo sumariæ, exhibuisse, vt C.C. illud mihi monstraret, iussi. Id cùm afferret, & mihi porrigeret, ipso pondere statim, non C. C. sed minerale quoddam esse, deprehendi, Arsenicum verò esse statim vidi.

Symptomata autem, quæ arsenico sumto excitantur, sunt ventris & intestinorum cruciatus vehementissimus, vomitus, sitis inextinguibilis, linguæ, faucium & gulæ ariditas & asperitas, spirandi difficultas, tussis, singultus. Sequitur non tardò etiam dysenteria & vrinæ suppressio. Interdum spasmus & paralysis accedit, & tandem mors superuenit.

Sandaracha tamen mitior est, quam auripigmentum. Mitiora quoque sunt symptomata, quæ auripigmentum sequuntur, quàm quæ arsenicum album crystallinum, quod omnium perniciosissimum est. Mitius quidem Arsenico albo, sed peius auripigmento est Realgar. Hinc symptomata affert iis similia, quæ Arsenicum album sequuntur, licet, paulum remissiora. Æstuationes enim ingentes, exsiccationemque & consumtionem humiditatis extremam inducit, ita vt, nisi breui tempore succurratur æger aut moriturus, aut paralyticus, vel contractus in membris remaneat. Refertque Conciliator, *tract. de ven.* se vidisse & curasse iuuenem, qui cùm ipsi datum esset cum hepate porci assato Realgar tritum, mortem quidem euaserit, sed circa omnes iuncturas quasi immobilia remanserit.

Neque solùm ore sumtum, sed & extrà adhibitum Arsenicum & Realgar nocent. De Pictore, qui, cùm capsulam, Realgare repletam, diù occlusam, aperuisset, in lipothymiam incidit, & totâ facie tumidus euasit, ac alexipharmacis curatus est, *suprà* dixi. Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 34.* narrat iuuenem quendam Florentinum, qui cùm scabie, vniuersum eius corpus occupante, fœdaretur, vnguento, cui Arsenicum commistum erat, præter Medicorum consilium, se illeuisset, manè mortuum in lecto inuentum fuisse; & alium quendam, ob similem inunctionem, in insaniam deuenisse.

Prognostica.

1. Nisi statim præsentaneâ operâ succurratur, de vita periclitatur æger. Ita puer ille, vicini mei, de quo dixi, intra sex horas mortuus est. *Prognostica.*

2. Quidam tamen non mox moriuntur, sed longiore tempore vitam trahunt, at miserrimam. Sic Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 65.* refert de puero quodam, 15. annorum, qui Arsenico sumto paulatim tabidus ac marcidus factus intra annum obiit. Similia exempla habet Forestus, *lib. 30. obs. in Scholio*; & *lib. 18. obs. 28. in Scholio*, vbi scribit, se nouisse, qui multos annos superuixere, sed in magna miseria, artubus resolutis, vt vix incedere possent. Ita puella illa, cuius fratrem post sex horas mortuum esse dixi, cùm largiter vomeret, & Alexipharmacia vteretur, euasit quidem, vt sana videretur; sed anno ætatis 21. in fœdissimam scabiem, & grauissimam cachexiam incidit, vt nullâ diligentiâ adhibitâ curari potuerit, sed diem suum obierit.

Curatio.

Curationem quod attinet, cùm omnes istæ Arsenici species eadem qualitate venenosa præditæ sint, eademque inferant symptomata, iisdem quoque opus habent remediis. Ratio curationis in hoc consistit, vt primò statim vomitus prouocetur. Prouocandus autem est vomitus & sæpe iterandus pinguibus, & acrimoniam venenorum simul hebetantibus ac obtundentibus, butyro nimirum, cum aqua calida, vel decocto sem. rapi, atriplicis, in quo butyrum recens, aut ol. lini, vel rolaceum sit liquefactum, vel quocunque liquore pingui copioso. *Curatio.*

Deinde si cruciatus intestina affligant, clysteres ex decocto fol. maluæ, althææ, flor. violar. verbasci, sem. lini, maluæ, confecti, quibus & ol. violar. & pulpa cassiæ admixta sint applicentur. Iidem parari possunt ex iure pingui, cremore ptisanæ, lacte asinæ, quibus mucilago sem. psyllij, maluæ, & cydoniorum addi potest.

Postea adhibeantur ea, quæ viscididate & lubricitate suâ viscera à vi arsenici erodente muniant. Vbi plurimùm confert, & vtilissimum est lac bubulum, si in magna quantitate bibatur. Qua ratione octo pueros cuiusdam rustici liberos, vt & Psaltriam, & meretricem quandam Veronensem, vna cum patre & matre, quorum illi ranas farinâ arsenico infectâ inuolutas, & oleo frixas, hi pisces in oleo, cum sale agrestâ frixos, & Arsenico itidem infectos, ederant, liberatos esse scribit Ioh. Baptista Montanus, *consil. 367.* Butyrum etiam, ac oleum copiosè sumtum hîc vtilissimum est sicut & ol. amygdal. dulc. ac iuscula pinguia, cremor ptisanæ, & oryza, cum lacte cocta, inque cibis sumta Dioscorides, præter iura pinguia, succum althææ & maluæ, cùm vterque vim lubricandi habeat, vt & decoctum seminis lini, tragi, oryzæ, & lac cum aqua mulsa copiosum dare præcipit. Vtilis est & syr. violaceus, cum decocto sem. lini, aut maluæ, aut hordei.

Mercurialis, *de venen. lib. 2. c. 9.* præ cæteris mirificè conferre scribit aquam, si is, qui sumsit arsenicum, statim eam copiosè bibat: atque suam assertionem probare conatur, exemplo primò, canum, quos quandoque in cauernas, vbi arsenicum erat, à se missus, atque exanimes extractos, vbi copia bibendi aquam facta esset, reuixisse vidit; secundò, murium, quos, si accepto arsenico aquam biberint, liberari ferunt; tertio, vulpium, de quibus Plutarchus, *6. de symposiac. c. 2.* refert, quòd vbi degustarint amygdal. amaras, præ insigni siccitate intereant, nisi aquam bibant. Verùm vt aquam non improbo; ita Forestus, *lib. 30. obseru. 5.* aquæ frigidæ potum rectè improbare videtur, quòd ea venenum non reprimat, sed ipsum potiùs in corpore suâ frigiditate retineat. Tepida copiosè vsque ad vomitum bibita commodior videtur.

Tandem specifica huius veneni antidota exhibeantur. Talia sunt primo crystallus fossilis puluerisatus, Drachm. j. pondere, ex ol. amygdal. dulc. recenti potus, quem pro præstantissimo & proprio

proprio arsenicalis veneni antidoto habent Petrus Aponensis, Guainerius, Matthiolus, & alij passim. Secundò, oliuè nucleus pini, Drach. iij. pondere exhibitum in potu.

Vel: ℞. *Pinear. contusar.* Vnc. iv. atque infundantur in aq. ℔. j. horis aliquot, & postea exprimantur, atque postmodum expressa propinentur. Tertiò, vtilis etiam est lapis Bezoar orientalis, quod probat historia illa, quam recenset Claudius Richardus, *in descriptione Lapid. Bezoar. tractatus Iordani de peste adiuncta*, de quodam adolescente 20. annorum, qui cùm ipsi Viennæ in carcere Arsenici Drach. ß. cum sacchare exhibita, & mox ad horam lapidis Bezoar. gr. x. in aq. borrag. in potu data essent, à morte conseruatus est. Quartò, Matthiolus antidotum vnam omnium præstantissimam contra mortiferam arsenici, & aliorum quoque venenorum, vim esse scribit puluis Ferdinandi I. Archiducis Austriæ, quo Pragæ quidam suspendio damnatus, & alij alibi seruati fuerunt. Sed descriptionem istius medicamenti non addit. Forsan est puluis Cæsaris rubeus dictus. Ponzettus expertum remedium cuiuslibet veneni grossi & sicci, cui associatur tussis, (quale Arsenicum est) esse scribit Sarapinum, dummodo odorem galbani habeat, & colorem rubrum clarum, & interius album, Drach. j. pondere, vsque ad aureum, infusum in aquâ mellis, vel decocto rutæ; cum aliis verò medicamentis sufficere Drach. sem. vsque ad Drach. j.

CAPVT X.

De Ære, eiúsque squamma, flore, ære vsto, & viridi æris.

Æs. ÆS siue cuprum, Græcis, χαλκός, venenata qualitate etiam non caret, quâ & esculenta & potulenta; (præsertim quæ aceto aut vino condiuntur) vt ceruisia, si in vasis cupreis coquantur, aut diutiùs seruentur, imbuuntur. Quæ postea intra corpus assumta, ventriculum turbant, nauseam, vomitiones, ariditatem linguæ, & erosiones ventriculi, doloremque & fluxus ventris excitant. Ipsius æris assumtionem præter dicta symptomata, aliquando & vlcera intestinorum, difficultas anhelitus & suffocatio sequi solent.

Æs vstum. E cupro verò conficiuntur æs vstum, flos æris, squamma æris, & ærugo, siue viride æris, de quorum facultatibus medicis agunt Dioscorides, *lib. 5. c. 47 & seqq.* Gal. *lib. 9. de simpl. med. fac.*

Intra corpus verò assumtum æs vstum ventriculum subuertit, coctionem extinguit, & cruciatus intestinorum infert.

Squamma æris. Squamma æris, seu scoria cupri, eiusdem ferè cum ipso ære naturæ est, & in corpus assumta, eadem symptomata, quæ æs, sed aliquantò vehementiora, & iis quæ æs vstum inducit, ferè similia, excitat. Intolerabiles enim alui fluxiones mouet, aut noxias vomitiones concitat, obortis inde molestissimis alui & ventriculi punctionibus.

Flos æris. Flos æris quoque eadem symptomata infert, pulmonem insuper coarctat & interdum suffocat.

Ærugo. Ærugo, siue viride æris intra corpus assumtum perniciosum venenum est, & grauissima infert symptomata, ferè similia iis quæ sequuntur assumptionem arsenici. Eandem enim vim habet, & præter alia mala, vehementem dolorem pungentem, & corrosionem ac mordicationem in gutture, stomacho & intestinis inducit; vnde quandoque vomitus continuus, ac fluxus dysentericus oritur, interdum & vrina retinetur. Postea guttur constringitur, respiratio intercipitur, adeò vt violenter æger suffocetur & extinguatur: scribitque Rhases, 50. *cor. c. 2.* viridis æris aureum vnum vna die interficere.

Curatio.

Curatio. Siue quis esculenta & potulenta cupro infecta, siue squammam æris, siue æruginem ipsam assumserit, communis, vt hactenus de aliis venenis sæpe dictum, curandi ratio est, vt quicquid assumtum fuerit, euomatur, & vomitus aquâ tepidâ, cum oleo oliuarum, vel oleo anethi, aut butyro ac similibus prouocetur; aluus verò clystere ex decocto maluæ, althææ, violarum, hordei, sem. fœnugræci, psyllij, althææ, addito melle, oleo communi, rosat. amygdal. dulc. vel chamæmelino eluatur.

Postea accipiatur lac, & præcipuè asininum, butyrum recens, iuscula carnium pinguia, mucil. sem. fœnugræci, psyllij, althææ, maluæ & lini, syrupus item & iulepus violarum, cum aqua frigida. Nonnulli pinguedinem ouium valde commendant. Hinc nonnulli suadent, vt imus venter oleo rosaceo calido, vel mastichino inungatur, imò quidam ægros in balneum, in quo hircorum capita ebullierint, aut ingens limacum vel cochlearum numerus, vel in balneum ex oleo oliuarum immittendos esse censent.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, Drach. ij. quantitate, cum hydromelite, vel terra Lemnia aut sigillata, Drach. j. quantitate, cum vino. Vtilis est & succus menthæ, cum potu datus, aut succus apij, ʒ. ij. quantitate cum vino exhibitus: corallia rubra præparata, Drach. ij. pondere, cum vino data: puluis item zedoariæ, Drach. j. pondere exhibitus, & ol. anisi, Scrup. j. quantitate, cum vino sumtum. Et præter hæc theriaca, Drach. ij. quantitate propinata.

CAPVT XI.

De Aurichalco & scobina Campanarum.

Aurichalcum. CVm Aurichalcum magna parte ex cupro constet, eandem in se retinet virulentiam, & cibis potionibúsque acidis, in eo coctis, communicat, & quocunque modo sumtum, vt æs, nocet, eadémque symptomata inducit, ac eadem curationem postulat.

Scobina Campanarum. Et cùm campanæ etiam ex ære, & aliis metallis constent, scobina earum veneni modo nocere potest. De qua et Iac. Horstius, *in commentar. ad Lemnium, de occultis naturæ miraculis*, ita scribit: *Nobilis matrona*, inquit, *in summo vitæ discrimine constituta erat, vt quæ imprudens deliræ anus consilium secuta fuerat, quæ certam, vt solent, præsentémque stipulata salutem, ab exhibita scobina, vel rasura de campana, in vino rubeo, violento vomitu divexabatur, & aluus vehementer ei subducebatur. Vnde corpus quasi à veneno intumuit. Subsecuti immanes capitis & ventriculi dolores, vertigines & punctiones, tandem in phrenitidem incidit: quæ cùm nonnihil mentem recepisset, semper sensit rosiones in ventriculo, & lancinationes, quasi acubus transfixus esset. Ego adhibitis catapotiis & hypagogis scobinam expurgaui, & dilucidè in chartam assumtam, aliis visendam exhibui.* Et omnino si quid tale sumtum sit, eadem curatio, quæ de ære proposita est, conuenit.

CAPVT XII.

De Ferro, scoria Ferri, & Ferrugine.

Ferrum. EQuidem ferrum, & præcipuè chalybs, sæpe loco medicamenti exhibetur, non solùm Chymicè præparatus, sed etiam crudus, & limatus solùm, sine omni noxa, imò cum ægrorum commodo. Aliquando tamen accidit, vt, si vel nimiâ copiâ sumatur, vel diutius in corpore hæreat, ac in ferruginem quasi mutetur, etiam noceat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Tum enim in ventre dolor vehemens, siccitas oris, & totius corporis inflammatio sequi solet. Quandoque & vomitus & vehemens capitis dolor.

Curatio.

Curatio. Curatio eodem modo ferè perficitur, vt de ære modò dictum. Si enim ferrum vel ferrugo adhuc in ventriculo hæreat, vomitu, vt dictum, euacuandum. Si in intestina descenderit, clysteribus lenientibus abstergendum. Vel etiam lenientia & purgantia exhibenda, vt manna, pilulæ stomachicæ, & similia.

Postea exhibendum lac, butyrum, & iura pinguia.

Bezoar eius plerique Magnetem, Drach. s. pondere, vel cum vino, vel cum succo Mercurialis, in pilulas conformatum esse, ipsúmque se ei associando extrahere scribunt.

CAPVT XIII.

De Plumbo.

Plumbum. ETsi plumbum, si integrum deglutiatur, & per aluum reddatur, nihil damni homini inferat, tamen si comminutum diù in corpore hæreat, & resoluatur, grauissima symptomata inducit. Quod etiam intelligendum de plumbo vsto, de recrementis seu scoria plumbi, & aliis, quæ è plumbo fiunt, de quibus Dioscorides, *lib. 5. c. 55. & seqq.* agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Plumbum autem sumtum etiam symptomata grauissima affert. Et quantum nocere possit, clarissime monstrat historia, quam Fernelius, *de luo Vener. c. 7.* refert. Ea verò etsi suprà etiam allata sit, & hoc loco non prætereunda videtur. *Amicus quidam meus*, inquit, *hisce diebus destillationi è capite interdum in ceruicem & scapulas, interdum in pedum articulos obnoxius: qua tamen superueniente tussis lacrymationibus haud ægrè liberari solebat: Hunc à me iam doloribus liberatum Empiricus quidam plumbi puluerem aduersus arthritidem ita commendauit, vt in eo solo eius recurrentis præcautionem positam esse, statim persuaderet. Cuius idcircò vsum amplexus, pulueris eius sesquilibram ex iusculis, ex vino & pyris coctis, aliisque cibis, sacchari loco, dierum quindecim spatio, absumsit. Sed dij boni, quot quantáque incommoda statim persensit! Dysenteria crudelis, febri stipata, die duodecimo exorta est, cum grauissimis non ventris solum sed & ventriculi torsionibus, ad eam spinæ dorsi partem, in quam os ipsius incumbit, pertinentibus. Ventriculi tanta dissolutio, tantaque oris oblæsio subsecuta est, vt ne contactum vel blandissimum ferre posset. Et quæcunque ingerebantur, vel in plumbeum odorem, vel in mucorem sonnissimum versa, mox remouebantur. Inde ructuum tanta edebatur copia, vt in flatus omnia abire viderentur. Sedatâ dysenteriâ graues illi ventris, lumborum & ventriculi cruciatus dies 20. perseuerarunt, cum incendij interni molestissimo sensu, totidémque noctes peregit insomnes. A quo hoc temporis inter-*

nullo licèt situ ipsum non valde exercuerit, appetentia tamen semper prostrata iacuit: nec aluus quicquam, nisi vel clystere, vel cathartico medicamento prouocatus, reddidit, & quæcunque tum infrà, tum suprà, aut sponte, aut artis beneficio prodiere, plumbeo colore infecta erant omnia, suam illam qualitatem internis partibus pertinaciter adeò impresserat. Interim exorto ictero corpus totum fœdatum apparuit, ac sanguis, sedata dysenteria, ad febris curationem reserata vena detractus, totus flauus, biliosus ac spumosus deprehensus est.

Curatio.

Curationem plumbo sumpto plerique eandem censent, quæ cerussa vel lithargyro sumpto adhiberi solet. Verùm de vomitu hoc mihi monendum videtur, cum non ita esse necessarium, si rasura plumbi saltem assumpta sit. Cùm enim plumbum nihil nocerat, nisi in corpore resoluatur, vt ex historia, è Fernelio modò allegata, patet; vix verò credibile sit, & illa ipsa historia doceat, in ventriculo id resolui, vomitoriis opus non videtur. Si tamen plumbum vstum exhibitum sit, vomitus non inutilis videtur. In non vsto verò satis est, vbi iam ad intestina descendit, & malignitatem suam exserere incipit, acrimoniam eius temperantia & abstergentia vsurpare. Laudatur propterea lac asininum, vt & aliorum animalium. Item decoctum maluæ, althææ, sem. lini, hydromel. ol. amygdalarum dulcium.

Bezoar quasi plumbi vsti sunt grana cydoniorum exorticata & trita. Drach. ij. pondere: in potu cum vino dulci data. Vtile est etiam, quotidie vsque ad diem quintum, theriacæ Drach. ij. cum aquis ocellis vel vino propinare.

Stannum cùm magis defæcatum sit, minùs quidem malignum est, quàm plumbum nigrum. Intra corpus tamen sumptum, eadem ferè, quæ plumbum, infert symptomata, quæ iisdem quoque remediis, quibus plumbum sumptum consequentia symptomata, curanda sunt.

CAPVT XIV.

De Cerussa.

Cerussa. E Plumbo fit cerussa, minimum & lithargyrum de quibus iam ordinis ratione dicendum.

Cerussa fit ex plumbo, aceti vapore corroso, & propterea eadem symptomata, quæ plumbum, excitat.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sumtâ nimirum cerussa mox palatum, lingua, gingiuæ & dentes albedine quadam inficiuntur, sequiturque singultus, vomendi desiderium, linguæ ariditas, faucium asperitas, tussis, ventriculi & ventris punctiones, præcordiorum tensio, anhelitus difficultas, sanguinis per aluum egestio, tenesmus, præterea caput turbatur, & sæpissime in ipsa luce ante oculos vana quædā phantasmata se conspicere putant ægri; alias sunt somnolenti, membra torpescunt, & neque manus neque pedes suum officium faciunt. Vrinæ modò nigræ, modò cruentæ excernuntur, & tandem extrema frigescunt, ægrique pereunt.

Curatio.

Curatio. Vt in aliis venenis, ita & hîc danda opera, vt venenum haustum quamprimùm per vomitum vel aluum excernatur. Ad quam rem vtilia sunt decoctum sem. atriplicis & rapi radic. maluæ, ficuum, vt & aqua mulsa, ol. liliorum, irinum, sesaminum, & similia.

Clysteres parentur ex decocto brassicæ, caulium rubrorum, parietariæ, cardui bened. centaur. min. diaphœnico, ol. communi, lilior. albor. costino.

Euacuato per vomitum & clysteres veneno, acrimonia eius relicta temperanda lacte calido, decocto caricarum radic. & sem. maluæ, althææ, mucilag. sem. lini, fœnugræci, psyllij, maluæ, althææ, ex hydromelite, ol. amygdalar. dulcium, sesamino, lini. Laudatur & aqua, quæ est in foliis vlmi, & gummi vlmi.

Tandem exhibenda quæ abstergunt, vrinam pellunt, ac venenatæ qualitati resistunt. Hinc ad reliquias veneni expellendas commendatur lixiuium, è cinere sarmentorum vitis paratum, cum aqua mulsa. Et Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* succum absinthij cum hydromelite multoties, vnius aurei pondere, bibendum scribit, donec vrina prouocetur. In quem finem & decoctum sem. apij, fœniculi, anisi, exhiberi potest. Malignitati resistunt etiam folia fraxini, nuces iuglandes, ol. angelicæ, theriaca & Mithridatium, cum optimo vino sumta.

In potu vtilia sunt lac caprinum, mulsa, caricæ, vinum album, meracum, hydromel. A somno, quantum fieri potest, æger prohibendus.

ÇAPVT XV.

De Minio.

Minium. MInium nostrum, quod ex plumbo conficitur, (veterum enim Minium minerale erat, è quo argentum viuum parabatur) tandem ferè vim habet, quam plumbum, cerussa, & alia è lithargyro parata medicamenta; & proinde sumtum eadem, quæ illa, excitat symptomata.

Symptomata, & Signa.

In primis verò ventriculum & intestina lædit, & hinc ructum, singultum, nauseam, vomitum, alui fluxionem, & reliqua, quæ modò dicta sunt, symptomata excitat. *Signa.*

Curatio.

Ideóque etiam statim vomitorium ex sem. rapi vel atriplicis, cum butyro recenti, oleo communi, anethino, vel alio, exhibendum. *Curatio.*

Deinde iniiciatur clyster ex decocto radic. althææ, maluæ, & granos. iuniperi, cum ol. lilior. albor. & anethi, vel ex aqua mellita & oleo.

Antidoti loco exhibeatur spodium de ebore vsto, Drach. ij. pondere, ex vino: item theriaca & Mithridatium.

CAPVT XVI.

De Lithargyro.

LIthargyrum etsi quinque modis fiat, vt apud Agricolam videre est: duæ tamen species in communi vsu sunt, album videlicet, quod ob colorem, lithargyrum argenti, & fuluum, quod ob similitudinem coloris, lithargyrum auri nominatur. *Lithargyrū.*

Symptomata & Signa.

Symptomata lithargyrum intra corpus, sumtum consequentia ista recenset Dioscorides, *l. 6. c. 27.* Grauitatem nimirum stomachi, ventriculi, & intestinorum, cum magnis doloribus affert, nonnunquam intestina vulnerat, vrinamque supprimit, corpus intumescit, plumbeámque deformitatem concipit. Præter hęc, vt Aetius, Auicennas, & alij referunt, alia etiam mala eueniunt, compagines nempe articulorum incēduntur & ardent, intestina exulcerantur, vnde ventris fluxus superuenit, & aliquando egreditur, & prominet intestinum nonnunquam aluus supprimitur: in superioribus inflatio apparet, flatúsque sese reuoluentes per medium ventrem, & iuxta vmbilicum, murmurant, nimiísque cruciatibus hominem affligunt; sæpe etiam ileos suboritur, lingua grauatur, sermo impeditur, spuma in ore adest, & constrictio anhelitus, respiratio intercipitur, fœdus ex ore halitus redditur, lingua inflammatur, corpus totum liuido colore tingitur; facultas motrix artuum impeditur, tandémque inualescente malo suffocatio sequitur. *Signa.*

Curatio.

Quoad curationem, primò danda opera, vt lithargyrum sumtum vomitu reiiciatur, deinde curandum, ne partes internæ arrodantur, in primis verò malignæ lithargyri qualitati resistendum.

Itaque primò vomitus concitandus decocto anethi, ficuum, dactylorum, cum butyro vel oleo, & si vomitus non satis procedat, vomitoria aliquoties repetenda.

Postea clysteres aluum lenientes & lubricantes, simúlque purgantes iniiciendi, parati ex hydromelite, decocto centaur. minor. anetho, hydromelite, hiera picra, ol. rutæ, pinguedine gallinarum & similibus.

Si vomitus non satis processerit, & symptomata ingrauescant, Rhases, 8. *ad Almansor. c. propr.* Auicennas, & alij scammonium, & alia purgantia exhibere iubent.

Deinde exhibenda, quæ erosionem prohibent, ol. amygdal. dulc. butyrum recens, cum cereuisia calida, lac recens tepidum, asininum præcipuè, iura pinguia, è carne bubula, vitulina, gallinarum & pullorum gallinaceorum.

Simul etiam exhibenda medicamenta, quæ malignitati resistunt, vímque aperiendi & vrinam mouendi habent. In quem vsum in primis commendatur myrrha, cuius duos obolos Nicander exhibet, Aëtius obolos tres ex vino, Auicennas Drach. iij. itē ex vino, Ægineta denarios octo, Dioscorides Drach. viij. præscribit. Sed locum deprauatum non immeritò suspicantur Matthiolus & Greuinus, quantitasque nimia videtur, possúntque sufficere Drach. j. vel Drach. ij. Præter myrrham, Dioscorides commendat absinthium, hyssopum, sem. apij, piper, ligustri florem ex vino. Alij etiam hypericum. Rhases hoc medicamentum dare iubet.

℞. *sem. apij, myrrha*, an. aur. ij. *absinthij* aur. j. Misce cum sapa Dosis aurei ij.

Vel ℞. *Sem. apij, absinthij*, an. part. æqual. *piperis* Drach. ß. pondus aureor. ij. cum vino.

Commendatur & spica Celtica ac stercus columbinum, an. Drach. j. pondere, cum vino decoctionis apij. Vtile est & syluestris hormini semen, vt & succus eiusdem, cum vino pota. Laudatur & columbarum & palumborum stercus, ex vino, vel mulso exhibitum, vt modò dictum, teste Dioscoride, Aëtio & Auicenna. Petrus Aponensis Bezoar lithargyri semen erucæ, vel catapuciæ maioris esse scribit, tritum & datum in potu, Drach. ij. pondere. Verùm cùm facultatis admodum deiectoriæ sit medicamentum, Drach. j. se non excessurum scribit Matthiolus. Vtilis est & aqua destillata è baccis iuniperi, item oleum Angelicæ, vt & theriaca, Drach. ij. pondere cum vino generoso sumta.

Ante cibum sumantur caricæ: in cibo verò carnes agninæ frequenter sumantur.

CAPVT

CAPVT XVII.

De Argento viuo tum crudo, tum sublimato, tum præcipitato.

Hydrargyrū. DE hydrargyri, seu argenti viui, quod Chymici vulgò Mercurium nominant, natura, *de consens. & dissens. Chym. cum Galen. 9.* & suprà, *part. 4. c. 21.* dictum, ibique duo in primis explicata. Primò, an argentum viuum sit calidum vel frigidum. Deinde, an venenatæ naturæ sit. Quæ hic repetere velle inutilis operæ foret. Ideóque quæ de aliis venenis dicta sunt, hîc etiam solùm explicanda restant, nimirum quæ symptomata & damna inferat argentum viuum sumtum; deinde quomodo iis occurrendum sit. Triplici autem modo argentum viuum sumi potest, *Crudum.* nimirum crudum, quò pertinet vapor ab eo exhalans: Deinde *Sublimatum.* sublimatum: tertiò *Præcipitatū.* præcipitatum. Quæ quomodo parentur, passim è Chymicorum libris patet.

Symptomata, & Signa.

Signa. Etsi argentum viuum haustum, vt *loco allegato* dictum, sæpe innoxium sit, atque ægrè parturientibus, sicut & infantibus, ad vermes necandos, vtiliter exhibitum fuerit à peritissimis Medicis, quandoque etiam casu & incuriâ, magnâ quantitate haustum legatur: tamen tum solùm id accidit, cum iterum statim per aluum pondere & volubilitate suâ elabitur. Si verò in aliqua cauitate partium diutiùs hæreat, vel si medicamento, quod vim habeat, illud in corpore retinendi, admisceatur, aut alia de caussa retineatur, grauia mala, imò mortem inferre potest. Eadem præstat fumus ex argento viuo, ore haustus; nec innoxium est, si extra inunctum in corpus penetret. Perniciosius est præcipitatum, maximè perniciosum sublimatum.

Argēti viui. Etenim argentum viuum, non extinctum, nec præparatum, si in corpore hæreat, stomachum & intestina lædit, non quidem pondere, seu grauitate suâ, vt credit Dioscurides, *l. 6. c. 28.* sed vi malignâ suâ & erodente, flatus magnos excitat, doloresque ventriculi & intestinorum vehementissimos, iis similes, qui in torminibus percipiuntur, quæ ab erosione intestinorum contingunt, & aliquando deiectiones alui liquidat, cum grauitate stomachi, & grauedine totius corporis. Et si diu retineatur, & non egrediatur, accedit vrinæ suppressio, ob dolorem, qui fluxionem in partibus internis mouet, quæ meatus obstruit. Vnde postea totum corpus intumescit, & colorem plumbeum lue liuescentem refert, ob humores ab eo infectos & inquinatus. Fœdum quoque ægri ex ore halitum emittunt, quem & ij percipiunt, qui argento viuo in lue Gallica inunguntur. Tandem inducit paralysin membris, quibus adhæret; aliquando etiam epilepsiam, apoplexiam, syncopem, & ipsam denique mortem.

Einsdē fumi. Symptomata verò quæ ex argenti viui fumo concitantur, sunt neruorum contractio, membrorum tremor, debilitas articulorum & paralysis sensuum læsiones, & præsertim visus ac auditus; fœtor oris, eiusdémque exulceratio, capitis dolores continui, insanabilia vlcera, casus capillorum; sæpe etiam epilepsia & apoplexia, qualia symptomata aurifabris, & iis, qui argentum viuum in igne tractant, sæpe accidunt. Ita refert Ferdinandus Ponzettus, *l. 3. de ven. c. 21.* quendam, cùm argentum viuum per aliquot septimanas in vase, igne circumquaque cooperto, tenuisset, idque postea incautè aperuisset, fumúmque naribus hausisset, statim sine loquela decessisse. Et Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* fabrum quendam aurarium, dum argentea vasa inauraret, hydrargyri vapore admisso imprudentiùs, statim stupidum, veternosum, ac planè mutum euasisse scribit. *Quæ, inquit, in os indebantur, deuorabat quidem, stercus tamen & vrinam minimè sentiebat exire, neque ad aurem inclamantes audiebat. Exactis mensibus sex, in febrim acutam incidit, ac tum, excusso torpore, loqui cœpit, & quæsitis respondere, sed perturbata omnia & confusa. Remisit die vigesimâ febris, & in lentam degenerauit, quâ tandem liberato, cerebrum graue, torpidique sensus omnes remanserunt, ménsque ex interuallis perturbata.* Refert quoque Forestus, *lib. 8. obs. 5.* aurifabrum quendam cum Mercurij fumum excepisset, neque dormire, neque quiescere potuisse, sed modò in hanc, modò in illam partem sese deuoluisse: ei pilos omnes è capite decidisse, mox faciem supra modum pallescere cœpisse, totúmque corpus tremulum euasisse.

Inunctionis Mercury. Eadem mala etiam argentum viuum extinctum, & inunctionem argenti viui sequuntur, vt videre est in iis, qui in lue Venerea vel scabie iis vnguentis vtuntur, de quo suprà, *part. 4. c. 21.* dictum.

Præcipitati. Mercurium præcipitatum eadem, & quidem sat grauia, sequuntur symptomata, in primis saliuæ putridæ ex ore continuum effluuium, dentium vacillatio, membrorúmque tremor, oris inflammatio, gingiuarum vlcera, virium deiectio, mentis alienatio, ipsáque adeò mors. Ita narrat Iul. Palmarius, *de morb. contagios. lib. de hydrarg. cap. 6.* quendam cùm quartanario tuidam iuueni robusto tria catapotia ex Mercurio præcipitato & Mithridatio confecta, deuorandâ dedisset, cum paucis diebus è medio sustulisse.

Sublimati. Omnium verò grauissima symptomata & damna infert argentum viuum sublimatum, & suo contactu instar ignis adurentis omnia corrumpit. Hinc si sumptum sit, statim lingua & fauces exasperantur, quod incommodum nullo leniente gargarismo, nisi difficulter & longo tempore tolli potest. Quamprimùm verò in ventriculum descendit, ei pertinaciter inhæret, eúmque, & postea etiam intestina, erodit & exulcerat, vehementémque in iis partibus dolorem parit, sitim inextinguibilem excitat, & inexplicabilem angustiam inducit. Accedit præterea inflammatio, ardor, & intumescentia linguæ ac faucium, animi deliquium, vrinæ suppressio, anhelitus difficultas, & aliquando sanguinis per aluum effusio, & dysenteria perniciosa, tandémque ipsa mors. Ita refert Andreas Baccius, *in prolegom. ven. & antid.* propinato cuidam iuueni à muliercula sublimati polline, cum confectio carnium & sacchari, prægressis eadem die crebris à ventre fluctuationibus, ac vomitibus, mox cum præcordiis æstuante ventriculo, eum post triduum, sæuis superuenientibus alui torminibus, ac ichoris simul purulenti violentis vomitibus, reiecisse simul & animam. Et Franciscus Valleriola, *l. 1. obseru. 7.* narrat, Legum quendam Doctorem, cùm nocte intempestâ somniferum syrupum sumturus esset, illius loco aquam sublimati, quâ ad fucum vti mulieres consueuerunt, ab ancilla, quæ illi ministrabat, per incuriam propinatam, hausisse. Vnde mox à grauibus & intolerandis obortis in ventriculo doloribus, in mirus cruciatus incidit, ita vt in furorem penè, præ dolorum sæuitia, deduceretur, noctes & dies perperàs eiulans ac clamans. Accesserunt crebra animi deliquia, virium deiectio, tabes, vt iam desperata res videretur. Neque enim quid hausisset, ante sextum diem innotuit. Antidotis tamen crebrò datis, vacuationibus aptis, clysteribus ex lacte paratis, balneis, lactis potatione, fotibus & vnctionibus lenientibus resurgere incepit, omniáque symptomata mitigari, tandémque post trimestre tempus, præter omnium expectationem, integrè curatus est.

Curatio.

Curationem quod attinet, & quidem primò argenti viui crudi sumti, principio danda opera, vt id quamprimùm è corpore expellatur, quod plerique vomitu faciendum esse existimant. *Curatio crudi sumti.* Verùm cùm argentum viuum pondere suo deorsum vergat, & sursum propellatur, facilè in minimas particulas diuellatur ac dissipetur, non ita commodè per vomitum expelli potest. Consultius esse puto, vt detur opera, vt statim per aluum expellatur. Itaque fiat valida corporis commotio, vt argentum viuum per meatum intestinorum & aluum effluere queat. Quod vt faciliùs fiat, clyster ex hydromelite, cui admixta sit hiera picra, vel ex oleo oliuarum solo, aut musto cum modico pinguedinis gallinæ, vel anatis, aut modico butyri recentis s. sale, & similibus, intestinis infundendus est. Quod si non sufficiat, purgans aliquod exhibendum. Vtile est etiam lac copiosius potum, in primis asininum. Magnum verò in primis auxilium præstat, auri limati scobem, vel folia auri sumere. Nihil enim est, quod argentum viuum auidiùs imbibat, quàm aurum. Atque ita postea argentum viuum per aluum cum auro egeritur.

Antidoti verò loco varia medicamenta exhibentur. Costum cum vino sumtum argenti viui quasi B.zoar esse, scribit Conciliator, & Guainerius. Perutilis etiam est succus pimpinellæ, quo, post multa frustra tentata, quendam, qui argento viuo frequenter vsus fuerat, curatum fuisse, refert Schenckius, *in obseru. lib. 7.* Exhiberi etiam potest theriaca. Auicennas, *canon. lib. 4. fen. 6. c. propr.* post euacuationes exhibet myrrham, Drach. ij. pondere, cum vino, & postea mulsam superbibere iubet. Idem præsidium Guainerius laudat, & præterea pulu. rutæ Scrup. ij. dare iubet. Conciliator myrrham & castoreum decocta in vino, & saluiam ac rutam tritam, cum aqua, in qua nuces cupressi coctæ fuerint, dare præcipit. Dioscorides remedio esse scribit vinum cum absinthio, apij decoctum, semen hormini, origanum, hyssopum, cum vino Rhases etiam, *continent. l. 20. c. 2.* absinthium tritum, cum multo vino, aut vinum, cum semine apij, vel cum mentastro montano, vel cum hyssopo conferre tradit. Oribasius, *lib. 8. cap. propr.* apium bibere, aut herbam tritam manducare, aut combustum & tritum in potu exhibere iubet. Plinius, *lib. 2. cap. 1.* contra argentum viuum vinum merum remedio esse tradit. Idem, *lib. 20. cap. 5.* Heraclidem contra argentum viuum siser erraticum dedisse scribit. Et *lib. 28. cap. 3.* ex sententia Nicandri semen vrticæ siccum fungis & argento viuo contrarium esse affirmat. Idem, *lib. 28. cap. 10.* iis, qui argentum viuum biberunt, lardum lupi remedium esse ait. Et *lib. 29. cap. 5.* columbarum sylucstrium fimum priuatim contra argenti viui potum valere tradit.

Fumi einsdē. Si verò è fumo argenti viui, naribus & ore recepto æger malè habeat, confert plurimum, si æger haustum vini bibat, in quo folia rorismarini, stœchas Arabica, & centaur. min. cocta sint. Vtilis est etiam aqua saluiæ & zedoariæ pota. Æger quoque in balneo sicco sæpe sudet, & post sudorem partes languentes fricentur sacculo in vino cocto, cui insutæ sint herbæ facultatem habentes poros cutis aperiendi, & neruos roborandi, quales sunt saluia, chamæpitys, betonica, lauendula, cum baccis iuniperi.

Inunctionis. Si ab inunctione argenti viui æger mali aliquid patiatur, quomodo ei succurrendum sit, ex iis, quæ supra, *sub finem partis 4. de curat. luis vener.* dicta sunt, patet.

Sublimati vel præcipitati. Si argentum viuum non crudum, sed vel sublimatum, vel præcipitatum fuerit assumtum, opem ferre possunt ea medicamenta, quæ venenis erodentibus conueniunt. Primò ergò statim,

antequam ad intestina venenum transeat, vomitus prouocandus, vt hactenus sæpe dictum. Vbi verò iam ad intestina descendit, clysteres iniicere necessarium est, paratos ex decocto maluæ, bliti, & oleo sesami ac rosarum.

Postea vt virulenta Mercurij erosio frænetur, æger frequenter lac recens mulsum bibat, in quo etiam semina psyllij macerari possunt, vel aquam tepidam decoctionis hordei. Confert etiam, multum butyri recentis s. sale edicare.

Antidotum & quasi Bezoar argenti viui sublimati est puluis crystalli subtilissimus, Drach. j. quantitate, cùm ol. Amygdal. dulc. haustus. Nonnulli in primis commendant contra sublimatum oleum Tartari, vel sal absinthij, Drach. ij. pondere, sumtum. Neque immeritò. Vt enim in præcipitatione Magisteriorum per oleum Tartari, à corporibus solutis omnis vis corrosiua tollitur per præcipitationem, de qua in *Instit. l. 5. part. 3. sect. 2. c. 13.* dictum: ita etiam dum Sal Tartari vel absinthij, Salem aquæ, qua Mercurius solutus est, ad se allicit, argentum viuum in suam pristinam naturam redit, & non plus, quàm argentum viuum crudum nocere potest. Aliqui myrrhæ Drach. iij. cum vino calido, vel aqua mellis, aut vinum, in quo ruta, saluia, semen apij, castoreum, cocta sunt, exhibent.

Cor confortetur diamargariro, & aliis cordialibus exhibitis.

Exulcerationes stomachi curentur vino rubro, in quo myrobalani coctæ sint, aut pingue line caprina, vel hircina, aliisque, quæ suo loco de vlceribus ventriculi sunt proposita. Ita etiam exulcerationes intestinorum, clysteribus conuenientibus sanandæ, qui etiam suo loco sunt propositi.

Si retentio vrinæ adsit, vt sæpe fit, balneo aquæ calidæ vtendum. postea pecten & vesica sæpius fomentanda, imposita spongiâ madidâ decocto iuniperi, & sem. apij; & regio vesicæ inungenda oleo rutæ, vel iuniperi, & bibendum vinum, in quo radix cyperi vel acori cocta sit.

CAPVT XVIII.

De Cinnabari.

Cinnabaris. ARgento viuo meritò subiicitur Cinnabaris, tempore quæ ex Mercurio paratur. Equidem cinnabaris alia natiua, alia factitia est. *Natiua.* Natiua rursus duplex alia veterum, de qua Dioscorides *l. 5. c. 69.* hoc tempore forsan ignota, alia recentiorum, quæ est lapis mineræ argenti viui, atque inde cinnabaris natiua ac mineralis appellatur. *Factitia.* Factitia ex argento viuo & sulphure sublimatis paratur, omnibúsque nota & vulgo in vsu est; de qua etiam solâ hoc loco agemus.

Symptomata & Signa.

Signa sumtæ cinnabaris factitiæ. Symptomata autem cinnabarim artificialem sumtam consequentia sunt similia symptomatibus, argentum viuum mortificatum vel sublimatum consequentibus. Accidit enim dolor fortis, & corrosio in gutture, ventriculo & in testinis, superuenit vomitus, fluxus ventris difficilis, vt quandoque sanguis egrediatur. Accedit spirandi difficultas, & alia symptomata, *c. præced.* proposita. Id quod ex sequentibus duabus historiis patet. Primam recenset Ioann. Fernelius, *de lue Vener. c. 7.* vbi scribit, quòd Pictor quidam Andegauensis, manuum digitos grauiores solito, torpidiores, ægréque mobiles percipiens, paucis post diebus contrahi illos & conuelli sensit, atque sensim indies magis ac magis aucta affectio est, dum incurui illi, & penè inflexibiles manerent; quin & carpum & brachia peruasit affectio, quæ admodum torpida, conuulsa, grauiáque reddebantur. Haud multò post idem vitium pedes sensere, sublatâ incedendi potentiâ. Quibus malis aliud symptoma, longe grauissimum ac crudelissimum, accessit. Dolor enim acerbissimus atque atrocissimus ventriculum ac hypochondrium vtrumque occupare cœpit, sed qui ad totum ventrem pertineret, cui, cum nec noctu nec interdiu intermittebat, clysteribus, fotibus, balneis, & aliis quibusdam remediorum generibus leuatio quæsita est. Vnicum tandem in accessione inuentum est solatium, tres, quatuórve robustos homines ventri superpositos sustinere. Compresso siquidem ventre, paulò mitior cruciatus erat. Vbi sex octóve dies, nonnunquam & duodecim, miser ille adeò fuerat discruciatus, sensim abeunte dolore, languidus quidem & penè moribundus cernebatur, sed qui statim restitutâ appetentiâ vires aliquas reciperet, dum aliâ rursus simili accessione correptus prosterneretur. Viginti enim non ampliùs dies intermittebat. Atque in accessionibus aluus, ne validis quidem proritata medicamentis, quicquam demittere poterat. Etsi verò in caussis istorum symptomatum inuestigandis variè à Medicis allaboratum sit: tamen tandem omnia in cinnabarim rectè relata. Cùm enim Pictor iste non solùm penicillum digitis sæpe extergeret, sed etiam imprudens & incautus ore exsurgeret, factum, vt cinnabaris in corpus recepta, & visceribus ac neruis communicata, malignâ qualitate ea infecerit, & horum symptomatum caussa extiterit. Alteram recenses Iohan. Schenckius, *l. 7. obseru.* ex relatione D. Iohan. Penoci, Medici Camicensis, de quodam Iuuene, qui cùm vlcus in pene ex impuro concubitu contractum haberet, nullisque aliis medicamentis curari posset, suffumigio ex cinnabari tandem curatus est. Ex eo autem tempore de grauissimis semper doloribus capitis, & fluxu sanguinis è naribus conquestus est. Dolor nonnunquam per biduum aut triduum remittebat, aliquando singulis diebus ter quatérve recurrebat. Dolore sæuiente sese coniiciebat in lectum, & aduocatis duobus aut tribus famulis, iubebat caput manibus comprehendi, & quantâ vi possent, constringi & comprimi, séque nullâ re maiorem doloris leuationem sentire affirmabat. Post quadrantem, aut dimidiam horæ partem, dolor nonnunquam quiescebat, bene edebat, bibebat, dormiebat, & dolore absente optimè valebat. Vsus quidem erat doctorum Medicorum consilio, sed sine fructu, tandemque doloris magnitudine victus, subitò inter manus famulorum, caput pro more suo comprimentium, exstinctus est.

Curatio.

Curatio eorum, qui cinnabarim artificialem sumserunt, eadem est cum illa, quæ iis, qui argentum viuum sumserunt, debetur. *Curatio.* Si materia adhuc hæret in ventriculo, vomitu reiicienda; deinde clysteres ex hydromelite vel oleo iniiciendi. Sorbeantur etiam iura pinguia gallinarum, bibatur lac, & comedantur cibi lubricantes, veluti est butyrum, oleum, & alia quæ vias leniunt, & materiam per aluum educunt.

Bezoar Cinnabaris esse spodium, quod fit ex ebore combusto, Drach. ij. pondere datum cum vino, docet Petrus Aponensis, *tractat. de venen.* Ponzettus, *de venen. l. 2. cap. 18.* ex aliorum sententia etiam illud spodium conferre scribit, quod fit ex radice eronæ adustæ iisdem Drach. ij. pondere datum. Vtilia sunt & alia antidota, *c. præced.* proposita.

LIBRI SEXTI

PARS SEPTIMA.

De Venenis è Plantis.

CAPVT I.

De Opio.

POstquam de venenis è Mineralibus parte præcedente actum, proximum est, vt de venenis è plantis agamus. Atque vt de Opio tempore de quo nonnulli dubitant, an inter venena referendum sit, incipimus, de eo plenam tractationem hic proponere, mei instituti non est: In primis cùm id præstiterint Medici Clarissimi, Dn. D. Michael Doringius, & Dn. D. Daniel VVinckelerus, in doctissimis, quos de Opio scripserunt, tractatibus. Sed quia hîc mihi propositum est, de venenis agere, quatuor saltem breuiter explicare libet. 1 An Opium rectè inter venena referatur. 2. An sit calidum vel frigidum, & an manifestis vel occultis qualitatibus somnum inducat & noceat. 3. Quæ sint opij sumti signa, seu quæ iis, qui opium sumserunt, accidant symptomata. 4 Quâ ratione ij, qui opium sumserunt curandi sint, & quomodo opium corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat.

Primum quod attinet, Opium, quod est nigri papaueris lacryma, non adulteratum puta, recens, & non exoletum, crudum, & non correctum, inter venena refert Dioscorides, *lib. 6. cap. 17.* *Opium est venenosum.* Galenus, *3. de Temperam. cap. 4. de Theriac. ad Pison. c. 10.* Plinius, *lib. 20. cap. 17. & 18.* vbi Licinij Cecinnæ, Prætorij Viri, Patrem in Hispania eo interemptum scribit; Auicennas, *lib. 4. fen. 6. tractat. 1. cap. 2. ibid. sum. 3. c. 1.* & omnes ferè in eum Commentatores in primis Dinus, qui *Quædam*, inquit, *sunt, quæ solum sunt stupefacientia ratione qualitatis eorum, quia sunt vehementis frigiditatis, & hoc modo sunt stupefactiua nix & aqua frigida: quædam verò sunt stupefactiua ratione venenositatis, & eorum contrarietatis, à forma specifica, quam habent, ad corpus humanum, & ista sunt opium, poma mandragoræ, & hyoscyamus.* Et Georgius Christophorus de Honestis, *in Mesues part. 2. distinct. 1. de Antidot. de Theriac. diatessaron: mihi fol. 50. col. 1.* scribit: *Opium somnum faciliter profundum inducit cum sua proprietate & forma specifica, nobis occulta potius, quàm suis qualitatibus primis. Cauendum ergo est ab vsu ipsius secundum omnem modum administrationis, & in quacunque dosi.* Et Guainerius, *de venen. c. 1.* vbi pluribus explicat, quòd omnia venena occultâ proprietate sint corruptiua, inter ea etiam opium recenset, docétque mentem Auicennæ & aliorum qui dicunt, venena alia esse frigida, alia calida, non aliter accipiendam esse, quàm quòd, etsi talia agant occultâ proprietate, quatenus venena: tamen etiam agant quatenus frigida & calida, & licèt euphorbium caliditate homini noceat, opium frigiditate: tamen illæ qualitates manifestæ, caliditas & frigiditas, mediante quadam occultâ qualitate operantur, vt sint hominis interemptiua. Et *paulò post* scribit, Licet aliquod sit venenum, v. g. opium, euphorbium, quod operationem suam à qualitate manifesta facere videatur, illam tamen non totam cum qualitate manifesta facere, sed etiam

etiam cum proprietate. Idem docent alij plurimi: vt quàm audacter, tam falsò & temerè asserat D. Iohann. Freitagius, *de Opio, c. 4.* à veterum æuo hucusque creditum & definitum esse, opium iuxta qualitates apertas tantùm nocere. Plura testimonia coggerere opus non est, cùm ipsâ experientiâ constet, multos opij vsu interemptos fuisse. Et rationes, quibus postea probabitur, opium non manifestis, sed occultis qualitatibus agere, eædem etiam facilè euincunt, venenum esse.

Argumenta D. Freitag. refutantur. Primum.

Neque rationes, quas D. Freitag. *cap. 4.* proponit, contrarium probant. Prima est, quòd opium corpus nostrum non continuò, vbi sumtum fuerit, immutat, nisi actionis & mutationis principium à nobis consequatur, hoc est, à calore nostro, vt refrigeret, excitetur, & in actum deducatur. Verùm ratio hæc nulla est. Et primò quidem incommoda planè locutio est, ea, quæ in actû deducuntur, actionis suæ principium à calore nostro consequi. Etenim illud antè habent, sed latet saltem in misto, quod sese exserit, vbi mistum resoluitur, vt etiam docet Iac. Zabarella, *de misti generat. & interit. lib. 2. c. 9.* De quo etiam Fernelius, *de meth. med. lib. 4. cap. 1.* docet, quòd calor noster nullam medicamento agendi facultatem confert, sed latentes solùm vires exsuscitat. Deinde Maior, quæ præsupponitur, falsa est, quòd nullum venenum à corpore nostro in actum deducatur. Contrarium enim clarè docet Galenus, *3. de temper. c. 4.* vbi duplicia venena constituit. Vnum, quorum substantia à calore nostro non alteratur, alterum eorum, quæ ex nostro calore momentum aliquod mutationis accipiunt, & deinde in multifarias alterationes vertuntur, quibus corrumpi naturam accidit. Nimirum quædam venena ita comparata sunt, vt à natura nostra resolui possint, ea scilicet, quæ partes habent heterogeneas. In iis enim cùm partes venenosæ ab aliis separantur, liberè iam sese exserere, & in corpus nostrum agere incipiunt. Quædam verò ita sunt comparata, vt secundum omnes partes sint venena, quæ neque aggredi natura potest. De quibus Galenus, *loco modo alleg. Medicamenta, inquit, sunt, quæ nulla substantiæ suæ mutatâ parte, sed totâ seruatâ integrâ corpus nostrum afficiunt; cæterùm grauia & naturam animalis corrumpentia, vnde & totum eorum genus deleterium.* In vtroque tamen veneni genere qualitas venenata à corpore nostro vinci non potest. Ad quod tamen genus venenorum opium referri debeat, non ita planum. Galenus certè, *allegat. loc.* ad illa, quæ non actuantur, id refert, dum scribit: *Papaueris succus hominis corpori prorsus est contrarius, vt quod in eum quicquam agere ne quidem vnâ qualitate possit, multo minùs tota substantia possit.* Et si sanè, vt opium sit inter ea, quæ calore nostro actuari possunt; & concedatur, non ita venenosum esse, vt auripigmentum, vel venenum aspidis; tamen resolutione & actuatione vis eius venefica nullo modo imminuitur.

Secundum.

Secundò eo probare conatur Freitagius, opium non esse venenatum, quia venena in minima quantitate hominem occidunt, opium verò in minima & insensibili quantitate hominem non interimit. Minorem prolixè probare tentat è Galeno, *5. de simpl. med. fac. c. 24.* Dioscoride, *lib. 4. c. 6.* vbi docetur, quòd opium in minima quantitate dolorem finiat & sopiat, in maiori verò quantitate hominem interimat, & ex Matthiolo, qui nationes quasdam semine papaueris nigri, & oleo ex eo parato in cibis vti scribit. Affert præterea ex Bellonio, Prospero Alpino, & aliis, quod Turcæ opium seu Massach in quotidiano vsu habeant, & eo in magna quantitate vescantur; & quod quidam Hispanus in magno æstu semunciam opij innoxiè deuorarit.

Verùm & ad Maiorem & ad Minorem respondendum. Maior primò falsa est, quòd omnia venena in minima, & vt loquitur etiam insensibili quantitate hominem occidant. Nam magna est venenorum differentia. Etenim quædam minimâ etiam quantitate occidere possunt, quale est granum Nubiæ, de quo Scaliger, *Exerc. 153. sect. 11.* cuius decima pars intra horæ quadrantē hominem interficit. Tale est venenum aspidis, scorpij & similia. Maiore quantitate opus est, vt cicuta & arsenicum occidāt; maiore adhuc, vt cantharides interimant. Et præterea, suprà *part. 5. c. 1.* probatum est, non omnis veneni proprium esse, hominem occidere, sed solùm insigniter occulto modo lædere. Et tamen in ipso opio, etiam correcto, adeò magnâ quantitate opus non est, vt hominem occidat, sed etiam in satis parua, & non multorum granorum quantitate sumtum, homini perpetuum somnum conciliare, eumque interimere potest. Ita narrat Sanctor Sanctorius, *meth. vitandor. error. lib. 8. c. 12.* se vidisse in finitimis Vngariæ locis militem quendam, qui septem opij pilulas (quas non credo ex puro opio, sed laudano, vel simili medicamento compositas fuisse, cùmque eas pro aliis ex errore sumsisset) deglutiuerat, qui tanto cum impetu spiritum trahebat, vt paulo pòst deficeret, & è viuis antequam ei potuerit remedium dari, decederet. Et talia exempla passim sunt obuia.

Exempla eorum, qui opio in magna quantitate sine noxa vsi sunt, & principio Turcas & Ægyptios quod attinet, ad ea respondendum, primò rebus venenatis homines sensim assuescere posse, non fabulosum esse, vt Freitag. putat, sed fide dignorum hominum testimoniis constare, de quo suprà *part. 5. c. 1.* dictum. Neque tamen dum hoc fit, natura humana conuertitur in venenatarum rerum constitutionem vt etiam elephantiasi vel lue Venereâ laborans, etsi tota eius corporis constitutio vitiata sit, homo manet: ita & Regis Cambaiæ filius, etsi venenatam corporis constitutionem habuerit, homo mansit. Nec tamen Turcæ sine damno opio assuescunt, cùm vt ipse scribit, torpidi, amentes, desidésque fiant, &, vt Prosper Alpinus, *de Medic. Ægyptior. l. 4. c. 2.* testatur, opij deuoratores functiones habeant deteriores, ebrij ac torpidi appareant, sint tomatosi, stupidi, inconstantes, qui modò affirmant, modò negant, ità vt nemo propemodum cum ipsis lubens conuersetur. Quod tamen minùs læduntur Ægyptij & Turcæ opio, caussa hæc est, quia nascuntur à parentibus iam opio assuetis, & ij ipsi, vt Fallopius, *de medic. purgant. simpl. c. 6.* docet, à pueritia opium edere incipiunt, à quantitate parua sensim ad maiorem ascendentes. Qui verò à primis annis non sunt assueti opio, non sine periculo id faciunt, imò qui ei sunt assueti, & aliquot annis ab eo abstinuerunt, si postea id sumant, læduntur, & vt I. C. Scaliger, *Exerc. 175.* scribit, qui à primis annis esui assueti non sunt; si adultâ ætate comedant, moriuntur. Ita refert Marc. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. c. 18.* Mantuæ captiuum Turcam Illustrissimi Comitis Bonifacij Torelli empto à Seplasiario opio, eóque deglutito, extinctum esse. Historiam verò illius Hispani, semunciam deuorantis, quod attinet, ipse Freitag. exemplum hoc insolens & non imitandum nominat, nec ex tali singulari exemplo vniuersalis regula constituenda, & concludendum, quòd opium in magna quantitate sine damno sumi possit, & propterea venenum non sit. Refert Marcell. Donatus, *de hist. med. mirab. l. 6. c. 3.* fuisse, qui nullum ex scorpionis & aranearum ictu dolorem sentiebat, alium, qui bibens helleborum, neque vomebat, neque vllo modo purgabatur. Et Cardanus, *contradict. 7. tract. 2. sect. 2.* quendam Arsenicum ad vnciæ fermè quantitatem sine damno deuorasse refert. Et Fallopius, *de purgantib. c. 6.* narrat, Germanum quendam scammonij Vnciam vnam sine noxa sumsisse. Quis verò inde concludere velit, talia & ab aliis ita vsurpari posse? Deinde opium, quo Turcæ vtuntur, non verum & genuinum opium est, sed vt Scaliger, *Exerc. 154. & 175.* & Bellonius, *l. 3. obseru. cap. 15.* docent, ex papauere albo colligitur, idque non parum, sed aliis rebus admistum sumitur. Sicut etiam maxima est inter semen papaueris albi, imò etiam nigri, quo non solum in Styriâ & Austriâ, sed & aliis Germaniæ locis populus ad placentas condiendas vtitur, & verum opium, differentia.

Tertium.

Tandem obiicit, quod ideò venenis non sit accensendū, quia corrigi possit, vt vtile medicamentum euadat. Verùm & venena quædam præparatione mitescere, & in vsum Medicum trahi possunt, quod ipsemet confitetur: quâ ratione argentum viuum, cantharides, euphorbium, & alia in vsum medicum veniunt. Notandum enim hic, inter venena quandam esse differentiam, vt supra, *part. 5. c. 1.* pluribus probatum & explicatum. Quædam enim nullam, si assumantur (etsi interdum extra ad vsus quosdam adhiberi possint) homini vtilitatem afferre possunt, sed simpliciter noxia sunt, qualia sunt Arsenicum, auripigmentum, & similia multa: alia verò etsi vim veneficam habent, tamen etiam virtutem aliquam, quâ prodesse possunt, obtinent. Ita helleborus albus etsi vim strangulandi, singultum & spasmum concitandi, imò mortem inferendi habeat: tamen cùm etiam vim purgandi habeat, ob eam quādoque exhibetur, quod & de argento viuo dicendum. Eodem modo etsi opium venenatam qualitatem obtinet; tamen quia etiam vim somnum conciliandi, & dolorem leniendi, habet, ob eam interdum expetitur, & ita præparari, vt malignitas ea corrigatur, & eâ quantitate exhiberi potest, vt tantùm somnum conciliet, non verò noceat. De quo Galenus, *in lib. Hipp. de vict. rat. in morb. acut. comment. 2. text. 12. Purgantium omnium medicamentorum natura, corporum, quæ expurgantur, naturæ contraria est, atque vt quispiam dixerit, lethalis & deleteria, id est, pestilens: vt autem succi papaueris, mandragoraque, & hyosciami, atque aliorum huiusmodi multorum, quæ nobis & substantia & viribus aduersa corpus perimere nata sunt portionem exiguam assumentes, magnam percipimus commoditatem: sic & purgantium medicamentorum, quorum natura corporibus nostris aduersa est, exiguam aliquam partem præcidentes, ad suppetias ferendas vtimur.*

An opium sit calidum vel frigidum.

Secundum, quod explicandum sumsimus, est, quas qualitates & vires opium habeat. Vbi priorà disquirendum, an opium sit calidum vel frigidum. Antiqua equidem est multorum opinio, opium esse frigidum, & quidem in summo & quarto gradu. Verùm si in rationes inquiratur, cur in eam sententiam venerint Antiqui, & recentiores etiam quidam, contra firmissimas rationes, in eâ persistant, vix satis mirari possum, quòd istis rationibus sibi hoc persuaderi passi sunt. Præcipua enim & forsan vnica, quâ vtuntur, ratio est, quòd somnum & stuporem inducit. Quo argumento etiam D. Freitag. *de opio, c. 3.* vtitur. Certum est, inquit, frigus sopire, torporem, immobilitatem, tandémque ipsam caloris extinctionem & mortem inferre, quod ij, qui summo sæuiente frigore, noctu præsertim, & per niues iter faciunt, experiuntur, quorum aliqui aut penitùs interierunt, aut sphacelata membra reportarunt.

Non esse frigidum. Ratio 1.

Verùm enimverò istos effectus esse frigoris externi, quod est in aëre hyberno, qui vel rusticis notissimi sunt, & quos multi sæpe suo magno cum damno experiuntur, nemo negat. At de hoc quæstio est, an opium & alia narcotica similiter ac aer hybernus, frigefaciendo stuporem & soporem inducant, imo ipsam mortem quandoque inferant; quod negamus. Etenim primò, vt à frigore elementari quis stuporem contrahat, vel emoriatur, summâ, eáque in toto aëre ambiente consistentis actione opus

est. At opium exiguo pondere & subitò soporem inducit: ad quod aliquot atomi aquæ frigidæ, vel niuis libræ præstare non possunt. Et quis credat, vt *lib. 1. Pract. part. 2. c. 3.* diximus, ab opij aut laudani opiati granis duobus vel tribus assumtis corpus à febre æstuans ita refrigerari posse, vt illa refrigeratio à ventriculo vsque ad cerebrum pertingat, quod nec aquæ frigidæ satis magna copia hausta præstare potest? Et cùm quis, licèt in frigido aere satis diu versetur, vel etiam aquæ immergatur, non statim in stuporem incidat vel moriatur: quomodo opium ano saltem inditum frigiditate id præstare potest? Nonnullos verò ex opio ano saltem indito mortuos esse, aliquot historiis probat Marcell. Donatus, *de hist. med. mirab. lib. 4. c. 18.* Rases, inquit, 9. *Continentis* scribit, se vidisse ex supposito opio quosdam mortuos fuisse & Galenus: *2. de morb. vulgar.* asserit, quòd suppositum fuit opium, in ano quorundam ad mitigandum dolorem, ex quo mortui sunt. & Auicennas, *in cura fluxus.* sic scribit: *Vidimus, qui supposuit sibi collyrium* (est autem collyrium Auicennæ suppositorium) *ex opio, & mortuus est.* Gatinaria, *lib. sua Pract. cap. de cura odacoleric.*, scribit, se vidisse in quadam muliere nobili quæ cùm stetisset per plures dies, quòd non dormiuerat Medici decreuerunt, vt illi supponerent collyrium quoddam longum opiatum, quod cùm iussisset factum, statim cœpit dormire. Medici autem præceperant ancillis, quòd cùm cœpisset dormire, extraheretur illud collyrium, quæ ipsum omittentes & non extrahentes, taliter profundata fuit in somno, quòd nunquam euigilata est, imò perpetuò dormit. Nicolus, *serm. 8. c. 11.* scribit, se vidisse puerum, cui suppositum fuit opiū propter tenesmonem, extinctum fuisse. Anton. Betta, *in suis comm. 4. fen. p. c. Auic.* tradit à se visum, quòd quæ iam de Mutinensi familia Charandinorum, cùm iam per multos dies vigilasset, & nullo louis ingenio potuisset dormire, iussit Medicus sibi imponi suppositorium cum notabili quantitate opij, ex quo factum est, vt per diem & noctem profundissimo somno dormierit, à quo tandem multis administratis auxiliis releuata est, & licèt per multos annos postmodum vixerit, stupida tamen & veluti amens remansit. Scribit quoque iterum Nicolus, *serm. 2. sum. 2. tr. 1. c. 15. Et ego vidi puerum, cui suppositum fuit opium propter tenesmonem, & mortuus fuit puer. Et vidi virum in senectute constitutum, cui immissum fuit clystere cum opio, propter sedare dolorem colicum immensum, quem patiebatur homo ille, & mortuus fuit.* Alex. Benedictus *lib. 3. c. 6. part morb.* scribit, Patauij accidisse, quòd Iustinianus, Patricius Venetus, in dentis cruciatu conuellere iussit molarem vnum ex magnis dentibus, & cùm dolor ingens perseueraret, suadentibus nonnullis, opio, quod oleo perfecerat, sæpius in cauum indito, supremo somno correptus fuit. *Hæc Marc. Donatus.* Quæ omnia quomodo opium in tantilla quantitate non assumtum, sed vni saltem parti admotum, solâ frigiditate præstare potuerit, si quis mihi monstrauerit, eius sententiæ lubens & vltrò accedam.

2. Secundò, elementare frigus tactu percipitur, vt in glacie, niue, aqua, aëre frigido apparet. At etsi quis opium deglutiat, vel ano imponat, nullum frigus, sed potius calorem & ardorem percipit.

3. Tertiò aër externus, cùm frigore alicuius partis externæ calorem exstinxit, facit, vt ea emoriatur, & sphacelo corripiatur, quod nunquam præstat opium.

4. Quartò, si opium frigiditatem summam induceret, omnia frigida hoc præstarent, quod falsum. Neque enim aqua frigida hausta, vel glacies vino iniecta idem præstant.

5. Quintò, contrà multa calida dantur hypnotica & narcotica, vt spiritus vini, lolium, allium, lupulus, crocus, sem. cannabis, anethum, styrax, tabacum, & alia.

Vis narcotica non pendet à caliditate.

Ne tamen quis hinc cauillandi occasionem sumat, sciendum, me, & alios doctos viros, qui mecum sentiunt non statuere, quòd vis hypnotica & narcotica à caliditate pendeat, (aliàs enim omnia calida in eodem gradu essent hypnotica & narcotica, quod falsum) sed quòd vis illa occulta sit, cum calidis tamen partibus, quas Chymici sulphureas nominant, potiùs quā cum frigidis coniuncta: quæ sulphurea substantia naribus saltē hausta somnum inducit, vt compertum sit, Pharmacopœorum famulos, dum aquas hypnoticas destillarunt, à vaporibus illis exhalantibus, naribus acceptis, profundè soporatos fuisse. Itaque D. Freitag. inanem operam & laborem suscipit, & eo ipso se recentiorum mentem nunquam assecutum esse, satis prodit, dum, c. 2. operosè probare conatur, calorem somnum non inducere; ac Platerum, Doringium, & alios Doctiss. Medicos ineptiarum & stultitiæ, *pag. 45.* arguit. Nemo enim vnquam hoc, quod ipsis imputat D. Freitag. docuit. Nam vt vis alexipharmaca & purgās est quidem in pluribus medicamentis calidis; non tamen est ipsa caliditas, sed solùm cum ea coniuncta est: ita etiam vis narcotica & hypnotica est quidem in pluribus medicamentis calidis, sed non est ipsa caliditas. Quod verò Medici doctissimi probant, medicamenta hypnotica & narcotica esse calida, id eo præcipuè fine fariunt, vt monstrent, falsum esse, vim hypnoticam & narcoticam pendere à frigiditate, vtpote quæ in illis vel nulla, vel minima est. Atque hoc si obseruasset D. Freitag. contradictionem Doctis Viris impingere conatus non esset, dum scribit: Mirabile est, quomodo propugnatores caliditatis in opio, cùm docuerunt, quo pacto calida vaporosa sint somnifera, nihilominus hos effectus non calori vaporoso, seu, vt loquuntur, sulphuris halitui, in quo *τὸ χαυστὸν* omnem ponunt, sed occultæ qualitati, supra elementorum & apertarum crasium conditionem agenti adscribunt. Nemo enim ea iis sunt, qui caliditati, seu sulphureæ substantiæ, quatenus talis, (multa enim sunt calida & sulphurea, quæ non sunt narcotica) vim narcoticam tribuit, sed omnes eam ab occulta qualitate, quæ in sulphurea substantia est, deduxerunt. Plures enim in eodem subiecto posse esse qualitates, nemo Physicorum negat.

Deinde quòd frigiditatem opij ex correctione per calida probare conatur, istud argumentum, licèt id magnifaciat D. Freitag. nullius est momenti. Fateor equidem, antiquos opiatis suis confectionibus multa calida admiscuisse, sed ea falsa hypothesi, quod scilicet, putarent, opium esse summè frigidum. Si verò quædam calida qualitati opij narcoticæ resistunt, vt castoreum, ruta, & eiusmodi alia, id non faciunt quatenus calida (nam alia calida eiusdem gradus id non præstant) sed vi specificâ, quæ qualitati narcoticæ est aduersa.

Alia, quæ pro frigiditate opij afferuntur argumenta, & à D. Freitag. c. 3. adducuntur, nullius momenti sunt, & vix digna, vt in iis examinandis tempus teratur, & à Clariss. Dn. D. VVinckelero iam refutata sunt.

Opium est calidum.

Longè verò firmiora sunt argumenta, quæ opium calidum esse probant, & agnouerunt iamdudum quasdam partes in opio calidas Conciliator. I. C. Scaliger, *Exer. 175.* Vallesius, Mercurialis, Capiuaccius, Erastus, atque, vt id crederent, ipse sensus

Rationes.

eos conuicit. *Primò* autem opium calidum esse probat eius in-
flammabilitas. Quod argumentum non soluit D. Freit. dum 1.
scribit, pinguibus rebus omnibus etiam non vehementer calidis, hoc commune esse. Omne enim pingue inflammatur, siue id facilè, siue difficulter fiat, propter partes oleosas, & sulphureas quæ omnes sunt calidæ. Et quod camphoram obiicit, incertum per æquè incertum probat. Nam camphora & ipsa naturâ calida est. Idque probat etiam Leonhard. Iacchinus, *in 9. Rhasis c. 4* quia odore est acri & penetrante, sapore acuto qualis fe-
tè est in pipere, velocissimè ignibilis est, instar Naphthæ, ac vi-
gilias inducit. Cui assentitur Costæus, *in Auicennam. Secundò* 2.
opium calidum esse docet eius grauis odor. *Tertiò*, sapor ama- 3.
rus. *Quartò*, quod fauces & labia adurit. *Quintò*, sitim exci- 4. 5.
tat. *Sextò*, animum inflammat & accendit. *Septimò*, ad Venerem 6. 7.
stimulat. *Octauò*, pruritum excitat. *Nonò*, sudorem prouocat. 8. 9.
Quæ omnia caliditatis, & quidem non leuis, sed insignis, argumenta sunt, vt pluribus in suis Tractatibus de Opio viri Clariss. Dn. D. Michaël Doringius, & D. Daniel VVinckelerus monstrarunt. Quæ omnia cum plana sint, hîc repetenda non censeo.

Atque omnia hæc cùm tam clara sint, vt negari non possint, necessariò ij, qui Opij frigiditatem defendunt, concedere coguntur, in opio esse partes calidas, & propterea statuunt, à calidis pendere amarorem, ardorem in gula & reliqua, quæ modò enumeraui; à frigiditate verò vim soporiferam. Et vt falsæ huic opinioni speciem aliquam veritatis appingat D. Freitag. docet, primò in actum deduci innata partes calidiores & tenuiores & spirituosas, vnde initio spirituum animalium agitationes & dementiæ, & audaciæ & impetus, sitis, pruritus per corpus & in Venerem irritationes; quæ omnia pro diuersorum temperamentorum dispositione, etiam diuersimodè alios atque alios exerceant: ipsa verò frigidiore eiusdem substantiâ ad operationem veniente, quod serius propter crassitiem, in qua hæret, & frigus aliquandiu naturæ reluctans contingat, subsequi algorem totius, torporem, spirituum segnitiem & quasi ligaturam, sopores, anæsthesias, comata, caros, aliásque soporiferarum affectionum.

Verùm enimverò etsi in opio, vt in omni corpore misto, diuersas qualitates inesse negandum non sit: tamen de hoc quæritur, an frigiditas, an verò caliditas præualeat? Vbi rectè respondetur, cum tot caloris in opio sint indicia, fieri non posse, vt Opium in quarto gradu sit frigidum. Etenim si in quarto gradu frigiditatis ponantur siue quatuor partes frigidæ, siue ex sententia Alchindi sedecim partes frigidæ respectu vnius calidæ, quomodo cum isto gradu, & tot partibus frigidis adhuc tertius gradus caliditatis, quem in opio respectu partium calidarum admittunt, consistere, & tot partes calidæ cum tot partibus frigidis in quarto gradu esse possunt? Et quomodo in isto excessu frigiditatis tot adhuc manifesta caloris indicia esse possunt, frigiditatis verò nulla? Et cùm in aliis medicamentis, quæ diuersis partibus constant, vt in Rhabarbaro, diuersæ partes separari possint: cur non idem in opio hactenus præstari potuit? Monstrauit verò eas D. Freit. vt monstrauerit in camphora illam partium diuersitatem, quarum aliæ sint inflammabiles, aliæ frigidæ. Imò si vis soporifera est in partibus frigidis, cur calidis separatis, quod in tostione fit, opium non redditur magis soporiferum; cùm tamen contrarium experientia testetur, & nimiâ tostione vis hypnotica dissipetur? Quòd verò ab eadem caussa diuersæ actiones proueniunt, fit ob diuersas qualitates. Vt enim in vino & spiritu vini, caliditas primò spiritus turbat, posteà vis narcotica eosdem sopit; ita etiam ab opio & opiatis medicamentis idem fieri potest. Quòd autem ab opij nimia frigiditate algor totius, torpor, sopores, stupores proueniant, affirmatur, sed non probatur. Non entis nulli sunt effectus.

Cùm ergò ob frigiditatem, quæ in eo insignis nulla est, opium somnum & *νάρκωσιν* non inducat, neque etiam caliditas id præstet, cum sint multa similiter calida, quæ idem non præstant.

Opium occultâ qualitate est Narcoticum. Rationes.

stant: rectissimè concluditur, opium occulta qualitate & proprietate istud facere. Et sunt omnino rationes firmissimæ, quæ id probant.

Prima est, quòd in exigua quantitate maximam agendi vim habet, qualem quidem nullæ qualitates primæ, sed saltem occultæ obtinent. Etenim non solùm exhibitum, sed etiam glandium formâ ano suppositum, homines necauit, cuius rei exempla sunt suprà allegata ex Marcell. Donato, *histor. medic. mirabil. lib. 4. c.* 18. Qualis vis in nullo elemento, etiam frigidissimo, reperitur, multò minùs in misto aliquo, in quo summa frigiditas calidorum admistione temperatur. Nam quòd summam frigiditatem in glacie & niue negat, & demum in aëre in noua Zembla quærit D. Freit. *c.* 3. contra experientiam & Galenum facit, qui *lib.* 1. *de Temperam. c.* 9. niuem omnium frigidissimam appellat, & igni omnium calidissimo opponit. Et sit sanè, quod interdum frigus in aëre aquam congelans, & niues compingens sit maximum: tamen illud ipsum est, quod est etiam in glacie & niue. Et licèt esset longè maius: tamen nullum frigus siue in nostra glacie & niue, siue id, quod est in noua Zembla, id præstare posset in ea quantitate, qua opium id præstat. In illo enim ipso aëre frigidissimo Hollandi versati sunt, vulpes ceperunt, cum vrsis pugnarunt, & alia egerunt, & ita eum per os & nares attraxerunt, nec tamen somno profundo correpti sunt, quod iis accidit, qui paucos opij vapores naribus excipiunt: Sicut & hoc ipso anno 1635. frigus in hisce regionibus fuit sæuissimum, vt illud è noua Zembla accersere opus non fuerit, in quo plerisque quotidie ambulandum & versandum fuit, qui tamen ea symptomata, quæ opium inducere solet, non senserunt. Et si in glacie & niue non est summa frigiditas, quomodo in opio, corpore misto: & tot calidas partes habente, maior esse potest? Quod verò *ibidem* docet, sensus & naturam nostram summas elementorum qualitates non tolerare, nihil ad rem facit. Etsi enim sensus & natura nostra sine damno summas elementorum qualitates non tolerant: eas tamen percipiunt.

Secunda ratio est, quòd opium certis partibus, cerebro nimirum, neruis & spiritibus animalibus maximè inimicum est, cùm quæ manifestis qualitatibus agunt, non magis vni, quàm alij membro sint contraria, sed omnia sine discrimine alterandi vim habent.

3. Tertia est, quòd tot & tam miri sunt opij effectus, qui mox inter signa recensebuntur, vt eos omnes ad manifestam aliquam qualitatem referre impossibile sit: imò quòd exiguâ etiam quantitate hominem iugulat, quod nullum etiam purissimum elementum facit.

4. Quarta à curatione petitur, quæ non fit per medicamenta qualitatibus primis agentia, sed per peculiaria alexipharmaca, vt ex curatione patebit.

5. Quinta, si solùm frigiditate & copiâ noceret opium, sicut piper & crocus, Medici non tam solliciti essent de eius correctione, sed sufficeret, si minori quantitate exhiberetur; sicut nemo zingiber, piper & crocum corrigere tentat, sed saltem certâ quantitate ea quisque exhibet.

De Opij qualitatibus.

[De opij qualitatibus equidem modò tractaui, & calidum esse, secundùm manifestas qualitates, occulta verò vt somnum & *ναρκωσιν* inducere, demonstraui. Quia tamen anticipatæ opiniones falsissimæ nonnullorum animis altè insederunt, vt Æthiopem potiùs dealbes, quàm eos ad veritatem deducas, quæ contra naturam, & doctissimorum Virorum sententiam obiiciunt, proponere & soluere libet. Primò enim nonnulli ad authoritatem Auerrois confugiunt, qui *lib.* 5. *coll. c.* 27. saporem amarum non perpetuò oriri ex caliditate, sed quandoque etiam ex frigiditate, statuit. Auerrois defensionem contra Galenum suscepit Fr. Valleriola, *lib.* 1. *enarrat.* 4. vbi ostendere conatur, amara non omnia calida esse, sed interdum etiam frigida. Verùm rationes, quibus Auerroës & Valleriola vtuntur, planè friuolæ, & nullius momenti sunt. Probare enim id volunt exemplo opij & cicutæ. Verùm petitio principij hæc est. Opium enim non est frigidum, sed calidum; & cicuta etiam narcotica, non vt frigida, sed vt calida. Deinde adducunt exempla cichorij & intybi, quæ cùm insigniter amara sint, frigida tamen potiùs, quàm calida esse statuantur. Verùm dictum suo loco, cichorium & intybum non frigida esse, sed per accidens saltem refrigerare, amaritudine nimirum suâ aperiendo, & bilem ex hepate abstergendo. Quòd verò omnia sint calida, satis ex eo patet, quòd vt Galenus, 5. *de simpl. med. fac. c.* 26. docet, meatus expurgant, abstergunt, extenuant, incidunt humores crassos, obstructiones aperiunt, extrà etiam admota, sordida vlcera purgant, cutem extergunt, menstrua prouocant.

An amara sint frigida? Affirmat Auerroës, Valleriola. Refutantur.

Idem vult Fr. Vallesius.

Fr. Vallesius *lib.* 9. *controuers. c.* 5. Auerroïs & Valleriolæ opinionem sequitur, & negat, res amaras plures partes calidas, quàm frigidas habere, & nonnulla ita amara esse nata, vt bilem & aloën, vt exiguâ quantitate magnæ aquæ admista, eam amaram faciant, v. g. aq. ℔j. bilis octauâ vnciæ parte admista.

Refutatur.

Verùm enimverò aquam per se frigidam tantillæ bilis vel aloës partis admistione frigidiorem non fieri posse, & amara illud non naturale, sed artificiale mistum esse extra controuersiam est. At monstrent in opio illam partem diuersam, & probent quòd in opio tanta partium frigidarum copia sit, quanta est in amaro ex ℔j. aquæ, & bilis vnciæ parte octauâ constante, quod mistum fecerunt. Opium enim corpus maxima ex parte homogeneum est, & totum amarum.

Nec melior est eorum opinio, qui æstimant, opium, licèt sit frigidissimum, habere tamen amaritudinem in parte externa & superficiali, ratione cuius calefaciat. Etenim nunquam in opio istam partium diuersitatem monstrare potuerunt, nec poterunt.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa.

Tertium quod de opio explicandum promisimus, est, vt symptomata enumeremus, quæ opio sumto accidere solent: Etsi verò ob eius ingratum saporem nemini facilè opium clanculum obtrudi potest: tamen accidisse obseruatum est, vt opium pro alio medicamento homini propinatum sit, vt exemplum illud militis, quod *suprà*, ex Sanctor. Sanctorio adduximus, docet. Sumto ergo opio sequitur sopor grauis cum vertigine, & pruritus totius corporis ita vehemens, vt hominem quandoque è sopore excitet. E toto corpore grauis odor, opium referens, exhalat, labra intumescunt, singultus accidit, respiratio fit parua, frigida, oculi obscurantur, nasus distorquetur, in fine etiam conuulsiones accidunt. Sanguinem etiam concretum circa cor inuentum esse obseruatum.

Prognosticum.

Prognostica.

Tanta autem huius veneni vis est, vt statim & intra paucas horas, vt ex suprà adductis historiis apparet, hominem nisi idoneis medicamentis occurratur, iugulet.

Curatio.

Curatio.

Curatio consistit primò in eo, vt quod, in omnibus venenis faciendum, vomitus prouocetur, ac si ad intestina iam penetrauerit venenum, clysteres, etiam acriores, iniiciantur. Postea opij antidota exhibeantur.

Medicamenta verò propria, quæ opio peculiari vi resistunt, sunt imprimis assa, & castoreum, quę Auicennas, *lib.* 4. *fen.* 6. *tractat.* 1. *sum.* 3. *c.* 1. theriacam opij, Guainerius verò, *de ven. nis, c.* 9. Bezoar opij nominat. Vtilia tamen etiam sunt ruta & origanum, & quidem assa ʒ. j. castoreum ʒ. j. vel ij. pondere, cum vino generoso propinantur. Simul etiam potest sternutatio excitari, & reuulsio per frictiones ac vesicatoria. Vide Dioscoridem, *lib.* 6. *c. propr.*

De Correctione Opij.

Opij correctio.

Etsi verò opium venenatum sit & hominem interimere possit: tamen quia vim soporiferam & narcoticam simul obtinet, quæ quandoque in summis doloribus & vigiliis expetitur, vtilia etiam ex opio medicamenta parari possunt, quorum non pauca proposui & laudaui, *lib.* 2. *pract. part.* 2. *c.* 1. Quapropter dum D. Freitag. *de opio, c.* 9. me inter Laudanomastigas numerat, vel eo ipso suum liuorem, & me calumniandi libidinem, & iniquè carpendi ac traducendi studium prodit. Vsum opiatorum medicamentorum legitimum concedo & laudo, abusum temerarium improbo, & quia generosa medicamenta sunt cautè vsurpanda moneo. Quod autem me Galenus, 12. *Meth. med. c.* 1. fecit, vbi non simpliciter de opio, sed de medicamentis anodynis procul dubio ex opio artificiosè paratis, ita scribit: *Committunt*, inquit, *Medici eiusmodi excessus cum in aliis quoque remediorum generibus non paucis, tum vel maximè in iis vocatis anodynis, quæ ex papaueris succo vel alterius semine, vel mandragoræ radice, vel styrace, vel tali quopiam fiunt. Nam & qui ægris gratificantur, in eorum medicamentorum vsu modum excedunt, & qui intempestiuè immodicèque sunt animosi, dum prorsus horum vsum refugiunt, doloribus ægros iugulant. Ergo veluti in omni totius vitæ tum habitudine tum actione; ita hic quoque consilium istud sapientis, qui*, Ne quid nimis, *dixit, complectemur, habentes pro fine, quò tendamus, ægrotantis vtilitatem. Quippe si fas est in remediis, quæ morbum sanant, vtendo, quod optamus, efficere, abstinendum ab anodynis. Sin ex vigiliis, & viribus resoluendis ad mortis discrimen æger tendat, tum profectò tempestiuè eiusmodi medicamentis vtare, scilicet non ignarus, corporis habitum nonnihil esse lædendum, læsionem tamen, quàm mortem, potiùs eligendam.* Quod prudentissimum Galeni consilium & monitum & ego semper in scriptis & praxi obseruaui, & autem me Fernelius, Valeriola, Crato, & omnino omnes docti Medici, inter quos est Experientissimus Ludouicus Septalius, qui *an mad. medicar. Aphor.* 431. scribit, *Narcotica, quæ stuporem sensui inferunt, ne temerè in vsum ducantur, sed non nisi in vehementissimis doloribus vbi vires concidunt, vt cessantibus doloribus robur recolligant. Adulatoris verò Medici erit, aut auram popularem captantis ea in leuibus doloribus in vsum ducere.* Panaceam verò quasi in medicamentis opiatis, quæ Galenus, *alleg. loc.* corpus nonnihil lædere scribit, certisque saltem vsibus destinata sunt, facere velle, & iactare, laudanum, quotunque etiam modo præparatum, omni ætati, & cuiq; penè morbo conuenire, Empiri potius est quàm Rationalis Medici. Fidem adhibeat quicunque volet, *μεγαλοφρησυνη* D. Freit. qui *de opio c.* 7. scribit, Laudanũ non solùm tonnullis plurimùm prodesse, sed etiam morientibus nullo amplius humano pharmaco redimẽdis, fatóque accinctis vltimo, salutarem vim & solatium in deplorata necessitate ita afferre, vt præsentiore animo, & minore cum anxietate, sopito dolore omni, mortisque horâ & articulo, quantum natura admittit, protracto, animam Creatori restituant: & *c.* 8. refert, cuidam multis annis diuturno languore conflictato, demùmque in labiis oberrante fato, & præsentis mortis indiciis apparentibus, quatriduũ in viuis permanendi facultatem huius vsu conquisitam fuisse, vt se ad alteram vitam pientiùs componeret, & de bonis relinquendis prudentiùs testaretur. Experientiam qui

consulet,

consulet, inueniet, in multis morbis, præcipuè in febribus acutis, cùm iam in labiis oberrat fatum & vires iam concidunt, opiatorum vsum non esse tutum, sed si vsurpentur, spiritibus sopitis mortem iis accelerari. Et si quid omnino tunc commodi à laudanis accidit, in quibus opij vis nimio cordialium medicamentorum vsu obruitur, id non opio, sed medicamentis cordialibus potiùs adscribendum. Vt ergo nec in omnibus morbis, neque enim dolores nephritici, colici, pleuritici, aliarúmque partium, dysenteria, sanguinis profluuia, mania, quos *c.8.* D. Freit. vt probet, laudanum suum omni ætati, & cuique penè morbo conuenire, recenset, omnes morbi sunt, sed multò plures adhuc restant, quibus opium non conuenit) opiata medicamenta adhibere tutum: ita nec omni ætati conueniunt; & in pueris narcoticorum vsum omnem suspectum esse, scribit Ludouicus Septalius, *lib.3. animadu. Aph.46.*

Opium quomodo corrigendum.

Quâ ratione autem præparari possit opium & corrigi, vt per quæ lethale est, vt Galenus, *de Theriac. ad Pison. c.10.* scribit, vtile medicamentum euadat, de eo autores dissentiunt, vt, *alleg. loc. lib.1. Pract. q.2.* dictum. Vt rem hoc loco in pauca contraham, tota opij præparatio consistit in separatione inutilium, & correctione noxiorum.

Noxia ab opio vt separanda.

Ad separationem duo adhiberi possunt; Primum est, vt opium soluatur in aqua aliqua conueniente, & in loco calido digeratur, donec spuma supernatet, quæ primò tollenda est. Hinc liquor clarus à fecibus separandus, & opium lento igne rursus inspissandum: Deinde opio hoc modo purificato (aut si quis hanc primam operationem præterire velit, alias puro) effundendus spiritus vini. Ille enim partes illas sulphureas, vt in aliis vegetabilibus, ita etiam in opio, in quibus tota vis narcotica consistit, extrahit commodissimè; & à rebus inutilibus separat. Quod licèt alij succo limonum aut citri, vel aceto præstare conentur: non tamen tam feliciter id expediunt, cùm acetum & acida partes oleaginosas & sulphureas non ita extrahant, sed potiùs figant, & minùs efficaces reddant, vnde postea vis medicamenti debilitatur. Et quæ hîc ab aliis contra spiritum vini obiiciuntur aliquo modo locum habere possent (quamuis iterum separetur) si correctionis gratia præcipuè adhiberetur. Verùm cùm extractionis saltem gratiâ principaliter vsurpetur, vituperari non potest. Alia postea quæstio est, quomodo opium extractum & ab inutilibus partibus separatum corrigi debeat. Et omnino si quid crudi sulphuris in opio est, à quo damnum aliquod metuatur, id cum spiritu vini, dum ab opio extracto separatur, exhalat; quod vel ex eo patet, quod Pharmacopæorum famuli, dum destillatione istam separationem perficiunt, interdum sopore graui corripiuntur. Nonnulli quidem, vt Quercetanus, *Pharmacopæa dogmat. restit. c.24.* opium torret eò vsque donec omnem ferè amittat odorem, & omnino siccum reddatur, vt facilè in puluerem redigi possit. Verùm hoc modo non solùm crudum opij sulphur, sed & ea eius pars, quæ maximè expetitur, & in qua vis est soporifera, non parum perditur ac dissipatur.

Correctio opij.

Correctionem ipsam quod attinet, cùm antiqui opium frigidissimum esse putarent, calidissimis id corrigere medicamentis conati sunt. Verùm cùm hypothesis ista de opij frigiditate falsa sit, correctio etiam inutilis est. Et quicunque hîc antiquorum patrocinium suscipit, priùs probare debet, opium frigiditate narcoticum esse, quod ad Calendas Græcas præstabit. Cùm autem duo sint in opio, quæ nocere possunt, primò vis narcotica, quæ si excedat, soporem lethalem inducit, & malignitas, ob quam ab Eustach. Rudio, *lib.3. de morb. occult. c.2.* inter venena cordis refertur; duo hæc correctione indigent. Et duplicem hanc vim in opio, soporiferam, & malignam ac mortiferam, agnouerunt Galenus, *3. de temperam. c.3. & 4. de simpl. med. fac. c.18.* Plinius, *lib.20. c.18.*

Vis narcotica opij vt corrigenda.

Vis soporifera & narcotica, si metuatur, ne nimia sit, corrigitur duplicibus medicamentis, nimirum propriis & specificis, qualitati narcoticæ oppositis, quæ *suprà* de curatione eorum, qui opium sumserunt, enumerata sunt: inter quæ præcipuum est castoreum, quod, vt Galenus, *lib.8. de compos. medic. secund. loca, c.3.* scribit, oppositum verè opio facultate est, quódque Auicennas opij theriacam, Guainerius opij Bezoar nominat. Deinde corrigitur hæc vis per acida, vt acetum, succum citri, & limonum. Certum enim est acetum & acida narcoticorum, ac non solùm opij, sed & solani maniaci, & hyosciami vim infringere, & sulphur illud narcoticorum quasi figere. Vnde etiam iis, qui sopore detinentur, acetum naribus admouetur. Quòd verò D. Freit. *c.7.* ideò acida talia addi putat, vt opij calorem corrigant, & simul vim narcoticam infringant, ipse suis principiis parùm consentanea loquitur. Cùm enim opium in summo gradu frigidum esse statuat, quomodo in eo partes adhuc tam calidæ esse possunt, vt correctione indigeant? Deinde si vis illa narcotica secundum Freit. sententiam à summa frigiditate pendet, quomodo acida illam infringere possunt?

Correctio verò malignitatis rectissimè fit per cordialia: vnde species diambræ, diaxyloaloës, vel aliæ, oleum citri, cinnamomi, caryophyllorum, moschus, ambra, crocus, margaritæ, corallia & similia adduntur.

Vis maligna opij vt corrigenda.

Ad vtrumque verò, & vim narcoticam, & malignitatem corrigendam, non parum facit digestio, quæ opium extractum cum aliis, quæ adduntur, per minima miscet, & videmus quid digestio in Elyxire proprietatis dicto possit, & quomodo ab ea & aloë ac myrrhæ amaritudo, & spiritus sulphuris vel vitrioli aciditas temperetur, & quantum digestio in aliis etiam possit, Medicis notissimum.

Extant autem descriptiones Laudanorum passim multæ, quæ cùm ab aliis collectæ sint, eas hoc loco congerere opus non est. Duas saltem Laudanorum descriptiones addere libet.

Primum est, quo ego vti soleo.

℞. *Opij s.a. purificat.* Vnc.j. Affunde *spirit. vini opt. rectif.* vt digitis tribus supereminea: stent diebus 14. & sæpius agitentur. Postea quod clarum est, sensim effundatur, & spiritus vini lento calore separetur ad syrupi liquidioris consistentiam.

Seorsim etiam infundantur in spir. vini, diebus 14. *specier. diambra.* Vnc.ij. & postea tinctura clara separetur. Hinc extracto opij affundatur *tinctura diamb.* pars dimidia, & *succi citr. recent. purific.* Vnc.j. Sténtque digestione seu calore tepido dies 20. sæpiùsque agitentur. Vbi spirit. vini maxima pars exhalauerit, adde *extract. castorei, solutionis corall. margarit.* an. Drach. ß. *essent. croc.* Scrup.j. Et affunde specier. diambræ reliquum, ac lento igne spir. vini separetur. Sub finem adde *ol. citr. cinnam. caryophyll.* an gutt. x. Fiat massa instar extracti. Dimidiæ parti adde *moschi, ambra*, an gr.vi. Reliquum seruetur pro fœminis.

Alterum, quod etiam vtile, præcipuè in dysenteria, competit, est hoc:

℞. *Extract. opij spirit. vini parat.* Vnc.ß. Affunde *succ. citr. recent. pur.* Vnc.ß. Stent per triduum, postea adde *extr. castor.* Scrup.ij. gr.vij. *magist. corall. rubror. perlar.* an. Drach.j.ß. *ol. cinnamom.* gutt.xij. *caryophyll.* gutt.xvj. *nuc. mosch.* gutt.x. *succin.* gutt.vj. *extr. croc.* gran.ix. Misce. Dimidiæ parti addi potest *moschi* Scrup.j. *ambra*, Drach.ß.

CAPVT II.

De Fungis.

Fungi.

INfimum & ignobilissimum vegetabilium genus fungi sunt, quorum etsi aliqui simpliciter venenati sunt, & vulgo etiam hoc nomine noti, & propterea in cibum non veniunt, alij verò eduli sunt: omnes tamen facilè nocere possunt, vt non sine caussa Seneca voluptuarium venenum nominauerit, & Plinius, *lib.22. c.23.* ancipitem cibum dixerit fungos, qui familias interimere, & tota conuiuia potuerint, Annæum Serenum, Præfectum Neronis vigilum, & tribunos & centuriones. Et Antistitem Borromæum cum duobus è familia ex esu fungorum interiisse narrat Cardanus, *lib.2. de tuend. sanit. c.47.* Sunt autem fungi venenati vel suâ naturâ, quia è prauo & venenato succo generantur, vel quia à serpentum & bufonum, aliorúmque venenatorum animalium halitu inficiuntur. Suntque interdum adeò venenati, vt non solùm comesti interimant, sed & solo olfactu ipso momento occidant.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa.

Fungi seu venenati per se, seu nimiâ copiâ ingesti, seu minus rectè cocti & præparati, suffocationem & strangulationem inducunt, ventriculum inflant, singultum excitant, intestina exulcerant, eorúmque dolores pariunt, corpori vniuerso colorem pallidum inducunt, vrinam remorantur præterea horrorem ac sudorem frigidum, pulsum paruum, syncopen, interdum & epilepsiam excitant, nonnunquam & somnum profundum inducunt. Cuius rei exemplum habet Vidus Vidius, *de curat. generatim, lib.2. c.3.* in Bernhardo Medices Foroliuiensium Antistite, qui ex nimio esu fungorum somno oppressus, & adeò redditus est attonitus, vt neque excitaretur à candente ferramento ad verticem & occipitium admoto à Medicis. Quandoque etiam delirium & insaniam fungi excitant, vt Leonhardus Botallus, *in append. ad lib. de Medici & ægror. munere*, ac Petrus Forestus, *lib.10. obseruat. 16. in scholio*, testantur. Tandémque interdum mortem homini accersunt.

Cuius rei historiam habet Epiphanius Ferdinandus, *hist. 21.* de quodam, qui cùm in via & ob motum & ob pondus, quod gestabat, multùm sudasset, & domum reuersus, sic calidus & sudore madidus magnam fungorum copiam auidè comedisset, partim coctorum, partim semicoctorum, sine oleo alióque antidoto, tertiâ horâ noctis, cholerâ correptus fuit, cibos & biliosa vomens, & alui fluxus simul habens, cum maxima anxietate, & stomachi ac intestinorum dolore, cum febre non leui, & exiguo tumore erysipelatode, & phlegmonode in facie, & colli parte sinistra. Secunda die accessit delirium; tertiâ omnia magis intensa fuêre, & febris maxima cum ardenti siti, conuulsionibus & tremore corporis, quartâ eadem symptomata, vrina qualis iumentorum, cum sedimento subnigro, balbuties, pulsus parui & languidi, quintâ mortuus est.

Prognosticum.

Prognosticũ.

Fungi ij qui naturâ suâ venenati sunt, longè periculosiora symptomata inferunt quàm ij, qui saltem ob copiam, & prauam præparationem & coctionem noxij fiunt.

Curatio.

Curatio.

Fungi statim vomitu reiiciendi sunt, vel si iam ad intestina descenderint, medicamento purgante exhibito, vel clystere iniecto

recto euacuandi. Postea medicamenta veneno sitati resistentia exhibenda quæ ipsa tamen statim etiam vomitoriis admisceri possunt.

Ad vomitum ergo ciendum paretur talis potio.

℞. *Flor. genistæ, sambuci*, an. p. ij. *cortic. ebuli* Drach. ij. *sem. raphan. aneth. atriplic.* an. Drach. j. *agaric.* Drach. ß. Coquantur in s. q. hydromelitis, Colaturæ ℞. Vnc. vj. Adde *ol. rutæ*. Vnc. j. Misce, Fiat potio.

Plurimi hîc commendant puluerem stercoris gallinæ, vel cinerem sarmentorum vitis, Drach. ij. vel iij. pondere, adiecto pauxillo nitri, cum aquæ mulsæ tepidæ s. q. haustum.

Lixiuium etiam ex sarmentorum vitis cinere paratum ægros mirabiliter iuuare scribit Aetius, *tetrab. 4. serm. 5. c. 73.*

Purgantia parentur in primis ex *agarico*, vt & *scammoneo, electu. Indo, diacatholic, diacarthamo*.

Clysteres parentur ex *origano, hyssopo, ruta, calamintha, scordio, electuar. hiera cum agarico, melle rosat. solutiuo, ol. rutaceo*.

Malignitati verò resistunt *calamintha montana*, *origanum*, *hyssopus, ruta, nasturtium, absinthium, aristoloch. radix*, *allium*. Laudantur & pyra austera, vtpote quæ siue recentia, siue sicca, si esum fungorum præcedant, aut cum iis coquantur, fungos innocuos reddant.

E compositis sunt theriaca, Mithridatium, cum oxymelite simplici vel scillitico exhibitum, vt & *species diatrion pipereon, diacalamintha, diamoschu, diacymini, diagalanga*, Drach. j. pondere, cum vino generoso tribus diebus continuis exhibitæ.

In cibo æger sæpius vtatur allio, nasturtio aquatico, sinapi, pipere, aliisque aromatibus, vt & pyris austeris, de quibus modò dictum: in primis verò melle, quod peculiare & proprium fungorum venenatorum antidotum habetur.

CAPVT III.

De Napello.

Napellus. NApellos venenorum præsentaneorum facilè princeps est, & planta adeò venenata, vt ij non solùm, qui eam sumserunt, vel eius succum hauserunt, rarò vel nunquam euadant; sed & ij, qui sagittis Napelli succo illitis vulnerati sunt, intereant.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Sumto Napello labia interioresque oris partes inflammantur, lingua adeò intumescit, vt vix ore contineri vel exseri queat. Imò non solùm lingua, sed & labia, frons, oculi, & totum adeò corpus intumescit, vertigines, conuulsiones, & animi deliquia crebrò superueniunt, oculi conniuent, crura vacillant, sudor frigidus erumpit, pulsus fit languidus, facies totumque corpus liuido colore fœdatur, ægrique tandem moriuntur. De symptomatibus verò, quæ eos, qui Napellum sumserunt, infestant, prolixè dixerit Matthiolus, *ad lib. 4. Dioscor. c. 73.* & Thomas Iordanus, *de pest. phænomenis, pag. 626.*

Prognostica.

Prognostica. 1. Napelli vis in enecandis hominibus tanta est, vt nullis ferè antidotis homo seruari possit, nisi quamprimùm & statim, & quidem efficacissimis remediis succurratur, sed plerique intra paucas horas, ad summum verò intra biduum moriuntur.

2. Et licèt homo à præsenti morte seruetur tamen metus est, ne in epilepsiam, tabem vel phthisin delabatur.

Curatio.

Vt Napelli venenum quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. In quem finem vomitorium *c. praeced.* propositum vsurpari potest. Et sunt eiusmodi formulæ passim notæ. Auicennas in eum finem, & vt venenum expellat, & alteret, decoctum sem. napi cum vino & butyro, & decoctum cortic. quercus exhibet.

Si clystere opus fuerit, parentur ex malua, violaria, mercuriali, acetosa, cassia, ol. violat.

Quibus præmissis exhibeatur lapis Bezoar, terra sigillata, cum butyro & aq. mellis. Smaragdus item vtilis est, Drach. ij. pondere exhibitus, bolus Armenus, syrupus acetositat. citr. granator. Præcipuum verò aduersus napellum, postquam vomitione reiectus est, antidotum esse murem napelli, (vt quidem vulgata exemplaria habent) scribit Auicennas. Sed rectè (quod tamen etiam Guainerius, *de venen. c. 9.* iam animaduertisse videtur) monent Pena & Lobelius, *in aduers. stirp. pag. 302.* vt & Dodonæus, *de hist. stirp. pempt. de 3. lib. 4. c. 2.* murem napelli radices depascentem nullum esse, sed Arabes μῦν, seu murem, è μυῖα seu musca fecisse. Muscæ enim quædam cæruleæ, cantharidibus non absimiles, napello turmatim aduolant, forsan ex ipso napello genitæ. Neque in vlla alia planta huic congenere insident aut victitant. Ex his ergo fit præstantissima contra napellum & alia venena antidotus.

℞. *Muscar. Napelli* num. xx. *aristoloch. boli Armeni*, an. Drach. j. F. Puluis.

Vel ℞. *Zedoar.* Scrup. j. *thuris* Scrup. ß. *lapid. Bezoar.* gr. vij. *moschi, ambræ*, an. gr. ij. F. Puluis, qui cum aqua rutæ exhibeatur.

Cordis etiam regioni sericum succo borraginis madidum, vel aliud cordiale imponatur. Matthiolus refert, se quendam à morte reuocasse oleo suo de scorpionibus cordi illito. Non solùm tamen regioni cordis, sed & manuum ac pedum arteriis, & sub axillis, olea talia inungi possunt.

Licet & theriacam ac Mithridatium exhibere.

Ad oris & faucium inflammationem adhibeantur collotiones oris ex aqua rosar. prunell. plantagin. cum rob. nucum, diamoro, & similibus, quæ ex generali de faucium inflammatione doctrina nota sunt.

CAPVT IV.

De Aconito.

ACONITUM & Napellos cognatæ plantæ sunt, vt nonnulli etiam pro eadem planta napellum & aconitum habuerint. *Aconitum.* Et napellum ex aconitorum genere esse, confitetur Matthiolus, *in Dioscor. lib. 4. c. 73.* Sunt autem aconitorum variæ species: primum est cynoctonon & lycoctonon dictum, quod canes, lupos, vulpes, feles, & omnia animalia, quæ cæca nascuntur, occidit. Secundum est Pardalianches, quòd Pantheras, & Pardos venatores eo interficiunt. Ad hæc duo genera aliæ species, quæ plures sunt, vt ex rei herbariæ scriptoribus patet, reducuntur. Omnes tamen venenatæ sunt, & succo in primis radicis nocent, qui non solùm assumtus certissimum homini brutisque venenum est, sed & telis & sagittis illitus lethalia vulnera infligit, imò teste Paræo, *lib. 20. c. 35.* solo odoratu mures interficit, & vt Plinius, *lib. 27. c. 2.* refert, tactis genitalibus fœminei sexûs animalium, eodem die mortem infert. Atque hoc fuit venenum, eodem Plinio, *ibid.* teste, quo Calfurnius Bestia dormientes interimebat vxores. Hoc tamen mirum est, quod de eod. Plinius, *alleg. loc.* scribit, quòd scorpionum ictibus aduersetur. *Cum eo*, inquit, *solo colluctatur, veluti pari intus innento. Sola hæc pugna est, cùm venenum in visceribus reperit, mutuumque, exitialia per se ambo cum sint, duo venena in homine commoriuntur, vt homo supersit.* *Scorpionibus aduersum.*

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Aconitum sumtum statim in lingua inter sumendum quodammodo dulcescit, paulo pòst ponticus sapor oritur. Hinc caput valde perturbatur, & sequitur eius grauitas, vertigo, musculorum temporum conuulsio, deliria, tremor, lacrymæ inuoluntariæ, oculorum rubedo, laterũ dolor, pectoris grauitas, spirandi difficultas circa pylorum morsus, flatus in intestinis copiosi, totius corporis tumor, qualis hydropicorum esse solet, tãdemq; nisi citissimè malefica eius vis infringatur, mortẽ affert.

Prognosticum.

Prognostica. Adeò maligna & homini aduersa est vis aconiti, vt nisi statim succurratur, hominem subitò interficiat, & quidem vnius diei spatio, vnde Plinius, *alleg. loc.* aconitum omnium venenorum ocyssimum esse, scribit. Nonnulli tamen Napellum adhuc nocentiorem esse statuunt. Et nauigationes Indicæ docent, in India plantas adhuc esse magis venenatas.

Curatio.

Curatio. Vt in omnibus venenis, ita & in hoc Medicus id in primis agere debet, vt venenum si ore sumtum sit, quamprimùm vomitu reiiciatur; & si iam ad inferiora descenderit, per aluum medicamento purgante, vel clystere euacuetur.

Postea statim veneni vis alexipharmacis propriis expugnanda: qualia sunt ruta, abrotanum, centaurium, origanum, marrubium, chamæpitys, aristoloch. long. coagulum leporis, hœdi, cum vino vel aceto sumtum, rad. eryngij, castoreum, theriaca, Mithridatium. In primis commendatur opobalsamum, Drach. j. pondere exhibitum.

Extrà corpus oleo scorpionum vel hyperici, cui aliquid theriacæ admixtum sit, inungere non inutile fuerit.

Potus sit vinum absinthites, vel vinum in quo aurum, vel argentum, vel ferrum candens extinctum sit. Vel coquatur pullus gallinaceus, aut gallus vetus, donec caro ab ossibus separetur, & ius per se, vel cum vino mixtum propinetur, sicut & bubularum carnium iuscula pinguia cum vino vtilia sunt.

CAPVT V.

De Toxico & Pharico.

Toxicum. Pharicum. FAcit etiam Dioscorides, *lib. 6. c. 20.* Toxici, & *ibid. c. 19.* Pharici mentionem, quæ fuere medicamenta, quibus olim nationes quædam cum hostibus pugnaturæ tela sua illinebant, vt hostes vulnerati citò morerentur. Iisdem & venatores ad feras capiendas vsi sunt. Sunt enim Græcis τόξα & τοξεύματα, sagittæ, atque hinc Toxicum dictum venenum, quo tela illinuntur. Pharicum autem nominatur, vel à venefico, qui primus inuenit, vel quòd Pharis, Arcadiæ vrbe, talia venena apportentur. Quæ venena cùm omnium sint perniciosissima, vocabulum Toxici interdum in genere pro veneno vsurpatur.

Quæ autem fuerint ista venena, non satis explicatum, & plerique statuunt, adhuc non satis cognitũ esse, quæ antiquis hæc venena fuerint. Equidem Guilandinus, *de papyro*, acriter, hac de caussa in Matthiolum inuehitur, & ipsum, ignorantiæ ac negligentiæ arguit, quòd nõ animaduerterit, quòd ipse Dioscorides, *in præfat. lib. 6.* Pharicum inter plantas refert. Verùm etsi certum sit, quòd & Toxicum & Pharicum venenum è plantis sit, quo tela antiqui inungebant: hoc tamen incertum, nec à Dioscoride expressum, è qua plantæ specie hoc venenum petitum fuerit.

Sunt

Sunt enim tales plantæ plures, Napelles, Aconitum Pardalianches, helleborus albus, & similes, & quædam etiam Indis hodie in vsu, nobis nondum notæ. Dubium etiam, an simplex vel compositum fuerit. Compositum tamen fuisse, aut certo modo præparatum, è Scribonio Largo patet.

Verùm de re non satis cognita plura non addo, nisi hoc quod ex Athenæo, *lib. 3. Dipnosophist.* affertur, & ab aliis etiam confirmatur, vt ad alia venena, ita in primis contra toxicum optimum esse remedium mala cydonia, ita vt etiam suâ præcocia & fragrantiâ venenum hoc ignauum & languidum reddant. Et referunt nonnulli, Hispanos milites, contra Afros pugnaturos, cydonia mala secum ferre, vt à venenatis telis forte læsi, ea, tanquam antidotum saluberrimum, comedenda in promptu habeant.

CAPVT VI.

De Cicuta.

De Cicuta. INter venena etiam est cicuta: & non paucos, cùm cicutæ radices alij pro pastinacæ, alij pro petroselini radice comedissent, in grauissima pericula coniectos fuisse, testatur Hieronymus Tragus, *lib. 2. de stirp. c. 159.* Cardanus, *lib. 2. de venen. c. 2.* Matthiolus, *in lib. 6. Diosc. c. 11.* Et Iul. Cæl. Scaliger. *Exerc. 152.* refert, Cicutæ folia, quæ loco petroselini in iusculum ab ancilla posita hauserat, necasse Franciscum Trapolinum, Præceptoris sui Pomponatij Præceptorem. Et inprimis notum est venenum cicutæ morte Socratis, quam Plato, *in Phædon.* describit, quem Dialogum sæpius, & non sine lacrymis, se legisse Scaliger, *allegato loco*, scribit. Non autem agit, vt nonnulli volunt, frigiditate; cùm aqua & nix, eâ longe frigidiora, nihil tale præstent. Imò non sine caussa calidam esse statuit Cardanus, *de venen. lib. 1. c. 20.* Est enim amara, & quandoque etiam furorem inducit. Tota verò illa actio, quâ vt venenum agit, est ab occulta proprietate.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Cicuta verò hausta inducit oculorum caliginem, vertiginem, amentiam & furorem quandoque, strangulationem, difficultatem spirandi, vel etiam suffocationem, singultus, corporis tumorem, frigiditatem, stuporem, tandémque virium exsolutionem, ἀψυξίαν, & ipsam mortem.

Prognosticum.

Prognosticũ. Cicuta in aliis regionibus magis, in aliis minùs exitialis est. Sicut & in Italia minùs lethalis est, si ei maturè præsidiis occurratur.

Curatio.

Curatio. Præmisso vomitorio, vel etiam purgante, aut clystere, statim alexipharmaca sunt exhibenda, ruta, dictamnus, folia lauri recentia, daucus, gentiana, piper, amomum cardamomum, semen vrticæ, absinthium, castoreum, quæ vel forma puluis, cum vino generoso, vel decocti exhibenda. Theriaca quoque & Mithridatium, Drach. ij. pondere exhiberi possunt.

Potus sit vinum merum & generosum, & quidem copiosiùs haustum. Si enim minùs debile aut paucum exhibeatur, metus est, ne potiùs vehiculi loco sit veneno, quam vt id expugnet. Qua de caussa etiam Athenienses, si quos capitis condemnauerant, cicutæ potu interficere volebant, pauxillum vini ei admiscebant, vt suâ tenuitate cicutam per venas & arterias deduceret.

Totum corpus etiam calefaciendum, & præsertim præcordia, ægérque ad vehementem motum & cursum cogendus. Calor enim hoc venenum dissipat. Ideircò, vt Scaliger, *Exerc. 152.* scribit: publicus ille nocentissimæ fecis mortalium minister Critonem admonebat, ne Socratem permitteret attentiùs disputare, propterea quòd ea ca mentis agitatione caloris aliquid contraheretur.

CAPVT VII.

De Ephemero.

Ephemerum. EPhemerum Colchicum, ad differentiam ephemeri non venenati, à loco dictum, quòd in Colcho copiosè prouenit, planta est omnibus suis partibus naturæ hominis inimica & noxia.

Symptomata & Signa.

Signa. Ephemerum sumtum statim labia & ventriculum arrodit & exulcerat, & strangulationem excitat, perinde ac si quis fungos comedisset. Vbi ad intestina descendit, & ea arrodit, exulcerat, & inflammat, adeò vt breui temporis spatio sanguis, & cum eo ramenta intestinorum per aluum exeant. Neque saltem fluxionem alui, sed & vomitum lotutæ carnis similem concitat. Insignem etiam pruritum in toto corpore producit.

Curatio.

Curatio. Vt reliquorum venenorum omnium ore intrà sumtorum: ita & huius cura à vomitu inchoanda, si in ventriculo adhuc hæreat; vel à clysteribus, si ad intestina iam descenderit.

Quibus præmissis ægrotos plurimùm iuuari lactis asinini vel bubuli potu, imò si lactis huius copia adsit, via aliud medicamentum requiri, autor est Dioscorides, *lib. 6. cap. 5.* & Aetius, *tetrab. 4. serm. 1. c. 56.* Pro alexipharmacis comendantur serpillum, origanum, tormentilla, plantago, bursa pastoris, folia & glandes quercus ac fagi, rad. polygoni, rubi folia, myrti semen & folia, quæ in lacte vel vino coqui possunt. Vel fiant emulsiones ea sem. 4. frigid. maior. & amygd. dulc. cum aqua tormentill. plantag. bursæ pastoria.

Si vlcus intestinorum relinquatur, quâ ratione id curandum sit, dictum suprà, *lib. 3. part. 2. sect. 2. c. 7.*

CAPVT VIII.

De Hyoscyamo.

Hyoscyamus. HYoscyami species describuntur à Dioscoride, *lib. 4. c. 64* & aliis rei herbariæ scriptoribus. Omnes verò occultâ proprietate & malignitate cerebro & spiritibus animalibus infestæ sunt.

Symptomata, & Signa Diagnostica.

Signa. Nam qui de hyoscyami radice, foliis, semine, succo aliquid degustarunt, ij ebriorum modo delirant, modò ridere, modò virgis ob pruritum, quem hyoscyamus in toto corpore excitat, cædi se putant, vnde varios gemitus edunt, nonnunquam asinorum more rudunt, aut equorum instar hinniunt, vertigine corripiuntur, toto corpore tremunt, artúsque hinc inde iactitant, nonnunquam & in epilepsiam satis grauem incidunt, animo deficiunt, magnâ difficultate respirationis laborant, vt suffocari videantur.

Prognostica.

Prognostica. Etsi hyoscyamus satis noxium venenum sit: facilè tamen medicamentis cedit, si, priusquàm venenosa vis inualescat, superétque corporis vires, vtilia medicamenta propinentur.

Cùm autem tria sint in primis hyoscyami genera, nigrum, rubrum, album: nigrum reliquis est deterius, album minùs noxium, rubrum medio modo sese habet.

Curatio.

Curatio. Vomitorio ex hydromelite & oleo rutaceo, vel clystere abstergente præmisso, Bezoartica huius veneni exhibeantur, qualia sunt pistacia largè comesta & ebibita, castoreum, ruta, absinthium, folia & baccæ lauri, semen vrticæ, allium, theriaca, Mithridatium.

Cum cibo sumat æger raphanum, sinapi, allium, cepas, nasturtium, butyrum recens, piper, pistacia, amygd. dulces, nucleos Persicorum. Potus sit vinum absinthites. Sudor quibuscunque modis prouocetur.

CAPVT IX.

De Solano furioso & Dorycnio.

Solani noxa. OMnes Solani species somnum inducunt, & cerebro aduersam qualitatem obtinent. Etsi enim vulgare illud hortense in vsus medicos veniat: tamen refert Hieronymus Tragus, *hist. stirp. lib. 3. c. 84.* duos pueros cùm plures eius baccas comedissent mortuos esse. Magis adhuc noxium est illud, quod Belladona dicitur, de quo idem Tragus, *lib. 3. histor. stirp. cap. 85.* refert, quòd vir quidam, qui plures eius baccas deuorauerat, altero die in furorem inciderit. Et Fuchsius, *histor. stirp. c. 265.* duos pueros ex esu acinorum huius mortuos esse. Et VVierus, *lib. 3. de præstig. dæmon. c. 17.* ex eorum esu puerum quendam in furorem actum esse narrat, vt nec parentem agnosceret, hinc profundo somno 24. horis detentum. Et Petrus Pena ac Lobelius, *in aduers. pag. 103.* iuuenes quosdam iis sumtis somno profundo sopitos interiisse narrat.

Solanum furiosum. Omnium verò perniciosissimum est solanum, quod furiosum dicitur, ideo quòd intra corpus sumtum furorem inducit. Frigidum nonnullis creditum est, sed falsò. Neque enim frigida per se somnum inducunt, sed quicquid agit, occultâ qualitate, aliorum venenorum more agit.

Symptomata & Signa.

Signa. Solani furiosi radix, Drach. j. pondere pota, facit species varias, imaginationésque non iniucundas obuersari, sed duplicatus hic modus ad tres vsque dies mentis alienationem affert; quadruplicatus interimit, vt Dioscorides, *lib. 4. c. 69.* scribit.

Curatio.

Curatio. Vt quamprimùm vomitu reiiciatur, danda opera. Ideóque aqua mulsa copiosè exhibenda, vel lac vaccinum, caprinum, asininum. Postea exhibeantur bolus Armenus, terra sigillata, ruta theriaca & Mithridatium & reliqua, quę opio sumto vtilia sunt.

Narthus etiam castoreum & ruta cum aceto aduocantur.

Dorycnium. Dorycnium & Solanum furiosum non solùm hodie à nonnullis pro eadem planta habentur, sed & tempore Dioscoridis pro eadem habita esse, ea *lib. 6. c. 6.* patet. Verùm non eandem plantam esse, appares vel ex eo, quòd Dioscorides, *lib. 4.* diuersis capitibus agit de solano furioso & Dorycnio. Et manifestum etiam id est ea, eo quòd Dorycnium, *lib. 1. c. 13* ita dicitur, quòd eo cuspides hastarum tingantur, quod de solano furioso non annotatum. Præterea nec symptomata, quæ ab iis sumtis accidunt,

dunt, sunt eadem Solanum enim furiosum furorem & somnum inducit: Dorycnium verò sumtum, in lingua lactis dulcedinem refert, ad ventriculum vbi peruenit, singultum continuum, & crebrum animi deliquium excita: vomitu sanguinis reiicitur, intestina exultetantur, vnde incrementa primùm mucosa, hinc cruenta apparent.

Curatio quoque diuersa est. Equidem, vt reliqua venena sumta, vomitu reiiciendum, & clystere euacuandum est. Priuatim verò, vt scribit Dioscorides, iis opitulatur aqua mulsa, lac caprinum aut asininum, dulce vinum, quod tepidum cum aniso bibatur; amygdalæ amaræ, gallinacea pectora decocta: quin etiam conchylia omnia, tam cruda, quàm cocta, edere salutare est. Conueniunt & locustæ marinæ, gammari, & pota eorundem iustula.

CAPVT X.

De Mandragora.

Mādragorā. Licèt ex Aëtij, *tetrabibl. 4. serm. c. 68.* mente, mandragoræ radix nō facilè alicui per insidias exhiberi possit; cùm grauem & nauseabundum spiret odorem, & gustui amarulenta ac iniucunda sit: quia tamen asturiā & malitiā quorundam hominum maximā, quæ admistione sapidorum & suaueolentium gustum ac olfactum fallere nouit, facilè fieri potest, vt in quantitate sat notabili homini nihil tale suspicanti offeratur. Nec etiam poma mandragoræ malignitate carent; imo etiam solo halitu soporifera sunt, vt Leuinus Lemnius, *in explicat. herbar. bibliear. cap. 2.* refert, qui ibi scribit, cùm semel atq; iterū poma mandragoræ in Muséo suo collocasset, se ita somnolentum factū fuisse, vt soporē ægrè excutere posset, pomo verò amoto factum fuisse alacriorem, atque omnem torporem discussisse. Etsi verò vulgò mandragoram refrigerando nocere credimr: tamen sapor amarus, odor grauis, pruritus & ardor intolerabilis, qui totam corporis superficiem adurit, linguæ & oris ariditas, contrarium docent. Ita nimirum irrito & infeliti conatu omnia ad manifestas qualitates reducere nonnulli laborant. Rectiùs omnes illi effectus, quibus nocet mandragora, ad vim venenatam, & occultam proprietatem reducuntur. Ac propterea nonnulli caussam nullam habuerūt, cur dubitarent, an rectè Dioscorides præceperit, vt oleo rosaceo & aceto, quæ frigida sunt, caput in affectu frigido perfunderetur. Neq; enim mādragora frigida est, & nullus metus, vt oleo rosaceo & aceto ea frigiditas augeatur.

Symptomata & signa diagnostica.

Signa. Mandragoræ raditem vel succum qui sumpserunt, in soporem grauem, lethargo non absimilem, incidunt, a quo difficulter excitantur; excitati verò vociferantur, statimque iterum obdormiscunt; tristes, segnes, & languidi, nonnunquam etiam amentes fiunt; oculos habent rubicundos & prominentes, faciem tumidam & rubentem, pruritum & ardorem intolerabilem in toto corpore percipiunt, lingua & oa arescunt; quam ob caussam ore perpetuò hiante frigidum trahunt aërem.

Prognosticum.

Prognosticū. Mandragota quidem molesta symptomata excitat: tardiùs verò interimit. Si tamē via venenata impunè serpere augerique sinatur, ac remedia necessaria maturè nō adhibeantur, certā hominem enecandi vim habet, & homo tādem conuulsione perit.

Curatio.

Curatio. Mandragora, vt alia venena, quamprimùm vel per aluum, vel per vomitum reiicienda. Postea ægro pulegium, origanum, absinthium, ruta, scordium, castoreum seu formâ decocti, seu pulueris, tum vino vel aceto exhibeantur. Vtilis est & Theriaca. Raphanus domesticus, cum sale per triduum aliquoties assumtus, mandragoræ Bezoar perhibetur.

In primia verò capitis, tanquam partis maximè affectæ, habeatur ratio. Hinc ad excitandum ægrum adhibeantur odoramenta & errhina è castoreo, ruta, pulegio, pyrethro, pipere & sinapi parata. Et omnia reliqua, quæ in lethargo adhiberi solent, vt frictiones, ligaturæ & similia, quibus ægri excitantur, & humores à capite auertuntur, etiam hic locum habent. Caput irrigandum est aceto & oleo rosaceo, item oleo, in quo pulegium, calamintha, serpillum, thymus, & alia medicamenta cephalica cocta fuerint.

Potus sit vinum dulce, vel vinum absinthites.

CAPVT XI.

De Apio risus, seu herba Sardonia.

Herba Sardonia. Sardonia herba, quòd in Sardonia copiosè prouenit, ita dicta; & apium risus, quòd agresti apio simile sit, iis verò, qui illam deuorârunt, os contorquetur, vt ridere videantur, etiam inter venena refertur. Herba enim hæc neruis in primis inimica est, eósque intra corpus assumta contrahit, vt iis qui eam sumserunt, musculi labia mouentes ad rictum contrahantur, & risûs speciem præbeant, vnde in prouerbio de homine in calamitatibus ridente dicitur: *Risus Sardonius.* Nonnulli tamen existimant, non solùm ob conuulsionem ægros ridentes videri, sed reuerà etiam ob mentis alienationem ridere.

Symptomata & Signa diagnostica.

Signa. Ij qui apium risûs sumserunt, ardorem in gutture, ventriculo & intestinis percipiunt, necnon totius corporis inflammationem, mente alienantur, continuò ridere videntur.

Curatio.

Curatio. Apium risus citò vel per vomitum, vel per aluum reiiciendum, & propterea hydromel, lac, butyrum, & iuscula pinguia copiosè exhibenda. Vtilis est quoque emulsio amygdal. dulc. sem. 4. frigid. maior. excorticator. & sem. papau. albi, cum aq. hordei, lactucæ, & plantag. parata.

Antidoti loco est succus melissæ cum aceto datus; vel bolus Armenos cum sero lactis; vel castoreum cum vino dulci.

Ceruix inungatur oleo rutino, de castoreo, vulpino, hyperisi, vnguento aregon, & similibus, quæ in conuulsionibus adhiberi solent, & *lib. 2. Pract. part. 2. cap. 28.* sunt proposita.

Æger sæpius comedat nucleos pini, amygdalas dulces, pistacia. Sunt qui largiorem vini dulcis potum commendant, ita vt ab eo ægrotantes inebrientur, & multum dormiant.

CAPVT XII.

De Coriandro.

Coriandrum. De Coriandro etiam qualitates primæ controuersiam inter autores excitarunt. Dioscorides, lib. 3. cap. 62. coriandrum frigidum esse statuit; quem Galenus reprehendit, contrariúmq; probare conatur, *lib. 9. de simp. med. facult.* Auicennas rursum, vt Dioscoridem defendat, Galenum reprehendit. Verùm res plana est. Etenim si ad primas qualitates respicimus, omnino calidum coriandrum esse statuendum est, vt sapor, odor, & alij caliditatem sequentes effectus satis testantur. Effectus verò reliqui, ob quos Dioscorides, sed malè coriandrum frigidum esse statuit, à vi maligna & occulta proprietate dependent. Etsi verò vis ista maligna præcipuè in herba viridi, & succo ex ea expresso, vt & immaturo semine apparet: tamen nec maturum semen omni malitia caret, & ea ipsa, quæ postea in signis proponentur, symptomata inducere potest. Idcóque antequàm in vsum medicum veniat, aceto priùs præparatur, qua ratione occulta eius venenosa qualitas tollitur.

Symptomata & Signa.

Signa. Coriandrum, in primis viride, & succus eius assumtus, furiosum inducit delirium, vt ægrotantes ebriorum nonnullorum more dicta turpia & obscœna loquantur: vocem reddit asperam & raucam, vertiginem & somnolentiam excitat; totum denique corpus tetrum & fœtidū odorem, instar coriādri viridis spirat.

Curatio.

Curatio. Ante omnia vomitus prouocetur aqua tepida, vel decocto anethi cum oleo irino vel liliorum alborum. Hinc iuscula pinguia cum sale & pipere, & vinum absinthites sæpius ægro offerantur.

Antidoti loco sit radix vincetoxici ex vino, vel theriaca. Vtiles etiam sunt species diambræ, diamosch. dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatæ, vel aliptæ moschatæ.

Cibus sint oua sorbilia cum pipere & sale; potus verò vinum generosum merum, vel absinthites.

CAPVT XIII.

De Ixia & Chamæleone.

Chamæleon. Ixiam à Chamæleone, & quidem nigro, nonnulli distinguūt. Verùm Plinius, *lib. 22. c. 18.* non distinguit, vt & alij. Et maleficas qualitates radicis Chamæleonis etiam extra tractatæ describit Bellonius, *lib. 1. obseru. c. 34.* vbi refert, se in Lēno cum socijs & Turcis quibusdam radices Chamæleonis nigri eruisse, & frustulatim secuisse, ac filo traiecisse vt faciliùs siccarentur. Cùm verò in summo æstu manibus non ablutis sudorem faciei abstersissent, omnes in iis locis, quos attigerant, tantam sensisse pruriginem, inflammationem & ardorem, qualem nec scilla, nec vrticæ vllæ, centesimâ parte excitare possent.

Symptomata & Signa.

Signa. Ixia hausta, vt Aëtius. *tetrabib. 4. serm. 1. c. 71.* & Dioscorides, *lib. 6. c. 21.* referunt, saporem & odorem ocymo similem præbet, inflammat & exasperat, insaniam excitat, respirationem difficilem reddit, aluum arctissimè, vt nihil excernatur, constringit, ventris tormina, pruritus & lipothymias frequentes parit.

Curatio.

Curatio. Vomitu excitato, vel iniecto ad subducendum aluum clystere, ægroto propinandum decoctum absinthij, vel tragorigani, ex vino, aceto vel hydromelite paratum. Vel exhibeatur eidem silphij radix, vel rutæ syluestris semen, vel nardus Indica, castoreum, theriaca vel Mithridatium. Et quia Ixia innatâ suâ malignitate cordi & spiritibus vitalibus inimica est, hîc quoque in primis vtilia sunt medicamenta, quæ spiritûs vitales roborant, quæ de lipothymia & syncope, *lib. 2. Pract. part. 4. c. 6.* sunt proposita.

CAPVT XIV.

De Taxo.

Taxus.

TAxus arbor non solùm foliis, succo, & baccis, hominibus & iumentis lethalis est, ita vt quoque vasa viatoria, vt Plinius, *lib.* 16. *cap.* 10. scribit, ex ea vinis in Gallia facta, mortifera fuisse compertum sit: sed etiam eod. *ibid.* teste, in Arcadia tam præsentis veneni est, vt qui sub ea obdormiunt, vel cibum capiunt, moriantur. Scribit tamen Plutarchus, *lib.* 3. *Symposiac.* Taxum eo tempore tantùm noxiam esse, quo florere incipit. Et Petrus Pena, *in Aduersar. pag.* 450. refert, in Anglia innocuam prorsus esse, & pueros eius baccas sine damno esitare.

Symptomata, & Signa.

Signa.

Taxi veneno infecti frigus in toto corpore percipiunt, strangulationis metum incurrunt, & alui profluuium dysentericum patiuntur, & plerumque repentinâ morte moriuntur.

Curatio.

Curatio.

Post vomitum vel alui deiectionem, ad veneni euacuationem necessariam, vinum generosum & absinthites copiosè exhibendum, vel radix gentianæ & iridis, vel baccæ iuniperi cum oxymelite, vel theriaca.

Febrem & alui profluuium à taxi veneno inductum sistunt terra sigillata, bolus Armenus lapis Bezoar, corallia, radix tormentillæ, succus & syrupus granatorum & ribes.

CAPVT XV.

De Euphorbio.

Euphorbium.

EVphorbio etsi inter medicamenta etiam quandoque locus sit: tamen si in maiori, quàm par est, quantitate exhibeatur vel alexipharmacis vis eius maligna non infringatur, hominem in vitæ discrimen præcipitat. Quanquam verò in primis adurendi vi nocere vulgò putatur: tamen proculdubio etiam, vt Cardanus, *lib.* 1. *de venen. cap.* 1. scribit occultam aliquam proprietatem habet, per quam occidit. Quod vel ex eo patet, quòd animi deliquia statim inducit & subitò, quod solæ erosio non facit, hominem occidit. Scribit enim Alexander Benedictus, *Pract. lib.* 10. *cap.* 17. quendam, cùm Empiricus ei euphorbium imprudenter exhibuisset, dysenteriâ correptum, eâdem die obiisse. Curatur etiam antidotis, vt alia venena.

Symptomata & Signa.

Signa.

Euphorbium sumtum fauces, ventriculum, & intestina adurit, & non absque dolore intensissimo erodit, singultum & vomitum mouet, totum corpus inflammat, sitim excitat, inextinguibilem, non hypercatharsin solùm, sed & dysenteriam grauissimam parit; sudorem frigidum, animi deliquium, nonnunquam etiam mortem infert præsentissimam.

Curatio.

Curatio.

Vt reliquorum venenorum intra corpus assumtorum; ita Euphorbij quoque curatio vel à vomitorio vel à clystere, prout vel in ventriculo vel intestinis venenum latet, cura auspicanda. Vomitoria parentur ex aqua calida simplici, vel decocto violariæ aut maluæ, cum oleo violarum, rosacco, aut amygdalarum dulcium. Clyster paretur è refrigerantibus, abstergentibus, dolorem lenientibus, vt radice althææ, foliis violariæ, maluæ, endiuiæ, lactucæ, plantaginis, floribus chamæmeli, verbasci, sem. 4. frig. maior. mucilag. sem. psyllij, oleo violarum, rosar.

Hinc ad feruorem extinguendum, & acrimoniam obtundendam, crebrò exhibeantur, refrigerantia & pinguia, vt lac recens mulctum, oxygala, iuscula pinguia, emulsio è sem. 4. frigid. maior. cum aq. rosar. portulac. cichorij, endiuiæ, lactuc. violariæ facta.

Proprium euphorbij antidotum est semen citri ex vino, in quo radices helenij coctæ sint. Vtilia etiam sunt terra sigillata, smaragdus, crystallus præparatus, spec. liberantis, theriaca.

Vlcera intestinorum quâ ratione curanda sint, dictum *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *sect. cap.* 7.

Cibus sit cremor ptisanæ, lac, oryza, amylum, poma & pyra acida, cydonia, ribes, berberis.

CAPVT XVI.

De Nuce Metella.

Nux Metella.

DE nuce Metella quamuis non omnium eadem sit opinio, plerique tamen pro fructu stramnonij seu solani spinosi habent. Cardanus, *de venen. lib.* 3. *cap.* 5. scribit, nucem Metellam esse mediam inter opium & cicutam, & aurei vnius pondere sumtam vno die interficere.

Symptomata & Signa.

Signa.

Nux Metella intra corpus sumta somnum profundum, à quo homo vix excitari potest, temulentiam, anhelitum frigidum, labiorum intumescentiam, corporis pallorem, vnguium liuorem, tandémque frigidum sudorem inducit, quem paulo pòst mors insequitur.

Curatio.

Curatio.

Vt in aliis venenis, ita & in hoc primò vomitus excitandus, & quidem decocto è corticib. radic. iuglandium cum vino passato. Aluus verò subducatur clystere è centaurio min. ruta, scordio, castoreo, & hydromelite concinnato.

Hinc ægro exhibeantur decoctum absinthij, origani, rutæ syluestris, radic. gentianæ, helenij cum vino paratum; vel castoreum, pyrethrum, baccæ lauri, cinnamomum, theriaca, species diagalangæ, diazingiberis.

Æger à somno excitetur errhinis, ligaturis dolorificis, frictionibus extremorum, & cùm potest moueri, & rectiùs sese habet, corpus moueat, & sese exerceat æger, donec sudet.

Cibi loco vtatur æger butyro recenti, carnibus & iusculis pinguibus. Potus sit vel vinum meracû, vel lac dulce copiosum.

CAPVT XVII.

De Nerio, seu Oleandro.

Nerium.

DIoscorides, *lib.* 4. *cap.* 77. Nerij flores & folia mulis, asinis, canibus, aliisque quadrupedibus plurimis veneno, hominibus verò cum vino exhibita contra serpentum morsus præsidio esse affirmat. Alij tamen, ipsâ experientiâ ita edocti, Nerium vel in cibo vel in potu, etiam minori copiâ assumtum, tam homines, quàm quadrupedes interficere, imò vmbram eius cunctis animalibus noxiam esse scribunt. Nisi forsan Nerium contra serpentum morsus in specie alexipharmacum sit, sicut de aconito, quod aliàs præsentaneum venenum est, narrat Plinius, *lib.* 22. *cap.* 2. quòd cum vino calido datum scorpionum ictibus aduersetur, & ita vnum venenum cum alio emoriatur.

Symptomata & Signa.

Signa.

Nerium assumtum magnam inducit circa præcordia angustiam, ventrem inflat, rugitûs in intestinis excitat, aluum mouet, corpus inflammat, syncopen parit; ipsámque mortem, nisi citò succurratur, infert.

Curatio.

Curatio.

Reiecto vel per vomitum, vel per secessum Nerio, æger sæpius bibat decoctum ficuum, dactylorum, foliorum maluæ, radic. althææ, sem. lini, aut fœnugræci, vel assumat electuarij diacastorei, aut rob, baccar. iuniperi Drach. ij. In primis semen rutæ & agni casti cum aceto propinatum proprietate quadam Nerio aduersari scribitur.

Æger sæpius vescatur prisanæ cremore, ficubus, passulis, dactylis, saccharo, butyro recenti, lacte, iusculis pinguibus, & aliis dulcibus ac mucilaginosis.

CAPVT XVIII.

De iuglande arbore.

Iuglans.

IVglans arbor vix alio, quàm si quis sub eius vmbra somnum capiat, nocet modò, refertque hic Greuinus, *lib.* 2. *de venen. cap.* 22. sibi, cùm aliquando mediâ æstate sub iuglande obdormiuisset, vniuersum corpus refrigeratum fuisse, cum maximo capitis dolore, qui quinque vel sex dies durauit. Et Marcell. Donatus, *hist. med. mirabilis. lib.* 1. *cap.* 1. refert, quòd mulier quędam ruris incola, cùm in meridie sub vmbra nucis arboris dormitasset, in somniis à dæmone opprimi & verberari sibi ipsi visa sit, & præ timore expergefacta, cùm sub nucis vmbra se cubasse videret, semidormiens perterrita, à malo spiritu se correptam prædicans, domum reuersa sit, & febri superueniente, ferè capilli omnes deciderint, qui tamen sanitati restitutæ renati sint.

Symptomata & Signa.

Signa.

Qui sub vmbra juglandis arboris diutiùs versatur aut dormit, ingenti capitis dolore corripitur, vertigine vexatur, & in epilepsiam vel apoplexiam incidit.

Curatio.

Curatio.

Symptomata verò ista tolluntur lotione capitis cum lixiuio, in quo betonica, hyssopus, majoranas, lauendulæ, pulegium, rosmarinus, saluia, spica vel stœchas cocta fuerint; vel irroretur caput aquâ rorismarini, majoranæ, saluiæ, lauendulæ.

Exhibeantur verò species diambræ, diamoschi dulcis, aromatici caryophyllati, dianthos, trochisci galliæ moschatæ; vel ex herbis cephalicis supra dictis paretur decoctum, & addito melle anthosato ægro exhibeatur. Vtiles etiam sunt aquæ cephalicæ, epilepticæ, apoplecticæ.

Potus sit vinum generosum.

CAPVT XIX.

De Esula.

Esula.

ESulæ siue Tithymalli quamuis plures sint species: omnes tamē secundum omnes partes haud parùm venenatæ sunt. Et licet Esula non ex eorum venenorum genere sit, quod simpliciter tale est, & nullum in medicina habet vsum, sed quandoque præparata purgantis loco exhibeatur: tamen si nō præparata, vel nimiâ quantitate sumatur, grauia symptomata excitat.

Symptomata

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa.

Nimirum statim nauseam, singultum & vomitum copiosum, cordisque anxietatem excitat, corpus totum inflammat, sitim infert vehementissimam, hepatis temperiem & constitutionem summopere destruit, ventris dolorem, & periculosum alui fluxum parit, quem vt plurimùm conuulsio, & hanc ipsa mors consequitur.

Curatio.

Curatio.

Vomitus ab assumta Esula prouenien non statim sistendus, sed potiùs, vt materia venenata statim euacuetur, promouendus: quod fit aquâ hordei tepidâ, cũ oleo anethino vel violar. exhibitâ. Hinc clyster refrigerans & abstergens è decocto herbarum emollientium, seminibus 4. frigid. maior. mucilag. sem. psyll. vel cydon. ol. rosar. violar. vitello oui paratus, iniciatur.

Antidoti loco exhibeatur bolus Armenus, terra sigillata, corallis rubra, cornu Cerui præparatum, theriaca cum vino, vel aqua cardui bened. Vtile est & gummi Arabic. ac tragacanth.

Cum cibo æger vtatur butyro recenti, prisanæ cremore, amygd. dulc. iusculis pinguibus, ol. & emulsi. amygd. dulc. vt & emulsione sem. 4. frigid. maior excorticator. factâ cũ aq. hordei, plantag. portulacæ, tormentill. Vtile est & lac recens mulctum.

CAPVT XX.

De Nuce Vomica.

Nux vomica.

QVamuis sunt, qui nuces vomicas canes & aues quidem interficere, hominibus verò nullam noxam inferre putant: eas tamen intra corpus sumtas hominibus quoque lethales esse, experientia docuit.

Nux vomica an homini sit venenum.

¶ [Equidem hîc inter venena, quæ etiam homini nocere possunt, recensui Nucem vomicam. Quia verò nonnulla adhuc dubia de ea occurrunt, & nonnulli etiam eandem alexipharmacis admiscent, quædam adhuc addẽda videntur, & in primis experientia consulenda. Canibus & felibus venenum esse Nucem vomicam, extra dubium est. Et ipse vidi canem, cui nux vomica exhibita fuit, intra horæ spatium cum magnis conuulsionibus interiisse. An autem hominibus venenum sit, dubitatur. Medici Norimbergenses in *Nota ad Electuarium de Ouo* scribunt: *Experientiâ comprobatum est, Nucem vomicam potius canibus & felibus, quàm hominibus aduersari.* Et sunt autores, qui medicamentis alexipharmacis eam admiscent. Ita Electuario de Ouo Nux vomica admiscetur. Et Iodocus Vuillichius pulueri suo expulsiuo ℥.i.ß. admiscet, etsi hîc de pondere, atque ℥.i.ß. vel ʒ.ß. legendum sit dubitatur.

An sit vomitorium.

Quo fine autem alexipharmacis Nux vomica admisceatur, an vt vomitorium, an vt alexipharmacum, an vt narcoticum, dubium Renodæus *Antidotar. lib. 3. sect. 1. cap. 10.* equidem etiam alexiteriam vim huic Nuci tribuit: maximè tamen ob vomitum prodesse scribit. *Nonnulli,* inquit, *Nucem vomicam reformidant, quòd felibus & canibus deleteria sit, ac præsens venenum; sed huic dubitationi multoties satisfecimus. Nam brutorũ natura longè distat ab hominis conditione, eis sæpe venenum est, quod illis pabulum familiare, & cotrà. Coturnices vescuntur helleboro, & sturni cicuta, à quibus homo necatur: contrà aloe & amygdala amara necat vulpes, homo verò illis vtitur ad salute. Præterea Nux vomica, cùm habeat vim alexiteriũ, etiã vomitui prouocando magis cõfert. Nã morbis contagiosis vomitus mirificè prodest, maxime verò his, quibus prima regio corporis prauis humoribus scatet. Sic enim, partibus præcipuis maligna colluuie liberata, facultas fit vegetior, & ad expugnandam virus alacrior.* Hæc Renodæus.

An Narcoticum.

Cont. Gesnerus autem ob narcoticam vim Nucem vomicam alexipharmacis admisceri putat, dum *epist. lib. 1. p. 33.* ad Achillẽ Gasserum ita scribit: *Nucem vomicam,* inquit, *narcoticam esse, de qua dubitabam, iam certius cognoui. Curans enim, vt scrup. semis eius daretur cani cum carne cruda. Is deuorauit, post horã mediã obdormiuit, & intra quatuor horas periit, cùm inter dormiendum modò capite, modò cruribus ipsum conuelli apparuisset. Tum alteri etiam cani tantundem huius nucis similiter dedimus, & post horas ferè tres, cùm grauia symptomata ipsũ iam inuasissent, antidoti Saxonicæ ʒ.ß. cũ carne cruda dedimus. Quòd cùm deuorasset, sanatus, & nihil mali passus est, etsi non euomuit. Ergo quod de opio scripsi, luis pestilenti ipsũ resistere, antidotis mixtũ, id Electuarij etiã de Ouo dicti argumẽto probabitur, quod non opiũ quidẽ, sed Nucem vomicã, opio fortè vehementiore vim refrigerãdi habẽtem, recipit.* Hæc Gesnerus. Et *Epist. seq. p. 34. Opij vim,* scribit, *contra pestem præcipuam esse, testatur etiam solanum syluaticum, (Dollvvurtz) quod in pestilenti porcorũ efficacissimum est, vt Tragus scribit. Vim enim habet opij.* Et *ibid. p. 45. fac. b.* ad Io. Culmanũ: *Opiũ,* inquit, *antidotis, vt alijs multis, contra alia venena diuersa, & maximos quosq. morbos, misceri puto. Primùm quoniã theriaca, cuius vis ad peste maxima est, plurimum habet opij, nõ quidẽ opinor, vt feruorẽ & acrimoniã aliorũ mitiget corrigátve, sed propter vim suam peculiarem, quâ tollit dolores, & subtiles ac penetrantes humores, vaporésque venenosos coercet, ac sistit, vt aliò priùs viâ euacuentur, quàm ad cor pertingant. Habent & alia veterum antidoti innumera, & laudatum contra pestẽ Andreæ Lacunæ remedium, euphorbium simul atque opium recipit. Times tu, ne parum nihil faciat, nimium verò, mediocre profuturum spero, non solum, neque per se, sed cum alijs malis conuenientibus mixtum. Audiuisti fortè de noua antidoto Saxonica, contra venena omnia, & peste mirè efficaci, ea non quidem opiũ, sed eiusdẽ facultatis herba, quã pro aceto primo D. Fuchsius pinxit, folia fructúsque recipit. Electuarij de Ouo compositione nostri, id Nucem vomicam, cui frigiditatem in quarto tribuũt, requirit. His antidotis opium, aut similia aufer, animam abstuleris, hoc est, basin, & vim præcipuam earum.* Hæc etiam Gesnerus. De opio etiam Iohan. Hennemanus Reysing. Ciuis meus, *in Idea Loimodo, pag. 38.* scribit, se expertum scire, quid opium possit, si alexipharmacis misceatur, in feruore hoc spiritali exstinguendo. Addítque, quãdo expulsiuis miscetur in recta dosi, tunc spiritus illius contagiosi motum sistere, vbi expulsiuum medicamentum post illum vna cum corrupto humore facilius à corde arcere, & ad cutim propellere.

An alexipharmacum.

Alij planè vim alexipharmacã Nuci vomicæ tribuunt. Exstat Epistola, *in Notis D. Dolingij ad Tract. Iod. Vuillichij de peste,* in qua Autor Epistolæ scribit, inter Medicos Germanos esse, qui Nucem vomicam, vt alexiteriũ non vulgare, commendant, & in vsu habent frequenti, non solùm in præcauenda, sed etiam curanda peste: & in multis Saxoniæ locis, vbi serpit contagium, scrupul. vnum, vel duos sine periculo exhiberi, habere que vim mirificam contra venenum pestilens, cùm sudores valde moueat, & aluũ quoque subducat. Et olim Medicum Lipsiensẽ, Casparum Kegleriũ, pulueré seq. magno successu exhibuisse: ♃. pulu. pestilential. ℥.j. nuc. vomic. excepto cortice, & iamdum puluere redacto ℥.ß. vnicornu bon. ʒ.j. vel illius loco C. C. tantundem. F. Puluis, cuius ʒ.j adultis cũ aquis appropriatis præbetur. Alios simpliciter ex vino puluerem exhibuisse, & mulieres in quodã Monasterio, in Nariscis sito, loco præseruationis magnam copiam illius absumsisse, nec vllum vomitum, aut aliud perniciosum symptoma, inde esse subsecutum. In aqua etiam contra calculum, quæ Fuggerorum appellatur, satis multũ de nuce illa absumi. Imò Ciuẽ suum quendam puluerem istius Nucis vomicæ, quoties sudorem in balneo elicere voluit, ante sumsisse, & affirmasse, ipsius patrem idem factitasse, persuasum, hoc remedio sese à multis morbis tutum reddi posse, præsertim tempore pestis.

Sententia Tabernæmontani.

Tabernæmontanus, *lib. 3. c. 14.* scribit, quòd nux vomica (& quidem quæ hodie Pharmacopœis nota est) ℥.j. pondere hominem enecet, ʒ. i. verò pondere sumta hominem quasi ebrium reddat, & proinde vsurpetur ad dolores sedandos.

Autoris.

Cùm ergo hac de re tanta Autorum sit dissensio, aliquid decidere non ita facile est. In primis, quod mirum, in re adeò vulgata, de huius nucis naturalibus non satis cõstat, nisi quòd Mercatores ex Alexandria Ægypti Venetias eam afferri referunt, & experientiæ contrariæ allegantur, ac propterea experientia amplius consulenda est. Vt tamen aliquid addam, illud principio rectè à plerisque affirmari puto, licet canibus & felibus præsens venenum sit Nux vomica: non tamen inde sequi, etiam homini esse venenum. Nam, vt rectè Lucretius habet.

Quódque aliis cibus est, aliis fuit acre venenum.

Et

Præterea nobis veratrum est acre venenum:
At capris adipes & coturnicibus auget.

Non est vomitorium.

Quo verò fine antidotis misceatur, cùm Autores dissentiant, primò Renodæi opinionem parum probabilem existimo, dum vim vomitoriam tribuit nuci vomicæ vulgari; cùm tamen nulla vel in simplici, vel in antidotis, quibus admiscetur, vt el. de ouo, vis vomitoria deprehendatur. Quòd verò vis vomitoria tribuitur nuci vomicæ, inde natũ, quod apud Autores nux Metella & Vomica cõfundũtur, & vni ex his vis vomitoria competit. An verò nostra nux vomica sit antiquorum Metella vel vomica, iam non disputo.

Nux metella & Vomica differunt.

Hoc certũ est, nucẽ vomicam Officinis hodie notam, non esse vomitoriã, & malè huic, quod alteri vomitoriæ competit, tribui. Ideóque nostram istam esse nucem Metellam, existimat. Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Veram verò nucem vomicam esse angulosam, & drachm. vnius pondere vomitum ciere, & inde etiam nomen habere scribit.

Non alexiterium.

Deinde etiam non puto, nostram istam nucem vomicam habere vim alexipharmacam. Neque dum satis experimentis probatum est, neque credibile, quod alijs animalibus est præsens venenum, homini esse alexipharmacum. Et licèt hoc negare nolim, sudorem ciere posse, id tamen etiam opio & alijs narcoticis commune est, quæ nullam vim alexipharmacam habent.

Sed narcoticum.

Malo ergo Gesnero & Hennemano assentiri, qui ob vim narcoticam, eodem modo vt opium theriacę & Mithridatio admiscetur, nucem vomicam Electuario de Ouo, & alijs contra venena remedijs admisceri statuunt. Habere autem talem vim, experimenta Gesneri antea allata probant. Et Gaudentius Merula *in memorabilibus,* scribit, aues quoque si nux ea illarum cibis admisceatur, reddi attonitas, vt manu capi possint. Cum quibus sentit, Tabernæmontanus, *alleg. loc.* Cùm enim narcotica non solùm spiritus, sed & vapores acres ac venenosos coërceant, vt veneni pestilentis impetus nonnihil sistatur, non incommodè narcotica antidotis admiscentur.]

Symptomata & Signa.

Signa.

Assumtam nucem vomicam statim nausea, vomitus copiosus, sitis vehemens, alui fluxus immoderatus, pectoris angustia subita virium prostratio, sudor frigidus conuulsio, tandémq; nisi citò succurratur, mors sequitur.

Curatio.

Curatio.

Vt in alijs, ita & in hoc veneno necessarium est, vt id statim è ventriculo reiiciatur, hausto hydromelite, in quo raphanus

vel simile quid decoctum sit, hinc alans iniecto clystere emolliente & refrigerante eluatur.

Antidoti loco exhibeantur zedoar. Drach. ij. pondere cum vino, cortices citri vel succus eius iob. myrti vel cydoniorum.

Pro cibo exhibeatur butyrum recens, nuces pinæ amygdalæ dulces, ptisana hordeacea, carnes & iuscula gallinarum. Potui sit lac recens mulctum adhuc calidum, vel vinum aquâ fontanâ dilutum. Vtile quoque est balneo vti, corpúsque inungere oleo sesamino, anethino, irino, cui aliquid castorei addere licet.

CAPVT XXI.

De Helleboro.

Helleborus. DE Helleboro albo (hunc enim, vbi simpliciter, & sine adiectione Helleborus nominatur, intelligendum esse, docet Galenus, 5. *aphorism*. 1.) autores dissentiunt, & nonnulli cum è numero medicamentorum planè relegandum censent; alij magnis laudibus extollunt. Aiunt *lib. 1. de plantis, cap.* 3. hyoscyamum & Helleborum hominibus venenum esse, & Alexander Aphrodisæus, *in præfat. Problem.* veratro coturnices, cicutâ sturnos vesci, quæ omnibus venena sint, scribit. Et Galenus, 6. *epid. com. 5. text.* 35. scriptũ reliquit, in Doride, Bœotia ac Thessalia plurimos ex esu coturnicum musculorum distentionibus fuisse correptos, quoniam helleboro eæ vescerentur, idque & Athenis quibusdam accidisse. Et Mesue helleborum reiicit, quia præfocationem inducat; Auerroës verò propter nimis violentam purgationem inter venena refert.

Contra negari non potest, Hippocrati & antiquis in frequẽti vsu fuisse helleborum, & Plinius, *lib.* 25. *cap.* 5. scribit, hellebori vsum adeò promiscuum fuisse, vt plerique studiorum gratiâ ad peruidenda acrius, quæ cõmentabantur, eum sæpius sumserint, vt peculiariter fecit Carneades Academicus, qui scripturus aduersus Stoici Zenonis libros, candido helleboro superiora purgabat, ne quid ex corruptis in stomacho humoribus ad domicilia vsque animi redundaret, & constantiam vigorémque mentis labefactaret. De veratro etiam vsurpando agit Aëtius *tetrabibl. 1. serm.* 3. *c.* 110. *& seqq.* Paulus Ægineta, *lib.* 7 *c.* 4. Oribasius, *lib. 7. collect.* Cal. Aurel. *lib. 3. acut. cap.* 13. *& lib. 1. tard. passion. c.* 4. Et ita quidem helleborus apud antiquos in frequenti vsu fuit, vt in prouerbia plura abierit. *Bibe Helleborum.* Et Demosthenes Æschinum monet, vt helleboro se purget. Lucianus, *in Dialogo Menippi et Tantali* ait: *Desipis, Tantale, & vt verè dicam, helleboro tibi pota opus est.* Et: *Nauiget Anticyras.* Ac:

Si tribus Anticyris caput insanabile nunquam
Tonsori Lycino commiserit.

Scribit Horatius, In Anticyris enim maxima hellebori copia fuit.

Verùm controuersia hæc distinctione commodâ adhibitâ facilè componi potest. Diximus enim iam suprà ex Galeno, 6. *epid. com. 6. text.* 5. quòd venena sint duplicia; alia simpliciter talia, quæ nec sanis, nec ægris prosunt, sed semper nocent; quædam, quæ licet interdum nocent & hominem interimunt, quandoque tamen, & secundum artem adhibita in vsum medicum venire possunt. Atque in posteriore, nõ priore genere collocandus helleborus albus. Quamuis enim in vsum medicum venire possit, & apud antiquos frequentissimè vsurpatus sit, vt ex locis antè allegatis patet, & peculiari etiam libello Baptista Codronchius docuit: non tarò tamen etiam nocuisse, & homines interemisse obseruatum est. Ita scribit Antonius Beniuenius *de abdit. morb. & sanat. caus. cap.* 51. cùm imperitus quidam cuidam quartanâ laboranti helleborũ propinasset, cum intra sex horarum spatium mortuum esse; & alium eodem modo ex hellebori vsu mortuum esse, *ibid. cap.* 52. refert. Et docuit hoc iam olim Hippocrates, qui 5. *Aphorism.* 1. conuulsionem ex helleboro lethalem esse scribit. Et Ponzettus, *de venen. lib. 2. cap.* 32. quendam laborantem, cùm sumsisset hellebori sesquidrachmam, mortuum esse refert.

Symptomata & Signa.

Signa. Nimirum helleborus vel non præparatus, vel largiùs sumtus violentam suprà & infrà excretionem, ingentésque, vẽtriculi & intestinorum cruciatus ac tormina, singultúmq; excitat: Præfocationem, respirationis difficultatem, mentis turbationem, subitam virium prostrationem, cordis palpitationem, lipothymiam, corporísque totius tremorem infert, ægrique tandem vel soffocati, vel conuulsi moriuntur.

Curatio.

Curatio. Etsi verò helleborus vomitum excitat: tamen is non sistendus, sed potiùs promouendus, & propterea vomitorium è radice raphani, semin. anethi, atriplicis, genistę, in hydromelite coctis, exhibendum, & aliquoties repetendum. Si clystere opus, paretur is è decocto centaur. min. rutæ, plantag. radic. althéæ, addito oleo anethino, & ouorum vitellis.

Antidoti loco exhibeatur pulu. fl. aut rad. nymphéæ albæ, vel sem. pastinacę Drach. ij cum vino, vel ex absinth. scordio, aniso, cumino, nardo Indica & castoreo paretur puluis, & cum vino afferatur, vt & theriaca, vel Mithridatium.

Ad strangulationem inhibendam, detur galbani Drach. ß, Ad ventris cruciatus & tormina sedandá sacculus è furfuribus, sale, cumino, pulegio, mentha, ruta, & lauri baccis paratus, & in vino vel lacte coctus extra calidè applicetur.

Vel: ℞. *Mithridatij, castorei, ol. nuc. moschat. express.* an. Drach. j. *ol. irin. ac.* q. s. Fiat Linimentum.

Qua ratione hypercatharsis & nimia purgatio sistenda sit, dictum est *lib. 3. part. 2. sect. 2. cap.* 6.

Singultus etiam quomodo curandus sit, dictum *eodem lib. 3. part. 1. sect. 2. cap.* 10.

Tandem quâ ratione conuulsionibus, qui accidere solent, occurrendum sit, dictum *lib. 1. part. 2. cap.* 28.

CAPVT XXII.

De Grano Nubia, Erica baccifera, Herba hæmatogoga, Datura, Flore Africano, Lolio, Mangas, Abouai, Hinca succo, Melle venenato.

RElíquas plantas venenatas vno capite coniungemus, & symptomata ac morbos, quos inducunt, imprimis referemus. Vbi curatio non addetur, ad communia illa confugiendum, lapidem Bezoar, terram sigillatam, bolum Armenum, theriacam, Mithridatium, & similia.

A pluribus annotatum granum Nubiæ dictum, omnium venenorũ pessimum. De quo Iul. Cæs. Scaliger, *Exerc.* 133. *sect.* 11. scribit: *In Nubia, quæ est Æthiopia sub Ægypto, granũ est, quod deuoratum expellit animantes vitâ. Decima pars intra horã quadrãtem interficit.* Et de eodẽ Mercurialis, *lib. 1. de venen. cap.* 6. scribit: *In Nubia reperitur quoddam veneni genus, cuius si granũ vnũ propinetur decem hominibus, omnes statim singulos spatio quartæ partis horæ: si autem detur vni homini, illum statim interimit.* *Granum Nubia.*

Ericam bacciferam Matthioli, quam Saxones ad montem Broitenbergum, *Apenberr*, hoc est, simiarum baccas, nominant, ita dici existimat Iohannes Thalius, *in descriptione Hercinia*, quòd esus earum vberior capiti noxia quædam inferat symptomata, atque deliræ subsequantur gesticulationes, ratione nonnihil interturbata vt is qui vsus fuerit copiosiùs, simiarum instar sese habere gestu ridiculo videatur. *Erica baccifera.*

Inter venenatas herbas meritò & illa refertur, de qua Galenus, *lib. de purg. med. fac. cap. 6. in Thracibus, Bithyniã incolentibus, inuenit homo quidam herbam, quam si quis assumsisset, sanguinem primo, tum vitam emittebat. Multis itaque hoc pacto morientibus, cum facinus diligenti inquisitione dignũ putaretur, herbariũ cõprehendunt, & ad gentis Magistratum ducunt. Is cum non solũ hominem necare studeret, sed & si quis alius herbam aut didicisset aut docuisset, à nullo se quidẽ ipsam didicisse veneficus asseruit, verùm in suburbanum cum aliquando suillũ secum deferret, vrgente vẽtre super herbã quadã secum deposuisse, quod aliquanto post cum sustulisset, vidisset ex vniuerso tecinore sanguineos riuulos ad herbã confluere. Ex hac coniectura facta, corpori sanguine eã detrahi posse, periculo mox in obuio quodam facto, vt verũ comperit, quod fore sperabat, ad malos vsus herbã deinceps transtulisse, se tamẽ alicui aliquã monstrasse negauit. Hac herbarius ille diu inter quæstiones habitus reuixit. Populi verò magistratus, cùm illis in locis nasci hãc herbam ex reis dictis accepisset, vinctis oculis ipsum ad supplicium duci iussit, ne cui inter eundum herbam indicaret.* *Herba hæmatogoga.*

Venenata est & Datura, seu Datula, de qua Garcias ab Horto, *aromat. lib.* 2. *cap.* 24. Inijcitur à furibus hic flos, aut eius semen, in cibos eorum quos deprædari volunt. Mente enim quodammodo alienantur, quotquot id medicamentum sumunt, & in risum soluuntur, magna cum libertate sinentes, quod libitum est, deprædari. Durat verò hæc mẽtis alienatio viginti quatuor horarum spatio. Et de eadem refert Christophorus à Costa, *lib. aromat. pag.* 78. *Mala*, inquit, *inualuit consuetudo apud impudicas mulieres, quòd huius seminis in puluere triti Drach. ß ex vino, aut alia, quæ magis arridet, materia præbeant. Miser, qui eã hausit, diu veluti mente alienatus remanet, aut ridens, aut eiulans, aut dormiens, plerumque etiam alteri colloquens & respondens, vt interdũ etiã sana mente præditum esse credas, tametsi mẽtis non sit compos, neque eum agnoscat, cum quo sermones cõfert, & colloquij habiti planè sit immemor, postquàm ad se redit.* Addítque, neminem tamen, qui id sumsisset, necatum vnquam comperisse, tametsi nonnullos conspexerit per aliquot dies perturbatos ferri, quod fortè acciderat ob immodicam quantitatem exhibitam, quę si fuerit nimia, interimit. *Datura.*

Florem quoque Africanum, vt Dodonæus, *hist. stirp. pempt.* 2. *lib.* 3. *cap.* 11. docet, præditũ esse venenosa potẽtia, odor ingratus caput aggrauans cicutæ similis, qualia Lycopersij succo, ostendit. Deinde experimentis nonnullis constat. *Memini enim*, inquit idẽ Dodonęus, *in puero, qui flores mãdere inceperat, labia & os inflata me videre, sicut crebrò iis accidit, qui cicuta fistulis ludentes aut modulantes, intra labia eas aliquãdiu continuerunt. Feli etiam flores cum calycibus recenti caseo permistos olim dedimus, quæ mox valde inflata, & paulò post mortua fuit. Mures quoque, qui semen arroserant, mortui feruntur reperti.* *Flos Africanum.*

Lolij etiam semen vim malignam obtinet, & panis, in quo lolium fuerit, stuporem quendam & veluti temulentiam esitantibus *Lolij semen.*

tibus

tibus parit, tum inexpugnabili ferè somno. De quo Galenus 6. *de simpl. med. fac.* & 1. *de aliment.* refert, quòd, cùm anni constitutio praua aliquando fuisset, loliũ tritico affatim innasci cõtigit, quod cùm neque agricolæ accommodatis ad eam rem cribris accuratè purgassent, neque pistores, quòd paucus esset tritici prouentus, multis caput dolere cœpit. Ineũte verò æstate in cute multorum, qui comederant, vlcera, aut aliud quoddam symptoma, quod succorum prauitatem indicaret, est subsecutum. Et VVierus, *de prastig. dæmon. lib. 3. cap. 18.* narrat, quòd mulier quædam ad rem attentior, cum triturarores in multos dies conduxisset, curârit ex lolio diligẽter excreto, molito, pinsitôque, admistâ secalis farinâ, panem parari, & coqui, vt eos minoribus sumtibus aleret, quo cùm essent pasti, in quandam leuem inciderunt amentiam, & cùm essent aliquandiu rotati vertigine, lassi ad vnum omnes in profundum longúmque inciderunt somnum, vt pro labore, quem vetulæ præstare oportuisset, ipsi continuò stertenterent, donec ea tandem post alterum aut tertium diem errore animaduerso, victus rationem mutaret.

Mangas. De Mangas syluestris, & lactariæ herbæ Maluaticæ venena ita Christophorus à Costa, *lib 1. aromat pag. 70.* scribit: *Syluestre reperitur Mangas, Brauas nuncupatum, adeo præsentis veneni, vt indigenæ illo se mutuò perimant. Nam si quis paululum ederit, illico moritur. Interdum oleum admiscent, ad exacuendam eius vim, vtque celeriorem perniciem afferat. Sed quocunque tandem sumatur modo, adeo celeriter perimit, vt hactenus nullum sit repertum antidotum ad eius vim compescendam.*

Ahouai. Et de Ahouai narrat Carolus Clusius, *annot. ad c. 21. lib. 2. aromat. Garciæ ab Horto*, quòd eius nucleus præsentissimum sit venenum, quod alter alteri in mutuis odiis & dissidiis, præsertim verò viri, leuissimâ occasione vxoribus infensi, aut contrà vxores viris indignatæ dare solent.

Hiuca. De Hiuca referunt Cardanus, *de subtil. lib. 12.* I.C. Scaliger, *Exerc. 159. sect. 5. & 8.* quòd eius succus lethalis sit, farina verò salubris, ita vt ex ea panem forment.

Mel venenatum. Tandem mel quoque interdum venenatum est, de quo Galenus, 10. *de simpl. med. fac. circa initium: Quidã, inquit, Med ex duobus ad vnguentariorum officinam conspectis, attulit ad eos mel, vendituros scilicet, illi vbi gustassent, de pretio disceptant: at hic, tanquam illi parum offerrent, properè subducit sese: verum Medicorum venter seruatus est.* Et Plinius, *lib. 21. c. 13.* hæc habet. *Tantum pabulum refert, vt mella quoque venenata fiant. Heracleæ in Ponto quibusdam annis perniciosissima existunt, ab iisdem apibus facta, nec dixere autores, è quibus floribus ea fierent. Nos tradimus, quæ comperimus. Herba est ab exitio, & iumentorum quidem, sed præcipuè caprarum appellata, Ægolethron. Huius flores concipiunt noxium virus aquoso vere marcescentes. Ita fit, vt non omnibus annis sentiatur hoc malum.* (Dioscorides, in 6. *lib.* in Aconitum, quod ibi copiosum nascitur, culpam omnem reiiciendam censet, eadémque symptomata in his sequi, quæ aconito sumto.) *Venenati signa sunt, quòd omnino non densatur, quòd color magis rutilus est, odor alienus, sternutamenta protinus mouens, quòd ponderosius innoxio. Qui edêre, abiiciunt se humi, refrigerationem quærentes: nam & sudore diffluunt. Remedia sunt multa, quæ suis locis dicemus. Sed quoniam statim repræsentari aliqua in tantis insidiis oportet, mulsum vetus è melle optimo & ruta. salsamenta etiam, si reiiciantur, sumta crebro.* Et paulò pòst: *Aliud genus in eodem Ponto, gente Sannorum, mellis, quod ab insania, quam gignit, Mænomenon vocant. Id existimatur contrahi flore Rhododendri, quo scatent syluæ.*

LIBRI SEXTI

PARS OCTAVA.

De Venenis ab animalibus.

CAPVT I.

De venenis ab animalibus in genere.

Venenorum ab animalibus differentia. REstant tandem venena, quæ animalia venenosa homini communicant, id quod variis modis accidit. Alia enim animalia venenosa morsu venenum homini inferunt, quo modo homini nocet vipera, & omnium serpentum genera, mus araneus, scolopendra, canes & alia animalia rabida: alia lædunt ictu vel aculeo, vt scorpius, aranei & phalangia, vespæ, inter pisces pastinaca marina, draco, turtur: alia saliua & sputo, vt ptyas: alia vrinâ, quomodo glires vlcera maligna inducunt: alia etiam per medium quoddam venenum communicant, quo modo torpedo per tridentem piscatoris manum stupefacit. Et nuper apud Auicennam per hastam, qua serpente vulnerauit, vt & vinitor apud Matthiolum interfectus est. Nocent etiam animalia venenata, si venenum corum

extra corpori affricetur. Multò verò magis noxium est venenum animalium venenatorum, si in potu seu cibo vel à malitioso aliquo propinatum, vel fortuitò & incuriâ sumtum fuerit. Ita Nicolus Florentinus refert, in Cœnobio quodam sumto liquore quodam, in quo fuerat extinctus araneus, omnes monachos iuisse interemptos. Sic memini hîc VVittebergæ ciuis cuiusdam commensales omnes Studiosos, postquam pisces coctos comedissent, ægrotare cœpisse, & aliquos etiam ex iis mortuos esse. Cùm verò alij aliter de caussa iudicarent, tandem compertum est, pisces illos ab ancilla incauta coctos fuisse, in aqua, in qua glis suffocatus erat. Et in primis venenatorum animalium fel, si in minimâ etiam quantitate sumtum fuerit, lethale esse Galenus, *5. de simpl. med. fac. cap. 9.* docet. Et Plinius nulla alia parte, præcipuè in serpentibus, deterius venenum esse scribit, *lib. 29. cap. 6.* Et omnino quæcunque animalia vel venenosa sunt, vel venenis victitant, in iis maximè venenum in felle colligitur. Vnde & hepati interdum aliquid venenatæ qualitatis communicatur. Memini me in historia nauigationis Hollandorum in nouam Zemblam legisse, cùm hepar vulpinum comedissent, omnes periculosè ægrotare cœpisse. Quod aliunde factum non puto, nisi quia vulpes illa aliquod venenatum animal deuorauerat, cuius venenum in vesicula fellis in vulpe collectum & hepati etiam communicatum fuit.

Sunt autem venenata animalia vel ex se & sua natura, vt serpentes, scorpius, bufones, araneus, & huius generis alia, vel etsi per se non sunt venenata, ex victu venenato talia euadunt, qualis fuit puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Rex. Qua de re etiam supra, *part. 2. cap. 3.* dictum: vbi simul quæstionem mouimus: an animalia, alias homini esculenta, plantis vel animalibus venenatis victitantia, noxia fiant, & tutò in cibum venire possint, quæ nec hic prætereunda. Etenim multa sunt animalia, quæ cibis nobis venenosis, sicut sturni cicutâ, pascuntur, & coturnices veratro; anates bufones aquaticos deuorant, ciconiæ serpentes, gallinæ araneas, quæ tamen animalia homini in cibum veniunt. Plerique, inter quos Langius, *lib. 1. epist. 69.* existimant, talia animalia sine omni periculo comedi posse, & quidem verum est, in talibus venenosum cum excrementis expelli, vtile saltem corpori assimulari. Quia tamen vix fieri potest, quin aliquid etiam venenosi corpori opponatur, quod ex puella illa napello nutrita, & Cambaiæ Regis filio apparet: non malè censet Matthiolus, *in præfat.* in 6. *Dioscorid.* talium animalium carnes non planè sine noxa esse, præsertim si frequenter in cibum veniant. Idque eo probat, quòd lac animalium, quæ herbis purgantibus pastæ sunt, in tot mutationibus & coctionibus nihilominus vim purgandi retinet, vt Hippocrates & Galenus, 6. *epid. comment. 5. text. 35.* referunt & ipsa experientia docet. Id quod etiam in turdorum carne, qui baccis iuniperi vescuntur, & gallinis, quæ absinthium deuorant, patet, cùm illarum caro saporem baccarum iuniperi, hæc amaritudinem absinthij referat. Et iam olim mensas coturnices damnasse, quia veratrum ipsis sit gratissimus cibus, Plinius, *lib. 10. c. 23.* scribit, Et Galenus, *comment. in modo assignat. loc. Hippocratis*, refert, quòd in Doride, Bœotia & Thessalia, omnibúsque finitimis regionibus multi ex coturnicum esu conuulsione correpti sint, quoniam scilicet veratro illæ vescantur. Atque nouisse se scribit, aliquibus Atheniensis idem accidisse, qui coturnicibus largiter nimis sese impleuerant. Nisi quis forsan statuere velit, eiusmodi animalia habere vim alexipharmacam, qua venenatam qualitatem extinguant: sicut de Salamandra scribit Plinius, *lib. 29. c. 4.* quod à quibusdam animalibus, vt suibus, manditur, domante eadem illa rerum dissidentiâ.

An animalia venenis victitantia tutò comedi possint.

Cæterùm animalia venenata longè deteriora & venenosiora euadunt, & venenum ipsorum intenditur, si venenatis victitent, vt Plinius etiã docet, *lib. 10. c. 72.* Et vesparum ictus periculosiores esse, si vespæ antea serpentibus victitarint, idem, *lib. 11. c. 53.* annotauit. Animalia autem omnia, quæ veneno sumto pereunt, venenato euadunt, & propterea vsus eorum non tutus. Sic refert Fernelius, *lib. 2. de abdit. rer. caus. c. 14.* cùm venatores quidam lupum ferocem trucidatum in varia obsoniorum genera apparassent & coxissent, omnes, quicunque edissent, non multo pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios sociorum morte prudentes sibi prospexisse. Et Amatus Lusitanus, *centur. 2. curat. 65.* narrat, famulum Arubæ tabefactum ad mortem, quòd gustasset carnem gallinæ arsenico enectæ.

An verò animalia, quæ toxicatis telis occiduntur, tutò comedi possint, dubiũ est. Gal. *de Theriac. ad Pison. cap. 10.* refert, Dacos & Dalmatas telorum cuspides Helenio fricare, & ceruos hoc modo occidere; ceruos autem ab iis sagittis confossos, nullam comedentibus læsionem inferre. Verùm hîc animaduertendum, quale venenum sit, quo tela inunguntur. Si enim venenum sit, quod etiam homini noxium est, non tutum est, carnem eiusmodi telo interfecti animalis comedere, aut certè, quod venatores nonnulli facere solent, & etiam Cardanus monet, pars vulnerata resecanda, antequam venenum in totum corpus penetret. Si verò venenum, quo telum tinctum fuit, animali quidem illi sit venenum, non verò homini: tutò eiusmodi caro comedi potest.

Symptomata, & Signa Diagnostica. Signa.

Venenum ab animali venenato illatum esse, plerumq; ex ægri relatione innotescit. Si verò ignoretur, an morsus relictus

venenatus fuerit, id ex eo patescit, quòd post morsum vel ictum pars læsa statim valde intumescit, inflammatur, dolore grauissimo corripitur, emoritur. Et accedunt alia symptomata, quæ venenis sumtis superuenire solent.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si homo seu morsu seu ictu ab animali venenato lædatur, longè periculosissimum est, si morsus vel ictus arteriam læserit. Tunc enim venenum facilè ad cor penetrat, & syncope accedit, ac homo perit.

2. Nec periculo caret, si neruus aliquis sit læsus. Nam non solùm dolor excitatur, sed & cerebro præcipuè si id cum cerebro antipathiam habeat, venenum promptè communicatur, & grauia symptomata excitantur.

3. Si verò vena saltem sit læsa, minus periculum est, cùm saltem humores corrumpantur.

4. Minimè periculosum est, si nullum vas sit læsum.

Curatio.

Curatio. Quomodo curatio institui debeat, si venenum morsu, ictu, saliua, vel quocunque modo corpori immissum sit, suprà, *part. 5. cap. 7.* dictum, vt nihil hoc loco ampliùs addere opus sit. Alexipharmaca verò, quæ cuiusq; venenosi animalis veneno propria sunt, postea in speciali de venenosis animalibus tractatione proponentur.

CAPVT II.

De Serpentibus in genere.

Serpens. E Venenosorum animaliũ numero Serpentes in primis sunt: de quibus historiæ animaliũ scriptores videantur. Nos pro instituti nostri ratione hoc saltem monemus, serpentis nomen sumi dupliciter. Primò generaliter pro omnibus serpentibus, ita vt etiam vipera sub eo comprehendatur. Deinde in specie, vt viperis opponitur; quo modo serpentes dicuntur animalia illa repentia ouipara; viperæ verò quæ viua animalia pariunt.

Serpentum temperamentum. Solent autem autores certare de temperamento serpentis, Quam quæstionem etiam Mercurialis, *de venen. lib. 1. cap. 2.* tractat, dum alij, vt Galenus, *lib. 2. de temperam. cap. 5.* Plinius, *lib. 10. cap. 72.* frigidos serpentes; alij contrà, vt Auicennas, *6. quarti, tract. 3. cap. 21.* calidus esse statuunt. Verùm quæstio hæc ad propositum nostrum nihil facit; cùm certum sit, neque in caliditate, neque in frigiditate vim veneficam serpentum consistere, sed in occulta qualitate & proprietate.

Quot modis noceant. Quinque autem potissimùm modis serpentes homini venenum inferunt, & nocent. Primò enim (vt de formidabili aspectu, quo omnes terrent, nihil dicam) morsu periculosum, & hominibus lethale vulnus infligunt. Secũdò etiam sputo & saliuâ nocent. Tertio serpentes etiam quidam habitu & occultis effluuijs hominem interimere possunt; ita quidem, vt, etiamsi corpore suo hominem non tangant, medio tamen gladio, lancea, vel ligno eidem nocere possint. De serpente, cuius Auicennas, *lib. 4 fen. 6.* mentionem facit, quique, cùm à milite quodam hasta confixus esset, virulentam vim per hastam ad manum transmisit, quam primùm infecit, & deinde totum corpus, autea etiam dictum. Simile quid Matthiolus, *in præfat. ad lib. 6. Dioscorid.* narrat, de viuitore quodam Tridentino, qui cùm horrendi serpentis capiti hastam satis longam infixisset, ac serpentem fortiter se contorquentem pro viribus teneret, magno statim tremore correptus, & de vita periclitatus est, qui etsi theriacâ & alijs antidotis ad vitam reuocatus est, duobus tamen annis postea vniuersi corporis stupore, in lecto semper decumbens, ægrotauit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hastâ occiderat. Et I. C. Scaliger *Exerc. 200.* haud procul Dertuna Palauicinum quendam, cùm Hispanica lancea serpentem interfecisset, eum, eiúsque equum morte deletos, se audiuisse è fortissimo Equite, Antonio Lazaro, narrat. Et Amatus Lusitanus, *centur. 1. curat. 62.* refert, virum Anconitanum cùm lignis, lapidibus, ac gladio serpentem immensæ longitudinis & crassitudinis interfecisset, illicò de dolore capitis queri cœpisse, febricitasse & die vndecimo obiisse. Quartò, solo etiam contactu, sine morsu, serpentes nocere possunt. Cuius rei historiam refert Gesnerus, *hist. anim. lib. 4. de aquatil. pag. 528.* de Acontia, seu iaculo Germanorum, vbi scribit, quòd in agro Tigurino serpens quidã baculi crassitudine in rusticum insilire conatus sit, quod cum ille cerneret, & sacco, quem ferebat, relicto, fugeret, serpens prosiluit spatio circiter sedecim pedum, non tamen attigit rusticum. Deinde cùm sacci accipiendi caussa rediret, serpens denuò in eum prosiliens brachium eius sinistrum totum spiris implicauit, idque adeò arctè constrinxit, vt vestigia spirarum imprimeret; non tamen momordit. Nam rusticus statim altera manu capite comprehensum abstraxit reiecitque. Brachium verò paulatim putrida quadam sanie contabescens carne nudatum est, omni tamen carne putrida per Chirurgum extracta curatus. Quintò, nocent etiam sanguine, si dum conscinduntur, eo crura vel manus conspergantur. Præter hæc interdum incautis serpentes in vepretis, vel circa muros & collapsa ædificia latitantes, hiante ore somnum capientibus per os in corpus irrepunt, ac sæua symptomata excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum serpentis in loco affecto tumor, dolor & insignis sequitur sanguis primùm quidem purus, pòst verò saniosus, serosus & graueolens è vulnere effluit: facies flauescens & liuida euadit, exacto verò biduo vel triduo pars affecta dealbatur, totum corpus colore albo, vitiligini simili inficitur; pili è capite defluunt, quartóque die ægri vt plurimùm moriuntur. Qui halitu venenato ac effluuio serpentum læduntur, plerique etiam moriuntur. In membro salius vel sanguine serpentis polluto vesicæ rubræ excitantur, caro magis magisque continuò exeditur, adeò vt sæpissimè vsque ad ossa caro absumatur.

Serpentem per os hominis ingressum patefaciunt acerbissimi cruciatus ventris, ieiuno præcipuè stomacho affligentes, ventriculi rosiones & frigiditas continua; dolores ex vini lactisque poto mitescentes, nec non lipothymiæ crebrò accedentes.

Curatio.

Vt generalis anteà proposita curatio hîc in specie applicetur *Curatio.* primò si homo a serpente morsus sit, ne venenum ad interiora penetret, & membra principalia inuadat, pars supra morsum arctissimè liganda. Pars verò læsa copiosis ac profundis incisionis scarificanda, cucurbituláque apposita sanguis, & cum eo simul venenum extrahendum: plaga postea spiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium dissoluta sint abluenda. Vel dissecentur pulli gallinacei aut columbini, & calẽtes adhuc parti læsæ imponantur. Postea etiam imponere vtile est scillam aceto coctam, ficus & allia contusa, seuum caprinum cum pice, sulphure & ceratoistum; sal cum melle, origano, hyssopo, ruta & cæpis. Et quia venena propter similitudinẽ sui generis venena attrahere solẽt, serpentum morsibus vel propria axungia vel capita serpentum trita, vel cata illorum, & præcipuè fel, commodè imponitur.

Dum hæc ita circa partem affectam peraguntur, simul statim alexipharmaca propinanda, & sudor prouocandus, Alexipharmaca autem suprà sunt proposita. Inprimis vtilis est Theriaca Andromachi, quæ inde etiam nomen accepit. Nõnulli fragariæ cũ toto, vt & veronicæ decoctũ in vino cõmendant; alij seminis agni casti Drach. i. vel radic. gentianæ Drach. ii. cum vino, exhibitas laudant. Commendatur etiam aduersus serpentum ictûs castoreum, Drach. i. pondere cum aq. cardui bened. exhibitum.

Vel ℞. *Radic. gentian. aristoloch. long. baccar. laur. myrrha*, an. Drach. ii. *cost. amari, folior. rutæ*, an Drach. i. *spica* Scrup. ii. *croci* Scrup. i. Fiat poluis, & cum melle Electuarium. Dosis Drach. i. vel ij.

A somno, ne vnà cum calore & spiritibus, somni tempore venenum à partibus exterioribus ad interiora trahatur, æger omnino auocandus.

Si ab afflatu & halitu & occultis effluuijs serpentis alicuius homo infectus sit, ei per alexipharmaca, vt modò dictum, statim succurrendum.

Si membrũ saliuâ vel sanguine serpentis infectũ sit. Primùm vlcera illa maligna & venenata abstergenda aq. destillata, vel decocto flor. origan. Postea puluis sequens vlceribus sæpius inspergendus:

℞. *Herba cancri mense Iunio, dum floret, collecta*, Vnc. i. ß. *cineris talpæ* Vnc. i. *exuuias anguium*, oum. ii. Fiat Puluis.

Serpens per os ingressus quomodo eiiciendus. Si serpens per os in hominis corpus ingressus sit, inquirendum, num adhuc in ventriculo lateat, vel ad intestina progressus fuerit: id quod ex frigiditate, tumore, dolore, & motu, quem æger infra vel supra ventriculum sentit, facilè innotescit. Si in ventriculo adhuc cõtineatur; cùm absque suffocationis periculo serpens nec viuus, nec medicamentis interfectus, per vomitum violenter reiici possit; commodissimum est, vt æger toto corpore antrorsum, incuruato capite versus terram inclinato, pedibus verò sursum vergentibus collocetur, posteáque aperto eius ore peluis feruente lacte repleta subiiciatur. Vapore enim illo suaui lactis serpentem allici, & sponte sua per œsophagũ egredi ac in lac prosilire, experientia docuit. In intestinis verò si delitescat serpens, ægro propinandum decoctum radic. fraxini, centaur. min. cardui bened. absinthij, scordij; & similium amarorum & alexipharmacorum, vt serpens amaritudinem illam ingratam & vim alexipharmacam sibi aduersam percipiens magis magisq; versus intestina crassa descendat: per anum verò lac tepidum iniiciatur, vel per infundibulum lactis vapor immittatur. Quibus adhibitis serpens per anum sponte sua egredietur. Si verò aliquandio adhuc moretur, vt natura ad excernendum stimuletur, serpénsque cum excrementis reiiciatur, aloë, & pilolæ ex aloë paratæ, addito succu vel extracto absinthij, exhibeantur.

Plura de serpentibus videantur apud Aristotelem, *lib. 2. hist. anim. cap. 14.* & Plinium, *lib. 8. histor. natural. cap. 23.*

CAPVT III.

De Aspide.

Aspis. VErùm cùm sint multæ serpentum species, quæ & symptomatum ac morborum quos inducunt, diuersitate differunt, & in curatione etiam aliquid peculiare requirant, de iis in specie dicendum. Et vt primò de Aspide, serpente longè venenatissimo, de quo etiam Nicander, venenorum scriptor antiquissimus, primò tractat, primo loco dicemus, disputant etiam de hoc

hoc autores an frigidæ, vel calidæ sit temperiei. Gal. *in lib. quòd animi mores, cap.* 3. aspidem paulò minùs frigidum ipsa cicuta Arabes, & qui eos sequuntur, calidissimæ naturæ esse statuunt, quòd ex eius morsu dolores, incendia & inflammationes membrorum sequantur. Verùm & hæc disputatio ad propositum nostrum parum facit: cùm illa nocendi vis, quæ est in aspide, neque à calid tate, neque à frigiditate, sed occulta proprietate pendeat, id quod & subiti ac miraudi huius veneni effectus, & ipsa curatio probat. *Eius temperies.*

Quomodo noceat. Aspis autem tam exiguum infligit vulnus, vt id omnem ferè oculorum aciem effugiat, & vix puncturam acus æquet: per illud tamen tantæ perniciei venenum infundit, quod intra paucas horas totum corpus peruadit, hominémque citissimè è medio tollit. Dolorem ea non exiguum infert, adeò vt, sicut Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap.* 8 refert. Cleopatra, Ægypti Regina, maluerit, se aspide, quàm alio veneni genere interimere.

Non solùm tamen morsu, sed & sine morsu solâ inspuitione, hominem necare potest. Vt enim Galenus, *de Theriac. ad Pison. cap* 6. scribit: In aspidum genere, quæ Ptyas nominatur, ceruicem erigit, & simecito interuallo; perinde ac si rationis tum particeps foret, sine errore venenum corporibus inspuit.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Demorsis ab aspide superuenit capitis grauitas, oculorum caligo, sensuum hebetudo, stupore, segnicies, somnolentia, faciei pallor, corporis refrigeratio, crebræ oscitationes, spasmus, conuulsio, & tandem, nisi citò succurratur, trium horarum spatio, ipsa mors.

Accidentia sputi iniectionem consequentia cum modò dictis ferè sunt eadem, sed mitiora.

Prognostica.

Prognostica. 1. Venenum aspidum perniciosissimum est, & quàm citissimè hominem interficit, vt modò dictum, ac ferè est insanabile.

2. Est tamen quædam differentia pro differentia aspidum. Cùm enim tria aspidum genera Galenus, *de Theriac. ad Pison. c.* 8. veteres, & præsertim Nicandrum secutus, constituerit, Hirundinaceus statim interimit, Terrestris autem spatio trium aut quatuor horarum, Ptyas paulò tardiùs.

Curatio.

Curatio. Ne venenum in corpus penetret, sed per vulnus euocetur, ligaturis, scarificationibus & aliis modis, *capitibus præcedentibus* propositis, præstandum. Plagæ etiam extrà applicetur centaurium viride cum myrrha contusum, item theriaca, vel ruta contusa, vel linteola lacte tithymali madida.

Simul statim alexipharmaca exhibenda, à quibus sunt præcipua theriaca & Mithridatium. Scribit tamen Ambrosius Paræus, *lib* 20 *c.* 22. Christoph. Andreã, *in aroматriâ*, scribere, Hispaniæ Insulas serpentibus, aspidibus, omnique genere ferarum virulentarum passim differtas esse, contra quorum morsus nunquam quicquam præsidij in theriaca animaduersum & compertum sit. At in sequenti antidoto vires multiplici experientiâ comprobatas, adeò certas & insignes existere, vt illius fiduciâ non dubitauerit, se mordendum quantumlibet effero offerre aspidi. Capit verò id remedium folia thapsi barbati, caryophyllatæ, lcoij rubri, pari pondere, quæ in aceto acerrimo, & sani hominis vrina bulliant ad partis læsæ fotum. Quanquam si ab ictu multum tempus iam sine remedio exactum sit, omnino satius & certius esse, si æger eius decocti ℥. iij. ieiunus duabus ante pastum horis bibat. Ardoynus & rutam veneni aspidis Bezoar esse scribit. Ægyptij in frequenti vsu contra venenum hoc habent acetum vini copiosè sumtum. Vtilia est & gentiana, ac castoreum, cum vino vel propinata.

Vel ℞. *Radic. aristoloch. rotund. gentiana*, an. ʒ. ß. *folior. rutæ*, p. ij. *castorei, cassia lign.* an. ʒ. j. *sem. anisi, citri excortic.* an. Drach. i. ß. F. Puluis. Dosis à ℈. j. ad ʒ. j. cum vino vel aceto.

Pars aspidis sputo infecta vrinâ puerorum impubium, vel spiritu vini, in quo theriaca dissoluta sit, frequenter abluenda; simul verò medicamenta alexipharmaca modò proposita exhibenda.

Ab aspide læsus parum dormiat, multum verò sese exerceat. De aspide etiam videantur Aetius, *tetrab.* 4. *sect.* 2. 30. Ardoynus, *de venen. lib.* 6. *cap.* 4. Greuinus, *de venen. lib.* 1. *c.* 7.

CAPVT IV.

De Ceraste.

Cerastes. CErastes serpens ita dictus, quòd in capite duas eminentias paruas, quales & cochleæ, instar cornuum habeat, morsu suo vulnus infligit non quidem adeò dolorificum, ob veneni tamen vehementiam maximè lethale, quòd paucissimi ab eo vulnerati euadant, licèt vitam nonnunquam in nonum vsque diem protrahant.

Symptomata & Signa.

Signa. Locus à Ceraste morsus in tumorem capiti claui non absimilem attollitur; è vulnere sanies exit modò pallida, modò nigra, pustulæ exoriuntur liuidæ, nonnunquam & totum corpus liuorem contrahit, labia intumescunt, oculi caligant, mens alienatur; circa inguina & poplites dolor excitatur, procul dubio ob attractionem magnorum neruorum, qui eas partes perreptant, genitale intenditur, vertebræ prosternuntur, ægrique exanimes moriuntur.

Curatio.

Maxima curationis spes est in membri læsi amputatione, si locus membri & conditio id patiatur, quod si fieri non possit, omnis caro circa locum affectum abscindatur, vel ad minimum profundè scarificetur, cucurbitulisque appositis sanguis copiosus eliciatur, & plaga aquâ vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, abluatur, vel cauterio actuali locus aduratur. Morsui postea imponit Auicennas cataplasma è mentastro, montano, hyssopo, melle, & sale. Vtile est & id, quod fit è farina orobi, scillâ, ficubus, allio & sale, cum pice. Sunt qui ranas fixas, vel auem alaudam contusam vulneri imponunt. *Curatio.*

Interna medicamenta ea exhibeantur, quæ antea de serpentibus sunt proposita, & postea de viperarum morsu proponentur. Ardoynus, *lib.* 6. *de venen. cap.* 5. veneni huius Bezoarticam esse asserit. Laudatur & semen raphani cum vino sumtum, decoctum item serpilli, herbæ kunigundis, aristolochiæ, gentianæ ex vino paratum. Vt & succus artemisiæ, rutæ, capparis, scabiosæ.

Mira de Psyllis, Libyæ incolis, in curatione demorsorum à Ceraste plures autores referunt, quòd scilicet vel sola saliua suâ illitâ, vel aquâ quâ os colluerint, exhibitâ, vel proprio corpore nudo accubito cum ægrotis, eos curare potuerint, vt hac de re Ælianus, *lib.* 1. *de animal. c.* 57. & *lib.* 16. *de animal. cap.* 28. & alij scribunt. Plutarchus, *in vita Catonis*, scriptú reliquit, quòd Cato, cùm exercitum Iulij Cæsaris fugiens, per Libyæ deserta iter faceret, séque in summo periculo ob serpentes, qui singulis ferè horis milites suos interficiebant, constitutum videret, meliùs certè sibi consulere non potuerit, quàm vt auxilium à Psyllis peteret, qui vulneratorum ictus exsugerent, & incantamentis quibusdam ita serpentes fascinarent, vt nullum deinde morsum inferre possent. Lucanus quoque huius meminit, cùm ait: *Psylli.*

——Gens vnica terras
Incolit, à sæuo serpentum innoxia morsu
Marmaridæ Psylli: par lingua potentibus herbis,
Ipse cruor tutus, nullúmque admittere virus,
Vel cantu cessante potest, natura locorum
Iussit, vt immunes mistis serpentibus essent.

Maximè verò mirum est, quod de iisdem Ælianus, *alleg. loc. lib.* 1. *cap.* 57. scribit, virum, cui sua vxor venerit in suspicionem adulterij, quique ex ea susceptos liberos adulterino sanguine natos suspicetur, experimenti caussâ in dolium Cerastarum plenum infantem conijcere, sicque ingenuitatem pueruli experiri. Cerastas protinùs insultare, acerbósque fieri, innatum malum puero minitantes: eos vt puer attigit, emollescere, vnde Libycus ille se legitimum patrem agnoscit. Sed ipse Ælianus dubitat, an hæc vera sint; an Afri verò ea comminiscantur. Et licèt multi autores de vi Psyllorum contra serpentes mentionem faciunt; tamen an ea quæ præstiterunt, naturalem caussam, an verò Magicam habuerint, dubium. Imò Gellius *lib.* 16. *cap.* 11. ex fabula quadam Herodoti narrat, Psyllos ad vnum omnes interiisse. Sicut & quæ de Marsis, Italiæ incolis, à Plinio referuntur, iam Galeni etiam tempore, vt ex *lib. de Theriac. ad Pison.* videre est, ita se non habuerunt, nec hodie quicquam de eo constat.

CAPVT V.

De Hæmorrhoo.

HÆmorrhoüs, quasi dicas sanguifluus, nomẽ inde accepit, quòd illis, vt mox dicetur, qui ab illo vulnerati sunt, sanguis per omnes corporis partes effunditur. Vt verò reliquæ serpentum species, ita & hic hominibus morsu lethale vulnus infligit. *Hæmorrhous.*

Symptomata & Signa.

Ab hæmorrhoo aliquem morsum esse, pathognomonicum signum præbet sanguinis profluuium, non solùm per vulnus inflictum, aut alias consuetas vias, hæmatthoides scilicet, nares, vterum; sed per loca planè insueta, aures nimirum, oculorum angulos, dentium gingiuas, vnguium radices, os, per vomitum aut tussim, per anum cum alui fecibus, imò per omnes corporis poros atque meatûs, necnon per cicatrices aliquando à vulneribus relictas. Quæ omnia eleganter Lucanus expressit his versibus. *Signa.*

Impressit dentes hæmorrhois aspera Tullo,
Magnanimo iuueni, miratorique Catonis.
Vtque solet pariter totis se effundere signis
Corycij pressura croci: sic omnia membra.
Emisere simul rutilum pro sanguine virus
Sanguis erant lacrymæ, quæcunque foramina nouit
Humor, ab iis largus manat cruor, ora redundant,
Et patula nares: sudor rubet. omnia plenis
Membra fluunt venis: totum est pro vulnere corpus.

Dolor præterea affligit vehemens, pars demorsa tumet & nigricat, adest stomachi dolor & respirandi difficultas, vox intercipitur, vt & vrina, gingiuæ putrescunt, dentes excidunt, memoria labitur, & tandem cum deliquio animi mors ingruit. *Curatio.*

Curatio.

Etsi salutis spes in angusto est: tamen curatio tentari potest,

& primò quidem membrum læsum, si absque vitæ dispendio id fieri potest, abscindendum; aut si id facere non liceat, cucurbitulæ scarificatæ adhibendæ, vel cauterio actuali pars adurenda. Postea etiam medicamenta venenum ex alto euocantia applicentur. Aëtius imponit cataplasma ex foliis vitis coctis tritis cum melle, & foliis Portulacæ, cum polenta. Vel è porro, vrtica & ruta coctis & contusis, additâ farinâ hordei & albumine oui. F. C. taplasma parti demorsæ imponendum.

Simul exhibeantur medicamenta sanguinis impetum sistendi vim habentia, qualia sunt tormentilla, bursa pastoris, portulaca, plantago, bolus Armenus, terra sigillata, lapis hæmatites, quibus semper aliquid theriacæ adiicere vtile est.

Neque enim vllo modo alexipharmaca hactenus proposita negligenda. Nam licèt vim sanguinis fundendi habere videantur: quia tamen sanguinis ista profusio à veneno hoc proficiscitur, veneno per alexipharmaca victo, etiam sanguinis ista effusio cessat. Commendantur præterea allium & theriaca, præsertim recens. Laudantur & vuæ passæ, ac rubi fructus.

CAPVT VI.

De Sepedone.

Sepedon. Sepedonem serpentem, ita dictum quòd corpus eorum, quos tetigit, statim, ob veneni malignitatē, putrefaciat, venenatissimum esse omnes Autores consentiunt. Atque ipsa experientia edocuit, tantæ malignitatis venenum immittere, quod intra tertium vel quartum diem hominem e medio tollat.

Symptomata & Signa.

Signa. Sepedonis morsum dolor in affecta parte sequitur vehementissimus, sanguis è vulnere primò quidem purus, paulo pòst verò saniosus & graueolens exit, pili defluunt, corpus colore albo, qualis in leucophlegmatia conspicitur, tingitur, pars læsa citissimè, & hinc breui temporis spatio totum corpus adeò putrescit, vt omnis caro absumatur, ac frustillatim decidat.

Curatio.

Curatio. Pars demorsa, fieri potest, statim supra vulnus arctissimè liganda, plaga, & circa eam ambitus, copiosis & profundis incisuris scarificanda, cucurbitulæ applicandæ, & cataplasmatis & emplastris attractoriis è baccis lauri, radicibus aristolochiæ rotundæ, cepis, allio, sinapi, nastortio, pice, galbano, opopanace & similibus paratis venenum extrahendum.

Exhibenda simul statim demorsis folia lauri, menthæ, cassia lignea, castoreum, succus artemisiæ, cum mulsa & oxymelite, & reliqua, quæ serpentum & viperarum morsibus prosunt.

CAPVT VII.

De Dipsade.

Dipsas. Dipsadis, serpentis sic dicti, quòd ij, qui ab eo sunt demorsi, siti intolerabili & inextinguibili cruciatur, maxima veneni vis est.

Symptomata & Signa Diagnostica.

Signa. Nam Dipsadis morsum magna tam internarum, quàm externarum partium sequitur inflammatio, & hinc intolerabilis, atque inextinguibilis sitis: adeò vt licèt ægri copiosissimum potum ingurgitent, nullum tamen inde sentiant leuamen, sed more hydropicorum, quò plus sunt potæ, plus sitiantur aquæ. Quia tamen meatus vrinarij exsiccantur & constringuntur, largissimus ille potus per vrinam exire non potest, sed per venas in totum corpus distribuitur, vel ad ventris capacitatem transmittitur, vnde is adeò intumescit, vt nonnunquam circa inguina rumpatur, ægérque sitibundus moriatur.

Curatio.

Curatio. Dipsadis morsui eadem, quæ reliquorum serpentum ac viperarum morsui, conueniunt medicamenta externa & interna. Præter illa tamen, quia demorsi plurimum bibunt, & potus ille per vias vrinæ non euacuatur, diuretica exhibenda è sem. 4. frigid. maior. radic. aperient. rb. testa bruis, chærefolio, virga pastoris, fragis, nucleis persicor. hordeo & similibus. Clysteribus quoque aquam educentibus aluus euacuanda. De Dipsade videantur Aëtius *tetrabibl. 4. serm.* 1. c. 22. Ardoynus, *de ven. l. 6. c. 9.* Greuinus, *de ven. l. 1. c. 14.*

CAPVT VIII.

De Natrice.

Natrix. Natrix serpens, secundùm loci, quem diuersis anni temporibus inhabitat, diuersitatem, diuersa etiā sortitur nomina. Amphibium enim cùm sit, hyeme ac vere in stagnis & paludibus degit, & ab autoribus Hydrus appellatur; æstate verò & autumno siccam terram inhabitat, & Chersydros dicitur, sub quo nomine etiam à Nicandro & Aëtio, *tetrab. 4. serm. 2. cap. 35.* describitur. Est verò & hoc serpentum genus morsu nocentissimum: longè tamen nocentius, quando terram incolit, quàm cùm in aquis commoratur.

Symptomata & Signa.

E plaga à Natrice inflicta primò sanguis purus exit, paulo pòst tamen sanies multa, putrida, fœtidique odoris, circa locum demorsum tumor apparet liuidus & fœtidus, vomitûs adsunt biliosi, oculi caligant, vertigo ingruit, dolor vehementissimus & vrens nunc hanc, nunc illam partem valde affligit, cutis fit arida, pustulæ emergunt liuidæ, ægri inquieti sunt, membráque hinc inde iactitant, tandémque viribus prostratis ipsa mors ad summum triduo, vel, vt Ardoynus scribit, trium horarum spatio ingruit. Ælianus etiam, *l. 8. de animalibus, c. 7.* ex Apollodoro refert, Chersydri venenum ita perniciosum esse, vt qui mortuum tantùm attigerit, statim intereat. *Signa.*

Curatio.

Quæ in aliis vulneribus à venenatis serpentibus inflictis ad veneni euacuationem & extractionem adhiberi solent auxilia, & hîc locum habent. Præterea extrà plagæ imponatur emplastrum ex origano, radic. aristoloch. farina hordei cum melle; item calamintha montana & similia cum oleo. *Curatio.*

Exhibeatur verò præter theriacam, aristolochiæ rotundæ radix, ℥. ii. pondere cum vino aut posca: succus item vel decoctum marrubij aut origani. Aëtius nucum cupressi mundat. & myrti baccar. an. ℥. i. terere, & cum melle rosaceo, aut vino mulso in potu exhibere iubet.

CAPVT IX.

De Amphisbæna & Scytale.

Amphisbæna & Scytale serpentes sunt inter se adeò similes, vt vix discerni possint. In hoc saltem differunt, quòd illa in vtramque partem, vnde & nomen accepit, anteriorem nimirum & posteriorem; hæc verò saltem in anteriorem mouetur, hæcque illam crassitie aliquantulùm superat. Ambo etiam simili modo nocent, & exiguum ac vix notabile vulnus morsu infligunt. De amphisbæna fertur, quòd si mulier vterum gerens eam transgrediatur, malè pariat, aut abortum faciat. *Amphisbæna Scytale.*

Symptomata & Signa.

Morsum Amphisbænæ & Scytales sequitur inflammatio, dolor ac rubedo; nonnunquam etiam apostema in parte affecta excitatur. Reliqua symptomata, quæ eius morsum sequuntur, similia sunt his, quæ in viperæ morsu contingunt. *Signa.*

Curatio.

Curationem etiam Amphisbænæ & Scytales morsui eandem quam viperæ morsui deberi, Dioscorides, *lib. 6. c. 48.* Aëtius *tetrab. 4. serm.* 1. c. 30. & alij asserunt: quæ propterea ex iis, quæ infrà c. 13. de viperæ morsu dicentur, petatur. *Curatio.*

CAPVT X.

De Cenchri.

Cenchris quoque serpens est venenatissimus, cuius morsus etiam hominem, nisi è vestigio succurratur, tridui spatio è medio tollit. Et Dioscorides, *l. c.* 51. ex Erasistrato refert, serpentis huius venenum iecori, intestino ieiuno, & colo potissimùm infensum esse. *Cenchris.*

Symptomata & Signa.

Demorsis à Cenchri venter ob aquam, à veneno humores fundendi vim habente, collectam, attollitur, caro defluit, è plaga sanies cruenta promanat, quam vlcus putridum & serpens sequitur: pars læsa intumescit, capitis adest grauitas, in somnum propensio & quasi veternus, atque animi deliquium. *Signa.*

Curatio.

Præmissa per ambitum vulneris profundâ scarificatione, cucurbitularum appositione, partiúmque superiorum arctâ ligatione, & præterea emplastrorum ac cataplasmatum attractoriorum applicatione, exhibeantur, satureia, ruta sylvestris, radix gentianæ aristolochiæ, asphodeli, mentha, serpillum, centaurium minus, cassia lignea, cardamomum, castoreum, succus artemisiæ cum aqua mulsa. *Curatio.*

CAPVT XI.

De Dryino.

Dryinos etiam venenatissimus serpens est, tantæque venenositatis, vt non solùm morsu hominē interficiat, aut hominis cum calcantis pedem lædat, sed etiam Medici, ægrotanti medicamenta applicantis, manûs excoriet. Imò si quis eum interimat, eum planè admodum olere, illóque suo fœtore omnium aliorum odorum, quamuis præstantium, sensum auferre fertur. *Dryinus.*

Symptomata & Signa.

E vulnere morsu Dryini inflicto, sanguis effluit nigricans & putridus, *Signa.*

putridus, sequitur læsæ partis tumor, scissura & mortificatio, dolor vehemens, cutis fit sicca, dura & aspera, nigræ pustulæ circa vulnus oriuntur, accedit oculorum caligo, delirium, sitis intolerabilis, singultus, vomitus biliosus aut sanguinolentus, cardialgia, ventris tormina, vrinæ aluique suppressio, vocis & respirationis interceptio, odórque ex ægri corpore exiens fœtidissimus & molestissimus.

Curatio.

Curatio. Dryini morsu curatio petatur ex iis, quæ suprà, *c.* 2. dicta sunt, & infrà, *c.* 13 de viperæ morsu dicentur.

In specie tamen ad Dryini morsus commendantur origanum, trifolium & marrubium, vel eorum succus, radix item aristolochiæ, necnon glandes cuiuscunque quercus concisæ, & cum vino generoso sumtæ. Eædem quoque contusæ & cum melle mixtæ extrà plagæ imponantur. Dulcem leniunt etiam ilicis radices tusæ & applicatæ.

CAPVT XII.

De Basilisco.

Basiliscus duplex. Basilisci nomine duo animalium genera apud autores veniunt; vnum quod è serpentum genere fit, de quo hoc loco agendum, alterum auis genus, quod ex ouo galli gallinacei nascatur. Vtrumque alij pro fabuloso habent, alij in rerum natura dari affirmant.

Basiliscus serpens. Basilisci serpentis meminit Galenus, *de Theriac. ad Pison. c.* 8. dum ipsum ita describit: Serpens parum perflauus, eminentias habens in capite, tantummodò conspectus, & si quando sibilat, auditus, videntes se & audientes necat, atque si quod aliud animal illum etiam mortuum attingit, statim moritur. Et de eodem Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 29. & 33. scribit, quòd omnes serpentes illius conspectum fugiant, nec audeant ire ad pabula vel aquas, quòd adeò exitialis sit. Et Auicenna, 6. *tertij* de eodem ita scribit: quòd sit duorum palmorum, acuti capitis valde, oculorumque rubentium, qui si lanceâ tangatur, eum qui tetigerit, perimat, & si animal inata ipsum transeat, obstupescat, & inde moriatur, & quòd plantæ omnes in circuitu illius pereant, & si auis volet super eius foueam, concidat.

Verùm ista omnia Cardanus, 1. *l. de ven. c.* 16. pro fabulis & nugis habet, idque eo probare conatur, quòd Galenus, 1. *de simpl. med. fac. c.* 1. negat, se vnquam tale animal vidisse, nec ipse viderit, nec alium qui viderit. Deinde non verisimile esse putat, naturam procreasse genus animalis adeò omnibus exitiale, vt ab eo reliqua omnia deleri possint. Tertiò addit, si videndo & audiendo illius vocem homo moritur, quis vidisse aut audiuisse referre potest? Quartò, Dioscorides, *l.* 6. *c. vlt.* morsum eius describit, dicens, quòd plaga est aurei coloris, & curatur castoreo epoto, ℥. iij. pondere: & proinde non tam exitiosum animal esse videtur, cùm etiam vulnus eius curam admittat. Quintò Rhasis, experimentorum curiosissimus indagator, & qui in Africa habitant, eius non meminerunt.

Cæterùm dari Basiliscum serpentem, negari non potest, tùm à tot autoribus describatur, & ipse etiam Cardanus concedat, serpentem esse exiguum, qui in ambitu suæ latebræ plantas enecet, & propè aërem etiam inficiat, adeò vt quæ illi appropinquant animalia, velut specubus mortiferis pereant, licèt non ea visu aut auditu illius: sicut & hoc negare non audet, quòd si lanceâ tangatur, eum qui tetigerit, interficiat. Est enim Basiliscus, vnde procul dubio etiam nomen accepit, omnium serpentum venenatissimus, qui non solùm morsu & tactu immediato, sed & sibilo, halitu & tactu mediato hominem interficit: tantâ prætereа, vt ferunt, & Greuinus, *lib.* 1. *de ven. c.* 18. narrat, veneni vi pollet, vt mortuum etiam bestiæ & auiculæ, vbi fœdum odorem cadaueris perceperunt, attingere non audeant quòd si fortè aliquid de eo comederint; subitò moriantur, imò idem iis contingat, si de corpore, quod ex ipsius morsu periit aliquid assumant. Vnde Solinus refert, Pergamenses magnam pecuniæ summam pro Basilisci cadauere numerasse, quod de summo Apollinis templi parte suspenderunt, ne vel aues vel araneæ eò possent appropinquare.

Symptomata & Signa.

Basilisci morsum maxima sequitur totius corporis inflammatio, pars affecta flauo tingitur colore, pili defluunt, caro
Signa. liquescit & frustillatim decidit, morsúsque breui temporis spatio vitam finit.

Curatio.

Cùm ergo tam subita mors Basilisci morsum excipiat, Aë-
Curatio. tius ipse superuacaneum existimat, remedia aduersus ipsum præscribere; cùm vix vllis remediis tam repentinæ morti occurri possit. Erasistratus tamen, cum quo Dioscorides consentit, castorei ℥. j. cum vino vel papaueris liquore exhibendam censet.

CAPVT XIII.

De Vipera.

Vipera etsi sub serpentis nomine etiam quandoque cõpre- *Vipera.* hendatur: à reliquis tamen serpentibus duobus differt. Primum est, quòd, cùm reliqui serpentes oua pariant, viperæ viuum fœtum excludunt, non quòd, vt nonnulli ex Aristotele, 5. *histor. anim. c. vlt.* malè intellectò existimant, ventre matris perforato nascatur, cùm solum membranis; quibus inuoluitur, corrosis prodeat. Alterum est, quòd Aristoteles, 8. *histor. anim. cap.* 15. scribit: *Ceteri serpentes hyeme in terra, vipera in saxis latet.*

De temperamento viperæ etiam inter autores cõtrouertitur. *Viperæ temperamentum.* Galenus, *de loc. affect. cap. vlt.* viperas frigidi temperamenti esse scribit. Contrà Auicenna, 2. 1. *doct.* 2. *cap.* 15. calidum eius venenum esse docet. Imò ipse Galenus, 11. *de simpl. med. fac. circa init.* carnem viperarum exsiccare & moderatè calefacere docet. Et omnino effectus id docet. Neque refert, quòd vipera ad tactum frigida deprehenditur, cùm vinum & mineralia calidissima, tactu etiam frigida deprehendantur, de cuius rei caussa alibi dicetur. Nobis hîc de veneno viperæ in primis quæstio est, cuius vim non in qualitatibus primis & manifestis, sed occultis consistere, suprà satis probatum.

Hoc etiam de vipera notandum, quod autores plerique, Nicandrum, & Autorem libri de Theriaca ad Pisonem secuti, scribunt, viperas mares duos tantùm dentes, caninos referentes, habere; fœminas verò quatuor, & hinc discerni posse, an homo à mare vel fœmina morsus sit, cùm in morsu à mare duo tantùm foramina & vulnera; in morsu verò à fœmina quatuor adsint. Verùm Paulus, *lib.* 5. *cap.* 17. rectè docet, in morsu viperæ, tum maris, tum fœminæ, duo solùm foramina paruo spatio discreta obseruari. Quod & Halyabbas, *lib.* 8. *de Theriac. cap.* 71. confirmat. Et testatur Angelus Baldus Abbatius, qui diligentissimè de viperæ natura scripsit, *cap.* 15. dentes tam marem, quam fœminam quatuor habere, sed fœminas firmiores stabilioresque, quippe qui pro tempore quatuor insint; duos verò deciduos habere mares, perennes alios.

Symptomata & Signa.

E vulnere morsu viperæ inflicto sanguis primò exit purus, *Signa.* quem breui sequitur sanies cruenta, spumosa, & æruginі similis: non solùm pars demorsa, sed nonnunquam totum corpus in tumorem fit notabilem, & quidem pro humorum varia dispositione & corruptione, nunc rubescentem, nunc virescentem, quandoque etiam purpurascentem aut nigricantem attollitur: dolor insignis, & quidem hinc inde oberrans ægrotantem miserè affligit, calor adest vehemens, pustulæ in membro læso adustæ & nigricantes excitantur: accedunt vomitus biliosi, singultûs, vertigines, mentis stupor, dolores, febres ardentes, vrinæ difficultates, hæmorrhagiæ, sudores frigidi, tremores, lipothymiæ, anhelitus difficultates, aliáque grauia symptomata.

Prognostica.

1. Etsi quidam venenum viperæ, inter ea quæ statim enecant, *Prognostica.* & ea quæ tardiùs interimunt, medium esse velint, & verum sit, in nonnullis regionibus viperæ morsum non esse adeo lethalẽ, nec tam citò interimere: tamẽ certum est, in regionibus calidioribus, ac tempore æstiuo & calidiore, & præcipuè à vipera iratis, illarum morsum valde esse lethalem, & nonnunquam septem horarum spatio, ad summum tertio die, demorsos interire.

2. Verùm fœmina aut mas venenum lethalius inserat, apud autores controuertitur. Verùm si experientia consulatur, cui nec ratio repugnat, procul dubio maris venenum est magis noxium.

3. Si quis à vipera morsus incidit in syncopem, aut sanguis è naribus profluit, labia viridia fiunt, vngues refrigerantur, totum corpus tremore afficitur, &, vt Nicander scribit, veluti grandine percuti videtur, certum est, mortem esse propinquam.

Curatio.

Quod de aliorum animalium venenatorum morsu dictum, *Curatio.* & hîc faciendum, membrúmque demorsum paulò supra plagam, si fieri potest, ligandum, scarificandum, sanguísque, & cum eo venenum, cucurbitulis extrahendus, vel gallinis aut columbis viuis dissectis, calentibúsque morsui impositis virus eliciendum.

Extra etiam applicetur stercus capræ cum aceto, pice, cera & sulphure mistum, farina item erui cum melle subacta; & scilla cum aceto cocta & contusa. Galenus, *de antid. c.* 14. ad viperæ morsus hoc epithema tradit.

℞. *sagapeni, piperis, liquoris Cyrenaic. opopanacis,* an. part. 1. *galbani, sulphuris viui,* an. part. iß. Arida puluerisentur, liquores in aceto soluantur, & aridis iniiciantur. Fiat Emplastrum.

℞. *Centaurij, aristoloch. rad. peuced.* ao. par. pondus. Puluerisentur, & aceto ac galbano excipiantur.

Vel ℞. *Sagapeni, assæ fœtidæ, piperis opopanacis,* an. Drach. iß. *galbani, sulphuris viui,* an. Drach. i. Gummi aceto dissoluantur, atque iis reliqua puluerisata inspergantur. Fiátque Emplastrum.

Vtile est & Emplastrum paratum ex alliis, ficubus & theriaca.

Statim

Statim verò demorsis exhibeantur alexipharmaca. Veneni viperarum Bezoar esse costum, à ʒ. ß. ad ʒ. i. cum vino absinthite, vel decoctione absinthij exhibitum, scribit Ardoynus, *de venen. lib 6. cap.* 1. Dioscorides, *lib. 6. cap.* 47. exhibet coaguli leporini obol. iii. allium item, porrum, cepas, salsamentaque acerrima mandenda, vinúmque frequenter bibendum præcipit. Vtilis est & radix asphodeli, tormentillæ, gentianæ, bryoniæ, aristolochiæ rotundæ, terra sigillata, quorum quodlibet vel seorsum, vel plura simul mixta dantur ad ʒ. i. cum vino veteri. Cui si aliquid rutæ addatur, efficacius medicamentum euadit.

Inter composita primas obtinet theriaca, ʒ. i. vel ii. pondere, cum *vini* generosi ℥. iv. exhibita: cui succedit mithridatium.

Vel ℞. *Radic. aristoloch. rotund. bacc. lauri cassiæ ligneæ, piperis*, an. ʒ. ii. *castorei* ʒ. i. *anisi*, Diach. ß. *folior. rutæ syluestris*, ʒ. i. ß. Puluerisentur omnia, & cum melle despumato redigantur in formam electuarij. Dosis à ʒ. i. ad ʒ. ii. cum haustu vini.

Matthiolus, *comment. super præfat. lib. 6. Dioscorid.* ex antidoto quadam, quam ibi describit, aquam parat, cuius tantas vires esse prædicat, vt eâ non solum à viperis demorsos, quod duabus historiis probat, sed etiam à quocunque animali venenato ictos sanare, imò *in* tanto mortis discrimine constitutos, vt visum, vocem, & reliquos sensus amiserint, ingenti astantium admiratione, à longo veluti somno excitare, & à morte ad vitam reuocare possit. Dosis illius aquæ sunt ʒ. iv. vel per se, vel cum aquæ alicuius destillatæ cordialis, vel vini odorati pari quantitate.

CAPVT XIV.

De Scorpione.

Scorpius. Scorpionum plures reperiuntur species, de quibus Nicander, *de Theriaca*, Ardoynus, *de ven. lib.* 8. *cap.* 1. Greuinus, *de ven. lib* 1. *cap.* 24. & alij. Etsi verò Scorpiones etiam interdum os hominis ingrediútur, sicut Omnibonus Farrarius, *de art. Med. c. infant. lib.* 2. *cap.* 9. refert, in agro Veronensi, in infantis in cunis dormientis os ingressum fuisse scorpionem, quem licèt postea enomuerit, nihilominùs diem suum obierit: tamen plerumque aculeo nocent, & punctura venenum infundunt, mole quidem exiguum, maximè tamen exitiosum & lethale nisi citissimè succurratur.

Symptomata & Signa.

Signa. Scorpionis ictum acerbissimus, non solùm in parte affecta, sed & in toto corpore, sequitur dolor & inflammatio, & tumor; circa plagam pustulæ emergunt verrucis similes, & totum corpus veluti grandine percuti videtur: corpus totum tremit, pallet, modò æstuat, modò frigore concutitur, sudor frigidus erumpit, scribitque Beniuenius *cap.* 56. *de abdit.* se famulum habuisse, qui à scorpione ictus subitò tam frigido sudore toto corpore perfusus sit, vt algentissimâ niue atque glacie se opprimi quereretur: capilli eriguntur, facies distorquetur, lacrymæ profluunt, sordes in oculorum angulis colliguntur glutinosæ, spuma ex ore prodit, singultus & vomitiones accidunt; non rarò apostema sub axillis excitatur, inguina intumescunt, nonnunquam etiam bubo in illis excitatur. Interdum etiam, quod rarius est, obseruauit tamen Marcell. Donatus, *de hist. medic. mirabil. lib.* 3. *c.* 9. maculis nigris totum corpus conspergitur.

Prognostica.

Prognostica. 1. Intemperatis regionibus, & multò magis in frigidioribus scorpiones minùs sunt venenosi, & iam in ipsa Italia grauissima inferunt pericula.

2. A Scorpionum veneno in primis interimuntur fœminæ, & inter eas virgines præsertim; viri autem potissimùm moriuntur, quando manè à scorpio percutiuntur, teste Plinio, *lib.* 11. *cap.* 35.

Curatio.

Curatio. In curatione danda opera, ne venenum in corpus penetret, sed è vulnere extrahatur, & vt cor à veneno muniatur. Ideò membrum, si fieri potest, supra puncturam arctè ligandum, & cucurbitulæ parti apponendæ, vel quod certissimùm remedium est, & multiplici experientiâ comprobatum, ipse scorpius viuus captus & contritus imponendus, vel vulnus oleo scorpionis illinendum. Vnde incolæ quorundam Italiæ locorum scorpionibus refertissimorum, oleum scorpionum diu noctúque ad manus habent, eóque, quamprimùm ictam sentiunt, plagam illinunt, atque hac ratione periculum euitant, saluique euadunt.

Scorpius quomodo suo vulneri medeatur. Quâ ratione autem scorpius vulneri, quod inflixit, auxilio sit, autores dissentiunt. Nonnulli existimant, non euacuando, sed ob antipathiam, & aduersam formam alterando mederi. Verùm probabilis mihi non videtur hæc opinio. Quomodo enim ipse scorpius suo veneno erit aduersus? Cùm ergo videamus, etiam ab aliis veneuis venena extrahi, sicut bubonibus & carbunculis pestilentibus ad venenum extrahendum bufones sicci imponuntur: vero simile est, scorpionem ob similitudinem venenum suum extrahere. Omne enim simile attrahit ad se sibi simile. Aëtius, *tetrab.* 4. *serm.* 1. *c.* 19. cochleam, hortulanam præcipuè, cum testa tritam, & plagæ impositam confestim dolorem sedare scribit. Commendantur etiam lumbrici, calamintha aquatica, allium, ruta syluestris, scorpioides herba, si quodlibet horum seorsim, vel plura ex his trita & mista imponantur. Aëtius, *loco citato*, rutæ syluestris ʒ. i. (forta ssis ℥. i.) in aceto terit, ceræ ℥. i. & resinæ pinus quadrant, liquefacit, & affuso oleo, q. s. vnit ac imponit, hócque mirabile pharmacum nominat. Lac ficulneum in vulnus instillatum percussis præsenti auxilio esse, scribit Dioscorides, *lib. 6. cap.* 44. Vel è rad. bryoniæ cocta, ruta trita, sem. vrticæ, & pauco sulphure cum ol. veteri. Fiat cataplasma plagæ imponendum.

Antequam topica reiterentur, id quod sæpius fieri debet, abluatur locus affectus aquâ, in qua sulphur, ruta syluestris, lauri folia, & alia suprà enumerata cocta sint.

Dum hæc ita vulneri applicantur, statim simul alexipharmaca, & quæ veneno huic aduersantur, exhibenda sunt, vt saluia, scordium, absinthium, agrimonia, tarraxacũ, serpillum, ocymũ, elaphoboscum, verbenaca recta, gentiana, aristolochia, lauri baccæ, semin. pastinacæ syluestris, trifolij ocymi, fœniculi, raphani, quæ vel in substantia, vel in decocto exhibeantur.

E compositis vtilia sunt theriaca Andromachi, diatessaron. Aëtius, *alleg. antea loco*, antidotum sequentem plurimùm ad scorpionis ictum condocere, eáque seipsum vsum & seruatum fuisse scribit:

℞. *Castorei, succi Cyrenaici, piperis* an. ℥. ß. *costi*. *spicæ nardi, croci, succi centaurij*, an ʒ. ii. *mellis despumati* q. s. Misce. Datur nucis Ponticæ magnitudine.

Vel ℞. *Asæ fœtidæ, rad. gentianæ*, an. ℥. ß. *aristolochiæ longæ, rotundæ*, an. ʒ. ii. *sem. rutæ* ʒ. i. *castorei* ʒ. ß. Cum *melle despumato*. Fiat Electuarium. Dosis à ʒ. i. ad ʒ. ii. cum vino, vel anethi decocto.

Vtile etiam est mentastrum, rutam, rad. aristolochiæ, gentianæ, lauri baccas, æqualibus partibus in vino coquere, & decoctum ægrotanti exhibere.

Hoc loco non prætereundum, quod Mizaldus, *memorabil. centur.* 6. *aphor.* 86. & alij ex Ioviano Pontano referunt, hominem à scorpio grauiter percussum statim liberatum fuisse, exhibito thure contrito, in quo cælatum fuerat scorpij signum. De quo etiam alia extat historia, quæ priorem declarat, apud Ioh. Hurnium, *Methodi ad praxim, lib.* 3. *cap.* 28. *Ipse* inquit, *vidi satellitem Romanum, Geometriæ gnarum, qui cùm diu habitasset Ægyptum, ex Christiano Saracenus euasit, temporibus Regis Camorchæ: hic (mirum) sponte mobiles imagines fabricabatur. Euenit, cùm apud satellitem essem, quòd obnixè eiulantem armigerum suum audiremus, ex ictu enim scorpij grauiter dolebat. Hic meus ille satelles, in certam antidotum quid porrexit, vt id potaret: id gerebat characterem scorpij, & thus olebat: quo hausto illicò euanuit dolor. Hic ego, quidnam id esset, quod tam commodã & salutarem pressisset formam? Ille aureum obtulit annulũ, qui emblema gerebat lapidis bezoar, cui insculpta erat imago scorpij. Rogabam, quanam horâ hanc sculpsisset, respondit, Luna in scorpione versante, cùm angulum centrumque cœli attigisset: támque olibanum mastiche imbutum se pressisse affirmabat. Quin aliis rebus impressa hæc idea, ac si thuri, hanc efficaciam exercebat.*

Sigillũ Scorpij an ictum scorpionis profit. Verùm quid de sigillis in genere sentiendum sit, dictum *de Cons. & Dissens. Chymicor. cũ Galenic. cap.* 18. & *lib.* 5. *Pract. part.* 4. *c.* 24. Scorpionem quod attinet, quæ quæso concordia sideri cœlesti, cui vndecunque etiam nomen scorpij inditum, cũ scorpione animali terrestri, & figurâ scorpionis in annulo sculptâ, & figura scorpij ex illa cælatura thuri impressa. Itaque si thus illud figura scorpij signatum scorpionis ictui profuit, profuit quatenus thus, nõ quatenus scorpij figura signatum. Quod fallaciæ genus detegit etiam Galenus, *lib.* 10. *de simpl. medic. fac.* dum scribit: *Pollicitus est mihi quidam, incantationem sese ostensurum, qua scorpios interficeret: vbi illam semel dixisset, in scorpiũ expuit, inde rursum tanti obmurmurans, iterũ scorpium conspuit, ac vbi tertio dixisset, atque expuisset, mortuus est scorpius. At postea ego absque incãtatione, à sola saliua morientem vidi scorpiũ, atque celeriter patientem à saliua esurientium, aut sitientium, tardè autem ab illis, qui cibo potúque fuerant impleti, in aliis autem proportione.* Si verò thus per se hoc nõ agit, procul dubio id ex magia accidit, cuius omnino suspectus fuit ille miles ex Christiano Saracenus factus, qui spontè mobiles imagines fabricabatur.

Æger etiam frequenter butyrum comedat, vinúmque antiquum etiam ad satietatem bibat. Caueant verò sibi ab esu apij, qui loca, in quibus scorpiones copiosè reperiũtur, inhabitant.

CAPVT XV.

De Dracone terrestri.

Draco terrestris. ETsi Dracones terrestres, celeberrimi autores parum vel nihil veneni in se continere asserant, imò è corpore illorum remedio quædam aduersus quosdam morbos petiuerint; vnde procul dubio factum vt Ethnici eos in summo honore haberent, & Æsculapio, quem Medicinæ inuentorem ferunt, consecrarent: quia tamen è serpentum numero sunt, veneno procul dubio omni non carent, præsertim in regionibus calidioribus, de quo Lucanus, *l.* 9. ita scribit;

Ven

Vos quoque, qui cunctis innoxia terris
Serpitis, aurato nitidi fulgore Dracones,
Pestiferos ardens facit Africa.

Verùm cùm in pluribus regionibus ignoti sint, de iis multa dicere superuacaneum puto, & si alicubi morsu nocent, quomodo curandus sit, satis ex iis, quæ hactenus de reliquorum venenatorum animalium morsibus curandi dicta sunt, vt & *lib. 5. Pract. part. 4. cap. 19.* patet.

CAPVT XVI.

De Crocodilo.

Crocodilus. CRocodilos, quem Plinius, *lib. 8. Natural. histor. cap. 25.* & Matthiolus, *in 2. Dioscorid. c. 60.* describunt, cùm os habeat valde amplum, & dentes fortissimos, vulnus quoque morsu infligit sat magnum, per quod exitiale venenum in corpus infundit.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum Crocodili acerbissimus sequitur dolor, sanguisque ob tam manifestam continui solutionem primò quidem purus excernitur, quem paulo post sanies virulenta, acris & fœtida sequitur: in parte demorsa tumor & inflammatio, necnon pustulæ adustæ & nigricantes excitantur. Et cùm veneni Crocodili malignitas sit maxima, nisi citissimè succurratur, vomitus praui, febres ardentes, sudores frigidi, lipothymiæ, aliáque grauia symptomata, & tandem ipsa mors breui temporis spatio superuenit.

Curatio.

Curatio. Virus parti affectæ communicatum omnibus modis, de quibus hactenus sæpius dictum, extrahendum. Hinc vulnus aceti muriâ, vel spiritu vini, in quo theriaca vel Mithridatium vel aceto, in quo nitrum dissolutum sit, abluatur; crocodili adipe illinatur, vel applicetur nitrum, medulla cerui, aut adeps asininus, cum butyro & melle. Vel è stercore porcino, myrrha, galbano, sale, ærugine, adipe anserino, oleo communi & cera, F. Emplastrum plagæ imponendum.

Interim dum hæc fiunt, & statim exhibenda alexipharmaca, quæ ex iis, quæ hactenus dicta, nota sunt.

CAPVT XVII.

De Lacerta.

Lacerta. LAcerta etsi adeò venenosa non habeatur; quia tamen dentes habet admodú subtiles, paruos, nigros, iique post morsum plerumque in vulnere remanent, morsu suo infligunt vulnera curatu difficilia; simul etiam omni veneno eas non carere, symptomata quæ inducunt, docent.

Symptomata & Signa.

Signa. Nam demorsi à lacerta dolorem in loco affecto sentiunt vehementissimum, è plaga primùm sanguis excernitur, paulo pòst verò sanies graueolens; caro circa puncturam pallescit, & in tumorem attollitur, putrescitque.

Curatio.

Curatio. Vt dentes in vulnere relicti faciliùs excidant, locum oleo & aquâ calidâ fricare oportet, postea vel sugere, vel cucurbitulas ei applicare, vulnúsque eo quo viperarum morsum, modo tractare conuenit. Prodest etiam spongiam aceto calido imbutam morsui imponere, locúmque butyro, sale, & melle mixtis inungere; emplastrum ex allio & foliis maluæ coctis & contusis, furfuribúsque cribratis, & oleo rosaceo paratum; vel cataplasma ex panis triticei medulla, cum decocto rutæ, calaminthæ, allij & gentianæ confectum applicare.

Interim non inutile fuerit, alexipharmaca hactenus proposita exhibere.

CAPVT XVIII.

De Stellione.

Stellio. STellio è lacertarum genere est, ita dictus, quòd in dorso maculas quasdam paruas instar stellarum habeat. Hic non assumtus solùm intra corpus, sed & morsu, homini & aliis animalibus nocet, morsúsque eius perniciosissimus est, & naturali astutiâ stelliones prædíti sunt, vt nobis damnum inferant, teste Plinio.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si stellionis vel caro sumatur, aut liquor in quem incidit, bibatur, eadem in œsophago, stomacho & intestinis excitantur symptomata, qualia assumtis cantharidibus in vesica excitari solent. Nam in ventriculo, & potissimùm superiore eius orificio, dolor vehemens deprehenditur, ardor stomachi ægrotantem affligit, vomitus excitantur, lingua inflammatur, visus debilitatur, caput dolet, faciésque, teste Plinio, *lib. 29. cap. 4.* lentigine obducitur.

Demorsi à Stellione dolorem in affecta parte sentiunt continuum, & vehementem, caróque circa puncturam liuida redditur, & alia, quæ demorsis à serpentibus accidunt, symptomata superuenire solent.

Curatio.

Si vel Stellio sumptus, vel potus, in quo Stellio soffocatus fuerit, haustus sit, statim vomitus aquâ tepidâ & oleo veteri, vel violarum, aliisque hactenus propositis prouocandus: hinc clyster iniiciendus è decocto maluæ, altheæ, violariæ, sem. lini, oleo rosaceo, & aliis lenientibus paratus, simúlque ægro exhibenda iuscula pinguia, butyrum recens, cremor ptisánæ, lac caprinum, emulsiones amygdal. dulc. sem. papauer. albi, nucleor. pini, cum decocto hordei paratæ. *Curatio.*

Demorsi, vt docet Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. cap. 12.* è vestigio iuuantur, si cæpe & allia cataplasmatis modo vulneri imponantur, eadémque comedant, & vinum meracum post eorum sumtionem bibant.

Siue verò venenum stellionis haustum & ore sumtum, siue morsu communicatum fuerit, alexipharmaca nullo modo negligenda, sed ea, quæ contra serpentum morsus hactenus proposita sunt, vsurpanda.

CAPVT XIX.

De Salamandra.

AD lacertarum genus pertinet & Salamandra, vt ex Plinio, *lib. 10. cap. 67.* videre est. *Inter omnia autem venenata*, vt idem *lib. 29. cap. 4.* scribit, *Salamandra scelus maximum est. Cætera enim singulos feriunt, nec plures pariter interimunt; salamandra populos pariter necare improuidos potest. Nam si arbori irrepsit, omnia poma inficit veneno, & eos qui ederint, necat, nihil ab aconito distans. Quinimò si contact. ab ea ligno vel pede crusta panis incoquatur, idem veneficium est; vel si in puteum cadat. Quippe cùm saliua eius quacunque parte corporis, vel in pede imo respersa, omnis toto corpore pilus defluat.* Nimirum non solùm venenum eius morsu infusum totâ suâ substantiâ naturæ nostræ aduersatur, sed & fructûs & herbæ eius sputo inquinatæ, vel aquæ, in quas cecidit, non solùm grauissima & periculosissima symptomata inducunt, sed sæpissime ipsam mortem inferunt. *Salamandra.*

Symptomata & Signa.

Nam Salamandræ veneno infectis, nisi cita mors præueniat, humidiores corporis partes, vel membrum demorsum, calore natiuo exstincto nigrescit, putrescit, fœdissimam saniem excernit, nonnunquam etiam veneno diutiùs in corpore immorante plenè decidit, capilli defluunt in toto corpore; partes omnes internæ inflammantur, sermo impeditur, sensûs deficiunt, corpus totum tumet, & tremore concutitur, ac lipothymia, & tandem mors superuenit. *Signa.*

Curatio.

Locus demorsus quamprimùm scarificandus, venenúmque vel cucurbitulis, vel aliis modis eliciendum, aut vulneri cataplasma in allio, cæpis, ruta, sale & melle confectum; vel stercus suillum aut caprinum cum aceto coctum calidè imponendum. *Curatio.*

Si quid à Salamandræ sputo infectum assumtum fuerit, vomitus aqua calida & oleo & aliis medicamentis hactenus propositis prouocandus.

In vtroque casu alexipharmaca necessaria sunt, ac propterea & Mithridatium exhibendum. In specie ad Salamandræ morsum Dioscorides, *lib. 6. cap. 4.* commendat resinam pini, aut galbanum ex melle linctum. Vtilis etiam est chamæpitys contrita, cum nucleis pini exhibita. Vel coquatur chamæpitys, grana pin. folia cupressi, & sem. vrticæ in vino, decoctúmque exhibeatur.

Vel ℞. *Baccar. iuniperi, asa fœtida, piper. nigr.* an. Drach. ij. *castorii, fol. rutæ, radic. pyrethri*, an. Drach. j. Cum *melle despumato*. F. Electuarium, à Drach. j. ad Drach. ij. cum haustu vini veteris exhibendum.

Æger in cibo sæpe sumat nucleos pini, cibique alij condiantur cinnamomo, caryophyllis, & aliis aromatibus. Potus sit vinum vetus, vel lac vaccinum calidum.

CAPVT XX.

De Hirudine.

HIrudines in vsum Medicum venire, & quandoque venæsectionis vices supplere, notum est, dum vasis intrinsecùs applicatæ sanguinem extrahunt & exsugunt. Quod quidem sæpe cum ægrorum commodo accidit, si ipsæ puræ & non venenatæ sint, & vbi officium suum fecerunt, sponte decidant. Si verò in aquis impuris vixerint, & venenositatem contraxerint, aut si auellantur, & capita vel denticulos suos in carne defixos relinquant, non solùm vlcera curatu difficilia, sed & mortem inferre possunt; sicut Messalinum è Consularibus Patriciis, cùm ad genua admisisset hirudines, inde interemptum esse, refert Plinius, *lib. 32. cap. 10.* *Hirudo.*

Nonnunquam etiam cùm aquis impuris, bibentibus hirudines per os ingrediuntur, & vel statim faucibus adhærent, vel ad

ventri

ventriculum vſque deſcendunt, ſuctionémque in eo moleſtam excitant.

Symptomata & Signa.

Signa. Extrà hirudines venenatæ; vel non rectè applicatæ, non ſolùm, vt dictum, vlcera inſanabilia, ſed & gangrænam quandoque excitant, vt eius rei hiſtorias duas narrat Schenckius, *lib. 7. obſeru.*

Si faucibus adhuc adhęreant hirudines, oculis patent; ſi verò per os ingreſſæ ſuctior, & ad ventriculum vſque peruenerint, ex ægri relationibus id optimè cognoſcitur. Suctionis tamen etiam ſenſus, & ſanguinis excretio, quam hirudo in ventriculo latens, venáſque ſugendo aperiens excitat, percipitur.

Curatio.

Curatio. Quomodo hirudines partibus corporis noſtri, curationis ergò ſint applicandæ, & vt decidant, curandum, dictum fuit *lib. 5. Inſtit. part. 1. ſect. 2. c. 7.*

Si tamen vulnus ab hirudine inflictum non bene cadat, imponantur folia lauri, vel centaurium contuſum cum vino mixtum; vel ex allio, ruta, galbano, maiorana caſtoreo & oleo veteri fiat cataplaſma, quod plagæ imponatur. In primis vtilis eſt agrimonia contrita, & cataplaſmatis modo impoſita. Vel illinatur plaga teſtudinis marinæ ſanguine, oleo coſtino, de pyrethro. Si faucibus adhæreat hirudo, ſæpe gargariſmatibus è ſinapi, allio, aceto, aliíſque acribus & acidis, adiecto ſale paratis, vtendum.

Ventriculo ſi infixa ſit, æger muriam tepidam vel acetum bibat; quibus aliquid aloës admiſcendum, vt eò citiùs refigatur, vomitúque, qui cum oxymelite ſimplici vel ſcillitico, & decocto anethi prouocari poteſt, excludatur.

Si ſanguis reiiciatur, adſtringentibus ſanguinémque ſiſtentibus vtendum, qualia ſunt conſerua roſarum rubrar. antiqua radic. tormentillæ, bolus Armenus, terra ſigillata, trochiſci de berberis, de ſpodio, ſyrupi cydoniorum de roſis ſiccis, de agreſta, myrtillorum, granatorum; aqua plantaginis, portulacæ, burſæ paſtoris, & alia.

Reiectâ per vomitum hirudine, eius malignitati reſiſtentia exhibenda. Vbi commendantur abſinthium, naſturtium, ſaluia, gentiana, pimpinella, baccæ lauri, cæpe, ſcilla, radic. cappar. myrrha, galbanum, è quibus tale poteſt fieri Electuarium.

℞. *Ariſtoloch. longa, gentiana, baccar. laur., cortic. radic. capparum, myrrha*, an. Drach. ij. *ſem. rutæ, piperis nigri, caſtorei*, an. ℥. j. Cum *melle deſpumato*. Fiat Electuarium, cuius Doſis ℥. j. ad ℥. ij. cum vini generoſi Vnc. iv.

CAPVT XXI.

De Scolopendra.

Scolopendra. SColopendra, vti in partem anteriorem & poſteriorem progreditur, ita etiam ex parte vtraque morſu ſuo eſt noxia.

Symptomata & Signa.

Signa. Demorſi à ſcolopendra pruritum ſentiunt in toto corpore; caro circa plagam liueſcit & putredine corrumpitur. Nonnunquam etiam rubra & fæculenta apparet, vlcúſque in eâ curatu per quàm difficile excitatur. Nonnunquam & alia, quæ morsûs animalium venenatorum ſequi ſolent, ſymptomata accidunt.

Curatio.

Curatio. Plaga primùm acidâ muriâ, vel oleo calido fouenda. Poſtea ſal bene tritus, aut cinis aceto maceratus, aut ſal cum pice liquida, aut ſcilla ei imponenda. Prodeſt etiam, ex Aetij conſilio, cedria cum melle, & allium cum foliis ficus & cumino, cruóque ac vino.

Antidota quod attinet, Dioſcorides, *lib. 6. cap. 43.* à ſcolopendra demorſis, cum vino exhibet ariſtolochiam, aut ſerpillum, aut calamintham, aut rutam ſylueſtrem, quibus Aëtius, *tetrab. 4. ſerm. 4. cap. 15.* abſinthium & mentham adiungit. Vinum quoque, in quo aſphodeli flores & ſemen, aut mentaſtri folia cocta ſunt, vtile eſt.

CAPVT XXII.

De Rubeta.

Rubeta. RVbetæ ſeu bufones equidem dentibus carent: gingiuis tamen, quas præduras & ſcabras habent, partem cui adhæſerunt, ſic arctè conſtringunt, vt venenum ſuum in partem, totúmque inde corpus, per apprehenſæ partis poros, tranſmittat. Inſuper venenum ſuum mictu & ſaliuatione in herbas & fructus euomunt, quos ſi illotos quis comederit, variis ſymptomatibus corripitur. Præterea & anhelitum virulentum emittunt, eóſque, quos anhelitu tantùm contingunt, lædere, autor eſt Aëtius, *tetrabib. 4. ſerm. 1. c. 63.* Et de ſaluia anhelitu bufonum infectâ, *ſuprà, part. 5. c. 2.* duas hiſtorias retulimus, quæ ibi videantur. Compertum etiam eſt, palum, quo bufo transfixus fuerat nocuiſſe. Refértque Ferdinand. Ponzettus, *de ven. lib. 3. c. 12.* quendam cùm cannam, in cuius ſummitate ſteterat infixa Rubeta manibus cepiſſet, & eâ animalia ex ſuo agro expuliſſet, reuerſum domum quamprimùm incepit comedere, omnem cibum quem tangebat, euomuiſſe, nec ceſſaſſe vomitum, donec cibus per manum alterius adminiſtratus fuit. In cute quoque ſi ſaliuâ vel vrinâ rubetæ conſpergatur, puſtulæ minores excitantur. Imò quod magis mirum, rubetæ, ad modum quorundam ſerpentum, mediantibus telis nocere poſſunt. Ita refert Ardoynus, *de venen. lib. 4. c. 7.* ſe vidiſſe quendam iuuenem, qui cùm interfeciſſet lanceolâ quendam magnum bufonem, deuenit ad ſtuporem totius corporis, adeò vt ſterteret duobus diebus protinùs abſque pulſu.

Symptomata & Signa.

Signa. Rubetæ veneno quocunque modo accepto corpus pallet, & in tumorem hydropicorum inſtar attollitur; accedit nauſea, vomitus, difficultas anhelitus, vertigo, oculorũ caligo, viſq; fœtor, ſyncope; febris affligit, partes extremæ inflammantur, ſemen ſponte profluit, pili defluunt, dentes quoque interdum cadunt.

Curatio.

Curatio. Rubetæ venenum ſi ore ſumtum ſit, vt vomitu quamprimùm reiiciatur curandum. Hinc, vt aliàs etiam, quocunque modo in corpus admiſſum ſit, theriaca vel Mithridatium tribus diebus continuis, cum decocto rutæ vel vino exhibendum, vinum meracum copioſè propinandum; motus vehemens ægro imperandus, ſudor copioſus aliquoties in balneo prouocandus, ægérque aquâ calidâ abluendus. Qui cùm è balneo egreditur, de ſpeciebus diacurcumæ, dialaccæ, diarrhod. abb. trochiſc. de abſinth. de eupator. de rhabarbar. aliquid ſumat, vel ex his cum conſeru. capill. Vener. diacoro, & ſyrup. Byzantino F. Electuarium, de quo quotidie bis, horâ vnâ ante cibum ℥. ij. vel ℥. iij. exhibeantur, vel teſtudinis marinæ ſanguis, cum leporis coagulo & cumino, ex vino præbeatur.

Cutis ſputo vel vrinâ rubetæ inquinata mox abluatur vrinâ humanâ, vel aquâ & ſale, poſteáque ol. vitell. ouor. vel roſaceo illinatur.

CAPVT XXIII.

De Mure Araneo.

Mus Araneus. DE Mure Araneo, non omnibus locis noto animali, agit Ardoynus, *de venen. lib. 7. c. 2.* Greuinus, *de venen. lib. 1. cap. 27.* Hic dentibus ſuis, quos in vtraque maxilla duplici ordine digeſtos, eóſque acutos habere dicitur, morſum non ſolùm infert periculoſum, ſed mediante ſaliua venenum quoque exitiale corpori communicat.

Symptomata & Signa.

Signa. Vulnus, quod mus araneus infligit, ob dictam dentium multitudinem, fit manifeſtum, & quadruplici ordine conſpicuum eſt. E quo ſanguis primùm purus effluit, paulo poſt verò ſanioſus & putriens; dolor adeſt vehemens, pars affecta inflammatur, exulceratur & putreſcit; circa plagam puſtulæ emergunt ſanioſo humore turgente, quæ ſi rumpantur, pus fundunt virulentum, quo excreto caro ſubiacens liuida, qualis in cancro conſpicitur, apparet: nonnunquam inteſtinorum tormina, vrinæ difficultas, & ſudores frigidi ſuperueniunt.

Curatio.

Curatio. Primò danda opera, vt venenum corpori communicatum foràs eliciatur, iis modis, qui hactenus ſæpius ſunt propoſiti. Imponatur plagæ emplaſtrum è galbano in aceto diſſoluto, & farina hordeacea paratum; vel ex allio, foliis ficus & cymino contuſis, ac cum vino mixtis, Fiat Cataplaſma vulneri imponendum.

Vlcera è puſtulis ruptis oborta, Aëtius, *tetrabibl. 4. ſerm. 1. c. 14.* acidâ muriâ eluere, & hordeum vſtum, vel mali Punici dulcis corium coctum tritum imponere, atque vlcera eodem decocto, vel potiùs decocto myrti, fouere iubet.

Morſum à Mure Araneo inflictum, arenam, ſeu terram ex rotarum tranſitu ſeu orbitâ ſumtam, & vulneri cataplaſmatis modo impoſitam illicò ſanare, ſcribit Ælianus, *de animal. lib. 2. cap 37.*

Interim ſtatim ſimul alexipharmaca ſunt ſumenda, quæ hactenus ſæpe ſunt propoſita. Aëtius, *alleg. loc.* Drach. j. vel Drach. ij. fol. lauri, vel corticis capparis, vel radicis gentianæ, cum vino exhibere iubet. Vel paretur tale electuarium.

℞. *Cortic. radic. cappar. radic. gentiana*, an. Drach. j. ß. *ariſtoloch. long. baccar. laur, terra ſigillat. ruta*, an. Drach. ij. *coſti amari, ſpica Indica*, an Drach. j. *flor. ſulphur.* Drach. ß. *croci* Scrup. ß. Cum *melle*. F. Electuarium, cuius doſis quotidie bis à Drach. j. ad Drach. ij.

Vel paretur cum vino decoctum ex abſinthio, fol. lauri, abrotano, ſerpillo, de quo æger quotidie. Vnc. iv. ſumat. Sunt qui coagulum hœdi, leporis vel agni, ex vino ſumtum valde commendant.

CAPVT XXIV.

De Araneo.

Araneus. ARaneorum licèt plures ſpecies reperiantur, atque alii aliis venenoſiores ſint; omnes tamen vno eodémque modo nocent.

nocent. Vel enim ictu per vulnusculum tam exiguum, vt oculorum aciem ferè effugiat, venenum in corpus infundunt; vel etiam, quod de araneis in Vasconia I.C. Scaliger, *Exerc.* 186. refert, calcari per calceorum soleas venenum transmittunt, vel in esculenta & potulenta illapsi, & cum iis in corpus ingesti, homini nocent, quomodo Mercurialis, *de venen. lib.* 2. *c.* 5. è Nicolao Florentino refert, in monasterio quodam Eremitanorum multos Monachos fuisse peremptos potu vini, in quo fuerat exstinctus araneus pestifer; vel etiam combusti fumo suo nocent. Ita refert Nicol. Florent. *serm.* 4. *tract.* 4. *c.* 23. quendam Lombardum Florentiæ in hospitio Coronæ quandam araneam nigerrimam & magnam combussisse flammâ candelæ, & cùm fumum illius naribus excepisset, statim incepisse debilitari, & incidisse in lipothymiam, & totâ nocte passum esse pulsum cordis, & pulsum eius ita minutum esse, vt vix perciperetur. Curatum verò fuisse theriacâ, diamoscho, & puluere zedoariæ mixtis.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si Araneus siue intra corpus sumtus fuerit, siue ictu venenum suum corpori immiserit, accidit in parte demorsa stupor, cum frigoris sensu & horrore, ventris intumescentia, flatus in intestinis, faciei pallor, lacrymæ inuoluntariæ, partium carnosarum tremor & contractio, conuulsioni non dissimilis; sudor frigidus perpetua & vana mingendi cupiditas, membri virilis in iuuenibus tensio & dolor, in senibus verò laxatio: nonnunquam etiam vel per vomitum, vel per vrinam, araneatum simile quid excernitur.

Curatio.

Curatio. Si Araneus intra corpus sumtus fuerit, cura à vomitorio auspicanda: in quem vsum hîc in primis commendantur nuci iuglandium in fumo siccati tusi, & à Drach. j. ad Drach. ij. cum hydromelite, aut vino albo propinati.

Vel ℞. *Radic. esulæ, asari*, an. Drach. ij. *flor. anethi, genistæ*, an. p. j. Coq. in aq. pura. Col. ℞. Vnc. v. Adde *mellis* Drach. j. Fiat vomitorium.

Post vomitum offerenda alexipharmaca, quibus sumtis æger vel in lecto sese ad sudorem componat, vel quod melius, balneum ingrediatur, & copiosè sudet. Vtilis est hîc theriaca, Drac. ij. pondere, cum aq. cardui bened. scordij, aut vino albo sumta; Item bolus Armenus, quo cum aceto propinato villicum quendam ab araneo punctum in collo, & inde tumore ingenti ac strangulatione quadam correptum, nec loqui potentem à morte liberauit Fracastorius, vt *lib.* 2. *de morb. contagios. cap.* 2. refert. Dioscorides propinat abrotani semen, aristolochiam, anisum, cicer syluestre, & cuminum Æthiopicum, cuiuslibet seorsim sumti Drach. ij. cum vino. Vtilis est & resina sicca abietis, cuius vsu mulierculam quandam, cùm incauta deuorasset araneum, & circa os ventriculi affligeretur, mox dolore & malo omni liberatam fuisse, eiusque vsum contra venena illos rusticos, qui circa montes habitant, & Rheti Resinarij, à resina hac colligenda nominantur, prædicare, refert Gesnerus, *in annotat. ad librum* 2. *facilè probabil. Dioscorid. c.* 150.

Vel ℞. *Flor. scordij, menthæ, rutæ, cupressi*, an. M. j. *sem. erucæ, anisi, 4. calidor. minor.* an. Drac. j. Coq. in f. q. vini. Colatura quotidie bis, manè & vesperi, Vnc. iv. propinentur, donec corporis tumor euanescat. Commendantur quoque lauri baccæ, serpillum, calamintha, chamæpitys, gentiana, melissa, nigella, quorum quodlibet vel seorsim cum vino offerendum, vel è pluribus illorum decocta, & aliæ medicamentorum formæ parandæ & sumendæ.

Vel ℞. *Asa fœtida* Drach. ij. *myrrhæ, allij, piperis, castorei*, an. 3. ß. F. Puluis pro 4. dosibus, qui exhibeatur cum vino, antequam æger balneum, quod quotidie ferè, cùm magna in hoc casu eius vis sit, repetendum, ingrediatur.

Si verò morsu araneus nocuerit, locus demorsus sæpius aquâ salsâ abluendus, aut spongiâ calido aceto, vel decocto maluæ, origani, serpilli, aliorúmque suprà commemoratorum madidâ fouendus; in primis lac è foliis ficus manans instillatum, vtile etiam ad ictum araneæ Peruanæ. Refert enim Monardes, *lib. simpl. noui orbis, c.* 62. in regno Peru insecta quædam reperiri, quæ araneæ appellantur, eo quòd vbicunque fuerint, sua retia texant, Hispanicarum aranearum modo. Magna sunt ea insecta, malum aureum amplitudine æquantia, adeò virulenta, vt eorum ictus ingolent, nisi efficaci remedio succurratur. Nam si diutiùs differatur, & subeat virus ad cor, præsens mors consequitur, nec vlla remedia prosunt. Miram autem in fico vtilitatem experti sunt, si, quotquot icti fuerint, statim ad eam confugiant, & lac ex ficus foliis manans bis aut ter in vulnus instillent. Nam venenum ex ictu in vulnere relictum omnino extinguitur, tolluntúrque dolores & symptomata succedentia, solo vulnere relicto, quòd cùm sit exiguum, facilè curatur: diù tamen apertum seruandum. Cataplasmata quoque ictui imponenda parari possunt è foliis lauri, ruta, porro, farina hordeacea, cum aceto coctis. Prodest etiam allium & cepas contusas, stercus item caprinum cum vino, vt & ficus pingues imponere.

Simul vsurpentur alexipharmaca suprà proposita, ægerque in balneo sæpius sudet. Allium etiam frequentiùs comedat, vinumque liberaliùs bibat.

CAPVT XXV.

De Tarantula.

Cum *lib.* 3. *Pract. part.* 2. *c.* 17. ea, quæ de Tarantula pro instituti nostri ratione hoc loco dicenda essent, explicata, symptomata ictum eius consequentia enumerata, eorumque curatio proposita sit: eadem hoc loco repetenda non censeo, sed lectorem ad locum illum remitto. Qui etiam Philippum Camerarium, *horar. subcisiuar. centur.* 2. *c.* 81. in quo de Tarantula agit, & autores, qui & à me, & ab eo allegantur, consulere poterit. *Tarantula.*

CAPVT XXVI.

De Cantharidibus.

De Cantharidibus quidem nonnulli affirmant, vt ex Langio, *lib.* 1. *Epist.* 47. & Io. Michaële Paschalio *meth. med. l.* 1. *c.* 41. videre est, quòd etiam extrà corpori applicatæ, vesicæ noceant, & mictionem sanguinis excitent. Verùm etsi sæpenumero vesicatorij loco iis vsus fuerim: nunquam tamen tale quid obseruare potui. Ideò hoc loco saltem qualia symptomata intra corpus assumtæ excitent, enarrabo, earumque curationem monstrabo.

Symptomata & Signa.

Cantharides assumtæ omnes ferè ab ore ad vesicam vsque corporis humani partes arrodunt, exulcerant, atque inflammant; atque hinc febrem ardentem excitant, hypochondriorum inflationem, nauseam, dysenteriam, lipothymiam, vertiginem, & tandem dementiam pariunt. In ore resinæ cedri & pini sapor percipitur. In primis verò partibus vrinæ dicatis suâ naturâ infensæ sunt; vnde in illis ardorem inflammatorium, excoriationem, penis continuam erectionem, cruentam & dolorificam stranguriam, vel omnimodam ischuriam excitant; quæ tandem vasorum vrinariorum gangræna & ipsa mors consequitur. Ita Cossinus, Eques Romanus, amicitiâ Neronis notus, cùm lichene laboraret, vocato ex Ægypto Medico, cantharidum potu ab eo interemptus est, vt refert Plinius, *l.* 29. *c.* 4. Ita narrat Paræus, *lib.* 5. *cap.* 17. Scortum quoddam iuuenem lautâ cœnâ excepisse, additis etiam condimentis puluisculo cantharidum conspersis. Qui cùm posterâ die merum sanguinem ano virgáque rigidâ sederet, Medici vocati omnia necessaria medicamenta adhibuerunt, sed frustranei omnes illorum fuere conatus. Interiit enim iuuenis vehementiâ veneni victus. *Signa.*

Curatio.

Cantharides assumtæ è corpore vt eiiciantur, primò danda opera, quod commodissimè fit vomitorio ex aqua repida, vel decocto capitis porcini, agnini, vel caprini, cum ol. violar. parato, & vomitus aliquoties repeti debet. Post vomitum clysteres per anum iniiciendi ex hordeo, malua, mercuriali, parietaria, sem. lini, fœnugræci, oryza, ol. lilior. albor. vel violar. sebo hircino, & electuar. diaphœnico parati. *Curatio.*

Hinc vel solum lac, vel decoctum althææ, sem. lini, & maluæ, cum ol. violar. mixtum per anum vel meatum vrinarium infundere non vtile fuerit.

Postea ad acrimoniam, & maleficam Cantharidum vim obtundendam, æger sumat lac caprinum, iuscula pinguia, ptisanæ cremorem, oryzam cum lacte caprino coctam, butyrum recens, carnes pingues, porcinas scilicet & hœdinas, cum lactuca, portulaca, hordeo, vel violaria coctas. Propinetur lac amygdal. dulc. vel emulsio ex sem. 4. frigid. maior. cum aq. lactucæ parata. Vel emulsio conficiatur è nucleis pini, sem. papauer. albi, & baccis halicacabi, cum aqua violar. Vtiles quoque sunt potiones ex aqua endiuiæ, plantaginis, lactucæ, portulacæ, syrup. nymphææ, papaueris, violar. & similibus paratæ: quibus si de mucilag. sem. psyllij, maluæ, cydoniorum, aut gummi tragacanthæ, aq. plantag. paratis, aliquid addatur, efficacius medicamentum erit.

Peculiari verò vi venenum cantharidum expugnat pulegium, siue in substantia sumatur, siue decoctum ex eo paretur. Commendatur & terra Lemnia, Drach. ij. pondere, vel fructus alkekengi num. x. si cum vino sumantur.

Vel ℞. *Trochisc. de terra sigillat. alkekengi*, an. Drach. ß. Et ægro cum vino dulci, aut lacte muliebri exhibeantur.

Balnea quoque, quibus ægri insideant, paranda ex decocto maluæ, althææ, violariæ, lactucæ, portulacæ, se. lini, fœnugræci.

Extrà lumbi, genitalia, & alia membra dolentia inungantur vnguento rosac. & popul. cum oxycrato mistis. Vtilia sunt & epithemata è succo lactucæ, portulacæ, cucumeris, cucurbitæ, melonum, & ol. violar. mixtis parata, & duplicatis linteolis locis dolentibus imposita.

CAPVT XXVII.

De Bupreste.

Buprestis tam Græcis, quàm Latinis, teste Nicandro & Plinio, ita dicitur, quòd, cùm boum corpora ingreditur, ea in tumorem attollit. Bestiola enim est cantharidi similis, *Buprestis.*

aut scarabæo longipedi, quæ in herbis latitans sæpenumero à brutis deuoratur, eáque interficit. Homini etiam via alio modo nocet, quam cùm intra corpus assumitur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Siue enim ab homine, siue à bruto inter pascendum deglutita fuerit hæc bestiola, sequitur totius corporis instar tympani inflatio, stomachi ventrísque dolor vehemens, vrinæ suppressio, ægrotantique omnia nitrum sapere & olere videntur.

Curatio.

Curatio. Quia Buprestes magnam cum cantharidibus habent cognationem, eandem quoque cum illis curationem requirunt, quæ *cap. praced.* est proposita.

In specie verò ad Buprestem, iuxta Dioscoridem, *lib.6. c.3.* conferunt ficûs aridæ per se comestæ, vel decoctum earum ex vino. Vtiles sunt & dactyli, lac bubulum, caprinum vel ouillum, vt & pirorum omne genus. Si virus in totum corpus iam se diffuderit, sudor in balneo prouocandus.

CAPVT XXVIII.

De Pini Erucis.

Pini erucæ. Pini erucæ triplici modo hominibus nocent, morsu scilicet, attritu ad partem nudam, & tandem cum esculentis aut poculentis assumtæ.

Symptomata & Signa.

Signa. In parte, quam erucæ momorderunt, aut alio modo duriùs attigerunt, ingens pruritus, rubor, dolor, ac tumor excitatur.

Assumtæ, in palato, lingua, omnibúsque oris partibus, vt & ventriculo & intestinis dolorem, inflammationem, cibi fastidium, punctiones, & in toto corpore æstum excitant vehementissimum.

Curatio.

Curatio. Parti erucæ morsu aut attritu læsæ remedio sunt cæpæ aceto tritæ; ruta item cum melle & sale trita, vel cum aceto & pice cocta & imposita.

Erucæ intra corpus assumtæ quamprimùm vomitu reiiciẽdæ sunt, & si iam ad intestina descenderint, clysteribus eluendæ.

Et vt veneni huius acrimonia retundatur, propinandum lac caprinum, vel emulsio è sem. 4. frig. maior. amygdal. dulc. sem. papau. albi, cum aq. hordei parata. Æger comedat oryzam cum lacte caprino coctam, cremorem prisanæ, amygdal. dulces, iuscula pinguia.

Antidotus erucarum pini est terra Lemnia, & corallia rubra præparata, cum mucilag. sem. cydonior. exhibita.

CAPVT XXIX.

De Muscis, Apibus, & Vespis.

Musca. Non equidem muscæ omnes venenatæ sunt: grandiores tamen quædam interdum virulentiâ non carent, præcipuè si anteà cadaueribus venenatorum animalium insederint; sicut Plinius, *lib.11. c.53.* vesparum ictus periculosiores esse, si eæ
Apes. antea serpentibus victitarint, annotauit. Apes aculeo suo etiam nocent, & præsertim si densiore agmine in hominem, vel aliud animal inuolent, adeò vt equos etiam ab iis necatos fuisse compertum sit. Multò verò magis adhuc nocent vespæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Ictum istorum animalium consequitur in parte affecta dolor vehemens, & tamdiu durans, donec aculeus relictus (quod ab Apibus fieri solet) exemptus fuerit. Tumor item & rubor, ac pustulæ, in parte affecta excitantur.

Curatio.

Curatio. Si aculeus in vulnere fuit relictus, ille ante omnia extrahendus. Quod si fieri nequeat, locus demorsus vel oleo & cinere, aut terrâ mundâ fricetur, & emplastrum ex cinere, oleo & fermento imponatur: vel hisce nihil proficientibus, fortiter sugatur. Vbi aculeus extractus est, vel si nullus adfuit plaga abluenda aquâ salsa: hinc cataplasma è farina hordei, malua, & plantagine, cum aceto paratum, vel stercus bubulum cum aceto; vel bolus Armenus cum aceto & oleo mistus imponendus: nasturtium etiam aquaticum tritum & impositum dolorem sedat, ac tumorem discutit. In primis verò ipsa animalcula, quæ plagam intulerunt, trita imposita omnem virulentiam extrahunt. Vtilis etiam est lenticula palustris cum aceto mista parti imposita. Prodest & sulphur viuum saliuâ humanâ subactum; item ruta, lac ficuum, loco affecto imposita.

Si aliqua etiam in toto corpore sentiatur mutatio, exhibeatur coriandrum cum saccharo, quod Ardoynus, *de ven. lib. 8. c.11.* è Christophoro de Honestis, puncturæ Vespæ & Apis Bezoar esse scribit. Vtile etiam est nasturtium aquaticum, calamenthum & taraxacum. Et si calor aliquis in toto corpore superuenerit, curatio vt in febribus malignis instituatur.

CAPVT XXX.

De Veneno Canis, & aliorum Animalium rabidorum.

Acrum equidem de veneno canis rabidi, *lib. 1. Pract. part. 2. c.16.* Ne tamen & hic aliquis hiatus relinquatur, & hoc loco de eo aliquid addere libet. Etsi verò & alia animalia in rabiem aguntur, vt lupi, de quibus integro libello Germanico agit Ioh. Bauhinus, sues, boues, vulpes, feles, asini, mulæ, vrsi, & alia bruta: tamen frequentissimè canes in rabiem aguntur, & virus suum animalibus aliis communicant. De huius autem veneni natura etsi inter autores non planè conuenit, & nonnulli omnem vim & efficaciam à qualitatibus primis deducere conantur: tamen frustra laborant, certúmque est, vt aliorum venenorum, ita etiam huius vim ab occultis qualitatibus prouenire, vt satis, *alleg. loco q.1.* probatum. *Venenum canis, & animalium aliorum rabidorum.*

Vnum saltem hîc addimus, nimirum Eustach. Rud. *lib.4. de morb. occult. c.12.* cùm videret, naturam veneni rabidorum animalium in siccitate & calore non consistere, in contrariam opinionem lapsum esse, & paradoxum defendendum suscipere, scilicet venenum animalium rabidorum ingenti humiditate esse præditum: idque non solùm probabilibus, sed firmis & validissimis rationibus se demonstraturum pollicetur. Primò autem hoc probare conatur ex consideratione animalium, quæ venenum hoc in suo corpore concipiunt, & in rabiem aguntur; refértque talia esse plurima, non solùm canes; sed camelos, equos, mulos, vulpes, mustelas, lupos, feles & alia. Verùm nec conatur quidem ex animalium horum consideratione aliquam rationem elicere; cùm sint tot & tam diuersæ naturæ, nec vnius temperamenti, ideóque tandem concludit, nec malè, id in eorum proprietatem, & naturam inexplicabilem referendum esse. *An venenũ canis rabidi sit summè humidum.*

Secundò, ex consideratione caussarum, quarum vi hoc venenum in animalibus gignitur, hoc probare vult, quòd scilicet ferè semper putridorum cadauerum carnes, putrísque similes, & alia abominabilia à canibus deuorata rabiem ipsis induxisse, experientia testetur. Ex hoc enim concludit, quoniam putrida diffluunt humiditate, dum à canibus ingeruntur, in iis ingentem in humoribus parere corruptionem ac putredinem: insignẽ verò putredinem præsupponere insignem humiditatem existimat. Verùm & hæc ratio nullius momenti est. Corruptionem enim ad veneni generationem necessariam esse, diximus suprà, *part. 2. c. 3.* sed non semper putredinem. Et certè in canibus rabidis, vt & hominibus rabidis, plerumque nulla putredinis apparent indicia. Et sit sanè, vt putredo accedat: tamen putredo ista non semper est humidissima, sed varia, pro subiecti putrescentis ratione. Et ipse Rudius, dum *lib. 2. de morb. occult. c.1.* de generatione veneni disputat, statuit, putredinem, quâ putredo, non satis esse ad veneni generationem, sed vt venenum fiat, debere esse putredinem insignem & penitus malignam. Et quidem venenum non consistere in ipsa putredine, sed eiusdem fimum & inquinamentum venenum esse, quod certè non est humidissimum, & humorem non, dum putrescit, venenum esse, sed quando iam computruit, & propriâ formâ depositâ in speciem conuersus est humanæ naturæ penitus aduersam.

Tertiò hoc probare vult ex modo, quo animalia, dum rabiunt, hoc venenum in corpus immittant. Vulnus enim tale nihil nisi dolorem ex solutione continui excitat, & venenum per plures menses in corpore subsistens, & sensim sese multiplicãs, donec tandem ad cerebrum vsque peruenerit, nullâ acrimoniâ vel calore, vel siccitatis sensu sese prodit, & propterea impossibile esse putat, vt tale venenum sit siccissimum & calidissimum. Verùm nulla consequentia est: venenum hoc non est siccissimum & calidissimum: ergo humidissimum. Hoc potiùs, ex omnibus quæ affert, sequitur, eius naturam non in vlla qualitate manifesta, sed occulta potiùs consistere.

Quartò idem probare conatur ex symptomatibus, quæ demorsis ab animalibus rabidis superueniunt, & primò quidem ex contagio. Cùm enim venenum animalium rabidorum sic contagiosum, è genere putrescentium esse putat, & propterea valde humidum. Verùm suprà, *part. 3. c. 3.* satis probatum, contagij naturam non consistere in putredine. Deinde ex aliis symptomatibus colligere vult, venenum hoc non esse calidum & acre, quod & nos concedimus; sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum.

Tandem etiam ex curatione idem vult probare. Cùm enim omnia remedia, quæ à Galeno & aliis Medicis in demorsis à cane rabido vsurpantur, sicca sint, quædam etiam calida, ea certè si venenum hoc siccissimum esset, locum non haberent. Quod ipsum & nos libenter concedimus, sed inde non sequitur, quòd sit humidissimum. Neque enim illa medicamenta morbum hunc curant vi exsiccante, sed occultâ qualitate: quod ex eo patet, quòd multa dantur medicamenta siccantia, quæ nullam in hoc morbo curando vim habent, ideò quia illa occultâ qualitate veneno huic aduersa destituuntur.

Communicatur quidem hoc venenum frequentissimè morsu, quandoque tamen & aliis modis: non rarò saliuâ. Ita Ioh. Matthæus de Gradibus, *consil. 82.* narrat, Ioh. Coquetanum infectũ fuisse post multos dies, ex sola impositione manûs in os canis rabidi, etsi cum canis rabidus non momorderit. Et Matthiolus, *in 6. Dioscorid. c.36.* se duos vidisse refert, qui sputo canis rabidi *Venenum canis rabidi quomodo communicetur.*

bidi persusi, nullo accepto vulnere, rabiem contraxerât. Cælius Aurelianus, *lib. 3. acutor. morbor.* scribit, quosdam ab animalis rabidi vnguibus læsos, & quendam à gallo gallinaceo pugnante leniter læsum in rabiem venisse. Et Schenckius, *lib. 7. obs.* ex obseruationibus D. Esaiæ Meihsneri refert, puerum Equitem apud Nobilem forte fortuna inuenisse sub sponda gladium, quo ante plures annos canis rabidus confossus fuerat, cùmque, vt sibi donaretur, petiisse: quo impetrato cùm ensem ferrugine obductum extergere & perpolire vellet, improuidus digito inflixit vulnusculum, vnde rabie percitus periit. Imò Aretæus, *lib. 1. de sign. & caus. morb. acut. c. 7.* scribit, quod à rabido cane, qui in faciem, dum spiritus adducitur, tantummodò inspirauerit, & nullo modo momorderit, in rabiem homo agatur: & Cælius Aurelianus, *loc. alleg.* quòd quidam in hydrophobicam passionem solo odore ex rabido cane attracto inciderit. Neque enim solum extrà corpori communicatum, sed & ore admissum hoc venenum nocet. Ita narrat Cardanus, *contradict. 9. tract. 5. lib. 2.* quendam osculasse canem rabidum, antequam emitteret suffocandum & hinc rabiem contraxisse, ac mortuum esse. Et Cælius Aureliano, *alleg. loc.* refert, sartricem quandam, cùm chlamydem scissam rabidis morsibus sarciendam sumsisset, atque ore stamina componeret, & linguâ pannorum suturas lamberet, tertiâ die in rabiem venisse. Et Iul. Palmarius, *de morb. contagios.* scribit, se vidisse ex straminis, in quo rabie perciti sues decabuerât, esu equos, boues, oues, & reliqua animalia, quæ stramentum degustauerant, rabiem contraxisse. Et Fernelius narrat, *l. 2. de abdit. c. 14.* venatores quosdam lupum ferociorem trucidatum in varia obsoniorum genera apparasse & coxisse, & omnes, quicunque esitarunt, non multo pòst tempore rabie correptos, alios periisse, alios, sociorum morte prudentes sibi prospexisse.

Venenum autem hoc nunc tardiùs nunc citiùs sese exserit, rarò tamen ante vigesimum diem sese prodit: interdum post trigesimum, in multis non nisi post 4. sex, aut 8. menses; in quibusdam etiam post annum, vel etiam post quinquennium, vt Fracastorius, *lib. 2. de morb. contag. c. 10.* scribit. Albertus Magnus, *lib. 7. histor. animal. c. 2.* scribit, se vidisse hominem morsum à cane rabido in brachio, & anno septimo pòst incepisse inflari locum cicatricis, & mortuum esse intra duos dies. Et petrus Salius Diuersus, *de affe. sib. particul.* refert, proditum memoriæ ab antiquis esse, hunc morbum ad quintum, septimum, & duodecimum annum dilatum fuisse.

Symptomata, & Signa.

Signa. Si quis ab animali rabido morsus est, nullo modo vulnus id negligat, etsi nihil mali statim sentiat; cùm vt supra dictum, venenum hoc sæpe diu latere possit, & tandem suis signis & symptomatibus sese prodat. Sunt autem illa symptomata & signa alia propria & inseparabilia; alia communia & separabilia.

Propria. Propria & inseparabilia signa sunt, quòd, cùm venenum hoc ipsi cerebro, cui peculiariter aduersum est, communicatum est, homo fit cogitabundus & meticulosus, solitudinem captat, atque etiam familiarium societatem fugit, lucem odio habet, tandémque aquam expauescit & abhorret: vnde etiã antiqui, aliis symptomatibus missis, hunc morbum hydrophobiam appellarunt. Imò quod magis mirum, hoc morbo affecti non solùm aquam, sed omnia liquida, vinum & alia potûs genera, ac iuscula auersantur; ita quidem, vt non solùm oblata & visa abhorreant, sed etiam si de iis mentio fiat, ea abominentur, & summâ angustiâ afficiantur; & si aquam diutiùs inspiciant, aut liquidus potus ipsis offeratur, tremant, concutiantur, turbentur, & in lipothymiam incidant. Quæ autem huius symptomatis caussa

Hydrophobiæ caussa. sit, explicare non facile est, & autores de eo valde dissentiunt, de quo in *Instit. l. 2. part. 4. sect. 2. c. 4.* dictum. Pelops, Galeni Præceptor, accidere id putauit, quia hydrophobi propter multã siccitatem teneantur desiderio aquæ, sed propter delirium eam abhorreant. Verùm nec semper sitiunt hydrophobi, nec omnes mente alienantur, nec vllo modo vnquam persuaderi possunt, vt aquam admittant. Aëtius ex Posidonio & Ruffo refert, id accidere, quia imaginem canis in aqua videant. At non solùm aquam, sed liquida omnia, & quidem ea etiam, quæ non vident, auersantur. Eodem modo sese res habet de eorum opinione, qui dicunt id accidere, quòd suam imaginem, quam in aqua vident, abhorreant. Etenim & aquam in vase tectam, & omnia liquida, etiam turbida, auersantur. Eustach. Rudius, *loco alleg.* suæ hypothesi, sed falsæ insistens, id ideò fieri putat, quòd, cùm veneni huius temperatura sit putrida, viscida & humidissima, id ab aqua foueatur & augeatur. Verùm veneni huius naturam non in humiditate consistere, suprà probatum. Deinde alij, qui morbis humidissimis laborant, vt leucophlematiã, non ita aquam & liquida auersantur. Tertiò non omnia liquidissima sunt humidissima, & vim humectandi habent, sed multa etiam sicca, vt spiritus vini. Cùm itaque opiniones hæ omnes veram huius symptomatis caussam non reddant, ad occultam proprietatem confugere necesse est: in primis cùm in aliis etiam venenis talia occurrant, quæ ad nullas manifestas caussas reduci possunt. Sic tarantulæ veneni cum Musica aliquis consensus est: qui leporem marinum deuorarunt, omne genus piscis auersantur.

Signa communia. Præter hæc signa propria & inseparabilia, alia etiam occurrunt. Nam interdum delirant ægri, vnde etiam inter deliriorum species, de Rabie vulgò à Medicis agitur; sed non semper. De quo rectè Petrus Salius Diuersus: *Non possum negare, inquit, me nonnullos vidisse rabientes, qui non tantùm delirant, sed etiam furerent. Plures tamen scio mente semper vsque ad vltimam vitæ horam constitisse.* Nonnunquam & conuulsiui motûs accidunt, ob cerebri à materia virulenta vellicationem; vt & singultus. Interdum & spuma circa os apparet, præcipuè dum ægri sunt morti vicini. Quandoque & febris accidit, sed & hoc rarò, & si quandoque id euenit, id potiùs apparatui humorum & prauiæ corporis dispositioni, quàm veneni naturæ tribuendum. Nonnulli latrant, & obuios quosque morsu impetunt.

Prognostica.

Prognostica. 1. Si demorsis ab animali rabido, antequam venenum inualescat, & cerebrum inuadat, statim necessaria remedia adhibeantur, seruari ij possunt, & præcaueri, ne in hydrophobiam incidant, potest.

2. Si verò cerebro iam malum sit communicatum, & hydrophobia accesserit, vix quisquam seruatur & euadit.

3. Auicennas scribit, quòd si quis à cane rabido demorsus aquam timens in speculum intuens seipsum agnoscat, huic salutis spem non deesse; quia scilicet arguat, facultatem cognoscentem non esse prorsus labefactatam. Verùm falsum hoc esse, se deprehendisse scribit Eustach. Rudius, & se hydrophobiâ laborantibus propriâ manu specula contemplanda obtulisse, ægros tamen, licèt se probè agnouerint, nihilominus periisse.

4. Moriuntur autem ægri citiùs vel tardiùs, prout symptomata plura vel pauciora, vigiliæ, deliria, conuulsiones, & similia accidunt. Si singultus accedat, mors in propinquo est, adeò vt vel eâdem, vel posterâ die moriantur ægri.

Curatio.

Curatio. De curatione cùm pluribus egerim, *alleg. lib. 1. Pract.* de ea hîc multa dicere opus non est. Pauca saltem de ea monebo. Et quidem de primo scopo, qui est veneni è vulnere extractio, hoc tenendum: vulnus diu apertum seruandum esse, & quidem non solùm vsque ad diem quadragesimum, sed per integrum annum; cùm obseruatum sit, quosdam à rabidis canibus morsos etiam post annum, imò etiam longius temporis spatium in hydrophobiam incidisse.

Inter interna medicamenta Dioscorides & Galenus in primis commendant cinerem cancrorum fluuiatilium, si eius duo cochlearia cum pulueris radicis gentianæ cochleari vno in vino meraco exhibeantur: tantique facit hoc medicamentum Galenus, vt etsi alia quoque præ manibus haberet, ne tamen in tam periculoso morbo demorsos homines tam celebri remedio, & certâ salute defraudaret, fateatur se nunquam alio præsidij genere per os sumto vti voluisse. Plura tamen huiusmodi medicamenta extant apud Galenum, *lib. 2. de antid. c. 12.*

Reliqua videantur, *loco alleg. l. 1. Pract.*

CAPVT XXXI.

De Cerebro & Sanguine Felis.

PEculiare aliquid in fele esse, vel ex eo patet, quòd non pauci reperiuntur homines, qui etsi canes & alia animalia ferre possint, felium tamen præsentiam planè abhorrent, ita vt nec in vno conclaui cum ipsis morari possint, & licèt eas non videant, nihilominus earum præsentiam mox percipiant, ac sudore frigido diffluant, & nisi feles amoueantur, in lipothymiam incidant.

Cerebrum felis. In primis verò cerebrum felis in cibo sumtum, inter venena refert Ponzettus, *lib. 2. de ven. tract. 6. cap. 3.* & Matthiolus, *in 6. Dioscorid. cap. 25.*

Sanguis felis. De sanguine etiam felis scribit Martinus VVeinrichius, *de Monstris*, quòd puella quædam Vratislauiæ cùm publicè spectaret latronem capite truncari, territa spectaculo in epilepsiam inciderit. Cùm verò, vt fit, multa frustra tentarentur, ex vulgo quis suasit, sanguinem felis porrigi vtile esse, quo ebibito malum non difficulter cessaturum. Offertur: ac accipit misera infelici admodum euentu. Paulo pòst enim felis naturam induit, sed ex interuallo, & quod hoc animal solet, id illa omne æmulatur, voce, saltu, gestu, vestigiis, cùm mures in silentio venatur, in quibuscunque etiam potest angustissimis foraminibus, idque tantisper, dum paroxysmi vehementia remiserit.

Anhelitus felis. Anhelitu quoque feles noxias esse, & spiritus inficere, humidum radicale absumere, & marasmum inducere, docet Auenzoar *in proœm. lib. 1. Theisir.* Matthiolus, *loc. alleg.* & Paræus, *lib. 20. cap. 34.* Quâ in re experientia consulenda; cùm sæpe videamus, infantes gestare feles, & secum in lectis cubantes habere sine damno. Forsan enim maior est huic homini, quam illi, cum fele antipathia.

Symptomata, & Signa.

Signa. Cerebrum felis qui comederunt, crebrâ vertigine corripiuntur, stupidi redduntur, nonnunquam & planè amentes fiunt.

Curatio.

Curatio. Si sciatur, cerebrum felis adhuc in ventriculo hærere, vomitu reiiciatur. Si verò in corpus sit distributum, expurgandum est in primis extr. hellebor. Scrup. j. Postea antidoti loco exhibeatur moschi, qui proprium huius veneni habetur antidotum, Scr. ß. Idque singulis septimanis aliquandiu continuetur. Vtile est etiam sæpe sumere confectionem diamoschi dulcis, vel de sequenti electuario aliquid exhibere.

℞. Conserua anthos ℥.ij *pulu. sem. paeon. carui, cubebar.* an. ʒ.ß. *spec. diamosch. dulc.* Drach. j. Cum *syr. de betonic.* F. Electuar.

CAPVT XXXII.

De Sanguine menstruo.

Sanguis menstruus. PLinius de sanguine menstruo mulierum, *lib. 7. c. 15.* ita scribit: *Nihil facile reperitur mulierum profluuio magis monstrificum. Acescunt superuentu musta, sterilescunt tactæ fruges, moriuntur insitu, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedere, decidunt: speculorum fulgor aspectu ipso hebetatur, acies ferri præstringitur, eborisque nitor: alues apum emoriuntur: æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit, odorque dirus æra; & in rabiem aguntur canes eo gustato, atque insanabili veneno morsus inficitur.* Quæ etiam repetit *l. 28. c. 7.* Verùm *l. 4. Pract. part. 2. sect. 1. c. 1. quæst. 5.* de huius rei veritate inquisiuimus, vbi quæstionem illam proposuimus, an sanguis menstruus solùm quantitate sit superfluus, an verò etiam qualitate vitiosus: docuimúsque sanguinem menstruum suâ naturâ saltem copiâ peccare, non qualitate manifestâ seu occultâ. Si tamen vitiosi humores in corpore cumulentur, eos cum sanguine menstruo euacuari; & præcipuè, si quid humoris vitiosi sit in vtero, vt sæpe esse solet, id à sanguine per vterum fluente elui. Potest tamen etiam sanguis is, extra corpus si asseruetur, corrumpi. Et quod sæpe non postremum est, à veneficis, quæ sanguinem menstruum seu philtri, seu alterius veneni loco exhibent, plerumque alia mala medicamenta admiscentur.

Symptomata, & Signa.

Signa. Sanguis menstruus assumtus homines obliuiosos, melancholicos, amentes, & quasi lunaticos, imò vt nonnulli ferunt, leprosos efficit.

Curatio.

Curatio. Sanguinis menstrui noxam corrigit Drach. j. pulu. margarit. cum aq. meliss. phylli exhibita, vt & trochisci viperini, à Scr. j. ad Scr. ij. exhibiti, quos Conciliator huius veneni Bezoar esse scribit; item sem. caulium, & leporis coagulum. Vtilis est & theriaca, Drach. ij. pondere cum aq. fumar. pota.

Potus sit vinum, in quo melissa cocta vel infusa fuit.

Æger sæpe balneo vtatur.

CAPVT XXXIII.

De Sanguine Taurino hausto.

Sanguis Taurinus. SAnguis Taurinus etiam à plerisque inter venena refertur. Et sanè extant historiæ, quæ testantur, quosdam sanguine taurino hausto mortuos esse. Midam enim, antiquissimum illum Phrygiæ Regem, contractâ ex somniorum diritate animi ægritudine, cùm formidabilis affectio augesceret indies, tauri sanguine copiosiùs hausto concessisse ab humanis, Cælius Rhodiginus, *antiq. lect. lib. 14. c. 12.* ex Plutarch. *lib. de superstition.* Strabone, *lib. 1.* & Eusebio, *de temporibus*, refert. Et Psammenitum Regem Ægyptiorum victum à Cambyse, hausto sanguine taurino periisse, Herodotus, *l. 3.* scribit. Et Themistoclem Atheniensem inuidiâ ciuium relegatum, ad Artaxerxem confugisse, & dum ab eo in patriam pugnare cogeretur, vitam cum morte volentem commutasse hausto sanguine taurino, narrat Plutarchus, *in Themistocle.*

Qua ratione sanguis Taurinus noceat. Quâ tamen ratione ita noxius sit, non satis planum. Greuinus, *l. 2. de ven. c. 10.* sanguinem taurinum non propriâ suâ naturâ venenatum esse, sed ratione tantùm quadam aduentitia, scribit. Eustach. Rudius etiam, *de morb. occult. lib. 3. c. 6.* ipsum suâ naturâ venenum esse negat, tum ea etiam de caussa, quòd nemo taurinum sanguinem clam potandum exhibere potest. Plerique non aliter, quàm lac coagulatum, & concretione tantùm, ac quatenus in ventriculo coagulatur, nocere putant: quod & Greuinus concedit, qui tamen addit, quòd, postquam sanguis hic in ventriculo concreuit, & in grumos coniectitur, putrescat, & deinde malignos vapores ad cerebrum transmittat, quo fiat, vt æger subinde animi deliquio corripiatur. Suffocationis etiam hanc caussam reddit, quòd cùm grumi magni sint, nec suprà, nec infrà expelli, possint, inde strangulatio & viarum tam ventriculi quàm pulmonis obturatio subsequatur. Fieri tamen non posse addit, vt bibendo non aliqua portio in viis pulmonum relicta fuerit. Verùm enimverò quod vltimum attinet tantillum, quod in pulmonem delabitur, si delabitur, tantorum symptomatum caussam esse posse, credibile non est. Vero magis consentaneum esse existimo, suffocationem illam & strangulationem accidere à consensu ventriculi, qui dum sanguine taurino concreto repletus est, diaphragma & pulmonem comprimit: orificium tamen ventriculi, quod neruosum est, etiam lædi, & vicinas partes, quæ eosdem neruos accipiunt, in consensum trahere potest. Quia tamen sanguis taurinus plus quam lac coagulatum nocet, & à lacte coagulato aliquem mortuum esse annotatum non memini, plures verò à sanguine taurino mortuos esse, historiæ suprà allatæ testantur: omnino eum in ventriculo malignitatem contrahere existimo. Quia enim, vbi concretus est, concoctioni resistit, prauam naturam induit, vtpote qui crudus assumitur, nec à calore ventriculi nostri vinci potest. Id quod & in aliis quibusdam cibis accidit, si à ventriculo vinci non possunt. Ita refert Galenus, *1. de facult. aliment. c. 69.* quendam post boletorum non satis elixorum (qui tamen innocentissimi esse putantur) vsum largiorem os ventriculi pressum ac grauatum & coarctatum, difficilémque respirationem habuisse, & in animi deliquium incidisse, sudorémque frigidum sudasse, ac ægerrimè medicamentis seruari potuisse.

Symptomata & Signa.

Haustus sanguis taurinus recens difficilem respirationem excitat: spuma magnâ copiâ ore reiicitur, adest degluriendi difficultas, in ventriculo dolor & nausea, accedit animi deliquium, & iidem ferè insultus, quos patiuntur epileptici: & tandem nisi remediis succuratur, ipsa mors sequitur. *Signa.*

Curatio.

Equidem curatio à vomitu inchoanda esset: verùm quia ob grumos sanguinis concretos vomitus citra suffocationis periculum prouocari non potest, auspicanda ea à medicamentis sanguinem concretum dissoluentibus, qualia sunt acetum, oxymel, & acetosa alia, hydromel, sperma ceti, mumia, coagulum leporis, hœdi, rad. gentianæ, laserpitij, pimpinellæ, semen brassicæ, coryzæ folia cum pipere, nitrum, vnguentum rubrum potabile, magisterium oculorum cancri, & similia, & omnino ea, quæ ad sanguinem concretum dissoluendum, suprà, *lib. 5. part. 1. c. 6.* sunt proposita, nec hic sunt inutilia. Aetius etiam ramulos fici tritos cum nitro & posca præbet, fructúsque vitis syluestris, etiam ficos, comestos statim grumos sanguinis dissoluere asserit, *tetrabibl. 4. serm. 1. c. 74.* *Curatio.*

Sanguine hoc modo dissoluto vomitus prouocetur, & si ad intestina iam descenderit, clysteribus iniectis per aluum educatur.

Reliqua medicamenta, quæ ad sanguinem talem coagulatum propinantur, non tam ad sanguinem dissoluendum, quàm ad malignitatem ex eius corruptione ortam, vtilia esse videntur. Talia sunt terra sigillata, bolus Armenus, marga saxorum, sad. tormentill. Æger sæpius comedat ficus maceratas in aceto, in quo aliquid nitri dissolutum sit. Potus sit hydromel, vel decoctum ficuum pinguium.

CAPVT XXXIV.

De Lacte coagulato.

VT lac si in ventriculo rectè coquatur, vtilissimum præstat alimentum: ita si in eodem corrumpatur, variorum morborum & symptomatum caussa esse potest. Verùm de omnibus lactis corrupti damnis hoc loco agere nobis propositum non est sed de eius coagulatione. Coagulatum lac equidem plurimi ad venena referunt, verùm vix puto, aliquid malignitatis subesse, sed omnia, quæ accidunt, symptomata, à ventriculo grauato accidere, id quod ab aliis cibis accidere potest. Memini virginem, cùm tum alios cibos, tum cancros cum ipsis sese testis auidè comedisset, sub primum somnum in grauissimam cardialgiam incidisse, vt de vita periclitari videretur, à qua tamen breui, cancrorum testis cum reliquis cibis vomitu reiectis, liberata est. Eodem enim modo sese res habet de lacte. Cuius rei historias duas habet Dodonæus, *in annotat. ad c. 17. Beniuenij*; similémque Forestus, *lib. 18. obseru. 13.* quæ docet, à lacte in ventriculo concreto pessima, quæ iam recensebuntur, symptomata excitari. Et memini ipse, cum Studiosi quidam iam ante annos 30. cereuisiam ad ebrietatem vsque ingurgitassent, & fortè lac ad parandos caseos destinatum in vrceis offendissent, & illud sibi mutuò propinassent; ex iis cuidam lac in ventriculo coagulatum fuisse, vnde grauissimi ventriculi dolores, & suffocationis periculum exortum fuit: à quo tamen oxymelite & medicamentis lac concretum dissoluentibus exhibitis, & lactis coagulati magnis frustis, casei instar, vomitu reiectis, liberatus est. *Lac coagulatum.*

Symptomata, & Signa.

Lac enim in ventriculo coagulatum eiusdem dolores & angustiam, respirandi difficultatem, suffocationis periculum, & hinc animi deliquium, totius corporis rigorem & frigiditatem, sudorem frigidum, pulsúmque paruum excitat. *Signa.*

Curatio.

Danda in primis opera, vt lac coagulatum dissoluatur, & vomitu reiiciatur. Quam ad rem vtile est acetum simplex, vel scilliticum, hydromel, oxymel simplex & compositum, vel scilliticum, & reliqua medicamenta, *c. praeced.* proposita. Commendatur & succus menthæ recens expressus baccæ iuniperi, thymus, artemisia, sem. nasturtij, lac fixùs cum vino vel aceto propinatum. Coagulum etiam cuiuscunque animalis, vt lacti recenti iniectum ipsum cogit & inspissat, ita quod iam coactum est, ex natura sua dissoluit, vt scribit Aëtius, *tetrabibl. 4. serm. 1. c. 75.* Forestus, *loc. alleg.* vt & lac dissolueretur concretum, & per vomitum reiiceretur vnâ operâ; parauit decoctum è fl. chamæmeli M. j. sem. anis. fœnicul. an. Drach. j. in aq. s. & colaturæ Vnc. iiij. cum aceti & sacchari modico tepidè propinauit. Neque enim in talibus subitis casibus medicamenta operosè componere licet, sed quæ ad manum sunt, vsurpare necesse est. *Curatio.* *Lac coagulatum nonnisi dissolutum per vomitum ejiciendum.*

¶ [Quàm praua symptomata, & his quæ sanguine taurino sumto accidunt, similia, è lacte coagulato accidere possint, *suprà* dictum.

dictum. De curatione occurrit hoc dubium, an vomitus ad lac coagulatum è ventriculo eiiciendum conueniat? Negat id Matthiolus, ea de caussa quòd lac coagulatum, si quis id vomitu eiicere conetur, in gula facilè herere, & hominem suffocare possit. Verùm id saltem metuendum esset, si lac coagulatum nondù dissolutum vomitu reiiceretur. Id verò vt præcaueatur, primò lac coagulatum dissoluentia, superiùs proposita (oxymel, & similia, vt & munia, ac species ceti,) exhibenda. Postquam verò lac dissolutum est, vomitoria sine omni periculo exhiberi possunt.]

CAPVT XXXV.

De Cauda ceruina veneno.

Cauda ceruinæ venenũ. IN Ceruorum caudis humorem quendam viridi porraceæque bili similem, qui præsentissimum venenum sit, reperiri fertur.

Symptomata & Signa.

Signa. Caudam enim ceruinam qui comederit, vel hunc humorem in eo contentum sumserit, ei è vestigio intolerabiles angustiæ, ac crebra animi deliquia obueniunt, partes oris internæ inflammantur, corpus vniuersum hydropicorum more intumescit, liuidóque colore defœdatur.

Curatio.

Curatio. Primùm vomitus decocto anethi & butyro copioso, vel oleo amygdalar. dulc. excitandus. Hinc Smaragdi præparati Scrup. ß. cum vino offerendum, vel pulueris coralliorum præpar. Scrup. j. vel theriacæ Drach. ij.

Extrà venter inungatur oleo rutaceo, vel oleo è citri semine expresso.

Æger sæpius vescatur nucleis pini, aut pistaciis.

CAPVT XXXVI.

De Vnguium segmentis.

Vnguium segmenta. NOn in brutorum animalium vngulis solùm, sed & hominum vnguibus, malignum aliquid latere vulgò fertur: neque experientia, neque ratio dissentit. Solet enim natura, si quid vitiosi est in corpore, id ad partes eiusmodi ignobiliores detrudere.

Symptomata, & Signa.

Signa. Vnguium humanorum resegmina intra corpus assumpta facultatem expultricem adeò mouent & irritant, vt copiosa & per vomitum & per aluum, sicut in cholera fieri solet, excitetur præter naturam euacuatio.

Curatio.

Curatio. Quæ præternaturalis euacuatio vt sistatur, lenientia, lubricantia & abstergentia exhibenda, iuscula nimirum pinguia, oleum oliuarum, lac, butyrum recens, serum bubulum vel caprillum. Vel paretur potio abstergens ex aq. hordei, aut aq. mulsa, & syr. violar. solution. Vtile etiam est clysterem iniicere è decocto maluæ, vel lacte, & oleo amygdal. amar. ac mucilag. sem. psyllij, maluæ, aut cydoniorum paratum.

Detersis hoc modo ventriculo & intestinis, leniter adstringentia, ventriculúmque roborantia vsurpanda sunt qualia sunt nux moschata, macis, terra sigillata, bolus Armenus, conserua rosar. rubrar. antiqua, rad. tormentill. syrup. mastichin. de mentha, de rosis siccis, mina cydoniorum.

Extrà abdomen illinatur oleo menthæ, absinthij, mastichino, cydoniorum, nuc. moschat. expresso. Vel imponatur cerotum stomachale, emplastr. de crusta panis, aut de baccis lauri.

CAPVT XXXVII.

De Sudoris animalium veneno.

Sudoris animalium venenum. EXcrementa omnia, quia à natura, tanquam inutilia, excernuntur, tertiæ potissimùm coctionis, quale sudor est, naturæ animalium, vtpote quæ tot naturæ conatus eluserunt, esse aduersa, & malignitatis aliquid in se continere, vti rationi est consentaneum, ita etiam experientiâ comprobatum est.

Symptomata & Signa.

Signa. Sudor animaliũ, equi potissimùm, quem Germani *Pferdschaub* nominant, vt & asini ac muli, si cui propinatus fuerit, ei facies tumida, viridísque redditur; sudor è corpore, maximè verò sub alis promanat fœtidus, flatus in intestinis & ventriculo generantur quamplurimi; nonnunquam & angina ac suffocatio; ac si cum vino bibatur, delirium superuenit.

Curatio.

Curatio. Quamprimùm vomitus excitandus est assumto haustu hydromelitis calidi cum butyro copioso, vel oleo rosaceo, quibus si libet addi potest aristolochiæ rot. & salis gemmæ, an. ʒ ß.

A vomitu ægro propinandum est vinum cum melle rosaceo mixtum, vel rhabarbari ʒ. ß. cum salis fossilis ℈. ß.

Veneno sudoris animalium maximè resistit sequens electuarium. ℞. *Boli Armeni, terræ sigillatæ, baccar. lauri*, an. ʒ. j. *coaguli capreoli, vel eius loco leporini*, ℈. ß. *myrrhæ, fol. rutæ*, an. ʒ. ß. Cum *melle despumato*, f. Elect. quod ʒ. ij. pondere quotidie semel ægro exhibendum.

CAPVT XXXVIII.

De Torpedine.

REstant tandem venena animalium aquatilium, & præcipuè marinorum. Et vt primò de Torpedine dicamus, scribit de ea Galenus, 6. *de loc. affect. c.* 5. quòd eâ potentiâ prædita sit, vt si fuscinâ aut tridente attingatur à piscatore, transmissa qualitate per hastam ad manum, eam repentè stupefaciat. Imò non solùm per tridentem vel hastam vim suam piscatoris brachio communicat, sed tanta eius est stupefaciendi vis, vt etiam cùm retibus, aut hamo capta, per rettium funiculos, quibus hamus alligatur, eadem stupefaciendi vis ad piscatoris manum & brachium deuecta, in eo stuporem inducat. Et vt Aristoteles, 9. *de hist. anim. c.* 37. scribit, cùm pigra sit torpedo, propter pinnarum in corporis mole defectum, & propterea pisces quos appetit, & quibus vescitur, venari non possit, afficit eos ipsos illâ quam in suo corpore continet facultate inducendi torporis, atque ita retardatos capit, & iis vescitur. *Abdit enim se in arena ac limo, & pisces, qui adnatantes obstupuerunt, corripit.* Vnde id, quod leoto admodum motu consequi non poterat, astu, stupefaciendi facultate mediante, assequitur. Cuius rei indicium sunt mugiles, qui licèt velocissimi sint, sæpius tamen in torpedinis ventriculo reperiuntur. *Torpedo.*

Vis autem illa stupefaciendi saltem in viua torpedine est, cùm mortua etiam comedi possit, & propterea a forma eius specifica fluit.

Quomodo autem hæc vis stupefaciendi à torpedine in hominem dimanet, obscurum, nec ab Autoribus satis explicatum. Eustach. Rudius, *l. 4. de morb. occult. c.* 15. etsi id, quod a torpedine homini communicatur, humorem esse, & quidem rectè, negat: tamen & id negat, esse simplicem qualitatem, alterationémque; & substantiam corpoream, licèt vaporosam & spirituosam esse existimat, similem autem malignæ, quæ à digitis manus vel pedis in cerebrum eleuata epilepsiam excitat, quam tem substantiam esse, non saltem alterationem & qualitatem, ex eo patet, quòd vinculis & deligationis supra locum, cuius consensu cerebrum tum afficitur, eius in cerebrum ascensus prohiberi potest. Posse tamen hanc vaporosam substantiam a torpedine per lignum ad ipsam piscatoris manum penetrare, ex probare conatur, quòd facillimè ac citissimè halitus, tum suauis, tum fœtidi odoris, tum pestilentiæ seminibus imbuti, ac virulenti, insensibili quodam modo cùm naribus, tum corporibus nostris ab aliis corporibus à quibus euaporant, possunt imperteri. Atque vt id ampliùs declaret, & ad torpedinem applicet, id fieri mediante tenuissimâ aeris substantiâ, quam piscatoris retia ac tridentes in suis poris ac meatibus contineant. *Quomodo torpedo stupefaciat.*

Verùm enimverò exempla hæc torpedinis actionem non satis declarant, & longè ab ea diuersa sunt. Materia enim illa, quibus odores & semina pestilentiæ transferuntur, omnino corporea est, & propterea per solida corpora penetrare non potest, ita vt quis per ianuam clausam, aut fenestram vitreis orbibus rectè munitam, cum peste laborante tutò colloqui possit. Aerem verò in omnium penè corporum poris reperiri quidem non negamus, ad eum tamen per solidi ligni substantiam nec odores nec contagium pestilens penetrare pot. st. Rectiùs longè venenum illud torpedinis, sono comparatur, qui per corpora etiam solida penetrat, & mediante aëre transfertur; vt & magneti qui nullâ mediante corporeâ substantia, sed spiritali effluuio, in ferrum, etiam ad distans agit. Talis enim proculdubio naturæ & torpedinis venenum est, quod fuscinam, tridentem & retia, piscatoris manum, & pisces per ipsam aquam stupefacere & torpidos reddere potest, qua de re supra, *part.* 2. *c.* 1. dictum.

Symptomata, & Signa.

Torpedo vt modò dictum, non solùm per baculum & retia, quibus tangitur, tangentis manibus torporem & stuporem inducit, sed consequenter in totum corpus transmittit, vires prosternit, magnámque corporis grauitatem & tremorem inducit. *Signa.*

Curatio.

Si quis liquorem Cyrenaicum manu teneat, cum nihil à torpedine mali pati, Ælianus, *de hist. anim. l.* 5. *c.* 37. autor est. Quæ si ita sese habent, proculdubio etiam hic liquor ad torporem & stuporem, à contactu torpedinis inductum, vtilis erit. Alexander Aphrodisæus, *initio probl.* Triglæ, quam mullum vocant, carnem huius veneni remedium esse docet. Ad torporem etiam à Torpedine inductum vtilis est Theriaca, si Drach. ij. pondere cum vino absinthite exhibeatur. Vel coquatur absinthium, ruta, gentiana, folia lauri in vino, decoctúmque exhibeatur. Vel ℞. *Sem. vrticæ, nasturtij, dauci*, an. Drach. j. ß. *piperis nigri, castorei*, an. Vnc. j. F. Puluis, cuius Drach. j. cum vino generoso exhibeatur. Æger quoque in balneo sæpius sudet. *Curatio.*

Membrum stupidum fricetur pannis asperis, & fomentetur vino, in quo saluia, calaminthа, ruta, chamemelum, hypericum cocta sint. Ex iisdem etiam balneum parari potest. Postea illinatur locus affectus oleo rutaceo, costino, quibus aliquid spiritus baccar. iuniperi admixtum sit.

CAPVT XXXIX.

De Muræna.

Muræna. Mvræna quamuis omnibus temporibus in deliciis habita fuerit, nec caro eius assumta noxam aliquam homini afferat: si tamen dentibus suis, quos longos, acutos, & introrsum flexos habet, quem læserit, periculosum id habetur. Scribitque Rondeletius, *de piscibus, lib.* 14. *c.* 5. piscatores dentium murænæ maleficam vim reformidantes, viuam nonnisi forcipe arripere: venenatum enim eius morsum esse dictitant, qui cinere capitis eiusdem Murænæ curatur. Pars à Murænâ demorsa, nisi tota abscindatur, à morsu liberari non potest, ob vncinatos dentes maximéque in os recuruos. Hoc magno multorum malo nouerat Vedius Pollio, Eques Romanus, ex amicis Diui Augustini, qui *inuenit in hoc animali documenta sæuitia*, vt tradit Plinius, *lib.* 9. *c.* 23. *Viuarijs earum immergens damnata mancipia, non tanquam ad hoc feris terrarum non sufficientibus, sed quia in alio genere totum pariter hominem distrahi spectare non poterat.* Si etiam verum est, quod nonnulli tradunt, murænas interdum canum more in rabiem agi, vulnera ab iis tum illata non minùs sunt periculosa, quàm viperæ.

Symptomata & Signa.

Signa. Morsum murænæ sequitur dolor vehemens, sanguinis profluuium, partis affectæ tumor & exulceratio. Et si muræna rabida fuerit, symptómata, quæ viperæ morsum sequi solent, accedunt.

Curatio.

Curatio. Vulnus à murænâ inflictum eo planè modo, quo reliqua vulnera simplicia, ab animalibus inflicta, curatur, qui *lib.* 5. *Pract. part.* 1. *c.* 19. explicatus. Quia tamen aliquid malignitatis habere creditur: in specie ad murænæ morsum commendantur lumbrici cum melle triti & impositi. Murænæ quoque morsum capitis ipsius cinere sanari scribit Plinius, *lib.* 23. *c.* 5.

Si ex rabie venenositas accedat; curatur tale vulnus, vt morsus viperæ.

CAPVT XL.

De Lepore marino.

Lepus marinus. Lepus marinus, vt Plinius, *lib.* 32. *c.* 1. tradit, non solùm in potu aut cibo datus, sed & visus, venenum est. Siqui*dem grauidæ si omnino aspexerint fœminam ex eo genere dumtaxat, statim nausea & redundatione, stomachi, vitium fatentur, ac deinde abortum faciunt.* Et mox addit: *Eadem res in mari, & tactu quidem, nocet. Vescitur eo vnum tantùm animalium, vt non intereat, mullus piscis, tenerescit tantùm, & ingratior viliórque fit. Homines, quibus in pastu est, piscem olent: hoc primo argumento veneficium id deprehenditur: Cæterùm moriuntur totidem diebus, quot vixerit lepus, incertique temporis veneficium id esse, autor est Licinius Macer.* Et omnino venenatum piscem esse, ex Nicandro, Dioscoride, Galeno, Paulo Æginetâ, Aëtio, imò ipsâ experientiâ patet. Nam quod Plinius, *loc. alleg.* scripsit, suâ experientiâ confirmat Rondeletius, *de piscibus lib.* 17. *c.* 11. vbi refert, leporem marinum à piscatoribus captum ad se delatum esse, quem cùm diligentiùs contemplaretur, & sibi & multis, qui vnà aderant, nauseam mouisse. Sed cùm ne hac quidem à piscis inspectione reuocatus eum dissecaret, & partes internas omnes sedulò rimaretur, interuenit quædam mulier, de mariti morbo eum consultura. Cui cùm ad dissectionem attentior non statim responderet Rondeletius, odor piscísque conspectus vomitum, dissolutionémque ventriculi protinus ei creauit, & de ventris dolore (erat autem grauida) grauiter ea queri cœpit, vt iam abortus timendus foret, quem adstringentibus emplastris ad retinendum fœtum ventri lumbisque admonitis prohibuit, & vt aliquot dies cancris vesceretur, consuluit.

Symptomata, & Signa.

Signa. Qui leporem marinum intra corpus sumserunt, vt Dioscorides, *lib.* 6. *c.* 30. & Aëtius, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *c.* 53. testantur, piscium virus olent, & saporem in ore similem piscibus virosum habent, paulò pòst in ventre dolent, & color corporis ad icteri similitudinem permutatur, deinde plumbeus redditur, cum faciei tumore; intumescunt pedes, plantæ, & pudendum tumefactum cohibet vrinæ effusionem, progrediente verò malo etiam cærulei coloris lotium emingunt, quanquam sanguinolentum; deinde nauseabundi facti biliosa vomunt sanguine permista; exsudant autem grauèolentes, & omne piscis genus auersantur, præter cancros. Imò ipsam mortem interdum infert lepus marinus, teste Æliano, *lib.* 2. *de animal. c.* 45. Galenus, *in lib. de theriac. ad Pison.* peculiariter pulmoni aduersum esse leporem marinum, eúmque exulcerare scribit, & *lib.* 1. *de compos. medic. secund. gener. in initio.* Sophistis, eos cauillantibus, qui de medicamentis scripserunt, quæ certas corporis partes vel lædant, vel iuuant, respondet: *At hoc cauillum, inquit, eos, qui ita iocantur arguit, facultatis medicamentorum adeò esse imperitos, vel pulmonem solum ex omnibus corporis partibus à lepore marino exulcerari ignorent.*

An lepus marinus imprimis pulmoni inimicus? Quod Galeni effatum, quòd scilicet solus pulmo, à lepore marino lædatur, non ita veritati consentaneum esse, existimat Rondeletius, *alleg. loc.* ideo quod Paulus Ægineta, & Aëtius veneni huius gratia ac sæua symptomata variis in partibus tradiderunt, de peculiari pulmonis solius affectu ne verbū quidem Dioscorides etiam, & Plinius quanta sit istius veneni pernicies, satis fusè declarant; at de solius pulmonis noxa mentionem nullam fecerunt. Imò & experientiam hîc Galeno aduersari putat. Verum cùm experientiam, quod promittit, istam non adducat, non crediderim, Galenum ista sine experientia statuisse. Ideóque experientia consulenda. Etsi enim & alias partes lædat lepus marinus, potest tamen præcipuè pulmonibus nocere. Faciunt idem cantharides, quæ licèt omnes partes ab ore vsque ad vesicam malè afficiant, in primis tamen vesicam exulcerant.

Curatio.

Curatio. Lepus marinus assumtus quamprimùm vel vomitu, si adhuc in ventriculo restitet, reiiciendus, vel si ad intestina descenderit, aut iniecto clystere, aut purgante medicamento ore assumto, etiam paulò fortiore educendus. In quem vsum commendantur pilulæ è scammonij, hellebori nigri, agarici, succi glycyrrhizæ, & tragacanthæ æqualibus partibus paratæ, & Drach. 1. pondere exhibitæ.

Resinam cedri, obuli pondere cum vino sumtam, leporis marini alexipharmacum esse tradunt. Alij, vt Athenæus, huius veneni bezoarticum Triglam esse aiunt. Vtilia sunt & mala Punica: decoctum item è virga pastoris, plantagine, & calamintha montana paratum. Exhibeatur etiam lac asininum vel bubulum, vel decoctum è malua tota paratum. Dioscorides & Aëtius sanguinem anserinum alij verò galli sanguinem tepentem præbere iubent. Cancris fluuiatilibus æger sæpius vescatur. De reliquis piscibus si quid assumere incipiat, certissimum conualescentiæ signum est; cùm, vt antea dictum, qui leporem marinum sumserunt, omnes pisces, præter cancrum, auersentur.

CAPVT XLI.

De Pastinacâ marina.

Pastinaca marina. Licet Pastinacæ marinæ caro, modò radius eius abscissus sit, in cibum venire possit; tamen in cauda habet aculeum seu radium ita mortiferum, vt breui temporis spatio homines brutáque animantia ictu perdere possit, imò si, vt scribit Ælianus, *lib.* 8. *de animal. c.* 26. ad maximam arborem & summè virentem, aculeum admoueas & defigas, non multo pòst amittat folia: quæ postquàm defluxerint, totus truncus similis est arboribus, Solis ardoribus æstate exsiccatis. Idem Plinius, *lib.* 35. *c.* 2. tradit, qui etiam, *l.* 9. *c.* 48. scribit, nihil vsquam execrabilius esse, quàm radium supra caudam eminentem Trygonis. De pastinaca marina Rondeletius, *l.* 12. *de piscibus, c.* 1. hanc Historiam refert. *Rusticus quidam,* inquit, *è Cemenois montibus, cùm pastinacam à se furto sublatam veste tegeret, telo femori infixo, vulneratus est; sed ne furtum deprehenderetur, ad vulneris dolorem exclamare nō ausus, clàm ad me venit, rem omnem aperit, telum adhuc infixum monstrans, quo dilatato vulnere extractum est, atque interna dū cremaretur, & cinerem redigeretur, vulneri pastinacæ iecur imponendum curaui, ne id sine successu: paulo pòst enim sedatus fuit dolor, cœpitque tumor submitti, nihilominus tamen cùm non ignorarem, piscem illum habere in se sui veneni antipharmacum, radij cinerem cum aceto vulneri admoui. Quo & veneno medicatum sum, & vulnus recens planè exsiccaui. Venenum illud nostris piscatoribus notum est; Catis enim pastinacis caudas abscindunt, nisi si aliquando in forum piscarium integras deferant, in gratiam Medicinæ Studiosorum.*

Symptomata, & Signa.

Signa. Pastinacæ marinæ ictum sequitur soluta vnitas, & dolor in parte læsa vehemens; caro circa plagam nigrescit & stupet, quæ si digitis comprimatur, saniem emittit atram, crassam & malè olentem; accedunt, potissimùm si neruus aliquis sit læsus, crebræ cōuulsiones, totius corporis lassitudo stupor, ac tandē ipsa mors.

Curatio.

Curatio. Cùm pastinacæ marinæ venenum sit perquàm lethiferū, percussis ab ea citissimè subueniendum, quod fit si plaga primùm scarificetur, & sanguis cucurbitulis extrahatur. Postea vulneri vel hepar pastinacæ, vel radij cinis cum aceto, vel ipsa pastinaca diuulsa imponatur. Vel applicentur etiam cataplasmata attrahentia, quæ parantur ex sulphure viuo, radic. bryoniæ, marrubio foliis lauri, saluia & similibus, cum vrina veteri subactis. Vel imponatur fermentum acidum cum pice liquida emollitum, vel è nitro, sinapi, sale ammoniaco & sulphure, ac aceto forti fiat linimentum plagæ inungendum, Aëtius, *tetrab.* 3. *serm.* 1. *c.* 37. furfures aceto coctos, & pro cataplasmate impositos, vt & acetum affusum pro fotu valde prodesse scribit. Simul interim alexipharmaca exhibeantor. Plinius, *l.* 28. *c.* 11. contra pastinacā & omnium marinorum ictus vel morsos coagulum leporis, vel hœdi, vel agni, Drach. j. pondere prodesse tradit. Idem *lib.* 32. *c.* 5. contra eundem prodesse etiam mullum in cibo sumtum, scribit. Vtilia etiam sunt scordium, rosmarinus, saluia in vino cocta vel

vel è myrrhæ, piperis, costi amari, rad. bryoniæ, partibus æqualibus fiat puluis, cuius ʒ.j. ex vino exhibeatur. Vel propinentur ʒ.ij. theriacæ Andromachi cum vino.

Vel ℞. *Costi amari, myrrhæ, rad. gentianæ, aristoloch. long. zedoariæ*, an. ʒ.j. *sem. pastinacæ sylvestris, anisi, ammios*, an. ℈.ij. *granor. mastiches, spicæ, piperis, rutæ, croci*, an. ʒ.ß. Cum *melle despumato*, F. Electuarium.

Et omnino omnia, quæ viperarum morsibus medentur, etiam pastinacæ marinæ morsibus adhiberi possunt.

CAPUT XLII.

De Scorpione marino.

Scorpius marinus. SCorpio marinus, ita dictus, non quòd scorpij terrestris formam habeat, sed quòd sic πλήκτικόν, vt ex Aristotele citat Athenæus, *lib.* 7. id est, quòd pungat & feriat, venenúmque effundat scorpij terreni modo. Vt enim scorpiones terreni in cauda aculeum venenatum habent: ita scorpiones marini non solùm in dorso spinam gerunt venenatam, quâ incautos piscatores sæpe feriunt, verùm spinas etiam in capite habent, quæ ita quæ sunt in dorso, non minùs sunt virulentæ, & vt Plinius, *lib.* 32. *c.* 11. scribit, scorpius marinus *lædit, dum manu tollitur*. Additque Rondeletius, *de piscib. lib.* 6. *c.* 19. *Tot aculeos habet in capite, vt sine noxa attractari non possit, nisi cauda arripiatur, vel duobus tantùm digitis medium corporis apprehendatur.*

Scorpæna. Scorpioni marino cognata est & Scorpæna, quæ piscis est littoralis, scorpione multò minor, & in dorso solùm spinam, eámque venenatam gestans.

Symptomata, & Signa.

Signa. A Scorpione marino qui ictus inferuntur, molestos cruciatus patiunt, scribitque de se Alsaharauius, *tract.* 30. *pract. sect.* 2. *c.* 25. quòd cùm à scorpione marino punctus fuisset in minimo digito, primò senserit modicum dolorem, qui postea sensim fuerit auctus, & peruenerit ac ascenderit ad brachium, & tandem vsque ad spatulam. Accedunt interdum partis motus ablatio, conuulsiones & lassitudines.

Curatio.

Curatio. Quæ in aliorum venenatorum animalium morsibus & ictibus curatio adhiberi solet, ea & hic locum habet. Nimirum venenum è vulnere euocandum, & alexipharmaca contra venena exhibenda. Rondeletius, *de piscibus lib.* 6. *cap.* 16. refert, se, puerum ab hoc pisce miserè ictum, dum eum in sinu recondere vellet, curauisse mullo dissecto & imposito, cum eiusdem scorpionis hepate, adhibito ad vulneris ambitum lentisco contuso. Additque hæc: *Nullum ferè venenatum est animal, quod venen. sui antipharmacum in se non contineat: duplex autem antipharmaci genus est, antipathia, & similitudo substantiæ, vt hepar venenatorum animalium vulneri impositum similitudine substantiæ venenum retrahit, maximéque confert ea parte, quâ fel continetur. carnes verò imposita idem præstant per antipathiam, vt viperarum caro morsus viperarum medetur. Terrenus scorpius tetus ictibus suis remedio est. Sic mullus marinus Draconis, aranei ac scorpionis morsibus medetur, si crudus dissectus admoueatur, autore Dioscoride, lib.* 2. *c.* 24 Galen. 9. *de simpl. medic. facult.* Piscatores docuit, vt sulphure ad venenatorum piscium morsus vterentur, seu sicco vulneri insperso, seu cum saliua misto, seu cum vrina macerato, seu cum oleo veteri & melle & resina terebinthina subacto.

Simul alexipharmaca hactenus proposita vsurpanda. Dioscorides percossis à marino scorpione absinthij, saluiæ, aut sulphuris ex aceto triti potionem subuenire scribit.

CAPUT XLIII.

De Dracone marino.

Draco marinus. DRaco marinus licèt sæpissime in culinas veniat, & à Gallis cùm carnem habeat solidam & gustui gratam, expetatur, aculeos tamen habet in ceruice vel dorsi principio quinque præacutos, tenui membranâ suprà connexos, quibus, vt & iis circa branchias sunt, venenatum ictum infligit.

Symptomata & Signa.

Signa. Eius puncturam acerbissimus in affecta parte sequitur dolor, tumor & inflammatio, febris item & animi deliquium: & nisi citissimè succurratur, gangrænâ membrum læsum corrumpitur, quam ipsa mors intra paucos dies comitatur.

Curatio.

Curatio. Vt venenum immissum à plaga eliciatur, membrum læsum aquæ calidæ immergendum, scarificandum, eique cucurbitulæ vel hirudines applicandæ. Ipse etiam Draco marinus impositus ictus suos sanat; mulli caro idem præstat. Rondeletius, *de piscib. lib.* 10. *c.* 11. piscatores à Dracone marino læsos ad lentisci folia, tanquam ad sacram anchoram, confugere, ipsisque partem vulneratam confricare scribit: quos tamen meliùs sibi consulturos putat, si Draconis ipsius dissecti carnes vel cerebrum imponerent. Vtile est & cataplasma ex cæpe sub cineribus coctas, fermento, serpillo trito, & pauca theriaca paratum; vel aqua vitæ, in qua theriaca dissoluta sit, linteis duplicatis imponenda. Furfures tritici cum aqua calida in massam redacti, & loco læso sæpius de die impositi, dolores in hoc casu mirè mitigant.

Dum hæc circa partem affectam peraguntur, statim etiam alexipharmaca propinanda. Dioscorides, *lib.* 6. *cap.* 45. absinthium, saluiam, & sulphur cum aceto mixtum exhibet. Prodest etiam theriaca aut Mithridatium cum absinthij aqua aut decocto exhibitum. Pastillos ex bryonia & eruo, cum vino potos, Aëtius à Dracone marino ictis mirè conducere scribit, *tetrabibl.* 4. *serm.* 1. *cap.* 39.

CAPUT XLIV.

De Felle canis Piscis.

FEl canis piscis adeò venenosum & lethiferum esse, vt vel vnius grani pondere assumptum, nisi debitè & statim succurratur, intra septem dies mortem inferat, asserit Ardoynus, *de venen. lib.* 4. *c.* 27. *Fel canis piscis.*

Symptomata & Signa.

Fel hoc sumtum sequitur oris fœtor grauissimus, color corporis flauus, siue ictericius, inuoluntariúmq; seminis profluuiû. *Signa.*

Curatio.

Habent & in hoc veneni genere alexipharmaca, communia locum. Et præterea gentianæ radix, siue in substantia ʒ.ij. pondere cum butyro sumatur, siue decoctum ex ea paretur, & butyrum in eo dissoluatur, & singulis diebus bis ℥.iv. sumantur. Corpus inungatur oleis vel balsamis aromaticis suaueolentibus. *Curatio.*

CAPUT XLV.

De Morbis & Symptomatibus, quæ venena interdum post se relinquunt.

ETsi præsentanea venena, seu ore sumta, seu morsu vel ictu in corpus hominis immissa, non semper enecant, sed homo necessariis adhibitis auxiliis à morte liberatur, ita vt sæpe planè sanus sibi videatur: tamen non rarò venena dispositiones malignas in corpore relinquunt, quæ nunc tardiùs, nunc citiùs sese exserunt, eandémque hominem in morbos diuturnos coniiciunt, & lentâ morte enecant. Quod vel ipsum satis est ad morbos occultos, vulgò totius Substantiæ dictos, probandum: cùm illæ dispositiones in corpore relictæ in nulla intemperie manifesta consistant, ne etiam medicamentis intemperiebus manifestarum qualitatum oppositis curentur. Horum ergo præter naturam affectuum explicatione & curatione hanc de venenis doctrinam concludere libet. *Morbi & symptomata quæ post venena relinquuntur.*

Sunt autem ij affectus pro venenorum varietate varij. Cùm enim venena alia cum aliis partibus maiorem habeant antipathiam, vt ex iis quæ hactenus dicta sunt, patet: etiam nunc hæc, nunc illa pars à veneno magis læditur, & nunc in hac, nunc in illa parte malignæ dispositiones relinquuntur. Sunt verò dispositiones illæ, vt eas Cardanus, *lib.* 3. *de venen. cap. vlt.* recenset, hæ fermè: Malus habitus totius corporis, & ex eo genere leucophlegmatia, morbus Regius, tabes & phthisis, strangulatio & synanche, casus dentium, melancholia & tristitia, vigiliæ, furor, mala coctio, alui durities, intestinorum & ventriculi dolores, dysenteria, splen tumidus, aspirandi difficultas, resolutio membrorum, & durities iuncturarum, febres inordinatæ, animi defectus, oculorum debilitas aut prominentia, conuulsio & dolor totius corporis, vrinæ ardor aut difficultas, vertigo, nausea & obliuio, & alia, qualia passim apud obseruationum medicarum scriptores occurrunt. *Curatio eorum.*

Curationem horum affectuum præter naturam quod attinet, ea in duobus consistit. Prius est, illi affectui noto, v. g. cachexiæ, phthisi, idonea adhibere remedia, quæ passim in Practicorum libris traduntur. Alterum est, vt dispositio illa maligna & venenata parti alicui, vel etiam toti corpori inducta tollatur. Frustra enim vulgaris curandi ratio adhibetur, nisi illæ veneni reliquiæ expugnentur, & radicitùs extirpentur. Atque accidit sæpe, vt licèt morbus planè curatus videatur: tamen si dispositio talis maligna relinquatur, paulo post, vel etiam post longum tempus, recrudescat: id quod in curatione luis Venereæ sæpe fieri, suprà suo loco diximus. Contrà sæpe euenit, vt licèt morbus per se videatur esse lethalis: tamen veneno sublato & ipse sanetur ac tollatur. Ita & bubones nigri per se sunt insalubres, & è genere carcinomatum: tamen si ex peste oriuntur, pestilenti veneno victo & ipsi curationem suscipiunt. Et sputum sanguinis diuturnum, etsi aliàs sit insanabile, teste Galeno, 5. *meth. med. c.* 11. tamẽ id in Pusiano quodã curatũ fuisse testatur Cardanus, *loc. alleg.* quia ortũ habebat ex lue Indica. Et propterea semper in taliũ morborũ & symptomatũ curatione non minor malignæ dispositionis, quàm manifesti morbi habenda ratio est. Et licèt medicamenta illa malignæ dispositioni contraria ad morbũ manifestum curandũ non ita planè apta videantur: tamen propterea non negligenda. Et quidẽ, si fieri potest, medicamentis manifesto morbo contrariis admiscenda, vel per vices vsurpanda ea, quæ sunt malignæ illi dispositioni propriè contraria, eiusque alexipharmaca; id quod in morbis & symptomatibus eiusmodi post luẽ Veneream

relictis manifestum est, in quorum curatione semper lignum Guaiacum, sarsaparilla, & similia, addenda, licèt ipsi morbo manifesto non videantur adeò commoda: si verò veneni species ignoretur, aut propria alexipharmaca non dentur, communia alexipharmaca, vel simplicia vel composita, adhibenda & in primis si dentur alexipharmaca, quæ parti affectæ aliàs sunt cognata & vtilia, ea eligenda.

LIBRI SEXTI PARS NONA.

De morbis à Fascino & Incantatione, ac Veneficiis inductis.

PRÆFATIO.

Quidem ea, quæ hactenus dicta sunt, ad morbos occultos explicandos sufficere videri poterant: quia tamen in Medicorum, vt & aliorum scriptis, adhuc vnum morbi genus occurrit, quod ad qualitates manifestas, aut vllum aliud vulgo notum morbi genus referri non potest, nec illud omittendum, sed & de eo aliquid hoc loco dicendum est. Sunt autem morbi hi illi, qui à Fascino, Incantatione, & Veneficiis induci dicuntur; qui etiam ea de caussa Medicis cognoscendi sunt, quòd ipsi interdum in talibus morbis consuluntur, vt patet ex Amato Lusitano, cent. 6. curat. 87. qui cum mulier quædam apud Iudices accusata esset, quòd iuuenem nobilē ex incantamentis surdum reddidisset, ipse, an surditas illa ab incantamento, vel caussa naturali prouenerit, consultus est, vt allegat. loc. pluribus videre est. Quanquam verò multa à Philosophis, Medicis, Iurisconsultis & Theologis de Incantationibus, Veneficiis, & Magia scripta exstant: tamen illa omnia ad nostrum propositum non pertinent. Ideoque breuiter quatuor saltem explicabimus. Primò dicemus, An dentur morbi à Fascino, Incantatione, & Veneficiis. Secundò, quibus modis ac qua ratione illi inducantur. Tertiò, quibus signis cognoscantur. Quartò, qua ratione curandi sint.

CAPVT I.

De Fascinatione, & an eâ aliqui morbi inducantur.

Fascinum vnde dictū. FAscinum & Fascinatio à fando, vt nonnullis placet, sed minùs rectè, dici putatur, quòd incantationis quoddam genus sit. Rectiùs deducitur à Græco βασκαίνω, quasi dicas, φάεσι καίνω, quod est, *inuideo*, quòd inuidi inprimis aliis aspectu nocere creduntur. *Quid sit?* Habetur autem vulgò pro Incantationis quodam genere quo seu intuitu, seu laudatione, non solùm infantes & homines, sed & agni, pulli, gallinæ, equi, & alia animalia, imò segetes lætiores & plantæ laudantur, vt contabescant & emoriantur. Metuunt etiam nonnulli, si quid comedunt auidè, idque vident alium attentè intueri, ne fascinentur; & propterea ne fascinentur, partem cibi intuenti statim porrigunt, affanturque, cùm impertiunt, *ne me fascines*, vt habet Aristoteles, *sect.* 20. *probl.* 34. Imò quidam etiam ad res inanimatas fascinum extendunt, & vasa pulchra, ac specula intuendo fascinari ac lædi posse, vt rumpantur, existimant. Cæterùm cùm de morbis occultis hîc nobis agendum sit, in primis disquirendum, An reuera aliqui *An dentur morbi à fascino.* morbi à Fascino inducantur. De quo etsi *de morbis Infantum, part.* 2. *c.* 35. etiam aliquid dictum, hoc loco tamen accuratiùs de eo agendum.

Vulgaris sententia. Et sunt nonnulli, qui existimant, non solùm infantes, qui optimè valent, sed & alios homines fascinatione in tabem & pessimum statum coniici, imò & res alias lædi posse; & quidem tribus modis, primò visu, deinde voce & laudatione, tertiò contactu & contrectatione. Atque hanc suam opinionem probare conantur primò variis exemplis, & Poëtarum, Historicorum, ac Philosophorum autoritatibus.

Et de visu quidem scribit Virgilius:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Fascinatio quæ fit visu. Plinius verò *lib.* 7. *cap.* 2. ex Isigono scribit; quòd in Triballis & Illyriis sint, qui visu effascinent, interimantque, quos diutiùs intueantur iratis præcipuè oculis: Additque, quòd pupillas binas in singulis oculis habeant. Huius generis & fœminas in Scythia, quæ vocantur Bythiæ, prodidisse Apollonidem, Philarchum, & in Ponto Thibiorum genus, multósque alios eiusdem naturæ; quorum notas tradit, in altero oculo geminam pupillam, in altero equi effigiem; & fœminas omnes vbique visu nocere, quæ duplices pupillas habeant, ex Cicerone refert. De quo etiam Ouidius, 1. *Amor.*

——— Oculis quoque pupula duplex
Fulminat, & geminum lumen ab orbe venit.

Et Telchinas, Rhodi Insulæ populos, malè quondam hoc nomine audisse, ex Ouidio 7. *Metamorphos.* patet:

Phœbeamque Rhodon, & Ialysios Telchinas,
Quorum oculos ipso mutantes omnia visu
Iupiter exosus, fraternis subdidit vndis.

Et Plutarchus ὀφθαλμὸν βάσκανον nominat. Huc pertinet & prouerbium; *Mantis te vidit*: cuius Cel. Rhodiginus, *antiq. lection. lib.* 36. *cap.* 22. mentionem facit, & in eos dici scribit, quibus fascinator oculus mali obiecit quicquam; additque, esse genus locustæ, quæ siquod inspexerit animal, protinus ipsi aliquid producat mali. Et inter recentiores Hieronymus Vida, *lib.* 2. *Bombyc.* senem quendam oculis fascinantem describit his versibus.

Quandoquidem memini Tusci alta in rupe Viterbi
Ipse senem vidisse ferum, cui dira rigebant
Ora, grauésque oculi, suffecti sanguine circum,
Fronsque obscena situ, hirtique in vertice cani.
Ille truci (scelus!) obtutu genus omne necabat
Repentum, teneras animas, paruásque volantum
Quinetiam siquando hortos ingressus, vbi vnum
Exuit explere turpem vnius orbe senectam,
Floribus & passim per agros incanuit arbor,
Ille hortis stragem dedit, arboribúsque ruinam
Spémque anni agricolæ mæsti fleuere caducam.
Nam quocunque aciem horribilem intendisset, ibi omnes
Cernere erat subito afflatos languescere flores.

Imò opinio vulgi est, non solùm ab inuidis, iratis, ac inimicis, sed & ab amicis, ac familiaribus, imò ipsis parentibus, infantes fascinari, & lædi posse. De quo Plutarchus, 5. *sympos. cap.* 7. vbi pluribus de Fascino agit, hæc habet: *Haud sanè ignorat*, inquit, *vt & amicis & familiaribus & parentibus nonnulli oculum fascinantem esse existimant, vsque adeo, vt mulieres non ostendant illis pueros, nec diutius ab eiusmodi hominibus inspectari sinant.* Et quod magis est, hominem seipsum visu fascinare, & sibi ipse oculis nocere posse, referunt. De quo idem Plutarchus, *loco allegato*: *Narrant*, inquit, *Eutelidam, cùm sibi pulcher visus esset, propria specie captum in morbum incidisse, atque bonum habitum vnà cum pulchritudine perdidisse.* Et nota est fabula de Narcisso, ex Ouidio *lib.* 3. *Metamorph. fabul.* 8.

Deinde etiam linguâ & voce, ac laudatione fascinationem fieri posse, vulgata opinio est. Vnde Virgilius, *Eclog.* 7. *Voce.*

Aut si vltra placitum laudarint, baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Et Plinius, *lib.* 7. *cap.* 2. scribit, in Africa familias esse effascinantium, quarum laudatione intereant probata, arescant arbores, emoriantur infantes. Imò non solùm maleuolorum & inuidorum linguam infantibus nocere posse, sed & laudationem amicorum, vulgò creditur: quod vt præcaueatur, iam olim, dum res aliqua laudaretur, in vsu fuit, addere, Græcis quidem ἀβασκάντως, Latinis, *Præfiscine dixero*, quasi præter fascinum, seu, ne fascineris, hæc dixero. Et nostris etiam fœminis, dum vel infantes, vel bruta pulchra laudant, vsitatum est addere, *Deus te tueatur*: ac nisi id addant, quod laudant, fascinari & lædi posse, persuasum, habent.

Tertiò & contactu fascinationem fieri posse, vulgò creditur. *Contactu.* De quo Plinius, *alleg. lib.* 7. *cap.* 2. scribit, quod genus Pharmacum in Æthiopia sit, quorum sudor tabem contactis corporibus afferat. Imò vetularum attrectatione infantes lædi posse, vulgus existimat, & propterea infantes vetulis eiusmodi non facilè contrectandos exhibent. Et Ioh. Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib.* 2. *cap.* 3. veneficæ mentionem facit, quæ solùm ventrem fœminæ cuiusdam blandè contrectando fœtum eius enecauit.

Deinde idem rationibus probare, & eorum, quæ hactenus allata sunt, caussam reddere conantur. *Rationes pro fascino.* Et primò quidem ἀποῤῥοίας *Prima.* illas, & vaporum effluuia afferunt quæ non solùm ex animalibus, sed & plantis & gemmis fiunt, de quibus pluribus Langius, *lib.* 2. *tract.* 36. agit qui ibi videatur: & in specie de visu addit, nullum reperiri in humani corporis fabrica sensus organum, quod tantâ spirituum copiâ scateat, & fulgorem ex se emittat, vt oculus; idque exemplo micantium Augusti & Tiberij Cæsaris oculorum è Suetonio probat. Et ad has ἀποῤῥοίας & effluxus etiam confugit Plutarchus, *loco allegato*, vt rationem reddat, quomodo Eutelidas seipsum fascinare potuerit. *Bonus vir Eutelidas*, inquit, *& quicunque seipsos dicuntur fascinare, non sine ratione id mihi videntur pati. Periculosus enim est summè bonus habitus, & corpora simulatque ad summum vigorem processerunt, non stant, sed cadunt, & in contrarium vergunt. Quando igitur ij integrum cœperunt incrementum, seque spe meliùs affectos vident adeo vt se demirentur, ac conspiciant, eorum corpus propè in mutationem exit, & per halitus vitium in deterius tractis seipsos fascinant. Hoc autem magis fit ex fluxibus, qui vel circa aquas vel alia quædam specula, subsistunt. Exhalat enim spiritus in obiectu; eóque fit, vt quæ aliis nocebant, seipsos malè habeant.*

Secundò in specie id declarant exemplo fœminarum menstruo laborantium, *quarum*, vt Plinius, *lib.* 7. *c.* 15. habet, *superuentu acescūt musta, flaccescunt tacta fruges, moriuntur insitu, exuruntur hortorum germina, & fructus arborum, quibus insedere, decidūt, speculorum fulgor ipso aspectu hebetatur, acies ferri præstringitur, eborísque nitor, alues apum emoriuntur, æs etiam ac ferrum rubigo protinus corripit.* *Secunda.* Et mulieres menstruatas specula lucidissima, si ea inspiciant, inquinare, Aristoteles, *lib. de insomn. cap.* 2. & ipsa experientia, testantur. Cùm ergo in mulieribus tale quid generari possit, quod modis dictis alios lædas, non impossibile esse putāt, homines quosdam seu naturali, seu acquisitâ proprietate

talem

talem nocendi vim habere posse: estque in confesso apud Medicos plerosque, venenosos humores in corpore humano nasci posse, qui maxima ex parte à natura ad exteriores corporis partes amandari solent, vt Galenus, 3. *de loc. affect. cap. 7.* & 6. *de loc. affect. c. 5.* docet.

Ideóque non est mirum, si homines, in quibus tales humores abundant, aliis visu, afflatu, & tactu noceant.

Tertiò, exêpla ophthalmiâ laborantiû afferût, de quib. Poëta:

Dum spectant oculi læsos, læduntur & ipsi,
Multáque corporibus transitione nocent.

4. Quartò, adducunt exempla aliorum etiam animalium, quæ visu nocent. Ita de Basilisco ferunt, eum ita exitiosum esse, vt solo visu hominem & alia animalia necare possit. Et de lupis narrant, si priores hominem aliquem conspiciant, eum illico vocem amittere. De quo Virgilius.

——lupi Mœrin videre priores.

5. Quintò, nonnulli idem ex viribus imaginationis probare conantur, & prolixè recensent, quanta imaginationis vis sit, & quantam humores corrumpendi, & corpus afficiendi potentiam habeat, & quidem, vt Cornelius Agrippa, *de occult. Philosoph. l. 1. c. 65.* eâ de re scribit, statuunt, passiones animæ, quæ phantasiam sequuntur, cùm vehementissimæ sunt, non solùm posse immutare corpus proprium, verùm etiam transcendere in operando ad corpus alienum, ita quòd admirabiles quædam impressiones inde producantur in elementis & rebus extrinsecis, atque etiam morbos quosdam animi siue corporis sic possint auferre vel inferre; & animam fortiter eleuatam, ac vehementi imaginatione accensam mutare sanitatem vel ægritudinem, non solùm in corpore proprio, sed etiam in corporibus alienis. Addúntque nonnulli, spiritus ab imaginatione corruptos & inquinatos rursum aërem inficere ac corrumpere, non secùs vt ab aspectu stellarum maleficarum aër inquinari & corrumpi solet.

Plutarchi de fascinatione Sententia. A quibus non dissentit Plutarchus, qui *alleg. lib. 5. sympos. c. 7.* in inuidiam caussam fascinationis refert. *Audacter*, inquit, *dico, vniuersas quidem animi affectiones, quibus diu insunt, in iis melancholicos habitus ingenerare. Hi cùm natura vim ceperunt, qualibet ex caussa moti sæpe etiam inuitos homines in iam proprias & consuetas perturbationes deferunt.* Et mox: *Nulla itaque admiratione dignum, si, qui inuidendi & fascinandi habitum sibi contraxerunt, etiam aduersus familiares ex proprietate moueantur; nisi vbi moti fuerint, quod natura solet, efficiunt, non quod volunt. Quemadmodũ enim sphæram sphæricè moueri, & cylindrum in modu cylindri necesse est, ita & hominem sic inuidia affectum, inuidenter aduersus omnia moueri.* Et ibidem: *Quandóque homines sic inuidia affecti oculos insigunt, hi verò animam proximè ordine locati, ipsius malitiam attraxerint, veluti veneno tincta tela imperant; nihil, opinor, præter rationem aut fidem obtingit, si conspectu noceant.*

Heliodori. Inde in eundem sensum scribit Heliodorus, *l. 3. histor. Æthiop.* *Hic aer*, inquit, *nobis circumfusus per oculos, nares, halitus, aliósque meatus ad profundum penetrans, & ex qualitatibus exterioribus eo secum inferens, qualis influxerit, talem etiam his, qui excipiunt, habitum ingenerat. Itaque vbi aliquis liuore percitus res pulchras intuetur, circumstantem aerem qualitate malefica replet, ac proprium spiritum acerbitatis plenum in proximum quodque contorquet. Spiritus autem vtpote subtilis, ad ossa vsque, & medullas ipsas peruadit, & plerisque morbus fit inuidia, & proprium accipit nomen Fascinationis.*

Tandem in specie vocem quod attinet, nonnulli vocibus & vocabulis mirabiles vires tribuunt, atque vt id probent, multa adducunt. Quanta, aiunt, orationis vis sit ad mouendos & variè flectendos animos, notissimum est. Nec ignota Musicæ vis, quæ homines ad choreas & tripudia, ad iram, ad tristitiam, ad misericordiam, ad arma concitare potest. Animi verò affectus magnam vim habere corporis nostri alterandi, extra dubium est. Obseruatum etiam esse putant, verbis quibusdam prolatis à vetulis infantes quosdam ægrotare, alios interire, fœminas vterum gerentes abortum facere, nonnullos macie consumi, alios grauissimis doloribus corripi.

Fascinationẽ negantes. Alij contrà omnia illa, quæ de fascinatione dicuntur, fabulosa & falsa esse existimant. Et cùm tres eiusmodi fascinationis modi sint propositi, per visum, per vocem, & contactum; nullo horum quendam fascinari & lædi posse putant. Cùm enim visio fiat non radiorum emissione, sed specierum visibilium receptione, & sit actio in homine immanens, nullo modo visu quis alium lædere potest. Vox quoque cùm saltem auditus obiectum sit, per se nemini nocet, nec verborum per se vlla efficacia est. Ita nec tactus, quatenus talis, nisi is qui tangit alterum alteret, nocere potest, præsertim si vestes saltem contingantur. Quæ omnia cùm verissima sint, postea pluribus probabuntur.

Cardani de fascino sententia. Cardanus, *lib. 1. de venen. cap. 17.* etsi fascini tres principales differentias constituit, vnam quæ à metu oritur, alteram, quæ ex alienis verbis, tertiam in modo agendi tractandi, percutiendi, attentiùs inspiciendi: tamen omnes tres ad imaginationem & terrorem reducere videtur, dum infantes vetularum terrico aspectu, & felium oculis lucentibus terreri, ac in epilepsiam incidere, & mori scribit. Verùm etsi negandum non sit, terrorem, timorem, & imaginationem, morbos, eósque etiam occultos & malignos, inducendi vim habere, & infantes ex terrore epilepsiâ corripi posse: tamen hoc nihil ad hanc quæstionem de Fascino facit. Non enim hîc quæritur; an homo sibiipsi animi affectibus, metu, terrore, aliquid mali attrahere possit: sed de hoc controuersia est, an aliquis alteri visu vel voce nocere possit. Et infantes, qui fascinari dicuntur, eas, à quibus fascinari putantur, sæpe non vident, non agnoscunt, & proinde ad eorum aspectum non terrentur.

Autoris sententia. Ea hac ergò controuersia vt nos expediamus, primò ambiguitas vocabuli Fascini distinguenda. *Fascinum quot modis dicatur.* Cùm enim Fascini vocabulum tribus modis accipiatur, etiam non vna, sed triplex quæstio est, an dentur morbi ex fascino. *Prima Fascini significatio.* Primò enim fascinatio sumitur sensu vulgari, qui apud Poëtas occurrit, & in vulgi ore ac animo est, pro læsione, quæ solo visu vel laudatione induci putatur: cuius rei exempla suprà sunt allata:

Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos.

Et: ——— ——*baccare frontem*
Cingite, ne noceat vati mala lingua futuro.

Et cùm fœminæ sibi persuasum habent, se infantibus, si eos laudent, nocere, nisi illud, *præfiscine dixero*, seu *Deus te custodiat*, addant.

Secunda. Secundò, Fascinatio interdum accipitur pro læsione, quæ alicui à corpore alio noxio & venenato per occultas ἀπορροίας, & effluuia affertur: quæ fascinatio, si modò fascinatio dicenda est, vt mox dicetur, omnino naturalis est. Hoc modo Fascinum definit Langius, *l. 2. epist. 36.* quòd sit vaporis virulenti à corpore noxio, naturâ ab aliis diffidente, ἀπόῤῥοια, id est, defluuium, quo aliorum corporis habitus & spiritus, per visum, contactum, inuidiam, ob vocis & maledicæ linguæ virulentiam, per vaporis halitum conspurcati, corpora tabescere cogit. Quanquam Langius in hac definitione non in solis effluuiis acquiescere, sed visum, inuidiam, maleficam linguam, è vulgi opinione, sed minùs rectè, addere videtur.

Tertia. Tertiò est Fascinatio Magica dicta, quæ nihil aliud est, quàm incantatio & veneficium: quo modo fascinationis vocabulum accepit Balduinus Ronsseus, *epist. 50.* in qua, vbi in titulo fascini historias se relaturum promittit, Magicarum actionum, & veneficiorum historias recenset. Itaque vt de distinctis rebus & quæstionibus distinctè loquamur, secundum & tertium genus concedimus, sed an propriè fascinationes dici possint, dubitamus.

Fascinum impropriè dictum. Et quidem quantùm ad secundum genus, probauimus suprà rationibus & exemplis, dari occulta rerum effluuia, per quæ varij morbi occulti, cùm simpliciter venenati tum etiam contagiosi, inducantur; eáque effluuia esse partim atomos è corporibus effluentes, partim spiritualia, speciebus sensibilibus cognata. Verùm propriè fascinatio ista non dicitur, sed morbi, qui inde excitantur, pertinent ad morbos contagiosos & venenatos, de quibus iam diximus. Neque enim, siquis peste ab alio, vel lue Venereâ, vel scabie inficiatur, vel lippitudinem ab alio contrahat, vel si piscator stuporem à torpedine patiatur aut quis à Basilisco, serpente, bufone, aut huiusmodi alio animali venenato occulto effluuio lædatur, nõ fascinatus propriè, sed venenatus dicitur. Et ipsi Etymologia repugnat. Fascinatio enim à Græco βασκαίνω, id est, *inuideo*, deducitur, & βασκανία propriè inuidia est. Inuidere autem, teste Cicerone, antiqui vsurpabant pro nimium videre. Qui enim inuidet, ab eius cui inuidetur, felicitate & bonis oculos auertere nequit. Quo illud Horatij pertinet.

Non istic obliquo oculo mea commoda quisquam
Limat, non odio obscuro, morsúque venenat.

Quæ fascini significatio nihil cum effluuiis illis naturalibus commune habet. Ideóque etsi effluuia illa omnino admittenda sunt: tamen ne illa superstitiosa & falsa fascinatio admitti videatur, fascinationis nomen eî non attribuendum. Et qui superstitionem aliquam è vulgi animis eruere volt, nec nomen retinere debet.

Tertium. Tertium genus quod attinet, probabitur in sequentibus, dari morbos à veneficiis. Nam vt aliâs Diabolus iis, cum quibus pactum iniit, persuadet, si res nullius momenti vel liminibus domus, vel lectis imponant, se iis effectus illos, quos cupiunt, præstare; cùm tamen omne illud Diaboli operâ præstetur: ita quoque idem veneficis persuadet, vt eum, cui nocere volunt, toruum aspiciant, ei malè precentur; interim visus, vóxque nihil tale præstant, sed omnium illorum, quæ hominibus vel brutis accidunt, malorum autor Diabolus est. De quo I.C. Scaliger, *Exerc. 349. Malus dæmon ista facit, non vt hominem faceret potentiorem, sed vt ipsum deciperet credulitate, atque socium haberet tum impietatis, tum æterni exilij. Ipse igitur agit Dæmon. Stultus ille, at vecors putat, suis se verbis agere.* Talis fuit procul dubio senex ille, cuius suprà mentionem fecimus ex Hieron. Vida, vt & vetula illa, de qua è Baptista Codronchio, *lib. 1. de morb. venef. c. 3.* diximus, quæ mulieris Nobilis ventri blandiens manum admouit, quo contactu alterata fœmina Nobilis fœtus motum inconsuetum statim sensit, & postea fœtum in frusta comminutum summo cum vitæ discrimine eiecit. Facit, *ibid.* idem Codronchius & alterius vetulæ mentionem, quæ cùm manu ventrem puerperæ tetigisset, puerpera sex mensibus peractis grauissimos cruciatus circa ventrem inferiorem sentire cœpit, tandemque cùm aluum excernere vellet, spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia per ventrem inferiorem eiecit, & à torminibus liberata est. Malo ad veneficia etiam, quam ad naturalia effluuia referre Telchinas, de quibus suprà, ex Ouidio, mentionem fecimus; vt & familias illas effascinantium in Africa, de quibus Plinius, *lib. 7. cap. 2.* scribit. Verùm actiones istæ magicæ cum fascino vulgari non sunt confundendæ.

Equidem

Equidem negandum non est, vocabulum Fascinationis ad actiones magicas sæpe extendi; vnde Nicolaus Iaquerius librum suum contra Magos & Veneficos inscripsit: *Flagellum hæreticorum fascinariorum*. Et Franc. Rousseus. *Epist.* 1. fascinum pro veneficio sumit, vt antea dictum. Verùm nec ista fascinationis significatio propria est, vt notio nominis anteà proposita indicat. Et multis ex vulgi sententiâ fascinatio tribuitur; etiam amicis, in quibus nulla veneficij suspicio est.

Fascinatio vulgo credita non datur.

Itaque restat tertium fascinationis genus, quod in Poëtarum libris occurrit, & in vulgi ore ac opinione est, quod, vt ex suprà allatis patet, persuasum habet, etiam sine occultis effluuiis, & incantatione ac magicis actionibus, alicui visu vel voce, ac laudatione nocteri posse. Atque hoc fascinum dari negamus, nullùmque eo morbum induci posse, & quæ de eo vulgò dicuntur, & creduntur, fabulosa & superstitiosa esse, omnia verò, quæ ad id probandum suprà allata sunt; saltem de effluuiis illis occultis, vel incantationibus magicis vera esse putamus. Id quod clarius fiet, si omnes, qui vulgò traduntur, fascinatiuuis modos examinemus.

An visu fiat fascinatio.

Et primò quidem visum quod attinet, cùm visus sit actio immanens, & fiat per specierum visibilium receptionem, non spirituum opticorum emissionem, & visus, quatenus talis, ab obiecto aliquid recipiat, non verò in obiectum agat: facilè hinc patet, visu, quatenus talis, neminem alteri aliquid damni afferre posse. Interim non negamus, vt ex toto corpore, ita etiam oculis quædam effluuia fieri, atque hinc ophthalmiam contagiosam esse posse. Imò si quis statuere velit, è corporibus occulto modo malè constitutis, qualia sunt vetularum & sagarum, maligna talia effluuia ex oculis emitti posse, quæ aliis præcipuè infantium tenellorum & ad resistendum minùs potentium, corporibus noxia esse possint, cum eo non pugnabo; cùm & ophthalmia Gallica perhibeatur esse contagiosa. Verùm læsio hæc non fit, nisi per oculos, vt in ophthalmia. Magis itaque credibile esse puto, pauca omnino per oculos fieri effluuia, multò verò plura per os & nares quibus potiùs ea adscribenda sunt, quæ oculis fieri dicuntur. Peste certè laborantes neminem visu, sed potiùs halitibus ex ore & reliquo corpore exhalantibus inficiunt. Ideóque sine periculo est, qui à peste laborante solùm videtur, qui verò è propinquo cum eo conuersatur, vt halitus ex ore & corpore exhalantes excipere possit, extra periculum non est.

An voce.

Deinde vocis eadem ratio est. Equidem apud nationes omnes inualuit opinio, vocem & laudationem alicui nocere posse, quod, vt prohibeant, vt anteà etiam dictum, Græci illud *ἀβασκάντως*, Latini, *præfiscinè dixero*, vsurpant, Germani, *Deus te custodiat*, addunt. Verùm falsa & superstitiosa ea est opinio, & nulla ratione nititur. Etenim ipsa vox, quatenus talis, nullam nocendi vim habet. Si quis verò voce alicui nocet, id potiùs accidit per effluuia illa morbida & maligna, quæ, ex ore cum voce exhalant. Quæ caussa tamen in laudatione locum non habet. Etenim cùm ij, qui infantes vel alias res laudant, plerique sani sint, non ægri, nec etiam semper tam propinquo loco constituti, vt halitus ore egrediens ad infantes pertingere possit, hoc modo nulla læsio fieri potest. Et licèt vetularum interdum, quæ infantes lædere creduntur, corpora sint malè disposita: tamen nec ex earum oculis tanta halituum copia egreditur, quæ infantibus nocere possit; & licèt ex ore plures exhalent, tamen longè sæpe ab infantibus remotæ sunt, vt nec hoc modo iis nocere queant. Et omnino si iis aliquid nocent, Diaboli ope, non voce, id præstant.

An tactu.

Tactu denique non solùm corpora ægra aliis suos morbos, vt scabiem, luem Veneream, elephantiasin, pestem, & similes communicare posse, manifestum est; sed & ea corpora, quæ quidem nullo morbo laborant, & in speciem sana sunt, etsi venenata sint, aliis contactu nocere possunt. Qualis fuit puella illa veneno nutrita, Alexandro Magno ad eum perdendum dono missa, & ille Cabajæ Regis filius, qui, vt Iul. Cæs. Scaliger, *Exerc.* 325. *sect.* 1. refert, adeò venenosus fuit, vt muscæ etiam quæ eius cutem sugerent, interirent; & alter, qui spuro, quos volebat, interficiebat. Et omnino hominem aliarum rerum contactu lædi posse, si nihil aliud, torpedo satis docet. Verùm ista omnia nihil ad fascinationem faciunt. Neque enim qui à scabioso, elephantiaco, lue Venereâ laborante, vel torpedine læduntur, fascinati esse dicuntur. Neque hoc modo probatur solum contactum cuiquam nocere posse: sed si quæ per tactum læsiones fiunt, per effluuia è corporibus ægris aut venenosis fiunt. Si quæ verò læsiones accidunt, quæ non per effluuia talia morbida & venenata, sed solo contactu, etiam à sanis, (corpus enim sanum alij morbum quem nullum habet, communicare non potest) fiunt, eæ ad actiones magicas pertinent; qualis fuit ille contactus, qui etiam mediis vestibus factus est, quo modo vetula illa ventrem fœminæ Nobilis tangens, fœtum, quem in vtero gerebat, interemit. Et hoc modo non omnes, qui ab eiusmodi hominibus tanguntur, læduntur, sed ij saltem, quibus veneficæ eiusmodi malè cupiunt.

Fascinatio propriè dicta nulla datur.

Ex quibus omnibus, quæ hactenus dicta sunt, facilè patet, fascinationem illam quæ vulgò fertur, nullam esse, nec naturales caussas habere; sed antiquam iam per multas gentes, per manus quasi traditam esse opinionem & superstitionem. Et propterea nec ab Hippocrate, nec à Galeno nec ab vllo veterum Medicorum eius inter caussas morborum mentionem factam esse; & quæ à fascinatione vulgo fieri dicuntur, ea fieri vel ab effluuiis contagiosis aut venenatis, vel per incantationes & actiones Magicas.

De fascinatione opinio vnde oriatur.

Quibus & hoc addimus, opinionem istam de fascino infantium in primis ex eo natam esse, quòd vulgus non intelligit caussam, cur infantes maximè sani & pulchri sæpe subitò in morbum incidant. Accidit verò id ideò, quia *εὐεξία*, quæ ad summum peruenit, periculosa est, teste Hippocrate. 1. *aphor.* 3. & propterea qui nitidiores sunt, suspecta sua bona habere debent, vt Celsus monet. Ideóque non mirum, si & infantes, cùm ad summum *εὐεξίας* gradum peruenerunt, subitò interdum ex eo delabuntur, & in morbos incidũt. Cuius rei caussam cum vulgus ignoret, eos ab aliquo qui infantes laudauit, vel à vetula aliqua, quæ eos toruùm aspexit, fascinatos esse opinatur.

Exemplorum & rationum pro fascinatione solutio.

Atque hæc omnia si quis obseruauerit, facilè omnia argumenta, quæ ad probandam fascinationem afferri solent, & suprà enumerata sunt; soluere poterit. Et primò quidem exempla, quæ ex Poëtis & Historicis afferuntur, quod attinet, pluri-ma sunt falsa & superstitiosa. Si qui verò affectus tales reuera acciderunt, ij vel ab effluuiis occultis, vel incantatione & veneficio prouenerunt, non à visu vel laudatione simpliciter.

Deinde etiam rationes, quas afferunt, nullius momenti sunt. Primò enim, quòd multa de *ἀπορροίαις* & effluuiis illis, quibus interdum homines læduntur, afferunt, nihil ad rem faciunt. Effluuia illa concedimus, & per ea morbos induci posse suprà etiam monuimus, sed læsiones illæ non fascinationes sunt, vt anteà dictum. Modus etiam, quem proponit Plutarchus, quo seipsum Eutelidas fascinare potuerit, falsus est. Etenim etsi periculosus est habitus summè bonus: tamen periculosus est, etiamsi quis in fonte vel speculo se non aspiciat. Deinde & hoc à veritate alienum, quòd in corpore summè bene habito ex oculis spiritus in aquam effluere, eam corrumpere, & inde in proprium corpus reflecti potuerint. E corpore bene habito enim tam maligni vapores non effluunt.

Secundò; fœminarum menstruo laborantium & specula inquinantium exemplum nihil etiam ad rem facit, neque ea fascinatio est, neque per visum, quatenus talis, fit, sed per occulta effluuia & halitus prauos, eósque non tam ex oculis, quàm ex ore & naribus exhalantes.

Tertiò, ophthalmiam contagiosam esse posse, conceditur, sed nemo eum qui hoc modo lippitudinem contrahit, fascinatum esse dicit; cùm vitia ista non per visum, quatenus talis, sed per contagiosum effluuium fiant.

Quartò, eadem ratio est Basilisci & aliorum animalium venenatorum, quæ visu nocere dicuntur: Non enim hoc præstant visu, quatenus talis, sed per occulta effluuia. Neque si quis à Basilisco, vel alio animali venenato hoc modo necatus est, fascinatus dicitur. Quòd verò lupus hominem priùs videns, ei vocem adimat, fabulosum est.

Quintò, magnas imaginationis vires esse concedimus, verùm in proprium saltem corpus. Quòd verò eæ etiam extra corpus proprium sese extendant, & vel in aërem, vel in aliud externum corpus agant, falsum, vt in *tractat. de Cons. & Dissens. Arist. cum Galen. cap.* 14. probatum. Est enim imaginatio actio immanens. Quæ verò, vt suprà in quinto argumento dictum, Plutarchus de inuidis ad probandam fascinationem affert, nullius ponderis sunt. Etsi enim, vt alij praui affectus, ita etiam inuidia, in malum habitum degenerare potest: tamen, vt quotidiana experientia, docet, nemini, quàm sibi ipsi nocet inuidus: &, vt Ouidius, *l. 2. metaph.* scribit:

Successus hominum carpitque, & carpitur vnà,
Suppliciúmque suum est. ——

Quòd verò inuidus alteri inuidiâ nocere possit, nondum obseruatum; cum affectus animi extra suum corpus non egrediantur. Vnde rectè cum illo dici posse puto, Malo inuidiam, quàm misericordiam.

Tandem in specie vocem quod attinet, equidem oratione & Musicâ hominum animos moueri posse, non nego. Verùm quid hoc ad fascinationem vulgarem? Neque enim dum infans ab alio aliquo laudatur, tale quid, quale in ornata oratione aut Musica auditur, occurrit; imò infantes, quid dicatur plerumque non audiunt, aut si audiunt, nullum animi affectum inde concipiunt, qualis iis, qui orationem vel Musicam audiunt, excitatur.

Quæ omnia cùm ita sese habeant, & vulgata illa fascinatio nulla sit, effectus verò, qui ad eam referuntur, vel ab effluuiis venenatis & contagiosis, vel veneficio proueniant: nihil ampliùs de fascinatione dicendum videtur; cùm de morbis ab effluuiis contagiosis & venenatis antea dictum sit, de veneficiis verò in *seqq.* dicendum restet: quia tamen de signis & curatione fascinationis, præcipuè à veneficiis inductæ, quædam apud autores occurrunt, ne ea præterire volo.

Signa fascinantium.

Et primò signa quod attinet, iam suprà diximus antiquam esse opinionem, fascinantibus in oculis, vel vtroque, vel altero esse binas papillas, aut in vno oculo duas pupillas, in altero effigiem equi vel canis. Quod procul dubio de iis fascinantibus intelligendum, qui pactum cum Diabolo inierunt, qui stigmatibus eiusmodi sua mancipia insignire & notare solet. Vt enim ex autoribus, qui de Magis & veneficiis scripserunt,

patet,

patet, ficut in aliis partibus notas quasdam à Dæmone impressas Magi habent: ita non impossibile est, vt in occultis etiam eas obtineant. An verò pupillæ illæ geminæ, vel effigies canis, aut equi, aut bufonis pedis (quod etiam obseruatum scribunt) reuera in oculo sint, an saltem appareant, aliis diiudicandum relinquo.

Signa fascinatorum.

Deinde quomodo ij, qui fascino læsi sunt, sint cognoscendi, docet Cardanus, *lib. 2. de venen. cap. 7.* vbi fascinati indicia esse scribit, colorem mutatum, oculos tristes & demissos, cum lacrymis, aut nimium siccos, suspiria, cor triste, vigilias, insomnia multa, maciem in toto corpore, & in primis pallescere, signum fascini & veneficij esse putat. Verùm quis non videt, signa ista etiam aliis morbis esse communia? Addit & hæc: hyacinthum & corallia in fascino impallescere, nitorémque amittere; & si annulus digito immittatur ex asini vngula, fiátque is latior post aliquot dies, fascino vel veneficio affecti id esse indicium scribit.

Curatio.

Certius signum est, si nulla alterius morbi indicia adsint, nec caussa aliqua seu externa, seu interna, seu ex parte matris, seu infantis, quæ ei nocere potuerit, præcesserit, absint etiam signa veneni, nec remedia aliquid prosint. Tum enim de fascinatione, seu potius læsione per effluuium malignum aut veneficium suspicio est. Itaque inquirendum, quæ fœmina infantem tractauerit, vel cum eo conuersata sit.

Curatio quomodo instituenda sit, ex superioribus facilè patet. Cum enim duo fascini genera sint, (si modò ita appellanda sint) vnum, quod est ab effluuio maligno & venenato, alterum quod est à veneficio, quomodo morbi à contagio & venenis extra communicatis curandi sint, supra dictum, quæ verò morborum à veneficiis inductorum curandi sit ratio, in sequentibus dicetur. Vt tamen & hîc quædam attingamus, apud nonnullas nationes ad fascinationes præcauendas medium digitum ostendere solent, alij expuere, quod iam antiquum, & apud Plinium habetur, qui *lib. 28. cap. 1.* repercuti fascinationes exspuitione affirmat. Quæ tamen procul dubio superstitiosa sunt. Nostrates fœminæ cunis infantium conyzam cæruleam (quam inde *Berufskraut* nominant) imponere solent. Cardanus, *lib. 3. de venen. cap. 15.* sequentia habet: Suffumigare iubet ex Apuleio infantem fascinatum filice herbâ, thure, myrrhâ, succino; scribitque, opitulari fascinatis quæcunque cor confortant; smaragdum, hyacinthum, theriacam, moschum, syrup. de nymphæâ, & iubet inungere ægrum succo artemisiæ, eadémque eum suffumigari, verbenam suspendere in cubiculo, & comedere assiduè buglossum, petroselinum vulgare, & vincire frontem corio frontis asini, de collo suspendere radices pœoniæ maris, & Iaspidem, & Adamantem brachio nudo alligare, corallium rubrum suspendere in ventriculo, & alia, quæ prætereo. Optimum, quod habet, præceptum est: *Serua cor sincerum erga Deum, & ille te tuebitur.* Alij etiam corallium rubrum collo infantis suspensum, aut armillis insertum, in brachióque gestatum, præcipuam inter reliqua, quæ contra fascinum commendantur, habere efficaciam contendunt. Alyssum quoque herbam domi ad lacunaria suspensam contra fascinationes hominum quadrupedúmque, salutare esse amuletum, refert Dioscorides. Baccarem etiam herbam peculiari vi contra fascinum valere creditum esse, ex illo Virgilij patet:

——— ——— baccare frontem
Cingite, ne vati noceat mala lingua futuro.

Rutam quoque Aristoteles *sect. 30. probl. 34.* fascini vires obtundere scribit. Cuius rei manifestam tamen potiùs, quàm occultam caussam reddere conatur, quòd scilicet ij, qui auidè comedunt, & ab inspiciente se fascinari metuunt, flatus multos colligant, atque ab iis tormina, quos Ruta discutiat. Et aliàs Ruta creditur aduersus omnes morbos, qui putantur Sacri, vt terribilia somnia, phantasmata, & nocturnos terrores, esse vtilis. Cuius rei caussa esse videtur, quòd absumit flatus, & exsiccat, ac seminis redundantiam extinguit; è quibus duabus caussis multa, quæ vulgus in Dæmones refert, accidentia proueniunt, vt ex lib. Hippocratis, *de flatib. & morbis virginum*, colligi potest. Eiusmodi remedia etiam habet Plinius, *lib. 13. cap. 8. lib. 16. c. 10. & lib. 28. cap. 8.* Quintus Serenus Sammonicus, *c. Infantibus stridentibus vel strige inquietatis*, allium collo appensum laudat, dum scribit:

Præterea si fortè premit strix atra puellos,
Virosa immulgens exertis vbera labris,
Allia præcepit Titini sententia necti.

Verùm etsi contra illa occulta inquinamenta, & gemmis & plantis occultas vires esse, negandum non sit; cùm vsitatum sit, vngulam alcis & rad. pœoniæ contra epilepsiam de collo suspendere: plurima tamen videntur superstitiosa esse. Summa; cùm illâ fascinatione, quæ vulgò perhibetur, nulli morbi inferantur, de medicamentis etiam & curatione eorum sollicitum esse, necessarium non est.

Illa verò, quæ vel epilepsiæ, vel suffocationi vteri medentur, vel flatus discutiunt, vel seminis abundantiam extinguunt, cuiusmodi diximus esse corallia, succinum, & similia, sine superstitione adhiberi possunt, vtpote quæ naturaliter repugnant dispositionibus illis vitiosis in corpore, quibus Diabolus ad suas præstigias abuti solet; de quibus infra suo loco plura dicentur.

CAPVT II.

Quid sit Incantatio, Veneficium & Magia?

Incantatio. Veneficium.

INcantationis & Veneficij nomen in genere significat actionem, quâ ab homine, qui cum malo dæmone pactum iniit, eiusdem dæmonis operâ aliquid, quod supra naturæ cursum est, perficitur. Actiones autem istæ, vt & qui eas exercent, variis appellationibus apud Græcos & Latinos indigitantur, nominantúrque à Græcis φαρμακεία, ἐπῳδὴ, μαγεία, μαγγανεία, γοητεία & φαρμακίδες, ac φαρμακεύτριαι & μάγοι: à Latinis Incantationes, veneficia, Magicæ artes, incantatrices, veneficæ, maleficæ, Magi, sagæ, lamiæ, striges. Quæ appellationes etsi singulæ certas actiones & operandi modos significent: tamen plerumque ita confunduntur, vt vnumquodque vnum vel plures, & omnes vnumquemque significare videantur.

Pharmacum.

Primò enim nomen Pharmacum, à quo φαρμακεύτρια & φαρμακεία, & φαρμακὶς deriuantur, in bonam & malam partem accipitur, & vbi in malam accipitur, & lethale venenum, & philtrum, seu amatorium poculum, & Magicas actiones, quæ in imaginibus & characteribus, certis verbis, ac similibus consistunt, significat. Vnde Pharmaceutria appellatur Idyllium secundum Theocriti, & Ecloga 8. Virgilij. Et apud antiquos etiam vocabulum φαρμακείας pro omni veneficij genere, quo vel hominibus, vel iumentis, vel frugibus, seu carmine, seu aliis modis nocetur, accipi, manifestè patet è Platone, *lib. 10. de Legib.* Et apud Aristotelem, *6. hist. anim. c. 25.* φαρμακίδες nominantur. Et *Apocalypseos, c. 18.* φαρμακεία pro præstigiis & impostura sumitur, cùm scribitur: ἐν φαρμακείᾳ σου ἐπλανήθησαν πάντα τὰ ἔθνη: id est, *in impostura tua omnes gentes deceptæ sunt.*

ἐπῳδή.

Secundò ἐπῳδὴ, ab ἐπᾴδειν, quod est *accinere*, adcantare, admurmurare dicta, Incantatio, est maleficij genus propriè, quo verbis quibusdam conceptis, quæ carmina vocant, malefici mira se præstare posse putant, vt ex illis Virgilij, *Eclog. 8.* patet:

——— nihil hîc nisi carmina desunt.
Ducite ab vrbe domum, mea carmina, ducite Daphnin.
Carmina vel cælo possunt deducere Lunam:
Carminibus Circe socios mutauit Vlyssei.
Frigidus in pratis cantando rumpitur anguis.

Incantationis genera.

Sunt autem incantationum quædam genera. Primò enim incantationes, seu ἐπῳδαὶ, & carmina alia sunt bona dicta, alia mala. Bona sunt, quæ ad morbos sanandos adhibentur. Hinc ἐπῳδὸς vocatur mulier apud Suidā, ἡ ἐπᾴδουσα τοῖς νοσοῦσι παισί, id est, *quæ carmen pueris fascinatis aut ægrotantibus accinendo medebatur.* Quò referendi & illi, qui in colligendis herbis, aut parandis pharmacis verba quædam admurmurant, vt illa efficaciora & salubriora fiant. Mala verò sunt, quæ eo fine recitantur, vt aliis damnum inferatur. Deinde venefici alij ex manifesto & expresso cum Diabolo pacto sua carmina recitant, & incantationes instituunt, alij imprudentes, non tamen excusabiles, carmina illa seu verba sic recitant, non quasi ex pacto cum Diabolo valeant, sed quòd verbis ipsis vim quandam inesse, malè persuasum habent. Vtrique plerunque alios lædere student, præcipuè illi, quibus pactum expressum est cum Diabolo; alteri quandoque etiam hominibus vel iumentis prodesse cupiunt.

Veneficæ.

Tertiò etiam dicuntur Veneficæ, quòd venenis malis (veneni enim, vt pharmaci, vocem & in bonam & in malam partem accipi, suprà dictum) vtuntur, iisque hominibus nocent.

Malefica.

Quartò, ob nocendi studium maleficæ appellantur; cùm omnia earum studia, conatus & actiones eo dirigantur, vt hominibus vel brutis, instinctu Diaboli, qui ab initio est homicida, noceant.

Magi.

Quintò dicuntur Magi. Equidem hoc nomen olim in bonam partem acceptum fuisse, negandum non est. Etsi enim nonnulli existimant, Magos semper & vbique habitos, qui vel scire vel facere possint ea, quæ à naturalibus caussis effici nequeunt, & cum naturæ vires nihil superet, nisi Deus & Angeli boni vel mali; Dei verò & bonorum Angelorum opera vsi non sint, ea de caussa, quòd quæ faciunt, ordini à Deo præscripto prorsus repugnant: malorum Angelorum opera id præstitisse. Malo tamen hîc sentire cum Pererio, *lib. 1. de Mag. cap. 3.* & aliis, qui statuunt, dari Magiam aliquam naturalem, eámque esse, quæ cognitione quadam, & vsu rerum naturalium, mira perficit. Multa enim, vt Plinius loquitur, sunt naturæ miracula incompertæ rationis, & in naturæ maiestate penitùs abdita. Qualia passim in Physicorum libris occurrunt, & eorum quædam collegit Pererius, *alleg. loc.* Hæc ergo, quæ vulgo ignota sunt, si perspecta habeas Philosophus, mira facere potest, adeò vt vulgus ea supra naturæ vires, & à superiore aliqua caussa profecta putet. Interim hoc negandum non est, cùm humana mens sit nouitatis auida, & scientiâ nunquam expleri possit, illos Persas, Chaldæos & Ægyptios, cùm omnia quæ vellent, intellectu consequi non possent, ad Dæmonum opem tandem confugisse. Vnde Magi nomen infamatum est, adeò vt hodie etiam in malam partem accipiatur, & ij Magi dicantur, qui vt sciant, vel faciant quæ secundum naturæ cursum scire vel facere non licet, Diaboli operâ vtuntur, quamuis operationes Diabolicas naturæ viribus palliare conentur.

Magia naturalis.

Secũdò

Sextò Sagæ, à sagiendo, id est, multa sciendo, dictæ sunt propriè, quæ se multa scire in primis, quandoque & facere profitentur, quæ alij naturaliter non possunt, seu quæ ex pacto cum malo dæmone se, quæ alij nesciunt, dicere, vel prædicere, vel tempestates ciere, homini, brutis, segetibus nocere posse sibi persuasum habent: quam ad rem carminibus, imaginibus, characteribus, & aliis rebus vtuntur.

Lamiæ. Septimò & Lamiæ nominantur, à Lamiis Ethnicorum. Ethnicis enim Lamij erant spectra seu phantasmata, quæ cùm prodesse se velle, & iuuenum amorem ambire mentiebantur, in formosarum & pulchrarum mulierum specie; cùm verò nocere volebant, deformi & horrendâ apparebant, & Empusæ ac Mormolycia dicebantur. Cùm ergò sagæ hodiernæ cum spectris colludere, conuiuari, saltare, libidinem exercere, & alia agere dicantur, hinc Lamiæ sunt vocatæ.

Striges. Octauò nominantur Striges, ab aue huius nominis, è Poëtarum fabulis nota, quæ credita fuit noctu lac infantium labris immulgere, & infantes absque custodia relictos è cunis rapere, sanguinémque eorum exsorbere: quod cùm & veneficæ facere dicantur, Striges quoque nominantur. Et sunt plura adhuc veneficarum harum nomina, quæ omnia hoc loco adducere operæ pretium non puto.

Ars Atracia. Tandem etiam à quibusdam Ars Atracia nominatur; vnde procul dubio etiam Germani *die Schwartz kunst* dicunt, non quidem ab atro colore, sed ab Atrace, qui eam primus in Thessalia tradidisse scribitur, teste Beroaldo, *in Apuleium, de aur. Asin.*

Etsi verò ex hisce omnibus patet, nomina hæc diuersa diuersas ob caussas maleficis esse imposita: tamen hodie omnia pro vno, & vnum pro omnibus ferè vsurpatur, & his nominibus omnibus ij appellantur, qui ex pacto cum Diabolo, eiúsque ope ea quæ supra naturam sunt, præstare dicuntur. Iis enim omnibus, vt postrà dicetur, commune est, vt pactum cum Diabolo habeant, interdum expressum & apertum, interdum occultum & implicitum; & quidem eò dementiæ deueniunt, vt abiurato Deo paciscantur cum malo Dæmone, & se eius tutelæ, patrocinio ac dominio tradant, vt vel artes & scientias, ad occultas res ab eo discant, aut aliis nocendi vim ab eo accipiant: quidam verò, ipsi quidem cum Diabolo pactum non ineunt; ceremoniis tamen, characteribus, verbis, & similibus, quæ ab aliis, qui pactum cum Dæmone inierunt, acceperunt, vtuntur, vt mirabilia præstent, & aliis seu prosint, seu noceant.

CAPVT III.

Dari morbos à Veneficiis & Incantatione inductos; affirmant multi.

ETsi verò actiones Veneficæ, & magicæ, & variæ & plurimæ sunt, quæ a Sprengero, *in mall. maleficarum*, Ioanne Bodino *in Dæmonon.* Nicolao Remigio, *in Dæmonolatr.* & aliis plurimis prolixè recensentur: tamen iis, quæ ad propositum nostrum non pertinent, prætermissis, saltem de morbis agemus. Et proinde primò quærimus: An dentur morbi ab Incantatione & veneficiis inducti. Id verò affirmant & antiqui & recentiores plurimi, & fit passim apud Poetas, Homerum, Theocritum, Virgilium, Horatium, tum etiam Theologos, veneficarum, & sagarum mentio: & prolixum omnino foret, autoritates omnes, & loca, in quibus & in sacris & profanis literis veneficarum fit mentio, recensere. Quapropter iis omnibus missis, saltem è recentioribus vnam atque alteram historiam recensebimus eorum morborum, quos a nulla alia caussa, quàm veneficio inductos fuisse, quiuis facilè colligere poterit.

An dentur morbi ab Incantatione.

Veneficiorum historia Ioh. Langij. Ioh. Langius, *lib. 1. epist.* 38. refert, anno 1539. In quodam Eistetensis Episcopi ditioni pago, Fugenstal, Vlricum Neufesser, agricolam, cùm crudelibus dolorum tormentis in altero hypochondriorum latere conficeretur, subitò clauum ferreum sub illæsa cute manu apprehendisse, quem Chirurgus illic balneator nouaculâ exciderit, nec tamen dolores cessasse, sed indies magis incruduisse. Quare cùm nullum aliud doloris remedium, quàm mortem, putaret, arrepto cultro guttur sibi abscidisse. Porrò cùm cadauer astante magnâ hominum frequentiâ apertum esset, & ventriculus incisus, in eo lignum teres & oblongum, quatuor ex chalybe cultri, partim acuti, partim instar serræ dentati, & duo ferramenta aspera reperta fuisse, quorum singula spithami longitudinem excedebant, & capillorum instar globi inuolucrum.

Alexandr. Benedict. Alexander Benedict. *lib. 7. Pract. c.* 25. narrat, se vidisse duas mulieres vicinas vno die malis medicamentis potionatas, quæ mirificis postea vomitibus exagitatæ fuerunt, alteram acum crinalem ingentem in modum hami implicatam cum capillo muliebri plusculo, cum sesegmentis vnguium inuoluto reiecisse magnis conatibus, quæ sequenti die mortem obiit. Alteram capillamentum muliebre, vitri frusta, cum canis caudæ pilosæ tribus frustis arefactis, ita vt penè integræ caudæ quantitatem, si in vnum composita fuissent, adæquassent, euomuisse.

Antonij Beniueny. Antonius Beniuenius, *de abdit. sanat. & morb. caus. c.* 8. refert, mulierem quandam sedecim annos agentem subitò in horrendum clamorem erupisse, eiusque ventrem ita intumuisse, vt fœtum octimestrem gestare videretur, & ita conuulsionibus correptam fuisse, vt plantæ pedum ceruicem attingerent, & tandem in vomitum prorupisse, quo ligna & recuruos clauos, æreasque acus vnà cum cera & capillis in globum mixtis vomitu eiecit, & tandem ientaculi frustum tantæ magnitudinis, vt deuorare integrum nullus potuisset, idque sæpius ipsam fecisse.

Cornel. Gemma. In primis verò mirandam talis vomitus historiam Cornelius Gemma, *lib. 2. de diuin. nat. characterism. c.* 4. oculatus testis longâ oratione recenset: quæ omissis, quæ ad rem nostram non ita facere videntur, ita sese habet: *Puella annum agens quindecimum, habitu corporis mediocriter succulento, forma venustate atque ingenio non vulgari, cui tamen in vultu subtristi quædam alacritas misturam æquabilem humoris sanguinei & melancholici præ se ferret, cœpit languere variis symptomatibus. Circa Ianuar. anni 1571. menses bis terve processerunt, sed à morbi initio statim suppressi, insignem totius corporis lassitudinem pepererunt, eius generis, quam φλεγμονώδη Galenus appellat. Magna fuit tractatis suspicio, quòd libamenti frustulum accepisset, in quo mandendo se sensisse dicebat saporem non prorsus extraneum, sed asperitatem deglutitionis consistentem: atque ab eo tempore cœpit primum cingi circa præcordia, extenuari plurimùm, vomere per interualla, anorexiam & vertiginem pati, aliisque propè, quæ grauidis solent accidere, infandis symptomatibus conflictari, potissimum tamen 4. & 7. mense. Nam circa medium lunæ febres occultæ sensim in manifestas abierunt, cum siti & quadam conuulsionis specie, animique deliquio. Interdum verò sic auctus est dolor, vt instar furibundæ de loco in locum continuò fluctuauerit, sæpe inflatis præcordiis multò vehementius, quam in hystericis soleat. Et angustia venit, vt negritante fatis fauces velut ab inuisibili laqueo premerentur: tres quatuórve à ministris robustissimis vix retinendæ sufficiebant, quia repentè exiliens lecto in omnem conuulsionis speciem torquebatur. Hæc mala cùm sæpe per vices intenderent, atque remitterent, mense Augusto, qui nonus ab initio fuit, exacerbata sunt supra modum. Euenit tandem, vt post terribiles cruciatus spontè concitata vi naturæ anguillam viuam per posteriora detruderet. Erat illi legitima forma cum tota specie, crassitudo pollice maior, longitudo pedis vnius & dimidij; aderant illi & squamæ, & oculi, & spina & cauda, vniuersim vt in anguillis feriis: iacebat diu inter feces veluti exanimis; sed conuolutâ in vrnam aqua plenam reuixit denuò. Cessarunt ab huius excretione dolores illi extremè feroces. Anguilla, quam mortuam exenterácamque suspenderant loco sublimi, ab animalibus tuto, repentè euanuit. Puella interim cœpit euomere ingentem aquosi humoris copiam humano lotio non absimilem, saporis absurdi. Durauit ea vomitio plus quatuordecim dies, singulis profectò exonerans supra libras vigintiquatuor: nihilominus vrinam interdum bis terve copiosam reddente ægra: nullus in ventre tumor, nulla in toto corpore inflatio exterius apparuit, & ipsa puella potûs ac cibi paucissimi, vix vnum cyathum vini aut ceruisiæ; aut alterius liquoris potitauit, aiebátque, multum sibi dolere sinistrum latus ab eo tempore, quo anguillam excreuerit, iam & dudum ante, sed priùs fuisse absque ponderis sensum, nunc etiam morsum & acrimoniam accessisse, quin cùm validius premeret, offendi se grauiter dixit. Vbi per 14. dies ingens illius aquosi humoris copia profluxisset, cœperunt & pili confertim exire per vomitum, copiosissimo numero, digiti longitudine, sed longiores alij, alij breuiores, eiusmodi sanè quales annosis canibus euelluntur, auctaque est indies ea pilorum quantitas, vt facile pilas quamplurimas iustæ magnitudinis implere potuerint, eiecit hos omnes magno fastidio ac vomitus difficultate, ac iam circa vesperam deliquia quædam animi admiranda contingebant, supinam sese subitò ex vno latere in aliud iactauit tanto impetu, vt, nisi coercita, caput promptissimè in aduersam parietem, vel spondæ vertices impegisset. Manus contracta erant tam validè, vt nulla vis posset effringere. Interdum manu subitò reductâ pectus percutiebat tanto sonitu ac vehementiâ, vt magno in periculo fuerit, ne vllum præcipuorum viscerum lethali vulnere violaret. Durabat istud per horas interdum duas: in paroxysmo neminem agnoscebat. Sæpe velut ab vtero suffocata tubebat insigniter, cum lassitudine quadam, ac sensim oborientis febricula rudimento. Semel atque iterum spumeum quiddam circa os apparuit. Contigit semel sub paroxysmum ex risu in fletus, ex fletu in risus maximos solui. Præterea nonnulli vomitus qui floccos ingentes pilorum eiicerent, cum purulenta materia, instar fauius, interdum simili stercori columbino aut anserino. In qua colluuie & frusta lignorum, & membranarũ tenuia eudimeaca, sed lignorum partes adeò viua, vt ex caudicibus obsoletis diffracta inæqualiter comminuta portiones viderentur, vnguis amplitudine, alia crassitudine, intus fungosa, foris obducta vetustiore cortice nigro. Paulo post cœpit alius vomitus ater, vt tarbo, dixisses atramentum verum, vel sepiæ succum, imò carbones veros minutissimè tritos atque permistos, singulis diebus prodeuntes, ad quantitatem librarum duarum aut trium. Sæpissimè cum pilis tam copiosi, vt nuce iuglandi includi non possent, omnibus albis, prolixis, & duriusculis. Quæ cùm per triduum ita durassent, eiecit semel & puri sanguinis, tanquam è vena dissecta, libras duas nulli rei alterius generis permixtas. A vomitu sanguinis cursus secutus est ater, ac si antimonio tinctus fuisset, humor omnino liquidus, in dies ferè singulos ad libras 5. aut 6. Atque hoc portentum septimanam integram constante horarũ lege & spatio perdurauit. Tũ relinquere cœperunt epileptici paroxysmi, qui primùm diebus singulis affligentes, postea nonnisi per tertiũ diem, ac postremò per septimum repetierant. At virgo interea pilos adhuc, sed pauciores, gradatimque atriores excernebat, imò & breuiores in dies, & cum primùm ex flauo rufescerẽt, paulatim liuidi, nigri, tãdem aterrimi, ac velut dissecti in frusta minutissima redderentur. Quandoque & cũ his virulentus humor & crassus, quando-*

que

qua similis limo. Circa septembris medium membrana frusta maiora sanguinis ventricuti partes exomuit; habebant hæc speciem tunicæ crassioris, carnosa, lenta, fractuque contumacis: quibus profectò (ut fœtus abortientes eboradis,) etiam venarum ductus inarati ramosè propagine spectabantur, interdum medij palm. longitudine. Hæ alia sunt è vestigio subsecuta tenuiores multo, sed penitus albæ, venarum duntaxat vestigia referentes, alioqui membranæ allantoidis non absimiles. Postremo vanæ unæ & tertij generis tunica vasorum prorsus expertes, aliarum omnium tenuissima, ut locum ammogresimeum. Postquam hasce membranas eiecit, secuti sunt lapides ferè innumeri, quos vespere semper hac statá horarum periodo magnis cum tempestatibus, animique deliquiis eructabat. Semel eiecit quendam lapidem angulosum, vix cum duplici castanea mole librandum. hæsit is per horæ quadrantem, aut plus eo, in œsophago, sic ut tumor insignis ipsum ostenderet in interna gutturis regione: eodem temporis spatio, omni pariter & pulsu & respiratione destituta permansit, ut ne pluma quidem ori opposita moueretur: manus pedesque frigidi: corpus rigidum instar statuæ, ut nihil amplius spei vitæ reliquum esset, donec subitò rursus mouebatur, atque oculos aperiebat, atque è vestigio magnam ligni portionem pollicis longitudine pariter & crassitie, sed minori difficultate excreuit. Interea tamen & pili per vices, sed minores ordine, pauciores, ac nigriores. Puella quoque in summum strangulationis periculum venit: os enim triangulare solidum foris, intus cauum ac spongiosum reddidit, nec mora, sequente die articuli esse, vel digitorum artes, rursus varia specie & magnitudinis prodierunt. Interdum tamen & pili & lapides intermixti, atque omnium postremo vitri & orti portiuncula. Postquam hæ portentosæ excretiones conquieuerunt, virgo assiduis aruminis valde concussa ac decolor remansit, ventre subtumido, cum anorexia, tanquam ad hydropisin valetudo vniuersa spectaret, sed solo decoct. rad. eryngij, asparagi, iridis Illyricæ, ac Zarzæ restituta conualuit. Aiebat tumorem sibi relictum inguinibus, qui tentatus digitis ac cedere visus hernia flatuosa, ex vomitu violentiá subnatu, indicata est. Hactenus Gemma.

Forestus etiam, *l. 18. obseru. 16. in schol.* refert, se vidisse pannum, clauos, ferramenta, capillos & ossa vomitu reiecta. Et Francisc. Hildesheim, *specil. 2. pag. 186.* narrat, melancholicum quendam per vomitum ferrum, globos plumbeos, puluerem tormentarium & alia reiecisse. Et Baptista Codronchius *l. 2. de morb. venef. c. 3.* vt suprà etiam dictum, scribit, cùm vetula quædam ventrem puerperæ tetigisset, eam post sex menses grauissimos in ventre dolores percepisse, tandemque per aluum spinas, ossa, ligni frustula, & multa alia eiecisse. Quæ omnia à naturalibus caussis non prouenisse, cuilibet facile est animaduertere. Et plures omnino morbi veneficiis inducuntur. Idem Codronchius, *eod. loc.* refert, mulierem quandam veneficam cùm fœminæ cuiusdam grauidæ ventrem blandè quasi tetigisset, eam mox fœtus motum inconsuetum sensisse, & postea fœtum in frusta comminutum reiecisse. Idem, *l. 1. de venef. c. 8.* narrat, filiam suam Franciscam, decem menses ostam macie correptam fuisse, & sæpe suspiria magna edidisse, & cùm fasciæ soluerentur, quod aliàs infantes facere non solent, semper plorasse. Cùm verò veneficij suspiciones adessent, inquisitum fuisse in culcitram, & nonnulla veneficij signa reperta, semen nempe ciceris, grana coriandri, frustum carbonis, & ossis defuncti, tum quamdam conspectu incognitam præterea quasdam plumas ita quibusdam filis artificiosè insertas, vt pileo, vt moris est, applicari facilè possent: & postea in eodem lecto inuenta fuisse frustula duo nucis siccæ, & ossis albi, nouem vel decem ossa piscium, quæ erant fabricata instar pectinis, cum quibusdam corallis, ex variis rebus paratis, mirè intertextis: quibus igni traditis, mutatâ domo & omnibus aliis, Dei beneficio, absque vllo remedio naturali eam conualuisse.

Ligaturæ etiam dictæ, quibus noui præsertim coniuges ad Venerem impotentes redduntur, ita etiam vulgo notæ sunt, vt sæpe sponsi ad copulationē in publicum prodire metuant. Quod quidem veneficij genus interdum semper interdum certis mensibus aut annis durat. Atque in hoc maleficio præstando malus dæmon veneficis sese satis promptum præstat, vt coniugum amorem corrumpat, iisque peccandi occasionem præbeat. Herodotus, *l. 2.* scriptum reliquit. Amasin Ægypti Regem, impotentē factum fuisse erga Laodiceam, vxorem suam quousque quibusdam carminibus precibusque solemnibus ad pristinam redactus est constitutionem. Baptista Codronchius, *l. 3. de morb. venef. c. 5.* è Pierio refert: Comitem quendam in Argentoratensi ditione cum vxorem duxisset, per triennium Veneris officium præstare non potuisse, casu autem de veneficij instrumento certiorem factum liberatum esse. Cùm enim peregrè profectus mulierem offendisset, quam pro scorto antea habuerat, post mutuas salutationes, interrogatus de valetudine sua & suorum, prosperè omnia agi respondit: quo turbata mulier, iterum interrogauit, verū filios ex vxore habuisset; annuit Comes, & triennio tres habuisse respondet. Cùm adhuc magis vultu turbata esset mulier, cur, inquit Comes, turbaris? Fortè meam mihi inuides felicitatem. Non inquit mulier, sed vetulæ succenseo, quæ potuit suo maleficio vim procreandi liberos se tibi impedituram. in cuius signum, ait, puteus, qui in medio claustro est, ollam in fundo continet, in qua res quædam clauduntur, veneficij instrumenta. Gaudeo autem illa irrita esse, ac tuæ felicitati gratulor. Quibus auditis Comes in patriam reuersus, repurgato puteo ollam inuenit, quam prædixerat mulier, & combustis instrumentis illis imposterum nullo impedimento vxore vsus est. Imò, quod magis mirum est, referunt nonnulli, repertos fuisse, qui ex veneficio membro virili priuati sint. Atque eius rei historiam etiam *alleg. loc.* Baptista Crodronchius narrat, de iuuene quodam, qui diu iuuenculâ quadam potitus, volens deserere, reperit se genitalibus priuatum. Cùm verò tristis caussam superuenienti cuidam mulieri tristitiæ aperuisset, atque quam maleficij in hoc negotio suspectam haberet, dixisset, illa respondit, vel blandissimis verbis ac pollicitationibus, vel minis ac vt opus est, vt eam ad pristinum statum te restituendum cogas ac impellas. Qui monitis parens, obseruato tempore, in noctis crepusculo, opportuno loco, eam comprehendens, cùm precibus eam inflectere non potuisset, iniecto in collum panniculo linteo, quo clamare mulier prohiberetur, penè ad mortem compressit, nec eam, antequam sanitatem promitteret, laxauit. Quæ tactu manus inter femora præstigium abstulit.

Membrum virile veneficio ablatum.

Non verò solùm Venerem impedire, sed & abortum possunt excitare veneficæ. Ita quidam veneficus, vt idem Codronchius, *eod. in loc.* refert, captiuus in iudicio fassus est, suis se veneficiis effecisse, vt quædam mulier per multos annos abortum fecisset, fœtu septies in vtero enecato. Id etiam contigisse pecoribus & iumentis communibus vtero gerentibus tum temporis. Instrumentum verò, quo vtebatur, fuit serpens in limine ostij reconditus. Quo perquisito, & puluere tantùm, aliquibúsque vestigiis serpentis, ob diuturnitatem temporis, inuentis, ignéque concrematis, postea rectè pepererunt.

Abortus ex veneficio.

Coniugatis autem veneficæ non eo saltem modo nocere solent, quòd impediunt, ne coniuges sibi mutuò coniugale officium præstare possint; sed etiam dum odium pertinacissimum inter eos excitant. Etenim Diabolus vitiosos quoque affectus in homine excitare potest, vt vel id, quod nullo modo pulchrum, omnium formosissimum & maximè amabile habeatur, & contrà, quod meritò amandum est, horrendum & abominabile appareat. Cuius rei historiam refert Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 3. c. 6. In quodam Hetruriæ oppido,* inquit, *iuuenis quidam adeò perditè veneficam mulierem adamauit, vt formosam alioqui uxorem unà cum filiis reliquerit, & cum pellice suorum immemor, vitam eo vsque traduxerit, donec uxor de maleficio monita eò concessisset, & veneficij instrumentum inuenisset; bufonem nimirum sub lecto ollæ inclusum, consutis oculis. Eo igitur abrepto, &, solutis oculis, postea igni concremato, confestim vir suorum recordatus, tanquam à somno surgens, ad uxorem & filios reuersus est.* Contrà odij hoc memorabile exemplum, *ibidem* refert: *In oppido Sepino,* inquit, *ditionis Neapolitanæ, erat quidam, Iacobus nomine, cuius uxor ita eum odio habebat, vt à primo die, quo inter ipsos matrimonium contractum fuit, simul habitare nunquam potuerint; tantum abest, vt se inuicem copulauerint. Et siquando Iacobus ad uxorem accedere volebat, tanto furore & rabie percita uxor erat, vt se per fenestram potiùs præcipitem dare, quàm illum pati vellet. Quod cùm cuidam Religioso ab ipso hospitio recepto relatum esset, de hac re dubius, nec fidem adhibere volens, experiundi gratiâ illicò mulierem aduocari iubet, eiúsque maritum in interiore ædium parte sese abdere, ne eius præsentiá uxor ingredi renueret. Venit mulier, quæ de odij caussa contra coniugem interrogata, suam vicem priùs, miserúmque fatum cùm deplorasset, se nullam,* inquit, *eius rei rationem reddere posse: quin absentis mariti tanto desiderio & amore se flagrare dicebat, vt id verbis exprimere non posset. Cùm autem ad illum alloquendum accedere velit, illicò imaginationi suæ tot deformitatibus & turpitudinibus, tétque horribilibus monstris maritum apparere, vt mortem priùs subire velle se, quàm illum ferre asseueraret: quòd eius anima tota, omnesque vires ac spiritus in maritum, tanquam oblatum malum, & sui perniciem ferebantur: rursus eo absente se eiusdem desiderio æstuare aiebat. De omnis mulieris verbis cùm bonus ille sacerdos periculum facere vellet: dixit mulieribus eam comitantibus, vt illam circum pedes & brachia super lectum validè fune in crucis modum vincirent, quò maritus omni repugnantiâ remotâ expeditum accessum ad eam haberet: verebatur enim ille sacerdos, ne, ob deformitatem aliquam celandam, mulier se ita affectam simularet. Vxor denique, ob mariti desiderium se ligandam tradidit, rogans, vt ad se maritum admitterent; quo ingrediente nulla vnquam furia, tam immanes visa sunt, nulla fera ita efferata, nulla bellua tanta rabie & furore concitata, quæ cum ea conferri posset: spumam ex ore emittebat, dentibus fremebat, oculos contorquebat, totum corpus veluti furiis agitatum, ac dæmonibus plenum videbatur. Mulieresque ibi assidentes retulerunt, eius ventrem ac stomachum funibus contortis, quos ipsæ stringebant, refertum visum fuisse, totamque eam ut flagris cæsam redactam. Nec furendi finis factus est, donec maritus concertationis labore defessus, & illius misericordiâ motus, illinc exiit. At tandem post tres annos mulier quædam in veneficiis versata, quæ Iacobi matrimonium cum illa uxore grauiter molestéque tulerat, maleficium, quod patrauerat, soluit: & ita Iacobus uxore potitus est, & inde in summa pace atque otio tranquillissimè vixit.* Et Nicolaus Iaquerius, *in flagell. hæreticor. fascinar. cap. 11.* refert, se frequenter vidisse, quod personæ maleficiatæ non potuerint præsentiam alterius tolerare, imò nec accessum, etiamsi nondum eam viderent, sed toto corpore cohorruerint, & coactæ sint fugere cum vehementissimis clamoribus.

Amor & odium inter coniuges ex veneficiis.

Vtinam etiam supprimere seu occludere hominibus veneficæ valent, id quod iuueni cuidam factum esse ad mortis vsque periculum à venefico, narrat idem Codronchius, *de morb. venef.*

Vrina veneficio suppressa.

lib. 3. cap. 5. Cui malo vt dedecus etiam adderet veneficus, in publico ipsum vrinam emittere coëgit, ac etiam colludendo impedimentum sustulit.

Mira venefi-cij historia. Inter recentiores Zacutus Lusitanus, *de praxi medica mirabil. lib. 3. obs. 139.* etiam memoratu dignam historiam puellæ veneficio affectæ refert, quam ipse sic recitat: *Puellam annum agentem ætatis decimum sextum, ex nobili prosapia ortundam, formâ non vulgari præditam, iuuenis quidam speciosus, & liberalibus artibus apprimè instructus ita miserè deperibat, vt illius amore irretitus noctes plures, velut amens, insomnes duceret: at cum illum ea, vt ex infimo loco natum, temneret & irrideret, indignabundus sagarum consilio de ea magicis artibus vindictam sumere curat. Quare absentis puellæ imaginem cerâ confictam verbis prolatis sortilegis compungunt, quibus recitatis insons statim doloribus in toto corpore excitatis est afflicta, usque ita infandis immisericorditer vexabatur, vt aculeis transfigi videretur. Quibus lenitis remanebat aphona, & conuulsione mirabili arrepta, quâ pedibus antrorsum pectus contingebat, cum oculis tortis, nigricante facie, pinnis narium inuersis, lingua tremore, lipothymia, omnimoda virium iactura, sæpè die summo. His triduò perseuerantibus, conuocantur Medici, qui postquàm vltro citróque de caussa morbi disceptarunt, in eam vnanimes conuenerunt sententiam, vt crederent, hæc horrenda vitia ab vtero, eiúsque venefica ad partes superiores elata, tanquam à prima origine, emanare, quæ similem tragœdiam excitare nata est. Quapropter perfidia plurima adaptant in hunc vsum. Sed cum iis applicatis illa delira, furibunda, omni conuulsionis specie premeretur immaniter, à Medicis tanquam spiritu malo apprehensa, aut veneficio vexata, deseritur. Hoc ita esse confirmauit postea enormis vomitus, cuius violentia nigerrimam materiam primo, post aglomeratos crines, tribulorum fasciculum, acus aneas, & tandem vniformem massam, atro colore conspurcatam reiecit, quæ dissecta vapore plures volantes formicas, quæ adeo horrendum fœtorem ex se expirarunt, vt nullus in domo persistere posset. Visis his omnibus, patuit, cuncta hæc ex veneficio esse suborta. At cum in agone esset syncope oppressa, per vomitum laboriosissimè excreuit animal pugni forma, colore atrum, cauda oblonga, toto corpore pilosum, muris instar, quod postquam in terram elapsum est, eximia pedum agilitate per domum obrepit & emoritur. Parentes rei nouitate & periculo filiæ commoti consulunt ariolos, sagas, sortilegos, magos & incantatores. Ex iis vnus se eam sanaturum proposita multa mercede constanter pollicetur, dicens, vt adueniente paroxysmo vocaretur. Sic factum. Nam cum accessio ferociter inualescit, conuocatur ipse, qui super caput ægræ priùs abrasum, me præsente, imposuit papyraceam chartam albissimam, in qua scriptæ erant literæ binæ, T. M. & imposita erat vngula asini semicombusta. Et ille nescioquæ verba ad aurem obmurmurans, illam ab insultu & omni symptomate in posterum liberauit.*

Et tales historiæ plurimæ, vt dictum, à Sprengero, *in malleo maleficarum*, Bodino, *de Dæmonomania*, Nicolao Remigio, *de Dæmonolatria sagarum*, & aliis autoribus plurimis, qui de veneficiis scripserunt, recensentur. Imò vulgò etiam passim notum, sagas & maleficas iudicibus confessas esse, se alios cæcos, alios claudos, aut paralyticos effecisse, alios sæuissimis doloribus diu exercuisse, & alios plurimos morbos excitasse: qui plerique cùm supra caussas naturales fuerint, vt ex symptomatibus, quæ in iis acciderunt & apparuerunt, admirandis manifestum est, non sine caussa plurimi censent, dari morbos à veneficio inductos.

CAPVT IV.

Dari morbos ab Incantatione & Veneficio, negat VVierus.

VVierus negat morbos à veneficio. VErùm ista omnia, quæ hactenus dicta sunt, in dubium vocat Iohannes VVierus, negátque, Sagas & Lamias illorum morborum hominibus caussam esse posse, dum, *lib. 3. de præstig. dæmon. c. 14.* defendere conatur, lamias non inuehere eos morbos quorum se fatentur effectrices esse; & quæ hac de re in historiis referuntur, inter fabulas recensenda esse putat: idémque repetit *in lib. de lamiis.* Ac tale quid esse putat, quod de Duffo,

Duffi Regis Scotiæ, historia. Scotorum Rege, ex Hectore Boëtio, *lib. 11. hist. Scotor.* referunt, qui cùm sudoribus, vigiliis, doloribus & macie, sine vlla manifesta caussa, conficeretur, tandem deprehensum est, in Morauia, in quadam arce, sagarum vnam cereum simulacrum ad Regis Duffi effigiem dæmoniacâ arte confectum, ligneo affixum veru ante ignem mouere, alteram carminibus recitatis liquorem quendam fundere sensim supra imaginem: quæ deprehensæ responderunt, dum simulacrum igni adhibitum vreretur, Duffum Regem in sudorem solui, carminibus verò recitatis perpetuis teneri vigiliis, & ad ceram liquescentem macie consumi: consumtâ autem cerâ Regis mortem continuò subsecuturam. Confracto verò simulacro, & sagis flammâ combustis, sub ipsum tempus hoc in Foressensi arce in Morauis, fuit Rex languore leuatus, & noctu absque dolore quieuit, ac breui sanitatem recuperauit. Vbi monendum, Morauos, vt Bodinus, *de Dæmon. lib. 2. c. 8.* notat, qui has sagas ad euertendum Regem Scotorum conduxerunt, esse incolas Scotiæ, olim Scotorum hostes, nunc Scotiæ Regno adiectos. Quam historiam, vt dixi, VVierus, vt & Cardanus, *de varietate rerum*, pro fabula habent.

Deinde omnia illa, quæ facere se putant sagæ, mera somnia & phantasmata esse putat. Et, *lib. de lamiis, c. 5.* statuit, lamiarum phantasiam solùm à malo dæmone vitiari, & imbui simulacris, vt fecisse constanter fateantur, quæ nec facere potuerint, nec in rerum natura vnquam fieri ipsa natura patiatur. Additque c. 9. Diabolum ad eam rem maximè iis vti, qui sunt melancholici, tristes, Deo diffisi, impiè, illicitè curiosi, peruersè in religione Christiana instituti, impotentis odij, malitiosi, vix mentis compotes, similésque lubricæ fidei, vel insignis malitiæ, mulierculæ effœtæ, stupidæ, sensibúsque vacillantes. Huiusmodi enim homines, *inquit*, maximè Dæmon adoritur, insectatur, illicit, vel assumtâ plausibili formâ, vel cogitatione, imaginatióneque variè agitatâ & corruptâ, donec tandem Ipsius proposito consentiant, se ipsius persuasioni dedant, quicquid in mentem ille ingerat, credant, tanquam fœdere obligati, ab illius nutu pendentes, ipsi obtemperantes, vera omnia esse, quæ suggerit, rati, formas imaginatione ab eo ingestas seuera substantialiter existere, seriò credentes, idque & vigilantibus & dormientibus accidere. Idque vt probet, varia melancholicorum deliria & vanas cogitationes adducit; quorum quidam se bruta esse animalia, nonnulli se vasa fictilia factos esse, alij alia falsa imaginantur. Et quidem istas imaginationes Diabolum etiam vigilantibus, plerumque tamen dormientibus, suggerere existimat; cùm alias dormientibus etiam occurrant, quæ nusquam sunt vel fuerunt. Vti etiam ad eam rem Diabolum quibusdam plantis somniferis scribit, quibus vnctæ sagæ per caminum se euolare, ac per aërem longè latéque ad symposia, choreas, concubitus ferri, & huiusmodi alia perpetrare, profundissimo somno detentæ, persuasum habent. Huiusmodi historiam refert ex Baptista Porta, *de magia natural.* qui narrat vetulam quandam sibi pollicitam fuisse, breui temporis spatio sibi responsa aliunde allaturam, idque vt faceret, iussisse omnes foràs egredi, qui à se acciti erant testes; vestibus verò nudatam vnguento quodam valde se perfricuisse, illis per portæ rimulam aspicientibus. Hinc soporatam concidisse, profundóque occubuisse somno, ita vt nec sentiret, dum vapularet. Hinc vbi medicamenti vires cessarunt, à somno excitatam multa incepisse fari delira, se maria montesque transmeasse. Cuiusmodi historia etiam sequenti capite recitabitur. Pergit porrò, & c. 15. probat, omnia, quæ ad nocendum adhibentur a veneficis, esse mera inania ac ridicula, atque Satanæ instinctu in vsum vocari, ad eum finem, quasi aliquid præstent res eiusmodi prorsus nihili, inefficaces ac friuolæ, quò id, quod apparet, malum à Dæmone constructum, vel aliàs occultâ Dei voluntate, aut naturæ vitio ortum, à se concitatum credant insanæ fœminæ. Si enim congenitâ vi ab eiusmodi rebus infertur morbus, eum quoscunque vel transeuntes vel prætereuntes pati necesse est; cùm delectus sit expers materia venenosa, contrarium verò testetur experientia, & ij saltem, quibus id destinatum est, malum patiantur. Postea etiam *c. 16.* probare volt, quòd, quotquot vulgò lamiarum maleficio affecti videntur, & quorum ita læsorum mentionem faciunt sacræ literæ, omnes à Diabolo exagitati vel obsessi fuerint: adducitque Iobi exemplum, *Iob. 1.* Nabucodonosoris, *Daniel. 4.* Dæmoniacorum & a Dæmone læsorū, *Matth. 8. Marc. 5. Luc. 8. Marc. 1. Luc. 4.* & similium. Tandemque concludit, quotquot tam crudeliter quibuscunque etiam conuulsionum generibus, morbis prodigiosis, vomitu, deiectione præter naturam torquentur, hunc vel illum senem eduor, certos mendaciter notant & accusant homines, cunctos à Dæmone maligno mendacique, citra alterius cooperationem, agi vexarique, quæ verò res monstrosæ interdum vomitu reiiciuntur, eas omnes non fuisse in corpore sed Dæmonis subtilitate ac celeritate imperceptibili ori ingestas, nostris ad hæc oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interiecto corpore aëreo, aut aliter motis intùs vel foris, vel vtrinque humoribus, aut spiritu caligantibus. Idque eo præcipuè argumento probat, quòd res eiusmodi sæpe magnitudine œsophagi, etiam quoad fieri possit, in homine viuo tensi distractique, naturalem diductionem exsuperent. Cui & hoc addit, quòd, licèt vel mox à cibo sumto talis sequatur vomitus, nihil cibi vel chyli appareat mixtum; præterea rebus eiusmodi duris asperisque vomitu reiectis nullam omnino ventriculo vel œsophago noxam inferri. Denique addit & hoc, quòd multos morbos & homines & pecora naturaliter patiantur, qui falsò veneficiis adscribuntur. E quibus omnibus tandem concludit, *c. 22. & 23.* lamiarum facinora nulla esse, earum confessione vanas, ipsas innocentes, & potiùs errore phantasiæ laborantes, & propterea meliùs informandas, quàm interficiendas esse. Reliqua, quæ pro defensione sagarum affert VVierus, vbi de pactis earum cum Diabolo dicetur, proponentur.

CAPVT V.

Deciditur hæc Controuersia, & vnde morbi illi, qui à Sagis induci dicuntur, proueniant, explicatur.

VT vero quid in hac difficili controuersia statuendum sit, pateat, primò status controuersiæ rectè formandus. Equidem primò hoc negandum non est, Diabolum rerum naturalium, & inter eas etiam venenorum esse scientissimum, & *Diabolus venenorum gnarus.*

mancipiia

mancipiis suis propterea talia venena reuelare, & patefacere posse, quâ ratione venena efficacissima & potentia componere queant, (etsi interdum quasdam res superstitiosas ac nullius momenti, vt ea deludat, adiicere iubet) quibus seu propinatis, seu extrà adhibitis, aliis nocere possint. Et procul dubio malefériatos homines, quos pestem pulueribus sparsis, vel vnguentis portarum ansis inunctis excitasse, historiæ multæ testantur, quas, *lib. 4. de febrib. cap. 2.* collegimus, istam pulueres tales, & vnguenta conficiendi rationem à malo Dæmone accepisse credibile est.

Venefica etiã per venena morbos inducere possunt.

Talia itaque mala medicamenta, seu cibo aut potui admisceantur, seu quocunque modo extrà corpori adhibeantur, si veneficia appellare libeat, nullum dubium est, dari morbos à veneficiis inductos, quod nec ipsum VVierum negare posse existimo. Sunt enim talia omnia naturalia, etsi modus componendi à Diabolo doceri possit. Verùm de his principaliter quæstio non est, sed hoc in primis quæritur; an veneficæ & lamiæ, sine veneno naturali, supernaturali vi, & mali Dæmonis ope, hominibus morbos inferre, vel eosdem planè necare, Deo permittente, possint.

Status controuersia.

De quo, vt quid statuendum sit, clarum fiat, & vt de distinctis distinctè loquamur, solutionem huius quæstionis quibusdam conclusionibus proponemus.

De morbis veneficis conclusio prima.

Prima ergo conclusio sit hæc. *Sagis & lamiis propositum est, homines lædere, ipsisque varios morbos inducere. & earum operâ multi variis modis læsi sunt.* Atque id historiæ suprà, *cap. 3.* propositæ satis docent, & exstant tales innumeræ apud Sprengerum, *in malleo maleficarum*, Nicolaum Remigium, *in Dæmonolatr. sagarum*, & alios, qui de sagis & lamiis scripserunt. Etsi enim historias eiusmodi pro fabulis habet VVierus: tamen historicorum fides non ita eleuanda & in dubium vocanda. Etsi enim quod de Duffo, Scotiæ Rege, ex Hectore Boëtio affertur, mirabile videtur; tamen illam impietatem iam antiquam esse, nec nostro etiam seculo desiisse, è Poëtis, Philosophis, & Historicis plurimis patet. Plato, *lib. 11. de legib.* huius Magiæ meminit. Ouidius, *in epistola Hypsipyles*, de Medea scribit:

Deuouet absentes, simulacraque cerea fingit,
Et miserum tenues in iecur vrget acus.

Et Ioh. Bodinus, *lib. 2. Dæmonom. cap. 8.* ita scribit: *Enguerrandi Marignei iudiciũ, hac potissimum caussa nos legimus*, (tale enim quid ab huius Enguerrandi vxore in Regem Franciæ tentatum fuisse, annales Franciæ referunt) *& alterum, in Alenconiorum vrbe, tempore Francisci I. Regis, cuius factum probatum in iudicio fuit, & copiosè in Nauarrena Regina heptamero, neque tanquam fabula, sed velut historia vera in forensibus gestis omnibus exponitur. Anno 1574. generosus vir quidam, (vt in iudicio eius, quemadmodum excussum est, legimus) qui Lutetia fuit decollatus, imaginem ceream capite & corde transfixo, & characteres alios habere compertus est. Et quod recentius est, mense Septembri, anno 1578. Legatus Angliæ, & multi Galli per Galliam nunciarunt, tres imagines cereas deprehensas esse in fimo, cum inscriptis Reginæ Angliæ & aliorum nominibus, quas imagines Curio pagi Istinctonij, ad dimidium milliare Londino distantis, fecisse dicebatur.* Et recentem huius rei historiam suprà, *cap. 3.* è Zacuti Lusitani *lib. 3. de praxi medic. mirab. obseru. 159.* retulimus. Et aliorum etiam maleficiorum historias suprà, *cap. 3.* attulimus, & extant passim plurimæ apud autores allegatæ.

Quòd verò lamiæ & sagæ ad actiones illas Magicas quocunque etiam modo concurrant, ex eo patet, quod veneficij instrumentis remotis, vel ipsis sagis crematis ac mortuis, ægri conualescunt, vt ex historiis aliquibus suprà recitatis apparet. Et Ioh. Bodinus, *in confutat. opin. Ioh. VVieri*, refert, Biebranam quandam sagam ad Laodunum crematam, anno 1556. *Hæc*, inquit, *infirmabat homines, mirificèque distortos reddebat, eosque, bestias & fruges perdebat. Sed vt primum fuit exusta, cessauerunt hæc omnia*, vt ex Iudice, qui de ea quæstionem habuit, cognouit Bodinus. Idem eundem Iudicem sibi narrasse scribit, cùm ista cuidam fœminæ comminata esset eam nunquam lactaturam, ita accidisse, & lac eius subitò exaruisse, & quamuis multos liberos pareret, tamen vbera semper aruisse; cremata verò sagâ statim lacte abundasse. Et ex quodam nobili ac honorato viro se cognouisse narrat, vxorem eius ab amica impeditam fuisse, ne pareret, (quod illa ipsa moriens confessa est) vt successionem liberis acquireret: vt verò illa mortua est, hanc breui grauidam factam, peperisse semel atque iterum.

Rationum VVieri refutatio.

Neque quæ obiicit, & ad sagarum excusationem affert VVierus, magni momenti sunt. Primò enim non solùm anus melancholicas, & imprudentes fœminas, sed & iuuenculas, viros item nullo modo melancholicos, talia perpetrasse, & alios ea docuisse; & variis persuasionibus ad alios irretiendos, & in suam sectam pertrahendos, vsos esse, historiæ testantur. Et si saltem melancholicæ & deliræ essent veneficæ, omnibus, vt solent melancholici facere, palam suam mirabilia patrandi scientiam prædicarent; quod tamen nullæ veneficæ faciunt, sed omnes clàm, & apud eos saltem, quos sperant in societatem suam trahi posse, artes suas profitentur. Præterea si melancholicæ essent fœminæ, qui fit, quòd tot seculis, tot diuersis locis captæ sagæ, in confessionibus consenserint. Equidem melancholici plurima incredibilia & impossibilia sibi persuadent, sed omnibus seculis vix duo reperti sunt, qui vnum sibi imaginari fecerint. Eadem ratio somniorum est. Sit enim, vt mox dicetur, vt lamiæ quædam somniarint saltem, se quædam fecisse, quæ nunquam fecerunt, & id postea vigilantes credidisse: tamen non semper id accidisse, sed vigilantes ac scientes multa perpetrasse, historiæ docent, quæ testantur, sagas diuersis in locis captas in narrationibus suis planè consensisse, de diis, horis, locis, modis, instrumentis, eadem retulisse, & quas scelerum socias habuerint, narrasse. Et quòd dormientes non solùm sibi imaginentur, se quædam facere, sed quòd etiam vigilantes ad actiones tales aliquid contulerint, patet ex eo, quòd instrumenta, quibus se vsas esse fatentur, in iis locis, in quibus ea se reposuisse dicunt, reperiuntur, iisque remotis vel combustis, læsi sanitati restituuntur. Neque etiam probare potest VVierus, quòd omnes, qui à sagis, Dæmonis mali ope, morbo aliquo affecti laborant, omnes à Diabolo obsessi dicendi sint: sicut nec Iobus, licèt à Diabolo plaga pessima afflictus, ab eodem obsessus fuit. Tandem etsi instrumenta, quibus vtuntur sagæ, sunt inania & inefficacia: tamen non ideò sunt excusatæ, sed ob pactum, quod cum Dæmone habent, vt postea dicetur, execrabiles. Etsi enim ipsæ nihil agunt, vt iam dicetur, Diabolus verò etiam nihil sine permissu Dei agere potest, tamen sicut voluntas & conatus ad crimen læsæ maiestatis, in actionibus politicis constituendum sufficit, ita & hac ipsa de caussa sagæ meritò hîc accusantur.

Secunda conclusio sit hæc: *Etsi sagis propositum est homines lædere, ipsæ tamen id nec præstant, nec præstare possunt.* Itaque etsi tot historiis, quas hactenus adduximus, & quarum innumeræ passim exstant, fides non sit deneganda, & meritò effectus isti sagis & lamiis imputentur, tamen porrò inquirendum, quo in genere caussæ hæ concurrant, & quid ad tales effectus conferant. Vbi omnino statuendum, lamias & sagas, ipsas operationum talium caussas non esse, sed Diabolum; sagas verò saltem *συνέργους*, aut potius impellentes caussas, vt pote ad quarum voluntatem & preces Diabolus, Deo permittente, tales morbos hominibus infligit: aut qui à natura ortum habent, eos suâ ope à sagis inductos esse persuadet. Ideóque vt veneficium appelletur, necessarium est, vt Dæmon & saga concurrant. Vbi enim Dæmon solus, precibus & pacto sagarum non instigatus, hominem affligit, id quod Iobo accidit, tum propriè veneficium aut actio Magica non appellatur; sed tum solùm veneficium dicitur, cùm Diabolus in gratiam veneficæ, & eius precibus vel pacto inuitatus, homini nocet, & damnum affert.

Secunda conclusio.

Venefica ipsa nihil præstant.

Quòd autem veneficæ ipsæ nihil agant, & per instrumenta sua, eorum quos putant, effectuum caussa non sint, pluribus rationibus probari potest. Primò enim certum est, interdum (interdum dico, non semper) Diabolum sagis in somniis varia phantasmata suggerere, quæ, vbi euigilant, vera esse credunt, & variis in locis se fuisse, ac varia præparasse sibi persuadent. Cuius rei historiam suprà, *cap. 4.* è Baptista Porta, & VVieri retulimus, mulieris, quæ cùm vnguenti cuiusdam illinitione in somnum delapsa esset, postquàm euigilauit, se maria & montes peragrasse dicebat. Atque exstant tales historiæ plurimæ mulierum, quæ, etsi pedem è lecto non extulissent noctu, mira tamen in locis peregrinis se perpetrasse dixerunt. Narrauit etiam huius rei historiam mihi vir quidam Nobilissimus, fide dignus, quæ hæc est. Cùm fœmina quædam carcere detenta esset, quòd in lupum se transmutare posse perhiberetur, atque id ipsa fassa esset, Magistratus, si eius rei specimen ederet, se ei vitam donaturum promisit. Quòd cùm se præstituram esse polliceretur, modò vnguentum suum ad hoc opus necessarium ad manus haberet, id statim ex eius domo allatum est. Quod vbi accepisset, caput, collum, axillas, & superiores corporis partes eo inunxit, & paulò post concidit, ac profundo somno correpta est Magistratu præsente. Horis tribus elapsis subitò surrexit, & interrogata, vbinam interea fuisset, & quid rerum egisset, respondit, se in lupum mutatam prope ciuitatem aliquot milliaribus distantem, quam nominauit, primò ouem, deinde vaccam dilacerasse. Cuius rei vt certitudo haberetur, inquisitum est apud Magistratum eius loci, atque rem ita se habere, compertum est. E quo constat, Diabolum sagæ profundo somno detentæ nomine ista patrasse, & sagæ phantasma hoc in somno obiecisse.

Deinde etiam, cùm vigilantes se aliquid efficere persuasum habent, nihil tamen reuera eas præstare, è multis patet. Primò enim instrumenta, quibus vtuntur, nullius momenti sunt, & eos effectus edere non possunt. Deinde, vt anteà etiam dictum, impossibile non est, Dæmonem interdum mancipia sua docere posse, quâ ratione pulueres vel vnguenta, quibus aliis noceant, parare queant. Verùm de his nunc quæstio non est, & sagæ talibus rarò vtuntur, sed res nullius momenti adhibent, quas tales effectus edere non posse, quiuis sanæ mentis homo facilè animaduertit, putà cortices ouorum, semina quædam, plumas, acus, clauos, vitrum, capillos, vngues, ossa, partes mortuorum, & præcipuè suspensorum, bufones, serpentes, verba, characteres, imagines cereas & plumbeas, quæ vel in lectorum puluinaribus & culcitris, vel in vestibus, vel sub liminibus ianuarum, vel alibi abscondunt. Quæ res cùm inefficaces sint, quædam etiam artificiales, omnino eos effectus, quos illæ putant, præstare non possunt. Artificialia enim & naturalia inter sese differunt, & artificialia non agunt in naturalia. Cùm ergo talia plerumque artificialia sint, in corpus humanum, & aliorum animalium, quæ naturalia sunt, agere non possunt.

Secundò, cùm omnis actio fiat per contactum; res verò, quæ vel sub liminibus, vel alibi absconduntur, prætereuntes, nisi venenatam qualitatem emiserint, non tangant, etiam nemini nocere possunt, in primis si aliquot milliaribus absint.

Tertiò cùm, quæ proprias vires habent, in quælibet obuia agant, sicut & in contagiosis & venenatis morbis videre est, & magnes omne ferrum obuium trahat; talia verò instrumenta non omnibus, sed saltem quibus volunt sagæ, noceant: patet hinc, vires istas his tribuendas non esse. Ita refert Nicolaus Remigius, *dæmonol. sagar. lib.* 1. c. 8. quandam sagam cùm iniurias, quibus à quodam effecta sibi videbatur, vlcisci vellet, eius quinque vaccas tollere constituisse. A magistello ergo suo inductam, antelucanis horis puluere quodam, quem ab eodem acceperat, pascua conspersisse. Cùm verò vniuersum gregem perire nollet, recepisse Dæmonem, intra eum 5. vaccarum numerum futuram esse omnem noxam; idque euentum comprobauisse: nam solas illas quinque periisse.

Quartò, cùm omnia agentia operationes suas sine vllis ceremoniis & verbis præstent, v. g. magnes trahat ferrum nullis verbis aut ceremoniis adhibitis: talia nihil præstant, nisi verba quædam admurmurentur, & ceremoniæ accedant, quas ideò malus Dæmon adhiberi vult, vt hoc modo saga ipsi obsequium præstent, & ille contrà huiusmodi ceremoniis se quasi cogi & allici simulet.

Tandem etiam hoc ex eo patet, quòd pulueres & vnguenta, quibus sagæ, dum nocere volunt, aliorum vestes conspergunt aut inungunt, postquàm sagæ in vincula coniectæ sunt, à quouis sine damno tractari possunt. Et quòd res alicubi defossæ vel occultatæ, sagis mortuis ampliùs nocere non possunt.

Equidem Diabolus, vt sagas ad omnia obsequia promptas habeat, ipsisque persuadeat, se multa miranda præstare, & quibus velint, prodesse vel nocere posse, puluerem plerumque primo congressu eis subministrat, qui morbi necisve causa esse possit, quemque non sit necesse in cibum potúmve iniicere, aut mutuo corpori affricare, sed satis sit, leuiter etiam in vestes alicuius inspergere. Eum qui necat, atrum; qui morbum tantùm faciat, cineritij, aliquando etiam russi esse coloris aiunt. Ac quoniam sagæ sæpe vel metu, vel pretio, nonnunquam etiam misericordiâ adducuntur, vt morbo sic affectis curationem adhibeant, ne desit quoque ad eam rem remedium, tertium pulverem accipiunt, albi coloris, cuius vel aspersione, vel in esculenta aut potulenta iniectione propellatur morbus. Idque pluribus historiis probat Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. sagar. lib.* 1. c. 2.

Pulueres Magici.

Vnguenta.

Verùm enim verò etsi dentur pulueres venenati, quibus homines infici possunt, vt suprà dictum: tamen hos tales non esse, sed omnes illos effectus à Dæmone prouenire, credibile est. Quod vel ex eo patet, quòd non solùm leuiter vestibus inspersi, morborum & mortis caussa esse possunt, sed &, vt idem Remigius, *eod. lib. c.* 3. habet, etiam vnguento malus Dæmon sagas instruit, quo impunè manus suas, totúmque adeò corpus inungere possunt, quo tamen si alterius manum vel vestem etiam attingant, ei continuò morbum vel mortem inferant. Et experientiâ obseruatum, vt ex locis allegatis apparet, sine noxa & damno, vt antè etiam dictum, vnguenta & pulueres illos quibus sagæ vsæ sunt ad damna aliis inferenda, à quouis tutò tractari posse, postquàm sagæ in carcerem coniectæ sunt. Inde enim clarè elucescit, quicquid tum peragitur, à Diabolo perfici; ea eiusmodi saltem symbola esse, quæ testantur, sagas eius facinoris conscias esse, & Diabolum earum suasu & consilio talia peragere. Nimirum vbi à Deo vel impetrauit, vel iussus est, iusto Dei iudicio hominibus aliquid mali inferre, aut etiam vbi ex naturalibus caussis, vt mox, *conclusione* 3. dicetur, homini aliquis morbus impendet, atque ipse hoc præuidet, ministris & mancipiis suis mandat, vt talia futilia & anilia adhibeant, iisque persuadet si id præstiterint, talia secutura. Quod cùm accidit, artificem & præceptorem admirantur & colunt. Si verò sagæ suâ sponte alicui nocere velint, atque in auxilium Diabolum aduocent, nihil tale præstare potest, nisi à Deo potestatem impetret, scribitque Bodinus, *lib.* 1. *Dæmonom. c.* 8. vix è centenis binos inueniri, quibus ista noceant, ex sagarum confessionibus esse manifestum. Interim ne autoritatis & æstimationis suæ iacturam apud suos Diabolos faciat, se in gratiam earum, quæcunque volunt, præstiturum promittit. Quòd si promissis stare non potest, & sagæ suâ spe frustrantur, eas obiurgat, quasi præcepta sua perperam executæ sint, neque omnia quæ mandauerat, adhibuerint imò ipsas sæpe verberibus mulctat.

Tertia Conclusio.

Tertia Conclusio *Multi morbi, qui à sagis induci putantur, sunt planè naturales, & à naturalibus caussis, & ab ipso interno humorum vitio, sine vlla Diaboli opera, oriuntur.* Cùm enim Diabolus, rerum naturalium scientissimus, sæpe præuideat, hominem ob internum humorem apparatum vitiosum, in morbum aliquem paulo post lapsurum, ille mancipiis suis persuadet, si hoc vel illud agant, hominem in morbum istum lapsurum, qui jam ex naturalibus caussis in procinctu, & se paulo post proditurus erat, etsi à sagis nihil tale actum fuisset. Memini me hîc ciues aliquot curasse qui inflammationibus, cum maximis doloribus, laborarunt, quos sagæ in carcerem coniectæ se induxisse confessæ sunt; cùm tamen nihil præternaturale in iis viderim, sed tales ij tumores fuerint, qui ab interno humorum vitio prouenire potuerunt, & quales in aliis etiam, sine omni veneficij suspicione obseruaui & curaui.

Quarta conclusio.

Quarta: *Interdum verò ab ipso Diabolo, DEO permittente, ad voluntatem & libitum sagarum, cum quibus is pactum habet hominibus morbi & damna immittuntur, ipsis sagis Diaboli persuasu quædam adhibentibus, quibus ipsæ effectus illos, qui sequuntur, tribuunt.* Verùm iam antea, *conclusione secundâ*, probatum est, media illa, quæ sagæ adhibent, nullius efficaciæ esse, sed omnia illa quæ eueniunt, solius Diaboli operâ perfici.

Quinta conclusio.

Quinta: *Morbos verò illos Diabolus interdum per caussas naturales hominibus inducit.* Cùm enim Diabolo rerum naturalium vires ac sympathiæ & antipathiæ, non ignotæ sint, & optimè norit, quid hominis cuiusque valetudini commodum, quid noxium sit, quid hunc vel illum morbum inducere possit; & venena ad caussas morbificas hominum corporibus, vel secundum totam substantiam, vel ipsarum partem spirituosam & maximè efficacem, clam ingerere & inferre valeat, vel humores prauos in corpore latentes agitare, vel etiam bonos corrumpere, atque in varias partes immittere, atque ita naturalem earum constitutionem mutare, imò violenter quædam permisso Dei, in corpore humano peruertere; præterea affectus varios, spiritibus & humoribus motis excitare: hoc modo varios morbos inducere potest. Equidem nonnulli tales morbos à Diabolo excitari negant: cùm à caussis naturalibus prouenire possint. Et Autor libri, *de morbo sacro*, qui nomine Hippocr. circumfertur, toto ferè libro disputat contra illos, qui statuunt, epilepsiam à Dæmone prouenire, & propterea non naturalibus medicamentis, sed expiationibus curandam esse. Atque opinionem hanc ex ignorantia naturalium epilepsiæ caussarum profectam esse censet. A quo non multum Auicennas dissentit, qui, *prima tertij, fen.* 1. *tract.* 4. *cap.* 18. scribit: *quibusdam Medicorum visum est, quòd melancholia contingat à Dæmonio. Sed nos non curamus, cùm Physicam docemus, si illud contingat à Dæmonio, aut non contingat, postquam dicimus, quoniam si contingat à Dæmonio, sufficit nobis, vt conuertat complexionem ad choleram nigram, & sit caussa eius propinqua cholera nigra: deinde sit caussa illius cholera nigra dæmonium, aut non dæmonium.* Verùm non satis firma ratio est, quòd, quia morbi isti à naturalibus caussis proximè prouenire possunt, Diabolus nihil cum iis commercij habeat. Etenim licèt caussa proxima talis morbi sit humor naturalis; tamen ea, vt morbum hunc faceret, non sua sponte excitata est, sed Diabolo mouente: & proinde eius ablatione morbus non curatur, nisi etiam caussa externa, humorem illum vel generans, vel mouens, tollatur, malus Dæmon putà. Vt enim si quis dolore capitis, vel febre ex mora sub Sole corripiatur, non sufficit, si intemperiei illi, vel bili à Sole generatæ remedia opponantur, sed etiam necessarium est, vt æger ex Sole in vmbram, & frigidiorem locum sese conferat: ita etiam, si Diabolus aliquem humorem in corpore humano generet vel moueat, non satis est, vt remedia ad humorem illum dirigantur, sed etiam opus est, vt Diabolus ab actione sua cesset. Ideóque non idem est, quod putat Auicennas, siue morbus aliquis à malo dæmonio excitetur, siue non excitetur, modò naturalis eius caussa adsit. Diabolum autem quandoque mediis naturalibus morbos inducere, etiam sacræ literæ docent. Nam, 1. *Reg. c.* 16. de Saule Rege legitur, quòd certis temporum interuallis malus Dæmon ipsum exagitauerit. Et, *Luc.* 13. extat historia mulieris habentis spiritum infirmitatis annis octodecim, quæ erat inclinata, nec poterat sursum respicere, quam Iesus sanauit die Sabbathi, & indignanti Archisynagogæ respondit: *Hypocrita, vnusquisque vestrum Sabbatho non soluit bouem suum aut asinum suum à præsepio, & ducit ad aquam? Hanc autem filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas octodecim annis, non oportuit solui à vinculo die Sabbathi?*

Morborum à Diabolo per caussas naturales indu. Horum differentia.

Morbi autem illi, qui à malo Dæmone per naturales caussas excitantur, varij esse possunt. Interdum enim vitiosos humores, quos vel generat, vel mouet, ad cerebrum & neruos detrudit, atque epilepsiam & conuulsiones, ac paralysin excitat: interdum melancholicis humoribus spiritus animales inquinat, & melancholiam inducit. Ad melancholiam referri potest & amor insanus, & odium erga aliquem sine caussa. Equidem homini Dæmon libertatem arbitrij auferre, & proinde ad hunc vel illum amandum, aut hodio habendum cogere non potest; varia tamen & falsa phantasmata imaginationi obiiciendo, odium vel amorem excitare valet: dum nimirum rem aliquam, quæ tamen talis non est, vel formosissimam & maximè amabilem; vel contrà, vt turpissimam & maximè deformem, obiicit. Quam ad rem etiam Diabolus abutitur interdum iuuenum naturali constitutione, ad Venerem & libidinem procliui. Cuius rei exempla præbent statuarum amatores, quorum aliquos fuisse, historiæ referunt. Etsi verò talia præstat Diabolus vitiosos affectus in hominibus excitando, & Venerem stimulando, vel rei amatæ vel amandæ imaginem continuò phantasiæ obiiciendo: tamen sagis persuadet vt credant, se ceremoniis quibusdam, vel aliis rebus nullius momenti adhibitis, alios in sui, vel quorum volunt, amorem pertrahere posse.

Philtra.

Pertinent huc omnia, quæ de Philtris dicuntur, de quibus etiam *lib.* 1. *Pract. part.* 2. *cap.* 20. dixi. Philtrum, ἀπὸ τοῦ φιλεῖν dictum, est quicquid ad amorem conciliandum adhibetur. Est autem philtrum duplex; aliud quod pharmacum propriè est, ad amorem conciliandum datum, & vulgò poculum amatorium nominatum, de quo *loco alleg.* & in *Institut. lib.* 2. *par.* 3. *sect.* 2. c. 4.

satis

satis dictum, quod quidem Venerem fortasse excitare, amorem verò hominis certi conciliare non valet, imò interdum pro amore furorem ac insaniam inducit, de quo Poeta:

Philtra nocent animis, vimque furoris habent.

Hoc tamen negare nolim, interdum etiam Diabolum hîc concurrere, & quod ipse præstat, philtris ac poculis eiusmodi adscribi. Deinde sunt ceremoniæ quædam & veneficia, quæ ad amorem conciliandum Diabolo suadente adhibentur. De quo Virgilius, *in Pharmaceutria:*

Limus vt hic durescit, & hæc vt cera liquescit
Vno eodemque igni, sic nostro Daphnis amore.

Et: *Terna tibi primùm triplici diuersa colore*
Licia circundo, térque hæc altaria circum
Effigiem duco. (imaginem scilicet amati)

Et: *Necte tribus nodis ternos, Amarylli, colores.*
Necte, Amarylli, modo, & Veneris dic vincula necto.

Et: *Daphnis me malus vrit: ego hanc in Daphnide laurum.*

De quibus omnibus prolixe agit Martinus Delrio, *disquisit. Magicar. lib. 3. part. 1. quæst. 3.* qui ibi videatur. Mihi satis est hoc monere, talia ad amorem conciliandum nihil facere, sed si quid ex voto sagarum succedit, id omne Diabolum præstare; qui & humores ac spiritus in libidinem accendere, & amasiæ vel amasij imaginem, vt summè pulchram & amabilem, crebrò phantasiæ obiicere, & memoriæ fortiter imprimere potest.

Contrà si odium excitare vult, rem, quæ etiam pulchra est, vt maximè deformem exhibere valet. Cuius rei exemplum est apud Baptist. Codronchium, *lib. 3. de venef. cap. 6.* quod suprà, *cap. 3.* enarratum fuit; mulieris scilicet, quæ maritum ardentissimè amabat, qui tamen si appropinquabat, tam deformis, turpis, horrendus, & monstrosus apparebat, vt mortem subire, quam illum ferre mallet.

Interdum ad oculos detrudit humores, & cæcitatem; interdum ad aures, & surditatem inducere potest, vel spiritus, qui omnium actionum naturæ proximum sunt instrumentum, dissipare vel corrumpere, aut ipsam partis conformationem peruertere. Si humores vitiosos in partes membranosas moueat, grauissimos dolores excitare valet.

Coniugium vt turbet Dæmon.

In primis verò Diabolus in præstandâ suâ operâ veneficis promptissimus est in coniugio turbando, vt ita & propagationem generis humani, cuius hostis est infensissimus, impediat, & adulteriis, imò homicidiis, occasionem præbeat. Præstat autem id variis modis, primò odium inter coniuges excitando, & consuetudinem coniugalem impediendo; de quo antea dictum, eiusque exemplum allatum. Et obseruatum etiam est alias, coniuges, qui se ardentissimè amarunt, cùm ad copulam coniugalem ventum est, adeò in odium exarsisse, vt se mutuò vnguibus & pugnis impeterent, & alterius corpus adeò horridum & fœdum apparuisse, vt alter amplexus nullo modo ferre posset. Nonnulli & huius maleficij mentionem faciunt quòd scilicet coniuges corporibus sibi mutuò appropinquare, licet velint, non possint, dum Dæmon phantasticum aliquod corpus inter eos intericit, vt se contingere non possint; vel alio modo eos inuicem à se diuidit: cuius rei mirandam historiam ex Vincentio Beluacensi, cùm alij, tum Martinus Delrio, *disquisit. Magic. lib. 3. part. 1. q. 4. sect. 8.* refert, quæ tamen cùm præstigiæ sint, potiùs ad veneficia, de quibus *conclus. 7.* dicetur, pertinere videntur. Secundò coniugium turbat Dæmon, viros ad Venerem impotentes reddendo, qui tum vulgò frigidi & maleficiati appellantur, vt modò cum nulla fœmina, modò cum vna, & præcipuè propria vxore, Venerem exercere non possint. Quod veneficij genus vulgò Ligatura appellatur. Præstat autem hoc vel seminis generationem prohibendo, vel membri genitalis erectionem impediendo, spirituúmque ad id influxum prohibendo, vel semen exsiccando & subducendo, & eius effusionem prohibendo. In fœminis verò hoc præstat, genitalibus aliquam affectionem præter naturam inducendo, vt virum admittere non possint. Interim Diabolus sagis persuadet, vt nescio quas ceremonias ridiculas & nullius momenti adhibeant, quæ ad rem nihil faciunt, & nihilominus credunt se præstare, quæ ipse tamen efficit.

Neque enim impossibile est, vt Diabolus etiam difficultatem partus, vel abortum excitet; & extant in confessionibus sagarum multæ eius rei historiæ. Cùm enim ad gestationem & partum naturalem multa requirantur, quæ Diabolo ignota non sunt, variis modis ea corrumpere & vitiare potest.

Sexta conclusio.

Sexta conclusio: *Interdum tamen etiam Diabolus sine caussis & mediis naturalibus in corpore hominis existentibus, suâ potentiâ & subitâ violentiâ, solùm ad sagarum postulatum, homines lædit.* Cùm enim sagæ vel metu, ne deprehendantur, rem aggredi nolunt, vel se eam expedire non posse pro voto putant, eam omnem Diabolo committunt, qui ea voto ipsarum eam expedit, & ea quæ iubent, hominibus damna ac mala infert. Cuius rei passim multæ historiæ extant. Nicolaus Remigius, *dæmonolatr. sagar. lib. 2. cap. 10.* narrat, sagam quandam, Ioannam à Banno, cùm virum quendam fortè bigis Argentoratum proficiscentem vidisset: memorem pridem acceptarum, & adhuc inultarum iniuriarum, eum deuouisse, & execratam esse. Et cùm vix imprecari cœperat, illum è curru, in quo sedebat, præcipitem tantâ vi deiectum esse, vt illicò exanimatus sit, integro nihilominùs toto corpore, nec vel vulnere vllo saucio, vel liuore decolorato, vel tumore inæquali, vel luxato, vel intorto, aut vlla sui parte læso. vt illi interclusam animam, interceptósque omnes vno momento spiritus fuisse

à Dæmone, credibile sit. Et Idem, *eod. lib. c. 11.* refert, quendam alium, à quo iniuria affectus sibi videbatur, diris deuouisse, & illum mox turbine subito inuolutum, ac in terram deiectum, altero crure sic debilitatum fuisse, vt se loco mouere non posset, & vicinorum pecorum custodum adminiculo domum deducendus fuerit, idque antequàm vulnus coaluit, ipsum illum Magum spontanea confessione patefecisse. Idem, *ibid. c. 13.* scribit, sagam quandam cùm vicinæ nocere vellet, ruri suo more opus fecisse, interim negotium Dæmoni suo commisisse. Ecce verò, vicinarum ædium occlusis obseratisque foribus audiri miserum eiulatum pueri, quem mater abiens domi reliquerat. Cùm verò, qui audiebant, accurrerent, ac fores properè effringerent, repererunt puerum prunis candentibus vndiquaque adopertum & obrutum, quem licèt, quantum possent, prunis candentibus extrahere, & seruare niterentur, animam tamen egit, & inter manus illorum mortuus est. Idem, *eod. lib. c. 14.* narrat, rustico cuidam ad Mosellam Dæmonem, iussu cuiusdam Fratris Vellei, turbine quodam, reliquo aëre alioquin placidissimo, omnem spiritum sic intercepisse, vt diu vitæ dubius ac incertus iaceret. Idem, *eod. lib. c. 15.* scribit, sagam absentem quandam Dæmonis ope alterius oculo cladem intulisse, eúmque qui hoc vulnus in oculo accepit, retulisse, vulnus istud oculi sibi quasi ab impingente per vim arboris ramo inflictum fuisse; cùm tamen hinc atque inde arbores nullæ multis passibus starent.

Septima conclusio.

Septima conclusio: *Sæpe præstigiis saltem Diabolus homines ludit, & se morbos, qui nulli sunt induxisse persuadet.* Huc pertinet membri virilis ablatio, cuius historiam suprà, *cap. 3.* è Baptistæ Codronchij, *lib. 3. cap. 5.* attulimus: & extant similes in *Malleo maleficarum* Sprengeri, *part. 2. quæst. 1. c. 7.* Etsi enim nonnulli in ea sunt sententia, reuera membra genitalia à Diabolo auferri & reddi posse: tamen cum iis sentire malo, qui meras præstigias talia esse putant; cùm in Diaboli potestate non sit, adempta homini membra restituere. Et quòd iuuenis ille, solo contactu manus maleficæ inter femora, membra genitalia statim recepit, id præstigias meras fuisse facilè docet. Nec mirum, vt Ludouicus Viues, *in Augustin. de ciuitat. Dei, lib. 10. cap. 16.* scribit, hoc fieri à Dæmonibus, & falli ab eis obtutus nostra aciem; cùm à circulatoribus nobis sic sæpe imponatur, ostendatúrque, quæ nisi à tali hominum genere agerentur, pro miraculis qui caperent, non deessent; etiam sic facta admirationi sunt, & vix acumen ingenij rationem illorum assequitur. Etsi enim sunt, qui credant, nisi Dæmonis ope ista non perfici: artis tamen sunt exercitatissimæ, quæ celeri motu atque agitatione defixum in res obtutum præstigiis frustratur. Itx qui edit panem, spuere cernitur farinam siccam; qui bibit vinum, per frontem id, aut etiam iugulum, remittit: magno spectatorum metu ac horrore gladij vorantur, & ingens vis euomitur acuum, zonularum, nummorum.

Præstigia Diaboli.

Ad quod autem genus veneficij referenda sint mira illa, quæ interdum per aluum & vomitum reiiciuntur, an Diaboli ope ex humoribus in corpore humano generentur; an eius potentiâ corpori inserantur; an verò saltem præstigiæ sint Diaboli, dubium. Attulimus verò suprà, *cap. 3.* aliquot eius rei historias, & passim extant plurimæ. Et VVierus etiam, *de præstig. dæmon. lib. 4. cap. 5. 6. 7.* aliquot recenset, quæ docent, per aluum & vomitum fuisse reiectas acus, capillos, ferramenta, clauos, plumas, lapides, integrius opilionis subligaculum, filorum sphærulas, pelles, stramen, pauonis pennam, spinas, setas porcorum, arenam, vitrum, & alia. Idem etiam, *ibid. c. 9. 13. 14.* refert, è corporibus viuentium & mortuorum extractos fuisse clauos, cultros, ferramenta, & alia. Res autem talea cùm variæ sint, quasdam in corpore generari posse, dubium non est; quales sunt pili, qui interdum in apostematibus & vomicis inueniuntur, etiam in iis, in quibus nulla veneficij suspicio est. Quæ autem nullam cum humano corpore cognationem habent, vt setæ porcorum, pennæ pauonis, metalla, in primis res artificiales, vt cultri, claui, panni, & similia, eas in corpore humano generari non posse, extra controuersiam esse puto.

An reuera per aluum & vomitum res admiranda reijciantur.

An verò talia reuera in corpore fuerint, & inde reiiciantur, vel extrahantur; an vero præstigiæ Dæmonis sint, eatra saltem talia in corporis superficie ostentantis, inter autores dubium. Io. VVierus, *de præstig. dæmon. lib. 4. cap. 2. & 14. & de lamiis, cap. 17.* in ea est sententia, talia saltem præstigias & illusiones Dæmonis esse, & ea quæ reiici vel extrahi è corpore videntur, nunquam fuisse in corpore, sed Dæmonis subtilitate & velocitate imperceptibili ori iniectæ, vel extra admota, hominum oculis vel celeritate eius victis, vel fascino delusis, vel interiectum corporis aërei, aut aliter caligantibus. Atque ad id probandum hisce præcipuè argumentis vtitur: Primò, quòd nullus meatus sit, per quem talis, cultri scilicet & similia, in corpus immitti possint. Res etiam, quæ reiiciuntur, sæpe amplitudinem œsophagi, etiam, quoad fieri potest, in homine viuo tensi distractique naturalem diductionem excedant. Tertiò quod fieri non possit, quin os ventriculi, & œsophagus, à talibus, si per eum transirent, læderentur; cùm tamen plerumque nihil læsionis vel doloris post talis vomitu reiecta percipiatur: quia impossibile fuisset, si res tales acutæ in ventre fuissent, quin in eo dolorem excitassent; cùm tamen nullus dolor antea perceptus fuerit. Quartò, quia tactu, etsi ventriculus valde comprimatur, nihil tale deprehendi posset. Quintò, quòd nihil cibi vel chyli talibus, quæ reiiciuntur, permistum appareat, etsi homo paulo antè cibum sumserit.

Alij verò existimant, res illas reuerà à malo Dæmone in corpora immitti, atque inde vel reijci, vel extrahi, nec aliunde in actu reiectionis vel extractionis à Dæmone delatas esse. Atque ad id probandum, hoc in primis afferunt, quòd res tales sæpe multos annos asseruantur, & propterea non saltem imaginariæ fuerunt: deinde quod reuera tales res ex vlceribus & corporibus hominum, Chirurgorum opera extrahuntur, vt ex Langio, *l.1. Ep.38.* patet, & ipsis manibus attrectari possunt. Verùm de modo, quo corpori inserantur huiusmodi res à Dæmone, dissentiunt. Nonnulli putant, hominem in somnum profundum demergi, & tum Diabolum corpus, vel membrum illud incidere, & ea quæ velit, inferre, ac ea subtilitate & arte vulnus id consolidare, vt nulla cicatrix appareat. Licèt enim homines id præstare non possint: tamen Diabolum esse artificiosissimum, & ea nosse medicamenta, quibus id præstare queat. Alij putant, à Diabolo poros cutis distendi, & per eos inseri stramen, setas porcinas, corium, & similia. Alij opinantur, Dæmonem nullo negotio res eiusmodi in minutissimas partes, & puluerem etiam, frangere & conterere; & sensim in hominum corpus ingerere, & ingestas rursum compingere posse.

Autoris sententia. De reiectione etiam dissentiunt. Alij enim existimant, etsi suâ sponte œsophagus non ita dilatari possit, vt corpora tam magna per eum reiici possint: tamen vt à Diabolo extra consuetum modum extendatur, impossibile non esse. Imò addunt, naturam interdum per angustas vias res in corpus deglutitas vel immissas expellere, vt nemo naturaliter id fieri potuisse credidisset. Quarum rerum exempla collegi *l.3. Pract. part.1. sect.1. c.3.*

In re hac obscura & difficili equidem aliquid certi statuere, difficillimum est; cùm Diabolus sit *μυριοτέχνης*, & multa Dei permissu præstare possit, quæ hominibus sunt impossibilia. Non negarim tamen, interdum esse meras Diaboli præstigias, quod vel ex eo patet, quòd res tales interdum euanescunt, sicut ex historia illius puellæ, à Cornelio Gemma annotatæ, & suprà, *c.3.* recensitæ, manifestum est, quæ viuam anguillam vomitu reiecit, quæ tamen exenterata in alto loco suspensa, vt à nullo animali attingi potuerit, postea euanuit. Contrà cùm res quædam vomitu reiectæ, & ex abscessibus extractæ, manibus contrectatæ, & diu asseruatæ fuerint, non dubitandum est, reuera tales fuisse. An verò ex ipso ventre vel corpore prouenerint, an verò in ore, vel ante os aut vomicam aliunde delatæ & substitutæ fuerint, cuilibet liberum relinquo, quicquid velit sentire. Cùm tamen via probabilis modus dari possit, quo talia corpori inseri potuerint, nec etiam facilè via dari queat, per quam res tantæ magnitudinis, & quidem sine damno, reiici potuerint, valde probabile est, meras esse Diaboli præstigias. Etenim si præstigiatores illi manuum agilitate hominum oculos fallere possunt, cur non & Diabulus idem possit, & id exhibere intuentibus, quod nunquam in corpore fuit?

Equidem refert Henricus ab Heer, *obseru. med. rararum l. obseru.8.* puellam quandam nonum agentem annum ex veneficio vomitu eiecisse moltas plumas, fasciculos straminis pollice crassiores, transuersis aciculis confixos, ligulas ex filo textas, variis coloribus distinctas, quaternionem denique acicularum cæruleæ chartæ infixarum, sicut vulgò prostant, integerrimum, & iamiam empto simillimum: atque cùm ipse hæc omnia præstigias cacodæmonis adstantibus illudentis, aliunde petita esse, & è primis puellæ labiis in manus suas mitti assereret, puellam hanc nodum hunc ipsam sibi exsoluisse scribit: dum diceret, Ne dubitate, quin hæc ex imo mihi ducantur corpore, statimque manum suam apprehensam faucibus suis admoueret, diceretque, sentire aciculam sine capite ascendentem breuique exituram: se verò mox arctissimis nostræ manus digitis aciculam in gutture deprehendisse, & cum se eam tenere crederet, vi illam sibi eripi percepisse, quam tamen puella mox exspuerit, & ipse dextrâ manu acceperit. Additque porrò, eodem modo aliàs sæpius in ipso adhuc ventriculi orificio ligularum principium tetigisse, illisque ascendentibus, & per os exeuntis, omnes quos ea cura tangebat, in mediis faucibus ligulæ finem comprehensum tenere se putantibus, cacodæmonem conatus eorum lusisse.

Sed quis non videt, & in illa ipsa acu, quam puella in faucibus adscendere, breuique exituram dicebat, & in ligulis illis, quæ circa orificium ventriculi hærere putabantur, Diabolum omnes adstantes deludere potuisse? Cùm enim non solùm brutorum, sed & hominis ipsius imaginem suis præstigiis referre possit, cur non & hæc possit?

Et talia meras præstigias Diaboli esse, vel satis docet illud, quod Clariss. Dn. D. Gregor. Horstius, *l.1. Epist. Medicinal. sect.7.* scribit, quendam Illustriss. sui Principis Consiliarium sibi retulisse, fratri suo, cùm ex incantatione, grauissimâ ophthalmiâ laboraret quotidie magnam scoparum minutim incisarum copiam per oculos egressam fuisse, ita vt scopæ purgandis ædibus destinatæ vix emptæ statim amitterentur. Quis enim credat, tantam scoparum minutim concisarum copiam corpori potuisse à Diabolo ita inseri, vt eæ per oculos egrederentur, sed hoc non potiùs sibi persuadeat, extrà per præstigias præ oculis fuisse ostensas?

Octaua conclusio. Octaua conclusio: *Etsi verò morbi & alia mala, quæ sagæ se hominibus immittere putant, à Diabolo proficiscantur, sagaque ipsa nihil agunt: tamen extra culpam non sunt, ob pactum, quod cum*

Pacta sagarũ cum Diabolo. *Diabolo inierunt, qui hominibus ad sagarum postulatum nocet, & ob voluntatem nocendi non sunt excusatæ.* Equidem VVierus, *l.3. de præstig. Dæmon. & de lamiis, c.6.7.8.* fœdera & pacta illa vana, præstigiosa, stulta, & nullius momenti esse scribit: Diabolum enim, vtpote qui spiritus est, & carnem ac ossa non habet, manum extendere, quod in pactis illis fieri, in confessionibus sagarum refertur, non posse, sed Diabolum phantasmata vana vel imaginationi obiicere, vel visui vel auditui falsas species offerre existimat. Diabolum etiam aliorum adminiculo in sua potentia ostendenda, aut actionibus declarandis, non indigere; vtpote qui nec vllius voluntate aut imperio, quàm Dei, & huius ministrorum bonorum. Et licèt quid stipulentur sagæ: tamen id pactum non obligare putat, ideo quòd à Diabolo hominibus talibus visus phantasia & mens præstringatur; atque ideò, quicquid agunt vel ob ætatem stupidam, vel sexus inconstantiam, vel impotentiam mentis, vel animi morbum, & à maligno spiritu delusas facere. Dolosam etiam dicit hanc stipulationem, maximè in perniciosum finem confictam, sine testibus, vel contra Dei voluntatem; cùm homo in Baptismo Deo priùs obligatus sit. Summa: nihil nisi Diaboli illusiones, & mera phantasmata esse existimat omnia illa, quæ de pactis & fœderibus sagarum cum Diabolo dicuntur.

Verùm enimuerò omnium sagarum malitiam & impietatem VVierus excusat & extenuat, & apud doctos viros non paucos eo nomine, vt sagarum patronus, malè audit. Equidem miror, nec cogitatione assequi possum, quomodo homo, & præcipuè Christianus, ita omnem pietatem abiicere; imò humanitatem exuere possit, vt sui Creatoris & Redemptoris, ac fœderis, quod cum Deo iniit, oblitus, in castra Diaboli transeat, seque apertum sui Creatoris & Domini, à quo in æternas inferni pœnas se præcipitari posse nouit, hostem profiteri, & contrà Diabolo, generi humano infensissimo, associari ausit. Et tamen id factum esse, & adhuc fieri, multæ historiæ, & liquidæ ac claræ sagarum confessiones, etiam tormentis non expressæ, docent.

Argumenta VVieri refutantur. Et argumenta, quibus id negare vult VVierus, nullius momenti sunt. Etenim quod dicit, Dæmonem non habere manus, & propterea confectis manibus fœdus inire non posse, verum est, & omnino etiam Dæmones mali suâ naturâ spiritus sunt. Interim & sacræ & profanæ literæ plenæ sunt historiis, quæ docent, spiritus cùm bonos tum malos, hominum vel aliorum animalium formâ hominibus apparuisse. Et sagæ optimè hoc norunt, nec ignorant, corpus illud, in quo apparet Diabolus, esse præstigiosum. Interim & hoc sciunt, sub hac larua latere Diabolum. Et proinde quando cum spectro tali, aut larua ita paciscuntur, non cum larua & spectro, sed cum ipso Diabolo paciscuntur, quem incorporeum & inuisibilem esse bene nôrunt, qui etiam loquitur & agit absque visibilis & tractabilis corporis assumptione. Ideóque siue cum Diabolo sub visibili corpore latente, siue cum ipso inuisibili Diabolo paciscantur, idem est. Deinde ad pactum & fœdus consensus sufficit, nec semper opus est, vt stipulatio manu facta accedat. Tertiò neque etiam pacta illa sunt mera phantasmata, aut melancholicarum mulierum persuasiones & somnia. Neque enim dormientes, sed vigilantes, scientes, & re priùs deliberatâ, cum malo Dæmone, quem illum ipsum esse non ignorant, & quidem aliis sagis testibus, pactum iniuisse, & se Dei ac hominum hostes futuros, si hoc vel illud eas docere, illis dare, vel illarum gratiâ facere velit, promisisse, multæ sagarum confessiones docent. Et quomodo omnia somnia vel phantasmata sint, quæ veneficæ de suis cum Diabolo pactis dicunt: cùm certum sit, nullam sagam aliam, se aliquam in societatem pertraxisse, & Diabolo copulauisse, quin non idem altera, quæ seducta est, affirmauerit, & ambæ diem, horam, locum, occasionem, modum pacti similiter enarrauerint? Neque omnes, quæ pactum cum Diabolo inierunt, melancholicæ vetulæ fuerunt: sed etiam puellæ à vetulis persuasæ, & impuberes à matribus ad pactum tale coactæ, quæ postea pœnitentiâ ductæ, sine vllis tormentis, vel tormentorum metu, rem, vti gesta est, enarrauerunt: cuius rei aliquot memoranda exempla narrat Nicol. Remigius, *l.2. dæmonol. cap.1.* Neque etiam ista subitò contrahuntur pacta, sed varios homines inescandi, & sibi obligandi modos habet malus Dæmon, atque affectibus hominum se accommodat, & cùm norit, alios libidini & amori operam dare, eorum votis se satisfacturum pollicetur, cùm alios paupertatis pertæsos esse sciat, magnam diuitiarum copiam ipsis promittit; cùm alios odio & inuidiâ erga alios flagrare non ignorat, media, quibus hostibus nocere possint, se monstraturum stipulatur; cùm alios scientiæ & artium desiderio teneri perspectum habeat, iis artes multas, & medicamenta, quibus incurabiles morbo curare possint, se monstraturum spondet. Et quos blanditiis ad se pertrahere non potest, eos minis aggreditur, ipsisque pericula & mortem minatur: cuius rei exempla habet idem Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. l.1. cap.11.*

Stigmata à Diabolo sagis impressa. Et quomodo hæc mera phantasmata sint, cùm sagæ notas huiusmodi futuris, in quam se immiserunt, corporibus suis à Diabolo impressas imagines habeant, quæ & oculis sunt manifestæ, & quòd à Dæmone sint impressæ, eo cognoscuntur, quòd etsi acu, vel alia re acuta eo loci sagæ pungantur, nullum omnino dolorem percipiunt, nec ex punctura, vel gutta sanguinis effluit: id quod historiis aliquot probat Nicol. Remig. *dæmonol. sag. l.1. c.5.*

Cur Diabolus sagas in societatem criminis adsciscat. Tandem licèt sagarum auxilio Diabolus opus non habeat, vt potentiam suam exerceat: tamen vt ad voluntatem sagarum, quasi sociarum, aliis noceat, id ideò facit, vt ipse animas sagarũ lucretur. Etenim si solus homini noceat, suo periculo saltem id facit.

facit. Verùm si à sagis inuitatus & iussus homines lædat, sceleris socias habere cupit sagas, vt æterni supplicij socias habere possit. Addunt & alij alias caussas: nimirum Dæmonem id ideò facere, vt DEVM ad maiorem iram irritet, & ad sæuiorem vltionem contra genus humanum prouocet. Alij putant, ideò Diabolum in criminis societatem sagas adsciscere, vt DEO quasi iniuriam faciat, si scilicet homines à DEO ad vitam beatam creatos, redemptos & baptisatos, à DEO auertat, & sibi mancipet. Præterea potest præstare per homines Diabolus, quæ non ita commodè ipse solus præstaret. Non enim homines ita conuersationem cum sagis abhorrent, vt conuersationem cum ipso Dæmone, ad quam tamen sensim à sagis pertrahuntur. De quo Nicol. Remigius, *lib. 1. dæmonol. sag. c. 9.* Ideóque etsi sagæ ipsæ nihil præstant: tamen hisce de caussis, & vt gratiam earum promereatur, simúlque iis suam potentiam ostentet, & in admirationem apud ipsas veniat, criminis socias sibi adsciscit.

Pacta cum Diabolo duplicia. Expressum. Pactum autem hoc cum Dæmone initum, vel expressum, vel implicitum est. Expressum est, vbi homo cum ipso malo Dæmone quocunque modo apparente expressè pactum init. Deóque & omni religioni renunciat, & Diaboli seruituti sese mancipat. Id quod variis modis fieri solet, quos omnes hîc recensere opus non est, sed videri de iis possunt ij, qui in genere de Magia scripserunt; Autor scilicet mallei maleficarum, Nicol. Laquerius, *in flagell. hæreticor. fascinar. c. 8.* Baptista Codronchius, *lib. 3. de morb. venef. c. 4.* Bodinus, *l. 2. Dæmonom. c. 34.* Nicol. Remigius, *dæmonol. sag. lib. 1. c. 5.* Martinus Delrio, *in quæst. magicar. lib. 2. q. 4.* & alij.

Implicitum, & eius modi varij. Deinde est pactum implicitum, vbi quis sciens & volens superstitiosis rebus, characteribus, verbis vtitur, quæ naturaliter, id cuius gratiâ adhibentur, præstare non possunt, qui licèt ipse cum Diabolo pactum non inierit: iis tamen mediis vtitur, quæ aliis Diabolus tradidit. Quò pertinent & ij, qui sibi persuadent, se Dæmonem non vt dominum, & cui vt mancipia obligati sint, agnoscere, sed verbis, characteribus, ceremoniis, aut aliis modis, Diabolum, etiam inuitum & repugnantem, ad sibi seruiendum, & quæ volunt, officia præstanda, cogere posse. Miseros verò istos homines miserè fallit Diabolus, & dum simulat, se repugnantem & inuitum adesse, ipse promptissimè adest, vt eum, qui sibi imperare copit, suum mancipium efficiat. Imò ipse verba illa, characteres, & ceremonias constituit, & qui illis vtitur, Diaboli seruus & mancipium est, non dominus, & artes illæ omnes, ac ceremoniæ addiscuntur suasore & impulsore Diabolo. Quod etsi ipse non semper sensibus obuius facit: per alios tamen homines instigat, vt eiusmodi impietati sese dedant. Ac perinde est, siue Diabolus ipse aliquid suggerat, siue per alium persuadeat. Et omnes, qui mediis à Diabolo ordinatis vtuntur, fœderi cum Diabolo implicantur.

Imprecationes. Execrationes. Quò referendæ sunt & imprecationes ac deuotoria carmina, vt Liuius appellat, & execrationes, quas iam olim in vsu fuisse, apparet ex oratione Æschinis contra Ctesiphontem, quibus & sagæ, ac mendici interdum, dum ipsis aliquid denegatur, vtuntur, dum eorum frequens imprecatio est; vt vniuersa familia fame pereat; pariat iratâ Iunone materfamilias, prodigiis portentisque domus tota infestetur; pecudes, segetes, vindemiæ pereant. Sæpe enim ad nutum adsunt Dæmones, qui talia exsequuntur.

Deinde inscius etiam aliquis se tali pacto implicare potest, si rebus & ceremoniis à Diabolo ordinatis incautè vtatur: cuius rei exemplum refert Smetius, *lib. 5. miscellan.* ex relatione D. Nequij, & ciuium Lipsiensium, vbi scribit, puellam quandam non intelligentem quid ageret, dum nutricis actionem totam, quâ in ciendis tempestatibus sæpius vsam viderat, imitaretur, tonitrua ac fulgura excitasse, quibus villa haud procul à Lipsia dissita conflagrauit. Quæ res ipsa satis docet, quam cautè & studiosè vitanda sint illa omnia, quæ caussas naturales non habent, siue sint verba ignota, siue characteres, siue imagines, seu quæcunque alia. Sunt enim illa omnia Diaboli tesseræ, quas, quicunque eas vsurpet, statim agnoscit, & quasi vocatus adest, & se actionibus illis, quas illi edere copiunt, immiscet, & hominibus familiaritatem suam offert, eósque consuetudine audaciores facit, vt postea arctiores fœdere Diabolo sese obstringant.

Pacta Diaboli fallacia. Pacta autem ista Diabolica sunt fallacia & mendacia. Fallit Diabolus, cùm se in angelum lucis, vt D. Paulus *2. ad Corinth. c. 11. vers. 14.* loquitur, transmutat:

Sicut enim pueris absinthia tetra medentes
Cum dare conantur, priùs oras pocula circum,
Aspirant mellis dulci flauóque liquore:

Ita malus Dæmon, si seipsum & suas merces, quales sunt, venales exponeret, non facilè emptorem inueniret. Ergo cùm primùm hominem adoritur, se pium, beneficum, & salutarem ostendit. Id quod historia illa, quam Nicol. Remigius, *Dæmon. sag. l. 1. c. 9.* recenset, satis docet. Cùm enim quidam iuuenis, Theodorus Maillotius, adolescentulam quandam deperiret, ac eius potiundæ spes omnis esset abscissa, conseruum ex Germania, cui audiuerat Dæmonem esse ad quæcunque obsequia paratissimum, adit, huicque ægritudinem suam aperit. Hanc occasionem Germanus libens arripit, vt cui ex pacto intra dies paucos necesse erat, vel se Dæmone suo liberare, atque expedire, addicto alio, qui istud, ceu æs alienum, in se transcriberet, vel ab eo obtortâ ceruice necari. Cùm ergò agendo illi negotio in conclaui quodam clauso conuenissent, repente foribus patefactis se infert lepida, nec illiberali facie puella, (hoc habitu Dæmon primò se ostendere volebat, ne Maillotius, ad formidabilem eius aspectum exhorresceret) eámque se esse prædicat, quæ nuptias, quas tantopere ambiebat, facilè esset consecuturu modò vellet is, quæ erat præceptura, obsequitae illo auidè attentéque expectante, quænam eius esset sententia, in primis cœpit edicere, vt furtis, crapulâ, libidinibus, iniuriâ, blasphemiis, cæterisque, quæ animam inquinant, vitiis temperaret, pietatem coleret, inopes facultatibus subleuaret, seipsum in hebdomada bis ieiunio maceraret, solennes ac quotidianas precationes non intermitteret, eáque sedulò obiret omnia, quæ hominem Christianum decent, atque æquum est facere. Istis enim omnibus si vellet nuncupatis verbis se obstringere, futurum, vt optatis thalamis sine difficultate potiretur. Hæcque sic eloquuta, ac constituto, intra quem responsum afferret, die, se foràs eiecit. Sed dum Maillotius magis magisque in rem eam cogitationem intendit, atque huc illuc variè tutet spem metúmque impellitur, ex eius vultu domesticus quidam sacerdos coniiciens, aliquid subesse, quo sic distraheretur, eum blandè adortus, ac quid animo volueret, expiscatus, monitis suis peruicit, ne amplius ad vllum cum Dæmone colloquium descenderet. Quod cùm factum esset, & iam tempus adesset, vt ex pacto Magus ille intra paucos dies vel dæmone suo se liberaret, adducto alio qui eum reciperet, vel ab eo obtortâ ceruice moreretur, paulò post, cùm Maillotius illum non reciperet, ea pacto pœnas dedit. Et, *eodem in loco*, fœminæ cuiusdam historiam recenset, apud quam Dæmon, qui sub hominis specie illi obuersabatur, non alium sermonem habebat, quam de sanctimonia, de pudore, de religione ac sacrorum studio, ad quod illam præcipuè adhortatus est. Fallendi tamen caussa omnia hæc facit, & fallacia sunt omnia eius fœdera, neque mancipiis fidem seruat. Neque enim veritas est in eo, & cùm loquitur mendacia, ex propriis loquitur, *Ioann. 8. vers. 44.* & nemo ab eo veritatem & fidem, in quo nulla est, sibi polliceri potest.

In primis autem, & frequentiùs, fœminæ veneficiis deditæ sunt, quàm viri, vt ex capitalibus iudiciis passim annotatis patet. *Cur fœminæ quàm viri veneficiis frequentiùs deditæ sint.* Cuius rei autores nonnullas rationes afferunt. Prima est, quòd fœminæ debilioris sint iudicij, & propterea faciliùs ab aliis sagis, & in primis à Diabolo, se decipi patiuntur. Deinde plurimæ mulieres sunt loquaces & garrulæ, nec commissorum tenaces, & propterea si vna hisce artibus sese dedat, rem inter plures diuulgat, & magistram nequitiæ sese præbet. Tandem fœminæ etiam vindictæ plerumque sunt cupidissimæ, & propterea vetulæ, si quem odio habent, vt ei nocere possint, media omnia conquirunt, & si aliter id præstare non possunt, ad Dæmonis opem confugiunt. Iuuenculæ verò si amasiis suis spe coniugij corporis sui copiam fecerunt, & postea ab iis deserantur, iniurias vlciscendi cupidæ, nec suis viribus sese vlcisci valentes, ad Dæmonis opem confugiunt, & vel ipsum veterem amasium, vel nouam eius sponsam veneficiis impetunt, vt ex Virgilij *Ecloga 8.* appatet.

Nona Conclusio. Nona conclusio: *Licèt magna Diaboli sit potestas, nulli tamen etiam ad sagarum voluntatem, nocere potest, sine DEI permissione.* Id quod non solùm ex historia Iobi, sed & Euangelica patet, è qua notum, quòd nec suibus Dæmon nocere potest sine permissione DEI, & quòd nec capillus capitis sine voluntate DEI de capite nostro decidit. Ideóque, etsi interdum sagæ à Dæmone suo petunt, vt hominibus morbos vel damna inferat, idque Diabolus ipsis se præstiturum promittat, & eius rei consequendæ gratiâ quædam facere iubeat: tamen si Deus non permittat, sæpissimè voti compotes non fiunt. Scribitque Bodinus, *Mag. Dæmonum lib. 2. cap. 8.* vix è centenis binos inueniri, quibus talia veneficia noceant, vt sagarum confessiones testantur. Quòd si postea ea de caussa sagæ cum Dæmone expostulent; ne eius potentiæ aliquid defuisse videatur, in ipsas culpam transferre, eas obiurgare, imò interdum verberibus mulctare solet, quòd præceptis suis non per omnia satisfecerint. Et in primis, vt infrà etiam, *c. 7.* dicetur Diabolus, à sagis quoque instigatus, nocere non potest iis, qui DEO quotidie sese precibus commendant, ac pietati student, & à peccatis grauibus abstinent; deinde Magistratibus qui sagarum caussas agnoscunt & iudicant. Cùm enim iudicia publica exerceant, potestate à DEO concessa, DEVS etiam eos protegit, ne à Diabolo, vel eius mancipiis in officio suo lædantur ac turbentur.

Cur autem DEVS permittat Diabolo, vt ad libitum & iussum veneficarum interdum hominibus noceat, disquirere Theologorum est. Illud hoc loco dicere satis sit: Iudicia DEI esse occulta, sed semper iusta, & iudicia DEI esse abyssum multam, *Ps. 35. vers. 7.* qui & malos ob peccata pœnis affligit, & pios afflictionibus probat & exercet, & à peccatis abstrahit; ipse verò vbique & semper gloriosus est.

CAPVT VI.

De Signis Morborum à veneficiis ortorum.

Signa morborum à veneficiis. MOrbos à veneficiis ortos cognoscere longè difficillimum est; cùm Diabolus naturalibus caussis sese sæpe immis-

risque versatur, vt non facile sit discernere, quid à caussis naturalibus, quid ab ipso Dæmone profectum sit. Imò in iis, quos obsedit, sæpe sat diu sub naturalis morbi larua latet. Exemplum eius rei est apud Fernelium, *l. 2. de abdit. rer. caus. c. 16.* de iuuene quodam Equestris familiæ, qui corporis concussione, & quasi conuulsione ex temporum interuallis laborauit, cùm nunc solùm sinistrum brachium, nunc dextrum, interdum etiam digitum vnicum, aliàs crus alterum, alias corporis truncum tantâ celeritate agitaret, vix vt à ministris quatuor decumbens cohiberetur, caput inconcussum iacebat, lingua & locutio libera, mens sana, omnésque sensus integri, vel in conuulsionis ferocia. Decies ad minimum quotidie corripiebatur, in cæteris sanus, sed labore confractus. Vera epilepsia iudicari poterat, si mentis sensuúmque læsio accessisset. Peritissimi quique adhibiti Medici conuulsionem epilepsiæ finitimam, à maligno venenatóque vapore spinæ dorsi impacto censuerunt, qui vapor in eos neruos irrueret, qui è spina in artûs quoquouersum, non autem in cerebrum, disseminantur. Varia fuere adhibita remedia, quæ tamen nihil profuerunt, sed mense tertio primùm deprehensus Dæmon quidam, totius mali autor, voce insuetisque verbis ac sententiis cùm Latinis, tum Græcis (quanquam ignarus Græcæ linguæ laborans esset) se prodens. Is multa assidentium, maximéque Medicorum, secreta detegebat, ridens, quòd multa periclitari temerè essent, & quòd irritis pharmacia corpus hoc penè iugulassent.

Primum. Et omnino primum hoc signum est morborum à veneficiis illatorum, quòd Medici etiam doctissimi in morbo cognoscendo dubij sunt, & hæsitant, ac omnino fluctuant, & vix aliquid certi, quo vel sibiipsis satisfaciant, statuere possunt, & quamuis multa remedia adhibeant, iis tamen nihil proficiunt, sed morbus indies deterior redditur.

Secundum. Secundum signum est, quòd, cùm morbi naturales sensim incipiant, & sua tempora percurrant, & ad statum perueniant; morbi à Diabolo rectà inducti sæpe nullis præsentibus caussis, prauisque humoribus, statim in suo vigore constitui videntur, & grauissimis doloribus, ac aliis symptomatibus ægrum affligunt.

Tertium. Tertiò, ægri inusitata, & à Medicis vixdum annotata symptomata patiuntur, & modò in hac, modò in illa parte de dolore conqueruntur; plurimi sine caussis toto corpore emaciantur, fiunt melancholici, qui iam conuulsiones varias patiuntur. Addunt nonnulli & hoc, quòd, si saga vel veneficus ad ægrum visitandum accedit, statim ille peiùs habere incipit, & horrore vel tremore corripitur, vel si infans sit, plorat, & alia in corpore mutatio percipitur. Hoc verò certissimum est morbi à veneficio illati signum, si acûs, & similia artificiosa, vel alia, quæ in corpore humano generari non possunt, vomitu, vel per aluum eiiciantur, vel ex vlceribus & vomicis erûpant aut extrahantur.

Recensent alij & alia signa, quibus agnoscantur morbi à veneficio illati, sed pleraque sunt superstitiosa; inter quæ procul dubio & illud referendum, quòd nonnulli iubent decocto verbenæ ægrum abluere, & si in decocto illo nihil reperiatur, ægrũ non esse veneficio affectum, si verò in decocto magna pilorum copia, & in primis propriorum, inueniatur, signum esse veneficij, eiúsque grauissimi; si verò pauci pili reperiantur, signum esse veneficij, sed mitioris, & quod curationem admittat, existimant. Cùm enim vi verbenæ pili illi nec generari in aqua, nec è corpore elici possint: quis non videt Diabolum, qui morbum intulit, eos qui superstitionem illam tentant, ludere.

In specie verò, coitûs impotentiam & Venerem ablatam quod attinet eam à veneficio esse, id certum signum est, si vir antea sat potens, subitò, nullâ caussâ naturali præcedente, illam potentiam amittat, & cum vxore, etiam quam amat, rem habere non possit, vel si vir ad alias fœminas potentem sese sentiat, ad vxorem verò propriam impotentem, vel si coniuges, qui antea mutuò sese amarunt, iam sine vlla caussa sese auersantur, & odio habent.

Ad signorum horum declarationem & confirmationem non parum facit historia Sartoris cuiusdam, qui adhuc in viuis hic est & manibus ambulat. Cùm enim ita contractus & contortus sit, vt genua thoracem attingant, calceos ligneos vtráque manu gestat, iisque innixus corpus reliquum promouet. Est autem hæc: In vicino oppidulo, *Kloden*, duobus abhinc milliaribus, filius Textoris cuiusdam, nomine Martinus *Schiermeister*, annum agens decimum tertium, vesperi ad ostium ædes paternas egressus, ad deponenda alui recrementa, in sepem, cui sambucus inserta, incidit, vbi actutum subitaneâ conuulsione prehensus, cum subitanea in terram prostratione, vt ægrè semel tantùm exclamare licuerit, quo clamore exaudito à matre, in domum demortui instar deportatus, omnes in eo functiones, sensúsque interni & externi penitùs aboliti apparuerunt, & vix vllum superstitis signum deprehensum: respiratio enim adeò erat imminuta, vt nullis artis mediis ab vllo adstantium explorari potuerit. Vitam idcircò cum morte commutasse, constanter plerique asseuerarunt; domi cum alij accedentes hoc consilij suggessere, relinquendum, nec sepulturam, vsque dum tertius dies finitus, procurandam: quippe cùm insignes mutationes certas vindicias salutis, vel mortis in desperatis ex fascino (ad quod omnes grauissimi huius affectus caussam referebant) prouenire solere, aliquoties acceperint. Horum monitis mater vidua obtemperans, cuncta procrastinauit in tertium: quo ferè elapso: eâdem, quâ correptus, horâ, sensim sibi restitutus fari incepit; sauciis verò, tanque immanibus ac sæuis doloribus lancinatus, vt omnia eius iam euulsa, éque situ naturali mota, distractáque viscera existimauerint, cum corporis totius mira concussione & contorsione, adeóque dies noctésque nec cibum nec potum capientem miserè eiulantem tractauere. Continuati verò acerbissimi cruciatus, absque vllo interuallo per triduum, vbi doloribus paullum remittentibus, tanta totius, membrorúmque omnium conuulsio subsecuta, vt absque strictiore ligatura artuum nihil quicquam assumere valuerit. Demum inordinatum hunc motum excepit grauissima tensio omnium musculorum maiorum, femorum, surarum, & natium præsertim, in quibus nouem insignia foramina oborta, per quæ potus, aliaque fluida, vt exhibita, confestim effluxere: tandem absumta omni musculorum prædictorum carne, vermes vndecim, post quartum annum, tot medicamentis à Chirurgis adhibitis, in lecto reperti sunt, spontè elapsi, longitudine medij digiti, nigricantibus capitibus, pedibus innumeris, quos vbi mater ex stragulo in terram proiecit, derepentè multis præsentibus euanuerunt. Mater omnem licèt substantiam in restitutionẽ filij impenderit, pristino tamen vigori minimè restitutus, conuulsus vsque adhuc permansit, & tendinibus crurum contractis, pedum officio destitutus, manibus innixus, gressum formare cogitur. Cui accedit spinæ dorsi, vt apparet, circa tertiam thoracis vertebram insignis ad exteriora reflexio, ad latum palmum, sternique elatio, ni fallor ob dislocationem vertebrarum. Annus ipsi 25. nunc; nécdum à pristinis cruciatibus immunis semper, sed circa certas Lunæ φάσεις recrudescentium quasi dolorum paroxysmis affligitur; præterea capitis dolore attentatur, neruorúmque accedit tensio per vniuersam spinam, quam interdum ita infrigidari conqueritur, ac si frigidissimâ aquâ de subitò irrigaretur. Historia autem hæc mihi in memoriam reuocat, quæ in iudicialibus actis, in vicino oppido, Coswiga, habitis de duabus sagis legi, quòd scilicet, altera Barbara *Vorsubers*, nomine, Anno 1634. die 5. Iulij, confessa est, se cum Diabolo concubuisse, & ex eo grauidam factam esse, ac per mensem semper gestasse, & peperisse duo animalcula hirsuta seu pilosa, instar muris, crassitie lumbricorum, capitibus nigris, quæ vel hominibus ad nocendum immiserit, vel sub sambuco sepeliuerit. Altera item, Hedvvigis *Lobetzin*. Anno 1630. 8. Iunij, fassa est, se cum Diabolo rem habuisse & primâ vice nihil peperisse, posteà verò grauidam factam, 4. 5. 6. 7. 8. septimanis vterum gestasse, tandémque cum nullo ferè dolore peperisse nunc vnum, nunc duo animalia, muscæ instar hirsuta, quæ sub sambuco sepeliuerit. An ergo Sartori huic illa animalcula & vermes sub sambuco à venefica forsan quadam sepulti, immissi sint, aliis iudicandum relinquo. Neque enim, quæ de concubitu sagarum cum Diabolo, & inde factâ conceptione & partu disputantur, discutere huius loci est.

Suppeditat & hæc historia Prognostrum quoddam nimirum morbos omnes à veneficio inductos curabiles non esse, sed Deo permittente, à Diabolo corporis humani constitutionem ita sæpe vitiari posse, vt nulla humanâ ope in pristinum statum reduci possit. Id quod in hoc Sartore factum, quem nullis auxiliis pristinam sanitatem recuperasse, certum est. Et omnino multi morbi Dei permissu à Diabolo induci possunt, qui planè sunt incurabiles. Ita in oculo situm humorem peruertere, in aure tympanum rumpere, in aliis membris alia destruere potest: quæ cùm nunquam in pristinum statum reduci queant, morbi incurabiles inde excitantur.

CAPVT VII.

De Præseruatione.

CVm melius & tutius sit, morbum imminentem auertere, quàm præsentem iam depellere, etiam consultius est, à morbis qui veneficiis inducuntur, sese munire, quàm inductos tollere. Quod quâ ratione fieri possit, hoc loco dicendum. Equidem extant apud Gentiles multa medicamenta, quæ contra veneficia prodesse ferunt, quæ tamen pleraque videntur superstitiosa. De Rhamno scribit Dioscorides, *l. 1. c. 104.* ferri, Rhamnum, appositis pro foribus fenestrisve ramis eius, omnium venenorum arcere maleficia. Idem, *l. 4. c. 126.* scribit: Leontopodij radicem ferunt *ἀποχρᾶσθαι, εἰς φίλτρα ἀντιπαθῶν*, *amorum veneficiis vtilem esse.* Plinius eiusmodi multa habet, *lib. 13. cap. 4.* lignum palmæ, dente contra fascinatores politum, religione vtile esse scribit. *Lib. 28. c. 8.* frontis hyænæ corium fascinantibus resistere refert. *Eodem l. c. 10.* scribit, *Veneficiis rostrum lupi resistere inueteratum aiunt, ob idque villarum portis præfigunt. Hoc idem præstare & pellis è ceruice solida existimatur.* Antonius Musa, Cæsaris Augusti Medicus, Betonicam animas hominum & corpora custodire, & nocturnas ambulationes à maleficiis & periculis, refert. Et exstant talia apud autores passim plurima. Et hodie rustici ac vulgus nonnullas plantas in domibus suspendere solent, ad veneficia & incantationes auertendas: & hypericum vulgus ea de caussa Fugam dæmonum appellat. Fugere etiam aiunt dæmones suffitum

Præseruatio à morbis veneficis.

Vulgi aduersus veneficia remedia.

cornu

cornu caprini, & cuiusuis stercoris, ac præcipuè humani. Et pro sententia ista probanda afferunt exemplum Tobiæ iunioris, qui iussu Angeli Raphaëlis suffitu iecoris piscis cuiusdam, dæmonem, qui septem Saræ sponsos antea occiderat, fugauit, *Tobiæ 8.*

Diabolus rebus naturalibus non fugatur.

Verùm cùm præseruatio nihil sit aliud, quàm caussæ morbum facturæ auersio; morbi verò isti, vt suprà probatum, proximè ab ipso Diabolo inducantur: facile hinc patet, res istas naturales & similes, Dæmones morbum inducturos fugare & auertere non posse. Nam cùm Dæmones sint incorporei, & sensuum organis careant, à corporibus naturalibus affici, & ex iis vel voluptatem, vel molestiam percipere naturaliter non possunt. Interim Deus, qui supra naturam est, rebus naturalibus vim agendi etiam in corporea tribuere potest. Quam procul dubio etiam suffitus ille iecoris piscis non ex se, sed ex vi à Deo concessa habuit.

An liceat sagas orare, ne noceant.

Cùm ergo res naturales vim veneficia auertendi & præcauendi non habeant, porrò quæritur; si quis veneficam aliquam suspectam habeat, & metuat, ne sibi noceat, an liceat eam orare, vel blanditiis persuadere, ne noceat, aut liceat ab aliqua alia saga amuletum contra veneficia petere. Vbi omnino respondendum, non licere. Nam cùm, vt suprà probatum, ipsæ sagæ morbos non inducant, sed Diabolus, hoc modo Diabolus honoraretur, & ab eo peteretur, ne noceat, quod nullo modo licet.

Vera veneficia præcauendi ratio.

Quapropter cùm nec res naturales dæmonis potestati resistere possint, nec etiam à Diabolo, eiúsque ministris auxilium petere liceat, is in auxilium vocandus, qui Diabolo resistere, omnémque eius potentiam inhibere valet. Talis est solus Deus & boni Angeli, quorum ille ministerio vtitur, sine cuius permissu nullum Diabolus homini damnum inferre potest. Ideóque etsi ipsa experientia doceat, quanta pericula à Diabolo & veneficio hominibus quotidie impendeant, & quomodo à Diabolo, & dormientibus noctu, & vigilantibus de die, variæ insidiæ struantur, quæ humano consilio & prudentiâ vix satis vitari possunt: tamen ab omnibus iis satis tutus est, qui sub Dei tutela est. Ergo qui à veneficiis tutus viuere vult, se & sua omnia quotidie & sæpe diuinæ protectioni commendet, eúmque oret, vt sibi bonos Angelos custodes addat, suámque fiduciam in Domino nostro Iesu Christo ponat, qui in hunc mundum venit vt opera Diaboli destrueret, & qui, dum in hisce terris visibiliter versaretur, tot malos Dæmones eiecit, hominésque multos à spiritibus infirmitatum liberauit. Simul eam vitæ rationem ineat, quæ Deo grata est, & à peccatis abstineat, quibus Deus offendi, boni Angeli abigi, mali verò dæmones allici solent. Propterea vitanda ea, quæ Dæmonibus hominem inuadendi occasionem præbent, nimirum sermones impuri, librorum obscœnorum lectio, & huiusmodi alia, sed potiùs pietati studendum, id quod etiam Angelus Raphaël Tobiam, *Tobiæ 6. v. 16.* docet. *Audi me*, inquit, Angelus Raphaël, *& ostendam tibi qui sint, quibus præualere potest Dæmon. Hi namque, qui coniugium suscipiunt, vt Deum à se & sua mente excludant, & suæ libidini ita vacant, sicuti equus & asinus, quibus non est intellectus, in eos Dæmon potestatem habet.*

CAPVT VIII.

De Curatione morborum à veneficiis inductorum, & Primò Magica.

Curatio morborum à veneficiis inductorum quotuplex.

CVratio autem, quæ ad morbos à veneficiis inductos adhiberi solet, triplex apud autores occurrit: Magica, Naturalis, & Diuina. Equidem Gentiles, cùm Deo & Dæmonum potestatem rectè distinguere nescirent, vtramque curam, & quæ à Deo, & quæ à Diabolo fit, sacram, diuinam, & magicam appellarunt. Verùm, vt mox patebit, longè inter se differunt hæ curationes.

Cura Magica.

Et vt primò de Magica dicamus, morbos non solùm veneficiis inductos, sed & alios, verbis & incantationibus, ac characteribus & ceremoniis curari, non solùm è literarum monumentis, sed & vulgo notum est, facitúrque eius rei mentionem Homerus, *Odyss. 19.* vbi è vulnere manantem sanguinem carmine repressum scribit, Plato, *l. 4. de Republ.* Plinius, *l. 28. c. 2.* Trallianus, *l. 4. c. 9.* Nicolaus Myrepsus, & alij; quorum sententias collegit Augerius Ferrerius, *meth. med. l. 2. c. 15.* vbi de Homerica curatione agit. Et plura talia allegat Martinus Delrio, *disquisit. magic. l. 6. c. 2. sect. 1. q. 1.* quæ ibi videantur. Verùm de aliorum morborum curatione hîc agere propositum non est, dictúmque eâ de re aliquid, *de Cons. & Dissens. c. 18.* sed de curatione saltem morborum veneficorum hoc loco agendum. Atque horum morborum curationem in primis sagæ & veneficæ promittunt, ad quas sæpe vulgi, vtinam interdum non etiam eorum, qui plus vulgo sapere debebant, fit concursus: refertque, *ex malleo malefcar.* Baptista Codronchius *l. 4. de morb. venef. c. 5* extitisse quandam in Germania famosissimam in soluendis maleficiis mulierem, cuius domus non solùm ab indigenis, sed etiam remotissimis populis eius gratiâ frequentabatur magis, quàm apud nonnullos templa, adeò vt Comes quidam incredibilem quæstum extorserit, vectigali imposito, vt quicunque mulierem adiret, denarium solueret. Verùm cura hæc approbanda non est, & verba, characteres, incantationes, adiurationésque nihil ad tales morbos sanandos præstare possunt, sed si euentus respondent, is omnis à Diabolo pendet. Docuimus enim iam, *de Consens. & Dissens. loco alleg.* verborum & characterum nullam vim esse ad morbos vel naturales, vel veneficos depellendos.

Verborum & characterum nulla efficacia.

Nam verba saltem ex arbitrio hominum rebus imponuntur, & quidem apud nationes diuersas diuersa, & scribuntur vel in charta, vel ore proferuntur. In charta scripta saltem figuræ sunt, & propterea nullam efficaciam habent. Verba prolata verò soni sunt, ex aëris fractione ortus, saltem auditum afficiendi, & eorum, qui vnâ linguâ vtuntur, sensa animi patefaciendi vim habens; ipsos verò morbos, corporisque constitutionem tantum afficere non potest, quantum non potest color auditum, aut sonus visum afficere. Eadem ratio characterum est, qui cùm res sint artificiales, in corpus humanum, quod naturale est, agendi vim non habent. Omnis verò agendi vis substantiis competit, quæ à suis formis agendi potentiam habent, & per qualitates efficaces sunt. Etsi verò nonnulli, cùm negare non possint, vulgarium verborum nullam esse efficaciam, eò confugiunt, vt diuinorum verborum esse aliquam vim, & tantam Maiestatem, vt vel ipsi Dæmones eorum potestate fugentur illicò, & contremiscant, contendant tamen in eo falluntur. Nam nulla verba diuina sunt, sed ex arbitrio hominum, vt rebus diuinis imponuntur, & quidem alia apud alias nationes; & proinde nullam qualitatem Physicè, vel etiam supranaturaliter operandi habent. Qui verò nominibus respectu rerum diuinarum, quas significant, abutuntur, in Deum & res diuinas iniurij sunt.

An liceat Diaboli opem implorare.

Ceterùm cùm Paracelsus ipse etiam agnosceret, verba & characteres nullam ex se morbos veneficos depellendi habere efficaciam, sed esse symbola & instrumenta Diaboli: nihilominùs, vt *de Cons. & Dissens. Chym. & Aristotel. c. 3.* diximus, statuit, licere à Diabolo, præcipuè in morbis veneficis, auxilium petere. Ita enim, *in l. de occult. Philosophia*, docet: Si quis veneficiis sit læsus, esse fabricandum pedem vel manum, vel aliud membrum, ad formam eius quod ægrotat & dolet, vel etiam imaginem totius corporis, atque illam esse inungendam atque obligandam, non dolentem hominem. Si homo per incantationem vsum sermonis, visum, auditum, vel virilitatem amiserit, totius hominis imaginem è cera esse faciendam, forti fide, & fixâ imaginatione; atque illam imaginem debito modo curandam esse. Et mox *Medicus non omnia, quæ scire debet, in Academiis discere potest, sed opus est, vt interdum vetulas, zigeunos, nigromanticos agyrtas, rusticos senes, & eiusmodi viles homines alios consulat, & ab iis discat. Plura enim de talibus norunt, quàm omnes Academiæ.* Idem, *de morbis inuisibil. pag. m. 113.* scribit, Deum Magiâ Diabolum donasse, & valde peritum in lure naturæ posuisse. Hanc autem ipsi eripi posse: artem vsurpandam, Diabolum relinquendum esse: ideóque nos in hoc mundo versari, vt minor à maiori discat. *Ibidémque* scribit: Si per characteres aliquid boni in nobis fiat, eodem loco habendos esse eos, ac si plantæ essent; ac etiamsi Diaboli sint, eodem loco id habendum esse, ac si essent pyxides è pharmacopolio, & *si Diabolus verbum pro herba sumit, fit*, inquit, *nobis instar herbæ: verba eius species, characteres eius, composita ac syrupi sunt. Ibidémque:* Si Deum toto corde amemus, etiamsi Diabolus nobis offerat argentum, aurum, iuuet nos, exhibeat nobis medicamenta, eripiat nos ex carcere, credendum esse, hoc iussu Dei fieri.

Paracelsi impietas.

Verùm magna hæc Paracelsi est impietas. Etenim Diabolus infensissimus humani generis hostis, & ab initio homicida est, & propterea nihil boni, ac nullius morbi curatio ab eo sperari potest. Rectéque Chrysostomus statuit, potiùs mortem homini Christiano obeundam, quàm vitam hominis ligaturis redimendam. Et Leo, *de Passione Dom. serm. 9.* scribit: *Beneficia Dæmonum omnibus sunt nocentiora vulneribus.* Neq; vllum exemplũ è sacris literis afferri potest, quòd DEVS per Diabolos hominibus benefecerit. Sat multæ angelorum myriades Dei ministerio inseruiunt, vt non sit opus, Diabolo vti ad homines è carcere eripiẽdos, (per angelum bonum, Petrum è carcere ereptum esse, ex *Actis Apostolorum, c. 12.* patet) & homini sanitatem restituendã. Ideóque solùm à Deo, vt postea, dicetur, auxilium petendum, non ab eius, & humani generis hoste, Diabolo. Vnde etiam cùm Rex Ochozias, *4. Reg. c. 1.* ad Beelzebub. Accaronitarũ Idolum, quasdã de valetudine sua consultum ablegasset, Elias Propheta illis obuiam factus, ita eos alloquitur: *Nunquid quia non est DEVS in Israel, mittis, vt consulatur Beelzebub. Deus Accaron. Idcirco de lecto supra quẽ ascendisti, non descendes, sed moriendo morieris.* Ac Apostolus, *1. ad Corinth. 1.* vetat nos fieri socios dæmoniorum. Et non sine caussa ab antiqua Ecclesia institutum, vt baptisandi renuncient Diabolo, & omnibus operibus eius. Ideò desertor Ecclesiæ Christi, & castrorũ Dei, atque in castra Diaboli transit, quicunque quocunque modo auxilium à Diabolo petit. DEVS sat potens est, vt hominẽ, si velit, sanare possit: auxilio Diaboli nullo modo opus habet. Eius ergo solius auxilium etsi à Diabolo morbus inductus sit, & remedia vulgo nota non prosint, implorandum, & dicendum: *Dominus occidit & viuificat, deducit ad inferos & reducit, onus imponit, & tamen est salus nostra: ipse inuocandus in die tribulationis, ipse eripiet nos.* Ipse sanat quos, & quando vult, non quos, & quando nos volumus. Mulier illa profluuio sanguinis laborans demum duodecimo

anno

anno sanata est, & ille, qui ad Probaticam piscinam diu claudus iacuerat, demum trigesimo octauo anno sanatus est, *Ioh. 5.* Imò si Deo non placeat, nos à morbo liberare, cum Dauide dicendum: *Etsi me occidat Dominus, tamen sperabo in eum.*

An Diabolus cogi possit ad beneficia præstanda.

Frustra quoque sperat Paracelsus, Diabolum ab hominibus cogi posse ad præstanda beneficia. Longè enim maior Diabolo potentia est, quam vt à nobis cogi possit, & quando se cogi simulat, promptissimus adest, vt homines sibi mancipet. Verùm vt doctrina de curatione Magica clarior fiat, duæ quæstiones decidendæ sunt: Prima est: *An sagas & veneficos, quos morbum aliquem induxisse suspicio est, liceat rogare, vel etiam vi cogere, vt veneficium tollant, morbumque, quem ipsi, vel alij induxerunt, auferant.* Altera; *An liceat illa signa, seu instrumenta, quibus pro morbo aliquo inducendo vsi sunt, quærere, inuenta amouere, destruere, soluere, comburere.*

An liceat à sagis morborum veneficio ab ipsis inductorum curationem petere.

Primam quæstionem quod attinet, de ea autores dissentiunt; Christiani etiam Imperatores concessisse videntur, vt à Magis contra morbos veneficos auxilia petantur, vt patet ex *L. Eorum, Cod. lib. 9. tit. 18. de maleficis*, vbi incantationes contra imbres, grandines, ventos probantur. Quod & Canonistæ quidam, Hostiensis, Panormitanus, Goffredus Humbertinus, & alij docent, vt & Scotus, *l. 4. dist. 34.* vbi scribit, superstitionis esse, si quis statuat, non esse maleficium superstitione depellendum. Et ex Sprengero, *in malleo malefic.* referunt, Episcopum quendam in Germania ægrotantem, cùm è vetula saga cognouisset, se ex maleficio ægrotare; nec aliam recuperandæ valetudinis viam esse, quàm vt eadem saga veneficio periret, quæ ipsum veneficio affecerat, misisse Romam, ad Nicolaum Quintum Papam, vt veniam indulgeret huius curationis adhibendæ: Papam verò, qui Episcopum deamabat valdè, indulsisse, hac clausulâ dispensationi additâ, vt ex duobus malis fugiatur maius. Sagam diplomate allato dixisse, cùm Papæ & Episcopo placeat, se illud effecturam. Sic mediâ nocte restitutum fuisse Episcopum, sagam verò quæ eum fascinauerat, in morbum, ex quo obiit, incidisse.

Verùm saniores & prudentiores istam curam planè improbāt, &, vt docti viri annotarunt, legem illam Constantini lege recentiore sustulit Leo Imperator, *constit. 35. de Incantator. pæna.* Etenim cùm, vt suprà, *c. 5.* probatum sagæ mediis illis, quæ adhibent, nihil præstent, sed dæmon illa omnia efficiat: in curatione eodem modo sese res habet, nec ipsæ sagæ aliquid præstant, sed Diabolus. Ideóque qui sagarum & veneficarum opem hîc implorat, ipsius diaboli opem implorat. Non verò diaboli opem implorandam esse, iam anteà probatum, nec facienda mala, vt eueniant bona, sed potiùs, vt antè ex Chrysostomo, *homil. 8. in Epist. ad Coloss.* dictum, mors homini Christiano subeunda, quàm vita ligaturis redimenda. Vnde tam seuerè Devs, *Leuit. 20. ver. 6.* prohibuit, Magos consulere. *Anima,* inquit Dominus, *quæ declinauerit ad Magos, ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & exscindam eam de medio populi mei.* Itaque, vt postea *c. 9.* dicetur, si remedia naturalia non prosint, ab vno Deo auxilium petendum, qui si vult, semper iuuare potest, si non vult, in eius auxilio acquiescendum. Et licèt interdum media, quæ à diabolo adhibentur, illicita non videantur, quia tamen à diabolo proueniunt, nullo modo vsurpanda. Ita refert Bodinus, *sagor. dæmonom. l. 3. c. 5.* quandam, Barbaram Doréam, confessam esse, se iis quos fascinauerat, medicinam fecisse discissa columba, & ægrotantis stomacho impositâ, cum his verbis: In nomine Patris, Filij, & Spiritûs Sancti, D. S. Antonij, & D. S. Michaëlis Angeli curari possis ab hoc malo, & mandauisse, vt nouem diebus missam in templo vici illius curarent celebrari. Verùm cùm eadem fassa sit, se remedium istud à Satana didicisse, omnino vt superstitiosum & blasphemum reiiciendum. Et licèt sagæ Satanæ ope ægros curent, tamen seriò nunquam Satanas hominibus prodest, vel prodesse cupit, sed etiam cùm benefacere videtur, alio modo iis nocet. Tollit nimirum morborum ab hoc, & immittit alij: sanat corpus, vt animam sibi deuinciat ac perdat: sanat vnum, vt plures eidem impietati & superstitioni implicet. Id quod etiam in curatione Episcopi illius, cuius modò mentio facta est, accidit. Cùm enim antea solùm illa Saga, quæ Episcopum fascinauerat, sceleris illius rea esset, postea factum est, vt & Episcopus, & Papa, & Saga, quæ morbum in primam Sagam immisit, eiusdem sceleris participes facti sint. Interim, saga illa, quæ mortua est, nunquam resipuit, sed ad extremum vitæ halitum se recuperandæ valetudinis gratiâ Diabolo commendauit. Et omnino certum est, veneficas, dum morbos tales depellere volunt, Diabolum venerari, vultúque in terram demisso eius opem expressè implorare, vt aliquot historiis id probat Bodinus, *l. 3. dæmonom. sag. c. 5.* Summa: cùm sagæ, quicquid faciunt, Diaboli ope præstent, non fas est, alium ad peccandum vel persuadere, vel cogere, nec Diaboli opem seu immediatè, seu per alios implorare, *Nunquid enim non est DEVS in Israele, vt ad Beelzebub eatis,* inquit, Dominus, *2. Reg. 1.*

An liceat sagas minis & vi ad auxiliandum impellere.

Verùm distinguunt hîc quidam, & putant, non licere, vt veneficæ precibus flectantur, vt tollant veneficia; fas verò esse, vt minis, verberibus, & violentiâ adigantur, vt morbum, quem intulerunt, depellant. De qua re pluribus agit Nicol. Remigius, *l. 3. Dæmonol. c. 3.* vbi statuit, multum interesse, an vi, an precariò aliquid à venefico auferas & consequare. Illud enim contemptum ac dedignationem, hoc admirationem, obtemperationem, animúmque se suppliciter deiicientem ac demittentem significare. Additque porrò, potiùs ipsam mortem ferendam esse, quam ad tam horrendum sacrilegium adduci nos sinamus, vt quasi supplices venerabundique à Dæmone opem imploremus; cùm Devs solus sit colendus atque obsecrandus, atque is sit zelotes, qui non patitur quicquam de gloria sua decerpi, delibarique, quod alteri adscribatur. At quòd venefica adigi possit, vt morbum quem induxit, auferat, aliquot historiis probat, idque licere existimat. Neque enim hîc vllas blanditias, & preces ac venerationem accedere, neque sagam, verberibus pulsatam, habere quo glorietur, ipsúmque Dæmonem quasi obtorto collo à noxa retractum, amissa prædâ in fugam versum, derisum, spretúmque ac nihili pensum se agnoscere. Et rem perinde se habere putat, ac si quis furto sibi ablatam rem à fure per vim auferat, aut ab hoste arcem occupatam armis recuperet. Tandémque concludit, si quis fidenter atque intrepidè, vti hominem nullius malæ rei conscium, & Dei nixum præsidio decet, Satanam & maleficam mulierem adoriatur, vi minisque cogat, vt ab iniuria ac maleficio temperet, lædere cesset, atque abstineat, corpore facessat, eum nihil illiciti facere.

Verùm ipse Remigius planè negare non potest, eum qui ita morborum liberationem à maleficis per vim extorquere conatur, non omnino culpâ vacare, quia illorum opera ministeriúmque intercedit, quæ caussam aliquam impietatis habere videntur. Etsi verò culpam istam ita extenuat, vt eum expertem esse putet illius, quæ Devm hominibus adeò infestum reddit, pactionis cum Dæmonibus, tamen ea culpa non ita leuis videtur. Nam & hîc, & dum vi adiguntur sagæ, vt morbum tollant, à Diabolo auxilium speratur. Etenim sicut morbi tales, vt suprà probatum, à sagis non inducuntur, sed omnia quæ ipsæ agunt, vana & futilia sunt, Diabolus verò omnis mali autor est, ita ipsæ morbum tollere non valent, sed Diabolus illum tollit. Interim sagæ coguntur, vt Diabolum honorent, & eius auxilium implorent. Imò ille ipse qui sagam cogit, Diabolum honorat, quia credit ipsum posse morbum hunc curare, cùm optimè norit, sagam hoc non præstare, nec media ab ea adhibita. Ideóque Diabolo hic honor gratissimus est, & non tam iniuriis, quę mancipiis suis inferuntur, offenditur, quàm hoc honore delectatur: & proinde qui hoc modo sanari cupit, implicito pacto cum Diabolo se immiscet, cùm cogat veneficam ista facere vi pacti, quod cum Diabolo iniit. Et propterea Diabolus non coactus id facit, cùm nulla potestas sit in terra, quæ Diabolum cogere possit, quod Devs ipse de eo, *Iobi 41. vers. 24.* sub nomine Leuiathan testatur. Hinc experientiâ constat quòd Diabolus non cedit, nec iuuat, nisi cùm putat, se plus nocere posse. Id quod ipse Remigius negare non potest, dum *eodem loco* scribit, nunquam esse solidam gratiam, aut plenum integrúmque beneficium quod conferunt Dæmones; sed statim vèl æquali, vel grauiori aliquà iniuriâ atque incommodo luendum esse ei, qui impetrauit, & vnius salutem alterius interitu constare. Id quod non saltem de beneficio, (si ita rectè appellari potest) sed etiam vi impetrato verum est. Sicut & id confitetur, nihil ad curationem conferre, quæ sagæ, etiam vi & verberibus coactæ, exteriùs adhibent nimbis a se immissis remedia; sed vel ea prætexti quasi integumenta veneficij, quod, veritæ legum seueritatem, occultant, vt cùm herbas, balnea, vnguenta, aliáque, quæ in vsu quotidiano habent homines, quibúsque, quæ videntur, vires certæ nullæ sunt, adhibent, vel excogitari, ad infestandos superstitione mortalium animos, veluti cùm ad votiuas peregrinationes, vel donaria adducunt, vel denique adhiberi ad conuellendam labefactandámque spem & fiduciam, quam in vno Deo defixam nobis esse oportuit. Summa: qui etiam sagas vi cogendo à morbo liberari cupit, auxilium non à Deo, sed à Diabolo quærit & sperat. Neque est, vt quis sibi persuadeat, non esse alia remedia. Dantur enim alia, de quibus *cap. seqq.* dicetur. Est Devs Diabolo potentior. Et si nulla spes superesset, præstaret tamen mori, quam per peccata sanari; cùm salus animæ corporis saluti præferenda, Denique gloria, quæ hic negligitur, omnibus anteponenda sit. Et qui amat animam suam plus, quàm Devm, perdit eam. Et longè alia est ratio, si quis rem furto ablatam furi abripiat. Vis enim ea iure concessa, at in hominis potestate est, at maleficium maleficio sanare, & Diaboli ope sanari velle, illicitum. Tandem plus peccat, qui cogit inuitum, quàm qui orat patentem.

An maleficus per modū aliquem licitum possit tollere maleficium.

In quibus omnibus etsi non consentiat Martinus Delrio: tandē tamen nonnihil à veritate declinare videtur dum, *l. 6. disquisit. Magic. c. 2. sect. 1. q. 2. conclus. 4.* scribit, quòd possit maleficus induci, vt per modum aliquem licitum tollat maleficiū. Et *concl. 5.* quòd liceat à malefico petere, aut illum minis & leuioribus verberibus cogere, vt maleficium tollat, quandocunque probabiliter credo, illum sine maleficio modo aliquo licito, id facere posse siue quandocunque non sum moraliter certus, quòd vetitur modo illicito. Et sententiam hanc communem esse dicit Henrici, Scoti, Caietani, & aliorum, quos ibi citat. Verùm talia tentare periculo non vacare, diffiteri non potest, ideóque addit cautelam ex Caietano, vt quis expressè protestetur, se nihil commercij cū Diabolo habere velle: si quis tamen ab ipso qui nocuit, medelam petat, fortassis, absolutè loquendo, non esse necessarium, addere illam protestationem, existimat, sed sufficere, absolutè petere, vt nocere desinat, quia res quæ petitur, bona & iusta est, nempe non nocere proximo: & potest, ac tenetur maleficus id licito modo facere, nempe per medium aliquod naturale, vel per

figni

signi destructionem. Verùm enimverò si in potestate malefici absolutè esset, ampliùs non nocere, liceret id ab eo petere: sed cùm maleficus nihil egerit, sed Diabolus morbum intulerit, etiam in malefici potestate non est, morbum auferre, sed necessarium est, vt id à Diabolo impetret. Itaque protestatio est contraria facto; cùm qui à malefico hoc petit, id à Diabolo petat. A Diabolo verò, vt amico nihil petere possumus, cùm omnis cum eo familiaritas à Christo nobis interdicta sit. Neque etiam per modum imperij id obtinere possumus; cùm Diabolus non nobis, sed soli Deo subiectus sit. Præterea quis certum me reddere potest, maleficum, seu qui morbum intulit, seu alium, medijs naturalibus & licitis vsurum? Et si sperem, eum medijs naturalibus vsurum, cur non ab alijs, de Magia non suspectis, & quibus rerum naturalium vires rectiùs, quàm sagis, perspectæ sunt, eadem auxilia petuntur?

An liceat instrumenta Magica quærere & abolere.

Altera quæstio paulò difficilior est; *An nimirum liceat media & instrumenta, quibus sagæ & venefici ad morbum aliquem inducendum vsi sunt, inquirere, inuenta amouere, comburere, vel quocunque modo abolere.* Et disputant hac de re variè Scholastici, & qui eos sequuntur. Primò autem rectè status controuersiæ formandus est. Neque enim, vt rectè monet Guillelmus Estius, *in 4. summ. Thomæ distinct.* 34. §. 8. status controuersiæ est; an liceat in contemptum & detestationem magicæ superstitionis, ipsiúsque Diaboli, maleficij signa tollere atque abolere, cùm Dominus ipse præceperit, *Deuter.* 7. & 12. omnia idololatriæ monumenta penitùs disperdere: sed hoc quæritur, an liceat eiusmodi signa inquirere, amouere, destruere, spe consequendæ sanitatis, & hac intentione, vt Diabolus non ampliùs noceat. Affirmantem sententiam defendunt plerique Scholastici, atque adeò quidem, vt Martinus Delrio, *disquisit. mag. l.* 6. *c.* 2. *sect.* 1. *q.* 3. scribat, nullam, quòd ipse sciat, editis libris negantem sententiam defendisse, præter vnum Ioh. Hessels, à Louanio, *in prælect. in 4. sent.* parum tamen prudenter & verè. Verùm negantem etiam Guilhelm. Estius, *loco alleg.* vt & Bodinus, *l.* 3. *Dæmonom. sagar. c.* 3. & tutiorem & veriorem esse statuit.

Status Controuersia.

Pro negatiua sententia rationes. Prima.

Et omnino sunt negatiuæ sententiæ rationes sat firmæ. Primò enim, si maleficij suspicio sit, & illius media ignorentur, nonnisi per veneficos & sagas alias patefieri possunt: quæ tamen ipsæ cùm huius rei notitiam non habeant, de ea, vt à Diabolo certiores fiant, necesse est. At neque à malefico, neque à Diabolo consilium vllum expetere licet.

Secunda.

Secundò, qui remotis istis signis morbum à malefico inductum cessaturum putat, eo ipso rebus illis vires nocendi, quas nullas habent, tribuit, & Deo præterito à quo solo morbi immittuntur, à Diabolo & eius organis opem petit.

Tertia.

Tertiò, qui sigilla illa tollit spe consequendæ sanitatis, effectum illum vel à naturali caussa, vel à Deo & bonis Angelis, vel à Diabolo expectat. At certũ est, quòd non à naturali caussa tum morbus tollatur; cùm signa illa nullas vires, seu nocendi, seu sanandi habeant, neque etiam à Deo & bonis Angelis; cùm Dei auxilium tum non imploretur. Ergo si effectus, qui speratur, consequitur, necesse est vt à Diabolo proueniat.

Equidem Martinus Delrio, qui in contraria sententia defendenda laborat, *disquisit. Magic. l.* 6. *c.* 2. *sect.* 1. *q.* 3. §. 5. respondet, esse insufficientem enumerationem partium. Sanitatẽ enim expectari à morali caussa, nempe amotione signi; id quod *probat.* 8. hoc exemplo declarat. Si quis cum hoste foret pactus, vt suspensâ de muro flammulâ candidâ accurrat, & portam occupet, ac vrbe potiatur; & tertius quispiam ciuium hoc rescicat nunc, inquit, tollere licebit hoc signum? Imò meritorium erit, si feceris, nec proditoribus consentiet. Verùm quid actiones morales ad morborum curationes? Et simile quod adducis, nihil ad rem facit. Cùm enim hostis posito signo proditorum auxilium speret, & si inscio proditore signum amoueatur, nihilominùs proditor hostem iuuare promptus sit; hoc saltem accidit, vt signo amoto de proditoris auxilio incertus sit hostis, & propterea vrbem aggredi non ausit. Tale nihil Diabolo, signo amoto, accidere potest. Is enim, si vellet, & Devs permitteret, signo amoto æquè nocere posset, neque sagarum auxilio opus haberet. Et nullius momenti est, quod addit, eum qui signum remouet, idem facere, ac si diceret: Signum, quod nocumento inferendo posuisti, commimuo & perdo: non est quod noceas, ampliùs nocere non teneris. Etenim quæstio est, etsi quis talia ad diabolum dicat, an propterea teneatur, & eo modo cogi possit, vt non ampliùs noceat. Quod si faciat, ab homine rogatus id facit, qui tamen peccat, quòd à diabolo sanitatem petit. Itaque nullius etiam momenti est, quod regerit Delrio, experi sanitatem non à positiua aliqua dæmonis actione, sed à priuatione actionis, siue cessatione. Quod etiam obiicit Lessius, *de Iustitia ac iure l.* 2. *c.* 44. *dub.* 5. *n.* 40. dum scribit, effectum, qui hic expectatur, non esse actionem aliquam positiuam dæmonis, sed cessationem, siue priuationem actionis: quem effectum liceat à dæmone expectare. Verùm primò nec cessationem illam à Diabolo petere licet, cùm nullo modo Diabolo supplicandum sit, & nihil reuera boni à Diabolo expectari possit. Neque enim, quod etiam affert Delrio, eodem modo, quo fugam ab obsesso expectamus, eo ipso etiam, amotione signi, eum cessaturum à nocendo sperare possumus. Nam cùm fugam Diaboli ab obsesso speramus, eam futuram putamus Dei auxilio, qui precibus ea de caussa imploratur: at ista à nocendo cessatio non à Deo petitur, sed à Diaboli voluntate spe-

Obiectio Delrionis diluitur.

tatur; quod impium est. Et quis certus esse potest, ac certò spetare, diabolum amoto signo ampliùs non nociturum? Non enim coactus hoc facit. Ergò si liberè id facit, vt honorari & adorari quasi velit, facit. Et certè diabolus nunquam sponte cessat à nocendo corpori, nisi vt grauiùs noceat animæ; cùm sit hostis noster capitalis, qui semper nobis maximè nocere cupit. Impium verò est, quod hic respondet Delrio, diabolum desinere signo sublato, non quia per hanc amotionem grauius malum infligit animæ tollentis, sed quia sperat, maleficum in aliam sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi adiuncturum, videntes eum promissis stare. Omnino enim concedimus, rem ita sese habere: sed inde facilè patet, diabolum non ob signi amotionem desinere nocere, sed quia suum lucrum captat, & plures sibi deuincit: ad quod præstandum, cùm occasionem præbeat signum amouens, extra culpam non est. Deinde falsum est, quòd illa sanatio sit mera cessatio, & priuatio actionis. V. g. si quis à diabolo surdus, claudus redditus sit, aut continuis doloribus à malefico torqueatur: illi morbi non tolluntur simplici diaboli cessatione, cùm aliquid positiuum sint: sed si tolli debent à diabolo, necesse est, vt diabolus agat aliquid, & impedimentum illud positiuum tollat. Atque ita illi ægri diaboli ope sanantur, quod nulli expetendum.

Quarta.

Quartò, qui hac spe, vt morbo liberetur, signa illa tollit miscet se pacto, quod veneficus cum diabolo iniit. Cùm enim diabolus possit, etiam sine signis talibus, Deo permittente, hominibus nocere: vt tamen à suis honoretur, certa signa ponit, quibus positis nocere incipit, manentibus nocere pergit, ablatis nocere desinit. Ideóque si signa illa aufert, non diabolo nocendi potestatem aufert, sed tacitè ab eius voluntate expectat nocumenti cessationem idque ea pacto inter illum & veneficum inito. Nam cùm voluntas diaboli, vt ampliùs non noceat, hoc modo cogi non possit, perinde est ac si dicat diabolo: Pactus es, amoto signo se à nocendo cessaturum: nunc igitur me signum amouente, præsta quod promisisti, & nocere desine. Neque alicuius momenti est, quod hic obiit Delrio, dum scribit non semper esse verũ, quòd possit diabolus nocere sine signis Magicis. Sæpe enim, inquit, imò ordinariè, Devs permittit, illum multa facere per maleficos & signa malefica, quæ non permisit illum immediatè facere. Vnde non est absurdum, existimare, quòd quando Devs permisit mediante signo nocere, non possit dæmon nocere signo destructo, quia Devs tum videtur permissionem suam sic limitasse. Verùm hoc modo, & si Devs permissionem suam ad signa illa limitaret, sese pacto, quod est inter dæmonem & veneficum, immisceret, quod dicere impium. Hoc verò magis consentaneum diabolum, postquàm à Deo homini alicui nocendi potestatem absolutè impetrauit, vt suos sibi deuinciat, iis persuadere, si hoc vel illud signum ponant hunc effectum secuturum: cuius tamen autor postea est solus diabolus, signa verò illa ad maleficium nihil præstant.

Quinta.

Quintò, licèt hoc modo impetretur vt diabolus à nocendo cesset, & amotis signis homo à morbo liberetur: tamen id diabolus non eo fine facit, vt homini prosit; cùm eius hostis sit infensissimus, sed vt animæ noceat. Vt enim Leo, *ser.* 19. *de passione Domini*, scribit: *Beneficia diaboli omnib. sunt nocentiora vulnerib.*

Sexta.

Sextò. Et cũ illi ipsi, qui contrariã opinionem defendunt, statuant, non licere petere à dæmone, vt cesset vexare maleficio; quia petitio illa est intrinsecè mala, vtpote inuoluẽs pactum & societatem cũ dæmone: etiam non licet per remotionẽ signorũ diabolicorum sanitatem sperare. Etenim diabolus vel cogitur hoc modo, vel precibus & persuasione, quòd pactũ illud sit efficax, ab eo impetratur. Cogi non potest: ergo assentiente diabolo id impetratur: quod nullo modo licet, cum, vt Augustinus *de ciuitat. Dei, lib.* 10. *c.* 14. scribit, vnus tantùm Devs colendus sit. *Omnia quippe, quod præstare hominibus vel Angelis, vel homines possunt, in vnius esse omnipotentis potestate, quisquis diffitetur, insanit.* Et mox: *Anima humana adhuc terrenis desiderijs infirma, ea ipsa, quæ temporaliter exoptat, bona, infernæ atque terrena, vitæ huic transitoriæ necessaria, & præ illius vitæ sempiternæ beneficiis contemnenda, non tamen nisi ab vno Deo, expectare consueuit, vt ab illius cultu etiam in istorum desiderio non recedat.*

Contrariorũ argumentorũ refutatio. Primũ, ab autoritate.

Etsi verò non pauci sunt, qui contrarium sentiunt: tamen quæ pro sua opinione afferunt, nullius roboris sunt. Primò quidem autoritatibus in prima triumphat Delrio, *l.* 6. *disquisit. Mag. c.* 2. *sect.* 1. *q.* 3. §. 2. & pro sua sententia allegat Hispanos, Germanos, Italos, Gallos, Britannósque; Scholasticos, Nominales, Scotistas, Thomistas, Summistas, Iuristas; Cardinales, Episcopos. Verùm enimverò errantium multitudo non parit errori patrocinium, neque nouum est, multas opiniones publicè defendi, non quia veræ, sed quia communes. Interim Gulhelm. Estius, *in quart. sententiar. distinct.* 34. §. 8. & 9. negat, esse sententiam communem, sed saltem modernorum sententiam esse statuit, à qua discedere ob rationes fas sit. Et licèt esset sententia communis: tamen sententias communes sæpe corrigi, non nouum est. Ideóque ipse contrarium sentit, & ante ipsum Iohan. Hessels, à Louanio, Bodinus, *de sagar. Dæmonom.* & nuper etiam Dn. D. Fridericus Balduinus, p. m. *in casib. conscient.* & alij.

Secundũ, ab historiis.

Secundò, historias aliquas producit Martinus Delrio, quibus probat, morbos à maleficis inductos signis ablatis cessasse, quas adducere hic super sedeo. Verùm non an aliquid factum sit, sed an quod factum est rectè factum sit, attendendũ. Aliàs enim non

signa

signa solùm amouere, sed & maleficorum opem implorare liceret. Certè nisi Beelzebub in Accaron multos sanasset, Ochozias Rex eius opem non implorasset: quod factum tamen Regis Dævs per Prophetam Eliam grauiter obiurgauit. Et saga illa, cuius etiam suprà mentionem feci, & cuius quoque meminit Bodinus, *sagar. Dæmonom. l.* 3. c. 5. in Constantiensi agro, non sine caussa tam celebris fuit, vt dominus vici in Richtighassen, ob hominum confluxum, canonem ab iis exigeret.

Tertij. Tertiò obiicitur, quòd signi amotio per se non sit mala, neque finis per se malus, morbi putà ablatio. Et proinde putant, licere hoc medio ad talem finem vti. Verùm respondeo, superstitiosum est & malum, rem ad aliquem finem referre, ad quem neque naturaliter, neque ex Dei institutione ordinata est; & præcipuè vbi in illa re vel actione, aliquid commercij cum Diabolo intercedit, quod omnino hîc accidit.

Quarti. Quartò, licèt, inquiunt, declinare à loco, vbi positum est signum, per quod transeuntes afficiuntur maleficio. Ergò & auferre signum licet. Verùm respondeo, esse diuersitatem. Fuga enim, & declinatio loci, in quo hominibus damnum infertur, naturaliter ordinata est ad euitationem mali, in quod quis incideret, si eum locum pertransiret, signorum autem ablatio naturaliter non est ordinata, vt quis per illam à morbo liberari possit. Imò existimo, si quis firma in Devm fiduciâ talem locum pertransiret, nihil mali a Diabolo passurum; nisi forsan ex singulari suo concilio Devs id Diabolo permitteret.

Quinti. Quintò aiunt, Devm ipsum præcepisse, vt idola gentium destruantur, & licere ad imitationem Christi, qui venit in hunc mundum, vt destruat opera Diaboli, *Ioh.* 1. *c.* 3. destruere signa ista, quæ sunt opera Diaboli. Verùm respondeo, omnino id licere facere, sed non spe consequendæ sanitatis. Hæc enim si accedat, longè alius finis est remotionis idolorum, & remotionis talium signorum. Idola enim illa destruebantur, ne ampliùs Diabolus honoraretur, & hominibus ad idololatriã occasio daretur: verùm signorum horum & medicorum Magicorum amotione Diabolus honoratur, dum ab eo sanitas speratur. Ideóque non licet externa Diaboli opera destruere, vt instituantur interna, superstitio nimirum, & societas cum Diabolo & anima hominis. Sicut neque peccatum, quod Diaboli opus est, per aliud peccatum destruere licet.

Sexti. Sextò dicunt, pactum cum Diabolo hoc modo rescindi. Verùm id negamus: Signa illa saltem ad deludendum & decipiendum veneficas sunt constituta; interim pactum, quod inter eas & Diabolum intercedit, ratum manet. Si verò ad remotionem signi, nocere desinat Diabolus, non id facit, quòd remoto signo pactum rumpatur, sed vt sagarum, & earum, qui malefici signa tollunt, voluntati obsequatur, & à Dei auxilio ad suum auxilium eos auocet.

Septimi. Septimò validam, vt putat, rationem affert Martinus Delrio, quâ probare conatur, in amotione signi nihil illiciti intercedere: eamque petit ab enumeratione omnium illorum, qui hîc reperiuntur, actuum. Actus, inquit, sunt vel interni, animi, vel externi, verbi & operationis. Animi interni actûs sunt tres: primus desiderij, vt sanitas reddatur, & cesset nocere Dæmon, & ad hunc finem, vt tollatur conuentio malefici & Dæmonis de nocendo, & quia hoc pactum dependet à signo, cupere proinde ipsum tolli ac destrui. Secundus actus est opinionis, sine credulitatis humanæ, quòd scilicet opinor, seu credo probabiliter, cum sublatione signi pactum cessaturum, & cum pacto noxam. Tertius est, spes sanitatis & cessationis noxæ. Verbi externus actus est, rogare maleficum, vt signum tollat, & nocere per Dæmonem desinat. Operis externus actus est, ipsa signa tollere ac abolere: Atque hos omnes actûs esse licitos putat, & probare conatur. Verùm multis modis errat. Etenim desiderare sanitatem suam & aliorum, equidem licitum est. Imò & hoc concedo, licitum esse, desiderare maleficij cessationem. Sed de hoc iam quæstio est, à quo sanitas, & illa cessatio speranda & petenda sit, an à solo Deo, vt is Diaboli opera destruat, an verò etiam à malefico, & signi ablatione? Affirmatur prius, negatur posterius. Neque enim illa signa morbum induxerunt, neque iis ablatis cogitur Diabolus, vt à nocendo cesset, sed vt ipse Delrio, in responsione ad argumentum septimum, habet, cessat à nocendo, quia sperat, vel maleficum in alium sortem (vt vocat) translaturum, cum nouo suo lucro, vel sic plures sibi deuinctum, videntes eum stare promissis. Nimirum dum benefacere creditur Dæmon, grauiùs nocet. Atque ita falsum, quòd destructio signi sit medium necessarium sanitati recuperandæ. Aliud enim, & magis licitum medium est, Dei auxilium implorare, qui, vt non semper permittit, vt per talia signa homini damnum inferatur, vt suprà dictum: ita etiam signis istis manentibus, homini sanitatem, si vult reddere potest. Opinio quoque, omnium, cessaturum maleficium cessante pacto & signo amoto, est illicita, quia pugnat cum lege Dei, & primo Decalogi præcepto: *Non habebis Deos alienos*. Tertiò, spes quoque vana est, quia non nititur Dei fiduciâ & auxilio, sed Diaboli. Ex quo etiam patet, externos illos actus vitiosos & illicitos esse. Cùm enim sagæ istæ non per se, sed per Dæmonem noceant, nõ licet ab ipsis petere, vt per Dæmonem hominem sanent. Et omnino eò tandem res redit, vt Diabolus honoretur & inuocetur. Cùm enim signo amoto cogi non possit Diabolus, ne ampliùs noceat, id suâ sponte facit, eo fine, vt homines decipiat, & vt ipse Delrio ait, cessat, vt pactum cum Mago seruet, & sic eum sibi deuinciat, & alios alliciat: cui rei occasionem præbet, qui putat, signi ablatione se sanitatem recuperare posse. Atque ita qui per remotionem signi morbum amoliri, & pactum rumpere vult, ille potiùs pactum confirmat, cum velit, vt Diabolus id faciat quod promisit, nimirum vt ablato signo morbum amoueat.

Octaui. Octauò vtitur hoc argumento: Si licet, *inquit*, maleficos de medio tollere, eâ spe & fine, ne hominibus ampliùs noceant per Diabolum, vt eius viua instrumenta, licet etiam signa maleficij tollere, ne per Diabolum illam ampliùs noceant, vt eius fictitia instrumenta, non operantia quidem, sed eum ad operandum excitantia. Atque ad hoc argumentum nondum responsum esse putat Martinus Delrio. Verùm facilis est responsio. Est enim hîc longè maxima diuersitas. Vt enim sagæ & maleficæ tollantur, mandatum Dei extat: neque id sine ratione, cùm sint homicidæ. Nam si latrones, suâ manu homines occidentes occidere licet, cur non liceat & maleficos occidere, qui Diaboli ope homini morbos inferunt, imò eos planè interficiunt? Deinde cùm pactum cum Diabolo inierint, & Deo ac hominibus renunciarint, atque eorum hostes se declararint, cur eos occidere non liceat? At de signis istis tollendis nullum Dei præceptum habetur. Ipsa signa enim non interficiunt, neque etiam Diabolum ad nocendum hominibus cogunt, sed ipse suâ sponte superstitionibus talibus homines implicat. Et proinde ea quidem destruere licet, sed non spe consequendæ sanitatis. Et propterea siquis à malefico læsus sit, non signa adoriatur, sed ipsum Diabolum, id quod nulla alia ratione fieri potest, quàm Dei & bonorum Angelorum auxilio.

Noni. Tandem Baptista Codronchius, qui, *l.* 4. *de morb. venef. cap.* 2. affirmatiuam sententiam sequitur, & eandem se in *l.* 2. *de Christiana medendi ratione, c.* 3. defendisse, scribit, hanc rationem affert; quia veneficia curare vel abolere haud possimus, nisi caussas eorum amoueamus; illa scilicet, quibus veneficæ ad infligendos morbos vtuntur. Imò via aliam curandi rationem in hoc veneficij genere reperiri putat. Verùm falsum est, quòd illa signa, characteres, imagines, quibus veneficæ ad inducendos morbos vtuntur, sint caussæ morborum illorum, vt suprà satis probatum. Ideóque remotione illorum signorum non remouentur morbi, sed Diabolus qui induxit, eos tollit. Neque etiam concedi potest, quòd nullus alius detur tales morbos curandi modus, vt non dicetur. Et licèt nullus daretur: tamen ad Diaboli opem non esset confugiendum.

CAPVT IX.

De Curatione naturali.

An remediis naturalibus morbi à veneficis inducti curari possint. CVm ergo Dæmonis & veneficorum ope veneficia depellere non liceat, iam porrò quæritur, annon alia dentur licita remedia. Occurrunt autem ea duplicia: naturalia & supernaturalia, seu diuina. De naturalibus, pluribus disputat Codronchius, *de morb. venef. l.* 4. *c.* 2. & longè difficillimum esse iudicat, aliquid certi hac de re statuere, cùm alij affirment, remediis naturalibus tales morbos curari posse, alij negent, & pro vtraque sententia rationes extent.

Pro affirmatiua sententia rationes. Prima. Qui affirmant, hos morbos remediis naturalibus curari posse, his rationibus vtuntur. Prima est, quòd Dæmones ad inferẽdos hominibus eiusmodi morbos mediis naturalibus vtantur, & varias intemperies inducunt, obstructiones excitant, humores corrumpunt, inquinant, maliguis qualitatibus inficiunt, putrefaciunt, ad varias partes præter naturam mouent. Has igitur caussas, etsi occultas, diligenti inquisitione à Medicis inueniri, & contrariis tolli posse, existimant, & extare in natura talia, ad hos vsus creata multa remedia. Et quamuis procul dubio cuilibet veneno oppositum alexipharmacum in natura detur: tamen si venenum non semper notum sit, dantur vniuersalia alexipharmaca, quæ ad omnia venena depellenda sunt vtilia.

Secunda. Secundò, cùm dæmones plerumque humore melancholico abutantur, vnde & melancholia Diaboli balneum esse dicitur: humore melancholico euacuato non solùm tales morbi veneficio inducti curantur, sed & Diaboli obsessos homines, humore melancholico euacuato, interdum relinquunt. Cuius rei exemplum est in obseruationibus Martin. Rulandi Senioris, *centur.* 3. *obseru.* 100. de quadam fœmina dæmoniaca & melancholica, quæ piis precibus & medicamentis humorem melancholicum euacuantibus à Diabolo liberata est.

Tertia. Tertiò ad experientiam prouocant. Et passim apud Philosophos & Medicos multa medicamenta extare aiunt, quæ ad huiusmodi morbos vtilia sint. Qualia medicamenta anteà etiam, *c.* 7. *de preseruatione*, ex autoribus annotata & plurima passim apud autores occurrunt; quorum aliqua & hoc loco recensere libet. *Rutam* enim Aristoteles, 20. *Problem.* 24. vt & Dioscorides, & Plinius commendant. Laudant & *hypericum*, quæ inde fuga dæmonum vulgò appellatur. *Verbena* quoque, quòd ad expiationes & amuleta commendetur, sacra herba dicta est: de quo Dioscorides, & Plinius, *l.* 4. *c.* 56. *Artemisiam* secum habentibus mala medicamenta non nocere posse, scribit autor *lib. simpl.* qui inter spurios Galeni extat. *Moly* contra veneficia ab Homero demonstratum esse, scribit Plinius, *lib.* 25. *cap.* 4. *Herba Paridis* *Medicamenta contra maleficia.*

semen

semen, contra veneficia præstantissimum remedium prædicari, è Matthioli *comm. in quart. Dioscorid. cap.* 78. apparet, vbi scriptum, quod si huius herbæ semen viginti continuis diebus, ʒ. j. pondere, ieiuno propinetur, mentis alienationem & insaniam, non solùm ex morbi diuturnitate, sed ex veneficiis contractam, eo sanari, eiusque vsu qui ex veneficiis stolidi facti erant, integræ sanitati restitutos fuisse. *Antirrhinum* siquis appensum gestet, eum nullo malo medicamento lædi posse, Dioscorides, *lib.* 4. *c.* 139. & Plinius, *lib.* 25. *c.* 10. tradunt. *Abrotanum* etiam ad omnia veneficia prodesse, & in primis iis quibus coëundi potentia adempta est, scribit Plinius, *lib.* 21. *c.* 21. Idem, *lib.* 25. *c.* 20 refert, ei qui quotidie *betonicam* gestat, nulla nocitura mala medicamenta. Et de *sulphure* idem, *lib.* 35. *cap.* 15. scribit, habuisse in religionibus locum ad expiandos suffitu morbos. Ac talia plurima, cùm apud antiquos, tum recentiores extant, quæ omnia hîc afferre operæpretium non est.

Quâ tamen ratione res tales naturales, seu herbæ, seu mineralia seu gemmæ contra morbos à veneficiis inductos prosint, & Diabolum, qui talium morborum autor est, fugare possint, vt ampliùs non noceat, dissentiunt autores isti, & in rationibus reddendis varij sunt. Quidam dicunt, quòd, quæcunque fiunt circa corpora obsessa, vt & tales morbos, Dæmones in sui despectum & ludibrium accipiant, & potissimùm vbi sunt irrisiua & afflictiua, vt sunt fœtida, amara, & alia huius generis, vt hac ratione quodammodo cogatur ad fugam Diabolus, & à nocendo desinat. Verùm quis non intelligit, talibus rebus nullo modo Diabolum affligi, nec cogi, vt à nocendo desistat, sed si id faciat, ideò facere, vt homines in sua superstitione confirmet. Alij dicunt, cùm ista afflictionum in inferno ferendarum memoriam Diabolo suggerant, vt sulphur & ignia, eum hoc modo terreri, vt à nocendo absistat. Verùm etiam sine istis Diabolus suæ condemnationis non immemor est, nec, etiamsi ipsi hoc modo in memoriam reuocetur, cogitur vt à nocendo desistat. Alij statuunt, Deum concreasse in spiritibus, angelis, & spiritu humano quandam potentiam sensitiuam, non carnalem, sed spiritualem, per quam subiiciantur passionibus rerum corporalium. Verùm de anima humana, vtpote quæ forma est sui corporis, hoc verum esset; de Angelis hoc nondum probatum. Alij existimant, quòd si res illæ piè ac deuotè adhibeantur, tanquam instrumenta diuinæ iustitiæ in Dæmones agere, eáque effectûs & opera veneficij tollere. Verùm & hoc probari debet, quòd Deus talibus rebus vt instrumentis vti velit, & quòd vnquam promiserit, per res naturales eos effectûs se editurum, qui sunt supra rerum naturalium vires. Alij tandem putant, res istas naturales non immediatè in Dæmonem agere, sed in dæmoniacum, vel maleficio infectum; cùm introducant dispositionem illi, quam Dæmon immisit, contrariam. Quæ sententia si rectè explicetur, inter reliquas veritati maximè consentanea est, vt postea dicetur.

Pro Negatiua rationes. Prima.

Contrà alij negant, res naturales contra veneficia quicquam prodesse, his rationibus: Primò quod, cùm, vt suprà, *cap* 7. probatum, maleficium à Diabolo inducatur, rerum naturalium verò in Diabolum, vtpote qui spiritus est, nulla sit efficacia: etiam ad morbos à Diabolo inductos & dependentes depellendos, nullam vim habere possint.

Secunda.

Deinde, cùm nulla perfecta curatio, etiam naturalis morbi, possit institui, nisi ipse morbus exactè cognoscatur, & præterea temperiei naturalis, ætatis, consuetudinis, temporis anni, & similium habeatur ratio, & hæc omnia in morbo, etiam naturali, cognoscere difficillimum sit, quomodo cognoscentur in morbo à Diabolo inflicto, & quomodo omnes actiones, quibus Diabolus in humoribus corrumpendis, & variis morbis inducendis vtitur, inuestigari poterunt? iis verò non cognitis perfecta etiam curatio nulla institui potest.

Tertia.

Tertiò, etsi naturalia medicamenta ad vitiosos humores, per quos morbi inducuntur, euacuandos vtilia sint: tamen cùm morbi illi non solùm ab humoribus tollendis dependeant, etiam iis solùm ablatis curatio talis morbi sperari non potest: quod & de aliis medicamentis alexipharmacis & alterantibus dici potest. Etenim etsi medicamenta vtilia applicentur: tamen ne effectûs suos sortiantur, Diabolus facilè impedire potest, & quantum quotidie Medicus de morbo, vel caussa morbifica tollit, tantum ille morbi iterum, & caussæ morbificæ producere, & ita omnes Medicorum conatûs irritos reddere potest.

Controuersiæ huius decisio. Morborum veneficorum differentia.

Vt autem hæc controuersia componatur, obseruandum, quod suprà dictum, morborum, qui pro veneficis habentur, tria esse genera. Primum nullo modo veneficium est: sed cùm Diabolus aliquem morbo naturali correptum iri animaduertit, vt est rerum naturalium peritissimus, sagis & veneficis persuadet, si quæ iubet, adhibeant, hominem in hunc morbum lapsurum, in quem tamen lapsurus erat, etsi veneficæ nihil tale egissent. Interim sagæ & veneficæ putant, suâ operâ hunc morbum inductum esse, & eo nomine Dæmonem venerantur. Secundò sunt alij morbi, qui à Diabolo quidem inducuntur, sed per caussas naturales, dum is corporis constitutionem naturalem immutat, & humores corrumpit ac alterat. Tertiò sunt morbi, qui simpliciter à Diabolo inducuntur, non mediantibus humoribus naturalibus. Primum ergo morborum genus quod attinet, id omninò remediis naturalibus curari posse, manifestissimum, & extra dubium est: tertium verò naturalibus remediis curari non potest, cùm rerum naturalium in Diabolum, qui spiritus est, nulla sit actio. Ad secundum verò genus curandum vtilia sunt medicamenta naturalia, verùm sola non sufficiunt, sed præterea etiam diuinâ curatione opus est, de qua *cap. seq.* dicetur. Cùm enim in talibus morbis duæ caussæ concurrant, humores, & alia, quæ sunt in corpore humano, & præterea Diabolus: etiamsi prior caussa tollatur, tamen, nisi etiam Diabolus ab agendo & nocendo cesset, curatio perfecta nulla sperari potest.

Naturalia remedia ad curandos morbos veneficos duplicia.

Naturalia autem illa medicamenta sunt duplicia; vel euacuantia humores vitiosos, quibus Diabolus in inducendis morbis vtitur; vel alterantia & alexipharmaca dispositionibus illis à Diabolo inductis contraria.

Vomitoria.

Inter euacuantia in primis vtilia sunt vomitoria. Certum enim est, & experientiâ constat, vomitu multos rebelles morbos, quorum caussa in ventriculo, mesenterio, ac circa hepar ac lienem hæsit, aliisque medicamentis per aluum purgantibus euacuari nõ potuit, curatos fuisse. Ideóque etiã vomitoriis exhibitis dæmoniacos curauit Rulandus, vt suprà dictum. Humoribus enim illis vitiosis sublatis, morbi etiam illi, quos mediantibus illis humoribus Diabolus induxit, cessarunt. Et obseruatum etiam est, quosdam maleficio affectos sanatos fuisse, cùm simul cum vitiosis humoribus cultros, capillos, vitra, & similia reiecissent; non quòd res illæ mirè eiectæ, caussæ morbi fuerint, sed quòd humores vitiosi euacuati fuerunt, a quibus illi morbi pependerunt; Diabolus verò præstigiis saltem quibusdam inter vomendum res illas addidit. Quæ autem vomitoria cuique morbo & caussis conueniant, prudens Medicus dispiciet, & dictum est de iis alibi.

Purgantia.

Sunt tamen & per aluum solùm purgantia vtilia, & propterea non negligenda.

Vrinam cientia. Mira philtrô affecti historia.

Refert quoque Henricus ab Heer, *lib. rarar. obseru.* 13. quendam non quidem maleficio & incantatione, sed philtro male affectum, per vrinas euacuatum & sanatum fuisse. Cùm enim iuuenis quidam quatuordecim annorum, amatorium puluerem accepisset, in hæmorrhagiam narium maximam incidit, & mox per os grumos sanguinis ouo maiores eiecit vt per omnia momenta suffocandus videretur; nec multo pòst per vrinã aluumque sanguinem tantâ copiâ excreuit, vt nõ solùm aliquot matulas, sed & situlam capacem impleuerit. Cui sistendo etsi varia auxilia exhiberentur; omnia tamen frustra fuerunt, & tandem aures iuuenis ceromatis loco sanguinem purissimum fundebant, isque denique pro mortuo habitus, & in stramine repositus est. Verùm cùm reuiuisceret, & potûs aliquid sumsisset, placido se dedit somnõ, ex quo tùm post multas horas expergefactus esset, copioso sudore perfusus, pruritum toto corpore vehementissimũ sensit, & mox crustis pollicẽ crassitie æquantibus totum corpus obductum fuit, ita vt extra volas manuum & pedum nihil vel aciculæ capite tangi posset à crusta liberum. Cum antẽ ipsi interim medicato iusculo aluus moueretur, quatuordecim limaces magnos, rubeos, cornutos, viuos, repentes, vno secessu eiecit. Ab illo die, quia crustæ ipsum nec sedere nec iacere patiebantur, steterit perdius pernóxque, totas sex hebdomadas, manibus perticæ crassiori ab angulo ad angulum cubilis tensæ admotis. Toti corpori obuoluebatur linteum cremore lactis madẽs: Si quando dormire cogeretur, veritus ne vel thoracem perticæ admoueret, vel labantibus genibus musculorum crustæ finderentur, breues somnos, somniis simillimos capiebat. Venit tandẽ Leodium Paracelsicus quidam, qui iam sanari incipienti (Nam crustarum bona pars, & cum iis omnes pili capitis, manuúmque & pedum vngues deciderant) remediũ dedit, quod vrinis copiosiùs motis sanitatem accelerasse visum est: quod remedium Ludum Paracelsi dixit. Verùm non immeritò hîc dubitari potest, an iuuenis iste naturæ robore; & per crustarum illam eruptionem, an verò per vrinæ euacuationem sanatus fuerit: cùm, quando ipsi hic puluis à Paracelsico exhibitus fuit, iam conualescere inciperet, & crustæ deciderent. Addit tamen Henricus ab Heer, se experientiâ didicisse, calculum ex homine exsectum, in puluerẽ comminutum, cum aqua vel succo nasturtij aquatici propinatum, philtro potatis, vel amore furentibus multùm profuisse.

Calculi humani vis contra philtrum. Mirabilis memoriæ & obliuionis exemplum.

Hoc loco obiter & hoc recensendum, quod de eodem iuuene narrat idem Henricus ab Heer, nimirum puerum istum fuisse magnæ memoriæ, vt quatuor condiscipulis diuersa dictaret carmina, ipse interim quintum scriberet: memoriam tamen hanc in morbo isto ita amisisse, vt etiam proprij fraternique nominis, & literarum omnium oblitus, nec verbum vllum Latinum intelligeret, sed, vt puer, iterum Alphabetum discere necesse haberet; ad studia tamen reuersum ita profecisse, vt Philosophiam publicè in Germania & Gallia sit professus, Medicúsque factus, ab eo tempore morbum nullum sit expertus, præter catarrhos.

Alterantia & alexipharmaca contra veneficia.

Alterantia verò, & alexipharmaca quod attinet, primò hîc notandum, vocabulum veneficij ambiguum esse, atque interdum sumi pro incantatione, & actione absolutè Magica: interdũ pro morbo per venenum illato; quò & philtra pertinent. Ideóque cùm apud autores occurrit, herbam hanc vel illam contra veneficia vtilem esse, plerumque morbi à venenis clàm illatis potiùs, quàm à Magicis actionibus inducti, intelligendi sunt. Etenim cùm dentur alexipharmaca communia, ea in hisce venenis, quorum natura plerumque latet, nõ sine commodo vsurpari possunt. Imò forsan cùm fructu, etiam in morbis à Diabolo inductis ea adhibere licet; cùm & ille venenosas in corpore dispositiones excitare possit, quæ ab eiusmodi medicamentis infringuntur.

Duplicia. Interna.

Medicamenta autem ista alterantia, sunt vel externa, vel interna. Interna sunt pleraque ex iis, quæ suprà, *c.* 6. & in hoc ipso etiã capite antea fuere enumerata. Tale medicamentum est *herba*

Parit, è qua, & aliis alexipharmacis parata est antidotus Mosbani, vulgò antidotus Saxonica & puluis Saxonicus dictus, tale est *aristolochia rotunda, & longa* tale est *hypericum*; talia plurima alia. Quædam verò medicamenta quibusdam malignis dispositionibus in specie aduersantur. Ita ruta medetur epilepsiæ, cui cùm sæpe sese Diabolus immisceat; non sine caussa contra eam vsurpatur. Huc pertinet procul dubio etiam *viscum, colurnum* præcipuè, de quo scribit Henricus ab Heer, cum epilepticis quercino longè esse vtiliorem, idque seipsum sæpe expertum esse. Præter simplicia Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. cap. 2.* duo hæc, vt vniuersalia, recenset.

Primum Recipit *hyperici*, & præcipuè *sem. illius* ʒ.j. vel ℈.ij. *margaritar.* Scrup. j. F. Puluis, qui exhibeatur cum ℥. iv. decoctionis, seu stillatitiæ aquæ mellatæ.

Alterum est hoc. ℞. *Thuris, myrrhæ, ladan.* an. ℥. ij. *sulphuris, galbani*, an. ℥. j. *hyperici, aristoloch.* an. ℥. ß. F. Puluis, qui eadem quantitate exhibeatur.

Verùm non video, quomodò iis plus, quàm aliis alexipharmacis communibus, fidendum sit.

Externa. Vnguenta. Externa sunt vnguenta & suffumigia, vt & balnea. Et quod *vnguenta* attinet, cùm contra luem Veneream inunctiones Mercuriales vtiles sint, & contra venena oleum Carauitæ, & alia, quæ vnicturis & locis arteriarum inungi solent, non absurdum videtur, etiam in talibus morbis similia vnguenta vsurpare. Inter vnguenta non prætereundum est illud, cuius ex Carrichteri *l. 2. c. 12.* cùm aliis, tum etiam Henricus ab Heer. *in obseru. Medicinalis, obs. 8.* mentionem facit, quod fit è *visco colurno*, quo ille

Vnguentum ex visco colurno. in puella quadam insigni maleficio affecta, se feliciter vsum scribit. Puella enim illa cùm nonum agens annum à venefica stipē petente folium acetosæ donatum deglutiuisset, doloribus statim alui torqueri, toto corpore primùm contremiscere, deinde & exsilire, demum animo linqui, & quasi mortua cadere cœpit. Variis remediis frustra tentatis, ad Exorcistā pro more gentis ventum; qui cùm officium suum facere inciperet, statim puella corpus in varias formas rotare, deinde vomere cœpit stercora equina, acus, pilos, plumas, fili glomeres, vitrea fenestrarū fragmenta, clauos, cultrum ferreum spithamā longiorem, nummum putamina, conchylia. Verùm cùm Leodii aliquot septimanis nihil profecissent exorcismi, matrem religio incessit, ducendi filiam Huum, ad sacellum D. Virgini sacrum nupertimè constructum, iamque miraculis celebre creditum vulgo. Verùm & ibi frustra omnia, quæ solent, tentata, & puella non solùm hydrophoba, sed & hygrophoba domum reducta est; vbi totis quindecim diebus nec potûs nec cibi aliquid assumsit. Tandem ex Carrichtero Henricus ab Heer hoc Vnguentum composuit:

℞. *Adipis canis* ℥. iv. *vrsi* ℥. viij. *saponis* ℥. xxiv. *visc. colurni adhuc virentis*, truncos iij. *frustatim sectos & tusos*, *dum humescant*. Contunde autem simul lignum, folia, baccas. Misce omnia in phiala, quam Soli nouem septimanas cùm exposueris, virentem balsamum extrahes, quo si veneficio affectorum corpora, & loco maximè dolentia, ac iuncturæ inungantur, certo experimento æger sanari, atque hoc ipso vnguento puellam istam sanatam esse scribit.

Suffumigia. *Suffimenta* quoque in morbis veneficis, & Medici antiqui, & recentiores vsurparunt, parata è *lauro, ruta, hyperico, saluia, rosmarino, rosis, ligno aloes aspalathi, santalo, corticibus citri, thure, mastiche, benzoe, styrace calamita, ladano, moscho, sulphure*, quæ cor & cerebrum roborant, & humores frigidos ac malignos discutiunt.

Balnea. *Balnea* vtrumque præstant, & euacuare insensibiliter, & alterare possunt. Ideóque nonnulli ad morbos veneficos tollendos, & balneis vtuntur, in quibus rutam, hypericum, artemisiam, verbenam, palmam Christi, & alia supra commemorata coquunt. Et verum est, balneis tepentibus, id quod thermæ docent, sæpe morbos difficiles curari, in primis si accedat sudor. Verùm vniuersali corporis præparatione opus habent, nec temerè vsurpanda. Et ea ipsa tamen, non immediatè Diabolo, & eius operibus, sed humoribus, & dispositionibus corporum vitiosis opponuntur, & his ablatis aliquid vtilitatis afferre possunt.

Cautio in remediis naturalibus ad veneficia adhibendis. De omnibus tamen istis remediis naturalibus, cùm externis, tum internis hoc obseruandum, si ea adhibere libeat; (cùm sæpe in occultis morbis varia remedia tentare liceat) sine omni superstitione, ceremoniis, verborum pronunciatione, & similibus vsurpanda, ac saltem eorum naturalibus viribus fidendum, cætera DEO committenda esse.

CAPVT X.

De Diuina Curatione.

Diuina Curatio. NAm ab istis remediis naturalibus, omnibus in morbis à veneficio inductis nemo certè sibi sanitatem polliceri potest. Etenim cùm Diabolus nō solùm dispositionibus Medicis vulgò notis vtatur, sed & ignotas introducere possit, & Medico ignotum sit, quibus modis Diabolus ad nocendum vsus sit; talia remedia aliquid iuuare, morbum verò planè tollere non possunt. Imò si DEVS permittat, Diabolus remediorum naturalium vires debilitare & infringere potest. Ideóque si remedia naturalia non sufficiant, ad diuinum auxilium & curationem recurrendum. In quo autem cura ista consistat, vt breuiter dicamus; equidem quid Exorcistæ hac de re præcipiant, non ignotum est. Verùm cùm *Exorcismi.* de eo pluribus disquirere meæ professionis non sit, falcem in alienam messem non immittam. Duo saltem monebo: Primum est, exorcismos illos, vt & peregrinationes ad loca sacra, sæpe nihil proficere ac prodesse. Id quod cùm alia exempla, tum observatio, quæ est apud Henricum ab Heer antea allegata, clarè docent; ex qua constat, puellæ illi exorcismos Leodii aliquot septimanis adhibitos nihil profuisse, eándemque Huum ad Sacellum D. Virgini sacrum deductam, omnibus pro more factis, nulla ex parte leuatam, domum reductam fuisse. Alterum est, quod Baptista Codronchius, *de morb. venef. lib. 4. c. 3.* scribit, se à pio quodam Sacerdote monitum esse, ne quis in talibus certam fiduciam constituat, aut credat, propterea nihil mali sibi euenturum, sed omnia prospera, cùm nec virtute naturali, neque Ecclesiastica ordinariè ad tales effectus producendos vim habeant, & ideò in DEO omnem fiduciam collocandam esse: Et rectè. Nam præcipuum, imò vnicum, ad quod omnia, quæ præterea adhiberi solent, reliqua referenda sunt, curationis horum morborum caput est, in solo DEO fiducia: vt nimirum is ardentibus precibus, & fide firmā ac sincerā inuocetur, cùm ab ægro, tum à cognatis & amicis, imò tota Ecclesia. Et cùm peccatores DEVS non exaudiat, ea vitæ ratio & ab ægro, & à cognatis & amicis, qui pro ægro apud DEVM intercedūt, ineunda est, quæ hominem Christianum decet. Ideóque necessarium est, vt & ægri & cognati veram pœnitentiam agant, & fructus dignos pœnitentiā faciant. Cauendum verò, ne sub diuinæ curationis schemate aliquid superstitiosè, & quod contra DEI honorem quem suum ille nulli alteri concedit, vel eius mandatum, committatur. Seuera enim DEI mandata sunt: *Non habebis DEOS alienos.* Et: *Non assumes nomen DEI tui in vanum.* Quæ in DEO omnem fiduciam esse collocandam, & ab eo solo auxilium omne petendum docent. Is si vult, omnes morbos quocunque modo inductos, sanare potest, si verò nō velit homini sanitatem restituere, nullo modo ad Diaboli auxilium confugiendū, sed in eius voluntate acquiescendum, Iudicia enim DEI sunt quidē occulta, sed semper iusta.

Summa curationis morborum à veneficiis inductorum breuissima hæc est. Primò, si animaduertatur, Diabolum ad morbum aliquem inducendum caussis naturalibus vsum fuisse, omnino caussis illis, quibus Diabolus vsus est, contraria remedia opponenda, & quibus fieri potest, modis morbus ille oppugnandus. Cætera Diaboli ludibria planè contemnenda. Etenim Diabolus vbi potestatem aliquam homini nocendi à DEO impetrauit, egregiè illā vtitur, & quantum potest, homines terrere & turbare conatur, & propterea si morbos, vltra DEI permissum augere, quantum vult, non potest, symptomatibus foris apparentibus ægros & adstantes terrere conatur, & cùm lædere non potest, ludit. Quæ omnia susque déque habenda, & omnia Diaboli ludibria contemnenda, nec vel timore, vel admiratione superbissimus spiritus titillandus, ipsique, quod nostri loco habere possit, nec pilus, vel ex quisquiliis quid, dandum & concedendum, vel eius gratiā manus vertenda; nihilque, quod ipse sibi arrogare possit, & vllo modo de superstitione suspectum videtur, medicamentis admiscendum; sed omnis curatio ad ipsos morbos & caussas naturales simpliciter dirigenda. Secūdò, quia etsi Diabolus naturalibus caussis sæpe vtitur: tamen vel ipsius caussæ natura nos latet, vel modus agendi ignotus est; præterea Diabolus caussarum in contrarium agentium vim impedire permissu DEI potest: in talibus morbis curandis nunquam in remediis naturalibus subsistendum, sed, quod quidem in omnibus aliis morbis etiam faciendum, hîc tamen in primis necessarium est, DEI auxilium feriis precibus implorandum, isque orādus, vt opera Diaboli destruat, eiúsque potentiæ resistat. Si DEVS nobiscum, nec Diabolus, nec eius organa quicquam nocere possunt, sed facessant & confundantur necesse est.

CONCLVSIO.

ABsolui tandem, cum DEO, & Sextum hunc ac Vltimum Librum Practicæ Medicinæ, eúmque, Lector Beneuole, nunc Tibi, exhibeo. Equidem me nonnullorum obtrectationes & calumnias, quas ob hoc ipsum morbi genus, quod hic Liber tractat, iamdudum expertus sum, non euitaturum facilè prauideo. Verùm vicit veritatis studium, vt omnes has susque deque haberem. Infelicissima sunt ingenia, quæ alios omnes ad suum captum & placitum loqui ac scribere volunt, & quæ olim non didicerunt, nec postea discere cupiunt, & propterea à suis opinionibus dissidentes non solùm odio habent, sed & conuitiis impetunt. Sumus, quotquot bonas literas tractamus, & publicè, seu voce, seu scriptis profitemur, eiusdem Reipublicæ Senatores, quorum vota libera, nec aliorum voluntati ad nutum accommodata, sed firmis rationibus nixa esse, & modestè, sine vanis, sine altercationibus, sine conuiciis proferri decet. Ideóque sicut in meis scriptis meam sententiam liberè proposui, & vbi opus fuit, meum ab aliis dissensum declaraui, sed sine maledicentia, sine cuiusquam obtrectatione: ita me non offendet, qui à me quandoque dissentiet. Nam & me hominem esse, & in has naturæ obscuritate, ac mentis nostræ imbecillitate, negotiorúmque varietate errare potuisse, facilè agnosco.

Multa tegit sacro inuolucro Natura, neque vlli
Fas est mortali scire omnia.

Modo

Modò rationibus, non maledictis, certet, & pro iis, quæ me in meis rectè scripsisse putauerit, meliora substituat. Si tamen, quod multis bonis ac doctis Viris hactenus accidit, & mihi contingat, vt pro iuuentutem literariam iuuandi studio, & multiplici labore, calumnias reportem; & id patienter feram, neque vnquam me adduci patiar, vt ferram maledicendi cum quoquam reciprocam. Penes posteritatem esto iudicium. Illa seposita omni affectu, odio, inuidiâ, rectissimè de nostris scriptis iudicabit. Si qua verò, quæ vsui Tuo, vel aliorum inseruient, in his meis scriptis inuenies, ea omnia DEO Opt. Max, qui vitam ad hunc vsque terminum mihi prorogauit, & sanam mentem in corpore sano, viresque ad hoc, quicquid est, operis absoluendum clementissimè concessit, in solidum adscribas.

Illi soli sit Laus, Honor, Gloria, & Gratiarum actio in infinita sæcula.

APPENDIX

LIBRI VI. PARTIS IX.

Miram veneficij historiam exhibens.

LECTOR BENEVOLE.

Cum Vir Excellentissimus & Clarissimus, Dn. Balthasar Han, Medicinæ Doctor, & Sereniss. Dn. Electoris Saxoniæ Archiater, Collega, compater, & Amicus meus honorandus, à me intelligeret, me in Libro Sexto Practicæ etiam aliquid de morbis à Veneficia dicturum, miram eius rei historiam mihi narrauit, eámque plenius descriptam se paulò post per epistolam exhibiturum promisit. Verùm cum castra Sereniss. Elector. Saxoniæ secutus, id tardius præstare potuerit, interim Liber iste sextus Practicæ in Typographeio absolutus est. Cum tamen animaduerterem lectu digna esse, quæ ab eo annotata, Appendicis loco ea libro huic subiungere volui; quod Te boni consulturum confido. Equidem de hac historia istud meum iudicium subiungere debuissem, verùm opera Typographica id non patiuntur, & supplebit id Viri Clarissimi & Excellentissimi Dn. D. Ioachimi Colbij hac de re consilium ad eundem scriptum. Duo tamen imprimis in eo attendenda censeo. Primum est, Diabolum miris artibus ad homines fallendos, & ad se alliciendos vti; non tamen plus, quàm Deus permittat, præstare posse. & propterea vbi nocere non potest, terrere saltem, & ludere. Secundum est: Nihil in gratiam Diaboli, & quod eum quocunque modo delectare possit, faciendum, sed spem post medicamenta naturalia & legitima in solo DEO collocandam esse; ad cuius arbitrium & nutum Diabolus à nocendo, terrendo, & ludendo cessare necesse habet.

EPISTOLÆ DVÆ VIRI EXCELLENTISS. & Clarissimi, Dn. BALTHASARIS HAN, Medicinæ Doctoris, & Sereniss. Electoris Saxoniæ Archiatri.

Epistola I.

Qvam nuper tibi breuissimis recensui, Vir Ampliss. Excell. atque Experientiss. Dn. Collega, Compater, ac Amice plurimùm obseruande, casus cuiusdam medici historiam, miserabilem sanè, atque mirabilem admodum, eam iam tibi, vti ipsemet eam maxima ex parte obseruaui & annotaui, manu meâ transmitto descriptam & conscriptam.

Fœmina quædam honesta ac pia, annum iam agens vigesimum secundum, temperamenti laudabilis, sed ad melancholiam non parum inclinantis, anno Christi 1634. octauo Nouemb. Saturnique die, circa vesperam angustiis ac compressionibus pectoris quibusdam insolitis fatigata, somni capiendi animo horâ consuetâ ibat cubitum, & quanquam satis citò ille subsequebatur, non tamen fuit absque turbis, molestiis, & angoribus grauioribus, ob quos non semel, post horâ noctis tai miserè eiulare audiebatur, sed somnians habita vocabatur, et nunc excitabatur, vsque dum eiulatus repetebat frequentiores. Somno suscitata oculos crebriùs aperiebat, verùm haud diu apertos retinebat, imò ad somnum confestim se componebat, nec vltra tria verba proferebat. Manè, die Solis, nonoque Nouemb. circa horam 6. lecto exurgens, templum, ac qui sponsam quandam sponso Christianâ copulâ iungendam Ministro Ecclesiæ, secundum promissum, adduceret, sollicitè meditans, en liuidas maculas duas in manu alterutra conspiciebat, variis lancinationibus continuitatem cutis brachij vtriusque à carpis ad flexuras cubitorum vsque solutam, supra cubitos vtrosque verò diuersis cum literis, quas inter exactè hæ duæ, N. nimirum, & B. in vnam quasi coalitæ, vel iunctæ sibi in hunc modum, NB. appensæ; notis quoque crucis hac † insignioribus aliquibus notatas eandem animaduertebat. Quid? Illa non minùs sanctum suum propositum nutu benigniori Altissimi horâ matutinâ ordinariâ feliciter perficiens, circa 8. eiusdem diei antemeridianam templum denuò intrabat, prandióque, siue conuiuio nuptiali ad 4. vsque pomeridianam satis læta intererat, nec quicquam interdiu ac noctu molestiarum percipiebat, nisi quòd die Lunæ subsequenti, Nouembris verò decimo, numerum characterum, sub forma crucis vnius atque alterius, qui circa collum, pectus, & ventrem infimum summo vepluimum diloculo eruperant, adauctum mirata obseruaret. Persentiscebat insuper per integrum hunc diem angustias ac anxietates insignes, insoltus vnus excipiebat alterum, tantáque porrò ad profundiorem somnum, qui plerumque nuncius ac principium futuri alicuius paroxysmi, ac dictorum characterum erat, aderat propensio, vt haud facilè ex eo suscitari valeret. Durante hoc, (mirabile ac mirabile visu adstantibus) ad plures corporis partes characteres nominati, sub figura maximâ ex parte crucis alicuius, prorepebant, ita vt spatio semidui à capite vsque ad calcem, tam in anticis, quàm posticis partibus, tota cutis, ac si virgis vel spinis cæsa fuisset, vulnerata atque aspera cerneretur. Facies prioribus diebus semper apparebat illæsa, posterioribus verò notabatur quidem signis recensitis, sed leuioribus, continuitatémque cutis veræ superficialiter saltem, vel via quid præter epidermida soluentibus. Nocte diei huius irruente lectum suum intrabat, dormiebátque per horulam, quâ elapsâ inquieta reddebatur, eiulatus edebat, manúsque nonnihil arctè complicabat. Animaduertentes hoc astantes à somno eam arcebant, manus strictè quodammodò clausas recludebant, acúmque alterutri manuum volæ infixam deprehendebant, cùm quæ extrahebant. Acus istâ ab astantibus erectis, inscia tamen nostrâ foeminâ, variè fuit incuruata; igníque admota, atque asseruatur etiamnum. Dies Nouembr. vndecimus, dictus Martini, tolerabilior erat superioribus, non tamen prorsus liber ab inuasionibus enumeratis, licet mitioribus. Hac nocte fœminæ dictæ per somnium videbatur, acum se quandam sob lecto suo inuenturam, quam quò citius prunis imponendam curaret, eò celerius malum hoc tentiturum, firmiùs imprimebatur. Hinc die subsequente Mercurij, qui 12. erat Nouembris, somnij fortè sub prandio recordabatur sui, iubebátque vt ancillola acum sub lecto latentem studiosè quæreret. Ancillula rediens acum satis longam, ac quidem talem, qualem, Sartores in consuendis vestibus adhibent, afferebat. Hæc prunis iniiciebatur, iostituebaturque actus hic aliquoties. His ita peractis lectum horâ decubitus repetens vmbram tortuosè quandam sub specie humana conclaue ingredientem, angulóque sese quodam abscondentem percipiebat illa, quâ visâ mirè expauescens, artúsque tremens, sopore obruebatur illo insolito, húncque dum, propter exquisitos, quibus insimul torquebatur, cruciatus, vi velut quadam animosè elidere conabatur, ecce vetula facie torua terribilis lecto adstabat, baculóque armata crassiori, crura ipsius magno nisu crudeliter percutiebat, atque indignabunda verba hæc ingeminabat: Acum mihi redde meam, Acum mihi redde meam. Hoc cùm altè exclamaret illa iterum atque iterum, vetula euanescebat, nec ampliùs à nocte hac inconsueti aliquid perpetiebatur ad diem Saturni vsque proximum, qui 15. erat Nouembris anni prænominati, quo sub ipsius crepusculo iterè deambulaturum, nouam quandam alterutrius pedi plantæ infixam acum, non sine magno dolore, & profusione sanguinis aliqua, ingenti vociferatione astantibus ostendebat. Nox decimi quinti huius satis tranquilla erat, quietè enim dormiebat, ac quidem ita, vt subsequenti die Dominica, 16. Nouembris, templa absque remora frequentando cultum decentem promptâ mente exhiberet. A die hoc decimo sexto nihil adeò dolorifici ac inhumani illi obuiam veniebat, nisi quòd non semel extra suum lectum, quem tamen horis somno dicatis consuetis, qualibet vesperâ præmissis precibus Christianis, ac signo S. Crucis repetebat, sine manifesto doloris sensu, sub scamno aliquo cubans inueniebatur, ac per interualla, noctibus scilicet certis, vtpote tertiâ, quartâ, sextâ, vel decimâ, (non enim ista propter dictorum dolorum absentiam accuratè ita fuerant obseruata) denuò cruces nouæ, quibus noua signa alia, cordis nimirum, noui item alij Astronomici, Planetarum videlicet configurationum vsitatarum, vti ☌. ✶ □. △. ☍. tum & Planetarum ipsorum, ac Luminarium, ceu ♄. ♃. ♂. ☉. ♀. ☿. ☽. necnon simplicium quorundam medicamentorum Chymicorum, veluti ♀ 🜂 🜔 ⊖. ⊕. &c. Characteres (non enim hominis, vt & Astronomiæ ac Chymiæ ipsius, quibus sæpiuscule tum legendo, tum calculum ducendo, sese oblectare assolebat, præter scauum muliebrem prorsum ignara erat) adiungebantur, cuti quasi incisæ efflorescebant. Status hic adhuc ad diem 27. Ian. anni currentis 1635. vsque, bene quietus erat, insultúsque dicti minuebantur, imò in totum deficiebant, præter illud, quòd cùm allegato 27. Ian. anni 1635. die, vicinam suam inuiseret, ac tempus sibi iouicem velocendo, seu pingendo, aut colloquendo terere proponeret, en medias inter eorum operas fœminæ nostræ manui dextræ figura Rosæ, sinistræ verò trifolij forma cum anno Natiuitatis Christi hoc, 1635. leuiter incidıtur, ac quidem artificiosè adeò, ac si quis Appelles ea pinxisset. Anno hoc Seruatoris nostri de nouo Cor telis transfixum, stulci item imago, nec non Germanicum verbum hoc, *Narr*, & nescio cum crucibus diuersis quæ alia, citra vllum dolorem, ingenti autem adstantium stupore, sub-iungebantur. tandem die 27. Februarij anni eiusdem, circa punctum ferè meridiei malum hoc recrudescebat insultusque

exacerba

exacerbationes multùm intendebantur, fœmina longè vehementioribus ac priùs, obsepiebatur doloribus & angoribus, atque, quemadmodum paroxysmi hi prioribus qualitate existebant truculentiores, ita breuitate ac celeritate suâ præcedentium quantitatem superabant. A die enim hoc ad præsens vsque momentum, nihil tale fœmina ista per DEI gratiam persensit. Ille sæpius dictam hanc ab insultibus & lusibus illis Satanæ clementer imposterum tueatur, sanitatem illi inculpatam largiatur, nobisque omnibus præstò sit cælitùs, quo omni indigemus omnine, præsidio ac auxilio suo plus quàm præsenti, cui sit laus, honor & gloria in sempiterna sæcula. Atque hæc est historia ista miserabilis, quam candidè Tecum communicare debui, Vir Amplissime. Tu, pro diuino tuo, quo polles, ingenio, eam lege ac perpende altiùs, tuúmque de eiusmodi passionibus accuratum iudicium posteritati non denega. En Tui Practici, longæ artis, experientiæ non fallacis, iudicij difficillimi, laboris indefessi, rarique ingenij ac candoris libri, quos docti omnes plurimi æstimant, locum isti facilè concedunt, imò promittunt auidissimi. Interim bene vale, salue, ac faue, méque ad quæuis officia tibi præstanda paratissimum certò tibi persuade. Dab. ex Castris Electoral. primariis Perlebergæ die 5. Id. Nouembr. Anno 1635.

Epistola II.

PRoximis literis, Vir Ampliss. atque Experientissime, Dn. Collega, Compater, atque Amice plurimùm obseruande, exhibui tibi casus cuiusdam medici historiam miserabilem: iam de eâ Viri Clarissimi & Excellentiss. Dn. D. Ioachimi Colbij iudicium & consilium transmitto. Liceat verò mihi, pace tua, paululum hìc digredi, atque ea, quorum in præcedentibus vel facta fuit mentio, vel quænam fuêre adhibita medicamenta aut quæ alias occurrêre, denuò, absque serie elegant, verborúmque ornatu, leuiter attingere. Lusum autem affectionem hanc fuisse Sathanæ, extra omne pono dubium; cui ansam datam voluns nonnulli, quòd fœmina nostra vetulæ cuidam, de qua certò constat, illam esse ipsissimam istam veneficam, indusiū aliquod suum rogata donauerit. Pro maxima enim non solùm apud mancipia ista Cacodæmonis, sed & plebem rudem habetur hoc: Si serici, lintei, aut alterius cuiusdam rei quid, modò homo hic, vel illic semel aut pluries nudo istud gestauerit corpore, ad manus sit sagæ cuipiam, tunc posse istam hominem dictum, aut certum ipsius aliquod, quod sibi elegerit, membrum, vel pungendo, percutiendo, ligando, contorquendo, vel quouis alio modo, nunc intensiùs, nunc atque remissiùs lædere, quandocunq; & vbicunque locorum ista voluerit. Cruces, quarum in prioribus faciebam mentionem, non semper eandem referebant faciem, sed modò longiores, modò breuiores, modò longissimæ conspiciebantur, quædam apparebāt profundiores, dolorémque ac pruritum excitabant: quædam ad suppurationem perueniebant, suáque vestigia vltra mensem post se relinquebant, in quibusdam verò talium nihil obseruabatur. Vbi non immeritò quis scire desideret, cur signa, vel notæ illæ sub formâ crucis maximâ ex parte, Rosæ item, ac trifolij artificiosè quasi pictorum, characterúmque fœminæ nostræ cognitorum, & pro parte oblectamentorum sibi habitorum, eruperint? Caussam ego referrem in odium Diaboli, quo genus humanum prosequitur, maximum, studiúmque ipsius per omnis genera insidias illi nocendi callidissimas, maximè feruens. Hinc dum signo S. Crucis cum precibus manè ac vesperi contra vim Sathanæ illa se munira satagerit, dictisque characteribus Astronomicis & chymicis, nec non Astronomiâ & Chymiâ ipsâ, quas puella, ob mirum erga eas amorem, connumentibus parentibus, à domestico quodam, iam Doctore Medico noto, ad tempus rudiret addiscere laborauerit, vt & acu-picturâ subinde sese oblectare solcat: ex eo allaborat spiritus iste nequam, quò fidem ipsius erga Deum labefactare, vim precum eludere, & S. Crucis signo illudere, corpus ad statū melancholicum, irridendo nimirum eius oblectamenta, perducere, sicque vnâ operâ, vnóque momento animæ ac corpori ipsius extremè insidiari conatus est. Hæc piè ac probabiliter concere licet, vbi ad interiores caussas penetrare perfectiùs non datur. Medicamenta applicata fuerunt pauca, eáque benigna, & quæ aluum leniter, ac melancholiam subducere, atque alterare apta nata fuêre, cum cordialibus nonnullis temperatis, & quæ vtero dicata experimur. Amuletum ex herbis & seminibus, certis temporibus ritè collectis, quibus, ratione odoris, præpollebat camphora Halâ ei fuit transmissum, at noluit id admittere, ne odium Dei omnipotentis, vanè hoc modo laborando contra odium Diaboli, qui tanquam spiritus medicamentis corporeis per se non cedat, in se deriuet. Hinc & satis læta ac animosa, præter preces, cultum diuinum, & sanctum vsum Sacramentorum nihil adhibebat Dæmonifugi. Atque hæc obiter inter motus hosce bellicos ac tonitrua Martialia, vbi frustra Musæ suum sibi amicum quærunt silentium, dixisse potiùs, quàm accuratiùs pertractâsse sufficiat. Tu interim benignâ mente hæc accipe, de iis tuum iudicium non suspende, sed quamprimùm cum doctis illud communica. Hisce vale, & salue, Vir Amplissime, mihíque, qui te pl. obseruat, & ad quæuis officia tibi præstanda est paratissimus, ex animo fauere perge. Dab. ex Castris Electoral. Sax. primariis Parchini, prid. Cal. Decemb. anno 1635.

De Casu isto iudicium & consilium.

Dn. IOACHIMI COLBII, Medic. D. ad Dn. D. BALTHASAREM HAN, scriptum.

SAl. Plur. & Off. Literæ tuæ, Excellentiss. Clariss. atque experientissime Vir, Amice primarie, quibus, vt sollicitudini à miro quodam fœminæ cuiusdam affectu subortæ nos etiam subueniamus, petitur, monent me eius rei, super qua sensa animi mei dudum agitata, nunc, si potero, compendij, ne modum epistola excedat, faciam. Agitur de morbis, affectionibúsve, aut passionibus corporis humani Dæmoniacis. Negotium hoc tanti vtique est momenti, vt vel publicam requirat disquisitionem, decisionémque: siquidem ea ad plurimorum opiniones saluti non modò temporaneæ, sed & æternæ obstantes corrigendas facere posset. Multæ subsunt quæstiones, quas titulis includam duobus: aut enim ad cognitionē, aut auersionem pertinent. Et proinde de sequentibus: primò quidem, an sint istæ affectiones? quales? possint etiam eueniant? in quantum à Diabolo vnde hic istiusmodi noxa potens? quatenus a DEO permittantur? quæ signa sibi peculiaria exhibeant? Deinde an Magiâ vlla naturali, aliáve obuiandum? insintne simplicibus vllis diabolicæ potentiæ isto se modo exserenti aduersæ vires? quæ tamen in his talibus casibus facienda? quæ à Medico? mentem meam breuiter explicabo. Et ratio considerantibus Diaboli odium in homines capitale, studiúmque quoquo modo nocendi indefessum, nec non technas, insidiásque vaferrimas, persuadet: & S. Scriptura in Iobo attestatur, & quæ passim maximè extremo hoc mundi seculo (quod quò breuius iste vel scit, vel metuit, eò magis sibi vsui facit, eò magis Christianis incommodare se conatur) ad omnia non planè cæcutientibus obueniunt, exēpla manifesta docent, tales dari passiones. Ego ipse similis notæ quid in principio coniugij mei pertuli, diuersi modi, admodum stupendi, specimen habui ante hoc quadriennium in puella illustri, atque alia duo etiamnum, alterum in Virgine Generosa, alterum in iuuene, ciuis hìc præclari filio, singula discrepantis, variæ ac mirabilis historiæ. Dæmoniaci autem vel Diabolici morbi, corporisve affectiones hìc non intelliguntur illi, quos obsessi aut καταδυναστευόμενοι ὑπὸ τοῦ Διαβόλου patiuntur, nec quos iste ad causas προηγουμένας vel προκαταρκτικὰς adornans, instinctu suo, siue intemperanter, siue aliter noxiè viuentibus inducit: sed quorum ἀέρι συνέχῃ ἢ προσέχῃ ita machinationes suas permissu diuino admiscet, vt multò grauiora ac terribiliora quàm aliàs superuenire solent, symptomata existant, aut ad minimum, vbi ferè nec morbos, mirabilia ludibria. Non solùm leguntur Ægyptiis reprobis immissi angeli mali, & *Prou. 17. v. 11.* malo rebellionis studioso angelus crudelis adfore prædicitur verùm Iobo quoque, cuius integritati pietatique ipsa suffragantur Biblia, ita obfuit Sathanas, piósque vel lubentissimè iste dum aliter, magisque nequit, isto modo affligit, si Deus permittit, permittit autem hic in piis id maximè ob caussas post referendas. Verùm vt Aduersario liberum non fuit Iobi facultates liberósque attingere, & in corpus eius admisso imperatum: אך את נפשו שמר: μόνον τὴν ψυχὴν αὐτοῦ διαφύλαξον, aut, vt Theodotus ἐξηγητικῶς reddidit: τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἀπέχου; ita semper ei à Deo meta figitur, vltra quam, vtut velit, nil turbet, egregiè verò concessis vtitur, vt sibi expediat, vt mala proueniant quàm maximè iuxtà ægrum, aliósque commouentia: ideóque potissimùm sub sensus cadentia exaggerat: perinde atque vlcerum vniuersam corporis superficiem occupantiū dolore, squalore, horrore, fœtore, & Iobi ipsius animum non leuiter concussit, & vxoris impietatem proliciuit, & amicorum fidem labefecit morbos quoque internos siue inferre, siue augere indulgetur, symptomatum turbis forâs erumpentibus præcipuè allaborat, vt affectus pariter, atque astantes magis terreat. Sacrilegium esset statuere, blasphemum dicere, Diabolum quid ex nihilo facere posse. Eo quippe pacto abiectissimus omnium Summo potestate adæquaretur. Neque spiritus iste nequā citra aliud medium suâ substātiâ in hominis corpus agere valet. Relinquitur idcircò, vt quibus nostram lædat valetudinem, ex naturæ viribus, quarum tam ipsarum, quàm omnium eas extrahēdi, & aptissimè applicandi modorum gnarissimus est, sumat. Sanè iudidem sumit, & ingeniosissimè ac subtilius multo ac cautiùs, quàm vt animaduerti possit, obtrudit, vel etiam cum ipso aëris haustu intrò rapi, vegetari, inque destinatum, quantum licet, nocumentum mutari, interim eo, quod in dispositione corporis aut affectu iam paratum reperit, minimè neglecto, facit: non minus caussas passionibus superficiariis per quā præstigiatoriè suggerit. Et vsque quoque eò enititur, vt mancipiorum suorum (à quibus suum ad præscriptum ineptiæ iam factæ sunt, quibus quidem ij perditi homines plerumque imaginantur proximo, quem volunt, vel morbum imprimis, vel ludibrium fieri; ipsum autem Diabolum duntaxat iis quasi sacrificio placito cultum ad facinus cupitō perpetrandum instigant) desiderio satisfaciat, vel satisfecisse videatur; eóque artificio apud eos fidem sibi firmet, venerationem amplificet, ac simul aliorum fidem venetur, aut fœneretur, illaqueandorum forsan, hinc in speciem & lubitu nocendi, inde iuuandi potentiâ: in medio se, suósque angustiæ eximendi cupidine adeò intentâ sæpe & cæcâ, vt & illicita arripiant remedia, vel ad minimum nimio

ipsius

ipsius τῦ πονηρῦ timore, diuinæ autem tutelæ diffidentia: quantò enim magis à Diabolo quis territus, eò minùs fretus Deo. Ratiò igitur negotium tale omni ex parte absque istius autem ἀσεβείᾳ lacto expeditur, vndique in periculum his propendentibus, æquè humanâ fide, cuius vnius recto vsu salus apprehendenda, atque diuino cultu, qui minimum minimè Diabolo tribuendus. Deus itaque ad tempus redit, aut refractarios sibi in pœnam, atque εἰς ὄλεθρον τῆς σαρκὸς, ἵνα τὸ πνεῦμα σωθῇ, sicuti olim Ægyptios, quem in finem & Paulus, 1. *Corinth.* 5. *vers.* 5. quamuis aliter habendus, Sathanæ trahendi potestatem esse Ecclesiæ, atque se etiam, 1. *Timoth.* 1. *v.* 20. in Hymenæum & Alexandrum exercuisse iudicat: aut inprimis quoque deditos, in audacissimi iuxtà atque superbissimi spiritus, eiúsque asseclarum confusionem & opprobrium, exitúmque augmentum, in sui verò gloriam, suorúmque, & ipsorum ita ægrotantium multiplex cumulamentum: quandoquidem insimul hac in luctaipsius gratia magis magísque impertita, auxilium promptum defensióque potentissima, ac piorum fides constantiáque probata ensam mundo inclarescunt. Proinde sunt talium passionum, præsertim in piis, indicia certissima tam Dei gratia larga, quàm Diaboli opera curiosa, conspicua satis veraque. Namque clarè elucet illius edicta robur, שמר נפשו *animam, vitam eius obserua, ne tange*: adeò vt neque in animo, neque in corpore quicquam contra id perpetrare potuisse appareat, cùm patientes plerumque, & omnium spe animosiores, & viribus corporis valentiores, quàm pro ratione affectionis, sint maneantque. Imò cùm quandoque lædere mauult Aduersarius, ei lædere tantùm conceditur. Suas verò molitiones atque artes eo insigniter prodit, quòd omnia solito vehementiùs & tumultuosiùs ad incutiendum timorem; ac prætereà quoque accuratiùs multa atque inordinatiùs, quàm cùm naturales causæ sibi relictæ agunt; accidant. A tali valetudinis euentu corpus liberaturi Magiâ vllâ, (vt hodiernus vocabuli istius significatus obtinet) cum fide sua spiritum Diabolo mancipant. Et dolendum, vulgo penitissimè insedisse opinionem; fascino, præstigiis, incantamentóve languefacta, nonnisi alia similis generis, non naturali, actu restitui posse; qui ab anu vel viro aliquo eius rei perito impetrandus: atque ab eo vsque cæcis insania prudentia, maledictiones creduntur benedictiones: pudendũ autem in eruditis numerari, qui naturalem quandam Magiam, oriundam asylo abscondito, in domicilijs inexploratarum συμπαθείας καὶ ἀντιπαθείας, his talibus in casibus commendant. Sulphur, verbenam, hypericum, adiantum, antirrhinum, quercum, taxum, Parisque, & centum reliqua diabolicis machinationibus contraria medicamenta quòd deprædicentur, scio; ac scio quoque pleraque illorum iam olim Idololatriæ, atque adeò diabolicis sacris dedicata. Nimis propterea suæ & conscientiæ & salutis securus vel negligens ista adhibeat. Nec enim præter DEVM & enthea, quicquam in rerum natura Sathanam fugare potest: quòd purum purum spiritum corporea nulla modo per se afficiat. Veluti igitur, πάντα ἐν παντὶ ποιοῦμεν, hic præcipuè caput est medelæ maximopere agere, vt DEVS adsit. Diabolus facilè eum omni & opere, & operario suo facesset, assiduis precibus implorato Dei auxilio propter Christum, qui opera cum fiducia in DEVM Sathanæ insultare, quicquid moliatur, quicquid minetur, contemnendo; minimèque aut stupore aut timore titillare superbissimi, licentiámque ampliare, ex aduerso autem honorem offendere Supremi, & assistentiam arcere. Quin imò quod iniustissimus Inuasor ac Detentor lysi loco habeat, ne pilum quidem concedere, nec manum vertere: multo minùs quicquam, quod eum respiciat, vel eius causa suspectum aliquatenus sit, in medicamine admittere. Idem attente Medicus caueat, cuius si operam morbus postulat, omne suum studium & operam eo adhibeat, illum ipsum vt tollat, continentem caussam, aut coniunctam remouens, vel prohibens: necnon partibus plurimum patientibus vires tuens atque instaurans. Quod alioquin nec medendi methodus admittit, symptomatibus hic præsertim curam ne impendat, nisi ludificari velit: flammam modò extinguat, totus turbarum Diabolicarum campus, calor, splendor, fumus suâ sponte euanescent. Sed denique vt, cum quo loquor, sensim loquar, selige nunc, si quæ ea hactenus memoratis proficua esse posse videbuntur. Quo lectissima illa fœmina sollicitatur, leuiculum est, & tantillum, vt nomen morbi non sustineat. Nullam enim functionem lædit: vix plus attactu præstigiis concessum est. Cuticula solùm transfixa, ac summa cutis acu puncta actutum pustulas pruriginosas excitare non possent, nisi quid causticum accederet: quod cùm acui etiam cohærens cuticulæ subuenire posset, nisi alia ibi præstò esse deprehendatur, ne quidem vel sudore, vel balneo vti opus. Itaque tantùm ea, quæ priùs recensui, si vt iam pridem dubio procul fiunt, rectè aguntur: frequentes precum feruentium exhalationes exhorrescens, animorum vestrorum, quos infringere, mœrore obnubilare, potentiâ stupefacere voluit, magnitudinem, & in fide ac fiducia erga Deum obfirmationem, à spe ludificationis istius iamiam fiendæ tranquillitatem, gaudio singulari gratia diuina, quæ aduersarij omnem rabiem adeò hic obtudit, vt ea qui istius destinationem exsequens vel intimis in visceribus tumultuetur ac sæuiat, vix cuticulam penetrare valens, ipsa lusus facta autorem quoque suum risui exponat, contemptibilémque prorsus ostendat, serenationem indignatus, exsibilationem tandem & opprobrium metuens, nihil damni, nihil spolij, ne quidem quid ex quisquiliis, nihil vilissimorum vllo modo superstitionis suspectorum, vobis scientibus ac volentibus, adeptus, breui Diabolus acu pungere & pingere intermittet, procúlque, fugiens, suum ipse, quo sortè vsus est (an ἄεγχτω possit, dubito) ministerium non tantùm coërcebit, sed fortassis etiam, vti aut cunctis aut altero, ita elusus se gerere consueuit, manifestabit.

B. V. Scr. Slaitij, 24 Mart. 1635.

DANIELIS SENNERTI, D. EXOTERICA.

I.

Loca duo Hippocratis restituta: singulari Clariss. Dom. D. Thomæ Reinesij sagacitate.

Quorsum Galenus, in ipsam descriptionem inquirere, curiositatem appellat, 1. *epid. comm.* 2. *text.* 83. & 6. *epid. comm.* 2. *text.* 35. eos reprehendit, qui medicinalia prætereuntes, vt Grammatici, quàm vt Medici, Hippocratem interpretari malint. Et omnino verum est, si ad rem ipsam dictio nihil conferat, non opus esse, de ea curiosum esse. Vbi tamen ex vitiosa scriptione mentem Hippocratis assequi non licet, imò ex ea falsum aliquod dogma sequitur, omnino de genuina lectione sollicitum esse decet: quod ex sequentibus duobus locis patet. Primus habetur 4.
Thomas Reinesius, c. 12. l. 1. var. lect. *epid. text.* 20. ita: Ὁ ἀπὸ τοῦ κεραμέως ἵππου καταπεσὼν ᾧ ἡ προσεβλήθη αὐτίκα σικύη, ἐκάθη, ἴσω: quem vertit Foësius: *Qui ex fictili equo decidit, cui non illicò admota est cucurbita, mutus visus est.* Atque ita hunc locum legere ferè omnia exemplaria, testatur Foësius, præter vnum M. S. Regium; quod κεραμείου habet, cujus vocabuli tamen eadem est significatio. At aliquem de fictili equo decidisse, ridiculum pene: Anne enim inter figulorum opera in Græcia, erant etiam equi tantæ magnitudinis, vt si quis sessor decideret, vel femur frangeret, vt Chirurgo opus haberet? Et quantæ fornaces fuerint, in quibus tales equi fictiles coquerentur! Alij verterunt, *ex figuli equo.* Verùm textus hoc non habet. Et cùm Hippocrates ne verbum quidem superfluum addat, quid declararet illâ circumstantiâ figuli; cum idem damnum quis pati possit, seu ex rustici, seu ex figuli equo decidat? Quod cùm animaduerterent Interpretes alij, & inter eos Cornarius, legerunt Κεραμεικῷ. Erat autem Κεραμεικὸς Athenis locus suburbanus à figulina appellatus, in quo sepeliri solebant, qui in bello occubuissent, & in quo certamen lampadum Lampadodromia dictum, peragebatur: vt ita hunc locũ illi interpretentur, quendam *in Ceramico* lapsum esse. Verùm textus reclamat, qui non ἐν Κεραμεικῷ, sed ἀπὸ habet. Præterea καταπεσὼν, ex alto decidere, non in plano cadere significat. Res verò plana est, & locus hîc vnâ literâ mutata corrigi potest, si nimirum legatur pro ἵππου, ἴπνου: vt sensus sit: *Qui de furno figulino deciderat.*

Idem c. 3. l. 2. var. lect. Alter locus est, 5. *epid. num.* 52. *apud* Foësium: τῷ μαγείρῳ ἐν ἀκάνθῳ τὸ κύφωμα ἐν φρενίτιδος ἐγένετο. Quem vertit Foësius: *Coquo ex phrenitide gibbosa spina facta est.* Qui locus repetitur, 7. *epid. num.* 80. Verùm lectio ista & in linguam Græcam, & in Medicinam impingit. Neque enim Græci spinam ἄκανθον, sed ἄκανθαν nominant. Deinde quis vnquam audiuit vel legit, quemquam ex phrenitide gibbosum factum fuisse? Verùm res iterum plana est, & iterum literâ vnâ mutatâ hic locus restitui potest: Etenim non solùm Medicis, sed etiam vulgo notum est, & quotidiana experiẽtia id docet, in febribus acutis, malignis præcipuè, cum phrenitide & delirio, sæpe ἀνώφωτα seu κώφωμα contingi. Ac proinde pro κύφωμα legendũ κώφωμα. Et *Acanthus* nomen est vel vrbis Macedoniæ, vel loci alicuius in Coo Insula, in quo Coquus ille ægrotauit. Vt sensus sit: *Coquo in Acantho surditas ex phrenitide accidit.*

II.

Cur fundum lebetis etsi liquor in eo ferueat, non caleat.

Cur fundum lebetis, etsi liquor in eo ferueat, non caleat. Difficilis, & explicatu non facilis quæstio est, cur lebetis fundum, etsi liquor in eo ferueat, non caleat. Explicata tamen rectè, magnam lucem doctrinæ de Igne affert. Sunt autem variæ de ea sententiæ.
Aristoteles. Aristoteles 24. *probl. quæst.* 5. caussam reddit hanc, quòd calor in fundum vasis contractus ab aqua perit. Quo fit etiam, vt eliquari res nequeat eliquabilis, siquid humoris admittatur. Verùm auidæ veritatis animæ hoc modo non satisfacit Aristoteles. Equidem hoc verum est, eandem esse caussam, cur fundum lebetis, etsi aqua in eo ferueat, non caleat, quæ caussa est, cur patinæ stanneæ vel plumbeæ, quamdiu aqua vel liquor aliquis in iis continetur, non liquescant, liquore verò destitutæ liquefiant. Sicut & huc pertinent caldaria plumbea, & lebetes plumbei, in quibus sal coquitur: nam nec illa liquantur. Eodem modo in papyro aqua & oleum calefieri possunt, vt charta non accendatur. Imò etiam nec charta, nec linteum, vel filum accenditur, si cantharo stanneo applicetur. Similiter patina stannea, quæ aquam feruidam continet, à ferro candenti liquari non potest, licèt illi diutissimè admoueatur. Interim patina stannea vehementer vrit. Et propterea horum accidentium omnium caussa quærenda est. Quam sufficienter non reddit Aristoteles. Neque enim calor ab aqua exstingui potest, vtpote quæ feruet etiam circa fundum, vt pisces, & alij cibi, etiam in eo elixari & coqui possint. Et quid de oleo, quod in papyro calefieri potest, dicendum? Hoc certè calorem extinguere potest.

Ludou. Viues putat, ab humido ignem exstingui, non frigido. At quomodo calori contraria esse potest humiditas? Et cur lebetis parietes sũt calidi, qui nihilo sunt ab aqua remotiores? *Ludou. Viues.*

Hieronym. Fracastorius, *de sympat. & antipat. cap. vlt.* *Hieron. Fracastorius.*
Quod est in charta, *inquit*, incalescit & feruet oleum, charta verò non accenditur, & quòd aqua equidẽ feruet, lebetis autem fundus friget, & pomum, quod & ipsum calefit, linteo illæso, horum omnium communem caussam esse dicit ἀντιπερίστασιν. Cùm enim sint frigida aqua, oleum, pomum, ideò prohibere intermedium calefieri. Sed quomodo, inquit & obiicit ipse, calefiunt illa, si medium non calefit. Actio enim omnis contactu fit, ignis autem non tangit aquam, oleum, pomum, nisi per intermedia, lebetem, chartam, linteum. Hæc autem nisi calefiant, & tantum calefiant, quantum aqua, & oleum, & pomum, non videtur quomodo calefieri possint. Quod si calefiant, quo pacto igitur per ἀντιπερίστασιν & frigiditatem prohibent, ne intermedia incalescant? Respondet verò, dicendum esse, porosis existentibus lebete, charta, & linteo, citissimè calorem contrahere aërem, qui in poris includitur, & per ipsum incalescere aquam. Porrò quicquid aquæ calefactum est, tolli statim & ascendere, ac loco eius subsidere partem aquæ nihil calefactam, quæ lebetem infrigidet quà pori non sunt, & ita continenter fieri, vt aquæ pars cedat & tollatur, pars succedat & refrigeret. Ita & oleum facere, nam & ipsum actu frigidum esse. Ita & pomũ, quoniam humidum & frigidũ, & semper pars eius aliqua tangit intermedium, ac calefieri prohibet per certum tempus. *Hæc Fracastorius.* Verùm nec hoc modo dubium istud soluitur. Primò enim per antiperistasin calor vel frigus ad interiora concentratur, non ad exteriora emittitur. Deinde si aër in poris lebetis, papyri, vel lintei contentus, & ab igne calefactus, aquam, oleum, pomum calefacere potest; cur non idem ipsum lebetem, papyrum, linteum calefaciat? Tertiò falsum, quòd aquæ pars calefacta ascendat, descendat frigida. Nam in fundo æquè pisces & carnes coquuntur, & meliùs quàm in summitate. Et licet oleum actu calidum chartæ infundatur eique ignis vel candela supponatur: tamen charta non comburetur.

Iul. Cæs. Scaliger. *Exerc.* 101. *f.* 8. ita respondet Lebetis fundus non calet, quia naturâ suâ frigidum æs, eam quantum potest, retinet frigiditatem. Retinet autem aquæ frigore adiutus fundus, quæ in ipsos poros sese induit, propterea quòd, quæ pars aquæ calefit, summum petit, frigida semper in imo est. Hoc autẽ sensu percipi nequit, idcircò, quia cùm effunditur, miscetur. Patet autem ex eo, quòd in lebetem si aqua calida infundatur, statim calescit fundus. Verùm eadem hæc Scaligeri sententia est, quæ Fracastorij, & iisdem, quibus illa vrgetur difficultatibus. Neque enim fundum lebetis à frigore aquæ refrigeratur, vtpote quæ tota feruet, & quidem circa fundum seruidior est, vnde etiam coqui frusta maiora & coctu difficiliora piscium, fundo imponunt. Deinde licèt aqua calida in lebetem calidum infundatur, & fundus inde incalescat: tamen si lebes cum fundo ita calido igni imponatur, aquáque tota efferuescere permittatur, manus fundo extrà tota imponi potest, vt calorem amplius nullum percipiat. Tandem etiam caussa hinc reddi non potest, cur in papyro oleum calefieri possit, vt papyrus non comburatur. *Iul. Cæs. Scaliger.*

Eandem quæstionem tractant Hieron. Mercurialis, & D. Monauius, *in Epist. Med. à Scholtzio collectis*, vbi *Epist.* 90. Mercurialis caussam, cur in Germania caldaria plumbea in quibus *Mercurialis.*

sal coquitur, vehementi igne non liquescant, hoc modo reddit. Quæ summo frigido, aquis, siue humiditati, siue siccitati coniuncto sunt concreta, tunc dissoluuntur, cùm humor congelatus soluitur, absumiturve, cùmque illa compages, & partium terrestrium vnio corrumpitur. Quas res ignem suâ vi & calidissimum & tenuissimum efficere, apud omnes exploratissimum est. Itaque si aliud reperiatur, cuius facultate corporum hunc in modum concretorum humor congelatus seruetur, simúlque vnio partium ab ignis violentia protegatur, planè indissolubile, etiam igne tentatum euadere, rationi consentaneum erit. Huiusmodi autem est sal, nèpe qui suâ pingui humiditate, sibi humidum à consumtione & dissolutione tueri, facultate verò insigni, quâ pollet, adstrictoriâ compagem & vnionem partium eius in medio flammarum côseruare egregiè valet, perinde ac experientiâ compertum est, si quis patellam chartaceam conficiat, eámque oleo semplenam super prunas componat, minimè chartam vi ignis consumi, &c. Verùm multa falsa hæc Mercurialis fouet opinio. Vt enim de caussis congelationis metallorum, ac de eorum facultatibus nihil dicam, rectè ipsi obiicit Monauius, *epist.* 215. idem euenire, si aqua simplex infundatur, affértque exemplum patinarum stannearum, quæ prunis impositæ non liquescunt, si modò iusculum vel simplicem aquam contineant.

Monauius. Ipse verò huius rei caussam duplicem reddit; Primò quidem hanc, quoniam capacitas caldarij illius plumbei humore quodam largiter infuso adimpleta est, qui per porosi corporis meatus sese vndiquaque diffundens, ita ignis violentiæ resistit, vt impressionem, quam alias solet, facere nequeat, atque id facere lucentiùs aquam salsam, vtpote quæ pinguior sit, tum etiam coquendo non facilè absumatur. Alteram caussam affert hanc, quòd in omni coctione seu elixatione, superna magis caleant, quàm inferna. Ignem etiam, & ab hoc emanantem calorem, sursum ferri, ideóque etiam superiores partes, nisi quid obstet, impensiùs calefacere, quàm inferiores, ibíque primam ebullitionem excitare. Idque probat geminâ experientiâ, vna coquorum, qui eas piscium partes, quæ coctu difficiliores sunt, vtpote capita, in superiore cacabi parte, non autem inferiori, seu fundo, collocant. Altera est, quod tripodis ænei, in quo pisces elixantur, quamuis pedes tres, quibus innititur, incanduerint, manu tamen fundum tangere liceat. Verùm nec hoc modo huic rei satisfit. Primam enim rationem quod attinet, quis credat, aquam in poros plumbi vel cupri sese insinuare posse? Deinde vim ignis non reprimi, vt impressionem quam solet facere nequeat, vel ex eo patet, quòd aqua, vel alius liquor, qui in vase continetur, efferuescit. Tertiò non solùm aqua hoc præstat, sed etiam oleum, & quidem in ipsa papyro. Secunda verò ratio dubia planè est, & nondum probatum, quòd in omni coctione superna magis caleant, quàm inferna, & coqui alij contrarium coquis, quos Monauius vidit, faciunt, qui capita piscium fundo cacabi imponunt. Et licèt ignis sursum tendat: tamen in parte superna iam in tenuiore materia est, propterea minùs calefacit. Et si fundus cacabi, in quo pisces coquuntur, ideò minùs caleret, quòd pars inferna aquæ, in qua coquuntur pisces, sit minùs calida, quàm superior, cur (quod ipse confitetur, & expertus est) fundum aheni illius, vbi ab igne remouetur, paulo pòst incalescit, atque adeò incandescit?

And. Libauius. Andr. Libauius, *Alchym. part.* 1. *lib.* 1. *cap.* 11. ita hac de re scribit: Lebes aquæ feruentis tunc fundo non læditur, cùm intra aqua spiritibus feruidis ebullit, & ad superiora contendit. Debebat quidem impressio fortior esse, quò crassius metallum; sed calor vrens non est sine spiritu, qui tunc totus sursum meat. Postea repressit istum impetum aqua, effécitque vt ferrum non ita potuerit incalescere. Sic coquimus plumbeis, stanneísque cortinis aquam intus contentam, quâ dissipatâ aut absente, colliquescunt. Quòd si ebullitione subsidente, redierit ad fundum impetus aquæ, propter grauitatem innatam, tunc non ampliùs frigere lebetem, experientia docet. Duæ itaque in hoc caussæ concurrunt: prima, quòd aquæ præsentia prohibeat feruere ferrum, plumbum, & similia. Deinde quòd halitus in bullas extollant, & à fundo arceant aquam. Verùm vix aquæ præsentia prohibere potest, ne fundus lebetis, cui ignis subiectus est, non incalescat, cùm ipsa seipsam contra actionem ignis tueri non possit. Deinde in feruente aqua quidem fit aliquis motus sursum, interim à fundo aquam arcere non potest. Hoc quidem concedimus, impetu feruentis aquæ magis sursum contendere, quam vbi ab igne remota, feruere desinit: hinc tamen caussa non redditur, cur ab igne subiecto lebetis fundus non incalescat.

Autor. Hæ ergo opiniones omnes cùm animo veritatis auido non satisfaciant, alia caussa probabilior inuestiganda, & quidem in aqua, non in igne: quæ an hæc esse possit, cuilibet perpendendum relinquo. Principiò hoc præsupponendum: *Agentia naturalia actiones suas non perficere, nisi vbi eorum actio*

Auicenna. *figitur & terminatur.* Vnde, vt huic quæstioni hoc axioma applicemus; Ignem alicubi esse posse, vbi nec calefacit, nec illuminat; quod fit, si transmittatur, & non figatur eius actio. Transit autem actio ignis corpora tenera, & figitur in densioribus. Ita ignis nec illuminat, nec calefacit aërem, sed illum transit. Ita fulmen transit corium & lignum, & liquefacit ensem, in quo eius actio figitur. Eadem ratio est corporum diaphanorum. Sic radius Solis lucidus & calefaciens transit vitrum, nec illud calefacit, sed in mensam, vel aliud corpus incidens, illud calefacit. Ita tempore æstiuo vitrei orbes in fenestris nunquam tantum incalescunt, quantum arena, lapides, ferrum, ligna. Vbi tamen excipienda est vitri ad ignem applicatio proxima, in qua, ob ignem copiosissimum continuè influentem, vitrum tandem calescit, & liquescit. Tandem transit actio ignis, & non terminatur, etiam in corpore opaco & denso, si in illo, & in vicinia, adsit contrarium, in quo ignis actio terminatur. Atque hæc est caussa, cur lebetis fundus non incalescat, aqua verò in eo calescat. Nam ignis transit fundum lebetis, & totâ vi fertur in contrarium, illudque expugnare nititur. Eadem caussa est, cur plumbea & stannea vasa non liquentur, quando in iis aqua, vel alius liquor continetur. Transit enim ea ignis, & actio eius in liquorem terminatur. Eandem ob caussam charta, linteum, vel filum canthαro stanneo applicatum non accenditur, quia tota vis ignis per mediam chartam fertur in contrarium & stannum. Eadem caussa est, cur charta non accendatur, licèt supra candelam accensam teneatur, si in ea aqua vel oleum contineantur. Reuerâ autem ignem per fundum lebetis transire, ex eo apparet, quòd si quis, dum aqua nondum ebullit, digitum fundo lebetis in aqua applicet, eum aduri sentiet.

Quæ vt clariora fiant, quædam adhuc notanda. Primum est, Notanda.
ignem elementum esse subtilissimum, quod omnia penetrat & 1.
peruadit, & liberè sese diffundere cupit, cuius actioni quæcunque resistunt, agentia vim maximè experiuntur. Ignis deinde 2.
huic actioni maximè resistunt liquida, non frigida. Nam in aëre etiam frigidissimo liberè ardet: contrà ab oleo, & spiritu vini omni, quæ plurimum in se continent ignis, extingui potest flamma. Itaque ignis in id, quod maximè resistit ipsi, maximè agit, & in eo actionem suam figit. Et propterea etiam metalla, 3.
si in vicinia non sit corpus liquidum, intrat, & ignita reddit: si verò in metallo liquor aliquis contineatur, transit ignis statim metallum, nec in eo moratur, sed omnem vim suam in liquidum, quod suæ actioni maximè aduersatur, exerit.

Sebastianus Basso, *de form. lib.* 1. *art.* 30. ita hac de re philosophatur: *Humidum aeris*, inquit, *attrahit ad se aqua internæ subsidium.* Et cùm obiici posse videat, qui fiat, quòd lebetis partes, quæ laterales sunt, nec minùs aquam attrahunt, fundo ferè frigido, sint calidissimæ: Respondet, ignis particulas, quæ vase vacuo ibi sisterent se, atque in obiectam partem coëuntes, vim totam coactæ in illam exercerent, aquâ, quam æris humidum in auxilium vocat, impediente, non ibi moram facere, sed quâ possunt celeritate transeuntes, partem illam relinquere illæsam, iam verò in aquam collectos illos igniculos, dum exitum moliuntur, in latera lebetis impingere frequentes, vnde & incalescant ea, imum verò, vnde ascenderunt, vix repetere, vt nil mirum sit si non calefaciant. At cùm rursus obiici possit, quomodo aqua, quæ in lebete est, calidissima, frigus in fundo lebetis, præsertim ignis sub lebete actione concurrente, producere possit? Respondet, aquam poros ænei vasis ingredi, & calorem, qui in aqua feruente percipitur, non esse aquæ, sed ignis, qui aquam copiosius ingressus est. Et proinde aquam in imo vasis non esse calidam, nisi modicè, quia non inest ignis, nisi modicus. Verùm nec hic huic quæstioni satisfacit. Primò enim hinc ratio reddi non potest, cur si in stannea patina sit non solùm aqua, sed quicunque etiam liquor, vinum, & oleum, ea non liquescat, & cur charta non comburatur, si in ea sit oleum. Certè hic non dici potest, quòd liquor ille, à stanno, vel charta in auxilium vocatus, frigiditate igni resistat; cùm oleum & vinum sint calida. Deinde igniculi illi aquæ aduersi exitum molientes, non rectà sursum per aquam exeunt, sed ad latera lebetis tendunt, & ea calefaciunt. Certè sursum tendere igniculos istos, ebullitio docet, quæ fit in summo aquę. Tertiò nondum probatum, aquam in æneum vas posse penetrare, nec vllum eius rei documentum est. Et dato, non concesso, quòd aqua penetraret in fundum lebetis, cur non & ibi ab igne calefieret.

Cùm ergo istis modis huic quæstioni non satisfiat, communis caussa quærenda, cur nimirum fundum lebetis non incalescat, cur caldaria, in quibus sal coquitur, cur patinæ stanneæ in quibus cibi prunis superpositi calefiunt, imò coqui possunt, non liquefiant, modò liquor aliquis in iis, quicunque etiam, contineatur: cur aqua & oleum in charta calefieri possit, vt charta non comburatur: cur charta vel linteum cantharo stanneo applicatum non accendatur, etsi cantharus ita incalescat, vt manu sine damno tangi non possit. Horum enim accidentium omnium communis caussa est, quæ anteà explicata. Conclusio.

III.

An liceat Theologo facere Medicinam.

Rectè equidem Horatius *Epist. lib.* 2. *Ep.* 1. ait.
——— *Quod Medicorum est,*
Promittunt Medici, tractant fabrilia fabri.

Verùm

Medicinam faciunt. *Pharmacopœi.* *Chymici.* *Fœmina.* *Circumforanei.*

Verùm à plurimis præceptum hoc violatur, & vix alia pars est, cuius peritiam plures, qui eam non didicere, promittant, quam Medicina. Medicinam facere, Pharmacopœis nonnullis, & ipriams Chymicis operariis, qui omnium bonarum linguarum & literarum rudes, paucis Medicinis, præcipuè Mercurialibus & Antimonialibus, omnium morborum, quorum originem planè ignotam, curationem promittunt, idque non solùm vulgi, sed sæpe etiam magistratus applausu, concessum. Nec ignotum, mulieres nonnullas, potissimum in quibusdam populosis ciuitatibus, audiuisse Medicas, & non solùm apud fœminas Medicinam facere, imò Doctorissas audire. Vt de circumforaneis & Idiotis aliis nihil dicam: qui tamen omnes ex vnica Medicina victum quærunt, eámque solam ferè profitentur.

Theologi. *De his iam quæritur an rectè.*

Verùm eo etiam res redit, vt quidam professione & praxi Theologi simul Medicinam faciant. De his ergo quæstionem mouere libet, an Theologus saluâ conscientiâ Medicinam facere possit. Vt verò status quæstionis rectè formetur, nō hoc quæritur, an Theologus aliquis ruri, vel in oppido, in quo nullus viuit Medicus, consilio suo vicinis, quantum potest, subuenire debeat, idque non lucri, sed Christianæ charitatis caussa. Id quod licere statuimus. Etsi enim Theologus ex professo Medicus non sit, tamen facilè rusticos, & alios idiotas, etiam in hoc genere superare potest. Sed hoc quæritur, an in bene constituta

Status quæstionis.

Republica, in quâ magna Medicorum copia est, Theologus à professionis suæ officio tantum temporis subtrahere possit, vt simul medicamentis manu suâ præparandis, iisque ægris exhibendis vacare queat, & quidem id mercedis & lucri caussa? Quod negamus, eo quòd Theologus tam in discenda Theologia, quàm praxi eiusdem, tantum habet quod agat, vt alij studio simul vacare non possit. De discenda Theologia vt nihil ferè dicam, ne falcem in alienam messem immittere videar, quantum temporis Codicis Biblici exacta cognitio requirat, Theologis notum est. Et forsan illi Theologi; qui tantum temporis Chymicis medicamentis præparandis & ægrotis propinandis tribuunt, vix centesimum versum in Biblus rectè intelligunt. Praxin Theologicam, & gregis sibi concrediti curam quod attinet, cùm quisque Theologus non minorem salutis animarum sibi concreditarum, quàm suæ, habere debeat curam, & si eas suâ negligentiâ periclitari permittat, de suæ animæ salute periclitetur, non sufficit, hebdomatim vnum, vel alterum sermonem ad populum habere, reliquum verò tempus alienis negotiis impendere, sed multum restat agendum in informandis rudibus, conuertendis & corrigendis impœnitentibus & flagitiosis consolandis pusillanimis, conciliandis diffidentibus, & omnino pro gregis & ouilis sui salute laborando, vt nihil omnino temporis superfuturum sit, quod alienis negotiis tribuere liceat. Maledictus quisquis opus Domini, ad quod vocatus est, fraudulenter facit.

IV.

An liceat occultare medicamenta.

A Medicis sæpe occultari medicamēta, nihil noui.

NOn nouum est, à Medicis quibusdam occultari medicamenta. Vt alia ex antiquitate non adducam exempla, Scribonius Largus *de composit. Medic. cap. 22. comp. 94.* mentionem facit cuiusdam medicamenti, quod benefacit ad tussim aridam, & eos qui difficulter glutinosa excreant, & præfocari videntur interdum, & præcipuè iis, qui lateris dolorem cum febre sentiunt, quos Græci πλευριτικοὺς vocant. Atque addit: *Hoc medicamentum Apuleij Celsi fuit, Præceptoris Valentis & nostri, & nunquam vlli se viuo compositionem eius dedit, quòd magnam opinionem ex eâ traxerat.* Et *cap. seq. com. 97.* de Hiera Pacchij scribit, quòd ex Hiera illa, quæ etiam Διαχολοκύνθιδος appellatur, Pacchius magnos quæstus fecerit, sed se viuo nulli compositionem eam dederit. Post mortem autem eius, Tiberio Cæsari per libellum scriptum ad eum bibliothecis publicis posita venit ad manus suas, quam antea nullo modo extrahere potuerit, quamuis omnia fecerit, vt sciret quæ esset. Ipse enim clausus componebat, nec vlli suorum committebat. Plura enim quàm recipit, ipsemet contundi iubebat pigmenta, fallendi suos caussa. Idem nostro seculo fit, dum non solùm Chymici nonnulli, sed & alij Medici, medicamenta quædam, non adeò semper magni pretij, neque compositu difficilia, quæque (vt quidam publicè de se scribit) etiam vxoribus suis componenda committunt, imò etiam vulgaria medicamenta, quæ in omnibus pharmacopoliis publicè venalia prostant nouis nominibus inditis pro secretis vendunt.

Caussæ autem cur id fiat, sunt, 1. *Auaritia*, quòd existimant, si aliis etiam Medicis illa medicamenta innotescant, sibi ex lucro, quod ex iis faciunt, aliquid decessurum. 2. est *Ambitio, & inanis gloriæ captatio*, quòd apud vulgus sibi famam conciliare conantur, quasi ipsi soli aliis Medicis eruditione præualerent. 3. *Inuidia*, quòd aliis Medicis eam, quam ipsi captant, famam detractam cupiunt.

Verùm vitia hæc sunt, non solùm hominibus Christianis indigna, sed & Gentilibus exosa, & in primis Medicis, à quibus omnibus inseruiendi studium requiritur. De quo Scrib. Largus, *in præf. ad C. Iulium Callistum*, scribit. *Qui experti sunt remediorum vtilitatem, denegant autem vsum, valde culpandi sunt, vtpote qui crimine inuidentia flagrant. Quod malum cùm omnibus animantibus inuisum esse debet, tum præcipuè Medicis, in quibus nisi plenus misericordia & humanitatis animus est, secundum ipsius professionis voluntatem, omnibus Diis & hominibus inuisi esse debent.* Officium Medici, & Christiani, & Gentilis, longè aliud requirit & postulat, vt omnibus quibus possumus prosimus. Væ homini, qui talentum sibi à Deo concreditum sub terra defossum abscondit, vt S. Scripturæ loquitur, nec publico bono concedit. *Occidit*, vt ex Patribus ille ait, *qui quos seruare potest, non seruat.* Qui ergo aliquid vtile & efficax habet, quo multi seruari possint, atque id occultat, & secum commori finit, caueat, ne illud iusti Iudicis illum, quod *Matthæi 25. v. 43.* est, audiat: *infirmus eram, & non visitasti me.* Verùm sæpissimè, si secreta illa tandem in lucem protrahantur, thesaurus ille carbones sunt, & medicamenta vulgaria omnibus Medicis nota, & ob caussas ante dictas saltem occultata, & propterea laudes illas nimias omnes amittunt, imò sæpe ab Empiricis eiusmodi medicamenta præter rationem condita, vel etiam non rectè vsurpata deprehenduntur. Manifestum id est in medicamento illo Apuleij Celsi quod ab eo etiam ad lateris dolorem cum febre & pleuritide laudatum fuit, quod cùm constet pipere nigro, myrrha, & melle, quis hoc tantum in pleuritide cum febre, præstare posse credat?

Caussa cur nonnulli id faciant.

FINIS TOMI QVINTI.